BS
485
.S2
1651
OVERSIZE

A 6

Commandons & ordonnons
à nos bi

A 8

Soc: S. Joann Evang

ex libris

R. P. EMMANVELIS SA D. T. SOCIET. IESV, NOTATIONES IN Totam Scripturam ſacram,

QVIBVS OMNIA FERE LOCA DIFFICILIA BREVISSIME EXPLICANTVR; TVM VARIÆ EX Hebræo, Chaldæo, & Græco lectiones indicantur.

OPVS OMNIBVS SCRIPTVRÆ STVDIOSIS VTILISSIMUM, certè à plurimis diu multumque deſideratum.

NVNC DEMVM A QVODAM EIVSDEM SOCIETATIS, SECUNDUM Biblia vulgatæ editionis, Sixti V. & Clem. VIII. recognitum & emendatum: nec non ſacer textus characterum varietate diſtinctus

LVGDVNI,

Sumptibus PHILIPPI BORDE, LAVRENTII ARNAVD, & CLAVDII RIGAVD.

M. DC. LI.

CVM PERMISSV.

ORATIO AVCTORIS AD LECTOREM.

SCcis, Domine, ſolere Librorum Auctores dicare eos Principibus. Ego verò te nec maiorem,nec meliorem Principem quemquam ſcio. Tibi igitur, Domine IESV, librum hunc dico, cui me à puero in tui nominis religione ante annos ferme quinquaginta ſub Romano Pontifice,Vicario tuo,per gratiam tuam dedicaui.Suſcipe, obſecro Domine munuſculum ſerui tui,& fac, vt tuæ,cuius cauſa eſt elaboratum, Eccleſiæ proſit. Quod ſi quid in eo eſt,te indignum,ignoſce imperitiæ meæ.Si qua vero (vt ſpero eſſe multa) digna ſunt,laudent te,qui ſciunt nihil poſſe boni fieri ſine te. Amen.

AVCTOR LECTORI.

OPERÆ ne ptetium fecerim colligendis hiſce Notationibus, neſcio. Id ſcio, voluiſſe me plurimorum vtilitati conſulere,quod an ſim aſſecutus,cenſebunt doctiores. Spero equidem boni conſulturos,ſi qua minus,quàm vellent, explicaui. Difficilem ſuſcepi prouinciam,quo magis ignoſcendum,ſi quid errarim, addent alii quæ deſunt. Mihi abunde fuerit dediſſe occaſionem ſapientibus. Digna quidem res, in qua operam ſuam ponant,& de theſauris ſuis ad incepti huius perfectionem proferant noua & vetera.Vale.

NOTATIONVM HARVM COMMODA.

1. BReuiſſime Scripturam totam ſic explicant, ſecundum ſenſum litteralem, vt à nemine (quod ſciam)adhuc præſtitum. Ingentia enim quiſque in Scripturæ ſingulos libros volumina edit,nos aliam longè rationem(vt vides)ſecuti.

2. Afferunt varias lectiones ex Heb. Chal.& 70.quod etiam nouum,& noſtram editionem magnopere illuſtrans.

3. Poſſunt excudi ſeparato libello,adeoque exiguo volumine,vt nos ſcripſimus. Quis enim eſt,qui apud ſe Biblia ſacra non habeat,quæ ſtatim poſſit conſulere,vel potius cum ea leget,has Notationes adhibere?

4. Poſſunt & cum Bibliis imprimi inſtar earum, quas fecit Vatablus,quæque ſunt plauſu magno à pleriſque receptæ, cum tamen textum noſtrum non explicent, ſed editionem neſcio quam ex Hebræo.

5. Additæ ſunt à nobis ad finem libri,phraſium omnium, quibus editio vulgata vtitur,explicationes,quæ magnam Scripturæ totius intelligentiæ lucem afferant.

6. Addidimus & Indicem, copioſum ſimul & breuem,more noſtro,vbi ferè,quiſque facile reperiat quæcunque volet.

7. Attexuimus & & alterum Indicem, Alphabeti ordine,ſelectarum Scripturæ ſententiarum, qui poſſiteſſe concordantiæ vice.Fere enim continet quæcunque vſui eſſe poſſunt in Concionibus,Scriptionibus,& Meditationibus.

RESPONSIO AD OBIECTIONES.

1. AT sunt nimis concisæ, & ieiunæ. R. si fortè indocti dicant, qui vellent fusiores. Sed spero & doctos probaturos tantam breuitatem nec futuram ingratam indoctis, vbi assueuerint. quin etiam boni consulturos tantam temporis iacturam euoluendis prolixis commentariis, fuisse à nobis hac breuitate ademptam

2. Interdum obscuræ. R. facit id breuitas necessariò, sed compensatur hoc tam multis supra recensitis vtilitatibus.

3. Non certa semper interpretatio phrasis Hebr. Chald. & Græc. R. & quis vnquam ita est interpretatus, vt nihil desideraretur? Equidem sum secutus Doctorum potius, quã meam sententiam: nec enim magnam linguarum peritiam mihi, arrogo, tantum iis operæ dedi, quantum satisfuerit adhanc prouinciam, quam suscepi, s. fideliter referendi quæ legeram apud peritiores, quamquam de meo non nihil interdum addiderim.

4. Quædam relicta intacta. R. fateor, sed vel quia facilia, vel adeo difficilia, vt maluerim fateri imperitiam, quam impudentiam, præferre, aut temeritatem.

5. Hebraicè & Græcè plura fuerant scribenda, R feciſſem sic maius volumen, quod vitare instituera. Adde, quòd defuit copia librarij, qui posset fideliter describere, Denique deprehendimus tam sæpe errari in iis à Typographis, præsertim absente libri auctore, vt vel hæc pauca Heb. & Græcè scripta possint multa videri. Apposuimus autem Latinis litteris, eadem præsertim Hebræa in gratiam imperitorum. Interdum etiam & Græca.

Optarim quidem quæcunque hic desunt, addi à viris doctis, & corrigi etiam, si qua sunt emẽdatione digna, totumque id Opus à nobis rudius datum, abiis perfectum reddi. Fecerint certè mihi rem gratissimam, tantum abest, vt ægrè sim laturus: quid enim malim, quam studiosis optimè consultum? vtinam edantur aliquando hæc quam probatissima, nos autem (vt cum Paulo loquar) reprobi simus.

ORDO LIBRORVM Veteris Testamenti.

	Fol.		
Genesis.	1	Canticum Canticorum.	193
Exodus.	13	Liber Sapientiæ.	197
Leuiticus.	25	Ecclesiasticus.	203
Numeri.	32	Isaiæ Prophetia.	220
Deuteronomium.	41	Ieremiæ.	226
Iosue.	50	Threni.	245
Liber Iudicum.	55	Baruch Prophetia.	261
Ruth.	60	Ezechielis.	266
Rugum I.	ibid.	Danielis.	282
Regum II.	69	Oseæ.	287
Regum I I I.	76	Ioelis.	295
Regum IV.	84	Hamos.	297
Paralipomenon I.	91	Habdiæ.	301
Paralipomenon I I.	98	Ionæ.	302
Esdræ I.	105	Michææ.	304
Esdræ I I.	107	Nahum.	308
Tobias.	110	Habacuc.	310
Iudith.	112	Sophonia.	312
Esther.	114	Aggæi.	314
Iob.	116	Zachariæ.	315
Liber Psalmorum.	129	Malachiæ.	323
Prouerbia Salomonis.	179	Machabæorum I.	325
Ecclesiastes.	190	Machabæorum I I.	330

GENESIS

GENESIS
Id est,
GENERATIO,
Q. D. LIBER
DE MVNDI CREATIONE.

TITVLVS HIC, ET QVATVOR SEquentium librorum à Lxx. additi sunt.

CAPVT I.

IN principio, id est, ante omnia. Latini dicerent, Primum omnium.

Deus. Heb. & hîc, & alibi sæpe Elohim. אלהים id est, Dij, quod quidam ad personarum diuinarum numerũ referunt. *Cælum & terram.* Per hæc duo etiam quæ in medio sunt, elementa reliqua intelliguntur. Creationis vero ordo hic fuit 1. die creati cæli, & elementa, sed nec perfecta omnia, nec distincta, aut ornata, vt postea. Itemque lux addita Solis, seu sol potius cælis additus. 2. Perfectum firmamentum, id est cæli, in quibus stellæ, & planetæ. 3. Separatæ aquæ à terra, productique terræ fructus. 5. Facti planetæ, & stellæ, perfectusque sol. 5. Facti pisces, & aues 6. Bestiæ, & Homo. Hæc mihi in tanta opinionum varietate planior visa, & expeditior.

2. *Inanis & vacua* 70. inuisibilis, & incomposita, Cal. Deserta, & vacua, scilicet nec habitata, nec culta id quod nostra etiam lectio significat. *Super faciem abyssi*, id est, super aquas *Spiritus Domini*, scilicet Spiritus sanctus Hier. in qq. Heb. Potest verò intelligi spiritus id est aër, vel Angelus, secundum Aug. de Gen. ad lit. c 4. *Ferebatur*, scilicet, vt voluntas artificis scilicet perfertur rei subiectæ ad operandum, secundum August. de Gen. ad lit. c. 4. Quidam verbum Hebræum מרחפת merachepheth vertunt, volitabat, seu incubabat, scilicet vt solet auis super oua. *Super aquas*, id est, materiam illam informem secundum August. è qua, id est, perfectius cuncta erant condenda.

3. *Dixit* id est, iussit Hebr. *Fiat*, Hebr. sit *lux*, vel corporea, vel incorporea, sc. Angeli, Aug. No. secundum Dio. lucem hanc fuisse solis primo die creati, & quarto perfecti, *& facta est.* Hebr. & fuit.

4. *Bona.* verbum Hebr. significat etiam iucundam, & vtilem Aug. interpretatur vidisse, quod esset bona id est, placuisse ei.

5. *Appellauit*, id est appellari fecit, sic dicitur domum ædificasse, qui fecit ædificari, Aug. *vespere, & mane*, id est, transacto die artificiali, & nocte, quasi dicat, à mane vsque ad alterum mane. *Dies* scilicet naturalis 24. horarum. *Vnus*, id est, primus. Hebr.

7. *Super firmamentum.* Quæ istæ sint aquæ, incertum. Quidam putant esse cælum crystallinum. Alij nubium aquas, quod mihi non probatur.

11. *Lignum.* id est, Arborem Hebr.

14. *Signa*, scilicet serenitatis, tempestatis, &c. *Tempora* scilicet, Veris, æstatis, &c.

20. *Aquæ.* Nomine aquæ etiam aer crassior intelligitur August. 14. de Genes. addit. *Animæ viuentis*, pro viuens. *Super*, Hebr. volet super.

21. *Animam*, pro animal, sic infra. *Motabilem*, id est, natantem.

22. *Benedixit*, id est dedit fœcunditatem. Hebræus *Crescite*, id est fructificate. *Replete terram.* Id præceptum, iam repleta terra, non obligat. Tertullianus libr. de monog. Cyprian. lib. de hab. virg. Hieron. 1. contr. Iouinian. August. de S. Virg. cap. 9.

24. *Bestias terræ*, id est feras,

26. *Ad imaginem*, & similitudinem, id est, valde similem. Hebr. quidam tamen imaginem intelligunt secundum substantiam; similitudinem, secundum gratiam, & virtutes.

29. *Ecce*, id est, sane, vtique Hebr.

Qui me putabit pauca notando dicere, cogitet, rogo, instituti mei rationem, qui non commentaria prolixa, sed notationes, easque breues promiserim.

CAPVT II.

1. ORnatus, scilicet stellæ.

2. *Septimo*, scilicet, exclusiuè 70. sexto scilicet inclusiuè.

Requieuit, id est, cessauit à nouarum rerum conditione. August.

3. *Et sanctificauit*, pro, id est, sanctificauit, scilicet ad sui cultum dedicauit. Hic apparet, iam inde à principio sabbatum celebratum, quod etiam indicatur Hebr. 4. Quidam tamen id per occupationem dictum volunt, solum enim data lege sanctum fuisse. Vide Exodi 16. Quæ creauit, vt faceret, pro, quæ creando fecit, 70. quæ fecit.

4. *Generationes*, id est, ortus. *Die*, id est, tempore.

5. *Homo non erat*, id est Nullus erat. Hebr.

6. *Sed fons*, pro, Fons autem, quidam vaporem intelligunt. August. 5. de Gen. c. 10. ait, forte fontem, pro fontibus positum.

7. *De limo terræ*, scilicet Puluis erat humectus August. 3. ciu. Not. quod Hebr. legitur puluerem de terra, i. ex puluere terræ. 70. Puluerem accipiens è terra, *Spiraculum vitæ*. id est, animam dantem vitam. Cypr. interpretatur, spiritum immortalem, & viuificum, *In animam viuentem*, quasi dicat, cœpit viuere.

8. *Plantauerat*, scilicet die tertio. *Paradisum*, ist est, Hortum, Italicè Giardino *voluptatis à principio*, Hebr. in Eden ad Orientem. vide Isai. 37. Ezech. 27.

11. *Phison*, scilicet Ganges, Hier. in Genes. *Heuilat*, sic dicta ab Heuila filio Iectan, filij Heber.

12. *Bdelium*, lapis est. Vide Num. 11.

13. *Gehon*, scilicet Nilus.

14. *Contra Assyrios*, id est ad Orientalem Assyriæ plagam.

15. *Operaretur*, scilicet agricultura, delicioſa, non laborioſa, *Vt custodiret*, scilicet ne quid faceret, quod mereretur expelli, vel vt Deus hominem operaretur, & custodiret, scilicet iuuando, perficiendo, &c. August lib. 8. de Gen. Not. quod hanc secundam interpretationem Hebraica non admitttunt, in quibus vox (illum) ad Paradisum plane refertur.

17. *Comederis* &c. 70. Comederis ex eo, morte moriemini. *Morieris*, pro, mortalis eris, seu morti obnoxius. Not. quod illo peccato mortuus est Adam quantum ad animam, & meruit mortem corporis; itemque æternam corporis, & animæ Vide August. 13. de ciu. cap. 12.

18. *Dixit quoque*, pro, dixerat quoque, scilicet die sexto. *Bonum*, id est, conueniens.

19. *De humo*, id coniungendum cum animantibus solum, non cum volatilibus. *Quid*, id est quomodo, seu quibus nominibus.

20. *Adæ non inueniebatur*, pro, Adam, seu homo non inueniebat.

21. *Soporem*, id est, profundum somnum. 70. Ecstasim id est, mentis excessum, vt interpretatur Hieronym. in Genes.

23. *Virago*, Hebr. Issa אשה q. vira ab isc. איש id est, viro.

24. *In carne vna*, id est, vtut caro vna, seu vnum corpus.

CAPVT III.

1. SErpens, pro, serpens quidam, loquitur enim de certo quodam serpente, vt apparet ex Hebr. articulo *callidior*, scilicet propter diabolum, qui per illum agebat August. lib. 11. de Gen. *de omni*, pro, de vllo, Hebr. *Ligno*, id est, arbore, quasi dicat ex fructu arboris.

2. *Vescimur*, id est vesci possumus.

4. *Morte moriemini*, id est certissime moriemini, Hebr.

5. *Oculi*, scilicet mentis. *Dij*, id est, Deus, vel Angeli.

7. *Aperti oculi*, scilicet ad inuicem concupiscendum. August. 11. de Genes. Ad discernendum inter bonum, quod amiserant; & malum, in quod ceciderant. August. 14. de ciu. cap. 27. *Oculi*, non corporis, sed mentis, Chrysostom. in Gen. homil. 161. *Perizomata*. id est, cingula.

8. *Deambulantis*, scilicet in forma hominis, sic enim eis apparere solebat, vt quidam volunt. *Ad auram*, id est, quo tempore solet ventus spirare. *Ligni*, pro lignorum, id est arborum.

14. *Inter omnia*, id est, præ omnibus. *Animantia*. id est iumenta. *Bestias*, id est, feras. *Super pectus*, &c. id est, omnes gressus tui, nequitiæ erunt & fraudes, Hieron. *& semen*, pro, id est inter semen. Chal. Inter filium tuum, & filium eius, Not. quod mali dicuntur filij diaboli. vnde Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis.

15. *Ipsa*, Hieron. in Genes. legit, ipsum scilicet semen, & quidem si legas ipse, idem est sensus, nam semen Hebr. masculinum est. Solet autem interpres sequi Hebræorum nominum genera. Vide Sap. 1. Matth. 20. Not. quod quædam Hebr. habent הוא seu הוא quod idem est; scilicet, Ipsa & quidem multi antiqui legunt ipsa, vide Chrys. homil. 17. in Genes. August. 2. de Genes. contra Man. cap. 18. & 11. de Genes. ad litt. cap. 36. Ambros. de fuga seculi. cap. 7.

16. *Ærumnas & conceptus*, pro dolores conceptuum, scilicet gestando fœtum, & pariendo. *Potestate*, scilicet etiam nolens, alioqui ante peccatum sub potestate erat, sed volens: nunc autem quam multæ nollent viris subesse, & oportet tamen?

17. *Maledicta*, scilicet, sterilitate, vt contra, fertilitas dicitur benedictio vide Hebr. *6. in opere tuo*, id est, propter tuum peccatum. Hebr. & Chal. propter te.

20. *Heua*, id est, viua, seu viuens, Hebr. chauah *mater esset*, scilicet futura.

22. *Ecce Adam*, &c. Ironia est.

24. *Cherubim*, id est, Angelos humana forma.

CAPVT IV.

COgnouit, &c. sic solet scriptura copulam carnalem honestè significare. *Possedi*, Cain interpretatur possessio, seu possessus. *Per Deum*, id est, Dei dono, Chald. coram Domino.

4. *Respexit*, scilicet, ignem cœlitus mittendo qui sacrificium consumeret. Cyrill. 2. in Genes. Hieron. in Genes.

5. *Ad Cain*, scilicet ob odium in fratrem, Irenæus lib. 4. cap. 34.

6. *Concidit*, Demissus vultus tristitiæ signum.

7. *Nonne*, &c. 70. Nonne si rectè obtuleris, non autem rectè diuiseris, peccasti? *recipies*, scilicet mercedem.

Peccatum tuum, id est, pœna peccati tui, *Erit*. pro,

pro, ſit, Hebr. Sic in præceptis Decalogi futura pro imperatiuis, *eius*, ſcilicet peccati. *Dominaberis*, ſcilicet, ſi velis, cum Dei gratia, vel futurum, pro imperatiuo.

8. *Egrediamur foras*, id ex 70. ſumptum (qui verterunt, egrediamur in agrum) Hebr. deeſt, ſed ſubintelligitur.

12. *Vagus* & profugus, 70. gemens & tremens.

13. *Merear*, poſſim impetrare.

14. *Omnis* qui, quaſi dicat, quiſquis hominum futurorum, quamquam nihil prohibet etiam tum fuiſſe homines aliquot, ſcilicet, Cain filios & fratres, & horum etiam filios. Vide Aug. 15. ciu. c. 15.

15. *Septuplum*, id eſt, grauiſſime, *omnis*, pro vllus Hebr.

16. *Eden*, ſcilicet, Paradiſi.

20. *Pater habitantium*, &c. id eſt, Primus inuentor artis habitandi in tabernaculis ad gregem paſcendum.

21. *Pater canentium*. &c. i. Muſicæ inuentor.

23. *In vulnus meum*, pro vulnere à me inflicto.

23 *Septuagies ſepties*, id eſt, multo grauior, id vero dixit vxoribus timentibus, ne ob homicidium à ſe patratum occideretur, vt eſſent bono animo. Audiui doctum ſane & pium virum ita interpretantem, cum male audiret Lamech, quod duas vxores duxiſſet, & illæ timerent, ne ei mali aliquid ea cauſa accideret, dixit: Numquid hominem aliquem occidi, vt vitæ meæ timere debeatis? ſi Caini occiſor grauiter puniendus eſt, quanto magis qui me occiderit?

26. *Inuocare*, i. palàm colere, ſeu excellentiùs, quam vulgus ſoleret.

CAPVT V.

1. *Liber generationis*, i. enumeratio poſteritatis eius, ſcilicet, per quam Chriſtus deſcendit. *Dei*, pro ſuam, Hebr.

2. *Benedixit*, i. fœcundos reddidit, *eorum*, pro, eius, 70. eius *Adam*, pro, hominem, quaſi dicat, vtrumque hominem vocauit.

4. *Filios & filias*. Horum non fit mentio, quia non ab eis Chriſtus.

22. *Ambulauit cum Deo*, i. ſancte vixit Hebr.

24. *Tulit*, forte in paradiſum terreſtrem. Auguſt. de Gen. addit.

27. *Mortuus eſt*, ſcilicet, anno, quo cœpit diluuium, Hieron.

29. *Noë*, i, requiem, ſeu quietem, *conſolabitur*, forte, quia inuenit agriculturæ inſtrumenta, & artem.

32. *Genuit*, &c. ſenſus eſt poſt annum ætatis 500. generare cœpiſſe, habuiſſe vero hos tres filios, ſcilicet, diuerſo tempore.

CAPVT VI.

2. *Filij Dei*, i. Dei cultores, ſcil. Poſteri Seth. Chryſoſt. in Gen. homil. 22. *Filias hominum*, ſcil. impiorum ex poſteris Cain, Chryſoſt.

3. *Spiritus meus*, i. vita, ſeu anima, quam ei, dedi. *Caro*, i. carnalis, ſeu voluptatibus deditus. *Dies illius*, i. Tempus ei ad pœnitendum datum ante diluuium: amputati autem 20. anni, quia pœnitentiam agere contemſerunt, ſecundum Hieron. in Gen. Puto ego nihil fuiſſe amputatum, ſed id Deum dixiſſe annis 120. ante diluuium, adeóque antequam Noë eſſet 500. annorum, etſi ſcriptura more ſuo poſtea narret, non enim ordinem ſeruat.

4. *Potentes*, id eſt, robuſti. *famoſi*, id eſt, celebres.

7. *Inquit*, pro, cogitauit, vel dixit, ſc. Angelis ve Noë.

8. *Inuenit gratiam*, i. fuit gratus. Hebr.

9. *In generationibus* ſuis, id eſt, inter homines ſui ſæculi cum Deo ambulauit, vide caput 5.

10. *Iaphet*, hunc quidam putant primogenitum, & Cham ſecundogenitum.

11. *Corrupta*, ſcil. flagitiis. *Terra*, i. homines Notat Chryſoſt. hom. 24. Terram vocari, quod eorum opera terrena, vt aliquando carnem: quia carnalia.

12. *Caro*, i. homines.

13. *Venit coram me*, pro, ſtatui perdere. *A facie illorum*, i. coram illis, pro, per eos, ſeu per illorum opera, Hebr.

14. *Leuigatis*, i. leuiſſimis, Hebr. Gophor, quod eſt lignum leuiſſimum. Chald. cedrum vertit: 70. vero, quadrata. Deorſum, cœnacula triſtega, pro inferiora, ſecunda & tertia, ſcil. tabulata; vel deorſum, coniunge cum latere; cœnacula & triſtega, pro cœnacula, quæ ſint triplicia, ſeu veluti tria tecta; nempe, infima, media, ſuprema.

15. *Cubitorum*, Cubitum Geometricum quidam intelligunt, qui continet ſex cubitos vulgares.

17. *Ecce ego*, pro, ego vero. *Aquas diluij*, id eſt, aquarum diluuium.

19. *Carnis*, non enim piſces.

20. *Ingredientur tecum*. Hebræus venient ad te, ſcilicet, De iuſſu, & Angelorum miniſterio.

CAPVT VII.

1. *IN generatione hac*, i. inter homines huius temporis.

2. *Mundis*, Quæ munda eſſent, reuelauerat Deus, vel ea tali numero venerunt. Septena, vnum erat poſtea immolandum, relinqueuda ſex ad prolem, & ſacrificia. Nota, quod quidam putant fuiſſe ex immundis duo tantum, ſcil. marem, & fœminam; ex mundis autem ſeptem vt proxime dictum. Alij putant fuiſſe 14. ſcil. ſeptem mares & totidem fœminas. Iuſtinus quidem q. 43. ita ſentit, ſeu quiſquis eſt ille auctor. Itemque ex immundis fuiſſe 4. ſcil. duos mares, & duas fœminas, quia dicitur, bina & bina, ſeptena, & ſeptena: quæ mihi opinio non probatur.

4. *Dies ſeptem*, ſcil. ab ingreſſu, vel à præcepto de ingrediendo. *Subſtantiam*, i. animalia. *De ſuperficie terræ*. Non enim piſces qui in mari.

11. *Menſe ſecundo*, i. Aprili. *Septimodecimo*, 70. viceſimoſeptimo.

Abyſſi magnæ, i. aquarum, quæ ſub terra *cataractæ*, id eſt, nubes, vnde veluti è feneſtris apertis imber deſcendit.

12. *Quadraginta*, ſcil. vt poſſent agere pœnitentiam, Chryſoſt. hom. 24.

13. *In articulo diei illius*, pro, illo ipſo die, ſcil. decimoſeptimo, ſeu potius, quo Deus præceperat: nam poſt eum dicuntur tranſiſſe 7. dies deinde 17. die ruptos fontes, &c.

16. *Deforis*, ſcilicet, claudens oſtium; aliter enim claudi non poterat, vel (vt quidam volunt) bitumine extrinſecus contra aquas muniens.

17. *Diebus*, ſcil. naturalibus.

CAPVT VIII.

1. *Spiritum*, id est, ventum, scilicet, desiccantem.
3. *Euntes, & redeuntes*, pro, eundo, redeuntes, seu subinde decrescentes. Itaque infra dicitur, ibant & decrescebant. *redeuntes*, scilicet, ad mare per occultas venas. Hieronym. in Gen.
4. *Vicesimo septimo*. sic 70. At Hebr. & Chald. decimo septimo.
7. *Egrediebatur, & non reuertebatur*, scilicet, in arcam. Hebr. ibat, & non redibat, scilicet, vltro citroque volitans circa arcam. Nota, quod nostra lectio ex 70. sumpta est.
8. *Cessassent*, id est, essent imminutæ.
13. *Primo*, scilicet, Nisan, qui respondet Martio. *Imminutæ*, id est, exiccatæ.
21. *Odoratus*, est, &c. id est, Acceptauit tanquam rem suauem. Chald. suscepit Dominus cum beneplacito.
22. *Cũctis diebus terræ*, pro, quamdiu terra erit. *Requiescent*, id est, cessabunt, s. vt tempore diluuij.

CAPVT IX.

1. *Benedixit*, scilicet, dans fœcunditatem.
2. *Quasi olera*, quasi dicat, vt olim olera tradideram. Nota, Tertullianus libro de cib. Iud. concessum nunc carnis vsum ad maiores vires propter culturam.
3. *Cũ sanguine*, id est, nisi effuso prius sanguine.
5. *Sanguinem enim*, &c. quasi dicat, Nec vero putetis licere hominem occidere, sanguinem enim, &c. Vel est ordo inuersus, & redditur ratio eius, quod proxime sequitur, scilicet, quicumque effuderit, &c. quamquam, si, enim, pro autem, scripturæ more positum est, facilis est sensus loci alioqui difficilis. *Animarum*, id est, quo animæ in corpore viuunt. *Requiram*, scilicet, vlciscens. *Bestiarum* vide Exod. 21. Num. 28. 29. *Fratris*, quasi dicat, etiamsi frater sit. *Hominis*, scilicet, occisi à supradictis.
6. *Fundetur*, scilicet, per iudicem. Chald. Fundetur ex sententia Iudicis.
11. *Terram*, id est, terræ habitatores.
12. *Sempiternas*, id est, omnes.
15. *Terram*, id est, terram inhabitantia.
16. *Eritque*. erat quidem etiam antea, sed non in id signum, in quod nunc destinatur à Deo. *Sempiterni*, id est, perpetuo à me seruandi.
23. *Retrorsum*, id est, gradu retrogrado, scilicet, auersa facie.
25. *Chanaan*, pro, Cham, secundum quosdam at Chrysost. homil. 29. ait, non maledixisse patrem, quod à Deo fuisset benedictus, sed filium, vnde pater cruciaretur.
26. *Seruus seruorum*, id est, omnino seruus, vel infimus seruus.
27. *Habitet in tabernaculis Sem.* videtur prædicere conuersionem gentilium, qui à Iaphet, nam Iudæi à Sem.
29. *Nongentorum*. vixit vsque ad 58. annum Abrahæ, secundum Hebræos, at secundum Euseb. vsque ad 69.

CAPVT X.

1. *Hæ generatione*, pro hi, quos genuerunt. *Natique* pro nati enim.
2. Gomer. Nota, à Gomer. Galatas ortos; à *Magog* Scythas; à *Madai* Medos; à *Iauan* Ioues, seu Græcos, *à Tubal* Iberos, *à Mosoch* Cappadoces, *à Thiras* Thraces.
3. *Ascenez*, ab hoc Rhegini, à *Riphath* Paphlagones, à *Thogorma* Phryges.
4. *Elisa*, ab hoc Æolides; à *Tharsis* Cilices; à *Cetim* Citij, seu Cyprij; à *Dodanim* Rhodij. vide Hieron. in Genes.
5. *Diuisæ Insulæ*, id est, Nati, qui varias tenuerunt insulas, scilicet maris mediterranei.
6. *Chus*, ab eo Æthiopes; à *Mesraim* Ægyptij; à *Phut* Lybij; à *Chanaan* Chananæi.
7. *Saba*, ab hoc Sabæi; ab *Heuila* Getuli; à *Sabatha* Sabatheni, qui & Astabari; à *Saba* Arabes. Nota, hunc Saba per ש scribi superiorem per, ס. à *Dadan* Æthiopiæ populi. Vide Hier.
8. *Potens*, id est, fortis, vel tyrannus.
9. *Venator*, id est, oppressor innocentum, vt quidam interpretãtur. *Coram Domino*, q.d. Deo inspiciente, & ferente, vel Deo iudice, q.d. vere.
10. *Arach*, quæ Edessa, *Achad*, quæ Nisibis, *Chalane*, quæ Seleucia, vel Ctisiphon. Hieron. Senaar, id est, Babylonis,
11. *Illa*, sc. Babylonis. *Assur*, sc. filius Sem. Quidam tamen Ninum intelligunt, qui dicatur Assur, quod Assyriis imperauerit, vel etiam Assur vocabatur. *Ciuitatis*, scilicet, Niniue Hier.
12. Hæc, scilicet, Niniue.
14. *Caphtorim*, id est, Cappadoces.
19. *Lasa*, quæ nunc Callirhoe Hier.
20. *Filij*, id est, posteri. *Cogitationibus*, id est, familiis *linguis*, id est, idiomatis, sc. variis. *Generationibus*, id non est Hebr. nec Chald. nec apud 70.
21. *Filiorum*, Hebr. id est, Hebræorum. Ab hoc quidam putant Hebræos dictos. Alij ab Abraham, qui primus dictus est Hebræus, id est, Transitor, quod, scilicet, Euphratem transisset, cum venit in terram Chanaan. videntur enim Chananæi ita illum cœpisse vocare ob causam dictam, sicuti nũc dicimus Germanos, & Gallos Trãsmontanos.
22. *Filij*, id est, posteri. *Ælam*, à quo Ælamitæ in Perside, *Arphaxad*, à quo Chaldæi; *Lud*, à quo Lydii; *Aram*, à quo Syri, quorum metropolis Damascus. Hieronym.
23. *Vs* à quo condita Trachonitis, & Damascus, quam regionem 70. in Iob Ausitidem vocant, quasi Husitidem. *Hul*, à quo Armeni; *Gether*, à quo Carii; *Mes*, à quo Mæones Hieronym.
29. *Diuisa sit terra*, id est, variis linguis vsi terræ habitatores.

CAPVT XI.

1. *Labij* vnius, scilicet, omnes. Hebræa lingua loquebantur.
2. *Oriente*, scil. Armenia vbi arca substiterat.
3. *Venite*, pro, agite dum.
5. *Filij Adam*, id est, homines, sic filius hominis, id est, homo Adam autẽ positum pro hominũ.
7. *Venite* Angelis dictum, per quos Deus descendebat, & operabatur Aug. 16. ciu. cap. 5.
9. *Babel*, id est, confusio, vel venit confusio.
10. *Generationes*, id est, qui originem duxerunt, seu posteri.
11. *Filios, & filias*, non nominantur, quia Christus non ex iis nasciturus.
12. *Genuit Sale*. Nota, quod 70. inter Arphaxat, & Sale ponunt Cainam, magnumque annorum numerum. Vide Luc. 3. Itaque cogimur dicere, deesse aliquid in nostra editione: quod mirum non est, cum Matthæus in Christi genealogia aliquos omiserit, quamquam dici potest Hieronymum, cuius est nostra editio, secutum Hebræa: quæ hic diminuta, vt alibi etiam. Vide Exodi 12.

28. *Ante*, id eſt, coram ſcilicet, adhuc Thare viuente. *Vr*, ita dicta, quia in valle poſita. Vr enim vallis, vide Iſai. 20.

29. *Duxerunt* pro, duxerant, *Ieſcha*, ſcilicet, ſororis Melcha. Hieron. ait Sarai dictam eſſe Ieſcham, ſcilicet fuiſſe binominem. Nota, oportere ſecundum hanc opinionem dicere Aran fuiſſe maiorem natu quam Abraham.

31. *Haran.* Hebr. Charan à fluuio Syriæ ſic dicta.

CAPVT XII.

1. *Dixit*, pro, iam vero dixerat. Vide Actor. 7.

2. *Benedicam tibi*, id eſt, cumulabo te bonis. Hebr. *benedictus*, id eſt, fortunatus, Hebr. benedictio.

3. *Maledicam*, id eſt, puniam. *In te*, id eſt, propter te, ſcilicet, propter ſemen tuum, Chriſtum. Vide cap. 48. *Cognationes*, id eſt, familiæ.

4. *Egreſſus eſt*, ſcilicet, multo antequam pater moreretur, Auguſt. 16. ciuit. cap. 15. Nota, quod ex Vr dicitur exiſſe anno ætatis 52. ex Haran autem 75. viuo patre, quem ſubinde inuiſebat, vixit enim pater poſtea 60. annis, quo mortuo nunquam rediit in Haran.

5. *Poſſederant.* Alij vertunt, acquiſierant, & id ſignificat verbum Hebræum. Animas. 1. homines. *Quas fecerant*, ſcilicet, gignendo, vel emendo ſeruos. Chald. quas legi ſubiecerant.

6. *Conuallem illuſtrem*, ſcilicet, Mambre. ſecundum quoſdam. Alij vertunt, quercetum, ſeu planiciem Moreh, ſcilicet, ſic dictam à Moreh Chananæo. 70. quercum excelſam. Chald. planiciem Moreh.

6. *Chananæus*, erat, pro, Chananæi erant.

7. *Apparuit*, ab hoc anno, quo Abraham cœpit peregrinari in Ægyptum, vſque ad exitum ex Ægypto, anni ſunt 430. de quibus Exodi 12. Actor. 7.

8. *Contra Orientem*, id eſt, ad Orientem: *Inuocauit*: ſcilicet, precando:

10. *In terra*, ſcilicet Palæſtinæ.

12. *Reſeruabunt*, ſcilicet viuam:

13. *Soror.* Vide infra cap. 20. num. 12.

16. *Bene vſi*, pro, benefecerunt.

19. *Coniux tua*, ſcilicet, intacta. Chryſ.

CAPVT XIII.

1. *Auſtralem*, ſcilicet, reſpectu Palæſtinæ. 3. A meridie coniunge cum reuerſuſque.

6. *Communiter.* 1. ſimul.

9. *Coram te*, id eſt, in tua electione. Vide c. 34. *Siniſtram*, ſcilicet, eunti ad Orientem.

10. *Venientibus in Segor*, id eſt, qualis eſt Ægyptus ea parte, qua itur in Segor, vel potius (ſic enim coniungendum) vniuerſa vſque ad Segor irrigabatur ſicut Paradiſus Domini, & ſicut Ægyptus, Chald. ad introitum Segor. 70. donec veniatur in Segor.

11. *Alterutrum à fratre ſuo*, id eſt, alter ab altero. Hebr.

13. *Coram Domino*, id eſt, Deo iudice, adeóque verè, ſeu Deo inſpectante, & interim ferente.

16. *Sicut puluerem*, ſcilicet multitudine.

18. *Mambre*, ſic dicta à viro Mambre, *Domino*, id eſt, in honorem Domini.

CAPVT XIV.

1. *Amraphel*, ſcilicet, Nembrod. ſecundum quoſdam. *Senaar.* 1. Babylonis. *Ponti.* Hebræus Chald. & 70.

Ellaſar. Forte Hieronymi tempore Pontus dicebatur. Elamitarum, ſcilicet, Perſarum, *Gentium*, Hebr. Goim, forte Prouinciæ nomen, etſi alioqui Gentes ſignificet.

3. *Sylueſtrem* Hebr. deſertam, ſeu vaſtatam.

4. *Receſſerunt*, ſcilicet, tributum negauerant.

5. *Raphaim*, ſcilicet, Gigantes. *Carnaim*, iunge cum Aſtaroth: eſt autem locus in Arabia. *Cum eis.* Hebr. in Ham. & ſic vertit Hieronym. in Gen. vbi *Zuzim*, & *Emim* interpretatur terribiles, & horrendos. *In Saue.* Alij vertunt in planitie.

7. *Ad fontem.* Alij vertunt, vt eſt Hebr. ad Hen.

Miſphat, id eſt, iudicij, ſcilicet, prope petram, vbi Deus populum iudicauit: dicitur enim id per anticipationem. Hier.

Aſaſonthamar, id eſt, vrbe palmarum, nunc dicitur, Engaddi, vbi baſſamum, & palmæ. Hieron.

10. *Ceciderunt*, ſcilicet, ſeſe coniecerunt in puteos; nam poſtea fit mentio Regis Sodomorum, niſi intelligatur nouus alius creatus.

14. *Numerauit.* Alij armauit, vel duxit in prœlium. *expeditos*, id eſt, inſtructos, & aſſuetos militiæ. *Dan*, eſt vnus è fontibus Iordanis, alter enim Ior, non longe diſtans, vnde Iordanis dictus Hier.

15. *Sociis.* Alij copiis.

18. *Melchiſedech.* Hunc Hebræi dicunt eſſe Sem, filium Noe, & vixiſſe vſque ad Iſaac. Hier. in Geneſ. *Salem*, id eſt, Hieruſalem, quæ prius Salem dicta Hier. in Gen. Non Ieruſalem ſed Salem de qua Geneſ. 33. Hieronym. epiſtola. 126. *Erat enim*, quaſi dicat, protulit, vt offerret in ſacrificium Deo tanquam eius ſacerdos.

19. *Deo*, id eſt, à Deo, vel apud Deum, Chald. coram Deo.

20. *Dedit*, ſcilicet, Abraham ipſi Melchiſedec. *omnibus*, ſcilicet, hoſtium ſpoliis.

21. *Animas*, id eſt, homines Hebr.

22. *Leuo*, &c. id eſt, iuro per Dominum.

23. *Caligæ*, id eſt, calceamenti.

24. *Iuuenes*, id eſt, ſerui mei. *Accipient*, ſcilicet, ſi volent.

CAPVT XV.

1. *Factus eſt ſermo Domini*, id eſt, locutus eſt Dominus Hebr. *Magna*, ſcilicet, erit.

2. *Filius procuratoris*, &c. quidam vertunt filius procurationis, ſeu diſpenſationis, id eſt, diſpenſator domus meæ. Chal. Filius domus meæ, 70. Filius Maſech vernaculæ meæ. Theodotio vertit, teſte Hieron. vt nos legimus. *Eliezer*, ſcilicet, meus erit. Ab hoc quidam dicunt conditam Damaſcum, eius nomine appellatam. Vide tamen ſupra cap. 10.

3. *Semen*, id eſt, filios.

5. *Stellas*, ſcilicet, noctu fuerat facta viſio. *Sic erit*, ſcilicet, innumerabile.

9. *Et columbam*, Hebræus & pullum columbarum.

10. *Altrinſecus*, id eſt, hinc inde, ſcilicet, ex oppoſito.

13. *Scito prænoſcens*, Hebr. ſciendo ſcias, id eſt certò ſcias Hebr. *quadringentis*, ſcilicet computandis à quinto anno Iſaac, quo domo pulſus eſt Iſmaël.

14. *Iudicabo*, id est puniam.

16. *Generatione quarta*, scilicet ab ingressu in Ægyptum. Est quidem Naasson quartus à Phares, qui cum patre Iuda ingressus est.

17. *Inter diuisiones*, scilicet loco Dei, more fœderis, transibant enim, fœdus facientes inter diuisiones hostiæ, quasi dicerent, ita fecemur, si pactum violabimus. Vide Ierem. 34.

18. *Fluuio Ægypti*, scilicet, qui Ægyptum separat à terra Chanaam, & prope Rhinocoluram vrbem in mare influit. Vide Isai. 27.

CAPVT XVI.

2. *Concluſit*, id est, sterilem fecit. No. quod tunc erat 76. annorum.

6. *Manu*, id est, potestate.

7. *Sur*, id est, qua itur in Sur, & inde in Ægyptum, quo illa nempe Ægyptia, festinabat. Hieron.

8. *A facie Sarai*, id est, propter Sarai, Hebræus.

11. *Afflictionem*, id est, orationem in afflictione factam.

12. *Manu eius*, &c. significat posteros eius, scilicet, Saracenos incertis sedibus vagos, impugnaturos omnes, & ab omnibus impugnandos, Hieron. è regione, quasi dicat, neminem timens.

13. *Vocauit*, pro, inuocauit, Chald. orauit in nomine Domini. *Tu* subaudi dicens. *Qui vidisti me.* Alij, qui vides me. Chald. videns omnia. *posteriora*, id est, tergum: scilicet recedentis.

14. *Appellauit*, scilicet Angelus, vel Abraham, vel aliquis alius. est enim Hebr. verbum masculinum.

CAPVT XVII.

1. *Ambula* coram me, id est, da operam, vt mihi placeas. sic Psalm. 114. Placebo Domino, vbi Hebr. Ambulabo coram Domino.

5. *Abraham.* Ab אב pater rab רב multum Hamon המון multitudo.

7. *Generationibus suis*, id est, temporibus suis, seu ætate sua. *Vt sim Deus*, &c. Id erat pactum, scilicet, vt colerent tanquam Deum, Deusque illis benefaceret, seu, quod eodem recidit, ipse illorum esset Deus, & illi eius populus.

14. *Delebitur*, quasi dicat, non censebitur de populo, vel dignus est morte. Vide Numer. 19. Augustin. con. Pelag. & Celest. interpretatur, peribit ob peccatum originale morte æterna. *pactum*, scilicet ligni prohibitione in Paradiso. Augustin. 2. de nupt. *Irritum fecit*, id est, neglexit, Augustin. 16. ciuit. cap. 17. ait, quando in Adam peccauit, irritum fecisse,

15. *Sarai*, id est, principem meam, seu dominam meam. *Saram*, id est, principem, seu dominam.

16. *Ex eo*, scilicet, filio, vel pro, ex ea, scilicet, Sara, Hebr. & Chald. *ex ea*, 70. ex eo.

17. *Putasne.* Id dixit ex incredulitate, Hieron. 13. contra Pelag. Alij ex admiratione dictum putant. Vide caput 18.

18. *Coram te*, id est, te illius vitam approbante.

19. *Isaac*, id est, risum, quia risit Abraham Hieron. dicerem potius, quia parentibus lætitiam attulit eius natiuitas, *Pactum*, scilicet, de Circumcisione, vel potius de Christo ex eo nascituro: quanquam id etiam per circumcisionem significabatur, vel illud, de quo supra num. 7. in cuius signum data circumcisio.

21. *Ad Isaac*, quasi dicat nascetur Christus ex Isaac, non ex Ismaele.

22. *Ascendit Deus*, id est, Angelus discessit, scilicet, in cœlum vnde venerat.

CAPVT XVIII.

1. *Feruore diei*, id est, cum scilicet peregrini ad hospitia solent diuertere.

2. *Adorauit in terram*, id est, se demissa in terram facie incuruauit, reuerentiæ causa, more Orientalium.

3. *Domine*, vel singulare pro plurali, vel mysterium Trinitatis indicatur, quam illi repræsentabant; vel vnum ex illis alloquitur.

4. *Arbore*, scilicet, quæ erat ante tabernaculum.

9. *Dixerunt*, pro, dixit vnus illorum.

10. *Vita comite*, quasi dicat, viuente te, & vxore. Chald. quo vos eritis viui. Vide 4. Reg. 4. num. 16.

11. *Muliebria*, id est, menstrua.

14. *Conditum*, quasi dicat, vt prædixi, seu promisi, *Eodem tempore*, scilicet, sequentis anni.

15. *Sed risisti.* Redarguit Dominus risum Saræ, quia dubitationis fuit; non Abrahæ, quia admirationis, & lætitiæ August.

16. *Deducens eos*, remansit vnus Angelus cum Abraham, duo Sodomam missi, August. in Genes. quæst. 33. No. quod qui mansit, Deus erat, secundum Iustinum in Tryphon. & Epiphan. in Ancor. scilicet, Deum repræsentabat.

18. *In illo*, id est, per semen illius, scilicet, Christum.

19. *Faciant*, *iudicium & iustitiam*, id est, recte & iuste viuant. Hebr. *Propter Abraham.* Hebr. super Abraham.

25. *Sciam*, scilicet, quomodo res se habeat, vel qua pœna puniendi sint. No. quod loquitur Deus humano more, nam ab æterno omnia scit.

27. *Et cinis*, id addidit, quia nomen terræ honestum quodammodo videbatur Chrysost.

33. *Abiit Dominus*, id est, ille Angelus, qui loquebatur cum Abraham (alij enim duo Sodomam abierant) Deumque repræsentabat. Ideóque etiam supra Dominus dictus.

CAPVT XIX.

2. *Veri*, id est, serui.

8. *Educam.* Putauit oblatione hac furorem populi placandum, nec illum accepturum quod offerebatur. Chrysost. hom. 43.

11. *Qui foris erant*, Hebr. qui erant ad ostium. *Cæcitate.* 70. ἀοράσιᾳ, quasi dicat, auidentia, qua, scilicet, aliqua videntur, alia non videntur. Sic qui percussi ab Elisæo, & discipuli. Lucæ 24. August. in Genes. quæst. 43.

14. *Ludens*, quasi dicat, non serio.

15. *Scelere*, id est, sceleris punitione.

16. *Dissimulante*, Hebr. tardante. *Parceret*, id est, vellet eripere,

17. *Respicere post tergum*, id Lucæ, 9. pro pœnitere accipitur; at hic propriè accipitur. *Circa regione.* Hebr. planitie.

19. *Magnificasti misericordiam*, id est maxima vsus es erga me misericordia. Nec possum, &c. turbatione timoris Deo non credit, sic & filias voluit prostituere. August. in Gen. quæst. 44.

22. *Segor*, id est, parua. Hebr. Tsohar. צוער

24. *Pluit Dominus* à Domino, id est, filius à patre August. locut. Genes. cap. 30. & in Genes. quæst. 59

quæſt. 59. *A Domino*, id eſt, à ſe, Heb. Hæc ſubuerſio dicitur à quibuſdam facta anno 51. à confuſione linguarum.

26. *Poſt ſe*, id eſt, poſt tergum. Heb. poſt eum, id eſt, auerſa à tergo viri, quem ſequebatur, Chal. poſt ſe. 70. retrorſum. *Salis*, ſcilicet, metallici, qui eſt duriſſimus. Eſt quidem ſal ſapientiæ ſymbolum, & hic poſitus ad inſipientium admonitionem.

27. *Steterat*, ſcilicet, ſæpe interrogans Deum.

28. *Fauillam*, alij vaporem vel fumum vertunt.

35. *Concubuerit*, Heb. accubuerit, ſcilicet, filia, vt ſupra.

38. *Ammon*, Heb. Ben Ammi, עמי בן id eſt, filius populi mei.

CAPVT XX.

1. *INde*, ſcilicet, à conualle Mambre.

2. Dixitq; ſcilicet, interrogantibus quæ eſſet.

3. *Morieris*, ſcilicet, niſi reddideris vxorem, vt infra declaratur.

5. *Simplicitate*, ſcil. non putans me malefacere.

6. *Cuſtodiui*, id eſt, prohibui.

8. *De nocte*, id eſt, ſummo mane.

12. *Filia patris*, id eſt, neptis, ſcilicet, erat filia Aram, qui natus ex alia, non matre Abraham. Quidam putant filiam Thare ex alia vxore. 70. Soror ex patre, & non ex matre. Vide Hier. cont. Helui. & ſup. c. 11.

13. *Miſericordiam*, id eſt, beneficium, ſeu gratiam, 70. iuſtitiam. Vide etiam cap. ſequent. num. 23.

15. *Coram vobis*, id eſt, in veſtra electione, quaſi dicat, videtis terram, eligite quod placet.

16. *Velamen oculorum*, id eſt, defenſionem pudoris, quod, ſcilicet, te intactam viro tuo reddiderim, dicuntur quidem oculi pudoris ſedes *deprehenſam*, ſcilicet in errore.

18. *Concluſerat*, id eſt, ſterilem reddiderat.

CAPVT XXI.

6. *RIſum*, id eſt, gaudium ſeu lætitiam. *Corridebit*, id eſt, congaudebit, congratulabitur.

7. *Abraham*, ſcilicet, dicenti, vel pro, de Abraham.

9. *Ludentem*, id eſt, irridentem. Quidam vertunt laſciuientem. Hier. interpretatur, ſuper primogenitura contendentem.

12. *In Iſaac*, &c. quaſi dicat, per Iſaac habebis poſteritatem promiſſam, eaque te patrem dicet.

14. *Eius*, ſcilicet, Agar, *puerum*, ſcilicet 18. annorum, Iſaac enim tunc erat 5. annorum, natus autem fuerat in Geraris, cum Iſmael eſſet 13. Hier. in Gen.

17. *Quid agis?* Heb. Quid tibi eſt?

23. *Miſericordiam*, 70. iuſtitiam. Vide ſupra c. 20. n. 13.

31. *Berſabee*, id eſt, Puteus iuramenti, vel puteus ſeptem. *Iurauit*, ſub, & propter ſeptem aquas; vtrumque enim eo nomine ſignificatur, vt proxime dictum. Vide infra cap. 26.

34. *Colonus*, id eſt, incola.

CAPVT XXII.

1. *TEntauit*, id eſt, probauit. Auguſt. in Gen. q. 57. *Adſum*, Heb. ecce ego, id eſt, eccum me.

2. *Viſionis*, Heb. Moriah, locus eſt, vbi templum à Salomone extructum, 70. excelſam, Chal. diuini cultus, eſt autem Moriah, myrrha Domini.

3. *De nocte*, id eſt, ſummo mane. *Præceperat* Hebr. dixerat.

4. *Tertio*, à Geraris ad montem Moriah, iter eſt dierum trium. Hier. in Gen.

9. *Oſtenderat*, Hebr. dixerat.

12. *Cognoui*, id eſt, feci, vt cognoſceres ſic 1. Cor. 2. non iudicaui me ſcire inter vos, &c. Aug. 1. Tri. & 4. de Gen.

13. *Tergum*, ſcilicet, ſuum.

14. *Videt*, Hebr. videbit, id eſt, prouidebit. *Videbit*, Heb. videbitur, id eſt, apparebit, ſcilicet, Chriſtus, 70. viſus eſt, forte præteritum pro futuro.

17. *Stellas cæli*, id propter pauciores, firmiores, & clariores dictum eſt. At arenã maris propter multitudinẽ infirmorum, & carnalium, quę tranquillo tempore quieta, aliquando tentationum & tribulationum fluctibus operta eſt, & turbata, Aug. *Portas*, id eſt, propugnacula. hæc enim ſolent eſſe in vrbium portis.

18. *In ſemine*, id eſt, propter ſemen, ſcilicet, Chriſtum.

21. *Hus*, de huius ſtirpe Iob deſcendit, non de Eſau. Hier. in Gen. *Buz*, ex huius genere ſecundum Hebræos fuit Balaam, qui in Iob dicitur Eliu, & primò erat ſanctus, & Dei Propheta Hier.

22. *Chaſed*. à quo Chaſdim, id eſt, Chaldæi Hier.

24. *Roma*, Heb. Reumah.

CAPVT XXIII.

2. *ARbee*, id eſt, quatuor, ſcilicet, Adam, Abraham, Iſaac, & Iacob, ibi ſepultorum. Hier. in Gen.

4. *Ius*, Heb. hæreditatem, ſeu poſſeſſionem. mortuum, quaſi dicat, funus.

6. *Princeps Dei*, id eſt, magnus princeps. Sic cedri Dei montes Dei. *electis*, id eſt, ſelectis, vel quaſi dicat, in eo, quod tibi elegeris. *Prohibere poterit*. Heb. prohibebit.

7. *Adorauit*. ſcilicet, gratias agens ſe coram populo incuruauit.

10. *In medio filiorum Heth*. inter Hethæos.

15. *Siclos*. Siclus drachmas duas continet, adeoque pretium erat ſcutorum 80. quamquam erat & ſiclus drachmarum quatuor. Vide cap. ſeq. quantum eſt hoc? quaſi dicat, tam vili vendo propter te.

CAPVT XXIV.

2. *SVbter femur*. Sic olim iurabatur. Vide c. 47. Hier. 1. cont. Iouin. Adiuraſſe ait in femore, id eſt, in Chriſto de eius ſemine naſcituro. Vide etiam Hier. in Gen. & epiſt. 140. Crediderim ego fuiſſe eo ritu ſignificatam ſubiectionem eius, qui ſic manum ponebat. Itaque ſolitum fieri à ſeruis, & filiis. Vide inf. c. 47.

3. *Adiurem*, id eſt, faciam iurare.

10. *Nachor*. id eſt, in qua Nachor habitabat.

12. *Occurre*, id eſt, exaudi me, vel fac occurrere quod opto.

16. *Et incognita*, pro, id eſt, incognita, vel nempe incognita.

18. *Vlnam*, Heb. manum.

21. *Contemplabatur eam* Hebr. obſtupebat in ea.

22. *Siclos duos*, prodrachmas duas, vt patet ex 70.& Heb.nempe siclum vnum communem,nam siclus sanctuarij drachmæ 4.*Siclorum decem*.Heb. & 70.decem aureorum.

23.*Cuius es filia ?* Id antea interrogauerat, vt patet inf.

27.*Misericordiam*,70.iustitiam. Vide sup.cap. 20.& 21.*Veritatem*,scilicet,promissi, quasi dicat, fideliter egit.

32. *Destrauit*, id est, clitellas detraxit. Pedes camelorum Heb.pedes suos.quod potest etiam ad camelos referri.

33.*Panis*.id est,cibus.

40.*In cuius conspectu ambulo*.id est, cui studeo placere.

41. *Innocens eris à maledictione*. Heb. mundus eris à iuramento, id est, absolutus : quamquam etiam verti potest,maledictione.

49.*Veritatem*,id est,fideliter.

50.*Sermo*,id est,res hæc.quasi dicat, à Domino factum est istud : seu hæc est voluntas Domini. Nota quod vtuntur nomine Iehoua. id enim erat proprium Dei Hebræorum,etsi eum non colerent.

51.*Locutus*,id est,voluit,seu vult.

60.*Portas*.Vide cap.22.

62.*Australi*,scilicet,Geraris.

63.*Meditandum*.Chal.orandum.

65.*Pallium*.Alij operimentũ,vel peplũ vertũt.

CAPVT XXV.

1. *Ethuram*.Hebræi putant esse Agar,de concubina factam vxorem,Hier.

3. *Assurim*,&c.Nomina sunt populorum.

6.*Concubinarum*,id est, vxorum minus principalium, scilicet, ductarũ sine ceremoniis, quarum filiis non dabatur hæreditas, sed munera.

8.*Plenus dierum*, id est, qui satis diu vixerat. Hier.tamen interpretatur omne tempus vitæ eius diem fuisse,non noctem.

13. *Eius*,scilicet,Ismaelis.

16.*Per castella & oppida*. Chal.in villis,& ciuitatibus, 70. in mansionibus, & tabernaculis, quasi dicat,ita apud suos vocabantur.

18.*Introeuntibus*, id est, qua itur ad. *Fratribus*, id est,filiis,Hier.in Gen.

21.*Exaudiuit*.scilicet,post annos 20. Chrys.

22.*Perrexit*,scilicet,ad sacerdotem. Chrys.

23.*Seruies minori*.Tempore Dauid Idumæi subiecti Iudæis.

26. *Appellauit*, scilicet, pater, vel qui nomen imposuit.

31.*Primogenita*.scilicet, successionem in principatu, velut patris in reliquos fratres, & sacerdotio,& duabus bonorum partibus.

CAPVT XXVI.

1. *Terram*,scilicet, vbi Isaac habitabat,acciderat,&c.Vide sup.c.12.

3.*Peregrinare in ea*.Heb.in terra hac.

4.*In semine*,id est propter semen.

5.*Ceremonias*.Heb.statuta.

9.*Mentitus*.Heb.dixisti.

10.*Potuit coire*.Heb.parũ abfuit,quin dormiret.

11.*Hominis huius*.Heb.virum hunc, & eius.

12. *Centuplum*.scilicet,quam seminauerat.

17.*Torrentem*. Alij vallem.

18. *Fodit*, scilicet. in Torrente,seu valle Geraræ.

19.*Foderuntque*.scilicet,serui Isaac.

20. *Calumniam*.Alij contentionem. 70.iniustitiam.

21.*Inimicitias*.Sic etiam 70. Alij odium.

33.*Abundantiam*.70. & alij. Iuramentum, scilicet, legerunt per ש. At Hier. per ש & quidem verius, quid enim ad aquæ copiam iuramentum? nisi dicas,duabus de causis Bersabee vocatam, & ob iuramentum,& ob aquæ abundantiam, scilicet,vnius litteræ pronuntiatione mutata.

35. *Offenderant*, scilicet, contendendo cum vtroque vt indicant 70. vel non obediendo, vt Chal.indicat.Heb.irritabat.

CAPVT XXVII.

2. *Vides*,quod senuerim.Heb.Ecce ego senui, & ignoro,&c.

4.*Pulmentum*,id est,cibos.

7.*Coram Domino*, id est, Domino approbante, & fauente.

8.*Acquiesce*, &c. Heb. Audi vocem meam in eo,quod præcipio tibi.

1.*Pilosus*.Heb.Sair שעיר vnde mons Seir.

12.*Inducat*.Heb.*inducam*.

13. *Ista maledictio*.Heb.Maledictio tua.

16.*Nuda*.Heb.leuitatem,seu læuorem.

17.*Coxerat*, Heb parauerat.

19.*Primogenitus*, scilicet quantum ad ius successionis, quod emerat.

25.*Benedicent*, i. cum vellet benedicere.

27. *Cui benedixit Dominus*, i. qui à Domino refertus est variis floribus.

28.*Rore*, Videtur etiam pluuia intelligenda,& reliqua quibus terra è cœlo fœcundatur. *Pinguedine*, fertilitate. Et olei non est Heb.

30. *Vix Isaac*, Hebr. iam Isaac. *Et egressus*,Heb. simulac egressus.

34.*Irrugiit*, Heb.clamauit.*Consternatus*,Hebr. vehementer amaro.

35 *Fraudulenter*,Fraus quidem videbatur, sed re vera mysterium fuit, Deo rem totam disponente.

39.*Benedictio tua*, Heb. Chal & 70.habitatio tua.

40. *Vives in gladio*, id est, eris vir bellicosus. *Excutias*. Id factum sub Ioram Rege Iuda Vide 4.Reg.8.

41.*Luctus*, pro mortis,in qua lugeri solet.

CAPVT XXVIII.

2. *Vade*, Heb. Surge.

3.*Et crescere*, pro, id est, crescere. *Sic in turbas populorum*, id habeas copiosam posteritatem.

4. *Pollicitus est*, Heb. Chal.& 70.dedit. *Auo tuo*, Hebr. Chal.& 70.Abrahæ.

8.*Probans*, id intelligens. *Non libenter aspiceret*,id displiceret, Heb. quod malæ essent in oculis patris sui,&c.

9.*Nabaioth*, scilicet primogeniti Ismaelis. vide sup. cap.25.

11.*Qui iacebant*, Heb illius loci.

12.*Scalam*, significabat hæc Christum, cuius summum& imum, diuinitas & humanitas. Angelos, vide Ioan.1.

14.*Et in semine*, pro, id est, in semine.

18. *In titulum*. i. instar metæ, seu columnæ. *Desuper*, Heb. super eius caput, id summitatem.

21.*Erit mihi*,&cap.1.colam Dominum vt verum Deum.

22.*Lapis*,id.locus in quo lapis. *Cunctarum* Si

hic

hic pecunia etiam intelligitur, offerret res quæ tantum valerent, quantum pecuniæ decima *Offeram*, ſcilicet in ſacrificium.

CAPVT XXIX.

12. *INdicauit*, pro iam indicauerat.

14. *Os meum*, &c. id eſt, conſanguineus meus es Hebr.

17. *Lippis*, 70. infirmis Alij debilibus.

20. *Pauci*, ſcilicet leuis eorum labor, alioqui etiam breue tempus longum videtur amantibus Aug. in Gen.q.88.

22. *Vocatis multis amicorum turbis*, Hebr. congregauit omnes viros loci.

25. *Quid eſt quod facere voluiſti?* Hebr. cur hoc mihi feciſti?

31. *Aperuit vuluam*, id eſt fœcundam reddidit.

32. *Ruben*, id eſt videns filium. *Humilitatem*, id eſt afflictionem.

33 *Simeon*, id eſt audiens, ſeu exauditio.

34. *Leui*, id eſt copulatus.

35. *Confitebor*, id eſt laudabo, ſeu gratias agam. *Iudam*, id eſt confeſſionem.

CAPVT XXX.

2. *PRo Deo*, id eſt Deus.

3. *Super genua*, q.d. quod vbi pepererit, in gremio ponam.

6. *Iudicauit mihi*, cauſam meam egit. *Dan*, id eſt iudicans ſeu iudicium.

8. *Et inualui*, pro, imo inualui, id eſt præualui. *Nephtali*, id eſt comparationem, ſeu æquiparationem.

9. *Tradidit*, Heb dedit in vxorem.

11. *Gad*, felix.

13. *Omnes mulieres*, Heb. filiæ. *Aſer*, id eſt beatitudo.

14. *Mandragoras*. Sunt herbæ poma, magnitudine auellanæ, flaua, & pulchra, radix forma humana. Vide Cant.7.

18. *Iſſachar*, id eſt merces.

20. *Dotauit dote*, pro, donauit dono. *Zabulon* id eſt, habitans, ſeu habitaculum.

22. *Aperuit vuluam*, id eſt, fœcundam reddidit.

23. *Opprobrium*, ſcilicet, opprobrio olim erat ſterilitas.

24. *Ioſeph*, id eſt, augmentum.

27. *Inueniam gratiam*, quaſi dicat, ſi tibi charus ſum, mane apud me, & conſtitue, &c.

28. *Conſtitue*, &c. quaſi dicat. Dic quam velis, mercedem.

30. *Iuſtum eſt*, &c. Heb. & nunc quando faciam & ego pro domo mea?

32. *Gyra, & ſepara*, Heb. Tranſibo ſeparando. *Sparſo vellere*, id eſt, ſparſis in vellere maculis. *Furuum*, id eſt, ſubnigrum. Alij fuluum legunt.

33. *Reſpondebit*, &c. quaſi dicat, apparebo iuſtus, nec fraude vlla vſus. *Cras*, id eſt, poſtero, ſeu futuro tempore. *Placiti*, ſcilicet, iuxta conuentionem ſoluendi.

37. *Platanis*, alij, caſtaneis.

38. *Conciperent*. Apparet hic quanta ſit imaginationis vis.

41. *Primo tempore*, ſcilicet, Martio.

42. *Serotina*, ſcilicet, Septembri, cum debilior fœtus.

CAPVT XXXI.

2. *HEri & nudiuſtertius*, id eſt, antea, ſcilicet fuerat.

7. *Decem*, id eſt, multis.

13. *Sum Deus* Nota Angelum ſe Deum vocare, ſcilicet, loquitur Dei nomine.

15. *Pretium noſtrum*, id eſt, quod nobis debebatur, pro viri noſtri laboribus.

16. *Præcepit*, Heb. dixit.

20. *Confiteri*, pro indicare.

21. *Amne*, ſcilicet, Euphrate, qui Meſopotamiam à Syria diuidit. *Galaad*, ſic poſtea dictus locus.

24. *Viditque*, id eſt, ſenſit, vel audiuit. Nam Heb. ſolum dicitur, Deus ei locutus in ſomno.

34. *Abſcondit*, pro, abſconderat, ſcilicet, antea.

35. *Conſuetudinem fœminarum*, quaſi dicat, patior menſtrua. *Sic deluſa*, &c. Heb. & ſcrutatus eſt, & non inuenit idola.

36. *Tumenſque*, &c. Hebr. nihil de tumore dicitur, ſed ſolum quod ſit iratus, & iurgatus.

37. *Pone hic*, id eſt, profer in medium.

38. *Idcirco*. Hebr. Iam, vel, ecce. *Steriles non fuerunt*, Hebr. non fuerunt abortæ, ſeu abortum paſſæ.

40. *Æſtu*, iungendum cum die. *Gelu*, iungendum cum noctuque.

41. *Decem*, id eſt, multis.

42. *Timor*, id eſt, Deus, quem timebat, ſeu colebat. *Heri*, id eſt, heſterna nocte.

43. *Filiæ*, ſcilicet, iſtæ.

45. *Titulum*, id eſt, ſtatuam, ſeu monumentum.

46. *Fratribus*, id eſt, affinibus, qui venerant cum Laban. Vide ſup. n.23.

47. *Vterque iuxta*, &c. Id additum ab interprete, vt ſignificaret alterum Syriacè, alterum Hebraicè locum appellaſſe tumulum teſtis.

48. *Galaad*, id Hebræum eſt, nam Syriacè Iegar Sahadutha. Et adiecit. *Laban*, Hebr. & Mieſpha, id eſt, ſpeculam, ſcilicet, vocauit, quia dixit.

49. *Dominus*. Vide Iud.17.n.3.

50. *Teſtis eſt*, ſcilicet, nobis ſeparatis. Aug. in Gen.q.99. nullus, inquit, extraneorum, vel nullus Dei teſtimonio iungendus, Hebr. non eſt quiſquam nobiſcum, en Deus *teſtis inter me, & te*. quaſi dicat, vt omnes abſint, Deus certe ſemper teſtis erit.

52. *Si aut ego*, &c. Hebr. quod nec ego illum, tranſibo ad te, nec tu illum, tranſibis ad me, ad malum.

55. *De nocte*, Heb. mane, ſeu diluculo, ſcilicet, ſummo mane.

CAPVT XXXII.

4. *FRater tuus*, Heb. Chal. & 70. ſeruus tuus.

5. *Inueniam gratiam*, id eſt, gratus ſum.

10. *Minor*, id eſt, inferior, quaſi dicat, indignus tot beneficiis in me tuis *& veritate*, id eſt, fide promiſſorum. *In baculo*, id eſt, nihil habens præter baculum, quaſi dicat, cum ſolo baculo.

15. *Fœtas*. Alij lactantes. *Tauros viginti*, ita 70. ſed Heb. & Chal. Tauros decem.

20. *Dixit*, ſcilicet, apud ſe. Sunt autem verba Moſis, non autem ipſorum nuntiorum.

21. *Caſtris*, ſcilicet, loco, quem Caſtra vocauit. Vide ſup.

22. *Mature*, Heb. Chal. & 70. nocte.

25. *Neruum*, Heb. curuaturam, 70. latitudinem. *Emarcuit*, Heb. mota loco ſuo, ſeu luxata, ſcilicet coxendix, id eſt, os fœmoris, quod in iſchium inſeritur, id eſt, in curuaturam, ſeu cauitatem oſſis, ſuperioris, in qua & vertitur.

26. *Aſcendit*

26. *Ascendit*, pro oritur, seu orta est. *Benedixeris*, id est, aliquid boni impertieris.

28. *Appellabitur*, sub. tantum. *Israel*, id est, princeps cum Deo. Non est autem nunc impositum, sed prædicitur imponendum, scilicet, infra c. 35. Hier. *Contra Deum*, id est, in lucta cum Angelo, Deum repræsentante.

30. H*hanuel*, id est, facies Dei. *Facie ad faciem*, id est, clare. *Salua facta*, quasi dicat, nec tamen mortuus sum.

32. *Neruum femoris*, id est, contrahentem, & mouentem femur. *Obstuperit*. Alij contractus fuerit.

CAPVT XXXIII.

4. S*Tringensque*, Hebr. & Chald. ceciditque super. *Fleuit*, Heb. fleuerunt.

10. *Dei*, id est, Angeli.

11. *Benedictionem*, id est, munus. *Omnia*, scilicet, mihi, quasi dicat, qui me locupletauit.

14. *Vestigia eius*, Heb. vestigia familiæ, seu gregis.

18. *Salem*, Ioan. 4. dicitur Sichar. Hic secundum Hier. tradunt Hebr. Sanatum femur Iacob. Dicebatur hæc ciuitas tempore Hieronymi Neapolis.

19. *Agnis*, alij, nummis, seu denatiis. Vide Ios. vlt.

CAPVT XXXIV.

1. M*Vlieres*, Heb. filias.

3. *Conglutinata*, quasi dicat, vehementer amauit.

Tristemque, Hebr. puellamque, 70. virginemque.

10. *In potestate vestra*, Heb. coram vobis. *Exercete*, Hebr. habitate.

19. *Inclytus*, id est, honoratissimus, seu præcipuus.

21. *Cultoribus indiget*. Id non est Heb.

22. *Vnum est, quod differtur*, &c. Hebr. verum in hoc consentient nobis viri ad habitandum nobiscum, &c.

25. *Simeon, & Leui*. Hi principes, & auctores, sed cum illis alij plurimi. Augustin. in Genes. quæst. 108.

28. *Vastantes*, Hebr. Chald. & 70. accipientes, seu rapientes.

CAPVT XXXV.

1. V*Estimenta*, scilicet, acceptis vestibus mundis.

4. *Ea*, scilicet, simul cum idolis. *Terebinthum*, alij quercum.

7. *Domus Dei*, Hebr. El Bethel, id est, Deus Bethel.

8. *Debora*, quæ, scilicet, mortua Rebecca se ad Iacob contulerat. *Radices*, scilicet, est Bethel in monte sita.

10. *Iacob*, sub. tantum. Vide sup. c. 32.

11. *Crescе*, scilicet, posteritate. *Et multiplicare*, explicatio præcedentis. *Et populi*, pro, id est, populi.

12. *Dedi*, id est, promisi.

15. *Vocans*, pro, iam vero vocauerat vel iterum vocauit, sicut & Deus bis ipsum vocauit Israel, scilicet, c. 32. & 35.

16. *Venit verno tempore*, &c. Heb. erat adhuc quasi miliare terræ ad veniendum Ephrata, & peperit, &c. Chald. Cum adhuc esset spatium terræ, vt ingrederetur Ephratam, &c. Vide 4. Reg. 5. vbi idem verbum Hebraicum vertit Hier. electo terræ tempore, 70. Septuaginta vtrobique Hebraicum verbum posuerunt, quasi nomen proprium, scilicet, χαβράθα chabratha, quamquam Hebr. est chibrat.

19. *Mortua*, scilicet, cum esset 36. annorum secundum Heb. Iacob vero obiit cum esset 97. annorum.

20. *Titulum*, id est, statuam, seu columnam. Super, id est, iuxta.

22. *Concubina*, id est, vxore minus principali. Vide sup. c. 25. & Iud. 19. 1. Paral. 1.

26. *Nati in Mesopotamia*, scilicet, fere omnes. Aug. in Gen. q. 117.

27. *Arbee*, scilicet, id erat nomen ciuitatis. Vide sup. c. 23.

29. *Consumptus*, pro, consummatus, id est, perfectus, vel, quasi dicat, deficiens præ senio.

CAPVT XXXVI.

2. A*Da*, hæc sup. c. 26. dicitur Besemath. *Oolibama*, c. 26. dicitur Iudith. *Filiæ*, Hebr. & Chal filiæ. at 70. filij.

3. *Basemath*, c. 28. dicitur Maheleth. *Eliphas*, de quo in Iob. Hier.

6. *Habere poterat*, Heb. acquisierat.

9. *Edom*, id est, Idumæorum.

16. *Filij Eliphas*, Heb. Chald. & 70. Duces Eliphaz.

20. *Filij Seir*, scilicet, qui ante Esau principes erant. Hier.

24. *Aquas calidas*, Alij, mulos, scilicet, iunctis equo, & asina forte legendum, equas.

31. *Regnauerunt*, scilicet, post duces.

33. *Iobab*. Hunc quidam putant Iob. At Hebr. dicunt, Iob esse de stirpe Nachor. Hier.

40. *Hæc ergo*, Heb. & Chald. & hæc, 70. hæc. *Esau*, scilicet, filiorum.

CAPVT XXXVII.

2. S*Exdecim*, Hebr. Chald. & 70. septemdecim. dicitur autem Isaac tunc fuisse 167. annorum. Iacob autem 107. *Accusauit*, &c. Hebr. detulit ad patrem infamiam eorum malam.

3. *Polymitam*, id est, variis liciis, seu filis, adeoque diuersorum colorum.

10. *Numego, & mater*, &c. Id in Christo impletum Aug. in Gen. q. 123.

20. *Cisternam veterem*, Hebr. Chal. & 70. vnam cisternam. *Quid illi prosint*, Heb. quid erunt, vel, fuerint.

22. *Veterem*, Heb. & Chald. hanc.

23. *Talari*, Hebr. sua.

24. *Veterem*, Heb. vacuam.

25. *Stacten*, id est, myrrhæ liquorem.

27. *Melius est, vt venundetur*, Hebr. venite, & vendamus eum. *Polluantur*, Hebr. sint in eum.

28. *Viginti argenteis*, scilicet, siclis, 70. viginti aureis.

34. *Cilicio*, Hebr. sacco.

35. *Infernum*, id est, inferos, vbi olim patres, secundum Hier. epist. 26. Nunc limbus dicitur, quidam tamen sepulchrum intelligunt sed repugnat quod dicit, ad filium meum.

36. *Eunucho*, id est, principi, seu cubiculario. Vide c. 39.

Militum, Hebr. coquorum, scilicet, sic vocat. Scriptura milites, quod more coquorum homines

mines mactent. Alij carnifices putant ſignificari.

CAPVT XXXVIII.

2. *SVa*, nomen eſt Chananæi illius, & non filiæ.

3. *Vocauit*, ſcilicet, Iudas.

4. *Vocauit*, ſcilicet, mater, vt ex Hebræo conſtat.

5. *Appellauit*, id eſt, illa. *Quo nato parere*, &c. Hebr. Chald. & 70. & erat quando peperit in Chezib. videtur eſſe nomen loci. Quidam dicunt eſſe vrbem Palæſtinæ.

9. *Non naſci*, quaſi dicat, ſi naſcerentur, non ſuo, ſed fratris nomine vocandos.

12. *Opilio gregis*. Hebr. eius amicus, ſeu ſocius eſt autem is, de quo in principio capitis huius.

14. *Theriſtrum*, veſtis genus, quidam peplum vertunt, ſeu lineum velum, aut amictum.

17. *Patiar quod vis ſi dederis*, Heb. Si dabis, id eſt, num dabis?

18. *Armillam*, alij pallium. Alij faſciam, & quidem armilla humerorum eſt ornamentum. *Ad vnum igitur coitum*, Hebræi ingreſſus eſt ad eam, &

20. *Paſtorem*, Hebr. amicum, ſeu ſocium ſuum.

23. *Certe mendacij*, &c. Heb. ne forte ſimus in contemptum, ſcilicet, ſi res euulgetur.

24. *Et videtur vterus*, &c. Heb. & ecce grauida eſt ex fornicatione.

29. *Maceria*, ſcilicet, membrana, qua obuoluitur fœtus in vtero, quaque perrupta egreditur. Secundæ vocantur, quod naſcentem infantem ſequantur, quaſi dicat, cur prior egreſſus es? *Phares*, id eſt, diuiſio.

30. *Zara*, id eſt, Oriens.

CAPVT XXXIX.

1. *EVnuchus*. Alij Princeps, ſeu regius miniſter. Tales enim eunuchi vocabantur, quod fere omnes eſſent eunuchi.

3. *Dirigi*, id eſt, proſperari. *Illius*, ſcilicet, Ioſeph.

6. *Aliud nouerat*, &c. quaſi dicat, nulla de re ſolicitus erat, niſi de edendo, & bibendo, reiecta cætera cura in Ioſeph.

7. *Poſt multos dies*, Heb. poſt hæc.

9. *Malum*, Heb. malum grande.

13. *Et ſe eſſe contemptam*, Heb. & quod fugiſſet foras.

15. *Quod tenebat*, Heb. apud me, ſic & infra.

16. *In argumentum ergo fidei*, id non eſt Hebr.

19. *Nimium credulus*, nec id eſt Heb.

22. *In manu*, id eſt, curæ, ſeu in cuſtodiam.

23. *Nec nouerat*, &c. quaſi dicat, nullam ab eo rationem exigebat. *Dirigebat*, id eſt, ſecundabat.

CAPVT XL.

1. *DOmino ſuo*, i. in Dominum ſuum.

4. *Cuſtos carceris*, Heb. princeps militum.

Tradidit, ſc. in curam.

5. *Iuxta interpretationem ſuam*, q.d. ita vt poſtea vtrique euenit, infra vertit præſagium futurorum.

8. *Nunquid non Dei?* &c. q.d. poteſt Deus per aliquem interpretari,

16. *Farinæ*, Heb. alba.

19. *Caput tuum*, i. te. *In cruce*, Heb. in ligno.

22. *Vt coniecturis veritas probaretur*, Heb. ſicut fuerat eis interpretatus Ioſeph.

CAPVT XLI.

1. *FLuuium*, ſc. Nilum.

2. *Locis paluſtribus*, alij, prato.

5. *Culmo*, i. frumenti calamo.

6. *Vredine*, Heb. Euro.

12. *Puer*, i. iuuenis. Vide Ioan. 21.

15. *Sapientiſſimè coniicere*, Hebr. poſſe interpretari.

16. *Abſque me*, &c. q.d. non ego, ſed Deus.

39. *Sapientiorem*, Heb. ſapientem vt te.

43. *Secundum*, i. quo ſecundus à Rege vir, vehi ſolebat.

45. *Saluatorem mundi*. Alij, Abſconditi Reuelatorem. *Putipharis*, non eſt is, de quo ſupra c. 39. (etſi Hier. eundem putat) aliter enim Hebraice ſcribitur.

46. *Triginta*. anno præcedente mortuus fuerat Iſaac 180. annorum, cum Iacob eſſet 120.

50. *Sacerdotis*, Chal. principis.

51. *Manaſſe*, i. obliuiſci faciens.

52. *Ephraim*, i. fructificationes. *Paupertatis*, Heb. afflictionis.

57. *Vt malum inopiæ temperarent*, Hebr. quia inualuerat fames in omni terra.

CAPVT XLII.

9. *EXploratores eſtis*, i. habemini, ſic Reg. 18. ipſe ſit Deus, i. habeatur. Auguſt. in Geneſ. q. 139.

15. *Egrediemini*, ſ. omnes, vnum enim retinuit. Vide infra.

25. *In via*, pro, in viam.

38. *Quid aduerſi*, Chald. & alij, mors, 70. ægritudo.

CAPVT XLIII.

5. *NOn videbitis faciem meam*, i. me. q.d. nullus ad me vobis aditus patebit.

6. *In meam*, Heb. cur in meam.

9. *Suſcipio puerum*, Heb. ſpondeo pro illo. *De manu mea*, i. à me.

12. *Et illam*, pro, nempe etiam illam.

14. *Ero*. ſcilicet interim.

16. *Victimas*. Sic vocantur animalia, cum occiduntur. etiam non cauſa ſacrificij.

21. *Aperuimus*, vnus aperuerat. Vide ſup.

22. *Non eſt in conſcientia noſtra*, Heb. neſcimus. *Marſupijs*, id ſaccis.

23. *Pax vobiſcum*, id eſt, eſtote bono animo. nihil eſt peri culi. *Probatam ego habeo*, Heb. venit ad me.

25. *Panem*, abundat more Hebræo, ponitur autem pro cibo.

31. *Panes*, id eſt, cibos.

32. *Prophanum*, Heb. abomninabile.

33. *Iuxta ætatem*, ſcilicet vltimus ſedit.

34. *Inebriati*, id eſt, ſatiati. Sic Pſal. 64. Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. Auguſtin. in Geneſ. quæſt. 144.

CAPVT

CAPVT XLIV.

7. *Vt serui tui*, Heb. Absit vt serui tui.
9. *Domini nostri*, id est tui.

10. *Sententiam*, scilicet paulum moderatam. mutauit enim mortem in seruitutem, eamque vnius solum.

16. *Iniquitatem*, scilicet vendendo fratrem, vel, q.d. peccata, seu, vnde puniat.

20. *Ipsum solum* &c. q.d. is solus est ex illa matre relictus. Heb. ipse solus remansit matri suæ.

21. *Et ponam*, pro, vt ponam, q.d. vt illum videam, vel ei benefaciam.

28. *Et dixistis* Sic 70. Heb. verò, & dixi.

29. *Deducetis canos*, &c. id est eritis mihi causa mortis, seu efficietis, vt præ mœrore animi moriar.

CAPVT XLV.

4. *Clementer*, id additum ab interprete, vt solet interdum, quædam ad maiorem sententiæ expressionem.

5. *Pauere*, Hebr. dolere, seu mœrore affici. *Durum*, Heb. ira, seu indignatione dignum, q.d. ne indignemini, seu conturbemini. aut cruciemini.

7. *Patrem*, id est instructorem, doctorem.

9. *Hæc mandat*, Heb. sic dixit.

12. *Quod os meum*, &c. q.d. me, qui loquor, Iosephum esse, vel me loqui materna lingua, vel sine interprete.

18. *Medullam*, Heb. pinguedinem.

22. *Binas stolas*, Heb. vestes mutatorias, seu mutationes vestium. nempe, cuique duas optimis. Heb. mutatorijs. Vide 4. Reg. 5. Zach. 3. vbi mutatoriæ pretiosas vestes significant, scilicet quæ solent mutando indui, i. depositis vilioribus. quod si dicas, cur ergo proxime mutatoriæ binas significabant? Respondeo quia numerus pluralis saltem duo requirit. & quidem 70. binas intellexerunt. Chal. tamen singulas. *Argenteos*, scilicet siclos.

23. *In itinere*, Heb. pro patre suo ad iter.

24. *Irascamini*, pro, contendatis.

26. *Quasi de graui*, &c. Heb. dissolutum, seu debilitatum est cor eius, seu (vt 70. vertunt) obstupuit, & non credebat eis.

28. *Et videbo*, pro, vt videam.

CAPVT XLVI.

4. *TE*, id est posteritatem tuam, vel, ossa tua. *Super oculos*, q.d. claudet tibi morienti oculos.

7. *Filiæ*, Heb. filiæ eius & filiæ filiorum eius.

27. *Animæ duæ*, his adde Iacob & Ioseph. Sic fient 70. vt statim dicitur. *Septuaginta*, 70. septuaginta quinque, scilicet numerant etiam filios Ephraim, & Manasse.

28. *Gessen*. Hæc postea secundum Hebræos dicta Tebais.

29. *Fleuit*, scilicet diu, vel multum, vt Heb. indicatur. & 70. verterunt.

34. *Detestantur pastores*, scilicet quia mactant animalia, quæ ipsi colunt.

CAPVT XLVII.

2. *EXtremos*, i. abiectiori aspectu, scilicet ne Pharao milites faceret. *Esse*, i. habitare.

7. *Benediceus*, id est, salutem imprecatus.

9. *Parui*, id est pauci. *Mali*, id pleni malis, seu ærumnis.

10. *Benedicto Rege*, id est actis Regi gratijs, vel dicto vale, scilicet, vbi ei bene fuisset precatus.

13. *Orbe*, Heb. terra *Maxime*, id non est Heb.

19. *Pereunte cultore* Heb pereamus &.

21. *Populos eius*, Hebr & Chal. iudicatur, populum mutatum ab vna ciuitate in aliam, scilicet in signum, quod nihil iam proprium haberent.

25. *Salus nostra*, &c. Heb. viuificasti nos.

29. *Sub femore* Vide cap. 24. Misericordiam, & veritatem, q d. gratiam seu beneficium, certum seu bona fide.

31 *Conuersus ad lectuli caput*, Heb. ad seu super caput lecti. 70. Super summitatem virgæ eius, seu suæ

CAPVT XLVIII.

1. *Confortatus*, id est resumptis viribus.

5. *Mei erunt*, id est succedent mihi in terra promissa, Hier. *Reputabuntur*, scilicet vterque constituet suam familiam. Hier.

6 *Nomine fratrum*, q.dicat. in diuisione terræ, comprehendentur sub Ephrahim, & Manasse.

7. *Eratque vernum*, &c. Hebr. erat miliare vsque ad Ephratam Vide sup. cap. 35.

11. *Non sum fraudatus*, &c. Heb. Non putabam me visurum faciem tuam.

16. *Benedicat*, id est det felicitatem.

19. *Maior*, scilicet ex illo Iosue, & primi Reges Israel.

20. *Benedicetur, atque dicetur*, Heb. benedicet dicendo, q.d. cum populus Israel fausta precabitur, dicet.

22. *Partem vnam*. scilicet Sichem, quæ ob stuprum Dinæ acquisita Iacob, vel agrum illic emptum. *In arcu, & gladio*, id est iure belli, seu pecunia multo labore parta.

CAPVT XLIX.

1. *NOuissimis*, i. futuris post hanc ætatem, seu postea, id enim significat phrasis hæc in scriptura. Itaque quod Ioël. 2. dicitur post hæc Act. 2. vertitur, in nouissimis diebus. Vide 1. Tim. 4. & 2. Tim. 3. Isa. 9.

3. *Doloris*, q. d. præcipua causa dolendi, sc. ob peccatum tuum, Hebr. & Chal. roboris, quasi dicat virtutis generatiuæ primus fructus, 70. principium filiorum meorum. *Prior*, sc. iure primogenituræ, sed id amisit, s. duas partes hæreditatis, quæ datæ Ioseph, & sacerdotium, quod Leui, & Regnum, quod Iudæ datum. Vide Deut. 21. Chal. Tu accepturus eras tres partes, sc. primogenituram, sacerdotium, & regnum, sed non accipies, &c.

4. *Effusus*. sc. dissolutione peccati. *Sicut aqua*. q.d. totus profusus in libidinem *Crescas*, pro, cresces, i. excelles.

5. *Fratres*, i. socij, sc. in scelere. *Vasa*, i. instrumenta, seu arma.

6. *Gloria*, i. anima. Sic Psalm. 56. Exurge gloria mea.

Furore, i. ira. *Virum*, pro, viros, sc. Sichimitas. *In voluntate sua*, i. suos affectus secuti *Suffoderunt*, i. euerterunt, seu vastarunt, *murum*, i. vrbem Sichem.

7. *Diuidam*, sc. sparsi viuebant Leuitæ; & Simeonitæ, qui fere Scribæ.

8. *In cernicibus*, q.d. superabis, seu subiicies hostes.

Te,ſc.vt Regem, vel Chriſtus hic intelligitur, qui de tribu Iuda.

9. *Catulus*,pro,vt catulus. *Ad prædam*, Hebr.à præda.

10. *Donec veniat*, ſenſus eſt, non regnaturum alienigenam ante Chriſti natiuitatem; regnauit quidem Herodes antea, ſed non legitimè, niſi ſecundo Chriſtiano, quo illum Iudæi in Regem ſuum volentes ſuſceperunt. Vide Philo. lib. 2. de tempore,& Ioſeph.17.antiq.c.3.

Qui mittendus eſt,ſc.Meſſias. *Expectatio*,ſc.expectabunt eius ſecundum aduentum. Iuſt.orat. ad Anton.Auguſt.18.ciu.c.47.

11. *Ligans*,&c.Fertilitatem indicat ſortis Iudæ, q.d.abundabit magnis viribus adeo vt poſſint ad eas Aſini alligari, eritque maxima copia vini, & lactis.*In vino*,i.in ſanguine Tertul.con.Marc.lib.4. Iuſt.or.ad Anton.

Stolam,i.corpus, ſecundum Tertul. vel fideles, ſecundum Iuſtin.

12. *Pulchriores*, pro, pulchri,ſeu rubicundi. id enim ſignificat verbum Heb. *Vino*, i. ob vini copiam.*Lacte*,i.ob lactis,quo veſcitur copiam.

14. *Inter terminos*, quaſi dicat, in medio aliorum.

15. *Portandum*,ſc.tributorum onus, id mallens, quam bellis fatigari.

16. *Iudicabit*, q.d. erunt iudices ex tribu Dan, id in Samſone impletum.

17. *Fiat*, pro,fiet,ſeu erit. *Coluber*, i.vt coluber, q.d.erit in bello aſtutus. Quidam ad Antichriſtum referunt ex tribu Dan futurum. Alij ad Samſonem.

18. *Expectabo*,ſc.ex alia tribu.

19. *Præliabitur*,ſc. hoſtium exercitus. *Ipſe*, ſc. Gad.

Accingetur,q.d.ſtrenue pugnabit. *Retrorſum*,ſc. hoſtes in fugam vertens.

20. *Regibus*, i. quibus etiam Reges delectari poſſint,ſeu eſſe contenti.

21. *Cernus emiſſus*,q.d.velox. *Pulchritudinis*, i. pulchra,q.d.erit fœcundus.

22. *Diſcurrent*,q.d. confluent puellæ ad videndam eius pulchritudinem.

23. *Exaſperauerunt*,ſc.hoſtes, q.d.habebit multos hoſtes, vel de fratribus loquitur, à quibus eſt venditus.Iacula autem vocat arma iniquitatis,quibus in eum vſi.

24. *Sedit in forti*,i.permanſit validus, ſeu victor euaſit. *Vincula*, ſc.è carcere ereptus eſt. *Potentis*,i. Dei.

Paſtor, pauit patrem,& fratres. *Lapis*, i.firmamentum,ſc.ſuſtentans in fame.

25. *Abyſſi*,i.aquæ q.d.ſolo irriguo.*Et vuluæ*,q.d. filiorum.

26. *Confortatæ*,i.ampliores,q.d.maior eſt benedictio,qua te benedico, quam ea, qua ſum à patribus meis benedictus,ſc. me felicior eris. *Veniret*, pro,veniat,q.d.duret vſque ad Chriſtum deſideratum à ſanctis.*Fiant*,i.*maneant*,ſiue impleantur, ſc. benedictiones.*Nazarai*,i.ſeparati, ſc. cum venditus eſt.

27. *Lupus*, pro velut lupus. *Spolia*, ſc.hoſtium quos ſuperabit, vt ſolet lupus oues. Significat autem vt lupus mane, & veſperi prædari ſolet,ita Beniamin ſæpe victoriam reportaturum de hoſtibus.

28. *Omnes hi*,ſc.capita ſunt.

29. *Populum*,ſc.qui in limbo.

CAPVT L.

3. *Tranſierunt*,ſc.dum condiretur, tamdiu enim durabat ille apparatus.

5. *Adiurauerit*,i.iurare fecerit.

10. *Trans Iordanem*, ſc.inter Iordanem, & Iericho,qui locus poſtea dictus Ioſ.15.Bethagla,Hier. Magno, non longis lacrymis, ſed funeris ornatu, Hier.epiſt.25.

15. *Memor ſit iniuriæ*,quam paſſus eſt.Heb.odio nos habeat.

17. *Obliuiſcaris*,Heb.parcas, ſeu remittas. *Nos quoque*,ſc.ſubſecuti fuerant nuntium, vt paulo poſt dicitur,vel id etiam per nuntium dixerunt,& poſtea venerunt.

19. *Dei poſſumus reſiſtere voluntati*, Heb. pro Deo ego ſum?

20. *Saluos faceret*,Heb.viuificaret,

23. *In genibus*,ſc.poſiti poſt natiuitatem.

25. *Adiuraſſet*,i.feciſſet iurare.

26. *Centum decem*,ſc.regnauit. 80. annis. Vide cap.41.

EXODVS,

Id eſt,

EXITVS,

Scilicet ex Ægypto.

CAPVT I.

2. DOMIBVS i.familiis.

3. *Beniamin*, Præponitur aliis, quod filij eſſent ancillarum.

5. *Septuaginta*, ſc.connumerando etiam ipſum Iacob, 70. ſeptuaginta quinque. Vide Gen.46.

6. *Cognatione illa*,ſc.proxima.Heb. Chal.& 70. generatione illa,i.hominibus illius ætatis.

7. *Germinantes*, ſc. in maxima copia, more piſcium,vt indicat verb.Heb.*Terram*, ſc. in qua habitabant.

8. *Ioſeph*,i.beneficia à Ioſeph in Ægyptum collata.

10. *Expugnatiſque nobis*, Hebr.pugnetque contra nos.

11. *Magiſtros operum*, Heb.principes tributorum

rum.70.præfectos operum.*Rameſſes*,70.addunt,& On,quæ eſt Heliopolis. *Tabernaculorum*, i. repoſitoriorum,ſc.vbi reponebatur oleum, vinum, triticum,&c.Chald.theſaurorum.

13. Illudentes,id non eſt Heb.

14.*Terræ*,i.agrorum,vt patet,ex Heb.Chal.& 70.

15. *Sephora*,&c.Hæ duæ præcipuæ, & velut cæterarum præfectæ erant,Aug.lib.con.mend.cap.16. putat obſtetrices illas fuiſſe Hebræas, cui fauet textus Heb.

21. *Ædificauit eis domos*,i.dedit prolem numeroſam Heb.

CAPVT II.

1. *Vir*,ſc.Amram. *Vxorem*,ſc. Iocabed ſororem patris ſui filiam patrui ſui.Vide c.6.

5. *Crepidinem aluei*,i.fluuij littus. *Papyrione*, i. carecto.

10. *Adultum*, i. grandiuſculum. *Moſes*, i.extractus, ſeu extractio Not. fuiſſe vocatum nomine Ægyptiaco,quod Heb.redditur Moſes,vt Ieſus. Latine Saluator.Fuit autem Ægyptiacum Monios ſecundum Hebræos.

11. *Fratres*,i.cognatos,ſc.Hebræos.

12. *Sabulo*,i.fluuij arena.

14. *Verbum iſtud*,i.res hæc,Heb.

16. *Sacerdoti*,Chal.principi.Vide inf.c.18.& 2. Reg.20.

21. *Iurauit*,Heb.conſenſit,ſeu voluit.

22. *Gerſan*,Heb.Gerſom,i.aduena, ſeu peregrinus.

Eliezer,i.Dei adiutorium.

23. *Operibus*,i.ſeruitute, q.d.quo clamabant ob duram ſeruitutem.

CAPVT III.

1. *Montem Dei.* Sic poſtea eſt appellatus ob præſentiam,ſeu apparitionem Dei illic aut ob legem à Deo illic datam.

2. *Dominus*, Hebr. Chald.& 70. Angelus Domini.

4. *Dominus*,vel in Angelo Dominus, vel Chriſtus ipſe,qui eſt magni conſilij Angelus, Aug. in Exo.q.3.

8. *Fluit lacte,& melle*,i.fertiliſſima eſt, & amœniſſima,

12. *Immolabis*,Heb.ſeruietis,ſeu,coletis.

15. *Memoriale*,i.per quod homines recordentur mei.

In generatione,&c.i.in omnia ſæcula.

19. *Validam*,ſc.coactus.

20. *In cunctis mirabilibus*,i. faciens opera mirabilia.

CAPVT IV.

2. *Virga*,i.baculus.

5. *Vt credant*, ſc. facies id ſignum coram eis.

9. *His ſignis*,ſc.cum ea ederis coram illis,

10. *Ab heri*,&c.q.d. nunquam eloquens fui. *Et ex quo*,pro,etiam ex quo. *Impeditioris*, Heb.quia grauis eris,id eſt, impediti ſermonis, 70. gracili voce.

12. *Ero in ore tuo*,i.te facundum reddam.

13. *Quem miſſurus es*,q.d.alium magis idoneum, qualem par eſt à te mitti.

16. *Quæ ad Deum pertinent*,q.d. conſules pro eo Deum,Heb.tu eris ei pro Deo.

18. *Iethro vocabatur*, (vt quidam aiunt) Iethro, Raguel,Hebal,Cinæus,Heber,Phutiel,Iether.

19. *Dixit*,pro dixerat. *Quærebant animam tuam*, i.volebant te occidere.

20. *Aſinum*,pro,aſinos.

21. *Reuertenti in Ægyptum*, Heb.cum reuerſus fueris in Ægyptum. *Indurabo*, ſc.ſubtrahendo gratiam,Greg.11.Mor.c.5.Indurat Deus dum cor obdurari permittit,non emolliendo per gratiam.

24. *Dominus*,Chal.& 70. Angelus Domini. *Occidere*,ſc. ob omiſſam circumciſionem. *Tetigitque*, q. d. proiecit præputium ad pedes Moſis. *Sanguinum*,q.d.cauſa mihi es fundendi ſanguinis.

26. *Dimiſit eum*, ſc. Angelus, vel morbus, quo fuerat correptus, 70. abiit ab eo Angelus. Ego ad Sephoram referrem,diceremque,tunc à Moſe diſceſſiſſe ad patrem ſuum,niſi verbum eſſet maſculinum,quamquam id interdum in ſcriptura pro fœmino vſurpatur,vt Eccl.2.

CAPVT V.

1. *Sacrificet*,Heb.& 70.feſtum celebret,Chald. ſacrificet.

4. *Soliciratis*,Heb.ceſſare facitis.

17. *Vacatis otio*,Heb.vacatis,vacatis.

21. *Fœtere feciſti*, &c.i.reddidiſti nos abominabiles.

22. *Cur afflixiſti*: Non indignatur,ſed inquirit, & orat.Auguſt.

CAPVT VI.

3. *IN Deo omnipotente*, i. me Deum omnipotentem demonſtrans. *Adonai*,Heb.Iehoua. ſeu Ieheue,vt quidam malunt, q.d.eum,qui eſt, ab Hauah הוה, ſeu Haiah היה, i.fuit,q.d. non tam perfectè me oſtendi eis, qui ſim, quam tibi 70. vertunt κύριος,i.Dominus.

6. *Ergaſtulo*, q. d.oppreſſione, Hebr.oneribus, Chal.tribulatione ſeruitutis.70. ſeruitute. *Seruitute*,70.potentia. *Iudiciis*,i.ſignis,vel ſuppliciis.

8. *Leuani*,&c.i.ſublata manu iurauí.

9. *Opus duriſſimum*,Heb.duram ſeruitutem.

12. *Incircumciſus labiis*, i. lingua impedita, ſeu rudis in loquendo.

12.*Ruben*,&c.Tres tantum Iacob filios enumerat,quia ſolum ad tertium, ſc. Leui vult peruenire, ex quo Moſes & Aaron.

16. *Per cognationes ſuas*, i. à quibus ortæ multæ familiæ.

20. *Patruelem*,i.amitam,ſc.filiam Leui, & ſororem Caath patris ſui,ſecundum quoſdam,70.filiam ſororis patris ſui.

26. *Iſte eſt Aaron*, Not.interdum præponi, quia maior natu,interdum poſtponi, vt inf. quia inferior dignitate.

29. *Et locutus eſt*,pro,ſic locutus eſt.

CAPVT VII.

1. *Deum*,i. Dei vice,ſc.qui meo nomine præcipias,mineris, & punias. *Propheta*,i.interpres.

3. *Indurabo*,i.quam durum ſit,demonſtrabo, Auguſt.in Exo.q.18.Vide ſup.c.4.

5. *Qui extenderim*,Heb.cum extendero.

10.*Tulitque*,Heb.proiecitque.

11.*Et maleficos*,pro,i.malefcos,ſc.incantatores.

12. *Virga*, i.coluber, in quem virga conuerſa. Not.ſic Corpus Chriſti dici panem in Euchariſtia, quia in ipſum panis conuerſus, vel potius, quia Chriſtus ipſe panis eſt viuus,vt ipſe ait Ioan.6.*Virgas*,i.dracones,in quos eorum virgæ conuerſæ.

13.*Præceperat*,

13. *Præceperat*, Heb. locutus fuerat.

18. *Computrescent*, Hebr. fœtebunt. Sic etiam inf. quamquam etiam verti potest, vt vertit noster Interpres.

Bibentes, Heb. vt bibant, q.d. non poterunt bibere, vt postea declarat, vel ægre bibent.

22. *Hræceperat*, Heb. locutus fuerat.

25. *Septem dies*, &c. q.d. septem dies sanguis durauit.

CAPVT VIII.

1. *Sacrificet*, Heb. seruiat.

3. *Reliquias ciborum*, i. cibos, seu loca, vbi ciborum reliquiæ asseruantur, Chald. panaria, 70. massas.

12. *Condixerat*, i. promiserat.

13. *Iuxta verbum*, i. vt petebat.

14. *In immensos aggeres*, Heb. aceruos, i. aceruatim.

16. *Ciniphes*, Heb. verbum quidam pediculos interpretantur.

18. *Feceruntque*, i. conati sunt facere.

19. *Digitus*, i. virtus.

20. *Sacrificet*, Heb. seruiat.

21. *Omne genus*, i. misturam, seu miscellaneam.

Quidam putant fuisse varia serpentum, & ferarum genera, Heb. solum legitur, mistionem, nulla muscarum facta mentione, sc. varia erant animalia noxia. Chal. mistionem bestiarum 70. Cynomyiam, κυνόμυιαν, i. muscam caninam, & sic inf.

24. *Dominus*, sc. non Moses aut Aaron. *Grauissima*, i. valde noxia, vel (vt vertunt 70.) plurima.

26. *Non post*, Heb. non est rectum, q.d. non conuenit.

Abominationes. Sic Scriptura vocat Deos gentium. Moses tamen apud Pharaonem non sic dixit, sed Deos, seu quæ colunt. Ægyptij arietem colebant inter cætera. *Ea quæ colunt*, Heb. abominationem. Chal. hic & sup. vertit, animal quod colunt Ægyptij.

29. *Musca*, Heb. mistio, vt supra.

CAPVT IX.

1. *Sacrificet*, Heb. seruiat.

3. *Et super*, pro, i. super.

4. *Possessiones*, Chal. pecora, 70. iumenta.

6. *Animantia*, sc. pecora, quæ erant in agris.

8. *Cineris*, alij, fauillæ.

14. *Hac vice*, &c. q.d. tandem absoluam, teque & tuos plagis consumam.

15. *Peste*, sc. interfectis primogenitis.

16. *Posui te*, sc. in mundo, vel in Regno.

23. *Discurrentia fulgura*, Heb. Chald. & 70. discurrentem ignem.

28. *Dei*, i. magna, vel à Deo missa.

32. *Serotina erant*, i. nondum in calamum assurrexerant.

34. *Auxit peccatum*, Heb. addidit ad peccandum, i. peccare perrexit.

35. *Sraceperat*, Heb. locutus fuerat. *Per manum Mosis*, i. per Mosen Heb.

CAPVT X.

2. *Narres*, pro, narret quisque vestrum.

3. *Pubiici mihi*, Hebr. humiliari coram me.

Sacrificat, Heb. Chal. & 70. seruiat.

4. *Scandalum*, i. damnum, seu perniciem.

9. *Dei nostri*, id à 70. additum Heb. nobis.

13. *Vrentem*, Hebr. & Chald. Orientalem, 70. Austrum.

14. *Innumerabiles*, Heb. valde graues 70. valde multæ.

15. *Vastantes omnia*, Heb. & Chal. & obscurata est terra. 70. corrupta est terra.

22. *Horribiles*, Heb. caliginosæ. Chald. & 70. obscuræ, q. d. densissimæ, vt solent quæ fiunt caligine.

24. *Sacrificate*, Heb. seruite.

29. *Non videbo*, sc. nisi me accersieris.

CAPVT XI.

1. *Ait*, i. dixit, sc. Pharaoni, antequam expelleretur, vel ab eo iterum vocatus.

5. *Sedet*, i. sessurus erat.

7. *Mutiet*, q.d. nullus clamor, aut perturbatio erit in hominibus, aut pecoribus.

9. *Vt multa*, i. vt ea occasione multa.

CAPVT XII.

2. *Mensis*, sc. Nisan, qui plerunque respondet Martio, atque hinc incipit annus Hebræis, quantum ad festa (nam quantum ad alia à Septembri, seu Octobri. Vide infra cap. 23.) secundus dicitur Iiar 3. Siuan, 4. Tammuz, 5. Ab, 6. Elul. 7. Thisri, 8. Marcheſuan, 9. Casleu, 10. Tebeth, 11. Sebath. 12. Adar. & quidem hos intelligit Scriptura, cum dicit mense primo, secundo, tertio, &c. Sunt autem illa nomina Chaldæa, quæ in captiuitate cœpta vsurpari. Alioqui aliis ante nominibus vtebantur, vt Abibexo 13. Deu. 16. qui primus, nos illic legimus, Mensis nouarum frugum. At Heb. mensis Abib, & Zio, qui secundus, & Bul qui vndecimus, 3. Reg. 6. & Ethanim qui septimus, 3. Reg. 8. Notandum vero, Hebræis annos lunares fuisse, sc. secundum lunæ cursum, qui conficitur diebus 29. & horis 12. tantum enim intercedit ab vna lunæ apparitione vsque ad alteram, 12. autem horæ additæ secundo mensi faciebant eum 30. dierum. Ita Hebræis semper alter mensis erat 29. dierum, alter 30. & quia deerant dies aliquot ad annum solarem, addebant spatio 19. annorum septies mensem vnum anno scil. 3. 6. 8. 11. 14. 17. & 19. Ita anni lunares fiebant solaribus æquales. Incipiebat autem annus semper à luna propinquiore æquinoctio vernali, fereque constabat primus mensis parte Martij & Aprilis.

3. *Decima*, &c. Id præceptum solum ad illud primum Pascha pertinebat, vt quidam aiunt. Itemque quod infra dicitur de superliminari & postibus tingendis sanguine.

Et domos, pro, i. domos.

5. *Macula*, i. vitio, q. d. integer, cui nihil adsit. Heb. perfectus.

Anniculus, id est, vnius anni, scilicet, non maior.

Et hœdum, quasi dicat, accipite, vel agnum, vel hœdum, Hebr. ex ouibus, aut capris accipietis.

6. *Ad vesperam*, Heb. inter duas vesperas, i. inter occasum Solis, & obscuram noctem. Vide Exo. 30. Deut. 16.

8. *Cum lactucis agrestibus*, cichoriam quidam putant, alij endiuiam. Hebr. cum amaritudinibus, id est, cum herbis amaris, vt vertit Chal. & 70.

9. *Crudum*,i.non plene assum. *Pedibus*,sic 70.At Heb.& Chal.cruribus. *Intestinis*,sc. prius lotis, & abiectis fæcibus.

10. *Vsque mane*. Hic 70.addunt, & os non confringetis (seu comminuetis) ex eo, quod citatur Ioan.19. *Residuum*,sc.ossa,Aug.in Exod.q.41.Hebr. si quid residuum fuerit vsque mane.

11. *Festinantes*,sc.ad cælestem patriam anhelandum.Greg. *Phase*, Hebr.Pesach. Chald. Pascha,id quod Ecclesiæ vsu retentum. *Domini*,sc.percutientis per Angelum Ægyptios,vt inf.dicitur.

12. *Et transibo*,pro,qua transibo, sc.in Angelo. *Diis*,sc.deiiciens.Dicuntur quidem illa nocte omnia deorum simulacra corruisse.

13. *Vobis*,i.in vestram vtilitatem. *Signum*,sc.Angelo percutiente.

14. *Monimentum*, sc.tanti beneficij. *Generationibus*,i. ætatibus,sc.posteritate. *Cultu*,Heb. Statuto. *Sempiterno*,sc.quandiu lex durauerit.

15. *Peribit*,vide Num.19.

16. *Ac solemnis*, Heb.conuocatio, sc.solebat in solemnitatibus populus conuocari. *Exceptis*, &c. q.d.licebit tamen cibum parare.

17. *Azyma*,sc.in signum liberationis ab amaritudine spiritus.

21. *Animal*,Heb.pecus. *Phase*, i. victimam Paschalem.

22. *Hyssopi*,vulgo,origanum. *In limine*, Heb. in pelui, Chal.in vase,70.ad Ianuam. *Vsque mane*, sc. ponte ob aliquam incidentem causam,coacti quidem postea sunt ab Ægyptiis noctu abire.

23. *Percussorem*,sc.Angelum malum, vt indicatur Ps.77.

24. *Legitimum*,i.ex lege seruandum.Heb.statutum.

25. *Ceremonias*,i.ritum, Heb.seruitium seu cultum.

29. *Sedebat*,pro,sessurus erat. *Captiuæ*.Sic etiam Chal.& 70.Alij,captiui.

30. *Dominus*,sc.vbi esset primogenitus, vel hyperbole est,pro,fere domus.

32. *Benedicite mihi*,i.orate pro me.

34. *Conspersam*,sc.aqua,q.d.massam.

36. *Spolianerunt*, sc. pro mercede eis debita ob operas, Tertul.4 con Marc.

37. *Soccoth*,i.tabernacula, quod ibi primum tabernacula tetendissent.Hier.ep.127.

39. *Nec pulmentum*, &c. Heb.nec sibi cibos parauerant.

40. *In Ægypto*,70.in Ægypto & in terra Chanaan 430.annorum,sc. computandorum a tempore,quo Abraham cœpit in Ægypto peregrinari.

41. *Eadem die*,i.ipsa die,de qua sup.

42. *Domini*,Heb.Domino,q.d.festa in Domini honorem.

43. *Religio*,Heb.lex seu statutum, Chal.ritus,70. lex.

45. *Aduena & mercenarius*, i. alienigena qui apud vos diuersatur,aut operas suas locat.

CAPVT XIII.

1. *Sanctifica* i.consecra. *Omnia*, sc.primogenita.

5. *Introduxerit*, &c.scil.ante id tempus lex hæc illos non obligabat.

8. *Hoc est*,Heb.ob hoc.

10. *A diebus in dies*,i.quotannis,vel semper.

12. *Separabis*, sic etiam 70. At Hebr. Adduces.

13. *Oue*, sc.immolanda pro asino, qui erat immundus.

Pretio redimes, sc.nisi esset Leuita, redimebatur autem quinque siclis, vt dicitur Num.3.

14. *Cras*,i.futuro tempore.

16. *Appensum quid*,Heb.frontale,q.d.fronti appositum.

21. *In columna*, &c. Erat instar columnæ & nubes,& ignis.

CAPVT XIV.

2. *Reuersi*,i.reflectentes. *Qua est inter*,Heb.inter.*Contra*,id est,ante,seu è regione.Sic inf. num.9.

3. *Coarctati*,Heb.concluſi,vel perplexi, 70. errant.

4. *Glorificabor*,i.glorioſus apparebo.

6. *Currum*, scil. suum, olim è curribus pugnabant.

8. *Excelsa*, q.d.cum magna Dei potentia, animique audacia,& alacritate.

9. *Vestigia præcedentium*,Heb.post eos.*Erant in*, pro,accesserunt prope.

12. *Recede à nobis*,sic etiam Chal.At 70. dimitte nos.

13. *Magnalia quæ*,Heb.salutem,quam. *Videbitis*. sc.viuos.

15. *Dixitque*,pro,dixerat antea, sc. oranti. *Clamas*,sc.corde clamabat.

19. *Post tergum*,sc.sequens: vel iunge cum, *dimittent*,sc.recedendo.

20. *Tenebrosa*, sc. Ægyptiis. *Illuminans*, sc. Iudæos.

21. *Vrenti*,Heb.& Chal.Orientali,70.Austro.

24. *Interfecit*, Heb. contriuit, seu conturbauit, Chal.& 70.conturbauit.

26. *Et ait*,pro,& dixerat.

27. *Ad priorem locum*, Hebr. ad fortitudinem suam,Chald.ad vigorem suum, sc. recuperauit obruendi vim ante impeditam.

31. *Manum*,i.potentiam.

CAPVT XV.

1. *Cantemus*, sic etiam Chald. & 70.At Hebr. cantabo. *Domino*,i.ad Domini laudem. *Magnificatus est*, i. magnum se ostendit. Hebr.magnificando magnificatus est, seu hlotiosè glorificatus est.

3. *Omnipotens*, Heb. Iehoua, quod Dominus solet verti,cum potius significet illum,qui est. Vide sup.c.6 70.Dominus.

6. *Magnificata in fortitudine*, i. ex fortiter actis ostensa magna.

7. *Deposuisti*,alij diruisti,Chal.confregisti.

8. *Spiritu furoris*,i.furore, vel vento à furore, i. ira vehementi emisso.

Congregata,sc.contra Ægyptios.

Stetit,&c.Heb.steterunt aquæ,sicut aceruus.

9. *Implebitur*,sc.voluptate,q.d.capiam ex eorum nece voluptatem.

10. *Spiritus tuus*,i.ventus à te missus.

11. *In fortibus*,70.& alij,in diis. *Atque laudabilis*,Heb.laudibus.

12. *Terra*, sc.demersi in profundum. Augustam.tamen in Exo.q.54. *Terram*, i. aquam interpretatur: diuiditur enim (inquit)mundus in cælum, & terram, sic & Deus dicitur cælum & terram fecisse.

13. *Portasti*,pro portabis, i.deduces. *Habitaculum*,sc.tabernaculum,vel templum.

24. *Ascenderunt*, &c. præterita pro futuris, q.d. tentabunt resistere. Heb. audierunt, pro, audient. *Irati*,i.indignati.

17. *Firma*

17. *Frmauerunt*,pro,firmabunt,Chal.& 70.parauerunt.

18. *In æternum, & vltra*, i. per totum sæculum præsens,& per futurum,Heb.in sæculum, & in æternum.

19. *Eques*, legendum equus, i. equitatus, seu equi.

21. *In mare*, intellige cantasse etiam reliqua cantici.

25. *Lignum*,i.arboris ramum,Aug.in Exo.q.57. ait,forte lignum fuisse, quod posset naturaliter facere dulcem aquam. *Iudicia*, sc.statuta,ritus,mores.

26. *Cunctum languorem*, &c. i. nullum languorem,seu plagam inducam ex iis, quibus Ægyptum afflixi.

CAPVT XVI.

1. SVper,i.iuxta, *Ollas carnium*: Desiderabant alias carnes,quam pecorum, quæ habebant. Ideoque Dominus dedit coturnices, Aug.in Exod. q.62.

4. *Tentem*,i.probem. *Ambulet*,sc.colligendo solum,quantum diei sufficiat.

5. *Inferant*,sc.in tabernacula.

14. *Et quasi pilo tusum*.Heb.rotundum.70.quasi coriandrum album. Chal. quasi decorticatum, i. album,vt ligna decorticata.

15. *Man*, pro Mah, quamquam etiam Man, quid, interdum significat in Scriptura. Sed Syriacum est.

16. *Sermo*,i.res,seu præceptum.

18. *Reperit*,vel miraculo factum est, vt quisque tantum reperiret quod satis esset, vel quisque eo solo contentus erat,etiam si plus collegisset. Congregauerunt,vel miraculo,vt proximè dixi,vel tantum cuique permissum sumere ex collectis solum, quantum sufficeret.

22. *Narrauerunt*,sc.collectum esse duplicem cibum.

23. *Domino*,i.ad Domini honorem. *Quodcunque operandum est, facite*: Id non est Heb. *Reliquum*,sc.ex cibis.*Reponite*,sc.edendum postridie.

30.*Sabbatizauit*,i.quieuit.

31. *Coriandri*,sc.figura,non colore.

32. *Futuras retro*,Heb.vestras,q.d. posteros vestros.

33.*Sume*,&c. Hæc per anticipationem dicta, facta enim post extructum tabernaculum. *Coram Domino*,i.in arca testimonij.

CAPVT XVII.

10. HVr,Hic dicitur fuisse Mariæ sororis Mosis vir.

11. *Remisisset*,i.demisisset.

13.*Fugauit*,Heb.debilitauit,vel contriuit,Chal. contriuit,70.fugauit. *Populum*,sc.qui ei auxilio venerat,& non erat Amalecites, vel q.d.& duces, & milites omnes fugauit. *Ore*.i.acie.

14. *Trade*,i.commenda,inculca.

16. *Solij*,Heb.super solium,q.d.iurauit Dominus per solium suum,futurum bellum,&c. *A generatione*,&c.i.per omnes ætates,seu semper.

CAPVT XVIII.

1. SAcerdos,Chal.Princeps. *Madian*, ciuitas erat Amalechitarum *Cognatus*,Heb. socer: & sic vertit Chal.& 70.sic & inf.

2.*Remiserat*,sc.Moses in domum soceri ex Ægypto,vel ex itinere:Vide sup.c.4.

5. *Montem Dei*, sic dictus, quod ibi Deus Mosi apparuisset in rubo,vel legem dedisset.

6. *Mandauit*,sc.nuntiari.

7. *Pacificis*,q.d.interrogantes inuicem de pace, dicendo more illo antiquo, Paxne tibi? Valesne prospere?

11. *Egerint*,sc.Ægyptij *Illos*, sc.Hebr.

12. *Coram Deo*,i.prope locum, vbi Deus consulebatur,Aug.tamen q.66. in Exo. interpretatur ad honorem Dei.

13. *Iudicaret*,i.ius redderet.

14. *Præstolatur*,Heb.stat iuxta te.

15. *Sententiam*, Chal.instructionem. *Dei*, i. secundum Dei voluntatem,vel oraculum.

18. *Stulto*,Heb.nimio,70.intolerabili.

19. *Erit Dominus tecum*, q.d. consilium meum sequendo,bene tibi succedet,Deo iuuante. *In his, quæ ad Deum pertinent*. Hebr.coram Deo, q.d.age causam populi apud Deum.

20. *Ceremonias & ritum colendi*, Heb.statuta & leges.

21. *Potentes*,i.strenuos,magnanimos, patientes laboris.*Tribunos*,Heb.qui mille præsint.

CAPVT XIX.

1. HÆc,sc.prima mensis,vel tertia potius:dixerat n.mense tertio, vel quasi dicat,eadem, qua profecti ex Raphidim, fuit quidem 47. dies egressionis ex Ægypto:nam post tres dies data lex, sc.die 50.

2.*Loco*,q.d.in ipso deserto.

3. *Vocauit*,pro vocauerat.

4. *Super alas*,i.vt solet Aquila pullos super alas. Chal.& 70. quasi super alas. *Assumpserim mihi*. Heb.ad me adduxerim.

5.*Peculium*,i.Thesaurum,q.d.vnice dilecti Heb. Segullah,סגולה i.res chara. *Mea est*,q.d. quamquam omnes populi mei sunt, tamen vos electi præ cæteris.

6. *Regnum sacerdotale*, i. in quo Dei cultus vigeat sc.in quibus Deus regnet,& à quibus colatur 70.Regale sacerdotiũ, Chal. Reges & sacerdotes.

9. *Nuntiauit*,pro nuntiauerat.

10.*Sanctifica*,i.præpara.Chal.præparabis.

13. *Non tangent*,70.non tanget,q.d. nemo eum conetur à supplicio liberare,vel non consueto genere mortis puniatur,sc.contactu manus, sed, &c *Opprimetur*,sc.à Deo,vel populo.*Cœperit clangere*. Heb.prolixum sonum,ediderit. Chal.& 70. feceri, finem sonandi.

15. *Estote parati*, id dictum tertij mensis die quarto,sexto autem data lex,adeoque 51.die ab exitu ex Ægypto, duo enim menses lunares faciunt dies 59.quibus adde 6.tertij mensis, fientque 65. à quibus demendi 15.nam 15.egressi, ita relinquentur 50.qui sunt dies Pentecostes numerandi à 2.die azymorum,vt dicitur Leuit.23.& Deut.16.

17. *Radices*, Huc poterant accedere post tubæ sonum,sed non ascendere in montem.

18. *Terribilis*,Heb.& Chal.contremiscens.

19. *Respondebat ei*, Heb.respondebat ei in voce i.clara,& exaudibili voce.

22. *Accedunt*, i. accessuri sunt postea. *Sanctificentur*.i.operam dent sanctimoniæ.

23. *Sanctifica illum*,q.d. constitue terminos, ne, vtpote res sancta,contingatur.

CAPVT XX.

3. HAbebis, Fut.pro imperatiuo. Sic & in seq. *Deos*,sc.quos colas. *Alienos coram me*,Chal. & 70.Alios præter me.

4. *Sculptile*, ſc.ad colendum pro Deo,vt poſtea dicitur, ſeu deorum Sculptile, pertinet enim id ad primum præceptum, ſc.de non colendo deos alienos. *Omnem*,pro,aliquam,q.d.nec vllam imaginem cæleſtium,aut terreſtrium,pro Deo colendam.

5. *Zelotes*,i.Zelotypus,ſc.qui ferre non poſſum, vt cultus vni mihi debitus,alij tribuatur.

Viſitans, i. puniens. Punit Deus interdum patrem in filiis, hos occidendo, nec id iniuſtum eſt, quippe dominus eſt vitæ,& mortis,& alioqui mortem quiſque debet ob peccatum originale. *Tertiam.* Vide Num.14.

6. *Millia his*,pro, mille horum generationes, mille autem,pro, plurimas. Dixerat de punitione, in tertiam & quartam, ſc. ſuperexaltat miſericordia iudicium.

7. *Aſſumes*,ſc.iurando. *In vanum*,i.temere,ſc.peierando. *Fruſtra*,i.in vanum. Vide ſup.proximè. *Inſontem*,i.pro innocente,q.d.puniet.

8. *Sanctifices*,i.ſanctè colas.

10. *Sabbatum Domini*, q.d. quieſcendum à corporalibus,vt attendatur diuinis. *Omne*,pro,vllum. Hebr.

Portas,ſc.vrbis.

11. *Sanctificauit*, i. ſanctè celebrandum inſtituit.

12. *Honora*,ſc.neceſſaria miniſtrando.Hier.

18. *Videbat*,i.audiebat.

20. *Probaret*,Heb.& 70.tentaret.Sed Dei tentatio probatio eſt.

22. *Cælo*,i.aëre.

24. *De terra*,ſc. terra implebatur altare æneum. *Pacifica*,ſc.quæ pro pace, & incolumitate offeruntur. *Benedicam*, i. bonis cumulabo.

25. *Cultrum*, i.ferreum inſtrumentum,ſc.ad poliendum lapides. *Polluetur*,ſc.altare,i.contaminabitur,adeoque non mihi placebit,quod in eo offeres. Nota quod nolebat Deus, imitarentur gentiles altaribus poliendis. Nota etiam pollutum haberi apud Deum quicquid fit ſecus quam ipſe vult.

CAPVT XXI.

1. *IVdicia*,i.præcepta iudicialia.

3. *Cum quali veſte*,&c.Heb. Si cum corpore ſuo ingreſſus fuerit, cum corpore ſuo egredietur, quod Chal.& 70.verterunt. Si ſolus intrauerit, ſolus egredietur, ſequitur enim ſi habens vxorem,&c.

4. *Veſtitu*,Heb.corpore,q.d.ſolus.

6. *Diis*,i. Iudicibus, vel ante Deum. *Et poſtes*, pro, i. poſtes, ſc. portæ vrbis. *Seculum*,i.perpetuo, ſc. vſque ad Iubilæum. Nota æternum accipi pro longo tempore; vox enim Hebræa hic æternum ſignificat,ſeu perpetuo.

7. *Conſueuerunt*, ſc. ſine mercede, cum libertate donantur.

8. *Cui tradita fuerat*,ſc.in ſponſam,vel famulam, Chald.& 70. Qui ſibi eam deſponderat. *Alieno*, i. gentili. *Spreuerit*,ſc.violando.

9. *Iuxta morem*,ſc.dotando eam.Glo.Interl.

10. *Ei*,ſc.filio. *Nuptias*,Heb.cibum,ſeu alimentum.

Pretium pudicitiæ,Chal. & 70.concubitum,q.d. filius illam tractabit per omnia vt vxorem, etiam ſi alteram habeat.

11. *Tria iſta*,ſc.proxima dicta. *Egredietur*,pro,ſaltem egredietur.

12. *Volens occidere*, Hebr. Chald. & 70.& occiderit.

13. *Tradidit*,ſc.ſolus, nam cum volens occidit, & Deus, & ipſe facit, Deus iuſtè, ipſe iniqua voluntate.Auguſt.in Exod.q.79.

16. *Noxæ*,i.illius criminis.

19. *Innocens*,i.non cenſebitur homicida.

21. *Pecunia illius*,i.emptus illius pecunia.

22. *Aborſiuum*, ſc. viuo fœtu,vt Heb.indicatur. Arbitri,i.iudices.

23. *Reddet animam pro anima*,i.occidetur, quia occidit.

24. *Oculum*, pro,ſimiliter oculum.

28. *Si bos*,&c.Idem in aliis animalibus,quæ nocent intelligendum,Aug.in Exo.q.81.82.

29. *Ab heri & nudiuſtertius*,i.antea,Heb. *Occident*,ſc.ex Iudicis ſententia.

31. *Filium*,ſc.cuiuſquam.

33. *Et foderit*,Heb.Chal.& 70. vel foderit.

CAPVT XXII.

3. *HAbuerit*,ſc.fur,de quo ſup.

5. *Et dimiſerit*,pro,dimittendo.

6. *Reddet*,ſc.fur.

8. *Deos*,i.Iudices.

9. *Ad perpetrandam*,&c.i.ad nocendum, vel q. d. In quauis lite de fraude facta in re aliqua inter duos.

15. *Maxime*,id non eſt Heb. *Operis ſui*,q. d.ſeruitij ipſius animalis.

24. *Indignabitur furor meus*,i.valde iraſcar.

25. *Exactor*,Heb.vſurarius.

28. *Diis*,i.iudicibus,qui ſunt Dei loco.

29. *Primitias*, Deo tanquam omnium rerum principio hæ offerebantur.

31. *Viri ſancti*,&c.q.d.ſtudete ſanctitati, ſi mihi placere vultis. *Præguſtata*, Hebr. & Chald. lacerata.

CAPVT XXIII.

1. *SVſcipias*,ſc.loquendo contra proximum. *Manum*,ſc.cum impio,vt illum adiuues.

3. *Miſereberis*,ſc.fauendo ei iniuſtè,ſubaudi,multoque minus diuitis.

6. *Pauperis*,ſc. inique fauendo, quod pauper ſit, aut nocendo. Heb.non peruertes iudicium pauperis in eius lite.

7. *Mendacium*,i.falſum iudicium,ſc. ô Iudex. *Auerſor impium*,Heb.non iuſtifico impium, q.d.punio talem impietatem, 70.non iuſtificabis impium cauſa munerum.

8. *Verba*,i.negotia,cauſas.

9. *Aduenarum animas*, i. quid ſit eſſet aduenam.

11. *Comedant*,ſc.ſponte nata.

12. *Refrigeretur*,Heb.reſpiret,i.quieſcat.

13. *Non iurabitis*,Heb.non memorabitis. Chal. non recordabimini, q.d. non nominabitis Deos alienos.

Audietur,ſc.eorum mentio.

15. *Nouorum*, ſc.fructuum, *Quando egreſſus es*, Heb.in illo enim egreſſus es. *Vacuus*, i. ſine oblatione,ſc.in feſto Paſchæ, Pentecoſtes,& Tabernaculorum.

16. *Meſſis*,ſc.in Pentecoſte,ſub.cuſtodies. *Quacunque*,i.eorum,quæ. *Solemnitatem*,ſc.tabernaculorum feſtum. *Exitu anni*,ſc.Septembri, tũc enim deſinit & incipit annus Hebræis, etſi quantum ad feſta in Martio incipit,ſeu Niſan.

17. *Coram Domino*, ſc. in templo vbi Dominus colebatur.

18. *Super fermento*, q.d. aufer de domo fermentatum, priuſquam Agnum Paſchalem immoles. *Solemnitatis meæ*, i. victimarum, quæ mihi in ſolemnitatibus

lemnitatibus offeruntur. *Vsque mane*, i. in alterum diem.

19. *In lacte*, i. cum lacte ipso in olla, vel dum lactat, vel vna cum ipsa matre. Clem. 2. Stro. sic interpretatur, ne fiat interempti condimentum, quod est viuentis nutrimentum.

20. *Angelum*, August. 15. cont. Iust. cap. 19. Iosue interptetatur, in quo nomen Iesu. At ex sequentibus apparet de Angelo loqui, qui populum ducebat. *Contemnendum putes*, Hebr. exacerbes eum.

21. *Nomen meum in illo*, i. sustinet personam meam seu nomine meo agit. Potest id ad Prælatos accommodari, qui Dei nomine gubernant.

25. *Panibus*, &c. i. cibo & potui, quasi dicat, alam te abundanter.

26. *Infœcunda*, Hebr. abortiens. *Implebo*, quasi dicat, dabo vitam vsque ad senectutem.

27. *In præcursum tuum*, Hebr. ante te.

28. *Crabrones*. Forte est figurata locutio, pro aculeos timoris, quo cedant. Augustin. in Exod. quæst. 93.

29. *Bestiæ*, i. cupiditates bestiales, quæ solent de repentino successu terræ felicitatis existere. August. in Iud. quæst. 17. Ego ad litteram intellexerim, & hîc feras, & supra crabrones; i. vespas, vel muscas venenatas.

30. *Augearis*, sc. numero & viribus. *Fluuium*. scil. Euphratem. Vide Psal. 71.

CAPVT XXIV.

2. *Ascendet*, Hebr. Chald. & 70. accedet.

4. *Titulos*, i. columnas.

7. *Volumen fœderis*, i. Librum legis seruandæ ex fœdere, vel fœdus continentem.

8. *Sanguis fœderis*, Figura hæc sanguinis Christi, quo testamentum nouum confirmatum.

10. *Opus*, forte thronum, quidam mensam interpretantur.

11. *Recesserant*, sc. seniores à populo, propius ad Deum accedentes, de filiis vero, pro, à filiis Hebr. nec ad separatos (sc. Principes) filiorum Israël, misit manum suam, Chald. Principibus autem filiorum Israel nullum incommodum fuit.

16. *Caliginis*, sc. vbi Deus. Cuius incomprehensibilitas per caliginem significatur, alioqui lux est.

17. *In conspectu*, &c. sc. Mosi aliter Deus apparebat.

CAPVT XXV.

2. *Primitias*, Hebr. oblationem. Chald. & 70. primitias.

4. *Hyacinthum*, sc. sericum, seu pannos aut lanam coloris cærulæi. *Coccum*, sc. lanam vel sericum cocco tinctum.

Pilos, sc. pannos ex pilis.

5. *Ianthinas*, i. Taxorum, vel hyacinthinas, i. violaceas. Sic & supra. *Setim*. Cedri est genus quoddam.

6. *Vnguentum*, Hebr. oleum vnctionis, scil. quo vngendi sacerdotes. *Thymiamata*, sc. suffitum.

9. *Ostendam*, Hebr. & Chald. & 70. ostendo

10. *Cubitos*, scil. vulgares, continet autem cubitus palmos duos, palmus autem digitos duodecim.

11. *Coronam*, i. limbum, seu labium. Vulgo dicitur, cornice.

12. *Latere*, scil. secundum latitudinem. Vide Num. 19.

16. *Testificationem*, i. legem, quæ Dei voluntatem testatur, sc. Decalogi tabulas.

17. *Propitiatorium* erat id velut cœlum arcam tegens, vt solet fieri rebus pretiosis, vel, vt quidam volunt, ipsum arcæ operculum. Dictum verò propitiatorium, quod ibi se Deus propitium exhiberet, dicitur & oraculum, quod ibi responsa daret.

18. *Productiles*, i. ex auro ductili, vt est Hebr. *Oraculi*, Hebr. Propitiatorij.

19. *Cherub*, August. quæst. 105. in Exod. Erant, inquit, Cherubim specie animalium. Quidam dicunt fuisse figura pueri. Vide Ezech. 1. *Latere*, Hebr. extremo.

20. *Tegam*, Hebr. indicatur, debere ab extremitatibus propitiatorij surgere, seu extare, & ipsum alis tegere.

22. *Præcipiam*. Hebr. conueniam te, seu testificabor tibi, 70. Agnoscar tibi.

24. *Labium*, Hebræus coronam. Vide supra num. 11.

25. *Ipsi labio*, pro, in ipso labio, sc. vtrimque & supra, & infra, nempe indicat, primo faciendum labium, seu limbum, deinde in eo ex vtraque parte, sc. superiori, & inferiori ponendam *coronam interrasilem*, i. sculpturis ornatam, atque ad hunc sensum lectio nostra reducenda est: quod autem dicitur *altam*, intellige profundam, s. ex parte inferiori erat 4. digitorum, & totidem ex superiori.

29. *Acetabula*, i. scutellas, seu vasa concaua in quibus ponendi panes. *Phialas*. sc. ad libamina, vel secundum quosdam ad thus. Vide Apocalypsis 5.

30. *Propositionis*, id est, propositi semper ante Dominum.

31. *Ductile*, sc. malleo factum. Not. quod constabat hastili seu trunco recto, tum calamis sex curuis è trunco ductis hinc inde, sub quorum paria singula erat vna sphærula; deinde tres in vnoquoque calamo scyphi, supráque sphærula vna, & postremo lilium sub lucerna. Erat & in ipso sub sphærula inferiori scyphus. Quidam tamẽ putant super vnumquemque scyphum fuisse suam sphærulam, & lilium, quod non est improbabile. Puto ego hic magnum latere mysterium: esse. enim *Candelabrum* Ecclesiæ figuram; *Scyphum, & Sphærulam*. Eucharistiæ, sc. calicis, & hostiæ; *Lilium* autem humanitatis Christi & lumen diuinitatis. Iam septenarius numerus perfectionem significat. Potest & Candelabrum Christum significare.

33. *Nucis*, sc. amygdalinæ per medium diuisæ. *Calamos*, intellige sex curuos, non calamum hastilis rectum, in quo scyphi quatuor vt infra dicitur.

34. *Candelabro*, i. hastili, seu trunco.

35. *Sub duobus*, q. d. sub vtroque pari calamorum, sc. infra vtrumque.

37. *Ex aduerso*, i. versus eam partem, ad quam versum candelabrum, secundum latitudinem, sc. in apertum aërem, non in se inuicem. Vide Numer. 8.

39. *Talentum*. Vulgare, seu profanum lib. 60. sacrum vero 120. Libra autem quæ & Mina, & pondo vnciæ 12. Ita quidam. Alij verò, Talentum constare minis centum, minam verò drachmis ducentis quadraginta: quod magis probo. Vide. Ezech. 45. & 2. Paral. 25.

CAPVT XXVI.

Vide cap. 36. & sequenti.

1. *Retorta*, scil. filis fuso retortis, vt fit: quidam tamen filum duplicatum intelligunt. *Varietas*, Hebr. Cherubin, q. d. sparsas imaginibus alatis, Chald. Figuras Cherubim. *Plumario*, i. vt solent quæ fiunt ex variis plumis, Phrygionicum quidam vocant, vulgo Ricamatura, sc. erant sparsæ alatis Cherubinis.

4. *Summitatibus*, i. extremitatibus. Not. quod cortinæ quinque consutæ, cum aliis quinque itidem consutis, per ansulas, seu laqueolos centum ad 50. aureos circulos coniungebantur.

6. *Circulos*, sc. alligandos vtrimque ansulis, seu laqueolis cortinarum.

7. *Saga*, sc. cortinas *Cilicina*, sc. de pilis caprarum, vulgo Ciambellotto. *Operiendum*, sc. super cortinas primas, omnes enim cortinæ tecti vice operiebant, & etiam latera tegebant Tabernaculi fere vsque ad terram. Ligabantur autem inter se secundum latitudinem, erat vero spatium longitudinis tabernaculi cubiti 30. altitudinis 10. itemque latitudinis. Itaque quod supererat cortinarum, pendebat. Tegebant autem longitudinem tabernaculi secundum latitudinem suam, latitudinem vero, secundum longitudinem.

9. *Fronte*, scil. ad anteriorem partem Tabernaculi.

Duplices, i. extremitatem pendentem reducas in tectum, vertendo vt solent, quæ duplicantur. Vide infra.

11. *Vnum Sagum*, sc. vndecimum. *Ex medietate*, Not. ad huius loci totius intelligentiam, quod cùm saga hæc vndecim essent, excedebant cortinas de quibus supra, latitudine, itemque longitudine, quia 30. cubitorum, ex quatuor ergo cubitis latitudinis quibus excedebat, duo duplicati tegebant pendentes anteriorem partem tabernaculi, & duo posteriorem. Item duorum cubitorum, quibus longitudo excedebat, alter pendebat ex vno latere tabernaculi: alter ex altero.

26. *Quinque*, scil. quinque ordines vectium à summo ad imum.

28. *A summo ad summum*, i. ab vna extremitate ad alteram.

31. *Pulchra varietate*, Hebr. Cherubim, sc. figuris alatis, quæ puerulos referrent.

33. *Sanctuarium*, &c. Hebr. sanctitas, & sanctitas sanctitatum, quasi dicat, sanctum, & Sanctum sanctorum.

CAPVT XXVII.

1. *Altare*, scil. holocaustorum, quod extra Tabernaculi tectum subdio erat.

3. *Fuscinulas*, instrumenta erant cum dentibus ad extrahendas ex olla carnes.

5. *Quos pones subter arulam altaris*, Heb. quam pones subter ambitum altaris Chald. & pones eam sub circulo altaris.

Medium, sc. intra, secundum quosdam, vt ligna sustineret. At infra cap. 38. indicatur, fuisse extra in ambitu altaris ab infima altaris parte vsque ad eius medium, id quod etiam confirmat quod hic de vectibus dicitur.

8. *Inane*. Erat autem vsque ad medium plenum terra, secundum quosdam, secundum alios, lapidibus. Vide 1. Machab. 4.

9. *Atrium*, scilicet, intra quod erat tabernaculum.

18. *Quinque*, sc. vt populus posset vndique tabernaculum videre, non impeditus atrij altitudine.

19. *Paxillos*, sc. quibus terræ infixis cortinæ funibus alligabantur, ne agitarentur.

20. *Lucerna*, pro, lucernæ, sc. candelabri.

Semper, i. per totam noctem: nam interdiu erat extincta, vt proxime indicatur, & 1. Reg. 3.

21. *Testimonij*: Alij vertunt conuentus, quod eo Deus conueniret. Vide cap. 25. & Num. 17. vel fœderis, quod illic Dei lex esset, & fœdus, quæ testimonij nomine significantur. Vide infra c. 33. *Testimonio*, i. coram arca testimonij. Chald. ante testamentum.

Collocabunt, Hebr. disponent, seu apparabunt. Chald. ordinabunt, 70. incedent. *Cultus* Hebr. statutum, q. d. mos, seu ritus.

Successiones, Hebr. generationes.

CAPVT XXVIII.

2. *Vestem*, Hebr. & Chald. vestes, 70. vestem. *Gloriam, & decorem*, i. splendorem, & ornamentum.

3. *Sapientibus corde*, i. peritis artificibus.

Prudentiæ, Hebr. Chald. & 70. sapientiæ, q. d. arte. *Sanctificatus*, i. consecratus.

4. *Rationale*. Hebr. pectorale, 70. λόγιον, seu λογεῖον, quæ duo, Dei oracula seu responsa indicant. Atque huc referendum est verbum Rationale, seu Rationale Iudicij: Dei enim cuncta plena ratione & iudicio. Adde quod in eo erat doctrina & veritas quæ ad rationem pertinent.

Superhumerale. Hebr. Ephod, carebat id manicis, secundum quosdam, quod alij negant. *Tunicam*, Hebr. & Chald, pallium.

Lineam, sc. tunicam: erat vero secundum Iosephum ex byssо, talaris, & strictis etiam manicis.

Strictam, Hebr. ocellatam seu occultam, sc. oculis erat contexta opere Phrygionico, vt quidam aiunt. Alij enim negant. Nam Hier. recte vertit strictam, vt & 70.

Cidarim, i. Tiaram pileoli rotundi forma.

6. *Polymito*, sc. vario, vt solent tapeta, supra vertit plumario.

7. *Summitatum*, id est, extremitatum, scil. sub brachiis.

In vnum redeant, id est, coniungantur, vt est Hebr.

8. *Textura*, scil. balthei, vt indicatur Hebr. & Chald.

9. *Onychinos*, 70. Smaragdos. *Filiorum*, dicunt quidam & hic, & in lapidibus rationalis, non Leui fuisse scriptum, sed Ephraim & Manasse qui cum reliquis faciunt 12. tribus, sed aliter sentit Chald. vt infra dicetur.

10. *Natiuitatis*, sc. vt prius nati, priori sint loco, & indextro humero priores sex.

11. *Gemmarij*, i. artificis gemmas sculpentis.

12. *Latere*, sc. super humeros. *Memoriale*, i. in memoriam, sc. Deo, vel Aaroni.

13. *Vncini*. Hi erant in summitate superhumeralis quibus alligandæ catenæ, vt dicitur infra vers. 25.

14. *Cohærentes*, q. d. opere intorto more funium, vt indicant Hebr. & sic etiam inf.

15. *Iudicij*, sc. quia sine illo nunquam ius dicebat in re graui, vel quia continebat Vrim, & Thummim, vnde etiam & Rationale dictum.

16. *Quadrangulum*, i. quadrum æquilaterum, *Duplex*, i. duplicatum. *Palmi*, sc. 12. digitorum seu semicubiti, vt ex Hebr. & 70. apparet.

17. *Sardius*,

17. *Sardius*,&c. Nota quod Chald. Cant.5. ait, ſcriptos fuiſſe in *Sardio*, Ruben; in *Topazio* Simeonem; in *Saphiro* Leui;in *Carbunculo* Iudam; in *Smaragdo*, Iſſachar; in *Iaſpide* Zabulon; in *Berillo* Dan; in *Achate* Nepthalim; in *Amethyſto* Gad; in *Chryſolito* Aſer; in *Onychino* Ioſeph; in *Ligurio*.Beniamin. Nempe aliter lapides enumerat,quam noſter textus.

20. *Chryſolytus*,Hebr.Tharſis,ſc.à colore maris, quod ſi quietum,cæruleum eſt;aureum vero,ſi Soradiis percuſſum. Symm hyacinthum vertit vt etiam Hier.Cant.5.nempe ob colorem hyacinthi, qui cæruleus eſt, adeoque etiam maris.

Per ordines ſuos. Hebr. in repletionibus ſuis, id eſt, palis quas replent, Chald. in cælaturis ſuis.

21. *Nomina*, ſcil. inſculpta.

22. *Cohærentes*. Vide ſupra num. 14. Et nota, quod hæ videntur eſſe catenulæ, de quibus ſuprà.

23. *Summitate*, id eſt, extremitates, ſcil. angulis ſuperioribus.

26. *Summitatibus*, i. extremitatibus, ſc.angulis inferioribus.

Poſteriora, i.inferiorem partem.

27. *Iunctura*, ſcil. Rationalis, vbi alij duo annuli.

30. *Doctrinam, & veritatem*. Forte litteris deſcriptæ erant; Auguſt.in Exod.quæſt.117.Cyril.in expo. Symboli Nicæni ait, iſta duo fuiſſe ſcripta in medio lapidum, & figuraſſe Chriſtum in medio duodecim Apoſtolorum,Heb. Vrim,& Thummim, id eſt, illuminationes, & perfectiones, ſcil. iis oportet præditum eſſe Pontificem. Pluralis v. numerus ſolet in ſcriptura adhiberi ad copiam ſeu perfectionem, & excellentiam ſignificandam 70. Diloſin, & Alithiam, δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν, id eſt, doctrinam, ſeu manifeſtationem, & veritatem,vt Vrim אורם ſit è Iarah ירה, id eſt,docuit Thummim תומים ab Aman אמן, id eſt, credidit.

Iudicium,i.Rationale iudicij,vel curam,& ſolicitudinem per illud ſignificatas.

31. *Superhumeralis*,i.cui immediate ſupponitur ſuperhumerale. Hæc ſup. dicta eſt Tunica.

33. *Tintinnabulis*. Iuſt. in Triph. ait fuiſſe 12. in figuram 12. Apoſtolorum, quorum ſonus in omnem terram erat exiturus. Alij multo plures fuiſſe putant. Vide Eccli.45.Hier.epiſt.ad Fabiolam Ioſeph lib.3.Antiq.c.8.

35. *Moriatur*, ſcilicet, me puniente, ſi aliter faciat.

30. *Sanctum Domino*. Alij ſanctitas Domino, quaſi dicat, ſanctus eſt Dominus, ſancteque colendus.

37. *Tiaram*, ſcil. hyacinthinam, ſecundum Ioſephum.

38. *Quæ obtulerunt*, q. d. commiſſas, dum non rite offerunt ſeque ſanctificant, vt debent;vel eorum, pro quibus ipſi Deo ſacrificia obtulerunt. *Portat* autem,ſc.pro iis Deo ſupplicaturus, & ſatisfacturus, in Chriſti figuram,ſit eis, q. d. vt populum Domino reconciliet.

39. *Stringes tunicam*, &c.i.facies ſtrictam tunicam ex byſſo, vel cinges eam byſſina zona. Erat hæc veſtis omnium prima, & plena, ſecundum quoſdam, vt ſupra dixi.oculis factis opere Phrygionico, ſeu Ricamatura, vt vulgo dicitur. *Balteum*, ſc.ad cingendum Ephod.

Plumarij, ſc. variorum colorum,

41. *Conſecrabis*,Hebr. implebis, ſc.dans in manus quod offerant. Id n.fiebat in ſacerdotum conſecratione. Itaque in ſcriptura implere manum ſignificat conſecrare in ſacerdotem. Senſus ergo hic eſt. Conſecrabis eos in ſacerdotes ſanctificabiſque, &c. explicatio præcedentis.

42. *Linea*, ſc.ex byſſo, vt ait Ioſephus. *Femora*, ſc.tota tegebant vſque ad genua.

43. *Rei* ſc. iſta omittendo *Legitimum*,q.d.ritus, Hebr. Statutum.

CAPVT XXIX.

1 IN *ſacerdotio*, i. in ſacerdotij functionem. Chal. ad miniſtrandum coram me. *Immolatos*, id eſt, integros, & quibus nihil deſit.

2. *Cruſtulam*, i. placentulas.

5. *Linea*, & tunica, i. tunica ſtricta, & altera laxiori, quæ ſupra dicta eſt, tunica ſuperhumeralis.

7. *Caput*, ſc. depoſita Tiara.

9. *Religione*, Hebr. ſtatuto, q.d.ritu.

Initiaueris, i. conſecraueris, Hebr. impleueris. Vide ſupra cap.28. num.41.

13. *Offeres incenſum*, id eſt, incendes ea, vt ait Chald.

14. *Extra caſtra*, figura Chriſti.

Pro peccato, Hebr. peccatum, i.ſacrificium pro peccato. Sic 2. Corinth.5. Not. vero Deum velle illa comburi, quæ concupiſcentiam fouent, ſc.renes, adipem,epar,&c.

11. *Pedes*, id eſt, crura.

18. *Oblatio*, i. holocauſtum, Hebr.dicitur Holah עלה quod aſcendat, ſc. in fumum conuerſum Græce ὁλόκαυστον. Holocauſtum, q. d. totum combuſtum.

22. *Et aruinam*, pro, id eſt, aruinam, ſcilicet adipem.

24. *Super manus*. Hinc conſecratio ſacerdotis dicitur impletio manus, & conſecrare manum implere.

Eleuans, ſc. oblationem. Sic & Euchariſtia eleuatur in Miſſæ ſacrificio. Not.quod oblationem eleuantes manibus, mouebant ab Oriente in Occidentem, & à Septentrione in Meridiem, quo ſignificabatur Deum eſſe totius orbis Domibus, Fit & quiddam ſimile in Miſſis Pontificalinum. vt videre eſt Romæ in Sacello Papæ.

26. *Sanctificabiſque*, i. tanquam ſanctum ſeparabis, vel conſecrabis eleuando,&c.

27. *Et pectuſculm*, &c. q.d. non ſolum pectuſculum, de cuius conſecratione proxime dictum eſt, ſed etiam armum,&c.*Separaſti*,Hebr. eleuaſti.

28. *Cædentque*, ſcil. talia in ſacrificiis populi. *Primitiua*,q.d.debita ſicut primitiæ. *Initia*,i.partes quædam conſecratæ.

29. *In ea*, pro,cum ea,ſc.ea induti.

30. *Septem*, ſc. continuis quibus durabat ritus conſecrationis. *Vtetur*,ſc.cum dedicatur Auguſt.in Exod.quæſt.129.

33. *Vt ſit placabile*, &c. Senſus eſſet ſecundum Hebr. Quod ſit ſacrificium, per quod expiatio facta ſit, & manuum ſacerdotum conſecratio *Sancti ſunt*, pro, ſancta ſunt,i.ſanctificata, ſc. carnes, & panes.

34. *Sanctificata*, adeoque eodem die comedenda.

36. *Mundabis*, i. expiabis, ſcil. oblato vitulo. *In ſanctificationem*, i. vt ſit conſecratum.

37. *Sanctum ſanctorum*,i. eſt ſanctiſſimum. *Omnis qui*, pro, omne quod, ſc. oblata ſuper illud ſanctificabantur, vt à ſolis ſacerdotibus edi poſſent. Vide c.30.

39. *Veſpere*, Heb. inter duas veſperas. Vide ſupra cap. 12.

40. *Decimam*,

40. *Decimam*, sc. ephi, nempe Gomor. Habet Ephi sata tria. Gomor autem quantum 43. oua, at Chomer, seu, seu Corus 10. Ephi, sc. 4300. oua. *Tuso*, i. tundendo expresso. *Hin*, continet 12. Logim. Log vero quantum 6. oua, diciturque ab Hieronym. sextarius. Est autem Hin mensura Ægyptiaca.

42. *Sacrificium est*, sc. holocaustum. *Constituam*, i. conueniam, seu adero.

43. *Sanctificabitur altare*, Hebr. sanctificabitur, scil. locus ad Dei præsentiam, Chald. & 70. sanctificabor.

In gloria, in gloriam, seu ob gloriosam meam præsentiam.

45. *Habitabo*, i. præsens ero, & protegens, fauensque, &c.

CAPVT XXX.

2. EX *ipso*, scil. non affixa, sed eodem ligno, quo altare constat producta: erant autem cornua hæc, velut radii quidam ex angulis in altum sublati, vt quidam putant.

3. *Craticulam*, Hebr. & Chald. tectum. *Aureolam*, pro auream, scilicet, limbum, qui vulgo cornice.

6. *Contra velum*, scil. è regione, sed extra sancta sanctorum, quotidie enim adolebatur. Vide cap. 40. *Testimonij*. ita dicta, quod in ea tabulæ legis, quæ est quædam voluntatis Dei testificatio. *Testimonium*, i. arca testimonij.

7. *Aaron*, sub. vel filij, vt infra. Id enim, & quod sequitur, erat enim aliorum sacerdotum. *Componet*, scil. repurgando.

8. *Collocabit*, sc. incendendo. *Ad vesperum*, Hebr. inter duas vesperas. Vide sup. c. 12. *Sempiternum*. i. perpetuo ritu, vel semper in altari tenendum.

9. *Alterius* scil. quam eius de qua in fine cap. *Nec oblationem*, &c. sc. hæc facienda super altare holocaustorum.

10. *Deprecabitur*, Hebr. expiabit, Chad. & 70. propitiabitur. *In sanguine*, pro, cum sanguine. *Quod oblatum*, pro, qui oblatus.

Placabit. Hebr. expiabit, *Super eo*, sc. altari. *Sanctum sanctorum*, id est, sanctissimum, q.d. res sanctissima.

12. *Iuxta numerum*, pro eorum, qui numerandi sunt, sc. 20. annorum, & supra. *Pretium*, sc. ad redimendam animam, i. vitam, ne sc. alioqui interficiantur, Hebr. expiationem, seu redemptionem. *Plaga*, sc. vt fuit tempore Dauid. 2. Reg. 24.

13. *Ad numerum*, i. qui numeratur. *Templi*, sc. siclus sacer 4. drachmarum. at vulgaris 2. sic Talentum templi, seu sacrum libræ 120. vulgare autem 60. Vide tamen sup. finem cap. 25.

14. *Habetur in numero*, i. qui numeratur. *Pretium*, Hebr. & 70. oblationem.

16. *Monimentum*, scil. vt Deus recordetur, & placetur.

18. *Labium*, scil. concham.

19. *In eo*, pro, ex eo. *Pedes*, scil. nudis pedibus ministrabant.

21. *Successiones*. Hebr. generationes.

23. *Primæ*, i. præcipuæ, seu puræ. *Calami*, sc. aromatici.

24. *Sanctuarij*, vide supra num. 13. *Hin*. vide Ezech 4.

29. *Sanctificabitur*, quasi dicat, vt qui rem sanctissimam tetigerit, abstinebit à profanis, & quidquid ipsa tetigerit, cedet in vsus sacros, vel q.d. antequam ea quisquam tangat, sanctificetur, scil. solis sacerdotibus, qui sanctificati, seu consecrati erant, licebit ea tangere. Nunc hæretici quibusuis permittunt sacrorum non solum contactum, sed functionem: quamquam quid apud illos saerum.

31. *Sanctum erit mihi*, q. d. in vsus solum sanctos ad mei cultum assumetur. Chal. Sanctum erit coram me. 70. sanctum erit vobis, sc. explicarunt phrasim Hebraicam, vbi sæpe abundat, mihi, dicunt enim, Ito mihi, pro, ito. sic Isaiæ 6. Quis ibit nobis? pro quis ibit? Ita hic sanctum mihi erit pro, sanctum erit, sc. vobis, seu apud vos.

32. *Caro*, i. pars aliqua corporis. *Hominis*, sc. non sacerdotis. Quidam etiam reges excipiunt, cum in reges vngebantur.

33. *Alieno*, i. non sacerdoti. *Exterminabitur*, &c. q.d. interficietur.

34. *Onycham*, i. vnguem aromaticum. sc. leue quiddam, & pellicidum est instar vnguis. *Ponderis*, Hebræi dicunt accepisse Mosem cuiusque 70. libras.

35. *Thymiama*, i. aromaticum suffimentum.

Sanctificatione dignissimum, i. ob sanctitatem pretiosissimum, Hebr. & 70. sanctum, Chald. in sanctificationem.

36. *Sanctum sanctorum*, i. sanctissimum.

CAPVT XXXI.

2. EX *nomine*, id est, præ aliis, seu nominatim.

3. *Dei*, i. diuino, seu excellenti, *Opere*, i. arte mechanica.

5. *Marmore & gemmis*, Chald. lspidibus pretiosis. Hebr. in fabrefactione lapidis, scilicet, pretiosi.

6. *Omnis eruditi*, q.d. etiam aliorum, qui possint illos duos iuuare. Vide cap. 36.

7. *Vasa*, i. instrumenta.

13. *Sabbatum*, Hebr. sabbata, q.d. nolo tamen illa, quæ præcepi, fieri diebus festis. *Generationibus*, i. ætatibus, q.d. quamdiu vixeritis.

Vt sciatis, &c. q.d. vt sic testemini vos esse populum meum, à me sanctificatum, meoque cultui dicatum.

14. *Sanctum*, id est, sanctè colendum. *Morietur*, scil. iudicis decreto. *Qui fecerit*, &c. explicatio præcedentis.

16. *Celebrent*, Hebr. faciant. *Sempiternum*, i. de re duratura toto statu veteris legis, itaque dicitur in generationibus vestris.

17. *Cessauit*, Hebr. quieuit, & recreatus est, seu refocillatus, sc. loquitur sæpè scriptura de Deo humano more, quod metaphoricè intelligendum est. neque enim humana in Deo.

18. *Testimonij*, id est, legis, Dei voluntatem testantis.

Digito, id est, opera

CAPVT XXXII.

1. PRæcedant, scil. per desertum ducentes.

4. *Vitulum*, scil. volebant adorare Apim Ægyptium, seu Serapim, qui Bos erat. *Dixeruut*, scil. populus.

5. *Domini*, non dicit vituli, sc. sperabat Mosen prius rediturum.

6. *Ludere*, scil. choreis, & cantu more idololatrarum.

7. *Tuus*, non dixit, meus, quia ab ipso defecerant idoli cultu.

8. *Ostendisti*, Hebr. & 70. præcepi. Chald. præcepisti.

10. *Dimitte*

10. *Dimitte me*, q. d. desine diligere, dilectio enim tua impedit, ne deleam. dicit vero id, non præcipiendo, sed monendo, & exprimendo, quid illum à supplicio reuocet. August. in Exod. q. 149. Et deleam eos, &c. pertinet id ad abiectionem Israelis, & assumptionem Gentium, Hieron. epist. 129. *In gentem*, i, præfectum genti, vel patrem gentis. q.d. dabo tibi magni populi præfecturam, vel copiosam posteritatem.

12. *Esto placabilis super nequitia*, Hebr. pœniteat te super malo, id est, punitione. Vide infra.

14. *Placatusque est Dominus*, Hebr. pœnituitque Dominum.

18. *Adbortantium*, &c. Chal. victorum, nec eorum, qui vincuntur: atque id indicant etiam Hebr.

20. *Contriuit*. Vidi ego Mediolani aurum igni in puluerem redigi, in eius artis officina.

Potum, scil. vt disceret populus contemnere quod in secessum proiici videbat. Hieronym. epist. 128.

21. *Induceres*, quasi dicat, faceres peccare.

23. *Mosi*, Hebr. Mosi viro.

24. *Egressus*, i. factus, seu formatus.

25. *Nudatus*, scil. apparuerat, quo animoe ssent, vel nudatus Dei protectione *Spoliauerat*, sc. &auro, & Dei gratia, *Propter ignominiam sordis*, i. idoli causa, valde enim sordidum factum illud, & ignominiosum. 70. in ludibrium hostibus suis.

Nudum, scilicet, Dei gratia, immo & Deo ipso quem reliquerat.

26. *Domini*, i. pro Domino, seu ex parte Domini, q. d. Dei cultor, & gloriæ eius defensor. *Omnes filij*. Non significat omnes Leuitas congregatos, sed omnes congregatos, Leuitas fuisse.

28. *Triginta tria*. Hebr. Chald. & 70. tria.

30. *Deprecari*, Hebr. expiare scilicet, precando Deum. Chald. placare.

32. *Dele*, August. in Exod quæst. 147. securus dicit, vt concludatur ratiocinatio, quasi dicat non me delebis, remitte ergo. Quidam hyperbolem dicunt, sc. expressionem affectus maximi ad populum, non autem deliberati animi, sic Rachel Genes. 30. Da mihi liberos, alioquin moriar.

Libro, sc. prædestinatorum, vel q.d. de numero tuorum. Sequitur enim, *delebo eum*, &c. nemo autem de libro prædestinatorum deletur.

34. *Die vltionis*, i. tempore punitionis peccatorum.

35. *Percussit*, sc. per Mosen tunc vel postea suo tempore, q.d. non impune tulerunt, sed sunt postea pro illo peccato puniti.

CAPVT XXXIII.

1. *Tuus*, non dixit meus, iram ostendens Augustinus.

3. *Ascendam*, i. ducam ascendentem in Palæstinam, quæ altior Ægypto.

Pessimum, id est, iræ plenum, seu acerbum. *Cultu*, i. ornatu.

5. *Dixitque*, pro dixerat enim. *Ascendam*, prò accedam, more hominis loquitur, qui ascendere dicitur in mediam turbam. *Depone*, sc. in signum pœnitentiæ.

6. *A monte*. pro, ad montem.

7. *Fœderis*. ita dictum, quod in eo tabulæ, in quibus Dei lex fœdus continens. Hebr. conuentus, 70. testimonij.

8. *Tentorium*, i. Tabernaculi atrium.

10. *Per fores*, i. ad fores.

11. *Facie ad faciem*, i. familiarissimè. *Puer*, i. iuuenis. *Tabernaculo*, i. Tentorio.

12. *Ex nomine*, i. præ cæteris, seu vt electum inter multos. *Inuenisti gratiam*, i. mihi es gratus.

13. *Faciem*, Hebr. viam, scil. per quam populum ducam, Chald. viam bonitatis tuæ, 70. teipsum aperte.

Respice, &c. Hebr. vide, quod populus tuus sit gens hæc, q.d. (vt interpretatur Chal.) scis hunc tuum esse populum.

14. *Facies mea*, i. ego ipse.

15. *Vt glorificemur ab omnibus populis*, Hebr. & 70. & glorificemus præ omnibus populis.

18. *Gloriam*, i. maiestatem, q.d. te, quantus sis.

19. *Omne bonum*, i. me. *vocabo*, i. clamabo. *In nomine Domini*, i. nomen Domini, sc. dicens, Dominus adest. 70. Dominus coram te, sc. id erat Dominus, seu Angelus clamaturus. *Miserebor*, &c. Repetitio significat firmitatem misericordiæ, vel gentes, & Iudæos August. in Exod. quæst. 154.

20. *Videre faciem meam*, sc. in vita, quæ agatur mortalibus sensibus. Augustin. ibidem. *Et viuet*, sc. opus est abstrahi à sensibus, & velut mentem à vita. Aug epist. 112.

21. *Locus*, sc. vbi soleo tecum loqui Aug. per locum intelligit Ecclesiam.

22. *Foramine*. Apparet Mosen ex antro per foramen aspexisse Dominum transeuntem, forma aliqua, forte humana.

Protegam, i. tegam. Hebr. operiam, scil. ne possis videre anteriora mea.

23. *Tollamque*, sc. vt possis videre. *Posteriora*, i. tergum abeuntis. August. 1. de Trin. carnem interpretatur postremis temporibus susceptam. *Faciem*, i. diuinitatem.

Non poteris. Vide sup. vers. 20.

CAPVT XXXIV.

2. *Vt ascendas statim*, Hebr. & ascendas mane.

3. *E contra*, i. è regione, sc. prope.

4. *De nocte*, sc. diluculo, vt est Hebr.

5. *Stetit Moses* &c. Hebr. & Chald. indicatur, stetisse Deum, & clamasse *in nomine Domini*, i. nomen suum, sc. dicendo Dominus est, i. adest, vt supr. promiserat. Vide Num. 14.

6. *Ait Dominator*, &c. Hebr. clamauit, dominator Dominus Deus, &c. sc. vt sint Dei verba, non Mosis iuxta dicta ca. superiore. Chald. tamen indicat, esse Mosis.

7. *In millia*, Vide supr. cap. 20. *Nullúsque apud te per se est innocens*, Hebr. non habebit pro innocente eum, qui nocens est, q. d. puniet reos, *Reddis*, i. punis. *Tertiam*. Vide Num. 14.

9. *Possideas*, sc. vt tuos, seu vt hæreditatem.

10. *Videntibus cunctis*, Hebr. coram omni populo tuo.

11. *Ante faciem tuam*, sustinet hic Moses personam populi.

14. *Æmulator* i. zelotes. repetitio. Vide supr. cap. 20. 5.

15. *Fornicati*, i. spiritualiter per idololatriam, vt statim explicatur.

18. *Nouorum*, &c. Vide supra cap. 23. vbi hæc fere omnia.

19. *Meum erit*, i. mihi offeretur.

20. *Asini*, quia immundus. Idemque intelligit de cæteris animalibus immundis. *Pretio*, s. ouis. *Vacuus*. vide supra cap. 23.

21. *Arare*, &c. q.d. Nolo sabbatum violari arandi aut metendi necessitate.

22. *Hebdomadarum*

22. *Hebdomadarum*, ſc. Pentecoſtes. *Redeunte*, ſc. æquinoctio Autumnali.

23. *Omnipotentis*, Hebr. Dominatoris.

35. *Mane*, Hebr. vſque mane.

28. *Panem, & aquam*, i. cibum & potum. Aug. in Exod. q. 165. *Scripſit*, ſc. Deus.

29. *Cornuta*, i. radios emittens, Hebr. radians. 70. glorificata, i. ſplendida.

23. *Impleti ſque*, i. dum impleret, ſeu loqueretur, vel poſt illos ſermones, cum aliis locutus, q. d. etiam poſt illa verba, quoties loquendum ei cum hominibus velabat faciem.

CAPVT XXXV.

3. *Ignem*, ſc. ad lucrum in fornace, aut furno, aut ad coquendos cibos, nam ad illuminandum, aut calefaciendum licebat.

5. *Prono*, i. prompto ſeu liberali.

11. *Paxillos*, Hebr. & Chal. columnas.

19. *Vſus*, ſcil. ad inuoluendas res Tabernaculi in profectione.

21. *Primitias*, Hebr. oblationem.

22. *Dextralia*, i. brachiorum ormenta, vt indicat vox Hebr. *Vas aureum.* Apparet etiam omnia vaſa aurea obtuliſſe, vt explicat Chald. & 70.

30. *Ex nomine*, i. nominatim.

35. *Abietarij*, i. fabrilia. *Plumarij*, i. Phrygia, *Noua quoque*, id eſt, pulchra & ingenioſa, vt indicant Hebr.

CAPVT XXXVI.

Vide cap. 26. & ſeq.

3. *Vota*, i. ſpontaneas oblationes, vt eſt Hebr.

4. *Venite*, ſc. ad Moſen.

6. *Cantari*, pro euulgari.

8. *Opere vario*, Hebr. Cherubim. Vide ſupra cap. 26.

Polymita, ſc. Phrygionica.

13. *Circulos.* Alij fibulas, ſeu vncinos. *Morderent*, i. prehenderent.

20. *Stantes*, i. erectas.

33. *Alium*, Hebr. medium, ſcil. qui intra tabulas induceretur, erat vero iſte vnus è quinque, non ſextus. *Medias Tabulas*, ſcilicet, alij vectes exterius per annulos, ſeu armillas inducebantur, duo ex parte ſuperiori tabularum, duo ex inferiori. iſte vero per ipſas tabulas in medio.

35. *Velum*, ſc. ante ſancta ſanctorum. *Varium*, atque diſtinctum, Hebr. Cherubim. Chald. Figuras Cherubim.

37. *Tentorium*, i. aliud velum exterius, *Plumarij*, Hebr. Roqem רקם q. d. Recamatoris.

38. *Quas & operuit auro*, id non eſt Hebr. Chal nec apud. 70.

CAPVT XXXVII.

1. *Vos ſemis*, pro, duos, & ſemis.

8. *Summitate*, i. extremitate.

14. *Contrà*, i. è regione, ſcil. ſubtus.

27. *Lilia*, ſic Chal. & 70. Alij flores.

19. *Æquum*, i. æquale, vel ſimile.

20. *Vecte*, id eſt, ſtipite, Hebr. Chald. & 70. candelabro.

26. *Craticula.* Sic 70. At Hebr. & Chald. tecto.

29. *Ad ſanctificationis vnguentum*, 70. Vnctionis ſanctum, Chald. ſanctæ vnctionis. atque hæc magis indicant. Hebr.

CAPVT XXXVIII.

1. *Quadrum*, ſcil. par erat longitudo, & latitudo.

4. *Et ſubter eam in altaris medio arulam.* Hebræus Chald. ſubter ambitum eius (ſcil. altaris) ab infra vſque ad medium.

5. *Summitates*, i. extremitates.

8. *Labrum*, id eſt, concham. *Speculis.* ſc. æreis. *Excubabant*, ſcil. vigilantes in oratione relicta vanitate, & ornatu.

21. *Ceremonias*, i. miniſterium, vt eſt Hebr. Chald. & apud 70. ipſi enim tranſportabant, & ſeruabant.

Per manum, i. opera.

23. *Plumarius*, Hebr. Roqem, i. Recamator (vt ita dicam) ſeu acupictor.

26. *Armatorum*, i. aptorum ad arma ferenda, ſeu ad bellum.

27. *Centum talenta.* Hebr. centum talenta, & mille, & ſeptingenti, & ſeptuaginta & quinque ſicli. Not. quod talentum vulgare libræ 60. (ſacrum vero 120.) Libri ſicli 25. ſiclus vulgaris drachmæ 2. ſacer vero, ſeu ſanctuarij 4. Vide tamen ſupr. cap. 25.

29. *Duo millia*, &c. Id quidem coniungunt cum ſicli. leguntque duo millia quadringinti ſicli. quam lectionem Chald. ſequi videtur. Poteſt etiam legi, Talenta duo millia, & ſeptingenta, & ſicli quadringenti, 70. legunt, Talenta trecenta ſeptuaginta, & duo mille, & quadringenti ſicli.

CAPVT XXXIX.

1. *Sanctis*, i. ſanctuario.

3. *Torqueri*, ſub, & texi. *Colorum*, i. filorum dicti coloris.

4. *Summitatum*, i. extremitatum.

9. *Quadrangulum*, i. quadratum. *Duplex*, i. duplicatum.

10. *Verſu*, i. ordine.

15. *Cohærentes.* i. complicatas.

16. *Vtroque latere*, Hebr. duabus extremitatibus.

18. *Ante & retro*, i. in principio, & fine; vel à rationali, quod in pectore ad ſuperhumerale, quod velut retro erat. Vide ſup. cap. 28.

21. *Contra medium*, Hebr. in medio.

28. *Coronulis*, i. ornamento circum. ſeu byſſinæ vittæ gyris quibuſdam, vt ait Ioſephus.

30. *Sacræ venerationis*, Hebr. coronæ ſanctæ, ſeu coronam ſanctitatis, vt vertit Chald.

32. *Et tecti*, pro, id eſt, tecti, ſc. tentorij.

38. *Vnguentum*, i. oleum vnctionis. *Tentorium*, id eſt, velum.

40. *Tectum*, i. Tentorium.

42. *Obtulerunt*, Hebr. attulerunt ad Moſen.

CAPVT XL.

2. *Primò*, ſcil. anni ſecundi ab egreſſu ex Ægypto.

3. *Pones ſuper eam, quæ ritè præcepta ſunt*, Hebr. ordinabis ordinationem eius, q. d. diſpones eam, vt ego diſponi iuſſi.

11. *Vt ſint*, Hebr. Chald. & 70. & erit altare, ſc. quod ſequitur. *Sancta ſanctorum*, Hebr. Sanctitas ſanctitatum, i. ſanctiſſimum.

12. *Lotos aqua.* De hoc dictum eſt ſupra per anticipationem.

13. *Proficiat*, Hebr. ſit Not. hic ab interprete dictum

ictum breuissimè, & concisè. quod Hebr. fusè, & distinct. sc. lauandos, induendos, & vngendos Aaron. & filios, &c.

20. *Testimonium*, i. Decalogi tabulas.

32. *Tectum*, id tentorium, seu tabernaculum, sic supra ver. 26.

34. *Gloria*, scil. nubes; vt statim dicitur, ve claritas seu splendor.

35. *Maiestate Domini coruscante*, Hebr. gloria Domini tabernaculum implente.

38. *Mansiones*, Hebr. profectiones, id est, quoties proficiscebatur.

LEVITICVS,

Scilicet, de Leuitarum officio.

CAPVT I.

1. *Ecoribus*, Hebr. animalibus.
2. *Ouibus.* Hebræa vox etiam Capras significat. Itaque quidam verterunt, Pecore, seu pecudibus, vt infra vertit interpres noster.

3. *Holocaustum*, totum comburebatur, quod nomen ipsum indicat, q. ὅλον καυστὸν. *Armento.* Hebr. Bobus. *immaculatum*, i. sine vllo vitio, sc. perfectum.

Tabernaculi, i. tentorij, seu atrij. sic Num. 4.

4. *Manus.* Sic significans se sponte offerre, vel pœnam suis peccatis debitam velut illi imponens. Vide infra cap. 16.

5. *Immolabitque*, scilicet, opera sacerdotis; vel Leuitæ mactabit.

Domino, i. Domini altari, vel q. d. ante tabernaculum Domini.

6. *Concident*, sc. sacerdotes, vel Leuitæ.

7. *Ignem*, conseruabatur is perpetuo in medio altaris, erat. n. id cauum. Vide infra c. 6.

9. *Pedibus*, i. cruribus, vt ex Hebr. *Holocaustum, & suauem odorem.* Chald. holocaustum gratissimum. Sic infra.

10. *Oblatio*, sc. in holocaustum.

11. *Immolabit*, i. mactabit, scil. Sacerdos, aut Leuita.

13. *Adolebit*, i. incendet.

14. *Auibus*, erat id pauperum. Vide infra cap. 12.

Pullis. In columbis pulli meliores ad cibum, in *turturibus*, grandiores. Sunt autem Deo meliora offerenda.

Eam, scil. oblationem.

15. *Rupto*, scil. vngue vt ex Hebr. patet. *Crepidinem*, i. extremitatem, scil. circa parietem, vt est Hebr. & Chald. ita, scil. vt ad basim perueniat, vt est apud 70.

16. *Vesicam*, id est, sinum illum, in quem aues cibos prius immittunt, quam in stomachum, soletque habere frumenti grana, quæ Chald. vocat stercora, ait enim proiiciendam cum stercoribus. 70. πρόλοβον, prolouon, vocant. Solent. Postea extra castra efferendi, vt dicitur infra cap. 6.

17. *Ascellas*, pro axillas, i. alas.

CAPVT II.

1. *Anima*, id est, homo, *Sacrificij*, scilicet, cibarij. Fiebat id ex rebus inanimatis, vt pane, thure, farina, oleo, &c. Hebr. מנחה Minchah, i. munus.

2. *Pugillum*, id est, quantum pugillus capere posset.

Super altare, sc. incendendum.

3. *Sanctum sanctorum*, id est, sacrosanctum, adeoque à solis sacerdotibus comedendum.

4. *Pane.* Alij placentas. *Conspersos.* Alij commistos, vel tinctos, scilicet, adhibebatur oleum pastæ, vel ante coctionem seu frixionem, vel in ipsa, vel post ipsam.

9. *Memoriale*, sc. partem, quæ velut Deo reducat in mentem ipsum offerentem.

10. *Sanctum sanctorum*, i. sacrosanctum, q. d. Deo dicatum, & oblatum.

Offertur, scilicet, adolenda, vt statim dicitur.

11. *Absque fermento*, scilicet, synceritatem Deus requirit.

Mellis, scilicet, Deo non placent corporales delitiæ.

12. *Ac munera.* Hebr. Chald. & 70. Domino.

Ponentur, scilicet, vt incendantur, cedebant enim in vsum sacerdotis. Vide inf. cap. 7. & 23. de oblatione fermentati.

13. *Sacrificij*, sc. cibarij, vt Hebr. indicatur. At Chald. & 70. ad omne sacrificium extendunt. Id quod conformius Mar. 9. vbi dicitur, omnis victima sale salietur.

14. *Virentibus*, q. d. recentibus, & teneris, *Confringes*, sc. tundendo.

15. *Quia oblatio*, &c. q. d. sic enim sibi Dominus offerri vult.

16 *In memoriam*, pro, memoriale. q. d. eam partem oblationis, quæ Deo offertur, vt offerentis meminerit. Vide supr.

CAPVT III.

1. *Pacificorum*, scil. pro pace, i. prosperitate aliqua impetrata à Deo, vel impetranda. Vide infra cap. 7.

2. *Tabernaculi* sc. atrij sacerdotum.

3. *Intrinsecus*, sc. intra vitalia, seu intestina.

4. *Illa*, Hebr. quo teguntur ipsi, qui est iuxta ilia. Vide infr. *Renunculis*, i. renibus.

8. *Tabernaculi*, i. atrij. Vide infr. c. 4. vbi intelligitur id intra atrium vbi altare.

16. *Omnis adeps*, &c. q. d. omnis sacrificij adeps incendetur ad honorem Domini.

17. *Adipem*, scilicet sacrificij. Quidam tamen ad omnem referunt, sicut & sanguinem. Vide infra cap. 7.

CAPVT IV.

2. *Ignorantiam*, i. errorem. seu incogitantiam. *Fecerit*, sc. committendo, vel omittendo.

3. *Sacerdos*, scilicet, summus, & explicat Chald. & 70.

Qui vnctus est, q. d. postquam vnctus est. *Delinquere faciens populum*, scilicet, suo exemplo. Hebr. ad delictum populi, id est, (vt quidam interpretantur) peccato, quo populus peccare solet.

4. *Tabernaculi*, i. atrij. *Immolabit*, i. mactabit ipse.

6. *Sanctuario*, scil. quod dicitur Sancta sanctorum.

7. *Gratissimi*, Hebr. & Chald. Aromatum, 70. compositionis. *Domino*. Hebr. Chald. & 70. coram Domino. In introitu, pro, quod est in introitu, vt est Hebr. & Chald.

8. *Vitalia*: i. præcordia, *omnia*, pro qui operit omnia.

Intrinsecus, scil. visceribus incluſus, vel viscera tegens.

20. *Rogante*. Hebr. expiante Chald. & 70. propitiante.

Propitius erit eis Dominus, Hebr. & Chald. dimittetur eis sc. peccatum vt explicant 70.

22. *Princeps*, sc. prælatus quis, vel dignitate eminens.

Vnum è pluribus, pro, aliquid.

24. *Immolauerit*, sc. sacerdos.

25. *Tangens*, sc. sanguine.

26. *Rogabitque pro eo*, Hebr. expiabit eum, Chald. & 70. propitiabit pro eo.

27. *De populo terra?* q. d. aliquis è plebe.

35. *Arietis*, Hebr. agni, seu ouis. *Rogabitque*, &c. Hebr. expiabit eum sacerdos peccato, seu propitiabit pro peccato, vt vertunt Chal. & 70. sic & c. sequenti.

CAPVT V.

1. *Anima*, i. homo sic infra. *Et audierit*, i. cum audierit, vel, q. d. si quis peccet, & alter audierit.

Adiurantis, sc. iudicis, vt dicat veritatem. *Testisque*, sc. vocatus, vt rem prodat. *Portabit iniquitatem*, i. à Deo punietur.

2. *Reptile*, scilicet, immundum, seu mortuum. Not. quod Hebr. multo aliter, scilicet, anima, quæ tetigerit aliquid immundum, vel cadauer bestiæ immundæ, aut iumenti immundi, aut reptilis immundi.

Oblita, Hebr. ignara sic & infra.

3. *De immunditia hominis*, pro, hominis immundi. *Solet*, scil. homo, q. d. quomodocunque immundus sit ille qui tactus est. *Subiacebit*, sc. vt rea, nisi se purget.

4. *Et protulerit*, pro, nempe protulerit. *Male*, scilicet, se affligere ieiunio, aut alia re; vel male se quid facturam, vel est Hobraismus, pro, quidquam, seu quid magnum, aut paruum. Vide similem phrasim Genes. 31. Num. 29. vbi enim legimus quidquam durius, Hebr. bonum, vel malum, quasi dicat, aliquid. *Oblita*, scilicet, contra iuramentum fecerit, Hebr. ignara, seu inscia.

5. *Agat pœnitentiam pro peccato*. Heb. & Chal. confitebitur peccatum.

8. *Ad pennulas*, scilicet, colli, Hebr. contra ceruicem.

11. *Oleum*, sc. id lætitiam significat pro peccato autem dolendum. *Thuris*, sc. peccatoris oratio, dum in peccato est, non est Deo grata.

12. *Monimentum*, i. memoriam, q. d. vt Deus recordetur eius.

13. *In munere*, i. vt solet in sacrificio cibario, quod munus vocatur.

15. *Ceremonias*, id additum ab interprete.

Per errorem, verbi gratia, nesciens rem esse consecratam. *Peccauerit*, sc. non debitè tractando, vel furando aliquid de consecratis Deo, vel non dando primitias. aut decimas.

17. *Per ignorantiam*, de hoc dictum etiam c. 4.

18. *Iuxta mensuram*, &c. id est eo meliorem arietem, quo grauius fuerit peccatum.

19. *Dominum*, Hebr. Domino.

CAPVT VI.

2. *Contempto* Domino 70. contemptis Domini præceptis, Hebræus. præuaricata in Dominum.

3. *Peccare*, sc. auferendo aliena.

4. *Conuicta*, q. d. vbi iudicio sacerdotis cui deteget, constiterit fuisse peccatum.

6. *Iuxta æstimationem*. Vide sup. c. 5.

7. *Pro singulis*, i. vnumquodque eorum.

11. *Prioribus*, i. quibus erat indutus.

13. *Iste*, sc. qui diuinitus accensus fuit.

14. *Sacrificij, & libamentorum*, Hebr. sacrificij quod dicitur munus. Not. quod libamen fiebat ex farina, oleo, & vino, & cum sacrificio comburebatur.

16. *Sanctuarij*, i. atrij, in quo sanctuarium, Hebr. sancto, in atrio, & sic legit Complut.

17. *Incensum*, i. incendendo.

18. *Legitimum*, Hebr. statutum, atque ita intellige infra in similibus, ne sit opus sæpe repetere. *Omnis*. Alij, quidquid. *Sanctificabitur*, scil. ita vt comedi nisi à sacerdotibus non possit, quod si legas, omnis, intellige neminem illa tangere debere, nisi prius sanctificatum, seu consecratum.

20. *Sempiterno*, sc. quoties vngendi erunt, scil. summi sacerdotes. nam, Hebr. & 70. in die quo vngetur ipse (scil. summus sacerdos) vbi nos legimus in die vnctionis suæ.

21. *Calidam*, Hebr. coctam, seu frictam, & in frusta diuisam.

23. *Sacrificium*, sc cibarium, quod munus dicitur, & inf. c. 7. Interpres vocat sacrificium similæ, sc. ex farina præcipuè fiebat.

25. *Peccato*, sc. Principis vel plebis. Nam hostia peccato populi totius aut sacerdotum tota crematur, de quo vide supr. c. 4. & 6. *Sanctum sanctorum*; i. valde sancta.

29. *Vescetur*, i. vesci poterit.

30. *Tabernaculum*, scilicet, vt eius sanguine tangatur altare incensi. Alioqui de aliis Hostiis pro peccato edebant sacerdotes Augustin. in Leu. quæst. 18.

CAPVT VII.

1. *Delicto*, i. peccatis minoribus vel omissionis, vel per imprudentiam commissis. *Sancta sanctorum*, i. sacrosancta, seu sanctissima, ideoque à solis sacerdotibus comedenda.

Sicut pro peccato. quasi dicat, idem ritus in sacrificio pro peccato, & pro delicto. Aug. in Leuit. q. 20. peccatum (inquit) faciendo malum; delictum deserendo bonum; vel illud scienter factum, id ignoranter.

10. *Mensura æqua*, sc, quisque habebat suum diem ad ministrandum, eiusque diei oblationibus vtendum. Ita quidam explicant. At Hebr. indicant, cocta quidem pertinere ad sacerdotem offerentem; non cocta vero diuidenda inter sacerdotes. Vide supra cap. 2.

11. *Panes*, Hebræus placentas. Sic etiam infrà.

Conspersos.

Conſperſos. Notant quidam. Quod dicitur oleo conſperſum, intelligi factum ex farina & oleo. Nam cum iam facta oleum aſpergebatur, dici oleo litum vel vnctum. *Coctamque*, pro, nempe coctam, eſt enim repetitio. Alij, frictam, vertunt, *Collyridas*, i. placentas.

13. *Gratiarum*, pro gratiarum actionis. *Pro pacificis.* i. in gratiarum actionem.

14. *Vnus.* alter cedebat in vſum offerentis.

18. *Irrita.* fiet, Hebr. non erit accepta.

19. *Ex ea*, ſc. hoſtia pacifica, q. d. non ſolus ſacerdos poterit ex ea edere, ſed alij etiam modo ſint mundi.

20. *Peribit*; i. eiicietur, vel q. d. digna eſt morte.

24. *Vſus.* ſc. præterquam in cibum.

25. *In incenſum*, &c. q. d. crematus in honorem Domini.

29. *Offerat ſimul & ſacrificium*, id eſt, libamenta eius, Hebr. Chald. & 70. aliter, ſc. offerendum Domino, i. adipem incendendum, & dandam quandam partem ſacerdoti, (vt ſtatim explicatur) vbi Deo fuerit oblata.

34. *Elevationis*, ſc. eleuabatur, & agitabatur à dextra in ſiniſtram quo ſignificabatur, Deum omnium, quæ in orbe ſunt, Dominum eſſe. Hebr. dicitur, pectuſculum agitationis, & armus eleuationis, ſc. is ſurſum eleuabatur; illud à dextra in ſiniſtram agitabatur. Ita quidam; Alij tamen vtrumque verbum, ſc. Tenuphah, & Terumah, eleuationem, & exaltationem interpretantur. Chald. vertit, vt noſter interpres, ſc. pectuſculum eleuationis, & armum ſeparationis.

35. *Vnctio*, i. velut merces, & ſtipendium ob vnctionem à Domino inſtitutum *In cæremoniis*, Hebr. Chald. & 70. de oblationibus. *In die*, pro à die.

37. *Conſecratione*, ſc. ſacerdotum.

38. *Mandauit*, iungendum cum, in deſerto Sinai.

CAPVT VIII.

5. *Tabernaculi*, i. atrij.

8. *Doctrina, & veritas*, Hebr. Vrim. & Thummim. Vide Exod. 28.

9. *Conſecratam in ſanctificatione*, q. d. in qua ſcriptum ſanctitas Domino. Hebr. & Chald. coronam ſanctitatis, 70. conſecratam ſanctam.

11. *Sanctificans*, ſc. proxime dicta, vt indicant, Hebr. Chald. & 70. *Aſperſiſſet*, ſc. oleo illo. *Altare*, ſc. holocauſtorum.

15. *Fundamenta*, i. baſim.

26. *Panem*, Hebr. placentam. *Collyridam*, i. placentam.

28. *Sacrificij*, ſc. igniti, vt eſt Hebr.

30. *Vnguentum*, Hebr. vnctionis oleum.

31. *In veſtitu ſuo*, Hebr. Chald. & 70. & veſtes eorum.

Tabernaculi, i. atrij, ſic infra.

34. *Vt ritus ſacrificij compleretur*, Hebr. Chal. & 70. ad propitiandum pro vobis.

35. *In tabernaculo*, i. ad oſtium tentorij, ſcil. ex parte interiori, Hebr. Chald. & 70. addunt ſeptem diebus.

Cuſtodias Domini. id eſt, quæ Dominus cuſtodiri iuſſit, Chaldæus cuſtodiam verbi Domini.

CAPVT IX.

1. *Octauo*. ſc. Martij, anno ſecundo ab egreſſu ex Ægypto.

2. *Tolle*. ſc. pro peccato offerendum.

3. *Tollite*, ſc. pro peccatis veſtris offerendum.

5. *Tabernaculi*, i. atrij. *Aſtaret*, ſc. coram Domino, vt additur Hebr.

7. *Pro peccato*, &c. q.d. offer pro te, & ſacrificium pro peccato, & holocauſtum. *Deprecare.* Hebr. expia, ſeu propitiare, Chald. & 70. propitiare, q.d. placa Deum, ſeu propitium redde per ſacrificium. *Ora* Hebr. & Chald. & 70. fac propitiationem ſeu expiationem, vt ſupra proxime.

10. *Quæ ſunt pro peccato*, Hebr. de peccato, i. hoſtia pro peccato. *Adoleuit*, i. adolenda poſuit. nam poſtea deſcendit ignis.

13. *Cremauit*, i. cremanda poſuit.

14. *Pedibus*. i. cruribus.

15. *Expiatoque altari*, Hebr. expiauitque illum, ſc. populum, idque (vt Chald. addit) in ſanguine, 70. purificauit illum.

17. *Abſque cæremoniis holocauſti*. Hebr. abſque holocauſto, q. d. præter matutinum holocauſtum, id etiam oblatum eſt.

20. *Cremati*, id poſteà factum.

21. *Benedixit*, i. bene precatus eſt.

Completis, id eſt paratis vel id per anticipationem dicitur. *Deſcendit*. ſcilicet, erat altare loco editiori.

24. *Egreſſus*, id eſt, miſſus, vel fortè è ſanctuario prodiit.

Ignis: Quidam dicunt duraſſe vſque ad captiuitatem Babylonicam, alij negant. *Ruentes*, ſc. ex timore, vel adorando.

CAPVT X.

1. *Alienum*, i. non è cœlo miſſum.

2. *A Domino*, i. à Tabernaculo, vbi Dominus colebatur.

3. *Sanctificabor*, i. me ſanctum oſtendam, & ſanctitatis amantem, dum punio ſanctitatem violantes.

Appropinquant, ſcilicet per ſacrum miniſterium. *Glorificabor*, i. apparebo glorioſus.

6. *Nudare*, ſcil. lugentium more. forte prohibet radi; Vide c. 21. *Indignatio*, ſc. Domini. *Incendium.* i. mortuos incendio.

9. *Omne*, quod inebriare poteſt. Sic etiam Chald. At Hebr. & 70. Siceram, vnde apparet Siceram, ſeu Sechar ſignificare quidquid inebriare poteſt, *Intrabitis*, ſcilicet, ad adminiſtrandum. *Tabernaculum*, i. atrium ſacerdotum.

10. *Scientiam*, quaſi dicat, ne per vinum impediamini,

11. *Per manum*, i. opera.

14. *Mundiſſimo*, ſcil. ab iis, quæ ſolent polluere tangentes.

Salutaribus, i. pacificis, ex iis poterant edere etiam fœminæ, non autem ex hoſtia pro peccato.

15. *Eleuauerunt*, i. eleuando per ſacerdotem obtulerunt. *Pertinent*, ſc. armus, & pectus.

17. *Portetis*, i. auferatis, ſc. per ſacrificia, & orationes, vt ſtatim explicatur. *Pogetis* Hebr. expietis.

18. *Præſertim cum de ſanguine*, &c. Hebr. & Chald. ecce non eſt ſanguis, &c. 70. Non enim eſt ſanguis, &c.

Illatum, ſc. quod fit in holocauſto.

19. *Quomodo potui*, &c. Hebr. nunquid Domino placuiſſet, ſi eam comediſſem?

CAPVT XI.

3. *Pecoribus*, Hebr. Chald. & 70. animalibus.
5. *Cherogryllus*: Alij, cuniculus.

13. *Haltæetum*, i. marinam aquilam, ἁλιέτο, Halieno, Piſcor, Ætos, ἀετὸς, Aquila.

21. *Quidquid autem*, ſc. reliquum.

22. *Attacus*. Alij, ſcarabæus. *Ophiamachus* locuſtæ genus, ſerpentibus (vt nomen indicat) inimicum.

25. *Portet*, ſc. extra caſtra.

26. *Illud*, ſc. cadauera illorum. Vide paulo poſt.

27. *Super manus*, ſcilicet, vt lupus, ſimia, vrſus, canis, &c.

28. *Immundus erit*, ſc. non poterit verſari cum aliis, nec ingredi atrium, nec oblatis veſci.

32. *Cilicia* i. ſacci. *Fit opus*, q.d. quodcunque vas, ſeu inſtrumentum.

33. *Polluetur*, ſcilicet, & vas, & quod intus eſt, vt eſt Hebr.

34. *Aqua*, ſcilicet, polluta, ſeu quæ in vaſe polluto. *Liquens*, ſc. contactum illa aqua, aut morticino, aut quod eſt in vaſe immundo. Hebr. & Chald. & 70. potus.

35. *Et quidquid ſuper illud*, pro, omne, ſuper quod.

Chytropodes: i. ollarum ſuſtentacula.

36. *Eorum*, ſc. quæ dicta ſunt, vel q.d. in ciſternis illis, aut fontibus mortuum animal.

42. *Graditur*, de reptilibus loquitur. *Siue per humum trahitur*, q.d. omne denique reptile.

CAPVT XII.

1. *Si ſuſcepto ſemine*. pro, ſi concipiens. Chald. ſi conceperit, & *Iuxta dies*, &c. q. d. eo modo, quo cum menſtrua patitur. Not. quod iſtis ſeptem diebus nulli licebat cum illa verſari at 30. ſequentibus licebat quidem, ſed non cum ea rem habere.

4. *Manebit*, ſcil. velut immunda. *In ſanguine*, &c. i. ob fluxum ſanguinis, de quo purificanda eſt. *Omne ſanctum*, pro, vllum ſanctum. v. g. decimas, ſacrificia, &c.

Ingredietur, i. accedet, ſcil. ad oſtium atrij.

6. *Deferet*, iunge cum ſequentibus, non enim pro fœtu, ſed pro matre fiebat oblatio, etſi quidam aliter putant. *Tabernaculi*, i. atrij.

7. *Rogabit pro ea*. Hebr. expiabit eam Chald. & 70. propitiabit pro ea q. d. Deum placabit, ſcil. per ſacrificium, ſic & infra.

8. *Nec potuerit*. explicatio præcedentis phraſis Hebraicæ.

CAPVT XIII.

2. *Diuerſus color*, &c. Alij, tumor, vel ſcabies ſerpens, vel candida macula. *Plaga lepræ*: id quod videtur eſſe plaga lepræ.

3. *Arbitrium*: i. iudicium, de conſilio tamen medicorum, vt quidam dicunt. *Separabitur*, ſc. vt immundus.

6. *Mundabit*: i. mundum declarabit.

8. *Condemnabitur*, ſcil. re diligenter à ſacerdote examinata vt eſt Hebr.

10. *Color albus*. Chald. alba macula. 70. cicatrix alba.

Aſpectum, i. colorem, ſcil. in album, vt eſt Hebr. *Viua*, ſcil. in macula, ſeu cicatrice.

11. *Co ta minabit*, i. contaminatum iudicabit.

13. *Mu ndiſſima*, q. d. videtur quidem lepra, ſed re vera no n eſt.

14. *Viuens*, pro viua. *In eo*, ſcilicet, in lepra, rupta cute.

15. *Soluetur*, i. immundus habebitur: *Si lepra aſpergitur*. Hebr. Leproſa eſt. q.d. illa carnis viuacitas lepram indicat.

26. *Immutatus*, ſcilicet, in albedinem, vt eſt Hebr.

28. *Mundabitur*, i. munda iudicabitur.

31. *Nigrum*. Hebr. & Chal. non nigrum.

32. *Sui coloris*. Chald. & 70. non flauus.

34. *Mundabit*, i. mundum iudicabit.

42. *Caluitio*, ſiue recaluatione, ſcilicet, caluo, vel recaluaſtro, illud in occipitio, id in fronte dicitur.

45. *Diſſuta*, ſignum id luctus, ſicut & veſtis *Veſte*, ſcil. reiecta in labrum ſuperius. *Clamabit*, ſcil. dicens, cauete à me immundo.

49. *Alba*, Hebr. & 70. viridis. Chal. pallida.

54. *Præcipiet, & lauabunt*, pro præcipiet lauari.

55. *Faciem*, i. colorem. *In ſuperficie*, &c. Hebr. eodem ſenſu dicitur, in caluitio, vel recaluatione. q.d. parte poſteriori, aut anteriori.

57. *Volatilis, & vaga*. 70. florens. Chal. multiplicata. Alij, repullulaſcens.

CAPVT XIV.

4. *Paſſeres*. 70. auiculas. *Vermiculum*. Alij, coccum bis tinctum. Chald. coccinum. 70. coccinum retortum ſic infra vbi interpres nunc vermiculum vertit, nunc coccum.

5. *Viuentes* q. d. in quo vaſe ſit aqua viua ſcilicet, fontana, vel fluuialis.

6. *Sanguine*, ſc. miſto aqua vaſis. Vide infr.

10. *Decimas*. ſcil. ephi, nempe tria Gomer: eſt enim Gomer decima pars Ephi.

17. *Super ſanguinem*, i. vltra ſanguinem, qui, ſcilicet in eiſdem locis antea fuerat effuſus, vel ſupra illum ſanguinem. 70. ſuper loco ſanguinis, vide infra.

19. *Rogabitque*. Hebr. expiabitque Chald. & 70. propitiabitque, quod poteſt ad ſacrificium referri. Inpres ad orationem retulit.

21. *Vt roget pro eo ſacerdos*, Hebr. in eleuationem ad expiandum pro eo, eo, ſeu propitiandum pro eo, vt vertit Chald.

23. *Tabernaculi*, i. atrij.

34. *Si fuerit plaga*. Hebr. Chald. & 70. Si dedero plagam. Nempe à Deo ſunt talia flagella.

37. *Valliculas*, i. foueas, ſeu foſſas.

46. *Clauſa*, ſcil. à ſacerdote.

48. *Purificabit*, i. mundam declarabit. *Reddita ſanitate*. Hebr. qui ſanata eſt.

54. *Percuſſura*. Alij maculæ nigræ. Chald. lepræ capitis.

CAPVT XV.

3. *Cvm per ſingula*, &c. Hebr. & Chald. cum fluxerit, aut carni adhæſerit, &c. nec eſt vlla mentio de momentis

8. *Saliuam*, q. d. ſi talis alium conſpuat.

9. *Stagma*, i. iumenti ſtratum. Alij, iumentum. Chald. equitatura. 70. ſtragulum aſini, pro, cuiuſcumque iumenti.

13. *Viuentibus*. Chald. fontis.

15. *Faciet*, i. offeret, ſeu ſacrificabit. *Rogabitque*. Hebr. expiabitque. *Emundetur*, i. mundus declaretur.

16. *Egreditur*. ſc. aliquando. *Coitus*, i. quale ſolet in coitu.

17. *Quam*

17. *Quam habuerit.* Hebr. ſuper quam ſemen effuſum fuerit.

19. *Separabitur*, ſc. à conſortio aliorum in cibo, & lecto.

20. *Locus.* Hebr. omne.

22. *Vas*, i. inſtrumentum.

25. *In tempore*, ſcil. ſolito. q. d. præter ſolitum tempus.

30. *Rogabitque.* Hebr. expiabitque.

32. *Coitu.* Hebr. ſeminis effuſione.

33. *Sanguine.* Hic Hebr. Chald. & 70. addunt, & fluentis. (ſcilicet, ſeminis) fluxu, ſiue maris, ſiue fœminæ.

CAPVT XVI.

1. *Sanctuarium*, id eſt, Sancta ſanctorum *Nube*, forte illa quæ fiebat ex thymiamate, de quo infra.

3. *Fecerit*, ſcilicet, ſemel in anno. menſ. Septembri.

4. *Tunica*, &c. His ſolis veſtibus induebatur, non reliquis pontificalibus, quod eſſet mœroris dies, & afflictionis, quod ad expiationis officium attinebat, alioqui eodem die ſuis induebatur, vt infra dicitur.

6 *Obtulerit*, ſc. Deo poſtea immolandum. *Oranerit*, Hebr. expiauerit.

7. *Tabernaculi*, i. atrij.

8. *Emiſſario*, , pro, emittendo, ſc. poſtea.

10. *Fundat preces*, Hebr. expiet itidem intellige infra in locis ſimilibus, ne ſit opus ſæpe repetere.

12. *Altaris*, ſcilicet, holocauſtorum ſecundum quoſdam, ſecundum alios, thymiamatis.

13. *Teſtimonium*, id eſt, Arcam teſtimonij. *Moriatur*, ſc. ita faciendo. q. d. aliter faciens morietur.

14. *Ad Orientem*, ad illam eius partem, quæ reſpicit Orientem, ſc. priorem.

16. *Immunditiis*, id eſt, peccatis, quibus quodammodo pollui videtur. *Tabernaculo*, i. tentorio, ſeu atrio.

Sordium, i. impuritatum.

17. *Tabernaculo*, i. atrio, vel ea parte tabernaculi, quæ vocatur ſancta.

18. *Altare*, ſc. thymiamatis.

20. *Offerat*, ſc. domino.

22. *Portauerit* planè Chriſti figura: hircus. n. quomodo portare poterat?

29. *Affligetis*, ſc. ieiunando. *Animas*, i. vitas, ſeu corpora.

31. *Sabbathum quietis.* q.d. quies quietis. i. ſumma quies, ſcil. corporis, & animæ, 70. Sabbata Sabbatorum.

32. *Perpetua*, i. perpetuo obſeruanda.

CAPVT XVII.

3. *Occiderit*, ſcil. cauſa ſacrificij.
4. *Obtulerit* ſcilicet, per ſacerdotes immolanda.

Sanguinem, ſc. humanam. *Peribit*, i. occidetur à me, vt dicitur infra vel dignus eſt morte.

5. *Occidunt*, pro occidere ſolent, vel q.d. quas alioqui occiderent, nec enim in agro occiſas offerri vult.

10. *Obfirmabo*, &c. i. iraſcar valde.

11. *Anima*, i. vita. Aug. in Leuit. q. 57. *In ſanguine eſt*, i. præcipuè è ſanguine pendet, ſine ipſo enim perit animal.

16. *Portabit* iniquitatem, i. punietur.

CAPVT XVIII.

3. *Legitimis*, id eſt, ritibus. Hebr. ſtatutis. 70. legibus.

4. *Et præcepta*, explicatio præcedentis. Dicuntur autem Dei præcepta, iudicia, quaſi decreta, ſummoque facta iudicio, quamquam iudicia quidam intelligunt iudicialia præcepta; præcepta vero, quæ ad mores pertinent, ſeu moralia. *Ego*. ſc. qui præcipio q.d. puniam, niſi obediatis.

5. *Viuet*, ſc. æterna vita, ſi faciet, vt par eſt. nempe cum fide, & charitate.

6. *Turpitudinem.* Alij, nuditatem. Alij verenda, quæ per antiphraſim nuditas dicuntur, quod nudari non debeant. Turpitudo autem, quod ea nudari turpe ſit.

7. *Et turpitudinem* pro, id eſt, turpitudinem. *Diſcooperies*, ſc. rem habendo, etiam matrimonij prætextu, ſcil. prohibitum cum iis etiam matrimonium.

8. *Vxoris*, ſcil. nouercæ tuæ. *Patris*, i. ad patrem pertinet, ſcil. diſcooperire, quia vxor eſt.

10. *Tua eſt*, quaſi dicat, quia tibi conſanguinea eſt.

12. *Caro eſt*, i. propinqua eſt, ſeu conſanguinea vt verterunt Chald. & 70. ſic & inf.

14. *Nec accedes* explicatio eſt præcedentis.

16. *Fratris tui*, ſc. liberos relinquentis.

17. *Ignominiam*, Hebr. nuditatem, ſeu turpitudinem.

Inceſtus eſt, nephas, ſeu ſcelus eſt. 70. impietas eſt.

18. *In pellicatum*, q.d. vt ſit pellex eius Chald. ad tribulationem eius. Alij, ad æmulationem, ſeu afflictionem eius.

20. *Nec ſeminis*, &c. explicatio præcedentis.

21. *Conſecretur*, ſcil. combuſtione. *Moloch.* Saturnum quidam putant.

23. *Nec miſcebitur*: explicatio præcedentis. *Scelus*, Hebr. confuſio. Alij, abominatio.

25. *Viſitabo*, i. puniam. *Euomat*, id eſt, à ſe eiiciat, ſc. per mortem.

28. *Euomuit*, pro euomet.

29. *Peribit*, i. dignus eſt morte per Iudicem inferenda, vel à me occidetur.

CAPVT XIX.

5. *VT ſit placabilis*, Hebr. ad voluntatem veſtram immolabitis illam, i. voluntariè, vt Chald. interpretatur, vel ad beneplacitum veſtrum, vt alij. Noſter accepit quaſi dictum eſſet, ad veſtri acceptionem à Deo.

17. *Prophanus erit*, i. rem prophanam fecerit, vt Hebr. indicant, Chald. abominatio erit. *Impietatis reus*, Hebr. Chald. & 70. non erit acceptum.

8. *Iniquitatem*, i. pœnã iniquitatis. *Polluit*, Chal. & 70. prophanauit. *Peribit*, i. interficietur, vel, non habebitur à Deo tanquam Iſraelita.

9. *Solum*, Hebr. angulum. q. d. relinques pauperibus aliquot ſpicas.

10. *Racemos*, ſcilicet, relictos à vindemiatoribus.

11. *Mentiemini*, ſic & 70. At Hebr. & Chald negabitis, ſc. depoſitum.

12. *Pollues*, ſc. falſum iurando.

13. *Facies calumniam* 70. lædes, Hebr. vim inferes.

Vi opprimes, ſcil. rapiendo, vt eſt, Hebr. Chald. & apud 70.

Non morabitur, &c. q.d. ſolues operarum mercedem.

Mane,i.diem sequentem.

15. *Nec iniustè*,explicatio est præcedentis. *Non consideres*, &c. q.d. nullius respectu iniustè iudices.

16. *Contra sanguinem*,q.d.ne sis causa,quod occidatur.

17. *Super illo*,i.causas illius,sc.odiendo.

18. *Memor*,sc.cum odio, aut ira, vt indicant Chald.& 70.

Amicum, Heb.Chal.& 70.proximum.

19. *Iumentum tuum*, &c.Glos. ordin. negat hæc ad litteram intelligenda. Ego id non ausim dicere.

Ex duobus,sc.lana,& lino, vt interpretatur Chal. Vide Deut.22.Videtur autem per hæc indicari, vitandam rerum confusionem.

20. *Etiam nobilis*,Heb.& Chal. & viro desponsata.

Donata.Tunc enim esset lapidanda.

21. *Pro delicto*, Not.aliud esse iustitiæ publicæ satisfacere,aliud Deo.

23. *Præputia*, &c. q.d.primos fructus trium annorum quasi immundos proiicietis, id enim indicant Heb.Chal.& 70.

24. *Sanctificabitur*,&c.i.consecrabitur Domino ad eius laudem, Chal.erit sanctificatus, sc.à solis sanctificatis,seu Deo consecratis edi poterit, nempe sacerdotibus & Leuitis.

25. *Congregantes*,Heb.vt augeantur, sc.Dei beneficio,si prædicta obseruaueritis. idque etiam indicant Chal.& 70.

26. *Cum sanguine*, scilicet, prius effundendus erat.

Somnia,70. tempora, sc.prohibet prædictiones vanas futurorum, vel superstitiones gentilitias in delectu temporum ad aliquid agendum.

27. *Rotundum*,i.gyrum,sc.more sacerdotum Ægypti,qui sic idola colebant, itemque rasa barba, forte radi prohibet.Vide c.21.

28. *Super mortuo*, i. propter mortuum,scil. more Ægyptiorum.

30. *Metuite*,i.reueremini.

31. *Magos*,Hebr. Pythones,70.ventriloquos & sic etiam c.seq.

33. *Exprobretis*. Alij,vim inferatis,70.affligatis, Chald.decipiatis.

35. *Regula*, Glos.interl. putat esse id genus sequentium mensurarum. Alij volunt intelligi mensuram longitudinis rerum, vt vlnam aut cubitum, atque id Heb.indicant.

36. *Modius & sextarius*, Chald.mensura,& modius,Hebr. Epha, & Hin,70. mensura, & sextarius.

37. *Indicia*,i.leges.

CAPVT XX.

2. *Dederit de semine*, i. filium obtulerit. Vide supr. n.1.

3. *Ponam faciem*,i.irascar.

7. *Ego*,sub.quem imitari debetis.

8. *Sanctifico vos*,sub.Id quod impeditis non seruando mea præcepta.

9. *Matrique*,pro,aut matri.

Sanguis eius, &c. q. d. reus mortis, vel interficiatur.

14. *Cum eis*,i.cum ea, quam post alteram duxit, quamquam Heb. Chald. & 70. dicunt, ipsas etiam comburendas,sc.vtramque,quod intellige, si simul ductæ sceleris consciæ.vel ipsas,i.illam ex eis,quæ alteri superducta.

15. *Pecus*,ne sc.flagitij memoriam refricet Aug.

17. *Iniquitatem*,i.iniquitatis pœnam.Aug.

18. *Aperuerit*,&c.q.d.pudenda detexerit, vnde sanguis ille fluit.

20. *Ignominiam cognationis*.Heb. nuditatem patrui sui.

21. *Fratris sui*, sc. qui filios reliquit. *Illicitam*, Hebr. fœdam, seu abominandam, 70. immundam.

22. *Euomat*,i.eiiciat,sc.è vita per mortem.

26. *Mihi*,Chal.coram me.

27. *Sit super illos*,i.interficiantur.

CAPVT XXI.

1. *IN mortibus*,sc.tangendo cadauer,aut curando funus.

4. *Nec in principe*,&c. Heb. indicant,nec Principem debere contaminari in funere popularium, atque ita Chal.interpretatur.

5. *Radent*,sc.super mortuo,vt addit Chal.

Incisuras, sc. lacerando faciem vnguibus more gentilium,in alicuius funere.

6. *Deo*,Chal. coram Deo.

7. *Scortum*,&c.q.d.nec publicam, nec priuatam meretricem.

8. *Offert*, sc.singulis sabbatis, erat id minorum sacerdotum.

10. *Caput suum*, &c.q.d.ne faciant quæ solent, qui mortuos lugent.

11. *Mortuum*, i. domum, vbi sit cadauer. *Super patre*,i.ne super patre quidem.

12. *Egredietur*,sc.ea causa.*Sanctis*,Heb.sanctuario,sc.tabernaculo,aut atrio. *Polluat*, sc.ex mortuo rediens.

14. *Sordidam*,i.secretam meretricem.

Meretricem,sc.publicam.*Puellam*,Heb. Chal.& 70.virginem.

15. *Vulgo*, scil.vilem, vel quam non debet ducere.

17. *Maculam*, scil. conspicuum corporis vitium.

18. *Paruo*.Alij,depresso.

20. *Hernioſus*,Heb.& Chal.compressis,seu contusis testiculis,70.vnius testiculi.

22. *Panibus*,sc.propositionis,vel q.d.de cibis oblatis in tentorio.

23. *Velum*, sc.primum, vel si de secundo loquitur, significat non posse fieri Pontificem summum.

CAPVT XXII.

2. *Caueant*, sc. quando sunt impuri. *His, quæ consecratæ sunt*,i.oblationibus. *Nomen sanctificatorum*,i.sanctificata.

3. *Et ad posteros*, q. d.id quod etiam ad posteros pertinet.

Immunditia,sc.aliqua ex sequentibus. *Peribit*,i. occidetur,vel dignus fiet morte.

9. *Sanctuario*,i.causa sanctuarij,sc.ob prophanatum sanctuarium,

10. *Alienigena*,id est,qui non sit de gente sacerdotali. Vide Num. 3.& 16. vel qui non sit Israelita.

12. *Ex populo*,i.non sacerdotali genere.Est enim Heb.idem verbum,quod proximè vertit, alienigenam,i.extraneum.

19. *Vt offeratur per vos*,Heb.potius significatur, vt acceptum sit,sc.Deo & sic explicat Chal.

22. *Papulas*,i,verrucas,seu pustulas.

22. *Aure, aut cauda amputatis*. Chald.superfluum, vel diminutum. Alij, enormibus membris,

membris, aut nimis paruis.

24. *Contritis*, i. confractis.

25. *Alienigenæ*, i. gentilis, seu infidelis. *Panes*, i. sacrificium. erat enim velut Dei cibus, præsertim holocaustum. Intellige vero non posse offerri in propria specie, nam ex pecunia à gentili data poterat emi quod offerretur.

30. *Non remanebit*. Vide sup. c. 7.

32. *Polluatis*, sc. faciendo, vt male propter vos audiat.

CAPVT XXIII.

2. *Feriæ Domini*, i. festi dies Domini cultui dicati,

Vocabitis sanctas, i. sanctè celebrabitis. Not. Festa quædam vno die celebrari, sc. quæ instituta in memoriam rei vno die gestæ, alia vero pluribus diebus, quod essent in memoriam rerum pluribus diebus gestarum.

3. *Opus*, scilicet, etiam ciborum præparationem, quæ in sabbatho prohibita, non in aliis festis.

5. *Ad vesperam*, Heb. inter duas veseras, sc. inter occasum solis, & noctem. Vide Exo. 12. 70. inter vespertina.

7. *Seruile*. Hic non includuntur ciborum præparationes.

8. *Igne*, sc. holocaustum. Vide Num. 28. *Celebrior*, sc. intermediis, non autem primo, vel pro, celeberrimus, sc. vt primus.

10. *Segetem*, scil. hordeaceam de triticea. Vide Exod. 34.

11. *Eleuabit*, scilicet, offerendo. *Altero die sabbati*, i. postridie Paschæ, sc. 16. Luna. nam Pascha 15.

13. *Liba*, i. libamen, seu libatio.

14. *Polentam*, scilicet, ex frumento tosto, aut frixo, Chald. grana torrefacta, 70. farra tosta.

15. *Ab altero*, sc. inclusiue. Putant autem quidam, cum 17. erat sabbatum, vt tempore passionis Christi, solitum numerari à 17. quia sabbato non poterant colligi manipuli, & siccari, &c. (quamquam alij aliam causam reddant.) Itaque Pentecosten Iudæorum, tunc, & nostrum in eundem diem incidisse.

Hebdomadas. Heb. sabbata. Sic Luc. 18. In sabbato, i. hebdomada. Plenas, i. integras.

16. *Alteram*, quia, scil. septem hebdomadæ faciunt dies 49. tantum.

Expletionis, i. post expletas. *Nouum*, i. ex nouo frumento.

21. *Celeberrimum*. Celebratur in memoriam datæ legis in monte Sinai.

22. *Ad solum*, Hebr. ad angelum, quasi dicat, aliquid relinquite pauperibus. Vide sup. c. 19.

19. *Facietis*, id est, offeretis, seu sacrificabitis.

24. *Sabbatum*, i. quies, cessatio, q. d. dies festus.

Memoriale, sc. in memoriam liberati Isaac ab immolatione secundum Hebræos, cæso pro illo, ariete.

Clangentibus, scil. ad præparationem Scenopegiæ.

Sanctum, q. d. erit celebre, seu sanctè celebrabitur.

27. *Expiationum*. Celebrabatur id festum in memoriam veniæ datæ à Deo, ad preces Mosis, pro adoratione vituli. Expiabaturque populus per ieiunium & sacrificia.

Affligetis, sc. ieiunando.

30. *Operis quippiam*. Quidam dicunt nec cibos licuisse parare, vt nec in sabbato.

32. *Nono*, sc. apparente nocte, 70. à die nono, sc. incipiendo ieiunare.

Sabbata, i. festa Intellige autem vesperam, post solis occasum. Vide Exo. 12.

36. *Collectæ*, sc. populi ad celebritatem collecti, Heb. retentionis, sc. retinebatur populus.

38. *Exceptis sabbatis*, i. præterea, quæ in sabbatis offeruntur.

40. *Pulcherrimæ*, scil. citri, secundum Hebræos, & ita vertit Chal.

Spatulas, i. frondes, seu ramos.

Densarum, sc. myrti secundum quosdam vide 2. Esdr. 8.

41. *Festa*, sc. dicta.

CAPVT XXIV.

3. *Ponet*, i. accendet. Vsque in mane. Apparet solum nocte fuisse accensas.

5. *Decimas*, s. vnius Ephi, q. d. duo Gomor.

6. *Altrinsecus*, i. ex altera parte, seu è regione aliorum sex.

7. *Thus lucidissimum*, 70. thus purum, & salem.

Vt sit panis, coniunge sic, panis oblationis Domini in monumentum, vt patet ex Chal.

9. *Comedant*, sabbato edebantur, & thus illud adolebatur.

14. *Ponant manus*, sc. testantes se audiuisse blasphemantem.

15. *Portabit peccatum*, id est, pro peccato punietur.

16. *Et qui blasphemauerit*, explicatio est præcedentis.

17. *Et occiderit*. id ab interprete additum, explicationis causa, 70. qui percusserit hominem, & mortuus fuerit, Chal. qui occiderit hominem. Sic & inf. ex quo apparet percutere hic, Heb. pro occidere sumi.

19. *Maculam*, i. vulnus, seu plagam.

20. *Pro factura*, sc. sustineat.

21. *Qui percusserit*, &c. repetuntur supra dicta.

Punietur, Heb. moriatur, i. interficiatur, Chald. occidatur.

22. *Æquum*, Heb. Chal. & 70. vnum.

CAPVT XXV.

2. *Sabbatizes*, Heb. 70. & Chal. sabbatizet, sc. quiescat septimo quoque anno.

Domino, i. in honorem Domini.

5. *Primitiarum*, Heb. separationum, q. d. quas tibi solebas separare more primitiarum, Chal. quas tibi reliquisti, quasi dicat, vuas vineæ à te derelictæ, & non cultæ, seu à te derelictas. Sic & infra intellige.

6. *Tibi*, q. d. poteris quidem tu etiam edere, sed vt ceteri solum partem, non totum tibi colligere.

8. *Numerabis*, sc. incipiendo à Septembri.

Hebdomadas, Heb. sabbata. Vide sup. c. 23.

9. *Propitiationis*, Chald. expiationis. *Tempore*, Heb. Chal. & 70. die.

10. *Sanctificabis*, i. declarabis esse Deo dicatum, vel populum ad illum præparabis. *Vocabis*, i. denunciabis.

Remissionem, Heb. & Chal. libertatem.

Iubilæus, q. d. remissionis, & libertatis. Not. quod Iobel significat arietem, secundum quosdam, &

eius cornu,ſumiturque,pro cornu,ſeu buccina,qua ille annus annunciabatur, itemque pro anno illo. Alij dicunt ſignificare libertatem ſeu remiſſionem, nec arietis cornu ſolitum annunciari annum illum, ſed cornea tuba. Vide Ioſ.6.

Ad familiam,ſc.donatus libertate,ſi ſeruus erat. Vide inf.

11. *Primitias*. Vide ſup.

12. *Statim ablata*,Heb.de agro,q.d.vt ſolent qui tranſeunt,edere,quæ decerpunt ex agris.

14. *Ciui*,Heb.proximo.

Contriſtes,Heb.decipias,ſeu opprimas. 70. affligas,Chal.decipias.

15. *Frugum*,i.prouentus.

16. *Tempus frugum*.q.d.non agrum vendit, ſed fructus.Hebr.Chald.& 70. numerum prouentuum ipſe vendit tibi.

17. *Affligere contribules*, Hebr.decipere,ſeu opprimere proximos.

25. *Attenuatus*,i.inopia preſſus.

34. *Suburbana*,ſc.agros,vbi pecora paſcebantur.

Sempiterna,i.perpetuo retinenda.

44. *Nationibus*,i.gentibus.

45. *Famulos*,i.ſeruos.

47. *Inualuerit*,ſc.opibus.

50. *Supputatis*, &c. ſc. detrahebatur de pretio, quantum eius operæ, & ſeruitus valebant, tantoque plus,aut minus reddebatur pretij, quo plures, aut pauciores reſtabant anni vſque ad Iubilæum.

CAPVT XXVI.

1. *Titulos*,id eſt, ſtatuas, vel columnas ſuſtentantes.

Idola.aut idolorum aras.

Inſignem,ſc.effigiatum in ſpeciem idoli, Hebr. depictum,ſeu figuratum,Chal.adorationis.

5. *Apprehendet*,q.d.durabit vſque ad vindemiam

Sementem, q. d.durabit vſque ad tempus ſeminandi.Chal.pullulationem ſementis.

6. *Gladius*,i.bellum.

8. *Quinque*,&c.q.d.pauci plurimos.

10. *Vetuſtiſſima veterum*,i.vetera diutiſſimè ſeruata.

11. *Anima*,i.voluntas.Aug.in Leu.q.93.

13. *Erecti*,i.liberi ſeruitutis iugo.

16. *Viſitabo*,i.puniam. *Egeſtate, & ardore*. Alij, phthiſi,& ardore oſſium. Alij, tumore corporis, & febri tabifica. Alij,tabe,& ardenti febri.70.egeſtate,& ſcabie,Chal.vt noſter interpres.

17. *Faciem*,i.iram,quæ vultu oſtenditur.

18. *Correptiones*,i.pœnas. *Septuplum*,i.multipliciter.

19. *Duritiæ*. Alij, fortitudinis, 70.arrogantiæ, Chald.Gloriam fortitudinis, q.d.vires,quibus gloriamini.

Sicut ferrum,q d.non dabit pluuiam. *Æneam*, i.non ferentem fructum.

21. *Germen*,i.fructum.

22. *Deſertæ*,ſc.ob paucitatem hominum,& metum ferarum.

23. *Recipere diſciplinam*,i.emendari.

24. *Septies*,i.ſæpe,ſeu multipliciter.

25. *Fœderis*,ſc.à vobis violati.

26. *Baculum*,i.ſuſtentaculum.

28. *Septem*,i.multis.

29. *Filiorum*, factum id in obſidione Ieruſalem ſub Tito.

31. *Suauiſſimum*,i.quo placari ſolebam.

32. *Diſperdam*,Heb.Chal.& 70.deſolatam, ſeu deſertam reddam.

34. *Placebuntque*. q. d. fruetur. *Sabbati Zabit*, i. quieſcet,ſeu ceſſabit.

35. *Sabbathis*,i. quietibus, ſeu ceſſationibus.

36. *Volantis*,Heb.impulſi.Chal.decidentis.

Quaſi gladium,ſc.fugerent.

37. *Bella*,Heb gladios.

41. *Incircumciſa*,i improba.

43. *Complacebit*.Vide ſup.

CAPVT XXVII.

2. *Animam ſuam*, i. perſonam ſuam, vel ad ſe pertinentem,vel animam,i.vitam,eſt enim ſermo de votis ſeruiendi Deo perpetuo,vel in templo(quod ſolis Leuitis licebat)vel in re aliqua alia, vt ieiuniis,orationibus,& eiuſmodi.

Æſtimatione,ſc.tua vt eſt Heb.Alloquitur enim ſacerdotes.

Pretium,ſc.cum volet votum redimere,ſeu permutare.

7. *Sexagenarius*.Not.talem haberi velut puerum vſque ad 20. annum. Itaque non male exiſtimant, qui à ieiunio excuſant.

12. *Bonum*,ſc. ad offerendum vel dignum multo pretio.

Malum,ſc.ad offerendum ob maculam, vel vilis pretij.

13. *Dare*,ſc. pro illo pretium, potius quam vt alteri vendatur à ſacerdote.

Quintam,ſc.quia non redibat ad ſacerdotes anno Iubilæi,redibat autem,ſi alteri vendidiſſet.

16. *Modiis*,i.ſatis,ſc.vno Chomor ſeu coro. *Venundetur*,Heb.æſtimabitur.

21. Ad ius pertinet,ſc.rediens in Iubilæo.

27. *Suam*,i.animalis.q.d.iuxta id,quo fuerit æſtimatum,vel ſuam,i.ſacerdotis,Heb.tuam,ſc.ô ſacerdos.

29. *Conſecratio*,Heb.Chal.& 70.anathema.

32. *Paſtoris virga*: q.d. quæ à Paſtoribus reguntur ſeu potius numerantur, cum danda eſt decima.

33. *Eligetur*, ſc. à decimam dante, quaſi dicat, dabit quod ſorte obtigerit, dum ſub virga numerat.

NVMERI.

Scilicet, de numero populi & manſionum.

CAPVT I.

Sinai, i. quod eſt prope montem Sinai. *Secundi*,ſc.Aprilis.

2. *Domos ſuas*,Heb.& Chal.domos patrum ſuorum,vt ſit explicatio præcedentis, 70 per domos familiarum ſuarum.

3. *Fortium*, Hebr.Chald.& 70. egredientium ad bellum,ſc.qui eſſent ad militiam apti. *Per turmas ſuas*,Hebr.& Chal.per vexilla ſua,ſeu cum vexillis ſuis.

5. *Filiu*

5. *Filius Sedeur*, Hebr.loco cognominis addunt filij nomini,nomen patris.

16. *Eos*,i.multitudinem, seu populum. *Domos.* Heb.domos patrum suorum.

20. *Generationes*,i.cognationes. *Procedentium*,i. qui procedere poterant.Vide inf.

32. *Filiorum*,i.posterorum.

50. *Vasa*,i.instrumenta, sc.suppellectilem. *Ad ceremonias pertinet*, Hebr.in eo est, Chald.ad illud pertinet.

51. *Externorum*,sc.qui non sit de tribu Leui. *Occidetur*,sc.iudicum sententia.

52. *Cuneos*,Heb.vexilla.

CAPVT II.

2. PEr *gyrum*, i. distantia vnius miliarij à tabernaculo secundum Hebræos.

3. *Iudas*, dicunt Hebræi in vexillo Iudæ fuisse leonem,Ruben,hominem, Ephraim,Bouem,Dan, Aquilam.

5.*Castrametati sunt*, pro,castrametabuntur.Heb. castrametantes sic & inf.

9. *Castris Iudæ*, scil. & duorum, qui prope sic inf.

14. *Duel.* Hebr. Rehuel, Chald. Dehuel, 70. Rahuel.

17. *Leuabitur*,sc post castra Ruben. Not. quod tabernaculum ferebatur in medio quatuor vexillorum primariorum, nam minora plurima. Vide inf.c.10.*Per officia Leuitarum*,&c.Hebr. Chald.& 70. significant debere Leuitas proficisci in medio castrorum,& quemque proficisci debere, vt est castrametatus, sc. sub vexillis suis in ordine suo, nostra editio indicat quo ordine portantur res tabernaculi,eodem reponendas à Leuitis.

CAPVT III.

3. REpleta,sc.muneribus,quæ offerrent.

7. *Multitudinis*,q.d.vt pro populo ministrent.

10. *Externus*,sc.non sacerdos.

Morietur,Chal.occidetur,sc.Iudicum sententia. Sic inf.

13. *Sanctificaui*, i. retinui mihi tanquam rem sanctam.

26. *Tecti*,pro,Tabernaculi.

28. *Excubias*,q.d.vigilabunt in custodia.

31. *Altaria*,sc.incensi,& holocausta.

32. *Principum*,sc.de quibus sup.vel q.d.summus Princeps.

38. *Accesserit*,sc.ad ministrandum in iis, quæ ad Leuitas pertinent.

40. *Habebis*, Hebr. Tolle, seu accipe, vt vertit Chald.& 70.

46. *In pretio*,pro in pretium, sc. redemptionis, Heb.pro redemptione.

49. *A Leuitis*,i.ne essent inter Leuitas, vel in ea commutatione Leuitarum pro primogenitis.

CAPVT IV.

4. CVltus, i. officium, seu ministerium, Hebr. opus, seu seruitium sic & inf.

Tabernaculum,&c.pro,in Tabernaculo fœderis, & sancto sanctorum, vt indicant Hebr. Chald. & 70.

5. *Ante fores*,pro ante sancta sanctorum, nullæ aliæ fores præter velum,& quidem Hebr.Chald.& apud 70.non est ante fores.

7. *Mortariola*, Exod.25. vertit, acetabula.Alij cochlearia. Vide inf.c.7. *Semper*,figura id Eucharistiæ,quæ semper in Ecclesia.

13. *Altare*,sc.holocausti.

16. *Super quos erit*,Heb.præfectura,seu functio, sc.erit,quæ sequitur,70.Episcopus.

18. *Perdere*,scilicet, relinquendo prædicta retecta, vel permittendo, vt nuda tangant, aut videant.

19. *Si tetigerint sancta sanctorum*, Hebr.cum accesserint ad sancta sanctorum,i.res sanctas, sc.portandas.

20. *Alij nulla*,,&c.Heb.ipsi autem non intrent, vt videant sancta,cum inuoluuntur,&c.

26. *Tabernaculum*,i.atrium.

28. *Manu*,i.imperio,seu potestate.

30. *Fœderis testimonij*,Heb.Chal.& 70.tabernaculi testimonij.

37. *Intrant tabernaculum*,Heb.Chal. & 70.ministrant in tabernaculo.

Per manum Mosi,i.per Mosen.

46. *Ad nomen*,i.nominatim.

CAPVT V.

3. CVm *habitauerint vobiscum*, Hebr. & 70.in quorum medio ego habito.Chald.quia maiestas mea habitat inter eos.

6. *Per negligentiam*,70.per contemptum, Hebr. Chal.neutrum est.

7. *Ipsum caput*,i.sortem principalem (vt aiunt) sc.totum damnum.Vide Leu.6.

8. *Dabunt Domino.* Not.hic incerta esse Domini,adeoque pauperum,vel Ecclesiæ.

Excepto ariete,i.præter arietem.

Vt sit placabilis hostia,Heb.Chal.& 70.quo ipse expiatur.

9. *Ad sacerdotem*, sc.cui dant, offerendas Domino.

10. *Ipsius erit.* Not.quod offertur Ecclesiæ, esse sacerdotis.

12. *Maritumque contemnens*, Hebr.& Chald.in maritum præuaricata.

15. *Sati.*Heb.& 70. Ephi Chald.trium satorum quod idem est. Ephi enim sata tria. *Hordeacea*, Chrys.orat.4.in Iudæos,non triticeæ, vt forma sacrificij calamitatem exprimeret.

Inuestigans adulterium,Hebr.Chald.& 70.commemorans iniquitatem, q. d. reducens in memoriam adulterium.

17. *Sanctam*,sc.acceptam ex labro sancto, quod erat ante altare holocausti. *Terræ*, sic etiam 70. At Hebr.& Chal.pulueris.

18. *Recordationis*,i. reducens in memoriam iniquitatem adulterij. *Amarissimas*,sc.postea tales fiebant.

In quibus cum execratione,&c.Heb.Chald.& 70. maledictas, sc. facientes adulteram maledictam, i. infelicem,sic etiam inf.

21. *In maledictionem*, i. faciat te infelicem vel talem,vt imprecantes malum, dicant, ita tibi contingat,vt illi mulieri.

Femur,i.pudenda Not. quod Chald.vertit vt nostер. At 70.de ventre quidem dicunt hic, & infra rumpi;de femore autem cadere, Hebr.de vtero intumescere;de femore cadere.

22. *Amen*,i.ita mihi contingat.

23. *Delebit*, alij, deletas, seu rasas mittet in aquas,&c.

25. *Imponetque*, Hebr. Chald.& 70. offeretque.

31. *Recipiet iniquitatem*, id est dabit pœnas.

CAPVT

CAPVT VI.

1. *Votum*,sc.Nazaræatus, i. separationis, sc.à communi viuendi ratione,vt nunc faciunt Religiosi.

3. *Potione*,scil.simili, seu quæ possit inebriare. Heb.sicera.

4. *Ab vua passa vsque ad acinum*, Heb. Chald.& 70.ab acino vsque ad corticem,i.à granis vsque ad folliculos.

5. *Transibit*,sc.radendo. *Diem*,i.tempus.

6. *Super*, pro, ad.quasi d. non intererit funeri alicui.

7. *Quia consecratio*, &c. quasi dicat,quia Nazaræus est.

9. *Coram eo*,Heb.iuxta eum.

10. *Fœderis*,pro,tabernaculi,i.atrij.sic inf.

11. *Deprecabitur pro eo*, Hebr. expiabit eum, Chal.& 70.propitiabit pro eo.

Peccauit,&c.i.contaminatus est,mortui hominis præsentia.

12. *Dies separationis*, scil. inde illos computando.

Irriti fiant,i.non computentur.

13. *Consecrationis*,Heb.& Chal.Nazaræi.

15. *Panum*,Heb.placentarum.

18. *Consecrationis suæ*, id est, quam gestauit tempore Nazaræatus, quo fuit Deo consecratus.

20. *Pectusculum*,&c.Heb.pectus eleuationis,& armus eleuationis.

21. *Tempore consecrationis suæ*, Heb. pro Nazaræatu suo,70.pro voto suo,Chal.pro consecratione sua.

24. *Benedicat*,i.cumulet bonis.

25. *Ostendat tibi*,Heb.& 70 Illuminet super te, seu faciat lucere,q.d respiciat te vultu hilari,Chal. maiestatem suam ostendat tibi Dominus, quem sensum reddidit interpres noster. & videtur verior.Hoc enim facit beatum.

26. *Conuertat*,Heb.& 70.eleuet, Chal. auferet iram suam à te. *Pacem*, i. tranquillitatem,seu prosperitatem.

27. *Inuocabuntque*, sc. modo dicto, Hebr.& 70. ponentque.

Nomen meum,Chald. benedictionem nominis mei.

CAPVT VII.

3. *Tecta*,sc.in modum lecticarum, seu rhedarum,quæ vulgo Carrozze.

7. *Necessarium*,sc.ad suum ministerium.

11. *Dixitque*,pro,dixerat enim.

13. *Acetabulum*, verbum Hebræum significat scutellam magnam,& latam 70.discum.

Phiala,vas erat libatorium. *Sacrificium*, sc.cibarium Heb. Minchah.

20. *Mortariolum*. Alij,cochlear,sc.vas paruum in modum cochlearis, ad thus, vel eiusmodi aliud continendum, id enim significat vox Hebræa.

27. *Bouem*,Heb.Chal.& 70.vitulum,seu iuuencum,sic etiam inf.

89. *Vt consuleret oracului*,Heb.Chal.& 70. ad loquendum cum eo,sc.Domino.

CAPVT VIII.

2. *Contra Boream*;pro,ad Boream.

Respicit,sc.secundum latitudinem respiciebat mensam,atque in eam partē lumen proiiciebat,secundum longitūdinem vero respiciebat Sancta sanctorum.

7. *Lustrationis*, id est, expiationis,de qua infra cap.10.

8. *Bouem*, Hebr. Chald. & 70. vitulum, & sic inf.

10. *Manus suas*, sc.velut suo testimonio approbantes.

11. *Manus*,i.oblationem.

12. *Deprecaris*,Heb.ad expiandum,Chal.& 70. ad propitiandum.

15. *Tabernaculum*,i.atrium.

17. *Sanctificaui*,i.consecraui.

19. *Et orent*,Heb.ad expiandum,Chal. & 70. ad propitiandum, scil. ad reddendum illis placatum Deum.

Sanctuarium,id est,tabernaculum, scil.vt ministrent.

21. *Eleuauit*,i.obtulit,solebant enim eleuari oblata Domino.

26. *Eruntque*,pro,sed erunt.

Fratrum suorum,Heb.Chal,& 70.cum fratribus suis.

Custodiant,sc.vasa Mysticè vero animas, quæ à senibus præcipuè custodiendæ.

Opera,sc.quæ antea solebant. *Custodiis*, i. functione,seu iis quæ obseruare debent.

CAPVT IX.

3. *Ad vesperam*,Hebr.inter duas vesperas.Vide Exo.12.sic & inf. *Iustificationes*,i.ritus,Heb. iudicia,i.mores,seu normas,sic & inf.

5. *Tempore suo*,Heb.in primo,sc.mense, Chald. in mense Nisan. In monte Heb. Chal.& 70.in deserto.

6. *Anima*,id est,cadauere,sc. quia funeri interfuerat.

7. *Fraudamur*,Chal.prohibemur.

8. *Consulam*,Heb.Chal.& 70.audiam.

11. *Lactucis agrestibus*, Hebr.amaritudinibus, i. herbis amaris,vt vertit Chal.& 70.

13. *Exterminabitur*,i.digna est morte.

Portabit peccatum,i.dabit pœnas peccati.

14. *Idem*,sc.obseruandum,q.d. idem ritus,Heb. statutum vnum, Chald.præceptum vnum, 70. lex vna.

15. *Tentorium*,sc.eam partem,vbi erat Tabernaculum.

19. *Erant in excubiis Domini*, Hebr. & Chald, & 70. custodiebant custodiam Domini, i. mandata.

21. *Diem & noctem*, i. integrum diem, dixerat enim per noctem,Heb.indicatur, si die,vel nocte se tollebat nubes, eos eadem hora proficisci idque etiam videntur 70. significare.At Chal. vt noster.

23. *Manum Mosi*,i.Mosen.

CAPVT X.

3. *Tubis*,sc.vtraque. *Tabernaculi*,sc.atrij.

4. *Semel*,i.cum vna sola,vt est Heb.Chal. & apud 70.

5. *Prolixior atque concisus*. Alij, iubilatione, Chal.vlulatione.

9. *Erit recordatio*, &c. i. recordabitur Deus vestri,&c.

10. *Epulum*.Heb.lætitiam.

Calendas, Hebr.in initiis mensium. 70. in neomæniis,i.nouiluniis,sc.principiis mensium. *Recordationem*,sc.qua Deus recordetur vestri.

11. *Secundo*,sc,ab exitu ex Ægypto.

17. *Depositum est*, pro, iam depositum fuerat, scil.

ſcil.antequam inciperent proficiſci.

21. *Sanctuarium*,i.res ſanctuarij.

29. *Hobab*.i.Iethro. Forte redierat ad Moſen, vel eſt recapitulatio. Vide Exo.18.vel iſte eſt filius Iethro. Vide Exo. 2. vbi Iethro vocatur Raguel. *Cognato*,Chal.& 70.ſocero.

30. *In qua natus ſum*,Heb.Chal.& 70.ad cognationem meam.

31. *Ponere debeamus*. Hebr. poteſt intelligi,poſuerimus, quod etiam Chald. & 70. magis indicant.

Eris ductor,Heb. fuiſti pro oculis. Sed præteritum pro futuro Chal. vidiſti magnalia facta nobis oculis tuis.

33. *Per dies tres*,q.d. toto illo itinere trium dierum.

Prouidens,ſc. vbi arca ſubſiſtebat,ibi caſtrametabantur.

35. *Eleuaretur*,Heb.proficiſceretur. Chal. & 70. eleuaretur.

36. *Deponeretur*,Heb.Chal.& 70.quieſceret.

CAPVT XI.

1. *PRo labore*,id additum ab Interprete.

Contra Dominum, Heb.in auribus Domini,Chal.& 70.Coram Domino. *Domini*,i.à Domino miſſus.

2. *Abſorptus*,i.extinctus.

3. *Vocauit*,ſc.qui nomen indidit.

4. *Vulgus quippe*,pro, vulgus verò. Aliud enim videtur id à ſuperiori.Heb.& vulgus.

Qui aſcenderat,Heb.qui inter illos. *Et ait*, pro, & dixerunt,ſc.vtrique.

6. *Arida*,i.non contenta.

7. *Bdellij*, gemma eſt alba,Perlam quidam eſſe volunt.

8. *Frangebat*, poterat tamen comedi infractum & crudum.

Turtulas,i.placentas. *Oleati*, ſc.cum melle.Vide Exod.16.

10. *Intoleranda res viſa eſt*,Heb.Chal.& 70.diſplicuit.

14. *Grauis mihi*,Heb.grauis præ me, i.ſupra vires meas.

15. *Sin aliter tibi videtur*,Heb. Chald.& 70.ſi ſic tu facis mihi.

16. *Magiſtri*,Heb.Principes,ſeu Primates,Chal. Præfecti,70.Scribæ.

17. *Auferam*.pro,accipiam, neque enim à Moſe ablaturus erat,aut ab aliquo.

Spiritu tuo,i. Spiritu ſancto,quem dedi tibi. Auguſt.5.de Trin. *Tuo*, Hebr.qui eſt ſuper te, id eſt, in te.

18. *Sanctificamini*.i.attendite puritati, ſeu præparamini,vt vertit Chal.

Cras,Heb.Chal.& 70.in craſtinum, coniungitur enim cum ſanctificamini.

Vt det vobis,&c.Heb.Chal.& 70. & dabit vobis Dominus carnes,& comedetis.

20. *Dierum*,i.integrum. Nauſeam, i.faſtidium. Alij,abominationem,70.choleram.

22. *Nunquid*,&c.Non dubitat de Dei potentia, ſed modum quærit. Aug.in Num.q.19.

23. *Manus*,i.potentia.

25. *Ceſſauerunt*,ſc.tota illa die, vel quoties opus fuit prophetare,i.loqui myſteria.

26. *Remanſerant*,ſc.ex humilitate,dum ſe honore indignos arbitrantur.Hier.ep.127.

28. *Electus è pluribus*, ſcil.ad miniſtrandum ei, Heb.ex electis eius.

29. *Æmularis*,i.zelaris,ſeu zelo commoueris.

31. *A Domino*,i.iuſſu Domini.

Ex omni parte, ſcil.in omnem partem erat ſpatium vnius diei,vt indicant Heb. quæ habent iter diei huc, & iter diei illuc. Itemque Chald. & 70.

Volabantque in aëre. Id non eſt Heb.aut Chald. aut in 70.aperte, ſed ita; vt poſſit intelligi vel de volatu,vel de altitudine cumuli iacentium.

32. *Siccauerunt*,Heb.& Chal.extenderunt,70.ſiccauerunt.

33. *Defecerat*, i. in dentibus deſierat eſſe. Repetitio præcedentis,vel q.d. nondum manſus erat, ſeu confectus dentibus.Heb.nec dum conciſus,ſeu contritus,ſc.dentibus.

CAPVT XII.

1. *ÆThiopiſſam*, Madian vicina erat Æthiopiæ orientali,vel q.d.nigram Aug. in Nu. q.20.ait Madianitas dictos etiam Æthiopes,vt patet 2. Par. 14. Not. quod indigne ferebant duxiſſe alienigenam.

2. *Per ſolum*, quaſi dicat,Num ſolus Moſes Propheta?

3. *Erat enim*, Hebr. erat autem, q.d. Moſes etſi reſcierat, tamen tacebat, vt qui eſſet manſuetiſſimus.

4. *Tabernaculum*,ſcilicet,oſtium atrij. Sic etiam infr.

6. *Viſione*,ſc.ecſtaſi.

7. *Domo*,ſc.populo.

8. *Ore ad os*,i.familiariter.

Palam,i.clare.Heb.in viſione, 70.in ſpecie, q.d. multo clarius quam cæteri.

Ænigmata,q.d.obſcure.

9. *Abiit*,ſcil. Angelus per quem Deus loquebatur.

10. *Tabernaculum*,i.oſtium tabernaculi.

11. *Imponas*,&c.id eſt,imputes in peccatum,q.d. ignoſce.

14. *Spuiſſet*, q. d. quanto magis cum ego lepra velut ſputo perfuderim. *Rubore ſuffundi*, q. d. præ rubore non comparere.

CAPVT XIII.

9. *NVn*,70.Naue.

12. *Sceptri*,Heb.& Chal.ex tribu.

20. *Bona*,70.pulchra.

21. *Præcoque*,i.præcoces.

22. *Intrantibus*,q.d.prope Emath,vel vbi eſt via in Emath,70.ad introitum Emath. Vide Ioſ. 13. & inf.c.34.

23. *Enac*,i.Gigantum. *Tanim*, ſic Chald.& 70. at Heb. Sohan ſeu Zoan ענן, ſcilicet, binominis eſt.

24. *Vua ſua*,Heb.Chal.& 70.botro vno.

27. *Cades*,Ioſ.14. dicitur Cades Barne. *Locutique*,Heb. Chal.& 70. referenteſque rem, ſc. quod viderant.

33. *Deuorat*,q.d.eſt inſalubris,ſeu occidit.

CAPVT XIV.

1. *NOcte*,ſc.ſequenti.

3. *Et in hac*,&c.Heb.Chal.& 70.aut in hac ſolitudine,& ad quid nos Dominus facit venire in terram hanc,vt cadamus gladio,&c.

9. *Præſidium*,Heb.vmbra.

10. *Gloria*,ſc.nubes,vel ſplenor. *Tectum*, Hebr. Chal.& 70.Tabernaculum.

11. *Detrabet mihi*.Alij,blaſphemabit, vel, ſpernet me,Heb. Chal.70.irritabit me,ſic & inf.

In

In omnibus ſignis, quaſi d. cum tot ſigna fecerim.

13. *Vt audiant*, Heb. Chal. & 70. & audient.

14. *Facie ad faciem*, id eſt clare, ſeu familiariter.

15. *Quaſi vnum*, i. ad vnum, ſc. nullo relicto. *Dicant*, Heb. Chal. & 70. dicent.

17. *Magnificetur*, i. appareat magna eſſe.

18. *Innoxium*, i. impunitum, ſc. cum pœnam meretur.

Viſitas, i. punis. *Tertiam*, i. nepotes, qui tertij à patre, vel potius pronepotes, qui tertij in poſteris. Vide 4. Reg. 15.

20. *Dimiſi*, q. d. non puniam, vt dixeram. *Iuxta verbum tuum*, i. vt petiſti.

21. *Gloria mea*, ſcilicet, impletis iis, quæ ſequuntur.

22. *Attamen*, Heb. Chald. & 70. quia, vt ſit explicatio proximè dicti.

Maieſtatem, Heb. Chal. & 70. gloriam.

Decem, i. multis, q. d. ſæpe.

24. *Alio*, ſc. meliori.

25. *Vallibus*, ſcil. vbi deliteſcunt vobis inſidiantes.

33. *Portabunt fornicationem veſtram*, i. dabunt pœnas veſtræ infidelitatis, qua à Deo defeciſtis.

37. *Mortui ſunt*, ſc. vel tunc, vel poſtea.

43. *Acquieſcere Domino*, Heb. ſequi Dominum, 70. obedire Domino, Chal. colere Dominum.

44. *Contenebrati aſcenderunt*, Hebr. conati ſunt aſcendere, 70. vim facientes aſcenderunt, Chald. impiè egerunt, vt aſcenderent.

CAPVT XV.

3. *Ovibus*, Hebr. pecudibus, Chald. & 70. ouibus.

6. *Et arietes*, i. per ſingulos arietes.

16. *Iudicium*, i. ritus, ſeu conſuetudo.

20. *De cibis*, ſcil. partem, Heb. de conſperſionibus, id eſt, paſtis, ſc. placentas.

De areis, ſc. ſoletis. *De pulmentis*. repetitio eius quod ſupra de cibis, q. d. placentam vnam, Hebr. & 70. de conſperſionibus.

22. *Per ignorantiam*. Vide Leuit. 4.

24. *Liba*, i. libamina.

25. *Rogabit*, Heb. expiabit, Chal. & 70. propitiabit, ſic & inf.

Non ſponte, Hebr. per errorem ſeu ignorantiam 70. inuoluntariè.

Nihilominus offerentes, pro, & tamen offerent.

Incenſum, pro, ſacrificium, quod incenditur, ſup. in principio capitis vertit oblationem, itemque paulo poſt.

30. *Peribit*, i. digna eſt morte, vel interficietur, ſc. iudicis ſententia.

31. *Portabit iniquitatem*, i. dabit pœnas iniquitatis.

38. *Vittas*. Not. quod ipſæ vittæ, ſc. fila ſerica intorta erant fimbriæ, quod ſi fimbria intelligatur extremitas veſtis, ex fimbriis pendebant vittæ.

39. *Fornicantes*, ſcil. deſerto Deo, q. d. peccantes.

CAPVT XVI.

2. *Qui tempore conſilij*, &c. 70. Senatores conſilij, & viri nominati, Chald. & noſter Heb. vtrumque ſenſum admittunt.

3. *Sufficiat vobis*, ſc. ſors veſtra. Heb. multum vobis, q. d. deberet vobis ſufficere. *Sanctorum*, pro, ſancta.

5. *Notum faciet*, &c. 70. cognouit Dominus, qui ſunt eius, & ſanctos adduxit ad ſe, & quos non elegit ſibi non adduxit ad ſe: quem locum citat Paulus 2. Tim. 2.

Sanctos, quaſi dicat, quos velit eſſe ſacerdotes.

7. *Sanctus*, i. addictus ſanctis miniſteriis, ſc. ſacerdotalibus.

Multum erigimini, Hebr. multum vobis, ſc. ſumitis.

11. *Globus*, i. cœtus.

14. *Reuera*, &c. Si ſine interrogatione legatur, ironia eſt.

19. *Multitudinem*, ſc. ſuorum, vt interpretantur 70. nempe Core ipſe coaceruauerat, vt dicunt Heb. Chal. & 70.

26. *Inuoluamini*, Heb. & 70. pereatis, Chald. percutiamini.

27. *Frequentia*, Hebr. & Chal. familia, 70. ſupellectili.

29. *Viſitauerit*, i. punierit.

30. *Nouam*, i. inuſitatam, & mirabilem. *Viui*. Intellige tamen fuiſſe mortuos antequam peruenirent. Vide Apoc. 19. *Infernum*, ſcil. damnatorum. Epip. in Ancor. Hier. eph. 4.

Blaſphemauerint, Hebr. Chald. & 70. irritauerint.

35. *A Domino*. Fortè ab altari.

37. *Sanctificata*, ſcil. ob incenſum oblatum Domino.

38. *In mortibus*, i. licet eis vſi ſint peccatores, qui interfecti. Vide paulo poſt: vel q. d. ſancta ſunt, quippe in Dei vltione quodammodo cooperata, Hebr. Chald. & 70. aliter, ſc. Thuribula, inquam, horum peccatorum, qui ob peccata ſua mortui ſunt.

38. *Producat*. pro, produci curet, per aliquem artificem.

39. *Altari*, i. holocauſti 43. *Fugerunt*, Hebr. & Chal. reſpexerunt.

Ingreſſi, Heb. Chald. & 70. ſolum dicunt veniſſe ante tabernaculum.

45. *Nunc*, Hebr. in momento, ſeu ſubito, 70. ſemel.

Iacerent in terra, Heb. Chal. & 70. cecidiſſent in facies ſuas.

46. *Reges*, Heb. expies, 70. propities.

CAPVT XVII.

2. *Cognationes ſuas*, Hebr. & Chald. domos patrum, 70. domos familiarum, ſcil. per tribus erant accipiendæ.

3. *Eorum familias*, ſcil. cuiuſque principis tribum.

4. *Teſtimonio*, i. arca teſtimonij. *Loquar*, i. loqui ſoleo.

6. *Abſque virga Aaron*, Heb. Chal. & 70. & virga Aaron in medio virgarum eorum. Putant autem Hebræi fuiſſe vnam ex 12. ſc. tunc numeratam vnam tribum Ioſeph ſolum. At ſecundum lectionem noſtram erant. 13.

13. *Accedit ad*. 70. tangit. videtur autem eſſe quædam iſtorum exaggeratio, vel ſignificant eos, qui ſibi vſurpant, miniſterium in tabernaculo, cum non ſint de Tribu Leui, perire, quod in hæreticos quadrat ſanè quam veriſſimè.

CAPVT XVIII.

1. *AD Aaron*, ſc. per Moſen, vel fortè illum per ſe allocutus.

Portabitis

Portabitis iniquitatem,&c. id est, dabitis pœnas si quid peccabitur in cæremoniis, 70. accipietis peccata sanctorum, & peccata sacerdotij vestri. Peccata autem interpretatur August. sacrificia pro peccatis, Chald. propitiabitis super delicta sanctuarij, & super peccata sacerdotij vestri, vide infr.

Et tu,&c.explicatio præcedentis.

2. *Sceptro*,i.virga,sc.tribu.

3. *Vasa*,sc.vtenda, alioqui enim portabant, sed tecta.

Altare,sc.sacrificaturi.

4. *Alienigena*,i.qui de alia Tribu.

5. *Indignatio*, scilicet, Dei, si illi velint ministrare.

6. *Donum*,i.donatos.

7. *Velum*,sc.Tabernaculi. *Externus*,i.non sacerdos.

8. *Custodiam*, q.d.in tuam potestatem. Sanctificantur,i.offeruntur. *Legitima sempiterna*,i.iure perpetuo.

9. *In sancta sanctorum*, i. cedit in tabernaculi sancti vsum,q.d.Deo offertur.

10. *Sanctuario*,i.atrio.

Quia consecratum est tibi,i.in tuum vsum,Hebr. Chald.& 70.sanctum erit tibi, i.vesceris,vt re sanctificata.

11. *Primitias*, Hæ erant non minus 60 parte fructuum, non plus 40. dabat vero populus inter vtrumque quod vellet. Vide Hier. Ezech.45.

12. *Medullam*,i.quod optimum.

13. *Initia*,i.primitiæ.

14. *Omne*, excepto cane qui interficiebatur,& asino qui oue redimebatur, vt dicitur Exod. 13. Ita quidam. Ego putarim, excepto cane cætera animalia immunda ad modum asini fuisse oue redimenda, vel ouis pretio. Vide Exod. 43. Deut.24.

16. *Vnum mensem*,sc.ætatis primogeniti hominis.

17. *Super altare*,sc.ad basim altaris.

18. *Pectusculum*,sc.hostiæ pacificæ.

19. *Salis*, i. incorruptum, firmum, & immutabile.

22. *Mortiferum*,Heb.& moriantur,Chal.ad mortem.

23. *Portantibus peccata populi*,quasi dicat, ministrantibus in rebus,per quas expiantur peccata populi,vel puniendis si populum eo admittant,quamquam Hebr.Chald.& 70. non habent populi, sed eorum, quod potest de suis intelligi, quasi dicat, sua, scilicet, si quid erretur in ministerio. Vide sup.

26. *Domino*,Dabantur sacerdotibus. Vide Ioseph. 4.Antiq.4.

27. *Tam de areis*, &c. quasi dicat, perinde ac si offerretis ex propriis areis, &c vt Heb.Chald.& 70.indicant. Vide etiam paulo inferius.

28. *Vniuersis*,pro,de vniuersis.

Accipitis, sub.decimas,vt habent Hebr. Chald. & 70. nam primitias, cum, offerre, coniungendum.

Aaron, scil. diuidenda inter sacerdotes. Vide Hier.Ezech.45.

30. *Quasi*,&c.Vide sup.

31. *Eas*,sc.decimas vobis datas.

32. *Oblationes*, sc. non faciendo de eis quod dictum est.

CAPVT XIX.

2. *Eligio*, victimæ, scil.cæremonia, seu ritus, Heb.Chal.& 70. statutum legis. *Integræ*,i. perfectæ.

3. *Immolabit*,i.mactandam curabit.

4. *Tabernaculi*,i.atrij.

5. *Comburetque*, scil.sacerdos, cui id fuerit commissum.

9. *Effundet*,Heb.Chald.& 70.ponet, seu reponet.

In custodiam, quasi dicat, vt seruentur diligenter. *Aspersionis*,sic etiam Chald.& 70. Alij,separationis,vel expiationis.

Quia pro peccato vacca combusta est, sub. adeoque ea aqua expiat à peccatis Heb. quia peccatum est,q.d.quia aqua est ad peccatum expiandum, 70. quia purificatio est.Chal.quia pro peccato est.Not. Nullam legis veteris cæremoniam, nullum sacramentum, aut sacrificium peccata expiandi virtutem habuisse,solum enim erant signa, & protestationes Christi mysteriorum, per cuius fidem, & deuotionem tunc peccata remittebantur, propter quas scriptura illis cæremoniis expiationem tribuit,scil.vt dixi,non propter se, sed propter Christum, quem figurabant, cuius meritis, & virtute constat omnis peccati remissio. De nostris vero sacramentis longè alia ratio est. Habent enim suam quandam virtutem,à Christo tamen,peccata remittendi,vt inf.suis locis indicabitur.

10. *Sanctum iure perpetuo*, Heb. statutum perpetuum.Chal.ritum perpetuum, 70. legitimum sempiternum.

13. *Peribit*, q.d.dignus est morte, vel eiicietur, more excommunicatorum. Vide Gen.17.vbi idem verbum vertit delebitur. Significat vero exscindi, seu præscindi.

14. *In tabernaculo*,q.d.domi, vt verterunt 70.

17. *Combustionis, atque peccati*,id est,ad expiationem peccati.Heb.combustionis peccati, i. victimæ pro peccato, sc.vaccæ. Chald.combustionis hostiæ pro peccato, 70. de cinere combusto purificationis,

18. *Homo*,sc.qui sit sacerdos.

22. *Quippiam*,sc.tactum ab immundo.

CAPVT XX.

1. *Venerunt*, scil.è deserto Pharan. *Sin* per ת ע, non per ס, ם, *Primo*,sc.anni 40.ab exitu ex Ægypto.

4. *Ecclesiam*,Heb.congregationem,70. Synagogam.

6. *Clamaueruntque*, &c. Hæc verba vsque ad murmurationem eorum, non habentur Heb. aut Chald.aut apud. 70.

10. *Num*, &c. Hic Moses dubitauit de Dei potentia,Aug.in Num.q.19.

12. *Sanctificaretis*,i.glorificaretis.

13. *Contradictionis*,sic etiam 70. At Heb.& Chal. iurgij.

Sanctificatus,i.glorificatus,sc.eis suam gloriam, seu potentiam ostendit.

17. *Non bibemus*,sc.gratis,Aug.

20. *Infinita multitudine*, Hebr. populo graui,i. multo,Chal.exercitu multo.

24. *Pergat*,Heb.& Chal.colligatur, 70.apponatur.

Incredulus fuerit,Heb.& Chal.rebelles fueritis, 70.irritastis me.

26. *Colligetur*,ſc.ad populum ſuum.*Et morietur*, pro,i.morietur.

29. *Fleuit*: Non lacrymæ ſignificantur,ſed exequiarum celebritas.Hier.ep.25.

CAPVT XXI.

3. *Horma*,Hebr.chormah, i.euerſio,ſeu deſtructio, atque in hanc ſignificationem accipiendum hic anathema.

5. *Nauſeat*,Chal.fatigata eſt,70.grauata eſt. *Leuiſſimo*,ſc facilè concoquebatur.70.vacuo.

6. *Ignitos*,Heb. Seraphim,i.ignitos, ſeu vrentes, ſc.qui mordebantur,vri videbantur.

8. *Æneum*,Heb.& Chal.ignitum, ſc. qui ignitum ſerpentem repræſentet,quod facit æneus. *Pro ſigno*,i.edito loco,velut vexillum,Heb. ſuper vexillum,ſeu perticam,ſc.ſuper haſta vexillari. Chald.& 70.pro ſigno.

11. *Ieabarim*,i.aceruis tranſeuntium,Chal.vado tranſeuntium.*Contra*,i.verſus,ſeu ad.

13. *Prominet in finibus*,i. extenditur in fines, ſeu egreditur à finibus, vt indicant Hebr. Chald. & 70.

14. *Dicitur*,Heb.dicetur,pro dicitur:carent enim præſenti,70.dicitur.

Libro,quis hic liber incertum.

Fecit,ſc.victoriam. *Faciet*: Alij,fecit,quod indicant Heb.Chal.& 70.

15. *Scopuli*, &c. quaſi dicat, ex ſcopulis fluens. *Torrens*, tranſit per Arnon vſque in fines Moab, nempe ſcopuli torrentium, pro torrentes ſcopulorum,Chal.effuſio torrentium.

16. *Apparuit puteus*, q. d. inde venerunt in locum putei,vel eo loco datus puteus. Chal. inde datus eis puteus.

18. *In datore*,i.cum datore,ſc. Moſe. *Baculis*, ſc. terram aperientes.

20. *Vertice*,i.capite, ſeu principio,aut extremitate.

27. *In prouerbio*, Hebr.à parabolizantibus, i.iis, qui parabolis vtuntur, 70.ab ænigmatiſtis. Chald. in prouerbiis.

29. *Chamos*, idolum erat Moabitarum, vide 3. Reg.11.

30. *Iugum*,i.imperium Chal.Regnum.*Laſſi peruenerunt*,Hebr. deſolare fecimus, ſeu vaſtauimus, Chal.vaſtauerunt.

32. *Poſſederunt*,Heb.Chal.& 70.expulerunt.

CAPVT XXII.

3. *Et impetum*,pro vt qui impetum.

5. *Ariolum*,Heb.in Pethorah Chal.in Pethor,Syriæ,ſc.vrbis eſt nomen,70.Phatyra.*Flumen*, Chal.Euphratem.

Ammon,Heb.Chal.& 70.populi ſui.

7. *Pretium*, ſcilicet, quod daret pro diuinatione.

9. *Deus*,i.Dei Angelus.

17. *Volueris,dabo tibi*,Hebr.Chald. & 70.dixeris mihi,faciam.

18. *Immutare*,Heb.Chal.& 70.tranſgredi. *Plus vel minus loquar*, Hebr. paruum, vel magnum faciam.

21. *Iratus*,ſc.quia malo animo ibat.

25. *Attriuit*, Hebr.Chald.& 70.compreſſit, ſeu aſtrinxit.

29. *Percuterem*,Heb.& Chal.occiderem.

30. *Animal*,Heb.Chal.& 70.Aſina.

31. *Pronus in terram*,Heb.Chald.& 70.incurua-tus ſuper faciem.

32. *Peruerſa*,ſc.animo peruerſo ibat.

33. *Viueret*,ſc.mortua erat.

35. *Præcepero*,Hebr.Chald. & 70. locutus fuero.

36. *Oppido*,Heb.Chal.& 70.ciuitate.

37. *Mercedem aduentui*,Heb. Chal.& 70.honorem tibi.

39. *In vrbem*,&c.Heb.ſolum eſt,in vrbem Churſoth,id eſt, platearum, Chald.in vrbem prouinciæ ſuæ, 70. in vrbes diuerſoriorum, ſeu ſtabulorum.

CAPVT XXIII.

2. *Simul*,i.Balac, & Balaam, vt patet ex Hebr.& Chald.

3. *Imperauerit*,Heb.Chald.& 70.oſtenderit, ſeu indicauerit.

4. *Velociter*,Heb.& Chal.ſolus,70.recta. Alij in locum editiorem.Alij,ſublatus,ſc.ſe inde velociter ſubmouens.

7. *Parabola*,i.prophetia. Sunt enim in Prophetiis parabolæ:ſic inf. *Aram*,i. Syria, 70.Meſopotamia.

8. *Quomodo*,Heb.Chal.& 70.quid,i.cur.

9. *Solus*, ſcil.à gentibus ſegregatus ob religionem.

Reputabitur, i. connumerabitur, ſeu miſcebitur.

10. *Puluerem*,Chal. paruulos domus Iacob, de quibus dictum eſt, quod multiplicabantur ſicut puluis terræ.

Anima,i.vita,vel q.d.moriar ego.

12. *Iuſſerit*, Hebr. Chald.& 70.poſuerit in ore meo.

14. *Locum ſublimem*,Heb.agrum ſpeculatorum, 70.ſpeculam agri Chal.agrum ſpeculæ.

15. *Obuius*,ſc.Deo,70.ego autem ibo interrogare Deum.

19. *Mutetur*,Heb.pœniteat.

21. *Idolum*, &c. Hebr. pro idolo & ſimulacro, habent, iniquitatem,& laborem, ſeu præuaricationem,70.laborem,& dolorem.Chald.idolum, & falſitatem.

Clangor victoriæ,Chal.maieſtas, 70.gloria. Alij, triumphus,vel amicitia.

23. *Iacob, & Iſrael*, pro, de Iacob, & Iſrael.

24. *Leæna*,ſic Chald.At Heb. Leo grandis natu, 70.catulus leonis.

CAPVT XXIV.

1. *Vt ante*.Apparet illum etiam antea quæſiſſe auguria,ſed Deum ante vertiſſe.

2. *Irruente*,i.veniente, Heb. fuit ſuper eum Spiritus Dei,Chal.quieuit ſuper eum ſpiritus prophetiæ.

3. *Cuius obturatus eſt oculus*, ſcilicet, cum videt viſiones. Alij, pro obturato, vertunt apertum, Chald. qui pulchrè videt 70. verax, & videns.

4. *Cadit*, ſcilicet, corpore per ſomnium, vel ecſtaſim.

Oculi,ſc.mentis.

6. *Valles nemoroſæ*. Alij, torrentes extenſi, Chald. torrentes defluentes, 70. valles vmbroſæ.

Fluuios, Hebræus fluuium, Chald. Euphratem.

7. *De*

7. *De Situla*, q. d. non ei posteritas deerit, 70. exibit homo de semine eius. Chald. crescet homo, qui vngetur de filiis suis.

Erit in aquas, i. populos, 70. dominabitur gentibus multis. Chald. dominabitur populis multis.

Tolletur, i. eleuabitur, vt est Heb. & apud 70. At Chal. Roborabitur.

Propter Agag, Heb. & Chald. plusquam Agag. est autem sermo de Saul, qui vicit Agag, vel de Dauid. *Rex*, sc. Saul. *Auferetur*, Heb. & Chal. eleuabitur, 70. augebitur.

8. *Deuorabunt*, Hebr. comedent, i. consument, scil. solent consumi quæ comeduntur. *Illius*, pro, suos.

9. *In maledictione*, i. tanquam maledictus.

10. *Complosis*, sc. vt solent irati.

14. *Consulam*, Chal. indicabo, *Populus tuus*, populo huic. Hebr. Chal. & 70. Populus hic populo tuo.

Extremo tempore, q. d. tandem.

15. *Obturatus*, Vide sup.

16. *Oculos*, sc. mentis.

17. *Eum*, sc. Christum.

Orietur stella, &c. Chal. consurget Rex de domo Iacob, & vngetur Christus de domo Israel. *Stella*, sc. de qua Matt. 2, secundum Hier. in Matth. 2. dicerem potius Christum nomine & stellæ, & virgæ intelligi: nec enim illa stella ex Iacob orta est.

Virga, 70. homo.

Vastabitque omnes filios Seth, Chal. dominabitur omnium filiorum hominum. *Filios Seth*, sc. mundum.

19. *Ciuitatis*, i. mundi.

20. *Principium gentium*, i. primi inter gentes, sc. præliati contra Israel, vt Chald. interpretatur. *Cuius extrema*, &c. i. qui tandem aliquando peribit.

21. *Si*, pro, etiamsi, *Nidum*, i. habitationem.

24. *Trieribus*, i. triremibus. Hebr. & Chald. nauibus.

Italia, Chal. Romanis. *Ipsi*, sc. Romani.

CAPVT XXV.

3. *Nitiatus*, Hebr. coniunctus, 70. sacrificauit, Chal. coniunctus cultoribus Beelphegor.

Beelphegor, id est, idolo, quod colebatur in monte Phegor, q. d. se ei consecrarunt eius ritus seruantes.

4. *Contra Solem*, i. coram Sole, sc. publicè. Hebr. Domino, coram Sole. Chald. iudica, occide illum, qui reus fuerit mortis, coram Domino contra Solem.

6. *Madianitidem*, sc. adductam in castra, vt dicitur Heb.

7. *Pugione*, Hebr. Chald. & 70. hasta, seu lancea.

8. *Genitalibus*, scil. Mulieris, vt dicunt Hebr. & Chal. At 70. per ventrem. *Plaga*, sc. qua à Deo percussi, Chal. pestis.

9. *Occisi*, sc. à Deo, peste.

12. *Pacem*, q. d. omnino fruetur mea promissione, nemine impediente.

Pacem fœderis mei: Sic etiam Chal. At Heb. & pactum meum pacis.

13. *Expiauit*, &c. Chald. & 70. placauit pro filiis Israel.

18. *Sororem*, q. d. popularem, seu ciuem suam.

CAPVT XXVI.

1. *Postquam*, &c. Hebr. & 70. post plagam dixit, Chald. post pestem dixit.

3. *Super Iordanem*, id est, prope Iordanem, sic & inf.

10. *Et factum est*, &c. Heb. Chald. & 70. & fuerunt in signum. Core autem filij non sunt mortui, in signum autem, id est, in exemplum, scil. cæteris.

51. *Recensiti*, scil. secundo. Nam qui primo, scil. sup. cap. 1. non sunt ingressi terram promissam. Vide inf.

53. *Vocabulorum*, i. familiarum, quæ vocabulis distinguuntur.

54. *Pluribus*, i. maiori tribui.

55. *Sors*, scil. pro maiori portione inter maiores tribus, & familias sors mittebatur, & pro minori inter minores. Ita simul & ratione, & sorte agebatur.

58. *Hæ sunt*, q. d. etiam hæ familiæ ex Leui ortæ.

59. *Filiam*, i. neptem Not. fuisse eodem nomine, sc. Iochabed appellatam, & filiam Leui & neptem secundum quosdam.

CAPVT XXVII.

3. *In peccato*, i. ob peccatum, scil. murmurationes contra Dominum.

11. *Sanctum*, pro, sancitum, Heb. statutum. *Lege perpetua*, Heb. Chal. & 70. iudicij, sc. quod iudices seruare debeant.

14. *Sanctificare*, i. glorificare. *Super*, i. ad.

16. *Spirituum*, i. animarum.

Omnis carnis, i. omnium hominum, q. d. qui nosti corda.

17. *Exire, & intrare*, i. regere. *Educere*. sc. ad bellum.

Introducere, sc. in vrbem, vel terram promissam, vel q. d. qui domum reducat.

20. *Gloriæ*, i. auctoritatis, vel secundum Aug. q. d. facies eum socium gloriæ tuæ.

21. *Consulet Dominum*, Hebr. petet iudicium. Vrim coram Domino. Chal. consulet pro eo in iudicio illuminationis coram Domino. Not. quod sacerdos summus, cum Deum consulebat, adhibebat Pectorale, seu Rationale, vbi Vrim & Thumim. itaque 1. Reg. 23. Applica, inquit, ephod.

Eius, scilicet, Domini, vel Eleazari consulto Domino.

CAPVT XXVIII.

2. *In censum*, i. victimas, quæ incenduntur, seu cremantur.

Per tempora sua, i. statis temporibus.

3. *Anniculos*, i. non maiores anno vno, scil. intra annum ætatis, sed post octauum diem.

4. *Ad vesperum*, Hebr. inter duas vesperas. Vide Exo. 12.

5. *Habeat*, sc. olei.

6. *Incensi*, scil. holocausti Hebr. ignitionis, sic inf.

7. *Libabitis*, id est, effundetis, scil. ad Dei honorem.

9. *Duos*, sc. præterea, alterum quidem mane, alterum autem vesperi, vltra illos duos quotidie offerendos in holocaustum.

11. *Calendis*, celebrabatur id festum ob beneficium gubernationis secundum D. Thom. vt sabbatum ob creationem, vel secundum alios, vt tem-

porum initia velut primitiæ offerrentur, licebant autem opera seruilia in hoc festo. Ideo in Leui. Inter alia festa non connumeratur quibus ea opera non licebant.

13. *Decimæ*, i. ephi, quæ est decima pars Cori Hebr. & 70. decimam, quasi dicat, vnam decimam per singulos: sic inf. Vide c. 29. Chal. singulas decimas.

15. *In holocaustum*, Heb. & Chal. vltra holocaustum.

18. *Venerabilis & sancta*, pro celebritas sancta, quasi dicat, solemnissima, seu celeberrima, sic & inf.

19. *Incensum holocaustum*, pro, sacrificium holocausti ignitum, Chald. oblationem holocausti.

24. *Fomitem ignis*, q.d. holocaustum.

Qui surget, &c. Heb. & Chal. vltra holocaustum iuge, & eius libamen.

26. *Primitiuorum*, sc. nouarum frugum. *Hebdomadibus*, sc. septem.

28. *Per arietes duas*, i. per singulos arietes decimas duas. Vide supra.

CAPVT XXIX.

4. *Qui simul sunt agni septem*, Chal. sic fiet omnibus septem, sic sup. & inf. in similibus locis Hebr. Sensus est, per vnumquemque ex septem.

7. *Affligetis*, sc. ieiunio.

14. *Id est simul*, pro, ex, q.d. vnicuique ex duobus, vt Heb. & Chal. indicatur.

17. *Altero*, i. secundo.

35. *Celeberrimus*, Heb. retentio, sc. populi. Chald. collecta, alij, cœtus, seu congregatio, scilicet, populi.

CAPVT XXX.

4. *Et se*, pro, aut se, vel est repetitio, & sumitur iuramentum pro voto. Vide inf. proximè.

Et iuramentum, pro, aut iuramentum, vel est repetitio, sumiturque iuramentum pro voto. Vide sup. proximè.

Voti rea, i. obligata voto.

7. *Et semel*, pro, aut semel, vt apparet ex Heb.

11. *Domo viri*, nam sup. de coniugata, sed nondum domum ducta. Aug. ait supra dictum de votis ante coniugium, nunc de factis in domo viri: quidam dicunt esse sermonem de viduæ voto, facto tempore, quo erat cum viro.

Et iuramento, pro, aut iuramento, sic inf.

15. *Et in alteram diem*, &c. Heb. sensus est, si tacuerit de die in diem, sc. nihil dicendo, rata habebit vota, quod si postea contradixerit, ipsa quidem non tenebitur, sed ipse peccati reus erit. Idemque indicant Chal. & 70.

16. *Contradixerit*, sc. non statim, vt resciuit, sed postea vbi diu dissimulasset.

Portabit ipse, &c. q.d. ipse à Deo punietur, non illa, quia impedita à viro, non potest præstare.

17. *Vel quæ*, pro, seu quæ: est enim explicatio.

CAPVT XXXI.

6. *Et tubas*, pro, id est tubas, vel per vasa intelligitur Arca fœderis cum suis instrumentis.

8. *Principes gentis*, Heb. Chal. & 70. reges Madian.

Balaam, sc. vel redierat ad Balac, vel non recesserat nisi in locum suũ, i. hospitium, Aug. in Nu. q. 61.

12. *Autem*, pro, etiam, vt apparet ex Heb. Chald. & 70. vel indicatur, sibi ea retinuisse.

16. *Peccato Phegor*, i. cultu idoli Phegor.

21. *Præceptum*, Hebr. & Chald. statutum, seu decretum.

23. *Sanctificabitur*, i. purgabitur, seu purificabitur, vt patet ex Heb. Chald. & 70. & Not. quod Hebraicè etiam igni purgata iubentur aqua expiatoria mundari.

29. *Primitiæ*, Heb. oblatio.

30. *Ex media*, &c. scilicet, ex iis, qui ad bellum non iuerant, quibusque data media pars prædæ.

Quinquagesimum caput, id est, vnum ex quinquaginta.

50. *Vt depreceris Dominum*, Heb. ad expiandum coram Domino, Chald. & 70. ad propitiandum coram Domino.

53. *Vnusquisque*, &c. q.d. illa fuit oblatio ducum: nam sibi milites retinuerunt quæ rapuerant in bello, vel q. d. illud oblatum fuit de iis, quæ sibi in bello ceperant: ceperat enim sibi quisque quod potuit.

53. *In monimentum*, &c. q. d. vt Deus filiorum Israel recordaretur.

CAPVT XXXII.

9. *Fines*, quos Hebr. Chald. & 70. terram quam.

12. *Cenezæum*, videtur ita dictus à patre Cenez. Vide Ios. 5.

14. *Incrementa & alumni*. Hebr. multiplicatio, 70.

Alumni, Chal. discipuli.

15. *Necis*, Hebr. perditionis, seu corruptionis Chal. damni.

17. *Accincti*, i. prompti, Heb. festinantes Chal. expediti. *Ante filios*, 70. priores in antecustodia filiorum, &c. vulgo Vanguardia.

20. *Domino*, i. arca Domini.

23. *Apprehendet vos*, i. pro eo puniemini.

38. *Versis*, &c. q.d. aliis nominibus eas appellantes.

CAPVT XXXIII.

1. *Mansiones*, sic etiam Chald. & 70. Alij, profectiones.

In manu, id est, ducibus, seu ducentibus.

Altera, i. postea, *Phase*, i. diei, quo Phase immolarunt, seu diei Paschæ. *Manu excelsa*. sc. diuina virtute.

4. *Nam*, abundat, nec est Hebr. Chald. aut in 70.

Diis. Dicunt Hebræi, illa nocte, qua est egressus populus, omnia Ægypti templa corruisse. Hier. epist. 127.

Vltionem, Heb. iudicia.

5. *Ethan*, nomen loci, vnde dictum desertum Ethan.

7. *Contra*, i. prope, vt appareat ex Heb. & 70. Vide inf.

Respicit, Heb. Chal. & 70. est ante.

10. *Super*, i. prope.

11. *Sin* per ס, s.

36. *Sin* per ץ, ts.

48. *Supra*, i. prope, vel vltra.

Contra, i. è regione.

49. *Planioribus locis*. Hebr. & Chald. campestribus.

52. *Titulos*,

52. *Titulos*, i. aras, vel columnas, vel delubra. Chald. templa.

53. *Mundantes*, &c. Heb. expelletis habitatores terræ, & habitabitis in ea 70. perdetis habitatores terræ, & habitabitis in ea. Chald. possidebitis terram, & habitabitis in ea.

54. *Pluribus*. &c. Vide sup. c. 26.

55. *Interficere*, Hebr. & Chal. expellere, 70. perdere.

Quasi clani, &c. quasi d. molestissimi. Alij vertunt, cultros, seu gladios. Chal. sument arma contra vos.

56, *Facere*, sc. si mihi obediretis.

CAPVT XXXIV.

2. *His finibus terminabitur*, Hier. ep. 129. Non acceperunt, inquit, Iudæi tam multa, quia præcepta Dei non obseruarunt.

3. *Sin* per ℵ tf. *Salsissimum*, sc. mortuum.

4. *Circuibunt*, sc. termini. *Senna*, pro Sin.

5. *Torrentem*, scilicet, Rhinocoluram. Vide Genes. 15.

7. *Altissimum*, Heb. & Chal. Hor. est autem alius ab illo, in quo mortuus Aaron.

8. *Emath*, quidam Antiochiam putant. At Hier. epist. 129. epiphaniam Syriæ.

11. *Reblæ*, Hier. putat esse Antiochiam.

Contra fontem Daphnim, Hebr. Chald. & 70. ab oriente Hain i. fontis.

Cenereth, sc. ad lacum Genesareth.

15. *Semis tribus*, pro tribus, & semis, i. dimidia, q.d. duæ tribus, & dimidia.

CAPVT XXXV.

3. *Vburbana*, i. prædia prope vrbes.

4. *Mille*, 70. bis mille passuum, Heb. Chal. & 70. cubitorum. Not. quod erant, vt statim dicitur, duo millia, vndique, sed in prioribus mille, non licebat plantare aut ædificare, vel spatium illud duorum millium passuum incipiebat post milliare à ciuitate, vel passus continebat duos cubitos. Hebr. tamen eadem vox est, quam interpres vertit passum, & cubitum. Fortè verior est sententia, quod dictum est prius mille, explicari postea, vt intelligatur mille bis. sc. duo milia, q.d. spatium per mille passus extenderur, nempe bis mille in omnem partem.

6. *Auxilia*, i. refugium.

Fuderit, sc. hominem occidendo.

8. *Mensuram*, i. proportionem, seu quantitatem.

11. *Nolente*, sic 70. At Heb. & Chal. per ignorantiam, seu, errorem: sic etiam inf.

19. *Interficiet*, i. data sententia à Iudice, poterit interficere: sic inf. Vide Deut. 19. & August. q. 65. in Num. Chal. & hic, & inf. addit, quando fuerit condemnatus in iudicio.

21. *Iugulabit*, Heb. interficiet.

24. *Ventilata*, i. discussa, seu examinata.

26. *Extrà fines*, scil. egressus, vt patet ex Heb. Chald. & 70. & sequentibus.

29. *Sempiterna*, Heb. & Chal. statuta, seu decreta in generationibus vestris.

30. *Punietur*, Heb. occidetur.

34. *Emundabitur*, Heb. non polluetur.

CAPVT XXXVI.

7. *Vxores*, sc. quæ succedunt in hæreditate paterna, q.d. tales non ducentur nisi ab iis, qui fuerint ex eadem tribu.

8. *Fœminæ*, scilicet, succedentes in paterna hæreditate.

13. *Supra*, i. prope, vt vertit Chald.

DEVTERONOMIVM.

Scilicet, de secunda Legis promulgatione.

CAPVT I.

1. *Trans*, sc. respectu Palæstinæ.

Contra, i. è regione.

Vbi auri est plurimum, Hebr. & Dizahab, 70. & Aurifodinas. Chal. vbi dixit: Correptos Iudæos trans Iordanem de peccatis commissis in deserto, & in campestribus, & in Pharan, & in Hasaroth, addit hic & de eo, quod fecerunt vitulum aureum.

2. *Vndecim diebus*, sc. itur, Chald. & 70. iter est vndecim dierum, quod fortè additum à Mose, quia sequenti cap. docturus erat viam, deinde breuiorem vix potuisse ab illis 38. annis confici: tanti refert Deum fautorem habeas an vltorem.

7. *Reuertimini*, Heb. vertite vos. *Maris*, sc. magni.

8. *Fratres*, i. cognatos. *Filios*, i. posteros.

15. *Nobiles*, Hebr. notos, i. spectatæ probitatis.

Qui docerent vos singula. Heb. præfectos tribubus vestris, seu in tribubus vestris, vt vertit Chal.

17. *Accipietis*, Heb. & Chal. timebitis.

Dei iudicium, scilicet, sustinet Iudex personam Dei.

28. *Enacim*, id est, Gigantum, quasi dicat, Gigantes. Sic Homerus filios Achiuorum, pro Achiuos, & Scriptura, filium hominis pro hominem. Anac nomen proprium gigantis.

33. *Metatus est*, id est, designauit, explorauit.

36. *Robora*, q.d. iube esse bono animo.

45. *Audiuit*, scil. volentes ingredi terram promissam.

CAPVT II.

1. *Solitudinem*, sc. Sin.

3. *Sufficit circuire*, i. satis circuistis.

4. *Videte*, i. cauete.

7. *Benedixit*, i. benefecit.

8. *Moab*, est id vrbis, & prouinciæ nomen in finibus Arabiæ.

11. *Emim*, i. terribiles seu horrendos.

12. *Possessioni*, i. quam postea possedit.

14. *Congregatio*, 70. generatio.

15. *Manus*, i. potentia.

20. *Zamzummim*, i. flagitiosos, sceleratos.

23. *Sub omni cælo*, i. vbique.

28. *Tantum*, i. satis.

29. *Fecerunt*: Apparet feciſſe poſtea quod antea negauerant, ſaltem feciſſe aliquos, ſcil. prope quos tranſibant.

CAPVT III.

1. *Baſan*. Hæc eſt Traconitis regio.

2. *Traditus eſt*, Heb. eum tradidi, pro tradã.

11. *Reſtiterat*, i. remanſerat.

Virilis manus, q.d. communis, ſeu vulgaris: menſuratur enim cubitus palmo.

14. *Filius*, i. nepos.

17. *Cenereth*, id eſt, maris, ſeu lacus Geneſareth.

Salſiſſimum, ſcil. mare mortuum. *Contra*, pro, ad.

25. *Egregium*, ſc. in quo templum ædificandum, Deuſque colendus, vel montem.

Libanum, intelligit, vt quod ſequitur, ſit explicatio.

Libanum, ſc. montem, vel locum, vbi templum ex cedris Libani ædificandum, 70. Ante Libanum, Chald. Domum ſanctuarij. Notant quidam dictum Libanum, id eſt, album ob perpetuas niues, vel quia thure abundat, quod Hebraicè Lebanon dicitur.

26. *Sufficit*, ſcilicet, quod à me hactenus accepiſti.

28. *Præcedet*, i. ducet. *Viſurus es*, pro vidiſti, vt verterunt 70.

29. *Phanum*, i. templum.

CAPVT IV.

2. *Loquor*, Heb. Chal. & 70. præcipio.

3. *Cultores*, ſc. Madianitas.

7. *Grandis*, i. eximia, ſeu excellens. *Deos*, Chal. & 70. Deum.

Appropinquantes, i. fauentes.

8. *Cæremonias*, Heb. & Chal. ſtatuta: ſic & inf. *Et vniuerſam legem*, Heb. Chal. & 70. vt vniuerſa lex, ſc. eſt.

Proponam, Heb. Chal. & 70. Do, i. pono.

9. *Et animam*, pro, i. animam.

Verborum, i. rerum.

11. *Cælum*, Heb. cæli cor, i. medium.

19. *Creauit*, Heb. & 70. diuiſit, ſeu diſtribuit, Chal. præparauit. Alij impertiuit.

20. *Fornace ferrea*, i. ſeruitute duriſſima. *Hæreditarium*, i. qui ſit velut hæreditas eius. *Eſt*, i. appareat.

21. *Propter ſermones veſtros*, i. veſtri cauſa.

23. *Sculptam ſimilitudinem*, pro, ſculpturam aut ſimilitudinem, vt Heb. indicant. Chal. ſimulacrum, aut ſimilitudinem.

24. *Ignis*, pro, velut ignis. *Æmulator*, i. zelotes. ſc. qui non patitur alium pro Deo coli, ſed vult ſolus coli.

26. *Cælum & terram*, id eſt, cæleſtes & terreſtres.

27. *In nationibus*, i. inter gentes.

29. *Tota tribulatione animæ tuæ*, Heb. Chal. & 70. tota anima tua, in tribulatione tua.

30. *Reuerteris*, pro, ſi reuerteris.

32. *A ſummo*, i. extremo, q. d. quære ab Oriente ad Occidentem.

33. *Vexiſti*, ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. vexit, ſeu vexerit.

34. *Horribiles viſiones*, Chal. & 70. viſiones magnas. Alij tortores magnos. Vide Sap. 17. & 18.

18. *Deleret*, Hebr. & Chald. expelleret, 70. perderet.

42. *Nolens*, Hebr. Chald. & 70. per errorem, ſeu ignorantiam.

44. *Iſta*, ſc. de qua ſeq. cap.

48. *Sion* per ש ſcribitur. *Sion* autem, qui in Ieruſalem per ץ.

CAPVT V.

1. *In auribus veſtris*, i. vobis audientibus.

3. *Non*, pro, non ſolum, ſic Gen. 32. Non vocabitur, ſc. ſolum, vel q.d. non cum illis, qui in Ægypto mortui, vel *iniit*, pro, init, q.d, Nunc vero iterum init, ſeu renouat nobiſcum, &c.

4. *Facie ad faciem*, Chal. verbum verbo, q.d. per manifeſta verba. *Nobis*, Hebr. Chal. & 70. nobiſcum.

7. *Non habebis*, &c. futura pro imperatiuis.

9. *Tertiam*, i. nepotes, vel pronepotes. Vide Num. c. 14.

11. *Fruſtra*, Heb. & 70. in vanum.

Super te vana, i. vane, ſc. falſo. vanum enim quod veritate vacuum. Hebr. eadem vox, quam ſupra vertit fruſtra, & infra num. 20. vertit falſum.

12. *Sanctifices*, i. ſanctè colas.

14. *Sabbati*, pro ſabbathum. *Id eſt requies*. Id additum ab interprete. *Domini*, i. ad honorem Domini.

15. *Obſeruares*, Hebr. faceres, i. celebrares, ſcil. in memoriam illius beneficij.

22. *Magna*, i. clara, exaudibili, *addens*, q.d. ſemel tantum locutus.

25. *Caro*, i, homo.

26. *Quid eſt omnis*, &c. poteſt etiam ex Hebr. ſic verti. Quis vnquam audiuit viuentis Dei vocem, qui de medio, &c. & vixit? in quem ſenſum videntur 70. vertiſſe. At Chal. vt noſter.

29. *Quis det*, pro, vtinam, q. d. vellem, ſeu opto.

31. *Cæremonias*, Hebr. ſtatuta, Chal. pacta, 70. iuſtificationes, & ſic fere ſolent vbicunque nos cæremonias legimus.

33. *Protelentur*, i. prorogentur.

CAPVT VI.

3. *Amplius*, Heb. Chal. & 70. valde.

7. *Narrabis*, Hebr. repetes, id eſt, inculcabis.

Dormiens, i. accumbens, vt dormias.

8. *Mouebuntur*, Hebr. erunt vt frontalia, vide cap. 11.

9. *Et oſtiis*, pro, i. oſtiis, ſc. poſtibus.

11. *Extruxiſti*, Hebr. Chald. & 70. impleuiſti.

13. *Iurabis*, non iubet iurare, ſed prohibet per aliud nomen iurare, Aug. in Deut. 12.

15. *Æmulator*, i. qui conſortem in amore non patitur, ſcil. vult ſe ſolum, vt Deum coli, & ſumme amari, vt par eſt.

16. *Tentationis*. Vide Exod. 17.

18. *Placitum*, Heb. & Chal. rectum.

20. *Cras*, i. poſteris temporibus.

24. *Legitima*, Hebr. ſtatuta, Chald. præcepta, 70. iuſtificationes. *Vitæ noſtræ*, Heb. & Chald. vt viuificet nos, 70. vt viuamus. *Eſt*, i. apparet.

25. *Noſtri miſericors*, Heb. iuſtitia nobis, i. miſericordia, 70. miſericordia nobis, Chald. præmium nobis.

Coram Domino, i. ſic, vt ei placeamus.

CAPVT

CAPVT VII.

6. *DE cunctis*,Chal.& 70.præ cunctis.
7. *Vobis iunctus est*,i.vos est complexus,& valde, Chald. complacuit in vobis, 70. assumpsit vos.
8. *Custodiuit*,i.seruauit.
9. *Mille*,i.plurimos.
10. *Reddens*,sc.pœnam.
14. *Inter omnes*,Hebr.Chal. & 70.super omnes.
15. *Nouisti*,i.vidisti,sc.quibus plagis Ægyptum percusserim.
16. *Deuorabis*,Chal. consumes. *Omnes populos*, 70 omnia spolia gentium.
19. *Plagas*,Hebr.& 70.tentationes, Chal.mirabilia.
20. *Crabrones*, sc.muscas venenatas. *Latere potuerit*,Heb.Chal.& 70.latuerint.
22. *Pariter*,Heb.Chald.& 70.cito,i.subito. *Bestiæ terræ*,i.feræ.
25. *Offendas*,Heb.illaqueeris.
26. *Anathema*, q.d. ne fias Deo abominationi, & ab eo destruaris.
Anathema est,i.debet prorsus destrui.

CAPVT VIII.

1. *CAue*,pro,vide.
2. *Nota fierent*, non vt ipse cognosceret, inquit Aug.q.13.in Deut.Heb.vt sciret,i. scire faceret,Chal.vt sciretur; & sic etiam potest verti ex Heb.70.verterunt vt noster.
3. *Penuria*,Heb.Chal.& 70.fame. *Verbo*,i. re,q.d.in eo,quod Deus voluerit. *Ore*, i.voluntate, seu imperio,sc.quod voluerit,seu iusserit.
4. *Subtritus*,sc.deficientibus calceis,q.d. nec calcei vetustate consumpti. Vide inf.c. 29. Chal.calceamenta tua non sunt contrita, 70. pedes tui non occalluerunt. Hebr.pes tuus non tumuit, seu non fuit discalceatus.
5. *Vt recogites*,Heb.& recogitabis, seu recogita. Chal.& 70.& scies,seu cognosces.
9. *Lapides ferrum*,q.d.vbi fodinæ ferreæ.
15. *Dipsas*, serpens est, qui morsu inducit sitim maximam,vnde & nomen accepit Heb. & Chald. locus siticulosus,q.d.aridus,seu sine aqua,vt statim explicatur,70.δίψα,*dipsa*,i.sitis.
20. *Deleuit*,pro,delebit, vel loquitur de iam deletis.

CAPVT IX.

1. *HOdie*,i.hoc tempore,seu paulo post.
2. *Enacim*,i.gigantum. Vide sup.c.1.
Vidisti, Hebr.nosti, q.d.de quibus per auditum nosti,quod nemo eis possit resistere,in quam etiam sententiam vertunt Chal.& 70.
4. *Deletæ sint*, scil. illo tempore, vel pro, deendæ.
5. *Æquitatem*,Heb.& Chal.rectitudinem. *Deletæ*,pro,delendæ.
12. *Demonstrasti*,Heb.præcepi, Chal.& 70. præcepisti.
17. *Proieci*, vide Exod. 32. *Torrentem*,i.aquam torrentis,quam,sc.eis dedit potandam.
22. *Intendo*,vide Num.11.
Tentatione, vide Exod. 17. *Concupiscentiæ*,vide Num.11.
25. *Iacui*,&c.Redit ad id,quod supra dixerat,nisi fortè bis id factum fuerit, terque fuerit in monte per 40.dies,& 40.noctes.

CAPVT X.

6. *BEroth*, dicitur etiam Cades. Vide Numer.20.
Mosera, dicitur etiam Hor.vide Num.20.
Mortuus[i], scilicet, 40. anno postquam peccauit Exod.32.
7. *Gadgad*,dicitur etiam Oboth.Num.20.
8. *Separauit*,Heb. Chald.& 70.separauit Dominus.
Benediceret,id est,benè precaretur populo. Vide Num.6.
10. *Steti*,videtur redire ad id, quod dixit in fine c.9.
14. *Cælum cæli*,Heb.cæli cælorum, i. cæli altissimi,vel q.d.& cæli,qui apparent, & qui supra illos sunt.
15. *Et tamen*,Heb.tantummodo. *Et amauit*,explicatio præcedentis.
16. *Circumcidite præputium*, i. auferte impedimenta.
17. *Munera*, sc. vt iudicet iniustè, vel propter illa.
20. *In nomine illius*,sc.& non per Idola.
21. *Laus tua*,i.de quo gloriari debes, vel quem semper laudare.

CAPVT XI.

1. *PRæcepta*,Heb.obseruationem,i.quæ obseruari vult,sc. quæ sequuntur,cæremonias,&c.
2. *Cognoscite*, i. cogitate,recordamini. *Disciplinam*,sc.qua vos Dominus erudiuit.
10. *Ducuntur*,sc.per sulcos.
12. *Inuisit*,70.visitat,Heb.quærit,Chal.requirit, q.d.curat.
14. *Dabit*,sic 70.At Heb.& Chal.dabo. *Temporaneam*,sc. Autumno iacta semente. *Serotinam*, sc. Vere,quando seges grandior.
18. *Collocatæ*,Heb.sint in frontalia.
19. *Illa meditentur*,Heb.de illis loquantur. *Accubueris*,sc.vt dormias.
20. *Super postes*, Hyperbolica commendatio. Aug.in Deut.
21. *Quamdiu cælum imminet terræ*.Heb. Chal.& 70.sicut dies cæli super terram.
23. *Eas*,i.earum bona.
24. *A deserto*,sc.Meridie. *Libano*, scil.Septentrione.
Euphrate,sc. Oriente,ex parte. Not. id accidisse tempore Salomonis.
26. *Benedictionem*,& maledictionem,i.felicitatem,& infelicitatem.
28. *Ostendo*,Heb.Chal.& 70.præcipio.
Ignoratis, scil. esse Deos. solum enim verum Deum nostis esse Deum,vel q.d. antea vobis ignotos.
29. *Garizim*,Vide inf.27.c.& Ios.8.
30. *Contra*,i.è regione. *Quæ est iuxta*,&c.proiis omnibus, Hebr.est solum,iuxta Elone, i.querceta Moreth(qui locus secundum quosdam est iuxta Sichem.At Hier.in locis Heb.ait Garizim[1], & Hebal esse prope Iericho,& non prope Sichem.At Iud.9. apparet Garizim esse prope Sichem. Sed dicerem esse alium eodem nomine)Chald. in latere planitiei Moreh,70.prope excelsam quercum.
32. *Ponam*, Hebr. & 70. do i. propono, Chald. pono.

CAPVT XII.

4. *Ita*, scilicet, vt gentes quouis loco sacrificantes, &c.

6. *Manuum*, i. manibus oblatas, vel manuum labore prouenientes.

7. *Lætabimini*, i. prosperabimini.

11. *Quiquid præcipuum*, &c. Hebr. omnem electionem votorum vestrorum, i. quidquid ex animi electione voueritis. Chald. omnia optima votorum vestrorum, 70. omne electum donorum vestrorum, &c.

12. *Epulabimini*, Hebr. Chald. & 70. lætabimini.

15. *Benedictum*, i. opes. *Siue immundum*, &c. Chald. & 72. tam immundus, quàm mundus comedet eam, sicut capream, &c. & sic noster vertit infra locum similem.

Capream, & ceruum, quæ, scilicet, animalia munda, quibus vesci licet, etsi non offerre.

16. *Quasi aquam*, id est, totum, vt nec gutta remaneat.

17. *Decimam*, Vide infra cap. 14. quam liceret comedi.

19. *Derelinquas*, i. deseras.

23. *Pro anima est*, q. d. eo vita alitur, & conseruatur.

30. *Cæremonias*, Hebr. Chald. & 70. deos.

32. *Tantum facito*, i. ne quid aliter facias addendo; aut minuendo, vt statim dicitur. Alioqui non esset locus Christi præceptis legi additis, quæ tamen non sunt contraria iis, quæ hic præcipiuntur.

CAPVT XIII.

1. *Prophetes*, i. qui se Prophetam dicat
3. *Palam fiat*, Chald. sciatur.

9. *Interficies*, scil. per sententiam Iudicis prius condemnatum, illi enim prius denuntiandus, vt 70. indicant.

13. *Belial*, i. sine iugo, q. d. impij, peruersi. Hieron. 4. Ephes. ait diabolum etiam dictum Belial, quod à se Dei iugum abiecerit.

16. *Domino*, i. in Domini honorem. *Tumulus*, i. aceruus lapidum.

17. *Anathemate*, i. rebus illis, quæ debent prorsus destrui.

18. *Audieris*, i. obedieris.

CAPVT XIV.

1. *Estote*, sic etiam 70. At Hebr. & Chald. estis. *Incidatis*, scil. cultris, aut vnguibus more Gentilium.

Caluitium, scil. tonsa capitis parte anteriori. Hebr. Caluitium inter oculos vestros. *Super mortuo*, i. ob aliquem defunctum.

2. *De cunctis*, Chald. præ cunctis.

5. *Bubalum*, i. bouem syluestrem. *Tragelaphum*, id est, Hircoceruum. Alij Hircum syluestrem. *Pygardum*, species est Aquilæ. Alij, Damam. Alij, vnicornum, scil. incerta significatio est nominum Hebræorum, præsertim propriorum animalium, herbarum, lapidum, &c. eoque tanta varietas interpretum.

7. *Cherogryllum*, Chald. cuniculum.

10. *Et squamis*, pro, aut squamis.

12. *Haliætum*, i. marinam Aquilam.

13. *Ixion*, vulturis genus est.

18. *Onocrotalum*: Alij ciconiam.

19. *Reptat* sc. quatuor pedibus, vt dicitur Leu. 11.

21. *Hædum*. Vide Exod. 23.

23. *Comedes*, scil. de parte eius decimæ, quæ dabatur Leuitis Ierosolymitanis. Vide Num. 18. Quidam tamen aiunt significari hic secundam decimam, & paulo inferius tertiam.

Primogenita. Hæc dabantur sacerdotibus, vt dicitur. Numer. 18. sed, vt hic indicatur, etiam ex ipsis edebant offerentes. Vide cap. sequenti & Ioann. 2.

28. *Tertio*, scilicet, in fine, vt indicant Hebr. Chald. & 70.

Aliam, scil. præter eam, quæ quotannis debebatur.

CAPVT XV.

1. *Septimo*, scilicet, in fine, vt indicant Hebr. & 70.

3. *Peregrino*, i. non Iudæo, à Iudæo, qui non erat soluendo, repeti non poterat.

4. *Mendicus*, q. d. ne patiare Iudæum mendicare, sed subueni. Vide paulò inferius, vbi ait, non defuturos pauperes, vel significat tantam fore bonorum abundantiam, si Dei legem seruent, vt nemo cogatur mendicare: alioqui non defuturos pauperes.

6. *Fœnerabis*, i. mutuum dabis.

9. *Fiat tibi in peccatum*, i. Fias reus peccati, vel pro peccato puniaris.

11. *Pauperes*, scil. priuati, nam publici mendici non erant, vt quidam volunt. At videtur contradicere Luc. c. 16. Vide supr.

12. *Venditus*, sc. se ipse vendiderit. Not. quod tales non dimittebantur, nisi post septem annos, etiam si interueniret annus remissionis.

14. *Viaticum*, Hebr. quod portet onustus, q. d. abundanter.

17. *Similiter facies*, sc. donando libertate, non autem perforando aurem.

18. *Non auertas*, &c. Hebr. Chald. & 70. Ne tibi durum videatur, quod eum liberum dimiseris. *Iuxta mercedem*, q. d. illud seruitium est meritum libertatis, tanquam mercedis, Hebr. & Chald. duplici mercede mercenarij, i. duplici tempore quam solet mercenarius. Hic enim apud Hebræos per tres annos solum operas locabat.

19. *Sanctificabis*, i. offeres, vt rem sanctam, seu dedicatam Deo.

20. *Comedes*, scilicet, partem datam à sacerdotibus.

23. *Quasi aquam*, scilicet, ita vt nihil remaneat.

CAPVT XVI.

1. *Facies Phase*, id est, immolabis Agnum Paschalem, vel victimas in Pascha offerri solitas. Vide Ioann. 18.

2. *Et de bobus*, sc. victimam aliam, Chald. & victimam sanctificatam de bobus.

3. *Afflictionis*, sc. Ægyptiacæ monumentum. *Pauore*, sc. tanto, vt non potueris panem fermentare. Hebr. Chald. & 70. festinatione.

6. *Occasum*, Hinc apparet, quid sit inter duas vesperas. Vide Exod. 12. *Quando*, sc. illa nocte egressi, vt supra dictum est. 7. *Consurgens*, sic etiam Chald. At Hebr. & 70. vertens te, q. d. reuerteris.

Coques, i. parabis, sc. assando.

8. *Collecta*, i. solemnitas, sc. collecto populo. *Opus*, sc. seruile. Vide Leuit. 23.

9. *Ab ea die*, &c. id est, ab ea die quo est oblatus

tus manipulus primitiarum, qui primum metitur, vt interpretatur Chald.

10. *Iuxta benedictionem*, &c. i. pro facultatibus tibi à Deo datis.

11. *Epulaberis*. Hebr. Chal.& Septuaginta, lætaberis, sic & infra.

Habitet nomen eius, i. colatur ipse.

18. *Magistros*, sc. viros sapientes, Hebr. & Chald. Præfectos. 70. magistros.

19. *Non accipies*, &c. alloquitur Iudices. *Personam*,q.d.ne habeas respectum, seu rationem dignitatis litigantis. *Mutant*, Hebr. & Chald peruertunt. *Verba iustorum*, i. causas iustas. Chald. verba recta.

20. *Iuste quod iustum*.Sic etiam 70.At Hebr.iustitiam,iustitiam,i.ipsam iustitiam, seu nihil aliud nisi quod iustum est. Chald. quod iustum est, & verum.

22. *Quæ odit*, q.d.ritu gentilico, seu modo quo solent idololatræ.

CAPVT XVII.

1. *Vt quidpiam*, pro,id est, quidpiam.
2. *Portarum*, i. vrbium.

3. *Omnem militiam cæli*,i.aliquam ex cœli stellis. 70. aliquid ex ornatu cœli.

7. *Malum*, id est, auctorem mali. Chald. facientem quod malum est. Id est imitatus Paulus 1. Corinth. 5.

8. *Sanguinem, & sanguinem*, &c. q. d. in causa sanguinis, litis & lepræ, scil. condemnandus ne sit aliquis, an non. *Lepram, & lepram*, Hebr.plagam, & plagam, i. lepram,& lepram,vt verterunt etiam Chald. & 70.

9. *Iudicem*, sc. supremum.

10. *Facies*, id est, iudicabis, seu exequeris.

11. *Iuxta legem*. Hebr. iuxta sermonem legis, quem te docuerint, q. d. iuxta interpretationem legis quam dederint.

Sequerisque sententiam eorum, Hebr. Chald. & 70. & iuxta iudicium, quod dixerint tibi, facies. Atque huc videtur respexisse Christus, cum dixit Matth. 23. Quæcunque dixerint vobis seruate & facite : quæ duo loca sufficere deberent Hæreticis ad resipiscendum, & obediendum Romano Pontifici, & Catholicis Episcopis.

12. *Sacerdotis*, scil. summi. *Et decreto Iudicis*. Hebr. & Chald. vel Iudicis, 70. vel iudicis qui fuerit diebus illis : videtur autem esse explicatio præcedentis, sicut sup.cum dixit, & ad iudicem, vel q. d. sacerdotis summi, aut eius, qui sub illo habet iudicandi in ea causa potestatem, vt solent inferiores iudices Ecclesiastici sub Romano Pontifice.

Malum, id est, pernicioſum hominem. Tales sunt hæretici, ideoque merito puniuntur.

17. *Plurimas*, scil. paucas habere poterat, vt Dauid ; non multas, vt Salomon. August. q. 27. in Deuter. *Quæ illiciant*.&c. Hebr. ne declinet cor eius Chald. ne decipiatur cor eius.70.ne alienetur cor eius. Euenit quidem id Salomoni.

18. *Deuteronomium*, id est, exemplum : vulgo Transsumtum, Hebr.duplum, seu duplicationem, Chald. exemplum. 70. Deuteronomium. *Legis huius*, 70. hoc.

CAPVT XVIII.

2. *Dominus enim*, Chald. munera eis data à Domino.

3. *Iudicium*, i. ius seu ritus, Chald. pertinens ad sacerdotes, q.d.debitum sacerdotibus. *Armum*, Hebr. Chald.& 70. armum & maxillas,

5. *Nomini Domini*, i. Domino.

7. *Stabunt*, i. ministrabunt. *Excepto eo*, i. vltra id.Not.hinc, & ex cap. 14. & Num. 18. apparere non datas decimas, nisi Leuitis in remplo seruientibus. Aliis verò dabantur tertio quoque anno solum.

10. *Lustret*, i. expiet. *Qui ariolos sciscitetur,& obseruet somnia atque auguria*, Hebr. diuinator aut augur, Chald. diuinans, aut horas obseruans. aut auguria.

13. *Cum Domino*, i. coram Domino.

15. *Prophetam*, sc. Iosue in typo, & Christum in veritate.

Sicut me,sc.legislatorem.

21. *Eum*,i.eius prophetias.

CAPVT XIX.

3. *Via*m, scil. ad illas.
4. *Heri & nudiustertius*,, i. antea.

6. *Proximus*,i.cognatus.

11. *Surgensque*, i. insurgens in illum.

13. *Innoxium sanguinem*, i. innocentis occisorem.Complut. legit noxium. At Hebr. innoxium, 70. purgabis sanguinem innoxium, Chald.auferes effundentem sanguinem innocentem.

15. *Stabit*, i. admittetur.*Stabit omne*, pro confirmabitur omne.

Verbum, q. d.accusatio.

21. *Pro anima*, sc. exiges.q.d. eo supplicio afficietur, quo accusatus, si verum fuisset crimen, erat afficiendus.

CAPVT XX.

5. *Dedicauit*, id est, initiauit, scilicet, habitando.

6. *Communem*, i. prophanatam scil.vtendo fructibus, qui per quatuor annos primos erant intacti, 70. & non est lætatus ex ea.

De qua vesci omnibus liceat. Id ab interprete additum explicationis gratia.

7. *Accepit*,sc.in domum.

8. *Reliqua*, id est, verbum additum ab interprete.

9. *Cuneos præparabit*, i. aciem instruet.

14. *Exercitui diuides*, Hebr. Chald. & 70. prædaberis tibi.

CAPVT XXI.

5. *Benedicant*, sc. populo. *Quidquid mundum, vel immundum est*. Hebr. omnis plaga, 70. omnis lepra.Chald. omnis plaga lepræ.

8. *Innocentem*, id est, hominis innocentis interfecti, quasi dicat, ne imputes nobis homicidium.

9. *Tu*, sc. ô populе.

13. *Patrem, & matrem*, id est, patris & matris absentiam.

Vxor tua, sc. ad fidem conuersa.

14. *Opprimere per potentiam*, Hebr. vti eius seruitio,sc.ancillæ, vel (vt alij interpretantur)distrahendo eam ad lucrum, v.g. commutando, aut oppignerando. *Humiliasti*, i.violasti.

17. *Liberorum*,Hebr.virtutis,seu fortitudinis,q. d.virtutis generatiuæ, seu fœcunditatis sic Genes. 49.vbi nos legimus principium doloris mei,Hebr. principium roboris mei. *Primogenita*, i.ius ptimogenituræ.

19. *Iudicij*,

19. *Iudicij*, Hebr. & 70. loci illius, Chald. domus iudicij loci sui.

20. *Comessationibus*, &c. Hebr. & Chald. solum habent, vorator, & potator, 70. pro, potator vertit inebriatur.

23. *Permanebit*, Hebr. & 70. pernoctabit, Chal. permanebit.

Maledictus, i. execrabilis. August. con. Adim. Maledicta mors, quam Christus in ligno euacuauit est enim à peccato.

A Deo, odit enim Deus peccatum, & mortem ideo ad eam suscipiendam, & delendam misit filium suum. August. 14. cont. Faust. Not. quod Chal. loco omnium horum, quia maledictus, &c. vertunt, quia pro eo, quod peccauit coram Domino, suspensus est.

Pendet, Not. quod soli apud Iudæos suspendebantur blasphemi, & idololatræ quod supplicij genus etiam apud Romanos fuit, & Ægyptios, & Persas. Vide Esther. 7. Gen. 40. Cicer in Verrem orat. 7. *Contaminabis*, sc. relinquendo noctu in patibulo.

CAPVT XXII.

2. *Propinquus*, i. prope, q. d. etiam si longe habitet, Chald. etsi non est prope, 70. si autem non appropinquet ad te.

8. *Tecti*, nam in Palæstina tecta plana.

9. *Altero semine*, i. diuersis seminibus.

Sanctificentur, i. polluantur, vt vertit Chald. q. d. pereant, dum alia impediunt. Antiphrasis est, vt benedicere pro maledicere.

10. *Et asino*, sc. quia impares sunt viribus. Clement. 2. Strom. non communicabis, inquit, ex æquo culturam verbi mundo, & immundo, fideli, & infideli.

11. *Contextum*, sc. displicet Deo confusio.

12. *Funiculos in fimbriis*, q. d. loco fimbriarum, vel fimbrias ex funiculis. Vide Num. 15. Hebr. funiculos, seu fimbrias.

Angulos, scilicet, vbi vestis ante, & retro scissa est.

Pallij, i. vestis superioris.

14. *Nomen pessimum*, id est, aliquid, vnde infametur.

17. *Vestimentum*, sc. sindonem, vel indusium, quo vsa prima nocte, quoque exceptus sanguis, Chald. sindonem.

21. *Malum*, i. occasionem peccati, seu malefacientem, vt vertit Chald. sic & infra.

26. *Latro*, Hebr. Chald. & 70. vir. Animam, i. vitam.

27. *Clamauit*, id est, præsumendum est clamasse.

28. *Res ad iudicium venerit*, Chald. & 70. inuenti fuerint, i. deprehensi.

CAPVT XXIII.

1. *Ecclesiam*, i. congregationem, sc. ducta vxore, inepti enim ad generandum.

2. *Ad decimam*, Hebr. etiam in decima, q. d. nullus vnquam ex illis ducet Israelitidem; vel q. d. non ipsi post decimam generationem, quem sensum videtur secutus noster Interpres.

3. *Intrabunt*, scil. ducendo Israelitidem, fœminæ tamen poterant nubere, vt Ruth.

4. *Mesopotamia Syriæ*, sic etiam 70. At Hebr. de Pethor Syriæ fluuiorum, scil. Mesopotamiæ, Chald. de Pethor Syriæ, quæ iuxta Euphratem.

11. *Aqua*, sc. expiatoria ad id præparata.

15. *Domino*, sc. Gentili. *Confugerit*, sc. vt fiat Proselytus Aug. q. 35. in Deuter.

18. *Prostibuli*, Hebr. Chald. & 70. meretricis. *Canis*, sc. venditi, vel permutati, est enim animal palam lasciuiens. *Quidquid illud*, &c. q. d. in quocunque voto.

20. *Alieno*. Apparet id Iudæis licuisse, sc. ad punitionem Gentilium, quidam tamen negant fuisse licitum, sed permissum solum.

24. *Ingressus*, sc. ad vindemiandum mercede conductus.

25. *Intraueris*, sc. mercede conductus ad metendum.

CAPVT XXIV.

1. *Habuerit*, 70. cohabitauerit, Chald. concubuerit.

Scribet, &c. non dicit licere, sed iubet, ne dimittatur sine libello, quanquam fore licebat.

4. *Polluta*, sc. concubitu secundi viri. Hinc videtur non licuisse secundo nubere.

Et abominabilis facta, Hebr. Chald. & 70. quia id abominatio est, sc. illam recipere.

7. *Animam suam oppositit*, i. vitam pro pignore dedit, vt est Hebr. & apud 70. At Chald. quia cum ipsis fit esca omni animæ, q. d. quia necessariæ sunt ad parandum cibum.

7. *Sollicitans*, Hebr. Chald. & 70. furatus.

8. *Incuras*, scil. per peccatum, vt Maria soror Mosis.

Facies. sc. vbi incurreris. Figura hæe sacramenti Confessionis.

13. *Ante solis occasum*, Hebr. & Chald. ad solis occasum, 70. Circa solis occasum.

Iustitiam, quasi dicat, iustus habeberis coram Domino in ea re.

16. *Morietur*, id est, occidetur, scil. iudicis sententia.

CAPVT XXV.

2. *Modus*, sc. lege definitus.

3. *Abeat*, scil. e vita, vel ex eo loco quidam legunt obeat, Hebr. vilescat. Chald. ignominiam patiatur.

5. *Accipiet eam frater*. Poterat accipere, etiam si aliam vxorem haberet. Instin. q. 132.

6. *Appellabitur*, q. d. habebitur prioris filius, eiusque hæres erit.

7. *Portam*, sc. vbi ius dicebatur.

9. *Fiet*, i. æquum est fieri.

11. *Miserebitque*, Hebr. Chal. & 70. accesserit, & miserit.

12. *Abscindes*, sc. ô Iudex.

14. *Modius* Hebr. Epha.

15. *Iustum, & verum*, Hebr. perfectum & iustum.

Æqualis, & verus, Hebr. perfectus & iustus.

18. *Fame, & labore*, Hebr. & Chald. lassitudine, & fatigatione.

19. *Nomen eius*, scilicet, vt detur obliuioni, quasi nunquam fuisset, Hebr. & Chald. memoriam eius.

CAPVT XXVI.

2. *Cartallo*, i. canistro seu sporta.

5. *Syrus*, scil. Laban. *Persequebatur*, Chald. quæsiuit perdere.

Patrem, scil. Iacob.

7. *Humilitatem*, i. afflictionem.

10. *Dominus*

10. *Dominus dedit*. Hebr. Chald. & 70. Tu Domine dedisti.

12. *Compleueris decimam*, i. satis feceris debito soluendi decimas debitas Leuitis in templo, seu tabernaculo seruientibus. Vide supr. cap. 14. & Numer. 18. Decimarum, scil. quæ dabantur Leuitis reliquis, & pauperibus tertio quoque anno. *Tuas*, i. vrbis tuæ.

13. *Sanctificatum*, Chald. decimas sanctificatas.

14. *Luctu*, i. egestate, q.d. non deftaudaui decimis eos, quibus debebantur, ob egestatem meam.

Immunditia. q.d. ad vsum prophanum. *Funebri*, i. in exequiis.

15. *Sanctuario*, Hebr. Chal. & 70. sancto habitaculo.

Et de, pro, id est, de.

16. *Hodie*, i. hoc tempore, vel significatur quotidie id cogitandum, renouandamque mentem ea cogitatione.

19. *Nomen*. sc. celebre. *Sanctus*, i. dicatus.

CAPVT XXVII.

2. *Leuigabis*, scilicet, dealbando, Hebr. linies sic & infra.

3. *Legi huius*, sc. Decalogi, vel omnium præceptorum, quæ hoc libro scribuntur. *Iurauit*, Augustinus Deum iurare est inconcussa veritate firmare.

4. *Præcipio*, sc. erigendos.

8. *Plane, & lucide*, i. litteris claris, & legibilibus.

9. *Hodie*, &c. q.d. cogita te hodie factum Dei populum, & incipe nouam viam.

12. *Benedicendum*, i. precandum bona; vel respondendum Amen, ad benedictiones.

Ioseph, i. Ephraim & Manasse.

13. *Maledicendum*, i. imprecandum mala, vel respondendum Amen, ad maledictiones.

14. *Leuitæ*. Hi erant secundum quosdam in medio Montium.

15. *Maledictus*. Not. quod benedictiones hic omittuntur, vel hæ maledictiones addebantur post benedictiones, & maledictiones, quæ hic tacentur, & forte sunt illæ de quibus cap. sequenti.

Abominationem Domini, quasi dicat, quod Dominus maxime detestatur. *Amen*, id est, ita sit.

16. *Non honorat*. Hebt. vilipendit.

17. *Terminos*, i. limites agri.

20. *Operimentum lectuli eius*, Hebr. oram patris sui, sc. operimentum vxoris patris, Chald. & 70. operimentum patris sui.

21. *Omni*, i. quouis.

25. *Percutiat animam*, i. vitam auferat. *Sanguinis*, i. hominis.

26. *Nec eos opere*, &c. explicatio præcedentis.

CAPVT XXVIII.

2. *Benedictiones*, id est, bona, scilicet, quæ sequuntur.

3. *Benedictus*, i. felix.

5. *Reliquiæ*, i. fructus, qui reponuntur, seu asseruantur, Chal. panaria.

6. *Ingrediens*, & egrediens, i. in actionibus tuis.

9. *Suscitabit*, i. eriget, Hebr. statuet, Chald. constituet.

10. *Inuocatum sit*, q. d. te Dei populum dici, & esse.

12. *Fœnerabis*, i. mutuum dabis sic infra. *Fœnus*, i. mutuum.

13. *In caput*; &c. q. d. Faciet te primum, & non vltimum.

14. *Ad dexteram, nec ad sinistram*, i. nec amore felicitatis, nec timore infelicitatis. August. q. 48. in Deut.

20. *Famem, & esuriem*, 70. egestatem, & esuriem. Alij, maledictionem, & turbationem. *Increpationem*, id est, internecionem, 70. consumptionem.

Adinuentiones tuas pessimas, Hebr. & Chald. malitiam operum tuorum.

21. *Adiungat*. pro, adiunget sic & in seq. vt patet ex Hebr.

22. *Egestate*, alij tumore, vel phthisi. *Frigore*, sic 70. sed deest, Hebr. & Chal. Not. quod Hebr. Chal. & 70. additur etiam, gladio. *Rubigine*, sc. segetes consumente.

23. *Æneum*, sc. non dans pluuiam. *Ferrea*, sc. non dans fructum.

24. *Imbrem*, i. pro imbre.

27. *Partem corporis*, &c. sc. hæmorroidibus, vt est Hebr. & Chald.

28. *Furore*, Hebr. Stupore, Chald. conturbatione, 70. ecstasi.

29. *Dirigas*, i. prosperes. *Calumniam*, 70. iniuriam. sic & inf.

31. *Immoletur*, i. occidatur.

32. *Ad conspectum*, id est, aspiciendo non reuertantur.

35. *Suris*, i. tibiis, Hebr. & Chald. coxis.

40. *Defluent*, i. in nihilum abibunt.

47. *Abundantiam*, q. d. cum te Deus faceret abundare omnibus rebus.

50. *Procacissimam* i. impudentissimam, inhumanissimam.

53. *Vastitate*, Hebræus coarctione, 70. afflictione.

54. *Delicatus & luxuriosus*, Hebr. Chald. & 70. tenet, & delicioſus seu delicatus, vt infra vertit interpres de fœmina. *invidebit*, *ne det*, i. præ tenacitate non dabit.

56. *Invidebit super carnibus*. id est, negabit carnes.

57. *Illuuie secundinarum*, Chald. filiis paruulis, 70. intestinis. *Et super*, pro, id est, super, est enim explicatio præcedentis.

Tuas, i. vrbis tuæ.

64. *Summitate*. i. extremitate.

65. *Deficientes*, sc. præ expectatione.

66. *Credes*, i. fides, q. d. desperabis de vita Not. quod hunc locum ad Christum crucifixum cui Iudæi non crediderunt, referunt Iren. Athan. Tertul. Cypr. August.

68. *Classibus* sc. post captiuitatem Romanam.

Per viam, 70. & per viam.

Dixit, Hebr. Chald. & 70. dixi.

CAPVT XXIX.

3. *Tentationes*, sc. per illa Pharaonis animus explorabatur.

4. *Oculos & aures*, &c. i. intelligere & obtemperare, id vero ob illorum culpam. August. in Deut. q. 50. *Possint audire*, Heb. Chald. & 70. audientes seu ad audiendum.

5. *Adduxit*, sic etiam 70. At Hebr. & Chald. duxi.

6. *Panem*, &c. cito consumpserant allatum ex

ex Ægypto. Auguſtin. quæſt. 51. in Deuteron. *Ego ſum*, 70. ipſe eſt. *Dominus*, ſcil. qui curam veſtri habeo.

9. *Intelligatis vniuerſa*, pro prudenter agatis in omnibus. *Facitis*, Hebr. facturi eſtis.

10. *Coram Domino*, id eſt, coram arca fœderis Domini, vel, coram Deo, qui vbique eſt. *Veſtri, & Tribus*, 70. veſtrarum Tribuum quo etiam modo poſſunt verti Hebr.

Dectores, Hebr. & Chald. Præfecti.

11. *Exceptis*, i. præter. q.d. etiam cæſores lignorum.

12. *Fœdere*, quaſi dicat, vt fœdus ineas cum Domino.

13. *Suſcitet*, i. erigat, Hebr. & 70. ſtatuat.

15. *Abſentibus*, i. futuris, ſc. poſteris.

18. *Fel*, i. peccata grauia.

19. *Benedicat ſibi*, id eſt, ſibi promittat proſperitatem.

Et ambulabo, pro, etiamſi ambulauero. *Prauitate*, Hebr. obſtinatione, Chald. cogitatione, 70. errore.

Abſumat ebria ſitientem, i. faciat animus quod optat, & ſitim ſuam explens inebrietur, quaſi dicat, ſuccedat ſibi ebrietas, id eſt, cupiditati ſatietas, Hebr. vt addat ebriam ſitienti, id eſt, cupiditati, Chald. vt addantur peccatis ignorantiæ peccata ſuperbiæ. Quidam ita interpretantur, & pereat impius doctor cum diſcipulo.

20. *Zelus*, id eſt, indignatio. *Omnia maledicta*, i. ex omnibus aliqua, omnia enim vni non poſſunt euenire. Auguſt. q. 12. in Deut.

23. *In exemplum*, i. inſtar.

24. *Immenſa*, Hebr. Chald. & 70. magna.

26. *Attributi*, i. dedicati, Hebr. qui nihil illis tribuerant, i. à quibus nulla acceperant beneficia, Chald. qui non poſſunt eis benefacere.

28. *Maxima*, Hebr. & Chald. magna, 70. magna valde.

29. *Abſcondita*, ſc. reſeruantur punienda. *Nobis*, q.d. ad nos pertinet punire peccata manifeſta. vel, q. d. quæ apud Deum erat occulta, nobis manifeſtauit, Chald. quæ occulta ſunt, ſint coram Domino, quæ autem manifeſta ſunt, nobis, & filiis, &c.

CAPVT XXX.

4. *Cardines cœli*, i. extrema orbis, ſcilicet, vbi cœlum videtur terræ coniungi.

6. *Circumcidet*, i. purgabit.

8. *Reuerteris*, pro, ſi reuerteris, vel reuertere ergo.

9. *Reuertetur*, Chald. conuertetur, ſcilicet, ab ira.

11. *Mandatum*, i. præcepta Decalogi. *Te*, id eſt, captum tuum. *Procul poſitum*. q. d. ignotum, aut difficile cognitu, vt te proinde excuſes.

12. *Quis noſtrum*, Hebr. & Chald. quis nobis, ſeu, pro nobis ſic & infr.

13. *Ex nobis*, i. pro, nobis.

14. *In ore*, ſcil. ſæpe à Leuitis docebatur, & inculcabatur.

Corde, ſcilicet, ſæpe audiebant, adeoque cogitabant.

15. *Vitam, & bonam*, & 70. vitam, & mortem, bonum & malum.

16. *Vt diligas*, Hebr. Chald. & 70. præcipiens, vt diligas.

CAPVT XXXI.

2. *Egredi*, & ingredi, id eſt, fungi Ducis munere.

3. *Eas*, i. earum terram.

7. *Robuſtus*, i. forti animo. *Diuides ſorte*, ſic 70. at Hebr. & Chald. facies illos hæreditare, ſeu poſſidere.

9. *Scripſi itaque*, pro, iam vero ſcripſerat Hebr. Chald. & 70 & ſcripſit. *Legem hanc*, ſc. Deuteromium. *Portabunt*, ſc. humeris, cum caſtra mouebantur.

10. *Poſt 7. annos*, &c. anno, pro, ſeptimo anno, qui eſt.

14. *Tabernaculo*, i. atrio Tabernaculi. *Præcipiam*, i. dem præcepta aliqua.

19. *Canticum*, ſcil. de quo infrà. *Inter filios*, Chald. contra filios.

20. *Detrahent*, i. ſpernent, Hebr. Chald. & 70. irritabnnt me.

21. *Reſpondebit pro teſtimonio*, i. teſtificabitur contra illos. *Factus ſit*, Hebr. Chald. & 70. faciat etiam.

Pollicitus ſum, Hebr. Chald. & 70. iuraui ſic etiam inf.

26. *In latere*, prope latus, ſed extra. *In teſtimonium*, ſc. legebatur omnibus ſeptimo quoque anno in feſto tabernaculorum à ſummo ſacerdote ſecundum Ioſephum. Vide lib. 4. Antiq. c. 6.

27. *Contentionem*, Hebr. rebellionem, Chald. contumaciam. *Duriſſimam*, i. impatientem iugi, ſeu imperij. *Contentioſe egiſtis*, Hebr. & Chald. rebelles fuiſtis, 70. ad iram prouocantes, ſeu irritantes.

28. *Doctores*, Hebr. & Chald. præfectos.

29. *Cito*, id additum ab interprete.

30. *Carminis*, Hebr. Chald. & 70. cantici.

CAPVT XXXII.

1. *Audite*, ſc. vt teſtes ſitis. *Cœli*, i. cœli incolæ. *Terra*, i. homines.

2. *Vt pluuia*, i. more pluuiæ, q.d. corda auditorum irriget, & fœcundet, Hebr. Stillabit, vt pluuia, 70. expectetur vt pluuia, Chal. Suauis ſit, vt pluuia. *Ros*, ſcilicet, qui terram fœcundare ſolet.

3. *Magnificentiam*, i. gloriam.

4. *Iudicia*, i. iuſtitiæ. *Fidelis*, id eſt, verax in promiſſis.

5. *Non filij*, non ſe gerentes, vt filios decebat. *In ſordibus*, ſc. ſe contaminantes, 70. vituperabiles, Chald. ſeruierunt idolis.

6. *Poſſedit*. ſc. vt peculium. *Fecit*, ſc. corpus. *Creauit*, ſc. animam.

7. *Dicent*, ſc. Dei opera, & beneficia.

8. *Separabat*, ſc. in varias Regiones. *Adam*, i. hominis, Chald. hominum. *Populorum*, ſc. habitantium terram promiſſionis.

Iuxta numerum, &c. q. d. quantum ſufficeret Hebræis. tantum illis dedit habitandum. *Filiorum Iſrael*, 70. Angelorum Dei.

9. *Funiculus*, i. portio, funibus enim diuidebatur hæreditas.

11. *Eum*, pro eos. ſc. pullos, de Aquila enim loquitur.

In humeris, Hebr. ſuper alas, Chald. in fortitudine pennarum.

12. *Solus dux eius fuit*, Chald. Collocabit eos ſeorſum in ſeculo illo, quod ipſe renouaturus eſt.

13. *Excelſam*, i. montoſam, ſeu excellentem fertilitate ſoli, & amœnitate, Chal. fortem.

Petra,

Petra, i. saxosis locis, q. d. etiam rupes abundant melle, & oleo.

14. *Filiorum Basan*, i. pinguium, vt quos alit ait Basan Regio fertilissima.

15. *Dilectus*, forte, directus. Nam Hebr. rectus, Chald. Israel. *Salutari*, 70. saluatore, Chal Redemptore.

16. *Prouocauerunt*, sc. ad indignationem.

Abominationibus, i. idolis.

17. *Deo*, sc. vero, q. d. iis, qui non sunt veri Dij *Venerunt*, i. exorti sunt, vel reperti ad colendum.

18. *Dereliquisti*, sic etiam 70. At Hebr. oblitus es.

20. *Faciem*, Chald. Maiestatem *Nouissima*, q. d. quid eis tandem sim facturus, Chald. notum est coram me, quid erit in nouissimis eorum.

21. *Prouocabo*, &c. q. d. faciam, vt gentium felicitate conspecta, inuideant, vel indignentur.

22. *Succensus est*, pro succendetur. *Inferni*, Hyperbole, q. d. omnia consumet.

Nouissima, i. inferiora, Hebr. & Chald. vsque ad infernum inferiorem. vt plane hic videatur significari inferni ignis, quo damnati cruciantur.

23. *Sagittas*, Chal. plagas. *Complebo*, i. consumam, q. d. omnes in eos mittam.

24. *Morsu amarissimo*, 70. morsu immedicabili, Chald. vexatione spirituum malignorum. *Cum furore trahentium*, Hebr. cum veneno serpentium terræ, seu in terra.

25. *Vastabit*, Heb. Chal. & 70. filiis orbabit. *Intus*, i. intra domum.

26. *Vbi nam sunt*, Hebr. exterminabo eos, Chald. consummabo eos, i. perdam, 70. dispergam eos.

30. *Mille*, i. multos. *Decem millia*, i. multo plures.

31. *Iudices*, q. d. satis aduertunt Deum nostrum esse potentiorem suis diis.

32. *Suburbanis*, sc. agris. *Fellis*, Hebr. veneni sic inf. proxime.

34. *Condita*, i. reposita, q. d. parata illis mala. *Thesauris*, i. occultis dispositionibus. August. con. Aduers. leg.

35. *Tempora*, i. perditionis eorum.

36. *Iudicabit*, i. puniet, sc. impios.

Miserebitur, 70. consolabitur, Chald. seruorum suorum vltionem vlciscetur, q. d. cum ad iudicandum steterit, tum vlciscetur suorum hostes.

Manus, i. potentia, sc. hostium vel impiorum.

Clausi, i. arcium, vel vrbium custodes, aut qui se in tuta loca incluserant.

37. *Eorum*, sc. hostium, vel impiorum Iudæorum.

39. *Solus*, sc. verus Deus, Hebr. & Chald. quod ego, ego sum, sc. solus Deus.

40. *Leuabo*, sc. iurans.

41. *Arripuerit*, &c. q. d. si cœpero facere iudicium.

42. *De cruore*, sc. inebriabo. *Captiuitate*, i. captiuis, q. d. sumens de captis hostibus pœnas, qui nudo capite abduci solent, & etiam radi, Chald. auferam coronas de capite hostium.

34. *Laudate*, &c 70. Lætamini cœli cum ipso, & adorent eum omnes Angeli Dei, Lætamini gentes cum populo eius (quod citatur Rom. 15.) & roborentur in ipso omnes filij Dei. *Eius*, sc. Dei.

49. *Nebo*, pars est montis Abarim. *Contra*, i. è regione.

52. *E contra*, i. è regione.

CAPVT XXXIII.

1. HOmo *Dei*, i. seruus Dei vel Propheta.

2. *De*, pro, in. *Venit*, sc. cum legem dedit.

De, pro, in *Seir*, est in finibus Idumæorum. Vide. Num.

21. *Nobis* Hebr. eis. *Pharan*. Vide Num. 11.

Sanctorum, sc. Angelorum, vt explicant 70. *Millia*, Hebr. decem millia, i. plurimi.

Ignea, i. cum igne data, vel quia præcipuè charitatem docet.

3. *Pedibus*, sc. supplices.

4. *Hæreditatem*, pro, velut hæreditatem ad posteros transituram.

5. *Apud rectissimum*, sc. Deum, q. d. fuit Moses loco Dei, populi Princeps, Chald. in Israel, q. d. Israelis Rex, i. Princeps, & Dux.

6. *Viuat Ruben*, &c. Chald. viuat Ruben in vita æterna, & non moriatur morte secunda, & accipiant filij eius hæreditatem suam iuxta numerum eorum.

Et sit, pro, & non sit. repetitur enim negatio præcedens more scripturæ, q. d. sit eius posteritas innumerabilis, 70. & Simeon sit multus in numero.

7. *Vocem*, i. deprecationem. *Ad populum*, i. simul cum populo sc. ad terram promissionis; vel ad populum reduc ipsum ex bello redeuntem, vt interpretatur Chald.

Eo, sc. Iuda, vel populo. *Erit*, Hebr. Chald. & 70. *eris*, sc. ô Deus.

8. *Perfectio*, &c. q. d. Tu Domine dedisti Aaroni vestem in qua Vrim, & Thummim, sc. sacerdotalem dignitatem. est n. hic Hebr. pro, *perfectio & doctrina*. Thummim & Vrim, viro, sc. Aaroni.

Iudicasti, Chal. probasti.

9. *Qui dixit patri*, &c. q. d. propter te reliquit omnes cognatos, vel pro nullo cognato peruertit iudicium.

10. *Iudicia tua*, &c Hebr. Chald. & 70. docebunt iudicia tua Iacob, & legem tuam Israelem, quamquam potest eodem sensu accipi, q. d. te ô Iacob docebunt iudicia, &c.

In furore tuo, i. ad te placandum loquitur de Mose, & Aaron, & præterita pro futuris. Heb. in naribus tuis, Chald. & 70. coram te. Not. quod omittitur Simeon, forte quia cum Leui intelligitur, nam cum eo simul à Iacob benedictus. quamquam, 70. Simeonis etiam meminerunt. Vide sup.

12. *Confidenter*, i. secure, seu in pace.

In eo, id est, apud Dominum, vel in Beniamin Dominus: id est, in templo, quod in sorte Beniamin.

Quasi in thalamo, Hebr. Chald & 70. protegente se, scilicet, Deo. *Inter humeros*, id est, in medio, scilicet, in medio tribus Beniamin templum ædificatum.

13. *Terra*, scilicet, fœcundata. *Pomis cœli*, id est, fructibus è cœli virtute prouenientibus.

Abysso, id est, Aquis.

14. *Solis*, & *Lunæ*. Luna fructus humectat, sol coquit.

15. *Æternorum*, id est, à mundi, adeoque temporis vniuersi principio.

16. *Nazaræi*, id est, separati, fuit enim solus in Ægypto diu, Chald. dedicati, scilicet Deo 70. glorificati.

17. *Cornua illius*, cornu pro robore, q. d, fortis, vt Rhinoceros.

18. *Exitu*, scilicet, in bellum, quasi dicat, victor eris.

19. *Populos*, id est, alias tribus. *Vocabunt*, scil. aliæ tribus, quasi dicat, inuitabunt, vt se comitentur. *Montem*, sc. vbi templum. *Iustitiæ*, id est, debitas secundum legem.

Inundationem maris, id est, opes per mare aduectas, Hebræus affluentiam maris, 70. diuitias maris. *Arenarum*, i. fodinarum, 70. habitantium prope mare,

20. *In altitudine*, id est, amplitudine, quasi dicat, maxime.

Brachium, & verticem, sc. hostium, q, d. fortes, & principes.

21. *Parte sua*, scilicet terra sibi data.

Doctor, scil. Leuita, qui legem doceret. Leuitæ enim distributi per omnes tribus, Chald. quod in hæreditate sua Moses scriba magnus, & princeps sepultus esset.

Iustitias, id est, præcepta, scil. de comitando reliquas Tribus in terram promissam, quod si de Mose intelligatur, iustitias quidem, id est, mandata Dei fecit.

Iudicium, i. quod æquum erat.

22. *Catulus*, pro, vt catulus.

Fluet largiter, id est, fortiter progredietur, Hebræus, & 70. saltabit, Chaldæus terra eius irrigatur torrentibus fluentibus ex Basan.

De Basan, id est, vt solent leones ex Basan.

23. *Mare*, i. occidentem.

24. *Sit placens*, pro, erit placens, id est, gratus.

Tingat, pro, tinget, q. d. tanto abundabit oleo, vt possit eo pedes lauare.

25. *Calceamentum*, quasi dicat, calcabit terram, vbi metella ferri, & æris.

Senectus, scilicet, felix, quasi dicat, dum viues, felix eris, seu fortis.

26. *Rectissimi*, id est, Israelis, scil. populi Israelitici, Chald. Israel 70. dilecti.

Ascensor, id est, habitator, seu sedens.

27. *Brachia*, i. vires. *Sempiterna*, id est, infatigabilia.

28. *Solus*, id est, non admistus aliis gentibus, *Oculus*, id est, fons, quasi dicat, qui à Iacob vt fonte originem ducunt, 70. fons, Chald. iuxta benedictionem, quia benedixit eis Iacob.

Caligabunt, quasi dicat copia roris, velut caligine obducentur.

29. *In Domino*, i. Domini virtute.

Scutum, scilicet, est Dominus.

Negabunt te, sc. detrectantes tuum imperium Hebr. & Chald. mentientur tibi.

CAPVT XXXIV.

1. *Phasga*, i. qui dicitur Phasga.
Contra, id est, è regione.

5. *Mortuus*, &c. Hæc vsque ad finem cap. addita secundum quosdam à Iosue, vel Esdra.

Iubente Domino. Hebræus iuxta verbum Domini.

6. *Sepeliuit*, scilicet, Deus, vel Angelus.

Contra Phogor, id est, ea parte, qua respicit phanum Idoli Mobitarum.

7. *Dentes moti sunt*, Hebræus fugit vigor, 70. corrupta sunt labia, Chaldæus mutatus est splendor vultus.

8. *Fleuerunt*, non lachrymis, sed pompa funeris. Hieron. epist. 25.

10. *Surrexit*, id est, natus est, seu inter homines extitit.

Facie ad faciem, i. familiarissime.

11. *Quæ per*, Hebr. & 70. ad quæ.

IOSVE,

Scilicet, de Iosue gestis.

Auctor libri incertus, quibusdam Iosue, aliis Samuel, vel Esdras.

CAPVT I.

4. *Eserto*, id est, quod est ad meridiem.

Libano. est à Septentrione. *Euphrate*, partim est à Septentrione, partim ab Oriente. *Hethæorum*, per hos reliqui populi intelliguntur.

7. *Quæ agis*, pro, quæ agere debeas, quasi dicat, prudenter dispones actiones tuas, Chaldæus vt prospereris in omni loco ad quem iueris.

8. *Diriges*, i. prosperabis.

11. *Tertium*, quasi dicat, post paucos dies. Aug. in Iosue quæst. 2. *Fuit*, inquit, hæc dispositio quædam humana, postea Dei prouidentia mutata. videtur potius esse anticipatio. Nam id dictum post missos exploratores.

13. *Omnem terram*, Heb. Chal. & 70. terrã hanc.

14. *Ante*, sc. præcedentes eos.

15. *Contra*, pro, ad.

CAPVT II.

1. *Misit itaque*, pro, miserat autem.
Sittim, locus est in campestribus Moab prope Iordanem.

In abscondito, id est clam populo.

Meretricis, Chald. cauponariæ.

Quieuerunt, id est, manserunt, Hebr. & Chal. cubuerunt.

4. *Tollensque*, id prius fecerat quàm nuncij à Rege venissent.

5. *Porta*, sc. vrbis.

6. *Fecit*, pro, fecerat.

Solarium, id est, tectum, scilicet planum erat, more Palæstinæ.

Stipula, id est, calamis, seu culmis.

9. *Elanguerunt*, Hebr. liquefacti sunt, Chald. fracti sunt.

11. *Elanguit*, Hebræus & Chaldæus liquefactum est.

12. *Misericordiam*,

12. *Misericordiam*, i. beneficium, Chald. bonitatem.

Verum, sic etiam 70. At Hebr. & Chald. veritatis, i. verum.

14. *In mortem*, quasi dicat, pereamus, nisi fecerimus.

Veritatem, sc. promissum implentes.

16. *Reuertentes*, Hebr. Chald. & 70. persequentes, seu qui vos sunt persecuti vt infra vertit Interpres.

17. *Innoxij*, sc. quia seruabimus.

19. *Sanguis ipsius erit in caput eius*, i. erit sibi ipsi causa mortis, 70. reus sibi ipsi erit, Chald. culpa necis eius in caput ipsius. *Alieni*, sc. à culpa, Hebr. Chald. & 70. innoxij. *Redundabit*, quasi dicat, nos erimus rei homicidij, 70. nos rei erimus, Chaldæus culpa necis eius in caput nostrum.

20. *Mundi*. i. immunes, q.d. non tenebimur iuramento.

CAPVT III.

1. *De nocte* Hebræus & 70. mane, Chaldæus in aurora.

Monit, sc. die 27. Martij.

2. *Præcones*, Hebr. & Chald. præfecti, 70. scribæ.

3. *Clamare cœperunt*, Hebr. Chald. & 70. præceperunt populo, dicentes.

4. *Inter vos*, &c. August. q. 3. in Ios. Iam illos nubes deseruerat.

5. *Sanctificamini*, i. parate vos per sanctitatem, seu sanctè.

7. *Dixitque*, pro, dixerat vero.

12. *Parate*, &c. imperfecta sententia cap. seq. perficienda.

13. *Domini Dei*, Hebr. & Chald. Domini dominatoris.

15. *Tempore messis*, Hebr. omnibus diebus messis. Chald. omnibus diebus ætatis, 70. vt in diebus messis.

16. *Vsque ad locum*, Hebr. quæ est ex latere, Chald. quæ iuxta. Not quod noster indicat sic fuisse altas, vt ex vrbe Adam conspici possent, 70. vero vsque ad Adam recessisse, Chald. autem dilatatas fuisse vsque ad Adam vrbem.

Quod nunc vocatur mortuum, Hebr. Chald. & 70. mare salis.

17. *Accincti*, q.d. parati, seu expediti.

CAPVT IV.

1. *Dixit*, pro, dixerat verò. Not. quod hæc vsque ad *vocauitque* per parenthesim legenda. *Vocauitque*, pro, tunc vocauit.

6. *Signum*, sc. rei factæ hoc loco. *Cras*, i. futuro tempore, sic inf.

9. *In medio*, i. intra, sic infr.

10. *Moses*, sc. vt populum instrueret.

13. *Quadraginta*, sc. ex iis, qui proxime dicti sunt.

19. *Mensis*, sc. Nisan, qui respondet nostro Martio, quamquam interdum ettam Aprili. *Contra*, pro, ad.

CAPVT V.

2. *Lapideos*, Chald. acutos. *Secundo*, sc. post factam in Ægypto Aug. q. 6. in Ios. ait, secundo respectu populi, in quo multi non circumcisi.

5. *Colle præputiorum*, sic dictus est locus postea ob hac circumcisionem.

9. *Opprobrium*, scilicet, præputium, vel opprobrium, quod dicebant, Deum eductos ex Ægypto non posse introducere in terram promissam.

Galgala, id est, ablatio, scilicet, quia dictum Abstuli, &c.

11. *Altero*, id est, postridie Paschæ, scilicet, postquam obtulissent primitias Domino. *Polentas*, id est, grana tosta.

Eiusdem anni, Hebræus Chaldæus & 70. eodem die.

14. *Loquitur*, i. loqui vult.

15. *Sanctus*, scilicet, ob meam præsentiam.

CAPVT VI.

4. *Buccinas*, scil. ex cornibus arietis, vt est Hebr. & Chald.

5. *Longior, atque concisior*. Hebr. & Chald. solum est, longior, seu protractior verum id, quando fit subinde conciditur sonus, seu interrumpitur.

Funditus, Hebr. subtus se, scilicet, absorpti à terra.

6. *Iubilæorum*, Hebr. & Chald. arietinas, scilcet ex cornibus arietum factas, sic & infra. Quidam tamen corneas concedunt, arietinas fuisse negant, nec id Hebræum verbum significare.

8. *Clangerent*, id postea factum.

9. *Buccinis*, sc. sacerdotum.

12. *De nocte*, Hebr. Chald, & 72. mane.

13. *Personabat*, scilicet, via, vel campus quotidie.

17. *Anathema*, quasi dicat, prorsus deleatur. *Domino*, id est, ad honorem Domini, vel quasi dicat, consecretur Domino, Chald. ante Dominum.

20. *Vociferante*, scil. postquam audita vox, præcipiens, de qua sup. & sonitus buccinarum, vt statim dicitur.

Corruerunt, scil. absorpti in terram, secundum Hebr. & Chald.

24. *Ferro*, pro ferreis.

25. *Viuere*, i. seruari.

26. *Primogenito*, sc. mortuo.

Nouissimo, scilicet mortuo, quasi dicat, moriantur ei filij omnes antequam absoluat. Vide 3. Reg. 16.

CAPVT VII.

1. *Anathemate*, id est, quod destruendum erat in Dei honorem, aut ei consecrandum.

2. *Hai*. Hæc erat Amorrhæorum, altera autem fuit Ammonitarum.

5. *Sabarim*, id est, confractiones, scilicet, quia ibi confractus exercitus, Chaldæus & 70. vsque dum contererent, seu confringerent eos.

7. *Heu*, Heb. Ah ah. *Vtinam*, &c. Chal. & 70. vtinam mansissemus, & habitassemus trans Iordanem.

9. *Nomini tuo*, q. d. consule famæ tuæ. Dicent enim gentes, te non seruare promissa, nec esse potentem.

11. *Vasa*, q.d. cum supellectili sua.

12. *Eum*, qui huius sceleris reus est, Hebr. Chal. & 70. anathema, sic & infr.

13. *Sanctifica*, id est, præpara. *Anathema*, id est, aliquid de anathemate, seu qui violati anathematis reus est. Talem enim scriptura vocat

anathema, vt patet ſupra & infra, atque hinc ſumptum videtur quod in vſu eſt Eccleſiæ, vt excommunicatus anathema dicatur, quaſi exciſus, ſeu dignus excindi.

16. *Applicuit*, id eſt, accedere fecit ante arcam fœderis.

19. *Gloriam*, ſc. confitendo, vel q.d. ad gloriam Dei dic veritatem.

20. *Domino*, i. contra Dominum, ſic Pſal. 50. Tibi ſoli peccaui.

21. *Coccineum*, Hebr. & Chald. Babylonicum varium.

Regulam, i. laminam, ſeu virgulam, Hebr. Chal. & 70. linguam.

Contra medium, i. in medio.

23. *Dominum*, i. arcam Domini.

24. *Achor*, id eſt, turbationis, ſcilicet, de qua ſtatim.

25. *Conſumpta*, ſcilicet, poſt lapidationem. Hieron. 1. contra Pelag. ait, cum eo combuſta etiam pecora, & liberos, & quidem, Hebr. id indicant, ſcilicet, omnia lapidata, & conſumpta.

CAPVT VIII.

5. *ANte fecimus*, Hebr. Chald. & 70. Ante, ſeu, prius, vbi poteſt intelligi, fecimus, vel fecerunt.

12. *Quinque*, &c. ſcilicet præter illos, de quibus ſupra, erant enim duplices inſidiæ, vel ex illis 30. millibus iſti ſoli erant poſiti in inſidiis.

Bethel, poſtea dicta Bethauen, , id eſt, domus iniquitatis ſeu idoli, ob vitulos ibi poſitos à Ieroboam.

13. *Nouiſſimi multitudinis*, Hebr. & Chald. inſidiæ.

Occidentalem, ſcilicet, vbi erant illa quinque millia, quæ ſe coniunxerant exercitui ne putarentur ſupereſſe aliæ inſidiæ, vel reliquum exercitum vocat partem illam ex triginta millibus, quæ non erat in inſidiis, ſcil. 25. millia.

18. *Leua*, ſcilicet, vt ſignum detur inſidiis.

Clypeum, ſic & 70. at Hebr. & Chald. haſtam & ſic infra.

22. *Contra ſuos*, id eſt, verſus ſuos, ſeu obuiam ſuis.

32. *Deuteronomium*, ſcilicet decalogum, qui habetur in Deuteronomio. Hebr. duplicationem, ſeu, duplicatum, quaſi dicat, exemplum. Vide Deut. 17. *Digeſſerat*, Hebr. ſcripſerat.

34. *Legit*. id eſt, curauit legenda, per ſacerdotes.

35. *Intactum*, id eſt non lectum, vt apparet ex Hebr. & Chald. & 70. *Morabuntur*, ſc. ad fidem conuerſi.

CAPVT IX.

1. *TRans Iordanem*, ſcilicet, reſpectu terræ Moab.

In maritimis, id non eſt Hebr. Chald. nec apud 70.

5. *Pittaciis*, id eſt, fruſtis corij. *In fruſta comminuti*, Hebr. punctati, ſcilicet, mucidi ſeu corroſi, 70. comeſti. ſic infra.

6. *Ad eos*, Hebr. Hiuæo, ſc. erant Gabaonitæ Hiuæi in ſorte Beniamin.

9. *In nomine*, i. ob famam.

14. *De cibariis*, ſcilicet, comedentes in ſignum fœderis.

Os, id eſt, ſententiam.

16. *Futuri eſſent*, Hebr. Chald. & 70. habitarent.

18. *In nomine Domini Dei*, Hebr. per Dominum Deum, ſic & infr.

23. *Sub maledictione*, Hebr. Chald. & 70. maledicti, i. execrati.

26. *Vt dixerat*, Hebr. Chald. & 70. ſic, id quod ſequitur.

CAPVT X.

4. *QVare*, pro, quod, ſeu quia.
Tradidi, pro, tradam.

10. *A facie*, i. coram,

12. *Locutus*, ſcilicet, orando, ne Sol moueretur, &c. *Sol*, id qua diei hora dictum, incertum.

Contra, id eſt, è regione, quaſi dicat, expecta in Gabaon.

13. *Libro iuſtorum*. Quis hic liber fuerit, incertum.

Medio cœli, pro cælo ipſo.

14. *Tam longa*. Iuſtin. in Tripho, ait fuiſſe 36. horarum, Chald. 1. Cant. ait, ſtetiſſe ſolem 36. horis, ſcilicet, duraſſe illum diem 36. horis, ſic enim intelligo. *Obediente voci*, Hebr. Chald. & 70. audiente, ſeu exaudiente vocem.

15. *Reuerſuſque*, poſtea id factum vide finem c.

20. *In Iſrael*, pro ab Iſrael.

37. *Cuncta*, ſc. Habitatores.

40. *Aſedoth*, i. decliuia. Ita quidem, at videtur nomen Regionis proprium.

42. *Impetu*, i. bello, ſc. continuato.

CAPVT XI.

2. *CEneroth*, i. maris Geneſareth.

6. *Vurnerandos*, 70. vulneratos, Chald. occiſos.

Subneruabis, ſcilicet, nolebat eum equis vti in bello, ſed Deo fidere. ideoque illis neruos incidere.

8. *Aquas Maſerephot*, Chald. ſalinas aquarum. Alij combuſtiones aquarum ſic infra.

13. *Vnam*, ſc. ex ſitis in collibus.

15. *Verbum* pro re, more Hebr.

16. *Occidentalem plagam* ſic etiam 70. Alij, loca campeſtria. *Iſrael*, i. earum Tribuum, quæ poſtea dictæ Iſrael, in diuiſione Regni.

19. *Ciuitas*, ſc. ex iis, quas oppugnauit, vel in Regionibus quarum meminit Auguſt. in Ioſ. q. 17. *Se non traderet*, Hebr. & Chald. pacem faceret, 70. quam non traderet, ſc. Deus.

20. *Mererentur*, Hebr. Chald. & 70. obtinerent.

21. *Enacim*, id eſt, Gigantes. *Montanis*, ſcilicet locis.

CAPVT XII.

1. *TRans*, ſcilicet reſpectu caſtrorum Ioſue. Omnem *Orientalem*, &c. loco horum omnium ſolum eſt, Hebraicè omnem planitiem Orientalem.

2. *Mediæ partis*, ſcil. Dominus erat.

3. *Ceneroth*, i. Geneſareth.

4. *Terminus*, ſc. fuit ſubditione Iſrael. *Aſtaroth*. Hic dicitur Iob habitaſſe.

22. *Carmeli*, i, quæ iuxta Carmelum.

23. *Gentium*, Hebr. Goim. Fortè eſt nomen proprium.

Galgal, i. in Gagal, vel iuxta Galgal.

CAPVT

CAPVT XIII.

1. *Latissima*, Hebr. Chald. & 70. multa valde *Quæ necdum sorte diuisa est*, Hebr. Chal. & 70. possidenda.

2. *Galilæa*, Hebr. Chald. & 70. terminus, sc. confinia, seu limites, quasi dicat, Regio, seu Prouincia.

3. *Turbido*, sc. riuulo, qui influit in mare Peluſiacum ad Rhinocoluram. *Irrigat*, Hebr. est contra, seu, è regione, quidam tamen Nilum intelligunt. At est Nili riuus secundum Hieronym. Amos 6. *Contra*, i. ad.

5. *Eiusque confinia*, Hebr. Chald. & 70. & terra Gibli, seu Giblæorum. *Emath.* Antiochiam quidam putant.

8. *Domini*, pro mei.

12. *Raphaim*, i. Gigantum.

14. *Illi*, sc. Mosi seu tribu Leui, sic infr.

15. *Iuxta cognationes*, q. d. singulis pro rata parte.

25. *Filiorum Ammon*, sc. olim, sed captam à Rege Sehon.

27. *Reliquam*, pro, & reliquam. *Cenereth*, i. Geneſareth Lacus est longitudine (secundum Ioseph lib. 3. bel. Iud. cap. 18.) centum stadiorum, latitudine vero 40.

31. *Filiis*, i. nepotibus.

CAPVT XIV.

2. *In manu Moysi*, i. per Mosen.

6. *Cenezæus*, id est, filius Cenez. Vide infra cap. 15.

10. *Quadraginta & quinque.* Hinc quidam colligunt 7. annis diuisam terram à Iosue, quod Caleb quadragesimo missus sit cum exploratoribus, deinde annis 38. vagati sint in deserto, secundo enim anno ab egressu ex Ægypto missus est.

12. *Enacim*, i. Gigantes.

13. *Benedixit*, id est, laudauit, vel bene est precatus.

Hebron, scil. agrum, & subiecta ei castella. Nam Hebron fuit Leuitarum. Vide infra c. 21.

15. *Adam maximus*, &c. quasi dicat, ille Arbe fuit maximus, id est, clarissimus inter Gigantes, ibique sepultus, vnde vrbi nomen, quamquam nec Hebr. nec Chald. nec apud 70. sunt illa verba (ibi situs est) Chald. homo magnus in fortibus, ipse scil. Arbe, Hebr. Homo magnus inter Gigantes ipse, 70. Metropolis ciuitatum Enacim, ipsa.

CAPVT XV.

1. *In*, per ע tf.

2. *Summitate*, i. extremitate. *Lingua*, i. Promontorio, vel longiori excursu maris instar linguæ, vel littore, Chald. littore.

3. *Egreditur*, i. excurrit.

Scorpionis, scilicet, scorpioni similem.

Sina, id est, vrbem Sin, vnde nomen deserto.

4. *Torrentem*, scilicet, Rhinocoluram. Vide Genes. 15.

5. *Vsque ad extrema*, i. in extremis. *Lingua*, Chald. *littore maris*, sc. salsi.

6. *Beth Hagla.* Hæc Genes. 50. dicitur Area Atad, distat ab Iericho 3. milliaribus, sita inter ipsam, & mare salsum, seu mortuum.

7. *Rogel*, i. fullonis.

8. *Ierusalem*, est in Tribu Beniamin.

13. *Enac*, id est, Gigantum, quasi dicat, celeberrimi inter Gigantes, Chald. illorum fortium forte. *Enac* nomen filij, vnde postea Gigantes dicti Enacim. vide infra.

14. *Deleuit*, scilicet, post mortem Iosue. Vide Iud. 1.

15. *Ciuitas litterarum*, q. d. Academia. Forte ibi studia litterarum.

17. *Cenez*. Apparet patrem Caleb fuisse hominem, vel Aui id nomen, & filius pro nepote positum.

Frater, Alij, fratris.

28. *Pergerent*, scilicet, deducebatur in domum sponsi.

Agrum, scilicet, fertilem.

Vt sedebat in. Chald. demittens se ex. fortè, vt se ad patris pedes supplex iactaret, 70. tamen, vt noster.

19. *Benedictionem*, id est, munus. *Irriguam*, Hebr. fontes, seu, volutiones, 70. fontem, Chald. irrigationes.

Superius, & inferius, q. d. ex parte agri superiori, & inferiori,

62. *Salis*, sc. erat iuxta mare salsum.

63. *Iebusæum*, pro Iebusæos, ita dictos à Iebus Philistæo.

CAPVT XVI.

1. *Et aquas*, scilicet, qua parte, id est, rigatur aquis. *Luzam*, Chald. & 70. in Luzam, scil. valde est prope, vt vnum interdum reputentur, vel est appositio Pro, scil. Luzan. Vide inf. cap. 28.

3. *Magno*, additum id ab Interprete, explicationis causa.

8. *Salsissimum*, & id similiter additum. Quidam mare Mediterraneum intelligunt.

CAPVT XVII.

1. *Machir primogenito*, pro, posteris Machir primogeniti. *Galaad*, id est, Galaaditarum.

2. *Reliquis*, quasi dicat dimidiæ tribui.

4. *Fratrum*, i. cognatorum.

5. *Funiculi*, i. portiones.

9. *Vallis*, pro, ad vallem, seu torrentem, 70. vallem, Chald. ad fluuium.

10. *Mare*, sc. magnum.

11. *Bethsan.* Hæc postea dicta Scythopolis, quod à Scythis habitata est prope mare Galilææ. *Et tertia pars vrbis Nophet.* Hebr. & Chald. tres regiones, seu climata, scilicet, ipsius Dor, 70. & tertia pars Nophet, & vici eius.

13. *Tributarios*, sc. contra præceptum Domini, sed iam Dux illorum non erat Iosue præ senectute. August. q. 20. in Ios.

16. *Non poterimus*, &c. Chald. & 70. Non sufficit nobis Mons, planitiem autem impediunt currus ferrei, &c.

Ferreis, id est, falcatis, scilicet, falcibus instructis.

CAPVT XVIII.

1. *Silo*, est ad Septentrionem Bethel. Quidam putant esse Galgala. *Testimonij*, sc. vbi Dei testimonia, i. præcepta.

7. *Sacerdotium Domini*, i. quæ dantur pro ministerio quo seruiunt Domino.

13. *Meridiem*, scil. respectu Luzæ, quæ ad

Septentrionem respectu Beniaminicæ sortis. *Est Bethel*, sup. c. 16. distinguuntur.

14. *Mare*, sc. salsum, seu, mortuum. *Aphricum*, i. partem meridionalem.

15. *Ex parte*, i. extremitate, vt est Hebr. Chald. vertit à finibus.

19. *Linguam*, Chal. littus, 70. collem, sc. promontorium. Vide sup. c. 15.

Ab Aquilone, q.d. linguam respicientem Aquilonem.

Australem plagam, sc. Iordanis, ad eam enim partem influit in mare.

20. *Qui*, sc. Iordanis.

22. *Bethel*, altera quæ & Luza, de qua sup. est in Tribu Ephraim. Vide Iud. 1.

28. *Ierusalem*, dicitur pars quædam eius esse in Tribu Iuda.

Cariath. De hac dicitur fuisse Zacharias Propheta occisus inter templum, & altare de quo Matth. 23.

CAPVT XIX.

9. *Maior erat*, sc. quam vt eum funiculum solus Iudas possidere deberet.

12. *Fines*, i. limites.

13. *Gethepher*, ciuitas Ionæ prophetæ.

15. *Bethleem*, Altera est in tribu Iuda.

22. *Thabor*, non longè est à Nazareth.

35. *Cenereth*, ab hac dictum mare Genesareth.

47. *Et ipso fine concluditur*, Heb. & Chal. & exiit terminus filiorum Dan ab eis, q. d. defuit eis possessio, seu habitatio.

47. *Lesen*: Hæc postea Cæsarea Philippi dicta, sita ad radices Libani.

49. *Sui*, i. ipsorum, q.d. inter ipsos.

51. *Sacerdos*, sc. summus.

Partitique sunt, Hebr. & Chald. finem fecerunt diuidendi.

CAPVT XX.

1. *Manum Mosis*, 70. Mosen.

3. *Animam*, i. hominem, seu aliquem viuentem.

Nrscius, i. per errorem, & sic inf.

5. *Ante biduum, triduumue*, Hebr. ab heri, & nudiustertius, i. ántea.

7. *Decreueruntque*, Chal. constitueruntque Heb. & sanctificauerunt, i. parauerunt, seu dedicauerunt, 70. & distinxerunt, quo verbo vti solent pro constituere sic illud, & distinxit in labiis suis, & illud, quæ distinxerunt labia mea.

CAPVT XXI.

1. *Cognationum*, i. familiarum. *Per singulas*, i. in singulis.

5. *Reliquis*, scilicet, qui non erant de familia Aaron.

11. *Patris Enac.* Vide sup. c. 15.

18. *Anatoth*, patria Ieremiæ, 3. milliaribus ab Ierusalem.

25. *Geth Remmon*, duplex erat, sic multæ ciuitates eodem nomine in Terra sancta.

26. *Inferioris gradus*, sc. non erant sacerdotes. Heb. Chal. & 70. reliquis, sic & inf.

43. *Omnem*, at non secundum omnem partem, vel dedit postea. August. q. 21. in Ios. ait, datam omnem partim in possessionem, partim in exercitationem, sc. belli.

44. *Nullusque*, pro, fere nullus, vel nullus duce Iosue secundum Aug. q. 22.

45. *Rebus*, i. reipsa.

CAPVT XXII.

6. *Benedixit*, i. bene est precatus.

8. *In multa substantia, atque diuitiis.* Hebr. Chal. & 70. cum multis opibus, & iumentis, seu pecoribus multis.

10. *Tumulos*, i. fines, seu oras, scil. vbi solent esse tumuli congestæ arenæ. Hebr. limites, seu confinia.

In terram, pro, in terra. Apparet ex parte Iericho factum altare. *Infinitæ*, Hebr. Chald. & 70. maximæ.

11. *Contra filios*, Chald. ad latus filiorum, Hebr. in transitu filiorum, scil. vbi Iordanem transierant venientes ex Ægypto.

16. *Sacrilegum*, additum id ab interprete.

17. *In Beelphegor*, i. colendo Idolum Moabitarum.

18. *Hodie*, i. nunc, seu hoc tempore. *Cras*, i. in posterum.

20. *Vnus homo*, q.d. solus peccauerat.

Atque vtinam, &c. Heb. Chal. & 70 & non periit solus, &c.

22. *Fortissimus Deus Dominus*, Heb. bis ponitur id, & in Complut. 70. Deus, Deus Dominus, idque bis, Chal. Deus Deorum Dominus.

24. *Tractatu*, Hebr. solicitudine, seu timore.

27. *Non est vobis pars*, &c. q.d. nihil vobis cum Domino, sc. non est Deus vester.

31. *Liberastis*, &c. q.d. fecistis ne peccarent suscepto contra vos bello.

33. *Laudauerunt*, Heb. benedixerunt.

34. *Vocaueruntque*, &c. Not. quod nomen impositum, fuit testimonium, ratio vero fuit, quæ hic additur, sc. testimonium nostrum, &c.

CAPVT XXIII.

2. *Dvces*, Heb. Chal. & 70. iudices vt etiam cap. seq.

Magistros, Heb. præfectos, Chal. exactores 70. Scribas, i. Doctores, sic etiam inf. c. seq. *Progressioris*, pro, prouectioris.

4. *Diuisit*, Heb. & Chal. diuisi.

7. *Futuræ sunt*, pro, adhuc sunt. Vide inf. Hebr. Chal. & 70. relictæ sunt.

13. *In foueam*, &c. pro, velut in foueam, &c.

14. *Terræ*, pro, hominum, quibus, scil. statutum mori.

Toto animo, i. omnino, seu certissimè.

CAPVT XXIV.

1. *Sichem*, quo, scil. fuerat, iam Arca ad tempus translata, dicta hæc postea Neapolis, distat à Samaria 3. milliaribus. Ab Iericho vero 23. *In conspectu Dei*, i. ante Arcam.

2. *Fluuium*, sc. Euphratem.

3. *Mesopotamiæ finibus*, Hebr. Chald. & 70. trans fluuium, sc. Euphratem.

11. *Pugnaueruntque*, scil. post casum Murorum. Aug. q. 26. in Ios. ait: Pugnare, fuisse claudere portas contra hostem.

Amorrhæus, pro, itemque Amorrhæus. Quidam tamen putant, ex omnibus his populis fuisse aliquos in Iericho, cum oppugnaretur.

12. *Crabrones*, sc. muscas venenatas. August. q. 27. ait:

ait:Multa facta,quæ non sunt scripta,vel esse locutionem metaphoricam.

14.*Perfecto corde atque verissimo.* Hebr.in perfectione,& veritate. Chal.in simplicitate,& veritate.70.in rectitudine,& iustitia.

*In Mesopotamia,*Heb.Chal.& 70.trans fluuium, sic & inf.

19.*Non poteritis,*scil.simul cum idolis. *Æmulator,*i.zelotes,sc.qui non patitur socium in amore, & cultu sui.

20. *Conuertet se,*sc.à benefaciendo vobis, vel q. d.rursum, id enim significat phrasis Hebr. vt alibi notauimus.

23.*Deo,*i.Idola capta in bello.

26.*Scripsit,*sc.addens.

*Volumine,*sc.quod erat in arca.*Sanctuario,*i.loco, quo erat arca.

27. *Audierit*, Aug.q.30. Non lapis audit, sed Christus significatur.

*Negare,*sc.initum fœdus.

29. *Et post hæc,*&c. Hæc ad finem vsque capitis creduntur ab Esdra addita.

32. *Ouibus.* Quidam putant fuisse in nummis ouis imaginem impressam Heb.Chald.&70.agnis. Vide Gen.33.

33. *Gabaath Phinees*, totum est nomen vrbis.

*Filij,*genitiuus est.

IVDICES,

Id est, de Iudicum gestis.

Auctor Samuel secundum Hebræos.

CAPVT I.

2. *Vdas,* i.tribus Iuda.

3.*Sortem meam,*i.partem,quæ mihi sorte obtigit,sc. ab hostibus recuperandam.

5. *Adoni Bezech*, id est. Dominus Bezech.

6. *Summitatibus,*sic etiam 60.Alij pollicibus.

7.*Reges,*regulos intellige.

8. *Oppugnantes,*id factum narratur Ios.15. Fortè per anticipationem.

12.*Dixitque,*&c.id factum post mortem Iosue, etsi supra per prolepsim narratur. Aug. quæst. 3.in Iud.

13.*Frater Caleb minor.* Alij,fratris Caleb minoris:sic etiam inf. cap. 3. vbi 70. apertè dicunt Cenez fuisse fratrem Caleb, non ipsum Othonielem.

14.*Sedens in asino*:Sic etiam 70. At Heb.& Chal. delapsa, seu se demittens ex asino,sc.vt se ad patris pedes supplex abiiceret.Vide Ios.15.

15.*Benedictionem,*i.munus,seu donum.

16. *Filij,*i.nepotis.*Cinæi,*i.Iethro.

*Cognati,*Heb.Chal.& 70.soceri.

*Palmarum,*sc.Iericho,vbi habitauerant.

19.*Vallis,*pro,vallium,i.campestrium.

20.*Filios Enac,*i.Gigantes.Vide Ios.15.

21. *Iebusæum*, pertinebat ad Tribum Iudæ, & Beniamin.Aug.q.7. *Deleuerunt,*scil. Arx mansit vsque ad Dauid.

22. *Bethel*, altera est in tribu Beniamin. Vide Ios.18.

23. *Obsiderent,*sic etiam 70.At Hebr. & Chald. explorarent.

28. *Confortatus est,*i.prævaluit.

35. *Habitauitque,*sc.Amorrhæus.

*Aggrauata est,*i.prævaluit.

*Tributarius,*sc.Amorrhæus.

30. *Petra,*vrbs est Arabiæ, Heb. Chal.& 70.à Petra.

CAPVT II.

1. *Angelus*, i. nuncius, forte Propheta aliquis aut spiritus Angelicus.

Eduxi, loquitur in persona Domini quem repræsentat.

3. *In ruinam*, id est, ruinæ occasio, 70.scandalum.

6. *Dimisit*, pro, dimiserat vero, sc.multo ante Not.scripturam non seruare ordinem.Nam c.1.dixerat Iosue mortuum.

10.*Non nouerunt,*ignorare dicuntur Dominum, qui ei non obediunt.

11.*Baalim,*i.idolis.

13.*Astaroth,*i. simulacra effigie ouium, secundum quosdam.

14. *Vendiderunt,*Heb.& 70.vendidit, Chal.tradidit,sc.more vendentium dedit.

22.*Experiar,*Heb. Chald.& 70.tentem,i.faciam periculum,sic c.seq.

23. *Dimisit ergo*, &c. q. d. Dominus qui futura prouidebat, noluit statim delere illas nationes,&c.

CAPVT III.

1. *Et rudiret in eis,*Hebr.Chald.& 70.tentaret per eas.

*Bella,*sc.superiora.

2. *Eorum,*Heb.Chal.& 70.Israel.

*Satrapas,*i.perfectos seu principes. Vox est Persica.

7.*Astaroth,*Heb.Aseroth,i.lucis,70.lucis.

8. *Tradidit,*Heb.vendidit.Vide sup.c.2.

13. *Palmarum,*sc.Iericho.

15.*Filij Iemini,*i.de tribu Beniamin, Chald.Filij tribus Beniamin.

*Vtraque manu,*sic etiam 70. At Heb.& Chal.dicunt,illum vsum sola sinistra.

16.*Palmæ manus,*70.palmi.Hebr.& Chald.cubiti,sc.tantus erat gladius.Nam de capulo nulla mentio,Chald.Heb.aut in 70.

19.*Galgalis,*,sc.vbi socios dimiserat.

*Idola,*Chal.& 70.sculptilia. Alij,lapicidinæ.*Si-*

lentium,q.d.rex iussit ipsum tacere, donec recederent qui aderant.

20. *Æstiuo*,sc.causa refrigerationis.

22. *Per secreta naturæ*,id non est Heb. Chald.aut in 70.

28. *Transire*,sc.erant tunc Moabitæ in Iericho, vbi etiam videtur occisus Eglon.

29. *Robustos*,Heb.pingues, Chald.terribiles,70. bellatores.

31. *Vomere*,Heb.& Chal.stimulo boum.

CAPVT IV.

2. *Regnauit*,videtur recuperasse regnum maiorum amissum tempore Iosue.

4. *Prophetis*, i. docta in lege, vel quæ habebat spiritum interdum prophetandi. *Lapidoth*. Hunc quidam putant Barac.

5. *Vocabatur*,sc.postea vocata est Palma Deboræ, Heb.Habitabat sub palma Deboræ: *In omne iudicium*,i.ad dirimendas lites.

7. *Ego*,verba sunt Domini. *Cison*,oritur ex Thabor.

11. *Cinæo*. Dicebantur hi Cinæi à Cinæo socero Mosis,vide sup c.1.

Filiis,i.nepotibus. *Hobab*,sc.Iethro,qui sic etiam vocabatur.

Cognati,Heb.& Chal.soceri.

15. *Perterruitque*, Hebr.& contriuit, Chald.& fregit.

21. *Clauum tabernaculi*, quasi dicat, vnum ex clauis seu paxillis, quibus tabernaculum figebatur.

Qui soporem morti simulans defecit.Heb.qui sopore erat oppressus & lassus, 70. & ipse cecidit palpitans inter pedes eius,& expirauit.

24. *Opprimebant*,forte pro,oppresserant.

CAPVT V.

4. *Distillauerunt*,sc.præ timore sudantes,q.d.totus orbis tremebat.

5. *Fluxerunt*, repetitio, videtur autem per montes,& cælos Principes intelligere.

6. *Iahel*,de qua sup.c.4.& inf.

Quieuerunt,&c.q.d.qui iter faciebat, non audebat præ timore ire via Regia.

7. *Cessauerunt*, Chald. desolatæ sunt, 70.defecerunt.

Fortes, Hebr. Pagi, Chald.vrbes, 70.habitantes.

8. *Noua bella*,&c.q.d.inusitata & mirabilia,Heb. cum elegit (sc.Israel) deos nouos, tunc bellum in portis,sc.habuit.

Si apparuerunt, quasi dicat,nemo audebat arma sumere.

10. *Nitentes*,Heb.candidas.

Supra in iudicio, Chal.super iudicium,70.in iudicio, q.d. qui præestis iudiciis, vel qui equitatis commode.

Ambulatis,i.iter facitis.

11. *Ad portas*,q. d.ad egrediendum ex vrbibus intrepide. *In fortibus*,i,in exercitu fortium Israelitarum.

14. *In Amalech*,i.Amalechitas. *Ex Beniamin*, sc.fuit etiam victoria.

15. *Ruben*,scil. dum vult ipse etiam opem ferre, orta est discordia.

16. *Terminos*,sc.inde hostium,hinc Israelitarum. Alij,caulas.

Sibilos,q.d.vt inter pecora maneas, nec adiuues fratres tuos in bello.

20. *Stellæ*,pro,cæleste auxilium,seu Angeli.

21. *Cadumim*,quasi dicat,antiquissimus. Quidam tamen putant nomen esse proprium alterius torrentis.

23. *Angelus*,sc.loquens per me.

25. *Principum*, quasi dicat, pulchra. *Butorum*, pro lac.

31. *Pereant*,sc.vt Sisara. *Splendet*, sc.& subinde fit lucidior.

CAPVT VI.

4. *Apud eos*,Heb.& 70.contra eos.

Sicut erant in herbis,Hebr. & Chald.fructus terræ. *Ad vitam pertinens*. q. d. victum.

8. *Prophetam*, idest, Phineam filium Eleazari secundum Hebræos.

11. *Torculari*,i.loco vbi erat tocular.

14. *Dominus*,i.Angelus Domini. *Scito*, q. d.ne dubita,vel tunc scies, te à Deo mitti. Hebr. sensus est,ego te mitto.

15. *Familia mea*, Hebr. millenarium meum, seu chilias mea:sic sc. vocant familiam ob multitudinem. Id quod Not. ad illud Mich. 5. In millibus Iuda.

16. *Quasi vnum*,i.ac si vnus esset solus, vel omnes ad vnum.

17. *Sis*,sc.Dei Angelus,vel Propheta.

18. *Tibi*.Hebr.Chald.& 70.coram te Aug.notat, non dixisse tibi. Vide q. 36. in Iud. vbi etiam notat obtulisse sacrificium extra Tabernaculum de consilio Angeli, quem Prophetam putabat. A.vide sup.

19. *Medio*,Heb.Epha. *Et obtulit ei*, Heb.Chal.ad eum,& obtulit.

21. *Euanuit*,Heb.abiit seu discessit.

22. *Heu mi*, q. d.actum est de me. Hebr.ah,ah quod aliàs vertit,a,aa.

23. *Dominus*, id est,Angelus Domini,sc.discedens.

24. *Pax*, sc.est,q.d.est auctor pacis, seu salutis. Alij vertunt.Dominus pacis.

Cumque adhuc,&c. Heb.& Chal. adhuc est illud altare in Ephra,&c.

25. *Taurum patris*, scilicet, erat paratus ad sacrificium idolorum. Iubet ergo Deus ex eo loco tolli.

31 *Qui aduersarius*,&c.verba sunt illorum.Heb. & Chal.qui litigauerit pro eo,sc.Baal.q.d.eius causa,seu contra eum, vel in eius defensionem vt sint verba Ioas.

32. *Ierobaal*,i.impugnans Baal, seu litigans cum Baal.Not.quod in hoc versu nulla est mentio Gedeonis,aut Ioas,Heb.Chal.aut in 70.

34. *Abiezer*,sc.cognatos suos.

38. *De nocte*,Heb.& 70.mane,seu diluculo.

Concham,Chal.lagenam. Alij,phialam.

CAPVT VII.

1. *De nocte*,Heb.& 70.mane.Excelsi,Heb. Moreh,videtur esse nomen proprium.

5. *Lingua*,Heb.Chal.& in 70. solum est,lingua, sed manus etiam intelligitur,vt patet ex sequent.& quidem Aug.legit apud 70.etiam,manu.

9. *Nocte*,sc.sequente illum diem.

10. *Puer*,i.famulus.

11. *Vigiliæ*,Heb.& Chal.vltimi.

13. *Tabernaculum*,sc.ducis.

15. *Adorauit*,sc.Deum gratias agens.

16. *Lampades*,sc.ardentes tædas.

18. *Domino, & Gedeoni*,sc.victoria. Alij,Domini,

&

& Gedeonis,ſc.gladius eſt,vt inf.Chald.vtrobique gladius Domini,& victoria Gedeonis.

19.*Trecenti*,Hebr.Chald.& 70.centum. *Noctis mediæ*,Heb.Chal.& 70.mediis.

20.*Gladius*,ſc.vincet.

23.*Crepidinem*, i. limitem, Chald.latus.*Conclamantes*,Heb.acciti,ſeu congregati.Chal.congregati,ſic inf.in verbo *Clamauitque* , ſcil.congregatuſ-que

25.*Viros*,Heb.Chal.& 70.Principes.

CAPVT VIII.

1.*Facere voluiſti*,Heb.Chal.& 70.feciſti.

2.*Quid enim*,&c.Heb.Chald.& 70. quid feci nunc,ſicut vos.

Abiezer,q.d.familiæ meæ. Chal. Meliores debiles Ephraim quam fortes Abiezer.

11.*Eorum qui*,&c.Chal.Arabum.

13.*Solis ortum*,ſcilicet, vna nocte bellum totum confecerat. Alij vertunt, occaſum Chal. Solis introitum.

16.*Contriuit*,ſc.nudos.

18.*Vnus*,pro,vnuſquiſque.

19. *Filij matris*,i.fratres ex parte matris.

21. *Ornamenta*,Heb.& Chal.lunulas,ſc.erant figura lunæ.

26.*Monilibus*,Chal.coronis.

27. *Fecitque*, ſc. in fine vitæ,forte autem à parte totum intelligendum , i. omnia ad Dei cultum pertinentia,Aug.q.42.in Iud.

Fornicatus,ſc.per idololatriam. *In ruinam*, ſc.occaſio idololatriæ.

CAPVT IX.

1.*Fratres matris*, id eſt , cognatos ex parte matris.

4.*Pondo*,i.ſiclos , Hebr. Chald. & 70.argenteos, ſc.ſiclos.

Baalberith.Not.quod Chananæi omnes deos vocabant.*Baal*,i.Dominum:diſtinguebant autem additione, v. g. Berith Zebub , Peor , &c.

Inopes,Heb. Chald.& 70.vacuos,q.d.vanos,ſeu otioſos.

7. *Septuaginta*, ſcil. fere,non enim ſe, nec Ioatham.

6. *Mello* , propinqua erat Sichem. Quidam dicunt non fuiſſe vrbem,& quidem Hebr. Chald.& 70.ſolum dicunt domum *Mello*,i.familiam,Mello, ſic & inf.

7. *Ita vt* , pro , ita , q.d. ſic Dominus vos exaudiat.

9.*Dij*,ſc.in Templis.

Inter,Heb.ſuper,Chal. & 70. vt imperem arboribus.

13.*Deum*,ſc.in libaminibus.

14.*Rhamnum*,genus eſt rubi, diciturque habere vim producendi ignem,vnde inf. egrediatur ignis, &c.ſignificatur verò hic Abimelech,vt in ſuperioribus eius fratres.

15.*Vere*,Hebr.Chald.& 70.in veritate,q.d.bona fide.

Requieſcite, Heb. & 70.confidite , Chald.habitate.

16.*Recte & abſque peccato*,Hebr.Chald.& 70.in veritate,& perfectione.

23.*Miſitque Deus* , &c. vel permittendo , vel poteſtatem dando ad pacem perturbandam , Aug. q.45.

24.*Adiuuerant*,ſc.in cæde,vel regno.

27.*Vaſtantes*.Heb.Chal.& 70. vindemiantes,ſc. quod antea facere non audebant.

Calcantes,ſc.in torculari,ſeu lacu, vt vinum exprimerent.

31.*Oppugnat*,pro,occupat.

33.*Oriente Sole*,i.eius fulgore diluculo apparente,ſic in Euangelio,orto Sole,i.ad ortum veniente, & fulgorem ſuum iactante,Auguſt.quæſt. 46. Heb. Chald. & 70. circa ortum Solis , ſeu , oriente Sole.

37. *Vmbilico* , i.editiore loco,vel medio.

Quæ reſpicit quercum,Hebr. & Chald. quercus Mehonanim,70.quercus aſpicientium. Alij,querceti Augurum,ſeu ariolorum.

41.*Socios*,Heb.Chal.& 70.fratres.

42.*In campum*,ſc.ad ſua negotia.

45.*Sal* , ſcil.ne illic aliquid naſceretur, ſed eſſet ſterile ſolum.

46. *Berith* , id nomen phani , ſeu idoli , à fœdere.

51. *Excelſa*,Heb.Chal.& 70.fortis.

54.*Percute*,Heb.Chal.& 70.interfice.

57.*Maledictio*,i.imprecatio.

CAPVT X.

1.*Patrui*, Abimelech, Hebr.filij Dodo, quod videtur eſſe nomen proprium,nullaq. fit mentio Abimelech.

Montis,Heb.Chal.& 70.in monte.

4. *Sedentes*, i. ſolitos equitare. *Pullos*, ſc.mulos, ſeu mulas.

8.*Amorrhæi*,ſc.olim.

11.*Locutus*,ſc.per Angelum,vel Prophetam aliquem.

12.*Chanaan*,ſic etiam 70.At Heb.& Chald.Mahon,ſc.Mahonitæ.

16.*Doluit*,i.compaſſus eſt.

17. *Conclamantes*,Heb.& Chal.congregati.

CAPVT XI.

2. *Altera* , Chald. alterius tribus , 70. meretrice.

3.*Inopes & latrocinantes*. Heb.& Chal. vacui,i. otioſi,70.inopes.

11. *Locutus eſt*, quaſi dicat , repetiuit illud pactum.

Coram Domino , i. coram arca Domini , vel q.d. velut præſente Domino,qui vbique eſt.

12. *Quid mihi & tibi* ? q.d.quid tibi eſt negotij mecum.

20.*Infinita multitudine*,Heb, Chald.& 70.omni populo ſuo.

Fortiter reſiſtebat , Hebr. Chald.& 70.pugnauit cum Iſrael.

24.*Poſſedit*,Heb.& Chal. poſſidere fecit.

26.*Habitauit*,ſc.Iſrael.

Iordanem,ſic etiam 70.At Heb. Chal. & Complur.Arnon.

Trecentos,non ait ſcriptura,id,ſed tantum refert quid Iephte dixerit.

27.*Huius diei*,Heb.hodie.

35. *Decepiſti*,q.d. magno errore mihi obuiam veniſti,magnoque meo incommodo.Heb.depreſſiſti,ſeu,humiliaſti. *Decepta es*,Heb. & Chal.turbaſti me.

Aperui,ſc.vouendo.

37.*Virginitatem*,q.d. quod cogar innupta mori.

39.*Fecit ei*,&c. Hiero.in 7.Iere.non placuit Deo ſacrificium,ſed animus offerentis.

CAPVT

CAPVT XII.

3. *POsui in manibus*, i. exposui periculo.

4. *Fugitiuus*, q.d. vilis, respectu Ephraim, vt solent qui fugiunt, vel quasi dicat, apostata, qui nos olim deseruit manens vltra Iordanem. *In medio*, sc. duarum tribuum.

6. *Scibboleth*, scilicet per ש sc. Quod interpretatur spica, id additum ab interprete. Alij, aquarum decursum, seu alueum interpretantur, & quidem vtrumque significat.

Sibboleth, sc. per ס s.

8. *Abesan*, Hic quibusdam est Booz.

CAPVT XIII.

5. *NOuacula*, 70. ferrum.

Non tanget, q.d. cauendum ei, ne sinat tangere. Vide inf.

6. *Vir Dei*, i. Propheta.

Quem cum interrogassem, &c. Heb. & Chald. nec ego interrogaui, vnde esset, nec ipse mihi suum nomen indicauit. 70. interrogaui vnde esset, & ipse nomen suum non indicauit mihi.

15. *Faciamus*, i. offeramus edendum, vel mactemus.

Tibi, Heb. Chal. & 70. coram te.

16. *Si me cogis*, pro, etiamsi me cogas. Hebr. & Chal. si me detinebis, q.d. etiam si hic expectem, id enim fuerat, rogatus, nam quod sup. vt acquiescas precibus meis, Heb. detinebimus te, 70. si me coegeris. *Panes*, i. cibos.

17. *Si sermo*, Heb. & 70. cum sermo.

19. *Qui facit mirabilia*, sic 70. at Heb. & Chald. & fecit mirabile quiddam, sc. Angelus, nempe quod sequitur.

20. *Flamma*, scil. ab Angelo excitata, vt quidam volunt, sed videtur potius excitata ab igne, quem sacrificans parauerat.

24. *Vocauit*, sc. mater.

25. *Cœpitque*, &c. q.d. cœpit esse fortis Dei dono.

Castris Dan, est nomen loci proprium. Vide inf. c. 18.

CAPVT XIV.

1. *THamnata*, ciuitas est in monte Ephraim: Vide sup.

4. *Quæreret*, sc. Samson.

6. *Irruit*, Heb. prospere egit. Chal. mansit, 70. direxit, sic inf. & c. seq.

Patri & matri, scilicet, à quibus ipse diuerterat.

7. *Locutus*, sc. coram parentibus puellæ. *Quæ placuerat*, Heb. Chald. & 70. & placuit, scil. mulier illa Samsoni.

8. *In ore*, sic etiam 70. At Hebr. & Chald. in Cadauere.

10. *Filio suo*, Hebr. Chald. & 70. ibi. *Iuuenes*, sc. cum ducerent vxores.

12. *Problema*, i. ænigma, seu propositionem, vt inf.

Sindones, forte indusia intelliguntur. *Tunicas*, Heb. vestes mutatorias, i. pretiosas, seu nouas, quibus veteres commutantur.

15. *Adesset*, i. prope esset, 70. quidam factum id aiunt die quarto.

17. *Septem*, i. reliquis ex septem, vel factum id per omnes septem, sed scriptura non seruat ordinem.

18. *Arasseris*, q. d. nisi meæ vxoris opera vsi essetis.

20. *Pronubis*, id est, sodalibus illis conuiuij nuptialis.

CAPVT XV.

4. *FAces*, sc. titiones.

5. *Comportatæ*, sc. ex agris in aceruos.

8. *Ita vt stupentes, suram femori imponerent*, 70. in tibia circa femur, Chal. equites super pedites, q.d. pedites, & equites, Heb. coxam super femur, seu crura, & femora.

16. *Pulli asinarum*, Heb. Chal. & 70. Asini.

17. *Eleuatio*: Alij, proiectio.

19. *Molarem dentem*, id est, illam maxillæ concauitatem, vbi dens molaris inclusus.

Inuocantis, sc. Deum.

De maxilla, Heb. & Chal. qui est in Lechi, q.d. adhuc est eo loco.

CAPVT XVI.

3. *ETinde*, Heb. Chal. & 70. & media nocte.

4. *Argenteos*, sc. siclos.

7. *Neruiceis funibus*, sc. factis ex neruis boum. Alij, viminibus humidis, vel virgis viridibus, Chal. funibus recentibus, 70. humidis funibus, seu neruis.

15. *Septem*, i. illos multos, qui simul conglobati, vel, q.d. multitudinem capillorum meorum, vel septem partes, in quas diuisi capilli more funium contorti, vel magnam partem capillorum, septem enim multa significant.

Licio, i. ligno, quo tela à texente inuoluitur, vel fila telæ intelligit.

Plexueris, i. implicaueris, seu ligaueris.

17. *Ferrum*, Heb. & Chal. & 70. nouacula.

19. *Cœpit abigere*, &c. Hebr. & Chald. cœpit affligere eum, & discessit ab eo fortitudo, 70. cœpitque humiliari, & discessit, &c.

26. *Dimitte*, pro duc.

27. *Et solarie*, explicatio præcedentis, addita ab Interprete.

CAPVT XVII.

1. *EO tempore*, sc. mortuo Samsone, vel tempore Othonielis, quamquam hæc duo verba ab interprete sunt addita.

2. *Argenteos*, sc. siclos.

Quos seposuisti tibi, Heb. & Chal. acceptos tibi, sc. furto.

Iuraueras, sc. te dedicasse Domino, vt inf. Alij, maledixeras, sc. imprecata malum furi.

Habeo, quasi dicat, ego accepi. *Domino*, pro, à Domino, sc. sis.

3. *Domino*. Not. Dei nomen proprium, idolo tribui. Vide etiam Exo. 32. 1. Reg. 29. 3. Reg. 22. Gen. 31. sc. putabant illi, idola esse veros Deos. *Sculptile*, sc. simulacrum.

Conflatile, i. fusile.

4. *Reddidit*, sc. iterum.

5. *Teraphim*, imagines erant specie humana. Hic vero quidam putant accipi pro instrumentis illius superstitionis, noster idola est interpretatus.

Impleuit manum, i. consecrauit, scil. dando in manum quod offerret.

6. *Rex*, i. gubernator, sc. iudex.

7. *Eius*, sc. Iuda, q.d. qui habitabat cum tribu, seu familia Iuda, vel quæ Bethleem ad Iudæ familiam seu tribum pertinebat.

10. *Argenteos*

10. *Argenteos*, sc. siclos.
Duplicem, sc. æstiuam, & hybernam.
12. *Impleuitque*, vide sup. *Puerum*, i. adolescentem.

CAPVT XVIII.

1. *Sortem*, sc. totam. Vide Iosue 19.
2. *Requieuerunt*, sic etiam 70. At Hebr. & Chal. pernoctarunt.
3. *Quam ob causam*, &c. Hebr. Chald. & 70. quid tibi est hic? sc. negotij.
6. *Respicit*, id est, fauet, seu dirigit, Chald. stabiliuit.
7. *Lais*: Hæc postea dicta Paneas, à fonte Paneade, & Cæsarea Philippi, est ad radices Libani, vbi Ior, & Dan fontes iuncti Iordanem faciunt.
14. *Nostis*, Hebr. & Chald. nunquid nostis?
18. *Idola*, Heb. & 70. Teraphim, Chal. similitudines, sc. imagines erant, seu figuræ, sic & inf.
19. *Digitum*, Heb. Chal. & 70. manum.
20. *Acquieuit sermonibus eorum*, Hebr. Chald. & 70. lætatus est corde.
22. *Conclamantes*, Hebr. & Chald. congregati.
24. *Omnia quæ habeo*, Hebr. Quid mihi vltra? id est, reliquum?
30. *Moysi*, Hebr. Manasse: sed Hebræi legunt Moysi, eius enim Nepos erat. Chald. & 70. Manasse.
Captiuitatis, sc. captæ arcæ tempore Heli.
31. *In diebus illis*, &c. hic incipit cap. 19. secundum Hebræos.

CAPVT XIX.

1. *Fuit*, id quidam putant accidisse post mortem Iosue, antequam iudicaret Othoniel. Alij, tempore Aiod.
2. *Reliquit eum*, Hebr. fornicata est apud eum, Chal. contempsit eum, 70. irata est illi.
5. *De nocte*, Heb. mane, Chal. in aurora 70. diluculo.
8. *Vt paululum*, &c. Heb. conforta cor tuum, moratique sunt, donec dies declinaret, & comederunt ambo. Chal. & 70. magis, vt noster.
10. *Contra*, i. è regione.
Onustos, Chal. & 70. stratos.
16. *Filij Iemini*, i. de tribu Beniamin.
17. *Sedentem*, Heb. facientem iter, i. viatorem, vt vertunt Chal. & 70.
18. *Domum Dei*, scilicet, erat in Silo in monte Ephraim, 70. domum meam, Chal. domum sanctuarij Domini.
20. *Pax tecum sit*, Hebr. pax tibi, q.d. esto bono animo.
22. *Absque iugo*, Chal. impij 70. iniqui.
Abutamur eo, Hebr. Chald. & 70. cognoscamus eum.
23. *Stultitia*, sic etiam 70. Alij, turpitudine, Chal. ignominia.
24. *Scelus hoc contra naturam*, Heb. & Chal. rem hanc ignominiosam, 70. rem hanc stultam.
29. *Duodecim*, sc. duas partes misit duabus dimidiis Manasse tribubus.

CAPVT XX.

1. *Quasi vir vnus*, i. omnes ad vnum.
2. *Anguli*, i. capita, seu primates.
Quadringenta, ita Hebr. Chald. & 70. & Complut.
5. *Occidere*, sc. libidine præpostera.
6. *Vestræ*, Heb. Chal. & 70. Israel.
7. *Quia nunquam*, &c. Heb. quia fecerunt scelus, & fœditatem in Israel.
8. *Vnius hominis*. quasi dicat, vnanimi consensu.
9. *In commune*, Hebr. Chald. & 70. per sortem.
15. *Vigintiquinque*, sic etiam 70. at Heb. & Chal. viginti sex.
16. *Ita sinistra*, &c. sic etiam 70. at Heb. & Chald. qui sola sinistra vtebantur.
18. *Domum Dei*, Hebr. Chald. & 70. Bethel, & hic, & infr. &c. seq. nulla de Silo facta mentione.
25. *Prosternerent*. Not. quod isti ob sua peccata puniebantur, præsertim Idololatriam, quam in tribu Dan permittebant.
27. *Ibi*, sc. in Silo.
33. *Baalthamar*, Chald. in planiciebus Iericho.
34. *Ab Occidentali*, sic etiam 70. At Chald. ex planicie. Alij, ex gramineto, sc. herboso loco.
39. *Putauerunt*, &c. redit ad id, quod supra dixerat.

CAPVT XXI.

3. *IN populo tuo*, Hebræus Chald. & 70. in Israel.
7. *In commune*, Heb per Dominum, 70. Domino Chal. in verbo Domini.
9. *Essent in Silo*, Hebr. Chald. & 70. numeraretur popul.
10. *Decem*, Heb. Chal. & 70. duodecim.
13. *Præceperunt eis*, vt eas susciperent, Heb. Chal. & 70. vocauerunt eos.
19. *Quæ sita est*, pro, in ea parte, quæ sita est.
22. *Peccatum est*, scilicet, non bene custodiendo filias vestras. Not. quod iurarant isti non dare filias suas, dederunt autem alienas, facto consilio, inscijs illarum parentibus. Est autem Hebr. & Chald. totius periodi sensus. Ignoscite illis, cum enim captæ in bello vxores non sufficerent eis, nec vos ei dare voluistis, ne forte peccaretis.

RVTH

RVTH,

Scilicet, Hiſtoria.

Auctor creditur Samuel, vel Eſdras.

CAPVT I.

1. *Nius*, quis iſte, incertũ, Heb. Chal. & 70. in diebus quibus iudicabant Iudices. *Terra*, ſc. Iuda.

2. *Ephratæi*, i. ex Ephrata, Chal. Magnates.

De Bethleem, explicatio præcedentis.

13. *Si eos expectare*, &c. Hebr. Chald. & 70. nunquid tamdiu expectabitis innuptæ, donec creſcant? *Quia veſtra anguſtia*, &c. Heb. & Chal. ſenſus eſt: Maior eſt mea anguſtia, quàm veſtra. *Et egreſſa*, pro, etenim egreſſa.

CAPVT II.

2. *Si iubes*, additum id ab interprete.

13. *Puellarum*, Hebr. & Chald. ancillarum.

14. *In aceto*, Chald. in pulmento cocto aceto.

Congeſſit polentam ſibi, i. far toſtum. Hebr. porrexit ei, (ſc. ipſe Booz, vt dicunt 70.) toſtum ſc. far.

Tulit reliquias. Heb. Chald. & 70. reliquit, q. d. & ſuperfuit etiam, ſc. quod ſecum ferret.

15. *Vobiſcum metere voluerit*, Hebr. Chald. & 70. inter manipulos collegerit.

17. *Modios*, i. ſata.

20. *Gratiam*, Hebr. & 70. miſericordiam, Chald. bonitatem.

CAPVT III.

1. *Requiem*, ſc. nuptias.

9. *Expande pallium*: q. d. ſuſcipe me in tutelam tuam, ſeu in vxorem vt vertit Chal. *Propinquus*. ſcilicet, qui debeas ſuſcitare ſemen cognato defuncto.

10. *Miſericordiam*, Chald. bonitatem. *Iuuenes*, ſc. *inhoneſte*, vt ſolent puellæ.

15. *Modios*, i. ſata, Chald. ſata Hebr. tantum dicitur, & hic & inf. *ſex*, vnde quidam verterunt, epha ſex.

18. *Compleuerit*, Heb. compleuerit hodie.

CAPVT IV.

1. *Ad portam*, ſc. vrbis, vbi olim iudicia fiebant, Chal. ad portam domus iudicij, qui locus Sanhedrim, i. concilij, ſeu conſeſſus Iudicum. Vſurpatum enim id verbum Hebræis à Græco, vt apparet *συνέδριον*, Synedrion. *Vocans eum nomine ſuo*. Heb. Peloni. Almoni; quæ voces ponuntur loco nominis proprij, vt Hiſpanis Iulano Zutano, q. d. ſede hic ô talis: vide ſimile quiddam 1. Reg. 21. & 4. Reg. 6. & Dan. 8.

3. *Vendet*, Chal. & 70. vendit, Heb. vendidit, pro vendet, i. vult vendere.

8. *Dixit ergo propinquo*, &c. Heb. Chal. & 70. dixit ad Booz propinquus, acquire tu, ſeu, poſſide, & detraxit calceamentum, & ait Booz maioribus, &c.

15. *Melior*, ſc. ipſa nurus.

19. *Aram*, Heb. & Chal. Ram.

I. REGVM.

i. de Regum geſtis. Hebr. Primus Samuelis.

Auctores Primi, & Secundi, Samuel, Nathan, Gad. Tertij, & Quarti, Eſdras, vel Ieremias, ita quidam. At quarti non eſſe hos, patet ex Cap. 13. verſ. 23.

CAPVT I.

1. *Ramathaim*, q. d. ex duarum Ramath illa quæ Sophim, dicitur, dicitur & Aramathæa, diſtatque ab Ieruſalem 20. milliaribus. Vide Bed. 1. Reg.

Elcana, erat ex filiis Core de tribu Leui: vide 1. Paral. 6.

Ephrataus, i. in monte, ſeu tribu Ephraim habitans, vel q. d. oriundus ex Ephrata, id eſt, Bethleem.

3. *Aſcendebat*, ſc. ter quotannis, de quo Deut. 16. ſemel autem cum tota familia.

Statutis diebus, Hebr. à diebus in dies, i. quotannis.

Exercituum, ſc. cæleſtium, & terreſtrium.

5. *Triſtis*, Chald. electam Hebr. facierum, id eſt, honorificam, vel irarum, q. d. cum triſtitia.

6. *Æmula*, Hebræos inimica, ſeu, anguſtiatrix.

9. *Domus*, id eſt, atrij. Dicunt quidam in ipſo atrio nec ſacerdotibus ſedere licuiſſe, aut edere.

11. *Domino*, ſcilicet, vt ei ſeruiat, dum vixerit.

Nouacula,

Nouacula, quasi dicat, viuet semper more Nazaræorum.

15. *Infelix nimis*, Heb. ægro, seu, afflicto animo, Chal. tribulata spiritu.

Omne, quod inebriare potest, Heb. siceram.

Effudi, q.d. exposui animum meum totum. Vide Psal. 51.

16. *Filiabus Belial*, q. d. improbam, seu impiam.

Doloris, Heb. & 70. meditationis.

18. *Gratiam*, scil. vt pro me ores. *Mutati*, q.d. non fuit amplius mœsta.

20. *Dierum*, q.d. euolutis aliquot diebus. *Postulasset*, à Saal שאל postulauit.

21. *Solemne*, sc. vt quotannis solebat. Hebr. dierum, i. anniuersariam.

23. *Verbum suum*, quasi dicat, quod per Heli promisit.

24. *In vitulis*, pro, cum vitulis. *Modis*, i. satis, vt patet ex Heb. & 70. vbi legitur, & epha, quæ constat tribus satis.

28. *Fuerit accommodatus*, q. d. dum vixerit, erit donatus Deo, Chal. dum vixerit ministrabit coram Domino.

CAPVT II.

1. IN *Domino*, i. Domini beneficio. *Cornu*, i. robur, seu gloria.

Dilatatum, &c. q.d. habeo iam quod respondeam exprobrantibus sterilitatem. *Salutari tuo*, i. salute à te data.

3. *Sublimia*, i. superba.

Deus scientiarum, atque ideo arbiter conscientiarum. August. 17. de ciu. Chald. Deus nouit omnia.

Ipsi præparantur, &c. q.d. quidquid cogitauit facere, exequitur, vel ab ipso hominum cogitationes diriguntur, 70. Deus præparat adinuentiones suas, Hebr. ipsi directa sunt opera, quasi dicat, cogitata sua, & opera præparat, & dirigit sapientissimè.

5. *Donec sterilis*, &c. pro, adeo, vt sterilis pepererit, &c.

Plurimos, Heb. septem, i. multos. *Infirmata*, i. liberis orbata.

6. *Inferos*, id est, sepulcrum, repetitio præcedentis.

8. *Stercore*, i. statu sordido. *Pauperem*, i. Christum de persecutoribus Iudæis, August. 17. de ciuit. *Teneat*. Hic 70. addunt, præbens votum oranti. i. orantem exaudiens (dato, sc. eo quod optat) & benedixit (pro benedicens) annos iusti Dominus sanctus, & non glorietur prudens in prudentia sua, & non glorietur potens in potentia sua, & non glorietur diues in diuitiis suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur intelligere & scire Dominum, & facere iudicium & iustitiam in medio terræ. Dominus ascendit in cælos, &c. & non habent illud, Domini enim sunt cardines, &c.

Cardines, columnæ, seu sustentacula, sc. terra ipsa quæ est velut mundi fundamentum, vel ipsius terræ fundamenta (vt vocat scriptura) sc. partes in medio solidiores, quibus reliquæ nituntur, & fortè saxeæ.

9. *Pedes sanctorum*, &c. Chald. corpus seruorum suorum iustorum custodiuit à Gehenna, & impij Transgressores verbi sui in Gehennam in tenebris iudicabuntur, ad ostendendum, quod in nemine sit fortitudo puritatis ad diem Iudicij.

Conticescent, scil. cessabunt à prauis huius vitæ operibus,

10. *In cælis*, pro, de cælis, q.d. è cælo interimet. *Fines terræ*, pro, etiam fines terræ, q.d. omnem terram. Aug. 17. de ciu. cap. 4. Vnumquemque ita iudicabit, vt in fine vitæ inuentus fuerit. *Imperium*, Heb. Chal. & 70. fortitudinem. *Regi*, scil. Messiæ. *Cornu*, i. gloriam. Chal. Regnum. *Christi sui*, Hebr. & Chald. Messiæ sui.

11. *Ante faciem Eli*, q.d. sub disciplina, & imperio Eli.

12. *Filij Belial*, Chald. improbi. 70. pestilentes.

Nescientes Dominum, i. non parentes Domino, vt solent, qui superiorem non agnoscunt.

13. *Puer*, i. famulus, vel filius.

14. *Tollebat*, scil. cum sibi de hostia deberetur tantum armus, & pectus. Vide Leu. 7.

15. *Adipem*, sc. hostiæ pacificæ.

16. *Tolle*, sc. solebat offerens dare sacerdoti carnem elixam.

17. *Detrahebant*, Heb. Chald. & 70. contemnebant, scil. nolebant offerre ob sacerdotum auaritiam.

19. *Tunicam*, sc. vestem pro ratione ætatis. *Statutis diebus*, Heb. à diebus in dies, i. annuatim. *Solemnem*, Heb. & 70. dierum, sc. anniuersariam, Chal. solemnitatum, scil. qualis diebus solemnibus offerri solebat.

20. *Benedixit*, i. bene precatus est. *Fœnore*, i. commodato, 70 mutuo.

Commodasti, Heb. commodauit, scil. vterque vestrum.

21. *Magnificatus*, i. magnus factus.

22. *Obseruabant*. Alij, excubabant, sc. orantes. Chald. veniebant ad orandum, 70. Astabant. *Tabernaculi*, i. atrij.

25. *Placari ei potest Deus*, 70. orabunt pro ipso Dominum, Chal. ante Iudices causa tractabitur, q. d. erit locus defensioni, at apud Deum offensum quis possit defendere?

27. *Vir Dei*, i. quidam Propheta. Quidam putant accidisse id ante natum Samuelem. Scriptura enim ordinem non seruat. *Reuelatus sum*, i. innotui, seu me manifestaui.

28. *Omnia de sacrificiis*, i. de omnibus sacrificiis partem.

29. *Calce*, pro, quasi calce, q.d. contempsistis, 70. despexistis. *Templo*, Chald. domo sanctuarij. Hebr. habitaculo, i. tabernaculo.

Comederitis primitias, Hebr. impinguaretis vos primitiis.

30. *Locutus sum*, i. decreueram, seu statueram.

Erunt ignobiles, i. contemptibiles. Heb. Chald. & 70. contemnentur.

31. *Brachium*, i. robur, q. d. dignitatem summi sacerdotij.

Senex, i. summus Sacerdos. Hier. 1. Reg.

32. *Æmulum in templo*, i. inimicum in tabernaculo, Heb. angustiatorem in habitaculo, sc. Domini. Not. id factum fuisse, 3. Reg. 2. deiecto Abiathar de sacerdotio, qui erat ex genere Heli & Ithamar filij Aaronis, & admisso Sadoch, qui erat ex genere Eleazar fratris Ithamar. Not. etiam dictum, videbis, cum ille tamen non esset visurus, sed posteri.

33. *Deficiant*, scil. præ mœrore, videndo alium fungi officio Pontificis. *Tabescat*, Hebr. dolore afficiatur, Chal. contristetur.

35. *Sacerdotem*, scil. Sadoch, abiecto Abiathar, Aug. 17. de ciuit. Christum intelligit. *Ædificabo*, &c. q.d. dabo ei stabilem familiam, seu posteritatem. *Christo*, i. vncto, sc. Rege, qui tunc erit. Reges inungebantur, cum creabantur.

36. *Oretur pro eo*, Heb. se incuruet ei. Chald. se humiliet ei. 70. adoret eum.

Et offerat, Heb. & Chal. vt accipiat. *Buccellam*, sc. partam ministerio sacerdotali.

CAPVT III.

1. *Retiosus*, i. rarus, q.d. rari tunc Prophetæ, Chal. absconditus.

Visio, Chal. prophetia.

Manifesta, i. publicè nota.

2. *Die*, pro tempore.

3. *Extingueretur*, sc. mane. nam tota nocte lucebat, q.d. adeo cæcus, vt nec lucernam noctu posset videre. Quidam ita coniungunt: Antequam lucerna Dei extingueretur, Samuel dormiebat, &c Chal. & lucerna domus sanctuarij Domini nec dum extinguebatur, & Samuel cubans, &c. *Templo*, i. atrio, sc. prope tabernaculum.

4. *Ecce ego*, i. ecce cum me, adsum.

7. *Sciebat Dominum*, i. assuetus erat audire loquentem sibi, vt statim dicitur, *Sermo Domini*, Chal. verbum prophetiæ Domini.

9. *Loco suo*, sc. atrio, Chal. in atrio Leuitarum, sc. parte remotiori à tabernaculo, nam in parte propinquiori erant sacerdotes.

10. *Stetit*, i. astitit, sc. aliqua apparenti forma. *Secundo*, Heb. aliis vicibus, q.d. vt aliàs fecerat, vel, q.d. vocauit illum bis, repetito, scilicet, nomine, vt sequitur, 70. sicut semel, & semel, id est, vt aliis vicibus.

11. *Verbum*, i. rem. *Tinnient*, sc. præ terrore.

12. *Suscitabo*, i. exequar.

13. *Iudicaturus*, i. pœnas sumpturus.

Corripuerit, sc. vt oportebat, Heb. & Chal. prohibuerit.

14. *Muneribus*, i. oblationibus.

17. *Hæc faciat*, &c. q.d. male tibi contingat, vel puniat te Deus. Ita solebant Hebræi sibi, aut aliis imprecari mala, vt & vulgo dicitur: Tale mihi accidat, i. insigne aliquod infortunium.

19. *Non cecidit*, &c. q.d. nihil dixit inane, seu nihil prædixit, quod non eueniret.

20. *Dan*, prius Lais dicta, postea Cæsarea Philippi.

21. *Quoniam reuelatus*, &c. q.d. ibi enim se Samueli manifestare cœpit. *Domini*, pro, suum, q.d. loquendo illi. *Et euenit*, Heb. & fuit, Chal. & notus fuit. Not. quod Heb. hic incipit c. 4. & significatur, Samuelem dixisse populo quod sequitur, sc. de eundo obuiam Philisthæis.

CAPVT IV.

1. *Et factum*, &c. Hæc vsque ad pugnam, non sunt, Hebr, nec in Complut. est tamen pars posterior in 70. *Adiutorij*: id nomen postea impositum.

3. *Percussit nos*, sub. cum ipse per Samuelem monuerit vt egrederemur ad bellum contra Philisthæos.

5. *Vociferatus est*, sc. clamore iubilationis, vt indicant Heb. & Chal. *Clamore*, Chal. iubilatione, & sic inf.

7. *Deus*, sc. Iudæorum. *Tanta exultatio*, Heb. Chal. & 70. simile quid.

8. *Sublimium*, Hebr. fortium, seu illustrium. *In deserto*, i. in mari rubro, quod est prope desertum, 70. & in deserto, Chal. & fecit populo suo mirabilia in deserto.

13. *Expectans*, forte *spectans* legendum, Hebr. & 70. speculans, Chal. prospiciens.

18. *Mortuus est*, scil. quia filios suos delinquentes non abiecerat Hier. 1. con. Ioui. & 1. con. Pelag.

21. *Ichabod*, i. vbi gloria? vel væ gloriæ.

Pro viro suo, Chald. & 70. addunt quia mortui sunt.

22. *Et ait*, pro, dixit inquam. *Eo quod*, &c. verba sunt Auctoris libri.

CAPVT V.

3. *Pronus*, sc. super faciem, vt dicitur inf.

5. *Truncus*, sc. ea pars sola, quæ piscem referebat, (dictus autem Dagon à Dag. i. pisce) vel q.d. reliquum corpus sine capite & manibus.

6. *Et ebullierunt*, &c. Hæc vsque ad finem versus non sunt Heb. nec in 70. nec in Complut.

9. *Manus*, i. percussio, seu plaga. *Extales*, i. partes ani, quæ extant cum procidunt, vt solet in hæmorroidibus.

11. *Pauor*, Heb. contritio, Chald. conturbatio, 70. confusio.

12. *In cælum*, Hyperbole est.

CAPVT VI.

2. *Sacerdotes*, sc. Dagon.

3. *Quod debetis*, Heb. hostiam, seu oblationem, 70. dona, Chald. oblationem expiationis.

5. *Prouinciarum*, Hebr. Satraparum, seu Principum.

Satrapis, i. Præfectis, seu Principibus vox est Persica.

7. *Fœtas*, Heb. & Chal. lactantes.

12. *Itinere*, i. via. *Mugientes*, scil. ob vitulos relictos.

18. *Ab vrbe*, &c. q.d. omnes contribuerunt ad illa donaria. *Abel*, i. luctum. sic dictus locus ob luctum illic editum, de quo paulo post, Chal. tamen, & 70. lapidem interpretantur, Hebr. quidem est Abel, quod luctum significat sed, si l, positum sit pro n, & legatur Aben, seu Eben, lapidem significat, idque secutus videtur Interpres noster. quidam vtrunque coniungentes, interpretantur lapidem luctus magnum. Est autem sensus, contribuisse villas, quæ erant Philisthinorum, etiam proximas illi lapidi, super quem posita est arca. *Quæ erat vsque in illum diem*, Heb. Chal. & 70. vsque ad hanc diem, sc. est seu visitur ille lapis, seu locus.

19. *Arcam*, Hebr. in arca, q.d. quæ intra arcam erant.

De populo, Heb. in populo, Chald. de populi senibus.

Plebis, Hebræus & 70. virorum, Chaldæus virorum in vniuersitate, quasi dicat, popularium. videtur autem totius loci sensus esse, percussisse Deum in eo populo quinquaginta millia, & 70. viros. quamquam Hebræi putant sensum esse 70. quidem solos fuisse interfectos, sed adeo excellentes, vt pro 50. millibus computari possent. potest & sensus esse in eo populo, in quo 50. millia hominum erant, percussos fuisse 70. atque id forte voluit indicare Chald. addens in vniuersitate, q. d. cum omnis populus 50. millibus hominum constaret.

20. *Et ad quem*, &c. q.d. quò arcam, hanc transferemus?

CAPVT

CAPVT VII.

1. *Abaa*, collis erat vrbis Cariathiarim. *Sanctificauerunt*, i. consecrarunt, seu deputarunt, Chal. præfecerunt.

2. *Multiplicati*, &c. q.d. multis illic diebus mansit sc. per 20. annos. *Requieuit*, Hebr. luxit, i. pœnitentiam egit, 70. reuersa est. Chal. quieta fuit. *Post Dominum*, i. sequendo Dominum.

3. *Baalim, & Astaroth*, q.d. deos, & deas. est enim masculinum nomen, & fœmininum.

6. *Effuderunt*, sc. in signum effusi cordis, & ante Deum prostrati, vel q.d. ita pereamus, vt aqua è vase fusa, si pactum cum Deo violauerimus. *Iudicauit*, sc. lites, & controuersias dirimens.

7. *Ad Israel*, i. contra Israel.

9. *Obtulit*, sc. per sacerdotem aliquem. Quidam tamen dicunt, Samuelem officio sacerdotis functum post Eli mortem vide Aug. 17. de ciu. c. 5. & 2. Ret. c. 55. Cypr. lib. 2. epist. 9.

14. *Et terminos suos*, pro cum terminis eorum, Hebr. & Chald. & terminos earum liberauit Israel, &c.

Amorrhæum, i. Philistæos, seu Palæstinos.

CAPVT VIII.

1. *Vdices*, sc. qui ius dicerent.

9. *Contestare*, q.d. testans prius Deum & homines. *Ius*. Hinc quidam colligunt licere Regibus quæ sequuntur, vel ius hic, non quod iustum est, sed consuetudinem, seu morem significat, Heb. iudicium, Chal. statutum.

11. *Ponet*, sc. aurigas.

13. *Focarias*, i. coquinarias.

18. *A facie Regis*, i. propter iniurias à Rege factas.

CAPVT IX.

Iemini, i. de tribu Beniamin, Chald. ex tribu domus Beniamin.

2. *Electus*, Chal. iuuenis, 70. procera statura. *Bonus*, i. pulcher, vel probus, Chald. pulcher. *Melior*, Chal. pulchrior.

3. *Pueris*, i. famulis.

4. *Salisa*, Hæc Gen. 14. dicitur Bale, & Segor. Vide Hier. in Gen.

5. *Terram Suph*, scil. in qua erat Ramath Sophim.

6. *Nobilis*, Heb. & Chal. honorabilis, 70. gloriosus, seu illustris. *Sine ambiguitate*, i. certissimè. *De via*, i. de causa viæ.

7. *Sitarciis*, Hebr. Chald. & 70. vasis. *Sportulam*, i. munus.

8. *Inuenta est*, pro est. *Stateris*, Hebr. & 70. sicli.

12. *Sacrificium*, sc. hostiæ pacificæ. *Excelso*. sc. vrbis loco.

13. *Statim*, Heb. Chal. & 70. sic, q.d. statim. *Benedicit, hostiis*, Chald. benedicit super cibum. *Hodie*. Alij vertunt, hac hora.

15. *Reuelauerat auriculam*, i. indicauerat.

18. *Portæ*, sc. vrbis.

21. *Filius Iemini*, Chald. filius tribus Beniamin.

Nouissima, Heb. minima, Chald. infirmissima, 70. pauciss ima.

22. *Triclinium*, i. cœnaculum.

25. *Solario*, i. tecto. *Strauitque*, &c. Hæc non sunt Heb. nec in Complut. sed in 70.

27. *Transeat*, Hebr. & Chald. transiuit. *Paulisper*, Heb. hac hora, seu nunc. est eadem vox quam supra vertit, hodie.

CAPVT X.

1. *Enticulam*, i. vasculum, seu phialam.

Olei, i. vnguenti aromatici, sc. balsami.

Et liberabis, &c. Hæc vsque ad finem versus, non sunt Hebr. nec Chald. nec in 70. nec in Complut.

2. *In meridie*, i. ad Austrum, Heb. & Chal. in Selsach. quod videtur esse nomen proprium.

Quid faciam, &c. q. d. timeo ne ei quicquam mali acciderit.

3. *Ad Deum*, sc. adorandum.

5. *Collem Dei*, Chald. collem, vbi Arca Domini.

Statio, i. præsidium, Chald. Duces, Heb. Præsides, seu Præfecti, sc. erant Hebræi subiecti Philistæis. *Prophetantes*, i. Deum laudantes canticis.

7. *Inuenerit manus*, i. iudicaueris facienda, aut res postulabit.

8. *Offeras, & immoles*, Hebr. Chald. & 70. ad offerendum, & immolandum.

12. *Alius ad alterum*, Heb. & Chal. inde quidam, 70. quidam ex eis.

Eorum, scil. Prophetarum, q d. An non prophetant filij non Prophetarum ? vel Nonne Deus est, qui Prophetas facit?

13. *Excelsum*, sc. illius vrbis locum, vbi Prophetas reperit.

14. *Patruus*, sc. postquam domum rediit, vel forte erat in Cariathiarim.

17. *Masphat*, erat in tribu Beniamin prope Gabaon.

19. *Coram Domino*, forte erat illic Arca, vel id dicitur, quia vbique Deus.

Familias, Hebr. Chald. & 70. millia vestra. Vide Iud. 6. n. 15.

22. *Domi*, Heb. Chal. & 70. inter vasa, i. suppellectilem domesticam.

25. *Legem*, i. ius Regi seruandum. *Libro*, periit iste liber.

Coram Domino, id est, prope Arcam testamenti.

26. *Tetigerat*, id est, mouerat, vt sequerentur.

27. *Filij Belial*, i. improbi. *Munera*, sc. solita Regi offerri. *Dissimulabat se audire*, Hebr. fuit velut surdus. Vide Psal. 37.

CAPVT XI.

2. *Actum est quasi post mensem.* Hæc non sunt Heb. nec Chal. nec in 70. aut Complut.

3. *Dies*, sc. inducarum.

6. *Spiritus*, sc. fortitudinis.

7. *Vtrumque bouem*, Hebr. Chald. & 70. par boum.

Quasi vir vnus, i. vnanimi consensu, vel omnes ad vnum.

10. *Dixerunt*, sc. Ammonitis.

11. *Constituit*, pro, constituerat ante, vel constituit noctu. *Matutina*, sc. vltima.

15. *Domino*, i. altari Domini.

CAPVT XII.

2. *Vobiscum sunt*, q.d. possunt, si quid opus erit, pro me vobis seruire.

3. *Præsto sum*, sc. vt de me rationem reddam.

Christo, i. Rege. *Calumniatus sum*, i. per calumniam rebus suis priuaui. *Et contemnam illud hodie*, Heb. & super eo dissimulaui, sc. ne punirem peccãtem, Chal. & inclinaui ab eo oculos meos in iudicio, q.d. non ius dixi, vt debui, 70. vel calceamentum, dicite contra me.

6. *Dominus*, sc. testis est. *Moysen, & Aaron*, Chal. fortitudines per manus Mosis, & Aaron.

7. *Iudicio contendam aduersus vos*, Heb. vobiscum diiudicabor, i. disceptabo Chal. disceptabo vobiscum, 70. iudicabo vos. *Misericordiis*, Hebr. & Chal. & 70. iustitiis, sc. accipitur iustitia pro misericordia interdum, vt Matth. 6. 11 *Baden.* 70. Barac, Heb. Bedan: quo nomine intelligatur Samson fortè, quia de tribu Dan, q. Ben Dan: atque huc pertinere videtur illa adiectio, & Samson & Barac, quæ in textum irrepsit ex margine, nempe voluit aliquis exponere, quid nomine Badan significaretur, & quid pro eo apud 70. legeretur.

14. *Non exasperaueritis os*, Chal. non rebellaueritis super verbo. *Sequentes*, sc. feliciter, q.d. omnia vobis prospere euenient Deo iuuante.

15. *Et super*, pro, vt super, sc. olim fuit.

17. *Voces*, i. tonitrua. *Vobis*, pro, vos. vel, q.d. in vestram perniciem.

19. *Tuum*, non dicunt nostrum, quia offenderant.

21. *Vana*, i. deos vanos.

22. *Nomen*, i. famam, honorem. *Iuranit*, Chald. voluit, 70. suscepit.

CAPVT XIII.

1. *Filius vnius anni*, i. purus, more infantis, Chal. sicut filius anni, in quo non sunt culpæ. *Duobus annis*, sc. in illa puritate, & innocentia.

3. *Stationem*, i. præsidium, Chal. ducem, Heb. præsidem.

Gabaa, i. colle, sc. Cariathiarim. Vide sup. cap. 10. 70. colle. Quidam tamen putant esse nomen proprium.

Audissent, scil. turbati sunt, seu perterriti. *Audiam*, sc. quod sequitur.

4. *Percussit*, sc. opera Ionathæ. *Erexit se*, Chald. concitatus est, 70. contempsit. *Clamauit*, pro, conuenit, sc. clamore vocatus.

5. *Curruum*, sc. falcatorum. *Bethauen*, sic dicta, vt putant quidam, Bethel ob idolorum cultum. significat autem domum vanitatis, seu iniquitatis. Id quod alibi verum puto, sed hic ipsam intelligo Bethauen diuersam à Bethel.

6. *Afflictus*, Chald. oppressus. *Abditis*, Hebr. & Chald. munitionibus. *Petris*, Chal. foraminibus petrarum.

Antris, Heb. turribus, Chald speluncis rupium, 70. foueis.

Cisternis, Chal. foueis.

7. *Hebræi autem*, sc. aliqui, Chald. & Iudæi, 70. & transeuntes. *Adhuc*, sc. à tempore innouati Regni.

8. *Placitum*, i. præscriptum tempus, seu conuentionem, i. vt conuentum fuerat, sic inf. Vide Genes. 30. n. 33.

10. *Salutaret eum*, Hebr. & 70. benediceret ei.

12. *Placaui*, Chald. & 70. oraui, q.d. Dominum non consului.

Necessitate compulsus, Heb. vim mihi feci. Chal. roboratus sum, 70. confortatus sum, q. d. feci reclamante conscientia, vincens animum dictantem non faciendum.

13. *Præparasset*, sic etiam 70. at Hebr. & Chald. firmasset seu stabilisset. sic etiam, 70. at Hebr. & Chal. firmasset, seu stabilisset.

Sempiternum, i. longum tempus alioqui enim tribui Iuda debebatur.

14. *Consurget*, Hebr. & 70. stabit Chald. firmabitur.

Iuxta cor suum. Hinc illud Act. 13. sumptum est Inueni virum secundum cor meum.

15. *Eos*, sc. Philistæos, & tunc, venientes, coniungendum est cum, ascenderunt, vel *eos*, i. Iudæos, vt illud populo, sc. Philistæorum intelligatur, quamquam tota hæc periodus non est Heb. Chald. nec in 70. aut Complut.

17. *Ephras*, Hebr. Chald. & 70. *Ophra*, seu Gophra.

Sual, Chal. australem.

18. *Imminentis vallis*, Heb. Chal. & 70. spectantis, seu prospicientis ad vallem.

21. *Corrigendum*, id est, acuendum, seu reficiendum.

23. *Vt transcenderet in Machmas*. est ad Orientem Bethauen, 9. milliaribus ab Ierusalem, 70. vltra Machmas, Chal. ad vadum Machmas, Heb. ad transitum Machmas.

CAPVT XIV.

3. *Achias*, hic inf. c. 21. Vocatur Achimelech. Vide c. 22.

12. *Rem*, i. aliquid, q. d. est quod vobis indicemus.

13. *Cadebant*, sc. cæsi.

14. *Media parte*, &c. quasi dicat, quanta est media pars sulci, quem faciunt boues duo arantes, Chald. spatio dimidiæ ambulationis iugi boum in agro.

15. *Miraculum*, Heb. pauor, Chald. conturbatio, 70. stupor sic inf. *Stationis*, i. præsidij. scil. Philistinorum.

16. *Prostrata*, Chald. confracta, 70. scil. conturbata.

18. *Arcam*, pro, ad Arcam, q.d. consule Deum, 70. Ephod, q.d. indue Ephod, vt Deum consulas coram arca. Vide inf. c. 23.

19. *Contrahe*, &c. q.d. omitte Ephod. nec enim tempus immorandi,

20. *Conclamauit*, Chal. congregatus est, 70. ascendit.

24. *Sociati sunt sibi*, Heb. & Chal. angustiati sunt, seu afflicti, sc. fame. *Adiurauit*, i. interposito iuramento constrinxit, 70. magna laborans ignorantia maledixit.

25. *Saltum*, i. syluam.

27. *Illuminati*, sc. caligabant ante præ inedia.

29. *Terram*, Chald. populum terræ. *Vidistis ipsi*, Heb. & Chal. vide, seu, ecce.

32. *Cum sanguine*, sc. præ fame non expectabat dum flueret, sed cum sanguine assabat.

34. *Bouem*, sc. & reliqua animalia. *Vsque ad noctem*, Heb. Chal. & 70. nocte.

35. *Cœpit*, q.d. id fuit primum altare, quod ædificauit.

38. *Angulos*, i. Principes, seu capita, sc. sunt velut anguli in domo eam continentes, & firmantes.

39. *Factum est*, sc. peccatum.

41. *Iudicium*, Hebr. perfectionem, seu integritatem, 70. manifestationes, Chald. venire in veritate, q. d. deprehendi qui peccauit. *Sanctitatem*, q. d. ostende nos innocentes, quamquam tota fere hæc periodus deest Hebr. Chald. & in 70. & Complut. *Exiuit*, i. fuit absolutus à sortibus.

43. *Morior*

43. *Morior*, quasi dicat, itane ea causa moriar.

45. *Hoc nefas est*, Hebr.& Chal.absit. *Cum Deo*, i.Deo iuuante.

49. *Iessui*, alias dicitur Aminadab. Vide inf.c.31. *Mechisua*, omissus est Isboseth velut bello ineptus.

50. *Patruelis*, Heb.& Chal patrui.

CAPVT XV.

2. *Recensui*, Chald.recordatus sum, 70.vlciscar, Heb.visitaui, pro, visitabo, i.vlciscar.

4. *Præcepit populo*, Heb.& Chal. congregauit populum, 70.nunciauit populo. *Quasi agnos*, Hebr.in Telaim, 70.in Galgalis.

6. *Cinæo*, i.posteris Iethro soceri Mosi. *Tu*, pro, maiores tui, sc.Iethro. *Recessit*, scil. translatis tabernaculis, vbi habitabat.

9. *Vestibus, & arietibus*, Heb.pinguibus, & agnis, seu, arietibus, Chal.crassis, & saginatis, 70.eduliis, & vineis.

Reprobum, i.contemptibile.

12. *De nocte*, i.diluculo. *Eo quod*, pro, quod.

Fornicem triumphalem, sc.arcum, Heb.& 70.manum, i. locum, Chald. locum ad diuidendum prædam.

13. *Domino*, i.apud Dominum.

16. *Sine me*, sc.loqui q.d.audi me.

17. *In oculis tuis*, i.tuo iudicio.

18. *In viam*, q.d.ire iussit.

21. *Eorum*, quæ cæsa sunt, Heb.& 70.anathematis, i.eorum, quæ perdenda erant, Chald.antequam excinderentur, seu perderentur.

23. *Acquiescere*, i.obedire, sc.Deo.

25. *Porta*, i.ferro, vel tolle, i.remitte, Chal.remitte, seu ignosce.

27. *Summitatem*, i.extremitatem.

29. *Triumphator*, i.qui victoriam dat, Heb.victoria, id est, victoriæ auctor, Chal. Dominus victoriarum.

Parcet, Heb.mentietur, 70. reuerteretur, Chald. reuertetur ab eo quod dixit.

32. *Pinguissimus tremens*, Heb.& Chald. delitiosus, seu, delicatus, 70.tremens. *Siccine*, &c.verti potest, vere amara mors.

33. *In frusta concidit*, Hebr. dissecuit, seu fecit secari, 70. mactauit, seu, trucidauit, Chald.discerpsit.

35. *Quoniam*, Heb.Chal. & 70.& pro, quia, more Hebraico.

36. *Vidit*, i.inuisit.

CAPVT XVI.

1. *Oleo*, i.vnguento aromatico, forte, balsamo.

2. *Vitulum*, Heb.& 70.vitulam.

5. *Pacificus*, sc.timebant, ne aliquem vellet punire.

Sanctificamini, Chal.præparamini. *Sanctificauit*, i.præparari iussit, Chal.inuitauit. *Sacrificium*, Chal. oblationem intellige inuitatos etiam ad conuiuium, quod fiebat ex victima.

6. *Ait*, sc.apud se, velut consulens Deum.

7. *Abieci eum*, q.d.non hunc elegi, vel, eiusmodi res non curo. *Iuxta intuitum*, i.more. *Iudico*, Heb.& 70.video. *Parent*, i.apparent, sc.oculis.

11. *Paruulus*, i.omnium minimus natu.

13. *Directus est*, i.apparuit dirigens, Chal. mansit, Heb.prosperauit.

14. *Exagitabat*, Heb.turbabat, seu, terrebat, Chal. terrebat, 70.suffocabat.

A Domino, sc.immissus, seu permissus.

15. *Dei*, pro, à Deo, sc.creatus, seu missus, aut permissus.

16. *Leuius feras*, Heb.Chal.& 70. bene tibi erit, i.bene habebis sic inf.

17. *Psallentem*, i.ad citharam canentem.

18. *Pueris*, i.famulis.

20. *Plenum*, Chal.onustum.

CAPVT XVII.

2. *Terebinthi*, Chal.& 70.quercus, & sic inf.

4. *Spurius*, 70.potens, Chald.de medio illorum sic & inf.

5. *Squamata*, i.æreis squamis operta.

10. *Exprobraui*, sc.ignauiam, & timiditatem, vel probris affeci.

12. *De quo supra dictum est*. Id additum ab Interprete, Heb.huius, 70.hic, sc.de quo supra.

17. *Polentæ*, i.frumenti tosti.

18. *Cum quibus ordinati sunt*, sc.militibus, q.d.sub quo duce militent, Heb. & pignus eorum tolle, sc. si quam fortè pecuniam mutuo accepissent sub pignore, 70.& quibus indigeant, cognosces, Chal.& bonitatem eorum afferes, q.d.referes ad me quam bene habeant.

20. *Locum Magala*, Hebr.Magalah, i.rotunditatem, 70. rotunditatem, scil.castrorum, seu vallum, Chal.castra.

22. *Vasa*, sc.sarcinas. *Attulerat*, sc.ipse portaueras suis humeris. *Custodis ad sarcinas*, i.custodientis militum impedimenta. *Interrogabat*, &c. Hebr.& Chal.rogauit fratres suos, seu fratribus suis, ad pacem, i.pacifice salutauit, 70. interrogauit fratres suos quæ ad pacem, q.d.quæsiuit, an rectè valerent, seu salutauit pacem precatus. nam Hebræorum salutatio, pax tibi, interrogatio vero de recta valetudine, Num pax?

25. *Absque tributo*, Heb.& 70.liberam, Chal.nobilem seu illustrem.

28. *Quare dereliquisti*, Heb.Chal.& 70.cui reliquisti.

29. *Nunquid non verbum est*, q.d. quid aliud, quam locutus sum? Chal.nonne verbum fuit, quod dixi?

32. *In eo*, i.propter eum, scil. Goliath, vel q.d.in seipso.

33. *Puer*, i.adolescens.

40. *Limpidissimos*, i.politos, non asperos.

43. *In diis suis*, dicendo, sc.Deus Dagon te perdat.

46. *Cadauera*, &c. q.d.cadauer tuum. *In Israel*, Heb.Israeli, sc.qui illum possit defendere.

47. *Ecclesia*, i.congregatio. *Ipsius enim*, &c. q.d. dat victoriam cui vult.

48. *Surrexisset*, i.se accinxisset.

54. *Tabernaculo*, id est, domo sua Bethleemitica.

55. *De qua stirpe descendit*, Heb.Chal. & 70.cuius filius est, sic inf. Mirum vero est, quærere id Saulem, qui eum domi aliquandiu habuerit psallentem, vt dictum est cap.præcedenti, sed fortè scriptura more suo non seruat ordinem, narrauitque prius quod postea factum.

Viuit anima tua, q. d. per vitam tuam. *Si*, pro, non.

CAPVT XVIII.

3. *Nam*, pro, &.

4. *Tunica*, Heb. Chal.& 70.pallio.

5. *Maximeque*, Heb.Chal.& etiam, 70.&.

6. Lætitiæ, Heb.Chald.70.& lætitia.

Sistris,Chald.& 70.cymbalis,Hebr.Salisim.scil. instrumentum est,quod Hispani vocant, Pandero. circulus est latus ex ligno interpositis æreis laminis rotundis in circuli latitudine, dicuntur etiam, vt ego existimo,Tsoltselum, צלצלים lib. 2.c.6.vbi Hier.cymbala vertit ex Psal. 150. quæ agitatæ sonum plurimum reddunt.

Sistra vocat Interpres præcinebant autem mulierum aliæ,aliæ respondebant.

7. *Mille*,i.multos. *Decem millia*, id est, multo plures.

10. *Prophetabat*, scilicet, more insanorum absurda loquebatur, & ridicula, cum tamen præferret prophetantis personam, vt solent interdum insani concionatores imitari, Chald. insaniebat.

11. *Misit*,i.iaculatus est. *Secundo*,Heb.Chald. & 70.bis.

23. *Egrediebatur & intrabat*, i.populum ad bellum educebat,& reducebat.

15. *Cauere*,Heb Chal.& 70 timere.

20. *Dauid Michol filia*,Heb.Chald.& 70.Dauidem Michol filia.

21. *Scandalum*,i.ruinæ occasionem.

Duabus,sc.morte Goliath,& centum præputiis, Chal.vno de duobus, scil.dote, vel præputiis,quorum posterius postea elegit Saul.

23. *Tenuis*,q.d.non habeo dona, quæ possim dare sponsæ, solebat enim id tunc (vt ex seq. patet) à sponsis fieri, Hebr.despectus, Chald.idiota,70.non honorabilis.

25. *Non habet Rex sponsalia necesse*,Heb.& Chal. non vult Rex dotem,70. non vult Rex dona sponsalia.

Præputia,i.membra genitalia cum præputiis, vt appareat esse Gentilium.

27. *Annummerauit*,Heb.& Chald. adimpleuit,i. omnia tradidit.Chal.tradidit.

30. *Egressi*,sc.ad bellum contra Israelitas.

Prudentius agebat, 70. magis intelligit, Chald. magis prospere agebat.

CAPVT XIX.

2. *Obserua*,i.custodi,q.d.caue tibi, Chal.cautus esto.

3. *Stabo iuxta patrem.*Legendum id per parenthesim,quasi dicat,vbi stetero iuxta patrem, & intellexero eius animum,egressus in agrum, tibi indicabo.

5. *Posuit animam suam in manu sua*, i. periculo se exposuit.

Sanguine,i.homine.

11. *Satellites*,Heb.Chal.& 70.nuntios.

13. *Statuam*,Heb.Teraphim,Chal.& 70.simulacrum.sic etiam inf.

Ad caput,sc.loco ceruicalis, vt ait Chald.fortè loco capitis.

14. *Apparitores*,Heb.Chal.& 70.nuntios.

18. *Naioth*,Chal.domo doctrinæ.

20. *Lictores*,Heb.Chal.& 70.nuntios.

Stantem super eos,i. præfectum illis. *Prophetare*, i.Deum laudare.

24. *Vestimentis*,sc.regiis. *Coram Samuele*,qui tamen illum nec inuisit tunc,nec est allocutus. *Cecidit*,sc.in terram extra se factus.

Nudus,i.spoliatus,vt supra dictum est. *Prouerbium*,sc.cum quis significare vellet rem præter opinionem euenientem.

CAPVT XX.

2. *Vnc ergo*, &c. Chald. & 70. & cur pater meus id me celaret? *Nequaquam erit istud*, i.non morieris,70.non est hoc,sc.quod putas,Heb. non hoc, scil. est,vel,scil.faceret pater meus,vt me quidquam celaret.

3. *Et ille*,abundat(ille.) *Vno tantum gradu*, &c. q.d.parum abest, quin interficiat, Hebr.& Chald. vno passu,70.in hanc sententiam vertunt, omnino decreuit me occidere Pater tuus.

5. *Calendæ*,Heb.Chald.& 70. initium mensis.sic etiam iam inf.

7. *Victimæ*,Heb.& 70.sacrificium,Chald. appositum oblationis sanctæ, q.d. conuiuium ex victima.

Contribulibus,Heb.& Chal.familiæ, seu cognationi,70.Tribui.

7. *Completa*, &c. q.d decreuit omnino me perdere.

8. *Domini*,i.coram Domino,vel Domini voluntate.

13. *Reuelabo aurem tuam*, id est, indicabo tibi.

15. *Auferat Ionatham*,q.d.me Deus perdat velut inimicum Dauid,si fœdus violauero quamquam id vsque ad finem versus non est Heb. nec Chald.nec in Complut.sed est in 70.in seq. versu, loco illius, pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid.

16. *Et requisiuit*,pro,& dixit,requiret, 70. & requirat.

De manu, &c. q.d.de me velut inimico Dauid, sc.si fœdus violem.

17. *Deierare*,id est, iuramento firmare ipsi Dauid,vel adiurare ipsum Dauid,Hebr.Chal.& 70.iurare.

19. *Perendie*,Heb.indicant, coniungendum cum descendes, q. d.tres dies lætabis, & tertio descendes,&c.

22. *Intra*,i.citra.

23. *Sit Dominus*,sc.testis.

25. *Surrexit*, pro, assurrexit, scilicet,Abner venienti.

27. *Secunda*,i.altera,sc.sequenti.

29. *De fratribus*,scil. minores fratres parebant maioribus.

30. *Vltro rapientis*, &c.q.d. adulteræ,Hebr.peruersæ,& rebellis,Chal.coutumacis,& rebellis, 70. transfugæ.

Ignominiosæ,Chald.ignominiæ,Hebr.nuditatis, seu turpitudinis,seu ignominiæ, 70. Reuelationis, i.nuditatis.

31. *Filius mortis*,i.dignus morte.

34. *Confudisset*, i. pudefeciset, seu contumelia affeciset.

Eum,sc. Ionatham, vel Dauid.70. quod deliberasset pater suus occidere eum,sc.Dauid.

35. *Placitum Dauid*,i. tempus à Dauid constitutum.

41. *Ad austrum*, sc. Ionathas ad Septentrionem iaculatus fuerat,ne puer in Dauid incideret. *Tertio*,pro,ter.

42. *Iurauimus*,sub.memento,vel firma sint. *Dominus*,sc.testis sit.

CAPVT XXI.

1. *Obstupuit*,Heb.timuit,Chald.admiratus est, 70.obstupuit.

Achimelech.aderat etiam Abiathar filius eius, vt indicatur Mar.2.

2. *Sermonem*,

2. *Sermonem*, i.rem, seu negotium. *Condixi*, pro ire iussi, Chal. misi.

Illum, & illum, Heb. Peloni Alomoni. q.d. ad talem, & talem, seu certum quendam. Vide Ruth. 4. Miror vero vertisse 70. Phelanni Almoni, scil. Hebræas voces reliquisse, & non explicasse Hebraicam phrasim, suspicor potius vitiatum esse locum ab aliquo, vt sunt pleraque in 70. nec enim adducor, vt credam viros tam doctos ignorasse Hebræam phrasim. illud magis mirum, quod Chald. vertit, ad locum absconditum, & custoditum, nec enim est dicere, etiam hic vitiatum locum.

3. *Habes*, sc. quod edamus.

Quinque. Apparet fuisse cum Dauid famulos quatuor.

4 *Laicos*, Heb. & 70. prophanos, i. quibus omnibus licet vesci.

Pueri, modeste locutus etiam Dauidem intelligebat.

5. *Egrediebamur*, sc. domo. *Vasa*, i. corpora. *Sed & ipsa*, &c. q.d. sed siquid per viam (vt fit) maculæ est contractum, purificabitur. *Vasis*, i. corporibus.

6. *Sanctificatum*, pro, sanctum, seu Deo dicatum, sc. propositionis. vt vertunt 70.

7. *Tabernaculo*, id est, tentorio. *Idumæus*, sc. origine.

8. *Sermo*, i. mandatum, seu negotium.

9. *Terebinthi.* Alij, quercus. *Pallio*, id est, tegumento.

Ephod, i. locum, vbi repositum Ephod.

Absque eo, id est, præter eum. *Similis*, q.d. tam præclarus.

11. *Terræ*, sc. Iudææ.

13. *Os*, i. vultum, vel sermonem. *Collabebatur*, Heb. finxit se insanum, Chald. Stupidus factus est, i. stupiditatem simulauit, 70. ferebatur.

Inter manus eorum, 70. in manibus suis, scil. propriis.

Impingebat, 70. cadebat, Heb. Designabat, Chald. Lineabat, sc. more eorum, qui manibus delineant. aliquid.

15. *An desunt*, &c. Chal. & 70. num indigeo ego insanis? *Ingrediatur.* Complut. dimittite illum hinc, ne ingrediatur, q.d. abigite, non enim dignus, qui Regiam ingrediatur, Heb. & Chal. num. hic ingredietur? 70. non hic ingredietur.

CAPVT XXII.

4. *Reliquit*, Hebr. duxit, scil. vt illic manerent Chal. manere fecit.

Præsidio, scil. arce aliqua, seu militum munitione, aut loci alicuius tuti, & sic intelligi inferius.

7. *Filij Iemini*, id est, de tribu Beniamin, 70. filij Beniamin, Chald. Filij tribus filiorum Beniamin.

9. *Assistebat, & erat primus*, i. tanquam primus, seu præcipuus præerat, Heb. & Chal. præfectus erat. *Inter seruos*, 70. super mulos.

17. *Emissariis*, i. satellitibus.

18. *Vestitos*, pro, indui solitos.

20. *Ad Dauid*, sc. manentem in Ceilam, vt dicit c. seq.

22. *Sum reus*, Heb. causam præbui, Chal. Occasio fui, 70. sum causa.

23. *Siquis quæsierit*, &c. q.d. communem habes mecum hostem, 70. vbi quæsiero animæ meæ locum, quæram & tuæ, q.d. vt me ipsum, sic te seruabo.

CAPVT XXIII.

1. *Ceilam*, ciuitas est in tribu Iuda.

3. *In Iudæa*, q.d. in media Iudæa, seu tribu Iuda.

5. *Iumenta*, sc. pecora, quæ adduxerant ad alendos milites, Heb. & Chal. pecora.

7. *Sera*, i. vectes.

9. *Applica*, quasi dicat, indue vt Dominum consulas.

11. *Descendet*, sc. si hic manseris.

13. *Dissimulauit*, Heb. & 70 cessauit.

14. *Firmissimis*, i. munitissimis.

16. *Confortauit*, &c. q.d. iussit esse bono animo, vt qui Deum haberet fautorem.

18. *Coram Domino*, i. Deo teste, seu Deum testatus.

22. *Recogitat enim*, &c. Heb. videntur facere hunc sensum, dictum est enim mihi illum esse callidissimum, Chald. tamen videtur secutus sensum nostri Interpretis.

23. *Ad rem certam*, i. re bene comperta, Chald. in veritate.

26. *Desperabat se posse.* Heb. festinabat.

CAPVT XXIV.

3. *Bi cibus*, i. capris syluestribus.

4. *Vianti*, initer facienti, seu per viam ambulanti.

Interiore parte, Heb. lateribus, Chald. foraminibus, 70. vt noster Interpres.

5. *Sicut placuerit.* Aug. poterat, inquit, eum impune occidere Domino sic permittente. Fortè potest hinc illud confirmari, quod quidam Doctores affirmant, posse illum quem inimicus quærit occidere, hunc interficere: esse enim id se defendere.

6. *Percussit Dauid*, i. Dauidem reprehendit, vulgo diceretur, remordit eum conscientia.

7. *Propitius sit mihi Dominus*, Heb. Absit mihi à Domino, q.d. prohibeat Dominus, seu non permittat, vt faciam.

8. *Confregit*, i. repressit, 70. persuasit, Chald. quietos reddidit,

11. *Cogitaui*, Hebr. dixit. scil. quispiam. q. d. non defuit qui diceret. Chald. dixerunt alij. 70. non volui.

16. *Eruat*, sic etiam Chal. at Heb. iudicet.

20. *In via bona*, id est, saluum, & incolumem.

Vicissitudinem hanc, Hebr. Chald. & 70. bonum.

22. *In Domino*, i. per Dominum.

23. *Tutiora loca*, Heb. arcem, seu, præsidium. Chal. præsidia.

CAPVT XXV.

1. *Domo*, id est, familia, q.d. in suorum sepulcro.

2. *Carmelo*, locus ad Austrum, non longè ab Hebron.

3. *Pessimus & malitiosus*, & Chald. & 70. malus studiis, seu, operibus.

5. *Ex nomine meo*, Hebr. Chald. & 70. in nomine meo, vulgo dicitur, ex parte mea, quod Not. ad similes Scripturæ phrases.

6. *Fratribus meis*, Hebr. ad vitam, i. quamdiu vixeris, Chal. per vitam tuam.

8. *Bona*, i. hilari, & qua solet liberalitas exerceri.

Inuenerit manus, i. in promptu fuerit.

14. *Benedicerent*, i. ſalutarent bene precantes.

15. *Satis*, Hebr. valde.

17. *Aduerſum*, q. d. in eius perniciem. Filius Belial, i. improbus.

18. *Coctos*, Heb. factos, i. paratos, ſc. coctos quod Not. ad illud Ioan. 13. & cœna facta. *Polentæ*, i. farris toſti.

Ligaturas, i. faſciculos. *Paſſæ*. ſc. ſiccæ. *Maſſas*, Chal. portiones, intellige coniunctas ſubtili arundine, vt fit, & preſſas inter ſe caricas, forma laterum.

21. *Ait*, ſc. ante ſuſceptum iter, vel inter eundum.

22. *Inimicis Dauid*, dicendum erat, mihi: ſed ſic dixit ex animi turbatione, vel vt imprecationem mitigaret. *Mingentem ad parietem*, i. canem. q. d. ne canibus quidem parcam, Chal. cognoſcentem cognitionem q. d. ad pueros qui modo ratione vtuntur.

23. *Super terram*, id eſt, in terram vſque ſe inclinans.

24. *In me*, &c. q. d. mihi imputa hoc peccatum. ſed me tamen audi, quamquam Hebraica ſic verti poſſent: Obſecro Domine, iniquitas loquatur, &c. vt ſint verba turbati præ timore animi. q. d. obſecro Domine, etſi inique tecum actum eſt, audi me tamen, &c.

25. *Secundum nomen*. Nabal enim Heb. ſtultum ſignificat.

27. *In ſanguinem*, ſc. effundendo, q. d. ne eſſes homicida.

28. *Aufer*, Chal. ignoſce. *Domum fidelem*, ſc. familiam ſtabilem, Chald. regnum firmum. *Inueniatur*, 70. inuenietur.

29. *Faſciculo*, q. d. loco tuto. Chal. theſauro *Viuentium* Chal. & 70. vitæ. *Rotabitur*, ſc. inquietudine, vel à vita expulſa, Chal. volabit.

31. *In ſingultum*, & ſcrupulum, i. cauſa dolendi, & flendi, Chal. in anxietatem, & pondus. 70. abominatio, & ſcandalum.

35. *Honoraui*, Heb. & Chal. ſuſcepi 70. reueritus ſum.

36. *Mane*, i. ſequentem diem.

37. *Verba hæc*, i. ea quæ acciderant.

39. *Iudicauit*, ſc. vindicans.

42. *Cum ea pediſſequæ eius*, Chal. iuxta eam, Heb. ad pedes eius. q. d. comitantes.

CAPVT XXVI.

1. *Gabaa*, ſc. quæ in tribu Beniamin.

6. *Saruiæ*, ſc. ſororis Dauid vide 1. Par. 6. Not. quod u. in voce Saruia vocalis eſt, non conſonans, vt patet ex Hebr.

11. *Propitius ſit mihi Dominus*, Heb. abſit mihi à Domino, quaſi dicat, auertat Dominus. Vide ſuprà cap. 24.

12. *Tulit igitur*, ſc. anteuertit Dauid, timens, ne Abiſai Saulem interficeret *Sopor Domini*, i. grauiſſimus, ſeu maximus. ſic cedri Dei dicuntur, & montes Dei, i. maximi; vel à Deo immiſſus.

15. *Vir*, ſc. clarus, & inſignis, ironicè.

16. *Filij mortis*, i. digni morte.

19. *Odoretur ſacrificium*, q. d. acceptum ei ſit quod agis, metaphora à ſacrificiis Deo gratis. *Hereditate*, ſc. terra ſancta. *Dicentes*, pro, tantum non dicentes, vel, quaſi dicant.

20. *Perſequitur*, i. perſecutionem patitur.

21. *Pretioſa*, i. magni facta, ſc. qui peperceris. *Ignorauerint multa*, Hebr. errauerim multum, Chal. inſanierim valde.

23. *Fidem*, i. fidelitatem.

25. *Benedictus*, i. laude dignus. *Faciens facies*, &c. q. d. omnino perficies quæ optas, & præualebis.

CAPVT XXVII.

2. *Maoch*. Quidam dicunt eſſe nomen matris, patrem enim fuiſſe Achis, de quo ſup. cap. 21. ego non video, quid prohibeat eundem eſſe hunc, & illum de quo ſup. nunc enim accepta prius fide, ad eum ſe contulit Dauid.

7. *Quatuor menſium*, Hebr. & Chal. dies, & quatuor menſes q. d. dies aliquot, nempe quatuor menſium.

8. *Hi enim pagi*, pro, horum enim pagi, Heb. & Chal. hi enim, ſcilicet, populi.

Habitabantur, Hebræus, Chaldæus, & Complut. habitabant. Nota quod hi non erant ſub ditione Achis.

11. *Viuificabat*, i. Viuentem relinquebat. Fecit, ſc. contra nos.

CAPVT XXVIII.

6. *Sacerdotes*, Hebr. Vrim, q. d. ſummum ſacerdotem geſtantem Ephod, in quo erat Vrim, & Thummim.

7. *Pythonum*, i. diuinandi ſpiritum.

10. *In Domino*, i. per Dominum.

13. *Deos*, pro, Deum, i. diuinum quendam virum, Chal. Angelum Domini.

14. *Samuelem*, fuiſſe verum Samuelem, grauiſſimi viri ſentiunt, vt Iuſtin. Baſ. Amb. Hier. Auguſt. Vide etiam Eccl. cap. 46. Alij dæmonem putant ſpecie Samuelis.

15. Inquietaſti, Hebr. & Chal. commouiſti. 70. conturbaſti, q. d. mihi negotium exhibuiſti.

16. *Æmulum*, i. cui inuides, vel quem pro hoſte habes, ſc. Dauidem Heb. & Chal. hoſtem, ſeu, inimicum.

19. *Mecum eritis*, i. mortui vt ego, vel in altera vita.

20. *Panem*, i. cibum.

21. *Manu mea*, i. ſummo periculo.

24. *Paſcualem*, Heb. & Chal. pinguem, ſeu, ſaginatum, 70. lactantem.

CAPVT XXIX.

2. *In centuriis*, &c. id eſt cum exercitu diuiſo per Centurias & Chiliades.

3. *Nunquid ignoratis*, Heb. Cal. & 70. nonne iſte eſt. *Vel annis*, pro, immo verò annis, q. d. notus mihi multis iam annis, 70. iam ſecundus eſt annus, Heb. & Chal. his diebus, vel his annis.

4. *In capitibus noſtris*, i. nobis interfectis.

6. *Exitus & introitus*, i. conuerſatio. *Mecum eſt*, pro, mihi gratus eſt.

10. *De nocte*, ſc. diluculo, Heb. mane, Chald. in aurora.

11. *De nocte*, i. diluculo.

CAPVT XXX.

2. *Mvliebres*, ſc. viri erant cum Dauid.

4. *Lacryma*, Hebr Chald. & 70. robur ad plorandum.

6. *Contriſtatus*, Heb. anguſtiatus, ſeu, anxius.

Amara, i. exacerbata.

7. *Applica*, i. profer, vel indue, ſc. ad conſulendum Dominum.

8. *Latrunculos hos*, Heb. Chald. & 70. exercitum hunc

hunc. sic etiam inf. *Excuties*, i. recuperabis.

12. *Fragmen*, i. frustum.

14. *Erupimus*, pro, irrupimus, 70. irruimus.

15. *Cuneum*, Heb. Chal. & 70. exercitum.

20. *Minauit*, i. duxit. *Suam*, i. illarum rerum, quas, captas ex Siceleg, reduxit, nempe quæ Amalecitæ alibi ceperant, præcedebant. Quæ vero ex Siceleg, sequebantur. hunc sensum indicant Heb. Chal. & 70.

26. *Proximis*, id est, amicis, seu sodalibus. *Benedictionem*, id est, munus.

30. *Arama*, Heb. Chorma. *Lacu*, Heb. & Chal. Bor. videtur esse nomen proprium.

CAPVT XXXI.

2. *Elboe*, distat à Thabor duobus milliaribus, estque in campo magno Esdrelon.

3. *Vulneratus est*, Chal. timuit.

9. *Annuncietur*, sc. victoria.

11. *Iabes*, scil. quos in principio Regni sui liberauerat Saul.

12. *Combusserunt*, scilicet, putrida erant, & plena vermibus.

13. *In nemore*, Chald. sub arbore. *Ieiunauerunt* sc. in signum mœstitiæ.

II. REGVM,

Hebræus, Secundus Samuelis.

CAPVT I.

4. *Verbum*, id est, res.

6. *Incumbebat*, Hebr. Chald. & 70. innitebatur. *Appropinquabant ei*, sc. persequentes, Hebr. persequebantur eum, seu assequebantur, vt vertit Chald.

9. *Sta super me*, i. accede propius.

10. *Post ruinam*, i. postquam in gladium incubuerat, Heb. Chald. & 70. postquam cecidit.

13. *Aduena*, sc. proselyti ad fidem conuersi.

16. *Sanguis tuus*, i. peccatum tuum effusi sanguinis.

Caput tuum, sc. reuertitur, q. d. dabis pœnas pro eo.

18. *Arcum*, i. artem militarem, q. d. hortatus es, ne desponderent animum, sed se ad futura beleest instituerent, Chald. iacere arcu *Iustorum*, Hebr. & 70. recti, Chald. legis. Quis liber hic, incertum, nec enim est ex iis, qui extant. *Considera*, &c. Hæc vsque ad finem versus, non sunt Heb. nec Chald. nec in Complut. sed sunt ex parte sumpta ex 70.

20. *Filia*, i. fœminæ, quæ solent cantare victorias.

21. *Agri*, sc. apud vos. *Primitiarum*, i. frugum, è quibus possint offerri primitiæ.

22. *Rediit*, sc. inanis. coniungendum cum præcedentibus proxime, q. d. infigebatur, & interimebat fortes.

23. *Decori*, Chald. amati, 70. pulchri. *Velociores*, sc. in persequendo hostes.

24. *In deliciis*, pro, ad delicias.

26. *Decori*, 70. pulcher. *Mulierum*, i. quo mulieres diligere solent, seu diligi.

27. *Arma bellica*, q. d. periit cum illis gloria bellica.

CAPVT II.

1. *Hebron*, distat ab Ierusalem 22. milliaribus, ad meridiem.

3. *Domo*, id est, familia.

5. *Benedicti*, &c. digni, quibus Dominus benefaciat, vel chari Domino.

6. *Retribuet*, pro, tribuet, Heb. & Chald. faciet. 70. faciat. *Vobis*, Hebr. Chald. & 70. vobiscum. *Veritatem*, pro, veram, vel, q. d. iuxta fidem, quam dedit, se remuneraturum benefacientes. veritas enim, fidem, i. promissionem interdum significat. *Verbum istud*, i. rem istam.

8. *Circumduxit*, &c. Alij, duxit in Machanaim. vt sit nomen proprium loci, de quo Gen. 32.

9. *Gessuri*, Heb. Asuri, 70. Aseri, Chal. tribum Aser.

Vniuersum, sc. excepta tribu Iudæ.

10. *Duobus annis*, apparet vel non statim electum in Regem post mortem patris, vel non statim Dauid regnasse super totum Israelem mortuo Isboset.

13. *In vnum*, i. simul.

14. *Ludant*, sc. singulari certamine.

22. *Leuare faciem*, i. aspicere.

23. *Auersa*, Heb. & 70. parte posteriori *Inguine*. Hebr. quinta costa, Chal. latere fœmoris.

24. *Aqueductus*, Heb. Chal. & 70. Ammah, sc. est nomen proprium. *Vallis*, Heb. Chal. & 70. Grach, sc. nomen est proprium. *Itineris*, i. per viam, seu in via.

26. *Periculosa desperatio*, Heb. Chald. & 70. amara nouissima, sc. belli.

27. *Si locutus*, Heb. Chal. & 70. nisi locutus, sc. illud, ludant pueri, &c. q. d. nisi tu prouocasses.

29. *Castra*, sc. vbi erat Isboseth, & hic Hebr. & Chald. Machanaim, vt supra.

CAPVT III.

3. *Heleab*, 1. Par. 3. vocatur Daniel, scil. erat binominis.

8. *Caput canis*, q. d. vilissimus. quem sic audeas reprehendere? *Aduersum Iudam*, &c. cum sequentibus iungenda hæc.

12. *Cuius est terra?* q. d. nonne ad te, vt Regem pertinet?

13. *Optime*, Hebr. & Chald. bonum, sc. mihi, id est 70. bene, q. d. placet.

21. *Deduxisset*, i. dimisisset.

21. *Cæsis latronibus*, Hebræus & Chaldæus è castris.

25. *Exitum, & introitum*, i. conuersationem, seu vitæ rationem.

26. *Sira*, nomen proprium cisternæ illius.

27. *In dolo*, Chal. quiete. Alij, blande *Inguine*, Heb. quinta costa. Chald. latere fœmoris. sic inf. cap. seq.

29. *Fusum*,

29. *Fusum*, quasi dicat, filans ob paupertatem, Hebr. baculum, scilicet, cui innitatur ob pedum morbum.

34. *Ligatæ*, quasi dicat, poterat se defendere.

Aggrauati, id est, impediti, quasi dicat, poterat fugere, sed dolo interiit.

Congeminans, i. repetens planctum.

35. *Cibum capere*, Hebr. & Chald. vt faceret Dauid cibum capere, 70. vt Dauidi cœnam daret.

39. *Delicatus*, pro, tenellus, q. d. recens factus Rex, & necdum viribus confirmatus, vt possim istos punire, Hebræus tener, Chaldæus humilis.

Duri mihi, Hebr. Chald. & 70. duriores me (id est, fortiores) seu, præ me, id est, quam vt ferre possim.

CAPVT IV.

1. *Dissolutæ*, &c. quasi dicat, despondit animum.

2. *Latronum*, i. militum mercenariorum, qui solent latrocinari, Hebr. copiarum, seu agminum, 70. turmarum, Chald. duorum exercituum.

3. *Fugerunt*, scil. metu Philistinorum, audita morte Saul.

4. *Festinaret*, sc. illa. *Cecidit*, sc. puer ex brachiis nutricis.

6. *Spicas*, sc. specie mercatorum volentium emere frumentum, vel tanquam Regi oblaturi primitias honoris causa, Chald. pro assumentes spicas tritici, verterunt, vt emptores tritici, Hebr. accipientes frumenta, seu accipientium frumenta, i. mercatorum, subaudi, specie, seu habitu, 70. loco huius versus, sic habent: & ecce ostiaria domus purgabat triticum, & dormitauit, & dormiuit, & Rechab, & Baana frater eius latuerunt. *Inguine*. vide sup. cap. 3.

10. *Oportebat*, sc. ipsius iudicio, vel etiam aliorum, Chald. qui cogitabat, me sibi daturum donum pro nuncio.

CAPVT V.

1. *Os tuum, & caro tua*, id est, cognati tui, seu propinqui.

2. *Educens*, sc. ad bellum.

3. *Venerunt*, pro, venerant, scilicet, ante populum.

Domino, id est, Arcæ Domini, vel quasi dicat, teste Domino.

6. *Cæcos, & claudos*. Irrisio est, q. d. vel cæci, & claudi arcem defendent, Chald. peccatores, & culpatos, & sic infrà.

8. *Præmium*, de quo 1. Paral. 11. *Domatum fistulas*, i. tectorum canales.

Odientes. sic etiam 70. *Templum*, sc. vna cum Dauid, Hebr. & Chald. domum, 70. domum Domini,

9. *Mello*. id est, aggere, seu fossa secundum quosdam. Vide lib. 3. cap. 9. numer. 15. Chald. obstructione.

10. *Ingrediebatur*, pro ibat.

11. *Nuntios*, scilicet congratulaturos de Regno.

12. *Super*, Hebr. propter.

17. *Quærerent*, scilicet, & caperent, seu occiderent.

Præsidium, 70. locum munitum.

18. *Raphaim*, 70. Gigantum, Chaldæus fortium, dicitur esse locus prope Ierusalem ad Austrum.

20. *Baal Pharasim*, Chald. planitiem fortium. *Diuisit*, Chald. fregit.

Diuiduntur aquæ, Chald. frangitur vas testaceum plenum aqua.

Baal Pharasim, id est, planitiem, seu vallem rupturarum.

23. *Ex aduerso*, id est, è regione. *Pyrorum*, alij, mororum Chald. arborum.

24. *Dominus*, i. Angelus Domini.

25. *Dum venias*, Chald. ad introitum. *Gabaa*, vrbs in tribu Beniamin.

Gezer, autem in tribu Ephraim, vt dicitur Ios. 16. & 18. Quamquam ego istam Gazer aliam puto in tribu Iuda, in qua & Gabaa altera, quam ego etiam hic puto significari.

Gezer vrbs in tribu Beniamin, sed quam occupabant Philisthæi.

CAPVT VI.

2. *Super quam*, i. ad quam, seu, apud quam, vel, q. d. super quam est Domini Maiestas, quæ ibi inuocatur.

In Cherubim, pro, super Cherubim.

3. *Gabaa*, locus erat eminentior in Cariathiarim.

Ahio, 70. fratres eius. Vide 1. Paral. 13. *Minabant*, i. deducebant.

6. *Declinauerunt*, pro inclinauerunt, est id additum ab Interprete, ad verbi Hebræi, quod verterat, calcitrabant, maiorem explicationem. Videtur autem sumptum ex 70.

7. *Temeritate*, sc. animi, alioqui enim factum videtur laudabile, sed Deus intuetur cor. Vide 1. Par. 15. vbi subindicatur causa fuisse præcipua, quod arcam non portasset humeris cum cæteris Leuitis, id enim debuit. Quidam tamen causam dicunt, quod eam tetigisset, quod Leuitis prohibitum; Num. 18. v. 3. & 1. Par. 13. v. 10.

10. *Obed Edon*, Leuita erat. *Gethæi*, fortè in Geth diu fuerat, vnde ei id nomen.

11. *Benedixit*, i. prosperauit.

12. *Adduxit*, sc. per Leuitas.

Vituli, scil. immolandi, est autem id sumptum ex 70. qui loco 13. versus sic habent, & erant cum eo portantes arcam Domini septem chori, & victima vituli, & agni.

13. *Sex passus*, q. d. sexto quoque passu.

16. *Subsilientem*, &c. i. exultantem, & tripudiantem, Chald. saltando se cribrantem, & laudantem. Alij, fortiter, & instar capreæ saltantem, 70. ludentem, & saltantem, & pulsantem.

18. *Benedixit*, i. bene precatus est.

19. *Collyridam*, i. placentam. *Similem frixam oleo*. Alij, lagenam, sc. vini.

20. *Benediceret*, i. bene precaretur.

Domui, i. familiæ. *Scurris*, Hebr. & Chal. inanibus, seu, fatuis.

22. *Vilior*, scil. opinione tua. *Cum ancillis*, id est, apud ancillas.

Glorioſior, q. d. quod tu vilitatem putas, ego gloriam duco.

CAPVT VII.

2. *Pellium*, Hebr. & Chald. cortinæ.

3. *Corde*, scilicet, optant templum ædificare.

6. *Ambulabam*, i. versabar seu manebam.

7. *Transiui*, sc. in deserto, & deinde per loca, ad quæ subinde mutata Arca. *Vnam*, pro, aliquam.

8. *Pascuis*,

8. *Pascuis*, Hebr. Chald. & 70. ouium tugurio, seu, caula.

10. *Sub eo*, Hebr. sub se, in loco suo, 70. per se, seu apud se, quasi dicat, ab aliis separatus, & quietus. *Turbabitur*, Chal. terrebitur, 70. solicitus erit.

11. *Domum faciat*, id est, prolem det, seu posteritatem.

14. *Arguam* id est, castigabo.

Virorum, quasi dicat, clementi, seu humana vt solent, sc. homines filios castigare.

16. *Fidelis*, id est, firma seu stabilis.

Ante faciem tuam, id est, te vidente, scilicet, viuunt animæ, & vident post mortem, 70. coram me.

18. *Sedit*, soli Regi licebat sedenti coram Arca orare; reliqui stantes orabant sic quidem. Forte sedere, pro manere positum more scripturæ.

Domine Deus, Hebr. Adonai Iehouah, id est, Domine, Domine, 70. Domine mi, Domine, sic & infra.

19. *Lex Adam*, i. hominis, q.d. sic mecum agis, vt solet homo cum amico.

21. *Verbum*, id est, promissionem, scilicet, implendam.

Secundum cor tuum, id est, quia tibi sic placuit.

Notum faceres, scil. quid de me statueris.

23. *Poneret sibi nomen*, id est, se faceret celebrem.

A facie, id est, coram, vel causa. *Gentem, & Deum eius*, scilicet, percutiens, Hebr. & Chald. gentibus, & diis eius, 70. gentes & tabernacula.

26. *Coram Domino*, Hebr. Chald. & 70. coram te.

27. *Reuelasti*, &c. q. d. aperuisti, seu indicasti seruo tuo. *Domum*, i. familiam, scil. Regiam, q.d. dabo ex filiis tuis successores Regni. *Cor suum*, q.d. cordis fiduciam. Chaldæus fuit in corde serui tui, &c.

CAPVT VIII.

1. *Frænum tributi*: Nomen est vrbis. Hebr. Metheg. Haamah, i. frænum riui, q. d. Aquæductum. Quidam dicunt liberasse Iudæos tributo, quod soluebant Philisthæis, hosque fecisse tributarios.

2. *Funiculo*, q. d. occidit eos qua mensura voluit, id est, quantum voluit. *Coæquans terræ*, id est, prosternens.

Mensus est autem, &c. q.d. alios occidit, alios seruauit, sc. quos voluit.

4. *Subneruauit*, scil. reddidit inutiles abscissis crurium neruis, 70. dissoluit.

Iugales curruum, Hebr. Chald. & 70. currus, id est, curruum equos. *Dereliquit*, id est, sibi reseruauit.

5. *Damasci*, i. in aqua Damascus.

7. *Arma*, Hebr. & Chald. scuta, 70. armillas.

10. *Eius*, scilicet, Ioram, quasi dicat, afferebat munera.

11. *Sanctificauit*, i. dedicauit.

13. *Fecit sibi nomen*, id est, famam comparauit.

14. *Custodes*, scilicet, milites, qui essent in præsidiis.

15. *Iudicium*, & iustitiam, Chald. iudicium veritatis, & æquitatis.

14. *A commentariis*, scilicet, res gestas scribebat.

17. *Abiathar*. Notant quidam hunc Abiathar esse, qui alias dicitur Achimelech pater Abiathar, qui, sc. eius filius, hic vocetur Achimelech: aiunt enim & patrem, & filium dictos Achimelech, & Abiathar, sc. binomines fuisse eisdemque vtrumque nominibus.

Scriba, id est, legis peritus, seu legum scriptor.

18. *Cerethi*, & Phelethi, milites erant Dauidem semper custodientes, forte sic dicti, quod essent Cheretæi, & Philisthæi, vt nunc solent Suizeri, seu Heluetij. Vide Ezech. 25. Soph. 2. Hieron. putat sic dictos, quasi interfectores, scilicet hominum id enim significat vox Hebræa Cherethim.

Phelethi, autem, quasi mirabiles, scilicet viribus secundum quosdam Chald. vertit sagittarios, & fundibularios.

Sacerdotes, i. principes, Chald. magnates, 70. aulæ principes. Vide Genes. 41. Exod. 2. & 18.

CAPVT IX.

3. *Dei*, i. maximam, vel Deo gratam, Chald. coram Domino.

7. *Agros*, sc. fisco erant addicti ob rebellionem Isboseth. *Patris*, i. Aui.

8. *Similem mei*. i. qualis ego, q.d. super me cani mortuo similem. i. vilissimum.

10. *Filio*, i. nepoti. *Vt alatur*, scil. eius familia, 70. & comedant.

Super mensam meam, id est, cibos allatos è mensa mea, vel mecum in eadem mensa.

11. *Mensam meam*, etsi comedebat in domo Sibæ, tamen ei cibi de Regis mensa afferebantur, vel citat Siba verba Dauid, qui ita dixerat, 70. mensam Regis.

12. *Cognitio*, Hebr. habitatio, Chald. familia.

13. *De mensa*, Hebræus & Chald. & 70. super mensam.

CAPVT X.

6. *Syrum Rohob*, i. Syros ex Rohob. *Istob*, ea est quæ Iud. 11. Tob. dicitur.

12. *Ciuitate*, Hebr. Chald. & 70. ciuitatibus.

15. *Videntes igitur*, &c. Hebr. Chald. & 70. videntes Syri se cæsos esse coram Israel, congregati sunt simul, &c.

16. *Fluuium*, scil. Euphratem.

18. *Septingentos*, &c. Vide 1. Par. 19. *Currus*, i. curruum equos seu milites.

19. *Qui erant in præsidio*, Hebr. Chald. & 70. serui, scil. qui ei in bello seruiebant aut alias ei subiecti.

CAPVT XI.

1. *Vertente*, Hebræus reuertente Chald. finiente.

Tempore, scilicet, verno, seu æstiuo.

Ad bella, non est, Hebr. nec Chal. nec in 70. sed subintelligitur.

2. *Post meridiem*, Hebr. Chald. & 70. ad vesperam.

Solario, id est, tecto, scil. sunt in Palæstina plana tecta.

Viditque, scilicet, per fenestram domus mulieris.

Suum, i. Dauid, q. d. ex tecto suo vbi deambulabta, 70. vidit è tecto.

3. *Hethæi*, sed, scilicet, ad fidem conuersi.

4. *Sanctificata*, i. purificata à menstruo: hoc enim

enim non patiuntur quæ concipiunt, q. d. concepit, 70. & ea erat sanctificata ab immunditia sua, q. d. à menstruo purgata, adeoque apta ad conceptum.

11. *Per salutem*, &c. Hebr. Chald. & 70. per vitam tuam & per vitam animæ tuæ. Repetitio est, vel, quasi dicat, per vitam corporis & animæ.

12. *Illa*, sc. quæ venerat.

21. *Ierobaal*, Hebr.& Chald.Ierubesseth.

25. *Frangat*, Hebr. sit mala in oculis tuis, id est, molesta.

Exhortare eos, 70. fortifica eam, scil. vrbem, Hebr. & Chald. conforta eum, sc. Ioab, ô tu nuntie, vel populum, ô tu Ioab.

27. *Verbum*, i. res, seu factum.

CAPVT XII.

1. *AD Dauid*, sc. Prophetam ad Prophetam, medicum ad medicum, sed sanum ad ægrotum. Chrysost.

Iudicium, id est, quid sentias, vel quid iudicandum sit.

3. *Emerat*, sc. data dote, quod est velut emere, olim viri dotem dabant.

Filia, scilicet, erat minor natu, seu iunior quam Vrias, eius vxor.

4. *Parcens*, i. omittens. *Præparauit cibos*, Hebr. & 70. fecit eam, i. in cibum parauit. Sic Ioan. 13. cœna facta, i. parata.

5. *Filius mortis*, i. morte dignus, seu mortis reus, Chal. obligatus occisioni.

6. *Pepercerit*, Chal. abstinuerit.

8. *Vxores*, sc. poterat, si vellet, ducere, & forte aliquam duxit.

In sinu tuo, Chald. concubinas tuas, sc. secundarias vxores, seu minus principales.

Multo maiora, Hebr. & Chald. sicut ista, & ista, q. d. similia, seu multa alia.

9. *Percussisti*. i. curasti occidendum.

14. *Blasphemare*, scil. Deum, qui tam improbum Regem dederit.

Verbum hoc, i. rem hanc.

15. *Desperatus est*, pro, grauiter ægrotauit, vt est Hebr. Chald. & in 70.

16. *Seorsum*, Hebr. & Chald. pernoctauit, &c.

17. *Cogentes eum*, id additum ab Interprete. *Vt surgeret*, Hebr. Chald. & 70. vt erigerent eum.

18. *Septima*, scilicet, à natiuitate, vel ab ægritudine,

21. *Sermo*, i. res.

22. *Donet eum*, Hebræus & Chaldæus & 70. misereatur.

25. *Misit*, scilicet, Dominus, vt nomen infanti imponeret.

Amabilis Domino, Hebr. Iedidiah, i. dilectus Domino.

26. *Expugnabat*, Hebr. Chal.& 70. cepit.

27. *Capienda*, Hebr. Chal. & 70. capta. *Vrbs aquarum*, sc. aquis multis cingebatur. Hanc vocauit supra Regiam, est autem alia à Rabbath.

28. *Vastata*, Hebr. capta.

31. *Adducens*, Hebr. Chald.& 70. educens. *Serrauit*, i. serris secuit.

Carpenta, Hebr. trahas Chal.& 70. tribulos. *Cultris*, Hebr. Chal. & 70. securibus.

In typo, pro, in typum, seu fornacem, vel q. d. diuisit eos, vt solent lateres recentes diuidi, 70. circumegit eos per aciem. Ita Complutensis editio, quam sumus in hoc opere secuti: Chal, lacerauit eos in platea.

CAPVT XIII.

1. *SOrorem*, scilicet, ex eadem matre, alia tamen à matre Ammonis.

2. *Virgo*, adeoque domi more virginum contineretur.

6. *Quasi ægrotare*, i. fingere ægritudinem. *Sorbitiunculas*, Chald.& 70. placentas. Alij, lagana. *Cibum*, sc. eas placentas, seu lagana.

10. *Conclaui*, pro, secretius cubiculum.

18. *Talari*, sic 70. At Hebr. & Chald. polymita, seu diuersorum colorum.

19. *Ibat ingrediens*, Hebr. Chald. & 70. eundo ibat.

20. *Contabescens*, Hebr. & Chald. desolata, sc. mœsta, 70. animo deficiens.

21. *Et noluit*, &c. Hæc vsque ad Erat ei, ex 70. sumpta videntur.

25. *Benedixit*, id est, bene precatus est, scil. valedicens.

32. *Ore*, i. decreto, seu sententia, scil. occidendus, Chald. corde, 70. ita.

34. *Deuium*, Hebr. post montem.

CAPVT XIV.

2. *THecuam*, distare dicitur ab Ierusalem nouem milliaribus ad Orientem. Sed vide Amos 1.

5. *Heu*, Heb. Chal.& 70. vere.

8. *Iubebo*, scilicet, ne cognati quærant filij tui mortem.

9. *Sit*, pro, erit, q. d. siquid accidet mali, in me, non in Regem cadet.

10. *Adduc*, quidam putant famulo alicui id dictum, cui res commissa.

11. *Recordetur*, &c. q. d. decernat interposito iuramento.

Vt non multiplicentur, quasi dicat, prohibeantur omnes.

13. *Contra populum*, q. d. redundat id malum in totum populum.

14. *Dilabimur*, Hebr. Chal. & 70. effusæ. *Reuertuntur*, Hebr. Chal.& 70. colliguntur, seu congregantur. *Retractat*, i. sententiam mutat. *Ne penitus pereat*, &c. Hebr. & 70. ne abiiciat à se abiectum, q.d ad se reuocet.

15. *Præsente populo*, Hebr.& Chal. quia terruit me populus, quasi dicat, feci in gratiam populi, quem vidi ob eam rem mœstum, 70. quia videbit me populus, quasi dicat, præsente populo.

16. *Audiuit Rex, vt liberaret*, Hebr. Chal.& 70. Audiet Rex, vt liberaret, pro audiuit, vt liberet, quasi dicat, cum me audierit in figura, quanto magis debet in re figurata?

17. *Dicat*, Hebr. & 70. dicet, quasi dicat, orat, seu optat.

Sicut sacrificium, quasi dicat, sit acceptum Domino, vel placationis sit, id est, placetur exuli Absaloni, Hebr. & Chald. ad requiem, 70. in sacrificium.

Moueatur, sc. à recto.

19. *Manus*, id est, opera. *Salutem*, Hebr. vitam.

Nec ad sinistram, &c. quasi dicat, rem ipsam attigisti, nihil aberrans huc aut illuc.

26. *Ponderabat*, sc. qui vendere volebat, forte ad fœminarum ornatum. Pondus autem quidam referunt ad capillorum grauitatem, alij ad pretium quo vendebatur.

Publico, Hebr. Chald.& 70. regio.

32. *Misi ad te*, &c. quasi dicat, cum ad me

vocatus non veniſſes, id cogitaui, vt cogerem te venire.

Memor eſt iniquitatis meæ, Hebr. Chal. & 70. eſt in me iniquitas.

33. *Adorauit*, &c. Hebr. Chald.& 70. adorauit eum ſuper faciem ſuam in terram, ſc. inclinatam, ſeu demiſſam.

CAPVT XV.

2. *Porta*, ſc. regiæ, *Ex vna*, pro, ex tali.

6. *Solicitabat*, i. ſibi conciliabat, Hebr.& Chal. furabatur.

7. *Quadraginta*, ſcil. fere, Regni Dauid, vel ex quo Dauid in Regem vnctus. Quidam tamen legunt quatuor, ſcil. à tempore quo vidit faciem Dauid, vel quo in vrbem rediit.

8. *Sacrificabo*, Hebræus, Chaldæus, & 70. ſeruiam.

13. *Toto corde*, Hebr. Chal. & 70.corde inclinati Iſraelitæ ad Abſalom.

15. *Præceperit*, Hebr. & 70. elegerit. Chald. dixerit.

18. *Legiones*, Heb. Chal. & 70. omnes.

Cerethi, vide ſup,cap.8. *Gethæi*, ſc. ad fidem conuerſi, vel Iudæi, qui cum eo ſemper fuerunt in Geth, vide 1. Regum 27. vbi indicatur fuiſſe Iudæos.

20. *Dominus faciet*, id ſumptum ex 70. Nam Hebræus, ſolum, tecum miſericordia, & veritas, ſub à me, vel à Deo erit, vel ſit, Chaldæus, & fac cum illis.

Veritatem, quaſi dicat, vere, & perfectè, vel pro, fidem, quam ſeruat Deus, remunerando opera bona ad quæ facienda ex miſericordia ſua gratiam dedit.

21. *Cedron*, ita dictus à loci obſcuritate, erat enim vmbroſus. *Cedron* enim Hebraice ſignificat nigrum, ſeu obſcurum.

24. *Depoſuerunt*, ſcil. loco idoneo. *Aſcendit*, fortè ad orandum prope Arcam, vel quaſi dicat,comitatus eſt eos.

Expletus, q. d. ſimul, ſeu vna.

27. *O videns*, q.d.ô Propheta, qui ſoles Deum conſulere, 70. vide tu, Chald.vides tu?

28. *Abſcondar*, Hebr.morabor,ſeu manebo.

30. *Operto*, ſc. more lugentium.

CAPVT XVI.

1. *Palatharum*, i. carycarum.

4. *Oro vt*, Hebræus & 70. Adoro, id eſt, gratias ago.

7. *Vir ſanguinum*, id eſt homicida.

Vir Belial, id eſt, improbe.

8. *Vniuerſum ſanguinem*, i. pœnas pro vniuerſo ſanguine.

9. *Mortuus*, quaſi dicat, abiectiſſimus hic, ac viliſſimus, vt canis mortuus.

10. *Quid mihi*, &c. q. d. omittite me.

Præcepit, Hebræus Chaldæus, & 70. dixit, id eſt præcepit.

Fecerit, ſc. Semei.

11. *Filius Iemini*, i. de tribu Beniamin.

12. *Contra*, i. ex aduerſo, ſeu è regione.

14. *Refocillati ſunt*, i. requieuerunt. *Ibi*, i. loco, quo ſederant.

19. *Salue Rex*, Hebr. & 70. viuat Rex, Chald. proſperetur Rex.

17. *Gratia*, i. gratitudo, ſeu beneficium, Hebr. & 70. miſericordia, Chald.benignitas.

19. *Sed & vt hoc inferam*, Hebræus, Chald.& 70. ſecundo, id eſt, præterea.

21. *Fœdaueris*, i. ei te odioſum reddideris fœdato thalamo, Hebr. abominationem feceris in patrem tuum, 70. confuderis, ſeu dehoneſtaueris, Chald. alienatus fueris à patre tuo. *Tecum manus eorum*, Heb.Chald. & 70. manus omnium qui tecum ſunt, i. te ſequuntur.

22. *Solario*, i. tecto, ſc. domus Regiæ.

Vniuerſo, hyperbole, quaſi dicat, ita, vt quiſque poſſet videre.

23. *Quaſi ſi quis*, &c. quaſi dicat, erat eius conſilium quaſi diuinum oraculum, ſcilicet, maximæ auctoritatis.

CAPVT XVII.

2. *Solutis*, id eſt, remiſſis, ſeu debilibus. *Percutiam eum*, Hebr.& 70. tenebo eum, Chald. turbabo eum.

Deſolatum, i. deſertum, ab aliis, Hebr. Chald. & 70. ſolum.

3. *Vnus*, Hebr. & Chald.omnis.eſt autem ſenſus Heb. & cum redierit omnis vir (id quo tu quæris) omni populo erit pax

9. *Audiet*, &c. pro, quicunque id audierit, dicet.

12. *Operiemus*, Hebr. & Chald. caſtrametabimur contra, Chald. cademus ſuper.

13. *Calculus*, i. lapis.

14. *Omnes*, ſcil. qui aderant in conſilio.

Nutu, Hebr. Chald. & 70. præcepto.

Vtile, Hebr. & Chal. bonum.

17. *Rogel*, i. fullonis. *Ancilla*, ſc. ſpecie lauandi pannos. *Poterant*, pro,tutum erat.

18. *Veſtibulo*. Hebr.& 70. atrio.

19. *Mulier*, ſc. vxor viri illius. *Ptiſanas*, i.grana frumenti contuſi.

20. *Guſtata paululum aqua*, ſic etiam 70. at Heb. riuum aquarum, Chal. Iordanem.

21. *Fluuium*, ſc. Iordanem.

24. *Caſtra*, nomen loci,de quo Gen. 32.

25. *De Ieſraeli*, Hebr. Chald. & 70. Iſraelitæ, Vide 1. Paralip. 2. *vbi dicitur*, Iſmaelita, ſcilicet, habitatione, quod diu apud Iſmaelitas commoratus.

Abigail, ſcilicet, ex qua Amaſam ſuſcepit.

28. *Stratoria*, i. lectos, Chal. ſindones.

Tapetia, Hebr. ſcyphos, Chald. lagenas, 70. vt noſter.

Polentam, i. frumenti grana toſta.

Frixum cicer, Hebr.& Chal. *Polentam*, ſc. bis ponitur idem verbum, forte duplex erat, ſcil. tritici, & farris.

29. *Pingues vitulos*, 70. vitulos lactantes Hebr, & Chal. caſeos bouinos. *In deſerto*, i.ex itinere per deſertum.

CAPVT XVIII.

3. *Pertinebit*, quaſi dicat, non magnopere curabunt.

Satis curabunt, i. magni facient.

Præſidio, ſcilicet, orationibus, & conſilio, 70. in auxilium noſtrum. Chaldæus ad orandum pro nobis.

6. *Saltu Ephraim*, ſcilicet, vbi Ephraim Iordane tranſmiſſo ſolebat pecora paſcere.

8. *Saltus*, Chal. fera ſyluæ.

11. *Cum terra*, id eſt, ita, vt in terram caderet.

Argenteos, ſc. ſiclos.

13. *Animam*, i. conſcientiam.

Audacter, Hebr. mendacium, Chald. falsitatem, 70. iniquum. *Ex aduerso*, sc. spectans tantum, nec me defendens.

14. *Corde*, i. loco cordis, sc. pectore.

Quercu, Hebr. corde quercus, i. medio quercus, sic Psal. 45. Cor maris,, pro medium maris.

18. *Titulum*, sc. columnam, vel pyramidem, vel arcum triumphalem.

Filium, apparet, filios, de quibus supra, fuisse mortuos.

Vocauit, sc. in ipsa columna inscripsit. *Manus*, id est, opus, seu locus, Chald. locus.

19. *Iudicium*, i. vltionem, vel q. d. ius dixit. *De manu*, sc. liberans.

21. *Chusi*, sc. Æthiopi, sc. cuidam, q. d. cuidam seruo. Itaque postea in textu Hebræo vocatur seruus Regis. Forte etiam nomen est proprium.

22. *Quid impedit si*, Hebr. & Chald. quidquid sit.

23. *Quid enim si cucurrero*, Hebr. & Chald. quidquid sit, curram.

Compendij, Hebr. Chald. & 70. planitiei, seu planam.

24. *Portas*, sc. vrbis.

25. *Bonus*, non est Hebr. nec hic, nec in versu de cimo sexto.

Sed est sensus, si solus est, nuntius est.

28. *Salue Rex*, Heb. Chald. & 70. pax.

29. *Estne pax?* pro saluus ne est?

Seruus tuus ô Rex, Hebr. Chald. & 70. seruum Regis, &c.

31. *Iudicauit*, i. suo iudicio liberauit.

32. *Sicut puer*, i. sicut filius tuus Absalom.

33. *Cœnaculum portæ*. Cubiculum aliquod significatur, vel domuncula supra vrbis portam.

Quis mihi tribuat, vt i. vtinam. *Moriar*, pro mortuus essem.

CAPVT XIX.

3. *Declinauit ingredi*, pro declinando, i. clam ingrediebatur, Hebr. & Chald. furatus est ingredi, seu sese furatus est ingrediendo, q. d. furtim, seu clam ingrediebatur.

4. *Operuit*, sc. more lugentium. *Caput suum*, Hebr. Chal. & 70. faciem suam.

5. *Domum*, forte eam quæ supra portam vrbis in quam se Dauid abdiderat vt fleret. *Confudisti*, i. pudefecisti.

7. *Alloquens satisfac*, Heb. loquere ad cor, i. blanda seu grata.

8. *Porta*, scil. vrbis.

9. *Certabat*, i. contendebat, sc. volens reducere Dauid.

Fugit, &c. i. coactus est fugere ex Iudæa.

10. *Siletis*, i. cessatis.

11. *Quia dixerat*, pro, cum diceret.

12. *Os, & caro*, i. consanguinei.

15. *Traduceret*, id est, Transeuntem comitaretur.

18. *Transierunt uada*, Hebr. & Chald. fecerunt transire scapham.

Iussionem, Heb. & voluntatem. *Transisset*, i. separasset Rex ad transeundum.

20. *Ioseph*, i. Israel.

22. *Satan*, id est, aduersarium, quasi dicat, aduersarij.

24. *Filius Saul*, i. nepos, 70. filius Ionathan filij Saul.

Illotis, &c. coniungenda omnia cum, à die qua, &c.

Barbâ, Hebr. Chal. & 70. labro.

26. *Contempsit*, Hebr. & 70. decepit. Chal. dolose egit contra.

27. *Sicut Angelus Dei*, q. d. potes facile rem totam cognoscere.

31. *Vltra*, sed non longe, vt ex sequentibus patet. Et quidem Hebræis aliud videtur hic significari.

32. *Castris*, nomen est proprium, Hebræus Machanaim.

Dines, Hebr. Chald. & 70. magnus.

33. *Requiescas securus*, Hebr. Chald. & 70. alam te mecum, i. apud me,

36. *Vicissitudine*, id est, retributione, seu remuneratione.

37. *Chamaam*, 70. Chimaam filius meus.

39. *Benedixit*, i. bene precatus est.

41. *Furati*, sc. clam nobis reducentes.

42. *Data sunt*, scilicet à Rege, Hebr. Chald. & 70. dedit.

43. *Decem*, scil. Beniamin cum Iuda computabatur, reliquæ tribus decem, vel potius decem, pro multis.

Feci sti mihi iniuriam, sic etiam 70. Hebr. & Chal. Spreuisti me.

Et non mihi, &c. Hebræus videtur sensus esse. Nonne ego prior locutus sum de reducendo rege?

CAPVT XX.

1. *Belial*, id est, improbus. *Iemineus*, id est, de tribu Beniamin.

Buccina, scil. vt sedaret tumultum, & attentis loqueretur.

3. *In custodiam*, scilicet, velut carcere clausit.

Non est ingressus, scilicet, quia cum Absalom rem habuerant.

In viduitate, i. velut viduæ.

5. *Placitum*, i. tempus.

6. *Domini tui*, pro, meos, scil. stipendiarios milites.

8. *Stricta ad mensuram habitus sui*, Hebr. Vestimenti sui, id est, qua solebat vestiri.

Vsque ad ilia, Hebræus, Chaldæus, & 70. super lumbos.

Qui fabricatus, &c. Hebræus qui egredietur, & cadet, id est, qui facilè egredi poterat, & cadere. quasi dicat, expeditus erat ad ictum.

9. *Salue*, Heb. num pax tu, pro, tibi, q. d. valesne? vocat scriptura id rogare quæ ad pacem, i. de salute.

11. *Quidam viri*, Hebr. Chald. & 70. vir, id est, quidam.

14. *Omnesque viri*, scilicet, illorum locorum, per quæ transierat.

Electi, non est in Hebræo, Chaldæo, aut in 70. Sed Bermi nomen loci.

15. *Ciuitatem*, scilicet, Abela, cui vicina erat Bechmaaca.

19. *Qua respondeo veritatem*, Hebr. pacifica. & fidelis, id est, verax, scilicet loquitur in persona ciuitatis.

Matrem, 70. metropolim.

Præcipitas, Hebr. dissipas.

26 *Sacerdotes Dauid*, Chal. Princeps Dauidi, id est apud Dauidem.

CAPVT XXI.

1. *Sanguinum*, i. homicidam.

2. *Zelo*, sc. non secundum scientiam. Forte volebat adiicere terram eorum Iudæ.

3. *Vestri*

3. *Veſtri piaculum* id eſt, quo expietur peccatum in vos commiſſum.

Benedicatis, i. bene precemini.

4. *Argento*, &c. q.d. nolumus nobis compenſari damnum argento, &c.

6. *Dentur nobis*, &c. moderatio eſt præcedentis petitionis. Dauid enim non poterat occidere familiam Ionatham ob iuramentum ei præſtitum, quanquam Hebr. non eſt illud, ne vnus quidem, &c. ſed ſolum delebimus, ſeu perdemus, ne extet in vllo termino Iſrael, vel (vt alij & Chald. vertunt) qui nos perderere ita voluit, vt non conſiſteremus in finibus Iſrael.

Domino, id eſt placandum Dominum. *Electi*, ſcil. in Regem.

8. *Michol*, ſcilicet adoptiuos. Naturales autem ſororis eius Merob, Chaldæus, filios Merob, quos educauerat Michol. Vide 1. Reg. 18. vbi Merob nupta dicitur Hadrieli. Forte Merob etiam Michol dicebatur.

9. *Hordei*, ſcilicet, quæ ſolet eſſe prima.

10. *Cilicium*, Hebræus, Chaldæus, & 70. ſaccum.

Subſtrauit, ſcilicet vt illic maneret per omnes illos dies, orans Deum, vt ſic placaretur.

Aqua, ſcilicet, ob cuius inopiam fames acciderat, itaque Deus ſe placatum oſtendit.

12. *Platea*, ſcilicet, prope quam murus, in quo ſuſpenſi.

14. *Latere*, nomen eſt loci, Hebr. Tſelah צלע.

16. *Arapha*, gigantis eſt nomen, q.d. de genere Gigantum.

Vncias, Hebr. Chald. & 70. ſiclos.

Enſe, Chald. & 70. cingulo. Hebræus tantum eſt, nouo: itaque ſubintelligendum enſe, vel cingulo.

Deficiente, id eſt, viribus deſtituto.

17. *Lucernam*, id eſt, gloriam, ſeu, ſplendorem.

19. *A Deo datus*, Hebr. Helchanan. Saltus Hebr. Iahare,

Polymitarius, Hebræus Orgim, ſcilicet, cognomen erat, Chaldæus, ait hunc fuiſſe Dauid, filium Ieſſe textoris veli ſanctuarij.

19. *Goliath*, ſcilicet, alium ab illo, quem Dauid occiderat, niſi illud placet, quod Chaldæus, proxime.

21. *Blaſphemauit*, Hebræus, Chaldæus, & 70. probris affecit.

22. *In manu*, i. opera, ſeu manibus.

CAPVT XXII.

2. *Dominus*, petra, &c. vide explicationem Pſal. 17. vbi Not. vnum & eundem Pſalmum etiam Hebr. variare, nempe Spiritus ſanctus eundem ſenſum varie ſolet exprimere, vt etiam in euangeliis videre eſt. Quo minus mirandum, ſi editio 70. aut noſtra non per omnia Hebraicæ veritati reſpondeat, dum enim nihil veritati contrarium ſit, aut ſenſui repugnet, & eccleſia, & Deus boni conſulit.

3. *Iniquitate*, Hebr. rapina, Chald. raptoribus, 70. iniquo.

4. *Laudabilem*, i. laude dignum.

5. *Mortis*, pro mortales.

Belial, id eſt, improbi, ſeu improborum.

6. *Inferni*, id eſt, in infernum, ſeu ſepulcrum trahentes. Alij, pro, funibus, dolores vertunt, Chald. caſtra improborum.

Præuenerunt, id eſt, præoccupauerunt. Alij implicauerunt.

7. *Venit*, ſic Chald. Complut. veniet.

8. *Montium*, Hebr. Chald. & 70. cœli, ſeu cœlorum.

11. *Lapſus eſt*, Hebr. & 70. viſus eſt, ſeu apparuit.

16. *Effuſiones*, Chald. profunditates. *Maris*, pro, velut maris.

22. *A Deo*, ſc. deficiens.

23. *Iudicia*, i. inſtituta.

26. *Robuſto*, i. perfecto.

27. *Peruerteris*, id eſt, velut peruerſe incedes, quaſi dicta, tractabis, vt eius peruerſitas meretur.

28. *Oculiſque tuis*, ſcilicet, aſpiciens, 70. oculos.

33. *Complanauit perfectam*, pro, expeditam reddidit & perfectam.

41. *Dediſti mihi dorſum*, id eſt, feciſti terga vertere, ſcil. fugere.

45. *Obedient*, ſc. poſtmodum.

50. *Confitebor*, i. laudabo, ſeu gratias agam.

CAPVT XXIII.

1. *Nouiſſima*, ſc. poſt omnes pſalmos.

Cui conſtitutum eſt de Chriſto, Hebr. Chal. & 70. qui vnctus eſt in Regem, ſeu conſtitutus, vt eſſet vnctus, id eſt, Rex.

3. *Dixit Deus*, ſcilicet, Spiritus ſanctus, de quo proxime.

Iſrael, i. quem colit Iſrael. *Dominator in timore Dei*, quaſi dicat, qui hominibus imperat, cum Dei timore imperet, Chald. Meſſias dominabitur in timore Dei.

4. *Sicut Oriente*, &c. ſcilicet, ſic erit Regnum meum.

5. *Nec tanta*, &c. q. d. indigna, cui Deus tanta præſtaret. *Voluntas*, ſc. firma eſt, vel ſita in Deo.

Ex ea, ſc. domo mea.

6. *Tolluntur*, i. tanguntur, ſed, ſc. abiiciuntur.

7. *Armabitur*, ſcil. prius, ne lædatur. *Succenſa*, ſcil. in die iudicij, quo iudicandum ſæculum, vt ait Chald.

8. *Ipſe eſt*, ſcil. qui ſequitur trium primus. *Quaſi tenerrimus ligni vermiculus*, Hebr. Hadino Haheſui, ſcil. nomen eſt viri 70. Adino Aſonæus.

9. *Patrui eius*, Hebr. Dodo, nomen eſt proprium viri, 70. Dudi. *Ahohites*, id eſt, de familia Ahoitarum.

Illuc, ſc. vbi erat Dauid.

10. *Obrigeſceret*, ſcilicet, contractione neruorum præ labore.

Cum gladio, ſc. ita poſt conflictum hærente, vt vix extrahi poſſet.

11. *Statione*. Alij: vlla, ſc. pago, qui erat iuxta agrum, vbi hæc geſta.

12. *Eum*, ſc. populum.

13. *Tres*, ſc. alij. *Principes inter*, Hebr. Chald. & 70. inter principes.

14. *Præſidio*, i. loco munito.

16. *Libauit*, ſcil. effundens in terram. Hieron. 1. Par. 11. ait, ſacrificaſſe Deo gratias agentem, quod tam fortes viros dediſſet, indicat autem vino miſtam fuiſſe oblatam in ſacrificium.

17. *Sanguinem*, i. cum vitæ periculo allatam.

Et animarum periculum, explicatio præcedentis. Hebr. Chald. & 70. cum periculo animarum.

18. *De tribus*, ſcil. dictis.

20. *Leones*, id eſt, fortiſſimos viros, velut leones, Chald. magnates.

Ciſterna, id eſt, fouea,

Niuis, ſcilicet, quo tempore leones ſunt fortiſſimi.

21. *Virga*, id est, baculo.
23. *Inter tres*, sc. posteriores.
Ad tres, scilicet, priores.
A secreto, pro, nempe à secretis.
24. *Triginta*, sc. qui sequuntur. *Patrui eius*, Heb. Dodo, fortè nomen est proprium.
39. *Omnes*, sc. computatis primis illis sex.

CAPVT XXIV.

1. COmmouit, sc. permittendo. *Dicentem*, Hebr. & Chal. dicendo.
4. *Obtinuit*, i. prævaluit, seu vicit.
6. *Dan sylvestria*, Hebr. & Chal. Dan Iahan.
9. *Octingenta*, &c. maior est numerus. 1. Paralipp. 21. Sed hic refertur is, quem Ioab Regi dixit, scilicet, minorem, ne superbiret nimium, qui ex superbia iusserat descriptionem illam fieri, ob quam est à Deo punitus, ipse quidem populi diminutione, populus autem morte, ob alia peccata propria.
10. *Percussit*, i. reprehendit.
11. *Videntem*, scilicet, quid Deus vellet, quasi dicat, prophetam.
Dauid, id est, Dauidis.
13. *Septem*, Vide 1. Par. 21.
14. *Incidam*, &c. videtur elegisse famem, aut pestem.
15. *Constitutum*, scilicet, holocausto vespertino.
Misertus est Dominus, Heb. & 70. pœnituit Dominum, Chald. rediit Dominus à malo, id est, destitit occidere.
Aream, sc. sitam in monte Moria, vbi Isaac immolare pater voluit.
Areuna, erat is, vt quidam aiunt: Rex antequam Ierusalem caperetur, postea Tributarius.
17. *Oues*, i. velut oues, q.d. innocentes.
24. *Quinquaginta*, sc. pro loco areæ, nam pro tota area 600. vt est 1. Paral. 23. vel pro bobus 50. sicli, pro area vero 600. aurei.

LIBER III.

Qui Hebræis, 1. *Regum dicitur, quia de multis Regibus.*

CAPVT I.

1. PLurimos, scilicet, prope 70. annos, tot enim vixit.
2. *Stet coram*, i. ministret.
3. *Sunamitem*, scilicet, ex vrbe Sunem tribus Issacar. Vide 4. Reg. 4.
4 *Dormiebatque*, Hebr. & 70. fouebatque, id est. calefaciebat.
6. *Nec corripuit*, scil. nimis indulgens, sic suprà lib. 2. cap. 13. etiam sancti interdum negligentes, vel causam Miphiboseth cap. 19. quam negligenter iudicauit? Hebr. non contristauit, sc. noluit corripiendo contristare.
Ipse, scil. vt Absalom. *Secundus natu*, adeoque ad eum iure Regnum pertinere videbatur, sed Deus voluit esse Salomonis, cuius voluntas summum est ius, vide infr. cap. 2.
7. *Sermo*, i. consilio, q.d. rem tractabat.
Abiathar. Hoc reiecto, qui ex Heli, & Ithamar, datus est Pontificatus Sadoc, qui ex Phinees, & Eleazaro. Vide cap. 2.
21. *Peccatores*, i. miseri, sic Hispani, peccatorem me, i. miserum me, vel q. d. reiiciemur, tanquam si grauiter peccauissemus.
33. *Mulam meam*, scilicet, id nisi Regi non licebat.
Gihon, scilicet fontem, alias Siloe dicitur, eius aqua perennis, qualis Dauid volebat Regnum esse Salomonis.
36. *Amen*, id est, ita fit. *Sic loquatur*, quasi dicat, confirmet id Deus, 70. confirmet verba, Chal. sic velit.
39. *Olei*, scil. vnctionis.
40. *Insonuit*, Hebr. scindebatur, i. videbatur scindi Chald. tremebat.
42. *Fortis*, Chald. timens peccata, q.d. bonus.
43. *Nequaquam*, &c. Hebr. Chald. & 70. profecto Dominus noster, &c. Noster sensum reddidit, quasi dicat, non bona nuncio, vt putatis.
45. *Insonuit*, sic etiam 70. at Hebr. tumultuata est. Chald. commota est.
47. *Benedixerunt*, i. bene precati sunt.
Super, id est, plus quam. *Adorauit*, sc. Deum, gratias agens.
50. *Altaris*, scilicet, quod Dauid extruxerat. Nam quod Moses, adhuc erat in Gabaon. Vide 1. Paralip. 21.

CAPVT II.

2. TErra, id est, hominum.
3. *Custodias*, i. quod præcepit custodiri.
Cæremonias, Hebr. decreta, seu statuta.
Intelligas, Hebr. prudenter agas Chald. prospe-res, seu prospere agas.
4. *Vias suas*, q. d. mores suos.
5. *Belli*, id est, more belli, vel quasi esset hostis in bello.
Baltheo, id est gladio alligato baltheo. *Calceamento*, quasi dicat, ita vt mortui corruerint ad pedes eius.
6. *Pacifice*, i. impune, seu absque punitione. *Inferos*, i. sepulcrum.
9. *Innoxium*, i. impunitum. *Sanguine*, i. cæde.
16. *Confundas*, id est, pudefacias, scilicet, negando. Hebr. auertere facias, scilicet præ pudore, 70. auertas faciem tuam.
17. *Nec enim negare tibi quiquam potest*, Hebræus, & Chaldæus, non enim faciet auerti faciem tuam.
20. *Confundis*, Hebræus, & Chaldæus, auertas, seu auertere facias.
Fas est, vt. Addita hæc ab Interprete.
22. *Et Regnum*, quasi dicat, hac via Regnum affectat.
23. *Addat*, sc. si non illum interfecero. Iurandi modus apud Hebræos, q.d. male mihi faciat Dominus, nisi, &c.
24. *Domum*, i. familiam.
26. *Mortis*, morte dignus.

Domini

Domini Dei, Hebr. Adonai Iehoua, id est, Domini, Domini, sed rectè vertit Interpres, Iehoua enim nomen proprium veri Dei.

Laborem, Hebr. & Chald. afflictionem. *Laborauit*, Hebr & Chald. afflictus est.

27. *Eiecit*, ita impletum quod Deus fuerat minatus Heli, 1. Reg. 2.

28. *Nuntius*, scilicet, de mente Adoniæ. Hebr. & Chald. venit fama ad Ioab, qui secutus fuerat Adoniam, quamquam Absalonem secutus non fuerat.

Post Salomonem, sic etiam, 70. At Hebr. & Chald. Absalonem, vt dixi proxime.

31. *Sanguinem*, id est, culpam effusi sanguinis.

33. *Pax*. i. prosperitas.

37. *Caput tuum*, i. te, q.d. occideris, vel tibi causa mortis eris.

42. *Testificatus sum*, Hebr. iuraui, seu adiuraui, id est, te feci iurare.

Per Dominum, scilicet, iurans, vel cogens iurare.

45. *Benedictus*, scilicet, sit vel erit à Domino.

Erit, Alij sit.

CAPVT III.

1. *Donec*, &c. quasi dicat, adeo confirmatum Regnum, vt potuerit complere, vel eousque mansit illa in ciuitate Dauid donec, &c.

2. *Excelsis*, id est, locis editis, vel altaribus, scilicet, variis, quod vsque ad templi ædificationem videtur licuisse, certe permittebatur passim.

3. *Excepto*, Videtur reprehendi, vel sensus est. Id tamen Dauid, quamquam licitum, nunquam fecerat.

4. *Gabaon*, ciuitas in tribu Beniamin.

Maximum. Quidam putant fuisse altare æneum, quod Moses fecerat.

6. *In veritate*, id est, citra simulationem, seu sincere.

Grandem, Hebr. Chald. & 70. grandem hanc.

Est, i. apparet.

7. *Egressum, & introitum*, q. d. quomodo debeam conuersari, & populum regere.

9. *Docile*, Hebr. audiens, i. obediens, sc. Deo, Chald. intelligens, 70. sapiens.

12. *Nullus*, sc. Regum Israel.

13. *Retro*, Hebr. & Chald. tuis, videturque coniungendum cum, dedi, pro, dabo.

14. *Præcepta*, Hebræus, & Chaldæus, statuta seu decreta.

Longos faciam, id non factum quia peccauit.

15. *Hierusalem*, scilicet, vbi arca Domini: tabernaculum Mosis in Gabaon. *Fecit*, i. obtulit, seu sacrificauit.

20. *Intempestæ noctis silentio*, Hebr. Chald. & 70. media nocte.

22. *Mintiris*, Hebr. Chald. & 70. non.

25. *Diuidite*, scilicet, ô ministri, seu satellites.

28. *Indicasset*, scilicet, cum esset duodecim annorum, secundum Hieronym. epistol. 131. id quod ego non puto. Regnauit enim annis 40. adeoque obiisset anno ætatis 52. at reliquit filium annorum 41. vt dicitur 2. Parailp. 13. vt necesse fuerit, illum gignere anno ætatis 11. quod non est verisimile.

CAPVT IV.

2. *Filius*, id est, nepos, nam filius Achimaas filij Sadoc.

3. *Scribæ*, id est, secretarij. Vide Esther. 3. *A commentariis*, historiographus.

4. *Abiathar*, scilicet, antequam eiiceretur, vel iste alius est.

Sacerdotes, scil. vnus præcipuus erat, alter velut vicarius vel suffraneus.

5. *Sacerdos*, i. princeps. Alij sacerdotis.

8. *Ben*, alij, filius, sic & in sequent.

11. *Nephath Dor*, i. terminus Dor.

13. *Auoth Iair*, i. villas Iair. Vide Iud. 10. *Argob*, sc. Trachonitide.

20. *Innumerabiles*, sc. erant.

21. *A flumine*, &c. Alij à flumine (scil. Euphrate) vsque ad terram Philistim, & vsque ad terminum Ægypti.

22. *Cori*, Corus continet decem epha, epha vero tria sata.

Similæ, i. purissimæ farinæ.

23. *Pascuales*, q. d. non saginati, sed quales à pascuis redeunt.

Bubalorum id est, Bouum syluestrium.

24. *Flumen*, sc. Euphratem.

25. *Sub vite*, q. d. etiam ruri libere agebant, nullum timentes hostem.

26. *Præsepia*, id est, equos in præsepiis. Num. 2. Paralip. 9. quatuor millia, scilicet, in quolibet 10. equi.

27. *Nutriebantque*, &c. Hebr. Chald. & 70, Alebant dicti præfecti Regem Salomonem, & necessaria, &c.

28. *Iumentorum*. Alij mulorum, Chald. equorum cursorum, 70. curruum.

29. *Latitudinem*, i. capacitatem.

Arenam, id est, arenæ locum, vel q. d. capiendi penè infinita.

31. *Ethan*, &c. erant hi celebratissimi illo tempore sapientiæ nomine.

Ezraita, id Esræ filio.

Filiis, iungendum cum duobus postremis, nam priores duo fratres (quanquam, 70. vertunt, filio) vide Psal. 87. & 88.

32. *Parabolas*, id est, obscuras sententias, seu prouerbia.

24. *Audiebant*, sc. fama.

CAPVT V.

1. *Misit*, sc. gratulatum.

3. *Tu scis*, &c. Hebr. Chald. & 70. tu nosti patrem meum, quod non potuerit ædificare, &c.

4. *Satan*, i. aduersarius.

5. *Nomini*, i. in honorem.

9. *Domui meæ*, sc. quo alantur isti, qui tibi inseruient.

11. *Annos*, scilicet, quibus illius opera vsus.

13. *Elegitque*, Hebræus, tulitque nomine tributi.

Indictio, Hebr. & 70. tributum.

14. *Essent*, id est, manerent, scilicet singulis mensibus sola decem millia operabantur, adeoque singula duobus mensibus quiescebant, deinde ad opus redibant.

15. *Itaque*, pro insuper. *Portabant*, sc. è montibus vsque ad locum, vbi possent curribus vti.

Latomorum, Hebræus, cædentium, scilicet, lapides.

16. *Et iis*, pro id est iis.

17. *Pretiosos*, id est, optimos.

Templi, Hebræus, Chaldæus, & 70. domus, scilicet, Dei.

18. *Giblij*, ex Giblo vrbe Phœniciæ.

CAPVT VI.

1. *Quadringentesimo*, &c. videntur omissi anni interregnorum, solumque computati anni Ducum, Iudicum, & Regum: solet quidem interdum scriptura in annorum, aut hominum catalogis quædam præterire. Quidam tamen putant in cuiusque Iudicis annis, intelligendos esse illos etiam qui sine Iudice præcesserunt. *Zio*, 1. Aprili Chal. splendoris florum.

Secundus, scilicet, cuiusque anni, non enim significatur fuisse secundus quarti Salomonis.

Domino, id est, in honorem Domini.

2. *Triginta*, scil. vsque ad primum tabulatum, alioqui 120. Vide 2. Par. 3.

3. *Ante faciem*, sc. ea latitudo erat coniuncta templi longitudini.

4. *Obliquas*, sc. ex altera parte laxiores Chald. apertas intrinsecus (id est, laxiores) & forinsecus clausas (id est, arctiores.

5. *Super*, id est, iuxta. *Oraculi*, sc. sancti sanctorum, vocatur Hebr. Hæc pars Deuir. i. oraculum, à Dauar, i. loqui; inde enim Deus responsa dabat: altera vero Hechal, quasi palatium, seu regia, quam noster vertit, Templum. *Latera*. Hebr. thalamos, scilicet, deambulatoria, seu cubicula, Chald. appendices.

6. *Forinsecus*, scilicet, super prominentiam parietis: reducebatur enim murus introrsum, ita vt superior pars arctior esset, laxior, inferior, cingebatque prominentia murum, vt trabes superponerentur.

Hærerent, scilicet, per foramina, vt fit, sed niterentur ipsa prominentia parietis.

7. *Perfectis*, id est, integris.

Ferramentum, scilicet, dolans lapides aut ligna.

8 *Lateris medij*, &c. quasi dicat, ad latus dextri muri, scilicet, Meridionalis templi erat ostium. Chald. porta appendicis inferioris aperta erat in latere domus dextro, &c.

10. *Super omnem*, Hebr. super tota, vel cum tota Chald. vltra totam, 70. per totam, scilicet cingebat id tabulatum totum vndique tectum vt solet in tectis planis, ne quis cadat.

Operuit, scil. suprema tecti superficies, seu planities cedrina erat.

16. *Viginti*, sc. tot sumpsit ex eo longitudinis totius ad sancta sanctorum, vel significatur tantam, vt inf. dicetur, fuisse parietum altitudinem, tectamque cedrinis tabulis.

In sanctum, &c. id est, vt esset sanctum sanctorum.

17. *Templum*, scil. pars illa, quæ dicitur sanctum, & Hechal, habebat 40. cubitos longitudinis.

Pro foribus oraculi. ante oraculum, sc. sanctum sanctorum.

18. *In medio domus*, i. intra domum, vt statim explicatur.

19. *Calaturas*, scil. florum, & fructuum.

20. *Altitudinis*, scilicet, reliqui decem cubiti (nam erant triginta, vt supra dictum est) erant secundum Hebræos vestiti lapillis pretiosis. Latini dicunt, viginti cubitos intelligi esse altitudinis parietis diuidentis sancta sanctorum à reliqua parte templi, fuisse enim reliquum spatium, sc. decem cubitorum vacuum. Quidam tamen putant oraculum solum habuisse viginti cubitorum altitudinem, reliquum vero templum triginta. Vide vers. 20. huius cap. *Altare*, scil. thymiamatis.

Cedro, 70. auro, Chaldæus, tabulis cedrinis.

22. *Oraculi*, id est, quod ante ostium oraculi, scilicet, ibi erat altare thymiamathis, non intra, vt quidam putant.

24. *Summitate*, id extremitate.

27. *Contingebant*, tegebantque Arcam & propitiatorium & Cherubim à Moyse facta, quæ in medio erant.

29. *Et throno*, id non est Hebr. nec Chald. nec in 70.

Prominentes de pariete, & egredientes, Hebr. Chald. & 70. intrinsecus, & extrinsecus. Vide sequent. annot.

30. *Intrinsecus, & extrinsecus*, i. in oraculo, & extra, sc. in Deuir, & Hechal.

21. *Angelorum quinque*, scil. in modum columnæ quinquangulæ.

32. *Ostia*, id est, fores, seu valuas, sic suprà & infrà.

Anaglypha, id est, cælaturas.

34. *Duplex*, scil. duarum partium coniunctarum, & flexibilium.

35. *Quadro*, id est, perfecto.

36. *Interius*, scilicet, sacerdotum, in cuius medio templum erat, secundum quosdam. Alij enim putant atria fuisse ante porticum templi, non circa templum.

Tribus, scilicet, distinctis variis coloribus, & artificio vel potius tres dicit, quia cum altitudo parietis trium esset cubitorum, quisque ordo, vnius erat cubiti.

Lignorum, scil. super lapides, vel à parte muri interiori.

37. *Quarto*, scilicet, regni sui.

Zio, i. Aprili. vide suprà.

38. *Bul*, i. Octobri. Septem, scil. & mensibus 6. qui hic tacentur.

CAPVT VII.

1. *Ædificauit*, scil. post ædificatum templum. Vide cap. 9.

2. *Saltus Libani* sic dicta, quod Libanum referret amœnitate, vel quia ex cedris Libani. erat autem prope Ierusalem, Chaldæus refrigerij Regum.

Et quatuor deambulacra inter columnas cedrinas, Hebr. Chald. & 70. super quatuor ordines columnarum cedrinarum.

Ligna quippe, &c. Hebr. & trabes cedrinæ erant super columnas, Chald. & coronæ cedrinæ erant super columnas.

3. *Cameram*, i. superiorem domus partem, vbi tres erant ordines columnarum.

6. *Epistylia*, i. capitella Hebr. trabes.

7. *Solij*, sc. vbi iudicabat in Ierusalem.

9. *Maius*, sc. in quo populus orabat, & quo pars illa exterior respiciebat.

10. *Decem*, siue octo, scilicet, alij decem erant, alij octo.

11. *Similiterque de cedro*, id est, idemque tabulæ cedrinæ, 70. & cedri Chald. & obduxit tabulis cedrinis.

12. *Rotundum*, id est, in circuitu, de atrio populi loquitur, vt suprà vel domus suæ vtrobique.

Interiori, scil. sacerdotum, q. d. simile opus erat lapide, & cedro.

Domus

Domus,i.templi.

15.Vtramque,pro,vnamquamque,q.d.cuiuſque circumferentia erat 12.cubitorum.

17.*Verſuum*,i.gyrorum ſeu zonarum.

18.*Ordines*,iunge cum,malogranatorum.

19. *Quatuor cubitorum* , i. ex quinque, quatuor habebant lilia,vnum malogranata.

20.*Alia*,quidam eadem intelligunt, de quibus ſup.Alij diuerſa : fuiſſe enim Capitella tria in quaque columna.Vide 4.Reg.vlt.vbi harum columnarum capitella quædam dicuntur fuiſſe altitudine cubitorum trium.

Secundi,ſc.& primi,q.d.vtriuſque.

21.*Iachin*,i.confirmat,ſcil. Deus, q.d.ſeruet domum hanc.

Secundam, ſc.ſiniſtram. *Booz*,i.fortitudo, ſeu vigor,q.d.vigeat ſemper.

23. *Reſticula*,ſcilicet,in modum funis, Chald. filum.

24.*Sculptura*,Chal.figura ouorum.

Decem cubitis , ſc. in vnoquoque cubito decem erant ſculpturæ , adeoque trecentæ. Apparet ſculpturas per interualla poſitas,ſc. decem locis in circuitu.

Striatarum,q.d.excauatarum,Chald.figuræ ouorum fuſilium.

26. *Luteris*,i. Conchæ, quam ſupra,mare vocauit.

Trium vnciarum, Heb.palmi.ſc. quatuor digitorum.

Repandi,i.recurui.

27. *Baſes* , ſcilicet , ſupponendas decem conchis.

28.*Sculpturæ*, &c.explicat quid dixerit interraſile.

Iuncturas,ſcilicet, tabularum ænearum quibus baſes conſtabant quas iuncturas , inf. vocat plectas.

30.*Partes*,ſc.cuiuſque baſis.

Humeruli , id eſt , fulcra, ſeu ſuſtentacula,ſcil. luterum.

31.*Luteris*,i.luterem excipiens. *Capitis*,ſc.baſis vide ver.35.

Vnius.dimidius n.de quo inf.cœlaturis tegebatur ,vt ait Ioſephus.

Cubitum , *& dimidium* , ſcil. Altitudinis. Vide ver.

Columnarum,videntur mihi baſes ſignificari.

36.*Tabulatis*.i.ſpatiis.

38.*Luteres*,i.conchas,ſc.ad lauandum λϵ́ω lauo, inde λϵτὴρ.

39.*Mare autem*.Not.quod ingredienti occurrebat prius mare,ex quo lauabantur ſacerdotes,deinde conchæ,ex quibus abluebantur victimæ.

40.*Scutras & amulas*.Heb.& Chal.ſcopas & pelues.70.calefactoria,& phialas eſt autem ſcutra vas rotundum,vnde ſcutella dicta. Amula vero ſecundum quoſdam,vas ad vini libamina.

41.*Columnarum duos*,Heb.& Chal.columnarum duarum,ſed eodem recidit vtrumque.

47.*Pondus*,ſc.exploratum.

48. *Aureum*,ſc.opertum aureis laminis : nam ex cedro erat altare id ſc.thymiamatis.Quidam tamen putant altare de quo hic agitur, aliud eſſe ab eo,de quo ſup.c.6.

CAPVT VIII.

2. *Ethanim*, i. Septembri. ſic dicitur ob fruges, quibus vita fortificatur : ethanim enim fortes dicitur & alibi Tiſri, Chal.quem veteres vocabant menſem primum. Not. quod etſi templum nondum erat omnino perfectum,vt dictum eſt ſup. c.6. voluiſſe Salomonem dedicare ſeptimo menſe quod in eo ob feſta præcipua ſoleret populus ad templum confluere.

4. *Portauerunt* , ſcilicet , in ſancta ſanctorum.

Tabernaculum,ſc.quod Moſes fecerat , vt ait Ioſeph 8.Antiq.ego tamen non video, cur non poſſit intelligi illud quod fecerat Dauid de quo 1. Par. 15.*Sacerdotes*,hi arcam.

Leuitæ,hi reliqua vaſa.

7.*Protegebant*,i.tegebant.

8. *Vltra*,q.d. præter extrema nihil eorum apparebat, ſc. erant immiſſi per minora arcæ latera, ſeu ſecundum latitudinem,adeoque recti tendebantur in frontem oraculi.

9. *Aliud*,ſcilicet,ex tota lege. Vide 2. Par.5.& Heb.9.

10. *Sanctuario* , i. ſancto ſanctorum. *Dixit* , ſcil. Leu.16.

13.*Firmiſſimum*,i.ſtabile,ſc.non amplius mutandum,vt ſolebat,Heb.Chal.& 70.paratum.*Sempiternum*,i.tempus longiſſimum.

14.*Benedixit*,i.bene precatus eſt.

Manibus eius , alij , manu ſua , Chal.voluntate ſua.

16. *Elegi*,i.vſque ad hoc tempus. *Eſſet nomen* , i. inuocaretur , ſeu diceretur de nomine meo , ſc.domus Dei.ſic inf.

22. *Stetit* , ſcilicet , compoſuit ſe in atrio populi flexis genibus.vide infra *Altare*, ſcil. holocauſti.

24. *Manibus* , i.opera , ſeu potentia vide ſup. num.14.

25.*Coram me*,ſc.facientes quæ iubeo.

27. *Super terram* , q. d. tam paruo huius templi loco?

Cæli cælorum.q.d.ſupremi cæli.

28. *Hymnum*, i.laudem. Alij clamorem, præconium,votum.

29. *Oculi tui* , q. d. prouidentia ſingularis , & fauor.

Erit nomen meum,i.colar,& inuocabor.

31.*Si peccauerit*,&c.Heb.Chal. & 70.ſenſus eſt, cum quis proximo aliquid debuerit , ob quod ab illo cogatur iurare & ad iurandum venerit ad locum iſtum,&c.

Iuramentum,ſc.faciendum.

32.*Iuſtificans*,i.oſtendens eſſe iuſtum,vel abſoluens iuſtam cauſam habentem.

33. *Peccaturus eſt* , Hebr. & Chald. peccauerit. *Agentes pœnitentiam*,Hebr.Chald. & 70.conuerſi ad te.

Confitentes , &c. i. te laudantes , ſeu tibi gratias agentes.

Venerint , ſcil. qui domi relicti fuerant, aliis in bellum profectis,vel venerint, ſcil. corde huc conuerſi,vel poſt fugam reuerſi.

35.*Pœnitentiam egerint*,Hebr.Chald.& 70.confeſſi fuerint.

36.*Et populi*,pro,i.populi.

37.*Corruptus aer*,alij,ariditas vel ventus vrens, 70.incendium,Chal.vt noſter.

Ærugo vitium eſt ſpicarum. *Rubigo* , Hebr. & Chal.bruchus.

38.*Deuotatio*,*& imprecatio*,id eſt,votum,& oratio.

In domo,i.ad domum,ſc.conuerſus.

39. *Repropitiaberis*,Hebr.& Chald.parces. ſic & inf.

42. *In hoc loco* , ſcilicet , in atrio alienigenarum conuerſus huc. erat enim poſt atrium popu-

li,ſcilicet, fidelis,aliud atrium infidelium.

43.*Timere*,Heb.Chal.& 70.timeant te.

44.*Contra*,i.verſus ſic inf.

45. *Facies iudicium*, i. vlciſceris iniurias, ſic inf.

47. *Egerint pœnitentiam in corde ſuo*, Hebr. & Chal.redierint ad cor ſuum 70. conuerterint corda ſua.

40. *Contra viam*,pro conuerſi ad viam.

56.*Cecidit* i fuit irritus.*Bonis*, ſc.ſermonibus, q. d.promiſſionibus.

57.*Proiiciens*,Heb.deſerens,Chal. elongans,70. auertens.

58.*Et cuſtodiamus*,pro,i.cuſtodiamus.

Ceremonias,Heb.ſtatuta.

59.*Appropinquantes*, id eſt, grati,ſeu impetrantes.

Faciat iudicium,i.in cauſis faueat.

60.*Vltra*,i.aliis.

61.*Noſtrum*,ſic etiam 70.at Hebr. & Chald.veſtrum.iuxta quam lectionem legendum etiam,ambuletis,& cuſtodiatis.

Cum Domino,i.coram Domino, vel iuxta voluntatem Domini.

64.*Sanctificauit*, i. curauit ſanctificandum per Pontificem, vt poſſent tot hoſtiæ immolari.

Medium,ſc.pauimentum.

Ante domum,ſc.inter templum, & altare holocauſtorum.

Æreum, erat quidem lapidum, ſed æte veſtitum.

65. *Emath*, quæ poſtea Antiochia dicta ſecundum quoſdam. *Riuum*, ſcil. Rhinocoluram vide Gen.15.

Quatuordecim, ſc. ſeptem ob dedicationem, & ſeptem ob feſtum tabernaculorum.

66.*Octauo*,ſcil. poſt 7.dies poſteriores profecti, ſc.die ſequenti,quæ erat 23.menſis.nam feſtum tabernaculorum incipiebat 15. Quidam tamen intelligunt profectos eodem die octauo,quo fuerant à Salomone dimiſſi,ſed repugnat c.7.2.Par.

CAPVT IX.

3. NOmen meum,i.nominis mei cultum,& inuocationem.

4.*Simplicitate*,Heb.perfectione. Chald.veritate 70.ſanctitate.*Æquitate*,Heb.Chald.& 70.rectitudine.

Legitima,Heb.ſtatuta,ſeu decreta.

5.*De genere tuo*,Heb.Chal.& 70.tibi.

6.*Ceremonias*,Heb.ſtatuta.

7.*Prouerbium*,Heb.& Chald.parabolam 70.exterminationem,ſeu perditionem.

8. *Erit in exemplum*, ſic etiam 70.at Chald. diruetur,Heb.ſubintelligitur aliquid ſimile.

10.*Poſtquam*,Heb.Chal.& 70.quibus.

11.*Opus habuerat*,ſic etiam Chal.at Hebr.& 70. voluerat.

13.*Chabul*,i.lutoſam,ſeu arenoſam, ſcilicet, ſterilem.

14.*Miſit*,pro miſerat,ſc.antequam acciperet vrbes illas.

15.*Summa*,expenſarum.Heb.res tributi.coniungendum autem quod hic dicitur cum vniuerſum populum,&c.q.d.ab eo populo exegit tributum ad ædificia.

Mello, locus erat, ſecundum quoſdam, ad conſultandum de rebus publicis conſtructis.Vide ſup. lib.2.c.5.n.9.

16.*Aſcendit*,pro,aſcenderat.*In dotem*, Hebr.pro munere,Chald.dono.

18.*Palmiram*,Heb.Chal.& 70.Tadmon.

19. *Vicos*,Hebr.Chald.& 70.ciuitates. *Et erant abſque muro*,Heb.& Chal.theſaurorum,70.munitas muniuit,id additum ab Interprete. *Curruum*,i. vbi falcati currus aſſeruabantur.

Equitum,i.vbi equites præſidiarij alebantur. *Libano*,vel monte, vel loco,vbi domus ſaltus Libani, de qua ſup.

21.*Tributarios*, ſcil.ad ſoluendum expenſas, de quibus ſup.vel laborandum in ædificiis.

22.*Seruire* Hebr.Chal.& 70.ſeruum,q.d.nullum voluit facere opera ſeruilia.*Equorum*,Heb.& Chal. equitum.

23.*Opera*,ſc.cum ædificabatur.

Præpoſiti, ſcil. præcipui,nam minus principales multo plures.

28. *Ophir*. Hodie dicitur Peru. vel eſt Angola. vnde Luſitanis multum auri Hier. epiſt.140.locum putat eſſe in India. Quidam Malacam credunt alij inſulam prope Malacam, quæ hodie Zamatra vocatur.

CAPVT X.

1. SAba, per ש ſcin, ſc. ea, quæ in Arabia. nam quæ in Æthiopia per ס ſin,vide Pſalm.71.vbi pro Arabum & *Saba*. Hebr. שבא סבא Sceba, & Seba.

In nomine Domini,i.de iis,quæ faciebat Domini ope.

Tentare,i.facere periculum eius ſapientiæ.

Ænigmatibus,i.difficilibus quæſtionibus.

2.*Infinitum*,Heb.Chal.& 70.multum.

5.*Et holocauſta*,&c.ſic etiam Chald.& 70. Quidam vertunt Hebræa ſic. & aſcenſum, quo aſcendebat in domum Domini.

Non habebat vltra ſpiritum, i. erat diu extra ſe præ ſtupore.

9. *Iudicium & iuſtitiam*, id eſt, iudicium iuſtum.

11. *Thyina*, quidam coralia vertunt. alij, Hebenum, alij, lignum Braſilicum, Chald. coraliorum.

12. *Fulcra*, ſcilicet, graduum,quibus aſcendebatur.

15. *Viri*,qui ſuper vectigalia, & negociatores, Hebr. mercatores aromatarij, Chald. artifices,& mercatores 70 tributarij, & mercatores.

Vniuerſique ſcruta vendentes, q. d. merciane(vt vulgo dicitur)ſeu aromata, reſque ſimiles, quamquam, Hebr Chald.& 70.non aliud habent, quam quod proximè diximus ſup.ad num. 15. *Terra*, ſc. Iſraelitica.

16.*Scuta*,70.lanceas. *Auri ſiclos*, 2.Par.9.aureos vertit, aut ergo hic ſicli auri pro aureis poſiti, aut illic aurei,pro, auri ſiclis. Quidam vtrobique aureos verterunt,alij minus.

In laminas ſcuti vnius,Heb.& Chald. in ſingula ſcuta.

17.*Peltas*,genus eſt ſcuti.*Trecenta*.Hebr.Chald. & 70 tres.

Minæ, alij, libræ, ſed idem eſt.eſt autem quibuſdam libra,ſeu mina auri,centum aurei.

18. *Fuluo*, ſcil.ſplendenti,ſeu puro,70.probato, Chal.bono.alij,obrizo.

19. *Manus*,i.fulcra, ſc. quibus ſedens ſolet brachiis niti,Chal.ſuſtentacula.*Stabant*,ſc.fulcra dicta ſuſtinentes.

Argentum,ſc.in vſu,ſeu miniſterio,nempe ex eo vaſa fiebant ad regis vſum. cap.12.n.22. Nec 70. quia non.

22. *Classis*, Heb. & 70. nauis Tharsis. Chald. nauis Africana.

Ibat in Tharsis, i. mare, vel insulam aliquam, aut locum, eo nomine quidam putant Sophalam esse, vnde Lusitanis aurum plurimum, Hebr. veniebat nauis Tharsis. Chald. veniebat nauis Africana, 70. veniebat nauis ex Tharsis.

26. *Munitas*, Heb. Chal. & 70. curruum. *Et cum Rege*, Chal. præter eos, qui erant cum Rege.

28. *De Coa*. Alii, telam byssinam vertunt.

29. *Argenti*, scilicet, empta. *Et equus*, pro, Nam equus.

Venundabant, Heb. Chald. & 70. obtinebant, scil. opera mercatorum Salomonis, quibus Rex Pharao permittebat ex Ægypto equos educere.

CAPVT XI.

2. *NOn ingrediemini*, &c. Chal. non miscebimini cum illis, nec illæ vobiscum.

Ad vestras, Hebr. & 70. ad vos. *Certissimè enim*, Heb. certè, seu, siquidem.

3. *Concubinæ*, i. vxores minus principales. *Mulieres*, Heb. vxores eius.

Cum Domino, pro, coram Domino.

5. *Astarten deam*, sic etiam 70. at Heb. Hastoreth Chald. Hastoreth errorem. Quidam Lunam putant, quam alibi scriptura, reginam cæli vocat. *Molech*, Heb. Chald. & 70. Milchom. Idolum, Hebr. & Chal. abominationem.

6. *Quod non placuerat*, Hebr. Chald. & 70. malum.

9. *Secundo*, Heb. Chal. & 70. bis.

13. *Vnam*. Not. quod tribus Iuda, & Beniamin pro vna reputantur, quia coniunctæ seu permistæ erant.

15. *Interfecti*, sc. Iudæ in bello.

23. *Fugerat*, scilicet, videns inclinatam suorum aciem.

24. *Latronum*, Hebr. Chald. & 70. exercitus. *Eos*, scil. milites Adarezer, q.d. cum Dauid victor euasisset.

25. *Et hoc est*, pro, & hoc præter, vt indicant Heb. & Chald. q.d. accessit id ad malum, seu persecutionem Adad.

Regnauitque, sc. Razon. *Syria*, 70. Adom, secundum quos illud, regnauit, ad Adad referendum.

26. *Ephrataus*, i. de tribu Ephraim.

27. *Quia Salomon*, &c. videtur causa fuisse, quod Hieroboam reprehenderit Salomonis opus, vel potius, quod cum operi illi esset præfectus, & Propheta ei prædixisset quæ sequuntur, Salomon id rescierit, eoque voluerit occidere.

Mello, 70. arcem, Chal. aggerem. vide sup. cap. 9. num. 15.

Coæquauit voraginem, Chald. occlusit rupturam, 70. concluſit septem, Hebr. clausit diruptionem, sc. partem nondum munitam.

29. *Silonites*, i. ex Silo, vbi diu fuit tabernaculum.

33. *Iustitiam coram me*, Heb. quod rectum in oculis meis.

36. *Lucerna*, i. regius splendor.

38. *Fidelem*, i. firmam.

40. *Voluit ergo*, apparet resciuisse quod fecerat Ahias.

41. *Verborum*, i. de rebus gestis. Non extat is liber.

43. *Cum patribus*, i. vt patres.

CAPVT XII.

1. *MIseruntque*, &c. q.d. miserant enim, & vocauerant Ieroboam.

4. *Durissimum*, sc. magna tributa.

10. *Grossior*, q.d. multo sum maior potentia. *Scorpionibus*, i. virgis aculeatis. Quidam vertunt, spinis. Vox quidem Hebræa scorpiones, & spinas.

15. *Auersatus fuerat*, i. à bono consilio diuerterat.

Suscitaret, Heb. Chal. & 70. firmaret.

17. *Pars*, q.d. quid ex eo speremus? seu quid ad nos pertinet?

Vide domum, i. domui prouide.

18. *Misit*, sc. ad reducendum populum qui à se defecerat.

20. *Tribu Iuda*, sc. cum tribu Beniamin, vt statim dicitur.

21. *Domum Iuda*, i. familiam Iuda. 70. synagogam Iuda.

22. *Virum Dei*, pro, Dei seruum, seu Prophetam.

23. *Reliquos*, intellige Leuitas, vel aliquos etiam ex Israel securos Roboam.

25. *Vir*, id est, quisque. *Verbum hoc*, ideſt, res hæc.

25. *Ædificauit*, scilicet, ornando seu fortificando.

30. *Verbum hoc*, i. res hæc. *Peccatum*, sc. Idololatriæ.

31. *De extremis*, i. de infimis, Chald. & 70. partem quandam.

32. *Solemnem*, sc. tabernaculorum.

Ascendens altare, Chald. obtulit super altare. sic inf.

Similiter fecit, sc. solemnitatem, vel quod sequitur, sc. vt immolaret.

33. *Quam*, sc. diem solemnem, 70. in solemnitate quam.

Finxerat, id est, instituerat, scilicet, vt solemnis esset.

CAPVT XIII.

1. *IN sermone*, i. mandato. *Super*, i. iuxta.

Thus iacente, Heb. ad adolendum, seu suffiendum, 70. ad sacrificandum.

2. *Et ossa*, explicatio præcedentis. Vide 4. Reg. 23.

6. *Faciem Domini*, i. Dominum.

Reuersa est, id est, sic restituta, vt posset ad se retrahere.

11. *Prophetes*, sc. falsus, Chald. Propheta mendax nomine Michal.

Venerunt, &c. Heb. & Chal. venit filius suus, & narrauit, 70. vt noster Interpres.

18. *Similis tui*, Heb. Chal. & 70. sicut tu.

23. *Suum Propheta*, Heb. & Chal. & 70. ipsi Prophetæ.

29. *Propheta senis*, pro suam.

33. *Verba*, i. gesta. *Nouissimis*, i. extremis, sc. infimis, Chal. & 70. parte.

Implebat manum suam, pro, eius. implere autem manum, pro consecrare: offerebat enim aliquid Deo quicunque in sacerdotem consecrabatur, potest etiam, suam, proprie accipi; vt sensus sit, consecrabatur in sacerdotem, Chald. offerebat munus suum.

CAPVT

CAPVT XIV.

3. *Rustulam*, Chal. & 70. placentas.

6. *Missus*, sc. à Deo. *Durus*, i. dura nunciaturus.

9. *Omnes*, sc. duces, seu Principes Israel. *Corpus*, i. tergum.

10. *Mingentem ad parietem*, i. canem, vt masculum grandiorem, Chal. cognitione præditum. *Clausum*, sc. loco tuto.

Nouissimum, Heb. Chald. & 70. derelictum. *Reliquias*, i. reliquos, sc. posteros. *Ad purum*, q. d. ita vt nihil relinquatur, nisi locus mundus, omni re vacuus.

13. *Quia inuentus*, &c. q. d. quia ei soli placuit Deo in hac parte parcere.

14. *In hac die*, q. d domum, quæ nunc est, Chald. eum qui viuit hodie.

Et in hoc tempore, Chald. & qui gignetur ex nunc & vltra, quasi dicat, non solum qui nunc viuunt, sed etiam posteros.

Sicut moueri, &c. quasi dicat, assidue. *Flumen*, sc. Euphratem.

16. *Tradet*, sc. in desolationem.

17. *Therſa*, sc. vbi tunc puer ægrotabat dicitur ea fuisse Regia ante Samariam conditam. *Domus*, forte erat prope vrbis portam.

19. *Verborum dierum*, i. annalium.

21. *Poneret nomen*, scil. vt vocaretur Dei locus, ibique ipse coleretur.

Ex omnibus, i. præ omnibus. *Amanitis*, i. de populo Hamon, adeoque infidelis, Chald. de filiis Hamon.

22. *Super omnibus*, Chal. magis quam omnia.

23. *Aras*, Heb. Chal. & 70. excelsa.

24. *Effœminati*, i. scorta mascula. *Attriuit*, Hebr. & Chal. eiecit 70. abstulit.

27. *Scutariorum*, Heb. & Chal. cursorum, 70. præcursorum sic & inf.

CAPVT XV.

1. *Regnauit*, i. cœpit regnare.

2. *Abessalon*, 2. Par. 11. dicitur Absalon.

3. *Cum Domino*, i. coram Domino, Chal. in timore Domini.

4. *Lucernam*, q. d. filium Regem.

Statuerat, i. stabiliret, sc. in pristino statu Regem Iuda.

5. *Sermone*, i. negotio, scil. cæde peccauit quidem etiam in aliis, sed id grauissimum fuit, & plenum nequitia.

6. *Eius*, sc. Roboam.

10. *Matris*, i. auiæ apud quam velut matrem fuerat educatus. Sic proximè dicitur Dauid pater. Vide sup. Num. 2. vbi hæc dicitur mater Abiæ patris Asæ.

12. *Effœminatos*, i. scorta mascula.

Purgauit, Heb. abstulit, 13. Princeps, Heb. Regina, q. d. ne regnum gubernaret. Chald. amouit de Regno.

In sacris, Heb. & Chal. quia fecerat simulacrum.

14. *Excelsa*, i. altaria in locis editis in Dei cultum facta ante extructum templum.

Non abstulit, fortè non potuit, aut putauit posse permitti. Hiero. 2. cont. Pelag. dicit, eum in hoc erasse, Heb. non sunt ablata.

15. *Sanctificauerat*, i. dedicauerat ad Dei cultum, sc. in gratiarum actionem pro victoria parta, sed in idololatriam lapsus non dederat.

17. *Rama*, nomen arcis ab altitudine sic dictæ.

Egredi, vel ingredi, sc. prohibuit transitum, ne quis ab Asa venire posset, aut ad illum ire.

19. *Inter partem*, scilicet, fuit, quasi dicat, antiquum est.

20. *Domum*, Maacha, Heb. Beth Maacha. 70. domus Maach. *Omnem*, scil. Heb. Chal. & 70. & omnem.

21. *Reuersus est*, sic etiam 70. at Hebr. & Chald. mansit.

22. *Excusatus*, sc. quin veniat.

25. *Duobus annis*, sc. pacificis, vt quidam Interpretantur.

27. *Domo*, i. tribu.

28. *Tertio*, sc. bellorum contra Israel, vt quidam aiunt.

CAPVT XVI.

2. *Viuere*, i. statu infimo.

3. *Posteriora*, i. posteritatem.

4. *Regione*, Heb. Chal. & 70. agro.

5. *Prælia*, Hebr. Chald. & 70. fortitudo. sic & infr.

7. *Ob hanc causam*, Heb. Chal. & 70. & quia.

Eum, sc. Nadeb dominum suum, vel ipsum Baasa sc. Deus ob peccata. Nam illa, hoc est Iehu, &c non habentur Heb. aut Chal. aut in 70.

8. *Vicesimosexto*, sc. à cœptis bellis, & regni 36. decem enim annis pacificè regnauit. Vide 2. Par. 16.

9. *Equitum*, Heb. Chald. & 70. curruum. *Præfecti Therſa*, Heb. indicatur fuisse præfectum domus regiæ in Therſa.

11. *Amicos*, i. socios.

18. *Expugnanda esset*, Heb. Chal. & 70. expugnata, seu capta esset.

19. *In peccatis suis*, Heb. Chal. & 70. propter peccata sua.

31. *Seruiuit Baal*, videtur nomen proprium Idoli, etsi quidam negant. Vide c. 18.

33. *In opere suo*, Heb. Chald. & 70. vt faceret, scil. pessimè, q. d. auxit subinde peccata.

34. *Primitiuo*, i. primogenito, sc. viuente tunc, vel mortuo.

Nouissimo, i. vltimo, sc. ex omnibus filiis solo relicto, vel etiam mortuo. Vide Ios. 6.

CAPVT XVII.

1. *To*, q. d. cui seruio.

3. *Contra*, i. è regione.

12. *Duo*, i. pauca. *Faciam illud*, pro, faciam panem.

17. *Mulieris*, sc. illius de qua sup.

Matris familias, Hebr. Chald. & 70. dominæ domus.

Halitus, 70. halitus vitæ, Chal. spiritus.

18. *Et tibi*, sc. commune, q. d. quid mihi tecum? vel, quid tibi feci?

Rememorarentur, id est, venirent in memoriam, sc. Dei.

20. *Vtcunque sustentor*, Hebr. Chal. & 70. habito, seu, hospitor.

21. *Mensus est super puero*, i. more metientis puero incubuit.

CAPVT XVIII.

1. *Tertio*, scil. sterilitatis, vel à recessu Eliæ de torrente.

4. *Speluncis*, 70. speluncis duabus.

5. *Valles*, Heb. Chal. & 70. torrentes.

6. *Seorsum*

6. *Seorsum*, Hebr.& 70.solus, scilicet,seorsum à Rege.

10. *Adiurauí*, i.fecit iurare, vel obtestando postulauit,vt te indicarent. Est quidem adiurare proprie metu violandæ Religionis, aut pietatis, aut incurrendæ diuinæ vltionis adigere ad aliquid faciendum.*Eo quod*, pro,quod.

21.*Claudicatis*,Chal.diuisi estis. *Duas partes*,sc. nunc Deum colendo,nunc idola, Hebr. duas cogitationes,70.duobus poplitibus.

22.*Remansi*,sc.hic. Nam alij latebat,vel se putabat solum.

23.*Boues*,Heb. iuuenci, seu vituli,Chald.& 70. vt noster.sic & inf.

Faciam,i.immolabo.

24.*Per ignem*,i.dando ignem.*Sit Deus*,i.pro vero Deo habeatur.

Optima propositio,Hebr.Chald.& 70.bonus sermo.

26. *Dederat*,sc.Achab,vel qui adduxerat. *Fecerunt*,i.sacrificauerunt. *Altare*,sc.prope saltantes.vel supra.

27.*Deus enim est*,sc. vt dicitis, Chald. quia vos dicitis,quod Deus est.*Loquitur*,sc.cum aliquo. *Diuersorio*, Hebr. insecutione, seu apprehensione,sc. hostium.

29.*Prophetantibus*, Chal.insanientibus. *Sacrificium*,sc.vespertinum.

30.*Curauit*,i.refecit.

32.*Aratiunculas*,i.sulcos Hebr.& Chald. locum capientem duo sata seminis, 70.locum capientem duas metretas seminis.

36.*Holocaustum*, sc.vespertinum. *Omnia verba hæc*,i.has omnes res.

37.*Iterum*,Heb.retrorsum,sc.vt redeant in viam, 70.post te.

40.*Torrentem*,sc.ne terra sancta illorum sanguine contaminaretur.

41.*Ascende*,pro,surge.

43. *Puerum*. i.famulum. Quidam putant filium mulieris Sareptanæ.

44.*Vestigium*,Heb.& Chal. vola manus,70.vestigium.

Ascende,pro,ito.

45.*Verteret huc,atque illuc*, Chal. se expediret,& descenderet. *Iezrael*,sc.eam, quæ in Israel nam altera in Iuda.

46.*Manus*,i.virtus,q.d.dedit ei robur.

CAPVT XIX.

3.*Timuit*,Hiero.2.cont.Pelag. Non dico mulierem,sed hominem formidare, de animi perturbatione descendit, quæ vitio carere non potest, dicente Dauid, Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo, Hebr. (vt nunc legitur)Chal.vidit,sc.periculum vel q.d. intellexit quæ dixerat Iezabel,at 70.timuit,& ita puto legendum Hebr. sicut legi potest mutatis punctis, & quidem additio punctorum fecit tantam lectionum varietatem in scriptura, quod hic annotatum non erit opus repetere.

Quocunque enim ferebat uoluntas, Hebr.& 70. iuxta,seu,ad animam suam vel pro anima sua,Chal. vt eriperet animam suam.

4.*Iuniperum*,Chal.genistam.

8.*Horeb*,sc.vbi lex data, pars est Sinai ad occidentem.

9.*Mansit*,Chal.pernoctauit.

10.*Domino*,i.Domini honore. *Solus*, scilicet,qui palam Dei honorem tuear,vel se fortè solum putabat.

11.*Transiit*,70.transibit.*Spiritus*,i.ventus.

Subuertens,i.qui videretur, vel posset subuertere,&c.

Commotio,i.montis concussio.

12. *Sibilus*,Hebr. Chald.& 70.vox. *Aura tenuis*, Heb.tacita tenuis, Chal.canentium in silentio,70. vt noster interpres.

13.*Egressus*,sc.antea.

18.*Derelinquam*,Chal.reseruabo. *Septem*,i. multa.

Adorauit eum,osculans manum. Solebat adoratio fieri osculando propriam manum, vt nunc vulgo fit,cum quis primarium virum salutat. Vide Iob 31.Heb.& Chal.osculatus est eum,70.adorauit eum.

19.*Vnus*,scil.ex arantibus hominibus. *Pallium*, huius impositione Elisæus spiritum accepit.

20.*Quod enim meum erat feci tibi*,Heb. Chald.& 70.quid enim feci tibi?&c.q.d.quid tibi feci,quod te impediat?

21.*Ab eo*,sc.Elia. *Aratro*,Hebr.Chald.& 70.instrumentis,sc.aratri lignis. *Populo*,scil.cognatis,& amicis.

CAPVT XX.

5.*Qui misit nos ad te*,Heb.Chal.& 70.quia misi ad te dicens.

7.*Insidietur*,Heb.Chal.& 70.malum quærit.

9.*Faciam*,sc.vt sim tibi tributarius. Id enim intellexerat cum primum respondit.

10.*Pugillis*,sc.implendis.

11.*Accinctus*,sc.ad prælium. *Discinctus*,sc.soluto baltheo,parta victoria.

13.*Certè*,Heb.& Chal.nonne.

14 *Pediseques*,sc.pueros nobiles,qui educabantur in aula Achab, Hebr.Chald. & 70.pueros,seu adolescentes.

*Quis incipiet prælíari?*q.d.quis aciem instruet,vt dux?Heb.quis ligabit aciem,seu prælium? Chald. quis ordinabit prælium? 70. quis coniunget prælium?

16.*Vmbraculo suo*,Heb.& Chal.tabernaculis.

Cum eo,sc.inebriati.

17.*Misit*,sc.exploratores.

21.*Egressus*,sc.intelligens hostes terga vertisse.

24.*Principes*,Heb.duces, Chald.imperatores,70. satrapas.

27.*Acceptis cibariis*,Chal.parati.

34. *Plateas*, i. fora rerum venalium,ex quibus vectigalia.

35.*In sermone Domini*,i.iussu Domini.

36.*Percutiet*,Chal.occidit.*Percussit*, Chal. occidit.

38.*Mutauit aspersione puluueris os*,&c. Hebr.mutauit se,posito pileo,seu velo super Chald.& operuit panno,70.& ligauit vitta, alij tamen, puluerem vertunt.alij capitis amictum.

39.*Præliandum cominus*, Hebr.& Chald.in medium belli,70.ad exercitum,vt præliaretur. *Lapsus fuerit*,i. euaserit. *Anima tua*, &c. q.d. pro eo occideris.

40.*Turbatus*,id additum ab interprete.

41.*Abstersit puluerem*,Heb.amouit velum,Chal. amouit pannum,70. amouit vittam, seu fasciolam.

42.*Dignum morte*,Heb.anathematis mei,i.morti obnoxium,70. pernicioſum.

43. *Audire contemnens*, *& furibundus*, Chald. turbatus,& dolens,70.confusus,& flens.

CAPVT

CAPVT XXI.

1. *Verba*, i. res, seu acta.

3. *Propitius sit mihi Dominus*, Hebr. absit mihi à Domino, i. auertat id Dominus à me.

4. *Indignans & frendens*, sup. eadem verba Heb. vertit, audire contemnens & furibundus, 70. confusus, & contristatus, Chald. conturbatus, & dolens.

7. *Grandis auctoritatis*, &c. Ironia est.

8. *Maiores*, sc. quosdam sibi notos, & obsequentes.

9. *Prædicate*, i indicite. *Ieiunium*, sc. diebus ieiunij crimina iudicabantur, & puniebantur, fortè, vt sanctius res tanti momenti fieret.

10. *Filios Belial*, i. improbos, seu impios.

13. *Diaboli*, Heb. Belial. *Diabolici*, Heb. Belial.

Benedixit, pro, maledixit, Chal. blasphemauit.

Regem, Chal. maledixit Regi.

19. *Addes*, sc. quod sequitur. *Loco*, i. regione, seu ciuitate.

20. *Inimicum tibi*, q. d. quem soles semper carpere, Heb. & 70. inimice mi, q. d. inuenisti quod in me reprehenderes qui mihi semper aduersaris. *Venundatus*, i. totus in id deditus.

21. *Posteriora*, i. posteros. *Mingentem*, &c. Vide sup. c. 14.

24. *Achab*, Heb. Chald. & 70. ipsi Achab, q. d. aliquis de familia Achab. vide simile quid sup. c. 16. in princ.

27. *Cilicio*, Heb. Chald. & 70. sacco. sic & inf. *Demisso capite*, sic etiam 70. At Chal. discalciatus. Alij, sensim, sc. more pœnitentium.

29. *Mei causa*, Heb. & 70. à facie mea, Chald. ante me.

CAPVT XXII.

1. *Res*, sc. ferè, idque à fœdere cum Benedad.

10. *Area*, scil. quadam. nam areæ prope vrbem erant ob hostium incursiones, vt quidam notant, fortè platea aliqua significatur, seu planities in modum areæ.

11. *Dominus*, Heb. est Iehoua, vt mirum sit Idololatras eum sic nominare, eique deferre. Vide sup. Iud. 17.

12. *Ventilabis*, Heb. & 70. cornu petes, Chald. occides.

15. *Ascende* Ironice.

20. *Verba huiusce modi*, &c. Heb. Chald. & 70. iste sic, & iste sic, q. d. vnus vno modo, alius alio.

21. *Egressus*, sc. de loco suo. non n. erat inter Angelos.

22. *Spiritus*, sc quidam malos. *Egredere*, permissio est, non præceptum.

24. *Mene*, Heb. & Chal. quando me.

21. *Intra cubiculum*, 70. de cubiculo in cubiculum.

Abscondaris, sc. ne te occidant, quod mortis Regis causa fueris per falsam prophetiam.

26. *Amalecb*, 70. Regis.

27. *Tribulationis*, i. modico, Heb. angustiæ.

Angustiæ, i. exigua.

30. *Sume arma, & ingredere*, Heb. mutandum, & ingrediendum, q. d. mutabo habitum, & ingrediar, Chal. cooperiam me. & ingrediar. *Et induere*, pro, & tu induere.

34. *Pulmonem, & stomachum*, Heb. coniuncturas, & loricam, q. d. inter laminas pendentes à lorica, & loricam, sc. in inguine, 70. inter pulmonem, & pectus.

35. *Commissum est*, Heb. ascendit, i. creuit, seu incaluit.

Sinum, i. medium.

38. *Habenas*, Chal. vasa armorum.

46. *Opera*, Heb. & Chal. fortitudo.

47. *Effœminatorum*, id est, scortorum masculorum.

48. *Rex*, scil. Prorex constitutus à Rege Iuda, vt indicant Heb. & Chal. *Edom*, i. Idumæa, quæ tunc Regi Iuda subiecta erat.

49. *Classes*, Heb. naues. *In mari*, Heb. & 70. *Tharsis*, i. marinas, Chal. Africanas.

LIBER IV.

Qui Hebr. II. Regum dicitur.

CAPVT I.

Reuaricatus, sc. defecit ab Israel, nolens ei pendere solitum tributum. Vide cap. 3. Chal. rebellauerunt Moabitæ.

2. *Cancellos*, sc. fenestræ. *Cœnaculi*, i. tabulati superioris. *Beelzebub*, i. dominum muscæ, sc. ita dictus ob muscarum copiam orientium ex sanguine hostiarum. Vel vt quidam volunt, quod pernicioſius aliquando muscis regionem liberasset. Sunt qui dicant Beelzebub appellatum, q. idolum muscarum: Accaronitas n. muscam coluisse, Baal quidem idolum, zebub, musca.

8. *Pilosus*, sc. capillo oblongo, & horrido.

9. *Homo Dei*, Ironice.

13. *Genua*, Heb. Chal. & 70. se super genua. *Contra*, i. ante. *Animam*, i. vitam, seu me.

17. *Frater eius*, id acceptum ex 70. nam Heb. non est, nec Chald. *Secundo*, scil. Regni solius. nam cum patre Iosaphat annis ferè nouem. Vide inf. c. 3.

CAPVT II.

2. *Sede*, i. mane.

3. *Filij*, Chal. discipuli. Fortè ita vocantur Prophetæ, vt homines, filij hominum, & Homero Achiui, filij Achiuorum. Vide inf. c. 4.

5. *Noui*, sc. Dei reuelatione.

6. *Sede hic*, sc. volebat facere periculum amoris erga se Elisæi.

7. *Super*, i. iuxta.

9. *Duplex*, i. magnus, seu eximius, 70. dupliciter. Alij, duæ partes spiritus tui, q. d. bona pars.

11. *Turbinem*, sc. simul cum curru, vel currus tantum diuiserat ab Elisæo non Eliam sustulerat. *Cælum*, i. aërem vbi vero deinde collocatus, incertum. in paradiso terrestri putatur à multis.

12. *Auriga*, Hebr. equites, 70. eques, Chald. qui plus proderat Israeli oratione sua, quam currus, & equites.

Scidit, sc. præ mœrore.

14. *Etiam*

14. *Etiam nunc*, sc. cum tantopere opus est eius auxilio, Heb. etiam ipse,

15. *E contra*, i. è regione.

16. *Qui possunt ire & quærere*, Heb.& Chal. eant, quæso, & quærant, 70. euntes iam quærant.

17. *Acquiesceret*, Heb.& 70. erubesceret, sc. negare.

19. *Sterilis*, i. insalubris. Heb.& Chal. orbatrix, q. d. interficiens.

21. *Sanaui*, i. reddidi salubres.

24. *In nomine Domini*, i. inuocato Dei nomine.

Lacerauerunt. Ita puniti parentes, qui filios illa docuerant Iust. q. 80. Aug. serm. de temp. 204.

CAPVT III.

1. *De cimo octauo*. Vide sup. c. 1.

2. *Tulit*, i. abstulit.

7. *Veni*, Heb. Chal.& 70. num venies.

9. *Rex Edom*, i. Prorex Idumææ, quæ tunc Regi Iuda subiecta.

10. *Heu, heu*, Heb. Ah, ah.

11. *Vt deprecemur*, Chal. vt interrogemus, Hebr. & inquiremus, seu, scisciabimur, 70. & consulemus.

12. *Est apud eum*, &c. q. d. verè Propheta est. quidam tamen per interrogationem legunt.

13. *Quid mihi, & tibi est?* q. d. quid tibi mecum est, quod ad me venis? *Quare*, Hebr. non quia, q. d. omitte ista, & adiuua nos, quia videtur Deus congregasse, &c.

14. *In conspectu sto*, i. cui seruio. *Erubescerem*, Heb. Chald.& 70. suscriperem, i. honorarem, seu reuererer.

15. *Psaltem*, scil. qui Dei laudes canendo eleuet mentem meam. *Manus*, i. virtus, sc. ad prophetandum.

16. *Alueum*, pro, in alueo. *Fossas, & fossas*, i. multas, seu varias fossas.

17. *Familiæ*, Heb.& Chal. greges, seu pecora, 70. acquisitiones, seu possessiones.

19. *Electam*, i. pretiosam, seu egregiam.

20. *Sacrificium*, sc. matutinum.

21. *Baltheo*, q d. ense. *Terminis*, i. finibus suæ regionis.

22. *Ex aduerso aquarum*, Heb. Chald.& 70. super aquas.

23. *Contra se*, scil. aliquam inter ipsos discordiam.

25. *Muri*, q. d. omnia vrbi vicina vastauerant. Sola vrbs remanebat. *Fictiles*, Heb. Chareseth, quod quidam dicunt esse nomen vrbis regiæ, de qua statim.

Magna ex parte, id additum ab Interprete.

27. *Holocaustum*, sc. Deo suo, vt sic placaret. *Indignatio*, sc. ob tantum facinus, simul etiam miserti sunt calamitatis.

CAPVT IV.

1. *Prophetarum*, Hebr. filiorum Prophetarum, Chald. discipulorum Prophetarum. Vide sup. cap. 2.

Ad seruiendum, Heb. Chal.& 70. in seruos.

2. *Parum olei*, Heb. Chald.& 70. vas olei, sc. lecythus.

4. *Et cum plena*, &c. Chal.& 70. vbi vnum fuerit plenum, tolle inde, & imple aliud.

5. *Super se*, i. post se, vel q. d. se includens intus, sic & infra.

8. *Facta est autem quædam dies*, Heb. Chal.& 70. fuit autem die quadam, q. d. accidit vero vt, &c. *Sunam*, Heb.& Chal. Sunē, 70. Sonam. *Magna*, i. diues, vel insignis, Chal. timens peccata.

10. *Cœnaculum*, i. cubiculum.

13. *In medio populi*, &c. q. d. nulla re indigeo, vel non desunt, qui me adiuuent.

14. *Ne quæras filium enim*, Heb. Chal.& 70. profecto, filium.

16. *In tempore isto*, sc. elapso anno. *Si vita comes fuerit*, Heb. viuente te, 70. viuens tu, Chal. superstites eritis. Vide Gen. 18. n. 14. *Memiri*, i. decipere.

19. *Doleo*, sc. ob solis radios.

23. *Calendæ nec sabbatum*, sc. his diebus solebant Prophetas consulere. *Vadam*, Heb. Chal.& 70. pax, q. d. vale, vel bene quidem habent nostra. sed est, cur velim illum conuenire.

24. *Mina*, i. duc. *Ne mihi moram*, &c. Heb. Chald. & in 70. sensus est, Duc Asinam propere, nec mea causa moreris, vt ego equitem, nisi ego dixero tibi, sc. volebat illum præcedere cum Asina, ipsa pedes sequi, asinam vero ducebat, vt Prophetam veheret.

29. *Ne salutes*, &c. q. d. ne immoreris vlla in re, etiam salutandi, aut respondendi causa.

35. *Semel huc*, &c. Heb.& Chal. semel huc, & semel illuc.

38. *Vni de pueris suis*, Hebr. Chald.& 70. puero suo.

39. *Colocynthidas agri*, i. agrestes cucurbitas.

40. *Mors*, sc. putabant esse venenum.

42. *Balsalisa*, Chal. terra Australi. *Primitiarum*, i. ex nouis frugibus, vel in oblationem primitiarum.

Frumentum nouum, sc in spicis, Chal. manipulos, 70. palathas, Hebr. spicas recentes. *Pera*, sic etiam 70. at Heb.& Chal. veste, quod quidam referunt ad granorum thecas, seu folliculos.

44. *Verbum Domini*, i. prophetiam.

CAPVT V.

1. *ET dines*, id additum ab Interprete.

2. *Latrunculi*, Hebr. exercitus, seu agmina, Chal. turmæ, 70. milites.

5. *Mutatoria*, sc. ad mutandum, seu induendum, cum in publicum proditur, q. d. decem vestes pretiosas.

7. *Scidit*, sc. velut addita blasphemia, vel ex indignatione ob petitionem rei impossibilis.

12. *Vt lauer in eis, & munder*, Chald. nunquid si me illis lauero, sanabor?

13. *Pater*, Chal. Domine mi.

15. *Benedictionem*, i. munus, Chal. oblationem.

17. *Burdonum*, Heb. Chald.& 70. mulorum. *De terra*, sc. super hanc volebat Deum adorare, velut in loco sancto, seu hostias offerre erecto ex ea altari

18. *Depreceris Dominum*, pro, Heb. Chald.& 70. ignoscat Dominus, sc. per tuas preces. *Adorauero*, i. me incuruauero, dum Rex qui mihi innititur, se incuruat.

Adorante eo, sic etiam 70. at Heb.& Chald. adorante me. i. me flectente adorantis specie.

19. *Vade in pace*, q. d. ignoscet. *Electo terræ tempore*, Heb.& Chal. quasi vnum miliare terræ. Vide Gen. 35. vbi eandem vocem Hebræam vertit, vernum tempus.

20. *Pepercit*, sc. abstinuit.

21. *Rectene sunt omnia*, Hebr. estne pax? Rectè, Heb. pax.

22. *Mutatorias*, i. pretiosas. vide sup.

24. *Iam vesperi*, Heb. in locum editum, seu in arcem, Chal.& 70. in locum obscurum. Alij, in locum secretum.

26. *In præsenti*, i. præsens.

CAPVT VI.

2. *Materias singulas*, Heb. Chald. & 70. trabem vnam.

3. *Ergo*, Heb. & Chal. quæso.

6. *Lignum*, i. manubrium alterum. *Natauit*, scil. coniunctum manubrio nouo.

8. *Illa, & illo*, Hebr. Peloni Almoni, q.d. tali, & tali, vide Ruth 4.

10. *Præoccupauit*, Heb. & Chal. monuerat, sc. Propheta. *Eum*, sc. Regem. *Obseruauit sibi*, sc. ne incideret incautè in insidias, Chal. cauit sibi illinc. *Non semel neque* bis, q.d. sæpius.

12. *Nequaquam*, q d. non ita est, vt tu suspicatis.

15. *Heu, heu, heu*, Hebr. ah, ah, ah. Chald. obsecro 70. ô.

17. *Pueri*, i. famuli.

18. *Ad eum*, fortè è ciuitate egressum. *Cæcitate*, 70. ἀοράσια, aorasia, sc. cæcitas est, qua videntur quædam, alia non. Vide Genes. 19. *Ne viderent*. Hebr. Chal. & 70. cæcitate.

19. *Dixit*, sc. ab eis interrogatus. *Ostendam vobis*, Heb. & Chal. ducam vos ad.

21. *Pater*, Chal. magister.

23. *Dimisit*, scil. Propheta, vel Rex. *Vltra*, i. per longum tempus, scil. dum ille Rex vixit. *Latrones*, Heb. Chal. & 70. exercitus, seu milites.

25. *Argenteis*, sc. siclis, 70. siclis argenti. *Cabi*, Cabus sexta pars sati, satum vero tertia pars ephi. *Stercoris*, sc. ad fouendum ignem.

27. *Non*, sc. possum te saluare, Chald. nisi. *De area*, &c. q.d. qui nec frumentum habeam, nec vinum.

30. *Cilicium*, Heb. Chal. & 70. saccum.

31. *Elisæi*, sc. qui cum posset orationibus, fame non liberet ciuitatem.

32. *Homicidæ*, sc. Achab, qui occidit Naboth.

33. *Ait*, sc. Rex. Vide c. seq. *Expectabo à Domino*, q.d. nulla est spes. Chal. Orabo Dominum.

CAPVT VII.

1. *Modius*, Heb. Chal. & 70. satum. sic & inf. *Statere*, Heb. Chal. & 70. sic & inf.

2. *Cataractas*, i. fenestras, q.d. si id copia maxima demittat triticum.

5. *Vesperi*, Heb. in crepusculo, scil. nocturno, vel matutino quanquam hic nocturnum potius intelligendum, vt & infra, n. 7. Chal. & 70. in tenebris.

7. *Tenebris*, sc. nocturno crepusculo, vel matutino.

10. *Portam*, Hebr. portarium, Chald. portæ custodes.

Eis, sc. portæ custodibus.

13. *Mittentes*, sc. aliquot ex eis, quamquam, Heb. & Chal. indicatur ex relictis tollendos quinque, & mittendos, cui tamen sensui obstat quod sequitur de duobus missis, quamquam dici potest, in consilium non placuisse.

17. *Ad portam*, sc. præfectum.

CAPVT VIII.

2. *Diebus multis*, Hebr. Chald. & 70. septem annis.

3. *Interpellaret*, Heb. Chald. & 70. clamaret, scil. petens sibi restitui sua, quæ dum abesset, ab aliis fuerant occupata.

4 *Puero*, Chal. discipulo.

6. *Eunuchum*, erant hi magna auctoritate in Regum domibus.

9. *Et omnia bona*, 70. de omnibus bonis.

10. *Dic ei*, q.d. etiam si tu ei dicas, vel potes quidem dicere quantum ad vim morbi attinet, non enim est lethalis. Not. quod Heb. legitur, dic, Non, sed illud, Non, & Chal. & 70. & Hebræi volunt positum pro ei, scil. לא pro לו. vt interdum solet in scriptura. *Sanaberis*, Heb. vita viues.

11. *Stetitque*, sc. Hazael secundum 70. expectans, sc. diu, vt acciperet munera, adeo vt erubescceret. Alij, ad Prophetam referunt, Chal. & vertit faciem suam, sc. vt mœstitiam celaret, vel fletum.

13. *Canis*, q. d. súmne canis, vt talia faciam? vel, quomodo id possim, cum sim abiectissimus.

15. *Stragulum*, Chald. operimentum villosum.

Infudit aquam, Hebr. Chald. & 70. intinxit aqua.

Expandit, sc. vt refrigerare febricitantem videretur, re vera autem vt suffocaret.

19. *Lucernam*, i. splendorem regium.

21. *Seira*, id est, montem Seir. *Populus*, scil. Idumæorum.

22. *Lobna*, ciuitas erat in sorte Iuda. vide Ios. 21.

26. *Cæpisset*, sc. patre viuente. *Vno*, sc. solus post mortem patris, cum quo 20. annis regnauerat. *Filia*, i. neptis.

27. *Gener enim*, &c. sc. vxorem duxerat de familia Achab.

CAPVT IX.

1. *Filiis*. Vide sup. c. 2. *Accinge lumbos*, i. parare ad iter.

Olei, sc. balsami.

2. *Suscitabis*, i. surgere facies. *Fratrum*, i. sociorum.

4. *Puer Prophetæ*, 70. puer Propheta. Chald. discipulos Prophetarum.

8. *Clausum, & nouissimum*, q. d. & qui tuto sunt loco, & qui extra, Chald. & 70. clausum, & derelictum. vide lib. 3. c. 14. & inf. c. 14.

11. *Quid locutus sit*, Heb. sermonem eius, i. quid loqui soleat, 70. loquacitatem eius.

13. *In similitudinem tribunalis*, Heb. Chal. & 70. super gradus.

14. *Obsederat*, Heb. Chal. & 70. custodiebat, sc. ne caperetur ab Azael vel captam iam obseruabat, si posset recuperare, quem sensum secutus est noster interpres.

17. *Currum*, sic etiam Chald. at Heb. & 70. equitem.

Rectene sunt omnia? Heb. Chald. & 70. num pax? sic & inf. proximè.

18. *Currum*, Heb. & 70. equum.

Quid tibi, & paci, i. quid tibi cum pace?

19. *Currum equorum*, Hebr. Chald. & 70. equitem.

20. *Præceps*. Heb. furiosè.

23. *Manum*, q.d. habenas.

25. *Onus*, i. prophetiam de punitione.

26. *Filiorum*, apparet etiam filios occisos, ne succederent patri.

27. *Viam*, sc. secretiorem.

30. *Stibio*, Heb. fuco.

31. *Zamri*, pro, Iehu simili Zamri.

32. *Quæ est ista*, Heb. quis mecum, quis, q.d. estne quisquam istic, qui faciat quod volo? Chal. quis est hic, quis? 70. quis es tu, descende ad me, q.d. Heus tu, quicunque es, adesto, sc. quærebat, qui illam è fenestra præcipitaret.

35. *Summas*

35. *Summas manus*, i. manuum extremitates, vt vertit Chal. at Heb. palmas manuum.

37. *Ita vt*, &c. Heb. Chal. & 70. ita vt non dicant, (sc. qui viderint) hæc est Iezabel.

CAPVT X.

1. *Scripsit*, sc. tentans illorum animos. *Ciuitatis*, Heb. & Chal. Iezrael nutritos Achab, pro, nutritos filiorum Achab.

9. *Iusti*, i. extra culpam, Chald. innoxij. *Quis percussit*, q.d. numquid ego? indicare vult rem factam Domini voluntate, adeoque iustè.

11. *Notos*, i. familiares, Chal. propinquos. *Sacerdotes*, Chal. socios.

12. *Cameram*, Hebr. Chald. & 70. domum, sic & inf.

13. *Fratres*, i. nepotes ex fratribus,

14. *In cisterna*, i. iuxta cisternam.

15. *Benedixit*, sc. salutauit, Chald. optauit ei pacem.

Rectum, sc. erga me, q.d. amasne me?

17. *Vsque ad vnum*, Heb. donec disperdidit eum, Chal. donec exterminauit eum.

19. *Insidiosè*, Chal. callidè.

20. *Sanctificate*, i. indicite. *Vocauit que*, Hebr. & Chal. & vocauerunt.

21. *A summo ad summum*, i. ab extremo ad extremum, Heb. ab ore ad os, Chald. ab angulo ad angulum.

24. *Eius*, sc. qui fugere permiserit.

Pro anima, q d. pro eo occidetur.

25. *Proiecerunt*, scil. illorum cadauera. *Templi*, i. vbi templum.

27. *Latrinas*, sc. publicas.

32. *Tædere*, Chald. indignari, 70. ferire, seu excidere.

33. *Super*, i. iuxta.

CAPVT XI.

2. *De triclinio*, Heb. Chal. & 70. dicunt abscondisse vtrumque in loco, seu cubiculo lectorum, sc. vbi dormiebant Sacerdotes, & Leuitæ prope templum.

Domo Domini, i. templi appendicibus, seu in atrij porticibus.

4. *Templum*, i. atrium. *Adiurans*, scil. ne consilia proderent.

5. *Sermo*, i. res. *Introeat*, sc. vt ministret in templo. Not. quod omnes milites erant Leuitæ. *Excubias*, Heb. Chal. & 70. custodiam, q. d. obseruet, ne quis à Regia veniat dum Rex coronatur. *Sur*, Chal. Baronum. 70. viarum. erat porta hæc in atrio præcipua, ad orientem. *Scutariorum*, sc. militum qui templum custodire solebant. *Messa*, Heb. Massa, Chal. solicite Alij, à defertione, q.d. ne quis locum suum deserat.

7. *Egredientes*. sc. expleto ministerio eius hebdomadæ. Not. quod isti coniungebantur in eo munere cum ingredientibus ad ministrandum. itaque vocat duas partes. Vide inf.

8. *Septum templi*, sc. eam partem atrij, vbi Rex custodiebatur, septus militibus, vel atrium sacerdotum, Chal. intra ordines, sc. militum, 70. in atrium templi.

11. *Dextera*, sc. australi.

12. *Diadema*, Chal. coronam 70. sanctificationem, sc. vox Hebræa æquiuoca est. sic Psal. 131. *Testimonium*, sc. legem, quæ Regibus proponebatur. Vide Deut. 17.

Vnxerunt, sc. ob controuersiam de Regno, sic Salomonem. alioqui Regum filij non vngebantur.

14. *Super tribunal*, Hebr. Chald. & 70. super, seu, iuxta columnam, scil. illic erat Regium tribunal. *Cantores*, sic etiam 70. at Chal. magnates.

16. *Iuxta palatium*, Hebr. & 70. domus Regis, Chal. in domum Regis.

18. *Validè*, Heb. bene, Chal. pulchrè, 70. studiosè, seu, diligenter. *Sacerdos*, sc. summus.

19. *Cerethi & Phelethi legiones*, Hebr. duces, & cursores, i. satellites non enim sunt Heb. hæ voces, Cerethi, & Phelethi, de quibus vide 2. Reg. 8. num. 18.

Scutariorum, Chal. & 70. cursorum, alij, militum, vel satellitum.

20. *In domo*, i. prope domum.

CAPVT XII.

3. *Immolabat*, sc. Deo, sed loco non licito.

4. *Sanctorum*, i. templi, seu rerum Deo consecratarum. *Prætereuntibus*, i. in numerum transeuntibus, sc. qui attigerant 20. annum, numerabantur, & dabat quisque dimidium sicli ad sacrificium iuge, de quo vide Exod. 30.

Quæ offertur, pro, & quæ offertur. *Pretio animæ*, sc. quo se redimebat, cum se Deo vouerat.

5. *Iuxta ordinem suum*, Heb. & Chal. à noto suo, seu familiari. Sic etiam inf.

Sarta tecta, Heb. & Chald. scissuras, seu rupturas.

8. *Prohibiti accipere*, Heb. Chald. & 70. conuenerunt, seu consenserunt, ne acciperent.

9. *Gazophylacium*, sc. arculam. *Desuper*, Hebr. & Chal. in ostio eius, quidam tamen vertunt, in operculo.

Ad dexteram, scil. templi, i. ad Austrum. sic quidam. sed quod sequitur, videtur repugnare.

10. *Effundebant*, Chald. & 70. colligebant, sc. in fasciculos, seu sacculos.

13. *Hydriæ*, alij, scyphi argentei, Chald. calices argentei. 70. portæ argenteæ. Sic & sequentia aliter vertunt, quàm noster, sc. incerta est valde significatio quorundam Hebraicorum verborum.

15. *Fiebat*, i. exigebatur. *Fide*, sc. bona.

16. *Delicto*, i. emenda victima pro delicto, sc. dabatur interdum sacerdotibus, vt emerent, & quod supererat sacerdotum erat. Ita quidam. Glo. interl. refert ad pecuniam, de qua Exod. 30. cum populus recensebatur. Fortè intelligitur quæuis pecunia pro peccatis oblata sacerdotibus. *In templum*, sc. ad sarta tecta.

18. *Sanctificata*, i. donaria. *Argentum*, Heb. Chal. & 70. & Complut. aurum. *Recessit*, i. desiit venire.

20. *Mello*, non est iste Mello, qui in Hierusalem, secundum quosdam. Alij eundem locum putant.

CAPVT XIII.

3. *Diebus*, sc. Ioachaz.

5. *Saluatorem*, sc. filium Ioachaz, vide infr.

5. *Lucus*, sc. plantatus in honorem Baal.

7. *In tritura aræa*, Chald. & 70. in conculcationem.

13. *Sedit*, sc. adhuc viuente patre.

14. *Pater mi*, q.d. cur nos deseris? Chal. magister mi.

Currus, i. defensor, sc. orationibus. *Auriga*, Hebr. & 70. equites, Chald. qui plus proderat. Israeli suis orationibus, quàm currus eius, & equites.

16. *Superposuit*, scil. ad signi illius confirmationem.

17. *Ait*, sc. alicui astantium, vel regi ipsi, vt aperiendam curaret, vel ipse aperiret. *Orientalem*, sc. respicientem Syriam.

Aphec. ciuitas erat Iudæ quamquam hic etiam puto intelligi, Erant.n.præterea duæ, quarum altera in tribu Iſſachar, altera in tribu Aſer. Vide Io.15. & 19.

18. *Iaculo*, i. ſagittis, ſc. iaculando.

20. *Latrunculi*, Heb. & Chal. turmæ, ſeu exercitus, 70. milites.

Ipſo anno, Heb.& 70. veniente anno, i. ſequenti, Chal. in introitu anni.

23. *Miſertus eſt*, Chal. pepercit. *Reuerſus eſt*, 70. reſpexit.

CAPVT XIV.

4. *Hoc tantum*, ſc. non rectum coram Domino, Heb. Chal.& 70. loco horum omnium (niſi tantum hoc quod) ſolum habent veruntamen.

6. *Sicut*, Heb.& Chal. quo. *In peccato*, i. ob peccatum, ſeu pro peccato.

7. *Petram*, i. arcem in rupe ſitam, vel vrbis nomen. Heb. Selah. Chal. arcem, 70. petram.

Iezechael, ſc. ab eo, qui illam expugnauit. 70. Iectohel.

8. *Videamus nos*, ſc. ad confligendum.

9. *Carduus*, &c. ſe cedro comparat. alterum velut abiectum carduo, q.d. ne ſi legationem quidem pacis mitteres, dignus eſſes qui exaudireris.

10. *Prouocas*, i. tibi accerſis.

11. *Bethſames*, ſc. eouſq; venerat ei obuiam Rex Iſrael.

13. *Ephraim*, i. per quam intrabant Ephraimitæ.

21. *Sedecim*, Aiunt quidam cum pater moreretur, fuiſſe trium annorum. nec per 13. annos regnaſſe, ſc. vſque dum eſſet annorum 16. ita conciliari quædam loca in ſpeciem contraria.

22. *Ælath*, ſc. quæ in Idumæa, tributaria olim Iuda, *Rex*, ſc. Amaſias.

25. *Sermonem*, non extat ea prophetia.

26. *Carcere*, additum id ab Interprete. Senſus eſt. Heb. Conſumptos omnes, & qui tuto erant loco, & qui derelicti. Vide lib. 3. cap. 14.

28. *In Iſrael*, i. in Iſraelis Regno ſitam.

CAPVT XV.

5. *Libera*, i. ſeparata ab hominum commercio, Chal. extra Ieruſalem.

13. *Azariæ*, Hebr. Oziæ, ſc. erat etiam ei id nomen.

16. *Tapſam*, vrbs eſt non procul à Therſa.

De Therſa, i. à Therſa vſque, vel vſque ad Therſam. *Aperire*, ſc. portas.

19. *Phul.* Hic primus Rex Babyloniæ poſt Sardanapalum ſecundus Teglath Phalaſar, tertius Salmanaſar, quartus Sennacherib, quintus Aſaradon, ſextus Berodach ſeptimus Ben Berodac, octauus Nabuchodonoſor.

In terram, i. ſuper, ſeu, contra terram, ſc. Iſraelis.

25. *Turre*, Hebr. palatio, Chald. conclaui, alij, arce.

Iuxta Argob, & iuxta Arie, Hebr. Chald.& 70. cum Argob & Aria, ſc. ſociis coniurationis. *Viros.* Alij vertunt viri, vt ſignificarentur non interfecti, ſed interfectores.

29. *Domũ Maacha*, Heb. Chal.& 70. Peth. Maacha, ſc. nomen eſt proprium vrbis, ſeu regionis.

35. *Domus Domini*, ſc. atrij: hanc quidam dicunt eſſe ſpecioſam de qua Act. 3.

37. *Illis*, ſc. mortuo Ioathan.

CAPVT XVI.

1. *Regnauit*, i, regnare cœpit.

3. *Per ignem*, incertum, an ſimul etiam cremarent, probabile ſolum traiecitiè. *Idola*, Hebr. Chal.& 70. abominationes.

6. *Ailam*, vrbs eſt Idumææ; Hebr. Elath. *Idumæi*, ſic etiam Chald.& 70. at Hebr. varia lectio, itaque quidam vertunt Syri.

9. *Cyrenen*, ſc. Mediæ vrbem.

12. *Veneratus eſt*, Hebr. Chald. & 70. acceſſit ad.

Aſcenditque, Chal. obtulitque ſuper illud.

13. *Super*, alij, iuxta.

14. *Æreum*, ſcil. Salomonis. *De loco altaris*, &c. Heb. Chald.& in 70. ſenſus eſt, abſtuliſſe illud de loco, in quo erat, ſcil. inter templum altare illud, quod Rex iſte poſuerat *Altaris*, ſc. ſui. *Aquilonem*, ſc. cum antea eſſet ad Auſtrum.

15. *Maius*, q.d. meum.

Æreum, ſc. Salomonis.

17. *Baſes*, ſc. concharum, ſeu luterum.

18. *Muſach*, i. tentorium, ſeu operimentum, ſcil. ſub quo perfuncti munere ſuæ hebdomadæ, quieſcebant ſabbatho, poſtridie abituri. *Templo*, i. atrio ſacerdotum, ſc. dereliquit. *Conuertit in templum*, i. fecit, vt in templum duceret, *Regem*, i. Regis metum, ſeu gratiam.

CAPVT XVII.

1. *Regnauit*, ſcil excuſſo iugo Aſſyriorum. aliqui anno quarto Regni Achaz regnare cœpit.

3. *Aſcendit*, pro aſcenderat, ſc. quarto anno Regni Achaz.

4. *Carcerem*, ſcil. capta Samaria. Anticipatio eſt, poſtea enim narratur, quo modo id factum.

9. *Verbis*, i. rebus. *Cuſtodum*, ſc. fructuum in agris, Chal. forti.

10. *Nemoroſum*, i. frondoſum.

11. *Verba*, i. res.

12. *Immunditias*, i. idola. *Verbum hoc*, i. eiuſmodi res.

13. *Teſtificatus*, i. velut teſtibus adhibitis conteſtatus.

Et videntium, pro, id eſt videntium. *Cæremonias*, Heb. ſtatuta, ſeu decreta, ſic & inf. *Sicut*, Heb. Chal. & 70. quam.

14. *Noluerunt obedire*, Heb. Chal.& 70. non crediderunt.

15. *Legitima*, Heb. decreta.

18. *Iuda*, ſc. & Beniamin.

19. *Erroribus*, Heb.& Chald. ſtatutis, ſeu decretis, 70. iuſtificationibus, ſeu iuſtitiis.

26. *Legitima*, Heb. Chal.& 70. iudicium, i. ritum colendi, ſic & inf.

29. *Gens, & gens*, i. ſingulæ gentes.

30. *Sochoth, Benoth*, i. gallinam cum pullis Chaldaicæ voces ſunt. *Nergal*, i. gallum gallinaceum, vox Chaldaica. *Aſima*, i. hircum ſylueſtrem. Chaldaica vox.

31. *Nebahaz*, i. canem. *Thartac*, i. aſinum. *Adramelech, & Anamelech*, i. mulo, & equo.

32. *Nouiſſimis*, i. obſcuris hominibus. *Sublimibus.* Heb. Chal.& 70. excelſorum.

CAPVT XVIII.

1. *Tertio*, ſc. Regni eius liberi à tributo.

4. *Nebuſtan*, i. res ænea, q.d. vile æs.

5. *Ante*

5. *Ante eum*, sc. post Dauid. Vide inf. c. 23. vbi de Iosia simile quid dicitur.

8. *Custodum*, sc. fructuum, q.d. paruas, & magnas ciuitates. Chal. forti.

11. *Fluuius*, sic etiam 70. At Heb. & Chal. fluuio. Alij iuxta fluuium.

17. *Misit*, sc. post, vbi Ezechias renuisset pendere tributum. *Fullonis*. sic dictus, quod illic fullones aqua piscinæ vestes lauarent.

18. *Vocauerunt que*, sc. ad colloquium.

20. *Forsitan inisti*, &c. Heb. sensus est: An est tibi consilium & fortitudo sufficiens ad bellum? vel consilio & fortitudine fit bellum, non solis verbis. *Rebellare*, sc. non soluendo tributum.

21. *Ingredietur manum*, q.d. tandem plus incommodi afferet quam commodi.

22. *Abstulit*, id dicunt ad inuidiam ei concitandam non enim Dei abstulerat, sed idolorum, vt quidam aiunt, quod si Dei sancte fecit, volebat enim Deus solo in templo sibi sacrificari. Vide Isa. 36.

23. *Transite*, &c. Hebr. fideiube Domino meo. Alij, dato pignore certa cum Domino meo.

25. *Domini*, q.d. Dei vestri vobis irati.

Dixit mihi, sciebat per Prophetas prædixisse.

31. *Quod vobis est vtile*, Hebr. benedictionem, i. pacem, Chal. pacem.

32. *Fructiferam & fertilem*, Heb. Chal. & 70. frumenti, &.

34. *Emath*, Antiochia est, vel Epiphania. *Arphat*, vrbs est prope Damascum.

CAPVT XIX.

3. *Increpationis*, scil. qua arguimur ab Assyriis. *Blasphemiæ*, sc. qua Deum blasphemant.

Venerunt filij, &c. q. d. sumus in magnis angustiis & periculo.

4. *Si forte*, coniungendum, cum, fac orationem, Chal. vtinam.

Exprobraret, i. probris afficeret. *Repertæ sunt*, pro reperiuntur, seu supersunt, sc. Iuda & Beniamin.

7. *Spiritum*, i. voluntatem, seu reuertendi in patriam.

8. *Recessisset*, sc. eo.

9. *Eum*, sc. Regem Æthiopiæ.

21. *Virgo filia Sion*, Chal. Regnum congregationis Sion, scil. solet Regnum seruari, vt virgo. Not. sensum esse, ô Rex Assur paulo post te contemnet & videbit ciuitas hæc, sc. cum hinc abibis amisso exercitu.

22. *Sanctum*, sc. Deum.

23. *Ascendi*, pro, ascendam. *In summitate*, Hebr. latera.

Libani, i. Ierusalem. *Succidi*, pro, succidam.

Abietes, 70. Cypressos. *Ingressus sum*, pro, ingrediar.

Carmeli, i. agri fertilis.

24. *Clausas*, sc. in vrbibus.

25. *Plasmaui illud*, &c. q.d. decreui per te multos perdere, quod iam feci.

Eruntque, i. vt essent. *Collium compugnantium*, q.d. sitæ in collibus, qui se bello tuentur. Heb. aceruorum desolatorum, seu, destructorum.

26. *Sedent*, i. habitant. *Humiles manu*, Hebr. abbreuiati manu, q.d. debiles viribus, 70. infirmi manu.

Confusi, i. pudore affecti.

28. *Ponam*, &c. q. d. velut impositio circulo, & Camo, reducam, &c.

29. *Comede*, &c. q.d. his duobus annis, etsi nihil seminetur, erit tamen quod edatis. *Quod repereris*, sc. natum è granis lapsis tempore messis, 70. *congregata*, alij, reposita.

Nascuntur, sc. non iacto semine.

30. *Mittet radicem*, &c. q.d. crescet, seu multiplicabitur.

31. *Zelus*, i. nimius amor, sc. in vos.

34. *Propter Dauid*, non propter te, qui Regi Assyriorum obtuleris Domino consecrata. Hier. 2. cont. Pelag.

CAPVT XX.

1. *Illis*, scil. sub tempus aduentus Assyriorum anno Regni sui circiter 15.

Præcipe, sc. quæ velis post mortem fieri.

2. *Parietem*, sc. versus templum

3. *Fleuit*, scil. vitæ desiderio Hiero. 2. cont. Pelag. Fleuit, quia nullus intrepidus vadit ad iudicium Domini, habens conscientiam peccatorum.

5. *Sanaui*, pro, sanabo. *Tertio*, scil. à primo morbi, vel sanitatis, vel quo hæc dicebantur.

8. *Dixit*, pro, dixerat. sc. antea. *Quod erit signum*, paruæ id fidelitatis est indicium, Hier. vbi sup.

9. *Ascendat*, Hebr. & 70. eat. Chald procedat. *Lineis*, Hebr. & 70. gradibus. Chald horis, i. horarum spatiis. sic & inf.

10 *Crescere*, sc. solis progressu, Hebr. & 70. declinare, Chal. procedere.

11. *Reduxit*, sc in momento, quamdiu sic mansserit, incertum. Dio. epist. 7. ait, Solis regressu, & progressu, consumptas horas 20. diemque illum fuisse triplo maiorem solito. Not. quod dies erat horarum 12. fuit autem ille 32.

13. *Aromatum*, Hebr. desiderabilium, i. diuitiarum, Chal. thesaurorum. *Pigmenta*, i. res odoriferas. *Vasorum*, i. bellicorum instrumentorum, seu armorum.

Potestate sua, adeoque etiam vasa templi eis ostendit, Hier. 2. con. Pelag.

17. *Auferentur*, scil. displicuit Deo illa opum ostentatio.

18. *Filiis*, i. nepotibus, seu posteris. *Eunuchi*, i. primarij serui, Chal. magnates.

19. *Veritas*, i. stabilitas.

CAPVT XXI.

2. *Dola*, Heb. Chal. & 70. abominationes.

3. *Conuersusque*, &c. q.d. iterum ædificauit.

Militiam, i. exercitum, sc. planetas, Chald. virtutes.

5. *Duobus atriis*, sc. sacerdotum, & populi.

6. *Ariolatus est*. Alij, obseruauit tempora. *Fecit*, i. instituit. *Pythones*, 70. ventriloquos. *Multiplicauit*, vt faceret, pro, abundanter fecit, vel coniunge, multiplicauit. cum auruspices.

7. *Idolum luci*, sc. lucum sculptum.

9. *Super*, i. plusquam sc. prius quam.

10. *Prophetarum*, sc. Ioel, Nahum, & Malachiæ.

11. *Immunditiis*, Chal. & 70. Idolis, sic & inf.

13. *Funiculum*, i. filum, quo designare solent Architecti demolienda, q.d. sic diruam, vt olim Samariam, Chald. filum desolationis. *Pondus*, q.d. extendam perpendiculum, vt perdam sicut olim domum Achab.

Et delebo, &c. Hebr. & abstergam Ierusalem, vt solet quis scutellam tergere, & tersam vertere super faciem eius, sc. scutellæ. Sic & Chald. & 70. nisi quod Chal. pro scutella lecythum ponit, at 70. pixidem, significat autem abstergere, purgare pessimis hominibus. *Tabulæ*, sc. cum eluuntur, & transportantur. *Stylum*, sc. designantem quantum destruendum sit.

14. *Dimittã*, Heb. & Chal. deserã, seu, derelinquã.

70.Delebo.*Reliquias*,ſc.tribum Iuda,& Beniamin.

16.*Vſque ad os*,ſc.vt ſolet vas,cum impletur.Heb. de ore ad os,ſeu os,ad os,70.os ſuper os,Chald.ab extremitate ad extremitatem,q.d totam.

17.*Peccatum*,Chal.& 70.peccata.

21.*Immunditiis*,Chal.& 70.Idolis.

24.*Terræ*,ſc.illius.

CAPVT XXII.

3.*Templi Domini*,Heb. domus,ſeu , in domum Domini,Chald.in domum ſanctuarij Domini.

4. *Confletur* , ſc. in monetam, vel colligatur, ſic inf.

Ianitores templi,Chal.præfecti Theſaurorum.

5.*Sarta tecta*,Heb.ſciſſuram,ſeu rupturam.

6.*Inſtaurandum*,i.reficiendum.

7.*Supputetur eis*,i. exigatur ab eis ratio. *In poteſtate*,id additum ab interprete , quamquam Hebr. aliquid reſpondet,ſc. in manu eorum, ſed alio ſenſu : dicitur enim , quod datur in manu eorum , id quod vertit ſic,quod accipiunt. *In fide*,q.d.fidei illorum committatur.Heb. in fide faciant.

8.*Legis*,ſc. Manaſſes omnes ſacros libros ſuſtulerat, veriſimile eſt tamen poſtea pœnitentem reſtituiſſe.Vide Chryſ.hom.9.in Matt.& 7.in 1. Cor.

9.*Quod præceperat*,Heb.Chald.& 70.verbum,i. rem.

14.*Secunda*,nomen eſt vici , Hier.2. con.Pelag. fuiſſe quandam vrbis partem muro vallatam interiori. Idem Soph.1. ait fuiſſe ſecundam portam in muro ſecundo poſt portam piſcium.

17.*Et ſuccenditur*, pro , propterea ſuccendetur.

19.*Perterritum*,ſic etiam Chal.at Heb.70.emollitum,ſc.timore.*Stuporem*,Heb.Chal. & 70.deſolationem,ſeu vaſtationem.

CAPVT XXIII.

1.*Miſit*,ſc.nuntios qui vocarent.*Omnes*,i.maior pars,ſic & inf.

2. *Prophetæ* , ſcil. qui aberant, cum conſulta eſt Holda.

3. *Gradum*,i. locum è terra eleuatum. Hebr.columnam,i locum editiorem.*Cæremonias*, Hebr.ſtatuta,ſeu decreta.*Suſcitarent*,Chald.ſtabilirent, q.d. ſtare faceret,videntur enim cadere quæ non obſeruantur.

4.*Secundi*,ſc.à Pontifice.*In luco*, Heb. ipſi luco,i. luci ſimulacro. *Bethel* , ſc.vt pollueret altare ibi extructum.

5. *Deleuit aruſpices* , Heb. ceſſare fecit(i.aboleuit)ſacerdotes,ſc.phanorum.*Duodecim ſignis*,Heb. influentiis,ſeu,ſignis, Chal.ſyderibus,70.planetis.

6.*Lucum*,ſc.ſculptum,de quo ſup.& c.21.

Vulgi,ſc.qui lucum illum adorauerat.

7.*Effœminatorum*,i.ſcortorum maſculorum. *Domo Domini*,ſc.atrio populi.*Pro quibus*, Chal.& 70. in quibus.

Quaſi domunculas,i.tentoria,ſeu cortinas, Hebr. domos,Chal.menſuras,70.ſtolas.

8. *Contaminauit* , i. prophanauit , ſic inf.*Gabaa*, erat in Beniamin.*Portarum*,i. quæ erant ad portas.

Ad ſiniſtram,ſc.introeunti,vt eſt Chal.& in 70.

9. *Non aſcendebant*, ſc.ex eo tempore.*Fratrum*, ſc.ſacerdotum , q.d.ob peccatum erant,ſolum priuati poteſtate ſacrificandi.

11. *Equos*,ſcil. quibus vehebantur in curribus, qui ſolem orientem ſalutabant. Ita quidam alij equos ſculptos intelligunt quadrigam,ſc.Soli dicatam more gentilico.

Exedram,Heb.& Chal.cubiculum,70.gazophylacium.

Pharurim,i.ſuburbiis,ſc. præfectus.

12.*Cucurrit*,pro,currere fecit,i. proiecit. Chald. procul fecit,70.deſtruxit.

13.*Offenſionis*,ſic vocat Oliueti montem ob Idololatriam,Heb.deſtructionis,Chal.oliuarum.*Idolo*, Heb.Chal.& 70.abominationi.*Polluit*, Chald.prophanauit,ſic & inf.

14. *Oſſibus* , ſcil.horum contactu prophanabantur.

15.*Et altare illud*,pro altare,inquam,illud. *Excelſum*,Heb.etiam,Chal.& excelſum, vnde apparet aliud eſſe altaria,aliud excelſa.

17. *Titulus* , i. ſtatua, ſolebant ad ſepulcra erigi ſtatuæ,ſeu columnæ, vbi ſcribebatur nomen ſepulcri,quod etiam hodie Iudæi obſeruant.

18. *Propheta*,i.pſeudoprophetæ.

24.*Figuras Idolorum*,Heb.Teraphim, Chald.ſimulacra.

Immunditias, Heb.Chal.& 70.idola.

Statueret, i.impleret,Chal.firmaret.

25.*Similis*. Vid.ſup.c.18.ſimile quiddã de Ezechia dictum , quod intellige quantum ad aliquid , ſicut & illud,non eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legem excelſi,vel eſt hyperbole.

29. *Abiit* , ſc. impediturus, ne fortè Hieruſalem inuaderet.

Mageddo,vrbs in tribu Iuda.

31.*Lobna*,vrbs Iuda.

CAPVT XXIV.

1.*Seruus*,ſc.ſoluens tributa.

2.*Latrunculos*,Heb.agmina,ſc.militum.

4.*Propitiari*,i.parcere.

6.*Dormiuit*,ſc.in itinere dum abduceretur in captiuitatem.

7.*De terra ſua*,ſc.contra Hieruſalem.

8.*Cœpiſſet*,ſc.mortuo patre:nam cum illo regnauit annis decem.

13.*Concidit*,ſc.in fruſta.

14.*Incluſorem*,ſc.caſtrorum , i.peritum caſtrametandi,Chal.

Ianitores,i.vrbis cuſtodes.

15.*Iudices*, Heb.& 70.fortes, i. potentes,ſeu robuſtos. Chal.magnates.

16.*Septem millia*,ſc.de aliis tribubus.nam de Iuda tria millia : itaque omnes decem millia , vt dictum ſup.

Mille,erant hi de illis ſeptem millibus.

20.*Iraſcebatur*,&c.q.d.Dei irati permiſſione illa fiebant.

CAPVT XXV.

1.*Nabuchodonoſor* , ſc. ſucceſſor eius, de quo ſup.c.24.

3.*Menſis*,ſc.quarti,vt dicitur Ier.39.

4.*Duplicem*,ſc.murum,& antemurale.*Ad hortum*,i.prope hortum.

6. *Locutus iudicium* , i. iudicio diſceptauit , ſeu condemnauit,ſc.ob rebellionem.

8.*Exercitus*,70 coquorum Heb.laniorum, i.militum ſc.mactant hi more coquorum, & laniorum, Chal.homicidarum.

14.*Trullas*,Chal.ſcopas.

15. *Quæ aurea*,&ci.tam aurea , quam argentea vel q.d.ſeparauit aurea ab argenteis.

16.*Id eſt*,additum id ab Interprete.

18. *Secundum* , i.vicarium Pontificis. *Ianitores*, Heb.cuſtodes vaſorum,ſc.ſacrorum,Chal.cuſtodes theſauri,70.cuſtodes liminis.

19.*Steterant*

19. *Steterant*, &c. quasi dicat, qui Regi astabant, sc. nobilissimos.

Sopher principem, 70. scribam principis.

Probabat, &c. Chaldæus congregabat populum terræ 70. ordinabat populum terræ.

27. *Euilmerodach*, scilicet, qui successit Nabuchodonosori, de quo in principio capitis.

29. *Suæ*, scilicet, Ioachim vel Euilmerodach.

30. *Annonam*, id est, victum.

I. PARALIPOMENON,

Id est,

Derelictorum, seu prætermissorum, scilicet, in libris Regum.

Videntur hi libri esse epitome eius, qui sæpe citatur in Regum Libris. Auctorem quidam Esdram putant. Vide Hieronymum in 1. *Paralipom. cap.* 7.

CAPVT I.

4. *Em*, &c. isti tres filij Noe, à quorum posteris habitata Asia, Africa, & Europa.

5. *Gomer*, à quo Galatæ. *Magog*, à quo Scythæ. *Madai*, à quo Medi, *Iauan*, à quo Iones, seu Græci. *Thubal* à quo Hispani, seu, Iberi. *Mosoch*, à quo Cappadoces. *Thiras*, à quo Thraces.

6. *Ascenez*, à quo Sarmarthæ, seu Germani. *Riphath* à quo Paphlagones.

7. *Thogorma*, à quo Phryges, sc. Turcæ. *Elisa*, à quo Æoles.

Tharsis, à quo Cilices. *Cithim*, à quo Cyprij. *Dodanim* à quo Rhodij.

8. *Chus*, à quo Æthiopes. *Mesraim*, à quo Ægyptij. *Phut*, à quo Afri.

Chanaam, à quo Chananæi.

9. *Saba*, à quo Arabes Sabæi, ita quidam: at potius Sabæi Æthiopiæ, quia per ס s. scribitur. Vide 3. Reg. cap. 10. *Heuila*, à quo Getuli. *Sabatha*, à quo Sabathæni.

Saba, à quo Saba, ciuitas Æthiopiæ. Ita quidam, potius à quo Sabæi Arabes; quia per ש sc scribitur. Vide 3. Reg. cap. 10. *Dadan*, à quo Æthiopes quidam.

10. *Potens*, id est, tyrannus. Hic Babel, seu Babylonis conditor.

11. *Ludim*, à quo Lydij, & Lybici.

17. *Assur*, à quo Assyrij, & Niniue condita. *Lud*, à quo Lydi. *Aram*, à quo Syri, quorum metropois Damascus.

Hui, à quo qui inter Cœlosyriam, & Iudæam.

Hul, à quo Armeni.

19. *Iactam*, à quo Indi.

29. *Nebaioth*, filius est Ismael, & qui sequuntur.

32. *Concubinæ*, id est, vxoris minus principalis. Hæ deducebantur sine solemni apparatu, & dote.

36. *Thamna Amalech*, Genes. 36. dicitur Thamnah mater Amalech, & forte idem hic sensus est, q. d. Thamnæ Amalech, sc. filius, vel idem fuit diuersorum nomen vt fit.

38. *Seir* scilicet, Horrei, qui ane Esau Idumæam tenuit.

43. *Imperauerunt*, scil. cum diadem ate. Hi, & qui sequuntur duces, à quibusdam dicuntur fuisse Esau posteri. Dicerem potius duces solos esse ex Esau. Vide Genes. 36.

51. *Duces*, scilicet, absque diademate Regum insigni.

CAPVT II.

3. *Ve*, nomen est viri.

7. *Charmi*, Vide Iosue 7.

9. *Ram*, Matth. 1. dicitur Aram. *Calubai*, dicitur alias Caleb.

15. *Septimum*, habuit & octauum, sed adoptiuum.

17. *Israelites*, scilicet, habitatione, vel origine. Vide 2. Regum. 17.

18. *Accepit*, &c. Hebr. indicatur genuisse Azuba mulierem & Ierioth virum, 70. vero accepisse duas vxores, sc. Azuba, & Ierioth. *Fueruntque*, scil. præter Ierioth, si tamen id est viri nomen. *Eius*, sc. Azubæ, seu vxoris, vt patet ex Hebr.

21. *Patris Galaad*, id est, principis regionis Galaad.

22. *Possedit*, sc. Iair, de quo Iud. 10.

23. *Ciuitatem*, pro ciuitates, seu oppida. *Isti*, sc. vici. *Filij*, pro filiorum, id est, nepotum. Ita quidam, at 70. dicunt, istos fuisse filios Machir, vt noster. est quidem hic versus & sequens Hebr. aliquanto aliter quam noster, vertit secutus 70.

24. *Patrem Thecue*, i. eius vrbis principem.

34. *Non habuit filios*, scil. mortui fuerant patre viuente, nam supr. dicitur eius filius Oholai, nisi fortè id est, nomen fœminæ.

42. *Pater*, id est, princeps, sic infr. *Et Filij Maresa*, pro, & filiorum Maresa, sc. princeps,

52. *Qui videbat dimidium requietionum*, Hier. 1. cont. Pelag. ait prophetasse ex dimidio, i. non perfecte, Hebr. Roch. Chatsi. Menuchot, quæ secundum 70. sunt nomina propria.

53. *Egressi*, scilicet, generatione, sc. geniti, vel colonia deducta.

54. *Coronæ*, q. d. principes, Hebr. Areroth, quod 70. acceperunt vt nomen proprium, vt & sequentia, sc. Beth Ioab Chatsi Manachti Atsorhi.

55. *Scribarum*, id est, iurisperitorum. *Cainites*, &c. Hebr. Trihathim, Scimbatim, Suchatim, quæ 70. accipiunt, vt nomina propria.

Calore patris, Hebr. & 70. Hemath parte.

Domus, id est, familiæ, Rechab, id est, Rechabitarum, Vide Ierem. 35.

CAPVT III.

1. *Carmelitide*, scilicet, vxore antea Nabal. Carmelitæ.

2. *Gessur*, erat prope Syriam Damasci.

3. *Vxore*, sc. primaria. quidam putant hanc esse Michol. at Micholi nullus fuit filius.

5 *Bethsua*, alias dicitur Betsabe, sc. binominis erat, 70. & Complu. Betsabee. *Amihel*, hic 1. Reg. 11. dicitur Eliam, sc. erat binominis.

8. *Elisama*, hic & Eliphelat bis repetuntur Hebr. iisdem prorsus literis, & hic, & versu 6. forte aliis eius nominis fratribus mortuis nati, sic sunt vocati.

9. *Sororem*, sc. ex parte patris, solius enim Absalonis soror vterina.

15. *Iohanum*, 4. Reg. 23. dicitur Ioachaz: erat quidem minor natu ipso Ioacim, sed dicitur hic primogenitus, quia prior regnauit.

Sellum, hic omissus 4. Reg. quia non fuit Rex.

16. *Iechonias*, hic dicitur 4. Reg. Ioachim, sc. per ɔ caph, nam pater Ioakim per ף coph. *Sedecias*, Hebr. & 70. Sedecias filius eius, sc. Iechoniæ.

17. *Salathiel*, Hebr. & 70. Salathiel filius eius, scilicet, Asir.

18. *Melcheram*, *Phadaia*, &c. Hi filij Salathiel.

19. *Mosellam*, *qui & Abiud*. Eorum apparet fuisse cum iis, eadem etiam matre, non cum sequentibus.

21. *Pater Ieseiæ*, &c. totus hic versus est secundum 70. nam Hebr. aliter, satis obscure.

22. *Saphat*, Sesa non est Hebr. nec in 70. Itaque quod sequitur sex intelligendum, numerato etiam patre.

CAPVT IV.

1. *Phares*, iste solus filius, reliqui nepotes.

2. *Generationes*, id est, cognationes, seu familiæ. *Sarathi*, i. Sarathitarum.

3. *Etham*, quidam putant accipi pro principe loci Etham, quod Hebr. indicatur.

4. *Ephrata*, nomen vxoris Caleb, qui ex alia vxore alium habuit primogenitum is enim primogenitus vxoris huius.

Patris, i. principis, sc. Hur.

5. *Assur*, hic fuit posthumus Esron ex Abia vxore.

9. *Iabes*, qui & Othoniel. *Inclytus*, Hebr. honorabilis. *Iabes*, i. dolorem.

10. *Malitia*, id est, dolore, seu afflictione, Hebr. feceris, ne ob malum doleam, hic omittitur quod vouerit.

11. *Frater Sua*, sic Hebr. & 70. at Complut. pater Sua, nam quædam Hebr. אבי Abi, non אחי Achi.

13. *Cenez*, iste fuit patruus, vel vitricus Caleb.

14. *Patrem*, i. principem.

15. *Iephone*, qui & Esron alias. *Filij quoque*, pro filius quoque *Filij*, pro filius, est enim vnus Mered.

Accepit, sc. Caleb.

17. *Genuitque*, sc. Caleb. *Patrem*, i. principem.

18. *Eius*, sc. Caleb.

19. *Odaia* nomen viri.

20. *Filius Hanam*, Hebr. Benchanam, forte nomen est proprium.

21. *Iuramenti*, Hebr. Asbeab. forte est nomen proprium.

22. *Qui stare fecit solem*, Hebr. Iochim, nomen proprium.

Mendacij, Hebr. Chozeba, loci nomen.

Securus, & inceuens, Hebr. Ioas & Seraph nomina propria.

Qui reuersi sunt in Iahem, Hebr. Iasubi, Lachem. 70. & reuersi sunt in Leem. Alij, habitatores Lachem. *Verba vetera*, quasi dicat, res antiquæ, seu antiqua nomina.

23. *Plantationibus*, &c. q.d. in hortis. *Regem*, sc. Dauid, apud quem in pretio erant ob cultum hortorum.

25. *Filius eius*, sc. proximè præcedentis, & sic intellige in reliquis. Vide cap. 5. & 6.

33. *Et sedium distributio*, Hebr. & 70. & genealogia eorum pro, in genealogia eorum.

38. *Affinitatum*, Hebr. patrum. 70. familiarum.

41. *Eorum*, sc. posterorum Cham.

CAPVT V.

2. *Filiis Ioseph*, sc. quantum ad duplicem portionem, nam quantum ad dignitatem, Iudæ. *Filius eius*, &c. Vide cap. seq.

11. *Basan*, quæ contigua regioni Galaad.

12. *In capite*, id est, primus, seu princeps. *Secundus*, sc. à Ioel.

14. *Domos*, i. familias.

15. *Fratres quoque Filij*, Hebr. Achi filius 70. filij υἱοῦ, scil. legunt filij Buz, filij Abdiel, &c.

16. *Basan*, sc. ciuitate Metropoli, eodem enim cum regione nomine vocabatur.

Terminos, scilicet, eorum, quasi dicat, totam regionem.

19. *Ithuræi*, &c. 70. Ithuræos & Nephisæos, & Nedabæos.

20. *Præbuerunt auxilium*, 70. clamauerunt contra eos, scilicet, Deum inuocauerunt. Alij, adiuti sunt contra eos, sc. à Deo.

22. *Dei*, i. Deo iuuante gestum. *Transmigrationem*, scil. sub Rege Assyriorum.

26. *Ara*, hanc quidam dicunt esse Rages de qua Tob. 1.

CAPVT VI.

10. *Vnctus*, sc. egregie, restitit enim Oziæ volenti offerre incensum.

20. *Filius eius*, scilicet, proximè præcedentis, & sic in talibus intellige. Vide suprà cap. 5. & infra cap. 7.

27. *Elcana*, hunc quidam putant patrem Samuelis. Vide infra, num. 33 & seq.

28. *Vasseni*, 1. Reg. 8. dicitur Ioel.

31. *Collocata*, scilicet, in tabernaculo facto à Dauid.

39. *Frater*, i. cognatus.

48. *Eorum*, scil. cantorum supradictorum. Leuitæ, sc. alij.

49. *Sancti sanctorum*, id est, templi. *Precarentur*, Hebr. expiarent, id est, redderent Deum placatum, 70 placarent.

54. *Iuxta cognationem*, pro, in cognationibus, id est, quierant de cognatione Caath.

Contigerant, sc. vrbes, & vici.

60. *Tredecim*, aliquæ hic omittuntur.

64. *Quoque*, pro, inquam, seu ergo.

65. *Has*, sc. supradictas.

66. *Ciuitates*, sc. aliquot. *In terminis*, pro, & termini, seu terminorum.

CAPVT VII.

2. *Dauid*, scilicet, cum is iussit populum numerari.

3. *Filij*, pro, filius. *Quinque*, sc. cum patre.

4. *Eis*, sc. principibus.

5. *Fratres*,

5. *Fratres*, id est, cognati. *Per omnem cognationem*, q.d.omnes simul conficiebant 87. millia.

12. *Hir*, qui supra dictus est Vrai,seu Hiri.Filij Aher,pro, filius Aher,q.d. etiam is ad posteritatem Her pertinebat.

13. *Bala*,scilicet,matris Nephtali.Vide Gen.46.

14. *Syra*, sc. natione *Galaad*,nomen viri.

15. *Eius*, 70. eorum. *Secundi*, scil.filij,sed cuius? Vide Num. 26.

16. *Filij eius*, sc. Sares.

18. *Eius*, sc. Galaad, *Regina*, Hebr. Molecheth, 70. Melchath, nomen proprium. *Virum decorum*, Hebr. Ishod, 70. Iessud.

19. *Semita*, Vide Num. 26.

20. *Filij*, pro, filius.

21. *Et huius filius Eser*, Hebr. & 70. & Eser. *Possessiones*, 70. pecora,sic & inf. Not. quod Chal. Cant. 2. ait istos temere ex Ægypto egressos 30. annis ante tempus,quo egrediendum erat, occisos fuisse à Philisthæis, qui habitabant in Geth sed id non est verisimile,nec enim Ephraim tandiu viuere potuisset.

22. *Eorum*, primorum pater erat, aliorum auus, proauus, abauus.

23. *Beria*, i.malo, seu afflictione.

24. *Filia*, i. neptis. *Ozen Sara*,nomen loci.

25. *Eius*, sc. Ephraim, vel Beria.

28. *Filiabus*, 70. viculis, sic & infr.

CAPVT VIII.

6. *Ognationem*, i. familiarum,sic & infr.

7. *Autem*,abundat. *Ipse*, sc. Gera.

11. *Mehusim vero*, Hebr. & de Chusim, sc.vxore,quam noster supr. vertit Husim 70. & Meosim In editione tamen 70. Romæ emendata, legitur de Osim.

28. *Patriarchæ*, Hebræus capita Patrum, seu familiarum.

29. *Abi Gabaon*, id est pater, seu princeps Gabaon. Vide infr. cap. 9.

30. *Cis*, iste, & sequentes sunt filij Sur,non est autem iste Cis pater Saul, vide cap. seq.

32. *Ex aduerso*, i. è regione.

33. *Ner*, qui alias Abiel. vide cap.sequenti vbi numeratur inter filios Sur,seu Abigabaon. *Esbaal*, qui alias Isbosceth.

34. *Meribaal*, qui alias Miphibosceth.

38. *Bocru*, nomen proprium, 70. primogenitus eius.

40. *Filij Beniamin*, i. de tribu Beniamin.

CAPVT IX.

2. *Habitauerunt*, scil. post reditum è Babylone. *Israel*, i. Israelitæ. *Nathinæi*, i. donati,sc. ad templi seruitutem, erant hi Gabaonitæ. Vide Ios. 9. Esdr.8.

5. *Siloni*, sc. filiis. *Filij*, sc. reliqui.

12. *Filij Phasur*, i. nepotes,vide Neh.11.

15. *Carpentarius*, cognomen est, vel, q. d. qui in templo fabrilem exercebat, Hebr. Cheres, 70. & Ares, quasi aliud nomen sit.

16. *Obdia*, qui alias Abdah, vide Nehem. *Semeie*, qui alias Samna. *Atriis*,Hebr.villis,70.atriis.

17. *Frater eorum*, Hebr. & 70. fratres eorum.

18. *Ad illud*, Hebr. & 70. ad hoc.

Regis, sc. per quam Rex in templum ingrediebatur. *Obseruabant*, Hebr. & 70. Ianitores. *Per vices suas de filiis*, Hebr. per turmas filiorum.

19. *Per vices castrorum*, i. ad morem custodum castrorum, Hebr. & 70. super castra, seu in castris. *Introitum*, scilicet, tabernaculi.

22. *Videns*, i. Propheta. *In fide sua*, i. propter ipsorum fidem, seu fidelitatem.

23. *Filios*, id est,posteros. *Tabernaculo*,scilicet, ante ædificatum templum, Hebr. & 70. domo tabernaculi.

25. *Sabbatis suis*, Hebr. septimo die, sc. fungebantur officio suo 7. diebus adeoque septimo succedebant alij.

26. *Exedras*, i. cubicula.

29. *Præerant*, pro, & qui præerant. *Vino*,sc. ad libamina.

33. *Exedris*, 70. pastophorio.

35. *Pater*, i. princeps. *Iehel*, sc. nomine.

42. *Iara*, cap. 8. dictus Ioada.

CAPVT X.

1. *Palæstinos*, scil. Philisthæos.

6. *Omnis Domus*, q.d.Regnum,& Maiestas,vel fere tota domus.

7. *Campestribus*,Hebr. & 70. valle.

10. *Dei sui*, sc. Astaroth.

11. *Galaad*, sc. quæ in Galaad.

12. *Quercum*, sc. insignem. *Ieiunauerunt*, sc.more lugentium.

14. *Sperauerit in Domino*, Hebr.& 70. quæsierit, seu consuluerit Dominum.

CAPVT XI.

2. *Ducebat*, &c. q.d. eras dux belli. *Pasces*, i. reges. Est quidem Rex velut pastor, & Homerus Regem populi pastorem vocat. *Et* tu, pro, id est tu.

3. *Regem*, erat quidem iam Rex Dei electione.

6. *In primis*, pro primus. *Princeps*,scilicet,exercitus mei.

8. *In circuitu*, i. muro circundans. *Mello*, locus erat vbi cogebatur concio.quidam, circum vertunt. alij fossam, vel aggerem. *Gyrum*, id est, finem vsque circuitus.

Extruxit,Hebr. viuificauit,i.reparauit.

9. *Crescens*,sc.dignitate,& auctoritate.

10. *Ad Israel*, pro, super Israel.

11. *Vulneratos*, i. quos vulnerauerat. Alij, occisos vertunt, sic & inf.

12. *Patrui eius*, Hebr. Dodo, forte nomen proprium.

13. *Ager regionis illius*, Hebr. & 70. pars agri. *Hordeo*,& etiam lenticula, vt dicitur 3. Reg.23.

14. *Hi*, scil.duo dicti, vel Eleazer cum suis. *Eum*, scil.agrum.

16. *Præsidio*, id est, arce, scilicet, quo se solebat recipere.

18. *Libauit*,sc.effundens,obtulit.

19. *Absit*, &c. Absit mihi à Deo meo, vt hoc faciam, id est, auertat Deus, ne id faciam. *Trium*, sc.aliorum ab iis, de quibus proximè dictum est.

21. *Secundos*, Hebr. & 70. significant fuisse ex tribus excellentissimum, quare legendum secundos. Equidem puto, ita Hieron. vertisse, nam & Hebraica id potius indicant.

22. *Cabseel*, videtur esse nomen loci. *Ariel*, id est, fortissimos vt leones. *Moab*, pro, Moabitas. *Cisterna*, id est, fouea. *Niuis*, scilicet, quo sunt leones ferociissimi.

23. *Virga*, i. baculo.

25. *Tres*, scil. qui aquam attulerant, vide sup. *Ad auriculam suam*, q. d. fecit suum consiliarium, Hebræus, ad auditum suum, 70. super familiam suam.

26. *Patrui*,

26. *Patrui eius*, Hebr. Dodo, vide sup.

33. *Filij Assem*. Hebr. Bene Assem, fortè nomen proprium.

CAPVT XII.

2. *Ratribus*, i. cognatis.

6. *De Carehim*, Hebr. & 70. Coritæ, i. de cognatione Core.

8. *De Gad*, i. de tribu Gad.

14. *Nouissimus centum*, &c. q. d. duces minores præerant centum militibus, maiores vero mille.

17. *Iudicet*, Hebr. & 70. arguat.

18. *Pax tibi*, scilicet, sit, quasi dicat, prospera cuncta eueniant.

21. *Latrunculos*, sc. Amalechithas, Heb. turmam, seu agmen vel exercitum. Vide 1. Reg. 30.

23. *Principum exercitus*, Heb. ducum expeditorum ad pugnam.

28. *Egregia indolis*, 70. & Hebr. fortis robore.

32. *Tempora*, sc. quibus quæque agenda, quippe doctores, etsi quidam id ad militarem disciplinam referunt.

Ad præcipiendum, Hebr. & 70. ad sciendum, seu cognoscendum.

33. *Corde duplici*, Hebr. corde, & corde.

39. *Fratres sui*, scilicet, alij Israelitæ qui erant cum Dauid.

40. *Iuxta eos*, Hebr. eis propinqui, seu vicini, 70. confines eius. *Palathas*, id est, massas carycarum.

CAPVT XIII.

2. *Greditur*, quasi dicat, si Deo placuerit, quamquam Hebr. nullum est horum verborum, sc. egreditur sermo, quem loquor. *Suburbanis vrbium*. Intelliguntur etiam qui in vrbibus habitabant, & quidem Hebraice, nonnulli vertunt in vrbibus & suburbanis.

5. *Sihor*, Heb. Sichor, i. nigro, seu turbido. Quidam Nilum putant, alij alium esse fluuium; quod verius puto: qui enim Israelitarum ad Nilum habitabant? Vide Ios. 13. & Ier. 2.

7. *Oza*, Filius erat Abinadab. *Frater eius*, 70. fratres eius, Hebr. Achio, nomen est proprium. Vide 2. Reg. 6. vbi tanqum proprium nomen legitur, quamquam ibi etiam 70. verterunt, fratres eius. *Minabant*, i. ducebant.

8. *Virtute*, i. fortitudine.

9. *Chidon*, 2. Reg. 6. dicitur Nachon. *Bos quippe*, &c. Hebræus, quia boues declinabant, scilicet, de via, vel arcam, 70. quia inclinauit eam vitulus.

11. *Diuisisset*, scilicet, separando animam à corpore.

Vocauit, scil. qui nomen imposuit,

14. *Benedixit*, i. bonis cumulauit.

CAPVT XIV.

1. *Arietum*, i. lapidum ad parietes.

2. *Eo quod*, pro, quod. sic & infrà. *Subleuatum est*, pro subleuatum esset, 70. auctum esset in altitudinem.

Super populum, Hebr. & 70. propter populum.

5. *Eliphalet*, Hebr. Elipalet.

6. *Baaliada*, 2. Reg. 5. dicitur Eliada.

8. *Raphaim*, i. Gigantum.

11. *Ascendissent*, scilicet, Dauid, & milites. *Baal pharasim*, id est, idolum, seu, planities diuisionum.

Aquæ, scilicet, rupto aggere, vel vase, quo continebantur.

13. *Valle*, sc. eadem nempe Raphaim.

14. *Recede ab eis*, sic etiam, 70. Alij, circumda eos.

Pyrorum, sic 70. Alij mororum.

15. *Gradientis*, scilicet, Angelorum incedentium.

Deus, i. Angelus Dei.

CAPVT XV.

1. *Tabernaculum*, scilicet, à se factum, quod Moses fecerat. erat tunc in Gabaa, cap. sequenti.

10. *Filiis*, id est, nepotibus aliis, seu posteris,, non per Elisaphan eius filium descendentibus.

12. *Sanctificamini*, i. parate vos sancte.

13. *Ne vt à principio*, &c. Hebr. quia vos non adfuistis à principio, fecit Deus in nobis dispersionem, quia non quæsiuimus eum secundum iudicium, id est, vt par erat, seu debito ritu, 70. quia vos in principio non eratis, percussit Dominus Deus noster in nobis, quia non quæsiuimus eum in iudicio.

Præsentes, scilicet portando arcam, vt oportebat.

16. *In excelsis*, i. sublatus.

18. *Secundo*, sc. dignitate.

20. *Arcana cantabant*, Hebr. super Halamoth, nomen est instrumenti musici. Vide titulum Psal. 9. & 45. 70. verterunt de arcanis.

21. *Pro octaua*, Hebr. super seminith. Fortè erat instrumentum octo chordarum, vnde ei nomen octauæ. Vide Psal. 4. & 6. *Canebant epinicium*, id est, victoriæ canticum, Hebr. ad vincendum, seu prævalendum, id est, ad vocem exaltandam, vt quidam interprantur.

22. *Prophetia*, id est, Dei laudibus canendis, sic infrà.

Præcinendam, id est, moderandam, seu dirigendam.

23. *Arca*, scilicet, vbi collocata fuisset, fortè etiam in via id curabant, ne quisquam prope accederet. Erant & alij duo, vt statim dicitur, fortè bini præcedebant arcam, vel vicissim officio suo fungebantur.

26. *Adiuuisset*, 70. confortaret. Dicunt Hebræi nullum sensisse onus portando arcam. *Immolabantur*, sc. subinde.

27. *Stola*, id est, indumento, Hebr. pallio. *Lineo*, 70. byssino. Intellige repetitionem esse, & explicationem eius, quod proximè dictum fuerat de stola byssina.

29. *Ludentem*, i. exultantem.

CAPVT XVI.

2. *Benedixit*, i. bene precatus est. *In nomine*, i. inuocato nomine.

3. *Assæ bubulæ*, addita hæc ab Interprete ad maiorem explicationem.

*Frixam oleo simila*m. Alij, pultem, alij, lagenam, &c. vini, 70. collyridam.

7. *Confitendum*, id est, laudandum, scil. Psalmo sequenti.

8. *Confitemini*, &c. vide Psal. 104.

15. *Præcepit*, sc. obseruandum.

18. *Funiculum*, i. sortem, seu portionem.

19. *Parui*, id est, pauci. *Coloni eius*, Hebr. peregrinantes in ea.

21. *Calumniari*, Hebr. & 70. opprimere. *Pro eis*, i. propter eos.

22. *Christos*

22. *Christos*, i. Reges vel sacerdotes. *Malignari*, id est, affligere.

23. *Cantate*, &c. Hæc ex 95. Psal. *Ex die in diem*, id est, singulis diebus. *Salutare*, id est, salutem seu auxilium.

24. *Gloriam*, i. opera glorioſa.

25. *Nimis*, i. valde.

27. *Coram eo*, q. d. est laude dignissimus, & magnificentissimus.

29. *Decore sancto*, Hebr, decore sanctitatis, 70. in habitaculo sancto eius.

30. *Commoueatur*, sc. timore. *Terra*, i. terræ incolæ. sic infr.

31. *Cœli*, i. cœli incolæ.

32. *Mare*, id est, mundus, qui infrà ager dicitur, & saltus: pisces vero, & arbores, homines. *Plenitudo*, i. quidquid in eo est.

34. *Confitemini*, &c. Hæc ex Psalmo 105. confiteri autem, pro, laudare, seu gratias agere.

37. *Fratres*, i. cognatos.

39. *Sacerdotem*, scilicet, summum.

Tabernaculo, scilicet, Mo[illegible]s. Vide infrà cap. 21. & 2. Paralip. cap. 1.

41. *Vocabulo suo*, id est, nominatim, vel quasi dicat, viros nominatos, seu magni nominis.

43. *Benediceret*, i. bene precaretur.

CAPVT XVII.

2. *Pellibus*, sic etiam, 70. at Hebræus cortinis.

3. *Nocte*, scilicet, sequente diem, quo dixerat præcedentia, nisi forte nocte dixerat eadem.

5. *Nec enim*, &c. quasi dicat, constitui ego tempus quo sit ædificandum, id quod nondum aduenit.

Domo, id est, templo stabili. *Et in tentorio*, pro, & tentorij.

6. *Manens*, pro quamdiu mansi.

9. *Plantabitur*, pro plantatus est, id est, fixas à me sedes accepit, Hebr. plantaui eum. *Commouebitur*, 70. perturbabitur.

10. *Ædificaturus domum*, id est, familiam, seu posteritatem numerosam daturus.

11. *Vadas*, scilicet, per mortem. *Suscitabo*, id est, excitabo.

De filiis tuis, 70. de ventre tuo.

13. *Fuit*, scil. Saul.

16. *Sedisset*, id est, mansisset. vide 2. Regum 7. numer. 18.

17. *Futurum*, Hebr. & 70. longinquum. *Super omnes homines*, id additum ab Interprete: Hebræus sensus est, vt solent esse viri excellentes.

18. *Cognoueris*, id est, amaueris, seu faueris.

19. *Propter famulum tuum*, id est, mea causa.

Iuxta cor tuum, id est, pro tua bona voluntate.

23. *Famulo tuo*, Hebræus, & 70. super seruum tuum.

25. *Reuelasti auriculam*, quasi dicat, indicasti, seu aperuisti mihi.

Vt adificares, &c. id est, te ei daturum posteritatem.

CAPVT XVIII.

2. *Vnera*, i. tributum.

3. *Hemath*, id est, ad Hemath vsque pertingentis.

4. *Centum quadrigis*, scilicet, 400. equis, Hebr. centum curribus.

7. *Pharetras*, alij, clypeos, 70. torques.

10. *Adoram*, qui alias Ioram. *Vt postularet ab eo pacem*, Hebr. & 70. indicant potius, vt saluta-ret eum, quanquam postulare, seu rogare pacem id etiam significat, Hebr. phrasi.

11. *Vasa*, scilicet, missa à Thou, vt indicant Hebr. & 70.

12. *Edom*, scil. simul cum Syris.

14. *Iudicium*, atque iustitiam, id est, iudicium iustum, quasi dicat, iuste regnum administrabat.

15. *A commentariis*, scilicet, negotia notabat, regique referebat, vel res gestas scribebat.

16. *Sacerdotes*, scil. summi. *Scriba*, i. legis peritus, vel legum scriptor.

17. *Cerethi*, & *Phelethi*, id est, exterminatores, & admirabiles, secundum Hier. Hi qui fuerint: vide 2. Reg. 8.

Primi ad manum, id est, quorum opera in primis vtebatur.

CAPVT XIX.

2. *Gratiam*, Hebræus, & 70. misericordiam.

4. *Decaluauit*, id ab Interprete additum.

5. *Mandassent*, id est, nuntiandum curassent.

9. *Agro*, scil. vrbis Medaba

15. *Ciuitatem*, scil. Medaba.

16. *Fluuium*, sc. Euphratem.

18. *Septem millia*, 2. Regum 10. dicuntur septingenti, scilicet, intelliguntur illic currus electi & excellentes solum, hic autem omnes currus.

Peditum. Id omissum fuerat 2. Reg. 10. sola equitum mentione facta.

19. *Transfugerunt ad Dauid*, Hebr. & 70. fecerunt pacem cum Dauid.

CAPVT XX.

1. *Post anni circulum*, scilicet, à bello gesto contra socios Ammonitarum, 70. anno sequenti Hebræus in anni reuersione, seu conuersione, quasi dicat, in principio sequentis anni.

Destruxit, scil. Dauid, vocatus posteà à Ioab. Vide 2. Regum 12.

2. *Melchon*, id est, Regis eorum, vt vertunt, 70. quidam tamen putant esse Idoli nomen.

Auri pondo talentum, pro, pondus talenti auri.

3. *Trahas*, id est, ferrea rastra, quanquam Hebraicè tantum fit mentio serrarum, & carpentorum, 70. legunt serras, & ascias ferreas, & tribulos.

4. *Raphaim*, i. Gigantum.

5. *Adeodatus filius Saltus*, Hebræus, & Chaldæus Elchanan filius Iahir.

Bethlemites, Hebræus, & 70. Lachi. fortè est nomen gigantis, vel intellige Elcanan fuisse Bethlemitem.

6. *Rapha*, nomen Gigantis.

7. *Blasphemauit*, i. probris affecit.

8. *In manu*, id est, per manum.

CAPVT XXI.

1. *Satan*, id est, aduersarius, scilicet, diabolus.

3. *Peccatum*, id est, perniciem, seu pœnam peccati.

5. *Mille millia*. Vide 2. Reg. 24.

6. *Inuitus exequererur*, Hebræus, abominabile iudicaret, 70. pudori ei erat, id est, turpe putabat.

10. *Videntem*.

10. *Videntem*, id est, prophetam. *Trium tibi optionem do*, Hebræus, tria ego extendo super te, id est, tibi propono, 70. tria ego tollam contra te, seu super te.

12. *Tribus annis*, 2. Regum 24. dicitur septem. forte septem pro multis positum more scripturæ. Adde quod numero maiori comprehenditur minor, 70. quidem etiam 2. Regum habent tres.

16. *Ciliciis*, Hebr. & 70. saccis.

19. *Ascendit*, scil. locus erat editior.

23. *Tribulas*, sc. rustica instrumenta.

24. *Gratuita*, i. ab aliquo gratis data.

25. *Sexcentos*. Vide 2. Reg. cap. 24.

26. *De cœlo*, sc. misso.

30. *Prævaluit*, id est, potuit. *Obsecraret*, Hebr. & 70. quæreret.

CAPVT XXII.

1. *Domus, Dei*, id est, locus aptus templo, vel vbi Deus coli vult.

2. *Proselyti*, id est, aduenæ.

4. *Æstimari*, Hebræus, & 70. numerari.

5. *Delicatus*, id est, tener.

Quam ædificari volo, Hebræus, quæ ædificanda. *Talis*, Hebræus, magnifica & excellens.

Omnes expersas, Hebr. & 70, in multitudine, id est, abundanter.

9. *Pacificus*, Hebr. Selomoh,

14. *Paupertate*, modeste dictum.

Vincitur enim, &c. Hebræus, adeo multum est.

Ad vniuersa impendia, Hebræus, & 70. quibus tu adde.

18. *Omnes inimicos vestros*, Hebræus, & 70. habitatores terræ.

Vestras, Hebr. & 70. meas.

CAPVT XXIII.

4. *IN ministerium*, Hebr. vt solicitarent opus.

Præpositorum, 70. scribarum. *Iudicum*, iidem erant præpositi, & iudices.

5. *Psalites canentes*, Hebræus, & 70. laudantes. *Organis*, id est,, instrumentis.

Fecerat, Hebræus, feci, scilicet, ego Dauid.

Canendum, Hebr. laudandum, 70. laudandum Dominum.

13. *Ministraret*, Hebræus sanctificaret, id est, sanctè ministraret.

Secundum ritum suum, Hebræus, vt ministraret ipse. Benediceret, 70. oraret. *Nomini*, Hebr. in nomine.

16. *Filij*, pro filiis, sic infr. proxime.

Primus, scilicet, dignitate, Hebr. caput, scil. dux seu princeps.

24. *Vices*, id est, officia.

Numerum capitum, quasi dicat, numerati per capita nominatim.

A viginti, at supra à triginta, scilicet, ista fuit alia numeratio. vide paulo inferius.

27. *Supputabitur*, pro, supputandus erat.

28. *Purificationis*, id est ablutionis sacerdotum & victimarum.

Sanctuario, id est, vasis sacris, vt quidam interpretantur.

29. *Sacerdotes autem*, id additum ab Interprete.

Torrendum, scilicet, primitiæ spicarum torrebantur. Alij, frigendum, vertunt.

30. *Leuitæ vero*, & id ab interprete additum.

31. *Ceremonias*, Hebr. iudicium, id est, ritum, seu morem, aut ordinem.

32. *Obseruationes* Hebræus custodiam.

Obseruationem, id est, iussa seruari, Hebræus, custodiam.

CAPVT XXIV.

1. *PArtitiones*, scil. in classes.

2. *Ithamar*, scilicet, in Heli, & eius posteris vsque ad Salomonis tempora.

3. *Ministerium*, scilicet, vt per hebdomadas ministrarent singulæ familiæ sacerdotum, itemque vt infra dicitur, Leuitarum.

4. *In Principibus viris*, id est, quantum ad principes viros attinet.

6. *Principibus quoque*, pro, & coram principibus.

Eleazar, pro, nempe Eleazaris.

19. *Domum Domini*, scilicet, partem eam, quæ dicebatur sanctum, & Hechal, ad thymiama adolendum. Vide Hebræus 9. Not. vero quod in quaque horum familia vnus erat princeps: itaque multi erant principes sacerdotum & sic Dio cap. 4. cœl. Hierarch. vocat Zachariam principem sacerdotum. *Iuxta ritum*, &c. id est, eo ritu, quem Deus per Aaron patrem eorum seruari præceperat.

31. *Contra*, scilicet, ex altera parte.

Fratres, id est. cognatos.

Æqualiter, scilicet, quantum ad ministeria templi, Hebræus, & 70. aliquando aliter, sed fortè eodem sensu.

CAPVT XXV.

1. *MAgistratus*, id est, principes.

Ministerium, scilicet, ad canendum.

Prophetarent, id est, canerent prophetias, seu laudes Dei.

Secundum numerum suum, id est, quotquot erant numerati, & ad id destinati.

2. *Iuxta Regem*, pro, iuxta Regis imperium vide infrà.

3. *Filij Idithum*. pro, filij, inquam Idithum.

Sex, scilicet, cum patre.

Super confitentes, &c. Hebræus, ad confitendum, & laudandum Dominum, 70. confessionem & laudem Domini.

5. *Videntis*, id est, Prophetæ.

Exaltaret cornu, quasi dicat, prophetabat de Regni Dauid exaltatione, quæ in Christo præcipue contigit.

6. *Manu*, id est, potestate.

Regem, id est, Regis mandatum, vel prope Regem erant, qui fortè eis in eo etiam præerat.

7. *Erudiebant canticum*, scilicet, cæteros tanquam doctores, Hebræus docti in cantico, 70. docti erant canere. Doctores, Hebræus, & 70. periti, seu intelligentes.

8. *Per vices suas*, Hebræus custodia contra custodiam, id est, classis vna contra aliam, quasi dicat, inter se.

9. *Duodecim*, scilicet, tot erant in vnaquaque cantorum classe.

CAPVT XXVI.

3. *ASaph.* alter est iste à cantore, de quo sup.

5. *Benedixit*, scilicet, dum in eius domo arca maneret.

10. *Id est de filiis*, pro, qui erant de filiis.

Habuerat, pro habebat. *Primogenitum*, apparet fuisse mortuum.

11. *Fratres*, id est, cognati.

Tredecim,

Tredecim, etsi non omnes hic numerati.

12. *Sicut & fratres eorum*, Hebræus, è regione fratrum suorum, id est, per vices, vt alij eorum fratres, seu cognati.

14. *Selemiæ*, qui supr. Meselemia.

15. *Concilium*, pro, concilij.

16. *Ascensionis*, id est, accliuem.

Contra custodiam, quasi dicat, custodiæ sibi inuicem respondebant.

17. *Per diem*, i. per singulos dies. *Bini*, sc. singulis diebus, 70. duo & duo per successiones, q.d. inuicem succedentes.

18. *Cellulis Ianitorum.* alij, domo instrumentorum, scil. templi. *Via*, scilicet, ascensionis, seu accliui.

Binique per cellulas, 70. duo & duo per successiones.

20. *Sanctorum*, i. sanctificatorum. seu dedicatorum. sic infra.

21. *Filij Gerson*, id est, qui ex Gerson originem ducunt.

Ledan, & Gersonni, &c. pro, ex ipso, inquam, Ledan, Gersonnitæ, & Iehilitæ.

23. *Amramitis*, pro de Amramitis etiam, scilicet erant præfecti thesauris.

26. *Sanctificauit*, id est, dedicauit.

29. *Forinsecus*, id est extra templum vel vrbem.

Ad docendum, & iudicandum eos, &c. Hebræus, in præfectos, & iudices, seu præfecti, & iudices.

32. *Eius*, scil. Ieriæ.

CAPVT XXVII.

1. INgredientes, scilicet, ad ministerium Regis, quod durabat solum per mensem vnum. *Viginti quatuor millibus*, scilicet tot ministrabant Regi singulis mensibus.

3. *De filiis Phares*, sc. erat Iesboam.

4. *Alter*, sc. vicarius eius.

6. *Præerat*, sc. tanquam vicarius patris.

12. *De filiis Iemini*, i. de tribu Beniamin.

10. *Rubenitis*, sc. simul, & Gaditis.

23. *Inferius*, pro, & infra. *Quia dixerat*, &c. q.d. satis multi erant reliqui, vt opus non fuerit iuniores numerare.

24. *Numerus*, sc. à Ioab supputatus.

Fastos, i. annales.

28. *Ficeta*, Hebr. & 70. Sycomoros.

32. *Literatus*, Hebr. & 70. scriba.

Filiis Regis, sc. vt pædagogus.

33. *Amicus*, 70. præcipuus amicus, seu socius.

34. *Fuit*, sc. consiliarius.

CAPVT XXVIII.

1. FIliosque, suos, Heb. & 70. filiorumque suorum. *Eunuchis*, Quidam putant significari Essenos, qui lectioni & orationi intenti ab vxoribus abstinebant. *Ierusalem*, eos conuocauit.

4. *Sempiternum*. i. longum tempus: vel de Christo intelligendum. *Principes*, Hebr. & 70. ducem. *Hodie*, scilicet, facit.

9. *Scito*, i. cognosce.

10. *Perfice*, Hebr. & 70. fac.

11. *Et templi*, Hebr. & 70. & domorum eius.

Cellariorum, scilicet, circa templum. *Cœnaculi*, scilicet, supremi cellarij. erant enim tres ordines, Hebr. & 70. cœnaculorum eius.

Cubiculorum, scilicet, sacerdotum, vel thesaurorum, vel, &, pro, id est, positum.

In adytis, Hebr. & 70. interiorum.

Propitiationis, i. propitiatorij.

12. *Atriorum*, pro, nempe atriorum, scilicet, atrij sacerdotum, & atrij laicorum. *Exedrarum*, i. cubiculorum, 70. pastophoriorum.

Sanctorum, id est, rerum Deo consecratarum, vel ad templi restaurationem oblatarum.

13. *Diuisionum*, scil. ad varia ministeria.

14. *Per singula*, pro, ad singula.

16. *Diuersitate mensarum*, i. singulis mensis.

17. *Leunculos*. Alij, crateres, 70. cyathos. Vox quidem Hebræa (vt nunc legitur) craterem significat, aut cochlear non leonem, idque in quatuor locis huius versus.

18. *Quadrigæ*, 70. currus, scilicet, repræsentabatur Deus super Cherubim sedens, velut super currum. vnde Psal. 79. qui sedes super Cherubim.

19. *Scripta*, sc. descripta.

21. *Nouerunt*, pro, noscent, id est, obedient, seu iuuabunt exequentes, vt indicant Hebræus, & 70.

CAPVT XXIX.

1. ECclesiam, id est, cœtum. *Opus namque*, pro, opus autem, Hebr. & 70. & opus.

2. *Quasi stibinos*, i. similes fuco, Hebr. fuci. 70. pretiosos. Alij, rutilantes. *Marmor Parium*, i. candidum à Pario insula, Hebr. lapides marmoreos, 70. lapides Parios.

3. *Præparaui*, id est, præparaueram, quasi dicat, addo etiam de peculio, &c. Vide sup. c. 22.

6. *Polliciti sunt*, Hebr. sponte obtulerunt, 70. rompti fuerunt.

Principes possessionum, Hebr. principes operis, 70. præpositi operum.

7. *Solidos*, i. aureos, 70. drachmas.

9. *Promitterent*, Hebr. & 70. offerrent.

12. *Magnitudo, & imperium omnium*, Hebr. & 70. magnificare, & roborare, seu confortare omnia.

14. *Promittere*, Hebr. sponte offerre.

17. *Simplicitatem*, Hebræus, rectitudinem, 70. iustitiam.

Simplicitate, Hebr. rectitudine.

Ceremonias, , Hebr. statuta,

21. *Vniuerso ritu*, Hebr. & 70. sacrificia.

In omnem Israel, i. pro totius Israelis salute, 70. omni Israeli.

23. *Domini*, i. à Domino datum. *Cunctus placuit*, Hebr. & 70. prosperatus est.

25. *Super omnem Israel*, Hebr. excellenter coram omni Israele.

29. *Samuelis*, scil. 1. & 2. Reg. vt quidam putant; quod non facile admiserim.

30. *Regni eius*, scilicet, ratio.

Temporum, i. laborum, & afflictionum.

Sub eo, &c. Hebr. super eum, & super Israel, & super omnia Regna terrarum.

LIBER II.

Paralipomenon.

CAPVT I.

1. IN *excelſum*, id eſt, vehementer, ſeu ſublimiter.
5. *Ibi*, ſcilicet, in Gabaon.
Requiſiuit, pro, adiit.
12. *Data ſunt*, pro, dabuntur, 70. do.
In Regibus, ſcilicet, Iſrael. Vide ſup. cap. 29.
13. *Coram*, Hebræus, & 70. à facie, id eſt, à conſpectu.
16. *De Coa*, &c. Vide 3. Reg. 10. vbi eadem verba Hebr. quæ hic.

CAPVT II.

1. SExcentos, at 3. Regum cap. 5. trecentos, ſcilicet, hic adduntur qui præfectis præerant.
3. *Et habitauit*, Hebr. & 70. habitaret.
6. *Poterit prævalere*, i. tantum poterit.
Tantum, ſc. ædifico.
8. *Archeutina*, id eſt, Iuniperina, ſic 70. at Hebræus, abiegna.
Pinea, alij, Braſilea, vel corallia.
9. *Nimis & inclyta*, Hebr. & mirabilis.
10. *Coros*, continet Corus (qui & Chomer dicitur) 10. epha, epha autem ſata tria.
Metretas, Hebræus, battos. eſt autem Battus in liquidis, quantum Epha in aridis, ſcilicet, decima pars cori. Sata, Hebr. battos.
13. *Patrem meum*, quaſi dicat, qui mihi eſt velut pater, 70. ſeruum meum. forte Abi (quod eſt Hebr.) cognomen erat.
14. *Tyrius*, ſcilicet, habitatione. alioqui enim de tribu Nephtalim. ita quidam. Putarim potius matrem fuiſſe de tribu Nephtalim, ſimul & Dan, vt dicitur hic, patrem vero Tyrium natione. Vide 3. Reg. 7.
Marmore, Hebr. & 70. lapidibus.
16. *Ioppe*, Hebr. Iapho.
17. *Proſelytos*, Hebr. peregrinos.

CAPVT III.

3. FVndamenta, id eſt, fundamentorum menſuræ.
Prima, ſcilicet, comprehendente.
Hechal & Deuir, id eſt, ſanctum, & ſancta ſanctorum. Poſtea enim hæc diuiſa. illud erat 40. cubitorum, id vero 20. quidam primam dicunt, id eſt, qua Moſes tabernaculum menſus eſt.
4. *Centum viginti*. At 3 Regum cap. 6. dicitur triginta, ſc. vſque ad primum tabulatum.
5. *Maiorem*, ſcil. Hechal ſeu ſanctum.
Catenulas, ſcilicet, erant palmæ iunctæ opere catenato.
6. *Templi*, ſcilicet, Hechal.
Marmore, Hebr. & 70. lapide.
7. *Probatiſſimum*, Hebræus, & 70. ex Paruaim, id eſt, Peru, ſecundum quoſdam.
9. *Clauos*, ſcilicet, quibus laminæ parietibus affigendæ.
10. *Statuario*, alij, artificioſo alij, puerorum, ſcilicet, ſimilitudine, 70. de lignis imputribilibus.
11. *Alæ*, ſcilicet, comprehendendo etiam corpus Cherubim.
13. *Exteriorem*, ſcil. ſanctum.
15. *Triginta, & quinque*, ſcilicet, vtraque. Vide 3. Regum cap. 7. vbi vnaquæque dicitur 18. cubitorum; abſcondebatur autem dimidum cubiti in capitello. Ita quidam. Alij vero fuiſſe cuiuſque longitudinem cubitos 18. præter capitellum & baſim, quorum cubiti implebant num. 35.
16. *In oraculo*, id eſt, quales erant in oraculo. *Centum*, ſcilicet, in quolibet duorum ordinum.
17. *Iachin*, id eſt, firmitas, ſeu firmabit.
Booz, i. fortitudo, ſeu in fortitudine.

CAPVT IV.

1. ALtitudinis. Aſcendebatur autem, vt quidam dicunt, pauimento ſenſim ſe attollente, vt ſolet in quibuſdam ſcalis.
3. *Similitudo boum*, ſcil. tubercula ſpecie boum, per quæ aqua educebatur.
Decem cubitis, id eſt, decem in vnoquoque cubito, ſc. erant trecentæ.
Cælaturæ, ſcilicet, illorum tuberculorum, quæ boues referebant.
5. *Vaſtitas*, id eſt, craſſitudo.
Repandi, id eſt, recurui. Quaſi duobus verſibus, Hebræus, & 70. duobus ordinibus.
Metretas, Hebræus batos. At 3. Regum 7. dicitur, duo millia batos, ſcilicet, tantum ſolebat infundi, ſed tria millia capere poterat.
8. *Menſas*, ſcil. ad panes propoſitionis.
Phialas, alij, crateras, vel pelues.
9. *Baſilicam*, Hebræus, & 70. atrium, ſcilicet, populi.
10. *Contra orientem*, ſcilicet, ante templum, quod reſpiciebat orientem.
Meridiem, erat ea pars dextera templi, ſed ſiniſtra ingredientibus.
16. *Pater eius*, Hebr. Abiu, forte cognomen erat, Abi, ſeu, Abiu.
21. *Florentia*, i. flores liliorum.
22. *Thymiateria*. Alij, pſalteria.
Oſtia, i. cardines, vt dicitur 3. Reg. 7.
Celauit, id additum ab Interprete.

CAPVT V.

1. QVæ vouerat, Hebræus, ſanctificationes, id eſt, quæ conſecrauerat, ſeu dedicauerat, 70. ſancta.
3. *Die ſolenni*. vide inf. cap. 7.
5. *Tabernaculo*, ſcil. Moſis, vel facto à Dauid.
9. *Ante oraculum*, ſcil. iis, qui eſſent in templo. Vide 3. Reg. 8.
10. *Aliud*, ſcil. ex lege, vel forte illo tempore ſolæ erant tabulæ.
11. *Sanctuario*, id eſt, oraculo.
Sanctificati, id eſt, præparati, ſcilicet, ad feſtum illud.
Diuiſus erat, quaſi dicat, non obſeruabatur illo die diſtinctio vlla.
12. *Altaris*, ſc. holocauſti.

13. *Longe*

13. *Longe sonitus audiebatur*, ita vt hæc ab Interprete addita.

Impleretur, Hebr.& 70. impleta est.

14. *Nec possent*, pro, adeo vt non possent, Hebr. & non poterant. *Gloria*, i.præsentia nube repræsentata, seu Maiestas.

CAPVT VI.

1. *Pollicitus est*, Hebræus, & 70. dixit. Vide 3. Regum 8.

2. *Nomini eius*, &c. Hebr. habitaculum tibi, & locum habitationi tuæ in sæcula.

5. *Ciuitatem*, scilicet, aliam, quam Hierusalem, vt infr. dicitur.

Nomini meo, Hebr. vt esset ibi nomen meum.

Alium, Elegir quidem Saulem, sed non cum posteris eius, loquitur autem de electione in perpetuum.

13. *Basim*, alij, concham, scilicet, suggestum instar conchæ.

Basilicæ, Hebr. & 70. atrij sc. populi. *Deinceps*, i. deinde. *Contra*, i. è regione, q.d. coram omnibus.

18. *Quanto magis*, sc. non capiet.

19. *Sed ad hoc tantum facta est*, id additum ab Interprete.

Vt respicias, pro, & respicias, 70. & respicies.

21. *Exaudires* pro, exaudias. *Famuli*, coniunge cum Israel.

22. *Contra eum*, verbi gratia, iuraturus, quod non debeat quidquam.

Maledicto, Hebr. iuramento, sc. execratorio.

Coram altari. solebant Iudæi ante altare iurare.

24. *Peccabunt enim*, Hebræus, quia peccabunt. *Egerint pœnitentiam*, Hebræus confessi fuerint nomen tuum.

Obsecrauerint, scilicet, qui reliqui fuerint. *Nomen tuum*, Hebr. Coram te.

25. *Propitiare*, pro, propitiaberis. *Reduc*, pro, reduces.

27. *Et populi tui*, pro, id est, populo tuo.

28. *Ærugo, & aurigo.* Alij, ariditas, & rubigo. id quod vtrumque segetem corrumpit, 70. aeris corruptio, & icteritia. Hæc corporis humani morbus est, quæ Latine aurigo dicitur ab auri colore.

Vastatis regionibus, id additum ab Interprete.

29. *In domo hac*, Hebr. & 70. ad domum hanc, scilicet, conuersus.

30. *Propitiare & redde*, pro, propitiaberis, & reddes.

35. *Tu Exaudies*, Hebræus, & 70. & exaudies sic infra.

39. *Facias*, pro, facies, quasi dicat, dabis sententiam in illorum fauorem, vel vlciscéris eorum iniurias. *Quamuis peccatori*, Hebræus, & 70. qui peccauit tibi.

40. *Tu es enim*, Hebr. nunc, 70. & nunc.

41. *In requiem tuam*, quasi dicat, mane in loco isto, quem elegisti, vt ibi quiescéres.

Fortitudinis, id est, in qua ostendis virtutem tuam.

Induantur salutem, id est, à te seruentur.

Christi tui, pro, meam Reges Christi, id est, vncti vocabantur, quasi dicat, ne patiar à te repulsam.

CAPVT VII.

1. *Maiestas*, Hebræus, & 70. gloria, scilicet, nubes, quæ Dei præsentiam repræsentabat, & Maiestatem.

3. *Adorauerunt*, scil. Deum.

6. *Organis carminum*, id est, musicis instrumentis.

Per manus suas, id est, opera sua, quasi dicat, canebant ipsi quod Dauid composuerat.

8. *Solemnitatem*, scilicet, festum tabernaculorum.

Torrentem, sc. Rhinocoluram. Vide Gen. 15.

9. *Collectam*, scilicet, festum, quo populus omnis congregabatur, post dies, 6. festi tabernaculorum, quod hic secutum est post 7. dies quibus templum dedicatum.

Septem diebus, scilicet, dedicatio cœpit 8. die Septembris, deinde festum Tabernaculorum 15. *Vigesimo tertio*, scilicet, tunc discesserunt: nam, vt dicitur 3. Regum, facta est abeundi potestas die 22.

11. *Regis*, id est, suam.

12. *Apparuit*, scilicet, multis annis post dedicatum templum. Vide 3. Reg. 9.

13. *Cœlum*, i. aerem.

14. *Super quos*, , &c. id est, qui appellantur nomine meo, scilicet, populus Dei, vel pro quibus sacerdotes orant inuocato meo nomine.

17. *Et feceris*, pro, id est, feceris.

Iustitias meas, Hebræus, statuta mea, 70. præcepta mea. sic inf.

18. *Suscitabo*, i. stabiliam.

21. *In prouerbium*, Hebr. in stuporem.

CAPVT VIII.

1. *Postquam*, 70. in quibus.

2. *Hiram Salomoni*, scilicet, vterque alteri dedit.

4. *Palmiram*, Hebr. & 70 Thadmor.

Munitissimas. Alij, thesaurorum, seu repositoriorum, scilicet, vbi asseruabantur res ad bella necessariæ, 70. munitas.

6. *Libano*, scilicet, loco, qui dicebatur Saltus Libani, vbi regia æstiua.

10. *Ducenti quinquaginta*, scilicet, præcipui alioqui 3. Reg. dicuntur 550.

Qui erudiebant populum, Hebr. dominantes populo, 70. præpositi operum in populo.

12. *Porticum*, sc. templi.

14. *Ordine suo*, Hebr. & 70. custodiis suis.

Per portam, & portam, id est, per singulas portas.

15. *Et in*, pro. etiam in.

18. *Quadringenta quinquaginta*, 3. Regum dicitur. 420. scilicet, 30. expensa in necessariis nauigationi, vel in maiori numero minor comprehenditur, vt sup. diximus.

CAPVT IX.

1. *Tentaret*, i. exploraret, responderetne sapientia famæ.

Magnis opibus, Hebr. & 70. maxima potentia seu exercitu.

3. *Domum*, sc. Dei, & Regiam.

4. *Victimas*, &c. Alij, ascensum, per quem ascendebat, &c. Vide 3. Reg. 10.

5. *Virtutibus* Hebr. & 70. verbis, i. rebus.

6. *Virtutibus tuis*, id additum ab Interprete.

10. *Thyina*, alij, corallia, vel ligna Brasilica, vel ebenum.

11. *Gradus*, sic 70. alij, tigna.

12. *Et multo plura quam*, 70. præter ea, quæ ipsa, quasi dicat, exceptis iis, quæ ipse Reginæ donauerat, propter ea, quæ illa attulerat. omnia enim hæc supplenda ex lib. Reg. 3.

14. *Legati*, alij, mercatores.

15. *Haſtas*, 70. ſcuta. vide Regum 10. vbi ſcuta vertit, ſcilicet, fecit diuerſa clypeorum genera.

16. *Trecentorum aureorum*, 3. Reg. Hebr. dicitur trium librarum, ſeu minarum, ſcilicet, libra erat centum aureorum.

In armamentario, &c. Hebræus, & 70. in domo ſaltus Libani.

18. *Brachiola*, ſc. manuum ſuſtentacula.

21. *Tharſis*, id eſt, eam partem Africæ, quæ ad Oceanum meridionalem, & nunc Angola dicitur. Vide 3. Reg. 9.

22. *Gloria*, Hebr. & 70. ſapientia.

25. *Quadraginta*, &c. Hebr. quatuor millia ſtabula equorum, & curruum, 70. quatuor millia equarum ad currus.

29. *Verbis*, id eſt, libris. *Libris*, Hebr. prophetia, 70. verbis.

CAPVT X.

2. *ANte Salomonem*, Hebr. & 70. à facie Salomonis, id eſt, metu Salomonis.

4. *Duriſſimo*. Vide 3. Reg. 12.

6. *Steterant*, ſc. vt conſiliarij.

10. *Groſſior*, q. d. ſum multo fortior.

11. *Scorpionibus*, alij, flagris aculeatis.

15. *Voluntatis Dei*, Hebr. à Deo cauſatum, 70. ſubuerſio à Deo.

16. *Paſce*, Hebr. & 70. vide, i. prouide.

CAPVT XI.

1. *SVum*, id additum ab Interprete.

11. *Clauſiſſet eos muris*, ſic etiam 70. at Hebr. roboraſſet munitiones, id eſt, vrbes munitas. *Hoc eſt*, Hebr. & 70. &

17. *Salomonis*, ſcilicet, antequam is peccaret Vide inf. cap. 17. & 26.

22. *In capite*, 70. in principem.

23. *Quia ſapientior*, &c. Hebr. ſenſus eſt, erudiuit eum, ſeu curauit erudiendum; & reliquos filios diſperſit per ciuitates Iuda, & Beniamin. *Eis*, ſcil. filiis. *Petiuit*, ſcil. Roboam, q. d. habuit plurimas vxores, vel dedit Abiæ filio.

CAPVT XII.

5. *FVgientes Seſac*, Hebr. & 70. à facie Siſac, id eſt, propter Siſac, ſeu metu Siſac.

7. *Humiliati eſſent*, ſc. agnoſcentes peccata ſua.

9. *Receſſit itaque*, &c. Hebr. & 70. & aſcendit Siſac Rex Ægypti, contra Hieruſalem, & accepit theſauros, &c.

10. *Scutariorum*, Hebr. & 70. curſorum, ſcilicet, militum, qui Regem pedites ſequebantur, more ſatellitum.

12. *Siquidem in Iuda*, &c. Hebr. & in Iuda fuerunt res bonæ, i. proſperæ.

13. *Confirmaret*, Hebr. poneret. *Ammanitis*. pro, Ammonitis.

15. *Libris* Hebr. & 70. ſermonibus.

Et diligenter expoſita, Hebræus, & 70. dum genealogiam exponunt.

CAPVT XIII.

2. *VRiel*, hic 3. Reg. 15. dicitur Abeſſalon, & ſupra cap. 11. Abſalon, ſcilicet, etiam Vriel vocabatur, 70. quidem hic habent vt ſupra Maacha filia Abeſſalon.

5. *Salis*, i. inuiolabile. ſal enim à corruptione ſeruat, vel q. d. factum cum ſacrificiis, ſc his enim ſal adhibebatur.

7. *Filij Belial*, i. homines ſceleſti. *Rudis, & corde pauido*, Hebr. puer, & corde tenero, q. d. inſtar pueri pauidus, ſeu rudis.

8. *Domino*, i. à Domino conſtituto.

9. *Terrarum*, ſcilicet, colentium. Idola. *Initiauerit*, i. conſecrauerit, Hebr. & 70. impleuerit, ſcilicet, ſolet ſcriptura conſecrationem ſacerdotum vocare manuum impletionem. cauſam diximus ſupr. Iud. 17. *De bobus*, Hebr. filio bouis.

11. *Iuxta legis præcepta confectum*, Hebr. aromaticum, 70. compoſitionis.

Ad veſperam. Hinc apparet ſolum noctu luxiſſe, quod alibi monuimus.

Præcepta, Hebr. & 70. cuſtodiam.

12. *Vobis expedit*, Hebræus, & 70. proſperabimini.

15. *Vociferati*, ſcilicet, vt fit initio pugnæ, ad terrendum hoſtem.

Perterruit, Hebr. & 70. percuſſit.

19. *Filias*, id eſt, vicos, ſeu villas.

Ephron. quidam putant eſſe Sichem, alij vertunt Ephraim.

22. *Sermonum*, id eſt, rerum.

Viarum, id eſt, morum.

Operum, Hebr. & 70. ſermonum. *Diligentiſſime*. id additum ab Interprete.

CAPVT XIV.

2. *PEregrini cultus*, Hebr. & 70. aliena, i. alieni Dei, ſeu cultus.

7. *Dixit autem*, pro dixerat autem.

9. *Æthiops*, ſcilicet, Rex Ægypti. Vt quidam volunt, qui Æthiopem interpretantur, quaſi dicat, niger ille.

11. *Non eſt apud te*, &c. Alij, non eſt tibi opus multis ad ferendam opem imbecilli, 70. non eſt impoſſibile apud te ſaluare in multis, vel in paucis.

In te enim, &c. Hebræus, te enim nitimur, & in tuo nomine venimus, 70. in te fide confidimus, & in tuo nomine venimus.

12. *Exterruit*, Hebr. & 70. percuſſit.

14. *Grandis quippe*. &c. Hebræus, quia pauor Domini erat ſuper eos, id eſt, quia Deus eos terruerat, 70. quia factus eſt ſtupor Domini, ſeu terror in eis.

CAPVT XV.

1. *SPiritu*, ſcil. prophetico.

2. *Fuiſtis cum eo*, i. ei adhæſiſtis.

3. *Tranſibunt*, &c. Id quidam referunt ad captiuitatem Babylonicam. Alij ad præſentem, vbi certe ſine Deo ſunt vero. non enim trinum colunt, nec Chriſtum agnoſcunt, nec lex Moſaica iam eſt, deſiit enim obligare à Chriſti paſſione.

5. *Egredienti*, ſcilicet, vrbem ſuam.

Terrores, 70. ſtupor, ſeu, terror Domini. Alij, tumultus, ſeu turbationes.

8. *Azariæ filij Obed*, Hebræus, & 70. Obed, ſcilicet, vocant, nomine patris, vel fortè id erat etiam eius nomen

Dedicauit, ſcilicet, renouauit.

Altare, ſc. à Salomone conſtructum.

12. *Intrauit ex more*, Hebr. venerunt.

15. *Cum execratione*, Hebr. & 70. Lætatique ſunt ob iuramentum.

16. *Ex*

16. *Ex auguſto depoſuit imperio*, Hebræus, fecit, ne eſſet domina, 70. amouit, ne Aſtarte miniſtraret.

17. *Excelſa*, ſcilicet, aliqua vel priuata, nam publica abſtulerat. Vel abſtulerat excelſa idolorum, non ea in quibus Deus verus colebatur.

18. *Quæ vouerat*, Hebræus, ſanctificationes, 70. ſancta, quaſi dicat, quæ ſanctificauerat, ſeu dedicauerat.

Ipſe, ſcilicet, vouerat.

19. *Non fuit*, ſcilicet, poſt illud Æthiopicum. *Triceſimum quintum*, Hebræus, & 70. triceſimum quintum, ſed quidam putant eſſe errorem etiam, Hebr. & 70. legendumque & hic, & cap. ſequenti pro triceſimo, viceſimum (quia viceſimo anno Aſa, inquiunt. Baſa non viuebat, nedum 35. aut 36.) ego id non auſim dicere.

CAPVT XVI.

4. *Vratas*, Hebr. munitas.

7. *Euaſit*, ſcil. ne illum etiam vinceres, quod alioqui feciſſes.

8. *Credidiſſes*, 70. confiſus eſſes, Hebræus, innixus eſſes.

10. *Neruum*, id eſt, carcerem, Hebræum, domum carceris.

Interfecit, alij, oppreſſit, 70. læſit, ſeu vaſtauit.

12. *Dolore pedum*, ſcil. podagra.

14. *Vnguentis meretricis* Hebr. variis aromatibus, ſeu factis ex diuerſis ſpeciebus. Alij, peregrinis odorsmentis.

Combuſſerunt, ſcilicet odoramenta. *Super eum*, Hebr. eum, ſeu ei, 70. eum.

Ambitione nimia, Hebræus, & 70. maxima combuſtione.

CAPVT XVII.

3. *Primis*, ſcilicet, antequam peccaret. *Non ſperauit*, Hebræus & 70. non quæſiuit, quaſi dicat, non implorauit.

In Baalim, 70. Idola.

6. *Sumpſiſſet*, &c. Hebræus, & 70. eleuaſſet cor ſuum in viis, &c.

7. *Docerent*, ſcilicet, populum legem Dei.

12. *Vſque in ſublime*, id eſt, vehementiſſime. *Muratas*, 70. munitas, Hebræus, theſaurorum. ſolent quidam theſauri aſſeruari in locis munitis, & muratis.

14. *Exercitus*, Hebr. millium.

16. *Conſecratus*, forte Nazaræus, 70. promptus, q. d. deuotus. Alij, ſponte oblatus.

17. *Hunc ſequebatur*, Hebræus, & 70. & de Beniamin.

19. *Ad manum Regis*, Hebræus, & 70. miniſtrantes Regi.

CAPVT XVIII.

1. *Inclytus multum*, Hebræus, & 70. abundans gloria. *Affinitate*, ſcilicet, eius filius gener fuit Achab.

2. *Annos*, ſcilicet, aliquot. *Ramoth*, erat in tribu Gad: ſed occupata à Rege Syriæ. *Galaad*, ſcilicet, erat in regione Galaditide.

3. *Vt ego, & tu*, 70. ſic & ego, quaſi dicat, vtere opera mea vt tua.

5. *Quieſcere*, i. deſiſtere.

6. *Prophetes*, ſcilicet, alius, vel quaſi dicat, Dei, quem ego colo.

7. *Malum*, i. infauſta.

8. *Eunuchis*, i. cubiculariis. fere enim cubicularij, eunuchi olim.

14. *Aſcendite*, Ironice.

15. *Iterum atque iterum*, Hebræus, & 70. quoties, quaſi dicat, quoties adiurandus es priuſquam verum dicas?

16. *Montibus*, ſc. vicinis Ramoth.

22. *De te*, 70. ſuper te, Hebræus, ſuper te, ſeu, contra te.

24. *Cubiculum*, ſcil. interius fugiendo.

30. *Equitatus*, Hebræus, & 70. curruum, & ſic infrà.

33. *Ceruicem, & ſcapulas*, Hebræus, iacturas, & loricam, 70. Inter pulmonem, & thoracem.

CAPVT XIX.

1. *Pacifice*, Hebr. & 70. in pace, id eſt, incolumis, ſeu proſpere.

6. *Hominis*, quaſi dicat, non ſolum vt vicarij hominis, ſed etiam Dei.

Et quodcunque, &c. Hebræus, & vobiſcum in negotio iudicij, ſcilicet, Deus adeſt, videns quid agatis.

7. *Non eſt*, i. non placet.

10. *Venerit*, ſcilicet, per appellationem ab aliis iudicibus.

Cognationem, & cognationem, id eſt, inter fratres, ſcilicet, inter Iudæos, Hebræus, & 70. ſanguinem, & ſanguinem, id eſt, de cæde, ſcilicet, factane voluntate an caſu? *Ceremoniis*, Hebr. ſtatutis, 70. iuſtificationibus.

Iuſtificationibus, Hebr. & 70. iudiciis.

11. *Magiſtros*, ſcilicet, qui doceant legem, vel iudices cauſarum leuiorum.

Vobiſcum in vobis. Complut. cum bonis, Hebræus, & 70. cum bono, id eſt, benefaciens.

CAPVT XX.

1. *Ammonitis*. Quidam putant iſtos fuiſſe Amalechitas, aut Idumæos re vera habitu ſolo Ammonitas, 70. Ammanitis.

2. *Mare*, ſcil. mortuum.

5. *In domo*, pro, ante domum, i. templum.

9. *Gladius*, id eſt, bellum.

Iudicij, id eſt, vltionis, ſcilicet, diuinæ, quaſi dicat, puniens, 70 iudicium.

10. *Mons Seir*, i. Idumæi. Fortè iſti ſunt, qu ſupra vocati Ammonitæ.

12. *Iudicabis*, ſc. puniendo.

16. *Summitate*, i. extremitate, ſeu fine.

19. *In excelſum*, i. altiſſime.

20. *Securi eritis*, 70. fideles eritis. Alij, roboramini, vel fideles eſtote. *Prophetis*, ſcilicet, Iahaziel, de quo ſuprà.

21. *Eum in turmis ſuis*, , Hebr. in decore ſanctitatis, 70. Dominum ſanctum.

22. *Percuſſi ſunt*, Hebr. percuſſerunt ſe.

24. *Reſpicit ſolitudinem*, Hebr. in ſolitudine.

25. *Ita vt omnia*, &c. Hebr. & 70. ſolum dicunt, tantam fuiſſe rerum copiam, & pondus, vt per tres dies morati ſint auferendo. itaque in noſtra editione illa, non, &, nec, pro, vix accipienda ſunt.

33. *Dixerat*, ſc. perfectè.

35. *Cuius opera*, &c. Hebræus, & 70. indicant, Ioſaphat in eo impiè egiſſe, quod ſe iunxiſſet Regi Iſrael.

37. *Percuſſit*, 70. diſſipauit, ſeu recidit. Alij, interrupit, ſeu deſtruxit. Eſt autem præteritum, pro futuro.

CAPVT XXI.

3. *Pensationes*, Hebr. rerum pretiosarum, 70. arma.

7. *Lucernam*, i. Regiam dignitatem.

11. *Fornicari*, i. idola colere.

12. *Ab Elia*, qui tempore Iosaphat sublatus. Vide 4. Reg. 2.

14. *Cum populo*, &c. pro, & populum, &c.

15. *Vteri*, Heb. intestinorum.

Vitalia paulatim, Hebr. & 70. intestina præ morbo.

17. *Ioachaz*, qui & Ochozias, & Azarias. vide c. seq.

18. *Alui*, Heb. intestinorum.

19. *Languore pariter, & vita carnit.* Hæc addita ab interprete. *Combustionis*, scil. odoramentorum.

20. *Octo*, sc. solus nam eo viuente per 20. annos filius regnum administrauit.

Ambulauitque non rectè, Hebr. ambulauit, seu, abiit, absque desiderio, i. misere, seu sine honore vixit, seu obiit, 70. mortuus esset sine laude.

CAPVT XXII.

1. *Maiores*, scil. fratres eius. *Latrones*, Heb. turma, seu, exercitus; 70. vt noster interpres.

2. *Regnare*, sc. patre mortuo, nam cum patre 20. annis regnauit, qui solus octo regnauerat. Vide sup. cap. 21.

6. *Multas enim*, Heb. & 70. quia.

9. *Occidit*, percussus fugit in Mageddo, vt dicitur 4. Reg. 9. ibique mortuus filius, i. nepos.

10. *Ioram*, Heb. 70. & Complut. Iuda.

11. *Lectulorum*, scilicet, vbi dormiebant Sacerdotes, & Leuitæ, dum ministrabant. *Pontificis*, scil. summi.

12. *Domo Dei*, scil. appendicibus, quæ circa atrium.

CAPVT XXIII.

1. *Septimo*, sc. à morte Ochoziæ. *Confortatus*, q.d. sumpto animo.

2. *Leuitas*, in quibus etiam sacerdotes. *Israel*, sc. Iudæorum.

3. *Dixitque*, pro, dixerat autem ante. *Sermo*, i. res.

5. *Ad sabbatum*, id est, vt sua hebdomada ministrent.

Erit, sc. antequam sua hebdomada ministret, vel, q.d. hoc munere fungetur sua hebdomada. *Portis*, pro, porta, sc. meridionali atrij.

Ad domum Regis, sc. ducentem portam, erat hæc septentrionalis.

Fundamenti, erat hæc orientalis. *Vulgus*, scil. qui non erant Leuitæ. *Atriis*, sc. reliquis, erant enim quædam præter atrium sacerdotum.

6. *Domum Domini*, i. atrium sacerdotum. *Custodias*, i. præcepta, q.d. fungatur munere suo.

8. *Per ordinem sabbathi*, Hebr. ad sabbathum. *Egressi*, sc. functi munere suo. *Non dimiserat*, sc. vt multos haberet milites.

10. *Pugiones*, alij, gladios 70. arma.

11. *Eduxerunt*, sc. è loco vbi latuerat. *Testimonium*, i. legem Dei, quam obseruare deberet. Quidam tamen intelligunt regias vestes in testimonium regiæ dignitatis.

13. *Gradum*, i. sedem regiam, vel locum editum, quem Salomon fecerat Regibus in atrio.

Introitu, sc. templi.

16. *Se*, sc. qui erat loco Dei.

CAPVT XXIV.

5. *Sarta tecta*, Heb. & 70. roborationem, seu instaurationem.

6. *Constituta*, scil. dimidium sicli ab vnoquoque dandum erat. Vide Exod. 30.

11. *Coram Rege*, Hebr. & 70. ad præfectos Regis.

Infinita, Heb. & 70. multa.

16. *Et cum domo eius.* Hebr. & 70. & cum Deo, & domo eius, i. templo.

19. *Protestantes*, sc. Prophetas, qui Dei voluntatem testabantur.

20 *Sacerdotum*, 70. sacerdotis.

22. *Videat, & requirat*, pro, videbit, & requiret, sc. prophetia est.

24. *Infinitam multitudinem*, Hebr. & 70. maximum exercitum. *Iudicia*, i. supplicia.

27. *Diligentibus in libro*, 70. in scriptura libri *Regum.* Alius est liber is ab iis, quos habemus Regum. citatur autem sæpe etiam in libris Regum.

Amasias, dicitur hic fuisse frater Amos patris Isaiæ.

CAPVT XXV.

4. *In libro legis*, Heb. in lege, in libro. *In suo peccato*, i. propter suum peccatum.

5. *Iuuenum*, Heb. electorum, 70. potentium.

6. *Centum talentis*, Hinc apparet, Talentum Iudæorum multo fuisse Attico maius, certè plus mille aureis valuisse, quis enim miles vno aureo conducitur?

11. *Salinarum*, Heb. salis.

12. *Virorum*, Heb. viuorum, seu viuentium.

15. *Adorasti*, Hebr. & 70. quæsisti, i. consuluisti, seu adorasti.

21. *Conspectus*, sc. in certamine.

24. *Obed Edon*, i. vnum ex posteris Obededon. *Filios obsidum*, i. obsides. Vide 4. Reg. 14. alij, filios nobilium, seu Principum.

CAPVT XXVI.

1. *Oziam*, qui & Azarias.

2. *Ailath*, ciuitas ad mare rubrum, vnde dictus sinus Elaniticus. *Rex*, sc. pater eius.

4. *Amasias*, sc. cum bonus fuit. Vide sup. cap. 11. & 17.

5. *Et videntis Deum*, Hebr. & 70. in visionibus Dei, q.d. periti in Dei visionibus. *Direxit*, Heb. fecit prosperari.

7. *Ammonites*, Heb. Mehunun. sed videtur male scriptum, pro Hamonim. sic enim legitur statim proximè, 7. Minæos.

8. *Ammonitæ*, 70. Minæi.

9. *Et reliquas in eodem muri latere*, Hebr. & 70. & super angulum, seu angulos, quidam pro, super, vertunt iuxta.

10. *Vineas*, Heb & 70. agricolas. *Carmelo*, alij, locis planis fertilibus.

11. *Doctoris*, Heb. præfecti 70. iudicis.

16. *In interitum suum*, Heb. & 70. ad corrumpendum.

Neglexit, Hebr. præuaricatus est, in 70. iniquè egit in.

18. *Ne contempseris*, Hebr. quia præuaricatus es 70. quia recessisti à Domino. *A Domino*, i. apud Dominum.

23. *In agro*, non autem in ipsis sepulchris.

CAPVT XXVII.

2. *Pater suus*, sc. cum bonus esset. *Non est ingressus*, &c. q.d. non est imitatus patris temeritatem.

Delinquebat, Heb. peruerse agebat. 70. corrumpebatur, i. erat corruptis moribus.

3. *Excelsam*, sc. orientalem. *Ophel*, scil. turris sic dictæ ab altitudine.

4. *Castella*, alij, Palatia.

CAPVT XXVIII.

2. *Fudit*, Heb. & 70. fecit. *Baalim*, i. idolis.

3. *Lustrauit*, scil. faciendo transire per ignem.

5. *Prædam*, Heb. & 70. captiuitatem.

8. *Infinitam*, Heb. & 70. multam.

10. *Quod nequaquam*, &c. Hebr. videtur sensus esse, Nonne & vos peccatores estis coram Domino Deo vestro? at 70. nonne vobiscum sum, vt testificer peccata vestra coram Domino Deo vestro?

17. *Prædam magnam*, Hebr. & 70. captiuitatem.

19. *Eum*, sc. populum, inducendo ad cultum idolorum, ob quod Deus auxilium negabat iratus. Alij, pro, nudasset, verterunt cessare fecisset, sc. à Dei cultu.

Contemptui habuisset, Heb. præuaricatus esset in. 70. rebellasset, seu defecisset à.

20. *Adduxitque Regem*, Hebr. & 70. venitque Rex.

Contra eum, Alij, ad eum, scil. ad ferendam opem.

Nullo resistente vastauit, Hebr. non roborauit eum, i. non iuuit Regem Achaz.

21. *Profuit*, q.d. non ei opem tulit, cum ea causa venisset, & munera accepisset.

23. *Percussoribus*, i. suâ opinione. ita enim putabat.

Clausit, sc. nequis ad adorandum ingrederetur.

25. *Aras*, Heb. & 70 excelsa.

27. *Sepulcra*, sc. quæ erant in monte Sion.

CAPVT XIX.

4. *Orientalem*, i. ad Orientem sitam.

5. *Immunditiam*, i. omnia ad idololatriam pertinentia.

8. *Interitum*, alij, stuporem, seu desolationem.

13. *Elisapham*, Iste erat ex filiis Caath. Vide 1. Par. 6.

15. *Fratres suos*, sc. alios Leuitas.

16. *Sanctificarent*, Heb. & 70. mundarent.

17. *Mundare*, Heb. & 70. sanctificare.

18. *Sanctificauimus*, sic etiam 70. at Heb. mundauimus.

19. *Polluerat*, sic etiam 70. at alij, neglexerat.

Exposita, Hebr. & 70. præparata, & sanctificata.

24. *Asperserunt*, sic etiam 70. at Heb. expiauerunt, i. expiando sparserunt. *Propiaculo*, Hebr. ad expiationem.

25. *Præceptum*, sc. de modo sic Deum colendi.

26. *Organa Dauid*, i. instrumenta musica à Dauid inuenta, vt paulo post vertit eadem verba Hebraica.

30. *Incuruato genu*, Heb. incuruantes se, 70. procidentes.

31. *Implestis*. i. consecrastis, q.d. vos ô sacerdotes, qui ad offerendum estis consecrati. implere enim manum, est consecrare in sacerdotem, vt sup. diximus.

Et holocausta mente deuota, Hebr. & 70. & omnis voluntarius, seu, promptus corde, holocausta.

33. *Sanctificauerunt*, id est, obtulerunt sacrificandos.

34. *Sanctificarentur*, i. præparari possent, sc. alij sacerdotes, qui adiuuarent. *Antistites*, Hebr. & 70. sacerdotes.

Faciliori ritu sanctificantur, 70. promptius sanctificati sunt, id quod etiam Heb. indicant.

36. *Ministerium Domini esset expletum*, Hebr. & 70. præparasset Deus populum, scil. vt rite cultum perageret.

Fieri placuerat, Heb. & 70. factum fuit, q.d. Tota res subito facta.

CAPVT XXX.

5. *Multi enim*. Alij, multo enim tempore. *Sicut in lege*, q. d. debito tempore, seu ritu.

6. *Reuertetur*, sc. Deus fauendo.

8. *Indurare*, sc. ad detrectandum iugum. *Manus*, sc. in signum fœderis, seu obedientiæ.

11. *Acquiescentes consilio*, Hebræus humiliantes se.

12. *Manus*, i. fauor, seu gratia.

15. *Tandem*, Heb. pudore affecti, sc. ob negligentiam suam, cum viderent populi alacritatem.

17. *His*, i. pro his, scil. suum ex populo quisque pascha solebat mactare, si erat sanctificatus, i. purificatus. pro illis ergo qui purificati non erant, Leuitæ phasc mactabant.

Occurrerant, 70. poterant, scil. quam cito opus erat.

20. *Placatus est populo*, Heb. & 70. sanauit populum.

21. *Quæ suo officio congruebant*, Heb. & 70. fortitudinis, q.d. sc. sonora.

22. *Ad cor*, id est, lenibus verbis. *Super Domino*, i. in canticis Domini, q. d. peritos cantici Ecclesiastici.

CAPVT XXXI.

1. *Rite celebrata*, Heb. & 70. perfecta.

2. *Castrorum*, i. templi, vbi solebant conuenire velut milites, 70. atriis domus.

3. *Pars autem*, &c. q. d. pro parte sua id curabat.

Moysi, Heb. 70. & Complut. Domini.

6. *Sanctorum*, pro, sanctas.

8. *Ingressi*, sc. templum.

11. *Horrea*, 70. pastophoria, scil. cellas, seu cubicula.

12. *Quæcunque vouerant*, Heb. sancta, i. Domino consecrata, seu dedicata. *Secundus*, scil. eius vicarius.

13. *Manibus*, i. imperio, seu cura. *Ad quos omnia pertinebant*. Hæc non sunt Hebr. nec in 70. nec in Complut.

14. *In sancta sanctorum*, q. d. nempe rebus Deo dicatis.

16. *Exceptis*, &c. q.d. præter pueros, quibus etiam dabatur, à tribus annis, &c. *Conducebat*, i. conueniebat, sc. quid cuique debebatur. *In ministerio*, i. pro ministerio.

Obseruationibus, i. officiis.

17. *Viceſimo*, ea ætate poſt ædificatum templum miniſtrare incipiebant.

21. *Ceremonias*, Heb. & 70. præcepta.

CAPVT XXXII.

1. *Veritatem*, ſcil. rerum narratarum, vel Ezechiæ integritatem vitæ.

3. *Capita*, Heb. & 70. aquas. *Hoc omnium decernente ſententia*, Heb. adiuuerunt eum, 70. confortauerunt eum.

Terræ, ſc. prope Ieruſalem.

5. *Mello*, dicitur fuiſſe locus concionum populi, de quo diximus aliquoties ſup.

Ciuitate Dauid, ſc. monte Sion.

Vniuerſi generis armaturam, Hebr. multos gladios.

6. *Ad cor*, i. conſolans.

8. *Qui auxiliator*, &c. Hebr. ad adiuuandum nos, & præliandum prælia noſtra.

12. *Excelſa illius*, falſum id. Vide 4. Reg. 18.

14. *De hac*, Heb. & 70. de mea.

15. *Conſequenter*, Heb. quanto magis.

17. *Manu iſta*, Heb. & 70. manu mea.

27. *Armorum vniuerſi generis*, &c. Hebr. clypeorum omniumque.

29. *Innumerabiles*, Heb. & 70. exitum.

31. *Acciderat*, ſcil. in vmbra Horologij retrocedente.

CAPVT XXXIII.

3. *Militiam*, i. iſta.

5. *Exercitui*, i. aſtris. *Duobus*, ſc. ſacerdotum, & populi.

6. *Ben Hennom*, i. filij Hennom. *Somnia*. Alij, tempora.

8. *Ceremonias*, Hæb. ſtatuta.

12. *Egit pœnitentiam*, Hebr. & 70. humiliatus eſt.

13. *Obſecrauit intente*, Hebr. & 70. exauditus eſt.

14. *Piſcium*, ſic dicta, quod per eam piſces inferrentur, aut in ea venderentur. *Ophel*, nomen eſt arcis.

19. *Contemptus*, Hebr. præuaricatio, 70. apoſtaſiæ.

Ageret pœnitentiam, Heb. humiliaret ſe, 70. conuerteretur.

20. *Domo ſua*, ſcil. horto regio. Non eſt ſepultus cum aliis Regibus quod fuiſſet valde impius.

23. *Reueritus*, Hebr. & 70. humiliatus ante. ſic & infr.

Multo maiora deliquit, Heb. & 70. multiplicauit delictum, i. plurimum peccauit.

CAPVT XXXIV.

3. *Vndauit*, Heb. & 70. cœpit mundare.

4. *Coram eo*, i. eo ſpectante. *Tumulos*, i. ſepulcra.

5. *Altaribus*, ſc. vt cadauerum tactu contaminarentur.

11. *De lapidicinis*, Hebr. exciſos, 70. quatuor pedum.

Commiſſuras, i. opera, quæ fiunt commiſſis inter ſe lignis.

17. *Argentum*, i. pecuniam, ſc. fundebant, vt inde facerent vaſa, & alia.

21. *Orate*, Heb. & 70. quærite, i. conſulite.

22. *Oldam*, ex quo fuerat lapidatus Zacharias filius Ioiadæ, non dabat Deus reſponſa more ſolito.

Veſtium, ſc. ſacerdotalium, vel regiarum. *Secunda*, nomen Scholæ, vbi erudiebantur.

24. *Cuncta*, ſc. prout merentur, & conuenit puniri. non enim prorſus cuncta.

31. *Iuſtificationes*, Heb. ſtatuta.

CAPVT XXXV.

3. *Ad quorum eruditiones*, &c. Alij ita vertunt. Qui erudiebant Iſraelem omnem, ſanctique erant Domino. *Arcam*, ſc. quæ tempore Manaſſe extra templum fuerat.

4. *Præcepit*, Heb. & 70. ſcripſit.

5. *Sanctuario*, i. templi atrio.

11. *Aſperſerunt*, &c. 70. fuderunt ſacerdotes de manu ſua ſanguinem, ſc. ſuper altare.

12. *Separauerunt ea*, ſc. offerenda pro quibuſque, ordine 70. præparauerunt holocauſtum.

13. *Phaſe*, i. agnos paſchales.

21. *Quid mihi & tibi eſt*, i. quid tibi mecum eſt?

22. *Ex ore Dei*, q.d. cum ei Dei voluntatem vere dixiſſet.

24. *Mortuus eſt*, ſc. in Mageddo dum portaretur, vt dicitur 4. Reg. 23.

25. *Scriptum*, ſc. quod cantabatur. *Lamentationibus*, i. lamentationum libro.

26. *Miſericordiarum*, i. beneficiorum in ſubditos.

CAPVT XXXVI.

3. *Veniſſet*, ſc. poſt tres menſes à morte Ioſiæ.

4. *Hieruſalem*, ſc. quæ ſedes Regni.

6. *Duxit*, i. decreuit ducere. poſtea vero mutato conſilio occidit. Vide Ier. 22. vel duxit ſemel, ſed remiſit, & poſtea Hieroſolymis interemit.

8. *Verborum*, i. rerum, ſeu geſtorum. *Inuenta*, ſcil. ſtigmata quæ ſibi in honorem idolorum impreſſerat, vel q.d. opera, quæ deprehenſum eſt feciſſe. Ioachin filius. 70. Ieconias filius.

9. *Cœpiſſet*, ſc. cum patre, cum quo annis 10. regnauit. Quidam tamen legendum putant, decem & octo, vt dicitur 4. Reg. 24. *Regnauit*, ſc. ſolus mortuo patre.

10. *Voluereturſc.* à capto Ioachim. *Patruum*. ſic etiam 70. At Heb. & Complut. fratrem, i. cognatum.

12. *Nec erubuit*, &c. q.d. neglexit monita ad pœnitentiam hortantis, Heb. nec humiliatus eſt à facie, i. coram.

15. *De nocte*, Hebr. manicando. q.d. mature, & diligenter. *Parceret*, i. parcere vellet.

16. *Nuntios*, i. prophetas. Curatio, i. remedium.

21. *Celebraret ſabbatha*, i. quieſceret, ſeu feriaretur.

22. *Spiritum*, i. cor, ſeu animam.

23. *Præcepit mihi*, ſc. legerat Iſaiæ cap. 45. oſtendente Eſdra. *Quis eſt ex vobis*, ſc. qui aſcendere velit Ieruſalem.

ESDRÆ LIBER I.

Auctor Esdras.

CAPVT I.

1. *Cyri*, qui victo Astyage Medorum Rege, Medorum imperium ad Persas transtulit. Eius ergo anno primo, quo Chaldæis victis cœpit in Babylonia regnare, hæc gesta. Not. vero ex Hier. in Daniel. 7. successores fuisse eius, Cambysem filium, Darium Histaspis (cuius anno secundo cœptum templum ædificari) Xerxem huius filium, Artabanum, Artaxerxem Longimanum, Xerxem, Sogdianum, Darium Nothum, Artaxerxem Memnonem, Artaxerxem Ochum, Arsanum, Darium denique, qui ab Alexandro Magno superatus. Ierem. vide Ier. 29.

Spiritum, i. cor, seu voluntatem. *Vocem*, scil. præconi.

Scripturam, i. literas missas.

3. *Quis est*, sc. qui velit ascendere. *Qui est*, pro, qui colitur.

4. *Reliqui*, sc. qui ob inopiam coguntur remanere, vel q. d. præterea quicunque volunt ascendere. *Substantia*, i. opibus. *Excepto*, i. præter id, Hebr. & 70. cum eo.

6. *In circuitu*, i. vicini.

8. *Per manum*, i. opera. *Filij Gazabar*, Hebr. Gizbar, i. thesaurarij. 70. Gazbaræi. *Sassabasar*. sic dicebatur. Zorobabel Chaldaicè.

9. *Cultri*, 70. mutatoria, scil. vestium, q. d. vestes pretiosæ.

10. *Scyphi*. Alij, pelues, vel crateres vel cochlearia.

Secundi, i. alterius formæ, vel minus pretiosi. 70. duplicati.

11. *Omnia*, sc. tam numerata proximè quam tacita, non enim omnia numerauit.

CAPVT II.

1. *Prouincia*, sc. Iudææ, vel Chaldææ. *Filij*, i. incolæ. Ascenderunt, sc. in Ierusalem.

2. *Venerunt*, scil. in Hierusalem. *Mardochai*. Hunc quidam putant patruum Esther esse. Alij, alium.

3. *Pharos*, nomen viri. Vide in c. 8. & l. 2. c. 3. 70. Pheros.

6. *Filiorum Iosue*, Ioab, i. qui à Iosue quodam insigni viro, & à Ioab originem ducebant.

16. *Ezechia*, sc. viro clarissimo.

31. *Helam*. Esdr. 2. cap. 7. Et quidem supra Helam. Cuius respectu hic dicitur alterius vir erat. videtur esse nomen loci 70. tamen indicant hic esse nomen viri. Vide inf. c. 8. & 10. & & 2. Esdr. 7.

36. *Sacerdotes*. Hactenus de filiis Iuda, & Beniamin.

Iadaia, quæ sequuntur, nomina virorum. nam superiora videntur fere locorum. *Domo*, id est, familia.

40. *Filiorum Odoniæ*, i. de familia Odoniæ.

42. *Filij*, Plurale est in omnibus sequentibus.

43, *Nathinæi*, i. donati, sc. erant templi ministerio dedicati origine Gabaonitæ.

55. *Seruorum Salomonis*, vide 1. Par. 22. & 2. Par. 2. Erant proselyti, vel capti bello. *Sophered*, videtur nomen mulieris, vel loci.

59. *Semen*, i. genus.

62. *Scripturam*, i. catalogum genealogiæ.

63. *Athersatha*, nomen Nehemiæ Chaldaicè. *Sancto sanctorum*, id est, sacrosanctis sacerdotum escis.

Doctus, atque perfectus, Hebr. cum Vrim, & Thummim, illuminationibus & perfectionibus. Videtur autem alludere ad Ephod seu Rationale, in quo Vrim & Thummim.

64. *Quasi vnus*, 70. simul.

69. *Dederunt*, sc. quotquot aliquid contulerunt etiam ex manentibus in Chaldæa. *Solidos*, 70. drachmas.

Quadraginta, Heb. 70. & Complut. sexaginta.

CAPVT III.

1. *Septimus*, sc. September. *Quasi vir vnus*, i. omnes ad vnum.

4. *Per ordinem secundum præceptum*, Heb. in numero secundum morem, q. d. tot hostias, quot offerri mos erat, sc. iuxta præceptum. *In die suo*, q. d. eo numero, & modo, quo erant diebus singulis offerendæ.

5. *Consecratæ*, sc. in honorem Dei.

10. *Per manus Dauid*, i. Psalmos compositos à Dauid.

11. *Quoniam bonus*, sc. Psal. 117.

12. *Fundatum esset & hoc*, pro, fundaretur hoc.

CAPVT IV.

1. *Filij captiuitatis*, i. captiui olim, sed qui ex captiuitate redierant.

2. *Huc*, sc. in terram decem tribuum.

3. *Vobis & nobis*, scil. quidquam in hac re commune.

5. *Consilium*, sc. ædificandi.

6. *Assueri*, sc. Cambysis, filij Cyri, qui patri successit mortuo, 30. anno Regni Persarum, & 3. Monarchiæ, sc. post expugnatam Babylonem sic enim intelligendi, qui dicunt 30. annos regnasse, sc. ex quo cœpit Rex esse.

7. *In consilio*, Heb. socij, 70. conserui. *Syriacè*, i. litteris Syriacis. *Syro*, sc. quo scripta erat.

9. *Beel Teem*, i. præfectus rationis, seu magister sapientiæ, q. d. cancellarius, sic & inf.

10. *Asenaphar*, i. Sennacherib. *Trans*, sc. respectu Babyloniæ.

Flumen, sc. Euphratem.

13. *Noxa*, i. incommoditas. *Perueniet*, sc. fraudato tributo.

15. *Bella*, Chaldæus defectiones, seu rebelliones.

18. *Accusationem*, Chal. epistola.

19. *Recensuerunt*, Chald. quæsiuerunt, 70. considerauerunt, seu inspexerunt. *Prælia*, Chal. defectiones.

21. *Audite*

12. *Audite sententiam*, Chal. ponite statutum, seu, edictum.

CAPVT V.

1. *Filius*, i. nepos. Vide Zach. 1.
5. *Dux*, i. Prorex. *Consiliarij*, Chald. socij, 70. conserui, sic & inf.
Consilium, Chal. decretum, seu mandatum.
4. *Quæ essent nomina*, &c. sc. id etiam interrogauerunt. Vide inf.
5. *Oculus*, i. prouidentia, seu fauor.
8. *Ligna*, fortè trabes intelliguntur, vel tabulæ tegentes parietes.
17. *Recenseat*, Chald. quæratur, 70. inspiciat. *Bibliothecæ*, Chal. & 70. domo thesaurorum, seu diuitiarum.

CAPVT VI.

1. *Recensuerunt*, i. legerunt, Chald. quæsierunt.
Repositi, Chal. & 70. cum thesauris.
2. *Medena*, i. Mediæ, seu Medorum. *Commentarius*, Chal. memoriale.
3. *Latitudinem*. Quidam putant longitudinem significari, q.d. areæ spatium.
4. *Impolitis*, 70. fortibus, alij marmoreis, vel magnis. Quidam legendum aiunt, politis. *Sic ordines*, 70. domus vna. alij, paries interior. *Lignis*, sc. quibus tegebantur parietes.
5. *Posita sunt*, pro, ponenda sunt. 70. ponantur.
8. *Presbyteris*, i. senioribus.
9. *Querimonia*, 70. mutatio, seu variatio. Alij, error, seu mora.
11. *Publicetur*, Chald. fiat sterquilinium, seu latrina, 70. sit in direptionem.
12. *Omnia regna*, Chald. & 70. omnem Regem.
14. *Et Artaxerxe*, sc. filio Darij Histaspis, sub quo perfectus templi ornatus, quidam tamen, &, pro, i. accipiunt.
15. *Adar*, sc. duodecimi, qui respondet partim Februario partim Martio.
18. *Ordinibus & vicibus*, sc. vt quisque suo ordine, & vice ministraret.
21. *Separauerant*, sc. proselyti.

CAPVT VII.

1. *Verba*, i. res, seu gesta. *Artaxerxis*, nomen commune omnibus Regibus Persarum. Hic Darius intelligitur Histaspis.
5. *Ab initio*, Hebr. & 70. primi, id est summi.
6. *Scriba velox*, i. legis peritissimus. Dicunt quidam, eum, scripturam à Chaldæis incensam restituisse, sed aliis characteribus, quam qui in vsu fuerant.
Manum, i. fauorem, sic inf.
10. *Præceptum, & iudicium*, pro, præcepta, & iudicia est autem repetitio more Hebræo.
11. *Cæremoniis*, Heb. statutis.
14. *In lege Dei*, i. curaturus, vt lex Dei seruetur.
15. *Tabernaculum*, Chal. & 70. habitaculum.
21. *Et à me*, sc. decretum, quod sequitur.
26. *Iudicium*, i. condemnatio.
28. *Manu*, i. fauore, seu gratia.

CAPVT VIII.

13. *Nouissimi*, i. qui postremo loco sequebantur.
15. *Filiis Leui*. scilicet, qui non essent sacerdotes.
18. *Manum*, i. fauorem, seu gratiam.
19. *Eius viginti*, sic etiam 70. at Heb. eorum viginti.
21. *Prædicaui*, i. indixi.
23. *Euenit nobis prospere*, Hebr. & 70. exaudiuit nos.
25. *Inuenti fuerant*, sc. in Babylone.
27 *Solidos*, 70 drachmas.
28. *Sancti Domini*, i. Domino consecrati.
36. *Eleuauerunt*, i. exaltauerunt, scil. fauendo maximè.

CAPVT IX.

1. *Abominationibus*, i. peccatis.
2. *Filiabus*, sc. infidelibus.
Terrarum, sc. infidelium.
7. *Die hac*, sc. apparet sic & inf.
8. *Quasi ad parum*, &c. q.d paruum quiddam à Deo obtinuimus, vel paruo tempore impetrauimus orando.
Reliquiæ, q.d. vt seruarentur aliqui nostrum. *Paxillus*, i. sedes quieta, in quietis enim sedibus paxilli figuntur, vnde res pendeant, 70. firmamentum alij, clauus.
Sancto, sc. Iudæa vel Hierusalem. *Illuminaret*, sc. ad agnoscenda eius beneficia, & peccata propria.
9. *Sepem*, i. securitatem ab hostibus.
11. *Ad os*, q.d. vsque ad summum, more vasis pleni, vel potius, ab extremitate vna ad aliam, q.d. totam. Vide 4 Reg. 21. n. 16.
13. *Quia tu*, &c. q.d. non punisti, sed pepercisti.
14. *Conterteremus*, sc. ad malum, q. d. salutem dedisti, ne iterum peccaremus. *Nunquid iratus es?* Heb. nonne irasceris, sc. nobis merito, q.d. meremur quidem, vt nos prorsus deleas.
15. *Iustus*, i. misericors, sc. qui seruaris, cum possis merito perdere, vel q. d. iustus quidem es, & posses punire, sed vsus es misericordia. *Stari*, q.d. nemo nostrum potest coram te consistere, seque tueri.

CAPVT X.

1. *Implorante*, Heb. & 70. confitente, sc. sua, & populi peccata.
2. *Si est pœnitentia*, Heb. & 70. est spes, sc. Deum per pœnitentiam placandi.
4. *Surge*, sc. humi iacebat.
16. *Domos*, pro domibus. *Per nomina sua*, i. nominati suo quisque nomine.
17. *Consummati*, i. absoluta est eorum recensio.
Et fratres, pro, & fratribus, vel fratrum.
19. *Dederunt manus*, i. promiserunt, vel egerunt.
25. *Israeli*, i. populo, seu plebeis.
44. *Filio*, Hi etiam cum matribus electi, vt sup. indicatur.

LIBER

LIBER II.

Qui Hebr. Nehemias dicitur, sc. is Auctor fuit.

CAPVT I.

1. CASLEV, sc. Nouembri. *Vicesimo*, sc. Regni Artexerxis, i. Darij Histaspis.

2. *Ex Iuda*, sc. veniebant ex Iudæa.

Remanserant, sc. ex iis qui è Babylonia redierant in Iudæam. *Et Ierusalem*, i. etiam de statu Ierusalem iuterrogaui.

3. *Prouincia*, sc. Iudææ. *Eius*, sc. Hierusalem.

4. *Sedi*, sc. humi more lugentium.

6. *Peccauerunt*, Hebr. & 70, peccauimus. *Tibi*, i. contra te.

7. *Vanitate seducti sumus*, Hebr. perdendo perdidimus, seu corrumpendo corrupimus, scil. nos, 70. Dissolutione dissoluimus. *Cæremonias*, Hebr. statuta.

9 *Extrema cæli*, i. regionem vltimam, quæ videtur cæli extremitatem contingere.

10. *Tui*, sc. sunt.

11. *Misericordiam*, sc. inuenire.

CAPVT II.

1. NIsan, est primus mensis apud Hebræos, respondetque partim Martio, partim Aprili.

Leuaui vinum, i. vini calicem. *Eram quasi languidus*, Heb. non solebam esse tristis.

2. *Timui*, sc. ne Rex mali quidquam de me suspicaretur.

Valde ac nimis, pro, valde nimis.

3. *Patris mei*, Hebr. & 70. patrum meorum, sic & infr.

Combustæ, scil. cum caperetur à Nabuchodonosor.

8. *Saltus*, Hebr. & 70 paradisi, i. Horti. *Tegere*, sc. vbi opus est, Heb. contignare, seu construere. *Domus*, i. quæ prope templum. *Muros*, portas murorum.

Ingressus, scil. vt habitem. *Manum*, id est, fauorem.

9. *Miserat*, pro, iusserat per epistolas, vt mitterentur.

10. *Seruus*, sc. Regis, q.d. pessimus ille seruus Ammonites.

15. *Vallis*, sc. qua in vallem Iosaphat ibatur.

16. *Magistratus*, 70. custodes. *Quo*, 70. ad quid.

Opus, scil. reparando muros. *Loci*, i. temporis.

18. *Aio*, Heb. dixerunt.

20. *Sermonem*, q.d. respondi, 70. λόγον, logon, quod potest verti rationem. *Iustitia*, i. meritum, quasi dicat, non estis de Hierusalem vnquam bene meriti.

CAPVT III.

1. GRegis, scil. per quam greges solebant in vrbem ingredi.

Sanctificauerunt, i. dedicauerunt: alij, reparauerunt. sic inf. *Vsque ad*, pro etiam. *Centum cubitorum*, Hebr. Meah. i. centum: videtur autem hic esse nomen proprium. Vide inf. c. 12. 70. centum.

Ananehel. Hæc fortè est, de qua proximè dictum.

3. *Texerunt*, sc. trabibus, & tignis.

Pro duce, fortè is expensas dabat. Fortè etiam Nehemias de se loquitur. Vide cap. 5. 70. vsque ad thronum Principis, i. palatium, scil. ædificauerunt.

8. *Pigmentarij*, pro, pigmentariorum, seu aromatariorum, nomen familiæ. *Dimiserunt*, sc. ædificatam, 70. statuerunt, alij, instaurarunt.

9. *Vici*, sc. vnius. erat Hierusalem distributa in vicos, seu regiones, quibus aliqui præfecti Hebr. & 70. dimidij vici.

11. *Mediam partem vici*, i. muri correspondentis vico, Hebr. & 70. mensuram secundam, q.d. alteram partem, sc. muri.

13. *Vallis*, sc. Iosaphat.

15. *Pagi*, i. vici, seu regionis. *In hortum*, i. iuxta hortum.

19. *Mensuram secundam*, i. partem alteram. sic infr.

Contra ascensum, i. è regione ascensus. *Firmissimi*, alij, armamentarij.

20. *In monte*, sic etiam 70 at Heb. excandescens, seu indignabundus, q.d. velut sibi irascens, quod non citius feciſſet, ita quidam.

21. *Donec extenderetur domus*, q.d. vsque ad finem domus, Hebr. & 70. vsque ad domus perfectionem, q.d. per tantum spatium, quanta erat domus.

22. *De campestribus*, sc. qui illic habitabant, sed & in Hierusalem etiam domos habebant.

23 *Contra*, i. è regione.

24. *Et vsque*, pro, i. vsque.

25. *Contra flexuram*, id est, è regione illius anguli.

Excelsa, alij excelsam. *Id est in atrio*, Hebr. quæ in atrio, seu iuxta atrium.

26. *Ophel*, i. arce, seu loco alto. *Vsque contra*, scil. ædificarunt.

27. *Templi*, Heb. arcis.

30. *Sextus*, sc. filiorum. *Secundam*, sc. ab ædificata ab Hanania, q. d. alteram portionem, seu partem proximam.

Scruta vendentium, Hebr. & 70. negotiatorum. Dicuntur quidem Latine Scruta, res veteres, vsque detritæ, quas solent hodie Iudæi per plateas vendere, vulgo Ferrauechi. *Cœnaculum anguli*, nomen loci.

31. *In porta*, pro, vsque ad portam. *Aurifices*, & *Negotiatores*, cognomina sunt familiæ.

CAPVT IV.

2. FRequentia, Hebr. & 70. exercitu. *Gentes*, q.d. nos. quanquã nec Heb. nec in 70. est id verbum sed additum ab Interprete. *Sacrificabunt*, sc. in dedicatione completi ædificij.

Vna die, i. aliquando tandem.

Ædificare,

Ædificare,Heb.viuificare,70.ſanare.

3.*Proximus*,i.amicus,Heb. & 70.qui apud eum, ſc.erat.

5.*Operias*,ſc.obliuione,q.d.recordare, ſeu puni, nam cum parcit,dicitur tegere.

6.*Dimidiam*,ſc.altitudinis.

7. *Obducta cicatrix*, q.d.reparatæ ruinæ,ſeu rupturæ ſanatæ.

10.*Iudas*,i.Iudæi.*Humus*, Hebr.& 70.puluis,ſc. calcis,& arenæ.

12.*Decem*,i.plures.

16.*Eorum*,Heb.meorum. *Poſt eos*, q.d.eis præerant vrgentes opus.

17. *Imponentium*,ſcil.onera.*Faciebat*,ſc.quiſque.

22. *Vices* , Hebr.in cuſtodiam, q.d.nocte cuſtodiant,per diem operentur.

23.*Poſt me*,i.me ſequebantur. *Baptiſmum*,i.vt ſe aquis purificaret Heb.& 70.aquam.

CAPVT V.

2. *Pro pretio eorum*,id non eſt Heb.nec in 70.ſed ſubintelligitur.

3.*Opponamus*,i.oppignoremus,70.promittemus, Complut.apponamus.

4. *Sumamus* , Hebr. & 70. ſumpſimus , q.d.ſuper agris noſtris,& vineis pecuniam mutuo accepimus, vt Regi tributum ſolueremus.

5.*Ita & filij noſtri*,q.d.cum ſimus ex eodem ſanguine,tamen diuites prouident filiis ſuis , non noſtris.

7. *Concionem*, i. populi cœtum, ſc.vt palam illos reprehenderem.

8 *Vendite*,pro , venditis,ſc.iterum. *Et redimemus eos*,q.d.ita vt cogamur iterum redimere Heb. & nobis venditi ſunt,70. & vendentur nobis ? q.d. qui nobis venditi ſunt ſc.cum à gentibus redimeremus eos.

10.*In commune*,additum id ab Interprete.

11.*Centeſimam*,centeſima dicitur vnum pro centum ſingulis menſibus , adeoque 12. ſingulis annis.

Date pro illis, i. illis reſtituite , ſcil.vt ſint ipſorum.

13.*Sinum*,Heb.& 70.veſtimentum.

15. *Depreſſerunt* , ſc.per tyrannidem dominantes.

18.*Inter dies decem*,i.decimo quoque die.

19.*In bonum*,i.vt mihi benefacias.

CAPVT VI.

9. *Confortaui*,ſic etiam 70.at Heb. conforta,ſc. ô Deus.

10.*Secreto*,Heb.& ipſe clauſus,70.& ipſe retentus,q.d.qui ſe domi continebat,vt ſolent Prophetæ,& viri ſancti.

Tractemus nobiſcum , Hebr.conueniamus , 70. congregemur.

14.*Noiadæ*,nomen viri,qui ſe Prophetam fingebat,ſecundum 70.at Heb.mulieris.

15.*Elul*,menſis eſt,partim Auguſto,partim Septembri reſpondens. *Diebus*,ſc. poſt epiſtolam à Sanaballat miſſam.

18.*Eius*,i.cum eo fœderis.

CAPVT VII.

1. *Recenſui*.Alij,conſtitui.

2.*Domus*,quidam regium palatium intelligunt,70.Bira,q.ſit nomen proprium. *De Hieruſalem*,70.in Hieruſalem, Heb. ſuper Hieruſalem,q. d.vt cuſtodiret vrbem , claudendis diligenter portis.

Cæteris videbatur,Heb.& 70.quam multi.

3.*Aſſiſterent*,i.præſentes eſſent. *Oppilata*,i.firmatæ.*Contra*,i.è regione.

4. *Nimis* , Hebr. manibus, i. locis. *Domus*, ſcil. multæ.

5.*Cenſus*,Heb.genealogiæ,ſeu proſapiæ. *Aſcenderant* , ſc. è captiuitate in Hieruſalem. *Scriptum*, non eſt iſta deſcriptio,de qua 1.Eſdr.2. Certè liber vnde ſumpta,alius fuit.Itaque non per omnia conuenit.

6.*Prouinciæ*,ſc.Iudææ.

7. *Azarias*. Not. variare aliquantum nomine quædam,hic,& 1.Eſd.2.deſcripta.

25.*Filij*,i.incolæ,& ſic in ſeq.

34.*Ælam*,vide 1.Eſdr.2.mirum vero poni inter loca,ſi eſt nomen viri ; niſi fortè ideo additur,alterius,quia aliàs eſt nomen viri,hic vero loci.

57. *Seruorum Salomonis* , ſic dicebantur, ſecundum Bedam , quod eis incumberet templum reficere.

61. *Semen* , id eſt , genus, vnde originem ducerent.

64. *In cenſu* , i. in qua recenſentur genealogiæ.

65. *Atherſatha*. ſic Chaldaicè dicebatur Nehemias.

Sanctis ſanctorum, i. cibis ſacerdotum,qui erant ſacro-ſancti.*Doctus,& eruditus*, Hebr.in Vrim, & Thummim,q.d.geſtans Vrim, & Thummim in rationali.

70.*Phialas*,alij,pelues,vel crateres,

CAPVT VIII.

1. *Congregatus*,ſc.è ciuitatibus. *Quaſi vir vnus*, i.ſimul.*Scribæ*,i.legiſperito.

2.*Poterant*,ſc.per ætatem.

3.*Sapientium*,Heb.intelligentium , 70.& ipſi intelligentes,q.d.poterant per ætatem intelligere quæ legebantur.

4.*Gradum*,i.ſuggeſtum.

8.*Aperte*,ſc.ſcripta Hebraicè.Eſdras Syriacè interpretabatur,ſeu Chaldaicè.

10.*Mulſum*, Heb.& 70.dulcia. *Fortitudo*,q.d. ſpirituali gaudio fortiores efficiemini.

13. *Legis*,coniungendum,cum , & vt prædicent: cætera enim parentheſis.

15. *Pulcherrimi*, Heb.pinguis,ſc.pini,vel oliuæ, vel cupreſſi,70.cupreſſi.

16.*Domate*,i.tecto.

17. *Taliter*,i.tanta deuotione , & lætitia,vel tali modo.

18.*Collectam*,ſc.populi.

CAPVT IX.

1. *Humus*,70.puluis.

13.*Ad ſtandum*,pro, & ſtabant. *Confitebantur*,ſc.peccata.

5.*Surgite*,pro,agite,verbum hortandi.*Ab æterno*, ſc.exiſtenti.*Benedicant*,ſc.omnes,ſeu omnia.

6.*Tu ipſe*,70.& dixit Eſdras,tu ipſe.*Cælum cælorum*,ſc.empyreum,vbi Angeli. *Exercitum*, i. Angelos,& ſtellas.

Viuificas,i.conſeruas.

7.*Igne*,Heb.Vr.70.regione.

12.*Ingrediebantur*,pro,ingrederentur.

13.*Iudicia*, &c. q.d.iudicialia , moralia, & ceremonialia præcepta.*Ceremonias*,Heb.ſtatuta.*Et præcepta*,pro,quæ omnia præcepta.

15.*Leuaſti*,

15. *Leuasti*,sc,more iurantium.

17. *Dederunt caput*,i.se auerterunt, 70.dederunt principium forte caput pro Duce positum, quem eligere voluerunt, vt se in Ægyptum reduceret. *Suam*, 70. suam in Ægypto, i. Ægyptiacam. *Quasi per contentionem*,Heb.in cõtumacia,seu,rebellione.

21. *Pedes*.70.calcei. *Attriti*,Heb.tumuerunt. 70. rupti,sc.calcei.

25. *In bonitate*,i.beneficentia.

29. *Contestabantur*,sc.cælum,& terram in testes inuocantes. *Blasphemias*,70.irritationes,q.d.Deum grauiter irritarunt.alij, detestationes, i.res detestabiles,vel conuicia,sc.in Deum.

29. *In iudiciis tuis*, i.contra tua iudicia, i. præcepta.

Faciet homo,pro,& faciens homo. *In eis*,i.per ea, q.d.in quorum obseruatione vita consistit. *Recedentem*,sc.ne onus subiret.

30. *Protraxisti*,q.d.diu expectasti, vt conuerterentur.

31. *In consummationem*, quasi dicat, non prorsus delesti.

32. *Ne auertas*,&c.q.d.ne negligas, Hebr. ne sit paruus coram te labor, &c.i.ne paruifacias. *Assur*, sc.qui captiuas abduxit decem tribus.

33. *Veritatem*,sc.præstando promissa.

34. *Testificatus es*,i.testificando præcepisti.

35. *Regnis suis*, Heb.& 70.regno suo. *Bonitate*, pro bonis,seu opibus.

36. *Panem*,Heb.fructum.

37. *Regibus*,i in Regum vtilitatem.

38. *Fœdus*,sc.fidelitatis.Heb.& 70. fidem, seu fidelitatem.

Signant,sc.subscribunt.

CAPVT X.

28. *Sacerdotes*,pro,& sacerdotes. *Separauerunt*, sc.proselyti.

29. *Cæremonias*,Heb.statuta.

30. *Populo terræ*,i.infidelibus.

31. *Dimittemus*,sc.incultos agros pauperibus, vt sponte nata colligant. *Annum septimum*, pro,anno septimo.

Exactionem,sc.debitorum à pauperibus.

Vniuersa manus,q.d.ne vlla manus, i. quisquam exigat.

33. *Sanctificatis*,i.aliis festis.

34. *Tempora*,sc. statuta. *A temporibus anni vsque ad annum*,Heb.anno in anno,i.annuatim.

35. *Primogenita*, i. primitiua, vt statim explicatur.

37. *Dei*,Heb.& 70.domus Dei,i.templi. *Decimam partem*, sc. decimas. *Operum*, i. fructuum ex operibus.

38. *Domo*,pro,domum.

39. *Domum*,i cultum domus,i.templi. Dabant Leuitæ sacerdotibus ex decimis decimam.

CAPVT XI.

1. *Partes*,Heb.manus,i.partes.

4. *Filij Zachariæ*,70.filius Zachariæ, & sic in seq.Heb.eadem vox & hic,& inf. vbi vertitur filius,intellige ergo filij in genitiuo, vt sit, sc. ordo vnius genealogiæ. Vide inf c.12.

5. *Filius Cozæ*,pro,filij Coza,& sic inf.

9. *Secundus*,sc.dignitate à Ioel.

10. *Iachin*, videtur esse cognomen præcedentis.

14. *Potentium*, i. vnius ex potentibus, Hebr.& 70.magnorum,seu magnatum.

16. *Forinsecus*,i.extra templum.

A principibus,pro,de principibus.

17. *Princeps*. Alij,principis,i. primum locum obtinentis.

Oratione,sc.publica. *Secundus*, sc.ab Asaph, vel Mathania.

21. *Ophel*,arx erat in Hierusalem.

22. *Episcopus*,i.præfectus,70.Episcopus.

24. *In manu Regis*, id est, cuius opera vtebatur Rex.

Iuxta omne verbum populi, Hebr. in omni verbo ad populum, in omni re cum populo tractanda.

25. *Filiabus*,i.viculis.

30. *Bersabe*,hic terminus Iudæ ad Austrum. *Vallem Hennon*. Erat prope Hierusalem ad Austrum, & Orientem.

31. *A Geba*,sc.incipiendo,habitarunt.

36. *Portiones*, sc. illis erant in sortibus Iudæ & Beniamin.

CAPVT XII.

11. *Saraiæ*,i.familiæ Saraiæ.sic & in seq.

17. *Phelti*,sc.erat is princeps duarum classium,seu familiarum præcedentium.

22. *Scripti*,sc.fuerunt.sic inf. *In Regno*,sic & 70 at Heb.ad,seu vsque ad Regnum.

23. *Verborum dierum*,i.annalium.

24. *Per vices suas*, Heb.& 70.è regione eorum, seu coram eis.

Obseruarent, sc. ad suum officium pertinentia. *Per ordinem*,i.quisque ordine suo.

25. *Portarum*,sc.templi.

30. *Mundati sunt*,sc.orationibus, sacrificiis, & continentia ab vxoribus.

Mundauerunt,scil.aqua lustrationis, orationibus,&c.

35. *Fratres*, scil. Zachariæ. *Vasis*, id est, instrumentis.

Cantici Dauid,i.canticorum Dauid, vel quibus Dauid in canticis vtebatur.

36. *Contra eos*,i.è regione ipsorum. *Ciuitatis Dauid*,i.Montis Sion.

38. *Emath*,Heb & 70.Meah.vide sup.c.3.

43. *Recensuerunt*,Heb.constituti sunt, 70. Constituerunt.

Libamina, Hebr.libationes. *Vt introferrent*, &c. Heb.quas inferebant in ea ex agris ciuitatum partes.seu portiones, legis, i.ex lege debitas sacerdotibus, & Leuitis, in quam etiam sententiam vertunt 70.

44. *Et obseruationem*,pro,i. obseruationem.q.d. quæ obseruari Deus iussit circa expiationem, seu purificationem. *Præceptum Dauid*. Vide 3 Reg.1. & 1.Par.21.

46. *Sanctificabant*, i. dabant eis decimas, quæ sanctæ, Deoque dicatæ. *Filios Aaron*, sc.dando eis decimas ex decimis.

CAPVT XIII.

1. *In Ecclesiam*,sc.non admitti inter filios Israel ad coniugia aut officia, alioqui poterant ad fidem conuerti. Vide Deut.23.

4. *Super hoc*,Heb.& 70.ante hoc,i. antequam id fieret.

Sacerdos,sc.summus. *Proximus*, i. amicus, vel affinis.

5. *Sibi*,pro,ei,sc.Tobiæ. Vide inf. *Primitias*,Heb. oblationes.

6. *Dierum*,i. anni. *Rogaui*,sc. vt liceret mihi reuerti Hierosolyma.

7. *Thesaurum in vestibulis*, Hebr.cubiculum in atriis,70.gazophylacium in atrio.

9.*Sacrificium*,sc.cibarium,vt Heb. indicatur.

10. *Regionem*, Hebr. & 70.agrum, id est,possessionem.

11.*Congregaui eos*,sc.cantores,& Leuitas.*Stationibus*,q d.restitui in gradum suum.

12.*Horrea*,Heb.& 70.Thesauros.

13.*Filium Mathaniæ*,70.filij Mathaniæ.

14.*Miserationes*,i. beneficia. *Cæremoniis*,Hebr. obseruationibus,70.custodiis.

16.*Hierusalem*,Hebr. & 70.in Hierusalem, q.d. idque in ipsa Hierusalem.

19.*Quieuissent*,i.claudendi tempus esset, Hebr. obumbratæ essent, i. cum sero esset, inciperetque sabbathum, incipiebat enim sub Solis occasum.

In die sabbati,Heb.& 70.ante sabbatum.

20. *Manserunt*.Alii,pernoctarunt, sic & inf.

22.*Sanctificandum*,i.sanctè celebrandum.

23.*Ducentes*,pro,qui duxerant.

24.*Populi,& populi*,i.cuiusque populi.

25. *Maledixi*,i. execratus sum. *Decaluaui*,i.capillos euulsi.*Adiuraui*,i.iureiurando astrinxi.

In Deo,i.per Deum.

27. *In Deo nostro*,i.contra Deum nostrum.

28. *Gener erat*, sc. quidam ex filiis. *Honoritis*, pro Honoritæ.

31.*In bonum*,i.vt mihi benefacias. *Amen*,non est Heb.nec in 70.

TOBIÆ LIBER.

Auctor Tobias vterque, sc. Pater, & Filius.

CAPVT I.

1. SUPERIORIBVS *Galilææ*, alij, superiori Galilæa. *Naasson*, Græcè Aser.

2. *Veritatis*,i. integritatis, seu rectæ vitæ.

4. *Iunior*,pro, fere iunior Græc.multo aliter, sc. cum essem iuuenis, & omnis tribus Nephtalim recessisset à Dei cultu,&c.

5.*Irent*,sc.ante captiuitatem.

6. *Primitiua*,i.primitias.

7.*Tertio anno*,vide Deut.14.

11. *Niniuem*, ciuitas à Nino condita prope Tigrim.

12.*Omnes*,sub.fere.

15.*Omnes*,pro,fere omnes,seu plurimos.

17. *Dedit*,sc.mutuo.

23.*Nudus*,i.bonis spoliatus.

CAPVT II.

1. FESTUS,sc.Pentecostes,vt est Græc. *Bonum*,i.lautum.

2.*Caute*,sc.periculum vitans,in quo olim fuerat ob huiusmodi officium.

8.*Arguebant*,Græc deridebant.

15.*Parentes*,i.affines.

18.*Sanctorum*,i.fidelium,qui sancti,i. Deo dicati,vel sanctos Prophetas intelligit.

CAPVT III.

2. IVdicium,i.iustitia,q.d.iustè, Græc.& iudicium verum & iustum,tu iudicas in æternum, q. d. iudicia tua vera semper & iusta.

4. *Fabulam*,Græc.parabolam.

5.*Sinceriter*,Græc.in veritate.

7.*Rages*,Græc.Ecbatanis,vide c.5.

10. *Perrexit*, &c. Græcè.Adeo fuit contristata, vt cogitaret se suffocare,sed dixit, vnica sum patri meo,& si id fecero, probrosum ei erit, & deducam senectam eius cum dolore ad inferos, q. d. præ dolore morietur.

12. *Orationem*, Græc.dicitur, orasse ad fenestram, fortè conuersa ad Hierusalem, vbi templum.

13.*Est*,pro sit,q.d.laudetur & celebretur.

16.*Concupiui*,sc.concupiscentia peccati.

21. *Probatione*, quasi dicat, si fuerit vita probata.

Correptione. Alij, correctione,q.d. si se emendauerit. Licebit, quasi dicat, impetrabit à te veniam.

25.*Recitatæ*,i.præsentatæ,sc.per Angelos.

CAPVT IV.

10. IN *die*,pro,in diem.

11.*Morte*,sc.æterna. Not.præstare eleemosynam quæ hic dicuntur, quia ea à Deo impetrat, si fiat, vt par est, scilicet, cum debitis circumstantiis.

12.*Fiducia magna*,Græc.donum bonum.

13.*Attende*,i.caue.

14 *Sensu*,i.mente.

18.*Super sepulturam*,&c.q.d.da pauperi eleemosynam,vt pro mortuo oret.

Iusti,q.d.eius, quem putas in Dei gratia mortuum.Aliis enim non prodest eleemosyna,sc. mortuis in peccato mortali.

Peccatoribus,sc. fouendo eorum peccata:alioqui omnibus facienda eleemosyna.

20. *In ipso permaneant*,Græc.prosperentur.

CAPVT V.

5. SPlendidum,i.elegantem.

6.*Vnde te habemus*,q.d.vnde es,vel vnde venis ?

9. *Sustine*,i.expecta.

18. *Azarias*,i.auxilium Domini.Græc.de genere Azariæ & Ananiæ magni,& fratris tui. *Ananiæ*, i. diuinationis Domini, q. d. à Deo reuelationem accipiens.

Filius, i. ab eo originem ducens, scilicet,à Deo creatus, & quidem Angeli omnes dicuntur Dei filij.

21. *Comitetur*, pro, eat,Græc. dicitur promisisse Tobiam Angelo pro mercede drachmam in diem & necessaria ad viam,sc.victum,& si sani rediissent, additurum ad mercedem.

23. *Profecti essent*, Græc. additur,& canis pueri cum eis.

26.*Noli*

26. *Noli flere*, Græc. ne sis solicita soror.
27. *Ei*, pro, eum.

CAPVT VI.

2. *Exiuit ad*, Græc. exiliuit ad.
5. *Vtiliter*, pro, vtilia.
6. *Salierunt*, pro, sale condiere.
7. *Habebunt*, pro, afferunt.
8. *Cordis eius particulam*, Græc. cor & iecur.
12. *Coniugem*, Græc. additur : Et est puella pulchra, & prudens.
14. *Occidit illos*, Græc. additur : Quia amat eam.
19. *Iecore*, Græc. corde, & iecore.
20. *In copulatione*, pro, in societatem, q.d. eris particeps meritorum seu sanctitatis Patriarcharum.
22. *Semine*, i. posteritate.

CAPVT VII.

2. *Annæ*, Græc. Ednæ.
5. *Dixit Angelus*, &c. Græc. dixit Tobias, pater meus est.
6. *Misit se*, Græc. exiliit.
7. *Optimi*, pro, præclari.
8. *Lacrymatæ sunt*, sc. vbi audissent (vt est Græc.) patrem Tobiæ amisisse oculos.
19. *Lacrymata est*, scil. & mater, & filia, vt indicant Græc.

CAPVT VIII.

2. *Assidili*, i. pera. *Iecoris*, Græc. cordis & iecoris.
3. *Dæmonium*, sc. quod fugerat ad odorem fumi, vt est Græc.
9. *Sororem*, i. cognatam.
15 *Secum*, pro, simul.
19. *Vnicis*, Græc. vnigenitis. *Suæ sanitatis*, i. pro sua sanitate.
23. *Adiurauit*, i. coegit iurare, vel ab eo precibus extorsit.

CAPVT IX.

2. *Condignus prouidentiæ tuæ*, q.d. non satisfecero tuis in me meritis, vel dignus non ero, qui tibi inseruiam.
3. *Seruitia*, i. seruos.
5. *Adiurauit*, i. fecit iurare.

CAPVT X.

8. *Genetum*, sc. petentem, vt se dimitteret, vt est Græc.
9. *Spiritus*, i. animus.
11. *Recte*, sc. se habentia.
13. *Soceros*, scilicet, tanquam parentes, vt est Græc.
Domum, i. res domesticas.
Exhibere, Græc. dicitur, Annam, seu Ednam dixisse etiam Tobiæ : Ecce trado tibi filiam meam tanquam depositum, ne eam contristes.

CAPVT XI.

1. *Contra*, i. versus. *Niniuem*, est hæc in Assyria, Charan vero in Mesopotamia, at Reges in Media.
4. *Abierunt*, Græc. additur, & iuit canis post ipsos.
11. *Suscipiens*, i. complexus.
Præ gaudio, Græc. additur, dixisse matrem : *Vidi te fili*, dehinc iam moriar, sc. contenta.
14. *Sustinuit*, i. expectauit.
16. *Sciebant*, i. nouerant.
17. *Saluasti*, i. sanasti.
20. *Tobiæ*, sc. filij.

CAPVT XII.

5. *In partem*, i. seorsum. *Acceptam habere*, pro accipere.
6. *Cæli*, Græc. additur, & date magnificentiam ei.
Sacramentum, i. arcanum. *Honorificum est*, Græc. additur : Bonum facite, & malum non inueniet vos.
8. *Et eleemosyna*, &c. Græc. & eleemosyna, & iustitia, melius est modicum cum iustitia, quam multum cum iniustitia, melius est facere eleemosynam, quam thesaurizare aurum, &c.
9. *Peccata*, Græc. omne peccatum.
10. *Animæ*, Græc. vitæ.
12. *Domino*, Græc. coram sancto, i. Deo.
15. *Septem*, fortè positum, more scripturæ.
Qui astamus, &c. Græc. qui offerunt orationes sanctorum, & ambulant, seu emittuntur coram Sancti Maiestate.
20. *Narrate*, &c. Græc. scribite in libro omnia quæ gesta sunt.

CAPVT XIII.

5. *Misericordiam suam*, Græc. additur, congregabit nos ex omnibus gentibus, inter quas dispersit nos, si conuersi fueritis ad eum in toto corde vestro, & in tota anima vestra, faciendo coram ipso veritatem, conuertetur ad vos, & non abscondet faciem suam à vobis.
7. *Confitebor*, &c. Græc. confiteor illi, & ostendo fortitudinem & magnificentiam eius genti peccatrici.
12. *Bonis*, id est, beneficiis, sc. in te à Deo collatis.
13. *Luce*, &c. Hæc ad Ecclesiam præcipuè pertinent.
In sanctificationem. i. vt sanctam.
15. *Nomen*, sc. Dei, seu Christi.
16. *Ædificauerint*, Græc. dilexerint.
22. *Ex lapide candido, & mundo*, Græc ex beryllo, carbunculo, & lapide ex Suphir.

CAPVT XIV.

2. *Centum duobus*, Græc. centum quinquaginta octo.
3. *Quinquaginta*, &c. Græc. dicitur amisisse, cum esset 58. annorum, & post annos octo recuperasse.
5. *Septem*, Græc. sex.
Suos nepotes, pro, nempe suos nepotes.
6. *Verbum Domini*, scil. per Ionam, vt est Græc. Prædixit Ionas delendos, nisi pœniterent, deletique sunt à Chaldæis, prophetante Nahum.
Dispersi sunt, pro, dispergentur : loquitur enim de Iuda, & Beniamin, cum quibus misti multi Israelitæ. Græc. dispergentur.
Terra Israel, Græc Terra bona, i. Deum colente, sc. Iuda.
7. *Incense est*, Græc. incendetur.
Ibique,

16. *Nonaginta nouem*, Græc. centum viginti septem.

Sepelierunt eam, scil. in Ecbatanis Mediæ, vt est Græc. Auditur autem Græc. audisse antequam moreretur destructam Niniuem à Nabuchodonosor & Assuero, déque eo fuisse gauisum.

IVDITH.

Auctor dicitur Ioachim Sacerdos.

CAPVT I.

1. *Arphaxat*, qui & Diocles dicebatur.

2. *Et sectis*, Græ. additur, latis cubitos tres, longis vero sex. *Triginta*, Græ. Quinquaginta.

3. *Vtrumque*, adeoque omnia latera, nam duobus duo altera respondent, intelligitur autem longitudo parietum turrium. *Vicenorum*, Græ. sexaginta. *Turrium*, Græc. cubitorum septuaginta: intellige ergo in altitudinem, i. pro ratione altitudinis, additur & Græ. latas fuisse cubitos quadraginta.

5. *Nabuchodonosor*, quidam Cambysem putant. Alij, Xerxem filium Darij Histaspis, sub quo templum ædificatum. Alij, aliquem ante captiuitatem Babylonicam, forte Merodach, de quo 4. Reg. 20. & Ier. 50. vide inf. c. 5.

9. *Iesse*, Græ. Gesem.

12. *Defenderet*, i. vlciscereturſic inf.

CAPVT II.

1. *Tertio decimo*, Græ. decimo octauo.

2. *Maiores natu*, Græ. Magnates.

Mysterium, i. arcanum.

12. *Ange*. Quidam dicunt significari Taurum montem. Alij, Argæum, qui est in Cappadocia. *A sinistro*, sc. ad Septentrionem.

13. *Effregit*, i. expugnauit. *Opinatissimam*, i. famosissimam, seu celebertimam. Vide 2. Mach. 4.

Tharsis, sc. nepotis Iaphet. Vide Gen. 10.

14. *Mambre*, Græ. Arbonai.

16. *Abduxit*, Græc. circumdedit.

CAPVT III.

1. *Lybiæ*, alij, Lyciæ.

3. *In conspectu tuo*, pro, in potestate tua.

4. *Omnia sub lege tua*, i. imperio, seu arbitrio, Græ. vtere, vt libet.

7. *In virtute*, i. fortitudine, seu exercitu.

14. *In terra Gabaa*, Græc. & castrametatus est inter Gaba, & Scythopolim.

CAPVT IV.

2. *Templis earum*, Græc. additur: recenter enim ascenderant ex captiuitate, & nuper omnis populus congregatus fuerat ex Iudæa, & vasa, & altare, & templum à prophanatione fuerant sanctificata.

5. *Eliachim*, Græc. Ioachim. Vide c. 15.

Contra, i. è regione.

9. *Prostrauerunt*, sc. se. *Cilicio*, Græc. additur, omnes indutos fuisse ciliciis, seu saccis, & capita cinere consperſos.

10. *Diuisionem*, i. separationem ab inuicem, seu dispersionem.

14. *Opere*, sc. ieiuniorum, orationum, &c.

CAPVT V.

5. *Oriente*, Græc. Occidente.

22. *Captiui*, quidam id referunt ad tempora Manasse. ego puto intelligi captiuitatem illam Babylonicam tam celebrem.

CAPVT VI.

3. *Sicut hominem vnum*, i. simul, seu omnes ad vnum.

4. *Donec*, coniungendum cum, transiet per latera tua.

7. *Bethuliam*, ciuitas erat Galilææ tribus leucis distans à Tyberiade.

9. *De restibus*, pro, funibus.

11. *Principes*, sc. missi ab Hierusalem, vel (vt est Græc.) principes Bethuliæ. *Et Charmi*, &c. Græc. Chabris filius Gothoniel, & Charmis filius Melchiel, vide c. 8.

15. *Humilitatem*, i. afflictionem. *Sanctorum*, i. tibi dedicatorum, q. d. seruorum. *Præsumentes*, i. confidentes.

16. *Per totam diem*, i. quæ per totam diem durauerat.

17. *Vicissitudinem*, i. retributionem.

20. *Ecclesiam*, i. orationis locum.

CAPVT VII.

2. *Centum viginti*, Græc. centum septuaginta.

Viginti duo, Græc. duodecim.

3. *Crepidinem*, i. latus, seu radicem. *Apicem*, extremitatem aliquam intellige, seu collem. Græc. dicitur diffusum fuisse exercitum in valle.

7. *Videbantur*, coniungendum cum furtim, q. d. velut furtim hauriebant.

10. *Satellitibus*, Græc. seruis.

16. *Carni*, i. homini.

17. *Contestamur*, i. in testes vocamus.

18. *Ecclesia*, i. cœtu.

25. *Hæc verba*, pro, res has, vel iuxta hæc verba.

CAPVT VIII.

3. *Patribus suis*, Græc. additur, in agro, qui est inter Dothaim & Balamo.

4. *Sex*, Græc. quatuor.

8. *Famosissima*, i. famæ probatissimæ.

9. *Et Charmi*, Græc. additur, & Oziam.

13. *In arbitrium vestrum*, i. pro vestro arbitratu.

20. *Afflictionibus*, sc. quibus nos opprimunt.

21. *Presbyteri*, i. seniores, q. d. senatores. *Ad eloquium vestrum*, pro, eloquio vestro.

22. *Dei amicus effectus est*, pro, Dei amicitiam conseruauit, & auxit.

26. *Vlciscatur*, i. vlciscentium more indignemur.

31. *Probate*, i. expendite.

32. *Exeam*, pro, exibo. *Abra*, i. ancilla.

CAPVT

CAPVT IX.

1. *Ascendentibus*, i. inde profectis. *Induens se cilicio*, Græ. nudans cilicium, quo erat induta, q.d. exuens reliquas vestes solo induta sacco.

2. *Gladium*, i. fortitudinem. *Defensionem*, i. vltionem. *Violatores*, sc. Dinæ.

4. *Illa post illa*, i. alia post alia. *Cogitasti*, sc. facere.

5. *Posuisti*, q.d. prouidisti antequam exequeris ea.

9. *Contis*, i. longis hastis.

11. *Cornu*, i. gloriam.

13. *Charitatis*, i. amorem præferentibus. Labia autem pro verbis posita. Quod vero attinet ad hæc Iudith desideria, quidam ea vt mala improbant: alij excusant, dicentes non illam optasse Holofernis libidinem, sed per eam libidinem occasionem illum occidendi, etsi enim alterius peccatum optare non licet, licere tamen eo vti, ad iustam vindictam.

16. *Voluntas*, i. beneplacitum.

18. *Testamenti*, i. pacti. *Domus*, i. templum. *Sanctificatione*, i. cultu, seu religione.

CAPVT X.

3. *Myro*, i. myrtino vnguento, Græ. vnguento pingui.

Lilia, Græ. armillas, seu brachialia, ψέλια. ex quo forte per errorem scriptum Lilia.

Ornauit se, Græc. additur, valde se composuisse ad capiendos oculos, seu decipiendos virorum ipsam intuentium.

5. *Ascoperam*, i. vtrem, qui vulgo dicitur Borraccia, Græc. ascopera. ἀσκοπήρα, quamquam Græc. hic legitur ἀσκοπιτίνην *Polentam*, i. grana frumenti tosta, *calathas*. i. massas carycarum.

6. *Ciuitatis*, Græc. ciuitatis Chabrin & Charmin.

11. *Vnde venis?* aut quo vadis? Græc. cuias es, & vnde venis?

12. *Filia Hebræorum*, i. Hebræa. *Agnoui*, &c. Ego Iudith mentitam puto, & hic & infra, nec id scriptura probat, sed factum narrat.

16. *Duxeruntque*, sc. in curru cum ancilla (vt est Græc.) & centum viris comitatam. *Eam*, sc. adesse, vel pro, de ea.

18. *Ad eum satellites eius*, Græc. vnusquisque ad proximum suum.

19. *Conopæo*, i. lecti cortina, Græc. super lectum suum in conopæo.

CAPVT XI.

5. *Virtus*, i. potentia.

6. *Omni seculo*, i. toti mundo.

Bonus, sc. eximie, seu excellenter.

10. *Ab ariditate*, i. ob penuriam.

12. *Sancta Domini*, i. Domino consecrata. *Præcepit*, Græc. in legibus suis distinxit, i. distinctis, seu apertis verbis præcepit.

14. *Etiam nunc apud te*, Græc. & nunc manebo apud te.

16. *Prouidentiam*, i. prænotionem. *Dei*, Græc. meam.

18. *Pueris*, i. seruis.

CAPVT XII.

4. *Viuit anima tua*, i. per vitam tuam.

7. *Baptizabat*, i. abluebat.

8. *Ascendebat*, sc. è fonte.

10. *Habitare mecum*, Græc. manducare, & libere nobiscum.

14. *Et optimum*, Græc. festinans.

20. *Biberat*, Græ. biberat die vna, sc. in cœna vna.

CAPVT XIII.

7. *Confirma*, i. corrobora. sic & inf.

10. *Euoluit*, sc. è lecto deiiciens, vel in lecto inuertens. Vide c. seq.

16. *Congyrauerunt circa*, pro, circumsteterunt.

18. *In me*, i. per me.

25. *Pro quibus*, i. eo quod.

29. *Æstuauit anima*, Græ. defecit spiritus.

31. *Tabernaculo*, i. habitatione.

CAPVT XIV.

9. *Sonantibus*, i. perstrepentibus.

10. *Virtutis*, i. potentiæ, seu maiestatis, vel ducis, virtutis, exercitus.

14. *Super terram*, Græc. in lecto.

16. *Confusionem*, i. ignominiam. *In terra*, sic etiã. Græc. Apparet fuisse in terra prope lectum.

17. *Virtutis*, i. exercitus.

CAPVT XV.

4. *Debilitabant*, pro, cædebant, seu interimebant.

10. *Benedixerunt*, i. laudarunt, seu bene precati sunt ei.

15. *Citharis*, Græc. dicitur, concurrisse omnes mulieres Israel ad videndum Iudith, cumque thyrsis in manibus, illa præcedente (quam olea, vna cum ancilla, coronauerant) choros duxisse, sequentibus viris armatis, cum coronis, & hymnis.

CAPVT XVI.

1. *Incipite*, sc. cantare.

2. *Nouum*, sc. pro nouo insignique beneficio.

5. *Valles*, Græc. colles.

7. *Nocuit*, pro, percussit, seu vltus est. *Confodit*, Complut. confudit.

8. *A iuuenibus*, i. iuuenum opera, seu viribus. *Titan*, Græc. Titanum. *Dissoluit*, i. dissipauit.

9. *In exultatione*, Græc. in exultationem.

10. *Nouam*, Græc. lineam.

13. *Apparuerunt*, sc. persequentes ipsos.

17. *Et creata sunt*, Græc. & ædificauit.

20. *Super*, i. contra.

21. *Vrantur, & sentiant*, Græc. fleant sentientes.

22. *Repromissiones suas*, Græc. munera.

23. *Obliuionis*, i. prosperi successus, qui solet obliuionem malorum afferre.

24. *Secundum faciem sanctorum*, i. ante templum.

25. *Præclarior*, pro, præclarissima.

28. *Annos*, pro, vsque ad annos ætatis.

29. *Septem*, Græc. additur, distribuisse ante mortem bona sua propinquis viri sui, & suis.

ESTHER.

Auctor Mardochæus, saltem magnæ partis libri. Vide cap. 9 finem.

CAPVT I.

1. *Assueri*,,70. Artaxerxis. Hunc quidam aiunt esse Darium Histaspis: alij, Cambysem, alij, Artaxerxem Memnonem; alij, Longimanum; alij, Astiagem patrem Darij Medi.

2. *Exordium*, Heb. & Chal. Metropolis.

3. *Pueris*, i. seruis. *Inclytis*, Heb. Satrapis, seu Principibus.

4. *Iactantiam*, i. splendorem.

5. *Præparari*, pro, exhiberi, antea enim paratum, tum exhibebatur. *Et nemoris*, quod regio cultu, & manu consitum erat, Heb. palatij regij.

6. *Ærei*, Heb. & Chal. candidi, 70. byssina. *Carbasini*, Heb. viridis, Chald. sapphiri, 70. carpasina ab Hebræo כרפס Carpas. *Hyacinthini*. Alij, rubri.

Eburneis, Hebr. & Chald argenteis, 70. aureis, & argenteis.

Super pauimentum, sc. cibum recumbentes sumebant orientalium more. *Pario*, sc. candido, tale enim Parium marmor.

Pictura, sc. ex lapidum varietate.

13. *Regio*, sc. Regum Persarum.

14. *Videbant faciem*, i. erant familiares.

17. *Egredietur sermo*, id est, diuulgabitur factum.

18. *Vnde Regis iusta est indignatio*, Hebr. & erit indignatio, seu ira, sc. virorum in vxores se contemnentes,

22. *Maiores*, i. dominos.

CAPVT II.

1. *Assa esset*, sc. sententia in eam lata.

2. *Pueri, ac ministri*, i. famuli qui ministrabant.

3. *Mundum*, i. ornatum, seu cultum.

5. *Iemini*, i. Beniamin. Vide c. 11.

6. *Translatus*, i. de progenie translatorum. Vide 1. Esd. c. 2. & 3. Esd. c. 5.

7. *Fratris sui*, Hebr. & Chald. patrui sui, 70. fratris patris sui. sic & inf.

9. *Placuit ei*, sc. Ægeo.

Eunucho, sc. cuidam.

Partes. i. quod Rex ei dandum constituerat. vulgo etiam hodie pars dicitur, quod à principe aulicis ad victum datur, Chal. dona eius, torques, & vestes regias.

Speciosissimas, Heb. & Chald. dignas, i. aptas, sc. ad ministerium; & comitatum, 70. designatas ei. *Ornaret atque excoleret*, Heb. mutauit in bonum domus mulierum, q. d. in meliorem locum transtulit, 70. bene tractauit in domo mulierum.

10. *Patriam*. Alij cognationem vertunt.

11. *Curam agens salutis*, Heb. & Chal. vt cognosceret pacem, i. quomodo valeret.

Et scire, pro, i. scire, est enim præcedentis explicatio.

14. *In secundas ædes*. Alij in ædes secundo, i. iterum.

15. *Erat enim*, &c. pro his omnibus, Heb. Chald. & 70. habent, Erat gratiosa, seu grata, in oculis omnium eam intuentium.

16. *Decimo*, sc. Decembri.

17. *Misericordiam*, i. fauorem.

Diadema Regni, Heb. coronam Regni, Chal. monile aureum.

18. *Dedit requiem*, i. tributa minuit. *Principalem*, i. Regiam, Heb. Regis.

19. *Secundo*, i. ad secundas Regis nuptias, sc. post illas priores Vasthi, vel forte bis quæsitæ virgines, de quibus supra.

CAPVT III.

2. *Imperator*, Heb. Chal. & 70. Rex.

4. *Audire*, Chal. attendere, 70. obedire.

Perseueraret, i. finendus esset perseuerare, vel coniungendum cum crebrius dicerent. *Iudæum*, sc. cui id facere non liceret.

7. *In Vrnam*, id non est Hebr. nec Chald. nec in 70.

Phur, Heb. Pur est autem vox Persica sortem significans. Habetur autem Heb. sic missa est Pur, ipsa est Goral, i. sors, q. d. quæ Heb. dicitur Goral. *Duodecimus*, sc. Februarius.

8. *Insoleſcat per licentiam*, Hebr. Chald. & 70. dimittatur, i. sinatur viuere.

9. *Talentorum*, Heb. Chald. & 70. talentorum argenti.

12. *Iudices*, Heb. duces, Chal. magnates.

15. *Flentibus*, Heb. turbatis.

CAPVT IV.

1. *Ostendens*, &c. 70. tollitur gens, quæ nihil iniustè egit.

3. *Dogma*, i. decretum, seu edictum. *Prostratu*, i. strati, seu lecti loco.

13. *Ne putes*, &c. q. d. ne sis contenta salute tua sola: vel ne tibi persuadeas pereuntibus Iudæis te euasuram.

Præ cunctis Iudæis, sc. excellens, q. d. potes te facile saluare.

14. *Per aliam occasionem*, Hebr. Chald. & 70. aliunde.

Peribitis, sc. Deo puniente, *Pararetis*, i. parata esses ad opem ferendam.

16. *Orate pro me*, Hebr. & 70. ieiunate pro me, Chal. ieiunate mecum.

Morti & periculo, i. mortis periculo.

CAPVT V.

1. *Basilicam*, i. palatium.

Consistorio palatij, Heb. Chald. & 70. domo regia.

2. *Osculata est*, Heb. & 70. tetigit, Chald. tetigit manu, sc. est id modus quidam osculandi, & vsu frequens, osculata prius propria manu.

4. *Paraui*, 70. faciam Hebr. & Chald. feci. id est, paraui.

14. *Excelsam*,

14. *Excelsum*, scilicet, erigenda erat more columnæ.

Trabem, Hebr. Chald. & 70. lignum. *Crucem*, Hebr. Chald.& 70. lignum.

CAPVT VI.

3. *Ac ministri*, pro, qui ei ministrabant.

4. *Atrio*, scilicet, vbi ad Regem ingressuri expectare solebant.

Interius, Hebr. & Chald. exterius, scil. interius ingredi non licebat, nisi vocatis. Intellige ergo vulgatam lectionem sic.

Interius, id est, intra domum. *Et inberet*, pro, vt iuberet.

8. *Regiis*, scilicet, stola byssina, vt dicunt 70. vel purpurea, vt Chald. *Qui de sella Regis est*, id est, quo Rex vehi solet.

9. *Ac Tyrannis*, explicatio præcedentis, quasi dicat, præcipuis, vt Hebr. indicant. Alij, satrapis. *Teneat*, scil. dum equitat.

10. *Stolæ*, i. vestimento sic infr.

12. *Operto*, sc. lugentium more.

14. *Pergere compulerunt*, Hebr. & Chal. adduxerunt, seu venire fecerunt.

CAPVT VII.

4. *Redundat in Regem*, scilicet, peribat ei multum tributi occisis Iudæis.

6. *Obstupuit*, scilicet, terrore perculsus.

8. *Necdum*. Non est Hebr. Chald. aut in 70.

Operuerunt, ita solebant facere ei, cui Rex iratus esset.

9. *En lignum*, Dicunt, 70. id intellexisse, cum vocaret Aman ad cœnam Regis. Vidisti enim lignum illud, & de eo interrogasse vnum ex seruis Aman. *Pro Rege*, id est, pro Regis salute, prodens ei paratas insidias.

CAPVT VIII.

1. *Ante faciem*, &c. quasi dicat, admissus est in familiam Regis. *Patruus*. 70. propinquus, Hebræus, quid ipse sibi esset, id est, quam propin. quus cognatione.

2. *Domum suam*, scilicet, ipsius Aman, Heb. Domum Aman, Chald. facultates Aman, 70. omnia, quæ Aman.

5. *Et*, sc. Regi, i. Regis voluntati, q. d. si ei rectum videtur, vt est Hebr.

9. *Tertij*, sc. Maij. *Procuratores*. Alij, Duces seu Comites. *Iudices*, i. præfectos.

10. *Veredarios*, sc. cursores velociter equitantes. *Præuenirent*, adeoque executionem impedirent.

15. *Aëriis*, Hebr. & Chald. candidis.

Serico, Hebr. & Chald. byssino.

CAPVT IX.

1. *Quem Adar*, &c. Hebr. ipse est Adar.

10. *Noluerunt*, sc. ne viderentur ex auaritia, & non ex iustitia feciisse.

12. *Decem*, pro, decem, scilicet.

13. *Decem*, i. qui occisi fuerant.

17. *Quem*, pro, quam, sc. decimam quartam.

20. *Omnia hæc*. Hinc apparet auctor libri fuisse Mardochæus.

24. *Quod nostra lingua vertitur*, in Hebr. & Chald. id est.

26. *Epistolæ*, sc. missæ ad Iudæos. *Id est libri huius*. id additum ab interprete.

27. *Susceperunt*, pro, susceperunt itaque. *Duos*, sc. 14. & 15. *Scriptura*. i. epistola Mardochæi. *Expetunt*, id est requirunt.

Tempora, scil. futura.

28. *Obligata est*, quasi dicat, perpetuo eas seruat.

30. *Vt haberent*, pacem, q. d. precantes eis salutem, seu prosperitatem. *Veritatem*, q. d. Seruarent promissa de festo celebrando.

31. *Ieiunia*, scil. ante festum die decimo tertio. *Clamores*, i. preces ad Deum.

32. *Et omnia quæ*, &c. Hebr. & verbum Esther firmauit negotium sortium istarum, & scriptum est in libro, Chaldæus addit, per manum Mardochæi.

CAPVT X.

1. *Omnem*, scilicet, subiectam. *Cunctas*, scilicet, sibi subiectas.

3. *Plebi*, Hebr. & Chald. multitudini.

6. *Creuit in fluuium*, Græc. factus est fluuius.

CAPVT XI.

2. *Secundo*, id refertur ad somnium, non ad ea, de quibus, c. 11. quæ contigerunt anno septimo, vt dicitur cap. 2.

8. *Discriminis*, Græc. caliginis. *Formido* Græc. turbatio.

11. *Inclytos*, q. d. superbos.

CAPVT XII.

1. *Eo tempore*. Id non est Græc.

5. *Et Muneribus*, de quibus dicitur cap. 6.

6. *Bugæus*, vel, Agagæus, i. de stirpe Agag.

CAPVT XIII.

2. *Silentio*, id est, quiete.

14. *Timui*, Græc. feci hoc. *Honorem*, Dei, scilicet talem requirebat Aman.

16. *Partem*, i. hæreditatem.

17. *Claudas*, Græc. perdas.

CAPVT XIV.

2. *Variis*. Græc. superbis. *Stercore*, i. sordibus. *Ieiuniis*, Græc. valde.

3. *Solitariam*, i. destitutam.

4. *In manibus meis*, i. præsto.

5. *A patre meo*, Græc. à natiuitate mea, id est, à prima ætate.

10. *Idolorum*, Græc. stultorum.

11. *His*, qui non sunt, id est, idolis. Vide 1. Corinth. 8.

12. *Deorum*, Græc. gentium.

13. *Leones*, scil. Assueri.

16. *Necessitatem*, scilicet, qua cogor facere quæ nollem.

Quasi pannum, menstruatæ. Citat hunc locum August. epist. 199. *Silentij*, i. cum sola sum, seu à publico separata.

17. *Comederim*, scilicet, libenter. *Libaminum*, scilicet, idolorum.

CAPVT XV.

1. *Et mandauit*, &c. Hi tres versus non sunt Græc.

4. *Ornatus*, sui, Græc. luctus.

5. *Rectorem*, Græc. inſpectorem.
6. *Præ deliciis*, i. delicate ſe gerens.
8. *Nitentibus*, ſcilicet, hilaritatem præ ſe ferentibus.
9. *Contra Regem*, id eſt, coram Rege.
13. *Omnibus*, ſcilicet, aliis.
15. *Virgam*, ſcilicet, ſceptrum.
Oſculatus. Græc. amplexatus.
16. *Quaſi Angelum Dei*, quaſi dicat, mirabili maieſtate.
17. *Gratiarum*, quaſi dicat, ſplendoris & dignitatis.

CAPVT XVI.

1. *Vcibus*, Græc. Satrapis.
13. *Ferentes*, ſcil. moderate,
4. *Sententiam*, i. vltionem.
10. *Macedo*. At ſupra dictus ſæpe de genere Agag. ſed forte Agagalius erat ab illo Amalechita, de quo 1. Reg.
15. *Solitudini*, q. d. ſolis, ſeu deſertis nobis tanto præſidio.
16. *Semperque*. Non eſt id Græc.
18. *Cognatio* Græc. familia, *Nobis*, ſc. ſolum.

IOB.

Auctor Iob, vertit verò ex Syriaco in Hebraicum Moſes.

CAPVT I.

1. *HVS*, Regio eſt proxima Idumææ. Vide Thr. 4. Chald. Armeniæ. *Iob*. Putant quidam fuiſſe ex poſteris Eſau. Vide de eo Ezech. 14. Iac. 5. *Simplex*, Hebr. & Chald. perfectus, 70. verax, immaculatus, & ſimplex. Hieron. epiſt. 46. poſtea tamen (inquit) & Dei ſermone, & ſui confeſſione peccator arguitur. *Et recedens*, pro, adeoque recedens.
3. *Magnus*, Chald. Diues. *Inter omnes*, Hebr. *præ omnibus*, Chald. ſuper omnes.
5. *Mittebat*, ſcilicet, qui vocaret eos ad ſacrificia. Sanctificabat, id eſt, purificabat, ſcil. per ſacrificia, & monitiones, &c.
Proſingulis, Hebr. Chald. & 70. ſecundum numerum eorum, id eſt, tot, quot ipſi erant. *Dicebat*, ſcilicet, apud ſe, ſeu cogitabat.
Benedixerint Deo, id eſt, male cogitarint de Deo vel contra Deum, id eſt, Dei voluntatem. ſic & infra.
6. *Filij Dei*, id eſt, Angeli. *Aſſiſterent*, ſc. parati ad iuſſa. Not. quæ hic de Angelis, & ſatana dicuntur, deſcribi magis, humano more, quo poſſint à nobis intelligi, quam quo geſta ſunt. Alioqui enim & Angeli ſemper Deo aſſiſtunt, & ſatanas, ſemper eſt coram Deo & Angelis: nec cum eo Deus ita loquitur, vt hæc hiſtoria indicat, ſed altiori quodam modo: & à captu noſtro valde remoto. Verum, vt dixi, hæc ita debuerunt explicari hominibus vt capere poſſent.
8. *Simplex*, 70. inculpatus, & ſimplex.
9. *Fruſtra*, Hebr. Chald. & 70. gratis id eſt, ſine cauſa.
10. *Vallaſti*, q. d. protegis vndique.
11. *Niſi in faciem*, &c. quaſi dicat, videbis quod in faciem, &c.
In faciem, i. coram. *Benedixerit*, i. maledixerit.
12. *In manu tua ſunt*, i. tibi permitto.
Facie, i. conſpectu, q. d. diſceſſit accepta illa poteſtate, alioqui enim ſemper eſt coram Deo, vt dixi ſupra.
17. *Tres*, ſc. ſub tribus ducibus.
18. *Alius*, Chryſoſt. lib. de patient. Iob, putat hunc fuiſſe diabolum ſpecie hominis.
21. *Illuc*, ſc. quo ſolent mortui homines; nempe in terram ſeu ſepulcrum, q. d. quid mirum, rebus ſuis omnibus ſpoliatum mori, qui nudus natus eſt. & quidem vulgo *là*, dicitur eadem ſignificatione.
Sicut Domino placuit, ita factum eſt. Hæc non ſunt Hebr. aut Chald. ſed ſolum in 70.
22. *Stultum quid*, Chald. verba blaſphemiæ, Hebr. quid inſulſum, ſeu irrationabile. *Contra Deum*, Chald. coram Domino.

CAPVT II.

3. *INnocentiam*, Hebr. & Chal. perfectionem.
Commouiſti me, i. à me impetraſti. *Fruſtra*, id eſt, immeritum.
4. *Pellem*, ſcil. alienam. *Pelle*, ſcil. ſua. Hieron. epiſt. 34. Poteſt etiam intelligi pellem pro pelle, i. omnem pellem, ſcilicet, alienam, q. d. quemuis alium, Chald. membrum pro membro, i. quoduis membrum. Vide Iob, 1. gratiam pro gratia.
Anima, id eſt, vita.
6. *Animam*, i. vitam. Hieron. epiſt. 34. quaſi dicat, ne percutias (inquit) mentis iudicium, ſtatumque mentis euertas.
7. *Vlcere*, Chald. ſcabie. Quidam putant fuiſſe Elephantiaſim, ſeu morbum ſimilem Gallico.
8. *Sterquilinio*, Hebræus, Chaldæus, & 70. in medio cineris.
9. *Simplicitate*, Hebræus, perfectione, ſeu integritate.
Benedic, , &c. quaſi dicat, prorumpe in blaſphemiam, vt te Deus interimat, & finias dolorem. ſane ſtultum conſilium.
11. *Loco*, id eſt, regione. *Themanites*, 70. Themanorum Rex. *Suites*, 70. Sauchæorum tyrannus. *Nehamatites*, 70. Minæorum Rex. Vide cap. 4. *Condixerant*, i. conuenerat inter eos.
Viſitarint eum, Hebr. condolerent ei, Chald. mouerent capita ſua ſuper eum.
12. *Cœlum*, i. aerem, ſc. in altum iactantes.

CAPVT III.

1. *MAledixit*, id eſt, cœpit conqueri, ſeu dicere infelicem.
Dies, i. vitæ, ſeu ſtatui tam miſero, q. d. cœpit exaggerare miſeriam ſtatus ſui. Maledictio pro miſeria ſeu infelicitate, ſicut benedictio pro felicitate.
3. *Pereat*, q. d. præſtiterat non fuiſſe.
4. *Vertatur in tenebras*, q. d. dignus fuit tenebris, vel, vtinam nunquam illuxiſſet.
Requirat, i. redire faciat, q. d. pereat prorſus, ſeu periiſſet vtinam, ſc. omnis hæc querela eo pertinet, vt intelligatur, ſe adeo cruciari, vt ſatius fuerit

nunquam

nunquam fuisse natum. *Desuper*. i.de cœlo,vbi est. *Mortis*, i. maxima. Repetitio est præcedentis, vocantur tenebræ vmbra mortis, quod hæc tenebras afferat.

Inuoluatur amaritudine, q.d.plane multa me inuoluit amaritudine, 70. turbetur, Chald. conturbetur amaritudine.

7. *Solitaria*, q.d. deseratur ab omnibus.

Diei, pro, diebus,scil.infelicibus.

Leuiathan, pro, Leuiatham,i.luctum suum, q.d. flere,& lamentari.

10. *Mala*, Hebr. Chal. & 70. laborem,i. molestias, & dolores.

13. *Dormiens*, id est, mortuus. *Silerem*, id est, quiescerem.

14. *Ædificant*, pro, ædificare solebant, dum viuerent.

Solitudines, i. loca ante inhabitata,q.d. essem eo statu, quo etiam sunt, qui dum hic viuerent, multum poterant.

16. *Absconditum*, i.quod celatur, vel in abscondito, i. vtero, moritur.

17. *Ibi*, sc.in morte, seu sepulchro. *Tumultu*,sc. quem excitant,dum viuunt, Chald. impij, qui egerunt pœnitentiam,cessauerunt à tumultu gehennæ. *Robore*,i.viribus,q.d.qui dum viribus hic pollerent, fatigari solebant, 70. corpore.

18. *Sine molestia*, sc. sunt. *Audierunt*, pro, audiunt sc. amplius. *Exactoris*,i.exigentis operas: vt fit cum seruis, qui vincti coguntur laborare.

20. *Misero*, id est, afflicto.

21 *Thesaurum*,sc.expectant auide.

22. *Sepulchrum*,i.mortem.

23. *Viro*, scil. cur data est lux. *Abscondita via*, q. d. qui nescit quid de se futurum sit, vel quo se vertat. Tenebris, i. calamitatibus.

24. *Rugitus meus*,sc. abundat.

25. *Timor*, quem pro, id quod.

26. *Dissimulaui*, sc.multa per patientiam: *Silui*, i. me continui. *Venit*, pro, venit tamen, quasi dicat quid feci,vt ita puniar? *Indignatio*, sc. Dei,q.d.ira, seu,punitio.

CAPVT IV.

1. *Themanites*. Theman vrbs Regia Principum Edom.

4. *Vacillantes*, &c. Chald. corruentes in peccata, suscitabant verba tua, & genua labentia in delictum, confortabas.

6. *Vbi est*, &c. q.d.non is eras,qui apparebas,sed hypocrita, aut imperfectus.

8. *Dolores*, , Hebr. & Chald. laborem, i. molestiam, seu peruersitatem.

9. *Flante*, i. irato, & velut flatum per nasum emittente.

Spiritu, i.vento,q.d.vi seu impetu.

10. *Leonis*, i. opprimentium alios. *Catulorum*,i.filiorum tyranni.

11. *Tygris*, alij,leo. *Prædam*,q.d.præ fame.

Dissipati, id est, dispersi, scilicet, ad prædam quærendam.

12. *Furtiue*, i. clam. Iungitur autem Hebr. & Chald. & in 70. cum præcedentibus. *Venas Susurri*, Hebr. paululum, Chald. aliquid. *Eius*, sc. qui loquebatur, Hebr. & Chald. de eo,sc.verbo.

15. *Spiritus*, sc. Angelus.

16. *Quasi auræ lenis*, id est, tenuem, Chald. quasi multorum.

Audiuit, sc. dicentem quæ sequuntur.

17. *Numquid homo*, &c. verba sunt Angeli.

Purior, quasi dicat, numquid Deus erit iniustus, qui innocentem puniat?

18. *Angelis*, sc. qui ceciderunt.

19. *Domos luteas*, i, corpora ex luto facta.

20. *De mane*, &c. i. breui. *Nullus*, scil. fere.

Intelligit, i. recogitat. & respicit. *Peribunt*, scil. eiusmodi homines.

21. *Reliqui*, i.superstites. *Auferentur*,sc.per mortem. Ex eis, coniungendum cum reliqui. *Non in sapientia*, q. d. in sua insipientia.

CAPVT V.

1. *Aliquem*, sc. qui causam tuam defendat.

Sanctorum, sc. Angelorum.

2. *Vere*, Hebr. & Chald. quia, 70. etenim. *Iracundia*, Chald. ira Dei. *Paruulum*,sc.mente, Chal. insipientem, 70. deceptum, seu errantem.

3. *Maledixi*, i. prædixi male ei euenturum. *Pulchritudini*, sic etiam 70. at Hebr. & Chald. habitaculo.

4. *Salute* sc. animæ, vel corporis etiam. *In porta*, id est, publice, vel iudicio, fiebat enim id in portis vrbium.

5. *Famelicus*. sc. fur. *Armatus*, , scil. latro. *Sitientes*, sc. prædones.

6. *Nihil in terra sine causa fit*, Hebr. & Chald. non egredietur de puluere iniquitas, 70. non egredietur de terra labor, quasi dicat, non est terra sterilis ob suam iniquitatem, sed hominum vel, hominibus aduenit iniquitas, & labor ex se ipsis. & non aliunde.

De humo, sub.sed ex peccato. *Dolor*? Hebr. labor, sc. afflictio, seu peruersitas.

7. *Ad laborem*, Chald. ad laborandum in lege, q.d.in obseruatione præceptorum Dei.

8. *Eloquium meum*, scilicet, orando ipsum, vel de ipso loquendo.

10. *Vniuersa*, Heb. plateas, Chal. prouincias.

13. *Qui apprehendit*, Paulus 1. Cor. 3. citat ex persona Dei, Comprehendam.

14. *Per diem*,&c. quasi dicat,etiam in rebus clarissimis errabunt.

16. *Contrahet*, i. compescet, q. d. cogentur iniqui tacere confusi.

19. *Et in septima*, quasi dicat, immo vero ab omnibus te eripiet.

23. *Cum lapidibus*, q. d. nec te lapides lædent. Olim nudis pedibus ambulabant.

24. *Speciem*, id est, pulchritudinem, scilicet familiæ, Hebr. & Chald. habitaculum, sc. domum, seu familiam.

26. *Abundantia*, scilicet, dierum, quasi dicat, senex. Chald. in perfectione annorum, in senio.

CAPVT VI.

2. *Vtinam appenderentur*, &c. Hebr. Chald. & in 70 Sensus est: Vtinam quod patior appenderetur, certe appareret grauius esse arena maris, i. esse grauissimum.

4. *Sagittæ*, id est, molestiæ, seu dolores à Deo immissi.

Indignatio, id est, vis, Hebr. & Chald. venenum. *Ebibit*, Id est, consumit. *Spiritum*, sc. vitalem, 70. sanguinem.

5. *Nunquid rugiet*, &c. quasi dicat, non temere conqueror. Nemo queritur, dum adest, quod vult.

6. *Insulsum*, q. d. quanto minus quod est amarissimum, sc.dolor acerbissimus.

7. *Præ angustia*, i. premente necessitate.

9. *Et qui cœpit*, &c. q. d. affligat sane quantum

velit

velit, modo det quod opto. *Soluat*, ſcil. qui parcit, videtur habere ligatam. *Contradicam*, ſub. ſed acquieſcam. *Sermonibus*, i. factis. *Sancti*, i. Dei, q.d. me Dei iudiciis libens ſubiiciam.

11. *Suſtineam*, ſcil. tam dura.

Finis, &c. quaſi dicat, quis tandem futurus eſt eorum, quæ patior, finis?

14. *Miſericordiam*, i. beneficentiam.

16. *Pruinam*, i. minus malum, ſeu damnum. *Nix*, i. maius, q.d. accident talibus magnæ calamitates, dum minores fugiunt.

17. *Incaluerit*, ſc. igne diuinæ punitionis.

18. *Inuoluta*, ſc. peccatis.

19. *Thema*, i. Arabiæ deſertæ. *Saba*, i. Arabiæ Felicis, q. d. negociatores Mundi: vel amicos intelligit, qui ſe ex Arabia inuiſerant, & pro conſolatione afflictionem addebant.

20. *Speraui*, quaſi dicat, cum tamen ſperaſſem me conſolaturos, Hebr. ſperauit, pro, ſperauerunt, ſcilicet, aliud quam repererunt, Chaldæus, ſperauerunt in idolis ſuis. *Pudore*, ſc. quod me miſero in ſtatu reperiſſent.

21. *Timetis*, i. horretis.

26. *In ventum*. i. inaniter.

27. *Pupillum*, i. eum, qui more pupilli iuuandus eſſet, & fouendus.

CAPVT VII.

1. *Militia*, id eſt, certamen, vel tempus præfixum, 70. tentatio, ſeu tentationis locus. *Mercenarij*, quaſi dicat, præfiniti, quibus laborandum ſit.

2. *Vmbram*, i. noctem, ſc. vt à labore quieſcat. *Finem*, Chald. & 70. mercedem.

3. *Vacuos*, ſcilicet, à quiete, quaſi dicat, moleſtos.

4. *Dicam*, &c. quaſi dicat, diem opto. *Veſperam*, ſcilicet, vt nocte quieſcam, qui per totum diem crucior, quaſi dicat, nec noctu, nec interdiu poſſum quieſcere. *Vſque ad tenebras*, id eſt, noctem, vel, quaſi dicat, etiam per totam noctem, 70. à veſpera vſque ad mane.

5. *Putredine*, Hebræus, & Chaldæus, vermibus, 70. putredine vermium. *Pulueris*, q. d. ſcabie in modum pulueris, ſeu furfuris.

6. *A texente tela ſucciditur*, Hebr. & Chald. radius textoris.

Spe, ſc. reſtitutionis, ſeu reditus.

7. *Memento*, ſcilicet, ô Domine, *Ventus*, q. d. cito volat.

Reuertetur, ſc. huc poſt mortem.

8. *In me*, ſc. ad occidendum me.

10. *Cognoſcet*, ſc. reuertentem, vt ſolent domeſtici redeuntem peregrè Dominum.

11. *Non parcam*, i. non ſinam tacere. *Confabulabor*, Chal. meditabor. *Cum amaritudine*, Hebr. & Chal in amaritudine.

12. *Mare*, ſcilicet, vt poſſim tot tribulationum aquas continere ſeu fluctus ferre.

Carcere ſc. moleſtiarum.

13. *Reuelabor* Complut. ſc. reuelabor.

15. *Suſpendium*. &c. quaſi dicat, optarem potius mortem violentam, Chal. ſuffocationem. *Oſſa mea*, Hebr. quam oſſa mea, q.d. potius quam viuere cum oſſibus his, Chald. quam ſuſtentationem mei, ſcil. oſſibus vita ſuſtentatur.

16. *Deſperaui*, ſcilicet, de vita, ſeu quiete à tantis malis.

Parce mihi, i. ne me tantotopere crucies. *Nihil* Hebr. & 70. vanitas. *Dies*. 70. vita.

18. *Viſitas*, ſc. conſolando.

19. *Glutiam ſaliuam*, i. reſpirem. ſicua attrahitur aer, ita & ſaliua deglutitur aſſidue, q.d. ſine me quietè viuere.

20. *Quid faciam*, i. quomodo ſatisfaciam? *Contrarium*, i. velut hoſtem, quem ferias.

21. *Tollis*, ſc. remittendo. Chald. dimittis, 70. obliuiſceris. *Ecce nunc*, &c. q.d. cito moriar, & in puluerem redigar. *In puluere dormiam*, 70. in terram reuertar.

Non ſubſiſtam, i. deprehendar. mortuus, 70. non amplius ſum, Chald. non ero.

CAPVT VIII.

1. *Spiritus multiplex*, q.d. multis ſermonibus excuſabis, Hebr. ſpiritus validus, 70. ſpiritus multiloquus, Chald. ſicut ventus magnus, q.d. vehementi oratione.

3. *Supplantat*, i. peruertit.

4. *Etiamſi*. pro. namſi, Hebr. Chal. & 70. ſi *Dimiſit*, ſc. à mundo, i. interfecit.

In manu iniquitatis, id eſt, propter iniquitatem, Chaldæus, in locum tranſgreſſionis, id eſt, quem merebantur illorum peccata.

6. *Habitaculum*, ſcilicet, domum, vel animum, vbi iuſtitia habitat, Chald. pulchritudinem.

9. *Heſterni*, id eſt, nuper nati. *Ignoramus*, id eſt, ſumus ignari rerum. *Vmbra* quaſi dicat, breuis, & obſcura.

11. *Scirpus*, i. iuncus, 70. papyrus. *Carectum*, 70. pratum, i. herba prati

14. *Ei*, ſcilicet, Deo. *Vecordia*, id eſt, inſania, vel vana ſpes.

Sua, pro, eius, ſcil. hypocritæ.

15. *Conſungit*, i. ſtabit, repetitio eſt, q. d. non magis inniti, quam in tela araneæ.

16. *In ortu ſuo*, i. in principio, Hebr. & Chald. in horto ſuo. & ſic Complut.

17. *Super*, pro, inter. *Lapides* duritia ſignificatur iniqui & pertinacia.

18. *Abſorbuerit*, id eſt, perdiderit, ſcil. Dei punitio, vel ſol.

Negabit, ſcilicet, locus, quaſi dicat, erit quaſi nunquam fuiſſet.

19. *Hæc eſt enim*, &c. q.d. cum tamen illa poſteritatem multam optaret, 70. talis eſt impij ſubuerſio, è terra vero alius germinabit.

20. *Simplicem*, Hebr. & Chal. perfectum, 70. innocentem.

21. *Donec*, &c. q.d. ſi bonus ſis, Deus tibi fauebit. in tantum, vt impleatur. &c.

CAPVT IX.

2. *Ita ſit*, ſc. Deum eſſe iuſtiſſimum, vt ſtatim explicat. *Compoſitus*, i. comparatus.

4. *Reſtitit, ei.* Hebr. indurauit ei, ſcilicet, cor ſuum, quaſi dicat, ſe ei durum, & peruicacem exhibuit.

5. *Montes*, Chald. Reges. *Neſcierunt*, id eſt, non præſenſerunt.

6. *Columnæ*, i. ſuſtentacula, ſeu fundamenta.

7. *Oritur*, i. lucet. *Claudit*, ſc. ne luceant.

8. *Graditur*, q.d. nihil eum fluctus maris impediunt, quo minus ibi faciat quod vult, vt ſolet qui plana via graditur.

9. *Facit*, oriri, vel pro, fecit, i. creauit. *Arcturum*, ſtella eſt ſic dicta ab vrſæ cauda, prope quam eſt. *Oriona*, ſtella eſt prope Taurum.

Hyades, ſtellæ ſunt in capite Tauri.

Interiora Auſtri, id eſt, ſtellas meridiei occultas, ſc. Poli Antarctici.

12. *Si*

12. *Si repente*, &c. Hebr. si rapuerit, quis eum faciet restituere? q. d. si alicui vitam eripiat, quis reuocabit? Chaldæus, si auferet hominem à sæculo, quis reducet illum?

13. *Portant orbem*, scil. Angeli, vel principes, qui mundum gubernant, Hebr. adiutores superbi, Chald. adiutores fortes.

15. *Respondebo*, sc. me excusans. *Deprecabor*, sc. pro peccatis.

17. *Causa*, sc. quam ego sciam.

19. *Quæritur*, id est, consideratur, quasi dicat, quantum attinet ad fortitudinem, Chald. quantum ad fortitudinem. *Dicere*, scil. defendendo me contra eius iudicium.

20. *Os meum*, sc. si veritas dicenda sit. *Comprobabit*, scil. eos.

21. *Simplex*, i. integer seu perfectus. *Tædebit*, &c. q. d. mihi ipse displicebo.

22. *Locutus sum*, i. volui dicere, q. d. eo spectat mea oratio.

23. *Occidat semel*, q. d. præstaret semel mori, quam tam multa pati. *Rideat*, i. sic agat, vt delectari his videatur.

24. *Data*, scilicet, gubernacula. *Eius*, scilicet, terræ. *Operit*, scilicet, Deus, quasi dicat, permittit obcæcari Iudices. *Ille est*, scilicet, Deus, qui hæc permittit.

25. *Cursore*, Chal. vmbra auis volantis.

26. *Poma portantis*, sc. velocissimè, ne putrescant. Chald. onustæ optimis fructibus.

27. *Dixero*, i. deliberato animo proposuero. *Loquar*, scil. conquerendo. *Faciam*, sc. præ mœstitia. *Dolore*, sc. cogente conqueri.

28. *Verebar omnia opera mea*, id est timebam in omnibus operibus meis, 70. quatior omnibus membris.

29. *Sic*, i. tanta cura non peccandi. *Laborani*, sc. diligenter vitans peccatum.

30. *Fulserint*, velut mundissimæ, Chald. sapone mundatæ fuerint.

31. *Intinges*, i. intinctum ostendas. *Vestimenta*, pro etiam vestimenta.

33. *Arguere*, scil. vt solent qui duos in concordiam volunt reducere.

34. *Auferat*, &c. quasi dicat, homini possim libere respondere, at non Deo, quod si mihi cum ipso liceret, vt cum æquali homine agere, responderem intrepide.

CAPVT X.

1. *Dimittam*, &c. q. d. de rebus, quæ mihi molestiam exhibent, laxato ore loquar.

2. *Indica*, pro, sed indica.

3. *Numquid bonum*, &c. quasi dicat, alienum est id à te.

Calumnieris & opprimas, i. per calumniam opprimas, q. d. iniuste.

6. *Quæras*, sc. hominum more, seu iniuste.

7. *Et scias*, pro, cum scias. *Eruere*, adeoque actum esset de piis, si inique condemnares.

8. *In circuitu*, i. per omnia.

10. *Coagulasti*, scil. in vtero.

12. *Misercordiam*, i. beneficentiam *Visitatio*, i. gubernatio.

13. *Celes*, , &c. q. d. etsi non apparet quid in animo habeas.

14. *Ad horam*, id est, postea. *Mundum*, i. sine punitione.

16. *Propter superbiam*, pro, velut ob superbiam, q. d. ita me tractas, vt soles superbos. *Reuersusque*, pro itemque.

17. *Instauras*, i. renouas. *Testes*, pro, quasi testes, scilicet, peccata, quasi dicat velut testes mihi obiicis peccata mea, & ob ea punis, vel flagella vocat testes, sc. iræ Dei.

In me, i. contra me.

18. *Oculus*, sc. cuiusquam.

20. *Dimitte*, i. da aliquantum quietis, seu vitæ.

Vt plangam paululum dolorem meum, Hebr. & confortabo paululum, scilicet cor meum, Chald. & recolligam me paululum, 70. vt quiescam parum.

Dolorem, sc. de peccatis, vel vitæ miseriis.

Mortis, id est, quam mors affert.

22. *Vmbra mortis*, i. maximæ tenebræ.

CAPVT XI.

1. *Iustificabitur*, q. d. nunquid multiloquio te iustum ostendes.

3. *Tacebunt*, sc. vbi locutus fueris.

4. *Dixisti*, sc. Deo,

6. *Multiplex esset*, lex eius, adeoque in eam multipliciter peccatur, Hebr. duplicia meruisti secundum legem, quasi dicat, multo plura, Chald. in duplum est sapientia eius, quasi dicat, multo est te sapientior. *Minora exigaris*, i. minus puniaris.

7. *Vestigia Dei*, pro, per vestigia Deum, Hebr. inuestigando Deum.

Vsque ad perfectum, i. perfecte.

13. *Firmasti*, &c. quasi dicat, cum sis obstinatus, tamen Deum oras, Hebr. si præparasti, Chaldæus, si direxisti, 70. si mundasti, quasi dicat, si Deum ores corde præparato, directo, & puro.

15. *Stabilis*, Hebr. firmus seu fortis, Chald. & 70. purgatus.

16. *Recordaberis*, sc. leuiter, aut vix.

17. *Lucifer*, i. lux matutina.

18. *Defossus*, quasi dicat, etiam sub terra, Chaldæus, præparata sepulchra, quasi dicat, securus morieris.

20. *Deficient*, scilicet expectando, & non obtinendo quod optant.

Effugium peribit, i. effugere non poterunt.

Abominatio animæ, quasi dicat, recident spes illorum tandem in rem odiosissimam, scilicet, in æternum supplicium, 9. Hebræus, afflictio animæ.

CAPVT XII.

2. *Et vobiscum*, &c. quasi dicat, soline vos sapientes in mundo?

4. *Simplicitas*, i. integritas, Hebr. Chald. & 70. deridetur iustus & perfectus.

5. *Lampas*, scilicet, est iustus.

Statutum, scilicet, à Deo, quasi dicat, suo tempore apparebit, qualis sit.

7. *Docebunt*, scilicet, Deum esse omnium auctorem.

11. *Nonne auris*, &c. quasi dicat, vt sensu percipiuntur sensibilia, ita intellectu Dei opera, & ipse auctor.

12. *Sapientia*, quasi dicat, hi melius possunt de his iudicare, quam iuuenes quales forte erant aliqui ex amicis Iob.

14. *Incluserit*, Chald. incluserit hominem in sepulchro.

17. *Stuporem*, Hebr. & Chald. insaniam, q. d. facit stupidos, seu fatuos.

18. *Baltheum*, sc. splendidum. *Fune*, sc. coniiciens in carcerem, vel redigens in paupertatem.

19. *Ducit*, i. facit vitam ducere. *Sacerdotes*, Chal. principes. *Optimates supplantat*, Hebr. & Chald. fortes dissipat, seu subuertit.

20. *Commutans*,

20. *Commutans*, Heb. & Chald. auferens, q.d. faciens silere.

21. *Despectionem*, q.d. facit despectos. *Eos*, qui oppressi fuerant releuans, Heb. fortitudinem fortium debilitat, 70. humiles sanat.

22. *Vmbram mortis*, i. obscurissima quæque.

24. *Desipit*, i. errare facit. *Inuium*, Chald. locum vbi non est via, 70. viam, quam non nouerant, q.d. per loca ignota, & incommoda.

CAPVT XIII.

2. *Secundum scientiam vestram*, id est, quæ vos scitis.

3. *Disputare*, i. colloqui iustificando causam meam.

4. *Cultores*, i. professores, seu defensores.

6. *Correptionem meam*, Hebr. disputationem meam 70. increpationem meam.

7. *Dolos*, i. falsa, sc. illum me pro meis peccatis punire.

8. *Accipitis*, i. honoratis, q.d. nunquid Deo vultis fauere, more hominum accipientium personam potentis?

9. *Placebit*, sc. quod agitis. *Celare*, i. latere.

10. *In abscondito*, i. latenter, q. d. non ei placet à vobis sic tractari, vt solent ij quorum personæ accipiuntur.

11. *Commouerit*, sc. iratus.

12. *Ceruices*, i. corpora.

14. *Lacero*, &c. q.d. tam dira patior, ac si dentibus me dilaniarem.

Porto in manibus, i. versor in tanto periculo. *In ipso sperabo*, Chal. coram eo orabo.

15. *Arguam*, i. corrigam.

Veniet in conspectu, i. comparere audebit, fauorem expectans.

17. *Ænigmata*, i. parabolicum sermonem, Heb. narrationem.

19. *Iudicetur*, i. velit iudicio contendere. *Consumor*, sc. reprimens intus dolorem.

20. *Facies*, sc. ô Deus. *Non abscondar*, q.d. audebo comparere.

23. *Quantas*, pro, quot.

24. *Aa scondis*, q d. cur me non liberas? *Arbitraris*, &c. q.d. me tractas, vt hostem.

26. *Scribis*, &c. q.d. velut scripta contra me sententia, acerbe mulctas. *Peccatis*, i. ob peccata.

27. *Nerno*, i. compede, q.d. carcere tribulationum.

CAPVT XIV.

1. *Multis miseriis*, Hebr. Chal. & 70. ira, sc. indignatione ob multa, quæ accidunt incommoda.

4. *Nonne tu, qui solus es?* sc. potens, vel qui vere es, Heb. totus hic versus ita habet. Quis dabit mundum ex immundo? non vnus, q.d. ne vnus quidem mundus reperietur, 70. vero, Quis mundus erit à sorde? nullus, etiam si vnius diei sit vita eius super terram, Chald. quis dabit pollutum peccatis virum mundum, nisi Deus, qui vnus est qui parcet ei?

6. *Recede*, q.d. ne crucies eum.

Veniat, Complut. veniant. *Sicut mercenarij*, i. præfixi.

12. *Atteratur*, i. mutetur qualitatibus, sc. in fine mundi, Heb. & Chal. non sit.

13. *Inferno*, i. vel limbo, vel purgatorio.

14. *Immutatio*, sc. per resurrectionem.

17. *Signasti*, q.d. habes perspecta, & veluti asseruata diligenter. *Sed curasti*, 70. annotasti autem.

18. *Defluit*, i. perit, seu in nihilum recidit.

20. *Roborasti*, &c. q.d. sic ei vitam das, vt tamen paulo post ei moriendum sit.

Vt, pro, sic tamen vt. *In perpetuum*, scil. vsque ad diem iudicij.

Transiret, sc. per mortem.

Emittes, sc. è mundo.

21. *Non intelliget*, sc. post mortem.

22. *Super semetipso*, i. quam diu erit in corpore, q. d. optanda videtur mors, quæ vitæ doloribus liberat.

CAPVT XV.

2. *Nunquid sapiens*, &c. q. d. non est sapientis, vana, vt tu facis, respondere, & plena indignationis.

Ardore, Heb. euro, q.d. vanitate, Chald. q. vento vrente. *Stomachum*, Hebr. ventrem, i. interiora, sc. mentem.

3. *Eum*, sc. Deum.

4. *Abstulisti*, sc. à te, vel ab hominibus, q.d. tollis Dei timorem, & preces, scilicet, sublata Dei prouidentia.

5. *Docuit*, sc. ita loqui. *Blasphemantium*, Heb. versutorum, sc. fallacium.

6. *Respondebit*, sc condemnando te, q.d. ipsa, quæ loqueris te plane condemnant.

10. *Patres tui*, Heb. Chal. & 70. pater tuus.

11. *Grande*, i. difficilè.

14. *Iustus appareat*, Chal. innocens sit.

15. *Sanctos*, i. Angelos. vide cap. 4. *Cæli*, Chald. Angeli.

In conspectu, i. comparatione.

16. *Inutilis*. Hebr. fœtidus, Chald. & 70. immundus.

18. *Patres suos*, sc. qui se docuerunt, q.d. auctoresque citant seu doctores patres suos, Chald. tradita à patribus eorum.

18. *Data*, sc. regenda. *Terra*, i. regio. *Alienus*, i. hostis, q.d. eamque ab hostibus defenderunt.

20. *Superbit*, Chal. contaminatur, 70. est in cura, q.d. premitur curis.

22. *Tenebris*, id est, cura, & metu, quibus cruciatur.

23. *Panem*, i. vitæ necessaria. *In manu eius*, i. prope, vt quæ ad manum sunt. *Tenebrarum dies*, i. exitium.

27. *Operuit*, &c. q. d. curauit cutem, dum viueret.

28. *Desolatis*, scil. antequam ab ipso ædificarentur.

29. *Ditabitur*, i. diu fruetur diuitiis.

30. *Tenebris*, i. tribulationibus. *Ramos*, i. posteritatem.

Oris sui, Complut. oris eius, Chal. oris Dei.

31. *Redimendus sit*, i. possit liberari, sc. si quando in calamitatem inciderit.

32. *Dies*, scil. quibus naturaliter viuere poterat. *Peribit*, sc morte immatura.

34. *Sterilis*, Heb. defolata, q.d. perdet familiam.

35. *Vterus*, i. interiora, sc. mens, Chal. cogitationes ventris, i. mentis.

CAPVT XVI.

3. *Si loquaris*, sc. quæ debes, vel q.d. quia sic loqueris, Heb. & Chal. si respondeas.

4. *Similia*, sc. sententiosa. *Atque vtinam*, pro, quod si nec enim illis optat calamitatem. *Esset anima vestra*, &c. i. esletis statu, quo ego sum, & talia paterremini.

5. *Mouerem*

5. *Mouerem*, &c. i. condolerem, compaterer.

6. *Quasi parcens*, i. non affligens.

9. *Ruga*, scilicet, contracta cute ex doloribus, vel macie.

Testimonium, sc. indignationis Dei. *Et suscitatur*, &c. q.d. nec deest qui me falso accuset.

10. *Collegit*, sc. Deus, vel hostis.

11. *Aperuerunt*, scilicet, mihi contradicentes.

Maxillam, id est, vultum, quasi dicat, conuiciati sunt in facie, seu coram.

Satiati, i. delectati.

12. *Iniquum*, sc. diabolum, vel hostem. forte erat qui Iobum persequeretur, Chald. superbos.

13. *Opulentus*, 70. pacificus. Alij quietus. *Tenuit*, id est apprehendit, scilicet Deus, *Signum*, sc. in quod sagittas iaceret.

14. *Viscera*, id est, è visceribus sanguinem, seu tabem.

15. *Vulnere super vulnus*, possent hæc ad Christum referri.

16. *Saccum*. Not. humilitatem in Dei flagellis.

19 *Ne operias*, &c. quasi dicat, velim toti mundo notam esse afflictionem meam. *Sanguinem*, id est, calamitatem.

20. *Testis*, sc. meæ innocentiæ.

21. *Stillat*, sc. lacrymis.

22. *Iudicaretur*, id est, posset iudicio contendere. *Collega*, id est, amico, seu socio, quasi dicat, sic possem facilius causam meam defendere & me iustificare.

CAPVT XVII.

1. *At tenuabitur*, q.d. consumentur vires.
Moratur oculus, quasi dicat, multa videt plena amaritudine.

4. *Eorum*, sc. impiorum. *Disciplina*, Hebr. intellectu, seu intelligentia. *Exaltabuntur*, sc. à te.

5. *Prædam*, id est, victum. *Pollicetur*, scilicet, impius, seu stultus.

6. *Posuit*, scilicet, Deus. *Prouerbium*, id est, parabolam, quasi dicat, de cuius calamitate loquantur homines, cum aliquam exaggerare volent comparatione.

7. *Ad indignationem*, scilicet Dei, Chaldæus, & 70. præ ira.

8. *Super hoc*, scilicet, quod mihi accidit. *Hypocritam*, Chaldæus delatorem, 70. iniquum. *Suscitabitur*, id est, se eriget, vel indignabitur, scilicet quod immeritum persequatur.

10. *Conuertimini*, sc. huc.

12. *Noctem*, &c. quasi dicat, faciunt me etiam nocte vigilare.

Spero, quasi dicat, opto diem fieri, vel spero me tamen his malis liberatum iri.

13. *Si sustinuero*, &c. quasi dicat, etiam si sustineam, tamen moriendum mihi est. *Straui*, pro, sternam.

14. *Pater meus*, &c. quasi dicat, pro parentibus & cognatis sunt mihi afflictiones & miseriæ sane quam propinquæ.

15. *Præstolatio*, id est, spes, quasi dicat, quid possim sperare.

Considerat, sc. quanta sit.

16. *Infernum*, i. limbum.

CAPVT XVIII.

2. *Vsque ad quem finem*, i. vsquequo.

4. *Furore*, i. per patientiam.

Propter te, 70. si mortuus fueris. *Terra*, sc. vt non habitetur, vt addit Chald.

Transferentur, &c. 70. subuertentur montes à fundamentis.

6. *Super eum*, i. in eo.

7. *Virtutis*, id est, potentiæ, quasi dicat, non poterit facere quæ vellet.

9. *Sitis*, sc. hostium.

12. *Attenuetur*, id & sequentia per futurum legenda, seu intelligenda sunt. *Robur*, id est, filij. *Brachia illius primogenita mors*, Chaldæus filios eius angelus mortis, 70. pulchra eius, mors videtur dici mors primogenita, quod prima per peccatum, inuecta est.

14. *Fiducia*, i. id quo maxime nititur. *Quasi Rex*, i. potenter, vel sic, vt resisti non possit.

15. *Qui non est*, id est diaboli, qui Deo periit. Hieron. epist. 50.

18. *Expellet*, sc. Deus vel calamitas.

20. *Eius*, scilicet, calamitatis. *Nouissimi*, id est, qui post eum fuerint: vel quia sequitur, primos, sensus est, omnes. id enim significat, primi & nouissimi repetendum enim vtrobique vtrumque verbum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ.

CAPVT XIX.

3. *Decies*, id est, sæpe. *Confunditis*, id est confundere nitimini.

4. *Etsi*, pro, si. *Mecum erit*, quasi dicat, mihi soli nocuerit.

5. *Meis*, i. in me iactis.

6. *Æquo*, i. peccata puniente vt vos putatis.

7. *Audiet*, scil. qui liberet. *Iudicet*, sc. contra id quod Deus facit.

9. *Gloria*, scilicet, opibus, & splendore quem eæ afferunt.

Coronam, scilicet, filios, corona enim senum filij. Prouerb. 17.

11. *Latrones*, Hebr. exercitus, sc. tribulationes, & dolores multi, 70. tentationes.

17. *Filios*, i. nepotes.

20. *Labia*, Hebr. & Chald. pellis.

21. *Amici mei*, sc. Angeli. Aug.

22. *Deus*, scilicet, persequitur. *Carnibus*, id est, carnis tribulationibus, seu cruciatibus. *Saturamini*, Hebr. Chald. & 70. non saturamini, quasi dicat, etiam plura & grauiora vobis videor meruisse & pati debere.

23. *Scribantur*, scilicet vt appareat iusta causa mea, certè obtinuit Iob, quod optabat.

24. *Et plumbi lamina*, vel in plumbo scribi vult, vel in lapide litteras sculptas plumbo, vt fit, repleri, quo fiant conspicuæ. *Celte* instrumentum sculptorium. Vide Scholia Marij Victorij in Hieronym. epistol. 61.

25. *Scio enim*, &c. vel hæc verba optat scribi, vel significat, ita scribi velle, vt in diem vsque iudicij possint durare.

27. *Non alius*, quasi dicat, ego ipse idem omnino.

28. *Radicem*, id est, fundamentum, quasi dicat, occasionem calumniandi.

29. *Gladij*, sc. iræ Dei.

CAPVT XX.

2. *Idcirco*, sc. quia sic loqueris, & sentis.

3. *Mihi*, i. pro me.

5. *Puncti*, i. momentaneum. Hebr. & Chald. ad momentum.

6. *Ascenderit*, scil. dignitate aliqua. *Superbia*, Hebr. sublimitas, Chald. erectio.

7. *Sterquilinum*, Hebr. & Chald. stercus.

In fine, Hebr. & 70. in finem, id est, in perpetuum, seu omnino Chald. in æternum.

8. *Visio nocturna*, id est, somnium. repetitio more Scripturæ

10. *Manus*, id est, opera. *Reddent*, &c. quasi dicat, punietur ob mala sua opera, 70. manus eius dolores vrent, pro, vrent.

11. *Ossa eius*, &c. quasi dicat, per totam vitam vitiis vacabit.

Dormient, q.d. in peccatis suis morietur.

12. *In ore*, quasi dicat, palato, scilicet animæ. *Sub lingua*, id est, intra se.

13. *Parcet illi*, id est, conseruabit malum, non à se eiiciet.

In gutture, i. intra cor.

14. *Panis*, &c. q. d. res quibus vtitur, venenum fient tandem, i. exitiales.

16. *Caput*, alij venenum vertunt, 70. furorem.

17. *Non videat*, pro non videbit Chald. non erit dignus qui videat. *Riuulos*, &c. i. abundantiam rerum suauium.

18. *Consumetur*, sc. tribulatio seu supplicium.

21. *Remansit*, sc. vt solet, in abundantia.

Propterea, id est, ob inopiam.

22. *Cum satiatus*, &c. q.d. etiam in rerum copia cruciabitur.

23. *Vtinam impleatur*, &c. quasi dicat, quod si (vt optat) ventrem impleuerit, accidet, vt impleatur, &c. id est, grauius à Deo punietur, 70. si quando impleuerit ventrem Chald. cum implere ventrem voluerit, mittet in eum iram, &c.

Emittet, scilicet Deus.

25. *Gladius*, sc. eum occidet. *Horribiles*, sc. res. vel dæmones, Chald. terrores, 70. timores.

26. *Occultis eius*, id est, ei præparatis occultis locis, scilicet, inferno. *Ignis*, Chald. ignis gehennæ. *Succenditur*, scilicet, per homines. *Relictus in tabernaculo suo*, quasi dicat, coniectus in locum supplicij, & in eo desertus à Deo, vel & qui de eius familia domi eo mortuo relictus fuerit.

27. *Cæli*, Chald. Angeli excelsi *Terra*. Chald. terræ habitatores.

28. *Apertum germen*, id est, exposita malis posteritas, Chald. transferetur frumentum.

Detrahetur, i. auferetur.

29. *Impij*. Hinc apparet, supra hypocritæ nomine intelligi impium.

Verborum, i. factorum.

CAPVT XXI.

3. *Vstinete*, i. expectate, seu ferte. *Contristari*, sc. de iis quæ ab hominibus inferuntur, non debet quis contristari.

6. *Recordatus*, sc. calamitatis meæ vel eorum quæ dicturus sum.

13. *In puncto*, 70. in requie, quasi dicat, cito, & sine dolore.

Inferna, sc. per mortem.

16. *Manu*, id est, potestate, quasi dicat, bona, quæ magnificiunt, caduca sunt, & momentanea. *Consilium*, sc. quo tam auide temporalia quærunt.

17. *Quoties*, pro, quando. *Lucernæ*, i. prosperitas.

Diuidet, id est, distribuet, scilicet, Deus dando eis partem quam merentur. *Furoris sui*, id est, à se irato illatos.

19. *Filiis*, pro, in filiis,

Patris, scilicet, videntis filios affligi, vel filiis videntibus patrem affligi.

Sciet, i. agnoscet Dei iustitiam.

20. *Interfectionem*. i. interitum.

21. *Post se*, quasi dicat, etiam si filij prosperentur, nihil inde post mortem lætabitur.

Etsi, pro, eum, quasi dicat, cum morte pereat immatura.

26. *Absque vllis opibus*, quasi dicat, pauperrimus

28. *Principis*, scilicet, iniqui, quasi dicat, Iobi.

29. *Hæc eadem*, scil. quod sequitur.

31. *Arguet*, id est, arguere audeat. *Reddet*, scilicet, nisi Deus.

32. *Vigilabit*, scilicet, anima, vel q. d. tandem resurget cum cæteris mortuis.

33. *Dulcis*, &c. quasi dicat, iucundum fuit morti, eum ad se rapere.

Glareis Cocyti, q.d. regioni mortis.

Cocytus fluuius inferorum, apud poëtas, *glarea*, terra prope fluuium arenosa. Hebr. & Chald. dulces ei glebæ torrentis, 70. dulces ei fuerunt silices torrentis, quasi dicat, requiescit in tumulo. Apparet olim fuisse sepulcra prope torrentes.

Trahet, scilicet, mors, vel impius, quasi dicat, multi illum in morte sequentur, multi præcesserunt.

CAPVT XXII.

4. *Timens*, i. cum timore.

5. *Iniquitates tuas*, sc. te arguet, & puniet?

9. *Lacertos*, i. vires, seu facultates.

10. *Formido*, i. terror.

13. *Et dicis*, &c. quasi dicat, videris enim sentire male de Deo.

14. *Cardines*, Hebræus, & 70. ambitum. Chaldæus, altitudinem.

15. *Sæculorum*, id est, communem. seu mundi, scilicet, quam mundani insistunt, Chaldæus quæ à sæculo est.

Custodire, id est, obseruare, seu insistere.

16. *Fluuius*, i. aquæ diluuij.

19. *Videbunt*, scilicet, punitionem impiorum, de qua statim.

Eos, sc. impiorum stultitiam

20. *Erectio*, id est, ea ob quæ erigebantur, seu efferebantur.

27. *Pro terra silicem*, id est pro debilitate robur Chald. super pluuerem arcem munitam.

Pro silice, id est, velut lapides, scilicet copiosè.

26. *Super omnipotentem*, &c. quasi dicat, in Domino delectaberis.

27. *Reddes*, sc. impetrata re, pro qua voueras.

28. *Decernes*, &c. quasi dicat, quod aggredieris, succedet.

30. *Manuum*, i. operum.

CAPVT XXIII.

2. *Manus plagæ meæ*, pro plaga mea, vt vertit Chaldæus, Aggranata est, &c. quasi dicat, maior est, quam vt possit vllis gemitibus à à me explicari.

3. *Illum*, sc. Deum.

4. *Ponam iudicium*, id est, exponerem causam meam.

Increpationibus, i. querelis.

5. *Vt sciam*, pro, & scirem.

7. *Æquitatem*, quasi dicat, puniat solum, quantum mereor.

Iudicium meum, id est, causa, qua contendo me non tam grauia mereri.

9. *Sinistram*, id est. Septentrionem, qui sinister est eunti in Orientem, Chaldæus, Aquilonem.

Dexteram, i. Meridiem, Chald. Austrum.

13. *Solus*,

13. *Solus*, id est, omnipotens, seu cui ab omnibus obediendum, vel qui vere est: Ego sum qui sum Hebr. vnus.

Auertere, id est, impedire. *Cogitationem*, id est, quod facere decreuit.

14. *Multa*, scil. quæ in me puniat, vel quibus puniat, scil. suppliciorum genera.

16. *Molliuit*, sc. velut malleo tribulationum.

17. *Perij*, sc. prorsus, vt redditus sim insensibilis. *Tenebras*, i. calamitates. *Caligo*, sc. vt non videam, quanta me premant mala.

CAPVT XXIV.

1. *Dies*, id est, æternitatem, scilicet, est incomprehensibilis.

2. *Alij*, 70. impij. *Terminos*, scilicet, agrorum. *Eos*, sc. velut proprios, cum essent alieni.

4. *Subuerterunt*, id est, impedierunt, 70. deiecerunt de via iusta Chald. auerterunt à via pauperes. potest & viæ nomine, causa intelligi. Vide Amos 2.

8. *Rigant*, i. madefaciunt. *Lapides*, scil. cauernas, ingressi, vt se tegant.

10. *Tulerunt*, pro, abstulerunt. *Spicas*, sc. quas sibi collegerant in cibum.

11. *Eorum*, scilicet, impiorum.

Meridiati sunt, id est, cibum, vel somnum in meridie ceperunt.

Qui calcatis, &c. Mercenarios intelligit, quibus illi operas non soluunt, vel, quasi dicat, inuadunt impij alienos aceruos, & in iis quiescunt? cum domini tamen collectis fructibus propriis sitiant, id est, egeant, quod, scilicet, ab impiis erepti sint.

13. *Lumini*, sc. diuino, Chald. legi. *Reuersi sunt*, 70. ambulauerunt.

14. *Erit quasi fur*, i. furem aget, seu furabitur.

15. *Vultum*, sc. ne agnoscatur.

16. *Ignorauerunt*, id est, auersati sunt, scilicet, quia illos prodit.

17. *Arbitrantur vmbram mortis*, q.d. ita horrent, vt solent alij densas tenebras.

18. *Leuis est*, &c. quasi dicat. Ita incedit leuiter, vt si super aquam incederet, scilicet, ne sentiatur. *Sit*, Chald. erit.

Vinearum, id est, cultam.

19. *Ad nimium*, &c. id est, ab vna calamitate in aliam transibit.

Ad inferos, scilicet, deducet eum, id est, ad infernum, secundum Chald.

20. *Obliuiscatur*, pro, obliuiscetur, quasi dicat, non eius miserebitur Deus.

Dulcedo illius, &c. quasi dicat, dulciter vermes pascet.

Non sit, pro, non erit.

Recordatione, sc. Dei, vt illi benefaciat. *Conteratur*, pro, conteretur.

21. *Sterilem*, sc. meretricem.

22. *Detraxit*, scil. per vim, i. deiecit.

Steterit, scilicet, in prosperitate.

Credet, id est, fidet, quasi dicat, mortem putat imminere.

23. *Eius*, scilicet, Dei, quasi dicat, diligenter notat illius acta.

24. *Omnia*, scilicet, quæ solent à Deo humiliari, vel, vt ait Chald. iuxta omnia, quæ patrarunt, pœnas luent.

25. *Quod si*, &c. quasi dicat, quis potest me arguere, & conuincere, non ita hæc se habere, vt dixi?

Ponere, scil. accusando ea.

CAPVT XXV.

2. *Eum*, scilicet, Deum. *Concordiam*, Hebr. & Chald. pacem. *Sublimibus*, id est, cœlis, vbi omnia ordinatissima, & pacatissima.

3. *Militum*, i. Angelorum. *Non surget*, q.d. quis est qui non ab ipso illuminetur?

Splendet, sc. comparata Deo. *Mundæ*, i. lucidæ.

In conspectu eius, i. si cum Deo conferantur.

6. *Putredo*, i. corruptibilis. *Vermis*, i. vermium esca futurus Aug. epist. 120. vermis, i. de putredine, sc. de patris mortalitate mortalis.

CAPVT XVI.

4. *Respiramentum*, id est, vim respirandi, seu animam.

5. *Gigantes*, i. dæmones, vel potentes. *Aquis*, sc. in inferno, vel tribulationibus. *Qui habitant cum eis*, Chald. exercitus eorum.

6. *Perditioni* i. morti, vel inferno, vt sit repetitio, q. d. omnia ei aperta, & subiecta.

7. *Aquilonem*, i. cœlum. *Vacuum*, i. aerem, qui non est solidus, vt possit cœlum sustentare. Chald. nihilum, sc. cœlum nullo fulcro nititur. *Super nihilum*, sc. terram nihil sustinet. Chald. super aquas, nullo eam sustentante.

9. *Vultum solij*, Hebræus, faciem solij, scilicet, id quod apparet cum cœlum aspicis, Chaldæus. caliginem solij.

10. *Lux, & tenebræ*, id est vicissitudo diei & noctis.

11. *Columnæ*, id est, firmamenta, quasi dicat, ipsa cœli machina, vel cœlestes virtutes, scilicet, Angeli. *Pauent*, scilicet, reuerentia summa iuxta illud: Tremunt potestates.

12. *Fortitudine*, id est, potentia. *Superbum*, sc. diabolum, vel mare, quasi dicat, reprimit maris impetum, 70. cetum.

13. *Obstreticante*, &c. 70. præceptō eius interfectus draco apostata. *Eductus*, scilicet, è mundo, iuxta illud: Princeps huius mundi eiicietur foras, vel è nihilo, sc. creatus.

Tortuosus, i. versutus, Hebr. fugax.

14. *Sermonis*, id est, operis.

Tonitruum, id est, vim. *Intueri*, id est, intelligere, seu comprehendere.

CAPVT XXVII.

1. *Parabolam*, id est, sermones parabolicos. Vel sententias suas.

2. *Abstulit iudicium meum*, 70. me sic iudicauit, scil. tam grauiter, Chald. abstulit regulam iudicij mei, scilicet, non iudicans iuxta morem humanarum legum.

3. *Dei*, i. à Deo datus.

4. *Meditabitur*, i. tractabit. *Mendacium*, Hebr. & Chald. dolum, 70. iniusta.

5. *Iustos*, sc. iudices. *Innocentia*, Hebr. & Chald. perfectione, seu integritate.

6. *Iustificationem*, Hebr. iustitiam.

7. *Sit* pro erit, quasi dicat, habendus est. *Vt impius*, &c. q.d. non hominem odi, sed eius impietatem, & iniquitatem.

8. *Hypocritæ*, 70. impij Chald. delatoris. *Liberet*, sc. peccato vel morte, q.d. cum morietur.

11. *Per manum Dei*, i. Deo iuuante, Chald. per prophetiam Dei. *Quæ*, sc. opera, q.d. quid agat, seu agere soleat.

12. *Nostis*, sc. vitam meam, vel q.d. sapientes videmini, vel videri vultis.

15. *Interitu*, Chald. peste. *Viduæ eius non plorabunt*, 70. viduarum eius nemo miserebitur.

16. *Comportauerit*, pro, cumulauerit.

17. *Innocens*, i. probus vir, q. d. fruentur boni eius diuitiis.

18. *Sicut tinea*, q.d. non diu duraturam vt tinea domus in exeso ligno non diu durat. *Custos*, Chald. custos pomorum.

Vmbraculum, sc. quod parum durat.

20. *Quasi aqua*, id est, abundanter, vel magno impetu.

Nocte, sc. peccati, vel insperato.

22. *Emittet*, sc. Deus mala. *Fugiet*, i. conabitur fugere sed frustra.

23. *Stringet*, scilicet, qui eius calamitatem viderit, vel audierit, Hebræus, Chaldæus, & 70. plaudet seu pulsabit, scilicet, præ admiratione, vel timore, vel irrisione.

CAPVT XXVIII.

2. *Lapis*, scilicet, lapis videtur massa illa; estque ei aliquid lapidis adiunctum, quod per ignem purgatur.

3. *Tempus*, Hebræus, & Chaldæus, finem, 70. ordinem. *Lapidem caliginis*, id est, lapides absconditos in terræ visceribus, quasi dicat, omnia videt, etiam occultissima.

4. *Diuidit*, &c. quasi dicat, crescit aliquando torrens adeo, vt peregrini transire nequeant, & socios consequi qui prius transierant, tamque longe distant, vt possint dari obliuioni.

Egentis, id est, qui transire non potest. *Inuitos*, id est, quibus interciса via ob fluuij inundationem, Hebræus, Chaldæus, & 70. multo aliter, & sensu difficili.

6. *Locus*, &c. q.d. est quidam locus, cuius lapides saphiri, Chaldæus, de Paradiso intelligit.

7. *Semitam*, scilicet, desertæ terræ, cum prius habitaretur. Chaldæus, ad arborem vitæ refert, ad quam ducentem viam ne aues quidem sciant, q. d. est ignotissima ad eam via.

8. *Institorum*, i. mercatorum.

9. *Extendit*, sc. Deus, vt frangat.

11. *Abscondita produxit*, 70. ostendit potentiam suam.

13. *Suauiter viuentium*, Chald. superborum.

14. *Abyssus*, scil. aquarum.

15. *Non dabitur*, scilicet, vt ematur, quasi dicat, nullo pretio emi potest.

16. *Non conferetur*, quasi dicat, est excellentior, quam vt conferri debeat.

Tinctis India coloribus, Heb. & 70. auro Ophir

17. *Vitrum*, sic 70. at Hebræus, crystallus, Chaldæus, speculum.

18. *Commemorabuntur*, id est, reputabuntur, seu in pretio erunt.

21. *Volucres*, i. comtemplatiuos, vel Angelos, quibus etiam Dei sapientia incomprehensibilis.

22. *Perditio*, &c. q.d. perditi homines, & peccatis mortui tantum famam audierunt.

27. *Vidit*, scilicet, ab æterno notam.

Enarrauit, id est, declarauit mundo postea.

Præparauit, sc. in creaturis discendam, hominibus proposuit, Chald. cum Angelis in principio præparauit eam.

Inuestigauit, id est, fecit inuestigari ab hominibus.

28. *Timor Domini*, 70. θεοσέβεια, Theoseuia, i. Dei cultus seu pietas.

CAPVT XXIX.

1. *Parabolam*, i. parabolicum sermonem.

3. *Lucerna*, i. fauor. *Tenebris*, i. tribulationibus, & difficultatibus.

4. *Secreto*, i. familiariter.

5. *Pueri*, i. famuli.

6. *Lauabam*, i. lauare poteram præ copia. *Petra*, scil. premens torcular, vel montes intelligit, vbi plantatæ oliuæ.

8. *Abscondebantur*, sc. præ reuerentia.

11. *Reddebat*, sc. de vitæ meæ integritate.

13. *Perituri*, scilicet, nisi à periculo liberassem. *Veniebat*, quasi dicat, me benedicebat quod se eripuissem.

14. *Diademate*, pro, velut diademate, 70. sicuti diploide. *Iudicio*, i. iustitia, repetitio est.

18. *Dicebam*, i. cogitabam fore. *Nidulo*, q. d. quietè. *Palma*, Chald. arena.

19. *Aperta*, id est, posita, seu fixa. *Ros*, scilicet, qui fertilem faciat.

20. *Arcus*, i. robur.

22. *Stillabat*, id est, fundebatur, scilicet, more pluuiæ gratæ.

23. *Pluuiam*, scil. desideratam. *Serotinum*, scil. quo maturantur fruges.

24. *Credebam*, sc. me serio ridere, sed aliquid in in eo latere: tanta erat morum grauitas. *Lux*, &c. q.d. nihil auctoritati deperibat.

CAPVT XXX.

6. *Glaream*, id est, lapidosam terram, Hebr. & Chald. petras.

8. *Parentes*, pro, comparentes, quasi dicat, sine honore, seu viles.

9. *Canticum*, q. d. componunt de me cantilenas, vt fit de miseris, vel ridiculis. *Prouerbium*, i. parabolam, seu fabulam.

10. *Conspuere*, Figura id Christi passionis.

11. *Aperuit*, scilicet, Deus. *Frenum*, vt solet equo domando.

12. *Ad dexteram*, i. prope. *Surrexerunt*, scil. me persequentes.

15. *Abstulit*, scilicet, Deus, vel positum pro abstulerunt.

Desiderium, id est, quæ optabam, vel mihi carissima.

17. *Os*, scilicet, ossa. *Comedunt*, scilicet, dolores, aut vermes.

18. *Eorum*, scilicet, dolorum, vel vermium. *Vestimentum*, id est, corpus. *Capitio*, pro, capitium, q. d. instar capitij.

Succinxerunt, scil. vndique.

20. *Ad te*, scilicet, ô Deus, *non respicis*, repetenda negatio præcedens more Scripturæ. Vide inf. cap. 31. & cap. 32.

21. *Crudelem*, id est, seuerum, q. d. videris mecum crudeliter agere.

22. *Super ventum*, i. loco editissimo.

24. *Veruntamen*, &c. totus hic versus sic habet apud 70. in editione Rom. Atque vtinam possem mihi ipse manus afferre, aut rogarem alium, & faceret mihi hoc.

Eorum, scil. viuentium, quidam legunt, meam. *Corruerint*, scil. tui.

27. *Efferbuerunt*, sc. æstu, & cruciatu.

28. *Sine furore*, id est, patienter ferens.

In turba, quasi dicat, etiam in turba hominum cogebar præ dolore clamare.

29. *Frater fui*, &c. q. d. more draconum, & struthionum lugebam, vel eram solitarius.

30. *Caumate*,

30. *Caumate*, i. ardore.
31. *Cithara*, id est, gaudium. *Organum*, 70. Psalmus.

CAPVT XXXI.

1. *Ne cogitarem*, &c. Chaldæus, ne respicerem virginem.
2. *Haberet in me*, Chald. daret mihi.
3. *Alienatio*, sc. à Deo.
5. *Si ambulaui*, pro, non ambulaui, seu, absit vt ambulauerim.
6. *Sciat*, i. faciat apparere. *Simplicitatem*, Hebr. & Chal. perfectionem.
7. *Et si*, pro, vel si sic infr. *Si secutum est oculos meos*, Hebr. si post oculos meos abiit cor meum. Chald. & 70. si cor meum secutum est oculos meos, quasi dicat, si concupiui quod vidi. *Manibus*, id est operibus.
10. *Sit*, id est, non recuso, quin sit, vel, mereor, vt sit, sic inf.
11. *Hoc*, scilicet, adulterium, vel quod me dixi non fecisse.
15. *Vnus*, pro, idem ipse.
16. *Expectare*, sc. diu, quod à me petebat.
18. *Egressa est*, q. d. iam inde à natiuitate propensus fui ad misericordiam.
19. *Pratereuntem*, Hebr. & 70. pereuntem, sc. præ figore.
20. *Latera*, quasi dicat, ipse ob latera à me veste contecta.
Calefactus est, pro, non calefactus: repetenda enim negatio præcedens.
21. *Super*, id est, contra, quasi dicat, oppressi. *Porta*, id est, iudicio, in portis enim vrbium iudicia fiebant.
23. *Eius*, pro, iudiciorum eius.
27. *Latatum*, Hebr. & Chald. seductum, sc. putans esse Deum. Itaque quidam putant legendum, lactatum, i. seductum. *Osculatus*, sc. in signum adorationis. fit etiam id hodie vulgo in signum reuerentiæ inter homines. Vide Hieron. 1. con. Ruff. & sup. 3. Reg. 19.
30. *Guttur*, id est, interiora, sc. cor. *Expeterem*, scil. ei, malum.
Maledicens, i. malum imprecans.
31. *Viri*, scil. fatigati operibus misericordiæ, quibus eos assidue exercebam.
Saturemur, quasi dicat, videamus eum mortuum, ne nos tantopere fatiget excipiendis hospitibus & iuuandis pauperibus, vel Hyperbole est, qua significatur odium maximum, & rabies, vide. Psalmum 26 Apocal. 17.
33. *Quasi homo*, i. vt solent homines.
34. *Expaui*, sc. vt à recto discederem. *Despectio*, scil. cum me despicerent.
Terruit, scilicet, vt vlciscere. *Tacui*, scil. ferens patienter. *Egressus*, scilicet, vt vlsciscerer, vel quererer.
35. *Auditorem*, scilicet, Deum causæ meæ, q. d. nolo alium iudicem quam Deum, qui me nouit. *Librum*, q. d. processum, vt vulgo dicitur.
37. *Gradus*, pro, gressus. *Offeram*, sc. cuicunque legere volenti.
38. *Clamat*, sc. quasi à me inique possessa, aut quasi non soluerim operas mercenariis. *Deflent*, id est, de me queruntur.
39. *Pecunia*, sc. soluta agricolis.
40. *Finita*, &c. quasi dicat. Atque hic fecit loquendi finem.

CAPVT XXXII.

1. *Sibi*, id est, sibiipsi, quasi dicat, quod Iob nimis obstinatè suam iustiam tueretur, 70. Ipsis, quasi dicat, quod tandem eius iustitiam agnouissent.
2. *Buzites*, i. ex progenie Buz filij Nachor. *Ram*, Chald. Abraham. *Coram Deo*, Hebr. & Chald. plusquam Deum, 70. Coram Domino.
3. *Porro*, i. præterea. *Rationabilem*, id additum ab interprete, explicandi causa. *Respondere*, scilicet, vt par erat.
8. *Spiritus*, scilicet, Dei, Chald. Spiritus prophetiæ. *Hominibus*, sc. quibus non putes.
9. *Non sunt*, scilicet, semper. *Nec senes*, Hebræus, & senes, sed intelligitur repetenda negatio præcedens.
13. *Sapientiam*, scil. qua conuinceremus eum de eo, quod sequitur.
15. *Abstuleruni*, &c. q. d. tacuerunt.
18. *Vteri*, id est, mentis.
19. *Lagunculas*, i. lagenulas. Hebr. vtres.

CAPVT XXXIII.

3. *Sententiam*, Hebræus, Chaldæus, & Complut. scientiam.
4. *Spiraculum*, id est, anima. sic dictum à Moyse, Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ Genes. 2.
7. *Miraculum*, i. mira, quæ dicam. Hebr. Chal. & 70. timor mei.
10. *Querelas*, i. occasiones querendi de me.
11. *Neruo*, Hebr. compede, seu cippo. 70. ligno. *Custodiuit*, i. obseruauit.
12. *Iustificatus*, q. d. non iustificasti causam tuam probando te immerito pati.
14. *Non repetit*, quasi dicat, quid est opus, vt repetat quod semel apertè dixit, scilicet te affligi ob peccata tua?
18. *Gladium*, sc. iræ Dei.
19. *Per dolorem*, quasi dicat, per hunc tibi apertè est locutus.
22. *Anima*, i. vita. *Mortiferis*, sc. morbis.
23. *Annuntiet*, sc. ante Deum.
24. *Dicet*, sc. Deus Angelo.
26. *Iubilatio*, q. d. ostendat ei Deus vultum lætum, non iratum. *Iustitiam suam*, Chal. secundum iustitiam suam, id est, quod meretur.
27. *Respiciet*, sc. Deus. *Dicet*, sc. qui affligitur.
28. *Liberauit*, sc. sic sentiendo, vel, q. d. Deus liberauit animam suam, i. eius.
29. *Tribus vicibus*, i. aliquoties, Chald. duabus & tribus vicibus.
Per singulos, id est, cum singulis hominibus, Hebræus, & 70. cum homine, Chaldæus, cum filio hominis.
32. *Te apparere iustum*, quasi dicat, vt te iustifices, si potes.

CAPVT XXXIV.

1. *Pronuntians*, &c. Hebræus, Chaldæus, & 70. respondens Elihu dixit.
4. *Iudicium eligamus*, q. d. disceptemus.
5. *Subuertit*, q. d. me immeritum punit.
6. *Mendacium est*, pro, erratum est. *Sagitta*, id est, afflictio.
7. *Bibit subsannationem*, &c. quasi dicat, ridet alios nimis profuse.
8. *Graditur*, &c. quasi dicat, conuersatur, seu iudicat more iniquorum, & impiorum.

9. *Cucurrerit eum eo*, executus fuerit festinanter eius mandata, coram eo.

10. *Absit*, pro, longè abest.

12. *Frustra*, i. sine causa. *Subuertet*, sc. inique iudicans.

13. *Constituit*, sc. gubernatorem, seu iudicem.

14. *Direxerit ad eum*, scil. homo ad Deum, vel Deus ad hominem vt occidat.

Trahet, sc. homo per orationem, vel Deus per potentiam.

17. *Iudicium*, i. quod iustum est.

18. *Qui dicit*, &c. sub. num sanari potest? *Apostata*, Heb. impius es. *Duces*, i. principes, seu gubernatores.

19. *Qui*, sc. Deus, q.d. quanto minus Deo dicendi sunt talia? *Cognouit*, i. approbauit.

20. *Morientur*, sc. tales. *Pertransibunt*, sc. quærentes tyrannum, vt occidant.

Manu, sc. valida q.d. facile.

22. *Vmbra mortis*, i. obscuritas, repetitio præcedentis.

23. *Enim*, pro, vero. *Vltra*, sc. postquam est consummatus.

24. *Pro eis*, sc. in ipsorum loco.

26. *In loco videntium*, i. coram multis. Chald. in loco, in quo videbunt iusti, & iustificabunt iudicium.

27. *Noluerunt*, sc. contemnentes, aut obedire nolentes.

28. *Pauperum*, sc. ab ipsis oppressorum.

29. *Contempletur eum*, i. dignetur videre, sc. à Deo contemptum, vel eum, i. Deum se occultantem quis possit cognoscere, seu reperire? *Super gentes*, sc. veniant mala à Deo puniente.

30. *Hypocritam*, i. iniquum.

31. *Ad Deum*, pro, de Deo. *Prohibebo*, sc. quin ego non loquaris.

33. *Eam*, sc. iniquitatem.

Displicuit, sc. eius iudicium q.d. num. ideo iniustus Deus, quia tibi non placet? vel num tu ideo de Deo male debes sentire, quia te puniuit.

35. *Disciplinam*, i. bonam institutionem, vel sententiam, seu prudentiam.

36. *Pater mi*, Chaldæus Pater mi, qui es in cælis.

Vsque ad finem, i. perfectè. *Desinas*, i. auferas afflictionem seu punitionem.

37. *Constringatur*, i. discutiatur, seu affligetur.

CAPVT XXXV.

1. *Igitur*, &c. Heb. Chal. & 70. & respondens Elihu dixit.

2. *Dixisti*, sc. Deo. *Vel quid tibi*, &c. q.d. quem fructum capis ex meis pœnis? peccatum pro pœna accipi, & peccare pro puniri. Not. ex his, atque locis supra & inf. apparere plura dixisse Iob, quæ sint suo loco scripta.

4. *Altior*, sc. æther, i. cælum.

5. *Clamabant*, sc. oppressi ad Deum.

12. *Dixit*, sc. iniquus, vel Iob.

Carmina, i. stellas excitantes ad Dei laudes, Heb. excubias, 70. ordinans custodias nocturnas, Chald. cuius conspectum Angeli excelsi ordinant in nocte.

13. *Super*, i. plusquam.

Ibi, i. tum. *Clamabunt*, sc. ad Deum oppressi ab impij.

Frustra, i. sine causa, q.d. audit quidem omnia, non exaudit indignos, 70. indecentia videbit Dominus, Chald. iniquitatem non audiens, sc. iniquum clamantem.

14. *Dixeris*, sc. corde, i. putaueris.

Iudicare, i. discute conscientiam, & condemna peccata tua.

14. *Furorem*, sc. quantum merentur peccata.

CAPVT XXXVI.

3. A *Principio*, Hebr. & Chald. à longè, id est, longius.

Operatorem, i. factorem.

7. *In perpetuum*, i. longo tempore, vel q.d. semper ipse est qui collocat.

Eriguntur, sc. dignitate.

8. *Catenis*, sc. impij, vt Chal. addit. *Paupertatis*, Heb. & Chal. afflictionis.

9. *Violenti fuerunt*, ideoque à Deo puniti.

10. *Reuelabit aurem eorum*, i. docebit eos.

11. *Gloria*, Heb. Chal. & 70. delectationibus.

13. *Simulatores & callidi*, Hebr. & 70. Hypocritæ corde, Chald. superbi corde.

Clamabunt, sc. ad Deum, Chald. deprecabuntur miserationem eius.

14. *Tempestate*, i. calamitate, Hebr. & 70. adolescentia, i. stultitia iuuenili, Chald. infantia, i. puerili sensu.

Et vita, pro, quia vita. *Inter effœminatos*, i. scortatores, 70. vulnerata ab Angelis.

15. *Eripiet*, sc. Deus. *Reuelabit*, &c. q. d. docebit, cur sic, tractet, & consolabitur.

16. *Latissime*, Chald. dilatabit te. *Fundamentum*, q.d. sub quo est magna profunditas.

Requies autem mensæ tuæ. Chal. in requie autem mensa tua. *Pinguedine*, id est, abundantia, seu lautis cibis.

17. *Causa*, pro, quod si autem causa. *Iudicium*, sc. iustum. *Recipies*, sc. à Deo.

19. *Magnitudinem*, i. potentiam. *Tribulatione*, i. oppressione aliorum. *Robustos*, sc. tuos, quos potes prohibere ab oppressionibus.

20. *Ne protrahas*, &c. q.d. ne in longam noctem detineas eos qui te conueniunt, vt possint ad sua redire negotia. *Pro eis*, i. pro se, sc. rebus suis.

22. *In legislatoribus*, Heb. docés, Chal. docens recta.

24. *Viri*, sc. sancti, Chal. viri iusti.

26. *Inæstimabilis*, 70. infinitus.

27. *Aufert*, i. in altum tollit, sc. per vapores.

30. *Cardines*, i. extrema, Heb. Chal. & 70. radices, q.d. totum mare vsque ad extremitates, seu fundamenta.

Operiet, sc. radiis lucis, quibus vapores eleuantur.

31. *Iudicat*, i. gubernat.

32. *In manibus*, i. apud se. *Rursus adueniat*, Chald. descendat propter orantem.

33. *Sit*, sc. si velit.

CAPVT XXXVII.

1. S *Vper hoc*, sc. quod iam dicam.

2. *Audite*, 70. Audi, Heb. & Chal. audite. *Vocis*, i. tonitrui, vel minarum. *Ore*, i. præcepto, seu voluntate.

4. *Eum*, pro, id, sc. lumen fulguris. *Sonitus*, sc. tonitrui. *Inuestigabitur*, i. intelligetur perfectè quomodo facta.

6. *Fortitudinis suæ*, i. vehementi.

7. *Manu*, i. conspectu, q.d. aperte. *Signat*, i. ostendit, seu significat. *Opera sua*, 70. suam infinitatem.

Interioribus, i. occultis locis. *Arcturo*, sc. Aquilonari vento.

21. *Lumen suum*, Chald. pluuiam suam, sc. pluuia est velut lumen terræ ariditati: quidam referunt ad aëris serenitatem quæ post pluuiam sequitur, alij, ad fulgura.

13. *Sua*,

13. *Sua*, i. à se facta. *Misericordiæ*, i. cui vult benefacere.

15. *Lucem*, sc. per fulgura.

16. *Scientias*, sc. Dei.

18. *Ære fusi*, Heb. speculum fusum, i. extensum, vel durum & firmum, vt solent fusilia, Chald. speculum fusile, sc. firmi, & perspicui.

20. *Quis narrabit*, &c. q. d. nunquid opus Deo est aliquo, qui ei narret? *Deuorabitur*, i. opprimetur rerum diuinarum magnitudine, si de eis velit loqui.

21. *Vident*, sc. homines, q. d. accidit interdum Solem nubibus impediri, ne videatur, rursumque his per ventum dispersis, apparere.

22. *Aurum*, i. serenitas auro similis splendore, quidam ad aurum referunt, quod ad Septentrionem aiunt prouenire abundanter. *Formidolosa*, i. plena timoris, & reuerentiæ, sc. dum talia eius opera contemplamur.

24. *Contemplari*, i. scrutari, Heb. Chal. & apud 70. multo aliter habet locus hic.

CAPVT XXXVIII.

1. *Respondens*, i. allocutus. *Turbine*, alij, caligine.

2. *Iste*, sc. Elihu, q. d. quis de meis iudiciis audeat sententiam ferre, cum sit imperitus?

3. *Accinge*, &c. q. d. para te, sc. ô Iob. *Vir*, sc. fortis.

5. *Lineam*, i. funem, Chal. perpendiculum.

6. *Demisit*, sc. in fundamentum.

7. *Matutina*, i. quæ mane oriri solent. *Filij Dei*, Chald. turmæ Angelorum, 70. quando facta sunt astra, laudauerunt me voce magna omnes Angeli mei.

8. *Ostiis*, i. velut ostiis. *Erumpebat*, 70. fluctuabat. *Quasi de vulua*, q. d. in ortu suo, i. dum crearetur.

9. *Vestimentum*, pro, velut vestimentum, q. d. cum tegerem nubibus.

10. *Vectem*, pro, velut vectem, 70. claustra, Chal. littora, quasi pessulos.

12. *Diluculo*, sc. vt oriretur.

13. *Concutiens*, sc. vt soleo terræmotu. *Excussisti*. sc. vt soleo interimendo.

14. *Restituetur*, sc. terræ post terræmotum. *Lutum signaculum*, pro, luti sigillum, scil. corruptum solet restitui,

Stabit, sc, suo loco immota.

16. *Nouissimis*, i. extremis.

17. *Portæ mortis*, sc. ingressus inferni, *Ostia tenebrosa vidisti*, Chal. introitus vmbræ mortis gehennæ conspicies? 70. Ianitores inferni te videntes stupuerunt.

19. *Habitet*, q. d. quam late pateat.

20. *Terminos suos*, i. locum suum. *Domus*, i. loci, seu habitaculi, repetitio præcedentis.

23. *Hostis*, sc. perdendi, Chal. tribulationis in gehenna, Heb. angustiæ.

24. *Lux*, sc. fulguris.

Æstus, sc. eius flamma, Heb. & Chal. Orientalis ventus 70. Auster.

25. *Quis*, sc. nisi ego.

29. *Gelu*, Heb. pruinam.

30. *Abyssi*, i. aquæ.

31. *Pleiadas*, sc. Vergilias, quæ vere oriuntur. *Gyrum Arcturi*, i. stellas, quæ circa polum Arcticum.

34. *In nebula*, pro, ad nebulam, i. nubem, scil. vt pluat præcipiens. *Operiet te*, 70. obediet tibi.

36. *Gallo*, per gallum intellige etiam reliqua animantia. *Intelligentiam*, i. sensum.

37. *Concentum*, i. ordinatissimum cursum. *Dormire*, i. cessare.

38. *Compingebantur*, sub. vbi eras? vel possisne explicare quomodo id factum?

39. *Leænæ*, datiuus est, *Animam*, id est, appetitum.

41. *Vagantes*, sc. à parentibus nido electi.

Quis, sc. nisi ego.

CAPVT XXXIX.

1. *Ibicum*, i. caprarum syluestrium.

3. *Incuruantur*, sc. præ dolore partus. *Fœtum*, sc. edendum.

6. *Tabernacula*, i. cubilia. *Salsuginis*, i. arida, seu sterili.

7. *Exactoris*, i. volentis capere.

9. *Rhinoceros*, 70. Monoceros. μονόκερως, i. vnicornis.

10. *Post te*, i. te sequendo.

13. *Herodij*, Chal. & 70. Ciconiæ.

14. *Derelinquit*, i. ex obliuione.

16. *Duratur*, i. dure tractat, sc. desertis ouis. Ideo Thr. 4. crudelis vocatur. *Frustra*, sc. quia deserit oua. *Cogente*, sc. relicta curare (non enim cogitat pericula, ideo non timet ouis) vel deserere: nec enim id facit timore vllo, sed stupiditate.

17. *Intelligentiam*, scil. seruandi oua, quæ tamen Deus per suam prouidentiam seruat.

20. *Quasi locustas*, q. d. num ei potes dare vires saltandi? *Terror*, q. d. hinnitu homines, velut gloriabundus, terret.

24. *Sorbet*, i. velut sorbiturus excitat, sc. halitu. *Reputat*, i. curat, q. d. contemnit. *Tubæ*, sc. hostium, vel à bello reuocantis.

25. *Vah*, Heb Heah. 70. euge.

26. *Plumescit*, Heb. alas mouet. *Expandens*, sc. ad volatum.

32. *Conquiescit*, sc. quasi causam vicerit. *Respondere*, sc. ad obiecta, q. d. non potuit se defendere contra Deum.

34. *Leuiter locutus sum*, Hebr. contemptibilis sum. Chal. vilis factus sum, 70. nihil sum.

33. *Vnum & alterum*, i. pauca quædam.

CAPVT XL.

3. *Ritum facies*, i. dices iniquum.

4. *Etsi*, pro, nunquid. *Brachium*, i. vires.

6. *Disperge*, pro, perde, seu contere.

8. *Foueam*, i. sepulcrum, q. d. interfice.

9. *Quod saluare*, &c. q. d. te esse valde potentem.

10. *Behemoth*, i. elephas, vel Rhinoceros, quam Indi vocant Bada. Figurate vero dæmon intelligitur.

Tecum, i. vt te, vel apud te.

11. *Lumbis, & vmbilico*, q. d. in illo fortes sunt etiam eæ corporis partes, quæ in cæteris animantibus debiles, Hier. ep. 22. ait, honeste hic viri, & mulieris genitalia mutatis nominibus significata, omnemque diaboli virtutem contra viros in lumbis esse, contra fœminas vero in vmbilico.

12. *Caudam*, forte & hic honestè significatur genitale membrum. *Quasi cedrum*, i. fortiter. *Perplexi*, q. d. miro artificio formati, mystice artes miræ intelliguntur, quibus diabolus homines libidine implicat, vt difficillimè extricentur.

14. *Principium*, q. d. præcipuum animalium à Deo factorum quod attinet ad fortitudinem, & prudentiam. Mira quidem narrantur de Elephantis intelligentia, vt tantum non rationalis esse videatur, mysticè diabolus inter primas creaturas, sc. Angelos à Deo factus. *Applicabit gladium eius*, i. suum, q. d. Deus potest facile interimere; alioqui nemo audeat aggredi: quod maximè de diabolo verum

est, 70.vt eluderetur ab Angelis eius, quod planè in diabolum quadrat.

15.*Ibi*,i.prope eum, sc.nihil timentes ob assuetudinem.

16. *Sub vmbra*,&c.Quidam duos hos versus interrogatiuè legunt. q.d. vel grandes arbores ipsum tegere nequeant: tantum abest, vt sub calamis, i. arundinibus, aut salicibus latere possit, aut luto,vt cætera animalia.

Locis humentibus,Heb.& Chal.cœno.

17. *Vmbræ*, i.arbores vmbriferæ. *Vmbram eius*, pro,eum,q.d.non sufficient, vt sit hyperbole,vt in seq. versu, quamquam non video, cur non possit vterque versus legi affirmatiuè, sc.cubare solet locis humidis prope arundines, & salices,diabolus quidem in delitiis per hæc significatis.

19. *In oculis eius*,&c.q.d.videtur sibi posse sistere bibendo fluuij cursum,vt qui hamo pisces detinent: adeoque interdum nares mergit, vt sudibus fluuij lædantur,*Eius*,pro suas.

20.*Leuiathan*,i.balenam.

Circulum,i.hamum, seu vncum. *Armilla*,Heb. spina,Chal.tribulo.

22.*Preces*,sc.ne illum lædas.

24. *Ancillis*,i. ad ludum & recreationem ancillarum.70.tanquam passerem puero, Heb.& Chald. puellis.

25. *Amici*, i.socij in piscatione, seu mercatura, q.d.non poterunt capere,vt ipsum concidant,& diuidant.

26.*Gurgustium*,i.fiscellam.

27.*Pones*,&c.q.d.si aggrediaris, vt capias, ita te lædet, vt perpetuo recorderis tam temerarij prælij nec vltra simile quid aggrediaris. *Loqui*, additum id ab Interprete.

28. *Eius*, scilicet,qui illum velit capere.

Præcipitabitur,i.perdetur, vel se in fugam festinus proripiet.

CAPVT XLI.

1. EVm, sc. hominem, q.d. non crudeliter agam cum aliquo,vel Behemoth,aut Leuiathan, q d.non est mihi opus ad illum superandum magno conatu vti, vt solent sæui Chald. non est crudelis, qui suscitet eum, i. nemo tam ferox, qui eum audeat prouocare.

3.*Parcam*,sc.si velim perdere.*Verbis potentibus*, i.ob verba minacia,vel eloquentia.

4. *Quis*,redit ad id,quod cœpit cap. præcedenti de Behemoth,seu Leuiathan.

Reuelabit, &c. q.d.quis ei audeat pellem detrahere.

Intrabit,q.d.quis ei frænum iniiciet?

9. *Palpebræ*, *diluculi*,i. splendentes. 70. species Luciferi.

10.*Lampades*,q.d. videtur flammas euomere.

13.*Egestas*,sc.pernicies eorum, in quos incurrit.Chal.dolor,70.perditio.

14.*Mittet*,pro,si mittantur.*Ferentur*,sc.membra eius.q.d.non mouebitur loco.

16.*Sublatus*,sc.in altum se erigens.

Angeli, Chald.fortes,quasi dicat,fortissimi quique, 70.feræ. *Purgabuntur*, sc.soluta aluo præ timore.

17.*Subsistere*,q.d.frangetur. *Hasta*,sc.quicquam ei nocebit.

18. *Reputabit*, i.æstimabit, quasi dicat, contemnet.

21. *Radij solis*,q.d.faciet obscuritatem reuolutis fluctibus.

Sternet, &c.q.d.nihili faciet hominum diuitias, & potentiam,ita est terribilis.

22. *Feruere faciet*, sc.motu suo, vel dum aquam euomit.

23. *Post eum*,i.vbi transierit. *Lucebit*,id est, albescet.

Æstimabit,sc.qui viderit. *Abyssum*, i.mare. *Senescentem*,i.canescentem,sc.alba apparebit aqua.

24.*Super terra*, sc.in mari dominatur nulli belluæ parens.

Vt nullum timeret, 70. vt illudatur ab Angelis meis, sc. dæmon, de quo etiam superiora intelligenda.

25. *Videt*, i.despicit.*Vniuersos filios superbiæ*,i. belluas marinas, quamuis ingentes. Chald. omnes filios montium, 70 omnia quæ in aquis. Videtur quidem de diabolo intelligendum superborum Rege.

CAPVT XLII.

3. ISte qui,pro,qui. Celat. 70. celat à te,q.d.qui se putat posse abscondere tibi sua consilia.*Absque scientia*,i.imperitè,seu stultè.

5. *Auditu*, &c. q. d.te antea tantum auditione noueram,nunc vero te docente.*Oculus*,i.mens.*Videt*,i.perfectius cognoscit.

6.*Ago pœnitentiam*,&c. 70.reputaui me ipsum terram & cinerem.

8.*Offerte*,70.faciet,i.offeret,sc. Iob. *Faciem eius suscipiam*,i.exaudiam eum. *Recta sicut seruus meus*, 70.verum contra seruum meum.

9.*Suscepit Dominus faciem Iob*.70.soluit eis peccatum propter Iob.

10.*Conuersus*,sc.vt illis parceret,& Iob liberaret calamitate,70.dimisit illis peccatum.Chal.conuertit captiuitatem Iob.

11. *Mouerunt super eum caput*,70.mirati sunt.

Ouem,70.agnam. *Inaurem*,sc.quatuor drachmarum,vt aiunt 70.

14.*Diem*,sc.ob pulchritudinem, Heb. *Temimah*, i.diurnam.*Cassiam*, q.d.pretiosam vt cassiam. *Cornustibij*, q.d.elegantem. Stibio enim asseruato in cornu se fœminæ solebant ornare, seu fucare oculos,70.cornu Amaltheæ,q.d.copiosam,seu diuitem.

PSALMI.

Auctor Dauid omnium, etsi quidam auctores faciunt aliquorum eos, quorum nominibus inscribuntur.

Dicuntur ab Esdra collecti, & hoc ordine dispositi.

Græc. Ψαλτήριον, *Psalterium, id est, instrumentum musicum, sed hic videtur significare congeriem, seu librum Psalmorum. Heb. Sepher Theilim, i. Liber laudum. Not. hic nos loco Heb. lectionis citare Hier. i. eius versionem. Interdum tamen Hebraica citamus.*

PSALMVS I.

Descriptio Pij & Impij.

1. ABIIT, i.ambulauit, possent & præterita hæc per præsentia verti, sc.abit,stat,sedet.

Consilio,q.d. qui non est secutus consilia. *Via*, i.instituto,seu moribus. *Stetit*,i.moratus est.

Cathedra,i.consessu Chal.societate. *Pestilentiæ* i.contagiosæ doctrinæ.Chal.& Hier.derisorum. *Sedit*, sic Psalm.25.Non sedi cum consilio vanitatis, &c. Not.significari hic gradus,quibus ad summam impietatem peruenitur,sc.eundo, stando,sedendo, &c. alioqui dicendum erat: Nec sedit, nec stetit, nec abiit.

2. *Voluntas*,i.affectus,delectatio. *Die ac nocte*, i. semper.

3. *Lignum*,i.arbor. *Eius*,sc.ligni. *Non defluet*,est id oliuæ & palmæ.

4. *Non sic*,sc.erunt.

5. *Ideo*,sc.quia dissimiles vita,& meritis. *Resurgent*, i. consistent,q. d. non se poterunt defendere. Heb.stabunt.

Iudicio,sc.extremo,vel iunge cum iustorum.

Neque peccatores, Hebr.& peccatores,sed repetenda negatio præcedens. *Concilio*, i. cœtu.Chald. societate.

6. *Nouit*,i.approbat. *Viam*, i. studia, vitæ institutum.

Peribit, i. damnabitur à Deo, seu ad nihilum redigetur.

II. *De consilio Iudæorum, & Gentium contra Christum.*

1. FREMUERUNT,i.tumultuatæ sunt. *Gentes*,i.nationes exteræ,sc.Romani. *Populi*,sc.Iudæi.

2. *Astiterunt*,sc.consilij captandi causa. *Reges*,sc. Herodes,& Pilatus. *Principes*,sc.Annas,&Caiphas. *In vnum*,i.simul.

3. *Dirumpamus*, Hier.epist. 127.putat id dici ex persona Domini. Alij ex persona impiorum accipiunt.

Vincula,i.leges,quibus subditi velut ligantur.

Eorum, i. Domini, & Christi eius. *Iugum*, q.d. pareamus.Hier.laqueos,Chal.funes.

4. *Irridebit*,i.ridendo exponet. *Subsannabit*, repetitio præcedentis.

5. *Tunc*,sc.cum irridebit. *In ira*,i.iratus. *In furore*,repetitio.

6. *Ego*,vox Dauid, & Christi. *Sion*,i. Ecclesiam cuius figura Sion.

Montem, sc.excellentia, & firmitate.

Præceptum,pro,præcepta,sc.Euangelica.

7. *Genui te*, sc.ex virgine, vel ab æterno,vel in resurrectione. Vide Act.13.& Col.1.

8. *Postula*,q.d.si postules. *Terminos*, pro,vsque ad terminos.

9. *Ferrea*,i.inflexibili ad iniustitiam. *Confringes*, q.d.poteris conterere,sc.non obedientes.

10. *Intelligite*,i.sapite,seu resipiscite.

11. *Exultate ei*,Chal.orate.

12. *Apprehendite*, sc.summo studio, & firmiter. id.enim significat verbum Græcum ἅπτεσθε. *Disciplinam*,alij vertunt,osculamini filium. Hier.adorate pure.

Nequando,Hier.ne forte. *Pereatis de via*, Chal. amittatis viam.

Iusta,i.recta,quanquam non est Heb. nec Chal.

13. *In breui*, i.cito. Hier. post paulum. *Eo*, scil. Christo.

III. *De Christi Passione & Resurrectione.*

1. PSALMUS,i.canticum. *A facie*,i.metu, seu propter.

2. *Quid*,Hier.quare,Chal.quam.

3. *Animæ meæ*,pro,de anima mea,i.de me.sic Genes.20.Heb.dices mihi(pro de me)quod frater tuus sim.

Non est salus, &c. q. d. non liberabitur à Deo. *Eius*.Hic Heb.additur Selah,i.eleuatio,sc.hic cantores vocem intendebant ad exprimendam rei indignitatem,seu calamitatem,q.d.ô grauem calamitatem! 70.διάψαλμα,i.psallendi interuallum.Hier. vertit,semper, q.d.rem esse perpetuo cogitandam, aut duraturam,aut quæ semper fiat.Varie enim pro loco & re intelligendum.Idque vel affirmando, vel optando,ponitur hæc vox solum in Psalmis, & in Cantico Habac.

4. *Tu autem*, q.d. cum tamen tu sis. *Susceptor*,i. protector. *Gloria*, sc. de cuius protectione glorier.

Exaltans,q.d.mœstum lætificans, seu humiliatum exaltans.

5. *Clamaui*,Hier.clamabo, sc.opem implorans, Chal.orabo.

Exaudiuit, Hier.exaudiet. *Monte*, sc.Sion,vel, cælo. *Suo*,& hic additur Heb.Selah, q.d.ô rem Deo acceptam,ipsum cum fiducia inuocare?

6. *Dormiui*,sc.in cruce.præterita pro futuris,Heb. accubui.

Soporatus sum,Heb.dormiui. *Exurrexi*, sc.tertia die Hier.euigilaui.

Suscepit,70.suscipiet, Hier.sustentabit. *Exurge*, q.d.Age vero.

8. *Percussisti*,i.percutere soles.

9. *Domini*,pro,à Domino. *Benedictio*,i.fauor.

Tua,

Tua, & hic additur Selah, quasi dicat, ô Dei bonitatem!

IV. *De Dauid, & Christi persecutionibus.*

1. *IN finem*, sc. Christum, vel q.d. perpetuo, sc. canendus. Aquil. & Terd. *νικοποιῷ*, i. victori, seu, victoriæ effectori. atque itidem in omnibus Psalmis, vbi 70. *εἰς τὸ τέλος*, i. in finem, Heb. victori, sc. præfecto cantorum commissus decantandus. *In carminibus*, 70. in hymnis. Hiero. in Canticis, Hebr. in Neginoth, i. in instrumento quodam musico, scil. cantandus. Atque id Not. ad omnes eiusmodi titulos, qui sæpe occurrunt.

2. *Iustitiæ meæ*, sc. auctor, testis, & remunerator. *Dilatasti mihi*, sc. cor, 70. dilatasti me, i. in latitudinem eduxisti, è loco angusto.

Miserere, sc. etiam nunc, vel est oratio, qua se dixit inuocasse.

3. *Filij hominum*, i. homines. *Vsquequo*, sc. eritis.

Graui, i. crasso, vel obstinato.

Mendacium, i. ea quæ mentiuntur felicitatem, vel conatus, qui spem fallent.

4. *Et scitote*, pro, scitote vero. *Mirificauit*, i. fecit clarum, & mirabilem. *Sanctum*, i. sibi dedicatum, sc. me.

5. *Irascimini*, Chal. contremiscite. *Et nolite peccare*, q.d. si contingat irasci. at fiat sine peccato, vel irascimini vobis ob peccata præterita, & desinite peccare, vel, ne amplius in me peccetis.

Quæ dicitis, &c. q.d. eorum, quæ male cogitastis, pœniteat vos, cum soli estis in cubiculis. Chald. orate in corde vestro, & super cubile vestrum.

Compungimini. Chald. mementote diei mortis. Hiero. tacete, & hic Heb. additur Selah.

6. *Sacrificate*, &c. Chal. domate concupiscentias vestras, & reputabitur vobis sicut sacrificium iustitiæ.

Iustitiæ, q.d. offerte sacrificia operum bonorum; vel cum iustitia, & sanctitate. *Sperate*. Hier. confidite.

Bona, q.d. vtinam aliquis nobis præstet diuitias, vel, quomodo cognoscemus vera bona?

7. *Signatum*, &c. q.d. cum tamen veræ diuitiæ sint lumen tuum, seu gratia, vel, tuum nobis lumen ostendit, quæ sint vera bona. Hiero. leua super nos lumen vultus tui, q.d. lucido seu hilari vultu nos aspice, sc. solet quis amorem hilari vultu ostendere, toruo, iram. *Dedisti*, pro, soles dare, sc. eo lumine.

8. *A fructu*, pro, fructu. *Multiplicati*, i. locupletati, sc. terreni homines.

9. *In pace*, q.d. ego vero in pace. *In idipsum*, i. simul, seu pariter.

10. *Singulariter*, i. singulari ratione. Hier. specialiter. *Spe*, Chal. securitate.

Constituisti. Hiero. habitare fecisti, Chal. sedere facies.

V. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. *PRo ea*, sc. Ecclesia. *Hæreditatem*, sc. vitæ æternæ, Heb. & Chal. multo aliter. sed non omnia putauimus persequenda.

2. *Clamorem*, Chald. desiderium. Hieron. rugitum.

3. *Intende*, pro, attende.

4. *Ad te orabo*. Hier. te deprecor. *Mane*, i. tempestiuè. Potest autem coniungi cum, orabo, vel cum exaudies.

5. *Astabo*, i. astare soleo.

Videbo, i. contemplabor.

Quoniam, pro, quod. *Non Deus*, &c. q.d. non tibi placere peccatum.

6. *Malignus*, Chal. malus.

Permanebunt, Hier. stabunt, i. consistent seu locum habebunt.

7. *Mendacium*, sc. pernicioſum, vel q.d. iniqua meditantes, solet enim scriptura iniquitatem vocare mendacium, & meditationum locutionem. *Sanguinem*, i. sanguinarium.

8. *In multitudine*, quasi dicat, fretus multitudine.

Domum tuam, i. atrium templi. *Ad*, i. prope, seu versus.

Timore tuo, q.d. religiosè, & reuerenter.

9. *In iustitia*. i. secundum normam iustitiæ. *Inimicos*, scil. qui mihi insidiantur, ne possint nocere.

Dirige, q.d. duc me recta, vel fac, vt tibi placeat mea viuendi ratio.

Tuo, Heb. & Chald. meo, i. coram me. *Meam*, Heb. & Chald. tuam, i. qua itur ad te. Hier. 3. cont. Pela. q.d. fac, vt quod tibi rectum est, etiam mihi rectum videatur.

10. *Eorum*, sc. inimicorum meorum. *Veritas*, sc. rectitudo iustitiæ, Chald. & Hier. rectum. *Vanum*, i. vacuum virtute.

11. *Sepulcrum*, q.d. fœtens vitiis, vel ad mortem animæ pelliciens malis persuasionibus.

Iudica, i. damna, seu puni, vt merentur, August. prophetia est, non maledictio.

Cogitationibus, i. consiliis, q.d. fac irrita sint eorum consilia. *Secundum*, i. propter, vel prout meretur.

Expelle, Chal. fac impingere.

Irritauerunt, Hier. prouocauerunt, sc. ad iram.

12. *Et*, pro, contra vero.

Exultabunt, Chald. & Hier. laudabunt. *Gloriabuntur*, Chald. & Hier. lætabuntur.

Nomen tuum, i. te.

13. *Benedices*. i. benefacies.

Vt scuto, &c. quasi dicat tua beneuolentia velut scuto.

Coronasti nos, Chal. & Hier. coronabis eum, i. iustum cinges, & munies.

VI. *Oratio Pœnitentis.*

1. *IN finem*, vide Psal. 4. *Pro octaua*, sc. mundi ætate, Heb. super octauam, i. octauum sonum in musica, vel instrumentum musicum octo chordarum. vide 1. Par. 15.

2. *Furore*, i. ira. *Arguas*, i. castiges, *ira*. repetitio. August. eadem res per iram, & furorem significatur.

Corripias, i. punias.

3. *Miserere*, pro, sed miserere.

Ossa, i. vires.

4. *Sed tu*, Heb. Chal. & 70. & tu.

Vsquequo, sc. cessas opem ferre. Aug. differt medicus, vt morbi difficultatem cognoscat ægrotus, & sanitatem postea cautius custodiat. quod enim facilè sanatur, non multum cauetur, Chal. Vsquequo refrigerium mihi?

5. *Conuertere*, sc. ad solitam clementiam.

6. *In morte*, &c. Simile illud, non mortui laudabunt te Domine, &c.

Inferno, i loco damnatorum, q.d. restitue me sanitati, vt te laudem, vel, sana animam, vt te in cælo laudem. Nam id in inferno damnati non possunt. vide Isa. 38.

Confitebitur tibi, i. laudabit te.

7. *In gemitu*, i. gemens, Chal. suspirio.

8. *Turbatus*

8. *Turbatus est*, Chal. & Hier. caligauit.

A furore, Chal. præ indignatione, Hier. præ amaritudine.

Inueteraui, i. consenui, Hier. consumptus sum.

9. *Discedite*, q.d. nolo posthac vestrum consortium.

10. *Suscepit*, i. admisit repetitio præcedentis, quod in scriptura frequens, & in psalmis frequentissimum.

11. *Erubescant*, sc. de peccatis. *Conuertantur*, sc. in fugam, vel à peccatis per pœnitentiam.

VII. *Oratio in tribulatione.*

1. *Verbis*, i. factis, seu negotio. *Chusi*, Heb. Chus, i. Æthiopis. Saulem intelligit ob atros mores, Chal. Saulis filij Cus.

Filij Iemini, Chald. qui erat de tribu Beniamin. Vide 1. Reg. 9.

3. *Rapiat*, pro, rapiant, sc. persequentes me. *Redimat*, i. eripiat.

4. *Istud*, sc. quod mihi imponunt. *Manib.* i. operibus, sc. vt iactant.

5. *Retribuentibus*, pro, dantibus, id est, facientibus.

Decidam, i. succumbam. *Ab inimicis*, sc. victus.

Inanis, sc. frustratus spe mea.

6. *Animam meam*, i. me. *Vitam meam*, pro viuum me, q.d. vitam mihi eripiat. *Gloriam*, i. existimationem, seu honorem.

In puluerem deducat, q.d. prorsus extinguat. repetitio.

7. *In ira*, i. iratus. *Exaltare*, sc. vt victor. *Finibus*, i. locis. *In præcepto*, i. iuxta præceptum, sc. de puniendo iniquos. *Mandasti*, sc. iudicibus.

8. *Circundabit te*, q.d. circa templum laudabit iustitiam tuam. *Propter hanc*, pro, propter hoc, i. ad ostendendam iustitiam. *In altum regredere*, q.d. conscende Tribunal, vel ostende Maiestatem tuam Aug. in cælum ascende.

9. *Dominus iudicat*, &c. q.d fac appareat, te esse omnium iudicem. *Super me*, i. quæ est in me.

10. *Consumetur*, i. desinet, seu cessabit, Chald. destruatur. *Diriges iustum*, Hier. confirmetur iustus, Chal. confirmentur iusti. *Corda, & renes*, i. cogitationes, & delectationes, secundum August. fortè significantur intima quæque.

Iustum, 70. iuste, Chald. & Hier. iustus, scil. Deus.

12. *Nunquid irascitur*, &c. q.d. non semper irascitur, sed dat locum pœnitentiæ. quamquam Heb. Chal. & Hier. affirmatiuè accipiunt, sc. quod Deus irascatur, sc. contra impios.

13. *Vibrabit*, Hier. acuet, Chal. acuit.

14. *Vasa mortis*, i. tela mortifera.

Ardentibus, sc. flammis plenas, vel, q.d. contra ardenter persequentes iustos. Hier. ad comburendum, Chal. in persecutores iustorum.

Effecit, i. aptauit, seu parauit.

15. *Parturit*, 70. parturiit, sc. iniquos cupiens nocere.

Dolorem, i. afflictionem, q.d. nihil aliud cogitat, quam nocere. vel dolor dicitur ipsum peccatum, quod id dolor sequatur. *Iniquitatem*, Chal. & Hier. mendacium.

16. *Incidit*, 70. incidet.

17. *Conuertetur*, i. recidet. *Dolor*, sc. quem aliis parabat.

18. *Confitebor Domino*, i. Dominum laudabo.

Secundum iustitiam, i. pro iustitia.

Psallam nomini, pro, canam, seu celebrabo nomen, Hier. cantabo nomini, Chald. laudabo nomen.

Not. In scriptura nomen Dei, pro ipso Deo accipi.

VIII. *De Dei operibus, & beneficiis.*

1. *Pro torcularibus*, Hebr. super Ghittith, Chald. ad canendum super citharam.

3. *Nomen tuum*, i. fama nominis tui, vel q.d. valde mirabilis apparet potentia tua iis qui terræ molem considerant.

Eleuata est, q.d. superat omnia.

3. *Laudem*, sc. tui nominis, q.d. etiam infantium mentes ad tui laudem excitasti. Not. Christum citasse hunc locum Matth. 21. iuxta 70. editionem, cum Heb. legatur, fundasti robur.

Inimicos, sc. confundendos. impletum id præcipuè, cum Christo ingresso Ierusalem etiam pueri acclamarunt, Osanna. *Destruas*, i. cessare facias.

Vltorem, i. vlcisci volentem, & lædere, sc. Iudæos Christum persequentes.

4. *Quoniam videbo*, q.d. cum considero. *Digitorum*, pro, manuum.

Fundasti, i. collocasti, seu firmasti, sc. in cælo.

5. *Quid est*, &c. sc. hoc dixi apud me exclamans.

Quod memor, &c. q.d. quod eius rationem habeas, tantique facias?

Filius hominis, i. homo. repetitio.

Visitas, i. inuisis, seu faues.

6. *Paulo minus*, 70. βραχύτι, i. modicum quid, q.d. paulo inferiorem Angelis feci sti. *Coronasti*, i. velut corona ornasti, seu cinxisti.

7 *Constituisti*, i. præfecisti.

8. *Pecora campi*, i. bestias agrestes, seu feras.

IX. *Gratiarum actio.*

1. *Pro occultis*, sc. iudiciis, Chald. & Hier. super mortem.

Filij, sc. Dei, Hebr. Labben. vbi quidam intelligunt, Nabal. versis literis.

2. *Confitebor tibi*, i. laudabo te. *In toto*, pro, ex toto. *Narrabo*, i. celebrabo.

3. *In te*, i. de te, seu propter te, sc. quod talem habeam adiutorem.

Psallam, Hier. canam, Chal. laudabo.

Nomini tuo, i. te, seu famam tuam.

4. *In conuertendo*, &c. q.d. cum expuleris, seu in fugam verteris.

Infirmabuntur, & peribunt, Hier. & corruerint, & perierint, scil. inimici mei. *A facie tua*, i. coram te.

4. *Quoniam fecisti*, &c. q.d. suscepisti causæ meæ patrocinium. *Sedisti*, sc. ad iudicandum. *Iustitiam*, i. iustè.

6. *Increpasti*, i. castigasti. *Nomen*, i. nominis memoriam.

Et in seculum, &c. explicatio præcedentis, q.d. in omnia secula.

7. *Inimici*, i. diaboli Aug. *Frameæ*, i. gladij. *In finem*, i. in perpetuum. *Cum sonitu*, i. strepitu, quo solebant tumultuari Hier. cum ipsis.

8. *In iudicio*, i. ad iudicandum.

10. *In opportunitatibus*, i. cum opus est auxilio.

11. *Et sperent*, pro sperent itaque. *Nomen tuum*, i. te. *Dereliquisti*, pro, derelinques, i. derelinquere soles.

12. *Psallite*, Hiero. cantate. *Sion*, sc. ibi erat Arca.

Studia, i. opera, seu consilia, Chal. opera, Hier. cogitationes.

13. *Requirens*, sc. vt vindicaret. *Eorum*, sc. pauperum, Chal. iustorum suorum.

Non

Non est oblitus,i.non neglexit. *Pauperum*,i.afflictorum,Chal.humilium.

14. *Humilitatem*,i. afflictionem. *De inimicis*, i. quam patior ab inimicis meis.

15. *Qui exaltas*,i.soles liberare,Chal.attolle. *Portis mortis*,i.periculis summis,& morti vicinis,Aug. prauis cupiditatibus.

Annuntiem,i.exponam. *Laudationes tuas*,i.varios te laudandi modos , seu opera tua digna laudibus, Chald.mirabilia tua. *Filiæ*,i.congregationis,seu populi,q.d.in frequentissimo conuentu. olim enim in portis vrbium conciones,& iudicia fiebant.

16. *In salutari tuo*,i.ob salutem à te datam,Chal. in redemptione tua. *Infixæ*,Hier.demersæ. *Interitu*, Chal.fouea.

Laqueo,Chald.& Hier.rete.

17. *Cognoscetur* , 70. cognoscitur, Hier. agnitus est.

Comprehensus est peccator , Hier.corruit impius, hic additur Heb.Higaion.Selah,Chald.gaudebunt iusti in æternum , Hier. meditatio semper, q.d. id semper est meditandum , scilicet, quod proximè dictum.

18. *Conuertantur* , i. abeant. *Infernum* , i. sepulcrum , q.d.moriantur , vel potius in infernum descendant.

Obliuiscuntur, q.d.non curant.

19. *In finem*,i.semper,q.d.nunquam. *Obliuio*, sc. Apud Deum. *Patientia* , Hier. expectatio.Chald. spes.

Pauperum,i.afflictorum,Chald.humilium. *Non perit* , Hebr. peribit , sed repetenda præcedens negatio.

In finem,Hier.in perpetuum.

20. *Confortetur*,i.præualeat,sc.contra iustos. *Iudicentur*,i.puniantur pro meritis.

21. *Legislatorem super eos*, sc. Christum, vel q.d. da aliquem qui eos legibus duris coerceat , & domet,Hieron.terrorem eis,pone , Chal.incute timorem eis.

Homines,sc.miseri. *Sunt*,hic Heb.desinit.Psal.9.

22. *Vt quid*,i.quare.Hic Heb.incipit Psal.10.

Recessisti longè,q.d.procul stas, Chald. & Hier.à longè stas.

Despicis,i.videris tuos negligere. *In opportunitatibus*,i.cum opus habent auxilio.

23. *Superbit*,i.insolenter agit. *Incenditur* , i. cruciatur animo, Chald. persecutionem patitur. *Pauper*,Chal.afflictus.

Comprehenduntur,Chal.& Hier.capiantur. *Quibus*,pro , quæ,Græcismus,vel quibus cogitant, scil. alios subuertere.

24. *Quoniam*,q.d.indignum quod,vel iunge cum incenditur pauper.

Laudatur,sc.ab adulatoribus,Chal.iactat se. *Benedicitur*,repetitio.

25. *Exacerbauit*,i.ad iram prouocauit,Hier.blasphemauit Chald.abominatur. *Secundum* , &c.q.d. præ nimia arrogantia , & indignatione,Chald.præ fastu.

Quæret,Chal.requiret Deum.

26. *Non est Deus* , &c. q.d. Deum non cogitat, seu non timet. *Dominabitur*,i.conatur dominari.

27. *Non mouebor*,sc.à prosperitate.

Sine malo,Hier.ero sine malo, Chald.non mouebor à male agendo.

28. *Os*,i.sermo. *Amaritudine*,Chal. fraude,Hier. auaritia.

Sub lingua,i.in corde,vel in sermone,vt sit repetitio. *Labor*,& dolor,i.calamitas,Chal. iniquitas, & falsitas,Hier.dolor,& iniquitas.

29. *Diuitibus*,i.potentibus.

Occultis,sc.locis. *In pauperem*,sc.vt opprimat.

30. *Rapiat* , sc.& spoliet. *Rapere*,pro,rapiat,inquam,*dum attrahit eum* , Chal.& Hier.cum attraxerit eum in rete suum , scil. coniungunt cum eo quod sequitur in laqueo suo.

31. *Inclinabit*,sc,q.d.inuadet:vt leo qui prædam inuasurus,se incuruat.

Cadet,explicatio præcedentis, Chald.cadet pauper in eius insidias.

32. *Oblitus est*,q.d.non curat. *Ne videat*,sc.facta impiorum.

In finem,Chal.& Hier.in perpetuum.

33. *Exaltetur manus tua* , Hier. leua manum tuam , sc. ad percutiendum , Chald.confirma iuramentum manus tuæ.

Nó obliuiscaris,i.ostende te non obliuisci.

Pauperum,Chald.humilium.

34. *Propter quid*,q.d.quis id ferat,quod.

Irritauit,Hier.blasphemat,Chal.execratur. *Non requiret* , sc. vt puniat , q. d.non curat, quid agant impij.

35. *Vides*,q.d.vides tu tamen omnia. *Laborem, dolorem*,i.mala,quæ inferunt,vel,supplicia à te illis parata.

36. *Brachium*, i. vires. *Quæretur*, &c.q.d.facies aliquando cessare prorsus talium flagitia.

37. *Gentes*,i.impij. *De terra*,sc.expulsi.

38. *Præparationem*,sc.ad orandum.

39. *Iudicare*,i.vt iudices,sc.eius causam. *Humili*. Hiero.oppresso,Chal.pauperi. *Apponat*, i.addat,q.d.pergat.

Magnificare,i.extollere,Hier.superbire.

X. *De spe in Deum.*

2. *Animæ meæ*,i.mihi. *Transmigra*,i.fuge. *Passer*,q.d.cito.

3. *In obscuro*,sc.latentes ipsi.

4. *Quæ perfecisti*, sc. præcepta,vel iustos, scil.ô Deus.

Quid fecit,sc.cur eum persequantur.

5. *Templo* , sc. colitur , & exaudit ad se confugientes.

Palpebræ,i.oculi. *Interrogant*,Chal.& Hier.probant, s.diligentissime obseruant. *Filios hominum*,sc. quid faciant.

6. *Interrogat*,i.explorat more interrogantis.

Suam , Chald. & Hier.eius,sc.diligentis iniquitatem.

7. *Laqueos*,Chal.vindictæ pluuiam. *Ignis & sulphur* , alludit , ad supplicium Sodomæ & Gomorrhæ.

Spiritus procellarum,i.valida tempestas. *Calicis*, i.punitionis,qua velut Deus potat.

8. *Æquitatem*, &c.q.d. rectitudinem approbat, vel rectos placito vultu aspicit,Chal.iusti videbunt faciem eius. *Vultus eius*,i.ipse.

XI. *Oratio in tribulatione.*

1. *Pro octaua*, Chal.super citharam octo chordarum.Vide Psal.6.

2. *Saluum fac*,Chald.redime. *Defecit sanctus*,q.d.periit sanctitas.

Diminutæ,Chal.defecerunt. *Veritates*, Chald. & Hier.fideles,quasi dicat,non est fides. *A filiis*,i.inter filios.

3. *Vana*,Chal.mendacium. *Locuti sunt*, Chal.loquuntur.

Vnusquisque,pro,fere quisque non enim omnes, sequitur enim propter miseriam inopum,&c.

Dolosa,i.fraudulenta. *In corde, & corde*,i.duplici corde.

corde,sc.aliud dicentes,aliud sentientes.

4. *Disperdet*,pro,perdet. *Magniloquam*, i.superbam,seu arrogantem.

5. *Dixerunt*,i.dicere audent,seu solent. *Magnificabimus*,Chal.& Hier.roboremus,q.d.fortiter fallamus. *A nobis sunt*,Chal. & Hier. nobiscum sunt,q.d. in nostra potestate, vt loquamur quod libuerit. *Dominus*,sc.qui possit impedire.

6. *Miseriam*,Chal.violentiam. *Pauperum*,Chald. miserorum.

Exurgam,sc.opem laturus,Chal.exurgam in iudicium.

Ponam in salutari, i.eripiam, Chald. statuam redemptionem populo meo. *Fiducialiter agam* i.nullum timebo,q.d.nullus me impediet. *In eo*,i.dando salutem,vel,q.d.faciam eum agere confidenter, & nullum timere.

7. *Eloquia*,i.verba,præcepta,promissiones.

Casta,Chal.& Heb.munda,q.d.purissima.

Argentum, pro, velut argentum. *Examinatum*. Hier.probatum,Chal.repurgatum. *Probatum terræ*, Hier.separatum à terra. *Terræ*, Græc. τῆ γῆς, terra,i. vase terreo,seu fictili.

Septuplum,pro,septies,i.sæpe,seu,perfectè.

8. *Generatione hac*, i.hominum genere hoc, scil. prauo.

9. *In circuitu*,q.d.vbique versantur, quocumque te vertas.

Ambulant,sc.parantes malum bonis.

Secundum altitudinem,sc.iudiciorum tuorum incomprehensibilium, Chald tanquam sanguisuga, quæ sugit sanguinem filiorum hominum, Hieron. cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum.

XII. *Oratio in persecutione.*

1. OBliuiscéris,futurum est. *In finem*,Hier.penitus,Chal.semper,q.d.perpetuóne.

Auertis,sc.velut iratus.

Faciem,q.d.fauorem.

2. *Consilia*,sc.ad euadendum pericula. *Dolorem*, pro,& dolorem.

Per diem, pro,per singulos dies.

3. *Exaltabitur super me*, i. contra me erigetur: vel,opprimet me.

4. *Oculos*,&c.Chald. oculos meos in lege tua,ne forte peccem, & dormiam cum eis qui rei sunt mortis.

In morte,q.d.somno mortis,i.occidar ab hostibus corporalibus, vel spiritualibus. sequitur enim inimicus,qui forte diabolus intelligitur.

5. *Motus fuero*, i.cecidero, Chald.declinauero à semitis tuis.

6. *Speraui*,pro spero. *In salutari tuo*,i.ob salutem à te mihi allatam,Chal.in redemptione tua.

XIII. *Descriptio Impiorum.*

1. NOn *est Deus*,Chald. non est potestas Dei in terra. *Corrupti*,sc.vitiis.

2. *Requirens*,pro quærens.

3. *Omnes*,sc.filij hominum,non filij Dei.Aug.16. ciu. *Declinauerunt*, sc.à recta via, Chald.conuersi sunt retro.

Inutiles facti sunt,Chal.obtorpuerunt.

Non est qui, &c. August. lib.de perf.iust. cap.17 loquitur,inquit, de prædestinatis ad interitum.

Vsque ad vnum,i.ne vnus quidem.

Sepulcrum patens, &c. Hæc vsque ad. *Nonne cognoscent*, &c. exclusiue, non sunt Hebr. nec Chal.nec in 70.nec in Complut. videntur huc translata ex Rom.3. vide ibi. Leguntur quidem in editione 70. Romana, & in Psalterio Romano & Arabico & Æthiopico; & apud Iustin. & Augustin.

4. *Cognoscent*,sc.quod æquum est.

5. *Timor*, pro, timendum,q.d. Deum non timent, quem oportuit timere,humana timent.

6. *Quoniam*,pro,veruntamen.

Consilium, sc. sperandi in Deo, vt statim dicet.

Confudistis,i. risistis,seu pudore affecistis. *Quoniam*.quasi d. quia sperat in Deo, vel, quoniam, pro.At.

7. *Quis dabit*,pro,vtinam videam. *Sion*, sc.cælesti,vel à Deo,qui colitur in Sion. *Salutare*,i.salutem Chal.redemptionem. *Israel*,genitiuus est. *Auerterit*,Hier.reduxerit.

Exultabit,sc.liberatus tyrannide Saulis, vel diaboli. *Israel*,repetitio.

XIV. *Morum instructio.*

1. TAbernaculo, i. cælo, quod extensum instar Tabernaculi.Vide Ps.60.Apoc.21. *In mente*, &c.reperitio.

2. *Ingreditur sine macula*,i.conuersatur sine peccato,Chal.qui ambulat in perfectione.

In corde,i.ex corde, vel, q.d.qui iustitiam corde meditatur.

3. *Fecit dolum*,i decepit. *Opprobrium*, i.calumniam;seu sinistros sermones. *Accepit*,i.admisit.

4. *Ad nihilum deductus*, i. contemptus,Hebr.& Chal.qui in oculis suis despectus est, q.d.qui se vilem putat,sc.ex humilitate oritur sui contemptus. *Glorificat*,i.maximi facit. *Qui iurat*, &c. Chald. & Hier.qui iurat,vt se affligat,& non mutat.

5. *Super*,Hieron.aduersum. *Mouebitur*,i. deiicietur.

XV. *De Christi Passione,& Resurrectione.*

1. TItuli *inscriptio*,Græc.στηλογραφία,i.columnæ, seu statuæ,inscriptio, q.d. semper memoria retinendus. *Ipsi Dauid*,pro, Dauidis, scil.psalmus. *Conserua*,Chal.& Hier.custodi. *Speraui*,pro,spero.

Deus meus,sic etiam Chal.at Græc.& Hier. Dominus meus.

Quoniam bonorum,&c.quoniam,abundat, Chal. veruntamen bonum meum non est datum nisi à te. Hier.bene mihi non est sine te.

3. *Sanctis*,pro,in sanctis. *Mirificauit*,i.mire perfecit. *Meas*,sc.Christi secundum Aug.Græc.suas.

In eis,abundat more Hebræo.sensus est,Dei voluntatem perfici in sanctis.

4. *Infirmitates*,Chal.& Hier.Idola. *Eorum*,sc.impiorum.

Accelerauerunt, Chal.festinant, vt offerant munera. *Non congregabo*,q.d.vitabo. *De sanguinibus*,i. sanguinaria,vel vbi victimas idolis offerunt.

Eorum,sc.idolorum,vel impiorum.

5. *Hæreditatis*, pro, hæreditaria, q.d.possessio mea.

Calicis mei, i. portio mihi fruenda. *Restitues*, sc. peccato amissam. *Hæreditatem*,sc. Deum,seu vitam æternam.

6. *Funes*,i.sors, seu hæreditas;Palæstini enim funibus agros metiebantur. *Præclaris*,sc.locis. *Etenim* explicatio præcedentis.

7. *Benedicam*,i.laudabo,seu gratias agam.

Vsque ad noctem,i.etiam noctu.

Increpuerunt, Hieron. erudierunt, Chald.castigant.

Renes, i. interiora, sc.mens,q.d. etiam noctibus mentem exerceo rebus diuinis.

8. *Prouidebam*, i. proponebam. *Commouear*, i. cadam.

9. *Lingua*, sc. agendo gratias Deo, Chal. & Hier. gloria.

In spe, sc. resurrectionis, Hier. confidenter.

10. *Animam meam*, i. anima Christi intelligitur, quæ ad inferos descendit. *Inferno*, i. limbo. *Dabis*, i. permittes.

Sanctum tuum, i. corpus sanctificatum, Aug. Chal. iustum tuum.

11. *Fecisti*, pro, facies. *Vitæ*, i. quibus ad vitam peruenitur, q.d. suscitabis me, & donabis immortalitate.

Cum vultu tuo, i. tui visione. *Vsque in finem*, Chal. in æternum, q.d. perpetuæ.

XVI. *Oratio in persecutione.*

1. *Vstitiam*, i. innocentiam, vel iustam petitionem. *Intende*, pro, attende ad. *Dolosis*, sc. factam, q.d. ex animo, sincero profectam.

2. *De vultu tuo*, i. à te. *Iudicium meum prodeat*, q. d. iudica tu causam meam. *Videant*, &c. q.d. ostende te videre omnia & probare quod iustum est.

3. *Probasti*, i. approbasti, vel, exploraſti. *Visitasti*, sc. scrutans. *Nocte*, sc. tribulationis.

Igne, i. velut igne solent metalla. *Vt non*, pro, adeo vt nec, q.d. in sermone quidem est inuenta. *Hominum*, i. quæ solent homines vulgo, sc. vana. *Verba labiorum tuorum*, i. præcepta tua. *Custodiui*, i. obseruaui, ne, scil. per eas irem, si de malis intelligatur viis.

Duras, i. iniquas vel difficiles.

5. *Perfice*, Chald. & Hier. sustenta. *Tuis*, i. quibus ad te itur. *Moueantur*, sc. à recto, Hier. labantur. *Vestigia mea*, Chal. pedes mei.

6. *Clamaui*, sc. opem implorans. *Exaudisti*, Hier. exaudies, i. soles exaudire, vel certus te exauditurum.

7. *Mirifica*, Chald. mirandam exhibe. *Facis*, i. facere soles.

Dexteræ tuæ, i. fauori quo mihi faues. Aug.

8. *Vt pupillam*, i. vt solet pupilla. *Sub umbra*, &c. q.d. vt solet gallina pullos sub alis. *Alarum tuarum*, Chal. Maiestatis tuæ.

9. *A facie impiorum*, pro, ab impiis. *afflixerunt*, pro, affligunt, Chald. perdunt. *Animam meam*, i. me, vel vitam meam.

10. *Adipem*, Chald. opulentiam. *Concluserunt*, sc. reponentes, seu seruantes, Chal. multiplicarunt.

11. *Proiicientes me*, i. cum me antea expulissent.

Declinare, pro declinantes. q.d. obseruant locum, quo possint retia tendere, seu laqueos.

12. *Susceperunt*, pro, capere voluerunt.

13. *Præueni*, i. anteuerte. *Supplanta*, i. deiice.

Frameam tuam, pro, framea tua, i. gladio tuo, Græ. romphæam, Chal. qui meretur interfici gladio tuo, Hier. qui est gladius tuus. Quidam subaudiunt, tolle, q.d. ne me punias per ministerium inimicorum tuorum.

14. *Manus*, i. potentiæ. *Paucis*, sc. electis. *Terra*, sc. viuentium. *In vita*, i. dum viuerent, coniunge vero cum sequentibus. *Absconditis*, i. thesauris. *Venter*, i. desiderium. q. d. ditati sunt bonis tuis. *Saturati sunt*, i. abundarunt. *Reliquias*, i. reliquum, q.d. tantum habuerunt, vt etiam filios diuites facerent.

15. *Apparebo in conspectu tuo*, Chald. & Hier. videbo faciem tuam. *Cum apparuerit gloria tua*, Hier. cum vigilauero similitudine tua, i. cum resurgam tibi perfectè similis.

XVII. *Gratiarum actio.*

1. *Vero*, i. sèruo.

3. *Firmamentum meum*, Hier. petra mea.

Refugium, Chald. fiducia, Hier. robur. *Liberator*, Hier. Saluator. *Adiutor meus*, Chal. qui complacuit sibi in me. *Protector meus*, Hier. & Chald. scutum meum.

Salutis, i. salutiferum, q.d. qui me potenter defendit.

Susceptor meus. Chal, spes mea.

5. *Dolores*, Hier. funes. *Mortis*, i. mortiferi. *Iniquitatis*, pro, iniquorum, Chal. peruersorum. *Conturbauerunt*, Hier. terruerunt.

6. *Dolores inferni*, i. ad sepulchrum trahentes, Hier. funes inferni, Chal. cohors sceleratorum. *Laquei mortis*, i. insidiæ mortiferæ, Chal. armati ad occidendum.

7. *Inuocaui*, Hier. huius versus verba per futurum vertit, Chald. per præsens id quod fieri poterat etiam in sequentibus. *Sancto suo*, Chald. sanctitatis suæ, quod est in cælis. *Introiuit*, Græc. introibit, sed futurum pro præterito, more Hebræo. *Aures eius*. Chald. addit, & effectui mandatur, q. d. sit quod peto.

8. *Conturbata*, Hier. concussa, sc. Deo terrente hostes.

Eis, sc. hostibus meis.

9. *Fumus*, sc. tempestas. *In ira*, i. præ ira. *Ignis*, i. fulmina.

Carbones, pro, velut carbones, q.d. immisit velut ardentes sagittas in hostes.

10. *Inclinauit*, pro, velut inclinauit. *Descendit*, Chal. apparuit gloria eius. *Caligo*, Chal. nubes tenebrosa.

11. *Super*, i. plus quam, q.d. velocissimè opem tulit. *Cherubim*, enim alati pingebantur. *Super pennas*, q.d. velocius quam venti.

12. *Tenebras latibulum suum*, Chald. maiestatem suam in caligine. *Tabernaculum*, pro, velut tabernaculum, sc. nubes.

13. *Præfulgore in conspectu eius*, Chal. splendore gloriæ eius. *Transierunt*, i. ibant velut missæ.

14. *Vocem*, sc. tonitrua.

15. *Sagittas*, pro, velut sagittas, sc. fulmina. *Eos*, sc. hostes.

16. *Fontes*, Chal. profunditates, sc. siccatæ. *Fundamenta*, i. profunda, sc. aluei, seu voragines, q.d. cessarunt torrentes tribulationum. *Increpatione*, i. indignatione, seu imperio. *Inspiratione*, i. flatu. *Spiritus*, i. venti, sc. siccantis. *Iræ tuæ*, i. à te irato missi.

17. *Misit*, sc. Angelum, seu auxilium. *Summo*, i. cælo, Hier. & Chald. alto. *Assumpsit*, Hier. extraxit, Chald. eripuit. *Aquis*, i. tribulationibus, Chald. populis.

18. *Confortati sunt*, Chald. inualuerant, Hier. robustiores me erant.

19. *Præuenerunt me*, q.d. irruerunt in incautum.

Die, i. tempore. *Afflictionis*, Chal. migrationis.

20. *Voluit me*, i. amauit me, Hier. placuit ei fortè legendum placuit ei Chald. complacuit sibi in me.

21. *Retribuit*, Hier. retribuit, i. reddidit.

22. *A Deo*, sc. recedens, Chal. coram Deo.

23. *Iudicia*, i. leges. *Iustitias*, Hier. præcepta, Chal. pacta.

24. *Ero*, Hieron. & Chald. fui. *Immaculatus cum eo*, Chal. perfectus in timore eius. *Obseruabo*, Hier. custodiui.

Iniquitate mea, id est, ne ipse peccem, Chal. peccatis.

25. *Retribuet*,

25. *Retribuet*, Chal. retribuit, Hier. restituit. *Iustitiam meam*, Chald. meritum meum. *In conspectu*, &c. q.d. quam videt, & probat.

26. *Cum sancto*, &c. q.d. talem te exhibes homini, qualem ille se tibi, vel, talis cuique videris esse. qualis ipse est. *Innocens eris*, Hier. innocenter ages,

27. *Electo*, i. probato. *Peruerteris*, i. tractabis eum, vt eius meretur peruersitas. vel, videberis ei peruersus, sc. dicunt tales, non est recta via Domini.

28. *Humilem*, Hier. & Chal. pauperem. *Superborum*, Hier. excelsos.

29. *Illuminas*, &c. q.d. facis mihi prospera contingere, vel lucernam, i. animam. *Illumina*, Hier. & Græc. illuminabis sed futurum solet, more Hebræo, pro Imperatiuo vsurpari. *Tenebras*, q.d. verte tribulationes in lætitiam, seu, prosperitatem.

30. *In te*, i. te iuuante. *Transgrediar*, i. transiliam, q.d. superabo omnem difficultatem. *Murum*, Chal. expugnabo arces munitas.

31. *Eloquia*, i. verba. *Igne examinata*, pro, velut igne repurgata.

33. *Præcinxit*, Hier. & Chald. accingit. *Virtute*, Hier. fortitudine. *Immaculatam*, i. irreprehensibilem, seu puram. *Viam meam*, i. vitæ rationem, seu mores.

34. *Tanquam ceruorum*, i. agiles, Græc. ἐλάφου, cerui, sed Hier. ait omnes interpretes vertisse, ἐλάφων, ceruorum. *Super excelsa*, q.d. loco tuto.

35. *Vt arcum æreum*, q.d. fortissima fecisti.

36. *Salutis tuæ*, q.d. tua protectione saluasti me, Græc. salutis meæ. quam lectionem Hier. non agnoscit, dicens omnes interpretes vertisse, tuæ: in sexta tamen editione legitur, dedisti mihi protectorem saluatorem meum.

Disciplina, i. castigatio, seu eruditio. *In finem*, i. semper.

37. *Dilatasti*, &c. q.d. fecisti, vt libere & sine impedimento incederem. *Vestigia mea*, pro, pedes mei, seu, gressus.

38. *Deficiant*, Hier. & Chal. consumam eos.

39. *Stare*, Hier. & Chal. surgere.

40. *Supplantasti*, i. prostrasti. Hier. incuruasti.

41. *Dedisti dorsum*, i. fecisti terga vertere.

43. *Delebo*, Hier. proiiciam, Chal. conculcabo.

44. *Contradictionibus populi*, i. populo contradicente, seu repugnante, Chal. dissidio populorum. *In caput*, sc. adiectis meo Regno multis gentibus.

45. *Non cognoui*, Aug. 70. ciu. Christus Gentiles non cognouit præsentia corporali. *In auditu auris*, i. ad solam famam nominis mei, seu ad primum auditum voluntatis meæ.

46. *Alieni*, sc. à pietate, & probitate, seu à Deo, q. d. homines à Deo alienati per peccata. *Mentiti*, q. d. ficte parent. *Inueterati*, i. debilitati, Hier. defluent, Chal. consumentur. *Claudicauerunt*, id est, declinarunt.

Semitis, sc. quibus me persequebantur.

47. *Benedictus*, sc. sit, i. laudetur. *Salutis meæ*, scil. auctor.

48. *Das vindictas mihi*, i. potestatem me vlciscendi, vel, me vlciscaris, Chal. facit vltionem meam.

49. *In me*, i. contra me. *Exaltabis*, i. superiorem facies.

50. *Confitebor*, i. gratias agam. *In nationibus*, Chal. inter gentes. *Nomini tuo*, i. tibi, seu in honorem nominis tui.

51. *Magnificans*, &c. q.d. magnam mihi, quem Regem fecit, salutem afferens. *Christo*, i. vncto, sc. in Regem.

XVIII. *De Christo, & lege Euangelica per similitudinem rerum corporalium.*

2. *Cæli*, Chald. qui suspiciunt cælos. *Gloriam*, i. omnipotentiam. *Opera*, sc. quam sint admirabilia, Græc. opus. *Firmamentum*, repetitio. Chald. qui aërem speculantur.

3. *Diei*, sc. succedens. *Eructat verbum*, q.d. idem ostendit, sc. quam sit Deus potens & mirabilis. *Nocti*, sc. succedens. *Scientiam*, q.d. id docet, sc. perpetua dierum, & noctium successio.

4. *Non sunt*, &c. q.d. nec vero sunt eiusmodi voces hæ, quæ ab omnibus non intelligantur. *Eorum*, abundat, more Hebræo.

5. *Exiuit*, i. peruagatus est, *Sonus eorum*, i. id quod clamant cæli, & de Deo docent. Chald. prospectus eorum.

In sole, pro, soli. *Suum*, sc. solis, q.d. collocauit solem in cælo, velut tabernaculo. Vide Psal. 103. extendens cælum, sicut pellem, i. tabernaculum, quod fit ex pellibus. Vide Iustin. q. 63. Hier. & Chal. in eis, sc. cælis.

6. *Exultauit*, pro, exultat.

7. *A summo*, i. extremo, q.d. ab vna cæli extremitate ad alteram, tandemque in eandem. *Occursus*, pro, cursus, seu recursus, vel reuolutio.

8. *Immaculata*, Chald. perfecta. *Conuertens*, sc, ad bonum.

Testimonium, i. præcepta quæ Dei voluntatem testantur. *Fidele*, i. verax. *Paruulis*, i. imperitis, Chal. insipienti.

9. *Iustitiæ*, Hier. & Chal. præcepta. *Rectæ*, sc. recta ducunt ad beatitudinem.

10. *Sanctus*, Hier. & Chald. mundus. *Permanens*, Chal. permanet. *In sæculum sæculi*, Chald. in perpetuum.

Iudicia, i. præcepta. *In semetipsa*, i. pariter, seu, omnia, vel omnibus modis, Chal. simul.

11. *Desiderabilia*, i. amabilia. *Super*, Chald. magis quam.

Lapidem pretiosum, Hier. & Chald. obrizum. est autem id aurum purissimum, Heb. Paz. *Multum*, i. in magna copia. *Mel, & fauum*, pro, fauum mellis, vel mel è fauo distillans.

12. *Etenim*, Hier. vnde Chal. sanè.

Custodit, i. obseruat. *Retributio*, i. merces.

13. *Delicta*, Chal. & Hier. errores. *Occultis meis*, i. iis quæ me latent.

14. *Alienis*, Chald. & Hier. superbis, sc. hominibus, seu vitiis. *Parce seruo*, Hier. & Chal. libera seruum.

Dominati, sc. pertrahendo ad malum. *Maximo*, sc. superbiæ, secundum Aug. vel, q.d. magno, sc. mortali.

15. *Eloquia*, sc. orationes, laudes Dei, &c. *Adiutor*, sc. in bonis Aug. *Redemptor*, sc. à malis Aug.

XIX. *De Christo.*

1. *Die*, i. tempore. *Nomen*, i. Maiestas, seu potentia, seu inuocatio vel nomen pro re, q.d. ipse Deus. *Iacob*, i. populi Israelitici.

3. *Sancto*, i. sanctuario, vbi Arca, Chald. domo sanctuarij sui.

4. *Pingue fiat*, pro, velut pingue, Deo gratum sit.

5. *Secundum cor tuum*, i. quod optas. *Confirmet*, Hiero. impleat, Chald. perficiat.

6. *In salutari tuo*, i. de salute à te data.

Nomine, i. maiestate, seu potentia.

Magnificabimur, i. magnopere gloriabimur.

7. *Impleat*,&c.q.d.det quidquid petes.*Cognoui*, i.ſcio,ſeu experientia didici. *Fecit*,pro,faciet. *Exaudiet*,Chal.exaudiuit.

Potentatibus,pro,potentiis,Hier.fortitudinibus, q.d.potenter ſaluat.

8. *In nomine*,pro nomen. *Inuocabimus*, Hier.& Chald.recordabimur.

9. *Obligati*,i.ligati,ſc.velut compedibus Hier.& Chald.incuruati.

Erecti ſumus,Chal.corroborati ſumus.

XX. *De Chriſto.*

2. IN *virtute*,i.de ope. *Lætabitur*,Chald.regnabit. Rex,Chal Rex Chriſtus.

Super ſalutare tuum,Chald.in redemptione tua.

3. *Deſiderium*,i.quod optabat. *Voluntate*, i.petitione.

4. *Quoniam*,ſc.ideo lætatur. *Dulcedinis*,Chald. bonis,Hier.bonitatis,q.d.abundanti gratia præueniſti,nihil tale meritum Gratia quidem à Dei dulci bonitate procedit,& ipſa dulce eſt bonum.Græ. χρηςότητος, i.bonitatis, ſeu benignitatis, coronam, ſc.regiam dignitatem ſeu gloriam.

Lapide pretioſo,Hier.obrizo,Chal. auro puro.

5. *Vitam*,Chal.vitam æternam. *In ſæculum ſæculi*, Hier.in æternum.

6. *In ſalutari tuo*,i.ob ſalutem à te datam, Chal. in redemptione tua *Decorem*,i.ſplendorem.

7. *Dabis in benedictionem*, i. facies benedictum, ſeu felicem.

In ſæculum ſæculi,Hier.ſempiternam.

Cum vultu tuo,i.tui viſione, vel tuo hilari vultu,& fauore.

8. *Quoniam*,Chal.propterea quod. *In miſericordia*,ſc.ſperat. Vel,per miſericordiam non commouebitur,ſeu excidet felici ſtatu,Hieron. non decipietur.

9. *Inueniatur*,Hier.inueniet,Chal.inuadet.

Dextera tua, Chald.vltio dexteræ tuæ. *Inueniat*, Hier.& Chal.inueniet,i.apprehendet.

10. *Vt clibanum ignis* , q. d.facies ardere inſtar fornacis.

Vultus tui,Chald.iræ tuæ. *Conturbabit eos*,Hier. præcipitabit eos,Chal.igne inflammabit eos.

Ignis,Chal.incendium gehennæ.

11. *Fructum*,Chal.filios. *A filiis*,i.vt non ſint inter filios.

12. *Declinauerunt in te*,i.contra te intenderunt, Chald.machinati ſunt contra te. *Stabilire*, i.perficere.

13. *Dorſum*,q.d.in fugam vertes. *In reliquiis*,&c. q.d. & reliquis pœnis,quibus ſoles, eos afficies,& confundes.

14. *Exaltare*,&c.q.d.oſtende quantus ſis, quantaque virtute polleas. *Cantabimus*,Chald. laudabimus.

XXI. *De Chriſti paſſione.*

1. SVſceptione,i.reſurrectione,ſc. Chriſti, Chald. oblatione,Hier.cerua.

2. *Deus, Deus meus*,Hier. & Chald.Deus meus, Deus meus, *Longè à ſalute* , &c. q.d. peccata,quæ ſuper me ſuſcepi , impediunt , ne eripiar. Vox Chriſti.

Verba,i.opera. *Delictorum meorum*,i.pro quibus, velut ſi eſſent mea , paſſionem ſubij,Hier. rugitus mei, Chald. clamoris mei,q.d.ſalutem,quam peto, non obtineo.

3. *Clamabo*,Chal.clamo. *Et non ad inſipientiam mihi*, ſc. imputabitur, q. d.nec eo ſtulte ago, quod cum non exaudiar,clamem tamen vel, q.d. quod non exaudiar , non eſt ex vlla mea inſipientia , aut culpa. Hier.& Chald.nec eſt ſilentium mihi,i. non ceſſo clamare.

4. *Sancto*,i.ſanctuario. *Laus*,i.laudis materia,ſeu gloria.

8. *Confuſi*,i.pudore ſuffuſi,quod non impetrarent, q.d.ſunt exauditi.

7. *Sum vermis* , ſc. illorum opinione, qui me vt vermem tractant. ſic Ioan. 5. teſtimonium meum non eſt verum, ſc.opinione veſtra. *Non homo*, q.d. non me vt hominem tractant,ſed vt vermem conculcant.

Opprobrium hominum, Chal.portans hominum vituperia. *Abiectio*,Chal.deſpectio.

8. *Locuti*,ſc.conuitia. *Caput*,ſc.inſultantes.

9. *Sperauit*, &c.ſcil. id dicebant per irriſionem. *Quoniam vult*,i.ſiquidem amat.

10. *Quoniam tu* , Hier.tu autem. *Extraxiſti*, ſignificatur matris virginitas Deo mirabiliter operante.Auguſt.ep.120. *Ab vberibus*, q.d.in quo iam inde à paruulo ſpero.

11. *In te proiectus*, &c. q.d.tuæ curæ commiſſus ſum, ex quo ſum natus.Chald. iuxta verbum tuum proiectus ſum ex vtero,q.d.opera tua non humana.

12. *Ne pro*,ne igitur. *Adiuuet*,ſc.præter te.

13. *Vituli multi*,Chald.populi Tauris cornu petentibus ſimiles. *Pingues*, i.fortes,ſeu potentes.

14. *Rugiens*,ſc.præ fame.

15. *Effuſus ſum*,q.d.viribus deſtitutus, vel ſignificat Chriſtus ſanguinem ſuum totum effuſum.ideo enim dicit,ſicut aqua,Græc.effuſa ſunt,ſc.oſſa. *Diſperſa*,Hier.ſeparata, q.d. loco mota præ tormentis crucis. *Cor* , ſcil.præ timore. *In medio ventris mei*, Chal.palpitans in medio viſcerum meorum.

16. *Virtus mea*,Chal.humor meus,ſc.radicalis.

Puluerem mortis,Chal.domum ſepulcri.

17. *Canes multi*,Chal.caterua impiorum.

Malignantium,Hier.peſſimorum.

18. *Dinumerauerunt*,i.ita extenderunt,vt poſſent numerare.

19. *Inſpexerunt*,Chal.deſpexerunt.

20. *Conſpice*,Hier.& Chal.feſtina.

21. *Framea*,i.gladio,Chald.iis, qui occidunt gladio.

Canis,pro,canum,i.hoſtium. *Vnicam*, Hier.ſolitariam,ſc.auxilio deſtitutam animam, Chald.ſpiritum corporis mei.

22. *Leonis*,i.potentum. *Vnicornium*, Chal.ſuperborum. *Humilitatem*,i.affl ctionem , Chald.orationem.

23. *Nomen tuum*,Chal.virtutem nominis tui.

In medio Eccleſiæ,i.frequenti populo.

26. *Apud te*, i.ad te ſc.refertur , vel de te,ſc.eſt, Chal.à te,& ſic etiam Græcè nunc,ſc. παράσου.forte olim παράσοι. *Eccleſia magna*,Chal. congregatione multorum populorum. *Vota*, i. ſacramenta corporis & ſanguinis Chriſti.Aug.

27. *Pauperes*,Hier.& Chal.mites. *Requirunt*,pro, quærunt.

28. *Reminiſcentur*,ſc.beneficiorum,ſeu bonitatis Dei,Chal.recordabuntur miraculorum eius.

Familiæ,i.nationes,ſeu turbæ.

29. *Regnum*,i.imperium.

30. *Manducauerunt*,ſc.Euchariſtiam,Chal.manducate. *Adorauerunt*,ſc. prius adoratur Euchariſtia, quam ſumatur,Chal.adorate. *Pingues terræ*,ſc.principes viri,& potentes,ſc.ad fidem conuerſi. *Cadent*, Hier.curuabunt genu,Chal.curuabuntur. *Deſcendunt*,ſc.per mortem,q.d.mortales.

31. *Viuet*,i.ſeruiet. *Semen*,i.poſteri.

32. *Annuntiabitur Domino* , i. de Domino audiet

diet sic dictum, pauperes euangelizantur, i. audiunt Euangelium. *Cæli*, non est Heb. nec Chal. nec Græ. *Quem fecit*, pro, quem, creabit, Chal. mirabilia, quæ.

XXII. *De protectione Dei.*

2. *Regit me*, Græc. pascit me, Hier. pastor meus. *Pascua*, Hier viridi, q.d. in amœnissimis pascuis. *Super*, i. iuxta. *Refectionis*, Græc. & Chald. quietis. *Educauit*, Chal. deduxit.

3. *Conuertit*, sc. ad se, Hier refecit, Chald. restituit. *Iustitiæ*, Chal. iustorum. *Nomen suum*, i. se, seu bonitatem suam.

4. *In medio vmbræ mortis*, i. in maximis periculis, qualia esse solent in locis obscurissimis.

Virga, sc. pastoralis cura. *Baculus tuus*, repetitio, Chal. lex tua. *Consolata sunt*, Hier. & Chald. consolabuntur.

5. *Oleo*, i. lætitia spirituali. Aug. *Caput*, i. mentem. Aug. *Quam præclarus*, i. præclarissimus, Græc. quam optimus. Not. per mensam, oleum, & calicem, significari rerum copiam, vel spiritualem.

6. *Et vt inhabitem*, sc. etiam præstabis. Hier. & habitabo. *Domo Domini*, sc. Ecclesia, vel cælo.

XXIII. *De Christi Resurrectione.*

1. *Prima sabbati*, sc. cantandus, vel, q.d. de Christi resurrectione, quæ facta prima sabbati.

Plenitudo eius, i. quidquid in ea est.

2. *Super*, i. iuxta. *Fundauit*, i. firmiter stabiliuit. *Præparauit*, Hier. & Chal. stabiliuit.

3. *Montem*, sc. cælum. *Stabit*, i. habitabit.

4. *Innocens*, i. purus. *Manibus*, i. operibus. *Non accepit*, & c. i. non est abusus ad vanitates, Chald. qui non iurauit in vanum ad damnationem animæ suæ.

5. *Benedictionem*, i, beneficia. *Misericordiam*, Hier. & Chald. iustitiam, i. misericordiam. sic enim solet accipi interdum in scriptura, vt alibi notauimus.

Salutari, i. saluatore, seu salutis auctore.

6. *Generatio*, i. gens, seu hominum genus.

7. *Attollite*, i. referate. *Principes*, i. Angeli. *Æternales*, i. cælestes, quæ perpetuo duraturæ, vel per quas intratur ad vitam æternam. *Rex gloriæ*, scilicet, Christus.

8. *Quis est iste*, &c. Non ignorabant Angeli, Christum, sed Dauid ita repræsentat, quasi si quis ignorans interrogasset, vt explicet quis sit. quamquam Iusti. in Tryph. & Hier. Isa. 63. indicent Angelos qui interrogant, ignorasse quis esset, quod mirum, si verum est.

Potens in prælio, q. d. qui vicit diaboli potestatem.

10. *Virtutum*, i. exercituum, sc. cælestium.

XXIV. *Imploratio Diuini auxilij.*

2. *Non erubescam*, q.d. ne me permittas erubescere spe mea frustratum. *Irrideant me*, i. causam habeant irridendi tanquam repulsam passum, Chald. lætentur de me.

3. *Sustinent te*, i. expectant te, Hier. & Chald. sperant in te. *Confundentur*, i. erubescent, sc. spe frustrati. *Confundantur*, pro, confundentur, Hier. & Chal. erubescent. *Superuacuè*, q.d. sine causa persequentes iustos, Hier. frustra, Chald. & vani.

4. *Tuas*, i. quibus ad te itur. *Semitas*, sc. angustas, & paucis notas. Aug.

5. *Dirige*, Hier. & Chal. deduc. *In veritate tua*, q.d. doce me veritatem tuam. *Sustinui*, Hier. & Chald. expectaui. *Tota die*, Chal. cunctis diebus.

6. *Quæ*, &c. Græc. quia à seculo sunt, q.d. semper enim vsus es misericordia.

7. *Ignorantias*, i. ignoranter facta, Hier. & Chal. scelera.

8. *Dulcis*, Hier. & Chal. bonus, Græc. χρηστός, i. bonus, seu benignus. *Legem dabit delinquentibus*, Hier. & Chal. docebit peccatores. *In via*, sc. docens quomodo viuere debeant.

9. *Diriget*, Hier. ducet. *In iudicio*, i. secundum iudicium, sc. recta via, *Mites*, Hier. modestos.

10. *Veritas*, sc. in promissis, vel q.d. rectitudo iustitiæ *Requirentibus*, Hier. & Chald. custodientibus. *Testamentum*, Hier. & Chald. pactum, sc. legem, de qua seruanda, pactum cum hominibus factum à Deo. *Testimonia*, i. præcepta. Hier. testificationes, sc. per præcepta Deus testatur, quid à nobis velit, q.d. cum his Deus agit misericorditer, & seruat promissa vel, hi sunt, qui Dei misericordiam & veritatem agnoscunt.

11. *Nomen tuum*, i. te *Multum*. Hieron. grande, Chal. multiplex.

12. *Legem statuit ei*, Hier. & Chald. docebit eum. *Quam elegit*, sc. Deus, q.d. sibi grata.

13. *Bonis*, Chald. beatitudine mundi venturi. *Semen*, i. posteritas, Chal. filij. *Terram*, sc. viuentium.

14. *Firmamentum est Dominus*, Hier. & Chal. secretum Domini, sc. reuelatur. *Testamentum*, i. legem Hier. & Chald. pactum vide sup. *Vt manifestetur*, Græc. manifestabit, Hier. ostendit.

15. *Laqueo*, Hier. rete.

16. *Vnicus*, Hier. & Chald. solus, q.d. desertus ab omnibus.

17. *Necessitatibus*, Hier. & Chal. angustiis.

18. *Humilitatem*, i. afflictionem. *Dimitte*, Hier. porta.

21. *Innocentes, & recti*, Hier. simplicitas, & æquitas, Chald. perfectio, & rectitudo. *Adhæserunt*, i. se adiunxerunt, Hier. & Chald. seruabunt me. *Sustinui te*, Hier. expectaui te, Chal. confusus sum in te.

22. *Tribulationibus*, Hier. angustiis.

XXV. *Oratio in persecutione,*

1. *Iudica*, i. vindica, vel, q.d. iudex esto in causa mea. tuum enim iudicium refugio, qui sincerè conuersatus sim. *Innocentia*, Hier. simplicitate, Chal. perfectione. *Ingressus sum*, pro, conuersatus sum, Hier. & Chal. ambulaui. *Non infirmabor*, q.d. fortis ero, Hier. non deficiam, Chal. non cadam.

2. *Proba*, i. explora. *Vre*, Hier. confla, Chal. purga, q.d. explora, vt solet ignis aurum.

Renes, i. interiora.

3. *Misericordia*, Chal. bonitas. *Complacui*, Hier. ambulabo, Chal. ambulaui. *In veritate tua*, i. secundum legem tuam, quæ recta docet. Forte horum duorum versuum sensus est: Proba me sane Domine, vt soles, & afflige cor meum; ego certe in tua misericordia semper sperabo, & in tuis iudiciis acquiescam.

4. *Sedi*, Chal. versatus sum. *Concilio*, Hier. & Chal. viris. *Vanitatis*, Chald. mendacibus. *Iniqua gerentibus*, Hier. superbis. *Introibo*, i. conuersabor.

5. *Ecclesiam*, i. cœtum, seu congregationem. *Malignantium*, Hier. pessimorum, Chal. prauorum. *Impiis*, Hier. iniquis. *Sedebo*, Chal. versabor. *Lauabo inter innocentes*. Hier. lauabo in innocentia. Chal. sanctificabo in munditia. *Manus*, i. opera. Aug. Videtur tamen alludere ad lotiones manuum, quibus sacrificaturi vtebantur. *Circundabo*, q.d. accedam sacrificaturi vtebantur. *Circundabo*, q.d. accedam sacrificia oblaturus, vel venerando amplectar animo, corpore enim accedere, laicis non licebat.

7. *Audiam*, Chal. audire faciam, quasi dicat, prædicem.

8. *Decorem*, i. pulchritudinem, Hier. & Chal. habitaculum.

Habitationis, Hier. tabernaculi. *Gloriæ tuæ*, i. in quo tuam ostendas gloriam.

9. *Perdas*, Hier. auferas. *Sanguinum*, Chald. effundentibus sanguinem innocentem.

10. *Muneribus*, sc. inique acceptis.

11. *Innocentia*, Hier. simplicitate, Chald. integritate.

Ingressus sum, Hier. gradiar Chald. ambulabo, id est, conuersabor.

In directo, Græc. rectitudine, q. d. in via recta.

Ecclesiis, i. populi frequentia, Chald. congregatione iustorum.

XXVI. *Oratio liberati magno periculo.*

1. *Liniretur*, id est, vngeretur, scilicet, in Regem palam.

Illuminatio, Hier. lux. *Protector*, Hier. & Chald. fortitudo.

2. *Super*, i. contra. *Edant*, i. perdant Chald. exterminent.

Carnes. Vide Iob. 31. Apoc. 17. *Infirmati sunt*, Hier. & Chal. impegerunt.

3. *In hoc*, sc. quod dixi in principio, vel Deo.

4. *Vnam*, pro, vnum. *Hanc*, pro, id. *Voluptatem*, Hier. pulchritudinem, Chal. dulcedinem.

5. *Abscondit*, Chal. abscondet. *Tabernaculo*, Hier. & Chal. vmbra.

Malorum, id est, tribulationibus, Hier. pessimo, Chald. mala.

6. *In petra*, i. loco tuto, Chal. arce forti. *Exaltauit*, Chal. exaltabit. *Et nunc*, pro, sed & nunc, Hier. nunc quoque. *Exaltauit*, Chald. exaltabitur. *Circuiui*, Hier. qui sunt in circuitu meo. *Immolaui*, Hier. & Chal. immolabo.

Vociferationis, Hier. iubili, sc. cum iubilo, & canticis oblatam. *Domino*, i. in laudem Domini.

7. *Qua clamaui*, Chal. cum orauero.

9. *Auertas*, Hier. abscondas, Chald. amoueas. *In ira*, i. iratus, q. d. ne me deseras iratus mihi.

Salutaris meus, i. saluator meus Hier. salutis meæ, sc. auctor.

11. *Legem*, &c. Hier. ostende mihi viam tuam, Chald. doce me viam tuam, sc. qua à te itur. *Dirige*, Hier. & Chal. deduc. *Inimicos*, Hier. insidiatores, sc. ne me intercipiant.

12. *In animas*, Hier. animæ, Chal. voluntati. *Mentita*, sc. dicens contra me falsa, seu calumnias.

14. *Confortetur*, Hier. roboretur. *Sustine*, id est, expecta.

XXVII. *Inuocatio, & Gratiarum actio.*

1. *Clamabo*, Chald. clamo, sc. opem implorans. *Sileas*, sc. sic vt non respondeas, Hier. obsurdescas mihi.

A me, pro, mihi. *Nequando*, pro, ne si quando, q. d. ne si forte sileas, assimiler &c. Hiero. ne forte. *Taceas*, Chald. si taceas. *Et assimilabor*, Chald. fiam similis, Hier. comparer. *Lacum*, i. sepulcrum, Chald. puteum.

2. *Templum*, Hier. oraculum, sc. sancta sanctorum, vbi Arca.

3. *Trahas*, Hier. Chald. & Græc. trahas. Itemque emendatiores codices, sc. ad mortem.

4. *Da illis*, non optat, sed prædicit pœnam. August.

Opera, i. demerita. *Adinuentionum*, id est, studiorum.

Retributionem eorum, i. quam merentur.

5. *Opera Domini*, Chald. legem Domini. *Et in*, abundat, in. *Manuum*, i. potentiæ. Et non ædificabis, q. d. sine spe restaurationis perdes in æternum.

6. *Benedictus*, sc. sit, q. d. perpetuo laudetur.

7. *Protector meus*, Hier. & Chald. scutum meum.

Refloruit caro mea, id est, reuiguit, vel resurrexit. Amb. Non reflorescit, nisi quod antea floruit, Hier & Chal. gauisum est cor meum. *Ex voluntate mea*, q. d. prompte & alacriter. Hier. & Chald. in cantico meo.

Confitebor, Chal. gratias agam.

8. *Saluationum*, pro, salutaris, q. d. protectione salutem afferens. *Christi*, i. vncti, sc. in Regem.

9. *Saluum fac*, Chal. redime.

Benedic, i. auge donis. *Hereditati*, i. populo, quem velut hereditatem possides, & colis. *Rege*, Hier. pasce, Chald. ciba.

Extolle, Hier. subleua, Chal. sustenta.

XXVIII. *De Dei operibus.*

1. *Tabernaculi*, sc. à Dauid constructi, vt in eo arcam reponeret.

Filij Dei, Chald. cœtus Angelorum. *Filios arietum*, i. agnos, seu arietes.

Honorem, Hier. imperium, Chal. fortitudinem, q. d. celebrate eius potentiam, & maiestatem.

2. *In atrio sancto eius*, Hieron. in decore sancto. Chal. in decore sanctitatis.

3. *Super*, Chald. audita est super, q. d auditur Dei tonitru in medio nubium. *Maiestatis*, Hier. gloriæ, i. gloriosus.

Aquas, i. populos, Aug. *Multas*, Chald. multas intonuit, q. d. cum multum plueret, auditum tonitruum.

4. *In virtute*, q. d. est potentissima. *Magnificentia*, Hier. decore. Chald. in decore audita est, q. d. cum fulgore, seu fulmine.

5. *Confringentis*, Chal. confringit, sc. fulmine.

Libani, i. altissimas.

6. *Commiruet*, Hier. disperget, Chald. saltare faciet.

Dilectus, coniunge cum, filius, q. d. & velut pullum Rhinocerotis. Hier. Sarion. nomen montis.

7. *Intercidentis*, Hier. diuidens, sc. eiaculatur dissecta fulmina.

8. *Concutientis*, scil. tremore, Hier. parturire faciens, scil. pariunt feræ timore concussæ ob terræ motum. Cades, sc. horrendum, & vastum.

9. *Præparantis*, sc. ad partum, facile enim pariunt territæ tonitruo, alioquin difficilè. Hiero. obstetricans, Chal. parturire facit.

Ceruos, Chal. ceruas. *Reuelabit*, sc. prostratis arboribus.

Condensa, Hier. saltus. *Templo*, i. cælo, vt indicat Chald.

Gloriam, sc. Deo, q. d. glorificant Deum sancti ob eius opera mirabilia in mundo.

10. *Inhabitare facit*, i. inundare. Hier. inhabitat Chal. tempore diluuij super sedem iudicij sedit, vt vltionem sumeret.

11. *Virtutem*, Hier. fortitudinem, Chald. legem.

Benedicet, i cumulabit bonis. *Pace*, sc. perpetua, vel q. d. dans prosperitatem.

XXIX. *Gratiarum actio.*

1. *Psalmus*, Chal. laus. *Domus Dauid*, Dauid, non cum, domus, sed cum, Cantici, iungendum, Chal. domus sanctuarij, hymnus Dauid.

2. *Exaltabo*, i. laudibus efferam. *Suscepisti*, Hier. saluasti,

aluasti, Chald. erexisti. *Delectasti*, Chald. lætificasti.

Super me, Chald. de me.

3. *Sanasti*, scil. resurrectione, Aug.

4. *A descendentibus*, i. ne essem cum descendentibus Hieron. ne descenderem. *Lacum*, Chald. sepulcrum.

5. *Psallite*, Hieron. cantate, Chald. laudate. *Sancti*, Chald. pij. *Confitemini memoriæ*. i. celebrate memoriam, vel, cum grata recordatione.

6. *In indignatione*, scilicet, ob peccata nostra, Hieron. & Chald. momentanea. *Vita*, Chald. vita æterna *In voluntate*, q. d. vult vt viuamus. Nolo mortem peccatoris, &c.

Ad matutinum lætitia, q. d. quos affligit, paulo post consolatur. *Lætitia*, Hier. laus.

7. *Abundantia*, Chald. tranquillitate. *Non mouebor*, scil. ab hoc statu.

8. *Voluntate*, id beneplacito. *Decori*, i. regno, seu dignitati, Hieron. monti, i. sublimitati, seu excellentiæ.

Virtutem, Hieron. fortitudinem. *Auertisti*. Hier. & Chald. abscondisti.

10. *Sanguine*, i. morte, vel, vita, acta. *Descendo*, Hier. & Chald. descendero. *Corruptionem*, Chal. sepulchrum. *Puluis*, id est, homo in puluerem redactus, Chald. qui iacent in puluere. *Annunciabit*, i. prædicabit.

Veritatem, i. fidem in promissis, vel iustitiam, seu rectitudinem.

12. *Gaudium*, Hieron. & Chald. chorum. *Conscidisti*. Hier. & Chla. soluisti, *Saccum*, quasi dicat, luctum; qui sacco ostendisti. *Circundedisti*. i. perfudisti.

13. *Gloria*, i. anima, vel lingua, vel gloria, quam mihi dedisti. Chaldæus, honorabiles mundi. *Non Compungar*, scil. peccati conscientia. August. Hier. non taceat. Nota quod compungi est dolore affici, se vehementer contristari.

Confitebor tibi, i. laudabo.

XXX. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. PRo *extasi*, id est, mentis alienatione, scilicet, dequa inf.

2. *Speraui* pro spero, *Confundar*, i. erubescam, sc. frustratus. *In tua iustitia*, i. per tuam misericordiam. Vide Psal. 23. & 32.

3. *Deum protectorem*, Hier. lapidem fortissimum. *Refugij*, Hier. munitam.

4. *Fortitudo*, Hieron. petra. *Refugium*, Hieron. munitio, Chald. fiducia. *Nomen tuum*, i. te.

5. *Laqueo*, Hier. rete. *Protector meus*, Hier. & Chald. fortitudo mea.

6. *Redemisti*, pro, redimes. *Veritatis*, Chaldæus, verax.

7. *Odisti*, Chald. odi. *Obseruantes*, Hieron. custodientes.

Vanitates, id est, vana, seu idola. *Superuacuè*. Hieron. frustra.

8. *Exultabo, & lætabor*, Chal. gaudebo, & exultabo. *Misericordiam*, Chald. bonitate. *Humilitatem*, Hieron. & Chald. afflictionem. *Saluasti*, &c. Hier. & Chald. nouisti tribulationem animæ meæ. *Necessitatibus*, i. angustiis.

9. *Conclusisti*, id est, permisisti concludi, Chald. tradidisti.

Statuisti, Chald. firmasti. *Spatioso*, scil. ex angustiis eripiens.

10. *Conturbatus*, Hieron. & Chald. caligauit. *In ira*, Chal. præ ira, i. indignatione, seu, mœrore, seu, ob iram per sequentium. Hier. furore. *Anima mea*, Chaldæus, constricta est anima mea. *Venter*, id est, interiora.

12. *Defecit*, Hieron. consumpta est. *In dolore*, id est, præ dolore. Hieron. & Chald. in mœrore. *Gemitibus*, Chald. suspirio. *Infirmata est*, Chald. corruit. *Paupertate*, i. calamitate. Hieron. iniquitate, Chald. peccato. *Ossa*, i. vires, membra. *Conturbata sunt*, Hieron. & contabuerunt, Chald. denigrata sunt.

12. *Super*, i. præter, q.d. vt omittam persecutionem inimicorum, Hieron. apud. *Valde*, iungendum cum vicinis..

Timor, scil. timebant, ne propter me periclitarentur. *Foras*, Hieron. in plateis, Chald. in platea. Not. quod foras quidam pro foris accipiunt; coniungentes cum, videbant; alij cum, fugerunt, coniungunt.

13. *A corde*, i. animo, seu memoria, coniungendum vero cum, obliuioni. *Perditum*, i. fractum, Chald. testaceum, quod frangitur,

14. *Vituperationem*, id est, contumeliam. Hier. opprobrium.

In circuitu, id est, circa me. *Accipere*, Hieron. auferre, Chald. capere.

16. *Sortes meæ*, id est, hæreditas seu electio ad beatitudinem, vel status rerum mearum. Hieron. tempora mea, id est, vitæ dies, Chald. tempora redemptionis meæ.

17. *Illustra*, id est, hilarem exhibe, Hieron. ostende, Chald. lucere fac.

In, id est, per, seu propter.

18. *Non*, Hieron. ne. *Confundar*, i. pudefiam.

19. *Dolosa*, Hieron. Chald. mendacia.

Iniquitatem, Hieron. dura, Chald. opprobria. *Abusione*, Græc. Hier. & Chald. contemptu.

20. *Dulcedinis*, Hieron. & Chald. bonitatis.

Absconditi, id est, reposuisti, sic Psalm. 16. *de absconditis*, i. repositis.

Perfeciſti, pro, & perfecisti, i. exhibuisti, Hier. & Chald. operatus es.

In conspectu, Chaldæus, vt reddas eis præmium bonum in conspectu.

21. *Abscondito*, Hieron. protectione. *Conturbatione*, id est, iniuriis.

Tabernaculo, Hieron. vmbra, Chaldæus, velut vmbraculo.

Contradictione, i. contentione.

22. *Mirificauit*, i. miro modo ostendit, Hier. mirabilem fecit, Chald. mirandam exhibuit. *Ciuitate*, scilicet, Ierusalem, vel quasi dicat, velut si essem in ciuitate munita.

23. *Excessu mentis*, i. stupore mentis perculsæ tot malis, & velut extra se positæ. Græc. extasi mea, Hieron. stupore meo, Chaldæus, cum quærerem aufugere.

Proiectus, i. eiectus, Chald. succisus.

Ideo, scilicet, cum me sic anxium videres, Hier. ergone, Chald. vere.

24. *Diligite*, pro, diligite ergo. *Sancti*, Chal. pij.

Veritatem requiret, Hieronymus, & Chaldæus, fideles seruat.

Abundanter, coniungitur Græcè cum facientibus.

25. *Viriliter*, &c. Hieron. & Chald. confortamini, & roboretur cor vestrum.

XXXI. *Oratio pœnitentis.*

1. INtellectus, Græc. genitiuus est, quasi dicat, plenus eruditione.

2. *Imputauit*, Græc. Hieron. & Chald. imputabit, sc. vt puniat.

Dolus, sed, sc. sincero est, in Deum animo.

3. *Tacui*, sc. non confitens peccatum, vel q.d. dum mœstus sum ob peccatum, Chald. tacui à verbis legis.

Inueterauerunt, Hier. attrita sunt *Ossa*, i. vires.

Clamarem, sc. ad Deum vel, præ dolore eiularem, Hier. & Chal. rugirem. Putarim sensum esse *Tacui*, i. feci finem clamandi, seu eiulandi, qui viderem me consumi, peneque deficere clamoribus & eiulatu assiduo: vbi Not. cum dicitur, quoniam tacui; quoniam, non causam reddere sed continuatiuum esse more scripturæ.

4. *Grauata est*. Chald. inualuit, *Manus*, Chal. percussio. *Conuersus*, sc. ad te, Hier. versatus *Ærumna*, Hier. miseria. *Spina*, sc. ærumnarum, quæ velut spinæ; vel peccati, q.d. ob peccatum mentem crucians, vel ob remorsum conscientiæ, more spinæ pungentem.

5. *Dixi*, statui.

6. *Pro hac*, sc. remissione peccati: vel pro hoc, i. ob id, Chald. propterea, sc. quia misericors es. *Sanctus*, Hier. misericors, Chal. pius, sc. qui pietati studet, & sanctitati,

Opportune, sc. cum affligitur, Chald. acceptabili, scil. opportuno ad orandum *Vetumtamen*, pro, certe.

Aquarum, i. tribulationum, seu malorum, Chal. populorum *Eum*. sc. sanctum. *Approximabunt*, scil. aquæ, te defendente.

7. *Exultatio*, Hier. laus.

8. *Intellectum*, Dei sunt verba, vel Prophetæ.

Hac qua gradieris, Hier. per quam ambules.

Firmabo Chald. ponam in bonum, sc. vt faueam.

9. *In camo*, pro, sed in camo. *Constringe*, pro, constringere oportet. *Qui non*, pro, alioqui non: vel, ne, q. d. ne accedentes te lædant, Chal. ne accedant ad te.

10. *Flagella*, Hier. & Chald. dolores *Peccatoris*, Chald. sunt impio, q.d. multis Deo puniente constringitur malis. *Misericordia*, Chal. benignitas.

11. *Gloriamini*, Hebr. & Chal. laudate eum. *Recti corde*, Chal. quorum sunt rectæ cogitationes.

XXXII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. EXultate, i. cum exultatione laudate, Hier. & Chal. laudate. *Collaudatio*, i. laus, sc. Domini.

2. *Psallite*, Hier. cantate, Chald. laudate. *Illi*, i. in honorem illius.

3. *Nouum*, q. d. nouis laudibus celebrate. *Bene* Hier. diligenter, Chald. pulchre. *Vociferatione*, i. alacritate, Hier. & Chald. iubilo.

4. *Rectum*, i. æquum. *Verbum*, sc. mandata.

Fide, i. veritate, seu fidelitate, q. d. vera, fidelia, recta.

5. *Misericordiam*, Hier. & Chald. iustitiam. Et quidem Hebr. legitur, quod notandum pro locis, vbi iustitia misericordiam significat. Vide sup. Psal. 30.

Iudicium, i. quod iustum est. *Misericordia*, Chal. bonitate.

6. *Firmati*, Chald. facti. *Spiritu oris*, i. præcepto, vel, Spiritu sancto. *Virtus*. Hier. ornatus, Chal. exercitus, sc. Angeli Stellæ.

7. *Thesauris*, Chald. apothecis, *Abyssos*, i. aquarum copiam, q. d. certo loco seruans, vt solent thesauri.

8. *Commoueantur*, Chal. contremiscant.

9. *Facta sunt* Hier. factus est, sc. orbis, Chald. fuit. *Creata sunt*, Hier. stetit, Chal. substitit.

10. *Gentium*, Chal. populorum.

Reprobat, Hier. & Chald. irritas facit.

11. *Manet*, Hier. stabit.

12. *Cuius Dominus*, &c. i. qui pro Deo habet Dominum.

Eius, abundat, more Hebræo, sic Psal. 39. & 45.

In hæreditatem, id est, quam peculiari modo possideat.

13. *Vidit*, i. contemplatus est. *Hominum*. Hier. Adam.

14. *Præparato habitaculo*, Hier. firmissimo solio.

15. *Sigillatim*, videtur indicari animarum creatio, Hier. pariter, Chal. simul, q.d. omnia.

16. *Multam virtutem*, Hier. & Chald. multitudinem exercitus. *Gigas*. Hier. fortis. *Saluabitur*, Hier. liberatur, Chal. euadet.

17 *Virtutis*, Hier. roboris.

18. *Misericordia*, Chal. benignitate.

20. *Sustinet*, Hier. expectauit, Chal. expectat. *Dominum*, Chald. redemptionem Domini. *Protector*, Hier. & Chald. clypeus.

21. *Et*, Chald. eo quod.

22. *Fiat*, Hier. & Chal. sit. *Speranimus*, Hier. expectauimus, Chal. speramus.

XXXIII. *Dei laus, & gratiarum actio.*

1. A *Chimelech*, qui & Achis dicebatur, sc. Rex Geth.

3. *Laudabitur*, i. gloriabitur. *Audiant*, sc. id, vel, Dei laudes.

4. *Magnificate*, i. magnifice laudate. *In idipsum*, Chald. simul, sc. omnes.

5. *Exquisiui*, i. studiose quæsiui.

6. *Accedite*, sc. credendo. *Illuminamini*, pro, illuminabimini. *Confundentur*, Hier. erubescent.

7. *Iste*, de se loquitur.

8. *Immittet*, sc. se, vel, terrorem in hostes Græc. castrametabitur Hier. circumdat, Chald. immoratur.

9. *Suauis*, Hier. & Chal. bonus.

11. *Diuites*, Hier. leones, Chal. filij leonum.

Eguerunt, i. ad inopiam redacti sunt. *Non minuentur*, Chal. non carebunt. *Omni bono*, Chal. vllo bono, q.d. nullum eis bonum deerit.

12. *Filij*, sic diuina sapientia vocat discipulos.

13. *Vitam*, sc. longam *Bonos*, i. felices.

14. *Prohibe*, Hier. & Chal. custodi.

15. *Persequere*, sc. donec assequaris.

16. *Oculi*, i. prouidentia, & fauor.

17. *Vultus*, sc. iratus.

19. *Tribulato*, Hier. & Chald. contrito. *Humiles*. Hier. confractos, sc. afflictos. *Saluabit*, i. saluare, seu seruare solet.

21. *Ossa*, Chald. membra, Bern. proposita, & intentiones, alioqui enim ossa in martyribus confracta. *Vnum*, pro, né vnum quidem. *Conteretur*, Hier. confringetur.

22. *Pessima*, sc. in peccato mortui, eunt in supplicium.

Delinquent, Hier. culpabuntur. Chald. damnabuntur.

23. *Delinquent*, Hier. peccabunt. Chald. condemnabuntur. Quidam pro, deficient, accipiunt: solet enim scriptura vsurpare, peccare, pro, deficere, seu perire, vt notat Hier. Habac. 1.

XXXIV. *Oratio in persecutione.*

1. IPsi *Dauid*, Græce τῷ Δαυίδ, i. Dauidi, pro Dauidis. *Iudica*, i. puni. Chald. magnificare contra. *Me*, pro, mihi. *Expugna*, Hier. & Chald. pugna contra.

2. *Arma*, Hier. hastam.

3. *Effunde frameam*, Hier. euagina gladium.

Conclude,

Conclude, scilicet, viam, ne possint euadere. Hieron. præoccupa.

Salus tua, Chald. redemptor tuus.

4. *Confundantur*, i. erubescant. *Reuereantur*, i. erubescant repetitio. *Auertantur*. Hieron. conuertantur.

Confundantur, Chal. afficiantur ignominia

5. *Puluis*, Chald. palea. *Coarctans*, pro, coarctet, i. opprimat. Hieron. & Chal. impellat.

6. *Via*, scilicet, per quam fugerint. *Tenebræ & lubricum*, i. tenebrosæ, & lubricæ. *Persequens*, Hieron. & Chal. persequatur.

7. *Gratis*, Hieron. frustra, Chald. sine causa. *Interitum laquei*, Hieron. insidias retis. Chald. foueam retis. *Superuacue*, Hieron. & Chald. sine causa. *Exprobrauerunt*, &c. Hieron. foderunt animæ meæ. Chald. insidiati sunt animæ meæ.

8. *Laqueus*, Hieron. calamitas. Chald. desolatio. *Quem ignorat*, q. d. de improuiso. *Captio*, Hier. & Chald. rete. *Ipsum*, sc. laqueum.

9. *Super salutari suo*, Hieron. in salute sua, i. ab ipso præstita, Chald. in redemptione eius.

10. *Ossa*, Chal. membra. *Eripiens*, pro, qui eripit. *Inopem*, Chald. afflictum. *Eius*, pro, eo, *Egenum & pauperem*, Hieron. & Chaldæus, pauperem, & mendicum.

11. *Quæ ignorabam*, id est, quorum conscius non eram, q. d. falsa.

Interrogabant, i. interrogando obiiciebant.

12. *Sterilitatem*, &c. Chald. quærentes orbare animam meam.

13. *Cilicio*, Chald. sacco. *Humiliabam*, Chald. affligebam. *Conuertetur*. q. d. si minus illis profuerit oratio mea pro eis, ad me tamen cum fructu redibit. sic Matth. 10. Pax vestra ad vos reuertetur, Hieron. conuertebatur, q. d. assidue pro eis orabam sincero animo.

14. *Proximum*, pro, proximo. Hieron. quasi ad amicum, & fratrem meum, Chald. ac si socius, & frater meus fuisset.

Complacebam, i. studebam ei placere. Hieron. & Chald. ambulabam, id est, cum eo versabar.

Et contristatus. Hieron. mater tristis, Chald. matrem suam.

15. *Et*, pro, & tamen. *Aduersum me*. Hieron. in infirmitate mea. Chald. in tribulatione mea. *Conuenerunt*, Hieron. & Chald. congregabantur. *Ignoraui*, sc. cur me flagellarent, q. d. nullius mihi contra eos mali conscius sum.

16. *Dissipati*, sc. quærentes vias me perdendi.

Compuncti, sc. corde, q. d. nihil facti pœnitentes, neque cessantes.

17. *Restitue*, id est, libera. Hieron. & Chaldæus conuertere.

Vnicam, Hieron. solitariam, quasi dicat, auxilio destitutam.

18. *Ecclesia*, Chald. congregatione. *Graui*, id est, multo Hieron. & Chald. forti.

19. *Supergaudeant mihi*, Hieronym. lætentur super me.

Gratis, Hieron. frustra, Chald. sine causa. *Annuunt oculis*, sc. pacem simulantes, vel subsannantes. Vide Prouerb. 6. & 10. & Eccles. 27.

20. *In iracundia terræ*, i. terrena. Hieron. in rapina terræ, Chald. contra iustos terræ.

21. *Dilatauerunt os*, quasi dicat, aperto ore me persequuntur.

Euge. Hieron. Vah, Hebr. heech, Chald. chedua. *Viderunt*, sc. quod optabamus.

22. *Sileas*, i. dissimules seu cesses, sc. opem ferre. *Discedas*, Hieron. & Chald. elongeris.

23. *Indicio*, i. causæ.

24. *Supergaudeant mihi*, Hieron. insultent mihi, Chald. lætentur de me.

25. *Euge animæ nostræ*, Chaldæus, lætata est anima nostra.

26. *Gratulantur*, Hieron. & Chald. lætantur. *Reuerentia*, Hieron. verecundia. *Magna loquuntur*, &c. i. se attollunt contra me magno fastu. Vide Psalm. 37.

27. *Volunt*, id est, amant, q. d. qui fauent meæ innocentiæ.

Volunt, i. optant.

28. *Meditabitur*, i. loquetur, prædicabit.

XXXV. *De malitia impiorum, & Dei bonitate.*

1. *Seruo*, pro, serui.

2. *Dixit*, i. statuit. *Vt delinquat*, i. peccare.

In semetipso, id est, apud se, Hieron. Chald. in medio cordis eius. *Non est*, pro, quia non est.

3. *Eius*, scil. Dei *Inueniatur*, i. deprehendatur, q. d. palam cognoscatur.

Ad odium, i. odio digna, & execrabilis.

4. *Intelligere*, q. d. resipiscere.

5. *Meditatus est*, Hieronym. & Chald. cogitat. *Astitit*, Hieron. stabit, Chald. manet.

6. *In cœlo*, pro, in cœlum vsque, vel, instar cœli, i. altissima, vel, omnia complectens.

Veritas, Hieron. & Chald. fides, scil. in promissis. *Nubes*, Chaldæus, æthera, q. d. altissima.

7. *Dei*, i. altissimi. *Abyssus multa*, q. d. profundissima. *Saluabis*, i. seruare soles.

8. *Quemadmodum*, pro, in tantum, vel quantopere, vt sit admiratio, Hieron. & Chaldæus, quam pretiosa est.

Filij autem, &c. q. d. prouides quidem hominibus & brutis, sed peculiarius hominibus. *Sperabunt*, Chald. morabuntur cum fiducia.

9. *Inebriabuntur*, scilicet, saturabuntur. *Vbertate*, i. bonorum affluentia.

10. *In lumine tuo*, i. te illuminante.

11. *Prætende*, id est, extende, exhibe. *Iustitiam*, scilicet, faciens iustos, vel pro, misericordiam vt sit repetitio.

12. *Veniat mihi*, Chald. occurrat in me. *Superbiæ*, Chald. superbi. *Moueat me*, scil. loco meo, Hier. & Chald. commoueat me.

13. *Ibi*, i. per superbiam, vel, quo me impellere conabantur, vel q. d. ecce. *Stare*, i. consistere, Hier. & Chald. surgere.

XXXVI. *De bonorum, & malorum conditione.*

1. *Æmulari*, id est, indignari, vel imitari, Hieron. contendere Chaldæus, imitari. *In malignantibus*, Hieron. in malignos.

Zelaueris, i, æmulaueris, vt sit repetitio, vel, pro inuideas, scil. illis, prosperitatem.

2. *Fœnum*, Hieron. & Chald. herba. *Decident*, Hier. marcescent.

3. *Bonitatem* Hieron. & Chald. bonum. *Inhabita*, pro, inhabitabis, sc. protectus à Deo. *Eius*, sc. terræ, quasi dicat, fructuum abundantia.

5. *Renela Domino*, id est, expone, Chald. manifesta coram Domino, quasi dicat, commite ei statum rerum tuarum.

Faciet, id est, curabit.

6. *Quasi lumen*, q. d. in apertum. *Iustitiam*, i. iustam causam. *Iudicium*, i. causam. repetitio.

7. *Subditus esto*, Hieron. & Chald. tace. *Æmulari*, vide supr.

8. *Ira*, i. indignatione ob felicitatem malorum.

Furorem, repetitio.

9. *Malignantur*,

9. *Malignantur*, Hieron. male faciunt. *Exterminabuntur*, Hieron. *Interibunt*, *Sustinentes*, Hier. expetentes Chal. confitentes. *Terram*, sc. viuentium.

10. *Pusillum*, Hieron. & Chald. modicum. *Locum*, sc. vbi habitabat.

12. *Obseruabit*, sc. insidians. *Super*, i. contra.

13. *Dies eius*, Chald. dies contritionis eius.

14. *Decipiant*, lege, deiiciant, i. prosternant, Hieron. percutiant, Chald. interficiant.

15. *Gladius*, i. aperta oppugnatio. August. Intret, pro, intrabit. *Corda*, i. interiora. *Arcus*, i. occultæ insidiæ. August.

17. *Brachia*, i. potentia, vel posteritas. *Confirmat*, Hieron. subleuat, Chald. sustentat.

18. *Nouit*, i. approbat, tuetur.

Dies, i. vitam, & actus.

Immaculatorum, Chald. perfectorum.

In æternum. Hieron. æterna.

19. *Confundentur*, sc. frustrati spe. *Malo*, i. periculoso, seu calamitoso.

20. *Quia*, pro, at vero. *Mox vt honorificati fuerint, & exaltati*, Hieron. gloriantes vt monocerotes, Chald. sicut gloria veruecum impinguatorum, qui tandem iugulantur.

Quemadmodum fumus, Chald. in fumo gehennæ.

21. *Mutuatur*, i. mutuum accipit.

22. *Quia*, id abundat, more Hebræo, *Benedicentes ei*. i. precantes bene, seu fauentes iusto, Hieron. benedicti ab eo, sc. Deo.

Maledicentes autem. Hieron. & qui maledicti.

23. *Apud Dominum*, Græc. & Hieronym. à Domino.

Diriguntur, Hieron. firmantur.

Eius, sc. Dei, Aug. *Volet*, sc. homo, Aug. at Chal. & via eius grata erit, sc. Deo.

24. *Cum ceciderit*, &c. Chald. cum ceciderit in infirmitatem, non morietur, quia Dominus sustentat eum manu.

Supponit manum suam, Hieron. sustentat manum eius.

25. *Etenim*, Chald. nunc autem. *Iustum*, i. misericordem.

Panem, Chald. panem præ inopia, q. d. talibus, si pauperes sunt, semper Deus subuenit.

26. *Tota die*, Chald. propterea quod tota die. *Miseretur*, &c. q. d. dat ei Deus tantum, vt possit aliis donare.

Semen, id est, posteri. *Benedictione* id est, rerum abundantia.

27. *Et inhabita*, pro, inhabitabis, Chal. vt habites.

Sæculum sæculi, Hieron. & Chald. sempiternum.

28. *Iudicium*, id est, quod æquum, & rectum est.

Sanctos, Chald. misericordes.

29. *Terram*, scil. viuentium. *In sæculum sæculi*, id est, perpetuo.

30. *Meditabitur*, i. loquetur. Chad. loquitur.

Iudicium, id est, iusta.

31. *Supplantabuntur*, Hieron. deficient, Chald. nutabunt.

Gressus, i. vitæ institutum.

32. *Considerat*, Chal. insidiatur. *Mortificare*, Hier. & Chald. occidere.

33. *Illi*, pro illius causa. q. d. in die iudicij liberabit eum Deus, vel cum apud iudicem aliquem sistetur.

34. *Expecta Dominum*. Chaldæus, confide in Domino.

Viam, i. præcepta, sc. per horum obseruationem ad Deum itur. *Hereditate capias*, Hieron. & Chaldæus, possideas.

Videris, sc. eorum interitum securus.

36. *Transiui*, Chald. defecit à sæculo.

37. *Innocentiam*, Hieron. simplicitatem, Chald. integritatem.

Vide æquitatem, i. attende ad id quod rectum est, Chald. respice iter rectum.

Quoniam, &c. Hieron. quia erit ad extremum viro pax, Chald. quia finis hominis est pax, Chald. quia finis hominis est pax.

Reliquiæ, i. nouissima, scil. felicia, vel posteritas, aut facultates.

38. *Simul*, id est, ad vnum omnes. *Reliquiæ*, i. posteri aut opes, vel, nouissima, q. d. tandem peeunt, Chald. finis impiorum exitium.

39. *Salus*, Chald. redemptio. *Protector*, Hieron. Chald. fortitudo.

XXXVII. *Oratio Pœnitentis.*

1. *Rememorationem*, sc. peccati à se commissi.

2. *Furore*, i. ira, q. d. ira, seu seuerè August. furorem ad inferni, iram vero ad purgatorij supplicium refert.

Arguas, id est, castiges. *Corripias*, Chald. castiges, repetitio.

3. *Sagittæ tuæ*, id est, à te immissi dolores, seu tribulationes.

Confirmasti, i. roborasti. *Manum*, i. plagas, q. d. fortiter me percussisti.

4 *à facie iræ tuæ*, Chald propter iram tuam.

Pax, i. quies. *Ossibus*, Chald. membris.

A facie, i. propter.

5. *Supergressæ*, scil. more aquæ operientis, quasi dicat, submersus sum peccatis. *Super me*, id est, plusquam ferre possim.

6. *Corruptæ sunt*, Hieron. & Chald. tabuerunt. *Cicatrices*, id est, vulnera animæ ex peccatis, vel corporis ex plagis Dei.

A facie insipientiæ meæ, Chald. propter stultitiam meam, sc. qua peccaui.

7. *Curuatus*, sc. peccatorum pondere. *Vsque in finem*, id est, perpetuo. Hieron. nimis, Chald. supra modum.

Ingrediebar, Hieron. ambulabam.

8. *Lumbi*, i. interiora. *Illusionibus*, scilicet, moribus prauis, seu carnalibus. Hieron. ignominia, Chald. combustione.

9. *Afflictus* Chald. confractus. *A gemitu*, id est, præ gemitu.

10. *Ante te*, quasi dicat, notum tibi. *Gemitus*, Chald. suspirium.

11. *Virtus*, Hieron. fortitudo, quasi dicat, defectus sum viribus.

Et ipsum, pro, etiam ipsum, quasi dicat, præ fletu pene oculos amisi.

12. *Aduersum me appropinquauerunt*, Hieron. quasi contra lepram, Chald. è regione vulneris mei, quasi dicat, tantùm spectatores calamitatis meæ, non adiutores erant.

13. *Qui iuxta me erant*, Hebr. vicini mei. Chal. propinqui mei. *De longe*, quasi dicat, nihil adiuuantes. *Quærebant*, scil. perdere. *Vanitates*, Hieron. insidias, Chald. mendacium. *Tota die*, Chaldæus, quotidie.

14. *Non audiebam*, i. dissimulabam.

Non aperiens, i. qui non aperit. *Os*, scil. ad respondendum.

15. *Redarguriones*, i. obiectorum dilutiones.

16. *In te speraui*, Hier. te expectabam. Chald. coram te oraui.

17. *Dixi*, quasi dicat, valde timebam. *Nequando*, Hieron. & Chald. ne forte. *Supergaudeant mihi*, Hieron. insultent mihi, Chald. lætentur de me. *Commouentur*, Hieron. vacilauerint.

Super

Super,i.contra. *Magna*, i.superbe. *Locuti sunt*, pro,loquantur.

19.*Annunciabo*,Hier.annuncio, i.fateor,seu patefacio.

Cogitabo,Hier.& Chal.solicitus ero.

20.*Confirmati*,Hier.& Chald confortati,q.d.inualescunt.

Super,i.contra,vel plus.

21. *Detrahebant*,Hieron.aduersabantur, Chald. oderunt.

22. *Discesseris*,Hier.& Chal.elongeris.

23.*Intende*,Hier. festina. *Salutis meæ*,sc. auctor, Chal.redemptio mea.

XXXVIII. *Oratio afflicti.*

1. IPsi *Idithun*, sc.datus ad canendum. *Erat*, Idithun præfectus quidam cantorum.Vide 1. Par. 6.& 26.

2. *Dixi*,i.statui. *Posui ori meo custodiam*, Chald. custodiam os meum fræno, sc. silentij Hier. custodiam os meum silentio.

Aduersum,Heb.coram.Et sic etiam verti poterat ex Græco.

3.*A bonis*,i.iusta defensione: vel,vt ne de bonis quidem rebus loquerer,sc.ne paulatim ad mala prolaberer.

Renouatus, q. d.ipsa taciturnitate recruduit,vel, quasi dicat, quamquam dolor renouaretur, tamen tacui.

4.*Ignis*,sc.diuini amoris. *Locutus sum*,scil.quod sequitur.

6. *Mensurabiles*,Hier.breues. *Substantia*, Græc. subsistentia,i.vita Hier.vita,Chal.corpus. *Veruntamen*,pro, certè.

Vniuersa,q.d.maxima,quamquam Græc. plurale est, quasi dicat, omnia vanitas, adeoque omnis homo.

7.*Imagine*,i.apparentia quadam, seu,vmbra vitæ, potius quam vera & solida vita. *Pertransit*, Hier. & Chald. ambulat, q.d.vita hominum velut vmbra est.

Frustra, Chald.perperam. *Congregabit*,pro,congregat,Chal.congregauerit,Hier.dimittat.

8. *Substantia*,i.spes, seu diuitiæ, aut vitæ subsistentia.

9.*Dedisti me*,q.d.permisisti, me opprobriis affici,Hier.ne ponas me.

11.*Fortitudine*,Chal.percussione. *Defeci*,Hier.& Chal.consumptus sum.

12.*In increpationibus*,i.per castigationes. *Corripuisti*,i.soles corripere.

Araneam,quæ,sc.tactu leui conquassatur,& moritur Aug.vel forte telam araneæ intelligit.

13. *Sileas*,i. cesses,sc. opem ferre.Hieron.obsurdescas.

Apud te,i.coram te,q.d.breuis vitæ.

14.*Remitte*,i.relaxa,sc.flagella,Hier.parce.

Refrigerer,i.respirem,seu recreer.

Non ero,sc.in hac vita.

XXXIX. *Gratiarum actio.*

1. IPsi,pro,ipsius.

2.*Intendit*, id est, attendit, Hieron.inclinatus est.

3.*Miseriæ*,i.calamitoso. *Fæcis*, i.sordido,Hiero.& Chal.cœni.

Supra petram,i.loco tuto. *Direxit*,Hier.& Chal. stabiliuit.

4. *Immisit*, Chald. ordinauit. *Carmen*, Hier.laudem,Chal.hymnum. *Videbunt*,i. considerabunt. *Timebunt*,sc.Dominum.

5.*Nomen Domini*,Hier.& Chal.Dominus.

Vanitates & insanias falsas,Hier.superbias,pompasque mendacij.

6. *Cogitationibus*, iungendum eum, similis sit.

Annunciaui & locutus sum, q.d. si velim numerare,sc.mirabilia tua:Hier.si narrare voluero,& numerare.

Multiplicati,&c.Hier.& Chal. plura sunt, quam vt narrari queant.

7. *Sacrificium*, sc.pacificum. *Oblationem*,scil.ex frugibus.

Noluisti,sc.præcipuè, vel per se, vel finito tempore legis veteris.

Aures, Chal. aures ad uascultanda præcepta tua Græc.corpus.

Perfecisti,Hier. fodisti,i.aperuisti, Chald.perforasti.

8. *Pro peccato*, sc.hostiam. *Postulasti*, sc.vt rem per se gratam.*Venio*,sc.in mundum.vox est Christi.

9. *In capite libri*, i. primo loco libri prædestinationis,vel q.d.in summa scripturæ. Finis enim legis Christus,Hier.& Chald. in volumine libri. *Vt facerem*,&c.coniungi potest cum,scriptum est: vel cum,volui. *Legem tuam*,sc.conseruo,vel volui.*Cordis*,70.ventris,sed translatum cordis ob euphoniam secundum Hier.

10. *Iustitiam*, sc.qua iustus es, & iustificas impium.

Non prohibebo, pro, non prohibui, sc.à tuis laudibus.

Scisti,Hier. nosti.

11.*Veritatem*,i.fidem in promissis.

Salutare,i.salutem,Chald.redemptionem. *Dixi*, i.celebraui.

Abscondi,sc.apud me retinens,non prædicans.

A concilio multo,Hier.in Ecclesia multa.

12.*Susceperunt*,pro,suscipient, Hiero. & Chald. seruabunt.

13.*Iniquitates*,i.pœnæ iniquitatum.*Vt viderem*, Hier.& Chal.videre,q.d.plures sunt, quam vt à me possint videri.

Dereliquit me,q.d.deficio animo.

14.*Respice*,Hier.& Chal.festina.

15.*Reuereantur*,i.erubescant, repetitio. *Simul*,q. d.omnes.

16.*Mihi*,sc.insultantes,Chal. de me. *Euge,euge*, q.d.lætamur eius calamitate.

17. *Super te*, i. in te, seu,de te. *Magnificetur*,i. exaltetur.

Salutare tuum,i.salutem tuam,sc.à te datam.

18.*Mei*,i.de me,Hier.pro me.

XL. *Oratio afflicti.*

1. IPsi,pro,ipsius.

2.*Intelligit*,&c.Chal.cogitat de rebus paupertis,vt misereatur eius. *Et pauperem*,non est Heb.

Mala,i.calamitosa,seu,periculosa,vide Eph.6.

3.*Conseruet*,&c.Hier.& Chal.hæc verba per futurum vertunt. *Viuificet*, Chal.vitam præstabit.

Animam,Chal.voluntatem.

4.*Dolores*,Hieron.& Chald.infirmitatis,q.d.vbi ægrotus decumbet.*Versasti*,pro vertes,sc.in sanitatem,seu quietem, vel q. d. ita compones, vt possit quiescere.

5. *Dixi*,pro,dicebam, scil.in morbo. *Animam meam*,i.me.*Tibi*,Chal.coram te.

6.*Dixerunt*,i.precati sunt.

Ingrediebatur,sc.ad me. *Videret*,i.inuiseret.

Vana, q. d. fingebat se dolere, Chald. mendacium.

Cor,

Cor, ſcil. ex corde, verba procedunt: quidam tamen cum ſequentibus iungunt, ſc. cum congregauit, &c. *Sibi*, i. animo ſuo. *Loquebatur*, Hieron. detrahet. *In idipſum*, i. ſimul, ſcil. cum aliis, vel q.d. ſimul ac egreditur à me, multo aliter loquitur, vel iunge cum ſequentibus.

8. *Suſurrabant*, Hieron. murmurabant, Chald. clam loquuntur.

Mihi, ſc. accidere optantes.

9. *Nunquid qui dormit*, pro, certe qui dormit, Chald. hic qui infirmatur. Hieron. qui dormiuit, quaſi dicat, iſte nunquam ex morbo conualeſcet: vel ex perſona Dauid, quaſi dicat, ſpero quidem me conualiturum ex morbo.

10. *Etenim*, Hieron. & Chald. ſed & *Pacis meæ*, Hieron pacificus meus, id eſt cum quo pacificè viuebam, & familiariter,

Speraui, Hieronym. habebam fiduciam, Chald. confidebam.

Magnificauit, &c. Hieronym. leuauit contra me plantam.

Super, i. contra. *Supplantationem*, inſidias, ſeu, fraudem, quaſi dicat, vehementer decepit, aut decipere, & ſubuertere tentauit. Hebr. calcaneum vt à Chriſto citatur, Ioann. 13.

11. *Reſuſcita*, Vox Chriſti, Hieron. leua, Chald. ſuſcita ab infirmitate. *Retribuam*, ſc. quod merentur, Hieron. & Chald. reddam.

12. *Voluiſti*, Hieron. velis, id eſt, ames. *Gaudebit*, Hieron. inſultabit, Chald. inualeſcet. *Super*, i. de, vel contra.

13. *Innocentiam*, Hieron. ſimplicitatem, Chal. integritatem. *Suſcepiſti*, Hier. & Chald. adiuuiſti. *Confirmaſti*, i. ſtabiliſti, Chald. ſtatuiſti, Hier. ſtatues.

14. *Benedictus*, ſc. ſit, i. laudetur. *A ſæculo*, &c. i. perpetuo. Chal. à ſæculo hoc vſque ad futurum.

Fiat fiat, Hieron. Amen & Amen, Chald. & dicant iuſti: Amen & Amen.

XLI. *De deſiderio Dei.*

1. INtellectus, q. d. pſalmus plenus eruditione. *Filiis Core*, ſcil. datus decantandus.

2. *Deſiderat*, i. anhelat. *Fontes*, Chald. decurſus. *Sitiuit*, pro, ſitit.

Apparebo ante, Hier. videbo. *Dei*, q.d. ante arcam Dei: poteſt tamen altiori ſenſu id ad Dei viſionem referri.

4. *Panes*, id eſt, pro cibo, quaſi dicat, relicto cibo, nihil aliud libet quam flere. *Dicitur*, ſc. ab inſultantibus inimicis.

Deus, ſc. à quo ſperabas auxilium.

5. *Hæc*, ſc. præcedentia, vel ſequentia. *Effudi*, q. d. laxaui dolori habenas, dum cogito: quanto olim ſolerem gaudio ad templum accedere, quod nunc poſſum: vel cœpi bono eſſe animo ſperans me ad templum, ſeu, tabernaculum de more rediturum.

In me, id eſt, apud me.

Animam, Chal. cogitationem animæ. *Tranſibo*. Hieron. veniam. *Sonus*, pro ſoni.

Epulantis, i. feſtum ſolenni epulo celebrantis, Græc. Hier. & Chald. feſta celebrantis.

6. *Salutare*, pro, ſalutari, i. ſaluatore, coniungendum enim cum Deo, vel q.d. ob ſalutare, i. ſalutem. *Mei*, Hieron. eius, q.d. ab ipſo datum.

7. *Deus meus*, ſc. ipſe eſt, vel ô Deus meus. *Ad meipſum*, i. in me ipſo. *Iordanis*, ſc. vbi dego. *A monte modico*, pro, qui paruus eſt mons.

7. *Abyſſus abyſſum inuocat*, id eſt, ſuccedit calamitas. *Voce*, id eſt, ſono, ſeu ſtrepitu. *Tuarum*, q. d. te demittente tribulationum imbrem. *Excelſa*, id eſt, fluctus; vel, profunda, quaſi dicat, voragines afflictionum, Hieronym. & Chald. gurgites *Fluctus*, explicatio præcedentis.

9. *In die & nocte*, id eſt, perpetuo. *Miſericordiam*, ſcil. celebrari.

Canticum, poteſt coniungi cum præcedentibus, vel cum ſequentibus.

Apud me, ſcil. eſt.

Oratio, ſcilicet, quæ ſequitur. *Vitæ meæ*, Chald. cuſtodi vitæ meæ.

10. *Suſceptor*, Hieron. petra, Chald. fortitudo.

11. *Confringuntur*, ſcilicet, ab inimicis, vel calamitatibus.

Oſſa, Chald. membra. *Qui tribulant me inimici mei*. Duæ ſunt interpretationes verbi vnius Hebraici, quarum prior eſt Septuaginta: altera aliorum Græcorum interpretum. Vox quidem Hebræa, & hoſtes & affligentes ſignificat.

12. *Salutare*, id eſt, ſalus, ſeu ſaluator, ſcilicet, eſt. *Vultus mei*, id eſt, faciem meam exhilarans, Chald. propter redemptionem, quæ eſt à præſentia eius.

Et Deus meus, Chaldæus, quoniam ipſe eſt Deus meus.

XLII. *Continuatio præcedentis materiæ.*

1. IVdica me, quaſi dicat, ſuſcipe cauſam meam. *Diſcerne*, id eſt, diſcute, ſeu diiudica, Chaldæus, age.

De gente, coniungendum cum, erue me.

3. *Lucem*, quaſi dicat, illumina me.

Veritatem, id eſt, quod promiſiſti.

Deduxerunt & adduxerunt, Hieronym. & Chal. ducent, & introducent.

Montem, ſcil. Sion, vel cœlum.

Tabernacula, ſcilicet, cœleſtia, vel pro, tabernaculum, ſcil. vbi arca.

4. *Ad altare*, ſcilicet, ad offerendum.

Iuuentutem, ſcilicet, futuram in gloria, Auguſt. nouitatem interpretatur.

5. *Salutare*, ſc. eſt. Vide Pſalm. 41.

XLIII. *De populi tribulatione.*

1. FIliis, ſcilicet, cantaturis. *Intellectum*, id eſt, eruditionem.

2. *Annuntiauerunt*, ſcilicet, per ſcripta, & poſteros, vel etiam per ſe.

Antiquis, i. qui illos præceſſerant.

3. *Diſperdidit*, i. deleuit.

4. *Illuminatio*, id eſt, fauor, qui ſolet exhiberi vultu hilari.

Complacuiſti, Chald. complacuiſti tibi.

5. *Mandas ſalutes*, quaſi dicat, ſaluas, ſeu liberas. Iacob genitiuus eſt.

6. *In te*, i. te iuuante. *Cornu*, pro, velut cornu.

Nomine, id eſt, virtute, vel, inuocatione.

Spernemus, Hieron. conculcabimus, Chaldæus, ſubiiciemus.

Inſurgentes in nos, Hieron aduerſarios noſtros.

9. *Laudabimur*, id eſt, gloriabimur. Hieronym. gaudebimus, Chald. laudabimus. *Tota*, id eſt, omni, *in nomine tuo*, Hieron. & Chald. nomen tuum.

In ſæculum, Hieron. in æternum.

10. *Repuliſti*, id eſt, videris proieciſſe. Chaldæus, oblitus es.

Confudiſti, id eſt, pudefeciſti, ſcilicet, deſerendo. *Egredieris*, ſc. vt protegas, ſicut ſolebas. *Virtutibus*, Hieron. exercitibus.

11. *Auertiſti*, &c. Hieron. vertiſti terga noſtra hoſtibus, Chald. feciſti, vt verteremus ceruicem coram hoſte.

Poſt

Post inimicos, i.dum hostes persequeremur.

12. *Escarum*, Hieron.& Chald. ad deuorandum.

In gentibus, Chald.inter populos.

13. *Sine pretio*,i.vili. *Multitudo*, scil. lucri, seu pretij, vt sit repetitio, seu, explicatio, Chald.non multiplicasti lucrum.

Commutationibus, i. venditionibus.

14. *Opprobrium*, pro,in opprobrium.

15. *In similitudinem*, scil.vt dicant de misero aliquo: Est infelicior Iudæo. Chald. in prouerbium.

Commotionem capitis,i.ludibrium.

16. *Tota*, id est, omni. *Contra*, id est,ante quasi dicat, ob oculos.

17. *A voce*, id est, propter vocem. *Obloquentis*,Hieron.blasphemantis,Chaldæus,calumniantis.

A facie,i.propter,vel,ob vultum, sc.superbum.

18. *Testamento*, i.pacto,q.d.non violauimus fœdus,Chald.in pactum tuum.

19. *Retro*,sc.à via,qua ad te ibamus. *Declinasti*, id est, deflexisti, quasi dicat, reiecisti nos. Hieron. nec declinauerunt gressus nostri à semita tua, scil. repetit negationem, more Hebræo.

20. *Vmbra mortis*, id est, tenebræ,maximæ, scilicet tribulationum.

21. *Expandimus*, scilicet,petentes opem. *Quoniam*, pro, & quidem. *Mortificamur*,i.occidimur. *Tota*, id est, omni.

Occisioni, Chald. occisioni traditæ, quasi dicat, perinde nos tractant hostes, ac si oues essemus, nec pluris faciunt, quam pecus.

23. *Exurge*, quasi dicat, fer opem, Chaldæus, inualesce. *Obdormis*, id est, cessas, August. *In finem*, Hieron. & Chald. in sempiternum.

24. *Auertis*, Hieron.absconditis,Chal.aufers.

25. *In puluere*, quasi dicat, vsque ad terram.

Anima, id est, vita,

Conglutinata est, Chald. & Hieron. adhæsit, sc. conculcante hoste.

26. *Nomen tuum*, Hieron. misericordiam tuam. Chald. bonitatem tuam.

XLIV. *De Christo.*

1. *Commutabuntur*, sc.ab infidelitate ad fidem. *Filiis*, sc. datus ad cantandum. *Intellectum*,id est, eruditionem. *Dilecto*, scil. sponso Christo.

2. *Eructauit*, i. effudit. *Dico*,Chald. dicam.

Opera, scil. psalmos. *Regi*, i. ad Regis, scilicet, Christi honorem, vel de Rege. *Calamus*, pro, velut calamus.

Scribæ, scil. Spiritus sancti.

3. *Speciosus forma*, scilicet, es, Chaldæus, pulchritudo tua, ô Rex Christe. *Gratia*, scilicet loquendi, seu, prædicandi. Nunquam sic locutus est homo. *Propterea*, pro, propterea quod,seu ad hoc.

Benedixit, i. donis ornauit.

4. *Gladio*, scil. verbi Dei.

5. *Specie*, id est splendore, seu gloria. *Intende*, scilicet, bello, vel tende arcum. *Prospere*, coniungendum cum, procede.

Regna, coniungendum cum sequentibus.

Dextera, i. potentia.

6. *Sagittæ*, id est, arma, seu, prædicatio. *In corda*, scilicet, figentur sagittæ,Hieronym. Chald. & Græc. in corde.

Regis, id est, tuorum, antecedens pro relatiuo.

7. *Sedes*, i. thronus regius. *Virga directionis*, i. recta, Hieron. sceptrum æquitatis.

8. *Dilexisti*, Chald. dilexisti, ô Rex Christe. *Propterea*, id est, ad eum finem. *Deus, Deus*,id est, ô Deus Fili, Deus Pater. *Præ consortibus*, i. pluſquam socij,seu,sodales,Hier.præ participibus.

9. *Gutta*, Hieron. & 70. stacte, est autem stacte liquor myrrhæ, Chaldæus, aloe. Quidam putant esse quod vulgo Benzoi, miri, scilicet, odoris succum concretum. *Casia*, vulgo, canella. *A vestimentis*. Hieron. in vestimentis.

Domibus, id est, repositoriis, scilicet, depromptis, quasi dicat, spirant odorem valde suauem, cum proferuntur. *Ex quibus*, Hieron. quibus. *Delectauerunt*, scilicet, qui tibi ea donarunt.

10. *Filiæ Regum*, scilicet, aderunt, Chaldæus, Regiones Regum.

Astitit, pro,astabit. *A dextris tuis*, id est, loco honorifico.

11. *Filia*, Chald. congregatio Israel.

12. *Adorabunt*, scilicet nationes, Hieron.adora. Græc. & Chald. adorabis.

13. *Filiæ Tyri*, quasi dicat, Gentiles, Chaldæus habitatores, arcis Tyri.

Diuites plebis, i. ditissimi quique.

14. *Eius* abundat. *Abintus*, quasi dicat,præcipuè est in animo.

Fimbriis, q. d. vestis eius auro intexta.

15. *Post eam*, scilicet, pedisequæ. *Proximæ*, id est, sodales, Hieron. amicæ. *Tibi*, Hieron. illuc, Chald. ad te, sub. ô Christe.

16. *Templum*, Hieron. thalamum.

17. *Pro patribus*, sc. patriarchis, vel Apostolis. *Filij*, scil. Apostoli, vel Episcopi.

18. *Memores erunt*, Græcus memor ero, Hieronymus, recordabor, Chaldæus, memorabo nomen tuum, &c.

XLV. *De liberatione à tribulationibus.*

1. *Arcanis*, sc. Dei consiliis, seu iudiciis.

2. *Refugium*, Hieron. spes. *Virtus*,Hieron.fortitudo. *Nimis*, potest coniungi, cum adiutor, vel cum, inuenerunt.

3. *Dum turbabitur*, &c. id est, etiam si moueatur terra, & montes transferantur,

Cor, id est, medium.

4. *Sonuerunt*, &c. pro, etiam si sonent, & turbantur, scilicet, non timebimus. *Eorum*, pro,eius, scilicet, maris. Nam Græc. & Hebr. hic maria, pluralis numeri.

Conturbati, i. agitati, seu concussi. *Eius*, sc.Dei.

5. *Fluminis impetus*,Chaldæus,populi conuentus.

6. *Eius*, scilicet, ciuitatis.

Mane diluculo, Chald. tempore matutino, quasi dicat, tempestiue, seu, cito.

7. *Conturbatæ*, scilicet, timore. *Inclinata*, Hier. concussa, Chald. tremuerunt.

Dedit, scilicet, Deus. *Vocem*, scilicet, prædicationis, vel tonitruum.

Mota, Hieronymus, prostrata.

Terra, Chald. habitatores terræ.

8. *Virtutum*,Hieron.& Chald. exercituum. *Susceptor*, Hieron. protector, Chald. fortitudo.

9. *Prodigia*, i.mirabilia,Hieron.fortitudines.

10. *Bella*,scil.infidelium contra Ecclesiam. *Vsque ad fines*, q. d. per totum orbem.

11. *Vacate*, id est, attendite, Hieron. cessate, scilicet, à peccatis, vel, oppugnatione Ecclesiæ, vel curis superfluis.

Exaltabor, id est, celebrabor tanquam Deus.

12. *Susceptor*, Hieron. & Chald. fortitudo.

XLVI. *De Christo.*

2. *Laudite*, scil.in signum lætitiæ. *Exultationis*, Hieron. & Chald.laudis.

3. *Terribilis*, id est, metuendus.

Terram, Chaldæus, habitatores terræ.

5. *Nobis*, scilicet, dare, vel pro, in nobis. *Speciem*, Hieronym. & Chald. gloriam, quasi dicat, vnde Iacob habet, quod glorietur.

6. *Ascendit Deus*, id est, Dei Arca, vnde Deus responsa dabat, Chaldæus, exaltabitur nomen Domini.

7. *Psallite* Hieron. canite, Chald. laudate.

8. *Sapienter*, quasi dicat, mente composita, Chal. cum intellectu bono.

9. *Regnauit*, Chald. regnat. *Sanctam suam*, Chal. gloriæ suæ.

10. *Cum Deo*, quasi dicat, Deo se subdentes. *Dij*, id est, iudices seu, principes; vt sit repetitio, Græc. Dei, scilicet, sunt omnes, est enim genitiuus. *Eleuati sunt*, quasi dicat, sic ad Deum accedendo, eique se subdendo, multo maiores euaserunt.

XLVII. *De Dei tutela.*

1. PSalmus *cantici*, Chald. canticum laudis. *Sabbati*, scil. cantandus.

2. *Monte*, scil, Sion.

3. *Fundatur*, pro, fundata est, scilicet ciuitas. *Mons*, pro, vbi mons.

Latera, pro, ad latus, secundum quosdam: at secundum alios, latera intelliguntur partes ciuitatis oppositæ monti Sion, qui ad Austrum.

4. *Suscipiet*, id est, defendet.

5. *Congregati*, scilicet, contra eam. *In vnum*, id est, simul.

6. *Videntes*, scilicet, Dei virtutem.

Conturbati, Chaldæus propter signa, & miracula conturbati sunt.

7. *Dolores*, Chald. tremor, quasi dicat, correpti sunt maximo metu & dolore.

8. *In Spiritu*, &c. quasi dicat, conteres eos, vt solent naues vento vehementi.

Tharsis, id est, maris, q. d. mundi superbiam.

9. *Audiuimus*, sc. in promissionibus, Aug. *Vidimus*, sc. in exhibitionibus. Aug. *Virtutum*, Hier. & Chal. exercituum.

In æternum, scilicet duraturam.

11. *Nomen*, id est, potentiam, seu, maiestatem, quasi dicat, celebraris vt par est.

Dextera, quasi dicat, iustissima sunt quæcunque facis.

12. *Filiæ Iudæ*, id est, Iudææ vrbes, Chald. congregatio domus Iudæ.

13. *Complectimini*, Hieron. & Chal. circuite.

Narrate in turribus, Hieronymus, & Chaldæus, numerate turres.

14. *Ponite*, &c. quasi dicat, considerate diligenter, quam sit fortis. *Distribuite*, id est, distinctè numerate.

Altera, Hieron. & Chald. nouissima.

15. *Quoniam hic*, &c. sc. id narrandum.

In sæcula, id est, perpetuo.

XLVIII. *De malorum prosperitate.*

2. ORbem, Chald. terram.

3. *Terrigenæ*, Hieron. & Chal. filij Adam.

Hominum, Hieronymus, viri. Chaldæus, Iacob. Quidam per filios Adam ignobiles intelligunt; per filios viri, seu, virorum, nobiles, quasi dicat, omne hominum genus. In vnum, abundat.

Dines & pauper, quasi dicat, omnes, Chaldæus mundus, & profanus.

4. *Sapientiam*, id est, verba sapientiæ. *Prudentiam*, Chald. recta.

5. *Parabolam*, id est, sententias per similitudines; vel, graues, & eruditionis plenas.

Aurem, quasi dicat, etiam ipse audiam attente. *Psalterio*, Hieron. & Chald. cithara.

Propositionem, Hieron. & Chald. ænigma.

6. *Mala*, id est, aduersitatis, vel iudicij. *Iniquitas*, quasi dicat, cur permittam, vt iniquitas, &c. Chaldæus, nisi quando reatus peccati mei circumdabit me, quasi dicat, si non peccauero, non timebo. *Calcanei*, id est, finis vitæ, vel, quia proximum supplanto. vel, gressuum, id est, operum. *Circumdabit*, id est, tenebit, vel opprimet.

7. *Qui confidunt*, &c. scilicet, hi sunt qui timent in die mala.

Gloriantur, Hieron. superbiunt.

8. *Non redimet*, scilicet, die mala fratrem.

Redimet, pro, non redimet; repetenda enim negatio præcedens.

Homo, scilicet, vllus, die iudicij.

Placationem suam, Hieron. propitiationem pro eo, quasi dicat, non poterit Deum placare, vt illum redimat.

9. *Suæ*, pro, eius, Hieron. eorum.

Et laborabit, pro, sed laborabit, scilicet ille in suppliciis.

10. *In finem*, Hieron. in sempiternum

Interitum, quasi dicat, etiam si mori optet, non poterit, vel, per interrogationem, quasi dicat, an non morietur?

11. *Viderit*, i. aduertere possit. *Sapientes*, &c. q.d. omnes homines mori. *Alienis*, i. extraneis.

12. *In æternum*, scilicet, vsque in diem iudicij.

Tabernacula, &c. quasi dicat, ipsa sepulcra erunt illorum tabernacula.

Vocauerunt, &c. Hieron. vocauerunt nominibus suis terras suas, Chald. compararunt sibi nomen prauum super terram.

13. *Esset*, scilicet à Deo positus in Paradiso.

Non intellexit, scilicet, suam dignitatem seu, Dei beneficium.

14. *Hæc via*, quasi dicat. Talis est istorum vita. *Scandalum ipsis*, q. d. ipsius in ruinam cedens. *In ore suo complacebunt*, q. d. se etiam iactant.

15. *Oues*, scilicet mactandæ. *Dominabuntur eorum*, id est, apparebunt eis superiores, Hieronym. subiicient eos. *Matutino*, id est, luce futuri sæculi.

Auxilium, id est, potentia, Hieronym. figura, Chald. corpora.

A gloria eorum, pro, à gloria sua, scilicet, decident. id enim est veterascere.

16. *Redimet*, scilicet, resuscitans.

Manu, id est, potestate.

Inferi, quo Christi anima descenderat Bas. *Acceperit*, scil. ad se.

18. *Omnia*, pro, quidquam.

19. *Benedicetur*, id est, beata dicetur, scilicet ab insipientibus.

Confitebitur tibi, &c. q. d. neminem laudat, nisi sibi benefacientem.

20. *Vsque in progeniem*, quasi dicat, in societatem, seu, morem, scilicet, imitabitur parentum mores, vel, in locum maiorum, scilicet, infernum.

XLIX. *De Christi aduentu vtroque.*

8. ASaph, scilicet, datus ad canendum.

Deus deorum, quasi dicat, omnium etiam qui dij habentur, Hieronymus, & Chaldæus, fortis Deus.

Locutus est, Chald. locutus est à principio.

Vocauit terram, id est, terræ habitatores, Chal. vocauit, vt faceret terram.

A solis

A solis ortu,&c.q.d.omnes homines ad iudicium vocabit, præteritum pro futuro.

2.*Sion*,sc.cælesti,vel terrena.

Species,sc.apparuit,q.d.ibi relucet eius maiestas. vel,apparebit,sc.die iudicij, quod fiet prope Sion, sc.in valle Iosaphat.

3.*Silebit*,i.dissimulabit,sc.hominum peccata,sed puniet.

4. *Cælum*,Chal. Angelos excelsos.*Terram*,Chal. iustos terræ.

Discernere,Hier.& Chald.vt iudicet.

5.*Congregate*,sc.ô Angeli.

Illi sanctos eius,Hieronym.& Chal.mihi sanctos meos.

Qui ordinant, &c. i. qui facto sacrificio fœdus cum Deo inierunt,q.d.qui se Dei seruitio manciparunt, Hieron. qui feriunt pactum mecum in sacrificio.

6.*Cæli*,Chal.Angeli excelsi,q.d.per Angelorum ministerium manifestabitur Dei iustitia. *Quoniam*, pro,nempe quod.

8. *In sacrificiis*, Chal. propter sacrificia & holocausta, &c. q.d.satis enim multa offers.

9. *Non accipiam*, q.d. non opus habeo, vel, non præcipuè requiro.

11. *Cognoui*, sc.vt Dominus omnium,*Mecum*,i. in mea potestate.

12.*Non dicam*,q.d.non est opus à te petam.*Plenitudo eius*,i.quidquid continet.

14.*Immola*,&c. Chal. reprime concupiscentiam prauam, & reputabitur coram Domino sicut sacricium confessionis.

16.*Peccatori*,Hier.impio,Chald. impio,qui non agit pœnitentiam.

Enarras,i.prædicas.

Iustitias,i.præcepta.*Testamentum*,Hier. & Chal. pactum.

17. *Tu vero odisti*,Chald. cum tu oderis.*Retrorsum*,Hier.& Chal.post te.

18. *Currebas*,sc.ad furtum. *Portionem*,Hieron.& Chald. partem, quasi dicat, socius eras, seu,particeps.

20. *Sedens*,sc.cum aliis improbis. *Matris*,i.Ecclesiæ.

Scandalum, i.offendiculum, Hier.& Chald. opprobrium.

21. *Tacui*, Chald.expectaui,vt te conuerteres.

Tui similis,sc.probans mala.

Statuam,scilicet,te.

23.*Sacrificium laudis*,&c.Chald.qui compresserit fomitem prauum,velut oblatio confessionis imputatur ei, & dissipanti viam prauam ostendam redemptionem Dei.

Illic,sc.in sacrificio laudis.

Dei,i.meam,sc.quam do.

L. *Oratio Pœnitentis.*

4. *Amplius*,Hier.multum, Græc.plurimum.

5.*Contra me*,i.coram me.

6. *Tibi soli*, Chald.coram te solo. *Coram te*,repetitio.

Vt iustificeris, &c. q.d. parce qui promisisti veniam pœnitentibus, vt appareat te stare promissis.

Indicatis,sc.ab impiis,non misereri, vel non esse verax.

7. *Iniquitatibus*, i. peccato originali. *Concepit*, Hier.peperit.

8. *Veritatem*, sc.confessionis culpæ.

Incerta, & occulta, Hieron. absconditum,& arcanum.

Manifestasti,adeoque grauius peccaui.

9.*Asperges*,pro,asperge.

Hyssopo,i.vt solet sacerdos, hyssopo. Vide Exod. 12. Leuit. 14. Num.19.*Lauabis me*, &. pro,nam si laueris me.

10.*Auditui meo*,&c.Chal.audire me facies gaudium.

Humiliata,i.afflicta, Hiero. & Chald.quæ confregisti.

12. *Rectum*,Hier.stabilem, sc.in bono. *In visceribus meis*,i.intra me.

13.*A facie*,Chal.à præsentia.

14.*Salutaris tui*,i.salutis tuæ,Hier.Iesu tui,Chal. redemptionis tuæ.

Principali,i.præcipuo,Hier.potenti.

Confirma,i.corrobora.

15. *Tuas*,sc.quibus ad te peruenitur. *Conuertentur*,Hier.reuertentur.

16. *Sanguinibus*, i. homicidio, quod commisi, Chal.iudicio interfectionis.

Salutis meæ,sc.auctor.*Exultabit*,i. exultando celebrabit,Hier.laudabit.

Iustitiam,i.misericordiam. Et quidem Symmachus misericordiam vertit.

17. *Aperies*, quasi dicat, dabis materiam te laudandi.

18.*Vtique*,coniungendum cum,dedissem.

19.*Deo*,sc.gratum.*Spiritus contribulatus*, Chald. anima contrita.

20.*Sion*,Chald.cum Sion.*Ierusalem*,sc.quæ nondum plene extructa est.

21. *Tunc*, sc.cum benigne feceris, vel cum ædificata erit Ierusalem.

Iustitiæ,i.ex iusta mente oblatum, vel,q.d.opera iustitiæ.

LI *De iustorum & iniquorum remuneratione.*

3. *IN iniquitate*,i.per iniquitatem.

Tota,id est,omni.

4. *Cogitauit*,i.molitur. *Nouacula*, scil.quæ cum tondere deberet,ferit.

5.*Super benignitatem*,Hier.& Chal. magis quam bonum.

Iniquitatem,Hier.& Chal.mendacium.

Æquitatem,i.id quod rectum est.

6.*Præcipitationis*,i.pernicioſa, Hier.ad deuorandum,Chal.voracitatis.

Lingua dolosa, Græc. & Hieron. linguam dolosam.

7.*In finem*,Hieronymus,& Chald. in sempiternum.

Emigrauit,i.migrare faciet.

Radicem tuam,sc.euellet.Hieronymus, & Chal. eradicabit te.

8. *Videbunt*, Chal. inspicient punitionem.

9. *Adiutorem*, Hieron. & Chald. fortitudinem suam.

Præualuit, Hieron.confortatus est, Chald.fortis factus est.

Vanitate sua. Hieronym. insidiis suis, Chald. opulentia sua.

10. *Fructifera*,Hier.virens,Chald.frondosa.

In sæculum sæculi, repetitio præcedentis Aug.

11. *Fecisti*, scil.quæ supradicta sunt, Chald. fecisti vltionem.

Nomen,i.clementiam seu bonitatem.

Bonum,i.gratum,seu,iucundum.

LII. *De peccatorum obstinatione.*

1. PRo *Maeleth*, nomen est instrumenti musici, Chal. super choros, Hiero. chorum. *Intelligentia*, Hier. eruditio.

2. *Dixit*, i. cogitauit. Vide Psal. 13. *Insipiens*, Chal. nequam.

4. *Declinauerunt*, Hier. auersi sunt, Chald. retrocesserunt.

Inutiles facti sunt, Chal. inquinati sunt.

Vsque ad vnum, i. ne vnus quidem.

5. *Sciens*, sc. Deum, seu, quod æquum est. *Vt cibum panis*, i. vt solet panis.

6. *Timor*, i. causa timendi. *Dissipauit*, præter. pro fut.

Ossa, i. robur.

7. *Quis dabit*, pro, vtinam Deus det. *Salutare*, i. salutem, Chal. redemptionem.

Conuerterit, Hier. & Chal. reduxerit.

LIII. *Oratio in persecutione.*

1. C*Arminibus*, i. canticis, Græc. hymnis.

3. *Nomine*, i. potentia. *virtute*, Hier. fortitudine. repetitio est.

Iudica, Hier. vlciscere.

5. *Alieni*, scil. à Deo; vel alienigenæ, Chald. superbi.

Fortes, i. violenti. *Quæsierunt*, sc. vt perderent.

6. *Ecce*, pro, sed. *Susceptor*, Hier. & Chald. sustentans. *Animæ*, i. vitæ.

7. *Auerte*, Hier. redde, Chal. conuerte, quasi dicat, verte in eos mala quæ mihi parant, auertendo à me.

Veritate, i. vt promisisti.

8. *Voluntarie*, i. libenter, seu, toto corde. *Nomini tuo*, i. tibi.

Bonum, i. iucundum, seu, amabile.

9. *Despexit*, Chal. vidit vltionem.

LIV. *Oratio in persecutione.*

3. INtende, Hieron. attende. *Exercitatione*, i. afflictione, vel oratione, Hier. meditatione.

4. *A voce*, i. propter minas. *Tribulatione*, i. ob persecutionem, Chal. ob infestationem. *Declinauerunt*, Hier. proiecerunt, q.d. imposuerunt mihi. *Iniquitates*, i. falsa crimina. *In ira*, i. irati.

5. *Conturbatum est*, Hiero. doluit, Chald. contremiscit.

Cecidit, i. irruit.

6. *Tenebræ*, Chald. formido, sc. horror vt solet in tenebris vel, calamitates. sic enim solent appellari, vt contra, prosperitas, lux.

7. *Vt columbæ*, i. celeres. *Et volabo*, Hieronym. vt volem.

8. *Ecce elongaui*, &c. Hier. vt procul abeam, & commorer in deserto.

9. *Expectabam*, pro, expecto, vel, expectarem.

Fecit, pro, faceret. *Pusillanimitate*, i. timore, seu, mœrore.

Tempestate, i. afflictionum procella.

10. *Præcipita*, scil. in mala, q.d. perde eos. Chald. dissipa.

Diuide, q. d. fac vt dissideant inter se, atque ita impediantur eorum consilia.

Contradictionem, id est, contentionem, seu, seditionem.

11. *Circundabit*, sc. iniquitas.

Super muros, i. altius, seu, fortius quam muri.

Labor, i. oppressio, Hieronym. dolor, Chald. falsitas.

12. *Plateis*, q.d. palam fit malum. *vsura*, Hier. damnum, Chal. mendacium.

13. *Maledixisset*, i. probris affecisset. *Super*, id est, contra.

14. *Tu*, Chald. tu Achitophel. *Vnanimis*, id est, amicus.

Dux, i. consiliarius Chal. præceptor.

Notus, i. familiaris.

15. *Cibos*, i. confabulationes, Hier. & Chald. secretum.

Ambulauimus, sc. Deum colentes.

16. *Veniat*, pro, venier, q.d. digni sunt morte, & æterno supplicio. *viuentes*, scilicet, vt olim Core, & Dathan.

Medio, i. corde Aug.

17. *Clamaui*, Hier. clamabo, Chal. orabo. *Saluabit*, Chal. redimet.

18. *Narrabo*, i. exponam afflictionem meam, Chal. orabo. *Exaudiet*, sc. spero.

10. *Redimet*, i. liberabit. *Appropinquant*, scil. vt noceant.

Inter multos erant mecum, Hieron. multi fuerunt aduersum me.

Mecum, i. contra me.

20. *Exaudiet*, sc. me. *Commutatio*, sc. à malo.

Et non, pro, quia non.

21. *Extendit*, sc. Deus. *Retribuendo*, sc. illis quod merentur, q.d. puniendo *Contaminauerunt*, &c. q.d. quia violarunt pactum eius, sc. non seruantes præcepta.

22. *Diuisi*, &c. q.d. iram, quam corde retinent, vultu dissimulant. *Super*, i. plusquam.

23. *Curam*, Hier. charitatem, Chald. spem. *Tuam*, i. tui.

Fluctuationem, i. turbationem, seu, afflictionem q.d. liberabit tandem malis, quibus premitur, Chal. egestatem.

24. *Deduces*, Chal. deturbabis. *Puteum interitus*, Chal. profundam gehennam. *Sanguinum*, i. sanguinarij.

Non dimidiabunt, &c. q.d. non perueniet ad dimidium vitæ, quam sibi promittebant, vel, quam possent naturaliter viuere.

LV. *Oratio in tribulatione*

1. S*Anctis*, i. sanctuario. *Inscriptionem*, q.d. in monimentum perpetuum, vt solent titulo, i. columnæ inscripta.

2. *Conculcauit*, Aug. sic solet vua, vt exprimatur vinum.

Homo, sc. inimicus.

3. *Tota*, i. omni.

4. *Ab altitudine diei*, i. potentia, & prosperitate hominum.

Timebo? q.d. non, vel, q.d. timebo, i. cum timuero temporis calamitates magnas, in te sperabo, Græc. non timebo, Hier. altissime, quacumque die territus fuero, Chal. Deus altissimè, die qua timuero.

5. *In Deo*, i. Dei causa, Chald. in mensura iudicij Dei.

Sermones, i. res. sic inf. *Caro*, i. homo.

6. *Execrabantur*, i. calumniabantur.

7. *Inhabitabunt*, sc. simul, Hieron. & Chald. congregabuntur.

Abscondent, sc. se, vt insidientur.

Calcaneum, i. vestigia, seu, gressus, Hier. & Chal. plantas.

Sicut sustinuerunt, Hieronym. expectantes, Chal. sicut expectauerunt, sic fecerunt animæ meæ.

8. *Pro*

8. *Pro nihilo*, i. pro nulla re, q.d. nullo modo. sic vulgo, per niente. *In ira*, i. iratus.

9. *Vitam*, q.d. tribulationes. *Annunciaui*, i. exposui.

Posuisti, q.d. attendisti, Hier. & Chald. pone. *In promissione tua*, sc. est, q.d. sicut promisisti, sc. sic fiet. quod sequitur.

10. *Tunc*, sc. cum mihi opem tuleris. *Deus*, adeoque adiutor,

11. *Laudabo sermonem*, Hier. prædicabo sermonem.

12. *In me*, i. in mente mea, seu memoria, vel, apud me prompta.

Tua, id est, tibi à me nuncupata. *Laudationes*, Hier. gratiarum actiones, Græc. laudationis.

14. *Placeam*, Hier. & Chal. ambulem.

Lumine, sc. spirituali, vel, q.d. vita.

LVI. *De Dei auxilio in tribulatione.*

1. *Disperdas*, sc. me Domine, i. ne sinas me perire.

Dauid, sc. Psalmus. *In tituli*, &c. vide Psal. 55.

2. *Transeat*, sc. more tempestatis.

Iniquitas, sc. hostium. Hieron. insidiæ, Chald. tumultus.

4. *Misit*, sc. Angelum, vel, auxilium. *Misericordiam*, pro, secundum misericordiam, q.d. ex bonitate sua.

Veritatem, i. sicut promiserat.

5. *Animam*, i. vitam. *Conturbatus*, q.d. nec per noctem me quiescere hostes sinunt. *Arma*, Hieron. & Chal. lanceæ.

6. *Exaltare*, &c. q.d. ostende te super omnia esse, & omnipotentem.

Gloria tua, sc. appareat.

7. *Laqueum*, Hiero. rete. *Et incuruauerunt*, i. depresserunt, Hieron. ad incuruandum. *Faciem meam*, id est, me.

9. *Gloria*, i. anima, seu, musicæ Dei laudes, vt statim explicatur.

10. *In*, i. coram.

11. *Magnificata*, i. exaltata, Hieronym. & Chald. magna.

12. *Gloria tua*, sc. appareat.

LVII. *De malis hominibus.*

1. *Ne disperdas*. Vide Psal. 56.

2. *Iustitiam*, i. quod iustum est.

3. *Etenim*, q.d. id ne iustum est? *Operamini*, i. machinamini. *In terra*, potest coniungi cum sequentibus.

Concinnant, Græc. connectunt, seu, implicant.

4. *Alienati*, sc. à Deo, seu. iustitia. *A vulua*, i. iam inde natiuitate.

3. *Aspidis*, Hieron. Reguli. *Obturantis*, q.d. sunt astutissimi.

7. *Molas*, i. molares dentes, Hieron. molares. *Leonum*, i. hostium.

8. *Intendit*, sc. Deus in eos. *Infirmentur*, Hier. conterantur.

9. *Super*, sc. eos. *Ignis*, sc. iræ Dei. *Solem*, q.d. sunt priuati luce, seu, vita.

10. *Intelligerent rhamnum*, Hier. crescant in rhamnum, quasi dicat, priusquam illorum malitia crescat.

Rhamnus, autem frutex est spinosus, è quo quidam putant Christi coronam spineam confectam.

Sicut viuentes, pro, sic viuentes, vel, vt solent aliquando viuentes mergi.

Absorbet, Hier. rapiet, Chal. destruet.

11. *Manus*, Hiero. & Chald. pedes. *Lauabit*, q.d. more victorum poterit lauare.

12. *Homo*, i. qui viderit. *Si vtique*, Hier. vere.

Fructus, Chal. præmium bonum.

Eos, scilicet, iustos.

LVIII. *Oratio in persecutione.*

1. *Ne disperdas*. Vide Psal. 56.

2. *In me*, i. contra me.

3. *Iniquitatem*, Chal. falsitatem. *Sanguinum*, Chal. homicidis.

Ceperunt animam meam, Hier. & Chald. insidiati sunt animæ meæ.

5. *Nec iniquitas*, &c. q.d. cum nihil eos offenderim, Hier. absque iniquitate mea, & peccato. *Cucurri*, i. conuersatus sum.

Direxi, sc. vitam.

6. *Vide*, Hier. respice. *Virtutum*, Hier. exercituum

Intende, Hier. & Chald. euigila. *Visitandas*, sc. & & puniendas.

7. *Conuertentur*, pro, reuertentur, sc. me perdere quærentes.

Famem, i. desiderium me perdendi. *Vt canes*, scil. rabie perciti.

8. *Gladius*, q.d. de me occidendo loquuntur. *Quis audiuit*, ? scil. dicunt, q.d. putant neminem audire, quæ loquantur, Hier. quasi nemo audiat.

9. *Domine*, sc. qui audis. *Eos*, i. eorum conatus.

Gentes, sc. tibi contrarias.

10. *Ad te*, i. apud te.

11. *Deus meus misericordia eius*, pro, Dei mei, misericordia. Hebr. *Præueniet*, scil. vt eripiat, antequam illi noceant.

12. *Ostendit*, Chald ostendet vltionem. *Occidas*, sc. statim ô Domine. *Obliuiscantur*, sc. iustitiæ tuæ, qua punis malos. *Populi mei*, nominatiuus pluralis. quamquam in quibusdam Græcis est λαός μου, quo sensu nescio. Symmachus vertit. Ne quando obliuiscatur populus tuus legis tuæ.

Disperge, i. coge vagari.

Depone, Hier. destrue, Chal. redige ad paupertatem.

13. *Delictum*, Chal. ob delictum. *De execratione*, i. ob execrationem, seu maledictionem, Chald. periurium.

Annunciabuntur, pro, annunciabunt, q.d. quod loquuntur.

14. *In consummatione*, sc. sint, Hieron. consume, Chal. dele eos.

16. *Dispergentur*, Hier. & Chald. vagabuntur.

17. *Exultabo*, i. cum exultatione cantabo. sic sup. exultabit lingua mea iustitiam tuam, Hieron. laudabo.

18. *Mea*, q.d. qui mihi miseretur.

LIX. *Imploratio Diuinæ misericordiæ.*

1. *Immutabuntur*, sc. vitæ nouitate.

In doctrinam, Hieron. & Chaldæus ad docendum.

2. *Sabal*, Hier. Syriam Soba. *Conuertit*, sc. se, Hier. & Chal. reuersus est.

3. *Repulisti*, Chal. dereliquisti.

4. *Commota*, sc. calamitatibus.

5. *Ostendisti*, i. fecisti experiri. *Vino*, Chald. calice.

Compunctionis, i. pungente, seu, cruciante, Hier. consopiente, Chald. maledictionis.

6.*Significationem*,Hier.ſignum. *Arcus*, ſcil.hoſtilis.

7. *Dextra tua*, i. potentia tua.Hieron.dextram tuam.

8.*Sancto*,Hier.ſanctuario.*Partibor*,ſc. velut poſſeſſionem propriam.

Sichimam, &c. ſc. loca, quæ poſſidebat Isboſeth, contra Dauid.Sichem quidem erat in Samaria;Tabernacula vero,ſeu,Succoth in tribu Gad.

Meribor,pro,metiar.

9.*Capitis*,i.principatus,vel q.d.qui meum caput, i.vitam tueatur.

Rex,q.d.regno in Iuda,Hier.legifer,ſc.Regis eſt ferre leges.

10. *Olla ſpei meæ*,q.d.ſpero mihi ſubiectum iri, vt olla in qua pedes lauantur,aut carnes coquuntur, Hieron. & Chald. olla lauacri mei.*Calceamentum*, q.d.mihi ſubiiciam.*Alienigenæ*,ſc.Palæſtini, ſeu, Philiſthæi.

11.*Ciuitatem*,pro,ciuitates,ſc.Idumæorum.

12.*Et non*,pro,nonne.*Virtutibus*,Hier.& Chald. exercitibus.

13.*De*,Hier.in.*Quia*,Græc.& pro,quia. *Hominis*,Hier.ab homine.

14.*In Deo*,i.Dei ope.*Virtutem*,i.fortia.

LX. *Oratio afflicti & liberati.*

1. IN *hymnis*,q.d.canticum, Hieron. ſuper organum.

3. *A finibus*,&c. quaſi dicat, longè à templo remotus.

Petra,q.d.loco tuto.

4.*Factus es*,Hier.fuiſti. *Fortitudinis*,Hieron.munitiſſima.

A facie,i.coram.

5.*Tabernaculo*,ſc.cælo.

6.*Dediſti*,Chal.dediſti in ſæculo venturo.

7.*Regis*,Chal.Regis Chriſti.*Diem*,i.tempus.

Generationis & generationis, Chald.ſicut generationes mundi huius,& venturi.

8.*Permanet*,Hier.& Chald.ſedebit. *Requiret*,ſc. vt par eſt.vel q.d.quis poſſit inueſtigare,ſeu, comprehendere?

9.*Pſalmum dicam*,Hier.canam.

In ſæculum ſæculi, Hieron. iugiter, Chald. in æternum.

De die in diem,Hier.per ſingulos dies.

LXI. *De ſpe in Deum.*

1. PRo *Idithun*, quaſi dicat, datus canendus ipſi Idithun.

2.*Subiecta erit*,Hier.ſilebit.*Salutare*, Hier.ſalus Chal.redemptio.

3. *Salutaris*,i.Saluator,Hieron.ſalus, Chald.redemptio.

Mouebor,id eſt,à ſtatu quieto, Hieron.commouebor.

Amplius,i.multum.

4.*Hominem*,i.me.*Interficitis*, i.conamini interficere.*Parieti*,ſc.irruitis.

Inclinato,ſcil.ad ruinam. *Depulſæ*.ſcil. ad caſum, Chal.ruptæ,Hier.corruenti.

5.*Pretium*,i.honorem,ſeu,dignitatem. *Repellere*, i.à me auferre.

In ſiti, i. magno affectu,ſcilicet, ad Deum confugiens.

6.*Subiecta eſto*,Hieron.& Chald.tace.*Patientia*, Hieron.ſpes.

7. *Emigrabo*,Hieron.mouebor,ſc.loco,ſeu,ſtatu meo,Chal.commouebor.

8.*Salutare*,i. Salus.

9.*Effundite*,i.exponite.

10.*In ſtateris*.q.d.ſi appendantur, apparebit non tanti eſſe,quanti putantur.

De vanitate,i.vane,Hier.fraudulenter. *In idipſum*,i.ſimul,q.d.vna omnes ſe ipſi vane decipiunt, dum ſe putant plus eſſe quam re vera ſint.

21.*Apponere*,i.affigere,q.d.nimium amare.

12.*Semel*,Hier.vnum.

Locutus,ſc.mihi per reuelationem. *Duo*,ſc.eſſe potentem,& miſericordem.

13.*Miſericordia*,ſc.adeſt.*Reddes*, ſc. per potentiam & miſericordiam.

LXII. *De cæleſtium deſiderio.*

1. IDumæa,Græc.Hier.& Chal.Iudææ.

2.*Deus meus*,Hier.& Chald. fortitudo mea tu es.

Ad te,q.d.quærens te.*In te*,Hieron.ad te, Chal. te.*Quam multipliciter*,i.magnopere.

Tibi, Hieron.ad te,Chald. te. *Caro*,q.d. totus te deſidero.

3. *Sic in ſancto*, pro, quaſi eſſem ad ſanctuarium.

Apparui,q.d.me tibi præſento. *Viderem virtutem*,Hier.videam fortitudinem, q.d.vt tuam Maieſtatem contempler.

4.*Super vitas*,i.plus quam vita, Heb.vita dicitur plurali numero,vt Latine tenebræ.

5.*Sic*,ſc.te contemplando.*In nomine tuo*, i.te inuocando.*Leuabo*,ſc.in oratione.

6. *Repleatur*,Hieron.implebitur, ſc.gratia tua,& conſolatione.

Exultationis,i.exultantibus.

7.*Si*,q.d.cum tui recordabor & in lecto, & mane ſurgens.

In,pro,& in.*Meditabor*,Græc.meditabar. *In te*, i.de te,ſc.quod ſequitur.

9.*Poſt te*,Chald.poſt vias tuas,quaſi dicat,te ſequens.

Suſcepit,Chal.ſuſtentauit.

10.*In vanum*,i.fruſtra,vel ſine cauſa. *Quæſierunt*, ſc.perdere.

Introibunt in inferiora terræ,i.ſepulcra, q.d.morientur,Hiero ingrediantur in extrema terræ, q.d. longè expellantur.

11.*Manus gladij*,i.cædem, *Partes*, pro,pars,ſeu ſors,q.d.fient eſca vulpium.

12 *Rex*,i.ego.*In Deo*,i.qui talem Deum habeat.

In eo,i.per eum,q.d.qui Deum colunt.

Obſtructum eſt, Hier. obſtruetur.*Iniqua*,Hier.& Chal.mendacium.

LXIII. *De Chriſti Paſsione, & Reſurrectione.*

2. A *Timore*,ſc.ne timeam. *Animam*,Hieron.& vitam.

3.*Protexiſti*,Græc.protege,Hier.abſconde.

4. *Quia*,Græc.& Chald.qui. *Arcum ſuum*,Hier. ſagittam ſuam.

Rem amaram, appoſitiuè. Chald. ſagittis vnctis veneno mortifero.

5.*Timebunt*,ſc.Deum.

6.*Firmauerunt ſibi*, i. inter ſe conſtituerunt animo obfirmato.

Sermonem nequam,i.rem peſſimam, ſc.perniciоſum conſilium de Chriſto occidendo. *Narrauerunt*,i.inter ſe tractarunt.

7.*Scrutati ſunt*,i.excogitarunt.

Iniquitates,i.varios nocendi modos.

Defecerunt,

Defecerunt, i. fatigati sunt quærendo.

Altum, i, profundum, q. d. profundo corde mala machinantur.

8. *Exaltabitur*, i. ostendet se superiorem, destruendo consilia eorum, & puniendo illos., Christumque resuscitando.

Sagittæ paruulorum, &c. q. d. tanquam stulti Dei sagittis interficientur.

9. *Infirmatæ*, & c. q. d. ea mala, quæ contra alios loquebantur, in ipsos recident. *Eos*, scilicet, à Deo punitos.

11. *Laudabuntur*, Hier. exultabunt.

LXIV. *De Christi Ecclesia per terram significata.*

2. TE *decet hymnus*, Hier. tibi sisentium, laus.

3. *Caro*, i. homo, q. d. omne hominum genus.

4. *Verba*, i. facta. *Nos*, i. vires nostras, vel, q. d. contra nos.

5. *Elegisti*, & assumpsisti, Hier. elegeris & susceperis.

Templum, scil. cæleste; vel, anima iusti, vel Ecclesia.

6. *In æquitate*, i. iustitiæ rectitudine.

Mari, i. insulis, sc. habitantium. *Longè*, q. d. à terra remotis.

7. *Præparans*, i. stabiliens.

9. *Terminos*, i. fines, sc. terræ. *Signis*, sc. cælestibus, vel miraculis.

Exitus, pro, per exitus, q. d. ortu solis mane, & lunæ noctu homines lætificas: vel exitus matutini vocat orientem; exitum autem vesperæ, seu noctis, occidentem, q. d. orientales, & occidentales. omnes enim homines ad salutem per Christum vocari.

10. *Inebriasti*, Hier. irrigasti.

Multiplicasti locupletare, i. multipliciter locupletasti, Hier. vbertate ditasti.

Flumen Dei, sc. nubes. *Parasti*, sc. sic. *Illorum*, sc. hominum.

Eius, sc. terræ, q. d. per pluuiam paratur terra ad ferendos fructus.

11. *Riuos*, Hier. sulcos. *Inebria*, i. irriga. *Genimina*, Hieron. fruges.

Stillicidiis, i. pluuia. *Eius*, i. in eam, sc. terram cadentibus. *Germinans*, sc. terra, vel, pro germen.

12. *Coronæ*, i. circulo, vel, fructibus, quibus velut coronatur, seu ornatur annus. *Benignitatis tuæ*, id est quem tua bonitate fertilem facis. *Tui*, id est, terræ tuæ.

13. *Speciosa*, Hieron. pascua. *Exultatione*, i. læto gramine.

14. *Induti sunt*, Hieron. vestiuntur. *Ouium*, pro, ouibus. Hier. agnis, q. d. multos edent fœtus.

Clamabunt, Chald. iubilabunt, scil. homines ob prouentus.

LXV. *De Dei operibus.*

1. RESURRECTIONIS, de resurrectione.

Deo, i. in honorem Dei, Chald. coram Domino.

Terra, Chal. habitatores terræ.

2. *Date gloriam laudi eius*, i. glorificate eum laudando.

3. *Terribilis*, i. stupenda. *In multitudine*, i. ob magnitudinem. *Mentientur tibi*, i. se tibi ficto animo subiicient.

5. *Terribilia*, i. admirabilis, genitiuus est Græc. tamen est nominatiuus addito quam, scil. ὡς φοβερός.

6. *Mare*, sc. rubrum. *Flumine*, i. Iordane.

Pertransibunt, Chal. transierunt filij Israel. *Lætabimur*, pro, lætati sumus. *Ipso*, sc. Deo.

7. *Qui exasperant*, sc. Deum, Hier. increduli, Chal. rebelles.

Exaltentur, i. superbiant, Chald. exaltabuntur, q. d. deprimentur.

8. *Auditam*, Chald. audiri.

9. *Ad vitam*, pro, in vita. *Dedit in commotionem*, i. permisit labi.

11. *Laqueum*, i. angustias, seu, captiuitatem.

12. *Ignem & aquam*, i. varias tribulationes.

13. *In holocaustis*, Chal. cum holocaustis.

14. *Distinxerunt*, i. distincte nuncuparunt, Hier. promiserunt. *Et*, pro, & quæ.

15. *Medullata*, Chald. pinguia. *Arietum*, iungendum cum holocausta. *Offeram*, Heb. faciam.

16. *Omnes*, iungendum cum, venire.

17. *Exaltaui*, i. laudibus extuli, sc. illum. *Sub*, pro, in. sic, sub lingua eius labor, & dolor, pro, in lingua: &, venenum aspidum sub labiis eorum, i. in labiis.

18. *Iniquitatem*, Chal. mendacium. *Si aspexi*, q. d. si ad iniquitatem cor applicuissem, non me Deus exaudisset.

20. *Amouit*, i. repulit.

LXVI. *De gratia Dei per Christum*

1. CANTICI, i. in laudem Dei.

2. *Benedicat*, i. benefaciat. *Illuminet*, i. hilarem, & propitium ostendat.

3. *Salutare*, i. salutem, Chal. redemptionem.

5. *Æquitate*, i. iustitia. *Dirigis*, sc. ne errent.

7. *Fructum*, sc. Christum.

8. *Deus*, ter nominatur ob mysterium Trinitatis.

Fines, q. d. etiam qui extrema terræ incolunt.

LXVII. *De Christo & Ecclesia.*

2. FACIE, i. conspectu.

3. *A facie*, præsentia.

4. *Epulentur*, Hier. lætentur.

5. *Iter facite*, i. parate viam, scil. sublatis offendiculis.

Ascendit, sc. in cælum Christus.

Super occasum, i. post mortem. *Turbabuntur*, scil. hostes.

6. *Iudicis*, i. vindicis, Hier. defensoris. *Loco sancto*, sc. cælo, vel, templo.

7. *Vnius moris*, i. vnanimes, seu, concordes. *Domo*, sc. Ecclesia.

Exasperant, sc. Deum, Hier. increduli Chal. pertinaces, q. d. etiam hos Christus à peccatis educit, vel loquitur de liberatione ex Ægypto, *Qui habitant*, pro habitare videntur.

Sepulchris, q. d. mortuos in peccatis, vel qui seruitute Ægyptiaca premebantur,

8. *In conspectu populi*, i. ante populum, sc. præcedebat arca, & columna.

9. *Distillauerunt*, sc. manna. *A facie*, i. ob præsentiam.

Sinai, i. qui apparuit in Sinai.

10. *Voluntariam*, i. ex liberalitate. Chal. viuificationis.

Hæreditati tuæ. i. populo tuo. *Et infirmata*, &c. q. d. & quando infirmatur, tu eam sanas, Chald. & Ecclesiam laborantem tu erexisti.

11. *Animalia*, scil. pecora, q. d. grex tuus, id est, populus.

Ea, sc. terra promissionis.

Paraſti,ſc.eam. *Dulcedine*,Hier.bonitate. *Paupe-ri*,ſc.alioqui populo tuo.

12. *Verbum*,i.efficacem ſermonem.

Euangelizantibus,ſc. Euangelij prædicatoribus. *Virtute*,ſc.faciendi miracula. Aug.

13. *Virtutum*,i.exercituum, ſc.eſt iſte de quo loquor.

Dilecti, dilecti , i.dilectiſſimi , ſc.filij ſui,vel populi.

Speciei,&c.q.d.ſpecioſæ Eccleſiæ dabit diuidere ſpolia,ſc.vt fit parta victoria.

14. *Dormiatis*, i.quieſcatis, ſeu quiete agatis.

Cleros,i.ſortes,ſc.cæleſtem & terrenam.

Pennæ,i.eritis vt pennæ.

Deargentatæ,ſc.diuiniſ eloquiis.

Et poſteriora,pro cuius poſteriora. *Auri*,i.ſapientiæ,Aug.

15. *Diſcernit*,i.diſtribuit. *Reges*,i.qui regant.

Eam,ſc.Eccleſiam. *Niue*,&c.q d.albi fient,vt ſolet mons Selmon niue albere.

16. *Mons Dei*,ſc.Sion,vel,Eccleſia. *Coagulatus*, q.d. abundans butyro & caſeo,ſcil.Dei donis ſpiritualibus.

17. *Suſpicamini*, ſc.eſſe præter hunc alios. *In finem*,Hier.ſemper Chal.in perpetuum.

18. *Currus Dei*,&c.q.d.mundus , cuius velut rotæ cæli,multa rerum varietate eſt ornatus.

Millibus,ſc.rerum,vel Angelorum. *Lætantium*,ſc. Angelorum.

In eis,ſc.eorum opera vtitur. *In Sinai*, in ſancto, q.d.vt olim in Sinai monte ſancto.

19. *Cepiſti captiuitatem*,i.hoſtes captiuaſti, Hier. & Chal.captiuam duxiſti captiuitatem. *Accepiſti*, i acquiſiſti , Chald.dediſti. *Etenim*,pro,etiam. *Non credentes* , &c. q.d. etiam eos in gratiam recepiſti, qui antea non credebant. *Inhabitare* , ſcil.faciens cum eis,q. d. ita vt habitet cum hominibus à ſe in gratiam receptis Dominus Deus.

20. *Die quotidie*,Hier.per ſingulos dies.

Salutarium noſtrorum , Hieron.ſalutis noſtræ,ſc. auctor.

21. *Saluos faciendi*,i.qui ſaluat quos vult, Hier. ſalutis.

Exitus mortis,quaſi dicat,ipſe quos vult à morte eripit.

22. *Verticem capilli*,Chald.euellet capillos. *Perambulantium*,i.perdurantium.

23. *Ex Baſan conuertam* , i. expellam , ſcilicet, hoſtes.

In profundum, q.d.ſubmergam , vt olim in mari rubro.

24. *Vt intingatur*,i.ita vt poſſit intingi. *Sanguine*,ſc.hoſtium.

Ex inimicis ab ipſo,pro,ex ipſo inimicorum ſanguine,lambere poſſit.

25. *Ingreſſus*,Hier.itinera,ſc. cum duceres populum per deſertum,*in Sancto*,i. ſanctuario,ſc.ibi colebatur.

26. *Præuenerunt*,Hier.præceſſerunt,ſc. poſt tranſitum maris cantores. *In medio*,iunge cum,pſallentibus.

Tympaniſtriarum , i. tympana pulſantium. vide Exod.15.

27. *De fontibus* , i. ô poſteri, qui ex Iacob velut fonte profluiſtis.

28. *Beniamin*,ſc.Tribus,

Adoleſcentulus , ſc.minimus erat fratrum,Hier. paruus,ſc.parua erat tribus.

Mentis exceſſu,i.ſtupore,ſc.ob victorias.

Nephtalim, Not. quidam, Apoſtolos fuiſſe fere ex his Tribubus.

29. *Manda*,&c.q.d.vtere fortitudine tua.

30. *A templo*,pro,in templo.

31. *Feras arundinis*,i.haſtis armatos; vel,ſimiles feris in arundineto latentibus. *Congregatio*,pro,qui ſunt velut congregatio. *In vaccis* , pro, inter,vaccas.

Populorum,iunge cum,congregatio. *Excludant*, ſcilicet,vita,vel,hereditate. *Argento*,i.velut argentum.

32. *Legati*,ſc.ad Dei populum. *Præueniet*, id eſt, feſtinabit. *Manus* , ſc. extenſa ad fœdus , ſeu,orationem.

34. *Aſcendit*,q.d.ſedet. *Ad Orientem*, ſc.in monte Oliueti aſcendit , & ex Oriente apparet ſol Dei maieſtatem indicans,Hier.& Chald.à principio,ſc. ſedet Deus.

Voci,i.verbis. *Vocem*,i.vt ſit vox.

35. *Magnificentia eius*,ſc.apparet. *Nubibus*,Hier. & Chal.cælis.

36. *Sanctis ſuis*,Hier.& Chald.ſanctuario ſuo.

LXVIII. *De Chriſti Paſsione.*

1. *Commutabuntur*,ſc.Chriſti imitatione.

2. *Aquæ*,ſc.afflictionum. *Animam*,q.d.adeo premor,vt de vita pericliter.

3. *In limo*,Chal.tanquam in limo. *Profundi*,pro, profundo.

Non eſt ſubſtantia , i. conſiſtentia , Hieron.non poſſum conſiſtere , Chaldæus non eſt conſiſtendi locus.

Altitudinem maris, Hier. profundum aquarum, ſc.tribulationum. *Tempeſtas*,ſc.malorum , Hieron. flumen.

4. *Laboraui*,Chald. laſſatus ſum. *Spero in Deum*, i.à Deo expecto auxilium.

5. *Super*,i.pluſquam. *Gratis*,i.ſine cauſa. *Confortati*,i.roborati.

6. *Inſipientiam*,&c.q.d.me non eſſe,vt illi putant ſtultum,aut peccatorem.

7. *In me*, i.propter me , ſcilicet, ſi me viderint à te deſeri.

Virtutum, Hieron.exercituum. *Confundantur*,i. erubeſcant.repetitio. *Super me*,i.propter me.

8. *Propter te* , ſc. quod tibi ſeruirem. *Confuſio*,i. pudor.

9. *Extraneus*,i.velut extraneus.

10. *Zelus*,&c.i.ſtudium cultus tui. *Comedit*, Chal. conſumpſit.

Ceciderunt,&c.q.d.me cruciarunt.

11. *Operui*,i.abſcondi,ſeu humiliaui. *Factum in opprobrium*,i.probro datum.

12. *Cilicium*,Hier.& Chald.ſaccum. *Parabolam*, i.ſimilitudinem, ſc.de miſero loquentes, mihi eum comparabant.

13. *Porta*,ſc.vrbis,q.d.primores ciuitatis. *Pſallebant*,q.d.de me cantilenas componebant. *Vinum*, q.d.in tabernis ſedentes.

14. *Ad te*.ſc.dirigo. *Tempus beneplaciti*, ſc.veniet,quo me liberes. *In veritate*,ſc.qua opem promiſiſti.

Salutis,Chald.redemptionis.

15. *Luto*,ſc.malorum.

16. *Vrgeat*,i.claudat. *Puteus*,Chal.gehenna.

17. *Benigna*,i.ſuauis,vel copioſa.

18. *Auertas*,Hier.abſcondas,Chal.auferas.

Puero,i.ſeruo.

19. *Intende*,Hier.& Chal.accede. *Propter inimicos*,Chal.vt non ſe efferant inimici.

20. *Reuerentiam*,Hier.verecundiam,Chal.ignominiam.

21. *Expectauit*, ſcil. adeo erant aſſiduæ calamitates.

Suſtinui,

Sustinui,Hier.expectaui. *Contristaretur*, sc.condolens mihi.

23. *Fiat*,i. vertatur August. non est optantis,sed prophetantis.

Mensa,i.scriptura. *Retributionem*,sc.eorum quæ merentur.

In scandalum,Hier.ad corruendum.

24.*Incurua*,q.d.fac destituantur viribus.

27.*Percussisti*,i.afflixeras,Chal.vulnerasti.

28. *Appone iniquitatem*, i. punitionem,vel q.d. permitte eos cadere in peiora.

In iustitiam,q.d.ne iustifices, Chal.in Ecclesiam iustorum.

29.*Viuentium*,sc.apud te, q.d.ne sint de tuorum numero,vt statim explicatur.

30.*Suscepit*,Græc.& Hier.suscipiat.

32.*Cornua producentem*,&c.q.d.tenerum.

35.*Cæli & terra*,Chal.Angeli cælorum,& habitatores terræ.

36.*Ædificabuntur*,pro,reædificabuntur.

Hæreditate acquirent,Hieron.& Chald. possidebunt.

LXIX. *Oratio in tribulatione.*

1. IN *rememorationem*,Hieronymus,ad recordandum.

2.*Intende*,i.attende.

3.*Reuereantur*,Hier.erubescant.

4.*Mihi*,i.de me,Chald.contra me. *Enge,euge*, Hier.vah,vah,Heb.heah,heah.

5. *In te*,i.de te,seu, propter te. *Semper*,iungendum cum, qui diligunt. Dicere debent semper tales, laudetur Dominus, seu, vt vulgo solet, Deo gratias.

Salutare,Chal.redemptionem.

LXX. *Oratio in persecutione.*

1. NOn *confundar*,i. ne me permittas confundi. *In æternum*,i.vnquam.

2.*In tua iustitia*, i.per tuam iustitiam:iusti enim est ignoscere. Fortè iustitiam vocat misericordiam, vt interdum solet.

5.*Patientia*,Hier.expectatio,Chald.spes. *Iuuentute*,Hier.adolescentia,Chal.pueritia.

6.*In te confirmatus*,Hier.à te sustentatus.*Ex vtero*,i.à conceptione mea. *Cantatio*, Hier. laus,q.d.te assidue laudo.

7. *Prodigium*, Hier.portentum, q.d.quem multi auersarentur.

8.*Tota*,i.omni.

10. *Dixerunt mihi*, Chald. dixerunt contra me malum.

Custodiebant,Hier.& Chald.obseruabant, i.insidiantes.*In vnum*,Hier.pariter.

13.*Confusione*,Hier.opprobrio.

15. *Litteraturam*, q.d.etsi illiteratus,Chald.numerum sc.beneficiorum Dei.

16. *Potentiam*, sc.cognoscendam, seu contemplandam,seu,prædicandam, Hier. fortitudine,q.d. nitar in omnibus Dei virtute.

Iustitiæ,i.perfectionis,vel,misericordiæ, vtrumque enim solet significare.

17. *Vsquenunc*,scil.docuisti. *Pronunciabo*, id est, prædicabo.

18. *Et vsque*,pro,etiam vsque, sc.pronunciabo; vel,ne derelinquas.

Senium,i.vltimam ætatem, Aug. *Donec annunciem*,i.adeo vt possim annunciare.

Brachium, id est, potentiam, vt statim explicatur.

19.*Vsque in altissima*,i.excelsissimam, seu maximam Chal.vsque ad cælos.

20. *Ostendisti*, i.experiri fecisti. *Conuersus*,pro, iterum.

Abyssus terræ, i. sepulcro, vel inferno,vel,calamitatum profunditate.

Iterum, Hebræus conuersus, pro, iterum, seu, rursum.

21.*Magnificentiam*,i. magnificam erga me liberalitatem.

Conuersus,i.iterum.

22.*Nam*,Chald.sed.*Vasis Psalmi*, Chald.instrumentis musicis.

Veritatem,i.fidem in promissis,sc.celebrabo.

24.*Tota*,i.omni. *Meditabitur*,i.loquetur,Chald. annunciabit.*Confusi, & reueriti*, i.pudore & verecundia affecti.

LXXI. *De Christi Regno.*

1. IN *Salomonem*, sc. Christi figuram, Chald.per manum Salomonis dictus. *Iudicium tuum*,i.rectè iudicandi rationem. *Regi*, scilicet, Salomoni, seu Christo.

Et iustitiam,&c.repetitio. *Regis*, Chald. Dauid Regis.

2. *Iudicare*, i.ad iudicandum. *Pauperes*,id est,afflictos.

3.*Suscipiant*,sc. à te vel à Rege de quo supra.

Montes,i. primores,seu præfecti. *Populi*,i.ad populi regimen,& vtilitatem. *Et colles*,&c.iunge sic montes,& colles;pacem,& iustitiam.

4.*Saluos faciet*,i liberabit.

5.*Permanebit*,sc.in Regno.*Cum sole*,Hier.quamdiu erit,sol,sc.perpetuo. *Ante*,i.coram, sc.quamdiu erit luna.Hier.vltra.

6. *Descendet*, scilicet,in terram, vel in vterum Mariæ.

Sicut pluuia, &c. q.d.quiete,vel sine corruptione,vel,cum copia bonorum.

7.*Orietur*,Hieron.germinabit, Chald.multiplicabitur.

Iustitia,Hier.& Chald.iustus.

Auferatur,Hier.non sit,q.d.semper.*Luna*,i.mortalitas.Aug.

8.*A mari vsque ad mare*,Chald.ab extremo maris Mediterranei vsque ad extremum maris Oceani.Aug.toto orbe:totus enim Oceano cingitur.*Flumine*,Græc.fluminibus,Chal.Euphrate.

9. *Lingent*, i.osculabuntur, scil.in signum reuerentiæ.

10.*Tharsis*,i.maris.*Insulæ*,i.Insulani.*Saba*,Regio est Æthiopiæ,& per ɒ scribitur. Vide 3.Reg.10.

Dona,Hier.tributum.

13.*Parcet*,Chal.miserebitur.*Saluas faciet*,Chal. redimet.

14.*Vsuris*,Chal.oppressione. *Honorabile nomen*, Hier.& Chal.pretiosus sanguis.

15.*Viuet*,scilicet,diu in Regno.*Dabitur*, i.offeretur.

De ipso,pro,ipsum, sc. Christum, Hier. orabunt de eo i.pro eo, sc. Rege Salomone, seu potius pro Christi aduentu,seu Regno.*Tota*,Chal.omni.

16. *Firmamentum*, sc.tritici.sic Psal.104.Firmamentum panis contriuit, Hiero. memorabile triticum,Chal.substantificus panis.*In summis montium*, Hier.& Chald in capite montium. *Superextolletur*, &c.q.d.erit altissimus.

Super Libanum,i.Libani arbores.

Eius, scil. Christi. *Florebunt*, Chald. germinabunt.

De ciuitate,i.ciues,vel,pro,in ciuitate.

Sicut

Sicut fœnum, i. herba, q.d. in magna copia.

17. *Sit*, Hier. & Chal. & Græc. erit. *Ante*, i. coram, q.d. quamdiu sol erit, Hier. vltra.

Permanet, Hier. perseuerabit, Chald. antequam creatus esset sol, præparatum erat nomen eius.

In ipso, Chal. in merito eius.

Magnificabunt, Græc. & Hieron. beatificabunt, Chal. benedicent.

18. *Solus*, sc. propria virtute.

19. *Maiestatis*, Hier. & Chal. gloriæ.

Maiestate, Hieronym. gloria, Chald. splendore gloriæ.

Fiat, fiat, Hier. & Chal. Amen & Amen. Defecerunt, &c. apparet hunc fuisse vltimum Dauid Psalmum, etsi hoc loco positus sit.

Laudes, Hier. & Chal. orationes.

LXXII. *De piis & impiis.*

1. *Asaph*, sc. traditus decantandus. *Israel*, Datiuus est.

2. *Effusi sunt*, Chald. vacillauerunt, q.d. pene à via declinaui, seu, lapsus sum.

3. *Zelaui*, i. indignatus sum, vel, inuidi illis prosperitatem.

Super, Hieron. contra. *Pacem*, id est, prosperitatem.

4. *Non est respectus*, &c. q.d. habent mortem non respuendam, sc. facilem, Græc. ἀνάνευσις, q.d. despectus, siue renuitio. ita respectus à respuendo, Hier. non cogitauerunt de morte sua, Chald. non terrentur, nec conturbantur ob diem mortis suæ.

Firmamentum, sc. est, q.d. cito sanantur, & conualescunt, vel, sc. non est, q.d. non diu durat morbus, seu, tribulatio illorum.

5. *Labore*, i. molestiis, seu ærumnis.

Hominum, id est, qui solet hominibus accidere.

Flagellabuntur, pro, flagellantur, q.d. prospere eis succedunt omnia.

6. *Tenuit*, i. possedit.

7. *Quasi ex adipe*, i. abundanter.

Transierunt, &c. q.d. se totos tradunt affectibus animi; vel consecuti sunt quod optabant, in hac vita, sc. explentes sua desideria.

8. *In excelso*, i. edito loco, q.d. apertè, Hier. de excelso.

9. *In cælum*, i. contra cælum, seu, Deum, Chald. in sanctos cælorum.

Os, sc. blasphemando. *In terra*, Chald. in iustos terræ, q.d. & contra Deum & contra homines loquuntur.

10. *Hic*, i. hoc loco, Hier. huc, q.d. aspiciet horum prosperitatem.

Et dies, pro, & videbit, quod dies.

Pleni, q.d. quod viuant diutissimè.

11. *Dixerunt*, scilicet, iusti apud se, velut dubitantes.

Quomodo scit, q.d. quomodo istos fert?

Scientia, i. prouidentia.

Excelso, Chal. altissimo, sc. Deo.

13. *Ergo*, Hier. ergone. *Sine causa*, Hieron. frustra.

Iustificaui, Hier. & Chald. mundaui. *Inter innocentes*, i. cum innocentibus, Hieron. in innocentia, Chal. in munditia.

14. *Flagellatus*, i. afflictus. *Tota*, i. omni.

In matutinis, quasi dicat, statim vt surgo, incipit afflictio.

15. *Si dicebam*, &c. Hier. dixi, si narrauero sic, q.d. dixi a pud me, si ita statuo, & de tota hac re decerno.

Ecce nationem, &c. q.d, certè id erit reprobare iustorum vitam.

16. *Existimabam*, Hiero. & Chald. cogitaui, q.d. volui huius rei causam plane intelligere. *Labor est*, &c. q.d. est mihi difficillimum.

17. *Intrem*, &c. q.d. donec admittar ad secreta Dei consilia.

In nouissimis, Chald. finem, q.d. quem tandem finem habeant, & impij, & pij.

18. *Propter dolos*, i. vt decipiantur, & errent, Hier. in lubrico, Chal. in tenebris.

Posuisti eis, i. dedisti prosperitatem, Hieron. & Chal. posuisti eos, sc. tali statu.

Deiecisti, &c. pro deiiciendos à te, vbi fuerint exaltati.

20. *Somnium*, sc. post quod nihil est.

Surgentium, Hier. euigilantis. *Ciuitate*, i. mundo, Chal. in die iudicij magni, cum resurrexerint. *Imaginem*, i. apparentiam illam & splendorem.

21. *Renes mei*, &c. i. interiora mea turbata, sc. præ indignatione, seu afflictionibus, quibus me crucias.

22. *Ad nihilum*, q. d. non aduerti, quam nihil essem, quamque stultus apud te: vel, q.d. pene me tribulationes confecerunt.

23. *Semper tecum*, q.d. cum me tamen semper adiuuares, vel, cùm more iumenti oneratus essem laboribus, nunquam tamen à te defeci.

24. *Voluntate*, i. beneplacito, seu gratia. *Suscepisti*, Hier. suscipies.

25. *Est*, scil. quod velim præter te. *A te*, id est, præ te.

26. *Defecit*, sc. præ tui desiderio.

Pars. i. portio, seu hæreditas.

27. *Fornicantur*, sc. adhærendo.

Abs te, sc. recedendo.

27. *Prædicationes*, i. opera digna prædicatione, Chald. præcepta apostolatus tui.

Filiæ Sion, i. Ierusalem, sc. Ecclesiæ.

LXXIII. *De Ierusalem in figura Ecclesiæ.*

1. *Intellectus*, Hier. eruditio.

Vt quid, i. quare. *In finem*, Chal. in æternum.

Pascuæ tuæ, i. quas pascis.

2. *Possedisti*, Chal. acquisiuisti.

Ab initio, i. iam pridem, seu, olim, vel, à multis sæculis.

Redemisti, Chal. redemisti ex Ægypto. *Virgam*, i. sceptrum, Chal. tribus.

Hæreditatis tuæ, i. populi, quem velut hæreditatem possides.

Mons, sc. vastatus est, Hiero. montem, sc. redemisti, seu, possedisti.

3. *In finem*, i. penitus, sc. perdendo eos, vel, q.d. semper durantes, Chal. in perpetuum.

Malignatus est, Hier. mala egit. *Sancto*, Hieron. & Chal. sanctuario.

4. *Gloriati sunt*, sc. contra te Hieronym. fremuerunt.

Solemnitatis, pro, loci solemnitatum, scilicet, templi.

Signa sua, i. vexilla, *Signa*, pro, signa inquam sua; vel pro, in signa, scil. victoriæ, Hieron. in trophæum.

5. *Non cognouerunt*, scil. quantum deferendum esset templo.

Sicut, in exitu, &c. q.d. vt in portis ciuitatum fieri solet super excelsa loca. est autem coniungendum cum, posuerunt, &c. potest & summum de templo intelligi.

6. *Eius*, sc. domus tuæ. *In idipsum*, i. simul, q.d. pariter omnes.

7. *Sanctuarium*,

7. *Sanctuarium*, i. templum. *In terra*, potest coniungi cum præcedentibus, q.d. vbi in terra coleris, Chald. cum sequentibus iungit sic, ad terram prostrauerunt.

Nominis tui, Chal. in quo inuocatum est nomen tuum.

8. *Cognatio*, Hier. posteri, Chald. filij.

A terra, i. ne celebretur in terra, Hier. & Chald. in terra.

9. *Signa*, sc. liberationis nostræ, vel, solita miracula, Chaldæus signa quæ dederunt nobis Prophetæ.

Non cognoscet, q.d. videtur Deus nos non cognoscere, Hier. & Chald. non est apud nos qui sciat vsquequo, sc. hæc mala duratura sint.

10. *Irritat*, Hieron. blasphemabit, Chald. abominabitur.

In finem, Chald. perpetuo.

11. *Auertis*, sc. ab ope ferenda.

Et dexteram, explicatio est, seu repetitio.

De medio sinu, scilicet, cessans proferre, vt adiuues, Chald. de medio sinus tui educ eam. *In finem*, i. perpetuo.

12. *Ante sæcula*, Hier. ab initio, Chald. cuius Maiestas est sancta ab æterno.

Operatus est salutem, quasi dicat, solebat nos adiuuare.

In medio terræ, i. palam, vel, in Iudæa, quæ medium tenet locum terræ habitabilis, & operatus est, pro, operabitur.

13. *Confirmasti*, i. solidasti, Hier. dissipasti, Chal. diuisisti. Mare, sc. rubrum.

Contribulasti, Hier. & Chald. contriuisti. *Draconum*, i. Ægyptiorum.

14. *Draconis*, i. Pharaonis.

Escam, sc. eiecta in littus cadauera fiunt esca ferarum.

Populis, Chald. similis, q.d. feris. Dicitur populus in scriptura aliquando etiam de belluis vt Prou. 30. Ioel. 1. *Æthiopum*, Æthiopes vocantur incolæ littorum maris Rubri.

15. *Dirupisti*, i. aperuisti, Chald. erumpere fecisti è rupe.

Ethan, Hier. & Chald. fortes, i. magnos, sc. Iordanem.

16. *Tuus*, i. à te, auctore.

Fabricatus es, Hieronym. ordinasti, Chaldæus præparasti.

Auroram, Chald. lunam, Hieronym. luminare, sc. minus.

17. *Fecisti*, Hier. & Chald. statuisti, ver. Hieron. & Chald. hyemem.

18. *Huius*, sc. quod sequitur.

Incitauit, Hieron. blasphemauit, Chald. execratus est.

18. *Bestiis*, i. feris hominibus.

Pauperum, i. afflictorum. *In finem*, Hier. & Chal. in perpetuum.

20. *Testamentum*, Hieron. & Chald. pactum. *Qui obscurati sunt terræ*, pro, tenebrosi, seu, obscuri terræ, sc. peccatores vel ignobiles.

Iniquitatum, id est, inique partis, aut iniquitatum plenis.

21. *Auertatur*, i. repellatur, sc. à te. *Humilis factus*, Chald. miser. *Confusus*, sc. ob repulsam. *Nomen tuum*, Chald. te.

22. *Iudica*, Chald. age, quasi dicat, tracta, seu defende.

Sunt, sc. prolata.

23. *Superbia*, Hier. sonitus, Chal. fremitus.

Ascendit, i. crescit.

LXXIV. *De Dei iusto iudicio.*

1. NE *corrumpas*, Chal. quando Dauid dixit. Ne destruas populum tuum.

2. *Confitebimur tibi*, i. laudabimus te.

3. *Cum accepero*, sc. ait Deus. *Tempus*, q.d. cum erit tempus iudicandi. *Iustitias*, Hier. & Chald. recta, q.d. quod rectum est.

4. *Liquefacta*, Hier. dissoluetur. *Terra*, Chald. terræ incolæ, q.d. etsi homines deficiant, tamen terra firma manebit semper.

Et omnes, pro, i. omnes.

Confirmaui columnas, q.d. ego eam velut columnis stabiliui.

5. *Cornu*, q.d cristas.

6. *Cornu vestrum*, Chal gloriam vestram.

7. *Ab Oriente*, sc. est, qui possit à Dei ira eripere.

9. *Calix*, sc. diuinæ punitionis. *Vini meri*, i. potentis iræ. *Misto*, sc. non aqua vt solet, sed altero vino (ideo enim dixit meri) seu, misto acerbitate supplicij, Chald. mistione amaritudinis. *Inclinauit*, i. effudit. *Ex hoc in illud*, i. in diuersas partes.

10. *Annunciabo*, sc. Dei opera, seu, iustitiam. *Deo*, i. in Dei honorem.

11. *Cornua*, id est, potentiam. *Confringam*, sc. ait Deus.

LXXV. *De protectione Dei.*

1. AD *Assyrios*, i. de victoria contra Assyrios.

2. *Magnum*, sc. esse agnoscitur, seu, magni fit.

3. *Pace*, Hieron. Salem, Chald. Ierusalem. *Locus*, Hier. tabernaculum, Chal. domus sanctuarij.

4. *Potentias*, i. vires, Chal. sagittas. *Bellum*, i. bellica instrumenta, Chal acies belli.

5. *Illuminans*, i. adiuuans, seu fauens. *Montibus*, i. cælis. Naz. ab Angelis. *Æternis*, i. nunquam interituris.

Insipientes, sc. hostes, Hier. superbi.

Somnum, sc. mortis. *Nihil*, sc quo se defenderent.

Diuitiarum, i. diuites, seu potentes.

7. *Increpatione*, q.d. te obiurgante, & puniente.

Dormitauerunt, i. mortui sunt.

8. *Ex tunc ira tua*, i. ex quo tempore fueris iratus, vel, ex eo tempore, quo cœperunt peccare, es illis iratus.

9. *Auditum fecisti*, i. pronuntiasti. *Iudicium*, q.d. sententiam contra hostes. *Terra*, i. terreni.

Quieuit, sc. à persequendo iustos.

11. *Confitebitur*, sc. ob iustam iniquorum punitionem.

Et reliquiæ cogitationis, q.d. & reliquæ cogitationes.

Agent, sc. celebrando tuam iustitiam.

12. *In circuitu eius*, i. circum altare eius.

Aufertis, i. offerre soletis.

13. *Aufert spiritum*, i. vitam, seu animam, Chald. comprimit tumorem.

LXXVI. *De Dei ope in tribulatione.*

1. PRo *Idithun*, Hier. super Idithun, q.d. datus Idithun ad cantandum.

2. *Intendit mihi*, Hier. exaudiuit me.

3. *Manibus*, sc. extensis.

Contra eum, i. coram eo.

Renuit, sc. ob peccata mea. Hieronym. 2. contra Pelag.

Consolari, sc. extra Deum.

4. *Delectatus*

4. *Delectatus ſum*, ſcil. cogitans Dei miſericordiam.

Exercitatus ſum, ſc. meditando. *Defecit*, ſc. præ mœrore, vel intentione meditationis fatigatus.

5. *Anticipauerunt*, i. anteuerterunt. *Vigilias*, i. vigiliarum cuſtodes, q.d. ante illos ſurgebam, ſeu vigilabam.

Et non ſum locutus, q. d. adeo vt loqui non poſſem aut non liberet.

6. *Dies*, ſc. quibus tuos eripere ſolebas. *Æternos*, q.d. æternam felicitatem, Hier. ſæculorum, i. ſuperiorum temporum.

7. *Scopebam*, i. velut fodiens ſcrutabar, vel verrebam. vt ſit, q. ſcopebam, vel ſcopabam.

8. *Nunquid*, ſub. dicebam apud me. *Complacitior*, i. placitior, ſeu, propitius quidam legunt, complacatior.

9. *In finem*, Chal. in æternum. *A generatione*, &c. i. perpetuo. repetitio.

10. *In ira*, i. præ ira.

11. *Cœpi*, ſc. intelligere quod ſequitur, nempe Deum vti viciſſitudine nunc affligendo, nunc liberando, vel cœpi aliter vitam inſtituere per Dei gratiam; vel, ſapere, vel, reſpirare, ſeu recreari.

12. *Quia memor ero*, q.d. libenter enim recordor.

Ab initio. ſc. factorum.

13. *Adinuentionibus*, i. conſiliis.

10. *In ſancti*, i. ſanctitate. Chal. ſanctæ.

15. *Virtutem*, Hier. potentiam.

16. *Brachio*, i. potentia. *Et Ioſeph*, Chald. quos enutriuit Ioſeph, ſc. in fame.

17. *Timuerunt*, i. velut timentes, receſſerunt, ſc. in mari rubro.

18. *Sonitus aquarum*, i. pluuiæ, ſc. ſolet te præcipiente decidere, vel, olim decidit. *Vocem*, id eſt, tonitrua.

Etenim, pro, etiam *Sagittæ*, ſc. fulgura, vel grando, aut fulmina. *Tranſeunt*, i. tranſire ſolent Hieron. & Chald. diſcurrebant.

19. *Vox*, ſc. auditur. ſeu audita eſt. *In rota*, i. mundo ſphærico, vel in currib. Pharaonis. *Coruſcationes*, Hier. fulgura. *Terra*, i. terræ habitatores.

20. *Mari*, ſcil. rubro, cum populum tuum præcederes.

Non cognoſcentur, Hier. & Chald. non ſunt agnita, ſc. reducta in locum ſuum aqua.

21. *In manu*, Chal. per manum, i. miniſterium.

LXXVII *De Dei operibus.*

2. *Intellectus*, Hier. eruditio, Chal. intellectus Spiritus ſancti. *Aſaph*, Chal. per manum Aſaph.

Legem, i. inſtitutionem.

2. *Parabolis*, i. ſermonibus reconditis. *Propoſitiones*, Hier. & Chald. ænigmata, i. occulta quædam, ſeu vulgo ignota. Ab initio, ſc. geſta, Hier. antiqua.

3. *Quanta*, ſub. loquar, Hier. & Chal. quæ.

4. *Altera*, Hier. ſequenti. *Narrantes*, ſc. Patres.

5. *Et ſuſcitauit*, &, abundat. *Suſcitauit*, i. de nouo dedit. ſuſcitare enim eſt de nouo facere. *Teſtimonium*, i. legem: vt ſtatim repetitione explicatur, Chald. teſtamentum. *Quanta*, Hieronym. & Chald. quæ.

6. *Altera*, Hier. ſubſequens.

7. *Exquirant*, Hier. & Chal. cuſtodiant.

8. *Praua*. Hier. declinans, Chal. rebellis. *Exaſperans*, ſc. Deum, Hier. & Chald. prouocans, ſc. Deum ad iram.

Direxit, Chald. direxit ad Dominum Hieron. præparauit.

Non eſt creditus cum Deo, Hieron. non credidit Deo, Chald. non fuit fidelis in Deum.

6. *Ephrem*, i. Ephraim, ſc. Iſraelitæ, pars pro toto.

Arcum, i. arcus ſagittas. *Conuerſi ſunt*, Hieron. & Chald. terga verterunt, ſc. facti hoſtibus inferiores ob peccata.

10. *Non cuſtodierunt*, Chald. eo quod non obſeruaſſent.

Teſtamentum, Hier. & Chal. pactum.

12. *Campo*, Hieronym. regione. *Taneos*, ciuitas eſt Ægypti regia, Hebr. Tſoan hoc loco, at Ierem. 43. Hier. & Chald. Tach panches, 70. Taphnes, cum tamen hic 70. Taneos, Chal. Tanes.

13. *Quaſi in vtre*, i. in vnum locum coactus Hier. quaſi aceruum.

14. *Diei*, Hier. & Chald. per diem. *Ignis*, i. columnæ igneæ.

15. *Abyſſo*, i. copia aquarum.

17. *Excelſum*, ſc. Deum. *Inaquoſo*, Chald. deſerto arido, Hier. inuio.

18. *Tentauerunt*, ſc. velut periculum facientes, quantum poſſet.

20. *Panem*, i. cibum, carnes enim optabant.

21. *Diſtulit*, i. abiecit, ſc. illos, vel ſignificatur dilatio ingreſſus in terrã promiſſam, Chald. iratus eſt.

Ignis, vide Num. 11. *In*, i. contra.

22. *In Deo*, Chald. Deo. *In ſalutari eius*, q.d. ſalutem ab ipſo.

23. *Ianuas*, i. velut ianuas. *Cæli*, i. aëris, ſeu, nubium.

24. *Cæli*, i. ex aëre decidentem.

25. *Angelorum*, i. Angelorum opera factum, vel q.d. cæleſtem, ſeu dignum Angelis, Hier. fortium, ſc. Angelorum.

26. *Tranſtulit*, Græc. & Hier. abſtulit, q.d. fecit ne flaret ille ventus, ſed qui ſequitur. Quidam tamen pro incitauit, ſeu, impulit, accipiunt. Quod ſi is eſt ſenſus, pro eodem Auſter & Africus accipiendus, vt ſit repetitio, Chal. intulit.

Auſtrum, Hier. Eurum, ſc. Eurus erat reſpectu deſerti, at reſpectu Iudææ, Auſter.

Aphricum, ſc. ab Occidente, reſpectu deſerti.

27. *Carnes*, ſc. coturnices.

29. *Deſiderium*, i. quod optabant.

31. *Pingues*, i. primarios, Chald. robuſtos. *Electos*, i. præcipuos, Chald. iuuenes. *Impediuit*, Chald. proſtrauit.

32. *In omnibus his*, i. poſt hæc omnia. *In mirabilibus*, Chal. miraculis.

33. *In vanitate*, i. euaneſcentes. *Cum feſtinatione*, i. cito.

34. *Eos*, i. aliquos eorum. *Quærebant*, ſc. alij.

Diluculo, i. cito.

35. *Rememorati*, i. recordati.

36. *Dilexerunt*, i. diligere finxerunt. *Mentiti ſunt*, i. amorem ſimularunt.

37. *Cum eo*, i. erga eum. *Teſtamentum*, Hieron. & Chald. pacto.

38. *Fiet*, fut. pro præteritis. *Abundauit*, vt auerteret, Hieron. multumque auertit. *Omnem*, ſc. quam illi merebantur, vel q.d nullam: vt ſit Heb.

39. *Caro*, q d. fragiles. *Vadens*, ſc. ſponte ſua, & facile in malum, vel in mortem. *Rediens*, ſc. in bonum, vel in vitam.

40. *Exacerbauerunt*, i. irritauerunt. *Inaquoſo*, Hier. ſolitudine.

41. *Conuerſi ſunt*, i. ad ingenium redierunt, vel q.d. iterum.

42. *Manus*, i. operum.

43. *Sicut poſuit*, pro, vt poſuiſſet.

44. *Imbres*, Hier. riuos.

45. *Cænomyiam*, Hieron. omne genus muſcarum

Not.

Not. quod Hieron. κοινόμιαν, legendum ait, non κυνόμιαν, Chal. mistionem ferarum.

46. *Ærugini*, Hier. & Chal. brucho.

48. *Possessiones*, Hieron. iumenta, Chaldæus armenta.

Igni, sc. misto cum grandine. *Malos*, i. malum inferentes seu nocentes.

50. *Viam fecit*, &c. quasi d. progressusque in ira sua.

A morte, i. quin occideret.

51. *Omnis laboris*, Hier. partus, sc. maximus in partu labor. Quidam, roboris, vertunt; vt Gen. 49. sc. primogeniti sunt primitię roboris patrum. *Cham*, i. Ægyptiorum, qui ex Cham.

52. *Perduxit*, i. deduxit.

53. *In spe*, Hier. cum fiducia, Chal. secure.

54. *Sanctificationis*, i. sanctuarij.

Acquisiuit, sc. eiectis Chananæis. Hier. possidet.

Distributionis, i. quo diuisa est illis terra.

55. *Eorum*, i. gentium expulsarum.

56. *Testimonia*, i. præcepta.

57. *Et patres*, sc. non seruauerunt. *prauum*, sc. aliter facientem sagittam, quam velles.

58. *Sculptilibus*, i. idolis. *Æmulationem*, i. indignationem.

59. *Spreuit*, supra eandem vocem Hebraicam verterunt, distulit. Hieron. autem vtrobique vertit, non distulit, Chal. iratus est.

Ad nihilum redegit, Hier. proiecit, Chal. abominatus est.

60. *Repulit*, Hier. & Chal. reliquit. *In hominibus*, i. inter homines.

61. *Virtutem*, i. arcam, vnde sibi videbantur inuicti. Aug. Chal. legem.

Pulchritudinem, Hieron. decorem, sc. arcam. repetitio.

62. *Conclusit*, in gladio, i. tradidit hostibus.

63. *Ignis*, sc. belli vis, vel vrbis incendium, vel Dei ira.

Non sunt lamentatæ, Hieron. nemo luxit, scilicet, occisas.

64. *Viduæ*, sc. occisæ. *Non plorabantur*, q.d. nemo erat, qui fleret mortuos.

65. *Excitatus*, sc. contra hostes. *Crapulatus à vino*, i. plenus vino Hier. post crapulam vini.

66. *In posteriora*, q.d. terga vertentes, Chald. hæmorrhoidibus, sc. ea plaga affecti Philisthæi. *Sempiternum*, q.d. quod nunquam eluere poterunt.

67. *Ioseph*, Chald. quod tetenderat in termino.

Ioseph, sc. in Silo vrbe Ephraim.

Ephraim, i. reliquas tribus. *Elegit*, sc. ad regnum.

68. *Vnicornium*, q.d. alto & forti loco.

Sanctificium, Hier. & Chald. sanctuarium. *Terra*, sc. Iuda.

71. *Seruum*, Hier. & Chal. populum.

72. *Pauit eos*, Chal. regnauit super eos.

Innocentia, Hieronym. simplicitate, Chald. integritate.

Intellectibus, Hier. & Chal. prudentia.

Manuum, i. qua vsus est in operibus.

LXXVIII. *De fidelium hostibus.*

1. POmorum *custodiam*, i. desertam, vt solent deseri pomorum custodiæ pomis collectis, Chal. in desolationem.

2. *Morticinia*, i. cadauera seruorum tuorum, i. tecolentium.

Sanctorum, i. tibi dedicatorum, sc. fidelium, qui professione sancti.

3. *Tanquam aquam*, i. abundanter, Aug.

5. *In finem*, Chal. in perpetuum, q.d. sempérne?

Zelus, i. indignatio.

6. *Effunde*, prophetat, non optat Aug.

7. *Comederunt*, Chal. dissipauerunt. *Locum*, Chal. domum sanctuarij.

Desolauerunt, i. vastauerunt, seu in solitudinem redegerunt.

8. *Antiquarum*, Hieronym. veterum, Chaldæus priorum.

Pauperes, Hier. attenuati, Chald. miserabiles.

9. *Salutaris*, i. saluator, vel salus, eodem sensu.

Nomen tuum, i. te, vel, gloriam nominis tui; vt sit repetitio.

10. *Innotescat*, i. appareat, sc. vltio, &c.

11. *Compeditorum*, Hieronym. & Chald. vinctorum.

Posside, i. serua, Chal. solue.

Mortificatorum, Hier. interitus, Chald. traditos internecioni, q.d. morti destinatos.

12. *Septuplum*, i. perfectam vltionem. Aug.

Improperium, Chaldæus pro punitione improperij.

13. *Pascuæ tuæ*, i. quas pascis.

Annunciabimus, sc. in hoc sæculo, nam in futuro non erit cui annuncietur. Aug.

LXXIX. *De eodem.*

1. COmmutabuntur, sc. à calamitate liberati, vel peccato.

Testimonium, i. assertio.

2. *Qui Regis*, Hier. & Chald. pastor. *Intende*, Hier. ausculta.

Ouem, pro, oues. *Ioseph*, i. populum Israel repetitio vocatur autem Ioseph, quod ex eo duæ tribus ortæ, habitusque tanquam primogenitus. Vide 1. Paral. 5.

3. *Coram Ephraim*, &c. Has tres tribus præcedebat Arca in deserto, vide Num. 2. *Excita*, i. fac appareat.

4. *Conuerte*, Chald. reduc à captiuitate. *Ostende faciem*, i. placido vultu aspice.

5. *Virtutum*, Hier. & Chald. exercituum. *Irasceris*, Chal. non recipies *Serui*, Hier. & Chald. populi, q.d. non exaudies orantem populum tuum.

6. *Cibabis*, Hier. cibasti. *Lacrymarum*, Chald. intincto lacrymis. *Potum dabis*, Hier. potestati.

Mensura, sc. maxima, Hier. & Chald. tripliciter, i. abunde.

7. *Contradictionem*, Hier. contentionem, q.d. nobis contradicunt contendentes.

11. *Vmbra*, Chald. vmbra sanctuarij. *Eius*, sc. vineæ.

Arbusta, Hier. rami. *Cedros Dei*, i. altissimas, scil. æquabant.

12. *Extendit palmites*, Chaldæus misisti discipulos.

Mare, Chald. mare magnum. *Flumen*, Chald. flumen Euphratem.

13. *Vt quid*, i. quare. *Maceriam*, Chald. sepem, sc. protectionem.

14. *Exterminauit*, Hier. vastauit. *Aper*, pro. apri, sc. hostes feri. *Singularis ferus*, i. porcus syluestris, vt est Græc.

16. *Perfice*, i. restitue integritati. *Super filium hominis*, Chal. propter Regem Christum. *Confirmasti*, i. roborasti. *Tibi*, i. apud te, vel, tua virtute.

17. *Incensa*, scil. est vinea. *Suffossa*, Hier. dirupta, Chald. excisa. *Increpatione*, i. indignatione, vel punitione. *Peribunt*, sc. qui eam vastant.

18. *Fiat*, Chald. sit. *Dextera tua*, i. quem dextera tua defendis.

Filium hominis, Chald. hominem.

19. *Discedimus*,Hier.& Chald.recedemus.
A te,Chald.à timore tui.
20. *Virtutum*,Hier.& Chal.exercituum.

LXXX. *De festis & cultu Dei.*

1. *TOrcularibus*,i.Ecclesiis; vnde vinum exprimitur cæleste,Chaldæus in cithara allata de Gath,sc.cantandus.
2. *Exultate*,i.cum exultatione laudate.
3. *Date*,i.pulsate,seu,proferte.
Psalterium,hic apparet Psalterium esse musicum instrumentum.
4. *Buccinate*,Hier.& Chald.clangite. *Neomenia*, i.nouilunio,Chald.in mensis Tisri, sc. Septembri; cuius prima die celebrabatur memoria Ægyptiacæ liberationis tuba cornea,itemque datæ Legis.
5. *Præceptum*,sc.ita faciendi.Hier.legitimum. *Iudicium*,i mos,seu ritus,aut institutum.
6. *Testimonium*,i.præceptum, vel q.d.ad testimonium,seu memoriam accepti beneficij.
Ioseph,i.Ioseph posteris,q.d.Israele.
Linguam, sc.Ægyptiacam olim,vel,Dei in Sinai loquentis.
7. *Diuertit*,i.liberauit.
8. *In tribulatione*,sc.Ægypti.
Tempestatis,sc.excitatæ contra Ægyptios, vel q.d.in Sinai,cum tonitrua personarent, & fulgura,vt est Exod. 20. vel q.d. te veluti in tempestate abscondi,seu protexi.
9. *Contestabor te*, i.testificabor tibi, sc.quid à te velim.
11. *Dilata*,&c.q.d.pete sanè largiter;dabo enim quod postulaueris.
12. *Intendit*,i.obtemperauit Hier.credidit,Chal. acquieuit.
13. *Dimisi*,i.permisi incedere. *Adinuentionibus*, Hier.& Chal.consiliis.
15. *Pro nihilo*,i.nullo negotio Hieron. quasi nihilum,Chald.breui.
Forsitan,pro,vtique, Græc. est particula potentialis ἄν.
Humiliassem,i.depressissem, seu perdidissem.
16. *Mentiti sunt*,pro, mentiti essent,q.d.se subiecissent Deo,etsi ficto animo, sc. timentes potentiam,vel,q.d.Israelitæ.mali violauerunt fidem datam Deo,Hier.negabunt eum. *Tempus*,sc.quo punientur:vel,q.d.fuissetque eorum, i. Iudæorum vita perpetuo tranquilla, seu prospera, sc. si me audissent,Chald.furor.
17. *Et cibauit*,quasi dicat, cum tamen cibauerit olim.
Adipe,i.medulla.
Petra. sc. educentes aquas miraculo. *Melle*,i. dulci aqua.

LXXXI. *De Iudicibus.*

1. *SYnagoga*, Hieronym. cœtu, Chald. congregatione.
Deorum,i.Iudicum. *Deos*,Chal.iudicum.
Diiudicat, i. examinet, Chald.iudicat,sc.eorum iudicia:seu damnat modo sequenti.
2. *Iniquitatem*,i.inique.
Facies, &c.q.d. personas accipitis,& in gratiam hominum male iudicatis.
3. *Iudicate*,id est,ius dicite.
Egeno,Chald.miserabili.
Humilem,i.afflictum.Chald.miserum.
Iustificate,i.innocentes declarate.
5. *Nescierunt*, Chaldæus nescierunt bonum operari.
Intellexerunt,Chal.intellexerunt legem. *Mouebuntur*, &c. q.d. cum ipsi sint qui ceteros stabilire deberent,sunt instabiles,vel,q.d.prius terra mouebitur, quam ipsi mutentur, Chald. propterea mouentur, &c. q. d. ideo Deus concutit flagellis orbem.
6. *Dij*,Chal.velut Angeli.
Filij excelsi,i.Dei.Chald.Angeli excelsi.
Homines, sc. abiecti,& viles, Hebr.Adam.quod solet, significare hominem vilem;vt contra Iscnobilem,seu strenuum virum.
7. *Principibus*,i.tyrannis,vel dæmonibus. *Cadetis*, sc. ex vestro statu, Deo puniente, vel,in infernum deiiciemini.
8. *Surge*,q.d.exere potentiam tuam. *Hæreditabis*, pro,hæreditas,i.possides, vt quis hæreditatem propriam.
In omnibus gentibus,pro,omnes gentes.

LXXXII. *Oratio contra hostes.*

1. *CAnticum Psalmi*, i. canticum excellentissimum. nam duo substantiua coniuncta faciunt superlatiuum,Heb.
2. *Taceas*,id est,dissimules, Chaldæus cesses, sc. iuuare.
Compescaris,i. cuncteris, Hieronym. & Chald. quiescas.
3. *Sonuerunt*,Hieron.tumultuati sunt,Chald.fremunt.
Extulerunt,sc.superbe contra tuos.
4. *Super*,Hieron.contra. *Malignauerunt*,i.malum inierunt.
Sanctos tuos, Heb. absconditos tuos i.à te protectos.
5. *De gente*,Chald.ne sint populus.
6. *Testamentum*,Hier.& Chald.fœdus.
8. *Gebal*,Chal.Gabalitæ.sunt vero hi populi Idumææ.vide Gen.36. *Alienigenæ*, Chald. Palæstini Hier.Palæstina.
9. *Assur*, Chaldæus. Sennacherib, Rex Assyriæ.
Filiis Lotb,sc. Ammonitis,& Moabitis.
11. *Disperierunt*,pro,qui disperierunt. *In Endor*, villa est non longè à Thabor, Chald. ad fontem Dor.vide Iud. 4.& 5.
Stercus,Hier.sterquilinium, q.d. computruerunt more sterquilinij.
13. *Hæreditate*,pro,velut hæreditatem.
Sanctuarium,terram sanctam.
14. *Vt rotam*,sc.loco decliui motam.
15. *Montes*,i.syluas montium.repetitio.
16. *Persequeris*, &c. futura pro imperatiuis.
Tua, i.à te excitata contra eos.
17. *Et quærent*,i.vt cogantur quærere,sc.tibi reconciliari.
19. *Et*,pro, vt. *Nomen tibi Dominus*, i. te solum esse verum Dominum.

LXXXIII. *De desiderio Dei.*

1. *PRo torcularibus*.id est,iis qui tribulatione premuntur,Chald.in cithara allata de Gath, scil. cantandus.
Filiis Chore,sc.datus ad cantandum.
2. *Dilecta*,i.amabilia,seu,suauia.
Tabernacula, scilicet, cælestia, vel, pro, tabernaculum,à quo Dauid aberat.
Virtutum,Hier.exercituum.
3. *Deficit*,sc.præ desiderio.
Cor meum, & caro,i.anima & corpus.

Exultauerunt,

Exultauerunt,in,i. exultando optant, Hier. laudabunt.

4. *Etenim passer*, &c.q. d.habent passeres quod ego tantopere opto. *Nidum*,sc.prope altare. *Turtur*, Hier.auis. *Altaria*,pro,nempe altare.

6. *Ascensiones*,sc.per virtutes ad te, quasi dicat, id cogitat sedulo, quo modo ad te possit peruenire.

7. *Quem posuit*,sc.illi Deus;vel, ipse sibi constituit in quo degere,vel,q.d.in quo positus est.

Benedictionem,i.dona. *Dabit*,scilicet,legem seruantibus.

9. *Virtute*,&c.Hier.fortitudine in fortitudinem, q.d.fient in dies fortiores. *Sion*,sc.cælesti.

10. *Respice*,&c.q.d.faue mihi, quem in Regem vnxisti:vel potius,nostri per Christum filium tuum miserere.

11. *Millia*,sc.alibi.

12. *Quia*,pro,certe. *Veritatem*,sc.qua reddit promissa.Aug. *Gratiam*,sc.hic. *Gloriam*,sc.in futuro.

13. *Bonis*,Chald.beatitudine. *Innocentia*,Hier.& Chal.perfectione. *Virtutum*,i.exercituum.

Sperat,Hier.& Chal.confidit.

LXXXIV. *De redemptione per Christum.*

1. *Filiis Core*, sc.datus ad cantandum.

2. *Benedixisti*,i.benefeciſti,vel, benefacies; vt sint præterita pro futuris, Chald. beneuolentia prosecutus es,Hier.placatus es. *Auertisti*, Hieron. reduxisti,Chal.conuertisti. *Captiuitatem*,vel Ægyptiacam,vel Babylonicam,vel peccati.

4. *Auertisti*, sc.te, Hier. & Chald.conuersus es.

5. *Conuerte nos*,Chal.conuerte ad nos.

7. *Conuersus*,Hieron.reuertens, sc.qui videbaris auersus.vel.q.d.rursum.

Viuificabis nos,Chald. vitam præstabis nobis.

8. *Misericordiam*, Chald,bonitatem. *Salutare*,i. salutem,vel,Saluatorem Christum.

9. *In me*,i.mihi. *Pacem*,i prosperitatem,seu felicitatem,vel,pacem cum Deo,id est, reconciliationem.

Conuertuntur ad cor, Græc. conuertunt cor ad eum.

10. *Veruntamen*,i.sane. *Vt*,pro, ita vt. *Gloria*,q. d.vt possimus in Deo gloriari, vel, eius gloriæ esse participes · vel, Christi gloriam intelligit; de qua Ioan.1.

11. *Veritas*, sc. Dei in promissis. vel hominum probitas,seu integritas.

Obuiauerunt, sibi, i. simul reparatæ sunt; seu,se sunt complexæ.

Iustitia,sc.qua Deus iustificat,vel misericordia.

Pax,sc.Dei cum hominibus.

Osculatæ,Chal.coniunctæ.

12. *Veritas*,sc.Christus,vel,q.d.apparuit Dei veritas exhibito in terra,quod promiserat.

Iustitia,i.misericordia.

13. *Benignitatem*,Hier.bonum. *Fructum*,sc.Christum,vel opera bona.

14. *Eum*, sc. Deum, q.d.studebunt homines iustitiæ coram Deo.

Ponet,sc.Christus,vel homo iustus.

In via,Chal.in via bona.

LXXXV. *Oratio in tribulatione.*

1. *Ipsi*,pro,ipsius.

2. *Sanctus*,i.sanctitatis studiosus,seu,tuo seruitio dicatus,Chal.misericors.

3. *Tota die*, i.omni tempore, vel omnibus diebus.

4. *Leuani*,Hier.leuo,Chald.leuabo.

5. *Suauis*,Hier.& Chal.bonus. *Mitis*,i.benignus, seu,facile ignoscens.

6. *Auribus percipe*,Hier.& Chal.exaudi. *Intende*,i.attende.

7. *Clamaui*,Hier.& Chal. clamabo. *Exaudisti*,i. soles exaudire,Hier.& Chald. exaudies.

8. *Diis*,sc.gentium,Chal.Angelis cælestibus.

Non est,sc.opus,vel,operans.

9. *Omnes gentes*,Aug.non omnes homines.

Venient,sc.ad fidem.

11. *Et ingrediar*, Hieron.vt ambulem. *Veritate tua*,i.lege tua,quæ veritatem docet. *Lætetur*,Chal. vni,q.d.collige. *Vt*,pro,ita vt,vel q.d.sic lætetur, vt tamen timeat.

12. *Glorificabo*,Chal.honorabo.

13. *Inferiori*, q.d.æterna morte, Hier.extremo. Potest limbus intelligi,si de Christo loquitur.

14. *Super*,i.contra. *Synagoga*,Hier.cœtus.

Proposuerunt, Hier.& Chald. posuerunt,q.d. te non timuerunt.

16. *In me*, pro,ad me,sc.vt adiuues. *Imperium*,sc. in hostes robur,Hier.& Chal.fortitudinem. *Puero*, Hieron.& Chald. seruo. *Ancillæ*,scil. Ecclesiæ,vel, Mariæ.

17. *Fac mecum*, &c. q.d.declara aliquo signo te mihi esse propitium,

In bonum,Hieron.in bonitate.

Videant, Chaldæus videant, quod ignoueris mihi.

LXXXVI. *De Ecclesia.*

1. *Eius*, sc. Dei ædificantis,vel templi: est enim Græc.αὐτῆ. *Montibus*,sc.Moria,& Sion, qui coniuncti.

Sanctis,Hier.sanctuarij.

2. *Portas*,i.vrbem,Chald.portas sanctuarij structas in Sion. *Super*,i.plusquam.

3. *Gloriosa*,Chald.honorifica. *Dicta sunt*, sc.per Prophetas.

4. *Raab*,i.Ægypti à Rahab, i.superbo, sc.Rege, Hier.superbiæ, Chald. Ægypti. *Scientium*, i.agnoscentium.Prædicitur conuersio Gentium.

Alienigenæ,Hier.Palæstina,Chal.Palestini.

Fuerunt, sc. ciues. *Illic*,sc. in Ecclesia significata per Ierusalem.

5. *Nunquid*, pro,nonne. *Sion*,i.de Sion,seu, Sioni. *Homo & homo*,i.quisque, seu, plures,sc.dicent, vel,q.d.plurimi in ea nascentur,sc.per baptismum, vt coniungatur cum natus est. *Natus est*, &c. q. d. Deus in ea natus est,sc.in Iudæa, seu cordibus credentium,vel, homo & homo natus,i.multi nati,sc. spiritualiter,vt supra dixi.

6. *Populorum*, i.vbi populi docentur, vel recensentur,q.d.ibi narrabitur quod dicimus.

Principum,sc. Apostolorum,quorum libri pleni Ecclesiæ encomiis.

LXXXVII. *Oratio afflicti.*

1. *Filiis Core*,sc.datus ad cantandum. *Pro Maheleth*,i.infirmitate,seu afflictione,Hieron.super chorum,Chal.pro oratione.

Respondendum,sc.in cantu,Hier.præcinendum. *Intellectus*,Hier.eruditio.

Ezraitæ,i.filij Esrah. Vide 3.Reg.4.

2. *In die*,i.per diem.

4. *Inferno*,i.sepulcro,q.d.morti.

5. *Lacum*, id est, foueam, seu, sepulcrum, Chaldæus domum vinctorum, id est, carcerem.

5. *Mortuos*,ſc.peccato. *Liber*,ſc.peccato,Aug.vel q.d.liber officiis vitæ,i.ſimilis mortuis.

Vulnerati,Hier.& Chal.interfecti. *Memor*,ſc.vt vitæ reſtituas.

De manu tua,Chal.à facie maieſtatis tuæ.

7. *Poſuerunt*,ſcil.afflictiones, Hieron. & Chald. poſuiſti.

Inferiori, Hier.nouiſſimo,q.d.profunda miſeria. Chald.captiuitate, quæ ſimilis eſt foueæ. *Tenebroſis*,ſc.locis,Hier.& Chald.tenebris. *Vmbra*,i.ſimilitudine,quamquam vmbra mortis ſignificat magnas tenebras,vt ſit repetitio.

8. *Fluctus*,i.afflictiones.

9. *Traditus*, i.coniectus in mala. *Egrediebar*, i. egredi,meque explicare inde poſſum.

10. *Inopia*,Hier.afflictione, Chal. calamitate.

Tota die,Chal.omnibus diebus.

Mirabilia,ſc.ſuſcitando. *Confitebuntur*, ſc.mortui ſuſcitati.

12. *Perditione*, i. interitu, q.d. iacens in ſepulcro,vel inferno.

13. *Tenebris*,id eſt,ſepulcro, Chald.tenebris gehennæ.

Oblionis,i.obliuioni tradita, ſc.ſepulcro,repetitio eſt.

14. *Clamaui*, pro, clamabo. *Præueniet*,q.d. maturabit.

15. *Orationem*,Hier.& Chal.& Græc.animam.

Auertis,Hier.& Chal.abſcondis.

16. *Pauper*,i.afflictus,ſeu miſer. *Exaltatus*, ſcil. antea per te.

17. *In me*,Hier.per me.Chald.ſuper me.

18. *Sicut aqua*,i.magna copia.

19. *A miſeria*,i.propter miſeriam, ſc.meam,vel, ne miſeriæ ſubuenirent.

LXXXVIII. *De Chriſti regno.*

1. *Ethan*.Vide 3.Reg.4.

2. *In generationem*,&c.q.d. ſemper,repetitio præcedentis. Not. quod videtur iungendum cum, veritatem ſicut æternum,cum, miſericordias, q.d. æternam miſericordiam tuam, & veritatem Chald. generationi, & generationi. *Veritatem*,ſc. in promiſſis.

3. *Dixiſti*, Hier.& Chald.dixi. *Ædificabitur*,i. durabit,ſeu permanebit inſtar ædificij,Chal.mundus miſericordia ædificatus eſt. *In cælis*, iunge cum ſeqq. *Præparabitur*,i.ſtabilietur. *In eis*,abundat more Hebræo.

4. *Teſtamentum*, Hier.& Chald.fœdus. *Electis*, pro, cum electis, Chald. cum Abraham electo meo.

5. *Præparabo*,Hier.& Chal.ſtabiliam.

Sedem, Hieron.thronum, Chald.ſedem Regni, ſc.Eccleſiam.

6. *Confitebuntur*, i. prædicabunt. *Cæli*, i.ſancti Chal.Angeli cælorum. *Etenim*,Hier.& Chald.inſuper. *Eccleſia*,i.cœtu.

7. *Nubibus*, i.cælis. *Filij Dei*,i. Angelis,Chald. inter choros Angelorum.

8. *Omnes*,Chald.omnes Angelos.

9. *Virtutum*,i.exercituum. *In circuitu tuo*,Chald. circundat te,q.d.per omnia tuam potentiam & maieſtatem oſtendis.

10. *Poteſtati*, Hieron. ſuperbiæ, q.d.tumori,ſeu elationi.

Mitigas,Hier.comprimis.

11. *Vulneratum*, Chald.interfectum gladio. *Superbum*, Chaldæus ſuperbum Pharaonem, Hebr. Rahab,i.Ægyptum.

Brachio virtutis,i.potenti brachio.

12. *Plenitudinem*,i.quidquid continet.

13. *Mare*,ſc. mortuum, ſeu Oceanum, qui eſt Iudææ ad Auſtrum,q.d.Meridiem, Chald. habitatores Auſtri.

Thabor, &c. Thabor ab Occidente, *& Hermon*, ab Oriente,q.d.Oriens & Occidens. *In nomine*,&c. Hier.nomen tuum laudabunt. *Tuum*,ſc.eſt. *Firmetur*,Hier.& Chald.roboretur,q.d.oſtende tuam potentiam.

15. *Iuſtitia*,fortè pro miſericordia poſita eſt,more ſcripturæ. *Præparatio*, Hier. firmamentum,q.d. thronus tuus ſtabilitur iuſtitia,& æquitate, Chald. habitatio.

Præcedent,q.d.ante te ſunt ſemper.

16. *Iubilationem*, i. lætari in Domino, Chald. complacere creatori ſuo. *Lumine*, i. fauore, ſeu gratia.

Ambulabunt,ſc.iuſti.

17. *Nomine tuo*, i. te. *In iuſtitia tua*,i.per iuſtitiam tuam,ſc.remunerantem.

18. *Gloria*,i.de quo gloriantur. *Beneplacito*,i.beneuolentia. *Cornu*,i.robur,Chal.honor.

19. *Domini & ſancti*, Hier. à Domino,& ſancto. *Aſſumptio*,Hier.protectio.

20. *Tunc*,i.olim *Sanctis*,ſc.Prophetis. *In potente*, Græc.Super potentem,Hier.ſuper robuſtum,ſc.Dauidem,vel Chriſtum.

22. *Confortabit*,i.roborabit.

23. *In eo*,i.contra eum. *Filius iniquitatis*,i. homo iniquus. *Apponet*,i.poterit.

24. *Concidam*,Chal.conteram. *A facie eius*,i.ante ipſum.

25. *In nomine meo*, i. per me. *Cornu*, Chaldæus gloria.

26. *Mari*, Chald. regionibus maris. *Manum*, Chald.imperium. *Fluminibus*, Chald.habitantibus iuxta flumina.

Dexteram, i. imperium, ſeu ditionem, repetitio eſt.

27. *Pater*,ſc.quatenus Deus ego. *Deus*, ſc.quatenus homo. *Suſceptor*,i.protector.

28. *Primogenitum*,i.primarium.Chal. primogenitum Regum domus Iudæ.

29. *Teſtamentum*,Hier.& Chald pactum *Fidele*, ſc.erit,i.ſtabile & certum.

30. *Cæli*,Chald.quibus ſteterint cæli, q.d. perpetuum.

31. *Iudiciis*,i.præceptis.

32. *Iuſtitias*,Hier.cæremonias, Chald.præcepta.

33. *Virga*,id eſt, caſtigatione, vt ſtatim explicatur.

34. *Diſpergam*,Hier.& Chal.auferam.

Nocebo,Hier.& Chal.mentiar.

Veritate, Chald.fide, quaſi dicat,non fallam fidem datam.

35. *Profanabo teſtamentum*, Hieron.violabo pactum.

Faciam irrita,i.mutabo.

36. *Sancto*,Chald.nomine ſancto,q.d.per me.

Si,i.nullo modo,Chald.nequaquam.

37. *Semen*,i.Chriſtus.

38. *Sicut ſol*,ſc.ſtabilis,Chal. lucidus ſicut ſol.

Perfecta,id eſt,plena.Chald.firmata, Hier. ſtabilietur.

Teſtis,ſc.huius rei ego,vel luna & ſol.

39. *Diſtuliſti*,i.elongaſti à te.Hier.& Chal. iratus es contra.

40. *Euertiſti*,Hier.attenuaſti.Chald. irritum feciſti. *Teſtamentum*,Hier.& Chal pactum.

Serui tui, Chald. cum ſeruo tuo. *Profanaſti*, i. velut rem profanam abieciſti. *In terra*, Chald.ad terram.

Sanctuarium,

Sanctuarium,Hier.& Chald.diadema.

41.*Spes*,i.munitiones, Chald.castra. *Firmamentum*,Hier.munitiones,Chal.oppida.

Formidinem,quasi dicat,debilitasti, & timere fecisti.

43. *Dexteram*,i.vires.

44. *Auertisti*,Chald.vertisti retrorsum.*Adiutorium*.Hier.robur.

45. *Destruxisti*,&c. Hier. quiescere fecisti munditiam eius,Chald.abstulisti sacerdotes, qui purificabant populum.

Sedem,sc.Regni,Hier.thronum.

46. *Minorasti*,Hier.& Chald.abbreuiasti.

Temporis,sc.Regni,q.d.fecisti deficere Regnum, Hier.adolescentiæ, Chald.iuuentutis. *Confusione*,i. pudore,Hier.ignominia.

47.*Auertis*,sc.te Hieron. absconderis. *In finem*, Chald.in æternum.

48. *Quæ mea substantia*, i. vita,seu subsistentia, q.d. quam sim infirmus, Chald. quod creatus sum de puluere.

Vane constituisti,Hier.frustra creasti.

49. *Inferi*, q.d.cum sit tam breuis vita , & certa mors , cur sic permittis affligi homines ? inferi intelliguntur ad quos tunc omnes descendebant.

50. *Sicut*,Hier.& Chal.quas.

51. *Continui*,Hier.portaui,Chald.sustinui.

Sinu,i.animo.*Gentium*,sc. opprobrium.

52.*Commutationem*,q.d.quod videaris de eo sententiam mutasse,Hier.vestigia,Chal.tarditatem vestigiorum,q.d.moram aduentus.

53. *Fiat, fiat*, sc. quod dixi de benedicendo Dominum,Hier.& Chal.Amen,& Amen.

LXXXIX. *De vitæ miseriis.*

1. *Moysi*,forte Moyses composuit,Hieron.quidem ait:Psalmos 11.sc.ab hoc vsque ad 99. esse Moysis. Alij putant hunc Mosen fuisse cantorem tempore Dauid , Chald. ait orationem esse, qua orauit Moses, quando peccauit populus in deserto.

A Generatione, &c. Græc.& Hieron.in generatione, & generatione,i.semper, Chal.in omni generatione.

2. *Formaretur*,Chald.creata esset. *A sæculo*,i.ab æterno.

In sæculum,i.in æternum. *Es*,i.existis.

Deus,pro,ô Deus.

3. *Ne auertas*,&c.i. cadere ne sinas in miseriam, Hier.conuertens hominem vsque ad contritionem, Chald. redigens hominem ad mortem propter peccatum.

Et dixisti,pro,nam dixisti,q.d.qui non vis mortem peccatoris , sed vt conuertatur & viuat. *Conuertimini*,sc.ad me:Hier.reuertimini.

4. *Custodia*,Hier.vigilia.

5. *Quæ*,pro,velut quæ. *Transeat*, pro transit seu transibit,i.transire solet , sic & verba sequentia intelligantur.

6. *Decidat*,scilicet,in mortem.*Induret*,sc.in cadauere.

Arescat , sc.in puluere. sic Aug. Herba quidem cadens durescit & arescit.

7. *Quia*,q.d.sic. *Defecimus*, Hier.& Chald.consumpti sumus.*In ira*,i.per iram.

8. *Sæculum nostrum* , i.vitæ decursum, seu vitia, Hier.negligentias nostras,Chal.iniquitates iuuentutis nostræ.

Illuminatione,Hier.& Chal.luce.

9. *In ira*,i.propter iram,sc.te irato.

Aranea, i.tela araneæ,Chal.vapor oris in hyeme. *Meditabuntur* , i.reputabuntur, q.d.fragiles,& qui rumpi facile possint.

10. *Dies annorum*,&c.pro,in ipsis diebus annorum,&c.vel, in ipsis,abundat, more Hebræo,simili phrasi dictum,Domini in cælo sedes eius,vbi,eius abundat.

Potentibus,i.robustis,q.d.si quis robustiori complexioni sit.

Amplius eorum , i.quod ipsos excedit, q.d. quod amplius additur , vel maxima eorum pars Hieron. quod amplius est,Chal.multiplicatio eorum.

Dolor,sc.est.*Superuenit*,præteritum est. *Mansuetudo* ,sc.tua, q.d.benignè nos soles corripere. Hier. transiuimus cito , & auolauimus.

11. *Potestatem*,i.vim,Hieron. & Chald.fortitudinem.

Præ timore tuo , i.pro vt timendus es, seu quantum timenda est ira tua.

12. *Dexteram*, i. potentiam. *Sic*, sc.per flagella, vel,pro, itaque. *Eruditos*, sc. fac,q.d.fac intelligamus potentiam tuam,& timeamus.

13.*Vsquequo*,Chal.vsquequo affliges nos?

Deprecabilis,Hier.exorabilis.

14. *Repleti sumus*,pro,repleamur. Hieron. imple nos,Chal.satura nos.

Mane , id est,cito. *Exultauimus*,&c.præterita pro futuris.

15. *Humiliasti*,Hier.& Chal.afflixisti.

16. *Et in*, pro , i. *Opera tua* , q. d. qui sumus à te creati & instituti. *Filios*,i.posteros.

17.*Splendor*,i.fauor,seu gratia,Hier.decor. *Dirige*,Hier.confirma.*Super nos*,i.in nobis.

XC. *De fiducia in Deum.*

1. *IN protectione* , &c. pro, & qui in protectione eius commoratur.

2. *Susceptor*,i.defensor,Hier.spes,Chald.fiducia. *Sperabo*,Hier.& Chal.confidam.

3.*Liberauit me*,Græc.Hier.& Chal. liberabit te. *Verbo aspero*,i. calumnia,vel à re noxia.

4.*Scapulis*,pro, brachiis,seu alis. *Obumbrabit*,i. teget,seu defendet. *Pennis*,Hier.alis.

Sperabis,id est,confides,seu tutus eris.*Scuto*,pro, velut scuto.*Veritas*,i,fides,seu,cura fidelis.

5. *Timore nocturno* , i. iis , quæ noctu solent timeri.

6. *Negotio* , id est, molestia , Hier.peste,Chald. morte.

Meridiano,i.aperte oppugnante.

7. *Latere*,sc.sinistro. *Mille*,sc.percussit peste, vel gladio. Mille autem pro multis positum , & decem millia,pro multo pluribus. *Appropinquabit*, sc.malum illud,seu pernicies.

9. *Quoniam*,sc.dixisti apud te. *Altissimum*,i.Deum Græc.τὸν ὕψιστον.

10. *Malum*, i. incommodum, seu nocumentum. *Flagellum*,Hier.lepra,Chal.plaga.

11.*Mandauit*,Græc.Hier.& Chal. mandabit.

12. *In manibus*, Chal.fortitudine sua.

Lapidem , Chald. cupiditatem prauam similem lapidi.

Pedem,i.affectum.

13. *Aspidem*,per hæc quatuor animalia,diabolus intelligitur.

14.*Nomen meum*,i.me.

15.*Clamabit ad*,Hier.inuocabit, Chal.orabit. *Sum*,pro,ero.

16. *Salutare*,i.salutem æternam intelligit. *Meum*.i.à me datam.

XCI. *De laude Dei.*

1. *Die ſabbati*, ſc. cantandus.
2. *Bonum*, i. æquum.
Confiteri, i. laudare.
3. *Ad annunciandum*, i. vt annuntietur.
Veritatem, Hier. fidem, ſc. in promiſſis.
Per noctem, coniungendum etiam cum, miſericordiam, ſicut & *mane*, etiam cum, *veritatem*, ſcil. vtrumque die, & nocte annunciandum.
4. *Decachordo*, i. decem chordarum, ſcil. inſtrumento.
Pſalterio, Hier. & pſalterio, ſc. aliud inſtrumentum ſignificatur.
5. *Factura*, Hier. opere, Chald. operibus miraculorum, ſc. eorum conſideratione.
6. *Magnificata*, Chald. magnifica, q. d. excellentia.
Cogitationes, q.d. conſilia.
7. *Hæc*, ſc. quæ dixi, vel ſtatim dicam.
8. *Apparuerint*, Chal. floruerint.
Iniquitatem, Chald. falſitatem. *Vt intereant*, pro, paulo poſt interibunt. *Sæculum ſæculi*, Hier. & Chal. ſempiternum.
10. *Diſpergentur*, Hier. diſſipabuntur, Chald. ſegregabuntur à congregatione iuſtorum in ſæculo venturo.
11. *Cornu*, i. robur. *Mea*, ſc. erit.
Vberi, i. copioſa, q.d. vſque in ſenectam me Deus miſericorditer proteget.
12. *Deſpexit*, i. vidit. *Inimicos*, ſc. perire, Chald. vidit inimicorum meorum interitum.
Inſurgentibus, pro, de inſurgentibus. *In me*, i. contra me.
Audiet, ſc. punitionem, Chal. audiet vocem confractionis eorum.
13. *Palma*, viret hæc ſemper, eſtque ſuaui fructu, & firmiſſima, & diuturniſſima.
Cedrus, eſt ſtatura recta & procera, odore ſuaui, & foliis perpetuis. *Multiplicabitur*, i. creſcet, vel frondeſcet.
14. *Atriis*, ſc. futuri ſæculi.
15. *Multiplicabuntur*, Hier. fructificabunt.
Vberi, i. valida. *Bene patientes*, Græc. bene diſpoſiti, ſeu affecti, εὐπαθοῦντες. Quidam tamen Tranquillos vertunt; alij, Vegetos, ſeu Vigentes.
16. *Annuncient*, ſc. quod ſequitur.

XCII. *De Chriſti Regno.*

1. *IN die*, &c. ſc. cantandus. *Fundata*, ſc. prima ſabbati.
Regnauit, ſc. iam inde à mundi initio. *Decorem*, i. gloriam, q. d. plenus gratia. *Præcinxit*, pro, velut cinxit.
Firmauit, i. ſtabiliuit.
2. *Ex tunc*, Chald. à principio, ſc. mundi, vel ab æternitate.
A ſæculo, Hier. ab æterno,
3. *Vocem*, i. ſonitum, ſc. te mouente, qui omnia gubernas, vel hoſtium contra Eccleſiam, ſeu pios perſecutiones ſignificantur.
4. *A vocibus*, i. præ ſonitu. *In altis*, Hier. in excelſo, Chald. in cælis, ſc. habitans, vnde tumultus compeſcit, & cuncta moderatur.
5. *Teſtimonia*, i. pollicitationes.
Credibilia, i. fide digna, Hieron. fidelia, Chald. vera,

XCIII. *Inuocatio Dei contra improbos.*

1. *VLtionem*, Chal. vltionis auctor, q.d. ad quem pertinet vlciſci impios, iuxta illud, mea eſt vltio. *Egit*, ſc. quod voluit.
2. *Exaltare*, q.d. oſtende te. *Retributionem*, i. quod merentur.
3. *Peccatores*, Hier. impij. *Gloriabuntur*, Hieron. exultabunt, Chal. ſedebunt in tranquillitate.
4. *Effabuntur*, Chal. effutient. *Iniquitatem*, Chal. calumnias. *Loquentur*, Hier. garrient. *Iniuſtitiam*, Chal. falſitatem.
5. *Humiliauerunt*, i. afflixerunt.
Hæreditatem, id eſt, quos velut hæreditatem poſſides.
7. *Dixerunt*, ſc. apud ſe.
8. *Sapite*, Hier. diſcite.
9. *Conſiderat*, Hier. videbit.
10. *Corripit*, i. corripere ſolet, ſeu caſtigare, Hier. erudit. *Arguit*, q.d. nonne vos caſtigabit?
11. *Quoniam*, pro, quod.
12. *Erudieris*, i. corripueris. Eſt enim hic & Heb. & Græc. idem verbum quod ſupra vertit corripit.
De lege tua, pro, legem tuam.
13. *Mitiges*, i. quietem præſtes. *Malis*, Hier. afflictionis.
Fouea, Hieron. interitus, q.d. donec pereat qui eum vexat.
14. *Repellat*, i. deſeret.
15. *Conuertatur in iudicium*. i. iudicium exequatur, q.d. donec malos iudicet, & puniat.
Iuxta illam, ſc. approbantes & amplectentes, vel ei adhærentes.
16. *Conſurget mihi*, Hieron. ſtabit pro me, q.d. auxilium feret.
17. *Paulo minus*, i. propemodum.
18. *Si dicebam*, pro, ſi quando.
Motus, q. d. in periculo fuit cadendi. *Adiuuabat*, Hier. ſuſtentabat.
20. *Adhæret tibi*, Hier. particeps erit tui.
Sedes iniquitatis, i. qui ſedent in iniquitate, ſeu iniquorum throni. *Fingis*, i. formas, ſic ſupra. Qui finxit oculum, q.d. qui præcipis difficilia, quæ iniqui non faciunt.
21. *Captabunt*, i. inſidiabuntur, vt capiant.
22. *Factus eſt*, Hier. & Chald. erit.
Adiutorium, Chal. fortitudinem.
Spei meæ, i. in quo ſpero.
23. *Reddet*, q.d. puniet. *In malitia*, i. propter malitiam.

XCIV. *Exhortatio ad Dei laudem, & obedientiam.*

1. *EXultemus*, i. cum exultatione laudemus, Hieron. & Chal. laudemus.
Deo, Chal. coram Domino. *Salutari*, i. Saluatori, Hier. Ieſu.
2. *Præoccupemus*, Hier. & Chald. præueniamus, ſc. antequam puniat.
Confeſſione, Hier. gratiarum actione.
Pſalmis, Hieron. & Chald. canticis. *Ei*, Chald. coram eo.
4. *Fines*, quaſi dicat, tota vſque ad extremitates, Hieronymus fundamenta, Chaldæus penetralia.
Altitudines montium, id eſt, terrenæ poteſtates Auguſt.
5. *Formauerunt*, Chald. creauerunt.
6. *Ploremus*, Hieron. & Chald. flectemus genua.

7. *Paſcuæ*

7. *Pascuæ eius*, i. quas pascit. *Manus eius*, id est, quas deducit.

8. *Hodie*, quasi dicat, quocunque tempore vitæ. Vide Hebr. 3.

Irritatione, sc. qua Deum irritarunt incredulitate & rebellione, Hieron. contradictione, Chaldæus contentione.

Secundum diem, Hieron. & Chald. sicut die.

6. *Probauerunt*, i. explorarunt, vel experti sunt. *Et viderunt*, i. cum tamen vidissent, Chald. videntes.

10. *Offensus fui*, pro, infensus fui. Not. quod Psalterium Romanum legit, proximus fui, scil. adiuuans, & deducens, vel castigans, Hieron. displicuit mihi, Chald, aspernatus sum. *Vias*, id est, præcepta, seu, opera.

11. *Vt iuraui*, pro, itaque iuraui, Hieron. & iuraui, Chald quibus iuraui. *In ira*, i. iratus. *Si*. pro, nullo modo. *Requiem meam*, i. terram quietis, quam promiseram.

XCV. *Exhortatio ad Dei laudem & cultum.*

1. *Post captiuitatem*, scilicet, cantatus, nam antea factus. Vide 1. Par. 16. *Cantate*, Chald. cantate Angeli.

Nouum, q. d. renouate Dei laudes. *Terra*, Chal. iusti terræ.

2. *Annunciate*, Græc. euangelizate. *De die in diem*, i. singulis diebus. *Salutare*, i. salutem, Chal. redemptionem. *Eius*, i. ab eo datam.

3. *Annunciate*, Hieron. & Chal. narrate.

4. *Terribilis*, Chald. timendus.

5. *Dæmonia*. Hier. sculptilia, Chal. idola.

6. *Confessio, & pulchritudo*, Hieron. gloria, & decor, Chald. laus & gloria. *In conspectu eius*, q. d, illi adsunt semper res dignæ laude & gloria. *Sanctimonia, & magnificentia*, Chald. & Hieron. fortitudo, & exultatio.

Sanctificatione, i. sanctitate, sc. in ipso, Hieron. & Chald. sanctuario, sc. relucent.

7. *Afferte*, i. date. *Patriæ*, i. familiæ, Græc. πατριαὶ.

Gentium, Hieron. & Chald. populorum. *Afferte*, i. tribuite confitendo. *Honorem*, Hieronym. & Chald. fortitudinem.

8. *Tollite*, Hieron. leuate. Chald. portate. *Hostias*, Hieron. munera, Chald. munus, Hebr. Minchah. erat id esculentum, & poculentum munus: per quod quidam volunt intelligi Eucharistiam. *Atria*, i. ecclesias.

9. *Atria*, i. Catholica Ecclesia. *Commoueatur*, Hieron. paueat. Chald. contremiscat. *Terra*, Chald. terræ habitatores.

10. *Regnauit*. August. Tertul. & Iustin. Cypr. Leo Papa, & Psalterium Romanum legunt, Regnauit, à ligno, scil. per lignum, seu post lignum, id est, crucem.

Correxit, sc. restituens per crucem, suam, Chal. firmauit. *Commouebitur*, sc. de loco suo.

Æquitate, Græc. rectitudine, q. d. recte.

11. *Cæli*, Chal. Exercitus cœlorum. *Terra*, Chal. iusti terræ. *Commoueatur*, scil. exiliat præ lætitia. Hieron. & Chald. tonet. *Plenitudo eius*, i. quidquid in ipso est.

12. *Tunc*, scil. in Christi aduentu. *Ligna* i. arbores, sc. homines.

13. *A facie Domini*. Chald. coram Domino. Venit. præsens est. *Æquitate*, Hieron. & Chaldæus, iustitia.

Veritate, i. vero iudicio.

XCVI. *De Dei auxilio, & Christi Regno.*

1. *Hvic Dauid*, pro, ipsius Dauid, sc. Psalmus. *Restituta est*, sc. pulsis hostibus. *Regnauit*, pro, regnat. *Insulæ multæ*, i. multitudo insularum.

2. *Correctio*, i. rectitudo, Hieron. firmamentum, Chald. locus paratus, q. d. rectè iudicat.

3. *Præcedet*, scil. in extremo iudicio. *Inflammabit*, Hieron. exuret.

4. *Illuxerunt*, seu illucebunt. videntur enim præterita pro futuris sumenda per totum Psalmum, Hieron. apparuerunt. *Commota*, scil. timore. Hieronymus, contremuit.

5. *A facie*, i. ob præsentiam. *Terra*, Græc. Hier. & Chald terræ.

6. *Cæli*, Chald. Angeli cœlestes. *Gloriam*, i. Maiestatem, scil. apparentem in rebus creatis, Deique operibus.

7. *Angeli eius*, Hier. dij, Chal. colentes idola.

8. *Audiuit*, scilicet, quod præcessit, vel quod sequitur.

Sion, i. ecclesia, vel anima fidelis. *Filiæ Iuda*, id est, iusti.

10. *Peccatoris*, Hier. & Chal. impiorum.

12. *Confitemini memoriæ*, i. celebrate memoriam, seu, Commemorando laudate. *Sanctificationis*, Chal. sanctitatis, Hieron. sanctæ.

XCVII. *Exhortatio ad Dei laudem, & de Christo.*

1. *Saluauit*, i seruauit, seu victoriam peperit.

Sibi, Græc. & Chald. eum, sc. Dei populum, vel eum, pro se, q. d. se Christus propria virtute suscitauit, & quidem, saluare, Hebr. datiuum regit. Vide Matth. 21. quanquam fortè illud (sibi) abundat, more Hebr.

2. *Salutare*, i. salutem, Chal. redemptionem.

3. *Domui*, i. erga domum.

4. *Terra*, Chald habitatores terræ.

7. *Moueatur*, scilicet, ad Dei laudem, Hieron. & Chald. tonet.

Plenitudo, i. quidquid in eo est.

8. *Plaudent*, pro, plaudant, quasi dicat, edant signa lætitiæ.

9. *A conspectu Domini*, Chal. coram Domino.

Venit, præsens, pro futuro.

XCVIII. *De Christi regno.*

1. *Rascantur*, pro, licet indignentur, Hieron. commoueantur, Chald. contremiscant. *Populi*, scil. increduli. *Qui sedet*, iungendum cum Dominus, q. d. ille qui sedet, &c. *Super Cherubim*, sc. in propitiatorio, vel, q. d. qui eminet super omnes etiam perfectissimos Angelos. *Moueatur*, Hieron. & Chald. concutiatur, scil. timore. *Terra*, id est, terræ habitatores.

In Sion, sc. cognoscitur, vel qui in Sion colitur.

3. *Terribile*, i. metuendum.

4. *Honor*, Hieron. imperium, Chald. fortitudo.

Iudicium, id est, quod æquum est, q. d. exercet iustitiam.

Parasti directiones, Hieron. fundasti æquitates, Chaid. præparasti rectitudinem, q. d. dedisti præcepta recta, vel rectum iudicium, vt statim explicatur. *Iudicium, & iustitiam*, i. iustum iudicium.

5. *Exaltate*, Chal. laudate. *Scabellum*, sc. ad arcam, vnde responsa dat velut sedens super Cherubim. vel Christi humanitas intelligitur. *Sanctum est*, Græc. Hieronym. & Chald. sanctus est, scilicet, Dominus.

6. *In ſacerdotibus*, i. inter ſacerdotes, ſeu ſacerdotes, ſcil. erant.

7. *Columna*, ſc. quæ ſuper tabernaculum. *Cuſtodiebant*, Græc. quia cuſtodiebant. *Teſtimonia*, i. mandata, quibus Deus teſtatur quid velit.

8. *Eis*, ſc. populo, vel q.d. in gratiam illorum, ſc. Moſis & Aaron. *Vlciſcens*, ſc. interdum. *Adinuentiones*, Chald. opera. *Eorum*, ſc. populi.

9. *Sancto*, Chald. ſanctuarij.

XCIX. *De Dei laude.*

1. IN *Confeſſione*, i. ad laudem, ſc. Dei, Chald. pro ſacrificio confeſſionis.

2. *Deo*, Chald. coram Domino.

Terra, Chald habitatores terræ.

Exultatione, ſc. cum lætitia laudantes. Hieron. laude, Chald. hymno.

3. *Scitote*, Chald. notum facite. *Paſcuæ eius*, i. quas paſcit.

4. *Portas*, ſc. templi. *Confeſſione*, Hieron. gratiarum actione. *Hymnis*, Hieron. & Chald. laude.

Laudate nomen eius, Hieron. & Chald. benedicite nomini eius.

5. *Suauis*, Hieron. & Chald. bonus, ſc. benignus, ſeu beneficus. *In*, pro, & in. *Veritas*, Hieron. & Chald. fides, ſc. in promiſſis.

C. *De officio boni Principis.*

1. MIſericordiam, ſc. tuam. *Iudicium*, i. iuſtitiam. *Cantabo*, i. celebrabo canticis.

Tibi, Chald. coram te.

2. *Intelligam*, Hieronym. erudiar. *Immaculatâ*, Hieronym. perfecta, q. d. dabo operam perfectioni, ſi me adiuues.

Venies, ſc. & me illuminabis. Quidam per interrogationem legunt, q. d. quando mihi gratiam tuam dabis, vt poſſim id quod ſequitur? *Perambulabam*, Hieronym. & Chald. ambulabo. *Innocentia*, Hieron. ſimplicitate, Chald. perfectione. *In medio domus*, i. inter domeſticos.

3. *Proponebam*, Hieron. proponam, Chald. ponam, ſc. faciendam. *Rem iniuſtam*, Hier. verbum Belial. Chald. verbum impietatis. *Non adhæſit*, i. non fuit familiare.

4. *Cor prauum*, i. praui homines. *Declinantem*, &c. ſc. vitæ diſſimilitudine. Auguſt. Chald. concupiſcentiam malam. *Cognoſcebam*, i. approbabam, Auguſt. vel, q.d. non habui inter amicos, & notos.

5. *Detrahentem*, &c. Chald. loquentem lingua triplici contra proximum ſuum. *Perſequebar*, Hier. interficiam, Chald. diſperdam. *Inſatiabili corde*, Hieron. latum corde, ſc. ita vocantur Hebr. auari & ambitioſi, qui plura, ſemper cupiunt. *Edebam*, Chald. habitabo.

6. *Fideles*, Chald. veraces. *Sedeant*, Hieronymus, habitent.

Immaculata, Hier. ſimpliciter, Chald. perfecta.

Miniſtrabat, Hieron. miniſtrabit.

7. *In medio domus*, i. intra domum, q.d. domi meæ.

Superbiam, Hieron. & Chald. dolum. *Iniqua*, Hieron. & Chald. mendacium. *Direxit*, i. proſpere habuit, Hier. placebit.

8. *In matutino*, i. cito, ſeu tempeſtiuè. *Interficiebam*, Hieron. & Chald. perdam. *Peccatores*, Hier. & Chald. impios. *Diſperderem*, Hieron. interficiam, Chald. diſperdam, ſc. ſi eiuſmodi ſint peccata, quæ morte digna videantur.

Iniquitatem, Chald. falſitatem.

CI. *De Ieruſalem, & Eccleſia.*

3. AVertas, Hieron. abſcondas, Chald. auferas,
4. *Defecerunt*, Hieron. conſumpti ſunt. *Oſſa*, Chald. membra. *Cremium*, i. toſtum, ſeu aridum, aut frixum. Græc. φρύγιον, quod iſta tria ſignificat. Hieronym. frixa, Chald. chytropodes, ſcilicet, ollarum pedes.

5. *Percuſſus ſum*, ſc. æſtu afflictionum.

Quia, pro, &.

Oblitus ſum, ſc. præ mœſtitia, vel negligentia.

Panem, i. cibum, Chal. legem doctrinæ.

6. *A voce*, i. præ clamore. *Gemitus*, Chald. ſuſpirij, q. d. dum mœſtus ſuſpiro, gemo, & clamo.

Os carni, pro, oſſa cuti, ſc. deficiente carne.

7. *Pellicano*, naſcitur vt aiunt, in ſolitudinibus, q. d. auibus ſylueſtribus. *Nyctícorax*, Hieron. bubo, Chald. noctua. *Domicilio*, ſc. diruto.

8. *Vigilaui*, i. ſomnum non cepi, Chald. vigilaui tota nocte.

9. *Laudabunt*, ſc. ficte, vel olim. *Iurabant*, q.d. coniurabant.

10. *Cinerem tanquam panem*, i. aſperſum cinere panem; vel pro, panem, ſicut cinerem, i. ſine guſtu.

11. *A facie iræ*, &c. Chald. propter iram, &c. q. d. quia te ſentiebam mihi iratum, ſeu ob afflictionem à te velut irato immiſſam. *Eleuans*, i. vt qui deiecturus eleuat.

12. *Vmbra*, ſc. quæ cito deficit cum inclinatur in longitudinem. *Arui*, Chald. areſcam.

13. *Memoriale*, Chald. memoria. *Tuum*, q. d. facta tua memoria perpetua digna ſunt, vel in æterna memoria erunt.

14. *Exurgens*, pro, velut exurgens. *Venit*, præteritum eſt.

15. *Seruis*, ſc. Iudæis reædificantibus, vel Regibus permittentibus; qui ſerui dicuntur, quia Deus eorum opera vſus.

Miſerebuntur, ſc. vt ædificent.

16. *Gloriam*, i. Maieſtatem.

17. *Videbitur*, Hieron. apparebit. *Gloria*, q.d. potentiam ſuam manifeſtans.

18. *Humilium*, i. afflictorum.

19. *In generatione*, Chald. pro generatione. *Altera*, Hieron. & Chal. nouiſſima.

21. *Interemptorum*, Hieron. mortis, i. morti deſtinatorum, Chald. morti traditorum.

22. *Annuntient*, Hieron. narretur, Chaldæus, annuntietur.

23. *In conueniendo*, Hieron. & Chald. cum fuerint congregati. *In vnum*, Hieron. ſimul.

24. *Reſpondit*, ſc. iuſtus. *Ei*, ſc. Deo. *Virtutis*, q. d. dum vigeret diuque videtur poſſe viuere.

25. *Reuoces*, Hieron. rapias, Chald. tollas. *Dimidio*, q. d. morte immatura. Vide Iſa. 38. *In generationem*, &c. q. d. æterni.

27. *Peribunt*, ſcil. vt ſtatim explicat. *Veteraſcent*, Hieron. atterentur. *Opertorium*, Hieron. pallium, Chald. ſtolam.

Mutabis, i. renouabis, vel, conſumes. Græc. alterabis ἀλλάξεις.

29. *Habitabunt*, ſc. terram tuam, vel tecum. *In ſæculum*, i. perpetuo. *Dirigetur*, i. recta ducetur à Deo, Hieron. perſeuerabit, ſc. tecum, ſeu, apud te.

CII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. BEnedic, i. gratias age, ſeu lauda. *Quæ intra me ſunt*, Hieron. viſcera mea. *Nomini ſancto*, i. ſanctitati, ſc. Deo ſancto.

2. *Retributiones*, i. quæ retribuit, ſc. beneficia.

4. *Interitu*, Hieron. corruptione, Chal. gehenna.

Coronat,

Coronat, i. cingit, vel ornat velut corona.

5. *In bonis*, Hieronym.& Chald. bonis. *Renouabitur*, Chald. renouabis in mundo venturo. *Aquilæ*, iuuenescere hæc mutatis pennis dicitur: vel significatur vigor, seu viuacitas Aquilæ, q. d. recuperabis vigorem Aquilino similem.

6. *Misericordias*, Hieron. iustitias, Chald. iustitiam, scil. sumitur iustitia pro misericordia. *Iudicium*, q.d.vindicans. *Iniuriam*, Hieron.calumnias.

7. *Vias*, i. præcepta. *Voluntates*, Hieron. cogitationes, Chald. opera.

9. *In finem*, Hieron. & Chald. in sempiternum.

11. *Secundum altitudinem*, &c. q. d. maxime.

14. *Figmentum*, q. d. fragilitatem, Hieron. plasmationem, Chald. concupiscentiam prauam, quæ nos decipit.

Pŭlus, Chald. è puluere.

15. *Fœnum*, Hieron. & Chald. herba.

16. *Spiritus* Chald. ventus. Vide Isai. 40. *Illo*, sc. fœno, vel homini, q.d. cum ab eo spiritus, i. anima transierit, non subsistet, &c. *Cognoscet*, scil. quisquam. *Suum*, i. eius.

17. *Iustitia*, forte accipitur pro misericordia; vt sit repetitio.

18. *Testamentum*, Hieron. & Chald. pactum.

19. *Parauit*, Hier. stabiliuit.

20. *Virtute*, Hieronym. robore, Chald. viribus. *Ad audiendam vocem*, Hieron. obedientes voci.

21. *Virtutes*, Hieron. & Chald. exercitus, sc. Angelici, vt sit repetitio.

22. *In omni loco*, q.d. vbicunque estis.

CIII. *De eodem.*

1. *Magnificatus es*, i. agnitus es esse magnus Augusti. *Confessionem*, i. laudem. *Decorem*, i. pulchritudinem.

Induisti, i. te velut ornasti, q. d. apparet in omnibus quam sis laudabilis, & gloriosus.

2. *Pellem*, i. tentorium, Chald. cortinam.

3. *Aquis*, sc. quæ super cœlos sunt. *Ascensum*, q.d. velut nubibus vectus pluuias inde mittis. *Super pennas*, i. velocius, quam pennæ.

4. *Facit*, pro, fecit. *Spiritus*, i. veloces, vt ventum, vel naturæ spiritualis. *Ignem*, i. velut ignem efficaces forteque.

5. *Stabilitatem*, Hier. & Chald. basim, q. d. fecit stabilissima.

6. *Abyssus*, i. maris aquæ. *Eius*, sc. terræ, quæ mari magna ex parte amicitur. Quidam tamen referunt ad mundi initium, quo terra tecta & montes, tum Dei præcepto retecta.

Super montes, sc. in nubibus.

7. *Increpatione*, i. imperio velut increpantis.

Fugient, sc. huc illuc discurrent nubes. *A voce tonitrui*, &c. pro, velut tonitruum, vocem tuam, i. mandatum formidantes.

8. *Ascendunt*, i. surgunt. *Fundasti*, i. designasti.

9. *Posuisti*, sc. aquis maris.

11. *Expectabunt*, sc. donec satientur.

12. *Super*, Chal. iuxta. *Ea*, sc. montes, & fluuios.

13. *Superioribus*, sc. nubibus. *Suis*, pro, se.

Operum tuorum, i. opera tua proueniente.

Terra, i. terræ habitatores.

14. *Herbam*, i. olera, vel segetes.

Seruituti, i. vsui.

15. *Exhilaret*, i. nitidam reddat, scil. homo, vel Deus, q. d. Dat Deus hominibus non solum necessaria, sed & ea, quæ delectationi seruiunt.

16. *Saturabuntur*, sc. humoris copia.

17. *Illic*, sc. in arboribus. *Domus*, i. nidus.

Dux est, id est, obtinet principatum inter nidos auium, sc. altitudine, vel q. d. docet reliquas aues nidificare, prima enim omnium dicitur nidificare. est autem Herodius Ciconiæ genus.

18. *Ceruis*, Chald. Ibicibus. *Erinaciis*, Chald. cuniculis, Græc. leporibus.

19. *Tempora*, sc. distinctionem mensium, & festorum. *Cognouit*, i. ita obseruat, ac si nosset.

20. *Pertransibunt*, i. circumcursabunt.

21. *A Deo*, sc. sibi destinatum.

22. *Cubilibus*, id est, antris, Hieron. speluncis, Chald. latibulis.

23. *Operationem*, Hieronym. seruitutem, Chaldæus, culturam.

24. *Magnificata*, i. magnifica, seu, mirabilia, Chald. multa. *Possessione*, i. opibus.

25. *Manibus*, id est, locis, seu, littoribus, Chaldæus, terminis.

26. *Draco*, i. cetus. Hier. & Chal. Leuiathan.

Formasti, Hier. plasmasti, Chald. creasti.

Ad illudendum ei, Hieron. vt illuderes ei, Chal. vt ludat in eo, mari. August. illuditur diabolo, dum eius tentationes prosunt iis quibus ipse obesse desiderat.

28. *Bonitate*, i. bonis, sc. cibo.

29. *Auertente te*, Hieron. abscondes.

30. *Emittes*, i. cum mittis, seu miseris.

Spiritum, i. vim productiuam, Chald. Spiritum sanctum. *Creabuntur*, , sc. res nouæ.

31. *Sit gloria*, &c. i. glorificetur Dominus.

32. *Montes*, sc. vt olim Sinai.

34. *Iucundum sit*, Hieronym. placeat. *Eloquium*, Chald. meditatio.

35. *Alleluia*, laudate Deum, seu Dominum.

CIV. *De eodem. Vt indicat Titulus apud 70. scilicet, Halleluia, id est, laudate Deum, idque cum iubilo, vt quidam notant: id enim significare* הללו *vnde Halleluia.*

1. *Opera*, Hieron. cogitationes.

3. *Laudamini*, q. d. gloriamini, seu gratulamini, Hieron. exultate, Chald. laudate.

Confirmamini, q. d. estote in quærendo constantes, vel pro, confirmabimini, Hieron. virtutem eius, Chald. legem eius.

Faciem, i. præsentiam August.

Semen, id est, ô posteri. *Serui*, plurale est, itemque electi.

7. *Iudicia*, sc. exercentur.

8. *Sæculum*, Hieron. & Chald. æternum, sc. facti.

Testamenti, Hieron. & Chald. pacti. *Mandauit*, scil. obseruari.

Mille, i. omnes August.

9. *Disposuit ad*, Hier. & Chald. pepigit cum.

10. *Statuit*, Hier. firmauit. *Iacob*, Hier. cum Iacob. Vide Genes. 27. 28. *In præceptum*, i. vt esset præceptum, seu lex, Hieron. in legem, Chald. pro decreto. *Testamentum*, Hier. & Chald. pactum.

11. *Dicens* q.d. simul promittens dicendo. *Funiculum*, Chald. sortem, scil. funiculis hæreditates mensurabantur.

12. *Cum essent*, &c. iungendum cum sequentibus.

Incolæ, Hier. aduenæ.

13. *Pertransierunt*, pro, pertransirent.

14. *Reliquit*, i. permisit. *Corripuit*, i. increpauit, seu castigauit. *Pro eis*, Chald. propter eos. *Reges*, vt Pharaonem, & Abimelech.

15. *Nolite*, sub. dicens. *Tangere*, i. lædere. *Christos*, i. vnctos, scil. cœlesti vnctione, vel oleo. vngebantur enim Prophetæ interdum.

In Prophetis, pro, Prophetis.

Malignatis,

Malignari, Chaldæus, malefacere, Hieronymus, affligere.

16. *Firmamentum*, Chald. ſuſtentamentum, Hier. virgam, i. baculum, ſc. ſuſtentaculum. *Contriuit*, i. conſumpſit. Auguſt.

17. *Virum*, Chald. virum ſapientem.

18. *Humiliauerunt*, Hier. & Chald. afflixerunt.

Ferrum, i. dura tribulatio. Auguſt. Hieron. in ferrum venit anima eius, Chald. in catenam ferream intrauit anima eius, i. ipſe. *Pertranſiit animam*, id eſt, ipſum afflixit. ſic Luc. 1. Tuam ipſius animam pertranſibit gladius.

19. *Veniret verbum*, i, fieret quod prædixerat, ſc. dum ſomnia eſt interpretatus vinctorum.

20. *Eloquium*, i. oraculum, *Inflammauit*, i. accendit ad diuinandum, Hieron. probauit, Chald. purgauit, ſc. paſſus eſt multa ob ſomnium à Deo immiſſum, quod fratribus narrauerat.

22. *Erudiret*, i. inſtitueret, ſeu caſtigaret. *Sicut ſemetipſum*, i. vt vellet, ſeu, ad fomam vitæ ſuæ, Hieron. ſecundum voluntatem ſuam,

23. *Aꝛcola*, Hier. aduena. *Cham*, i. Ægyptiorum, qui ex Miſraïm primogenito Cham orti.

24. *Firmauit*, Hier. roborauit, Chald. fecit fortem. *Super*, i. pluſquam.

25. *Conuertit*, ſc. permittendo. vel, dando ſuis tantam proſperitatem, vt illis Ægyptij inuiderent, Chald conuerſum eſt.

27. *Verba ſignorum*, i. ſigna, ſeu res mirabiles. verba enim pro rebus, vel q.d. præceptum, ſeu rationem edendi ſigna.

28. *Exacerbauit*, i. irritos fecit, Hieron. non fuerunt increduli verbis eius Chald. non reſtiterunt verbo eius, ſcil. Hebræi, nam Moyſi crediderunt.

30. *Edidit*, Græc. Hier. & Chal. ebulliuit.

31. *Cænomyia*, i. canina muſca, Hier. muſca omnimoda, Chald. inſectorum commixtio. Vide Pſalm. 77.

Ciniphes. Chald. pediculi.

32. *Pluuiam*, pro, pluuia. *Ignem*, ſc. miſtum grandini. Vide Exod. 9. Sap. 16.

33. *Lignum*, i. arborem.

34. *Bruchus*, eſt ſpecies locuſtæ.

35. *Fœnum*, Chald. herbam, ſc. quidquid virebat.

36. *Primitias*, i. primogenita. *Laboris*, Hieron. partus, Chald. fortitudinis, ſc. principium roboris viri eſt primogenitus. Vide Geneſ. 49. Pſal. 77.

38. *Incubuit*, Hieron. irruerat. *Timor*, &c. q. d. timebant enim Ægyptij ſibi valdè à Iudæis.

39. *Protectionem*, Hieron. & Chald. tentorium.

40. *Petierunt*, Chald. petierunt carnes. *Cæli*, i. ex aere demiſſo.

41. *Flumina*, Chald. fluminis inſtar.

42. *Verbi*, i. promiſſionis.

43. *Lætitia*, Hieron. & Chald. laude.

45. *Iuſtificationes*, Hieron. ceremonias, Chald. præc epta.

Exquirant, Chald. cuſtodiant.

CV. *De eodem.*

1. *Seculum*, Hieron. & Chald. æternum.

2. *Loquetur*, ſc. vt par eſt Chald. eloqui poterit.

Potentias, Hieronym. & Chald. fortitudines, i. fortiter facta.

Auditas, Chald. notas.

3. *Iudicium*, ſc. tecte iudicando. Auguſt. *Iuſtitiam*, ſc. recte agendo. Auguſt.

4. *Beneplacito populi*, i. beneuolentia in populum. Chald. bona voluntate cum populo, Hieron. propitiatione populi. *Salutari*, i. ſalute, Chald. redemptione, ſc. Chriſto, ſecundum. Aug.

5. *Ad videndum in bonitate*, Hieronym. vt videam bona.

Lauderis, Hieronym. exultem, Chald. laudem.

Hæreditate, i. populo.

6. *Cum patribus*, i. ſicut patres. *Iniquitatem*, Hieron. & Chald. impie.

7. *Irritauerunt*, ſc. te, Hier. ad iracundiam prouocauerunt, Chald. rebelles fuerunt.

9. *Increpuit*, Hieron. & Chald. comminatus eſt. *In deſerto*, Chald per deſertum.

12. *Crediderunt*, ſc. tunc. *Laudauerunt*, Hieron. & Chald. cecinerunt.

13. *Cito fecerunt*, Græc. feſtinauerunt, ſc. obliuiſci, vt ſtatim dicitur, Hieron. & Chald. cito. *Suſtinuerunt*, Hieron. expectauerunt.

Conſilium, i. quod de illis decreuerat, q.d. non ſe eius prouidentiæ regendos crediderunt.

14. *Concupiſcentiam*, ſc, carnes, concupiſcentia pro reconcupita. *Inaquoſo*, Hieronym. ſolitudine, Chald. loco arido.

15. *Saturitatem*, Hieron. tenuitatem, Chald. maciem, q.d. ſtatim puniuit, Græc. πλησμονὴν, i. repletionem. genus eſt morbi, ex quo ſequitur tabes & macies, ſcil. ex nimia repletione.

16. *Irritauerunt*, Hieronym. zelati ſunt, Chald. inuidia commoti ſunt contra.

Sanctum, i. conſecratum.

17. *Super congregationem*, &c. q.d. eos, qui cum Abiron conſpirauerunt.

18. *Synagoga*, i. congregatione. *Peccatores*, Hieron. & Chald. impios.

20. *Gloriam ſuam*, Chald. gloriam Domini ſui.

23. *Dixit*, ſc. Moſi. *Vt diſperderet*, i. ſe velle diſperdere, Chald. ſe exterminaturum. *Confractione*, i. plaga, qua erant feriendi à Deo, Auguſtin. Græc. vulneratione.

24. *Verbo*, ſc. quo promiſerat ſe eam daturum.

26. *Leuauit*, ſc. iurando, vel, vt ſolent qui volunt percutere.

27. *Deiiceret*, Chald. migrare faceret. *In nationibus*, i. inter gentes.

28. *Initiati ſunt*, Hieron. conſecrati ſunt, Chal. adiunxerunt ſe. *Mortuorum*, i. oblata mortuis ſeu. non viuentibus diis.

29. *Adinuentionibus*, Hieronym. ſtudiis, Chald. operibus.

Ruina, Hieron. plaga, Chald. peſtis.

30. *Placauit*, ſc. Deum, Chald. orauit. *Quaſſatio*, Hieron. percuſſio, Chald, mors.

31. *Iuſtitiam* Chald. meritum. *Sempiternum*, ſc. dato ei ſacerdotio, nempe, quamdiu lex duraret: quamquam fuit aliquando in poſteris Ithamar, à quo Heli, ſed reſtitutum eſt poſteris Phinees 3. Regum 2.

32. *Vexatus*, Hieron. afflictus, ſc. à Deo.

33. *Exacerbauerunt*, i. offenderunt, ſeu, irritarunt. *Eius*, ſc. Moſis, vel Dei. *Diſtinxit*, i. diſtincte dixit, ſcil. Deus, non ingreſſurum Moſen terram promiſſam, Chald. explicauit, vel ſignificatur hic, quod Moſes ad petram, dixit dubitando. Num. 20. q. d. hæſit uit.

34. *Diſperdiderunt*, ſc. terram ingreſſi.

36. *Scandalum*, i. offendiculum ſeu ruinam.

38. *Infecta*, Hieron. polluta, Chald. maculata. *In ſanguinibus*, Chald. homicidiis, ſc. cæde filiorum, quos immolabant.

39. *Adinuentionibus*, Hier. ſtudiis.

43. *Conſilio ſuo*, Hieron. & Chald. conſiliis ſuis. *In iniquitatibus*, Hieron. propter iniquitates.

45. *Teſtamenti*, Hieron, pacti.

Pœnituit eum, Chaldæus, conuerſus eſt ab ira ſua.

46. *In*

46. *In misericordias*, q. d. misertus est eorum, Hieron. miserabiles.

47. *Nationibus*, Hieron. gentibus. *Gloriemur*, &c. Hieron. canamus laudem tuam.

48. *A sæculo*, &c. Hieronym. ab æterno, & vsque in æternum. Chald. à mundo hoc vsque ad mundum venturum.

Dicet, pro, dicat itaque. *Fiat, fiat*, Hieron. & Chald. Amen. Not. hunc Psalmum esse finem quarti libri Psalmorum apud Hebræos. Apponitur autem singulis libris ad finem. Amen.

CVI. *De Dei beneficiis.*

1. *Confitemini*, Chald. laudate. Seculum, Hier. & Chald. æternum.

2. *Dicant*, sc. quod præcessit, seu laudem Domino, seu acceptum, beneficium.

3. *Mari*, scilicet, Arabico, quod est ad Austrum; seu Oceano.

4. *Errauerunt*, sc. fugati ab hostibus.

Ciuitatis habitaculi, i. ducentem in ciuitatem habitabilem.

6. *Necessitatibus*, Hieronym. afflictione, Chaldæus, angustia.

7. *Habitationis*, Hieron. & Chald. habitabilem.

8. *Confiteantur*, i. prædicentur. *Domino*, i. ad honorem Domini. Chald. coram Domino. *Misericordiæ*, Hieronym. misericordiam, Chald. propter misericordiam.

Filiis, Hieron. in filios.

9. *Inanem*, Hieron. & Chald. vacuam.

10. *Sedentes*, scil. liberauit. *Vmbra*, i. similitudine, vel horrore.

11. *Exacerbauerunt*, sc. per rebellionem *Eloquia*, i. præcepta, seu munitiones. *Consilium*, i. decreta, seu præcepta, vt sit repetitio. *Irritauerunt*, Hieron. blasphemauerunt, Chal. sunt execrati.

12. *Infirmati sunt*, i. debilitati, Hieron. ceciderunt, Chal. impegerunt.

13. *Necessitatibus*, Hieronym. angustiis, Chald. afflictionibus.

16. *Æreas*, i. fortissimas.

17. *Suscepit*, i. subleuauit, Hieron. & Chald. stulti propter viam, &c. *Via iniquitatis*, i. morbo, seu calamitate, quam peccatum induxerat.

18. *Abominata est*, i. fastidiuit, sc. præ morbi grauitate.

20. *Misit verbum*, i. iussit.

23. *Operationem*, i. negationem, vel opus nauticum. *Multis*, i. vastis.

24. *Profundo*, i. mari.

25. *Dixit*, i. iussit. *Stetit*, Hieron. surrexit.

26. *Ascendunt*, sc. nauigantes, in tempestate. *Malis*, Hieron. afflictione. *Tabescebat*, i. deficiebat, sc. præ metu, Chald. liquefiebat.

27. *Moti sunt*, Hieron. intremuerunt. *Deuorata*, Hier. absorpta, q. d. euanuit, seu defecit.

29. *Auram*, Hieron. tranquillitatem. *Siluerunt*, i. quieuerunt.

30. *Siluerunt*, Hieron. quieuerunt. *Voluntatis eorum*, i. optatum, Hieron. quem voluerunt.

32. *Ecclesia*, i. cœtu, seu frequentia. *Cathedra seniorum*, i. senatorum, seu magistratuum, Chald. consessu sapientum.

33. *In desertum*, Chald. velut desertum, scil. arefaciens ob peccata. *Sitim*, i. siccitatem, Chald. sicut siccitates.

34. *Salsuginem*, i. sterilitatem. *A malitia*, id est, ob malitiam.

35. *Posuit*, sc. post pœnitentiam populi.

Exitus, i. riuos, Hier. fontes.

36. *Esurientes*, sc. antea. *Habitationis*, Hieron. ad habitandum.

37. *Natiuitatis*, Chald. germinis, q. d. nascentem, seu germinantem.

38. *Minorauit*, Chald. diminuit, q. d. non est passus minui.

39. *Pauci*, scil. postea ob peccata, vel, cum antea pauci fuissent. *A tribulatione*, Hieronym. ob angustiam.

Malorum, i. calamitatum.

40. *Effusa est contemptio*, &c. q. d. fecit principes contemptibiles ob peccata eorum. Vide Iob 12.

Errare, scil. in consiliis. *In inuio*, pro, velut in inuio.

Non in via, i. vbi non erat via, repetitio per negationem, more Hebræo.

41. *Adiuuit*, Hier. subleuauit, sc. postea. *Sicut oues*, i. instar gregis, sc. plurimas.

42. *Iniquitas*, i. iniquus. *Opilabit*, i. claudet, sc. tacebit, Hieron. contrahet.

43. *Custodiet*, i. obseruabit, seu notabit.

CVII. *Vide Psalm. 56. & 59. ex quibus hic compositus est.*

2. *Paratum*, scilicet, ad te laudandum, seu ad tua iussa.

In gloria, i. ex animo, sc. anima gloria est hominis, Hier. sed & gloria, Chald. & gloria.

4. *In*, i. coram. *Nationibus*, i. gentibus.

5. *Super cœlos*, q. d. cœlis altior. *Vsque*, i. super.

Nubes, i. cœlos, Hier. æthera.

Veritas, sc. in præstando promissa.

6. *Gloria tua*, sc. appareat.

7. *Saluum*, sc. me. *Dextera*, i. potentia.

8. *Locutus est*, q. d. promisit, sc. mihi de hostibus victoriam.

Sancto, Hieronym. sanctuario vide Psalm. 59. vbi reliqui versus.

9. *Susceptio*, i. protectio, Hieron. virtus, Chaldæus, fortitudo.

Rex, sc. Dauid, & Christus de tribu Iuda, Hier.

Dux, Chald. Scriba.

10. *Spei*, Hieronym. peluis. *Alienigenæ*, Hieron. Philisthim.

Amici facti sunt, Græc. subditi sunt, Hieron. fœderati erunt.

12. *Repulisti*, Hier. proieceras, Chald. deseruisti.

Existi, Hieron. exieras. *Virtutibus*, Hieronym. exercitibus.

13. *Quia vana*, Græc. & Hebr. & vana, pro, quia vana.

Hominis, Hieron. ab homine.

14. *Faciemus virtutem*, Hier. erimus fortes.

Ad nihilum deducet, Hier. & Chald. conculcabit.

CVIII. *Oratio contra hostes.*

1. *Laudem meam*, quasi dicat, innocentiam, Hier. laudis meæ, Chald. laus mea, q. d. qui es laus mea.

Tacueris, i. dissimules, q. d. defende à malis.

2. *Peccatoris*, Hieronym. & Chald. impij. *Super*, Hier. contra. *Dolosa*, Hier. mendacij, Chal. mendacij.

3. *Circundederunt*, i. vndique sunt aggressi.

Expugnauerunt, pro, oppugnauerunt.

Gratis, Hieron. frustra Chald. sine causa.

4. *Vt me diligerent*, Hieronym. quo diligebam eos, Chald. quod dilexi. *Detrahebant*, Hieronym. aduersabantur, Chald. aduersantur. *Orabam*, sc. pro eis, August.

5. *Dilectione*, sc. qua eos diligebam.

6. *Constitue*

6. *Constitue*, i. præfice. *Peccatorem*, Hieron. & Chald. impium, scil. iudicem, vel dominum. *Diabolus*, Hieron. & Chald. Satan, i. aduersarius, *A dextris*, sc. vt opprimat.

7. *Iudicatur*, scilicet, apud magistratum, vel Deum. *Oratio*, i. defensio apud iudicem, vel, oratio ad Deum.

In peccatum, i. velut peccatum, quasi dicat, magis iudicem irritet, vel Deum, Chaldæus, in condemnationem.

8. *Dies*, sc. Apostolatus, August. *Episcopatum*, i. officium seu dignitatem Episcopi, sc. Apostolatum, de Iuda enim loquitur.

10. *Nutantes transferantur*, Hieron. instabiles vagentur, Chald. vagando vagentur.

11. *Scrutetur*, sc. vt accipiat, Chald. colligat. *Fœnerator*, i. qui mutuum dedit, Hieron. exactor.

Alieni, i. extranei. *Labores*, i. labore parta.

13. *Vna*, i. prima, Hier. & Chald. altera.

14. *Matris*, q. d. non solum patris, sed etiam matris, explicatio præcedentis, q. d. puniantur in eo parentum peccata.

15. *Contra Dominum*, i. coram Domino, sc. parentum peccata. *Eorum*, sc. parentum.

17. *Compunctum*, i. fractum seu afflictum. *Mortificare*. Hieron. vt interficeret.

18. *Maledictionem*, i. malum seu supplicium, sc. qui peccatum diligit, & quod id sequitur supplicium videtur diligere.

Benedictionem, i. bonum.

19. *Vestimentum*, scil. quod operit, & hæret. *Aqua*, sc. quæ bibitur. *Oleum*, sc. quod valde penetrat, & hæret.

Ossibus, Chald. membris.

20. *Hoc opus*, i. merces sic Leuit. 19. Isai. 4. & 61. Hieron. hæc est retributio. *Apud Dominum*, Græc. Hieron. & Chald. à Domino retributio. *Loquuntur*, i. machinantur.

Animam, id est, vitam.

21. *Fac*, sc. bonum, *Mecum*, i. mihi. *Propter nomen tuum*, i. propter te, seu, pro tua clementia.

Suauis, Hieronym. bona.

22. *Conturbatum*, Hier. vulneratum, Chald. contritum.

23. *Declinat*, Hier. inclinatur, sc. extensione, & desinit in tenebras.

Ablatus, Chal. consumptus.

Excussus, Chal. vagatus.

24. *Infirmata sunt*, Hier. vacillauerunt, Chal. collapsa sunt. *A ieiunio*, i. præ ieiunio. *Immutata*, Chal. macilenta. *Propter oleum*, sc. deficiens Hier. absque oleo, i. vnctionibus, quæ olim in vsu. vel pinguedo significatur, cuius defectu mutatus, Chal. absque pinguedine.

25. *Mouerunt*, sc. deridentes.

27. *Manus*, i. auxilium, Chal. percussio. *Eam* pro, id sc. iuuando, vel affligendo.

28 *Maledicent*, q.d. persequentur. *Benedices*, q.d. fauebis.

29. *Diplode* i. veste, seu pallio, Hier. vestimento. Chal. chlamyde August. duplici pallio, sc. confusione coram Deo & hominibus.

30. *Nimis*, q. d. totis viribus, Hieronym. vehementer.

Multorum, Hieronym. populorum, Chal. sapientium.

31. *Astitit*, Hier. & Chal. stabit. *Saluam faceret*, Hier. saluet.

Persequentibus, Hieron. & Chal. iudicibus, scil. malis.

Animam, id est, vitam.

CIX. *De Christi Regno, & Sacerdotio.*

1. *Dominus*, sc. Pater Domino, scil. Filio, seu Christo.

A dextris mei, i. optimo apud me loco. Donec. vide Hebræo *Scabellum*, &c. q.d. subiiciam pedibus tuis, sic vt possis conculcare.

2. *Virgam*, i. sceptrum. *Virtutis*, Hiero. fortitudinis, q.d. Regnum potens. *Emittet*, sc. in mundum per prædicationem, *Sion*, sc. inde cœpit prædicatio Euangelica.

Dominare, Chal. & dominaberis. *Inimicorum*, sc. qui antea aduersabantur, vel q.d. resistant licet inimici.

3. *Principium*, i. principatus, vel pater sc. erit.

Die virtutis, q.d. cum cœperis regnare, vel ostendere potentiam tuam. *Splendoribus sanctorum*, q.d. in sanctis splendide, vel splendore sanctitatis. *Vtero*, i. substantia mea, seu secreto, vel vtero virginis. *Ante luciferum*, i. ante Angelos, vel Angelis excellentiorem, vel ante stellas.

4. *Pœnitebit eum*, i. mutabit. August. *Ordinem*, i. ritum Melchisedech, sc. qui obtulit panem, & vinum in figuram Eucharistiæ.

5. *A dextris tuis*, i. te adiuuans & protegens. *Confregit*, Hier. & Chal. percussit.

Iræ, i. vltionis, sc. die iudicij. *Reges*, pro, etiam Reges, sc. tibi inimicos.

6. *Iudicabit*, id est, vlciscetur, seu iudicium exercebit.

In nationibus, pro, gentes. *Ruinas*, Chal. cadaueribus, Hier. valles, s. cadaueribus.

Capita i. principes. *Multorum*, s. populorum, vel multorum, capita.

7. *Torrente*, sc. passionum. *In via*, sc. dum viuet seu viueret.

CX. *De Dei operibus.*

1. *Concilio*, i. cœtu, Hier. consilio, Chal. secreto, q.d. iuxta sententiam. *Iustorum*, Chald. rectorum.

2. *Exquisita*, i. exquisite, seu perfecte facta, Hier. exquirenda, i. consideranda. *In omnes*, i. iuxta omnes, q.d. pro sua voluntate, vel excitantia ad faciendam eius voluntatem.

3. *Confessio, & magnificentia*, i. laude & honore dignum. Hieronym. gloria, & decor, Chal. laus, & decus.

Sæculum sæculi. Hieronym. æternum.

4. *Memoriam fecit*, i. fecit recordari, vel digna memoria.

Misericors, & miserator, Hier. & Chald. clemens, & misericors.

5. *Testamenti*, Hier. & Chal. pacti.

6. *Annunciabit*, Græc. Hier. & Chal. annunciauit. q.d. dixit, se posse præstare quod promittebat, vel reuelauit potentiam, qua operatur, sc. se esse omnipotentem.

7. *Veritas, & iudicium*, i. fidei, & æquitatis plena.

Fidelia, i. vera, certa.

8. *Confirmata*, i. stabilita, *Sæculum sæculi*, Hier. sempiternum.

Æquitate, i. rectitudine.

Redemptionem, scilicet ex Ægypto, vel ex peccatis.

Testamentum, Hier. & Chal. pactum, s. seruandum

Terribile, Chal. timendum.

Intellectus bonus, q.d. sane sapiunt qui faciunt. *Eius*, sc. intellectum, i. quod intelligunt faciendum, vel timorem. sc. Deum timentibus, Heb. & Chald. ea, sc. præcepta.

Laudatio,

Laudatio, i. laus. *Eius*, sc. talis hominis.
Sæculum sæculi, Hieronym. iugiter, Chaldæus, æternum.

CXI. *De timore Dei.*

1. *Euersionis*, &c. Titulus hic non est, Hebr. nec, Græc.
Volet, i. oblectabitur. Chald. mandata eius expetit.
2. *Semen*, i. filij. *Generatio*, i. posteri, seu familia, est enim repetitio frequens, hic. vel, q.d. gens recta, i. probi homines. *Rectorum*, Hier. iustorum. *Benedicetur*, sc. à Deo, vel hominibus.
3. *Gloria*, Hieronym. substantia, Chaldæus, felicitas, *Domo*, i. corde. Aug.
Manet, scilicet, à Deo remuneratur. *In sæculum sæculi*, Hier. semper, Chald. in æternum.
4. *Tenebris*, scil. afflictionibus, vel, q.d. cum alij sunt in tenebris. *Misericors, & miserator*, Hieron. & Chald. clemens, & misericors, q.d. ipse Deus, vel ab ipso Deo, qui clemens, &c.
5. *Iucundus*, id est, gratus, scilicet, Deo & hominibus, Hieronym. bonus, Chaldæus, beatus. Græc. χρηστὸς, quod etiam bonum, vtilem, & humanum significat.
Commodat, i. mutuum dat. *Disponit*, pro, quique disponit, Hier. dispensabit. *Sermones*, i. negotia, vel verba. *In iudicio*, i. prudenter.
6. *Commouebitur*, i. nutabit.
7. *Auditione*, i. rumore, seu nuntio.
Mala, i. rei aduersæ, sc. Ite maledicti in ignem æternum, secundum Aug.
8. *Confirmatum*, sc. in Domino *Despiciat*, i. ex alto videat. *Inimicos*, Græc. super inimicos, Hieronym. in hostibus, sc. quæ optat.
9. *Dispersit*, scil. abundanter, Chaldæus, dispersit pecuniam.
Iustitia, i. eleemosyna, seu misericordia. Itaque alij vt Chrys. verterunt ἐλεημοσύνη.
In sæculum sæculi, Hier. & Chald. in æternum.
Cornu, i. robur, Chald. fortitudo.
In gloria, i. cum gloria.
10. *Peccator*, Hier. & Chald. impius.
Videbit, scilicet, iusti felicitatem. *Irascetur*, id est, indignabitur.
Tabescet, sc. præ inuidia. *Peccatorum*, Hieron. & Chald. impiorum. *Peribit*, i. frustrabitur.

CXII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. *Pueri*, Hier. & Chald. serui.
2. *Sit benedictum*, i. celebretur. *Nunc*, i. tempore, seu momento. *Sæculum*, Hier. æternum.
3. *Laudubile*, i. dignum quod laudetur.
4. *Super*, i. plusquam.
5. *Altis*, sc. cœlis.
6. *Humilia*, i. humiles, vel, q.d. infima quæque curat.
7. *Suscitans*, i. eleuans. *Stercore*, i. sordibus, seu abiecta conditione.
8. *Domo*, i. familia, scilic. fœcundans, prolemque dans.

CXIII. *De liberatione ex Ægypto.*

1. *Domus*, id est, familiæ. ♀
Barbaro, i. alterius linguæ.
2. *Iudæa*, Hier. *Iudas*, i. populus Iudaicus.
Sanctificatio, i. particeps sanctitatis. q.d. ei consecrata. Chald. Vnita eius sanctitati. *Potestas*, q.d. eius potestati, seu ditioni subiecta.
3. *Mare*, sc. rubrum. *Vidit*, i. sensit Dei præsentiam. *Fugit*, i. recessit.
4. *Exultauerunt*, Hieronym. & Chaldæus, subsilierunt, scilicet, cum legem daret, agitabatur Sinai mons.
7. *A facie*, i. præsentia Aug. *Mota est*. Hieron. & Chald. contremiscit.
8. *Stagna*, Hier. paludes. Chald. riuum. *Rupem*, Hier. silicem.
1. *Non nobis*, &c. Hic incipit Psalmus 15. apud Hæbræos. Chald. non propter nos Domine non propter meritum nostrum.
Super misericordia, &c. Hier. propter misericordiam, &c. *Veritate*, i. fide, qua sc. promisisti te adfuturum nobis. Aug. misericordia vocante, & veritate iudicante.
2. *Ne quando*, pro ne forte.
3. *Cælis*, sc. est.
8. *Fiant*, i. digni sunt qui fiant.
9. *Sperauit*, pro, sperat.
11. *Sperauerunt*, pro, sperant.
12. *Benedixit*, Hieron. & Chald. benedicet, & sic in sequentibus.
13. *Pusillis*, Hier. paruis.
14. *Adiiciat*, &c. quasi dicat, augeat vos, vel addat beneficia.
15. *Benedicti*, sc. estis, vel, sitis.
16. *Cœlum Cœli*, i. supremum cœlum. *Domino*, scilicet, sedes est.
17. *Laudabunt*, scilicet, corpore, seu ore, seu apud viuos.
18. *Benedicimus*, Græc. Hieronym. & Chaldæus, benedicemus.
Nunc, i. momento, seu tempore.
Seculum, Hier. & Chald. æternum.

CXIV. *De Dei auxilio.*

1. *Dilexi*, pro, diligam. sc. Dominum. *Exaudiet*, pro, exaudiuit.
2. *Diebus meis*, i. dum viuam. *Inuocabo*, q.d. ad ipsum confugiam.
3. *Mortis*, i. mortiferi, q.d. fui morti proximus.
Inferni, i. sepulcri. q.d. mortis. *Inuenerunt*, id est, apprehenderunt.
4. *Nomen Domini*, i. Dominum. *Inuocaui*, sc. dicens quod sequitur.
6. *Paruulos*, Chald. simplices. *Humiliatus*, id est, afflictus Hier. attenuatus.
7. *Requiem*, i. tranquillitatem.
8. *Morte*, sc. peccati, vel corporis.
9. *Placebo Domino*, Hier. & Chald. ambulabo coram Domino, i. studebo ei placere.
In regione viuorum, i. inter viuos, qui pene perieram, nisi me Deus liberasset.

CXV. *Continuatio, eiusdem materiæ.*

10. *Credidi*, Apud Hebræos coniungitur hic Psalm. præcedenti, qui apud eos est 116.
Propter quod locutus sum, Chald. propterea loquar. q.d. prædicabo Dei benignitatem. *Hummiliatus*. Hier. afflictus.
11. *Excessu*, Hieronym. stupore, scilicet, animi afflicti, & mœsti.
Mendax, Hieronym. mendacium, q.d. non est quod quisquam fidat hominibus, ita sunt fallaces omnes.
12. *Retribuit*, pro, tribuit.
13. *Calicem*, &c. i. imitabor Christi passiones. Aug. vel q.d. gratias agam. solebant enim liberare in sacrificiis prog ratiarum actione.

14. *Reddam*, i. ſoluam.
15. *Pretioſa*, &c. q.d. defendit ſuorum vitam.
16. *Ancilla*, q.d. piæ matris, teque colentis.
17. *Laudis*, i. gratiarum actionis.
Inuocabo, i. prædicabo. Vide Deut. 32.

CXVI. *Inuitatio ad Dei laudem.*

2. *Confirmata*, i. ſtabilita, Hieronym. confortata. Chald. roborauit ſuper nos beneficentiam ſuam, quaſi d. magna eſt in nos miſericordia vſus, ſcilicet, miſſo Chriſto. Vide Rom. 15. *Veritas*, ſc. in promiſſis.

CXVII. *Gratiarum actio & congratulatio, & de Chriſto.*

1. *Bonus*, ſcilicet, & benignus, & beneficus, *Seculum*, Hieron. & Chald. æternum, & ſic in ſequentibus.
3. *Domus*, i. familia.
5. *In latitudine*, ſc. me conſtituens, i. conſolatione, quæ anguſtiæ oppoſita.
7. *Deſpiciam*, i. ex alto aſpiciam, ſc. puniri, Chal. videbo vltionem in.
8. *Bonum eſt*, Hier. melius eſt.
10. *Omnes*, i. plurimæ. *Circuierunt*, i. obſederunt, ſeu oppugnarunt. *Et*, pro, at.
Quia, abundat, vel pro, certe poſitum, Græc. non eſt, at Hebræus, Chaldæus, vertit, propterea.
12. *In ſpinis*, q.d. magno fragore, ſeu impetu aggreſſi, ſed ſtatim extincti.
13. *Impulſus*, ſcilicet, ab eis. *Euerſus ſum*, Hieronym. impellebar. *Suſcepit*, Hier. ſuſtentauit, Chald. adiuuit.
14. *Laus*, i. laudis materia. *In ſalutem*, q. d. me ſaluauit, Chald. fuit mihi redemptor.
15. *Exultationis*, Hier. & Chal. laudis, ſc. auditur.
Salutis, i. pro ſalute gratiarum actionis.
18. *Et*, pro, at.
19. *Iuſtitiæ*, i. templi, quod iuſtitiam & ſanctitatem in introeuntibus requirit.
20. *Intrabunt*, q. d. non decet niſi iuſtos intrare. explicat quod dixerat proxime.
22. *Lapidem*, ſcilicet, Chriſtum. *Ædificantes*, ſc. Sacerdotes, & Phariſæi populi inſtructores. *In caput*, pro, caput. *Anguli*, ſcil. vtrumque populum connectens.
24. *Dies*, ſcilicet, humanæ redemptionis. *Fecit*, ſc. ſingulariter.
25. *Saluum me fac*, Græc. & Hieronym. ſalua, ſc. Regem à te miſſum. ſeu Chriſtum. ſic, Hoſanna filio Dauid. Mat. 21.
Bene proſperare, i. da proſperum ſucceſſum, ſcil. Regi, proſperare, pro, proſpera, Græc. εὐόδωσον.
26. *Benedictus*, quaſi dicat, benedicatur, ſeu celebretur.
Nomine, i. mandato, ſeu virtute.
Benediximus, pro, *benedicimus*, i. bene precamur. eſt autem ſacerdotum vox, ſecundum quoſdam. *Vobis*, ſc. ô Populi.
Domo Domini, i. templo.
27. *Deus Dominus*, quaſi dicat, Dominus, quem colimus, verus eſt Deus. *Illuxit*, Hier. apparuit. Forte Chriſti aduentus indicatur.
Conſtituite, i. celebrate, Hier. frequentate, Chal. ligate puerum ad ſacrificium ſolemnitatis catenis, donec ſacrificaueritis eum, & effuderitis ſanguinem in cornu altaris.
In condenſis, q. d. arborum ramis templum ornantes, Hier. in frondoſis.

CXVIII. *De præceptorum Dei obſeruantia.*

Nota, *In hoc Pſalmo Dei præcepta vocari etiam mandata, æquitatem, iudicia, iuſtitias, iuſtificationes, teſtimonia, verbum, verba, eloquium, eloquia, ſermones, viam, vias, legem, veritatem, & ordinationem, idque ſingulis fere verſibus.*

ALEPH, i. *Doctrina. Quamquam de Interpretatione harum litterarum non oportet eſſe ſolicitum, ſolum enim indicant à qua litera incipiant Hebraice ſequentis Pſalmi verſus omnes.*

1. *Immaculati*, id eſt, integri, ſeu puri, Chaldæus, perfecti.
Via, i. vitæ inſtituto, ſeu moribus.
2. *Scrutantur*, i. diligenter inueſtigant, Hieron. & Chald. cuſtodiunt. *Teſtimonia*, ſic vocantur Dei præcepta, quod per ea teſtetur, quid velit. In toto, pro, & in toto, in autem, pro ex.
3. *Ambulauerunt*, pro, ambulant.
4. *Nimis*, q.d. diligenter obſeruari.
5. *Iuſtificationes*, ſic vocantur Dei præcepta, quod per eorum obſeruationem iuſtificemur, creſcentes, ſcilicet, in iuſtitia, quam Theologi iuſtificationem ſecundam vocant, de qua & illud intelligunt: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, Hieron. præcepta, Chald. decreta.
6. *Confundar*, i. pudefiam. *Proſpexero*, i. animum intendero.
7. *Directione*, i. rectitudine.
In eo, quod didici Hieronym. & Chaldæus, cum didicero.
Iudicia, ſic præcepta dicuntur, quod Dei iudicium ſeu ſententiam contineant. vel iudicia, q. iuſtitiæ. *Iuſtitiæ tuæ*, i. à tua iuſtitia profecta.
8. *Vſquequaque*, Chald. prorſus. Quidam cum, cuſtodiam, iungunt.

BETH, i. *Domus.*

9. *Corrigit*, Chaldæus, purificabit. *Adoleſcentior*, Hieron. iuuenis, Chald. puer. *Viam*, i. vitæ rationem.
10. *Repellas*, Hier. & Chald. errare facias.
11. *Abſcondi*, i. repoſui, vel recondidi.
Tibi, i. contra te. Chald. coram te.
3. *Pronunciaui*, id eſt, prædicaui, Hier. & Chald. narraui.
Oris tui, i. ore tuo prolata.
14. *Diuitiis*, ſc. ſolent alij delectari.
15. *Exercebor*, Hieronym. meditabor. Chald. Loquar.
Conſiderabo, Hier. contemplabor.
16. *Meditabor*. Hier. & Chald. delectabor.

GIMEL, i. *Retributio, vel perfectio, ſeu plenitudo.*

17. *Retribue*, pro, tribue, Chal. retribue bonum.

Viuifica

Viuifica me, q. d. tribue, vt viuam, Hier. viuam, Chald. & viuam.

18. *Renela*, i. illumina. *Mirabilia*, i. mysteria. *De lege tua*, pro, legis tuæ.

19. *Incola*, Hieron. aduena, Chald. peregrinus. *Mandata*, i. mandatorum intelligentiam.

20. *Concupiuit desiderare*, i. vehementer desiderauit.

21. *Increpasti*, i. punisti, vel minatus es, seu arguisti.

22. *Opprobrium*, sc. quo me afficiunt inimici. *Exquisiui*,, Hier. & Chald. custodiui.

23. *Sederunt*, sc. pro tribunali. *Exercebatur*, Hier. meditabatur.

24. *Meditatio*, Hier. & Chald. voluptas. Consilium, i. quod consulo in dubiis, seu, si quid agendum est.

DALETH, i. *Ostium, vel tabula.*

25. *Pauimento*, Hier. & Chald. puluerì, q. d. parum absum à sepulcro, seu morte. *Verbum*, i. promissa, seu potius præcepta, q. d. fac me viuere secundum legem tuam.

26. *Vias*, i. facta, seu vitæ rationem totam. *Enuntiaui*, Hier. exposui, sc. tibi.

27. *Instrue me*, Hieronym. & Chald. fac me intelligere.

Exercebor, Hieron. & Chald. loquar. *Mirabilibus*, sc. operibus.

28. *Tædio*, i. anxietate, Græc. acedia, Hieron. stultitia, Chald. dolore *Confirma*, Hier. serua, Chal. viuifica.

Verbis, i. præceptis.

29. *Iniquitatis*, Hier. & Chald. mendacij. *De lege tua*, i. secundum legem tuam, vel q. d. da gratiam seruandi legem tuam.

30. *Veritatis*, Hier. & Chald. fidei, q. d. viam fidelem, seu rectam. Vide Gen. 24. vbi pro recto itinere, Heb. est via veritatis.

31. *Confundere*, sc. spe frustratum.

32. *Cucurri*, Hier. & Chald. curram. *Cum dilatasti*, Chald. cum dilataueris, Hier. quoniam dilatasti, sc. gratia tua recreans.

HE, i. *Ista.*

33. *Legem pone mihi*, Hier. ostende mihi, Chald. doce me sc. viam, &c. *Exquiram*, Hieron. & Chald. custodiam.

34. *Et scrutabor*, pro, vt scruter, Hier. & Chald. & obseruabo. *Et custodiam*, q. d. scrutabor vt custodiam.

35. *Ipsam volui*, i. id semper optaui.

36. *Auaritiam*, i. cupiditatem prauam. Chald. mammonam, i. pecuniam.

37. *Via*, i. præceptis. *Viuifica*, Chaldæus, sana, quasi dicat, fac me viuere secundum legem tuam.

38. *Statue*. Hieronym. suscita, Chald. confirma, quasi dicat, confirma me in timore præceptorum tuorum.

39. *Amputa*, Hieronym. auerte, Chaldæus, amoue. *Opprobrium*, sc. quo me afficiunt quidam, quod tibi seruiam, vel patiendum malis in die iudicij.

Suspicatus sum, Hier. reueritus sum. Chald. timui.

Iucunda, q. d. quod delecter præceptis tuis, Hier. & Chald. bona.

40. *Æquitate*, Hieronym. & Chaldæus. iustitia, quasi dicat, in lege tua iusta, sic sup. in via tua viuifica me.

VAV, i. *&.*

41. *Salutare*, Hier. salus. *Secundum eloquium*, i. in obseruatione præceptorum.

42. *Quia speraui*, i. quod sperarim.

Sermonibus, i. præceptorum obseruatione.

43. *Vsquequaque*, Chald. penitus. *Quia in iudiciis*, & q. d. hanc veritatem, quod confido præceptis tuis. *Superspera ui*, i. valde speraui.

44. *In sæculum*, &c. Hier in sempiternum, & vltra.

45 *Ambulabam*, Hier. & Chald. ambulabo. *Latitudine*, q. d. libere, seu secure.

46. *Loquebar*. Hier. & Chald. loquar. *Confundebar*, Hier. & Chald. confundar.

47. *Meditabar*, Hier. & Chald delectabor.

48. *Leuaui*, Hier. & Chald. leuabo, sc. vt faciam. *Exercebor*, Hier. & Chald. loquar. *In*, Chald. de.

ZAIN, i. *huc, vel hac.*

49. *Verbi*, i. præceptorum, q. d. da mihi præcepta tua seruandi gratiam.

Seruo, pro ad seruum tuum, q. d. mihi datorum. *In quo*, i. in quorum obseruatione.

50. *Hæc*, &c. pro, id, me consolatum est, sc. quod præcessit, vel quod sequitur, Hieronym. & Chald. hæc mea consolatio. *Eloquium*, i. præceptorum obseruatio.

51. *Superbi*, sc. legis Dei contemptores. *Inique agebant vsquequaque*, Hieron. & Chald. deridebant me nimis.

52. *A sæculo*, i. iam inde à principio, datorum, sc. præceptorum.

53. *Defectio*, i. animi deiectio, seu tristitia Hier. horror. Chald. tremor.

54. *Cantabiles*, pro, cantiones, Hieron. carmina, Chald. hymni. *Erant*, pro, sunt.

55. *Et custodiui*, pro, vt custodirem.

56. *Hæc facta est mihi*, Hieronym. hoc factum est mihi, i. id mihi curæ fuit, vel ea quæ dixi, mihi acciderunt, Chald. id mihi fuit ad meritum, scilicet, quod sequitur. *Exquisiui*, Hier. & Chald. custodiui.

CHET, i. *Vita.*

57. *Portio*, Hier & Chald. pars, q. d. mihi pro hæreditate est custodia legis tuæ.

58. *Faciem tuam*, i. te. *Secundum eloquium*, i. vt postulat tuorum præceptorum obseruatio, vel vt promisisti.

49. *Vias meas*, Chald. bonas facere vias meas.

60. *Paratus sum, & non sum turbatus*, Hieron. festinaui, & non neglexi, Chald. festinaui, & non distuli.

61. *Funes*, i. vincula, seu laquei aut retia, vel insidiæ, Chald. cohors. *Peccatorum*, Hieron. & Chald. impiorum.

62. *Surgebam*, Hieron. & Chald. surgam. *Super* i. de, Chald. propter. *Iustificationis*, Hier. & Chald. iustitiæ.

63. *Particeps*, Chald. socius, q. d. vnus ex numero.

TETH, i. *Bonum.*

65. *Bonitatem*, Hieron. bene. *Secundum verbum tuum*, i. dando, seu docendo tua præcepta, vel, secundum promissum tuum.

66. *Bonitatem*, scil. voluntatis. *Disciplinam*, id est, mortificationem passionum.

Scientiam, sc. intellectus. *Credidi*, scil. obediens tanquam tuis.

67. *Humiliarer*, Chald affligerer.

Propterea, q. d. factus cautior, Hieron. & Chald. nunc autem.

68. *In bonitate*, i. pro bonitate.

69. *Super*, i. contra. *Scrutabor*, Hier. seruabam, Chald. seruabo.

70. *Coagulatum*, &c. q. d. obstinati sunt, Hier. incrassatum est, velut adeps, &c.

Meditatus sum, Hier. & Chald. delectabar.

71. *Humiliasti*, i. afflixisti. *Discam*, Hieronym. discerem.

72. *Bonum mihi*, Hier. melior est mihi. *Oris tui*, i. à te præcepta.

IOD, i. *Principium.*

73. *Manus tuæ*, i. potentia, & sapientia. *Fecerunt.* sc. animam. *Plasmauerunt*, sc. corpus. *Da mihi intellectum*, Hic. doce me.

74. *Verba tua*, i. promissa, vel, per verba tua, q. d. per præceptorum obseruationem speraui præmium. *Superspera ui*, Hier. & Chald. expectaui, sc. mercedem.

75. *Æquitas*, Chald. iusta. *In veritate*, id est, merito.

Humiliasti, Hier. & Chald. afflixisti.

76. *Fiat*, q. d. sic agat. *Secundum eloquium tuum*, i. obseruando tua præcepta, vel, vt promisisti. *Seruo tuo*, i. mihi, sc. præceptum.

77. *Viuam*, sc. vita beata, Aug. *Meditatio*, Hier. & Chald. delectatio.

78. *Exercebor*, Hier. & Chald. loquar.

79. *Conuertantur mihi*, Hier. reuertantur ad me, q. d. iungantur mihi.

80. *Immaculatum*, Hier. perfectum.

CAPH, i. *Manus.*

81. *Defecit*, sc. præ desiderio, Chald. desiderauit. *In salutare tuum*, Chald. redemptionem tuam. *Verbum*, i promissum, vel q. d. in præcepta, scil. quibus adiunxisti promissionem mercedis, si obseruentur.

82. *In eloquium*, i. promissum, vel obseruando præcepta.

83. *Sicut vter*, &c. q. d. contracta cute macilentus.

In pruina, Chald. ad fumum. *Non*, pro, tamen non.

84. *Quando*, i. vsque dum. *Iudicium*, sc. puniens.

85. *Mihi*, i. de me, seu contra me. *Fabulationes*, i. vana, seu nugas. *Non vt lex tua*, q. dicat, non secundum legem tuam id faciunt, vel nihil simile legi tuæ loquuntur mecum.

86. *Veritas*, Hieron. vera. *Inique*, Hier. & Chald. falso.

87. *Paulo minus*, id est, parum abfuit, quin. *Consummauerunt*, Hieronym. & Chald. consumpserunt.

In terra, pro, in terram, sc. deiectum.

LAMED, i. *Disciplina vel cor.*

89. *Verbum*, i. præceptum, quod veluti dedisti cœlo.

90. *Veritas*, i. præceptum positum terræ.

91. *Ordinatione*, i. præcepto. *Dies*, i. temporum successio.

92. *Meditatio*, Hier. & Chald. delectatio. *Tunc*, sc. cum affligebar. *Humilitate*, Hier. pressura, Chald. afflictione.

93. *In ipsis*, i. per ipsas.

94. *Exquisiui*, sc. vt facerem.

95. *Intellexi*, Hier. considerabo.

96. *Omnis Consummationis*, &c. quasi dicat, omnia quamuis perfecta finem habent: at lex tua perpetua. *Latum*, quasi dicat, longissimè se extendit.

MEM, i. *ex ipsis.*

97. *Quomodo*, Hier. quam q. d. ô quantum.

98. *Super*, i. plusquam. *Mihi*, Chald. apud me.

100. *Quæsiui*, Hier. & Chald. seruaui.

102. *Posuisti*, i. præscripsisti.

104. *Intellexi*, sc. quid agere debeam.

NVN, i. *Pascua, vel sempiternum.*

106. *Statui*, Hier. perseuerabo. *Iustitiæ tuæ*, i. à tua iustitia profecta.

107. *Humiliatus*, Hier. afflictus. *Vsquequaque*, Chald. vehementer.

108. *Voluntaria*, Chal. oblationes, sc. spontaneas. *Oris*, sc. laudes, & gratiarum actiones. *Beneplacita*, sc. tibi, q. d. gratanter accipe.

109. *In manibus meis*, Chald. periclitatur, ac si esset in superficie manus.

110. *Et*, pro, & tamen. *Erraui*, i. discessi, seu declinaui.

111. *Hæreditate acquisiui*, i. pro hæreditate habui, Hier. hæreditas mea.

112. *In æternum propter*, Hier. propter æternam. *Retributionem*, i. præmium.

SAMECH, i. *Firmamentum, vel adiutorium.*

113. *Dilexi*, pro diligo.

115. *Declinate*, Hier. recedite. *Scrutabor*, Hier. & Chald. custodiam.

116. *Suscipe.* Chald. sustenta. *Secundum eloquium tuum*, i. promissum, vel in obseruatione tuorum præceptorum.

Viuam, sc. vita gratiæ, seu spirituali. *Ab expectatione*, sc. frustratum.

117. *Meditabor*, Hier. delectabor.

118. *Spreuisti*, Hier. abiecisti, Chald. conculcasti. *Iniusta*, Hier. & Chald. mendax.

119. *Prænaricantes*, i. legis tuæ transgressores, Hieron. quasi scoriam. *Reputaui*, q. d. habui eos loco quo debui, Hier. computasti. *Peccatores*, Hier. & Chald. impios.

120. *Confige carnes meas*, Hier. horripilauit caro mea, Chald. inflammatur caro mea.

AIN, i. *Oculus, vel fons.*

121. *Iudicium & iustitiam*, i, præcepta tua plena iustitia, & iudicio. *Tradas*, i. tradi permittas,

122. *In bonum*, i. benefaciens.

123. *Defecerunt*, i. ardenter expectarunt. *Eloquium iustitiæ*, i. præcepta iusta.

125. *Sciam*, Hier. cognoscam.

126. *Faciendi*, Hier. vt facias, sc. vindictam, Chaldæus, faciendi voluntatem Domini.

127. *Ideo*, sc. quia punis transgressores.

Topazion, lapis est pretiosus, sic dictus ab Insula, Chald. Obrizum.

128. *Dirigebar*, i. me recte componebam.

PE, i. *Os.*

129. *Scrutata est*, Hier. & Chald. custodiuit.

130. *Paruulis*, Chald. simplicibus.

131. *Aperui*, sc. vt solent fatigati, vel expectantes magno desiderio. *Attraxi spiritum*, Hieronym. respiraui.

Desiderabam, sc. facere, vel q. d. amaui.

132. *Secundum iudicium*, i. legem, q. d. vt soles, Chald. pro consuetudine.

134. *Redime*, i. libera.

135. *Illumina*, q. d. ostende hilarem, & beneuolam.

136. *Exitus*, i. riuos, Chald. fluenta. *Custodierunt*, sc. impij, vel oculi.

TSADE, i. *Iustitia.*

137. *Iudicium*, i. præceptum.

138. *Testimonia*, pro, nempe testimonia. *Nimis*, sc. seruari.

139. *Tabescere me fecit*, Hier. consumpsit me. *Zelus*, i. studium erga legem tuam.

140. *Ignitum*, i. velut igni probatum, Chaldæus, purum.

141. *Adolescentulus*, pro, velut adolescentulus, scilicet, qui solet contemni, Hier. & Chald. paruulus, scil. ætate. *Contemptus*, Hieron. contemptibilis.

142. *In æternum*, Hieron. sempiterna. *Veritas*, i. stabilis, seu constans.

143. *Medit*

143. *Meditatio*, Hier. voluptas, Chald. deliciæ.
144. *Æquitas*, i. æquissima, Hier. iusta.

COPH, i. *Vocatio, vel Simia.*

145. *Requiram*, Hier. & Chald. custodiam.
147. *Præueni*, sc. alios, Hier. surgebam. *In maturitate*, i. tempore immaturo. Hier. adhuc in tenebris, Chald. in aurora. *Verba*, i. præcepta, q. d. in præceptorum obseruatione.
149. *Iudicium*, Chald. iudicia
151. *Prope*, sc. tuos. *Via*, i. præcepta, Hieronym. & Chald. mandata. *Veritas*, pro, vera.
152. *Initio*, scil. ætatis meæ, seu discretionis, q. d. ex quo cœpi ratione vti, seu legi tuæ studere. Hieronym. à principio.
Fundasti, i. stabilia esse voluisti.

RES, *i. Caput.*

153. *Humilitatem*, Hier. afflictionem.
154. *Iudica iudicium meum*, Chald. age causam meam. *Propter eloquium tuum*, Hier. & Chald. in sermone tuo, i. præceptis tuis.
156. *Iudicium tuum* Hier. & Chald. iudicia tua, i. præcepta.
158. *Tabescebam*, Hier. mœrebam.
159. *In*, i. pro.
160. *Principium*, Hier. caput, q. d. summa, vel à principio ad finem vsque vera sunt.

SCIN, i. *Deus.*

161. *Gratis*, i. sine causa. *A verbis tuis*, scilicet, ne discederem.
162. *Lætabor*, Chald. lætor. *Inuenit*, præsens est.
163. *Iniquitatem*, Hieron. mendacium. Chald. falsitatem.
164. *Super*, Chald. propter.
165. *Pax*, i. tranquillitas. *Scandalum*, i. offendiculum.
168. *In conspectu tuo*, i. tibi notissimæ.

THAV, i. *Signum.*

169. *Appropinquet*, i. admittatur.
Eloquium tuum, i. legem tuam.
171. *Eructabunt*, Hier. & Chald. fundent. *Hymnum*, i. laudem.
172. *Pronuntiabit*, Hieron. loquetur, Chald. narrabit.
Æquitas, Hier. iusta.
173. *Fiat* Hier. & Chal. sit, q. d. adsit.
174. *Meditatio*, Hier. voluptas.
175. *Viuet*, q. d. dum viuet, Chald. viuat, sc. spiritualiter.
176. *Quæ periit*, i. perdita, seu peritura.

CXIX. *De Dei exauditione in tribulatione.*

1. GRadum, Chald. quod dictum est super gradibus, q. d. quod à Leuitis in festis decantabatur super templi gradibus quindecim, tot enim fuisse dicuntur. Alij putant dictos sic, quod contineant in Deum ascensiones & velut gradus quosdam mentis.
2. *Iniquis*, Hier. & Chald. mendacij.
3. *Ad linguam dolosam*, quasi dicat, quid potest esse peius dolosis? vel quid, ô dolose, ex lingua fructus capis? Hieronym. & Chald. à lingua dolosa, quasi dicat quid potest expectari à dolosis, scilicet, nisi quod sequitur? vel, quod proxime dixi?
4. *Sagittæ*, pro, velut sagittæ, sc. sunt. *Potentis*, i. à potente emissæ. *Cum carbonibus*, q. d. ignitæ.
Desolatoriis, i. vastantibus, Hier. Iuniperorum, Chald. genistarum.
5. *Incolatus* Hier. peregrinatio. *Cedar*, Regio est Arabiæ, sc. ibi Dauid exulabat.
6. *Incola*, sc. in ea regione.
7. *Loquebar*, sc. pacifice.
Gratis, i. sine causa.

CXX. *De Dei auxilio.*

1. IN *montes*, i. cœlos.
3. *Dei*, Chaldæus, dabit, quasi dicat, non permittet labi.
Dormitabit, q. d. dormitantis more negliget.
4. *Neque dormiet*, postponitur more Hebræo, quod Latino præponeretur: quidam tamen dicunt idem significari, esseque repetitionem, more scripturæ.
5. *Super manum*, &c. quasi dicat, ad dexteram tibi assistens: sic alibi: à dextris est mihi, ne commouear.
6. *Vret*, Hier. & Chald. percutiet, *Nec luna*, sc. nocebit.
8. *Custodiat*, Chald. custodiet. *Introitum, & exitum*, i. conuersationem, seu omnes vitæ actiones. Vide Deut. 28. 2. Reg. 17. 3. Reg. 3.

CXXI. *De studio sanctorum in adeundo Templum Dei.*

1. QVæ dicta, &c. quasi dicat, cum audirem dicentes.
Domum, i. templum *Ibimus*, pro eamus.
2. *Stantes erant*, pro, stabunt, vel q. d. cum veniissemus, stabant. *Atriis*, Hieronym. & Chald. portis.
3. *Ædificatur*, pro, est ædificata. *Vt ciuitas*, &c. quasi dicat, vt ciuitas concors, cuius, sc. ciues sunt vnanimes. *Eius*, abundat, more Hebræo. *In idipsum*, Hier. simul.
4. *Testimonium*, pro, iuxta testimonium, i. Dei præceptum, sc. factum Israeli, vel, vt testimonium reddat de Deo ipse Israel, sc. eum laudando, vt statim dicitur.
Israel, datiuus est, sed forte pro genitiuo, sic enim dicitur, Psalmus Dauidi pro, Dauidis.
5. *Sederunt*, id est, constitutæ sunt. *In iudicio*, Chald. ad iudicium. Super domum, id est, in familia.
6. *Rogate quæ ad pacem*, Hieronym. rogate pacem, Chald. rogate pro pace *Ierusalem*, Græc. est accusatiuus, q. d. salutate Ierusalem. Hebræis enim rogare pacem, seu pro pace, seu de pace est salutare, sc. dicendo, Est ne pax? id est, vt vales? *Abundantia*, sc. sit. Hier. bene sit, sc. id est optandum, & precandum ei.
7. *Fiat*, Hieron. Chald. sit. *Virtute*, i. exercitu, vel munitione, Hier. muris, Chald. exercitu. *Turribus*, Hier. domibus, Chald. prætoriis.
Proximos, Hieron. amicos, Chald. socios *Loquebar pacem de te*, i. tibi pacem precabar, Hieron. loquar pacem tibi.
9. *Quæsiui*, Hier. & Chald. quæram.

CXXII. *Petitio auxilij à Deo.*

2. IN *manibus*, pro, ad manus, sc. respiciunt, cum indigent aliquo Hier. ad manum.
4. *Opprobrium & despectio*, sc. facti sumus, Hier. & Chaldæus, opprobrio, & despectione, vt sit repetitio.
Abundantibus, Chald. opulentorum.

CXXIII. *Gratulatio ob liberationem ab hostibus.*

1. NIsi quia, i.non. *Erat*, Hier. fuisset. *In nobis*, sc. adiuuans nos.

3. *Forte*, Chald. tunc.

4. *Forsitan*, Chaldæus tunc.

Absorbuisset, i. obruisset.

Pertransiuit, Hier. transisset, q.d. incidisset in mala grauissima, id enim significatur nomine aquæ & torrentis.

Intolerabilem, q.d. inpertransibilem.

6. *Captionem*, Hier. prædam, Chal. cibum.

8. *Nomine Domini*, i. Domino, sc. situm est.

CXXIV. *De confidentia in Deo.*

1. NOn, pro, qui non, q.d. qui est immobilis. *Habitat*, pro, situs est.

2. *Eius*, sc. Ierusalem. *Et Dominus*, pro, sic Dominus.

3. *Relinquet*, i. permittet, sc. dominari. *Virgam*, i. sceptrum.

Sortem, i. hæreditatem. *Extendant*, sc. Tyrannorum exemplo, vel metu.

5. *Obligationes*, i. vincula, sc. peccatorum. Hier. prauitates. Chald. obliquationes.

Adducet, sc. in locum eis debitum, Hieron. deducet, Chald. deducet in gehennam, q.d. condemnabit eos, qui deserunt viam iustitiæ, simul cum illis, qui semper iniqua operati.

Pax, sc. sit. Vide Gal. 6.

CXXV. *De liberatione per Christum.*

1. IN *conuertendo*, Hier. cum conuerteret.

Consolati, q.d. ita sumus lætati, vt qui valde consolantur, Hier. somniantes, q.d. tantum erat gaudium, vt putaremus somnium esse, sc. vix credentes nos liberatos, Chaldæus euigilantes è somniis.

2. *Gaudio*, Hier. & Chal. risu.

Exultatione, Hier. laude.

3. *Magnificauit facere*, pro, magnifice fecit.

4. *Torrens*, sc. impletur aquis, & velut exhilaratur siccitate liberatus.

Austro, id est, deserto ad Austrum, vel q.d. flante Austro.

5. *Qui seminant*, &c. q.d. ex tribulationibus nostris velut semine colligentur fructus lætitiæ, & suauium præmiorum.

CXXVI. *De Dei auxilio.*

1. ÆDificauerit *domum*, i. prolem dederit, seu rem domesticam auxerit. vide Exod. 1. 2. Regum 7. 1. Paralip. 17.

Ædificant, i. conantur prolem habere, seu opes acquirere.

2. *Vanum*, sc. Deo non iuuante. *Surgite*, sc, Deo freti, vel q.d. Surgite sanè ad laborem, quo victum quæritis, nihil sine Deo efficietis.

Sederitis. i. quieueritis, seu cessaueritis, q.d. redite ad laborem.

Doloris, i. labore partum.

3. *Somnum*. i. quietem, seu mortem.

Hæreditas, sc. electis dabitur.

Filij, sc. sunt, quibus danda, vel q.d. dat Deus suis quiescentibus filios.

Merces, Chaldæus præmium bonorum operum.

Fructus, genitiuus est, Græc. q.d. Filij ipsi sunt velut merces piis à Deo data, vel electi sunt velut merces Christi; ipse enim est fructus virginei ventris.

4. *Excussorum*, pro, excussi, i. expediti. sc. validi, Hier. iuuentutis, i. iuuenes (vide Neh. 4.) sc. magno adiumento sunt patri vt sagittæ potenti.

5. *Impleuit*, &c. q.d. qui filiis abundat, quos optauerat.

Loquetur, sc. contendens. *Porta*, i. iudicio, in portis n. vrbium iudicia fiebant.

CXXVII. *De Dei timore & cultu.*

2. L*Abores*, i. parta labore. *Quia*, Hier & Chald. cum.

Erit, Chald. erit in mundo venturo.

3. *Abundans*, Hier. & Chal fructifera.

Lateribus, i. intra latera, seu parietes, Hier. penetralibus.

4. *Nouellæ*, i. plantulæ, Hier. germina.

5. *Sion*, sc. cæ. esti.

6. *Pacem*, pro, & pacem.

CXXVIII. *De Dei auxilio contra hostes.*

1. EXpugnauerunt, pro oppugnauerunt.

Dicat, i. dicere potest.

2. *Etenim*, Hier. & Chald. sed non. *Mihi*, sc. nocere, seu præualere.

3. *Dorsum*, Chald. corpus. *Fabricauerunt*, sc. molestias.

Prolongauerunt, i. continuarunt.

6. *Exaruit*, q.d. antequam veniat mors naturalis immatura abripiantur.

8. *Non dixerunt*, sc. vt solet messoribus.

Benedictio, sc. sit, q.d. prosperet vos Dominus.

Benediximus, Chald. benedicimus.

CXXIX. *Oratio afflicti.*

1. P*Rofundis*. q.d. ex profunda calamitate.

Clamaui. pro, clamo,

3. *Obseruaueris*. sc. vt punias. *Sustinebit*, i. ferre poterit, Chald. subsiste.

4. *Quia*, pro, certe. *Apud te*, Hier. tecum.

Propitiatio. Chald. indulgentia.

Legem tuam, sc. dignam obseruatu, vel q.d. morem, quo soles parcere, Græc. nomen tuum, Hier. cum sis terribilis.

5. *Sustinuit*, i. expectauit. *Verbo*, id est, promissione.

6. *Custodia*, Hier. vigilia. *Ad noctem*, quasi dicat, semper.

7. *Israel*, i. quisque ex Israel.

Redemptio, i. liberatio, seu saluatio.

CXXX. *De humilitate.*

1. EXaltatum, sc. superbe. *Oculi*, sc. in quibus solet fastus apparere.

Magnis, i. maioribus quam me decerent. *Me*, id est, vires meas, quasi dicat, excedentibus captum meum.

2. *Si*, &c. sub. accidat mihi quod mereor.

Sicut ablactatus, &c. q.d. accidat mihi quod puero ante tempus ablactato; vel, si non me demisse gero, & à te omnia expecto, vt puer ablactatus à matre, ab ea omnia expectat, reddatur mihi quod mereor supplicij.

CXXXI. *De Christo, & Ecclesia, sub figura Dauid & Templi.*

1. *Mansuetudinis*, Hier. & Chal. afflictionis.
2. *Sicut*, Hier. & Chal. qui.

3. *Si introiero*, &c. gradatio, more Hebræo, incipiens contra morem Latinorum, dicerent hi prius, si ascendero, &c. Simile quid est, Psal. 1.

4. *Et palpebris*, &c. repetitio est. *Temporibus*, id est, capiti.

5. *Locum*, sc. ædificando Templo. Fuit ei reuelatum, vbi esset construendum, 2. Reg. 24. Vide 1. Paral. 21. & 2. Paral. 3.

6. *Eam*, sc. mansionem, vel pro, id. *In Ephrata* sc. existentes.

Campis sylua, id est, loco syluoso, scilicet, monte Moria.

7. *In loco*, &c. sc. ad propitiatorium, quod velut Dei scabellum.

8. *Requiem*, i. locum, vbi velut quiescas. *Sanctificationis tuæ*, i. quam tibi sanctificasti, Hier. fortitudinis tuæ, Chal. in qua lex tua.

9. *Sancti tui*, i. tibi consecrati, Chaldæus Leuitæ tui.

Exultent, Hier. & Chal. laudent.

10. *Dauid*, i. Dauidis virtutes, seu integritatem, vel promissionem ei factam de Christo, Chald. Dauid merita.

Auertas faciem, i. differas aduentum, vel q.d. ne reiiciendo preces facias confusum faciem auertere. Vide similem phrasim 3. Reg. 2. *Christi*, i. meam, vel Iesu, vt dictum est.

11. *Eam*, Hier. Chald. & Græc. eam sc. veritatem, q.d. non faciet irritam.

Ponam, Chald. Regem ponam.

12. *Testamentum*, Hier. & Chald. pactum. *Testimonia*, i. præcepta.

Et, pro, etiam, sc. custodierint, vel sedebunt. *Hæc*, subaudi, dicens.

15. *Viduam*, Græc. & Hier. venationem, i. cibum. Noster pro θήραν, videtur legisse χήραν. *Eius*, sc. Sion, & sic in sequentibus.

16. *Salutari*, i. salute, q.d. seruabo.

Exultatione, exultabunt, Hieron. & Chald. laude laudabunt.

17. *Illic producam*, Hier. ibi oriri faciam.

Cornu, i. potestatem Regiam. *Dauid*, i. Dauid, sc. Christum.

Lucernam, i. splendorem, seu posteritatem splendide regnantem. Vide 3. Reg. 11. & 15. & 2. Paral. 21. Christo, id est, Regi Dauid, vel Christo Ioannem.

18. *Sanctificatio mea*, i. iustificatio peccatorum, vel templum, Hieron. diadema eius, Chaldæus, corona eius.

CXXXII. *De concordia.*

1. *In vnum*, i. concordes.
2. *Vnguentum*, Hieron. vnguentum optimum, Chald. vnguentum bonum, sc. odoriferum. *In capite*, Chald. quod effusum super caput. *Oram*, scil. superiorem extremitatem, quæ circa collum.

3. *Qui*, pro, & qui. *Illic*, sc. super tales fratres.

CXXXIII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. *Statis*, sc. Sacerdotes & Leuitæ.
2. *In sancta*, i. versus sancta sanctorum.
3. *Te*, sc. qui id feceris.

CXXXIV. *Inuitatio ad Dei laudem.*

2. *Statis*, i. ministratis.
3. *Nomini eius*, i. ei sc. ad honorem eius.

Suaue, scil. nomen, vel psallere. Hieron. decens, sc. celebrare, vel psallere.

4. *Possessionem sibi*, Hieronym. peculium suum, Chald. dilectum suum.

5. *Quia*, pro, certe.

6. *Abyssis*, i. aquis, seu locis profundissimis. Fortè intelligit Infernum, Purgatorium, & Limbum, vel etiam corda humana, quæ magnæ certe abyssi.

7. *Extremo*, i. superficie, vel Oceano. *In pluuiam*, i. in pluuia, seu dum pluit *Thesauris*, i. locis occultis.

9. *In Pharaonem*, i. contra Pharaonem.

13. *Memoriale tuum*, Chald. memoria tui.

14. *Deprecabitur*, Hieron. erit placabilis, q.d. cum iudicabit, parcet seruis suis. *Domus*, i. familia.

21. *Ex Sion*, pro, in Sion, vbi colitur.

CXXXV. *Idem.*

1. *Misericordia*, sc. durat, seu exercetur.
5. *Intellectu*, Hieron. sapientia, Chald. intelligentia, q.d. sapientissime.

6. *Super*, i. iuxta Aug. Vide Psalm. 136.

8. *In potestatem*, Chald. vt præesset.

13. *Diuisiones*, i. partes, q.d. separauit hinc inde aquas, vt possent Hebræi transire. Quidam tamen dicunt, diuisum in partes, seu vias duodecim, pro numero tribuum, vt commode transirent.

15. *Excussit*, Hier. conuoluit, Chald. submersit.

Virtutem, Hieron. & Chald. exercitum.

21. *Hæreditatem*, sc. possidendam.

23. *Humilitate*, i. afflictione, seu oppressione hostium.

Redemit, i. eripuit.

25. *Carni*, i. animanti.

CXXXVI. *De captiuitate Babylonica.*

1. *Ieremiæ*, Græc. per, q.d. per Ieremiam postea extensus, sc. in Threnis.

Super, i. iuxta.

2. *In medio*, per medium enim Babylonis fluit Euphrates, vel medium intelligit regionis Babylonicæ.

Organa, i. instrumenta musica, Hieron. & Chaldæus, citharas.

3. *Interrogauerunt*, i. petierunt, Chal. rogauerunt.

Verba cantionum, i. vt cantaremus.

4. *Aliena*, i. extranea, vel aliena à Dei cultu.

5. *Obliuioni detur*, sc. per mortem, Chal. obliuioni tradam, q.d. obliuiscar mei, vel artis pulsandi.

6. *Faucibus*, Chal. palato, q.d. loqui non possim.

Si non proposuero, &c. q.d. si de alia re plus læter, quam de restitutione Ierusalem. Quidam vertunt præposuero, quod magis verbum Græcum significat, quamquam lectio nostra eundem sensum facit.

In die, i. calamitate, q.d. quid fecerint Idumæi cum vastaretur, & quid dixerint, sic Psalm. 36. quod veniat dies eius, i. calamitas. *Qui dicunt*, Hieron. dicentium, sc. tunc.

8. *Filia Babylonis*, sic Psalm. 44. Filiæ Tyri, sc. ciuium congregatio. *Retributionem*, Hieronym. vicissitudinem.

9. *Tenebit*, i. apprehenderit.

Allidet, Vide Isai. 13.

Tuos, sic Græc. Hebr. & Chald.

CXXXVII. *Dei laus & gratiarum actio.*

1. *Angelorum*, Hieron. deorum, Chal. iudicum. 2. *Super*, i. propter. *Misericordia*, scil. remittendo peccata, August. *Veritate*, sc. reddendo promissa, August. *Magnificasti*, i. fecisti apparere magnificum.

Omne, i. omnia. *Nomen*, i. celebritatem nominis, sc. tui ipsius famam, & venerationem.

3. *Multiplicabis*, pro, multiplica, i. auge. *Virtutem*, Hieron. fortitudinem.

4. *Confiteantur*, pro, confitebuntur. *Verba*, q. d. promissa impleta. *Oris tui*, Chal. laudis tuæ.

5. *Cantent*, pro, cantabunt. *In viis*, sc. ambulando. *Quoniam*, sc. id cantabunt.

6. *Respicit*, i. benigne aspicit. *A longe*, scil. non familiariter & amice, vel, q. d. è solio suo, seu maiestate excelsa. *Cognoscit*, sc. vt puniat, Chaldæus deprimet.

7. *Viuificabis*, i. seruabis. *Super*, i. contra.

Extendisti, præterita pro futuris, Hieron. mittes, Chal. pones. *Saluum*, fecit, Hieron. saluabit.

8. *Retribuet*, sc. hostibus meis quæ merentur. *Sæculum*, Hieron. & Chald. æternum. *Despicias*, Hieronym. dimittas, Chald. derelinquas, q. d. ne desine fauere.

CXXXVIII. *De Dei scientia, & Sanctorum innocentia.*

1. *Probasti*, i. explorasti, Hieron. inuestigasti, Chald. scrutatus es. *Cognouisti*, i. approbasti. August.

2. *Sessionem*, &c. i. siue sedeam, siue surgam, q. d. omnes actiones meas.

3. *Semitam*, i. iter. *Funiculum*, i. mansionem in funiculo, seu hæreditate, vel vitæ seriem, seu filum, vel mensuram seu spatium, Hieron. & Chal. accubitum, q. d. siue ambulem, siue accubam. *Inuestigasti*, i. habes exploratum.

4. *Sermo*, q. d. etiam sermones omnes præuidisti, antequam loquar.

5. *Posuisti*, &c. quasi dicat, & formatum semper protexisti.

6. *Ex me*, præ me, q. d. mirabilior quam vt possim assequi. *Confortata est*, i. eleuata, Chald. ardua facta est. *Ad eam*, sc. pertingere.

7. *Spiritu*, i. indignatione, secundum quosdam, Chald. præsentia. *Facie*, Chald. conspectu. *Infernum*, i. terræ inferiora.

9. *Habitauero*, scil. eo volans. *Maris*, Chald. Occidentis.

10. *Etenim*, pro, etiam. *Illuc*, pro illic. Hieronymus, ibi.

10. *Deducet*, sc. quocunque volet. *Tenebit*. sc. vt solent teneri fugitiui, quasi dicat, nullo modo potero effugere.

11. *Et dixi*, pro, si dicam, i. cogitem apud me. *Conculcabit*, Hieron. operient, q. d. occultabunt.

Et nox, pro, at nox. *Illuminatio*, &c. q. d. prodet quidquid quasi latens male egero, Hieron. lux erit coram me. *Delitiis*, q. d. prodet, voluptates, quibus solet noctu indulgeri.

12. *Non obscurabuntur à te*, i. apud te Hieron. tenebras non habent apud te. *Illuminabitur*, Hieronymus, lucet.

Eius, i. noctis. *Eius*, i. diei, q. d. perinde est apud te nox & dies, Chaldæus, tenebræ & lux apud te æquales.

13. *Possedisti*, i. pernosti: vel, q. d. tua sunt omnia, mea etiam interiora. *Suscepisti*, i. protexisti, Hieron. orsus es, Chal. fundasti.

De vtero, i. iam inde à natiuitate, Hieronym. & Chald. in vtero.

14. *Terribiliter*, i. mirabiliter. *Magnificatus es*, i. appares magnificus, sc. in mei formatione, Hier. magnificasti me. *Cognoscet nimis*, i. habet in quo proficiat, quotidie discendo, Chaldæus, euasit sapiens valde.

15. *Os meum*, q. d. ne vnum quidem ex ossibus meis, vel os pro membrum, sc. vllum, August. 3. doct. Christ. Mallem, inquit dici ossum, vt esset apertius. *Substantia mea*, sc. non est occultata à te. *Inferioribus terræ*, Chald. in vtero matris meæ, sc. facta à te.

16. *Imperfectum meum*, q. d. cum adhuc essem in vtero imperfectus. Hieron. informem adhuc me.

Omnes scribentur, sc. homines, vel dies, Chald. omnes dies scripti sunt. *Dies*, pro, per dies singulos.

Formabuntur, sc. homines. *Nemo in eis*, i. & nullus est tibi ignotus, vel non scriptus in tuo libro; vel nullus dies deerit ex iis quos cuique præscripsisti.

In eis, pro ex eis.

17. *Confortatus*, i. roboratus. *Principatus*, i. potestas, seu dignitas.

18. *Dinumerabo*, i. si numerem.

Super i. plusquam.

Exurrexi, Hieron. euigilaui, q. d. quoties euigilo. *Sum tecum*, q. d. tua opera cogito; vel tibi præsto sum, vt seruiam: vel, q. d. si euigilem, vt numerem, adhuc in eorum cogitatione hærebo, nec potero perficere quod volo.

19. *Si occideris*, i. cum punieris. *Peccatores*, Hieron. & Chald. impium. *Declinate*, i. recedite, sc. ne vobiscum inuoluar suppliciis.

20. *Dicitis*, i. contra Deum loquimini. *Accipient*, &c. q. d. abutuntur rebus sibi à Deo datis, vel quia dicitis, probos frustra accipere à Deo ciuitates. quod eas sitis eis erepturi.

21. *Super*, Hieron. contra. *Tabescebam*, i. molestia afficiebar, seu indignabar.

22. *Perfecto*, i. magno, Aug. perfecto, sc. odiendo peccatum, & diligendo naturam.

23. *Proba*, i. explora. Hieron. & Chald. scrutare. *Scito*, Hieron. cognosce. *Interroga*, Hier. proba. *Semitas*, Hieron. cogitationes.

14. *Iniquitatis*, Chald. erroris. *Æterna*, i. ad æternam vitam ducente.

CXXXIX. *Oratio in persecutione.*

3. *Constituerunt*. Chald. miscent.

4. *Serpentes*, sc. qui acutam linguam habent ad perforandum. *Sub labiis*, i. in sermone.

5. *Supplantare*, i. subuertere.

6. *Mihi*, i. in meam perniciem. *Scandalum*, i. offendiculum, sc. laqueum, seu rete.

7. *Dixi*, scil. ad ipsum confugiens.

8. *Virtus salutis*, i. fortitudo mihi salutem afferens. *Obumbrasti*, Hieron. protexisti, scilicet, instar clypei.

9. *A desiderio*, i. contra desiderium. *Exaltentur*, sc. mihi insultantes, Chald. se extollant.

10. *Caput*, &c. Chald. Achitophel caput circumeuntium, q. d. ducem ipsorum perde Domine, seu, impedi, ne possit nocere: vel regitur ab operiet, q. d. & caput, i. ducem & eos operiet labor, id est, pernicies quam aliis moliuntur.

Operiet, i. obruet, q. d. quod moliuntur, recidet in ipsos.

11. *Carbones*, sc. igniti, q. d. Dei supplicia.

Ignem, Chald. ignem gehennæ.

In miseriis, scil. positi.

Subsistent,

Subsistent, id est, emergent, Chald. surgent ad vitam æternam.

12. *Linguosus*, i. qui lingua abutitur, vt mendax, maledicus, & huiusmodi alij. Chald. delator. *Dirigetur*, i. prosperabitur. *In interitu*, i. cum morietur, vel, q. d. pernicioſa.

13. *Faciet iudicium*, i. causam tractabit.

14. *Cum vultu tuo*, i. in tuo conspectu, vel tutela tua.

CXL. *Petitio gratiæ, & liberationis.*

1. C*Lamaui*, i. clamo.

2. C*Dirigatur*, i. grata ascendat. *Incensum*, scil. quod tibi offerri solet, Chaldæus, suffimentum aromaticum.

Sacrificium, pro sicut sacrificium, Chald. sicut munus suaue, sc. sacrificium cibarium. *Vespertinum*, Chald. quod vespere offertur.

3. *Pone custodiam*, i. custodi. *Circunstantiæ*, i. circumstans, q. d. claudens.

4. *Declines*, i. inclinari sinas. *Verba malitiæ*, id est, res malas. *Ad excusandas*, &c. quasi dicat, ita vt excusem, & defendam si quid peccauero. *Cum hominibus*, id est, similiter hominibus. *Non communicabo*, pro, & ne communicem, *Electis*, i. iis, quæ ipsi eligunt, & amant, Hieronym. deliciis, Chald. conuiuiis.

5. *Corripiet*, Hieron. corripiat, quasi dicat, libenter admittam iusti correptionem. *In misericordia*, pro, ex misericordia, Chaldæus, propter misericordiam.

Oleum, i. adulatio, seu blanditiæ. *Impinguet*, i. infundatur, (oleum enim effusum impinguat) seu inungat.

In beneplacitis, id est, ne capiantur iis, quæ delectant, Hieron. pro malitiis eorum sc. quibus delectantur, q. d. vt conuertantur.

6. *Absorpti sunt*, pro, absorbebuntur, sc. aliquando Deo puniente. *Iuncti petræ*, Hieron. iuxta petram, quasi dicat, velut è saxo præcipitati, vt solet fieri hostibus. Audiui qui sic interpretaretur: Apprehendet eos aliquando petra, id est, podagra & chiragra, de qua Persius, sed cum lapidosa chiragra fregerit articulos, &c. Sermonem enim hic fieri de crapulæ deditis. Itaque quod sequitur sic legebat: Audient verba mea, quoniam potuerunt, quasi dicat, vbi bene poti fuerint, & morbo correpti, tum intelligent mea verba vera fuisse, quibus eos à delitiis deterrebam.

Audient, scil. alij punitis illis.

Potuerunt, id est, valida fuerunt, seu efficacia, scilicet, apud Deum cum orarem, vel quibus morebam eos, vt bene viuerent, quandoquidem possent. Not. quod Hieronym. 2. contra Pelag. ait legendum, placuerunt, quasi dicat, suauia sunt, & quidem Græc. ἠδύνθησαν. noster interpres legit ἠδυνήθησαν.

7. *Sicut crassitudo*, &c. id est, vt cum versatur terra, & glebæ disperguntur, dissipata, &c. *Infernum*, i. sepulcrum.

8. *Auferas*, i. perire sinas.

9. *Statuerunt*, Hieronymus, & Chaldæus, posuerunt.

10. *Eius*, id est, Dei, vel diaboli, vel suo Græc. eorum, i. suo.

Singulariter, scil. ab impiis separatus, vel liber. Vide Psalm. 4. *Transeam*, sc. illæsus, vel migrem, sc. ad feliciorem vitam.

CXLI. *Oratio afflicti.*

1. I*Ntellectus*, Hieron. eruditio. *Spelunca*, scil. Odollam. Vide 1. Reg. 22.

3. *Effundo*, i. prolixe expono, Hieron. & Chal. effundam.

Pronuncio, i. aperio, Hier. & Chal. annuntiabo.

4. *In deficiendo*, iungendum cum superioribus, q. d. id vero facio, dum spiritus meus, præ afflictione deficit *Ex me*, Hieronym. & Chald. in me. *Cognouisti*, Chald. cognouisses.

Semitas, i. vitæ rationem, quasi dicat, innocentiam meam.

5. *Ad dexteram*, q. d. an esset, qui mihi opem ferret. id enim est. A dextris esse. *Cognosceret*, id est, agnosceret, vt adiuuaret. *Periit*, &c. q. d. non poteram effugere.

Requirat. sc. vt subueniat.

6. *Portio*, Hieron. pars, q. d. hæreditas, & totum bonum meum. *Viuentium*, sc. beatorum.

7. *Humiliatus*, i. afflictus, Hieron. infirmatus, Chald. pauper factus. *Confortati sunt super me*, Chald. fortiores me facti sunt.

8. *Custodia* Hieron. carcere, q. d. malis, quibus premor, vel vita hæc misera. *Expectant*, sc. in cœlo, vel in terra. *Retribuas*, sc, mercedem. vel pro tribuas, sc. liberationem.

CXLII. *Petit liberari ab hostibus.*

1. I*N veritate*, i. vt promisisti. *In tua iustitia*, i. per tuam misericordiam.

2. *Intres in iudicium*, id est, summo rigore, seu iure agas.

Non iustificabitur, q. d. nemo est, qui non habeat aliquod peccatum. *In conspectu tuo*, i. te iudice, seu tibi collatus. *Viuens*, sc. in carne mortali. Aug.

3. *Humiliauit*, Chald. conculcauit.

In terra, sc. in terram deiiciens.

Obscuris, Hieronym. & Chald. tenebris, scil. calamitatum.

Sæculi, i. iam olim, Hieron. antiquos, q. d. pene me ad sepulcrum deduxit, vel coegit latere veluti mortuum in speluncis.

4 *Super me*, i. in me, vel periculi mei causa.

4. *Antiquorum*, scil. quibus tantopere fauebas patribus, vel mihi. *Meditabar*, Hieron. loquebar, hald. loquar.

6. *Sine aqua*, Hier. sitiens, Chald. aqua indigens *Tibi*, sc. se præsentat, opem expectans.

7. *Defecit*, pro, deficit enim, vel alioqui deficiet. *Et similis*, pro, alioqui similis, Chaldæus, ne fiam similis.

C*Lacum*, i. sepulcrum.

8. *Auditam fac mihi*, Hieron. & Chald. fac me audire. pro, sentire, seu experiri. *Mane*, i. matura, vel cum oro mane.

10. *In terram*, pro, per terram. Chald. in viam *Rectam*, i. ad te recta ducentem.

11. *Viuificabis*, i. eripies. *Æquitate*, Hieron. & Chald. iustitia, q. d. tum enim innocens, & tu iustus Iudex.

12. *In misericordia*, i. pro, misericordia. *Qui tribulant*, Hieron. ligantes, Chaldæus, adigentes in angustias.

CXLIII. *Gratulatio, & gratiarum actio.*

1. D*Igitos*, i. manus. reperitio.

3. *Innotuisti*, id est, des tui cognitionem, Hieronym. agnoscis eum, q. d. vt digneris ipsum agnoscere.

Reputas

Reputas eum, i. eius, rationem habes.

5. *Inclina*, &c. q.d. velut inclinata Maiestate tua & altitudine descende, vt adiuues me. *Tange*, q. d. combure seu destrue. *Montes*, i. superbos, sc. hostes tuos, seu meos.

Fumigabunt, pro, fumigent, i. in fumum vertantur, q.d. pereant.

6. *Fulgura*, coruscationem, q d. percute fulmine, Hier. mica fulgure. *Dissipabis*, Hier. dissipa. *Conturbabis*, Hier. interfice.

7. *Aquis*, i. tribulationibus, vel hostibus. *Manu*, i. violentia. *Alienorum*, sc. à cultu tuo.

8. *Vanitatem*, Chald. iuramentum vanum. *Iniquitatis*, Hieron. mendacij.

10. *Maligno*, sc. Goliath, vel hostium, Hieron. pessimo.

12. *Sicut nouellæ*, &c. q.d. pulchri, & iucundi. *Vt similitudo*, i. instar.

13. *Eructantia*, Hieron. superfundentia. *Ex hoc in illud*, i. varia rerum genera, Chald. quotannis *Fœtosa*, i. fœcundæ fœtibus. *Egressibus*, i. partubus, vel cum egrediuntur ad pascua, vel in exitibus, sc. viarum, sc. compitis. nam Græc. ἐξόδοις.

14. *Transitus*, sc. per illorum agros: vel migratio in alium locum necessitate. *Clamor*, i. vox luctuosa, Hiero. vlulatus, sc. vt solet in calamitatibus.

15. *Dixerunt*, scil. impij. *Beatus*, sub. ego vero dico.

Cuius Dominus, &c. i. qui Dominum pro Deo habet.

CXLIV. *Dei laus.*

1. EXaltabo, i. celebrabo. *Benedicam*, i. prædicabo. *In sæculum*, &c. i. in præsenti vita, & futura, Hieron. in æternum, & vltra.

3. *Finis*, q.d. est infinita, Hier. inuentio.

4. *Generatio & generatio*, i. omnes seu plurimæ ætates, seu generationes. *Pronunciabunt*, Hieron. annunciabunt. Chal. narrabunt.

5. *Magnificentiam*, i. Maiestatem, Hier & Chal. decorem.

6. *Virtutem*, Hier. fortitudinem. *Terribilium*, sc. iudiciorum, vel vltionum.

7. *Eructabunt*, q.d. plenis buccis effundent. Ber. Ructus de plenitudine & satietate procedit, Hier. loquentur, Chal. personabunt. *Iustitia*, i. de iustitia. Quo nomine etiam hic quidam secundum Chrys. misericordiam intelligunt.

8. *Miserator*, Hieron. & Chald. clemens.

9. *Suauis*, i. benignus, Hieron. & Chald. bonus. *Vniuersis*, i. erga omnes. *Super omnia*, i. in omnibus, sc. relucet.

12. *Magnificentiæ*. i. maiestatis. Hier. & Chald. decoris.

13. *Omnium sæculorum*, i. sempiternum.

14. *Alleuat*, Hieronym. & Chald. sustentat. *Elisos*, Hieron. iacentes, q.d. fulcit casuros, & erigit collapsos.

15. *Sperant*, i. intenti sunt.

16. *Benedictione*, i. bonis, seu beneficiis, Hier. refectione.

18. *In veritate*, i. ex animo, seu sincere.

19. *Voluntatem*, i. desiderium.

20. *Peccatores*, sc. in peccatis perseuerantes. Aug. Hieron. & Chald. impios.

21. *Laudationem*, i. laudem. *Caro*, i. homo.

CXLV. *Idem.*

3. NOn est salus, q.d. qui non possunt saluare.

4. *Spiritus*, s. vitalis, vel anima, Chal. flatus. *Eius*, pro, eorum. *Reuertetur*, scil. homo, quantum ad corpus. *Peribunt*. i. fient irritæ. *Cogitationes*, i. consilia, & studia, Chald. machinationes.

6. *Veritatem*, i. fidem in promissis.

7. *Compeditos*, i. vinctos.

9. *Elisos*, i. collapsos. *Suscipiet*, i. defendit. *Vias*, i. consilia, & acta.

10. *Sæcula*, Hier. & Chald. æternum.

CXLVI. *Idem.*

1. BOnus est psalmus Deo nostro, i. bonum est laudare Deum nostrum. *Iucunda & decora*, &c. q. d. laudetur ergo hilariter, & decenter, seu modeste.

2. *Ædificans*. Hieron. ædificabit. *Dispersos*, Hier. eiectos, Chald. captiuitatem.

3. *Contritos*, i. fractos, sc. mœstos. *Alligat*, scil. velut fasciis, q.d. sanat. *Contritiones*, i. fractiones seu vulnera.

4. *Et omnibus*, &c. Hier. & omnes nomine vocat, q.d. nouit perfectè, & distinctè.

5. *Virtus*, i. potentia. *Numerus*, sc. rerum, quas nouit.

6. *Peccatores*. Hier. & Chal. impios.

7. *Præcinite*, Hieron. cantate, Chald. laudes dicite.

8. *Parat*, Hieron. præparat. *Seruituti*, i. vsui.

9. *Coruorum*, q.d. etiam rapacissimis animalibus prouidet, quanto magis homini prouidebit? Vide Iob 39.

10. *Voluntatem habebit*, i. delectabitur. *Tibiis*, q.d. nec in equitibus, nec inpeditibus.

11. *Beneplacitum est*, i. complacet.

CXLVII. *Idem.*

Not. *quod hic Psalmus apud Hebræos est pars præcedentis, qui apud illos est* 147.

13. COnfortauit, Chald. roborauit.
Seras, Hebr. vectes.

14. *Fines*, Chald. terminos, sc. ditionis. *Pacem*, i. pacificos, seu in pace. *Adipe*, i. medulla, q.d. optimo tritico, Chald. oleo, & bono frumento.

15. *Eloquium*, i. verbum, seu imperium. vide Isa. 55.

Velociter, & c. q.d. statim fit quod vult.

16. *Nebulam*, Hier. & Chald. pruinam, sc. fit hæc ex nebula frigida.

17. *Crystallum*, Hier. & Chald. glaciem, sc. grandinem. *Buccellas*, i. frusta. *Eius*, sc. crystalli, q.d. ante eius descendentis impetum. *Sustinebit*, Hieron. stabit, Chald. poterit sustinere.

18. *Verbum*, i. imperium, Chald. caliditatem. *Ea*, sc. pruinam, niuem, & grandinem, *Spiritus*, i. ventus.

Aquæ, sc. ex illis liquefactis.

19. *Verbum suum*, i. quid fieri velit, Chald. verba legis suæ, sc. moralis. *Iacob*, datiuus est. *Iustitias*, Hieron. præcepta, sc ceremonialia. *Iudicia*, i. præcepta, repetitio. vel intelliguntur iudicialia præcepta. *Israel*, i. Israëli.

20. *Omni*, pro. vlli *Nationi*, Hieron. genti, Chal. populo. *Iudicia*, i. leges.

CXLVIII. *Idem.*

1. DE cœlis, pro, in cœlis, sc. ô Angeli, qui in cœlis estis: vel in cœlis habitantem. sic etiam intellige, in excelsis.

2. *Virtutes*, Hieron. & Chald. exercitus, sc. stellæ, vel Angeli. vt sit repetitio.

3. *Et*

4. *Cœli Cœlorum*, i. cœli supremi. *Super cœlos.* Aquæ istæ cuiusmodi sint, incertum. Quidam putant cœlum esse crystallinum.

6. *In sæculum*, Hieron. in æternum. *Et in sæculum*, &c. explicatio præcedentis. *Præteribit*, i. cessabit, seu irritum erit, q. d. omnino implebitur.

7. *Terra*, id est, parte mundi inferiori, seu elementari.

Dracones, Chald. ceti. *Abyssi*, i. aquæ, seu maria.

8. *Ignis*, sc. fulmina, seu ignea omnia. *Spiritus*, i. ventus. *Verbum*, i. iussum, sc. nihil eiusmodi fit sine Dei imperio.

9. *Cedri*, q. d. etiam infructifera.

10. *Bestiæ*, Hieronym. & Chald. feræ. *Pecora*, Hieron. iumenta.

Serpentes, Hieron. & Chald. reptilia. *Pennatæ*, Hieron. volantes.

12. *Iuuenes*, Chald. adolescentes incorrupti.

Iunioribus, Hieron. pueris.

13. *Exaltatum est*, Hieronym. sublime, Chaldæus, forte.

Confessio, Hieron. gloria, Chald. laus. *Super cœlum, & terram*, Hieron. in cœlo, & terra. Vide Isai. 6. q. d. vbique Dei gloria relucet, seu Deus laudandus est.

14. *Et*, pro, quia. *Cornu*, i. robur, Chald. gloriam regni. *Hymnus*, i. cantus cum laude. August. Hieron. & Chald. laus. *Omnibus*, pro sit in ore omnium. *Filiis Israel*, appositiuè. *Sibi*, i. Deo, q. d. qui Deum colit. vide Eph. 2.

CXLIX. *Idem.*

1. *Ecclesia*, Hieronym. congregatione, scilicet, est, vel sit.

2. *Lætetur*, id est, oblectet se.

Filij Sion, i. populus Ierosolymitanus, vel Israëliticus: seu filij Ecclesiæ.

Rege, sc. Deo, seu Christo.

3. *Choro*, i. consensione cantantium. Aug. vide Psalm. 150. *Psalterio*, Hieron. & Chald. cithara. *Ei*, i. in eius honorem.

4. *In salute*, i. data salute, Hieron. in Iesu, Chal. in redemptione.

5. *In gloria*, i. gloriose, seu magnifice. *Lætabuntur*, Hieron. laudabunt, Chald. iubilabunt. *Cubilibus*, i. cordibus, August. Alij quietas mansiones intelligunt, sc. cœlestes.

6. *Exultationes*, Chal. laudes. *Ancipites*, i. vtrimque acuti, scilicet, potestas inuicta, vel iudiciaria cum Christo.

7. *Nationibus*, Hieron. gentibus. Vide Sap. 3. *Increpationes*, i. castigationem.

8. *Eorum*, sc. populorum. *Compedibus*, Hier. & Chal. catenis. *Manicis*, Hier. & Chal. compedibus.

9. *Conscriptum*, i. à Deo præscriptum, Chald. scriptum in lege, sc. de gentibus delendis. *Gloria*, Hieron. decor.

CL. *Idem.*

1. *Sanctis*, i. sanctuario. *Firmamento*, i. cœlo, vt sit repetitio, vel, q. d. ob potentiam, qua cœlum creatum, Hieron. fortitudine.

2. *Virtutibus*, Chal. potentia i. ob potentiam.

Magnitudinis, Hier. & Chald. magnificentiæ.

4. *Choro*, videtur significari musicum aliquod instrumentum. Quidam tibiam putant.

5. *Benesonantibus*, Chald. tantummodo ipsum resonantibus.

6. *Omnis spiritus*, Hier. omne, quod spirat, Chald. omnis mens. *Alleluia*, i. laudate Dominum.

LIBER PROVERBIORVM.

id est, sententiarum reconditarum, seu Parabolicarum.

Prouerbium enim interdum pro parabola sumitur. vt Ioann. 10. 70. Parabolæ.

CAPVT I.

2. *SAPIENTIAM*, id est, Dei cognitionem. *Disciplinam*, i. morum castigationem seu correctionem, vulgo dicitur Mortificatio. *Prudentiæ*, qua, sc. vita dirigenda.

3. *Iustitiam*, sc. qua bonum fit. *Iudicium*, sc. quo recte iudicatur. *Æquitatem*, Hebr. rectitudines.

4. *Paruulis*, i. simplicibus, Chald. insipientibus. *Astutia*, i. cautio. *Adolescenti*, Hebr. puero.

6. *Ænigmata*, i. obscure, & perplexe dicta.

6. *Lactauerint*, i. decipere voluerint, sc. blandis verbis, & promissis allicientes.

11. *Sanguini*, vitæ proximi. *Tendiculas*, Hebr. nos. *Frustra*, i. sine causa, q. d. id quod inique faciunt. est enim id ex sententia Salomonis additum.

12. *Infernus*, i. sepulcrum. *Integrum*, i. probum, seu perfectum, Chald. immaculatum. *Lacum*, i. foueam, seu sepulcrum. repetitio.

14. *Sortem mitte*, &c. q. d. esto consors noster.

17. *Frustra autem*, &c. quasi dicat, vt aues in rete cadunt ante ipsas expansum, sic isti videntes perniciem, pereunt.

18. *Contra sanguinem suum*, id est, in vitæ suæ perniciem.

19. *Possidentium*, sc. iniquum lucrum. *Rapiunt*, i. auferunt, q. d. occidunt.

21. *Foris*, i. in vicis.

21. *Capite*, i. loco edito, vel præcipuo. *Turbarum*, Chald. arcium, 70. murorum.

23. *Spiritum*, id est, mentem, seu sonum, scilicet, verborum.

24. *Manum meam*, sc. monens, vocans, inuitans, 70. sermones.

28. *Mane*, i. celeriter, vel diligenter.

31. *Saturabuntur*, q. d. dabunt abundanter pœnas pro prauis consiliis, quæ sunt secuti spretis meis; vel regentur suis consiliis deserti à me.

32. *Auersio*, scilicet, à recto, 70. tamen, iniuriam vertunt, scilicet factam paruulis ab illis, de quibus proxime, ob quam sint interficiendi, scil. à Deo puniendi. *Paruulorum*, Hebr. simplicium, Chald. insipientium.

33. *Abun dan*

33. *Abundantia perfruetur*, Hebr. habitabit confidenter, Chald. & 70. habitabit in ſpe.

CAPVT II.

1. *SI ſuſceperis & abſconderis*, pro, ſi vis ſuſcipere, & abſcondere.

2. *Inclina cor*, i. mentem, q. d. oportet te id toto animo facere.

3. *Inclinaris cor tuum*, Hebræus, Chaldæus, & 70. dederis vocem tuam, q. d. inuocaueris, ſeu orando petieris.

4. *Effuderis*, i. inueſtigaueris.

6. *Ex ore eius*, ſc. prodit, ipſo docente.

7. *Simpliciter*, i. ſine fictione.

8. *Seruans*, ſc. in eis.

10. *Placuerint*, Hebr. & Chald. dulcis fuerit.

16. *Muliere aliena*, i. aliena vxore, vel meretrice, vel peruerſa doctrina.

17. *Ducem*, i. ſponſum, ſeu virum, vel Deum.

18. *Inferos*, Hebr. mortuos.

19. *Reuertentur*, ſcilicet, ad virtutem, quam reliquerunt.

21. *Simplices*, Hebræus, & Chaldæus, immaculati, 70. ſancti.

Permanebunt, ſc. Deo protegente.

CAPVT III.

4. *DIſciplinam*, i. intellectum, ſeu inſtitutionem.

7. *Apud temetipſum*, Hebr. in oculis tuis, q. d. ne te reputes ſapientem.

8. *Vmbilico*, id eſt, ventri. venter autem pro mente ponitur.

Irrigatio, Chaldæus, pinguedo, ſcil. medullis velut rigantur oſſa, eiſque deficientibus arefcunt, 70. curatio.

Oſſium, i. virtutum, ſeu virium animæ.

9. *Honora*, ſc. oblationibus, & eleemoſynis.

Subſtantia, Chald. mammona.

11. *Diſciplinam*, i. caſtigationem. *Deficias*, Hebr. & Chald. tædio afficiaris, q. d. ne moleſte feras.

14. *Acquiſitio*, Hebr. & Chald. negotiatio. *Argenti*, i. qua argentum acquiritur. *Fructus*, ſc. melior eſt.

15. *Cunctis opibus*, Hebr. & Chald. & 70. lapidibus pretioſis. *Deſiderantur*, id eſt, ſolent vulgo deſiderari.

16. *Dextera*, &c. q. d. dat & vitam, quam homines rebus omnibus præferunt, &, quod ſecundo loco optant, opes & gloriam.

17. *Pulchræ*, Hebr. & Chald. ſuaues, ſeu amœnæ.

18. *Lignum vitæ*, &c. q. d. affert immortalem vitam, & ſuauiſſimam.

19. *Prudentia*, Hebr. intelligentia.

20. *Abyſſi*, ſcil. aquæ ex fontibus. *Nubes rore concreſcunt*, Hebr. æthera diſtillant rorem, Chald. & 70. Nubes diſtillant rorem.

21. *Hæc*, ſc. præcepta. *Legem*, Chald. ſcientiam.

22. *Faucibus*, id eſt, ſermoni, vel collo, ſcil. velut torques.

25. *Ne paueas*, pro, nec pauebis; vel, non eſt quod paueas, 70. non pauebis. *Ruinas*, Chald. calamitatem, 70. impetus, q. d. cum punientur impij, non timebis tibi.

26. *Erit in latere tuo*, i. te proteget.

30. *Fruſtra*, i. ſine cauſa.

31. *Æmuleris*, i. imiteris.

32. *Illuſor*, i. doloſus. *Simplicibus*, Chald. rectis, 70. iuſtis.

33. *Egeſtas*, Hebr. Chald. & 70. maledictio.

34. *Ipſe deludet*, &c. 70. Dominus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam, quod iiſdem verbis citatur Iacob. 4.

35. *Ignominia*, ſcil. tandem erit, vel, q. d. quod ſtulti extollunt & magnificiunt, eſt ignominia, ſeu ignominioſum, Chaldæus, ſtulti ſuſcipient tribulationem.

CAPVT IV.

1. *DIſciplinam*, id eſt, caſtigationem, ſeu correptionem.

2. *Donum*, ſc. doctrinam.

3. *Tenellus*, q. d. cum adhuc tenellus eſſem, me docebat.

Vnigenitus, i. velut vnigenitus, ſcil. vnicè dilectus, vt ſolent vnigeniti.

4. *Docebat*, ſc. pater.

5. *Poſſide*, i. firmiter retine, vel tanquam veram poſſeſſionem.

7. *Principium ſapientiæ*, quaſi dicat, primum ſapientiæ præceptum eſt, vel principatus ſapientiæ eſt, ideoque.

In omni poſſeſſione, id eſt, præ omnibus poſſeſſionibus; vel, etiam ſi pro ea omnes dandæ ſint poſſeſſiones.

8. *Arripe*, Hebr. exalta, Chald. dilige.

9. *Augmenta gratiarum*, q. d. reddet te gratioſiſſimum, vel mentem tuam perficiet. *Corona*, &c. q. d. afferet tibi maximum honorem. *Proteget te*, Chald. erit ſuper te.

11. *Æquitatis*, i. rectas.

12. *Arctabuntur*, i. impedientur.

13. *Diſciplinam*, i. eruditionem, ſeu morum caſtigationem.

16. *Dormiunt*, q. d. non poſſunt niſi malo patrato, quieſcere. *Et non capitur*, Hebr. & capitur, ſc. repetenda præcedens negatio, more Hebræo. *Supplantauerint*, Hebr. impingere fecerint, Chald. poſuerint ſcandalum.

17. *Impietatis*, &c. i. impie & inique partum: vel, q. d. ipſa impietate & iniquitate, vt cibo & potu delectantur.

18. *Procedit*, pro, quæ procedit. *Perfectam diem*, i. meridiem.

19. *Vbi*, i. quo.

22. *Carni*, i. homini.

24. *Remoue*, &c. q. d. caue, ne praua loquaris.

25. *Recta*, pro, recte, q. d. recta perge in finem tuum.

Palpebræ, &c. q. d. aperi oculos ne cadas.

26. *Dirige*, &c. q. d. recta incede.

Viæ, i. actiones.

Stabilientur, ſcil. in bono.

27. *Ad dexteram*, &c. q. d. nec efferaris proſperis, nec aduerſis frangaris, vel, recta incede, in nullam partem diſcedendo à recto. vel, tene medium cauendo ab exceſſu, & defectu vel ſecundum Auguſt. Nec præſumas ad regnum de tua iuſtitia, nec ad peccandum de Dei miſericordia. *Vias enim*, pro, vias, vero q. d. ſunt duæ viæ. Aliæ Deo ad dexteram, ſc. bonæ; aliæ ei ad ſiniſtram, ſcilicet, malæ. Nota, quod hæc vſque ad finem cap. non ſunt in Hebræo, aut Chaldæo, ſed ex 70. deſumpta.

Nouit, i. approbat.

CAPVT V.

3. *GVttur*, i. verba.

4. *Amara*, id opponitur fauo. Acuta, &c. id oleo.

5. *Penetrant*, i. tandem perueniunt.

6. *Inueſtigabiles*,

6. *Inuestigabiles*, i. non possunt peruestigari, 70. non cognoscibiles, Chald. nescit.

9. *Alienis*, sc. meretricibus. *Honorem*, Hebr. decorem, Chald. virtutem, 70. vitam, q.d. ne propter libidinem perdas honorem, vires, & vitam. *Crudeli*, sc. peccato luxuriæ, vel diabolo.

10. *Viribus*, i. facultatibus, quæ viribus, & labore parantur.

11. *Consumpseris*, sc. per libidinem. *Carnes*, & corpus, i. vitam.

14. *Pene fui*, i. parum abfuit, quin fuerim. *In medio*, &c. q.d. multis videntibus, vel, cum tamen viuerem inter fideles, & iustos.

15. *Bibe aquam*, &c. q. d. contentus esto propria vxore, vel vtere doctrina Ecclesiæ.

16. *Fontes*, i. filij, q. d. appareant foris, vel q. d. communica aliis doctrinam tuam.

17. *Eas*, sc. delitias cum vxore; vel doctrina sana, cui nihil sit alieni, i. erroris admistum. sic reliqua referenda, vel ad vxorem vel ad doctrinam legitimam, castasque voluptates, vel q.d. cura, vt casta sit vxor, possisque scire filios esse tuos, non nothos, & velut communes.

18. *Vena*, i. vxor, è qua manant aquæ, id est, filij.

19. *Cerua*, pro, velut cerua, quæ, sc. solet esse in delitiis.

Hinnulus, i. capreolus, seu ibix. *Iugiter*, q. d. ne ad alienam vnquam diuertas.

20. *Aliena*, sc. muliere, vel doctrina.

22. *Capiunt*, sc. vt satellites ad supplicium.

23. *Morietur*, sc. in peccato.

CAPVT VI.

1. *Manum*, i. promissionem manu factam, vel debitum manu soluendum.

5. *Damula de manu*, sc. capere volentis, seu venatoris.

6. *Vias*, i. rationem viuendi.

10. *Conseres*, i. complicabis.

11. *Quasi viator*, i. properanter, seu de improuiso.

Armatus, i. cui non possis resistere. *Vt fons*, i. abundans, quamquam hic versus non est Heb. Chal. nec in 70. aut Complut.

12. *Apostata*, i. instituti sui desertor, seu à Deo recedens, Heb. Belial, i. sine iugo, sc. impius, Chal. calumniator. *Inutilis*,, Hebr. & Chald. iniquus. *Ore peruerso*, sc. aliud dicens, aliud sentiens.

13. *Annuit*, &c. q. d. totus est ad fraudem compositus; cumque exterius bona simulet, praua machinatur.

15. *Medicinam*, i. curationem, seu sanitatem.

16. *Et septimum*, pro, imo septem, quæ.

17. *Sublimes*, i. elatos.

20. *Patris*, sc. Dei. *Matris*, sc. Ecclesiæ.

23. *Disciplinæ*, i. corrigens, Chald. & 70. & disciplina, i. correctio.

26. *Vix est vnius panis*, q.d. res est vilissima, Heb. sensus est, propter fornicationem redigi hominem ad summam inopiam. *Viri*, coniunge cum, animam.

Capit, i. decipit, siue illaqueat.

29. *Mundus*, Chal. innoxius, 70. innocens, q.d. punietur à Deo.

30. *Non grandis*, sc. hominum iudicio, vel respectu adulterij.

31. *Septuplum*, id est, multo plus. *Tradat*, scil. si opus sit.

34. *Viri*, i. mariti adulteræ.

35. *Redemptione*, id est, liberatione, q. d. ne vlciscatur.

CAPVT VII.

1. *Reconde*, sc. vt solent thesauri.

7 *Videbo*, pro, vidi seu, video. *Paruulos*, Chald. insipientes, 70. stultos. *Vecordem*, Chald. deficientem intellectu, 70. indigentem mente.

8. *Illius*, sc. fœminæ.

14. *Victimas*, sub. adeoque ex eis lautum parauí conuiuium. *Ex sacrificio* pacifico offerens multa comedebat.

18. *Vberibus*, Hebr. & Chald. amoribus.

20. *In die plenæ lunæ*, q. d. post multos dies.

23. *Iecur*, i. interiora.

26 *Vulneratos*, sc. ab ipsa, Chald. interfectos.

27. *Penetrantes*, Chald. descendentes, 70. deducentes. *Interiora*, i. penetralia, Chald. ad cubicula, 70. in promptuaria.

CAPVT VIII.

1. *Prudentia*, i. intelligentia rerum agendarum.

2. *In summis*, &c q. d. vbique admonet, vt nemo possit ignorantiam excusare.

4. *Ad filios*, &c. quasi dicat ad omnes, etiam fœminas.

5. *Paruuli*, i, incauti, Chald. insipientes. *Astutiam*, sc. sanctam, qua malùm vitatur.

7. *Meditabitur*, i. loquetur, scil. cum meditatione.

Guttur, Chald. os. *Impium*, Hebr. & Chald. impietatem.

10. *Eligite*, Hebr. electum, 70. purum, & approbatum, Chald. conflatum.

11. *Cunctis*, Hebr. Chald. & 70. lapidibus.

Desiderabile, 70. pretiosum.

12. *In consilio*, i. vbi recta sunt consilia.

14. *Æquitas*, 70. securitas.

17. *Qui mane vigilauerint, inuenient me*, 70. quærentes me, inueuient gratiam.

18. *Superbæ*, i. excellentes, Complut. supernæ, Hebr. durabiles, seu multæ.

19. *Genimina*, i fructus.

22. *Possedit*, Chald. & 70. creauit, sc. ad Christum, quatenus homo, referendum, vel creauit, pro genuit.

In initio, Hebr. & 70. initium. *Viarum*, i. operum, Chald. creaturæ, est quidem filius principium & causa omnium Dei operum secundum deitatem; secundum humanitatem vero principium & auctor salutis humanæ, quod est Dei opus præcipuum.

23. *Ordinata*, Chal. præparata, 60. fundata, q.d. stabilita, Hebr. principatum habui. *Ex antiquis*, i. ab antiquo.

24. *Concepta*, Chald. genita.

25. *Colles*, i. altitudines creaturarum, August. 1. Trin.

Ego parturiebar, i. gignebar, 70. gignit me, sc. filius semper gignitur.

26. *Cardines*, i. extrema, seu firmamenta.

27. *Gyro*, sc. rotundum est mare, & velut circulo concluſum vna cum terra. *Abyssos*, i. mare.

28. *Æthera firmabat*, i. cœlos, Chald nubes densabat. *Librabat*, id est, velut in libra appendebat, seu, firmabat Hebr. & Chald. roborabat. *Fontes*, scilic. aquas in nubibus.

31. *Ludens*, i. gaudens, Chald. lætabar.

Abiicere. Chald. conculcare.

35. *Hauriet salutem à Domino*, 70. paratur voluntas à Domino, id quod sæpe citatur ab August. *Salutem*, Hebr. voluntatem, seu beneuolentiam, Chald. beneplacitum.

36. *In me*, i. contra me.

CAPVT IX.

1. *Domum*, sc. ecclesiam. *Septem*, i. multas. Intelliguntur vero vel Doctores, vel Sacramenta, vel dona Spiritus sancti.

2. *Victimas*, quasi dicat, instruxit conuiuium, August. Martyres intelligit. *Miscuit*, i. infudit, sc. in vas. Id enim etiam significat miscere, sicut & Græcum verbum κεραννύω.

Mensam, sc. doctrinæ, seu scripturæ.

3. *Ancillas*, sc. Prophetas, 70. seruos. *Vocarent*, inuitarent. *Arcem & mœnia*, id est, munita & tuta loca, qualia nulla extra Ecclesiam Romanam.

4. *Paruulus*, i. imperitus, Chald. & 70. insipiens. *Insipientibus*, Chald. & 70. indigentibus mente.

5. *Vinum*, sc. doctrinæ miscui, sc. attemperando doctrinam captui vestro, vt solet vinum aqua temperari. Potest & hic miscere accipi pro infundere. vide suprà.

6. *Infantiam*, i. imperitiam, 70. insipientiam.

7. *Erudit*, i. corripit. *Facit*, i. ascisit, Chald. accipit, 70. accipiet. *Maculam*, sc. per impij detractionem, seu infamationem.

9. *Festinabit accipere*, Chald. addet scientiam.

10. *Sanctorum*, sc. hominum, vel rerum sanctarum, q. d. ea demum est vera scientia, scire sancta & diuina. *Prudentia*, i. ea vera prudentia est, Chal. & 70. intelligentia.

12. *Tibimetipsi*, i. ad tui vtilitatem.

13. *Clamosa*, Chal. vaga, 70. audax. *Nihil omnino sciens*, Chaldæus, nesciens bonum, 70. nesciens verecundiam.

14. *Excelso*, 70. manifesto.

15. *Vocaret*, pro, vocet.

16. *Paruulus*, Chald. insipiens, 70. insipientissimus. *Vecordi*, Chald. & 70. indigenti mente.

17. *Aquæ*, i. voluptates. *Absconditus*, i. clam comestus.

18. *Et ignorauit*, q.d. & nescit miser, seu non cogitat. *Ibi sint*, sc. in inferno; quod sequitur. vel in domo meretricis, sc. pereunt, 70. apud eam pereant. *Gigantes*, i. dæmones, si ad infernum referas; vel viri fortes decepti voluptate. *Conuiuæ eius*, Chald. inuitati ab ea.

CAPVT X.

1. *Parabolæ Salomonis*, scilicet, , sunt etiam, quæ sequuntur.

2. *Impietatis*, i. impie seu inique parti.

A morte, Chald. à morte mala.

3. *Animam iusti*, i. iustum. *Insidias*, Chald. substantiam, 70. vitam.

4. *Pascit ventos*, &c. i. facit rem inutilem. quamquam hic versus non est Hebr. nec Chald. nec in 70. nec in Complut.

5. *Filius*, i. homo. *Confusionis*, i. pudefaciens parentes, vel dignus confusione.

6. *Caput iusti*, i. iustum. *Iniquitas*, q.d. plenum est iniquitate, Complut. iniquitatem, 70. planctum, q.d. dissimulat iniquitatem, seu mœstitiam.

7. *Putrescet*, Chal. extinguetur, 70. extinguitur.

8. *Cæditur*, q.d. moleste fert increpationem: vel ob ea, quæ loquitur, cædetur, i. punietur, Chal. capietur.

9. *Simpliciter*, id est, sincere, Chald. & Hebr. in perfectione.

Manifestus erit. i. deprehendetur tandem.

10. *Annuit oculo*, i. dolum struit. *Dolorem*, sc. aliis. vel, q.d. punietur. *Stultus labiis*, i. temere loquens.

Verberabitur, i. lædetur, vel punietur, Chald. comprehendetur, i. deprehendetur tandem.

11. *Vena*, i. fons. *Vita*, sc. docet bene viuere.

Operit iniquitatem, Chald. iniurias tegit, i. celat.

12. *Operit*, sc. condonari facit à Deo.

13. *Virga* sc. opus est, vel, q.d. molesta est.

14. *Abscondunt*, sc. promendam tempore suo, vel, q.d. celant mala, quæ de aliis sciunt. *Confusioni*, sc. ob euulgata, quæ taceri oportebat.

17. *Disciplinam*, id est correptionem. *Errat*, sc. extra viam.

20. *Argentum electum*, i. res pretiosa. *Pro nihilo*, i. nullius momenti.

21. *Indocti*, Heb. Chal. & 70. stulti, seu insipientes.

22. *Benedictio*, i. beneficentia. *Afflictio*, 70. tristitia, in corde.

23. *Prudentia*, q. d. facit prudentem, 70. parit prudentiam.

24. *Desiderium*, i. quod optant.

28. *Lætitia*, q. d. cum gaudio quod sperabant, assequentur.

29. *Pauor*, sc. timent supplicium ob peccata, vel vitæ bonæ difficultatem.

30. *Non commouebitur*, sc. semper à Deo protegetur. *Habitabunt*, sc. quantum, & quomodo optant.

Parturiet, i. proferet.

32. *Considerant placita*, id est, loquuntur grata Deo & hominibus, 70. distillant gratias.

Peruersa, sc. loquitur.

CAPVT XI.

1. *Voluntas eius*, i. ei placet, 70. acceptabile ei.

2. *Contumelia*, i. ignominia, quæ solet superbis euenire? vel contumelia intelligitur, quam solent superbi inferre aliis.

3. *Simplicitas*, 70. perfectio. *Supplantatio*, sc. qua alios supplantare conantur.

4. *Vltionis*, i. punitionis Dei, Chal. & 70. iræ.

6. *Insidiis*, scil. quas aliis parant, q. d. ob eas à Deo punientur.

7. *Spes*, scilicet, ei boni. *Solicitorum*, sc. anxie de rebus mundi.

8. *Tradetur*, scilicet, in angustiam, quod eum afflixerit.

9. *Ore*, i. verbis. *Liberabuntur*, scilicet, à talium laqueis.

10. *Laudatio*, Heb. & 70. exultatio, Chal. lætitia.

11. *Benedictione*, i. monitione, seu consiliis.

12. *Corde*, i. mente, seu sapientia, Chal. intellectu, 70. mente. *Tacebit*, sc. ferens, & dissimulans proximi errata.

3. *Commissum*, i. creditum sibi, sc. arcanum, vel factum, sc. amici delictum.

14. *Gubernator*, Hebr. industria, seu consilium.

15. *Malo*, i. damno, seu molestia. *Fidem facit*, i. spondet seu fideiubet. *Extraneo*, i. alio. *Laqueos*, sc. fideiussionum pericula.

16. *Gratiosa*, sc. forma, & moribus. *Robusti*, i. patientes laboris, vel industrij.

17. *Animæ suæ*, i. sibi, sc. meretur apud Deum: vel, q. d. etiam sui miseretur abstinendo à peccatis, vel vtendo necessariis.

18. *Instabile*, Chald. iniquitatis, 70. iniustum.

Fidelis, i. firma, seu certa.

19. *Clementia*, Hebr. iustitia.

20. *Manus in manu*, i. cito, sic Italice, Mano à mano *Innocens*, i. impunitus.

23. *Desiderium*, i. quicquid optant. *Præstolatio*, i. quod eos manet.

Furor, i. ira Dei.

23. *Benedicit*, id est, benefacit.

Inebriat, id est, satiat, scilicet, pauperes, velut aridam, irrigans, Chaldæus, qui docet etiam ipse discet.

27. *Bene consurgit*, q. d. bene facit, vel successum habebit. *Bona*, sc. à Deo.

29. *Conturbat*, scil. dilapidans bona. *Ventos*, q.d. redigetur ad summam inopiam.

30. *Iusti*, i. quem parit ei iustitia, vel quem iustus in aliis facit. *Lignum vitæ*, q.d. æternus, seu vitalis. *Suscipit*, sc. fouens, adiuuans.

31. *Si iustus*, &c. 70. si iustus vix saluatur, impius & peccator vbi apparebit? & sic citatur 1. Pet. 4.

Recipit, sc. pœnam à Deo ob sua leuia peccata.

CAPVT XII.

2. *Qui autem confidit*, &c. Hebr. & virum mala cogitantem, seu machinantem condemnabit.

3. *Ex impietate*, Hebr. & Chald. in impietate, 70. ex iniquo.

4. *Diligens*, Chald. honesta. 70. virilis. *Corona*, i. ornamentum seu honor. *Ossibus eius*, sc. viri, q.d. ipsum cruciat, & consumit.

5. *Iudicia*, i. iustæ.

6. *Eos*, sc. quibus impij insidiantur.

7. *Verte*, pro, euertet, sc. Deus, vel, q. d. ô Deus subuerte; vel, si subuerteris.

8. *Excors*, i. corde ignauo, seu vecors.

9. *Pane*, i. necessariis rebus ad vitam.

10. *Nouit*, i. curat. *Iumentorum*, pro, etiam iumentorum.

11. *Panibus*, i. cibis. *Qui suauis*, &c. q.d. qui potibus nimium delectatur. Not. quod hic versus non est Heb. nec Chal. nec in Complut. sed in 70. *Munitionibus*, i. posteritate, seu familia. *Contumeliam*, i. ignominiam, sc. rebus consumptis.

12. *Munimentum*, q. d. optat præsidium malorum, vt possit impune lædere.

13. *Malo*, sc. homini.

14. *De fructu*, &c. q. d. & verba, & opera accipiunt à Deo retributionem.

16. *Callidus*, i. prudens, seu cautus.

17. *Quod nouit*, Hebr. & Chald. veritatem. *Iudex*, lege index, q.d. iustitiam nunciat, seu narrat, vt est Hebr. & Chald. & in 70.

18. *Quasi gladio*, &c. sc. dum temere promittit, vel pœnitet se obligasse. *Sanitas*, sc. animæ, dum sapienter agunt.

19. *Firmum*, q.d. semper sui simile. *Repentinus*, sc. parum cogitans. *Concinnat*, i. aptat, seu parat.

21. *Contristabit*, sc. animum, nimium vel inordinate deiiciendo, 70. Non placebit iusto quicquam iniustum.

22. *Fideliter*, i. veraciter.

23. *Versutus*, i. cautus. *Celat scientiam*, i. dissimulat quod scit. *Pronocat*, i. profert.

24. *Fortium*, Heb. solicitorum, seu sedulorum.

27. *Substantia hominis*, &c. Hebr. substantia hominis sedulí pretiosa, 70 possessio pretiosa vir purus.

28. *Deuium*, sc. à iustitia.

CAPVT XIII.

1. *Doctrina*, q.d. prodit doctrinam patris, qui illum instituit, Chald. suscipit doctrinam. *Illusor*, i. qui ridet monitiones, 70. inobediens.

2. *Oris sui*, sc. docentis alios, 70. iustitiæ. *Iniqua*, adeoque bonis non satiabitur.

4. *Vult*, & non vult, sc. propositum mutat, labore deterritus.

5. *Confundit*, i. pudore afficit alios.

7. *Quasi dines*, scil. paruo contentus, & lætus, scienque vti. *Quasi pauper*, scil. non contentus, aut vti nescius.

8. *Redemptio*, i. tuitio, q.d. si quid mali accidat, facile se tuetur. *Diuitiæ*, sc. virtutes, Hieron. *Increpationem*, i. aduersa, q.d. non facilè se liberat.

9. *Lucerna*, i. prosperitas.

11. *Festinata*, i. cito acquisita, sc. per iniquitatem, Chald. iniquitate acquisita.

Manu, i. labore, seu industria.

12. *Spes*, id est, quod speratur. *Lignum*, pro, seu lignum.

Desiderium, i. res desiderata.

13. *Rei*, sc. bonæ. *Obligat*, sc. ad punitionem, seu reprehensionem. *Præceptum*, pro præcepta, sc. Dei.

14. *Lex*, i. institutio, vel præcepta. *Declinet*, sc. ei obtemperans.

15. *Dabit*, i. conciliabit, q.d. faciet gratum. *Contemptorum*, sc. bonæ doctrinæ.

Vorago, sc. perditionis.

16. *Astutus*, i. cautus seu prudens.

Aperit, i. prodit.

17. *Impij*, i. rei impiæ, Chald. impius, 70. Rex temerarius cadet in mala; legatus autem sapiens liberabit eum.

Sanitas, i. salutaris.

21. *Retribuentur*, sc. à Deo.

23. *Noualibus*, i. agris. *Patrum*, Chald. pauperum, q.d. sæpe pauperes melius vitam sustentant, quia cũ iudicio laborant, & congregant, quam diuites, qui sine iudicio. *Aliis*, sc. extraneis successoribus.

24. *Parcit virgæ*, i. negligit castigare.

CAPVT XIV.

1. *Ædificat domum*, id est, promouet rem domesticam.

3. *Virgæ superbiæ*, i. superbè cædens, 70. virgâ iniuriæ, Chald. virga & tribulatio, q. d. dabit pœnas superborum verborum.

4. *Vacuum*, sc. alimento boum.

6. *Derisor*, sc. verbi Dei, vel præceptorũ. 70. quæres sapientiam apud malos, & non inuenies. *Prudentium*, i. eam prudenter quærentium, vel docentium.

Facilis, id est, facile eis prouenit, vel ab aliis percipitur.

7. *Vade contra*, i. longe ab illo recede, Chal. vade per viam aliam à facie stulti. *Et nescit*, pro, quia nescit, i. non admittit, vel non habet.

8. *Callidi*, i. cauti.

9. *Stultus illudet peccatum*, q. d. ridet cum peccat, Complut. stultis illudet peccatum, q. d. decipiuntur peccato.

10. *Cor, quod nouit*, &c. 70. Cor viri sensitiuum, mœsta anima eius, q. d. qui valde sentiunt mala, mœstitia cruciantur. *Amaritudinem*, scil. qui affert peccatum pœnitenti, vel tribulatio afflicto. *Extraneus*, q.d. nemo gaudium eius interrumpet.

12. *Nouissima autem*, q. d. tandem tamen. *Mortem*, 70. profundum inferni.

13. *Risus*, &c. quasi dicat, gaudia humana non diu durant.

14. *Replebitur*, i. satiabitur, sibi placens, vel dabit pro iis abundanter pœnas. *Super eum*, i. eo prudentior, & cautior.

15. *Innocens*, id est, simplex, seu imperitus, Chald. insipiens.

17. *Impatiens operabitur*, &c. Chaldæus, qui præceps est, spiritu suo, reputatur stultus, & odit differentem consilium suum.

Versutus, scilicet, qui iram dissimulat, vt se vlciscatur.

Odiosus, id est, odio dignus, quasi dicat, peior illo, de quo proxime dictum.

18. *Parvuli*, Chald. insipientes. *Astuti*, i. cauti, seu prudentes.

19. *Iacebunt*, scilicet, se humiliabunt, & verebuntur.

20. *Proximo*, Chald. socio, 70. amico.

21. *Proximum suum*, 70. pauperes.

22. *Veritas*, i. fidelitas, vel iustitia.

23. *Opere*, scilicet, bono. *Abundantia*, Chald. commodum.

24. *Corona*, id est, ornamentum, seu decus. *Fatuitas*, &c. q. d. nihil habent quo se ornent nisi imprudentiam, Chaldæus, decus stultorum stultitia eorum.

25. *Mendacia*, sc. quibus animas perdit.

26. *Fiducia fortitudinis*, i. secura fortitudo.

Eius, sc. Deum timens.

27. *Declinet*, sc. Deum timens.

28. *Ignominia*, sc. quia nescit prudentia augere imperium.

29. *Exaltat*, i. facit manifestam.

30. *Carnium*, i. corporis. *Ossium*, i. membrorum, & virium. versus hic apud 70. sic habet, Mansuetus vir cordis medicus, tinea autem ossium cor sensitiuum.

31. *Calumniatur*, i. afficit iniuria.

Exprobrat, i. probro afficit.

32. *Repelletur*, sc. à spe in morte.

34. *Eleuat*, i. exaltat.

35. *Inutilis*, id est, non obediens.

Sustinebit, id est, experietur. Not. apud 70. addi in fine huius versus, ira perdit etiam prudentes.

CAPVT XV.

2. *Scientiam*, sc. sapienter prolatam. *Ebullit*, i. profer tumultuariè.

4. *Placabilis*, i. placans seu placida. *Lignum*, pro, velut lignum.

Spiritum, scil. audientium.

5. *Astutior*, i. cautior. *In abundanti*, &c. hic versus solum est apud, 70.

Virtus, i. fortitudo.

6. *Fructibus*, i. operibus.

7. *Dissimile*, sc. non sic faciet.

8. *Placabilia*, i. Deo grata.

11. *Perditio*, sc. euentura malis, seu supplicia, quæ ipsis parauit.

12. *Graditur*, i. accedit.

13. *Spiritus*, sc. vitalis seu mens.

15. *Pauperis*, id est, inopis, vel peccatoris, 70. malorum.

Mali, id est, pleni molestia. *Secura*, i. tranquilla, Chaldæus, hilaris.

19. *Spinarum*, sc. eis videtur.

24. *Super*, pro, sursum, scil. ducit, Chald. sursum intelligenti. *Nouissimo*, i. infimo.

25. *Terminos*, sc. possessionum.

26. *Pulcherrimus*, scilicet, est coram Deo, Chal. suauis, 70. castorum verba casta. *Firmabitur*, pro, & firmabitur.

27. *Viuet*, sc. in pace. *Per misericordiam*, &c. Hic versus solum est apud 70.

30. *Lux oculorum*, 70. contemplans oculos bona. *Fama bona*, i. boni nuncij, vel bene audire.

31. *Audit*, scilicet, libenter.

Vitæ, id est, vitam corrigentes.

Commorabitur, sc. vt ab illis admoneatur.

32. *Possessor est cordis*, id est, cordatus, 70. diligit animam suam Chald. possidet sapientiam.

33. *Sapientiæ*, id est, sapientem faciens, 70. & sapientia.

Et gloriam, &c. Chaldæus, & qui glorioſus est, sit humilis.

CAPVT XVI.

1. *Hominis est*, &c. q.d. homo proponit, & Deus disponit, sc. non sufficit meditari quod dicturus es. nisi Deus dirigat linguam, vt bene loquaris.

Præparare cor, sed non sine Dei gratia. August. 2. con. 2. Epist. Pelag.

2. *Patent*, Hebr. & Chald. mundæ sunt, q. d. mundæ sibi videntur, sc. quisque probat sua studia, sed Deus sæpè improbat.

3. *Reuela*, sc. opem petens, q.d. commenda.

4. *Malum*, i. supplicij, sc. seruat, vt est in 70. & Chald. atque id etiam in Dei gloriam cedit.

5. *Etiam si manus*, &c. Hebr. manus ad manum, i. cito. *Innocens*, i. impunitus, q.d. non longe abest, cum pœnas dabit. *Initium*, i. caput, seu summa. est autem hic versus solum in 70.

6. *Veritate*, i. iustitia. *Redimitur*, i. expiatur.

9. *Disponit*, Chald. cogitat.

10. *Diuinatio*, &c. q.d. oportet eum certa loqui, eoque diligenter cauere, ne erret, vel accipienda Regis præcepta, tanquam Dei oracula, cuius loco præest.

11. *Iudicia*, i. instituta, q.d. à Deo profecta.

Lapides sæculi, i. pondera. Olim enim lapillis ponderabatur qui in sacculis asseruabantur.

13. *Voluntas Regum*, i. placent Regibus.

15. *Serotinus*, i. diu expectatus, eoque gratissimus.

19. *Diuidere spolia*, i. ditescere.

20. *Verbo*, i. negotiis.

21. *Maiora reperiet*, sc. doctrinam augebit, vt indicant Hebr. & Chald.

22. *Possidentis*, sc. eruditionem.

24. *Ossium*, i. corporis.

26. *Sibi*, i. ad sui sustentationem. *Os suum*, i. cibi necessitas.

27. *Insipiens*, Hebr. Belial, i. impius. *Fodit*, sc. velut foueam in quam cadant alij. *Ignis*, i. pernicies.

28. *Lactat*, i. alliciendo decipit.

31. *Corona*, i. ornamentum. *Dignitatis*, i. honorificum, decorum, Chald. pulchritudinis, 70. exultationis.

CAPVT XVII.

1. *Victimis*, i. copia ciborum.

2. *Diuidet*, sc. tanquam moderator à patre relictus, vel diuidet etiam sibi partē relictam accipiens.

3. *Probat*, sc. per tribulationes.

4. *Malus obedit*, &c. q.d. similes similibus auscultant. *Mendacibus*, hic 70. addunt, fidelis totus mundus diuitiarum est, infidelis, neque obolus, q.d. Fideli omnia seruiunt, seu debentur; infideli nihil.

6. *Corona*, i. gloria, seu ornamentum. *Filij filiorum*, i. nepotes.

8. *Expectatio*, i. cum aduenit quod expectat quis vehementer. *Prudenter intelligit*, q. d. ita se gerit, vt possit consequi.

9. *Altero*, i. repetitio.

11. *Mittetur*, sc. à Deo.

14. *Aquam*, sc. copiosam alicubi retentam. solet enim effusa nocere, Chald. sanguinem sicut aquam. *Antequam*, &c. Heb. antequam lis misceatur, dimittenda, Chal. antequam lis exardescat, dimittenda.

16. *Altam*, scilicet, plusquam par est. hic versus solum est in 70.

18. *Plaudet*, scilicet, gaudet non cogitans periculum.

19. *Ostium*, id est, domum, scilicet, plusquam opus est. vide sup.

20. *Vertit*, scil. à bono in malum, vel q. d. qui peruerse loquitur.

22. *Ætatem*

22. *Ætatem floridam*, Chald. corpus pulchrum.
23. *De sinu*, sc. clam offerentis
24. *Infinibus terræ*, q.d. vagi & instabiles.
16. *Percutere*, sc. lingua, seu verbis condemnando.
27. *Pretiosi spiritus*, Chald. humilis spiritu.
28. *Intelligens*, sc. reputabitur.

CAPVT XVIII.

4. *Viri*, sc. prudentis, q. d. profundas sententias loqui solet, & abundanter.
5. *Non est bonum*, i. pessimum est, Hebr.
8. *Bilinguis*, Chald. susurronis. *Et ipsa*, &c. Chald. & deducent illum in profundum inferni. *Ventris*, i. mentis. *Timor*, sc. laboris. Hic versus sumptus est ex 70.
19. *Frater*, i. similis, *sua opera*, 70. seipsum.
10. *Nomen*, i. potentia, seu protectio. *Exaltabitur*, i. collocabitur loco tuto.
11. *Vrbs roboris*, sc. eius opinione.
12. *Conteratur*, sc. homo,
14. *Suam*. pro, eius, q. d. leuat interdum virtus mentis, corporis infirmitatem. *Facilem ad irascendum*, Hebr. percussum, seu mœstum, & deiectum, Chald. demissum. 70. pusillanimem. *Quis poterit sustinere*, q. d. grauis est molestia.
16. *Donum hominis*, &c. q. d. munera aditum parant etiam ad Principes.
17. *Inuestigabit eum*, sc. amicum, q. d. explorabit ingenium eius, ne illum offendat, Chald. sic, Iustus est primus in suo iudicio (i. lite, q. d. se quam primum iudici sistit) & venit socius eius (i. aduersarius) & vincit eum, sc. aduersarium.
19. *Iudicia*, sc. se inuicem iuuantia. vel, q.d. quod si inter se litigent, difficilè conciliantur.
20. *Venter*, i. mens. *Gemmina*, i. fructus. *Saturabunt*, quasi dicat, magnum est meritum alios sermone iuuare.
21. *Manu*, i. operatione, Hier. *Diligunt eam*, 70. dominantur ei.
22. *Qui expellit*, &c. Hic versus solum est in 70. *Adulteram*, sc. non pœnitentem, sed in peccato perseuerantem.
23. *Effabitur*, id est, respondet ei, scilicet, petenti, licet humiliter.
24. *Amicabilis*, &c. quasi dicat, aptus ad socialem amicitiam.

CAPVT XIX.

1. *Implicitate*, i. integritate. *Torquens*, i. deprauans, sc. ad decipiendum.
2. *Vbi non est*, &c. Chald. qui nescit animam suam, non est ei bonum.
3. *Feruet*, Chald. murmurat, q. d. conqueritur de Deo, eique tribuit quod ipse stulte fecit, 70. Deum accusat.
5. *Mendacia loquitur*, 70. accusat iniuste. effugiet, sc. punitionem.
8. *Mentis*, Chal. cordis boni, 70. prudentiæ.
10. *Deliciæ*, sub. sed flagella.
11. *Prætergredi*, q.d. proximi errata dissimulare.
12. *Super herbam*, sc. gratus & vtilis.
13. *Perstillantia*, adeoque incommodam habitationem reddentia.
14. *Proprie*, & q. d. singulare id Dei donum.
15. *Anima dissoluta*, i. homo ignauus.
16. *Mortificabitur*, i. morietur, vt vertit Chal. & 70.
17. *Vicissitudinem*, sc. mercedem, Chald. retributionem bonam.
18. *Ne desperes*, scilicet, eius correctionem, vel, quasi dicat, ne forte postea non possis, & desperes emendationem. *Ad interfectionem*, &c. q.d. ne opprimas castigatione.
19. *Aliud*, sc. damnum, q. d. etiam soluere cogetur, aut punietur.
21. *Cogitationes*, sc. vanæ, seu incertæ.
23. *Ad vitam*, sc. perducit. *Plenitudine*, sc. bonorum, vel securitatis, 70. intrepidus. *Commorabitur*, sc. Deum timens. *Pessimi*, Chald. mali, q.d. malum ei non accidet.
24. *Applicat*, sc. quia non habet quod edat.
26. *Fugat*, 70. expellit.
28. *Iudicium*, q. d. tribunalia, vel quod iustum est, 70. iudicium. *Deuorat*, i. pro nihilo ducit, Chald. profert.
29. *Derisoribus iudicia*, 70. luxuriosis flagella. *Mallei percutientes*, Chal. verbera, 70. supplicia.

CAPVT XX.

1. *Vmultuosa*, i. afferens tumultus, scil. per contentiones, 70. iniuriosa.
2. *Animam*, id est, vitam, quasi dicat, exponit se periculo mortis.
3. *Contentionibus*, pro, contumeliis, quæ ex contentionibus nasci solent, 70. contumelia.
4. *Dabitur*, sc. ab aliquo quod edat.
5. *Sic consilium*, sc. occultum est.
Exhauriet, i. eliciet.
8. *Intuitu*, id est, aspectu, seu vigilantia, Chal. à facie sua.
10. *Pondus*, *& pondus*, i. diuersa pondera, scilicet alterum ad vendendum, alterum ad emendum.
11. *Sint*, sc. futura cum adoleuerit.
12. *Audientem*, sc. Dei præcepta. *Videntem*, sc. recta, vel, q. d. sensus, Deus homini dedit: rectè ergo iis vtendum est.
14. *Gloriabitur*, sc. se vili emisse.
16. *Vestimentum*, sc. pignori, si quid tibi debet, periculum enim est, ne possit soluere. *Extraneis*, sc. personis, pro quibus se tibi præbuit fideiussorem.
17. *Mendacij*, i. mendacio, seu iniquitate partus. *Calculo*, i. lapidibus, q. d. sentiet inde pœnam, vt si lapides comedisset, scil. læsa conscientia: vel redigetur in eam paupertatem, vt cogatur edere panem durum, vt lapidem seu terra & lapillis mistum.
18. *Consiliis*, Chald. & 70. consilio. *Gubernaculis*, i. consiliis.
19. *Mysteria*, i. secreta. *Dilatat labia*, i. loquax est.
20. *Lucerna*, i. vita.
21. *Festinatur*, sc. nimis. *Benedictione*, i. prosperitate, sc. solent festinanter facta non succedere.
24. *Viam suam*, scil. vt eam possit sine Deo certo dirigere.
25. *Ruina*, Hebr. Chald. & 70. laqueus. *Deuorare sanctos*, pro, sancta, i. Deo sanctificata voto, consumere, & non soluere, Chal. & 70. sensus est, Laqueus est vouere, & postea pœnitere. *Vota*, sc. facta.
Retractare, sc. ipsa.
26. *Fornicem*, Hebr. Chald. & 70. rotam. genus est supplicij.
27. *Lucerna*, 70. lux. *Spiraculum*, 70. spiritus.
Inuestigat, q.d. luce Dei fit, vt homo sua interiora omnia perscrutetur. Ventris, i. mentis.
28. *Veritas*, i. iustitia. *Custodiunt*, i. conseruant, scilicet, in solio.
29. *Dignitas*, i. decus, ornamentum.
30. *Leuior*, &c. quasi dicat, verberibus mali corriguntur.
In secretioribus, &c. id est, quæ ad intima vsque penetrant.

CAPVT XXI.

1. A *Quarum*, ſcil. quas olitor quo vult deducit. 3. *Et iudicium*, 70. & vera loqui. *Quam victima*, ſc. ſolæ ſine virtute.

4. *Exultatio oculorum*, i. faſtus. *Dilatatio*, Chald. tumor.

Lucerna, i. gloria. *Peccatum*, q. d. gloriantur faſtu, & ſuperbia & peccatis.

5. *Robuſti*, i. diligentis, Chald. collectæ.

In abundantia, ſc. illum conſtituunt.

7. *Detraher*, ſc. in perniciem.

Iudicium, i. quod iuſtum eſt.

8. *Aliena*, ſc. à recto, 70. ad peruerſos peruerſas vias mittit Deus. munda enim, & recta opera eius.

9. *Domatis*, i. tecti, q. d. ſub dio, & incommode. In Paleſtina tecta plana. *Communi*, ſc. multis, q. d. ampla.

11. *Paruulus*, i. imperitus, Chald. inſipiens.

12. *Excogitat*, i. ſolicitus eſt, ſc. ex charitate 70. intelligit iuſtus corda impiorum.

15. *Pauor*, i. horror, quaſi dicat moleſtum eſt facere bonum, vel ipſa iniquitas affert timorem ſupplicij.

16. *Gigantum*, i. dæmonum, vel q. d. puniuntur, vt olim Gigantes.

18. *Dabitur*, q. d. permittitur à Deo viuere, ſc. ad purgationem iuſti. 70. purgatio iuſti iniquus.

20. *Oleum*, i. lætitia, ſeu abundantia.

21. *Sequitur*, i. ſectatur. *Inueniet*, i. conſequetur.

22. *Aſcendit*, &c. q. d. plus poteſt ſapientia quam vires.

24. *Indoctus*, i. ſtultus, Hebr. illuſor, ſeu deriſor. 70. peſtis.

25. *Occidunt*, i. valde torquent.

27. *Ex ſcelere*, ſc. partæ, 70. inique.

29. *Obfirmat vultum*, i. obſtinate perſtat in incepto.

CAPVT XXII.

1. NOmen, i. fama. *Super*, i. melior quam. *Gratia*, i. gratioſitas, ſeu gratioſum eſſe.

2. *Obuiauerunt*, q. d. ſolent occurrere paſſim.

3. *Callidus*, i. cautus, ſeu prudens. *Malum*, i. periculum.

Innocens, i. imperitus, Chald. inſipiens, 70. ſtultus.

4. *Finis*, i. perfectio, ſeu fructus, Chald. merces, 70. generatio.

5. *Modeſtiæ*, i. humilitatis, Chal. manſuetudinis, 70. ſapientiæ.

6. *Prouerbium eſt*. Id non eſt Hebr. Chald. aut in 70. *Iuxta viam ſuam*, q. d. ſecutus aliquam viuendi rationem.

7. *Fœnerantis*, i. mutuum dantis.

8. *Virga*, i. punitione. *Iræ*, i. iniuriæ, qua proximum lædit.

9. *Pronus ad miſericordiam*, Hebr. bonus oculo. *Victoriam*, &c. hic verſus ſumptus eſt ex 70. *Aufert*, i. perdit, ſc. per munera corrumpit, vel q. d. ſibi reddit obnoxios eos, quibus dat.

10. *Deriſorem*, 70. peſtilentem. *Cauſæ*, i. lites, & contentiones.

11. *Qui diligit*, , &c. Chald. diligit Deus munda corda. 70. diligit Dominus ſancta corda.

Labiorum, ſc. ſincere eloquentium, 70. labiis paſcit Rex.

12. *Scientiam*, 70. ſenſum. *Supplantantur* verba, i. ſubuertuntur opera, ſeu negotia.

13. *Occidendus* ſum, i. occidar.

14. *Os alienæ*, i. blandimenta meretricis.

15. *Diſciplinæ*, id eſt, caſtigans.

18. *Pulchra*, Hebr. & Chald. iucunda. *Ventre*, i. mente, ſeu interioribus. *Redundabit*, ſc. ad aliorum vtilitatem.

19. *Vt ſit*, &c. coniungendum cum, Appone autem, &c. *Hodie*, i. nunc.

20. *Tripliciter*, pro, multipliciter, ſeu variis modis, non vno ſolum aut altero, Chald. tribus vicibus, q. d. ſæpe, ſeu multifariam. *In cogitationibus*, & ſcientia, i. cum magna rerum meditatione, & cognitione.

21. *Firmitatem*, i. res certas. *Reſpondere*, pro, vt reſpondere poſſis. *Te*, ſc. ad diſcendum, vel aliquid gerendum.

22. *Porta*, i. iudicio. nam in porta ciuitatis iudicia fiebant.

23. *Configet*, i. affliget, ſc. puniendo. *Confixerunt*, i. dolore affecerunt, ſeu afflixerunt.

25. *Scandalum*, i. offendiculum, ſeu periculum.

26. *Defigunt*, ſc. obligant, ſe fideiuſſionibus aut promiſſionibus, data manu.

27. *Quid cauſæ eſt*, i. cur te in id periculum coniicis?

Tollat, ſc. creditor.

28. *Tranſgrediaris*, ſc. occupando alienam poſſeſſionem. vel deſerendo fidem antiquam.

29. *Ante ignobiles*, ſc. eis ſeruiendo.

CAPVT XXIII.

1. A *Ttende*, ſc. ne te gula ſeducat. 2. *Statute cultrum*, &c. q. d. continue appetitum. 70. iniice manum tuam ſciens, quia talia oportet te parare, ſc. cum illum inuitaueris.

3. *Panis*, i. cibus. *Mendacij*, q. d. fallit appetitum cibus delicatus; vel vult te ille explorare cibo, an ſis continens.

4. *Laborare*, i. ſolicitus eſſe, Chald. ne accedas ad diuitem, ſed prudenter abſtine. 70. ne cum diuite contendas, ſi pauper ſis, ſed prudenter abſtine.

Prudentiæ, i. induſtriæ, ſeu prouidentiæ.

5. *In cœlum*, q. d. eo quo tu non poſſis peruenire.

6. *Inuido*, i. maligno, & ſe cruciante ob alienam felicitatem.

7. *Quod ignorat*, q. d. de te male iudicabit.

Tecum, i. tibi amica.

8. *Euomes*, ſc. præ dolore, q. d. non tibi profuerint.

Perdes, q. d. petit quidquid apud illum dicis.

Pulchros, Chald. ſuaues, 70. bonos.

10. *Parunlorum*, ſc. orphanorum, Hieron. Chal. & 70. antiquos.

11. *Propinquus*, ſc. Deus, qui illorum pater. Heb. Chald. & 70. redemptor. *Illorum*, 70. illorum Dominus.

14. *Inferno*, 70. morte, ſc temporali, vel æterna.

16. *Renes*, i. interiora.

17. *Æmuletur*, i. imitetur, vel inuideat.

18. *Præſtolatio*, i. quod expectas, ſc. à Deo.

21. *Symbola*, ſ. quiſque partem ad conuiuium.

Pannis, Chald. & 70. pannis ruptis. *Dormitatio*, i. cum dormierit, q. d. cooperietur lacero ſtragulo, 70. omnis ſomnolentus.

22. *Contemnas*, ſc. monita eius.

23. *Eme*, Chald. poſſide 70. acquire. *Vendere*, i. à te abiicere, 70. repellere. *Sapientiam*, pro nempe ſapientiam.

27. *Anguſtus*, ſ. vnde difficile exire *Aliena*. ſcil. mulierque, quæ tua non eſt vxor.

29. *Væ*, i. calamitas, vulgo guai. *Sine cauſa*, i. temere, ſ. accepta *Suffuſio*, i. rubedo, 70. nigredo, Chal. tumor.

31. *Vitro*, Heb & Chald. calice. *Mordebit*, &c. q. d. plurimum nocebit.

33. *Extraneas*

33. *Extraneas*, scil. visiones, vt solent ebrij, vel fœminas, sc. meretrices.

35. *Verberauerunt*, &c. descriptio status ebrij.

CAPVT XXIV.

1. *Æmuleris*, i. imiteris.

3. *Domus*, i. familia, q.d. bene instituitur.

Roborabitur, i. stabilietur.

4. *In doctrina*, i. per scientiam, 70. cum sensu.

Pulcherrima, Hebr. & Chald. suaui.

5. *Vir sapiens fortis est*, Chald. & 70. melior est vir sapiens robusto. *Robustus & validus*, Chaldæus, & 70. quàm validus.

6. *Dispositione*, i. prudenti ordinatione.

7. *Excelsa*, id est, altior, quam vt ad eam possit attingere.

Porta, i. loco publico, seu iudicij.

9. *Cogitatio stulti peccatum est*, 70. moritur stultus in peccato.

10. *Imminuetur*, q.d. id te faciet debiliorem.

14. *Sic & doctrina*, pro nempe doctrinam.

15. *Impietatem*, i. impie agere, vel, q. d. Ne quæras quod reprehendas. *Requiem*, i. habitationem, seu cubile.

16. *Septies*, i. sæpe. *Cadet*, scil. in pericula. *Resurget*, Augustin. quoties ceciderit tribulationibus, non peribit. Hieroym. epist. 46. Iusti vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam semper resurgit, scil. committunt iusti leuia, à quibus statim per pœnitentiam surgunt.

18. *Auferat*, sc. & in te transferat.

19. *Æmuleris*, i. imiteris.

Lucerna, i. vita, vel prosperitas.

22. *Vtriusque*, id est, detrahentis, & audientis, secundum Hier. vel ruinam, id est, punitionem Dei & Regis.

Quis nouit, q.d. subito & inopinato accidit.

23. *Sapientibus*, scilicet, dico, vt addunt, Chaldæus, & 70.

Cognoscere, &c. scil. personæ respectu iudicium peruertere. *Non est bonum*, i. pessimum est, Hebr. vide supra c. 18. & 20. & infra, cap. 25.

24. *Tribus*, 70. gentes.

26. *Deosculabitur*, q. d. admittetur ad oscula, i. arctam amicitiam.

27. *Et postea*, &c. q.d. attende rebus tuis ordine, priusque magis necessariis, vel q. d. sic enim postea familiam melius gubernabis & ales.

28. *Frustra*, i. sine causa, 70. falsus.

Lactes, i. decipias.

33. *Conseres*, i. complicabis, Chaldæus, ad pectus applicabis.

34. *Quasi cursor*, i. insperato, seu velociter.

Armatus, sc. vt non possis resistere.

CAPVT XXV.

1. *Transtulerunt*, scilicet, huc, & reliquis addiderunt. Apparet fuisse olim sparsas, & à variis in vnum id volumen collectas, Chald. scripserunt, 70. descripserunt.

Viri, i. famuli.

2. *Verbum*, i. eius mysteria.

Sermonem, id est, ipsorum acta, vt approbentur, scilicet, ad Dei gloriam pertinet eius mysteria esse occulta, ad Regum autem, sciri, cur quidque faciant.

3. *Cœlum*, &c. q.d. vt difficile est inuestigare distantiam cœli à terra, seu cœli altitudinem, & terræ profunditatem, ita Regis cor.

5. *Impietatem*, Chald. impium 70. impios, quasi dicat, si Rex sit pius, vel si impios à se abiiciat, seu puniat.

6. *Gloriosus*, i. ostentator, 70. superbus. *Magnorum*, i. coram magnatibus, vel loco eis debito, q. d. fuge ambitionem.

8. *Proferas*, sc. proximi peccatum, quod vidisti.

9. *Extraneo*, i. ignoto, Chald. alterius.

10. *Gratia*, &c. Hic versus ex 70. sumptus.

11. *In lectis*, sc. supra columnas.

13. *Die messis*, sc. refrigerat, & lætificat, viget enim tum maxime æstus.

15. *Duritiam*, sc. iræ.

16. *Quod sufficit*, quasi dicat, adhibe modum in omnibus.

17. *Subtrahe*, 70. raro induc.

20. *Et amittit*, pro, vt qui amittit, Chald. qui tollit pallium à socio suo, &c. *Acetum*, &c. pro, & velut qui addit acetum nitro: facit enim asperius & acrius, sc. est id importunum.

Pessimo, i. mœsto, seu afflicto.

20. *Sicut tinea*, &c. versus hic sumptus ex 70.

21. *Aquam*, i. potum.

22. *Prunas enim*, 70. hoc enim faciens, carbones ignis congregabis, &c. q.d. incendes amore, faciesque tibi amicum.

23. *Tristis*, sc. non libenter audiens.

24. *Melius est*, &c. vide sup. c. 21.

26. *Vena*, sc. aquæ.

Cadens, sc. in calamitatem.

Coram impio, scilicet, impellente impio in calamitatem lapsus, aut in peccatum illo terrente, aut suadente.

27. *Maiestatis*, sc. diuinæ.

Opprimetur, id est, obruetur, q.d. succumbet, vt solent qui supra vires pondus tollere conantur.

Gloria, id est, Maiestatis excellentia, velut immenso pondere.

28. *Spiritum*, id est, iram, seu loquendi intemperantiam.

CAPVT XXVI.

2. *Rustra*, i. sine causa.

Superueniet, q. d. non magis pertinget quam volantem auem sagitta, Hebr. Chaldæus, & 70. non veniet.

3. *Equo*, sc. debetur.

4. *Iuxta stultitiam*, i. stulte.

5. *Iuxta stultitiam*, id est, vt meretur eius stultitia, Chaldæus, in sapientia tua, 70. ad eius stultitiam.

6. *Claudus*, pro, sicut claudus. *Et iniquitatem*, pro, & vt iniquitatem.

Qui mittit, &c. q. d. & negotium male fit velut pedibus claudi, & ipse culpæ particeps est.

7. *Parabola*, i. sententiose dictum.

8. *Lapidem*, sc. pretiosum.

Mercurij, id est, ostendentem viam, quasi dicat, in locum non suum.

9. *In manu*, &c. quasi dicat, in loco non suo, seu inutili.

Parabola, i. sententia.

12. *Spem habebit*, sc. sperare possit.

14. *In lectulo*, q. d. se mouet ad surgendum, sed illic, manet tamen.

17. *Auribus*, quod sc. sine periculo non fit, 70. caudam. *Rixæ*, i. contentioni.

18. *In mortem*, i. ad occidendum, seu mortiferas.

23. *Sociata*, q.d. dignum patella operculum.

24. *Intelligitur*, q.d. facile se prodit.

25. *Submiserit*, scilicet, blandiens.

Septem, i. plurimæ.

26. *In concilio*, i. palam.
27. *Voluit*, i. mittit.
28. *Lubricum*, i. blanditiis fallens.

CAPVT XXVII.

1. *In craſtinum*, 70. ob futura in craſtinum, q. d. ob ea, quæ putas tibi ſucceſſura.

4. *Impetum concitati*, Hebr. inuidiam, Chald. & 70. zelum, forte eodem ſenſu.

5 *Abſconditus*, id eſt, non ſe prodens vllo opere vtili, amico.

8. *Locum ſuum*, ſc. periculis eſt expoſitus, 70. addunt, in ſeruitutem ducitur.

10. *Afflictionis tuæ*, q. d. ne illi moleſtus ſis tuam calamitatem commemorando, ſc cognati non libenter admittunt ad ſe afflictos cognatos, ſed proſpere agentes.

11. *Exprobranti*, id eſt, temerè calumnianti, Chaldæus, exprobranti mihi, ſcilicet, quaſi te male inſtituerim.

12. *Aſtutus*, i. cautus. *Abſconditus eſt*, Chaldæus, abſcondit ſe, q. d. ſubterfugit.

Paruuli, i. imperiti, Chald. inſipientes, 70. ſtulti.

13. *Tolle*, & Vide ſup. cap. 20.

14. *Benedicit*, id eſt, laudat. *De nocte*, q. d. tempore importuno.

Maledicenti, id eſt, vituperanti quaſi dicat, moleſtus eſt.

15. *Frigoris*, Hebr Chald. pluuiæ.

16. *Qui ventum*, &c. q. d. impoſſibile eſt talem continere in officio.

Et oleum, &c. q. d. perinde eſt velle eam tenere, vt tenere oleum, ne è manu elabatur extenſa, aut elapſum velle reuocare.

17. *Homo*, ſc. iratus acuit iram, doctus vero ingenium proximi.

18. *Cuſtos*, id eſt, obſeruans. *Glorificabitur*, 70. honorabitur.

19. *Quomodo*, &c. Chald. & 70. vt facies hominum non ſunt ſimiles ita nec corda.

Prudentibus, ſc. per coniecturam ex apparentibus, & experientiam.

20. *Perditio*, id eſt, mors. *Oculi*, id eſt, curioſitas, ſeu cupiditas.

21. *Probatur*, ſc. humiles laudes reſpuunt, ſuperbi laudibus efferuntur.

22. *Pila*, i, mortario.

Ptiſanas, i. hordeum decorticatum.

24. *Poteſtatem*, i. commoditatem id faciendi, vel q. d. oportebit te functum munere tuo, reddere tandem Deo rationem.

Corona, i. præmium.

25. *Aperta*, &c. q. d. contentus eſto iis, quæ tibi ſuppetunt, nec ſuperflua quæras, aut aliena. *Aperta*. ſc. productis ex ſe herbis.

26. *Agni*, ſc. lana. *Hœdi*, ſc. venditione. *Agni*, ſc. conducendi, ſeu colendi.

CAPVT XXVIII.

2. *Multi*, ſc. cito pereunt, ex quo ſolet oriri turbatio nouis ſuccedentibus.

Hominis, ſc. Principis, vel eius conſiliarij.

Quæ dicuntur, ſc. à Principis conſiliariis bonis, vel, quæ ab ipſo Principe prudenter ſtatuuntur.

Longior, ſcilicet, Deo producente ad Reipublicæ vtilitatem.

3. *Calumnians*, i. per iniuriam opprimens.

4. *Impium*, Chald. & 70. impietatem.

Qui cuſtodiunt, &c. 70. qui diligunt legem, ſibi murum circumponunt.

Succenduntur, ſc. zelo iuſtitiæ.

5. *Iudicium*, ſc. Dei vel quod iuſtum eſt.

7. *Filius*, pro, homò. *Confundit*, Chald. exaſperat, 70. inhonorat.

8. *Liberali*, ſc. homini.

9. *Execrabilis*, i. ingrata Deo.

10. *Decipit*, i. facit errare. *Interitu*, ſc. quem aliis parabat. *Simplices*, Chald. perfecti & immaculati.

11. *Scrutabitur*, i. explorabit, ſc. an ita ſit, Chald. contemnet eum, 70. damnabit eum.

4. *Pauidus*, ſc. timens Deum offendere.

16. *Prudentia*, 70. prouentibus.

17. *Calumniatur*, &c. id eſt, per calumniam aliquem occidit.

Ad lacum, &c. q. d. ſi ſe præcipitet in mortem, nemo prohibebit, vel ſi ſe abdere conetur, nemo iuuabit.

Suſtinet, i. retinet, ſeu ſuſtentat.

18. *Simpliciter*, i. innocenter, 70. iuſte.

20. *Innocens*, ſc. à peccato, 70. impunitus.

21. *Buccella panis*, i. re minima.

24. *Homicidæ*, Chald. diſſipantis, 70. impij.

25. *Dilatat*, i. tumet, Italice, gonfia.

26. *Saluabitur*, Chald. protegetur à malo.

28. *Abſcondentur*, ſc. fugientes.

CAPVT XXIX.

1. *Non ſequetur*, q. d. nunquam curabitur.
2. *Gemet*, ſc. mutire non audet.

4. *Erigit*, i. in bonum ſtatum reſtituit.

Vir auarus, &c. q. d. quod ſi auarus ſit, opprimet vectigalibus.

6. *Laqueus*, ſc. quem aliis parauerat, vel q. d. calamitas inextricabilis.

7. *Nouit*, i. procurat, fauet. *Cauſam*, i. lites, ſeu negotia. *Scientiam*, ſc. talem.

8. *Furorem*, i. iram, ſc. Dei & Principis.

9. *Siue iraſcatur*, &c. quaſi dicat, ſeu dure, ſeu blande agat.

Requiem, q d non eum placabit.

10. *Simplicem*, Hebr. perfectum, 70. ſanctum.

Animam eius, ſc. ſeruare; ſic illud dictum. Non eſt qui requirat animam meam.

11. *Spiritum*, i. animum, Chald. iram. *Differt*, Chald. reprimit.

13. *Illuminator*, i. viuificator, vide, ſup. cap. 22.

14. *In æternum*, i. longo tempore.

15. *Confundit*, i. pudefacit. *Matrem*, ſc. quæ puerum educauit.

Ruinas, ſc. Deo puniente.

17. *Refrigerabit te*, i. conſolationem tibi afferet.

18. *Prophetia*, i. declaratio verbi, ſeu voluntatis Dei. *Diſſipabitur*, ſc. per varios errores.

19. *Seruus*, ſc. malus. *Erudiri*, i. emendari. *Reſpondere*, 70. obedire.

24. *Adiurantem*, ſc. iudicem, vt prodat furem, Chald. iuſiurandum ſibi delatum.

25. *Subleuabitur*, ſc. à Domino.

26. *Requirunt faciem*, i. ambiunt fauorem.

Et iudicium, &c. q. d. at requiri oporteret Dei omnium iudicis fauorem, vel, at fit tandem quod Deus vult de hominibus, & iis, quæ optant.

CAPVT XXX.

1. *Verba*, &c. Hebr. & Chald. verba Agur. filij Iachek.

Congregantis, ſc. ſententias, vel qui multam ſapientiam congregauit. *Filij Vomentis*, q. d. & hæc promentis, ſeu prædicantis; vel Dei per eum hæc proferentis. *Viſio*, i. prophetia, ſeu reuelatio.

3. *Sapientiam*, sc. humanam.

4. *Descendit*, scil. vt possit dicere quæ illic viderit?

Spiritum, i. ventum. *Manibus suis*, 70. sinu.

Quasi in vestimento, Chald. in pallio.

Suscitauit, Chald. statuit. *Quod nomen*, &c. q.d. quis eum nouit, aut eius filium? Nota hic distinctionem personarum in Deo.

5. *Ignitus*, i. purus, & velut igne purgatus. Vide Psal. 11. & 17. vel Dei amorem accendens. *Clypeus*, i. protectio sc. est Deus.

6. *Addas*, sc. non conforme, vel quasi à Deo dictum, cum ipse dixerit.

7. *Antequam moriar*, i. dum viuo.

8. *Vanitatem*, &c. i. vnum. *Mendicitatem*, &c. i. alterum.

Et diuitias. Apparet hinc, non esse Salomonem qui loquitur, vel loqui in persona imperfectorum, quibus vtrumque horum periculosum.

10. *Accuses*, sc. temere. *Ad*, i. apud.

Maledicat, i. male precetur, sc. seruus. *Corruas*, sc. Deo puniente.

11. *Generatio*, i. hominum genus est.

15. *Sanguisugæ*, &c. Sensus est. Cupiditatis, quæ velut sanguisuga quædam est. Duæ sunt filiæ, imo tres, seu potius quatuor, quæ nunquam satiantur.

16. *Infernus*, &c. videntur per hæc intelligenda; cupiditas vindictæ, quæ solet ad infernum ducere, & libidinis, quæ maximè viget in fœminis, & diuitiarum terrenarum, & honorum, qui more ignis alta petunt. *Terra*, sc. arida.

17. *Subsannat*, i. deridet. *Partum*, Chald. & 70. senectutem. *Suffodiant*, i. dignus est, cuius oculos suffodiant. *De torrentibus*, i. qui circa torrentes solent nidificare. *Filij Aquilæ*, i. Aquilæ, Hebr.

19. *Adolescentia*, sic 70. At Hebr. & Chald. adolescentula, seu virgine.

20. *Talis est*, i. similiter latet. *Comedit*, &c. q.d. peccat, & celat peccatum, rem turpem honeste expressit. Complut. Comedens, vel q.d. vt qui comedens. & tergens os, negat se comedisse.

21. *Mouetur*, i. turbatur. *Et quartum*, pro, imo vero quatuor quæ.

Sustinere, i. ferre, seu tolerare.

22. *Saturatus, cibo*, i. opibus abundans.

23. *Odiosam*, i. odio dignam propter mores.

Hæres, sc. expulsa domina.

24. *Terræ*, i. inter terrestria.

26. *Lepusculus*, pro, cuniculus.

28. *Stellio*, lacertæ genus. vulgo Tarantola.

29. *Bene*, i. magnifice. *Et quartum*, pro, imo vero quatuor. *Feliciter*, Chald. pulchrè.

31. *Gallus*, sc. non castratus. *Nec est Rex*, pro, & Rex, nec est, sc. Regi nemo potest resistere.

32. *Et qui stultus*, &c. q.d. Accidit etiam in rebus humanis interdum apparere ineptum qui est ad dignitatem euectus. *Si enim*, pro, quod si *Intellexisset*, sc. periculum, vel suam stultitiam. *Ori suo*, &c. q.d. petere eum gradum desiisset.

33. *Exprimit*, sc. postea contuso lacte.

Emungit, sc. nates. *Sanguinem*, q.d. à paruis venitur ad magna.

CAPVT XXXI.

1. *Lamuelis*, i. eius, cum quo est Deus. *Visio*, i. doctrina per reuelationem accepta.

2. *Quid*, sc. dicam tibi, vel dicis tu aut optas? Vteri mei, sc. fructus. *Votorum meorum*, i. carissime.

3. *Substantiam*, 70. diuitias. *Vias tuas*, i. actiones, 70. mentem & vitam. *Ad delendos*, pro, id quod tandem perdit.

4. *Regibus*, i. tibi.

5. *Iudiciorum*, i. iustitiæ.

8. *Aperi*, &c. q. d. patrocinari in causa sua, qui opera tua eget. *Pertranseunt*, q. d. in hac vita peregrinantium.

10. *Fortem*, i. virtute excellentem. *Procul*, &c. q. d. rara res, vt solent quæ vltimis terris afferuntur.

11. *Spoliis*, i. re domestica, q. d. per vxoris diligentiam abundat rebus ad vitam necessariis.

12. *Ei*, sc. viro. *Suæ*, sc. vxoris.

13. *Consilio manuum*, i. opera, seu industria sua.

14. *Institoris*, i. mercatoris. *Panem*, i. victum, q.d. comparat etiam ex longinquo allata.

15. *De nocte*, i. ante lucem. *Prædam*, i. cibum.

16. *Fructu*, i. labore, seu lucro. *Plantauit*, sc. conducens operas.

17. *Lumbos suos*, i. se.

18. *In nocte*, q.d. etiam nocte laborat.

19. *Fortia*, i. res grandes.

20. *Aperuit*, sc. vltro, & liberaliter.

21. *Duplicibus*, i. egregie.

22. *Stragulatam*, i. variam & pretiosam.

23. *Nobilis*, i. celebris, seu clarus. *Portis*, scil. vrbis, ibi enim fiebant iudicia. *Senatoribus*, i. iudicibus.

24. *Sindonem*, i. telam, seu linteum. *Tradidit Chananæo*, i. vendidit mercatori.

25. *Fortitudo*, &c. q. d. præcipuè vero se virtutibus ornat. *Decor*, i. honestas. *Ridebit*, i. gaudebit. *Nouissimo*, sc. in morte, vel senectute.

26. *Sapientiæ*, 70. sapienter, Chald. in sapientia. *Lex*, i. doctrina. *Clementiæ*, Chald. gratiæ, q. d. gratiosa eius sunt verba.

27. *Semitas*, i. statum, q.d. modum procedendi.

30. *Pulchritudo*, sc sine Dei timore. *Laudabitur*, i. digna laude, seu laudari solet.

31. *Date ei*, sc. laudem.

De fructu, i. ob fructum.

Portis, i. locis publicis.

ECCLESIASTES,

Id est, Concionator.

Scilicet, more concionatoris loquitur de Mundi vanitate, Heb. Coheleth, id est, congregatrix, scilicet, anima, vel sapientia: sic autem dicitur, vel quod congregata hic multa doctrina, vel quod congregationi, seu Ecclesiæ loquatur. Not. autem Gregor. 4. Dialogorum cap. 4. quædam hic dici ex vulgi & insipientium opinione.

CAPVT I.

2. VANITAS *vanitatum*, i. vanissima vanitas, scil. occupat res humanas.

Omnia vanitas, scil. respectu meliorum. Hieron. epist. 50.

3. *Amplius*, id est, excellens vtilitate, Chaldæus, reliquum post mortem, 70. abundantiæ.

6. *Per meridiem*, &c. Fit id, & quotidie in sphæra obliqua, & quotannis. Sol enim ad meridiem vergit interdiu, & hyeme, noctu vero, & æstate ad Aquilonem.

Spiritus, i. ventus, q.d. per omnia discurrit. *In circulos*, q.d. subinde circuit.

11. *Nouissimo*, i. extremis temporibus.

13. *Occupationem*, scil. discendi studium. *Pessimam*, i. molestissimam.

14. *Afflictio*, i. molestia, 70. electio sic inf. *Spiritus*, i. animi.

17. *Doctrinam*, i. scientiam.

18. *Indignatio*, i. molestia, Chaldæus, indignatio Domini contra sapientes; qui peccant, & non agunt pœnitentiam.

Qui addit, &c. Aug. 4. Trin. qui addit scientiam infirmitatis suæ, addit dolorem peregrinationis suæ ex desiderio patriæ suæ, & conditoris sui.

CAPVT II.

3. *Vino*, i. voluptate. Vide Cant. 1.

4. *Magnificaui*, i. magnifice extruxi.

8. *Substantias*, Chald. thesauros datos in tributum, 70. possessiones.

12. *Sequi*, sc. plene, eius voluntatem faciendo.

14. *Sapientis oculi*, &c. q. d. circumspectus est, Chald. Sapiens contemplatur in principio quod futurum est in fine.

15. *Hoc*, sc. talis cogitatio.

20. *Renunciauit*, i. desiit.

21. *In sapientia*, &c. i. sapienter, prudenter, & solicite.

Magnum malum, i. grandis molestia.

24. *Comedere*, &c. q. d. honeste vti fructu laborum. August. 17. de Ciu. Ad corporis, & sanguinis Christi mensam refert.

Ostendere animæ bona, i. animam oblectare.

26. *Suo*, scil. Dei. *Cassa solicitudo mentis*, Hebræus, eadem sunt verba, quæ supra vertit, afflictio spiritus.

CAPVT III.

1. ET *suis spatiis*, &c. Chald. & 70. & opportunitas omni negotio sub cœlo.

3. *Occidendi*, scil. auctoritate publica, vel forte ad illud alludit, ego percutiam, & ego sanabo. Deuteron. 32.

Sanandi, forte resurrectionem intelligit.

5. *Spargendi*, scil. diruto pariete. *Amplexandi*, q.d. nuptiarum.

6. *Perdendi*, i expendendi.

Abiciendi, sc. vt solet in tempestate.

7. *Scindendi*, i. lacerandi vestem, scilicet, vt fit in luctu.

8. *Odij*, Chald. odio habendi peccatorem.

10. *Distendantur*, i. occupentur, vel affligantur, q.d. consideraui vitam hanc plenam esse molestiis.

11. *Ab initio ad finem*, i. perfecte.

12. *Lætari*, Chald. delectari in lege, sc. Dei.

13. *Videt bonum*, i. fruitur bono.

14. *Omnia opera*, q. d. Mundi fabrica, vel illud innuit Christi, omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus eradicabitur.

Non possumus, &c. q. d. nihil in eis diminutum est, aut superfluum.

Timeatur, sc. dum eius potentia, & sapientia ex operibus eius æstimatur.

15. *Permanet*, sc. in se, vel sibi simili. *Fuerunt*, sc. in eadem specie.

Instaurat, sc. producendo simile.

Abiit, i. esse desiit.

16. *Impietatem*, 70. impium. *Iniquitatem*, Chald. peccatorem, sc. iniquum.

17. *Iudicabit*, sc. in die iudicij.

18. *Probaret*, sc. an in Deum sperarent, ne mortem quidem timentes.

19. *Amplius*, scil. quantum ad mortem corporis attinet, Chald. de peccatore intelligit, qui vt bestia moritur.

Vanitati, i. mutationi.

20. *Locum*, sc. terram.

21. *Nouit*, sc. ratione naturali.

22. *Suo*, Chald. suo bono.

Partem, i. felicitatem in hac vita.

Adducet, sc. iterum in mundum, Chald. introducet, 70. ducet.

CAPVT IV.

1. CALUMNIAS, i. oppressiones.

Eorum, sc. opprimentium.

3. *Feliciorem*, sc. quantum ad hoc. *Natus est*, Heb. & Chald. fuit.

4. *Cura superflua*, Hebr. eadem sunt verba, quæ supra vertit afflictio spiritus.

5. *Comedit carnes suas*, i. se conficit fame.

6. *Pugillus*, i. manus.

8. *Pessima*, i. molestissima.

9. *Ergo*, abundat, nec est. Heb. Chald. aut in 70.

11. *Si*

11. *Si dormierint*,&c.q.d. vt duo dormientes ſimul,ſe inuicem calefaciunt, ſic duo habitantes ſimul ſe inuicem iuuant.

12. *Funiculus*, &c. Chald.& quanto melius eſt eſſe tres iuſtos,qui vt funiculus, &c.

14. *Quod*,pro,vide etiam quod.

15. *Secundo*, ſcil. ſucceſſore expulſi, vel mortui Principis, vt ſtatim explicatur.

16. *Non lætabuntur*,q.d.qui nihil ſciunt aut curant de eius principatu,ſeu gloria,quam ille tamen putat,aut optat omnibus eſſe notam.

17. *Pedem*,i. affectum, vel, q. d. vide,quomodo ingrediaris, Chald. ne venias plenus peccatis ante Dominum.

Audias, ſcil. verbum Dei,Chald.audias doctrinam legis,à ſacerdotibus,& ſapientibus.

Quid,pro, quantum, quaſi dicat, non cogitant, quantum Deum offendant, quamtumque puniendi ſint.

CAPVT V.

1. *Coram Deo*,ſc.qui vbique eſt.

In cœlo, q. d. reuerere tantam maieſtatem, cum præſertim tam vilis ſis.

2. *Simonia*,ſc.curis ſimilia,vel q. d. ſomnus obrepit fatigatis multa cura.

3. *Infidelis* i.non adimpleta.

Stulta,ſcil.ſtultum eſt promittere Deo quod non ſis facturus.

5. *Carnem*, id eſt, corpus ſcil. loquendo quod non oportet.

Angelo,ſc. cuſtode.

Prouidentia,ſc.Dei.Plane enim prouidet,qui dat Angelum cuſtodem.

6. *Vanitates*, &c. ſc. ſequi ſolent vanitatem, & loquacitatem. Modeſti, & taciturni non multa ſomniant.

7. *Prouincia*, Chald.ciuitate,70.regione.

Negotio,i. re.

8. *Rex*,ſcil.Deus, q.d. omnia Deo ſubiecta, qui omnes iudicabit.

11. *Operanti*,i. labore manuum victum paranti.

12. *Malum*,ſc. ſæpe diuites occiduntur,vt diuitiis ſpolientur.

13. *Egeſtate*,ſc.quod pater ſpoliatus bonis,nihil ei reliquerit.

16. *Comedit*,ſc.auarus. *Tenebris*, ſc. peccati,vel, q.d.ſine lætitia animi.

19. *Satis*,i.multum.

Dierum, ſc. moleſtorum.

CAPVT VI.

2. *Nec tribuit*, ſcilicet, ob peccata eius,vt addit Chaldæus.

3. *Et plures*,&c.repetitio,more Hebræo.

Melior,i. felicior,quantum ad hoc.

4. *Venit*,ſc.in mundum, q.d. quid enim illi profuit vita,è qua nullum fructum retulit.

Tenebras, i. mortem.

5. *Solem*, Chald. lucem legis,poteſt & ad abortiuum referri, q.d. quamquam abortiuus ſolem non videat, &c.

Cognouit,&c. ſi ad iniquum referatur, q. d. non aduertit differentiam boni & mali, quantumque bono ſtudendum eſſet.

6. *Vixerit*,ſc.quis.

Bonis, ſub. quid ei prodeſt.

Locum,ſc.mortem ſeu ſepulcrum, q.d. cum omnibus tandem moriendum ſit, quid prodeſt vixiſſe, ſi virtute careas? Chald. Ad gehennæ locum, quo omnes peccatores eunt,deſcendet anima eius, quia non fecit iudicium & iuſtitiam.

7. *In ore*,i.propter victum.

Non implebitur,q.d. at anima alio cibo paſcitur.

8. *Illuc*,vbi eſt vita,Chald.in paradiſum.

9. *Neſcias*,ſc.an ſis vnquam conſecuturus.

Hoc,ſc.deſiderare,quod neſcias.

Præſumptio,Hebr.eſt verbum idem, quod ſuprà vert.t,afflictio,& 70 electio.

10. *Qui futurus eſt*, &c. q. d. ſemper naſcentur homines prioribus ſimiles, fragilitate & miſeria, &c.

Contra fortiorem,&c.Chal. conſiſtere in iudicio coram Deo, qui eſt fortior illo.

11. *Verba*, ſcilicet, Philoſophorum, vel verba, pro, res, quaſi, dicat, multa ſunt, de quibus homines vaniſſimè diſputant, cum deberent virtuti operam dare.

CAPVT VII.

1. *Maiora ſe*, q. d. res quæ humanum captum ſuperant, nec eas ſcire ad ſalutem pertinet.

2. *Nomen*,i.fama, ſeu bona exiſtimatio.

Dies mortis,&c.ſc.tunc euadimus pericula vitæ, cum naſcimur,in ea ingredimur,Chal. dies mortis iuſti, quam natiuitatis improbi.

4. *Ira riſu*,q. d.indignari malis,quam arridere.

Vultus,ſc. indignantis.

5. *Vbi triſtitia*, &c. q. d.ſapiens compunctioni ſtudet,& pœnitentiæ operibus;ſtultus delitiis.

7. *Sic riſus*,i.adulatio, & blanditiæ, q. d. parum durant,parumque iuuant.

8. *Perdet robur cordis*, i.deiicit animum.

9. *Orationis*,Hebr.verbi,i.rei. Chal.negotij,q.d. parum eſt cœpiſſe,niſi perficias.

11. *Stulta*,q.d.mirum eſt,aut quis neſcit res ſemper in peius procedere.

12. *Vtilior*,ſc.quam diuitiæ ſine ſapientia.

Videntibus,*ſolem*, i. viuentibus.

13. *Sicut enim*,&c.q.d. etſi enim vtraque protegit,at hoc plus habet,&c.

14. *Deſpexerit*,i.abiecerit,Hebr. deprauarit,ſeu incuruauerit, 70. peruerterit, Chald. ad cœcos & claudos refert.

15. *Bona*,i.læta,ſeu proſpera.

Sicut enim,&c.q.d. veniet enim mala,quia Deus non vult nos ſemper lætos eſſe, ſed aliquid pati dum viuimus.

Querimonias,ſcil. ob tribulationem. Facit enim Deus & diſponit omnia iuſte.

16. *In iuſtitia ſua*, q. d. cum tamen iuſte viuat, eoque videretur debere diutius viuere.

17. *Iuſtus multum*, q. d. Noli eſſe nimis ſeuerus, ſed clementer age, & ignoſce.

Obſtupeſcas, accidit id hæreticis.

18. *Multum*,q.d.caue à peccatis grauibus.

Stultus, ſcilicet, ſtultum eſt, velle Deum habere inimicum.

Non tuo,q.d.immatura morte,ſc. Deo puniente.

19. *Iſtum ſed*, &c. q. d. bonum eſt adiuuare vnum,ſed etiam aliis benefaciendum.

20. *Confortauit*,Chald.& 70.adiuuabit.

Super,i. pluſquam.

21. *Enim*, abundat more ſcripturæ.

22. *Accommodes*,ſcil. curioſe inueſtigando, q.d. multa diſſimulanda.

23. *Scit enim*,&c. q.dicat, diſſimula & ignoſce, ſcit enim,&c.

24. *In ſapientia*,i. intelligere.

26. *Rationem*,ſc.operum Dei,Heb.& 70. ſupputationem,q.d. ſingula noſſe.

27. *Ama*

27. *Amariorem*, i. moleſtiorem, & nocentiorem.
Venatorum, ſc. dæmonum.
28. *Vnum & alterum*, ſc. conferendo inter ſe.
Rationem, ſc. eius, quod ſequitur.
29. *Virum*, ſc. perfectum.
Mulierem, ſc. perfectam.
30. *Quæſtionibus*, Hebr. & Chald. computationibus, q.d. rerum curioſarum inquiſitionibus.

CAPVT VIII.

1. QVis, ſc. niſi ſapiens.
Verbi, pro, verborum, q.d. reſpondere propoſitis quæſtionibus, vel expedire difficilia negotia. *Potentiſſimus*, &c. q. d. Dei eſt gratia hæc, vel Deus interdum ita eum deiicit, vt non videatur eſſe ſapiens, 70. impudens odio habebitur.
2. *Ego*, vox ſapientis, quamquam Chald. & 70. non habent, Ego, ſed ſolum, obſerua.
Os, id eſt, præceptum, quaſi dicat, obediendum Regis præceptis.
Iuramenti Dei, i. quæ iureiurando confirmauit: vel quæ præcepit de non iurando temere, Chald. caue, ne iures in nomine Domini in vanum.
3. *Ne feſtines*, &c. q.d. quod ſi Regem offendiſti, redi cum eo in gratiam, fugere enim non tutum, Chald. ad Deum ſic refert. Tempore indignationis Dei ne ceſſes orare ante eum, ſed quære miſericordiam ab eo.
5. *Mali*, Chald. mali in ſæculo venturo.
Tempus, Chald. tempus orandi.
Reſponſionem, i. quando, & quid reſpondendum; ſeu reſpondendi opportunitatem, Hebr. iudicium, i. rationem, ſc. rei gerendæ.
6. *Afflictio*, ſc. in expediendis negotiis.
8. *Spiritum*, i, animam, ſcil. ne à corpore diſcedat, vt interpretatur, Chald.
Morti, ſc. ne moriatur.
Bello, i. tentationibus.
9. *Suum*, i. dominantis, vel ſubditi.
10. *Sepultos*, ſc. dic. honorifice, vel q.d. mortuos, Chald. ſepultos qui abierunt ex mundo, vt comburantur in gehenna.
Loco ſancto, ſc. Eccleſia fidelium, vel ſacro aliquo miniſterio fungentes.
Vanitas, ſc. falli hominum hypocriſi, vel fallere.
12. *Suſtentatur*, ſub. fit audicior *Erit*, i. obueniet.
13. *Non ſit*, Hebr. Chald. & 70. non erit.
14. *Habeant*, Hic addit Chald. Accidere mala iuſtis ad purgationem leuium culparum, & mercedem futuri ſæculi, iniquis vero bona ad remunerationem bonorum, quæ hic fecerunt.
Vaniſſimum, ſc. ſecuros, viuere peccatores, nec Dei iudicium timere.
15. *Comedere*, &c. ſcil. ſpiritualem cibum & potum, vel q.d. frueretur rebus iuſte acquiſitis.
16. *Diſtentionem*, i. occupationem, ſeu moleſtiam.
Eſt homo, &c. q.d. etiam ſi quis die noctuque inueſtiget, tamen non poſſit inuenire.
17. *Inuenire*, i. exacte cognoſcere.

CAPVT IX.

1. HOmo, ſc. iuſtus.
2. *Vniuerſa*, ſc. proſpera & aduerſa.
3. *Peſſimum*, id eſt, difficilimum intellectu, ſeu moleſtiſſimum.
Inferos, q.d. ad ſepulcrum, Hebr. mortuos, Chald. ad ſupplicium peccatorum refert.
4. *Melior eſt*, &c. q.d. mulum præſtat vita mortui.
5. *Eſſe morituros*, adeoque poſſunt agere pœnitentiam, quod mortui non poſſunt.
Nouerunt, ſc. quod poſſit prodeſſe ad vitæ emendationem. *Mercedem*, q.d. non poſſunt amplius mereri. *Quia obliuioni*, pro præterea obliuioni, q. d. nec id habent quod optarunt, dum viuerent, ſc. ſui memoriam perpetuam.
6. *Amor*, ſc. rerum mundanarum.
7. *Quia Deo*, pro, ſi tamen Deo.
8. *Omni tempore*, &c. quaſi dicat, ſtude ſemper vitæ puritati, & bonæ famæ, quæ bonis operibus comparatur.
9. *Vita*, Chald. vita bona.
Pars, q.d. id tibi conuenit.
10. *Inſtanter*, Heb. ſecundum vires tuas.
Opus, &c. ſc. per quæ quis poſſit mereri. *Inferos*, q. d. poſt mortem.
11. *Curſum*, ſc. proſperum, q.d. nihil ſuccedit, niſi Deus adiuuet.
Tempus, caſumque, q.d. multo aliter ſuccedere, ob multa quæ ſolent impedire, quam illi ſperabant.
12. *Malo*, i. calamitoſo.
17. *Silentio*, Hebr. & 70. quiete, q. d. libenter auſcultantur.

CAPVT X.

1. PRetioſior, &c. q.d. ſic ſapientiam, quæ pretioſior eſt quauis gloria, parua, modicique temporis ſtultitia perdit: illud enim, paruaque, cum, ſtultitia iungendum.
2. *In dextera*, q.d. ſapiens dexterè operatur, ſtultus præpoſtere & infeliciter.
4. *Poteſtatem habentis*, i. dæmonis, Chald. concupiſcentiæ malæ.
Super te, i. contra te.
Locum tuum, ſc. ſtatum virtutis.
Curatio, q.d. iſta cura & ſolicitudo contra tentationem, quæ ſanam conſeruat animam.
6. *Poſitum*, ſc. à principe.
Diuites, i. ſapientes.
7. *Seruos*, ſcil. peccati. *Principes*, ſc. iuſtos, ſeu ſanctos viros.
Foueam, q.d. malum alteri parat.
Spem, ſc. proximi, vel ſuam imprudenter.
9. *Transfert*, ſc. incaute.
10. *Exacuetur*, ſub. ſi accidit animo.
11. *Occulte detrahit*, Chaldæus, triplici lingua malum narrat
14. *Multiplicat*, ſc. de rebus præteritis, aut futuris, quas nemo ſcit.
Ignorat homo, &c. quidam putant eſſe vocem ſtulti non credentis Dei iudicium.
15. *In vrbem pergere*, i. alioqui notiſſima.
16. *Mane*, i. ante debitum tempus.
17. *Nobilis*, i. dignus imperio, vel nobili animo.
18. *In pigritiis*, i. ob negligentiam reficiendi.
Humiliatur, i. cadit, vel conſumitur. *Infirmitate*, 70. ſegnitie.
19. *In riſu*, Hebr. ad riſum, i, voluptatem, Chald. ad gaudium.
Faciunt, ſc. voluptati dediti.
20. *In cogitatione*, q.d. ne occultiſſime quidem.
Pennas q.d. volucres repetitio, more Hebr.
Sententiam, Heb verbum, 70. ſermonem tuum.

CAPVT XI.

1. PAnem, q.d. eleemoſynam. *Aquas*, i. pauperes, qui in vita peregrinantur, vel diſcurrunt quærentes, victum. *Illum*, Chald. mercedem illius in ſæculo hoc, & venturo.
2. *Septem*, i. multis. *Nec non & octo*, q.d. imo vero omnibus, ſic Luc. 6. Omni petenti te tribue.

Mali,

Mali,ſub.à quo per dictam beneficentiam liberaberis.

3. *Si repleta*,&c. q. d. cor plenum charitate copiosè dat eleemoſynam, vel, vt nubes effundunt pluuiam, ita diuites debent diuitias communicare.

Si ceciderit, &c. q. d. vel mortis memoria ad id deberet inducere. *Auſtrum*,i.ſtatum ſalutis.

Aquilonem,i.ſtatum damnationis.

4. *Qui obſeruat*,&c.q.d.qui terretur difficultatibus,omittit opera neceſſaria.

5. *Spiritus*,i.animæ ad corpus.

6. *Mane ſemina*,&c. q. d. ne ceſſes vnquam benefacere.

7. *Dulce lumen*,&c. Chald. dulcis eſt lux,& futurum eſt vt illuminetur facies iuſtorum ex ſplendore Maieſtatis Dei, & ſit pulchritudo eorum, vt Solis. *Solem*,ſub.ſed moriendum tamen eſt.

8. *Temporis*,ſc. mortis. *Dierum*, ſc. poſt mortem ſecuturorum.

9. *Lætare ergo*,pro,lætare ſane,Ironice.

In bono ſit,i.ſe exhilaret. *A carne*,q.d eſto caſtus.

Voluptas,ſc carnis,Hebr. iuuentus,70. amentia, quidam vertunt pubertatem, qua ſignificatur voluptas, cui ea ætas dedi ſolet. *Vana*, i. pernicioſa. Quidam hunc verſum faciunt principium c.12.

CAPVT XII.

2. *Tenebreſcant*, &c. q. d. antequam deficere incipiant ſenſus, ſeu viſus. *Nubes poſt pluuiam*,i.poſt catarrhũ, vapores capitis ſeu humores.

3. *Commouebuntur cuſtodes*,&c.i.debilitabuntur manus. *Fortiſſimi*,ſc.crura. *Molentes*,ſc.dentes.

Videntes,ſc.oculi.

4. *Oſtia in platea*,i patentia labia. *In humilitate*, &c. q. d. remiſſo ſonitu, quem dentes edere ſolebant. *Conſurgent*,i.excitabuntur,ſc.ſenſus, ſenes facile excitantur. *Volucris*,ſc.cuiuſuis,vel galli.

Filiæ carminis, id eſt, aures, quæ muſica ſolent delectari.

5. *Excelſa*,&c.q.d. etiam validi,alioqui in ſenecta timent. *Florebit*, &c. q.d. caneſcet caput inſtar amygdali floreſcentis. *Impinguabitur locuſta*.Chal. inflabuntur pedes. *Capparis*, i. libido, quæ in ſenectute extinguitur. *Domum æternitatis*,i. ſepulcrum, vbi ad finem vſque mundi iacendum.

6. *Funiculus argenteus*,i.ſpina dorſi,quæ in ſenibus flectitur. *Recurrat*, &c. i.rerrahatur cerebri membrana,quæ colore aureo,vel aurea,i.pretioſa.

Hydria,i.ſanguinis receptacula.

Fontem,Iecur,velut fons eſt ſanguinis.

Rota,i.caput. *Ciſternam*,i. cor, vnde hauriuntur ſpiritus vitales.

7. *Spiritus*,ſc.iuſtorum,Aug.q.24.in Ioſ.

Ad Deum, Chaldæus, vt ſtet in iudicio ante Dominum.

11. *Paſtore vno*,ſc.Deo.

13. *Hoc eſt*, &c. q. d. in eo ſita hominis felicitas in hac vita.

14. *Iudicium*,Chald diem iudicij magni.

Pro omni abſcondito, q. d. quod fiet de omni re, quamlibet occulta.

CANTICVM CANTICORVM.

Id eſt, excellentiſſimum canticum.

Tractat vero Chriſti, & Eccleſiæ, ſeu animæ ſanctæ amorem mutuum, ſub Sponſi, & Sponſæ nomine.

CAPVT I.

1. *OSCVLETVR*, pro, vtinam oſculetur,i. me amet, ſeu mecum pacem habeat. Vox ſponſæ. *Oſculo*, Hebr. & 70. oſculis. *Meliora*, i. ſuauiora. *Vino*,i.quauis alia voluptate, vide Eccl. 2. q. d. ſuperant diuini amores,& deliciæ quoſuis alios.

2. *Fragrantia*,ſc. vbera,q.d.odore ſuauiſſimo plena, vel omnium vnguentorum odorem ſuperantia: vt,vnguentis, regatur etiam à meliora, 70. & odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. *Oleum*,pro,velut oleum,i.vnguentum. *Nomen*,ſcilic. prædicatum, i.fama.

Adoleſcentulæ, id eſt, animæ puræ, ſeu virtute proficientes.

Dilexerunt,ſc.tractæ ſuauitate odoris diuini.

3. *Trahe me*,opus eſt Dei gratia trahente.

Curremus,ſc.poſt te.mutatio perſonæ,more ſcripturæ, cui etiam familiare eſt,ordinem non ſeruare,quem ſolent humani ſcriptores. *Cellaria*,i.penetralia,q.d.reuelant mihi arcana ſua. *Super vinum*,i. pluſquam vinum,ſc. dulcium.

4. *Nigra*,ſc.exterius.

Formoſa,ſc. interius. *Sicut tabernacula*, coniungendum cum,nigra. *Cedar*,i. poſterorum Cedar filij Iſmaelis, ſc. Nomadum.

Sicut pelles, i. tentoria ſplendentia intus auro & gemmis:coniungendum vero id cum formoſa.

5. *Sol*,i.tribulationum æſtus,ſeu potius lux diuina, quæ mortificationem corporis affert.

Filij,&c. q.d. fratres mei.

Matris,ſcilic.Eccleſiæ. *Pugnauerunt*,q.d.ſunt me perſecuti.

Non cuſtodiui,ſc.ſic ſeruare non potui,quin aliquid aduerſi pateretur, vel, q. d. quomodo alienas animas cuſtodiam, qui meam vix poſſum?

6. *Quem diligit, anima mea*,i.delecte mi.

Vbi paſcas,ſc.contemplantes te,exprimitur deſiderium contemplatiuorum.

Cubes,i.quieſcas.

Meridie, i. vehementi amore,vel claro lumine, q.d.oſtende mihi, quo modo te cognoſcere poſſim, & amare vehementer.

Vagari, ſc. vagantur, qui Deo per amorem non adhærent. *Greges ſodalium*, i. fidelium multitudinem, qui per multa vagantur, paucorum eſt enim Deum guſtare.

7. *Ignoras te*, admonetur anima cognitionis ſui. hic enim gradus ad Dei cognitionem, & amorem ſc.per humilitatem. *Poſt veſtigia*,&c. quaſi dicat: Adiuua proximos tuos quacunque re potes:ſic enim à Deo impetrabis quod optas, quodque tibi opus eſt,ſc.tui,Deique cognitionem. *Hædos*,i.animas tibi creditas.

Pastorum, sc. Apostolorum, & sanctorum Doctorum, q.d. Institue secundum Catholicam doctrinam.

8. *Equitatui*, i. equis. *Meo*. Loquitur Salomon in persona Christi. *Pharaonis*, i. quibus iuncti equi pulcherrimi ex Ægypto adducti. *Assimilaui*, sc. ob pulchritudinem, vires, celeritatem, & onerum portationem, quam suadet caritas; iuxta illud: Alter alterius onera portate.

9. *Turturis*, Hebr. Torim, quod & Turtures significat, & ornamenta gemmarum, vel monilium infra quidem eandem vocem vertit, murenulas. Turture verò castitas significatur; Genis autem pudor. *Collum*, sc. prædicatio. *Monilia*, sc. prædicanda, quæ animas ornent comparituras ante Deum.

10. *Murenulas*, sc. torques instar murenulæ maculatos, q.d. Dabo tibi pulchram prædicandi, seu docendi gratiam. *Vermiculatas*, &c. i. notis argenteis distinctas, sc. Dei verba auro & argento solet scriptura comparare.

11. *Accubitu*, sc. in Eucharistia se communicans, velut vnà discumbentibus. *Nardus*, i. fides caritate formata hac enim præcipue accedendum ad Eucharistiam.

12. *Myrrhæ*, sc. oportet pro Christo pati, præsertim communicantes, repræsentatur enim eo mysterio maxime Christi passio ad imitandum. *Inter vbera*, i. in corde, Hieron. 1. cont. Iouin.

13. *Botrus*, pro velut botrus. *Cypri*, Arbor est odoratissima in Engaddi, vbi etiam vineæ pulcherrimæ prope mare mortuum e quibus balsamum, sc. id prouenit ex arbusto viti simili. quidam Camphoram vertunt, Hebr. Copher.

14. *Columbarum*, i. simplices.

15. *Lectulus*, sc. contemplationis locus, vbi anima Deo iungitur. *Floridus*, sc. desideriis sanctis plenus, & cœlesti suauitate.

16. *Tigna*. sc. sustentacula. *Cedrina*, q.d. fortia, & constantia. *Laquearia*, sc. quæ prope tectum, i. mentis eleuationes.

Cypressina, q.d. stabiles, odoriferæ, & rectæ.

CAPVT II.

1. EGo, verba Christi, vel Ecclesiæ.

2. *Sicut lilium*, &c. verba Christi. *Amica mea*, s. anima perfecta. *Filias*, id est imperfectos, & peccatores, qui ob fidem & Sacramenta filij dicuntur. Sic Deut. 32. & Isa. 1 etiam improbi, filij dicuntur.

3. *Sicut malus*, &c. verba Ecclesiæ. *Malus*, q.d. frugifer, & vtilis, itemque suauis. *Filios*, i. fideles, qui sub eius vmbra viuunt. *Vmbra*, i. protectione.

4. *Ordinauit*, sc. est ordo in caritate, sùntque alia plus quam alia diligenda, vt Deus plus quam cætera omnia, & meliores quam deteriores, & coniunctiores quam remotiores.

5. *Floribus*, i. desideriis, sc. desideriis viuit amans. *Fulcite*, i. corroborate. *Malis*, sc. fructibus bonorum operum roboratur animus. *Langueo*, 70. vulnerata sum sc. vulnerat, amat, & occidit veterem hominem pertingenti gladio vsque ad diuisionem animæ & spiritus, vt Paulus ait.

6. *Laua eius*, sc. sponsi. *Sub capite*, descriptio complexus. *Amplexabitur*, pro, amplexatur; nisi ad futuram gloriam referatur. sed & habent hic sponsæ Christi suos amplexus, quos explicare solius puto esse, qui sit expertus.

7. *Adiuro*, i. obtestor. verba sunt Christi.

Capreas, &c. Angelos significat, vel sanctas animas ob celeritatem cursus in Deum. *Camporum*, Libertas spiritus, & latitudo significatur. Longum esset omnia notare; nec essent hæc scholia, vt promisimus. Boni ergo consulat lector, si nobis constamus. *Suscitetis*, i. contemplantem interpelletis. *Enigilate*, sc. ad curas huius vitæ, quibus sancti dormire videntur cœlestibus intenti.

8. *Vox dilecti*, sc. Attenta sponsa statim vocem agnoscit. *Venit*, etiam videt ad se venientem, sc expectabat.

Saliens, &c. i. more transilientis montes & colles, q.d. citissime.

9. *Similis est*, &c. Agilitatem describit, ex amore ad sponsam currentis. *Parietem*, velut paries est peccatum, & quidquid in nobis impedit perfectam cum Christo coniunctionem. *Fenestras*, sc. ex alto aspicit nos.

Cancellos, sc. illum perfecte non possumus videre, præsertim peccato impediti.

10. *Veni*, sc. ad me te vehementer amantem.

11. *Hyems*, i. infidelitatis, seu vitæ malæ. *Imber*, i. ambulandi impedimenta.

12. *Flores*, i. bona desideria. *Tempus*, &c. q.d. quin etiam fructus. *Turturis*, sc. Spiritus sancti, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

13. *Grossos*, s. primos fructus, eosque dulcissimos. *Et veni*, sc. post relictam peccati hyemem, tempore florum & fructuum, i. desideriis, & bonis operibus ad Christum venitur.

14. *Columba*, &c. q.d. similis columbæ habitanti in foraminibus, &c. Quidam ad Christi vulnera referunt. Certe Christus petra, & vulnera foramina, & ibi tuta animæ habitatio per meditationem & imitationem.

Faciem, sc. gratum Christo videre pulchram animam.

Vox, sc. confessionis & laudis, itemque doctrinæ.

15. *Vulpes parvulas*, sc. hæretici statim in principio opprimendi. nam postea difficile est. *Floruit*: eoque prouidendum ne damnum accipiat.

16. *Mihi*, sc. attendit. *Lilia*, i. virginum choros. Hieron.

17. *Dies*, sc. cœlestis. *Inclinentur*, i. abeant, Heb. fugiant. *Reuertere*, sc. in cœlum ascensione. *Similis esto*, &c. q.d. idque celerrime.

CAPVT III.

1. LEctulo, i. quiete corporis. *Per noctem*, i. sine mentis lumine.

Non inueni, sc. non inuenitur à suauiter viuentibus, vt dicitur Iob. 28. nec in tenebris.

2. *Surgam*, sub. dixi apud me. *Non inueni*, scil. non inuenitur in mundi negotiis, & distractionibus.

3. *Vigiles*, sc. Angeli,

4. *Pertransissem*, s. mundana, illis, vt recederem è mundo mouentibus.

Introducam, i. cum eo simul intrem, scil. sancti Christum induti cœlum intrant.

Matris, sc. cœlestis Ierusalem. *Cubiculum*, repetitio.

5. *Adiuro*, &c. Vide Cap. 2. *Dilectam*, sc. me. si tamen sunt verba sponsæ, & non potius sponsi.

6. *Desertum*, viam semotam à mundo.

Sicut virgula, &c. quasi dicat fragrans odore virtutum.

Myrrhæ, hac significatur mortificatio, thure vero oratio, puluere virtutes, cæteræ.

7. *Lectulum Salomonis*, i. Ecclesiam Christi.

Sexaginta, i. plurimi. *Ambiunt*, s. Pastorum est & Prædicatorum, circuire. *Fortissimi*. Tales oportet esse Ecclesiæ Pastores, & Concionatores, sc. omnium perfectissimos.

8. *Bella*

8. *Bella*,ſc.ſpiritualia. *Timores nocturnos*,Chald. dæmones qui ambulant in nocte.

9. *Ferculum*,i.thronum , ſeu tentorium,ſcil. Eccleſiam. Alij,lecticam vertunt, vel thalamum.

Lignis,ſc.fidelibus. *Libani*,Mons eſt altus,& talem eſſe oportet vitam fidelium.

10. *Columnas*,ſc. fidei articulos. *Argenteas*, eloquia Domini argentum igne examinatum.*Reclinatorium aureum*,ſc. ſupereminentem charitatem , & cæteris pretio antecellentem. *Purpureum*,ſc.per tribulationes & martyria aſcenditur. *Media*,ſc.quidquid interiacet,ornandum charitate,ſine qua nihil perfectum. Itaque & ſuprema, & infima, & latera charitate fulcienda , vt ſolent throni vndique coccineo ſerico intus obduci.

Filias,ſc.omnia propter electos.

11. *Egredimini* , ſc. à ſtatu imperfecto. *Videte*,i. contemplamini.

Salomonem,i. Chriſtum. *Diademate*,ſc.humanitate,vel ſpinea corona. *Mater*, ſc. Maria,vel ſynagoga. *Die ſponſationis*,i.incarnationis,vel paſſionis.

Lætitiæ, ſcilicet , & læto animo natus,& paſſus, propter nos.

CAPVT IV.

1. *Abſque eo*,&c.ſcil.interiora Deus videt, & in iuſtis approbat , quin etiam delectatur , 70. extra ſilentium,i.præter id quod tacetur,vel præter ſilentij modeſtiam : nam infra,& cap.6.vertunt extra ſilentium tuum.Hebr.*longe* aliter habent. *Capilli*,,i.cogitationes.

Sicut greges,ſc.vtiles,& grauidæ bonis operibus, quæ ſuo tempore edunt. *Aſcenderunt*,ſcil.ad ſuperiora montis. Aſcendendum ſemper cogitatione ad perfectiora.

2. *Dentes*, i. paſtores , per quos fideles Chriſto incorporãtur,iuxta illud:Petre,occide,& manduca.

Tonſarum,ſc.oportet ſpoliari,nudoſque Chriſtum ſequi. *Lauacro*,ſc. oportet mundos eſſe;eos præſertim qui cæteros debent mundare.*Gemellis*,ſcil. pariunt multos Chriſto.

3. *Coccinea*,ſc. caritate feruentia. *Labia*,i.prædicatores quos maxime oportet caritate flagrare.

Punici,ſc.verecundæ,& modeſtæ.*Genæ*,ſc. prædicatores qui maxime ſpectabiles in Eccleſia magnoque ei ornamento. Repetitio.

4. *Collum*, 1. doctrina eccleſiæ. *Clypei*,ſc.ſententiarum,verbum Dei clypeus. Prou. 30.

5. *Vbera*,i. teſtamenta. *Hinnuli*,ſcil. eſt ſcriptura breuis,& conciſa,& velut ſine ordine ſaltans.

Gemelli,ſc.ſibi eſt ſimper ſimilis,& conſtans.

Liliis,ſc.eſt in tota ſcriptura pulchritudo,& ſuauis odor Dei,ſi quis modo ſenſum habeat.

6. *Donec*,&c.interim paſcit nos ſcriptura,& ducit. *Aſpiret*,vide ſup. cap.2.

Inclinentur,i.recedant.

Vmbræ , ſcilicet , errorum , tribulationum , & miſeriarum.

Vadam. Si eſt vox ſponſi (& non ſponſæ) id quidem Chriſtus in ſuis.

Montem , i. eccleſiam, vel perfectionem: vbi maxime vigent mortificatio,& oratio per myrrham & thus ſignificatæ,certe ſancti omnes hiſce duobus maxime inſignes.

7. *Tota*,&c.Id Hier. 3.cont.Pelag.ad futuram vitam refert. Alij, ad præſentem , vbi etiam perfecti multi, à parte autem fieri totius nominationem moræ ſcripturæ.

Macula,ſc.peccati mortalis,vnde inſti immaculati dicuntur.Pſalm.17.118.Eph.1.in futura autem vita nulla erit,nec venialis.

8. *Libano*,i.eccleſia militante.*Coronaberis*,*de capite Amana*,70.tranſibis à principio fidei,q.d.à fide ad ſpeciem.*Capite*,i.vertice.*Iungendum*,autem cum veni.*Amana*,&c. Per montes hos ſignificatur perfectionis ſtatus,vnde iuſti ad coronas vocantur.

Leonum, i. perſequentium te.vocantur & Pardi obfraudum varietatem.

9. *Vulneraſti*,ſc. amore,q.d. feciſti.vt te ea cauſa amarem. *Vno*, ſc. fide, alter enim eſt humana ratio, Hieron.ad virginitatem refert,1.cont.Iouin.aitque ſiniſtrum eſſe nuptias.*Crine*,ſc.caritate, quæ excellit inter virtutes,70.torque,quod eodem poteſt referri,maximum enim ornamentum caritas.*Colli*,ſc. ex iis,qui collum demiſſi tegunt. alludit ad fœminarum crines , qui oblongi, & caritas longanimis eſt,& diuturna.Caritas nunquam excidit.

10. *Mammæ*,ſc.caritatis,quibus aluntur paruuli in Chriſto.

11. *Fauus*,&c. Deſcribit ſermonis gratiam , dulcedinem & puritatem.*Sub lingua*,i.in verbis.

12. *Hortus conclusus*,ſc. in iuſtis & ſanctis. Auguſt.5.de bapt. *Fons* , ſc. abundant ſancti fructibus operum,& aquis gratiarum;ſuntque mundo clauſi, aperti Deo.

13. *Emiſſiones* , i. propagines. *Paradiſus*,pro,vt Paradiſus, id eſt, hortus,Hebr.Pardes vnde nomen Paradiſi.

Cypri,pro,& Cypri.Vide cap.1.

14.*Nardus*,pro,vt Nardus.Nota per hæc omnia ſignificari operum bonorum fructum , & ſuauitatem.

Primis,i.præſtantiſſimis.

15. *Fons*,pro, vt fons.

16. *Surge*,i.abi. *Auſter*,ô caritas,vel Spiritus ſancte. *Fructum*,ſc.bona opera,quæ Dei gratia fiunt.

CAPVT V.

1. *Veni*,i.intraui,q.d.feci quod petiſti.

Hortum,ſcil gratiarum , & virtutum,vel eccleſiam, vel animam.

Myrrham,ſcil. paſſionum, quas Chriſtus multas magnaſque ſuſtinuit,iiſque nos velut meſſe ſuſtentat,ſc.meritis ſuis, & exemplo.

Aromatibus,i. gratiis, & virtutibus , de quorum odore dictum : Ecce odor filij mei , ſicut odor agri pleni,&c. *Comedi*, ſc. in membris meis. In corpore myſtico caput Chriſtus,membra fideles. *Fauum*,fauus humanitas, mel diuinitas, vinum amor,lac,puritas;vel Dei verbum omnia hæc:Nam dulce, confortans, & nutriens.

2. *Dormio*,ſc. rebus mundi, vox ſponſæ. *Vigilat*, ſc. Deo.

Soror,ſc.humanitate. *Amica*,ſc.caritate.

Columba,ſc.ſimplicitate.

Immaculata,ſc.puritate.

Rore,ſc. noctis exprimuntur ſanctorum labores. Die ac nocte laborantes , inquit Paulus *Cincinni*, &c. Repetitio. Significat vero excipiendos humaniter,& fouendos,qui pro Chriſto laborant,& quidem Chriſtum,ipſum præcipue, qui pro nobis tantopere laborauit præſertim nocte paſſionis.

3. *Expoliaui* , vox excuſantis difficultatem, q.d. Quid me iterum induam , & ſurgam ex lecto , vt aperiam?pedes etiam inquinabo, dum obuiam pergo?ſc.refugit ſenſus labores , etiam in ſanctis , ſed vincunt per Dei gratiam omnem difficultatem , vt ſtatim demonſtratur.

4. *Foramen* , i. mentem , per quam aditus eſt ad voluntatem,q.d.tetigit mentem meam,excitans pigritiam. *Venter* , &c. q. d. ad eius tactum interiora commota.

5. *Surrexi*, ſc. abiecta ſegnitie. *Manus meæ*, &c. q.d. Multa exemplo ſponſi me pati oportuit.

Digiti, &c. repetitio.

6. *Peſſulum*, q.d. abſtuli impedimenta. *Declinauerat*, ſc. fingit interdum, ſe longius ire, vt ſponſæ amorem probet. *Liquefacta eſt*, Hebr. & 70. egreſſa eſt, ſc. extra ſe. *Non reſpondit*, ſcil. probans patientiam, & conſtantiam.

7. *Cuſtodes*, ſc. Angeli mali, quibus improbi parent, vel boni, per quos Deus ſuos probat. *Percuſſerunt*. Paſſiones corporis ſignificantur. *Pallium*, Paſſiones corporis ſignificantur. *Pallium*. Amiſſio temporalium, 70. theriſtrum, veſtis eſt fæminea æſtatique apta, vt nomen indicat.

8. *Langueo*, 70. vulnerata ſum, vide ſupra, cap. 2.

9. *Ex dilecto*, pro, à dilectis, ſeu præ dilectis, i. præ reliquis omnibus dilectus.

10. *Candidus*, ſc. puritate. *Rubicundus*, ſc. caritate, Hier. tamen, i. cont. Iouin candidum dicit virginitate, rubicundum martyrio.

11. *Caput*, ſc. diuinitas, quæ ſuper omnia. *Coma*, ſc. ſancti ei adhærentes, *Elatæ*, i. germina tenera, quæ velut palmæ comæ. *Sancti quidem*, alti vita, fructiferi.

Nigræ, ſc. mortificatione.

12. *Oculi*, ſcilic. Prælati, & doctores, ſeu contemplatiui.

Columbæ, q. d. ſimplices. *Aquarum*, ſc. ſcripturæ, vel gratiarum. *Lacte*, i. puritate, vel Dei verbo. Iam vos mundi eſtis propter ſermonẽ, inquit Chriſtus.

13. *Genæ*, ſc. ſcripturæ, per quas cognoſcitur.

Areolæ, ſcilic. plenæ ſcripturæ rebus medicinalibus, ſalutiferis, odoriferis. *Pigmentariis*, ſcil. diuinis ſcriptoribus.

Labia, ſcil. præcepta, & conſilia, quibus docetur mortificatio.

Primam, i. perfectam, Chal. electam 70. plenam.

14. *Manus*, &c. ſc. opera perfecta caritate. *Hyacinthis*, i. ſpebus cæleſtibus Heb. Tharſis, Lapis eſt, quem Hier. alibi vertit Chriſolytum, hic vero hyacinthum, ſcil. eſt colore cæruleo, ſeu cœleſti. *Venter*, &c. q.d. mens candida, incorruptibilis, plenaque gratiis. *Eburneus*, 70. vt pixis eburnea.

15. *Crura*, i. fortitudo, ſeu martyres, quorum mira conſtantia velut marmoris, & caritas auro ſignificata.

Vt Libani, ſcil. altus vita, plenuſque arboribus, i. imitatoribus.

16. *Guttur*, i. eloquia, ſeu prædicatio.

CAPVT VI.

1. *HOrtum*, ſc. eccleſiam, vel animam ſanctam. *Aromatum*, i. virtutum. *Paſcatur*, ſc. delectatur Deus ſanctitate ſuorum.

Lilia, ſc. merita, vel animas in cœlo.

2. *Ego*, &c. vide ſup. cap. 2.

3. *Sicut Ieruſalem*, ſcil. refert ex parte eccleſia terreſtris cœleſtem. *Terribilis*, ſc. hoſtibus, dæmonibus, & hæreticis.

4. *Oculos*, ſc. curioſos. *Auolare*, ſcil. fugit Deus curioſos, ſimplicitatem amat & modeſtiam. *Capilli*, &c. Vide ſupra c. 4.

6. *Cortex*, ſcil. vbi mira granorum connexio, & ordo, Hebr. fragmen, ſicut ſupra, vertit. Vide c. 4.

7. *Reginæ*, i. ſanctæ eccleſiæ, vel animæ.

Octoginta, q. d. Multi quidem boni, ſed plures improbi. *Adoleſcentularum*, id eſt, imperfectarum animarum.

8. *Vna eſt*, ſc. eccleſia Chriſti.

Matri, ſcilicet, cœleſti eccleſiæ, ſeu Ieruſalem.

Electa, q.d. cariſſima.

Viderunt, &c. q. d. eam qui norunt omnes laudant, & perfecti, & imperfecti, etiam mali.

9. *Progreditur*, ſc. proficiunt hic boni in dies, nec niſi in cœlo terminus eſt. *Aurora*, ſc. nondum plena luce beatitudinis. *Vt luna*, ſc. à ſole Chriſto lumen accipiens. *Vt ſol*, in capite ſuo Chriſto.

10. *Deſcendi*, Verba ſponſæ, ſecundum quoſdam.

Nucum, i. animarum multis expoſitarum iniuriis, vt ſolent nuces lapidibus. *Poma conuallium*, i. fructus humilium. *Floruiſſet*, ſc. deſideriis. *Mala punica*, i. operum bonorum. varietas.

11. *Neſciui*, q.d. Non tantum vidi fructus quantum optabam; vel non probaui quæcunque vidi.

Quadrigas, &c. q.d. ob pericula belli ſpiritualis. *Aminadab*, i. populi mei ſpontanei, ſc. fidelium Deo libenter ſeruientium.

12. *Reuertere*. Vox adoleſcentularum, ſeu animarum proficere cupientium.

Sulamitis, i. perfecta. *Intueamur*, ſc. & poſſimus imitari. *Quid videbis*, &c. q.d. volumus diſcere à te certandi modum, ideoque te videre.

CAPVT VII.

1. *IN calceamentis*, q. d. quam bene calceati pedes ad euangelizandum. *Iunctura fœmorum*, i. virtus generandi filios in Chriſto. *Sicut monilia*, q.d. magni pretij, & pulchræ. *Artificis*, ſc. Dei.

2. *Vmbilicus*, i. vterus, quo fœtus ſpirituales foues.

Tornatilis, Hebr. rotundus, q.d. perfectus.

Nunquam indigens, i. plenus.

Poculis, ſc. verbi Dei.

Tritici, q.d. panis, quo tuos alis.

Liliis, i. puris animabus, vel gratiis.

Vbera, Vide cap. 4.

4. *Collum*, &c. q.d. prædicatio, fortis, nitida, & ſine erroris carie. *Oculi*, i. paſtores. *Piſcinæ*, q.d. pleni aquis doctrinæ. *Heſebon*. ciuitas eſt in Galaad.

Filiæ multitudinis, Hebr. Bath. Rabim, nomen proprium: ſignificat vero, filiam multorum, q.d. locum capaciſſimum, ſc. eccleſia omnes vocat, & capit, ſi modo ingredi velint. *Naſus*, i. diſcretio ſpirituum, quæ longiſſimè proſpicit, & iudicat conſtanter. *Turris Libani*, Chald. arx Sion, quæ vocatur Turris Libani. *Contra*, i. verſus.

5. *Caput*, ſc. Chriſtus. *Carmelus*, Mons eſt altus, & fertilis ſic & Chriſtus. *Comæ*, ſc. Sancti capiti Chriſto iuncti, vel ſanctæ cogitationes. *Sicut purpuræ*, ſc. caritate pulchri. *Iuncta canalibus*, q. d. prope aquas fluentes ad hortos, i. doctrinam ad animas irrigandas, ſcilic. ſancti pulchri non ſolum vita, ſed & doctrina.

6. *In deliciis*, ſc. ſpiritualibus, q.d. cum te Deus illuſtrat donis tuis, & ad ſe ſubleuat.

7. *Palmæ*, Iuſtus, vt palma. *Botris*, ſc. vnde exprimitur vinum lætificans.

8. *Dixi*, i. ſtatui apud me, verba ſunt vnius ex adoleſcentulis. *Erunt*, ſc. mihi.

Oris, i. verborum, vel vultus.

9. *Guttur*, i, prædicatio. *Potandum*, ſc. in membris ſuis. *Ruminandum*, ſc. per meditationem.

10. *Dilecto meo*, ſc. tota dedita. *Conuerſio*, ſcil. per amorem, q.d. inuicem diligimus.

11. *Agrum*, i. loca, à tumultibus remota. *Villis*, ſc. aptis contemplationi.

12. *Mane*, q.d. deinde maturè.

Vineas, i. animas viſendas. *Tibi*, i. tuis membris, quæ propter te lactabo.

13. *Mandragoræ*, id eſt, ſcripturæ verba, quæ more mandragoræ obliuionem inducunt, ſcilicet, temporalium.

Poma,

Poma, i. fructus virtutum, sc. opera.

Et vetera, q.d. sanctorum noui & veteris etiam testamenti. *Tibi*, i. ad tui gloriam, & laudem, cuius gratia etiam facta.

CAPVT VIII.

1. *Fratrem*, q.d. vt te videam hominem factum. *Matris*, sc. Mariæ, quæ omnium fidelium mater. *Foris*, sc, in mundo hoc, qui est velut foris respectu cœli. *Despiciat*, sc. tanto à te honore dignatam, qui propter me homo factus sis.

2. *Domum matris*, &c. Vide cap. 3. *Dabo*, &c. q.d. delectabo te perfecto amore.

Condito, i. aromatico, q.d. pretioso. *Malorum granatorum*, i. virtutum, quæ ordinatæ inter se, & connexæ. Item pulchræ, & dulces.

3. *Laua*, &c. Vide sup. cap. 2.

5. *Ascendit*, sc. ad perfectionem. *Deserto*, i. mundo.

Deliciis, scil. consolatione spirituali tracta à Deo anima recedit à mundo. *Innixa*, &c. sc. nisi Deo iuuante & sustentante non ascenditur.

Arbore malo, sc. cruce, verba Christi. *Te*, sc. mortuam peccato, ô anima. *Corrupta*, sc. peccato, dum Christum crucifigit, & Iudæa, & Gentilitas, Hebr. & 70. parturiit, q.d. ibi te Ecclesia peperit, sc. per Christum. vel Eua nos olim peperit, vbi fuisset sub arbore, peccato corrupta, & nos illic à Deo suscitati, cum semen promitteret, quod nos esset redempturum.

6. *Vt signaculum*, &c. q.d. fac mei semper memineris, vt solent qui signum aliquod aspiciunt.

Super brachium, q. d. vtque ad mei semper gloriam opereris.

Quia fortis, &c. q. d. Id vero efficiet amor, qui omnia potest.

Vt mors, sc. separat à mundo Dei amor.

Dura, i. valida repetitio.

Infernus, i. mors. *Æmulatio*, i. zelotypia, sc. quam facit caritas.

7. *Eum*, sc. hominem, q.d. contemni potest quamlibet magnum pretium dans, est enim minus caritatis dignitate.

8. *Soror*, sc. gentilitas. *Vbera*, scil. scripturæ testamenta.

Alloquenda, i. ad fidem per prædicationem inuitanda, seu ad desponsationem cum Christo.

9. *Murus*, q.d fortis. *Ædificemus*, &c. q.d. Addamus, scilic. ei vnde fiat fortior, sc. habenti dabitur, & abundabit.

Ostium, s. per quod Christus, ingrediatur.

Compingamus, &c. quasi dicat, ornemus, seu perficiamus.

10. *Ego murus*, id est, ego quidem Dei gratia fortis sum.

Vbera, sc. vnde manat doctrinæ lac.

Sicut turris, i. stabilia. *Facta sum*, i. comparui.

Pacem, sc. ab eo datam.

11. *Vinea*, sc. Ecclesia. *Pacifico*, sc. Christo. Hebr. Salomoni. *In ea*, &c. q.d. in fidelium multitudine.

Custodibus, sc. pastoribus.

Vir, i. quisque. *Affert*, &c. q.d. afferre solet plurimi pretij fructum quotannis.

12. *Mille tui*, q.d. tibi quidem mille proueniunt, i. plurimum gloriæ.

Pacifice, Heb. Salomon, q.d. ô Christe.

Ducenti, q.d. magnum meritum.

13. *Quæ habitas*, &c. Christi verba. *Auscultant*, sc. quid loquaris. *Audire*, q.d. vide, vt loquaris digna quæ audiam & probem.

14. *Fuge*, scil. in cœlum ascendendo. vox sponsæ, Chald. fuge de terra hac immunda ad cœlos.

Assimulare, &c. q.d. idque citissime.

Super montes, coniungendum cum, fuge.

Aromatum, i. beatorum.

SAPIENTIA.

Auctor incertus, sed doctrina Salomonis. Describit vero sapientiam, eiusque opera.

CAPVT I.

TERRAM, i. homines in terra.

In bonitate, i. bene, vel esse illam bonam. *Simplicitate*, i. sinceritate.

2. *Fidem habent*, i. credunt.

3. *Virtus*, i. potentia, sc. Dei, quæ multis eius operibus est comprobata. *Corripit*, i. castigat.

5. *Sanctus disciplinæ*, pro, sanctæ disciplinæ, seu à quo est omnis disciplina *Fictum*, i. fictionem.

Sine intellectu, i. insipientes.

Corripietur, scilicet, quod fictum est, vel secundum Aug. homo.

A superueniente, iniquitate, q. d. tum deprehenditur fictio, cum superuenit iniquitas. Quidam intelligunt Spiritum sanctum velut correptum, & pulsum ab iniquitate recedere ab homine.

6. *Enim*. Not. huiusmodi dictiones, scil. enim, quoniam, quia, & similes non semper causam reddere, sed solum sermonem continuare.

A labiis, pro labiis, q.d. puniet ob labiorum maledicentiam.

Renum, i. interiorum.

7. *Hoc quod*, pro, hic qui, sc. spiritus, qui Græcè neutro genere dicitur, id quod secutus interpres.

Continet, sc. conseruat, vt pote Deus.

Scientiam vocis, i. notitiam omnium, sermonum, quasi dicat, optime nouit, quid quisque loquatur, etiam corde.

8. *Præteriet*, i. omittet, sc. punire.

Illum, sc. loquentem iniqua, q.d. non euadet Dei punitionem.

9. *Interrogatio est*, q. d. inquiretur in cogitationes impij.

Auditio, i. fama.

Correptionem, i. punitionem.

10. *Zeli*, sc. Dei.

11. *Nihil prodest*, pro, multum nocet. *Obscurus*, i. clandestinus.

In vacuum, i. impune.

Mentitur, sc. detrahendo.

12. *Zelare*, i. vobis adscisere, vt solent qui aliquid valde amant, q. d. nolite sectari ea, quæ mortem afferunt

In errore, i, per errorem. *In operibus*, i. per opera.

13. *Non fecit*, scil. mors peccato inuecta est in mundum.

14. *Sanabiles nationes*, i. salutares creaturas.

Medicamentum, sc. malum, q.d. venenum, Græc. φάρμακον, pharmacum *Exterminij*, i. exterminans, q. d. pernicioſum, seu interimens. *Infernorum*, i. inferni, seu peccati, sc. à Deo factum; hominum enim ſocordia factum, vt peccatum regnet.

15. *Iuſtitia enim*, &c. q. d. ſi homo iuſtitiam à Deo datam conſeruaſſet, immortalis euaſiſſet.

16. *Æſtimantes*, &c. i. perinde ſe ad illam habentes, vt amicam. *Defluxerunt*, Græc. ετάκησαν, contabuerunt. *Sponſiones*, i. fœdus.

Quoniam, &c. Græc. quoniam digni ſunt, qui ſint partis eius, sc. mortis, q.d digni ſunt morte.

CAPVT II.

1. *Refrigerium*, Græc. medela, ſeu remedium, sc. ne moriatur.

2. *Sermo ſcintillæ*, i. res quædam inſtar ſcintillæ.

3. *Quæ extinctio*, sc. ſcintilla ſpiritus. *Aggrauata*, i. oppreſſa.

4. *Per tempus*, i. temporis progreſſu.

5. *Finis*, i. poſt finem, sc. mortem. *Conſignata*, sc. finis i. mors, q.d. certa, & deſignato tempore.

6. *Tanquam in iuuentute*, i. more iuuenum, vel dum ſumus iuuenes.

11. *Iuſtitiæ*, q. d. pro iuſto ducamus, quidquid facere poſſumus.

12. *Circumueniamus*, &c. vox Iudæorum contra Chriſtum. *Diffamat*, i. diuulgat. *Diſciplinæ*, q.d. vitæ indiſciplinatæ.

14. *Tractationem*, Græc. redargutionem.

15. *Immutata*, i. multo aliæ.

16. *Nugaces*, Græc. adulterini, ſeu ſpurii.

Præfert, i. magni facit, Græc. beatificat, ſeu beata prædicat.

17. *Tentemus*, &c. i. videamus, quo tandem euadant res eius.

19. *Interrogemus*, i. exploremus, vt eſt Græc. *Reuerentiam*, id eſt, modeſtiam, ſeu manſuetudinem vt eſt Græc.

20. *Reſpectus*, &c. q.d. ex verbis eius deprehendetur quis ſit, vel ironice, q.d. ſcilicet tunc apparebit quod ille iactabat, ſe filium Dei eſſe.

22. *Sacramenta*, Græc. myſteria, q.d. Dei arcana, ſeu occulta iudicia, & opera. *Iudicauerunt*, i. ſecum reputarunt, ſeu expenderunt.

32. *Inexterminabilem*, i. non moriturum, ſi non peccaſſet. *Similitudinis ſuæ*, pro ſimilem ſibi.

CAPVT III.

1. *Mortis*, sc. æternæ.

2. *Afflictio*, i. calamitas, ſeu punitio.

3. *In exterminium*, sc. opinione inſipientium.

Iter, i. diſceſſus. *Exterminij*, ſcilic. eſſe illis viſus eſt, q. d. putarunt illos hinc à nobis in exitium diſceſſiſſe.

Pace, i. felicitate.

4. *Spes*, &c. q.d. id quod ſperabant, plene, & in perpetuum ſunt aſſecuti.

5. *Bene diſponentur*, i. bene cum illis agetur.

6. *Erit reſpectus*, i. ratio habebitur.

7. *Tanquam ſcintillæ*, i. cum ſplendore & agilitate, *Arundineto*, Græc. ſtipula, καλάμη.

8. *Iudicabunt*, sc. cum Chriſto. *Nationes*, i. gentes.

Et dominabuntur, &c. repetitio, q.d. velut ſolent domini ſeruos iudicare, vel principes erunt, vt ſolent populorum domini.

9. *Acquieſcent*, i. obedient. *Donum*, i. gratia.

Eſt, i. contingit.

10. *Secundum quæ cogitauerunt*, i. vt merentur eorum cogitata. *Correptionem*, i. punitionem. *Iuſtum*, i. id quod iuſtum eſt.

12. *Mulieres*, i. vxores.

13. *Creatura*, i. progenies. *Quoniam*, pro, at vero. *Reſpectione*, Græc. viſitatione, q.d. in die iudicij.

14. *Spado*, qui ſe caſtrauit propter Regnum cœlorum, sc. cœlebs. *Manus*, i. opera. *Fidei*, sc. reſpondens, quam ſeruauit; iuxta illud: Fidem ſeruaui, de reliquo, &c.

Templo Dei, sc. cœlo.

15. *Radix*, q.d. non pereunt radices ſapientiæ, ſed ſuo tempore fructum ferunt.

16. *In conſummatione erunt*, i. conſumentur, ſeu peribunt. Græc. inconſummati erunt, q.d. imperfecti, & immaturi, sc. peribunt ante tempus, ſeu antequam fructum vllum edant. *Semen*, sc. profectum, nempe filij.

17. *In nihilum*, i. pro nihilo. *Computabuntur*, sc. apud Deum & homines.

Nouiſſima, Græc. in nouiſſimis.

18. *Spem*, sc. apud Deum. *Agnitionis*, sc. cauſæ cuiuſque q. d. die iudicij. *Allocutionem*, sc. conſolantem, Græc. ſolatium.

19. *Nationis*, i. progeniei. *Conſummationes*, i. fines, q.d. habent infelices exitus.

CAPVT IV.

1. *Generatio*, i. hominum genus.

Claritate, i. fama, vel q. d. quam pulchra eſt & clara caſta generatio.

2. *Eduxerit*, i. ſubduxerit, sc. ex mundo per mortem, vel aliquo receſſerit.

Inconquinatorum, i. mundorum, sc. magnum eſt periculum in caſtitatis certamine, ne anima maculetur. Ideoque maius victoriæ præmium.

Vincens, i. obtinens vincendo.

3. *Multigena*, i. multiplex, ſeu multiplicata.

Spuria vitulamina, Aug. 2. de doct. Chriſt. cap. 12. ait legendum, adulterinæ plantationes, Græc. quidem, μοσχεύματα, i. propagines, ſeu ſtolones.

4. *In tempore*, i. ad tempus.

5. *Inconſummati*, i. imperfecti.

6. *Iniquis ſomniis*, i. illegitimo concubitu. *Interrogatione*, i. inquiſitione, ſeu examine, q.d. ſi quis roget, ſeu inquirat, vnde ſint orti.

9. *Cani*, pro canities.

10. *Placens factus*, pro, cum placeret.

12. *Nugacitatis*, i. vanitatis. *Bona*, pro, bonam mentem, sc. affert interdum ei tenebras mundi vanitas fallaciis ſuis.

Inconſtantia, sc. vaga eſt concupiſcentia, & alia atque alia ſubinde appetit. *Senſum*, i. mentem.

13. *Conſummatus*, &c. q.d. breui tempore factus perfectus cenſetur diu vixiſſe.

14. *Talia*, sc quod ſequitur, & quod dictum eſt.

16. *Condemnat*, sc. per ſuam bene actam vitam.

Conſummata, i. perfectionem aſſecuta, vel vitam finiens.

17. *Videbunt*, &c. coniunge cum, Populi autem, &c.

Munierit, sc. ſecuritate donans, Complut. minuerit, sc. dies vitæ præciderit.

19. *Decidentes*, i. morientes. *Contumelia*, i. ignominia. *Sine voce*, sc. vt non habeant quod dicant, aut conquerantur. *Snpremum*, i. extremum, q.d. extremè.

20. *Traducent*, id eſt, palam conuincit, Græc. coarguent.

CAPVT V.

CAPVT V.

1. *Vnc*, ſc. poſt mortem. *Labores*, i. laborum mercedem, ſc. negantes, vel defraudantes.

2. *Videntes*, ſc. iuſtorum ſtatum felicem. *Subitatione*, &c. q. d. tam ſubita & inſperata ipſis ſalute ſanctorum.

3. *Similitudinem*, i. prouerbium, vt, ſcil. cum quis malum imprecaretur, diceret. Accidat tibi, vt illis, &c. ſic Pſalm. 43. poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus.

6. *Intelligentiæ*, Græc. iuſtitiæ.

7. *Laſſati ſumus in via*, Græc. impleri ſumus viis. *Vias difficiles*, Græc. deſerta inuia.

11. *Argumentum*, i. indicium.

12. *Locum deſtinatum*, Græc. ſcopum.

16. *Cogitatio*, i. cura.

17. *Decoris*, i. præclarum. *Speciei*, i. ſpecioſum.

19. *Certum*, Græc. non fictum, ſcilicet, verum, ſeu ſincerum.

21. *In lanceam*, i. loco lanceæ,

22. *Exterminabuntur*, i. interficientur, ſcilicet, iniqui, vel eiicientur, ſc. fulgura. *Inſilient*, ſcil. fulgura, ſeu fulmina.

23. *Petroſa*, Græc. lapides iaciente.

24. *Spiritus virtutis*, i. vehemens ventus. *Diuidet*, Græc. ventilabit, ſeu iactabit. *Ad eremum perducet*, i. deſolabit.

CAPVT VI.

1. *Finium terræ*, q. d. prouinciarum, quæ ſuis finibus diſtinguuntur, vel partis quiſque ſuæ.

3. *Continetis*, ſc. imperio, q. d. gubernatis.

4. *Interrogabit*, i. examinabit.

7. *Exiguo*, i. pauperi, ſeu plebeio.

8. *Subtrahet*, i. accipiet, q. d. reſpectum habebit, Græc. formidabit, ſeu verebitur. *Æqualiter*, Græc. ſimiliter.

9. *Fortioribus*, Græc. potentibus. *Cruciatio*, Græc. ſcrutatio, ſeu inquiſitio.

10. *Excidatis*, i. cadatis, ſc. peccando.

11. *Iuſte*, i. tanquam iuſti. *Reſpondeant*, ſc. in die iudicij, q. d. ſe defendent.

12. *Diſciplinam*, i. eruditionem.

16. *Senſus eſt conſummatus*, q. d. ea vero eſt optima cogitatio.

17. *Viis*, ſcilicet, quibus ſuos quærit, vel ab iis quæritur.

Prouidentia, i. conſilio, ſc. ipſorum. *Occurret*, ſc. vt adiuuet cogitata.

19. *Ergo*, Græc. autem. *Dilectio*, ſc. ſapientiæ, q. d. attendere diſciplinæ, argumentum eſt dilectionis ſapientiæ. *Incorruptionis*, i. integritatis vitæ.

24. *Facta ſit*, i. in animis hominum ingeneretur. *Sacramenta*, i. myſteria, ſeu arcana. *Ab initio natiuitatis*, q. d. primam originem.

27. *Diſciplinam*, i. eruditionem.

CAPVT VII.

2. *Omni*, i. concubitus. *Conueniente*, i. concurrente, ſeu accendente.

3. *Similiter factam*, pro, ſimilem.

4. *Inuolumentis*, i. faſciis.

6. *Ergo*, Græc. vero.

7. *Propter hoc*, ſc. vt vitam, in quam ingreſſus eram, recte traducerem. *Senſus*, i. intelligentia.

10. *Speciem*, i. pulchritudinem.

11. *Honeſtas*, ſc. diuitiæ.

12. *Ignorabam*, ſc. antea.

13. *Honeſtatem*, i. diuitias.

25. *Ex ſententia*, i. ſententioſe. *Præſumere*, i. audere. Græc. cogitare. *Emendator*. Græc. director, ſeu corrector.

16. *Scientiæ*, i. artificioſorum.

17. *Sunt*, i. exiſtunt, ſc. in mundo.

18. *Viciſſitudinem*, pro, viciſſitudinarias. *Conſummationes*, i. fines ſeu perfectiones.

21. *Improniſa*, Græc. manifeſta.

22. *Multiplex*, Aug. epiſt. 102. multiplex, quia multa habet; ſimplex, quia nihil aliud eſt quam quod habet, ſic dicitur filius habere vitam in ſemetipſo, & eadem vita eſt ipſe. *Subtilis*, ſcil. ab effectu; quo etiam modo ſequentia accipienda. *Mobilis*, ſc. faciens animam facile ad bonum mobilem.

23. *Certus*, i. firmus. *Intelligibiles*, pro, intelligentes. *Mundus ſubtilis*, Græc. mundos ſubtiliſſimos, vt ad ſpiritus referatur angelicos.

24. *Mobilior*, ſc. actiuitate, ſeu efficacitate.

Munditiam, q. d. non poteſt enim vllius rei contactu inquinari.

25. *Vapor*, i. afflatus. *Claritatis*, i. gloriæ.

26. *Candor*, i. lux non obſcurior luce, de qua manat. Aug. 4. Trin.

27. *Nationes*, q. d. omne hominum genus.

29. *Prior*, i. potior.

CAPVT VIII.

1. *Ergo*, Græc. autem. *A fine vſque ad finem*, i. per omnia.

3. *Generoſitatem*, &c. q. d. inde apparet, quanta ſit eius nobilitas, quod cum Deo commoratur.

6. *Senſus*, i. intelligentia, ſc. artificium.

7. *Huius*, ſc. ſapientiæ. *Virtutem*, i. fortitudinem.

8. *Æſtimat*, i. iudicat. *Verſutias*, i. difficultates, ſeu fallacias.

Monſtra, i. prodigia.

9. *Allocutio*, i. conſolatio, ſeu exhortatio.

11. *In iudicio*, id eſt, cum erit de aliquo ferendum iudicium.

12. *Suſtinebunt*, i. expectabunt.

15. *Videbor*, i. apparebo, ſeu conſpiciar eſſe.

17. *Immortalitas eſt in cognatione ſapientiæ*, q. d. in familiaritate, ſeu coniunctione.

18. *Honeſtas*, id eſt, diuitiæ. *Certamine*, id eſt, exercitatione.

19. *Bonam*, i. in bonum propenſam.

20. *Et cum eſſem*, &c. q. d. creſcente vero magis magiſque bonitate conſecutus ſum corporis munditiam.

21. *Continens*, i. compos, q. d. aſſequi ſapientiam. vide Eccleſ. 6. ſimilem phraſim.

CAPVT IX.

1. *Miſtricordia*, pro, miſericors.

3. *Diſponit*, pro, diſponeret, i. gubernaret. *Directione cordis*, i. recto corde. *Iudicium iudicet*, pro, ius diceret.

4. *Reprobare à pueris*, i. excludere à numero ſeruorum.

5. *Minor*, i. minus idoneus, ſc. niſi adiuues.

6. *Computabitur*, i. reputabitur.

8. *Dixiſti*, i. voluiſti, ſeu iuſſiſti.

Ab initio, i. olim.

9. *Tecum*, ſc. præparauit. *Directum*, i. rectum.

10. *Mecum laboret*, id eſt, doceat me laborare. Auguſt. 4. Trin.

11. *In ſua*, pro, cum ſua.

12. *Sedium*, i. ſolio.

15. *Quod corrumpitur*, Græc. corruptibile. *Senſum*, id eſt, mentem.

16. *Æstimamus*, id est, deprehendimus, seu coniectamus.

17. *Sensum*, i. consilium seu voluntatem.

18. *Et sic*, sc. iuuante tua sapientia.

Sint, pro, fuerint.

19. *Sanati* Græc. saluati, seu seruati.

CAPVT X.

2. *Continendi*, sc. sub imperio.

3. *Iniustus*, sc. Cam. *Fraternitas*, Græc. fratris.

4. *Sanauit*, i. seruauit.

5. *Sciuit*, i. agnouit, seu approbauit. *Iustum*, scil. Abraham. *Misericordiam*, sc. promissam de posteritate innumera. *Fortem*, i. constantem.

6. *Iustum*, sc. Loth.

7. *Constat*, pro extat. *Incerto tempore*, pro intempestiuos. *Incredibilis*, pro, incredulæ. *Figmentum*, i. simulacrum, seu statua.

8. *Prætereuntes*, i. negligentes. *Lapsi*, Græc. læsi.

Memoriam, i. memoriale.

9. *Obseruant*. i. colunt.

10. *Profugum iræ*, i. fugientem iram. *Iustum*, sc. Iacob. *Regnum Dei*, sc. iustitiam, & pacem. *Honestauit*, i. locupletauit. *Compleuit*, Græc. multiplicauit. *Labores*, i. laborum fructus, sc. pecora.

11. *Honestum*, i. diuitem.

12. *Inimicis*, sc. Esau. *Seductoribus*, sc. Laban.

13. *Iustum*, sc. Ioseph. *Peccatoribus*, Græc. peccato, sc. cum tentaretur à domina sua. *Foueam*, i. profundum carcerem Græc. lacum.

14. *Maculauerunt*, i. per calumniam infamarunt, Græc. vituperauerunt, sc. inique accusantes. *Claritatem*, i. gloriam.

15. *Populum*, sc. Hebræorum. *Iustum*, i. nihil tale merentem. *Nationibus*, i. populo Ægyptiorum.

16. *Serui Dei*, sc. Mosis. *Reges*, pro, Regem, scil. Pharaonem.

17. *Mercedem*, scil. spoliatis Ægyptiis. *Diei*, i. per diem. *Stellarum*,, pro, velut stellarum.

19. *Altitudine inferorum*, i. maxima, scil. maris profunditate. *Illos*, sc. Hebræos.

20. *Ideo*, sc. quia à sapientia adiuti.

Pariter, id est, simul. Alludit ad Canticum, de quo Exod. 15.

21. *Mutorum*, i. qui prius loqui non audebant.

Infantium, i. imperitorum, vel puerorum, qui & ipsi canebant cum reliquis.

CAPVT XI.

1. *IN manibus*, i. opera. *Prophetæ*, sc. Mosis.

2. *Casas*, Græc. fixerunt tabernacula, seu tentoria.

Requies, i. consolatio, seu refrigerium.

6. *Cum illis deessent*, sc. Hebræis aquæ in deserto.

7. *Sempiterni*, i. perennis, seu semper fluentis, scilicet, Nili.

Humanum Græc. cruentum, seu sanioſum.

8. *Minuerentur*, Græc. turbarentur. *In traductione*, i. ob apertam iniuriam, Græc. in correptionem, id est, punitionem, quasi dicat, cum Ægyptij turbarentur, te puniente occisionem infantium.

Illis, sc. Hebræis.

10. *Tentati*, sc. Ægyptiaca seruitute. *Disciplinam*, i. correptionem.

11. *Interrogans*, i. examinans.

12. *Absentes*, sc. ab vrbe regia.

13. *Duplex*, i. grandis. *Prætéritorum*, sc. malorum, quibus Hebræos affecerant.

14 *Per suæ tormenta*, i. dum cruciarentur.

Secum, i. cum Iudæis. *Commemorati*, i. recordati, q. d. agnouerunt tandem Dei potentiam.

In finem exitus, q.d. quem tandem finem, & exitum habuissent Hebræorum res vel, q.d. tandem.

15. *Quem*, sc. Mosen. *Praua*, i. calamitosa. Græc. olim. *Protectum*, sc. in fluuium. *Deriserunt*, i. contempserunt. *In finem euentus*, i. ad extremum, seu seu tandem. *Sitientes*, sc. ipsi, q. d. cum sitirent, deerat quod biberent, Iudæis vero supererat.

16. *Iniquitates*, sc. puniens. *Mutos*, Græc. irrationales. *Superuacuas*, Græc. viles. *Mutorum*, Græc. irrationalium.

18. *Impossibilis*, pro, impotens. *Inuisa*, sc. creata ante lucem conditam Græc. informi.

19. *Vaporem*, i. halitum. *Odorem*, Græc. sonitum.

21. *Spiritu*, id est, impetu. *Ab ipsis factis*, pro, ob ipsa facta.

22. *Superat*, id est, adest.

23. *Momentum*, i. minimum pondus, seu inclinatio. Vide Isai. 40.

24. *Propter pœnitentiam*, id est, vt pœnitentiam agant.

25. *Odiens*, q.d. odisses, non feciſſes.

26. *Vocatum*, quasi dicat, electum ad id vt conseruetur.

27. *Omnibus*, sc. hominibus, sub. si pœniteant.

CAPVT XII.

1. *Partibus*, id est, paulatim, quasi dicat, per partes corripis.

De quibus, pro, in quibus.

3. *Exhorruisti*, Græc. odisti.

4. *Medicamina*, i. veneficia.

6. *Auctores*, sc. cædis. *A medio sacramento*, i. interposito iuramento.

7. *Perciperet peregrinationem*, i. coloniam, scil. peregrinos seruos tuos.

9. *Verbo*, i. imperio.

10. *Partibus*, i. per partes, seu paulatim. *Iudicans*, i. puniens. *Naturalis*, i. innata. *Non poterat*, sc. quia obstinata in malo.

11. *Nec timens*, &c. quasi dicat, nullius rei timore adduci posses vt illis parceres, vel, quamquam neminem timeres, tamen veniam dabas, i. non pro illorum meritis puniebas, quin etiam pepercisses si pœnituissent.

12. *Tibi imputabit*, Græc. te accusabit.

13. *Vt ostendas*, pro, sed vt ostendas.

15. *Condemnare*, &c. Græc. condemnare alienum æstimas, &c.

Virtute, i. potentia, q. d. à te.

16. *Virtus enim*, &c. q. d. à te originem habet omnis iustitia.

17. *Traducis*, i. puni, Græc. arguis.

18. *Virtutis*, i. potentissimus. *Reuerentia*, i. moderatione, veluti reueritus.

Subest, id est, adest.

19. *Bonæ spei*, id est, bene sperare, scilicet, de tua misericordia.

20. *Debitos*, i. destinatos, seu dignos.

22. *Das disciplinam*, i. castigas.

Iudicantes, i. expendentes tantam bonitatem.

Iudicatur, q. d. dum castigamur.

24. *Superuacua*, Græc. vilia.

25. *Iudicium*, i. punitionem. *In derisum*, q. d. velut puerilibus & ridiculis pœnis punisti.

26. *Ludibriis & increpationibus*, quasi dicat, leuibus pœnis.

27. *Per hæc*, scilicet, animalia, sub. puniebantur. *In ipsis*, i. per ipsa, sc. cruciantia.

Videntes, i. animaduertentes.

Finis condemnationis, i. extrema seu perfecta condemnatio.

CAPVT XIII.

1. *Vbeſt*, pro, ineſt. *Videntur*, i. conſpiciuntur, q.d. ex creaturis. *Qui eſt*, ſcil. Deum. Vide Exod. 3.

2. *Spiritum*, i. ventum. *Gyrum*, i. orbem. *Nimiam*, i. copioſam, ſeu vehementem. *Deos*, pro, & Deos.

3. *Specie*, i. pulchritudine.

5. *Magnitudine*, i. excellentia. *Speciei, & creaturæ*, Græc. & ſpecie, & creaturis. *Cognoſcibiliter*, Græc. per analogiam, ſeu comparationem, ἀναλόγως.

6. *Eſt querela*, i. ſit reprehenſio. *Fortaſſe*, iunge cum, quærentes.

8. *Iterum autem*, pro, ſed tamen.

9. *Potuiſſent*, pro potuerunt. *Æſtimare*, i. cognoſcere.

10. *Inter mortuos*, i. mortua, ſeu deſperata.

11. *Conuerſationem*, i. vſum.

12. *Eſcæ*, ſc. coquendæ extructo igne.

13. *Verticibus*, i. nodis. *Vacuitatem*, i. otium.

14. *Comparet*, i. aſſimilet.

17. *De*, i. pro. *Inquirit*, ſc. opem.

CAPVT XIV.

1. *Terum*, i. præterea, q. d. videre eſt aliam hominum dementiam.

3. *Mari*, ſc. rubro. *Firmiſſimam*, Græc. tutam.

4. *Sanare*, i. ſeruare. *Arte*, i. naui per artem facta.

5. *Vacua*, i. otioſa, q. d. vt ſeruirent vſibus hominum, ſc. nauibus aduecta.

6. *Perirent*, ſc. diluuio. *Ratem*, ſc. Arcam Noë. *Remiſit*, i. reliquit. *Natiuitatis*, i. generationis, q.d. poſteritatem. *Qua*, ſc. ſpes, vel rates.

7. *Inſtitia*, i. beneficium, ſc. ſeruando homines in mari, vel q.d. quo quis iuſte vtitur, ſc. ad vſum aliquem honeſtum.

9. *Similiter*, Græc. æque.

10. *Tormenta patietur*, i. deſtruetur, ſ. Deo puniente.

11. *Non erit reſpectus*, q.d. nec eis parcetur. *Odium*, Græc. abominationem. *Facta*, i. conuerſæ ab impiis. *Tentationem*, Græc. ſcandala. *Muſcipulam*, Græc. laqueum.

12. *Fornicationis*, ſc. ſpiritualis, qua Deus deſeritur. *Exquiſitio*, Græc. excogitatio.

13. *Erunt*, i. permanebunt.

14. *Superuacuitas*, Græc. vana gloria. *Breuis*, &c. q.d. breuiter ſunt excogitata, & facta, ſc. adiuuante ambitione.

18. *Qui ignorabant*, q. d. ignorantes, ſeu ſtultos.

19. *Aſſumpſit*, i. conduxit, ſcil. ad opus faciendum.

21. *Incommunicabile*, ſc. creaturis. *Nomen*, ſcil. Dei.

22. *Non ſuffecerat*, pro, quaſi non ſufficeret. *Inſcientiæ*, i. ignorantiæ.

23. *Obſcura*, i. clandeſtina. *Vigilias habentes*, Græc. comeſſationes agentes.

25. *Fictio*, Græc. dolus. *Turbatio*, i. tumultus, *Tumultus*, i. perturbatio. *Bonorum*, i. rerum bonarum

26. *Immemoratio*, i. obliuio, *Natiuitatis*, i. generationis ſc. per vitium contra naturam. *Inconſtantia*, ſc. deſerto per iniuriam coniuge.

29. *Noceri*, i. lædi, ſeu læſum iri. *Sperant*, i. timent, ſeu expectant.

30. *Vtraque*, pro, ob vtraque, ſ. ea, quæ ſequuntur. *Euenient*, ſc. mala, quæ non expectant.

31. *Virtus*, ſc. quæ poſſit prohibere punitionem. *Perambulat*, ſc. puniens. *Iniuſtorum*, i. iniquorum.

CAPVT XV.

1. *Verus*, id eſt, verax.

2. *Magnitudinem*, Græc. potentiam, ſc. peccata remittendi. *Computati*, i. in pretio, q.d. tibi chari, ſeu in tuorum numero.

3. *Noſſe*, ſc. vt par eſt, etiam amando. *Conſummata*, i. perfecta, q.d. ſine Dei cognitione nulla perfecta iuſtitia.

Virtutem, i. potentiam. *Radix*, i. principium, ſc. fide inchoatur æterna vita.

4. *Vmbra*, i. adumbratio. *Sculpta*, Græc. maculata.

6. *Illos*, pro, illa, vel illos, ſc. deos.

8. *Debitum*, ſc. moriendi, ſeu à corpore diſcedendi, vel q.d. redditurus Deo vitæ ſuæ rationem.

9. *Laboraturus*, ſc. poſtea in ſupplicio. *Concertatur*, pro, certat cum *Aurificibus*, &c. ſc. vt eos arte ſuperet.

Præfert, Græc. ducit, ſeu reputat. *Superuacuas*, i. vanas.

10. *Cinis*, q.d. terrenum. *Terra ſuperuacua*, pro, vacua ſuper terra, i. vilior terra, vt eſt Græc.

13. *Scit*, i. poteſt facile ſcire. *Materia*, ſc. eadem.

14. *Animæ*, Complut. animæ ſuæ, i. illorum.

15. *Pigri*, i. inepti.

16. *Similem*, i. viuentem.

18. *Illis*, ſc. inſenſatis. *Sunt deteriora*, ſc. ea animalia ob cultum impium, vel quia nocent, ſc. ſerpentes & crocodili.

19. *Bona*, i. tanquam bona, i. pulchra, q.d. nemo illorum aſpectu delectatur, adeo ſunt turpia & horribilia, Græc. ſenſus eſt, nulla alia animalia horum aſpectu delectata ea concupiſcere, adeo eſſe deformia. *Laudem*, &c. q. d. vel à Deo fuit ſerpens vituperatus, & maledictus olim, quem iſti nunc pro Deo colunt.

CAPVT XVI.

1. *Exterminati*, Græc. cruciati.

2. *Pro quibus tormentis*, i. quorum tormentorum loco, q. d. contra vero. *Diſpoſuiſti*, Græc. beneficio affeciſti. *Concupiſcentiam*, delectamenti, i. delicias quas concupierat. *Ortygometram*, i. coturnices.

3. *Ea*, ſc. animalia, vt muſcas, ranas, & ſimilia, quæ cibos illorum contaminabant. *Concupiſcentia*, i. eſca concupita. *Facti*, ſc. paulo ante deficientibus cibis, quos optabant, vel in Ægypto dum ſeruirent.

4. *Sine excuſatione*, i. ineuitabilem. *Exterminabantur*, Græc. cruciabantur.

5. *Illis*, ſc. Hebræis. *Exterminabantur*, i. perimebantur.

6. *Signum*, ſc. ſerpentem æneum. *Ad commemorationem*, &c. q. d. vt ſic monerentur Dei præceptis obedire, & non murmurare, & conqueri.

7. *Conuerſus*, ſc. ad ſerpentem æneum illum adſpiciens.

11. *In memoria*, i. vt recordarentur. *Examinabantur*, Græc. pungebantur, ſ. à ſerpentibus. *Obliuionem*, ſc. tuorum præceptorum.

12. *Malagma*, i. fomentum, ſeu medicamentum.

Sermo, i. voluntas, quæ ſermone exprimitur.

14. *Exierit*, ſcil. è corpore. *Recepta*, ſc. in aliam vitam.

16. *Nouis aquis*, i. insuetis pluuiis, vel aquis sanguineis. *Consummati*, i. consumpti.

17. *Valebat*, i. poterat, seu operabatur.

18. *Mansuetabatur*, pro, mansuescebat.

19. *Ignis*, sc. aquæ mistus. Vide infr.

20. *Pro quibus*, i. quorum loco, seu è contrario.

21. *Substantiam*, &c. quasi dicat, per substantiam enim tuam, id est, sustentantem panem, sc. Manna. dulcedinem, &c.

Conuertebatur, sc. sapore. Id vero quidam de solis iustis intelligunt.

23. *Iterum*, i. præterea, sc. accidit. *Oblitus est*, sc. manna non consumens, sed coquens.

25. *Transfigurata*, scil. varios sapores accipiens manna. *Gratiæ*, i. benignæ prouidentiæ. *Desiderati*, id est, dilecti.

26. *Natiuitatis*, i. è terra nati.

28. *Benedictionem*, i. munus, sc. accipiendum. *Ad ortum lucis*, i. diluculo.

29. *Superuacua*, Græc. inutilis.

CAPVT XVII.

1. VERBA, i. res. *Indisciplinatæ*, i. imperitæ, seu sine disciplina.

2. *Natione*, sc. Hebræorum. *Fugitiui*, &c. q. d. profugi, seu exules à prouidentia diuina, quæ perpetuo homines per solem illuminat.

3. *Obscuris*, i. occultis. *Obliuionis*, sc. alij aliorum obliti erant, oppressi calamitate. *Dispersi*, sc. huc illuc, dum mortem fugiunt.

4. *Personæ*, i. laruæ, seu spectra. Not. hic multa, quæ in Exod. fuerant omissa.

6. *Non videbatur*, sc. cum dispareret. *Deteriora*, sc. quam essent.

Derisus, i. ludibria, sc. nihil illos iuuantia. *Correptio*, pro corripiebatur, sc. tanquam inanis.

8. *Illi*, scilicet, Magi.

9. *Etsi*, pro etiam cum.

Et aërem, pro, etiam aërem.

10. *Condemnationis*, q. d. ipsa se condemnat.

Præsumit, i. præsagit, seu sibi repræsentat.

11. *Proditio*, i. destitutio, seu defectio.

12. *Expectatio*, i. spes. *Maiorem computat*, &c. Complut. maiorem putat potentiam eius causa, &c. q. d. plusquam est re vera malũ putat sibi imminere.

Præstat, pro, imminet, seu aduenit.

13. *Impotentem vere noctem*, i. quæ superari non poterat. *Ab infimis*, pro, velut ab inferis. *Altissimis*, i. profundissimis. *Inferis*, non est, in Complut.

15. *Monstrorum*, sc. in somno apparentium.

Traductione, i. extra se eductione, seu punitione, Græc. traditione.

16. *Decidisset*, sc. præ metu lapsus. In carcere, pro, velut in carcere.

17. *Præoccupatus*, sc. timore, seu perturbatione.

19. *Suauis*, sc. alioqui. *Inuisus*, i. non visus.

21. *Superuentura*, scil. in inferno. *Erat*, pro, erant. *Ergo*, pro, autem. *Grauiores*, sc. ob peccatorum conscientiam.

CAPVT XVIII.

1. IPSI, sc. Hebræi, vocãtur autẽ sancti, i. Deo, dicati.

2. *Læsi*, sc. ab Ægyptiis. *Lædebantur*, sc. amplius.

Differentia, sc. inter ipsos, & Ægyptios, dum alij seruantur, alij puniuntur.

3. *Propter quod*, sc. vt appareret differẽtia. *Hospitij*, sc. deserti, vbi per 40. annos bene à Deo tractati.

5. *Traductionem*, i. punitionem. Græc. correptionem. *Filiorum*, sc. primogenitorum.

6. *Cognita*, scil. Deo per Mosen præmonente. *Iuramentis*, scil. Dei promissionibus. *Animæquiores*, id est, bono animo.

7. *Suscepta*, i. loco beneficij accepta.

8. *Prouocans*, sc. ad tui cultum, & amorem.

9. *Sacrificabant*, sc. agnum Paschalem. *Pueri*, i. filij. *In concordiam*, i. vnanimiter. *Disposuerunt*, sc. seruare. *Similiter*, sc. persuasi, q. d. parati ad prospera & aduersa, quibus etiam iusti obnoxij.

10. *Inconueniens*, i. confusa.

12. *Nomine*, i. genere, sc. primogenitorum. *Præclarior*, sc. primogeniti. *Exterminata*, i. interempta.

13. *Veneficia*, q. d. cum antea nollent credere videntes Magos suos veneficiis similia Mosis operibus facere. *Spoponderunt*, Græc. confessi sunt.

15. *Sermo*, i. præceptum. *Exterminij*, i. perniciosam, vel exterminandam.

16. *Insimulatum*, i. non fictum, sed efficax. *Vsque ad cœlum*, q. d. cœlesti virtute res fiebat.

21. *Seruitutis*, i. ministerij. *Allegans*, i. mittens, *Necessitati*, Græc. calamitati.

22. *Turbas*, i. turbationem illam, seu plagam populum turbantem. *Illum*, sc. Angelum interemptorem, vel ignem. *Se*, pro, populum. *Subiecit*, i. compescuit. *Parentum*, id est, patribus facta. *Testamentum*, id est, pactum.

23. *Ad vnos*, sc. ad interimendos.

24. *Poderis*, i. talari. *Erat*, sc. figuratè descriptus.

25. *Tentatio*, i. probatio. Græc. experientia. *Sufficiens*, sc. ad illorum correctionem.

CAPVT XIX.

1. NOuissimum, i. extremum.

Præsciebat, sc. Deus. *Futura*, i. quid essent facturi. *Se educerent*, i. discederent, sc. Hebræi.

3. *Insciti*æ, i. stultam.

4. *Necessitas*, sc. diuinæ ordinationis, seu punitionis. *Commemorationem*, i. memoriam. *Repleret*, pro, impleret.

5. *Nouam*, i. inusitatam, & mirabilem.

6. *Ad suum genus*, &c. q. d. in proprio quoque genere à principio accepto, nouam induebat figuram.

Pueri, i. serui.

7. *Campus*, pro, velut campus.

8. *Natio*, i. Hebræa gens. *Monstra*, i. prodigia, seu signa,

9. *Equi*, q. d. liberi, & soluti. *Depauerunt escam*, i. manna pasti sunt.

10. *Pro natione*, i. loco nascentium.

11. *Creaturam*, Græcus, generationem, seu progeniem.

Epulationis, i. delicatas.

12. *In allocutione*, Græc. ad consolationem.

Ortygometra, id est, conturnix.

Vexationis, id est, supplicia.

Non sine, quasi dicat, præcedentibus. *Argumentis*, scilicet, iræ Dei.

14. *Respectus*, i. ratio agendi.

15. *Institutis*, i. ciuilibus legibus, scil. Hebræi in Ægypto.

16. *Iusti*, sc. Loth. *Vnusquisque*, sc. Ægyptiorum. *Transitum*, i. ingressum.

17. *Inse*, pro inter se. *Custodiunt*, sub. sic accidit elementis mutatis.

Vnde, &c. quasi dicat, quod ex iis, quæ acta sunt perspici potest.

18. *Agrestia*, scilicet, iumenta Iudæorum per mare transeuntia. *Natantia*, scil. ranæ, quæ vexarunt Ægyptios.

20. *Coambulantium*, i. inter flammas incedentium. *Escam*, sc. Manna.

ECCLE

ECCLESIASTICVS.

q. d. Concionalis, ſcilicet, mores inſtruit.

Græcus, Sapientia Ieſu filij Sirach Auctor Ieſus filius Sirach, cuius nepos Ieſus, item filius Sirach, librum ex Hebræo in Græcum tranſtulit.

PROLOGVS.

MVLTORVM & magnorum, id eſt, multarum & magnarum rerum. *In quibus*, pro in quo.

Loquentes, ſc. ex lege, & Prophetis docentes.

Diſcentes, ſc. eam doctrinam. *Amplius*, i. multum.

Sequentes, pro, ſequi, ſeu deſcribere. *Deficiunt*, i. admittunt vim ſuam. *Hæc*, ſc. quæ tranſtuli. *Inter ſe*, i. propria lingua. *Anno*, ſc. ætatis meæ, vel regni Ptolomæi. *Ad finem*, &c. q. d. quæ opus erant ad perficiendum librum hunc, & dandum illis qui, &c.

CAPVT I.

1. *ÆVum*, i. ſæculum, q. d. ante omne tempus.
2. *Dinumerauit?* ſub. niſi Dei ſapientia?
3. *Inueſtigauit*, i. comprehendit.
4. *Creata*, ſc. in Angelis vel producta per intellectum à Deo Patre. *Ab æuo*, i. ex æternitate.
5. *Ingreſſus*, i. viæ. *Æterna*, i. immobilia, vel ad æternitatem ducentia.
6. *Radix*, i. origo, ſeu principium, vnde orta. *Aſtutias*, i. cautiones. *Cognouit*, ſc. plene.
7. *Multiplicationem ingreſſus*, id eſt, multiplices vias.
8. *Illius*, pro, ſuum.
9. *Creauit*, i. produxit, ſc. gignendo. *In Spiritu ſancto*, pro, cum Spiritu ſancto, quem vna cum filio produxit: procedit enim à Patre, & Filio. *Vidit*, ſc. in illa omnia à ſe per illum facienda.
10. *Carnem*, i. hominem. *Secundum datum*, i. pro vt cuique voluit communicare.
11. *Timor Domini*, deſcribit initium ſapientiæ. *Gloria*, ſc. vera hominis.
14. *Dilectio Dei*, &c. q.d. in Dei dilectione conſiſtit ſapientia.
15. *Apparuerit*, ſc. ſapientia. *In viſu*, q. d. ſe manifeſtans.
16. *Vulua*, q. d. iam inde ab infantia Deum timere incipiunt. *Agnoſcitur*; ſcil. per bona opera in illis eſſe.
17. *Scientiæ religioſitas*, q.d. Dei cultus verus.
19. *Conſolationis*, i. cum Deus ſolet conſolari, aliàs, conſummationis, i. mortis.
20. *Plenitudo à fructibus illius*, pro, implens ſuis fructibus, ſc. timentem Deum, Græc. inebrians fructibus ſuis, i. replens.
21. *A generationibus*, i. fructibus. *A theſauris*, pro, theſauris. *Illius*, pro, ſuis.
22. *Corona*, id eſt, ornamentum. *Replens*, Græc. germinans.
23. *Et vidit*, &c. q. d. timens Deum expendit diligenter ſapientiæ opera, quamquam hæc non ſunt in omnibus exemplaribus Græcis. *Vtraque*, ſc. pax, & ſalus, vel timor & ſapientia.
24. *Compartietur*, i. communicabit, ſeu diſtribuet pro cuiuſque capacitate.
25. *Rami*, adeoque fructus.
27. *Peccatum*, Græc. additur & iram.
28. *Qui ſine timore eſt*, Græc. iracundus.
30. *Bonus ſenſus*, q. d. ſenſatus vir. *Verba illius*, pro, verba ſua, q.d. tacebit, reprimens iram. *Enarrabunt*, ſc. laudantes.
31. *Significatio*, i. declaratio, ſeu demonſtratio.
33. *Iuſtitiam*, Græc. mandata.
34. *Sapientia enim*, &c. q.d. coniunctæ enim ſunt hæ virtutes, ſc. ſapientia, diſciplina, &c. *Adimplebit*, ſc. Deus vel ſapiẽtia. *Illius*, ſc. præcepta ſeruantis.
31. *Incredibilis*, i. non parens.
37. *Scandalizeris*, i. offendas,
38. *Illis*, ſc. labiis. *Inhonorationem*, i. dedecus.
39. *Synagogæ*, id eſt, congregationis, quaſi dicat, coram multis.

Elidat, i. proſternat, ſeu puniat.

CAPVT II.

1. *TEntationem*, ſc. ſuperandam.
2. *Deprime*, i. humilia. *Feſtines*, i. quidquam, præcipitanter agas. *Obductionis*, i. ingruentis mali, ſeu tribulationis.
3. *Suſtentationes Dei*, i. quæ Deus vult ſuſtineri, q. d. à Deo immiſſa aduerſa, vel quamdiu Deus expectari ſe vult. *Suſtine*, i. expecta illum. *Creſcat*, ſc. per gratiam, vel gloriam. *In nouiſſimo*, i. poſt toleratam tribulationem, vel in fine vitæ.
4. *Applicitum*, q.d. quidquid auerſi accidat. *Accipe*, i. libenter excipe. *Humilitate*, id eſt, afflictione.
5. *Receptibiles*, i. acceptabiles, ſc. Deo. *Humiliationis*, i. tribulationis, ſeu afflictionis.
6. *Crede*, i. confide, ſic infr. ſæpe. *Recuperabit*, i. ſuſcipiet, ſeu tuebitur. *Veteraſce*, i. conſeneſce.
7. *Suſtinete*, i. expectate. *Enacuabitur*, i. fruſtrabitur.
11. *Confuſus*, quod ſpe ſua fruſtratus ſit.
12. *Deſpexit*, ſc. Deus.
14. *Duplici*, ſcil. dantes partim ſe, Deo, partim mundo. *Duabus*, ſc. partim in bonum, partim in malum.
15. *Diſſolutis*, ſc. non collectis in Deo.
16. *Suſtinentiam*, i. patientiam.
17. *Inſpicere*, i. inquirere.
18. *Incredibiles*, id eſt, increduli, ſeu diffidentes. *Conſeruabunt*, pro, ſeruabunt, q. d. obedient præceptis.
19. *Replebuntur*, ſc. plene implentes eam.
21. *Inſpectionem*, i. donec reſpiciat, & liberet, ſeu q.d. vſque dum iudicet.
22. *In manus Domini*, quod horrendum eſt, ſecundum Paulum.
23. *Secundum enim*, &c. ſub. quod ſi pœnitentiam egerimus miſerebitur, quia, &c.

CAPVT

CAPVT III.

1. *Filij*, sc. sunt. *Natio*, i. soboles, sc. fructus.
2. *Iudicium*, i. sententiam.
3. *Honorauit in filiis*, i. voluit à filiis honorari. *Iudicium*, i. sententiam, seu auctoritatem, q. d. & à filiis requirit, vt matri deferant.
4. *Exorabit*, i. veniam impetrabit. *Dierum*, i. quotidiana.
7. *Refrigerabit*, i. recreabit.
10. *In nouissimo*, i. vsque ad extremum.
11. *Domos*, i. familiam. *Fundamenta*, sc. domorum, q. d. domos destruit.
12. *Contumelia*, sc. à te illata.
14. *Suscipe*, i. foue.
15. *In tua virtute*, quasi dicat, quia te vides fortiorem illo. *Eleemosynæ, patris*, i. patri præstita beneficentia. *Oblitione*, sc. apud Deum.
16. *Peccato*, sc. patienter tolerato. *Restituetur*, pro retribuetur. *Et iniustitia*, &c. q.d. & dabitur à Deo iustitia, seu iustitiæ præmium.
17. *Commemorabitur*, i. recordabitur, sc. Deus. *Sereno*, sc. tempore claro & calido.
18. *Derelinquit*, i. inopem destituit.
19. *Super*, i. præter, q. d. non solum gloriam acquires, sed etiam diligeris ab omnibus.
20. *Magnus*, pro maior.
22. *Fortiora*, i. superantia vires tuas. *Superuacuis*, i. ad te non pertinentibus. *Eius*, sc. Deus.
25. *Sensum*, i. captum naturalem. *Ostensa*, q. d. illa sola cogita.
26. *Suspicio illorum*, q. d. dum se putant illa posse capere. *Sensus*, i. opinio, sc. dum se putantes intelligere errant. *Durum*, id est, in malo obstinatum. *Nouissimo*, id est, fine.
28. *Duas vias*, Vide sup. cap. 2. *Scandalizabitur*, id est, offendet.
29. *Peccator*, sc. non pœnitens.
30. *Frutex enim*, &c. q. d. peribunt quæ agunt, dum non cogitant.
31. *Intelligetur*, i. deprehendetur, q. d. studebit sapientiæ.
32. *Intelligibile*, i. intelligens.
34. *Reddit gratiam*, i. benefacit.

CAPVT IV.

1. *Defraudes*, sc. non dando.
5. *Propter iram*, id est, iratus, vel, q. d. Time Dei iram. *Relinquas*, i. occasionem des. *Quærentibus*, scil. à te eleemosynam. *Retro*, i. post tergum, seu clam. *Maledicere*, id est, malum imprecari.
7. *Presbytero*, i. seniori, *animam tuam*, i. te.
8. *Declina*, i. inclina. *Debitum*, i. si quid ei debes, vel eleemosynam.
9. *Acide*, i. ægre, seu cum tædio.
12. *Sapientia*, scil. Dei. *Præibat*, sc. ducens illos.
13. *Placorem*, i. placibilitatem, seu benignitatem.
15. *Sancto*, sc. Deo.
16. *Iudicabit*, i. poterit gubernare. *Intuetur*, sc. attente auscultando.
17. *Illam*, i. eius bona. *Creaturæ*, i. filij, q. d. firma erit progenies. *Illorum*, pro, illius.
18. *Quoniam in tentatione*, &c. q. d. quem Deus elegit variis modis probat.
19. *Et probationem*, pro, ad probationem. *Doctrinæ*, i. disciplinæ. *Tentet*, i. exploret. *Suis*, i. illius. *Credat*, &c. q. d. confidat fore firmum. Loquitur de Deo more humano.
20. *Firmabit*, sc. post probationem. *Directum*, quasi dicat, faciet viam expeditiorem, sublatis difficultatibus.
21. *Intellectum*, i. cognitionem.
22. *Oberrauerit*, scilicet, à recto, succumbens tentationi.
23. *Tempus*, sc. benefaciendi.
24. *Anima*, sc. saluanda, seu à peccato seruanda. *Confundaris*, i. erubescas.
25. *Confusio*, i. pudor. *Adducens peccatum*, sc. cum pudet bene agere. *Gloriam*, sc. cum pudet peccare.
26. *Accipias faciem*, i. reuerearis aliquem. *Faciem tuam*, i. te, q.d. contra animam tuam. Græc. animam tuam. *Mendacium*, sc. dicens, vel approbans.
27. *Reuerearis*, i. timeas corripere peccantem.
28. *Decore*, id est, cum decet eam promere, seu decorum est.
29. *Firmamentum*, sc. animi, apparet, seu est.
30. *Ineruditionis*, q.d. indisciplinatè prolato.
31. *Pro peccato*, sc. faciendo, q. d. nulli obedias peccatum suadenti.
32. *Fluuij*, quasi dicat, contra id, quod vires tuas superat.
33. *Agonizare*, i. certa. *Pro anima tua*, i. causa salutis animæ tuæ.

CAPVT V.

1. *Iniquas*, i. inique acquirendas. *Obductionis*, i. punitionis. Vide cap. 2.
2. *In fortitudine*, i. pro, viribus, sc. his potius illa reprimenda.
3. *Potui*, sc. quod volui.
5. *Propitiato peccato*, Græc. propitiatione peccati, q.d. time ne forte nondum sit remissum.
10. *Iniustis*, i. iniuste acquirendis. *Obductionis*, i. inducti supplicij.
11. *Ventiles*, q. d. ne sis inconstans. *Duplici*, i. non sibi constanti.
12. *Sensus tui*, id est, quam percepisti. *Scientia*, scil quam habes de rebus agendis. *Prosequatur*, id est, comitetur.
13. *Mansuetus*, scil. cum humilitate accedens, & animi quiete.
14. *Indisciplinato*, i. imperito, seu imprudenti.
17. *Denotatio*, i. vituperatio. Vide cap. 19.

CAPVT VI.

1. *Pro amico*, i. ex amico, vel vt placeat alicui amico. *Et omnis*, pro, itemque omnis.
2. *Velut taurus*, i. superbe. *Per stultitiam*, sc. puniente Deo tuam stultiam.
3. *Comedat*, sc. ipsa stultitia, seu stultitiæ punitio.
4. *Qui*, pro, eum, qui. *Sortem*, &c. sc. infernum.
5. *Eucharis*, i. gratiosa. *Abundat*, i. abunde reperitur, seu fructum fert.
6. *Pacifici*, i. beneuoli. *Vnus de mille*, i. quem è multis elegeris.
7. *Possides*, i paras tibi. *Credas*, scilicet, antequam probes.
8. *Secundum tempus suum*, id est, quamdiu est ei commodum.
9. *Odium*, scil. quod in corde celabat. *Et rixam*, pro, per rixam.
11. *In domesticis*, i. inter domesticos.
12. *Contra*, i. coram. *Absconderit*, sc. ex modestia non se ingerens.
13. *Attende*, i. caue, sc. sæpe qui amici videntur, non sunt, aut mutantur.

15. *Contra*,

15. *Contra*, &c. quasi dicat, composita bonitati, &c.

16. *Immortalitatis*, quasi dicat, velut impassibilem reddens, scil. magnum affert adiumentum & consolationem.

17. *Æque*, i. pariter, seu vnanimiter. *Secundum illum*, i. conformis, q. d. alter ipse.

18. *Inuenies*, id est, disces, vel, quasi dicat, nunquam te deseret.

19. *Arat*, sc. spe fructus. *Sustine*, i. expecta.

20. *Generationibus*, i. fructibus.

21. *Illa*, i. illius studio. *Excors*, i. stultus.

22. *Lapidis*, sc. probantis aurum. *Proiicere*, sc. à se.

23. *Secundum nomen*, scil. Hebraicè, dicitur enim Chocmah quasi abscondita, Camas enim abscondere.

24. *Intellectus*, i. prudens.

25. *Torques*, q.d. sine te totum ab illa colligari.

26. *Acedieris*, i. tædio afficiaris.

28. *Continens*, i. compos, sic Sap. 8.

30. *Bases*, i. firmamentum.

32. *Stola*, pro, velut stolam. *Gratulationis*, i. festiuam, seu lætam.

33. *Attenderis*, i. auscultaueris, seu credideris.

35. *Dei*, id est, Deo. *Prouerbia laudis*, id est, laudabiles sententiæ.

37. *Concupiscentia sapientiæ*, i. sapientia, quam concupiscis.

CAPVT VII.

2. *Niquo*, i. iniquitate.

3. *In sulcis*, &c. q. d. semina iniustitiæ. *Septuplum*, i. abundanter.

4. *Ducatum*, i. principatum.

5. *Iustifices*, i. velut iustum defendas.

7. *In multitudine*, id est, cum offensione multitudinis. *Populum*, scil. regendum, vel placandum, cum furit.

8. *Alliges*, sc. iterando.

10. *Exorare*, pro, orare, scil. Deum. *Despicias*, id est, negligas.

11. *Suscipiet*, i. sine pœnitentia peccati.

13. *Arare*, id est, machinari. Vide Ose 10. idem verbum.

14. *Omne*, id est, vllum. *Non est bona*, id est, pessima est.

15. *Oratione*, i. precibus, q.d. esto attentus, vt non sit opus repetere verba, vel, ne sis verbosus, iuxta illud, Orantes nolite multum loqui.

17. *Reputes*, i. computes, seu socium præstes.

18. *Iræ*, scil. Dei.

19. *Vermis*, i. dolor torquentis conscientiæ.

20. *Pecuniam differentem*, id est, ob pecuniam, quamuis eximiam, quasi dicat, ob vllam rem. *Auro*, i, ob aurum.

22. *In veritate*, i. bene, seu, vt debet. *Animam suam*. i. se, sc. ad laborem.

28. *Odibili*, i. odiosæ. *In toto corde*, coniungendum cum sequentibus, vt patet ex Græc.

31. *Sanctifica*, i. sancte, seu vt sanctos tracta.

32. *Cum brachiis*, id est, offerendo armos secundum legem.

24. *Purgationis*, i. hostiarum pro peccato. *Cum paucis*, q. d. id quod paucorum est, vel offerendo saltem pauca, si multa non potes.

35. *Brachiorum*, i. laborum, vel armorum hostiæ, qui dabantur sacerdoti.

Sanctificationis, id est, pro obtinenda sanctificatione. Vide Num. 18. *Initia sanctorum*, id est, sanctas primitias.

36. *Benedictio*, sc. Dei vel tua beneficentia.

37. *Datus*, i. doni, q. d. gratum est donare. *Gratiam*, i. eleemosynam.

38. *In consolatione*, i. consolando. *Ambula*, id est, adesto, Græc. luge.

39. *Dilectione*, sc. proximi.

CAPVT VIII.

2. *Item*, sc. vt te spoliet.

3. *Extendit*, scilicet, se cupiditas. *Conuertit*, scilicet, ad se.

4. *Non struas*, pro ne struas, q.d. ne des illis occasionem male loquendi.

5. *Communices*, i. conuersaris. *Loquatur*, sc. iactans se nosse tuos.

6. *Corruptione*, *i. peccato*, *ex Græc. videtur legendum* correptione, q.d. digni obiurgatione.

8. *Gaudium*, scilicet, cœleste, quod impeditur odio inimici.

9. *Prouerbiis*, i. sententiis.

11. *Incendas*, q. d. ne irrites. *Incendaris*, q. d. caue ab illis.

15. *Fœnerari*, i. mutuum dare.

16. *Quasi restituens*, id est, de restituendo, seu soluendo.

17. *Iudicem*, sc. iuste iudicantem.

18. *Mala*, scilicet, quæ solet facere. *Vadit*, id est, solet agere.

19. *Elidet*, i, occidet.

21. *Pariet*, i. molietur.

22. *Falsam*, i. malam.

CAPVT IX.

1. *Zeles*, id est, zelotypia prosequaris, sc. ostendens te malè suspicari de ipsa. *Sinus tui*, id est, vxorem tuam, quæ tecum cubat. *Super*, i. contra. *Doctrinæ nequam*, i. quam tu male suspicando illam docuisti.

2. *Animæ tuæ*, id est, tui, scil. vt possit de te quod voluerit.

Ingrediatur, &c. q.d. abutatur potestate à te data.

5. *Multiuolam*, i. multos amantem, seu appetentem, Græc. meretricem.

4. *Saltatrice*, Græc. cantatrice. *Efficacia*, scil. illecebrarum.

5. *Scandalizeris*, i. offendas, seu labaris.

6. *Fornicariis*, i. meretricibus. *Animam tuam*, i. te. *In vllo*, i. vllo modo.

7. *Oberraueris*, i. vageris.

8. *Alienam*, i. eius, quæ non est vxor tua.

11. *Exardescit*, i. accendit.

12. *Aliena*, i. non tua vxore. *Nec*, pro, multoque minus. *Accumbas*, sc. mensæ. *Cubitum*, sc. tuum innixus, & colloquens, vt fit.

13. *Alterceris*, &c. quasi dicat, ne inuicem ad potum inuites.

Declinet, i. inclinetur. *Sanguine*, i. concupiscentia, quæ maxime in epate viget, Græc. spiritu.

16. *Zeles*, i. affectes.

17. *Inferos*, i. mortem.

18. *Suspicaberis timorem*, i. anxius eris timore.

19. *Committere*, sc. contra illum.

20. *Communionem mortis*, id est, quam facile sit interfici. *Dolentium arma*, i. iratorum, qui facile occidunt, Græc. pinnacula ciuitatis, id est, loco periculosissimo.

23. *Sensu*, i. mente.

24. *In Manu*, quasi dicat, ex artis peritia. *Sensu*, id est, prudentia.

CAPVT X.

4. *IN tempus*, i. opportuno tempore.
5. *Faciem Scribæ*, i. personam doctoris. *Imponet*, &c. q. d. faciet honorabilem.
6. *Omnis*, i. vllius. *In operibus iniuriæ*, id est, perniuriam.
10. *Hic*, sc. auarus. *Venalem*, sc. dat pro pecunia. *Proiecit intima sua*, q.d. perdidit se, vel, exuit omne m humanitatem, sc. crudelis est, & sine misericordiæ visceribus.
11. *Breuis vita*, sc. ob solicitudines, quæ vitam consumunt.
12. *Breuem*, pro, at recentem. *Sicut*, &c. Id coniungendum cum potentatus vita breuis.
13. *Cum enim*, &c. id coniungendum cum. *Quid superbit*, &c.
14. *Apostatare*, &c. i. cum olim apostatauit.
15. *Superbia*, scilicet, per quam quis præfert voluntatem suam diuinæ. *Maledictis*, q. d. erit omnibus execrabilis.
16. *Exhonorauit*, i. affecit ignominia. *In finem*, i. tandem, vel penitus.
18. *Arefecit*, scilicet, occidendo. *Ipsis gentibus*, id est, eo populo.
10. *Ipsis*, scil. terris.
21. *Sensu*, i. mente, seu spiritu.
22. *Creata*, sc. à Deo.
23. *Semen*, q. d. genus.
24. *In oculis illius*, q. d. illos aspiciet.
26. *Non despicere*, pro, noli despicere.
28. *Inscius*, i. imperitus.
29. *Cunctari*, i. negligens esse.
31. *Da honorem*, i. sustenta, vel serua mundam à peccato. *Meritum*, q. d. debes enim hoc ei.
32. *In animam*, i. contra salutem animæ. *Iustificabit*, i. excusabit, seu defendet.
33. *Gloriatur per*, pro, honoratur, seu gloriam habet propter.
34. *Gloriatur*, i. honoratur.

CAPVT XI.

2. *IN spec e sua*, i. ob eius formam. *In visu suo*, i. ob deformitatem.
3. *Breuis*, i. patua. *Initium*, i. principatum, ἀρχήν.
4. *Inuisa*, i. incognita, sc. perfectè.
5. *Insuspicabilis*, i. quem nemo putabat.
6. *Alterorum*, pro, aliorum.
7. *Interroges*, i. exquiras causam.
9. *Molestat*, q.d. ad te non pertinente. *Certeris*, pro, certes, i. contendas. *Iudicio* i. consessu.
10. *Multis*, scilicet, negotiis. *Secutus*, scilicet, diuitias. *Effugies*, scilicet, peccatum. *Præcucurreris*, i. festines, vel locupleteris.
11. *Dolens*, sc. quod non sit diues.
12. *Marcidus*, i. æger. *Virtute*, i. viribus *In bono*, i. fauens ei.
14. *Honestas*, i. diuitiæ.
15. *Apud Deum*, q. d. à Deo sunt. Complut. apud Dominum, Græc. à Domino. *Bonorum*, Græc. bonorum operum. *Apud ipsum*, Græc. ab ipso.
17. *Datio*, i. donum. *Profectus*, id est, fauor. Græc. beneplacitum.
18. *Agendo*, i. viuendo.
19. *In eo*, quod dicit, id est, vt possit dicere, vel adeo vt dicat.
20. *Illum*, pro, illi.
21. *Testamento*, i. pacto, sc. cum Deo facto. *In illo*, pro, de illo. *Tuorum*, i. tibi impositorum.
22. *Loco*, Græc. labore.
23. *Honestare*, i. ditare.
25. *Opus*, scilicet, benefacere.
26. *Ex hoc*, pessimabor, i. posthac mali patiar.
27. *In die*, &c. q.d. in prosperis cogita supplicia, in aduersis præmia.
29. *Malitia*, i. afflictio. *Horæ*, i. breuis. *Luxuriæ*, i. delitiarum.
30. *Laudes*, scil. vt beatum. *Quoniam*, Græc. &. *Filiis*, id est, operibus, scil. in bonis perseueret vsque ad mortem.
31. *Dolosi*, Græc. diaboli.
32. *Cor superborum*, sc. eructat superbiam, & inducit in laqueum. *Et sicut*, pro, estque sicut. *Videns*, i. obseruans.
33. *Conuertens*, sc. male interpretando. *Imponet*, sc. per calumniam.
34. *Sanguis*, i. cædes.
35. *Subsannationem*, Græc. maculam, seu notam.
36. *Admitte*, pro, si admiseris. *In turbine*, i. more turbinis.

CAPVT XII.

1. *VI*, scil. sunt quibus benefacere est, operam perdere. *Gratia*, quasi erit gratum, & benè collocatum beneficium.
4. *Misericordi*, i. pio. *Suscipias*, i. adiuues. Not. quod hæc duo videntur ex sequenti versu huc transposita, nam quod sequitur cum præcedentibus est connexum, vt patet. *Et impiis*, &c. iunge cum fine præcedentis versus, vt proxime dixi.
6. *Potentior*, scil. ad nocendum.
7. *Duplicia*, id est, mista, q. d. abutetur ad malum beneficio. *Quoniam*, &c. Hæc videntur per Librarij errorem repetita ex superioribus, id quod etiam alibi obseruare est, vt in Prouerbiis & libro hoc.
8. *Bonis*, i. prosperis. *Malis*, i. aduersis.
9. *In tristitia*, q.d. dolent. *Malitia*, i afflictione. *Agnitus est*, sc. condolet, & adiuuat, alioqui agnoscitur non esse amicus.
10. *Æramentum æruginat*, i. vas ex ære æruginem facilè contrahit. *Nequitia*, sc. facile redit.
11. *Adiice animum*, i. attende.
12. *Conuersus*, sc. contra te. *Stimuleris*, i. compungaris animo, sc. quod eos non seruaueris.
13. *Bestiis*, i. feris.
14. *Declinaueris*, sc. ad inferiorem fortunam, seu statum. *Supportabit*, i. tolerabit, sc. te adiuuans.
15. *Indulcat*, i. dulciter agit.
18. *Suffodiet plantas tuas*, id est, supplantabit te, scil. deiiciet.
19. *Mouebit*, sc. præ lætitia. *Vultum*, sc. à ficta tristitia in lætitiam.

CAPVT XIII.

1. *HOnestiori*, i. ditiori, Græc. potentiori. *Et*, pro, igitur.
3. *Cacabus*, sc. æneus. *Confringetur*, sc. olla.
5. *Assumet*, i. adiunget sibi.
6. *Super te*, sc. ad inopiam redactum.
7. *Supplantabit*, i. decipiet. *Narrans*, scilicet, & promittens.
8. *Suis*, i. quos edet à te datos. *Ad te*, i. coram te.
9. *Manus*, i. auxilium.
10. *In stultitia humilieris*, i. per stultitiã deiiciaris.
11. *Noli*, &c. quasi dicat, ne facias per deiectionem animi contra id quod dictat recta ratio. *In stultitiam*, i. stulte.
12. *Discede*, sc. cito ex modestia.
13. *Improbus*, i. importune te ingerens. *Impi ngaris*, i. eiiciaris.

14. *Ne*

14. *Ne retineas*, &c. verba transposita, pro, retine ne, quasi dicat, contine te, ne loquaris velut cum æquali, sc. libere.

Ex multo, pro, in multa.

15. *Conseruabit*, pro, obseruabit. *Malitia*, i. afflictione, q. d. te affliget in vincula coniectum.

16. *Auditui tuo*, i. quid audias. *Subuersione*, i. pericula subuersionis.

17. *Verba*, scil. quibus te tentat. *Quasi in somnis*, &c. q. d. ne crede plusquam somniis, sed vigila ne capiaris.

18. *In salute*, i, pro, salute.

20. *Caro*, i. animal.

22. *Canem*, i. peccatorem immundum, Græc. quæ pax hyenæ cum cane ? *Pars bona*, i. communicatio, Græc. pax.

25. *Commotus*, sc. aliqua calamitate.

26. *Recuperatores*, i. adiutores, seu fautores.

30. *Conscientia*, scilicet, possidentis. *Nequissima*, &c. quasi dicat, detestatur paupertatem velut rem pessimam.

31. *Siue in bona*, &c. quasi dicat, in lætitiam, vel tristitiam.

32. *Et faciem*, pro, id est, faciem, quasi dicat, hominem, qui ex conscientiæ tranquillitate semper sit læto vultu.

CAPVT XIV.

1. *Delicti*, i. ob delictum.

2. *Tristitiam*, sc. ex conscientia peccati. *Spe*, scil. in Deum.

3. *Sine ratione*, i. frustra, nescit enim vti. *Liuido*, i. auaro qui etiam sibi inuidet vsum pecuniæ, itaque abstinet.

4. *Ex animo*, pro, toto animo. *Luxuriabitur*, id est, deliciabitur.

5. *Nequam*, sc. negans necessaria vitæ. *Iucundabitur*, i. fruetur

6. *Inuidet*, scil. vsum rerum, adeoque abstinet ex auaritia. *Redditio*, quasi dicat, redditur sic ei quod meretur.

8. *Liuidi*, i. auari, vide supr. *Faciem*, scil. à paupere, non subueniens. *Despiciens*, scil. fraudando necessariis.

9. *In parte iniquitatis*, i. te, quam inique appetit.

Donec consumat, q. d. adeo vt etiam consumat, sc. siti insatiabili.

10. *Ad mala*, quasi dicat, male vtitur rebus suis. *Indigens*, i. cum esurit. *Tristitiam*, ex auaritia abstinet, & patitur.

11. *Tecum*, pro, tibi, q. d. vtere.

12. *Testamentum inferorum*, id est, decretum mortis. *Quia*, &c. quasi dicat, id enim non potes ignorare. *Testamentum enim*, &c. quasi dicat, decretum est enim omnibus illud, quod olim dictum est, morte morieris.

13. *Amico*, i. proximo.

14. *Die bono*, q. d. fac bene quotidie. *Et particula*, &c. q. d. ne sinas tibi elabi opportunitatem benefaciendi.

15. *In diuisione sortis*, i. cum diuidetur hæreditas.

16. *Da*, sc. pauperi. *Accipe*, i. vtere, sc. rebus tuis.

Iustifica, sc. per bona opera.

17. *Inuenire*, Græc. quærere, q. d. non est pauper cui des.

19. *Carnis & sanguinis*, i. hominum.

20. *Ibit cum illo*, i. similiter peribit.

21. *Iustificabitur*, i. approbabitur, sc. à Deo. *In illo*, i. per illud, seu propter illud.

22. *In iustitia*, i. de iustitia. *Sua*, id est, propria, vel sapientiæ.

In sensu suo, i. mente sua. *Circumspectionem Dei*, id est, Deum omnia aspicere.

23. *Illius*, scilicet, Dei. *Suis*, pro eius, scilicet, sapientiæ. Græc. αὐτῆς.

24. *Per fenestras*, i. velut per fenestras, in interiora domus, sc. à longe, & imperfectè possunt penetrari arcana sapientiæ.

25. *Paulum*, scilicet, ad alligandum tentorium, vbi habitet.

Casulam, i. tabernaculum. *Manus*, i. latus, q. d. prope, Græc. manum. *Per æuum*, i. diu, vel perpetuo.

27. *Feruore*, i. æstu, sc. concupiscentiæ, vel tribulationis. *Requiescet*, Græc. hospitabitur, seu habitabit, q. d. particeps erit gloriæ eius.

CAPVT XV.

1. *Continens*, i. compos. *Illam*, scil. sapientiam, de qua supra.

2. *Mater*, sc. filio. *A virginitate*, i. virgo, q. d. vt sponsa.

3. *Flectetur*, scil. ille.

8. *In illa*, pro, cum illa. *Inspectionem Dei*, sc. diem iudicij vniuersalis, vel particularis. Vide sup. c. 2.

9. *Laus*, sc. Dei, vel sapientiæ.

10. *Astabit*, quasi dicat, ipsa per se est laudabilis, etsi nemo laudet. *Abundabit*, scil. sapientia, vel eius laus.

11. *Abest*, sc. à me bonum.

12. *Implanauit*, i. fecit errare.

13. *Execramentum erroris*, i. errorem execrabilem, Græc. abominationem seu nefas.

16. *Fidem placitam*, i. fidelitatem gratam, sc. Deo.

Seruare, iungendum cum, *si volueris*.

17. *Aquam, & ignem*, id est, contraria, scilicet, quæ sequuntur.

28. *Dabitur*, i. eueniet.

21. *Spatium*, Græc. licentiam.

CAPVT XVI.

2. *Redas*, i. fidas. *Respexeris*, i. magni feceris.

4. *Vtile*, pro, vtilius.

5. *Ab vno*, &c. i. opera vnius prudentis, *tribus*, (i. familia seu gens) impiorum desolabitur velociter.

6. *Fortiora*, i. maiora.

7. *Ignis*, sc. malitiæ, vel punitionis. *Incredibili*, i. infideli. *Ira*, sc. Dei.

9. *Peregrinationi*, i. vitæ. *Præ superbia verbi*, i. ob superbiam factorum, seu operum.

11. *Petitum*, sc. Hebræorum. Vide Num. 14. & 26.

Ceruicatus, i. duræ ceruicis, q. d. etiam vni id accidisset quod illis, si solus talis fuisset.

12. *Exoratio*, pro, exorari, quasi dicat, Deus quidem à pœnitentibus facile placatur, at impœnitentes punit; vtque est misericors, ita & castigatur seuerus.

13. *Effugiet*, scilicet, iram Dei. *Sufferentia*, id est, tolerantia seu expectatio, quasi dicat, cito dabitur merces misericordi.

14. *Faciet locum*, sc. in cœlo per meritum. *Intellectum*, i. prudentiam, quasi vitam prudenter actam.

15. *Summo*, i. alto, sc. cœlo.

17. *Abyssus*, id est, mare. *Illius*, scilicet ad iudicium venientis.

18. *Fundamenta*, i. profunda.

19. *Insensatum*, sc. in peccatoribus. *Procellam*, i. vim punientem.

20. *Iustitia*, sc. punientis.

21. *Testamentum*, i. pactum, scil. cum Deo initum de seruando eius præcepta, quasi dicat, à multis parum obseruatur.

Interrogatio, id est, inquisitio.

Consummatione, id est, morte.

22. *Minoratur corde*, i. deficit mente, seu iudicio.

23. *Sensus*, i. mentis. *In æquitate*, i. cum æquitate, seu rectitudine, sc. cum veritate.

25. *Iudicio*, i. sapientia. *Illorum*, sc. operum, i. creaturarum. *Initia*, i. principatus, ἀρχαὶ.

26. *Illorum*, sc. operum, vt cœlorum.

27. *Angustiabit*, id est, impediet, scilicet, occupato eius loco.

28. *Incredibilis*, i. incredulus.

30. *Denunciauit*, id est, se prodet, q. d. appareret, Græc. operuit.

Ante faciem, pro superficiem. *Ipsius*, sc. terræ. *Ipsam*, sc. terram.

CAPVT XVII.

2. *Secundum se*, i. propria, sc. ipsius hominis. *Virtute*, i. fortitudine.

3. *Et tempus*, pro, id est, certum tempus, sc. vitæ.

4. *Carnem*, i. animal.

5. *Disciplina*, Græc. scientia.

6. *Spiritus*, id est, spiritualem, seu de rebus spiritualibus.

8. *Sanctificationis*, i. sanctum, sc. Dei. *Gloriari*, pro, glorientur.

9. *Disciplinam*, Græc. scientiam. *Hæreditauit*, id est, fecit possidere velut hæreditatem ad posteros transmittendam.

10. *Testamentum*, id est, pactum, scil. præcepta perpetuo seruanda, quæ statim explicans vocat iustitiam, & iudicia.

11. *Honoris*, i. gloriæ, sc. in monte Sinai. *Honorem*, i. gloriam, seu maiestatem.

12. *Attendite*, i. cauete. *De proximo*, sc. diligendo per præcepta decalogi.

14. *Rectorem*, sc. Angelum, vel hominem.

15. *Pars Dei*, sc. peculiaris, & velut hæreditas cara esse. Vide Deut. 7. *Israël*, nominatiuus est.

16. *Velut Sol*, i. aperta, & nuda.

17. *Testamenta*, id est, pacta inter Deum, & homines, q. d. etiam si non obseruant, tamen clara est obligatio.

18. *Sacculus*, scil. meritorum, seu diuitiarum. *Gratiam hominis*, pro gratum Deo hominem.

19. *Resurget*, scil. Deus ad iudicium, iuxta illud Psalm. 81. Surge Deus, iudica terram. *Conuertet*, sc. malos, q. d. mittet in Infernum.

20. *Sustinere*, pro, vt sustineant. *Sortem veritatis*, i. cœlestem, veramque hæreditatem.

22. *Minue*, scil. pœnitentia & emendatione. *Offendicula*, i. delicta. quibus Deus offenditur.

23. *Execrationem*, i. quod Deus execratur, seu peccatum, quod est execrabile, Græcum abominationem,

24. *Propositionis*, i. proposita, sc. à Deo, q. d. in vocatione tua.

25. *Vade*, sc. per bona opera. *Viuis*, i. iustis. *Confessionem*, i. laudem.

26. *Nihil*, i. non existente. *Perit*, q. d. non potest mortuus Deum laudare.

28. *Se*, i. Deum.

29. *Omnia*, sc. perfecte, q. d. nemo sine peccato. *Placuerunt*, i. delectantur.

30. *Caro, & sanguis*, i. homo.

31. *Virtutem altitudinis*, id est, summam altitudinem, quasi dicat, altissima quæque, ne dum humana. *Terra*, scilicet, origine. *Cinis*, scil. morte, vt carbo igni extincto.

CAPVT XVIII.

1. *Simul*, i. pariter, q. d. nullo excepto, Græc. communiter. *Iustificabitur*, Græc. iustus, q. d. à Deo est omnis iustitia, in eoque solo perfectissima.

4. *Adiiciet*, i. aggredietur.

5. *Non est minuere*, &c. q. d. ita sunt Dei opera perfecta, vt nihil demi, aut addi possit.

6. *Consummauerit*, q. d. cum fecerit peruestigandi finem, tunc poterit incipere.

Aporiabitur, Græc. incertus erit, q. d. non plene assecutus.

7. *Gratia*, Græc. vtilitas. *Et quid*, &c. q. d. nunquid Deum potest bono suo iuuare, aut malo lædere?

8. *In die aui*, i. præ æternitate.

10. *Præsumptionem*, i. temeritatem, seu audaciam. *Nequam*, i. pernitiosa.

11. *Propitiationem*, sc. parcendo peccatis.

12. *Proximum*, sc. vnum, & alterum. *Carnem*, i. animantem.

13. *Habet*, sc. Deus.

14. *Miseretur*, &c. Græc. miseretur excipientium disciplinam, & festinantium ad iudicia eius. *Festinant*, id est, sunt diligentes. *Iudiciis*, id est, præceptis, sc. faciendis.

15. *Bonis*, sc. rebus. *Querelam*, i. reprehensionem. *Tristitiam*, i. molestiam.

17. *Super*, i. melius quam. *Vtraque*, q. d. iusti habent & verba bona, & data seu opera.

18. *Datus*, i. donum. *Indisciplinati*, Græc. inuidi.

Oculos, scil. vel proprios, vel pauperis, scilicet, diu expectando.

19. *Iudicium*, sc. Dei.

20. *Medicinam*, sc. præseruatiuam, vel, qua possis ægrotans curari. *Interroga*, i. examina.

21. *Humilia*, i. castiga, sc. continentia, vt Græc. additur. Nempe temperantes leuiter ægrotant.

24. *Iræ*, sc. Dei. *Consummationis*, i. finis, sc. mundi, vel vitæ. *In conuersatione faciei*, Græc. auersione faciei, scil. Dei à malis, vel q. d. cum mutuabitur rerum facies.

26. *Citata*, id est, subita, quasi dicat, Deus cito mutat quæ vult.

27. *Delictorum*, scilicet, dum viuit. *Attendet*, id est, cauebit.

28. *Astutus*, i. cautus. *Confessionem*, i. laudem.

29. *In verbis*, iunge cum, *egerunt*. *Impluerunt*, Græc. compluerunt, seu more imbris effuderunt, q. d. protulerunt abundanter. *Prouerbia*, i. sententias. *Iudicia*, i. vitæ præcepta.

30. *Voluntate*, Græc. appetitibus.

31. *Inimicis*, sc. dæmonibus.

32. *Immodicis*, id est, superfluis. *Commissio*, scilicet, peccati.

Illorum, pro, in illis, vel propter illa.

33. *Mediocris*, pro, vel mediocris, quasi dicat, ne vel mediocriter contende vti mutuo. *Sacculo*, quasi dicat, cum non habes vnde possis soluere. *Inuidus*, q. d. inimicus seu male prospiciens.

CAPVT XIX.

2. *Apostatare*, i. à Deo deficere. *Arguunt*, i. reprehensione dignos faciunt, vel probant, etsi abstinent, demonstrant.

3. *Fornicariis*, i. meretricibus. *Extolletur*, pro, tolletur, sc. de vita. *Exemplum*, sc. aliorum. *Numero*, scil. sanctorum, vel viuentium.

4. *Minoratur*, sc. sapientia, vel fama. *Insuper habebit*, i. peius habebit, sc. in dies.

5. *Denotabitur*, i. vituperabitur *Vita*, sc. spirituali, vel etiam corporali.

7. *Iteres*,

7. *Iteres*, &c. quaſi dicat, ne referas aliis detractionem auditam.

Minoraberis. i. detrimentum patieris.

8. *A mico, & inimico*, i. cuiuis paſſim. *Senſum tuum*, i. quid de aliis ſentias. *Tibi delictum*, i. contra te ab aliquo peccatum, vel coram te.

9. *Audiet*, ſc.ille. *Te*, ſc dixiſſe. *Cuſtodiet*, i. obſeruabit. *Defendens*, i. vlſciſcens. *Sic*, ſc.cum odio.

11. *A facie verbi*, i. vbi aliquid audiuit. *Parturit*, i.ad efferendum impetitur deſiderio.

12. *Sic verbum*, ſc.vult excutere dicendo.

13. *Non intellexerit*, i.putet non eſſe peccatum.

Non feci, ſc.quicquam mali. *Si fecerit*, ſc.ſciens malum eſſe.

14. *Non dixerit*, ſc. quod illum putas dixiſſe.

15. *Commiſſio*, ſc.delicti, niſi quis corripiat.

18. *Omnis*, i.perfecta. *In illa*, ſc.docetur. *Diſpoſitio*, Græc.factio, i impletio.

19. *Nequitiæ*, id eſt, male agendi. *Diſciplina*, id eſt, ſcientia.

20. *Nequitia*, Complut. nequitia prudentiæ, i. aſtutiæ, vel, q. d. etiam in viris prudentibus.

22. *Certa*, i.recta ducens in finem aliquem.

24. *A multa*, i.ex multa. *Quod ignoratum eſt*, q.d. atque ita celat, quaſi ignoret,

25. *Etſi*, pro, & eſt qui ſi.

27. *Ingreſſus*, i. inceſſus.

CAPVT XX.

1. *Mendax*, i.fruſtranea. *Iudicium*, &c.q.d.multi errant iudicando.

2. *Quam bonum*, pro, quanto melius. *Confitentem*, ſcilicet, peccatum ſuum. *In oratione*, ſcil. petendo veniam.

Prohibere, ſc. à venia.

3. *Iuuenculam*, ſc. ſibi creditam. *Iniquum*, ſc.corrumpit iuſtitiam ſibi commendatam.

4. *Effugies*, ſc.emendatus.

6. *Senſum loquelæ*, i. ſcientiam temporis, quo loquendum ſit. *Tempus*, i.opportunitatem. *Aptum*, ſcil. ad loquendum.

7. *Laſciuus*, i.impudens, ſeu procax.

9. *Proceſſio*, i. ſucceſſus.

10. *Cuius*, i. cui debetur.

11. *Propter gloriam*, ſc.aſſequendam. *Minoratio*, i.ſubmiſſio, vel, q.d.contingit excidere gloria.

12. *Redimat*, i. emat. *Reſtituens*, ſc.ei, à quo fuerant furto ſublata, vel venditori.

13. *Effundetur*, q.d.contemnuntur.

14. *Septemplices*, i.multi, ſc.ad accipiendum.

15. *Inflammatio*, ſc.per iram.

16. *Fœnerator*, i.mutuum dat. *Expetit*, i.repetit.

18. *Falſæ linguæ*, i.adulatores.

19. *Habendum*, ſc.ab accipiente ex ipſo, vel retinendum apud ſe. *Directo*, i. recto.

20. *Falſa*, i.mendacis, vel adulantis. *In pauimento*, q. d. cum non putat.

21. *Acharis*, i. non gratioſus. *In*, pro, quæ in.

Erit, i. eſſe ſolet.

22. *Parabola*, i. ſententia.

23. *Stimulabitur*, i. cruciabitur, ſc.quia non fecit quod volebat.

24. *Præ confuſione*, i. quia pudet facere quod debet. *Ab imprudenti*, i.ob imprudentem.

26. *Gratis*, i.temere, ſc.promittendo quod præſtare non poterat.

27. *Potior*, i. tolerabilior, ſæpe enim minus nocet.

28. *Sine honore*, i.contemptibiles.

29. *Producet*, i.proferet, ſeu manifeſtabit.

30. *Inaltabit*, i.altum faciet. *Iniquitatem*, i.iniquitatis ſupplicium.

31. *Mutus in ore*, i. cum aliquis obmuteſcit.

Auertit, i. impedit. *Correptiones*, i. punitiones ſecundum iuſtitiam.

CAPVT XXI.

2. *Vſcipient te*, ſub.& tractabunt vt leones.

4. *Romphæa*, i. gladius. *Sanitas*, ſcil. niſi Deo medicante.

5. *Subſtantiam*, ſc. contumelioſi.

6. *Aures eius*, ſc. Dei. *Iudicium*, ſc.quod à Deo petit in cauſa ſua.

Feſtinatò, id eſt, cito.

7. *Veſtigium*, &c. q.d.argumentum eſt mali animi: vel ſequetur talis viam peccatorum.

8. *Labi*, i. ſubtrahere.

9. *Impendiis*, i. pecuniis. *Hyeme*, q.d. incommoda ratione agit.

11. *Complanata*, &c.q.d.pulchra ſpecie.

12. *Senſum*, i. intelligentiam, vel ſenſum eius, pro, ſuum, ſc.in officio.

13. *Senſus*, i. intelligentia.

14. *Sapiens in bono*, i.capax bonæ diſciplinæ.

15. *Senſus*, i.intelligentia.

Amaritudo, ſcilicet, peccati.

18. *Scius*, i. peritus, ſeu ſapiens. *Ad ſe adiiciet*, i. aſſumet ad vſum ſuum.

19. *Quaſi ſarcina*, q.d.moleſta.

20. *Cogitabunt*, ſc. auditores.

21. *Exterminata*, i.euerſa, adeoque neglecta. *Inenarrabilia*, i.incompoſita, inintelligibilia.

22. *Compedis*, &c. q.d.neſcit explicare quæ ſcit, quaſi eſſet ligatus.

24. *Ornamentum*, pro, velut ornamentum.

25. *Confundetur à perſona*, i. erubeſcit ob perſonam, q. d. non adit.

27. *Auſcultare*, ſc.quid intus dicatur. *Contumelia*, q.d.videbitur ei id ignominioſum.

28. *Ponderabuntur*, ſc. priuſquam proferantur.

29. *In ore*, &c. q. d.omnia effutiunt fatui, at ſapientes os corde reprimunt.

30. *Animam*, ſc.eſt hæc diabolo ſimilis.

31. *Permanſerit*, ſcilicet, in eo vitio, quaſi dicat, quamdiu talis erit.

CAPVT XXII.

1. *IN lapide*, &c. q. d. ſimilis eſt piger conſpurcato, luto iniecto ab aliquo, ſcil. odioſus eſt ob pigritiam à diabolo iniectam. *Aſpernationem*, i.contemptibilitatem.

2. *Manus*, ſc. inquinatæ, q.d.dignus eſt, quem omnes vitent.

3. *In deminoratione*, i.contemptibilis.

4. *Confundit*, i. pudefacit.

5. *Audax*, ſcil. fœmina. *Non minorabitur*, quaſi dicat, non eſt inferior culpa impiis. *Vtriſque*, ſcil. patre, & marito.

6. *Muſica*, pro, velut muſica. *In omni tempore*, q. d. cum opportunitate adhibita flagella, & correctio, pro doctrina enim Græc.diſciplina.

7. *Teſtam*, q. d.operam perdit.

12. *Nequiſſimi*, &c. q. d. vita fatui nequam, nequiſſima eſt & peior morte.

13. *Omnes dies*, ſc. luctu digni.

16. *Acediaberis*, i. tædio afficieris.

17. *Super*, i. pluſquam.

Grauabitur, pro, graue eſt.

19. *Loramentum*, id eſt, alligamentum. *Confirmatum*, vulgo riſoluto.

21. *Impenſa*, id eſt, arte, quaſi dicat, neglectim, non adhibita cura.

23. *Omni tempore non metuet*, coniungendum cum sequentibus.

24. *Pungit*, i. stimulat, seu excitat. *Profert sensum*, i. facit promere quod sentit.

25. *Deiiciet*, i. fugabit.

26. *Ad amicum*, i. amici gratiam.

27. *Est concordatio*, i. licebit concordare, q. d. non perit amicitia.

Superbia, sc. illum contemnente. *Dolosa*, i. doli, seu fraudis.

30. *Ante*, pro velut ante.

31. *Amicum*, sub etiam pauperem, & inferiorem te.

Per illum, i. eius ope, vel cum præcedentibus iungendum.

32. *Audiet*, sc. dedisse mihi damnum.

33. *Certum*, i. firmum.

CAPVT XXIII.

1. *Eorum*, sc. fatuorum, de quibus supra, vel labiorum errantium.

Exprobratione, i. opprobrio digna vita.

2. *Superponit*, i. pro, imponet. *Flagella*, q. d. quis reprimat, ne malum cogitem. *Ignorationibus*, i. peccatis ignorantiæ. *Non parcant*, q. d. castiget sane, si errem loquendo. *Eorum*, sc. labiorum.

4. *Illorum*, sc. peccatorum.

5. *Dederis*, i. permittas. *Desiderium*, sc. mali.

6. *Infrunita*, i. impudenti. *Ne tradas*, q. d. ne permittas me esse impudentem.

7. *Oris*, i. de oris custodia. *Scandalizabitur*, id est, offendet.

8. *Illis*, sc. labiis, vel operibus malis.

10. *Nominatio*, sc. iurando. *Ab eis*, pro, in eis, sc. à peccato.

11. *Interrogatus*, i. examinatus. *Et nominans*, q. d. nominando Deum.

13. *Frustrauerit*, sc. iuramentum non implendo.

Dissimulauerit, i. corrigere errorem suum. *Dupliciter*, sc. fallendo, & non pœnitendo.

14. *Retributione*, i. punitione.

15. *Contraria*, i. opposita, seu obiecta intelligit forte blasphemiam.

16. *Misericordibus*, i. piis, sc. Dei seruis. *Voluptabunt*, i. delectabuntur.

17. *Verbum*, id est, res.

18. *Consistit*, pro, consistes, q. d. habebis ex eo honorem.

19. *In conspectu illorum*, i. videns eos à te contemni. *Assiduitate*, i. consuetudine, sc. negligendi parentes.

Patiaris, scilicet ab aliis.

22. *Calida*, sc. concupiscentia inordinata gulæ, vel auaritiæ.

23. *Ore*, i. appetitu, sc. luxuriæ. Id est secundum.

24. *Panis*, i. fœminæ. *Finem*, sc. vitæ, vel, q. d. donec perficiat.

25. *Transgreditur*, sc. per adulterium. Id tertium. *In*, i. contra.

27. *Oculi*, &c. pro oculos tamen hominum timet ille. *Timentes illum*, Græc. timor illius.

28. *Et absconditas partes*, pro, & abditissima quæque.

29. *Post perfectum*, i. postquam creata sunt.

30. *Fugabitur*, i. fugientem insequentur.

32. *Sic*, &c. Id ad tertium pertinet.

33. *Incredibilis*, i. inobediens.

34. *Ecclesiam*, i. populi cœtum. *Adducetur*, sc. punienda. *Respicietur*, i. inquiretur, sc. an sint legitimi.

34. *Tradent*, i. mittent. *Filij*, sc. ex adulterio.

36. *Maledictum*, i. execrationem. *Eius*, sc. matris.

37. *Derelicti*, i. superstites. *Respicere in*, pro, attendere.

38. *Ab eo*, sc. qui Deum timet.

CAPVT XIV.

1. *Animam suam*, i. se, q. d. volo iam introducere sapientiam se commendantem.

2. *Virtutis*, i. exercitus cœlestis.

Plenitudinem, i. multitudine. *Admirabitur*, i. erit in admiratione.

6. *Sicut nebula*, sc. tenebris, quæ erant super faciem Abyssi, vel simul erat nebulæ quiddam simile tunc.

7. *Columna*, sc. de qua Psal. 89. in columna nubis loquebatur ad eos.

8. *Gyrum*, i. orbem. *Circuiui*, , pro circumdedi. seu circumposui, vel, q. d. mihi soli noti cœli, & orbis.

11. *Virtute*, i. potentia. *Calcaui*, i. mihi subieci.

Requiem, i. populum, in quo velut requiescerem.

Hæreditate, sc. Dei populo.

12. *Creauit*, sc. quantum ad humanitatem; vel positum pro, genuit. *Tabernaculo*, sc. ecclesia.

13. *Hæreditare*, i. posside velut hæreditatem.

14. *Creata*, sc. quantum ad humanitatem prædestinata. vel positum pro, genita. *Habitatione*, sc. in corpore. vel tabernaculo testimonij. *Ministraui*, pro, feci ministrari.

15. *Sic*, sc. ministrans. *Sion*, sc. Ierusalem, vel Ecclesia.

Firmata sum, i. firmiter mansi. *Similiter*, pro, præterea.

16. *Radicaui*. i. radices egi. *In parte*, i. sorte. *Hæreditas*, pro, quæ est hæreditas. *Plenitudine*, i. pleno cœtu.

17. *Cedrus*, iunge cum, *in Libano. Sion*, per ϖ sin dicitur, & Hermon. vide Deut. 4. hic Græc. Hermon.

18. *Palma*, iunge cum, *in Cades. Cades*, pro, Engadi, seu Gadi, quæ pro Iericho, Græc. Gaddi.

19. *Platanus*, iunge cum, *iuxta aquam. In plateis*, i. viis latis, seu palam.

20. *Aromatizans*, i. fragrans. *Vngula*, genus aromatis, quod Exod. 30. dicitur onyx, i. vnguis.

Gutta, sc. ex myrrhæ frutice fluens. dicitur & stacte.

21. *Libanus*, i. thus. *Non incisus*, Græci atomum dicunt. Vide Plin. lib. 12. cap. 14. *Vaporaui*, i. replei odore. *Mistum*, i. adulteratum mistione aliqua.

23. *Fructus*, pro, fructusque. *Honestatis*, i. diuitiarum, Græc. πλούτου.

25. *Virtutis*, i. fortitudinis.

26. *Generationibus*, i. fructibus.

28. *Mea*, q. d. sapientum.

30. *In me*, i. me iuuante.

32. *Hæc*, sc. præstat. *Testamentum*, i. pactum.

33. *Iustitiarum*, pro, iustitiæ, sc. faciendæ. *Hæreditatem*, sc. promisit, si illa seruarent. *Promissiones*, i. promissa, sc. se daturum.

34. *Posuit*, i. statuit, sc. Deus.

35. *Implet*, i. facit abundare.

Phison, i. Ganges. *Nouorum*, i. nouarum frugum.

36. *Sensum*, i. intelligentiam.

37. *Assistens*, s. cum copia aquarum spiritualium. *Geon*, id est, Nilus.

38. *Perficit*, i. facit. *Infirmior*, sc. animus.

39. *A mari*, i. plusquam mare. *Eius*, sc. sapientiæ. *In Abysso*, pro, velut Abyssus, i. profundissimum.

41. *Fluuij Dyorix*, i. fossa à fluuio deducta. *Paradiso*, q. d. à Deo.

42. *Inebriabo*,

42. *Inebriabo*, i. irrigabo.
43. *Appropinquauit*, &c. i. mari ſimilis factus eſt.
44. *Antelucanum*, i. diluculum, ſc. quod paulatim creſcit. *Longinquum*, i. remotas gentes.
45. *Inferiores*, &c. ſc. limbum, quo Chriſtus deſcendit, vel quaſi dicat terram, quo deſcendit, carnem ſumpturus. *Dormientes*, i. mortuos, ſc. corpore, vel anima per peccatum.
46. *Quaſi prophetiam*, q.d. reuelatam. *Deſinam*, ſc. effundere. *Sanctum*, ſc. vitæ æternæ.

CAPVT XXV.

3. *Aggrauor animæ*, i. indigne fero vitam.
6. *Caniciei*, i. ſenibus.
Presbyteris, i. ſenibus, repetitio.
8. *Corona*, i. ornamentum.
9. *Inſuſpicabilia cordis*, i. de quibus nemo male ſuſpicetur, ſeu ſentiat. *In lingua*, i. modo meo, ſeu vt potero eloqui.
10. *Inimicorum*, ſc. ſpiritualium.
16. *Adglutinandum*, &c. q.d. coniunctum eſt cum Dei timore, ſc. ex vtroque naſcitur Dei dilectio.
17. *Omnis*, i. ſumma. Id videtur decimum, niſi diuidas ſapientiam, & ſcientiam; tunc enim erit timor Domini.
18. *Et omnem*, &c. q. d. omnem moleſtiam feras potius, quam triſtitiam, & omne malum potius, quam malitiam mulieris.
20. *Obductum*, i. inductam afflictionem. *Et non*, pro, potius quam.
21. *Vindictam*, ſc. in te factam.
23. *Quam*, pro, potius quam.
24. *Tanquam vrſus*, ſc. indignabunda.
Saccum, ſc. plena malitia, vel horrida.
25. *Modicum*, ſcilicet, celans animi mœrorem præ pudore.
26. *Breuis*, i. parua.
Super malitiam, pro, præ malitia.
Sors, &c. q.d experiantur id peccatores, ſeu obueniat eis talis ſors.
28. *Et non*, pro ne forte.
In ſpecie, i. conſpecta forma.
29. *Irreuerentia*, i. probrum, ſeu impudentia.
Confuſio, i. pudor, ſc. viro ſuo.
31. *Mulier nequam*, ſc. iſta tria facit.
32. *Debiles*, ſc. facit, q.d. deſpondere animum.
Beatificat, i, honorat, Græc. conſolatur.
34. *Exitum*, ſcil. per foramen aliquod ſub alioquin effundentur tota.
Veniam, Græc. libertatem. *Prodeundi*, ſcilic. pro ſuo arbitratu.
35. *Ad manum tuam*, i. prope te, ſeu te ducente.
Confundet, i. pudefaciet.
36. *A carnibus tuis*, à corpore tuo, ſeu à te.
Abſcinde, i. dimitte, dato libello repudij, vel thoro ſepara.
Abutatur te, i. tua patientia, & lenitate.

CAPVT XXVI.

1. *Duplex*, q.d. diutius viuet.
2. *Fortis*, ſc. animo.
In pace, pro, pace.
3. *Pars*, i. ſors, ſeu hæreditas. *Parte*, i. ſorte.
4. *Diuitiis*, &c. q.d. ſiue vir diues ſit, ſiue pauper, lætus erit tali vxore.
5. *Facies*, ſc. in vultu ſolet apparere timor.
6. *Delaturam*, i. proditionem, ſeu infemiam. *Populi*, ſc. furentis.
7. *Omnia*, ſc. hæc.
8. *Dolor*, pro, at dolor. *Id quartum eſt.*
9. *Communicans*, id eſt, dicens, ſcilicet, quæ de viro ſuſpicatur.
10. *Mouetur*, adeoque & boues turbat & opus.
Ita, ſc. inquieta eſt.
Scorpionem, q.d. læditur.
Ira magna, pro, iram magnam affert.
12. *Fornicatio*, i. impudicitia.
13. *Non auertente ſe*, i. curioſa.
14. *Irreuerentia*, i. impudentia.
Te neglexerit, i. tua monita contempſerit.
15. *Os aperiet*, &c. honeſte deſcribit turpem actum.
16. *Oſſa*, i. corpus.
17. *Datum*, i. donum.
18. *Immutatio*, i. pretium, ſeu quicquam quo commutes.
Animæ, ſc. talis.
21. *Altiſſimis*, ſc. cœlis.
Species, i. pulchritudo.
22. *Et ſpecies*, pro, ſic & ſpecies.
23. *Columnæ*, pro ſicut columnæ.
Et pedes, pro, ſic & pedes, i. crura.
Stabilis, i. conſtantis.
24. *Fundamenta*, pro, ſicut fundamenta.
Æterna, i. firmiſſima.
27. *Romphæam*, i. gladium, q.d. punitionem.
28. *Species*, i. rerum genera.
Negligentia, ſc. recti, Græc. delicto. *Labiorum*. ſc. mendacis.

CAPVT XXVII.

1. *Oculum*, i. mentem, ſc. à recto.
2. *Anguſtiabitur*, i. premetur, ſc. contrahens.
3. *Conteretur*, i. conſumetur, ſc. ceſſabit
Cum delinquente, ſc. in morte, vel q.d. comprimetur inquam, delictum, & delinquens: vt ſit explicatio præcedentis. Sit autem compreſſio vi quadam, & lædit & ipſa negotiatio velut impellit in peccatum, & animæ nocet.
4. *Inſtanter*, i. diligenter, ſeu continenter.
5. *Aporia*, i. perplexitas, ſeu defectus, ſc. miſtæ ſunt dubiis hominum ratiocinationes.
7. *Ruſticatio*, i. cultus. *Verbum*, ſcil. producitur velut fructus.
8. *Sermonem*, ſc. eius perſpectum. *Tentatio*, i. exploratio, ſc. producitur cuiuſque mens verbis.
9. *Poderem*, i. togam. *Agnitionis*, i. iudicij Dei.
10. *Veritas*, i. iuſtitia. *Reuerterur*, q.d. ad illos accedit, cumque illis manet.
13. *Tempori*, i. opportunitati, ſcilicet, cum poterunt capere.
Cogitantium, i. prudentium.
14. *In delictis*, ſc. lætantur, cum malefecerint.
15. *Obturatio aurium*, q.dicat, ferri à piis auribus non poteſt.
16. *Auditus grauis*, pro, auditui moleſta.
17. *Fidem*, ſc. quam dederat de tacendo.
Ad animum ſuum, i. vt optat.
18. *Fide*, i. fidelitate.
19. *Non perſequeris*, q. dicat, fugiet te nec aſſequeris illum.
20. *Sic, &*, pro, ſeu, vt continuetur cum ſequentibus, vel q.d. perinde eſt, ac perdere amicitiam.
23. *Et maledicti*, &c. q. ſi ei feciſſes iniuriam, poſſet reconciliari; at non item ſi reuelaſti ſecretum eius.
24. *Myſteria*, i. arcana.
Deſperatio eſt, q. d. deſperata eſt reconciliatio tanta eſt infelicitas proditoris.
25. *Annuens*, ſc. ſimulando amicitiam. *Abiiciet*, i. remouebit ab ea cogitatione.

26. *Condulcabit*, i. dulciter loquetur.

Peruertet, i. mutabit. *Scandalum*, q. d. ex verbis tuis quæret tibi perniciem.

27. *Odiui*, &c. q.d. nihil æque odi ac talem.

28. *Diuidet vulnera*, q.d. ipſum vulnerabit.

29. *Statuit*, ſc. vt ei noceat.

31. *Illi*, pro, illis.

33. *Continens*, i. retinens, q.d. illis obnoxius.

CAPVT XXVIII.

1. A *Domino*, &c. q.d. à Deo punietur. *Seruans ſeruabit*; i. diligenter obſeruabit, ſc. vt puniat.

2. *Soluentur*, Græc. peccata tua ſoluentur, i. remittentur.

7. *Tabitudo*, i. corruptio. *Eius*, ſc. inimicitiæ, q.d. obedienti iracundiæ ſuæ.

9. *Teſtamentum*, i. pactum, ſc. præcepta. *Deſpice*, i. diſſimula, & ignoſce.

10. *Lite*, id eſt, contentione.

12. *Virtutem*, i. potentiam. *Subſtantiam*, i. diuitias, ſc. potentes, & diuites facile iraſcuntur.

13. *Feſtinatum*, i. præcipitanter ſuſceptum. *Teſtificans*, ſc. inique, vel quæ minatur alteri malum.

14. *Vtraque*, &c q.d. poteſt homo iram accendere, & extinguere.

16. *Tertia*, i. detrahens. Nota quod Chal. in prouerbiis pro detractore, & ſuſurrone, ſolet vertere, linguam tertiam: forte quia tertius eſt, vni apud alterum detrahens.

19. *Viratas*, pro, viriles, ſeu fortes. *Eiecit*, ſcil. domo.

Laboribus, i. rebus labore partis.

20. *Reſpicit illam*, i. illi deditus eſt.

21. *Comminuet oſſa*, q.d. multo peius lædit.

22. *Quaſi*, pro, vt.

23. *Tectus*, i. defenſus, ſeu tutus, q.d. qui longe ab ea eſt, nec cum illa quicquam habet commercij.

25. *Inferus*, i. mors ſeu ſepulchrum.

26. *Permanebit*, ſc. diu impunita. vel q.d. non manebit apud iuſtos.

29. *Confla*, ſc. vt ex eis facias ſtateram, & frænos.

Stateram, ſc. ad ea prius ponderanda quam efferas.

Rectos, id eſt, qui regant.

CAPVT XXIX.

1. F*Oeneratur*, pro, velut mutuum dat, ſc. reddendum à Deo, vel, q. d. qui dat eleemoſynam, multo magis dabit mutuum. *Manu*, i. operibus.

2. *Redde*, ſc. mutuum ab eo tibi datum.

3. *Confirma verbum*, i. promiſſum imple.

4. *Quaſi inuentionem*, &c. q. mutuum non reddunt, quaſi eſſet res inuenta.

6. *Murmurationum*, i. dantia occaſionem murmurandi.

Tempus, ſc. non eſſe opportunum.

7. *Aduerſabitur*, q. d. tergiuerſabitur, ſeu repugnabit.

Solidi, i. integræ ſummæ, quod vulgo capitale dicitur.

Illud, ſc. quod retinet, vel totum debitum, q. d. ita nolunt ſoluere, quaſi reperiſſent.

Sin autem, pro, vel etiam vel, quod ſi non, q. d. ſi vero ſoluat, tamen illum reddit ſibi inimicum.

Gratis, id eſt, ſine cauſa.

10. *Timuerunt*, ſub. & ideo dare mutuum noluerunt.

11. *Super*, &c. q.d. age fortiter, & ei qui eget, da, & ignoſce, ſi non poſſit reddere.

Trahas, i. differas dare, vel opprimas non valentem ſoluere.

13. *Perde*, i. expende, ſeu da non recuperaturus.

Perditionem, ſc. animæ tuæ, i. perniciem vel, q.d. vt pereat ſine fructu.

14. *Pone*, &c. q. d. expende iuxta Dei præcepta: vel magnum puta theſaurum, facere Dei præcepta.

15. *In corde*, q.d. faciens illum tibi amicum, vel illum conſolans.

Exorabit, ſc. à Deo liberationem.

16. *Super*, i. pluſquam.

19. *Fidem*, i. ſponſionem. *Confuſionem*, i. pudorem.

Derelinquet, i. deſeret, ſc. eum, cui promiſit. *Sibi*, abundat, more Hebræo.

20. *Dedit animam*, i. ſe periculo expoſuit.

21. *Repromiſſorem*, i. fideiuſſorem.

22. *Adſcribit*, q. d. vult de illius bonis ſolui ſuum debitum.

23. *Repromittit de*, i. fideiubet pro. *Perdiderit*, ſc. ille, pro quo promiſit. *Reuerentiam*, i. pudorem.

24. *Nequiſſima*, i. infeliciter ſuccedens. *Dirigentes*, i. recte. & proſpere agentes, Græc. diuites.

25. *Gyrans*, i. verſans.

26. *Nequam*, i. infelicem, ſc. quia cogitur ſoluere pro principali, cuius ſe fecit fideiuſſorem. *Agere*, ſc. negotia etiam aliena. *Iudicium*, i. litem.

27. *Recupera*, q.d. adiuua. *Incidas*, ſc. eius cauſa in periculum.

28. *Initium*, i. caput, ſeu ſumma, ἀρχή.

29. *In perere*, i. apud alienos.

30. *Pro magno*, i. velut ſi magnum eſſet. *Peregrinationis*, i. quod accidit peregrinantibus.

31. *Nequam*, i. miſera.

32. *Hoſpitabitur*, &c. q.d. etiam qui hoſpitio excipit, multa cogitur ferre moleſta, vel ſi hoſpitio exceptus es, cogeris viciſſim excipere cum moleſtia.

33. *Cæteros*. ſc. meos ſocios.

34. *Exi*, ſubaudi, audies in domo aliena exceptus.

A facie honoris, i. aduentu honoratorum.

Neceſſitudine, i. neceſſitate, ſ. excipiendi amicum.

Factus eſt, pro excipiendus eſt.

25. *Correptio*, ſc. dicendo. Abi domo. *Fœneratoris*, id eſt, mutuum dantis.

CAPVT XXX.

1. N*Ouiſſime*, i. ſenectute, pater filium videns bene moratum vel q. d. tandem, ſc. filius ſic correctus.

Palpet, ſc, filius mendicans, vel vagabundus.

3. *Zelum*, i. iram, vel inuidiam.

7. *Colligabit*, ſc. pater. *Sua*, i. filiorum, q. d. medebitur ipſorum corruptis moribus. *Vocem*, i. rumorem de illorum improbitate ſparſum.

8. *Remiſſus*, i. diſſolutus, ſeu ſine diſciplina.

9. *Lacta*, &c q.d. ſi blandiaris, ſic ſe geret, vt timeas ei.

10. *Obſtupeſcent*, ſc. præ dolore, q.d. præ mœrore obmuteſcas, vel des pœnas, & crucieris, nec poſſis corrigere: qui comedit acerba, non poteſt alia comedere, datque erroris pœnas.

11. *Deſpicias*, i. corrigere negligas.

12. *Induret*, i. durus euadet.

13. *Operare in illo*, i. operam pone diligentem in eo docendo.

Offendas, i. incidas, q.d. ne forte turpiter agat.

14. *Malitia*. i. ægritudine, vel vitiis.

15. *Cenſus*, i. diuitiæ.

16. *Gaudium*, ſc. ex bona conſcientia.

17. *Æterna*, ſc. per mortem.

18. *Bona*,

18. *Bona*,&c.q.d. perinde ſunt auaro diuitiæ,vt mortuo epulæ.

19. *Effugatur*,i. longe eſt, q. d. nihil ei proſunt diuitiæ.

Mercedes iniquitatis,i. quod meretur eius iniquitas,ſc.vt frui non poſſit iis,quæ poſſidet.

21. *Suſpirans*,ſc.quia non poteſt quod optat.

22. *In conſilio tuo*,i.dum deliberas de aliquo.

23. *Iucunditas*,ſc. in rebus bonis. *Sanctitatis*. i. ſanctus.

Longæuitas,i. vitam producit.

24. *Eius*,ſc.animæ, vel Dei.

26. *Zelus*,i.indignatio,vel inuidia. *Cogitatus*, i. ſolicitudo.

27. *Splendidum*,ſc.Dei luce. *Bonum in epulis*,&c. i.bene cibis vtitur,ſc.non parce, vt auari, ſed liberaliter & diligenter familiam alit.

CAPVT XXXI.

1. HOneſtatis,i.quam diuitiæ afferunt.
Cogitatus,i. ſolicitudo.

2. *Præſcientia*,i.prouidendi in futurum. *Senſum*, i.mentem,ſc.interdum à recto.

3. *Et in requie*, &c. q.d. etiam dormiens cogitat de diuitiis.

4. *In diminutione*, &c. q. d. etiam victum minuens, vt poſſit diteſcere.

5. *Iuſtificabitur*,i.liber erit peccato.
Conſumptionem,i. perditionem.

6. *Caſus*,i. incommoda & pericula. *In ſpecie*,i.ob pulchritudinem,ſc.qua ſunt decepti.

7. *Sacrificantium*, ſc.auro, eſt enim auaritia Idololatria quædam.
Deperiet,i.peribit,Græc.capietur.

13. *Si multa*,& ſub.potero indulgere genio.

14. *Nequam*, ſc. eius, qui inuitauit, forte enim ægre fert ſua conſumi.
A b omni facie ſua, i. effuſe,q. dolere ſolet maxime,cum alij lætantur. *Viderit aliquem*,ſc.lætari,vel te ſuauiter veſci.

16. *Inuidia*, ſc.oculi nequam. *Contaminatus*, i. notatus,vel affectus,ſeu laceſſitus.

17. *Comprimaris*,i.replearis.

20. *Diſciplina*, q. d. modeſtiæ, quam diſciplina docet.

23. *Infrunito*, i. impudenti, ſeu intemperanti,q. d.torquent illum.

25. *Coactus*,i.grauatus.

26. *Inuenies*,ſc.vera eſſe.

27. *Velox*,i. diligens. *Omnis non*,i. nulla, ſc.vere, q.d.raro ægrotabis.

28. *Splendidum*,id eſt,liberalem. *Veritatis*,id eſt, probitatis. *Fidele*,i.certum, ſeu ſtabile.

29. *Pane*,pro,in pane,q.d. in dando cibum. *Verum eſt*,q.d.& merito quidem vituperatur talis.

30. *In vino*,pro,vinum.

31. *Arguet*,i.oſtendet.

32. *Æqua*,i.æquabilis,ſeu commoda.

33. *Vino*,ſub.niſi mors.

38. *Irritationem*,ſc.animi.

40. *Imprudentis offenſio*,i.facit imprudentem offendere,ſeu per imprudentiam.

41. *In iucunditate*,i.dum potando hilareſcit.

42. *Repetendo*,ſcil.ſi quid debet. Importunum id tali tempore.

CAPVT XXXII.

2. COnſide,q.d. dum poteris ſedere,ſeu quieſcere, cum illorum cutam habueris; vt ſtatim explicat.

3. *Recumbe*,i.quieſce. *Gratia*, id eſt, gratioſum, ſeu decorum.

Dignationem, i. dignitatem. *Corrogationis*, i. ob operam tuam.

5. *Primum verbum*,q.d.in primis vero. *Diligenti ſcientiam*,i.diſcendi cupidis.

Muſicam,i.concentum,q.d.ordinem,i.procedito ordine in differendo, vel de muſica honeſta loquitur,ſolita in conuiuiis adhiberi.

7. *Comparatio*,i.concentus.

8. *Signum*,i. ſigillum.

9. *Reuerentia*,i.pudore,ſc.modeſtia. *Bona gratia*, i. beneuolentia.

11. *Si bis*,&c.q.d.Ne reſponde,niſi bis rogatus.
Habeat caput,q.d. ſummatim dic,ſc.pauca prudenter.

14. *Grandinem*, Græc.tonitruum, q.d. vt tonitru cum fulgure excipitur, ita verecundia cum beneuolentia.

15. *Te trices*,i. impedias,ſeu intrices, vel legendum,tetrices,i.tetricus ſis & tardus.

Prior,pro,primum,i.ante omnia. *Domum*,i.conſcientiam. *Auocare*,ſc. à tumultib. *Lude*,i. recreare ſpiritualiter.

16. *Age*,&c.q.d.meditare,vt ſoles. *Et non*,&c.q. d.idque pure,& humiliter.

17. *Super*,pro,in. *Inebriantem*,i.implentem.

19. *Inſidioſe*,i.fictè,Græc.ſimulatè. *Scandalizabitur ab ea*, i. offendet in illa, q.d. potius damnum referet,quam lucrum.

20. *Inuenient*,&c.q.d.recte iudicabunt. *Iuſtitias*, i. bona opera.

21. *Comparationem*,i. conſentaneam ſibi defenſionem,vel exemplum ſimilium hominum.

22. *Diſperdet*,i.deſpiciet, ſeu negliget. *Alienos*, ſc.à conſilio. *Timorem*,pro timore.

23. *Cum eo*,pro,ſecum. *Suis*,&c.q.d.in iis,quæ ſectatur,temeritatis arguetur.

25. *Animæ tuæ*,i.tibi.

26. *Attende*,i. caue,ſc. ne quid,te fallentes,mali agant.

27. *Ex fide animæ*,i.conſcientiæ fide informatæ.

28. *Minorabitur*, i.egebit.

CAPVT XXXIII.

2. IVſtitias,i.bona opera.

3. *Fidelis*, ſcil. conſeruans illum, & vere præmium ſuo tempore dandum promittens.

4. *Interrogationem*, &c.q. d. qui ſibi propoſitam interrogationem declarat, eo ipſo viam parat reſponſioni,& libenter ab eo, qui ſe rogauit, audietur, & diſciplinatè reſpondebit.

5. *Quaſi rota*, &c. ſc. huc illuc voluitur deſideriis,& imaginationibus.

6. *Sic & amicus ſubſannator*, hæc per parentheſim legenda.eſt autem ſenſus:Vt equus admiſſarius hinnit,non gratia ſedentis, ſed equæ viſæ;ita fictus amicus blanditur,non amici cauſa, ſed cõmodi ſui.

7. *Et iterum*,pro,itemque.

Annus,ſc.ſolaris, maior lunari. *A ſole*, ſc. cauſa eſt,vel à ſole ne?

9. *Immutauit*,i.varie diſpoſuit. *Celebrauerunt*,ſc. homines.

Ad horam,i.certo ſeu præfinito tempore.

10. *Ipſis*,ſcilicet, diebus.

Dierum, ſcilic. communium, ſeu non feſtorum. *Solo*,i.humo.

11. *Diſciplina Domini*,pro,ſapientiæ ſuæ. *Vias*,i. viuendi rationem,multiplex enim hæc in hominibus. Aug. tamen id Simplic. ad mortalitatem refert,ab omnibus per peccatum contractam.

12. *Sancti*

12. *Sanctificauit*, ſcilicet, faciens ſacerdotes, vel ſanctos.

Maledixit, ſcilicet, peccatores. *Conuertit*, &c. pro euertit, ſeparans ab aliis, Græc. euertit illos à ſedibus ſuis.

14. *Via eius*, i. figuli actiones, ſc. circa vaſa. *Reddet*, ſc. Deus. *Iudicium*, ſc. iuſtum.

15. *Duo & duo*, q. d. bina quæque vbi, ſc. vnum alteri oppoſitum.

20. *Mulieri*, i. vxori. *Poſſeſſionem*, i. opes. *Depreceris*, ſc. repetens. *Illis*, ſc. quæ dediſti.

21. *Immutabit*, pro immutet, ſc. ab eo, quod proxime docui. *Caro*, i. homo.

23. *Præcellens*, q. d. ſtude excellere.

25. *Diſciplina*, i. correctio, ſeu caſtigatio.

26. *Operatur*, &c. q. d. etiam caſtigatus quæret ab opere quieſcere, quid ſi laxes diſciplinam? haud dubie quæret libertatem, ſeu fugiet.

28. *Maleuolo*, i. malitioſo.

30. *Non amplificet*, &c. q. d. ne quemquam multum graues ſed cum iudicio.

31. *Sanguine animæ*, i. multo labore, & ſudore parta pecunia.

33. *Extollens*, pro, tollens ſe, ſcil. abiens. *Quæras*, ſc. de illo, q. d. qui poſſit indicare vbi ſit.

CAPVT XXXIV.

1. *Mendacium*, pro, mendax, i. falſa.
Viro inſenſato, pro, viri inſenſati.

2. *Viſa*, i. ſomnia, ſeu viſiones.

3. *Hoc ſecundum hoc*, i. repræſentatio quædam per ſimilitudinem. *Ante faciem*, &c. q. d. vt accidit in ſpeculo, vbi ante faciem, &c.

5. *Malefacientium*, i. iniquorum.

6. *Parturientes*, q. d. cum deſiderio proferendi, vel cum moleſtia quadam.

7. *Exciderunt*, ſc. bono, vel ſpe ſua.

8. *Sine mendacio*, &c. q. d. non eſt opus iſtis mendaciis ad obſeruandam Dei legem. *Complanabitur*, i. explicabitur, ſc. ſine iſtis viſionibus.

9. *Intellectum*, i. res intellectu dignas.

10. *In multis factus*, i. multa expertus. *Malitiam*, i. malitiæ cognitionem, ſeu aſtutiam.

11. *Implanatus*, i. deceptus. *Nequitia*, i. nequitiæ cognitione, ſc. calliditate.

12. *Enarrando*, id eſt, mihi narrata. *Verborum*, i. rerum.

13. *Horum*, ſc. quæ vidi, & expertus ſum.

14. *Quæritur*, ſc. à Deo, & deſideratur, Græc. viuet. *Reſpectu illius*, i. Deo reſpiciente.

18. *Quem*, ſc. Deum.

19. *Potentiæ*, i. potens. *Virtutis*, i. forte. *Meridiani*, ſc. æſtus.

20. *Deprecatio*, i. reconciliatio, vel depulſio, Græc. cuſtodia, ſc. cuſtodit, ne offendas, vel ignoſcit. *Caſus*, i. ne cadas, vel ſi ceciderit.

21. *Subſannationes*, ſub. potius ſunt, i. irriſiones.

22. *Solus*, ſc. ſufficit, vel quæritur. *Suſtinentibus*, i. expectantibus.

25. *Homo ſanguinis*, i. homicida.

26. *In ſudore*, pro, ſudore partum, vel ſudanti, ſc. mercenario.

28. *Quid prodeſt*, i. quis fructus?

30. *Baptizatur à mortuo*, i. lauatur ob tactum mortui,

31. *In peccatis*, i. ob peccata.

CAPVT XXXV.

3. *Multiplicat oblationem*, i. multum orat.
Et propitiationem, &c. q. d. & recedere ab iniuſtitia eſt ſacrificare ob propitiationem peccatorum, & pro his deprecari.

4. *Retribuet*, pro, qui retribuit, q. d. qui benefacit, eſt ſicut qui offert Deo ſimilam.

7. *Omnia*, ſcilic. quæ de Dei oblationibus ſunt inſtituta.

8. *Impinguat*, &c. q. d. acceptatur à Deo tanquam pinguis.

9. *Memoriam*, i. recordari.

10. *Bono*, i. læto.
Minuas, i. omittas offerre.

11. *Sanctifica*, i. offer, ſeu conſecra Deo.

12. *Donatum eius*, i. quod dedit tibi. *Bono*, i. læto.
Adinuentionem, &c. q. d. inueni quod des, vel da quod inuenerit manus tua, i. quod poteris.

13. *Septies tantum*, i. multo plus.

14. *Praua*, i. de male acquiſitis.

15. *Inſpicere*, i. attendere, q. d. offerre. *Gloria*, i. reſpectus, ſeu acceptio, etiam ſi glorioſa ſit.

16. *In pauperem*, i. contra pauperem, q. d. non placatur donis diuitis qui pauperem læſit.

18. *Super*, id eſt, contra. *Deducentem eas*, i. cogentem flere.

19. *Delectabitur*, q. d. libenter exaudiet. Complut. non delectabitur, q. d. diſplicebit ei iniuria, quæ flere facit.

20. *Adorat*, i. colit. *In oblectatione*, i. libenter.

21. *Conſolabitur*, i. quieſcet.

22. *Elongabit*, i. diu differet. *Patientiam*, Vide Lucæ 18. *Ipſorum*, ſc. iniquorum.

23. *Plænitudinem*, i. multitudinem. *Contribulet*, i. conterat.

24. *Adæ*, i. hominis.

26. *Specioſa*, i. pulchra, & grata.

CAPVT XXXVI.

3. *Aleua*, i. eleua. *Alienas*, ſcilic. à te per infidelitatem.

4. *Sanctificatus es*, i. oſtendiſti ſanctitatem tuam, & potentiam.

6. *Immuta*, i. ede alia, vel, q. d. muta per miracula, rerum ordinem.

7. *Dextrum*. Loquitur more hominum, qui præcipue dextro brachio vtuntur.

9. *Extolle*, pro, tolle, vel q. d. ſublatum deiice.

10. *Feſtina*, i. accelera, ſc. ad punitionem.
Finis, ſcilicet, deſtinati malis, Græc. iræ. *Enarrant*, ſc. homines.

11. *Saluatur*, i. euaſerit, ſeu fugerit, vel qui hic non punitur. *Peſſimant*, i. peſſime tractant.

13. *Hæreditabis*, i. poſſidebis velut hæreditatem.

14. *Super quam*, &c. i. quæ dicitur populus tuus, ſeu quæ te colit. *Coæquaſti*, i. comparaſti, ſc. Exod. 4. vel habuiſti loco primogeniti.

15. *Sanctificationis tuæ*, i. vbi coleris. *Requiei tuæ*, q. d. vbi peculiariter habitas.

16. *Virtutibus tuis*, i. operibus tuæ potentiæ.

17. *Creaturæ*, ſc. peculiares, ſeu clientes. *Suſcita*, i. imple. *Precationes*, ſc. pro aduentu Meſſiæ.

18. *Suſtinentibus*, i. patienter expectantibus.
Prophetiæ, ſc. qui eam dandam prædixerunt. *Fideles*, i. veraces.

19. *Benedictionem*, i. vt benedicens optabat. Vide Num. *Conſpector*, &c. q. d. cui omnia ſæcula nota, & ſubiecta.

20. *Et eſt*, pro, ſed eſt.

21. *Feræ*, i. venationis. *Senſatum*, ſcilicet, deprehendit ſtatim.

23. *Excipiet*, ſcil. in maritum, q. d. non valde examinant fœminæ, quibus nubant. *Et eſt*, &c. q. d. at videndum diligenter viro, qualem ducat.

24. *Spe*

24. *Species*, i. pulchritudo. *Et super*, &c. q.d. eique super omnia alia placet.

25. *Si est*, i. quod si vxori inest. *Curationis*, scil. iræ & tristitiæ, curarumq; mariti. *Est &*, pro, & est. *Secundum*, &c. q. d. felicissimus est omnium hominum.

26. *Secundum illum*, i. simile illi. Vide Gen. 2.

Vt requies, pro, quietis.

27. *Egens*, sc. vir adiutorio, & solatio.

28. *Credit*, pro, fidat. *Nidum*, i. fixam habitationem.

Obscurauerit, i. nox aduenerit. *Succinctus*, i. expeditus.

CAPVT XXXVII.

1. A *Mititiam copulaui*, i. amicus sum.

2. *Inest*, sc. in eo, quod sequitur.

3. *O præsumptio*, &c. q.d. ô scelus, Græc. ô. cogitatio praua. *Cooperire*, i. vt cooperias.

Aridam, i. terram. *Illius*, sc. sodalis.

4. *Sodalis*, sc. fallax. *Oblectationibus*, sc. prosperitatis,

5. *Hostem*, sc. amici. *Accipiet*, sc. causa ventris.

7. *Cum eo*, Græc. cum eò, cui suspectus sis.

Zelantibus, i. inuidentibus.

8. *Omnis*, sc. talis. *In semetipso*, i. in propriam vtilitatem.

9. *Cogitabit*, sc. suam vtilitatem.

10. *Sudem*, q.d. impedimentum, seu offensionem, sc. contra te.

11. *Tracta*, i. consulta. Ironice loquitur, q.d. si tractes, operam perdes. *Æmulatur*, i. zelotypia persequitur, sc. de pellice.

12. *Traiectione*, i. permutatione, sc. dicet is, quod in rem suam ei videatur esse, non quid conueniat.

14. *Non attendas*, &c. q.d. Ironice loquebar. non enim tales consulendi.

16. *Secundum animam tuam*, i. tibi conformis, seu amicitia iuncta. *Qui cum titubaueris in tenebris*, i. offenderis, condoleat tibi.

17. *Cor*, &c. i. prudentem virum adhibe tibi.

Plures, i. potius.

18. *Quam*, pro, pluſquam.

20. *Verbum verax*, i. rectum consilium.

21. *Verbum nequam*, i. pranum consilium. *Immutabit*, s. à bono in malum. *Ex quo*, s. corde.

Partes, i. differentiæ. *Vita*, hæc præmium boni.

Mors, hæc mali *Dominatrix*, i. gubernatrix, q. d. multum illa pendent ex lingua.

22. *Suauis*, i. indulgens sc. non facit, quæ alios docet.

23. *Defraudabitur*, i. successibus carebit.

24. *Defraudatus*, i. priuatus.

25. *Sensus*, i. mentis.

26. *Fideles*, i. stabiles.

28. *Viri*, i. cuiusque. *Numero*, sc. certo, vel paruo. *Israel*, q. d. populi fidelis. Innumerabiles, scil. æterna vita.

30. *Tenta*, i. explora. *Nequam*, sc. prauo aliquo desiderio.

Potestatem, q. d. coërce.

31. *Placet*, pro, placere debet.

32. *Omni*, pro, vlla. *Omnem*, pro, vllam.

34. *Adiiciet*, i. producet.

CAPVT XXXVIII.

1. A *Rege*, pro, à Rege etiam. *Donationem*, i. remunerationem Græc gloriam.

6. *Ad agnitionem*, &c. i. vt ab hominibus agnosceretur, eisque seruiret. *Illorum*, sc. medicamentorum.

Honorari, i. vt honoretur, seu glorificetur.

7. *Pigmenta*, i. confectiones ex diuersis speciebus.

Non consummabuntur, &c. q. d. non sunt sufficientia ad pacem, & sanitatem mundi, nisi Deus adiuuet.

Pax Dei, pro prosperitas, seu sanitas à Deo est.

10. *Manus*, i. opera.

11. *Suauitatem*, i. gratam Deo oblationem, seu thus.

Memoriam, sc. offertur in memoriam beneficiorum Dei. *Impingua*, i. pinguem offer. *Da*, pro, da etiam, q.d. ne negligas medici operam.

13. *Illorum*, sc. medicorum. *Incurras*, pro, incurrere te sit necesse.

14. *Requiem*, sc. quam efficere student in ægroto. *Illorum*, sc. ægrotorum, q.d. vt possint cum cæteris sanis conuersari.

15. *Incitat*, &c. sc. accidunt morbi ob peccata.

16. *In*, pro, super. *Dira*, i. acerba. *Iudicium*, i. morem.

17. *Delaturam*, q.d. ne quis calumnietur, quod illum oderis, si non fleas. *Tristitiam*, scil. ne tibi noceat.

18. *Detractionem*, id supra vocauit delaturam.

19. *Cooperit*, i. obruit, seu opprimit. *Flectit*, q.d. incuruat.

20. *Abductione*, pro, obductione (i. plaga) sic enim supra, sæpe vertit verbum Græcum. *Substantia inopis*, i. vita afflicti. *Secundum cor eius*, q.d. ex corde pendet, sc. miserum est se animo excruciare sine vllo fructu.

22. *Conuersio*, i. reditus ad vitam. *Huic*, s. mortuo. *Pessimabis*, i. lædes, s. nimia tristitia.

23. *Memor esto*, verba mortui ad viuum. *Hodie*, i. paulo post.

24. *In requie*, i. cum decumbit moriturus, vel vbi requieuit.

Requiescere, i. cessare, q.d. auerte mentem ab ea cogitatione. *Illum*, sc. ante mortem, vel te ob illum mortuum tristem, Græc. super illo.

25. *Vacuitatis*, i. otij. *Actu*, i. negotiis.

26. *Iaculo*, sc. in cuius cuspide est stimulus.

27. *Vigilia*, i. vigilantis studium.

28. *Similitudinem*, i. expressionem.

29. *Concertatur*, i. conflictatur.

30. *Innouat*, i. subinde ferit. *Contra similitudinem*, q. d. subinde aspicit typum vasis formandi, quem ante se habet.

32. *Innumera*, i. multiplex, seu assidua.

33. *Virtutem suam*, i. se, seu pectus.

34. *Linitionem*, sc. quæ solet adiungi, vasi ad ornamentum. *Fornacem*, sc. qua vasa coquenda.

37. *Inhabitabunt*, sc. homines. *Ecclesiam*, i. congregationem sapientum, vbi de rebus grauibus consultatur. *Transilient*, sc. tales artifices.

38. *Testamentum*, i. decretum. *Palam facient*, i. declarabunt. *Disciplinam*, i. doctrinam.

Iudicium, i. ius, seu iuris prudentiam. *Parabolis*, i. sententiis reconditis, sc. proferendis.

39. *Æui*, i. seculi, seu mundi. *Confirmabunt*, sc. arte sua. *Deprecatio*, s. ad Deum, vt adiuuet. *Accommodantes*, sc. operi, q.d. intenti. *Conquirentes*, i. studentes.

CAPVT XXXIX.

1. N *Arrationem*, pro, enarrationem, seu explicationem.

2. *Versutias*, i. argutias, seu obscuritates.

Parabolarum, id est, sententiarum reconditarum, sc. scripturæ, vt quidam volunt. *Introibit*, i. penetrabit.

3. *Occulta*,

3. *Occulta*,&c.repetitio more ſcripturæ.*Conuerſabitur*,pro,verſabitur,q.d.ſtudebit.

4.*Miniſtrabit*,i.aliquo publico munere ſũgetur.

5.*Pertranſiet*,ſc.dicendi cauſa.*Bona*, &c. i. proſpera & aduerſa.*Tentabit*,i.experietur.

9. *Tanquam imbres*,i.copioſe.

10. *Ipſe*,ſc.Deus.*Suis*,ſc. cordis penetralibus,vel ſuis,i.Dei.q.d.arcana legis Dei conſulet.

11. *Ipſe*,ſcil. ſapiens. *Suæ*,i. propriæ,vel ſuæ,pro, eius, ſc. Dei

Teſtamenti,i.pacti.

12. *Delebitur*,ſc.memoria eius.

13. *Requiretur*,i.celebrabitur.

14. *Gentes*,i.populi.*Eccleſia*,i.fidelium cœtus.

15. *Mille*,ſc.imitatores,vel q.d.ſi diu vixerit, relinquet nomen,i.famam, plus quam mille alij. *Requieuerit*. ſc. ipſe per mortem, vel ceſſet eius fama. *Proderit*,q.d. illi profuerit,vita,quam agit.

16. *Conſiliabor*, &c. id eſt, conſilia dando ediſſeram. *Vt furore*,&c. q.d. vehementer ad dicendum impellor.

17. *In voce*,i.loquens. *Dicit*,ſc.ſapientia,*Fructus*, pro,filij.

18. *Libanus*, i.thus.

19. *Florete*,pro, producite. *In gratiam*, pro,cum gratia.

Canticum,pro,cantico,ſc.Deum.

22. *Verbo*,i.præcepto,ſeu imperio.*Stetit*,ſcilic.in mari rubro,& Iordane. *Exceptoria*,q.d. ita retenta aqua velut in vaſe.

23. *Placor*, i. placabilitas, ſeu fauor. *Minoratio*, i. defectus. *Ipſius*, i. ab ipſo data, ſcil. Dei perfecta ſunt opera.

24. *Carnis*,i.hominis.

26. *Dicere*,i.cur quis dicat,ſc.de Dei operibus.

Quid eſt,pro,quorſum.*Quærentur*,q.d.ſuum habent vſum requiſitum,ſeu neceſſarium.

28. *Cataclyſmus*,i.diluuium. *Hæreditabit*,i.poſſidebit.

29. *Directæ*,q.d conformes,ſc.ſanctis fauet,malos punit, vel ſanctis placent, malis ſunt offenſiones,i.diſplicent.

30. *Bona,& mala*, ſc. bona, ſi velint.mala,quia præuiſi peccaturi.Græce mala.

31. *Initium*,i.caput,ſeu ſumma ἀρχὴ,q.dicat, hæc præcipue neceſſaria.

33. *Confirmauerunt*,pro conſtanter exequuntur.

Tormenta,i. flagella.*Conſummationis*, ſc. mundi, vel q d.cum Deus ſtatuit aliquem perdere.*Confundent*,pro,effundent; vel cum confuſione, ſeu perturbatione exequentur.

37. *Epulabuntur*,i. delectabuntur.*In neceſſitate*, i.cum opus erit.

38. *Confirmatus*,ſc.in eo quod ſequitur.

39. *Hora ſua*,i.tempore ſuo.

40. *Nequius*,q.d.nullum habet vſum.*Comprobabuntur*,ſc.bona eſſe,& vtilia.

41. *Nomen Domini*,pro, Dominum.

CAPVT XL.

1. *Occupatio*,i.moleſtia. *Creata*, pro, deſtinata, ſeu iniecta,ſcil. ob peccatum. *Iugum*,i.pondus. *Matrem*,ſc.terram.

2. *Cogitationes*,ſcilicet,plenæ curis. *Adinuentiones expectationis*, id eſt, deſignationes rerum expectatarum.

Finitionis,i.obitus.

3. *A præſidente*,&c.q.dicat,nemo eſt liber dictis moleſtiis.

4. *Furor*,id eſt,indignatio.*Zelus*,i.æmulatio, ſeu inuidia.

Tumultus, i. perturbatio. *Fluctuatic*, id eſt, perplexitas.

5. *Refectionis*,i.quietis.

Scientiam,i.cognitionem,q.dicat,perturbat imaginationem.

6. *Modicum*, &c. q. fere nihil quieſcit. *Reſpectus*,Græc ſpeculæ,q.d.tanquam ſi vigilet.

7. *Tanquam*, &c. q.d. interdum ſibi videtur bellum fugere,ſeu periculum aliquod.

Salutis ſuæ,id eſt,cum ſaluus eſſet in lecto. *Admirans*,&c.q.d. miratur ſe timuiſſe, cum nihil eſſet timendum.

8. *Carne*,i.animante,ſcil.id accidit. *Septuplum*,i. multo magis.

9. *Adhæc*,i.præterea. *Mors*,i.peſtis.*Sanguis*, i. cædes. *Romphæa*,i.gladius.

11. *In mare*,ſc.vnde procedunt.

12. *Munus*,ſc.datum ad corrumpendum.

Fides,i. veritas.

13. *Subſtantia*,i. opes. *Tonitruum*,ſc.quod paulo poſt ceſſat.

14. *In aperiendo*,&c.i.ad breue tempus.

Latabitur,ſcil.iniquus. *In Conſummatione*,&c.i. tandem deficient.

15. *Nepotes*,i.poſteri. *Et radices*,&c. q.d. orti ex immundis.

Super,pro,velut ſuper,q.d.non firmiter fixæ. *Sonant*,ſc.vento concuſſæ.

16. *Super*,pro, velut ſuper,i.iuxta, q.d. vt ſolent viridia prope aquas, quæ parum durant. *Fœnum*,i. herbam.

17. *Gratia*,i.benignitas,ſeu beneficentia. *Paradiſus in benedictionibus*,pro, paradiſi fructus. *In ſæculo*,pro,in ſæculum.

18. *Sibi ſufficientis*,i. ſua ſorte contenti.*Condulcabitur*,i.dulcis eſt.

19. *Ædificatio*, pro,& ædificatio, q. d. duo hæc celebre nomen faciunt. *Hanc*,pro,hoc,i.hæc.

22. *Gratiam*,i.venuſtatem. *Stationes*,i.plantationes,ſeu ſegettes.

23. *Conuenientes*,ſcil. grati ſunt inuicem,ſeu delectant.

25. *Eſt conſtitutio pedum*,i.firmant,ſeu ſtabiliunt hominem.*Beneplacitum*,i.probatum.

26. *Virtutes*,i.vires.

27. *Minoratio*, i. defectus, ſeu inopia. *Adiutorium*,ſc.aliud,q.d.ſatis per ſe adiuuat.

28. *Et Super*, pro, quem ſuper, q. d. magnifice opertus,i.ornatus,ſc.Paradiſus,vel timor.

29. *Indigeas*,Græc. mendices,ſc.ex ignauia, q.d. para tibi vnde viuas, ne cogaris alienam menſam adire.

Indigere,Græc.mendicare,ſc.ex inertia.

30. *In cogitatione victus*,pro,vitæ,q.d.non eſt cogitanda,ſeu habenda pro vita.

31. *Cuſtodiet ſe*,i.cauebit à tali vita.

32. *Imprudentis*,Græc.imprudentis. *Condulcabitur*,id eſt,dulcis erit,q.d.laudabitur. *Inopia*, Græc. mendacitas.

Ignis,ſc.fames; non enim ſemper eſt qui alat.

CAPVT XLI.

2. *Quieto*,i.libero curis. *Directæ*,i.proſperæ.

Cibum,ſc.cum voluptate.

3. *Iudicium*,i.mos,ſeu lex.*Minoratur*,i.deficitur.

Defecto ætate,i.decrepito.

4. *Incredibili*, non credenti, eſt id ſenum, quod ſæpe decepti ſint.

5. *Iudicium*,i.morem. *Carni*,i.homini, ſcilicet,vt moriatur.

6. *Anni*,ſub.his contentus eſto.

7. *Inferno*,

7. *Inferno*, i. morte, q.d. non eſt, quod tempore mortis quis queratur ſe parum vixiſſe.

8. *Conuerſantur*, ſc. libenter, velut amici.

9. *Semine*, i. poſteritate.

12. *In maledictione*, &c. q.d. maledicta natiuitas veſtra ob talem, ſc. fœtum. vel pro, in maledictionem, ſc. peccatorum. *Pars*, i. portio, ſc. in ſupplicio.

13. *Maledicto*. ſc. peccato.

14. *In corpore*, i. ob corporis mortem.

Nomen autem, &c. q.d. at etiam nomen, & non ſolum vita peribit.

16. *Numerus*, i. paucitas.

17. *In pace*, i. cum animi tranquillitate. *Enim*, pro, autem.

19. *Reuereminī*, &c. q.d. pudeat vos horum, quæ iam dicam.

20. *Reuerentiam*, i. pudorem, Græc. verecundiam, q.d. non omnis verecundia approbatur. *Beneplacent in fide*, i. probantur vere, ſeu merito, q.d. ſunt quæ merito improbentur.

21. *A patre*, i. coram patre ſeu ex reuerentia in patrem.

24. *De furto*, id coniungendum proximè præcedentibus, q.d. vbi habitas, ne fureris. *Veritate*, &c. q.d. Itemque ob Dei veritatem, & legem prohibentem iniuſtitiam omnem. *Diſcubitu*, ſc. immodeſto, Græc. diſcubitu ſuper cubitum. *In panibus*, i. cibo capiendo.

Offuſcatione, i. perperam deſcripta ratione.

25. *Silentio*, ſc. non reſalutando. *Cognati*, pro, à cognato.

26. *Partem*, ſc ſuam alicui.

27. *Scruteris*, i. ſolicites ad malum.

28. *Improperij*, q. d. ne improperes eis.

CAPVT XLII.

1. *Vplices*, i. iteres, ſc. referendo quod audiſti ſecretum.

His, ſ. quæ ſtatim dicam, q.d. ne de iis erubeſcas.

2. *Teſtamento*, i. pacto, ſc. ſeruando. *De iudicio*, pro, in iudicio. *Iuſtificare*, ſc. caue.

3. *Verbo*, i. ſalutatione. *Datione*, i. diuiſione, ſc. facienda fideliter.

4. *Acquiſitione*, ſc. iuſta.

5. *Corruptione*, i. iniuſtitia, ſc. vitanda. *Sanguinare*, i. cruentare flagellis.

6. *Signum*, q. d. notanda, vt caueatur, vel claudenda, & obliganda. *Claude*, ſc. ne quis furetur.

8. *Indicantur*, i. condemnantur, vel accuſantur, q.d. id nec faciendum, nec permittendum. *Probabilis*, i. probatus.

9. *Abſcondita*, &c. q.d. oportet illum clam vigilare, & obſeruare eius actus. *Adulta*, q.d. ne nimis progrediatur ætate. quod 1. Cor. 7. vocat Paulus ſuperadultam. *Viro*, i. marito. *Odibilis*, ſc. ob multam ætatem.

10. *Paternis*, ſc. ædibus. *Trangrediatur*, i. peccet.

11. *Luxurioſam*, i. ad laſciuiam pronam. *A detractione*, i. ob detractionem. *Obiectione*, ſc. criminis, q.d. exprobratione.

12. *Omni*, pro, vlli. *In ſpecie*, i. ob pulchritudinem, q.d. ne curioſe aſpicias cuiuſquam pulchritudinem. *Iniquitas*, i. peccatum.

14. *Melior*, &c q.d. minus periculoſum caſtitati, conuerſari cum malo homine, quam cum bona fœmina. *Et mulier*, &c q.d. nam mulier facile inducit in pudorem ob peccatum, vel infamiam.

15. *In ſermonibus Domini*, i. diuinis verbis.

17. *Stabiliri*, i. vt eſſet ſtabilita Complut. ſtabilis.

18. *Abyſſum*, i. profunda quæque. *In aſtutia*, &c. q.d. omnes eorum aſtutias nouit.

19. *In ſignum aui*, i. temporum ſigna.

Veſtigia, i. ea per quæ poſſint deprehendi.

21. *Decorauit*, i. ornauit.

22. *Nec adiectum*, &c. q. d. Deo nihil accreſcit, aut deficit vnquam. vel, Dei operibus nihil addi aut demi poteſt, ita ſunt perfecta.

23. *Deſiderabilia*, i. amabilia, ſeu iucunda. *Tanquam, ſcintilla quæ*, Græc. vſque ad ſcintillam, i. minimum quid operum Dei, q.d. relucet eius potentia & ſapientia etiam in rebus minimis.

24. *Viuunt*, i. vigent. *In omni neceſſitate*, i. cum opus eſt.

25. *Deeſſe*, ſc. in mundo rerum neceſſariarum.

26. *Vniuſcuiuſque*, ſc. rei.

CAPVT XLIII.

1. *Altitudinis*, &c. pro, ex altitudine firmamenti. *Eius*, ſc. apparet. *In viſione gloriæ*, pro, glorioſa conſpicitur.

2. *Sol in aſpectu*, &c. & cum aſpicitur: & in ortu, & in exitu, i. occaſu, Dei gloriam declarat. *Vas*, i. inſtrumentum.

3. *Suſtinere*, i. ſubſiſtere. *Fornacem*, &c. q.d. fornacis inſtar ardorem continet.

4. *Tripliciter*, pro, valde, ſeu vehementer. *Exuſflans*, i. emittens.

5. *Sermonibus*, i. præcepto.

6. *Omnibus*, ſc. gentibus, vel mutationibus ſuis.

Æui, i. temporis.

7. *Feſti*, ſcil. Neomeniæ, & Paſchæ. *In conſummatione*, i. cum perfecta, ſeu plena fuerit.

8. *Nomen*, ſcil. Hebraicè. Tareach enim Hebr. menſis, & luna. nam Hebræis à luna menſis incipit: vtuntur enim menſibus lunaribus. *Conſummatione*, i. plenilunio.

9. *Vas caſtrorum*, i. velut inſtrumenta bellica, ſc. ſtellæ ipſæ.

11. *Verbis ſancti*, i. Dei præcepto. *Ad iudicium*, i. imperium, ſc. exequendum.

13. *Girauit*, i. cinxit, ſc. Deus. *Gloriæ ſuæ*, i. glorioſo, ſeu oſtendente Dei gloriam. *Aperuerunt*, i. extenderunt, vt ſolent quæ aperiuntur, ſeu explicantur.

14. *Acceleranit*, i. celeriter ſolet mittere, ſ. Deus. *Iudicij ſui*, i. imperio ſuo, ſeu, pro ſuo arbitratu.

15. *Theſauri*, ſc. pluuiæ grandinis, &c. *Commouebuntur*, ſ. terræ motu. Vide Pſalm. 103.

In voluntate eius, i. cum vult. *Verberauit*, i. terruit. *Spiritus*, i. venti.

19. *Auis*, i. auium multitudo. *Deponens*, ſc. ſe in terram. *Demergens*, i. demittens ſe, ſc. in terram.

21. *Gelu*, i. pruinam. *Tribuli*, ſc. ſpinarum cacumina, & lignorum, ea aſpergi ſolent.

22. *Cryſtallus*, i. glacies. *Requieſcet*, ſc. glacies. *Se aquis*, pro, aquas.

23. *Montes*, i. montium herbas. *Igne*, pro, ignis.

24. *Medicina*, i. remedium. *Omnium*, ſc. incommodorum gelu. *Nebulæ*, ſc. calidæ: nam tempore calido diſſoluitur gelu. *Ab ardore veniente*, i. ob aduentum caloris. *Humilem efficiet*, i. diſſoluet. *Eum*, ſc. frigidum ventum.

25. *In ſermone*, i. præcepto. *Eius*, ſc. roris, vel ardoris, vel Ieſu. *Siluit*, i. ceſſat. *Abyſſum*, i. mare in illa (ſc. Abyſſo) inſulas, ἐν αὐτῇ νήσους.

27. *Creatura*, i. creatio, vel natura.

28. *Ipſum*, ſc. Deum. *Confirmatus eſt*, &c. q.d. conſequitur quidque ſuum tandem procedendo finem.

Sermone, i. præcepto.

29. *Conſummatio*, &c. in ſumma verborum. *In omnibus*, Græc. omnia.

30. *Gloriantes*, pro, glorificantes, sc. Deum. *Ad quid*, pro, quid tandem.

32. *Superualebit*, i excellet.

34. *Replemini virtute*, q.d. sumite vires.

35. *Ab initio*, sc. in se ipso.

CAPVT XLIV.

1. *Generatione*, i. ætate.

2. *Fecit*, Græc. fecit in eis.

3. *Potestatibus*, Græc. regnis. *Prophetis*, Græc. in prophetiis. Vide cap. 46. *Dignitatem*, pro, secundum dignitatem.

4. *Præsenti*, sc. illo tempore.

Verba, i. præcepta.

5. *Peritia*, Græc. disciplina. *Carmina*, i. cantica, seu laudes.

6. *Pulchritudinis*, q.d. decori, sc. in Dei cultu. *Pacificantes*, i. pacifice agentes.

7. *Generationibus*, i. ætatibus.

8. *Nomen*, i. rationem, seu causam, sc. etiam ipsi. *Eorum*, pro, suas.

9. *Sunt*, sc. alij, vt infideles, seu iniqui.

10. *Misericordia*, pro, misericordes.

12. *Testamentis*, i. Dei fœdere, q.d. seruauit Deus cum illis quod Patribus ipsorum promiserat in fœdere.

16. *Det*, i. prædicet, sc. cum redibit.

17. *Reconciliatio*, q. d. Deo est conciliatus, seu gratus fuit tempore diluuij.

18. *Dimissum*, i. seruatum. *Reliquum terræ*, pro, reliqui homines, seu hominum reliquiæ.

19. *Testamenta sæculi*, i. fœdus æternum. *Omnis caro*, pro vllum animal, seu vllus homo.

20. *Testamento*, i. pacto, sc. de circumcisione.

22. *Crescere*, pro, crescitarum.

23. *A mari*, sc. occidentali, quod magnum solet vocari. *Mare*, sc. mortuum. *Flumine*, sc. Euphrate.

Terræ, sc. Palæstinæ.

25. *Benedictionem*, &c. i. omnes gentes in ipso, seu eius semine benedicendas.

Testamentum, i. pactum.

Caput, scil. cum ei apparuit in summitate scalæ, Gen. 28.

26. *Agnouit*, sc. fauens. *Partem*, sc. cuique tribui suam.

27. *Homines*, Græc. hominem, sc. Mosen. *Carnis*, i. hominis.

CAPVT XLV.

1. *IN benedictionem*, i. cum laude.

2. *Sanctorum*, pro, sanctis. *Monstra placauit*, q. d. ad eius preces fecit cessare plagas Ægypti.

3. *Regum*, pro, Regis, sc. Pharaonis. *Iussit illi*, i. dedit præcepta, sc. in Sinai. *Ostendit*, sc. in Sinai. *Gloriam suam*, i. se, specie quadam glorioſa.

4. *Fide*, i. fidelitate in Deum. *Lenitate*, i. mansuetudine.

5. *Elegit*, sc. in ducem populi. *Carne*, i. homine.

Audiuit, &c. Græc. audire fecit eum vocem tuam.

6. *Coram*, i. in præsentia sua, sc. loquens cum illo facie ad faciem. *Disciplinæ*, i. mores instituentem.

Suum, sc. Dei. *Iudicia*, i. præcepta.

7. *Sibi*, pro, ei, sc. in faciendo miracula.

8. *Testamentum*, i. pactum, sc. de sacerdotio perpetuo. *Beatificauit in gloria*, i. mirifice glorificauit.

9. *Iustitiæ*, i. iustitiam significante. *Stolam gloriæ*, i. glorioſam vestem. *Vasis virtutis*, q.d. instrumentis potentibus, i. vestibus miris, quibus eius auctoritas declarabatur.

10. *Circum pedes*, i. vestem talarem.

11. *Memoriam*, sc. Dei.

12. *Stolam*, sc. rationale. *Iudicio, & veritate*, Alludit ad Vrim & Thummim.

13. *In memoriam*, Vide Exod. 28.

14. *Corona*, sc. lamina cingens frontem. *Mitram*, i. Cidarim, seu Tiaram. *Signo sanctitatis*, sc. insculptum erat in lamina, Sanctitas Domino. *Gloria*, &c. q.d. ornamentum honorificum, artificioſum, & intuentium oculos valde oblectans.

15. *Ad originem*, pro, ab origine, sc. mundi.

18. *Compleuit*, i. consecrauit, ita vocat scriptura consecrare quod impleantur, i. perficiantur manus ad offerendum, vel quia in ipsa consecratione implebantur manus sacerdotum muneribus, quæ Deo offerrent.

19. *Testamentum*, i. pactum. *Glorificare*, pro, benedicere.

20. *In memoriam placare*, i. vt memor Deus placaretur.

21. *Potestatem*, sc. docendi, & interpretandi. *Testamentis iudiciorum*, pro, pactis, & præceptis, seu præceptis testantibus Dei voluntatem.

Testimonia, i. præcepta.

22. *Alieni*, sc. ad quos sacerdotiũ non pertinebat.

24. *Monstra*, i. prodigia, seu mira iudicia, & insolita.

25. *Addidit*, sc. miraculo florentis virgæ.

27. *Ipse*, sc. Deus.

28. *Tertius*, sc. à Mose & Aaron. *Imitando*, Græc. zelando, q.d. dum zelaret ipse.

29. *State*, pro dum staret. *Reuerentia*, i. pudore, sc. dum illum puderet fornicationis populi cum Madianitidib.

30. *Pacis*, i. de prosperitate. *Principem sanctorum*, scil. sacrorum, vel sacerdotum, i. summum sacerdotem, sc. esse.

31. *Et testamentum*, pro, sicut testamentum, q.d. sicut & Dauidi promisit regnum perpetuum.

Daret, sc. Pontifex. *Iudicare*, sc. Regem. *Ipsorum*, i. populi. *In gentem*, pro, in gente, seu generatione.

CAPVT XLVI.

1. *IN Prophetis*, pro, in prophetia, seu munere prophetico, sc. omnia agebat secundum diuinam reuelationem. Vide sup. cap. 44. *Nomen*, sc. Iosue saluator interpretatur.

2. *In salutem*, i. ad seruandum in bello.

3. *Romphæas*, Græc. romphæam, i. gladium, sc. dimicando, vel hastam. vt alludat ad id, de quo Ios. 8. cum hastam eleuauit.

4. *Dominus*, sc. per ipsum. Græ. Domini.

5. *Iracundia*, scilic. contra hostes. *Impeditus*, i. detentus.

6. *In saxis*, sc. adiuuans illum proiectis saxis. *Fortis*, genitiuus est.

7. *Descensu*, sc. Bethoron.

8. *Potentes*, sc. hostes, q.d. fugauit.

9. *Misericordiam*, i. beneficium. *Stare*, sc. persuadens, vel, q.d. stando contra populum rebellantem.

Gentem, sc. Iudaicam.

10. *Constituti*, i. existentes, q.d cũ duo soli essent, vel iunge cum, inducere. *Illos*, i. reliquum populum.

13. *Suo nomine*, iunge cum, *vt sit*, q.d. nominatim cuiusque eorum celebris est memoria.

14. *Pullulent*, i. suo tempore resurgant.

15. *Ad filios*, pro, ad filios vsque.

16. *Renouauit*, i. nouum instituit. *Imperium*, sc. regium. *Principes*, sc. Saul & Dauid.

17. *Congregationem*, Græc. synagogam. *Vidit*, i. agnouit.

Deus,

Deus, Græc. Dominus, q.d. respexit Deus Iacob, sc. adiuuit. *Fide*, i. fidelitate, sc. in Deum.

19. *Viri*, sc. ipsius Samuelis.

22. *Sæculi*, i. ætatis. *Christi*, i. vncti, sc. Regis Saul. *Omni carni*, i. vllo homine.

23. *Regi*, sc. Saul. *De terra*, sc. ascendere visus Pythonissæ. Hic apparet fuisse vere Samuelem, & non dæmonem Samuelis specie. *Delere*, pro, delendum, sc. bello. *Gentis*, sc. Iudaicæ. Vide 1. Reg. 18.

CAPVT XLVII.

2. *Carne*, scil. sacrificij Adeps in Dei honorem comburebatur.

3. *Lusit*, i. velut ludens leonem interfecit, & vrsum.

4. *Gente*, sc. sua.

5. *Exultationem Goliæ*, i. exultantem Goliam.

6. *Cornu*, i. potentiam & gloriam.

7. *Decem millibus*. Alludit ad illud: Percussit Dauid decem milia, 1. Reg. 18. *Glorificauit*, sc. populus. *Benedictionibus Domini*, i. laudibus magnis. *Gloriæ*, i. gloriosam, sc. diadema regium.

8. *Cornu*, i. potentia.

9. *Confessionem sancto*, i. laudem Deo. *In verbo gloriæ*, i. glorificans, sc. ipsum.

11. *Contra*, i. ante.

12. *Vsque in*, &c. i. dum vixit, vel dum viuerent. *Amplificarent*, i. celebrarent.

13. *Testamentum*, i. pactum.

14. *Illum*, sc. Dauid. *Deiecit*, sc. Deus.

15. *Suo*, i. Dei. *Sanctitatem*, i. sanctum templum.

16. *Retexit*, pro, texit, i. operuit, sc. more fluuij, sapientia.

17. *Comparationibus*, i. parabolis.

18. *Dilectis*, sc. Deo. Videtur alludere ad nomen Iedidiah. Vide 2. Reg. 12.

19. *Nomine*, i. virtute, q.d. Deo iuuante.

20. *Complesti*, i. multiplicasti.

21. *Potestatem*, &c. q.d. abusus es potestate & libertate, cum posses corporis concupiscentias reprimere.

22. *Prophanasti*, i. contaminasti dedecore. *Inducere*, &c. q.d. ita vt Deus iratus filios tuos puniret, Regni parte priuans.

24. *Corrumpet*, i. destruet. *Electi*, sc. Dauid.

25. *Dedit reliquum*, i. reliquit aliquos.

27. *Gentis*, i. populi, sc. iuuenum. *Stultitiam*, scil. secutum.

29. *Ieroboam*, sc. etiam auertit.

30. *Auerterunt*, i. expulerunt, sc. peccata.

31. *Quæsiuit*, sc. populus. *Defensio*, i. vindicta, sc. Dei. *Liberauit*, scil. imponendo finem peccandi in ea regione.

CAPVT XLVIII.

2. *Pauci facti*, i. consumpti. *Sustinere*, i. ferre, sc. nolebant obedire.

4. *Amplificatus*, i. magnificatus. *Similiter tibi*, i. vt tu.

6. *Deiecisti*, sc. prædicando. *Perniciem*, i. interitum. Vide 3. Reg. 19. & 21. 4. Reg. 9. 2. Par. 21. *De lecto*, sc. prædixit non surrecturum Ochoziam.

7. *Iudicium*, sc. Dei, Græc. reprehensionem. *Defensionis*, i. vltionis.

8. *Vngis*, sc. per Eliseum Iehu. *Pœnitentiam*, Græ. retributionem, i. vindictam. Vide 3. Reg. 19. *Prophetas*, pro, Prophetam, sc. Eliseum.

10. *Scriptus*, q.d. de quo est scriptum. Vide Malac. vlt. *Iudiciis temporum*, i. dispositio à Deo, seu præfinito tempore. *Lenire*, pro quod sis leniturus.

Cor patris, &c. q.d. facere filios sentire idem quod Patres, sc. sancti.

11. *Decorati*, i. ornati, seu honestati.

12. *Vita viuimus*, &c. q.d. noti sumus solum dum viuimus.

13. *In Eliseo completus*, pro, Eliseum repleuit.

14. *Verbum aliquod*, i. res vlla. *Prophetauit*, i. Prophetæ opus fecit, sc. mortuum suscitans.

15. *Monstra*, i. prodigia, seu miracula. *in morte*, i. instante morte.

23. *Commemoratus*, i. recordatus. *Purgauit*, i. liberauit. *In manu*, i. opera, seu prædictione.

26. *Addidit*, sc. Deus, cũ id per Isaiã prædixisset.

27. *Vidit*, sc. Isaias. *Vltima*, sc. Christi aduentum. *Consolatus*, sc. prædicens liberandos è captiuitate, seu per Christum à peccatis. *In sempiternum*, i. sæculi finem. Iunge cum sequentibus.

CAPVT XLIX.

1. *IN compositione*, &c. pro, velut compositio odorifera, facta opere vnguentarij, q.d. suauissima.

2. *Vini*, i. lauto.

3. *In pœnitentia*, pro, ad pœnitentiam, i. vitæ reformationem per pœnitentiam.

4. *Ipsius*, pro, suum.

5. *Præter*, sub. fere. Nam fuerunt & alij quidam etiam boni: vel intellige iuxta sequentem notationem. *Peccatum*, sc. idololatriæ; vel potius, quod excelsa non abstulerunt.

7. *Dederunt*, i. meruerunt, vt daretur.

8. *Incenderunt*, sc. alienigenæ. *In manu*, i. prophetante, seu iuxta prophetiam.

9 *Euertere*, i. ad euertendum. Vide Ier. 1. *Eruere*, pro ad diruendum.

10. *Conspectum*, i. visionem.

11. *Imbre*, i. sub imbris figura. Vide Ez. 13. & 28. *Benefacere*, &c. q.d. etiam meminit prosperitatis dandæ bonis à Deo. Vide Ezech. 18. & 33.

Ostenderunt, sc. per opera.

12. *Pullulent*, q.d. reuirescent resurgendo. *Redemerunt*, i. seruarunt. *Se*, pro illum. *Fide virtutis*, pro fide, & virtute.

31. *Amplificemus*, i. celebremus. *Signum*, i. ornamentum.

17. *Qui natus est homo*, pro, quis hominum natus ei similis.

18. *Visitata*, i habita eorum ratio, vt transportarentur. *Prophetauerunt*, pro, prophetata sunt, scilicet transportanda.

19. *In origine*, pro, velut origo, i. omnium principium, sc. excellit.

CAPVT L.

1. *Simon*. Dicitur is fuisse tempore Ptolomæi Philadelphi.

2. *Duplex*, &c. q.d. cum templum repararet.

3. *Emanauerunt*, apparet istum fodisse puteos ad aquæ copiam, forte prope templum.

5. *Domus*, i. templi.

8. *Gloriæ*, i. splendidas eius fulgore. *Thus redolens*, i. arbor thuris odorem emittens.

11. *Pullulans*, i. emittens ramos, seu flores. *Stolam gloriæ*, i. vestem splendidam. *In consummatione virtutis*, i. perfecte, sc. omnibus vestibus sacerdotalibus.

12. *Gloriam dedit*, &c. q.d. decorabat sanctas vestes, quibus erat amictus.

13. *Partes*, sc. sacrificiorum.

15. *Consummatione*, i perfecto munere. *Amplificare*, i. perficere, Græc. ornare.

18. *In memoriam*, sc. vt Deus populi recordaretur.

20. *Amplificauerunt*, sc. Dei laudes.
21. *Honor*, i. cultus.
22. *In omnem*, pro, super omnem, sc. vt benediceret.
24. *Plus*, i. prolixe.
26. *Credere*, sc. det. *Suis*, sc. Israelitis, Græ. nostris.
27. *Gens*, i. digna gentis nomine, sc. Samaritani conflati ex variis gentibus. Vide 4. Reg. 17.
28. *Sichimis*, sc. Samaritani.
29. *Renouauit*, sc. scribendo.
31. *Vestigium eius est*, q. d. ambulat in luce Dei.

CAPVT LI.

1. *Confitebor*, i. laudabo, seu celebrabo.
3. *Perditione*, i. morte.
4. *Astantium*, sc. contra me. Apparet fuisse per calumniam accusatum.
6. *Flammæ*, i. tribulationis vndique opprimentis. *Æstuatus*, i. combustus.
7. *Altitudine*, i. profunditate. *Inferi*, i. sepulchri, q. d. à periculo mortis manifesto.
9. *Inferno deorsum*, sc. limbo.
10. *Circumdederunt*, sc. aduersarij.
11. *Memoratus*, i. recordatus. *Sunt*, i. adesse solent, sc. te inuocantibus.
13. *Exaltasti*, s. gloria. *Defluente*, i. faciente fluere & dilabi, vel q.d. vt à me dilaberetur, s. ne morerer.
14. *Patrem*, &c. Ecce personarum diuinarum distinctio.
15. *In Confessione*, i. confitendo.
16. *Perditione*, i. interitu.
18. *Oberrarem*, sc. peccando, vel peregrinando.
19. *Efflorvit*, vel vt efflloreret, sc. in me.
21. *Modice*, i. paruo tempore, seu labore.
24. *Consiliatus sum*, i. decreui. *Illam*, i. eius præcepta.
Zelatus, i. studiose secutus.
25. *In illa*, i. pro illa, sc. obtinenda.
26. *Luxit*, i. splenduit.
27. *Agnitione*, pro, agnoscens. Græc purgatione seu puritate.
28. *Possedi cor*, i. factus sum cordatus. *Derelinquar*, sc. à Deo.
29. *Venter*, i. animus.
30. *Linguam*, sc. eruditam. *Mercedem*, sc. laboris mei.
32. *In his*, pro, de his. *Sitiunt*, q.d. aridæ sunt, & sapientia indigent.
36. *In multo*, &c. pro, velut multum, &c.
37. *Misericordia*, i. benignitate, seu beneficentia.
38. *Ante tempus*, sc. mercedis, vel q.d. mature.

ISAIAS.

CAPVT I.

1. *VISIO*, i. reuelatio, Chal. prophetia. *Amos*, s. fratris Amasiæ Regis Iuda. *Super*, 70. contra. *Iudam, & Ierusalem*, i. tribum Iuda & Benjamin.
2. *Enutriui*, 70. genui. *Sprenerunt*, Chald. rebellarunt contra.
3. *Præsepe Domini*, pro, Dominum præsepis, hypallage. *Me*. s. Dominum suum. *Non intellexit*, Chal. non intellexit vt conuerteretur ad timorem mei.
4. *Graui*, i. grauato, 70. pleno. *Nequam*, i. maligno. *Blasphemarunt*, Hebr. & 70. ad iracundiam prouocauerunt.
5. *Super quo*, pro, ad quid, q.d. frustra fecero. *Languidum*, sc. morbo.
6. *A planta*, &c. Chald. à populo vsque ad principes.
Tumens, Hebr. purulenta, seu putrida.
7. *Deserta*, pro, deseretur, sc. tempore captiuitatis Babylonicæ, de hac enim sermo. *Deuorant*, pro, deuorabunt.
8. *Filia Sion*, i. Ierusalem, Chald. Cœtus Sion. *Quæ vastatur*, pro, vastata, Chald. & 70. obsessa.
9. *Exercituum*, s. cœlestium, & terrestriũ, seu Angelorum, & hominum. *Semen*, i. aliquot superstites. *Similes*, q. d. destructi penitus.
10. *Sodomorum*, sc. similes.
11. *Quo*, q.d. quorsum offertis. *Plenus*, i. satur, q.d. nauseam mihi pariunt. *Nolui*, pro, nolo, q.d. non mihi placent.
12. *Cum veneritis*, pro, venitis, 70. ne veniatis. *Vt ambularetis*, &c. q. d. nihil aliud facitis, quam calcare atria.
13. *Iniqui*, pro, quia iniqui.
14. *Calendas*, Hebr. & 70. Neomenias, sc. festa principij cuiusque mensis. *Laboraui sustinens*, q. d. defessus sum ferendo, 70. non amplius remittam peccata vestra.
15. *Sanguine*, i. homicidiis.
16. *Cogitationum*, Hebr. & Chald. operum. *Quiescite*, i. desinite.
17. *Iudicium*, i. est iuste agere.
18. *Arguite*, sc. nisi fecero quod sequitur, Hebr. 70. disceptemus. *Vermiculus*, repetitio. Idem enim est coccineus color, & vermiculi. ex granis enim fiunt vermiculi, quorum sanguine color fit, qui vulgo, grana dicitur, sc. à granis illis.
19. *Bona*, sc. fructus.
21. *Quomodo*, admirantis. *Fidelis*, i. quæ olim fidem seruabat. *Iudicij*, i. æquitatis, seu iustitiæ.
23. *Principes*, &c. explicatio præcedentis. *Infideles*, Heb. contumaces, Chal. rebelles 70. inobediẽtes. *Retributiones*, i. munera, vt sit repetitio, vel q. d. alter alterum iuuat inique, vt ab illo vicissim inique iuuetur. sic enim Chald. interpretatur. *Iudicant*, i. ius reddunt.
24. *Heu*, 70. væ. *Consolabor*, sc. sumpta vindicta.
25. *Excoquam*, i. purgabo more ignis. *Scoriam tuam*. 70. inobedientes Chal. improbos tuos. *Omne stannum tuum*, Chald. omnes peccatores tuos. 70. omnes iniquos à te, & omnes superbos.
26. *Iusti*, Hebr. & 70. iustitiæ.
27. *In iudicio*, Chald. cum factum fuerit in ea iudicium. *Iniustitia*, 70. cum eleemosyna.
28. *Conteret*, sc. Deus.
29. *Confundentur*, i. pudefient. *Ab idolis*, i. ob idola, sc. quæ coluerant, nec potuerunt ab eis liberari. *Elegeratis*, sc. ad colenda idola.
31. *Fauilla stuppæ*, Hebr. stuppa, Chald. stuppa lini, 70. stipula stuppæ. *Vtrumque*, i. fortitudo, & opus, seu vt est Hebr. fortis, & operator. 70. iniqui, & peccatores, Chald. impij, & opera eorum praua.

CAPVT II.

1. *SVper Iudæ*, 70. de Iudæa.
2. *Mons*, i. locus altissimus, sc. dignitate. *Domus Domini*, i. Ecclesiæ. *Omnes*, sc. ex omni natione aliqui.

4. *Arguet*

4. *Arguet*,sc.peccatorum. *Lanceas*,i.lancearum ferrum. *Ad prælium*, quasi dicat, erit summa pax per longum tempus, vel semper secundum Christi legem. At sunt bella inter Christianos. An secundum Christi legem?

6. *Repleti*, scil. peccatis, Chald. repleta est terra idolis.

Olim,Chald.& 70. ab initio, q.d. vt eorum maiores. *Pueris alienis*,i.filiis alienigenarum,q.d contraxerunt matrimonia cum alienigenis 70. multi filij alienigenæ nati sunt eis, Chald.in legibus populorum ambulant.

Adhæserunt,sc.coniugio,vel vitæ imitatione.

7. *Repleta est*,&c.q.d.cum rebus omnibus abundarent,tamen idola coluerunt.

9. *Incuruauit se*,sc.idolis,vel pro,incuruabitur,i. humiliabitur,sc.à Deo.Vide inf. *Ne ergo dimittas*, Hebr. & non parces. *Fossa humo*,Hebr.& Chald.puluere. 70. terra.

10. *A facie timoris*,i.ob timorem.

11. *Humiliati sunt*,pro,humiliabuntur.

Illa,sc.punitionis Dei.

13. *Cedros*, &c. per hæc superbi,& obstinati intelliguntur.

16. *Tharsis*,70. maris, Chald.totum versum sic vertit.Super omnes habitantes in insulis maris, & morantes in palatiis pulcherrimis.

19. *Voragines*,Chald. cauernas,70.foramina.

22. *Quiescite*,&c.q.d.desinite timere homines,& magnificere,qui etsi se per iram efferunt, & magni videntur,tamen nihil sunt,sed Deum timete.

Excelsus,70.in quo,Chald.quasi nihilum.

CAPVT III.

1. ET *fortem*, 70. & validam, Hebr. quidem est fœmininum

2. *Ariolum*,Hebr.Chald.& 70.coniectorem,scil. ex coniecturis futura prædicentem. *Senem*,i. longa experientia doctos.

3. *Principem*, i.ducem. *Honorabilem vultu*,i.auctoritate venerabilem,& gratiosum. *Prudentem eloquij mystici*,Heb.dicendi peritum, Chald. prudentem,in consilio 70.prudentem auditorem.

4. *Effœminati*, Heb. paruuli,seu pueri, Chald. infirmi,70. illusores.

5. *Corruet*, scil. vt fieri solet in seditione, & tumultu,Chald.irruet.

6. *Domesticum*,i.de domo,seu familia,70.vel domesticum. *Vestimentum tibi est*,i. bene es vestitus, seu vestibus abundas. *Ruina*,i.calamitas,seu miseria Chald. potestas. *Sub manu tua*, q.d. fulci ruentem domum vel ciuitatem.

7. *Non sum medicus*, i. non possum mederi tanto malo,Chald.non sum sufficiens,vt sim princeps,70. non ero tuus princeps.

8. *Ruit*,&c. verba Prophetæ.

9. *Agnitio vultus*,&c. q.d. ex vultu eorum appareret qui sint. *Eis*,i.contra eos,scil.testificans. *Reddita sunt*,&c.70.consuluerunt, seu consultauerunt consilium malum contra se, dicentes: Alligemus iustum,quoniam inutilis nobis est:igitur fructus operum suorum comedent.

10. *Quoniam bene*,Chald.quod beatus est.

11. *In malum*,i.lædenti alios, Chald.quia opera eius mala sunt, 70. coniungunt cum sequentibus sic. Mala secundum opera manuum eius accident ei.

12. *Exactores*,sc. iniqui. *Viam gressuum tuorum*, i.vitæ tuæ rationem. *Dissipant*,i.perdunt,seu depranant,sc.faciunt peccare,70.conturbant.

13. *Stat*,sc.paratus,70.constituetur.

14. *Cum senibus*,&c. sc. isti præcipue iudicandi, eos enim statim alloquitur.

15. *Commolitis*,i.cæditis,sc.colaphis,vel comminuitis,70.confunditis,sc.pudore.

16. *Eleuatæ*,scilic.superbia. *Filiæ*,de fœminis loquitur.

Nutibus oculorum, sc. lasciuis,Chald.stibio linitis oculis. *Plaudebant*, Chald. crinibus circumuolutis,70. trahebant tunicas. *Composito gradu*, Chald. prouocantes,70.ludentes.

17. *Crinem*,i. pilos pudendorum. Hebr. pudenda, 70. turpitudinem, q. d. permittet ab hostibus violari.

18. *Illa*,sc.vltionis,seu punitionis. *Lunulas*,i.ornamenta lunæ forma,70. tunicas fimbriatas.

20. *Mitras*,i.vela capitis. *Discriminalia*,i.instrumenta quibus capillos discriminant,dicuntur etiam discernicula, à discernendo, i separando. *Periscelides*,i.crurum ornamenta,Chald.pedum armillas.

22. *Mutatoria*,i vestes pretiosas,sic dictas,quod aliis mutatis,seu depositis induantur celebrioribus diebus,seu cum procedendum est. *Linteamina*, 70. vestes per domum,i.ordinarias, seu quotidianas,sc. quibus domi vtuntur.

23. *Sindones*,forte sudariola intelligit, *Theristra*, i.vestes subtiles æstiuas.

24. *Fascia pectorali*,i.linteo,quo fœminæ dorsum, & pectus tegunt,vt videre est Genuæ.

26. *Mœrebunt*, &c. i. mœstiam indicabunt. & luctum vel expriment videntibus desolationem,lacrymas.

Desolata,scil.ciuibus spoliata. *Sedebit*,sc. lugentium more.

CAPVT IV.

1. SEptem,i.plurimæ. *Mulieres*, sc.viduæ. *Inuocetur*,70.vocetur, q.d. esto vir noster,dicamurque vxores tuæ.Significatur tot perituros Deo puniente, vt viduæ multæ vix sint inuenturæ virum vnum, cui earum aliqua nubere possit. *Opprobrium*,sc.sterilitatis,aut cœlibatus.

2. *Die*,i.tempore,scil. post punitionem sequetur prosperitas spiritualis per Christum. *Germen Domini*, &c. Chald. Christus Domini,in gaudium & gloriam.

Fructus, sc. Christus, repetitio est. *Terra*,sic dictum,terra nostra dabit fructum suum,Psalm.84.

3. *Sion*,Sion & Hierusalem nomine Ecclesia intelligitur. *Omnis qui*,pro,nempe omnis qui.

In vita,i.in libro vitæ,70.in vitam,Chald.ad vitam æternam.

4. *Si abluerit*,pro,cum abluerit,70.quia abluet.

Filiarum,i.congregationis. *Sanguinem*,i.homicidia,per quæ reliqua peccata intelliguntur. *Iudicij*, sc. puniendo, vel in ipsis, vel in Christo,per cuius passionem iustificamur, adiuncta tamen etiam nostra cooperatione. *Ardoris*, i. caritatis & diuinæ & nostræ. August. 20. Ciu. cap. 25. ad Purgatorium refert.

5. *Et creabit Dominus*,70.& veniet(scil. Dominus)& erit.

Montis Sion,i.Ecclesiæ. *Nubem per diem*,q. d. faciet cum Christianis spiritualiter quod olim fecit cum Iudæis corporaliter.

Et fumum,q.d.densam nubem, Chaldæus,& caliginem.

Gloriam,i glorioſos viros,scilicet,sanctos,vel super omnem gloriam,s.glorioſissima,scilic.protectio diuina erit.

CAPVT V.

1. *Canticum*,sc. mœstum. *Patruelis*,Chaldæus, & 70.dilecti,q.canticum ipsius,seu de ipso, nempe de vinea sua, vt statim additur. *Vineæ suæ*, pro,de vinea sua.*Cornu*,i.colle excelso.Chald.monte excelso.

Filio olei,i.pingui,Chald. in terra pingui, 70. in loco pingui.

2. *Elegit*,pro,eiecit,q.d. purgauit eam lapidibus, vel,lapidum materia cinxit,vt 70. interpretantur.

Electam, i. electis vitibus. *Turrim*, Chald. sanctuarium.*Torcular*,Chald.altare.*Vuas*,Chald.opera bona.

Labruscas,Chald. opera iniqua.

4. *An quod*,Heb.cur,q.d.Dignum ne fuit?

5. *Spem eius*, Chald. maiestatem meam. *Maceriam*, Chald.domum sanctuarij.

6. *Nubibus*, Chald. Prophetis. *Pluant imbrem*, Chald.prophetizant prophetiam.

7. *Germen eius delectabile*, Chald. plantatio lætitiæ eius,i.ei iucunda,70.nouella plantatio dilecta.

Iudicium,i.quod iustum est. *Clamor*,sc.oppressorum,vel,q.d.clamant ad me iniustitiæ,Chald. multiplicant peccata.

8. *Terminum*,i.finem,q.d.sic vt omnia occupetis.

9 *Nisi fuerint*,&c.sub. ne mihi posthac credatis, aut quid simile,q.d. omnino erunt. Hebraismus est frequentissimus in scriptura; Latini dicunt. Dispeream,nisi,&c.

10. *Lagunculam*,Hebr. batum.minima est liquidorum mensura : significatur ergo magna penuria vini & frumenti. *Triginta modij*, Hebr. Chomer, Chald.corus.

Modios tres,Heb.Epha.Chald.tria sata.

12. *Opus Domini*.i.quod Deus fieri præcipit,vel pauperes,Chald. legem Domini,sc.fuit Dei manu scripta.

Manuum, Chald. potentiæ, q.d. non cogitatis, quantus Deus sit,& quam timendus,quod eius opera demonstrant.

13. *Ductus est*,pro, ducetur, sic infra præterita pro futuris.

Scientiam,i. Dei cognitionem,70.quia non cognouerunt Dominum.

14.*Infernus*,i.sepulcrum,vel locus supplicij,q.d. plurimi morientur,vel condemnabuntur. *Animam*, i.capacitatem, seu seipsum.

Termino, i.fine, q. d. indesinenter,seu supra modum, 70. sine intermissione.

16. *Iudicio*,sc.à se facto.*Sanctificabitur*, i.sanctus apparebit,70.glorificabitur. *In iustitia*,scilic.quam exercebit.

17. *Agni*,Chald.iusti.*Ordinem*,q.d.quisque loco suo,seu iuxta vocationem suam. *Et deserta*,&c. Chald. & substantias impiorum iusti possidebunt. *In funiculo vanitatis*,i.modis illicitis,70.quasi funiculo longo.

18. *Vinculum*,pro,vinculo.*Plaustri*,quasi dicat, valido,tali,n. iugum ligatur. Chaldæus, totum locum sic vertit : Væ qui incipiunt paulatim peccata, augentque vt crescant & fortia fiant vt vinculum plaustri.

19. *Opus eius*,i.quod minatur,vel promittit.

Sancti,i.Dei,cuius sanctitatem Israel colit.

20. *Malum bonum*,&c.Aug.Enchi.c.19.de rebus ipsis loquitur,inquit,non de hominibus.

22. *Miscendam*, i. propinandam vel infundendam,sc.in vas. vtrumque enim significat etiam miscere.Vide Prou.9. *Ebrietatem*, i. id quod inebriat, Hebr. & 70. siceram.

23. *Auferris*,sc. condemnando.

24. *Lingua*,i. flamma,quæ linguæ similis.

Calor flammæ,Heb.paleam flamma,Chald.manipulum flamma.*Pulvis*, Chald.fauilla. *Ascendet*,i. euanescet. *Eloquium*,i.præcepta. *Blasphemauerunt*, Hebr. contempserunt, Chald. abominati sunt,70. exacerbauerunt.

25. *Conturbati sunt*, Chald. commoti sunt, q. d. tremuerunt.

26. *Signum*, i. vexillum. *Nationibus*,i. gentibus, sc.Babyloniis.*Sibilabit*,i.cõuocabit,Chal.clamabit.

De finibus,q.d.à longe (distat enim procul à Ierusalem Babylonia)eos adducet.

27. *Laborans*,i.defatigatus.Hebr. & Chald. coruens.

In eo,sc.exercitu,seu populo.

29. *Leonis*,sc.conspecta præda.

30. *Sonabit*,sc. Deus,vel exercitus ille. *Eum*,scil. populum Iudæorum. *Eius*, pro,sua.

CAPVT VI.

1. *Sedentem*.sc.specie humana. *Ea*,quæ sub ipso, Hebr.fimbriæ eius,sc.oræ vestis,seu tapeti,infimæ,Chald.splendor gloriæ eius.

2. *Illud*,sc.solium. *Eius*,pro,suam quisque,sc.non audens aspicere,vel eius,sc.Dei,secundum Hier.ep. 142. Chal.duabus velabat vnusquisque faciẽ suam, vt non videret,& duabus,velabat pedes suos,vt non videretur,& duabus ministrabat,Hier.ait,faciem,& pedes Dei, quia nemo potest scire quid ante mundum fuerit, aut post mundum futurum sit, media tantum cognoscimus.

Volabant,sc. parati ad Dei iussa.

3. *Clamabant*,sc. inuitando ad Dei laudem. *Gloria*,i.rebus Dei gloriam manifestantibus,& ad eum glorificandum excitantibus.

4. *Commota*,70.sublata,i. eleuata,vel loco mota.

Cardinum,i.postium. *A voce*,i.vi vocis.

Clamantis,70. clamantium *Fumo*,Chald.caligine,Hieronym.epist.150.errore & tenebris, verique ignorantia.

5. *Tacui*,scil.non arguens liberè delinquentem populum, pudore vel timore perterritus. Hieron.2. cont.Pelag.

Pollutis labiis,sc.in sermone peccauerat,Hieron. epist. 142.

Vidi,Dicunt Iudæi ideo Isaiam interfectum,quia id dixit, cum Deus dicat:neminem se posse videre, & viuere, Hier.

6. *Calculus*,Hebr. carbo. *Altare*,scil.holocausti, quod in ea visione simul cum templo repræsentabatur.

7. *Auferetur*,pro,sic erit ablata.

8. *Nobis*,Hier.ep.143.indicatur,inquit,personarum diuersitas sicut vnitas diuinitatis in eo quod vnus loquitur

9. *Dices*, pro, dic. *Audite*, &c.pro,audietis quidem,sed noletis intelligere,Hier. audite audiendo, & ne intelligatis, & videte videndo,& ne cognoscatis,q.d.audietis,sed non intelligetis:videbitis,sed non cognoscetis. Accidit id Iudæis tempore Christi. Chal. audientes audiunt & non intelligunt : & vidẽtes vident,& nesciunt,70.auditu audietis,& non intelligetis;&vidẽtes videbitis,& non cognoscetis.

10. *Excæca*,i.prædic excæcatum iri,Chald.infatua,70.incrassatum est cor populi huius & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne forte videant.&c. *Aggraua*, i. obtura implendo re aliqua,vel obtunde.

Vsquequo,sc.tales erunt.

12. *Homines*,sc. abductos in captiuitatem. *Quæ derelicta fuerat*, Chald.desolatio.

13. *Decimatio*, i. decima, q.d. reliquiæ aliquæ supererunt, Chal. relinquetur vnus ex decem.

Conuertetur, sc. ad Deum.

Ostensionem, sc. latentis virtutis, vt solet in arboribus, quæ cadentibus foliis mortuæ videbantur, Cha. combustionem, 70. depredationem, q.d. etiamsi videantur periisse, vt solent combusta, & deprædata, tamen reuiuiscent. Quidam ostensionem interpretantur desolationem, q.d. etiam illi pauci vastabuntur.

CAPVT VII.

1. *Domui*, i. familiæ, q. d. Regi. *Requieuit*, 70. consensit, Chal. coniuncta est, q.d. iniit Rex Syriæ societatem cum Rege Israel. *Ephraim*, sic dicta Israel ab Ieroboam primo Rege, qui ex tribu Ephraim.

Eius, sc. Regis, vel domus Dauid.

3. *Qui derelictus est Iasub*, Heb. Sear Iasub, quod Latinè est, Reliquiæ conuertentur. *Superioris*, erat altera inferior. *Fullonis*, sc. siccabantur illic panni aqua purgati.

4. *Sileas*, i. quiescas, q.d. bono animo esto. *Candis*, i. extremitatibus.

6. *Suscitemus*, i. excitemus.

8. *Et caput*, pro, Rex, & *Damasci*, q.d. non Ierusalem.

9. *Et caput*, q. d. cum tamen nunc sit caput. *Non permanebitis*, 70. non intelligetis.

11. *Signum*, scil. in confirmationem dictorum. *Inferni*, q. d. deorsum quanquam id non est Hebr. Chald. aut in 70.

12. *Non tentabo*, simulat religionem.

13. *Dauid*, 70. Iuda *Molestos*, sc. contemnendo. *Hominibus*, Chald. Prophetis. *Quia molesti estis*, pro, nisi etiam molesti sitis. *Deo*, sc. non credendo, non fidendo, non obediendo.

14. *Propter hoc*, q.d. quia non facitis quod debetis, faciet Deus quod se dignum est. *Vobis*, sc. domui Dauid.

Signum, scil. potentiæ suæ, bonitatis & misericordiæ.

Virgo, sic etiam Chald. & 70. Heb. עלמה Halma. i. virgo abscondita. Vide Gen. 24. & Hieron. 1. cont. Iouin. & quidem Punica lingua, quæ ab Hebræa deducta est, virgo Alma dicitur.

Vocabitur, Chald. vocabit, sc. mater (non enim in terra patrem habebit) Hebr. & 70. vocabis, sc. tu mater: est enim Hebr. persona fœminea.

15. *Butyrum, & mel*, i. cibos vsitatos infantibus in Iudæa.

Vt sciat, pro, sciendo, vel quia sciet, Chald. donec sciat, 70. antequam sciat, q.d. antequam perueniat ad communem ætatem discretionis.

16. *Antequam sciat*, &c. q.d. antequam nascatur Christus.

Derelinquetur, sc. desolata. *Terra*, sc. Syria, & Samaria, seu Iuda.

Quam tu detestaris. Chald. pro qua tu tribulationem pateris, 70. quam times, seu cui times, ex quibus videtur intelligenda terra Iuda. Id quod confirmant proxime sequentia. *A facie*, i. causa.

17. *Cum Rege*, coniunge cum, *adducet*, q.d. per Regem illum puniet, Heb. & 70. Regem, pro, nempe Regem, sc. Sennacherib.

18. *Sibilabit*, &c. q.d. vocabit Ægyptios & Assyrios, illi dicuntur muscæ, ob copiam; hi apes, quia fortiores.

20. *Conducta*, Chald. acuta, 70. inebriata. *In his*, pro, nempe in his, i. per hos. *In Rege*, pro, nempe in Rege.

Pilos pedum, i. pubem, sic aqua pedum dicitur vtina. Intellige vero per caput, & barbam, regem & nobiles; reliquos per pubem.

21. *Homo*, i. quisque vel aliquis. *Vaccam*, Chal. & 70. vitulam. *Boum*, sc. filiam. *Duas*, sc. solas.

22. *Relictus*, sc. ab hostibus.

23. *Argenteis*, Chald. drachmis argenti, 70. siclis, sc. quæ tanti vendi possint. *In spinas*, sc. penuria colentium.

24. *Sagittis*, sc. metu serpentum.

25. *Sarrientur*, q.d. non item accidet cultis montibus. Mira in Prophetis transitio subita ab aduersis ad prospera, & contra, quod valde notandum.

CAPVT VIII.

1. *Stylo hominis*, sc. litteris vsitatis, Chald. scripturam claram.

2. *Testes*, sc. scripturæ. *Zachariam*, quid, si iste est, de quo in Euangelio Christus?

3. *Prophetissam*, vxorem suam intelligit.

4. *Patrem suum*, &c. Hebr. pater mi, & mater mea.

Fortitudo, i. vires, & opes. *Coram Rege*, i. iubente Rege.

6. *Iste*, Iuda. *Aquas Siloe*, Chald. regnum domus Dauid, quietum, vt aquæ Siloe. *Assumpsit*. Alludit ad defectionem Israel à Iuda, apparetque hinc, fuisse male factam etsi Deo permittente, & ordinante bene, vel potius sensus est. Quia populus Israel voluit Ducibus Rasin & Phace destruere Regnum Iuda, aliumque Regem constituere. Vide cap. 7. Forte etiam de populo Iudaico loquitur, qui ad illos Reges videbatur defecisse, vt infra indicatur. Itaque dicit, populus iste, sc. Iudaicus.

7. *Eos*, sc. Regnum Israel.

8. *Ibit*, pro, ibit etiam. *Ad collum*, Chald. ad Ierusalem, q. d. omnia subuertet præter Ierusalem. *Tuæ*, i. vbi nasceris.

9. *Populi*, sc. Assyriorum, vel Israel. *Vincimini*, Complut. & hic, & infra. vincemini, q.d. præparate sane vos ad bellum, certe vincemini. *Audite*, scil. quod dico,

10. *Deus*, sc. qui vestra consilia dissipabit.

11. *Sicut in manu forti*, i. mira virtute, Chald. in fortitudine prophetiæ.

12. *Non dicatis coniuratio*, i. ne coniuretis in Regem vestrum vt ab eo deficiatis ad hostes. *Timorem eius*, i. quod timet, sc. populus.

13. *Sanctificate*, i. glorificate fidendo ipsi. Chal. sanctum dicite, q.d. colite. *Ipse pauor*, &c. q.d. ipsum timete, non homines. *Terror*, Chald. fortitudo.

14. *In sanctificationem*, q.d. vos sanctificabit, sc. eos, qui se timent, & colunt, &c. nam aliis in lapidem, &c.

Duabus, sc. Iuda & Israel.

16. *Testimonium*, sc. id, i. hanc prophetiam. *Signa*, i. tege, vt solent quæ obsignantur. Chald. signa, & absconde legem, quia nolunt discere eam, 70. sigillabunt legem ne discant. *in discipulis meis*, i. in gratiam discipulorum meorum, quibus resignabitur, vt discant, sc. Christi tempore, qui eis aperiet scripturas.

17. *Faciem suam*, sc. Christum Iudæi non cognouerunt.

18. *Ecce ego*, verba Christi. Vide Hebr. 2. *In signum*, &c. sc. & Christus, & eius discipuli miracula multa fecerunt, positique sunt omnibus in exemplum vitæ.

19. *Nunquid*, q. d. respondete. *A mortuis*, scil. Diis sub. petemusne oracula? Complut. ac mortuis? q. d. nonne Deus est de omnibus rebus consulendus? 70. quid requirent de viuis mortuos?

Chaldæus, vnuſquiſque populus ab idolo ſuo requirit, viui à mortuis.

20. *Magis*, i. potius, ſcil. recurrendum. *Iuxta verbum hoc*, i. ita faciendum. *Non erit*, &c. q. d. manebunt in tenebris.

21. *Tranſibit*, ſc. quiſque eorum. *Per eam*, ſcil. terram, vel legem. *Deo*, Chald. idolo.

CAPVT IX.

1. *Primo tempore*, i. primum, ſcil. initio prædicationis Chriſti. *Alleuiata*, i. liberata peccatis. *Nouiſſimo*, i poſtea. *Aggrauata*, ſc. peccatis, non recepto Chriſto, q. d. Iudæorum alij credent alij in infidelitate manebunt. Quidam tamen aggrauatam intelligunt grauidam fide, & operibus bonis, vt ſit repetitio præcedentis. *Maris*, i. qua itur ad mare Mediterraneum.

Trans ſcil. reſpectu Orientalium. *Gentium*, ſcil. erat vicina Tyriis, & Sidoniis, & ſuperior dicebatur, nam inferior prope lacum Geneſareth.

2. *Vmbra mortis*, i. tenebroſa, q. d. cæca erroribus, 70. & vmbra mortis.

3. *Multiplicaſti*, ſc. ô Chriſte. *Non*, Chald. ei, ſcil. לא pro לו & quidem, 70. plurimam partem populi deduxiſti in lætitia, ſeu reduxiſti cum lætitia. *Lætitiam*, ſcil. quia multi à fide deficient. Id, ſi legas non multiplicaſti.

4. *Iugum*, ſc. excuſſiſti, quo premebatur. *Oneris*, ſcil. peccatorum vel legis. *Virgam*, i. dominium, ſeu tyrannidem, qua premebatur, ſc. diaboli. *Humeri*, 70. quæ ſuper collum. *Sceptrum*, repetitio. *Exactoris*, i. tyrannice imperantis. *Superaſti*, Hebr. confregiſti, Chald. contriuiſti, 70. diſſipaſti. *Sicut*, ſcil. olim factum. *Madian*, i. quo ſuperatus Madian. Vide Iud. 7.

5. *Prædatio*, ſc. bello capti hoſtes, vel qui per vim alios opprimunt. *Sanguine*, ſc. interfectorum, q. d. qui inique occidunt. *Combuſtionem*, q. d. punientur Dei hoſtes igni ſempiterno.

6. *Paruulus*, &c. quaſi hinc victoria, & lætitia, de quibus ſupra. *Filius*, ſc. Dei & Virginis. *Principatus*, &c. Quidam Eccleſiam intelligunt, quæ ab illo ſuſtinetur: ſic Achatius in Concil. Epheſ. at Tertul. 3. contra Marc. Inſigne, inquit, poteſtatis ſuæ crucem humeris prætulit, non vt alij Reges capite diadema, aut manu ſceptrum. *Vocabitur*, Hebr. vocabit, pro, vocabitur.

Admirabilis conſiliarius, 70. magni conſilij Angelus. Not. Hic Hier. dicere, ſolum pro his omnibus Chriſti epithetis apud 70. eſſe, magni conſilij Angelus; cætera deeſſe, & tamen & illa apud 70. nunc ſunt, & erant olim, vide Euſeb. lib. 7. demonſt. & Chryſoſt. lib. de Chriſti Deitate.

Pater futuri ſæculi, Hebr. pater ſæculi, ſeu æternitatis, Chald. vir permanens in æternum Chriſtus. *Princeps pacis*, 70. addunt: Adducam enim pacem & ſanitatem eius ſuper principes.

7. *Multiplicabitur*, 70. magnum erit. *Solium Dauid*, i. Eccleſiam per id figuratam. *Confirmet*, 70. dirigat. *Iudicio, & iuſtitia*, i. iuſto iudicio, ſeu perfecta iuſtitia.

Zelus, i. amor iuſti, vel hominum.

8. *Verbum*, 70. mortem. *Cecidit*, q. d. atque accidit, ſicut Dominus dixerat euenturum Chald. auditum eſt.

Iſraël, repetitio. Idem enim Iacob & Iſrael. ſignificatur vero populus Iſraeliticus, quem Deus per Iſaiam prædixit vaſtandum ab Aſſyriis.

9. *Sciet*, ſc. Deum eſſe veracem.

10. *Succiderunt*, ſc. hoſtes. *Immutabimus*, i. eorum loco ſufficiemus.

11. *Raſin*, pro, nempe Raſin. *Eum*, ſcilicet, populum Iſrael.

In tumultum vertet, Chald. excitabit, ſcilicet, contra Iſrael.

12. *Toto*, ſcil. aperto, q. d. auidiſſime. *Extenta*, ſcil. ad percutiendum.

13. *Percutientem*, ſc. Deum.

14. *Caput, & caudam*, vide infrà. *Incuruantem*, &c. i. deprimentem, ſcil. proximos, 70. magnum, & paruum.

17. *Lætabitur*, ſcil. fauens. *Hypocrita, & nequam*, 76. iniquus, & prauus.

Stultitiam, Chald. mendacium, 70. iniuſta. *Eius*, ſcilicet, Dei.

18. *Succenſa eſt*, 70. ſuccendetur. *Ignis*, pro, igni, vel, q. d. ardebit vt flamma. *Veprem*, pro, velut veprem, vel q. d. impios, qui ſunt vt vepres & ſpinæ. *Vorabit*, ſc. ignis calamitatis vel inferni. *In denſitate*, pro, velut in deſitate, q. d. more denſi ſaltus igni correpti.

Conuoluetur, &c. q. d. tandémque euaneſcet, vt ſolet fumus eleuatus.

19. *Conturbata eſt*, pro, conturbabitur.

20. *Declinabit*, ſcil. quærens eſcam. *Ad dexteram*, &c. lege ſic, ad dexteram, & ſiniſtram (q. d. huc illuc) & eſuriet, & comedet, &c. *Carnem brachij ſui*, Chald. ſubſtantiam proximi ſui.

21. *Manaſſes*, 70. comedet Manaſſes.

CAPVT X.

1. *Et ſcribentes*, pro, nam ſcribentes, 70. ſcribentes enim.

3. *Viſitationis*, i. punitionis Dei. *Longe*, ſc. Aſſyria. *Gloriam*, i. opes, de quibus ſoletis gloriari, q. d. quid tunc fiet de rebus veſtris? vel, quem tunc pecunia exercitum comparabitis, qui vos defendat?

5. *Aſſur*, 70. Aſſyriis. poteſt & nominatiuus eſſe, q. d. væ vobis, nam Aſſur, &c. *Virga furoris mei*, i. qua vtor ad puniendum iratus. *Baculis*, ſc. quo percutiam vos.

6. *Fallacem*, Chald. hypocritam, 70. iniquam. *Furoris mei*, i. cui ſum iratus. *Mandabo*. Not. Dei permiſſionem in malis dici mandatum, quia ea in bonum iuſtitiæ ſuæ ordinat ſic Dauid dixit maledictionem à Deo præceptam, 2. Reg. 16.

8. *Mei*, i. mihi ſubditi.

9. *Charcamus*, ſc. expugnata eſt à me. *Emath*, 70. Arabia. *Samaria*, ſcilicet, expugnabitur, vel expugnata eſt.

10. *Idoli*, i. vbi coluntur idola. *De Samaria*, ſub. auferam.

12. *Cuncta opera ſua*, i. quidquid deſtinauit facere per Aſſyrios. *Magnifici*, Chal. elati. *Altitudinis*, notatur faſtus & arrogantia.

14. *Derelicta*, ſc. ab aue.

15. *Quomodo*, &c. ſub ſic eleuatur Aſſur, & exaltatur contra me.

16. *Pinguibus*, i. fortibus. *Tenuitatem*, Chald. plagam. *Succenſa*, lege ſic, quaſi combuſtio ſuccenſa, q. d. conſumam velut igni ſubiecto gloriam eius, i. potentiam, ſeu exercitum. quo gloriatur.

17. *Lumen Iſrael*, id eſt, Deus. *In ignem*, id eſt, velut ignis, ſcil. ſuos illuminans, & defendens; hoſtes perdens.

Spina, & vepres, Chald. Principes, & Satrapæ, ſcil. Aſſyriorum. *Stultus*, Chald. multitudinis exercitus.

Carmeli, i. agri fertilis, ſeu arboribus conſiti, ſcil. exercitus repetitio.

Ab anima ad carnem, i. anima, & corpore, Chal. animæ cum corporibus.

19. *Ligni*

19. *Ligni saltus*, Chald. bellatorum. *Scribet*, i. poterit describere.

20. *Percutit*, sc. hostis, qui antea seruiebat.

21. *Reliquiæ*, i. reliqui, seu pauci.

12. *Consummatio*, i. perfectio, seu consumptio, scil. re, ad paucos eosque perfectos, redacta, 70. sic locum hunc totum reddiderunt, verbum enim (accusatiuus est) consummans, & abbreuians in iustitia (scil. Deus) quia verbum abbreuiatum Dominus, Dominus exercituum faciet in vniuerso orbe. *Inundabit iustitiam*, i. affluet iustitia.

23. *Consummationem*, Chald. consumptionem impiorum.

24. *In via Ægypti*, i. more Ægypti, q. d. vt olim te percussit Ægyptus.

25. *Consummabitur*, i. cessabit, scil. contra te, & vertetur contra Assyrios. *Eorum*, i. Assyriorum, scil. vertetur.

Virgam, pro, iuxta virgam, sc. qua percussit Ægyptios in mari. *In via Ægypti*, i. vt olim percussit Ægyptios, repetitio.

27. *Computrescet*, 70. corrumpetur, q. d. dissoluetur. *Iugum*, sc. quo te premebat. *A facie olei*, i. propter Dei misericordiam, Chald. à facie Christi.

28. *Veniet*, scil. Assyrius. Describit ciuitates, per quas Assyrius transit in Ierusalem. *Vasa*, i. impedimenta, seu instrumenta bellica.

29. *Sedes nostra*, q. d. dicent, sedeamus hic, & quiescamus.

30. *Hinni*, i. clama, sc. ad vicinas ciuitates, aduentare hostes. *Filia*, i. congregatio, q. d. populc. *Paupercula*, pro, & paupercula.

31. *Migrauit*, sc. fugiens.

32. *Adhuc dies*, &c. q. d. dicent, opportunum est, vt in Nobe subsistamus, Chald. adhuc dies magnus, & multum tempus vt ingrediatur (sc. Ierusalem) stabit & Sennacherib. in Nobe vrbe sacerdotum contra murum Ierusalem.

33. *Confringet*, sc. Assyrios. *Lagunculam*, pro, vt lagunculam. *Excelsi staturæ*, comparat milites arboribus, & exercitum saltui.

CAPVT XI.

1. *Radice*, i. stirpe, seu progenie, Chal. filiis. *Et flos*, &c. Chald. & Christus de filiis filiorum eius vngetur.

2. *Pietatis*, sic etiam. 70. at Hebr. timoris.

3. *Arguet*, sc. peccatores.

4. *Terram*, Chald. peccatores terræ. *Virga*, Chal. & 70. verbo *Spiritu*, Chald. eloquio.

5. *Iustitia cingulum*, &c. q. d. hærebit ei iustitia perpetuo, more cinguli, Chald. erunt iusti in circuitu eius.

Et fides, 70. & veritas, Chald. & fideles accedent ad eum.

6. *Habitabit*, &c. Chald. in diebus Christi multiplicabitur pax in terra & habitabit, &c.

Lupus cum agno, &c. q. d. feroces alioqui cum mansuetis. *Minabit*, id est, ducet, q. d. facile erit cuiuis eos regere.

7. *Pascentur*, sc. Dei verbo. *Leo quasi bos*, &c. q. d. feroces homines induent mansuetorum mores, viuentque simul, & eadem vtentur mensa. sermo metaphoricus, qui frequens in Prophetis.

8. *Ab vbere*, sc. pendens, q. d. lactans, vel abstractus, scil. ablactatus. *Super foramine*, &c. q. d. nihil timebitur, quia nihil noxium. *Aspidis*, i. vbi ante solebat aspis morari, i. noxius conuersari.

9. *Monte*, scil. ecclesia. *Repleta est*, pro repleta erit tunc. *Scientia*, i. cognitione. *Operientes*, scil. terram, q. d. abundantissime.

10. *Radix Iesse*, scil. Christus qui de radice, id est, stirpe Iesse, Chald. filius filiorum Iesse. *Qui stat*, &c. 70. qui consurgit, vt sit princeps gentium. *Signum*, i. vexillum, ad quod populi congregentur. *Ipsum gentes*, &c. 70. in ipso gentes sperabunt, Chald. ipsi regna obedient,

Sepulcrum, Hebr. & 70. requies, Chald. mansionis locus.

11. *Secundo*, sc. per Apostolos, qui prius per se. *Relinquetur*, sc. non interfectum. *Phetros*, 70. Babylonia. *Æthiopia*, Chald. India. *Elam*, id est, Chaldæa, seu Persia. *Senaar*, Chald. Babylonia, 70. solis ortu.

Emath, 70. Arabia.

12. *Signum*, i. vexillum, sc. per Apostolos.

Nationes, i. gentes, sc. ad fidem amplectendam.

Plagis, i. extremitatibus, Hebr. alis, seu angulis, Chald. ventis, 70. alis.

13. *Zelus*, i. simultas, seu inuidia.

14. *Volabunt*, sc. Apostoli prædicatione. *In humeros*. 70. in nauibus, Chald. vno humero in, i. vnanimiter contra. *Prædabuntur*, sc. captiuantes in fidei obsequium.

Filios Orientis, i. Orientales. *Præceptum manus*, sc. sequentur, q. d. iussis obedient.

15. *Linguam*, id est, sinum, seu oram. Intelligit autem mare rubrum quod Ægypto propinquum, vel mare Ægyptum alluens. *Flumen*, Chaldæus, Euphratem

Septem, i. multis. sensus est, Omnia futura Apostolis peruia, sublatis omnibus impedimentis.

16. *Relinquetur ab Assyriis*, i. à dæmonum potestate liberabitur.

CAPVT XII.

1. *Confitebor*, i. benedicam, seu laudabo. *Conuersus*, scil. in misericordiam, Chald. & 70. auersus. *Consolatus*, scil. per incarnationem, seu redemptionem, Chald. & 70. misertus.

2. *Saluator*, sc. Iesus. *Fiducialiter agam*, Chald. & 70. confidam in eo. *Fortitudo*, 70. gloria. *Laus mea*, i. quem laudem.

3. *Aquas*, Chald. doctrinam nouam. *Fontibus*, scil. Apostolis seu Euangeliis. *Saluatoris*, sc. Iesu. *Confitemini*, i. benedicite, scil. laudando, gratias agendo. *Adinuentiones*, i. consilia, Chald. opera, 70. glorioſa, scil. consilia, seu opera. *Excelsum*, Chal. forte, 70. exaltatum.

5. *Cantate Domino*, 70. laudate nomen Domini. *Magnifice*, Chald. magnalia, 70. excelsa. *Annunciate hoc*, Chal. manifestum est hoc. Hoc 70. hæc.

6. *Habitatio*, Chald. congregatio, 70. habitator. *Sanctus*, sc. Christus, qui sanctus sanctorum, suosque sanctificat.

CAPVT XIII.

1. *Onus*, id est, prophetia de punitione, seu calamitate, 70. visio contra Babylonem. vide cap. 15.

2. *Super*, i. contra. *Montem*, i. superbam Babylonem nisi forte montem aliquem Persiæ, vel Mediæ intelligat. *Caliginosum*, scil. errorum tenebris, 70. campestrem. *Leuate*, scil. ô Medi & Persæ. *Signum*, i. vexillum. *Portas*, scil. Babylonis. *Duces*, scil. exercitus hostilis.

3. *Sanctificatis*, Chald. præparatis, sc. militibus. *Gloria mea*, id est, expeditione, quæ cedit in gloriam meam.

4. *Montibus*, scil. Mediæ, & Persiæ. *Regum*, sc. Cyri, & Darij, ille Persarum Rex, hic Medorum. *Gentium*,

Gentium, 70. & gentium. *Militiæ belli*, 70. genti bellicosæ.

5. *Summitate cœli*, i. extremitate terræ, vbi videtur tangere cœlum. *Dominus*, sc. adest vlturus. *Vasa*, i. instrumenta. *Terram*, sc. Babyloniæ, vel orbem, vt ad diem iudicij referatur, cuius figuræ quædam sunt præcedentes Dei punitiones.

7. *Tabescet*, 70. timebit

8. *Combustæ*, pro, velut combustæ, sc. aridæ, vt solent exusta. Ita dictum à Christo, arescentibus hominibus præ timore.

9. *Crudelis*, sc. impiis sæua videtur Dei iustitia. *De ea*, sc. electos.

10. *Stellæ*, &c. isto loquendi modo solet scriptura maximam calamitatem significare: afflictis enim enim omnia videntur tenebrosa. Potest & ad diei iudicij tenebras referri, de quibus est in Euangelio.

11. *Infidelium*, Chald. impiorum, 70. iniquorum, sc. non sunt iniqui fideles Deo. *Arrogantiam fortium*, 70. iniuriam superborum. *Humiliabo*, i. deprimam.

12. *Pretiosior*, &c. q. d. rari erunt superstites, seu qui tantam calamitatem euadant: pretiosa quæque rara, ideo pretiosum pro raro, Chald. id de iustis Deique amantibus intelligit. *Mundo obrizo*, Hebr. & Chald. auro Ophir, 70. lapide ex Ophir.

15. *Propter hoc*, i. vt vlciscar. *Turbabo*, sc. tenebris. *Mouebitur*, sc. terræ motu. & hic loquendi modus in scriptura magnam Dei iram, hominumque calamitatem significat.

14. *Fugiens*, sc. leonem. *Ouis*, sc. fugiens lupum. *Congreget*, sc. vt seruet, q. d. frustra fugient, nec enim poterunt euadere. *Fugient*, sub. nec euadent tamen. omnis enim, &c.

20. *Vsque in finem*, 70. in æternum. *Vsque ad generationem*, &c. 70. per multas generationes, vt sit explicatio præcedentis, vel repetitio, nunquam enim rediit ad pristinum splendorem, Hieron. ait. suo tempore à bestiis fuisse habitatam. *Arabs*, Chal. vicina est Arabiæ desertæ.

21. *Bestiæ*, Chald. simiæ. *Pilosi*, Chald. & 70. dæmones, sc. apparere solent dæmones specie hircorum.

22. *Vlulæ*, aues sunt Chald. cati, 70. onocentauri.

Sirenes, Chald. dracones, 70. ericij. *Delubris*, Chald. & 70. domibus. *Voluptatis*, scil. quondam, Chald. & 40. eorum.

CAPVT XIV.

1. *Tempus eius*, Chald. tempus interitus Babylonis. Quidam id coniungunt sequenti capiti, vt ad Christum referatur. *Elongabuntur*, i. differentur.

Aduena, Gentiles intelligit fidem Christi recepturos.

2. *Tenebunt*, i. comitabuntur redeuntem, 70. accipient.

Eos, sc. Israelitas. *Adducent*, Id factum præcipiente Cyro, & Artaxerxe. Vide 1. & 2. Esd.

Exactores suos, i. oppressores, 70. dominantes sibi, sc. quondam.

4. *Parabolam*, istam, i. parabolicum canticum, 70. planctum hunc.

7. *Terra*, sc. antea Babyloniis subiecta, vel Iudæa.

8. *Abietes*, &c. per hæc intelliguntur homines principes. *Libani*, sub. dicentes, sc. quod sequitur. *Dormisti*, i. mortuus es.

9. *Infernus*, &c. q. d. descendenti tibi in infernum occurrerunt qui illic erant cum tumultu, &c. Descriptio est metaphorica per similitudinem aduentus Principis victi in bello. *Tibi*, i. vt tibi occurrerent, repetitio.

Gigantes, i. tyrannos.

12. *Lucifer*, Chald. qui eras splendidus inter filios hominum. Id solet ad diabolum referri, qui à Deo splendidus creatus. *Cœlo*, i. altitudine gloriæ tuæ.

Mane oriebaris, i. vt stella cum oritur, ita fulgens domo egrediebaris, Chald. sicut stella lucebas.

13. *Astra Dei*, 70. astra cœli, Chald. populum Dei.

Testamenti, i. Sion, vbi tabulæ legis, Chald. fœderis, 70. sublimi.

Lateribus Aquilonis, q. d. ad dexteram orbis, i. loco digniori.

15 *Infernum*, sc. locum damnatorum. *Profundum laci*, 70. fundamenta terræ, Chald. extremitatem laci domus perditionis.

16. *Ad te inclinabuntur*, sc. vt iacentem videant, 70. Super te mirabuntur.

18. *In gloria*, i. glorioſe. *Vir in domo sua*, i. quisque domi suæ, seu in sepulcro suo.

19. *Pollutus*, 70. abominabilis. *Obuolutus*, i. commistus.

Fundamenta laci, i. profundum foueæ.

20. *Consortium*, &c. q. d. non habebis vt illi gloriosam sepulturam. *Tuam*, i. tibi subiectam, 70. meam.

Tuum, 70. meum. *Non vocabitur*, q. d. delebitur memoria.

21. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem, Chald. propter peccata, 70. pro peccatis. *Ciuitatum*, i. ciuitatibus, 70. bellis, Chald. inimicis.

22. *Germen, & progeniem*, Chald. filium & nepotem.

23. *Terens*, i. excutiens.

24. *Si non*, i. omnino sic.

25. *Assyrium*, sc. exercitum Sennacherib. Vide 4. Reg. 19. *Eis*, sc. Iudæis.

28. *Onus*, i, prophetia de calamitate, Chald. onus prophetiæ, 70. verbum.

29. *Percussoris*, sc. Oziæ, vel Achaz. *Regulus*, sc. Ezechias filius Achaz, pronepos Oziæ, Chald. totum locum sic reddidit: de filiis filiorum Iesse egredietur Christus, & erunt opera eius in vobis quasi serpens volans.

Absorbens volucrem, Hebr. serpens ignitus volans, 70. serpens pennatus.

30. *Pauperes*, Chald. mites.

31. *Aquilone*, i. Assyria, vel Iudæa. *Fumus*, i. molestus exercitus, Chald. malum. *Gentis*, sc. Gentilibus de Christo quærentibus.

32. *In ipso*, &c. 70. per ipsum saluabuntur populi multi.

CAPVT XV.

1. *Onus, Moab*, Chald. onus calicis maledictionis ad propinandum Moab. sic supra, & inf. 70. verbum contra Moab. sic sup. & inf. *Vastata est* 70. peribit.

Ar, vrbis nomen, Chald. Lehaiath. *Murus*, Chald. vrbs.

Conticuit, Chald. ipsis dormientibus.

2. *Ascendit*, sc. Moab. *Domus &*, Chald. in domos, Hebr. in Baith, i. in domum, scil. templum idoli, quod erat in arce Dibon. *Excelsa*, i. altaria seu loca edita, vbi idola colebantur. *Nabo*, sc. euersum.

Caluitium, &c. scil. euulsis capillis, seu tonsis, barbaque

barbaque rasa, olim mœrorem significabant. Vide Iob 1.

4. *Expediti*, i. armati seu milites, Chald. accincti.

Vlulabunt, sc. depositis armis. *Eius*, pro, eorum, seu cuiusque. *Sibi*, abundat, more Hebræo.

5. *Ad Moab*, i. propter Moab, loquitur in persona Moabitarum. *Vectes*, i. fortes sc. fugient.

Vitulam conternantem, i. populum fortem, similemque vitulæ trienni, Hebr. Chald. & 70. vitulam triennem.

7. *Operis*, sc. mali, q. d. pro meritis punientur. *Visitatio*, i. punitio.

Torrentem Salicum, i. Euphratem, de quo: in salicibus in medio eius suspendimus, &c. Chald. mare Occidentale. *Ducent*, sc. hostes.

8. *Circuibit*, &c. q.d. omnia plena erunt clamore, & planctu.

9. *Additamenta*, Chald. congregationem exercitus.

Leonem, sc. Nabuchodonosor. *Et reliquis terræ*, Chald. & residuum terræ eorum diripietur.

CAPVT XVI.

1. *Domine*, Non est Hebr. Chald. aut in 70. *Petra deserti*, vrbs est Moabitarum. erat autem Ruth, è qua Christus, Moabitis. *Filiæ*, i. congregationis sc. Ierusalem.

2. *Filiæ*, i. oppidula, seu vici. *Transcensu*, i. transitu.

Arnon, nomen est fluuij, & ciuitatis Moabitarum.

3. *Pone quasi*, &c. q. d. quære tenebras. *Fugientes*, sc. Israëlitas, vel Moabitas.

4. *Mei*, non est Chald. nec apud 70. *Puluis*, sc. persequentium, Chal. hostis. *Consummatus*, i. consumptus. *Miser*, Chald. deprædator. *Conculcabat*, i. vastabat; sc. hostis.

5. *In misericordia*, i. per misericordiam sc. Dei. *Sedebit*, sc. Christus. *Tabernaculo*, Chald. ciuitate.

7. *His qui*, &c. Moabitæ significantur.

8. *Sunt*, pro, erunt. *Flagella*, i. palmites, sc. ciues, 70. vites. *Relictæ*, pro, quæ relictæ. *Transierunt*, sc. fugientes, vel potius in captiuitatem abductæ.

Mare, i. Euphratem.

9. *In fletu Iazer*, i. sicut fleui super Iazer. Loquitur in persona Moabitarum. *Vineam*, i. ciues, seu populum.

Inebriabo, i. rigabo, q. d. effundam copiosissime lachrymas. *Calcantium*. Chald. deprædantium, comparatur hostium vastatio conculcationi vuarum, & segetum. *Irruit*, sc. hostiliter.

10. *Carmelo*, i. locis fertilibus.

11. *Venter*, i. interiora. *Ad*, i. propter. *Quasi cithara*, &c. i. submisse flebit, vt solent mœrore dejecti.

12. *Laborauit*, sc. frustra supplicans idolis. *Sancta*, i. templa. *Valebit*, sc. liberari.

13. *Ex tunc*, i. olim, sc. multo antequam eueniret.

14. *In tribus annis*, i. post tres annos, vel post paucos. *Quasi*, i. vt solent, sc. præfigi. *Super*, Chal. cum. *Multus*, 70. honorabilis.

CAPVT XVII.

1. *In ruina*, i. post ruinam.

3. *Adiutorium*, sc. destructa Samaria, Chald. dominium.

Erunt, q.d. peribit eorum gloria, & Israelis.

4. *Iacob*, i. Israelis, sc. capti ab Assyriis.

5. *Et erit*, &c. q.d. redigetur ad paucitatem, seu inopiam.

Restiterit, sc. relictum à messoribus. *Raphaim*, Chald. Gigantum, 70. dura.

6. *Excussio olea*, pro, excussa olea. *Duarum, vel trium*, pro, duæ, vel tres, &c. *Eius*, scil. manere solet.

7. *Inclinabitur*, Chald. innitetur, 70. confidet, sc. tribulatio solet ad Deum reducere.

8. *Delubra*, i. simulacra.

9. *Eius*, sc. Israel, vel Damasci. *A facie*, &c. i. cum inuaderent olim Israelitæ terram Chananæorum.

10. *Fidelem*, Ironice secundum Hieron. 70. infidelem.

Germen, 70. semen. *Alienum*, 70. infidele, s. quod fructum non reddat

11. *In die*, &c. q.d. vbi plantaueris. *Labrusca*, sc. nascetur loco vuæ. *Et mane*, &c. q. d. etiam si cito floreat, at tempore messis nihil erit.

In die hæreditatis, i. adueniente tempore possidendi. *Dolebit*, sc. spe sua frustratus.

12. *Populorum*, sc. Assyriorum. Mira in Prophetis transitio ad alia, & frequentissima; quod diligenter aduertendum.

13. *Increpabit*, sc. Deus, 70. exterminabit. *Turbo*, Chald. rota, 70. puluis rotæ.

14. *Nos*, sc. Dei populum.

CAPVT XVIII.

1. *Terræ*, sc. Ægypto. *Cymbalo alarum*, i. quæ cymbalis, i. cymbis, seu nauibus alatis vtitur alas vocat vela. *Flumina*, pro, flumen, sc. Nilum. *Æthiopiæ*, sc. ex Æthiopia fluit Nilus.

2. *Vasis papyri*, i. nauibus ex papyro, quod iunci est genus quoddam, 70. epistolas papyraceas verterunt.

Ite: vox mittentium nuncios, vel Prophetæ per Ironiam: q.d. ita sane Nuntij, nihil enim proficietis.

Ad gentem conuulsam, &c. Chaldæus ad populum vim patientem, & direptum, olimque, & deinceps potentem, 70. ad gentem excelsam, & populum peregrinum, & durum. Quidam putant Iudæos significari, ad quos missa sit legatio Ægyptiorum. Alij gentes ad Christi fidem vocatas. Forte significatur gens aliqua, à qua petierunt auxilium Ægyptij, vel cui promiserunt. Plane difficiles intellectu Prophetæ. *Postquam non est alius*, q.d. habitantem in extremis terris, vel cui nullus comparandus, solus enim Deum colit, vt ad Iudæos referatur.

Expectantem, sc. auxilium. Chald. oppressam, 70. sine spe. *Flumina*, Chald. populi.

3. *Signum*, i. vexillum, sc. Assyriorum. Quidam crucis intelligunt; & tubam prædicationis Euangelicæ.

4. *Ego quiescam*, &c. Chald. quiescere faciam populum meum, & benefaciam, & consolabor sicut, &c. 70. securitas erit in mea ciuitate, sicut, &c. *Loco meo*, sc. cælo.

5. *Ante messem*, &c. q. d. Ægyptij florebant, & velut messem magnam promittebant, sed sunt per Assyrios excisi.

Immatura perfectio, i. quod non erat ad maturitatem seu perfectionem peruenturum loquitur de fructu, sed metaphoricè, intelligens homines. *Falcibus*, i. Assyriorum armis.

6. *Et relinquentur*, &c. Describitur Ægyptiorum vastatio.

7. *In tempore illo*, q.d. post ea, quæ dicta sunt.

A populo,

A populo, &c. vide supr. *Ad locum*, pro, nempe ad locum. *Nominis* id est, vbi inuocatur nomen.
Montem Sion, i. Ecclesiam, vel Ierusalem.

CAPVT XIX.

1. *Ascendet*, &c. q. d. se manifestabit. Solebat enim Deus in nube se ostendere, Chald. reuelabitur in nube gloriæ suæ. *Ingredietur*, loquitur de Deo, more humano. *Commouebuntur*, Chaldæus, conterentur.
Cor Ægypti, pro, cor Ægyptij cuiusque.
2. *Concurrere*, &c. quasi dicat, faciam inter ipsos dissensionem.
3. *Dirumpetur*, Chald. tabescet, 70. conturbabitur.
Spiritus, i. sapientia, vel vita.
4. *Rex*, sc. Assyrius.
5. *Arescet*, &c. exaggeratio calamitatis, q. d. destituentur prorsus.
6. *Aggerum* i. inter aggeres fluentes.
7. *A fonte*, q. d. desinente fonte aquam mittere.
8. *Emarcescent*, 70. lugebunt.
9. *Subtilia*, Chald. retia, 70. byssum.
10. *Flaccentia*, i. deficientia. *Omnes*, scilicet, confundentur.
11. *Dicetis*, pro, dicitis, scil. vestrum quisque. *Filius regum*, Chald. & tu filius regum.
13. *Taneos*, Metropolis Ægypti, vbi Moses signa fecit. *Angulum*, i. firmamentum, & decus, Chald. Principes, 70. tribus.
14. *Miscuit*, i. propinauit, vt solet vinum. Vide supra cap. 5. *Vertiginis*, Chald. & 70. erroris.
15. *Et non erit*, &c. Chald. & non erit Ægyptiis Rex qui regnet, nec Princeps, nec Satrapa, nec præfectus, nec dominator. *Caput & caudam*, i. principes, & plebeios.
Incuruantem & refrenantem, scil. per imperium subditos, 70. principium, & finem.
16. *Quasi mulieres*, Chald. infirmi, sicut mulieres.
27. *Terra Iuda Ægypto*, 70. terræ Iudæ Ægyptus, scil. Timebunt Iudæi videntes tam seuere punitos Ægyptios: secundum nostram lectionem significatur dominium fidelium, seu fidei super gentiles, idque maximo pauore, i. admiratione super Dei consilio de humana salute.
18. *Quinque*, sc. præcipuè. *Chanaan*, i. Iudaica, sc. fidelium verum Deum confitentium. *Ciuitas solis*, sc. Heliopolis. *Vocabitur vna*, i. erit vna ex illis.
19. *Altare*, plane indicatur noua lex, nam vetus non permittebat altare extra Ierusalem. *Titulus*, i. columna, sc. erecta ad honorem Christi, vel statua.
20. *Saluatorem*, sc. Iesum.
23. *Assur*, pro, cum Assur, sc. Deo, vel Assyriis. q. d. alij aliis erunt fideles gentiles subiecti, sc. est ordo in Ecclesia.
24. *Tertius*, sc. in fidei receptione. *Benedictio*, 70. benedictus.
25. *Cui*, sc. terræ, vel Israeli. *Hæreditas autem*, Hebr. Chald. & 70. hæreditas sc. etiam est.

CAPVT XX.

1. *Sargon*, qui & Sennacherib.
2. *In manu Isaiæ*, 70. ad Isaiam. *Vadens*, sc. triduo. *Nudus*, id est, sacco illo, quo erat indutus, spoliatus.
3. *Trium annorum*, sc. calamitatis.
4. *Minauit*, i. ducet. *Captiuitatem*, i. captiuos.
Natibus, Chald. pudendis.
5. *Timebunt*, scilicet, Israelitæ, vel Ægypti, secundum 70.
Ab Æthiopia, &c. quasi dicat, quod confiderint in auxilio Æthiopum, & Ægyptiorum.
6. *Insulæ*, i. Iudææ, quæ mari cingitur, & lacu, vrl Ægypti, quæ inter duo maria. *Nos*. Hinc appareret potius de Iudæis intelligendum. Ægyptij enim captiui ducti.

CAPVT XXI.

1. *Deserti maris*, i. Chaldæorum, vel Persarum, & Medorum venientium contra Chaldæos, Chaldæus, exercitus venientis à deserto vt aquæ maris. *Venit*, sc. exercitus contra Babylonem.
2. *Qui incredulus*, &c. Chald. violenti violentiam inferunt, & direptores diripiunt, 70. præuaricans præuaricatur, iniquus inique egit. *Elam*, id est, Persa. Elam enim in Persia. *Obside*, sc. Babylonem. *Eius* i. Babylonis, scil. quem à se afflictis exprimebat, Chald. omnes, qui gemebant à facie Regis Babylonis quiescere feci, sc. illo interempto.
3. *Propterea*, &c. vox Chaldæi.
4. *Miraculum*, Chald. interitum, 70. timorem.
5. *Pone mensam*, quasi dicat epulare sane, ô Rex, seu Chaldæe.
6. *Vade*, sc. ô Chaldæe. vel ô Isaia, vt pertineat id etiam ad visionem.
7. *Currum*, 70. ascensorem. *Duorum equitum*, Chald, & duos equites, 70. duos equites, i. duo equitum genera, scil. super asinos, & camelos.
8. *Clamauit*, sc. speculator. *Leo*, i. Darius, sc. aduenit, Chaldæus, sicut leo, scilicet, exercitus, vel ego sum, &c.
9. *Bigæ equitum*, pro, nempe duo equitum genera.
Respondit, sc. speculator.
10. *Tritura*, &c. alloquitur Babylonem, vel Ierosolymam. Vocat autem Triturам, & filiam, seu vt alij legunt, filium, vel filios trituræ ob calamitates, quibus attrita.
11. *Duma*, 70. Idumææ. *Ad me clamat*, pro, audio clamorem. *Quid*, scilicet, vidisti, aut sensisti de hostibus?
12. *Dixit custos venit mane*, &c. q. d. & mane & nocte quærite, & quoties vultis euntes, & reuertentes, actum est de vobis, Chald. dixit Propheta, est merces iustis, & est vindicta impiis, si conuertimini, dum potestis conuerti.
13. *In saltu*, scil. fugientes. *Dodanim*, Chald. Dan. 70. Dedan nomen loci, vel populi.
14. *Sitienti*, sc. Arabi, in fuga.
16. *In vno anno*, i. post annum vnum elapsum, vel, post breue tempus. *Mercenarij*, sc. cui certum tempus præfigitur. *Cedar*. Regio est Arabiæ, Chaldæus, Arabum.

CAPVT XXII.

1. *Vallis*, &c. Chald. prophetiæ super ciuitate, quæ habitat in valle, sc. Ierusalem, quæ valle circumdata. *Visionis*, i. prophetiæ.
2. *Gladio*, sub. sed fame.
3. *Procul fugerunt*, pro, cum procul fugissent, sc. deinde capti.
4. *Filiæ*, Chald. cœtus.
5. *Domino* 70. à Domino, Chald. coram Domino.
Scrutans, sc. hostis. *Montem*, i. Ierusalem, vel prope, sc. stat hostis.
6. *Elam*, i. Persa. *Equitis*, i. equitantis, sc. super currum. *Parietem*, i. murum.
8. *Operimentum*, 70. portæ. *Videbis*, i. inspicies, sc. an inde possis iuuari. *Domus saltus*, sc. quam fecit Salomon. Vide 3. Reg. 7.
9. *Congregastis*, pro, congregabitis, sci. ad bibendum in obsidione.

10. *Domos*,

10. *Domos*, sc. minus necessarias, vt diuueretis ad muri refectionem. *Numeraſtis*, præterita pro futuris.

11. *Aquam*, sc. excipiendam. *Piscina*, iunge cum, muros. *Qui fecerat*, sc. Deum omnium auctorem.

Eam, scil. aquam, vel Ierusalem. *De longe*, i. iam olim, iunge cum, operatorem. *Vidiſtis*, i. conſideraſtis.

12. *Caluitium*, i. euulsionem capillorum, vel rasuram, qua vtebantur in mœstitia Iudæi, 70. rasurã. *Ad cingulum ſacci*, Chald. ad cingendum saccos, q.d. ad induendos & cingendos.

13. *Cras*, i. cito.

14. *Donec*, q.d. puniam, donec. *Moriamini*, Chal. moriamini morte secunda.

15. *Tabernaculo*, 70. pastophorio, i. cubiculo prope templum.

16. *Tu*, s. agis? *Quaſi quis*, Chald. & 70. quid tibi est? *Tibi his*, i. in terra hac. *Tabernaculum*, sc. vbi post mortem habites.

17. *Subleuabit*, i. auferet.

18. *Coronans coronabit*, i. cingens cinget. *Erit*, sc. ad nihilum redactus, vel ignominia, vt statim additur. *Ignominia*, Chal. in ignominiam. Alij, ô ignominia. fuit enim is proditor domini sui, sc. Regis.

22. *Clauem*, &c. q.d. auctoritatem in aula regia. *Super humerum*, Chal. in manu.

23. *Paxillum*, pro, velut paxillum, sc. firmiter. Chal. præpositum, 70. Principem. *Fideli*, i. firmo. *Erit in ſolium*, &c. q.d. nobilitabit paternam domum.

24. *Suſpendent*, perstat in metaphora paxilli, vnde pendent aliqua. *Vaſorum*, i. instrumentorum templi.

25. *Paxillus*, sc. Sobna. Vide cap. 36.

CAPVT XXIII.

1. *Maris*, Hebr. Tharsis, 70. Carthaginis, q.d. lugeant negotiatores. *Venite*, s. onustæ mercibus, *Cethim*, i. Græcia, vel Italia, vel Cypro. *Reuelatum eſt*, sc. esse destructam Tyrum. *Eis*, sc. negotiatoribus.

2. *Tacete*, sc. præ tristitia. *Inſula*. Tyrus olim Insula erat. *Negotiatio*, pro, negotiatores. *Repleuerunt*, sc. opibus, vel mercibus.

3. *Nili*, sub. iacitur, q.d. in irrigua terra. *Fluminis*, i. ex irrigatione Nili. *Facta*, s. Ægyptus aduecto frumento. *Gentium*, adeoque Tyri.

4. *Sidon*, sc. vnde Tyrij prodierunt, adeoque debueras defendere. *Mare*, i. Tyrus, quæ in mari.

Non parturiui, pro, vtinam nunquam parturissem, & sic in sequentibus.

6. *Inſula*, i Tyro.

7. *Nunquid*, &c. vox condolentis, & Tyrios alloquentis. *Longe*, sc. in Chaldæam.

8. *Coronatam*, q. d. velut Reginam vrbium finitimarum.

9. *Gloria*, sc. Tyri. *Terræ*, sc. Tyriorum.

10. *Tranſi*, &c. q.d. fuge aduentantem hostem. *Quaſi fluuium*, i. cito, Chald. migra de terra tua, quasi aquæ fluminis. *Cingulum*, i. fortitudo militum. olim milites accincti balteis.

11. *Extendit*, sc. Deus. *Chanaam* Tyri Chananæi erant vnde in Euangelio. Chananæa dicitur mulier Syrophœnissa.

12. *Calumniam ſuſtinens*, i. oppressa, scil. nunc ab hostibus, Chald. & 70. iniuriam facere solita *Virgo*. sic vocantur in Prophetis Regna, quod custodiantur, vt solent virgines. *Filia* sic dicitur Tyrus, quod ex Sidone orta, sc. Sidoniorum Colonia. *Conſurgens*, &c. pro, si consurgens transfretes.

13. *Talis*, i. similis Chaldæis, sc. gloria, & diuitiis. *In captiuitatem*, &c. q.d. & tamen victus est, cum tantus esset.

15. *Sicut dies Regis*, i. quantum solet viuere homo, etiamsi Rex sit.

Meretricis, q.d. incipiet ad se allicere negociatores, vt solet meretrix cantu amatores.

16. *Sume*, &c. descriptio morum meretricum.

17. *Fornicabitur*, i. quæstum faciet negociando. perstat in metaphora meretricis, 70. erit emporium.

18. *Sanctificata*, i. consecratæ, sc. per eleemosynam post conuersionem ad fidem.

Non condentur, &c. sc. in pauperes distribuentur. *Habitauerunt*, pro, habitant, Chald. ministrant. *Erit*, i. seruiet.

Vſque ad vetuſtatem, sc. vestibus, quæ diu durent, vel vsque ad senectutem, i. tota vita.

CAPVT XXIV.

1. *Terram*, 70. totum terrarum orbem. Quidam tamen Iudæam intelligunt. *Nudabit*, sc. habitatoribus.

2. *Populus*, sc. afflictus.

Fœnerator, i. mutuum dans.

3. *Prædabitur*, sc. à Domino.

4. *Luxit*, &c. præterita pro futuris. *Defluxit*, Chald. desolata est.

Infirmata, i. viribus destituta, Chald. deserta est. *Altitudo*, Chald. fortitudo.

5. *Infecta*, sc. peccatis, Chal. & 70. peccauit. *Ab*, Chal. sub, 70. propter.

Ius, i. Dei præcepta. *Sempiternum*, i. perpetuo eis obseruandum.

6. *Maledictio*, i. calamitas. *Et peccabunt*, Chald. & desolati sunt, 70. quia peccauerunt.

Inſanient, Chald. consumpti, sunt, 70. pauperes erunt.

7. *Luxit*, sc. vino deficiente.

10. *Ciuitas vanitatis*, i. mundus.

11. *Vino*, sc. deficiente.

13. *Hæc erunt*, Chal. relinquentur soli iusti. *Excutiantur*, Chal. post excussionem.

14. *Hi*, scilicet, pauci reliqui. *Hinnient*, id est, vocem tollent.

Mari, i. insulis, vel mundo.

15. *Doctrinis*, q.d. docti fidem. Chald. lumine.

16. *Laudes*, 70. miracula. *Gloriam*, pro, nempe gloriam. *Iuſti*, sc. Christi.

Secretum, &c. q.d. mysterium id magnum est, paucisque notum. Chal. secretum, præmium iustorum monstratum, secretum, vindicta impiorum reuelata est mihi. Væ eis qui vim faciunt.

Væ mihi præuaricantes, 70. væ præuaricatoribus. *Præuaricantes*, sc. Iudæi, vel impij.

18. *A voce formidinis*, i. propter timorem.

Cadet, &c. per hæc significatur nullum euasurum.

Cataractæ, 70. feneſtræ.

21. *Illa*, sc. iudicij. *Viſitabit*, sc. puniens.

Militiam, &c. i. excelsos quosque vel dæmones, qui olim Angeli.

21. *In congregatione*, i. instar.

Lacum, sc. inferni.

Viſitabuntur, s. die iudicij, antea illic inclusi, nam corpore etiam deinde punientur, vel q. d. quantocunque tempore in inferno manserint, semper tamen punientur, nullaque erit supplicij leuatio.

23. *Luna, & Sol*, Chal. cultores Lunæ, & Solis.

Ieruſalem, sc. cœlesti.

CAPVT XXV.

1. COgitationes, Chald. & 70. consilia.
Fideles amen, i. omnino veras, Chaldæus, opere confirmatas, quasi dicat, olim promissa præstitisti, 70. veræ fiant, id est, confirmentur opere, seu exhibitione.

2. *Posuisti in tumultum*, i. diruisti. *Vrbem*, scil. Ierusalem alienorum, scilicet, à te, per iniquitatem Iudæorum, vel Romanorum, nam facta est Ierusalem arx Romanorum. *Non ædificetur*, sc. splendore antiquo. vel loquitur de Mundi destructione in die iudicij.

3. *Fortis*, sc. fide & operibus, 70. pauper. *Gentium*, scil. ad fidem conuersarum.

4. *Turbine*, i. oppressione. *Æstu*, i. afflictione. *Robustorum*, scilicet, opprimentium pauperes, & debiles.

5. *Siti*, i. loco arido, sc, deprehensos torquet.

6. *Isto*, scilicet, Ierusalem post Christi aduentum. potest & de cœlesti intelligi beatitudine. *Conuiuium*, &c. Metaphorica descriptio spiritualium deliciarum.

7. *Faciem vinculi*, i. iniecta vincula, scil. errorum, & peccatorum. *Orditus est*, sc. diabolus.

8. *Præcipitabit mortem in sempiternum*, 70. absorbuit præualens mors pro, absorpta est, vt Paulus citat 1. Cor. 15. quamquam Paulus videtur secutus Hebr. quæ verti possunt, absorbuit mortem, vincendo. possunt & 70. sic intelligi, Christi mors præualens absorbuit, sc. mortem hominibus debitam. *Opprobrium*, sc. quo laborat apud infideles, quasi erraret fide; vel seruitutem diaboli.

9. *Dicet*, sc. populus fidelis. *Iste*, sc. Christus. *Sustinuimus*, i. expectauimus. *Salutari*. i. salute, vel saluatore, sc. Iesu.

10. *Moab*, i. mundus seu diabolus, sc. delebuntur errores & peccata. *In*, pro, sub. *Plaustro*, i. tribula seu traha.

11. *Sub eo*, Hebr. in medio eius, Chald. inter eos. *Sicut extendit*, &c. q. d. porrecta vtraque manu puniet. *Manum eius*, i. suarum.

12. *Tuorum*, i. ô Moab.

CAPVT XXVI.

1. DIe illa, sc. tempore Euangelij. *Cantabitur*, sc. à fidelibus. *Saluator*, sc. est, q. d. Christus est fortitudo nostra, Chald. & 70. salus. *Ponetur*, &c. q. d. erunt tutissimi fideles in Ecclesia.

2. *Portas*, scil. Ecclesiæ, vel cæli. *Veritatem*, scil. Euangelium.

4. *In sæculis*, &c. pro, in sæcula æterna, i. in perpetuum, potest autem coniungi cum, speraſtis, vel cum, Domino.

5. *Habitantes*, &c. id est, superbos, vel Ierosolymitanos.

Ciuitatem, scilicet, Ierusalem, vel Romam, vel mundum.

6. *Conculcabit*, i. subiiciet, vel contemnet. *Pauperis*, sc. Christi, & Apostolorum.

8. *In semita*, &c. q. d. dum nos punis, vel in rectitudine, seu iustitia. *Sustinuimus*, i. expectauimus, scil. vt opem ferres, seu liberares. *Memoriale tuum*, i. tui memoria, vel tuam nostri memoriam. *In desiderio animæ*, pro, desiderauimus.

9. *Desiderauit*, 70. consurgit ad. *Te*, Chaldæus, orare te.

Cum feceris, &c. i. cum punieris peccatores, 70. quia lux præcepta tua super terram.

10. *Misereamur*, sc. expectando ad pœnitentiam. vox Dei.

In terra sanctorum, &c. quasi dicat habitans inter iustos, 70. tollatur impius, ne videat gloriam Domini.

11. *Exaltetur*, &c. quasi dicat, ostende tuam potentiam, vel puni. *Non videant*, scil. ad salutem, sed confusionem.

Zelantes, i. inuidentes, scil. Iudæi saluti gentium. vel zelantes non secundum scientiam.

13. *Possederunt*, &c. 70. posside nos Domine, extra te alium non scimus, inuocamus nomen tuum. *Domini*, scilicet, Dæmon, Mundus, & Caro. *In te*, scil. confidimus.

14. *Morientes*, scilicet, in peccatis. *Viuunt*, pro, viuent, scil. cum iustis. *Gigantes*, i. tyranni, seu oppressores aliorum.

Resurgant, pro, resurgent, scil. ad vitam æternam, Vide Psalm. 1.

15. *Indulsisti*, sc. remittendo peccata, vel non puniendo. *Glorificatus es*, sc. ab ingratis. *Elongasti*, i. produxisti, q. d. dilatasti ecclesiam.

16. *Murmuris*, i. ingemiscente, Chald. tacite, 70. parua. *Eis*, scil. adhibetur, vel prodest.

17. *A facie tua*, Chald. quia peccauimus coram te, 70 propter timorem tuum.

18. *Salutes*, id est, opera salutis. *Ceciderunt*, i. Deo se humiliauerunt, vel, ideo à nobis superari non potuerunt.

19. *Tui*, i. propter te vel in gratia tua. *Mei*, vox Dei.

Puluere, id est, humilitate, vel q. d. sepulti. *Lucis*, id est, matutinus, 70. sanitatis ipsis est. *Ros tuus*, i. gratia, vel auxilium. *Gigantum*, i. improborum, seu violentorum.

20. *Cubicula*, i. sepulcra, Hieron. epistol. 61. & Tertul. lib. de resurr. car. *Indignatio*. sc. Dei. vide locum similem Iob. 14.

21. *Egredietur*, scilicet, ad puniendum, q. d. manifestabit suam potentiam. *Reuelabit*, id est, manifestabit. *Sanguinem*, &c. Chald. sanguinem innocentem super se effusum, q. d. apparebunt peccatores, & punientur à Deo.

CAPVT XXVII.

1. GLadio, i. potentia, vel verbo. *Leuiathan*, 70. draconem, sc. diabolum. *Vectem*, Not. dici Leuiathan, quia in mundo, velut in mari cete, discurrit, serpentem, ob venenum, & astutiam, vectem ob vastitatem; tortuosum, ob fraudes. Factum vero quod hic dicitur, per Christum.

12. *Vinea meri*, i. ecclesia, in qua vinum gratiæ lætificans cor. *Cantabit ei*, sc. laudem Deo, Hebr. tamen [ei] est fœmineum, q. d. de ea, i. de se.

3. *Propinabo*, sc. gratiam, & auxilium porrigam. *Visitetur*, sc. ab hostibus, vel à me puniatur.

4. *Non*, pro, nonne, vel quasi dicat, non soleo irasci, nisi peccatores occasionem dent. *Quis dabit*, &c. quasi dicat, meretur quidem vinea punitionem ob peccata.

In prælio, i. velut prœliantem.

5. *Tenebit*, sc. conuersa faciet, ne percutiam.

6. *Egrediuntur*, sc. Apostoli. *Impetu*, sc. spiritus. *Iacob*, i. Israelitis. *Semine*, sc. verbi Dei.

7. *Se*, i. Deum, sc. in suis. *Percussit*, sc. Deus. *Eum*, scilicet, populum Iudæorum, quasi dicat, nunquid eos puniuit, vt merebantur eorum peccata, quibus Deum offenderant, Christum occidendo, & sanctos?

Occidit, sc. populus Iudaicus. *Interfectos eius*, i. propter Deum occisos, sc. martyres.

8. *In mensura*, &c. quasi dicat, erit cum puniet Deus illum pro ratione peccatorum, sc. respondente pœnarum

pœnarum mensura, mensuræ culpæ. *Abiecta*, sc. prorsus à Deo vinea, i. Iudæi.

Meditatus est, sc. Deus. *Per diem æstus*, i. tempore punitionis, sc. à se faciendæ.

9. *Idcirco redit ad illud, Qui egrediuntur*, &c. *Super hoc*, Hebr. & Chald. in hoc, sc. per prædicationem Euangelij, & Dei gratiam. *Cum posuerit*, &c. q. d. cum Idololatriam, & errores deleuerit.

10. *Ciuitas*, sc. Ierusalem. *Relinquetur*, i. deseretur.

Summitates, i. ramos, sc. virgultorum nascentium destructa ciuitate.

11. *In siccitate*, &c. q.d. in penuria, & vastitate affligentur fœminæ, videntes eos adeo stultos, vt à fœminis possint doceri. Quidam tamen, conterentur, ad ipsos referunt, sed Hebr. est fœmineum. Alij legunt, conteretur, sc. messis.

12. *Fluminis*, Chal. Euphratis. *Torrentem Ægypti*, 70. Rhinocoluram, est id nomen oppidi, vbi torrens eodem nomine diuidit Palestinam ab Ægypto.

Vnus, & vnus, i. singuli, seu sigillatim, vel ordine quisque, vel pauci.

13. *Tuba*, sc. prædicationis Euangelicæ.

Assyriorum, &c. Per Assyrios & Ægyptios intelliguntur Gentiles. *Monte*, sc. Ecclesia.

CAPVT XXVIII.

1. *Coronæ superbiæ*, i. regno superbo, sc. Israel. *Vertice*, Hebr. & 70. capite, i. principio. *Errantes à vino*, i. præ ebrietate, 70. ebrij absque vino.

2. *Dominus*, 70. furor Domini. *Turbo*, pro, sicut turbo.

3. *Pedibus*, sc. Assyriorum. *Ebriorum*, Chald. insipientis principis.

4. *Temporaneum*, i. præcoqui fructus, 70. præcox ficus.

Maturitatem, sc. aliorum fructuum. *Deuorabit*, sub sic Assyrij Israelem.

5. *Dominus*, Chald. Christus Domini.

6. *Spiritus iudicij*, i. donum bene iudicandi sc. à Domino dabitur, Chald. in verbum veritatis, scil. erit Christus.

Sedenti, sc. iudici vel Regi. Quidam Ezechiam intelligunt. *Ad portam*, Chald. in domum suam. Quidam Ierusalem intelligunt, Assyriis ab Angelo occisis.

7. *Verum*, &c. Redit ad eos, de quibus dixit supra. Notandum id in Prophetis, quod sæpe velut interposita longa parenthesi, ad superiora redeunt, ita fiunt difficillimi intellectu. Quidam tamen id, vt & proxime dicta ad duas tribus referunt. *Hi*, i. Sacerdos, & Propheta, q. d. non solum populus. *Præ vino*, i. vt solent ebrij.

Videntem, sc. omnia Deum.

8. *Locus*, sc. vacuus sordibus, i. peccatis.

9. *Docebit*, sc. Deus. *Auditum*, i. disciplinam, quæ audiendo percipitur. *Lacte*, i. deliciis, seu vita imperfecta.

10. *Quia*, sc. dicunt isti non credentes Dei verbis.

Manda. &c. q.d. toties promittit, & nunquam præstat quamdiu expectabimus? *Modicum ibi*, 70. adhuc parum, q. d. promittit paulo post se præstiturum, & nunquam præstat.

11. *In loquela*, &c. q.d. Ita non intelligunt, ac si Deus cum illis peregrino sermone loqueretur, aut labiis male proferentibus.

12. *Cui dixit*, i. cum tamen ei aperte dixerit.

13. *Et erit*, &c. q.d. contemnent, & dicent more suo. Manda, &c. *Capiantur*, sc. ab hostibus, vel diaboli queis, vel Dei punitione.

15. *Fœdus*, q. d. non timemus mortem. *Mendacium*, non ita illi dicunt, sed ita interpretatur Propheta, sc. fallacem esse illorum spem.

16. *Idcirco*, continuatiua particula, non causatiua, q. d. attamen. *Sion*, i. Ecclesiæ. *Lapidem*, sc. Christum. *Probatum*, 70. electum. *Angularem*, sc. Iudæos, & Gentiles copulantem. *Fundatum*, i. positum firmiter, vt totum pondus sustineat. *Non festinet*. sc. volens statim exhiberi, sed expectet patienter, 70. non confundetur.

17. *In pondere*, i. moderatum, seu rectum.

Grando, sc. Euangelij vis, vt Romanus exercitus, vel Dei punitio. *Mendacij*, i. fallacem. *Protectionem*, sc. istorum mendacem. *Aquæ*, sc. doctrinæ Euangelicæ, vel milites Romani, vel Dei vindicta. *Inundabunt*, i. subuertent.

18. *Inundans*, i. vehemens, & subuertens.

19. *Mane*, &c. q. d. per totum diem & noctem, sc. assidue.

20. *Coangustatum*, &c. q.d. redigemini, Deo puniente, in maximas angustias.

21. *Diuisionum*, Hebr. perazim. Alludit autem ad victoriam, de qua 2. Reg. 5. *Sic*, pro, sicut. *Gabaon*. Vide Ios. 10. *Opus suum*, i. iustitiam, seu punitionem.

Alienum, &c. q. d. non proprium Dei punire, sed misereri, & parcere. illud velut ab eo alienum.

22. *Constringantur*, &c. q. d. durius puniamini.

Consummationem, i. consumptionem, seu destructionem.

Abbreuiationem, q. d. eamque breui futuram.

24. *Nunquid tota*, &c. significat Deum more agricolæ, omnia facere propter fructum. idque accommodatissime, sc. debitis modis, etsi variis, homines tractantem.

25. *Gith*, Genus est seminis calidi, & nigri. Vnde Græc. μελανθιον, vulgo nigella.

26. *Iudicio*, i. sapienter agere.

27. *Serris*, i. dentata tribula.

28. *Panis*, Chald. frumentum, sc. tritici grana.

Comminuetur, sc. mola. *Comminuet eum*, sub. sed faciet tandem panem, quem comedat.

29. *Et hoc*, &c. q.d. hunc agendi modum Deus docuit homines, & ipse seruat in operibus suis mirabili consilio, & iustitia.

Iustitiam, Chald. sapientiam.

CAPVT XXIX.

1. *Ariel*, Chald. altare. Quidam templum intelligunt, vel Ierusalem, quæ dicitur Ariel, i. Leo Dei, ob fortitudinem, vel principatum.

Ciuitas, Chald. constructum in ciuitate. *Expugnauit*. Vide 1. Par. 11. *Additus est*, &c. q. d. post aliquot annos cessabunt festi dies.

2. *Circumuallabo*, i. obsidebo, sc. per Assyrios, vel Romanos.

Quasi Ariel, i. vt leo, circa quem multa cadauera, Chald. vt altare circumdatum sanguine victimarum.

3. *Quasi sphæram*, i. vndique.

4. *De terra*, sc. deiecta, seu prostrata. *Quasi Pythonis*, i. submissa.

5. *Sicut puluis*, &c. i. innumera. *Ventilantium*, sc. hostium. *Pertransiens*, sc. velociter. *Præualuerunt*. pro præualebunt.

6. *Visitabitur*, i. punietur, sc. ciuitas.

7. *Sicut somnium*, &c. q. d. non diu lætabuntur victores.

9. *Obſtupeſcite*, ſcilicet, ô Iudæi incredvli, q. d. ô ſtupidi, fluctuantes, & ebrij, Deo ſic vos ob peccata puniente.

10. *Miſcuit*, ſcil. vt ſolet qui potum temperat & propinat. quanquam etiam miſcere propinare ſignificat. vide ſuprà cap. 19. Chald. immiſit in vos, 70. potauit vos.

Soporis, Chald. erroris, 70. compunctionis, id eſt, pertinaciæ in malo defixæ, vt Græci interpretantur. *Operiet*, id eſt, faciet, ne intelligantur aut vt errent, permittet.

13. *Appropinquat*, ſc. mihi. *Et timuerunt*, &c. 70. fruſtra autem colunt me docentes præcepta hominum, & doctrinas. *Mandato hominum*, i. iuxta hominum traditiones peruerſas. Vide Matth. 15.

14. *Admirationem*, Chald. percuſſionem.

Peribit, &c. 70. perdam ſapientiam ſapientum.

15. *Abſcondatis*, i. abſcondi putetis.

16. *Non intelligis*, 70. non ſapienter me feciſti, Chald. non intelligis me.

17. *Libanus in Carmel*, i. alta deprimentur, vel ſteriles Gentiles fertiles fient. *Et Carmel*, id eſt, ager fertilis, ſcilicet, olim Iudæi. *In ſaltum*, ſc. infrugiferum, q.d. ſteriles fient.

19. *Addent*, i. augebunt.

20. *Præualebat*, ſcil. diabolus. *Conſummatus eſt*, Chald. conſumptus eſt, 70. periit. *Illuſor*, ſc. deceptor diabolus, Chald. deprædator, 70. ſuperbus. *Super iniquitatem*, i. vt inique agerent.

21. *In porta*, i. publice, vel in iudicio, quod olim ad ciuitatis portam fiebat. *Fruſtra*, i. ſine cauſa.

22. *Redemit*, id eſt, eripuit, ſcilicet, à Chaldæis vel idololatria.

Modo, i. nunc Chald. poſthac.

23. *Sed*, ſc. lætabitur.

24. *Muſſitatores*, i. ſuſurrones, ſc. Iudæi contra Deum ſoliti murmurare.

CAPVT XXX.

1. *Desertores*, Chald. tranſgreſſores, 70. apoſtatæ. *Ex me*, Chald. ex verbo meo, 70. per me, i. iuxta meam voluntatem.

2. *Os meum*, Chald. verba Prophetarum meorum. 70. me. *Vmbra*, i. protectione.

4. *Principes*, ſc. legati. *Tani*, Hebr. Zoan, ſeu Tſoan, eſt enim ץ prima litera. ciuitas eſt Ægypti, itemque Hanes, quæ Hebr. Chanes. per n.

6. *Onus*, &c. q. d. onuſta duxerunt, iumenta ad Auſtrum i. Ægyptum. *In terra*, &c. q.d. tranſierunt per deſertum, vbi magna rerum inopia. *Ex eis*, pro, in eis, ſcilicet locis degunt. 70. inde. *Portantes*, ſc. legati per ea loca tranſibunt. *Diuitias*, ſcilicet, munera ad Regem Ægypti.

7. *Superbia*, 70. vana conſolatio. *Quieſce*, q. d. deſine petere auxilium à ſuperbis Ægyptiis.

8. *Ingreſſus*, ſc. ad populum. *Scribe*, ſc. Prophetiam. *Buxum*, id eſt, buxeam tabulam, ſcilicet, vt diu conſeruetur.

Nouiſſimo, Chald. iudicij.

9. *Ad iracundiam prouocans*, ſc. me, Chald. rebellis 70. incredulus.

10. *Videntibus*, Chald. & 70. Prophetis. *Videre*, Chald. prophetare, 70. annuntiare nobis. *Aſpicientibus*, Chald. doctoribus, 70. viſiones videntibus. *Aſpicere*, 70. loqui, Chald. docere.

11. *Auferte à me viam*, Chald. auertite nos à via recta. *Declinate*, &c. repetitio. *Sanctus Iſrael*, Chal. verbum ſancti Iſrael.

12. *Calumnia*, Chal. & 70. mendacio. *Et in tumultu*, Chald. & rapina, 70. & murmuraſtis. *Super eo*, ſc. mendacio, &c.

13. *Et requiſita*, i. dum quis quærit ibi inniti, ſeu ſaluari. *Eius*, ſc. muri.

14. *Comminuetur*, ſc. ciuitas, per murum ſignificata. *Et non inuenietur*, pro, ita vt non inueniatur.

Igniculus, i. parum ignis.

15. *Si reuertamini*, &c. 70. cum conuerſus ingemueris, tunc ſaluaberis. *Quieſcatis*, id eſt, ceſſetis, ſc. à peccatis.

Silentio, q.d. patientia. *Spe*, ſc. in Deum.

Noluiſtis, ſc. audire.

16. *Fugietis*, ſc. hoſtes.

17. *Quinque*, i. paucorum. *Fugietis*, 70. fugient multi. *Montis*, ſcil. fixus, quem nauigantes aſpiciant, vt rectum curſum teneant, ſic veſtræ calamitatis exemplo vitabunt pericula multi, vel in montem è naufragio eiectus.

18. *Propterea*, 70. & rurſum. *Exaltabitur*, id eſt, glorificabitur. *Iudicij*, i. iuſtus, 70. *Iudex*, Chal. faciens iudicium.

Expectant, eum, Chal. ſperant in ſalutari eius.

19. *Populus*, 70. populus ſanctus. *Sion*, Chaldæus, & 70. in Sion. In 70. & *Plorabis*, ſcil. vt ſolent deſtituti.

Miſerebitur, ſc. Deus.

20. *Panem*, quaſi dicat, etſi ad tempus affligot tamen non deſeret, ſed liberabit. *Arctum*, 70. tribulationis.

Breuem, Heb. afflictionis, q.d. cibabit, pane lacrymarum, i. tribulatione. *Auolare*, &c. q.d. nunquam deerit qui te doceat, &c. vel ſemper habebis Chriſtum docentem te per ſcripturas, & ſuos miniſtros.

21. *Momentis*, ſc. quod ſequitur.

22. *Contaminabis*, id eſt, conuertes in vſus profanos, per hæc intelligitur errorum & peccatorum abiectio.

Egredere, q.d. Abi in malam crucem.

23. *Pluuia*, &c. per hæc intellige etiam ſpiritualia.

24. *Migma*, i. commiſtionem, ſc. multorum granorum, 70. paleas miſtas hordeo ventilato.

25. *Riui*, &c. quaſi dicat, magna fertilitas. *Multorum*, ſcil hoſtium. *Turres*, id eſt, fortiſſimi quique, Chald. principes.

26. *Lux lunæ*, &c. q. d. erit tunc maxima lætitia. Quidam tamen id referunt ad beatorum ſtatum, quo cœli renouandi.

27. *Nomen*, i. verbum, ſc. filius. *E longinquo*, ſc. è cœlo. *Furor*, ſc. in hoſtes animæ ſpirituales. *Labia*, i. prædicatio. *Indignatione*, ſc. contra peccata.

28. *Spiritus*, indignatio. *Gentes*, id eſt, Gentilium errores.

29. *Vobis*, ſc. liberatis, ſeu redemptis.

30. *Gloriam vocis*, pro, glorioſam vocem. *In turbine*, pro, velut in turbine.

31. *Aſſur*. diabolus. *Virga*, ſc. Dei punitione,

32. *Fundatus*, i. firmus, & fortis. *In tympanis*, &c. i. cum ſumma piorum lætitia. *Præcipuis*, Chal. fortibus. *Eos*, ſc. hoſtes.

33. *Ab heri*, id eſt, antea, ſeu olim. *Tophet*, id eſt, infernus. Chald. gehenna. Not. Tophet, locum eſſe prope Ieruſalem in valle Hennom, vnde gehennæ nomen (nam Ge, vallis) vbi parentes filios comburebant in honorem Idolorum. Vide Iere. 7. Significat autem in Scriptura Infernum. *Rege*, ſcil. Deo. *Ligna*, ſc. ipſi damnati. Quidam ſulphur per ligna intelligunt, de quo Apoc. 14. & 20. & 21.

CAPVT XXXI.

2. *Ipſe*, ſcil. Deus. *Sapiens*, Chald. in ſapientia ſua, 70. ſapienter. *Malum*, id eſt, calamitatem, ſc. ſuper Iudæos.

Abſtulit,

Abstulit, Chald. fecit irrita, 70. frustrabitur, q. d. puniuit, vt prædixit. *Auxilium*, &c. 70. spem illorum vanam.

3. *Inclinabit*, Chald. leuabit, 70. inducet.

4. *Pralietur*, sc. contra hostes populi sui.

5. *Volantes*, sub. & pullos suos protegentes, vel quasi dicat, cito subueniet. *Transiens*, scil. inter suos, more ducis.

8. *Non viri*, sub. sed Angeli. *Non à facie gladij*, sc. humani. Hebr. & Chald. à facie gladij, sc. Angeli.

Vectigales, Chald. occisi, 70. victi.

9. *A terrore*, i. ob terrorem. *Cuius ignis*, &c. id est, qui colitur sacrificiis, quæ comburuntur in Sion. potest etiam ad charitatem referri, qua in Ecclesia colitur, 70. beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Ierusalem.

CAPVT XXXII.

1. *Rex*, scilicet, Christus. *Principes*, scil Ecclesiæ Prælati.

2. *Vir*, i. quisque piorum, sc. tutus. *Siti*, pro, siccitate, sc. loco arido, Chald. terra sitiente, q. d. nihil iustis deerit, sc. rerum ad salutem necessariarum. *Vmbra*, pro, sicut vmbra.

4. *Stultorum*, sc antea tales gentiles ante fidem.

Plane, i. aperte.

5. *Non vocabitur*, & 70. non dicent vltra stulto, vt princeps sit. Chaldæus, non dicentur amplius impij iusti.

Maior, Chald. fortis.

6. *Stultus enim*, &c. q. d. apparebit enim statim quis stultus sit. *Ad*, i. contra. Chald. ante.

7. *Vasa*, i. arma, seu instrumenta, Chald. opera. *Iudicio*, i. iusta vel in iudicio, sc. se defendens.

9. *Mulieres*, i. vrbes, Chald. prouinciæ. *Filiæ*, Chal. ciuitates. *Confitentes*, sc. in diuitiis & potentia.

10. *Dies & annos*, i. aliquot annos. *Consummata*, i. consumpta.

11. *Exuite*, scil. pretiosis vestibus. *Accingite*, scil. saccis.

12. *Vbera*, sc. lacte carentia.

13. *Super humum*, &c. q. d. si iustos punire soleo, quid fiet impiis.

14. *Super speluncas*, id est, ad speluncas confugientium, vt lateant. *In æternum*, Chald. ad tempus, sc. longum.

Onagrorum, sc. qui illic pascentur. *Pascua*, pro, & pascua.

15. *Effundatur*, scil. tempore Euangelij. *Spiritus*, Chaldæus, refrigeratio. *Erit desertum*, &c. vide supra cap. 29.

16. *Solituaine*, scil. gentilitate, quæ antea sterilis, cum fuerit facta Carmel, i. fertilis.

17. *Silentium*, i. tranquillitas, Chal. & 70. quies.

19. *Grando autem*, &c. q. d. punientur iniqui. *In descensione saltus*, i. descendet in saltum, sc. in homines inculris moribus. *Ciuitas*, sc. Ierusalem.

20. *Omnes aquas*, i. loca irrigua, sc. spiritualiter.

Immittentes, sc. eo. *Pedem*, &c. Chald boues ad calcandum, & asinos ad colligendum, sc. frumentum. Quidam per bouem Iudæum intelligunt: per asinum gentilem: quod ille fuerit sub iugo legis, hic vero sub idololatriæ stultitia.

CAPVT XXXIII.

1. *Vi prædaris*, alloquitur Sennacherib, vel Tyrannos.

2. *Te enim*, &c. 70. in te enim confidimus. *Brachium*, i. robur. *Mane*, i. cito, vel quotidie, Chald. omni die.

3. *Voce*, i. vi, seu strepitu. *Angeli*, sc. qui exercitum Sennacherib deleuit. *Exaltatione*, id est, sublimi potentia.

4. *Congregabuntur*. sc. à Iudæis. *Vestra*, sc. ô Assyrij. *Bruchus*, 70. locusta.

5. *Quoniam*, &c. 70. qui habitat in cœlis.

Indicio, & iustitia, Chald. operantibus iudicium, & iustitiam.

6. *Erit fides*, i. apparebit veritas, scil. promissorum Dei, Chald. faciet Deus quod promisit. *Tuis*, sc. ô Christe. *Diuitiæ*, &c. 70. in thesauris salus nostra, illic sapientia, & scientia, & pietas in Dominum, hi sunt thesauri iustitiæ.

7. *Videntes*, scil. Iudæi aliter succedere, quam sperabant.

Foris, i. publice. *Angeli pacis*, i. legati missi ad pacem componendam cum Assyriis. *Flebunt*, sc. non impetrata pace.

8. *Pactum*, sc. de pace, quam Iudæi optabant. *Proiecit*, sc. Deus vel hostis.

Non reputauit, i. nihil fecit.

9. *Terra*, sc. Iudææ.

Confusus, sc. videns se cedris, i. ciuibus spoliatum, vel vasis. *Libanus*, scil. Ierusalem, vel templum. Vide Ezech. 17. Zach. 11. *Obsurduit*, q. d. desiit audiri cedrorum strepitus flante vento, Heb. excisus est, Chald. euulsus est. *Saron*, Regio est Galilææ fertilissima.

10. *Exaltabor*, id est, glorificabor, scil. ostensa mea potentia.

11. *Concipietis*, sc. deliberatione. *Ardorem*, sc. iniquitatis, Chald. cogitationes impietatis. *Parietis*, sc. executione. *Stipulam*, Chald. opera mala, sc. fomenta ignis æterni. *Spiritus vester*, i. vestra consilia, 70. vana erit fortitudo spiritus vestri. *Vorabit*, i. perdet.

12. *Spinæ*, pro, vt spinæ.

14. *In Sion*, i. Ecclesiæ lumine. *Hypocritas*, Chal. impios, 70. iniquos.

15. *Veritatem*, Chald. recta. *Auaritiam*, Chald. mammonam iniquitatis. *Ex calumnia*, Complut. & calumniam, Chald. & rapinam, 70. & iniustitiam. *Sanguinem*, Chald. effundentes sanguinem innocentem, 70. iudicium sanguinis, scil. iniquum. *Malum*, 70. iniquitatem, Chaldæus, operantes iniquitatem.

16. *Munimenta*, &c. q. d. & loco tutissimo. *Panis*, Chald. cibus sufficiens. *Fideles*, i. non deficientes, Chald. permanentes.

17. *Regem*, id est, Deum in cœlo, vel in terra Christum.

Terram de longe, sc, cœlestem hæreditatem hinc longe distantem, vel è cœlo terram, Chald. descendentes in terram Gehennæ.

18. *Timorem*, i. res timorem incutientes.

Vbi est, &c. q. d. requires qui te doceat, in magna Doctorum penuria, vel, quis te sapientiam præter Deum poterit docere, & ducere tuto, aut liberare? vel, vbi Philosophorum dogmata falsa post lucem Euangelij? Vide 1. Corinth. 1. vbi Paulus hæc ad mundanam sapientiam refert.

19. *Videbis*, sc. tempore gratiæ. *Alti*, i. profundi, & obscuri. *In quo*, &c. scil. in gentilium eloquentia parum est sapientiæ.

20. *Sion*, i. Ecclesiam, vel, ô Ecclesia. *Ierusalem*, sc. cœlestem. *Claui*. His solent alligari funes tentoriorum, 70. paxilli.

21. *Ibi*, sc. in Ecclesia. *Nauis*, sc. hostium.

23. *Tui*, sc. hostis. *Dilatare signum*, Chald. velum extendere.

24. *Nec dicet*, &c. quasi dicat omnes erunt fortes spiritu.

CAPVT XXXIV.

1. *Lenitudo*. id est, quidquid in ea est, 70. habitantes in ea. *Germen*, Chald. habitatores, 70. populus.

2. *Militiam*, i. exercitum, sc. multitudinem, 70. numerum. *Interfecit*, &c. præt. pro futuris.

3. *Tabescent*, 70. rigabuntur.

4. *Tabescet*, &c. hyperbole, qua significatur magna calamitas, & forte dies iudicij, quo vel cœli possent præ Dei indignatione dissolui. *Militia*. 70. stellæ

Sicut liber, i. volumen membranæ, quo solent Iudæi vti complicaturque in orbem. *Defluet*, 70. cadet. Vide Matth. 24.

5. *Inebriatus*, sc. sanguine, vel furore. *Gladius*, i. vltio. *Interfectionis meæ*, i. à me interficiendum, 70. perditionis, Chald. quem condemnaui. *Ad iudicium*, Chald. in iudicio, 70. cum iudicio.

6. *Repletus*, explicatio superiorum. *Agnorum*, i. plebis. *Hircorum*, i. principum. *Arietum*, i. potentum, & diuitum. *Victima*, i. cædes. *Bosra*, vrbs est primaria in Idumæa, videtur autem hic significari Mundus, vel secundum quosdam Iudæa, de qua infra.

7. *Descendet*, sc. in sepulcrum, vel infernum. *Vnicornes*, 70. & Chaldæus, robusti. *Tauri cum potentibus*, Chaldæus, principes cum ducibus, 70. tauri & arietes.

8. *Iudicij*, Chald. vltionis. *Sion*, i. iniuriarum factarum Ecclesiæ, vel Sion iudicium, intellige vastationem Ierusalem factam à Romanis.

9. *Conuertentur*, &c. q.d. reddetur Idumæa, vel Ierosolyma sterilis, vel potius Mundanorum studia euadent in supplicium æternum tandem.

10. *Non extinguetur*, sc. ignis. *In sæcula sæculorum*, 70. in multum tempus.

11. *Onocrotalus*, Chald. catus, 70. auis. *Mensura*, Chald. linea, 70. funiculus.

12. *Inuocabunt*, i. optabunt.

14. *Dæmonia*, Chald. feræ. *Pilosus*, &c. Chald. dæmones inter se colludent. *Lamia*, Chald. noctua.

15. *Milui*. 70. cerui.

16. *Libro Domini*, i. quem scripsi à Deo reuelatum. *Ex eis*, scil, quæ dixi.

Quæsiuit, sc. quasi deesset. *Congregauit*, Chald. congregabit.

17. *Eis*, sc. animalibus. *Mensuram*, Chal. funiculo, repetitio. *Ea*, sc. regione. Not. significari per hæc, vel Idumææ, vel Mundi desolationem, vel Ierusalem, vt supra indicaui.

CAPVT XXXV.

1. *Deserta*, sc. gentilitas.

2. *Germinabit*, scilicet, opera bona. *Gloria*, i. pulchritudo. *Libani*, metaphorice spiritualia significantur. *Decor*, id est, fertilitas, 70. honor. *Gloriam*, &c. explicatio præcedentium. *Domini*, sc. Christi.

3. *Confortate*, sc. ô Prophetæ, vel Apostoli. *Genua*, i. crura. Not. quod Hebr. 12. citatur hic locus secundum 70. pene iisdem verbis.

4. *Adducet*, sc. impiis. *Retributionis*, sc. retribuens eis quod merentur. *Deus ipse*. Hic aperta Christi diuinitas.

Ipse, sc. per se.

6. *Deserto*, i. mundo, qui antea velut desertum.

Aquæ, sc. gratiæ.

7. *Arida*, sc. gentilitas. *Dracones*, i. dæmones, & vitia. *Viror*, &c. q. d. virtutes.

8. *Semita*, scilicet, arcta via in cœlum ducens. *Pollutus*, scil. peccatis. *Stulti*, i. imperiti alioqui.

9. *Leo*, &c. per hæc vitiosi homines significantur.

10. *Sion*, i. Ecclesiam. *Sempiternam*. Id in cœlo.

CAPVT XXXVI.

2. *Lachis*, vrbis est nomen, quam obsederat. *Manu graui*, Chald. exercitu multo. *Agri fullonis*, Chal. vbi fullones extendunt pannos.

3. *Super domum*, 70. œconomus de hoc vide supra cap. 22. Quidam domum Dei intelligunt: erat enim summus Pontifex. *Scriba*, id est, doctor, seu legisperitus.

A commentariis, i. historiophus, Chal. qui erat, super memorialia, i. historias. Quidam cancellarium interpretantur.

5. *Recessisti*, sc. negando tributa.

6. *Super Ægyptum*, pro, nempe super Ægyptum.

7. *Cuius abstulit*, &c. Male interpretatur quod ille pie fecerat, euerterat ille Idolorum altaria, & ea, quæ extra templum, vt in hoc solum sacrificaretur iuxta Dei præceptum. Vide 4. Reg. 18.

8. *Et dabo*, pro, si enim dedero tibi.

10. *Domino*, i. Dei voluntate. Not. quòd infideles Deum Iudæorum vocabant Iehouah, i. Dominum, scil. vtebantur eodem nomine quo Iudæi, sicut & Iudæi in illorum Deos vocabant nominibus, quibus & ipsi, vt Baal, quod Dominum significat.

12. *Vrinam pedum*, Hebr. aquam pedum, i. vrinam: sic enim appellant modeste quod ad pedes fluat, 70. vrinam suam.

16. *Benedictionem*, Chald. pacem.

17. *Panum*, Chald. agrorum. Not. hic differentiam historiæ & prophetiæ: cum enim hæc sit obscurissima, illa tota aperta: quanta enim facilitas huius capitis?

CAPVT XXXVII.

2. *Prophetam*, sic etiam 70. & Complut. & non (vt quidam legunt) Prophetæ.

3. *Correptionis*, scilicet, qua à Deo corripimur, Chaldæus, opprobrij. *Venerunt filij*, &c. q. d. accidit nobis dolor, qualis grauidæ, quæ non potest fœtum emittere.

Filij, i. fœtus. *Partum*, i. pariendi tempus, vel locum, Hebr. vuluam.

6. *A facie verborum*, id est propter verba. *Pueri*, id est, famuli.

7. *Spiritum*, scilicet, voluntatem reuertendi in patriam.

8. *Audiuit*, pro, audisset.

14. *Libros*, i. literas, Chald. epistolas.

22. *Despexit*, scilicet, Sennacherib te ô virgo, vel, virgo te ô Sennacherib, secundum quosdam, quod mihi non probatur etsi Hebræa videantur fauere. *Virgo filia*, Chaldæus, Regnum cœtus, scilicet, solet regnum custodiri, vt virgo. Quidam putant ita dici ob religionis integritatem. At solet scriptura sic vocare etiam Regnum Israel idolatria contaminatum.

Caput mouit, est id irridentium.

Filia Ierusalem, Chaldæus, populo qui habitas Ierusalem.

24. *In manu*, i. per ministerium. *Libani*, id est, Ierusalem.

Cedrorum, per arbores homines intelliguntur. *Saltum*, i. templum.

Carmeli eius, q. d. fertili loco situm.

25. *Fodi*, sc. puteos. *Vestigia pedis*, i. militibus me sequentibus. *Aggerum*, i. munitos, vel inter aggeres fluentes.

26. *Ei*, sc. Ierusalem. *Plasmaui illud*, 70. decreui. scilicet, permittere quod nunc facis, Chald. præparaui illud.

Compugnantium, id est, mihi rebellantium per peccata.

27. *Breuiata manu*, i. viribus destituti.

30. *Tibi*, sc. ô Ezechia. *Pomis*, Chald. renatis ex illis. 70. reliquiis.

31. *Emittet*, &c. q.d. roborabuntur, & crescent more arborum.

32. *Saluatio*, pro, saluati, vel salutem intelligit mundo allatam inde per Apostolos, *Zelus*, i. vehemens amor in suos.

36. *Egressus*, scilicet, à cœlo, vel vrbe quam tuebatur.

38. *Ararat*, Chald. & 70. Armeniæ.

CAPVT XXXVIII.

1. *Vsque ad mortem*, i. letaliter. *Morieris*, comminatio est, non absoluta denunciatio.

2. *Parietem*, Chald. parietem domus sanctuarij.

3. *In veritate*, i. sincere, non simulate.

8. *Achaz*, 70. patris tui. *Lineis*, Chald. horis.

Sol, i. vmbra solis, vt supra, vel sol ipse etiam regressus est. Vide 4. Reg. 20.

9. *Scriptura*, 70. oratio, sc. conscripta fuit.

10. *Dixi*, sc. cum ægrotarem.

Quæsiui, i. optaui, 70. relinquam.

11. *Dominum*, i. Domini templum, vel opera.

Quietis, i. cum quiete.

12. *Generatio*, i. vita, sic enim vocatur vitæ vnius tempus, vel, q.d. filiis careo, 70. defeci à cognatione mea.

Conuoluta, id est, sublata, 70. recessit. *Odirer*, i. texerer.

Succidit, sc. textor Deus.

13. *Ad mane*, i. diutius, sc. me victurum. *Contriuit*, sc. Deus, vel morbus.

14. *Clamabo*, pro, clamo, vel clamabam. *Meditabor*, i. gemo, vel gemebam.

In excelsum, sc. ad Deum.

Responde, q. d. defende me, Hebr. & Complut. sponde, Chald. fac quod oro.

15. *Fecerit*, sc. quæ patior.

16. *Si sic*, &c. q.d. si talis est humanæ vitæ conditio, vt corripias, i. castiges, & viuifices, ecce amara est.

18. *Infernus*, q.d. mortui, Chald. qui habitant in inferno.

Lacum, Chald. lacum peditionis. *Veritatem tuam*, i. tuarum promissionum impletionem 70. misericordiam tuam, Chald. salutare tuum.

19. *Veritatem*, 70. iustitiam.

21. *Iussit*, pro, iusserat antea. *Cataplasmarent*, i. emplastrum imponerent.

22. *Dixit*, pro, dixerat. *Domini*, sub. & datum est id, de quo supra.

CAPVT XXXIX.

1. *Libros*, Chald. & 70. epistolas.

2. *Verbum*, i. res, 70. aliquid. *Potestate*, i. regno, Chald. dominatione.

5. *Exercituum*, id est, potentissimi. *Filiis*, i. posteris.

8. *Bonum*, i. æquum, Chald. rectum. *Fiat*, sub. precor.

Veritas, id est, quod mihi Deus promisit, 70. iustitia.

CAPVT XL.

2. *Ad cor*, i. consolatoria. *Militia*, i. tempus præfixum, sc. quo erat vexanda, 70. humilitas. Quidam legunt malitia, i. afflictio.

Duplicia, i. multa, sc. bona, quidam tamen intelligunt dupliciter, i. grauiter punitam. *Pro omnibus*, &c. q.d. cum tamen digna non esset.

3. *Vox*, &c. Hæc de Ioanne Baptista intelliguntur.

Domini, Chald. Domino, sc. Christo venturo. *Rectas*, &c. 70. rectas facite semitas eius, vt citatur ab Euangelistis. *Solitudine*, i. mundo.

4. *Vallis*, i. humiles. *Exultabitur*, 70. implebitur, sc. Dei gratiis. *Mons*, &c. i. superbi. *Praua*, i. distorta, q.d. reformabuntur hominum mores.

5. *Gloria Domini*, sc. Christus in carne apparebit.

Caro, i. homo. *Pariter*, 70. salutare Dei. *Quod*, 70. quia. *Locutum est*, i. ita futurum prædixit.

6. *Vox*, sc. à me auditur. *Omnis, caro*, Chald. omnes impij. *Gloria*, Chald. fortitudo.

7. *Spiritus*, id est, ventus, scilic. flante vento cadunt flores.

9. *Qui*, sic etiam Chald. & 70. vt ad Prophetam referatur; at Hebr. quæ, vt referatur ad Sion, & Ierusalem, vnde primum orta prædicatio; sc. per Christum & Apostolos.

10. *Dominus Deus*, sc. Christus. *Merces*, sc. quam suis est daturus, ipse enim merces. *Opus*, scil. de quo Ioann. 17. opus quod dedisti mihi, vt facerem. *Coram illo*, q. d. intendet operi sibi commisso quam diligentissime.

11. *In brachio*, i. brachiis extensis, vt solent Pastores.

Portabit, Chald. leniter ducet, 70. consolabitur.

12. *Quis*, &c. q.d. quis nisi Deus omnibus rebus mensuram & modum præscripsit? & tamen tantus cum sit, pro homine homo fieri dignatus est. *Pugillo*, pro, velut pugillo, 70. manu.

Palmo ponderauit, pro, velut palmo mensurauit. *Tribus digitis*, i. trium personarum indiuiso opere, Chald. mensura, 70. pugillo.

Liberauit, 70. statuit.

13. *Adiuuit*, 70. cognouit, sicut à Paulo citatur Roman. 11.

15. *Momentum*, i. minimum quid. *Statera*, i. bilancem facile inclinans. Vide Sap 11.

16 *Sufficiet*, sc. ad ignem sacrificiorum, si pro dignitate agendum sit.

18. *Feciſtis*, sc. ô Idola fabricantes. *Ponetis*, pro, posuistis, q.d. itane pro Deo adorare Idola, quæ nihil habent cum Deo commune?

21. *Fundamenta terræ*, sc. à Deo iacta, q.d. Nonne agnoscitis Dei veri potentiam?

22. *Sedet*, i. præsidet. *Velut nihilum*, i. facillime, 70. quasi cameram.

23. *Dat*, i. facit. *Secretorum scrutatores*, i. philosophos, 70. Principes. *Inane*, Chald. & 70. nihil.

24. *Nec plantato*, &c. id est, ac si non esset plantatus, &c.

Turbo, i. tempestas.

25. *Assimilastis*, &c. q. d. Nunquid mihi quidquam simile est, aut æquale.

26. *Numero*, sc. certo. *Militiam*, i. exercitum 70. ornatum, sc. stellas.

Omnes, sc. & cœlos, & stellas. *Ex nomine vocat*, i. plene nouit, seu facit adesse vbi vult, vt solent domini seruos vocantes. *Reliquum fuit*, i. defuit, Chal. impeditum est ab ordine suo.

27. *Abscondita*, &c. i. ignotæ Deo res meæ.

Iudicium, i. causa, vel mores. *Transibit*, i. ignotum. sic dicimus, præterit me, i. ignoro.

29. *Non sunt*, sc. fortes, 70. non dolentibus, mœrorem.

30. *Pueri*. Chald. iuuenes, q.d. alioqui robusti.

Et laborabunt, pro, laborando. *In infirmitate*, i. præ debilitate. *Mutabunt*, Chal. addent.

31. *Pennas*, i. alas. *Aquilæ*, Hæc sæpe pennarum mutatione iuuenescet.

CAPVT XLI.

1. *Taceant ad me*, i. tacite me audiant, Chald. ausculent verbum meum. *Mutent fortitudinem*, q.d. roborentur, & disceptent mecum. *Iudicium*, sc. de hoc, quod me relicto Idola colunt.

2. *Iustum*, sc. Abraham. *Dabit*, pro, dedit sic inf. *Gentes*, pro, dedit. sic infra.

Gentes, &c. sc. victoriam, de qua Gen. 14. *Obtinebit*, pro, obtinuit Chald. contriuit. *Dabit*, pro dedit, sc. hostes.

3. *Semita*, &c. q.d. tam velociter, vt non tam ambulasse, quam volasse videatur.

4. *Vocans*, sc. creando. Chald. ordinans. *Generationes*, i. homines.

Nouissimus, i. post omnia, sc. æternus, vel q.d. principium omnium, & finis.

5. *Viderunt*, sc. quæ feci. *Accesserunt*, sc. vt viderent opera mea.

6. *Vnusquisque*, &c. q.d. & tamen in fabricando idola se mutuo adiuuant.

Glutino, i. re aliqua tenaci, sc. alligari Idoli partes. *Confortauit*, Chald. fortificauit.

9. *In quo*, Chald. & 70. quem.

Extremis, sc. Ægypto.

10. *Declines*, Chald. frangaris, 70. erres. *Iusti mei*, i. qua soleo iustos meos. 70. iusta mea, Chald. veritatis.

12. *Consumptio*, i. consumpti, Chald. nihilum.

13. *Adiuui*, pro, adiuuo.

14. *Vermis*, i. abiecte, 70. paruule. *Mortui*, i. velut mortui.

15. *Plaustrum*, i. traham, seu tribulam. *Rostra*, i. dentes. *Montes*, i. reges. *Colles*, sc. principes.

17. *Egeni*, i. humiles. *Pauperes*, sc. spiritu.

Aquas, sc. gratiæ, vel refrigerium, Chald. doctrinam.

18. *Collibus*, i. locis aridis antea q.d. ex rudibus faciam doctos.

19. *Spinam*, pro, spinum, genus est cedri, Chald. setim, Genus est cedri, cuius mentio frequens in Exodo. Not. per arbores significari iustos.

20. *Hoc*, 70. & Complut. hæc, sc. bona.

21. *Facite*, &c. q.d. vestram causam proferte, ô idololatræ.

Forte, i. validum argumentum.

22. *Nuncient*, scil. idola, vel eorum Prophetæ. *Eorum*, sc. quæ futura sunt.

24. *Opus vestrum*, &c. q.d. nihil potestis. *Abominatio*, pro, abominabilis. *Elegit*, sc. vt coleret.

25. *Suscitauit*, scil. Cyrum, qui Iudæos liberet.

Veniet, pro, venient, sc. alij. *Vocabit*, &c. q.d. me agnoscet.

Adducet, pro, conculcabit. *Magistratus*, i. principes, sc. Babyloniæ. *Plastes*, i. figulus. *Humum*, i. lutum.

26. *Quis*, sc. ex diis gentium. *Annunciauit*, scil. ventura, vel ab exordio, i. ea quæ à principio.

Et à principio, repetitio. *Iustus es*, q. d. vicisti, Chald. & 70. verax es.

Sermones, sc. futura prædicentes, vel q.d. loqui non possunt.

27. *Primus*, sc. à captiuitate rediens, adsunt, sc. liberati. *Euangelistam*, i. læta annunciantem.

28. *Istis*, sc. idolis, vel idololatris. *Consilium*, sc. sanum. *Verbum*, sc. bonum.

CAPVT XLII.

1. *Seruus meus*, Chald. seruus meus Messias.

Complacuit, &c. q.d. est mihi carissimus.

Anima, Hieron. epist. 151. Animæ nomine, Dei significatur affectus. *Spiritum*, Chald. Spiritum sanctum. *Iudicium*, scil. Dei, vel quod iustum est. *Proferet*, Chald. reuelabit.

2. *Clamabit*, sc. more perturbatorum. *Foris*, q.d. in plateis. Aug. 20. Ciu. 1. ab his, qui foris sunt, ab eius corpore præcisi.

3. *Linum*, i. mixam, seu ellychnium. *Fumigans*, sc. pene extincto lumine. *Non extinguet*, q.d. neminem lædet, quin etiam vilissimos iuuabit, seu pene deficientes. Chald. per calamum mansuetos, per linum pauperes intelligit. *In veritate*, &c. q.d. vere iudicabit.

4. *Non erit*, &c. q.d. magna animi quiete, sc. nulla passione turbatus prædicabit. *Iudicium*, i. iustam, & rectam legem Euangelicam. *Et legem*, &c. 70. & in nomine eius gentes sperabunt, quomodo citatur Matth. 12.

Insulæ, i. remotissimi quique. *Expectabunt*, sc. cum desiderio.

5. *Flatum*, Chald. spiramentum.

6. *Te*, sc. ô Christe. *In iustitia*, i. cum iustitia, q. d. iustum & iustificantem. *Seruaui*, &c. præt. pro fut.

In fœdus, sc. feriendum cum suo sanguine. *Populi*, 70. generis Israel.

7. *Conclusione*, i. carcere, sc. peccatorum.

9. *Fuerunt*, sc. à me prædicta. *Noua*, i. inusitata, & mirabilia.

10. *Nouum*, q. d nouis laudibus celebrate. *Laus eius*, sc. audiatur, vel cantetur. *Plenitudo*, 70. nauigantes.

11. *Desertum*, i. mundus. *Habitabit*, pro, habitantes. *Cedar*, Regio est Arabiæ. *Petræ*, i. rupium. Quidam vrbis nomen putant. Vide sup. c. 16.

12. *Ponent*, 70. dabunt.

13. *Egredietur*, sc. ad iudicandum. *Zelum*, Chal. iram. *Vociferabitur*, &c. aget more irati.

Confortabitur, i. prævalebit.

14. *Tacui*, i. iram continui. Dei verba sunt. Apud Prophetas frequens personæ mutatio. *Semper*, 70. à sæculo, q.d. diu. *Vt parturiens*, sc. cum vi effundens conceptam iram.

15. *Absorbebo*, i. perdam, Chald. consumam.

16. *Praua*, i. distorta. *Hæc verba*, i. res has.

Feci, præt. pro, futuro.

17. *Conuersi*, sc impij frustrati spe.

18. *Intuemini*, 70. respicite. *Ad videndum*, i. vt videaris.

19. *Venundatus est*, sc. seruus peccati, vt qui venditur, 70. qui recessit.

20. *Custodies*, i. obseruabis, seu attendes.

21. *Sanctificaret eum*, Chald. iustificaret Israel.

Legem, Chald. legis factores.

22. *Iuuenum*, i. fortis, q. d. fortiter illaqueati, Chald. iuuenes sunt omnes. *Dicat*, sc. raptori. *Redde*, sc. quod diripuisti.

24. *Cui*, i. contra quem.

25. *Cognouit*, i. resipuit. *Intellexit*, Chald. proposuit animo timorem eius.

CAPVT XLIII.

1. *Iacob*, i. Ecclesia, seu populue fidelis. *Vocauit*, sc. vt solent domini seruos.

Cum

2. *Cum transieris*, &c. q.d. in omnibus periculis te liberabo.

3. *Propitiationem*, i. redemptionem, q.d. pro te perdidi, multas gentes tibi aduersantes, Chal. & 70. commutationem.

4. *Dabo*, i. perdam. *Te*, sc. seruando. *Anima*, i. vita, q.d. perdam vitæ tuæ insidiantes.

5. *Semen tuum*, Chald. filios tuos.

6. *Prohibere*, Chald. morari. *Affer*, i. reduc, q.d. reducendos curabo.

8. *Educ*, Chald. & 70. eduxi, pro adducam, sc. ad lucem Euangelicam.

Et oculos, &c. q. d. oculos habet, sed non videt: aures, & non audit.

9. *Congregatæ*, sc. in Ecclesiam ex omnibus mundi partibus.

Vobis, sc. ô cultores Idolorum. *Prima*, 70. à principio, q.d. mundi creationem, & quæ Dei reuelatione sola possunt sciri, vel primo ventura. *Iustificentur*, i. causam suam iustificent, sc. quod veraces sint dij eorum.

Verè, Chald. & 70. verum. At Complut. cum sequentibus iungit, q.d. sanè vos, &c.

10. *Vos*, sc. ô Apostoli. *Seruus meus*, Chald. seruus meus Christus.

Formatus, 70. alius. Quidam legunt formator, scil. rerum.

12. *Annunciaui*, sc. futura. *Alienus*, i. alius, scilic. Deus, qui ista faceret.

14. *Misi*, pro, mittam, sc. Cyrum, vel Christum.

Vectes, i. impedimenta. *Chaldæos*, scilic. detraxi seu perdidi.

Nauibus, sc. per Euphratem.

16. *Mari*, sc. rubro. *Aquis*, sc. Iordanis. *Torrentibus*, Hebr. Chald. & 70. vehementibus.

17. *Eduxit*, i. fecit exire ex Ægypto, scilic. contra Hebræos.

Obdormierunt, sc. submersi in mari rubro.

Resurgent, Chald. surrexerunt.

18. *Ne memineritis*, &c. q. d. Atque vt antiqua omittamus.

19. *Nunc*, i. cito. Deserto, i. gentilitate.

Viam, scilicet, salutis. *Flumina*, id est, copiam gratiarum.

20. *Bestia*, &c. scilic. gentiles ante fidem, vt feræ.

21. *Formaui mihi*, Chaldæus, præparaui cultui meo.

22. *Non me*, &c. q. non me coluisti, vt debueras.

In me, i. causa mea.

23. *Seruire*, sc. graui seruitute, vel præt. pro fut. q. d. non à te post hac exigam sacrificia ista, sed alia potiora.

24. *Argento*, sc. multo. *Calamum*, scilic. aromaticum, 70. thymiama. *Inebriasti me*, Chald. impinguasti altare meum.

Seruire, i. induere formam setui, vel grauari, more seruorum. *In peccatis tuis*, i. ob peccata tua.

Laborem, sc. Passionis, vel q.d. molestiam.

26. *Me*, sc. quid tecum egerim. *Narra si quid habes*, 70. dic tu iniquitates tuas primus.

Iustificeris, id est, causam tuam iustifices, q.d. te defendas.

27. *Primus*, sc. Adam. *Interpretes*, sc. Moses, & Aaron Chaldæus, doctores, 70. principes. *In me*, i. contra me.

28. *Contaminaui*, i. ostendi contaminatos peccato, & indignos, qui terram promissam ingrederentur.

Dedi, sc. in deserto.

Blasphemiam, Chaldæus, & 70. opprobrium, sc. hostium.

CAPVT XLIV.

2. *Rectissime*, Chald. & 70. Israel.

3. *Sitientem*, i. aridam, sc. gentilitatem.

Semen tuum, Chald. filios tuos. *Stirpem tuam*, Chald. filios filiorum tuorum.

4. *Inter*, pro, vt inter. *Vocabit*, sc. se, q.d. dicet se Israelitam, i. Christianum.

Domino, sc. sermo, q.d. Domini sum.

Assimilabitur, id est, cognominabitur, sc. Israelita, i. Christianus.

6. *Absque me*, i. præter me.

7. *Vocet*, i. dicat clare. *Annunciet*, sc. futura.

Ordinem, sc. futurorum. *Antiquum*, sub. doctui eum etiam de futuris. Dij ergo gentium ventura, &c.

8. *Annunciaui*, sc. futura. *Testes*, sc. huius rei.

Quem ego non nouerim, sc. nihil posse sine me, Chald. cui à me non sit data fortitudo.

9. *Amantissima*, i. dilecta simulacra. *Confundantur*, i. merito confundi debeant.

10. *Quis*, sc. nisi demens aliquis, q.d. quæ insania est Deum formare.

11. *Participes eius*, Chald. cultores eorum. *Confundentur*, sc. die iudicij, vel vbi errorem intellexerint per Euangelium.

13. *Runcina*, vulgo planula dicitur, qua fabri tabulas læuigant, Chald. perpendiculo. *Angularibus*, videtur significari, instrumentum triangulare fabrorum, Chald. dolabra. *Tornauit*, Chald. formauit; 70. regulauit.

16. *Vah*, 70. dulce mihi. *Focum*, Chald. ignem.

18. *Obliti*, i. illiti re aliqua visum impediente, Chald. obturati, 70. obtenebrati.

20. *Liberabit*, sc. errore. *Dexteram*, i. opera dexteræ, sc. Idolo.

21. *Seruus*, sc. iure creationis.

23. *Fecit*, sc. redemptionem. *Israel*, Chaldæus, in Israel.

Gloriabitur, Chald. laudabitur, 70. glorificabitur.

25. *Vertens*, q.d. ostendens esse insanos. *Conuertens*, &c. q.d. faciens frustrari eorum opera. *Stultam*, sc. apparere.

26. *Suscitans*, i. implens; 70. statuens. *Suscitabo*, Chald. instaurabo.

27. *Profundo*, Chald. Babyloni, 70. Abysso.

28. *Pastor meus es*, quasi d. tu reduces populum meum, vt solet pastor gregem, Chald. dandum ei regnum, 70. vt sapiat.

CAPVT XLV.

1. *Christo*, i. vncto, q.d. Regi. *Apprehendi*, q.d. quem adiuui, præt. pro fut. *Vertam*, scil. ante eum in fugam.

2. *Gloriosos*, sc. principes. *Æreas*, i. fortes.

3. *Arcana secretorum*, Chald. abstrusas opes.

Voco, sc. multo ante quam fis.

4. *Assimilaui*, scil. pastori; vel, q. d. feci, vt esses figura, & similitudo Christi mundum è captiuitate liberaturi, Chaldæus, direxi, 70. Suscepi, Hebr. cognominaui.

5. *Amplius*, Chald. alius. *Extra*, i. præter. *Accinxi*, Chald. adiuui, 70. confortaui.

7. *Creans*, i. faciens. *Malum*, i. bellum, seu calamitatem.

8. *Rorate*, sc. misso Spiritu sancto in Virginem, vel Christo in mundum. *Iustum*, sc. Christum.

Oriatur, sc. per Christum iustificamur.

9. *Testa*, pro, cum sit velut testa. *Samiis terræ*, i. vasis è terra. Samia vasa vocantur à Samo Insula, vbi pulchra fiebant. *Manibus*, i. artificio.

10. *Quid*

10. *Quid generas*,i.cur me genuisti?q.d. vt indignum est queri de parentibus, quod genuerint : ita de Deo,qui fecerit.

11. *Mihi*,i. Prophetis meis , q. dicat per eos me interrogate.

12. *Manus*,i.virtus. *Militiæ*,70.stellis.

13. *Eum*,sc. Cyrum,vel Christum. *Iustitiam* , i. punitionem, sc. Chaldæorum : vel , si ad Christum referatur iustificationem hominum. *Ædificabit*, i. permittet ædificari,sc.Cyrus:vel Ecclesiam ædificabit,sc.Christus.

In pretio,i.accepto pretio,q.d.gratis.

14. *Labor*,i. opes labore partæ.*Sabaim*,i. Sabæorum. Per hos populos Gentiles intelliguntur ad Christum conuersi.*Sublimes*, i.proceri. *Vincti*, pro, velut vincti,sc.compulsi spiritu. *Tantum*,Chald. in veritate.

In te,sc.ô Christe. *Absque*,i.præter.Not.non esse vnam personam præter aliam Deum, quia vna sola est diuinitas.

16. *Errorum*,Chald.idolorum.

17. *Saluatus est*,pro,saluabitur.

19. *Dixi* , iungi potest cum , frustra. *Iustitiam*, Chald.veritatem.

20. *Leuant*,i.gestant,sc.humeris,vel ponunt loco edito.

21. *Annunciate*,sc.reliquis,vt veniant. *Hoc*, scil. quod futurum est,seu quod supra dixi.

23. *In memetipso* , i. per me ipsum. *Iustitiæ*,i. iustum.*Non reuertetur*,i.non erit irritum.

25. *Ergo in Domino*,pro,per Dominum, sc.iurabit non per idola,Hebr. tantum in Domino. *Dicet*, pro,dicit,scil.Dominus.*Eum*,sc.Deum.

26. *In Domino* , i. per Dominum. *Laudabitur*, Chald.& 70.gloriabitur.

CAPVT XLVI.

1. *Confractus est*,Chald.incuruatus est,70.cecidit,*Bel*,Idoli nomen.*Nabo*,70.Dagon. Vide 1.Reg. 5.

Iumentis,sc portanda in Persidem,capta Babylonia. *Onera vestra*,i.quæ vos solebatis gestare.

2. *Contabuerunt*,Chald.præcisa sunt. *Eorum*, sc. qui ipsa colebant.

3. *A meo*,Dei vterum, intellige viscera misericordiæ. *Vlua*,i.vtero,repetitio,70.infantia.

4. *Canos*,i.senectam.repetitio,q.d.per totam vitam vestram.*Portabo*,70.sustineo vos. *Feram*,70.dimittam , Chald. dimittam peccata.*Portabo*,70. suscipiam.

5.*Assimilastis*,&c.q.d.nunquid aliquid mihi simile est,quod pro Deo adoretis? Vide sup.c.40.

8. *Confundamini*,70.ingemiscite,Chald.confortamini.*Redite*,&c.70. pœnitentiam agite , reuertimini corde.

9. *Vltra*,i.præter me.

10. *Nouissimum*,q.d.longe post futura.

11. *Auem*,sc. Cyrum festinantem.*Meæ*, sc. executorem in expugnanda Babylonia , & liberandis Hebræis.

Illud,sc.quod promisi.*Creaui*,pro, creabo,Chald. præparabo.

12. *Duri corde*.70.qui perdidistis cor.

13. *Feci*,Chald. est.*Iustitiam*,sc.Christum.

Gloriam,i.filium.

CAPVT XLVII.

1. *Descende*,&c.imperatiua pro futuris.

Virgo,&c.Chald.regnum congregationis Babyloniæ,sc.Regna custodiuntur,vt solēt virgines.

Tenera,Chald.delicata.

2. *Tolle molam*, q.d. seruies in pistrino,olim serui molam vertebant,vt fit apud Mauros.*Turpitudinem tuam* , 70. operimentum tuum. *Humerum*. Hebr. plantam.

Transi,&c.q.d.vt possis ducta in captiuitatem flumina transire.

3. *Ignominia*, i. turpitudo , sc. pudenda. *Opprobrium*, id est, quod videri probrosum est. *Capiam*, scil.de te.

4. *Redemptor*, sc. olim ex Ægypto, & deinde ex Babylone.

6. *Contaminaui*, i. veluti sordidam tractaui , expellens è sedibus suis,Chald.profanaui, sc.mittens in profanam Babyloniam.

7. *Hæc*,sc.tibi euentura,quæ nunc prædico. *Nouissimi tui*,i.eorum,quæ te tandem manebant.

8. *Amplius*,70. alia *Sterilitatem*,i. orbitatem,sic infra proxime.

9. *Venerunt*,pro,venient.

Duritiam,Chald.& 70.fortitudinem,sc.obstinationem.

11. *Ortum*,i.vnde,seu quando veniat. *Expiare*, i.effugere,Chald.auferre.

12. *Sta*,&c.Ironice.

14. *Facti sunt* , præterita pro futuris. *Non sunt*, &c.q.d.ille ignis non erit, vt solet prunarum ad calefaciendum,sed flammæ ad comburendum.

Facta sunt,pro,fient.

Errauerunt,sc. huc illuc fugientes.

CAPVT XLVIII.

1. *Nomine Israel*,i. Israelitæ. *Aquis*,i.semine,q.d.de fonte,Chald. cognatione. *In nomine*,i. per nomen.*In* i.cum.

2. *De ciuitate*,&c.sc.Ierusalem ciues.*Constabiliti sunt*,Chald.confidunt.

4. *Durus*,&c.q.d.obstinatus, superbus,& impudens.

5. *Ex tunc*, i. multo ante.

6. *Omnia*,sc.impleta.*Annunciastis*,i.diuulgastis, sc.ad gloriam meam,vel q.d. ego prædixi,non vos, 70. cognouistis,q.d.non cogitastis. *Conseruata*,scil. apud me,q.dicat,ignota,seu occulta sunt multa.

7. *Creata sunt* , sc. quædam.*Ex tunc*,70.olim,sc. tibi prædicta.*Ante diem*,70.prioribus diebus.

8. *Audisti*,sc.ea,vel præcepta mea vt faceres.

Ex tunc,70.à principio.*Scio*,pro,sciebam.

Ex vtero, i.iam inde à natiuitate.

9. *Laude*,&c. Chald. propter laudem meam sustentabo te.

Infrænabo , i.retinebo , vt solet equus,ne præcipitet.

10. *Non quasi argentum*, q. d. leuiter afflixi,pro, affligam.*Elegi*,Chald. probaui.

11. *Blasphemer* , scilic. quasi impotens, aut non verax.

Alteri,sc.dolis,q.d.non patiar coli pro diis.

12. *Voco*, q.d. cui nomen indidi Israelis. *Nouissimus*,70.in sempiternum.

13. *Vocabo*,pro,vocaui.*Stabunt*, pro, steterunt,i. adfuerunt, dixit,& facta sunt.

14. *De eis*,sc.diis gentium.*Hæc*,sc.quæ ego,q.d. quis eorum potest dicere talia,qualia ego? *Eum*,sc. Israelem,vel Cyrum.*Suam*,sc.liberando Iudæos.

Brachium,i.fortitudinem,sc.ostendet.

15. *Directa*,70.prosperata.

16. *Accedite*,verba Christi,vel Isaiæ.

Abscondito, scilic. palam locutus est Christus in mundo,& Deus legem dedit in monte Sinai.

Ex tempore,&c.q.dicat, antequam quicquam in tempore

tempore fieret, cum Deo eram cuncta componens, scil. cum patre filius. *Misit*, scil. secundum humanitatem.

19. *Eius*, sc. Israelis.

20. *Efferte*, i. diuulgate.

21. *Sitierunt*, sc. diu.

22. *Pax*, 70. gaudere.

CAPVT XLIX.

1. *Audite*, Chald. obedite. *Vocauit*, scilicet, nomine Iesu.

2. *Os meum*, Chald. verba in ore meo. *Gladium*, sc. verbum Dei penetrabilius omni gladio. *Sagittam*, Gladio vicini cæduntur, sagitta remoti, sc. prædicatum est Iudæis, & gentibus.

Abscondit, sc. quoad mitteret in mundum, continuit in sinu filium pater, Chrys. in corporis pharetra abscondita diuinitas.

3. *Seruus*, sc. propter formam serui. *Israel*, & Christus Israelita.

4. *In vacuum*, sc. pauci Christo obediunt, paucique saluantur.

Consumpsi, sc. moriendo. *Iudicium*, i. iustitia, seu meritum. *Cum Domino*, 70. apud Dominum, Chald. manifestum coram Domino. *Opus*, Chald. merces operum meorum, 70. Labor. *Cum Deo*, Chald. & 70. coram Deo.

5. *Non*, Hebræi legunt, ei, etsi Hebr. est non: dicunt enim esse לא pro לו vt interdum solet, & alibi notauimus.

6. *Dixit*, sc. Deus. *Suscitandas*, scilic. ad vitam gratiæ. *Fæces*, Chaldæus, captiuitatem, 70. dispersionem.

7. *Sanctus*, i. sancte colendus, & sanctitatis auctor.

Contemptibilem animam, sc. mundi iudicio, 70. despicientem animam suam. *Abominatam gentem*, 70. qui abominationi habetur à gentibus. *Dominorum*, 70. principum. *Videbunt*, sc. tuam dignitatem. *Consurgent*, i. assurgent, sc. honoris causa.

Adorabunt, scilic. te venerabuntur, vel Christi diuinitas intelligitur, ad quem hæc quidam referunt.

8. *Placito*, i. beneplaciti, seu quo mihi placuit, 70. opportuno. Paulus 2. Corinth. 6. vertit accepto. *Exaudiui*, pro, exaudiam. Exauditus est pro sua reuerentia.

Fœdus, i. fœderis prædicationem seu confirmationem, aut renouationem. *Suscitares*, 70. constitueres, bono statu. *Terram*, i. homines in terra habitantes, Chald. iustos, qui iacent in puluere. *Dissipatas*, Chald. desolatas, 70. desertas.

9. *Reuelamini*, i. in lucem prodite, seu apparete.

Super, i. iuxta, scil. conspicue. *Planis*, q.d. locis commodis.

10. *Portabit*, 70 ducet.

11. *In viam*, q. d. reddam planos, iuxta illud: Et aspera in vias planas. *Semitæ*, sc. depressæ. *Exaltabuntur*, sc. ad commoditatem viatorum, q. d. tollam impedimenta ad me veniendi.

12. *Longe*, i. oriente. *Mari*, i. occidente.

Australi, sc. Meridie.

13. *Consolatus*, scil. misso filio, vel adueniens filius.

14. *Dixit*, scilicet, ante Christi aduentum, videns differri tam diu. *Sion*, i. fidelium congregatio, vel Iudæi.

16. *In manibus*, pro, velut in manibus ne possim obliuisci. *Muri*, i. ciuitas, sc. quam statui defendere, nempe Ecclesia.

17. *Structores*, i. qui te ædificent, sc. Apostoli.

Exibunt, sc. eiecti.

18. *Vide*, sc. conuersam gentilitatem. *Absorbebant*, i. perdebant.

20. *Sterilitatis*, Chald. transmigrationis.

22. *Signum*, i. vexillum, sc. prædicationis Euangelicæ. *Portabunt*, fit hoc reliquiis sanctorum.

Puluerem pedum, &c. q.d. seque ad pedes tuos deiicient. Fit hoc, cum pontificis pedes fideles osculantur. Vide inf. cap. 60.

24. *Nunquid* &c. q.d. faciet Deus quod videtur impossibile, sc. vt tollatur à diabolo præda.

26. *Carnibus suis*, q.d. edent carnes proprias præ fame. *Caro*, i. homo.

CAPVT L.

1. *Matris*, sc. synagogæ. *In iniquitatibus vestris*, Chald. propter peccata vestra. *Venditi*, sc. diabolo, q.d. non ego vos vendidi prior, aut dimisi vt à me discere coacti sitis, sed vos ipsi vltro discessistis à me per peccata deficientes. *In sceleribus*, i. ob scelera.

Dimisi, i. abieci tandem.

2. *Vir*, i. quisquam, sc. qui me reciperet. *Increpatione*, i. præcepto, seu ira. *Desertum faciam*. Chald. siccabo, q.d. possum siccare si velim.

3. *Saccum*, pro, velut saccum.

4. *Sustentare*, &c. 70. quando oporteat loqui verbum.

Lassum, i. fatigatum, seu afflictum. *Erigit*, i. excitat. *Mane*, i. mature. seu in vitæ principio, sc. conceptione, vox Christi, vel mane, i. quotidie.

5. *Aperuit*, &c. Chal. misit me ad prophetandum.

Abij, sc. renuens.

6. *Percutientibus*, 70. flagellis. *Vellentibus*, 70. alapis. *Increpantibus*, i, calumniantibus, q. d. expositus fui Iudæorum calumniis.

7. *Confusus*, i. pudefactus.

8. *Iustificat me*, sc. per gratiam, vel, q.d. qui meam causam defendit, vt iustam.

9. *Omnes*, sc. me condemnantes, vox Christi.

Tinea, i. conscientiæ vermis.

10. *Serui*, sc. Christi secundum humanitatem.

11. *Ignem*, sc. cupiditatis, vel supplicij. *Ambulate*, pro ambulabitis.

Lumine, i. flamma, q.d. puniemini supplicio quod vobis per peccata accersistis.

CAPVT LI.

1. *Quod iustum est*, Chald. veritatem. *Petram*, sic vocat Abraham ob fidei firmitatem.

Cauernam laci, i. Saræ vterum.

2. *Attendite*, i. explicatio præcedentis. *Vnum*, i. cũ solus esset sine prole, Chald. solus erat in sæculo, sc. quem vocarim. *Multiplicaui*, i. ditaui seu dedi filios.

3. *Delicias*, Hebr. Heden, 70. Paradisum.

4. *Tribus*. i. gens, Chald. congregatio, 70. Reges.

Lex, sc. Euangelica.

Iudicium, i. doctrina. *Requiescet*, pro facietrequiescere, vel permanebit.

5. *Iustus*, sc. Christus. *Brachia*, i. vires, seu potentia.

Insulæ, i. gentes. *Sustinebunt*, i. expectabunt, 70. in brachium meum sperabunt.

6. *Liquescent*, Chal. transibunt. *Atteretur*, Chal. & 70. veteraſcet.

7. *Iustum*, i. iustitiam, Chald. veritatem, 70. iudicium.

Blasphemias, Chaldæus, superbias, 70. contemptum.

8. *Vermis*, sc. cenſcientiæ. *Tinea*, repetitio.

9. *Consurge*, sc. ô Christe, 70. exurge Ierusalem.

Induere,

Induere,&c q.d.oſtende te fortem. *Brachium*, i. potentiam,vel,ô brachium, alloquitur enim Chriſtum, & verbis fœmininis, quia brachium, Hebr. fœmineum.

Antiquis,ſc.oſtendiſti potentiam tuam tuam. *Seculorum*,Chald.quæ ab initio fuerunt. *Superbum*,ſc. diabolum,vel Pharaonem,Chald.fortes. *Draconem*, Chald.Pharaonem,& exercitum eius.

10. *Mare*,ſc.rubrum. *Liberati*, ſcil. Hebræi ex Ægypto.

11. *Domino*,ſc.Chriſto. *Reuertentur*,ſc.ad Deum, à quo facti & redempti. *Sion*,ſc.cœleſtem.

12. *Quis tu*, pro,indignum vt tu.

13. *Eius*,ſc.hoſtis.

14. *Veniet*, ſc. Chriſtus. *Aperiendum*, ſc. ſalutis oſtium.

Non interficiet, ſcil. non venit, vt perdat, ſed vt ſaluet.

Panis eius,Chald.cibaria iuſtorum.

15. *Ego autem*,&c.verba Patris ad Chriſtum.

Tuus,ſc. quatenus homo es.

16. *Cœlos*,i.cæleſtes viros.

Terram, i. terræ habitatores, ſc. in Eccleſia, vel terram nouam.

Sion,i.Eccleſiam.

17. *Soporis*, i. ſtuporis, ſc. ſtuporem inducentis, ſeu ſoporem mortiferum,Chald. maledictionis,70. furoris.

19. *Fames*,& *gladius*,explicatio præcedentium.

20. *Oryx*,animal eſt capræ ſimile,Chald. lagunçula confracta.70.beta ſemicocta.

CAPVT LII.

1. *Fortitudine tua*, ſc. à Deo tibi data. Induimini Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Veſtimentis, ſcilic. virtutibus ad Chriſtum excipiendum.

Gloriæ tuæ, i. quæ te glorioſam reddunt, ſeu ornant.

Sancti,ſc.Dei,vel templi,Chald.& 70. ſancta.

Incircumciſus,ſc.corde,q.d.infidelis,vel peccator, Aug. lib.cont.Donat.poſt collat.id intelligit de futura vita. Alij referunt ad liberationem à perſecutione infidelium.

2. *Sede*,ſc.loco honeſto, quæ antea in puluere,i. ſtatu peccati. *Vincula*,ſ. peccatorum.

5. *Gratis*, i. ſine pecunia, vel, q. d. vltro vos dediſtis peccatis. *Redimemini*, ſc. è Babylone, vel ex peccato.

4. *Aſſur*,ſc.poſtea: vel potius pro Ægyptiis accipitur,qui ex Aſſyriis oriundi. Vide Ezech. 31. & quidem,quid hic attinebat ad Aſſyrios tranſire? Plane ſi quis vtrumque locum diligenter legat, videbit Aſſur pro Ægypti Rege accipi; quamquam curiosa vocetur,non ſatis ſcio.

Calumniatus eſt,Chald.oppreſſit.

5. *Quid mihi*,&c.q.d.quia libero,ſc.à peccato,vt olim ab Ægypto. *Gratis*. Vide ſup. *Dominatores*,ſc. principes. *Et iugiter*, &c. 70. propter vos nomen meum blaſphematur in gentibus ſemper.

6. *Nomen meum*,q.d. me agnoſcet. *Loquebar*,ſc. per Prophetas. *Adſum*,ſc.factus homo.

7. *Super montes*, & Chriſtus in montibus aliquando docuit. *Sion*,i.ô Sion,ſc Eccleſia,vel potius Sioni,vt Hebr.indicatur, Chald.reuelatum eſt Regnum Dei tui.

8. *Speculatorum*,Chald. gubernatorum, 70. cuſtodum *Leuauerunt vocem*,70.exaltata eſt.

Oculo ad oculum, Chald. oculis ſuis. *Videbunt*, Chald.videbunt magnalia Dei.

9. *Deſerta*,ſc.aridæ antea animæ.

10. *Parauit*, Chal. reuelauit,pro, reuelabit, 70. reuelabit. *Brachium*, i. potentiam, vel filium. *Omnes fines*, q. d. totus orbis.

11. *Recedite*, ſc. à peccatis, vel ſeruitute diaboli, vel commercio infidelium. Vide 2. Cor.6. *Eius*,ſc. Babylonis, i. mundi. *Mundamini*, Chald. electi eſtote, 70. ſeparamini. *Vaſa*, ſc. quibus in templo miniſtratur Deo.

12. *In tumultu*, &c. q. d. quieta erit per Chriſtum liberatio. *Fuga*, ſc. vt olim ex Ægypto.

13. *Intelliget*, i. prudenter aget. *Seruus meus*, Chald. ſeruus meus Chriſtus.

14. *Obſtupuerunt*, ſc. viſis miraculis. *Inglorius*, i. contemptus, ſcilicet, in paſſione. *Eius*, Mutatio perſonæ, pro, tuus.

15. *Aſperget*, ſc. aqua baptiſmi, vel ſanguine, ſcilicet, redemptione, Chaldæus, diſperget, ſcilicet, dilatans Eccleſiam.

Continebunt, ſcilicet, non male loquentes de eo, vt antea.

Narratum, ſc. antea. *Viderunt*, 70. videbunt, ſcil. Chriſti miracula. *Contemplati ſunt*, 70. intelligent, ſcil.gentes ad ſalutem pertinentia.

CAPVT LIII.

1. *Quis*, 70. Domine quis. *Credidit*,pro credet. *Auditui noſtro*, i. auditis à nobis,q.d.prædicationi noſtræ, Chald. nuncio noſtro. *Brachium*, i. filius, ſecundum Auguſt. cont. ſerm. Arian.Not. quod brachium eiuſdem eſt ſubſtantiæ cum pectore, vnde procedit; nec ab eo ſeparatur cum porrigitur: ſic nec Filius miſſus in mundum à Patre ſeparatus, cui eſt conſubſtantialis.

2. *Virgultum*, ſcil. è terra, i. Maria. *Eo*, ſcil. Deo, q. d. Deo faciente, vel approbante. *Sitienti*,i. arida, ſcil. virgine.

Species, &c. ſcil. propter flagella, ſputa, & alapas,& patibuli iniurias.Hieron.epiſt.140. *Aſpectus*, i. forma, ſeu pulchritudo. *Deſideravimus*, ſcil.pulchriorem apparere, q. d. non ſic tractari: vel pro, non deſideravimus, vt ſubintelligatur negatio præcedens, q. d.non erat deſiderabilis, i. decorus, 70. nec decor.

3. *Nouiſſimum*, pro, velut nouiſſimum, i. abiectiſſimum. *Dolorum*, &c. Chald. doloribus, & infirmitatibus expoſitus.

Infirmitatem, 70. infirmitatem ferre. *Vultus*,ſc. in gloria, & ſplendore, qui eum decebat.

Eum, ſc. eſſe qui erat.

4. *Languores*, 70. peccata. *Tulit*,i.abſtulit.

Dolores, ſc. quos peccata noſtra merebantur,70. pro nobis dolet, Chald. delicta noſtra propter eum dimittentur. *Nos*, i. Iudæi. *Leproſum*, i. dignum qui expelleretur à conuerſatione, more leproſi. *A Deo*, ſc. ob peccata ſua. *Attritus*, 70. infirmatus. *Diſciplina*, &c. q. d. caſtigatus eſt, vt nos pacem haberemus, Chald. in doctrina eius multiplicabitur pax ſuper nos.

Liuore, i. plagis.

6. *Iniquitatem*, Chald.remiſſionem iniquitatum.

8. *De anguſtia*, &c. q. d. & iniqua paſſione, & iudicio occiſus eſt, 70. in humilitate iudicium eius ſublatum eſt. *Quia*, pro, qui tamen. *Abſciſſus eſt*, &c. q. d. occidetur.

9. *Dabit*, Chald. tradet in gehennam. *Pro ſepultura*, q. d. eo quod ipſum occiderunt inique. *Diuitem*, id eſt, potentes, ſcil. Pilatum, & Principes Sacerdotum.

10. *Peccata*, ſc. expiando. *Semen*, ſcilicet, filios ſpirituales.

Dirigetur, i.implebitur, vel proſperabitur.

11. *Scientia*

11. *Scientia sua*, id est, sui cognitione, sc. fide, vel per sapientiam suam. *Iniquitates*, i. pœnam iniquitatum.

12. *Dispertiam ei*, sc. iuxta illud, dabo tibi gentes, & 70. possidebit. *Fortium*, sc. dæmonum. Vide Luc. 11.

CAPVT LIV.

1. *Lauda*, &c. 70. lætare sterilis, quæ non paris, erumpe & clama, quæ non parturis; atque ita citatur Gal. 4. Alloquitur vero Ecclesiam ex gentibus factam. *Sterilis*, s. gentilitas ante fidem. *Hinni*, i. iubila, seu exulta. *Desertæ*, sc. olim gentilitatis.

Eius, sc. synagogæ. *Virum*, sc. Deum, cui per fidem olim desponsata.

2. *Parcas*, i. cesses, seu negligas. *Consolida*, i. fortiter fige, metaphora à tendentibus tentoria.

3. *Ad dexteram*, &c. Chal. ad Austrum, & Aquilonem. *Semen*, i. filij. *Desertas*, sc. fide olim. *Hæreditabit*, i. possidebit.

4. *Confusionis*, sc. de peccatis. *Viduitatis*, i. cum sine Deo esses, quem per peccata amiseras. *Dominabitur tui*, q. d. obedies ei. *Vocabitur*, i. agnoscetur esse.

6. *Vocauit*, sc. ad se. *Vxorem*, pro, velut vxorem, *Dixit*, pro, dicit.

7. *Ad punctum in modico*, 70. tempore modico.

8. *In momento indignationis*, 70. in furore paruo. *Misertus sum*, 70. miserebor. *Dixit*, pro, dicit.

9. *Istud est*, i. accidit.

10. *Montes*, &c. q.d. citius montes loco suo mouebuntur, quam desinam misereri.

11. *Tempestate conuulsa*, sc. more arboris, Chald. iniuria affecta, 70. instabilis.

12. *Sculptos*, 70. crystalli. *Desiderabiles*, i. pretiosos, 70. electos. significantur per hæc virtutes, seu electorum perfectiones.

13. *Doctos à Domino*. Vide Ioan. 6. 1. Thessal. 4. Aug. de gratia Christi, c. 12. & seq. Chal. discentes legem Domini. potius videtur fides intelligi, quæ donum Dei est, nec nisi Deo persuadente suscipitur.

14. *Recede*, pro, recedas. *Calumnia*, i. oppressione, 70. iniquo. *Quia*, 70. &.

15. *Accola*, 70. proselyti, sc. ad fidem conuersi. *Mecum*, pro, meus, scil. antea, cum fide careret. *Aduena*, i. peregrinus, sc. gentilis.

16. *Creaui*, &c. q.d. ego afflixi, ego eripiam.

17. *Omne vas*, Chald. omnia arma. *Fictum*, Chal. & 70. paratum.

Dirigetur, 70. prosperabitur.

Iudicabis, Chald. & Complut. condemnabis, 70. vinces.

Hæc, i. talis, s. in pace & securitate æterna.

CAPVT LV.

1. *Omnes*, Hebr. ô omnes. *Sicientes*, Chald. discere volentes. *Aquas*, s. doctrinæ, & gratiæ. *Emite*, i. comparate, seu accipite. *Vinum*, sc. lætificans cor. *Lac*, sc. purum, & dulcem cibum.

2. *Quare appenditis*, &c. q. d. cur ea sectamini, quæ mentem non possunt satiare.

3. *Fideles*, i. stabiles, q.d. præstabo certissime promissam Dauid misericordiam, 70. sancta Dauid fidelia; sicut citatur Act. 13.

4. *Testem*, sc. meæ voluntatis. *Eum*, sc. Christum.

5. *Quam nescies*, i. à te alienum, 70. nescientem te.

Vocabis, sc. ad fidem Christum alloquitur. *Deum tuum*, sc. quantum ad humanitatem.

6. *Prope est*, sc. in terris conuersans, vel dum tempus est misericordiæ.

7. *Multus*, sc. sæpe, multumque ignoscens.

10. *Cœlo*, i. aëre. *Infundit*, i. perfundit.

12. *Egrediemini*, sc. de diaboli captiuitate. *Ducemini*, sc. in beatitudinem. *Manu*, 70. ramis, metaphorice significat ingentem bonorum lætitiam.

13. *Saliuncula*, Herba est breuis, 70. stipite vili. *Nominatus*, Chald. & 70. in nomen & q.d. celebritatem. *Signum*, i. monimentum, vel victoriam. pro hac enim solent signa, seu monumenta statui Hieronym. ad crucis signum refert & quidem per hanc parta est victoria.

CAPVT LVI.

1. *Salus*, pro, Saluator, sc. Christus. *Iustitia*, 70. misericordia.

2. *Hoc*, sc. quod proxime dictum, vel quod sequitur.

Apprehenderit, 70. retinuerit. *Polluat*, i. profanet.

Omne, pro, vllum.

3. *Diuidet*, pro, diuisit. *Eunuchus*, sc. qui se ob regnum Dei castrauit, voluntarie continens.

4. *Volui*, sc. consilia. *Tenuerint*, i. seruauerint.

5. *Nomen*, i. præmium, seu gloriam quandam excellentem. Vide Aug. c. 25. de sanct. virg. *A filiis*, &c. i. quam sit habere filios, &c.

7. *Montem*, sc. cælum. *Domum*, sc. Ecclesiam. *Populis*, 70. gentibus sicut citatur Marc. 11.

Cunctis, sc. Ecclesia omnes amplectitur; vnde & Catholica dicta.

8. *Ad eum*, sc. Israelem, vel Christum. *Congregatos*, sc. Ecclesiam.

9. *Deuorandum*, sc. impios, q.d. digni sunt qui à feris deuorentur.

10. *Speculatores*, sc. pseudoprophetæ. *Eius*, scil. congregationis impiæ *Latrare*, sc. contra vitia.

11. *Saturitatem*, q.d. insatiabiles.

12. *Venite*, sc. dicunt inuicem. *Ebrietate*, Hebr. sicera. *Multo amplius*, q.d. in dies peius.

CAPVT LVII.

1. *Iustus*, i. Christus, vel homines iusti. *Recogitet*, sc. causam permissionis Dei. *Misericordia*, i. pij, 70. iusti. *Colliguntur*, sc. ad patres, i. moriuntur.

Quia, 70. & *Intelligat*, 70. consideret, sc. causam.

A facie, &c. Chald. propter malum, quod venturum est q.d. auferet eos hinc Deus, vt non videant mala.

2. *Veniet pax*, sc. illi, sub. dicit Deus. *Cubili*, 70. sepultura. *Directione*, i. vitæ rectitudine.

3. *Auguratricis*, i. veneficæ, q.d. impij, seu scelesti, 70. iniqui.

4. *Super*, i. contra. *Scelesti*, 70. perditionis. *Mendax*, i. adulterinum, 70. vile.

5. *Consolamini*, i. delectamini. *Torrentibus*, 70. vallibus. *Pars tua*, q. d. diuitiæ & deliciæ tuæ, colere idola.

7. *Cubile*, i. templum, vbi adulterium Idololatriæ.

8. *Memoriale*, i. quod tibi in mentem reducat. deos tuos, sc. idola. *Iuxta me*, i. me vidente. *Discooperuisti*, sc. turpitudinem tuam. *Adulterum*, q. d. adulterata es cultu idolorum. *Dilatasti*, &c. q.d. cum multis es fornicata, sc. colens multos deos. *Stratum*, q.d. adulterari.

Manu aperta, i. palam manus. pro, loco.

9. *Regi*, sc. Assyriorum, vel Ægypti. *Vnguento*, q.d. more meretricis, vt ei placeres.

Legatos, ſc. confidendo in hominibus. *Vſque ad inferos*, i. viliſſime, ſeu profundiſſime.

10. *Laboraſti*, ſcilic. profecta ad petendum auxilium.

Quieſcam, 70. deſinam, Chald. conuertar. *Vitam manus tuæ*, Chald. diuitias multas, ſc. manuum labore partas. *Rogaſti*, 70. rogaſti me.

11. *Timuiſti*? per interrogationem legendum.

Mentita, ſc. mihi fidem non ſeruans. *Tacens*, i. diſſimulans.

12. *Iuſtitiam*. Ironice, q.d. tua flagitia.

13. *Congregati*, ſc. milites, vel principes fœderati. *Auro*, 70. tempeſtas. *Montem*, ſc. cœlum.

15. *Æternitatem*, Chal. in cœlis, 70. in æternum. *In ſancto habitans*, 70. in ſanctis requieſcens.

16. *Litigabo*, Chald. & 70. vlciſcar. *Vſque ad finem*, i. ſemper. *Quia ſpiritus*, &c. q. d. ego enim animas creo. *Egredietur*, pro, egreditur. *Flatus*, i. animas. vide Aug. 7. de Gen. cap. 3. & 13. Ciu. cap. 24. *Faciam*, Hebr. Chald. & 70. feci, q. d. amo animas, quas feci, ideoque ignoſco.

17. *Vagus*, i. errans, 70. triſtis.

18. *Conſolationes*, 70. conſolationem veram. *Eius*, Chald. ſuper eum.

19. *Labiorum*, i. confeſſionis peccatorum vel laudis.

20. *Conculcationem*, Chald. cœnum, ſc. ſolent fluctus cœnum eiicere ad littus.

21. *Pax*, 70. gaudere.

CAPVT LVIII.

2. *De die in diem*, i. quotidie. *Quærunt*, i conſulunt. *Vias*, i. leges. *Volunt*, i. velle videntur.

Rogant, &c. q.d. velut mecum expoſtulant, exigentes ius, quod ſtatim explicat.

3. *Neſciſti*, i. videris neſcire, non enim exaudis. *Veſtra*, ſc. non mea, q.d. facitis quod lubet.

4. *Ad lites*, i. litigando. *Impie*, 70. humilem. *In excelſo*, i. à me. *Clamor*, ſc. contentionum, vel, q.d. vt vos exaudiam.

5. *Sternere*, q.d. in ſacco, & cinere iacere.

6. *Faſciculos deprimentes*, i. onera, quibus proximum opprimis, 70. obligationes violentarum cautionum de ſoluendis vſuris, & huiuſmodi. *Confracti ſunt*, Chaldæus, vim patiuntur. Onus, 70. ſcripturam iniquam.

7. *Vagos*, 70. ſine tecto. *Carnem tuam*, 70. Domeſticos ſeminis tui.

8. *Mane*, i. ſol mane. *Lumen*, i. proſperitas, vel mentis illuminatio. *Sanitas*, i. liberatio. *Citius*, 70. cito.

Anteibit, ſc. in cœlum euntem. Iuſtitia, ſcilic. operum, ſeu meritum. *Colliget*, id eſt, ſuſcipiet, 70. circumdabit.

9. *Catenam*, ſc. peccatorum, Chald. corruptelam iudicij. *Digitum*, ſcilic. minando, aut conuitiando. *Quod non prodeſt*, Chald. verba rapinæ 70. murmurationem.

10. *Animam*, i. viſcera miſericordiæ. *Repleueris*, 70. ſaturaueris. *Tenebris*, i. calamitatibus.

Lux, i. proſperitas.

11. *Liberabit*, 70. impinguabit, Chald. corpus tuum viuificabit in vita æterna.

12. *Deſerta ſæculorum*, id eſt, diu antea diruta, & deſerta.

Generationis, & generationis, i. diutiſſime duratura, 70. ſempiterna. *Septum*, q.d. muniens vias, ſcilic. bono exemplo, 70. maceriarum, Chald. viæ rectæ.

Inquietem, q.d. faciens quietas vias, ſc. eſt quies in obſeruantia præceptorum Dei, Chald. conuertens impios ad legem, Hebræus, ad habitandum, quaſi dicat, faciens viatores quieſcere in domibus ædificatis.

13. *Auerteris*, &c. q. d. in ſabbatho non laboraueris.

Voluntatem, i. negotia. *Delicatum*, i. delitias, ſcil. ceſſando à negotiis, & intendendo diuinis. *Gloriosum*, i. honore dignum, Chald honoraueris. *Vias*, 70. opera.

Sermonem, ſc. qui non doceat, 70. verbum in ira, Chald. verbum violentiæ.

14. *Altitudines*, Chald. munitiones, 70. bona, q. d. dabo cœleſtia.

CAPVT LIX.

1. *Abbreuiata*, i. debilitata. *Aggrauata eſt*, i. obſurduit.

2. *Diuiſerunt*, ſc. velut pariete interpoſito, quem deinde Chriſtus ſoluit.

Exaudiret, 70. miſereatur.

3. *Sanguine*, i. homicidiis, Chald. ſanguine innocentum.

4. *Inuocet iuſtitiam*, Chald. oret in veritate, 70. loquatur iuſta. *Nihil*, Chald. & 70. vanitate, *Laborem*, i. moleſtiam, ſc. proximi, 70. cædem.

5. *Ruperunt*, q.d. parant noxia, & plena veneno. *Telas araneæ*, i. inutilia, ſeu non duratura.

7. *Inutiles*, Chald. inique, 70. ſtultorum.

8. *Iudicium*, i. iuſtitia. *Incuruata*, i. deprauatæ, 70. peruerſæ. *Ignorat*, i. non curat, negligit.

9. *Elongatum*, &c. quaſi dicat, longe receſſimus à iudicio, & iuſtitia, i. rebus iuſtis. Not. quod poſſunt hæc omnia ad Chriſti tempora referri, ſcilicet, ad Iudæos, qui illum ſunt perſecuti. *Lucem*, i. proſperitatem.

11. *Meditantes*, i. cogitabundi. Heb. gemendo. *Iudicium*, iuſtitiam, ſcilic. in hominibus, q.d. ne quiſquam alij noceret.

12. *Reſponderunt*, Chald. contra nos teſtificati ſunt, 70. reſtituerunt. *Cognouimus*, q.d. negare non poſſumus.

14. *Retrorſum*, q.d. receſſit, ſeu deſeruit nos. *Iudicium*, i. recta viuendi ratio. *Ingredi*, ſc. ad nos, quia nolebamus.

16. *Vir*, ſc. iuſtus, dignuſque viri nomine. *Aporiatus eſt*, ſc. qui indigebat auxilio, q.d. ad ſummam eſt inopiam & anguſtiam redactus. *Saluauit*, ſc. inopem.

Sibi, abundat, more Hebraico. *Iuſtitia*, 70. miſericordia. *Eum*, ſc. ope indigentem.

17. *Zeli*, i. indignationis.

18. *Quaſi*, pro, & quaſi. *Viciſſitudinem*, i. retributionem. *Inſulis*, pro, etiam inſulis, i. remote habitantibus.

19. *Spiritus Domini*, i. vehemens ventus.

20. *Sion*, datiuus eſt, q.d. Eccleſiæ, ſc. in die iudicij.

21. *In te*, ſc. ô Chriſte.

CAPVT LX.

1. *Illuminare*, Chald. & 70. illuminare Ieruſalem, Hebr. deeſt Ieruſalem. *Lumen*, ſc. Chriſtus, qui lux mundi, & Dei gloria.

2. *Orietur*, 70. apparebit. *Gloria*, ſc. per miracula.

3. *Tuo*, ſc. ô Eccleſia. *Ortus tui*, pro, orto in te, Chald. & 70. tuo.

4. *De latere ſurgent*. Quidam legunt, ſugent, Hebræus, iuxta latus nutrientur, Chald. ſuper latera portabuntur, 70. ſuper humeros portabuntur.

5. *Videbis*, ſc. multitudinem filiorum. *Afflues*, ſc. gaudio 70. timebis. *Multitudo*, Chal. & 70. diuitiæ.

Fortitu

Fortitudo, i. reges & principes, Chald. substantiæ.

6. *Inundatio*, Chald. turba, 70. greges. *Camelorum*, Chald. Arabum. *Omnes*, i. plurimi, Chald. omnes hi.

7. *Cedar*. Regio est Arabiæ. itemque Nabaoth.

Ministrabunt, i, inseruient. Intellige vero per hæc conuersionem Gentium, & sacrificia spiritualia.

Placabili, i. vbi placor. *Maiestatis*, Chald. laudis, 70. orationis.

8. *Fenestras*, sc. columbarij, q.d. suo quisque loco & gradu, Chald. quæ reuertuntur ad columbaria sua. Not. per nubium volatum, & columbarum, significari velocitatem ad Ecclesiam venientium.

9. *Insulæ*, i. etiam remotissimæ gentes. *In principio*, 70. in primis. *Tuos*, s. ô Ecclesia. *Cum eis*, sc. offerendum. *Quia*, Chald. qui.

10. *Muros*, i. templa. *Reconciliatione*, Chald. voluntate, Hebr. beneplacito, 70. misericordia.

Misertus sum tui, 70. dilexi te.

11. *Fortitudo*, i. potentissimi quique Chald. diuitiæ.

13. *Gloria Libani*, i. pulcherrima quæque.

Locum pedum, i. ecclesiam, in qua habito.

14. *Curui*, i. humiles, 70. timentes. *Humiliauerunt*, i. afflixerunt, sc. antea.

Vestigia, &c. q. d. ad pedes tuos se inclinantes. Fit hoc Papæ. *Detrahebant tibi*, 70. & Chald. irritabant te.

15. *Non erat*, sc. ex gentilibus. *Superbiam sæculorum*, i. gloriam æternam, Chald. gloriam sæculi. 70. exultationem æternam.

16. *Suges lac gentium*, Chald. satiaberis diuitiis populorum. *Mamilla*, &c. 70. diuitias regum comedes.

Fortis, 70. Deus.

17. *Pro ære*, &c. q. d. pro paupertate succedent diuitiæ, pro afflictione lætitiæ, &c. *Ponam*, &c. 70. dabo principes tuos in pace (i. pacifice regentes) & Episcopos tuos in iustitia, i. iuste præsidentes.

18. *Laudatio*, i. laus Dei.

19. *Non erit*, &c. Hæc præcipue ad cœlestem beatitudinem referenda.

20. *Sol*, i. prosperitas. *Minuetur*, 70. deficiet, Chald. per solem regnum intelligit per lunam gloriam.

Complebuntur, i. cessabunt.

21. *Terram*, sc. viuentium, i. cælum. *Ad glorificandum*, i. euadet in gloriam.

22. *Minimus*, i. parua familia. *Mille*, i. referta plurimis fidelibus. *Paruulus*, i. parua domus.

Fortissimam, 70. magnam. *Eius*, pro, suo.

CAPVT LXI.

1. SV *per me*, vox Christi. *Eo quod*, 70. cuius causa. *Vnxit* i. repleuit gratia.

Ad annunciandum, &c. 70. Euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, & vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis, &c. Vide Luc. 4. *Indulgentiam*, Chal. libertatem. *Clausis*, Chald. vinctis, 70. cæcis.

Apertionem, sc. carceris peccati, 70. visum, seu visus restitutionem.

2. *Placabilem*, i. reconciliationis. *Domino*, pro, Domini. *Vltionis*, i. reprobos die iudicij.

Deo nostro, pro, Dei nostri.

3. *Sion*, i. Sionis, vel in Sion vel Sionem, q.d. ex desiderio cœlestis patriæ. *Coronam, pro cinere*, i. gloriam, pro abiectione. *Oleum*, q. d. perfusionem.

Pallium laudis, q. d. operiam, seu ornabo laude, 70. habitum gloriæ. *Fortes*, Chald. principes. *Iustitia*, i. per iustitiam.

Glorificandum, sc. Deum, 70. gloriam.

4. *Desertæ*, sc. Dei cultu. *A sæculo*, i. longo tempore.

In generatione & generationem, i. diutissime.

5. *Alieni*, sc. olim à fide. *Pascent*, &c. q.d. erunt prælati vestri.

6. *Vos*, sc. ô Apostoli seu prælati. *Fortitudinem*, Chald. diuitias.

Superbietis, i. eritis glorioſi, Chald. lætabimini, 70. eritis admirabiles.

7. *Duplici*, i. magna. *Partem*, i. sortem, sc. ministerium prælatorum, & gradum. *Terra sua*, i. cœlo.

Duplicia, i. corporis & animæ bona, vel q.d. maxima.

8. *Opus*, Chald. mercedem operum. *In veritate*, i. fideliter.

9. *Scietur*, Chald. magnificabitur. *Semen*, i. filij. *Germen*, Chald. & 70. nepotes.

10. *Gaudens*, &c. vox Ecclesiæ. *Iustitiæ*, 70. lætitiæ.

11. *Germinabit*, Chald. reuelabit, 70. proferet.

CAPVT LXII.

1. TAcebo, i. cessabo, sc. Deum orare, vel optare *Iustus*, sc. Christus.

2. *Tuum*, scil. ô Deus vel potius, ô Ecclesia. est enim Hebr. pronomen fœmineum, vt etiam supra, Chald. & 70. iustitiam tuam. *Vocabitur*, i. imponetur. *Inclytum tuum*, Chald. & 70. gloriam tuam. *Nouum*, s. Ecclesia Christi. *Nominabit*, i. declarabit.

3. *Corona*, &c. q. d. plurimi fies à Domino.

4. *Voluntas*, &c. q. d. mihi gratissima. *Inhabitata*, sc. à fidelibus.

5. *Habitabit enim*, Chal. & 70. sicut habitat.

Virgine, i. sponsa. *Et habitabunt*, Chald. & 70. sic habitabunt, sc. cum magna lætitia.

Et gaudebit, Chald. & 70. & sicut lætatur.

Et gaudebit, 70. sic lætabitur.

6. *Custodes*, sc. Angelos, vel Doctores, vel Pastores.

Tacebunt, i. cessabunt, sc. custodire, vel laudare Deum. *Taceatis*, i. cessetis, s. recordari, vel laudare.

7. *Ei*, i. eius laudibus, seu orationi ad Deum. *Hierusalem laudem*, i. Ecclesiam laudabilem.

8. *In dextera*, i. per dexteram. *In brachio*, &c. 70. per fortitudinem brachij sui. *Si dedero*, &c. q.d. non eritis vltra sub hostium potestate.

10. *Per portas*, sc. monendo singulos, vt se præparent.

Populo, sc. ad Ecclesiam confluenti.

Eligite, i. remouete, seu colligite, 70. eiicite de via.

Signum, i. vexillum, sc. crucis prædicationem.

Populos, sc. congregatos.

11. *Auditum fecit*, i. faciet audiri, seu diuulgari.

In extremis, 70. vsque ad extremum. *Merces eius*, Chald. merces facientibus verbum eius. *Opus*, i. præmium, vel opus redemptionis humanæ. *Coram illo*, i. promptum, vel magnæ ei curæ.

12. *Eos*, sc. fideles Christi. *Tu*, sc. ô Ecclesia.

Quæsita, sc. ad habitandum.

CAPVT LXIII.

1. QVis, &c. vox Angelorum. *Edom*, sc. Idumæa, sc. mundo, vel Iudæa, vel q.d. de sanguine, i. passione. Edom enim rubrum. *Tinctis* scil. sanguine.

Bosra, Metropolis est Idumææ. hic autem accipitur pro Ierusalem? Bosra enim munitio, seu

munita)vel pro paſſione.Boſra enim etiam tribulatio,& vindemia,cui Chriſti paſſio aſſimilata paulo inferius.

Stola,ſc.humanitate.*Loquor*,i.prædico,doceo.

3. *Torcular*,ſc.paſſionis.*Gentibus*,i.hominibus.

Vir, i. quiſquam, q. d. ego ſolus per paſſionem mundum liberaui,vel,ego ſolus hoſtes vici,id enim etiam in ſcriptura eſt calcare torcular,ſc. hoſtes premere.

Eos,ſc.hoſtes,peccata,& dæmones.

In furore,i. valde iratus.

Sanguis,i.peccata,q.d. paſſus ſum pro mundi peccatis quæ ſuſcepi delenda.

4. *Vltionis*,ſc.contra peccata.

In corde meo,i.animo meo ſtatutus olim.

5. *Mihi*,pro,me:vel abundat,& ſubauditur hic & inf.eos,ſc.quos volui eripere;atque,ita Chald.& 70. Vide Pſalm.97. *Indignatio*,i.vlciſcendi ſtudium.

6. *Conculcaui*,i. vici, & mihi ſubieci,ſc. expulſis errorib. *Virtutem*,i.robur,q.d. ſuperaui.

7. *Laudem*,ſc.cantabo,vel recordabor. *Indulgentiam*,Chald.& 70.miſericordiam. *Miſericordiarum ſuarum*,70.iuſtitiæ ſuæ.

8. *Veruntamen*,i. vtique. *Negantes*, Chald. mentientes,q.d.fidem ſeruantes. *Eſt*,ſc.Deus.

9. *In omni*,70. ex omni,ſc.iungunt cum ſuperioribus.

Non eſt tribulatus? per interrogationem legendum, q. d. nonne ita ſenſit eorum afflictiones,ac ſi propriæ eſſent? At 70.ita legunt,vt ſenſus ſit,neminem pro ipſis tribulatum,i.paſſum, nec Angelum, aut alium quenquam,niſi Deum,ſaluaſſe eos:ſecundum quam lectionem repetenda negatio ſic,& non Angelus,i.nec Angelus. *Faciei eius*, i. ab eo miſſus, ſecundum vero noſtram lectionem, Chriſtus intelligendus Angelus,ſc. magni conſilij. *Portauit*, 70. ſuſcepit,Chald.tulit. *Eleuauit*,70. exaltauit, Chald. ſuſtinuit.

10. *Sancti*, ſc. Moſis, vel,pro ſanctitatis,70. ſanctum.

11. *Recordatus*,ſc. Iſrael. tandem aliquando.

Suis,i.eius,*Vbi eſt*,Vox Iſraelis,vel Prophetæ.

Qui eduxit,&c.70. qui eduxit de terra Paſtorem ouium quod citatur Heb.13. vbi pro terra,eſt,mortuis;pro,paſtorem,paſtorem magnum. *Paſtoribus*,ſc. Moſe & Aaron.

Sancti ſui,ſc. Moſis, Chald. ſanctorum ſuorum, 70.ſanctum,Vide ſup.

12. *Ad dexteram*,i.velut dextera tenens,70.dextera.

14. *In campo*, pro,in campum,q.d. lente, ſeu pedetentim.

15. *Attende*, ſc. ad afflictionem noſtram,& inopiam.

Zelus,i.vehemens amor. *Continuerunt*,ſc.non ferentes opem.

16. *Neſciuit*, pro,neſcit,q.d.non poteſt liberare, Hieron. non habet pro filiis, quia à te receſſimus, Chald.non eduxit nos de Ægypto. *Nomen tuum*,ſc. celebre,70. nomen tuum ſuper nos.

17. *Feciſti*,i.permiſiſti. *Tribus*,pro,ob tribus.

18. *Nihilum*,i.rem vilem. *Sanctificationem*,id eſt, Templum.

19. *Nec inuocaretur*, &c. q.d. nec te agnoſceremus,vel non diceremur populus tuus.

CAPVT LXIV.

1. *Defluxerunt*, id eſt, liqueſcerent, ſeu deſtruerent.

2. *Exuſtio ignis*,i.vt ſolent igni combuſta. *Tabeſcerent*.i.diſſoluerentur.

A facie,pro,& à facie.

Turbarentur,ſc.præ timore. Not.per hæc ſignificari deſiderium ingens Prophetæ,vt Deus oſtendat potentiam ſuam ſaluando genus humanum,deuicta diaboli poteſtate.

3. *Feceris*,pro,faceres,ſc.olim in Sinai. *Suſtinebimus*, i. ferre potuimus,ſed diximus, non loquatur nobis Dominus,&c.vel,q.d.ſi cœperis punire, non poterimus ferre vim tuam. *Deſcendiſti*,ſcil.olim in montem Sinai.

4. *Abſque te*,i.præter te.

5. *Occurriſti*,pro,occurres.

Lætanti,& facienti,i.cum lætitia facienti. *Viis*, i. mandatis. *Et peccauimus*,pro,quia peccauimus. *Ipſis*,ſc.peccatis.

Et ſaluabimur,pro,ſed ſaluabimur,ſc.per miſericordiam tuam.

6. *Omnes*,loquitur in perſona malorum, ſecundum Hier. *Abſtulerunt*,ſc.à via recta,ſeu à te.

7. *Teneat*,i.placet. *In manu*,i.cauſa.

9. *Satis*,Chald.ſupra modum,70.nimis. *Ecce*, 70. & nunc.

10. *Sancti*,pro,ſanctuarij, vel ſanctitatis.

11. *Sanctificationis noſtræ*, Chaldæus, ſanctuarij noſtri.

12. *Continebis*,ſc.ne opem feras,vel hoſtes vlciſcaris.

CAPVT LXV.

1. *Quæſierunt*,ſcilicet,gentiles. *Interrogabant*, i. conſulebant,70. totum locum ſic verterunt: Apparui non quærentibus me, inuentus ſum à non interrogantibus me,quod Rom. 10. citatur paulo aliter.

Ego,ſc. adſum vox Chriſti.

2. *Populum*,ſc.Iudaicum. *Incredulum*,&c.70.non credentem,& contradicentem. *Cogitationes ſuas*,70. peccata ſua.

3. *Lateres*,i.altaria ex lateribus.

4. *Sepulcris*,ſc.vt à mortuis in ſomnis reſponſa accipiant. *Prophanum*,i.carnium vetitarum.

5. *Dicunt*,ſcilicet,aliis. *Immundus es*,Chald. purior te ſum,70.mundus ſum.

Ignis,&c.Chal vltio eorum erit in gehenna,vbi ignis,&c.

6. *Scriptum*,pro,velut ſcriptum, q.d.apertum,vel ſtatutum. *Tacebo*,i. diſſimulabo.

7. *In ſinu eorum*, Chald. eis vltionem peccatorum ipſorum,& tradam morti ſecundæ corpora eorum.

Exprobrauerunt mihi, i. me probro, ſeu contumelia affecerunt. *Remetiar*,70.reddam. *Primum*, i. priſtinum.

8. *Benedictio*,pro,benedictum.

9. *Semen*,i. filios ſpirituales. *Montes*, ſc. Ieruſalem,per quam Eccleſia intelligitur.

10. *Campeſtria*, &c. q.d. dabo illis loca ampla & commoda.

11. *Fortunæ*,Chald.idolis,70.dæmoni.

12. *Numerabo*,i.numeratos tradam,ſc.nullo relicto.70.tradam.

15. *In iuramentum*,id eſt,execrationem,ſc.dicent cum iurabunt, Mihi contingat (niſi verum dico) quod Iudæis, 70. in ſatietatem, ſc. tædebit vos nominare.

Interficiet,Chald.interficiet morte ſecunda.

Alio,ſc.Chriſtianos.

16. *In quo*,ſc.nomine,vel tempore. *Amen*,Chal. viuo, 70. vero. *Meis*, ſub. poterit quiſque eorum d cere.

17. *Super cor*,i.in cogitationem.

18. *Ieru*

18. *Ierusalem*,pro,super Ierusalem. *Populum*,pro, super populum.

19. *Ierusalem*,sc.cœlesti.

20. *Dierum*, i. ætate, q.d. omnes erunt in cœlo adulta & perfecta ætate. *Puer centum*, &c. i. natus centum annos, si peccator sit, morietur tandem, & erit maledictus.id autem dicit ad ostendendam differentiam electorum & reproborum.

21. *Ædificabunt*, sc. in hac vita. intellige vero per hæc corporalia,res spirituales.

22. *Ligni*,Chald.& 70.ligni vitæ,q.d.erunt diuturni,seu perpetui, aut felices. *Inueterabunt*, i. diu durabunt.

23. *In conturbatione*, Chald. ad mortem, 70. in maledictionem.

25. *Lupus*, &c. significatur, homines alioqui contrarios moribus concordes futuros in Ecclesia, iisdemque cibis spiritualibus,& ritibus vsuros. *Serpenti*,i. diabolo.

Puluis,i. peccatores,seu reprobi.

CAPVT LXVI.

1. *Sedes*,pro,velut sedes. *Scabellum*,pro,velut scabellum,scilic.habitat Deus in iustis,conculcat impios. *Ædificabitis*,pro,ædificastis.

2. *Facta*,i.opera,sc.mea. *Pauperculum & contritum spiritu*, 70. humilem, & quietum. *Trementem sermones meos*,Chald. mutantem se propter sermonem meum.

3. *Qui immolat*,sc.in peccato,70.iniquus immolans. *Thuris*,sc.vt offerat,vel,q.d. qui in mei memoriam seu accepti beneficij,thus offert.

Qui benedicit idolo,70.blasphemus. *Omnia*,scil. mihi ingrata.

4. *Illusiones*,i peccata,sc.quæ puniam,Chald.interitum.

5. *Glorificetur*,&c.Ironia, q. d. glorificetur sane Dominus,& appareat beneficentia eius in vos.

Ipsi,sc.inimici vestri.

6. *Populi*,sc.timentis,& tumultuantis aduenientе calamitate,cum Deus puniet.

7. *Parturiret*,sc.Ecclesia,vel Maria,q.d.ante signa partus derepente pariet filium. *Partus*,70. dolor partus. *Peperit masculum*,sc.Christum.Chald.reuelabitur rex eius.

8. *Parturiet*,i.pariet,sc.omnes fructus,aut requirentes diuersa tempora. *Sion*, i. Ecclesia,sc. eodem die plurimos.

9. *Pariam*,sc.per Ecclesiam.

10. *Lætamini,cum*,70.lætare.

12. *Declinabo*, i. deriuabo. *Ad vbera*,&c. q.d. nutriemini à diuitibus, & principibus, vt solent paruuli à matribus.

13. *Ierusalem*, i. ecclesia militante, vel triumphante.

14. *Germinabunt*,i.reuiuiscent, scilicet,in resurrectione.

15. *Veniet*,scilic.die iudicij. *Quadrigæ*,i.Angeli, quorum opera vtetur. *Furorem*, Chald. maledictionem. *Increpationem*,i.punitionem.

16. *Gladio*,i.iustitia puniente. *Carnem*, i. hominem.

17. *Ianuam*, sc. domus, vel templi. *Abominationem*,i.cibos vetitos,seu Idolis immolatos.

18. *Opera*,70 noui opera. *Cum omnibus*,&c.Heb. Chald.& 70.omnes gentes,&c. *Gloriam*,i. maiestatem,sc.iudicij.

19. *Signum*, i. vexillum,sc. crucis, seu prædicationis.

In mari, Chald.maritimas. *Tenentes*,&c.i.populos vtentes sagittis. *Gloriam*,i.potentiam,seu miracula.

20. *In equis*,&c.q.d.commode,& facile. *Carrucis*, Chald.laudibus,70. vmbraculis.

21. *Leuitas*,i.diaconos, seu ministros Ecclesiæ. Dicit vero. *Assumam*,quia non nascuntur ex certa familia vt in veteri Testamento.

22. *Facio*,pro,faciam.

Nomen, scilic. filiorum Dei, seu electorum, vel beatorum.

23. *Mensis*,&c.q.d.perpetuæ Neomeniæ, & sabbata,i.festa, sc. in cœlo. *Ex*,i. post, q.d. vnum aliud sequetur.

24. *Egredientur*, sc.mente. *Cadauera*, sc. mortui sunt damnati morte secunda.

Vermis,Chald anima. *Et erunt*,&c.Chal.& erunt impij iudicati in gehenna.

Vsque ad satietatem. id est,fastidium,vel abominationem, Chald. & dicent super eos iusti,satis vidimus.

Carni,i.hominibus,sc.sanctis.

IEREMIAS.

CAPVT I.

2. *Verunt*,70.habitabat.

Anathoth. vicus est in Tribu Beniamin non longe ab Ierusalem. vide Ios. 21.

3. *Factum est*,sub.etiam

Consummationem, scilic. magna ex parte, nempe mensem V.vt statim addit.

5. *Sanctificaui*,i. prædistinaui sanctificandum. sic Ioh.11.dicuntur filij Dei,qui adhuc infideles.Aug. ep.57.Chald. paraui.

In gentibus, quasi dicat, vt de gentilium populis multa prædicas, 70. in gentes, Chaldæus, propinantem calicem maledictionis in populis.

6. *A.a,a*, Heb.Ahah.

8. *A facie,eorum*,i.ab eis.

9. *Dominus*,i.Angelus à Deo missus.

10. *Euellas*, &c. id est, prædices à me euellenda, destruenda, &c.

11. *Virgam vigilantem*,i. paratam percutere, 70. baculum nuceum, Chald. Regem festinantem ad male faciendum.

12. *Vigilabo*,Chal.festinabo.

13. *Succensam*,i.bullientem, Chald.Regem feruentem quasi lebetem.

Et faciem,&c.q.d.apparet autem ex parte Aquilonis,Chald. & vexillum exercitus eius ex Aquilone venientis.

14. *Aquilone*, sc. Chaldæa, quæ Aquilonaris respectu Iudæa.

Pandetur,Chald,venire incipiet.

15. *Cognationes*,id est,familias. *Iuda*,sub. & Beniamin.

16. *Loquar iudicia mea*,i. expostulabo,vel ostendam me iuste punire, Chald.loquar vltionem iudiciorum meorum.

17. *Nec enim*,&c.q.d.faciam enim ne timeas.
18. *In ciuitatem*,&c.pro, velut ciuitatem,&c.

CAPVT II.

1. *Desponsationis*,i.temporis, quo te in sponsam assumpsi,Chal.patrum vestrorum.

3. *Sanctus*,i.dedicatus. *Primitiæ*.q.d.cari, vt solent primi fructus,vel primi gentium fructus. Soli enim Iudæi fideles,reliqui idololatræ.

4. *Cognationes*,70.familiæ.

4. *Vanitatem*,Chal.idola.

6. *Sitis*,i.aridam, 70. sine aqua.*Imaginem mortis*, i. horrorem incutientem,70.infructuosam.

Vir,i. quisquam.

7. *Carmeli*,i.fertilem.*Abominationem*,Chald.cultum Idolorum.

8. *In me*, id est, contra me *In Baal*,i.sub nomine Baal.

9. *Vestris*,Heb.Chal.& 70.filiorum vestrorum.

01. *Cethim*,i.Græciæ, seu maris Mediterranei.

Cedar,regio est Arabiæ.

11. *Gloriam*,i.Deum qui est mundi gloria, & in quo solo gloriandum.

12. *Desolamini*,i. more desolatorum mœstitiam indicate.70.inhorrescite.

13. *Viuæ*,i.perpetuo fluentis, seu vitam dantis.

14. *Seruus*,sc.emptitius.*Prædam*,sc. hostibus.

15. *Leones*,Chal.Reges.

16. *Filij quoque*, q.d.Ægyptij.Hæ enim ciuitates Ægypti.

Constuprauerunt. q. d.tecum fornicati sunt, scil. cultu idolorum qui dicitur in Scriptura fornicatio.

17. *Viam*,i.suorum mandatorum.

18. *Ægypti*,sc. petens inde auxilium.*Turbidam*, sc. *Nili*,70. Geon.

Fluminis, sc.Euphratis.

19. *Auersio*,sc.à via recta.

20. *Meretrix*,sc. per idololatriam.

21. *Omne*,pro,per omnia,seu omnino. *Verum*,i. germanum,seu perfectum. *Prauum*, 70.amaritudinem *Aliena*,i.degenerans.

22. *Borith*, sc.qua Fullones vtuntur.

23. *Conualle*,scil.qua ibas ad idola. *Cursor*, pro, velut cursor.

24. *Onager*. Animal est velocissimum ob facilitatem respirandi. *Ventum*,scil.ad respirandum.*Amoris sui*,i.optatum.*Auertet*,scil.à cursu,i.capiet.

Deficient,70.laborabunt,sc.quærendo, q.d.facile inuenient.

Menstrui,i.peccatorum contaminatione.

25. *Nuditate*,sc.transeundo flumina, dum peregre petis auxilium, 70. via aspera.*Siti*, sc.quæ solet contrahi longo itinere.

Alienos,sc.deos,vel populos.

30. *Deuorauit*,&c.q. d.occidistis.

31. *Vestra*,sc.talis est.*Solitudo*,sc.vbi nihil est fructus,aut consolationis. *Serotina*, i. sero fructum ferens,70.plena sentium.

33. *Dilectionem*,q.d.meam amicitiam. *Malitias tuas*,&c.q.d.fecisti,vt pessimæ essent viæ tuæ,Chal. mala docuisti.ex viis tuis,q.d.fuisti exemplo pessimo per peccata tua, 70. inique egisti,vt pollueres vias tuas.

34. *Aliis*,i.vestium oris.

In fossis,q.d.latenter peccantes,sed palam.

In omnibus,&c.70.omni quercu.

36. *Confunderis*,q.d.non poterit tibi opem ferre.

37. *Super caput*,signum id dolentis.

Obtrinit,70.repulit.

CAPVT III.

1. *Vlgo dicitur*,i.dici solet.*Mulier illa*, Heb. & Chald.terra ista,q.d.nonne estis contaminati peccatis,

70. Mulier illa.

2. *Directum*, Chal. loca edita, sc. vbi idola coli solebant.

Eos,sc.amatores tuos.*Latro*,Chal.Arabs,70.cornix *Fornicationibus*,i.dolorum cultu.

3. *Serotinus*,i. tempore veris.

Frons,70. facies.

4. *Virginitatis*,i.pueritiæ.

5. *Iraseceris*,sc.ô Domine. *In finem*,i.semper.

Potuisti,i.præualuisti.

6. *Auersatrix*,i.à Deo se auertens *Sibimet*, abundat,more Hebraico sic Italicè,sen'ando *Fornicata est*, i.idola coluit.

10. *In mendacio*,i.simulare.

11. *Iustificauit*,&c.q.d.minus peccauit comparatione Iudæ.

12. *Aquilonem*, scil. Israel erat ad Aquilonem respectu Iudæ.*Sanctus*,70.misericors.

13. *Dispersisti*,i.expofuisti,Chal.corripuisti, 70. effudisti.*Alienis*, sc. diis.

14. *Reuertentes*,pro recedentes,70.apostatæ.

Et duos,sc.pauci electi.*Cognatione*,i.familia,scil. vna sensus est. vnum vel duos de vna ciuitate, aut familia.

Sion,i.Ecclesiam,vel cœlum.

16. *Arca testamenti*,per hanc intelliguntur omnia legalia.

Fiet,scil. quicquam tale.

17. *Ierusalem*,i.Ecclesiam *Domini*,sc. Christi.

Nomine,i.virtute,seu inuocatione.

18. *Ad domum*,Chal.cum domo.*Simul*,significari videtur coniunctio Iudæorum & Gentilium in vnam fidem. *Aquilonis*, idest, Gentilitatis, vel Babylone.

19. *Quomodo*, i. quam præclare. *Exercituum*.i. multitudinis,70. Dei omnipotentis *Ingredi*, i. incedere,q.d.me sequi.

21. *In viis*,Heb.in excelsis, Chald. iuxta torrententes,70. ex labiis, *Israel* sc.in calamitatem incidentis,vel abducti in captiuitatem.

22. *Reuertentes*,i.recedentes. *Auersionis*,70.contritionis. *Ecce*,pro, dicite ecce.

23. *Multitudo*,70.fortitudo.

24. *Confusio*,i.res dignæ pudore.*Comedit*, Chald. & 70.consumpsit. *Laborem*,idest,bona labore parta.

25. *Dormiemus* futura,pro præteritis,q.d.iacebamus, velut in lecto.

CAPVT IV.

1. *Commoueberis*,i. turbaberis.

2. *In iudicio,& in iustitia*,i.pro re iusta.

Eum,sc.Israel,i. fidelem populum.

3. *Nouate*,&c.q.d.expurgate animum, vt possitis diuinum semen recipere.

4. *Domino*, i. vt vult Dominus, seu ad honorem Domini.*Præputia*,i.peccata.

6. *Signum*, i. vexillum, sc. vt omnes intelligant bellum imminere,& se recipiant ad loca tuta.

Confortamini,Heb.fugite,Cal.migrate, 70. festinate.*Aquilone*,i. Chaldæa.

7. *Leo*,Chal.rex,sc.Nabuchodonosor. *Prædo gentium*,Chal.& 70.perdens gentes.

10. *Heu,heu,heu*,Heb.Ahah.

Ergone,Heb.verè,scil.hominum iudicio. vel,pro, veréne,q.d. itáne.

Pax

Pax, &c. Intelligebatur, si Deo obedirent.
Animam, i. vitæ perditionem.
11. *Deserto*, scilicet, quod est inter Babylonem & Iudæam.
Viæ filiæ, i. ducentis ad filiam, sc. Ierusalem.
Purgandum, subaudi, sed ad perdendum.
12. *Spiritus*, i. ventus, q. d. tempestas. *His*, scil. Chaldæis. *Mihi*, i. in obsequium meum vox Dei.
Loquar iudicia, &c. id est, conuincam, iuste me punire.
Eis, scil. Iudæis.
13. *Ascendet*, Chald. ascendet Rex.
15. *Annunciantis*, scil. calamitatem. *Dan*, ad Aquilonem est. *Idolum*, i. pœnam Idololatriæ, 70. dolorem Hebr. iniquitatem, i. pœnam iniquitatis. *De monte*, iungendum cum, facientis.
16. *Gentibus*, pro, de gentibus, sc. aduentantibus.
Custodes, Chald. exercitus.
18. *Ista*, scilicet, est, q. d. horum causa est. *Tetigit*, i. afflixit.
19. *Ventrem*, i. interiora.
20. *Vocata est*, i. addita est Chald. accidit. *Pelles*, i. tentoria.
23. *Aspexi*, scilicet, prophetico, spiritu. *Terram*, id est, plebem.
Vacua, & nihili, Hebr. eædem voces, quas Genes. 1. vertit, inanis & vacua, Chald. etiam hic, deserta, & vacua.
Cœlos, i. principes.
26. *Carmelus*, locus fertilis, & pascuus.
27. *Consummationem*, i. consumptionem, q. d. non prorsus perdam.
28. *Lugebit*, i. desolabitur. *Mœrebunt*, Chald. & 70. contenebrescent. *Locutus*, i. comminatus. *Eo*, sc. quod de puniendo cogitaui.
29. *Ciuitas*, 70. regio. *Ardua*, 70. speluncas, Chald. syluas.
30. *Cum ornata*, &c. etiam si orneris. *Amatores*, i. qui antea amare & fauere videbantur. *Animam*, i. vitam, sc. perdere.
31. *Puerperæ*, Hebr. Chald. & 70. primiperæ, i. primò parientis. *Intermorientis*, 70. deficientis. *Expandentisque*, scilicet, vt solent desperantes. *Væ*, scilicet, dicit.

CAPVT V.

1. *IVdicium*, i. quod rectum est. *Quærentem fidem*, i. veritatis studiosum, seu obseruantem.
Propitius ero, i. parcam. Aug. q. 40. in Gen. exaggeratio est, significans, ne vnum quidem posse inueniri; non tamen quod necesse sit, vbi tale reperietur, Dominum parcere. *Ei*, sc. Ierusalem. est enim Hebr. fœmineum, Chald. & 70. eis. i. populo.
3. *Fidem*, i. veritatem, seu fidelitatem.
4. *Sunt*, sc. tales.
5. *Iugum*, per iugum, & vincula, Dei præcepta intelliguntur, quæ homines in officio continent.
6. *Leo*, Chal. exercitus vt leo. *Ad vesperam*, solet lupus ad vesperam gregem inuadere, Chald. vespertinus.
Confortatæ, i. roboratæ, Chald. valid æ.
7. *Super quo*, q. d. quo modo.
8. *Equi*, pro, velut equi. *Emissarij*, iungendum cum, equi
10. *Consummationem*, &c. q. d. ne penitus tamen destruatis. *Propagines*, , i. murorum summitates, seu minas, Chald. palatia, 70. sustentacula.
11. *Domus Israel*, i. decem tribus. *Domus Iuda*, duæ tribus.
13. *Prophetæ*, Verba incredulorum.
In vanum, i. vana, seu falsa.
Responsum, scilicet, Dei, seu verum. *Hæc*, scil. dicta, vel dicenda statim.
14. *Do verba*, &c. q. d. prædic eis punitionem, qua vt igni consumentur.
16. *Quasi sepulchrum*, i. interficiens.
17. *Deuorabit*, Chald. occidet.
18. *Non faciam*, &c. i. non penitus delebo.
20. *Annunciate*, sc. ô Prophetæ.
22. *Dolebitis*, sc. pœnitentes, Chald. contremiscetis, 70. formidabitis. *Poterunt*, i. prævalebunt.
24. *Temporaneam*, 70. matutinam.
25. *Declinauerunt*, i. auerterunt.
27. *Decipula*, i. cauea.
30. *Mirabilia*, 70. horribilia, Chald. fœda.

CAPVT VI.

1. *COnfortamini*, sc. ad fugam, Chald. migrate. *In medio*, Hebr. Chald. & 70. de medio.
Thecua, vicus est in monte, 12. milliaribus ab Ierusalem.
Clangite, sc. inuitantes alios ad fugam, ob hostium aduentum. *Bethacarem*, vicus est in monte situs.
2. *Assimilaui*, sc. olim cum prospere ageret.
3. *Pastores, & greges*, Chald. Reges, & exercitus.
4. *Sanctificate*, Chald. præparate. vox hostium. *Super*, Chald. contra. *Dies*, sub. & non expugnauimus ciuitatem.
6. *Visitationis*, i. punienda, Chald. cuius peccata visitantur, 70. mendax. *Calumnia*, i. oppressio, sc. pauperum, Chald. violentia.
7. *Sic frigidam*, sc. calore virtutis extincto. *Vastitas*, 70. miseria.
Coram me, 70. coram ea.
Infirmitas, 70. dolor.
8. *Ne recedat*, &c. q. d. ne te prorsus abiiciam.
9. *Racemum*, sc. relictum post vindemiam, q. d. nullus relinquetur immunis à calamitate. *Conuerte*, &c. sc. dicet miles alteri. *Cartallum*, i. canistrum, q. d. reple.
10. *Incircumcisæ*, Chald. obturatæ. *In*, pro, velut.
11. *Domini*, i. maximo. *Laboraui*, &c. q. dicat, ferre diutius non possum. Loquitur. Deus more humano.
Effunde, 70. effundam, scilicet, iram.
Concilium, 70. congregationem. *συναγωγὴν*. *Pleno dierum*, i. decrepito.
14. *Cum ignominia*, i. ignominiosè. Chald. mendaciter.
16. *Refrigerium*, Chald. requiem.
17. *Speculatores*, Chald. doctores. *Congregatio*, Chald. cœtus Israel.
19. *Terra*, Chald. terra Israel. *Fructum cogitationum*, Chald. retributionem operum.
20. *Calamum suaueolentem*, 70. cinnamomum.
23. *Vir*, 70. ignis.
25. *Pauor*, Chald. occidit, 70. habitat.
26. *Filia*, Chald. cœtus. *Vnigeniti*, i. velut mortuo vnigenito. *Vastator*, 70. miseria.
27. *Te*, sc. ô Propheta.
28. *Aes*, & ferrum, i. durissimi.
29. *Plumbum*, sc. quod solet adhiberi in purgatione argenti. *Frustra*, &c. q. d. perditur eum his opera, quia nolunt emendari.

CAPVT VII.

2. *DOmus*, i. atrij templi.
3. *Studia*, Chald. opera.
Habitabo vobiscum, Chald. & 70. habitare faciam vos, & sic infra.

4. *Eſt*, ſub. ideoque nihil mali accidet nobis.
5. *Bene direxeritis* i. rectas feceritis.
6. *Calumniam*, 70. oppreſſionem, Chald. vim. *Malum*, i. perniciem.
9. *Furari*, pro, cum tamen non ceſſetis furari.
10. *Inuocatum eſt*, pro, ſolet inuocari. *Liberati*, ſc. à malis. *Eo quod*, pro quanquam.
11. *Ego ego ſum*, Hebr. & 70. ecce. *Vidi*, ſc. quæ feceritis, & cogitaueritis.
13. *Mane*, i. tempeſtiue, ſcilicet, non differens monitionem.
Conſurgens, i. more ſurgentis mane.
15. *Semen Ephraim*, i. decem tribus, quæ ſic dicuntur ab Ieroboam Rege primo, qui de ea tribu.
16. *Obſiſtas mihi*, Chald. depreceris pro eis, 70. accedas ad me pro eis.
18. *Adipem*, Hebr. & Chaldæus, maſſam, 70. ſimilaginem.
Reginæ, ſc. Lunæ Chald. ſyderi, 70. militiæ.
19. *Pronocant*, ſub ſolum. *Nonne*, ſub. etiam.
Semetipſos ſc. perdunt.
20. *Conflatur*, Chal. reſidet, 70. effunditur.
21. *Addite*, pro, addite ſane, quaſi dicat, nihil vobis proderunt.
22. *In die*, ſub. ſed poſteà. *Verbo*, id eſt, re, Chald. negotio.
24. *Retrorſum*, ſc. recedentes à me voluntate, vt qui terga vertunt.
29. *Capillum*, ſcil. in ſignum luctus. *In directum*, q. d. extende vocem, vt longe audiaris. *Furoris ſui*, id eſt, cui iratus eſt.
30. *Offendicula*, Hebræus, Chaldæus, & 70. abominationes.
31. *Excelſa*, 70. altare. *Tophet*, locus eſt prope Ieruſalem, vbi Iudæi immolabant filios ſuos. Vide Iſai. 30.
32. *Tophet*, 70. altare Tophet. *Locus*, ſc. alius ſepeliendi, vel q. d. adeo multi erunt, vt vix ſufficiat ſepeliendi locus.

CAPVT VIII.

1. *Prophetarum*, Chal. pſeudoprophetarum.
3. *Cognatione*, i. gente, 70. generatione.
Derelicta, ſc ab hoſtibus loca, vel pro, qui, vel in quibus derelicti ſunt, ſcil. non cum aliis occiſi, Chald. in quibus remanſerint.
5. *Contentioſa*, i. pertinaci, 70. impudenti.
Mendacium, i. iniquitatem, ſeu quod non decet. ſic infrà.
7. *Cœlo*, i. aere. *Aduentus*, i. migrationis in alium locum. *Non cognouit*, Chaldæus, neſciuit facere. *Iudicium*, id eſt, præcepta, vel vltionem peccatorum.
8. *Stylus mendax*, Chaldæus, calamus falſans ſcripturam.
Scribarum, id eſt, doctorum, qui legem interpretabantur.
9. *Perterriti*, ſcil. hoſtium aduentu.
10. *Hæredibus*, ſcil. alienis, i. hoſtibus. *Propheta*, i. legis interprete, Chald. ſcriba.
11. *Sanabant*, i. ſanare ſtudebant. Vide ſupr. 6.
13. *Congregabo*, ſc. ad cædem. *Non eſt*, &c. præſentia & præterita, pro futuris. *Et dedi*, pro, quia dedi, ſc. præcepta. *Prætergreſſa*, pro prætergreſſi.
14. *Sileamus*, i. quieſcamus à tantis malis, in quibus hic verſamur, vel ſedeamus mœſti & taciti. 70. proiiciamur. *Silere nos fecit*, i. mœſtititia affecit, ſcilicet, ſilent mœſti, Chaldæus, pudefecit nos, 70. abiecit nos.
Fellis, Chald. maledictionis.
15. *Bonum*, id eſt, quidquam boni. *Medelæ*, Chaldæus, propitiationis. *Formidò*, Chaldæus vindicta peccatorum.
16. *Dan*, ſcilicet, regione, per quam venit Nabuchodonoſor.
Commota eſt, i. contremiſcet.
17. *Serpentes*, Chald. populos occidentes, ſicut ſerpentes. *Regulos*, 70. mortiferos.
Incantatio, quaſi dicat, non admittunt incantationem, ſignificantur Chaldæi Iudæam vaſtaturi.
18. *Dolor*, &c. Vox Prophetæ. vel Ieruſalem.
19. *Filiæ*, Chaldæus, cœtus. *De terra*, id eſt, ob exercitum de terra, vel quaſi dicat, exiſtentis in captiuitate.
Rex eius, 70. medicus.
Vanitatibus alienis, i. deorum alienorum, Chald. cultu Idolorum.
20. *Meſſis*, Chald. tempus. *Saluati*, ſc. ope illorum, à quibus expectabamus.
21. *Super*, &c. Vox Prophetæ.
22. *Reſina*, mitigat hæc dolorem, aſtringit vulnera, & cicatricem obducit. *Galaad*, abundat ea regio reſina & chirurgis, ponitur autem pro Ieruſalem, quaſi dicat deſuntne hic medicinæ, & medici? ſcil. ſpirituales.
Obducta cicatrix, i. curatum vulnus.

CAPVT IX.

1. *Et plorabo*, pro, vt plorem. *Filiæ*, Chaldæus, cœtus.
2. *Mihi*, ſcil. reperire, 70. mihi.
3. *Arcum*, ſcilicet, mittentem ſagittas id eſt, verba mendacia.
Confortati ſunt, i. præualuerunt, ſeu obdurati ſunt.
Egreſſi, pro, progreſſi. *Laborauerunt*, i. operam dederunt.
6. *Tua*, ſcil. ô Ieremia. *Doli*, i. doloſorum.
In dolo, i. præ dolo. vel legendum, doli in dolo, i. doloſiſſimorum.
7. *Conflabo*, 70. igne examinabo. *Filiæ*, 70. malitiæ filiæ, id eſt, ob malitiam filiæ, Chaldæus, peccatorum cœtus.
10. *Eo quod*, pro, ita, vt: ſic & infrà. *Poſſidentis*, ſub. pecora, quaſi dicat, nemo erat. Chaldæus, pecoris, quaſi dicat, nec peccora audiebantur, ſc. etiam ipſa capta ab hoſtibus.
14. *Baalim*, 70. Idola.
17. *Sapientes*, i. peritæ lamentandi.
21. *Per feneſtras*, q. d. clauſis portis inuadet hoſtis per feneſtras.
22. *Fœnum*, &c. Chaldæus, manipulus poſt meſſorem.
24. *Me*, Chald. timorem mei.
25. *Præputium*, ſcilicet, peccati: nam omnes iſti, qui numerantur, erant carne circumciſi. *In comam*, pro, coma. erat id forte Arabum, ſeu Agarenorum, vt quidam aiunt.

CAPVT X.

2. *Signis*, i. quæ Aſtrologi putant certa eſſe euentuum ſigna.
5. *Palmæ*, ſc. arboris, q. d. procera.
7. *Decus*, Chald. regnum.
8. *Probabuntur*, ſcilicet, eſſe, quandoquidem ligna adorant.
9. *Inuolutum*, ſc. vt ſolent merces. *Tharſis*, q. d. per mare, Chald. Africa.
10. *Comminationem*, Chald. iram.
12. *Præparat*, Chald. fundauit, 70. erexit.
13. *In pluuiam*, pro, in pluuia, Chald. tempore pluuiæ.

14. *A ſcientia*,

14. *A ſcientia*, pro, in ſcientia, *Falſum*, i. non verus Deus.

16. *Virga hæreditatis*, pro, hæreditas. Iudæi agros funibus & virgis metiebantur.

17. *Congrega*, ſc. ô Babylon, vel Ieruſalem, vel Iudæa.

Confuſionem, Chal. mercimonia, 70. ſubſtantiam. *Obſidione*, q.d. loco cito obſidendo, Chald. ciuitatibus munitis, 70. munitione.

18. *Terræ*, ſc. Iudææ, vel Chaldææ. *Hac vice*, Chald. hoc tempore. *Inueniantur*, ſcil. hoſtibus, Chald. recipiant retributionem peccatorum ſuorum.

19. *Væ*, &c. Vox populi. *Ego autem dixi*, poſtpoſitum fuit, id cum eſſet in principio verſus ponendum.

Mea, i. merito mihi accidit.

20. *Tabernaculum*, ſc. Ieruſalem, *Funiculi*, ſc. reliquæ Iudææ ciuitates. *Subſiſtunt*, i. ſunt vel comparent.

Pelles, ſc. tentoriorum, Chald. cortinas, ſenſus eſt: Non eſt qui ædificet diruta.

21. *Paſtores*. Chald. Reges.

22. *Aquilonis*, ſc. Chaldæa.

23. *Nec viri*, &c. explicatio præcedentis.

24. *In iudicio*, i. moderate.

25. *Decus*, Chald. habitacula, 70. paſcua.

CAPVT XI.

1. *AVdite*, ſc. ô Prophetæ, *Verba*, i. conditiones.

3. *Audierit*, Chald. confirmauerit.

4. *Præcepi*, ſc. obſeruandum. *Fornace ferrea*, i. ſeruitute duriſſima.

5. *Suſcitem*, Chald. confirmem, 70. ſtatuam. *Eſt dies hæc*, i. apparet hodie. *Amen*, 70. fiat, ſc. vt dicis, ſeu vis.

6. *Vociferare*, i. prædica, Chal. prophetiza, 70. lege. *Foris*, Chald. in vicis.

Conteſtans, &c. i. monui teſtibus adhibitis, vel (vt vulgo dicitur (proteſtatus ſum.

Mane, &c. i. more tempeſtiue ſurgentis.

8. *Verba*, i. maledictiones adſcriptas pacto.

9. *Coniuratio*, pro, velut coniuratio, Chal. rebellio,

13. *Confuſionis*, i. ignominioſas, & pudendas.

14. *Laudem*, Chald. & 70. deprecationem.

16. *Vberem*, Cha. & 70. vmbroſam. *Vocauit*, ſc. olim cum ei ſeruires. *Loquelæ grandis*, i. clamoris militum. *Fruteta*, i. populi.

19. *Manſuetus*, Chald. electus, 70. innocens, Heb. bos, q.d. ſicut agnus, & ſicut bos: eſt enim Aluph, quod bouem ſignificat. *Portatur*, 70. ducitur. *Non cognoui*, ſc. antequam reuelares. *Lignum*, ſc. venenatum, Chald. venenum mortiferum. *Panem*, cibum: Tertul. panem interpretatur lib. 3. in Mar. Chriſti corpus, quod dandum erat ſub ſpecie panis lignum vero crucem.

20. *Videam*, Hebr. & Chald. videbo. *Cauſam*, Chald. iniuriam, 70. iuſtificationem.

21. *Non prophetabis*, i. ne prophetes, ſc. calamitates vrbis. *Annum*, 70. in anno.

CAPVT XII.

1. *IVſtus*, &c. q.d. iuſtior es, quam vt te cum diſputare debeam, proponam tamen quod me mouet de tuis iudiciis. *Iuſta*, i. quæ videntur iuſte proponi poſſe, Hebr. & 70. & Complut. iudicia, Chald. interrogationem iudicij.

2. *Proficiunt*, &c. Chald. diuites facti ſunt, & ſubſtantias poſſident, 70. filios generauerunt, & fecerunt fructum.

Renibus, i. intimis, ſc. corde.

3. *Tecum*, i. apud te, vel quod tecum eſt, i. te amat, & colit. *Congrega*, pro congregabis, q.d. ſuo eos tempore punies. *Sanctifica*, Chald. præpara. *In diem occiſionis*, i. tempus quo occidendi ſunt.

4. *Lugebit*, i. deſolata erit. *Quoniam dixerunt*, pro cum tamen dixerint, ſc. impij. *Non videbit*, &c. Chald. non nouit finem noſtrum, 70. non videbit Deus vias noſtras, q.d. quid ſcit Deus, aut quid curat, quid de nobis futurum ſit? ſc. contempſerunt minas Domini.

5. *Si cum peditibus*, &c. q.d. ſi tibi ciues tui tam moleſti ſunt, quantum erunt Ieroſolymitani? *Laboraſti*, i. fatigatus es. *Securus*, pro, vix ſecurus.

Superbia, i. tumore. *Iordanis*, i. Ieruſalem, vbi fluctus ſuperbiæ.

6. *Bona*, i. blanda.

7. *Reliqui*, &c. verba Dei, vel Prophetæ. *Domum*, i. templum. *Dilectam animam*, i. populum, velut animam dilectum, vel animam meam, pro, animæ meæ, Chald. populum mihi dilectum.

8. *Odiui*, Chald. proieci.

9. *Diſcolor*, ſc. quam ideo aliæ perſequuntur.

Beſtiæ, ſc. hoſtes.

10. *Paſtores*, Chald. Reges, *Partem*, Chald. hæreditatem.

11. *Super me*, i. contra me, ſc. conqueſta, vel ad me, ſc. opem petens, Chald. coram me, 70. propter me. *Recogitet corde*, Chald. timeat me.

12. *Vniuerſæ* pro vlli, more Hebr.

13. *Fructibus*, i. prouentibus, ſc. videntes deeſſe ob peccata, Chald. operibus, 70. gloria.

14. *Vicinos*, ſc. Moabitas, Idumæos, &c.

15. *Virum*, i. vnumquemque.

17. *Audierint*, Chald. diſciplinam ſuſceperint, 70. conuerſi fuerint.

CAPVT XIII.

1. *POſſide*, Chald. eme. *Lumbare*, i. baltheum, ſeu cingulum. *Pones*, &c. Omnia hæc ſecundum quoſdam facta non re, ſed viſione. ſignificant autem captiuitatem Babylonicam. *Aquam*, i. lauandi cauſa.

2. *Poſſedi*, Chald. emi.

9. *Superbiam*, Chald. fortitudinem.

11. *Et in nomen*, 70. nominatum, i. celebrem.

12. *Luguncula*, Hebr. Chald. & 70. vter.

13. *Prophetas*, Chald. pſeudoprophetas. *Ebrietate*, i. cæcitate, vel tribulatione, quæ mentem obtundat, Chald. tribulatione.

14. *Virum à fratre*, i. vnumquemque à proximo. *Concedam*, Chald. clemens ero.

15. *Eleuati*, ſc. ſuperbia.

16. *Contenebreſcat*, i. aduenial calamitas. *Caliginoſos*, i. tenebroſos q.d. præcipitemini, vel Regio Babylonis intelligitur, quæ alias dicitur mons caliginoſus. Vide Iſa. 13. *Ponet*, ſc. Deus. *In vmbram mortis*, i. obſcuriſſimam.

17. *Hoc non audieritis*, Chald. diſciplinam non ſuſceperitis. *A facie*, i. cauſa *Grex*, i. populus.

18. *Dominatrici*, i. Reginæ ſc. matri Regis Ioachim, Chald. vxori eius.

19. *Auſtri*, i. Iudææ, quæ Auſtralis eſt Chaldææ.

20. *Qui venitis*, Alia lectio qui veniunt, Chald. & 70. venientes, ſc. eos, qui veniunt.

Tibi, ſc. Iuda.

Pecus. i. populus.

21. *Viſitauerit*, i. punierit, ſc. Deus.

Docuiſti, ſc. oſtenſis theſauris, & familiaritate. *Eos*, ſc. hoſtes.

Quaſi mulierem, &. i. inopinato.

22. *Vere*

22. *Verecundiora*, i. pudenda, q. d. incidisti in summam ignominiam. *Planta*, i. pedes, seu crura, q. d. violata es, more fœminæ.

26. *Femora tua*, Chald. confusionem peccati tui. *Apparuit*, pro, apparebit.

27. *Hinnitus*, sc. ad libidinem, more equarum. *In agro*, 70. & in agris. *Post me*, id est, me sequendo. *Vsquequo adhuc*, scil. talis eris, vel expectabo vt emenderis?

CAPVT XIV.

1. *Sermonibus*, i. re. *Siccitatis*, i. sterilitatis, ob defectum imbris.

2. *Portæ*, id est, vires, in portis enim vrbium robur.

Obscuratæ, sc. mœstitia, vel vilitate.

3. *Capita*, sc. præ tristitia, vel pudore.

6. *Traxerunt*, Chald. biberunt. *Dracones*, qui sc. ob coloris copiam indigent multa refrigeratione.

Oculi, scil. quærendis pascuis

7. *Responderint*, scil. testantes nos malos, 70. restiterint.

Nobis, Chald. contra nos. *Fac*, sc. clementer.

Tibi, Chald. coram te.

8. *Expectatio*, i. spes. *Colonus*, 70. aduena, q. d. qui nos non cures, aut à nobis negligaris.

Ad manendum, sc. more transeuntis alio, possunt hæc ad Christum referri.

9. *Vagus*, 70. dormiens. *Fortis*, q. d. Cum sis fortis, videris tamen infirmus, 70. vir. *Qui*, pro, qui tamen.

Inuocatum est, &c. diceris Deus noster.

10. *Mouere pedes*, i. discursare, quærendo hinc inde opem.

13. *A, a, a*, Hebr. Ahah. *Prophetæ*, Chald. pseudoprophetæ.

14. *In nomine meo*, i, quasi à me missi.

17. *Taceant*, id est, cessent. *Virgo filia*, Chald. regnum cœtus.

18. *Abierunt*, sc. captiui.

19. *Bonum*, i. quicquam boni.

20. *Tibi*, Chald. & 70. coram te.

21. *Nec facias*, &c. repetitio. *Solij*. Iunge cum sequentibus, Chaldæus, tamen, & 70. iungunt cum præcedentibus, quasi dicat, ne solio gloriæ tuæ dedecus inferas.

22. *Imbres*, Chald. rores. *Hæc*, scil. quæ fiunt in mundo naturaliter, vel quæ patimur.

CAPVT XV.

1. *Oram me*. sc. orantes pro populo. *Eiice*, i. prædic eiiciendos, sc. in exilium.

2. *Mortem*, i. pestem, sc. sunt destinati.

3. *Species*, pro, speciebus, i. generibus, sc. flagellorum, Chald. vltiones pessimas.

4. *Feruorem*, 70. angustias, Chald. commotionem, sc. vagando. *Super*, 70. pro.

5. *Rogandum pro pace tua*, Chald. salutandum te.

6. *Laboraui*, i. fatigatus sum. *Rogans*, sc. vt conuerteretur.

7. *Ventilabro*, pro, veluti ventilabro. *In portis*, Chald. per ciuitates.

8. *Mihi*, Chald. coram me. *Matrem Adolescentis*, Chald. cœtum adolescentium. *Meridie*, i. palam.

9. *Septem*, id est, plurimos, q. d. orbata Ierusalem ciuibus. *Sol*, prosperitas, scil. repente aduenientе calamitate.

10. *Væ*, Vox Ieremiæ. *Rixæ*, sc. expositum ob ea quæ prædico. *Discordiæ*, i. cui contradicitur.

Non fœneraui, i. mutuum dedi, quasi dicat nihil mihi est cum quoquam negotij, vt litigare mecum debeat.

11. *Si non*, &c. Verba Dei ad Ieremiam, q d. omnino tibi in reliquam vitam fauebo.

Occurrit, pro, occurram.

12. *Ferrum*, i. arma Iudæorum. *Ab Aquilone*, sc. venienti, i. armis Chaldæorum. *Aës*, sc. æri.

13. *Gratis*, i. sine pretio. *In omnibus peccatis*, 70. propter omnia peccata.

15. *In patientia*, i. sinendo me lædi ab hostibus. *Scito*. pro scis.

16. *Sunt*, sc. à me. *Comedi*, i. susceпi. *Inuocatum est*, &c. quasi dicat, dicor Propheta tuus, vel faues mihi.

17. *Sedi*, i. versatus sum. *Gloriatus sum*, 70. timui, Chald. nec sum delectatus, scil. refert ad præcedentia, & repetit negationem. *A facie*, &c. id est, propter prophetiam à te mihi datam. *Comminatione*, scil. in populum, 70. & Complut. amaritudine.

18. *Desperabilis*, pro, velut desperabilis. *Infidelium*, Chald. deficientium, scilicet, cum deberent fluere.

19. *Conuerteris*, sc. ad me, ô Ieremia. *Conuertam*, q. d. iuuabo, 70. restituam.

Pretiosum, &c. i. electus à reprobis, Chald. Si reuocaueris impios, vt sint iusti.

Quasi os, &c. Chaldæus, voluntatem verbi mei implebis.

Ad te, sc. obediendo tibi. *Eos*, sc. imitando illorum mores.

21. *Redimam*, 70. eruam. *Fortium*, 70. pestilentium.

CAPVT XVI.

2. *Isto*, scil. Anathoth, vel Iudæa. Quidam putant id Prophetæ dictum in persona aliorum, q. d. non est quod quisquam hic vxorem ducat.

3. *Stirpe*, i. semine.

4. *Ægrotationum*, Chald. ægrotationum famis.

5. *Conuiuij*, sc. quod fit in morte alicuius. *Misericordiam*, pro, nempe misericordiam.

6. *Incident*, i. lacerabunt, sc. alij pro eis. *Caluitium*, i. capitis rasura.

13. *Requiem*, Chald. & 70. misericordiam, quasi dicat, crudeliter, seu dure, tractabunt, aut non liberabunt.

16. *Piscatores*, i. prædicatores, qui animas piscantur, & venantur, vel hostes, qui capiant, & occidant.

18. *Primum*, q. d. postea miserebor. *Duplices iniquitates*, i. supplicium, pro iniquitatibus duplicibus, i. magnis.

Morticinis, i. cadaueribus immolatorum idolis, forte filios intelligit.

19. *Vanitatem*, 70. idola.

20. *Faciet*, i. decetne facere?

21. *Per vicem hanc*, Chald. & 70. tempore hoc. *Manum*, &c. Chaldæus, vltionem meam, & plagam potentiæ meæ. *Et virtutem*, pro, id est, virtutem.

CAPVT XVII.

1. *Stylo*, q. d. indelebiliter. *In vngue*, i. cum digito. *Adamantino*, q. d. fortissimè. *Aratrum*, sc. in quibus idolis sacrificant.

2. *Recordati*, scil. vt imitentur patres.

3. *Sacrificantes in agro*, Chaldæus, ob cultum idolorum in agro. *Fortitudinem*, Chaldæus, substantiam, 70. diuitias.

Excelsa,

Excelsa, &c. lege sic : propter excelsa tua & peccata, &c.

4. *Ignem*, i. calamitatem, scil. peccatores sibi asciscunt pœnas ob peccata. *In æternum*, i. diutissime, vel semper ; si de inferno intelligatur.

5. *Carnem*, &c. carnem pro fragilitate humana posuit, brachium pro potentia, August. lib. de grat. & lib. arb. cap. 4.

6. *Myricæ*, vulgo Tamarice.

7. *Et erit*, pro, & cuius est.

8. *Non erit sollicitum*, 70. non timebit.

9. *Prauum*, Chald. dolosum, 70. profundum.

10. *Probans renes*, id est, examinans intima. *Fructum*, id est, opera. *Adinuentionum*, i. cogitationum, seu studiorum.

11. *Perdix*, pro, sicut perdix. *Fecit*, pro, sic fecit, scil. improbus. *Non in iudicio*, id est, iniuste. *Erit*, id est, apparebit, Chaldæus, vocabitur. *Insipiens*, Chald. impius.

12. *Solium gloriæ*, , &c. quasi dicat, Deus excelsus habet solium suum glorioſum in templo à multis sæculis.

Altitudinis, 70 exaltatum. *Sanctificationis nostræ*, Chald. sanctuarij nostri.

13. *Expectatio*, id est, spes. *In terra scribentur*, quasi dicat, non in cœlo sunt scripti, Chald. cadent in gehennam.

14. *Laus*, 70. gloriatio, i. in quo glorior.

16. *Diem hominis*, i. prosperitatem humanam, Chald. diem malam, q. d. non eis optaui malum.

17. *Formidini*, q. d. fac ne timeam, Chal. in interitum, q. d. serua me.

18. *Induc*, pro, induces. *Duplici*, i. g aui.

Contere, pro, conteres.

19. *Filiorum populi*, i. popularium, sic vocat portas vrbis, quia illic frequens populus.

22. *Eiicere*, i. efferre.

25. *Principes*, sc. è semine Dauid.

26. *Oblationem*, Chald. sacrificium confessionis, 70. laudem.

27. *Domos*, Chal. palatia.

CAPVT XVIII.

4. ILlud, pro, ex illo. *Repente*, Chald. tempore quodam, 70. tandem. sic & infr.

8. *Quod locutus*, &c. i de quo reprehendi eam.

11. *Fingo*, id est, formo, scil. more figuli, Chaldæus, creo.

12. *Desperauimus*, quasi dicat, actum est; nolumus vllo modo.

13. *Virgo*, Chald. cœtus.

14. *Euelli*, i. impedire, ne fluant.

15. *Quia oblitus*, &c. q. d. nulla res deficit à sua natura, vnus est homo, qui degenerat. *Sæculi*, i. diu sibi vsitatis. *Non trito*, sc. à sanctis viris.

17. *Dorsum*, &c. q. d. deseram eos.

18. *Lex*, id est, legis interpretatio sub. etiamsi Ieremiam occidamus. *Lingua*, Chaldæus, falsis testimoniis.

19. *Vocem*, i. calumniam.

20. *Redditur*, i. reddi debet Complut. redditur.

Foueam, sc. more venatorum, vt caderem, q. d. struxerunt mihi insidias vt occiderent.

21. *Morte*, i. peste.

22. *Latronem*, Chald. exercitus, sc per Romanos vastati. *Caperent*, Chal. occiderent.

23. *A facie tua*, &c. q. d. sit coram te, vt punias.

Abutere eis, Hebr. & 70. fac in eis, scilicet, quod soles puniendo impios, Chaldæus sume vindictam ex eis.

CAPVT XIX.

1. A *Senioribus*, pro, de senioribus, scilicet, duc tecum aliquos, Chaldæus, tolles tecum de senioribus.

2. *Fictiles*, i. vbi officinæ singulorum, Chald. sterquilinij. Not. quod habebat varia nomina, etiam Orientalis dicebatur.

3. *Tinniant*, sc. tremore concussæ.

4. *Alienum*, i. prophanum. *Innocentum*, sc. filiorum, quos diis immolabant.

5. *In cor meum*, quasi dicat, ne cogitaui quidem, Chald. nec volui.

7. *Animas eorum*, Chald. occidere eos.

8. *Sibilum*, sc. aspicientium, & admirantium.

13. *Domatibus*, id est, tectis : sunt hæc in Palæstina plana.

15. *Indurauerunt*, i. indomitam reddiderunt, sc. ne iugum subirent. *Audirent*, &c. Chald. obedirent verbis meis.

CAPVT XX.

1. PRinceps, Chald. princeps sacerdotum, i. summus sacerdos.

2. *Nerum*, Chald. & 70. carcerem. *Domo*, id est, atrio templi.

3. *Vocauit*, pro, vocabit, sci. posthac. *Pauorem vndique*, 70. migrantem.

4. *Pauorem*, Chaldæus, interitum, 70. transmigrationem.

5. *Laborem*, i. labore parta seu in quibus laborauit. *Pretium*, i. pretiosum.

7. *Seduxisti*, scil. videris seduxisse, qui mihi promiseris securitatem *Inualuisti*, sc. contra me, permittendo tam multa pati.

8. *Iam olim*, id est, iamdudum. *Iniquitatem*, sc. ciuitatis.

9. *Dixi*, i. proposui, seu cogitaui. *Non recordabor eius*, id est, mentionem non faciam Dei, 70. non nominabo vltra nomen Domini. *Non sustinens*, scil. tot mala, vel vim ignis illius, q. d. coactus sum prophetare.

10. *Audiui*, &c. redit ad superiora. *Ab omnibus*, scilicet, illatum mihi terrorem. *Pacifici*, id est, amici, scil. antea.

Custodientes, id est, obseruantes, Chald. insidiantes, vt male faciant mihi. *Decipiatur* Chald. erret, scil. Ieremias.

11. *Non intellexerunt*, adeoque non cauerunt.

12. *Probator iusti*, 70. probans iusta. *Renes*, i. interiora. *Videam*, Chald. videbo.

13. *Pauperis*, i. meam.

14. *Maledicta*, i. infelix.

15. *Maledictus*, quasi dicat, infelix fuit illa annuntiatio.

16. *Sit homo*, &c. q. d. satius erat nunquam fuisse talem nuntium. *Non pœnituit eum*, Chald. non sunt habitatæ. *Clamorem*, scil. hostium, vel suorum pereuntium. est id per exaggerationem calamitatis dictum, & non odio aliquo aut ira. sic Iob etiam loquitur, sc. modus est, quidam loquendi ad exprimendum dolorem. *Mane*, per mane & meridiem totus dies intelligitur.

17. *A vulua*, scilicet, egredientem. vel pro, in vulua, quasi dicat, præstitisset statim me à Deo occidi.

Æternus, 70. æterni, quasi dicat, nunquam fuissem in hanc lucem editus, Chald. essem quasi non essem, scil. conceptus solum, & non natus.

CAPVT

CAPVT XXI.

1. *Phassur*. Alius est iste ab illo, de quo suprà.
2. *Interroga*, Chaldæus, ora. *Recedat*, scilicet, Nabuchodonosor.

4. *Conuertam*, scil. in vos vel, q. d. sic auertam ab hostibus vt nihil contra eos possint. *Vasa*, i. instrumenta, scil. arma.

8. *Do*, i. propono. *Viam*, i. rationem.

9. *Quasi spolium*, scilicet, de quo lætatur qui nactus est. Chald. in euasionem.

11. *Et*, sub. dices.

12. *Mane*, i. tempestiue, & diligenter.

13. *Ad te*, Chaldæus, contra te mitto furorem meum. *Solidæ*, id est, munitæ, scilicet, montibus, Chaldæus, quæ habitas in fortitudine in ciuitatibus munitis.

14. *In saltu*, Chald. in vrbibus, scilicet, Iudæam syluæ comparat.

CAPVT XXII.

2. *Qui ingredimini*, Hebr. Chald. & 70. ingredientes. *Istas*, scil. palatij regij.

3. *Iudicium*, & iustitiam, i. iustum iudicium.

6. *Galaad*, &c. i. ô Ierusalem caput Iudææ sic solet scriptura alienis nominibus vocare alienatas à Deo vrbes.

7. *Sanctificabo*, Chald. præparabo, 70. inducam. *Super*, i. contra. *Electas cedros*, i. magnificas domos. perstat in metaphora Libani, Chald. pulchritudinem fortium tuorum. *Mortuum*, scil. quemquam, vel Ioachaz, qui in Ægypto obierat. *Egreditur*, sc. sellum de quo infrà.

11. *Ad Sellum*, pro, de Sellum, id est, Ioachin filio Ioacim filij Iosiæ ita quidam. Alij, in quibus Hieronym. Sedechiam intelligunt. Fit quidem 1. Paral. 3. mentio Sellum quarti filij Iosiæ: sed ille non regnauit. *Filium*, id est, nepotem, si Ioachin intelligatur.

13. *Non in iudicio*, i. inique, seu iniuste: repetitio. *Frustra*, i. sine causa, sc. iniuste.

14. *Sinopide*, genus est rubricæ à Sinope vrbe Ponti.

15. *Cedro*, i. cuiuis præstanti Regi. *Comedit*, &c. i. diu vixit. *Tunc* cum, Hebr. & Chal. & tunc.

16. *In bonum suum*, pro, eique tunc bene erat.

18. *Ioachim*, de hoc intelligenda secundum Hier. quæ hactenus reprehensa sunt. *Va frater*, &c. voces plangentium mortuos. *Concrepabunt ei*; scil. flentes, 70. flebunt eum, Chald. plangent eum.

19. *Asini*, id est, vt solet asinus, scilicet, in sterquilinio, scilicet, interfectus est à Nabuchodonosor, & proiectus, extra vrbem, Hieron. ait occisum à latrunculis. Vide 4. Reg. 24.

20. *Libanum*, &c. q. d. in loca edita, opem petens. nihil enim proderit, Chald. in domum sanctuarij. loquitur vero ad Ierusalem. *Amatores*, sc. à quibus opem expectabas.

21. *In abundantia tua*, i. prosperitate, Chald. cum sederes tranquilla. *Via*, i. consuetudo.

22. *Pastores*, Chald. gubernatores. *Ventus*, i. vana spes, Chald. dispergentur in omnem ventum. *Ab omni*, i. ob omnem.

23. *Libano*, i. domibus cedrinis, Chal. in domo sanctuarij. *Nidificas in cedris*, Chal. in domo Regum nutris filios tuos. *Congemuistis*, &c. præterita pro futuris, Chald. quid facies, cum venerint, &c.

24. *Iechonias*, hic dicitur in lib. Reg. & Par. Ioachim.

Ioachim, scribitur Hebr. per ך. *Annulus*, i. vt annulus, q. d. coniunctissimus. & carissimus.

Euellam, i. à me proiiciam, scil. ob eius scelera.

27. *Terram*, scil. istam. *Leuant*, i. leuabunt, q. d. optabunt.

28. *Nunquid*, pro, nonne. sic infr. *Vas*, pro, vt vas, sic infrà.

29. *Terra*, scil. Israel.

30. *Sterilem*, scil. non relinquet filium successorem in Regno.

CAPVT XXIII.

1. *Pastoribus*, Chald. gubernatoribus. *Pascuæ meæ*, i. quem pasco.

2. *Eiecistis*, Chald. vagari fecistis. *Visitabo*, i. puniam, *Studiorum*, i. operum.

3. *Eiecero*, Heb. Chald. & 70. eieci, seu expuli. *Rura*, 70. pascua, Chald loca.

4. *Pastores*, sc. Euangelicos. *Quæratur*, i. desiderabitur, seu deficiet.

5. *Dauid*, i. Dauidi. sic enim, Hebr. & 70. q. d. id quod Dauidi promisi, vel in domo Dauid. *Germen*, Chald. Messiam, 70. Orientem. *iudicium, & iustitiam*, i. quod iustum est.

6. *Iuda*, i. duæ tribus. *Israel*, i. decem tribus. *Dominus*, sc. Christus Deus est enim Hebr. hic Iehoua, quod soli Deo conuenit.

9. *Ad Prophetas*, Chaldæus, propter pseudoprophetas. *Contritum*, sc. præ dolore. *Meum*, vox Ieremiæ. *A facie*, i. propter, q. d. ob Domini præcepta, & verba, sc. quæ video contemni.

10. *Maledictionis*, i. calamitatis, Chal. periurij. *Luxit*, i. desolata est. *Malus*, i. ad mala. *Dissimilis*, sc. iustitiæ, seu Dei voluntati.

11. *Polluti*, sc. peccatis.

12. *Quasi lubricum*, q. d. cadent. *Samariæ*, i. decem tribuum. *Fatuitatem*, scil. nihil stultius Idolorum cultu. *Baalim* Chald. nomine Idolorum.

14. *Similitudinem adulterantium*, i. imitationem Idololatrarum, scil. Israelitarum.

15. *Prophetas*, Chald. pseudoprophetas. *Terram*, sc. Iuda.

17. *Blasphemant me*, Chald. irritant me, 70. abiiciunt verbum meum.

18. *Quis*, sc. ex istis.

19. *Turbo*, i. vehementia, Chald. increpatio, 70. commotio.

22. *Auertissem*, Hebr. Chald. 70. Complut. auertisset.

23. *Putasne*, pro, an. 70. affirmitiue legunt sic. Deus propinquus ego sum, & non Deus de longe, q. d. vbique adsum. *E vicino*, sc. tempore, q. d. recens, vt idola, & non æternus?

25. *Somniaui*, i. vidi visionem.

28. *Narret somnium*, sc. sicut somnium, & non vt visionem diuinam. *Paleis ad triticum*, i. verbis istorum ad verba Dei?

29. *Ignis*, scilicet, cui nihil potest resistere, aut impedire.

Proximo, i. aliis Prophetis, scil veris, quorum deinde dicta, falsis mistis contaminant.

32. *Miraculis*, Chald. temeritate, 70. erroribus.

33 *Propheta*, scilicet, falsus, Chaldæus, scriba. *Onus*, id est, prophetia de calamitate. *Vos estis onus*, Hebr. quod onus? quasi dicat, quid quæritis de onere? Chaldæus. Talis est prophetia, scilicet, quod sequitur. *Proiiciam*, &c. q. d. Hoc est onus, seu prophetia.

34. *Dicit*, sc. velut per ludum.

35. *Hæc dicetis*, i. sic interrogabitis, scil. modeste & humiliter.

36. *Onus erit*, &c. id est, punietur ob talem loquendi modum. *Et peruertistis*, pro, quia peruertistis, id est, mutastis, scilicet, modum interrogandi à Deo præscriptum.

39. *Portans*, pro, tollendo, q.d. omnino tollam. *Derelinquam*, Chald. proiiciam.

CAPVT XXIV.

1. *Fabrum*, Chaldæus, & 70. artifices. *Inclusorem*, Chald. Ianitores, 70. vinctos, quidam gemmarum inclusores intelligunt: alij castrametandi peritos.

3. *Ficus bonas*, &c. q.d. quæ bonæ, optimæ sunt; quæ malæ, pessimæ.

4. *In bonum*, q. d. bene faciam.

6. *Ad placandum*, Hebr. Chald. & 70. in bonum. *Destruam*, sc. amplius, vel similiter.

8. *Ægypti*, scilicet, eo fugerant quidam metu Chaldæorum.

9. *Vexationem*, Chaldæus, commotionem, 70. dispersionem. *Omnibus*, pro, per omnia. certe id apparet hodie, per omnes enim regiones dispersi Iudæi.

Opprobrium, scilicet, vt malè audiant, vel contemptibiles sint. *Parabolam*, i. comparationem, sc. dicent de calamitoso. Miserior est Iudæo. *Prouerbium*, Chald. fabulam, scil. de quorum omnes calamitate loquantur, 70. odium.

Maledictionem, scil. erunt omnibus execrationi: vel cum mala imprecabuntur, dicent: Accidat tibi quod Iudæis.

Eieci, pro, eiecero, 70. expellam.

10. *De terra*, sc. expulsi.

CAPVT XXV.

1. *Primus*, cœperat imperare tertio Ioachim.

3. *De nocte*, Hebr. Chald. & 70. mane, seu diluculo, quasi dicat, tempestiue. Not. hic, quod Deus similiter alibi de se dicit, esse intelligendum fecisse per Prophetas.

4. *Diluculo*, i. mature supra vertit, de nocte.

9. *Cognationes*, id est, familias. *Seruum*, scilicet, seruientem mihi, qui per eum vos punio. *Sibilum*, vide supr. cap. 19.

Sempiternas, i. diuturnas, durauit enim captiuitas 70. annis, sc. à 19. *Nabuchodonosor*, de quo vide 4. Reg. 25. 2. Par. 36. 1. Esdr. 1. vel à primo, qui fuit quartus Ioacim. Vide infra. Not. vero hic tempus, quo est prædicta à Ieremia, scil. anno quarto Ioacim, à quo ad Cyri primum quidam numerant, 70. annos, sic Nabuchodonosor 45. Euilmerodac filius 23. Balsasar nepos 3. annis regnauit.

10. *Perdam*, id est, auferam. *Vocem molæ*, scil. terentis frumentum, vel condimenta. Intellige vero vel molæ strepitum, vel vocem molam versantis, 70. odorem vnguenti.

Lumen lucernæ, Chald. vocem cantantium ad lumen lucernarum.

11. *Septuaginta*, sc. vsque ad Cyrum.

12. *Sempiternas*, i. diuturnas.

13. *Illam*, sc. Chaldæorum.

14. *Quia seruierunt*, &c. pro, seruient, Hebr. & Chald. quia seruient etiam ipsi gentibus multis, & Regibus magnis.

15. *Sume*, factum, id visione. *Furoris*, id est, indignationis, seu punitionis.

18. *Est dies hæc*, i. hodie apparet. Id additum à Ieremia post captiuitatem.

20. *Generaliter*, Hebr. promiscue, seu mistim, Chald. regibus finitimis.

Austitidis, Hebræus, Chaldæus, & 70. Hus, scil. de qua Iob, i. Hebr. עוץ.

22. *Mare*, i. littora maris, si mediterranei.

23. *Attonsi*, Vide sup. cap. 9.

24. *Arabiæ*, scilicet, Felicis. *Deserto*, scilicet, Arabiæ desertæ.

25. *Zambri*, Hebræus, *Zimri*. Forte sunt, quos Plin. lib. 6. cap. 28. Zamarenos vocat. est Arabiæ populus.

Elam, in Persia est, vnde Elamitæ.

26. *Vnicuique*, &c. i. cuique ab alio, sc. de prope, aut longe, q.d. omnibus, vt statim sequitur. *Sesach*, Chald. Babylonis. Not. Hier. pro B. & L. sc. 2. & 12. littera à principio Alphabeti positas S, & C, quæ sunt 2. & 12. à fine dictumque pro Babel Sesach. *Bibet*, sc. erat à Persis vincendus.

27. *Bibite*, &c. forte imperatiua pro futuris.

28. *Bibentes*, &c. id est, omnino velitis, nolitis, bibetis.

30. *Decorem*, id est, templum, vel vrbem, vbi colitur, Chaldæus, terram domus Maiestatis suæ, 70. locum suum.

Celeusma, sc. vox militum se ad bellum inuicem hortantium.

31. *Sonitus*, Chald. tumultus, 70. interitus.

Iudicium, id est, discepratio. *Iudicatur*, pro, in iudicium veniet. *Carne*, id est, homine. *Tradidi*, pro tradam.

32. *Summitatibus*, i. extremitatibus, forte Italia intelligitur.

33. *Domini*, Chal. & 70. à Domino. *Summo*, i. extremo. *In sterquilinium*, Chald. velut stercus.

34. *Pastores*, Chald. Reges. *Vestra*, sc aduenerunt.

35. *Peribit fuga*, sc. non poterunt fugere.

37. *Conticuerunt*; sc. mœsta, desolata. *Pacis*, i. quæ antea in pace agebant.

38. *Dereliquit*, sc. Deus, qui vt leo templum tuebatur, Chald. migrauit Rex ex arce sua. *Tabernaculum*, scil. templum. *Columbæ*, i. Dei alioqui mitissimi, vel Nabuchodosor, qui sic vocatur ob celeritatem, & velut volatum ad cædem. Vide inf. c. 46, 16. Chald. inimici.

Domini, Hebr. & Chald. eius.

CAPVT XXVI.

3. *Poeniteat me*, &c. Chal. auertat. ego à malo, 70. quiescam à malis, sic infrà.

5. *De nocte*, 70. diluculo, seu mane atque ita etiam Hebræus, & Chaldæus. *Dirigens*, Hebræus, Chaldæus, & 70. mittens.

6. *Silo*, vrbs erat in tribu Benjamin, vbi Arca diu fuit cum tabernaculo, eo translata è Galgalis, sed capta postea à Philisthæis. *Maledictionem*, vide suprà cap. 24.

7. *Prophetæ*, Chaldæus, Scribæ, 70. pseudoprophetæ, sic etiam infrà. *Domo*, scilicet, in atrio populi.

9. *Eo quod*, pro, vt.

10. *Ascenderunt*, sc. erat loco editiori.

4. *Domus*, i. atrij templi. *Nouæ*, Chald. orientalis. Vide 4. Reg. 15. fortè fuerat tunc instaurata.

11. *Iudicium mortis*, &c. i. dignus est morte.

13. *Studia*, Chald. & 70. opera.

15. *Contra vos*, i. in vestram perniciem.

16. *In nomine Domini*, i. à Domino missus.

18. *Excelsa*, Chald. silentia, 70. nemus.

19. *Pœnituit*, q.d. hactenus illud non fecit, at fecit postea redeunte populo ad peccata.

20. *Fuit quoque*, &c. vox hostium Ieremiæ.

23. *Ignobilis*, quasi dicat, non more Prophetarum sepultus est.

24. *Igitur*, &c. quasi dicat, prævaluit tamen Achicham, qui ei fauebat.

CAPVT XXVII.

2. *Ac*, scilicet, tempore Sedeciæ. vide inf. &c. seq. vel error est in c. huius principio, vt notauit Hieron. debet enim incipere inde: Factum est verbum istud, &c. Reliqua coniungenda cum cap. præcedenti. *Vincula*, scil. quibus iuga boum ligari solent. Vide cap. seq.

Catena, Chald. iuga, 70. torques.

3. *Venerunt*, pro, venient. *Sedeciam*, sc. incitaturi ad rebellionem contra Nabuchodonosor.

6. *Seruiant*, quasi dicat, vt eis vtatur pro libito, velut reb. suis.

7. *Filio eius*, sc. Euilmerodach. *Filio filij*, sc. Balsasar. *Tempus*, sc. vltionis Chald. tempus interitus.

8. *Eius*, sc. Nabuchodonosor. Not. calamitates bellorum à Deo esse.

9. *Prophetas*, Chald. & 70. pseudoprophetas. *Faciant*, Chald. faciam.

10. *Eiiciant*, q. d. causa sint, vt longe faciam, & eiiciam, Heb. Chald. & 70. eiiciam.

15. *Eiiciant*, Hebr. & Chald. eiiciam, sed idem est sensus, vt proxime notaui.

18. *Occurrant*, sc. precibus flectentes ad misericordiam Chald. deprecentur.

19. *Ad*, pro, de.

22. *Visitationis suæ*, Chald. memoriæ eorum in conspectu Domini.

CAPVT XXVIII.

1. *Illo*, pro, quodam. *In anno quarto*, pro, nempe anno quarto, regni eius. *Prophetæ*, Chald. & 70. pseudopropheta.

2. *Contriui*, pro, conteram.

3. *Dierum*, id est, completi, Chald. in fine duorum annorum.

6. *Amen*, quasi dicat, vtinam ita sit. *Suscitet*, Chald. confirmet.

8. *Ab initio*, scilicet, prophetiæ, Hebr. Chald. & 70. à sæculo.

De fame, sub. & ita euenit. vt prædixerunt, Hebr. Chald. & 70. peste.

13. *Catenas ligneas*, Chald. iuga lignea. *Facies*, i. facere te oportet, q. d. feres iugum ferreum.

14. *Iugum ferreum*, i. duram seruitutem.

Posui, Chald. ponam.

16. *Mittam*, i. eiiciam.

CAPVT XXIX.

1. *Libri*, i. epistolæ. *Prophetas* Chald. scribas, 70. pseudoprophetas.

2. *Domina*, i. regina, scil. mater Regis. *Faber*, &c. Vide cap. 24.

8. *Prophetæ*, Chald. & 70. pseudoprophetæ.

10. *In Babylone*, id est, in regno Babyloniorum, tamdiu enim solum duranit Monarchia hæc. vide supr. cap. 25.

Septuaginta, vide supra cap. 25. *Verbum*, id est, promissionem.

11. *Patientiam*, id est, quod patienter expectatis, Chald. spem i. quod speratis.

12. *Ibitis*, i. incedetis, scil. in præceptis meis, vel, ibitis ad orandum, Chaldæus, suscipiam orationem vestram.

15. *Suscitabit*, Chald. suscitauit, 70. constituit, q. d. ne putetis missos à me esse Prophetas, qui vos prædicunt, cito esse redituros.

16. *Regem*, scilicet, Sedeciam.

18. *Eieci*, pro, eiiciam.

19. *De nocte*, i. diluculo, seu mane, quasi dicat, diligenter, & tempestiue.

22. *Frixit*, i. combussit.

23. *Stultitiam*, Chaldæus, ignominiam, 70. iniquitatem.

25. *Libros*, i. litteras. *Sacerdotem*, sc. summum.

26. *Arreptitium*, i. furiosum, Chal. stultum, 70. insanientem. *Prophetantem*, i. falsa, seu insana.

CAPVT XXX.

3. *Conuersionem*, Chal. & 70. transmigrationem, sc. abductos in Babylonem. *Israel*, scil. per Christum. Nam ex captiuitate Assyriaca Israel nunquam rediit. *Conuertam*, i. reducam.

5. *Audiuimus*, 70. audietis. Quidam hæc referunt ad Ecclesiæ tribulationes sub tyrannis, vel Antichristo.

6. *Generat*, Chald. pariat, 70. peperit. *Aurigi-nem*, sc. pallorem ex metu, seu dolore.

8. *Iugum*, sc. diaboli, vel te persequentium. Alloquitur fideles. *Eius*, sc. hostis.

9. *Dauid*, Chald. Christo filio Dauid.

10. *Reuertetur*, sc. ad Ecclesiam.

11. *Consummationem*, quasi dicat, penitus perdam. *In iudicio*, id est, moderate, Chald. in iudicio misericordiæ.

12. *Insanabilis*, Chald. grauis, *Fractura*, i. tributio, seu calamitas. *Pessima*, 70. plena doloris.

13. *Iudicium*, i. causam. *Curationem*, i. vulnus curandi causa. *Vtilitas* Chald. medicina.

14. *Inimici*, i. vt solet inimicus. *Crudeli*, i. vt solet crudelis hostis. *Dura facta*, 70. multiplicata, Chald. roborata.

15. *Clamas*, i. conquereris.

16. *Propterea*, pro attamen.

17. *Obducam*, scilicet, sanatis vulneribus, Chaldæus, adducam sanitatem tibi. *Eiectum*, id est, velut à viro eiectam fœminam, Chald. vagam, 70. dispersam. *Hæc est*, sc. dixerunt.

18. *Conuersionem*, vide supra. *Tectis*, Chaldæus, ciuitatibus.

Ciuitas, sc. Ecclesia, Chald. Ierusalem.

Excelso, Chald. loco. *Ordinem*, Chald. decentiam, Hebr. & 70. iudicium, i. morem.

19. *Ludentium*, Chald. cantantium. *Attenuabuntur*, Chald. infirmabuntur.

20. *A principio*, 70. prius.

21. *Et erit dux*, &c. scilicet Christus, Chald. & vngetur Rex eorum ex illis, & Christus de medio eorum reuelabitur.

Ex eo, sc. Israel.

22. *Et eritis*, &c. Hunc versum negat Hier. esse in Hebræo, at nunc est. Apparet illum alio fuisse vsum textu, ac nunc est, quod valde notandum, ne quis miretur, si eius editio non per omnia conueniat cum Hebraicis, quæ nunc extant.

23. *Conquiescet*, Chald. residebit.

24. *Ea*, sc. quæ prædico.

CAPVT XXXI.

1. *Cognationibus*, i. familiis.

2. *Gladio*, id est, persecutioni Ægyptiorum, quasi dicat, quem eripui ex Ægypto, vel potius, gladio Dei, qui multos occidit in deserto. *Vadet*, sc. ducente Christo.

Israel, i. fidelis populus ex Iudæis & gentibus.

3. *Longe*, Chald. iam olim.

4. *Virgo*, Chaldæus, cœtus. sic infrà. *Ludentium*, Chald.

Chald.canentium. Significatut per hæc lætitia ſpiritualis tempore Euangelij,& fertilitas.

5. *Vineas*, i. Eccleſias. *Samariæ*, i. totius orbis, vel gentilitatis, quæ more Samariæ idola colebat. *Plantantes*, ſc. Apoſtolici viri. *Donec tempus*, &c. q. d. colligent ſuo tempore fructus. ſecundum legem ante annum quartum veſci non licebat. Vide Leuit. 19.

7. *Hinnite*, i.vociferamini iubilantes, & laudantes.

Contra caput, i. ad præcipuos, Chald. capite nudato in oculis omnium populorum. *Salua Domine*, Chald.redemit Dominus, 70. ſaluauit Dominus.

8. *Aquilonis*, i. infidelitatis. *Cæcus*, & c.q.d. omne hominum genus ad fidem vocabitur.

9. *Venient*, pro, abierunt, Chald. migrarunt, 70. egreſſi ſunt, vel intellige, fleturos præ lætitia. *Aquarum*, ſc. doctrinæ & gratiæ. *Primogenitus*, i. velut primogenitus carus.

11. *Redemit*, &c. præt.pro futuris.

12. *Sion*, ſc. Eccleſia. *Super frumento*, &c. pro, nempe frumentum, &c. ſignificatur autem per hæc, bona ſpiritualia.

13. *Virgo*, Chald. cœtus Iſrael.

14. *Pinguedine*, Chald. deliciis, ſc. ſpiritualibus.

15. *Excelſo*, Hebr.& 70. Rama, i.excelſo. *Rachel*, i. Regio Bethleemitica, vbi Rachel ſepulta. *Filios*, ſc. abductos in captiuitatem, vel potius ab Herode occiſos. Sic enim Matt. interpretatur, vbi videre eſt Scripturæ difficultatem, cui enim illa interpretatio in mentem veniſſet? *Sunt*, i. comparent, ſeu viuunt.

16. *Operi*, i. tribulationi, labori, &c.q.d. remunerabo.

Inimici, ſcil diaboli.

18. *Tranſmigrantem*, 70. lamentantem, Chald. plorantem, & gementem ob tranſmigrationem.

Iuuenculus indomitus, Chald. vitulus non aſſuetus iugo.

19. *Oſtendiſti*, ſc. ſtatum quo eram ſine te. *Femur*, ſc.dolentium more, *Suſtinuit opprobrium*, i.dedi pœnas probroſæ vitæ.

20. *Si*, pro, ſane Chald. ſicut. *Honorabilis*, Chal. & 70. dilectus.

Delicatus, Chald. amabilis. *Ex quo*, &c. q.d. ex quo propoſui eum eligere, ſeu vocare, recordor eius, Chald. ex quo potui verba mea in corde eius, &c.

Conturbata, loquitur more humano.

21. *Speculam*, 70.ſpeculatores. *Pone*,&c. Chald. pone in amaritudine cor tuum.

22. *Delitiis diſſolueris*, 70. conuerteris.

Vaga, 70. deſperata, Chald.auerſa.

Creauit, pro creabit. *Nouum*, i. inuſitatum & mirabile. *Fœmina*, ſc. Virgo Maria. *Circumdabit*, ſc. vtero.

Virum, ſc. iam inde à conceptione perfectum.

23. *Pulchritudo*,&c. q.d.ô pulchra per iuſtitiam.

Sanctus pro, ſancte,ſc. ô Eccleſia.

25. *Inebriaui*, pro, inebriabo, i. replebo potu, Chald. ſatiabo. *Laſſam*,ſc. & ſitibundam. *Saturaui*, Chald. implebo bono.

26. *Ideo*, verba Ieremiæ exultantis.

27. *Semine*, &c.q.d. doctrina omnibus accommodata, ſc.ſapientibus,& inſipientibus.

28. *Vigilaui*, Chald. cogitaui. *Vigilabo*, Chald. lætabor.

29. *Non dicent*,&c. q.d.non reiicient culpam in alios,ſed ſeipſi accuſabunt. *Patres*, &c. Chald. patres peccauerunt, & filij percuſſi ſunt.

30. *Omnis homo*,&c. explicatio præcedentis,q.d. qui peccauerit, ipſe punietur.

32. *Dominatus ſum eorum*, ſc. puniendo, vel q.d. cum tamen eſſem eorum Dominus. 70. neglexi eos.

33. *Illos*, ſcil. quos præfixi, vel veteris Teſtamenti.

34. *Docebit*, ſc. in cœlo, Auguſt. de ſpir. & lit. cap.24.

35. *In lumine*, pro, ad illuminationem. *Ordinem*, Hebr. & Chald. ſtatutum, i. legem.

36. *Defecerint*, ſc. durante mundi curſu.

Coram me, Chald. miniſtrans coram me, i. mihi ſeruiens; ſeu ſacrificans, ſc. Miſſæ ſacrificium nunquam deficiet.

38. *A turre*, &c. Vide Zach.14.

39. *Vltra norma*, i. præterea filum, ſc.quo menſurantur ædificia, ſeu diriguntur, Chald. adhuc filum.

Eius, ſc. portæ, 70. coram ea *Gareb*, &c. loca ſunt vicina Ieruſalem, quæ per hæc ſignificatur amplianda, ſc.Eccleſia Chriſti intelligitur.

40. *Cadauerum*, Chald.vbi ceciderunt cadauera Aſſyriorum. *Cineres*, 70. cineris. *Ad torrentem*, i. vſque ad torrentem, *Sanctum*, ſc. ſanctuarium, i.Eccleſia.

CAPVT XXXII.

2. *Atrio carceris*, pro, carcere atrij.

5. *Viſitem*, verbum ambiguum ad bonum,& malum.

7. *Agrum*, id eſt, prædium, ſeu ædificium cum horto.

9. *Poſſide*, i. eme. eſt enim idem verbum Hebr. quod ſup.vertit, eme.

9. *Stateres*, Hebr. & 70, ſiclos, ſc. ſanctuarij, quorum quilibet 4.denariorum, ſeu drachmarum, prophanus enim duarum, Chald. minas.

Argenteos, Chald. argenteos ſiclos, ſc. appendit 17. ſtateres. paruum quidem pretium, ſed & prædium forte exiguum. Adde quod tempore illo, quo captiuitas imminebat, vilia erant omnia.

10. *Signaui*, ſc. ſigillo publico.

11. *Poſſeſſionis*, pro, emptionis ſic & inf.

Stipulationes, i. conditiones contractas. *Rata*, i. ratificationes.

Signa forinſecus, i. exemplum inſtrumenti apertum, vulgo, Copia.

15. *Poſſidebuntur*, pro, ementur.ſic.& inf.

17. *Heu, heu, heu*, Hebr. Ahah. vnica dictio.

Extento, Hebr.& 70.excelſo.ſic & inf. *Omne verbum*, i. quicquam.

Millibus, ſc. poſterorum.

19. *Incomprehenſibilis cogitatu*, Hebr.multus operibus, 70. potens operibus. *Adinuentionum*, i. conſiliorum, ſeu operum.

20. *Hominibus*, ſc.reliquis. *Eſt dies hæc*, i. appareret hodie.

21. *Terrore*, Chald. & 70. viſione, i. reuelatione, ſc. facta Moſi.

24. *A facie*, i. vi.

25. *Data*, i. iamiam danda.

27. *Omne verbum*, i. aliquid.

29. *Domatibus*, i. tectis.

30. *Exacerbant*, i. irritant, ſeu ad iracundiam prouocant.

31. *In furore*, i. furorem merita.

32. *Prophetæ*, Chald.pſeudoprophetæ.

34. *Diluculo*, i. diligenter, & tempeſtiue, ſc. per Prophetas.

35. *Initiarent*, Chald. traducerent per ignem, 70. offerrent.

36. *Vos dicitis*, 70. tu dicis.

Tradatur, 70. tradetur.

37. *Eiecì*, pro, eiiciam.

39. *Viam*, i. rationem me colendi.

41. *Plantabo*, Chald. ſtabiliam. *Veritate*, 70. fide.

In toto, &c. quaſi dicat, omnino ex animo ſeu amantiſſimè.

43. *Dicitis*, pro, dicetis non poſt multos dies, 70. tu dicis.

44. *Conuertam*, i. reducam.

CAPVT XXXIII.

1. *Trio carceris*, pro carcere atrij, ſc. regij.

2. *Illud*, ſc. quod prædicit, Hebr. eam, ſc. Ieruſalem, ſecundum quoſdam; quanquam Hebr. fœmineum ſumitur interdum pro neutro, vt hæc pro, id. *Paraturus*, id eſt, diſpoſiturus, 70. totum locum ſic vertunt, faciens terram, & plaſmans eam, vt dirigat eam.

3. *Firma*, Chald. reſeruata, i. occulta.

6. *Deprecationem*, id eſt, quod petunt, ſeu optant, Chaldæus, portam pœnitentiæ, Hebræus, abundantiam, ſeu multitudinem. *Veritatis*, ſcil. datis his, quæ promiſi.

7. *Conuerſionem*, Chald. & 70. tranſmigrationem, ſc. captiuitatem. *A principio*, 7. prius.

9. *Erit*, ſc. Ieruſalem ſpiritualis, i. Eccleſia. *In nomen*, i. nominata, ſeu celebris, vel in gloriam.

Pauebunt, ſc. hoſtes eorum.

10. *Dicitis*, i. dicturi eſtis breui. *Foris*, Hebr. & Chald. in plateis.

11. *Vota*, Hebr. & Chald. confeſſionem, i. laudem, 70. dona. *Conuerſionem*, id eſt, captiuitatem. *A principio*, 70. prius.

12. *Accubantium*, i. accubare facientium.

13. *Numerantis*, ſolet id veſperi fieri, reducto grege ad caulas, intelliguntur vero per hæc officia paſtorum ſpiritualium, Chald. adhuc diſcet populus per manum Meſſiæ.

14. *Verbum bonum*, ſc. promiſſionem de Meſſia.

15. *Dauid*, i. Dauidi. *Germen*, Chald. Chriſtum.

17. *Dauid*, i. Chriſto, vel de ſtirpe Dauid. *Vir*, i. Chriſtus, vel fidelis ſucceſſor.

Thronum, ſc. Eccleſiam.

21. *Filius*, ſc. Chriſtus.

22. *Stellæ*, Hebr. Chald. & 70. militia.

24. *Hic*, ſcil. Babylonicus, ſeu iudaicus.

Eo quod, pro, ita vt. *Gens*, quaſi dicat, alicuius monimenti.

26. *Conuerſionem*, i. captiuitatem.

CAPVT XXXIV.

5. *Comburent te*, i. in tui gratiam aromata. verti poterat, Comburent tibi. Id enim potius Heb. indicant. *Væ Domine*, ſc. dicentes.

8. *Prædicans*, i. voce præconis denuncians.

14. *Completi*, pro, compleri cœpti. *Septem*, 70. ſex. *Et ſeruiet*, pro, ſeruiet enim.

15. *In oculis meis*, id eſt, coram me, vel me approbant e.

Pactum. ſc. de dimittendis ſeruis. *Super eam*, i. in ea. abundat vero, more Hebræo.

16. *Commaculaſtis*, Chald. violaſtis, ſcil. contemnentes meum præceptum.

17. *Libertatem*, Ironice. *Commotionem*, ſcil. capiris, i. deriſum, 70. diſperſionem.

18. *Tranſierunt*, ſc. velut dicentes, ita fecemur, ſi fœdus violabimus.

19. *Eunuchi*, Chald. principes, 70. dynaſtæ, i. optimates, ſeu magiſtratus.

20. *Quærentium*, ſcilicet, occidere. *Animam*, id eſt, vitam.

21. *Receſſerunt*, ſcil. ab obſidione, quod audiſſent aduentare Ægyptios in auxilium.

22. *Eo quod*, pro, ita vt.

CAPVT XXXV.

2. *Rechabitarum*. Hi originem ducebant ab Hobab Moſis ſocero. *Exedram theſaurorum*, Chaldæus, gazophyliacum.

4. *Domum*, id eſt, atrium templi. *Gazophylacium*, ſupra vertit exedram, 70. paſtophorium. *Hominis Dei*, Chaldæus, Prophetæ Domini. *Theſaurum*, Chald. gazophylacium, Hebr. eadem vox quam vertit ſupra exedram & gazophylacium. *Veſtibuli*, 70. viæ.

7. *Peregrinamini*, ſc. erant peregrini, non Iſraelitæ, Chald. habitatis.

11. *Diximus*, ſc. inter vos.

14. *Conſurgens*, i. ſurgere faciens Prophetas, q.d. mature excitans.

16. *Firmauerunt*, i. conſtanter obſeruarunt.

Stans, &c. q. d. ſeruiens mihi, Chal. miniſtrans coram me.

CAPVT XXXVI.

2. *Volumen*, ſcilicet, membranam, in qua Hebræi, ſua ſcribebant, & deinde inuoluebant.

5. *Clauſus*, ſc. carcere.

6. *Ieiunij*, ſcil. fuerat id indictum ob metum, Chaldæorum.

7. *Cadat*, ſcilicet, proſpere; Chaldæus, acceptabilis ſit.

10. *Gazophylacio*, 70. domo. *Scribæ*, ſcilicet, regij cancellarij.

Veſtibulo, Hebr. Chal. & 70. atrio. *Nouæ*, Chal. Orientalis primæ.

12. *Gazophylacium*, 70. domum.

16. *Vnuſquiſque ad proximum ſuum*, id eſt, omnes inter ſe.

19. *Et Ieremias*. Apparet fuiſſe tunc liberatum carcere.

22. *Arula*, i. focus editior.

23. *Scidit*, ſc. ille iubente Rege, vel Rex.

Scalpello Scribæ, i. cutello pennario.

25. *Contradixerunt Regi*, Hebr. & Chald. rogauerunt Regem.

26. *Abſcondit*, Chald. protexit.

26. *Feſtinus*, Hebr. veniendo, id eſt, omnino, ſeu certiſſimè.

30. *Sedeat*, ſcil. diu. Filius enim eius Ioachim ſolum tribus menſibus regnauit.

31. *Et non*, pro, quia non. *Audierunt*, Chald. obedierunt.

CAPVT XXXVII.

1. *Quem*, ſcil. Sedeciam.

2. *In manu*, id eſt, opera, quaſi dicat, per Ieremiam.

11. *Diaideret*, ſcil. ſuis. *Poſſeſſionem*, Chaldæus, hæreditatem.

14. *Scribæ*, ſcil. regij.

15. *Laci*, i. profundi loci, in quem vincti coniiciebantur. *Ergaſtulum*, 70. vincula.

16. *Sermo*, i. id quod prædicis.

20 *Veſtibulum carceris*, pro, carcerem atrij, ſc. qui erat in atrio regiæ. *Excepto pulmento*, ſc. quod ei præterea dabatur Chald. de vico piſtorum, 70. è loco vbi panes fiebant.

Manſit, ſc. vſque ad vrbis expugnationem.

CAPVT

CAPVT XXXVIII.

1. *Populum*, sc. qui ad eum conueniebat in carcerem publicum.
4. *Principes*, sc. prædicti.
5. *Fas est*, Hebr. & Chal. possum.
6. *Lacum*, i. foueam, seu antrum. *Vestibulo*, Chal. & 70. atrio.
11. *Cellario*, Hebr. thesauro.
12. *Manuum*, i. brachiorum.
14. *Ostium*, scilicet, atrij templi, per quod Rex ingredi solebat.
16. *Animam*, &c. pro, animas nostras.
22. *Regis Iuda*, sc. Ioachin, qui & Iechonias.
Dicent, scilicet, tibi, quasi dicat, vel mulieres te reprehendent.
Pacifici, i. familiares. *Cœno*, Chal. confusione.
27. *Auditum*, sc. de actis cum Rege.

CAPVT XXXIX.

2. *Nona*, sic Hebr. Chald. & 70. *Aperta*, 70. diruta, Chald. perrupta.
4. *Duos muros*, scilicet, horti, 70. murum, & antemurale.
5. *Locutus*, &c. obiurgauit acriter, scil. ob violatum fœdus
7. *Compedibus*, Chald. catenis æreis.
8. *Domum vulgi*, 70. domos populi.
9. *Superfluos*, id est, reliquos. *Remanserant*, scilicet, extra ciuitatem, *Magister*, Chald. & 70. princeps. *Militum*, Hebr. coquorum, seu laniorum, 70. coquorum, Chald. occidentium, scilicet, milites, more coquorum, seu laniorum occidunt.
10. *Cisternas*, Hebr. & 70. agros.
12. *Pone*, &c. q.d. faue illi, & benefac.
14. *Vestibulo*, 70. atrio, sc. ex carcere atrij. *Godolia*. Erat hic primarius vir, Iudæus, qui ad Chaldæos ante captam vrbem transfugerat.
16. *Erunt*, id est, apparebunt, quasi dicat, videbis oculis tuis.
18. *Salutem*, Chald. ereptionem, 70. lucrum, Hebr. spolium, q.d. in tua potestate, seu salua.

CAPVT XL.

2. *Dominus*, Hebr. Iehoua, quo nomine etiam Gentiles Deum Iudæorum vocabant. Id enim ei proprium. nam Deus commune omnibus diis.
3. *Factus est*, &c. i. accidit vobis hoc.
4. *Sunt*, i. erant.
5. *Munuscula*, pro munera.
11. *Dedisset reliquias*, i. reliquisset aliquos.
16. *Verbum hoc*, i. rem hanc.

CAPVT XLI.

1. *Regis*, sc. Ammonitarum, vel potius Iuda. *Et decem*, pro. nempe decem. vide 4. Reg. 25.
3. *Erant*, sc. in eius domo.
4. *Nullo*, sc. incolarum Masphat.
5. *Venerunt*, pro, veniebant. *Rasi*, &c. sc. quod audissent in itinere euersionem Ierusalem, & templi, quo ferebant munera.
6. *Plorans*, id est, fingens fletum ob eandem calamitatem.
7. *Laci*, i. cisternæ, 70. putei, sc. eos proiecit. *Fratribus*, i. reliquis sociis.
9. *Propter Basa*. Chal. quando obsedit eum Basa.
12. *Ad aquas multas*, Chal. iuxta piscinam aquarum multarum.
14. *In Masphat*, Hebr. & Chald. de Masphat.
16. *De Masphat*, sc. abductas ab Ismaele. *Gabaon*, quo, sc. Iohanan eos prius adduxerat.

CAPVT XLII.

2. *Adat*, i. grata. Chald. sit acceptabilis.
3. *Verbum*, i. rem.
4. *Audiui*, pro, exaudiui, sc. vos, q.d. faciam, vel intellexi quid optetis, faciam. *Secundum verba vestra*, i. vt petitis.
5 *Veritatis & fidei*, Chaldæus, verus, & fidelis, 70. iustus, & fidelis, quasi dicat, testamur Deum, nos facturos, &c.
6. *Bonum*, i. prosperum, seu iucundum. *Malum*, id est, aduersum, seu amarum.
7. *Cum autem*, &c. Hæc referuntur ad principium capitis 40. reliqua enim velut parentheses sunt.
10. *Placatus sum*, Hebr. pœnitet me, Chald. conuersus sum.
15. *Posueritis faciem vestram*, id est, firmiter statueritis.
18. *Conflatus*, id est, effusus, vt metalla conflata, 70. stillauit. *Iurisiurandum*, id est, execrationem, 70. desolationem.
20. *Decepistis*, sc. si intretis.
21. *Et non audistis*, pro, si non audieritis.

CAPVT XLIII.

2. *Vperbi*, Chaldæus, impij.
7. *Taphnis*, sic & 70. At Hebræus, & Chaldæus: Tachpanches. Psalm. 77. Hebr. dicitur Thsoan, Chald. & 70. Tanes.
9. *Crypta quæ est*, &c. 70. in vestibulis in porta, &c. Chald. in iunctura ædificij, quæ est in porta, &c.
10. *Solium*, Chald. tentorium, 70. arma.
12. *Amicietur*, &c. q. d. ita se vestiet opibus Ægypti, vt solet quis pallio aliquo, aliquò abiturus, 70. & scrutabitur terram Ægypti, sicut pediculis purgat pastor vestimentum suum.
13. *Domus Solis*, 70. Heliopoleos.

CAPVT XLIV.

3. *Nesciebant*, sc. antea pro diis non habebant, vel deos esse nunquam cognouerunt, quod enim non est, scire non potest.
4. *De nocte*, Hebræus, Chaldæus, & 70. mane, seu diluculo.
Verbum, i. rem.
6. *Conflata* Vide sup. c. 42. *In plateis*, Chal. in vicis, 70. extra. *Vastitatem*, i. desolationem. *Secundum diem hanc*, i. vt apparet hodie.
9. *In regionibus*, Chald. in vicis, 70. extra.
10. *Sunt mundati* Chald. & 70. cessarunt.
12. *Iusiurandum*, i. execrationem. *Miraculum*, Chald. vastitatem, 70. perditionem.
14. *Fugerint*, sc. antea.
15. *Stabat*, i. erat, vel forte, cum stabat.
17. *Verbum*, id est, rem. *Egredietur de ore nostro*, id est, volemus, vbi nota os pro voluntate accipi. Vide Deut. 8.
Reginæ cœli, i. lunæ. Quidam tamen solem intelligunt, qui Hebraice est fœminini generis. Chald. syderi cœli. *In plateis*. Vide supra.
19. *Quod si*, &c. vox fœminarum. *Nunquid*, &c. q.d. imitamur viros nostros. *Faciemus*, 70. fecimus, Chald. facimus.
21. *In plateis*. vide supra.

22. *Et non poterat*, &c. Chald. & non placuit Domino vltra remittere. *Est dies hæc*, i. apparet hodie.

23. *Testimoniis*, ita vocantur Dei præcepta, quod eius voluntatem testentur.

26. *In nomine*, i. per nomen, q.d. per me ipsum.

Nequaquam, &c. q. d. non patiar, vt vltra per Deum iurent, sunt enim indigni.

27. *Vigilabo*, Chald. visitabo.

30. *Ephree*, Pharaonis est nomen proprium, vel cognomen, Chald. claudum.

CAPVT XLV.

5. *Grandia*, q.d. quietem, seu prosperitatem. *Salutem*, q.d. saluam. Hebr. spolium, 70. lucrum.

CAPVT XLVI.

4. *Vngite*, sc. curribus falcatis.

5. *Vidi*, sc. prophetico spiritu.

8. *Ciuitatem*, sc. Charcamis, Chal. ciuitates.

10. *Victima*, Chas. occisio, 70. sacrificium.

11. *Virgo filia*, Chal. regnum cœtus. *Sanitas*, &c. q. d. plaga tua incurabilis.

12. *Fortis*, sc. miles.

14. *Memphis*, Hebr. Noph. *Præpara*, sc. ad excipiendum Chaldæorum exercitum. *Per circuitum*, i. vicinas regiones, seu vrbes.

15. *Computruit*, Chal. contritus est, 70. fugit.

16. *Multiplicauit*, sc. Dominus. *Columbæ*, i. exercitus velocis, vel gestantis in vexillo columbæ signum, Chald. inimici, 70. Græci.

17. *Tumultum*, &c. q.d. tumultuabitur, & superabitur, seu belli tumultum experietur. *Adduxit*, scil. contra eum.

18. *In montibus*, sc. est. *In mari*, i. prope mare.

Veniet, scil. quod prædixi, Chald. veniet interitus eius.

19. *Vasa*, i. instrumenta. *Filia*, Chald. cœtus.

20. *Vitula*, pro, velut vitula. *Stimulator*, sc. qui ad fugam impellat, Chald. populi interficientes.

21. *Mercenarij*, sc. milites. Chald. principes.

22. *Eius*, sc. Ægypti. *Æris*, Chal. serpentis sibilantis.

23. *Supputari*, sc. exercitus Chaldæorum, vel populus Ægypti, qui hic saltus dicitur.

25. *Tumultum*, i. populum tumultuosum, vel multitudinem.

27. *Longinquo*, sc. reducens.

28. *In iudicio*, i. moderate, Chald. in iudicio misericordiæ.

CAPVT XLVII.

2. *Quæ descendent*, Chal. populi venient. *Plenitudinem*, i. habitatores. *Vrbem*, &c. explicatio præcedentis.

A strepitu, i. præ strepitu. *Manibus dissolutis*, i. præ manuum dissolutione.

4. *Pro aduentu diei*, Chald. propter diem venturum.

Insulæ, Chald. insularum. *Cappadociæ*, venerunt Cappadoces auxilio Palæstinis, & cum eis victi sunt.

5. *Caluitium*, id est, spoliatio, vel signa mœstitiæ, Chald. vindicta.

Conticuit, scil. præ mœrore. *Concideris*, id est, laniabis te, sc. præ luctu, 70. concides. & iungunt sequentibus.

6. *Refrigerare*, s. ab ardore cædendi. *Sile*, i. quiesce.

7. *Condixerit ei*, i. præceperit, sc. vt grassetur. Chal. præparauerit eum.

CRPVT XLVIII.

1. *Ad Moab*, i. de Moabitis.

2. *Cogitauerunt*, sc. hostes. *De gente*, i. ne sit gens. *Conticescces*, sc. mœsta.

3. *Vox*, scil. audietur. *Oronaim*, duale est, q.d. ex vtraque Oron, seu Choron, scil. superiore, & inferiore.

5. *Ascendet*, sc. fugiens. *Contritionis*, i. vastatorum à se.

6. *Myricæ*, sc. humiles, Chald. morantes in tentoriis, 70. asinus syluester.

7. *Habuisti*, sc. ô Moab. *Chamos*, Idolum Moabitarum.

9. *Date florem*, i. vocate sane floridam, Chald. auferte coronam à Moab, 70. date signa ipsi Moab.

10. *Fraudulenter*, 70. negligenter. *Prohibet*, s. cum Dominus cædere iubet. explicatio præcedentis. Intellige vero id de verbo Dei præcipue, quo interficienda peccata, quod notent concionatores, ne aliud agant.

11. *Fæcibus suis*, Chald. substantiis, 70. gloria.

Transfusus, perstat in vini metaphora, quod in fæcibus conseruatur.

Vase, Chald. loco. *In transmigrationem*. explicatio metaphoræ. *Gustus*, i. sapor, q. d. gloria, & splendor. *Odor*, i. fama.

12. *Sternent*, i. deiicient.

14. *A Chamos*, i. spe posita in idolo suo. *Bethel*, i. Idolis Bethel.

17. *Consolamini*. Ironice.

Qui scitis, &c. i. qui eum nostis, sc. populum Moabitarum.

18. *Siti*, i. loco arido, sc. puluere, vel desiderio, sc. ob rerum penuriam. *Habitatio filiæ*, Chald. regnum cœtus.

21. *Iudicium*, sc. Dei, Chald. vindicta.

25. *Cornu*, i. potentia, Chal. Regnum.

26. *Inebriate*, sc. Dei ira, seu vltione. *Allidat*, i. complodat, sc. more ebrij post vomitum.

27. *Fuit in derisum tibi*, i. derisisti. *Israël*, sc. cum captiuus duceretur. *Eum*, sc. Israëlem

30. *Eum*, (sc. iactantiam, q.d. plus se iactat, quam possit.

31. *Muri fictilis*. Nomen vrbis, Heb. Kit Cheres.

32. *De planctu*, i. simili planctu, 70. quasi planctum. *Iazer*, sc. vastatæ. *Propagines*, i. ciues.

Peruenerunt, sc. solum, & non transierunt, 70. attigerunt.

33. *Carmelo*, i. agro fertili.

Celeuma, canticum est nautarum, & vuas calcantium, à κελεύω iubeo, quod vno iubente cæteri cantu respondeant, & opere.

34. *De clamore*, &c. q. d. fugientes de Esebon continuabunt clamorem vsque Eleale, &c. *Ad Oronaim*, sc. clamabunt. *Conternante*, i. trima, q. d. olim pulchra & opulenta vrbe.

Pessimæ, i. inutiles, sc. desertæ, Chal. in desolationem, 70 in combustionem.

36. *Tibia*, sc. in luctu adhibita. loquitur vero in persona Moabitarum.

37. *Omne enim*, &c. descriptio status luctuosi.

39. *Quomodo*, &c. vox lamentantium. *Exemplum* sc. vindictæ Dei.

40. *Volabit*, sc. exercitus hostilis.

41. *Parturientis*, q.d. dolens & tremens.

44. *A facie*, i. causa.

45. *Quia*, pro, verum, q.d. non diu ibi tuti. *Verticem*, i. præcipuos, seu capita.

Tumultus,

Tumultus, i. tumultuantium, Chald. turbæ.

46. *Chamos*, sc. cultor.

47. *Conuertam*, sc. per Apostolos. *Iudicia*, sc. Dei, q. d. vindicta.

CAPVT XLIX.

1. *Ad filios*, i. de filiis, vel contra filios. *Israel*, i. Israeli.

Melchom, i. Rex eorum, sc. Ammonitarum, vel idolum, quod sic vocabatur, sic & inf.

Gad, id est, regionem tribu Gad, quæ vltra Iordanem.

Eius, sc. Melchom. *Eius*, sc. Gad.

2. *Tumultum dissipata*, Chaldæus aceruum desolationis.

Filiæ, i. subdita oppida, seu villæ.

3. *Hai*, sc. tibi vicina. *Filiæ*, i. villæ.

4. *Defluxit*, Chald. desolata est. *Filia delicata*, Chald. regnum insipiens.

5. *Ab omnibus*, pro, in omnibus, sc. locis. *A conspectu vestro*, i. ab inuicem.

6. *Faciam*, sc. per Euangelij prædicationem.

7. *Theman*, i. Idumæa: à Theman filio Eliphaz filij Esau. *Filiis*, 70. prudentibus.

8. *Voraginem*, i. fossas, sc. ad latendum.

9. *Non*, Chald. num. *Racemum?* per interrogationem, q. d. aliquem, reliquissent; at hostes tui nihil relinquent.

Rapuissent, sc. tantum.

10. *Non erit*, sc dicere quod sequitur.

12. *Non erat*, s. hominum opinione. *Iudicium*, i. æquum, seu iustum, q. d. qui non videbantur mereri supplicium, 70. lex.

13. *Sempiternæ*, i. diuturnas.

14. *Eam*, sc. Bosra. *Consurgamus*, Chald. & 70. surgite.

15. *Paruulum*, i. abiectum. Chald. infirmum.

Te, sc. ô Populc Idumæorum.

16. *Apprehendere*, i. tenere.

19. *Ascendet*, sc. Nabuchodonosor. *Superbia*, i. tumore.

Iordanis, sc. illac transiturus erat contra Idumæos.

Robustam, sc. Idumæorum. *Præponam ei*, sc. dando victoriam contra eam. *Pastor*, Chald. Rex.

20. *Paruulis gregis*, i. vilissimi quique exercitus Chaldæorum.

Nisi, affirmat, more Hebr.

21. *Eius* sc. Idumææ.

22. *Ascendet*, sc. exercitus.

23. *Auditum*, i. nuntium, seu rumorem. *In mari*, pro, velut in mari, sc. iactati.

27. *Benadad*. nomem Regis Syriæ.

28. *Regna*, i. ditionem. *Asor*. nomen vrbis.

Orientis, sc. Arabes Orientales.

29. *Formidinem*, i. milites timorem incutientes, 70. perditionem.

30. *Fugite*, sc. si potestis. Ironicè.

31. *Ostia*, sc. quia nullum timent.

32. *Attonsi*. Vide sup. cap. 9. *Confinio*, 70. parte, Chald. latere.

34. *Elam*, i. Persiam, seu Persiæ certam regionem, dictam sic ab Elam filio Sem.

35. *Summam fortitudinem*, Chald. caput roboris.

36. *Ventos*, Chald. regna.

38. *Solium meum*, q. d. subiiciam mihi.

39. *Reuerti*, sc. ad fidem Euangelicam.

CAPVT L.

1. *In manu*, i. opera.
2. *Annunciate*, sc. ô Prophetæ.

Auditum, pro, audiri. *Signum*, i. vexillum, sc. in signum victoriæ.

Bel, nomen Idoli Itemque Merodach. per quæ duo reliqua intelliguntur, Chald. confusi sunt cultores, Bel. & confracti cultores Merodach. *Confusa*, sc. quia non potuerunt defendere.

3. *Aquilone*, sc. Perside.

4. *Flentes*, sc. præ lætitia, Euangelij tempore. id enim hic præcipuè nunciatur, cuius tamen rei figura reditus Iuda, & aliquorum ex Israel, à captiuitate Babylonica.

5. *In Sion*, sc. ducentem.

6. *Pastores*, Chaldæus, Reges. *Transierunt*, scilic. errantes.

7. *Comederunt*, Chald. diripuerunt, 70. consumpserunt.

Non peccauimus, sc. opprimendo. *Decori iustitiæ*, i. ornanti eos iustitia. *Expectationi*, i. spei, sc. in quo sperabant.

8. *Quasi hœdi*, scilicet, læti, & subsilientes præ gaudio.

9. *Magnarum*, i. fortium, Chald. multarum.

10. *Replebuntur*, sc. spoliis.

11. *Magna loquimini*, 70. gloriamini. *Effusi estis*, 70. lasciuiis, Chald. exultatis. *Mugistis*, 70. cornu petistis.

12. *Mater*, sc. Respublica, seu ciuitas. *Nouissima*, i. contemptissima.

13. *Ab ira*, i. præ ira, vel ob iram.

14. *Domino*, i. contra Dominum.

15. *Clamate*, sc. oppugnantes. *Vbique*, Hebr. & Chald. per circuitum & iungitur cum, clamate. *Dedit manum*, sc. vt solent victi, q. d. victa est. *Fecit*, sc. aliis à se debellatis.

16. *Satorem*, &c. quasi dicat, etiam agricolas. *Columbæ*, i. velocis exercitus, Chald. inimici, 70. Græci. Vide sup. cap. 46. vers. 16. *Et conuertetur*, scil. ex agris fugiens.

17. *Leones*, Chald. Reges, sc. hostium.

Assur, sc. qui abduxit 10. tribus. *Exossauit*, Chald. consumpsit.

18. *Visitabo*, scilic. puniens. *Regem Assur*, sc. Sennacherib.

19. *Carmelus*, &c. Chald. & 70. in Carmelo & Basan, q. d. in locis fertilibus & pinguibus.

20. *Diebus*, sc. Euangelici status. Mira in Prophetis transitio à figuris ad figurata. *Non erit*, scil. quia per Christum remissa.

21. *Dominantium*, sc. Chaldæorum. *Ascende*, sc. ô Dari, vel Cyre. *Quæ post eos sunt*, Chald. reliquias eorum.

22. *Terra*, sc. Chaldæorum.

23. *Malleus*, sc. Rex Babyloniæ secundum Chal. *In gentibus*, i. inter gentes.

24. *Illaqueaui*, Chald. venatus sum. verba Dei, vel Darij.

Nesciebas, sc. id tibi euenturum.

25. *Vasa*, s. arma Persarum, & Medorum. *Domino*, pro Domini.

26. *Aperite*, i. expedite viam. *Exeant*, sc. è difficultate viarum, q. d. facile incedant.

27. *Visitationis*, 70. vltionis. sic & inf.

28. *Fugientium*, sc. Iudæorum.

29. *In Babylonem*, i. contra Babylonem. *Omnibus*, pro, nempe omnibus,

30. *Conticescent*, Chald. conterentur, 70. proiicientur.

31. *Superbe*, Chald. Rex impie.

33. *Calumniam*, Chal. & 70. vim. *Tenent*, Chald. violenter tenent.

34. *Defendet*, Chald. vindicabit. *Exterreat terram*, Chald. conterat impios terræ.

35. *Gladius*,sc.veniet.

36. *Stulti erunt*,Chald. insanient.

37. *Quasi mulieres*, Chaldæus , infirmi , vt mulieres.

38. *Aquas*, sc. Euphratis , qui fuit ab hostibus diuisus in multos riuulos,vt posset transiri. *Portentis*,Chald. Idolis.

39. *Faunis sicariis*, forte dæmones intelliguntur specie sicariorum apparentes,Hebr. vlulis , seu noctuis,Chald.felibus. *Sempiternum*,i.tempus longissimum.

41. *Aquilone*,i.Persia,& Media.

42. *Filia*,Chald.cœtus.

44. *Ecce*,&c.Vide sup. 49.

CAPVT LI.

2. *Ventilatores*,&c. Chald. direptores,qui diripiant eam.

Venerunt,pro,venient.

3. *Non tendat*,&c.q.d.frustra quis conabitur defendere.

4. *Regionibus*,Hebr.plateis,Chal.vicis.

5. *Viduatur*,i.desertus, Chald. derelictus. *Terra autem*,pro quamquam terra , q.d. etsi grauiter peccarint.

A sancto , sub. recedendo , vel pro , contra sanctum.

6. *Tacere* , i. dissimulare , vel cessare, sc. à fuga, Chald.occidi.

7. *Aureus* , i. excellens , sc. grauitate supplicij, quod per Babylonios exercuit. *Commotæ* , Chald. conturbatæ.

9. *Curauimus*.&c.vox Angelorum custodum,vel Prophetarum,vel sensus est,Actum est de ea,nemo potest defendere.

Iudicium , i. punitio iuste inflicta , vel meritum peccatorum.

Nubes,q.d.altissime.repetitio. Chald. cœlos cœlorum,70.astra.

10. *Protulit*,Chald.reuelauit.

Iustitias,&c.q.d.defendit causam nostram, & liberauit nos.

11. *Templi sui*,sc.incensi à Chaldæis,

12. *Leuate*,sc.ô Persæ,& Medi. *Signum*,i. vexillum in signum victoriæ. *Leuate*,Chald.suscitate,70. præficite.

13. *Super*,i.iuxta. *Aquas*,sc.Euphratis.

Pedalis,i.determinatus more mensuræ.*Præcisionis*,i.interitus.

14. *Animam*,i.vitam,q.d.per seipsum. *Hominibus*, Chald. exercitibus.

Brucho, 70. locustis. *Celeuma*, i.vox hostium se inuicem ad bellum hortantium seu exultantium.

15. *Præparauit*, Hebræus, firmauit , Chaldæus, fundauit.

16. *Dante*,&c.i.iubente. *Pluuiam*,pro,pluuia,q.d.tempore pluuiæ.

17. *A scientia*, i. præ scientia,sc.Dei.vel, pro,in scientia,sc.sua.

19. *Sicut hæc*,Chald.& 70.talis,sc.vt idola.

Pars,i.hæreditas. *Sceptrum*, Hebr. virga,Chald. portio.

Eius,sc.Dei Nempe fideles sunt velut hæreditas Dei,& Deus ipsorum hæreditas.

20. *Tu*, sc.ô Babylon. *Mihi*,i.contra me. *Vasa*,i. instrumenta.

23. *Iugales*,i.boues,Chald. par boum.

25. *Ad te*,i.contra te,sc.agam. *Mons* , sic dicitur ob superbiam,Chald.ciuitas.*Corrumpis*,i.perdis.

Petris, q.d. munitionibus tuis perstat enim in metaphora montis.

26. *Non tollent* , &c. q. d. perdam te prorsus,& reddam inutilem.

Lapidem,&c.Chal. Regem in Regnum,& principem in principatum.

27. *Sanctificate super eam*,Chald.præparate contra eam.sic & inf.

Ararat,i.Armeniæ maioris. *Menni* , i. Armeniæ inferioris. *Ascenez*,i.Scythiæ.*Tapsar*,Chald. populos bellatores,70.iaculationes.*Bruchum*, Genus est locustæ , 70. locustam. *Aculeatum*, Chald. inflammatum.

30. *Quasi mulieres*,sc.infirmi,seu debiles.

31. *Currens* , &c. q. d. concurrent simul multi nuntij.

Summo, i. extremo.

32. *Paludes* , scilicet , carecta , seu arundines Euphratis.

33. *Tritura*,i.oppressionis.

34. *Teneritudine mea*,70. deliciis meis. *Eiecit*,i. expulit è regione mea.

35. *Iniquitas* , sc. Babylonis. *Caro mea*,i.mei ciues,oppressi.

Super,i.contra,sc.queritur.

Sanguis, i.effusus ab illis.

36. *Mare*,sc.Euphratem,vel abundantiam.

37. *Tumulos*,sc.lapidum.

38. *Rugient*,sc. Chaldæi præ ira,aut dolore.

39. *In calore*,id est , dum vino incaluerint. Vide Dan. 5.

Ponam,&c.q.d.potabo calice punitionis.

41. *Sesacsach* , i. Babylon. Vide sup. cap. 25. *In stuporem*,scilic. videbatur non posse vnquam expugnari.

42. *Mare*,i.grandis exercitus.

44. *Absorbuerat*,i. rapuerat,sc.de Ierusalem.

46. *In terra*,sc.Chaldæa. *Anno*,sc.primo.

Auditio , i. rumor belli.*Post hunc annum*,i. anno secundo.*Iniquitas*, i.violentia,sc. anno tertio Balsasar capta Babylon. *Et dominator*, &c.q.d.Rex Regem superabit.

48. *Laudabunt*,sc.Deum,70.exaltabunt.

49. *Terra*,sc.Chaldææ.

50. *Procul*, sc. ex Chaldæa,quæ procul à Hierusalem.

Domini,pro,templi,vel cultus Domini,sc.qui in Hierusalem fieri solebat.

51. *Confusi*,&c.vox Iudæorum.

52. *Mugiet*, i.gemet,sc.moriens , Chald. proiicietur,70.cadet.

53. *Si ascenderit*,&c.i.si altissimas turres, & muros ædificet.*A me*, sc.missi.

55. *Magnum*,sc.multorum ciuium , quia occidentur omnes.

Eorum , sc. hostium, vel Chaldæorum. q. d. qui olim sonabant vt fluctus, &c.

57. *Inebriabo*,sc.calice iræ meæ,seu punitionis.

Dormient, &c. Chaldæus , morientur morte secunda.

58. *Populorum*, sc.Chaldæorum se defendere conantium. *Ad nihilum*,sc. proderit.*Gentium*,sc.labores,repetitio.

59. *Cum Sedecia* , sc. inuisente Nabuchodonosor,Chald.in legatione Sedeciæ, 70. à Sedecia,scil. missus.

Prophetiæ,i.interpretationis, q.d.legationis , vel eius prophetiæ , quam ei Ieremias commendauit, Chald.& 70.munerum,sc.quæ ferebat.

64. *Verba*,Chald.prophetia verborum.

Quod

Quod quidam dicunt à Baruch additum, & quidem à Ieremia hæc eadem scripta sup. c. 39.

CAPVT LII.

2. IN *oculis*, Chald. coram, q. d. Deo vidente, & improbante.

3. *Quonam*, Chald. & ideo.

7. *Dirupta*, sc. à Chaldæis. *Viam portæ*, quidam cuniculum putant significari. *Duos muros*, 70. murum, & antemurale.

9. *Rheblatha*, quæ postea dicta Antiochia secundum Hieronymum. *Locutus*, &c. i. obiurgauit grauiter reddita causa.

11. *Compedibus*, Chald. catenis æreis.

12. *Stabat*, i. stare solebat.

16. *Reliquit*, sc. aliquos.

18. *Creagras*, i. foci instrumenta, seu coquinæ, sc. dum coquebantur carnes sacrificiorum. *Mortariola*, Chald. cochlearia.

19. *Quotquot*, &c. i. tam aurea, quam argentea.

20. *Non erat*, pro, immensum erat.

21. *De*, pro, in.

23. *Dependentia*, Chal. in latere vno, 70. vna pars, sc. omnia erant plura, nempe centum, sed latebant aliqua aspicientes columnam, scil. que retro erant. *Centum*, sc. in vno ordine, erant autem ordines duo. Vide 3. Reg. 7.

24. *Primum*, scil. summum. *Secundum*, scil. vicarium summi.

25. *Videbant faciem*, erant familiares.

28. *Septimo*. Quidam putant esse errorem in numeris, & legendum pro septimo, primo, pro 18. 8. pro 23. 19. vt patet ex 4. Reg. 24. & 25. & 2. Paral. 36. Ego id non ausim dicere, potius dicerem de aliis hic translationibus agi quam 4. Reg.

30. *Quatuor millia* &c. Aliter 4. Reg. 24. sed illic etiam vulgus numeratur, hic solum principes viri.

31. *Vigesimaquinta*, sc decreuit. fecit vero 27. vt dicitur 4. Reg. 25. *Anno*, sc. primo.

Eleuauit, q. d. honorauit, sc. calamitosi sunt capite demisso.

32. *Bona*, q. d. consolatus est eum amice colloquutus. *Regum*, sc. captiuorum.

33. *Coram eo*, i. in eius aula.

THRENI.

Id est, Lamentationes.

70. Addunt, post captiuitatem Israëlis & desolationem Ierusalem planxisse Ieremiam, & dixisse quod sequitur.

CAPVT I.

1. PLENA, sc. olim. *Vidua*, q. d. desolata.

Domina gentium, s. multarum, quæ ei tributa pendebant, vt Ammonitæ, Moabitæ, 70. multiplicata in gentibus, sc antea.

2. *Caris eius*, 70. diligentibus eam. *Amici*, i. qui qui amici videbantur, scil. fœderati populi.

3. *Afflictionem*, &c. q. d. quia affligebat innocentes, & seruire faciebat, vel q. d. cum magna afflictione & seruitute migrauit. Quidam tamen afflictionis & seruitutis nomine peccatum intelligunt, sc. quod afflictionem animæ afferat, & seruitutem. sic interdum etiam amaritudo vocatur.

4. *Lugent*, i. videntur lugere, sc. desertæ prorsus. *Solemnitatem*, i. festa celebranda in templo.

5. *In capite*, i. domini, seu superiores, *Super*, i. contra, sc. afflixit eam, vt est Heb. & in 70.

6. *Filia Sion*, i. Ierusalem, quæ arci Sion subiecta, Chald, cœtus Sion. *Subsequentis*, i. abducentis, Hebr. & Chald. & 70. persequentis.

7. *Afflictionis*, sc. quam patiebatur propter præuaricationes suas. *Præuaricationis*, i. peccatorum, vel punitionis ob præuaricationem, sic solet scriptura iniquitatem vocare pœnam iniquitatis. *Cum caderet*, iunge cum, *Recordata est sabbatha*, i. festa, scil. Dei cultum, Chald. cessationem bonorum, 70. transmigrationem.

8. *Peccatum*, Chald. peccatum grande.

Instabilis, 70. in commotionem, sc. mota loco per captiuitatem. *Retrorsum*, sc. præ pudore, q. d. erubuit. solent erubescentes faciem auertere.

9. *Sordes*, Chald. immunditia menstrui, à qua non est mundata, sc. peccata.

In pedibus pro, ante pedes, Heb. in fimbriis, 70. ad pedes, q. d. apparent eius peccata, plane vt cælare non possit.

Nec recordata, &c. q. d. cum ante oculos haberet peccata, non tamen cogitauit, quid sibi tandem ob ea euenturum esset.

Deposita, i. derelicta.

Erectus, i. elatus superbia, 70. prævaluit.

10. *Quia*, pro, etenim. *Gentes*, sc. Ammonitas & Moabitas.

Ecclesiam, i. congregationem, sc. ne affinitatem contraherent, aut ciuitatis iura.

11. *Pretiosa*, Heb. est idem verbum, quod supra vertit desiderabilia.

12. *Vindemiauit*, i. abstulit ciues meos, sc. hostis, vel Deus.

13. *Ignem*, i. punitionem consumentem.

Erudiuit, i. castigauit.

Retrorsum, q. d. à felicitate in calamitatem, vel fecit, vt terga verterem hostibus.

14. *Vigilauit*, scilicet, Deus. *Iugum*, pro, super iugum, q. d. vt puniret iniquitates, quibus me subieceram.

Conuoluta, scilicet, iniquitates, i. iniquitatis supplicium.

15. *Magnificos*, i. præcipuos Chald. & 70. fortes.

Tempus, sc. destinatum punitioni. *Torcular*, scil. tribulationum. *Virgini*, i. Regno quod more virginis custodi solet. *Filiæ*, i. populi, seu populo vt sit appositio.

Iuda, nomine Iuda, intelligitur etiam Beniamin.

16. *Conuertens*, i. reducens, scil. ad statum lætitiæ, Chald. sustentans.

17. *Manu*

17. *Manus*,ſc.vt ſolent,qui opem petunt,Chald. manus præ anguſtia,more parturientis. *Quaſi polluta*,&c.q.d.abominabilis.

18. *Os*, i.faciem.

19. *Vocaui*,ſc.in auxilium. *Amicos*,ſc.Ægyptios, quos putabam amice adiuturos. *Cibum*, ſub. & non inuenerunt.

20. *Venter*,i.mens,ſeu interiora. *Similis eſt*,id eſt, ſimiliter interficit, mortem autem Chald. famem intelligit.

21. *Audierunt*,Chal.audierunt nationes.

Feciſti, i. puniſti. *Conſolationis*, ſcilic. ipſorum, Chald. vltionis. *Fient*,pro,& tamen fient. Complut. fiant.

22. *Vindemiaſti*,70.vindemiauerunt.

CAPVT II.

1. *Filiam*, Chald cœtum. *De cœlo in terram*, i. à ſumma felicitate extremam calamitatem.

Inclytam, Hebr. decorem, Chald. pulchritudinem,70. gloriam. *Scabelli*,i.ſanctuarij,vbi propitiatorium,quaſi Dei ſcabellum.

2. *Virginis*,Chald.cœtus,70.filiæ. *Polluit*,i.profanauit,ſc. tradendo gentilibus, ſeu proiecit, vt rem pollutam,i.immundam.

3. *Cornu*,i.robur,Chald.gloriam. *Dexteram*, ſc. ne ferret opem. *A facie*,i.in conſpectu.

Ignem flammæ, pro, flammam ignis. *In gyro*, i. vndique.

5. *Humiliatum*,&c.q.d.& viros,& fœminas calamitatib.

6. *Diſſipauit*. Chald.eradicauit. *Tentorium*, ſcil. templum.

Obliuioni tradidit, i.fecit omnino ceſſare,vt quæ obliuioni traduntur. *In opprobrium*,ſc.expoſuit.

7. *Maledixit*,i. veluti maledictam tractauit, ſc. perdens.

Sanctificationi, i. ſanctuario, ſeu templo. *Dederunt*,ſc.hoſtes. *Sicut*,ſc.ſolet,q.d.exultanter.

8. *Funiculum*,i.menſuram,ſc.vaſtationis.

Luxitque,ſc.ſuam ruinam,q.d.corruit.

9. *Regem*,pro,nempe Regem, eſt enim explicatio præcedentis Metaphoræ. *In gentibus*, i. inter gentes.

Lex, i.obſeruatio ceremoniarum in Dei cultu.

Prophetæ, &c. q. d. defecit magna ex parte prophetia ob populi peccata.

10. *Sederunt*,&c. deſcribit geſtus lugentium.

11. *Effuſum*,&c.hyperbole. *Iecur*,i. viſcera, ſeu interiora. *Super*,pro,ob.

12. *Triticum,& vinum*,i.cibus, & potus. *Vulnerati*,Chald.occiſi gladio.

13. *Exæquabo*, i.æquiparabo, q.d. quis vnquam tantam vidit calamitatem? *Conſolabor*, ſc. ſimili exemplo.

Mare,Chald. fluctus maris in tempeſtate.

14. *Prophetæ*,Chald.pſeudoprophetæ. *Aſſumptiones*,i.prophetias,quibus ſolent auditores aſſumi,ſeu ſubleuari, & erigi in ſpem. *Et eiectiones*, q. d. non erant ſubleuationes ſed deiectiones, te enim prorſus deiecerunt illorum mendacia, ſcio aliter locum poſſe explicari ad veritatem, Hebr. quod & docti norunt,ſc.prophetaſſe iſtos falſas hoſtium calamitates & expulſiones.

17. *Præceperat*,i.inter præcepta poſuerat, prædicens ſe non obedientes puniturum. vide Leu. 16. Deut.28.& 32.

18. *Clamauit*,ſc.orans Deum,vt miſereretur.Eorum, ſcilicet,Iudæorum. *Super*,i.ob,q.d.videns dirutos muros.

Deduc,ſc.ô filia Sion. Vox Prophetæ.

Requiem,q.d.ne ceſſa. Chald.conſolationem.

19. *Lauda*, Chaldæus, attende lectioni, 70. meditare.

Cor tuum,Chald. peruerſitatem cordis tui.

20. *Suum*, 70. vetris ſui,ſc. filios. *Ad menſuram palmæ*,q.d.minimos.

Si occiditur,pro,decetne vt occidatur? Chald. id intelligit dictum ex perſona Domini,velut reſpondentis ad ſuperiorem querimoniam. q. d. & quod vos feciſtis,vt occideritis in templo Zachariam Sacerdotem & Prophetam,decuitne?

CAPVT III.

1. *Ego*,vox vel Prophetæ,vel Iudæi cuiuſque, ſic quæ ſequuntur.

Videns, q. d. qui experior. *Paupertatem*, Chald. afflictionem.

2. *Minauit*,i.duxit. *Tenebras*,i.calamitatem. *Lucem*,i.proſperitatem.

3. *Tantum*,Chald. & 70.veruntamen.

Vertit & conuertit,ſc.iterando flagella. *Tota die*, i.ſemper,ſeu aſſidue.

4. *Vetuſtam*,id eſt, vetuſtæ ſimilem, ſcilicet, ob verbera.

5. *Ædificauit*,ſcilic.more hoſtis propugnacula. *Felle*,i.amaritudine.

6. *Tenebroſis*,i. calamitatibus,vel carcerem intellige,ſi ad Ieremiam referatur.

Sempiternos,i.in perpetuum,Chald. abeuntes in aliud ſæculum.

7. *Circumædificauit*,ſc.difficultates.

8. *Clamauero*,&c.pro,clamarem,& rogarem.

Excluſit,ſc.non admiſit.

9. *Concluſit*, ſcil. ne poſſem euadere. *Lapidibus*, pro,velut lapidibus. *Subuertit*, ſc. ne poſſem ambulare,70.conturbauit.

10. *Vrſus*,pro,velut vrſus.

11. *Deſolatam*,vox ciuitatis.

13. *In renibus*,i in interiora. *Filias*,i.ſagittas.

14. *Factus*,&c.vox Ieremiæ.

Canticum, i. fabula & ludus,q. d. etiam canendo irrident me.

16. *Ad numerum*, q.d. velut ſingulos numerans, dum frangeret, Chald. lapidibus, 70. lapillo. quod quidam referunt ad panem durum, ſeu terra miſtum. Vide Prou.20.

17. *Repulſa*,70. expulſa à pace,i.proſperitate.

Oblitus, q. d. deſperaui conſecutionem. Hæc populi vox.

Bonorum, ſc. priſtinorum, quaſi dicat, antiquæ felicitatis.

18. *Finis*,ſc.ille,quem ſperabam, i. ſucceſſus bonus,Chald.fortitudo, 70. victoria. *Spes mea*,i. quod ſperabam.

19. *Paupertatis*,Chald.afflictionis. *Tranſgreſſionis*,i.abundantiæ,ſc malorum, quæ patior,quod ſequentibus verbis explicatur. Alibi vocat Scriptura ſupergreſſionem. Supergreſſæ ſunt, inquit, caput meum. Metaphora à cumuli altitudine, vel aquæ egreſſæ alueum, Chaldæus, amaritudinis, 70. perſecutionis.

20. *Memoria*, &c.q.d. ego quidem qui obliuiſci non poſſum,dum recordor,tabeſco præ mœrore.

21. *Hæc*,ſc. quæ ſequuntur de Dei miſericordia. *Sperabo*,70.ſuſtinebo,Chald.expectabo.

23. *Noui*,ſc.quod ſequitur,70. nouæ, ſc. miſericordiæ Dei appatent,Chald.noua miracula. *Diluculo*,q. d. quotidie, ſeu tempeſtiue. *Fides*,i.veritas in promiſſis.Deum enim alloquitur.

25. *Bonus*,i. benignus.

26. *Silentio*,i.quiete.

28. *Super*

28. *Super se*, sc.iugum Domini.

29. *Ponet*,&c.q.d.se humiliabit. *Sit spes*,i.eueniat quod sperat.

30. *Dabit*,&c.q.d.feret etiam verbera,& contumelias.

Saturabitur, &c. q.d. feret etiam maximam copiam opprobriorum.

32. *Et miserebitur*,pro,tamen miserebitur.

33. *Ex corde*, i. quasi delectetur calamitatibus, proprium enim misereri,& parcere, Chald. intelligit,quia se homines non corde humiliarunt, punitos esse à Deo.

34. *Vinctos terræ*,pro, terræ alligatos, i. terrenos, q. d. homines Deus non conterit, quasi ea re delectetur.

35. *Declinaret*, &c. q. d. peruerteret causam iustam,iniquè iudicando. *Altissimi*,i.sui.

36. *Ignorauit*,sc.prædicta,q.d. non facit,nec probat,sed iuste iudicat, ideoque punit,quia id merentur peccata.

37. *Dixit*,&c. i.cogitauit apud se,accidere quidquam aduersi sine Dei voluntate. *Vt fieret*,pro,fieri aliquid.

38. *Exore*,&c.verba impij. *Ore*,vero,i.præcepto, seu voluntate,q.d.erat,qui putat sine Dei voluntate accidere aduersa,aut prospera.

39. *Murmurauit*,pro,murmurat. *Pro peccatis*, i. excusans peccata.

40. *Scrutemur*,sc.potius.

42. *Inexorabilis es*,i.non vis eripere nos.

43. *Operuisti in furore*, pro, furore obruisti,sc. flagellis.

44. *Nubem*, pro, velut nubem, scilic. impedimentum.

45. *Eradicationem*,&c. pro,eradicatam & abiectam.

Aperuerunt, sc. velut deuorare cupientes. vide sup.cap.2.

47. *Facta est*,i.euenit. *Vaticinatio*,i. quod prædictum per Prophetas, sc. euenit,Hebr.vastatio,Chal. tremor,seu terror.

48. *Diuisiones*, i. effusiones. *In contritione*,id est, ob contritionem.

49. *Tacuit*,i.cessauit.seu quieuit. *Requies*,Chald. consolatio.

51. *Depradatus est*,i.consumpsit,sc. fletu. *In cunctis*,i.pro cunctis, q.d.flentem populi calamitatem. *Filiabus*,i.villis subiectis, vel fœminis.

52. *Gratis*,i.sine causa.

53. *In lacum*,vide Ierem.37.

54. *Aqua*,sc.tribulationum,vel cœnum intelligit, in quo erat mersus. *Dixi,perij*,i.cogitaui actum esse de me.

55. *Nouissimo*, 70. infimo,q.d. ex profundo lacu, seu fouea.

59. *Iudicium*,i.causam.

61. *Opprobrium*,sc quo me affecerunt.

62. *Mihi*,i.contra me.

63. *Sessionem*, &c. q. d. siue sedeant,siue surgant, me irrident.

Psalmus,i.fabula,& ludus

65. *Scutum*,i.tegumentum,quo, sc.cor tegatur,& opprimatur.Chald. contritionem.

Tuum,i.quo soles punire malos. *Sub cœlis*, i. tollendo ex hac vita.

CAPVT IV.

1. *Aurum*,i.principes. *Color*,sc prosperitas. *Lapides*,&c.sc.Sacerdotes,& Leuitæ.

2. *Reputati*,&c.i.tractati,vt vasa fictilia,scil. vilipensi,vel contriti.

3. *Lamiæ*. Feræ genus in Africa, simile draconi, Hebr.& Chald.& 70.dracones,q.d. etiam dracones filios suos alunt lacte proprio, quod Ierusalem non facit,id quod crudele videri possit. *Struthio*,quia oua deserit.Vide Iob.3.

4. *Siti*,sc.lactis.

5. *Croceis*,i.purpura,Hebr.& 70.coccino. Vnde quidam legendum putant cocceis, i. coccineis,scil. vestibus.

Stercora, quasi dicat, luto volutati, & inquinati sunt.

6. *Maior effecta*,i.grauius punita, veluti si maior esset, vel iniquitas,i. iniquitatis pœna, more Scripturæ.

Cæperunt,i.inceperunt,sc.oppugnare, q.d. subito submersa est,non diu fatigata obsidione, vt Ierusalem,70. laborauerunt.

7. *Ebore antiquo*, sc.est id aliquantulum rubrum, Hebr.gemmis,seu margaritis,sc.rubris.

8. *Cogniti*, i. quod essent valde mutati forma,seu vultu. *Plateis*,70.viis.

9. *A sterilitate*,i.ob sterilitatem.

10. *Misericordium*,sc.alioqui. *Contritione*,i.calamitate,Chald.tempore excidij.

11. *Ignem*,pro,velut ignem sc.punitionem.

12. *Terræ*,sc Iudææ. *Orbis*,sc.terræ ditionis Iudæ, vel,q.d.nullus vnquam credidisset,&c.

14. *Cæci*,pro,velut cæci,& inopes consilij.

Sanguine,scilicet,à se effuso, vel à Chaldæis occisorum.

Non possent,aliquid subintelligendum, sc.surgere,aut ambulare,Chald.addit,videre,Hier.incidere, in commentario. nam in textu legit solum non possent.

Suas, pro, ipsorum, sc. hominum quorum opem implorabant.

15. *Clamauerunt*, scilicet, illi, quorum opem petebant.

Tangere, sc. vestes nostras. *Iurgati*, scil. inter se Iudæi. *Commoti*,sc.loco suo pulsi.

Dixerunt, pro,dictum est. *Habitet*, sc. Deus, vel pristina feliciras,& status.

16. *Facies Domini*, i. iratus vultus. *Diuisit*, i. se expulit.

17. *Sustineremus*, sc. expectantes opem ab Ægyptiis, vel dum adhuc res nostræ consisterent, nec essent collapsæ.

18. *Lubricauerunt*,&c.q.d. nihil firmum fuit nobis, sed omnia lubrica. *Finis noster*, repetit, more dolentium.

20. *Spiritus oris nostri*, pro, viuificator noster, seu,per quem respiramus, Chaldæus, Rex Messias, qui nobis dilectus sicut Spiritus vitæ,qui est in naribus.

Oris,70.faciei,seu vultus. *Dominus*,ita etiam,70. & quidem Hebr. est nomen Iehoua proprium Dei.

In peccatis,i.ob peccata. *Diximus*, id in persona iustorum. Omnes enim per Christum iustificati, eique acceptam referunt vitam animæ. *In gentibus*, Chaldæus, inter populos, q. d. sine te nulla est vsquam vita.

21. *Gaude*,pro,gaude sane nunc. *Hus* hinc (nisi duæ sint Hus) apparet Iob fuisse Idumæum. Vide Iob 1.

21. *Iniquitas*, i.pœna iniquitatis. id referendum ad tempus quo liberati per Christum Iudæi.

Transmigret,i.migrare faciat captiuam, sc.Deus, vel quisquam. *Filia*,i.ô filia. *Discooperiet*,sc.Deus.

Peccata tua. Id sup. intellexit dicens, nudaberis, sc. apparebit turpitudo tua.

CAPVT

CAPVT V.

1. *Opprobrium*, sc. quo afficimur à gentibus.
3. *Pupilli*, pro, veluti pupilli.
4. *Nostram*, i. nobis necessariam, vel alias nostram, sed captam ab hostibus.
5. *Minabamur*, pro, trahebamur.
6. *Dedimus manum*, sc. supplicantes, vel fœdus facientes.
7. *Iniquitates*, i. iniquitatum pœnam.
8. *Serui*, sc. olim nostri, vt Idumæi, Moabitæ, &c.
9. *In animabus nostris*, i. cum vitæ nostræ periculo.
A facie gladij, i. propter hostes gladiis insequentes.
10. *A facie*, &c. i. ob calamitosam famem.
11. *Humiliauerunt*, sc. violantes.
12. *Manu*, sc. hostium.
13. *Impudice abusi sunt*, Hebr. & Chald. molere fecerunt, sc. in pistrino. *In ligno*, i. sub lignorum pondere, quæ ferre cogebantur, aut voluendo molam manubrio, Chald. in patibulo.
14. *Portis*, i. iudiciis, quæ in portis vrbium fiebant.
15. *Chorus*, sc. psallentium.
16. *Corona*, i. diadema, sc. regnum.
17. *Contenebrati*, sc. præ fletu.
18. *Montem*, sc. vbi templum, q.d. ob dirutum templum.
21. *Conuerte nos*, necessitas gratiæ Dei.
Sicut à principio, i. vt olim felices erant.
22. *Vehementer*, q. d. sufficere posset iam tanta punitio peccatorum nostrorum.

BARVCH.

Solet à Conciliis & Patribus nomine Ieremiæ comprehendi.

CAPVT I.

1. *BABYLONICA*, scil. quo se contulerunt ex Ægypto post Ieremiæ mortem.
2. *Quinto*, sc. captiuitatis.
Mensis, sc. primi. *In tempore*, pro, à tempore.
4. *Filiorum*, Græc. & filiorum.
8. *Acciperent*, sc. Iudæi. Apparet ipsos partem vasorum redemisse à Chaldæis. *Reuocare*, pro, restituendo.
Siban, respondet partim Maio, partim Iunio.
9. *Duxit*, pro duxisset.
10. *Manna*, pro Minchah, i. munus. s. cibarium sacrificium. *Aram*, Apparet sacerdotes, qui se receperant in Ierusalem, altare aliquod fecisse.
11. *Balthasar*, non successit iste patri, sed alter nomine Euilmerodach, nisi forte is etiam Balthasar vocabatur. Vide Dan. 5. *Sicut dies cœli*, i. diuturni.
Die opportuno, i. cum opportunum fuerit
15. *Iustitia*, scil. tribuenda, scil. q.d. vt iustus celebrandus.
Confusio, sc. conuenit. *Est dies hæc*, i. apparet hodie.
17. *Credidimus*, sc. verbis eius, id non quadrat in Prophetas & iustos reliquos, sed in malos solos.
18. *In eum*, pro, ei. *Subiectibiles*, i. subiecti.
19. *Incredibiles*, i. increduli, seu rebelles.
Dissipati, i. separati, seu diuisi, sc. à Deo, Græc. celeriter, seu in considerate.
20. *Constituit*, &c. i. per Mosen proposuit. Vide Deut. 28. *Die*, sc. apparet.
22. *Operari*, i. sacrificare: & id solum malorum fuit.

CAPVT II.

1. *STatuit*, i. executus est.
4. *Eos*, sc. de quibus sup. *Manu*, i. potestate.
6. *Iustitia*, vide sup. c. 1. *Est dies hæc*, i. apparet hodie.
8. *Vt reuerteremur*, i. animo reuertendi.
6. *Vigilauit*, sc. qui videbatur dormire.
10. *Ante faciem nostram*, i. palam. nec enim possumus excusare ignorantiam.
12. *Iustitiis*, i. præceptis.
15. *Inuocatum*, &c. q. d. quod Israel te coluit, & nos eius posteri.
16. *Domo*, sc. cælo.
17. *Inferno*, i. sepulchro. *Spiritus*, i. anima.
Iustificationem, i. iustitiam, q.d. te iustum prædicabunt.
18. *Infirma*, i. agnoscens suam infirmitatem, vel, ex castigatione corporis debilis. *Esuriens*, sc. iustitiam, vel abstinentia se macerans.
20. *Puerorum*, i. seruorum.
21. *Opera facite*, i. seruite.
23. *Defectionem*, &c. q.d. faciam vos deficere,
Ab inhabitantibus, i. ob defectum inhabitantium.
26. *Emissione*, i. exilio.
26. *Hæc dies*, id est, apparet hodie, scil. destructum.
27. *Feci ſti*, pro, facies.
35. *Alterum*, id plane pertinet ad testamentum nouum, sc. legis Euangelicæ. nam etiam sempiternum dicitur, & additur, non mouendum loco amplius populum. certe enim Iudaicus per Romanos postea valde motus est, Deo puniente.

CAPVT III.

3. *IN æuum?* q. d. in perpetuum ne deseres nos? Græc, *τὸν αἰῶνα*, quod proxime vertit in sempiternum.
4. *Mortuorum*, i. sanctos, qui è vita discesserant, intelligit.
5. *Manus*, i. potentiæ. *Nominis*, sc. misericordis, & benigni.
6. *Laudabimus*, sc. liberati agemus gratias.
7. *Et vt*, Græc. vt.
8. *Peccatum*, id est, pœnam peccati. Græc. debitum.
Secundum omnes, id est, prout merentur omnes.
11. *Inueteraſti*, i. consenuisti. *Cum mortuis*, pro, velut si iam cum mortuis esses, vt statim explicat, q. d. perinde fores, vt si esses mortuus. *Deputatus*, pro, reputatus, seu adnumeratus.
14. *Victus*,

14. *Victus*, Græc. vita.

15. *Eius*, sc. sapientiæ seu disciplinæ. Vide inf.

17. *Luduntˌ* i. delectantur. Forte venationem intelligit (& hic & sup.) ferarum.

18. *Inuentio*, sc. numeri, vel q. dicat, perierunt eorum opera.

19. *Exterminati sunt*, id est, perierunt è mundo sublati.

20. *Lumen*, sc. lucem hanc solis, sed non diuinam.

22. *Theman*, est Idumææ ciuitas.

23. *Merrhæ*, nomen regionis.

Fabulatores, i. fabularum interpretes. *Commemorati*, i. recordati.

26. *Ibi*, sc. in mundo, vel locis supradictis. *Scientes bellum*, i. bellicosi.

29. *Nubibus*, i. cœlo, repetitio.

30. *Super*, i. pretiosiorem quam.

31. *Possit*, sc. nisi duce Deo.

32. *Adinuenit*, i. fecit inueniri. *Prudentia*, id est, sapientia.

Præparauit, i. stabiliuit. *Tempore*, sc. duraturam.

33. *In tremore*, i. statim, more serui timentis herum.

34. *Custodiis*, i. stationibus, metaphora à militibus, dicuntur enim stellæ, militia cæli. *Lætatæ sunt*, pro, lætificarunt homines, scil. luce sua, vel hilares, & promptas se exhibuerunt ad Dei imperium.

35. *Ei*, i. ad eius obsequium. *Cum iucunditate*, i. hilaritatem præseferentes luce.

36. *Æstimabitur*, i. vllo erit in pretio. *Aduersum eum*, i. cum eo collatus.

37. *Viam*, id est, rationem, scil. scientiæ Dei inuentum, & donum: ipso enim donante ab hominibus inuentæ.

Iacob, i. populo Israelitico, vt statim explicat, vel Patriarcha intelligitur. *Puero*, i. seruo.

38. *Visus*, scilicet, factus homo, qui antea, & semper Deus.

CAPVT IV.

1. IN *æternum*, scil. duratura vel in æternam vitam ducens.

2. *Contra*, pro, coram, seu ad.

3. *Ne tradas*, &c. q. d. ne te subiicias cuiquam præter Dei voluntatem: huic enim obedire gloria tua est, & dignitas, sc. seruire Deo regnare est: vel, ne cultum Deo debitum, alij tribuas.

5. *Animæquior esto*, i. bono esto animo, Gr. confide.

Memorabilis, Græc. memoriale, seu monimentum, scil. in quo seruatur memoria Israelis, i. Iacob, vel, q. d. insignis, dignusque memoria.

6. *Propter*, pro, propterea.

9. *Iracundiam*, i. vltionem. *Confines*, i. vicini. Vide infra vbi vertit vicinos.

10. *Superduxit*, i. super eos induxit.

13. *Iustitias*, i. præcepta.

14. *Memorentur*, i. recordentur, q. d. cogitent.

16. *Dilectos*, scilicet, filios. *A filiis*, pro, priuatam filiis. *Vnicam*, i. solam relictam. *Desolauerunt*, i. destituerunt prorsus.

20. *Pacis*, i. prosperitatis.

21. *Animæquiores estote*, Græc. confidite.

22. *Speraui*, pro, spero. *In æternum*, Græc. in æterno, scil. Deo. sic enim solet vocare Deum. *Super misericordia*, i. ob misericordiam.

24. *Vicinæ*, scil. gentes: supra idem verbum Græcum vertit confines. *Æterno*, Græc. τῦ αἰωνίυ, æterni, sc. Dei.

25. *Iram*, i. punitionem. *Ascendes*, q. d. calcabis.

27. *Ab eo*, pro, apud eum, sc. Deum.

28. *Requiretis*, pro, requirite.

30. *Exhortatur*, Græc. consolabitur. παρακαλέσει.

Nominauit, i. ex nomine nouit, sc. familiariter, vel fecit nominatam, i. celebrem.

35. *Ignis*, i. punitio. *Æterno*, i. Deo.

Longiturnis diebus, pro, multos dies. *In multitudine*, &c. pro diutissime.

37. *Vsque ad occidentem*, i. & etiam ex occidente, q. d. ex omni orbis parte Id præcipuè ad Euangelij tempus, & Chriastianos pertinet. *Sancti*, Græc. τῦ ἁγίυ, sancti scil. Dei.

CAPVT V.

2. ÆTerni, id est, Dei, vt patet ex Græco, τῆς δόξης τῦ αἰωνίυ.

3. *Qui*, Græc. omni quæ, sub. terræ.

4. *A Deo*, sc. datum, q. d. consequeris honorem summum. *Pax*, &c. Id est nomen, de quo proxime.

Iustitiæ, sc. præmium, & finis. *Pietatis*, scil. in Deum, sub. præmium.

5. *Vsque ad*, &c. Vide sup. c. 4. *Sancti*, sc. Dei.

6. *Pedibus*, i. pedestres. *In honore*, Græc. cum gloria, sic infrà.

7. *Humiliare*, &c. quasi dicat, tollere omnia impedimenta viæ, scilicet, spiritualis. Huc enim præcipue pertinent.

Diligenter, Græc. secure.

8. *Obumbrauerunt*, pro, obumbrabunt. *Suauita, tis*, pro, suaue, sc. odoriferum, q. d. omnia iustis seruient, viamque ad Deum suauem facient. *Ex ipso*, scil. Dei donum est.

CAPVT VI.

2. GEnerationes, septem, i. 70. annos.

4. *In ipsis*, pro ipsorum.

5. *Adorantes*, Græc. adorante ipsa, sc. idola, vt ad turbam referatur.

6. *Exquiram*, id est, explorabo, scil. quid agatis, Græc. potest ad Angelum referri, q. d. ipse vestri curam habebit.

7. *Falsa*, i. falsi dij.

8. *Amanti ornamenta*, i. ornatus studiosæ.

11. *In semetipsis*, i. in suum vsum.

12. *Inter*, pro, super.

17. *Aut sicut*, &c. Græc. tanquam ad mortem abducendo.

19. *Corda*, i. interiora idolorum. *Comedunt*, i. consumunt.

23. *Specimen*, i. ornatum.

24. *Ex omni*, i. maximo. *In ipsis*, abundat, more Hebr.

26. *Apponuntur*, sc. ne cadat.

29. *Quia*, pro, an quia. *Apponunt*, sc. donaria.

31. *Contra*, pro, ad. *Mortui*, sc. alicuius, vbi solent audiri clamores, & gemitus.

40. *Non honorantibus*, sub. sed contemnentibus, sc. cum vident non posse ferre opem.

41. *Motum*, i. sensum. *Ipsi*, sc. Chaldæi.

44. *Falsa*, i. vana, seu nihili.

45. *Sacerdotes*, scil. qui modum præscribunt ea formandi.

47. *Falsa*, &c. i. falsam religionem, dignamque opprobrio.

48. *Apud se*, Græc. ad se ipsos, inter se.

49. *Sentiri*, i. existimari.

50. *Postea*, i. tandem. *Falsa*, i. falsi dij.

52. *Suscitant*, i. præficiunt.

53. *Corniculæ*, sc. volantes.

56. *Iniqui*, sc. fures.

59. *Obaudiunt*, ſc.Deo.
60. *Idipſum*, i. ſimiliter.
Spiritus, i.ventus.
63. *Speciebus*, i.formis.
67. *Prodeſſe*, i.conſulere.
69. *Formido*, i.terriculamentum.
71. *Murice*, Græc. μαρμάρῳ, i. ſplendore, quamquam poteſt etiam marmoris verti. *Tineam*, i.tinea conſumuntur, Græc.putrefactis.
Comeduntur, i. conſumuntur. *Et erunt*, q. d. & afferent.
72. *Opprobriis*, i.ignominia.

EZECHIEL.

CAPVT I.

1. ET, abundat, more Hebræo.
Triceſimo, Chald triceſimo ab inuento libro legis, tempore Ioſiæ Regis. Quidam de ætate intelligunt Ezechielis. Alij à Iubileo proximo Ego potius dicerem intelligi à capto Ioachin, cũ quo Ezechiel abductus, ſenſumque eſſe vſque ad illum annum habuiſſe ſe viſiones, quarum primam recenſet, cæteras poſtea. Quæ vero fuerit viſio anni 30. in quarto menſe non dicit hic. Tantum ait, ſe habuiſſe viſionem, deinde tranſit ad annum quintum capti Ioachin dicturus cap. 8. de ſexto, & de aliis deinceps. Vide cap. 40.
Quarto, ſc.menſe.
Quinta, ſc.die.
Dei, i.diuinas.
3. *Manus*, i.vis, ſeu ſpiritus, Chald. ſpiritus prophetiæ.
4. *Turbinis*, id eſt, tempeſtuoſus, ſeu vehemens.
Inuoluens, ſcilicet, ſe, Chald, inflammatus 70. fulgurans.
5. *Eius*, ſcilicet ignis. *Aſpectus*, i.apparentia, ſeu forma.
Similitudo, ſc.facie.
6. *Vni*, pro, vnicuique.
7. *Pedes recti*, i.crura ſine poplitibus, ſeu curuaturis.
Scintillæ, ſc.quas emittebant.
8. *Manus*, id eſt, brachia. *Partibus*, i. lateribus, erant enim quatuor per quatuor latera animalium facies.
Partes, ſcilicet, ante, retro, dextrorſum, ſiniſtrorſum.
9. *Iunctæ*, &c. ſc. erant ante Prophetam ordine omnia in recta linea, contingentia ſe pennis, vt ſolent quatuor homines manibus ſe coniungere, facie omnes aliquem vnum in locum conuerſi. *Ante faciem*, i.rectà antrorſum.
10. *Hominis*, ſc.ante. *Ipſorum*, i.cuiuſque. *Aquilæ*, ſc.retro oppoſita faciei hominis.
Deſuper, ſcilic.eleuatior cæteris: quamquam hoc verbum non eſt in Hebræo, Chaldæo, 70. aut in Complut.
11. *Et facies eorum*, ſc.tales erant. *Deſuper*, ſc.more auis ſe ad volatum componentis.
Iungebantur, i. vna erant extenſæ ad volatum, Chald.directæ erant è regione altera alterius.
12. *Coram facie*, i. antrorſum recta. *Spiritus*, ſc. impellentis.
13. *Hæc erat*, ſc.quæ ſequitur ſplendor ignis, &c.
14. *Reuertebantur*, ſc. confecto itinere ad quod impellebantur, ante enim, vt dictum ſup. non reuertebantur.
15. *Iuxta*, ſc. infra, ſua enim cuique rota erat ſubiecta.
Quatuor facies, ſc. quatuor erant rotæ.
16. *Aſpectus*, i.apparentia. *Maris*, q.d. cœruleo colore, ſeu cœleſti. *Vna ſimilitudo*, &c.i. per omnia erant ſimiles rotæ.
In medio rota, ſc.coniunctæ erant, ſeque inuicem ſecantes ad angulos ſphærales, vel quæque (vt quidam aiunt) duos habebat circulos ſe interſecantes. Vide cap. 10.
17. *Per quatuor*, &c. ſc. quæque ſequebatur ſuum animal, cui ſubiecta. ſignificant vero volubilem populum, qui ſequi debet prælatos. Hi vero per animalia ſignificantur, ſc. oportet eſſe homines, i. humanos; leones, i.fortes, vitulos, i.mortificatos, ſeu laborioſos.
Aquilas, i.contemplatiuos.
18. *Statura*, i. ſummæ partes, ſc. æquales inter ſe erant flexus rotæ ſuperiores, Hebr. Chald. & 70. dorſa ſeu terga.
Altitudo, i. proceritas.
21. *Euntibus*, ſc.animalibus.
22. *Horribilis*, i. valde ſplendentis, Chaldæus, fortiſſimi.
23. *Rectæ*, &c. Chald. directæ vna è regione alterius, ſc.more auium ſe ad volatum parantium. *Similiter*, ſc.alis duabus.
24. *Sublimis Dei*, Hebr. Chaldæus, & 70. omnipotentis, quaſi dicat, vehementiſſimum, quæ enim magna, ſolet ſcriptura Dei dicere, vt Dei montes, cedros, &c.
26. *Hominis*, ſc.Chriſti.
27. *Electri*, hoc colore erat qui ſedebat, ſc. Chriſtus duplici natura.
Intrinſecus, i.in medio. *Per circuitum*, id eſt, vndique, q. d. totum illum locum occupabat ignis ſplendens.
28. *Aſpectum*, id eſt, colorem, ſeu apparentiam. Not. per quatuor animalia ſignificari quatuor Euangeliſtas, qui per omnia ſimiles, & concordes, quorum quiſque facie Hominis & Aquilæ, & Vituli, & Leonis, quia Chriſti Humanitatem, Diuinitatem, Paſſionem, & Reſurrectionem deſcribit, idque Dei Spiritu mouente. Rotæ autem quatuor, Mundi quatuor partes quæ ſunt Euangelicam prædicationem ſecutæ: colores deinde cœleſtis, & igneus, cœleſtia omnia, & charitatis plena demonſtrant, itemque per charitatem in cœlum iri, pennæ, contemplatio; manus, actio. Ante, quod hic apparet, ſc. Chriſtus homo; Retro quod in futurum expectatur, ſcil. diuinitatatis viſio. Siniſtra, quod paſſus, vt vitulus immolatus; dextra, quod vt leo fortiter reſurrexit: nam & animalia Chriſtum ſignificant. Vide Apoc. 4.

CAPVT II.

1. LOquentis, ſc. cuiuſdam. Angelus erat Deum repræſentans.
Fili hominis, i. homo, ita vocat, vt conditionis ſuæ memor non extollatur ob viſiones.

2. *Ingreſſus*

Ingreſſus eſt, 70. venit. *Spiritus*, ſc. meus, qui præ timore defecerat, vel Dei, ſc. gratia, & vis.

3. *Gentes*, i. Iudaicum populum conſtantem variis hominibus. *Apoſtatrices*, 70. irritantes me.

Receſſerunt à me, 70. irritarunt me.

4. *Dura facie*, i. impudentes, ſeu obſtinati.

Indomabili, Hebr. Chald. & 70. duro, quamquam Hieron. negat eſſe quicquam fere huius verſus apud 70. At nunc eſt. Atque id dictum ſit in vniuerſum, ne quis miretur, me citare etiam alibi, quod Hier. negat eſſe Hebr. aut in 70. nunc enim eſt: cito ego quæ legi.

5. *Quieſcant*, Chaldæus, deſinant peccare, 70. timeant.

Scient, q.d. tamen ſcient, &c. nec poterunt ignorantiam excuſare, vel pro, ſciant. *Propheta*, ſcilic. à Deo miſſus ad ipſorum ſalutem.

6. *Incredduli*, 70. inſanientes. *Subuerſores*, Hebr. verti poteſt ſpinæ, pro, velut ſpinæ, Chald. duri, 70. congregabuntur in circuitu. *Tecum*, i. erga te, Chal. & 70. contra te, *Es cum*, pro, nam cum. *Exaſperans*, Chald. rebellis, ſeu contumax, 70. irritans, ſc. me: ſic ſup. & inf.

9. *Miſſa*, 70. extenſa. *Inuolutus*, ſc. complicata membrana, more Hebræorum. ſignificabatur autem occultatio myſteriorum.

10. *Intus*, ſc. ſenſu myſtico. *Foris*, ſc. litterali.

Lamentationes, ſc. ſuper pœnitentibus, *Carmen*, ſc. iuſtorum laus, *væ*, ſc. ſuper impœnitentibus. Vide Hieron. ep. 46. & 48. In ſcripturis, inquit, pœnitens plangitur; iuſtus canitur, maledicitur deſperans. *Carmen* Hebr. & Chaldæus, gemitus. *Væ*, Chaldæus, mœror.

CAPVT III.

1. *Nueneris*, pro, inuenis, Chald. datur tibi.

3. *Venter*, i. mens, ſeu, interiora, 70. os.

Dulce, ſc. dulce Deum noſſe, & prædicare.

5. *Et ignotæ*, &c. explicatio præcedentis.

Ad domum, pro, ſed ad domum.

6. *Audiri*, i. intelligere.

7. *Omnis*, pro, fere omnis, alioqui enim multi inter illos boni. Vide cap. 9. *Attrita fronte*, Chald. impudenti facie, 70. contentioſi.

9. *Eſt*, pro, ſit: ſic ſupr. & infr. vbi eadem verba.

11. *Tranſmigrationem*, i. captiuos.

Hæc, ſc. quæ præcepi vt illis diceres: ſic ſupra in ſimili locutione intellige.

Quieſcant, Chald. deſinant peccare.

12. *Benedicta*, &c. Hæc erat vox.

De loco ſuo, ſc. diſcedet, nempe è templo, vel, pro in loco ſuo, ſc. cœlo, q.d. benedicatur ab Angelis, ſic dictum: Gloria in altiſſimis Deo, Luc. 2.

13. *Vocem*, i. ſtrepitum, ſc. audiui.

14. *Amarus*, 70. ſublimis, ſeu ſuſpenſo animo.

Indignatione, 70 impetu. *Eum*, pro, autem.

15. *Aceruum*, &c. nomen loci ſecundum quoſdam, Hebr. Tel Abib. *Sedi*, &c. facta hæc omnia non re, ſed viſione vſque ad finem cap. 1. ſecundum quoſdam.

Mœrens, Chald. tacens, Hebr. admirans, ſeu ſtupens: 70. conuerſans.

17. *Speculatorem*, ſc. vt moneas adeſſe hoſtem.

Ex me, i. meo nomine.

18. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem. *Sanguinem*, i. mortem. *Requiram*, ſc. te puniens.

19. *Impio*, 70. iniquo ſic. & infr.

20. *Ponam offendiculum*, i. permittam incidere in periculum mortis.

25. *Data ſunt*, pro, dabuntur, id eſt, iniicientur.

Ligabunt, ſc. Iudæi, vel domeſtici, q.d. curabis te ligandum à tuis. *In eis*, pro, cum eis.

In medio, q.d. non poteris in publicum prodire, & cum illis conuerſari, 70 de medio, q.d. teneberis illis vinculis.

27. *Fuero*, ſc. iterum. *Audiat*, Chald. ſuſcipiat diſciplinam. *Quieſcet*, ſc. à malis. 70. qui incredulus eſt, incredulus ſit. Aquila (vt refert Hier.) ſic vertit: qui audit, audietur, qui relinquit, relinquetur.

CAPVT IV.

1. *Coram te*, ſcilicet, vt ſolet charta, in qua ſcribendum.

2. *Arietes*, Chald. duces.

3. *Sartaginem*. Tales Iudæi, ſc. ferrei, & denigrati peccatis *Et erit*, &c. i. & obſidebis eam. *Signum*, ſcil. quod ſit diruenda vna cum templo.

4. *Et pones*, &c. q. d. vt feras pœnam debitam iniquitatibus ſic iacendo.

Iſrael, i. decem tribuum.

5. *Annos iniquitatis*. Videtur ſignificari Deus tot annis tuliſſe illorum peccata.

6. *Quadraginta*, Tot annis peccatum eſt grauiſſime tempore Manaſſe.

7 *Prophetabis*, ſc. prædicens deſtructionem.

8. *Obſidionis*, i. repræſentationis quod obſideas.

9. *Viciam*, 70. ſiliginem.

Latus, ſc. ſiniſtrum. Plane videntur iſta facta ſolâ viſione, non re ipſa.

10. *Stateres*, i. ſicli, quod ſi communes, ſeu vulgares, efficiebant omnes 40. drachmas, ſc. vix ſemilibram: nam libra vnciæ 12. vncia drachmæ 8. ſi vero templi 80. ſc. vix libram. *A tempore*, &c. i. certo cuiuſque diei tempore, ſc. meridie, vel veſperi.

11. *Hin*, Menſura eſt liquidorum, continens quantum oua 72. quorum ſexta pars. 12. ſignificatur autem per hæc magna cibi, & potus penuria futura in obſidione Ieruſalem.

12. *Hordeaceum*, ſc. panem. *Illud*, ſc cibum, de quo ſup. *Operies*, ſc. ad coquendum ſignificatur futura etiam penuria lignorum.

13. *Pollutum*, i. immundum, & velut coctum ſtercore. *A, a, a*, Hebr. Ahah, vnica dictio. *Ecce anima*, &c. q. d. nunquam me profano cibo contaminaui, quo modo iſto iam me inquinabo?

15. *Facies*, i. coques.

16. *Baculum*, Chald. ſuſtentaculum, 70. firmamentum. *Solicitudine*, 70. indigentia.

17. *Ad fratrem ſuum*, i. cum fratre ſuo.

In iniquitatibus, i. propter iniquitates.

CAPVT V.

1. *Duces*, i. curabis ducendum per aliquem.

2. *Ciuitatis*, ſc. depictæ in latere. *Iuxta completionem*, i. poſt expletos. *Obſidionis*, i. quibus iacens repræſentabis obſidionis miſeriam. *Eius*, ſcil. vrbis. Not. primam partem ſignificare intra vrbem interfectos; ſecundam, extra tertiam, fugientes, vel in captiuitatem abductos.

Nudabo, q d. perſequar.

3. *Inde*, i. ex tertia parte vltima. *Summitate*, i. extremitate, ſc. ora.

4. *Egredietur*, i. egreſſurus ſignificatur.

Ignis, ſignificatur nequitia abductorum in Babylonem.

5. *Terras*, i. gentium regiones explicatio præcedentis.

6. *Iudicia*, i. præcepta, 70. iuſtificationes; ſic & infr.

Præcepta, Hebr. ſtatuta, 70. legitima ſic & inf.

7. *Superastis*,ſc.peccando. *Iuxta iudicia*, i.mores, ſc.bonos moraliter,vel, q.d. illi ſuos deos non reliquerunt.vos me reliquiſtis.

8. *Ad te*, ſcilicet, iratus veniam. *Iudicia*, q.d. puniam te.

9. *Quod*,70.& Complut. quæ,i.qualia. *Non feci*, ſc.hactenus.

10. *Ventum*,i.mundi partem apparet id nunc,vbi enim non ſunt Iudæi.

11. *Niſi*,&c.Modus iurandi,q.d.niſi fecero, non habeat verax,aut ſimile quid. *Sanctum*, Chald.ſanctuarium.

12. *Euaginabo*,q.d.perſequar,& affligam.

13. *Conſolabor*, ſcilic. more irati poſt vltionem, Chald. finiam.

15. *Blaſphemia*,i.conuitium. *Increpationibus*,70. vltione.

16. *Sagittas famis*,ſc.locuſtas,frugum rubiginem, &c. *Baculum*,Chal.ſuſtentaculum,70.firmamẽtum.

17. *Sanguis*,i. cædes.

CAPVT VI.

3. *Vpibus*,Chald.riuis.

5. *Veſtra*, ſc.ô filij Iſrael.Mutatio perſonæ frequens in Scriptura.

6. *Opera*,ſc.idola,& delubra.

8. *In vobis*,pro,ex vobis. *In gentibus*, i.inter gentes. *Terris*,Chald. prouinciis,70.regionibus.

11. *Percute*, ſc. femur. *Allide*,ſc.ad terram ſigna hæc dolentis, ſeu indignantis. *Ad*, i. ſuper, vel propter.

Malorum,i.ſcelerum, Chal.malas,i.peſſimas.

12. *Longe*, ſc. ab hoſte. *Relictus*, ſc. à peſte, & gladio.

14. *A deſerto*,ſc.vſque ad Hieruſalem.

Deblatha, dicitur etiam Reblatha. eſt in terra Emath.putatur à quibuſdam eſſe Antiochia.

CAPVT VII.

1. *Tv*,ſc.audi.

2. *Plagas*,Chald.ventos. *Terræ*, ſc. Iudææ vndequaque vaſtandæ.

3. *Super te*,ſc.ô terra. *Ponam contra te*,Chald. dabo ſuper te,q.d.puniam te ob peccata tua.

4. *Vias*;i.pœnam viarum, ſc.peccatorum, Chald. peccatum viarum. *Abominationes*, i. pœna abominationum.

5. *Afflictio*, Hebr.& 70. malitia, i. malum,afflictio,ſeu calamitas. *Afflictio*,ſc.altera, Chal. malum poſt malum.

6. *Euigilauit*,ſc.Deus 70.ſurrexit.

7. *Contritio*,i.afflictio,ſeu deſtructio, Hier. contractio legit (niſi mendum eſt) in commentario, forte, confractio, legendum. *Terra*,ſc.Iuda. *Gloriæ*, i.lætitiæ.

Montium,ſc.Iudææ,quæ montoſa, Chald. nec licebit in montium vertices euadere.

8. *Scelera*,i.ſcelerum pœnam.

9. *Imponam*,vide ſup.

10. *Dies*, Chald. dies vltionis. *Egreſſa*, i. parata vel pro,egredietur, ſc. contra te. *Virga*, i.baculus, quo es cædenda,q.d.adeſt,ſeu prope eſt. *Germinauit ſuperbia*,Chald.apparuit impius, ſc.rex.ille, qui te deſtruet paratus eſt.

11. *Iniquitas*,&c.q.d. iam eſt paratus Nabuchodonoſor iniquus & impius, quo vos velut virgaſum flagellaturus, vel veſtra iniquitas in cauſa eſt cur puniamini virga vlciſcente impietatem. *Non ex eis*,ſc.erit quiſquam qui euadat flagellum. *Ex ſonitu*,i.ſtrepitu,faſtu, q.d. nihil relinquetur impunitũ.

12. *Tempus*,ſc.vltionis. *Lugeat*,i.doleat, quia,ſc. etiamſi non vendidiſſet,perditurus erat.

13. *Non reuertetur*, ſc. anno Iubilæi. *Adhuc viuentibus*,&c.i.etiam ſi eouſque viuat.Chald.dum ipſi viuunt. *Viſio*,i.prophetica comminatio. *Regredietur*, i.vacua redibit,ſed implebitur,vel,q.d.non conuertetur à peccatis ſuis, Chald. non eſt conuerſa ad pœnitentiam.

Confortabitur, i. proſperabitur, ſeu liberabitur, Chald.apprehendet pœnitentiam.

14. *Canite*,&c.q.d.canite ſane, vt præparentur; nemo erit qui poſſit vrbem tueri, ſed omnes animum deſpondebunt.

15. *Intrinſecus*,i.intra vrbem.

16. *Trepidi*,Chald.gementes. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem.

17. *Aquis*,ſc.ſudore,vel vrina ex timore.

18. *Caluitium*,i.raſura, quæ ſolet adhiberi in calamitatibus.

19. *Proiicietur*,ſcilic. tanquam inutile perituris. *Erit*,i.eiicietur,vel, q.d. non pluris fiet,quam ſterquilinium.

Animam, i. appetitum. *Scandalum iniquitatis*, i. ruina ob iniquitatem,70.cruciatus iniquitatum.

20. *Abominationum*, i.idolorum. *In immunditiam*, i.vt prophanetur à gentibus, vel vt proiiciatur, & contemnatur: ſicut ſolet res immunda. Chald. in contemptum.

21. *Contaminabunt*,i.prophanabunt.

22. *Violabunt*,i.profanabunt,ſc.gentes.

Arcanum,i.ſanctuarium. *Emiſſarij*, i.emiſſi milites,Chald.impij.

23. *Concluſionem*,Chald.catenam, ſc. in ſignum, quod ligabuntur. *Iudicio ſanguinum*,i.peccatis morte dignis,Chald.peccatis homicidij.

24. *Poſſidebunt*,Chald.& 70. profanabunt. *Sanctuaria*, ſc. erat in templo ſanctum ſanctorum, ſanctum & atrium ſacerdotum.

26. *Auditus*,i.rumor de hoſtibus,70.nuntius.

Lex,i.legis interpretatio,Chald.doctrina.

27. *Secundum viam*,i.pro meritis. *Secundum iudicium*,repetitio præcedentis. *Iudicabo*,i.puniam.

CAPVT VIII.

1. *Exto*, ſc. à capto Ioachin, ſeu Iechoniæ, vide ſup. cap. 1. quo magis in mea illa opinione confirmor.

Sexto menſe,ſc. Auguſto. *Manus*, i. operatio, ſeu vis,ſc. prophetandi, Chald. ſpiritus prophetiæ à Domino.

2. *Similitudo*, 70. ſimilitudo viri,ſcilicet, imago hominis.

Aſpectus,i. ſpecies,ſeu forma.

3. *In cincinno*,Chald.capillis. *Dei*,i.diuina, ſeu à Deo. *Interius*, i. interioris atrij templi. *Idolum*, ſc. Baal.

Ad prouocandum, explicat verbum,Zeli. *Æmulationem*,i.zelum Dei,ſeu iram, & indignationem: eſt enim Zelotes,adeoque non ferens adorari præter ſe alienos deos.

4. *Ibi*,ſc.apparuit mihi. *Videram*,ſc. ſup.c.1.& 3.

5. *Portæ altaris*,ſic dicta ab altari idoli.

6. *Putaſne*,pro nonne. *Conuerſus*,ſc.alio.

7. *Atrij*,ſc.ſacerdotum. *Pariete*,ſc.cellulæ cuiuſdam prope portam.

8. *Apparuit*,ſc.factum ex ipſo foramine.

10. *Et vniuerſa*,explicatio præcedentium. *Pariete*,ſc.illius cellæ.

12. *Cubilis*,ſc.cellæ illius, vel cuiuſque domum, aut conſcientiam ſignificat per illam cellam figuratam.

Terram

Terram,sc.Israel,vel,q.d.mortalia non curat.

14. *Domus*, i.atrij. *Adonidem*, sc. veneris Amasium Hebr.Chald.& 70. Thammuz, i. Iunium, sc. mensem,quo ille mortuus est,& plangi solebat, pro illo posuerunt.

16. *Interius*,scilicet, sacerdotum. *Altare*,scilic. holocausti.

17. *Leue*,sc peccatum.*Ramum*, sc.quo idola tetigerant,erat id genus quoddam adorationis, Chald. adducunt confusionem ad facies suas, i.faciunt rem dignam confusione,

18. *Faciam*,sc.illis quod merentur.

CAPVT IX.

1. *Clamauit*,sc.is,de quo supra. *In auribus meis*, i.me audiente vide inf.*Vnusquisque*,scil. hostium,seu interfectorum. *Vas*, i.instrumentum,scil. militare,seu bellicum,q.d.arma.

2. *Portæ*,atrij.*Superioris*,erat ad dexteram ingredientibus templum,& putant quidam dictam superiorem,quod esset inter Orientalem portam, & Aquilonarem,vel quod erat editior altera Aquilonari infimi atrij populi,duo enim populi atria. *Aquilonem*,sc.vnde hostes venturi.

Vnus,videtur iste septimus esse [illegible]*eis*, i. linea veste,70.talari veste. *Atramentarium scriptoris*, 70. zona sapphiri. *Altare*,sc.holocausti.

3. *Assumpta*,id est,sublata, 70. ascendit,Chald. ait recessisse è sanctis sanctorum. *Ad limen*, 70. sub dio, sc. prope limen constitit illa imago antea visa Prophetæ.

4. *Thau*,i.signum,70.signum.Quidam putant ipsam litteræ figuram intelligi, quæ secundum Hier. olim antiquis,sc.Hebræorum litteris sic scribebatur T.vt Græci & Latini scribunt.

5. *Illis*, scilicet, sex. *Audiente me*, Hebr. in auribus meis, quod ideo noto,vt intelligatur Hieron. interdum verba,vt sup.interdum sensum transtulisse,vt nunc.

Percutite,significatur,vel quod illi merentur,vel quod postea à Chaldæis erãt passuri, aut à Romanis.

6. *Sanctuario*,i.templo,q.d.à sacerdotibus,& Leuitis.*Domus*,i.templi,sc. in atrio. *Contaminate*,&c. 70. contaminastis domum,& implestis,&c.

8. *Heu,heu,heu*,Hebr. Ahah,vnica dictio,70.heu me.

9. *Sanguinibus*, i.homicidiis,vel peccatis dignis morte Chald.homicidiis.*Auersione*,sc.à Deo,Chal. peruersione iudicij.70.iniquitate, & immunditia.

Videt,i.curat.

10. *Viam*,Chald.vltionem viarum.

11. *Ecce*,id est,his gestis. *Dorso suo*,Chald.lumbis suis.

CAPVT X.

1. *Cherubim*,i.animalium,de quibus,c.1. *Quasi species similitudinis*,i.similitudo.

Ea,sc.firmamentum,& Cherubim.

2. *Dixit*,sc.qui sedebat in throno.

3. *A dextris*,Chal.ad Australem partem. *Domus*, i.templi.

Interius, sc.Sacerdotum.

4. *Eleuata*,&c. Vide sup.c.9.

5. *Exterius*, sc. populi.*Loquentis*, sc. olim in Sinai,Hebr.& Chald.cum loquitur,i.loqui solet.

7. *Cherub*,sc.vnus.

9. *Visio*,i.species.Chrysoliti,Hebr.Tarsis,70.carbunculi.

10. *Aspectus*,i.species.*Similitudo*. &c. q.d.erant omnes simillimæ.

11. *Partes*,Chald.latera sua,sc.antrorsum omnia per quatuor sua latera anteriora, vel, potius omnia mouebantur in omnem partem,sc.etiam retrorsum, sinistrorsum,& dextrorsum.

12. *Colla*,Chald.& 70.dorsa,sc. rotarum, i. summitates, vel colla animalium. *Circuli*, 70. rotæ. Quidam putant quamque constitutam duobus circulis se intersecantibus.

13. *Volubiles*.Quidam vertunt,ô rotæ,voluntque aliquid eis fuisse præceptum,quod hic omittatur.

14. *Vnum*,pro,vnumquodque.*Cherub*,supra dixit bouis vnde apparet Cherubim vultu fuisse bouis; vel,hic vultum mutasse;communis quidem est sententia,Cherubim vultus esse pueris similes,scilic.ita fuisse olim depictos.

15. *Ipsum*,&c.pro,ipsa sunt animalia,Chald.ipsæ sunt creaturæ,sic etiam inf.

18. *Cherubim*,sc.de quibus proxime.

19. *Eleuantia*; Cherubim est quidem masculinum Hebr.at 70. neutra faciunt. Id ergo secutus est Hier.

Stetit,70. steterunt,sc.Cherubim.

21. *Quatuor;quatuor*,pro, in ipsis quatuor, quatuor, &c.

22. *Intuitus*, i. species,scilicet, erat,qualem antea videram, sup. vertit sæpe, aspectus. *Impetus*, i. incessus,sc.erat.

Ante faciem,i.antrorsum.

Ingredi,i.ambulare.

CAPVT XI.

1. *Domus*,i.atrij templi.

3. *Dudum*,70. recenter, q.d. non ita dudum aucta est ciuitas ædibus, diu manebit intacta ab hostibus. Alij multo aliter ex Hebræo vertunt, scil. non est prope, scil. vrbis vastatio, ædificemus ergo domos.

Hæc,sc.vrbs.*Lebes*,&c.q.d.sumus in vrbe, vt in olla carnes, nec exibimus dum vixerimus, vt nec carnes ex olla quamdiu coquuntur.

7. *Hi sunt carnes*, q.d. de iis potius dici potest, quod sint carnes, sc. à vobis occisæ, vt quæ ad coquendum,& edendum parantur.

9. *Iudicia*, i.vltionem.

10. *Finibus*, sc. Reblatha, vbi Nabuchodonosor principes occidit,& Sedeciam excæcauit.*Iudicabo*, Chald.vlciscar.

11. *In lebetem*,sc.vt dicitis.

12. *Iudicia gentium*,i.gentium mores.

13. *Consummationem*,i.consumptionem.

15. *Fratres tui fratres tui*,&c.i.fratres tui,nempe & fratres,& viri,&c. *Recedite*,&c.q.d.recedite sane vos ex vrbe qui vos dedistis Babyloniis ex Ieremiæ consilio,nos in ea manebimus.

16. *Eos*, sc. fratres & reliquos, de quibus proxime.

Feci, i.abegi. *In sanctificationem modicam*, i. ero eis loco templi ad modicum tempus, sc. quo erunt dispersi,& exaudiam,vt solebam in sanctuario.

17. *Humum Israel*,scil.ecclesiam, quæ terra spiritualis Israel.

18. *Offensiones*,i.peccata. *Abominationes*,sc. idolorum cultum.

19. *Lapideum*, i.durum. *Carneum*, Chald.timens me,August.18. contra Faust.lapideum intelligit sine sensu,carneum cum sensu,sc.rerum diuinarum.

21. *Ponam*, i. reddam, q.dicat, puniam eos pro suis peccatis.

23. *Montem*,Chal.montem Oliueti.

24. *Adduxit*, pro,reduxit. *Transmigrationem*,i. captiuos.

CAPVT XII.

2. *Domus ex asperantis*, Chaldæus, populi contumacis.

Exasperans, i.me ad iracundiam prouocans.

3. *Vasa transmigrationis*, i. instrumenta, quibus vti solent qui migrant. *Aspiciant*, i.considerent, sc.& conuertantur.

4. *Vasa tua*, i.suppellectilem.

5. *Parietem*, sc.domus.

6. *Portaberis*, Id hic,& infr.ex 70. sumptum est, nam Hier.vertit, portabis, sc.sarcinulas.

Portentum, Chald.signum, sc.figuram, seu typum futurorum.

8. *Mane*, i.postridie.

9. *Nunquid*,&c.Chald.si dixerint ad te, &c.

10. *Ducem*, sc.Regem. *Onus*, i.funesta prophetia. *Eorum*, Chald.eius.

12. *Parietem*, sc.horti. *Operietur*, sc.cæcitate.

14. *Ventum*, i.partem orbis.

15. *Dominus*, sc.iustus malorum vltor.

18. *Conturbatione*, Chald.tremore, 70. dolore.

Festinatione,& mœrore, Chald.desolatione,& stupore, 70. tormento, & anxietate.

19. *Solicitudine*, Chald.tremore, 70. indigentia.

Desolatione, Chald stupore, 70. interitu, seu destructione. *Vt desoletur*, pro, &, seu quia desolabitur.

Multitudine, sc.populi deserta.

22. *In longum*,&c.q.d. omnes prophetiæ sunt de rebus multo post futuris.

Peribit, i.irrita erit, sc.quantum ad nos quorum tempore illa non erunt, Chald. cessabit.

23. *Sermo*, i.prædictio, 70.tempus.

24. *Omnis*, i.vlla. *Cassa*, Chald.& 70.falsa. *Ambigua*, Chald.mendax.

28. *Vltra*, i.longe. *Complebitur*, sc.cito.

CAPVT XIII.

1. *Prophetas*, Chald.pseudoprophetas.

3. *Spiritum suum*, i.suas phantasias, Chald. cogitationes cordis sui.

4. *Vulpes*, sc.dolosi,& latentes.

5. *Ex aduerso*, sc.hostium, vel iniquitatum, q. d. non defendistis populum, neque correxistis. Alloquitur pseupoprophetas.

Murum, i. defensionem. *Domini*, Chald. furoris Domini, sc. cum Deus per Chaldæos puniret, q.d. nihil p[illegible]lum iuuistis.

6. *Sermonem*, sc.falsum, seu me[illegible]n.

7. *Cassam*, Chald.& 70.falsam

8. *Vana*, Chald.falsa. *Vidistis*, Chald.docuistis.

Ad vos, Chald.mittam iram meam in vos.

9. *Manus*, i.percussio. *Vident vana*, Chald. prophetant falsa.

Diuinant, Chald.docent. *Consilio*, alij, concilio id est cœtu, Chald.secreto bono, 70.disciplina, seu institutione.

Scriptura, Chald.scriptura vitæ æternæ, sc. libro vitæ.

Terram, sc.viuentium. *Dominus Deus*, Heb.Adonai, Iehoua, i. Dominus, Dominus, sed quia Iehoua est Dei nomen proprium, recte versum, Dominus Deus. Atque id dictum sit in omnia similia loca, 70. Adonai, Dominus.

10. *Ipse*, pro, vnus ex ipsis. *Parietem*, i.falsam prophetiam, vel doctrinam. *Liniebant*, sc. iuuabant comprobantes. *Paleis*, sc.quibus lutum teneretur,& solidaretur, q.d.inani applausu.

11. *Temperatura*, sc. mistione luti & palearum, q.d.non solide.

13. *Spiritum tempestatis*, i.ventum vehementem, Chald.Regem fortem.

15. *Non est*,&c.q.d.corruit & paries, & ædificatores, sc. Prophetæ, vt statim dicitur, i. pseudoprophetæ.

17. *Filias*, i. fœminas, vel viros fœminis similes leuitate & mollitie.

18. *Manus*, i.brachij. *Capiendas*, i.decipiendas, seu venandas. *Viuificabant*.i.promittebant vitam & salutem.

19. *Violabant me*, i.prophanabant nomen meum, sc.prædicentes falsa meo nomine. *Propter pusillum*, &c.i. ob exiguam mercedem. *Interficerent*, id est, prædicerent interitum.

20. *Volantes*, q.d.vt solent naues ab aucupibus.

Eos, sc.puluillos, i.deceptionum instrumenta. *Ad volandum*, q. d. in libertatem more auis è laqueo ereptæ.

23. *Vana*, Chald.& 70.falsa. *Videbitis*, Chal.prophetabitis.

CAPVT XIV.

3. *Immunditias*, Chald.culpam idolorum, q.d. sunt ex animo idololatræ.

Et scand[illegible],&c. repetitio, more Scripturæ. *Contra faciem [illegible]m*, i.ante se. *Respondebo*, scil.quod optant.

4. *Homo, homo*, i.quicunque. *In multitudine*, i.pro merito multitudinis.

5. *Capiatur*, i. appareat quid, sc.voluat in corde, vel, decipiatur ob malitiam cordis,&c.

7. *Per me*, Chald[illegible] verbo meo.

8. *Exemplum*.scil. diuinæ vltionis. *Prouerbium*, i.fabulam.

9. *Propheta*, i.qui putatur Propheta. *Decepi*, i.decipi permisi. *Et extendam*, &c. q.d.illum nihilominus puniam.

10. *Portabit*, sc.dando pœnas. *Iuxta iniquitatem*, &c.i. vterque pro suo peccato punietur, iniquitas, pro pœna iniquitatis, more Scripturæ, vel, inique respondebit inique interroganti, vt coniungatur cum superioribus.

11. *Non erret*, sc.videns puniri errantes. *A me*, sc. recedendo. *Vniuersis*, pro, vllis Hebr.

13. *Mihi*, contra me. *Virgam*, i. baculum, sc.sustentaculum, 70. firmamentum.

19. *Sanguine*, i.cæde.

21. *Iudicia*, i.flagella. *Pessima*, i.acerbissima.

22. *Educentium*, sc.in captiuitatem. *Viam*, i.mores, ob quos puniti à me alij, sed ipsi exmisericordia seruati.

Consolabimini, sc.acquiescendo meis iudiciis, 70. pœnitebit vos.

23. *Consolabuntur*, i.afferent consolationis materiam, dum sc. cogitabitis meam clementiam, & ipsorum salutem.

CAPVT XV.

4. *Partem*, Chald.extremitatem.

6. *Dedi*, i.dare soleo.

7. *Faciem*, Chald.vltionem. *De igne*, &c. q.d. ex vna calamitate ad aliam transibunt. *Posuero faciem*, &c.i.puniero eos.

CAPVT XVI.

3. *Radix*,&c. q. videris nata ex Chananæis, & Amorrhæis, &c. vel talis eras cum te primum vocaui.

4. *Non est*, &c. q. d. non est tibi adhibita cura,

quæ

quæ ſolet recens natis, ſed te reperi prorſus deſtitutam.

Salutem, ſcil. lauatur fœtus, vt componantur membra incurua ex vtero. *Sale*, quia adhibetur vmbilici vulneri, itemque fœtui ſiccando.

Pannis, i. faſciis.

5. *Pepercit*, i. miſertus eſt. *Oculus*, ſc. cuiuſquam.

Animæ, i. vitæ.

6. *Sanguine*, ſcil. qui cum fœtu egreditur, q. d. reperi te ſordidam.

7. *Multiplicatam*, ſcil. viribus, opibus, dignitatibus, &c.

Ingreſſa, i. progreſſa. *Mundum*, i. ornatum. *Pilus*, ſcil. pudendorum.

8. *Et tranſiui*, pro, cum tranſirem. *Amantium*, quaſi dicat, nubendi, ſolent enim nubiles amare adoleſcentes.

Ignominiam, i. nuditatem. *Iuraui*, ſcil. vt fit in ſponſalitiis. *Ingreſſus ſum*, i. pepigi. *Mihi*, ſc. ſponſa.

9. *Laui*, ſc. à peccatis. *Oleo*, ſc. miſericordiæ.

10. *Diſcoloribus*, ſc. pulchris veſtibus ſacerdotalibus, vbi varij colores. *Hyacintho*, Chald. pretioſis calceamentis. *Subtilibus*, ſc. ſerico.

11. *Manibus*, i. brachiis.

12. *Inaurem*, id eſt, circulum aureum inauri ſimilem.

Os, i. vultum, vel nares his enim etiam in Oriente aurum apponitur, ſc. ex fronte pendens & naribus imminens, 70. naſum. *Decoris*, i. pulcherrimam.

13. *Similam*, &c. Chald. manna ſimile ſimilæ, melli, & oleo. *Profeciſti in regnum*, i. regnaſti.

14. *Nomen*, i. fama.

15. *In nomine tuo*, id eſt, cum tam celebris eſſes, Chaldæus, ob nomen tuum, ſcilicet, elata. *Fieres*, ſcil. velut concubina.

16. *Excelſa*, 70. idola. *Conſuta*, Chald. operta polymitis, ſc. conſutis inter ſe, vt ſolent, cortinæ.

Factum, ſc. vnquam, q. d. grauiſſime.

17. *Vaſa decoris*, i. ornamenta pulchra. *Fornicata*, ſc. colendo eas: ſolet enim Scriptura idololatriam fornicationem vocare.

19. *Factum eſt*, ſc. ita vt dico, q. d. non potes horum quidquam negare,

20. *Mihi*, ſcilicet, mea virtute, mihique debitos. *Deuorandum*, ſcilicet, quaſi dicat, in holocauſtum.

22. *Adoleſcentiæ*, ſc. in Ægypto.

23. *Accidit*, ſc. quod ſtatim dicetur. *Væ*, &c. id per parentheſim. Chald. væ tibi, quia peccaſti, væ tibi, quia non es conuerſa.

25. *Signum*, ſcilicet, altare, vel delubrum. *Pedes*, id eſt, crura.

Omni tranſeunti, quaſi dicat, omnia idola coluiſti tibi nota.

26. *Cum filiis*, &c. ſcilicet, illos imitata, vel illis coniuncta amicitia. *Carnium*, ſic modeſte vocat genitalia, ſed ſimul pudefacit perſiſtens in metaphora fornicationis.

27. *Iuſtificationem*, i. templum, & cultum, ſeu leges, 70. legitima tua. q. d. ritus, & ceremonias.

Filiarum, i. vrbium, vel gentium.

Erubeſcunt, q. d. etiam idololatras pudet tuorum ſceletum, adeo ſunt immania, Chald. ad quas, ſi miſiſſem Prophetas meos, erubeſcerent: tu autem non es conuerſa à via tua ſcelerata.

28. *In filiis*, pro, cum filiis.

29. *Cum Chaldæis*, Chal. & 70. & cum Chaldæis, i. Chaldæorum imitatione.

30. *In quo*, &c. Chald. quam fortis malitia cordis tui, 70. quid faciam cordi tuo?

31. *Faſtidio*, ſcil. minoris pretij, qua ſi dicat, non aliter acquietura.

32. *Super*, i. præter.

34. *Fornicatio*, ſc. talis. *Contrarium*, ſc. ei, quod faciunt meretrices.

36. *Effuſum*, ſc. prodige.

Super, Chald. poſt, 70. ad.

Super idola, Chald. in omnibus idololatriis.

In ſanguine, Chald. & 70. & in ſanguine, i. cæde.

Dediſti, Chald. immolaſti. *Sanguinem*, i. cædem.

Zeli, q. d. vt ſolent zelotypi occidere vxores in adulterio deprehenſas.

40. *Multitudinem*, ſcil. hoſtium. Chald. exercitum.

Lapidibus, ſc. vt adulteram.

41. *Mulierum*, i. gentium.

42. *Requieſcet*, ſc. ſumpta vindicta. *Zelus*, i. zelotypia, ſeu amor. *Iraſcar*, i. puniam, q. d. abiiciam in totum curam tui, 70. non ero ſolicitus vltra.

43. *Dedi*, pro, dabo, i. puniam. *Iuxta ſcelera*, id eſt, quantum merebantur paccata tua.

46. *Filiæ eius*, i. ei ſubiectæ vrbes. *Siniſtram*, ſcil. aſpiciendo ad Orientem.

47. *Pauxillum*. pro, paruum, ſcil. fuiſſet peccatum tuum.

Minus pene, ſc. quam illorũ, q. d. minus graue fuiſſet, ſi peccaſſes vt illæ, Chald. tolerabile fuiſſet peccatum tuum, ſi ſimiliter peccaſſes. *Sceleratiora*, pro, ſed ſceleratiora.

49. *Panis*, i. ciborum. *Abundantia*, ſcil. rerum, ſeu deliciarum. *Filiarum*, Chald. vrbium.

51. *Iuſtificaſti*, i. oſtendiſti te iuſtiores eſſe, ſeu minus iniquas.

52. *Ab eis*, i. quam eæ. *A te*, i. præ te, ſc. compa ratione tui.

53. *Conuertam*. &c. Ironice, q. d. ita illarum miſerebor, vt Sodomæ miſertus ſum. *Reuerſionem*, pro, conuerſionem, vt ſup. eſt enim idem verbum, Hebr. q. d. ita, eas conuertam, ſc. ad proſperita em, v conuerti Sodomam, & Samariam. *In medio*, i. inſta, q. d. velut in medio.

54. *Conſolans*, ſc. ſolatium eſt miſeris ſocios habere malor um.

55. *Et ſoror*, &c. & id Ironice, q. d. ita tu reuerteris ad antiquam proſperitatem, vt illæ. *Ad antiquitatem ſuam*, Chald. ad principium ſuum, 70. ſicut fuerunt à principio.

56. *Audita*, &c. i. non meminiſti vnquam punitionis eius.

57. *Reuelaretur*, ſc. per punitionem. *Opprobrium*, ſcil. nunc es tu illis. ſic Pſal. 78. Facti ſumus opprobri um vicinis noſtris.

58. *Scelus tuum*, i. pœnam ſceleris.

59. *Sicut deſpexiſti*, quaſi dicat, puniam ſicut mereris.

60. *Sempiternum*, ſc. nunquam mutandum. Id ad Chriſti tempus referendum.

61. *Maiores*, 70. ſeniores. *Minoribus*, 70. iunioribus. intellige ſignificari omnes nationes, & quæ Iudæis priores in mundo, & poſteriores, ſeu ſecundum Chald. prouincias Iudæa maiores, & minores. vel, alludit ad illud quod ſupra dixit, Samariam eſſe ſororem maiorem, ſc. numero, Sodomam vero minorem. *Ex pacto tuo*, i. vi legis veteris, ſed Chriſti meritis, Chald. cum tamen non feceris legem, q. d. non ex merito tuo.

CAPVT XVII.

2. *Ænigma*, i. obſcurum ſermonem.

3. *Aquila*, ſcil. Nabuchodonoſor, cuius alæ potentia, & opes. *Plumis*, 70. vnguibus.

Libanum, id eſt, Ieruſalem.

Medullam, Chald. propaginem, 70. electa, scil. præcipua quæque.

4. *Summitatem*, &c. scil. Ioachin. *Chanaan*, id est, negotiatorum, vt statim explicat, scil. Chaldæorum, qui erant celebres eo tempore mercatores.

Negociatorum, 70. mutata, sc. Babylone.

5. *Tulit*, sc. Sedeciam. *Posuit*, sc. loco Iechoniæ.

Aquas, i. populos. *Superficie*, sc. terræ, q. d. in Ierusalem. vel non valde firmo imperio.

6. *Latiorem*, 70. infirmam, Chald. fortem.

Respicientibus, Chald. incuruatis, scilicet, populo subdito.

Ad eam, sc. vitem, vel Aquilam.

7. *Altera*, sc. Rex Ægypti. *Mittens*, &c. i. confidens auxilio Pharaonis. *Irrigaret*, i. tueretur contra æstum, id est, iram Nabuchodonosor. *De areolis*, &c. q. d. ex Ægypto.

9. *Euellet*, scil. Aquila prior. *Distringet*, i. decerpet, seu perdet. *Non in brachio*, &c. q. d. nec ad id opus erit magnis viribus. *Regem*, sc. Iechoniam.

13. *Tollet*, sc. Sedeciam regem constituet.

17. *Contra eum*, sc. Nabuchodonosor. promiserat quidem multa se facturum, sed non fecit, nec bellum gessit.

18. *Spreuerat*, scil. Sedecias. *Fœdus*, sc. initum cum Nabuchodonosor. *Dedit*, &c. i. iniit fœdus cum Pharaone.

19. *Ponam*, &c. q. d. vlciscar.

20. *Præuaricatione*, i. ob præuaricationem.

21. *Ventum*, i. mundi partem.

22. *De medulla*, &c. id est, de semine regio. *Tenerum*, Chald. infantem, scil. Christum. *Distringam*, 70. auferam.

Montem, scilicet, Ecclesiam. *Et eminentem*, 70. & suspendam illud. Id quod ad Christi crucem quidam referunt.

23. *Volucres*, Chald iusti. *Volatile*, Chaldæus, mansueti.

Vmbra, i. protectione.

24. *Ligna*, &c. id est, sentes, vel homines. *Sublime*, scil. Sedeciam vel Iudæos. *Humile*, scil. Zorobabel, vel Christum. *Viride*, scil. synagogam. *Aridum*, sc. gentiles.

CAPVT XVIII.

2. *Parabolam*, &c. Hebr. parabolizatis parabolam istam in terra, &c. i. vtimini hac Parabola, seu prouerbio. *Patres*, &c. q. d. nos patimur propter peccata parentum nostrorum, Chald. patres peccauerunt, & filij percutiuntur.

3. *Si erit*, &c. q. d. non vtemini vltra tali parabola, seu prouerbio.

4. *Meæ*, i. à me creatæ.

6. *Comederit*, i. idolothyta, sic & inf.

7. *Contristauerit*, Chald. & 70. oppresserit.

9. *Veritatem*, i. quod rectum est.

10. *Latronem*, Chald. impium, 70. pestilentem. *Fecerit*, sc. filius. *Istis*, sc. peccatis.

11. *Omnia*, sc. supra dicta bona. *Et vxorem*, & pro, vel sic & in seq. dixit, si vel in vno illorum peccauerit.

12. *Abominationem*, 70. iniquitatem, sc. accedendo ad menstruatam, id enim supra posuit.

13. *Morte*, &c. i. occidetur, sc. per sententiam iudicis.

Sanguis, Chald. reatus mortis.

17. *Superabundantiam*, i. aliquid supra sortem, quæ vulgo Capitale dicitur.

20. *Anima*, i. homo. *Non portabit*, &c. Chald. non punietur ob peccatum patris. Not. hic neminem à Deo puniri ob parentum peccata, sed puniri tamen aliquando patres in filiis & nepotibus, vt alibi dicit Scriptura. Vide Exod. 20. *Super eum*, q. d. secundum eam iudicabitur.

22. *Non recordabor*, sc. vt condemnem.

In iustitia, i. propter iustitiam. *Viuet*, scil. hic, & in futuro.

24. *Non recordabuntur*, sc. vt pro iis remuneretur æterna vita. *In præuaricatione*, i. ob præuaricationem.

In ipsis, i. propter ipsa.

25. *Æqua*, i. recta.

27. *Viuificabit*, 70. custodiet.

30. *Idcirco*, sc. quia iustus sum. *Ruinam*, id est, perniciem.

31. *Nouum*, Chald. timens. *Spiritum nouum*, Chald. spiritum timoris. *Moriemini*, i. facitis digna morte, seu condemnatione?

CAPVT XIX.

2. *Mater*, sc. synagoga, vel Ierusalem. *Leana*, pro, velut leæna, sc. fortis, & confidens.

Leones, sc. viros fortes, seu rapaces & oppressores.

3. *Vnum*, sc. Ioachaz fratrem Ioacim. *Leunculis*, i. principibus. *Comedere*, Chald. occidere, sic inf.

Leo, i. Rex.

4. *Non absque*, &c. Hebr. fouea, & Chald. in reti ipsarum captus est.

5. *Vnum*, sc. Ioacim.

7. *Viduas facere*, sc. ciuitates hominibus, vel fœminas, sc. occisis viris. *Eorum*, scil. hominum. *Plenitudo*, i. quidquid in ea erat. *A voce*, &c. i. sæuitiam eius.

8. *Vulneribus*,, Hebr. fouea, & Chald. reti. *Carcerem*, inde tamen eductus, & in Ierusalem reductus, in ea occisus, quidam tamen id de Ioachin intelligunt.

10. *In sanguine tuo*, i. ob regiam stirpem, seu nobilitatem, 70. quasi flos mali granati. *Super*, id est, prope.

Aquam, q. d. loco optimo. *Aquis*, i. populis, vel rerum copia.

11. *Virgæ*, &c. q. d. multos habuit Reges.

Solidæ, 70. fortes.

12. *Ira*, sc. Dei. *Ventus*, sc. Chald. exercitus.

Ignis, i. calamitas, Chald. populi fortes, vt ignis.

13. *In desertum*, pro, velut in desertum.

14. *Ignis*, i, perditio. *Virga*, sc. Sedecia, ob cuius scelera destructa est.

Non fuit, &c. q. d. nec relictus est regni successor. *Planctus est*, i. prophetia lamentationis.

Erit in planctum, i. incidet in magnam miseriam, sc. Ierusalem, seu synagoga.

CAPVT XX.

1. *Septimo*, sc. capti Iechoniæ.

5. *Nunquid*, i. itane. *Non respondebo*, sc. quod vultis, vel quicquam.

4. *Iudicas*, i. condemnas, seu arguis.

5. *Leuaui manum*, i. iuraui, vel potentiam ostendi.

7. *Offensiones*, Chald. & 70. abominationes, scil. idola, vel scelera. *Oculorum suorum*, Chald. à conspectu suo.

8. *Dixi*, i. statui, vel cogitaui, q. d. dignos iudicaui supplicio.

9. *Feci*, i. abstinui à punitione, sic inf. vide v. 22.

Violaretur, i. male audiret, quasi non potuissem liberare.

11. *Viuet*, Chald. viuet vita æterna, si debite seruentur.

12. *Signum*,

12. *Signum*, scil. religionis, seu pacti, vel amoris mei erga eos.

13. *Iudicia*, i. leges, 70. iustificationes.

17. *Interficerem*, scil. omnes.

18. *Patrum vestrorum*, i. quæ obseruant patres vestri. *Iudicia*, i. mores, seu leges, scil. quas seruant iniquas.

20. *Sanctificate*, i. sancte colite.

23. *Leuaui*, &c. quasi dicat, minatus sum, seu statui facere, omnino facturus, nisi Mosis oratio impediisset.

25. *Ergo*, pro, ergone, q. d. itane erant præcepta non bona, vt contemnenda ab eis essent?

26. *Et pollui*, &c. q. d. Itane munera, quæ iussi offerri pro peccatis, polluta erant, vt mihi offerre non debuerint, sed idolis potius? *Offerrent*, i. offerre iuberentur.

Et scient, pro, vt scirent. *Dominus*, scilicet, seruans eos.

27. *In hoc*, sc. quod sequitur. *Blasphemauerunt*, Chald. & 70 irritarunt.

28. *Irritationem*, scilicet, qua me irritabant, 70. furorem.

29. *Quid est*, &c. q. d. quis vos docuit ista?

Excelsum, hoc nomine significant loca edita, vbi idola colebant, seu altaria illic constructa.

Vocatum, sc. ab illis.

30. *Post*, i. sequentes. *Offendicula*, vide sup.

Respondebo, pro, vt respondeam?

33. *Effuso*, sc. in vos per flagella.

35. *Desertum*, scilicet, quod est inter Iudæam & Chaldæam.

Populorum, scil. pertinent deserta ad vicinos populos, vel, q. d. vbi non sunt homines. *Iudicabor*, id est, expostulabo, vel puniam, Chald. vindictam de vobis sumam.

37. *Vinculis*, pro, vincula, quasi dicat, cogam stare pacto.

39. *Ambulate*, pro, ambulate sane, q. d. facite quod lubet, non impune feretis. *Idolis vestris*, sub puniam vos, vel conuertam tamen vos.

40. *Domus Israel*, i. ecclesia Christi. *Initium*, 70. primitias. *Decimarum*, Chald. ciborum, 70. separationum, i. rerum quas mihi offerendas separabitis.

Sanctificationibus, i. sacris.

41. *Sanctificabor*, i. sancte colar.

46. *Stilla*, i. vaticinare, scil. effundendo verba, more pluuiæ, Chald. doce, 70. aspice. *Saltum*, scil. Ierusalem plenam ciuibus, vt saltus arboribus frugiferis, & infrugiferis, seu viridibus, & aridis, sc. bonis & malis.

Meridiani, scil. ad Austrum est Ierusalem respectu Chaldææ.

47. *Facies*, i. homo. *Ab Austro*, &c. i. à Iudæa in Chaldæam ducti captiui. *Nec extinguetur*, i. extingui poterit ab aliquo.

49. *A, a, a*, Hebr. ahah., vnica dictio. *Dicunt*, i. solent dicere. *Per parabolas*, q.d. ita obscure, vt non intelligamus.

CAPVT XXI.

2. *Stilla*. Vide supr. cap. 20. *Sanctuaria*, id est, templum.

3. *Gladium*, sc. exercitum Chaldæorum. *Iustum, & impium*, i. omnes.

4. *Pro eo autem*, &c. q.d. si meos sic punio, quanto magis alios?

5. *Irreuocabilem*, scilicet, ante completam punitionem.

6. *In contritione*, &c. id est, vt solent quibus dolent lumbi.

In amaritudinibus, i. amare, 70. in doloribus.

7. *Auditu*, id est, rumore de calamitate Ierosolymitana.

Infirmabitur, Chaldæus, obscurabitur, 70. examinabitur.

Fluent, sc. præ sudore, vel lotio. *Venit*, sc. calamitas vel exercitus.

9. *Limatus*, i. tersus.

10. *Splendeat*, adeoque terreat. *Moues*, sc. loco, q.d. destruis regnum populi mei. *Succidisti*, pro, succides, sc. ô gladie.

11. *Ad leuigandum*, pro leuigatum, 70. paratum.

Manu, sc. hostis.

12. *Factus est*, pro, fiet, id est, exeretur ad punitionem.

Plaude, sc. more dolentium.

13. *Probatus*, sc. gladius. *Et hoc*, scil. apparebit, 70. & quid, scil. erit. *Sceptrum*, sc. Iuda. *Non erit*, sc. sceptrum, q.d. deficiet regnum Iuda.

14. *Percute*, &c. scilicet, in signum doloris, vel indignationis meæ. *Dupliciter*, &c. q.d. multipliciter interficiet.

15. *Amicti*, scilicet, manu tenentis capulum, Chald. acuti.

16. *Appetitus*, i. impetitus, q. d. in quamcunque partem voles, pro, volet is qui te vibrat.

19. *Pone*, i. designa. *Vna*, scil. Chaldæa. *Capiet*, scilicet, Chaldæus. *Capite*, scil. vbi vna via se in duas diuidit.

20. *Viam*, scil. vnam. *Ad Iudam*, scil. alteram viam ducentem.

21. *Commiscens*, scil. more sortibus vtentium: vel frequenter iaciens in altum, vt videat in vtram partem cadant.

22. *Aperiat os*, i. clamet.

23. *Otium*, q. d. videbitur Iudæis res otiosa, & sine periculo. *Iniquitatis*, id est, violati fœderis per Sedeciam.

Capiendam, sc. Ierusalem.

24. *Recordati estis*, quasi dicat, ita apparuerunt, vt coacti sitis aduertere, & recordari, vel, feciſtis venire in memoriam hostibus. *Reuelastis*, i. feciſtis apparere.

Cogitationibus, 70. adinuentionibus, seu studiis.

Manu, sc. Chaldæorum.

25. *Dux*, Chald. princeps Sedeciam intelligit. *Iniquitatis*, sc. puniendæ.

26. *Cidarim*, scil. Pontificis. *Coronam*, scil. Regis, q. d. auferetur & sacerdotium & regnum. *Humilem*, i. Ioachin qui postea restitutus. *Sublimem*, scil. Sedeciam.

27. *Iniquitatem*, i. pœnam iniquitatis, vel ob iniquitatem. *Ponam*, i. deponam, vel vlciscar.

Veniret, sc. Nabuchodonosor. *Iudicium*, i. facere vindictam.

Tradam, sc. Iudæam, vel iudicium.

28. *Opprobrium*, sc. quo affecerunt Iudæos, vel idola intelligit.

29. *Viderentur*, scil. à tuis vatibus. *Mendacia*, scilicet, prosperitas, cum sis puniendus. *Dareris*, i. proiicereris.

30. *Reuertere*, sc. ô Chaldæe, qui es velut gladius.

In loco, pro, sc. in locum.

31. *Insipientium*, Chald. impiorum.

32. *Erit*, sc. effusus.

CAPVT XXII.

2. *Iudicas*, id est, arguis, seu condemnas, quasi dicat, argue, increpa.

Sanguinem, Chaldæus, in cuius medio effunditur sanguis.

3. *Tempus*,

3. *Tempus*, ſc. punitionis. *Contra ſemetipſam*, i. in ſui perniciem.

4. *Tuos*, Chald. interitus tui. *Annorum*, ſc. quibus eris in captiuitate. *Dedi*, pro, dabo.

5. *Nobilis*, &c. i. nobilitate, flagitiis, & calamitatibus.

6. *Brachio ſuo*, Chald. fortitudine ſua.

7. *Contriſtauerunt*, 70. oppreſſerunt.

10. *Verecundiora*, i. pudenda vxoris. Vide Leuit. 18. q.d. habuerunt rem cum nouercis.

Immunditiam, &c. quaſi dicat itemque cum menſtruata.

12. *Anare*, i. cauſa auaritiæ, ſc. ad ſpoliandum.

13. *Compoſi*, ſc. more irati, & punire volentis.

14. *Suſtinebit*, i. ferre poterit flagella. *Præualebunt*, i. poterunt ſe defendere. *Diebus*, ſc. calamitoſis.

16. *Poſſidebo*, i. ſubiugabo, vtraque in te iure domini in ſeruum.

20. *Congregatione*, &c. i. vt ſolet congregari argentum, &c. *Conflandum*, i. liquefaciendum.

24. *Ei*, ſc. vrbi, vel regioni. *Compluta*, q.d. rigata, ſeu lota. *Furoris*, ſc. Dei, q.d. Deo iraſcente.

25. *Prophetarum*, ſc. falſorum, Chal. ſcribarum, 70. ducum. *Pretium*, i. pretioſa, Chald. gloriam, 70. honores. *Multiplicauerunt*, ſc. occiſis viris.

26. *Intellexerunt*, 70. diſtinxerunt.

Coinquinabar, i. prophane tractabar, Chald. prophanabatur voluntas mea.

28. *Liniebant*, &c. agebant, vt qui linit ſine temperamento, ſc. agit mala fide. *Temperamento*, i. miſtura palearum ad operis firmitatem, q.d. iubebant homines eſſe ſecuros & bene ſperare.

29. *Iudicio*, i. cauſa, ſeu iuſtitia.

30. *Sepem*, i. orationem ad me placandum, Chald. opera bona. De illis loquitur, quos reprehendit, alioqui erat Iremias & Baruch & alij quidam boni.

31. *Effudi*, &c. præt. pro futuris.

CAPVT XXIII.

2. *Væ*, ſc. Iſrael, & Iuda. *Matris*, ſcil. ſynagogæ, vel Saræ.

3. *Fornicatæ*, ſc. cultu idolorum. *Subacta*, 70. collapſa, ſc, virginum erecta ſunt, violatarum laxa. *Pubertatis*, Hebr. virginitatis ſic & infra.

4. *Oolla*, i. tabernaculum eius, Hebr. Abola.

Maior, ſcil. numero, nempe Iſrael. *Ooliba*, id eſt, tabernaculum meum in ea. Hebr. Alholibab. *Minor*, non eſt Hebr. nec in Complut. ſed in 70. Intelligitur vero Iuda, quæ minor numero quam Iſrael. *Eas*, ſc. vxores.

5. *Super me*, i. contra me, qui eram vir eius Chald. à cultu meo, 70. à me. *Propinquantes*, Chaldæus, vicinos ſibi.

6. *Cupidinis*, i. expetibiles.

7. *Super eos*, i. cum eis. *Electos*, pro, nempe electos. *Immunditiis*, Chald. cultu idolorum.

8. *Illi*, ſcil. Ægyptij. *Dormierunt*, &c. q. d. docuerunt, eam cultum idolorum. *Fornicationem*, i. cultum idolorum.

10. *Inominiam*, Chald. nuditatem, ſc. pudenda.

Famoſæ, i. nobilitatæ flagitiis. plut. pro, ſingulari, vel, q.d. vt famoſæ mulieres. *Iudicia*, 70. vltiones.

11. *Suam*, ſc. augens.

12. *Præbuit*, ſc. ſe, vel fornicationem.

17. *Mammarum*, i. amatorium. verti poterat ex Hebr. amarum. *Et ſaturata*, id eſt, ſatiata, ſcil. fornicatione idololatriæ, Chald. donec deteſtata eſt, eos anima eius.

20. *Quorum carnes*, &c. per hæc ſignificat metaphorice maximam, idololatriam.

21. *Viſitaſti*, i. repetiſti, Chal. recordata es.

24. *Iudicium*, Chal. vltionem. *Iudicabunt*, Chald. vlciſcentur. *Iudiciis*, Chald. legibus.

25. *Zelum*, i. indignationem, Chal. vltionem.

In te, i. contra te. *Exercent*, pro, exercebunt.

In furore, i. irati. *Naſum*, &c. q.d. reddent te turpiſſimam. *Nouiſſimum*, i. plebs infima, vel poſtremo relicti.

26. *Vaſa*, i. inſtrumenta. *Gloriæ*, forte templum intelligit.

Requieſcere, i. ceſſare. *De terra*, ſc. allatam.

Eos, ſc. deos.

28. *De quibus ſatiata*, Chal. quos deteſtata.

30. *Fecerunt*, pro, facient.

31. *Calicem*, ſupplicium. *Eius*, id eſt, quo punita eſt.

32. *Profundum & latum*, id eſt, grauiſſimum ſupplicium.

Quæ eſt capaciſſima, i. maximam. vel pro, capaciſſimus, ſc. calix, qui Hebr. eſt fœminei generis.

34. *Fragmenta*, ſc. teſtas vaſis, q.d. prorſus totum calicem. *Lacerabis*, ſc. præ mœrore.

35. *Corpus*, i. tergum. *Scelus*, i. ſceleris pœnam.

36. *Nunquid*, &c. q. d. nonne æquum eſt, vt arguas, &c.

37. *Sanguis*, ſc. inique ab eis effuſus. *Deuorandum*, i. comburendum.

38. *Mihi*, i. contra me. *Polluerunt*, ſc. peccatis, vel ſtatuis idolorum.

39. *Hæc*, i. quod ſequitur. vel q.d. tantum ſcelus, ſc. proxime dictum.

40. *Ad quos nuncium miſerant*, Chald. miſſo nuntio ad eos, ſc. Chaldæos, vel Sabæos.

42. *Deſerto*, ſc. Arabiæ. *Eorum*, Hebr. earum.

43. *Attrita*, i. aſſueta, Chald. inueterata.

45. *Viri*, &c. q.d. faciam, vt ſint qui talia iuſte puniant. *Iuſti*, ſc. quantum ad vltionem iuſtam, alioqui enim erant idololatræ Chaldæi. Quidam tamen ad perſonas diuinas referunt.

46. *Multitudinem*, Chald. exercitum. *Tumultum*, Chald. interitum.

48. *Mulieres*, i. gentes, Chald. prouinciæ.

49. *Scelus*, i. ſceleris pœnam. *Peccata*, i. pœnam peccatorum. *Idolorum*, i. cultus idolorum.

CAPVT XXIV.

1. *Ono*, ſc. capti Iechoniæ. Vide cap. 33.

2. *Nomen*, ſcil. quota ſit dies. *Confirmatus*, id eſt, roboratus. *Hodie*, ſcil. die decima (de qua ſup.) obſidebatur.

3. *Per prouerbium*, i. parabolice. *Irritatricem*, i. me irritantem.

4. *Fruſta*, ſcil. carnis. ſignificantur varij ſtatus hominum, velut coquendi calamitatis igne. *Electa*, pro, & electa quæque. *Oſſibus plena*. intelliguntur viri fortes, 70. excarnata ab oſſibus, oſſa non intra ollam ponenda erant, ſed ſubtus, vt infra indicatur.

5. *Pinguiſſimum*, &c. quaſi dicat, aſſume illa, quæ dixi ex pecore pinguiſſimo. *Sub ea*, ſcil. olla. Quidam tamen intelligunt ponenda intra ollam ſum reliquis partibus.

Efferbuit, &c. pro, efferueat, & diſcoquantur, &c.

Diſcocta, i. valde cocta.

6. *Rubigo*, quidam ſpumam intelligunt. ſed vide infra, vbi de vacuæ rubigine dicitur. *Per partes*, &c. q. d. vnum poſt alium perde, ſc. ô hoſtis. *Non cecidit*, &c. q.d. ſine vllo delectu.

7. *Eius*, i. ab ea effuſus. *Super limpidiſſimam*, q.d. loco aperto, & non occulte peccauit, ſed palam, & præmeditate.

8. *Dedi*,

8. *Dedi*, &c. q.d. & ego etiam aperte puniam.

11. *Rubigo*, i. malitia, Chald. peccata.

12. *Nimia rubigo*, Chald. operantes malum.

13. *Prius donec*, pro, quisquam.

14. *Veniet*, sc. quod dixi. *Transeam*, i. prætermittam quod dixi, 70. differam.

16. *Tollo*, sc. per mortem. *Desiderabile*, &c. i. rem tibi cariſſimam, scil. vxorem. *Plaga*, Chaldæus peste.

17. *Mortuorum*, sc. clamore, & eiulatu. *Corona*, i. tiara, seu vitta, qua caput tegere solebat. lugebant enim mortuos aperto capite, & nudis pedibus, Chald. frontalia, 70. comas, sc. solebant radere, aut tondere caput lugentes. sic etiam infra.

Velabis, sc. more lugentium.

18. *Locutus*, scil. quid mihi accidere deberet.

Fecitque mane, i. postridie. *Præceperat*, sc. de non lugendo, &c.

21. *Polluam*, i. profanari à Chaldæis permittam. *Superbiam*, i. de quo superbitis, Chald. gloriam. *Imperij*, Chald. & 70. fortitudinis. *Pauet*, i. timet, ne amittat.

23. *Coronas*, vide supra. *Ad fratrem*, sc. conuersus, Chald. super fratrem.

24. *Portentum*, Chald. signum, sc. futurorum.

26. *Annunciet*, sc. quæ acciderunt Ierusalem.

27. *Silebis*, sed, sc. argues eorum peccata.

CAPVT XXV.

3. *Pollutum*, i. prophanatum, sc. à Chaldæis.

4. *Orientalibus*, sc. Chaldæis. *Caulas*, Chald. palatia, 70. tentoria.

5. *Rabbath*, scil. Piladelphiam Syriæ, secundum quosdam.

8. *Omnes gentes*, q. d. nihil habent præ cæteris egregium, sed similiter obnoxij calamitatibus, & Chaldæis subiecti.

9. *Aperiam humerum*, Chaldæus, conteram fortitudinem.

10. *Filiis Orientis*, sc. dabo eas. *Filiis*, i. populo. *Eam*, sc. terram.

16. *Interfectores*, Hebr. Kerethim, quo nomine vocantur qui 2. Reg. 8. Cerethi dicuntur. vide ibid. Quidam putat Cerethæos fuisse nobilem quandam Philisthinorum familiam, 70. hic Cretenses vertunt, sed quos intelligant, incertum.

CAPVT XXVI.

1. *VNdecimo*, sc. capti Iechoniæ.

2. *Populorum*, id est, ad quas populi multi confluebant. *Conuersa*, scil. illa populi frequentia & negociatio.

4. *Radam*, i. verram. *Dabo eam*, &c. q.d. faciam, vt in ea relinquatur sola rupes.

5. *Erit*, sc. ipsa, q. d. expandentur in ea retia ad solem, vt solet in deserto loco.

6. *Filiæ*, i. villæ ei subiectæ in continenti.

7. *Regum*, scilicet, ei subiectorum, vel, q. d. potentissimum.

9. *Vineas*, genus est instrumenti bellici, Chald. tormentorum percussiones.

11. *Nobiles*, i. elegantes, Chald. fortes.

14. *Vltra*, sc. qualis nunc es.

16. *Exuuias*, Hebr. & Chald. pallia, 70. coronas, seu diademata.

18. *Pauoris*, Chald. & 70. ruinæ.

19. *Abyssum*, Chald. exercitum. *Aquæ*, i. calamitates, vel milites, Chald. populi.

20. *Lacum*, id est, foueam, scilicet, sepulchrum. *Sempiternum*, id est, iam dudum mortuum, seu à multis seculis, vel in multa sæcula, vel intelligit damnatos ad inferni supplicia.

Nouissima, Chaldæus, infima, 70. profunda, q. d. terræ visceribus, vel inferno. *Sicut solitudines*, &c. sc. eris.

Gloriam, &c. q. d. cum restituero Ierusalem, vel manifestauero in mundo potentiam meam, Chald. gaudium in terra Israel dabo.

CAPVT XXVII.

2. *NEgociationi*, &c. Chald. quæ suppeditat negotiationem, populis, & insulis multis, 70. emporio populorum ab insulis multis

4. *Corde*, i. medio. *Finitimi*, pro termini tui, sc. in mari sunt, vel q. d. vicini tui. *Impleuerunt*, &c. q.d. pulcherrimam te fecerunt.

5. *Tabulatis maris*, i. pontibus, vel nauibus.

Malum, sc. nauis.

6. *Ebore*, scil. cælata ebore. *Præteriola*, Chald. coopertoria in modum theatri.

Insulis Italiæ, Chald. prouinciæ Apuliæ.

7. *Varia*, scilicet, texta opere plumario, seu Phrygionico.

Insulis Elisa, Chald. de prouincia Italiæ. *Aradij*, Hebr. Aruad Insula est prope Tyrum.

9. *Giblij*, Hebr. Gebal. Quidam Biblij legunt à à Biblo ciuitate Phœniciæ prope Berytum, non longe à Tyro & Sidone. *Habuerunt*, pro, exhibuerunt, vel procurarunt.

11. *Pigmæi*, Chald. Cappadoces, 70. Medi.

13. *Thubal & Mosoch*, id est, Hispani, & Cappadoces.

14. *Domo Thogorma*, Chaldæus, prouincia Germaniæ. Quidam Phrygiam, seu Turciam interpretantur.

15. *Dedan*, vrbs est Idumææ, 70. Rhodiorum.

Negociatio manus tuæ, i. tecum mercaturam exercuerunt. *Ebeninos*, id est, ligna ebenina, Chaldæus pauones.

16. *Operum*, Chald. diuitiarum, 70. mercatus.

Guttam, scilicet, myrrhæ. *Scutulata*, Chaldæus, acu picta.

Chodchod, genus est, lapidis pretiosi, Chald. lapides pretiosos.

17. *Primo*, i. optimo, seu præcipuo.

18. *Pingui*, Chald. dulci condito.

19. *Stacten*, & hæc myrrha est. *Calamum*, scil. aromaticum, vulgo cannella. *Negotiatione tua*, Chald. nundinis tuis.

20. *Tapetibus ad sedendum*, Chald. vestibus pretiosis ad equitatum, 70. iumentis electis ad currus.

23. *Haran & Chene*, Chal. Carræi. & Canæi, 70. Charran & Chana. *Chelmad*, Chald. Media.

24. *Multifariam*, Chald. in omnis generis rebus eximiis. *Inuolucris*, Chald. palliis.

Cedros, i. naues ex cedro.

25. *Principes tui*, sc. ducebant.

16. *Aquis*, pro, aquas, scil. calamitatum. *Remiges*, id est, gubernatores vrbis persistit in metaphora nauis.

27. *Diuitiæ tuæ*, scilicet, diripientur. vel iunge cum cadent.

Tenebant, pro, qui tenebant.

31. *Radent*, pro radendo caput, facient.

32. *Vt Tyrus*, i. vrbs Tyro similis. *Obmutuit*, i. perdidit & vocem & vitam.

34. *A mari*, 70. in mari, Chaldæus, quæ habitabas in mari.

35. *Tempestate*, i. tua calamitate.

36. *Sibilauerunt*, scil. stupentes.

Perpetuum, id est, longum tempus, 70. annos, vt

vt dicitur Isai. 23. vel, quasi dicat, nunquam ad pristinum statum redibis.

CAPVT XXVIII.

2. *Dixisti*, i. cogitasti. *Deus*, i. velut Deus. *Sedi*, pro, sedeo.

3. *Ecce*, Ironice, 70. nunquid.

4. *In*, 70. nunquid in *Fortitudinem*, Chaldæus, diuitias.

5. *In*, 70. aut in *Fortitudinem*, Chald. exercitus. *Robore*, i. opibus, Chald. copiis.

7. *Polluent*, Chald. dissipabunt, 70. sternent.

8. *Detrahent*, sc. in foueam.

10 *Incircumcisorum*, i. infidelium, Chald. impiorum, sc. qualem impij merentur. *Alienorum*, i. extraneorum, seu inimicorum.

12. *Signaculum similitudinis*, , id est, signata seu expressa similitudo, scilicet, Dei. Hæc ad diabolum diriguntur.

13. *Lapis*, &c. per hæc intelliguntur ornamenta spiritualia Angelorum ante casum. *Opus decoris*, id est, pulchritudinis ornamenta. *Foramina*, scilicet, auri, quibus gemmæ inclusæ. quidam tibias intelligunt.

14. *Extentus*, scil. alis sapientiæ. *Protegens*, scil. inferiores illuminans, vel tegens arcam testamenti, q. d. repræsentatus per Cherubim templi. *Lapidum*, sc. Angelorum.

16. *Negociationis*, sc. mentis cogitationum. *Perdidi*, i. proieci.

17. *In decore*, i. ob decorem.

18. *Polluisti*, i. contaminasti. *Sanctificationem*, i. sanctitatem. *In cinerem*, i. contemptibilissimum.

19. *Non eris*, sc. qualis eras.

22. *Sanctificoatus*, i. glorificatus per opera iustitiæ vlciscentis.

23. *Sanguinem*, i. cædem.

24. *Amaritudinis*, i. affligens, & contristans.

26. *Securi*, sc. ab hostibus, & molestiis.

CAPVT XXIX.

1. *Decimo*, scil. captiuitatis, Iechoniæ. *Duodecima*, 70. vna.

3. *Ad te*, pro, tibi, sc. faciam quæ sequuntur. *Draco*, i. cete. *Memetipsum*, sc. regem, vel q. d. qui ita superbis, quasi te ipse fecisses.

4. *Frænum*, Hebr. & Chald. hamum. *Pisces*, i. populum seu Ægyptios.

5. *Colligeris*, sc. ex ea dispersione.

6. *Baculus*, &c. i. infirmum præsidium, sc. contra Chaldæos.

7. *Apprehenderunt*, sc Iudæi, q. d. confisi sunt tuo auxilio. *Eorum*, sc. cadentium.

9. *Fluuius*, sc. Nilus, Chald. Regnum meum est, & ego subiugaui illud.

10. *Flumina*, i. Nili riuos. *Ad terminos*, pro, à terminis. ibi enim Siene, vel vsque, pro, nempe vsque.

14. *Phatures*, Metropolis Ægypti erat.

16. *Fugiant*, alludit ad factum Sedeciæ, qui fœdus initum cum Chaldæis violauit.

17. *Viceſimo*, &c. Vide cap. 1. quid dixerim. Illud enim mihi etiam ex hoc loco videtur confirmari posse.

Vna, i. prima.

18. *Decaluatum*, sc. ex gestatione galearum, vel oneribus. *Et mihi*, Not. seruientes regi fideliter in bello iusto Deo seruire, etsi id non cogitent placent enim Deo honesta & iusta.

20. *Et operi*, 70. pro ministerio. *Eam*, scilicet, Tyrum. Hinc apparet iam fuisse impletum, quod Deus supra minatus fuerat Tyro.

21. *Illa*, sc. liberationis Israel. *Cornu*, i. robur, & dignitas. *Apertum os*, i. loquendi libertatem, vel si ad Christum referatur (nam Ezechiel non vidit reditum à Babylonia) significat tunc credendas, & intelligendas prophetias, vel illa die, punitorum Ægyptiorum, quod non multo post factum.

CAPVT XXX.

2. *Væ diei*, i. ô diem infelicem, 70. ô, ô dies, Chald. væ ob diem.

3. *Nubes*, id est, turbulentus. *Gentium*, scil. perdendarum.

4. *Gladius*, scil. Chaldæorum. *Æthiopia*, scil. vicina Ægypto.

5. *Lydi*, forte venerant ad opem ferendam Ægyptiis. *Omne reliquum vulgus*, Chald. omnes coniuncti eis.

Chub, i. Arabes. *Fœderis*, i. confœderatæ.

6. *A turre*, pro, vsque ad turrim. *Ea*, sc. Ægypto.

7. *In medio*, i. instar, vel significat vicina etiam dissipanda.

9. *Trieribus*, id est, triremibus, seu nauibus, Chaldæus, legionibus. *Die*, sc. calamitatis. *Veniet*, sc. calamitas.

12. *Aridos*, scil. vt possint transire milites. *Alienorum*, Chald. impiorum.

13. *Memphis*, vulgo Cairum dicitur.

17. *Ipsæ*, 70. mulieres, forte intelliguntur vrbes ipsæ.

18. *Nubes*, sc. calamitatum obscuritas, Chald. velut militum nubes.

20. *Vndecimo*, sc. capti Iechoniæ.

21. *Brachium*, Chald. fortitudinem.

22. *Brachium forte*, Chald. principes fortissimos. *Confractum*, pro, confringendum.

CAPVT XXXI.

1. *VNdecimo*, scilicet, capti Iechoniæ. *Vna*, id est, prima.

2. *Magnitudine*, Chaldæus, fortitudine, 70. celsitudine.

3. *Assur*, alij putant significari Regem Assyriorum, ego Pharaonem puto, seu Ægypti Regem. sic enim etiam vocatur Isai. 52. forte quod Ægyptij ex Assyriis otiundi. certe ad finem capitis dicitur; ipse est Pharao.

4. *Aquæ*, alludit ad aquas Nili: significatur vero copia diuitiarum, & militum, magnaque ditio etiam longe protensa. *Eius*, sc. Abyssus. *Emisit*, sc. illa Abyssus opum. *Ligna*, i. homines. *Regionis*, sc. Ægypti, seu sibi subiectæ. *Arbusta*, Chaldæus, exercitus.

6. *Volatilia*, &c. per hæc significatur concursus multus populi per mare, & terram, in Ægyptum causa negotiandi.

8. *Cedri*, &c. vel hyperbole est, vel intelligitur illum superbe sic putasse, sc. neminem sibi parem, quamquam hæc ad Luciferum præcipue videantur referenda, qui putatur fuisse supremus Angelorum.

9. *Æmulata sunt*, &c. q. d. poterant inuidere, ei quæcunque in mundo pulchra. *Voluptatis*, Hebr. Heden sic infra.

11. *Eum*, scil. Pharaonem,

Fortissimi, scilicet, Nabuchodonosor. *Ei*, scil. quod meretur.

12. *Alieni*, i. externi populi, seu milites.

13. *Ruina*, q. d. trunco humi iacente. perstat enim in metaphora arboris.

14. *Vltimam*,

14. *Vltimam*, i. profundam, ſ. ſepulcrum, vel infernum. *Lacum*, ſepulcrum, Chal. lacum domus perditionis, ſc. infernum.

15. *Induxi luctum*, ſ. ei, vel eius regioni, Chal. luxerunt eum. *Abyſſo*, ſ. calamitatis, ſeu ſupplicij, Chal. tribulatione *Libanus*, i. regio Ægypti, vbi creuerat, vt in Libano Cedri.

16. *Conſolata ſunt*, ſ. eum, 70. conſolabantur eum. *Infima*, ſ. poſitum, q. d. deiectum & punitum.

17. *Nam &*, pro, ſed & Hebr. etiam. *Ad interfectos*, Chal. cum interfectis. *Sedebit*, pro, qui ſedebat. *Incircumciſorum*, Chal. peccatorum.

Ipſe eſt Pharao, &c. q. d. quæ hactenus dicta ſunt de Pharaone & eius populo intelliguntur.

CAP. XXXII.

1. *Vndecimo*, ſ. capti Iechoniæ, ſ. paulo poſt euerſam Ieruſalem.

2. *Gentium*, i. inter gẽtes verſanti. *Draconi*, i. ceto. *Ventilabas cornu*, ſ. more tauri, q.d. abutebaris potentia in tua ditione. *Aquas*, i. populos. *Flumina*, i. regiones. *Eorum*, ſc. populorum, 70. tua.

4. *In terram*, ſc. inſepultum. *Super te*, i. tuum, & uorum cadauera.

6. *Ex te*, i. ſanguine tuo.

7. *Operiam*, &c. q.d. ſequetur magna in tuo regno mœſtitia, ſ. luce ſignificare ſolet ſcriptura proſperitatẽ & lætitiã: contraria vero obſcuritate, & tenebris

8. *Super te*, i. propter te.

9. *Irritabo*, i. faciam, vt iraſcantur tibi. *Contritionem*, 70. captiuitatem.

10. *Super facies*, i. ante facies, ſ. ipſis videntibus te cædi. *Pro anima ſua*, i. timentes vitæ ſuæ.

12. *Superbiam*, i. opes, gloriam, & dignitatem.

13. *Erant ſuper*, i. paſcebantur iuxta.

14. *Quaſi oleum*, i. quietas & puras.

15. *Plenitudine*, i. habitatoribus.

16. *Eſt*, pro, erit *Eum*, Heb. eam, ſ. Ægyptum. *Filiæ*, Chald. villæ, ſic & inf.

18. *Detrahe*, i. prædic detrahendam. *Vltimam*, i. infimam, ſc. ſepulchri. *Lacum*, i. ſepulcrum, erant ſepulchra velut ciſternæ, vt etiam nunc fit in quibuſdam eccleſiis.

19. *Quo*, i. quoniam, q.d. cui te ô Ægypte præfers? *Pulchrior*, Chald. potentior. *Incircumciſis*, Chald. peccatoribus, ſic & inf.

20. *Attraxerunt*, ſ. ad mortem *Eam*, ſ. Ægyptum.

21. *Loquentur*, &c. q. d. conuerſabitur illic cum ſui ſimilibus.

22. *Ibi*, ſc, in ſepulchro', vel potius inferno.

23. *Data*, i. poſita. *Viuentium*, i. fidelium, Chald. Iſrael. ſic & inf.

24. *Suï*, i. eius. *Portauerunt*, &c. i. dederunt vitæ ignominioſæ pœnas.

25. *Illius*, ſ. populi.

26. *Moſoch*, i. Cappadoces. *Thubal*, i. Iberi, ſeu Hiſpani Quidam tamen Italos intelligunt. *Illius*, ſ. multitudinis.

27. *Cum armis ſuis*, &c. q. d. in lecto ſeu domi ſuæ, naturali morte. *Et fuerunt*, &c. q. d. eorum oſſa propter illorum peccata proiicientur inſepulta.

28. *Tu*, ſ. ô Pharao.

30. *Aquilonis*, ſ. Aſſyrij, & Chaldæi. *Venatores*, Hebr. & Chald. Sidonij.

32. *Dedi*, ſ. per eos, q.d. ego ſum vſus eorum miniſterio contra Iſrael, ſed illi abuſi potentia ſua.

CAP. XXXIII.

2. *Gladium*, i. hoſtes *De nouiſſimis ſuis*, i. infimis, Chald. de medio ſui.

4. *Obſeruauerit*, i. cauerit ſibi. *Sanguis*, &c. q.d. ipſe ſibi eſt cauſa mortis.

5. *In ipſo erit*, i. ipſi imputabitur mors ſua, ſc. ſi occidatur.

6. *Animam*, i. aliquem *In iniquitate*, i. ob iniquitatem. *Requiram*, q.d. illum puniam vt homicidam.

8. *Dicente*, ſc. per te.

10. *Super nos ſunt*, q.d. grauant nos.

12. *Viuere in iuſtitia ſua*, 70. ſaluari.

13. *Viuat*, Heb. Chald. & 70. viuet. q.d. ſaluabitur.

15. *Reſtituerit*, ſc. pauperi. *Vitæ*, i. ad vitam ducentibus, ſc. æternam.

17. *Æqui ponderis*, i. æqua, 70. recta *Et ipſorum* pro, immo ipſorum. *Iniuſta*, Chald. & 70. non recta.

18. *In eis*, i. propter eas.

22. *Donec*, pro, cum. *Non ſilui*, q.d. libere locutus ſum, vt prædixiſſem, quæ videbant impleta ipſi.

24. *Ruinoſis*, i. deſolatis locis. *His*, pro, illis. *Vnus*, ſc. Dei cultor. *Poſſeſſionem*, ſc. perpetuam.

25. *In ſanguine*, i. cum ſanguine, ſc. contra legem, *Immunditias*, idola, Chald. cultum idolorum.

26. *In gladiis*, i. cum gladiis, ſc. ad effundendum ſanguinem.

27. *Cadent*. id Godoliæ accidit.

31. *Quaſi ſi*, &c. i. multi ſimul, Chald. vt ſolent diſcipuli. *Canticum*, q.d. contemnunt, ſeu rident.

CAP. XXXIV.

4. *Conſolidaſtis*, Chald. & 70. confortaſtis. *Abiectum*, Chald. & 70. errans. *Potentia*, i. ſæuitia, q.d. tyrannice.

5. *Paſtor*, ſc. ſuum officium faciens.

10. *Super paſtores*, Chald. ſuper gubernatores mittam furorem meum.

12. *Nubis & caliginis*, i. calamitoſo.

13. *Riuis*, 70. vallibus. *Sedibus*, Chald. & 70. habitationibus.

16. *In iudicio*, i. vt par eſt.

17. *Iudico*, diſcerno, ſeu cauſas iudico. *Inter pecus*, &c. Chal. inter virum, & virũ peccatores & impios.

18. *Nonne*. &c. Hæc ad gregem, de quo proxime ſc. ad malos dicuntur.

20. *Pecus pingue*, &c. Chald. virum diuitem, & pauperem, 70. ouem fortem, & infirmam.

21. *Impingebatis*, i. impellebatis, ſc. pauperes.

23. *Dauid*, i. Chriſtum, cuius Dauid figura.

24. *Locutus ſum*, adeoque ita fiet.

25. *Beſtias*, &c. ſc. dæmonum poteſtatem, & malorum. *Securi*, &c. q.d. erit pax inter fideles, & tuta ab iniuriis vita.

26. *Collis*, ſc. Eccleſiæ, 70. montis, Chal. ſanctuarij *Benedictionem*, Chald. & erunt benedicti. *Benedictionem*, Chald, & erunt benedicti. *Benedictionis*. i. fructiferæ, & non nociuæ.

27. *Eorum*. ſc. pecorum, i. fidelium Chriſti ouiũ,

29. *Germen nominatum*, i. celebrem plantam, ſc. Chriſtum, vel populum Chriſtianum, Chald. plantationem permanentem, 70. plantam pacis. *Immi-nuit*, i. conſumpti, 70 pereuntes, *Gentium*, i. à gẽtibus.

31. *Homines*, q.d. quæ dixi pecora, homines ſunt, Chald. domus Iſrael.

CAP. XXXV.

Ad te, Chald. mitto furorem meum ſuper te.

5. *Iniquitatis*, i. calamitatis, Chald. retributionis peccatorum, ſc. cum à Chaldæis obſiderentur, his enim ſe adiunxerant Idumæi.

6. *Sanguini*, i. cædi. *Sanguis*, Chald. occidẽs gladio. *Sanguinem*, i. conſanguineos, *Sanguis*, Chald. effundens ſanguinem.

9. *Sempiternas*, i. diuturnas.

10. *Duæ*, ſc. Iſrael, & Iuda *Dominus*, ſc. quem

timere debueras, & reuereri.

11. *Iuxta iram tuam*, i. prout meretur ira tua, 70. secundum inimicitiam tuam *Zelum*, i. æmulationem Chald. æmulationem. *Indicauero*. i. puniero.

13. *Super*, i. contra. *Derogastis*, 70. vociferati estis, Chald. multiplicastis.

CAPVT XXXVI.

2. *Nimicus*, sc. Idumæus. *Altitudines*, i. montes.

Sempiternæ, i. quæ ab initio mundi fuere, vel semper duraturæ.

3. *Ascendistis*, &c q.d. fuistis fabula populi. *Opprobrium*, sc. facti estis.

4. *Parietinis*, i. locis desolatis, seu dirutis.

5. *Zeli*, Chald. vltionis. 70. furoris, q.d. valde iratus.

Dederunt, i. vsurparunt, Chald. posuerunt.

Ex animo, Chald. insultatione animi.

Eiecerunt, sc. habitatores, vel despexerunt.

6. *Zelo*, Chald. indignatione. *Confusionem*, 70. opprobrium.

7. *Leuaui*, &c i. iuraui. *Confusionem*, 70. ignominiam, q.d. dabunt pœnas illati opprobrij Israeli.

8. *Ramos*, sc. arborum. *Veniat*, i. redeat. ad vos. Chald. veniat dies redemptionis.

9. *Ad vos*, Chald. apparebo super vos. *Conuertar*, sc. per misericordiam.

11. *Maioribus*, sc. tempore Christi.

13. *Deuoratrix*, &c. q.d. perdis habitatores suos.

14. *Non comedes*, &c. q.d. non poterit id iam dici, quia viuent diu in te.

15. *Auditam faciam*, i. audiri permittam. *Confusionem.*

70. i. ignominiam, *Portabis*, &c. i. patieris.

17. *Polluerunt*, i. contaminarunt sc. peccatis.

20. *Polluerunt*, i. dederunt gentibus ansam blasmandi. *Diceretur*, sc. per irrisionem, q.d. Habent deum qui eos non poterit defendere.

21. *Peperci.* & q.d. habui rationem honoris mei.

23. *Sanctificabo*, i. glorificabo. *Sanctificatus*, sc. ostensa mea iustitia per punitionem, & misericordia per liberationem. *Coram eis*, sic. Chald. & 70. & Complut. At Heb. coram vobis errore sc. scriptoris.

25. *Aquam*, sc. gratiæ, vel baptismi.

26. *Cor nouum*, Chald. cor timens. *Lapideum*, i. durum. Chald. impium. *Carneum*, i. molle, docile, seu, vt Aug. interpretatur, obediens. Chald. timens me, vt faciat voluntatem meam.

29. *Vocabo*, Chald. benedicam.

30. *Ligni*, i. arborum. *In gentibus*, i. apud gentes. Chald. inter populos.

33. *Instauranero*, &c. per hæc præcipue intelliguntur spiritualia.

35. *Voluptatis*, Heb. Heden. *Sederunt*. Chald. inhabitantur. 70. apparuerunt.

36. *Derelicti fuerint*, Chald. remanserint.

37. *Faciam*, sc. quod sequitur. *Sicut gregem*, &c. q. d. vt solet grex pecorum multiplicari, sic multiplicabo homines.

38. *Solemnitatibus*, sc. in quibus magnus pecorum grex ad sacrificia, & hominum multitudo ad celebrationem congregatur.

CAPVT XXXVII.

1. *Manus* Chald. spiritus prophetiæ. *In spiritu* i. per visionem, seu virtutem spiritus.

5. *Ecce ego*, significatur & Iudæorum liberatio, & corporum futura resumptio.

8. *Spiritum*, sc. vitalem.

9. *Spiritus*, sc. viuificans.

11. *Periit*, &c. explicatio præcedentis proxime. *Spes*, sc. in patriam reuertendi. *Abscissi sumus.* Chald. periimus.

12. *Sepulchris*, i. carceribus, sc. seruitute, & captiuitate.

16. *Lignum*, Chald. tabulam, 70. virgam. *Sociorum*, sc. illorum, qui de Beniamin, & Leui, Chald. fratrum.

Lignum Ephraim. Chald. qui est tribus Ephraim. *Sociorumq;* Chal. fratrumque.

17. *In Lignum vnum*, i. coniuncta. *In vnionem*, i. vnita. sc. tempore Christi. Itemque per eos significati Iudæi, & Gentes.

19. *In manu Ephraim*, id dicitur, quia primus Rex Ieroboam fuit ex tribu Ephraim, & fere per reges è tribu Ephraim gubernati semper decem tribus Israel. Chald. quæ est trib. Ephraim. *In manu eius.* Hebr. in manu mea. 70. in manu Iuda.

22. *Rex. vnus.* sc. Christus.

23. *Sedibus*, 70. iniquitatibus.

14. *Dauid*, i. Christus. *Iudiciis*, i. præceptis.

26. *Sanctificationem*, Chald. sanctuarium. sc. Ecclesiam.

28. *In perpetuum*, sc. in æterna vita, & beata.

CAPVT XXXVIII.

1. *Gog*, i. Antichristum, *Magog*, i. exercit⁹ Antichristi, qui maxime cõstabit Scythis sc. Turcis, Tartaris &c. Magog à quo Scythæ, fil. is Iaphet. Gen. 10. ab eo etiam terra dicta Magog. Vide Ioseph. lib. 1. c. 11. *Principem capitis*, Chal. principem summum.

Mesoch, i. Cappadocum, vel Moscouitharum.

Thubal, i. Iberiæ, sc. Aquilonaris quæ iuxta Pontu *Quidam.* Gog. Gothos putant, qui Hispaniam & Italiam subiugarunt, magnamq; Asiæ, & Africæ partem.

4. *Educam*, sc. quo voluero. vel, è terra tua. Vide infra cap. 39.

6. *Gomer*, i. Galatæ. *Domus Thegormæ*, Chald. prouincia Germaniæ.

7. *Præpara.* sc. ad bellum. *In præceptum*, q.d. præcipe. Chald. & 70. in custodiam.

8. *Visitaberis*, i. punieris à Deo. *Nouissimo*, sc, prope diem iudicij. Chald. fine. *Terram*, sc. Ecclesiam

Gladio, i. persecutionibus, quas fuerat ante passa.

11. *Absque muro* i. non munitam sc. Ecclesiam, quæ non se muris, & vectibus defendit.

12. *Vmbilici terræ*, sc. Iudææ, quæ in mundi medio sita.

13. *Tharsis*, Chald. maris. 70. Carthaginis. *Leones*, Chald. Reges.

14. *Scies*, Chald. scies vltionem potentiæ tuæ, 70. consurges, sc. contra eum.

16. *Super*, i. contra *Eris*, sc. talis, 70. erit, sc. id. *Sanctificatus*, i. glorificatus sc. te puniendo.

19. *Telo*, Chald. vindicta. *Commotio*, i. turba, vel terræ motus.

20. *Pisces*, &c. Hyperbole est, ad significandam calamitatis vehementiam. *Sepes*, Chald. turres.

21. *Eum*, sc. Gog.

22. *Indicabo*,

22. *Indicabo*, i. puniam. *Sanguine*, i. cæde. *Immensis*, Chal. & 70. grandinis.

23. *Sanctificabor*, i. glorificabor. *Notus ero*, Chald. manifestabo potentiam meam.

CAPVT XXXIX.

1. *Vper*, contra.

2. *Circumagam*, 70. congregabo. *Montes* Apparet ex his, & illis, quæ superiori capite dicta, de exercitu aliquo potentissimi Regis sermonem fieri, qui sit in Iudæam venturus. Id autem factumne iam sit, an sit faciendum, incertum.

6. *Magog*, i. Gog. exercitum, vel terram. *Insulis*, sc. ditionis Gog.

7. *Polluam*, i. permittam pollui, sc. blasphemari, seu prophanari, *Israel*, i. Ecclesiæ.

8. *Venit, & factum est*, pro, cito veniet, & fiet quod dico.

9. *Arma*, sc. hostium *Septem*, i. multis. Hic plane videre est quam sit difficilis captu Scriptura, vel id quis intelligat? aut quæ proxime sequuntur.

11. *Nominatum*, Chald. aptum. *Sepulcrum*, pro, in sepulcrum. *Viatorum*, 70. venientium, Chald. vadorum.

Maris Chal. maris Genesar.

12. *Mundent*, sc. cadaueribus *Septem*, i. multis.

16. *Ciuitatis*, sc. vbi, vel iuxta quam sepelientur.

Amona, i. multitudo eius, 70. πολυανδριον, i. cœmeterium, seu cadauerum multitudo.

21. *Ponam*, i. ostendam.

23. *In iniquitate*, i. propter iniquitatem.

Vniuersi, i. pene omnes, seu plurimi.

25. *Telum*, Chal. vltionem.

26. *Et portabunt*, pro, postquam portauerint, q. d. vbi pœnas dederint peccatorum suorum.

29. *Spiritum*, Chal. Spiritum sanctum, 70. furorem.

CAPVT XL.

1. *Nostra*, sc. cum Iechonia. *Percussa*, sc. Sedecia capto. *Illuc*, sc. in Iudæam, vel in Ierusalem.

2. *In visionibus*, q. d. in spiritu, seu per visionem. *Montem*. sc. Sion. *Quasi*, ita apparebat, cum alioqui esset diruta.

3. *Vir*, sc. Angelus, qui repræsentabat Christum Ecclesiæ ædificatorem. *Calamus mensura*, pro, mensura calami, i. arundinis. *Porta*, scil. ædificij ciuitatis, seu templi.

5. *Domus*, i. templi. *Palmo*, pro, palmi continet autem palmus quatuor digitos coniunctos extensæ manus. *Ædificij*, sc. muri. *Calamo vno*, i. eadem mensura, sc. tanta erat altitudo, quanta latitudo, imo quanta etiam longitudo, secundum 70.

6. *Ascendit*, sc. ad portam muri. *Id est limen vnum*, lege, & limen vnum, i. limen alterum, & sic legit Chald. sc. duo limina sunt, inferius, & superius, quod dicitur superliminare quidam tamen duos postes intelligunt

In latitudine, sc. quanta erat muri latitudo.

Thalamum, i. exedram, seu cubiculum

Quinque, sc. distantiæ. Tanta enim erat vnius parietis inter thalamos. *Limen portæ*. &c. sc. portæ vestibuli quod erat ante portam Orientalem *Intrinsecus*, sc. eius, parietis crassitiem, seu latitudinem.

9. *Vestibulum*, sc. secundum latitudinem, seu altitudinem. *Frontem*, i. postem, sc. quisque erat vnius cubiti latitudinis. *Intrinsecus*, sc. non vt solent vestibula extra portam.

10. *Frontium*, i. postium.

11. *Portæ*, sc. Orientalis.

12. *Finis*, i. terminus. *Vtrimque*, sc. ex vtraque parte thalami *Sex*, sc. vnusquisque.

13. *Tecto*, sc. fine parietis, 70. muro *Ad tectum*, sc. ex altera parte quantum ad latitudinem. *Ostium contra ostium*, sc. portæ. erant ita dispositæ ordine recto, vt qui per vnam aspiceret, per omnes visum transmitteret. vel significat thalamorum (quorum tres, alios tres respiciebant) ostia similiter ex opposito esse posita.

24. *Frontes*, sc. thalamorum. *Frontem*, sc. cuiusque.

15. *Ante faciem*, &c. Hic necesse habeo veniam peccati quippe multa præteribo. In his 9. capitibus, contentus pauca quædam solum notasse. Fateor ingenue me non intelligere, quid hæc sibi velint, mirorque si quisquam intelligat. det lector meæ insciticæ quæso, veniam.

16. *Obliquas*, Chald. obturatas, 70. absconditas, sc. ex vna parte latas, ex altera strictas *Portam*, 70. portam atrij. *Ante frontes*, &c. Chal. super frontes, capitella. 70. super frontes palmæ, hinc & inde.

15. *Exterius*, sc. populi, nam priora de atrio sacerdotum dicta, in quo thalami, seu exedræ: Quidam tamen aliter sentiunt, scilicet priora dicta de atrio immundorum, quod erat extimum omnium. 70. interius.

18. *In fronte*, Chal. in latere.

22. *Sculpturæ*, Chal capitella, 70. palmæ.

39. *Delicto*, 70. ignorantia.

42. *Vasa*, i. instrumenta.

CAPVT XLI.

1. *Frontes*, Chal. postes, i. quod super postes, sc. quantum erat superliminare. *Latitudinem*, q. d. idque secundum latitudinem templi.

Latitudo, sc. quantum ad spatium vacuum.

Latera, sc. à postibus ad finem vsque parietis vtrimque,

Viginti, sc. 10. vacui ostij, totidem parietum proximorum, superne vero item 20. sed superliminara 12. capiebat, nam postis quisque vnius cubiti.

3. *Duos cubitos*, scilicet quisque postis vnius cubiti.

Sex. sc. quantum ad vacuum. *Septem*, sc. hinc inde à poste ad angulum, ita fiunt 20. nam 14. pleni, & 6. vacui.

4. *Ante faciem*, i. qua parte templum respicit.

5. *Parietem*, sc. quantum ad altitudinem. *Domus*, i. templi. *Lateris*, Chald. tabulati, sc. erant tabulata circa templum, incipiebant autem, vt videtur, post 6. cubitos ab imo.

6. *Latera autem*, &c. Chald. Tabulata autem, tabulatum super tabulatum triginta tria, vndena per ordinem, defixa parieti per circuitum, vt capita trabium requiescerent super illud quod eminebat, nec trabes penetrarent per parietem domus. Quod ego ita intelligo, fuisse deambulatoria affixa templo extrinsecus per tres ordines, quorum quisque 11. habebat tabulata, sc. ad Austrum 4. & totidem ad Septentrionem, ad Occidentem vero 3. ad Orientem enim nullum, quod esset illic ingressus templi. extabat vero è pariete tantum vt sufficeret trabibus sustinendis ex ea parte, nam ex altera columnis. vt puto, nitebantur, quibus tabulata ipsa distinguebantur, alioquin vnum erat continuum in quoquo ordine.

Bis, i. vnum super altetum. *Triginta trium*, sc. tot erant latera, seu tabulata, vt supra dixi.

7. *Platea*, i. via, *Cœnaculum*, i. ſuperiora.

Latius, ſc. muri erant anguſtiores in parte ſuperiori, vt fit. *in medium*, Chal. per medium

8. *Spatio*. ſc. inter tres ordines tabulati.

9. *Quinque*, ſupra dixit quatuor, ſed nunc comprehendit etiam partem extantem parietis, quod indicant illa verba: *Et erat interior*, &c. q. d. vnus cubitus, ſc. interior erat intra templi parietem.

10. *Gazophylacia*, Chal. exedras, quidam putant fuiſſe Templo affixa. ego puto fuiſſe prope atrij parietes. *Domus*, ſc. erat templum in medio atrij. Atrium vero id circumdabant reliqua atria ſc. atrium mundorum, & immundorum.

Oſtium, q. d erantque duæ portæ, vnde poſſet ab orantibus templum videri, ſc ad Aquilonem, & Auſtrum, ſpatij quæq; cubitorum quinque. Quidam putant fuiſſe in ipſo templo.

12. *Ad mare*, Chal. ad Occidentem.

13. *Domus*, 70. è regione domus, ſeu contra domum i. templum.

Et quod, pro id eſt quod *Centum*, ſc. includit nunc murorum etiam craſſitudinem, alioqui ſupra dixerat 90. erat enim craſſus, ſeu latus, cubitos quinque, adeoque in duobus angulis longitudinis decem.

14. *Centum*, ſc. latior erat ad Orientem, quam ad Occidentem.

15. *Dorſum*, Chal poſteriora eius.

Ethecas, i. gazophylacia, ſeu exedras Hier. interpretatur ſolaria, quæ de cœnaculorum parietibus eminent ſeu mæniana. vulgo parapetti, ſeu loggie, aut poggiuoli.

16. *Terra autem*, Chal. idque à ſolo 70. à pauimento.

21. *Limen quadrangulum*, Chald. limina templi quadrata. *Aſpectus contra aſpectum*, Chald. ſicut aſpectus gloriæ.

23. *In templo*. ſc. vnum. *Sanctuario*, ſc. alterum.

24. *Oſtiola*, i. valuæ, ſeu fores. Vide 3. Reg. 6.

25. *Forinſecus*, ſc. ob cælaturas.

26. *Secundum latera*, explicatio præcedentis.

CAPVT XLII.

GAzophylacium, i. exedram, ſeu cubiculum, 7. *Peribolus*, Chal. paries.

13. *Ponant ſancta ſanctorum*, i. carnes ſacrificiorum oblatorum.

14. *Ibi*, vide ſupra. Ignoſcat mihi lector, ſi non interpretor quæ non intelligo reliqua multa, & in hoc capite, & ſequentibus.

CAPVT XLIII.

2. *Gloria Dei*, i. quiddam gloriam Dei repræſentans.

Eratei, Chal. benedicentium nomen eius. *Maieſtate*, Chal. ſplendore gloriæ.

3. *Venit*, Hebr. & 70. veni, Chald. prophetaui. Vide ſup. cap. 9.

5. *Interius*. ſc. erat Ezechiel ſacerdos.

6. *Qui ſtabat*, Heb. Chal. & 70. ſtabat, q.d. & erat quidam apud me.

7. *Dixit*, ſ. Deus. *Locus*, ſc. hic eſt. *Fornicationibus*, Chal. idolis. *Ruinis*, Chald. cadaueribus, ſc. prope templum ſepultis, quod non licebat, 70. homicidiis, ſc. à Regibus perpetratis.

11. *Præcepta*, i. rationes ædificij. *Cuſtodiant*, quomodo, aut quando, valde obſcurum etiam nunc, forte tunc apertum, declarante Propheta.

12. *Lex*, i. ratio ædificandæ. *Montis*, ſcilicet Sion.

Sanctum ſanctorum, i. ſacroſanctum; q. d. totus mons ſacroſanctus.

13. *Veriſſimo* ſc. ſacro. *Cubitum* ſc. vulgarem.

Sinu, i. medio. *Cubitus*, ſc. eminentia quædam cubitalis altitudine & latitudine, ſeu potius depreſſio in modum foſſæ, vt poſtea dicitur, ſc. in quam ligna iniiciebantur. *Definitio*, &c. Chal. clauſura eius ſuper labium, ſcil. circumdabatur velut corona altitudinis palmi.

14. *Sinu*, Chal. fundamento.

15. *Ariel*, i. altare. ſic dictum forte, quod more leonis deuoraret victimas. *Ariel*, enim quaſi Leo Dei. *Vſque ad ſurſum*, q.d. in altum erecta, vel ſupra locota.

25 *Facies*, i. offeres.

26. *Implebunt manum eius*, id eſt conſecrabunt illud Implere manum, vocat Scriptura conſecrare, quod ſacerdotum, cum conſecrabantur, manus implerentur, ſcil. victimis quas offerrent, 70. manus eorum, ſcil. ſacerdotum.

27. *Facient*, i. offerent, ſeu ſacrificabunt.

CAPVT XLIV.

1. EXterioris, ſc. atrij.

2. *Ingreſſus eſt*, vide principium cap. præcedentis.

3. *Principi*, id eſt, ad vſum ſolius principis, vt cum præcedentibus iungatur alioqui Hebr. & Chal. principium eſt tertii verſus, Chald. Principi erit, ſc. aperta, q.d. ſoli Regi aperietur. Vide cap. 46.

3. *Panem*, i. cibum, ſc. partem hoſtiarum. *Portæ veſtibuli*, pro, veſtibuli portæ. ſc. Orientalis

7. *Panes meos*, Chal. oblationem meam.

Adipem, 70. & adipem. *Diſſoluitis*, ſc. offerendo cum tantis peccatis.

8. *Vobiſmetipſis*, i. in veſtram vtilitatem, non in gloriam meam

10. *Leuitæ*, i. qui de tribu Leui, ſc. ſacerdotes.

Portauerunt, pro, portabunt. Chal. & 70. ſuſcipient, ſic inf. q.d. dabunt pœnas iniquitatis

11. *Æditui*, &c. q.d. non fungentur officio ſacerdotum, vt infra explicat. *In conſpectu eorum*, 70. ante populum. *Eis*, i. pro eis, ſc. pro populo

14. *Miniſterio*, ſc. Leuitarum, & non ſacerdotum.

15. *Errarent*, ſc. per idololatriam.

16. *Menſam*, ſc. panum propoſitionis.

18. *Vittæ*, Chal. Tiaræ, 70. Cidares *In ſudore*, i. dum laborant, adeoque ſudant 70. violenter, q. d. aſtricte, ſed laxe. Chal. ad lumbos, ſed ad cor, q.d. circa pectus.

19. *Gazophylacio*. 70 exedris. *Sanctificabunt*, i. tangent, Chal. commiſcebuntur cum populo.

20. *Non radent*, id prohibitum tunc, quia in vſu apud ſacerdotes idolorum. Vide Bar. 6. alioquin licitum. vide Num. 6. Ezech. 5. Act. 21. & Amb. epiſt. 36.

23. *Pollutum*, Chal. profanum.

24 *Sanctificabunt*, i. ſancte obſeruabunt, & obſeruari curabunt.

25. *Aliorum*, abundat, loquitur enim de virgine.

26. *Septem*, ſc. alij à prioribus.

29. *Delicto*, 70. ignorantia.

30. *Primitiua*, &c. i. primogenita. *Reponat*, ſc. Deus, vel ſacerdos per preces, & ſacrificia. *Domi tuæ*, i. familiæ.

31. *Morticinum*, i. ſua ſponte mortuum.

Captum, Chal. laceratum.

CAP. XLV.

1. *Sortito*, Chald. & Hier. in possessionem. Hebr. & 70. in hæreditatem. *Sanctificatum*, i. Deo dicatum. *Millia*, sc. calamorum, seu cubitorum.

2. *Quingentos*, &c. in omnem partem cubiti quingenti. *Suburbana*, Chald. & 70. spatium.

3. *A mensura*, i. fine huius mensurati spatij.

4. *Sanctuarum*, i. templum, sc. ædificandum.

5. *Gazophylacia*, i. cellas, seu cubicula.

6. *Domui*, i. tribui, sc. habitaturæ Hierosolymis.

8. *De terra*, Chald hæc terra.

9. *Sufficiat*, sc. quod feciſtis hactenus, q. d. cessate posthac à similibus, vel sufficiat dicta portio, q. d. estote ea contenti.

10. *Ephi*, aridorum est mensura. *Batus*, liquidorum: per has autem mensuras reliquæ intelligendæ.

11. *Iuxta mensuram*, &c. q. d. exigentur ad rationem Cori, qui Hebr. chomer.

12. *Vigenti obolos*: hinc colligunt quidam siclum communem (de hoc enim hic agi) & sanctuarij eundem fuisse: nam de illo idem dicitur Exod. 30.

Viginti sicli, &c. q. d. sicli sexaginta.

Mnam, sc. profanam: nam sacra maior erat.

13. *Tolletis*, sc. in templi dedicatione.

15. *Ducentorum*, q. d. ex ducentis vnum. *His quæ nutriuit*, Chald. pinguibus.

16. *Principi*, sc. Regi danda à populo: ille autem curare debebat, vt Deo offerrentur vel Pontificem intelligit nomine Principis.

17. *Et super*, &c. Chald. ad Principem pertinebit dare holocausta, &c. *Vniuersis*, pro, vniuersis denique.

Faciet, i. curabit offerri: nisi forte Principem intelligat sacerdotum.

18. *Vna*, i. prima. *Expiabis*, sc. ô Pontifex.

22. *Faciet*, i. offeret.

14. *Sacrificium*, sc. cibarium, Chald. in munus, Hebr. dicitur Minchah. *Per vitulum*, i. ad vnumquemque vitulum, Chald. in bouem.

25. *Solemnitate*, sc. tabernaculorum.

CAP. XLVI.

1. *Interioris*, sc. sacerdotum.

2. *Deforis*, Chald. exterioris.

5. *Quod dederit*, &c. i. iuxta facultatem suam.

11. *Nundinis*, Chald. festiuitatibus.

12. *Fecerit*, forte loquitur de profestis diebus.

14. *Cata mane*, i. singulis diebus mane. Hebr. Chald. & 70. mane mane.

17. *Remissionis*, Chald. iubilæi.

20. *Sacrificium*, sc. cibarium, Hebr. Minchah.

Efferant in atrium exterius, sc. populi.

Et sanctificetur, &c. Chald. ne commisceantur eum populo.

24. *Populi*, i. pro populo oblatas, nam supra de victimis oblatis pro sacerdotibus.

CAP. XLVII.

1. *Conuertit*, i. fecit reuerti.

Domus, i. templi. *Aqua*, significatur doctrinæ copia, & gratiarum.

2. *Porta*, sc. atrij sacerdotum.

Dextro, sc. templi.

8. *Tumulos*, &c. Chald. tractum Orientalem, 70. Galilæam Orientalem. *Mare*, sc. mortuum. *Sanabuntur*, i. fient ex amaris dulces, 70. sanabunt.

10. *Siccatio*, sc. ad solem extensarum.

11. *Littoribus*, Chald. piscinis. *In salinas*, &c. significatur reproborum damnatio.

13. *Funiculum*, i. partem.

16. *Domus Tichon*, Heb. chaser Tichon, 70. atria Tichon.

17. *Mari*, sc. magno.

18. *Orientale*, sc. mortuum.

22. *Aduenis*, 70. proselytis.

CAP. XLVIII.

1. *Mare*, Chald. in Occidentem, 70. vsque ad mare. *Vna*, sc. portio.

3. *Et super*, Chald. & iuxta.

8. *Primitiæ* sc. pars terræ Deo offerenda. *Separabitis*, sc. in Dei honorem, seu cultum. *Millibus*, sc. cubitorum, vel calamorum.

12. *Primitiuis*, i. oblatione Deo facta. *Sanctum sanctorum*, i. sacrosanctum, sc. Deo dicata.

35. *Ciuitatis*, scil Ecclesiæ. Præterij Lector (vt vides) multa, vel quod non intelligerem, vel quod non putarem operæ pretium ea declarare, quæ nullum essent vsum habitura. Plane sunt hæc ob summam obscuritatem ita deserta ab omnibus, vt vix quisquam hinc aliquid citet, nisi forte quædam non admodum intellectu difficilia, eaque sensu potius mystico quam litterali. Quod si cui tantum est ingenij, vt se putet posse penetrare, legat sane quæ Doctores aliqui in hæc scripserunt. Addat, si placet, de suo quæ videbuntur. Credo vbi omnes vires intenderit, solam referet mentis defatigationem. Ego de me illud possum dicere, quod de se Ezechiel. c. 47. Torrentem non potui pertransire, quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis, qui non potest transuadari.

DANIEL.

Vbi Græca editio, Theodotionis est secundum Hier. non 70. Itaque nos pro 70. apponemus Græc.

CAP. I.

1. IOachim, sc. filij Iosiæ, & patris Ioachin, seu Iechoniæ.

3. *Præposito*, &c. vulgo dicitur Magister domus. Hispanice, Maior domus *Tyrannorum*, i. Principum.

4. *Macula*, i. corporis vitiũ. *Eruditos*, &c. sc. erant ad Regem introducendi vbi fuissent eruditi, &c.

Possent stare, i. idonei essent ad assistendum, seu ministrandum.

5. *Annonam*, i. cibum, seu victum.

6. *Inter eos*, indicat non fuisse de semine regio; vel q.d. erant in eorum numero etiam hi, tanquam sc. ex regio semine.

9. *Gratiam*, &c. i. vt esset gratiosus & charus.

10. *Condemnabitis*, &c. i. eritis mihi causa perniciei.

11. *Malasar*, sc. qui præpositi respõsum retulerat.

12. *Tenta nos*, i. fac periculum. *Legumina*, Græc. semina terræ.

13. *Videris*, sc. vultus nostros se habere. *Facies*, pro fac.

16. *Tollebat*, sc. sibi.

17. *Disciplinam*, Græc. prudentiam.

Libro, Græ. litteratura.

19. *Steterunt*, i. ministrarunt.

20. *Intellectus*, Græc. scientiæ. *Decuplum*, i. valde multum. *Ariolos*, Græc. incantatores.

21. *Fuit*, sc. in palatio, vel pro, vixit.

CAP. II.

1. SEcundo. Hinc apparet non esse istum Nabucdonosor de quo supra, sed alium. Quidam dicunt secundo non regni, sed Monarchiæ. *Fugit*, i. excidet memoria.

2. *Arioli*, Græc incantatores. Hieron. Arioli dicuntur qui verbis agunt: Malefici qui rebus, vt victimis. *Magi*, qui philosophãtur. *Chaldæi*, Hier. puto significari Genethliacos, qui vulgo Mathematici vocantur.

4. *Syriace*, sc. lingua Caldaica. *Rex*, hactenus Daniel Hebraice scripsit: hinc ad c. 8. vsque, Chaldaice.

5. *Coniecturam*, i. interpretationem, vt postea vertit eandem vocem Chaldæam, & supra etiam. *Publicabuntur*, i. confiscabuntur, vt vulgo dicitur, Græc. diripientur Chald. redigentur in sterquilinium, q.d. diruentur.

8. *Tempus redimitis*, i. commoditate temporis vtimini s. moras trahitis ad euadendũ. *Sermo*, i. res ipsa.

9. *Vna est de vobis sententia quod*, &c. q.d. certum est quod, &c. Græ. scio quod, &c. *Interpretationem*, Græc. verbum, q.d. quod istam excusationem finxeritis ad me decipiendum, &c. *Loquamini mihi*, i. me verbis detineatis.

10. *Sermonem*, &c. i. præceptum facere, vel potius quod proponis explicare, id enim magis indicant Chald. & Græca. *Verbum*, i. rem.

11. *Sermo*, i. res. *Grauis*, i. difficilis. *Conuersatio*, Græ. habitatio.

12. *Perirent*, i. interficerentur.

18. *Sacramento*, i. arcano, Græ. mysterio.

19. *Mysterium*, supra eandem vocem vertit, sacramentum.

21. *Et scientiam*, iunge cum præcedentibus.

Disciplinam, Græc. intellectũ, seu intelligentiam.

23. *Fortitudinem*, i. vires, sc. ad rem tantam. *Sermonem*, i. rem, seu negotium.

25. *Transmigrationis*, Græc. captiuitatis.

26. *Putasne*, pro, nunquid.

28. *Capitis*, sc. in capite est imaginatio.

29. *Post hæc*, sc. tempora.

30. *In sapientia*, i. per sapientiam.

31. *Contra*, i. ante. *Intuitus*, i. aspectus, seu species.

34. *Manibus*, i. opera humana. Significatur vero Christus de Virgine conceptus, qui Mundi errores, & peccata destruxit, in quo velut statuæ aurum, imperium Babylonicum, argentum Persicum, æs Macedonicum seu Græcum, ferrum Romanum, quod ad extremum valde debile, & velut testaceum.

35. *Rapta sunt*, pro rapi solent, dum ventilatur messis. *Impleuit*, sc. doctrina sua, & potẽtia Christus.

37. *Dedit*, scilicet dat Deus regna, & potentiam etiam malis.

38. *Omnia*, i. plurima.

42. *Diuisum*, sc. differẽs viribus, vt statim explicat: *Contritum*, i. fragile, seu facile contritu.

43. *Ex luto*, pro luteæ. *Humano semine*, i. generatione, sc. succedent alij aliis. *Non adhærebunt*, sc. amicitia, vel q. d. dissimiles erunt inter se viribus: posteriores enim debiliores multo.

44. *Suscitabit*, i. excitabit. *Regnum*, sc. Christi. *Consumet*, sc. non homines, sed vitia.

45. *Fidelis*, i. vera certa.

46. *Adorauit*, sc. vt Dei veri seruum, eique carum sic nos sanctos etiam adoramus, sc. propter Deum.

48. *In sublime extulit*, Græ. magnificauit.

49. *Foribus*, Græ. atrio q.d. in palatio.

CAP. III

2. EXerexerat. sc. vt in ea ipse adoraretur, secundum Hier. vide inf.

7. *Omnes*, sc. qui aderant.

9. *In æternum*, i. diutissime.

14. *Et statuam*. Hinc apparet, se etiam voluisse adorari in statua. Vide tamen infra.

16. *Respondere*, sc. verbis, q. opere ipso respondebimus, sc. constantia fidei nostræ, vel Deus pro nobis respondebit.

18. *Deos tuos*. Hic potius indicatur statuam fuisse idoli Belis. Vide Hier. Habac. 1. qui ita videtur sentire. Vbi tamen etiam dicit fuisse ipsius Nabucdonosor volentis adorari, sc. solet diuersas referre sententias in suis commentariis.

21. *Braccis*, Græc. Saraballis, vox est Chaldæa, significans, secundum Hier. & crura & brachas. Hispanice Sareguellas. *Tiaris*, Pilei genus est, quo Persæ & Chaldæi vtuntur, secundum Hier.

27. *Vera*. i. perfecta.

28. *Vera*, i. iusta. *Iuxta omnia*, i. in omnibus.

Veritate & iudicio, i. iusto iudicio.

29. *Peccauimus*. Loquitur in persona populi secundum Hieron.

32. *Vltra omnem terram*, i. omnium regum terræ, vel in omni terra.

33. *Confusio*, sc. pudet illos nostri. *Opprobrium*, sc. exprobrantur eis nostra peccata. *Colebat*, pro, colunt.

34. *Tradas*, scil gentibus, vel calamitati. *In perpetuum*, Græc. in finem, quod Hebr. phrasi idem significat. *Testamentum*, i. pactum.

37. *Humiles*, i. abiecti.

38. *Primitiarum*, sc. offerendarum.

44. *Ostendunt*, &c. i. affligunt seruos tuos. *In omnipotentia*, i. per omnipotentiam.

46. *Naptha*, genus est fomitis, ignis secundum Hier. sed cuiusmodi sit non explicat. Alij bituminis genus aiunt, quod flamma mire corripiat.

Malleolis, i. sarmentis.

50. *Roris*, pro, roscidum.

52. *Gloria*, i. glorioſum.

88. *Inferno*, i. sepulchro, sc. à morte.

90. *Religiosa*, i. Dei cultores.

92. *Filio Dei*, i. Angelo.

94. *Saraballa*, i. brachæ.

95. *Verbum*, i. præceptum. *Immutauerant*, sc. aliter facientes quam volebat. *omnem* i. vllum.

96. *Vastetur*, Græ. diripiatur.

97. *Promouit*, sc. restituit in pristinam dignitatem,

98. *Nabucdonosor*, &c. pertinent hæc ad caput sequens.

Multiplicetur, i. augeatur.

99. *Signa*, sc. digna quæ prædicentur.

100. *Fortia*, i. ex maxima virtute profecta. *In generatione*, &c. i. perpetua.

CAP. IV.

1. *Victus*, Græ. abundans, sc. prospere agens. *Palatio*, Græ. throno.

Solutionem, i. interpretationem.

5. *Collega*, i. particeps imperij, Chald. tandem, Græ. nihil est eius loco. Hieron. tamen ait, Aquilam, Symm. & Theodor. collegam vertisse. *Deorum sanctorum*, Græc. Dei sanctum sic & infra. *Secundum nomen*, &c. dicebatur enim Baltasar, seu Beltsasar, vt est Chald. à Bal, seu Bel deo Babyloniorum, & Sidoniorum, qui in Scriptura dicitur Baal.

6. *Princeps*, sc. Rex eũ præposuerat incãtatoribus. *Impossibile*, sc. explicare.

7. *Visio*, sc. talis erat.

8. *Aspectus*, i. videbatur protendi, Græ. latitudo.

9. *Nimius*, i. copiosus, *Vniuersorum*, sc. animantium. vide inf. *Bestiæ*, i. feræ.

Caro, i. homo.

10. *Vigil*, i. Angelus, sc. vigilant semper Angeli. *Et sanctus*, explicatio præcedentis.

12. *Germen*, i. stirpem. *Foris*, i. in agro, sc. versetur. *Rore*, &c. q.d. sub dio agat. *Pars*, i. victus, inf. vertit. pabulum.

13. *Cor feræ*, &c. q.d. fiat amens. *Temporæ*, i. anni.

14. *Decretum*, sc. Deo iubente. *Sanctorum* sc. Angelorum. *Et petitio*, q.d. sancti id petierunt à Deo, vt fieret, Græc. interrogatio. Vide hinc an 1. Pet. 3. interrogatio possit intelligi petitio.

Excelsus, i. Deus.

16. *Somnium his*, q.d. tale quid accidat his.

19. *Vsque ad cœlum*, i. altissime. *Vniuersæ*, Hyperbole.

20. *Pabulum*, Chald. & Græ. pars.

21. *Super*, i. contra.

22. *Ferisque*, pro. feris, Græ. agrestibus sic inf. Not. quod ex amentia putabat se feram, eoque cum feris habitabat. *Fœnum*, i. herbas.

23. *Cœlestem*, i. Dei in cœlo habitantis.

24. *Peccata*, i. punitionem peccatorum. *Eleemosynis*, Chald. iustitia, sc. sumitur pro eleemosyna, vt Matt. 6.

Ignoscet, &c. q.d. mitius tecum aget, Chald. prolongabitur pax tua, i. prosperitas.

26. *Duodecim*, sc. à somnio. forte ob eleemosynas tamdiu dilata punitio.

27. *Respondit*, pro, locutus est. *Gloria decoris mei*, Græc. honorem gloriæ meæ.

28. *Ruit*, i. delapsa est, Græc. facta est.

30. *Capilli*, pro, pili. *Aquilarum*, Græ. leonum. Hyperbole est, q.d. totus repletus est oblongo pilo.

31. *Dierum*, sc. Deo præscriptorum.

Sensus, i. mens.

32. *In nihilum*, Græ. quasi nihil. *Virtutibus*, Græ. virtute, i. exercitu, sc. Angelis, seu stellis. *Resistat*, &c. Chald. percutiat manum eius. *Quare feciſti?* q. d. nemo potest impedire.

33. *Perueni*, i. redij.

Figura, Græ. forma, sc. erat antea deformis.

Magnificentia, i. maiestas.

34. *Vera*, i. perfecta. *Iudicia*, i. iustæ.

CAP. V.

1. *Baltassar*, Chald. Balsasar. Quidam putant nepotem Nabuchodonosoris ex filio Euilmerodac. at alibi filius dicitur. vide inf. & Bar. 1. Iosephus (vt refert Hiero.) Pronepotem dicit fuisse ipsius Euilmerodacis. quod magis crediderim, putarimque habuisse Nabuchodonosorem filium etiam alium, qui dicebatur Balthasar, de quo Baruch 1. vel forte ipse Euilmerodac, Balthasar etiam vocabatur *Grande conuiuium*, Chald. panem multum. *Mille*, Græc. Chiliarchis, sc. præfectis millium, i. plurimorum. *Bibebat*, sc. à Rege inuitatus ad potum.

2. *Pater*, i. auus, seu potius abauus. vide sup.

5. *Contra*, id est, è regione. *Candelabrum*, Græ. lampadem.

6. *Collidebantur*, sc. præ tremore.

7. *Tertius*, scil. vnus è tribus qui præcipui in regno, & Tristatæ dicebantur, secundum Hier.

8. *Legere*, apparet fuisse scriptam peregrinis litteris, certe Chaldæis ipsis ignotis.

10. *Regina*, sc. mater, vel auia.

11. *Deorum sanctorum*, Græc. Dei sancti.

12. *Ligatorum*, i. explicatu difficilium.

21. *Cum bestiis*, i. bestiale, seu tale vt cum feris libenter versaretur. *Fœnum*, i. herbas.

23. *Flatum*, i. spiritum vitalem.

26. *Compleuit*, i. finem ei imposuit.

27. *Minus*, sc. probitatis, quam par est.

28. *Diuisum*, sc. à te, i. separatum, seu ablatum.

30. *Interfectus*, sc. à suis, vt quidam dicunt.

31. *Darius*, non fit mentio Cyri, quia Darius eius erat auunculus, cuius ob id ratio habita.

CAP. VI.

4. *Latere*, i. parte, q.d. in re aliqua ad regni gubernationem pertinente. *Suspicionem*, i. rem, ob quã de ipso posset oriri mala suspicio, q.d. culpã. *Omnis*, i. vlla.

6. *Surripuerunt*, pro, suggesserunt, Græc. astiterunt

7. *Lacum*, i. foueam.

10. *Contra*, i. versus.

12. *Verus est sermo*. i. sic est.

13. *Sua*, q.d. vt solebat antea.

14. *Posuit cor*, Græc. contendit.

15. *Regem*, i. Regis voluntatem.

20. *Putasne*, i. nunquid.

23. *Credidit*, i. confisus fuit, seu fuit fidelis.

24. *Donec*, pro priusquam.

28. *Perſeuerauit*,ſc.in dignitate,Græ.proſperatus eſt.

Vſque adregnum, i.quamdiu regnarunt,Græc. in Regnò.

CAP. VII.

2. *Mari*,per mare mundus intelligitur,per ventos Angeli præſides beſtiarum,i.regnorum *Quatuor*,ſc.Babylonici,Perſici,Græci,Romani, pugna vero erat contra Angelos malos, vel inter ſe illi ſimilis, de qua inf. cap.10.

4. *Leæna*, ſc.ob fortitudinem & libidinem. *Alas*, ſc. velocitatem in victoriis. *Euulſa*,&c. q.d. ſuperata, ſublatumque ei imperium. *Quaſi homo*,ſc. debilis. *Cor hominis*, ſc. ſuam agnoſcentis infirmitatem, cum antea more feræ ageret,& ſæuiret.

5. *In parte*,i. ſeorſum Chald. ad latus vnum,Græ. in partem vnam, ſc. ad ſuam ditionem Perſa, Babyloniam adiunxit vel ſignificatur vnamquamque beſtiam fuiſſe ſuo loco ab aliis ſuperatam in ea viſione, vel Perſas & Medos non læſiſſe Iudæos, vt cæteræ beſtiæ.

Tres ordines,ſc. dentium,nempe erant ſimul coniuncta Regna Babylonis,Perſiæ & Mediæ. *Comede*, &c. perde plurimos homines.

6. *Pardus*, ſc. Alexander, qui varius, vitiis & victoriis.

Alias,ſc.velociſſimus in victoriis.*Capita*,ſc. ſucceſſores Philippus, Antonius, Ptolemæus, Seleucus,vel duces,quorum opera vtebatur.

7. *Quarta*, ſc. Romanum Imperium. *Cornua decem*,i.plurima Regna,in quæ diuiſum.

8. *Paruulum*,ſc.in principio Turca,vel Antichriſtus.

Tria, ſc. Æthiopiæ, Ægypti, & Africæ. *Oculi*,i. ſagacitas. *Ingentia*,i. ſuperba.

9. *Antiquus*,i.æternus,ſc. pater. *Candidum*,ſc.puritate vel luce. *Ignis*, ſc. ob vim & lucem. *Rota*, ſc. ſolij.

10. *Millia*,&c.q.d.innumeri.*Iudicium*,pro,iudex, ſc. Chriſtus. *Libri*,ſc.conſcientiarum, ſeu cordium, vbi (Deus bone) quam multa ſcripta in quibuſdam bona,in aliis mala.

11. *Aſpiciebam*, ſc. quo tandem res euaderet. *Beſtia*,ſc. quarta,ſeu Antichriſtus.

12. *Aliarum*, ſc. trium. *Vita*, ſc. quantum eſſent illa imperia duratura. *Tempus*, *& tempus*,i. ſuum cuiuſque tempus.

13. *Obtulerunt eum*, i. multis comitantibus eſt præſentatus.

17. *Conſurgent*, i. excitabuntur. primum quidem iam erat excitatum.

18. *Suſcipient*,ſc.tandem.*Regnum*,ſc.Chriſti.

Sancti,ſc. electi.

29. *Et de cornu*,pro,nempe de cornu. *Grandia*,ſc. blaſphemias. vnde Apoc. 13.

24. *Alius*,ſc. Antichriſtus.

25.*Tempora*,ſc.feſta Chriſtianorũ,& ritus ſacros.

Leges, ſc. Chriſti. *Tradentur*,ſc.ſancti cruciandi.

Tempus,i. annum.*Tempora*,i.duos annos. *Temporis*,i.anni,vide Apoc.12.& 13.vbi dies 1260.qui 12. menſes efficiunt,ſc.tres annos & dimidium,ſc.tamdiu permittenda Antichriſto poteſtas.

26. *Iudicium*, i. iudex, ſc. Chriſtus. *Potentia*, ſc. Antichriſti. *Vſque in finem*,i.in perpetuum.

27. *Altiſſimi*, i. Dei, ſc. Chriſti.

28. *Verbi*, ſc. Angeli. *Verbum*, i. rem totam, ſeu Angeli ſermones.

CAP. VIII.

Hactenus Chaldaice. Reliqua Heb. à Daniele ſcripta

1. *Principio*,ſc.primo anno Regni.

2. *Suſis*, metropolis eſt regionis. Quidam tamen pro caſtro vertunt regiam, vel metropolim *Ælam*,inde Elamitæ, dicta etiã Elemais,& Suſiana.

Regione,Heb. prouincia. *Vlai*,nomen portæ, forte ab Euleo fluuio præterlabente.

3. *Paludem*,ſupra vertit portam.Alij fluuium vertunt, ſeu riuum *Aries*, ſc. Darius vltimus Perſarum rex. Quidam tamen putant Darium primum Cyri auunculum. *Excelſius*,ſc,Regnũ Perſicum Medico.

4. *Arietem*,ſc. illam, vel, ſi ille eſt Darius Medus iſte intelligitur alter, ſc. vltimus Perſarum Rex. *Magnificatus eſt*,i.magnus euaſit.

5. *Intelligebam*, i. conſiderabam. *Hircus*,ſc. Alexander Macedo. *Caprarum*,ſc.filius. Non tangebat, &c.q.d.idque velociſſime. *Cornu*,i.robur.

8. *Cornua*, i. Regna Aſiæ,cui imperauit Antigonus Macedoniæ,cui Philippus,qui & Arideus: Syriæ,cui Seleucus: Ægypti,cui Ptolemæus. *Ventos*,i. plagas.

9. *Cornu*,ſc.Antiochus Epiphanes,qui fuerat Romæ obſes. *Fortitudinem*, Græc. occidentem Hebr. gloriam,ſeu decus,ſc. Iudæam Deum colentem.

10. *Fortitudinem cœli*, q. d. vehementer,Heb. & Græc. exercitum cœli, i. Dei populum, vt quidam interpretantur *Eiecit*,i.deiecit,ſc.aliquos. *Fortitudine*, ſc. proxime dicta. *Stellis*, i.ſanctis viris, ſeu Dei cultoribus.

11. *Principem*,ſcil.Deum,in cuius templo poſuit Iouis ſtatuam. *Magnificatum eſt*, i. ſe extulit. *Iuge*, ſcil.quotidie ſacrificabatur.mane & veſperi.

12. *Peccata*,ſc.populi. *Veritas*,Græc iuſtitia. Forte iuſti intelliguntur,quos eſt perſecutus.

Proſperabitur, i.ſuccedet ei quod vult. *Faciet*,ſc. mala,vt optat.

13. *Sanctis*, i.Angelis. *Alteri neſcio cui*, Heb.Palmoni,i. certo cuidam,Græc. Phelmuni, Hiſpani dicunt Fulano,ſc. cum de aliquo loquuntur,cuius nomen tacent.

Viſio,i.quod per viſionem iſtam ſignificatur.

Sacrificium, ſc. auferendum. *Peccatum*, i. ſcelus tantum,ſc.durabit? *Facta eſt*,pro,facienda eſt. *Fortitudo*,Græc exercitus,ſc.Dei populus.

14. *Veſperam & mane*,i.diei naturalis ſpatium.

Dies 2300.ſc.annos 6.menſes 4.dies 20.*Mundabitur*,ſc.per Iudam Machabæum.*Sanctuarum*,i.templum.

16. *Vlai*.vide ſupra.

17. *Tempore finis*, i. finito tempore præſcripto, Græc. temporis fine.

18. *In gradu meo*,Græc.ſuper pedes.

19. *Nouiſſimo*,i.fine. *Maledictionis*,i.calamitatis. Græc.iræ,ſc.Dei punitionis.

21. *Rex primus*,i.Regni potentia inſignis.

22. *In fortitudine eius*,i.pares ei fortitudine.

23. *Rex*,ſc.Antichriſtus. *Propoſitiones*,Hebr.ænigmata,Græc. problemata,q. d. acutus, ſeque venditans,vt Prophetam.

24. *Suis*,*ſed*,ſc.Deo permittente.*Faciet*,ſc.mala.

25. *Dirigetur*,i.ſuccedet ei. *Magnificabitur*,i.ſuperbia efferetur. *Principem*,ſc. Deum. *Sine manu*,ſc. hominum,ſed Dei.

26. *Veſpere & mane*,i.in qua dicebatur de veſpere & mane vide ſupra.*Signa*,i.tege ſeu occulta,q.dicat,res eſt arcana.

27. *Langui*, i. animo defeci. *Interpretaretur*, ſc. quæ in viſione non intelligebam, Græc. intelligeret.

CAP.

CAPVT IX.

1. *Assueri* qui & Astyages.

2. *Vno*, i. primo. *Libris*, s. sacris, vt Ier. 29. & 25.

3. *Faciem*, versus Ierusalem, vt solebat.

4. *Confessus*, sc. peccata mea, & populi. *Custodientibus*, sc. hæc pacti conditio.

7. *Tibi*, sc. tribuenda, vel conuenit. *Est*, sc. apparet.

9. *Quia recessimus*, iungendum cum, *nobis confusio*.

11. *Stillauit*, Græ. venit *Detestatio*, i. execratio. *Moysi*, sc. Deut. 27.

12. *Statuit*, i. confirmauit implendo, sc. Deus. *Iudicauerunt*, i. gubernarunt ius dicendo. *Nunquam*, Hyperbole.

13. *Reuerteremur*, i. recederemus, seu conuerteremur, q.d. agendo pœnitentiam. *Veritatem*, sc. verborum, quib. minabaris.

14. *Vigilauit*. sc. videtur Deus dormire cum non punit. *Malitiam*, i. afflictionem, sc. inferendam.

15. *Secundum diem hanc*, i. sicut apparet hodie.

16. *In omnem*, &c. Græ. in omni misericordia tua.

18. *Prosternimus*, i. proni fundimus.

19. *Attende*, sc. orationi meæ. *Fac*, sc. quod oro. *Inuocatum*, sc. dicitur ciuitas, & populus Domini.

21. *A principio*, i. in præcedente visione.

22. *Egressus*, sc. a facie Domini. *Docerem*, sc. quod aptus.

23. *Sermo*, i. Dei præceptum, sc. vt ad te venirem. *Desideriorum*, sc. bonorum, vel q.d. Deo carus. res desiderii vocat Scriptura, quæ amantur, & sunt in pretio. *Visionem*, i. quod te videre facio.

24. *Abbreniata*, i. definitæ. *Præuaricatio*, sc. mundi, vt statim explicat. *Iustitia*, sc. per Christum, qui est etiam iustitia secundum Paulum. *Prophetia*, q.d. impleantur omnes visiones & prophetiæ de Christo. *Vngatur*, sc. Spiritu sancto, factus homo.

25. *Exitu*, sc. à quarto Sedecię anno, qui fuit. 12. Nabuchodonosor, qui postea imperauit 34. (anni enim eius imperii omnes 45. (Euilmerodac autē 23. Balsasar 3. Darius Medus 2. Cyrus 4. Tēpli instauratio & duratio 466. vnde si auferas 42. sc. à Christi morte vsque ad destructionem templi, fiunt 490. sc. septuaginta hebdomadæ annorum. nam 70. septies 490. *Ad Christum*, qui in vltima occisus est. *Platea & muri*, s. Ierusalem.

Angustia, sc. reædificata est ab Adriano, sed non fuit ea prosperitas Iudęorum, quæ olim.

26. *Sexaginta duas*, sc. & septem, nempe post 69. nam hebdomada 70. passus. *Populus*, qui eum negaturus est, totum id additum ab Interprete explicationis causa.

Populus, sc. Romanus. *Duce*, sc. Titc *Statuta*, sc. à Dei iustitia.

27. *Pactum*, sc. testamentum nouum, seu legem Euangelicam. *Multis*, sc. hominibus, vel per multa signa, & opera. *Vna*, sc. vltima, *Hostia*, &c. sc. sacrificia legis veteris; quæ Christo passo abrogata. *Sacrificium*, sc. cibarium, quod Heb. Minchah. *Abominatio*, &c. sc. Romanus exercitus, qui templum profanauit. *Vsque ad consummationem*, i. perfectionem, q.d. erit maxima.

Et finem, q.d. erit perpetua, seu diuturna.

CAPVT X.

1. ET *verbum*, &c. q.d. res quædam plena veritate, & Dei virtute, quamquam Heb. pro fortitudine militia, seu exercitus, significatur ergo, visionem esse de bellis. vide c. 11.

2. *Illis*, scil. tertio Cyri anno. *Lugebam*, scil. ob populi peccata.

3. *Desiderabilem*, Græc. desideriorum, i. pretiosos, seu delicatos cibos.

4. *Primi*, sc. qui dicitur Nisan, respondetque *Martio* vel Aprili.

5. *Vir*, i. Angelus viri specie. *Auro*, i. zona aurea. *Obrizo*, Heb. & Græ. Ophaz.

6. *Chrysolithus*, Heb. & Græc. *Tharsis*, sc. cæruleus seu cœlestis significatur immortalitas, sicut auro charitas, *Fulguris*, significatur gloria *Lampas*, significatur claritas, intellectus *Aeris*, significatur fortitudo. *Multitudinis*, significatur copia scientiæ, seu docendi vis.

7. *Terror*, sc. ex præsentia Angeli, forte vocem audiuerat.

8. *Grandem*, i. excellentem. *Emarcui*, i. defeci, i. vt statim explicatur.

10. *Articulos*, Heb. palmas, sc. genibus nitebatur, & manibus, vt surgeret.

11. *Desideriorum*, i. Deo carus, vide sup. *In gradu tuo*, id est, rectus, vt antea, Græc. statu tuo, *Ad te*, i. vt tecum loquar.

12. *Intelligendum*, sc. Dei voluntatem de statu populi Iudaici. *Vt te affligeres*, pro te affligendo sc. per abstinentiam. *Sermones*, i. orationem, sc. exauditam.

13. *Princeps*, i. Angelus præfectus. *Restitit*, sc. agens apud Deum oratione, ne Iudæi omnes discederent, è Babylone ne Gentiles illi desererētur ab iis, qui ad Dei fidē eos possent conuertere. Ita fere Doctores. Mihi plane mirabilis videtur, & intellectu difficiilima ista Angelorum inter se pugna. *Remansi*, sc. tamdiu impeditus, Græ. reliqui illum. *Regem*, Græ. Principem, i. Præfectum, sc. Angelum.

14. *Visio*, i. visione significatum. *In dies*, sc. plurimos implenda est.

16. *Similitudo*, &c. i. quidam homini similis. *Contra*, i. coram, seu è regione.

17. *Intercluditur*, Græc. non est relictus in me.

18. *Quasi visio hominis*, i. qui videbatur esse homo, sc. Angelus hominis specie.

19. *Pax tibi*, i. esto bono animo.

20. *Nunquid*, pro iam seu nunquid non. Apparet enim ei explicasse quod habebat in mandatis, sed scriptum non est: alioqui quæ est visio, de qua in pricipio capitis; aut quid noui attulit iste Angelus, si nihil præterea dixit; quanquam responderi potest explicasse in sequenti capite: est enim eadem visio secundum quosdam, quod mihi probatur, etsi Hier. negat.

Prælier, Quis hoc intelligat; *Cum ego*, &c. & id qui intelligit, explicet. Quidam putant significari vbi pugnauerit contra Angelum Præfectum Persis, restare vbi pugnet contra Græcorum Præfectum, ad quos tandem transferendum erat imperium at quam pugnam? mirum si potest ab homine intelligi quidquid est in Scriptura.

21. *Annunciabo*, sc. priusquam à te discedam. *Scriptura veritatis*, i. Dei prouidentia, q.d. in Dei libro qui ipsę est. *Nemo est*, s. à Deo mihi assignatus.

CAPVT XI.

1. EGO, verba Angeli. Id enim magis probo. *Confortaretur*, sc. Darius, q.d. iuui etiam ego illum vt qui Iudæis faueret plusquam Babyloni Reges.

2. *Stabunt*, sc. post Cyrum. *Quartus*, sc. Xerxes, qui bellum Græcis intulit innumerabili exercitu.

3. *Surget*, sc. multo post. *Rex*, sc. Alexander Magnus.

4. *Cum*, pro, postquam. *Ventos*, i. partes seu plagas

His,

His, ſc. quatuor. Nam præter Philippum eius fratrem, Seleucum, Antigonum, & Ptolemæum, partem eius imperii tenuerunt Lyſimachus, & alii quidam.

5. *Auſtri*, i. Ægypti, ſc. Ptolemæus Philadelphus. *Eius*, ſc. Alexandri. *Præualebit*, ſc. Antiochus Theos.

Super eum, ſc. Ptolemæum.

6. *Annorum*, ſc. aliquorum *Filiáque*, ſc. Berenice, quæ data in vxorem Antiocho. *Semen*, i. filia. occiſa enim à priori vxore Laodice, quæ in gratiam cum viro redierat. *Tradetur*, ſc. morti.

Temporibus, ſc. illis.

7. *Plantatio*, ſc. frater eius Ptolomæus Euergetes. *Eis*, pro, ea.

Regem, ſc. Seleucum Callinicum filium Antiochi.

9. *Regnum*, ſc. Seleuci.

10. *Filij*, ſc. Antiochus Magnus & Seleucus Ceraunus. *Eius*, ſc. Seuleuci Callinici.

Prouocabuntur, i. irritabuntur *Veniet*, ſc. Antiochus Magnus. *Reuertetur*, ſc. ad Regnum Syriæ occupatum à Rege Ægypti, *Eius*, ſc. Ptolemæi Philopatoris filij Euergetis.

11. *Multitudo*, i. Antiochi exercitus.

12. *Non præualebit*, fugit enim Antiochus, & iterum fortiter pugnauit.

13. *In fine*, &c. i. poſt aliquot annos.

14. *Filij præuaricatorum*, i. præuaricatores. ſic filii hominum, i. homines, Græ. filii peſtilentium. *Extollentur*, ſc. contra Dei voluntatem. *Viſionem*, ſcil. Iſaiæ, cap. 19. *Corruent*, ſc. vbi in Ægypto habitaſſent, & templum conſtruxiſſent, tandem deſtructi ſunt vrbe vaſtata.

15. *Brachia*, i. vires, ſeu duces *Auſtri*, ſc. Regis Ægypti Ptolomæi Epiphanis filij Philopatoris.

16 *Faciet* ſ. Antiochus. *Inclyta*, ſc. Iudæa.

17 *Eius*, ſc. Ptolemæi. *Recta*, i. fœdus æquis conditionibus. *Filiam*, ſc. Cleopatram Antiochi filiam. *Fœminarum*, i. pulcherrimarum. *Illud*, ſc. Regnum Ægypti Compl. Illum ſ. Ptolemæum. *Stabit*, ſc. tale conſilium, i. non ſuccedet ei dolus.

18. *Principem*, Græ. Principes, ſ. quos ditione priuabit. *Opprobrij ſui*, i. quibus conuitiabatur vt hoſtibus, vel quos probroſe tractauit.

19. *Corruet*, ſc. in Elemaide victus à Perſis.

20. *Viliſſimus*, ſc. Seleucus Philopator eius filius. *Furore*, ſc. belli. *In prælio*, explicatio præcedentis.

21. *Deſpectus*, ſc. Antiochus Epiphanes frater eius, qui Regnum inuaſit fraudato nepote Seleuco filio fratris. Sed nota, quod de hoc dicta, præcipue de Antichriſto intelligenda ſunt.

22. *Brachia pugnantis*, i. vires Ptolemæi Philometoris, eiuſque nepotis ex ſorore Cleopatra. *Dux fœderis*, ſcil. Ptolemæus.

23. *Superabit*, ſc. Ægyptum. *In modico*, &c. i. cum paruo exercitu.

24. *Firmiſſimas*, ſc. vrbes. *Tempus*, ſc. commodum inuadendi, vel à Deo permiſſum, vt de Antichriſto intelligatur quem Hieron. cum aliis ait Iudæum futurum, & de Babylonia venturum.

25. *Auſtri*, ſc. Ægypti. *Eum*, ſc. Regem Ægypti.

26. *Comedentes*, &c. ſc. aulici, ſeu domeſtici,

27. *Duorum*, ſc. Aquilonis & Auſtri. *Finis*, ſc. negotii.

28. *Teſtamentum ſanctum*, i. Iudæam, vbi Dei leges & cultus. *Faciet*, ſc. mala.

29. *Simile*, ſc. nihil faciet, impedientibus Romanis.

30. *Super* i. contra. *Trieres*, ſc. triremes, ſeu naues. *Sanctuarii*, Græc. ſanctum, ſic & inf. *Faciet*, ſc. quod cogitauit. *Dereliquerunt*, &c. ſc. ob peccata ſua puniti Iudæi.

31. *Brachia*, i. milites ſeu duces. *Stabunt*, ſc. in præſidium Ieruſalem, Græ. ſurgent, *Fortitudinis*, i. potentis Dei. *Abominationem*, i. idolum Iouis quod poſuerunt in templo. *In deſolationem*, pro, in loco deſolato.

31. *In teſtamentum*, i. fœdus *Obtinebit*, pro retinebit, ſc. Dei cultum. *Faciet*, ſc. Dei voluntatem.

32. *Dierum*, i. longi temporis.

34. *Auxilio*, ſc. Machabæorum.

35. *Ruent*, ſc. aliqui. *Conflentur*, ſc. electi more auri in fornace, ſubaudi, permittet Deus illam perſecutionem

Aliud, ſc. proſperitatis.

36. Rex, ſc. Antiochus, ſeu Antichriſtus. *Magnifica*, i. ſuperba. *Dirigetur*, i. proſperabitur. *Iracundia*, ſc. Dei contra populi ſui peccata. *Perpetrata*, i. facta, q.d. Ita Deus decreuit.

37. *Reputabit*, i. curabit.

38. *Maozim*, i. fortitudinum, ſc. cui acceptas feret vires ſuas, intellige diabolum, quem Antichriſtus occulte adorabit. Nam aperte ſe Deum dicet.

39. *Maozim*, i. fortitudines, ſc. caſtella fortia. *Cum Deo*, &c. i. vbi reponat deum ſuum, ſc. diabolum. *Eis*, ſc. ſectatoribus ſuis.

40. *Auſtri*, i. Aegypti, redit ad figuram. *Aquilonis*, ſc. Antiochus.

41. *Glorioſam*, ſc. Iudæam. *Principium*, Græc. principatus.

44. *Fama*, i. rumor, ſc. de hoſtibus contra ipſum venientibus.

45. *Apadno*, i. ſolium ſuum. *Maria*, ſc. mortuum, & mediterraneum. *Inclytum*, ſc. Ieruſalem, vel Oliueti.

Auxiliabitur, ſc. dum eum Deus interficiet.

CAPVT XII.

1. ILlo, ſc. Antichriſti. *Conſurget*, ſc. ad defenſionem electorum, vide Apoc. 12. *Stat*, q.d. qui tutelaris eſt. *Tempus*, ſc. tribulationis.

2. *Multi*, i. omnes vide Ioa. 5. *Vt videant ſemper*, i. experiantur ſupplicia, Gr. & confuſionem æternam, Heb. & contemptum æternum.

4. *Claude*, &c. q.d. erunt hæc clauſa, & velut ſigillo obſignata *Statutum*, ſc. à Deo quo aduenientе intelligentur, Græc. conſummationis. *Multiplex erit*, i. multiplicabitur. *Scientia*, ſc. rerum ſacrarum.

5. *Duo*, ſc. Angelus Perſiæ & Græciæ. *Fluminis*, ſc. Tigris.

6. *Dixi*, ſic Græc. & Hier. At Heb. & Compl. dixit ſc. alter illorum.

7. *In tempus*, &c. id eſt per annum, & duos annos, & dimidium anni, ſc. durabit perſecutio Antichriſti.

Manus, i. roboris ſeu multitudinis.

10. *Intelligent*, i. ſapient, ſc. quod oportet.

11. *Abominatio*, i. idolum, ſeu idololatria. *In deſolationem* Græc. deſolationis ſc. tempore. *Dies*, &c. ſc. tres annos cum dimidio, vt ſup. dixit.

12. *Trecentos*. &c. addunturaliquot ſuperioribus, quia poſt tribulationem erit quies aliquandiu (vide Mar. 24.) & poſtea Chriſtus veniet ad iudicium coronaturus eo vſque perſeuerantes.

13. *Vade* q.d. morieris ante hæc. [*Præfinitum*, ſc. locum, Heb. ad finem, q.d. perſeuera in bono, Græc. ad complementum conſummationis, i. ad perfectionem.

Stabis, Græc. ſurges *Sorte tua*, ſc. Abrahæ ſinu.

In finem, &c. vſque ad reſurrectionem mortuorum.

CAPVT

CAPVT XIII.

4. *Pomarium*, i. hortus, Græc. paradiſus. *Honorabilior omnium*, Græciſmus.

5. *Illo anno*, ſc. quo hæc hiſtoria accidit. *Locutus*, ſc. per Prophetas.

6. *Iudicia*, i. lites.

9. *Euerterunt*, i. peruerterunt. *Senſum*, i. mentem. *Viderent cœlum*, i. Deum cogitarent. *Iudiciorum iuſtorum*, i. iuſti & recti.

13. *A ſe*, i. alter ab altero.

14. *Venerunt in vnum*, i. reperti ſunt ſimul.

17. *Smigmata*, Græc. ſmigma, i. ſaponem, vel quid ſimile.

22. *Mors*, ſc. animæ.

23. *Melius*, Græc. eligibile. *Opere*, ſc. peccati.

27. *Locuti ſunt*, ſc. calumniam quam parauerant.

29. *Oſtijs*. forte poſticum intelligunt.

45. *Suſcitauit*, i. excitauit. *Pueri*, Apparet hæc multo ante Cyri imperium acciditſe, quo tempore Daniel ſenex erat. *Iunioris*, i. paruæ ætatis, q.d. adoleſcentis.

46. *Mundus*, &c. q.d. non approbo id iudicium, quo iſta ad mortem eſt damnata.

50. *Honorem*, i. auctoritatem, ſeu iudicium, aut ſapientiam.

52. *Dierum malorum*, i. in multis malis. *Venerunt*, pro, venient, ſc. in lucem.

54. *Colloquentes ſibi*, Græc. conuerſantes inuicem. ſic & inf. *Schino*, i. lentiſco.

55. *In caput tuum*, i. in tui perniciem. *Scindet*, Græc. σχίσει, alludit ad vocem σχίνος.

57. *Loquebantur vobis*, Græc. conuerſabantur vobiſcum, i. rem habeant *Suſtinuit*, i. tulit.

58. *Prino*, Ilex eſt vel arbor ſimilis.

59. *Vt ſecet*, Græc. πρίσαις, alludit ad vocem πρῖνος, quæ cauſa fuit quibuſdam negandi hæc eſſe canonica, quod ille quippe Heb. aut Chald. loquens non potuerit vti his alluſionibus: ſed hi probare potius deberent nihil eſſe in illa lingua ſimile, certe in Latina eſt. potuit enim dicere, ſi Latine egiſſet, de lentiſco, lente non morieris, ſed ſubito, de ilice, ilico peribis: cur ergo negemus ſimile quid fuiſſe in ſermone, quo eſt vſus? quod deinde Interpres Græcus Græce eſt imitatus, vt poſſet intelligi.

62. *Proximum*, ſcil. voce hac ſignificatur vterque ſexus.

65. *Aſtiages*. ſc. cuius tempore id accidit, multis ante annis quam Cyrus Babyloniam expugnaret. Quidam tamen putant idpertinere ad ſequens caput.

CAPVT XIV.

1. *Erat*, ſc. multo poſt hiſtoriam præcedentem. *Conuiua*, i. familiaris. *Regis*, ſc. Cyri.

2. *Artabæ*, dicitur vnaquæque continere ſextarios 72. *Amphoræ*. Græc. metretæ.

4. *Carnis*, i. viuentis.

8. *In Bel*, i. contra Bel.

10. *Miſce*, i. infunde, ſc. in vaſa, vide Prou. 9.

19. *Mulierum*, ſc. nudis pedibus fuerant omnes ingreſſi.

31. *Corpora*, i. cadauera forte damnatorum.

32. *Pulmentum*, i. pultem. *Alueolo*, i. vaſculo.

34. *Non vidi*, pro, nunquam vidi.

35. *Capillo*, i. per capillos, Græc. coma. *Spiritus ſui*, ſc. Angeli, vel Abacuc.

37. *Diligentes*, Græc. quærentes.

41. *In momento*, Græc. ſtatim.

OSEAS.

Fuit fere æqualis Iſaiæ, Ioel, Abdiæ, Amos, Ionæ & Michææ, ſc. eodem fere tempore hi omnes prophetarunt.

Oſeas ſecundum quoſdam fuit Ieroſolymitanus. Alij tamen aliter ſentiunt. vide Epiphan. lib. de Propher. vita. Prophetauit autem de Iuda, & de Iſrael.

CAPVT I.

1. *Beeri*. Quidam putant, cum Prophetæ pater, aut anus nominatur, etiam hos Prophetas intelligendos, quod alij negant, & merito. *Oziæ*, qui & Azarias. *Ioathan* &c. Quid horum cuius regis tempore dixerit, incertum. *Ieroboam*, regnauit huius tempore *Ozias*, ſc. cœpit anno huius 27. Additur ergo, vt ſciatur quo tempore prophetauerit, ſc. non longe a principio regni Oziæ.

2. *Principium*, &c. q.d. primum, quod ei dixit, eſt quod ſequitur. *Loquendi Domino*, Chal. & 70. verbi Domini. *In Oſee*, 70. ad Oſeam *Fornicationem*, i. valde fornicationib. deditam, ſc. volebat Deus ſignificari Idololatriæ Iſrael aſſiduitatem. *Filios fornicationum*, ſc. qui ſignificent fornicationem filiorum Iſrael.

Fornicans fornicabitur, i. valde dedita erit Idololatriæ.

3. *Abijt*. Quidam hæc & ſimilia Prophetarum geſta, vt Iſaiæ, Ieremiæ & Ezechielis quæ aut turpia videntur, aut impoſſibilia, ſolo ſpiritu facta putant. Alij, facta eſſe reuera, nec eſſe quidquam turpe aut impoſſibile quod Deus præcipiat, & quidem hic fuiſſe meretricem coniunctam legitimo matrimonio, quod certe honeſtum.

4. *Adhuc modicum*, i. paulo poſt, ſc. poſt aliquot annos factum id. *Viſitabo*, &c. i. vlciſcar ſanguinem effuſum à Iehu in Iezrael, etſi enim illud fieri Deus voluit, ſed ille ſecundum quoſdam animo dominandi fecit, & non parendi Deo. At 4. Reg. 10 apparet placuiſſe factum Deo, quare potius ſenſus eſt, ſanguinem, i. peccata (quæ ſanguines vocantur in Scriptura, quaſi homicidia, ſc. animæ, & hic Hebr. ſanguines) Iezrael autem pro Iſrael ſumitur cuius erat Metropolis, ſicut etiam inf. c. 2.

Iezrael, 70. Iſrael. *Quieſcere*, i. ceſſare, ſc. mittendo captiuos in Aſſyriam.

5. *Arcum*, i. vires, Chal. fortitudinem bellatorum, ſc. Iſraelitæ, arcu præcipue valebant in præliis.

In

In valle. Apparet hic fuisse factum prælium cum Assyrijs, vel Iezrael, vt sup. pro Israel.

6. *Misereri*, 70. diligere, sc. nunquam rediere ex captiuitate (etsi id quidam putent) nisi forte pauci cum duabus tribubus ex Babylone redeuntibus. Quidam tamen putant solos rediisse qui antea cum Iuda habitabant, fugientes Idololatriam Israel. Vide 2. Paral 11. & 15. & 30. & Ioseph. 8. Antiq. ca 3. qui postea creuerunt vehementer numero. *Obliuione obliuiscar*, i. penitus obliuiscar, 70. aduersando aduersabor eis.

7. *Saluabo*, sc. à Sennacherib liberabo primum, deinde à captitiuate Babylonica. *In Domino*, i. ope Domini, q. d. mea virtute.

8. *Ablactauit*, significatur priuandus Israel Dei lacte, i. gratia & consolatione.

9. *Dixit*, sc. Dominus. *Non populus*, &c. q. d. deseram vos omnino. Apparet id nunc in Iudæis omnibus, nedum in decem tribubus adhuc captiuis.

10. *Israel*, sc. secundum spiritum. Transit enim Propheta ad Christianos, qui pene infiniti ab eo præuidebantur. vide Rom. 9. 1. Pet. 2. q.d. deserentur à Deo Israelitæ secundum carnem: sed eorum loco succedent alij secundum spiritum. *Nume merabitur*, i. potest numerari, sc. arena. *Dicetur*, 70. dictum est, quo modo à Paulo citatur Roman. 9.

11. *Congregabuntur*, sc. in nouam fidem & Ecclesiam.

Iuda, per Iudam Iudæi, per Israel Gentiles conuersi intelliguntur. *Ascendet de terra*, i. crescent, seu in superna tollentur. *Magnus dies*, i. celeberrimum tempus.

Iezrael, i. seminis Dei. sc. filiorum Dei, cum iustificantur & tandem glorificantur.

CAPVT II.

1. *Dicite*, sc. ô fideles, Chald. dicite ô Prophetæ. *Fratribus vestris*, i. Israeli & gentilitati per Oseę filios significatis *Sorori*, alludit ad filiam Oseæ, per quam itidem significabantur Israelitæ, & gentes. Forte vero per tres, ob Iudam Israel & gentes, per fœminam autem, quia nomen vni fœminarum, scil. non misericordia, seu immisericordia.

2. *Iudicate*, i. increpate, sc. ô fideles. *Matrem*, sc. synagogam. *Non vxor*, i. non se vt vxorem gerit, sed vt adulteram. *Non vir*, q.d. nec ego ei præstabo quæ solet vir fideli vxori. *Fornicationes*, sc. peccata, vel idolorum cultum, Chald. opera mala. *A facie sua*, Chald. à conspectu suo. *Vberum suorum*, i. sui corporis, q. d. à se: vtitur autem ea voce, persistens in adulterij metaphora, alioqui de Idololatria loquens, Chald. ciuitatis suæ.

3. *Expoliem*, sc. donis meis. *Natiuitatis*, i. antequam accessisset ad Dei cultum, secundum Chald. vide Ezech. 16.

Inuiam, 70. sine aqua, Chald. desertam. *Siti*, i. desiderio rerum, quas non poterit obtinere, & præcipue quam omnes optant, felicitatis, cuius soli iusti compotes fiunt.

4. *Filij fornicationum*, Chald. Idololatræ.

5. *Quia fornicata*, &c. q.d. etiam mater idola coluit, suntque eam filj imitati, sc. plebs imitata Principes & seniores, vel maiores suos *Confusa est*, i. fecit digna confusione, i. pudore. *Amatores*, sc. deos, vel populos, quorum idola colebat. *Panes & aquas*, i. cibum & potum.

Lanam & linum, i. laneas vestes, & lineas, Chald. vestimenta sericea & byssina, 70. vestimenta & linteamina.

Oleum meum, &c. Chald. & omnia alimenta mea, 70. oleum meum, & quæcunque mihi conueniunt.

6. *Sepiam*, &c. q. d. impediam, ne possis egredi, sc. obsidione, tribulationibus, &c.

7. *Sequetur*, sc. desiderio. *Apprehendet*, i. assequetur *Virum meum*, sc. deum. Faciunt id nunc quidam Iudæorum, facient plures in fine sæculi.

8. *Nesciuit*, i. non aduertit. *Quæ fecerunt Baal*, Chald. ex quo fecerunt idola. Baal deus Babyloniorum & Sidoniorum. sic dicebatur forte à Belo patre Nini, qui pro deo cultus est, voce paulum mutata Quidam Iouem dicunt sic vocatum, & Iunonem Astarte, de qua Iud. 2. vide Aug. q. 16. In Iud. Dicitur autem Baalim & Astarot plurali numero, ob varia simulacra. sic etiam additur à loco, Phegor, à muscis, Zebub & eius modi alia sunt qui dicant sumi interdum pro quouis idolo. *Baal enim*, בעל dominus seu patronus.

9. *Conuertar*, &c. pro, reuertar, &c. sic vulgari lingua dicimus Tornero à pigliare. *Liberabo*, sc. velut iniq; possessa, 70. auferam. *Ignominiam*, Heb. nuditatem, sc. quam videri turpe est & ignominiosum.

10. *Nunc*, i. breui. *Stultitiam*, sc. quæ tantum benefactorem deseruerit & offenderit, Chald. ignominiam, 70. immunditiam, *Vir*, i. quisquam.

12. *Corrumpam*, i. perdam, sc. per hostes.

Eam, Heb. Chald. & 70. ea, sc. proxime dicta.

In saltum, q.d. red dam incultam, & feris expositam, 70. in testimonium. *Bestia*, sc. hostes. perstat enim in metaphora saltus.

13 *Visitabo*, 70. vlciscar. *Dies Baalim*, i. in tempora, quibus idola coluit. *Inaure*, &c. per hæc reliqua intellige, quibus ornabantur in solemnitatibus idolorum: meminit autem ornatus meretricij, persistens in metaphora, qua cœpit.

14. *Propter hoc*, i. quia tam grauiter laborat.

Lactabo, i. suadebo, alliciam, & velut decipiam id.n.etiam significat lactare, 70. decipiam. sic etiam Hebr. vide Pro. 1. & 16. in eadem significatione, videtur quædam deceptio, cum quis alterius persuasione à priori sententia dimouetur. factum id maxime prædicatione Euangelica. *Ducam*, &c. q.d. faciam vt olim cum ex Ægypto eduxi in desertum, miracula & mire protegam, 70. ponam illam quasi desertam, sc. segregatam à peccatis, & eorum occasionibus *Ad cor*, i. blanda, & consolatoria.

15. *Vinitores*, sc. Apostolos, & prædicatores, Chald. gubernatores eius. *Ex eodem loco*, sc. ex Iudæa, q.d. ex eadem gente, sicut olim Mosen & Aaron. At Isa 61. dicuntur fore peregrini, sc. dilatata ecclesia per gentes. *Vallem Achor*, &c. q.d. vt olim post turbationem illam, de qua Ios. 7. per Achan factam, secuta sunt prospera punito illo in valle Achor. ita hic fiet: post aduersa dabo spem magnam bonorum, sc. per tribulationes habetur spes. Vide Rom. 5. *Ad aperiendam spem*, Chald. ad delitias animæ, 70. ad aperiendam intelligentiam eius, sc. per aduersa eruditur anima, & deuenit ad consolationem. *Canet*, alludit ad canticum Mosis post transitum maris, 70. humiliabitur.

16. *Baali*, etsi ista voce vterentur vxores ad viros (est n.q.d. vir mi, seu domine mi) tamen ob similitudinem cum nomine Idoli nolebat Deus eius vsum.

17. *Baalim*, i. idolorum, quæ sic vocabantur, quasi domini seu patroni, vt sup. dixi.

18. *Cum eis*, Heb. Chald. & 70. eis, q.d. faciam, vt omnia (etiam feræ) sint.eis amica, & veluti fœderata, nihilq; noceat. Vide Isa. 11. de habitatione lupi cum agno, &c. id factum lege Euangelica mansuefactis hominum animis, *Terra*, sc. eorum

19. *Sponsabo*, Chald. stabiliam. *In iustitia*, i. per iustitiam sc. ipsa iustificatio est quædam sponsatio.

Iudicio, sc. per pœnitentiam, qua se homo accusat

sat & punit. *Misericordia*, scilicet ex hac procedit prima iustificatio sine meritis hominis. *Et miserationibus*, significat hæc adiectio maximam misericordiam.

20. *Fide*, sc. hæc fundamentum seu initium iustificationis. *Quia ego Dominus*, Chald. timete à facie Domini.

21. *Exaudiam cœlos*, &c. q.d. dabo aeri copiam imbrium, & ille terræ, & hęc populo meo copiosum reddet fructum dicitur vero per prosopopœiam, more scripturæ, ad maiorem rei expressionem.

22. *Exaudient Ieזrael*, Chald. satisfacient populo meo 70. vt sup. Israel, etiam hoc loco.

23. *In terra*, 70. super terram, sc. dilatata per orbem ecclesia velut seminatis vbique fidelibus. *Et miserebor*, &c. 70. & diligam non dilectam, & sic citatur Rom. 9.

CAPVT III.

1. *Adhuc*, &c. Intelligi datur Oseæ vxorem adulterium commisisse, Deumque iubere, ne dimittat, sed amanter retineat, vel de alia sermo est, q.d. dilige illam adulteram, etsi digna non est amore. *Amico*, sc. adultero, vel viro suo vt intelligit Chald. *Filios Israel*, sc. omnes Tribus *Respiciunt*, Chald. conuertuntur. *Vinacia*, i. folliculos, qui manent expressa vua, q.d. vana & inutilia in quibus nihil succi seu boni, quod potest ad idola ipsa referri, vel alia, quæ male amabant relicto Deo.

2. *Fodi*, i. emi. Id enim fodere etiam significat, vt Gen. 50. quia verbum Heb. vtrumque significat, sc. Chald. redemi, vt sit vox Dei, 70. conduxi. Alij ad Prophetam referunt. videtur ergo de alia muliere, & non de Gomer sermo esse, cui Oseas id pretii dederit, tantum ne adulteraretur amplius. Quidam tamen putant duxisse in vxorem à viro repudiatam. *Argenteis* sc. siclis

Coro, &c. sc. 45. modiis : corus enim, qui & chomer 30. modij. Per hæc significantur data à Deo Iudæis bona quędam temporalia interim. quid enim aliud nunc habent? & pauca habent, & cum labore.

3. *Dixi*, verba Prophetæ, seu Dei potius. *Expectabis*, certe expectant Messiam, in eo quidem errantes, quod putant nondum venisse. *Fornicaberis*, i. idola coles, & id seruant. *Viro*, sc. alteri iuncta : colunt quidem Deum, quamquam vano cultu. *Expectabo*, sc. conuertentur tandem Iudæi.

4. *Quia*, &c. explicatio præcedentium. *Sedebunt*, solet id verbum fere de mœstis & desolatis dici, adeoque de viduis. *Rege*, Chald. rege de domo Dauid. *Ephod*, i. veste sacerdotali. 70. sacerdotio. *Theraphim*, i. simulacris, seu idolis, 70. manifestatione, vt sc. alludatur ad Vrim, quod erat in. Ephod, Chald. responsa dante, sc. oraculis Dei.

5. *Posthæc*, sc. in fine sæculi. *Dauid*, Chald. Christum filium Dauid, vide Ezec. 34. & 37. *Pauebunt*, &c. significatur reuerentia ad Christum: Chald. studebunt cultui Domini. *Bonum*, i. beneficia, & gloriam, & bonitatem, seu misericordiam. *Nouissimo*, &c. sc. tempore Antichristi, quo plurimi Iudæi conuertendi, non enim omnes.

CAPVT IV.

1. *Iudicium* Chald. disceptatio. *Veritas*, i. fides promissorum, seu dictorum. *Scientia*, Chald. timor, sc. scientia Dei intelligitur Deo obedientium, vide 1. Ioan 2.

2. *Maledictum*, i. maledicentia, & conuitium. Chald. periurium. *Inundauerunt*, i. abundarunt. *Et sanguis*, &c. Chald. & aggregant peccata peccatis, sc. vnum aliud excipit. Sanguinem vocat scriptura, & homicidium, & peccatum, quo anima occiditur.

3. *Lugebit*, Chald. vastabitur. *Infirmabitur*, Chald. delebitur. *In bestia*, pro, cum bestia, q.dicat etiam ferę peribunt, Chald. à bestia. *Congregabuntur*, sc. mortui, 70. deficient.

4. *Non arguatur*, &c. q.dicat, perditur opera admonendo istos *Vir*, i. quisq; sc. istorum, 70. non arguat quisquam. *Contradicunt*, q.dicat, non solum reprehendi nolunt, sed. etiam contradicunt superioribus & doctoribus.

Hodie, q.d. cito. *Corrues*, sc. in summam calamitatem, videtur captiuitatem significare.

5. *Prophera*, Chald. pseudopropheta. *Nocte*, sc. calamitatis, Chald. tanquam in nocte, coniungit cum precedentibus. *Tacere*, sc. præ confusione, Chald. confusione induam congregationem vestram, 70. nocti assimilaui matrem vestram. *Feci*, pro, faciam *Matrem*, i. synagogam, sc. multitudinem, vel principes & seniores.

6. *Conticuit* sc. confusus, Chald. insipiens factus est.

Tu, sc. ô sacerdotum congregatio. *Scientiam*, i. Dei cognitionem, Chald. Dei timorem. *Obliuiscar*, &c. Chald. repellam filios tuos.

7. *Secundum multitudinem*, &c. i. quo plures fuerunt, plus peccarunt, & grauius.

8. *Peccata*, i. oblata pro peccatis à populo.

Comedent, pro, comedere solent. *Ad iniquitatem*, sc. fouendam, seu dissimulandam. *Subleuabunt*. i. solent animum dare, sc. laudando, vel non obiurgando, 70. accipient, q.d. acipiunt personam, ne sc. amittant oblationes, ita in peccatis populus fouetur.

9. *Et erit*, sc. punitus, vt statim explicatur.

Vias, i. opera, q.d. reddam quod merentur.

Cogitationes, i. quæ male cogitauit, seu designauit.

10. *Comedent*, &c. i. se dedunt voluptatibus, eu gulæ, nec satiantur, sc. voluptas non satiat. *Fornicati*, sc. idololatria, vel libidine *Cessauerunt*, 70. dirigentur, i. recte agent sc. relicto vitio. *Custodiendo*, sc. eius præcepta.

11. *Et ebrietas*, pro, id est ebrietas.

Auferunt cor, i. mentem, Chald. in errorem inducunt.

12. *In ligno*, pro, lignum, i. idolum. *Baculus* sc. per baculos, seu virgas, diuinabant idololatræ, vide Ezech. 21.

Annuntiauit, sc. futura, seu quæ volebat scire.

Spiritus, i. animi ardor : vel dęmonem intelligit, qui ad fornicationem incitat, seu idololatriam.

13. *Fornicabuntur*, sc. me permittente in pœnam vestrorum peccatorum.

14. *Visitabo*, i. puniam, sc. cohibendo, vel non sic grauiter, vt vos *Quoniam ipsi*, &c. q.d. quia vos datis illis exemplum, eoque grauius peccatis. *Effœminatis*, i. scortis masculis, vel sacerdotes Priapi intelliguntur, qui erant veluti fœminæ mollitie & gestibus *Vapulabit*, i. pœnas dabit.

15. *Galgala* sc. ad colendum idola ibi enim colebantur. *Beth Auen*, i. domum iniquitatis, seu vanitatis sic dicebatur Bethel ob idola, Chald. Bethel : erat autem duplex, Altera in sorte Ephraim, quę & Luza, vbi i. idolum posuit Ieroboam, sc. vitulum aureum : altera in Beniamin. vide Ios. 16. & 18. Erat & *Bethauen* quædam prope Bethel, de qua Ios. 7. *Nec iuraueritis*, &c. q.d. Nolo per me amplius iuretis, quod sitis idololatræ.

16. *Lasciuiens*, i. œstro percita, iugoque ; excusso fugiens, Chald. recalcitrans.

Declinauit i. receſſit, ſeu aufugit, Chald. rebellauit *Nunc*, i. breui. *Agnum*, ſc. qui ducitur non reſiſtendo, vel q.d. vt agnum mactandum, qui libere ſinitur paſci. *In latitudine*, ſc. regione Medorum in quam abducetur captiua.

17. *Ephraim*, i. decem tribus. *Dimitte eum*, ſcil. ô Iuda, Chald. dereliquerunt ſuam religionem, 70. poſuerunt ſibi ſcandala.

18. *Separatum eſt*, pro, ſit ſeparatum à te, vel longe eſt à Dei cultu, Chald. ex rapina eſt. *Afferre ignominiam*, i. ignominioſa facere. *Protectores*, ſcil. Principes & Sacerdotes, Chald. Proceres.

19. *Ligauit*. pro, ligabit. *Spiritus*, i. ventus, q.d. cito volabunt alio captiui. *A ſacrificiis*, i. ob ſacrificia, ſc. idolis facta.

CAPVT V.

1. *Sacerdotes*, videtur de Iuda loqui, quod ſi de Iſrael loquitur, intellige ſacerdotes, qui ita vocabantur, non enim erant, cum non eſſent de familia Aaron *Iudicium*, i. condemnatio, ſc. adeſt, vel q.d. ad vos pertinet iudicium, quod tamen peruertitis.

Laqueus, i. ſcandalum, ſc. exemplo, & ſuaſione idololatriæ *Speculationi*, ijs, qui veſtræ ſpeculationi, ſeu curæ ſunt commiſſi, Chald. doctoribus veſtris, ſc. Prophetis, quos occidere ſolebant. *Expanſum* ſc. ad capiendum aues i. animas *Thabor*, mons in Galilæa, qui à Græcis dicitur ſtabyricum, altiſſimus & in vertice maxima planicie, Chald. montem excelſum.

2. *Declinaſtis* ſc. offerre in Ieruſalem? ne populus rediret ad Regem Iuda, vel declinando à Deo idolis obtuliſtis. *In profundum*, i. valde, ſeu vehementer, Chald. ſacrificant idolis largiſſime. *Eruditor*, i. caſtigator, q.d. puniam, vel cum tamen ſæpe eos de eo corripuerim.

3. *Iſrael*, repetitio. *Quia nunc*, &c. q.d. video quid nunc agat.

5. *Reſpondebit*, ſc. dabit pœnas, quæ merito reſpondent culpæ. *Arrogantia*, 70. iniuria, *In facie eius*, Chald. ipſis videntibus. *In iniquitate*, i. ob iniquitatem.

Iuda, ſc. poſtea, & ipſe ductus in captiuitatem.

6. *In gregibus*, &c. q.d. poſiti in calamitate quærent Deum per ſacrificia. *Ablatus eſt*, Chald. ſubtraxit ſe, 70. declinauit.

7. *Prauaricati ſunt*, 70. Dominum dereliquerunt. *Alienos*, ſc. à Dei cultu, Chald. ex filiabus gentium. *Nunc*, i. paulo poſt.

Deuorabit, ſc. hoſtis. *Menſis*, Chald. per ſingulos menſes, ſc. ſubinde vaſtabuntur. *Partibus*, i ſubſtantia, ſeu poſſeſſionibus.

8. *Clangite*, &c. q.d. en adſunt hoſtes, conuocate veſtros ad prœlium. *Gabaa*, & hæc, & Rama in tribu Beniamin, ſunt autem vicinæ inter ſe, & tribus Beniamin, vicina eſt Ephraim, 70. pro Gabaa, colles, pro Rama, ex celſa vertunt: nam id ſignificant Hebr. Videntur autem admoneri duæ tribus, dum viderint capi Iſrael ab Aſſyriis. *Tuba*, ſc. ærea, nam buccina cornea.

Vlulare, ſc. vt fieri ſolet in rebus deſperatis.

Poſt tergum, ſc. eſt hoſtis, vel Bethauen, quæ illi à tergo reſpectu Ieruſalem.

9. *In deſolatione erit*, i. vaſtabitur.

Correptionis, i. punitionis. *Oſtendi fidem*, i. oſtendam vera me prædixiſſe.

10. *Aſſumentes*, 70. transferentes, Chald. mutantes.

Terminum, ſc. vicini, vt ſibi aſſumant partem alieni. ſignificat vero tranſgreſſionem legis Dei, & in vetitum progreſſum per idololatriam & peccata alia *Quaſi aquam*, ſc. cum impetu ruentem.

11. *Patiens eſt*, pro patietur, q.d. opprimetur ab hoſtibus, & iniuriis afficietur, *Fractus iudicio*, i. nemine iudicante & illum eripiente, vel q.d. Dei iudicio punitus. *Sordes*, i. idola. Chald. mammonam iniquitatis, 70. vana ſc. idola.

12. *Quaſi tinea*, &c. q.d. perdam omnino, etſi paulatim dans locum pœnitentię. *Putredo.*, i. caries, qua ligna conſumuntur.

13. *Languorem*, i. afflictionem. *Vinculum*, i. laborem, Chald. & 70. dolorem, ſc. ligatur anima re moleſta.

Miſit, ſc. Iudas. *Regem*, ſc. Aſſur.

Vltorem, i. vindicem, q.d. vt ſe iuuaret contra aliorum hoſtium iniurias, vide 4 Reg. 15. & 16.

Sanare, i. liberare omnino, nam tandem expugnati ducemini in captiuitatem.

14. *Leæna*, 70 panthera, vtraque eſt ferociſſima. *Catulus leonis*, 70. leo.

15. *Locum meum*, q.d. deſeram vos, vel ad Chriſti refertur aſcenſionem, Chald. in habitaculum meum cœleſte. *Quæratis*, ſc. oppreſſi malis.

CAPVT VI.

1. *Mane*, i. mature, diligenter, quam primum.

Venite, ſc, dicent alii aliis.

2. *Cœpit*, pro, rapuit, Chald. percuſſit. *Percutiet*. pro, percuſſit, vel q.d. etiamſi percuſſit.

3. *Poſt duos*, &c. q.d. cito, vel tertio, vt ſequitur. *Tertia*, ſc. tertia Chriſtus reſurrexit, Chald. reſurrectionis mortuorum. videtur ad hunc locum Paulus alluſiſſe, 1 Corint. 15. Quidam diem primam intelligunt legis naturalis, ſecundam ſcriptæ, tertiam Euangelicæ, vel primam 24. lunæ; ſecundam, qua paſſus viuificauit nos: tertiam, qua per reſurrectionem fecit, vt reſurgamus cum illo.

In conſpectu eius, i. ipſo fauente, vel ipſi placentes.

Sciemus, ſc. per fidem. *Cognoſcamus*, ſc. per ſpeciem, vel hic magis magiſque. *Diluculum*, ſc. fugans tenebras.

Egreſſus eius, i. Chriſti natiuitas, ſeu aduentus.

Imber, ſc. ſecundans animas. *Temporaneus*, ſc. autumni,

Serotinus, ſc. veris.

4. *Quid faciam*, ſc. vltra id quod feci, q.d. quid non feci, vt ad me redires? *Veſtra*, i. qua volo in vos vti.

Nubes, ſc. cito tranſit, quia peccatis veſtris impeditis. vel qua vtimini in alios. ſc beneficentia, q.d. parum durat per auaritiam impedita *Mane*, 70. matutinus.

5. *Dolaui in Prophetis*, i. per Prophetas corripui velut ictibus frequentibus pulſans & polire ſtudens, Chald. monui per Prophetas *Occidi*, i. pene enecaui Prophetas ipſos, totiens mittens, & cogens ſolicite monere.

Et iudicia, &c. q.d. Itaque manifeſtum erit quam iuſte te condemnem, ſeu puniam, qui toties monitus non reſipueris. vel aperte te puniam, ſcil. toto mundo ſpectante.

6. *Et non*, pro, non ſolum, Chald. magis quam, q.d. non mihi placent veſtra ſacrificia, quia deeſt vobis miſericordia, quam maxime requiro. *Scientiam Dei*, Chald. obſeruationem legis Dei.

7. *Sicut Adam*, ſc. olim in paradiſo.

Ibi, in tranſgrediendo pactum, vel in terra,

vbi

vbi eos posui sicut olim Adam in paradiso, Chald. in terra quam dedi eis. *In me*, i. contra me

8. *Galaad*, est in tribu Gad attributa sacerdotibus, dicta etiam Ramoth Galaad, & Ramatha. Vide Ioseph. 9. Antiq. cap. 4. *Operantium*, i. fabricantium, & colentium. *Idolum*, pro, idola 70. vana, Chald. violentiam.

Supplantata sanguine, i. ob sanguinem à se inique effusum, deiicietur, vt solent supplantati. Chald. effundens sanguinem innocentem.

9. *Fauces*, sc. sitientes sanguinem. *Sacerdotum*, sc. idolorum *Pergentes*, sc. Ierusalem adorandi causa, quos idcirco sacerdotes curabant in via interfici, ad quod Galaaditarum opera vtebantur. *Quia scelus*, &c. q.d. quod grande scelus est, vel, quia ea ratione impie cogitarunt Dei cultum tollere.

10. *Horrendum*. sc. quod sequitur.

11. *Pone messem tibi*, q.d. para te, nam etiam tu meteris ab hostibus. *Cum conuertero*, &c. sub. tum cassabit punitio per hostes, vel sensus est, est, ô Iuda, non prius messem pones, i. potieris abundantia rerum, quam conuertero te, tum vero bene tibi erit.

CAPVT VII.

1. *Mendacium*, i. iniquitatem, q.d. cum vellem sanare, seu (vt ait Chald.) exquirerem, apparuit iniquitas eius populi. *Et fur*, &c. q.d. & domi furta exercent, & foris, Chald. & domi furantur, & foris grassantur; vel sensus est, & spoliabuntur à suis, & ab hostibus. hi enim solent in scriptura vocari latrunculi, vt 4. Reg. 13. & 24. & quidem milites olim Latine latrones dicebantur, vel à λατρεύειν, i. seruiendo ob stipendium, vel quia solent latronum more grassari, & ex insidiis aggredi latronum more, qui à latendo forte dicti.

2. *Omnem*, sc. veterem, q.d. Deus nos punit ob vetera peccata. *Nunc*, &c. q.d. etiam nunc peccant grauiter, & multa. *Adinuentionis*, i. studia mala, seu opera.

Coram facie mea, i. me vidente.

3. *Regem*, scil. Ieroboam, & reliquos volentes idola coli.

Mendaciis, i. iniquitatibus, repetitio.

4. *Adulterantes*, sc. per idololatriam.

Quasi clibanus, i. ardentissime. *Quieuit*, &c. q.d. vt addito fermento expectatur dum tota massa inficiatur, sic illi videbantur aliquando Deum colere; at interim fermentabatur in eorum cordibus idololatria, totique corrupti sunt.

5. *Dies*, pro, in diebus, Chal. die; quo constitutus Rex, sc. Ieroboam *Furere à vino*, i. velut ebrij agere.

Extendit, sc. Rex. *Manum*, q.d. cœpit idola colere,

Illusoribus, 70. pestilentibus id enim significat vox Hebræa, vt Psal. 1. vide etiam Prou. 3. 2. Pet. 3.

6. *Applicauerunt*, sc. subditi. *Insidiaretur*, sc. vellet per fraudem inducere in idololatriam.

Tota nocte, &c. perstat in metaphora clibani, q.d. fecit vt qui totam noctem panes coquit. at inquit, dormiuit. id perinde est, ac si diceret, eius somnus non alius fuit quam coquere. sic solet quis dicere, meus cibus est id facere. *Coquens*, sc. persuadens idololatriam loquitur de Ieroboam. *Succensus* sc. ardore idololatriæ, vel, clibanus intelligitur: sed & is cor significat. *Ignis flammæ*, pro, flamma ignis.

7. *Deuorauerunt*, i. perdiderunt, sc. dum eis in malo obsequuntur. *Iudices*, i. principes, seu superiores.

Ceciderunt, sc. per peccatum. *Clamet*, q.d. qui me inuocet vt deum suum.

8. *In populis*, &c. q.d. gentium mores imitabatur, quasi ex ipsis esset, vel se miscuit gentilibus fœdere, estque illos imitatus. *Non reuersatur*, adeoque paulatim consumitur.

9. *Alieni*, i. hostes, sc. Assyrij vel impij qui cultum idolorum persuaserunt. is enim eorum robur spirituale perdidit *Nesciuit*, i. non aduertit, seu causam non cogitauit. *Cani effusi*, &c. q.d. etiam morti propinquus non resipiscit, nec periculum cogitat. *Ignorauit*, Chald. nesciuit timere me. *In facie eius*, Chald. ipso cernente, 70. in faciem eius, q.d. cum summo pudore & dedecore.

11. *Columba*, sc. hæc facile decipitur, quia simplex, non sagax, *Cor*. i. mentem, seu intelligentiam.

Abierunt, sc. opem petentes. vide 4. Reg. 15. vel pro, abibunt, q.d. tamen in Assyriam captiui migrabunt.

12. *Cum profecti fuerint*, sc. in Ægyptum, auxilium petentes, Chald. quocunque ierint, *Rete*, sc. exercitum Assyriorum. vide 4. Reg. 17. *Detraham*, i. cadere faciam in rete. *Secundum auditionem*, &c. i. sicut olim audiuit synagoga à Mose puniendos si peccarent. vide Deut. 27. & 28. vel secundum quod postulat clamor peccatorum ad me, vt puniam.

13. *Redemi*, sc. ex Ægypti seruitute.

Mendacia, sc. cum dixerunt, Exo 32. Hi sunt dij tui, &c. & Psal. 77. Nunquid Deus parare poterit mensam, &c. vel q.d. operati sunt contra me iniquitatem.

14. *Vlulabant*, sc. idola inuocantes, vel q.d. eiulabant malis pressi, nescientes à me opem petere.

Ruminabant, q.d. abundabant rerum copia, quam dederam. eaque vt bestiæ fruebantur, datorem non agnoscentes.

15. *Erudiui*, sc. per legem. *Brachia*, i. vires, sc. contra hostes *In me*, i. contra me. *Malitiam*, Chald. & 70. mala.

16. *Reuersi*, sc. ad ingenium, seu pristinos mores, Chald. auersi. *Iugo*, Chald. lege. *Dolosus*, sc. qui frangitur, vel alio quam velles sagittam iacit, denique non seruit sagittarij voluntati. *A furore*, i. ob furorem quanta enim insania vocare lignum deum suum? Chald. ob prauitatem.

Ista subsannatio, &c. q.d. sic me deriserunt, seu contempserunt, cum essent in Ægypto, sc. redeunt ad antiquos patrum suorum mores, Chald. ista erant opera eorum dum essent in terra Ægypti.

CAPVT VII.

1. *Vtture*, pro, ore, q.d. elata voce prædic eis captiuitatem. *Quasi Aquila*, sc. hostis aduenit.

Super, i. contra. *Domum*, i. templum.

2. *Inuocabunt*, sc. in calamitate. *Deus meus* &c. vox inuocantium. *Israel*, i. nos Israelitæ.

3. *Bonum*, sc. Deum, vel bonitatem, i. iustitiam, seu virtutem.

4. *Ex me* i. secundum voluntatem meam.

Cognoui, i. approbaui, sc. quia male regebant, au. inique regnum occuparant, Chald. ex voluntate meat

5. *Proiectus est*, pro, proiicietur, sc. ab hostibus.

Vitulus, sc. quem adoras *In eos*, i. contra eos.

Non poterunt, &c. q.d. quamdiu durabit ista se emendandi difficultas.

6. *Ex Israel*, i. Israelis opus, seu inuentum.

Ipse, sc. vitulus, q.d. adeone esse amentes, vt non aduertant se adorare quod ipsi fecerint? *In aranearum telas*, i. inutile, & non valens defendere se adorantes.

7. *Quia ventum*, &c. q.d. frustra laborabunt,

Vt si ventum seminarent. *Turbinem*, i. calamitatem.

Culmus, sc. spicam sustinens *Germen*, i. spica.

8. *Deuoratus est*, pro, deuorabitur, sc. ab hostibus.

Factus est, pro, fiet. *Immundum*, sc. quo vrina & sordes excipiuntur, Chald. & 70. inutile.

9. *Ascenderunt*, pro, ascendent, sc. captiui.

Onager, pro, vt onager, sc. solutus, seu vagans pro suo arbitrio. *Solitarius sibi*, pro, sibi relictus.

Amatoribus, sc. populis, quorum deos colebant, aut ope vtebantur.

10. *Conduxerunt*, sc. opem laturos contra hostes.

Congregabo, sc. tradendos Assyriis. *Quiescent*, &c. q.d. negabunt tributa Regi Assyriorum, id quod eis perniciem afferet. Vide 4. Reg. 17.

11. *Altaria*, sc. idolorum.

12. *Scribam*, pro, scripseram. *Multiplices*, sc. multa dedit præcepta. *Alienæ*, i. ad se non pertinētes.

13. *Hostias*, etiam Deo immolabant, itaque dicuntur claudicare 3. Reg 18. *Nunc*, i. breui. *Visitabit*, i. puniet, sc. Deus *Conuertentur*, sc. opem petentes, sed frustra, vel loquitur de quibusdam, qui in Ægyptum fugerunt, vide cap. 9.

14. *Delubra*, i. templa idolorum. *Ciuitates eius*, i. Israelis. *Aedes eius*, i. Iuda. ita enim distinguit, Hier. & fauent Heb. vide 4. Reg. 25.

CAPVT IX.

1. *Sicut populi*, sc. solent, qui Deum nunquam noluerunt, adeoq; nesciunt quam grauiter peccent, quæque illos supplicia maneant. *Mercedem*, sc. meretriciam ab idolis, cum quibus fornicabaris.

Super, i. propter, q.d. expectando ab eis frumenti copiam.

2. *Area*, &c. q.d. puniam egestate *Mentietur*, i. deficiet, sc. non respondebit expectationi eorum.

3. *Habitabunt* sc. diu. *Domini*, i. à Domino data.

Reuersus est, sc. pars eo fugit, cæteris abductis in Assyriam, vel q.d. rediit ad mores, quos olim habuit in Ægypto, Chald. reuertetur. *In Assyrijs*, i. inter Assyrios.

Comedit, pro comederet, sc. cibos lege vetitos.

4. *Vinum*, sc. quod ei placeat *Et non*, pro, quia non.

Placebunt, sc. ipsi *Panis lugentium*, i. immundus, sc. ex contactu immundi vide Num. 19.

Omnes qui, &c. pro, quem quicunque comedit contaminatur. *Anima ipsorum*, i. ipsis, q.d. sibi potius faciunt sacrificia, vt epulentur, quam mihi vt seruiant.

Non intrabit, q.d. panis ille non ab illis mittitur ad templum Dei, sed in sua regione offerunt idolis, aut Deo, cum tamen ille iusserit deferri ad templum.

5. *Solemni* i. cum aderunt festa, nec poteritis captiui ad templum ire, vel die captiuitatis, qui est velut festus Deo punienti & velut hostias mactanti, vide Isa 34.

6. *Profecti sunt*, pro proficiscentur, sc. fugientes.

Memphis, olim Ægypti metropolis, dicitur nunc Cairo *Argentum*, i. ædes multa ædificatæ pecunia.

Vrtica, sc. in eis dirutis nascens. *Lappa*, i. herbæ spinosæ, 70. spinæ Lappa proprie est herba flosculum habens plenum aculeis, qui iniectus in vestem tenaciter adhęret; quo ludo solent pueri deiectari.

7. *Venerunt*, i. prope adsunt *Visitationis*, i. punitionis.

Scitote, pro, scito. *Israel* i. ô Israel, quidam tamen in accusatiuo legunt.

Prophetam, sc. qui tibi prospera prædicabat euentura *Spiritualem*, i. qui Dei spiritum se habere mentiebatur. *Amentiæ*, sub. hæc tibi calamitas accidit.

8. *Cum Deo meo Propheta*, i. qui debuerat secundum Deum prophetare, & vera docere.

Insania, sc. apparet, q.d. nihil aliud, quam insaniunt isti dum colunt idola.

9. *Profunde*, i. vehemēter. *Gabaa*. Vide Iud. 19. & 20.

10. *Quas vuas*, &c. q.d. fuit mihi carissimus, vt solent in deserto repertæ vuæ, &c. *Prima*, &c. i. præcoces ficus. *Beelphegor*, sc. idolum Moabitarum vide Num. 25.

Confusionem, i. pudendo idoli cultu. erat Priapi simulacrum.

11. *Auolauit*, pro, auolabit, iungitur cum gloria, sc. gloriabantur quod multi essent: at peribunt etiam in partu, & vtero multi, vel q.d. recessit à me iam inde à puero, vt vel in vtero videantur filii imbibisse parentum impietatem.

12. *Faciam*, sc. filios interficiendo.

In hominibus, i. inter homines *Cum recessero*, sc. deserens eos, 70. Caro mea ex eis.

13. *Tyrus*, pro, velut Tyrus. potest & vt coniungi cum Tyro, & legi, vidi, per parenthesim. Chald. Par erat Tyro in prosperitate, cum legem seruaret.

In pulchritudine i. pulcherrime, seu loco optimo.

Educet, sc. ad bellum.

14. *Da*, pro, dabis, sc. quod merentur, sic infr.

15. *Galgala*, sc. ibi cultus Idolorum *Quia*, pro, idcirco. *Exosos habuit*, Chad. execratus sum, 70. odi.

Adinuentionum, i. studiorum, seu operum.

Domo mea, id est, habitaculis quæ dederam. *Diligam*, sc. reducendo è captiuitate. *Recedentes*, scil. à me, seu à recto Chald. rebelles, 70. inobedientes.

16. *Percussus*, &c. præt. pro fut. *Amantissima*, &c. i. filios carissimos.

CAPVT X.

1. *Frondosa*, i. palmitibus abundans. *Adæquatus*, i. respondens palmitum multitudini, 70. abundans. *Secundum multitudinem*, &c. q.d. abusus rerum copia à me data, idola coluit, vel quo plures erant homines, plura idolis altaria extruxerunt, sc. multiplicato populo aucta peccata.

2. *Diuisum*, i. separatum, sc. à me, vel q.d. Alij alia idola colunt, nec inter illos conuenit, tanta est idolorum multitudo, Chald. diuisum à lege. *Confringet*, sc. Deus per hostes ipsorum.

3. *Nunc*, i. breui. *Rex*, sc. qui possit ab hoste defendere. *Timemus*, Chald. & 70. timuimus.

Loquimini, &c. Ironia, q.d. iactate sane verba pseudoprophetarum, qui vobis prospera fore prædicunt.

Ferietis, pro, ferite, q.d. fidite sane mendaciis pseudoprophetarum *Amaritudo*, i. herbæ amaræ, & noxiæ.

Iudicium, i. supplicium, q.d. abundanter pœnas dabitis. *Sulcos*, i. vias vestras, scil. mores studiose ad malum compositos. metaphora à sulcis, vbi herbæ malæ copiose proueniunt

5. *Vaccas*, sc. vitulos à Ieroboam positos. Apparet coluisse vaccas more Ægyptiorum vide 3. Reg. 12.

Bethauen, sc. Bethel vide supra cap. 4. *Luxit*, pro, lugebit. *Eum*, sc. vitulum, q.d. propter eum, quia auferetur ab hostibus.

Et æditui, &c q.d. de quo olim sacerdotes tantopere exultarunt cum coleretur à populo.

Migrauit,

Migrauit, pro, migrabit, sc. gloria illa tempore captiuitatis.

6. *Delatus est*, pro, deferetur, sc. vitulus, vel Israel.

Vltori, sc. quo Deus vtetur ad vltionem, vel à quo Israel olim opera expectabat contra hostes.

In voluntate, i. votis suis, sc. frustratus, vel ob voluntatem suam, qua idola coluit, deumque offendit.

7. *Transire fecit*, i. cito perire, sc. ob idololatriam.

8. *Peccatum*, i. per quæ, seu in quibus peccabat.

Lappa, Chald. & 70. spinæ vide sup c. 9.

Dicent, sc. oppressi calamitate, & desperantes.

9. *Ex diebus Gabaa*, sc. tempore, quo accidit quod dicitur Iudic. 19. quo etiam idola quidam colebant, vt dicitur Iudic. 17. & 18. 70. ex quo colles, q.d. ab antiquissimo tempore. *Ibi steterunt*, in iis peccatis perstiterunt.

In Gabaa, pro vt in Gabaa, q.d. grauiori prælio expugnabuntur, quam illud fuit contra Beniamin.

Iniquitatis, i. iniquos, sc. qui abusi vxore Leuitæ.

10. *Duas*, scil. Israel, & Iudæ. Vterque enim idola coluit, vel duas dicit ob cultum idolorum, & pessimos mores.

11. *Docta*, sc. assuefacta, q.dicat, assueti sunt idololatriæ, more bestiarum seruientes. *Transiui*, 70. veniam, sc. puniens, vel domans per Assyrios.

Pulchritudinem, i. superbiam seu contumaciam.

Ascendam, sc. vt solet super equum, q.d. subiugabo.

Arabit, sc. seruiet Babyloniis, more iumentorum.

Iacob, i. Israeli, sc. seruiet similiter Assyrijs, vel hæc referenda ad tempus conuersionis, & fidei in Christum.

12. *In iustitia*, i. opera iustitiæ.

Metite, pro, metetis.

In ore, i. secundum os, pro, secundum rationem.

Misericordia, sc. qua vsi fueritis, q.d. sicut seminaueritis, sic metetis: sumitur autem misericordia pro beneficentia, more Scripturæ.

Nouale, sc. auulsis spinis. *Nouale* enim est ager nunc primum proscissus, 70. illuminate vobis lumen scientiæ. *Tempus*, sc. tunc maxime erit.

Venerit, sc. Christus.

15. *Impietatem*, i. per impietatem, seu impie.

Mendacij, i. iniquitatis. *Viis*, i. operibus, 70. curribus. *Fortium*, sc. militum.

14. *Tumultus*, sc. hostium, 70. perditio.

Eius, sc. Gedeonis. vide Iudic. 8.

Matre, &c. id apparet accidisse in exercitu Salmana.

15. *Fecit*, id est, faciet, q.d. si patiemini, ob idola culta in Bethel. *A facie*, i. propter.

Nequitiarum, i. nequissimæ.

CAPVT XI.

1. *Sicut mane*, i. cito. *Transit*, &c. q.d. parum durabit regnum Israelis.

Puer, &c. q.d. cum esset velut in pueritia, sc. in Ægypto inciperet multiplicari, Chald. quando puer erat Israel, &c. *Filium meum*, sic vocat, quod haberet pro filio, eoque carissimo eum populum. Vnde & Exod. 4. primogenitum vocat: Matth. 2. refertur ad Christum sensu allegorico, & secundum quosdam etiam litterali. Vocatus est autem per Mosen, & inde eductus Israel, 70. filios eius Chald. filios eos, q.d. habui pro filiis.

2. *Vocauerunt*, sc. Moses & Aaron, vel Prophetæ. *Sic abierunt*, &c. q.d. non tamen obedierunt, sed verterunt terga. *Baalim*, i. idolis vide Exod. 32. Num 15.

3. *Nutritius*, pro, velut nutrix. *Portabam*, &c. q.d. ita defendebam, vt qui paruulum gestat in brachiis ne lædatur. Vide Deut. 1. & 32.

Nescierunt, i. non aduerterunt, aut non curarunt, sc. beneficium non agnouerunt.

4. *Adam*, i. hominis, sc. quibus solent homines ligari, nempe amore & beneficiis.

Traham, pro, trahebam, Chald. traxi.

In vinculis, &c. explicatio præcedentis.

Ero, pro, fui. *Exaltans*, &c. q.d. vt agricola qui iugum aufert, vt boues quiescant, sc. sinebat per desertum quiescere, non semper iter agere. *Super maxillas*, sc. pendens capistrum etiam auferens. *Declinaui*, i. demisi, scilicet è cœlo manna.

5. *Non reuertetur*, &c. q.d. non seruiet quidem iterum Ægyptijs, sed seruiet Assyriis.

6. *Cœpit*, &c. sc. cœperunt paulatim vastari ab Assyrijs. *Electos*, i. fortes.

Comedet, i. perdet, seu interficiet. ideo solet Scriptura dicere in ore gladij sc. deuorat. *Capita*, i. primates, Chald. proceres.

7. *Pendebit*, &c. q.d. exspectabit vt eos liberem, qui velut recedens deseruerim.

Simul, q. d. omnibus, seu & Israeli, & etiam Iudæ postea.

8. *Quomodo dabo*, &c. q.d. quid de te faciam?

Protegam, pro, protegámne? q.d. an dignus es quem defendam? *Sicut Adama*, sc. destruxi cum euerterem Sodomam. per interrogationem legendum, q.d. Nonne mereris similem illis vrbibus euersionem?

Conuersum est, &c. q.d. tamen mutabo sententiam, si tu mutes mores.

Conturbata, &c. i. velut pœnitens conturbabor affectu. q.d. vtar misericordia nisi forte hæc omnia per interrogationem legenda sint, q.d. an mutabo sententiam more hominis? an non exequar punitionem quam statui, & non perdam Ephraim, qui Deus sim iustus, & potens, &c. Quidam tamen ad affectum pietatis referunt, vt cœpi explicare.

9. *Conuertar*, i. permittam, seu sinam, 70. derelinquam. *Deus*, sc. clemens, qui facile flectar, vel iustus, qui puniam & potens cui nemo resistat.

Sanctus, sc. quem sancte colere debueras.

Non ingrediar, &c. q.d. num me quis impediet, ne ciuitatem ingrediar, & te puniam? Scio alios multo aliter explicare, sed cur ita non possit etiam explicari, non video.

10. *Post Dominum*, sc. Christum. id enim videtur ad ea tempora referendum.

Rugiet, sc. contra impios in iudicio. vel contra peccatores prædicatione, sc. magna vi.

Filij maris, i. remotissimi quiq; vt solent esse Insulani, qui nisi per mare adiri non possunt, ad quos prædicatio Euangeli perueniet, vel mundani. mare enim mundum solet significare.

11. *Auolabunt*, sc. ad prædicationem Euangelij ex locis vbi fuerint. nominantur vero Ægyptus & Assyria, quia illuc confugituri erant aliqui, & huc reliqui abducendi. *Columba*, sc. celeriter. *Domibus*, scilicet, ecclesiis particularibus.

12. *Negatione*, Chald. & 70. mendacio, q.d. non me vere colit, sed ficte *Iudas*, i. multi ex Iuda.

Testis, i. testans Dei bonitatem, & potentiam, eiusque cultum defendens.

Descendit cum Deo, id, est, ad partes Dei, à quibus Israel alienatus, q. d. tuetur causam Dei.

Cum sanctis, &c. i. pijs, Deumque colentibus, sc. Deum prædicat, vel permanet.

CAPVT XII.

1. *Pascit ventum*, pro, pascitur vento, i. rem facit inutilem & vanam, sc. colendo idola, vel expectans opem ab Ægyptiis, *Æstum*, i. ventum calidum, & noxium, qualis solet esse in Asia Eurus.

Tota die, i. semper. *Mendacium*, i. nihil profutura, sed spem delusura. *Vastitatem*, i. interitus causas.

Oleum, per id intellige cætera, quæ ferebat, Chald. munera.

2. *Iudicium*, i. expostulatio, seu lis.

3. *Supplantauit*, &c. q.dicat, iam inde ab vtero ei bene feci, cum per supplantationem significaretur percepturus benedictionem. *Directus est*, i. prospere ei successit, Chald. præualuit Angelo, 70. præualuit ad Deum, seu fortiter egit, sc. luctatus cum Angelo qui Deum repræsentabat.

4. *Inualuit*, i. præualuit explicatio præcedentis. *Ad Angelum*, i. cum Angelo luctans. *Confortatus est*, Hebr. & 70. potuit, i. fortiter egit, seu præualuit, Chald. superauit *Fleuit & rogauit*, q.d. supplex petiit ab Angelo benedictionem, forte etiam cum lacrymis. *Inuenit eum*, scil. Iacob Angelum Dei nomine sibi loquentem. Vide Gen. 28.

Nobiscum, i. de nobis, cum sc. posteritatem promitteret vel in patre intelligitur filius etiam locutus.

5. *Exercituum*, 70. omnipotens *Memoriale eius*, i. Iacob Dei semper recordabatur vel Deum omnibus rebus præferebat.

6. *Conuerteris*, pro, conuertere, futurum pro imperatiuo, more Scripturæ.

7. *Chanaan*, pro, similis est moribus Chananæis. *Dolosa*, q.d. defraudat proximum. *Calumniam*, Chald. rapinas, 70. oppressiones.

8. *Idolum*, q.d. satis bonum Deum inueni, qui tantas diuitias repererim, 70. requiem.

Non inuenient, &c. q.d. non poterit inueniri in meis negotiis peccatum iniustitiæ.

Quam peccaui, pro, pro qua peccauerim.

9. *Ex terra*, Chald. qui eduxi te ex terra, 70. eduxi te ex terra. *Faciam*, scil si conuertaris, vel cum conuerteris ad Christum *Festiuitatis*, i. cum lætitia, Chald. antiquis.

10. *Super Prophetas*, Chald. cum Prophetis, 70. ad Prophetas, sc. vt te in viam reducerem. *Visiones multiplicaui*, q.d. Per multas visiones locutus, Chald. Prophetias multiplicaui. *In manu*, i. opera *Assimilatus*, i. vsus similitudinibus, & figuris.

11. *Idolum*, i. falsus Deus, sc. colitur. *Erant*, pro sunt, q.d. si vana colunt, quam opem ab eis expectant?

Acerui, sc. lapidum erunt, q.d. euertentur, & locus arabitur.

12. *In vxorem*, i. pro vxore. *Et in vxorem seruauit*, id est, & pro altera vxore oues etiam seruauit. Vide Gen. 29.

13. *In Propheta*, i. per Prophetam, sc. Mosen.

14. *Amaritudinibus*, i. peccatis, quæ mihi valde displicent. *Sanguis*, i. peccatum, sc. pœna peccati. *Opprobrium*, sc. quo Deum affecit *Restituet*, i. reddet, sc. puniendo. Debetur pœna peccato, itaque cum redditur, videtur restitui debitum.

CAPVT XIII.

1. *Loquente*, sc. olim de colendis idolis. *Ephraim*, id est, Ieroboam Rege, qui de tribu Ephraim.

Israel, sc. populum, qui primo visus est exhorrescere ad tantam impietatem. *Deliquit*, sc. tandem persuasus.

In Baal, i. colendo Baal, seu idola. *Mortuus est*, sc. peccato, & se obnoxium fecit mortis supplicio, q.d. ideo occidetur.

2. *Quasi*, 70. secundum, q.d. vt solent à gentilibus fieri. *His*, pro, de iis, vel q.d. Alii aliis dicunt.

Homines, sc. etiam filios sacrificabant. vide Psal. 105.

3. *Matutina*, sc. quæ cito dissoluitur, sub. peribunt, vel cessabit eorum felicitas temporalis.

Puluis, Chald. stipula.

4. *Ægypti*, sc. te eduxi, & dixi quod sequitur.

5. *Cognoui*, 70. paui.

6. *Iuxta pascua sua*, i. cum eos pascerem, Chald. quando nutriui eos.

7. *Pardus*, i. Pantheræ mas. *Assyriorum*, i. quaitur in Assyriam per deserta. Alludit vero ad captiuitatem.

8. *Iecoris*, Heb. Chald. 70. cordis, q.d. viscerum. *Scindet*, i. lacerabit.

9. *Perditio tua*, i. tu tibi causa es perditionis. *Tantummodo*, q.d. ego solus te possum iuuare; vel ego id solum ago, vt te iuuem, sed non vis.

10 *Iudices tui*, sc. vbi sunt qui te possint defendere?

Dixisti, sc. 1. Reg. 8. *Et Principes*. Apparet eos etiam Iudices petiisse cum Rege.

11. *Dabo*, Chald. & 70. dedi. *In furore meo*, i. iratus.

12. *Colligata*, sc. hærens cordi, q.d. est obstinatus, vel reposita est apud me, vt solent quæ colligantur, sic Deu. 30. nonne hæc condita sunt apud me, &c. Chald. reposita. *Absconditum*, sc. in corde, vel apud Deum Chald. reseruatum, vt puniatur.

13. *Parturientis*, q.d. grauissimi. *Stabit*, i. consistet, 70. sustinebit, i. ferre poterit, vel resistet hostibus.

In contritione, i. dum conterentur, seu occidentur eius filii, sc. populus.

14. *Manu*, i. potestate. *Mortis*, Hebr. & 70. *Inferni*, scil. è limbo aut ne damnentur æterno supplicio. vel Infernus pro morte accipitur, cum præsertim vox Heb. etiam sepulcrum significet, sepulcrumque pro morte accipiatur. *Liberabo*, sc. per Christum.

De morte, repetitio. *Ero mors*, &c. 70. vbi causa tua ô mors, vbi inferne aculeus? vide 1. Corinth. 15. vbi apparet Paulum non legisse דבר sed ויך

Morsus, sc. quia eduxit ex inferno aliquos, non omnes. vel q.d. perditio tua. *Absconditа est*, q.d. non video consolationem, sed calamitatem populo huic imminentem iam.

15. *Ipse*, sc. dominus vel hostis. *Ventum*, &c. sc. exercitum Assyriorum. *Deserto*, est quidem desertum inter Assyriam & Iudæam. *Siccabit*, &c. q.d. omnino destruet. perstat n. in metaphora venti.

Vasis desiderabilis, i. supellectilis pretiosæ.

CAPVT XIV.

1. *Pereat*, i. digna est interitu Chald. peccati res est, 70. peribit, seu destruetur.

Amaritudinem, i. indignationem. *Pereant*, 70. cadent. *Elidantur*, Imper. pro Fut. *Fœtæ*, i. grauidæ, Chald prægnantes, 70. in vtero habentes.

2. *Iniquitate*, i. ob iniquitatem.

3. *Verba*, sc. confessionis peccatorum, & laudis Dei. Chald. verba confessionis. *Bonum*, sc. animum nostrum,

noſtrum, vel q.d. redde nos bonos, tibi deditos.

Vitulos, i. hoſtias ſeu ſacrificia. *Labiorum*, ſc. laudes tuas (ſacrificium laudis honorificabit me) & orationes, 70. fructum labiorum noſtrorum, quod Paulus citat Hebr. 13.

4. *Aſſur*, &c. quaſi dicat nec confidemus poſthac Aſſyriorum qopi, nec Ægyptiorum equis. vide Iſa 31.

In te, i. tuus, vel tuæ curæ creditus. *Pupilli*, i. populi, qui eſt velut pupillus.

5. *Sanabo*, ſc. quando conuertentur per Chriſtum. *Contritiones*, i. vulnera, ſc. peccatorum.

Spontaneè, i. vltro, ſeu ex mera liberalitate, ſine illorum meritis, 70. manifeſtè.

6. *Ros*, ſc. fœcundans terram. *Vt Libani*, q.d. ſtabiliter.

7. *Ibunt*, i. creſcent. *Rami*, ſc. filii, vel virtutes, aut opera *Quaſi oliua*, i. ſpectabilis, fœcunda, & grata.

Gloria, i. ſplendor opum ſeu gratiarum.

Odor, i. fama. *Libani*, i. thuris, vel montis, erat enim odoriferus.

8. *Sedentes*, pro, ſedebuntque, i. quieſcent.

Vmbra, i. protectione. *Eius*, Chald. Chriſti ſui. *Tritico*, i. Euchariſtia quæ ſub ſpecie triticei panis.

Quaſi vinea, ſc. latiſſime. *Memoriale*, i. memoria.

Eius, ſc. populi, vel Dei. *Libant*, i. templi ſcil. in templo. Offerri ſolitum, q.d. optimum, ſc. ſuaue, & lætificans, vel montis Libani. quod optimum erat.

9. *Ephraim*, ſc. conuerſus dicet, vel ô Ephraim. *Virentem*, ſc abies ſemper viret. Chald. pulchram.

Ex me, i. me largiente. *Fructus*, Chald. remiſſio.

Inuentus eſt, Chald. inuenietur.

10. *Iſta*, ſc. ſupra dicta, præſertim de Chriſti myſteriis.

Intelligens, &c. repetitio. *Recta*, ſc. ducentes recta ad felicitatem. *Viæ*, i. præcepta.

Corruent in eis, Chald. tradentur gehennæ, quod non ambulauer int, per illas.

IOEL.

Fuit tempore Oſeæ. De duabus Tribubus prophetat. nam Oſeas de omnibus.

CAPVT I.

3. SVPER, i. de.

4. *Erucæ*, vermis eſt herbas rodens, & frutices. *Bruchus*, ſpecies eſt locuſtæ, alatus vermis, folia arborum rodens. *Rubigo*, vitium frugum, & plantarum ex corrupto aere, vulgo Nebula, per hęc vero intelligitur Iudęæ per Chaldęos vaſtatio, vt ſtatim explicatur. quater vero vaſtata, vt in libris Reg. ſcribitur, ſc. tempore Ioacim, Ioachin, Sedeciæ, & tandem per Nabuzardan.

5. *Ebrij*. ſc. voluptatibus *Bibitis*, i. ſoletis bibere.

In dulcedine, i. dulce, ſc. dulces voluptates improbis, 70. ad ebrietatem. *Periit*, pro, peribit cito, i. auferetur vobis, 70. ablatum eſt.

6. *Gens*, &c. loquitur de exercitu ſub metaphora locuſtarum, quæ ſolent vaſtare omnia quacunque eunt, & de populo ſub vitis, & arborum nominibus.

7. *Proiecit*, ſc. in terram frondes, ſeu corticem. *Albi*, ſc. ſublato cortice.

8. *Virgo*, i. adoleſcentula. *Pubertatis ſuæ*, i. quem pubes accepit. Chald. adoleſcentiæ, 70. virginem, i. qui virginem duxit.

9. *Periit*, præt. pro futuris. ſic etiam inf. Chald. ceſſauit, 70. ablatum eſt. *Libatio*, adhibebatur hæc ſacrificiis vide Num. 28.

10. *Luxit*, Chald. deſolata eſt, 70. lugeat. *Confuſum*, ſc. quod modicum eſſet, & expectationi non reſponderet, Chald. aruerunt vites. *Elanguit*, i. defecit, 70. imminutum eſt.

11. *Confuſi*, i. pudore ſuffuſi. *Vlulauerunt*, ſc. præ dolore.

12. *Confuſa eſt*, Chald. & 70. aruit. *Elanguit*, Chald. decidere, 70. imminutæ ſunt. *Confuſum*, Chald. deſiit.

13. *Accingite*, ſc. ſaccis. *Interiit*, 70. defecit.

14. *Sanctificate*, i. indicite, vel ſancte obſeruate, Chald. decernite. *Cœtum*, ſc. ad orationem.

Terræ, ſc. veſtræ.

15. *A, a, a*, Hebr. Ahah. i. heu, 70. hei mihi, hei mihi. *Diei*, q.d. væ diei, Chal. propter diem.

Dies, i. tempus punitionis *Potente*, ſc. Deo, Chald. omnipotente.

16. *Veſtris*, ſic 70. at Heb. & Chald. noſtris. *Alimenta*, ſc. ſacerdotum, q.d. ſacrificia. *Perierunt*, pro, peribunt, ſc. deficient.

17. *Computruerunt*, pro, morientur, ſcil. præinedia. *Stercore*, i. ſtabulis. *Confuſum eſt*, Chald. defecit, 70. arefactum eſt.

19. *Ignis*, ſc. Chaldæorum vaſtatio, vel etiam incendium. *Speciosa*, ſc. paſcua, Chald. habitacula ſic & inf.

Deſerti, i. terræ, quæ ſic. deſerta effecta eſt.

20. *Quaſi area ſitiens imbrem*. ſc. areola vbi aliquid eſt ſeminatum. id tamen non eſt Heb. Chald. aut in 70.

Exſiccati, ſc. per hoſtes obturantes, aut interrumpentes riuos.

CAPVT II

1. TVba, ſc. conuocando populum ad pœnitentiam.

Sancto, ita dicitur ob templum in eo ſitum.

Terræ, ſc. huius. *Domini*, ſc punituri. poteſt etiam ad diem iudicij referri.

2. *Tenebrarum*, &c. i. calamitatis & mœſtitiæ, vt contra lux lætitiam & proſperitatem ſignificat.

Mane, i. lux ſolis, qui ſtatim, vt oritur, omnia luce occupat. *Similis ei* ſc. tam noxius Iudææ.

In annos, &c. q.d. in multas ætates, poſtea certe plus nocuere Romani.

3. *Ignis*, pro, velut ignis. *Coram eo*, i. ante eius aduentum.

4. *Quaſi aſpectus*, &c. q.d. ſimiles equis de locuſtis loquitur, ſed milites intelligit, totus enim

ermo metaphoricus. *Deserti*, i. vasta.

6. *Ollam*, i. ollæ colorem, sc. nigredinem præ timore, Chald. nigri quasi ollæ.

7. *Fortes*, sc. viri. *Viri in viis*, Hebr. vir in viis, pro, quisque in viis, q.d. more exercitus procedent ordine.

8. *Fratrem suum*, i. alterum, seu socium.

Demolientur, i. lædentur, 70. consumentur. indicatur vero per id quod solent locustæ, milites portis clausis per fenestras irruituros.

10. *Terra*, i. homines, vel hyperbole est ad exaggerandam calamitatem, vel de iudicij die sermo est. possunt & per cœlos intelligi Principes & nobiles, &c. vel tantam fore copiam locustarum, vt solum obscurent in aere volantes, sc. exercitum hostium immensum.

11. *Dedit*, 70. dabit. *Vocem*, sc. signum ad bellum more ducis forte tonitruum intelligitur, tunc etiam audiendum. vide 1. Reg. 12. Psal. 17. *Sui*, sc. quo vtetur, ad puniendum Iudæos. *Verbum*, i. præceptum.

12. *Fletu*, sc. fundendo lacrymis *Planctu*, fit is etiam corporis gestu, aut voce mœrorem indicante.

13. *Scindite corda*, Chald. auferte impietatem cordis vestri. *Vestimenta*, solebant Iudæi hæc scindere in calamitate aut re indigna. *Benignus*, i. facile ignoscens.

Præstabilis super malitia, Heb. pœnitens super malo, i. supplicio, scil. quod cogitauit inferre Chald. reuocans verbum suum ab inducendo malo.

14. *Quis scit*, &c. q.d. forte Dominus non puniet vos.

Conuertatur, sc. ad misericordiam, vel ad vos, à quibus est auersus, vide Ion. 3. locum similem No. vero dici per modum dubitantis; quia non semper Deus sententiam mutat, etiam, si quis pœniteat, sed punit temporaliter.

Post se, loquitur velut de homine, qui quæ veniens attulit dona, discedens reliquit. *Benedictionem*, i. bona, seu abundantiam rerum. *Sacrificium*, &c. i. locum sacrificii, &c. vel vnde possit offerri, & libari.

15. *Canite*, &c. vide sup. *Sanctificate*, sc. operibus, Hier. 2. cont. Ioui.

16. *Sanctificate Ecclesiam*, i. præparate populum, seu inducite ad sanctitatem. *Egrediatur*, &c. q.d. relinquant sponsi delicias.

17. *Vestibulum*, sc. templi. *Altare*, sc. holocausti. *Plorabunt*, & dicent pro, plorent, & dicant.

Quare dicunt, pro, dicent, 70. ne dicant.

Vbi est, &c. q.d. ecce qualem Deum habent isti, qui eos non potest defendere. atque id est opprobrium, de quo sup. Vide Psal. 78. & 113.

18. *Zelatus est*, pro zelabitur, i. zelo & amore prosequetur, sc. postquam punierit captiuitate.

Pepercit, pro, parcet.

19. *Respondit*, sc. per me. *Mittam*, sc. post captiuitatem, & spiritualia, quæ per hæc intelliguntur, tempore Christi. *Vltra*, i. per longum tempus. Vide Isa. 2. 3. Reg. 10. 4. Reg. 6. similem locutionem *Opprobrium*, sc. de quo sup.

20. *Eum*, sc. Assyrium, qui inuasit Iudæam postquam rediere ex captiuitate vt dicitur Iudith 5. *Procul faciam*, sc. occiso Holoferne. *Faciem eius*, &c. q.d. exercitum immensum, qui videbitur pertingere à mari Galilææ vsque ad Occidentale. seu magnum. Hyperbole, vel faciam fugere in omnem partem dispersum. vide Iudith. 15. *Fœtor*, sc. cadauerum. *Superbe egit*, Chald. plurima fecit

21. *Magnificauit*, &c. pro, magnificabit facere, i. magnifice tecum aget, sc. cumulans bonis.

22. *Animalia*, &c. Alludit ad id quod supra dixit de gemitu animalium pro pascuis.

Germinauerunt, &c. præt. pro fut.

Virtutem, Chald. fructum.

23. *Sion*, i. ecclesiæ Christi. *Dedit*, pro dabit. *Doctorem*, sc. Christum vide Isa. 30.

Matutinum, i. tempestiuum, sc. in autumno tempore seminis.

Serotinum, sc. veris, quo fructus crescunt. Intellige vero gratiam cœlestem, & doctrinam. *In principio*, i. olim, 70. antea, sc. cum mihi seruirent patres vestri sancti.

25. *Raddam*, &c. q.d. præteritam inopiam compensabo gratiarum vbertate. *Fortitudo mea*, Chald. exercitus meus. alludit ad id quod dixit de locustis significantibus exercitum Chaldæorum, per quem deinde significatus exercitus spiritualium hostium.

26. *In sempiternum*, sc. quantum est ex parte gratiæ, quę salit, i. salire facit in vitam æternam.

27. *Israel*, i. populi Christiani. qui Gal. 6. vocatur Israel Dei. *Amplius*, 70. præter me, sc. Deus.

28. *Effundam*, sc. largiter. vide Tit. 3. *Carnem*, i. hominem, q.d. omne hominum genus. *Somnia*, sc. per quæ Deus loquitur. *Visiones*, coniungendum etiam id cum senibus, vt & somnia cum iuuenibus. ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, more Scripturæ.

29. *Seruos*, sc. reliquos etiam non Iudæos, de his enim supra.

30. *Dabo*, sc. in secundo aduentu. *Sanguinem*, sc. prœliorum. de quib. Matt. 24. *Ignem*, i. fulgura, & fulmina, vel ignem præcessurum iudicium de quo, ignis ante ipsum præcedet.

31. *Sanguinem*, i. colorem sãguineum, sc. deliquio.

Horribilis, 70. manifestus, quo modo citatur Act. 2.

32. *Domini*. sc. Christi, sine cuius fide salus non constat. *Monte*, &c. i. in Ecclesia.

Dixit, sc. mihi vel per Isaiam, cap. 2.

Et in residuis, &c. Chal. & liberabuntur illi quos Dominus destinat.

CAPVT III.

1. *Diebus illis*. sc. sub extremum iudicium.

Conuertero, i. reduxero. sc. è seruitute peccati.

2. *Iosaphat*, sc. quæ est inter Ierusalem, & montem Oliueti, vnde Christus in cœlum ascendit. videtur dicta à Rege Iosaphat, cur autem, incertum. Quidam tamen non eam vallem putant hic significari, sed locum diuini iudicij (id enim interpretatur Iosaphat) quicunque ille sit, probabile est ibi iudicaturum, vbi docuit, & iudicatus est, sc. supra Ierusalem, adeoque supra eam vallem.

Disceptabo, i. iudicio contendam, & condemnabo.

Populo, &c. sc. electis. *Dispersérunt*, &c. per ea quæ Iudæis acciderunt, significantur persecutiones iustorum.

3. *Sortem*, sc. vt fit in bello super præda.

Prostibulo, sc. vt corpore quęstum faceret. *Vino*, sc. emendo ex pecunia venditionis.

4. *Quid mihi, & vobis*, i. quid mihi vobiscum? seu quid vobis mecum? q.d. finite me, ne mihi sitis molesti.

Tyrus, & cæt. per hos intelliguntur qui fideles persequuntur. *Reddetis*, pro, redditis, q.d. nunquid vos læsi vt vlciscamini, persequentes populum meum?

Etsi, pro, quandoquidem. *Vicissitudinem*, Chald. & 70. retributionem, q.d. puniam ego vos.

5. *Desiderabilia*, i. cara, seu pretiosa, 70. electa. *Pulcherrima*, explicatio præcedentis.

6. *Filiis*

6. *Filijs Græcorum*, i. Græcis sic vocabant Gentiles, quod fere Græce loquerentur.

7. *Suscitabo*, i. liberabo. *Conuertam*, Chald. & 70. reddam. *Retributionem*, Chald. mercedem, q.d. quod meretur vestra iniquitas.

8. *Et vendam*, &c. id quia nescitur vnquam factum, quidam referunt ad diem iudicij, quo impij tradendi Sabæis, i. dæmonibus per manus electorum, de quibus Psalm 149. & gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, &c. Ego putarim factum, etsi Scriptura non dicat quando, certe hic dicit faciendum, non negarim tamen id factum vt reliqua multa, diem Iudicij significare *Sabæis*, 70. in captiuitatem. Id enim etiam significat verbum Hebræum.

Locutus est, Chald. ita decreuit.

9. *Clamate*, 70. prædicate. *Hæc*, sc quæ sequuntur.

Sanctificate, Chald. præparate. *Suscitate*, i. excitate.

Robustos, 70. pugnatores. dicuntur hæc per Ironiam, q.d. defendite sane vos quantum potestis, non euadetis iudicium meum, & punitionem

11. *Erumpite*, Chald. & 70. congregamini. *De circuitu*, i. vndique. *Ibi*, sc. vbi eritis congregati.

12. *In circuitu*, sc. circum me, vel vallem astantes, nec enim vallis tam exigua omnes capiet.

13. *Mittite* sc. ô Angeli. *Maturauit*, *messis*, Chald. venit tempus finis eorum, 70. adest vindemia, vide Apoc. 14.

Descendite, 70. calcate, Chald. conculcate interfectos.

Plenum, sc. vuis, i. impiis, supplicio conculcandis.

Multiplicata, sc. adeo, vt diutius ferenda non sit.

14. *Populi populi*, i. plurimi populi. *Concisionis*, i. cædis, seu perditionis, sc. vbi damnandi improbi.

15. *Obtenebrati sunt*, præt. pro futuris: significatur vero magna calamitas, more Scripturæ, sic sup. 2. & Sopho. 1. Amos 8. sc. afflictis. obscura videntur omnia, & mœror ipse tenebras inducit.

16. *De Sion*. i. regione illa, quæ prope Sion, vel existens supra Ierusalem. *Rugiet*, i. proferet terribilem in damnatos sententiam. *Mouebuntur*, i. stupebunt.

Cœli & terra, i. Angeli & homines. *Et Dominus*, sc. tunc erit maxime, vt semper fuit.

17. *Scietis*, sc. electi, q.d. tunc aperte videbitis.

Sion. i. Ecclesia, quæ tunc erit triumphans, hic enim militans. *Sancta*, sc. omnino non habens maculam, aut rugam *Alieni*, sc. improbi, Chald. extranei, vide Apoc. 22.

18. *Stillabunt*, &c. q.d. tunc vero implebitur illud de terra melle, & lacte manante, toties promissum, sc. erit vita iucundissima. *Iuda*, i. terræ beatorum.

Ibunt, sc. perpetuo. *Aquæ*, sc. gratiarum & deliciarum.

Torrentem spinarum Heb. & Chald. vallem Sittim, i. spinarum, sc. cedrorum similium colore, & foliis, spinæ albæ. est autem locus in Moab trans mare mortuum. vide Num. 25, & Mich. 6. significantur vero per eas arbores, quæ non putrescunt, beatorum incorruptio, & viror, qui gloria Dei semper velut fonte irrigantur. Vide Apoc. 22.

19. *Ægyptus*, &c. per. hæc intelliguntur damnati.

Perditionis, Chald. vastitatis, 70. desolationis

Sanguinem, sc. martyrum.

20. *Iudæa*, sc. cœlestis.

Ingenerat. &c. repetitio.

21. *Mundabo*, &c. q.d. purgabo electos peccatis omnino. *Sion*, sc cœlesti, vel terrestri, si superiora ad Christi tempora referantur, vbi Montes Apostoli, Aqua, mel, & lac, doctrina & gratia, &c.

HAMOS.

Fuit tempore Joel. Prophetat vero de Israel & Iuda.

CAPVT I.

1. *Npastoribus*, pro ex pastoribus. *Thecuæ*, vicus est in Monte 12. miliaribus ab Ierusalem, & 6. à Bethlehem ad Meridiem in sorte Iuda. *Terræmotus*, sc. de quo Zach. 14. dicitur id accidisse, cum Ozias officium sacerdotale sibi vsurpauit. vide Ioseph. 9. Antiq. cap. 11.

2. *De Sion*, q.d. qui in Sion colitur.

Rugiet, sc. terrebit. *Vocem*, terribilem, repetitio.

Luxerunt, pro, lugebunt, Chald. desolabuntur.

Speciosa pastorum, sc. pascua, Chald. habitacula Regum.

Carmeli, sc. montis, qui prope Ptolemaidem. est enim alter ad Austrum Iudææ, de quo 1. Reg. 25. significatur vero vastanda præsidia Israel secundum Chald. solet etiam accipi pro loco fertili, & amœno sensusq; erit perituram fertilitatem Israel, & opes, vel etiam aliarum gentium, contra quas itidem prophetat.

3. *Super tribus & super quatuor*, i. tam multis, significatur enim multitudo, siue quod ista septem faciunt, qui numerus in Scriptura multitudinem significat, siue quod vulgo ter & quater multa significant. certe Genuenses cum sæpissime volunt dicere, ter vel quater dicunt, & Virgilius, ô terque quaterque beati, id est, plurimum.

Conuertam eum, sc. ad me, ignoscens ei, Chald. parcam eis, sic. & inf. *Eum*, sc. populum.

Plaustris, Chald. Tribulis 70. sertis. *Galaad*. sc. habitatores, Chald. habitatores Galaad, 70. grauidas Galaad. vide 4. Reg. 7.

4. *Domum*, i. familiam, sc. posteros. *Hazael*, sc. Regis Syrorum. *Domos*, Chald. palatia. *Benhadad*, scil. filii Hazaelis.

5. *Vectem*, i. portas vrbis, quæ vectibus claudūntur, Chald. robur, 70. vectes. *Campo idoli*, i. planicie Damasci colentis idola. *Voluptatis*, i. plena deliciis.

Cyrenen. sc. Mediæ ciuitatem vide 4. Reg. 16.

6. *Captiuitatem*, sc. captiuos Iudæos. *Perfectum* q.d. omnes, Chald. perfecto exilio. *Concluderent*, sc. velut carcere. *In Idumæa*, sc. traditos Idumæis

7. *Ignem*, sc. hostium exercitum, seu vastationem.

9. *Fratrum*, Chald. fraterni, sc. qui fœdus feriunt, fiunt velut fratres.

11. *Fratrem*.

11. *Fratrem ſuum*, ſc. Iudæos, vtrique enim ex Iſaac.

Eius, i. ei debitam; vel eius, pro ſuam. *Vltra*, Chald. in perpetuum. *Vſque in finem*, Chald. in æternum.

12. *Theman*, vrbs eſt, & regio Idumææ. Chald. Auſtrum.

Boſra, i. Idumææ.

13. *Dilatandum*, ſc. occiſis infantibus, ne facti viri recuperarent bello.

14. *Rabbath*, poſtea dicta Philadelphia.

Vlulatu, i. clamore militum. *Turbine*, i. impetu hoſtium. *Commotionis*, i. turbationis, Chald. venti, 70. conſummationis eius.

15. *Melchom*, i. Rex eorum, vel idolum, quod ſic dicebatur. vide Ierem. 49. *Principes*, 70, Sacerdotes, & Principes.

CAPVT II.

1. *INcenderit*, quando id factum, non conſtat. Hebræi dicunt factum Regi Idumeæ, de quo 4. Reg 3. *Oſſa*, ſc. è ſepulcro effoſſa. *Vſque ad cinerem*, Chald. eiſque pro calce domum ſuam oblinierit.

2. *Carioth*, vrbs eſt Moab. *Sonitu*, i. vociferatione & ſtrepitu militari.

3. *Iudicem*, i. Regem.

4. *Iuda*, i. duarum tribuum.

6. *Iuſtum & pauperem*, Chald. iuſtos & pauperes, q.d. peruertunt iuſtam pauperum cauſam.

Calceamentis, i. re vili, q.d. pro paruo pretio, ſeu munere ab aduerſario oblato, Chald. vt opes poſſideant, ſc. pauperum, quæ valde ſunt exiguæ & viles.

7. *Conterunt*. i. conculcant, Chald. cauſam.

Super, Chald. quaſi. *Viam* Chald. cauſam.

Declinant, Chald. peruertunt. *ierunt*, &c. 70. ingreſſi ſunt ad eandem ancillam, ſc. violandam. *Violarent*, q.d. atque ita violarunt, i. contemſerunt.

Nomen, &c. q.d. me, qui præcepi ne facerent, ſed ſancte viuerent.

9. *Veſtimentis*, ſc. pauperum, Chald. lectulis.

Damnatorum, Chald. rapinæ, 70. ex calumniis.

Dei ſui, Chald. idolorum ſuorum.

9. *Cedrorum*, i. maxima. Hyperbole eſt.

Eius, abundat more Hebræo. *Contriui*, &c. q.d. penitus deſtruxi, perſtat in arboris metaphora.

10. *In deſerto*, Chald. per deſertum, 70. in deſerto.

11. *Suſcitaui*, 70. accepi.

12. *Vinum*, ſc. contra præceptum, de quo Num. 6.

Prophetetis, ſc. talia, vel q.d. tacete.

13. *Stridebo*, i. ſonitum edam, qui longe audiatur, ſc. militum quibus vos puniant, ſeu calamitatis, quam in vos inducam, Chald. coarctabo vos in tribulatione, vt ſolet coarctari plauſtrum onuſtum manipulis.

Subter vos, i. in loco veſtro. dicitur enim Heb. ſub ſe eſſe, i. loco ſuo, vel q.d. grauatus mole peccatorum veſtrorum. *Fœno*, 70. ſtipula, ſc. paleis.

14. *Peribit fuga*, i. non poterit fugere.

15. *Stabit*, ſc. contra hoſtes.

16. *Inter fortes*, i. qui fortis cenſetur. *Nudus*, ſc. abiectis armis, ſeu inermis.

CAPVT III.

1. *SVper*, i. ad vel contra, *Cognationem*, i. familiam, 70. tribum.

2. *Conoui*, ſc familiariter, Chald. elegi. *Cognationibus*, i. nationibus. *Viſitabo*, 70. vlciſcar.

Super, i, contra.

3 *Niſi conuenerit eis*, q.d. non conſentitis mecum, ideo non ambulabo vobiſcum, ſed recedam, nec vos protegam.

4. *Nunquid rugiet*, &c. ſenſus eſt: Non temere clamo per Prophetas, & minor, & iraſcor, nec vos magis effugietis iram meam, quam præda leonem capiam certe, vos laqueo meo quod iam tetendi.

6. *Si clanget*, &c. q.d. cur non timetis minas meas?

Malum, Chald. afflictio, q.d. cum vos apprehenderit calamitas, ſcitote à me eſſe, qui ſic punio veſtra peccata.

6. *Verbum*, i. rem, q.d. prædicit prius per Prophetas mala, vt homines reſipiſcant.

8. *Timebit*, q.d. quanto magis timendus Deus cum minatur? *Prophetabit*, q.d. num poteſt Propheta recuſare munus creditum à Deo prædicendi mala?

9. *Auditum*, &c. q.d. etiam iudicio hoſtium veſtrorum peſſime egiſtis, & agitis.

10. *Iniquitatem*, i. inique parta, Chald. rapinam

Rapinas, Chald. prædam.

11. *Circuietur*, i. obſidebitur, ſc. ab Aſſyriis.

12. *Eruentur*, ſc. pauci aliquot *Plaga*, i. regione, q.d. loco ſeu angulo, ſc. quieſcentes, & nihil timentes.

Damaſci, q.d. fidentes auxilio Damaſci, in eoque velut quieſcentes.

13. *Audite*, ſc. ô Prophetæ.

14. *Altaris*, ſc. dicati idolo.

15. *Hyemalem*, ſcil. habebant Reges palatia hyemalia, & æſtiua. *Eburneæ*, Chald. ebore ſtratæ.

CAPVT IV.

1. *VAccæ pingues*. q.d. ô qui genio indulgetis, & vita eſtis effœminati: poteſt & de fœminis intelligi, Chald. diuites ſubſtantiis. *Monte*, erat Samaria in monte ſita. *Confringitis*, i. opprimitis. *Dominis*, ſc. Regibus, vel viris. *Afferte*, &c. q.d. date quibus oblectemur.

2. *In ſancto ſuo*, Chald. per ſanctitatem ſuam, 70. per ſanctos ſuos, *Leuabunt*, Chald. & 70. tollent. *Contis*, i. lanceis, 70. telis *Reliquias*, &c. i. reliquos ex vobis, vel partem carnium veſtrarum, vel filios, Chald. filias veſtras.

3. *Per aperturas*, ſc. muri, 70. nudi. *Contra alteram*, i. coram altera, vel poſt alteram. *Armon*, i. Armeniam, Chald. vltra montes Armeniæ.

4. *Venite*, &c. q.d. facite ſane impie, vt ſoletis, non longe eſt cum vos puniam. *Tribus diebus*, ſc. adibant idola, ter in anno, vt olim templum, vel forte ſolebant tribus diebus conuiuari, inuitatis ſacerdotibus, ad imitationem eius, quod dicitur Deut. 14. idque quotannis, ſeparatis ad id decimis fructuum.

5. *Laudem*, i. ſacrificium laudis, ſeu gratiarum actionis. *Vocate*, i. indicite, vel nominate, ſc. iactabundi.

Voluntarias, ſponte oblatas, non cogente præcepto.

Annunciate, i. prædicate, ſeu diuulgate. *Sic enim*, &c. q.d. quando ita vultis.

6. *Dedi*, 70. dabo *Stuporem*, ſc. præ fame, 70. colliſionem, ſc. præ indignatione ob calamitates, vel præ tremore ob mala impendentia.

7. *Imbrem*, vide 3. Reg. 18. 4. Reg. 8.

9. *Vrente*, ſc. ſegetes perdente. *Aurugine*, vitium eſt,

est, quo segetes pallescunt, dicitur & ærugo. *Multitudinem*, &c coniunge cum, comedit, &c.

10. *Mortem*, Chald. pestilentiam. *In via Ægypti*, sc. in eos qui ad Ægyptum abierant opem petituri, vel q.d. sicut olim in deserto cum ex Ægypto eduxissem.

Percussi, &c. vide 4. Regum 13. *Vsque ad captiuitatem*, Chald. 70. cum captiuitate. *Putredinem*, Chald. fœtorem.

11. *Torris*, q.d. pene consumpti.

12. *Hæc*, tacet quæ mala, more Scripturæ, quæ solet etiam sic dicere Hæc faciat mihi Dominus, &c. i. grauiter puniat? vel forte intelligit superius dicta, vbi præterita pro futuris accipienda. *In occursum*, 70. ad inuocationem, q.d. age pœnitentiam.

13. *Ventum*, pro ventos. 70. spiritum, quod potest, eriam de hominis anima intelligi. *Eloquium*, i. verbum, sc. præcepta. sic Psal. 147. annunciat verbum suum Iacob, &c. 70. Christum *Gradiens*, &c. q.d. qui est super omnia eleuatus, seu qui omnia etiam sublimia gubernat sua prouidentia. *Exercituum*, 70. omnipotens.

CAPVT V.

1. LEuo, i. sublata voce prædico, vel attollo, vt solet percussurus, Chald. & 70. assumo.

Super, i. contra. *Planctum*. appositiue, q.d. leuo quiddam flebile.

2. *Cecidit*, præt. pro fut. q.d. cadet statu suo, sc. expugnata ab Assyriis. *Virgo*, ita vocantur Regna, quod seruantur vt virgines solent, magna custodia. itaque Chald. solet vertere Regnum *Resurgat*, i. ex captiuitate redeat, & regnet. *In terram suam*, q. d. in sua regione, seu domi suæ in terram vsque deiecta est. *Suscitet*, i. erigat.

3. *Egrediebantur*, sc. ad bellum. *Domo*, pro domibus, i. familiis seu populo.

5. *Bethel*, in locis hic commemoratis idola colebantur *Inutiles*, Heb. in vanitatem, Chald. in nihilum, 70. non ens seu non existens, q.d. ad nihilum redigetur.

6. *Ioseph*, sic dicitur Israel, quia Ephraim (ex cuius tribu Ieroboam) filius fuit Ioseph vnde & Apoc. 7. pro Ephraim positus Ioseph. *Bethel*, pro, Betheli, sc. ignen, 70 domui Israel

7. *Absynthium*, i. amaritudinem, q.d. inique iudicatis, vel viuitis. iudicium enim significat etiam recte viuendi rationem. *In terra*, sc. velut proiectam, & iacentem, Chald. in terram proiicitis.

8. *Facientem*, iunge cum, *Quærite*, quod præcessit. *Arcturum*, &c. per hæc signa, quæ sunt Septentrionalia, reliqua etiam intelliguntur. *Vocat*, sc. eleuat per vapores. *Effundit*, sc. ex nubibus.

9. *Subridet*, i. veluti ridendo (sc. facile) vel deridendo immittit. sic Psalm. 2. qui habitat in cœlis, irridebit eos, &c. 70. suscitans.

10. *In porta*, sc. ciuitatis, vbi fiebant iudicia, & erat populi frequentia, adeoque commodum Prophetis concionari. Chald. in domo iudicij. *Loquentem perfecte*, i. de vitæ perfectione, seu sanctitate, Chald. loquentem recta, 70. sermonem sanctum.

11. *Electam*, i. pretiosam *Quadro lapide*, i. pulchras. *Amantissimas*, Heb. Chald. & 70. desiderabiles.

12. *Fortia*, i. grauia, seu grandia. *Iusti*, sc. hominis, vel iusti i. iustitię, 70. conculcantes iustum. *Munus*, sc. vt inique iudicetis. *In porta*, pro, in iudicio.

13. *Tacebit*, sc. desinet monere, videns se operam perdere, vel Deum, iratum, & omnino puniturum. *Malum*, vel peccatorum obstinatione vel calamitate certa.

14. *Dixistis*, i. soletis precari, seu optare.

15. *Iudicium* sc. iustum, q.d. rectos iudices. *Ioseph*, i. Israel.

16. *Planctus*, sc. ob calamitates *Quæ foris sunt*, 70. viis. *Væ, væ*, Hebr. Ho, ho. *Sciunt*, scil. ex arte, quæ olim in vsu.

17. *Vineis*, 70. viis *Pertransibo*, sc. puniens, seu percutiens

18. *Desiderantibus*, &c. i. dicentibus, velut si desiderent. Veniat sane iste dies, qui toties prædicitur. vide Ierem 17. vel q.d. væ optantibus, vt veniat Dominus, veniet enim magno ipsorum malo. *Vobis*, sc. optatis, qui puniri meremini, non iuuari *Tenebræ*, i. calamitas.

Lux, i. prosperitas.

19. *Coluber*, sub. sic vobis accidet, sc. vnam, fugientes cladem alia excipiet.

20. *Dies*, sc. ille quem minatur?

21. *Odorem*, q.d. non erunt gratæ mihi vestræ congregationes in festis.

22. *Pinguium*, sc. hostiarum pacificarum.

23. *Carminum*, i. laudum, quibus me celebras, vel idola.

24. *Reuelabitur*, i. apparebit. *Iudicium*, i. supplicium. *Fortis*, iunge etiam cum *Aqua*, Chald. inundans, quidam tamen sic intelligunt, reueletur iudicium. & iustitia copiose, q.dicat, viuite iuste si vultis euadere supplicium.

25. *Obtulistis*, sc. raro Deo sacrificarunt in deserto.

26. *Portastis*, 70. suscepistis, sc. portandum. *Moloch*, dicitur & Melchom Idolum est Ammonitarum, vnde videtur id intelligi de terra promissionis, quidam tamen hæc ad desertum referunt, forte factum cum venissent in terram Moab. Num. 25.

Imaginem, i. simulacrum. *Sydus*, sc. luciferum, secundum Hier. Dicitur autem Remphan, i. tenebræ, seu obscuritas, per irrisionem: quenquam Hebr. non est hæc vox, 70. Rompha. *Adorare*, i. vt adoraretis.

27. *Damascum*, Stephanus Act. 7. dicit Babylonem, sc. vtrumque factum. *Exercituum*, 70. omnipotens.

CAPVT VI.

1. O *Pulenti estis*, Chald. quiete degitis, sc. in rerum temporalium copia. *Pompatice*, i. cum fastu, seu superbe. *Domum*, i. cætum, vel q.d. inter populum

2. *Chalane*, vrbs est in Babylonia, postea dicta Ctesiphon. *Emath*, quæ postea dicta Antiochia: est & altera de qua inf. quæ dicta post Epiphania, (quæ & Reblatha) quæ minor erat, ideo hic magna dicta illa, ad distinctionem. *Si*, pro an *Latior*, i. fertilior, seu potior fructu, & amœnitate. *Termino*, i. regione.

3. *Malum*, i. calamitosum, sc. captiuitatis. *Solio iniquitatis*, q.d. vt subiecti sitis Regi iniquo, sc. Assyrio: vel iniquitas pro vltione iniquitatis posita, q.d. solio puniturο iniquitatem.

4. *De grege*, sc. electum.

5. *Sicut Dauid*, &c. q.d. defendere se volunt exemplo Dauid; cum ille fecerit ad Dei laudem, ipsi ad voluptatem corporis. *Vasa*, i. instrumenta, *Cantici*, i. musica seu ad cantum accommodata.

Vinum, sc. optimum *Phialis*, sc. pretiosis.

Vnguento, fiebat id ex oleo condito aromatibus, vnde interdum oleum vocatur, vt Luc. 7. Cant. 1. *Patiebantur*, pro, compatiuntur, Chald. dolent, *Contritione*, i. contritis, seu afflictis, sc. qui penuria rerum laborant.

Ioseph,

Ioseph, id est, Israelitarum, q.d. fratrum suorum.

7. *In capite*, i. inter primos.

8. *In anima sua*, i. per semetipsum, seu per vitam suam, *Domos*, Chald. palatia. *Ciuitatem*, sc. Samariam.

9. *Morientur* sc. gladio, vel peste.

10. *Eum*, i. vnumquemque eorum.

11. *Finis est*, q.d. nullum est amplius cadauer intus. *Tace*, &c. q.d. ne indignabundus Dei memineris, quasi auctoris tanti mali: sic enim voluit, cui resisti non potest, vel, ne frustra Deum inuoces, actum est enim de nobis.

12. *Mandauit*, i. ita decreuit, seu disposuit.

Maiorem, sc. Israel. *Ruinis*, sc. non redituram ex captiuitate, *Minorem*, sc. Iuda. *Scissionibus*, sc. plaga minori, quia rediit è captiuitate. Hinc apparet esse verba Prophetæ, Chald. percutiet regnum magnum percussione forti, minus vero regnum plaga remissiore.

13. *In petris*, i. per rupes. *Arari*, sc. in saxis.

Bubalis, i. bobus syluestribus, qui vulgo Bufali q.d. nemo id facit sanæ mentis, vos autem peius.

Amaritudinem, i. iniquitatem. *Fructum*, i. opus. q.d. cum iuste facere deberetis, facitis iniuste.

14. *In nihilo*, i. rebus vanis, vel idolis, *Cornua*, i. potentiam.

15. *Hæmath*, terminus terræ promissionis ad Aquilonem. *Torrentem*, sc. qui prope Rhinocoluram in mare influit, estque terminus ad meridiem. vocatur & torrens Ægypti Num. 34. Ios. 15. quia, sc. diuidit Iudæam ab Ægypto, & quia ex Nilo (vt quidam volunt) deriuatur, quod etiam Hier. hoc loco sentit, vocans Nili riuum.

CAPVT VII.

1. *Fictor*, i. formator, sc. cum facilitate, vt solet figulus, intelligit vero Deum, Chald. creatio, 70. generatio, *In principio*, &c. i. cum solent omnia germinare per imbrem in Vere decidentem. *Serotinus*, sc. imber, q.d. cœperunt germinare res Israeliticæ.

Tonsionem Regis, i. vastationem primam factam ab Assyriis, qua pars Israel à Rege Teglatphalasar abducta est, de quo 4. Reg. 15.

2. *Consummasset*, sc. locusta, i. exercitus Assyrius.

Herbam terræ, i. populum Israel. *Dixi*, sc. Deum orans *Suscitabit* i. restituet. *Paruulus*, i. ad paucos redactus, paruasque vires.

3. *Non erit*, i. non prorsus peribit.

4. *Ad ignem*, i. vt igne perderet. sc. Iudam, q.d. iudicans protulit sententiam, vt igne vastaretur per Chaldæos.

Deuorauit, sc. ignis. *Abyssum*, i. aquarum copiam, sc. populi multitudinem. *Partem*, Chald. hæreditatem, scil. templum; quod erat velut pars seu hæreditas Dei.

5. *Quiesce*, Chald. parce.

7. *Super*, i. iuxta. *Trulla*, instrumentum est; quo parietes calce incrustantur, & poliuntur ad fortitudinem sc. & elegantiam.

8. *Ponam*, i. deponam, sc. desinam eos fortificare.

Superinducere, sc. linire, Heb. tranfire, sc. liniendo, 70. præterire, i. dissimulare & non punire Chald. dimittere eis.

9. *Excelsa*, 70. altaria. *Sanctificationes*, i. templa idolis dedicata, Chald. sacra, 70. festiuitates.

Domum, i. posteros, sc. filium Zachariam, de quo 4. Regum 15.

10. *Rebellauit*, Heb Chald. & 70. coniurauit. *Terra*, i. populus. *Sustinere*, i. ferre. *Sermones*, i. Prophetias, seu prædictiones.

12. *Qui vides*, i. ô Propheta. *Fuge*, Chald. & 70. discede, *Comede*, &c. i. viue ibi.

13. *Sanctificatio*, &c. i. locus sanctus, vbi Rex colit suum Deum, domusque regia.

14. *Non sum*, 70. non eram, sc. antea, q.d. non sum officio Propheta, nec ita dudum, sed nunc primum ad id vocatus à Deo *Armentarius*, 70. caprarius, Chald. pecuarius. *Vellicans*, i. scalpens, sc. vnguibus, vel ferro. aliter enim fructus ille non prouenit commode,

Sycomoros, arbor est ficui similis fructu, moro vero foliis, dicitur & Sicaminos, tam arbor quam fructus.

15. *Gregem*, Chald. & 70. oues.

16. *Super*, i. contra. *Stillabis*, i. loqueris seu comminaberis. Chald docebis, 70. turbabis. *Idolo*, Heb risus, i. dei ridiculi, sc. idoli.

17. *In gladio cadent*, 70. captiuæ ducentur.

Humus, q.d. possessionis tuæ. *Metietur*, q.d. diuidetur inter hostes, Chald. sorte diuidetur.

Polluta, Chald. & 70. immunda, sc. idolorum cultu, q.d. gentilium.

CAPVT VIII.

1. *VNcinus*, sc. erat auferendus populus ab Assyriis, vt poma vncino ex arbore, Chald. vas.

2. *Pertranseam*, i. præteream, sc. omittam impunitum.

3. *Stridebunt*, sc. commoti seu sublati ab hostibus. *Templi*, Apparet id dictum de Ierusalem.

Proycietur, sc. cadauer. *Silentium*, sc. erit, vt solet in mortalitate, seu peste.

4. *Conteritis*, i. opprimitis, seu vexatis.

5. *Mensis*, i. festum Neomeniæ, quo non licebat vendere, vt nec sabbato, Auari ergo videbantur per hæc duo festa frequenter occurrentia valde impediri.

Mensuram, sc. in dandis. *Siclum*, sc. pondus, vel monetam, sed & hæc ponderabatur cum solueretur, vt est videre Gen. 23. Isa. 55. Ier. 32. Intelligunt vero augendum fraude in accipiendis à debitore.

6. *In argento*, Chald. & 70. argento, sc. paruo emptos, seu eorum bona. *Calceamentis*, i. vili pretio. *Quisquilias*. scil. sordes, seu purgamenta.

7. *In superbiam*, i. contra superbiam. *Si*, pro, non, q.d. nunquam obliuiscar.

8. *Commouebitur*, Chald. desolabitur, 70. turbabitur.

Lugebis, Chald. consumetur. *Ascendet*, sc. in captiuitatem. *Fluuius*, q.d. in magno numero.

Eijcietur, sc. è terra sua; vel huc illuc diuidetur in regione hostium *Defluet*, i. ad paucitatem redigetur huc illuc diuisus: vel sensus est, ascensurum exercitum copiosum contra illos, & eiiciendos sedibus suis, & ad nihilum redigendos.

9. *Occidet*, &c. i. accidet maxima calamitas in media prosperitate. *Et tenebrescere*, &c. repetitio

10. *Saccum*, &c. sc. in calamitate induebant saccos, seu cilicia & capita tondebant. *Caluitium*, forte significat radendos in captiuitate, vt solent serui.

Eam, sc. terram, 70. eum. *Quasi luctum*, &c. i. in maximo mœrore.

11. *Audiendi*, sc. ab aliquo Propheta. certe post. captiuitatem decem tribus nullum habuerunt.

12. *A mari*, sc. Galilææ *Ad mare* sc. magnum

significatur

significatur per hæc in omnem partem se conuersuros quærendo verbum Domini. *Verbum*, sc. per Prophetam aliquem.

13. *Die*, sc. captiuitatis, seu obsidionis, q.d. in illa calamitate *Siti*, i. penuria rerum, fortè etiam siti.

14. *In delicto*, i. per idolum. *Dan*, hic etiam idolum colebant. quem Deum vocabant iurantes. *Via*, sc. iurabant etiam per viam, qua ibatur ad idolum. quod ibat in Bersabe.

CAPVT IX.

1. *Altare*, sc. holocausti. *Dixit*, sc. angelo alicui, vel Prophetæ. *Cardinem*, sc. templi. *Commoueantur*, i. cadant. sc. per Romanos destruendum erat. *In capite*, i. præcipuis, vel pro, in caput, sc. reddam, i. puniam. *Nouissimum*, pro, vsque ad nouissimum, q.dicat, omnes, seu ex omni conditione homines, 70. reliquos.

2. *Si descenderint*, &c. Hyperbole, cuius sensus est. Nullo modo euadent supplicium.

3. *Carmeli*, sc. montis. *Celauerint*, i. celare tentauerint. *Serpenti*, 70. draconi, sc. pisci alicui magno.

4. *In malum*, i. ad puniendum. *In bonum*, i. ad fauendum.

5. *Exercituum*. 70. omnipotens. *Tabescit*, i. desolatur, seu consumitur. *Ascendet*, &c. vide sup. c. 8.

6. *Ascensionem suam*, i. altum suum habitaculum, Chald. qui collocauit in excelso maiestatem suam. *Fasciculum*, sc. populi sui, seu electorum, Chald. ecclesiam suam. *Fundauit*, i. firmauit, Chald. decorauit.

7. *Vt filij Æthiopum*, i. Æthiopes, sc. peccatis deformes, vel q.d. vt illi colorem non mutant vnquam, ita nec vos vitam. vide Ier. 13. Cyrene, sc. vrbe Assyriæ, de qua sup. c. 1.

8. *Et conteram*, Chal. & disperdam, 70. & auferam. *Non conteram*, sc. prorsus, nam reliquiæ saluæ fient.

9. *Concutiam*, sc. afflictionibus, & laboribus. *Gentibus*, sc. dispersum. *Concutietur*, sc. frumentum. *Lapillus*, sc. lapilli solent teneri crebro cum grano, cadente puluere, 70. granum.

10. *Tabernaculum Dauid*, i. Ecclesiam Christi. *Cecidit*. sc. in plurimis Iudæorum *Reædificabo*, i. instaurabo *Aperturas*, 70. quæ cæciderunt. *Antiquis*, sc. antiquorum sanctorum, Heb. Chald. & 70. sæculi, sc. antiqui.

11. *Possideant* sc. Apostoli, & Episcopi, veluti Christi vicarij. *Reliquias*, ita vocantur quos Deus sibi reliquit, seu elegit ad se tempore suo ducendos. vide Isa. & Mich. 2. Not. vero quod Actor. 15. citatur secundùm 70. sic. Vt requirant cæteri hominum Dominum, sc. facit Deus suos se requirere, & deinde eos possidet. idem autem est. reliquiæ Idumææ, & cæteri hominum. per Idumæos enim gentes omnes intelliguntur, vt statim explicatur, sc. reliqui electi ex omni natione.

Eo quod, &c. q.d. possidebunt meo nomine tan quam meos, id enim est inuocari nomen Dei super aliquem, sc. dici esse Dei seruum, seu populum.

12. *Comprehendet*, &c. q. d. erit tanta fertilitas temporalium. (per quam tamen spiritualis est intelligenda tempore Euangelii) vt duret messis vsque ad tempus arandi, & vindemia vsque dum seminetur. *Montes*, sc. Apostoli. *Dulcedinem*, sc. doctrinæ. *Colles*, sc. desertæ olim gentes, seu superbæ.

13. *Conuertam*, &c. i. reducam populum meum è diaboli captiuitate, q.d. liberabo peccatis. *Ciuitates*, sc. ecclesias. *Vinum*, sc. doctrinæ euangelicæ, & gratiæ.

14. *Terra*, sc. ecclesia, vel cœlo.

ABDIAS.

Prophetauit tempore Amos de Idumæis. Putant multi fuisse illum, de quo 3. Regum 18. Alij negant.

CAPVT I.

Isio, Chald. prophetia. *Ad Edom*, Chald. de Edom 70. Idumææ. *Auditum*, parenthesis est vsque ad, ecce, Chald. nuntium. *Audiuimus*, scil. ego, & aliquot alij Prophetæ. vide Ier. 49. 70. audiui.

Legatum, &c. i. fecit velut legato misso, ad bellum parati contra Idumæos.

Surgite, &c. vox gentium, sc Babyloniorum. *Eum*, sc. Edom, Hebr. Chald. & 70. *Eam*, sc. Idumæam.

2. *Paruulum*, Chald. infirmum. *Dedi*, pro, dabo, i. faciam. *Es*, pro, eris. *Scissuris*, q.d. locis editis, & munitis, eoque superbis, putans te non posse expugnari.

Exaltantem, &c. i. habentem altam sedem. *Solium*, Chald. & 70. habitaculum.

4. *Introissent*, sc. per diem. *Quomodo conticuisses?* i. tristis maneres? q.d. quanto magis, cum te vastabunt hostes? *Sufficientia*, sub. at hostes omnia auferent. *Vindemiatores*, sc. pervim *Reliquissent* è q.d. certe vel racemum vnum reliquissent, at hostes nihil.

5. *Quomodo scrutati*, &c. q.d. omnia inuestigabunt, & tollent.

6. *Terminum*, sc. hostium regionem, vel q.d. extra terminos tuos. *Fœderis tui*, i. tibi. fœderati. *Pacis tuæ*, i. pacifici tui. *Insidias*, Chald. offendiculum. *In eo*, scil. populo Idumæorum, q.d. nescit cauere, & sibi consulere.

7. *Perdam*, &c, q.d. auferam mentem, qua sibi possent consulere, vel ostendam esse insipientes. *Monte*, sc. habitabant fer in montibus Idumæi.

8. *A meridie*, Chald. habitantes ad meridiem. *Vt intereat*, pro, & interibit.

9. *Interfectionem*, scil. interfecerunt Iudæos aliquot, Idumæi iuncti Babyloniis *Iacob*, i. Iudæos. *In æternum*, sc. æterno supplicio.

10. *Stares*, &c. vide Gen. 35. & Psal. 136. *Aduersus eum*. Heb. Chald. & 70. coram eo, seu è regione eius, sc. tanquam hostis. *Capiebant*, dicitur in præterito, quia factum erat cum puniti sunt Idumæi. *Alieni*, 70. alienigenæ, sc. Chaldæi.

12. *Et non despicies*, &c. q.d cum tamen frater non fuisset à te despiciendus, nec tibi lætandum, &c. vel faciam ego, ne amplius possis despicere, lętam, &c. Quidam putant esse Dei monitionem, ne faciat ista, quæ hic dicuntur *In die*, sc. calamitoso. Quidam intelligunt sic, non inspicies, sc. cum voluptate, vel irrisione, diem calamitosum fratris, &c. *Peregrinationis*, i. malorum insolitorum, vel exilii, seu captiuitatis, Chald. confractionis.

Magnificabis os, i. superbe loqueris, sc. insultando.

Angustiæ, 70. tribulationis eorum.

13. *Ingredieris*, sc. vt hostis. *Emiteris* sc. à Chaldæis, qui opera Idumæorum vsi in expugnatione Ierusalem. Ait ergo non debuisse id facere vel monet ne faciat, iuxta ea quæ supra diximus.

14. *Exitibus*, sc. viarum, Chald. biuio. *Reliquos eius*, 70. fugientes ex eis.

15. *Domini*, sc. puniturí per Chaldæos. vide Ier. 25. & 51. *Sicut fecisti*, hinc apparet superiora fuisse potius reprehensionem facti, quam monitionem: quasi diceret, punieris quia fecisti, quæ non debueras erga fratres.

Retributionem, i. quod retribuisti Iudæis.

16. *Bibisti*, Chald. lætitiam cepisti, sc. conuiuiis, vt solent victores *Super montem*, i. ob expugnatum montem, scil. Sion, Chald. de subuersione montis,

Bibent, sc. super te, i. te victo lætabuntur.

Omnes, sc. quæ te expugnabunt. *Iugiter*, sc. donec penitus consumaris. *Erunt*, sc. Idumæi.

Sint, pro, fuerint, q.d. penitus deficient.

17. *Saluatio*, scil. redierunt Iudæi ex captiuitate, vel de ecclesia Christi loquitur hic, & in sequentibus, vt multi putant. *Sanctus*, Chald. sancti, Heb. sanctitas, 70. sanctum, q.d. templum. *Possederant*, sc. finitimos hostes, id quidam ad Macha bæorum tempora referunt.

18. *Iacob*, sc. duæ tribus *Ioseph*, sc. Israelitæ, qui se iunxerant Iudæis ante captiuitatem, & redierunt ex Babylone cum ipsis.

In eis, sc. Idumæis, velut stipula.

Reliquæ, sc. fere nulli relinquentur, vel tandem prorsus nulli, vt nunc videre est.

19. *Philisthim*, i. terram Philistæorum.

20. *Transmigratio*, i. captiui, sc. cum è Babylonia redierint. *Filiorum*, Chald. sc. filiorum.

Loca, sc. possidebit. Hæc omnia (vt dixi) alij ad tempora Machabæorum referunt. Alii spiritualiter intelligunt, sc. impleta per prædicationem Euangeli, & quotidie impleri, per ea enim locorum nomina varias orbis regiones intelligi.

20. *Bosphoro*, i. prope Constantinopolim, quo partem Iudæorum aiunt Hebr. esse à Chald. translatam. dicit vero est, pro erit, sc. illo tempore. Forte nomen est vrbis alicuius Assyriæ, aut Chaldææ. Quidam Hispaniam putant significari. *Austri*, i. Iudææ, sc. quas olim possidebant.

21. *Saluatores*, i. propugnatores Iudæorum, seu duces. *Iudicare*, i. vt coerceant, & subiiciant.

Domino, i. colens Dominum, seu Domino subiectum: id autem præcipue in Ecclesia impletum.

IONAS.

Fuit tempore Abdiæ, & præcedentium Prophetarum. Prophetauit contra Niniuem Assyriorum Metropolim.

CAPVT I.

1. ET abundat, more Hebræo.

Ionam. Putant Hebræi fuisse filium Sareptanæ, de quo 3. Reg. 17. Fuit vero ex tribu Zabulon. fuit enim ex Geth, vt dicitur 4 Reg. 14. quæ in ea tribu Iosue 19.

2. *Prædica in ea*, Chald. prophetiza in eam, i. contra eam, sc. quod subuertetur post quadraginta dies, vt dicitur 3. cap. *Ascendit*, sc. clamore velut petens vindictam, vel fœtore.

3. *Fugeret*, causam fugæ ipse c. 4. explicabit.

Tharsis, Chald. mare Quidam putant Ciliciæ Tharsum, alii Charthaginem intelligi, quod hanc vocem, 70. interdum sic vertunt: etiam aliquando mare. hic eandem vocem reliquerunt, sc. *Tharsis*, quod indicat intellexisse eos esse nomen proprium, & quidem tanta eiusdem nominis repetitio hic verisimile id facit, cum præsertim Heb. paulo post mare vocet nomine vsitato, sc. ים Iam.

A facie, i. conspectu, sc. à loco, vbi ei præcipiebat, Chald. ne prophetaret in nomine Domini.

Naulum, i. pretium vecturæ. *Eius*, sc. nauis

In Tharsis, Chald. per mare.

4. *Conteri*, 70. dissolui.

5. *Viri*, Hebr. vir, i. quisque. *Suum*, sc. erant, vt fit, ex varijs regionibus. *Vasa*, i. instrumenta, scil. partem rerum, quas nauis portabat, vel vasa, in quibus merces, cum mercibus. *Descendit*, pro, descenderat prius sc. vbi nauim est ingressus. *Dormiebat*, sc. præ mœrore, & fatigatione.

Sopore graui, 70. & stertebat.

6. *Sopore deprimeris*, 70. stertis. *Recogitet de nobis*, Chald. misereatur nostri, 70 saluet nos.

7. *Vir*, i. quisque. *Super Ionam*, scil. Deo ita disponente, qui malo solet vti ad bonum: illæ enim sortes superstitiosæ.

8. *Opus*, i. ars, seu officium. *Quo vadis*? Heb Chald. & 70. vnde venis?

9. *Hebræus*, Chald. Iudæus, 70. seruus Domini.

Timeo, 70. colo.

10. *Timuerunt*, sc. videntes potentiam tantam Dei, quem non colerent. *Quid*, i. cur, vel quomodo, q.d. quomodo, ausus es tantum Deum offendere?

Et cessabit, pro, vt cesset.

11. *Ibat*, & intumescebat, i. subinde intumescebat.

14. *Domine*, Hebr. Iehoua, sc. id erat nomen proprium Dei Hebræorum. *In anima*, 70. propter animam. i. vitam quam perdimus. *Des super nos*, i nobis imputes.

Innocentem, sc qui nos nihil læsit, 70. iustum.

Sicut voluisti, &c. q.d. apparet ex his quæ fecisti te id velle quod facimus.

15. *Feruore*, Chald. tempestate, 70. commotione, sc. vt qui apprehenso eo, quem persequebatur, desinit currere.

16. *Immolaue*

16. *Immolauerunt*, sc. vbi in portum venerunt, Chald. promiserunt se sacrificaturos.

Vota, sc. de rebus alijs, vel est ὕστερον πρότερον, pro, vouerunt, & reddiderunt vota, immolantes, &c.

CAPVT II.

1. *Piscem* 70. cetum, cuiusmodi piscis fuerit incertum, solum enim scriptura fuisse ait grandem: id quod etiam ceti nomen significat. vulgo Balena putatur fuisse *Deglutiret*, sc. proiectum, ne mersus periret.

Tribus, forte non integris, vt nec Christus in sepulcro. cuius id figura.

3. *Clamaui*, sc. cum proijceret in mare.

Inferi, i. ceti, qui velut sepulcrum erat, vel vt Infernus, sc. profundum quiddam & tenebrosum, atque horribile, Chald. de infima abysso. *Exaudisti*, sc. sentiebat se nihil lædi & sperabat se inde liberandum.

4. *Corde*, i. medio. *Flumen*, i. aquæ copia, seu fluctus, 70. flumina. *Gurgites*, i. aquarum copia, Chald. tempestates, 70. eleuationes. vide Psalm. 41. vbi eadem prorsus verba, quæ hic, & Heb. & in 70.

5. *Ego dixi*, &c. q.d. putabam me à te derelictum *Videbo*, i. spero me visurum.

6. *Animam*, i. animæ, seu vitæ periculum, Chald. mortem vide similem Psal. 68.

7. *Extremas*, Chald. radices, 70. scissuras, sc. cauernas quæ sunt ad montium radices prope mare.

Vectes, pro. velut vectes, q.d. ita eram conclusus, vt qui vectibus clauditur, *In æternum*, q.d. nisi Dei potentia numquam inde exire possem, sc. ex illis scopulorum cauernis, 70. æterni, q.d. fortissimi *Et*, pro, tamen.

8. *Vt veniat*, pro vt veniret, 70. & veniat, Chald. & venit *Templum*, sc. cœlum, vel templum Ierosolymitanum, vbi Deus solebat exaudire quóque se Ionas animo videtur conuertisse dum oraret.

9. *Custodiunt vanitates*, i. colunt idola.

Misericordiam suam, sc. Deum, à quo misericordia cuique expectanda est.

10. *In voce laudis*, i. laudando te.

Immolabo, sc. hostias.

11. *Dixit*, 70. præcepit.

CAPVT III.

2. *Loquor*, 70. locutus sum.

3. *Magna*, Heb. & 70. magna Deo. Chald. coram Domino, q.d. re vera magna.

Itinere, 70. quasi itineris viæ. *Trium*, sc. si quis vellet circumire, vel intus totam perambulare.

4. *Itinere*, 70. quasi itinere. *Vnius*, sc. incedebat per vicos prædicans.

Adhuc, i. restant solum, Chald. post.

Quadraginta, 70. tres, Iustinus in Tryph. legit quadraginta tres. Quidam putant ita Ionam dixisse, sed scripturam more suo, quo numero minores solet interdum omittere, posuisse solum 40. Alij putant vitiatum esse à librarijs textum, 70.

5. *In Deum*, Chald. verbo Domini, 70. Deo.

Prædicauerunt, i. indixerunt per præconem, scil. Regis auctoritate.

6. *Et peruenit*, pro, nam peruenerat. *Regem*, sc. Sardanapalum, secundum quosdam *Sedit*, mœrentis & lugentis est sedere.

7. *Clamauit*, scilicet præco. *Ore*, i. præcepto. Chald. decreto.

8. *Clament*, sc. homines. *In fortitudine*, Chald. instanter, 70. vehementer. *Vir*, i. quisque. *Via*, i. viuendi ratione. *Manibus*, i. operibus.

9. *Ignoscat*, 70. pœniteat.

10. *Misertus est*, 70. pœnituit, Chald. conuersus est. *Super malitiam*, i. malum, Chald. à malo.

CAPVT IV.

1. *Afflictus*, sc. vidit pœnitentiam illorum, credidit q, Deum parsurum, seque falsum Prophetam putandum, 70. contristatus. *Iratus*, i. tulit impatienter, 70. confusus.

2. *Verbum*, sc. quod dixi, te non facturum quod minabaris, vel verbum. pro re, q.d. causa fugæ meæ.

Tharsis, Chald. mare. *Ignoscens*, Chald. reuocans sententiam, 70. pœnitens.

4. *Putasne bene*, Chald. & 70. nunquid valde. sic. & infr. q.d. quid est quod tantopere doles, nunquid recte?

5. *Contra*, pro, ad. *Accideret*, sc. post quadraginta dies.

6. *Hæderam*, sic vertit etiam Aquila, Sym. & Theodot. 70. cucurbitam Hebr. קיקיון qiqaion nomen arbusculæ diuersæ à cucurbita, & hedera, in quas verterunt Interpretes, quia illa Hebræa ignota in alijs regionibus, quidam tamen Recinum putant, quod Græce κίκι. Alii verbum Hebr. commune esse ad cucurbitam etiam & hederam.

Laborauerat, sc. æstu animi, & corporis.

7. *Ascensu*, &c. Chald. sub ascensum auroræ sequentis diei.

8. *Petiuit*, i. optauit. *Animæ suæ*, i. sibi.

9. *Bene*, Chald. & 70. valde. *Irascor*, 70. contristor. *Vsque ad mortem*, q.d. adeo vt pene moriar, vel vt mortem optem.

10. *Doles*, 70. pepercisti, Chald. misertus es, q.d. nolebas vt periret.

11. *Nesciunt*, sc. ob defectum rationis.

Sic, sc. discriminis. *Dexteram, & sinistram*, i. bonum & malum. Hier.

MICHÆAS.

Prophetauit contra Iſrael & Iuda.

CAPVT I.

1. *Michæam.* Alius eſt hic ab illo de quo 3. Reg 22. *Moraſthiten*, Chald. de Mareſa: eſt hæc in tribu Iuda. vide Ioſ. 15. Hiero. tamen diſtinguit à Moraſthi, dicens diuerſa eſſe loca.

Super, i. contra.

2. *Populi*, ſc. Hebræi. *Terra* ſc. Hebræorum.

Plenitudo, i. habitatores, ſeu quidquid in ea, 70. qui in ea. *Dominus*, Chald. Verbum Domini. *Vobis*, Heb. & 70. in vobis. Chald. contra vos. *In teſtem*, i. teſtis, ſc. quod vos monuerim. *De templo*, i. cœlo, ſc. erit teſtis, 70. de domo.

3. *Egredietur*, ſc. ad puniendum, Chald. conſpicuum ſe oſtendet, ſc. prodet ſe Deus per opera *Super excelſa*, q.d. potentes. Chald. robora.

4. *Montes*, i. principes. *Valles*, i. plebei.

Scindentur, i. liquefient, 70. tabeſcent.

5. *In ſcelere*, i. ob ſcelus, 70. ob impietatem, *Iacob*, ſc. decem tribuum. *Iſtud*, ſc, accidet.

In peccatis, i. ob peccata *Iſrael*, repetitio. Quidam tamen Iudam intelligunt, ſeu duas tribus.

Samaria, i. idololatria Samariæ. *Excelſa*, ſc. vbi colit idola. *Ieruſalem*, Chald. in Ieruſalem.

6. *Lapides*, ſc. ædificiorum. *Reuelabo*, i. detegam, ſc. dirutis perietibus, ſeu muris.

7. *Mercedes*, i. idolis oblata, vel diuitiæ acquiſitæ commercio idololatrarum gentium, aut amictia, vel ipſorum opinione, ob culta idola, Chald. idola.

Idola, Chald. templa idolorum. *Meretrices*, pro meretricii, ſc. idololatriæ, 70. fornicationis. *Vſque ad*, &c. q.d. dabuntur aliis idololatris, ſc. Aſſyriis. qui ea putabunt mercedem eſſe ſuæ idololatriæ, Chald. in domum colentium idola tradentur. *Reuertentur*, ſcil. quæ non fuerint combuſta.

8. *Plangam*, &c. Chald. plangent, & vlulabunt, ibunt nudi in captiuitatem, &c. 70. planget, & lugebit, ibit diſcalceata & nuda, faciet planctum &c.

Draconum. Horum, & ſtruthionum vox dicitur eſſe valde lugubris, cum dolent. *Struthionum*, 70. filiarum Sirenum.

9. *Plaga*, i. calamitas, vel ſcelus *Populi mei.* Erat enim Michæas ex tribu Iuda. *Ieruſalem*, ſc. eo vſq; peruenit exercitus Sennacherib, vel Chaldæorum exercitum intelligit.

10. *Annunciare*, ſc. ne lætentur Philiſtæj audientes.

Ploretis, ſcil. vt poſſint hoſtes videre, aut audire, eoque gaudere. *Domo pulueris*, pro, intra domos dirutas, Chald. in domibus puluerulentis. Heb. Beth Hafrah, quod quidam aiunt eſſe nomen proprium, vt & reliqua, quæ ſequuntur, quod non eſt improbabile.

11. *Tranſite vobis*, i. fugite, vel q.d. migrabitis in terram hoſtilem.

Pulchra. Quidam Samariam intelligunt Heb. Saphir. nomen proprium aliis vrbibus Iuda.

Egreſſa, ſc. ſponte, ſed vi abducta, Chald. egreſſa ſalua.

In exitu, i. via Aſſyriorum, vel propinquior Aſſyriis. Quidam Samariam intelligunt. aliis eſt nomen proprium. Nam Hebr. habitatrix Tſaanan. *Ex vobis*, i. poſt vos, vel àvobis accipiet, i. intelliget ob vicinitatem Quidam Iudam intelligunt, alii eſſe nomen vrbis, quia Hebr. Beth Haetſel *Stetit ſibimet*, i. non eſt auſa egredi foras, vel ſtetit, ſcil. intacta ab hoſtibus, cùm vos abduceremini. Intelligunt quidam Iudam, qui poſtea à Chaldæis abductus.

12. *In bonum*, i. ob amiſſa bona, vel ad operandum bonum. *In amaritudinibus*, i. peccatis, Hebr. Maroth, quod quidam putant eſſe vrbis nomen proprium. Alii Iudam intelligunt, ſeu Ieruſalem.

13. *Quadrigæ*, ſc. hoſtilis. *Stuporis*, ſc. cauſa.

Lachis, ſcil. eo prius venit Sennacherib vide 4. Reg. 18. Iſa. 36. eſt autem vrbs Iudææ, primaque videtur coluiſſe idola, vt ſtatim indicatur.

Peccati, ſc. idololatriæ.

14. *Dabit*, ſc. Lachis. *Emiſſarios*, i. milites miſſos, ſc. ad petendum opem à Gethæis; ſed fruſtra, quia illi mendaces, nec fidei ſeruantes.

15. *Hæredem*, ſc. rerum tuarum, Aſſyrium, vel Chaldæum. *Odollam*, eſt in tribu Iuda vt Mareſa.

Gloria, pro, calamitas (per ironiam) ſeu ignominia.

16. *Decaluare*, &c. id fiebat in luctu, ſeu calamitate.

Super, i. propter.

Deliciarum tuarum, 70. delicatos tuos.

Aquila, ſc. cum ei decidunt plumæ omnes, ſolet enim mutare plumas omnes, & iuueneſcere.

CAPVT II.

1. *Nutile*, Chald. rapinam, 70. labores, i. peccata, quæ laborum cauſæ ſunt, & dolorum: ideoque labores vocantur, & dolores, vt Pſal. 9. & 54.

Operamini, i. deſignatis. *Luce*, &c. q.d. ſummo manè.

Manus, i. opera.

Calumniabantur, id eſt, per calumniam opprimebant Chald. & 70. diripiebant.

3. *Superbi*, Chald. & 70. erecti, q.d. deprimam eorum ſuperbiam *Peſſimum*, i. calamitoſum.

4. *Parabola*, i. prouerbium, ſeu ſermo parabolicus, ſc. per ſimilitudines, & metaphoras, quæ ſolent carminib. adhiberi. *Canticum*, ſc. lugubre, Hebr. lamentabitur lamentatio, 70. planctus plangetur. *Cum ſuauitate*, ſc. quæ calamitoſi lugentes canunt, hoſtes ſolent cum ſuauitate imitari, cantantes eadem, Chald. in afflictione.

Pars, i hæreditas ſeu, poſſeſſio. *Commutata eſt*, i. tranſiit in hoſtium poteſtatem. *Recedet*, ſc. hoſtis, vel calamitas. *Reuertatur*, ſc. hoſtis. *Diuidat*, ſc. inter ſe.

5. *Mittens*, &c. i. diuidens tibi hæreditatem, ſeu, poſſeſſionem in congregatione Iſrael. q.d. priuaberis omni poſſeſſione.

6. *Loquamini*, &c. ſc. ſolebant talia dicere, qui Prophetis prædicentibus mala non credebant. *Stillabit*, ſc. calamitas, q.d. non patientur mala, quæ prædicitis.

7. *Abbreuiatus*, &c. q.d. nunquid tam paruæ eſt miſericordiæ, vt nos perdere velit?

Tales,

Tales, sc. quales vos Prophetæ prædicitis nos perdendi. Quidam tamen hæc dicta à Propheta in telligunt vt sensus sit: Nunquid Dominus non potest facere quod prædicit? aut talia cogitat, qualia vos fingitis?

Verba mea, &c. q.d. nonne soleo fauere bonis? Dei verba. *Rectè*, Chald. in veritate. *Graditur*, i. viuit.

8. *In aduersarium*, sc. mihi, q.d. meæ voluntati repugnatis. *Desuper*, &c. sensus est: Insuper tunicam, & pallium, vel pallium quod super tunicam est.

Sustuliſtis, sc. proximo, seu pauperi. *Simpliciter*, i. innocenter, seu nihil timentes *Conuertiſtis*, &c. i. hostiliter estis persecuti.

9. *Deliciarum*, i. in quibus cum viris suis delectabiliter viuebant, q.d. separastis à viris suis.

Laudem meam sc. à vobis seducti idololatria, vel oppressi, impediuntur à laude mea: vel si paruulis earum, cum superioribus coniungatur, sensus erit: Tuliſtis cultum meum, qui idola colatis.

10. *Ite*, sc. in captiuitatem. Eius, sc. terræ ob peccata vestra. *Corumpetur*, &c. q.d. pessimè vastabitur.

11. *Spiritum*, sc. propheticum. *Mendacium*, i. falsum, q.d. mallem falsa prædicere spiritu proprio, quàm tantam calamitatem, spiritu Dei. *Stillabo*, &c. q.d. cogor tamen prædicere tanta mala, quibus velut inebriandi sitis. *In vinum*, &c. pro, vinum inebrians, vinum verò pro punitione more scripturæ, velut ex calice propinata: ebrietas verò pro abundanti potatione, q.d. maximum erit malum.

12. *Congregabo*, sc. per Euangelicam prædicationem.

Totum, sc. electos omnes ex Israel. *Vnum* sc. locum, seu ouile. *Tumultuabuntur*, &c. q.d. erit maxima multitudo, quæ solet tumultum edere, sc. multis colloquentibus, & strepitum *A multitudine*, Chald. præ frequentia.

13. *Ascendet*, sc. in cœlum Christus: *Enim*, non est Heb. Chald. aut in 70. *Pandens*, sc. more aperientis viam præcedendo, & quidem Christus passione sua viam aperuit. *Portam*, sc. qua hic concludebantur grauati corpore, vel in limbo, vel etiam in purgatorio.

Rex, sc. Christus.

Capite, i. principio, 70. dux erit.

CAPVT III.

1. *Iudicium*, i. quod iustum est, quodque oportet fieri secundum Dei legem, vide Ier. 5.

2. *Pelles*, q.d. qui facitis pauperibus quod ouibus facit qui decorticat, sc. crudeliter opprimitis, aut spoliatis substantiis suis.

3. *Comederunt*, &c. perstat in metaphora ouium occisarum. *Lebete*, sc. fieri solet.

4. *Adinuentionibus*, i. operibus & cogitationibus.

5. *Mordent*, &c. q.d. qui pro escis fausta prædicant, sc. iis, qui eis dant quod edant. *Sanctificant*, i. indicunt, seu nunciant, aut parant, q.d. oppugnant, seu hostes fiunt.

6. *Vobis*, sc. ô pseudoprophetæ *Nox*, i. calamitas. *Pro visione*, i. ob visiones vestras mendaces.

7. *Confundentur*, sc. deprehensis mendaciis ipsorum erubescent. *Operient*. sc. præ pudore. *Responsum Dei*, scil. vt. illi iactabant.

8. *Iudicio & virtute*, explicatio præcedentium, q.d. Dei iudicium, & potentiam prædico.

10. *Sion*, Chald. domos in Sion *Sanguinibus*, i. peccatis, sc. iniquè acquisita pecunia, seu sanguine pauperum oppressorum & à vobis spoliatorum.

11. *In muneribus*, i. ob munera. *Requiescebant*, sc. temerè de Deo præsumentes quod ipsos esset protecturus.

12. *Arabitur*, factum id à Chaldæis, vide Ier. 26.

CAPVT IV.

1. *NOuissimo dierum*, Chald. postremis diebus, sc. Euangelii tempore, de quo 1. Ioan 2. Nouissima hora est, vel q.d. posterioribus. diebus. vide Gen. 49. *Mons domus Domini*, i. Christus, seu altitudo Ecclesiæ, & firmitas inconcussa.

Præparatus, i. firmatus, stabilitus. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam *In vertice*, &c. q.d. supra omnia, quamuis excelsa. *Et sublimis*, &c. repetitio, seu explicatio præcedentis. Vide. Isa. 2.

2. *Et properabunt*, &c. repetitio.

Dicent, &c. q.d. se mutuo ad fidem, verique Dei cultum hortabuntur id quotidie fit, etiamsi ista verba non dicantur: fit enim quod his verbis significatur.

Viis suis, i. vita secùndum eius voluntatem instituenda, Chald. vias coram eo rectas. *Ibimus*, i. ambulabimus.

Quia, &c. verba Prophetæ. *Lex*, sc. Euangelica, quæ ex Ierusalem dilatata per orbem: vel Sion, pro Ecclesia accipitur, vt sup.

3. *Iudicabit*, sc. Christus, vel Ecclesia tanquam superior, sc. ius dicet. *Populos*, sc. sibi subiectos.

Multos, i. varios. *Corripiet*, i. castigabit, est & id superioris *Gentes* Chald. reges. *Vsque in longinquum*, i. remotissimas, Chald. i. perpetuum.

Concident, &c. per hæc significatur summa pax futura inter obedientes perfectè legi Euangelicæ, quæ docet neminem lædere etiam lætum, nec resistere malo, eaque contemnere vnde solet discordia, & bellum oriri. Quod si dicas: At bella sunt inter Christianos, & licitum est bellum gerere. est quidem licitum contra iniquos, quod ad iustitiam punitiuam pertinet, quæ non est paci contraria. Nec hi qui iustè gerunt, aliud quærunt quam vt in pace viuatur. quam quia iniqui impediunt, puniuntur, vt etiam à iudicibus scelerati, qui Reipublicæ nocent. Illud tamen semper manet, si omnes secundum Euangelium viuerent, nulla essent bella, nulla discordia, seu inimicitia inter homines *Ligones*, Chald. & 70. falces,

Vir, i. quisque. *Vineam*, 70. vitem, Chald. fructum vitis suæ. *Exercituum*, 70. omnipotentis.

5. *Ambulabunt*, i. viuent, seu operabuntur.

In nomine Dei sui, i. inuocantes Deum suum, Illique confidentes. *In æternum*, &c. potest coniungi cum ambulabimus, & cum Domini, & cæt. *Vltra*, sc. id quod capit intellectus.

6. *Claudicantem*, sc. synagogam à recta via, vid. 3. Regum 18. 70. contritam, sc. malis fractam *Afflixeram*, sc. tribulationibus, 70. repuleram.

7. *Ponam in reliquias*, i. ex. ea mihi aliquos sumam, seu relinquam qui me colant *Eam quæ laborauerat*, Chald. dispersos, 70. repulsam. *Robustam*. Tales Apostoli, & quicunque perfectæ Christiani, sc. vincunt hostes animæ. *Monte Sion*, i, ecclesia.

8. *Turris gregis*, sic dicitur Ierusalem, quod alta sit, sc. in montibus, & quia ad eam confluebat grex i. populus Iudæorum ob templum *Nebulosa*, sc. caligine ignorantiæ. *Et veniet*, pro, veniet inquam.

Prima, sc. primum cœpit Christi Regnum, i. eius Ecclesia in Ierusalem, Chald. prisca, q.d. Regnum Dauid, sed spirituale. vide Luc. 1. *Filiæ Ierusalem*, i. cœtui, seu populo Ierusalem.

9. *Quare*, &c. q.d. quid te in istam calamitatem induxit ? an deerat tibi Deus, & eius Prophetæ? non deerant, sed contempsisti. ideo te dolores isti apprehenderunt.

Rex, sc. Deus, vel Christus. *Consiliarius*, sc. Deus, vel Christus; vel Spiritus sanctus, vel Prophetæ.

10. *Satage*, i. age solicite, Chald. contremisce, 70. viriliter age.

Regione, Chald. & 70. campo, sc. Senaar, vbi Babylonia. *Ibi*, 70. inde.

11. *Nunc*, loquitur vt sup. velut in tempore captiuitatis, seu cladis Ierosolymitanæ *Lapidetur*, pereat, more adulteræ. *Aspiciat*, sc. quod optamus.

12. *Cogitationes*, Chald. secreta.

Fœnum, i. paleam, sc. ttiturandam, seu conterendam, Chald. & 70. manipulos.

13. *Tritura*, sc. hostes, q.d. contere, quod videtur spiritualiter intelligendum, sc. conuertendo ad fidem, separata palea infidelitatis : alioqui quando Iudæi Chaldeos contriuerunt ? Quidam tamen ad Machabæorum tempora referunt, qui hostes multos occiderunt.

Cornu, i. potentiam, seu vires, q.d. maximum robur.

Interficies, sc. destruendo errores, 70. consecrabis.

Rapinas, i. spolia, quæ abstuleris, Chald. facultates, 70. multitudinem. *Fortitudinem*, i. milites, seu diuitias, Chald. pretiosam pecuniam. *Domino*, i. ad Domini gloriam & cultum, seu velut hostiam Domino.

CAPVT V.

1. NVnc, i. paulo post *Vastaberis*, sc. à Chaldæis.

Filia latronis, i. latrociniis, & flagitiis dedita.

Posuerunt, loquitur quasi re præsenti.

In virga, &c. q.d. contumelioſe & indignis modis tractabunt. *Iudicis*, Chald. iudicum, sc. principum. Quidam Sedeciam intelligunt, alij Sacerdotes.

2. *Ephrata*, i. dicitur ad distinctionem. est enim altera in Tribu Zabulon. sic. & Matth. 2. additur terra Iuda, olim Bethlehem Ephrata dita. Vide Genes. 35. & 48.

Paruulus es, &c. q.d. paruulus quidem es vicus si conferaris cum præcipuis Iudæ ciuitatibus. At ego te magnam faciam. Ideo Matth. 2. redditus est sensus illis verbis. Nequaquam minima es. Quidam putant per interrogationem legendum, q.d. An paruulus es in millibus Iuda? sub. non certe. Ego malim affirmatiue legi, planus enim sensus est. Es tu quidam paruulus, sed ex te mihi, &c. id quod te faciet magnam, *Millibus*, sic vocantur vrbes, quæ multos habent ciues. ideo Matt. 2. dicitur in principibus, i. præcipuis vrbibus : vel millia Mich. familias vocat. harum autem capita Matt. principes. vide Iudic. 6. *Et te*, pro, at ex te.

Egredietur, Chald. prodibit Christus.

Dominator, 70. princeps. *Israel*, sc. secundum spiritum. *Egressus*, i. natiuitas ex patre. est autem plurale & Hebr. & in 70. quo solet vti scriptura ad rei alicuius magnitudinem demonstrandam. sic Deum vocat Elohim, i. dij : Adonai, i. Domini nostri. *Ab initio*, i. ante omnia, sc. ab æterno vt statim declarat, sic Io. 1. sumitur initium, seu principium.

3. *Propter hoc*, i. quia ex eis Christus nascitu-

rus *Dabit*, i. sinet viuere, & permanere, sc. conseruabit.

Parturiens, sc. gentilitas, vel B. Maria, vel Ecclesia.

Pariet, sc. Spiritum salutis, vel Christum, vel filios in Christo. *Eius*, sc. Christi, qui est ex Iudæis secundum carnem. *Filios Israel*, i. Christianos, sc. amplectentes eorum fidem.

4. *Stabit*, sc. Christus. q.d. semper regnabit, vel paratus erit fauere. *Sublimitate*, Chald. magnitudine, 70. gloria. *Nominis*, i. virtutis, vel nomen pro re, cuius est nomen ponitur. *Conuertentur*, sc. ad Christum.

Nunc, sc. illo tempore. *Manificabitur*, i. magnus apparebit, sc. in suis.

5. *Iste*, sc. Christus, ipse enim est pax nostra. *Assyrius*, i. ecclesiæ hostes, cuius tunc figura Assyrij.

Et quando &c. repetitio. *Super*, i. contra.

Septem, i. multos *Pastores*, sc. Episcopos, & Ecclesiarum rectores *Octo*, i. plurimos. addit enim ad septem.

Primates homines, repetitio, Chald. principes hominum, sc. fidelium.

6. *Pascent*, i. gubernabunt *Gladio*, sc. verbi Dei.

Nemrod, etiam per istum, vt per Assur intelliguntur hostes Ecclesiæ, seu infideles. *Lanceis*, i. armis spiritualibus. *Eius*, sc. terræ possessæ, i. ecclesiæ iam effectæ.

7. *Ros*, q.d. fœcundantes doctrina, & exemplo terram, i. homines. *Virum*, i. operam hominis, sc. irrigantis : est enim Dei opus, seu cœlestis gratiæ.

8. *Iniumentis*, i. inter bestias, q.d. nemo poterit resistere spiritui, qui per eos loquetur, & operabitur.

Exaltabitur, i. prævalebit. *Tua*, sc. ô Israel, vel Christe. *Super*, i. contra. *Interibunt*, sc. quantum ad infidelitatem, & vitia.

10. *Equos*, &c. q.d. omnia præsidia, & arma, quibus fidem oppugnabas. loquitur gentilitati ad fidem conuersæ.

Ciuitates, sc. quantum ad infidelitatem.

15. *Non audierunt*, i. audire contempserunt, sc. Euangelium, seu obedire noluerunt.

CAPVT VI.

1. COntende iudicio, i. argue Dei nomine.

Montes, i. principes, vel superbos.

Colles, repetitio : vel qui minores dignitate.

2. *Indicium*, i. increpationem, seu disceptationem.

Fundamenta, sc. superiores, qui vrbes sustinent.

Terræ, sc. populorum. *Diiudicabitur*, i. disceptabit, more eorum, qui iudicio contendunt, vide Isa. 43.

4. *Quia*, abundat more Hebræo. *Seruientium*, Chald. & 70. seruitutis. *Moysen*, &c. Chald. Mosen vt populum doceret : *Aaron*, vt expiaret : *Mariam*, vt mulieres instrueret.

5. *Settim*, locus est in deserto, seu campestribus Moab : sensus vero est, quid tecum fecerim à Settim vsque Galgala, sc. quantis affecerim beneficiis, vel quantum tibi nocere voluerit *Balaam*, cum Balac vsque dum venires Galgala, sc. in terram promissionis ; vtque te defenderim.

Iustitias, i. misericordias, sc. beneficia.

6. *Quid*, &c. Loquitur in populi persona, vt sic instruat. *Dignum*, i. idoneum ad eum placandum.

Curuabo,

Curuabo, &c. q.d. sufficietne genua curuare? Non. atque ita intellige reliqua, vsque ad iudicabo, &c.

Anniculos, q.d. teneros. videtur autem alludere. ad illud, Exod. 12. Masculus anniculus, &c.

7. *Pro peccato*, Chald. pro expiatione peccatorum.

8. ô. non est Heb. Chald. aut in 70. videtur additum explicandi causa, & recte quidem. *Iudicium*, sc. te condemnando vt peccatorem, & humiliter pro peccatis satisfaciendo *Diligere*, adeoque prompte exercere.

Misericordiam, sc. in proximum.

Solicitum, Chald. humilem. *Ambulare cum Deo*, i. coram Deo conuersari, sc. ei obediendo, & placendo, Chald. ambulare in timore Dei.

9. *Et salus*, &c. q.d. atque illi saluabuntur, qui Deum timentes fecerint quod per Prophetas clamando docet.

Nomen eius, pro, ipsum. *Tribus*, sc. Israel.

Et quis, &c. q.d. quotusquisq; est qui approbet à Deo dictum, & faciat?

10. *Adhuc*, sc. post tot Dei monitiones.

Ignis, sc. auaritiæ, seu iniquitatis. animam enim more ignis consumit. *Minor*, sc. quam par est *Iræ*. sc. Dei, q.d. Dei, iram prouocans.

11. *Iustificabo*, i. approbabo. *Saccelli*, pro, sacculi, sc. in sacculis pondera asseruabantur.

12. *Eius*, sc. ciuitatis. *Iniquitate*, i. inique partis opibus.

13. *Perditione*, i. calamitatibus. *Super*, i. propter.

14. *Humiliatio*, i. afflictio. *In medio tui*, i. regione tua, sc. erit. *Apprehendes*, sc. caros tibi, vt ab hoste serues.

15. *Calcabis*, sc. ad exprimendum oleum.

16. *Amri*. Hic & eius filius Achab renouarunt, seu auxerunt idololatriam in Israel. *Voluntatibus*, i. iis, quæ volebant, 70. consiliis. Comp. voluptatibus.

Vt darem, &c. q.d. atque ita meritus es, vt te perdam.

Sibilum, sc. irridentium te, vel calamitatem stupentium, Chald. stuporem.

Populi mei, i. quod populo meo sum comminatus Deut. 28. vel pœnas opprobrij, quo affeciſtis populum meum.

CAPVT VII.

1. *Mihi*, vox Prophetæ. *Vindemiæ*, i. post vindemiam. sc. si quid forte relictum sit.

Non est, &c. q.d. nec inuenio quidquam, sc. aliquem conuersum post meas monitiones.

Præcoquas, i. bonas, nam primæ optimæ, vel q.d. citam conuersionem peccatorum.

2. *Perijt*, q.d. vix quisquam bonus reperitur.

Sanctus, Chald. misericors, 70. religiosus, seu pius.

Rectus, Chald. verax, 70. corrigens, sc. se.

In sanguine, pro, sanguini, i. vitæ proximi, seu iis quibus sustentatur. *Vir*, i. quisque. *Venatur*, i. per insidias, seu solicite, quærit

3. *In reddendo est*, i. reddit quod ille inique petit

Magnus, i. potens seu qui in dignitate est.

Desiderium, sc. iniquum optans impleri. *Eam*, sc. teram de qua sup.

4. *Paliurus*, q.d. spinosus, & asper: talis enim is frutex scilicet lædit proximos. *Dies*, scil. calamitosus.

Speculationis tuæ, i. prædictus à tuis speculatoribus, sc. Prophetis, vel inquisitionis, seu visitationis, vt statim explicat. *Nunc*, i. cito *Eorum*, sc. iniquorum, de quibus hactenus.

5. *Duce*, Chald. propinquo. *Ea*, sc. vxore.

Claustra, &c. q.d. ne ei credas arcana tua, 70. caue ei aliquid credas, i. committas, q.d. ne fidas ei.

7. *Aspiciam*, eique fidam, non hominibus.

Saluatorem, i. liberatorem. forte Iesum Christum intelligit.

8. *Ne lateris*, &c. verba Ierusalem. *Inimica*, sc. Babylon, seu ciuitas malorum. *Tenebris*, i. calamitate.

Lux, &c. q.d. restituet mihi pristinam lætitiam, Chald. & 70. illuminabit me.

9. *Iram*, i. punitionem. *Iudicium*, sc. puniens hostes, qui me oppressérunt iniquo animo, Chald. iniuriam meam vlciscatur *Lucem*, i. prosperitatem. *Iustitiam*, sc. qua punit malos, vel pro, misericordiam.

10. *In eam*, pro, in ea, sc. quod sequitur, Chald. ruinam eius, 70. eam, sc. patientem quod meretur.

Nunc, i. cito.

11. *Dies*, i. tempus, sc. tunc erit, expugnata videlicet Babylonia à Persis *Maceriæ*, i. parietes ædificiorum, seu ruinæ. *Tuæ* sc. ô Ierusalem, *Lex*, i. præcepta, seu imperium, q.d. non eris subdita Babyloniis.

12. *Ad te*, sc. ô Babylon. *Assur*, sc. Persi, & Medi cum Assyriis. *Flumen*, sc. Euphratem. *Ad, mare*, &c. q.d. occupabunt tua loca prope aquas sita, & montana, transeuntes ab vno ad aliud, vt solent hostes.

13. *Terra*, sc. Babyloniæ.

14. *Pasce*, sc. ô Domine. verba Prophetæ videntis velut præsentem captiuitatem. *Virga*, i. baculo pastorali, sc. prouidentia tua, Chald. verbo tuo.

Solos, i. destitutos. *In saltu*, pro, velut in saltu, inter feras, i. gentiles. *In medio*, responsum Dei, q.d. redibunt ex Babylonia ad loca sua. meminit autem locorum vbi optima pascua, perstans in gregis metaphora.

15. *Ostendam*, i. faciam, sicut olim cum eduxi ex Ægypto.

16. *Fortitudine*, sc. non potentes impedire reædificationem. *Ponent*, &c. i. tacebunt.

Surdæ, sc. præ stupore, q.d. reddentur attoniti, & velut insensibiles.

17. *Lingent*, &c. q.d. se in terram demittent, testantes subiectionem, vel præ timore. Hæc ad Christi tempora maxime pertinent, cum se gentes olim inimicæ prorsus Ecclesiæ submiserunt. *In ædibus*, 70. in clausura sua. *Formidabunt*, & sic legit Hier. & 70. *Te*, sc. ô Israel, seu populo fidelis.

18. *Transis*, i. præteris, seu dissimulas. Phrasi hac etiam Hispani vtuntur. Chald. missum facis, 70. transcendis. *Vltra*, sub. nisi isti ad peccata redierint, eoq; à Romanis vastati.

19. *Reuertetur*, id est, ad misericordiam conuertetur.

Deponet, sc. à nobis deiiciet, vt solent onera & molesta, 70. demerget, Chald. subiiciet suæ misericordiæ.

In profundum maris, pro, velut in mare, q.d. ne amplius appareant.

20. *Veritatem*, i. promissa de Christo venturo. & hominum liberatione. *Misericordiam*, sc. promissam.

Abraham, huic promissa benedictio etiam gentium. Gen. 22. *Quæ*, Chald. & 70. sicut.

NAHVM.

Prophetauit paulo post Michæam, tempore Ezechiæ Regis (abductis iam decem Tribubus in captiuitatem) contra Niniuem.

CAPVT I.

1. *Nus*, i. prophetia onerosa, sc. denuntians calamitatem, Chald. onus calicis maledictionis, 70. assumptio, q.d. sublatum onus alicui imponendum vel onus alicui sumendum.

Niniue, Assyriorum metropolis, quæ ad peccata redit post conuersionem factam ad Ionæ prædicationem, eoque à Nabucdonosor euersa est anno post circiter 200.

Elcesæi, Elcese viculus est in Galilæa.

2. *Æmulator*, 70. zelotes, sc. vehementer amans, & irascens si non ametur, & puniens rei à se amatæ infestos, Chald. iudex.

3. *Patiens*, 70. longanimis. *Fortitudine*, sc. ad ferendum malos, vel ad vlciscendum, q.d. patiens est, cùm posset tamen facilè punire; & tandem punit si non emendentur. *Mundans*, q.d. non quidem dimittet tanquam mundum & innocentem, sed puniet. *Non faciet*, &c. q.d. non tractabit vt innocentem eum, qui nocens est.

In tempestate, pro, velut in tempestate.

Et nebulæ, &c. i. velut exercitus puluerem excitans, more nebulæ aerem obscurantem, q.d. fortis est cui nemo possit resistere.

4. *Increpans*, i. more increpantis iubens. 70. comminans. *Exiccans*, sc. cum vult, vt olim mare rubrum.

Infirmatus est, i. amittet fertilitatem si Deus velit.

Flos, Chald arbores, 70. quæ florebant.

Elanguit, Chald. defluxerunt, 70. defecerunt, præt. pro futuris.

5. *Commoti sunt*, pro, commouebuntur, i. contremiscent. *Ab eo*, i. ad eius imperium, seu præsentiam, Chald. à conspectu eius. *Desolati*, Chald. disrupti, 70. concussi. *Contremuit*, Chald. vastata est.

6. *Effusa est*, pro, effundetur, vel solet effundi.

Dissolutæ sunt, Chald. confringuntur, q.d. durissima quæque, & fortissima conterit.

7. *Sciens*, &c. i. fauore prosequens, defendens, 70. cognoscens timentes se.

8. *Diluuio*, scil. exercitu Sennacherib Ierusalem oppugnante. vel Chaldæorum Niniuem *Loci eius*, sc. tribulationis, q.d. faciet eam cito cessare, deleto exercitu Sennacherib, vel, eius i. Niniue, quæ euertetur à Chadæis. vel sensus est, cum velut diluuio perdit locum gentis sibi inimicæ. *Persequentur tenebræ*, sc. calamitatum, Chald. tradet Gehennæ. Quidam ad mortem referunt militum Sennacherib.

9. *Cogitatis*, sc. ô Assyrii, vel ô Impij. *Consummationem*, &c. q.d. perdet vos. *Non consurget*, q.d. non prævalebit. *Duplex*, i. grandis, sc. quam molimini contra Dei populum, ô milites Sennacherib, vel, ô impij Ecclesiæ hostes. solet Scriptura quod magnum, seu excellens, duplex dicere: sic duplici contritione, duplex spiritus, vestiti duplicibus, i. egregiè, 70. non iudicabit bis in idipsum in tribulatione.

10. *Sicut spinæ*, &c. q.d. vt spinæ collectæ in fasciculo comburuntur, sic isti qui in exercitu Sennacherib simul potantes quasi victores gaudent, interficientur ab Angelo.

11. *Ex te*, sc. ô Niniue. *Exibit*, sc. Sennacherib, vel Rabsace. *Malitiam*, sc. blasphemiæ.

12. *Perfecti*, sc. robore, q.d. etsi fortes sint, non ideo euadent *Plures*, sc. quam sunt, vel plures, pro, multi.

Attondentur, pro, attondebuntur, sc. more capillorum attonsorum deiicientur interfecti. *Pertransibit*, i. desinet, vel redibit in Assyriam. *Te*, sc. ô Ierusalem, seu Iudæa. *Vltra*, q.d. faciam cessare istam oppugnationem Assyriorum.

13. *Virgam*, sc. quate cædebat, vel sceptrum, Chald. iugum eius.

14. *Præcipiet*, sc. Angelo. *Super*, i. contra.

Te, sc. ô Sennacherib. *Seminabitur*, i. gignetur.

Ex nomine tuo, i. te, seu qui dicatur filius tuus.

Amplius, paulo post enim interfectus. *De domo*, pro, in domo. *Sculptile*, sc. simulacrum, quod sculpendo fit ex ligno vel lapide. *Conflatile*, quod ex fuso metallo. est autem sensus: Iacebis inhumatus diu, more idoli proiecti. *Inhonoratus*, i. despectus, sc. à tuis, qui te sic dimittent interfectum à filiis tuis.

15. *Pacem*, sc. mortuo Sennacherib. q.d, illo interfecto statim id vbique nunciatum, tanquam pace diu duratura interempto hoste. *Celebra*, sc. sublato timore.

Belial, i. sine iugo, sc. impius. Intelligit autem Assyrios.

Periit, sc. exercitus in Iudæa, dux verò in vrbe Niniue.

CAPVT II.

1. *Ascendit*, sc. Nabucdonosor. *Dispergat*, i. perdat, seu vastet. *Coram te*, i. te spectante, sc. ô Niniue & dolente. *Obsidionem*, sc. donec te expugnet.

Conforta lumbos, i. collige vires, *Robora*, &c. repetitio, seu explicatio præcedentis.

2. *Reddidit*, i. puniuit. *Superbiam*, sc. Sennacherib, qua vsus est contra Iacob, i. Iudæos, seu Iudam, 70. iniuriam, seu contumeliam. *Israel*, sc. qua contra Israelem vsi Assyrii. *Vastatores*, sc. Assyrii. *Eos*, sc. Israelitas.

Propagines, i. fructus, seu possessiones, vel filias.

Corruperunt, i. perdiderunt.

3. *Eius*, sc. Nabucdonosor. *Ignitus*, Heb. & Chald. rubeus quod quidam interpretantur de laminis æreis seu aureis scutorum, quæ ad solem eum colorem reddebant.

In coccineis, sc. vestibus *Igneæ*, sc. auro ornatæ quæ ad solem deinde ignitæ apparent *Præparationis*, sc. ad bellum. *Consopiti*, sc. vino, q.d. velut temulenti

temulenti nihil timentes.

4. *Conturbati*, ſc. milites, quod viæ tam multos capere non poſſint, vel ordinate incedere non ſinant.

Colliſæ, ſc. inter ſe, quod eas nec latæ viæ capiant.

Lumpades, q.d. vultu pleno iracundia Chaldæi irruent. ſic Pſal. 17. Ignis à facie eius, ſc. irati, exarſit.

5. *Recordabitur*, ſc. Aſſyrius, vt ſe defendat.

Ruent, i. cadent, ſc. interempti ab hoſtibus in viis.

Eius, ſc. Niniue. *Vmbraculum*, ſc. ob æſtum, cæteraſque aeris iniurias, 70. propugnacula.

6. *Fluuiorum*, i. populorum intra vrbes concluſorum, 70. ciuitatum. *Templum*, forte, pro, templa.

7. *Miles*, Chald. Regina. *Ancilla eius*, i. vrbes ſubiectæ Niniue, ſcil. earum ciues. *Murmurantes*, ricum tacito, ſeu tenui murmure dolentes, 70. loquentes.

8. *Aquæ*, i. populus, ſeu ciues, ſc. loco amœno multi.

State, *ſtate*, q.d. fruſtra dicet quis, ſubſiſtite. *Reuertatur*, ſc. à fuga contra hoſtes.

9. *Diripite*, ſc. ô Chaldæi, vox militum ſe cohortantium ad prædam. *Finis*, Hyperbole *Ex*, pro, in, vel ſubaudi capite, vel diripite *Deſiderabilibus*, i. pretioſis.

10. *Diſſipata eſt*, ſc. Niniue. *Cor tabeſcens*, &c. deſcriptio exanimatorum, & viribus defectorum.

Facies, ſc. præ timore, ſeu mœrore & Afflictione.

Nigredo, contraria hæc luci, quæ in facie lætorum velut apparet.

11. *Vbi eſt*, q.d. ô Aſſyrii vbi eſt Niniue illa, vbi habitabant ſæui Reges cum filiis, omniaque per orbem prædabantur: *Iuit* i. ſe recipiebat ex præda.

Catulus, &c. q.d. cum filiis ſuis. *Eſt*, pro erat.

12. *Leænis*, Chald. vxoribus.

13. *Ad te*, ſc. veniam puniturus. *Exercituum*, 70. omnipotens.

Vſque ad fumum, i. dum in fumum vertantur, Chald. igni, 70. in fumo. *Prædam tuam*, i. quod prædata es. *Nuntiorum*, Chald. legatorum, ſc. ad alias vrbes.

CAPVT III.

1. *Ciuitas*, ſc. Niniue. *Sanguinum*, i. peccatorum, ſeu homicidiorum, ſc. plena.

Mendacij, ſc. plena, 70. mendax. *Dilaceratione*, q.d. crudelitate, 70. iniquitate. *Recedet*, pro, recedit, q.d. ſemper rapinæ intenta, vel, & in te hoſtes rapinam exercebunt.

2. *Vox*, ſc. breui audietur, vel q.d. audire mihi videor.

Flagelli, ſc. aurigæ. *Furentis*, i. concitatæ, Chald. ſubſilientis, 70. feruentis.

3. *Corruent*, &c. q.d. impingent Ægyptii in ſuorum cadauera, Chald. impingent in trucidatos ſuos.

4. *Fornicationum*, ſc. idololatriæ. *Speciosa*, ſc. Niniue, quæ pulchra interpretatur. *Gratæ*, ſc. oculis amatorum *Habentes maleficia*, q.d. veneficæ, ſeu ſuperſtitionibus deditæ. *Vendidit*, i. tradidit hoſtibus, q.d. propter cuius peccata multi ab hoſtibus occiſi, ſeu capti.

5. *Exercituum*, 70. omnipotens.

Pudenda, perſtat in metaphora meretricis, q.d. te afficiam ignominia. *In facie tua*, pro, in faciem tuam vſque ſublatis veſtibus. *Nuditatem*, 70. turpitudinem.

Ignominiam, repetitio, ſc. eſt ignominioſum mulieri nudari.

6. *Proijciam*, &c. q.d. puniam in te tua ſcelera.

Et contumeliis. &c. Chald. teque execrandam reddam, & ponam fœdiſſimam in oculis omnium videntium te

Contumeliis, &c. q.d. faciam vt te omnes conuitiis proſequantur ob tua peccata: explicatio eſt præcedentium. *Exemplum*, ſc. Dei iudicij, ſeu punitionis.

7. *Reſiliet*, ſc. præ timore, vel ſtupore, Chald. procul recedet. *Commouebit*, ſc. condolens tibi, Chald. quis condolebit tibi?

8. *Melior*, i. fortior, vel dignior. *Alexandria*, ſub. quam tamen expugnauit Nabucdonoſor. Vide Ier. 46. vel expugnabit vide inf. *Populorum*, i. populoſa, Chald. magna. *In fluminibus*, Chald. inter flumina.

Mare, ſc. ob merces importatas.

9. *Fortitudo*, ſc. ſuppeditando milites.

Non eſt finis, i. præterea aliæ regiones, vel, nec eſt finis numerandi milites. *Africa & Lybies*, ſc. præcipue Chald. Lybij & Lydij. *Tuo*, ſc. ô Alexandria 70. eius.

10. *Duma eſt*, pro, ducetur. Chald. & 70. ibit. & ſic inf. vbi nos legimus per præter. ita illi vertunt per futura, ſc. quando id prædicebatur à Nahum nondum euerſa erat, ſed tamen ante Niniuem euertenda.

Confixi, 70. alligati.

11. *Inebriaberis*, i. calice iræ Dei potaberis abundè.

Ab inimico, i. propter hoſtem, ſc. vt te defendas. vel ab his qui tibi erant inimici cogeris opem petere in eo bello.

13. *Mulieres* i. vt mulieres ſc. imbecilles nec ſe defendere valentes *Vectes tuos* i. portas vrbium Chald. robur tuum.

14. *Obſidionem* ſc. diu duraturam. *Extrue*, Chald. obfirma *Laterem*, ſc. ad obturanda dirupta, & reficienda, q.d. nihil tibi omnia iſta proderunt.

15. *Bruchus*, ſ. qui omnia conſumit.

Congregare, &c. q.d. quantumcunq; multiplices milites, nihil efficies: vel congrega ſanè opes inſtar bruchorum, & locuſtarum, vt ſoles, nihil tibi proderunt.

16. *Negotiationes*, ſc. ad quæſtum &, opes cumulandas. *Expanſus*, &c. q.d. multitudo iſta tuarum opum cito à te auolabit.

17. *Cuſtodes*, ſc. fortiores viri. *Quaſi locuſtæ*, ſc. multitudine. *Paruuli*, i. inferiores milites viribus.

Locuſtæ locuſtarum, i. plurimæ, vel ſoboles locuſtarum, q.d. pene infiniti. *Auolarunt*, ſc. ſic te tui deſtituent. *Non eſt cognitus*, &c. q.d. ne veſtigium quidem manſit.

18. *Dormitauerunt*, &c. q.d. principes tui velut dormientes nihil te iuuabunt, Chald. fracti ſunt fortes tui.

19. *Non eſt obſcura*, &c. q.d. nota erit omnibus, 70. non eſt ſanitas contritionis tuæ.

Peſſima, q.d. mortifera. *Auditionem tuam*, i. famam, ſeu rumorem de tua calamitate.

Compreſſerunt, ſc. ſtupentes, vel inſultantes, Chald. complosérunt manibus ſuis ſuper te lætantes, 70. plaudent. *Malitia tua*, q.d. quem non afflixiſti? Chald. plaga nequitiæ tuæ.

HABACVC

Prophetauit tempore Nahum, de captiuitate Babylonica.

CAPVT I.

1. *Nus*, sc. multarum nationum, ideo non nominat aliquam, vt solent Prophetæ.

2. *Vsquequo*, Loquitur de persona populi secundùm quosdam, secundùm alios in propria. *Vim*, sc. Chaldæorum, vel iniquorum.

3. *Iniquitatem*, i. iniustitias malorum, seu oppressiones. *Laborem*, i. afflictionem. 70. dolores.

Contra, pro, coram. *Et factum est*, &c. q.d. in iudiciis vincunt, qui iustitiæ contradicunt. *Potentior*, Chald. prævalens.

4. *Hoc*, i. iniquitatem tantam, vel quod statim sequitur. *Lacerata est*, q.d. opprimitur seu contemnitur, & conculcatur. *Finem*, sc. suum, quem intendit, vt iustè agatur, Chald. in æternum, q.d. nunquam rectè iudicatur seu fit iustitia. *Egredietur*, i. egredi solet, sc. à iudicibus.

5. *Aspicite*, &c. videte contemptores, & respicite, & videte mirabilia, & disperdimini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod non credetis siquis enarrauerit. atque ita citatur à Paulo Act. 13. *In gentibus*, q.d. in mundo, vel ô gentes, sc. Iudæi, vel pro, Gentes, sc. Chaldæos, vel iunge cum, opus factum.

Factum est, pro fiet.

6. *Amaram*, i. nocentem, seu sæuam.

7. *Ex semetipsa*, &c. q.d. pro suo arbitratu condemnabit, & puniet.

8. *Leuiores*, i. velociores. *Vespertinis*, i. qui vesperi gregi insidiantur. dicuntur vesperi magis sæuire ob rabiem famis diurnæ vide Ier. 5. Soph. 3. 70, Arabiæ.

Diffundentur, sc. multitudine, Chald. multiplicabuntur. *De longè*, q.d. vndique congregabuntur vide Ier. 1.

9. *Ventus vrens*. q.d. præsentia sua omnia vastabunt.

Captiuitatem, i. captiuos.

10. *Triumphabit* Chald. subsannabit. *Tyranni*, i. principes. *Ridiculi*, pro derisui, seu contemptui 70. ludibria. *Ridebit*, q.d. contemnet, sc. Rex, vel exercitus. ad vtrumque enim referri possunt quæ sequuntur.

11. *Spiritus*, i. flatus, vt solet ventus.

Pertransibit, sc. desinet dominari à Persis victus Chaldæus. Chald. transferetur eius Regnum. *Hæc est*, &c. Ironicè, q.dicat, Deus suus illum defendere non poterit. *Eius*, abundat. *Dei sui*. 70. Dei mei, q.d. Dei punitione id fiet.

12. *A principio*, i. ex quo elegisti nos in tuum populum. loquitur enim in persona populi. *Deus meus*, sc. es. *Sancte* sc. cuius sanctitatem agnoscimus, vel quem sanctè colimus, & qui nos sanctificas *Moriemur*, sc. te protegente *In iudicium*, i. nostri. punitionem.

Eum, sc. Chaldæum, vel Regem, vel exercitum.

13. *Videas*, i. approbes. *Respicis*, i. fers.

14. *Facies* i. permittis agere.

15. *Totum*, q.d. omnes fere nationes capit, Chaldæus, vt piscator piscium copiam magnam hamo, & reti.

16. *Immolabit*, &c. q.d. tribuet suis viribus, quod tam multos vincit, ac si sua virtute non Dei faciat.

Pars, i. potio edenda. *Electus*, i. pretiosus seu optimus, sc. acquiritur.

CAPVT II.

1. *Custodiam*, i. rem meæ custodiæ commissam, sc. vt solet qui est in specula.

Et figam, &c. repetitio. *Dicatur*, sc. à Deo super iis, quæ ei supra proposui. *Arguentem*, i. disputantem de Dei prouidentia mecum, & coarguentem, me, sc. prædicantem Dei prouidentiam & iustitiam, Chald. & quid respondebitur ad deprecationem meam.

2. *Visum*, i. visionem, sc. quod tibi reuelo nunc.

Explana, q.d. scribe perspicuè, vt facilè legi possit.

Tabulas, 70. buxum, sc. buxeas tabulas. *Percurrat*, sc. cum facilitate.

3. *Visus*, i. quod mihi visione reuelatur.

Procul, q.d. post multum tempus implendum est.

In finem, i. tandem, seu postrema mundi ætate.

Mentietur, i. fallet, sc. Deus qui prædicit, vel visus, i. visio. *Fecerit*, sc. Christus. *Veniens veniet*, i. omnino veniet, seu ille qui venturus expectatur veniet: solet enim Christus dici, qui venturus est ὁ ἐρχόμενος.

Tardabit, sc. post tempus præscriptum, sub. & saluabit iustos, puniet iniustos, vt sit responsum quæstioni. Quare non respicis, &c. Citat Paulus Hebr. 10, iuxta 70. nisi quod addit, adhuc modicum aliquantulumque, pro eo quod 70. adhuc in tempus visio, & noster Interpres adhuc visus, procul, quæ videntur alium sensum efficere, sed quod hominib. est procul, Deo est prope, & quidem totum sæculi tempus modicum præ æternitate,

4. *Ecce*, &c. 70. si subtraxerit, se sc. per incredulitatem, quam Paulus subtractionem vocat, Heb. 10. opponitque fidei, dicens: Non sumus subtractionis filij, sed fidei.

Non erit recta, &c. 70. non complacebit anima mea in eo, sc. non placet Deo, qui non est rectus nec rectus est, qui non credit. *Sua*, 70. mea, sc. & Dei est, quia dat: & iusti, quia accipit. *Viuet*, sc. per fidem iustificatur peccator, & iustus fit, fideq; viuit, sc. charitate formata. est autem sermo de fide in Christum, vt patet.

5. *Superbus*, sc. sua inebriatus superbia.

Non decorabitur, i. dedecore notabitur, seu ignominia q.d. condemnetur ab omnibus. Quidam hæc de Nabucdonosor intelligunt, à Deo ob superbiam punito.

Infernus, i. sepulcrum, sc. mors, quæ nunquam satiatur, vel infernus damnatorum.

Congregauit.

Congregauit. sc. sibi subiiciens. *Isti*, sc. ab eo expugnati.

Super eum, sc. cum erit à Deo punitus.

Parabolam, i. canticum parabolicum.

Ænigmatum, i. obscuram, sc. per metaphoras.

Eius, i. de eo. *Et*, abundat more Scripturæ. sic 1. Reg. 3. videre lucernam, Hebr. videre & lucernam.

Aggrauat, i. accumulat. *Contrà se*, i. in suam perniciem. *Lutum*, sc. terrenas diuitias, quæ viles & conculcandæ essent: densum vero dicit, quod fortiter hæreant, vel quod labore parentur.

7. *Mordeant*, sc. Medi, & Persæ. *Suscitabuntur*, i. excitabuntur, seu consurgent in te.

8. *Reliqui*, sc. à te non spoliati. *Sanguinem*, i. cædem, q.d. ob tua homicidia. *Terræ*, sc. factam à te, Chald. terræ Israel. *Ciuitatis*, Chald. vrbis Ierusalem.

9. *Auaritiam malam*, i. opes iniquas, Chald. diuitias impietatis. *Nidus*, i. habitaculum.

10. *Confusionem*, i. rem ignominiosam.

Concidisti, Chald. deprædatus es, 70. consumpsisti.

11. *Clamabit*, sc. contra te. *Inter iuncturas*, sc. quo parietes connectuntur. *Respondit*, sc. similiter contra te

12. *In sanguinibus*, i. pecunia parta cædibus, oppressionibus. *Præparat*, i. stabilit.

13. *Hæc*, sc. quæ statim dicam. *A Domino*, sc. mihi dicta. vel impiis infligēda. *Populi*, sc. Chaldæi, seu omnes impij. *Igni*, sc. calamitatis extinguendo, sed frustra.

14. *Terra*, sc. Chaldæorum. Iunge cum, *quasi aquæ*.

Gloriam, sc. potentiæ, & iustitiæ punientis iniquos.

Quasi aqua, &c. pro, vt cum aquæ terram operiunt. sub. sic implebitur Chaldæa hostibus Quidam tamen ad abundantiam referunt gratiarum, tempore Euangelii, de quo Isa. 11. Ier. 31.

15. *Mittens*, sc. in poculum. *Fel*, i. iram, vel venenum.

Nuditatem, q.d. vt spoliet: velut si quis amicum inebriaret, vt deinde spoliaret, sc. spoliabat Nabucdonosor etiam sibi fœdere iunctos.

16. *Repletus es* pro repleberis. *Pro gloria*, Chald. plusquam gloria.

Bibe, pro, bibes, sc. de calice iræ Dei.

Consopire, pro, consopieris, more ebriorum, q.d. punieris vehementer. *Calix*, sc. calamitas.

Gloriam, i. glorioſas vestes, sc. cadet perstat in ebrij metaphora, q.d. redigeris in statum ignominiosum.

17. *Iniquitas*, i. pœna iniquitatis.

Libani, i. qua in Libanum, i. templum vsus es, Chald. sanctuarij sic dicitur templum etiam Ezech. 17. Zach. 11. forte quod esset è cedris Libani, vel quod altum instar Libani. *Animalium*, i. hominum, sc. illic occisorum ab eis. vel ipsi dicuntur animalia, i. feræ quæ vastarunt Ierusalem. *Deterrebit*, i. in terrorem inducet, sc. erit causa expugnationis Babyloniæ *De sanguinibus*, i. ob cædes.

Et ciuitatis, &c. Vide supra.

18. *Falsam*, i. falsi Dei. *Vt faceret*, pro, faciens, vel ideoque faceret.

19. *Expergiscere*, q.d. adiuua me. sic Deo dicitur: Exsurge, quare obdormis Domine. *Docere*, sc. se inuocantem. *Omnis non*, i. nullus.

20. *Templo*, sc. cœlo.

Sileat, sc. præ reuerentia, 70. reuereatur.

A facie, i. in conspectu.

CAPVT III.

1. *Pro ignorantiis*. i. peccatis. sic etiam peccata vocantur Psalm. 24. est enim peccatum, error quidam, vel pro peccatis per ignorantiam commissis. Orat igitur hic pro populi Iudaici peccatis, ne, sc. Dei promissa impediant, præsertim de Christo venturo.

2. *Auditionem*, i. nuncium, sc. quod supra ei de Christo reuelatum. auditio, pro, re audita, more scripturæ, q.d. quod me audire fecisti te reuelante.

Timui, i. obstupui, 70. eddunt, Domine consideraui opera tua, & obstupui, seu expaui, sc. admiratione tantæ bonitatis & potentiæ *Opus*, sc. redemptionis humanæ.

In medio annorum, i. intra annos, q.d. tempore à te præscripto *Viuifica*, i. effice, suscita. 70. in medio duorum animalium cognosceris, i. duorum testamentorum, quæ in se vitam continent, vel populi gentilis, & Iudaici, vel asini, & bouis in præsepio.

In medio annorum, 70. cum appropinquauerint anni. *Notum facies*, sc. te: vel demonstrabis quod promisisti, 70. cognosceris. *Misericordiæ*, scil. exhibendæ, q.d. exhibetis promissam misericordiam

3. *Austro*, i. Bethlehem quæ ad Austrum; vel de Idumæa: quod Deut. 33. dicitur de Sehir, q.d. ille veniet, qui olim se ostendit in Sehir, & Pharan. vide Deut. 33.

Pharan, 70. vmbroso Hic additur Heb. Selah, & in 70. διάψαλμα, vide Psal. 3.

Operuit, &c. q.d. veniet is, cuius gloria cœlos implet & superat. *Laudis* i. operum laude dignorum,

4. *Splendor*, sc. doctrinæ, & miraculorum.

Lux, sc. solis, q.d. maximus. *Cornua*, i. vires, vel crux, in cuius cornibus confixus, & per quam fortissime vicit.

Ibi, sc. in cruce, vbi infirmus videbatur.

Fortitudo, hanc vocauit cornua. forte duo, quia fortis, & Deus, & homo.

5. *Ibit*, i discedet victa, seu fugiet, sc. mortem moriendo destruxit. *Diabolus*, sc. victus, iuxta illud: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.

6. *Stetit*, præt. præt. pro futuris, q.d. stabit more victorum. qui subactam bello terram diuidunt, sc. distribuet Apostolos & prædicatores per orbem.

Aspexit, sc misericorditer. *Dissoluit*, pro, soluit, sc. à peccatis, vel q.d. liquefecit, seu peremit, sc. interficiens peccata, seu veterem hominem, & renouans per gratiam.

Montes sæculi, i. qui in mundo similes montibus antiquis, sc. reges, & Principes, nam & ij etiam fidei se subdiderunt, velut veritatis vi prostrati.

Incuruati, i. humiliati. *Colles*, i. potentes Vide Isa. 40. *Ab itineribus*, & cæt. i. ob aduentum æterni Dei. in mun-dum.

7. *Pro iniquitate*, i. ob iniquitatem.

Tentoria, i. euersa. *Æthiopiæ*, pro, Æthiopum, i. peccatorum peccatis deformium. 70. Æthiopum.

Pelles, i. tabernacula: è pellibus enim fiebant, 70. tabernacula. *Madian*: est Madian pars Æthiopiæ, vt patet Num. 12. & 2. Par. 14. est ego repetitio.

8 *In fluminibus*, pro, in flumina, sc. tantum, q.d. nunquid solum ostendes potentiam tuam in siccando Iordanem & mare rubrum, veluti ascensa quadriga ad seruandum tuos? *Aut in fluminibus*, sc. Ægypti, conuersis in sanguinem olim, vel alludit adid quod dicitur, Luc. 21. & Apoc. 8. & 16. de

mari

de mari & fluuiis.

Quia aſcendes, pro, cum aſcenderis, vel aſcenderes olim. *Saluatio*, ſc. populi tui.

9. *Suſcitans*, &c. pro, omnino parabis.

Arcum, i. potentiam velut arcum, ſc. contra fidei hoſtes *Iuramenta*, pro, & iuramenta, ſc. ſuſcitabis, i. implebis promiſſa, vel q.d. ſecundùm iuramenta.

Tribubus, i. genti Iſraeliticæ. *Locutus es*, i, feciſti loquendo cum Patribus, vt Abraham, Iſaac, Iacob, Dauid, &c. vide Gen. 22. Mich. vltimo, Pſal. 88. & 131.

Fluuios, i. populos *Scindes*, ſiſtendo impetum, vt olim in Iordane feciſti, q.d. reprimes vim hoſtium eccleſiæ.

10. *Te*, i. tuam potentiam, *Montes*, i. mundi potentes. Quidam ad diem iudicii referunt, iuxta ea, quæ dicuntur Luc. 1. & Apoc. 16.

Gurges aquarum, i. ſeruos Dei perſequentium impetus, more aquæ inundantis *Tranſiit*, pro, tranſibit, i. ceſſabit, te ſc. reprimente *Abyſſus*, i. copia aquarum, ſc. perſecutorum. *Vocem*, i. ſtrepitum, vt ſolent aquæ furibundæ, q.d. vehementer perſequentur impij fideles.

Altitudo, i. profunditas, ſc. Abyſſi.

Manus ſuas, i, aquarum vim, velut manus, ſc. perſecutores vires ſuas contra Dei ſeruos. Quidam hæc referunt ad laudes Dei decantatas, per abyſſum, i. homines, & altitudinem, i. Angelos celebrantes, ſc. Chriſti victorias.

11. *Sol & Luna*, ſc. tempore Ioſuæ olim itemque in die iudicij, cùm, ſc. ceſſabit motus cœlorum.

Ibunt, i. fugient ſc. hoſtes tui ſagittis fulgentib. territi. vide Sap. 5. Apoc. 16. ſeu potius in infernum detrudentur tuis percuſſionib. veluti ſagittarum ictibus, & haſtæ.

12. *Fremitu*, i. indignatione. *Terram*, i. terrenos homines. *Obſtupefacies*, ſc. attonitos reddens ſupplitiis, vel alludit ad illud Luc. 21. Areſcentibus hominibus præ timore, &c.

13. *Egreſſus es*, præt. pro futuris. *Caput*, ſc. Antichriſtum. *Domo impij*, i. familia diaboli, vel impij, pro impiorum. *Denudaſti*, & cæt. q.d. prorſus domum euertiſti vſque ad fundamenta. *Vſque ad collum*, ſc. euertiſti, q.d. vt cum quis mergitur aquis totus, & obruitur, ſic penitus deleuiſti vel vſque ad conculcationem colli, quod ſolent victores facere. *Semper*, Heb. Selah, 70. in finem, i. perpetuo. vide ſup.

14. *Maledixiſti*, ſc. deſtruendo. Dei dicere facere eſt.

Sceptris, *eius*, i. potentiæ, ſeu regno diaboli, vel peccati.

Capiti, pro capitibus, i. ducibus.

Diſpergendum, i. perdendum. *Me*], Loquitur in perſona populi Dei. *Exultatio eorum*, ſcil. tanta erat venientium.

15. *Feciſti*, pro, facies, q.d. incedes tu per medias calamitates, inde tuos eripiens.

16. *Audini*, ſc. Dei terribile iudicium de malis. *Venter*, i. interiora, ſeu viſcera.

A voce, pro ad vocem, ſc. tuam mihi reuelantem hæc, vel q.d. ita vt vocem edere non poſſem præ timore.

Ingrediatur, &c. q.d. mala mihi huius vitæ potius eueniant, dum viuo, quam illa ſupplicia patiar parata impijs.

Vt requieſcam, pro, modo vt requieſcam, Hier. 2. con Pelag. *Tribulationes*, ſc. damnatorum, vel iudicii vltimi.

Accinctum, ſub fortitudine, q.d. fortem, & victorem, cum Chriſto regnantem.

17. *Ficus enim*, &c. per hæc ſignificatur magna bonorum ſpiritualium penuria futura tempore Antichriſti.

Mentietur, i. fallet operantem ſc. non ſecuto fructu, vel opus vocat fructum qui fallere dicitur, dum non prouenit expectatus.

Abſcindetur, i. peribit, vel deficiet.

18. *Ieſu*, 70. Saluatore, Chald. redemptore.

19. *Quaſi ceruorum*, i. agiles *Excelſa*, ſc. cœlos. *Mea*: ſc. cœlum patria iuſtorum.

Victor, ſc. Chriſtus, vel potius victori, vt legit Hier. q.d. Chriſti victoriam carmine ſeu cantu celebrantem, & pro victoria mihi data gratias agentem.

SOPHONIAS.

Prophetat contra Iudæos, & quaſdam alias nationes.

CAPVT I.

1. *Oſiæ*, quo tempore etiam Ieremias prophetauit vide Ier. 1.

2. *Congregans*, &c. q.d. delebo, Chald. delendo delebo, q.d. omnino delebo. *Omnia*, ſc. homines, & iumenta. *A facie*, i. è ſuperficie. *Terræ*, ſc. Iuda. nam Iſrael iam erat in captiuitatem abductus.

3. *Congregans*, ſub. congregabo. eſt autem explicatio præcedentium. *Pecus*, quo nomine etiam iumenta intelliguntur, ſc. perdit Deus ob hominum peccata etiam quæ hominibus ſeruiunt. 4. *Et*, pro, id eſt. explicat enim quos homines dixerit. *Extendam*, ſc. percuſſurus. *Baal*, i. cultus idolorum. *Ædituorum*, i. Sacerdotum, vox Hebr. כמרים kemarim, ſignificat ſecundùm Hier. phanaticos, ſc. dæmonis ſpiritu afflatos, 70. ſacerdotum, ſc. erant ſacerdotes idolorum. *Cum ſacerdotibus*, q.d. & ipſos ſacerdotes delebo, & eorum nomina, ſeu memoriam.

5. *Militiam cœli*, i. aſtra, quæ ita dicuntur. quòd multa ſint & ordinata more exercitus. Angeli etiam ita dicuntur. vide Lucæ. 2.

Et adorant, &c. q.d. adorant cum idolis Deum & iurant per Deum & idola. *In Domino*, i. per Dominum.

Melchom, Idolum erat Ammonitarum.

6. *Auertuntur*, i. recedunt, 70. declinant. ſub. diſperdam etiam. *De poſt*, &c. i. à ſequela Domini, 70. à Domino. *Inueſtigauerunt*, Chald. precati ſunt, 70. adhæſerunt.

7. *Silete*, ſc. præ timore, ſeu reuerentia, 70. timete, ſeu reueremini. *Dies*, ſc. quo puniemini per Chaldæos.

Hoſtiam, i. Iudæos mactandos, vide Iſa. 34. Ier. 46.

Sancti

Sanctificauit, i. parauit. *Vocatos*, sc. Chaldæos ad cædem faciendam.

8. *Domini*, pro, meæ, q.d. cùm eos cædam.

Regis, sc. Iosiæ filij autem, vel liberi vel posteri.

Veste peregrina, i. moribus à Dei lege alienis. Fortè etiam notatur vestium abusus per ambitionem.

9. *Limen*, sc. domus suæ. vel templi.

Domini, sc. idoli. non enim Iehoua est Hebr. sed Adonim. *Dei sui*, sic legit Hier. & 70. etsi nunc Hebr. non est Dei, nec in Compl. ideoque quidam referunt ad domos Principum & nobilium. *Iniquitate*, &c. i. rebus per iniquitatem & dolum acquisitis; vel peccatis cum proximi iniuria.

10. *Piscium*, ita dicebatur. quod per eam pisces è locis maritimis inferrentur. vide 2. Esd. cap. 3. & 12.

Secunda, & id nomen Portæ. vide 4. Reg. 22.

Contritio, i. dolentium mœstitia, scil. ob aduentantes Chaldæos.

Collibus, sc. Ierusalem, subaudi, audietur illo tempore sc. occupatis portis vrbis, & collibus ab hoste.

11. *Pilæ*, loci est nomen concaui instar pilæ; seu mortarij ob profunditatem, inde enim sic dictus, Chald. torrentis Cedron.

Conticuit, sc. confusus, seu mœstus tacebit, vt solent calamitate pressi Chald. fractus est.

Chanaan, sic vocat Iudæos ob mores & impietatem vide Ezech. 16. Dan. 13. *Inuoluti argento*, i. vndique opibus septi, Chald. diuites opibus.

12. *Scrutabor*, sc. per Chaldæos, qui omnia scrutabuntur. *In lucernis*, Chald. vt qui cum lucerna scrutantur. *Defixos in facibus suis*, i. peccatis, vel more vini (quod super fæces conseruatur quietum) in diuitiis quiescentes, Chald. tranquillissimè fruentes diuitiis suis. *Qui dicunt*, &c. id est, qui Dei prouidentiam negant. *Bene*, scil. bonis.

Male, sc. malis.

13. *Fortitudo*, Chald. diuitiæ,

14. *Magnus* sc. calamitatem insignem afferens.

Vox, i. strepitus, q.d. audiri videtur iam, vt solent appropinquantes *Amara*, q.d. calamitatem minans.

Tribulabitur, Chald. interficietur.

Fortis, pro, etiam fortis.

15. *Iræ*, sc. Dei. *Tenebrarum*, i. calamitatis, quæ per tenebras solet significari, vt per lucẽ prosperitas.

16. *Tubæ*, sc. Chaldæorum.

Clangoris, Chald. iubilationis, sc. hostium.

Angulos, i. turres, quæ velut murorum anguli sunt.

17. *Caci*, sc. consilij in opes.

Sicut humus, i. in magna copia. etiam vulgo dicitur de re copiosa, cùm è terra, Chald. & 70. & Heb. vt puluis.

18. *Igne*, i. ira. *Zeli*, Chald. vltionis, potest intelligi zelus, i. vehemens amor, quo contempto solet qui amat, valde irasci. *Deuorabitur*, Chald. & 70. consumetur.

Terra, sc. Iudæa, Chald. impij terræ.

CAPVT II.

1. *Conuenite*, sc. simul ad placandum Deum per preces & pœnitentiam. *Non amabilis*, sc. Deo, vel q.d. indigna amore, Chald. nolens conuerti, 70. indisciplinata, seu inerudita.

2. *Iussio*, sc. Dei. *Puluerem transeuntem*, sc. derepente, & obcæcantem, vel inquinantem *Diem*, sc. calamitatis iunge cùm pariat, i. afferat. 70. antequam sitis, quasi flos transiens die.

3. *Mansueti*, 70. humiles. *Iudicium*, i. præcepta. *Quærite*, sc. omnes. *Iustum & mansuetum*, i. iustitiam, & mansuetudinem, Chald. veritatem, & mansuetudinem. *Si quomodo*, 70. vt.

Abscondamini, i. euadatis, Chald. & 70. protegamini, sic Psal. 26. Abcondit me, &c.

4. *Destructo*, sc. à Chald. *Desertum*, sc. redigetur. *Meridie*, q.d. media luce sc. in omnium oculis.

Eijcient, sc. in captiuitatem.

5. *Finiculum*, i. partem. funiculo enim terræ diuidebantur, q.d. oram maritimam Palæstinæ. *Perditorum*, i. periturorum, vel perdentium, sc. alios, Hebr. Cheretheorum, de quibus, 2. Reg. 8. vbi Cherethi dicuntur, sc. Palæstini quidam dediti militiæ, virique fortes. Vide 1. Reg. 30. & Ezech. 25. vbi vocantur ab Interprete Interfectores. Quidam tamen putant omnes Palestinos ita dici, quod essent egregij milites, 70. Cretensium, sicut etiam verterunt Ezech. 25.

Super Chanaan, i. contra Palæstinos, qui erant Chananæi vide Ios. 13.

6. *Funiculus*, i. pars seu possessio.

Maris, sc. Philisthæi ad mare habitabant.

Requies, &c. q.d. ibi, vt solet in locis desertis, pecora pascent. sc. vastarunt etiam Palæstinos Chaldæi. vide Ierem 47. Ezech. 26.

7. *Remanserit*, sc. rediens ex captiuitate.

Pascentur, sc. à Iudæis possessoribus tunc eius regionis. *Auertet*, Chald. reducet.

8. *Blasphemias*, 70. contumeliam, Chal. elationem.

Populo meo, sc. cum abduceretur à Chaldæis.

Magnificati sunt, i. insolenter, seu superbè egerunt.

Super, i. contra, quasi, possessuri ipsi, vel quasi merito vastati sint ab hostibus suis Iudæi. sc. insultabant Iudæis victis.

9. *Vt Sodoma*, sc. destructa penitus.

Siccitas, &c. explicatio præcedentium, q.d. redigentur in locum plenum siccis spinis, Chald. locus derelictus carduis *Acerui salis*, pro, velut acerui salis, q.d. sterilis,

Æternum, i. longum tempus.

Reliquiæ, sc. post captiuitatem Babylonicam. Quidam factum dicunt tempore Machabæorum, & deinceps, fortè de Christianis intelligitur.

10. *Superbia*, 70. contumelia.

Blasphemauerunt, Chald. & 70. exprobrauerunt.

Magnificati sunt, i. superbierunt.

Super, i. contra.

11. *Horribilis*, Chald. terribilis. attenuabit, 70. disperdet *Viri*, Heb. vir, i. quisque. 70. quisque

De, pro, in *Loco suo*, q.d. non vt olim solum in Ierusalem. *Omnes*, pro, omnes etiam. Aug. epist 80. & de diui. dæm. c. 9 *Insulæ*, i. loca ad quæ per mare itur.

12. *Gladio meo*, sc. per Nabucdonosor.

13. *Extendet*, sc. Chadæus. vel Deus, scil. per Chaldæos. *Assur*, i. Assyrios. *Speciosam*, Heb. Chald. & 70. Niniuem.

4. *Bestiæ gentium*, sc. vicinarum, 70. feræ terrarum, Chald. ferarum *Onocrotalus*, Auis est similis cygno. vocatur sic àsono ásini, quem edit. ὄνος, asinus, κροτᾶν, sonare: dicitur & Pelicanus, 70. leones.

Liminibus, sc. domorum dirutarum.

Cantatis, sc. auis, subaudi, audietur, vel sonabit, vel q.d pro auiculis olim cantantibus succedet coruus.

15. *Gloriosa*, Chald. potens, 70. malis dedita.

Alia, sc. mihi conferenda.

Desertum, Chald. & 70. desolationem.

Cubile, 70. pascua.

Sibilabit, sc. per irrisionem, vel admirationem.

Mouebit, sc. vel complodens, quod est lætantis, vel extendens, quod est mirantis vel irridentis.

Manum suam, 70. manus suas.

CAPVT III.

1. VÆ, Alloquitur Ierusalem.

Prouocatrix, sc. iræ Dei, 70. illustris.

Redempta, i. sæpe à Deo liberata, vel ex Ægypto educta. *Columba*, sc. sine intellectu vide Ose 7.

2. *Vocem*, sc. Dei.

3. *Vespere*, i. qui vespere oues aggrediuntur fame diurna rabidi, vide Abac. 1. 70. Arabiæ. *Non relinquebant*, &c. q.d. omnia statim vorantes.

4. *Prophetæ*, Chald. pseudoprophetæ. *Vesani*, sc. spiritu malo agitati. *infideles*, Chald. mendaces, 70. contemptores. *Sanctum*, sc. templum Chald. sanctitatem 70. sancta.

5. *Faciet*, i. feret, seu permittet, vel q. d. faciet iustitiam *Manè*, i. cito, vel quotidie.

Iudicium, sc. puniens.

Dabit in lucem, i. proferet, seu faciet conspicuum.

Abscondetur Chald. tardabit *Nesciuit*, &c. q.d. nec populum pudet suæ iniquitatis, nec pœnitet, vel de quouis iniquo sermo est.

6. *Gentes*, 70. superbos. *Anguli*, i. turres vel regna. Chald. palatia. *Dum non est*, pro, ita vt non sit.

Desolatæ, &c. q.d. debuerat populus meus similia timere, & cauere, ne me offenderet.

7. *Dixi*, &c. q.d. monui par esse, vt me timeret, & rectè viueret: quod si faceret, parcerem ei.

Eius, pro, tuum, mutata persona, more scripturæ.

Visitaui, i. hactenus puniui *Dilculo*, i. solicitè, seu sine mora *Corruperunt*, &c. q.d. tantum abest vt se emendarent, egerunt peius.

8. *Quapropter*, &c. verba Christi, q.d. post meam resurrectionem te per Romanos puniam, vel die iudicii, vt quidam volunt ob ea quæ requuntur. *In igne*, &c. vide sup. cap. 1. *Terra*, Chal. impij terræ.

9. *Quia tunc*, sc. tempore Euangelij.

Populis, sc. ad fidem conuersis. *Labium*, Chald. locutionem. *Humero vno*, i. vnanimiter metaphora à baiulis idem simul portantibus, vel bobus, 70. sub iugo vno.

10. *Aethiopiæ*, sc. quæ est prope Ægyptum, vel Indicæ. secundùm quosdam, Chald. Indiæ.

Filij dispersorum meorum, pro, dispersi mei, Hebr. dispersorum meorum filia, i. congregatio, sc. electi per mundum dispersi. vide Io. 11.

11. *Adinuentionibus*, i. consiliis seu operibus.

Magniloquos superbiæ, i. superbos magistros, vel de quibus superbiebas, sc. Scribas, & Pharisæos. Chald. fortes gloriæ, 60. detractiones contumeliæ,

Exaltari, i. superbire, 70. gloriari. *In monte* &c. q.d. de templo Ierosolymitano, vel in Ecclesia: discitur enim hîc Humilitas.

12. *Pauperem & egenum* Chald. mansuetum, & excipientem afflictionem. 70. mansuetum, & humilem.

Sperabunt in nomine Domini, i. in Domino, 70. timebunt, seu reuerebuntur nomen Domini.

13. *Mendacium*, 70. vana. *Pascentur*, sc. vt Christi oues ab ipso. *Accubabunt*, sc. in Ecclesia, vel cœlo.

14. *Filia Sion*, i. Ecclesia. *In omni*, 70. ex toto.

15. *Iudicium tuum*, i. damnationem, sc. remissis peccatis. 70. iniquitates tuas. *Auertit*, i. expulit, Chald. extirpauit. *Inimicos*, sc. dæmones & vitia.

In medio tui, i. tecum. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus &c.

16. *Dicetur*, 70. dicet Dominus. *Dissoluantur*, Chald. remittantur.

17. Gaudebit, &c. 70. adducet super te lætitiam, & inuocabit te in charitate sua. *Silebit*, sc. ad peccata præterita, quia remissa. *Tua*, i. tui. *Laude*, Chald. exultatione, 70. delectatione.

18. *Nugas*, i. peccatores, peccata enim velut nugæ, & mendacia. dicuntur quidem homines nihili, & nugatores, nugæ.

Ex te, sc. de numero electorum.

Opprobrium, id est, tibi exprobretur illorum vita mala.

19. *Claudicantem*, sc. à recto, vel animam, vel Synagogam. *Laudem*, 70. gloriam q.d. faciam glorioſos.

In nomen, i. famam seu celebritatem, 70. nominatos. *Confusionis*, sc. vbi contempti. & contumeliis affecti.

20. *Coram oculis vestris*, q.d. vobis videntibus, & gaudentibus ad tam felicem mutationem.

HAGGÆVS.

Prophetauit ad Iudæos, qui ex captiuitate redierant.

CAPVT I.

1. DArij, filij Histaspis. Alii Longimanum putant, qui fuit postea. Alij aliter. vide Esd. 5. Fuerunt ab hoc tempore ad Christi natiuitatem anni circiter 500.

Sexto, sc. Iulio vel Augusto.

Vna, i. prima. *Manu*, i. opera. *Zorobabel*, non est iste de quo 1. Par. 3. ille enim filius Phadaiæ fratris Salathiel.

2. *Iste*, sc. qui redierat è captiuitate. *Nondum*, sc. videbant impeditum fuisse opus diu, quasi Deus nollet adhuc ædificari.

4. *Laqueatis*, q.d. ornatè fabricatis, Chald. rectis cedrinis tabulis. *Ista*, sc. cœperat ædificari templum.

Deserta, Chald. destructa, scil. fuerat opus interruptum impedientibus hostibus vicinis.

5. *Ponite corda*, &c. q.d. cogitate sedulò, quanta mala sitis passi ob istam socordiam.

Vias, i. opera & labores.

6. *Intulistis*, sc. in horrea *Inebriati*, i. satiati.

Mercedes, sc. operarum, seu negotiationum.

Misit, i. perdidit, ac si misisset, &c.

7. *Montem*, sc. Libanum, Chald. montes.

Parate, Chald. afferte, 70. incidite, *Domum*, i. templum.

Acceptabile, &c. q.d. rem gratam mihi feceritis vel, vt vertit Chald. placebit mihi habitare in ea.

Glorificabor, i. cedet in gloriam meam, vel q.d. exaudiam vos, & benefaciam vobis.

9. *Respexistis*, &c. q.d. speraſtis multum fructus ex agris. sed contra accidit.

Exufflaui, i. feci euanescere, seu redegi in nihilum, sc. vt solet segetes ventus vrens.

Festinatis,

Festinatis, &c. q.d. quisque suam domum diligenter ædificat, vel prouidet domui suæ.

10. *Rorem*, Chald. pluuiam.

11. *Siccitatem*, Chald. sterilitatem, seu penuriam.

13. *Nuncius*, q.d. legatus, sc. Propheta. *De nuncius*, q.d. vnus de numero Prophetarum.

14. *Suscitauit*, i. excitauit. *Spiritum*, i. mentem, sc. vt intenderet operi.

CAPVT II.

1. *IN die*, &c. hic versus coniungitur cum præcedenti c. apud Hier. & quosdam alios, sc. hac die cœptum opus, i. parari materia, nam ædificium cœptum 24. mensis noni. vt dicitur inf. *Sexto*, sc. Augusto quidam Februarium putant, quia annus vulgaris incipiebat à Septembri, sacerdotem à Martio vide Exod. 12.

4. *Derelictus*, sc, ex iis qui viderunt primum templum. *Gloria*, i. splendore. Chald. decore.

Quid, pro, qualem, 70. quomodo. *Non sit*, Chald. res nihili.

5. *Terræ*, sc. huius *Facite*, sc. opus templi quod cœpistis.

6. *Verbum*, i. fœdus, sc. firmum erit, seu seruabo.

Spiritus, sc. tertia persona in Deitate, adeoque tota Trinitas, nec enim separantur actione. *Erit*, sc. per effectum gratiæ, & protectionis.

7. *Modicum*, Not. 500. annos, aut 300. secundùm alios dici modicum, sc. breue est, respectu non solùm æternitatis, sed totius temporis, 70. adhuc semel, & ita citatur Hebr. 12. *Commouebo*, &c. q.d. faciam rem nouam, & mirabilem in orbe. *Et mare*, &c. explicat quid terræ nomine intellexerit.

8. *Mouebo*, sc. stupore tanti mysterii, & lætitia, & vitæ innouatione. *Veniet*, sc. in mundum, vel ad iudicium. vide Aug. 18. ciu. c. 35. &. 48.

Desideratus, &c. sc. Christus, quem totus mundus desiderabat, sc. optabat felicitatem, quam Christus attulit, etsi id eum facturum multi ignorabant, Chald. desiderium omnium gentium *Gloria*, sc. ob Christi præsentiam.

9. *Meum est*, &c. q.d. si velim, possim facile istam ornare auro, & argento, sed ornabo re pretiosiori, sc. filii mei præsentia, & doctrina, &c.

10. *Domus istius*, i. Ecclesiæ per hanc significatæ, Aug.

18. ciu. *Pacem*, sc. Christum, qui est pax nostra.

12. *Legem*, i. de re ad legem pertinente.

13. *Sanctificatam*, sc. per oblationem eius factam Deo.

Eius, sc. vestimenti. *Sanctificabitur*, sc. id quod tactum fuit.

14. *In anima*, i. ob contractum hominis mortui

15. *Sic populus*, &c. q.d. contaminat quidem oblationes quia immundus est peccatis, & non ab ipsis sanctificatur quòd eas tangat sanctificatas. vide Ierem. 11. Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas, &c.

Ibi, sc. in altari quod extruxerant ad sacrificia.

16. *Hac*, sc. 24. mensis noni.

17. *Viginti*, sc. opinione vestra, seu spe.

18. *Vento vrente*, 70. sterilitate.

Aurugine, vitium est segetis ex nimio humore, 70. corruptione aeris.

19. *Iacta*, sc. super illa, quæ cœpta tempore Cyri, vel in altera parte, in qua nondum cœpta. vide 1. Esd. 3.

20. *Germine*, q.d. nondum germinauit Hinc apparet nonum esse Nouembrem, non Martium, Chald. in area. *Benedicam*, i. dabo copiam fructuum.

23. *Regnorum*. Quidam putant prædici euersionem regni Persarum. Alii Græcorum, alii Romanorum.

Descendent, i. cadent in terram, sc. morientur.

Vir, i. quisque.

24. *Te*, sc. in posteris tuis, præcipuè in Christo, sic quædam promissa Abraham, Genes. 12. &. 15. quæ in posteris impleta *Sinaculum*, i. annulum signatorium, Chald. sculpturam annuli super manum *Elegi*, sc. vt ex te Christus nascatur, Chald. in te mihi complacui.

ZACHARIAS.

Prophetat de Iudæis, Gentibus, Christo, & Ecclesia.

CAPVT I.

1. *OCtauo*, sc. Octobri. *Darij*, vide Agg. i. *Zachariam*, de quo Matt. 23. etsi quidam aliud sentiunt.

2. *Super*, i. contra.

3. *Et dices*, sub. præterea.

Eos, sc. Iudæos. *Conuertimini*, sc. per pœnitentiam.

Conuertar, sc. remittendo peccata, dando gratiam, & iuuando.

4. *Priores*, sc. qui ante captiuitatem.

5. *Vbi sunt?* q.d. Nonne illis acciderunt quæ prædixi, e si non credebant euentura?

Nunquid, &c. q.d. pseudoprophetæ illi qui patres vestros decipiebant, nonne & ipsi miserè mortui, cum tamen felicitatem promittererem? Vel si de veris Prophetis loquitur q.d. nunquid perpetuo opus est, vos monere per Prophetas? nec mihi credetis sæpius monenti, cùm præsertim. appareat re ipsa me vera prædicere?

6. *Legitima*, i. præcepta, Heb. statuta.

Conprehenderunt, i. adeos peruenerunt, q.d. non ne eis manifestata sunt? vel, nonne mala quæ simul minabantur illis inuenerunt? *Conuesi sunt*, i. ad se reuersi sunt, 70. responderunt. *Feci*, sc. puniendo.

7. *Vndecimi*, sc Ianuarii. *Verbum*, visionem vocat verbum, quamquam & in ipsa visione interueniunt verba Angeli,

8. *Vir*, sc. Angelus Michael, de quo Daniel 10.

Equum rufum. In equo celeritas, in colore punitio hostium significata. *Profunde*, sc. aquarum, q.d. prope aquas, sc. Babylonis, Chald. Babylone.

Equi, sub. & equites. *Varij*, varietate coloris significantur varia Angelorum munia, pro varietate præceptorum Dei; nempe rufo punitio seu calamitas. albo prosperitas.

9. *Dixi*, sc. Angelo, qui mihi illa ostendebat.

In me, sc. intra me, Chald. mecum. *Ostendam*, i. faciam tibi ostendi.

10. *Vir*, sc. Michael. *Perambulent*, sc. custodientes prouincias, vel exequentes varia Dei madata.

11. *Responderunt*, sc. rogat de statu hominum, vt Zacharias audiret. *Habitatur*, *& quiescit*, pro, habitatur in pace, sc. sine prælijs, Chald. habitatur pacifica, & quieta Quidam ad ditionem Darij solam referunt.

12. *Respondit*, i. locutus est. *Quibus iratus es?* i. quos affligis. *Septuagesimus*, sc. ex quo Ierusalem euersa. Nam 19. Nabucdonosoris, qui deinde regnauit, 26. sed computato 19. fiunt, 27. nam mense 5. decimi noni capta vrbs. Euilmeradac. 23. Balsasar. 3. Cyrus 7. post expugnatam Babylonem (etsi alii aliter sentiunt, sed deinde filio dant 14.) Cambises, 8. Qui omnes vsque ad Darij. 2. fiunt 70.

13. *Bona*, i. consolatoria, vt statim explicat, Chald. recta.

14. *Zelatus sum*, i. amore prosecutus, adeoque eorum causa iratus affligentibus ipsam. hæc sunt verba consolatoria.

15. *Genses*, sc. Chaldæos. *Adiuuerunt in malum*, i. grauiùs afflixerunt, quam debuerint, seu quam vellem. Chald. adiuuerunt ad malefaciendum.

16. *In misericordiis*, i. cum magna misericordia.

Perpendiculum, &c. q.d. ædificabitur *Ierusalem*, Chald. ædificium parietum Ierusalem.

17. *Affluent*, Chald. implebuntur. *Eliget*, i. tractabit vt electam, Chald. complacebit sibi in. possunt hæc ad Ecclesiam referri.

18. *Leuani oculos*, i. aspexi. *Quatuor cornua.* Quidam regna quatuor intelligunt, sc. Chaldæorum. Persarum, Græcorum, & Romanorum. Alii, quatuor orbis partes, quæ Iudæos vexarunt. scil. ab Oriente Hammonitæ, & Moabitæ: ab Occidente Palæstini; à Septentrione Chaldæi: à Meridie Idumæi, Chald. quatuor regna.

19. *Ventilauerunt*, i. vexarunt, Chald. & 70. dispersерunt.

20. *Fabros*, sc. ferrarios, qui cornua ferrea confringerent, nempe Angelos.

21. *Per singulos*, &. q.d. Iudæos omnes i

Eorum, sc. Iudæorum. *Leuauit caput*, i. potuit resistere, seu respirare. *Cornu*, i. potentiam, robur.

CAPVT II.

1. *VIr*, sc. Angelus specie viri. *Mensorius*, sc. quo solent Architecti metiri ædificia. 70. geometricus.

2. *Ierusalem*, sc. Ecclesiam, ad eam enim pertinent quæ sequuntur. *Sic*, sc. futura. est enim ædificanda, vel quanta nunc sit, quantumque desit.

3. *Egrediebatur*, sc. à me, 70 stabat. *Alius*, fortè ille qui funiculum gustabat.

4. *Ad eum*, sc. qui in me loquebatur antea.

Puerum, Chald. & 70. iuuenem. Apparet Zachariam fuisse iuuenem, certe erat respectu Angeli. vide tamen Ioan. 21. *Absque muro*, &c. q.d. tanta erit multitudo, vt circumdari muro non possit, sc. Ecclesia significatur.

Iumentorum, sc. sunt etiam in Ecclesia, qui vt iumenta viuunt. est in area hac cum grano palea, vsque ad diem Iudicij, & cum prudentibus virginibus fatuæ.

5. *Murus*, i. velut murus seu pro muro, Et Dominus in circuitu populi sui Psal. 124. Chald. velut murus.

In gloria, 70. in gloriam, sc. reddam glorioſam. Glorioſa dicta sunt de te ciuitas Dei. vide Isa. 60.

6. *Aquilonis*, i. Babylone, sc. mundo, & vitiis, potestateque diaboli. *In quatuor*, &c. q.d. ô electi, qui per orbem totum dispersi estis. vide Isa. 43. & Ioan 11. 70. de quatuor ventis cœli congregabo vos.

7. *Sion*, i. electi ex Iudæis. *Filiam*, *Babylonis*. i. Babylonem, vt sup.

8. *Exercituum*, 70 omnipotens. sic. inf. Apertè Christus hic Deus dicitur, sicut & Psal. 23. est enim vtrobique Iehoua יהוה *Gloriam*, sc. meæ resurrectionis. Vide Ioan. 7. Nondum erat glorificatus, sc. per resurrectionem.

Me, sc. Christum per Apostolos, qui Gentibus prædicarunt. vide Isa 49. Act. 13. *Spoliauerunt*, sc. sæpe Iudæi vexati à gentibus. Ait ergo, cum per Apostolos ex vobis assumptos sint conuertendæ gentes ad fidem, quanto æquius est vos etiam conuerti?

Tangit, i. lædit, vide Psal. 104.

Mei, sc. Dei, q.d. valde Deum offendit quicunque vos persequitur. vide Deut. 32. Psal. 16. Sensus est, valde estis Deo chari, vlciscetur que vestras iniurias, subiiciendo vobis populos ad fidem conuersos per Apostolos, 70 eius.

9. *Super*, i. contra. *Eos*, sc. gentiles.

Præda his, i. subditi Iudæis, sc. Apostolis eos conuertentibus. *Seruiebant*, scil. Iudæi sæpe Gentilibus seruierunt. *Dominus*, sc. pater. *Me*, sc. filium prædicit Iudæorum conuersionem post gentes.

10. *Lauda*, Chald. exulta, 70. gaude. *Filia Sion*, i. ecclesia. *Venio*, sc. per Incarnationem.

11. *Applicabuntur*, Chald. adiicientur, 70. confugient.

12. *Iudam*, i. fideles. *Partem*, pro, velut partem, i. hæreditatem. *Sanctificata*, 70. sancta, sc. ecclesia.

Eliget, i. amabit, Chald. gratam habebit. *Adhuc*, q.d. perseuerabit, amando, & fauendo.

13. *Sileat*, sc. præ reuerentia, & timore, 70. timeat.

Consurrexit, Chald. apparebit. *Habitaculo*, sc. cœlo, q.d. veniet in mundum, quod quidam ad priorem aduentum referunt: alij ad secundum.

CAPVT III.

1. *ANgelo*, sc. Michaele principe Synagogæ, secundum quosdam *Satan*, 70. diabolus.

A dextris. Hunc locum capit & qui defendere, & qui opprimere vult quod dextra potior sit hominis pars, & valentior, adeoque ea defensa stat, victa cadit vide Psal. 15. & 108. *Aduersaretur*, i. accusaret.

2. *Increpet*, pro, increpabit, i. reprimet, q.d. ego te cohibebo. solet Deus de se loqui tanquam de tertia persona vide Gen. 19. Num. 12. *In te*, pro, te, Heb.

Et increpet, q.d. & omnino te impediet, ne sc. quidquam possis contra Iesum, aut templi ædificationem. Non verò per Dominum, fortè indicare Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. *Elegit*, sc. vt in ea sit eius templum, vultque ædificari *Torris*, pro, vt torris, i. titio.

Igne, sc. captiuitate.

3. *Indutus*, sc. sic apparebat in visione illa.

Sordidis, significantur eius peccata, forte quod populum non reprehendit. vt debuit, peccantem; cum præsertim eius nepotes etiam duxissent alienigenas. vide Esd. 10.

Stabat, sc. iudicandus, vel opem expectans.

4. *Qui*, sc. Angelus Michael, de quo proximè.

Eos, sc. minores Angelos. *Abstuli*, q.d. per hoc significo ablatam à te iniquitatem tuam.

Indui, pro, induam *Mutatoriis*, i. pretiosis vestibus, talibus enim solent viles mutari, Chald. iustitiis. 70. veste talari.

5. *Cidarim*.

5. *Cidarim*, i. tiaram pontificiam. *Veſtibus*, ſc. Pontificiis. *Angelus*, ſc. qui hc. fieri præceperat.

6. *Conteſtabatur*, i. velut coram teſtibus monebat.

7. *Exercituum*, 70. omnipotens, ſic inf.

Cuſtodiam meam, i. quod cuſtodiri præcepi, 70. præcepta mea. *Quoque* q.d. id etiam dabo, vt, &c.

Iudicabis domum meam, i. populum meum reges, vt ſolent Pontifices, Chald. iudicabis templi miniſtros.

Cuſtodies, ſc. vt præfectus. *Ambulantes*, ſc. tecum, i. protegentes. *His*, ſc. Angelis, Chald. intelligit promitti ei conuerſationem inter Angelos poſt reſurrectionem.

8. *Portendentes*, i. factis ſuis futura figurantes, ſc. omnia illius populi facta, figura erant futurorum, 70. portentorum ſpectatores, Chald. digni quibus fiunt miracula.

Orientem, ſc. Chriſtum Chald. Meſſiam, ſc. ortus eſt. Mundo velut Sol: vnde Oriens nomen eius Zach. 6. & Oriens ex alto, Luc. vel Oriens dicitur, ſc. germen, id enim ſignificat vox Heb. quomodo vertitur Ier. 23. & 33. Iſa. 4. & et iam, Græca. ἀνατολὴ, i. in 70. & in Luca, vt quidam notant. dicitur autem germen, ſc. è radice Ieſſe ſurculus.

9. *Lapis*, ſc. Chriſtus, qui lapis angularis & offenſionis abſciſſus de monte. &c. *Dedi*, i. promiſi me daturum.

Coram Ieſu, ſc. in reuelatione proxima de Oriente.

Vnum, ſc. ſingularem, de quo proximè dictum.

Oculi, i. dona Spiritus ſancti, vel Angeli, de quibus Apoc. 1. & 5. Tob. 12. Zach. 4. vide etiam Apoc. 8. 15. 16. & 17. ſc. per Angelos plurimos (id enim 7. ſignificat) mundum gubernat. *Sculpturam*, ſc. paſſionem, vbi velut cælatus clauis, & virgis, vel perfectionem animæ ornatæ donis. *Illius*, ſc. vbi paſſus fuerit, nempe Iudææ, vel Mundi, quantum eſt ex parte pretij dati pro redemptione. *Vna*, ſc. paſſione.

10. *Die illa*, ſc. tempore Euangelii.

Vir, i. quiſque. *Vitem*, q.d. pax erit, & conuiuabuntur ſecurè inuicem. vide Iſa. 2. Oſe. 2. Mich. 4. Intellige vero fructus ſpirituales.

CAPVT IV.

1. *Reuerſus eſt*, ſc. fuerat egreſſus, vt dictum cap. 2. *Suſcitauit*, ſc. attonitus fuerat ad viſionem præcedentem.

2. *Candelabrum*, ſc. Eccleſia. *Aureum*, ſc. charitate & cœleſti doctrina. *Lampas*, ſc. Chriſtus.

Super caput, i. in ſummitate. *Et ſeptem*, ſc. præterea, vel pro, id eſt ſeptem, vt ſit explicatio lampadis. ita enim quidam accipiunt, & candelabrum Chriſtum dicunt.

Lucernæ, ſc. iuſti omnes, vel eccleſiæ magiſtri, vel ſeptem dona Spiritus ſacti. *Infuſoria*, pars erat hæc lucernarum, per quam in eas oleum influebat. Quidam ſeptem Sacramenta intelligunt, per quæ oleum gratiæ infunditur in homines.

3. *Super*, i. iuxta, putant autem quidam intelligi Eliam & Enoch. vide Apoc. 11.

4. *Sunt*, i. ſignificant.

6. *In ſpiritu meo*, i. per virtutem ſpiritus, quem dabo meis, ſc. fient in Eccleſia, quæ per iſta, quæ hic apparent, ſignificantur.

7. *Quis tu* ſc. vt poſſis impedire Zorobabelem in ædificio templi, & Chriſtum per illum ſignificatum, in Eccleſiæ dedicatione? *Mons magne*, i. diabole *In planum*, ſcil. deiicieris, ſeu deprimeris, 70. vt corruas.

Et educet, &c. q.d. mittet Pater Filium, Chald. & emerget Chriſtus, cuius ab æterno nomen dictum eſt, qui omnium Regnorum imperio potietur.

Primarium, ſc. fundamentalem. *Exæquabit*, &c. q.d. faciet reſpondere gratiam Chriſtianorum gratiæ Chriſti, ſc. ſimiles ei eſſe vita per gratiam, tanquam membra capiti, in quo ſumma gratia, iuxta illud, conformes fieri imagini filii ſui.

9. *Manus*, &c. q.d. vt Zorobabel iſtam domum cœpit, & perfecit, ita Chriſtus, qui ex eo naſcetur, & per eum ſignificatur, Eccleſiam ædificabit.

Me, ſc. Chriſtum.

10. *Deſpexit*. pro, deſpiciat vel deſpiciet.

Dies paruos, i. paucos prædicationis Chriſti. vel parui dicuntur ob Chriſti vitæ totius humilitatem

Stanneum, ſc. qui ſolet alligari in perpendiculo, q.d. magna erit lætitia, cùm Chriſtus Eccleſiam ædificabit.

Septem, &c. explicat quid ſignificent oculi, de quibus ſup. *Diſcurrunt*, Angeli ſignificantur, quorum miniſterio Deus vtitur in mundi gubernatione.

11. *Reſpondi*, i. locutus ſum.

12. *Spicæ*, 70. rami, ſc. pleni oliuis, inſtar ſpicæ plenæ granis. *Roſtra*, ſc. lucernarum, in quibus illud eſt, per quod infunditur oleum, quod hic ſuffuſorium vocatur. At ſupra dixit eſſe ſeptem ſeptem quidem omnia, ſed duo extrema erant in candelabro iuxta quæ aſſurgebant oliuæ.

14. *Olei*, 70. pinguedinis, q.d. pingues gratia. *Aſſiſtunt*, ſc. orantes pro populo Iudæorum, vel parati ad iuſſa: mittendi enim ſuo tempore Elias & Enoch. in mundum, è loco vbi nunc viuunt, ſiue is paradiſus eſt terreſtris, ſiue alius locus.

CAPVT V.

1. *Volumen*, ſc. oblonga membrana. in tali enim olim ſcribebatur, 70. falx. *Volans*, ſignificat id, celeritatem ſupplicij pro peccatis illic notatis.

2. *Longitudo*, &c. ſc. maior ſupplicij longitudo ſeu diuturnitas quam intenſio: illa enim ſempiterna, ſc. ſine fine, hæc finita.

3. *Maledictio*, i. ſupplicii ſententia. *Terræ*, ſc. Indææ.

Fur, &c. per furtum intelliguntur etiam reliqua peccata in proximum, per periurium reliqua etiam in Deum.

Iudicabitur, Chald. percutietur, 70. punietur.

Iurans, ſc. falsò, vt infra dicitur. *Ex hoc*, ſc. volumine, i. iuxta ſententiam ſcriptam in volumine.

4. *Illud*, ſc. volumen, ſeu ſcriptum in eo decretum, aut maledictum. *Et ligna*, &c. q.d. prorſus totam.

5. *Egreſſus*, ſc. vt acciperet ab Angelis ſuperioribus nouam reuelationem. *Dixit*, ſc. vbi fuiſſet reuerſus.

Egreditur, ſc. repræſentabatur tanquam alicundè egrediens. fortè velut à Deo è templo, vel ex vrbe, velut è populo.

6. *Amphora*, Heb. Epha, quæ eſt certum genus menſuræ, ſed hic pro menſura abſolutè ſumitur, 70. menſura ſc. peccatorum Iudæorum, quæ cum eſt impleta, excæcari meruerunt vnde Matt. 23. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. *Oculus*, i. aſpectus, q.d. hic apparet quales ſint, qualiaque eorum facta, ſc. implent indies menſuram hanc, 70. iniquitas.

Terra, ſc. in qua habitant.

7. *Talentum*, ſc. maſſa quædam, vt dicitur inf.

Portabatur, ſc. in amphora, vt quidam aiunt.

8. *Impietas*, 70. impietas eorum. *Eius*, ſc.

amphoræ, significatur mensura plena iniquitate, & grauiter occlusa, sc. indurati Iudæi.

9. *Mulieres*, sc. Israel, & Iuda, vel Iudæorum cæciras, & obstinatio. *Spiritus*, i. ventus. *Milui*, sc. rapacitas indicatur, vel fortis volatus *Inter terram*, &c. i. per aerem.

11. *Ei*. sc. amphoræ, adeoque impietati.

Senaar, 70. Babylonis, sc. ibi dicuntur Iudæi tandem recepturi Antichristum. nam in Babylonia regnare incipiet. *Ponatur*, &c. q.d. alto & firmo loco statuatur, vt solent idola.

CAPVT VI.

1. *Quadrigæ*. 70. currus. *Montium*, sc. Dei potentiæ, & sapientiæ. *Aerei*. i. fortissimi.

2. *Prima*, sc. imperio Chaldæorum. *Rufi*, sc. ob cædes, & crudelitatem *Secunda*, sc. Persarum.

Nigri, sc. ob terrorem.

3. *Tertia*, sc. Græcorum. *Albi*, sc. ob clementiam.

Quarta, sc. Romanorum. *Varij*, sc. respersi albis maculis. varium fuit Romanorum imperium.

Fortes, 70. multicolores.

5. *Quatuor*, pro, vt quatuor, q.d. violenter subuertentes omnia, quocunque irruant. *Stent*, sc. parati ad iussa, nam per eos Deus punit quos vult. vide Isa. 10. Ierem. 25. Matt. 22. Chald. ne stent.

6. *Aquilonis*, sc. Chaldæorum, quos vicerunt. Ideo omissa illorum quadrigæ mentio hic, quia superati à Persis. *Post eos*, sc. & Persas vicit Alexander.

Austri, sc. Ægyptum subiugauit Augustus tandem, & sic potitus omni Græcorum imperio.

7. *Robustissimi*, sc. quos supra vocauit fortes, erantque in quarta quadriga, à qua hinc videntur separari. Quidam Gothos intelligunt, qui per orbem discurrentes cuncta vastarunt.

8. *Spiritum meum*, 70. furorem meum. q. d. satisfecerunt mihi in Chaldæos irato, dum eos vastarunt.

10. *Sume*, sc. quod infra dicitur.

Transmigratione, 70. captiuitate, i. captiuis, qui è Babylone redierant, Chald. filiis transmigrationis.

Iosiæ, iste fortè custodiebat Templi thesaurum.

11. *Aurum & argentum*, significantur vel duæ in Christo naturæ, vel Gentiles, & Iudæi Christo subiecti.

Coronas, sc. significantes Christi summum imperium, & sacerdotium, Chald. coronam magnam.

12. *Vir*, sc. cuius tu in hoc figura es. *Oriens*, &c. Chald. ecce vir, Christus nomen eius, qui reuelandus est, & magnificandus, & ædificaturus templum Domini.

Subter eum, i. in loco suo, vel sua virtute.

Templum, sc. Ecclesiam.

13. *Gloriam*, i. coronam, q. d. regnabit, vt statim explicat *Solio*, vide Luc. 1. *Sacerdos*, Chald. Sacerdos summus. *Consilium pacis*, i. concordiæ.

Duos, sc. Regem & sacerdotem quia vtrumque Christus, vel populum Iudaicum, & Gentilem, sc. in Ecclesia.

14. *Helem*, hic supra dictus Oldai. Forte Binomius erat, *Hem*, hic. supradictus Iosias. *Memoriale*, q.d. in memoriam, quod eas Domino obtulerint, & id figura eorum, qui offerunt sua Christo.

15. *Procul*, sc. Gentiles. *Me*, sc. prophetam, vel Christum. *Hoc*, sc. quod dixi, scietis, &c. *Domini*, sc. Christi, quem quia Iudæi non audierunt, excæcati.

CAPVT VII.

1. *Noni*, i. Nouembris.

2. *Et miserunt* pro, miserant enim.

Sarasar, &c. nomina Iudæorum qui remanserant in Babylonia.

3. *Flendum*, i. ieiunandum. *Quinto*, sc. ieiunabant, mense quinto, quo vrbs incensa, & septimo, quo interfectus Godolias, adeoque dispersi Iudæi, qui sub eo erant.

Sanctificare, Chald. abstinere à delitiis.

4. *Et factum est*, &c. redit ad id quod dixerat supra.

5. *Mihi*, i. quod mihi gratum esset vide Isa. 58.

6. *Vobis*, sc. & non ad Dei gloriam.

7. *In manu*, i. opera seu ministerio, q.d. nonne sæpe vos monui, non esse mihi grata vestra ieiunia, quod deesset eis meorum præceptorum obseruatio?

9. *Verum*, 70. iustum. *Et misericordiam*, &cæt. hæc geminatio significat, sæpe & multum misericordia vtendum.

10. *Calumniari*, Chald. & 70. opprimere.

Et malum, 70. & malitiæ quisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris.

11. *Auerterunt scapulam*, i. terga verterunt.

Recedentem, & sic est Heb. & Chald. q.d. rebellem, seu onus detrectantem, 70. tergum contemnens. *Aggrauauerunt*, sc. velut pondere aliquo obturarunt.

12. *Spiritu*, sc. quê posuit in Prophetis. *Indignatio*, sc. qua illos puniuit.

13. *Locutus est*, sc. se puniturum. *Dicit*, pro, dixit etiam tunc.

14. *Nesciunt*, i. nesciebant antea. *Terra*, sc. Iudæa.

Desolata, i. sola relicta. *Ab eis*, i. ob ipsorum peccata, vel ipsis discedentibus.

Transiens, & reuertens, i. vltro citroque commeans.

Desiderabilem, i. optimam.

Desertam, Chald. & 70. desolationem.

CAPVT VIII.

1. *Zelatus*, &c. q.d. zelotypia prosecutus sum, eoque indignatus, quod me tantopere se amantem deseruerit, vel, iratus eius hostibus.

Sion, i. Iudæos, seu Synagogam, quæ Ecclesiæ figura, & pars. Cœpit enim Ecclesia à mundi principio, sed figura etiam fuit Ecclesiæ Christianæ.

3. *Reuersus sum*, Chald. reuertar, sc. in gratiam recipiam. *Ierusalem* sc. Christi Ecclesia.

Veritatis, 1. Tim. 3. vocatur columna & firmamentum veritatis, sc. in ea vera est doctrina, & firmissima.

Mons, etiam mons dicitur Ecclesia ob altitudinem dogmatum, & firmitatem *Sanctificatus*, Hebr. & Chald. sanctitatis, 70. sanctus scil. sancta Ecclesia doctrina, & morib. nec extra eam vlla est sanctitas. aut vera virtus.

4. *Senes*, &c. q.d. diu viuent habitatores, sc. sancti, q.d. per totam vitam studebunt sanctitati, vel nunquam deerunt in Ecclesia Magistri, qui prudentia, & doctrina cæteros regant. est autem in senibus prudentia. Væ terræ, cuius rex puer est. *Viri*, i. cuiusque, sc. senum, q.d. erunt prudentissimi, vt solent grandæui. *Baculus*, Chald. opera recta, sc. quibus ætas sustentatur.

5. *Infantibus*, & cæt. q.d. erunt & in Ecclesia multi in Christo paruuli, seu recens baptizati, & hilariter viuentes, quanquam & in Ierusalem, quæ

tunc

tunc ædificabatur, fuerunt ista ad litteram, sed in figura spiritualium.

6. *Reliquiarum*, i. relictorum ex captiuitate, in qua multi perierant. *Illis*, sc. posse fieri. *In oculis meis*, i. coram me.

7. *Orientis*, &c. per hæc duo intellige etiam Aquilonem, Austrum q.d. de omnibus mundi partibus vocabo electos ad salutem. vide similem phrasim Matt. 8.

8. *Ierusalem*, i. Ecclesiæ. *In veritate, & in iustitia*, sc. colent me vera fide, & rectis moribus.

9. *Prophetarum*. sc. Aggæi, & Zachariæ.

In die, 70. ex die.

10. *Merces*, i. laborum fructus.

Tribulatione, i. hostium vicinorum persecutione.

Dimisi, i. permisi, sc. insurgere.

12. *Semen pacis*, i. prosperitatis; q.d. prouenient seminata fertiliter. *Germen*, i. fructum.

13. *Maledictio*, i. maledicti, sc. vexati, vel male audientes. *Benedictio*, i. benedicti, sc. cùm ad fidem Christi conuersi erites.

14. *Misertus*, sc. hactenus, vt benefacerem.

15. *Conuersus*, sc. ad misericordiam, qui secundùm iustitiam feceram. *Cogitaui*, loquitur more humano. Alioquin Deus nihil de nouo cogitat. *Diebus, istis*, potest coniungi cum sequentibus.

16. *Verba*, i. res, seu opera. *Pacis*, 70. pacificum, & iustum, sc. quo pax alatur & iustitia, non discordia aut iniquitas. *Portis*, sc. vrbium, ibi enim fiebant iudicia.

17. *Amicum*, Chald. & 70. proximum.

19. *Ieiunium*, redit, ad id, de quo quæsitum cap. 7.

Quarti, i. obseruabant, quia eo mense rupti à Chaldæis. muri Ierusalem.

Decimi, sc. ob obsessam eo mense vrbem. vide Ier. 39. & 52. Ezech. 24. Reg vlt.

In gaudium, q.d. cessabit, atque ita respondetur quæsito. *Praclaras*, Heb. & 70. bonas i. lætas, Chald. iucundas. *Veritatem tantùm*, pro, veritatem modò, seu interim, Chald. propterea veritatem, 70. & veritatem q.d. id præcipue à vobis requiro, vt veritati studeatis, & paci.

20. *Vsquequo*, pro, in tantum vt, q.d. in tantum festa celebrabitis vt veniant ad vos multi, &c. Chald. & 70. adhuc venient, &c. *Veniant*, sc. tempore Euangelii.

21. *Vnus ad alterum*, pro, vnius ciuitatis ad alteram, vt indicant Heb. *Domini*, sc. Christi.

Vadam, sc. respondebit alter.

22. *Robustæ*, 70. multæ, Chald. regna magna.

Ierusalem, i. Ecclesia.

23. *Illis*, sc. hæc accident, quæ dixi.

Et apprehendent, pro apprehendent inquam. *Fimbriam*, i. oram vestis.

Iudæi. sc. spiritualis, i, Christiani.

CAPVT IX.

1. *Onus* i. prophetia tristis mundo, qui Euangelio resistet, sed superabitur tandem.

Adrah, locus est prope Damascum, per quem duo Mundi vrbes signficantur. *Requiei eius*, sc. Domini, q.d. requiescet in gentibus ad fidem conuersis, 70. sacrificium eius, sc. erit, q.d. Christo sacrificabisur à Gentilibus conuersis. *Oculus*, i. intuitus *Hominis*, &c. q.d. respicit Deus omnes homines, & non solum Israelitas. An Iudæorum Deus tantum? 70. quia Dominus respicit homines. Chald. quia videt Dominus opera hominum.

2. *Hemath*, sc. Antiochia. *Eius*, sc. requiei Domini, vel Ecclesiæ, q.d. & ipsa Emath conuertetur ad fidem, per has vrbes Gentilium, reliquæ etiam intelliguntur.

Sapientiam, sc. fidei. seu Ecclesiæ.

3. *Et ædificauit*, &c. q.d. quamuis munitissima sit, & ditissima, tamen à Christo expugnabitur, nec poterit Euangelio resistere. diemque de aliis ciuitatibus intelligendum *Humum*, Chald. & 70. puluerem.

4. *In mari*, sc. erat in mari sita. *Hæc*, Hebr. Chald. & 70. ipsa. *Igni*, sc. verbi Dei *Deuorabitur*, sc. destructis erroribus, & vitiis.

5. *Ascalon*, &c. i. qui in gentibus oderant Euangelium. *Spes*, sc. qua se putabat posse resistere. *Rex*, pro Regum, vel diabolus, q.d. Christus solus in ea regnabit, *Habitabitur*, sc. ab infidelibus.

6. *Separator*, sc. Christus, qui segregat oues ab hœdis s. vel quicunque se separauit, sc. ab infidelibus ad fidem conuersus, 70. alienigena, sc. alienus ante à fide.

Superbiam, per quam etiam alia vitia intelliguntur.

7. *Sanguinem*, i. peccata, præsertim blasphemiam.

Eius, 70. eorum. *Abominationes*, repetitio vel significatur idololatria *Dentium*, i. oris, q.d. vt ne de eis quidem loquatur amplius. *Relinquetur*, q.d. erit in numero reliquiarum, quæ saluantur à Domino.

Deo nostro, Chald. adiectus populo Dei nostri.

Quasi dux, q.d. honoratus, & in pretio,

Iebusæus, i. habitator vetus Ierusalem, q.d. sicut illi, qui semper fuerunt in Ecclesia.

8. *Circundabo*, i. muniam. *Domum*, i. Ecclesiam.

Euntes, &c. q.d. discurrentes huc illuc pro salute animarum. *Exactor*, sc. tributi, Chald. Tyrannus, sc. diabolus.

Vidi, sc. respexi oculis misericordiæ populum meum, vt ei benefaciam.

9. *Satis*, i. valde. *Filia*, Chald. cœtus, sc. fidelium congregatio. *Filia Ierusalem*, repetitio. *Rex*, sc. Christus.

Tibi, i. ad salutem tuam.

Iustus, sc. & te iustificans vide Aom. 3.

Pauper, Chald. & 70. mansuetus, & sic citatur Matt. 21.

Et super pullum, , hinc apparet super vtrumque sedisse Christum: intelligitur vero per Asinam, seu subiugalem, vt vertunt 70. Iudæi, qui sub iugo legis, per pullum Gentiles, vtrosque sibi Christus subiecit per fidem, &c.

10. *Disperdam*, &c, q.d. auferam arma quibus Euangelium impugnabant, seu victor tandem eua dam, mihique per fidem subiiciam. *Loquetur*, sc. Christus, q.d. saluabit etiam gentes, Chald. iudicabit in pace regna.

Amari, &c. q.d. per totum orbem. Data est mihi potestas in cœlo & in terra.

Fluminibus Heb., flumine, sed est singul. pro plur. sic etiam intellige Psal. 71.

11. *Testamenti*, sc. noui confirmatoris, vnde. Hic sanguis noui testamenti. *Lacu*, i. limbo, seu purgatorio. vide August epist. 99. & 21. de gen. cap. 23. quamquam idem 18. ciuitati humanæ profunditatis miseriam, & sterilitatem intelligit.

Non est aqua, q.d. qui carcer est.

12. *Munitionem*, i. ecclesiam seu Christum.

Vinctispes, Chald. ô vincti, qui redemptionem speratis, *Annuncians*, pro annuncio tibi quod, sc. sequitur.

Duplicia, i. magna Chald. duplicia bona.

Reddam, sc. pro laboribus. *Tibi*, alloquitur quemque fidelium.

13. *Extendi*, præt. pro futuris *Iudam*, &c. q.d. assumam ex Iuda & Israel ministros prædicationis,

per quos mundum conuertam. *Impleui*, sc. quasi arcum: impleri arcus dicitur, cùm valde tenditur, Chald. impleui fortitudine. *Suscitabo*, Chald. prævalere faciam.

Græcia, i. Gentiles, q.d. per tuos filios, scil. Apostolos conuertam gentes. *Gladium*, sc. ad perdendos errores, & vitia.

14. *Videbitur*, Chald. reuelabitur, 70. apparebit,

Iaculum, sc. verbum, Chald. verba, 70. sagitta.

Tuba, sc. euangelica. *Turbine*, pro, velut turbine.

Austri, Chald. venti Australis, q.d. prosternet hostes fidei.

15. *Deuorabunt*, i. consument, sc. hostes.

Lapidibus, sc. testimoniis scriptutæ Chald. velut lapidibus *Inebriabuntur*, sc. sanguine. Metaphora à victoribus, quimulto hostium sanguine aspergunt ur.

Phialæ, sc. excipientes sanguinem hostiarum.

Cornua, sc. quæ abundè sanguine aspergi solent.

16. *Populi sui*, 70. populum suum *Eleuabuntur*, sc. in ædificio Ecclesiæ, 70. voluuntur. *Lapides*, sc. fideles, seu prædicatores, *Eius*, sc. Christi.

17. *Quid enim*, &c. q.d. quid haber Christus optimum, quo suos alat, nisi corpus suum sub specie panis, & sanguinem sub specie vini?

Germinans, i. producens, q.d. faciens castos, & puros eos, qui dignè communicant.

CAPVT X.

1. *Serotino*, sc. vere, velut enim matutinum est tempus sementis. est autem pluuia doctrina, temporanea quidem, qua semina germinant, vetus Testamentum: serotina verò, qua fructus matureſcunt, nouum, q.d. petite aduentum Christi & Euangelii.

Niues, q.d. dabit niuem, si opus sit, ne dum pluuiam. Quidam dicunt legendum nubes id enim significari voce Hebræa, & sic Hier. vertisse, Chald. ventos, sc. deferentes nubes, 70 apparentias, sc. copiam nubium. Intellige verò Apostolos & prædicatores, pluuiam verò doctrinam. *Imbris*, i. vehementem, seu copiosam, 70. hyemalem, i. copiosam. vt solet esse hyemalis.

Eis, sc. petentibus. *Herbam*, &c. q.d. germina salutis in cordibus.

2. *Somniatores*, Chald. pseudoprophetæ.

Frustra, 70. falsa.

Consolabantur, sc. se consulentes.

Abducti, sc. in varios errores, sc. qui talibus fidem adhibebant. *Affligentur*, sc. ab hostibus animæ.

Pastor, scil. bonus, q.d. interim, dum Christo carent. Chald. Rex, 70. sanitas.

3. *Pastores*, Chald. Reges. *Hircos*, i. reprobos vide Matt. 25. Chald. Principes, sc. malos. *Visitabo*, i. puniam.

Visitauit, 70. visitabit, sc. vt prouideat. *Gloriæ suæ*, i. glorioſum, Chald. fortem, & splendentem, sc. bene ornatum. 70. decorum suum.

4. *Ex ipso*, sc. Iuda. *Angulus*, sc. Christus lapis angularis, Chald. Rex. *Paxillus*, sc. Christus, è quo pendent electi, Chald. Christus. *Arcus*, i. arma spiritualia, Chald. fortitudo. *Exactor*, sc. tributi, q.d. victor, Chald. gubernator, sc. qui exigat obedientiam *Simul*, q.d. ex ipso hæc omnia.

5. *Conculcantes*, sc. hostes fidei.

Lutum, pro, vt lutum. *Ascensores*, sc. hostes videntes se non posse resistere.

6. *Confortabo*, Chald. roborabo *Ioseph*, i. Ephraim, sc. decem tribus *Miserebor eorum*, 70. dilexi eos.

7. *Fortes*, 70. pugnatores. *Ephraim*, Chald. domus Ephraim. *Vino*, sc. diuinæ gratiæ, & consolationis.

Filii, i. discipuli.

8. *Sibilabo*, i. vocabo, sc. prædicatione, Chald. clamabo, 70. significabo. *Congregabo*, sc. in Ecclesia. 70. suscipiam. *Redemi*, 70. redimam. *Ante*, sc. quam eos per hostes vastarem.

9. *Eos*, sc. fideles, vel prædicatores *Longe*, i. remotis locis *Reuertentur*, sc. ad me corde suo.

10. *De terra*, &c. i. ex omnibus locis, vbi vitiis seruiunt. *Ad terram*, &c. q.d. Ecclesiam fertilem & altam, pulchramque. *Locus*, sc. præ multitudine. Hyperbole est, qua significatur fidelium maxima copia, vel significatur omnes esse reducendos. nullumque locum ipsorum apud Assyrios, aut Ægyptios inuentum iri, 70. & non relinquetur ex eis vllus, Chald. & non sufficiet eis, sc. locus.

11. *Transiet*, sc. populus meus, *In maris*, &c. i. vt olim cum transirent mare rubrum, q.d. omnes vincet difficultates, nihilque eius ad me reditum poterit impedire vt nihil impediit cum educerem olim ex Ægypto, atque hunc sensum faciunt etiam Chaldaica.

Percutiet, sc. Dominus, vel populus, 70. percutient.

Confundentur, sc. non valentia impedire transitum 70. siccabuntur. *Profunda fluminis*, Chald. Reges populorum. *Humiliabitur*, Chald. cessabit *Assur*, i. dæmonum, vel hostium fidei. *Sceptrum*, i. dominium.

Recedet, i. desinet, Chald. & 70. tolletur. Intellige per Ægyptum vitia.

12. *Eos*, sc. fideles. *In Domino*, i. in me.

Nomine, i. virtute. *Ambulabunt*, Chald. ambulabunt redempti, 70. gloriabuntur.

CAPVT XI.

1. *Aperi Libane*, i. templum, vel Ierusalem, erant enim loco edito, & insignes pulchritudine, & ciuibus, velut arboribus, Chald. aperite populi.

Ignis, i. bellum Romanorum *Cedros*, i. principes & nobiles, q.d. velis nolis apertis portis tuis vastaberis, Chald. munitiones.

2. *Abies*, sc. secundi dignitate principibus, seu minores magistratus, 70. pinus. *Cedrus*, i. supremæ dignitates *Magnifici*, 70. optimates, Chald. diuites.

Quercus, &c. q.d. vicini magnates, Chald. satrapæ prouinciarum. *Saltus*, sc. Ierusalem.

3. *Vox*, sc. auditur. repræsantat tempus calamitatis.

Pastorum, Chald. Regum. *Magnificentia*, i. potentia, seu, opes, Chald. prouinciæ. *Leonem*, sc. potentium, Chald. vt leonum *Superbia Iordanis*, i. superba loca, vbi habitabant.

4. *Pasce*, q.d. pascite sanè oues ô gubernatores., certe occidentur ab hostibus Quidam putant Christo dici.

Occisionis, i. cædi destinatæ.

5. *Possederant*, scil. mali pastores. vide Ieremiæ. 23. Ezech. 34.

Occidebant, sc. spiritualiter *Dolebant*, 70. pœnitentiam agebant, sc. de tanto peccato. *Vendebant*, q.d. ex eis quæstum faciebant, more vendentium.

Parcebant, 70. compatiebantur.

6. *Terram*, sc. Iudæam. *Proximi*, sc. intestina fuerunt bella Ierosolymis tempore obsidionis *Regis*, i. ducum,

ducum,vel Cæſaris, cui ſe ſubiecerant. *Concident*, i.vaſtabunt,ſ. Romani, Chald. diripient.

7. *Paſcam*, vox Chriſti. *Occiſionis*, i.quod à malis paſtoribus occiditur,vel q.d. alioqui morte dignum ob peccata. *Propter hoc*,ſ.quia deſunt paſtores boni,vel quia miſericors ſum,& ipſi egent.

O pauperes, ſuos alloquitur, quamquam Hebr. non eſt, ô. *Virgas*,i. baculos paſtorales.

Decorem, hac gubernabat omnes homines, decebat enim id Deum. *Funiculum*, hac gubernati Hebræi, quaſi Dei hæreditas.

8. *Tres*,ſc. Moyſen, Aaron,Mariam ſic Hier.vide Mic.6.Alij intelligunt ſacerdotes, ſcribas, & ſecularem poteſtatem. *Menſe vno*, i. intra paucos dies in deſerto, vel bello Romano. *Contracta*, i. anxietate, ſeu moleſtia preſſa, q.d.mihi moleſti fuerunt Hebræi, vel cœpi retrahere fauorem. *In eis*,i.eorum cauſa, vel pro, in eos.

Varianit,ſc. mutati ſunt ab obedientia, & cultu meo, Chald.deteſtata eſt cultum meum.

Non paſcam, ſc. amplius, vt ſolebam. *Succidetur*. ſ. ab hoſtibus, Chald.conſumitur, 70. deficit.

Carnem, Chald.ſubſtantiam.

10. *Abſcidi*, &c ſ. abiecit Deus populum gentilem ob idololatriam, 70.proiiciam,pro, proieci.

Fœdus,ſ.de quo Gen.9.

11. *Gregis*, Chald. popul. *Cuſtodiunt*, ſc.quæ eis præcepi. *Mihi*,ſ. obediendo:vel abundat,more Hebræo, Chald.voluntatem meam.

Verbum, i. decretum, q.d. agnouerunt Dei gratiam in ſe factam Dei bonitate, vel approbarunt Dei conſilium iuxta illud: Iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.

12. *Si bonum*, Chald. ſi rectum, q.d.ſi æquum eſſe iudicatis, vt eſt re vera. *Mercedem*, i. quod à vobis requiro velut debitum meæ in vos prouidentiæ, ſcilicet, obedientiam, & honorem, &c. *Etſi non*, &c. q.d.quod ſi non placet, ne facite. *Et appenderunt*,&c.q.d. loco mercedis me emerunt à Iuda vili pretio. Solebat pecunia ponderari olim, vt nunc ſcuta aurea, ne quid deſit pretio.

Argenteos, ſc. ſiclos.

13. *Ad me*,ſ. Chriſtum. *Statuarium*, Hebr. plaſmatorem, ſeu formatorem, ſc. Deum, qui omnia plaſmauit, in eius enim templum proiecti argentei: vel figulum, in huius enim agri emptionem dati: proiecit autem Chriſtus, quia eo mouente proiecti à Iuda. *Decorum*, q.d. egregium vero pretium.

14. *Præſcidi*, q.d.deſerui populum meum, ne vt antea regerem.

Germanitatem, Chald. pactum.70. teſtamentum, q.d fœdus, quod initum fuerat: inter me,& Iudam atque Iſrael.

15. *Vaſa*,i. inſtrumenta. *Stulti*,70.imperiti.Quidam intelligunt ſtultitiam improbi, & impij, qui, ſ. officium Paſtoris in perniciem ouium vertit, & Paſtoris inſtrumenta in arma.

16. *Paſtorem*, ſ. Antichriſtum, quem Iudæi recipient.

Derelictum, Chald. errantem. *Contritum*,70. fractum. *Id quod ſtat*, 70. integrum.

Enutriet,Chald ſuſtentabit.70.diriget.

Carnes pinguium, Chald.ſubſtantias diuitum.

Diſſoluit, Chald. conſumet, peruertet.

17. *Idolum*, i. ſpecie tantum paſtor. *Gladius*, ſc. Dei, i. Dei vltio. *Brachium*, i. potentiam. *Oculum*, i. aſturiam.

Tenebreſcens,&c.70. excæcatus excæcabitur.

CAPVT XII.

1. *Svper*, i.contra. *Iſrael*,ſ. Eccleſiam perſequentem.

Fingens,i. formans, ſ.creando, Chald.creans.

Spiritum, i. animam.

2. *Ieruſalem*,i. Eccleſiam. *Crapulæ*,i.in quod ebrij impingunt,q.d.qui eam impugnabunt, cadent more ebriorum. *Populis*, ſc hoſtibus. *Iuda*,i. Iudæ,ſc. etiam ipſi Eccleſiam impugnabunt.

3. *Lapidem*, pro,vt lapidem.

Oneris,i. grauem, Chald. offenſionis. *Leuabunt*, i. leuare loco conabuntur, Chald.vim ei intulerint, 70. Calcabunt. *Eam*,ſ. Eccleſiam oppugnaturi.

4. *In ſtuporem*, i. ſtupore, ſ. reddam velut ſtupidos,vt nihil poſſint contra fideles. *Iuda*, i. Iudæos, vt eos conuertam. *Equum*, &c. q. d. omnia bellica inſtrumenta parata contra Eccleſiam,reddam inutilia.

5. *Duces*,ſ. Apoſtoli. *Mihi*,abundat, more Hebræo.

6. *Sicut caminum*,&c.q.d.dabo virtutem ſuperandi omnia. *Deuorabant*,&c.q d. deſtruent errores, & vitia.

Ad dextram, &c. q.d. per omnes mundi partes. Chald.ad Auſtrum & Aquilonem.

Et habitabitur, &c.q.d. etiam in Ieruſalem terrena erit Chriſti Eccleſia, vel loca Eccleſiæ ab hoſtibus erepta ei reſtituentur.

7. *Tabernacula*, ſ eccleſias particulares.

In principio, i. olim, ſ. ſeruauit tabernacula Iudæorum in deſerto, quæ erant harum figura. *Magnifice*,i.ſuperbe. *Domus Dauid*, &c. i.Iudæi increduli contra credentes, vel mali qui ſunt in Eccleſia contra bonos, ſc. ne eos lædant, vel q.d.ne quiſquam fidelium potentum inſurgat in pauperes fideles.

8. *Ieruſalem*, i. Eccleſiæ. *Quaſi Dauid*, ſc. aget pœnitentiam. *Domus Dauid*, i. Eccleſia.

Sicut Angelus, &c. q.d. tanquam ſi Dei Angelus eos ducat & dirigat.

10. *Precum*, Chald.& 70. miſericordiæ.

Aſpicient,ſ.die Iudicij.vide Apoc.1.*Confixerunt*, ſ. in cruce, 70. inſultauerunt. *Eum*, ſc. Chriſtum mutatio perſonæ,q.d. plangent quod eum occiderint, qui ſe ea cauſa videant damnatos, 70. ſuper ſeipſos vide Apoc.1.Matth.24. *Quaſi*, &c,i. vehementiſſime.

11. *Ieruſalem*, ſ. ibi fieri iudcium extremum.

Adadremmon, vrbs eſt in campo Magedon, vbi Ioſias occiſus. vide 2.Par.35.

12. *Terra*, ſc. reprobi. *Familiæ*, &c.ſingulæ familiæ. *Domus Dauid*, &c. nominantur præcipue quædam familiæ Iudæorum,quæ præcipue conſpirarunt in Chriſti necem,vt quidam volunt. *Mulieres*,Chal. vxores.

Seorſum, non loco, ſed q. d. proprio & ipſæ planctu.

Nathan, ſc.filij Dauid.

13. *Semei*,70.Simeon,dicitur & Samai. Fuit autem princeps Phariſæorum, & Scribarum. vide Hier.Iſa 8.& q.10.ad Algaſ.

CAPVT XIII.

1. *Die*, ſc. tempore Chriſti. *Fons*, ſc.doctrinæ & gratiæ. *Patens*, ſc.expoſitus omnib. *Domui Dauid*,i.Tribui Iuda. *Ieruſalem*,ſc.ibi Chriſtus diu conuerſatus,& prædicauit.

Menſtruata,i.animæ inquinatæ peccatis, & abominabilis. Quidam per peccatorem Iudæos intelligunt,per menſtruatam gentilitatem.

2. *Spiritum immundum*, ſc. dæmone vexatos homines.

3. *Prophetauerit*, ſc. falſa. *Configent*, i. interficiendum curabunt, ſeu crucifigendum: vide Deut. 13.

4. *Prophetæ*, ſc. falſi, Chald. pſeudoprophetæ. *Ex viſione*, i. ob viſionem, q.d. punietur ab aliis ſic, vt non audeat prophetare. *Pallio ſaccino*, ſc. tali ſolebant vti pſeudoprophetæ, præ ſe ferentes vitæ auſteritatem. 70. pelle cilicina.

5. *Exemplum*, ſc. agriculturæ, q.d. imitor Adam qui terram colebat.

6. *Et dicetur*, &c. redit ad id, de quo ſupra.

Ei, ſc. Chriſto. *Diligebant me*, ſc. olim, 70. dilecti mei, ſc. populi.

7. *Framea*, i. gladio, ſc. mortis ſententia, ſeu inſtrumenta. *Meum*, vox patris, qui filium dedit mundo in paſtorem. *Cohærentem*, ſc. patri conſubſtantialem quantum ad deitatem, & quantum ad humanitatem valde coniunctum. *Percute*, ſ. ô framea.

Oues, ſc. diſcipuli, qui fugerunt, & poſtea ſunt per orbem diſperſi ad prædicandum.

Paruulos, ſc. Apoſtolos è fuga reducendos, vel perſecutione liberandos, 70. paſtores.

8. *Partes duæ*, ſc. plures reprobi, quam electi.

Diſpergentur, quidam legunt, diſperdentur, 70. peribunt. *Tertia*, ſc. electorum.

9. *Ipſe*, ſc. populus electus. *Es*, Hebr. Chald. & 70. eſt.

CAPVT XIV.

1. *Diuidentur*, ſc. à Romano milite.

2. *Media*, i. altera, *Ex vrbe*, ſub. ſed in ea occidetur.

3. *Prœliabitur*, ſc. gladio Euangelico.

Certaminis, ſc. contra Ægyptios in mari rubro, q.d. interficiet gentium errores, & vitia in baptiſmo.

4. *Stabunt*, ſc. cum in cœlum aſcendet, vel cum gentes ad ſe vocauerit, vt mons Oliuarum ſignificet eccleſiam gentium. *Prærupto*, Chald. valle, 70. voragine.

Medium, i. altera illarum duarum partium dictarum, q.d. vbi ſciſſus fuerit, altera pars ad Aquilonem inclinabit, altera ad Auſtrum, vt indicant Chald. & 70. vel ſignificat (vt quidam volunt) diuidendum in quatuor partes in modum crucis: eſt autem ſenſus, magnam fore in gentibus ad Euangelij prædicationem commotionem ſciſſis cordibus, & humiliatis, ſed tandem alteram partem ſaluandam, alteram condemnandam: *Aquilo* enim reprobos ſignificat, ſ. frigidos malitia. *Auſter* electos, ſc. calidos charitate. Vel ſignificat montium concuſſiones futuras die iudicij. exprimit vero vnum, per quem reliqui intelligantur.

5. *Fugietis*, ſ. Iudæi increduli. *Montium meorum*, i. Sion & Olineti, ſeu Moria, q. d. recurretis, ad legis cæremonias. *Vallis montium*, ſ. quam fugietis.

Vſque ad proximum, q.d. non longe aberit, ſ. prope eſt Iudæis lex vetus & ritus antiqui, quocunque eant.

Veniet, ſ. ad iudicium.

6. *Lux*, ſ. reprobis. *Frigus*, ſ. peccati & ſupplicij.

7. *Non dies*, &c. q.d. in cælo non erit dierum & noctium viciſſitudo. *Veſperi*, &c. q. d. ſemper lux erit, & non vt nunc, veſpertina obſcuritas.

8. *Aquæ*, ſc. doctrinæ Chriſti, & gratiæ.

Ieruſalem, i. eccleſia. *Medium*, &c. q.d. pars ad Orientem, pars ad Occidentem, ſ. in totum orbem.

Orientale, ſ. mortuum. *Nouiſſimum*, ſc. Mediterraneum, quod eſt in fine Palæſtinæ. *In æſtate*, &c. q. d. perpetuo.

9. *Dominus*, ſ. Chriſtus. *Erit*, i. agnoſcetur eſſe.

Vnum nomen, q. d. ſolum vnum Deum inuocabunt, non multos, ſ. conuerſis gentibus & Iudæis.

Reuertetur, ſc. ad Chriſtum. *Vſque ad deſertum*, &c. per hæc deſignatur multitudo credentium, & Eccleſiæ amplificatio. *Remmon*, eſt in tribu Beniamin ad Septentrionem Ieruſalem.

Exaltabitur, ſ. Ieruſalem, i. eccleſia.

A porta, pro, velut ſi nunc de terrena diceremus, à porta, &c. vide Ierem. 31.

11. *Anathema*, i. exciſio, ſeu vaſtatio id enim eſt Hebr. Cherem חרם Chald occiſio.

Secura, ſc. à malis, Chald. confidentet, 70. confidens, ſ. Deo protegente.

12. *Tabeſcet*, i. conſumetur, ſeu vigorem amittet.

13. *Tumultus*, Chald. conturbatio, 70. ſtupor.

Domini, ſ. punientis hoſtes Eccleſiæ.

Apprehendet, ſ. præ timore, velut opem petens.

Conſeretur, &c. explicatio præcedentis.

14. *Iudas*, i. Iudæi, ſeu falſi improbique Chriſtiani.

Gentium, ſ. eccleſiam oppugnantium.

15. *Et ſic erit*, &c. q. d. vincentur tamen cum omni bellico apparatu. *Ruina hæc*, ſ. hominum, quam ſupra diximus vel forte cum id diceret Propheta, aliquid fregit, aut egit, quo ruinam ſignificaret.

16. *Reliqui*, ſ. conuerſi ad fidem. *Ab anno in annum*, i. ſingulis annis, q.d. ſemper. *Tabernaculorum*, ſ. agentes tanquam peregrini in mundo, vel per id intellige feſta omnia Eccleſiæ.

17. *Imber*, ſ. gratiæ & fauoris Dei.

18. *Ægypti*, q.d. etiam illi qui videntur alieniſſimi à cultu veri Dei, vel qui videntur abundare aqua doctrinæ, vt Ægyptus aqua Nili. *Erit*, ſc. imber. perdit enim Deus ſapientiam ſapientum, &c.

19. *Peccatum*, i. pœna peccati, Chald. punitio, ſ. priuabuntur doctrina vera, & gratia.

20. *Quod ſuper frænum*, i. ornamenta, Chald. phaleræ. *Sanctum*, &c. q.d. belli apparatus conuertetur in Dei cultum. Quidam id referunt ad clauum ſanctum à Conſtantino poſitum in equi fræno ad bellicos ſucceſſus, quem ego anno 1550. in Gallia vidi Carpentorati, vbi religioſe aſſeruabatur. *Quaſi phialæ*, i. magno numero, q.d. multa erunt inſtrumenta ad Dei cultum, quia magna populi deuotio.

21. *Omnis*, ſc. ad Dei cultum neceſſarius, q.d. abundabit Eccleſia rebus neceſſariis, vt nihil cuiquam deſit ad Deo ſeruiendum.

Mercator, ſcilicet rerum ſpiritualium, ſeu ſimoniacus.

MALACHIAS.

Prophetauit post Aggæum, & Zachariam contra Iudæos, & de quibusdam Christi mysteriis.

CAPVT I.

1. ONus, pro, contra, vel de: vel tanquam ad auditores.

Israel, i. Iudæos ex captiuitate reductos: erant enim in eis aliqui etiam ex decem tribubus itaque omnes communi nomine apellantur.

In manu, i. opera, seu ministerio.

Malachiæ, Heb. & Hier. putant esse Esdram, alij negant.

Iacob, scil. electos, sic per Esau reprobi intelliguntur.

3. *Odio habui*, Chal. reprobaui. *In solutionem*, sc. vastante Nabucdonosor. *Dracones*, Chal. vastationem, intellige per hæc reproborum animas vastatas, & desertas Dei gratia.

4. *Destruam*, sc. Dei iudicio occulto destruuntur reproborum ædificia spiritualia.

Impietatis, Chald. populi impij, 70 iniquitatis.

5. *Magnificetur*, i. glorificetur, seu laudetur, 70. magnificatus est.

Super terminum, Chal. qui dilatauit fines.

6. *Honorat*, i. honorare solet, seu debet.

7. *Altare*, i. mensam, vel altare holocausti.

Panem, sc. panes propositionis, vel pro, oblationem. Chal. oblationem.

Pollutum, i. non vt præscribit lex, vel inquinatum offerentis peccato, Chal execrandam.

Dicitis, pro, sic dicatis Chal. si dixeritis.

Te, i. tibi oblata.

Despecta, i. contemptibilis, q. d. in eo quod eam contemptui habetis, quasi nihil referat, quo modo, quidque offeratur.

8. *Languidum*, sc. infirmum.

Si placuerit, q. d. certe non placebit, Chal. nunquid placebit?

Susceperit faciem, q. d. benigné-ne aspiciet; & amanter?

9. *Hoc*, sc. quod dixi, q. d. peccastis enim.

10. *Gratuito*, q. d. an pro ministerio non habetis stipendium sufficiens? cur ergo agitis negligentes? Heb. tamen & 70. & Complut. vbi negatiue legitur, & non incendat, sensus est: Satius esset claudere templum, & non offerre gratis, i. frustra, sc. quæ mihi non sunt grata.

Non est mihi, &c. q. d. non mihi placetis, nec vestra sacrificia volo.

11. *Magnum est*, 70. glorificatum est, pro, glorificabitur. Loquitur enim de tempore Euangelij.

Nomini meo, i. mihi.

Oblatio, sc. in Missa.

Munda, sc. purissimum Christi corpus.

12. *Menja*, i. altare.

Contaminata est, q. d. ita tractatis vt rem pollutam, & contemptibilem.

13. *De labore*, q. d. sudore meo partum Deo offero.

Exufflastis, i. offertis rem dignam exufflatione, sc. vilem.

Munus sc. mihi offerendum.

14. *Masculum*, sc. integrum, seu perfectum.

Debile, i. vitiatum, Chal. corruptum.

Rex, &c. q. d. cum tamen vestro duci tale quid offerre non auderetis.

Horribile, i. tremendum, q. d. timetur, seu in honore est, Chal. potens, 70. illustre.

In gentibus, pro, apud gentes. de futura re loquitur quasi de præsenti.

CAPVT II.

1. HOc, sc. quod sequitur.

2. *Maledicam*, &c. i. priuabo vos bonis, quæ dedi. vel iis, quæ vos benedixeritis, ego maledicam, seu (vt indicat Chald.) habebo vestras benedictiones pro execrationibus.

Super cor, sc. vt daretis mihi gloriam. Chald. super cor timorem mei.

3. *Vobis*, 70. à vobis, q. d. auferam emolumenta sacerdotij.

Brachium, i. armum, qui sacerdotibus dabatur: vel q. d. viribus priuabo vos.

Stercus, sc. ventriculi, qui item sacerdoti dabatur, 70. ventriculum, q. d. pro ventriculo vobis debito, velut fecibus contaminabo, sc. reddam ignominiosos dignosque confusione.

Solemnitatum, i. hostiarum in festis offerri solitarum.

Assumet, i. in uoluet s. stercus.

4. *Istud*, sc. de victimis recte offerendis.

Esset, sc. firmum. *Leui*. i. familia sacerdotali.

5. *Vitæ & pacis*, sc. ei dandæ, si mihi obediret.

Timuit, de sanctis loquitur, vt Aaron, Phinees, &c.

6. *Lex*, &c. q. d. semper veram de lege doctrinam docuit.

Pace, sc. non resistens meæ voluntati.

Æquitate, sc. iustitia.

Ambulauit mecũ, i. mihi seruiuit, seu mihi placuit.

7. *Custodient*, i. custodire debent, sc. proferendam cum opus erit. *Requirent*, sc. requirere debent.

Angelus, i. legatus, seu nuntius, vel Angelicum munus exercens.

8. *De via*, sc. mandatorum Dei. *Scandalizastis*, sc. malo exemplo 70. infirmos fecistis.

In lege, sc. dum eam non seruatis. *Irritum*, sc. non seruando pacti conditiones.

9. *Humiles*, i. abiectos. *Faciem*, 70. personam, q. d. cum secundum legem iudicare deberetis, iudicastis secundum acceptionem seu respectum personarum.

10. *Pater*, sc. Abraham, vel Iacob, vel Deus.

Deus, &c. q. d. nonne omnes Deum verum colimus?

Pactum patrum, i. legem patribus datam, vel pactum de seruanda Dei lege, quæ iubet neminem despici.

11. *Sanctificationem*, i. sanctitatem, 70. sancta, sc. Dei præcepta.

Habuit, scil. in vxorem. *Filiam*, &c. i. colentem deos alienos.

12. *Tabernaculis*, Chal. vrbibus.

Et offerentem, &c. q. d. etiam sacerdotes.

15. *Operiebatur*, &c. q.d. faciebatis, vt vxores à vobis repudiatæ lacrymis altare implerent, apud me de vobis conquerentes. *Placabile*, i. quod me placet, seu mihi gratum sit. *Mugitu*, 70. gemitu.

14. *Testificatus*, i per legem cum attestatione præcepit, sc. non deserendam vxorem temere. vide testificandi significationem. Exod. 19. Deut. 31.4. Reg. 17.

Pubertatis tuæ, i. quam adolescens duxisti.

Particeps, i. socia. *Fœderis*, sc. primo cum ea iniri.

15. *Vnus*, sc. Deus. *Fecit*. sc. etiam fœminam.

Residuum, &c. q.d. nonne etiam ei dedit, vt homini spiritum suum? inspirans, sc. in eam spiraculum vitæ.

Et quid vnus, &c q.d. & quid Deus ipse vult, nisi filios sanctos gigni ex fideli patre & matre? 70. & dixistis, quid aliud nisi semen quærit Deus? q.d. excusatis peccatum, dicentes, quid refert ex qua fœmina quis prolem habeat, cum matrimonium sit causa prolis à Deo institutum? *Custodite*, sc. à peccato.

16. *Odio*, &c. sc. ob fornicationem, aut iustam causam lege permissam. Quidam tamen putant ob solum adulterium licuisse.

Dimitte, sc. dato libello repudij. *Iniquitas*, i. iniquitatis punitio, s. si contra Dei legem fecerit.

Vestimentum, i. corpus, vel, vt vestimentum, q. d. totum hominem velut vestimentum. *Eius*, sc. viri.

Despicere, sc. vxores.

17. *Laborare*, &c. i. molestia affecistis, 70. ad iram prouocastis.

Placent, id dicebant quidam, quod viderent malos prosperari in hac vita.

Iudicij, i. iustus Iudex, q. d. vbi est Dei prouidentia? 70. iustitiæ.

CAPVT III.

1. *Angelum*, sc. Ioannem Baptistam.

Præparabit, sc inuitando ad pœnitentiam, & de me testimonium perhibendo, Chald. complanabit.

Faciem meam, i. me. Loquitur vero pater, vi patet Matth. 11. Marc 1. Luc. 7. At Euangelistæ dicunt, ante faciem tuam, s. quod ante Patrem, ante Filium etiam est, & in Filio Pater erat, & opera. faciebat.

Templum suum, s. sæpe ad templum venit, ibique prædicauit, & miracula fecit. Apparet autem hinc Christum esse Deum, Dei enim illud templum erat.

Dominator, Heb. Chal & 70. Dominus.

Quæritis, i. expectatis, seu optatis *Angelus*, s. officio legati, seu nuntij. *Testamenti*, s. noui confirmator per sanguinem suum, vel pacti, i. Dei per pactum promissionis.

2. *Poterat cogitare*, i. cogitatione comprehendere, seu capere, sc. tantam aduenientis bonitatem, sapientiam, potentiam, Chald & 70. sustinebit quod ad secundum aduentum quidam referunt. *Stabit*, i. consistere poterit. sc. præ timore. seu stupore. *Ad videndum*, 70. videndo.

Conflans, sc. & purificans metalla. *Herba*, sc. qua pannorum sordes mundant, saponariam quidam dicunt. Heb. Borith Herbæ nomen est. vide Ier. 2.

Fullonum, 70. lauantium.

3. *Conflans*, pro velut conflans, sc. purgans animas igne Spiritus sancti. *Filios Leui*, i. sacerdotes Ecclesiæ.

Colabit, Chald. expurgabit, 70. effundet, sc. effundendo purgantur metalla ad ignem. *In iustitia*, i. iuste, seu perfecte.

4. *Iuda*, i. Christianorum. *Ierusalem*, i. Ecclesiæ.

Antiqui, explicat quid sint dies seculi, seu à seculo, 70. priores, sc. quibus sancti viri Deo placebant, eique sancte offerebant munera sua.

5. *Ad vos*, sc. ô peccatores. *In iudicio*, i. iudicaturus.

Velox, i. promptus. *Maleficis*, Chald. contrà maleficos, 70. super veneficos.

Calumniantur, i. per calumniam auferunt, Chal. violenter auferunt, 70. priuant.

Humiliant, i. affligunt.

6. *Non mutor*, q. d. q. faciam quod prædico.

Non estis consumpti, sub. sed tolerati hactenus à me clementer, 70. non recessistis à peccatis.

7. *Legitimis*, Chald. mandatis. *Reuertimini*, sc. per pœnitentiam. *Reuertar*, sc. per misericordiam & gratiam.

8. *Si affligit*, &c. q. d. An æquum est, vt homo Deum contristet? Chald. Num ad iracundiam prouocat, i. prouocare debet? 70. si supplantabit, i. decipiet, seu defraudabit. *Decimis*, sc. quas non datis.

9. *In penuria*, i. ob penuriam, sc. quia non datis decimas, aut non quantum debetis.

Maledicti, i. execrabiles.

10. *Horreum*, sc. sacerdotum.

Cataractas, Chald. fenestras, sc. videntur cœli aperiri cum copiose pluit.

Benedictionem, i. fructuum copiam. Vsque ad abundantiam, i. abundanter.

11. *Increpabo*, i. prohibebo. *Deuorantem*, sc. locustam, & bruchum.

12. *Terra*, 70. vt terra.

Desiderabilis, i. optima. q. d. rerum omnium copia abundabitis.

13. *Inualuerunt*, 70. ingrauastis, *Super*, i. contra, q.d. valde mihi molesta fuerunt.

14. *Tristes*, i. pœnitentes, seu ieiunantes.

15. *Ergo nunc*. Chald. nunc autem, 70. & nunc.

Arrogantes, Chald. impios, 70. alienos, sc. à Dei cultu.

Ædificati, i. aucti prole, vel diuitiis. *Tentauerunt Deum*, 70. restiterunt Deo.

Salui, i. saluati Chald. liberati.

16. *Locuti sunt*, sc. pro Deo, seu in defensionem veritatis.

Monumenti, i. memoriæ, q.d. vt Deus eorum recordetur, loquitur more humano.

Timentibus, i. in gratiam timentium, sc. à Deo suo tempore remunerentur.

17. *Facio*, pro faciam, sc. iudicium.

Peculium, i. peculiarem populum & velut thesaurum pretiosum.

18. *Conuertemini*, sc. ad considerandum, q.d. tum vero intelligetis docti experientia.

CAPVT IV.

1. *Dies*, sc. iudicij. *Succensa*, sc. igne præcedente iudicium.

Superbi, Chald. impij.

Impietatem, 70. iniqua. *Stipula*, Chald. sicut stipula. *Non derelinquet*, &c. q.d. penitus, seu omnia bona, spemque boni.

2. *Sol*, sc. Christus. *Iustitiæ*, sc. dator & conseruator.

Pennis, i. radiis, s. gratiis. *Egrediemini*, s. è mundo, vel sepulchris. *Vituli de armento*, Chal. vituli saginati, 70. vituli relaxati vinculis, q. d. celeriter & læte.

3. *Calcabitis*,

3. *Calcabitis*, ſub pedibus habebitis, & cum Chriſto damnabitis. vide Pſal. 149. Sap. 3.

Cinis, pro, velut cinis, q.d. viliſſimi & abiectiſſimi.

Facio, ſ. iudicium de toto mundo.

4. *Mementote*, ſ. vt ſeruetis.

Horeb, qui & Sinai. *Præcepta*, &c. Lex, moralia præcepta: præcepta cæremonialia: iuſticia, iudicialia.

5. *Eliam*, ſ. in primo aduentu Ioannem, in ſecundo Eliam.

Horribilis, Chald. terribilis, 70. illuſtris.

6. *Conuertet*, &c. Aug. 20. ciuit. patrum intelligentiam ad filios perducet, & faciet, vt filij conſentiant in id quod Patres ſenſerunt, Chald. reſtituet.

Patrum, ſ. Patriarcharum.

Ad filios, ſ. vt illorum cor, & filiorum vnum ſit, Chriſtum ſuſcipiendo.

Ad patres, ſc. imitandos in vera fide & moribus.

Anathemate, Chald. exterminatione, 70. penitus, q.d. ne illos (ſi aliter agant quam volo) ſupplicio æterno condemnem, ſeu à ſanctorum conſortio ſeparem præciſos.

MACHABÆORVM LIB. I.

CAPVT I.

1. PRIMVS, ſc. Monarcha, Græc. πρότερον, i. prius, ſc. quam Perſas vinceret.

Cethim, ſic Scriptura Græciam vocat: hic Macedoniam intellige.

Darium, in hoc deſiit Perſarum imperium.

2. *Omnium*, ſc. debellatorum, vel pro, plurimorum.

Reges, ſc. multos.

3. *Siluit*, i. quieuit, non auſa reſiſtere, q. d. ſe illi ſubdidit.

4. *Virtutem*, i. exercitum, vt ſtatim explicatur.

5. *Intributum*, i, tributarij.

7. *Pueros*, i. famulos. *Diuiſit*, i. permiſit, vt diuiderent (nec enim ſucceſſorem nominauit) vel diuidendum reliquit, vt Gloſſ. interpretatur. Compl. dimiſit.

11. *Peccati*, Græc. peccatrix. *Qui*, ſc. Antiochus illuſtris. *Centeſimo*, &c. ſc. à Seleuco primo, poſt mortem Alexandri, rege Syriæ.

12. *Teſtamentum*, i. fœdus.

14. *Facerent iuſtitiam*, i. ſequerentur inſtituta: ſeu rationem viuendi.

15. *Gymnaſium*, ſc. Palæſtricum.

16. *Fecerunt*, ſc. non ſe circumcidendo, vel forte medicamine aliquo. *Teſtamento ſancto*, i. pacto, ſeu lege Dei. *Venundati ſunt*, i. velut ſerui emptitij ſe addixerunt.

17. *Paratum*, i. ſtabilitum.

18. *Graui*, i. magna. *In*, pro cum.

21. *Conuertit*, ſc. bellum, vel, pro reuertit.

23. *Sanctificationem*, i. templum. *Vaſa*, i. inſtrumenta.

Libatoria, ſc. vaſa.

24. *Concupiſcibilia*, i. pretioſa.

27. *Infirmati*, i. animo deiecti.

28. *Maritus*, Græ. ſponſus. *Et qua*, &c. i. ſponſæ.

29. *Super*, &c. i. ob calamitatem habitantium.

Induit confuſionem, i. valde eſt afflicta & turbata.

30. *Dierum*, ſc. plenos, q. d. integros.

36. *Conualuerunt*, i. fortes facti ſunt.

37. *Laqueum*, ſc. Iudæis.

38. *Sanctificationi*, i. templo. *Diabolum malum*, q. d. peſſimum hoſtem.

39. *Contaminauerunt*, i. profanarunt.

40. *Extera*, i. aliena. *Semini*, Græc. genimini, ſc. indigenis.

41. *Opprobrium*, i. ignominiam, ſeu vituperium, ſc. expoſita ludibrio hoſtium. *Nihilum*, Græc. contemptum, ſc. ſucceſſit pro honore vilipendium.

42. *Secundum*, &c. q. d. priori gloriæ ſucceſſit par ignominia.

43. *Vnus*, ſc. moribus.

45. *Coinquinauerunt*, i. profanarunt, ſc. non obſeruantes.

46. *Libros*, i. epiſtolas, ſeu libellos legum.

Gentium terra, q. d. gentilium, Græc. alienas terræ, ſc, gentilicas.

49. *Coinquinari*, i. profanari, ſc. rebus contrariis templi ſanctitati. *Sancta*, i. res ſanctas, Græc. ſanctos, ſc. homines, i. Deo dicatos.

50. *Communia*, i immunda ſecundum legem.

51. *Iuſtificationes*, i. præcepta & inſtituta.

52. *Morerentur*, i. interficerentur.

53. *Verba hæc*, pro, quæ diximus.

56. *Abditis*, &c. pro, abdita & abſcondita, &c.

57. *Caſleu*, ſc. Decembris, ſeu Nouembris. vide inf. ca. 3. *Abominandum idolum*, Græc. abominationem, ſc. idolum Iouis. *Deſolationis*, ita vocatur idolum, forte quod magna ſit deſolatio, magnaque abominatio, tale quid ſtatui in Dei templo. eſt enim abominatio deſolationis idem quod abominabilis deſolatio, vel abominatio deſolatoria. Videretur quidem huc reſpexiſſe Daniel cap. 9. niſi Chriſtus aliter explicaſſet Matt. 24.

61. *In virtute ſua*, i. pro poteſtate quam habebant, vel pro viribus. *In omne*, &c. i. per ſingulos menſes.

62. *Contra altare*, Græc. in altare, ſeu ſuper altari.

67. *Ira*, i. indignatio, ſeu punitio, ſc. Dei vel Antiochi.

CAPVT II.

1. AB *Ieruſalem*, iunge cum ſurrexit.

7. *Contritionem*, i. vaſtationem.

8. *Sancta*, pro ſanctuarium. *Facta*, pro, data.

Eius, ſc. Ieruſalem. *Ignobilis*, i. contemptibilis, ſeu vilis.

9. *Gloriæ*, i. glorioſa, ſeu magnifica. *Senes*, Græc. paruuli, ſeu infantes.

10. *Eius*, ſc. Ieruſalem.

11. *Compoſitio*, i. ornatus.

16. *Steterunt*, ſc. in propoſito non recedendi à lege Dei.

19. *Obediunt*, pro obediant. *Seruitute*, i. obſeruantia.

21. *Propitius ſit*, i. faueat, q. d. ita nos Deus ſeruet, vt non faciamus id.

24. *Renes*, i. interiora.

Secundum iudicium legis, i. prout poſtulabat amor, ſeu zelus legis, Græc. ſecundum iudicium, i. vt ſolet, ſcilicet in talibus rebus.

27. *Statuens*,q.d. defendens ne cadat.

Teſtamentum, i. pactum, ſc. legem Dei, quæ ſecundum fœdus debet obſeruari.

29. *Iudicium & iuſtitiam*, i. iuſte & ſancte viuere.

30. *Sederunt*, ſedere dicuntur in Scriptura afflicti, & mœſti. *Inundauerunt*,Græ. multiplicata ſunt.

31. *Diſſipauerunt*, i. violarunt.

32. *Sabbatorum*, pro, ſabbati, ſic. inf.

34. *Polluamus*, i. profanemus ſc. putabant non licere ſabbato prœliari, etiam ſe defendendo.

37. *Simplicitate*, i. innocentia, ſeu integritate.

Super nos,pro, nobis, ſeu de nobis.

40. *Vir*,i. quiſque. *Animabus noſtris*,i. vita noſtra.

Iuſtificationibus,i. legibus. *A terra*,i. ne viuamus ſuper terram.

41. *Occultis*, ſ. locis, vbi ſe abſconderant.

42. *Voluntarius in lege*, i. deſiderans legem obſeruare.

43. *Malis*, i. perſecutione, ſeu calamitate.

Additi ſunt, adiunxerunt ſe. *Facti ſunt*, &c.q.d. fuerunt illis magno præſidio.

44. *In ira ſua*,i. irati *Cæteri*,. ſ. hoſtium.

Nationes, i.gentiles.

46. *In fortitudine*, i.fortiter.

47. *Filios ſuperbiæ*, i. ſuperbos, ſ. hoſtes. *Proſperatum eſt*, i. bene ſucceſſit.

48. *Obtinuerunt legem*, i. legis obſeruationem, quam hoſtes impediebant. *Cornu*,i. potentiam,q.d. victoriam.

49. *Confortata eſt*, i. inualuit. *Caſtigatio*, ſc. Dei per hoſtes. *Euerſionis*,ſc. rerum noſtrarum. *Ira indignationis*,i. magna punitio.

50. *Æmulatores*, i. zelatores, ſeu ſtudioſi vehementer.

Teſtamento,i. pacto, vel lege, vt ſit repetitio.

51. *Generationibus*, i. ſæculis,ſeu ætatibus.

52. *Reputatum eſt*, &c. q. d. eſtque in eo apud Deum iuſtior effectus.

54. *Zelando zelum*, i. affectus zelo. *Dei*, i. Dei cauſa. *Teſtamentum*, i. pactum.

55. *Verbum*,i. præceptum, ſ. Dei.

56. *Teſtificatur*,i. affirmat in Dei cauſa. *Eccleſia*, i. congregatione, ſc. Iudæorum in deſerto.

57. *Miſericordia*, i. pietate, ſeu manſuetudine: & clementia. *In ſæculo*, Græc.æterni.æternum quidem eſt in Chriſto.

58. *Zelat*,&c i. pro lege zelo magno afficitur.

Cœlum, ſc. in aerem ſublatus curru igneo, reponendus deinde loco aliquo terræ, vſque ad finem ſæculi.

59. *Credentes*, ſc. Dei fide conſtantes ſe præbentes.

60. *Simplicitate*, i. ſinceritate, ſeu integritate.

61. *Generationem, & generationem*, i. ſingulas ætates. *Infirmatur*, i. viribus deficiunt.

62. *Verbis*, ſc.minacibus. *Stercus*,pro velut ſtercus, vel q.d. cito deſinit per mortem in ſtercus, & vermes.

63. *Periit*; q.d. nihilum recidit, quidquid deſignarat cogitatione.

67. *Vindicate vindictam*, i. vlciſcimini iniurias.

68. *Retributionem*,ſ. quod merentur eis retribui.

CAPVT III.

6. *Repulſi ſunt*, i. cohibiti. *Directa eſt*, i. proſpere ſucceſſit.

7. *Exacerbabat*, i. prouocabat ad iram, q.d. moleſtiam exhibebat. *In benedictione*, i. cum laude, ſc. erit.

8. *Iram*, i. noxam, ſeu afflictionem.

9. *Nouiſſimum*, i. vltimum, ſeu extremum. *Pereuntes*, i. alioqui perituros.

10. *Apollonius*, ſc. Syriæ præfectus. *Virtutem*, i. exercitum.

11. *Ceciderunt*, i. occubuerunt.

12. *In eo*, pro, cum eo.

13. *Et Eccleſiam*, repetitio.

14. *Faciam mihi*, i. comparabo. *Verbum*,i. præceptum.

18. *Concludi*, ſc. tradi victos. *In multis*, i. per multos.

19. *Victoria*, ſc. euenit. *Fortitudo*,ſc. ad vincendum.

20. *Superbia*,Græc. iniqua.

25. *Timor & formido*, pro ingens timor.

29. *Diſſenſionem*,ſc.per bellum. *Terra*,ſc. Iudæa, quæ idcirco deſiderat tributa ſoluere. *Legitima*, i. iura ſeu leges. *Primis*,i. antiquis.

30. *Vt ſemel*, &c. q. d. vt ſolebat. *Abundauerat*, i. abundanter dederat.

32. *Flumen*, Græc. fines.

35. *Ad eos*, i. contra eos.

40. *Virtute*, i. exercitu.

41. *Nomen*,i. famam. *Pueros*,i. ſeruos. *Alienigenarum*, ſc. Philiſtinorum.

43. *Sanctis*, i. templo, ſeu rebus ſacris.

44. *Conuentus*, Græc. ſynagoga. *Miſericordiam & miſerationes*, id eſt, copioſam Dei miſericordiam.

45. *Sanctum*, i. templum. *Filij alienigenarum*, i. gentiles.

46. *Contra*, i. è regione.

48. *De quibus*,&c.i. quos diligenter inquirebant, vt in iis depingerent ſimilitudines idolorum ſuorum.

49. *Suſcitauerunt*, i. excitarunt, ſc. renouarunt illum ritum, qui in deſuetudinem videtur illo tempore abiiſſe.

51. *Humilitatem*, i. abiectionem.

52. *Nationes*, i. gentiles.

56. *Legem*,vide Deut.20. Iud.17.

59. *Sanctorum*,i. ſacrorum, ſc. templi.

CAPVT IV.

1. *Filij qui erant ex arce*, Græc. filij arcis,i. qui arcem tenebant.

3. *Virtutem exercituum*,Græc. exercitum.

4. *Adhuc enim*,Græc.dum adhuc. *Diſperſus*,i.ſeparatus.

6. *Non habebant*, Græc. non habebant, vt volebant.

17. *Hi docti*, pro,hos doctos. *Ad prœlium*, q.d. prœliandi peritos.

10. *In cœlum*,i. ad Deum. *Teſtamenti Patrum*, i. pacti facti cum Patribus, ſc. de fauendo ipſis, & poſteris.

11. *Redimat*, i. eripiat.

17. *Eſt*,ſ. ſeparatum.

19. *Pars*,ſc. hoſtium.

20. *Succenſa*,ſ. à Iuda.

22. *Campum*, Græc. terram.

23. *Hyacinthum*, ſc. ſericum. *Marinam*,ſc.è conchiliis factam.

24. *Conuerſi*,i. reuerſi. *In cœlum*,ſ. alta voce ſublata.

29. *Iudaam*, Græc. Idumæam. *Betheron*, Græc. Bethſuris.

30. *Potentis*,ſ. Goliath. *Alienigenarum*, i.Philiſtæorum.

31. *Conclude*, i. trade.

32. *Tabefac*,

32. *Tabefac*, Forte legendum labefac. *Commoueantur*, i.concutiantur, q.d. deleantur.

36. *Sancta*, i. templum.

38. *Sanctificationem*, sc. templum. *Pastophoria*, i.exedras, seu cubicula, vbi asseruabantur tes sacræ.

40. *Signorum*, i. quibus solebat signum dari, s. in bello, seu in festis.

42. *Voluntatem habentes*, &c. i. legis studiosos.

43. *Contaminationis*, i. profanatos, s. à gentilibus. Forte intelligit lapides altarium idolorum.

45. *In opprobrium*, i dedecori.

46. *Domus*, i. templi.

48. *Intra domum*, s. sancta sanctorum. *Et ædem*, q.d. totum denique templum. vel intelligit atrium Sacerdotum. *Sanctificauerunt*, i. dedicauerunt, seu consecrarunt.

32. *Ante matutinum*. Græc. diluculo.

56. *Salutaria laudis*, i. sacrificia pacifica, s. in gratiarum actionem.

58. *Auersum*, i. ablatum.

59. *Ab anno in annum*, i. singulis annis.

61. *Bethsuram*. Ciuitas montana in tribu Iuda, prope Ierusalem. vide 2. Mach. 11.

CAPVT V.

2. *Erant*, i. habitabant.

3. *Circumsedebant*, i. obsidebant.

4. *Scandalum*, i. offendiculum.

5. *Anathematizauit*, i. destruxit penitus.

8. *Filias*, i. vicos, seu oppida subiecta.

9. *Dathema*n. erat in monte Galaad.

10. *Per circuitum*, Græc. quæ circum nos sunt.

13. *Spolia*, Græc. suppellectilem.

14. *Secundum verba hæc*, i. similia.

16. *Ecclesia*, i. concio, seu conuentus populi.

Cogitare, i. consultare. *Expugnabantur ab eis*, i. oppugnabantur ab illis, sc. hostibus.

21. *A facie eius*, pro, ab eo.

26. *Comprehensi*, i. capti, vel concluſi, sc. ne possent exire.

28. *Munitionem*, s. in qua Iudæi concluſi.

30. *Eos*, s. qui intus erant.

33. *Ordinibus*, scilicet, militum dispositis per diuersa loca.

Oratione, s. ad Deum.

34. *Eos*, s. hostes Iudæ.

40. *Potens poterit*, i. prævalebit.

42. *Scribas*, s. qui descriptos habebant milites.

43. *Transfretauit*, i. traiecit.

46. *Ephron*. Ciuitas vltra Iordanem videtur esse quæ Ioan. 11. dicitur Ephrem.

Ingressu, i. transitu.

Erat, s. faciendum.

48. *Pedibus*, q.d. recta iter facientes, nec in aliud intenti.

51. *Virtutis*, i. fortes.

52. *Contra faciem*, i. è regione, seu in conspectu, vel prope.

54. *Donec*. Nor, id donec. nec enim significat reuersos cecidisse.

56. *Virtutis*, i. exercitus.

62. *Facta est*, pro, facienda erat.

63. *Viri Iuda*, Græc. vir Iudas, & fratres eius.

67. *Sacerdotes*, s. de quibus supra.

CAPVT VI.

2. *Velamina*, i. tegumenta militum.

Scuta, Græc. arma. *Gracia*, s. tota.

3. *Sermo*, i. res.

5. *In Perside*, s. adhuc agenti, vel Persis posita pro Babylonia, vt lib. 2. c. 1.

6. *Virtute*, i. exercitu. *Inualuerunt*, s. Iudæi.

7. *Abominationem*, i. idolum.

8. *Commotus*, i. turbatus.

11. *Iucundus*, i. lætus, Græc. χρηςὸς, i benignus, seu bonus, s. felix, seu lætus. phrasi Heb. *Potestate*, i. dominio.

12. *Auferre*, i. delere, Græc. ἐξάραι i tollere.

15. *Stolam*, i. vestem. *Adduceret*, s. in regnum.

18. *Sanctorum*, i. templi.

22. *Vindicas fratres nostros*, i vlciscēris Iudæos.

24. *Filij populi nostri*, i. populares nostri.

31. *Exierunt*, s. q. erant intra Bethsuram.

33. *Comparauerunt*, i. pararunt, seu expedierunt.

35. *Concatenatis*, i. hamatis s. factis ex hamis inter se more catenarum iunctis, vt etiam nunc fiunt.

Ordinati, i. destinati, seu attributi, s. ad defensionem.

36. *Ante tempus*, i. opportune, seu citissime.

Erant, pro, aderant.

37. *Virtutis*, i. fortes.

38. *Perurgere*, s. ad prælium.

Constipatos, i. immistos, q.d. huc illuc discurrentes, & solicitantes milites.

40. *Distincta*, i. diuisa seu dispositа.

41. *Commouebantur*, i. admiratione, vel timore.

43. *Filius Saura*, Græc. Sauaran, quasi id cognomen fuerit.

46. *Pedes elephantis*, Græ. elephantem.

49. *Ciuitate*, s. Bethsura.

Sabbata, i. vacationes, seu cessationes, s. non colebantur ob bella, seu potius quia septimus annus erat, vt dicitur inf. vide. Leu. 25.

51. *Sanctificationes*, i. sanctuarij, seu templi.

Fundibula, i. fundas.

54. *Sanctis*, i. sanctuario.

59. *Legitima*, i. leges.

61. *Exierunt*, s. Iudæi. forte obuiam Regi.

CAPVT VII.

1. *Demetrius*, sc. frater Antiochi Illustris, secundum quosdam; aliis filius Seleuci fratris Antiochi Illustris, adeoque huius ex fratre nepos, non frater. Fuerat autem Seleucus Rex ante Antiochum. *Maritima*. Tyrum quidam putant. vide tamen lib. 2. c. 14.

7. *Omnes*, Græc. eos, & omnes adiutores eorum.

8. *Flumen*, s. Euphratem.

15. *Et locutus*, &c. q.d. fuerat enim locutus, &c. & iurauerat, &c.

18. *Iudicium*, i. iustitia, seu probitas. *Constitutum*, id est, pactum.

19. *Ase*, Græc. qui apud ipsum erant transfugarum.

24. *Exire*, i. excurrere.

30. *Conterritus est*, i. timuit sibi.

32. *Ciuitatem Dauid*, s. in arcem quam tenebant adhuc hostes.

33. *Verba*, i. gesta.

34. *Polluit*, i. ignominiosè tractauit.

37. *Nomen tuum*, i. te.

38. *In gladio*, i. cæsi. *Permaneant*, s. superstites.

41. *Exiit*, s. à te missus.

42. *Super sancta*, i. contra templum. *Iudica*, &c. i. puni secundum quod meretur malitia.

Adar, s. Februarij.

45. *Cum significationibus*, Græ. signorum, i. quibus dari solebat signum bellicum, seu classicum.

46. *Ventilabant eos cornibus*, i. vehementer euertebant, metaphora à tauris. *Iterum*, i. subinde, q.d.

sæpe cædendo,tandem omnes interemerunt.

47. *Contra*, i.è regione,ſ.prope.

50. *Siluit*, i.quieuit,ſ.pacata fuit.

CAPVT VIII.

1. ACquieſcunt ad,i facile concedunt.

2. *Virtutes bonas*,i.egregia facta.

In Galatia,i.contra Gallos.

3. *Locum*, ſcil. Hiſpaniæ, vel q. d. omnia loca quæ poſſidebant, conſilio ſibi, & patientia parabant.

4. *Superuenerant eis*, i.eos bello lacesſerant.

Cateri, ſ.à cæde ſuperſtites.

7. *Conſtitutum*, ſ quod ſequitur.

8. *Indorum*, &c. Ad veritatem hiſtoriæ ſufficit Iudam ita audiſſe, etſi aliter forte res haberet.

Eorum, ſ.fuiſſe ablatas regiones has.

9. *Helladam*,i.Græciam. *Tollere*,i.expugnare, ſeu interficere.

12. *Requiem*? q.d.qui eis fidebant,vel acquieſcebant.

15. *Curiam*,i. ſenatum. *Multitudine*, i.populo,ſ. recte gubernando.

16. *Vni*, ſ.conſuli.At duo erant, ſed ſic audierat Iudas,vt & quod ſequitur de inuidia, &c.quod tamen falſum. *Zelus*, i.æmulatio.

25. *Bene ſit*, &c. ſententiam refert phraſi Hebraica.

25. *Dictauerit*, i.ferat,ſeu poſtulabit.

Corde pleno, i.promptiſſime.

26. *Præliantibus*, ſ.Iudæis. *Dabunt*,ſ.Romani,q.d. ſuis impenſis Iudæi bellum iuuabunt.

Ab eis, , ſ. Romanis.

28. *Dabitur*, ſ.à Iudæis. *Eorum*,ſ.Iudæorum.

30. *Et propoſito*, i.pro arbitratu.

32. *Faciemus illis*, &c.i.defendemus eorum cauſam.

CAPVT IX.

1. CVm illis, i.illis commiſſum.

2. *Animas hominum*,pro,homines,vel animas.

7. *Diſſolutus*, i.conſternatus animo.Not.hic poſt fœdus initum cum Romanis eis infeliciter ſucceſſiſſe. Itemque poſtea Ionathæ,& Simoni. vide inf. cap.12.& 14.vt videatur factum placuiſſe Deo, cui fuerat magis fidendum.

8. *Si poterimus*, pro, ſi forte poſſimus.

10. *Abſit*, Mihi certe probatur illorum conſilium.

Tempus,ſ.moriendi. *In virtute*,i.fortiter.

Crimen, Græc. *αἰτίαν* i. accuſationem,ſeu reprehenſionem, q.d.ne quid minuamus gloriam noſtram eoque reprehendamur. Equidem non video quid gloriæ deperibat, ſi ſibi, tum ſociiſque conſuluiſſet,ſeque ſeruaſſet ad tempora meliora. Scio D.Ambroſium laudare factum hoc, ſed ego rudior ſum, quam vt capiam, laudarem ſi ſuorum fuiſſet conſilium ſecutus.

13. *Commota*, i. concuſſa.hyperbole.

22. *Verba*, i.geſtà.

23. *Exorti ſunt*, prodierunt.

31. *Surrexit*, i.ſe exhibuit,

36. *Madaba*, vrbs eſt in tribu Ruben.

37. *Verba*, i.geſta.

38. *Sanguinis*,i.cædis. *Tegumento*, i.latebra.

39. *Proceſſit*,pro, procedebat.

42. *Vindicauerunt*, pro,fecerunt.

43. *In virtute*, i.cum exercitu.

45. *Ex aduerſo*, Græc.è fronte, & à tergo.

46. *In cælum*, i.ad Deum.

47. *Diuertit*, ſ. Bacchides.

48. *Et tranſnataruni*, Græc. non tranſierunt, ſc. hoſtes.

50. *Reuerſi ſunt*, Græc.reuerſus eſt,ſ.Bacchides cum ſuis.

51. *Vt inimicitias*, &c. id eſt,vt bello infeſta rent Iſraelem.

54. *Interioris*, Græc. atrij interioris,ſcilicet,ſacerdotum.

Prophetarum, ſ.Aggæi & Zachariæ,quorum exhortatione ædificatum templum.

56. *Mandare*, i.diſponere, vt ſolet à morientibus.

57. *Siluit*,i. quieuit à bellis.

58. *Silentio*, i.quiete.

61. *Apprehendit*, Græc.apprehenderunt, ſ.hoſtes;quidam tamen ad Ionatham referunt. *Malitiæ*, q.d. qui dederant Bacchidi illud conſilium.

63. *De Iudæa*, pro, in Iudæa,ſ.ſociis,vel militibus.

65. *Numero*, ſ. militum.

66. *Virtutibus*, i.viribus, ſeu fortiter geſtis.

68. *Quoniam*, pro,itaque,vel conſunge cum ſequenti verſu.

70. *Ei*, ſ.Ionathæ,Græc.eis,ſ.inuicem. *Captiuitatem*,i.captiuos.

37 *Gladius*, i. bellum. *Iudicare*, i.gubernare,ſeu ius dicere.

CAPVT X.

1. QVi,ſ.Antiochus.ſic enim ait Ioſephus,ſ.fuiſſe Antiochi Epiphanis filium: Græc.tamen videtur ad Alexandrum referri, & forte is idem habuit cum patre cognomen.

3. *Vt magnificaret*, pro, magnificans, q.d. quibus illum magnificare præ ſe ferebat. *Dixit*, i.cogitauit.

11. *Ad munitionem*, i. vt ciuitati eſſent munimento.

15. *Virtutes*, i.facta fortia.

20. *Vt quæ noſtra*, &c. i. vt faueas rebus noſtris.

21. *Stolam ſanctam*, i.veſtem ſacerdotalem, ſcil. Pontificiam.

24. *Dona*, ſ.promittam,vel dabo.

28. *Præſtationes*, i. quæ ſolebatis nobis præſtare.

29. *Pretia*, i.penſiones. *Indulgeo*, i. condono.

Remitto, ſ. ne poſthac eas dare debeatis, vide cap.11.

Tertias,i.eſt tertiam partem,ſ.frugum,quæ in ſeminatis agris proueniebant.

30. *Ligni*, i. arborum. *Ciuitatibus*,Græc. regionibus, ſeu præfecturis. ſic inf. *Illi*, ſcil. eius ditioni.

31. *Sit ſancta*,i. gaudeat immunitate, quæ decet ſanctum locum.

33. *Animam*, i. perſonam,vt vulgo dicitur.

Vt, pro, vtque.

34. *Decreti*, i.ſtati,ſeu ſtatuti.

35. *Et nemo*,&c.explicat præcedentem immunitatem.*Cauſa*,i.re,ſeu negotio, omni vero,pro,vlla, poſitum more Hebræo.

36. *Copiæ*,Græc.munera,ſ.ſtipendia. *Ordinabuntur*,i.conſtituentur. *Magni*,Græc.magnis.

37. *Aguntur ex fide*,i. fidem poſtulant.

39. *Quas dedi*, pro,præterea dedi. *Sanctis*,i.templo.

40. *Quæ me contingunt*, i. ad me pertinent, Græc.à locis attinentibus, i.qui ſoluere debent.

41. *Rediderant*,

41. *Rediderant*, i. ſoluerant, ſcil. Regi, indicat ſe remittere ſibi à Iudæis debita ſuperiorum annorum.

Ex hoc, i. ex nunc. *Domus*, i. templi.

42. *Accipiebant*, ſcil. tributorum Regis exactores.

Sanctorum, i. ſanctuarij ſeu templi.

43. *Omnibus finibus*, pro, omnes fines.

Dimittantur, ſ. liberi.

44. *Ratione*, ſ. ex ærario.

47. *In Alexandrum*, Græc. in Alexandro, i amicos eſſe Alexandri *Princeps*, q.d. primus egerat cum ipſis bona fide.

36. *Spondeam tibi*, ſcilicet filiam, Græc. ſim tibi ſocer.

58. *Reges*, ſ. ſolent.

63. *Prædicate*, ſ. per præconem denunciate.

70. *In opprobrium*, q.d. contemnor.

71. *Virtutibus*, i. viribus, vel exercitibus.

Bellorum, Græc. vrbium.

75. *Excluſit*, Græc. excluſerunt, ſ. Ioppenſes.

80. *Eius*, i. Ionathæ.

81. *Eorum*, ſ. hoſtium.

83. *Beth Dagon*, i. ædem Dagonis, ſcil. idoli Azotiorum. *Idolum*, Græc. εἰδωλεῖον, i. templum Idoli.

68. *In*, pro, cum.

CAPVT XI.

4. *Cætera*, Græc. ſuburbia. *Tumulos*, i. aceruos cadauerum, vel lapidum ſuper ſepultos.

11. *Eius*, ſ. Alexandri.

18. *Perierunt*, i. occiſi ſunt. *Intra caſtra*, Græc. in ipſis munitionibus.

23. *Obſidere*, ſ. arcem.

24. *Xenia*, i. munera.

28 *Torpachias*, i. præfecturas. vide ſup. cap. 10. & inf.

31. *Parenti*, Græc. cognato.

32. *Parenti*, i. veluti patri.

33. *Benignitatem*, Græc. beneuolentiam.

34. *Ciuitates*, Græc. præfecturas Lydam, Græc. Aphærema & Lydam. *Pro his*, i. compenſationem eorum.

36. *Ex hoc*, ſ. tempore.

38. *Siluit*, i. quieuit, ſ. bellis. *Et inimici*, pro, ideo inimici; vel, quia inimici.

46. *Aulam*, ſ. regiam.

49. *Infirmati*, i. conſternati.

60. *Flumen*, ſ. Iordanem, vel Euphratem.

63. *Præuaricati ſunt*, Græc. adeſſent. *Eum*, ſ. Ionatham.

Negotio regni, Græc. regione.

64. *Prouinciam*, ſ. Iudææ.

67. *Vigilauerunt*, &c. i. ſummo mane ſe contulerunt in campum.

70. *Princeps*, Græc. principes.

72. *Pugnauerunt*, Græc fugerunt.

73. *Fugiebant*, pro, fugerant. *Illius*, ſ. Ionathæ. *Sua*, i. ipſorum.

CAPVT XII.

1. *Tempus*, i. opportunitas.

4. *Dederunt*, ſ. Romani. *Per loca*, i. per quos tranſibant.

10. *Efficiamur*, i. habeamur.

11. *Quibus oportet*, i. opportunis. *Obſeruationibus*, Græc. obſecrationibus. *Fas eſt*, pro, par eſt, ſeu oportet.

15. *Humiliati*, i. afflicti, ſeu depreſſi.

19. *Reſcriptum*, i. exemplum, ſ. de quo ſupra.

21. *Scriptura*, ſcil. rerum noſtrarum, q.d. annalibus.

22. *Supra*, i. maiori.

25. *Eius*, ſ. Ionathæ.

26. *Illis*, ſ. Iudæis, Græc. irruere in ipſos.

28. *In bello*, pro, ad bellum. *Timuerunt*, & formidauerunt, pro, timuerunt valde. *Focos*, i. ignes.

29. *Cognouerunt*, ſc. illos fugiſſe.

32. *Iunxit*, i. caſtra mouit.

36. *Ipſa*, ſc. arx. *Singulariter*, i. ſeorſim ſeu ſemota prorſus, vulgo per ſe. *Emant*, ſc. qui in arce, q.d. commercio prohibeantur & commeatu.

37. *Et cecidit*, pro, nam ceciderat. *Ab ortu Solis*, i. ad Orientem.

38. *Sephela*, i. planitie, ſeu valle.

42. *Multo vt*, pro, maiori quam vt.

50. *Periit*, ita audierant ſed falſum.

51. *Pro anima*, &c. i. ſibi vitæ periculum imminere, vel illos paratos eſſe vitam defendere.

54. *De hominibus*, i. ex hominum mentibus.

CAPVT XIII.

5. *Animæ*, i. vitæ.

6. *Sancta*, i. templum. *Inimicitiæ cauſa*, i. hoſtiliter, ſc. tanquam hoſtes.

11. *In ea*, ſc. Ioppe. *Ipſe*, ſc. Ionathas.

13. *Contra faciem*, i. in proſpectu.

16. *Fugiet*, i. deficiat.

20. *Ibant*, ſc. hoſtes. Græc. ibat, ſc. Tryphon.

22. *Illa nocte*, &c. Græc. & illa nocte fuit valde multa nix, & non venit propter niuem, ſed abiit in Galaaditim.

24. *Conuertit*, i. reuertit.

27. *Viſu*, i. aſpectu, ſc. qui longe videri poſſet.

28. *Statuit*, Græc. ſtatuit ſuper ea *Septem*, id eſt, multas.

29. *Qua*, ſc. ædificia, nempe tota illa moles.

30. *Diem*, ſc. extans.

34. *Regioni*, ſc. Iudææ.

37. *Babem*, i. torquem, vel Baltheum, vel ſmaragdum.

42. *Anno primo*, qu.d. incepit numerare annos à Principatu Simonis.

44. *Et qui*, &c. Græc. & qui erant intra machinam, eruperunt in ciuitatem.

48. *Immunditia*, ſc. idololatriæ. *Sibi*, Græc. ſibi in ea.

50. *Contaminationibus*, ſc. gentilitiis.

51. *Inimicus*, ſc. arx illa erat velut hoſtis infenſiſſimus.

54. *Virtutum*, i. exercitus. *Gazaris*, i. Gaza.

CAPVT XIV.

4. *Quæſiuit, bona*, q. d. diligens fuit in promouendo ſtatu bono.

5. *Et cum omni*, &c. q.d. acceſſitque eius gloriæ, quod Ioppe portu vſus eſt ad nauigandum ad inſulas.

6. *Obtinuit*, i. pacifice poſſedit, vel gubernauit.

7. *Captiuitatem*, vel Iudæos è captiuitate liberatos intelligit, vel hoſtes captiuos factos.

8. *Ligna*, i. arbores.

9. *Bonis*, i. vtilitate, ſeu commodis. *Gloriam*, i. ſplendide. *Belli*, i. bello partas.

10. *Vaſa*, i. receptacula, q. d. vt aſſeruarent inſtrumenta bellica. *Quoadusque*, pro, adeo quod.

14. *Humiles*, i. afflictos. *Legem exquiſiuit*, i. legi ſtuduit,

duduit, seu curauit, vt obseruaretur.

15. *Sancto glorificauit*, i. templum decorauit.

26. *Titulis*, i. columnis.

27. *Elul*, i. Augusti, vel Septembris, Asaramel, quidam legunt Ierusalem.

28. *Nota facta sunt*, i. acciderunt.

32. *Virtutis*, i. fortes.

34. *Correptionem*, vel correctionem, i. directionem, Græc. ἐπανόρθωσιν.

35. *Actum*, Græc. fidem.

35. *Castitati*, i. loci sanctitati.

36. *Secundum hac*, pro, ad hæc, præterea, Græc. per omnia, vt iungatur superioribus, q. d. cum summa potestate.

41. *Donec*, Not. æternum cum donec. *Surgat*, &c. q. d. eo vsque dum Christus veniret, voluerunt illum eiusque familiam, populum regere, etsi essent de tribu Leui; principatus enim ad Iudam spectabat, cuius partem administrabat, Sanhedrim, sc. Iudicum cœtus.

48. *Dixerunt*, i. constituerunt.

49. *Peribolo*, i. ambitu, seu porticu.

Habeat, sc. vnde possit sumere.

CAPVT XV.

1. *Insulis*, i. vna ex insulis.

2. *Hunc*, pro, in hunc.

5. *Oblationes*, vel ablationes, i. exemptiones, seu immunitates. *Dona*, i. pensiones.

7. *Sanctam*, &c. Græc. & sancta esse libera.

8. *Futura sunt*, i. debebuntur.

34. *Tempus*, i. opportunitatem.

39. *Obstruere*, Græc. munire.

40. *Irritare*, i. prouocare, seu vexare. *Conculcare*, Græc. intrare, seu inuadere.

Viam, Græc. vias seu itinera.

CAPVT XVI.

4. *Legit*, sc. Simon vel potius Ioannes.

9. *Ædificauit*, scil. ipse Ioannes, i. instaurauit, vel potius Cendebæus, vt sup. dictum cap. 15.

14. *Vndecimo*, sc. Ianuario.

23. *Bonarum virtutum*, i. egregie factorum.

24. *Libro dierum*, i. Annalium.

MACHABÆORVM II.

CAPVT I.

1. *Bonam*, i felicem.

2. *Testamenti*, i. pacti. *Seruorum*, &c. pro seruos &c.

3. *Volenti*, i. prompto.

4. *Pacem*, i. prosperitatem.

5. *Malo*, i. calamitoso.

7. *Demetrio*, vide sup. lib. 1. cap. 11. *Recessit*, i. defecit, sc. per apostasiam.

8. *Succenderunt*, sc. hostes.

9. *Scenopegia*, sc. ob purificatum templum à Iuda eo mense. Apparet eos id festum Encæniorum, celebrare solitos ritu Scenopegiæ, de quo vide inf. cap. 10. vel legendum Scenopegiæ, & ; vide inf. ver. 18.

Casleu, i. Nouembris, vide Zach. 7.

10. *Anno*, &c. id est finis superioris epistolæ.

Populus, &c. Hic incipit altera epistola.

Iudas, sc. Machabæus.

Christum, i. victorum.

Salutem, & sanitatem, Græc. gaudere & saluere.

11. *Regem*, sc. Antiochum Epiphanem.

12. *Ebullire*, sc. prodire in magna copia, vt de ranis dictum Exod. 8. & de muribus 1. Reg. 5.

13. *Nanea*, i. Dianæ. vox Persica. *Cecidit*, quidam percussum interpretantur: alij Antiochum Magnum intelligunt, non Epiphanem, ne hæc contraria sint iis quæ dicta lib. 1. cap. 6.

14. *Cum ea*, sc. velut sponsa, vel dea.

16. *Templi*, Græc. laquearis. *Aditu*, i. porta, seu fenestra.

18. *Diem*, Græc. velut diem.

19. *Persidem*, i. Babyloniam. sic 1. Mach. 6. *Contutati sunt*, i. tuto se ruarunt.

24. *Narrauerunt*, sc. aliqui.

Bonus Rex, Græc. Rex & bonus, seu benignus.

25. *Præstans*, Græc. χρηγὸς, i. munificus, seu liberalis.

26. *Partem*, i. hæreditatem, scil. populum Israel.

27. *Abominatos*, i. execratos, sc. à gentibus.

28. *In superbia*, i. superbe.

29. *Dixit*, i. instituit.

33. *Translati*, i. ducti in captiuitatem.

34. *Vt probaret*, pro, approbans.

CAPVT II.

1. *Inuenitur autem*, &c. & hæc. ad epistolam pertinent.

Ieremiæ, Græc. Ieremias Propheta, iungiturque cum sequentibus, q. d. legitur in quadam scriptura Ieremiam iussisse, &c. *Transmigrabant*, i. migrabant, seu captiui abducebantur, sc. in Babyloniam. Significatum, sc. supra. *Mandauit*, sc. quod sequitur.

4. *Comitari*, i. portari ab aliquibus se sequentibus.

Dei hæreditatem, i. terram promissionis. Vide Deuteronomij 34.

8. *Hæc*, i. talia, Græc. manifestabat autem, sc. liber ille quæ sequuntur.

9. *Tractabat*, sc. Salomon.

10. *Sicut*, &c. sc. referebat ille liber.

11. *Eo quod*, &c. q. d. Itemque erat in libro illud Mosis Leu. 10. Cur non comestum esset, quod pro peccato oblatum fuerat, sed igni consumptum totum. vide locum. hic enim valde concise, & obscure refertur.

13. *Nehemiæ*, sc. tempore scriptis. *Hæc*, sc. quæ retulimus. *Donariis*, sc. templo offerendis.

17. *Sanctificationem*, i. templum.

18. *Congregabit*, scil. etiam alios, qui dispersi sunt.

22. *Illuminationibus*, i. Dei fauoribus.

23. *Recuperarent*, Græc. repararent.

25. *Aggredi*, sc. legendo.

32. *Executiones*, Græc. exquisitiones, seu exquisita, scil. curiosa, seu nimis exquisitam narrationem.

Succingi, i. astringi, seu arctari. Hactenus epistola, in qua & illud.

CAPVT

CAPVT III.

1. IN *omni*, i. cum ſumma.

2. *Illuſtrarent*, i. ornarent, ſeu decorarent.

3. *Seleucus.* Hinc apparet narrari hic res priores iis, quæ libro ſuperiore ſcriptæ ſunt.

7. *Tranſportaret*, i. ad ſe afferret.

11. *In his*, i. ex his.

12. *Vniuerſum*, &c. Hyperbole.

13. *Omni genere*, i. omni modo, ſeu omnino.

14. *Altare*, ſc. holocauſti.

19. *Ad Oniam*, Græ. ad ianuas, ſc. domorum ſuarum ſeu templi.

24. *Spiritus*, &c. Græc. Spirituum, & omnis poteſtatis Dominus (ſeu Princeps) magnum & euidens fecit miraculum.

Oſtenſionis, pro, potentiæ.

Ruentis, i. conſternati forte legendum, tuentes, pro, intuentes Dei virtutem Græc. ſtupentes.

Diſſolutionem, ſc. animi, vel membrorum.

25. *Calces*, i. vngulas.

26. *Optimi*, Græc. pulcherrimi.

27. *Eiecerunt*, i. extraxerunt.

30. *Magnificabat*, i. glorificabat.

32. *Malitiam*, id eſt, dolum, ſeu maleficium. *Ex*, pro, à.

Conſummatam, i. factam. *Salutarem*, non eſt Græc.

CAPVT IV.

1. INſtigaſſet, i. induxiſſet.

2. *Æmulatorem*, i. incenſum zelo, Græc. ζηλωτὴν.

4. *Inſanire*, iunge cum ad augendam.

7. *Antiochus*, ſc. Seleuci frater.

8. *Reditibus*, &c. forte id volebat quotannis reddere.

9. *Ephebiam*, i. Ephebeorum palæſtram, ſeu potius lupanar. *Antiochenos*, ſc. ciues.

11. *Per Ioannem*, incertum, an per hunc illa inſtituta, ſeu impetrata à Regibus, an vero eius opera deſtructa.

Qui, ſc. Eupolemus: vide lib. 1. cap. 8.

13. *Profectus*, i. progreſſus. *Sacerdotis*, Græc. ſummi ſacerdotis, ſub. re vera.

14. *Præbitionis*, i. exhibitionis, ſcilicet ſpectaculi.

Exercitiis, i. certaminibus.

15. *Nihil*, i. pro nihilo.

16. *Contentio*, Græc. calamitas. *Et eorum*, pro, nam eorum. *Habuerant*, Græc. habuerunt, ſcilicet poſtea.

19. *Didrachmas*, Græc. drachmas.

Sacrificiis, ſc. Herculis.

Oporteret, i. neceſſe eſſet, ſeu deceret.

20. *Præſentes*, ſc. legatos, id rogauerant.

21. *Primates*, pro, primatum, i. principatum, ſc. contentio erat cum Antiocho.

Alienum, ſc. ob abſentiam.

Inde, ſc. vbi erat forte ex Antiochia.

24. *Faciem*, &c. i. regiam poteſtatem, q.d. ei fuiſſet adulatus.

Superponens, &c. Græc. ſuperans Iaſonem talentis, &c.

29. *Ei Menelaus*, &c. Græc. & quidem Menelaus reliquit ſummi ſacerdotij ſucceſſorem Lyſimachum fratrem ſuum, Soſtratus autem Crateten Præfectum Cypriis.

40. *Iniquis*, iunge cum manibus.

Tyranno, in quibuſdam Græc. Aurano.

CAPVT V.

1. MOnſtra, i. oſtenta, ſeu prodigia.

8. *Exitium*, ſc. niſi euaſiſſet.

11. *Efferatis animis*, Græc. Efferatus animo.

15. *Iſta ſufficiunt*, Græc. iſtis contentus.

17. *Deſpectio*, i. ille contemptus.

19. *Elegit*, ſub. atque adeo propter gentis peccata permittit locum tractari indignis modis, id quod ſtatim additur.

23. *Garizim*, ſc. monte Samariæ.

24. *Appoſitus*, i. hoſtili animo.

26. *Spectaculum*, ſc. exercitus viſendi cauſa.

27. *Decimus*, ſc. Pontifex à tempore Alexandri Magni legitimus. Quidam tamen dicunt decimum nomen eſſe officij, ſeu magiſtratus, vt decurio, & decanus.

Fuerat, pro, fuit.

CAPVT VI.

1. ANtiochenum, Græc. Athenienſem.

2. *Prout erant*, &c. q.d. prout incolæ Garizim iam volebant.

6. *Simpliciter*, pro denique, ſeu omnino.

7. *Circuire*, Græc. pompam ducere.

8. *Ptolemæis*, pro, Ptolomeo, ſc. de quo ſup.

11. *Philippo*, ſc. de quo ſup.

Obſeruantiam, ſc. ſabbati.

12. *Abhorreſcant*, Græc contrahantur, ſc. animo, ſeu animum deſpondeant.

14. *Vt eas*, &c. Græc. vt eas, cum peccata ad plenitudinem venerint, puniat. ſic de nobis ſtatuit, ne cum ad finem peccata noſtra peruenerint nos puniat.

20. *Intuens*, &c. i. conſiderans quomodo accedere ad talia oporteret patienter ſuſtinenda, Græc. aliquanto aliter.

23. *Conſtituta*, ſub. actæ. *Infernum*, i. ſepulcrum.

27. *Senectute dignus*, id eſt, qualem par eſt ſenem eſſe.

30. *Secundum animam*, id eſt. animo, ſeu voluntate.

CAPVT VII.

1. TAureis, ſc. neruis.

6. *Conſolabitur*, i. recreabitur, ſc. ſumpta de hoſtibus vindicta. vide Deuteron. 32. vbi legimus miſerebitur, 70. enim conſolabitur, vel forte in ſeruis, pro, ſeruos.

11. *E cœlo*, i. à Deo.

14. *Ad mortem*, i. morti proximus. *Potius eſt*, i. præſtat.

15. *Eum*, ſc. Regem.

17. *Patienter ſuſtine*, i. expecta.

Semen, i. filios.

18. *Fruſtra*, i. ſine cauſa. *Facta*, ſc. à Deo, q.d. mirabiliter nos punit, vel à nobis, q.d. mire Deum offendimus.

20. *Bonorum*, Græc. bona, i. felici.

21. *Fœminea*, q.d. alioqui infirmæ.

23. *Enim*, pro, tamen. *Inuenit*, q.d. qui ſua ſapientia excogitauit quo quidem modo generandum eſſet.

24. *Deſpecta*, i. conſiderata, vel pro, ſuſpecta, q.d. ſuſpicans, ſeu timens ſibi probro id futurum, quod ſic contemneretur, & vinceretur. hunc enim ſenſum Græca videntur facere.

25. *Fieret*, ſc. conciliatrix.

28. *Peto*, Græc. peto à te.

29. *Particeps*, non est Græc. & quidem videtur abundare. *Illa*, sc.postrema diei iudicij, Græc. tamen tantum est,in misericordia,q.d.per Dei misericordiam.

30. *Sustinetis*, i. expectatis.

33. *Increpationem*,i.castigationem.

36. *Sustentato*, i. tolerato.

Testamento, i.pacto, quasi dicat, consequenter promissa legem seruantibus, vel iam sunt ex parte consecuti,sc æternam vitam. *Effecti sunt*,i.continentur.

40. *Mundus*, Græc.pure,seu sancte.

41. *Consumpta*, Græc,mortua, sc.interempta,vt filij.

CAPVT VIII.

2. *Contaminabatur*, i.profanabatur.

3. *Complananda*,i.solo æquanda.

9. *Patrocli*,sc.filium. *Primoribus amicum*,pro,primariis amici,sc.vnum.

13. *Iustitiæ*, Græc.vindictam, sc.à Deo faciendam.

15. *Testamentum*, i. pactum.

16. *Reconciliarentur*, Græc. terrerentur.

20. *Sex*, Græc. octo.

23. *Ad hoc*, &c. adhuc etiam & Eleazarum (sc. præfecit) tum lecto illis,&c.

24. *Nouem*, lib.1. cap.4. dictum tria, sed illud intelligendum de primo congressu: id de tota pugna.

25. *Hora*, i.tempore.

29. *in finem*, i. perfecte, seu in perpetuum, vel tandem.

33. *Epinicia*,i.celebritates pro victoria.

CAPVT IX.

12. *Paria Deo sentire*, i.se Deo exæquare.

20. *Gratias*, sc.Deo.

25. *Insidiantes*, Græc. attendentes, q.d.occasioni intentos.

27. *Et communem*,Græc.obsequentem, sc.benignum,seu beneuolum.

28. *Montibus*, scilicet Babyloniæ. vide lib. 1. cap. 16.

CAPVT X.

3. *Biennium*, sc.à destructione. Not. vero id etsi narratur post mortem Antiochi, prius tamen contigisse.vide lib.1.c.4.

5. *Casleu*, sc.Nouembris.

7. *Thyrsos*, i. virgulta, vel hastas frondibus ornatas.

Ei, sc. canentes. *Prosperauit mundare*, i. dedit prosperitatem mundandi.

13. *Philometore*,sc.Rege Ægypti. *Ab eo*,sc.Philometore. *Veneno*,sc.vltro accepto.

15. *Iudæi*, Græc.Idumæi.

Fugatos,sc.ab Iudæis ob crimina seu tranfugas.

26. *Crepidinem*, i. basim, seu inferiorem extremitatem.

Dicit,i.pollicetur,sc.inimicus ero inimicis tuis, &c.Exod.23.

37. *Loco*, Græc. lacu.

CAPVT XI.

1. *Propinquus*, i. cognatus.

5. *Angusto*,Græc.munito,seu forti.

21. *Dioscori*, i.Iunij.

26. *Dexteram dederis*, i.cum eis pacem feceris, seu concordiam.

30. *Xanthici*, i. Aprilis.

CAPVT XII.

2. *Super hos*,i. præterea.

In silentio, i.tranquille.

5. *Præcepit*, sc.arma capere, vel se sequi.

22. *Ab alio*, Græc.alio. *Debilitarentur*,pro occiderentur,seu, vulnerarentur.

24. *Decipi*, i. frustrari spe liberationis, seu periclitari.

25. *Constitutum*, id est, promissionem, seu pactum.

29. *Scytharum*, sc.Scythopolim.

31. *Septimanarum*, sc.pentecostes.

33. *Exiuit*, sc.Iudas.

36. *Esdrin*, viri nomen, &,vt apparet,Iudæi.

40. *Idolorum*,i.idolis oblatis,seu consecratis.

42. *Obliuioni traderetur*, i. à Deo remitteretur, Græc.omnino deleretur.

43. *Duodecim*, Græc.duo. *Sacrificium*,sc.hostias illis pecuniis emptas. Not.hic prodesse sacrificium pro defunctis,etiam apud Iudæos fuisse receptum. Item, credendum pie qui in bello iusto moriuntur, præsertim pro religione suscepto, suorum peccatorum omnium pœnittere,certe Iudas ita de iliis credidit.

44. *Superfluum*, &c. Not. adeo esse coniunctos articulos de animarum immortalitate,& corporum resurrectione, vt alterutro posito, vel sublato, alterum ponatur vel auferatur. itaque Sadducæi vtrumque negabant,Pharisæi affirmabant,vide Act. 23.& quidem Matth.22.Christus ex animæ immortalitate probat resurrectionem: & Paulus 1.Cor.15. Mortales esse animas,si non sit resurrectio:& merito, nam si anima extat, cum sit naturaliter forma corporis,necesse est ei iterum vniri.

45. *Cum pietate*, scilicet pro religione occumbentes.

46. *Sancta*, &c.Græc.sancta & pia cogitatio.itaque pro mortuis propitiationem(seu expiationem) fecit,vt à peccato soluerentur.

CAPVT XIII.

4. *Vt eis est consuetudo*, i.vsitato apud eos supplicio.

5. *Loco*, sc.vbi fuit interfectus.

7. *Terra dari*, i.sepeliri.

14. *Dans potestatem Deo*,i.committens rem Deo, qui omnia potest.

15. *Signo*, scilicet tessera, quæ solet dari militibus.

Dei victoria, sc. verba hæc, Dei victoria,erant pro tessera.

19. *Minorabatur*, i. inferior euadebat,seu,superabatur.

21. *Mysteria*,i.arcana,sc.secreta consilia.

Requisitus, i. inquisitus.

Conclusus, sc.carcere.

25. *Ne forte*, pro, si forte sic, q.d. volentes fœdus irritare. Quidam putant indignatos ob fœdera à Rege violata.

CAPVT XIV.

1. *Seleuci*, sc.filium.vide lib.1.c.7.

3. *Commistionis*, sc.cum gentilibus: forte, incommistionis, legendum, Græc. segregationis (seu discessionis)à conuersatione,sc.Gentilium,q.d.

cum

cum reliqui Iudæi detestarentur conuersationem gentium,& mores, tum ille his inquinatus est.

4. *Thallos*,i.ramos,sc.aureos.

13. *Dispergeret*, pro, perderet,seu dissiparet.

15. *Portionem*. Græc.partem, i. hæreditatem, sc. Iudæos.

18. *Sanguine*,&c.q.d.illorum virtutis periculum facere cum vitæ discrimine.

25. *Communiter*,i.familiariter.

35. *In nobis*,i.iter,seu apud nos.

37. *Ab Ierosolymis*,i.Ierosolymitanis. *Affectus*,i. beneuolentia,sc.in ciues.

38. *Continentia*,Græc. ἀμιξίας,quod supra vertit commistionem.vide vers.3.

Pro, Græc. cum.

41. *Comprehenderetur*,i.comprehendendus esset.

42. *Eligens*, &c at errabat iudicio.nec enim nobilitas est,sed vilitas se occidere. *Nobiliter*, i. fortiter,Græc.generose.

43. *Præcipitauit*, & hic errauit, nisi quis factum excuset instinctu Dei, quo forte mouebatur. de quo vide Aug. 1. ciu.c.21. At lib.2.cont.epist.Gaudent,cap.23.& epist 61. aperte condemnat hoc Raziæ factum.

44. *Venit*,i.cecidit. *Per mediam ceruicem*, Græc. per mediam (sc.turbæ) in latus, seu ventrem,sc.cadens.

46. *Complexus*, &c.& id qui potest excusetcrediderim tamen Deum hominis errori ignouisse, quia misericors est, & ille ignorans fecerat, putans se in eo bene,& fortiter agere.

CAPVT XV.

2. PEr *necessitatem*, i. coacti.

8. *Nationum*,i.Gentilium.

10. *Fallaciam*, i perfidiam.

11. *Munitione*, sub.solum.

12. *Verecundum*,Græc.verendum. *Visu*,i.aspectu seu vultu. *Protendentem*,sc.in cœlum.

13. *Habitudine*, Græc.excellentiam.

16. *Deiicies*,sub.inquit Deus.

17. *Exhortari*,verti poterat consolari. *Valde*,iungendum cum,bonis. *De quibus extolli.* pro,quibus incitari. *Vt virtus*,&c.q.d.vt totum negotium decerneretur,non verbis,sed viribus.

21. *Prodigia*,i.miracula insignia.

23. *In*, pro, cum.

25. *Admouebant*,sc.se,seu procedebant.

Perturbatione, id est tumultu, scilicet lætantium.

32. *Gloriatus est*, pro, gloriatus,sc.Nicanor.q.d. superbe locutus.

33. *Contra*,i.è regione.

37. *Mensis*, Græc. duodecimi mensis, scil. Februarij.

Adar quod,pro,qui.Adar.*diei*,i.festi.de quo vide Esth.9.

39. *Minus digne*, sc. quantum ad elocutionem. Sic & Paulus se sermone imperitum.

Concedendum, i. condonandum, seu ignoscendum.

40. *Contrarium*, i.non sic iucundum.

Alternis, Græc. aquæ mistum. Not.quod Græca hunc sensum faciunt, vt vinum per se bibere, & rursum aquam, inimicum est, seu odidsum: delectat vero si vtrumque misceas: sic præparatus, i. temperatus, seu concinnus sermo lectorem delectat.

Gratus,i.perinde suauis.

Consummatus, i.finitus,sc. sermo,seu liber, q.d. hic finis esto.

ORDO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

Euangelium secundum Matthæum.
Euangelium secundum Marcum.
Euangelium secundum Lucam.
Euangelium secundum Ioannem.
Acta Apostolorum.
Pauli Epistola ad Romanos.
Ad Chorinthios I. & II.
Ad Galatas.
Ad Ephesios.
Ad Philippenses.
Ad Colossenses.
Ad Thessalonicenses I. & II.
Ad Timotheum I. & II.
Ad Titum.
Ad Philemonem.
Ad Hebræos.
Iacobi Epistola.
Petri Epistolæ I. & II.
Ioannis Epistolæ, I. II. & III.
Iudæ Epistola.
Apocalypsis.

NOTATIONES
IN
NOVVM TESTAMENTVM.

MATTHÆVS.

EVANGELIVM, i. bona iucundaque annunciatio, sc. de hominum salute per Christum.

Secundum Matthæum, sc. Christi Apostolum, qui id Hebraice scripsit. Qui deinde Græce verterit, aut ex Græco in Latinum, quo vtimur, incertum; emendatum quidem constat à D. Hieronymo.

CAPVT I.

1. *Liber*, scriptura, seu descriptio. Quidam id titulum putant, sumptum more scripturæ, ab eo quod primo narratur: alij proœmium, de eo quod primum dicendum sit.

Generationis, i. generis, seu genealogiæ, sc. describitur catalogus eorum à quibus Christus originem duxit. Idque vt appareat esse ex semine Dauid, vt Iudæis, quibus scribebat, fuerat à Deo promissum. quod non obscure indicat, dicens. *Filij Dauid filij Abraham*, & huic & Dauid factæ promissiones de Christo ab eis nascituro.

2. *Et fratres.* Ab his, & Iuda, Iudæi omnes originem ducunt.

3. *De Thamar.* Huius partu significatum mysterium Iudæorum & Gentium.

5. *Booz*, putant quidam hunc fuisse Abesan Iudicem. vide Iud. 12. Iesse, qui & Isai.

6. *Regem*, sc. primum de tribu Iuda.

Vriæ, sc. vxor.

8. *Oziam.* Hic omissi tres Reges, sc. Ochozias filius Ioram, Ioas, & Amazias pater Ozeæ, causam quære in scholis nostris in Euangelia prolixioribus.

11. *Iechoniam*, qui & Ioakim, seu Ioacim, & Eliazim.

In transmigratione, &c. i. circa tempora captiuitatis Babylonicæ.

12. *Iechonias*, qui & Ioachim filius Ioacim.

Genuit Salathiel, sc. in Babylone.

15. *Matthan.* Not. ex eadem vxore genuisse Matthan quidem Iacob, Matthat vero Heli, deinde Iacob ex vxore Heli sine filiis defuncti genuisse Ioseph, natura quidem suum, at secundum legem Heli filium; ideoque eius filius vocatur Luc. 3.

16. *Maria.* Not. Mariam, cum fratres non haberet, debuisse secundum legem Num. vlt. nubere viro eiusdem familiæ: cum ergo, vt hinc apparet, Ioseph de familia Dauid fuerit, ex eadem necesse est Mariam fuisse, adeoque Christum esse ex semine Dauid, quod Matthæus demonstrare instituerat, ducta serie maiorum per viros, more Scripturæ & Hebræorum.

17. *Generationes*, i. personæ, in genealogia numeratæ.

Ad Dauid, sc. inclusiue.

Ad Dauid, sc. exclusiue.

Ad transmigrationem, i. ad Iechoniam patrem, qui & Ioacim.

A transmigratione, i. à Iechonia filio, qui & Ioachin.

18. *Sic erat*, pro, sic accidit, seu habuit.

Desponsata, causas desponsationis vide in nostris scholiis fusioribus. *Antequam conuenirent*, i. copularentur, nec vero ex isto modo dicendi fit, vt postea conuenerint. Sic enim dici solet, etiam de iis quæ postea non fiunt: vt antequam acciperet medinam, mortuus est. *In vtero habens*, i. grauida. *De Spiritu sancto*, i. virtute Spiritus S. adeoque etiam Patris, & Filij, vna enim totius Trinitatis virtus. Cur ergo tribuitur Spiritui sancto? vt vel ex ipso nomine, sanctissima & purissima conceptio intelligatur. Adde quod solet Scriptura opera eximiæ Dei charitatis tribuere Spiritui sancto, qui est Patris, & Filij charitas.

19. *Iustus*, i. perfectus, seu eximia probitate, q. d. cum ea esset virtute, vt neminem læderet.

Traducere, i. propalare, seu infamare, Græc. παραδειγματίσαι, i. exemplificare, seu exemplum facere, sc. diuulgando suspicabatur quidem adulterium, sed quia certus non erat, prodere nolebat. *Occulte*, sc. ne infamaret.

Dimittere, sc. ne retinendo consentire videretur plane iustus qui suum cuique reddit, Deo timorem, vxori charitatem, sibi cautionem.

20. *Cogitante*, Græc ἐνθυμηθέντος, i. cum cogitasset.

In somnis, Græc. κατ' ὄναρ, i. per somnium.

Noli timere, Græc. ne timeas: vbi in reliquum semel annotasse sufficerit; fere in Testamento Nouo, quoties legitur: Noli, aut nolite timere, aut aliud facere, Græce nunquam esse verbum nolendi, sed solum: Ne time, Ne fac, &c. sc. secutus est Interpres communem loquendi vsum, quo dici solet: Noli facere, pro, Ne facias.

Accipere, i. retinere, timebat ne retinendo Deum offenderet.

Natum, i. conceptum, seu genitum.

De Spiritu sancto, vide sup. vbi, & hic etiam Græc. est ex Spiritu sancto.

21. *IESVM*, i. Saluatorem, Heb. ישוע

Salutem faciet, i. liberabit.

Populum suum, scilicet electos. remittuntur quidem & aliis peccata, sed relabuntur, & in eis moriuntur.

22. *Vt adimpleretur.* Non quidem ob id solum, nam præcipue ad mundi salutem, sed & ob hanc illud prædictum.

Prophetam, sc. Isaiam cap. 7. vide ibi, quæ annotauimus.

23. *Virgo*, Græc. ἡ παρθένος, i. virgo illa, sc. insignis.

Vocabitur

Vocabitur, Græc. & Syr. vocabunt, sed idem est non significatur vero id nomen habiturum, sed credendum & confitendum esse Deum verum, & hominem.

Nobiscum Deus, Heb. עמנו nobiscum אל Deus.

24. *Exurgens*, Græc. διεγερθεὶς, i. expergefactus seu excitatus.

25. *Donec*, sic dicitur. Gen. 8. Non reuersus coruus, donec siccarentur aquæ, qui nunquam reuersus est. & 2. Reg. 6. Michol non habuisse filium donec moreretur. vide Luc. 22.

Vocauit, sc. mater, vt patet ex Syr.

CAPVT II.

1 IVdæ, est enim altera in tribu Zabulon, Græc. & Syr. Iudææ, sicut infra, quod regnaret in Iudæa, sc. forte Iuda.

Magi, Persæ, seu Chaldæi erant, sapientes (id enim vox Magi Persice significat, seu Philosophos) successoresque Balaam, vulgo receptum reges fuisse, & numero tres & quidem quod Reges fuerint, putant Athanas. Nazianz. Chrysost. Theophylact. Cyprian. Tertullian. Hieron. Isidor. & Thomas.

2. *Stellam*, Græc. τὸν ἀστέρα, i. certam quandam, & insignem stellam.

Eius, i. eum natum indicantem: Id maiorum traditione didicerant. *Venimus*, præteritum est. nam Græc. ἤλθομεν. *Adorare*. Ideo munera ferebant. Persis enim mos, regem non sine munere adorare.

3. *Audiens*, sc. Regem Iudæorum natum.

Turbatus est, sc. timebat sibi regnum ereptum iri.

Omnis, i. maxima pars. Turbata vero vel nouitate rei, vel timore Romanorum, vel quod Herodi faueret.

4. *Principes*, i. primarios, & velut capita. forte intelliguntur principes 24. familiarum, de quibus 1. Par. 24.

Scribas, i. doctores, seu legis peritos, vt Lucas vocat. Heb. סופרים quasi librarij à ספר i. libro, quod sacros libros lectitarent; & explicarent Græc. γραμματεῖς, quasi Scribæ, scil. publici, quorum est scripta publica asseruare & promere, vulgo Cancellarij.

Nasceretur, i. nasci deberet.

5. *Iudæ*, Græc. Iudææ.

Prophetam, sc. Michæam cap. 5. vide quæ ibi notauimus.

6. *Nequaquam*, &c. At illic Heb. paruula es in millibus, &c. Matthæus sensum reddidit, sc. paruula quidem es, si aliarum ciuitatum principalium ciuium numerus spectetur, vbi multa millia hominum, at si princeps qui ex te nascetur, non parua es.

Principibus, i. præcipuis ciuitatibus, vel populis qui sub principibus, seu tribunis qui Chiliadibus præerant. Solet quidem Scriptura populum millium nomine appellare.

Regat, Græc. ποιμανεῖ, i. pascet, sc. pastoris more reget.

Populum meum, i. fideles, quorum Israel populus figura.

7. *Clam*, sc. ne si forte resciscerent Iudæi, putarent insidias parari Regi nato. *Tempus*, sc. vt occideret pueros eius ætatis omnes, vt postea fecit, ne ille posset euadere.

9. *In Oriente*. Hinc apparet non illos per viam duxisse, vt vulgo putatur.

11. *Domum*, scil. præsepe secundum Iustin. in Tryph. & Hier. Epist. 17. & 18.

Obtulerunt. An singuli tria hæc, aut singula, incertum est.

12. *Responso*. Apparet eos Deum consuluisse, an ad Herodem redire deberent.

15. *Dictum*. Dictum quidem de populo Iudaico, sed in figura Christi.

Vocaui, sc. vt inde rediret in terram Israel.

16. *Bimatu*, i. ætate duorum annorum.

Infra, sc. vsque ad ætatem dierum, qui ab ortu stellæ elapsi. Id enim significat quod sequitur.

18. *Rama*, i. excelso, q. d. longe lateque.

Rachel, id est regio Bethleemitica, vbi sepulta Rachel.

Non sunt, i. perierant.

19. *Apparuit*, sc. post quinque annos quibus illic moratus Christus, secundum quosdam. Quamquam alij multo plures numerent, alij pauciores.

20. *Defuncti*, &c. plurale pro singulari, sic Exod. 2. Mosi dictum.

22. *Regnaret*, Toparchæ nomine, sed regia potestate.

Timuit, non timuit ab Herode, quod Bethleem ob quam ortum periculum, sub huius ditione non esset. Adde quod Archelaus patri erat crudelitate similior.

Illo, forte volebat adire templum, vt Deo gratias ageret.

23. *Vt adimpleretur*, pro, atque ita impletum est.

Prophetas, vide Isa. 11. 11.

Nazaræus, i. floridus, scribendum vero per ץ non per ז vt apparet in titulo crucis, qui Romæ asseruatur, & Isa. 11.

Vocabitur, sc. sic interdum in Euangelio vocatur & in Actis.

CAPVT III.

1 VEnit, præs. temporis est.

In deserto, sc ab interiori deserto, vbi vixerat, venit ad id quod propius erat hominum habitationi.

2. *Pœnitentiam agite*, i. dolete ob peccata, & vitam mutate, Deoque per bona opera satisfacite. Vide 2. Cor. 7. quam multa in pœnitentia requirantur.

Appropinquauit, i. prope est, scilicet aderat Christus, qui id daret sibi credentibus, & obedientibus.

Cœlorum, i. quo in cœlo regnant sancti cum Deo; quod per Christum factum, nec ante illum quisquam hominum cœlum ascenderat.

3. *Dicentem*, sc. secundum editionem 70.

Clamantis, i. palam, & libere prædicantis, scil. Ioannis, vel per ipsum Dei.

Rectas, &c. explicatio præcedentis, q. d. auferte quæ aduenientem possunt offendere, scilicet peccata.

Semitas, i. vias. repetitio. sic Psal. 76.

4. *De pilis*, sc. contextum.

Pelliceam, sc. vt Elias.

Locustæ, licebat iis vesci, Leuit. 11. de harum vsu in escam vide Plin. lib. 6. cap. 30. & lib. 11. cap. 29.

Syluestre, sc. agrestium apum.

5. *Omnis*, i. maxima pars. sic sup. cap. 2.

Iordanem, fluit ex Antilibano monte à Ior & Dan fontibus, vnde ei nomen.

6. *Peccata*, & in genere, & forte aliqua in specie. Vide Leu. 16. Num. 5. Eccl. 4. Act. 19. sufficiebat quidem illi baptismo se agnoscere peccatores.

7. *Phariſæorum*, ſic dicti hi, q.d.ſeparati,à פרש ſeparauit.

Sadducæorum,dicti q.iuſti צדיק iuſtus.

Viperarum, q. d. peſſimorum filij peſſimi, & venenati.

Demonſtrauit, vox admirantis notitatem.

Ira,ſc.Dei,i.ſupplicio gehennæ.vide inf.cap.23.

8. *Dignum pœnitentiæ*,i.conuenientem pœnitentiæ,ſeu qui pœnitentiam deceat,vel hic vide pœnitentiam requirere bona opera.

9. *Dicere*,& in eo confidere. *Iſtis*. Apparet lapides demonſtraſſe præſentes. forte alludens ad Saræ ſterilitatem, quæ petra dicitur. Iſa.51. *Filios*, i.poſteros.

Abrahæ, datiuus eſt, q.d. etiam ſine vobis implebitur promiſſio Abrahæ facta de filiorum multiplicatione & ſalute, & quidem ſuſcitatæ gentes, quæ in Iudæorum locum ſucceſſere.

10. *Enim*,pro,vero,vel cauſam reddit eius quod de pœnitentiæ fructu dixerat Græc. δὲ, id eſt autem.

Arborum, metaphoricè homines intelliguntur.

Excideretur, &c. Græc. præſentia ſunt, ſed pro futuris.

Fructum bonum. Vbi ſunt, qui operum bonorum neceſſitatem negabant, dum viuerent, contenti credere? nempe in igne Inferni,vt ſtatim dicitur.

11. *In pœnitentiam*, i.vt ſic pœnitentiæ admoneamini.

Venturus eſt, Græc.præſ. ἐρχόμενός. ſed futuri ſignificatione. *Dignus*,Græc.ἱκανὸς,i.idoneus.

Calceamenta. Apparet Chriſtum calceatum inceſſiſſe, quamquam non hinc neceſſario probatur: eſt enim modus dicendi ſe valde inferiorem eſſe.

Igni, opponit aquæ, de qua dixerat: Baptizo in aqua, q.d.purgabit, illuminabit, & inflammabit dato Spiritu ſancto, forte alludit ad diem Pentecoſtes,de quo Act. 1. Quidam ad ignem Purgatorij referunt. Vide Hieron. hic.Baſil.lib.de Spiritu ſancto,c.15. Naz.Orat.de Epiph.

12. *Ventilabrum*.Inſtrumentum eſt quo grana in altum proiecta à paleis purgantur.

Inextinguibili, & hîc apparet æternum fore ſupplicium.

14. *Prohibebat*, ſc.agnouit Spiritus ſancti inſpiratione, ſeu reuelatione; quæ deinde columbæ deſcenſu confirmata eſt.

Debeo, Græc. χρείαν ἔχω, i. opus habeo,ſc. & ei Chriſto mundatore opus erat, nemo enim ſine peccato.

15. *Sine*, ſc.me agere.*Sic*, ſc. præeundo exemplo.

Iuſtitiam, i. perfectionem, ſeu virtutem, cuius magna pars humilitas, hic à Chriſto exhibita.

Dimiſit, i.non vltra prohibuit,ſed baptizauit.

16. *Aperti*, non reipſa, ſed apparitione.

Vidit, ſcilicet Chriſtus,& etiam Ioannes. vide Ioan.1.

Sicut columbam. Non vera fuit columba,ſed ſpecies.Quidam tamen veram fuiſſe putant.vtrumque probabile.

17. *Filius*, Græc. ὁ υἱὸς, i. ille filius,ſc.vnicus, ſeu ſingularis.*Dilectus*,Græc.ὁ ἀγαπητός, i.ille dilectus,ſc.vnice. *Complacui*, q d.qui mihi eſt ſingulariter gratus.Græc. εὐδόκησα.

CAPVT IV.

1. A *Spiritu*, ſc.ſancto,Græc.ἀπὸ τοῦ πνεύματος, i. ab illo Spiritu,ſc.de quo ſup.

2. *Noctibus*, id additum videtur,ne quis ſolum per diem ieiunaſſe crederet.

3. *Accedens*, ſc.corporali ſpecie,& greſſu.

Tentator, Græc. ὁ πειράζων, i.ille tentator,ſc.diabolus.

Si filius, &c. ſc. audierat illam vocem.Hic eſt filius meus,&c.quod explorare certius volebat,cum eſurientem videret, ſimul etiam,ſi poſſet, ad peccatum inducere. Vnde apparet,occultum illi fuiſſe incarnationis myſterium, alioqui non ſperaſſet Deum ſe poſſe decipere.

Dic, i.iube,ſeu verbo effice,Heb.

4. *Viuit*, Græc. viuet,ſc.ſi Deus ita velit.

Verbo, i.re.Heb. *Quod procedit*,&c.i.quod Deus dixerit,ſeu voluerit,& iuſſerit, q d.poteſt Deus hominem aliter quam pane alere.Ita ſe Dei filium non negauit,ſed occultauit.

5. *Tunc aſſumpſit*, &c. Hæc fuit ſecunda ordine tentatio: ſequitur enim: *Iterum aſſumpſit*, deinde additur: *Tunc reliquit eum*. Lucas ergo rei ordinem non eſt ſecutus quanquam in quibuſdam codicibus reperitur idem ordo etiam apud Lucam.

Sanctam. Ita dicitur Ieruſalem ob Dei templum, & cultum.

Pinnaculum, Græc. πτερύγιον, i.alam,ſc.extremitatem tecti, quod planum erat.

6. *Mandauit*, Græc. & Syr. mandabit.

7. *Tentabis*. Tentare Deum dicitur, qui à Deo miraculum vult, vbi non eſt opus,eſt enim id velut Dei potentiæ periculum velle facere.

8. *Oſtendit*, forte per ſpecies à ſe formatas, & Chriſti oculis obiectas, vel narrando, vt fit,oſtendit.

9. *Cadens*, id eſt procidens humi, ſeu proſtratus.

Adoraueris me. Aperte ad peccatum inducit. Nec addit,ſi Filius Dei es, ſc. credebat purum eſſe hominem, & alioqui,quanta fuiſſet ſtultitia velle à filio Dei adorari.

10. *Satan*,i.aduerſarie.

Scriptum eſt, ſc. Deuter.6. & 10. vbi tamen non eſt verbum adorabis,ſed timebis. quo verbo ſignificatam eſſe etiam adorationem, hinc plane colligitur.

Adorabis, Aug.in Gen.q 61.notat non additum hic ſolum, ſicut in,ſeruies,nempe adorantur multa præter Deum.

Seruies, Græc. λατρεύσεις, vnde latria Deo ſoli debita, ſic enim vſu recepta ſignificatio, cum alioqui ſeruitutem ſignificet.

11. *Acceſſerunt*, ſc.corporali ſpecie.

Miniſtrabant,ſc.cibos.

12. *Traditus*,ſc.ab Herode in carcerem.

13. *Relicta*, i.omiſſa,ſeu præterita.

15. *Via*, Græc.viam,pro, iuxta viam.

Maris, i.ad mare ducens,ſc.Magnum,ſeu Mediterraneum.

Trans, ſc. reſpectu Aſſyriæ, de qua illic ſermo.

Galilæa gentium, ita dicebatur ea Galilææ pars, quæ prope Tyrum & Sidonem in tribu Nephtalim.

16. *Ambulabat*, i. agebat,ſeu viuebat,Heb.

Vmbra mortis, i. tenebroſiſſima, ſc. ignorantia Dei,Græc. & vmbra mortis. & ita etiam 70. Interpretes, Iſa 9.ſed eodem ſenſu.

Lux, ſc.Euangelica.

19. *Fieri*, Syr. Græc nihil eſt.

22. *Relictis retibus*, Græc.& Syr.relicta nauicula.

23. *Euangelium*

23. *Euangelium regni*, i. bonum nuntium de æterna salute, sc. cœlesti regno. *Languorem*, Syr. dolorem.

24. *Syriam*, sc. eam quæ ab Oriente Euphrate terminatur, alioqui nomen latius solet patere.

Tormentis, i. cruciatibus.

Lunaticos, sc. certis lunæ temporibus vexatos à diabolo, vel humore melancholico, aut comitiali morbo laborantes.

25. *Decapoli*, Ita dicta regio ob decem præcipuas ciuitates.

Trans, sc. respectu Iudææ.

CAPVT V.

1. *Ascendit*, scilicet oraturus, & Apostolos electurus.

Sedisse, sc. vbi descendisset in locum campestrem vt ait Luc.

2. *Aperiens os*, Iudicatur prolixiorem futurum sermonem. vide eandem phrasim Iob. 3. Dan. 10.

3. *Pauperes*, Græc. πτωχοὶ, i. mendici, seu valde egentes.

Spiritu, i. affectu spirituali, sc. propter Deum.

Ipsorum est, pro, consequentur.

4. *Possidebunt*, sc. velut hæreditatis iure, Græc. κληρονομήσουσι, i. hæreditabunt.

Terram, sc. viuentium, q. d. habebunt felicem hæreditatem.

6. *Esuriunt*, &c. i. qui optant recte & iuste omnia fieri. *Saturabuntur*, i. explebitur eorum desiderium, sc. in cœlo vbi omnia rectissima.

7. *Consequentur*, sc. à Deo.

8. *Mundo*, sc. ab omni vitio. *Corde*, i. mente, seu voluntate.

9. *Pacifici*, i. pacis factores, seu conciliatores. Græc. εἰρηνοποιοὶ. *Vocabuntur*, sc. vt qui reuera tales sint.

10. *Iustitiam*, i. recte & iuste facta.

11. *Omne*, i. quodcunque, Heb.

12. *Merces*, i. præmium, dicitur autem merces, quia datur velut ex debito meritis, vt solet merces operario, huius rei plurima in scriptura mentio: vt mirum sit, esse qui negent operum bonorum merita.

13. *Terræ*, i. mundi sc. hominum.

Euanuerit, Græc. μωρανθῇ, i. infatuatus fuerit, sc. redditus insipidus. *In quo*, i. per quid. *salietur*, i. virtutem saliendi recuperabit.

14. *Lux*, sc. doctrina, & exemplo.

Non potest, &c. q. d. non magis potestis latere, quam ciuitas, &c. Est quidem Ecclesia ciuitas Dei, cuius præcipua pars Apostoli, eorumque successores Episcopi: falsumque est, & insanum, quod quidam dicunt, Ecclesiam esse inuisibilem: plane cæcus qui ciuitatem in monte sitam neget posse videri. Non est quidem hic meum institutum, dogmata confirmare Catholica; indicabo tamen interdum vnde possint confirmari.

15. *Accendunt*, scil. homines multoque minus Deus.

Et ponunt, pro, vt ponant. *Modio*, i. mensura aliqua inuersa.

16. *Lux*, sc. doctrinæ & vitæ. *Videant*. Ergone etiam hic dicent hæretici, Ecclesiæ Rectores esse inuisibiles, nec videre quid regant?

17. *Nolite putare*, Græc. Ne putetis, sed de hoc sup. diximus.

Soluere, Græc. καταλύσαι, i. dissoluere, seu destruere. *Legem*, sc. veterem.

Adimplere, s. seruando, dando aliis seruando virtutem, addendo præcepta, & promissa implendo.

18. *Transeat*, sc. renouatione.

Iota; Syr. Iod atque id credendum Christum dixisse, vt qui Hebræis loqueretur: apud quos Iod minima est litterarum, sed Græcus Interpres pro eo posuit quiddam simile, vt posset à Græcis intelligi.

Apex; i. punctus, seu litteræ fastigium, aut accentus. est autem hyperbole, q. d. ne minimum quidem ex lege, nec enim de litteris sermo est, quæ pereunt, sed de rebus significatis.

19. *Istis*, sc. quæ per Iota, & apicem significaui, q. d. etiam ex minimis. *Sic*, sc. soluendo, q. d. malo exemplo, vel sic, vt ipsa sonant, q. d. male vixerit, & bene docuerit Aug. 17. cont. Faust. de Pharisæis loquitur, qui docebant legem verbis, & soluebant factis.

Minimus, sc. indignus qui eo admittatur (alludit ad id quod dixerat, istis minimis) q. d. non erit inter eos qui omnes magni sunt, vt statim dicitur.

Feceris, sc. omnia. Nam qui in vno offendit, factus est omnium reus. Iacob. 2.

10. *Autem*, Græc & Syr. enim.

Abundauerit, i. maior fuerit, sc. faciendo, & docendo, illi enim solum docent.

11. *Audistis*, &c. legem veterem, & traditiones explicat, addens aliqua.

Reus, Græc. ἔνοχος, i. obnoxius.

Iudicio, i. condemnationi. hæc erat Scribarum interpretatio.

22. *Irascitur*, Græc. & Syr. irascitur sine causa.

Fratri, i. proximo.

Iudicio, i. condemnationi, sc. Dei.

Qui autem dixerit fratri, &c. Not. loci huius obscuri, & à nemine quod sciam Interpretum declarati genuinam plane explicationem, ab eo acceptam qui me docuit Heb. linguæ rudimenta Rosseto, homine Gallo eruditissimo. Sic ergo legendus locus. *Qui autem dixerit* (sub. dictum est antiquis) *fratri suo Raca, reus erit concilio. Qui autem* (sub. dico ego) *dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.* Sensus ergo totius loci est: Doctrina Scribarum condemnat homicidam, ego vero etiam irascentem. Illi dicentem Raca seu fatuum, ad concilium vocant, ego in infernum mitto. Similem loquendi modum concisum. vide inf. cap. 23. vbi Christus ait: Et quicunque iurauerit in altari, nihil est; vbi sub. dicitis vos & Luc. 7. Magister dic; Duo debitores. vbi sub. dixit Christus. Nunc verba explicemus, vt magis appareat eum quem diximus esse loci huius sensum.

Raca, vox Chaldæa vacuum, scil. cerebro, seu fatuum significans, Hebr. ריק Raq. ריק Riq. i. vacuare.

Concilio, Græc. συνεδρίῳ, i. Iudicum consessui. & hic facile est videre non Christi esse doctrinam, sed Scribarum. Quando enim Christus ita locutus, aut cur ad concilium peccantem mitteret? plane modus dicendi Scribarum est, qui in ius trahi volebant, dicentem *Raca*.

Gehennæ ignis, pro, gehennæ incendio. vbi Not. gehennam dictam, q. d. Ge Ben Hinnon, id est, vallem filiorum Hinnon, de qua vide Ios. 15. & 19. Ier. 7. & 17. In ea Iudæi idolo Moloch filios exustos offerebant (Dicta etiam Tophet à Toph, i. tympano, quo pulsante ne gemitus audirentur, infantes adolebant) sumitur autem pro Inferni supplicio.

14. *Ergo*, Not. huiusmodi particulam sæpe non causam significare vllam, aut illationem, sed solum sermonis continuationem. Itidem sentiendum de *autem*, *enim*, *quoniam*, & similibus.

Habet aliquid, &c. vide similem phrasim Apoc. 2.

Aduersum te, sc. in quo de te queri merito possit.

24. *Vade*, sc. si opportunitas est loci, temporis, &c.

Reconciliari, Græc. & Syr. reconciliare, i. redi in gratiam.

25. *Esto*, &c. exemplo humano & veluti parabola, concordiam commendat q.d. fac in rebus animæ, quod solet fieri in lite de re temporali, vt n. præstat reconciliari aduersario, quam ab eo Iudici tradi, & condemnati: ita proximo læso reconciliari, quam à Deo puniri.

25. *Aduersario*, i. ei qui habet aliquid aduersum te, adeoque Dei legi. Dei quidem verbum aduersatur male viuentibus, vt ait Augustinus epist. 87. Græc. ἀντιδίκῳ, i. litem intendenti, seu in ius trahenti.

Via, i. præsenti vita.

Iudici, sc. Christo.

Ministro, i. sententiæ executori, scil. Angelo bono, secundum quosdam; secundum alios malo.

Carcerem, Purgatorium intelligiunt quidam, vt Cyp. Ambr. Orig. alij Infernum, vt Aug.

26. *Nouissimum*, i. extremum, q.d. quod restat soluendum.

Quadrantem, i. quartam assis partem, quæ & Teruncius dicitur, à tribus vnciis. Mar. cap. 12. vocat duo minuta. significatur vero hic minimum quodque debitum seu peccatum. Eant nunc hæretici, & dicant sufficere solam fidem ad salutem. Nam is ob incredulitatem detineri dicitur in carcere? aut non credere quadrans est, & minimum quid? si isti oculos habent, cur rem tam apertam non vident.

28. *Ad concupiscendum*, aperte hic damnabile esse ostendit deliberatè fœminam concupiscere, & voluntatem mali apud Deum pro facto reputari. quo referenda sunt quæ Scholastici de Morosa delectatione fuse tractant, sc. tum mortalis est, cum mortale malum concupiscitur, animo consentiente.

29. *Oculus*, &c. i. carissima quæque, & valde necessaria.

Scandalizat, i. tibi est peccandi occasio.

Erue, i. remoue à te, q.d. careto potius. Non quidem eruendus est oculus, sed vsus qui scandalizat. Nam quod de oculo, & membris aliis dicit, hyperbole est, qua significatur præstare membra perdere, quam salutem.

30. *Eat*, Græc. mittatur.

31. *Libellum*, &c. sc. vt possit alteri nubere, licitum fuisse dimittere certas ob causas, alij aiunt, alij negant; ego licuisse puto.

32. *Excepta*, &c. hæc causa licitam facit dimissionem, sed non secundum coniugium dimissæ, vel dimittentis.

Dimissam, sc, etiam ob fornicationem.

33. *Reddes*, &c. i. præstabis quod iurasti. Erat hæc, vt videtur Scribarum additio.

34. *Non iurare*, scilicet nisi causa sufficiens subsit.

Thronus, pro, velut thronus. Vide Isa. vlt.

35. *Scabellum*, pro, velut scabellum, sc. excellentius est cœlum, Deumque magis repræsentans, virtute & sublimitate, terra vt infima superioribus subiecta, more scabelli, quod pedibus supponitur.

Magni Regis, vide Psalmo 47.

36. *Album, aut nigrum*, i. siue de albo loquamur, siue de nigro, q. d. nullum capillum potes facere Syr. non potes facere in eo particulam vnius pili albi vel nigri. Significat caput rem esse Dei, atque adeo per id non esse iurandum.

37. *Est, est*, &c. i. de eo quod est, esse dicite: de eo quod non est, non esse Græc. etiam, etiam, seu, certe, certe, & forte Christus dixit Hebr. Amen, amen, & tunc sensus fuerit, contenti estote rem affirmatione gemina, aut negatione confirmare. vide 2. Cor. . & Iacob. 5. qui interpretatur vestrum etiam, sit etiam; & vestrum non, sit non. (sic enim est Græc.) q.d. de eo quod est, dicite est: de eo quod non est, dicite non est. quanquam etiam intelligi potest, vt illic vertit noster Interpres. facietque alterum sensum etiam, quem sup indicauimus.

Abundantius, i iuramentum quod insuper additur.

A malo, sc. vitio iurantis, vel eius cui iuratur, vel à malo, i. diabolo.

39. *Dexteram*, pro, vnam, seu alteram. Itaque apud Luc. non est dexteram.

40. *Et tunicam*, &c. apud Luc. prius ponitur pallium quam tunica. sensus ergo est, qui vult tibi tollere vnam vestem, dimitte ei & alteram. Mirum tantam Christi doctrinam adeo à Christianis negligi, tantumque non contemni. Quotus enim quisque hæc facit:

42. *Angariauerit*, i. inuitum duxerit.

Mille passus, Græc. vnum milliare.

Duo, sc. milliaria, Græc. & Syr. deest & alia. quo verbo indicatur tria ambulanda, cum tamen Christus duo tantum videatur intellexisse, sc. cogenti ad vnum dandum etiam alterum.

42. *Auertaris*, scilicet ab eo, q.d. ne detrectes dare.

43. *Et odio*, &c. Id videtur additum à Scribis, nam Exod. 23. contrarium dicitur.

44. *Benefacite*, &c. & id quis facit?

Calumniantibus, Græc. & Syr. infestantibus, seu vexantibus.

45. *Sitis*, i. vos esse demonstretis.

46. *Diligitis*, sub. tantum. *Habebitis*, Græc. habetis, pro habebitis, q. d. quid inde meremini pro mercede reddendum?

Publicani, i. vectigalium publicorum exactores, qui apud Iudæos infames erant ob auaritiam & rapinas, & odiosi quod putarentur tributa esse iniqua.

47. *Amplius*, Græc. περισσὸν, i. eximium.

48. *Perfecti*, consilium est, vel præceptum de perfectione ad salutem necessaria, de qua Ioan. 2. Qui seruat verbum eius, in hoc charitas Dei perfecta est, sc. quantum ad salutem opus est.

Cœlestis, Græc. qui in cœlis est.

CAPVT VI.

1. *Vstitiam*, i. beneficentiam, seu eleemosynam, Græc. ἐλεημοσύνην, i. misericordiam. Itaque post paulo. Cum ergo facis eleemosynam. sic Genes. 20. vbi nos legimus misericordiam, 70. δικαιοσύνην, i. iustitiam. Itemque c. 21. & alibi sæpe, vt notauimus, sc. eleemosyna, seu misericordia magna est pars iustitiæ.

2. *Sicut hypocritæ*, &c. Id reprehendit, non vsum conuocandi tubæ sono (vt fiebat) pauperes ad eleemosynam.

Synagogis, i. conuenticulis.

Suam, i. quam optabant, seu operi illi conuenientem, sc. laudem humanam, quam sic aucupabantur.

3. *Sinistra*, &c. Hyperbole, q.d sic occultissima: vel sensus est, ne quid operi bono se quicquam admisceat sinistri, sc. appetitio humanæ laudis, vt Aug. interpretatur.

4. *In*

4. *In abſcondito*, i. etiam occultiſſima, q.d. conſcientiam tuam. *Reddet*, ſ. mercedem.

5. *Angulis*, ſc. compitis, vbi viæ diuerſæ concurrunt, adeoque multi homines.

Stantes, ſic fere Iudæi orabant, vt & nunc etiam Græci.

6. *Intra*, &c. q.d. fuge hominum conſpectum, eoque ora ſemoto loco. *Reddet*, ſ. mercedem illius operis, vel quod petis oratione. Græc. reddet tibi in propatulo.

7. *Nolite*, &c. Græc. μὴ λοβαττογήσητε, i. ne futili verborum profuſione vtamini. *Sicut Ethnici*, &c. non prolixitatem orationis reprehendit, ſed eam, eoque modo quo à Gentilibus fiebat. *In multiloquio*, i. ob multiloquium, quaſi Dous melius intelligat plura loquentes.

8. *Scit*, adeoque non verbis ad eum multis eſt opus, ſed affectu.

9. *Sic*, i. in hanc ſententiam, etiam ſi aliis verbis vti contingat. *In cœlis*, eſt quidem Deus vbique, ſed in cœlis magis manifeſtat. vnde: cœli enarrant gloriam Dei. Quidam per cœlos Sanctos intelligunt.

Sanctificetur, i. Sancte colatur. verbum id & ſequentia optantis ſunt.

Nomen. Not. in ſcriptura nomen, pro Deo poni, nomine enim cognoſcitur, inuocatur, & celebratur.

10. *Regnum*, ſ. cœleſte, q. d. fac vt tecum regnemus.

Voluntas, q d fac vt tibi obediatur. *In cœlo*, ſ. ab Angelis.

In terra, ſ. ab hominibus.

11. *Panem*, i. victum, ſeu cibum.

Superſubſtantialem, i. ad ſubſtantiæ noſtræ conſeruationem neceſſarium, Græc. ἐπιούσιον, quod ſignificat etiam ſuccedens, ſ. quotidianum. Syr. indigentiæ noſtræ, i. quo ad vitam indigemus. *Hodie*, quotidie peti vult, & agnoſci eius beneficium eſſe, quod viuimus.

12. *Debita*, i. peccata, pro quibus debetur ſatisfactio per pœnitentiam, & bona opera, quæ tamen ſine Dei gratia, qua peccata dimittuntur, præſtari non poſſunt.

Dimittimus, videat quid dicat, qui non dimittit.

Debitoribus noſtris, i. iis qui nos offenderunt.

13. *Inducas*, ſ. deſerendo, ſeu permittendo ſuperari, q.d. da gratiam tenrationes vincendi, vel q.d. ne nos permittas tentari, ne forte cadamus.

Malo, i. malitia, ſeu diabolo. Hic Græc. & Syr. additur, quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria in ſæcula.

Amen, i. ita ſit.

14. *Delicta veſtra*. Id non eſt Græc, ſed ſubintelligitur. Mira promiſſio, & valde notanda.

15. *Nec pater veſter*, &c. notandum & id, valdeque timendum.

16. *Triſtes*, i. vultu triſtitiam præferentes. Græc. σκυτρωποὶ, i. tetrici. *Exterminant*, Græc. ἀφανίζουσι, i. demoliuntur. Syr. deturpant ſ. vultus ſtatum, ſeu ſpeciem naturalem mutant, pallore affecto, & ſeueritate.

17. *Vnge*, &c. Metaphora eſt, q.d. diſſimula ieiunium vultus lætitia. Palæſtini quidem his vti in lætitia ſolebant, in mœſtitia verò abſtinere. Vide Ruth. 3. 2. Reg. 12. & 14.

18. *In abſcondito*. Vere eſt Deus abſconditus, vt etiam dicitur Iſai. 45.

20. *In cœlo*, ſ. per opera bona, quibus id acquiritur.

21. *Vbi enim*, &c. q. d. ſic enim cor in cœleſtibus habebitis, & ad ea perpetuo aſpirabitis. Forte erat id eo tempore prouerbium. Nam ſolet Chriſtus vſitatis vti prouerbiis.

22. *Lucerna*, &c. totus locus eſt metaphoricus: à corpore ergo ad animam transferendus, in qua mens, velut in corpore oculus, qui dicitur lucerna, quia illuminat recepta in ſe ſolis, aut candelæ luce.

Simplex, i. purus, ſincerus. *Lucidum*, i. illuminatum ad operandum.

23. *Nequam*, Græc πονηρὸς, i. malus, ſeu vitiatus, ſ. ſic vt videre non poſſit. *Lumen*, ſ. oculus, qui pro lumine eſt toti corpori. Intellige vero in anima mentis intentionem.

24. *Nemo poteſt*, &c. & id forte prouerbium erat.

Duobus, ſ. diuerſis inter ſe, ſeu diſſidentibus, & contraria imperantibus. *Suſtinebit*, Græc. ſuſcipiet, ſeu amplectetur, Syr. honorabit. *Mammonæ*, i. diuitiis, vox eſt Chaldaica.

25. *Solliciti*, ſ. anxij. *Animæ*, pro, de anima, i. vita, quam dat anima.

26. *Magis pluris*, i. præſtantiores.

27. *Cogitans*, Græc. & Syr. ſolicitus, i. ſua ſolicitudine.

Cubitum, Eſt hæc menſura ſtaturæ hominis: dicitur enim habere quiſque 4. cubitos ſuos longitudinis, & totidem latitudinis, ſcilicet extenſis brachiis.

28. *Laborant*, ſ. vt viri. *Nent*. ſ. vt fœminæ.

30. *Eſt*, ſ. in agro, q.d. viget.

32. *Inquirunt*, ſ. ſolicite, non fidentes Dei prouidentiæ.

33. *Primum*, i. ante omnia, præcipue, & maxime.

Regnum Dei, i. vt cum Deo regnetis.

Eius, ſ. quam Deus dat, quaque illi placetur.

Adiicientur, ſ. quantum ſaluti expedit.

34. *Craſtinum*, i. futurum. *Sibiipſi*, id eſt, de ſe, q.d. ſufficiet craſtina ſolicitudo de rebus neceſſariis vitæ.

Diei, ſ. cuique. *Malitia*, i. afflictio quam affert, q.d non oportet ei addere ſolicitudinem de ſequenti die, vel, ſufficiet diei craſtinæ ſua ſolicitudo, vt non oporteat antéuertere hodie, ſeu anticipare. Not. quod ſcriptura aduerſa & moleſta more vulgi mala vocat. Scholaſtici mala pœnæ dicunt, diſtinguentes à peccatis, quæ vocant mala culpæ.

CAPVT VII.

1. IVdicare, ſ. temerarie, ſeu maligne condemnando proximum.

Vt non iudicemini, i. condemnemini, ſ. à Deo. Not. quam ſit periculoſum proximum temere iudicare.

2. *Iudicio*, ſc. condemnationis, vel excuſationis.

Iudicabimini, ſc. à Deo, ſeuere, vel benigne.

In qua menſura, &c. forte & iſta erant nunc prouerbia. Senſus eſt: Talem ſe vobis Deus exhibebit, quales vos ipſi proximis. *Remetietur*, ſcil. à Deo.

3. *Feſtucam*, q.d. leuiora. *Trabem*, i. grauiora.

5. *Eiicere*, pro, vt eiicias, i. extrahas, Græciſ.

6. *Canibus*, i. hominibus, qui canibus ſimiles ſunt. q.d. res ſanctas ne communicetis indignis.

Margaritas, i. pretioſam doctrinam, ſeu res diuinas.

Dirumpant, i. lacerent. ſeu dilanient.

7. *Petite*, ſc. à Deo. *Pulſate*. Per iſta tria, orationis inſtantia commendatur; per ſimilitudinem eius qui

petit, quærit, & pulſat, eouſque dum ei detur, inueniatur, & aperiatur.

8. *Petite*, &c. ſub. in his, ſi hæc faciat, vt par eſt.

Accipit, ſc. niſi aliud ei magis expediat.

9. *Aut quis*, pro, quis vero.

11. *Data*, i. dona.

12. *Vultis*, ſc. rationabiliter. *Hæc eſt*, pro, id docent.

13. *Intrate*, ſc. ad vitam æternam.

14. *Qui inueniunt*, multo autem pauciores qui intrant. Hier. 2. contra Pelag.

15. *Attendite*, i. cauete.

Falſis, ſc. non à Deo miſſis.

In, pro, cum. *Ouium*, q.d. ſimulantes probitatem.

Fructibus, i. operibus.

17. *Omnis arbor*, Loquitur de fructiferis; quanquam cum ſit metaphora, homines intelliguntur.

Mala, Græc. σαπρὸν, i. putris, ſeu marcida.

18. *Non poteſt*, ſc. quamdiu talis manet.

19. *Excidetur*, &c. Græc. exciditur, & mittitur, i. excidi ſolet & mitti.

21. *Domine, Domine*, Syr. Domine mi, Domine mi, & ſic ſemper, vbi nos legimus, Domine.

22. *Illa*, ſcil. celebri, & expectata, nempe iudicij.

Nomine, i. virtute, ſeu auctoritate.

Prophetauimus, i. myſteria diuina explicauimus, eſt id Concionatorum munus. *Virtutes*, i. miracula.

33. *Tunc*, ſc. qui antea diſſimulaueram.

Confitebor, i. aperte dicam, Hebr. *Nunquam*, ſc. ne tum quidem, cum cauſam meam agere videbamini.

Noui, i. inter meos agnoui. forte loquitur de prædeſtinationis notitia. *Qui operamini*, pro operantes.

25. *Irruerunt*, i. impetum fecerunt.

28. *Admirabantur*, Græc. ἐξεπλήσσοντο, i. obſtupebant.

29. *Poteſtatem*, id eſt auctoritatem, Græc. ἐξουσίαν.

CAPVT VIII.

1. *Deſcendiſſet*, ſc. ad radicem montis abiturus, nam antea in eius partem quandam deſcenderat plenam concionaturus, vt ſupr. dictum eſt.

Eum, ſc. alio migrantem.

2. *Adorabat*, i. inclinatus reuerentiam exhibebat.

Si vis, &c. modeſta petitio: non enim dubitat, ſed ſe eius voluntati ſubmittit humiliter.

3. *Extendens*, & mundum totum extenſis in cruce manibus mundauit, quantum in ſe fuit.

Volo, &c. vtendum oratione, quæ tam facile impetrauit.

Mundare, imperatiuum eſt paſſiuum, vt ex Græc. apparet.

Confeſtim: Apparet licuiſſe ei contra legem leproſum tangere, qui tantum poterat, ſc. ſupra legem erat.

4. *Nemini*, ſcil. priuſquam facias quod ſequitur.

Sacerdoti, ſc. alicui, vel ſummo. Nam Græc. τῷ ἱερεῖ, q. certo cuidam, Syr. ſacerdotibus. *Teſtimonium*, ſc. meæ poteſtatis, vel quod non ſum legi contrarius, vel liberationis tuæ: offerebant enim, poſtquam eſſent lepra ſanati.

Illis, i. apud illos, ſeu per illos confirmatum,

6. *Puer*, i. famulus.

Male, i. grauiter, Græc. δεινῶς

8. *Dic*, i. impera, Heb.

9. *Nam &*, pro etenim. *Sub poteſtate*, &c. i. aliis ſubditus.

10. *Miratus eſt*, ſc. habebat hominis affectus, vel q.d. compoſito in modum mirantis vultu.

Iſrael, i. populo Iſraelitico, Græc. οὐδὲ ἐν τῷ Ισραὴλ, i. ne in Iſrael quidem. Intellige vero ex tempore à quo prædicare cœperat.

11. *Et Occidente*. Intellige per hæc duo, etiam reliquas orbis partes.

Recumbent, i. quieſcent.

12. *Filij*, &c. i. qui ad regnum primi fuerant vocati.

Exteriores, i. quæ extra lucem, ſeu regnum.

Stridor, forte ex indignatione, & rabie. Græc. βρυγμὸς, fremitus, verti poteſt.

14. *Domum*, ſc. quam antea habitare ſolebat.

16. *Omnes*, ſc. ipſi oblatos.

17. *Accepit*, i. ſuſtulit.

Portauit, i. abſtulit, more portantis. Not. citari hic Iſa. c. 53. magis ſecundum Hebr. quam 70. quanquam Heb. alium etiam ſenſum indicant, ſc. ſuſcepiſſe ipſum dolores, qui noſtris peccatis debebantur. Vide ibi.

20. *Vulpes*, &c. q. d. non eſt quod me ſequaris ob vitæ huius commoditatem. ſum enim pauperrimus.

22. *Mortuos*, &c. i. mortuos anima, ſepelire mortuos corpore, Aug.

24. *Motus*, i. tempeſtas.

27. *Homines*, ſc. qui ſimul nauigabant, in quibus & diſcipuli. vide Mar. 4.

28. *Geraſenorum*, Geraſa, vrbs Arabiæ eſſe dicitur, non longe à Gadara, quæ in tribu Gad. eſt & Gadara alia in tribu Iuda. vide Ioſ. 15.

29. *Quid nobis & tibi*, i. quid rei tibi nobiſcum eſt? q.d. ſine nos. Heb. *Ante tempus*, ſc. die iudicij grauiora expectant.

31. *Mitte*, Græc. & Syr. permitte ire.

32. *Mare*, i. lacum.

34. *Rogabant*, ſc. timentes rebus ſuis, qui porcos amiſiſſent, vel ſe indignos ſua præſentia iudicantes.

Tranſiret, i. diſcederet.

CAPVT IX.

1. *Ciuitatem*, ſc. Capharnaum, vbi ſolebant habitare.

2. *Confide*, i. bono animo eſto.

Remittuntur, Græc. ἀφέωνται, præteritum Atticum pro præſenti.

3. *Blaſphemet*, q.d. tribuit ſibi quod ſolius Dei eſt.

5. *Dicere*, ſc. efficiendo. *Ambula*, vtique reſpondiſſent par eſſe vtrumque præſtare: maius vero, verbo ſanare, quam dicere ſolum remiſſa peccata: id enim poteſt dicere etiam qui non facit.

6. *Sciatis*. Non enim poteſt falſum, miraculo confirmari, redderet enim Deus teſtimonium falſo.

8. *Timuerunt*, Græc. ἐθαύμασαν, id eſt admiratæ ſunt.

9. *Telonio*, i. loco vbi Publicani Vectigalia exigebant à τέλος, i. tributum. *Matthæum*, dicebatur & Leui.

10. *Domo*, ſc. Matthæi. *Publicani*. Erant hi Iudæi, vt & Matthæus.

Peccatores, ſc. publici.

11. *Phariſæi*,

11. *Phariſæi.* Aderant hi vt ſpectatores, non conuiuæ.

Dicebant, ſc. poſt conuiuium.

12. *Valentibus*, ſc. vt curentur.

13. *Volo.* ſic 70. nam Heb. volui. ſed pro, volo.

Et non, ſub. ſolum *Peccatores*, Græc. additur, ad pœnitentiam.

15. *Filij ſponſi*, i. qui cum ſponſo verſantur, ſeu qui nuptiis interſunt. Græc. filij thalami, i. nuptiarum.

Lugere, i. ieiunare

16. *Rudis*, Græc. ἀγνάφου, i. nondum à fullone apparati.

Tollit, ſc. ſi ſic faciat. *Eius*, ſc. veſtimenti. q d. illud ſupplementum veſtem rumpet. Vide Mar. 2.

18. *Defuncta eſt*, i veriſimile eſt iam eſſe mortuam, nam reliqui ſemimortuam. vel id quidem dixit, vbi audiuit eſſe mortuam, nam prius quod aiunt Marc. & Luc. ſc. eſſe in extremis.

20. *Mulier*, Quidam Martham putant, alij negant.

Tetigit, ſc. clam quod fœdus eſſet morbus, & pollueret tactos. *Fimbriam*, i. extremitatem, ſeu funiculum alligatum extremitati, more Hebræorum, de quo vide Num. 15. Deut. 22.

22. *Confide*, q d. ne time, putans mihi factum diſplicuiſſe. *Saluam fecit*, ſc. impetrando ſanitatem, vel merendo.

23. *Tibicines*, adhibebantur hi ad excitandum luctum, præſertim cum ſepelirentur pueri; nam in grandiorum ſepulturis tubæ adhibebantur, vt quidam notant.

25. *Tenuit*, i. apprehendit.

26. *Terram*, ſc. Iudææ.

27. *Filij Dauid* ſic Meſſiam appellabant. vide Math. 15. & 20. Mar. 10. Luc. 8.

29. *Fidem*, ſc. coniunctam cum fiducia obtinendi.

30. *Comminatus*, i. velut minando præcepit.

31. *Diffamauerunt*, i. diuulgauerunt.

32. *Mutum*, vox Græca κωφὸς, etiam ſurdum ſignificat.

33. *Sic*, i. talia faciens vel tale quicquam.

25. *Regni*, i. de regno cœleſti.

Infirmitatem, Syr. dolorem.

36. *Vexati*, ſc. malis, Syr. fatigati. *Iacentes*, Græc. ἐρριμένοι, i. proiecti ſeu diſperſi.

CAPVT X.

1. *Spirituum*, i. ſuper ſpiritus.

Languorem, Syr dolorem.

2. *Primus*, ſc. dignitate, nec enim ordinem numeri ſignificat, alioqui de altero dixiſſet ſecundus *Petrus*, Syr Kipha.

3. *Alphæi*, ſc. filius. *Thadæus*, à Luca dicitur Iudas Iacobi ſc. frater, hic autem Græc. legitur, Lebbæus cognominatus Thadæus.

4. *Iſcariotes*, vel à vico, vel à tribu Iſachar dicitur & Iudas Simonis ſc. filius. Ioan. 6.

5. *Gentium*, i. ad Gentes ducentem. *Ciuitates*, Græ. ciuitatem, ſc. vllam.

6. *Quæ perierunt*, pro, perditas ſc. requirendas. ſic Pſal. 118. quæ periit i. perdita.

9. *Zonis*, i. crumenis è zonis pendentibus, ſic enim ſolebant viatores

10. *Peram*, ſc. ad cibos reponendos.

Duas, i. binas, ſeu mutatorias. *Calceamenta*, ſc. duplicia. *Virgam*, ſc. ad defenſionem alioqui Matth. 6. conceditur. *Dignus*, &c. q.d. miniſtrabunt auditores neceſſaria vitæ.

11. *Dignus*, ſc. ad quem diuertatis, q.d. exquirite hoſpitem probum. *Exeatis*, ſc. è ciuitate, ne hoſpitij mutatio inconſtantiam arguat, aut impatientiam.

12. *Pax*, &c ſalutatio Hebræorum. Pax tibi: quibus verbis omnia proſpera precantur, quod Scriptura vocat, rogare pacem.

23. *Veſtra*, i. quam precati eſtis.

Reuertetur, &c. i. cedet in bonum veſtrum, qui feceritis quod debuiſtis, vel manebit apud vos.

14. *Excutite*, &c. ſc. oſtendentes vos in nulla re cum talibus velle communicare, nec etiam puluerem loci eius adhærentem habere.

15. *Tolerabilius erit*, i. mitius punietur. *Terræ*, i. habitatoribus.

16. *Ego*, ſc. qui poſſum defendere.

Mitto, Id referendum videtur ad tempus poſt Chriſti reſurrectionem. vnde & inf. dicitur, & Gentibus.

In medio luporum, i, inter lupos.

Principes, ſc. ad cauendum *Simplices*, ſc. ſinceritate conuerſationis, & manſuetudinis Græ ἀκέραιοι, i. ſinceri.

17. *Hominibus*, ſc. improbis, de quibus ſtatim. *Tradent*, ſc. examinandos, & iudicandos.

Conciliis, ſc. iudicium *Synagogis*, i. congregationibus.

18. *In teſtimonium*, ſc. de me ferendum. vel condemnationis qui credere noluerint. *Illis*, i. contra illos. Vide Luc. 9.

19. *Cogitare*, ſc. anxie, vt apparet ex Græc.

20. *Loquimini*, ſc. ex vobis,

22. *Omnibus hominibus*, i. omni hominum generi.

Nomen meum, i. me. *Perſeuerauerit*, ſc. patienter ſuſtinens, Græc. ὁ ὑπομείνας, vide Mar. 13.

23. *In aliam*, ſc. ibi prædicaturi.

Conſummabitis, i. perambulabitis.

Iſrael, Iudæorum, vel populi conuertendi.

Veniat, i. occurrat vobis in Iudæa: vel, veniat ad iudicium Indicat autem ſecundum Aug. numquam defuturas ciuitates vbi prædicetur.

24. *Non eſt*, &c. forte erant iſta prouerbia tunc ſolebat quidem Chriſtus receptis vulgo ſententiis vti, ad ſuum propoſitum accommodans.

Super, i. excellens.

25. *Patrem familas*, i. me. *Beelzebub*, q.d. Satanicum. vide cap. 12.

26. *Enim*, pro autem, q.d. vulgo dicitur: Nihil eſſe opertum, &c. Itidem ego volo, vt quod dico vobis, &c.

27. *Tenebris*, i. ſecreto. *In lumine*, i. palam.

Tecta, ſunt hæc plane in Palæſtina, adeoque poſſunt eſſe loco ſuggeſti.

28. *In gehennam*, ſc. mittendo.

29. *Aſſe*, Aſſes decem denarium argenteum faciunt, ſeu drachmam, quanquam hic Græ. minus quid aſſe videtur ſignificari. *Patre*, i. Patris voluntate.

30. *Numerati*, q.d. curæ Deo, vt ſolent quæ numerantur, aut alicui numerato commendantur.

31. *Meliores*, i. pretioſiores, ſc. apud Deum.

32. *Ergo*, pro autem. vide Luc. 12. *Confitebor*, ſc ex meis eſſe. vide Apoc. 3.

33. *Negabo*, ſc. ex meis eſſe.

34. *Pacem*, ſc. mundanam, ſeu exteriorem.

Gladium, i. diſſidium, ſeu bellum.

36. *Et inimici*, &c. q d. & fiet id quod dictum Mich. 7.

37. *Me dignus*, i. qui meo regno fruatur, vel meus ſit diſcipulus. vide Luc. 14. *Super*, i. pluſquam.

38. *Accipit crucem*, i. libenter fert, quæ ei accidunt moleſta *Sequitur*, ſc. imitando.

39. *Inuenit*, Græc. præteritum eſt, ſenſus eſt Qui indulget,

indulget sibi, se perdit: qui mortificat, saluat, vel qui voluerit inuenire, sc. saluam, perdet. vt quod sequitur sit repetitio. sicut inf. c. 16. & Mar. 8. & Luc. 9.

Inuenict, sc. saluam.

41. *In nomine Prophetæ*, i. quia Propheta est.

Mercedem, &c. q. d. particeps erit mercedis Prophetæ.

42. *Potum*, q d. vel minimam rem propter me

Tantum, potest coniungi cum præcedentibus, vel cum sequentibus. *In nomine*, &c. i. quia est meus discipulus.

CAPVT XI.

1. *Consummasset præcipiens*, i. fecisset finem præcipiendi. *Eorum*, sc. Iudæorum. sic Psal. 98. ad inuentiones eorum, sc. Iudæorum, non Aaron & Samuel, qui proxime præcesserant.

2. *Vinculis*, Græ. carcere.

3. *Qui venturus es*, Græc. ὁ ἐρχόμενος, i. ille venturus, sc. à Prophetis prædictus. *Expectamus*, i. expectare debemus?

4. *Audistis & vidistis*, Græ. auditis, & videtis.

5. *Vident*, Græ. ἀναβλέπουσι, i. vsum recipiunt.

Euangelizantur, i. Euangelium audiunt, seu docentur. vide Isa. 61.

6. *Scandalizatus in me*, i. offensus mea doctrina, & conuersatione, sc. Christus multis lapis offensionis. In lapide non sine periculo impingitur. Videtur autem occulte notare Ioannis discipulos, simul indicans se illorum corda nosse.

7. *Arundinem*, pro. num arundinem.

8. *Mollibus*, i. pretiosis, seu splendidis vestibus, s. sunt hæ mollium hominum.

9. *Etiam*, Græc. ναὶ, i. certe. *Plusquam Prophetam*, Aug. Quia prænunciauit absentem, & vidit præsentem. Adde quod Christi fuit præcursor, & baptizator.

10. *Scriptum*, sc. Malach. 3. *Angelum*, i. nuntium

Faciem tuam, i. te Heb.

11. *Surrexit*, i, apparuit, seu extitit, Heb. *Maior*, sc. Propheta. vide Luc 7.

12. *Diebus*, sc. quibus cœpit prædicare.

Vim patitur, i. per vim inuaditur, & occupatur, sc. mortificatione, qua passionibus vis infertur & vitiis.

Violenti, id est, qui sibi vim faciunt. explicatio præcedentis.

13. *Enim*, pro, autem. *Ad Ioannem*, i. Ioannis tempora, q.d. Ioannis tempore aduenit Prophetarum & legis finis, Christus *Lex*, i. reliqua Scriptura.

Prophetauerunt, i. prædixerunt venturum Messiam.

14. *Recipere*, i. aduertere, seu intelligere.

Elias, sc. vestitu, vita, spiritu, & præcursoris officio. Hie. epist. 151. *Est*, pro, erat, sc. prædictus venturus.

15. *Audiat*; q.d. intelligat aduenisse Messiam.

16. *Similem æstimabo*, Græc. ὁμοιώσω, i. assimilabo.

Generationem istam, i. huius ætatis homines.

Pueris, sc. ludo repræsentantibus nunc lęta, nunc tristitia.

Coæqualibus, i. coætaneis, Græ. sociis.

17. *Cecinimus*, s. tibiis; vt est Græc.

19. *Iustificata*, i. approbata, & defensa, vt quæ nihil omiserit ad salutem hominum necessarium,

Sapientia, s. Dei, Christus. *Filus*, i. discipulis, sc. Christi fidelibus.

21. *Virtutes*, i. miracula. *Cilicio*, Græc. sacco.

22. *Verumtamen*, pro, idcirco. *Remissius erit*, i. mitius punietur.

23. *Nunquid*, &c. q.d. Num tibi putas istam gloriam diu duraturam? erras quidem, Græc. quæ vsque ad cœlum es exaltata, s. mea præsentia, doctrina, & miraculis.

Forte, non est Græc. sed ἂν particula potentialis, quæ hunc sensum facit, potuissent permanere. atque ita nostra intelligenda.

25. *Respondens*, i. subiungens. Hebr. vide inf. c. 17.

Confiteor, i. laudo, seu gratias ago.

Abscondisti, s. non reuelando. *Paruulis*, i. simplicibus, more paruulorum.

26. *Ita*, Græc. ναὶ, i. certe. Approbantis est, & explicantis.

27. *Nouit*, s. comprehensiue. *Pater*, non excluditur Spiritus sanctus, vt nec Filius, sic in similibus intellige non excludi reliquas personas diuinas.

Reuelare, i. manifestare, s. tantum nouimus, quantum Deus reuelat.

28. *Laboratis*, s. molestia aliqua.

Onerati, s. peccatis, curis, miseriis, etiam legis onere.

Reficiam, i. recreabo, Græ. ἀναπαύσω, i. quiescere faciam.

29. *Iugum*, s. legem Euangelicam. *Quia*, pro quod, vel q.d. sum enim mitis, &c.

30. *Suaue*, Græ. χρηστὸς quod etiam commodum, blandum, & facile significat. Intellige vero si amor adsit, qui omnia faciat leuia, quanquam quod est aliud Christi iugum quam charitatis?

CAPVT XII.

1. *Sabbatho*, sc. quodam. vide Luc. 6.

4. *Domum*, sc. tabernaculi atrium.

5. *Violant*, i. videntur violare, seu re vera profanant operibus seruilibus ad sacrificia necessariis.

Crimine, i. culpa, seu peccato.

6. *Hic*, i. hoc loco.

7. *Et non*, sc. solum, vel pro, potius quam.

Condemnassetis, sub. sed compateremini.

Dominus enim, pro, Dominus autem, q.d. possum & ego, si opus sit, cum illis in Sabbati obseruatione dispensare.

10. *Si licet*, pro licetne?

12. *Melior est*, i. præstat. *Benefacere*, i. hominem beneficio afficere.

17. *Vt adimpleretur*, &c. id non refertur ad proxime præcedentia, sed ad superiora.

18. *Ecce*, &c. citatur locus Isa. 42. partim secundum Heb. partim secundum 70. *Puer*, i. seruus, seu filius.

Bene complacuit, q.d. mihi carissimus.

Anima meæ, i. mihi. *Iudicium*, i. quod rectum & æquum est. *Nunciabit*, i. prædicabit.

19. *Contendet*, i. litigabit. *Clamabit*, sc. contentiose. *Vocem*, sc. tumultuosam.

20. *Linum*, i. ellychnium, q.d. fouebit infirmos, non perdet. *Eiiciat*, &c. i. faciat vt iudicium vindicet; veritasque in mundo obtineat ius suum, seu prævaleat.

21. *Nomine eius*, i. ipso.

22. *Tunc*, i. illo tempore, factum enim postea, vt patet ex Marc. & Luc.

32. *Mutus*, vox Græca etiam surdum significat quamquam hic de aditu nihil dicitur.

24. *In*, pro, in virtute. *Beelzebub*, sic diabolum vocabant, à Beel, seu Baal Idolo gentium, in quo diabolus colebatur. Zebub vero, i. muscam addebant, ob copiam muscarum, ad sacrificia concurrentium. vide 1. Reg. 4.

25. *Cogitationes*. Apparet dixisse solum cogitatione.

26. *Eiicit*,

26. *Eiicit*,ſ.vt vos dicitis. *Eiicit*, ſ. vi.

Regnum, ſ. quod ipſe tantopere conſeruare conatur.

27. *Filij*,ſ.Apoſtoli. vel intelligit Iudæos exorciſtas.vide Act.19.

Iudices, q.d. Id quod agunt ipſi, vos condemnabit, qui in me calumniamini quod in illis approbatis.

28. *In ſpiritu*, i. virtute ſpiritus. *Regnum Dei*,i. datur regni Dei,ſ.Meſſias.vide Luc.cap.11.

29. *Vaſa*,i. inſtrumenta,ſ. bellica,vel ſupellectilem.

31. *Remittetur*,i. ſolet remitti. *Spiritus*, genitiuus eſt,i. contra Spiritum, ſc.ſanctum. *Blaſphemiæ*, ſ. legendum, blaſphemia.

32. *Et quicunque*,explicatio præcedentis.

Verbum,i. aliquid. *Contra Spiritum ſanctum*, ſ. vt vos facitis, qui opus Spiritus ſancti diabolo tribuitis.

Non remittetur,i. non ſolet remitti. eſt enim inſigni malitia Deum blaſphemare, vixque tales vnquam pœnitet, vt par eſt.

In futuro, & hinc confirmatur dogma de Purgatorio, vbi quædam fit remiſſio; nam in inferno nulla fit.

33. *Aut facite*,&c.q.d.aut me cum operibus laudate, aut cum his vituperate, quæ cum poſſitis reprehendere merito, par eſt me vt recipiatis.

Siquidem,&c.q.d.ex operibus poteritis cognoſcere qui ſim.

36. *Iudicij*, ſ. particularis in morte, vel vniuerſalis.

37. *Iuſtificaberis*,i. cauſam obtinebis apud Deum.

38. *Tunc*,ſ. cum maxime flecti oportuiſſet.

Signum,ſ. de cœlo,vt patet ex Luc.

39. *Adultera*, i. ſolita à Deo deficere per peccata.

Non dabitur, ſ. quod petunt. *Niſi*, pro, ſed. ſic Galat. niſi per fidem.

40. *Corde*, in medio,ſeu intra. Multi Doctores limbum intelligunt, alij ſepulcrum.

41. *Cum generatione iſta*, i. contra hoc hominum genus.

Hic, i. hoc loco

42. *Auſtri*, i. Arabiæ Felicis, quæ in Scriptura vocatur Seba, per ע ſc. vide quod diximus 3.Reg. 10.

43. *Immundus*,ita dicitur ob peccata ad quæ inducit. *Arida*,i.aquis carentia,vt eſt Græc.

45. *Septem*,i.multos Heb. *Nouiſſima*,i. poſtrema.

46. *Fratres*,i. cognati.

48. *Quæ eſt*,&c. Non matris cognationem negat, ſed ſpiritualem præfert.

50. *Soror*. Id propter fœminas dictum.

CAPVT XIII.

5. *Altitudinem*,i.profunditatem.

6. *Æſtuauerunt*,i.æſtu percuſſa ſunt.

8. *Centeſimum*, &c.pro, centecuplum,ſexagecuplum,trigecuplum.

9. *Aures*,ſc. mentis. *Audiendi*, i. ad audiendum.

10. *Quia vobis*,& cæt.q.d.Gratiam quam facio vobis, quia volo,illis nego, quia indigni. *Illis*, ſc.qui non credunt.

12. *Habet*.ſc.vt debet.

13. *Videntes*,i. habentes oculos mentis, quibus poſſent videre.ſi vellent. *Audiunt*,i.attendunt.

14. *Iſaia*,ſc.cap.6.ſecundum editionem 70.

Non videbitis, i. non intelligetis, ſc. audiebant Chriſti prædicationem,videbant miracula, ſed ſine fructu,quia non capiebant.

15. *Incraſſatum*,i. induratum Syr.nube offuſum. *Auribus*, ſc. mentis. ſic etiam oculos intellige. *Grauiter*,ſc.more Surdaſtrorum. *Glauſerunt*,ſc.lumini doctrinæ Chriſti.

19. *Malus*,i.diabolus.

21. *Temporalis*,i. ad tempus tantum durat in eo ſtatu. *Scandalizatur*, ſc. diſcedit à doctrina, ſeu inſtituto.

22. *Fallacia diuitiarum*,pro,fallaces diuitiæ:decipiunt enim multos.

23. *Aliud quidem*,&c Apparet quidem hinc, eſſe meritorum gradus. Intelligunt vero Doctores hic Virginitatem,Viduitatem, & Coniugium.

24. *Simile*,&c.q.d. ſimile quid accidit in regno cœlorum ac ſi,&c. Vide Mat 4.

25. *Zizania*,i.noxias ſegeri herbas. *Abiit*,i.latere ſtuduit.

28. *Imus & colligimus* pro,eamus,& colligamus

32. *Minimum*,ſc.proportione nullum enim tam paruum tantam rem producit, vt ſtatim explicatur.

Arbor. Id in Paleſtina fit,ſignificat vero Chriſtus ſuam doctrinam,quæ parua videbatur multis,maximum quiddam in mundo parituram:quod nunc videmus.

Habitent,i,nidificent.

33. *Satis*,Satum eſt tertia pars Ephi. Ephi autem decima eſt Cori,ſeu Chomet, Vide Ruth 2.Ezech.

45. *Totum*, & per Chriſti doctrinam velut fermentatur totus homo,qui conſtat corpore,anima & ſpiritu,velut ſatis tribus:vel totus mundus qui conſtat iuuenibus,viris & ſenibus.

34. *Parabolis*,i. ſimilitudinibus, ſeu comparationibus. *Non loquebatur*,ſc.ferme.Aug.

35 *Prophetam*,ſc. Dauid Pſal.77. *Eructabo*,i.proferam.

36. *Ediſſere*,i.explica.

37. *Filius hominis*,i.Homo,ſc. Chriſtus.

38. *Filii regni*,i. ad cœleſte regnum deſtinati,ſeu idonei. *Nequam*,i.mali.ſc.diaboli, Græc.τῆ πονηρῆ poteſt & malitiæ intelligi.vocantur autem ſemen bonum illi,quod ex bono ſint orti ſemine, ſicut zizania,qui ex malo.

41. *Et eos*,pro id eſt,eos.

42. *Caminum*,i.fornacem.

44. *Inuenit*,præteritum eſt.Itemque abſcondit.

48. *Educentes*,ſc.piſcatores.

52. *Ideo*,&c.q.d. quia intelligitis, ſcitote quod, &c.

Scriba,i.Doctor,ſeu legis peritus. *In regno*.Græc ad regnum.ſc. cœleſte prædicandum; q.d.in modo. acquirendi æternam ſalutem. *Theſauro*,i.panario.

Noua & vetera,q.d.omne genus ciborum,ſeu reium vitæ neceſſariarum. ſic Cant. 7. poma noua & vetera.Significat vero Chriſtus doctorem Euangelicum debere eſſe omni doctrina inſtructum,& virtute,vt poſſit omnibus ſatisfacere.

54. *Patriam*,ſc.Nazareth. *Mirarentur*, Græc.obſtupeſcerent. *Virtutes*,i. potentia miraculorum.

55. *Fabri*. Quidam putant ferrarium fuiſſe. Alii lignarium, quod magis credo. vox Græc. ſignificat quod Italice Artegiano,Gallice Mechanique,Hiſpanice Official. *Fratres*,i.cognati *Iacobus*,ſc.minor.

Simon,ſc.Cananeus,ſeu Zelotes.

Iudas,qui & Thaddæus.

57. *Scandalizabantur*,i.offendebantur. *In eo*,ſc.ob generis humilitatem. *Sine honore*. &c.q.d.nuſquam eſt minus in honore, ſeu contemptior,quam in patria.

CAPVT XIV.

1. *Illo tempore*, sc. circa tertium Pascha prædicationis Christi, cum post missum Ioannem in carcere plusquam annum prædicasset.

Tetrarcha, Marcus Regem vocat, quod potestas eius esset velut Regia: & quidem antiqui Tetrarchias Regna vocabant. Fuit autem hic frater Archelai.

2. *Pueris*, i. famulis *Hic est*, &c. primum dubitauit, vt ait Luc. & forte id legendum per interrogationem, vel Ironice. *Virtutes*, miracula, seu potestas miraculorum. *Operantur*, dicerem passiue accipi, nisi Græc. esset verbum actiuum.

3. *Tenuit*, i. comprehendit. *Herodiadem*. Erat hæc filia Aristobuli fratris huius Herodis, eius vero legitima vxor erat filia Aretæ Regis. vide Iosephum.

8. *Præmonita*, i. prius instructa.

9. *Constritatus*, sc. quantum ex vultu apparebat, quo tristitiam, vt quidam aiunt, simulauit; alii putant vere contristatum. *Iussit*, sc. quod male iurauerat, pessime impleuit.

12. *Sepelierunt*, sc. in Sebaste, quæ olim Samaria dicta.

13. *Pedestres*, sc per terram.

14. *Exiens*, sc. è naui, vel loco aliquo, quo se receperat.

15. *Vespere*, i. die inclinante *Castella*, i. vicos, seu villas.

Cophinos, i. sportas.

23. *Vespere*, i. post solis occasum.

26. *Phantasma*, i. spectrum, quale solet interdum dæmonis opera comparere.

28. *Iube*, pro, iubendo fac.

29. *Descendens*, credit esse Christum qui præcipiebat, sc. illuminauerat ille eius intellectum.

31. *Dubitasti*, i. vacillasti fide.

Ascendissent, sc. Christus & Petrus.

33. *Filius Dei*, i. Messias.

34. *Genesar*, Græc. Gennesaret.

36. *Salui*, sc. sani.

CAPVT XV.

1. *A Hierosolymis*, sc. venientes.

2. *Panem*, i. cibum, Heb. *Manducant*, Iudæi etiam inter manducandum sæpe lauabant.

Dixit, i. præcipit. Heb.

5. *Vos*, sc. sacerdotes, qui fere erant Scribæ & Pharisæi. *Dixerit*, &c. sub. is recte facis, aut quid simile.

Ex me sc. Deo oblatum. *Proderit*, sc. apud Deum.

6. *Et non*, &c. i. atque ita fit; vt non honorificet.

Et irritum feciſtis; pro itaque feciſtis non obseruari. vide Mar 7.

9. *Sine causa*, i. frustra. *Mandata*, sc. diuinis contraria. vide Iren. lib. 4. cap. 25. & 26.

11. *Non quod intrat*, &c. q d. non cibus hominem maculat, sed voluntas mala *Os*, sc. corporis Aug. 15. Trin. *Coinquinat*, Græc communicat. Hebræi enim impura communia vocant *Ex ore*, i. ex. cordis intimo. Aug. lib. de mend cap. 16. Vide etiam Deut. 8. & Iere. 44. vbi os pro voluntate accipitur.

Coinquinat sc. cum malum est.

13. *Plantauit*, sc. prædestinatione, q d. isti non sunt ex electis, sed peribunt:

14. *Sinite illos*, i. ne curetis illorum scandalum.

15. *Parabolam*, i. sermonem obscurum.

17. *Non*, Græc. nondum οὔπω. *Omne*, sc. cibi genus. vide Mar. 7.

Emittitur, sc. quod impurum.

18. *Ore*, i. intimo hominis.

19. *Exeunt*, i. procedunt. *Blasphemiæ*, i. conuitia, sc. in Deum, aut homines.

21. *Partes*, i. regionem, seu loca vicina. Syr. fines.

22. *Fili Dauid*, sic Messiam appellabant.

14. *Missus*, sc. vt corporaliter adeam.

26. *Canibus*. sic Gentiles à Iudæis vocabantur, ob impuros mores Græc. κυναρίοις, i. catellis.

27. *Etiam*, Græc. ναὶ, i. certe, q. d. ita est, nam catelli solas micas edunt, & mihi vna mica sufficit, quod n. peto, tibi velut mica est. mira fœminæ argutia, Deum ipsum (si dici fas est) illaqueans, certe velut cogens mutare sententiam, quamquam quis nisi ipse eam illi mentem dederat & fidem?

28. *Omulier*. Iam non canem vocat, quæ tantam fidem ostendebat. *Vis*, i. petis, seu optas.

30. *Debiles*, Græc. κυλλούς, i. mancos. Ian. 5. aridi vocantur.

31. *Magnificabant*, i. laudabant, Græc. glorificabant.

33. *Tantos*, i. tot.

37. *Sportas*, i. quantum sportæ septem capere possent, & forte ibi erant.

38. *Extra*, i. præter.

39. *Magedan*. Marc. 8. dicitur Dalmanuta. forte propinqua erant loca: vel alterum Regio, alterum vicus. Græc. Magdala.

CAPVT XVI.

1. *Tentantes*, sc. potentiæ eius periculum facere volentes, & calumniari, si non faceret quod petebant.

Rutilat, Græc. idem est verbum quod proxime vertit, rubicundum est. *Triste*, i. turbulentum, seu tristitiam afferens, vt contra serenum, lætitiam.

Faciem, i. apparentiam, seu dispositionem.

Signa, &c. i. miracula, quæ his temporibus fiunt, vel signa quæ de Christi tempore sunt prædicta, seu de vtroque aduentu eius. *Temporum*, Syr. temporis huius.

4. *Generatio*. vide sup. c 12. sc. solebat Christus eadem repetere.

9. *Intuemini*, i. videte, seu aduertite.

8. *Habetis*. Græc accepistis.

11. *Quare*, Græc. Quomodo.

13. *Cæsareæ*, sita est ad fontem Iordanis, dicta antea Paneas. *Philippi*, sc. qui eam sic vocarat, in honorem Tiberij Cæsaris, vt Herodes eius pater alteram eodem nomine ædificarat in honorem Cæsaris Augusti prope mare, *Quem*, Græ. & Syr. Quem me.

14. *Ioannem*. Putabant multi Iudæorum, vt quidam aiunt & indicat Ioseph. 2. debello Iudaico, c. 7. migrare animas in varia corpora, sc. μετεμψύχωσιν, forte isti putabant potius Ioannem resurrexisse.

Prophetis, sc. aliis.

16. *Filius*, sc. naturalis, & consubstantialis agnouit n. diuinitatem in Christo.

17. *Bar*, i filius *Iona*, abbreuiatio est, pro Ioanna, seu Iohanna vide Ioan. vlt significat Iona columbam, Ioanna vero Dei gratiam. *Caro & sanguis*, i. homo vllus. vide Gal. 1.

18. *Petrus*. Iam sic vocabatur. *Petram*, Idem est Græc. πέτρος & πέτρα & Syr Cepha, seu Sipha, non ergo super aliam petram quam Petrum dicit: cum præsertim Siriace locutus, bis dixerit eandem vocem, sc. Cepha *Ædificabo*, sc. dando tibi supremam in Ecclesia potestatem, vt statim explicatur. Est quidem Christus fundamentalis petra præcipue, sed ei successerunt Petrus, reliquique Summi Pontifices, vt Vicarij: cum summa potestate. *Portæ inferi*, i. Satanæ vires solent præsidia, roburque militum in portis

ortis constitui.vide Gen.22.

10. *Tibi.* Soli id Petro dicitur, adeoque eius solis successoribus. Nec enim illo mortuo perierunt Ecclesiæ claues.*Dabo*,vide Ioan.vult. *Claues*,i. plenam potestatem.

Regni,&c.sc. gubernandi Ecclesiam, & ad cœlum ducendi. *Et quodcunque*,&c. Quid possit dari maius,aut quid deest Romanæ Ecclesiæ?plane infelices qui non agnoscunt,& qui potuit id apertius dici à Christo?

20. *Dicerent*,s. nondum tempus erat euulgandi.

21. *Senioribus*,s.gubernatoribus populi.

22. *Assumēs*, sc. ad se,vt solent monituri,seorsū.

Increpare,s.amanter,& familiariter.

Absit,à te,Græc.ἵλεως σοι,i.propitius tibi,s.sis,vel sit Dominus q.d.auertat Deus,id Heb.est.vide Gen 18.& 44.2.Reg.23 3.Reg.21.

23. *Vade post me*,i.abi hinc.Heb.*Satana*,i.aduersarie.*Scandalum*,i.impedimento.

Quæ Dei,diuina,s.Dei consilium de generis humani redemptione. *Hominum*,i. humana, quale est fugere molesta.

24. *Abneget*, s. se mortificando, seu reprimendo passiones *Semetipsum*,Syr.animam suam.

Tollat, i.portet. *Crucem*, s. ferendo patienter aduersa.

25. *Saluam facere*,s.indulgendo,vel vere saluare.

Perdet,s.mortificando,vt quod sequitur,sit repetitio præcedentis *Perdiderit*,s.mortificando.

Inuenier,i. saluabit dixit,Inueniet ,opponens ei quod dixerat perdet.

26. *Anima sua*,s.si pereat redimenda,q.d non poterit.

28. *Gustabunt*,i.sentient. *Regno*,i. gloriæ cœlestis representatione,s per transfigurationem.

CAPVT XVII.

1. MOntem,s. Thabor,distantem à Nazareth 5. aut 6 miliaribus ad Orientem. Altus est stadiis 30.planus in summo 20.

2. *Nix*,Græ & Syr.lux.

3. *Moses*,s.assumpto corpore aliquo.

4. *Respondens*,i.locutus,Heb.

6. *Et timuerunt*,pro quia timuerunt,Heb.

10. *Quid ergo*,&c,sub.Cum te Elias non præcesserit.*Primum*,s.ante priorem Christi aduentum. Id sibi ex Malach. 4. videbantur colligere, cum de secundo loquatur

11. *Omnia*,s.Antichristi persecutione, conturbatos,Aug.Alii referunt ad Iudæorum conuersionem.

12. *Et non*,pro,sed non.*Fecerunt*,Herodem intelligit , quia Ioannem occidit.& forte Iudæos qui cōsenserunt. Id enim sequētia indicant. *In eo*,pro,ei.

Ab eis, scil.Iudæis, vel impiis,illis similibus,qui Ioannem occiderunt.

14. *Lunaticus*. Ita vocantur in Euangelio vexati à dæmone certis lunæ temporibus. *Male*,i.grauiter.

16.*Generatio*,i.gens Iudæos intelligit,forte etiam Apostolos vt infra indicatur. *Peruersa*, Græc διεστραμμένη,i. distorta,sc.quæ se dirigi non finit. vide Deut.32.

Vos,s.vestram istam incredulitatem.

17. *Increpauit*,s.exire imperans.

Illum,s.dæmonem.

18. *Nos*,sc. quibus dedisti potestatem eiiciendi dæmones. *Illum*,s.dæmonem, Græc.illud sc.dæmonium,quod præcessit.

19. *Incredulitatem*,.Hinc apparet etiam sup.notatos,s.etant adhuc imbecilla voce. *Fidem*, s.cum fiducia impetrandi coniunctam.*Sicut granum*,&c.q.d etiam minimam , modo perfectam , vt etiam minimum autem perfectum est. *Dicetis*, pro,& dixeritis.

20. *Hoc autem*,&c.q. d.Huc etiam accedit quod hoc,&c. *Dæmoniorum*,sc.qui diu hominem possederunt. *Orationem* , &c. Magna orationis & ieiunij commendatio *Et ieiunium*,intellige adiuncta fide,de qua sup.

23. *Didrachma*, plur.est à didrachmum.soluebatur autem id pro tributo Romanis à singulis viris quotannis.quidam tamen putant illud intelligi, de quo Exod.30. solitum solui ad Templi vsum, adeoque Dei cultum. Itaque Christum infra Petro,se vtpote filium Dei,non debere Patri suo censum. *Non soluit*,pro,nonne solet soluere?

24. *Etiam*,Græc.ναὶ,i.certe s.solet soluere.

Alienis,i.filiis aliorum.

25. *Filij*,q.d. quanto magis ergo liber sum , qui æterni Regis filius,totaque familia mea?

26. *Aperto ore*,Græc. aperiens os. *Staterem*, scil. drachmas quatuor *Et te*, non soluit tunc pro aliis, vel volens Petri supra cæteros excellentiam ostendere, vt notat Chrysost.

CAPVT XVIII.

1. HOra,i.tempore. *Quis putas*, Græc.quisnam. *Maior est*,pro,maior erit.

2. *Paruulum*,i. paruulum.Creditur vulgo fuisse S. Martialis , qui Germanis prædicauit , à S.Petro missus.

In medio,i inter eos,Heb.

3. *Conuersi*,s.à superbia,vel q.d.mutati. *Sicut Paruuli*,s.innocentia , & humilitate.

4. *Se*,s animo. *Iste*,s.est paruus corpore.

Est pro erit.

5.*Talem*,s.qualem depinxi, i.humilem.

6. *Scandalizauerit*, i. offenderit,seu ruinæ spiritualis causa fuerit. *Expedit*,i.satius esset.

Mola asinaria,erat id supplicium apud Hebræos maiorum criminum:dicitur autem asinaria ab asino circumagente in pistrino.

7. *A candalis*,i ob scandala,s.quæ dat,vel patitur sunt enim patientibus occasio peccandi,facientibus causa supplicij æterni. *Necesse*,s. præsuppositā hominum malitia. sic 1. Cor.11. oportet hæreses esse.

Enim,pro quidem.

8. *Si autem*,&c. & de hoc sup. cap. 10. solebat Christus eadem sæpe dicere.*Bonum*.pro,melius,q.d. præstat carere rebus caris,vt sunt membra propria, quam ob ea damnari. *Debilem*, Græc. mancum,seu mutilum.

10. *Videte*,i.cauete. *Eorum*,s.custodes.

11.*Enim*,pro,autem.

13. *Gaudet*,s.actuali,& nouo gaudio.

15.*In te*,i.contra te,vel te vidente.

Frater,i.proximus.

16. *Ore*,i,sermone. *Stet omne verbum*, i. res tota firmetur s.ille conuincatur.

17. *Ecclesia*,i.Prælatis,Chrys.*Sit tibi*,&c.q.d.abstine ab eius consortio,vt soles ab ethnicis & publicanis.

18. *Amen*,&c.q.d.Cum dico Ecclesiam, vos intelligo,sc.Prælatos, quorum erit tales excommunicare.

Alligaueritis,&c. data hæc potestas,Ioan.20.

Iterum,i. præterea. *Consenserint*, Syr. vnanimes fuerint.vel hinc apparet,cur non impetremus à Deo quæ petimus.

20. *Nomine meo*, i.me, q.d. per me,i,per charitatem à me datam vniti.*Sum*,s.ad sum adiuturus.

21. *Peccabit*,&c.pro,peccāti in me fratri dimittā.

22. *Septuagies septies*,numerus finitus pro infinito.Gr.septuagies septem quæ faciunt 490.vices.

23. *Assimilatum*, &c. q.d. simile quid accidit in Ecclesiam,ac si rex,&c.

24. *Decem millia*,&c.i. sexies mille, millia aureorum.Talentum n.600. aurei hic autem decem millia,positum pro, quam plurima, q.d. maximam pecuniæ summam, solet Scriptura decem, & item mille,pro multis vsurpare.

25. *Reddi*, i. solui.

26. *Potentiam*,&c.q.d.expecta me.

28. *Tenens*, i. iniecta in collum manu,trahens.

31. *Faciet vobis*, q.d. puniet vos ob inhumanitatem in proximos. *De cordibus*, i. ex animo,sub. peccata eorum, vt Græc.additur.

CAPVT XIX.

3. *Tentantes*, i. explorantes diceretne aliquid quod possent calumniari. *Si licet*,pro licetne?

4. *Ab initio*,iungendum cum sequentibus. Vide Mar.10. *Eos*,s. homines.

3. *Dixit*,s.Adam,vel Deus per Adam.

Adhærebit,s.amore,& cohabitatione.

In carne vna,Græc.in carnem vnam,i. velut vna caro,videtur id ad copulam referri.

6. *Vna caro*,i.velut vnus homo. *Coniunxit*,s.tantopere;vt nollet vnquam separari dum viuerent.

Quid,i.cur. *Dare*,s.dimissæ *Et*,sub.sic.

8. *Ad*,pro,ob. *Permisit*. Quidam putant fuisse illiciti permissionem, alii, quibus ego accedo, liciti, dispensabat. n. Deus,licebatque vtrique cum alio contrahere.

Sic,s.permissum,seu licitum,aut institutum.

9. *Duxerit*,s.etiam cum vxorem ob fornicationem dimisit. *Dimissam*,s etiam ob fornicationem.

10. *Est causa*,i.se habet negotium. *Nubere*.i.matrimonium contrahere.

11. *Capiunt*,i. amplectuntur,seu animum inducunt vt faciant. *Verbum istud*,i.rem istam. *Datum est*,s.à Deo Not.cœlibatum esse Dei donum.

12. *Castrauerunt*,sc.voto seu proposito perpetuæ castitatis. Quid rem tam apertam negant hæretici? An potuit clarius commendari continentia perpetua,sanctu sque cœlibatus? *Regnum cœlorum*,s. facilius,certiusque consequendum. *Qui potest*,&c. potest certe quisque cum Dei gratia. Tertul.Non capiunt quidam quia nolunt. Orig. Qui capere vult, petat. Nazianz.Datur volentibus. Hier. Datur petentibus & laborantibus.

13. *Oraret*,i. bene eis precaretur.

14. *Talium*,,q.d. & horum, & similium, s. innocentium & simplicium, Syr. eorum enim qui sunt sicut isti.

17. *De bono*, sub. & bonum me dicis vt est in Marc. & Luc. quamquam Græc. pro interrogas de bono, est,dicis bonum, & Syr.vocas bonum. *Vnus*, i. solus.

Bonus, s. natura, seu à se. Iste Christum purum hominem putabat.

18. *Facies*. Futura pro Imperatiuis,more Heb.

19. *Sicut teipsum*. Alia Decalogi præcepta, vel Christus dixit, & hic breuitatis causa omissa, vel subintelligenda reliquit. Nec enim ad vitam intratur sine illis.

21. *Si vis perfectus*, &c. q.d. sufficit quidem ad salutem præcepta seruare,sed si perfectionem Euangelicam optas: Vade,&c. *Pauperibus*,Hier.ep.150. non dixit filiis aut propinquis: qui si sint,iure his Dominus præferendus,qui in pauperibus pascitur.

Thesaurum,i.insigne præmiũ. *Sequere*,s.imitatione.

22. *Tristis*,i. mœstitia affectus.

23. *Difficile*,s. ob nimium diuitiarum affectum, quo diuites tenentur. vt in isto apparuit.

24. *Acus*,s.quod acus habet. vel quod facit.

Quam diuitem. Hinc colligit Hier. esse impossibile epist.150. *Cœlorum*,Græ.& Syr.Dei.

25. *Quis ergo*, sc. cum tam multi diuitias cupiant, & peiora etiam?

26. *Hoc*,s. quod dixi de diuitibus, vel hominem saluum fieri.

27. *Reliquimus*,sub.nec tamen vendita pauperibus dedimus.

28. *Regeneratione*,i.resurrectione,Syr. seculo nouo.

Sedebitis,i.cum gloria astabitis. *Vos*,s.Apostoli,& Apostolici viri. *Duodecim*.Id dictum,quia tot constabat Collegium Apostolicum,pro Iuda enim suffectus Matthias. Quis vero hic non putasset etiam Iudam intelligi? *Iudicantes*,non solum approbatione,& comparatione vitæ bene actæ, sed etiam auctoritate quadam principum orbis, regi propinquissimorum.

Tribus,&c.i.omnes homines.

29. *Omnis qui*.&c.Augustep.89. Omnes relinquendi propter Christum,cum proponitur ista conditio,vt Christum dimittat, si illos secum habere desiderat.

Nomen meum,i.me. *Centuplum*,i.multo plus,sc.in hac vita.vide Luc.18. *Possidebit*,Græc.hæreditabit.

CAPVT XX.

1. *Similе*,Græc.simile enim: redditur enim ratio præcedẽtis. *Primo mane*,Græ.mox vt diluxit.

2. *Diurno*,i.dando pro opera vnius diei.

8. *Procuratori*,i.præfecto domus, vulgo magister domus dicitur.

12. *Fecerunt*,i.laborauerunt,seu operati sunt.

Æstus,Græ.æstum,i.difficultatem.

15. *Aut*,pro,an. *Nequam*,i.inuidus, q.d. inuides illi meam benignitatem.

16. *Sic erit*, &c. q.d. sic Deus cum quibusdam agit benignissime tractans.s.cum sint nouissimi,vt si primi essent, cum præ iis primi nihil magis accipiant,quam si essent nouissimi, in quo nulli facit iniuriam,potest enim de suo facere quod vult. *Multi enim*,&c.q. d. Nec mirum id à Deo fieri. Nam & multos sæpe vocat,& paucos eligit.

17. *Secreto*,i.seorsim.

19. *Illudendum, & flagellandum* hæc duo vltro fecerunt gentiles,crucem Iudæi petierunt,q.d.traditus autem illudetur,&c.

20. *Adorans*,i. reuerentiam exhibens inclinata.

21. *Regno tuo*, forte putabat in terra futurum.

22. *Nescitis*. Filiis respondet, qui per matrem petierant. Nesciebant autem, nec quale esset regnum,nec quomodo obtinendum. *Calicem*,i, poculum passionis.

24. *Bibetis*,q.d.pro me patiemini.

Non est meum,&c.q.d. non habeo à Patre commissionem sic dandi. *Dare*,s.vt putatis,aut vultis.

Vobis,non est Græ. nec Syr.

24. *De duobus*,i. contra duos.vel de facto duorũ.

25. *Eorum*,pro earum. *Maiores*,s. inter eos,q.d. Reges,seu Principes,est enim repetitio præcedentium,& explicatio more scripturæ.

Exercent,s.imperiose,seu pro libitu.

Eos,pro,eas.vide simile quid Psal.9

26. *Maior*,i. primus,vt statim explicatur.

28. *Ministrari*,i. vt ei ministraretur.

Ministrare,i. omnium vtilitati seruire.

Dare animam, i. vitam ponere. *Redemptionem*, Græc λύτρον,i.pretium redemptionis.

Multis,s.efficaciter, vel multis, pro,omnibus, vt solet Scriptura.vide Rom.9.

34. *Viderunt*,i.visum receperunt.

CAPVT

CAPVT XXI.

1. *Beth Phage*, villa erat Sacerdotum, in monte Oliueti. *Oliueti*, ita dictus, quod abundaret oliuis, Græc. ἐλαιῶν, i. oliuarum.

2. *Castellum*, i. pagum, seu vicum, s. Bethphage.

Contra, i. è religione, s. ante vos. vide Luc. 19.

Adducite, nolebat Christus præbere alliquod regni sui speciemen equitando, sed humiliter, vili, sc. iumento, & alieno.

3. *Dimittet*, i. vobis permittet.

4. *Prophetam*, s. Zachariam, c. 9. cuius hic sensus potius quam verba referuntur.

5. *Filiæ Sion*, i. ciuibus Ierosolymitanis in Sion arx erat, & Regia Dauid. *Et pullum*, apparet sediſſe super vtrumque viciſſim, vide etiam quod sequitur.

Subiugalis, i. iumenti, s. asinæ.

7. *Vestimenta*, s. summas vestes, seu pallia. sic inf.

Eos, Syr. pullum.

9. *Osanna*, i. salua obsecro. Heb הושׁיעה נא Hosag. Na. Acclamatio solita Hebræis qua à Deo prosperitatem precantur omnem, seu felicitatem. Fecit id autem populus Deo impellente. vide inf.

Filio Dauid, q. d. Messiæ omnem felicitatem, vt Osanna sumatur, pro salutem & prosperitatem. sic dici solet: Viuat Rex, vel, filio pro filium, vt regatur à verbo salua, quod Heb. cum datiuo construitur. vide Psal. 97.

Benedictus, s. sit à Deo, q. d. prosperetur à Deo eius regnum *In nomine*, i. à Domino missus.

In altissimis. sub qui habitas Domine, vel q. d. salute ex altissimis, i. cœlesti.

10. *Hic*. sc cui sic acclamatur, quique pro Messia recipitur.

12. *Eiiciebat*, s. die sequenti, vt ait Mar.

Templo, i. templi atrio, in quo populus orabat, quodque erat ante atrium Sacerdotum. *Numulariorum*, i. qui pecunias commutabant.

13. *Scriptum*, sc. Isa. 59. *Speluncam*, &c. alludit ad Ier. 7.

16. *Vtique*, s. audio.

Perfeciſti laudem. Id secundum 70.

17. *Bethaniam*, sita in latere montis Oliueti, distat ab Ierusalem 2. miliaribus. *Mansit*, sc. pernoctans.

18. *Esuriit* Forte dispensatione factum, ad significandum mysterium, vel ob præcedentis diei ieiunium, & per noctem orationem secuta fames.

20. *Videntes*, sc. die sequenti, vt ait Mar.

21. *Fidem*, s. fiduciæ coniunctam.

Huic, s. Oliueti. *Tolle*, &c. Græc. tollere & iactare, ἄθρησι καὶ βλήθητι.

22. *Credentes*, sc. fide nihil vacillante. Vide Iacob. 1.

23. *Potestate*, i. auctoritate. *Hæc*, s. tanta pompa ingressus in vrbem, eiiciens de templo tam multos, docens, &c.

24. *Sermonem*, pro, rem, Heb.

25. *E cœlo*, i. à Deo. *Inter*, pro, intra, vel q. d. inter se conferentes, quod indicant Græca *Illi*, s. de me testificanti.

26. *Turbam*, s. ne lapidet nos, vti blasphemos, aut alioqui persequatur. *Habebant*, Græ. habent.

28. *Primum*, i. vnum eorum. primum vocat quod prior à patre conuentus est.

30. *Ego*, Græ. & Syr. *Ego*, i. eccum me Heb.

31. *Præcedunt*, i. potiores partes habent, s. ex talibus multi conuersi, cum hi in malitia perstiterint.

Regno Dei, i. negotio salutis æternæ.

32. *In via iustitiæ*, i. docens verbo & exemplo iustitiam *Videntes*, s. illorum pœnitentiam.

33. *Vineam*, s. synagogam. *Sepem*, i. custodiam. Angelorum, vel Rectorum. *Torcular*, i. lacum vbi vinum excipitur expressis vuis. sc. legem discernentem purum ab impuro. *Turrim*, i. templum.

Agricolis, s. Sacerdotibus, & scribis colendam dedit, mercedem soluturus; *Profectus*, Deus vbique est, sed multis videtur absens.

37. *Verebuntur*. Id dicit quod eos facere æquum erat.

38. *Intra*, pro, inter. *Hæres*. Apparet Iudæorum principes cognouisse Christum esse Dei Filium, certe cognoscere potuisse. *Habebimus*. i. occupabimus.

42. *Dicit*, s. respondens ad id quod illi dixerant, vt ait Luc. Absit, &c. *Caput*, i. extremitatem, seu summitatem. *Nostris*, s. fidelium.

43. *Regnum Dei*, i. beatitudo, ad quam eratis vocati.

Eius, s. regni, nempe dignos regno Dei.

44. *Ceciderit*, s. more impingentis, q. d. qui scandalizatus, seu offensus fuerit eius doctrina, aut gestis.

Ceciderit, s. puniens ex alto.

46. *Tenere*, i. manus iniicere, seu apprehendere.

CAPVT XXII.

1. *Respondens*, i. sermonem exorsus, Heb.

2. *Fecit*, i. parauit. *Nuptias*, i. conuiuium nuptiale, s. doctrinæ Euangelicæ sacramentorum & gratiarum.

3. *Seruos*, s. ministros Testamenti.

4. *Iterum*, s. post Asc. ensionem. *Altilia*, ita vocantur animalia impinguata, seu saginata, ab alendo, quasi alitilia. significantur vero Contemplatiui, vt per Tauros Actiui per occisionem vero Mortificatio. Proponuntur autem in Ecclesiæ mensa ad imitationem, seu exemplum. *Omnia*. s. ad salutem necessaria.

5. *Villam*, i. rus *Negotiationem*, i. mercaturam.

7. *Audisset*, s. quæ acta essent.

8. *Non fuerunt*, &c. s. ipsi se fecerant indignos.

9. *Exitus*, i. fines, significant u r extrema terræ. Vide Psal. 10. & 18.

10. *Malos, & bonos*, q. d. sine discrimine.

11. *Intrauit*, s. in fine seculi. *Hominem*, significatur ne vnum quidem posse Deum latere. *Nuptiali*, i. conueniente nuptiis, s charitate seu puritate.

12. *Amice*, significatur non odio condemnari, sed iustitia *Quomodo*, q. d. cur non es veritus?

Obmutuit, s. nulla erit apud Deum excusatio.

13. *Ministris*, s. Angelis. vide sup. cap. 13. & Dan. 7. Ligatis, &c. significatur vi detinendum, nec posse euadere. *Exteriores*. i. remotas à vera luce. Aug. ep. 120. corporales interpretatur.

14. *Multi enim*, &c. sub. Idque (s. quod proxime dixi) multis accidet. Multi enim. &c.

15. *Caperent*, i. illaquearent.

16. *Herodianis*, i. his qui Herodem pro Christo susceperant, secundum Hieron. contra Lucif. Syr, domesticis Herodis. *Dei*, i. Deo probatam, seu qua ad Deum itur.

In veritate, i. vere. *Personam*, i. cuiusquam qualitatem vt à recto discedas. *Censum*, i. tributum.

19. *Census*, i. quod solet pro censu dari.

21. *Cæsaris*, i. Cæsari debita. poterat Christus statim dicere, licet: sed voluit illos ex eo conuinci, quod Cæsarem pro suo Rege, seu Imperatore agnoscerent, moneta eius vtentes.

23. *Resurrectionem*, negabat etiam animæ immortalitatem, Deique prouidentiam, & solum ex Scriptura Mosem recipiebant.

24. *Frater*, i. propinquior cognatus.

25. *Semen*, i. filium.

29. *Virtutem*,i.potentiam, ſ. qua in cœlo Sanctos miro ſtatu collocat.

30. *Nubent*,i. vxores ducent: olim nubere, etiam de viris dicebatur. *Nubentur*,i. accipiantur ab vxoribus in coniugium. *Angeli*, q.d. liberi eiuſmodi rebus.

32. *Viuentium*,quod ſi viuunt animæ, reſurgent & corpora: vtrumque enim pars hominis naturaliter. Vide 2.Mach.12.

43. *Silentium impoſuiſſet*,Græc. os occluſiſſet.

In vnum,i.ſimul.

35. *Tentans*, i.explorans eius ſapientiam.

36. *Magnum*,pro, maximum.

37. *Corde*, i. voluntate. *In*,pro,ex.

Anima,i. viribus, ſ. quantum potes, ſeu cogitatione.

Mente,i. intellectu. Senſus eſt autem Deum maxime,& ſuper omnia diligendum, id enim per illa tria,& alibi per quatuor ſignificatur.

48. *Primum*,i. præcipuum.

39. *Simile*,ſ. quia de dilectione.

40. *Pendet*, q.d.hæc totius Scripturæ ſumma.

43. *In ſpiritu*, i. motus à Spiritu ſancto.

44. *A dextris meis*,i. ad dexteram meam.

Ponam,&c. i. tibi ſubiiciam.

46. *Nemo*,ſ. ex aduerſariis.

Quiſquam,ſ. illorum. *Interrogare*, ſ. vt ſolebant, ſeu illo modo.

CAPVT XXIII.

2. *Cathedram*, per hanc ſignificatur auctoritas docendi, & præcipiendi. ſic Petri Cathedra dicitur. *Sederunt*,pro, ſedent, Heb. *Scribæ,& Phariſæi*,hi fere Sacerdotes erant.

3. *Omnia*, ſ. legi Dei conſentanea. *Dixerint*, i. præceperint,Heb. *Et facite*, explicatio præcedentis.

Dicunt,i. præcipiunt.

4. *Alligant*,i. velut in faſcem colligunt.

Onera, i. præcepta. *Importabilia*, Græc. portatu difficilia. δυσβάϛακτα. vide Act. 15. *Mouere*, Syr. tangere.

5. *Phylacteria*.Membranæ erant quibus ſcriptam legem Phariſæi veluti eius obſeruationes, geſtabant i. fronte, & brachiis, non bene intelligentes illud,Deut.6.ligabis eam,&c dicta phylacteria, q.d. conſeruatoria, ſ. memoriæ legis Dei, à φυλάϛω, i. ſeruo.

Magnificant,i. magnas faciunt. *Fimbrias*, i. funiculos hyacinthinos, de quibus Num. 15. Deut.22. eos veſtium extremitatibus appenſos geſtabant, ad diſtinctionem habitus à gentilibus, & legis memoriam.

Rabbi,i.magiſter mi.

8. *Nolite vocari*,Græ.ne vocemini, ſed Interpres ſenſum reddit, non enim eſt in poteſtate noſtra, ne vocemur,ſed ne velimus ita vocari.prohibet autem honoris affectum. alioqui & Paulus ſe Doctorem vocat.

Vnus, ſ. proprie, & principaliter. *Fratres*, adeoque non debetis alij aliis velle præferri.

9. *Nolite vocare*,Græc. ne vocetis.

Vnus, ſ. à quo omnia habetis. Non prohibet quidem patres agnoſcere,ſed vult præcipue agnoſci Deum, tanquam Patrem omnium præcipuum præ quo reliqui ne patres quidem. quid enim dant, quod non primo & præcipue Deus?

10. *Magiſtri*, Græc. καθηγηταὶ,i. Inſtitutores, ſeu Gubernatores. quamquam etiam, præceptores & doctores, Syr. Rectores. *Magiſter*, Syr. Rector.

11. *Erit*, pro,ſit. Heb.

13. *Claudittis*,ſ.impedientes introitum.

Introeuntes,i, ingredi volentes, ſeu incipientes.

14. *Comeditis*,i. ſpoliatis, ſeu exhauritis.

Longas,&c.Græ.ſub obtentu longæ orationis,vt vertit Mar. 12. *Amplius*, i. grauius, ſ.quam cæteri.

Iudicium,i.condemnationem.

15. *Proſelytum*,i.aduenam.Ita vocabant conuerſos ad fidem. *Filium gehennæ*,i.obnoxium ſupplicio.

Duplo, pro, plus. Ita dixit ad exaggerationem, quod illi eſſent peſſimi.

16. *Nihil eſt*,ſ. dignum multa. *In auro*, i.per aurum,ſ. templo oblatum. *Debitor*,ſ.pœnæ.

17. *Sanctificat*, i. facit velut Deo oblatum, ſanctum haberi.

18. *Et*,ſub.dicitis vel ſup.cap.5.

23. *Decimatis*,i. decimas ſoluitis. *Anethum*, non eſt id quod vulgo Aniſi,hoc enim Aniſum dicitur, ſed alia herba odorifera de vtroque.vide Pli.lib.20.

Grauiora,i. maioris momenti. *Iudicium*,i.iuſtum & rectum. *Fidem*,ſ. in Deum, & erga homines, ſc. veritatem in promiſſis.

24. *Excolantes*,&c.q.d. diligentes in minimis in maximis negligentes. Metaphora à percolantibus vinum, ſi in illud culex inciderit.

25. *Calicis*,i. poculi. *Paropſidis*,i. diſci ſeu patinæ,eſt & id metaphora. *Ipſos*,enim intelligit.

Immunditia,Græc.& Syr.iniuſtitia.

27. *Parent*,pro apparent.

30. *Eſſemus*, pro fuiſſemus. *Sanguine*,i.cæde.

32. *Menſuram*,i. quod deeſt peccatis,q.d. implebitis ſane vos menſuram quam illi cœperunt.

33. *Genimina*,i. progenies, q.d. peſſimorum filij peſſimi. *Iudicio*,i. condemnatione, ſeu ſupplicio.

34. *Ideo*,ſc.vt couertamini. *Scribas*,i. legis interpretes. *Super vos*,i.veſtram generationem, ſeu gentem,q.d debetis pœnas pro ſanguine,i.cæde,&c.vide Luc.11.

Iuſtus,pro iuſtorum. *Barachiæ*, apparet intelligi eum,cuius extat prophetia. quidam tamen putant filium Ioiadæ qui etiam Barachias ſit dictus vide 2.Par.24.Græci tamen multi Doctores Zachariam intelligunt,patrem Ioannis Baptiſtæ.

Occidiſtis,ſ.veſtri maiores Not.cum iſtis loqui,vt ſolet cum populo qui vnus eſt cum maioribus & poſteris.

36. *Omnia*,ſ.omnis ſanguis iuſtus.

Generationem,&c.i.hoc genus hominum,ſeu gentem iſtam.

37. *Noluiſti*,Græc.& Syr.noluiſtis.

38. *Vobis*, abundat more Hebr. *Deſerta*, Indicat euerſionem Ieruſalem per Romanos, vel deſertam Deo intelligit.

39. *A modo*,i.ab hoc tempore. *Dicatis*,videtur alludere ad acclamationem de qua ſup. per anticipationem dictum,dicit autem acclamaturos, quia pars populi illus acclamauit.

CAPVT XXIV.

1. *Oſtenderent*, vel mirantes tantam molem poſſe dirui, quod videbatur comminatus, vel vt flecterent ad commiſerationem.

3. *Secreto*,i.ſeorſim à turba.

4. *Videte*.i.cauete.

5 *In nomine meo*,i.meum nomen ſibi vſurpantes, vt partim explicatur.

6. *Enim*,Græ.autem *Opiniones*,i.rumores.Græ.auditiones. *Finis* ſ.Ieruſalem,vel mundi.

7. *In*,i.contra.

9. *Gentibus*,i.hominum generi.

12. *Refrigeſcet*,adeoque peribit.

13. *Perſeuerauerit*,ſ.in bono.

14. *Hoc*,ſ.quod ſoleo prædicrae *Regni*,ſ.cœleſtis.

Vniuerſo,

Vniuerſo, i, maximæ partis orbe. ſic Roman.1. Col.1. quidam tamen intelligunt prorſus in vniuerſo.

Teſtimonium, vide ſup.cap.10.*Conſummatio*,i. finis,ſc.mundi.

15. *Abominationem*, i. exercitum idololatrarum, ſc. Romanorum. *Deſolationis*,i. qui Ieruſalem deſolabit.

Sanctos,ſc.Ieruſalem *Legit*,ſ.Danielem.

17. *Tollere*,ſed potius fugere.

18. *Tunicam*,Græc.pallium,ſeu ſummam veſtem Syr.veſtem.

19. *Prægnantibus*,facile enim capientur.

Nutrientibus,Græc.lactantibus. *Illis*,ſ. obſidionis Ieroſolymitanæ.

20. *Hieme*,ſ.tempore ad fugam incommodo.quidam ſtatum peccati frigidum intelligunt.

Sabbato,ſ.quo non poteſt fieri longum iter. Quidam intelligunt otium operum bonorum.

21. *Tunc*,ſ.tempore excidii Ieruſalem *Nec fiet*,ſ. genti Iudæorum vide Luc.21.

22. *Breuiati*,ſ.numero *Salua*,i.ſuperſtes.

Omnis caro, pro vllus homo Hebr. eſt autem ſermo de euerſione Ieruſalem, erſi poteſt etiam ad Antichriſti tempora referri, ſecundum Aug. ep.80.

Electos,ſc.qui tunc erunt, vel qui poſt naſcituri.

23. *Tunc*,i.tempore Antichriſti,ſic ſolet Scriptura tranſire ab vno tempore in aliud.

Vobis,fideles alloquitur.

24. *Poteſt*,pro,poſſit.

26. *Eſt*,ſ.Chriſtus.

27. *Paret*,i.apparet. *Ita*, ſ. ſubditus;& inexpectatus ſed manifeſtus tamen & glorioſus.

28. *Corpus*,i.cadauer. *Aquila*, q.d. vt aquilæ ad cadauer, ita ad Chriſtum electi congregabuntur.

29. *Statim*,i.non multo poſt.

Dierum,ſc.Antichriſti. *Sol*,&c. Hæc ego ad litteram intelligo ſic euentura vide Pſal.74.Ioel.3.Agg.2.2.Pet.3.

Cadent,ſc.retracto lumine videbuntur cadere.

Virtutes,*cœlorum*.pro,cœleſtes,ſ.Angeli.

Commouebutnur,ſc. admiratione, vel tremore,id quod videtur per hyperbolem dictum,ad ſignificandam Dei tremendam iram & potentiam. Quidam interpretantur commouendos contra impios.

30. *Signum*, ſ. imago crucis ſplendidiſſima, forte vero ipſa Crux,qua fuit confixus.

Plangent, ſc.vt ſolet in maxima calamitate.

Tribus,i.populi,ſ.iniqui homines. vide Zach.12. Apoſt.2.*Nubibus*,pertinet ad maieſtatem.

Virtute,i.poteſtate. *Multa*,i.magna.

Maieſtate, Græc.gloria.

31. *Mittet*,ſc.priuſquam appareat *Et voce*, pro, id eſt voce,q.d.cum tubæ voce,Syr.cum tubæ clangore magno.vide 1. Theſſal.4. *Electos*,& etiam non electos.vide ſup.cap.13.*Ventis*,i.orbis partibus,q.d. ex toto orbe.

Summis,i.extremis.*Cœlorum*,i.vbi cœlum videtur terminari.q.d. ab extremis terræ.vide Deut.4.

32. *Parabolam*, i. ſimilitudinem. *Æſtas*,i. ver. æſtas n.intelligitur tempus extra hiemem.

33. *Prope eſt*,ſ.redemptio perfecta,regnique poſſeſſio.

In ianuis,i.pro foribus.

34. *Generatio*,gens,ſ. Iudæorum, vel fidelium.

35. *Tranſibunt*,i.potius,ſeu prius peribunt,quam mea verba. *Preteribunt*,ſ.quin impleantur.

36. *Pater*, Non excluditur Filius, nec Spiritus ſanctus.

38. *Comedentes*.&c. q.d. terrenis intenti,& nihil minus quam diluuium expectantes. *Nubentes*,i.matrimonium contrahentes.

40. *Agro*,Syr.villa.

41. *Molentes*, ſignificatur etiam in viliſſimo vitæ genere Chriſtum ſuos habere.Orientalium ancillæ verſans rotam,molentes frumentum.

45. *Neſcitis*, Græc.non putatis.

Quis,*putas*, Græc. τίς ἄρα, quiſnam.

51. *Sperat*,i.expectat.

52. *Diuidet*,i.ſeparabit

Partem,i.ſortem,ſeu portionem,ſ.ſupplicij.

Hypocritis,i.impiis,ſeu iniquis,ſic enim hos ſolet Scriptura appellare, quod aliud agant quam profiteantur,ſeu præ ſe ferant.

CAPVT XV.

1. *Decem*,i. multis *Virginibus* Ita dicuntur ob fidei integritatem, eſt enim ſermo de fidelibus.

2. *Quinque*,i. pars vna.

3. *Oleum*,ſ.vt cum deeſſet, infunderent.

5. *Dormitauerunt*, ſ. primum. *Dormierunt*, ſ.tandem poſt dormitationem,i.morbum,ſequi ſolet ſomnus,i. mors.

6. *Clamor*,ſ vt fit in aduentu tali.

9. *Ne forte*,ſub.Abſit vt id faciamus:vel timemus: vel coniunge cum, *Ite potius*. *Non ſufficiat*, certè quiſque pro ſe rationem reddet.

11. *Nouiſſime*,Græc. ὕστερον,i.deinde, ſ. ſeu poſterius.

12. *Neſcio*, Græc. non noui, q. d. non eſtis mihi gratiæ. Not. ſignificari in Chriſti aduentu ad Iudicium, qui forte fiet media nocte, ſaluandos ſolos qui fidei lumini adiunxerint miſericordiæ & bonorum operum oleum, ſ. operantem charitatem. reliqua in parabola non oportet ſcrupuloſe exquirere.

14. *Sicut enim*, &c. ſub. ſic accidit in regno Dei.

Bona ſua,i. ex bonis ſuis.

15. *Talenta*, i. gratias ad aliorum vtilitatem datas.

Scandalum,i. accommodate ad *Virtutem*,i.vires, ſeu facultatem.

16. *In ea*, i. cum eis.

19. *Venit*,Græc. præſens eſt tempus.

31. *Euge*,Græc. bene, ſeu recte. *Pauca*, ſ.præfectus.

24. *Scio*, Græc. noui te.

Durus,i. tractatu difficilis, ſeu auarus, vt patet ex ſequentibus.

Committere, Græc.deponere.

Vſura,i. lucro.

29. *Habenti*,ſ.opera debita. *Dabitur*,ſ.præmium, vel aliud donum. *Non habet*,ſ.opera bona.

Habere,i. diu poſſeſſurus,ſ. Dei dona.

30. *Inutilem*, Syr.otioſum. Quod ſi ſic punitur inutilis, quid fiet pernicioſo?

31. *Maieſtate*,Græc gloria. *Maieſtatis*,i. glorioſam. Quidam nubes intelligunt ſplendidas, forte intelligitur auctoritas diuina, & poteſtas.

32. *Congregabuntur*, ſ. miniſterio Angelorum.

33. *A dextris*,i. ad dexteram.

34. *Patris*, i. à Patre,q d.electi à Deo.

Poſſidete,ſ.velut hæreditatem, vt Græc.indicant.

A conſtitutione, locus quidem à mundi initio paratus, at beatitudo ab æterno prædeſtinata.

35. *Hoſpes*, i. peregrinus. *Collegiſtis*, i. hoſpitio excepiſtis.

40. *Quamdiu*, Græc. ἐφ, ὅσον, i. quatenus, ſeu in quantum. *De his*,ſ.Apoſtolis,eiſque ſimilibus.

Minimis, q.d. etiam inter eos infimis, Syr. paruulis, sic, humilibus, seu abiectis.

41. *Discedite*, Hæc pœna damni. *Ignem*. Hæc sensus.

45. *Minoribus*, Græc. minimis, Sayr. paruulis. vide sup.

46. *Et*, pro, itaque.

CAPVT XXVI.

1. *ET factum est*, pro, & Heb. *Dixit*, s. feria tertia.

2. *Pascha*, Chald. פסחא Pischa, Heb. פסח Pesach significat autem transitum. vide Exod. 12. sumitur aliquando pro Agno Paschali. Hic pro festo quod incipiebat 14. luna ad vesperam; à vespera enim festa incipiebant, eoque die Christus celebrauit Pascha.

Tradetur, s. à Iuda, Pontificibus, & Pilato.

3. *Tunc*, s. feria quarta. *Principes*, forte 24. familarum de quibus 1. Paral. 24. *Seniores*, Lucas vocat Magistratus.

4. *Dolo*, s. occulte, & per insidias.

In die festo. Id consilium postea mutarunt.

Fieret, pro, fiat, vt sint verba ipsorum.

6. *In Bethania*, s. 6. diebus ante Pascha, vt dicitur Ioan. 12. Itaque hic re capitulatio est. *Leprosi*, retinuit id nomen etiam sanatos à lepra.

7. *Vngnenti*, i. odoriferi liquoris, forte admisto balsamo. *Super caput*, super pedes etiam effudit, vt dicitur Ioan. 12.

8. *Discipuli*, pro, discipulus, s. Iudas, forte etiam alij ægre tulerunt. *Vt quid*, Græc. ad quid.

11. *Habetis*, pro, habebitis.

12. *Ad sepeliendum*, &c. q.d. velut sepeliendum vnxit, Syr. tanquam ad sepeliendum. Not. quod. mota est ad id à Spiritu sancto, sed forte non cogitauit, aut intellexit de sepultura quicquam.

13. *Euangelium*, s. Actorum meorum, & passionis.

Quod, pro, id quod. *Hæc*, s. mulier.

14. *Tunc*, s. cum Principes congregati, de quo sup.

15. *Argenteos*, s. siclos, adeoque drachmas 120.

17. *Die*, s. feria quinta ad vesperam.

Accesserunt, s. à Christo vocati. *Dicentes*, s. post quam iussi fuerant parare. *Pascha*, i. Agnum Paschalem.

18. *Ciuitatem*, s. Ierusalem, extra quam non licebat Agnum illum edere, vide Deut. 16.

Quendam, pro, ad certum quemdam. sic solent qui narrant, cum tamen Christus nomen proprium dixerit.

Magister. Apparet illum fuisse ex Christi discipulis, sic enim apud eos vocabatur. vnde & Martha, Magister adest. *Meum*, i. mortis meæ.

20. *Vespere*, sc. inter occasum solis, & noctem, quod Scriptura vocat inter duas vesperas. vide Exod. 12.

Discumbebat, i. ad mensam erat. Alioqui einm Agnum stantes edebant, tenentes in manibus baculos.

23. *Qui intingit*, &c. i. qui eadem mecum lance vtitur.

Paropside, i. patina, seu catino.

24. *Vadit*, s. ad mortem. *Scriptum*, s. in Prophetis.

Bonum, i. melius. *Natus*, i. conceptus.

25. *Dixisti*, s. quod res est. Dictum id forte à Christo submisse, ne alij audirent, aut ita vt non intelligerent.

26. *Cœnantibus*, sc. post esum Agni, & lotos à Christo pedes, Græc. edentibus.

Hoc est, &c. His verbis consecrauit panem, & sequentibus vinum, sc. *Hic est*, &c, est autem oratio factiua, quæ in fine prolationis effectum habet, sc. efficit quod significat.

27. *Calicem*, i. poculum, Græc. ποτήριον.

Gratias, Græ. εὐχαριστήσας. vnde Eucharistia, q. Gratiarum actio. Cum hac enim offerri, & sumi debet.

28. *Noui*, ad differentiam veteris, quod animalium sanguine confirmatum. *Testamenti*, sc. confirmatiuus.

Multis, sc. efficaciter, vel multis, pro omnibus, more Scripturæ. *Effundetur*, sc. in cruce, Græc. effunditur.

29. *De hoc*, videtur de vino loqui quod erat in mensa, vnde calicem impleuerat. *Nouum*, i. nouo modo, sc. sine indigentia vlla. *In regno*, &c. i. post resurrectionem, tunc n. manducauit cum Apostolis, & bibit. sed non indigens.

30. *Hymno dicto*, i. gratiis Deo actis. Idque cantando, vt Græc. indicant.

31. *Tunc*, i. illa nocte, antequam exiret, vide Luc. & Ioan. *Scandalum*, sc. timore illum erant deserturi.

In me, i. ob ea quæ. in me videbitis.

34. *Cantet*, sc. bis, vt ait Mar. vel antequam cantum compleat.

34. *Venit*, præsens est. *Villam*, Græc. χωρίον, quod etiam agrum significat & locum. Marc. 14. prædium, vertit. *Gethsemani*, locus est ad radicem montis Oliueti, non longe à sepulchro B. Virginis.

37. *Mœstus esse*, i. grauiter angi, sc. vt homo, passionem, & mortem horrebat. Mar. 14. vertit, tædere.

38. *Vsque ad mortem*, i. adeo grauiter, vt parum à morte differat mœror seu dolor. *Sustinete*, i. manete, seu expectate.

39. *Pusillum*, i modico interuallo, sc. vt discipuli possent spectare quid ageret. *Procidit*, sc. flexis genibus (vt Luc. ait) faciem in terram inclinauit, vel etiam demisit.

Possibile est, pro vis. possibile enim quod Deus velit.

Transeat, &c. i. fac ne patiar tam grauia.

Volo, sc. naturali voluntate, quæ mortem refugit.

40. *Venit*, & id & inuenit præsens est, sic & inf.

Sic, q.d. Itane Petre, qui tam multa promittebas?

Non potuistis, s. somno, mœrore & carnis fragilitate.

Superabantur, vt ait Hier. 2. cont. Pelag.

41. *Intretis* sc. superati, velut in laqueum.

Spiritus, scil. vester, vel diabolus. *Caro*, sc. vestra vel homo.

42. *Nisi bibam*, pro, ita vt non bibam, q d. si fieri non potest quin bibam.

45. *Dormite*, Ironia est. *Et filius* & cæt. pro, in qua filius, &c.

47. *Venit*, præteritum est. *Fustibus*, Græc. lignis

48. *Tenete*, i. prehendite.

49. *Osculatus*, forte ita solebant Apostoli aliunde venientes, & is erat salutandi modus, vt solent hodie fœminæ inter se.

50. *Amice*, i. quem amo, vel qui te amicum fingis,

Ad quid, vox facinus admirantis.

52. *Conuerte*, q d ne vltra progrediaris.

Omnis enim, &c. q.d. Nam verum est quod vulgo dici solet, qui gladio interimit, dignus est qui gladio pereat. vel, peribunt gladio, sc. diuinæ vltionis. vide Apoc. 13. ver. 10. Nolebat Christus, se defendi, aut quemquam ea causa percuti: multoque minus occidi.

53. *Legio*

53. *Legiones*, Græc. λεγεῶνας vox Latina. Dicitur autem legio continere 6. millia militum, quod tamen certum non est: continet quidem semper millia aliquot.

54. *Scripturæ*, sc. dicentes, quod sequitur.

Sic, sc. me capi, & occidi.

55. *Tenuistis*, i. prehendistis.

60. *Inuenerunt*, sc. idoneum.

Nouissime, Græc. deinde, seu posterius, ὕστερον, potest etiam verti, postremo.

61. *Post triduum*, Græc. triduo.

63. *Tacebat*, sc. sciebat nihil profuturam responsionem.

Adiuro, i. expostulo, & velut cogo.

Per Deum, q. d. ex parte Dei.

64. *Dicit*, sc. ob reuerentiam Dei, cuius Pontifex auctoritatem interposuerat.

Dixisti, sc. quod res est. vide sup. q. d. Ita est, vt dixisti.

Verumtamen, pro, cæterum.

A modo, i. post hoc tempus, q. d. aliquando.

Sedentem, non id erant visuri, sed quod sequitur. Id autem significat Christum, paternæ gloriæ consortem.

Virtutis Dei, pro, potentis Dei.

65. *Scidit*, ita solebant, dolorem seu indignationem demonstrantes.

67. *Expuerunt*. Erat id ignominiosissimum apud Iudæos quamquam apud quos non est?

Colaphis, i. pugnis.

Palmas, i. alapas.

Faciem, forte colaphis caput aut collum cædebant.

68. *Prophetiza*, i. diuina. *Christe*. Ironice.

71. *Ianuam*, Græc. εἰς τὸ πυλῶνα, i. vestibulum, sc. per ianuam, qua in vestibulum ibatur.

72. *Negauit*, sc. postquam alij etiam, vt ait Mar. & Luc. eum similiter interrogassent.

73. *Pusillum*, sc. horam secundum Luc.

74. *Detestari*, i. deuouere, seu execrari, Græc καταναθεματίζειν.

Quod dixerat, Græc. qui dixerat.

CAPVT XXVII.

1. *VNC*, sc. cum ductus esset ad Pilatum, aut duceretur.

Damnatus, sc. Christus à Sacerdotibus ad mortem.

4. *Sanguinem*, i. hominem ad mortem.

Iustum, Græc. ἀθῶον, i. insontem seu innocentem.

Ad nos, pro nostra refert.

Proiectis, sc. ad illorum pedes.

Templo, i. Templi atrio.

6. *Corbanam*, i. Gazophylacium, vox est Chald. Nam Heb. Corban, i. donum, seu oblatio, sc. locus erat vbi oblata reponebantur. Syr. in domum Corbanam, i. oblationis.

Sanguinis, i. quo empta cædes hominis.

8. *Haceldema*, Chald. est חקל Chaqal Ager דמא Dema sanguis, sc. emptus fuerat pretio sanguinis.

9. *Ieremiam*, forte 32. cap. vbi quiddam videtur esse huius sententiæ, atpotius est Zach. cap. 11. secundum 70. refert autem Matthæus magis sensum quam verba. Hier. ait. legisse se quiddam Ieremiæ apochryphum: vbi id exstet. Sic & Paulus citat apocryphum quoddam de Iamne & Iambre, sc. sunt & vera quædam in Apochryphis.

Acceperunt, Syr. accepi, & sic etiam verti potest ex Græc.

Appretiati, i. æstimati. Iungendum vero cum filiis, &c.

Quem appretiauerunt, sc. Iudæi, & Iudas, q. d. tanti ab eis fuit æstimatus.

10. *Dederunt*, Syr. dedi. *Mihi*, i. de me, q. d. Ita erat à Deo definitum.

11. *Interrogauit*, sc post accusationes Iudæorum, de quibus Luc. 23.

Rex, Græc. ὁ βασιλεύς, i. ille Rex, scilicet expectatus.

Dicis, sc. id quod res est.

11. *Nihil*, sc. sciebat nihil profuturum. Nec se volebat defendere.

14. *Miraretur*, sc. constantiam, mansuetudinem, & mortis contemptum.

15. *Vnum*, sc. ex propositis à Præside. *Voluissent*, lege voluissent.

16. *Insignem*, sc. flagitiis.

Barabbas, Syr. Bar Abba.

17. *Congregatis*, sc. & de more petentibus vnum vinctum, ob festi reuerentiam

19. *Et iusto illi*. pro, sit cum iusto illo, q. d. missum illum fac.

Hodie. i. nocte hac.

Per visum, i. in somnis. putant quidam factum id à diabolo, ne Christus occideretur. forte Deus sic voluit Christi innocentiam ostendere.

20. *Populus*, Græc. turbis. *Perderent*, i. perdendum curarent.

24. *Innocens*, &c. q. d. non ego occido illum, sed vos.

Sanguine: i. cæde.

25. *Super nos*, i. imputetur nobis, seu in nobis vindicetur.

27. *Tunc*, i. illo tempore. Factum autem id priusquam condemnaretur.

Pratorium, Græc. πραιτώριον Latina vox.

Cohortem, pars est fere decima legionis.

28. *Exuentes*, sc. omnibus vestibus.

Clamydem, vestem sc. regiam & militarem, quæ & paludamentum, sc. militare pallium.

29. *Posuerunt*, sc. infixam. vide Tertul. de cor. mil.

Arundinem, sc. loco sceptri.

Aue, Syr. pax.

31. *Exuerunt*, sc. relicta corona in capite.

32. *Angariauerunt*, i. coegerunt. *Tolleret*, sc quod Christus fatigatus esset, & illi festinarent ad Christi mortem.

33. *Golgotha*, i. Caluaria, vox Chald Heb. dicitur Gulgoleth.

Caluaria, sc. locus erat plenus capitibus damnatorum.

34. *Vinum*, Græc & Syr. acetum. *Felle*, i myrrha, quæ amaritudine fel refert. vide Mar.

35. *Crucifixerunt*, sc. milites. *Diuiserunt*, sc. in 4. partes, secundum Ioan. *Vestimenta*, sc superiorem, & inferiorem, talares.

Sortem, sc. super tunicam inconsutilem, forte etiam super partes factas. vide Marc. 15. num. 24.

36. *Seruabant*, sc. ne quis eriperet.

37. *Causam*, sc. condemnationis.

Rex, quasi ob id esset damnatus, quod regnum vellet vsurpare.

39. *Blasphemabant*, i. conuiciabantur.

40. *Vah*, non est Græc. nec Syr.

43. *Vult*, i. amat, sc. eum.

44. *Id ipsum*, i. similiter. *Latrones*, pro latro, vel forte id vterque primum, postremo vero alter resipuit.

45. *Vniuersam*, etiam extra Iudæam. vide Dion. ep. ad Apollophanem.

46. *Magna*, sc.ad significandum dolorem.

Sabacthani, Chal. est. Nam Heb. Hazabthani,& quidem Christum verisimile est,Heb. dixisse, vt est in Psalmo.

47. *Quidam*, sc. qui linguam Hebraicam, seu Syriacam non intelligabant. forte Romani milites.

48. *Aceto*,sc.vt citius moreretur.

49. *Sine*,i.omitte,q d.ne des.

50. *Clamans*, Græc. κράξας, i.cum clamasset.

Emisit, sc. post horam nonam, tempore vespertini sacrificij.

51. *Ecce*,sc.Christo mortuo.

Templi,i.quod ante templum erat.erat & alterum interius,ante propitiatorium,quod hic quidam intelligunt.

Scissum, sc. velut templo præ indignatione vestem scindente,Hieron. epist.150. ait in Hebraico Euangelio legi, Templi superliminare corruisse.

Mota.Hæc omnia indicabant indignum facinus factum.

52. *Sanctorum*,i.fidelium.

Surrexerunt, sc.post Christi resurrectionem. An autem mortui deinde sint, alij aiunt, alij negant.

53 *Et exeuntes*, pro,nam exeuntes.

Sanctam, ita dicitur ob templum,& Dei cultum.

Ciuitatem,sc.extra erant monumenta.

54. *Centurio*, scilicet Præfectus Romanis militibus.

Filius Dei, vel diuinitatem agnouit,vel eximiam sanctitatem.

56. *Iacobi*, quæ alias dicitur Cleophæ, sc.vxor, secundum quosdam, qui etiam hunc dicunt fuisse fratrem Ioseph,eoque istos dictos fuisse fratres Domini, quod Ioseph filius Christus putaretur. vide Ioan. 9.

Zebedæi,quæ alibi dicitur Salome.

57. *Diues*,& nobilis secundum Mar.

61. *Et altera*, &c. erant etiam aliæ secundum Luc.

65. *Habetis*,poterat verti, habete,id est accipite.

Custodiam, sc. militum Græc. κουστωδίαν, Latina vox. Ita dicebantur milites qui vrbem custodiebant.

66. *Signantes*, i. sigillantes, scil. ne quid fraudis fieret.

CAPVT XXVIII.

1. VE *Espere*, i.fine noctis, scil.crepusculo matutino.

Quæ, sc.vespera, vel nox.

Sabbati, i.hebdomadæ,seu post sabbatum, scil. Dominica die. Not.incertum esse qua hora Christus surrexerit, creditur fuisse post mediam noctem.

3. *Aspectus*, Græc.ἰδέα, i.species,seu forma.

Vestimentum, sc.apparebat specie hominis,

5. *Respondens*,i.alloquens,Heb.

6. *Dominus*, Syr.Dominus noster.

7. *Galilæam*, sc. vbi plures discipuli, & minor persecutio Iudæorum.

Prædixi, sc.quod res est.

8. *De monumento*, sc. postquam viderant intus duos Angelos,de quibus Luc. 24.

9. *Illis*, sc.postquam Magdalenæ apparuerat.

Auete, i.saluete.Syr. pax vobis.

11. *Omnia*, sc.de sublato lapide,visoque Angelo,&c.

14. *A Præside*,sc.aliquo vos accusante.

Suadebimus ei, i.eum placabimus.

15. *Verbum*, sc.mendacium.

16. *Montem*,forte Thabor.

17. *Videntes*, sc.cum multis aliis,de quibus, 1. Cor.15.

Quidam, forte ex Apostolis.

Dubitauerunt,sc.Christum esse.

19. *Euntes ergo*, &c. Syr. Sicut autem misit me Pater meus,& ego mitto vos. Ite ergo, &c.

Nomine, i. virtute, & auctoritate. Sunt vero hæc verba, quibus eos vti voluit baptizando, vt fit in Ecclesia. Not. hic expressum mysterium Trinitatis.

20. *Sum*, sc.deitate, & in Eucharistia etiam humanitate.

Seculi, Græc. & Syr. additur Amen. Additur & Syr. finis sancti Euangelij Matthæi, quod prædicauit Hebraice in Palestina.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

Dictus etiam Ioannes: vide Act. 12. Fuit vero primum Pauli discipulus: deinde Petri,sub quo Romæ Euangelium scripsit. vide Col.4 2.Tim.4. 1.Pet.5. Ita quidem, alij aliter,vt diximus Act.12. Scripsit autem Græce secundam quosdam: secundum alios Latine: estque Alexandriæ, vbi erat Episcopus, martyrio coronatus.

CAPVT I.

1 INITIVM, sub. tale fuit, vel sic cœpit. Quidam tamen id titulum putant, seu proœmium, quo indicet se à Christi prædicatione velle incipere.

Euangelium, i.Euangelicæ prædicationis.

2. *In Isaia Propheta*, sic Syr. & in Græcis correctioribus olim. Iunge vero cum, *vox clamantis*, nam reliqua, quæ per parenthesim,sunt Malachiæ.

Mitto, pro, mittam.

Angelum, Græc. τὸν ἄγγελον,i.illum Angelum,certum,sc.quendam.

Faciem tuam,i.te. At Malach. 3.est faciem meam. vide quæ illic annotauimus.

4. *Deserto*,sc prope Iordanem. vide Luc.3.

Pœnitentiæ,i.quo ad Pœnitentiam excitabat.

Remissionem, scilicet per Christum postea dandam,vel etiam tum, non vi baptismi, sed contritionis.

5. *Omnis*,

5. *Omnis*, vtitur Scriptura modo loquendi vulgari. Sic solemus dicere: Tota ciuitas concurrit; i. maxima pars ciuium.

6. *Zona*, Ablatiuus est.

Pellicea, i. coriacea.

7. *Venit*, pro veniet.

Dignus, Græc. ἱκανὸς, i. idoneus, seu sufficiens.

Eius, abundat, more Heb.

10. *Apertos*, Græc. scindi, i. velut scindi, seu aperiri.

Et manentem, non est Græc. nec Syr.

In ipso, Græc. & Syr. super ipsum, i. super se.

11. *Complacui*, vide Matth. 3. sic reliqua quæ omittimus in Marco, aut Luca, aut Ioanne, quære in Matthæo, noluimus n. eadem repetere, breuitati consulentes.

13. *Et quadraginta noctibus*, id non est Græc. nec Syr.

14. *Regni*, i. de Regn. sc. prædicabat, quomodo id posset acquiri.

15. *Appropinquauit*, pro, appropinquat, sc. aduenerat Christus, qui erat introducturus.

17. *Fieri*, pro, esse.

19. *Componentes*, sc. farciebant, vel complicabant.

22. *Quasi*, pro, tanquam.

Potestatem, sc. præcipiebat, vt Dominus, miraque docebat efficacia & libertate, & miraculis doctrinam confirmabat.

23. *In spiritu*, &c. habens spiritum immundum.

24. *Quid nobis*, &c. i. quid tibi rei est nobiscum, q. d. omitte nos, sc. me & reliquos dæmones, qui homines vexant.

Qui, q. d. scio quis sis, nempe sanctus Dei, i. homo sanctus.

25. *Comminatus est*. Græc. ἐπετίμησεν, i. increpauit.

26. *Discerpens*, sc. huc illuc iactans, seu distrahens, sed nihil lædendo tamen, vt ait Luc.

Voce, sc. nihil significante, prohibitus enim est à Christo loqui.

27. *Conquirerent*, i. quærerent.

32. *Occidissent*, sc. eo tempore licebat sabbato operari.

34. *Multos*, Matt dicit omnes, sc. illi omnes multi erant.

Languoribus, i. morbis.

Loqui, &c. i. dicere quod ipsum nossent, scilicet non decebat Christum à dæmonibus prædicari.

35. *Egressus*, sc. die. vt Luc. ait, vel diluculum, apud Luc. dies vocatur.

41. *Mundare*, imperatiuum est.

43. *Comminatus est*, sc. ne cuiquam diceret, vt statim explicatur.

Eiecit, i. emisit.

44. *Principi*, &c. Apparet huius fuisse, leprosum declarare mundatum, quanquam Græc. est Sacerdoti. sed cum articulo, & Syr. Sacerdotibus.

45. *Diffamare sermonem*, i. rem diuulgare.

Introire, sc. ob vim populi concurrentis.

CAPVT II.

1. *Dies*, sc. aliquot.

Domo, sc. in quam se clam receperat.

2. *Ad ianuam*, i. loca circa ianuam. Syr. vestibulum ianuæ.

7. *Blasphemat*, Græc. blasphemias, Syr. blasphemiam.

8. *Spiritu*, i. animo, seu diuinitate.

12. *Mirarentur*, Græc. stuperent attoniti.

Honoficarent, Græc. glorificarent.

14. *Leui*, qui & Matthæus.

Alphæi, sc filium.

Telonium, i. mensam, seu locum, in quo vectigal colligebatur.

15. *Sequebantur*, Græc. & Syr. secuti fuerant.

19. *Filij nuptiarum*, id est qui nuptiis intersunt. Heb.

21. *Assumentum*, i. particulam, Græc. ἐπίβλημα, i. immissuram.

Supplementum, nominatiuus est.

A veteri; sc. vestimento, sub. partem, q. d. rumpit vetus.

Maior; Græc. peior.

22. *Nouum*, sc. mustum.

23. *Iterum*, id dicitur propter alteram Pharisæorum calumniam.

Progredi, & vellere, pro, progrediendo vellere.

Sub Abiathar; i. tempore Abiathar, qui paulo post patri successit, vel forte pater etiam Abiathar vocabatur, sicut & filius Abiathar etiam, secundum quosdam; Achimelech vocabatur, scilicet patris nomine. vide 2. Reg. 8. 1. Par. 18. vbi vtrumque indicatur.

Propositionis, i. qui proponebantur in mensa ante Dominum.

Et qui, pro, etiam qui.

27. *Factum*, i. institutum.

28. *Itaque*, pro, denique, q. d. id factum à meis discipulis, qui tanquam Dominus sabbati, id possum abrogare, vel q. d. si propter hominem factum est sabbatum, adeoque licet huic ob necessitatem violare, quanto magis id possum ego permittere, qui sum Dominus sabbati?

CAPVT III.

4. *Benefacere an male*, i. prodesse an lædere?

Animam, i. vitam.

Perdere, Græc. occidere.

5. *Contristatus*, i. condolens, sc. vitiis irascebatur, hominibus condolebat.

Cæcitate, Græca vox etiam obdurationem, seu obstinationem significat.

Homini, qui, vt est in Euangelio Hebræo, erat cæmentarius, Hier.

6. *Herodianis*, Syr. Herodis domesticis. vide quæ diximus in Matt. 22.

12. *Eis*, scil. dæmoniis, vel hominibus à se liberatis.

14. *Cum illo*, i. ipsi familiares.

15. *Dedit*, &c. Id postea factum. vide Matth. 10. Marc. 6. Luc 9.

16. *Imposuit*, pro, imposuerat olim. Nam id factum prius, vt dicitur Ioan. 1.

17. *Et Iacobum*, &c. sc. vocauit ad se.

Boanerges, pro, Bonareghes. Chald est, Bene, filij, reghes, tonitruum, Syr. benairegheſci. בניירגשי

Filij tonitrui, i. tonantes, sc. diuina dogmata.

18. *Alphæi*. sc. filium.

Thaddæum, qui dicebatur etiam Lebbæus, & Iudas Iacobi, sc. frater.

Cananæum, à Cana Galilææ, dictus & Zelotes: id n. significat Cananæus. erat autem frater Thaddæi adeoque Iacobi etiam minoris.

20. *Conuenit*, præsens, est tempus. *Panem*, i. cibum, Heb.

21. *Sui*, sc. cognati.

Tenere, i. quasi mentis impotem ligare, Hieron. epist. 27.

In furorem, &c. i. mente est alienatus, Syr. extra mentem suam est. Apparet Christum tanto cum feruore

feruore prædicasse, vt videretur esse extra se.

23. *Parabolis*, i.similitudinibus.

24. *In se*, i.contra se.

25. *Super*, i.contra.

27. *Vasa*, i.instrumenta,sc.bellica.

28, *Omnia*, &c. q.d.omne peccati genus dimitti solet.

29. *In Spiritum sanctum*,sc.tribuendo eius opera spiritui immundo.

Non habebit,Græc.non habet, q.d.non solet habere,est enim grauissimum peccatum.

Delicti, Græc. iudicij, i.damnationis seu supplicij.

CAPVT IV.

1. AD *mare*, i.prope mare.

2. *In doctrina sua*, i.suo modo solito docens.

5. *Altitudinem*, i.profunditatem.

6. *Exæstuauit*, i. æstu solis adustum est, seu nimium calefactum.

8. *Vnum*, sc.semen.

10. *Singularis*,i.solus,sc. extra turbam.

Duodecim,Græc.& Syr.cum duodecim.

11. *Mysterium*, i.arcanum.

Foris, i extranei.

Fiunt, i.proponuntur.

12. *Non videant*, i. percipiant. Id quod Iudicio Dei fit ob illorum peccata.

13. *Nescitis*,i non intelligitis.

15. *Vbi*, in quibus. *Et quum*,pro,qui quum.

19. *Ærumnæ*, Græc. μέριμναι i.curæ,seu solicitudines.

Deceptio diuitiarum, i. decipientes, seu fallaces diuitiæ.

21. *Venit*, id est accenditur, seu accensa profertur.

22. *Non est enim*,&c.q.d.Hæc dixi, quia volo,ea quæ vos docui, ne occulta retineatis,sed prædicetis palam. forte autem, quod hic ait,prouerbium erat illo tempore, quo Christus more suo vtitur ad explicandum quod vult.

24. *Videte*,quid audiatis, i. attendite ad id quod dico.

Adiicietur, sc.à Deo.

25. *Habet*, sc.vt debet vtens.

27. *Nocte*, iunge cum dormiet. *Die*, iunge cum, *exurgat*, q. d. dum prætereunt noctes & dies, vel dum ille aliud agit,sc.etiam discedente prædicatore fructificat verbum.

28. *Vltro*, i.per se. *Plenum*, i.perfectum,seu maturum.

29. *Produxerit*, i. prodierit, seu prouenerit, sc. perfectus. Syr.pinguis fuerit.

Mittit falcem, i.metit,sc.Dominus agit.

30. *Et*, pro,præterea.

Cui parabolæ, &c. i. qua similitudine declarabimus.

32. *Sub vmbra*, sc.in ramis.

Habitare,i.nidificare.

34. *Non*, pro,fere non.

Disserebat,i.explicabat.

35. *Illa die*, pro, illo tempore, sc.quo prædicabat in Galilæa vel q.d.quadam die.

Contra,Græc εἰς τὸ πέραν, i.in vlteriorem,seu aduersam ripam.

36. *Vt erat*, sc. super ceruicali. *Cum illo*,sc.profecto simul.

37. *Mittebat*, sc.procella.

38. *Ad te pertinet*,i.tibi curæ est.

39. *Exurgens comminatus est*, Græc. διεγερθεὶς ἐπετίμησε. sc. excitatus increpauit.

Tace, i.quiesce,seu cessa.

40. *Ait*,pro,dixerat,sc.prius.vide Matth.8.

Estis, Græc. estis sic.i.tantopere.

Ne dum,Græc.quomodo non.

Fidem, sc. perfectam.

Timuerunt, sc. reuerentiali timore,vel stupentes.

Ad alterutrum, i.inter se.

Quis putas, pro, quisnam. Græc. τίς ἄρα.

CAPVT V.

1. GEraſenorum,Græc. & Syr.Gadarenorum.

2. *Monumentis*,i.loco vbi monumenta.

In spiritu, &c. habens spiritum immundum,sc.à dæmone vexatus.

3. *Monumentis*, erant hæc extra ciuitatem.

7. *Adiuro*, i.velut ex parte Dei peto, seu per Deum obtestor.

Torqueas,s.pellendo hinc,vel mittendo in infernum.

8. *Exi*, non dixit,exi statim,alioqui iam exiisset.

9. *Quod tibi nomen est?* i.qui es?

Legio, &c.q.d.sumus velut legio, vel possumus vocari legio,Græc. λεγεὼν, vox Latina.

10. *Regionem*, sc.illam,quod illic multum posset hominibus nocere.

13. *Millia*, sc. porcorum.

14. *Agros*, i. pagos.

Factum,i.quid accidisset.

18. *Vt esset*, &c. i. vt sibi liceret Christum sequi.

Admisit, i.permisit.

22. *Iairus*, pen.producta : est enim Græc.ει.

26. *Magis*, i.potius.

29. *Fons*, sc.scaturigo,seu profluuium.

Plaga, Græc.flagello.

30. *Exierat*, sc.per effectum, vel virtutem, i.effectum.

34. *In pace*, i. quieto animo,& læto.

36. *Ab Archisynagogo*, Syr. à domo Archisynagogi.

37. *Se*, sc.ingredientem domum.

39. *Dormit*, sc. Christo dormiebat.

41. *Talitha*, i.puella, Chald. est. *Cumi*, i. surge Hebr.est.

Tibi dico. Additum id à Marco explicationis causa,q.d.ô puella.

43. *Dixit*, i.iussit,Heb.est.

CAPVT VI.

1. IN*de*, sc. ex Capharnaum.

Patriam, sc.Nazareth.

2. *Facto*,i.adueniente.

Manus eius, i.eum.Heb.

3. *Faber*, i. fabri filius, sic enim solent fabri filij vocari, Græc. τέκτων,i. artifex, vulgo Artegiano.

5. *Non poterat*, sc. ob illorum incredulitatem,vt statim dicitur.

7. *Spirituum*,i.contra spiritus.

8. *In via*, Græc. in viam.

Virgam, i.baculum ad innitendum, nam ad defensionem prohibitum.

Zona, Syr. marsupio,sc.è zona pendente.

9. *Sandaliis*, i.soleis, quæ superne funiculis alligantur, seu ansulis,cuiusmodi sunt in vsu Franciscanis,Act.12.vertit caligas.

9. *Duabus*, sc.mutatoriis.

11. *Testimonium*, sc.quod in nulla re velitis cum illis communicare.

20. *Custodiebat*,

20. *Custodiebat*, i. obseruabat, seu verebatur.

21. *Opportunus*, sc. conuiuio, vel Herodiadis proposito.

Natalis sui, Græc. Natalitiis suis.

Tribunis, Græc. χιλιάρχοις, i. præfectis millenorum.

27. *Speculatore*, i. satellite, seu carnifice.

31. *Pusillum*, i. parumper.

35. *Multa*, i. sera.

Præteriit, Græc. multa.

37. *Panes*, i. cibos.

39. *Contubernia*, i. ordines separatos. Græc. conuiuia.

Cœnum, i. herbam.

40. *In partes*, sc. distinctas Syr. per ordines, sc. vt posset facile constare eorum numerus.

43. *De piscibus*, sc. sublatæ reliquiæ.

48. *Videns*, Græc. vidit.

51. *Plus magis*, Græc. valde supra modum.

51. *Intellexerunt*, id est, meminerunt, aut aduerterunt.

De panibus, i. Christi potentiam in panum multiplicatione ostensam.

CAPVT VII.

3. *Crebro*, Syr. curiose, Græc. πυγμῇ, i. pugillatim, seu cubitaliter, sc. solebant lauare sæpe, tandemque infundere in summos digitos aquam, comprehensa in pugnum manu, & eleuata, vt posset in brachium aqua fluere vsque ad cubitum. Id quod etiam hodie Hebræi dicuntur obseruare. Interpres videtur legisse πυκνὰ, i. crebro, quod si πυγμῇ legit, sensum reddidit, vbi enim sæpe lauerint, id faciunt quod de pugno diximus.

4. *Foro*, sc. rerum venalium, vbi facile contaminabantur rerum tactu, aut gentilium conuersatione.

Baptizentur, i. abluantur.

Baptismata calicum, i. ablutiones poculorum.

Vrceorum, sc. ligneorum, vt ex Græc. apparet.

Æramentorum, i. vasorum æneorum.

Lectorum, sc. tabularum lecti.

5. *Panem*, i. cibum.

7. *In vanum*, i. frustra, seu vano cultu.

6. *Bene*, i. valde, vel Ironia est.

11. *Si dixerit*, sub. bene facit.

Ex me, sc. Deo offertur.

12. *Facere*, sc. iuuando, seu sustentando.

13. *Rescindentes*, i. irritum facientes, seu abrogantes.

15. *Communicant*, i. inquinant.

29. *Cor*, i. voluntatem.

20. *Homine*, i. hominis corde.

22. *Nequitiæ*, Syr. iniuria.

Malus, i. inuidus, vel cupidus.

Stultitia, vox Græca. significat etiam immodestiam.

24. *Fines*, i. confinia.

Neminem, &c sc. ne Iudæis videretur aut legem violare, qui cum gentibus conuersaretur, aut non esse Messias, qui Iudæis solis putabatur missus. *Voluit*, sc. fecit aliquid vnde lateret, sed illud satis non fuit. Itaque fecit quantum voluit; non quantum potuit.

26. *Enim*, Græc. autem.

Gentilis, Græc. ἑλληνὶς, i. Græca. sic enim gentiles vocantur in Scriptura, vt patet ex Act. & Paulo, quod fere Græce loquerentur. Syrophœnissa, i. ex Syriæ Phœnicia.

28. *Vtique*, i. ita est.

31. *Inter*, sub. transiens.

Decapoleos. Regio est decem ciuitatum, partim trans Iordanem.

32. *Mutum*. Græc. μογιλάλον, i. vix loquentem, sc. erat lingua impedita, itaque sequitur, & loquebatur recte.

33. *Seorsum*, scil. docens fugere popularem laudem.

34. *Ingemuit*, sc. commiseratione humanæ miseriæ.

Ephpheta, Chald. est. *Adaperire*, sc. quantum ad aures, ac linguam.

37. *Fecit*, pro, facit, Syr. facit.

CAPVT VIII.

2. *Vstinent*, id est expectant, vel perdurant sequendo.

4. *Vnde*, pro, quomodo.

7. *Ipsos*, Syr. super ipsos.

10. *Dalmanutha*, Matth. 15. dicitur. In fines Magedan.

11. *Conquirere*, i. disputare, seu altercari.

12. *Spiritu*, i. intra se. *Si*, pro, non. Heb.

15. *Dermento Herodis*, i. Herodianorum doctrina, quibus Herodes fauebat. vide sup. c. 3.

17. *Intelligitis*, sc. potentiam meam.

22. *Cæcum*, non à natiuitate: nouerat enim arbores.

23. *Vicum*, sc. Bethsaidam.

Ambulantes, iungendum cum homines, vt patet ex Græco.

25. *Cœpit*, Græc. fecit eum.

26. *Vicum*, sc. pagum.

30. *Comminatus*, i. interminatus.

33. *Comminatus est*, i. increpauit

35. *Euangelium*, i. bona quæ per Euangelium annunciantur, vel fidem Euangelicam.

37. *Anima*, sc. perdita, recuperanda.

38. *Confusus*, i. quem mei puduerit.

Adultera, sic vocatur, quod à Deo deficere solita per idololatriam, aut alia peccata.

Confundetur, i. pudebit eius, nec inter suos numerabit.

39. *Veniens*, Græc. venisse.

In virtute, i. cum potentia, q. d. per magnam Dei potentiam, quæ in eo apparebit.

CAPVT IX.

5. *Exterriti*, scil. ad tantam rei nouitatem, velut extra se.

11. *Primo*, iunge cum, *venerit*. Vide Matth. 17.

In filium, i. de filio.

Contemnatur, sub. sic accidet Eliæ.

12. *Sed*, pro, imo vero. *Scriptum est*, scil. ventutum.

13. *Conquirentes*, i. disceptantes.

14. *Stupefactus*, forte ob maiestatem in vultu relucentem.

15. *Eos*, sc. scribas, & discipulos.

17. *Allidit*, Græc. lacerat. *Aresçit*, i. sine sensu efficitur.

18. *Eis*, sc. qui aderant, Græc. ei.

19. *vidisset eum*, sc. puer Christum. *Elisus*, i. lapsus seu deiectus.

23. *Incredulitatem meam*, i. me, etiamsi forte imperfecte credo.

24. *Comminatus est*, i. cum imperio præcepit.

25. *Discerpens*, i. vexans.

28. *Exire*, pro, eiici.

29. *Prætergrediebantur*, i. transibant per.

Scire, sc. se ire in Ierusalem, ne impediretur.

34. *Erit*,

34. *Erit*,pro,ſit,ſeu fiat Heb. *Nouiſſimus*, i.poſtremus.

35. *Complexus* , ſc. amat innocentiam Chriſtus, Græc.ſuſcipiens in vlnas Syr.tollens ſuper brachia ſua.

36. *In nomine meo*, i. propter me.*Non me*, ſc. ſolum. *Sed*,pro,ſed etiam.

38. *Virtutem*,i.miraculum.

Cito,i. facile.

40. *Eſtis* , ſc. diſcipuli. *Mercedem*,ſc.hic, vel in futuro.

41. *Scandalizauerit* , i. impedimento fuerit ad ſalutem.

Mola aſinaria,Græc.lapis molaris.vide Matt.18. num.6.

42. *Debilem* , id eſt , manu mutilum , ſeu mancum.

43. *Vermis* , id eſt, conſcientiæ remorſus. vide Iſa. vlt.

46. *Luſcum*, Græc μονόφθαλμον, i.vnoculum.

48. *Omnis*, ſc.damnatus. *Salietur*,pro velut ſalietur,ſc.perpetuo durans in ſupplicio.

Et omnis,pro ſicut omnis,q.d.vt ſacrificiis adhibetur ſal,ita illis ignis , plane miſeris victimis.

49. *Bonum eſt*,& occaſione præteritæ ſententiæ, vbi ſalis meminit,hanc adiicit;ſale tamen vtens in alia ſignificatione, ſc.ſapientiæ.

CAPVT X.

5. *AD* , pro , ob.

8. *Vna caro*, i.velut vnum corpus.

9. *Deus*, Græc.additur, & dixit.

11. *Super*,i.contra, q d.in eius iniuriam.

13. *Comminabantur*,i.increpabant.

14. *Talium*,ſc.innocentium,& ſimplicium.

15. *Receperit*,i. ſe diſpoſuerit , ſeu comparauerit ad.

Velut paruulus , i. cum innocentia & ſimplicitate.

16. *Complexans*,vide ſup.c.9.*Benedicebat*,i.bene precabatur.

17. *Procurrens*,pro accurrens,ſeu præcurrens.

Percipiam,Græc.& Syr. hæreditatem poſſideam.

18. *Bonus* , ſc. ex ſe,ſeu, ſine vllo defectu perfectus.

19. *Fraudem*, i.iniuriam,ſeu damnum.

20. *Iuuentute*,Græc.pueritia.

21. *Dilexit* , i.amanter aſpexit , ſc. vultu benenolentiam indicans.

Deeſt,ſc.ad perfectionem. vide Matth.19.

22. *Poſſeſſiones*, i.diuitias.

23. *Pecunias*, i. diuitias.

25. *Facilius* , &c. ſignificat ſummam difficultatem.

26. *Magis*, Græc ſupra modum.

Admirabantur,Græc.obſtupebant.

Ad ſemetipſos , i.inter ſe.

29. *Euangelium* , i. Euangelij obſeruantiam , vel bona per Euangelium annunciata.

30. *Accipiet*, i.accepturus ſit.

Cum perſecutionibus , i.in mediis etiam perſecutionibus, q.d. nec id perſecutiones poterunt impedire.

32. *Præcedebat*, ſc. oſtendens promptitudinem, & alacritatem ad mortem. *Stupebant* , ſc. tantum feruorem.

Timebant , ſcil. vel proprium periculum ; vel incerti quorſum ſpectaret tanta alacritas , & feſtinatio.

35. *Dicentes* , ſcil. per matrem , vel ſimul cum matre.

38. *Bibo*,&c.præſentia pro futuris. *Baptiſmo*,ſic vocat paſſionem, qua velut aqua merſus & alioqui aquæ tribulationes ſignificant.

40. *Vobis*,non eſt Græc. *Sed*, pro niſi.

42. *Eis*, ſ. velut ſeruis. *Poteſtatem*, ſ. qua coërceant.

43. *Eſt*,Græ. *Erit*, pro, ſit,ſic infra.

48. *Comminabantur*, i. increpabant.

49. *Animæquior*,i. bono animo, Græc.confide.

50. *Veſtimento*,i. pallio. *Exiliens*, Græ.ſurgens.

50. *Raboni*,i. magiſter mi.

52. *Vade*,q.d.diſcede compos voti,Syr.vide.*Saluum*,i. ſanum.

CAPVT XI.

1. *BEthania*, ex qua diſceſſerat. vide Matth.21. nempe erat inter Bethaniam & Ieruſalem.

2. *Caſtellum*,i. pagum.

3. *Quid*: pro, quorſum iſtud *Domino*,Syr.Domino noſtro.

6. *Dimiſerunt*,i. permiſerunt, ſ.accipere.

9. *In nomine Domini*,i. à Domino miſſus.

10. *Benedictum*, i. felix fauſtumque ſit.

Regnum,ſc.ſciebant Meſſiam regnaturum in domo Dauid,etſi modum neſcirent , quo eſſet regnaturus.

Hoſanna in excelſis, i. ſalua obſecro , qui in cœlis habitas.

11. *Circumſpectis*, ſc. quæ fiebant in templo , vt poſtea reprehenderet. vel num ſe quis inuitaret, nemoque fuit.

Veſpera hora, i. veſpertinum tempus.

12. *Alia die*, i. poſtridie.

13. *Non enim*,&c. q.d. myſterium ſuberat in eo facto.

14. *Reſpondens*,i. allocutus, Hebr.

16. *Vas*,i. Vtenſile quippiam.

17. *Omnibus*, ſ. etiam alienigenis. vide 3.Reg.8.

18. *Timebant*,adeoque non audebant manus iniicere. *Enim*,pro, autem, vel ſenſus eſt,perdere volebant , quia timebant ne populum contra ipſos concitaret.

21. *Maledixiſti*,i. malè precatus es.

22. *Dei*,pro,in Deum, ſ.credentes & fidentes ei.

27. *Summi Sacerdotes*, i. Principes Sacerdotum: nam Summus vnus erat.

29. *Vnum verbum*,pro, vnam rem, Heb.

CAPVT XII.

1. *PAſtinauit*,Græc. plantauit. *Homo*, pro, quidam,Hebr.*Lacum*,ſc.ad excipiendum vinum, ex vuis expreſſum.

4. *Vulnerauerunt*, ſ.lapidibus, vt eſt Græc.

9. *Veniet*, &c. Chriſti ſunt verba, vt patet ex Luc. 20. dicta poſt illorum reſponſum , de quo Matth.21.Cumque illi de ſe dictum intelligerent, addiderunt : Abſit, &c. vt eſt apud Luc.

12. *Et quærebant*,pro, itaque quærebant. *Et timuerunt*,pro,ſed timuerunt. *Ad*,pro contra.

14. *Vides*,i. reſpicis. *Faciem*,i. perſonam,q.d.non es acceptor perſonarum.

15. *Verſutiam*,Syr. fraudem, Græ.hypocriſim,i.ſimulationem.

17. *Eo*, ſ. Chriſto, vel reſponſo.

19. *Semen*, i. prolem.

24. *Virtutem*, i. potentiam , qua ſ. poteſt quod vult de mortuis, & ſuſcitatis facere.

25. *Nubent*, verbum Græ. tam de viris, quàm de fœminis dicitur.

26. *Super*, i. iuxta.

28. *Conquirentes*, i. disputantes.

29. *Tuus Deus*, Græ. & Syr. noster Dominus.

30. *Et diliges*, pro, itaque diliges. *Anima*, pro, animo. hæc enim omnia eodem pertinent, sc. vt Deus quantum potest, diligatur. Itaque alibi pauciora dicuntur: vel cordis nomine voluntas intelligitur: animæ, potentiæ animales; mentis, intellectus, virtutis, vires omnes.

31. *Horum*, pro, his.

33. *Vt diligatur*, Græc. diligere ipsum.

34. *Non longe*, scil. multum est approbare Dei præcepta, & amare: cui si opus addatur, seu executio, confecta res est.

35. *Respondens*, i. loquens.

37. *Vnde*, i. quomodo.

38. *Doctrina sua*, i. docens.

Cauete, sc. ne exemplo corrumpamini. *Stolis*, i. vestibus splendidis.

In foro, i. publice.

40. *Domos*, i. facultates. *Obtentu*, i. prætextu.

Prolixius iudicium, i. maiorem condemnationem.

41. *Contra*, i. ex aduerso. *Gazophylacium*, Arca erat in atrio templi, à Gaza, i diuitiis, & φυλάττω, i. custodio, sc. custodiebantur illic pecuniæ oblatæ. vide 4. Reg. 12. *Æs*, i. pecuniam.

42. *Quadrans*, i quarta pars assis (As autem decima pars denarij.) vulgo quatrino.

43. *Pius*, sc, proportione, & affectu.

CAPVT XIII.

3. *Contra*, i. è regione.

4. *Incipient consummari*, Græc. consummanda sunt.

7. *Opiniones*, i. rumores. *Timueritis*, Græc. turbemini.

8. *Super*, i. contra.

Dolorum, i. calamitatis.

9. *Videte*, i. cauete vobis. *Conciliis*, pro concilia.

In testimonium, &c. i. ad testificandum illis de me.

10. *Primum*, pro prius.

11. *Præcogitare*, Græc. anxij esse.

14. *Debet*, i. oportet.

17. *Nutrientibus*, Græc. lactantibus.

18. *Fiant*, Græc. fiat fuga vestra.

19. *Dies illi*, pro, diebus illis.

20. *Omnis caro*, pro, vllus homo. *Breuiauit*, præter pro futuro.

21. *Hic*, i hoc loco.

27. *Summo*, i. extremo.

28. *Parabolam*, i. similitudinem.

32. *In cœlo*, Græc. qui sunt in cœlo.

Filius, sc. vt reuelet. sic alibi. nota, inquit. feci omnia, sc. nota à me facienda, seu quæ pater voluit vt nota facerem.

Pater, adeoque Filius, & Spiritus sanctus, eadem enim essentia & scientia.

34. *Vigilet*, sub. sic vigilate.

CAPVT XIV.

1. *Azyma*, pro dies azymorum, plurale est.

Summi sacerdotes, i. Principes Sacerdotum, sic infra.

3. *Spicati*, i ex spica Nardi facti. Græc. πιστικῆς, i. fidelis (quod Ioan. 12 vertit pistic, vt etiam quidam hic legunt) Syr. præstantissimæ. *Pretiosi*, iungendum cum, vnguenti.

4. *Vt quid*, pro, cur.

6. *Sinite*, i. definite accusare, seu omittite eam.

7. *Habetis*, pro, habebitis.

8. *Habuit*, i. potuit. *Præuenit*, &c. q. d. Id quod postea facere non poterit, anteuertit.

In sepulturam, sc. breui tradendum, q. d. fecit quod sepultis solet exhiberi.

11. *Daturos*, sc vbi eum tradidisset.

13. *Lagenam*, sc. vas fictile.

14. *Refectio mea*, Gæc. diuersorium. Syr. locus conuiuij.

15. *Cœnaculum*, erat in superiore domus parte, Græc. ἀνώγεον, q. d. à terra exaltatum. Erat ea domus in monte Sion. vbi creduntur Apostoli latuisse post passionem. Vide Act. 1.

17. *Duodecim*, sic vocabantur Apostoli, etiam cum aliqui deessent, vel forte illi duo iam redierant.

22. *Manducantibus*, pro, vbi manducassent, scil. agnum.

Benedicens, pro, vbi benedixisset. *Fregit*, sc. antequam Discipulis daret.

23. *Gratias agens*, pro, cum gratias egisset.

24. *Ait*, sc. cum daret. vide Matt. 26.

25. *Genimine*, i. fructu. vide Matt.

33. *Tædere*, Græc. ἀδημονεῖν, i. grauiter angi, Matt. 26. vertit, mœstus esse.

34. *Sustinete*, i. expectate.

35. *Hora*, i. passio, sc. ne pateretur.

36. *Abba*, Syr. est vox. nam Heb. Ab. *Pater*, explicatio est Euangelistæ.

37. *Venit, & inuenit*, vtrumque præsens est.

40. *Denuo*, iungendum cum, *dormientes*.

41. *Dormite*. Ironice q. d. an tempus est dormiendi?

Sufficit, sc. dormisse hactenus.

44. *Caute*, sc. ne euadat.

45. *Accedens*. Id prius factum quam Christus obuiam eis procederet, vt ait Ioan.

49. *Scripturæ*, sub. Id vobis permittitur, Syr. additur, hoc factum est.

51. *Adolescens*, &c. Apparet hunc strepitu excitatum è lecto surrexisse, opertum sindone, spectaturum quid esset.

52. *Reiecta*, &c. indicatur hic quanti periculi fuerit tunc Christum sequi.

53. *Sacerdotes*, Græc. Principes Sacerdotum.

56. *Conuenientia*, sc. inter se, vel sufficientia ad condemnandum.

60. *Exurgens*, sc. præ ira.

63. *Desideramus*, Græc. opus habemus.

68. *Neque scio, neque noui*, Græc. non noui, nec scio.

Ante atrium, sc. in vestibulum, vt est Græc.

71. *Anathematizare*, i. execrari.

Nescio, i. non noui.

CAPVT XV.

1. *Vincientes*, id est, cum vinxissent. Indicatur prima vincula ei fuisse soluta in domo Caiphæ.

6. *Festum*, sc. Paschæ.

7. *Fecerat*, Græc. fecerant.

8. *Ascendisset*, Græc. exclamasset.

Rogare, Græc. petere.

Faciebat, sc. Pilatus.

9. *Regem*, id est, quem accusatis, quod se Regem faciat.

11. *Magis*, i. potius.

19. *Ponentes*, sc. humi.

21. *Alexandri*, &c. erant hi duo Christi discipuli.

23. *Myrrhatum*, i. amariſſimum, ſeu myrrha miſtum, quod ſolebat damnatis dari, vt minus dolerent.

Accepit, i. bibit. ſolum enim guſtauit, vt ait Matt.

24. *Crucifigentes*, i. vbi crucifixiſſent.

Super eis. Apparet ſortem etiam miſſam ſuper quatuor partes, in quas veſtimenta diuiſerant, & non ſolum ſuper tunicam inconſutilem.

25. *Tertia*, ſc. quando data ſententia, vt crucifigeretur. vide Ignat. ep. 1. Clem 5. Conſtit. cap. 16. vel tertiam vocat, id quod poſt tertiam eſt vſque ad ſextam, q.d. iam tertia elapſa erat. *Et*, pro, cum, Heb.

27. *Crucifigunt*, pro, crucifixerunt.

29. *Blaſphemabant*, i. conuitiis proſequebantur.

Deſtruis, i. iactas poſſe deſtruere.

31. *Ad alterutrum*, i. inter ſe.

32. *Crucifixi*, forte plural. pro ſingulari.

Conuitiabantur, i. exprobrabant.

34. *Elohi ab Eloha*, Matt. Eli ab El. Not. Euangeliſtas de ſenſu fuiſſe ſolicitos, non item de verbis. Eadem quidem omnes referunt, ſed diuerſis verbis.

36. *Calamo*, i. arundini.

Sinite, ſc. me, dixerant n. alij, vt eſt apud Matth. *ſine*, i. omitte.

38. *Duo*, i. duas partes.

39. *Centurio*, Græc. κεντυρίαν, vox Latina.

40. *Minoris*, videtur fuiſſe cognomen. Is eſt qui epiſtolam ſcripſit, quæ dicitur Iacobi.

Salome, hæc vxor Zebedæi, nomenque eius id, non Maria.

43. *Decurio*, i. Senator.

Audacter, q.d. non ſine periculo id faciebat.

47. *Poneretur*, ſc. vt ſuo tempore vngerent.

CAPVT XVI.

2. *VNa*, i. prima, Heb. *Sabbathorum*, pro, Sabbathi, i hebdomadæ. vide Luc. 18.

Orto, &c. ſc. peruenerunt, cum fuiſſent tamen valde mane profectæ.

5. *Monumentum*, i. locum vbi monumentum.

Dextris, ſc. monumenti.

7. *Sed*, pro, itaque. *Et Petro*, pro, etiam, vel, præcipue Petro.

8. *Nemini*, ſc. occurrentium in via.

9. *Mane*, &c. iungenda hæc cum, *apparuit*.

10. *Fuerant*, ſc. Apoſtolis.

12. *Villam*, i. Pagum. vide Luc. 24.

13. *Crediderunt*, ſc. aliqui.

14. *Nouiſſimi*, Græc. ὕστερον, i. deinde, ſeu poſtea Hanc quidam putant fuiſſe primam apparitionem, de qua Luc. & Ioan. alij vltimam. vndecim ſic vocabantur poſt Iudæ diſceſſum, etiam ſi quis deeſſet, vt nunc Thomas.

15. *Dixit*, i. præcepit. Id factum in Galilæa cum plurimi adeſſent.

15. *Signa*, i. miracula. *Sequentur*, ſc. cum opus erit.

Nomine, i. virtute, ſeu inuocatione nominis.

18. *Tollent*, i. auferent, ſc. ne lædant. ſic Paulus viperam proiecit illæſus Act. 28.

19. *Sedit*, ſignificatur quies, & poteſtas Iudiciaria.

A dextris, i. optimo loco, quatenus homo.

20. *Vbique*, i. vbicunque opportunum erat.

Sequentibus ſignis, Græc. per ſubſequentia ſigna, Græce additur Amen, Syriace autem: Annuntiatum fuiſſe id Euangelium à Marco Romæ. Romane, i. Latino ſermone.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

Fuit patria Anthiochenus, arte medicus. Pauli Diſcipulus, & ſecundum quoſdam ex 72. Chriſti diſcipulis. Martyrem fuiſſe multi ſcribunt.

CAPVT I.

1. ORDINARE, i. contexere.

Completæ, Græ. certiſſimè compertæ, ſeu creditæ.

2. *Sicut*, ſc. ita completæ, ſeu creditæ.

Miniſtri, i. cooperatores.

Sermonis, i. rei, ſeu verbi Dei.

3. *Omnia*, &c. iunge cum aſſecuto.

Ex ordine, i. ordine quo quæque geſta ſunt.

Optime, Græc. vox etiam potentiſſimum ſignificat. Apparet fuiſſe virum primarium, & magiſtratum gerentem: tales enim optimi dicebantur. vide Act. 23. & 26.

4. *Cognoſcas*, pro, agnoſcas agnoſcimus alias cognita. *Eruditus es*, Græc κατηχήθης, q.d. catechizatus es, ſc. catechiſmo edoctus. *Veritatem*, Græc ἀσφάλειαν, i. certitudinem.

5. *Herodis*, huius primo anno regni legitimi, Chriſtus natus, ſc. conſenſerunt in eum Iudæi, quibus antea inuitis regnabat. Eius filij Herodes, & Philippus Tetrarchæ, & Ariſtobulus, cuius filius Herodes Agrippa. qui Iacobum interfecit, quique filium reliquit Agrippam, cum quo Paulus locutus. *Iudææ*, i. regionis à Iudæis habitatæ, ſc. à 12. tribubus, aliàs comprehendit ſolum tribum Iuda, & Beniamin.

Vice Abia, vide 1. Par. 24. vbi Sacerdotum 24. familiæ inſtitutæ à Dauid, ſorteque electæ, quæ qua hebdomada ſeruire deberet, obtigitque familiæ Abia locus octauus.

Filiabus, i. numero filiarum, q.d. ex progenie, vel orta ex filiabus, i. nepte aliqua.

6. *Ante Deum*, i. Deo approbante.

Iuſtificationibus, i. cæremoniis. *Sine querela*. i. ſic vt nemo de eis queri poſſet, q. d. irreprehenſibiliter, ſeu inculpate. vide Phil. 2.

9. *Sacerdotij*, i. ſacerdotalis functionis.

Sorte, ſc. inter eiuſdem familiæ ſacerdotes ſors mittebatur ſuper officiis quibus hebdomada vicis ſuæ functuri, quique eſſent: erant enim varia. ex quo patet non fuiſſe Zachariam Pontificem, quod quidam putarunt, non enim opus fuiſſet ſorte.

Incenſum,

Incenſum, de quo Exod. 30. ſ. mane, & veſperi ponebatur. *Templum*, ſc. ſancta, non Sancta Sanctorum.

10. *Foris*, ſ. in atrio populi.

11. *Apparuit*, ſ. corporali ſpecie. Græ. ὤφθη, i. viſus eſt.

12. *Turbatus*, ſ. aſpectu Angelicæ maieſtatis.

13. *Deprecatio*, ſcil. pro ſalute populi, vel pro Meſſiæ aduentu. *Et vxor*, pro nam vxor.

14. *In*, pro, de.

15. *Coram Domino*, i. Dei iudicio, adeoque vere.

Siceram, i. quicquid poteſt inebriare, à verbo שכר i, inebriari. *Non bibet*, ſ. Deo perpetuo conſecratus, more Nazaræorum: de quibus Num. 6.

Adhuc ex, pro, iam inde ab, vel etiam in.

17. *Illum*, ſ. Deum, nempe Chriſtum.

In filios, ſ. vt filij eodem ſint corde & mente cum patribus ſanctis, vt ſtatim explicatur.

Parare, i. vt paret. *Perfectam*, i. bene præparatam, vt Græc. indicant.

19. *Aſto*, ſ. contemplans, & ad obſequium paratus.

20. *Tacens*, etiam ſurdus euaſit: vnde vt poſtea dicitur, innuebant ei.

22. *Mutus*, Græ. κωφὸς, quod etiam ſurdum ſignificat.

23. *Officij*, Græ. λειτουργίας, i. miniſterij ſacri.

Abiit, ſ. tempore miniſterij, prope templum in Atrio habitabant ſacerdotes in domunculis ad id deſtinatis.

24. *Occultabat*, ſ. pudebat videri ea ætate dediſſe operam liberis. *Dicens*, q.d. læta tamen Deo gratias agebat.

25. *Auferre*, pro, vt auferret. *Opprobrium*, ſ. ſterilitatis, quæ tunc probro dabatur.

27. *Deſponſatam*, ſ. & tradi tam.

28. *Ingreſſus*, ſ. corporali ſpecie.

Aue, Græc. χαῖρε, i. ſalue, Syr. pax tibi, & quidem credendum ſalutaſſe, more Hebræo, nempe, שלום לך i. pax tibi. *Gratia plena*, Græc. κεχαριτωμένη, i. gratioſa, ſeu valde grata Deo, ſ. plena gratia.

Tecum, ſ. eſt. *Benedicta*, &c. q.d. præcellens cæteras omnes benedictione Dei, ſolaque expers maledictionis. vide inf. *In mulieribus*, pro, inter mulieres.

Audiſſet, Græc. & Syr. vidiſſet.

In ſermone, ſ. humilis erat, & videbat ſe laudari multum.

Salutatio, Syr. pax.

30. *Inueniſti*, pro, obtinuiſti, Heb.

31. *Vocabis*, ſ. ipſa mater erat, non Ioſeph pater.

32. *Magnus*, quippe Deus. Itaque non additur, vt in Ioanne coram Domino. *Filius*, ſ. naturalis, & conſubſtantialis. *Sedem*, ſ. regnum per Dauid figuratum. Vide Iſa. 9.

33. *In domo*, ſ. ſpirituali, i. Eccleſia, Græ. & Syr. ſuper domum.

34. *Quomodo*, Non dubitat, ſed modum quærit. Videtur autem ignoraſſe Chriſtum ex Virgine naſciturum.

Non cognoſco, i. non cognoſcere, ſ. voui caſtitatem, etiam ante deſponſationem, ſecundum Aug.

35. *Superueniet*, i. cœlitus illabetur.

Altiſſimi, i. Dei. *Obumbrabit tibi*, i. conteget te, q. d. erit loco complexus virilis, ſ. concipies Dei opera, non viri. honeſte dixit, quod vulgo, ingrauidare.

Te, i. tua ſubſtantia. *Sanctum*, ſ. non vt alij cum peccato originali.

36. *Cognata*, ſc. erat ex patre Sacerdote, & matre de tribu Dauid, adeoque Mariæ cognata. *Vocatur*, ſ. nota erat vulgo eius ſterilitas.

38. *Fiat*, conſentientis eſt, & optantis.

39. *Abiit*, ſ. cum Ioſeph. *Montana*, ſcilicet Iudææ.

Feſtinatione, ſ. ob lætitiam, de ſua Cognatæque conceptione, & pudorem manendi in publico, & quia ſic mouebatur à Spiritu ſancto.

Ciuitatem, ſ. quandam, non videtur taciturus fuiſſe ſi eſſet Ieruſalem.

41. *Exultauit*, Græc. hic & infra ἐσκίρτησε i. ſaliit, q.d. ſaltauit præ gaudio. Videtur Chriſtum agnouiſſe, vnde & Eccleſia: Senſeras Regem thalamo manentem.

Repleta, ſ. ad dicendum quod ſequitur, plene à Spiritu ſancto inſtructa ſeu mota eſt.

42. *Benedicta*, i. felix. Not. eadem verba Angeli, & Elizabeth.

43. *Vnde*, i. quo meo merito? *Domini*, ſcil. Dei. Not. ſimul conceptum fœtum in ea, & animatum, Deoque vnitum fuiſſe, factamque Dei matrem.

44. *Gaudio*, Græc. ἀγαλλιάσει, i. lætantis geſticulatione.

45. *A Domino*, poteſt iungi cum *perficientur*, aut cum *dicta*: vel cum vtroque potius.

46. *Magnificat*, i. laudibus effert, ſeu magnopere prædicat.

Exultauit, pro, exultat.

Spiritus, i. anima. repetitio, more Hebræo, q.d. anima mea quanta quanta eſt.

Salutari, i. ſaluatare.

48. *Humilitatem*, Græc. ταπείνωσιν, i. paruitatem, ſeu abiectionem.

Hoc, ſ. tempore, vel q.d. ob id.

Generatione, i. ætates, ſeu gentes, ſ. fideles.

49. *Sanctum*, ſ. venerandum, & colendum.

50. *A progenie*, &c. q.d. per omnes ætates ſubuenit.

Timentibus, i. colentibus religioſe. Debetur Dei potentiæ, & ſanctitati Timor & Reuerentia.

51. *Fecit*, præterita pro præſentibus. *Brachio*, i. virtute.

Diſperſit, i. perdidit. *Mente cordis*, q.d. elatos animo, & arrogantes.

52. *Sede*, i. dignitate, ſeu potentia.

53. *Eſurientes*, ſ. iuſtitiam, vel pauperes.

Diuites, ſc. in oculis ſuis, i. ſuperbos, vt ſit Repetitio, vel confidentes in diuitiis.

Dimiſit, ſ. à ſe, q.d. priuauit diuitiis, ſeu bonis quibus gloriabantur.

54. *Suſcepit*, ſ. ſuccurrendo. *Iſrael*, accuſatiuus eſt.

Puerum, i. ſeruum, ſ. ſe colentem. *Memorari*, i. ſe memorem declarando.

55. *Abraham*, Datiuus eſt, qui regitur à miſericordiæ, ſ. promiſſæ:

Semini, i. poſteris.

In ſæcula, i. in perpetuum, coniungendum cum miſericordiæ, vel ſemini.

56. *Manſit*, non vſque ad partum, etſi id quidam putant.

58. *Magnificauit*, &c. i. magna erga eam vſus eſſet miſericordia, ſc. dans ei filium, & talem filium.

Congratulabantur, Græc συνέχαιρον, i. congaudebant, ſic illud impletum: Multi in natiuitate eius gaudebunt.

59. *Vocabant*, i. vocari volebant. Dabatur nomen in circumciſione, vt nunc in Baptiſmo, ſc. tunc fit de populo Dei.

60. *Mater*, ſc.edocta à Spiritu ſancto : nam ſi à viro, citaſſet eius auctoritatem quamquam non video,cur non ab eo potuerit etiam id didiciſſe.

62. *Innuebant*. Id opus non erat, ſi ille vxorem prius monuerat : quanquam forte huic non credebant.

63. *Poſtulans*, ſc.per nutus. *Pugillarem*, Græc. πιναξίδιον, i.tabellam, ſc. ceratam,in qua olim ſtylo ſcribebatur. *Eſt*, q.d.ſic omnino vocandus eſt,quia Deus ita vult.

65. *Timor*, ſc. ex admiratione diuini operis, & reuerentia. *Verba*, i. res. Heb.

66. *Poſuerunt*, &c.i.attente cogitarunt.

Quis putas, Græc. quiſnam. *Etenim*, &c. verba Euangeliſtæ, q. d. potentiam enim ſuam Deus in eius ortu declarabat.

67. *Repletus*, ſc.ad loquendum quod ſequitur.

68. *Benedictus*, ſc.ſit,i.laudetur,ſeu prædicetur.

Iſrael,i.quem Iſrael colit. *Fecit redemptionem*, i. miſit redemptionem. *Plebi*,i.populo.

69. *Cornu*,i.robur,q d.fortem ſalutem dedit.vel, fortem Ducem qui ſeruet. *Domo*, i.familia.

Pueri, i.ſerui.

70. *Locutus eſt*, i. promiſit,ſeu prædixit.

Sunt, pro,fuerunt.

71. *Salutem*, ſc.ſe daturum:nempe ſeruat ur u m

72. *Cum patribus*, pro patribus,ſc.promiſſo.

Memorari, i. declarandum ſe memorem.

Teſtamenti, i. pacti.

73. *Iuſiurandum*, pro, iuriſiurandi, vel,ſub.implendum.

75. *Et iuſtitia*, explicatio præcedentis. Iuſtitia enim ſanctitas, & iuſti ſancti.

76. *Parare*, i. ad parandum.

77. *Scientiam*,i.cognitionem. *Remiſſionem*.ſc.per Chriſtum obtinendam.

78. *Miſericordia*, ſc.qua peccata remittuntur,& ſalus ſeu iuſtitia prima datur non meritis. Gratis enim iuſtificamur.

In quibus, i.per quæ. *Oriens*,nomen eſt ſubſtantiuum,ſignificans Meſſiam. vide Zach.6.

Ex alto, i.cœlo,iunge cum,viſitauit.

79. *Illuminare*, i.ad illuminandum.

Vmbra mortis, Repetitio eſt enim id epitheton tenebrarum, quod mortis imaginem referant.

Sedent, i.manent. *Pedes*,i,affectus. *Pacis*,i.in pacem ducentem, ſeu pacificam.

80. *Confortabatur*,i.corroborabatur. *Deſerto*,ſ.ne hominum commercio inquinaretur, & expeditius contemplaretur, & vitæ auctoritate auctoritatem ſibi conciliaret.

Oſtenſionis,quod fecit anno ætatis 29.

CAPVT II.

1. *Illis*, ſc.anno Imperij Auguſti circiter 42.

Deſcriberetur,ſ.vt ſciretur,quot eſſent Rom. Imperio ſubiecti. ſcribebatur autem cuiuſque nomen, & quantum haberet facultatum, ſoluebatque denarium.vide Act.5.

Vniuerſus, ſc.ſubiectus Auguſto.

2. *Prima*, ſc. generalium, vel factarum à Cyrino : duas enim fecit. *A Præſide*, Græc.Præſide, ſcil. Præſidem agente. Syriæ cuius pars Iudæa, in qua Rex Herodes.

3. *Profiterentur*, ſc. ſe Romanis ſubiectos.

Suam, i.vnde oriundi.

4. *Dauid*, ſc.in ea natus fuerat. *Vxore*, Apparet vxores deſcribi ſolitas,alioqui cur eo grauida proficiſceretur? imo & filij etiam deſcribebantur, & Chriſtum quidam aiunt fuiſſe deſcriptum quod deſcriptionis tempore natus iam eſſet.

7. *Primogenitum*, primogenitus eſt etiam quem nullus ſequitur. *Pannis*, i.faſciis. *Præſepio*, ſc.inter bouem & aſinum, ſecundum Naz. & Nyſſen. erat autem præſepe in quodam ſpecu prope Bethleem ſecundum Iuſti.in Tryph. *Ei*, Græc.& Syr.eis.

8. *Paſtores*, Ignobilia mundi elegit Deus.

Vigilias,ſc.per vices ſuas, Græc.φυλακάς, i.cuſtodias.

Noctis,ſc. eius in qua Chriſtus natus.

Gregem, qui ſolet noctu in ſeptis ſeruari.

9. *Stetit*, Græc. ἐπέστη, q.d.ſuperaſtitit.

Claritas, Græc.δόξα,i.gloria. *Dei*, i. à Deo immiſſa.

Timuerunt,ſc.ad inſolitum ſplendorem.

10. *Euangelizo*,i.annuncio. *Populo*,ſc.Iſrael, vel mundi.

11. *Vobis*, i.hominum cauſa.

Dominus, ſc. mundi.

12. *Signum*, ſ.quo poſſitis illum agnoſcere.

Præſepio, ſc. illo noto, & communi, quod erat prope murum ciuitatis ad Orientem.

13. *Multitudo*, ſc. ad maiorem auctoritatem, & confirmationem.

Militia,i.exercitus,ſc.Angelorum.

14. *Gloria*, ſc.datur. *Bonæ voluntatis*, i.ex bona Dei voluntate,ſeu beneplacito, nam Græc. εὐδοκίας.

15. *Ad inuicem*, i.inter ſe.

Verbum, i. rem, Heb.

17. *Cognouerunt*, Græc.& Syr.diuulgarunt, ſeu notificarunt.

18. *Et de*, Græc.& Syr.de.

19. *Verba*, i. res.

Conferens, ſc. ea inter ſe.

20. *In*, pro, de.

21. *Conſummati*, i.completi, ſc. vbi aduenisſet dies octauus.

22. *Purgationis*, id eſt, cæremoniarum, quibus luſtrabantur puerperæ,vt poſſent in templum ingredi.

Eius, ſc. Mariæ.

23. *Adaperiens vuluam*,id eſt,primum naſcens, Heb.

Sanctum, &c. q.d. Domino conſecrabitur,redimebatur tamen quinque ſiclis. vide Num.18.

24. *Hoſtiam*, ſcil. pro matre. vide Leuit. 12. Illud autem Eccleſiæ obtulerunt, pro eo,i.pro eius partu.

Par, ſc. alterum in holocauſtum, alterum pro peccato, i. partus immunditia, vel pro peccato, ſi quod interueniſſet ; etſi n. in Maria nullum, tamen lex ſeruanda erat.

25. *Timoratus*,Græc.pius,ſeu religioſus,ſi ſacerdos eſſet,Lucas id non tacuiſſet.

Erat, ſc.etiam per Prophetiæ donum.

26. *Chriſtum Domini*, i. promiſſum à Domino Meſſiam.

27. *In ſpiritu*,i.actus à Spiritu ſancto.

28. *Benedixit*, i.laudauit,ſeu gratias egit.

29. *Nunc dimittis*, &c.q.d.ſi nunc dimittas, in pace dimittis.

Secundum verbum tuum, i.vt promiſiſti.

In pace, i.animo quieto,& voti compote.

30. *Salutare*, i.Saluatorem.

31. *Ante faciem*, i.in conſpectu,ſc.quem omnes aſpiciant,ab eo ſalutem expectantes.

32. *Reuelationem*, i.illuminationem. *Plebis tuæ*, ſc.erat ille Dei populus peculiaris.

33. *Pater*, ſc.ita putabatur.

34. *Benedixit*, i. felicia eſt precatus, vel felices eos prædicauit.

Mariam, ſc. ad eam puer vt veram matrem pertinebat.

Ruinam,

Ruinam, sc. spiritualem, per occasionem. sic dictus lapis scandali, sc. non credentibus.

Signum, i. portentum, seu rem insolitam. vide Isa. 8.

Contradicetur, sc. verbis, & re.

35. *Pertransibit*, i. penetrabit.

Gladius, sc. doloris in passione Christi, Syr. lancea, & quidem Græc. Romphæa.

Vt reuelentur, &c. coniunge cum, *positus in ruinam*.

Cogitationes, q. d. appareat multorum animus.

37. *Vsque ad annos*, Græc. & Syr. quasi annorum.

Octoginta, sc. ætatis.

38. *Confitebatur*, i. laudabat, vel gratias agebat, scil. de Christi aduentu, Græc. confessione respondebat, sc. Simeonis præconiis. *Illo*, sc. Domino Christo.

Israel, Græc. in Ierusalem, Syr. Ipsius Ierusalem.

39. *Reuersi*, sc. ex Ægypto. vide Matt. 2.

40. *Crescebat*, i. magis magisque gratiam prodebat, & virtutem.

41. *Ibant*, sc. itinere trium dierum.

Paschæ, sc. in die Pentecostes & Tabernaculorum, dispensabatur cum longe distantibus à Ierusalem. sic parentes Samuel semel tantum ascendebant.

42. *Duodecim*, sc. cum incipit in pueris iudicij specimen apparere.

43. *Parentes eius*, Græc. Syr. Ioseph & Mater eius.

44. *Venerunt*, sc. ex Ierusalem profecti.

Cognatos, sc. quibus putabatur adhæsisse in via.

46. *Triduum*, sc. die tertio. *Interrogantem*, sc. & respondentem. vide inf.

48. *Admirati*, sc. nescientes facti huius causam.

Dixit, sc. seorsim. *Dolentes*, sc. ne amitterent, aut quid ei mali accideret, Syr. anxij.

50. *Intellexerunt*, sc. plene.

51. *Verba*, sc. quæ postea Apostolos docuit.

52. *Proficiebat*, &c. i. magis indies sapientiam exerebat. *Ætate*, Græ. ἡλικίᾳ, aliàs vertit staturam.

Apud Deum, i. Deo probante.

CAPVT III.

1. *Tyberij*, Huius Imperij anno 12. Pilatus in Iudæam missus, sc. misso Archelao ab Augusto in exilium 10. regni sui anno, Iudææ cœpti dari Præsides, primusque fuit Coponius, vt ait Ioseph lib. 8. antiq. c. 1.

Procurante, i. gubernante.

Tetrarcha, i. principe, etsi n. id nomen significet quartæ partis, sc. regionis alicuius, seu prouinciæ principem, tamen etiam alio modo ad principes transfertur. Plinius quidem ait in Cælesyria fuisse Tetrarchias 17. Erant hæ velut Regna. Tres quidem, de quibus hic fit mentio, Agrippa postea à Caio Imper. obtinuit.

Lisania, non fuit iste, vt illi duo, Herodis filius, nec ei successit.

Abilinæ. Regio dicitur esse apud Libanum.

2. *Principibus*, summos fuisse indicat. forte per vices ministrabant, vel Annas deposito pontificatu, nomen tamen retinebat. Iam Pontificatus cœperat esse venalis, aut Principum fauore acquiri. quo minus mirum, tam turpiter grauiterque erasse de Christo.

Verbum, i. præceptum, vel inspiratio.

Super, pro, ad.

Iordanis, i. Iordani finitimam.

5. *Omnis vallis*, &c. explicatio est viæ expeditæ; sc. complanatæ & rectæ.

Praua, i. obliqua, seu tortuosa, Græc. σκολιὰ.

Directa, Græc. directam, sc. viam.

6. *Videbit*, sc. corporis oculis.

Caro, i. homo.

Salutare, i. salutem, seu Saluatorem.

7. *Turbas*, in quibus Pharisæi, & Sadducæi, vt dicitur Matt. 3. *Genimina*, i. progenies.

Ostendit, præteritum est.

11. *Duas*, i. plures quam ei necesse est, quod a necessarium, vnum dicitur. *Det*, sc. eam, quæ non est ei necessaria.

14. *Concutiatis*, i. male tractetis, seu inique cædatis, vel per metum quidquam extorqueatis ab aliquo, id enim concussio dicitur.

Calumniam, scil. falsa apud Præsidem accusatione.

15. *Existimante*, Græ. & Syr. expectante. Noster forte legit δοκοῦντος, nunc enim προσδοκῶντος.

16. *Fortior*, sc. virtute ad saluandum.

Dignus, Græc. ἱκανὸς, i. idoneus, seu sufficiens.

Igni, vel tribulatio intelligitur, vel ignis Purgatorij.

17. *Ventilabrum*, i. iustum iudicium.

Aream, sc. ecclesiam. *Horreum*, sc. cœleste.

18. *Euangelizabat*, i. prædicabat, sc. de Christo & Dei regno.

20. *Et inclusit*, pro, vt includeret.

22. *Complacuit mihi*, q. d. tu mihi singulariter places.

23. *Incipiens*, sc. prædicare, vel esse ætatis.

Quasi, quidam putant nondum expleto anno trigesimo: alij probabilius expleto, & incepto 31.

Heli, sc. gener. secundum quosdam, qui Heli dicunt esse Ioachim patrem Mariæ, qui Eliachim & Heli dictus sit.

27. *Zorobabel*. Iste & Salathiel, alij sunt ab illis, de quibus Matt. 1.

29. *Iesu*, Græc. & Syr. Iose.

36. *Cainam*, id ex 70. sumptum, nunc enim Heb. Arphaxat genuit Sale. vide Gen. 11.

CAPVT IV.

1. *Agebatur*, i. ducebatur, Syr. ductus est.

In spiritu, i. vi Spiritus S. Syr. à Spiritu.

2. *Et tentabatur*, Græ. tentatus, Syr. vt tentaretur.

Diebus illis, intellige etiam noctes.

3. *Lapidi*, pro, lapidibus.

4. *Viuet*, i. viuere potest. *Verbo*, i. re. *Dei*, i. quam Deus dixerit, seu voluerit.

9. *Duxit*, id factum secundo loco, vt ait Matt.

Pinnam, i. alam, seu extremitatem recti, quod planum erat.

13. *Ad tempus*, sc. rediturus postea. iuxta illud Ioan. 14. venit enim princeps huius mundi, &c.

14. *Virtute*, i. vi, sc. qua agebatur. *Regionem*, sc. finitimam, vt est Græc.

15. *Et ipse*, pro, ipse enim. *Magnificabatur*, Græ. glorificatus.

16. *Surrexit*, forte stantes solebant legere, ob scripturæ reuerentiam.

17. *Reuoluit*, scil. erat membrana inuoluta, vt & hodie etiam apud Iudæos.

18. *Propter quod*, i. quia in me erat. *Contritos*, i. confractos, q. d. tribulatos, seu afflictos.

29. *Captiuis*, sc. peccato. *Remissionem*, i. liberationem, seu dimissionem.

In remissionem, pro, remittendo, seu soluendo.

Annum, i. tempus.

Acceptum, sc. quo homines in gratiam recipit. Isa. 49. placitum vocatur. *Retributionis*, i. donationis, seu vltionis, sc. hostium spiritualium.

20. *Intendentes*, sc. expectabant aliquid noui.

21. *In auribus vestris*, i. vobis audientibus eam, q d. ego sum, de quo loquitur.

22. *Omnes*, i. plurimi.

Testimonium, &c. q. d. illum commendabant.

Gratiæ, i. gratiosis, seu plenis gratiæ.

23. *Vtique*, Græc. πάντως i. omnino.

Similitudinem, Græc. παραβολὴν, q. d. prouerbium.

30. *Ibat*, sc. nihil ab eis læsus elabebatur.

32. *Potestate*, i. auctoritate, & efficacia.

33. *Immundum*, epitheton diaboli, quod immunditiis delectetur.

34. *Sine*, i. omitte nos.

Perdere, i. mittere in infernum, q. d. nondum tempus est.

Sanctus, Græc. ὁ ἅγιος, ille sanctus, sc. de quo scriptura. *Dei*, sc. es.

36. *Pauor*, sc. stuporis.

Verbum, i. res.

Potestate, i. auctoritate Syr. imperio.

38. *Febribus*, Græc. & Syr. febri.

39. *Stans*, Græc. astans. *Super*, i. iuxta, vel flexo corpore.

41. *Loqui*, &c. dicere se scire ipsum, &c.

CAPVT V.

1. *Stabat*, pro, staret.

4. *Duc*, sc. nauem.

Altum, i. profundiorem locum.

5. *Verbo*, i. iussu.

7. *Annuerunt*, sc. loqui, aut clamare non poterant præ admiratione.

8. *Exi*, i. discede.

9. *Circumdederat*, i. oppresserat.

10. *Capiens*, Græc. viuos capiens. Syr. piscans ad vitam.

12. *Ciuitatum*, leprosi per ciuitates transire poterant, habitare non poterant. vide Leuit. 13.

13. *Mundare*, i. mundus esto.

14. *Testimonium*, sc. quod mundus sis, egoque legem seruem, possimque talia. *Illis*, sc. sacerdotibus.

15. *Perambulabat*, i. diuulgabatur. *Sermo*, i. fama, seu rumor.

17. *Erat*, i. aderat prompta, vel se exerebat oblata occasione.

Eos, sc. qui egebant.

20. *Quorum*, sc. ægroti, & portantium.

Fidem, sc. coniunctam fiduciæ impetrandi sanitatem.

25. *Magnificans*, Græc. glorificans.

26. *Magnificabant*, Græc. glorificabant.

Mirabilia, Græc. παράδοξα, i. incredibilia, seu inopinabilia, adeoque mirabilia.

27. *Exiit*, sc. ad mare, vide Mar. 2.

28. *Omnibus*, sc. negotiis, postea vero etiam rebus.

30. *Eorum*, sc. Iudæorum.

34. *Filios sponsi*, sc. qui nuptiis interfunt, Græc. filios thalami, i. nuptiarum.

36. *Vestimento*, sc. ablatam.

A nouo, sc. ablata.

39. *Bibens vetus*, &c. q. d. assueti aliquibus ea præferunt, paulatimque ad noua assuefaciendi sunt.

CAPVT IV.

1. *Abbatho, secundo, primo*, i. festo succedente ipsi sabbatho, vel sabbato succedente alicui festo. vide Matt. 12. (& festa enim alia sabbatha vocabantur, quod in eis etiam à seruilibus operibus quiesceretur) vel vltimo die festi alicuius per 7. dies durantis, erat n. primo par celebritate. vide infra.

4. *Domum Dei*, i tabernaculi atrium.

5. *Quia Dominus*, &c. q. d. Huc accedit, quod Dominus, &c. *Sabbathi*, adeoque potest in eo dispensare.

6. *Alio sabbatho*, apparet illud de quo sup. sabbathum fuisse, & forte incidebat in aliquod festum. Ideoque dicebatur secundo primum, i. duplici ratione sabbathum, seu festum celebre.

8. *Medium*, pro, medio.

9. *Animam*, i. vitam, seu hominem, Heb.

Perdere, Græc. occidere.

10. *Circumspectis*, sc. an aliquis vellet respondere.

11. *Insipientia*, Græc. dementia, sc. velut amentes facti, nihil potuerunt respondere, Syr. inuidia.

12. *Dei*, i. qua Deum precabatur.

13. *Apostolos*, sc. missurus eos erat in mundum, q. legatos, cum maxima potestate docendi, leges ferendi, & miracula faciendi.

15. *Vocatur*, pro, vocabatur. *Zelotes*, aliàs dicitur Cananæus, quod idem Heb. significat.

16. *Iacobi*, sc. minoris fratrem, Syr. Iacobum filium.

17. *Campestri*, i. plano, & capaci, in ipso tamen monte, vt patet ex Matt. 5. vel id factum post sermonem, de quo inf. qui est idem cum illo Matth. 5. similiter enim incipit, & desinit. *Et Tyri*, Græc. Syr. & Compl. Tyri.

19. *Exibat*, sc. per effectum.

10. *Discipulos*, sc. in eos hæc. præcipue quadrabant.

22. *Separauerint*, sc. vt fit excommunicando.

Exprobauerint, i. probris affecerint.

Eiecerint, &c. q. d. memoriam vestri delere curauerint vel officium vestrum, seu munus repudiauerint.

Malum, Syr. improborum. *Filium hominis*, i. me.

23. *Die*, i. tempore. *Merces*, i. præmium, quod sic vocatur, quia operum merito redditur.

Multa, i. copiosa. *Est*, pro, vos manet.

Patres, i. maiores.

25. *Nunc*, sc. cum flendum esset. *Lugebitis*, sc. animo. *Flebitis*, sc. corpore.

26. *Homines*, sc. mundani, laudare enim solent hi, & prædicare sibi similes.

28. *Benedicite*, i. bene precamini.

29. *Vestimentum*, sc. superius, seu pallium, nam Græc. ἱμάτιον.

30. *Petenti*, sc. rem honestam, seu ipsi necessariam.

31. *Vultis*, sc. rationabiliter.

32. *Gratia*, sc. habenda, vel q. d. quam gratiam facitis?

34. *Recipere*, sc. quid simile. *Fœnerantur*, i. mutuum dant. *Æqualia*, i. similia beneficia.

35. *Sperantes*, sc. ab hominibus. *Merces*, sc. apud Deum, propter quem talia facienda. *Filij*, pro, imitatores, velut filij.

36. *Misericordes*, i. benefici.

37. *Iudicare*, sc. temere. *Condemnare*, forte est explicatio præcedentis: Iudicare enim in Scriptura sæpe pro condemnare vsurpatur.

Dimittemini, i. dimittetur vobis.

38. *Bonam*, i. iustam.

Confertam, expressam.

Coagitatam, i. bene concussam. *Supereffluentem*, i. effusissimam. *Dabunt*, pro, dabitur.

40. *Super*, i. excellens.

43. *Enim*, pro, autem.

45. *Thesauro*, pro, velut thesauro.

CAPVT

CAPVT VII.

1. *Mpleſſet*,i.abſoluiſſet. *Moriturus*,i.morti proximus. *Pretioſus*,i.carus,vt ſolent pretioſa.

3. *Veniret*. Id quidam putant à Iudæis profectum, nec enim Centurionem id petiiſſe.

4. *Solicite*,i. ſedulo Græc.σπευδαίως, i. ſtudioſe.

6. *Vexari*, i. fatigari.

8. *Et dico*,pro,& tamen dico.

11. *Naim*,non longe diſtabat à Capharnaum.

Eius. Græc.eius multi.

12. *Efferebatur*,ſ.extra ciuitatem,demore ſepeliendus.

Vnicus, Græc.μονογενὴς,i.vnigenitus.

13. *Super*,pro,erga.

16. *Timor*, ſ. ex ſtupore. *Magnificabant*, Græc. glorificabant.

Surrexit,i. excitatus eſt,ſeu apparuit.

17. *Sermo*,i.fama, ſeu rumor. *Iudæam*, i. regionem duodecim Tribuum.

19. *Venturus es*,i. venturus expectabaris, Græc. ἐρχόμενος, ille venturus. *Expectamus*, id eſt,expectare debemus.

21. *Plagis*,i.cruciatibus,Græ.flagellis.

Euangelizantur,i.audiunt Euangelium.

25. *Domibus*,i.palatiis, Græc. βασιλείοις.

Sunt,i.verſari ſolent.

29. *Et omnis*,& cæt.verba videntur Euangeliſtæ etſi quidam putant Chriſti eſſe. *Audientes*,ſ. Chriſtum,vel Ioannem. *Iuſtificarunt*,i. approbarunt,ſeu laudarunt,ſ.qui Ioannem miſiſſet.

30. *Conſilium*,ſ.per Ioannem præparandi ad gratiam Chriſti. *Inſemetipſos*,i.intra ſe,vel quod erat in bonum ipſorum,vel contra ſe.q.d.ſpreuerunt in ſui pernicem,Syr.apud ſe.

31. *Similes dicam*,Græ.aſſimilabo. *Generationi*, i. gentis vel ætatis.

33. *Nec manducans*,&c.q.d.canens lugubria,ſeu ad pœnitentiam inuitans.

Manducans,&c. q.d. læta annuncians, ſcil.ſalutem.

35. *Iuſtificata*,i.approbata,& laudata.

Sapientia,ſ.Dei. *Filiis*.ſ.electis.

37. *Mulier*,&c.Græc.mulier in ciuitate illa, quæ erat peccatrix,*Ciuitate*,ſ.Galilææ.

Peccatrix,ſc. peccato libidinis. *Accubuit*,i. eſſet accubiturus *Alabaſtuum*,i.vas ex alabaſtro.

38. *Stans*, ſc. erat triclinium in loco edito. vide Suetonium in Caligula. vbi ad huius cœnantis pedes refert ſtantes quoſdam famulos, linteo ſuccinctos.

Pedes,ſ.puluere aſperſos, & de more nudos. ſic enim ſolebant cum recumberent, ne calceis toros inquinarent.

41. *Duo*.ſub.dixit Chriſtus. *Fœneratori*,i. creditori ex mutuo.

42. *Diligit*,Græc.i. ἀγαπήσει,i.diliget.

45. *Intraui*,ſ ſtatim illa ad ingreſſi & recumbentis pedes acceſſerat.Syr.intrauit.

47. *Remittuntur*,&c.hic ſub audienda aliqua in hunc modum ſi huic prius dimiſiſſem, deberet me iuxta tuam ſententiam diligere multum:nunc vero cum tantum amorem oſtendat ante remiſſa (quod ſciat) peccata ſua.facere non poſſum, quin ei prorſus omnia remittam.Scio aliter exponi locum ab aliis,ſed id interim plus placet.

50. *Fides*,ſc.coniuncta amori,vt proxime dictum.

In pace,i.proſpere,ſeu feliciter.

CAPVT VIII.

2. *Dæmonia*,vel dæmones,vel vitia,ſeptem autem,pro multa.

3. *Procuratoris*,Syr.præfecti domui

5. *Qui ſeminat*,Græ.ſeminator,ſeu ſeminans.

8. *Qui habet*,&c.q.d.attendat quiſque.

9. *Qui eſſet*,i.qui ſignificaret.

10. *Myſterium*,i.arcana.

13. *Et hi*,pro,ſed hi.

Euntes,i. conuerſantes in mundo, vel q.d. progreſſu temporis.

15. *Bono & optimo*,,Græc.bono & bono,i.optimo Syr.humili & bono *In patientia*,i.per patientiam.

17. *Enim*,pro,autem. *Palam*,i.apertum.

18. *Quomodo*,q.d.ne negligenter.

Non habet,ſ.vt debet,quia non operatur.

Se habere,ſ. ſic,vt ei auferri non debeat.

22. *Aſcenderunt*,ſ.in altum mare, vt Græc.indicatur.

23. *Complebantur*,ſ.fluctibus.

24. *Surgens*,Græ.ἐγερθεὶς,i.experge factus.

25. *Dixit*,pro,dixerat,ſ.prius.vide Matt.8.

31. *Abyſſum*.i.infernum.

32. *Permiſit*,ſ. vt appareret,quam multis dæmonibus hominem liberaſſet *Stagnum*,i.lacum.

37. *Timore*,ſ.ob amiſſos porcos, timebant enim ne quid ſimile paterentur, ſi apud illos Chriſtus maneret.

39. Iesvs,ſ.is erat Deus de quo proxime.

46. *Virtutem*, i.effectum virtutis, ſeu potentiæ.

47. *Non latuit*,putauerat ſe poſſe latere.

49. *Ad Principem*, Græc.à Principe, i. domo Principis. *Vexare*,i.fatigare.

54. *Clamauit*,ſ.velut ad abſentem animam,ſimul etiam vocis vim indicans.

55. *Manducare*,ſ.vt appareret,vere eſſe reſuſcitatam.

56. *Præcepit*, ſc. docens nos fugere vanam gloriam.

CAPVT IX.

1. *Apoſtolis*,Græ.diſcipulis.

Virtutem & poteſtatem,i. potentem virtutem.

Super,i.contra.

3. *In via*,i.ad iter.

4. *Ne exeatis*,Græ.& Syr.exeatis,q.d.ne mutetis hoſpitium,ſed in primo manete, donec exeatis è ciuitate.

5. *Supra*,i.contra.

7. *Hæſitabat*,i.perplexo erat animo.

9. *Quærebat*,i.optabat.Syr.volebat.

12. *Duodecim*,id eſt,Apoſtolis,ſic enim interdum vocantur.

13. *Niſi forte*,q.d.non poſſumus quod iubes,niſi forte,&c.

14. *Conuiuia*,Græ. κλισία, i.accubitus.

16. *Benedixit*, ſc.vim tribuens, qua multiplicarentur.

Illis,ſ.panibus,& piſcibus.

21. *Increpans*,pro.interminatus.

23. *Quotidie*,ſ. quoties ſe occaſio offeret.

24. *Quin*,&c.vide Matt. 10.

25. *Proficit*,i. iuuatur. *Et detrimentum*, Græc. & Syr.aut detrimentum,i. iacturam.

26. *Maieſtate*,Græ. δόξῃ,i. gloria.ſic infra.

28. *Fere*,ſ.non erant integri.

31. *Exceſſum*,Græc.ἔξοδον,i. exitum,ſ. mortem per paſſionem. *Completurus*,i.ſubiturus,ſeu facturus.

32. *Grauati*,ſ.Chriſto orante.

33. *Discederent*, sed nondum discessissent, sc. cœperant discedere, Syr. cœpissent discedere.

34. *Illis*. s. Mose, & Elia, vt est Syr. vel iis, & Apostolis.

36. *Fieret*, i. facta esset.

37. *Descendentibus*, Græ. vbi descendissent.

Illis, Græc. illi.

38. *Vnicus*, Græc. vnigenitus.

39. *Elidit, & dissipat*, Græc. lacerat, seu discerpit.

Dilanians, Græc. conterens.

41. *Peruersa*, Græ. διεστραμμένη, i. distorta.

42. *Elisit* Græ. lacerauit, Syr. prostrauit.

Dissipauit, Græ discerpsit, seu, conuulsit. Syr. fecit stridere.

44. *Magnitudine*, Græc μεγαλειότητι, i. magnificentia, seu maiestate in Christo ostensa.

Cordibus, Græc. & Syr. auribus, q. d. diligenter auscultate. *Sermones istos*, i. quod dicam iam.

45. *Verbum*, i. rem, seu mysterium.

Sentirent, i. plene perciperent. *Timebant*, s. ne reprehenderentur, aut audirent quæ nollent.

46. *Intrauit*, s occasione dictorum de morte, & resurrectione. *Cogitatio*, simul & disputatio.

48. *Puerum*, i. similem aliquem. *Minor est*, pro, minor fuerit, i. humilior. *Maior est*, Græ. & Syr. maior erit.

49. *Sequitur*, s. te.

50. *Vos*, pro, vobis, Græc. & Complut. nos, pro nobis.

51. *Complerentur*, i. compleri inciperent. nam post sex menses passus est. *Assumptionis*, s. ex mundo per mortem. *Et*, abundat, more Hebr. *Faciem firmauit*, i. firmiter statuit, vel q. d. vultu imperterrito iter suscepit ad locum vbi erat occidendus.

25. *Ciuitatem*, Græ. κώμην, i castellum, seu pagum, aut oppidum. s. *Pararent*, hospitium.

55. *Quia facies*, &c. q. d. quia apparebat illum ire in Ierusalem adorandi causa. quod Samaritanis displicebat, contendentibus in Garizim monte suo potius adorandum.

54. *Et Ioannes*, fortè hi duo fuerant missi.

Dicimus, Græc. εἴπωμεν, dicamus, i iubeamus.

55. *Estis*, pro, esse debeatis, vel instinctu moueamini ad id.

57. *Via*, sc. alia, & non illa, de qua proximè. vide Matt. 8.

59. *Sepelire*, q. d. manere cum patre vsque ad eius mortem.

60. *Vade*, &c. q. d. assume officium prædicandi.

61. *Renuntiare*, i. valedicere, s. datis mandatis. vide Act. 8. vbi idem verbum Græcum.

62. *Aratrum*, i. melioris vitæ institutum.

Respiciens, &c. solicitus de iis quæ in sæculo reliquit.

CAPVT X.

1. *Septuaginta duos*, Græc. & Syr. septuaginta. sic & infra.

4. *Salutaueritis*, non prohibet officia humanitatis, sed ne patiantur impediri rebus non necessariis. Vide 4. Reg. 4.

6. *Filius pacis*, i. pace dignus. vide Matt. 10.

Sin autem, i. sin minus, seu alioqui.

7. *Sunt*, sub. & vobis ab illis offeruntur. *Mercede*, adeoque cibo. Matt. 10. dicitur, cibo suo.

Appropinquauit, i. prope est. s. si velitis credere Euangelio.

11. *In vos*, q. d. vobis habete.

12. *Remissius*, i. tolerabilius.

13. *Olim*, i. iam pridem. *Cilicio*, Græc. sacco.

Pœniterent, pro, pœnituissent.

15. *Ad cœlum*, q. d. maximè. *Exaltata*, s. superbia, vel mea præsentia, doctrina & miraculis.

17. *In nomine*, i. auxilio, seu virtute.

18. *Fulgur*, s. quod statim extinguitur.

Cœlo, vel cœli intelliguntur, vel potestas, de qua per Apostolos deiectus virtute à Christo data.

19. *Dedi*, Græc. do. *Supra*, i. contra. *Virtutem*, i. potestatem.

20. *Gaudere*, s. præcipue, vel vobis complacendo.

Cœlis, s. in libro vitæ, vbi scripti electi.

21. *Spiritu sancto*, s. ad id mouente, v. q. d. gaudio, spirituali, Græ. spiritu, q. d. animo. Syr. Spiritu sancto.

Confiteor, i. laudo. *Etiam*, q. d. sane id feciſti.

25. *Ecce*, s. alio quodam tempore, nec enim statim post præcedentia. *Legis peritus*. Hi aliàs vocantur Scribæ.

27. *Toto corde*, id reliqua comprehendit, sed adduntur ad maiorem explicationem. vide 4. Reg. 10.

Sicut te, s. volendo bonum, nolendo malum, benefaciendo, &c.

28. *Viues*, s. æterna vita, de qua quæsisti.

29. *Iustificare*, i ostendere iustum, qui sic esset de salute solicitus.

30. *Suscipiens*, i. respondens. *Descendebat*, s. ex editiori loco. *Semiuiuo*, Græc. semimortuo.

34. *Oleum & vinum*, s. illud lenit, & fouet, id tergit, & corroborat. *Stabulum*, i. diuersorium.

35. *Altera*, i. sequenti. *Stabulario*, i. hospiti.

Supererogaueris, i. præterea insumpseris.

36. *Proximus*, i. proximi functus officio.

38. *Castellum*, s. Bethaniam.

39. *Etiam*, s. cum aliis fœminis vel q. d. totam se composuerat ad attentionem, etiam sedendo.

40. *Satagebat*, i. valde erat solicita.

Frequens, Græc. multum. *Dic*, q. d. alioqui non hinc auelletur.

41. *Martha*, repetit ex beneuolentia, vel ad attentionem.

42. *Vnum*, s rerum diuinarum studium.

Optimam, Græc. bonam.

CAPVT XI.

1. *Discipulis*, s. ex 70.

2. *Ait*, Apparet Christum bis docuisse orandi modum, semel enim in monte docuerat.

Regnum tuum, Græc. & Syr. additur. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra.

3. *Quotidianum*, Græc. etiam hic, sicut Matt. 6. ἐπιούσιον, *Hodie*, Græc. & Syr. quotidie.

4. *Tentationem*, Græc. & Syr. additur. Sed libera nos à malo.

5. *Habebit*, pro si habeat.

7. *Pueri*, i. famuli, seu filij. *Cubili*, q. d. etiam ipsi cubant.

8. *Improbitatem*, Syr. importunitatem.

Dabit illi, sub. quanto magis Deus, cui nullum est imporrunum tempus?

10. *Accipit*, pro accipiet, sic inuenit, pro, inueniet.

Aperietur, sub. in iis, si vt debet, petat, quærat, & pulset.

13. *Data*, i. dona. *De cœlo*, abundat. *Bonum*, Græc. & Syr. sanctum. *Se*, i. ab ipso.

Mutum, i. hominem mutum faciens.

Eieciſſet, Græc. & Syr. exiſſet.

16. *Tentantes*, i. potentiæ, eius periculum facientes.

17. *In se*, i. contra sc. *Domus*, i. familia. *Supra domum*,

mum,i.contra domum,ſc.diuiſa. *Cadet*,i.deſtruetur.

18. *In ſe*,i. contra ſe,ſc. ſi inter ſe dæmones diſſideant.

Regnum,ſ.quod tantopere ſtudet conſeruare.

19. *In quo*,i. cuius ope. *Iudices*,&c q.d.ipſi vos condemnabunt.

20. *Digito*.i.virtute. *In vos*,i.ad vos.

Regnum Dei,i.Dei potentia,qua regnat,facitque quod vult.erat verohæc in Chriſto.

21. *Atrium*,i.domum. *In pace*,i.ſalua.

22. *Diſtribuet*,ſ.inter amicos,vt fit.Chriſtus quidem diſtribuit animas, committens Apoſtolis,eorumque ſucceſſoribus.

24. *Inaquoſa*, i.arida.ſc.animas tentat mortuas mundo.

25. *Inuenit*,præſens eſt *Ornatam*,Syr.paratam.

26. *Septem*,i. multos. *Prioribus*. Hic ſubintellige ſimiliter accidiſſe Iudæis.

28. *Quinimo* Græc.μᾶλλον, quod etiam ſignificat certe,q.d.etiam illi beati qui,&c.

30. *Signum*,ſc.quod à Deo miſſus eſſet liberatus enim poſt tres dies è ventre ceti, id Niniuitis dixit.

33. *Modio*,i.vaſe.

36. *Si ergo*, pro, quod ſi. *Corpus tuum*,i. actiones tuæ. *Erit lucidum totum*, &c. pro, vtquod lucidum totum ſit,quamquam,cum Græc.in ſequentibus ita habeatur,vt cum lucerna fulgore illuminat te. poteſt ſenſus eſſe,ſic erit lucidum totum vt eſt lucida domus accenſa lucerna. *Fulgoris*,pro,fulgens.

37. *Loqueretur*, i. doceret,ſc.alio quodam tempore.

38. *Cœpit*, &c. Græc. & Syr. cum vidiſſet miratus eſt quod non prius eſſet ante prandium baptizatus.i.lotus.

39. *Calicis*,i.poculi. *Catini*,q.d.patinæ ſignificat vero parabolice illos ſoli munditiæ exteriori ſtudere,interiori neglecta, vt ſi quis patinam intus ſordidam,ſolum extrinſecus purget.

40. *Fecit*.ſ.Deus

41. *Quod ſupereſt*, i. adeſt. q.d.de iis quæ ſuppetunt vobis,id enim Græc.ſignificatur.Quidam Ironice dictum putant,q.d.nec vero ſufficit, vt putatis,dare eleemoſynam,vt omnino mundi efficiamini, quæ mihi ſententia non diſplicet quomodo enim iſti ſola eleemoſyna mundarentur? Crediderim ego iſtam ſententiam ſolitam ab ipſis vſurpari, quam Chriſtus irrideat.

42 *Decimatis*,ſ.dando decimas.

Omne,i.quod vis. *Iudicium*,i.iuſtitiam.

Dei,i.in Deum *Illa*,ſ.decimas.

43. *Diligitis*,i.optatis,ſeu ambitis.

44. *Parent*,i.apparent,ſ.ſub terra latentia.

Neſciunt.ſ.quid intus lateat.

46. *Oneribus*,i.præceptis grauibus.

48. *Teſtificamini*,ſ. per opera veſtra, ſimilia illorum operibus. *Ædificatis*, ſpecie quidem pietatis, ſed animo non diſſimili iis,qui occiderunt.

49. *Sapientia Dei*,ſ.ego. vide Matt.23.

Dixit,dixerat id Chriſtus aliquando.

Ex illis.ſ.aliquos.

50. *Inquiratur*,i.requiratur,q. d. detis pœnas effuſi ſanguinis. *Iſta*. ſ.ſolet Deus punire eos,in quibus completur iniquitas. Nec vero punit pro peccato alieno,ſed pro proprio, ſc.populi vnius,cuius illi quos punit,pars quædam eſt, quanquam nullus in particulari puniatur pluſquam meretur, id quod ipſe particulariter peccauit.

51. *Zachariæ* vide Matt.23. *Altare*,ſ.holocauſtorum. *Ædem*,i.templum. *Ita*, Græc.ναὶ,i.certe.

52. *Tuliſtis*, i.accepiſtis *Introiſtis*, ſcil. ad Deum per me.

53. *Inſiſtere*, i.vrgere quæſtionibus.

Opprimere,ſ, obruere quærendo multa, vt ſi non omnibus reſponderet.haberetur imperitus.

CAPVT XII.

1. *Circumſtantibus*. Græc.congregatis, & ſignificatur fuiſſe ingentem multitudinem.

Attendite, Græc.attendite vobis,i.cauete,προσέχετε ἑαυτοῖς. *A fermento*,ſ.ne inficiamini,aut decipiamini.

Hypocriſis,vitiat hæc opera fermenti modo.

2. *Reueletur*,ſ.hic aut in futuro.

3. *Quoniam*,Græc.quapropter. *Lumine*,i.palam.

Cubiculis,i.ædium penetralibus. *Teſtis*,hæc in Palæſtina plana ſunt.

4. *Amicis*,i.dilectis. *Terreamini*,Græc. timeatis.

5. *Ita*,Græc.ναὶ.i.ſane,

6. *Dipondio*,i.duobus aſſibus.

7. *Pluris eſtis*,i.præſtatis.ſic infra.

8. *Me*,Græci.n me pro me.ſic Pſal.16.& 43.in nomine,pro,nomen.

11. *Qualiter*,i. de modo. *Quid*,i.de re.

Reſpondeatis,ſ.accuſantibus vos.

13. *Dic*,i. præcipe.Heb.

14. *Vos*,ſ.de terrenis diſſidentes.

15. *Omni*,ſ.eſt etiam auaritia in aliis,quam pecunia. *Abundantia*,iunge cum,ex his,i.horum,q.d non viuit quis diutius,aut felicius,quod abundat facultatibus.

10. *Similitudinem*,Græc parabolam.

18. *Bona*,ſc. reliqua. vel q.d. hæc enim ſunt bona mea.

19. *Epulare*,Græc.εὐφραίνου,i.oblectare.

21. *In Deum*,pro in Deo,i.rebus diuinis,ſeu Dei amore diuitias diſpenſans.

22. *Animæ*,i.vitæ.

25. *Cogitando*, ſc.anxie, ſeu ſolicite, vt patet ex Græc.

27. *Lilia*,pro flores. *Gloria*,i.magnificentia.

28. *Vos*,ſc. veſtiet.

29. *In ſublime tollit*, i. animo eſſe ſuſpenſo, præſolicitudine de temporalibus, Syr.ne immoretur mens veſtra in iſtis.

30. *Quærunt*,ſ.ſolicitare,ſeu præcipue.

31. *Iuſtitiam eius*,i.per quam ad id peruenitur.

32. *Puſillus*,ſ numero,vel viribus.

33. *Sacculos*,i.crumenas.

35. *Præcincti*, ita ſolebant iter facturi, ne veſtium prolixitate impedirentur. vtebantur enim talaribus, vt etiam nunc orientales. *Ardentes*,i.accenſæ.

36. *Et vos*, Alia videtur parabola, quamquam, poteſt eadem eſſe,vt illi intelligantur nocte accenſis lucernis expectare Dominum. *Nuptiis*,i.nuptiali conuiuio.

37. *Tranſiens*, i.diſcurrens, & circumſpiciens,an in menſa aliquid deſit.

38. *Et ſi*, &c. q.d. beati qui ſemper vigilantes à Domino reperiuntur.

39. *Fur*, vide 1. Theſſ 3.& 5. 2.Pet.3. Apoc.3. & 16.

Veniret,i.venturus eſſet.

40. *Veniet*,ſ.ad Iudicium vniuerſale,vel particulare in cuiuſque morte,tunc enim venire creditur, ſaltem per Angelos,certe adeſt per imperium,& iudicium.

42. *Quis putas*, Græc.Qus nam. ſignificatur vero raritas, *Tritici*,iunge cum,menſuram.

45. *Dixerit*,i.cogitauerit.

46. *Sperat*,i.expectat. *Diuidet*,i. ſperabit à ſeruis fide libus. *Partem*,i ſortem,ſeu portionem.

Infidelibus

Infidelibus,ſ.ſeruis,q.d.puniet,ſicut infideles.

48.*Non cognouit*,ſ.vt alter.

49. *Ignem*,ſ. charitatis. *Niſi vt accendatur*, Græc. & Syr. ſi iam accenſus eſt?

50. *Baptiſmo*,pro,baptiſmate,ſ.paſſionis.

Coarctor,ſ.deſiderio.

52. *In duos*,i.contra duos,

53. *Socrus*, quæ eadem mater,ita tantum quinque.

54. *Nimbus*, Græ,ὄμβρος,i,imber. *Fit*, ſ. vt plurimum.

57. *Quid*,i. cur. *A vobis ipſis*,i.ab iis quæ facere ſoletis,Syr. per vos ipſos,q.d.per rationem qua præditi eſtis. *Iuſtum*,i.æquum eſt facere.

58. *Autem*, Græc. enim. *Vadis cum*, &c. vide Matt. 5.

Nouiſſimum minutum,i.etiam minimum numum qui reſtet ſoluendus.

CAPVT XIII.

1. NVnciantes,ſc.vt audirent, quid de ea re ipſe ſentiret. *Cum ſacrificiis*,ſ. eos dum ſacrificabant, iuſſit occidi.

3. *Similiter*,ſ.diuina vltione oppreſſi.

4. *Sicut*.Græc. aut.

6. *Similitudinem*,Græc.parabolam.

9. *Fructum*,ſub bene quidem.

10.*Synagoga*,Græc.& Syr.vna ſynagogum.

Sabbathis,ſcil.tunc ſolebant eo frequentes conuenire.

11. *Spiritum*,ſ.dæmonis opus erat. *Inclinata*,i.incurua.

12. *Dimiſſa es*,pro, iamiam dimitteris. liberaberis.

14. *Reſpondens*,i.locutus,Heb.

16. *Iſto*,ſ.tam miſero.

18. *Simile æſtimabo*,,Græc.Aſſimilabo ſic infra.

24. *Contendite*, ſc.omnibus viribus. *Intrare*,ſ.in cœlum. *Quærent*,i.optabunt,ſeu operam dabunt.

Non poterunt,ſ.quia non quæſierunt, vt par erat

25.*Intrauerit*,Græ & Syr.ſurrexerit.

Incipietis,& cæt.q.d.quamquam ſic tum dicatis; nihil proderit.*Neſcio vos*,i.perinde eſtis apud me vt ignoti,Græc.non noui vos,ſic & inf.

28.*Ibi*,ſ.in inferno.

30. *Sunt*,pro,erunt.Intelligit vero Iudæos.

Primi,ſ.gentiles.

31. *Dicentes*,ſ.finxerant id.

32. *Vulpi*,i.Herodi.vel,ei qui iſtud finxit.

Ille,Græc.huic.*Hodie & cras*,i.breui tempore.

Tertia die,i.paulo poſt.

Conſummor,pro conſummabor,i.interficiar.

33. *Capit*,Græ.ἐνδέχεται,i.conuenit, ſeu decet,vel poſſibile eſt.*Prophetam*,i.me,vel quemquam,q.d.ibi oportet me occidi,vbi ſolent alii propheræ.

34. *Ieruſalem*.Repetitio amantis eſt,ſimul & miſerentis.*Nidum*,i.pullos.*Noluiſti*, vide Ezech.24.

35.D*omus*.i.ciuitas,vel regio,q.d.habitatio.

Deſerta, ſc.habitatore,vel Deo, dictum enim vobis,quamquam forte,vobis abundat more Heb.*Dicitis*,ſ.die palmarum, de quo inf.cap. 19.

CAPVT XIV.

1. ET *ipſi*, pro ipſi. *Obſeruabant*,ſ. faceretne aliquid quod poſſent accuſare.

2. *Erat*,forte ipſi adduxerant,exploraturi an ſabbato curaret.

3. *Reſpondens*,i.locutus Heb.ſic inf.

7.*Parabolam*, ſcil.qua volebat humilitatem docere.

Intendens.i.cum attendiſſet, ſeu obſeruaſſet.

8. *Nuptias*,i.conuiuium nuptiale. *Diſcumbas*,ſc. vltro.

9. *Rubore*, Græc pudore. *Nouiſſimum*, i. vltimum.

10. *Vt cum*, &c.q. d. ſatius tibi id eſt, quam illud.

11. *Quia omnis*,&c.q.d.verum enim eſt,q uodvulgo dici ſolet:omnis,&c.videtur enimid ifuiſſe prouerbium.

Humiliabitur,i.ſolet humiliari.*Exaltabitur*,i. ſolet exaltari.

12. *Noli*,ſ.ſi vis apud Deum mereri.

Diuites,iungendum autem cum omnibus præcedentibus,nam ſi pauperes ſint,vocari poſſunt.

13. *Pauperes*,iunge cum ſequentibus D*ebiles*,Gr. mancos,ſeu mutilos.ſic inf.

14. *Habent*,i.poſſunt.

15. *Panem*, Græc.prandium.

18. *Simul*, pro, ſimiliter. *Villam*, i.prædium.ſeu agrum,Græc.ἀγρὸν.

23. *Sepes*,ſcil.loca ruſticorum, quæ ſepibus cingi ſolent.

Compelle, &c. indicat deſiderium ſua communicandi multis.

24. *Inuitati ſunt*,ſub.& recuſarunt.

26. *Odit*,ſ.quatenus Chriſto contrarij ſunt.

Animam,i.vitam.

27. *Poſt me*.ſ.imitatione.

28. *Quis enim*,&c.confirmat exemplo ædificij, & belli,agitur enim de ſpirituali ędificio,& bello.

31. *Cogitat*,Græc conſultat.*Ad ſe*,i.contra ſe.

33.*Sic*,ſ.vt dixi de odio patris,&c.*Renunciat*,ſ.relinquens,ſaltem effectu.

34. *Euanuerit*,Græc.infatuetur, i. reddatur inſipidum.*In quo*,i.qua re.*Condietur*,i.ſapor ei reſtituetur.

35. *Audiendi*,pro,ad audiendum.

CAPVT XV.

4. QVi *habet*, pro,habens. *Etſi*:pro,ſi.

7. *Gaudium*,ſ.maius.

12. *Me contingit*,i.ad me pertinet,& vulgo dicitur:mitocca.

13. *Luxurioſe*, ſc. expendens pecuniam luxu veſtium,conuiuiorum,& libidinis.

14. *Conſummaſſet*,i.conſumpſiſſet.

15. *Villam ſuam*,Græc.agros ſuos.

16. *Siliquis*,fructus eſt oblongus,colore fuſco,ſapore dulci. *Algorouam*(voce credo Arabica)Hiſpani vocant.& quidem Syr.charube,Græc. κεράτιον, forte quia eſt cornu ſimile prouenit in Hiſpania in Valentiæ regno magna copia.

17. *Quanti*,i.quam multi.

18. *In cœlum*,i.in Deum, & eos qui ſunt in cœlo.

Coram te,i.contra te.

22. *Stolam*.i. talarem veſtem. *Primam*,i. qua ille prius indui ſolebat.

23. *Vitulum*,Græc.τὸν μόσχον, i.vitulum illum,certum quendam,ſeu inſignem. *Epulemur*,Græc. oblectemur.ſic inf.

25. *Symphoniam*,i.muſicum concentum.

Chorum,ſ.ſaltantium,vel canentium.

30. *Deuorauit*,i.turpiter prodegit.*Suam*, Græc.& Syr.tuam.

31. *Tua*,i.in tua poteſtate.

CAP

CAPVT XVI.

1. *Villicum*, Græc. οἰκονόμον, i. dispensatorem
Diffamatus, Græc. διεβλήθη, i. delatus est.
Villicationis, Græc. οἰκονομίας, i. dispensationis.
Villicare, i. dispensare.

4. *Recipiant*, s. debitores,

6. *Cados*, Græc. Batos, Syr. metretas. *Cautionem*, Græc. γράμμα, i. scriptum, s. obligatorium.
Scribe. s. in alia charta, lacerata ista.

7. *Coros*, Cori decima pars in liquidis Batus. in aridis Ephi, Heb. כור Cor. & חמר Chomer.

8. *Laudauit*, sc. ingenio delectatus. *Iniquitatis*, i. iniquum. *Quia*, filii pro, plane filii. *Huius saculi*, q.d. mundani homines *Filiis lucis*, i. spiritualibus seu fidelibus. *Generatione*, i. gente, sc. in rebus quas tractant.

9. *Mammona iniquitatis*, i. diuitiis iniquis sc. sunt iniquitatis occasio. & fere per iniquitatem parantur.

Defeceritis, sc. per mortem. *Recipiant*, i. sint eleemosynæ illis factæ causa, vt recipiamini: vel sancti ob eas vos adiuuent apud Deum, vt saluemini.

10. *Minimo*, i. rebus temporalibus.
Maiori, i. spiritualibus, Græc. ἐν πολλῷ, i. multo, seu magno *Fidelis est*, scil. vt plurimum. *Modico*, Græc. ἐλαχίστῳ, i. minimo.

11. *Quod verum est*, i. veras diuitias, sc. spirituales.

12. *Alieno*, i. temporalibus. quæ & inuitis eripi possunt, & à Deo accepta vt dispensentur, denique homini extrinseca sunt. *Vestrum*, s. bona spiritualia, ad quæ creati, vel mercedem quam eratis habituri, si illa bene dispensassetis.

15. *Iustificatis*, i. iustos facitis, seu iusti haberi vultis.
Nouit, scil. quam sint iniqua, eoque abominatur.
Altum est, i elatum, seu superbum, vel quod homines putant eximium.

16. *Ioannem*, s. locum habuerunt, q.d. post hac alia vitæ ratio, *Ex eo*, s. tempore.
In illud, s. ingredi volens. *Vim facit*, s. se mortificans, & abnegans.

17. *Vnum apicem*, i. vel minimum quid.
Cadere, i. non impleri, seu inanem esse.

19. *Splendide*, s. exquisito cibo, & apparatu.

21. *Canes*, sc. quos præ debilitate repellere non poterat.

22. *Sinum*, i. locum quietis, vel complexum velut patris. *Et diues*, s. non potuerunt eũ diuitiæ à morte liberare. *In inferno*, Græc. & Syr. cum sequentibus iungitur sic legit Aug. lib 12. de Gen. cap. 33.

13. *Tormentis*, s. multis.
A longe, s. erat ab illa quiete.

24. *Clamans*, corporaliter res describitur, vt melius intelligatur. alioqui non illic clamor, sed mentis locutio, & desiderium, nec digitus aut lingua, sed sic erat exprimenda refrigeratio cruciatus, vt possemus capere.

25. *Bona*, s. temporalia, Græ & Syr. bona tua, q.d. partem tuam. *Similiter*, s. recepit.
Mala, i. aduersa.

26. *In his omnibus*, pro super hæc omnia, i. præterea. *Chaos*, Græc. χάσμα, i. vorago, seu hiatus, q. d. latissima & altissima fossa sc. maximum interuallum, impeditaque via. *Firmatum*, sc. Dei decreto, non auferendum vnquam *Qui volunt*, pro, si maxime velint.
Inde, i. istinc.

17. *Rogo*, non id voce dicebat, sed corde fiebat, vt inter se intelligerent.

28. *Testetur*, s. de his suppliciis.

30. *Non*, s. audient.

31. *Credent*, scil. certior est scripturæ auctoritas quouis oculato teste.

CAPVT XVII.

1. *Impossibile*, s. supposita hominum malitia.
Scandala, s. salutis impedimenta.
Lapis molaris, &c. genus erat supplicii in ea regione, Græc. mola asinaria. *Scandalizet*, i. impedimentum salutis præbeat. *Pusillis*, i. quantumuis abiectis.

3. *Attendite vobis*, i. cauete, sc. ne scandalizetis quenquam vel scandalo à bono discedatis, potest & cum sequentibus iungi, q.d. attendi te diligenter.
Egerit, scil. peccatum agnoscens, & veniam petens.
Dimitte, s. ore, & opere, nam corde etiam ante pœnitentiam dimittendum.

4. *Septies*, i. sæpius. s. quotiescunque peccauerit, &c.

6. *Fidem*, sc. coniunctam cum fiducia. *Sicut granum*, i. alioqui paruam.

10. *Cum*, pro, etiamsi *Inutiles*, s. Deo nihil vtilitatis afferimus, qui nullo indiget.

12. *Occurrerunt*, s. extra castellum, vel inter transeundum per castellum.
A longe, s. ob lepræ fœditatem.

15. *Magnificans*, i. glorificans.

17. *Respondens*, i. locutus.

18. *Est inuentus*, i. extitit. *Alienigena*, s. à Iudæorum gente alienus.

19. *Vade*, s. securus de incolumitate.

20. *Venit*, pro, venturum esset. *Regnum Dei*, s. dandum per Messiam, vel regnum pro Rege, i. Messia.
Obseruatione, s. temporis, q.d. secundus aduentus Messiæ non potest sciri.

21. *Dicent*, i. vere dicere poterunt. *Hic*, s. est regnum Dei, seu Messias. *Ecce enim*, q.d. quanquam hic adest. *Intra vos*, i. in medio vestri.

22. *Filij hominis*, i. eorum quibus vobiscum versor, q.d. meam præsentiam.

23. *Vobis*, fideles alloquitur. *Ecce hic*, s. Christus

24. *De sub*, &c. q.d. ex vna cæli plaga, vsque ad alteram fulget. *Ita*, s. manifestus. *Sua*, s. iudicij, seu secundi aduentus.

25. *Generatione*, i. gente, s. Iudæorum.

27. *Dabantur*, s. fœminæ.

29. *Pluit*, s. Deus.

31. *Die*, i. tempore, s. commoti mundi. *Vasa*, i. supellex. Heb.

33. *Saluam facere*, sc. in hoc mundo, is perdet in futuro, vel vere saluam facere, perdet, i. mortificabit.

34. *Nocte*, hinc quidam colligunt. Christum nocte venturum *Assumetur*, s. ad regnum.

35. *Molentes*, etiam in vilissimo vitæ genere Christus suos habet. *In vnum*, i. simul.

36. *Vbi*, pro, quo, s. assumetur?
Vbicumque, &c. q.d. vt ad cadauer conuolant aquilæ, ita ad Christum electi volabunt.

CAPVT XVIII.

1. *Parabolam*, i. similitudinem.
Illos, s. Discipulos. *Quoniam oportet*, pro, docens oportere. *Non deficere*, s. animo, ob dilationem rei petitæ, Græ. defatigari, seu tædio affici ἐκκακεῖν.

3. *Vindica*, i. defende, *Auersario*, s. qui mecum iudicio certat.

4. *Dixit*,

4. *Dixit*,i.cogitauit *Reuereor*,ſcil.non ſolum impius,ſed & impudens.

5. *In nouiſſimo*,i.tandem,Græc. εἰς τέλος,in finem, ſ.perpetuo,Syr.omni tempore. *Sugillet*,i. obtundat. ſeu tædio afficiat.

6. *Iniquitatis*,i.iniquus.

7. *Clamantium*,ſc.pro ſui liberatione. *Illis*,i. illorum cauſa.

8. *Putas*,Græc.num. *Fidem*,ſ.cum charitate.ſignificatur in paucis inuenienda.

10. *Aſcendebant*,ſ erat teumplum editiori loco.

11. *Stans*,ſ.ſtantes orabant Iudęi. *Velut etiam*,pro nec etiam qualis eſt.

12. *Sabbatho*,i hebdomada vide Leu.23.& 25.

13. *Propitius eſto*,Græ. ἱλάσθητι,i.placatus eſto.

14. *Abillo*,i pluſquam ille,Heb.q.d.plus Deo placuit ſeu minus diſplicuit vide Ezech.16.

15. *Illos*;ſ.qui offerebant.

16. *Conuocans*,pro,aduocans.

Talium,ſ.ſimilium puritate & innocentia.

18. *Princeps*,i.vir primarius.

32. *Flagellabitur*,Græ.contumeliis afficietur.

35. *Appropinquaret*,i.prope eſſet. Marcus n. ait, contigiſſe id in egreſſu,niſi forte aliud eſt id miraculum.

39. *Increpabat*,ſ.quod tã ſępe,& valide clamaret.

41. *Videam* ἀναβλέψω,i.viſum recipiam.

42. *Reſpice*,ἀνάβλεψον,i.viſum recipe.

43. *Magnificans*,Græ.glorificans.

Dedit,&c.i.laudauit Deum.

CAPVT XIX.

2. *PErambulabat*,i.pertranſibat,Græ.διήρχετο.

3. *Quærebat*,pro,cupiebat.

4. *Sicomorum*,arbor ſimilis ficui,& moro, vnde ei nomen.

7. *Omnes*,i.plurimi.

8. *Do*,i.ſtatuo dare.

9. *Ad eum*,i.de eo.ſic Rom. 10. ad Iſrael,pro,de Iſrael. *Filius Abrahæ*,q.d.ex numero electorum.

11. *Exiſtimarent*,ſ.diſcipuli. *Regnum*,ſ.quo Chriſtum in terra regnaturum putabant.

12. *Regnum*,i regni poſſeſſionem.

13. *Mnas*,μνᾶς, Mina continet vero Attica drachmas centum, Heb. Maneh,מנה eſt autem Hebraica maior multo quam Attica.vide Ezech 45.

Negotiamini,ſ.lucro operam dantes.

14. *Legationem*,ſ.ne amplius rediret.

15. *Negotiatus*,i.negotiando lucratus.

17. *Euge*,vox laudantis,q.d.recte,ſane.Græ εὖ.

Modico,Græ.minimo. *Eris*,Græ.eſto.

21. *Tollis*,&c.q.d.tantum abeſt vt tua perire ſinas,tollis etiam,&c.

23. *Ad menſam*, i. menſariis, qui pecuniam mutuando,aut commutando,lucrantur.

Vſuris,i.lucro. *Exegiſſem*, ſc.à menſariis. Not.ex parabolis tantum accipiendum, quantum ſeruit propoſito,vt hic lucri ſtudium non vſuræ exemplũ.

25. *Habet*,&c.q.d. At habet ſatis multas.

26. *Habenti*,ſ.vt debet,i.vtenti bene.

Non habet,ſc.vt debet. *Ab eo*,abundat,more Scripturæ.

30. *Contra*,i.è regione.

31. *Operam eius deſiderat*, Græc. eo opus habet ſic & infr

35. *Veſtimenta*,ſ.ſuperiora,ſeu pallia.

36 *Subſternebant*,ſ alij.

37. *Discipulorum*, Græc.μαθητῶν,i.diſcentium,ſc. diſcipulorum *Virtutibus*,i.miraculis.

38. *In cœlo*,i.cum Deo,ſ.ſit nobis.

In excelſis,ſc. habitanti Deo,vel q.d. glorificetur ab Angelis Deus.

42. *Quia*. abundat more Hebr. *Si cognouiſſes*,i.ô ſi ſcires. *Die tua*,ſ.qua à Deo viſitaris.

Quæ ad pacem tibi,i. quæ ad pacem tuam pertinent,ſeu tibi offeruntur. *Abſcondita*,ſ.quia non vis cognoſcere,vel ſenſus eſt totius loci:O ſi ſcires tu, quæ nunc pacifice degis,quanta te mala expectent, nunc tibi ignota.ſub.quanto aliter ageres.

43. *Quia*,&c.explicatio malorum.

In,pro,ſuper,vel contra. *Coangustabunt*,i. ad angustias redigent,ſeu arcte obſidebunt.

44. *Filios*,i.ciues. *Super lapidem*,Hyperbole.

46. *Quia*,abundat.

47. *Principes plebis*,ſ.ciuitatis primates,qui alias vocantur Seniores,Syr.Seniores populi.

48. *Suſpenſus*,ſ,ab ore pendens loquentis.

CAPVT XX.

1. *VNa dierum*, i. quadam die. *Docente*, ſ. quæ facienda.

Euangelizante, ſ. regnum Dei.

Conuenerunt,Græc.ἐπέστησαν,i. ſuperſtiterunt,ſeu inſtiterunt, Syr.inſurrexerunt in eum.

3. *Verbum*, i. rem.

4. *De cœlo*,i. auctoritate diuina.

6. *Certi*, Græc. & Syr. perſuaſi.

9. *Ad plebem*, ſ. conuerſus.

10. *Tempore*,i. cum tempus fuit mittendi.

Illo, non eſt Græc. nec in emendatioribus.

13. *Quid faciam?* expreſſio amoris.ſic Oſe.6.

Forſitan, indicatur libertas hominis.

16. *Veniet*,&c.vide Matt. 21. Mar.12.

18. *Conquaſſabitur*, Græc. confringetur.

19. *Et timuerunt*, pro, ſed timuerunt.

Ad,i. contra.

20. *Obſeruantes*,ſ. an in re aliqua poſſent illum accuſare.

Iuſtos,i. iuſti amantes & ſinceros, à quibus nihil eſſet periculi.

Principatui. Syr. iudicio.

Præſidis, ſ. Pilati.

32. *Dolum*, i.verſutiam Syr. aſtutiam.

24. *Huius ſeculi*, ſ. in quo opus eſt ſucceſſione per generationem.

Nubunt, i. ducunt vxores.

Traduntur, ſ. fœminæ.

35. *Nubent*,&c. Græc. eadem verba, quæ ſup.

36. *Filij reſurrectionis*, i. per reſurrectionem renati.

37. *Sicut*,pro,cum.

38. *Ei*, q. d. etiamſi hominibus mortui videantur, tamen Dei potentia, viuunt anima,reſuſcitandi etiam corpore.

40. *Audebant*, ſ. Sadducæi, q.d.ceſſarunt tunc à quærendo. Id verò poſt ea quæ proxime ſequuntur, vt dicunt Matth. & Marc.

46. *Attendite*,i. cauete.

CAPVT XXI.

4. *ABundanti*,i. eo quod ſupereſt.

Eo quod, &c. i. penuria ſua, vt vertit in

6. *Hæc*,pro, ex his.

Matt.

7. *Cum fieri*,&c. Græc. quando futura ſint.

8. *Et tempus*,pro,& quod tempus,ſ.finis mũdo.

9. *Finis*,ſ. mundi.

11. *Terrores*,i. quæ terreant,Græc.φόβητρα, i.terriculamenta.

13. *In teſtimonium*, ſ.vt ſitis de me teſtes, Græc. εἰς μαρτύριον,vnde martyres dicti.

14. *Reſpon*

14. *Respondeatis*, Græc. vos defendatis.

18. *Capillus*, &c. q.d. nihil mali patiemini me defendente vide simile phrasim 1. Regum 14. 3. Reg. 1.

19. *In patientia*. i. per tolerantiam, & perseuerantiam. vide Mat. 10. & 24.

Possidebitis, &c. q.d. saluabimini.

21. *Regionibus*, Syr. agris.

22. *Scripta*, sc. in Prophetis. Apparet hinc multa in Prophetis de vastatione Ierusalem. ad eam referenda quæ facta per Romanos.

23. *Terram*, s. Iudææ. *Ira*, i. punitio.

24. *Ore*, i. acie, Hebr. *Donec*, &c. q.d. vsque ad finem mundi erit destructa, vel punietur per gentiles, tempore s. & modo quo Deus statuit.

25. *Et erunt*, &c. hæc ad finem mundi pertinent. *Pressura*, i. anxietas, seu angustia.

Confusione, Græc. ἀπορία, i. perplexitate, seu desperatione, Syr. stupore *Sonitus*, i. ob sonitum, Græc. sonante mari & fluctibus.

26. *Arescentibus*, Græc. ἀποψυχόντων, exanimatis, seu tabescentibus *Quæ*, pro, eorum quæ.

27. *Maiestate*, i. gloria.

28. *Leuate capita*, i. gaudete, confidite, s. mœsti in terram vultum demittunt, læti eleuant, vel capita, i. mentes.

30. *Fructum*, s. folia, vel gemmas, Græc. cum pullulant. seu gemmant.

32. *Omnia*, s. quæ prædixi.

34. *Attendite*, i. cauete. *Ne forte*, pro, nequando.

In crapula, i. per crapulam. *Ebrietate*. Intellige per hæc duo, etiam reliquas voluptates. *Curis*, i. solicitudinibus.

35. *Sedent*, sc. terrenis addicti. *Faciem*, i. superficiem.

36. *Vigilate*, &c. etiam opus est nostra industria.

Stare, s. confidenter. vide Sap. 1.

47. *Monte*, &c. sc. in Bethania, quæ in latere montis sita.

38. *Manicabat*, Hispani dicunt Madrugaua. Quidam legunt, mane ibat. forte legendum manitabat, sed omnia eodem redeunt: significatur enim summo mane solitos ire.

CAPVT XXII.

1. *Intrauit*, scil. inuasit, ad nouum facinus inducens.

4. *Magistratibus*, sc. præfectis militum, qui templum tuebantur. Inf. vocantur templi magistratus Græc. ducibus. Syr. magistris militiæ.

5. *Turbis*, i. turbarum tumultu.

7. *Occidi*, Græc. θύεσθαι i. immolari.

10. *Introeuntibus*, Græc. ingressis. *Amphoram*, Græc. κεράμιον, i. vas fictile.

11. *Diuersorum*, i. locus hospitandi, Syr. domus conuiuij.

15. *Desiderio*, i. vehementer. *Hoc*, s. quo Eucharistia instituenda, pauloque pòst morte ostendendum, quantùm homines diligeret, quos sic redimeret.

16. *Ex hoc*, s. tempore. *Illud*, s. Pascha, q.d. id erit postremum. *Impleatur*, s. spiritualiter. Nota donec, simile illi, de quo Matt. 1. nec n. Pascha postea manducauit.

Regno Dei, i. resurrectione qua transiuit ad immortalitatem & quidem Pascha transitus interpretatur.

18. *Generatione*, i. germine seu fructu.

Veniat, s. cum resurrexero.

19. *Datur*, i. offertur. obtulit n. Christus tunc, vt nunc offerunt sacerdotes. *Hoc*, s. quod feci accipiens, benedicens, consecrans, offerens, &c. *Commemorationem*, i. memoriam mei.

20. *Similiter*, &c. explicat magis quod de Calice dixerat. *Cœnauit*, s. instituta est Eucharistia post esum Agni Paschalis, & pedum ablutionem.

Nouum Testamentum, s. conformans per sanguinem meum, quem continet.

21. *Verumtamen*, &c. q. d. sed parum profuerit ea fusio Iudæ. *In mensa*, communicauit Iudas cum cæteris.

22. *Definitum*, s. à Patre, & ab æterno. *Vadit*, sc. ad mortem.

24. *Maior*, pro, maximus, adeoque post Christi mortem cæteris præficiendus vel illo regnante primum locum habiturus.

25. *Eorum*, pro, earum. *Eos*, pro, eas. *Vocantur*, potius quam sunt, q.d cum dure tractant, tamen benigni dicuntur à suis, vel adulantibus, vel timentibus.

26. *Minor*. Græc. iunior, seu minor natu, q.d. submissior sit. Syr minimus. Notant quidam, vt est honoris nomen presbyter, seu senior, ita contemptus iuniorem. vnde Psalm. 118. Adolescentulus sum ego & contemptus, i. iuniorum more contemptus.

Præcessor, i. præcellens, Græ ἡγούμενος, i. dux, seu rector, Syr. princeps. significatur hic vnus esse inter eos Dux, seu Rector futurus, s. Petrus.

27. *In medio vestrum*, i. inter vos. *Ministrat*, s. pedes lauerat, & solebat eibos distribuere.

28. *Tentationibus*, s. quas passus à Iudæis.

29. *Dispono*, id est, ordino, seu constituo. Syr. promitto.

Disposuit, Syr. promisit.

30. *Edatis*, &c. i. fruamini summis deliciis.

Sedeatis, s. die iudicij.

31. *Simoni*, sc. tanquam capiti futuro. *Expetiuit*, Gr. & Syr. postulauit, s. vt solet qui petit aliquem ad pœnam, seu cruciandum. *Cribraret*, i. tentationum impulsu agitaret.

30. *Pro te*, s. peculiariter *Non deficiat*, Petri & eius successorum fides, ex quo facti Pontifices, nunquam defecit *Conuersus*, s. à peccato negationis.

Fratres, s. Christianos.

35. *Sacculo*. i. crumena, seu marsupio.

36. *Tollat*, i. accipiat, q.d. post hac sibi quisque prouideat, sensus est: Cum vobiscum essem, nihil vobis deerat: at nunc auferar à vobis, multaque patiemini.

Non habet, s. gladium. *Tunicam*, Græ ἱμάτιον, i. pallium. *Gladium*, q.d instat persecutio magna, vt videatur humano iudicio pro gladio danda vestis.

37. *De me*, s. scriptura.

38. *Satis est*, q.d. video vos non intellexisse quid voluerim significare, sic & vulgo solemus dicere, cum quis nos non intelligit, Syr. sufficiunt.

40. *Locum*, s. montem,

42. *Voluntas*, i. naturale desiderium.

43. *Apparuit*, s. in tertia oratione, vel forte in singulis *Confortans*, sc. proposita Patris voluntate, & passionis fructu, Syr. confirmans.

44. *Agonia* i. animi anxietate, scil. ex mortis horrore

Prolixius, Syr. intensius. *Guttæ*, Græc. θρόμβοι, i. crassiores guttæ. *Sanguinis*, vere sanguis erat.

Decurrentis, s. magna copia.

47. *Oscularetur eum*. Hic Græ. & Syr. additur: Hoc n. signum dederat eis, quem fuero osculatus, ipse est.

49. *Futurum*, s. vt captus duceretur. *Si percutimus*, pro percutiemusne?

51. *Sinite*, Syr. Satis est. *Vsque huc*, s. processisse vos sufficit, vel illos progredi est permissum, s. vt me capiant, &c.

52. *Templi*, vide supra.
Vestra, i. qua vobis permittitur. sic agere.
Tenebrarum, i. dæmonum.
55. *Erat*, Græc. & Syr. sedebat.
56. *Lumen*, i. ignem.
61. *Respexit*, sc. oculis mentis. secundum Aug. non corporis, quia inquit, Petrus foris erat, Christus intus, forte erat tunc, vbi Petrum etiam oculis corporis posset videre.
65. *Blasphemantes*, i. conuitiantes.
66. *Conuenerunt*, s. redeuntes cito, qui ante lucem discesserant.
67. *Si tu*, &c. id etiam noctu interrogarunt, vt dicunt alij Euangelistæ. *Dixero*, s. qui sim.
68. *Respondebitis*, s. quod æquum est.
69. *Ex hoc*, s. tempore, q.d. posthac.
70. *Vos dicitis*, &c. q.d. vere dicitis, sum enim.
71. *Desideramus*, Græc. opus habemus.

CAPVT XXIII.

3. *Rex*, Græc. βασιλεύς, ille rex, sc. expectatus.
Dicis, s. verum, Syr. dixisti.
4. *Causæ*, i. criminis. *In hoc homine*, Syr. contra hunc hominem.
5. *Inualescebant*, i. instabant. *Commouet*, seu concitat, Syr. conturbat.
7. *Herodis*, s. qui Ioannem interfecit.
Potestate, i. ditione. *Erat*, s. causa Pascha celebrandi.
8. *Signum*, i. miraculum.
10. *Constanter*, Græc. ἐυτόνως, i. acriter, intentoque clamore, Syr. pertinaciter.
11. *Suo*, s. Herodis. *Et illusit*, &c. Græc. cum illusisset, induisset que veste, &c. *Alba*, Græ. splendida, seu illustri, Syr. coccinea.
14. *Auertentem*, sc. à Cæsare. *Causam*, s. mortis, vel crimen.
16. *Emendatum*, i. castigatum.
17. *Festum*, s. Paschæ.
22. *Corripiam*, i. castigabo.
23. *Inualescebant*, i. potentes erant, seu prævalebant.
25. *Voluntati*, s. vt volebant, seu, vt de eo facerent quod volebant.
26. *Portare*, s. postquam Christus portauerat.
Post, i. à tergo.
27. *Plangebant*, s. ex compassione pia.
28. *Super me*, i. mea causa.
29. *Beatæ*, s. quia non vident filiorum calamitatem.
30. *Incipient*, &c. q.d. optabant potius mori, quam tanta mala pati.
31. *Viridi*, i. humido, videtur fuisse prouerbium, q.d. si ego tam sanctus hæc patior, quid peccatores?
32. *Nequam*, Græc. κακοῦργοι, i. facinorosi, Syr. malefici.
33. *Latrones*, sup. vertit, nequam, Syr. maleficos.
35. *Eis*, i. populo.
39. *Vnus*, s. qui à sinistris, vt creditur. *Blasphemabat*, i. conuiciabatur improperans.
40. *Damnatione*, s. mortis.
41. *Iuste*, s. patimur.
43. *Paradiso*, i. Dei fruitione.
44. *Fere*, s. paulo post sextam, vt patet ex Marco.
In vniuersam, pro, per vniuersam. *Terram*, sc. Iudææ. vide Matt. 27.
46. *Commendo*, , sc. reddendum post tres dies, velut depositum, Græc. deponam, pro, depono.
48. *Percutientes*, s. ex dolore, & timore vindictæ Dei.
50. *Decurio*. Qui Romæ Senatores, in Municipiis Decuriones dicebantur.
54. *Parasceues*, i. in quo necessaria ad sabbatum præparabantur. *Et sabbatum*, &c. q.d. quam lux seu dies sabbati sequebatur. Incipiebat enim sabbatum post Solis occasum. vide Leuit. 23.
56. *Parauerunt*, s. post sabbatum, vt ait Mar. *Siluerunt*, pro, quieuerunt. *Mandatum*, s. non operandi in sabbato.

CAPVT XXIV.

1. *Vna*, i. prima, s. die. *Sabbati*, i. hebdomadæ. Græ. sabbatorum.
4. *Mente consternatæ essent*, Græc. perplexæ essent, Syr. obstupescerent. *Duo*, Matth. & Marc. vnius tantum meminere. *Fulgenti*, Græ. fulguranti, i. instar fulguris relucenti.
10. *Iacobi*, s. mater. vide Matt. 27.
12. *Cucurrit*, s. simul cum Ioanne. *Procumbens*, i. demisso capite prospiciens, vt patet ex Græc. παρακύψας Syr. introspiciens. *Posita*, i. iacentia.
13. *Stadiorum*, octo faciunt miliare vnum.
Emmaus, dicta postea Nicopolis.
15. *Fabularentur*, i. colloquerentur, vt est Græc.
Quærent, i. disputarent, Syr. se mutuo interrogarent.
16. *Tenebantur*, s. Christo faciente.
18. *Cleophas*, alter secundum Amb. vocabatur Amaon. *Peregrinus*, &c. q.d. adeo peregrinus, vt ignores, &c.
19. *Coram Deo*, i. Deo approbante.
20. *Principes nostri*, Syr. seniores.
21. *Redempturus*, i. liberaturus, s. à Romanis.
22. *Terruerunt*, Græc. attonitos reddiderunt.
24. *Non inuenerunt*, Græ. & Syr. non viderunt.
25. *Stulti*, sic attentiores reddit. *In omnibus*, pro, omnia Heb.
26. *In gloriam*, s. regnum suum inire.
27. *Moyse*, i. Mosis libris. *Erant*, s. scriptæ.
28. *Finxit*, i. præ se tulit, s. sic se composuit, quasi longius iturus.
29. *Adue sperascit*, &c. id dicunt vt detineant, alioqui tantum erat temporis vt potuerint Ierosolymam reuerti. *Inclinata*, s. in occasum.
31. *Aperti*, s. sublatum impedimentum. *Euanuit*, i. disparuit.
33. *Regressi*, s. celeriter: erat enim longum iter, s. fere, & miliaria.
35. *Eos*, s. alios discipulos.
38. *Ascendunt*, ita dicitur quod mens altior sit omnibus terrenis, vnde cogitationes fere oriuntur.
41. *Non credentibus*, iungendum cum, præ gaudio, s. vix credimus quæ multum optamus, solet etiam nimium gaudium iudicium impedire.
44. *Hæc*, s. quæ statim sequuntur.
45. *Sensum*, i. mentem.
47. *Incipientibus*, s. Apostolis Græc. incipiendo videtur Interpres legisse ἀξαμβρῶν.
48. *Estis*, pro, eritis. *Horum*, s. passionis, & resurrectionis.
49. *Sedete*, s. quieti manete. Dictum id die Ascensionis. *Virtute*, i. fortitudine.
50. *Eduxit*, pro, eduxerat. *Bethaniam*, i. montem, in cuius latere Bethania sita. *Benedixit*, i. bene precatus.
52. *Adorantes*, i. vbi adorassent, s. post apparitionem Angelorum, de qua Act. 1.
53. *Erant*, s. post aduentum Spiritus sancti: antea enim latebant. *Semper*, i. assidue.
Benedicentes, i. celebrantes.
Amen, etiam id additur Græc. & Syr. est autem verbum confirmantis.

EVAN

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

Ioannes patre Zebedæo, matre Salome, de qua Matth. 27. vixit post Christi passionem annos 68. secundum Hieron. totius autem vitæ eius incerti anni: putantur tamen à quibusdam fuisse centum. Fuit Episcopus Ephesi; scripsitque Euangelium præcipue contra Ebionem, & Cherinthum Christi diuinitatem negantes.

CAPVT I.

1. IN *principio*, i. ante omui creata. *Erat*, q. d. iam erat inde sc. ab æternitate. *Verbum*, Græc. ὁ λόγος, i. illud verbum, s. vnicum, & singulare. Ita dicitur filius, quod procedat à Patre, vt à mente verbum. *Deum*, Græc. τὸν θεὸν, Deum illum, s. qui Pater est. Indicatur autem personarum distinctio.

Et Deus erat Verbum, Græc. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, & Verbum illud erat Deus, significatur eadem natura Patris & filij.

2. *Hoc*, s. Verbum, vel totum id quod diximus.

3. *Quod factum est*, id quidam iungunt cum præcedentibus, alii cum sequentibus: atque id sequuntur Latini vt sensus sit, quicquid factum est, in ipso fuisse vitam. Mihi prior sententia planior videtur, vt sensus sit, omnia per ipsum facta esse, & sine ipso nihil factum, ex iis quæ facta sunt, vt sit repetitio, more scripturæ, ad maiorem declarationem.

4. *In ipso*. Id quidam coniungunt cum præcedentibus, alii probabilius cum sequentibus, q. d. in ipso vt in fonte vita erat, vel ipse vita erat. *Et vita*, s. illa, quæ in ipso erat, & ipse erat.

5. *Et lux*, &c. q. d cumque lux in tenebris lucere soleat, s. expulsis his, tamen mentes excæcatę lucem hanc non receperunt.

6. *Fuit*, i. extitit, non enim iungitur cum, missus.

Vt testimonium, Explicatio præcedentis.

Lumine, pro, luce, s. illa de qua sup.

8. *Lux*, s. ipsa, sed eius testis.

9. *Erat*, s. illa lux, de qua supra. *Vera*, s. per naturam non per participationem. *Omnem*. q. d. ab illa sola illuminantur quicumque illuminantur.

Venientem, sc. per natiuitatem sic per mortem egreditur, q d. viuerent hic homines in tenebris, nisi ab eo illuminarentur.

10. *Mundus*, i. mundani.

11. *Propria*, i. sua, s à se factum mundum.

Sui, s. homines. *Eum*, pro, id, s. verbum.

12. *Receperunt* s. credendo, vt statim dicitur intellige vero fidem perfectam, s. charitate.

Potestatem, Græ. ἐξουσίαν, quod significat etiam auctoritatem, & præeminentiam, vt Rom. 13.

Fieri, s. hoc ipso, quod ipsum recipiunt.

In nomine, Græc. in nomen, i. in ipsum. Heb.

13. *Sanguinibus*, pro, sanguine, i. carnaliter. ostendit quo modo filii Dei fiant *Nec*, &c. explicatio præcedentis. *Voluntate*, i. concupiscentia.

Nati, Græc. geniti.

14 *Caro*, s. homo. *Factum est*, sc. vnita sibi humanitate i. corpore & anima humana. vnde idem Christus Deus & Homo. *In nobis*, i. natura nostra vel inter nos. *Quasi*, pro, tanquã, q. d. qualem par erat inesse Dei Filio vnigenito. *Plenum*, s. verbum, quod ab ipso conceptu fuit perfectissimum & gratia & scientia, iunge vero cum habitauit.

15. *Perhibet*, præsentia pro præteritis. *Clamat*, s. publice & libere Christum prædicat. *Ante me factus*, i. mihi prælatus. *Prior*, s. dignitate, seu excellentia.

16. *Et de*, &c. Euangelistæ verba. coniugenda autem cum, plenum gratiæ, &c. quamquam possunt etiam esse Baptistæ. *Omnes*, sc. quicunque accepimus aliquod Dei donum. *Et gratiam*, pro, i. gratiam.

Pro gratia, q. d. omnem, seu quamlibet gratiam, sic vulgo dicitur. di per di, i. ogni di sic Iob. 2. pellem pro pelle, i. omnem, pellem. s. alienam.

14. *Data*, non facta. *Gratia*, s. iustificans.

Veritas, s. illuminans. *Facta*, s. est Christus Deus, Dei enim solius opus est Gratia.

18. *Nemo*, s. hominum. *Vidit*, s. vt est in se, seu comprehensiue, vel in hac vita. Alioqui in cœlo videbatur à sanctis dum hæc Ioannes scriberet. quamquam ille loquitur de tempore ante Christi aduentum, q. d. Nemo ante Christum viderat. ex quo illud, quod quidam de Mose, & Paulo putant, vidisse eos Deum non videtur probabile *Sine*, sc. in eadem cum Patre essentia *Enarrauit*, i. declarauit, sc. quis Deus sit, & quantus, qualisque.

19. *Quis es*, sc. munere. Nam filium esse Zachariæ sciebant

20. *Et non negauit*. Repetitio more, Heb. sic supr. per negationem, & sine ipso, &c. & alibi, tenebræ in eo non sunt vllæ *Non sum*, &c apparet id etiam illos quæsisse.

21. *Propheta*, Græc. ὁ προφήτης, ille Propheta. s. de quo. Deut. 18. vel q. d. insignis aliquis Propheta.

Non, q. d. non sum ille, de quo Deuter. 18. vel ex Prophetis qui futura prædicunt, vel qualem me vos existimatis.

24. *Dirigite*, i. rectã facite, vt alias vertit Interpres.

26. *Medius vestrum*, i. inter vos. *Stetit*, pro, stat.

Nescitis, i. non nostis.

27. *Post me*, s. prius prædicauit Ioannes.

Ante me, &c. vide. sup. num. 15.

28. *Bethania*, sic est, etiam Græc. & Syr. Quidam Bethabaram legunt. forte vtroque nomine locus vocabatur.

29. *Altera die*, i. postridie, Græ τῇ ἐπαύριον.

Agnus, Græc. ὁ ἀγνὸς. i. ille agnus, s. singularis, de quo & Isa. 53. *Tollit*, i. aufert. s. propria virtute. & semper.

Peccatum, s. omne.

30. *Venit*, præsens est.

31. *Nesciebam*, i. non noueram sic solemus dicere de eo quem nunquam videmus. vide Matt. 3.

In Israel, Græc. Israeli.

35. *Altera*, i. sequenti. *Stabat*, sc. constiterat, vt Christum transeuntem videret.

38. *Rabbi*, dicit, magister mi. Quidam tamen putant solum significare magister: nec enim Iod.

esse affixum, probabile id, sed negant alii. Nam quod Ioannes magister solum dicit, breuitatis causa facit sicut pro Adonai, quod est Dominus meus, seu Domini mei, 70. solum Dominus reddunt Idem dic de Rabboni Ioan 20. Syr. magister noster, sc. volebant esse discipuli.

Habitas, s. volunt esse familiares.

39. *Venite*, non differendum venire ad Christum.

Die illo, s. vsque ad noctem. *Decima*, diuibebatur dies quisque in 12. horas. Itaque reliquæ erant duæ solæ.

41. *Inuenit*, præsens est, sic inf. bis.

Primum, Græc. primus. *Messiam*, Græ. τ μεσσιαν, illum Messiam, s. tantopere expectatum.

42. *Vocaberis*, s. post hac. *Cephas*, Chal. est. s. Cepha cui à Græcis additum, s, ita fit Cephas. *Petrus*, Græc. πέτρ☉, i. petra.

43. *In crastinum*, i. postridie eius diei *Inuenit*, sc. quærebat eum, vt Apostolum faceret.

45. *Inuenit*, s. diligenter quæsierat.

Nathanael. Quidam hunc putant Bartholomæum, quod semper Bartholomæus Philippo connumeretur. & Ioan. vlt. Nathanael inter Apostolos reperiatur, aiuntque id fuisse nomen proprium: Bartholomæum vero cognomen, vt Petri Bart. Iona. Alii tamen negant, & probabilius.

46. *Nazareth*, q.d. tam ignobili loco.

Esse, i. prodire, q d. tantum ne bonum ex tam paruo loco?

47. *Israelita*, Syr. filius Israel.

48. *Sub ficu*, apparet hic repertum à Philippo.

49. *Rabbi*, Syr. Magister mi.

50. *Maius* Græ. & Syr. maiora.

51. *Amen, Amen*, i. vere, vere. Geminatur, vel ad confirmationem, vel ad faciendum superlatiuum, quo carent Hæbræi, q.d. veriſſime.

52. *Videbitis*, &c. Id quando viderint, non est scriptum, sensus est, videbitis ei inseruire Angelos, de cælo descendentes, eoque ipso iubente reuertentes.

Supra, i. ad.

CAPVT II.

1. *Tertia*, s. ab aduentu Christi in Galilæam, vel Nathanaelis ad Christum. erat autem decima tertia à Natiuitatis die, 30. anno Christo.

Nuptiæ, Syr conuiuium. sic & inf.

Mater, scilicet iam mortuo Ioseph, secundum Epiph.

2. *Vocatus*, s. vt notus, & amicus.

3. *Deficiente*, Græ. cum defeciſſet, pro, deficere cœpisset.

Vinum, s. sufficiens.

4. *Quid mihi & tibi*, i. omitte me, Heb. vide. 2. Reg. 16. 4. Reg. 9. Matt. 8. Quidam interpretantur: Quid mihi & tibi curæ est de vino?

Hora, i. opportunitas, s. oportebat prius apparere necessitatem, vel q.d. nondum tempus est faciendi miracula; quod tamen in matris gratiam anteuertit, & ne videretur tempori subiectus.

5. *Dicit*, videtur præuidisse quod Christus erat facturus aut confidisse prouisurum inopiæ.

6. *Purificationem*, scil. lauabant sæpe vt dicitur Matt. 7.

Metretas, i. cados. Capit autem cadus secundum quosdam congios decem. Congius sextarios 6. sextarius cyathos 12. Cyathus vncias 2. *Binas*, &c. sc. aliæ binas capiebant, aliæ ternas.

8. *Architriclino*, i. conuiuij Præfecto, à Triclinio, i. loco tribus constrato lectis Olim n. decumbentes edebant, vnde discumbere, faciunt & id Turcę.

9. *Vocat*, i. compellat, sc. ad ipsum accumbentem accedens, vel fo rte non accumbebat cum cæteris.

10. *Inebriati fuerint*, i. egregie biberint. Heb. *Adhuc*, i. nunc.

11. *Initium*, scil. id fuit primum Christi miraculum.

Gloriam, i. potentię claritatem. *Crediderunt*, s. perfectius.

12. *Descendit*, s. ante coniectum Ioannem in carcerem. Itaque aliud est de quo Matt. 4.

Fratres, i. cognati.

13. *Pascha*, s. in primo Christi prædicationis anno.

Iudæorum, id dicit ad differentiam nostri Paschæ.

14. *Templo*, i. templi atrio. *numularios*, s. qui pecunias commutabant, vel mutuabant.

15. *Flagellum*, Græ. φραγέλλιον, voce Latina aliquantum mutata.

16. *Negotiationis*, i. mercatus.

17. *Zelus*, i. ardens studium gloriæ, vel indignatio ob indignam tractationem.

18. *Responderunt*, i. locuti sunt Heb.

Quod signum, quasi vero paruum fuisset mitaculum omnes eiicere, nemine resistere audente. *Facis*, i. habeas auctoritatem faciendi.

19. *Soluite*, q.d. soluetis, & tunc signum dabo, sc. resurgendo.

20. *Quadrag.* &c. s. numerant, vt quibusdam videtur, à secundo anno Cyri, quo cœptum ædificari vsque ad 6. Darij Histaspis, quo est perfectum, de quo tempore an tantum fuerit, non video quid opus sit esse solicitum. quid enim, si Iudæi isti errabant? Adde quod templum id ab Herode fuerat à fundamentis ædificatum, illo altero euerso.

22. *Quia hoc dicebat*, pro, quod hoc dixisset.

Crediderunt, s. firmius, & clarius.

23. *Die*, pro, diebus, durabat enim 7. diebus.

Nomine, pro, nomen, i. in ipsum. Not. in scriptura pro eodem sumi, Credere Christo, in Christo, in Christum, in nomine, seu nomen Christi. vide inf. c. 3. 5. & 6. 1. Ioan. Exod. 14. Act. 8.

24. *Non credebat*, &c. q.d. non fidebat illis, quod sciret facile mutandos.

25. *Homine*, i. aliquo. *Quid esset*, q.d. quid lateret in cuiusque animo, & quid quisque tandem esset facturus.

CAPVT III.

1. *Homo*, i. quidam, Heb. Syr. vnus.

Princeps, i. vir primarius.

2. *Magister*, Nominatiuus est, Syr. doctor, q.d. scio te à Deo datum Doctorem mundo.

3. *Respondit*, s. iis quæ ille de rebus ad salutem necessariis interrogauerat, vel scire optabat.

Renatus, Græc. natus.

Videre, i. particeps.

Regnum, Dei, s. cœleste, q.d. saluari.

4. *Senex*, propter se dicit. *Renasci*, Græc. nasci.

5. *Quis*, s. etiam paruulus. *Renatus*, Græc. natus.

6. *Carne*, i. carnali generatione.

Caro, i. carnale. *Ex spiritu*, i. spiritualiter.

Spiritus, i. spirituale.

7. *Non*, pro, ideo non. *Dixi*, &c. q.d. loquebar enim de spirituali natiuitate.

8. *Spiritus*, i, ventus, Dion. 15. cœl. Hier.

Vbi vult, i. quo fertur naturali inclinatione.

Vocem, id est, sonum. *Nescis*, scilicet. determinate.

Sic

Sic eſt,&c.q.d.occulta res eſt ſpiritualis regeneratio.

9. *Hæc*,ſ.quæ dixiſti de ſpirituali natiuitate.

10. *Magiſter*, Græc. ὁ διδάσκαλος, i doctor ille, ſc.celebris. *Hæc*, ſc. de quibus tam multa in ſcriptura, & dicta, & figurata vide Pſalm.50.& 102. Ezech.11.& 36. Zach.13.

11. *Scimus*,pluralia pro ſingularibus, vel q.d.ſolet quis affirmare quæ ſcit,ne ergo dubites vera me dixiſſe.

Accipitis. ſ.Iudæi

12. *Si terrena*,&c.q.d. ſi tam multa, quæ per parabolas è terra ſumptas prædicaui, non capitis ô Iudæi, quid mirum ſi altiora non capiatis? vel ſic, ſi id quod exemplo venti,quod terrenum quiddam eſt,declaraui,non creditis, quid ſi altiora dicam?

Creditis, Græ. credidiſtis. *Cœleſtia*,ſ.qualia ſunt quæ proxime dixi.

13. *Et nemo*, &c.q.d.poſſum verò ego de cœleſtibus loqui, qui inde deſcenderim, ſemperque in cœlo ſim.

Niſi, non ſignificat ſe aſcendiſſe in cœlum, ſed ſe ibi eſſe, quo nemo vnquam aſcenderit. quanquã poteſt dici aſcendiſſe per viſionem Dei, quam habuit ab ipſa conceptione. *Deſcendit*, deſcenſio intelligitur Incarnatio,qua ſe exinaniuit. *In cœlo*, ſ. quatenus Deus vbique erat, & quatenus homo, beatus.

16. *Sic enim*,&c.videntur & hæc Chriſti verba, etſi quidam putant eſſe Euangeliſtæ.

17. *Iudicet*. i. condemnet.

18. *Non iudicatur*,i.condemnationi obnoxius non eſt. Intellige ſi credat, vt par eſt, & fidei conuenienter, operetur. *Iudicatus*, i. condemnatus, ſc. meretur condemnari. *Non credit*. Græc. non credidit. *In nomine*, i. in ipſo. vide ſup. cap. 1. numer.12.

19. *Iudicium*, i.condemnationis cauſa.

20. *Odit*,ſ. quatenus male agit.

21. *Veritatem*,i.iuſtitiam,Heb.ſic 4.Reg.20.

In Deo, i.ſecundum Deum,ſeu Dei voluntatem, q.d.non veretur lucem, ſed confidenter accedit, vt cuius opera bona ſint,& irreprehenſibilia.

22. *Iudæam*,i.reliquam Iudææ partem, erat enim in Ieruſalem. *Baptizabat*, ſ. per diſcipulos. vide inf.

23. *Ænon*,ſ.ciuitate. *Salim*, quæ & Salem, vrbs Sichimorum olim.

25. *Quæſtio*,ſc.cœptum inter eos diſputari,vter potior baptiſmus Chriſti, an Ioannis.

Ex,Syr. vni ex. *Iudæis*, Syr. quodam Iudæo.

Purificatione,i. baptiſmo.

27. *Homo*,i.quiſquam,q.d. non poſſum ego, niſi quantum mihi à Deo datum eſt, debeoque eſſe ſorte mea contentus. *Teſtimonium*, &c. i. teſtes eſtis.

29. *Sponſus*. Chriſtum intelligit, qui ſibi Eccleſiam deſponſauit. *Amicus*, ſe intelligit. *Stat & audit*,pro, præſens audit.

30. *Creſcere*,ſ. auctoritate.

31. *Omnes*, ſ.homines,vel res. *De terra*, i. terrenis.

De terra eſt,pro,vt qui de terra ſit. *Et de terra*, i.& terrena ſ. humilia.

32. *Audiuit*,i.à Patre accepit *Nemo*, ſ.fere.

33. *Signauit*, i. velut ſigillo addito confirmauit.

Verax, ſ.præſtans promiſſa.

34. *Ad menſuram*, ſ.omnibus æqualem, vel pro, parce,vel q.d.non dedit filio vt cæteris gratiam limitatam.

35. *Manu*,i.poteſtate.

36. *Habet*,ſc.merito intellige vero fidem operibus comitatam. *Videbit*,i.particeps erit,Heb.

Ira Dei,i. ſupplicium à Deo. *Manet*,pro, manebit, ſc.perpetuo, niſi conuertatur.

CAPVT IV.

1. *Phariſæi*, ſ.qui Chriſtum odio proſequebantur. *Baptizat*,ſ ita audierant, quaſi Chriſtus per ſe baptizaret.id quod Euangeliſta ſtatim corrigit.

2. *Non baptizaret*, ſ.occupatus docendo, & miracula faciendo, baptizauit tamen Apoſtolos ſecundum Auguſtinum.

4. *Samariam*, ita dicebatur Regio, & ciuitas etiam, ædificata in monte,ab huius poſſeſſore nomine Somer. vide 3. Reg.16.

5. *In*, i. prope. *Sichar*, quæ & Sichem,Gen.34. tandem dicta Neapolis.

6. *Sic*, ſ. fatigatus, vel vt ſolent fatigati: vel, vt ſe offerebat locus. *Sexta*, diuidebant Iudæi diem quemque in 12. horas,vt ſup. diximus.

7. *De Samaria*, i. Samaritana, ſc. ex vrbe Sichem.

8. *Enim*, q.d.non erat quiſquam diſcipulorum qui poſſet dare,vel,enim,pro,autem.

9. *Non enim*, &c. videntur verba Euangeliſtæ, poſſunt tamen eſſe Samaritanæ. *Contuntur*, i. commercium habent.

10. *Donum Dei*,i. quæ ſoleat Deus donare, vel quid tibi donatum ſit mea præſentia. *Forſitan*, pro vtique.

Viuam, i. vitalem,ſc. gratiam, ſeu Spiritum ſanctum.

11. *In quo hauries*, Græc. ἀντλήμα, i.hauſtrum.

Viuam,i. quam dicis viuam.

12. *Patre noſtro*,ſequebantur Samaritani ex parte legem Iudæorum.

13. *Non ſitiet*, ſ.gratia, quæ aquæ nomine ſignificata eſt,ad vitam æternam, quod ex ſe eſt, hominem perducit.

14. *Fons*, pro, velut fons,ſ.in quo ſemper aqua.

Salientis, i.ſalire facientis.

16. *Vade*,&c. Id dixit Chriſtus,vt ex reſponſione,quam ſciebat daturam,tex eret ſequentem ſermonem,eamque conuerteret.

17. *Non habeo*. ſc.vllo modo. Mentitur enim ſecundum quoſdam vt ſtatim accipiat, non expectato viro.

Bene,i. vere, ſc. imprudens verum dixit, forte etiam prudens.

18. *Quinque*. Hi an legitimi fuerint incertum, verba Chriſti tamen indicare videntur fuiſſe.

20. *Adorare*, i. colere ritu per Moſem inſtituto: alioqui adorare vbique licebat.

21. *Venit*, pro veniet.

Hora, i. tempus,ſ.doctrinæ Euangelicæ.

Monte hoc, ſ.ſolum, quaſi hic ſolum colendus ſit Deus,vel,eo modo,quo colitis. *Adorabitis*,ſ.conuerſi ad fidem Chriſti. *Patrem*,i.Deum.

22. *Quod neſcitis*,ſc.errabant in multis Samaritani, quod attinet ad Dei cognitionem. *Nos*, ſ.Iudæi.

Ex Iudæis, ſc.ab eis, & Chriſtus ortus, & in mundum profecta prædicatio Euangelica.

23. *Nunc eſt*,q.d.iam cœpit. *Spiritu*, non cæremoniis Iudaicis. *Veritate*, non errore gentilico.

24. *Et eos*, pro, ideo eos.

25. *Venit*,i.prope eſt,vt veniat. *Qui dicitur Chriſtus*, id non eſt Syr. videtur additum ab Euangeliſta explicationis cauſa.

27. *Continuo*. Græc. in hoc, i.dum loquerentur.

Muliere, ſ. ſola, vel Samaritana, vel præter morem ſuum. *Quid loqueris*, pro, cur loqueris.

29. *Numquid*, q. d. vos ipſi examinate.

34. *Vt perficiam*, pro, nempe vt perficiam.

Opus, ſ. ſalutem hominum.

Eius, i. ab eo præceptum.

35. *Oculos*, ſ. mentis *Meſſem*, ſ. ſpiritualem.

36. *Et congregat*, pro, nam congregat.

Æternam, ſ. congregantis, & congregati.

Vt & qui, &c. q. d. ita fit, vt ſicut gaudet qui ſeminat, ita gaudeat etiam qui metit, vel ſimul gaudeant ſ. in cœlo.

34. *In hoc*, &c. q. d. Atque huc poteſt accommodari, quod vulgo dici ſolet: Alius, &c.

38. *Miſi*, deſtinaui mittere, vel præterita pro futuris.

Laboraſtis, i. coluiſtis, ſ. ſeminando, rigando &c.

Alij, ſ. Prophetæ, ſeu qui vos præceſſerunt patres qui Iudæis prædicauerunt.

40. *Ibi*, Græc. & Syr. apud eos.

41. *Sermonem*, i. doctrinam. *Eius*, ſ. Chriſti.

42. *Non*, ſub. tantum, ſeu tam. *Mundi*, Græc. additur Chriſtus, & Syr. Meſſias.

43. *Galilæam*, ſub. relicta Nazareth.

44. *Perhibuit*, vide Matt. 13. Mar. 6. Luc. 4.

Non habet, ſ. vt plurimum, vel de ſe loquitur.

45. *Exceperunt*, ſ. honorifice.

46. *Regulus*, Græc. βασιλικὸς, i. regius, ſ. genere, vel miniſterio aliquo. Syr. ſeruus regius. Interpres videtur legiſſe βασιλίσκος.

46. *Aduenirет*, pro, aduenisſet.

48. *Signa, & prodigia*, i. valde inſolita miracula.

Non creditis. Apparet iſtum fuiſſe Iudæum.

50. *Viuit*, i. incolumis eſt. Heb. ſic viuificari dicitur qui à malis liberatur.

51. *Viueret*, i. ſanus eſſet.

52. *Habuerit*, pro. habuiſſet.

53. *Credidit*, ſ. in Chriſtum.

54. *Iterum*, ſ. in Galilæa. *Secundum*. ſc. ex factis in Galilæa.

CAPVT V.

1. *Feſtum*. Pentecoſtes, ſecundum quoſdam, ſecundum alios, Paſchæ, quod probabilius.

2. *Probatica*, ſcil. vbi oues congregabantur, vel etiam lauabantur, offerendæ in templo, à quibus ei nomen: nam προβατον, ouis. *Piſcina*, locus erat, in quo aqua pluuia colligebatur vt ſolet in ciſternis.

Bethſaida, Græ. Betheſda, i. domus effuſionis, ſc. aquarum, Syr. Berh Cheſda, i. Domus miſericordiæ.

3. *Aridorum*, ſ. aliqua corporis parte.

4. *Autem*, Græc enim. *Secundum tempus*, i. certo quodam tempore ſed hominibus ignoto.

Mouebatur, Græc. & Syr. turbabatur.

Motionem, Græc. & Syr. turbationem.

6. *Haberet*, ſ. ægrotaſſe diu.

7. *Domine*, honorifice appellat, etſi non noſſet videtur autem putaſſe Chriſtum operam velle ſuam ei offerre, ad eum deponendum in piſcinam. *Venio*. poterat ſe mouere, ſed ægre.

8. *Grabatum*, i. lectum.

10. *Tollere*, i, geſtare.

13. *Loco*, ſ. illo, vbi ſanauerat hominem.

14. *Iam noli peccare*, Græc. ne poſt hac pecces. Indicat ob peccata ægrotaſſe.

15. *Nunciauit*, ſ. ſimplici animo, tamquam de homine diuino.

17. *Operatur*, ſ. continens, & adminiſtrans creaturam, q. d opera mea ſunt opera Dei, quibus ſabbatum non violatur.

18. *Soluebat*, ſ. illorum opinione.

Suum, Græc. ἴδιον, i. proprium.

Æqualem, ſc. dum ſe dicit proprium De filium, nempe naturalem, & conſubſtantialem, ſeque eadem cum illo facere. Not. intellexiſſe Iudæos, quod multi hæretici non intellexerunt.

10. *Niſi*, pro, ſed. ſic inf. cap. 15, Gal. 2. Matt. 12. q. d. non à ſe, ſed à Patre accipiens facit, quicquid facit.

Viderit, ſ. videndo accipit vt faciat, & accipiendo videt, nec in eo aliud eſt videre, aliud accipere: vtrumque vero in eo ab æterno, etſi opera in tempore fiant.

Hæc, ſ. eadem. *Similiter*, Itaque non prius Pater, nec perfectus quam Filius.

20. *Demonſtrat*, i. communicat, ſ. ipſum ſibi æqualem generando.

Demonſtrabit, i. communicabit, ſ. æternum, omnia tempora comprehendit, ſemperque Pater Filium generat, ſuaque omnia communicat: maiora autem illa curatione. Intellige ſuſcitare mortuos, iuſtificare peccatores, Mundum iudicare, & huiuſmodi alia. *Vt*, non cauſam ſignificat, ſed conſecutionem.

21. *Suſcitat*, &c. vide 1. Reg. 2. Deut. 32. Pſal. 67.

Sic, i. ſimiliter, vt ſupra dictum eſt.

22. *Iudicat*, ſc. apparens in iudicio ſenſibiliter. Aug.

Omne, i. de omnibus.

23. *Sicut*, q. æqualiter cum Patre.

24. *Verbum*, i. doctrinam *Habet*, pro, habebit, vel habet ſpe, & merito. *Iudicium*, i. condemnationem.

Venit, pro, veniet *tranſiit*, pro, tranſibit, vel q. d. tranſlatus enim eſt à peccati morte ad iuſtitiæ vitam. ſic i. Ioan. 3. translati ſumus, &c.

25. *Hora*, i. tempus. *Et nunc*, pro, imo vero iam cœpit.

Mortui, ſ. peccato. *Audierint*, i. crediderint, & obedierint.

26. *In ſemetipſo*, i. per ſuam eſſentiam.

27. *Filius hominis*, i. homo Not. quoſdam id coniungere cum præcedentibus, q. d. dedit ei quatenus homini. Alios cum ſequentibus, q. d. ne miremini tantum huic homini datum.

28. *Venit hora*, pro, veniet tempus.

In monumentis, ſ. mortui. *Vocem*, ſ. de qua Matth. 25. 1. Cor. 15. 1. Theſſ. 4. formabitur autem miniſterio Angelorum.

29. *Procedent*, ſcil. è monumentis. *Vitæ*, ſcilicet beatæ.

Iudicii, i. condemnationis, ſeu ſupplicij, ſcilicet æterni.

30. *Non poſſum*, &c. Oſtendit ſe iuſte iudicaturum.

A me ipſo, ſ. quicquid habet, vt à Patre habet.

Audio, i. à Patre ſumo. *Et iudicium*, pro, ideo iudicium. *Meam*, ſ. ſolam, vel quaſi meam, aut quatenus mea eſt. *Sed*, pro, ſed etiam, vel, ſed quaſi. vel, ſed quatenus.

31. *Non eſt verum*, ſc. veſtro iudicio, qui ſic ſoletis dicere.

22. *Alius*, ſc. Ioannes, vel Pater.

33. *Veritati*, pro, verum, ſc. de me.

34. *Accipio*, ſcilicet quaſi indigens, ſeu mea cauſa.

35. *Lucerna*, ſc. accepto lumine aliunde, Græc. ὁ λύχνος, i. illa lucerna. forte de qua Pſal. 131. Paraui lucernam Chriſto meo.

Ardens, ſc. caritate.

Lucens, ſc. veritate.

Ad horam, i. ad breue tempus, poſtea enim dicebant

cebant habere dæmonium.

Exultare, &c. q.d.eius lucem magno cum gaudio susceptistis, multum ei tribuentes, vel q.d.voluistis illum habere pro Messia.

36. *Ioanne*, i. Ioannis testimonio.

Quia Pater, &c.pro,quod Pater me miserit.

37. *Perhibuit*,sc.in baptismo.

Vocem, sc. Dei, non est proprie vox. Nam quas olim audierunt Iudæi,Angelorum opera formabantur:quamquam nec isti illas audierant.

38. *Verbum*,i.doctrinam,seu spiritum.

39. *Scrutamini*,& Græc.& Latine potest esse Indicatiuum,& Imperatiuum.

In ipsis, i. per ipsas, sc.credendo,& obediendo eis.

Et illæ,pro illæ enim,vel,& tamen illæ.

41. *Claritatem*,Græc. δόξαν,i.gloriam.

Non accipio,q.d.habeo tantum gloriæ à Patre,vt humana non indigeam.

42. *In nomine*,&c.q.d.ex parte Patris,seu à Patre missus,vt Filius.

Alius,sc. Antichristus.

In nomine suo,i.à seipso q.d.non à Deo missus.

45. *Nolite*,&c.q.d.non erit opus,vt ego vos accusem.

Moses, i. Mosis lex,sc.tanquam transgressores, & qui ei de me prædicenti non credatis. Not.hinc scripturæ non credere eos,qui ea non credunt, quæ ex ipsa colliguntur.

46. *Forsitan*, pro, vtique. *Scripsit*, sc. Gen. 40. Deut.18.

47. *Meis*, sc. quem præ Mose nihili facitis.

CAPVT VI.

1. *Trans mare*,non quidem in vlteriorem ripam, sed in eandem,secundum quosdam. forte sinus interuallo diffitam, sic vt opposita videretur. Alij in oppositum putant nauigatum.

2. *Multitudo*, sc.populi.

5. *Philippum*,forte vt rudiorem.& qui sic ad sublimiora erigi opus haberet.

6. *Tentans*, i.explorans quid sentiret.

7. *Ducentorum denariorum*, faciunt hi circiter 20.aureos.

9. *Tantos*,i.tam multos.

10. *Fœnum*, i. gramen.

12. *Impleti*, i. satiati.

14. *Propheta*,Græc.ὁ προφήτης,i. ille Prophetà, sc. Messias tamdiu expectatus.

Venturus est, i. prædictus, seu promissus venturus.

15. *Fugit*,Græc. ἀνεχώρησε,i.secessit.

17. *Capharnaum*, sed prius in Bethsaida, vt alij Euangelistæ dicunt.

19. *Viginti quinque*, sc.maiorem lacus partem, si ex opposita ripa soluerant, est enim latitudo eius 40.stadiorum.

21. *Statim*,sc.vt eum acceperunt.

22. *Altera*,i.sequenti.

Nna, Græc. & Syr. vna in quam intrauerant discipuli eius.

23. *Superuenerunt*,sc.postea.

24. *Nauiculas*, sc. illas,quæ ad eum locum superuenerant.

26. *Quæritis*, sc. multi ex vobis.*Signa*,adeoque per ea eleuemini ad res cœlestes.

27. *Operamini*,i.operando parate.sic Paulus,Salutem vestram operamini.

Non cibum, sc. solum,seu præcipue.

Qui permanet, sc. gratiam Dei seu animæ salutem.

Signauit, Græc.ἐσφράγισεν, i.sigillauit,sc.velut sigillo apposito,voce de cœlo, & miraculis,declarauit & confirmauit suum esse filium.

28. *Faciemus*,i. facere debemus.

Dei, i.Deo grata, seu quæ Deus ab homine requirit.

29. *Hoc est*, non dicit solum id esse.*Credatis*,sc. fides fundamentum est ædificij spiritualis.

30. *Tibi*, intellexerunt de se dixisse.

31. *Manna* Chal.est nam Heb. Man.vide Exod.16.

32. *De cœlo*,i vere cœlestem. *Panem*,s.me.

Verum, non figuram ipsam, qualis erat Manna, vel q. d.vere panem,vel vere cœlestem.

33. *Mundo*,i.hominibus.

34. *Dixerunt*,sc carnaliter intelligentes panem, vt Samaritana aquam.

35. *Vitæ*,i.viuificans.*Et qui*, &c. explicatio præcedentis,s.per fidem venitur.Intellige vero formatam charitate.*Non sitiet*,s.nec esuriet,q.d. satiabitur(vt alia iam non optet)præsertim in cœlo.

36. *Dixi*,sc.alias. *Quia*,pro,quod. *Me*,sc.facientem ea per quæ credere deberetis.

37. *Dat*,sc.prædestinando, & vocando.*Foras*,i.à me,sed conseruabo.

38. *Meam*,s.solam *Sed*,pro,sed etiam.

39. *Dedit*,s.electos.

Ex eo,s.vllum.

40. *Autem*, pro,enim.Syr.enim. *Videt*.sc. oculis corporis,vel mentis.

41. *Illo*,s.Christo,vel sermone.

43. *In inuicem*,i.inter vos.

44. *Traxerit*,sc. efficaciter mouendo repugnantem vitiosam naturam.

45. *Prophetis*,vide Isa.54.Ierem.31.

Omnes,s.Ecclesiæ filij.*Docibiles Dei*,Græ.διδακτοὶ τοῦ θεοῦ, i. à Deo docti. *Audiuit*, sc.intus docentem per fidem.

46. *A Deo*,s.natus,vel missus,de se loquitur.

47. *Habet*,pro,habebit.

50. *Non moriatur*,sc.anima, & corpore suo tempore resuscitabitur ad vitam perpetuam, q.d.manna nec vitam perpetuam corpori potuit,dare,at hic panis,& corpori dat,& animæ.

51. *Viuus*,s.& viuificans.

52. *Dabo*,iungendum cum,pro mundi vita.*Mea est*, Græc. & Syr.mea est quam ego dabo.

53. *Litigabant*,sc.aliis accusantibus,aliis defendentibus.*Carnem suam*, &c. Intellexerunt Iudæi eũ dicere,id quod hæretici nolunt intelligere,nec Christus illam intelligentiam reprobauit, sed confirmauit totses vero, & adeo aperte, vt mirum sit esse adhuc qui litigent.

45. *Et biberitis*,etiam qui vnam speciem solam sumunt,bibunt.quod attinet ad Christi intentionem,est n.in carne sanguis simulque vtrumque sumitur necquiquam plus accipit,qui vtramque speciem accipit cum ergo sanguis sumatur,in quo est virtus,parum refert quod non sumitur per modum potus.

55. *Resuscitabo*,s.felici resurrectione.

56. *In me*,s.vt palmes in vite,vnde viuit.

In illo,s.viuificans.

57. *Viuo*,& qua Deus,& qua homo.*Patrem*,s.vitam mihi dantem.*Et qui*,pro.sic qui. *Propter me*,s. sic sibi coniunctum,seu vnum.

61. *Durus*,i.difficilis captu.

Audire,i.capere.

63. *Videritis*,&c.q.d.quid dicetis, an etiam tum negabitis eum vera dicere?

63. *Spiritus*,&c.q.d.quæ dixi spiritualiter intelligenda sunt, & non carnaliter, vt vos intelligitis quasi caro,mea dentibus sit laceranda:non n.sic da-

turus sum, sed in Sacramento, sub specie panis & vini

Spiritus & vita sunt, i. vitam dant spiritualem, sane intellecta.

65. *Ab initio*, sc. conuersationis cum discipulis, vel ab æterno.

67. *Ex hoc*, s. tempore *Retro*, s. deserto Christo.

69. *Vitæ æternæ*, s. effectricia, si quis ei obediat.

70. *Cognouimus*, i. reipsa, s. per miracula, experti sumus.

71, *Eligi*, s. ad Apostolatum. *Et vnus*, &c. q.d non omnes ita sentitis. *Diabolus*, i. pessimus.

72. *Simonis*, s. filio.

CAPVT VII.

1. *Ambulabat*, i. versabatur. sic inf.

Galilæam, pro Galilæa. *Iudæam*, pro Iudæa.

2. *Scenopegia*, ita dicta à figendis tabernaculis. Nam σκηνὴ, tabernaculum, πηγῶ, figo. inde σκηνοπηγία, vide Leuit. 23.

3. *Fratres*, i. cognati, s. qui non erant Apostoli.

Discipuli, s. qui sunt in Iudæa.

4. *Quid*, s. egregium, seu singulare. *Et quærit*, pro. sed quærit *In palam*, q.d. celebris.

Si, pro, quandoquidem. *Hæc*, i. talia, s. tam singularia.

5. *Credebant*, s. vt par erat, sed valde de eo humiliter sentiebant, quasi consilio opus haberet.

6. *Tempus* i. ascendendi opportunitas.

Paratum, sc. vestro iudicio, vel q.d. vobis perinde est quocunque tempore ascendatis.

7. *Odisse*, s. ea ratione qua me.

8. *Ascendite*, i. potestis iam ascendere, si vultis.

Non ascendo, Græc. nondum ascendo. οὔπω ἀναβαίνω, Syr. nunc non ascendo. *Impletum est*, i. aduenit.

10. *Manifestè*, scil. comitatus, vt solebat, discipulis.

Occulto, s. declinabat odium volentium eum interficere.

11. *Ille*, per contemptum.

12. *Alij*, s. Sacerdotes, & Pharisæi. *Turbas*, i. indoctum vulgus.

13. *Palam*, Græc. παῤῥησίᾳ, i. libere, s. defendendo, aut laudando. sic inf. *Iudæorum*, i. quibus Christus inuisus.

14. *Mediante*, scil. die quarto, durabat n. per dies 8.

15. *Litteras*, s. scripturam legere vel interpretari erat n. Hebraice scripta, Iudæi autem Syriace loquebantur.

Didicerit, forte discebantur solum in Ierusalem.

26. *Non est mea*, i. à me.

17. *Cognoscet*, s. obedientia mandatorum Dei, meretur illuminationem *A meipso*, s. & non à Deo.

18. *A semetipso*, sc. non à Deo doctus. *Hic*, &c. de se loquitur.

19. *Quid*, i. cur q. d. cum sitis Dei inimici, quid causæ habetis contra me, à Deo missum, eique obedientem.

20. *Turba*, i. è turba aliqui.

21. *Vnum*, scil. sanando in sabbato ægrum hominem.

Miramini, sc. & tumultuamini quasi sabbatum violauerim.

22. *Propterea*, scil. attendite. *Circumcisionem*, i. præceptum circumcisionis. *Ex Moyse*, sc. primo institutore.

23. *Lex*, sc. de circumcidendo die octauo, vel de sabbato, q.d. tamen non soluitur lex de sabbato, per opus circumcisionis. *Totum*, i. corpore & anima, q.d. an id minus est circumcisione?

24. *Secundum faciem*, i. apparentiam, vel acceptionem personarum, q.d. ne me temerè accusetis quia contemnitis.

27. *Scit*, pro, sciet. *Vnde*, i. quibus ortus parentibus.

28. *Scitis*, s. secundum quod dicitis. *Verus*, s. Deus vel verax in promissis. *Nescitis*, i. vt par est, vel meum esse Patrem, meque misisse.

30. *Et nemo* pro, sed nemo. *Hora*, i. tempus quo mori statuerat.

31. *Christus*, &c. q. d. si iste non est Christus, sed alius qui expectatur, numquid ille? &c.

32. *Murmurantem*, i. submisse loquentem.

Principes, Græc. & Syr. Principes sacerdotum.

33. *Eis*, sc. qui aderant Iudæis. *Vado*, pro, ibo, sc. postea.

34. *Quæretis*, pro, si quæratis. sic Psal. quæres locum eius, pro, si quæras. *Sum*, sc. erat semper beatus vel sum, pro ero, s. in cœlo. *Non poteſtis*, præuidebat in malo obstinate perseueraturos, alioqui dum quis viuit, potest saluari, quia potest à Deo conuerti.

35. *Ad semetipsos*, in inter se. *Dispersionem gentium*, i. dispersas per orbem gentes.

37. *Nouissimo*, sc. octauo, qui celeberrimus. vide Leuit. 23. *Sitit*. s. animæ. bona, seu diuina.

23. *Sicut dicit*, &c. potest coniungi cum præcedentibus q. d. credit vt monet scriptura. vel cum sequentibus.

Scriptura, forte aliqua quæ erant. vide tamen Prou. 5. Isa. 41. 42. 43. 44. 48. Ezech. 36. quamquam plena est scriptura donorum Spiritus sancti mentione.

Flumina, i. copia gratiarum. *Ventre*, i. corde, seu mente.

39. *Datus*, s. copiose. *Glorificatus*, s. post Ascensionem missurus erat Spiritum sanctum.

Vbi, pro, vnde.

Pontifices, Græc. Principes sacerdotum.

46. *Homo*, i. quisquam, Heb.

49. *Legem*, i. scriptam.

52. *Galilæus*, qui, s. ei faueas ob communem patriam, vel q.d. eius discipulus. hi enim fere Galilæi.

Propheta, s. quisquam *Surrexit*, s. vnquam.

CAPVT VIII.

1. *Oliueti*, Græc. oliuarum.

2. *In medio*, s. coram Christo.

5. *Lapidare*. Ira legem traditione interpretabantur, s. lapidandam adulteram.

6. *Scribebat*, s. eorum peccata conuicturus, si opus esset, secundum quosdã. Videtur potius facere, quod erat iteraturus, vt eis daret liberiorem discedendi locum, quod si tunc solum fecisset, forte rei nouitas illos detinuisset. Quid vero scripserit, quis possit diuinare?

Post vnum, pro, post alium. *Exibant*, forte timentes ne illorum peccata scripsisset.

Senioribus, forte hi sibi conscij grauiorum.

Solus, i. sine accusatore vllo. *In medio*, sc. coram Christo. & Apostolis.

11. *Condemnabo*, Græc. condemno.

Iam Amplius, &c. Græc. ne post hac pecces. Ostendit se peperciſſe illi, non autem sibi placere peccatum.

12. *Ambulat*, i. versatur, Græ. ambulabit, pro, ambulat *Habebit*, pro, habet.

Vitæ, i. vitam dans, vel ad vitam ducens.

14. *Vado*, i. sum iturus, s. ex mundo hoc.

15. *Secundum*

15. *Secundum carnem*, i. carnaliter.

Non iudico, sc. vt vos, peruerse, vel, non iudico, sc. nunc. vide inf. c. 12.

16. *Etsi*, pro, cum autem, vel: sed cum.

Verum est, id est, tanquam verum recipiendum.

Solus, sub. vt ideo sit repudiandum, quia solum vnius sit.

19. *Scitis*, i. nostis.

Forsitan, pro, vtique. id enim magis Græc. indicatur.

20. *In Gazophylacio*, i. prope Gazophylacium.

Templo, i. templi atrio.

21. *Iterum*, scil. repetens quod supra dixerat c. 7.

Vado, pro vadam, i. discedam.

Quæritis, sc. ad interficiendum.

Peccato, pro, peccatis, vt dicitur inf.

Vado, i. ibo, sc. post mortem.

22. *Quia dicit*, &c. q. d. & mortuum non poterimus inuenire, & persequi.

23. *Deorsum*, i. e terra.

Supernis, i. cœlo.

Vos de mundo, &c. explicatio præcedentis.

24. *Non credideritis*. Videbat quidem non credituros, ideo supra absolute dixit. hic vero sub conditione, dans locum pœnitentiæ. *Ego sum*, sc. ex Patre, nempe Dei Filius.

25. *Quis es?* quia dixerat: Ego sum, non addens quid esset.

Principium, &c. Græc. principium (seu, à principio) quod *& loquor vobis*, q. d. sum id quod à principio vobis dixi, sc. Dei Filius. atque in hunc sensum explicatur Syr. Potest etiam sic explicari. Sum *principium*, i. Deus, qui & loquor, pro, quanquam etiam homo sum, vt videtis.

26. *Habeo*, i. possum, seu possem. *Sed*, pro, nam, vel q. d. sed interim id dicam.

27. *Patrem eius*, i. suum.

27. *Exaltaueritis*, sc. in cruce.

Cognoscetis, sc. multi postea conuersi.

Sum, sc. Dei Filius.

30. *Crediderunt*. Apparet sup. non de omnibus dixisse, moriemini in peccato.

31. *Manseritis*, i. perseueraueritis.

32. *Cognoscetis*, sc. indies perfectius. *Veritas*, scil. fidei, vt ipse Christus.

Liberabit, sc. seruitute peccati, Græc. liberos faciet, sc. ex seruis.

33. *Semen*, i. filij.

Seruiuimus, de se loquuntur, non de suis maioribus.

34. *Peccati*, sc. eius vinculo alligatus.

35. *Seruus autem*, &c. q. d. & qui talis est, more seruorum non manet, &c. scil. non habet ius manendi.

37. *Filij*, Græc. semen. *Capit*, i. locum habet.

38. *Quæ vidistis*, &c. q d. quæ à diabolo didicistis.

39. *Estis*, Græc. essetis. *Facite*, Græc. faceretis.

40. *Hoc*, i. tale quid. vel fecit, pro, fecisset.

41. *Ex fornicatione*, &c. q. d. idololatræ.

42. *Pater esset*, i. si pro Patre haberetis Deum, & diligeretis.

Processit, sc. per generationem. *Veni*, s. in mundum per Incarnationem.

43. *Loquelam*, i. sermonem.

Audire, i. ferre, adeo vobis inuisus sum.

44. *Homicida*, scil. occidit hominis animam peccato, & in corporis mortem per peccatum induxit.

Initio, sc. mundi, vel hominum.

Veritate, i. rectitudine, seu iustitia qua fuerat creatus.

Quia, &c. q. d. quod ex eo apparet, quia non, &c. *Eo*, i. eius affectu.

Propriis, i. corrupto affectu.

Pater, i. auctor, seu inuentor.

Eius, sc. mendacij.

45. *Si*, Græc. quia.

46. *Arguet*, id est, conuincet, seu conuincere poterit.

47. *Ex Deo*, sc. Dei Spiritu præditus.

Audit, sc. libenter, & obedienter.

48. *Dicimus*, i. solemus dicere.

Samaritanus. Ita vocabant per contemptum, vel quod videretur legem soluere.

49. *Dæmonium*, de Samaritano nihil respondet, quia erat apertum mendacium. sensus autem quo illi dicebant, per hanc responsionem satis refellebatur.

50. *Ego*, sc. quatenus homo, quærebat Christus non suam, sed Patris gloriam.

Iudicet, id est condemnet, scilicet me inhonorantes.

51. *Mortem*, &c. q. d. perpetuo viuet beatus, vel, mortem vocat damnationem.

54. *Glorifico*, sc. sine Patre. *Nihil est*, i. pro nihilo habenda, vel q. d. si ego me velim apud vos glorificare nihili facietis.

55. *Et non*, pro, & tamen non. *Cognouistis*, sc. vt par est, non enim diligitis.

56. *Exultauit*, i. exultando optauit. *Diem*, i. tempus aduentus in carnem.

Vidit, sc. per reuelationem dum viueret, vel in limbo.

58. *Fieret*, i. esset.

Sum, sc. ab æterno.

58. *De templo*, Græc. additur, transiens per medium illorum, & præteriit, similiter & Syr.

CAPVT IX.

1. *VIdit*, attente aspexisse, apparet ex discipulorum interrogatione.

2. *Quis*, &c. rudis interrogatio, nisi forte sensus est: Peccatumne huius originale, quo in Adam peccauit, an Actuale parentum eius, meruit, vt cæcus nasceretur?

3. *Eius*, sub. vt cæcus nasceretur. *Sed*, sub. cæcus est natus. *Dei*, erant Christi opera Dei, quia ipse Deus.

4. *Eius*, i. ab eo præcepta.

Dies, i. seculi tempus.

Nox, sc. hominum mors.

Potest, sc. meritorie potest & sensus esse. Dum viuo oportet me operari, quæ Pater iussit, ea enim post mortem meam non poterunt fieri, quæ sum iussus facere, dum viuo.

5. *Lux*, ideo oportet me illuminare.

7. *Natatoria*, sup. idem verbum Græcum vertit, piscina.

Siloe, fons est ad radicem montis Sion. vnde fit illa Piscina.

Missus, Hebr. שלוח Scaluach. Syr. שילוחא Scilucha.

8. *Mendicus*, Græc. cæcus. *Sedebat*, sc. ante templum, vt ille, de quo Act. 3.

11. *Video*, Græc. ἀνέβλεψα, i. visum recepi.

15. *Vidisset*, i. visum recepisset. sic. inf.

15. *Custodit*, i. obseruat. *Schisma*, i. dissidium.

17. *Propheta*, q. d. vir sanctus à Deo missus.

21. *Loquatur*, Græc. λαλήσει, i. loquetur.

22. *Fieret*, i. eiicietur, sc. vt nunc excommunicati

extra

extra Ecclesiam.

24. *Da gloriam Deo*, modus obtestandi apud Hebræos, cum veritatem inquirerent, q.d. dic veritatem ad Dei gloriam. Vide Ios. 7. 1. Reg. 6.

25. *Si peccator est*, i. quod peccator sit.

27. *Nunquid*, &c. Ironice.

28. *Maledixerunt*, Græc. ἐλοιδόρησαν, i. conuitiati sunt. *Sis*, id dicunt per modum execrationis.

30. *Enim*, pro, sane. *Et aperuit*, pro, cum tamen aperuerit.

31. *Peccatores*, sc. in peccato perseuerantes, vel q.d. nod solet Deus talia miracula facere per peccatores. quod tamen non est vsquaquaque verum, vt notat Aug.

33. *Poterat*, pro, posset.

Quicquam, sc. tale.

34. *Totus*, exaggeratio quædam est.

Foras, scilicet extra eum locum, seu synagogam.

39. *Iudicium*, scil. inscrutabile per me implendum.

Vt qui, &c. Id sc. consecutum est, non à Deo intentum, nisi forte quatenus est punitio peccati.

Non vident, sc. diuinam lucem.

Cæci fiant, sc. ex malitia.

41. *Cæci*, sc. qui videre non possetis.

Videmus, q. d. vos ipsi fatemini doctos, adeoque non peccare ex ignorantia.

Peccatum, Græc. peccatum ergo, Syr. propterea peccatum.

Manet, sc. in vobis, q.d. ex malitia in peccato perseueratis.

CAPVT X.

1. OStium, i. debitam, seu rectam viam.

Fur, sc. clam accipiendo. *Latro*, sc. occidendo, seu male tractando.

3. *Nominatim*. Apparet esse sermonem de ouibus spiritualibus.

4. *Ante eas*, solet etiam interdum sequi oues.

6. *Prouerbium*, i. parabolam, seu occultam sententiam.

7. *Ostium*, sc. per Christum in Ecclesiam intratur, & cœlum.

8. *Venerunt*, scil. non missi à Deo, vel dicentes se esse Christos. Forte hic præterita pro futuris accipienda.

Sunt, pro, fuerunt, seu habendi sunt.

Sed, pro, ideoque.

Oues, sc. electi, qui etsi ad tempus errent, sed emendantur tandem.

9. *Introierit*, sc. in ouile.

Ingredietur, &c. q.d. quocunque se vertat, reperiet spiritualem refectionem, seu escam, vel ingressus intelligitur in Ecclesiam, egressus autem è mundo in cœlum.

10. *Abundantius*, pro, abundanter, vel indies perfectiorem.

11. *Pastor*, Græc. ὁ ποιμὴν, i. ille pastor.

Animam, i. vitam, de se loquitur, & bonis animarum pastoribus.

12. *Et qui*, pro, i. qui: vel, vt qui. *Dispergit*, i. perdit. sic Luc. 1. Disperfit superbos.

13. *Pertinet ad eum*, i. curat.

15. *Et ego*, i. sic ego. *Pono*, pro, ponam, sc. cum opus erit seu suo tempore, idque ad gloriam Patris: huc enim pertinet quod dixit: agnosco Patrem, s. cum amore.

16. *Alias*, sc. Gentiles.

Hoc, sc. Israelitico.

Adducere, s. per Apostolos in ouile Ecclesiæ.

Vnum ouile, Græc. vnus grex.

Et vnus, pro, sicut est vnus. vel quia vnus.

17. *Vt iterum*, pro, sic tamen, vt iterum.

18. *Tollit*, i. tollere potest, seu tollet, sc. ab inuito.

A meipso, i. vltro. *Hoc*, sc. ponendi animam pro ouibus.

19. *Dissensio*, Græc. schisma.

22. *Encænia*, i. festum dedicationis templi, de qua 1. Mach. 4. facta mense Nouembri. Nam quæ 3. Reg. 8. Septembri, & quæ 1. Esd. 6. Februario. Dicta ab ἐγκαινόω, i. innouo, dedico, initio, q. initialia.

23. *Templo*, i. templi atrio.

Salomonis. Ita dicebatur, quod similis esset forma, & loco ei, quam olim fecerat Salomon, & Salomoni dicebatur, quod ibi oraret.

24. *Circumderunt*, sc. ne posset elabi ante datum responsum.

Tollis, i. suspensam tenes.

Christus, Græc. ὁ Χριστὸς, i. ille Christus, sc. tamdiu expectatus.

Palam, Græc. παῤῥησίᾳ, i. libere, seu confidenter.

25. *Loquor*, Græc. εἶπον, i. dixi, sc. qui sim.

Creditis, Syr. credidistis.

In nomine, pro, nomine, seu auctoritate.

Testimonium, &c. i. testantur qui sim.

26. *Ouibus*, sc. electis.

28. *De*, pro, dabo.

29. *Qui dedit*, sc. oues. *Quod dedit mihi maius*, &c. q.d. accepi à Patre eandem essentiam & potentiam cum illo.

Et nemo, pro, itaque nemo. Patris mei, adeoque nec de mea.

30. *Vnum*. Vnitas essentiæ. *Sumus*. Distinctio personarum.

31. *Sustulerunt*, &c. apparet sane quo animo interrogauerint.

32. *Ostendi*, i. in vestri gratiam feci.

Ex Patre, i. Patris auctoritate. *Lapidatis*, i. vultis lapidare.

33. *De bono*, i. ob bonum.

Et, pro, id est.

Facis, &c. q.d. vsurpas tibi deitatem.

34. *Lege*, i. libro, vbi etiam scripta lex.

35. *Dixit*, sc. scriptura.

Sermo, i. colloquium, vt ad populum Israel: vel reuelatio, vt ad Prophetas: vel mandatum, sc. de recte iudicando, ad Iudices.

Solui, i. irrita esse, vel argui falsitatis.

36. *Sanctificauit*, i. sanctum generauit, vel quatenus homo sanctum fecit, sc. singulariter.

Quia blasphemas, pro, me blasphemare.

37. *Patris*, sc. quæ solus Deus potest facere.

38. *Etsi*, i. etiam si.

39. *Exiuit*, sc. se inuisibilem faciens.

40. *Primum*, sc. in Bethania. vide sup. c. 1.

41. *Nullum*, sub. cum tamen Christus tam multa.

Erant, pro sunt.

CAPVT XI.

1. DE *Castello*, pro, quæ erat Castellum, sc. oppidum.

Mariæ, &c. non possidentium, sed incolentium, sic dicitur Bethsaida ciuitas Andreæ & Petri.

Eius, sc. Mariæ.

2. *Vnxit*, sc. vt postea dicetur, seu potius vt dictum est Luc. 7. quod cum scripsit Ioannes, vulgatum erat in tota Ecclesia.

4. *Eis*, sc. sororibus pernuncium, quanquam Græc.

Græc.non est eis.*Mortem*,sc.diu permansuram.

9. *Nonne*,&c.q.d.nonne possunt mutari,vel nonne mutantur homines tempore?

Duodecim. Diuidebant Iudæi diem in 12. horas.

In die, sc. luce mea. Solet Christus à corporalibus, quorum fecit mentionem, transire statim ad spiritualia, q.d.non est quod timeatis,dum mecum estis.

Nocte, sc. extra lucem meam,vt qui in tenebris noctis versatur.

11. *Dormit*, sc.mihi suscitaturo.

12. *Erit*, pro,est,q.d.non est opus eo ire.

15. *Gaudeo*, iungendum cum, quia non eram ibi.reliqua per parenthesim.

Vt credatis, sc. perfectius,viso miraculo, quod non fieret,si ibi fuissem:impediissem enim mortem, vel q.d.vt cum videatis me diuinare absentia,& futura in fide confirmemini.

16. *Vt moriamur*, q. d. si imus,moriendum nobis omnibus.

Illo, sc. Christo.

18. *Stadiis*, octo faciunt vnum miliare.

19. *Multi autem*, &c. Apparet fuisse nobiles,& ob virtutem multis charos.

25. *Resurrectio & vita*, i. fons, & causa vitæ & resurrectionis.

Mortuus, sc. corpore.

Viuet, i.suscitabitur ad vitam beatam,& interim viuet vita gratiæ.

26. *Non morietur*, sc.quantum est ex parte fidei perfectæ, non morietur anima per peccatum, quod si moriatur corpore, non tamen in morte manebit perpetuo, sed suscitabitur ad æternam felicemque vitam.

17. *Credidi*,pro,credo.

Venisti, Græc. ὁ ἐρχόμενος, i.venturus, sc.expectabatur.

28. *Silentio*, Græc. λάθρα, i.clanculum,sc.ne Iudæi impedirent.

Vocat. Id sup. prætermiserat Ioannes.

32. *Domine*, &c. Apparet eas inter se id solitas dicere,sc. si Christus fuisset hic,&c.

33. *Spiritu*, i. animo,seu affectu, quem fremitu expressit.

Turbauit, sc. vltro commouit se in modum turbati, forte mutato vultu,& voce.

35. *Lacrymatus*, sc.videns illos flentes,commotus est affectu humano.

38. *Ergo*, dictio hæc continuat, non causam reddit.

39. *Tollite.* Id quia per homines poterat fieri, non facit ipse miraculo,

40. *Dixi*, & id sup. prætermissum à Ioanne.

Gloriam Dei,sc.miraculum per quod Deus glorificetur.

41. *Audisti*, pro,audis,i.audire soles.

42. *Sciebam*, pro, scio.

Dixi, sc. hæc.

43. *Magna*,sc.velut ad absentem animam.

Veni,loquitur velut dormienti.

44. *Institis*, i.fasciis funereis.

Sudario, Græc. σουδαρίῳ, vox Latina.

Abire, sc. suis pedibus.

45. *In eum*, sc.vt Messiam.

47. *Pontifices*, Græc. Principes sacerdotum. sic & inf.

Facimus, q.d.quid cessamus? *Hic homo*,per contemptum.

48. *Tollent*, i. auferent, occupando, vel perdendo.

49. *Pontifex*, Syr.Summus Sacerdos.

Anni illius,sc. cœperat Pontificatus esse vnius anni, contra Dei statutum.

50. *Vobis*, Græc.& Syr.nobis.

51. *Hoc*, s.quatenus bonum sensum habebat,& verum.

52. *Filios Dei*, sc. electos.

In vnum, i.simul,sc.in vno Christi corpore mystico.

53. *Cogitauerunt*, i. decreuerunt, Syr. machinati sunt.

54. *Apud*, pro, inter.

Ephrem, dicta etiam Ephron, secundum quosdam, estque prope Iordanem.

55. *Sanctificarent*, i.præpararent, Græc.purificarent.

56. *Putatis*, Græc. vobis videtur.

Non venit, sc. vt solebat ante festum.

CAPVT XII.

1. *Ante sex*,&c. i. sexto die ante Pascha.

2. *Fecerunt*, i.parauerunt, sc. qui illum exceperant. *Ibi*, sc. Bethaniæ, in domo Simonis leprosi.

3. *Libram*, Syr. alabastrum. *Vnguenti*, scil. aromatici.

Pistici, Græc. πιστικῆς, i.fidelis,seu non vitiatæ, Syr.præstantissimæ, dicitur & nardum genere neutro,quod secutus est Interpres. *Pedes*,sc.vbi eos lauisset aqua, & intersisset, vel saltem tersisset capillis, vt statim dicitur quod vero fuit reliquum vnguenti,effudit super caput,fracto alabastro. vide Matt.26.Mar.14.

5. *Pertinebat ad eum*, i. curabat, seu curam habebat.

Loculos, i. marsupium.

Mittebantur, sc. in loculos.

7. *Sinite*, Græc. fine. *Seruet illud*,q.d. vt præueniat sic tempus sepulturæ, quo id facere non poterit, Græc.in diem sepulturæ meæ seruauit illud, q.d.fecit anteuertens tempus sepulturæ.

10. *Cogitauerunt*, i. decreuerunt, s. habito concilio.

Et Lazarum, s.non solum Christum.

12. *In Crastinum*, sc.postridie sabbati,& decima luna,cum quisque agnum immolandum in Pascha domum inferebat.

13. *Ramos*, &c. sic.solebant in solemnibus gaudiis.vide 1.Mach. 11.& 2.Mach.10. *In nomine Domini*, i.à Domino missus.

14. *Super eum*, sedit etiam super asinam. Vide Matt.21.

16. *Glorificatus*, scil. resurrectione & ascensione.

Et hæc, pro,ideo hæc.

Fecerunt, sc.populus ille.

17. *Testimonium*, sc.de suscitatione Lazari.

19. *Ad semetipsos*,,i.inter se. *Proficimus*, Græc.& Syr.proficitis.

Abiit, forte pro,abit,q.d.illum sequitur. est autem Hyperbole.

20. *Gentiles*, Græc.Græci.

21. *Volumus*, i.cupimus. *Videre*,s.salutare,& colloqui.sic Prou.7. 2. Par. 25.

23. *Eis*, s. gentilibus intromissis, & aliis qui aderant.

Hora, i.tempus. *Clarificetur*,Græ.glorificetur,s. resurrectione.

24. *Solum*, sc. sine fructu.

25. *Amat*,s in hoc mundo.

26. *Mihi ministrat*, i. se profitetur meum ministrum, seu discipulum.

Sequatur,

Sequatur, i. imitetur. *Sum*, sc. erat beatitudinis statu, vel sum, pro, ero, sc. in cœlo.

37. *Anima*, s. quantum ad partem animalem, seu sensitiuam.

Turbata est, pro, turbabatur, sc. mortis horrore naturali.

Quid dicam? q.d. quo me vertam?

Pater, &c. q.d. num petam à Patre, vt me liberet, & seruet.

Hora, i. imminenti morte.

Sed, corrigit, q.d. quomodo id petam qui ad hoc venerim vt moriar.

28. *Pater*, &c. q.d. potius id petam, vt per me Pater glorificetur, fiatque in me voluntas eius.

Clarifica, i. glorifica, s. per meam mortem, & resurrectionem.

Nomen tuum, i. te. Not. concisas esse sententias, vt animi turbati & æstuantis.

De cœlo, i. ex alto, vel à Deo. *Clarificaui*, sc. per opera tua.

Clarificabo, sc. per tuam passionem & resurrectionem.

31. *Iudicium*, sc. quo liberandus est à potestate diaboli.

Huius mundi, s. cuius magnæ parti dominatur, nempe peccatoribus. *Eiicietur*, scil. deiectus imperio.

32. *Exaltatus*, s. per crucem.

Omnia, i. omne hominum genus, Græc. πάντας, i. omnes, s. homines, sensu proxime dicto.

Traham, sc. inuito diabolo. vel, quamquam repugnante hominum vitiosa natura.

34. *Lege*, i. scriptura. *In æternum*. vide Psal. 71. 109. Isa. 9. Ezech. 37. Dan. 2. & 7. Mich. 5. dicit quidem scriptura regnaturum perpetuo, sed non negat moriturum.

Oportet, &c. Apparet etiam id Christum dixisse.

Exaltare, videntur intellexisse significatam crucem.

35. *Modicum*, sc. tempus, q.d. non diu vobiscum ero.

Lumen, sc. ego.

In vobis, Græc. vobiscum.

Ambulate, i. sequimini me.

Tenebræ, s. errorum, & peccatorum.

Comprehendant, i. occupent.

Et qui, pro, nam qui. Heb.

36. *Lucem*, sc. me. *Abscondit*, sc. subduxit se, secedens in Bethaniam.

37. *Tanta*, pro, tot tantaque.

38. *Vt*, pro, ita vt. *Domine*, &c. sequitur 70. editionem.

Auditui, id est prædicationi nostræ auditæ ab eis.

Brachium, i. virtus, sc. quæ in Christo operabatur.

39. *Iterum*, pro, sicut iterum: vel q. d. non poterant credere quia erant excæcati, vt prædixit Isaias.

40. *Excæcauit*, sc. ob eorum peccata.

Indurauit, s. non molliendo gratia, reliquit in duritia.

Vt non videant, pro, atque ita factum, vt non videant. Not. quod Isaiæ sensus citatus, potius quam verba, idque passim secundum Heb. partim secundum 70.

41. *Vidit*, &c. sub. & dixit. Vidi Dominum sedentem, &c. Isai. 6.

Eius, s. Christi. Hinc etiam Christi diuinitas confirmatur.

42. *Principibus*, i. primariis viris.

In eum, sc. ipsum esse Messiam.

Eiicerentur, Græc. fierent sic 2. Thess. 2. de medio fiat.

43. *Hominum*, i. humanam, seu apud homines.

44. *In me*, sc. tantum. Vide similem phrasim, 1. Reg. 8. Mar. 9. 1. Thess. 5.

45. *Videt*, s. fide.

46. *Maneat*, s. alioqui mansurus.

47. *Iudicio*, i. condemno, s. nunc.

48. *Iudicabit*, id est condemnabit, vt qui spretus sit.

50. *Vita æterna est*, i. vitam æternam confert obedientibus.

CAPVT XIII.

1. *Ante*, &c. s. die 14. lunæ ad vesperam. Paschæ enim festum die 15. incipiebat, ad quam tamen quia pertinebat vespera diei præcedentis, alij Euangelistæ vocant primum diem azymorum.

Transeat, allusio ad nomen Paschæ, quod transitum significat.

In mundo, sc. Discipulos in mundo relinquendos.

In finem, s. vitæ vsque.

2. *Facta*, i. parata. sic sup. c. 12. & Tob. 2. factum, i. præparatum. *Cor*, s. Iudæ persuasisset.

3. *Ei*, quatenus Deo per generationem, quatenus homini per vnionem hypostaticam.

Exiuit, sc. per generationem, vel missionem in mundum.

4. *Cœna*, s. Agni Paschalis, vel ab incepta altera, esum Agni sequente. *Vestimenta*, sc. superiorem vestem.

Linteum, Græc. λέντιον, vox Latina mutata.

Vestimenta, i. superiorem vestem.

5. *Lauare*, factum id ante Eucharistiæ institutionem.

6. *Venit ergo*. Apparet non fuisse Petrum primo lotum, quanquam nec id certum. *Lauas*, pro, laues, seu lauabis?

7. *Nescis*, i. non intelligis.

Postea, s. vbi explicauero.

8. *Non lauabis*, &c. q.d. nunquam id patiar.

Non lauero, solet Christus à corporalibus ad spiritualia sermonem transferre, quanquam hic potest etiam de pedum lotione intelligi, in qua Petrum omnino obedientem volebat. *Partem*, i. hæreditatem, s. cœlestem.

9. *Caput*, sub. potius quam te priuet.

10. *Lotus est*, s. toto corpore.

Pedes, i. qui facile puluere, aut luto inquinantur, etiam in locis lotis.

Sed est, pro, vt qui sit. *Et vos*, &c. more suo ad spiritualia transit, q.d. per hoc significo vos, qui reliqua mundi sitis, opus habere affectuum pleniori munditia, s. peccatorum venialium, quod tamen non de omnibus intelligo.

12. *Quid?* pro, quorsum id?

14. *Lauare pedes*, i. exhibere inuicem humilitatis & charitatis officia.

16. *Missit*, Apostolus enim quasi missus.

17. *Hæc*, s. quæ doceo de humilitate, charitate, meique imitatione.

Scitis, i. intelligitis.

18. *Dico*, s. fore beatos. *Elegerim*, s. ab æterno, ad salutem, vel ad Apostolatum, q. d. noui qualis sit quisque vestrum.

Sed, sub. est inter vos Iudas.

Panem, i. cibum, Heb. *Leuabit*, q.d. per fraudem prodet, seu opprimet.

19. *A modo*,

19. *A modo*, i. ex nunc.

Ego ſum, i. is quem me eſſe dixi, ſc. Chriſtus Dei Filius.

20. *Amen*, &c. redit ad charitatis mutuæ commendationem.

21. *Turbatus*, ſc. præ horrore ſceleris, & Iudæ vicem dolens.

Spiritu, i. animo.

Proteſtatus, i. teſtatus.

23. *Vnus*, ſc. Ioannes. *Sinu*, ſc. capite ſuper pectus inclinato: decumbentes enim cœnabant, vbi facile eſt id fieri à proxime recumbente.

Diligebat, ſc. exhibebat peculiaria amoris ſigna, ob virginitatem, probitatem morum & in ſe eximiam charitatem. quamquam hæc ex Chriſti amore potius in eo effecta, ſc. ipſe prior diligit nos, deinde in nobis amat dona ſua.

24. *Dixit*, ſc. per nutus.

26. *Panem*, Græc. ψωμίον, i. bucellam, ſeu offulam.

27. *Introiuit*, ſc. ad perficiendam proditionem, qui antea intrauerat ad promittendam.

Facis, pro, facere moliris. *Fac*, permiſſio eſt, non iuſſio.

Citius, pro, cito, ſeu citiſſime. videntur autem hæc verba dicta exeunti. Dicitur enim ſtatim poſt bucellam exiſſe, quamquam forte priuſquam exiret dicta.

28. *Nemo*, ſc. præter Ioannem, vel forte nec is intellexit.

31. *Nunc*, i. paulo poſt. *Clarificatus eſt*, pro, clarificabitur, ſc. victo diabolo, erepto homine, & reſurgente Chriſto. *Clarificatus eſt*, pro, clarificabitur, ſeu glorificabitur. *In eo*, i. per eum.

32. *In ſemetipſo*, i. per ſe, ſeu ſua potentia, ſc. in reſurrectione, aſcenſione, Spiritus ſancti miſſione, & Mundi conuerſione.

33. *Modicum*, ſc. tempus. *Quaretis me*, i. optabitis meam præſentiam.

Non poteſtis, ſc. nunc.

34. *Nouum*, i. renouans hominem, ſeu nouum faciens, vel nouæ legis proprium, vel q.d. nouiter, & ſingulariter, ſc. ſicut dilexi vos, vt ſtatim addit.

Dilexi, ſc. vere, ſpiritualiter, & perfecte.

Vt & vos, &c. repetitio, more ſcripturæ, vel q.d. dilexi, vt vos ſimiliter diligatis.

36. *Non potes*, reſpondet ad animum quo ille interrogauerat, ſc. ſequendi: non poterat autem, quia prius erat Eccleſiam gubernaturus.

38. *Cantabit*, ſc. complete, vt ſolet.

CAPVT XIV.

1. ET *in me*, ſc ſum Deus ego.

2. *Sunt*, ſc. paratæ iis qui credunt, vt par eſt.

Si quo minus, i. alioqui, q.d ſi non eſſent paratæ, poſſem dicere, quæ ſequuntur, quæ tamen non eſt opus dicere, quia paratæ ſunt, vel id alioqui vos debet conſolari, quod dicere poſſum, me ire vt parem, &c.

Quia vado. Quidam hic faciunt principium ſententiæ, vt ſenſus ſit, ſi non eſſent, dixiſſem. At vero vado parare, &c.

3. *Etſi*, pro, & cum. *Præparauero*, ſc. mittendo. *Spiritum ſanctum*, per quem præparabimini.

Venio, pro, veniam. *Sum*, pro, fuero vel, ſum nunc, ſc. in beatitudine.

4. *Viam*, ſc. qua me ſequi debeatis. *Scitis*, ſciebant quidem, ſed imperfecte.

6. *Via*, &c. Græc tribus his additur articulus, q. d. illa vera, & vnica via, veritas & vita, ſc. via per quam venitur, veritas ad quam peruenitur, vita in qua manetur, ſecundum Aug.

Per me, ſc ducentem, ſeu per meritum meum, & mei imitationem.

7. *Cognouiſſetis*, ſc. perfecte. *A modo*, q.d. paulò poſt ſc. poſt aduentum Spiritus ſancti.

Cognoſcetis, Græc. & Syr. Cognoſcitis. pro, cognoſcetis.

Et vidiſtis, pro, imo vero iam vidiſtis, ſc. videndo me, vel pro, videbitis, ſc. in cœlo.

10. *Facit opera*, adeoque & verba loquitur.

12. *Maiora*, ſ. mundi conuerſionem, vel quædam miracula maiora quibuſdam Chriſti.

Vado, ſub. vnde illa per vos faciam, & concedam cum Patre, quæ petieritis.

13. *In nomine meo*, i. propter me.

In Filio, i. per Filium.

14. *Hoc faciam*, i. id concedam.

16. *Paracletum*, i. conſolatorem.

17. *Veritatis*, ſ. doctorem & datorem.

Mundus, i. mundani, ſeu mundi amatores.

Videt, i. notauit, adeoque non curat obtinere.

Nec ſcit, explicatio præcedentis. *Et in*, pro, id eſt, in.

18. *Orphanos*, i. mea præſentia deſtitutos.

19. *Videt*, pro, videbit. *Videtis*, pro, videbitis.

Viuo, pro, viuam, ſ. poſt reſurrectionem. *Viuetis*, ſc. mecum in cœlo poſtea.

20. *Die*, i. tempore, ſ. beatæ vitæ die.

22. *Factum eſt*, i. accidit, aut cauſæ eſt.

23. *Sermonem*, i. præceptum.

24. *Non diligit*, ſc. vt mundus. atque hæc cauſa eſt, cur me non ſit viſurus.

Meus, ſ. ſolum.

Sed, pro, ſed &.

25. *Apud vos*, i. vobiſcum.

26. *Spiritus*, pro, ſpiritus ille. *In nomine meo*, i. loco mei, ſeu etiam à me miſſum.

Suggeret. Græc. ὑπομνήσει, i. faciet recordari.

Dixero, pro, dixi, ſ. dum vobiſcum eſſem. Græc. εἶπον, i. dixi, Syr. dico.

27. *Pacem*, ſcil. ne turbemini iis quæ accident vobis.

28. *Venio*, pro veniam. *Si diligeretis*, &c. q.d. ſi me diligitis, gaudere debetis. *Me*, ſc. quatenus homo ſum, ideoque vado, alioqui ſemper cum illo ſum, vt Deus, nec moueor loco. Quidam maiorem intelligunt, i. principium filij, & vt Græci vocant cauſam.

29. *Credatis*, ſ. perfectius.

30. *Venit*, ſ. me per ſuos miniſtros interempturus.

Et in, pro, quamquam in. *Quicquam*, ſc. ſuum ſeu iuris ſui.

31. *Mundus*, i. homines. *Facio*, q.d. non morior, quia in me quicquam poſſit dæmon, ſed quia Pater ita vult, quem diligo, cuique obedio.

Surgite, &c. Quidam id faciunt ſententiæ principium: alij coniungunt ſuperioribus. *Eamus*, non tamen ſtatim diſceſſit, ſed in principio cap. 18.

CAPVT XV.

1. VERA, i. perfecta ſcil. diuinum ferens fructum.

2. *Tollet*, i. auferet, vt ſolent reſecari inutiles palmites: ſic de arbore dictum, Matth. 4. excideturs &c.

Eum, abundat, more ſcripturæ. *Plus*, i. copioſiorem.

3. *Sermonem*, i. doctrinam, ſc. fide acceptatam, & obedientia.

4. *Et ego*, pro,vt & ego, ſc.maneam,vel & ego, ſc. manebo.

Niſi, pro,ſed ſolum ſi.

5. *Quia ſine*,pro,alioqui ſine,vel coniungendum cum,niſi in me manſeritis,vt reliqua per parentheſim legantur.

6. *Manſerit*, ſc.vnitus fide,& dilectione.

Foras, ſc.extra ſanctorum conſortium.

Palmes, ſc.inutilis.

Areſcet, ſc.priuatus Dei donis. *Colligent*, ſcil. Angeli.

Ignem, ſc.inferni. *Ardet*, pro, ardebit,ſc.perpetuo.

7. *Et verba*, &c. explicatio præcedentis, q.d.ſi præcepta mea obſeruaueritis. *Et fiet*, ſic alibi. Voluntatem timentium ſe faciet,ſc.tales nihil optant, niſi à Deo moti.

8. *In hoc clarificatus eſt*, pro, per hoc glorificabitur.

Vt,pro, ſi. *Plurimum*, Græc.multum. *Efficiamini*, ſc.imitatione.

9. *Me*,ſc.hominem. *Et ego*,pro,ſic & ego. *Mea*, ſc.qua vos diligo, q. d. videte ne excidatis mea gratia.

10. *Seruaui*, pro,ſeruo. *Eius*,ſc.qua me diligit.

11. *Meum*, ſc.de Dei viſione,& gloria,& hominum ſalute,q.d.vt ita etiam vos gaudeatis. *Sit*,Græ. maneat.

Impleatur,ſ.in cœlo.

12. *Meum*,ſc.præcipuum,& à me maxime commendatum.

Dilexi, ſc. etiam vitam ponendo pro veſtra ſalute.

13. *Dilectionem*, pro, dilectionis demonſtrationem.

Amicis, i. iis quos amat.

14. *Amici*, i. dilecti. *Eſtis*, pro, eritis.

15. *Iam*,i.poſthac. *Seruos*,q.d.et ſi iure ſerui eſtis, tamen pro amicis habeo. *Neſcit*,ſ. vt plurimum.

Faciat, i. facere velit, q. d. conſilia, ſeu arcana Domini.

Dixi, pro, dico, i. voco. *Omnia*, ſ. quæ vos ſcire conueniebat.

16. *Elegiſtis*,ſ. priores. *Poſui*, i. conſtitui.

Eatis,ſ.per mundum,vel pro,creſcatis, ſeu proficiatis.

Vt quodcunque, pro,& vt quodcunque.

17. *Hæc*,pro,hoc,ſ.præcipue.

18. *Scitote*,pro cogitate.

Priorem,pro,prius,vel præſtantiorem.

19. *De mundo*,i.mundani. *Fuiſſetis*,i.eſſetis.

Erat,pro,eſſet.

20. *Seruauerunt*, intelligendum è contrario, q.d. ſi meum non ſeruauerunt, nec veſtrum ſeruabunt.

21. *Hæc*,pro,hoc,vt ſup. *Propter nomen meum*,i. quia me oderunt.

22. *Fuiſſem*,pro,non fuiſſem. *Peccatum*,ſ.incredulitatis,& odij doctrinæ meæ,& vitæ.

24. *In eis*,i.inter eos. *Quæ*,i.qualia.

Viderunt,ſ.opera mea.

25. *Sed*,ſ.faciunt talia. *Vt adimpleatur*,non cauſa finalis ſignificatur,ſed conſecutio,q.d.atque ita impletum eſt. *Lege*,i.ſcriptura *Gratis*,i.ſine cauſa.

26 *A patre*,ſc. etiam miſſum, vel q. d. vt poſſim mittere,à Patre accepi. *Procedit*,itemque à Filio.

Perhibebit,ſ.per miracula, & interiorem inſpirationem.

27. *Perhibebitis*,ſ.prædicatione,& ſignis.

CAPVT XVI.

1. HÆc, ſcil de mundi odio, & perſecutionibus.

Scandalizemini, q. d. offenſi deficiatis à fide vel conſtantia.

2. *Abſque*,&c.i.eiicient vos è ſynagogis.

Sed,pro,ſed &. *Venit hora*,*vt*,i. prope eſt tempus, cum.

Interficit,pro, interfecerit.

Obſequium,Gr. λατρίαν,i.cultum, ſeu ſacrificium. Syr.oblationem.

4. *Eorum*.iunge cum *reminiſcamini*.

Quia ego,&c.i.quod ego ea dixerim vobis.

Non dixi,ſ.ſic apperte & diſtincte. *Eram*, cuius præſentia tuti eratis.

5. *Vado*,Ideo vobis ea dico. *Interogat*,ſ. amplius, vt antea.

6. *Triſtitia*,hæc erat cauſa cur deſierant interrogare.

7. *Non veniet*, ſcil. ſic erat à Deo decretum, qui Chriſti myſteria ab æterno, omnia per ſua quæque tempora ordinatiſſime,diſtribuerat.

8. *Arguet*,i.conuincet.

9. *Crediderunt*,Græ.credunt,q.d.Oſtendet quantum peccent,qui in me non credunt.

10. *Quia ad Patrem*,&c. q.d. demonſtrabit me iuſtum,qui ad Patrem aſcenderim :nec enim iniuſtum reciperet. Not. id factum per Spiritum ſanctum operantem doctrina,& miraculis per Apoſtolos,& in mentibus hominum per internas inſpirationes. *Non videbitis*,ſc. poſtquam aſcendero ad Patrem, q.d.non inde huc amplius reuertar, vſque ad iudicium.

11. *Iudicio*,ſ.quo diabolum condemnaui, deque mundo,i hominum cordibus eicci, quibus imperabat.

12. *Multa*,ſ.de fidei myſteriis,& Eccleſiæ gubernatione *Dicere*, pro, quæ dicam. *Portare*, q.d. eſtis nunc imbecilliores, & turbatiores, quam vt mens veſtra opprimenda ſit, ſeu grauanda tam multis.

13. *Docebit vos omnem*, Græ. & Syr. deducet vos in omnem.

Omnem,ſ.quam vos oporteat noſſe.

Enim,pro,autem. *Audiet*,i.acceperit,ſ.à patre, & me.

Ventura ſunt,ſ.quæ vobis expediet ſcire.

14. *Clarificabit*.Græ.glorificabit. *Qua*,pro,vt qui q.d.oſtendet me eſſe à quo procedat,& habeat quæcunque habet. *De meo*. Hinc colligunt etiam Græci quidam,vt Cyr.lib.theſaur.13. & Didy lib.2 de Spiritu ſancto,procedere Spiritum ſanctum etiam à Filio.Vide etiam Epiph.hæreſ.42.& 69.Athan.ep. ad Serap.& lib.de vnit. fidei Baſ.cont. Euno. lib.2. & 3.

Annunciabit vobis,i.de hoc vos docebit.

15. *Omnia*.Adeoque diuinitas ipſa.

16. *Non videbitis*,ſ.quia paulo poſt moriar.

Videbitis,ſ.quia reſurgam non multo poſt.

Quia vado,&c.q.d.ſum n.moriturus & reſurrecturus,& ad Patrem aſcenſurus.

18. *Quid eſt*,&c.repetunt, more dubitantium,& quærentium.

20. *Plorabitis*,ſ.me patiente,& abſente, *Mundus*, ſ.qui me oderunt.

21. *Hora*,i.tempus pariendi & patiendi.

22. *Triſtitiam*,ſc. ob ea quæ dico de meo diſceſſu.

Tollet,i.tollere poterit.

Vobis,ſ.beatis.

23. *Illo die*, ſ. felicitatis æternæ.

Interrogabitis, ſ. non erit opus Deum videntibus, & in eo omnia. ſcitu neceſſaria *Petieritis*, ſcil. in hac vita.

In nomine meo, i. propter me, ſeu inuocato nomine meo. *Dabit*, ſ. cum expediet accipere, petentibus tamen vt par eſt, ſ. pie, cum fiducia, perſeuerantia, &c.

24. *Non petiſtis*, ſ. à Patre. *Vt gaudium*, pro, atque ita fiet vt gaudium.

25. *In prouerbiis*, ſc. obſcurius, & velut per prouerbia.

Annunciabo, ſ. in cœlo demonſtrabo, vel poſt reſurrectionem apertius declarabo.

26. *Die*, ſcil. beatitudinis, vel poſt aſcenſionem Chriſti in cœlum. *Petetis*, ſ. orant Sancti pro nobis in cœlo.

Et non dico, &c. q.d. cum erit opus me rogare Patrem.

De vobis, i. vt concedat quod petitis.

27. *Amaſtis*, ſ. requiritur charitas, & non ſufficit fides ſola.

28. *Exiui*, i. miſſus ſum, vel proceſſi. *Relinquo*, ſ. diſcedens corpore in cœlum.

30. *In hoc*, i. per hoc, q.d. vel id ſufficit ad credendum.

Exiſti, i. miſſus es, vel proceſſiſti.

31. *Modo creditis*, q.d. nunc quidem creditis, at paulo poſt apparebit, quam ſit iſta fides imperfecta, vel itane modo creditis q.d. tam ſero?

32. *Iam venit*, præt. pro futuro, q.d. iamiam aderit.

Vt diſpergamini, pro, qua diſpergemini. *Propria*, i ſuum quiſque locum. *Et non*. pro, ſed non.

33. *In me*, ſ. confiſi. *Pacem habeatis*, i. animo ſitis. quieto. *Vici*, faciamque vt vincatis, vel vici, pro vincam, ſ. per vos.

CAPVT XVII.

1. *Hora*, i. tempus, ſc. paſſionis. *Clarifica*, Græc. glorifica, ſ. Reſurrectione, Aſcenſione, miſſione Spiritus ſancti, & Euangelica prædicatione.

Vt Filius, &c. q. d. vt ſic per Filium glorificeris.

2. *Sicut dediſti*, &c. q.d. Cum vtetur poteſtate, quam ei dediſti &c. *Omnis carnis*, i. in omnes homines.

Quod dediſtis, ſ. electos.

3. *Hæc eſt*, ſ. hic inchoatur per fidem, perficienda in cœlo per viſionem.

Solum, ſ. eſſe. non excluditur autem Filius, nec Spiritus S. (ſunt enim omnes vnus Deus) ſed falſi dij.

IESVM *Chriſtum*, ſ. eſſe Saluatorem mundi, & Meſſiam à te promiſſum, tuumque Filium, & verum Deum Not. fidem de Trinitate & Incarnatione, eſſe viam ad ſalutem omnibus neceſſariam.

4. *Clarificaui*, i. glorificaui, ſ. per doctrinam & miracula.

Conſummaui, i. perfeci, ſeu abſolui.

Faciam, pro, facerem. Id dicit ſe perfeciſſe, quia prope erat paſſio, qua eſt conſummatum.

5. *Clarifica*, q.d fac cognoſcar Deus eſſe.

Apud, pro, per, vel q.d. Intelligant homines gloriam, quam habeo apud te, vt ſtatim explicatur.

Apud te, iungendum cum, *habui*.

6. *Nomen tuum*, i. te. *De mundo*, ſ. ſegregatos.

Mihi, ſ. per me ſaluandos. *Sermonem*, i. doctrinam, ſeu præcepta ſic intellige inf. verba.

7. *Abs te*, ſ. data, ſeu profecta.

8. *Et crediderunt* &c. explicatio præcedentis.

9. *Mundo*, i. mundum amantibus, & in eo perſeuerantibus *Rogo*, ſ. nunc *Tui*, ſ. electi.

10. *Et*, pro, nam. *Tua*, ſ. à te data.

Mea, i. mihi data. *Eis*, i. hominibus, à te mihi datis.

11. *Non ſum*, i. paulo poſt non ero. *Sunt*, i. manebunt.

In nomine tuo, i. propter te, vel potentia tua.

Sint vnum, ſ. inter ſe. *Sicut*. ſimilitudo ſignificatur, q d ſint valde vniti.

12. *In nomine tuo*, i. propter te, vel tua virtute, vel, tanquam à te mihi commiſſos.

Perditionis, i. perditus, ſeu perditioni deſtinatus.

Vt ſcriptura, &c. i. iuxta ſcripturam, quam impleri oportebat, ſ. Pſal. 108.

13. *Meum*, i. quale habeo, vel quod eis dedi.

14. *Sermonem tuum*, ſ. quod iuſſeras, docui & mandaui. *Habuit*. pro. habet.

De mundo, i. mundi amici.

15. *Malo*, i. peccato, ſeu diabolo, vel q.d. à malis.

17. *Sanctifica*, ſ. magis magiſque

Veritate, i. vere, Græ. & Syr. veritate tua, id eſt, per veritatem tuam, ſ. doctrinam, vt ſtatim explicat.

Veritas eſt, i. veritate plenus.

18. *Miſi*, pro, mittam ſeu ſtatui mittere.

19. *Sanctifico*, i. offero in hoſtiam ſanctam, & ſanctificantem, præſ. Pro fut.

In veritate, i. vere, q.d. vere ſancti, & tibi conſecrati, more hoſtiarum.

21. *Vnum ſint*, ſ. inter ſe. *In nobis*, i. nobiſcum vniti.

Vt credat, pro, & vt credat.

Mundus, i. hos, ſeminereliqui.

22. *Claritatem*, i. gloriam. *Dedi*, ſcilicet communicandi auctoritatem & dona tua, faciendoque filios tuos.

23. *Conſummati in vnum*, i. perfecte vniti, & nobis, & inter ſe.

24. *Volo*, i. opto. q.d. peto, à te. *Sum*, ſ. in ſtatu berto, vel pro, ero. ſ. in cœlo.

Mihi, ſcil. vt Deo, vt homini.

Conſtitutionem, Sxr. iacta fundamenta, atque id ſignificat verbum Græ. καταβολὴ, vide Eph 1.

26. *Nomen tuum*, i. te. *Faciam*, ſcil. miſſo Spiritu S.

In ipſis ſit, q.d. vt perſeueret dilectio tua erga eos, ſicut erga me. *In ipſis*, ſ. ſim ſemper per gratiam.

CAPVT XVIII.

1. *Egreſſus*, ſ. hymno prius dicto, de quo alij Euangeliſtæ. *Torrentem*, ſc. qui eſt inter Ieruſalem, & montem Oliueti. *Cedron*, ita dictus ob tenebras forte, ob denſas arbores nam Hebr. קדרון i. obſcuritas, Græ τῶν κέδρων, i. Cedrorum, ſed videtur legendum non τῶν, ſed τὸν eſt enim vox Heb vide 2. Reg. 15. 4. Reg. 23. niſi forte illic etiam Cedri fuerint, quod voluerit Ioannes ſignificare.

3. *Cohortem*, ſ. militum Romanorum. *Pontificibus*, Gr. Principibus Sacerdotum. ſic & inf.

4. *Super*, i. contra.

Proceſſit, ſ. obuiam.

8. *Sinite*, Imperando dictum & factum.

9. *Dixit*, ſ. ſupra, vel forte hoc aliud eſt, cuius Ioannes nunc ſolum meminit. *Quemquam*, ſ. niſi filium perditionis, vt ſup. dictum. vel ſi id aliud eſt, vt proxime dixi, ſenſus eſt: nullum in paſſione mea amiſi.

10. *Percussit*, sc. non expectato Christi responso, de quo Euangelistæ alij. Interrogarant enim, Domine si percutimus in gladio?

Pontificis, s. summi.

12. *Tribunus*, Græc. χιλίαρχος, i. Præfectus mille, s. militibus.

13. *Caiphæ*, ad quem statim missus fuit. Nam in huius domo facta quæ sequuntur.

15. *Alius*, putatur is fuisse Ioannes. Quidam tamen quempiam alium putant nobiliorem, dicitur enim fuisse Pontifici notum, seu familiarem.

16. *Dixit*, i. iussit, vel rogauit.

17. *Ancilla*, s. videns illum calefacientem se in atrio.

19. *Discipulis*, sc. qui essent, & in quem vsum assumpti.

Doctrina, s. qualis esset.

20. *Palam*, i. publice. *Semper*, i. assidue.

Omnes, pro, fere omnes.

In occulto, i. celare studens, vel, contrarium dictis palam.

23. *Testimonium*, &c. q. d. ostende quid maledixerim.

25. *Et misit*, pro, miserat autem, sc. statim, vt sup. diximus.

25. *Stans*, vt sup. dictum est. *Dixerunt*, s. quidam ex illis dixit, vt ait Luc.

28. *Caipha*, i. Caiphæ domo. *Prætorium*, i. domum Prætoris. *Pascha*, i. Paschalem Agnum, secundum quosdam, qui colligunt hinc distuliisse eos esum in feriam sextam, quod dicunt solitos facere cum in diem Paschа incidebat, s. transferebant in sabbatum, ne duo festa præcipua distinctis diebus celebrantes, cogerentur diu paratu ciborum abstinere, alij dicunt distuliisse occupatos nece Christi. Dicendum potius Pascha Ioannem vocasse Paschales victimas, quæ per illos dies offerebantur, vide Deut. 16. 2. Par. 35. vbi sic vocantur.

31. *Interficere*, sc. festo tempore, vel forte falsum dicunt, vt crucem impetrent, quod intendebant.

32. *Morte*, s. crucis, q.d. Cum Iudæi non possent crucifigere (id enim gentilium erat supplicium) & Christus prædixisset se crucifigendum, oportebat id impleri.

34. *A temetipso*, &c. q d. quæris vt priuatus discendi causa, an vt Iudex.

35. *Iudæus*, s. qui ista vestra curem de Messia promisso?

Pontifices, Græc. & Syr. Principes sacerdotum.

36. *De hoc mundo*, i. simile Regnis mundi, s. terrenum, ac temporale.

Hinc, i. è terra, sed, è cœlo.

37. *Dicis*, s. verum, vel iunge cum sequentibus, q.d. tu me dicis Regem.

Quia, i. quod, vel, namque.

Ego, &c. respondet ad illud. Quid fecisti?

Testimonium perhibeam, i. faueam, seu prædicem, aut demonstrem.

Ex veritate, i. ex parte veritatis, s. eius amator, & sectator.

38. *Exiuit*, s. adducto secum Christo, secundum quosdam, alij enim negant. *Causam*, Græc. αἰτίαν, i. culpam seu crimen.

CAPVT XIX.

1. *Flagellauit*, i. flagellari iussit, sc. more (secundum quosdam) Romano, quo crucifigendi prius flagellabantur, vel potius, volens sic Iudæos placare, vt cæsum dimitterent. flagellatus autem funiculis, aut loris, quidam tamen virgis putant.

2. *Plectentes*, i. complicantes.

Veste, s. pallio.

3. *Aue*, Syr. pax tibi.

5. *Ecce*, q.d. vide miserum, & commiseramini.

Homo, s. miser, vel q.d. Ecce hominem, quem mihi adduxistis.

6. *Pontifices*, Græc. & Syr. Principes Sacerdotum.

7. *Nos legem*, &c. q.d. si secundum leges Romanas causam non inuenis, at secundum nostram, causa maxima est, blasphemia in Deum.

Filium Dei, &c. i. sibi dignitatem Filij Dei arrogauit, s. naturalis: nam adoptiuos se etiam ipsi dicebant. Vnum Patrem habemus Deum, inquiunt Ioan. 8. vnde alibi: Tu homo cum sis facis teipsum Deum.

8. *Timuit*. Magno enim scelere se implicabat, si filium Dei condemnasset.

11. *Datum*, i. concessum, seu permissum.

Desuper, i. à Deo. *Maius*, q.d. quo grauius est, illius (pro illorum) peccatum qui me tibi tradidit, Syr. maius quam tuum

12. *Exinde*, i. ex eo tempore, s. magis. *Non es*, pro, non eris.

Contradicit, i. contrarius est.

13. *Lithostrotos*, i. lapide stratus. *Hebraice*, i. lingua qua Iudæi vtebantur, sc. Chaldaica, seu Syriaca.

Gabbatha, i. locus editus.

14. *Parasceue*, i. præparatio, s. necessariorum ad Sabbatum, quo operari non licebat. vide Mar. 15.

Paschæ, i. in Paschæ diem incidens.

Quasi sexta, s prope sextam, quam Marcus vocat tertiam, quia post tertiam erat. vide ibi. *Rex vester*, forte per irrisionem dicit.

16. *Susceperunt*, s. milites.

17. *Baiulans*, s. vt solet latro funem ferre, quo suspendendus est.

Sibi, Græc. & Syr. suam.

Caluariæ, vide Matt. 27 Hebraice. vide Matt. 27.

19. *Scripsi*, sc. vt appareret causa condemnationis.

Titulum, Græ. τίτλον, vox Latina Syr. tabulam.

IESVS, &c. Hæc ead m verba sunt in titulo, qui Romæ asseruatur in æde S. Crucis. Alij Euangelistæ sensum retulerunt.

22. *Quod scripsi*, &c. q.d. quod scripsi nolo mutare.

23. *Vestimenta*, s. duo, inferiorem talarem, & superiorem, quæ velut pallium, sed oblongum, more Regionis. *Desuper*, i. à superiori parte incipiendo texturam, s. vt solent quæ vulgo Camisole dicuntur, filo textæ.

25. *Iuxta*, alias præter Mariam, à longe fuisse dicit Matth. & Marc. sed forte postea propius accesserunt, vt hic indicatur. *Soror*, i. cognata. *Cleophæ*, s. vxor, vel filia, nam eius vir Alphæus.

26. *Mulier*, non dixit mater, ne eius viscera commouerentur. Item quia tum Patris cœlestis negotium agebat. quanquam etiam alias ita vocat, vt se, filium hominis. *Ecce filius*, &c. q.d. is tibi erit filij loco, & pro me seruiet.

27. *Ecce mater*, &c i. erit tibi loco matris, cuius pro me curam geras. *Sua*, i. ædes proprias, seu ad se. Colligunt hinc quidam habuisse Ioannem Hierosolymis domum propriam Syr. apud se.

28. *Omnia*, s. quæ ad passionem pertinebant.

Consummaretur, i. impleretur.

Scriptura, s. Psal. 68. In siti mea potauerunt me aceto.

29. *Illi*, ex illis vnus. *Hyssopo*, i. Hyssopi calamo seu hyssopo pro ligamine vtentes.

Circumponentes,

Circumponentes, ſ. arundini.

Obtulerunt, forte vt citius moreretur.

30. *Accepiſſet*, i bibiſſet. *Conſummatum*, ſc. opus redemptionis, vel quod pati debebam. *Tradidit*, ſ. in manus Patris. *Spiritum*, i. animam.

31. *Magnus*, ſ. quia incidebat in feſta Paſchalia.

32. *Primi*, i. prius crucifixi latronis.

34. *Aperuit*, ſc. inſolentia militari, vel exploraturus an eſſet mortuus. *Aqua*, ſc. diſtincta à ſanguine, quæ res fuit magni miraculi. Significatum autem Baptiſmi aqua ablui peccata, virtute ſanguinis Chriſti.

35. *Perhibuit*, pro, perhibet, ſc. hic. *Et ille*, pro, nam ille.

36. *Scriptura*, ſ. Exod. 12.

37. *Alia*, ſ. Zach. 12. ſecundum Heb. nam 70. aliter Ioannes ſenſum redidit.

In quem, pro, quem.

Transfixerunt, Græc. pupugerunt, ſ. lancea, vel clauis, Syr. perfoderunt.

38. *Arimathæa*, ſ. oriundus 1. Reg. 1. dicitur Ramatha.

39. *Primum*, i. prima vice, qua ad eum venit.

42. *Propter Paraſceuem*, i. quia prope erat veſpera ſabbati, quo non licebat operari, Syr. quia ſabbatum intrabat.

CAPVT XX.

1. VNa *ſabbati*, i. prima die hebdomadæ. Vide Mar. 16.

Venit, i. profecta eſt.

2. *Cucurrit*, ſc. poſtquam Angelos viderat, de quibus alij Euangeliſtæ *Simonem*, &c. ſub. & ad alios etiam Apoſtolos vel forte ad hos duos prius.

Neſcimus, ſ. aderant cum ea etiam aliæ mulieres.

4. *Primus*, pro, prior.

5. *Inclinaſſet*, ſ. ad oſtium. *Introiuit*, ſ. Petrum expectabat, ei deferens.

7. *Sudarium*, Græc. σουδάριον, vox Latina.

8. *Credidit*, ſ. ſublatum, vt Maria dixerat.

9. *Nondum*, &c. q.d. adhuc enim non plene ſcripturam intelligebant, &c. vt ſit ratio cur crediderit ſublatum.

10. *Ad ſemetipſos*, i. eo vnde venerant, Syr. ad locum ſuum.

11. *Maria*, ſc. reuerſa cum aliis mulieribus ad ſepulcrum. *Stabat*, ſc. cum aliæ receſſiſſent. *Inclinauit*, ſc. ad oſtium ſpeluncæ.

14. *Conuerſa*, ſ. vt ſolent qui de re aliqua ſoliciti, huc illuc ſe vertunt.

16. *Conuerſa*, ſ. vocem agnouit.

Rabboni, i. magiſter mi, Chal. eſt. Vide Ioan. 1.

17. *Tangere*, ſc. acceſſerat illa propius ad pedes, eos complexura. *Aſcendi*, pro, aſcendo, q.d. poteris id poſtea, nondum enim diſcedo. *Aſcendo*, pro, aſcendam, ſ. poſt aliquot dies, vt eis prædixi.

19. *Vna*, &c. vide ſup. Idem enim eſt ſabbatorum, quod ſabbati. *In medio*, i. inter eos.

21. *Miſit*, ſ. in mundum, pro ſalute hominum.

Mitto, &c. Hic facti Apoſtoli, Epiſcopi & Paſtores Eccleſiæ, qui in Cœna fuerant facti Sacerdotes.

23. *Quorum* &c. datur poteſtas. Matth. 18. promiſſa, vel illic data, confirmatur hic. *Remittuntur*, pro, remiſſa erunt. *Sunt*, pro erunt.

24. *Didymus*, i. gemellus, quod etiam Thomas ſignificat, ſeu Thoma תמה

25. *Fixuram*, Græc. figuram, ſeu veſtigium, Syr. locum.

26. *Octo*, ſc. die octauo.

27. *Fidelis*, i. credens.

28. *Deus meus*, Confitetur Chriſtum Deum.

29. *Vidiſti*, ſ. tactu, vel forte contentus vidiſſe tangere noluit. *Credidiſti*, ſ. me reſurrexiſſe. de hoc enim dixerat, non credam. *Qui non*, &c. i. qui cum non viderint me, credent in me.

30. *Multa quidem*, &c. Hic videtur voluiſſe finem facere ſcribendi, ſed poſtea à Spiritu ſancto motus, reliqua addidit. vel loquitur de ſignis, quibus reſurrectionem Chriſtus confirmauit.

31. *In nomine eius*, i. per, ſeu propter ipſum.

CAPVT XXI.

1. MAre, i. lacum.

5. *Pueri*, q.d. iuuenes, vulgo figliuoli. Valentini Hiſpani, dicunt Fadrins etiam grandioribus, quo nomine etiam pueri ſignificantur. vide Gen. 41. 42. & Zach. 2. 4.

Pulmentarium, i. obſonium, Græc. προσφάγιον, q. pani additum Syr. aliquid ad manducandum.

7. *Tunica*, i. pallio piſcatorio. *Succinxit*, i. circumuoluit. *Nudus*, pro, ſeminudus, more piſcatorum.

In mare, ſ. natans.

8. *Ducentis*, ſ. paſſibus 60. cubitus enim ſeſquipes, paſſus pedes quinque.

11. *Tanti*, pro, tot, tantique.

12. *Diſcumbentium*, Græc. μαθητῶν, i. diſcentium, ſeu diſcipulorum.

Dominus, i. Deus Hier. ep. 61.

14. *Tertio*, ſ. multis ſimul vel quia primo, die qua ſurrexit. ſecundo, poſt octo dies. tertio, nunc ſe oſtendit.

15. *Ioanni*, ſc. filius, Græc. Iona forte per contractionem Ioannis. *Etiam*, i. certe, ſc. diligo te, vt ſtatim dicit.

17. *Paſce oues*, &c. Hic Petro datæ claues, Matth. 16. promiſſæ, ſ. poteſtas in omnes Chriſti oues.

18. *Vbi*, pro, quo. *Extendes*, ſ. in cruce. *Cinget*, i. ligabit, ſ. ducturus ad ſupplicium. *Vis*, ſ. naturali appetitu.

19. *Clarificaturus*, i. glorificaturus. *Sequere*, ſc. corpore nunc (videtur n. Chriſtus cœpiſſe ambulare) & (quod per id ſignificatur) poſtea imitatione, ſeu cruce, & Eccleſiæ gubernatione.

20. *Sequentem*, ſ. ipſos.

21. *Quid*, ſ. facturus.

22. *Sic*, q.d. quid ſi ſic, & Græc. & Syr. ſi quidam, ſi ſic. ſed idem eſt ſenſus omnium.

Manere, i. non mori violenter.

24. *Scimus*, ſ. ego multi mecum.

25. *Poſſe*, Hyperbole.

Sunt, pro, forent.

Libros, Græc. additur, Amen.

ACTA APOSTOLORVM.

Syr. Historia Apostolorum.

Narrantur quidem & alia, sed præcipue quæ per Apostolos, & in primis Paulum sunt gesta.

CAPVT I.

1. SERMONEM *feci*, Euangelium intelligit Syr. libium scripsit.

De omnibus, non omnia, sed ex omnibus præcipua quædam.

2. *Præcipiens*, i. vbi mandata dedisset.

Per Spiritum sanctum, potest cum præcedentibus, & cum sequentib. iungi. Vtrumque certe factum per Spiritum sanctum, i. Spiritus sancti ductu, & instinctu.

3. *In multis argumentis*, i. per multa argumenta, sc. confirmans suam resurrectionem.

4. *Per os meum*, Græc. & Syr. ex me.

5. *Baptizabimini*, s. purgandi erant, & perficiendi aduentu Spiritus sancti.

6. *Si*, pro num.

Israel, datiuus est.

7. *Momenta*, Græc. καιρούς, s. rei gerendæ opportunitates.

8. *Virtutem*, i. robur.

Eritis, sc. vos & successores vestri. sic enim dictum, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Aug. ep. 80.

9. *Suscepit*, i. subduxit.

10. *Intuerentur*, sc. intentis, seu defixis oculis, Græc. enim ἀτενίζοντες.

Viri, Angeli virorum specie.

12. *Iter*, s. vnum milliare, etsi quidam duo putent. Syr. distans ab ea circiter septem stadiis. Faciunt quidem octo vnum milliare.

13. *Cœnaculum*, sc. partem domus superiorem Græc. ὑπερῷον.

Manebant, Syr. degebant.

Alphæi, sc. filius. *Iacobi*, s. frater. Vterque enim Alphæi filius.

14. *Eius*, sc. IESV. *Fratribus*, i. cognatis.

15. *Petrus*, s. vt Ecclesiæ caput, & Pastor, vt notat Chrys.

Fratrum, Græc. μαθητῶν, i. Discipulorum.

Hominum: Græc. nominum (homines enim nominatim recensentur) sic Apocal. 3. Syr. hominum.

16. *Oportet*, Græ. ἔδει, i. oportuit, seu oportebat.

17. *In nobis*, Græc. nobiscum. *Qui sortitus est sortem*, i. cui contigit partem habere.

18. *Possedit*, i. fecit possideri, Græc. & Syr. acquisiuit, eodem sensu.

Iniquitatis, i. iniqui operis.

Suspensus, Græc. pronus factus, s. ita solent suspensi, Syr. cadens in faciem suam humi.

Diffusa, i effusa.

19. *Notum*, s totum Iudæ factum.

Lingua, sc. Syriaca, hac enim Iudæi tunc vtebantur. *Hacel*, i. Ager, Syr. חקל *Dema*, i. sanguinis. Syr. דמא

20. *Scriptum*, &c. coniungendum cum, oportet impleri scripturam, &c. *Commoratio*, i. habitatio.

Eorum, Græc. & Syr. eius.

21. *Congregati*, pro, conuersati. *Intrauit & exiuit*, i. versatus est, Heb.

23. *Barsabas*, non est iste Barnabas, de quo cap. 4. Etsi quidam eundem putent.

25. *Locum*, Græc. sortem.

Præuaricatus est, i. per præuaricationem excidit. Syr. discessit.

Locum suum, i. sibi destinatum, seu conuenientem, s. Infernum.

26. *Sortes*, forte, vt fit, scriptis nominibus vtriusque in charta, & alicubi inclusis, deinde extracto altero.

Sors, Dion. Areop. donum quoddam putat fuisse, sed quale fuerit non explicat. *Annumeratus*, Græc. suffragiis additus, s. post sortem.

CAPVT II.

1. COMplerentur, Syr. impleti essent.

Pentecostes, Festum erat 50. (vt nomen indicat) post Pascha die, in memoriam datæ Legis in Sinai. numerabantur autem dies, à die sequenti Pascha, quo die manipulus offerebatur; sed quia eo anno ob sabbatum non poterat meti, à Dominica, qua meti poterat, cœptum numerari. vide Leu. 23. *Pariter*, Græc. ὁμοθυμαδὸν, i. vnanimiter. *In eodem loco*, Græc. in idipsum, i. simul.

2. *Spiritus*, i. venti, Græc. πνοῆς, i. flatus.

Vehementis, Græc. βιαίας, i. violenti.

3. *Dispertitæ*, i. sectili forma, seu dissectæ.

Ignis, genitiuus est.

4. *Variis*, Græc. ἑτέραις, i. aliis.

5. *Religiosi*, i. timentes Deum, seu colentes.

Natione, Græc. gente.

Confusa, sc. præ stupore.

Sua, s. ipsorum qui audiebant, vt statim dicitur, propria dialecto.

8. *Audiuimus*, Græ. audimus. sic inf.

9. *Ælamitæ*, s. Persæ.

10. *Aduenæ Romani*, Syr. qui è Roma venerant.

11. *Proselyti*, s. ad fidem è gentilitate conuersi.

Magnalia, i. opera mirifica.

15. *Æstimatis*, i. arbitramini. *Tertia*, s. ab ortu Solis, adeoque quarta diei pars: constabant enim dies omnes horis 12. Dicunt autem quidam Iudæos in festis solitos non edere vsque ad sextam.

17. *Carnem*, i. hominem.

22. *Approbatum*, Græc. demonstratum, seu exhibitum. *In vobis*, Græ. in vos, i. vestri causa, Syr. apud vos.

Virtutibus, &c. q.d. operibus prodigiosis, seu miraculis Dei virtute factis.

23. *Affigentes*, s. cruci.

24. *Doloribus*, Syr. funibus. *Inferni*, Græ. mortis, q.d. ereptum à mortis molestiis. has enim dolores vocat. quamquam mortis epitheton possit esse dolor, quod morti coniungi soleat, s. dolet, vel moriens, vel amici.

Iuxta,

Iuxta, i. secundum, q.d. quando quidem.

Eo, s. inferno.

25. *In eum*, i. de eo. *Prouidebam*, i. proponebam, vel prospiciebam.

27. *Inferno*, i. limbo. Hinc August. Epist. 57. colligit Christum descendisse in infernum vide etiam Epist. 99. Hier Psal. 15. Amb. Ser. 74.

Dabis, i. fines.

28. *Notas*, &c. i. me in vitam reuocasti. Heb.

29. *Audenter*, i. libere, seu confidenter.

30. *Sedere*, s. Christum, vt est Græc.

31. *Prouidens*, Græc. præuidens. *Derelictus est*, Græ. derelicta est anima eius.

33. *Dextera*, i. potentia. *Promissione*, &c. i. accipiens à Patre, vt posset Spiritum mittere, quem promiserat.

34. *Ascendit*, sc. corpore, seu cum hæc diceret, q.d. non de se loquebatur, sed de Christo, de quo sequentia dixit.

38. *Fecit*, s. quatenus homo est, fecit enim Deus vt ille homo Christus esset, & Dominus. Nec enim semper id fuit, cùm non semper homo fuerit, semper quidem illa persona Deus fuit, sed non semper ille homo Deus. Potest facilius dici: Intelligi dominium quod ei conuenit quatenus homo, & non quatenus Deus.

37. *Compuncti*, s. ex pœnitentia.

38. *Pœnitentiam*, s. omnium peccatorum. Not. requiri pœnitentiam ante baptismum.

Iesv *Christi*, sub. & sanctissimæ Trinitatis, sic enim iussi Apostoli baptizare, sed etiam requirebatur Christi fides specialis, vt & nunc. *Donum*, s. gratiam iustificantem.

39. *Repromissio*, i. promissio, s. facta. *Aduocauerit*, i. ad se vocauerit s. Gentiles.

40. *Testificatum est*, s. veritatem confirmans.

Praua, s. segregati.

41. *Appositi*, i. fidelium numero. *Fractionis*, sc. frangebatur, & distribuebatur. *Panis*, Græ. τῦ ἄρτυ, i. illius panis, sc. cœlestis, Syr. Eucharistiæ, vbi Not. id nomen, etsi Græcum, etiam Syris in vsu fuisse.

41. *Animæ*, i. homini. *Timor*, s. vt fit, vbi Deus se prodit per opera insueta.

44. *Pariter*, i. vna, seu simul, sc. vt tunc Religiosi.

45. *Substantias*, i. facultates.

46. *Panem*. Hic Græ. non additur articulus, quanquam Syr. vertit munus benedictum.

47. *In ipsum*, Græc. & Syr. in Ecclesia.

CAPVT III.

2. *Aiulabatur*, i. portari solebat, s. ad templum, vel tunc portabatur. *Templi*, atrij templi, sc. vbi populus orabat.

3. *Incipientes introire*, i. iamiam ingressuros, Gr. ad verbum, futuros ingredi.

6. *Aurum*, pro, aut aurum. *Nomine*, i. virtute.

7. *Alleuauit*, i, erexit. *Bases*, i. pedes.

Et, pro, i. vel q.d. pedes tori. sic vt posset recte ambulare: plantis enim ambulatur.

8. *Exiliens*, i. saliens, s. præ gaudio.

10. *Et extasi*, q.d. ita vt extra se fierent.

11. *Teneret*, sc. tanto accepto beneficio, ab eis auelli non poterat.

12. *Potestate*, Græc. pietate, s. in Deum.

13 *Negastis*, s. dimitti eum debere. *Dimitti*, sc. debere, potest vero coniungi cum, negastis, vel cum, iudicante.

14. *Negastis*, s. dimittendum.

16. *Nominis eius*, pro, eius. *Confirmauit*, i. sanauit.

Nomen, s. inuocatum, vel nomen, i. virtus.

17. *Sicut*, similitudo significatur, sed non per omnia, Principum enim ignorantia culpabilior, quippe crassissima, vel etiam affectata.

18. *Pati*, pro passurum. *Sic*, s. vt prænunciauerat.

20. *Vt*, s. saluemini, *Prædicatus*, Græc. propositus.

21. *Suscipere*, i. receptum continere. *Restitutionis*, s. faciendæ die Iudicij, quem sup. vocauit tempus refrigerij, s. felicitatis.

23. *Exterminabitur*, i. peribit.

25. *Testamenti*, i. pacti, q. d. ad vos pertinet pactum.

Disposuit, i. pactus est. *Et*, vel abundat, vel q. d. inter alia etiam id dixit

26. *Suscitans*, alludit ad illud, Prophetam suscitabit, &c. *Benedicentem*, i. vt benediceret, s. felices faceret, vel gratiam daret. *V.*, pro, ad hoc vt, vel modo vt, quod Gr. mag. s indicatur.

CAPVT IV.

1. *Magistratus*, Græ. Præfectus. Syr. Præfecti, s. quibus templi commissa tutela.

2. *In* Iesv, pro, Iesv, q.d Iesvm resurrexisse.

3. *Custodiam*, i. carcerem. *Crastinum*, i. diem posterum.

5. *In crastinum*, i. sequenti die.

6. *Sacerdotali*, Græc & Syr. pontificali, seu summorum Sacerdotum.

7. *In quo nomine*, i. qua, seu cuius auctoritate.

8. *Repletus*, s. ad respondendum.

9. *Iudicamur* Syr. in ius vocamur.

In benefacto, & cæt. i. ob beneficium collatum homini huic. *In quo*, i. per quod, q.d. qua ratione. seu cuius nomine, aut virtute.

10. *In hoc*, s nomine i. virtute.

12. *Aliud nomen*, pro alius.

13. *Constantiam*, Græc. παῤῥησίαν, i, in dicendo libertatem. *Fuerat*, s. versati.

16. *Notum*, i. conspicuum. *Signum*, i. miraculum.

17. *Hoc*, s. Christi, q. d. ne Christum prædicent, aut in eius nomine quicquam faciant.

18. *Denuntiauerunt*, sc. præcipientes Gr. παρήγγειλαν, i. præceperunt vide cap. seq.

19. *Si iustum est*, pro, an iustum sit.

21. *Glorificabant*, &c. Græc. & Syr. glorificabant Deum super eo quod factum fuerat.

23. *Quanta*, pro, quæcunque.

25. *Pueri*, i. serui.

27. *Puerum*, Syr. filium. Græc. παῖδα, Ambros. 2. de voc. gen. Cap. 5. filium vertit, & infr. Interpres, filij vertit.

28. *Manus*, i. potentia *Consilium*, Syr. voluntas.

Decreuerunt, Græc. προώρισε, i. præfiniuit, Syr. designauerat.

33. *Virtute magna*, i. miraculis.

36. *Barnabas*, hic Pauli socius. Hic *Filius consolationis*, q.d. ad consolandum aptissimus.

CAPVT V.

1. *Agrum* Græc. κτῆμα, i. possessionem.

2. *Fraudauit*, scil. reseruans sibi partem pretij.

3. *Tentauit*, i. induxit, q.d. cur te permisisti à diabolo induci? videtur legisse ἐπείρασεν, nunc enim, ἐπλήρωσεν, impleuit.

4. *Manens*, pro, omnino, q. d. nonne tua erat possessio poteraſque tibi retinere, quis enim cogebat

vendere aut pretium afferre? *Venundatum*, ſ. πτῆμα, *Deo*, ſ. Spiritui ſancto, de quo ſup.

9. *Quid vtique*, pro, quid ita. *Conuenit vobis*, i. inter vos conſpiraſtis.

10. *Ad*, i. iuxta.

11. *Omnes*, pro, omnibus.

12. *Per manus*, i. miniſterio.

15. *Eiicerent*. i. efferrent.

17. *Hæreſis*, i. ſecta. *Zelo*, i, æmulatione. ſeu indignatione.

18. *Cuſtodia*, i. carcere.

20. *Verba vitæ huius*, id eſt rationem huius inſtituti.

24. *Magiſtratus*. vide ſup. cap. 4. *Fieret*, pro factum eſſet. Græc & Syr. quid hoc eſſet.

28. *Præcipiendo*, pro omnino, ſeu vehementer.

Inducere, &c. q. d. facere nos reos ſanguinis, &c.

29. *Magis*, i. potius.

30. *Suſcitauit*, i. excitauit ſeu exhibuit mundo.

31. *Exaltauit*, ſ. reſuſcitando.

32. *Verborum*, i. rerum. *Spiritus ſanctus*, ſ. teſtatur miraculis.

33. *Diſſecabantur*, Syr. furore corripiebantur

34. *Fieri*, i. ſecedere.

35. *Attendite vobis*, i. diligenter videte.

36. *Aliquem*, Græc. aliquem magnum.

Conſenſit, i. adhæſit.

37. *Poſt*, i. præter. *Profeſſionis*, Græc. deſcriptionis, ſ. de qua Luc. 2.

38. *Et nunc*, pro, itaque nunc. *Itaque*, non eſt. Græc.

39. *Iuueniamini*, q. d. illud etiam accedet, quod Deo repugnare videbimini.

51. *Contumeliam*, i, verberum iniuriam.

42. *Circa*, pro, per.

CAPVT VI.

1. *Diſcipulorum*. ſic in principio dicebantur, poſtea vero Chriſtiani.

Græcorum, Græc. ἑλληνιςῶν, i. Græciſtarum, ſeu Græcizantium, ſ. Iudæorum qui extra Iudæam nati, aut diu verſati, Græca lingua vtebantur, Syr. Diſcipulorum Ionum, i. Græcorum.

Deſpicerentur, i. negligerentur.

Miniſterio, ſ. quo illis proſpiciebatur, alebantur enim ab Eccleſia.

2. *Æquum*, i. conueniens, Syr. decens. Græc. ἀρεςὸν, i. placitum, ſed tale vt placere debeat.

3. *Boni teſtimonij*, i approbatæ vitæ. *Plenos*, &c. q. d. probos & prudentes.

4. *Inſtantes*, i. aſſidue intenti.

5. *Aduenam*, Græ. proſelytum, ſ. ex Gentili factum Iudæum.

6. *Impoſuerunt*, &c. ſ. ordinarunt Diaconos.

9. *Libertinorum*, à Regione ſeu Vrbe ita dicti, ſecundum quoſdam. at ſecundum Chryſ. & Bed. à libertate, qua ſerui donari ſolebant, & liberi fieri. quorum filij Libertini dicebantur. quanquam Chryſ. etiam hic libertos intelligit, & merito hi enim etiam Libertini dicuntur.

10. *Qui*, Græ. quo, Syr. per quem.

14. *Traditiones*, Græ. τὰ ἔθη, conſuetudines, ſeu inſtituta, Syr. ritus.

CAPVT VII.

1. *Si hæc*, pro an hæc.

2. *Gloriæ*, i. glorioſus, Hebr. *Priuſquam*, &c. hinc apparet quomodo intelligendum, quòd dicitur Geneſ. 12. vide ibi.

5. *Hæreditatem*, i. poſſeſſionem *Paſſum*. Græc. βῆμα, i. veſtigium. Intellige Dei munere, nam pretio aliquid emit Aug. in Gen. q. 56.

6. *Semen*, i. poſteri. *Quadragintis*, ſ. à nato Iſaac numerandis.

7. *Iudicabo*. i. puniam. *Iſto*. Ita refert Stephanus, quia præſens erat loco.

8. *Teſtamentum*, i. pactum. *Et ſic*, ſ. circumciſus, vel accepto teſtimento Syr. & tunc.

9. *Æmulantes*, i. inuidentes. *In Ægyptum*, ſ. abducendum.

11. *Cibos*, i. alimenta.

13. *In ſecundo*, i. cum iterum rediiſſent in Ægyptum.

14. *Septuaginta quinque*. Id ſecundum 70. Vide Geneſ. 46.

16. *Translati*, pro tranſlatus, ſcil. Ioſeph. vide Ioſ. 24.

Abraham. Vide Gen. 33. quamquam quod attinet ad vocem filij Gr. eſt τῦ σιχὲμ, quod poteſt intelligi patris Sichem, vel illi Hemor, forte fuit etiam Sichem pater.

17. *Confeſſus erat*, alii profeſſus erat, Græ. ὤμοσεν, i. iurauerat, Syr. iuramento promiſerat.

18. *Sciebat*, i. nouerat.

19. *Genus*, i. notionem, q. d. dolo agens cum gente noſtra. *Exponerent*, ſ. occidendos. *Viuificarentur*, i. viui ſeruarentur.

21. *Expoſito*, ſ. in Nilo. vide Exod. 2.

25. *Per manum*, i. opera, ſeu miniſterio.

26. *Apparuit*, pro, adfuit. *Alter utrum*, i. alter alterum.

29. *In verbo*, pro, ob verbum.

30. *Igni flammæ*, Græc. flamma ignis, Syr. igne ardenti.

31. *Conſideraret*, i. inſpiceret. ſic inf.

35. *Manu Angeli*, i. Angelo, ſ. ductore, & adiutore.

37. *Tanquam me*, i. mei ſimilem, ſ. Chriſtus homo, & Legislator, duxque in terram promiſſionis cœleſtem.

Audietis, pro, audite, Heb.

38. *In Eccleſia*, i. fidelium congregatione, cuius erat præfectus. *Vitæ*, in quorum obſeruatione vita eſt animæ *Dare*, pro, vt daret.

40. *Factum ſit*, i. acciderit.

42. *Conuertit*, Syr. auerſus eſt. *Tradidit*, i. permiſit *Militiæ cœli*, i. aſtris. *Prophetarum*, ſ. minorum.

43. *Et*, pro, quin, etiam, *Moloch*. idoli nomen.

Rempham, ſtellam Veneris quidam putant, ſeu luciferum. *Adorare*, pro ad adorandum. *Et*, pro, itaque, ſeu ideoque. *Trans*, &c. ſ. in Aſſyriam.

45. *Ieſu*, i. Ioſue. *Poſſeſſionem gentium*, i. terram Chananæorum.

Diebus. pro, dies.

46. *Tabernaculum*, i. locum vbi tabernaculum collocaretur, ſeu templum ædificaretur.

52. *Iuſti*, ſ. Chriſti. *Homicidæ*, i. interfectores.

53. *In diſpoſitione*, i. opera.

54. *Diſſecabantur*, i. furebant. *In*, i. contra.

58. *Adoleſcentis*, i. iuuenis.

60. *Statuas*, &c. i. ne eos punias ob id peccatum, ſ. peccata velut ante Deum ſtant, vindictam petentia.

In Domino, i. Deo gratus, ſeu ſecundum Dei voluntatem, quanquam id Græ. non eſt.

CAPVT VIII.

1. *IN Eccleſia*, Græ. in Eccleſiam, i. contra Eccleſiam.

2. *Curauerunt*, ſ. efferendo, & ſepeliendo, Syr. collectum

collectum in arcam sepelierunt. *Timorati*,. Gr. pij seu Religiosi,Syr.fideles *Planctum magnum*,i. pompam & exequiarum frequentiam,Hier.ep. 25.

3. *Custodiam*,i. carcerem.

4. *Pertransibant*,i.huc illuc se conferebant.

5. *Philippus*.s. diaconus,de quo sup.

6. *Signa*,i. miracula.

9. *Ciuitate*,s. Samaria.

10. *Quæ vocatur*,Græ.illa.

11. *Eum*,pro,ei.*Propter*,pro propterea *Dementasset*,i.à mente alienasset.

12. *In*,Græ.&.

16. *Domini* IESV, sub. & Trinitatis, oportet enim exprimi nomen Patris, Filii, & Spiritus sancti.

20. *Sit in perditionem*, i. pereat. *Possideri*. i. parari.

21. *Sermone*,i.re,seu negotio.Heb.

22. *Cogitatio*,Syr.dolus.

23. *Felle*,Syr.hepate,q.d.pessimo animo.

Obligatione,i. colligatione.

24. *Dixistis*,apparet dixisse Petrum plura,quam quæ sup.scripta.

25. *Regionibus*,Græc.vicis,seu pagis.

26. *Contra meridianum*,i.versus meridiem.

27. *Potens*,Græc. δυνάστης, i. Præfectus. *Cazas*,i. opes.

30. *Putasne*,Græ.ἆρα γε,i.numquid.

31. *Ostenderet*,i.explicauerit.

32. *Sine voce*,i.vocem non edens.

33. *In humilitate*,&c.q.d.adeo contemptus fuit, vt contra ius omne sit condemnatus *Sublatum*, i. non redditum ei ius.*Quoniam*, pro, qui tamen,q.d. cum sit Dei Filius,occidetur tamen.

37. *Filium Dei*,&c.intelligendum est,etiam reliqua ad salutem necessaria credidisse, etsi hic non exprimantur,Aug.de fide,& op.c.9.

40. *Azoto*,Ciuitas est Palæstinæ.*Cæsareum* s.Palæstinæ.vide c.10.

CAPVT IX.

1. *Spirans*, &c.i minitans cædem discipulis, &c.

2. *Viæ*,i.instituti

5. *Durum*,i.damnosum.

7. *Cum eo*,pro,eum. *Vocem*, sc.Pauli,non Christi. vide c.22.

8. *Nihil*,Græ.neminem.*Trahentes*,i. ducentes.

10. *Ecce ego*,i.eccum me.

14. *Hic*,i.hoc loco.*Nomen tuum*,i.te.

15. *Vas electionis*,i.instrumentum electum.

Portet nomen meum,i.me prædicet.

17.*Videas*,ἀναβλέψῃς,i.visum recipias.

20. IESVM,Græ.Christum.

23. *Dies multi*,scil. post reditum ex Arabia, secundum quosdam vide,Gal.1. *In vnum*, i. simul,seu inter se.

27. *In nomine*,IESV,i.prædicans IESVM.

28. *Intrans & exiens*,i.conuersans,Heb.

29. *Gentibus* Id non est Græc.nec Syr.*Græcis*,Syr. Iudæis qui sciebant Græce.vide sup.c.6.

30.*Fratres*,sic olim Christiani,vocabantur.

32. *Transiret*,i.visitaret.

35. *Sarona*.Ciuitatem quidam putant, alij Regionem.

36. *Dorcas*,i.Caprea.

38. *Pigriteris*,i.graueris.

41. *Sanctos*,i. fideles.sic etiam vocabantur Christiani, q. ad sanctitatem vocati, vel sanctitatem professi.

42. *In Domino*,Græ. in Dominum.

CAPVT X.

1. *Cæsarea*.Ita ab Herode Ascalonita, in Augusti gratiam vocata postquam eam instauravit,cum antea Turris Stratonis diceretur. vide Matth.16.

Cohortis,Græ.ex Cohorte.

Ascenderunt, &c.q.d. fecerunt Deum recordari tui,vel recordatus est Deus earum.

7. *Domesticos*, Græ. famulos. *Metuentem Dominum*, pium seu religiosum.

9. *Superiora*,Græc δῶμα,i.tectum,s. sunt in Palæstina tecta plana. *Sextam*,s meridiem.

10. *Gustare*,i edere. *Mentis excessus*, Gr. ἔκστασις.

11. *Initiis*,i augulis,s alligatum.

12. *Omnia*, Syr.omne genus. *Iusti*,q.89 ait omnia fuisse immunda *Quadrupedia*, Græc. additur καὶ θηρία,i.feræ.Vide c.sequens.*Serpentia*,i.reptilia.

14. *Omne*,pro,quicquam,Heb. *Et*,pro,id est Iudæi n.immunda vocant communia Græ. aut s. est præcedentis explicatio.

16. *Per ter*,i ter.*Statim* Græ.rursum.

17. *Esset*,i significaret,seu sibi vellet.

19. *Spiritus*,s.sanctus.

24. *Altera*,i.postera. *Necessariis*,i. valde familiaribus.

26. *Homo sum*. Modeste honorem recusat, alioqui licitum:sæpe enim adorantur in scriptura quire aliqua eminent.

28. *Alienigenam*.i.gentilem.

Ostendit,sc. visione singulari confirmans, quod olim præceperat, vt doceret omnes gentes, &c. Matth.26.& Marc.16.

29. *Sine dubitatione*,Syr.expedire.

30. *A nudiusque*,&c.i quarta ab hinc die.

Orans,Græc.& Syr.ieiunans & orans.

Candida,Græ.λαμπρᾷ i. splendida.

31. *Commemoratæ*,id est, reductæ in memoriam. vide supra.

32. *Mare*,Græ.& Syr additur,qui aduenienslo-quetur tibi.

33. *Tuo*,Græ.Dei,Syr.tuo.

35. *Omni*,i.quauis.

36. *Verbum*,i.prædicationem.

37. *Enim*,abundat,nec.est Græc.

42. *Constitutus*,Græ.& Syr.definitus.

43. *Nomen eius*,i.eum.

45. *Notiones*,i.gentes.*Gratia*,Græ.& Syr.donum. *Est*,pro,esset.

CAPVT XI.

1. *Disceptabant*,i contendebant.

Circumcisione,i.Iudæis.

6. *Bestias*,Græ.feras.

9. *Commune*,pro,communia.

14. *Verba*,i.res. *In quibus*,i.per quæ.

17. *Prohibere Deum*,i.Deo resistere.

18. *Ad vitã*,i.vt viuant,s.spiritualiter,seu iuste

19. *Sub Stephano*,Syr.ob Stephanum.

20. *Et ad*,Græ.ad.*Græcos*,i.Græcizantes Iudæos. vide c.16.quanquam hic forte intelliguntur gentiles.

Annunciantes,Græ.euangelizantes.

23. *In Domino*, i. Domini fide, seu secundum Domini voluntatem.

28. *Per Spiritum*, i. Spiritus sancti reuelatione. vel,per spiritum Propheticum. *Terrarum*,s. Iudææ secundum quosdam.

29. *Ministerium*,Syr.subsidium.

30. *Seniores*,Græ Presbyteros,πρεσβυτέρους.

Per manus,i.opera.

CAPVT

CAPVT XII.

1. *Herodes*, sc. Agrippa, frater Herodiadis, filius Aristobuli filij Herodis Ascalonitæ, Iudææ Rex.

Manus, i. potestatem, vel q.d. id egit. Vulgo quidem mittere manum, est comprehendere, seu male tractare.

3. *Apposuit*, &cæt. id etiam addidit, vt apprehenderet, &c.

4. *Quatuor*, &c. s. 16. militibus. *Pascha*, i. dies azimorum. *Producere*, Syr. tradere.

8. *Caligas*, Græc. σανδάλια, i. soleas, s. similes iis quibus vtuntur Franciscani. *Vestimentum*, Græc. & Syr. pallium.

10. *Custodiam*, s. militum turmam custodientium carcerem. *Portam*, s. carceris. *Ciuitatem*, s. Ierusalem. Quidam putant exrra eam fuisse carcerem. putarim potius intra, sed semoto loco, vt solent militum præsidia, dicuntur enim statim in vicum processisse. Sunt qui dicant fuisse intra vnum murum, & extra alium, duobus n. circumdatam vrbem.

12. *Marcus*, hic est de quo etiam inf. cap. 13. & 15. alius vero ab eo qui Euangelium scripsit, secundum quosdam. vide Marc. 1.

13. *Ostium ianuæ*, Græc. ostium vestibuli. Syr. fores atrij.

14. *Ianuam*, Græc. vestibulum.

19. *Duci*, s. ad supplicium, Syr. necari.

20. *Super cubiculum*, Syr. Cubicularius.

Alerentur, forte commercio, seu annonæ emptione.

Illo, Græc. regia. Syr. eius regno.

23. *Honorem*, Græc. δόξαν i. gloriam.

Vermibus, forte pediculis. *Expirauit*, sc. anno 7. regni sui, relicto filio Aggrippa, & filiabus Bernice, & Drusilla, de quibus inf.

CAPVT XIII.

1. *Collactaneus*, Græc. σύτροφος, i. simul nutritus.

2. *Ministrantibus*, Græc. λειτουργούντων, i. sacrificantibus. Missæ enim sacrificium *λειτουργία Assumpsi*, Gr. aduocaui. Syr. vocaui.

4. *Seleuciam*, est in Cœlesyria.

5. *Salaminam*, Cypri ciuitas. dicta postea Constantia. est autem ad Orientem. Paphus vero ad Occidentem.

6. *Elymas*, forte id erat etiam ei nomen, quamquam Græc. significat magum, & impostorem. *Sic*, i. magus, seu Elymas *Nomen*, s. Bar Ieu, q.d. ille magus, qui Elymas dici potest: id enim significat Bar Ieu.

10. *Fallacia*, i. versutia, Syr. flagitio. *Subuertere*, i. impedire, seu interturbare.

11. *Et nunc*, pro, itaque nunc. *Manus*, i. vindicta, seu punitio.

14. *Sabbatorum*, pro, sabbati.

17. *Brachio excelso*, i. magna potentia.

18. *Per*, Græc. circiter. *Mores eorum sustinuit*, Syr. nutriuit eos.

20. *Quasi*, &c. Græ. & post hæc annis circiter quadringentis & quinquaginta, dedit Iudices, &c. vbi sensus potest esse, tamdiu Iudices durasse.

22. *Regem*, Græc. in regem. *Dixit*, vide 1. Regum 13. vers. 14.

Qui faciet, &c. explicat Paulus, quid significet, secundum cor meum.

23. *Israel*, datiuus est.

24. *Ante faciem*, &c. i. priusquam ille veniret, s. ad prædicandum.

25. *Cursum*, Syr. ministerium, q.d. cum fungeretur munere Præcursoris. *Non sum*, s. Christus.

26. *Generis*, i. posterorum. *Et qui*, pro id est, qui.

27. *implerunt*, s. de eo scripta, vt inf. dicitur

30. *Deponentes*, s. viri quidam pij.

32. *Annunciamus*, Græc. Euangelizamus.

Repromissio, pro, promissio.

33. *Nostris*, Græ. & Syr. nobis eorum filiis. *Genui*, s. regeneratio quædam est ipsa resurrectio.

34. *Suscitauit*, pro, suscitaturus esset. *Corruptionem*, i. mortem, qua vita corrumpitur. *Dixit*, sc. secundum 70. *Sancta*, i. sancte promissa, Syr. beneficentia.

Fidelia, i. certa. q.d. faciam omnino quod promisi ei, de Rege æterno nascituro. ex ipso.

36. *Generatione*, i. ætate. *Administrasset*, i. inseruisset, seu obedisset.

40. *Prophetis*, pro, vno ex Prophetis, sc. Habacuc, iuxta 70.

41. *Disperdimini*, Græc. exterminamini. Imperat, pro futuris, q.d. videbitis, & mirabimini: & quia non creditis, peribitis.

42. *Verba hæc*, i. de rebus his.

43. *Synagoga*, i. cœtus *Aduenarum*, Græc. proselytorum.

45. *Zelo*, i. inuidia, seu indignatione.

46. *Constanter*, Græ. libere, & confidenter, Syr. aperte.

48. *Glorificabant*, id est, honorabant. seu laudabant.

Præordinati, s. à Deo per æternam electionem, seu prædestinationem.

50. *Honestas*, i. honorabiles, seu nobiles.

CAPVT XIV.

1. *Græcorum*, i. gentilium

2. *Fratres* i. Christianos.

3. *Per manus eorum*, i. per eos, Heb.

6. *Vniuersam*. non est Græc. nec Syr.

9. *Voce*, hic additur Græc. & Syr. Tibi dico in nomine Domini Iesv Christi, surge, &c.

10. *Similes facti*, ὁμοιωθέντες, i. assimilati.

11. *Dux verbi*, i. præcipuus in concionando, Syr. incipiens sermonem.

Qui, s. Iupiter, i. Iouis templum.

13. *Tunicis*, i. vestibus superioribus. Syr. togis.

14. *Similes vobis*, Græ. similiter ac vos passionibus obnoxij.

15. *Ingredi*, &c. i. viuere modo suo.

Eorum, Græc. nostra.

22. *Constituissent*, Græc ordinassent, s. solitis ritibus.

25. *Antiochiam*, s. Syriæ. *Erant*, &c. i. discesserant cum gratia Dei, &c.

26. *Cum illis*, i. per illos.

CAPVT XV.

1. *Morem*, Syr. ritum. *Moysi*, legis Mosaicæ.

2. *Seditione*, Syr. tumultu. *Non minima*, Græc. & disceptatione non parua. *Ex illis*, Syr. cum illis.

3. *Deducti*, s. aliquousque, vt fit, aliquibus comitantibus.

5. *Surrexerunt*, &c. videntur hæc verba Pauli, & Barnabæ, referentium quid Antiochiæ accidisset. *Hæresi*, i. secta. *Eos*, scil. fideles. *Pracipere*, pro, iuberi

6. *Seniores*, Græ. presbyteri. sic & inf. *Verbo*, i. re, Heb.

7. *Conquisitio*, i. disceptatio. *Antiquis*, i. multis,

Græ

Græ.& Syr. primis,ſ.prædicationis.*Gentes*,vide ſup. c.10.

10. *Imponere*,pro,imponendo.

11. *Illi*,ſ.Patres noſtri.

14. *Primum*,i.à principio.vide ſupr.*Sumere*,pro, vt ſumeret.*Nomini ſuo*,i.ſibi,Hebr.

16. *Reuertar, & reædificabo*, i. rurſum ædificabo, Hebr.*Tabernaculum*,ſ.regnum ſpiritualiter,intellectum.

17. *Cæteri*,ſ.gentiles.

18. *Notum*,&c.q.d.multo ante prædixit, quæ eſſet facturus,vt qui ab æterno omnia nouerit.

19. *Inquietari*,pro,inquietandos.

20. *Contaminationibus*, &c.i. ab idolorum cultu, & idolothytis. *Suffocatis*,i.eſu animalium ſuffocatorum,quod in iis ſanguis ſit.

22. *Primos*,i,primarios.

23. *Manus eorum*,i.eos,Heb. *Fratres*,Græ.& Syr. & fratres.

24. *Euertentes*,Græ.& Syr.labefactantes.

Salutem,Syr.pacem.

25. *Collectis in vnum* , Græ. vnanimiter congregatis.

26. *Animas*,i. vitam. *Nomine Domini*, i. Domino.

27. *Nihil*,ſ.interim,ſeu præter ea quæ lex naturalis præcipit , ſeu quod pertinet ad ea, quæ nuper apud vos diſputata ſunt.

31. *Conſolatione* , i.literis conſolatoriis , poterat etiam verti,exhortatione.

32. *Prophetæ*,i.verbi Dei interpretes.

38. *Rogabat*,Græ.cenſebat. *Diſceſſiſſet*, Græc.deceſſiſſet.

39. *Diſſenſſio*,Græc.παροξυσμὸς,i.irritatio,ſeu exacerbatio,ſ.acris diſceptatio.

40. *Traditus*,i.commendatus.

CAPVT XVI.

1. *Gentili*, Græc.Græco.

4. *Dogmata* , i. decreta , vt ſtatim dicitur.

Senioribus,ſ.presbyteris.

6. *Aſia*,ſ. minori. Volebat Deus eos ire in Macedoniam.

7. *Et non*,pro,ſed non.

8. *Troadem*,quæ & Antigonia, ciuitas maritima. Putant vero quidam hic ſe Lucam primo adiunxiſſe Paulo peregrinationis comitem.

12. *Ciuitas Colonia*,i.ab aliunde eo abductis habitata Romanorum eſſe,inf.indicatur. *Conſiſtentes*,i. commorantes.

13. *Sabbatorum*,pro,ſabbati.*Videbatur*,Syr.conſpiciebatur *Oratio*,Syr.domus orationis.

14. *Purpuraria*,i.purpuræ venditrix. *Ciuitatis*,i. oriunda è ciuitate.

16.*Puellam*,ſ. ancillam. Gr.παῖδα δίουν *Pythonem*, Græc.Pythonis,i. Apollinis, ſic dicti.vel à Pythone dracone interfecto,vel ἀπὸ τῦ πυνθάνεσθαι,i. conſulere,ſeu interrogare,ſ.quod conſultus reſponſa daret, Syr.diuinationis

19. *Exiuit*,i. periit.

25. *Cuſtodia*,i,carcere.

34. *Lætatus eſt*,Græ.exultauit.ἠγαλλιάσατο.

37. *Indemnatos*, i. non iudicatos, & per ſententiam condemnatos , Syr.innocentes. *Eiiciantes*, i. educant.

40. *Lydiam*,i.domum Lydiæ,de qua ſup.

CAPVT XVII.

3. *INſinuans*,Syr.oſtendens.*Chriſtus*,i.Meſſias vobis promiſſus.

4. *Colentibus*,ſ.Deum,Syr.Deum timentibus. *Gentilibus*,Græc.Græcis.

5. *Zelantes*,i.inuidentes,ſeu indignantes. *Facta*,Syr.congregata

6. *Fratres*,i.Chriſtianos.*Vrbem*,Gr.Syr & Complu.orbem.

8. *Principes*,accuſatiuus eſt.

11. *Nobiliores*, pro,nobiliſſimi,ſeu præcipui. *Theſſalonica*,ſ Regionis.

12. *Gentilium*, Græc. Græcorum. *Honeſtarum*, i. nobilium *Viri*,ſ.Gentiles.

13. *Theſſalonica*,ſ.vrbe.

17. *Colentibus*,ſc. Deum.*Aderant*, Græ obuij fiebant.

18. *Seminiuerbius*,i verborum ſeminator,q.d.nugator.

Dæmoniorum,i.deorum.

19. *Areopagum*.Vicus ſeu Curia erat non procul à Martis templo , vnde ei nomen , vbi Iudices, qui Areopagitæ vocabantur,ius dicebant.

22. *Quaſi*,i. fere.*Superſtitioſiores*, Syr. nimios in cultu dæmonum.

23. *Simulacra veſtra*,Syr.templa deorum veſtrorum.

Ignoto,quaſi dicat,ſi quis eſt,quem forte ignoramus.

Quod,Græc. quem. *Hoc* Græ.hunc.

24. *Deus*,lege Dominus.

25. *Colitur*,Syr.ei miniſtratur, q. d. opera hominum non indiget,vt ſtatim dicitur.

26. *Vno*,ſ.homine,Græ.& Syr.vno ſanguine.

Statuta,ſ. cuiuſque vitæ.

27. *Quærere*,pro,vt quærant.*Attrectent*,i.attingant,ſ.mente. *Quamuis*, &c. q. d. ad quod non eſt opus longius ire,Græ.& Syr.quando quidem

28.*In ipſo*,i.eius virtute.*Sumus*,ſ.id quod ſumus, q.d.ab eo omnia habemus.*Quidam*,ſ.Aratus.

Genus,i.progenies,q.d.ipſe fecit nos.

29. *Æſtimare*,id eſt,arbitrari.*Sculptura* Appoſitio.

Artis, &c.i.arte factæ,& cogitatione.

30. *Ignorantiæ*,Syr.idololatriæ. *Deſpiciens*,i.ex alto videns. ſic ſumitur Pſal. 53. vbi idem verbum Græcum.

31. *Æquitate*.i.iuſtitia,ſ.iuſte. *In viro*,i. per virum.

In quo,i.per quem *Statuit*,i. decreuit, ſcil.iudicare.

Fidem,ſ de re hac,q.d.certos reddens.

34. *Areopagita*, Syr. Vnus ex Iudicibus Areopagi.

Damaris, Quidam putant fuiſſe vxorem Dionyſij.

CAPVT XVIII.

3. *SCenofactoriæ*, i. conficiendi tabernacula,ſc. è pellibus.

4. *Interponens*,i.ſubinde admiſcens,& proponens ſ.credendum.*Græcis*,i.Gentilibus.

5. *Inſtabat*, *verbo*, i. prædicabat inſtanter. *Eſſe Chriſtum*,i.quod IESVS eſſet Meſſias.

6. *Sanguis*,i.peccatum. *Super caput veſtrum*, i. in vobis punietur.*Ex hoc*,poſthac,q.d.ſine vlla reprehenſione iam potero Gentibus fidem proponere, quando vos eam repellitis.

10. *Propter* pro,propterea.*Apponetur*,&c.i.committet vt te lædat,Heb.

13. *Perſuadet*,

13. *Persuadet*,pro,suadet.

14. *Aperire os*,i.loqui *Recte*,i.merito.*Sustinerem*, i.ferrem,s.contendentes.

15. *Verbo*, pro, verbis. *Nominibus*, i. quæstionibus,seu interpretationibus.

16. *Minuit*,i. abegit.

17. *Omnes*,scil.vel ministri Gallionis, vel turba Gentilium,Syr.Omnes Ethnici. Not. hunc Sosthenem referri inter sanctos, in Calendario Romano 28. Nouemb.vide an iste idem sit,qui supra Crispus dictus & Archisynagogus.

18. *Sustinuisset*,i. expectasset. *Qui*,s. Aquila,vel Paulus. Quidam enim votum Pauli dicunt, alii, Aquilæ fuisse. *Totonderat*, s. finito tempore Nazaræatus.

Cenchris,Portus est Corinthi.

22. *Cæsoream*, Capadociæ secundum quosdam. Ego aliam putarim Epheso propinquiorem,vel potius Palæstinæ,vnde ascendit in Ecclesiam,s.Ieroso-lymæ.

Antiochiam,s.Pisidiæ,seu potius Syriæ, quo venit ex Ierusalem,deinde in Galatiam.

24. *Potens*, i. valde doctus, seu versatus, adeoque qui ex iis Iudæos posset conuincere non credentes.

25. *Sciens*, &c. q.d. baptizabat batismo Ioannis,quem solum nouerat forte sic baptizatus etiam ipse.

26. *Fiducialiter*,i.audacter,seu intrepide.

27. *Exhortati*,Syr.præuenientes,eum,sc. litteris commendatitiis.

CAPVT XIX.

2. *SI* pro,num.

3. *In quo*,pro,quo baptismate.

3. *Nomine*,i fide,virtute,& inuocatione.

6. *Prophetabant*,i. Deum laudabant seu de diuinis mysteriis loquebantur.vide sup.cap.10.

8. *Suadens*,persuadens,seu prædicans.

9. *Viam Domini*,i. Christianam Religionem.

Tyranni,&c.Syr.cuiusdam nomine Tyranni.Apparet hunc locum dedisse,vbi Paulus scholam faceret ad docendum.

10. *Omnes*,i.quam plurimi.

11. *Non quaslibet*,id est,non vulgares, Syr. maximas.

A corpore,i.quæ gestabat *Semicinctia*,i.zonæ,seu, cinguli partes. Quidam putant esse sudaria,vt sit explicatio:est n.Græ.σουδάρια ἢ σιμικίνθια.

13. *Adiuro*,q.d.cogo,seu iubeo,in Christi nomine,seu virtute.

16. *Amborum*,Græc.& Syr.eorum.

18. *Confitentes*, &c. Sy. renunciantes offensas suas,& confitentes quod fecerant.

19. *Curiosa*,Syr.magica. *Millium*,s.quinque millium aureorum.

20. *Confirmabatur*.Græc.fortificabatur.

21. *In spiritu*,i.ductu Spiritus sancti,Syr.in mente sua.

23. *Minima*.Gr.parua. *Via Domini*, sc. doctrina Euangelica.

24. *Ædes*,i.templa,seu thecas statuarum,effigie templi.

25. *Acquisitio*,i.lucrum.

26. *Ephesi*,s.hominibus.

27. *Pars*,i.negotium s.nostræ artis.

In redargutionem,i. reprobationem, q.d. vt contemnatur.

32. *Ecclesia*,i.cœtus ille hominum.

33. *Detraxerunt*,forte ne occideretur.

35. *Scriba*, forte ipse Alexander, Syr. Princeps Ciuitatis.

36. *Non possit*,s.vulgo,vel q.d.cum nemo contradicat.

38. *Forenses*,s.de rebus ad forum,seu iudicium pertinentibus.fiebant autem apud Proconsules.

Proconsules,&c.Syr.Proconsul in vrbe est.

39. *Ecclesia*,i.concione,seu congregatione. Quidam referunt ad conuentus Iudæorum solemnes. vbi causæ determinabantur.

Absolui,i.definiri.

40. *Obnoxius*,i.in culpa, seu auctor.

Ecclesiam,i.cœtum.

CAPVT XX.

1. *EXhortatus eos*, valedixit, Græc. complexu, & osculo salutans,Syr. consolatus & osculatus eos.

2. *Exhortatus*,Syr.consolatus.

Græciam.s,Achiam.

3. *Fecisset*,i.egisset.

Habuit Consilium,i.statuit.

4. *Pyrrhi*,s.filius.

5. *Sustinuerunt*,i.expectauerunt.

7. *Vna Sabbati*,i.prima hebdomadæ die, seu post sabbatum,s.Dominica. *Panem*,Syr.Eucharistiam.vide sup.cap.2.

Disputabat,i.differebat. *In crastinum*, id est, postridie.

8. *Cœnaculo*,s.parte domus superiore.

9. *Mergeretur*,i.grauaretur,seu deorsum traheretur.καταφερόμενος, *Ductus*,i.depressus. seu deorsum tractus κατενεχθεὶς,*Tertio cœnaculo*,i.contignatione tertia,τριςόγε.

11. *Non ominime*, οὐ μετρίως. i. non mediocriter.

13. *Facturus*,s.vsque ad Asson, Græc. indicatur pedibus iter fecisse.

15. *Alia*,i.sequenti.

16. *Transnauigare*,i.præteruehi.

17. *Maiores natu*,Græc.Presbyteros.

21. *Testificans*,pro,prædicans.

22. *Alligatus*,pro,velut alligatus,q.d.impellente, spiritu.

24. *Vereor*,i.timeo.Græc.curo,

Nec facio,&c.Græc.non habeo animam,i. vitam, mihi pretiosam,i. charam. Syr.pro nihilo mihi habetur anima mea.

Testificari,i prædicare.

26. *Contestor vos*,Græc.& Syr Testor vobis.

Mundus,&c.q d. nulli me fuisse peccandi causam.

28. *Episcopos*,etiam presbyteri Episcopi vocabantur iuterdum.*Regerere*,Græc.pascere, ποιμαίνειν.

Acquisiuit,s.Deus.

29. *Rapaces*,Græc.graues,s.molesti,seu feri.

In,i.contra.

31. *Monens*,pro,monere.

32. *Verbo gratiæ ipsius*,i.prædicationi, quam audistis de Dei gratia.

Ædificare,Syr ædificare vos.

Dare,Græc.dare vobis.*In*.pro,cum.*Sanctificatis*, i.iustis,seu sanctis.

35. *Omnia*,pro,per omnia,Syr.in omnibus.

Suscipere,s.ædificare,nihil ab eis accipiendo, qui forte alioqui scandalizarentur.*Dare*,s.ex charitate.

Accipere,s.ex inopia,

CAPVT XXI.

1. *Pataram*, Hæc patria S. Nicolai.
4. *Dicebant*, forte præuidentes quæ illic esset passurus.
6. *Valefeciſſemus*, Syr. deosculati essemus. vide cap. 20. sup. vbi idem verbum Græc.
8. *Alia*, i. sequenti. *Cæsaream*, vide sup. c. 10.
Septem, s. Diaconis.
10. *Aliquot*, Græ. plures.
11. *Sibi*, s. Agabo.
13. *Nomen Domini*, i. Dominum.
14. *Suadere*, pro, persuadere.
15. *Præparati*, s. sublatis sarcinulis.
20. *Magnificabant*, Græc. glorificabant.
Æmulatores, Græ Zelatores, s. studiosi sectatores.
21. *Diſcessionem*, Græ. ἀποστασίαν, i. defectionem.
Consuetudinem, i. pristinum morem.
Ingredi, i. viuere, seu agere.
22. *Est*, s. quod à te volumus.
23. *Votum*, s. Nazaræatus.
24. *Sanctifica*, i. purifica. *Impende in illis*, i. fac sumptus pro illis necessarios, vel simul cum illis.
Falsa sunt, Græ. nihil sunt, q. d. timere te culpam.
Ambulas, i. viuis, seu conuersaris.
Legem, Not. quod licitum fuit primis illis temporibus legalia seruare, non autem necessarium, in quo Galatæ seducti errabant. Vide ibi.
25. *De his*, &c. reducunt Paulo in mentem, quæ per illum Antiochenis scripserant.
26. *Annuncians*, s. sacerdotibus. *Donec*, sub. illic persistens.
Offerretur, i oblata esset.
27. *Septem*, s. ab aduentu eius, seu ritus purificationis illius.
28. *Homo*, ὁ ἄνθρωπος, i. homo ille.
31. *Confunditur*, i. turbatur.
34. *Castra*, i. locum militum.
36. *Tolle*, s. de vita.
37. *Si*, pro, nunquid.
38. *Sicariorum*, i. gladios ad cædem gestantium, sica n. gladius, à secando, Syr. sceleratorum.
39. *Ignota*, i. ignobilis. *Municeps*, Græ. πολίτης i. ciuis.

CAPVT XXII.

3. *Veritatem*, Græc. ἀκρίβειαν, i. exactam rationem, Syr. perfecte. *Æmulator*, i. zelator, seu studiosus.
4. *Viam*, s. Christianam Religionem.
5. *Maiores natu*, i. seniores, Græc. πρεσβυτέριον, i. ordo seniorum,
6. *Media die*, Græ. circa meridiem.
9. *Non audierunt*, vide c. 9.
12. *Vir*, additur Græ. pius, seu religiosus.
13. *Respice*, Græc. ἀνάβλεψον, i. recipe visum.
14. *Iustum*, Græc. τὸν δίκαιον, i. iustum illum, sc. Christum.
16. *Nomine ipsius*, i. ipso.
17. *Superiore mentis*, Græ. ἐκστάσει.
19. *Cædens*, i. verberans.
20. *Vestimenta*, i pallia.
21. *In nationes*, i. ad gentes.
22. *Fas*, Græ. decens.
24. *Torqueri*, Græc. examinari, s. per flagella.
25. *Indemnatum*, id est, non condemnatum per sententiam.
26. *Acturus es?* pro, agere vis?
27. Si, pro, num.
28. *Summa*, s. pecuniæ. *Natus*, s. ciuis.
29. *Torturi*, s. flagellis.
30. *Sacerdotes*, Græ. sacerdotum principes.

CAPVT. XXIII.

1. *Omni*, &c. i. quantum mihi conscius sum, bene.
Ante Deum, i. Deo seruiens.
3. *Percutiet*, i. dignus es quem percutiat, vel prophetia est. *Iudicans*, pro, vt iudices.
5. *Nesciebam*, sc. non agnoscebat pro Pontifice, cessauerat enim illud sacerdotium.
6. *De spe*, i. ob spem, s quam prædico.
Iudicor, in ius vocor.
9. *Pugnabant*, i. contendebant.
Inuenimus, præsens est. *Spiritus*, s. Dei.
11. *Constans esto*, Græc. confide.
12. *Collegerunt se*, i. conuenerunt. *Deuouerunt*, i. cum execrationibus iurarunt seu promiserunt.
14. *Deuotione*, &c. Græc. anathemate anathematizauimus nos.
15. *Cum concilio*, Syr. & primores synagogæ.
20. *Iudæis*, pro, inter Iudæos. *Conuenit*, sc. conspiratunt.
22. *Quoniam*, pro. quod.
23. *Et equites*, pro, i. equites.
25. *Pecuniam*, s. occidi permisisset. *Optimo*, Græ. κρατίστῳ. i. potentissimo, seu præstantissimo. vide. inf. c. 27. & Luc. 1. Syr. victorioso. *Salutem*, Syr. pacem.
27. *Incipientem*, &c. i. cum prope esset vt interficeretur.

CAPVT XXIV.

1. *Citato*, i. vocato.
Suscipimus, id est, approbamus, seu recipimus.
Optime, Sy. victorioso. vide sup.
4. *Clementia*, i. humilitate.
5. *Nazarenorum*, i. Christianorum.
6. *Violare*, i. profanare.
8. *Iudicans*, pro, exquirens.
12. *Concursum*, &c. q. d. seditionem, seu tumultum.
14. *Sectam*, Græc. ὁδὸν, i. viam. scil. vitæ institutum.
Dicunt, s. vulgo Græ. *Sic*, s. vt sequitur.
Patri & Deo, Græ. patrio Deo, Syr. Deo patrum meorum.
16. *In hoc*. Syr. propterea. *Ad*, pro, coram.
18. *In quibus*, s. rebus occupatum.
19. *Iudæi*, Syr. Iudæi tumultuati sunt.
20. *Ipsi*, s. qui adsunt.
21. *Nisi*, s. me accusare volunt.
22. *Via*, s. cuiusmodi esset.
23. *Requiem*. i. relaxationem, s. mitius tractari.
24. *Drusilla*, vide sup. c. 12.
25. *Disputante*, i. differente. *Castitate*, Græ. temperantia, Syr. sanctimonia. *Quod nunc attinet*, q. d interim.
27. *Biennio*, s. officij sui, vel carceris Pauli.

CAPVT XXV.

1. *Prouinciam*, s. Iudæam.
3. *Gratiam*, i. fauorem.
4. *Maturius*, i. celeriter, seu breui, ἐν τάχει.
5. *Potentes*, Vulgo, Valenti huomini.
6. *Altera*, i. sequenti. sic inf.
11. *Quæ hi*, pro, de quibus hi.
12. *Consilio*, Syr. consiliariis suis.
13. *Bernice*, s. eius soror. *Ad salutandum Festum*, Syr.

Syr ad poſtulandam pacem Feſti,ſc. ſic appellatur, Hebr.& Syr.ſalutatio.

16 *Donare*,ſc.interficiendum.

18. *Cauſam*.i.crimen,Syr.culpam flagitioſam. *Malum* non eſt Græc.

19. *Superſtitione*, ſic vocat Iudæorum Religionem.

20. *Hæſitans*, &c, q. d. cum non ſatis intelligerem earum quæſtionum momenta.

22. *Volebam*,pro,vellem.

23. *Ambitione*,i.apparatu,ſeu oſtentatione,Græ. φαντασίας.

24. *Interpellauit*,i.conuenit.

25. *Hoc*,pro,eo,quanquam ſi non legatur(abundat enim)facilior eſt lectio.

26. *Interrogatione*,i.examinatione.

27. *Sine ratione*, q. d. ſtultum, ſeu irrationabile, ἄλογον, Græ. *Cauſas*,i.crimina.

CAPVT XXVI.

2. *Æſtimo*.i.arbitror.

5. *Certiſſimam*,Syr.præcipuam. *Noſtræ*,i.Iudaicæ.

6. *In ſpe*,i .ob ſpem,vel ſpe fretus.*Repromiſſionis*, pro,promiſſionis,ſ.de reſurrectione.

7. *Quam*,Syr.quam ſpem,i.rem ſperatam.

8. *Quid*,i.cur.*Vos*, Videtur id dixiſſe ad Proconſulem,& gentiles conuerſus.*Si*,pro quod.

10. *Et multos*,pro,nam multos *Sententiam*,Græ. & Syr.ſuffragium.

11. *Blaſphemare*,Syr.blaſphemare nomen Ieſu. *Amplius*,i.vehementer.

12. *Quibus*, ſc. rebus verſans. *Permiſſu* , Græ.& Syr.procuratione.

13. *Supra*,pro,ſuperans.

16. *Apparebo tibi*,i.apparens te docebo.

17. *Populo*,ſ.Iudæorum.

18. *Sortem*,i.hæreditatem.

19. *Incredulus*.Syr.repugnans.

23. *Si*,pro,quod.*Paſſibilis*, pro,paſſioni deſtinatus.

25. *Optime*,vide ſup.c.24.

26. *Conſtanter*,i. confidenter.

28. *In modico*,q.d.paucis verbis.

29. *Opto*,Græc.optarim.*In modico & magno*,Græ in paruo & in multo, q. d. omnino,ſeu per omnem modum *Exceptis*,&c.q. d. loquor de animo,non de corporis ſeruitute.

CAPVT XXVII.

1. *Iudicatum*,i.decretum. *Eum*.Græ.nos. *Cuſtodiis*,i.vinctus ſic inf.

2. *Adrumetinam*,Syr.ex ciuitate Adrimanto. *Incipientes nauigare*,Græ.nauigaturi.*Circa*,&c.ſ. ad ea loca nauis proficiſcebatur.*Suſtulimus*, i. ſoluimus portu.ſic inf.*Perſeuerante*,ſ.in comitatu.

5. *Lyſtram*,Græ.& Syr.Myram.

7. *Gnidum*, Vrbs eſt Cariæ in Aſia,Syr. Caindum inſulam *Salmonem*,Syr.Salmonem vrbem.

8. *Boni*,i.pulchri.*Thalaſſa*,Græ.& Syr Laſæa.

9. *Ieiunium*, Syr. ieiunium Iudæorum,q.d. Autumnus ,eo enim tempore ieiunabant. *Conſolabatur*,Græ exhortabatur,Syr.conſilium dabat,ſ.de non nauigando.*Iniuria*,i.detrimento.

11. *Nauclero*,Syr.domino nauis.

12. *Statuerunt conſilium*,i.decreuerunt. *Portum*.Appoſitio,q d qui erat portus. *Africum*,&c.Ventorum ſunt nomina.

13. *Legebant*,i. præternauigabant.

14. *Ipſam*,ſ. Cretam. *Euro Aquilo*, eſt inter Eurum & Aquilonem,vnde ei nomen.

16. *Obtinere*,Syr.prehendere.

17. *Sublata*,ſ. in nauim, *Adiutoriis*, i. remediis, quibus poterant.*Accingentes*,ſ.funibus,ne vi tempeſtatis diſſolueretur. *Syrtim*, i. ſcopulos , vel loca arenoſa. *Vaſe*,quidam ſcapham putant,Syr.Antenna.

18. *Iactum*,ſ.rerum in mare.

19. *Armamenta*,i.inſtrumenta.

21. *Ieiunatio*,ſ.diu cibo abſtinuerant. *Iniuriam*,i.damnum,

22. *Et nunc*,pro,ſed nunc.

27. *Quartadecima*, ſc. tempeſtatis. *Adria* Syr. Adriatico mari.

28. *Bolidem*,i.pondus funiculo alligatum , quo exploratur maris altitudo.

31. *Non poteſtis*,.At promiſerat Deus neminem periturum,ſ.niſi temere periculo ſe obiicerent.

33. *Nihil*,ſ.fere.

34. *Salute*,i.incolumitate. *Quia nullius*, &c.q.d. nihil enim detrimenti patiemini,Heb.

36. *Animaquiores*,i.bono animo.

40. *Suſtuliſſent*.Syr.abſcidiſſent *Gubernaculorum*, pro gubernaculi. *Artemone*,Syr.paruo velo.

41. *Dithalaſſum*,i.bimarem,ſ.Iſthmon.

44. *De naui*,ſ.res aptas ad ferendum iactatos in mare,Syr.ligna nauis.

CAPVT XXVIII.

1. *Melites*,vulgo Malta.

2. *Pyra*,i.lignorum ſtrue.

4. *Vltio*,i.criminis punitio,Syr.iuſtitia.

6. *Conuertentes ſe*,i.mutata ſententia.

7. *Exhibuit*,i. tractauit humaniter hoſpitio excepto.

8. *Saluauit*,i.ſanum reddidit.

11 *Caſtorum*,ſ. Caſtoris & Pollucis.Græc.Dioſcurorum,ſ.dicebantur Dioſcuri,i.Iouis filij.

16. *Sibimet*,Syr.vbicunque vellet.

18. *Interrogationem*,i.examinationem.

20. *Iſrael*.i.quam habet Iſrael,ſc.Meſſiæ, vel reſurrectionis.

22. *Hac*,ſ.Chriſtianorum.

23. *Exponebat*,ſ.ſcripturas,vel regnum Dei.

26. *Perſpicietis*,i.cernetis.

27. *Incraſſatum*,Syr.obtenebratum.

28. *Hoc ſalutare*,Syr hæc redemptio.

29. *Quæſtionem*.i. diſceptationem.

30. *Conducto*,ſ.domo conducta.

AD ROMANOS PAVLI EPISTOLA.

Ostendit nec Legis, nec Naturæ vim sufficere, sine Christi gratia ad salutem.

CAPVT I.

1. VOCATVS *Apostolus*, i. vocatione Dei Apostolus, seu ad Apostolatum vocatus. *Segregatus*, sc. per Dei electionem. *Euangelium*, sc. prædicandum.

3. *De filio*, coniunge cum, *Euangelium*.

Factus, Syr. natus. *Ei*, non est Græc. nec in Complut. *Secundum carnem*, i. homo, vel, secundum quod homo.

4. *Predestinatus*, Græc. definitus, sc. prædestinatione, Syr. agnitus. *Filius Dei*, sc. ab æterno prædestinatum, vt Filius Dei esset homo, adeoque vt ille homo esset Dei filius etsi enim Christi persona Dei Filius semper fuit, sed non semper homo simul Deique Filius.

In virtute, i. cum potentia. *Secundum*, &c. i. qua potest sanctificare. *Ex resurrectione*, &c. q.d. quem Spiritum misit postquam resurrexit à mortuis.

Christi, &c. pro, Christo Domino, &c. vt iungatur cum. *Filio suo*, & sic legitur Syr.

5. *Ad obediendum*, i. vt obediatur. *Pro nomine*, i. vice, iungendum cum, *Apostolatum*, iuxta illud: pro Christo legatione fungimur.

6. *In quibus*, sc. gentibus. *Vocati*, i. vocatione. *Christi*, sc. serui, seu discipuli.

7. *Vocatis sanctis*, i. vocatione sanctis, seu ad sanctitatem vocatis. *Pax*, sc. detur, seu multiplicetur, vt dicitur 1. Pet. 1.

8. *Per* IESVM *Christum*, sc. ad id impulsus, vel q.d. in negotio Christi. *Annunciatur*, i. diuulgatur.

Vniuerso, Hyperbole. sic solemus cum volumus significare maximam orbis partem.

9. *In spiritu*, &c. q.d. toto animo. *Euangelio*, sc. annunciando.

10. *Si quo modo*, pro, *vt in voluntate Dei*, i. Deo volente.

11. *Gratia*, i, doni.

12. *Id est*, dicendum erat, itemque, sed sic maluit dicere, modestiæ causa, ne quod dixerat, arrogantiæ tribueretur. *In vobis*, i. vobiscum.

13. *Ad vos*, iunge cum, vt aliquem, &c. *Prohibitus*, sc. à Deo, vel q.d. occupationibus impeditus.

14. *Græcis*, &c. iunge cum superioribus.

Sapientibus, &c. i. doctis & indoctis. *Debitor*, pro, omnibus enim debitor. *Sum*, Syr. sum ad prædicandum.

15. *Ita*, Complut. itaque. *Quod in me*, in quantum in me est. *Promptum est*, pro, promptus sum.

16. *Primum*, sc. Iudæis primum prædicatum. *Græco*, i. gentili.

17. *Iustitia*, s. qua iustificat. *Reuelatur*, i. declaratur.

Ex fide in fidem, s. progredientes nempe in dies, in maiorem. sic dicitur 2. Cor. 3. A claritate in claritatem, sc. progressus fit à fide informi ad formatam per charitatem, & ab hac cum est imperfecta ad perfectam, à qua deinde ad perfectiorem, vel q.d. per fidem qua creditur. sic dicitur cap. 6. Iniquitati seruire ad iniquitatem, i. qua inique agitur. clarius sic diceretur, ex fide credendo, seu faciente credere, sicut etiam iniquitati ad iniquitatem, i. inique agendo. seu facienti inique agere. vide cap. 4 in spem, pro, sperando, & cap. 8. in timorem, id est, timere facientem.

18. *Reuelatur*, s. per Euangelium. *Super*, i. contra. *Veritatem*, i. notitiam veram. *Detinent*, s. iniuste viuendo.

19. *Notum*, i. cognoscibile. *In illis*, pro, apud illos.

20. *Inuisibilia*, Syr. recondita. *Creatura*, i. rebus creatis, sc. per res creatas, vt statim explicatur. *Virtus*, i. potentia.

21. *Euanuerunt*, i. facti sunt vani. *Cogitationibus*, i. ratiocinationibus.

22. *Dicentes*, i. putantes, seu profitentes.

23. *Et*, pro, nam, Hebr. *Incorruptibilis*, i. immutabilis.

Similitudinem imaginis, i. simulacrum repræsentans. *Serpentium*, Græc. reptilium.

24. *Contumeliis*, i. dedecore, seu turpitudine. *In semetipsis*, i. inter se, vel suis vitiis, vide inf.

25. *Veritatem Dei*, i. verum Deum. *Mendacium*, i. idola, quæ Deum mentiuntur. *Amen*, i. certe Confirmatio est postremo dicti.

26. *Passiones ignominiæ*, i. cupiditates ignominiosas.

Contra naturam, s. mistæ inter se.

28. *Probauerunt*, i. curarunt. *Habere in notitia*, i. videre quid ei placeret, aut displiceret. *Tradidit*, i. permisit tradi. *Reprobum sensum*, i. improbandam mentem. *Non conueniunt*. i. pessima.

29. *Iniquitate*, Græc. iniustitia. *Malitia*, i. versutia.

30. *Deo odibiles*, alij vertunt, Dei osores, sc. in Deum impij.

31. *Incompositos*, i. immodestos. *Affectione*, i. charitate.

Absque fœdere, i. fœderis violatores.

32. *Non intellexerunt*, quod tamen poterant si vellent. Græc. hîc aliquanto aliter, sed mihi nostra lectio magis placet, estque in quibusdam Græcis codicibus.

CAPVT II.

1. PROPTER *quod*, s. quia Dei iustitiam cognouisti. *Iudicas*, i. condemnas proximum.

2. *Scimus enim*, q.d. est enim manifestum.

4. *Diuitias*, i. copiam maximam, seu abundantiam. *Bonitatis*, Syr. dulcedinis. *Patientiæ*, &c. i. patientiæ diutissime ferentis, & expectantis. *Adducit*, i. inuitat.

5. *Thesaurizas*, i. accumulas. *Iram*, i. supplicium. *Die*, pro, diem. *Iræ*, i. punitionis. *Reuelationis*, i. manifestationis.

7. *Patientiam*, i. perseuerantiam. *Gloriam*, s. cœlestem.

Incorruptionem, i. immortalem vitam.

8. *Ex contentione*, i. contentiosi. *Acquiescunt*, i. obtemperant. *Credunt*, i. obediunt. *Iræ*, i. supplicium. *Indignatio*, pro, ex indignatione, s. Dei. sub. obueniet.

9. *Primum*, s. primum is agnouit veritatem. Quidam pariter, vertunt, q.d. tam Iudæo quam Genti li.

12. *Lege*, sc. scripta. *In lege*, i. lege scripta vtentes. *Iudicabuntur*, i. damnabuntur.

13. *Iustificabuntur*. i. iusti habebuntur, sc. apud Deum.

14. *Legem*,ſc.ſcriptam *Naturaliter*, i. lumine & vi naturæ.

Ea,ſ.aliqua. *Eiuſmodi*,ſ.ſcripturam,vt Iudæi,ſeu pro,ipſi;nam Græ.hi.

15. *Opus* ſ.dictamen. *Cogitationem*,&c. genitiui, pro ablatiuis,niſi malis regi à conſcientia, *Defendentium*,i.excuſantium.

16. *In die*,Iunge cum,iuſtificabantur,& ſuperioribus.

Per,IESVM,&c.Iunge cum,iudicabit.

17. *Si autem*,Græ ecce. *In Deo*,i.Dei cognitione.

18. *Probas*,i.approbas,.

20. *Infantium*,Græ.νηπίων, i.paruulorum,ſeu imperitorum. *Formam*,i.rationem ſeu perfectionem.

22. *Facis*,ſ.iniurius in res ſacras.

24. *Per*,pro,propter. *Blaſphematur*,i.male audit,ſ. dum putatur Deus probare peccata veſtra,dum non punit.

25. *Circumciſio*,id eſt,Iudaiſmus. *Præuaricator*,i. tranſgreſſor. *Præputium*,&c.q.d.gentilias reputabitur.

26. *Proputium*,i, gentilis. *Circumciſionem*, &c. q.d.habebitur apud Deum tanquam verus Iudæus.

27. *Conſummans*,i.obſeruans. *Per*,pro,habens.

28. *Eſt*,ſ.apud Deum.

29. *In ſpiritu*,&c.i.ſecundum ſpiritualem,& non litteralem intelligentiam. *Ex Deo eſt*, pro, expectatur,ſeu quæritur.

CAPVT III.

1. AMplius,q.d.in quo excellit ?

2. *Per omnem modum*,i. valde , ſeu variis de cauſis. *Eloquia*,i.oracula ſeu præcepta , vel ſcriptura.

3. *Fidem*,ſ.in promiſſis *Euacuabit*, i. irritam faciet.eſt autem futurum pro præterito.

4. *Mendax*,ſc.ex ſe. *Sicut ſcriptum*, poteſt iungi cum præcedentibus,& ſequentibus.

5. *Commendat*,Græ,& Syr.confirmat,ſ. dum verax eſt & fidelis in promiſſis , etiam ſi nos inique agamus,vel dum noſtras iniquitates punit. *Iram*,i. punitionem.

Secundum hominem,i. humano more, q. d. quod humanus ſenſus poſſit quærere.

6. *Quomodo*,ſ.ſi iniquus ſit.

7. *Veritas*,ſcil.in promiſſis,vel veritas, pro,iuſtitia.

Mendacio,id eſt,peccato, quo fallitur fides data Deo.

Abundauit,i.facta illuſtrior. *Gloriam*,ſ. Dei gloria eſt,etiam immeritis benefacere, & præſtare promiſſa.

Quid adhuc,i.amplius,ſeu poſthac, pergit in obiectione humani ſenſus. *Iudicor*,i.condemnor.

8. *Non*,ſ.potius.

Et ſicut, explicatio præcedentis. *In eo enim blaſphemant*,i.peſſime loquuntur.

Quorum,&c. Per hæc reſpondet obiectioni, q.d. damnandus eſt talis ſenſus , ſeu ſententia, peccare enim nunquam licet.

9. *Præcellimus*,ſ.nos Iudæi,quod pertinet ad animi iuſtificationem.

Eos,ſ.Gentiles, *Præcauſati*, i.cauſa reddita ante oſtendimus. *Sub peccato*.Illi enim ſcriptam legem, hi naturalem non ſeruant.

12. *Inutiles facti*,Syr.improbati. *Vſque ad vnum*, i.ne vnus quidem.

13. *Sepulchrum*,&c.Hi verſus vſque ad,*oculos eorum*,non citantur ex Pſalm.13.nec enim in eo ſunt Hebr.aut Græ.ſed ex variis ſcripturæ locis. vide Pſ. 5.9.35.140.Iſa 59.Hier.præf.lib.6.in Iſa. *Sub*,pro,in.

16. *Infelicitas*,ταλαιπωρία,i.calamitas.

19. *In*, pro,ſub. *Obſtruatur*,i. non poſſit ſe excuſare,ſeu defendere,contra,Dei iudicium.

Subditus,Syr.obnoxius. *Deo* , Syr. Dei condemnationi.

20. *Operibus*,i.viribus,ſeu operum merito. *Legis* ſ.ſine gratia. *Omnis caro*,i.vllus homo,Heb. *Cognitio*, ſ.ſola,& non auxilium ad vitandum.

21. *Lege*,i.legis obſeruatione. *Dei*,i.qua Deus hominem iuſtificat.

23. *Gloria*,i. miſericordia, ſeu gratia per quam Deus glorificatur.

24. *Iuſtificati*,pro, iuſtificantur autem. *In Chriſto*, i per Chriſtum,ſ.facta.

25. *In ſanguine*,Iunge cum,propitiatorem.

Iuſtitiæ,ſcil qua iuſtificat. *Propter*, pro,in ſe,ſeu ad.

Præcedentium,i.præteritorum.

26. *Suſtentatione*,&c.q.d.quæ tolerauit Deus.

Ad,pro,vſque ad. *Sit*,i.appareat.

27. *Factorum*,ſ.Moſaicam,quæ multa opera præcipiebat. *Non*,Nec enim lex vires dabat vt impleretur,& qui eam aliquo modo obſeruant , gloriantur. Itaque lex illa non tollit gloriationem, ſed Euangelica,per quam cognoſcit homo nihil ſe poſſe ſine gratia Dei.

Fidei,ſ.Chriſti,i.Euangelicam.

28. *Arbitramur*,i. cenſemus. *Operibus*, i. merito operum,ſeu viribus,vel q.d. abſque eo quod opus ſit facere opera legis Moſaicæ.

31. *Deſtruimus*,i.abolemus.ſeu irritam facimus. *Statuimus*,i. ſtabilimus,dum ſc.gratiam prædicamus,per quam illa impletur.

CAPVT IV.

S. INueniſſe,i.obtinuiſſe.

Secundum carnem,ſ.patrem.

2. *Operibus*,i.operum merito. *Habet*,&c.q.d. Illa quidem iuſtificatio non erit apud Deum. *Gloriam*. Syr.gloriationem.

3. *Reputatum*,&c.q.d.per illam fidem eſt iuſtificatus.

4. *Operatur*,i. operibus meretur,q.d.ſi operibus iuſtificationem meruiſſet,non diceretur gratis fuiſſe iuſtificatus,hoc enim eſt reputari fidem ad iuſtitiam,ſ.per fidem gratis iuſtificari.

5. *Operatur*,i. operibus meretur. *Reputatur*, ſc. habetur pro ſufficienti diſpoſitione ad iuſtificationem.

Propoſitum,&c.q.d.ſecundum quod Deus propoſuit dare gratiam iuſtificationis credenti.

6. *Beatitudinem*,&c.i. beatum hominem. Syr.de beatitudine hominis. *Accepto fert*,i. imputat, q.d. quem pro iuſto habet,ſ.iuſtificans prius,nec n. pro iuſto Deus habet eum,qui iuſtus non eſt.

8. *Non imputauit*,ſ.quia remiſit, iuſtificando eũ.

9. *Manet*,non eſt Græ.ſed ſubauditur aliquid ſimile,Syr.fit,i.accidit. *Dicimus*,pro,diximus.

10. *Non in*,&c.ſ.nondum erat circumciſus.

11. *Circumciſionis*,i.ipſam circumciſionem.

Signaculum,i.ſignum. *Eſt*,pro,fuerat, ſeu acciderat ei.

In præputio,i cum nondum eſſet circumciſus.

Per præputium,i.circumciſorũ *Reputetur*, ſ. fides.

12. *Tantum qui*,pro,qui tantum. *Ex circumciſione*,i.circumciſi. *Et iis*,pro,iis qui &.

Eſt,pro.fuit.

13. *Per legem*,ſ.obtinenda. *Semini*,i. poſteritati, Hebr. *Mundi*,i.cœli, quod in mundo præcipuum, vel Chriſtus intelligitur,cuius hæreditas orbis,iuxta illud:Poſtula à me,& dabo tibi gentes,&c.

14. *Ex*

14. *Ex lege*, q.d. per legis obseruantiam.

Fides, s. promissionis, q.d. frustra promissum, nec in. quisquam legem per se potest seruare, sed opus Dei gratia, quę datur per fidem, *Abolita*, i. irrita, explicatio præcedentis.

15. *Iram*, i. punitionem. q. d. facit vt puniantur, qui eam transgrediuntur.

Prauaricatio, i legis transgressio.

16. *Ex fide*, s. pendet res tota. *Gratiam*, s. Dei, qua potest eius lex seruari, quod ad hæreditatem adeundam requiritur. *Et ei qui*, pro, ei qui &, q.d. non legem sequenti, sed fidem Abrahæ.

17. *Ante Deum*, iungi potest cum, pater est, cæt q.d. Deo approbante.

Tanquam ea quæ sunt, pro, tanquam sint.

18. *Contra spem*, s. contra id quod naturaliter sperari poterat. *In spem*, i. sperando. *Vt fieret*, i. se fore.

19. *Infirmatus*, i. debilitatus. *& mortuum*, q d. ad generandum ineptum. *Vuluam*, i. matricem.

20. *Repromissione*, i. promissione. *Diffidentia*, Græ. ἀπιστία, incredulitate. *Confortatus*, i. fortificatus.

Dans gloriam, s. credendo ei, & confidendo.

21. *Plenissime sciens*, Græ. πληροφορηθεὶς, i. certissime persuasus.

22. *Reputatum*, s. ipsum credere.

23. *Quia reputatum est*, pro, reputatum esse.

25. *Traditus est*, &c. lege sic. qui traditus est, s. ad mortem, & resurrexit propter delicta nostra, s. delenda, & propter iustificationem nostram, scil. dandam nobis, scil. vtrumque factum, propter vtrumque.

CAPVT V.

1. *Habeamus*, Græ. & Syr. habeamus.

Habemus, Græc. habuimus. *Gratiam*, i. statum gratiæ. *In spe gloriæ*, i. sperantes gloriam.

3. *Non*, pro, nec id. *Gloriamur*, i. nobis gloriæ ducimus.

Operatur. s. tribulatione acquiritur patientia.

4. *Probationem*, s. per patientiam probamur.

Spem, s. probati bene sperant.

5. *Confundit*, i pudore afficit, s. spe frustratum.

Dei, i. qua Deum diligimus. *Diffusa*, s. mentis est qualitas quædam. vt aeris lux *Per*, Causam significat.

6. *Vt quid*, i. cur, s. nisi ob hanc charitatem diffundendam. *Infirmi*, i. peccatis ægroti. *Secundum tempus* i. præscripto tempore.

7. *Pro iusto*, i. cum debet ex iustitia, vt qui dant pœnas scelerum. *Moritur*, s. libenter. *Bono*, i. re honesta seu viro bono, Syr bonis.

8. *In nobis*, i erga nos.

9. *Ira*, i punitione, seu supplicio.

10. *Inimici*, s. Dei. *Ipsius*, sc. Christi, q.d. ipso viuente, & vobis fauente.

11. *Non solum*, s. gloriamur in tribulationibus.

In Deo, i. Dei amore erga nos. *Christum*, s. qui nobis impetrauit.

12. *Propterea*, i. ob eam reconciliationem.

Mundum, i. vniuersum genus humanum, Aug.

In quo s. homine, vel peccato, vel q.d. quatenus omnes peccauerunt, sub. sic vita per Christum.

13. *Peccatum*, sc. originale, & actuale. *Imputabatur*, i. reputabatur, seu agnoscebatur, sc. ab hominibus.

14. *Mors*, s. ob peccatum inuecta.

In similitudinem, s. propria voluntate, vt ille, nempe in paruulos.

Forma, τύπος, i. figura, siue exemplar.

Futuri i. Christi, qui venturus erat.

15. *Delictum*, s. nocuit.

Gratia, s. profuit. sub. sed multo magis.

Multi, s. omnes. *In gratia*, i per gratiam.

Hominis, s. Christi. *Plures*, i. multos.

16. *Et non*, Explicat magis quod dixit.

Peccatum, Græc. peccantem. *Iudicium*. Dei.

Vno, s. peccato, i ob vnum peccatum.

Dilectis, s. educens.

17. *Multo magis*, s. mors erat temporalis, at vita per Christum æterna.

18. *Condemnationem*, s. itum est. *Omnes*, s. nisi velint. *Vitæ*, i. per quam viuitur.

19. *Multi*, i. omnes, vt proxime dictum. *Multi*, s. omnes. s. si velint.

20. *Subintrauit*, i. obiter subiit *Vt*, pro, sic vt.

Abundaret, s. per occasionem.

21. *In mortem*, i. occidendo. *Per iustitiam*, i. iustificando *Per* IESVM, i. meritis IESV.

CAPVT VI.

2. *Adhuc*, i. post hac.

3. *In Christo*, i. in Christi nomine. *In morte*, i. ad similitudinem mortis, vt statim explicatur.

4. *In mortem*, i. vt peccato moriamur. *Gloriam*, i. gloriosam potentiam.

5. *Complantati facti*, i. insiti. *Similitudini*, i. ad similitudinem.

Resurrectionis, s. similitudine. *Erimus*, s. complantati, seu participes.

6. *Corpus*, i substantia, seu congeries, aut vis.

7. *Mortuus*, s. peccato in baptismo.

8. *Cum Christo*, i. similitudine mortis Christi.

9. *Iam*, i. amplius.

10. *Peccato*, i. ad delendum peccatum. *Deo*, i. apud Deum, seu diuina vita.

11. *In Christo*, i. per Christum, vel, cum Christo.

12. *Vt obedatis*. Explicat quid sit regnare peccatum, i fomitem.

13. *Arma*. i. instrumenta.

14. *Sub lege*, i. in statu legis, seu, sub solo legis ductu.

16. *Mortem*, s. animæ.

17. *Deo*, s. ago, seu, agite. *In qua*, Syr. cui.

19. *Humanum*, i quod ferre possitis. *Ad iniquitatem*, i. inique agendo. Vide cap. 1. num. 17. *In sanctificationem*, i. sancte viuendo.

20. *Iustitiæ*, i. iustitia, q.d. à iustitia alieni.

22. *In sanctificationem*, pro, sanctificationem.

23. *Stipendia*, i. merces, seu debitum. *Vita æternam* pro vitam æternam, s. confert.

In Christo, i. per Christum.

CAPVT VII.

1. *Legem*, i. vim legis, *In homine*, &c. hominem sibi subiectum habet. *Viuit*, s. homo, seu lex.

2. *Nam* &c. exemplo declarat. *Sub viro*, i. nupta.

Legi. s. viri, seu matrimonij.

Viro, s. coniugata.

4. *Mortificati*, i. mortui, sc. liberati obligatione legis veteris.

Corpus, i. mortem corporis, q. d. cum Christus mortuus est, periit vis legis veteris, seu obligatio.

Alterius, s. velut sponsæ.

Fructificemus, i. generemus spiritualem prolem. s. bonorum operum.

5. *Essemus in carne*, i. secundum carnem viueremus.

Passiones, i. affectus.

Erant, Syr. incitabantur, sc. nitimur in vetitum.

Morti, i. digna morte opera.

6. *Mortis*,i .per occaſionem mortem afferentem vel,legem fomitis intelligit,quæ in mortem peccati, inducit.

Vetuſtate litteræ,i.veteri vita,qua viuebamus,legis litteram ſolam ſine ſpiritu ſequentes.

7. *Peccatum eſt*, &c.ſc. quia facit peccare, irritando concupiſcentiam. *Neſciebam*, ſc. eſſe peccatum.

8. *Accepta*,ſ.per illam cognitionem, & prohibitionem.

Peccatum,i,fomes. *Per mandatum*, ſ. dum prohibet, & prohibendo dat occaſionem concupiſcendi.

Omnem,i.conſummatam,ſeu maximam. *Mortuum* i.velut mortuum,ſ.non tantopere fomes ad peccatum impellebat.

9. *Aliquando*,ſ.antequam daretur à Deo.

Reuixit,i,excitatum eſt.

10. *Mortuus*,ſ.ei conſentiendo.

11. *Peccatum*,ſc. fomes. *Occidit*, ſc. conſentientem.

12. *Iuſtum & bonum*,ſ.continet iuſtitiam & perfectionem.

13. *Peccatum*,ſc.fomes. *Vt appareat*, &c. pro,in quo apparet,quanta ſit eius vis ad impellendum ad peccatum.

Vt,pro,ita vt. *Peccans*,i.peccare faciens.

Peccatum,ſ.fomes.

14. *Venundatus*.q.d.ſeruus factus.

15. *Intelligo*,i.approbo,vel q.d.vix intelligo tantam in me affectuum varietatem. *Quod volo*,ſ.vt nõ concupiſcam. *Quod odi*,ſ.concupiſcere.

16. *Legi*,ſ.concupiſcentiam prohibenti.

17. *Ego*,id eſt,voluntas deliberata. *Peccatum*,ſc. fomes.

18. *Adiacet*,i.adeſt. *Perficere*,ſ.nihil mali concupiſcendo. *Inuenio*,i.poſſum.

21. *Legem*,peccati repugnantem,Syr legem conſentientem. *Adiacet*,i. adeſt, ſeu, adhæret,ſcil. fomes.

23. *Captiuitatem*,i. velut inuitum trahentem. *In lege*,i.ſecundum legem,ſeu imperium. *Peccati*.i. fomitis.

24. *Infelix*,i.miſer. *Mortis huius*,i.huic, miſeriæ ob noxio.

25. *Gratia Dei*.Græc .& Syr.gratias ago Deo.

Legi Dei, ſ. non conſentiendo concupiſcentiæ. *Legi peccati*,i.fomitis,ſ.concupiſcendo, licet repugnante voluntate.

CAPVT VIII.

1. IN *Chriſto*,i.coniuncti Chriſto. *Carnem*,i.carnis deſiderio. *Ambulant*,i,agunt,ſeu viuunt.

2. *Vitæ*,id eſt,viuificantis. *In Chriſto*,i.ſecundum Chriſtum,ſeu conformiter Chriſti vitæ. *Peccati & mortis*,i.fomitis per conſenſum animam occidentis.

3. *Legi*,ſ. Moſaicæ. *In quo*,i.quatenus. *Infirmabatur*,i.debilis erat,& inefficax,ſeu non ſeruabatur.

Per carnem,i. impediente concupiſcentia. *In ſimilitudinem*.&c.i. ſimilem peccatoribus.ſ.quantum ad naturam,non quantum ad culpam. *Et de peccato*, i.ex peccatoribus,ſeu cum peccato natæ.q.d ſimilis factus hominibus natis ex peccatoribus, & cum peccato : vt coniungatur cum præcedentibus, vel q.d.ob peccatum quod inducebat,fomitem damnauit,comprimens & velut alligans ne prævaleret,Syr propter peccatum,ſ.delendum,vt coniungatur cum mittens,&c. *Damnauit*,ſ.occidens. *Incarne*,ſ.ſua,per eam enim oblatam,peccatum aboleuit,& fomiti vires abſtulit.

4. *Legis*,i.quam lex requirebat.

5. *Secundum carnem*, i.carnales. *Sapiunt*, q.d.illa probant,iiſque delectantur.

6. *Prudentia*, i. quod approbat. *Mors eſt*,i.mortem animæ affert,quam ſummopere vitant ſpirituales.

7. *Poteſt*,ſc.quia omnino contraria eſt, vt ignis aquæ,cum qua eſſe non poteſt.

8. *In carne*,i.carnales, ſeu ſecundum carnem viuentes.

9. *In Spiritu*,i.ſpirituales. *Eius*,ſ. ſeruus,ſeu viuum membrum.

10. *Mortuum*,i. morti obnoxium, Aug. *Propter peccatum*,i.merito peccati. *Iuſtificationem*,i.Dei ſpiritum,ſeu gratiam qua iuſtificatur. Græc.iuſtitiam.

11. *Mortalia*,Syr.mortua.

13. *Moriemini*,ſ.æterna morte. *Viuetis*, ſ. æterna vita,tanquam Dei filij.

15. *Iterum*,ſ. vt in lege veteri. *In timore*,Græc. in timorem,i.ad timendum,ſeu timere facientem.

Pater,vel explicatio eſt præcedentis,vt Græc. indicatur.vel exprimere voluit vocem Iudæi & Gentilis,ſ. ille. *Abba*, clamat,hic, *Pater*,ſeu πάτερ, ſic enim Græc.

16. *Teſtimonium reddit*,i. teſtatur,ſ. interna inſpiratione.

17. *Compatimur*,i. cum Chriſto patimur.

18. *Enim*,pro,autem. *Condignæ*,ſ ex ſe,nam dignas facit gratia.vel q.d. pares non ſunt, quia breues & & leues:gloria autem immenſa & perpetua.

19. *Creatura*,i.mundi totius,vel hominis.

Reuelationem,i.manifeſtationem gloriæ.

20. *Vanitati*,i,inſtabilitati,ſeu hominum abuſui vel corruptioni.

Non volens,ſ.naturaliter quiſque appetit conſeruari,fugitque corrumpi. *Propter eum*,q.d. obedit Deo.

Spe,ſ.liberationis.

21. *Liberabitur*, ſcil. in homine, in quo eſt quodam modo omnis creatura:conſtans corpore & ſpiritu.

22. *Ingemiſcit*,i. velut gemens optat. *Parturit*,i. more parturientis veluti dolet,& expectat laborum finem.

Adhuc,i.nunc.

23. *Illa*,ſ. reliqui homines, vel reliquæ mundi creaturæ.

Primitias,i.præcipua dona,ſeu prima, data in lege Euangelica.

Redemptionem,appoſitio. nam quantum ad ſpiritum,adoptio iam habetur.

24. *Salui*,ſ.perfecte,q.d. ſperamus perfectam ſalutem.

Quæ videtur,i.vbi videtur,quod ſperatur.

26. *Spiritus*,ſ.ſanctus.

Poſtulat, i. nos facit poſtulare ; ſic alibi:Spiritus Patris, qui loquitur in vobis:Et, clamantem, Abba Pater. *Inenarrabilibus*, i. qui facile explicari non poſſunt.

27. *Deſiderat*, i. deſiderare faciat. Secundum Deum,i.Deo grata. *Poſtulat*,&c.i.facit ſanctos poſtulare.

28. *Propoſitum*,i.Dei electionem,Syr.præordinationem.

Sancti,i.ad ſanctitatem. quamquam non eſt vox hæc Græc.nec,Syr.

29. *Præſcinit*, &c. i. præſciendo prædeſtinauit, ſ. prædeſtinatio eſt æterna Dei notitia, & electio ad gloriam conſequendam, per Chriſti imitationem. *Imaginis filij ſui*,pro,filio ſuo.

32. *Donauit*,Græc,& Syr.donabit,q.d.quid negabit,qui filium dedit?

33. *Deus*,

33. *Deus*, pro Deus est.

34. Iesvs, s. est.

35. *Christus*, s. qua Christus nos diligit, vel qua Christum diligimus.

36. *Mortificamur*, i. occidimur.

Occisionis, i. occisioni destinatæ.

37. *Propter eum*, i. eius amore, seu auxilio.

38. *Certus*, Græc. persuasus. *Virtutes*, Ordo quidam est Angelorum. *Instantia*, i. præsentia.

39. D *ei*, s. qua nos diligit, vel qua Deum diligimus.

In Christo, i. propter Christum.

CAPVT IX.

1. IN *Christo*, i. teste Christo, vel coram Christo.

In spiritu sancto, i. illuminante spiritu sancto.

2. *Dolor*. s. ob Iudæorum incredulitatem.

3. *Optabam*, s. olim, cum Christum non cognoscerem.

Anathema, i. separatus, seu alienus.

Pro fratribus, s. dum iuuarem illos, Christum persequentes.

4. *Gloria*, s. æterna illis promissa. *Testamentum*, Græ. testamenta, i. pacta. *Obsequium*, Græc. λατρεία, i. Dei cultus.

5. *Amen*, i. certe ita est.

6. *Non autem*, s. id dico.

Exciderit, i. irritum sit factum. *Verbum*, promissio de salute Israelis.

7. *Semen*, i. posteri.

In Isaac, i. per Isaac, q.d. filij tui dicentur, qui ex Isaac deriuati.

8. *Promissionis*, i. ad quos promissio pertinet, s. salutis, sicut & Isaac ex promissione datus.

9. *Verbum*, pro. verba. *Secundum*, &c. i. hoc eodem tempore.

10. *Illa*, s. habuit filium ex promissione.

Concubitu habens, i. concipiens. *Patris nostri*, pro, patre nostro, sub habuit de filio Iacob promissionem.

11. *Maneret*, i. firmum esset.

12. *Ex operibus*, i. ob opera, quæ nulla adhuc erant.

Ei, s. Rebeccæ.

13. *Sicut*, pro sicut etiam.

15. *Misereor*, i. cui mihi placet misereri. *Miserebor*, Græ. misereor.

17. *Excitaui*, i. feci existere, seu regem esse.

Virtutem, i. potentiam.

18. *Indurat*, s. non dans gratiam.

19. *Queritur*, s. Deus de Peccatoribus.

20. *Respondeat*. s. arguens eius iudicia. Græ. contra respondeas.

21. *Honorem*, i. vsum honorificum. *Contumeliam* i. vile ministerium.

22. *Quod si Deus*, &c. iunge eum. *Quid ergo dicemus*, &c.

Iræ, i. ira digna, s. peccatores obstinatos.

Aptata, i. parata, s. ob peccata.

23. *Vt ostenderet*, pro, & simul ostendere.

25. *Dicit*, s. secundum 70. & Heb. quamquam hic non dilectam, &c. non est Syr. & non misericordiam, &c. non est Gr.

27. *Pro*, id est. de, vel, super. *Reliquiæ*, i. pars quædam.

28. *Verbum*, i rem. *Consummans*, i. perficiens, se. Deus.

In æquitate, i. iuste seu iusto iudicio.

29. *Fuissemus*. s. periissemus prorsus.

31. *Iustitiæ*, i. iustificantem.

32. *Ex operibus*, s. voluit iustus euadere. *Offenderunt* i. impegerunt.

33. *Confundetur*, i. pudore afficietur, s. spe frustratus.

CAPVT X.

1. VOluntas, s. erga Iudæos propensa est.

2. *Æmulationem*, i, zelum, seu, studium. *Secundum scientiam*, i, vt par est, seu, sapienter.

3. *Dei*, i, quam Deus dat.

Suam, i. propriam, s. in operibus legis sitam. *Statuere*. i. tueri, q.d. sua niti, seu fidere iustitia.

4. *Finis*, i. scopus, s. præcipue intentum. *Ad iustitiam*, s. dandam propositus.

5. *Iustitiam*, &c. i. legis præcepta.

6. *Quæ autem*, &c. pro, de ea autem quæ per fidē acquiritur iustitia, sic dicitur. *In cœlum*, s. vt inde nobis iustitiam afferat.

Deducere, i. postulare, vt è cœlo veniat qui iam venit.

7. *Abyssum*, i. profunditatem inferni. *Reuocare*. i. vell evt resurgat, qui iam resurrexit.

8. *Verbum fidei quod*, pro, fides quam.

9. *Dominum*, Iesvm, i. aduentum Filij Dei in mundum.

10. *Ad iustitiam*, i, vt quis iustus sit. *Ad salutem*, i. vt quis saluus sit.

11. *Confundetur*, s. salute frustratus.

12. *Diues*, i. abundanter, vtens misericordia.

14. *Quem*, pro de quo.

15. *Pedes*, i. incessus seu discursus. *Pacem*, i. felicitatem.

Bona, s. æterna.

16. *Auditui*, i. auditus à nobis.

17. *Auditu*, iis quæ audiuntur à prædicante, sc. concipitur. *Verbum Christi*, id est, prædicationem de Christo.

18. *Audierunt*, sc. homines, vt possint excusari, vel gentiles intelligit. *Et quidem*, sub. scriptum. Psal. 18.

Exiuit, pro, exibit. *Eorum*, scilicet, prædicatorum.

19. *Cognouit*, scil. quod dicimus de iustitia fidei.

Primus, sc. inter cæteros. *Æmulationem*, i. inuidiam.

In, pro, per, *Non gentem*, i. contemptissimam, seu indignam Gentis nomine. *Iram*, i. indignationem, s. quod salus gentibus proponatur, fiantque de populo Dei.

Mittam, i. inducam, s. finam induci.

20. *Audet, & dicit*, i. audenter dicit.

21. *Ad*, pro, de.

CAPVT XI.

2. PRæscinit, i. prædestinauit, Aug. 2. de prædest.

Eliæ, i. Eliæ historia. *interpellat*, Syr. inuocat.

3. *Suffoderunt*, i. euerterunt.

5. *Reliquiæ*, i. pauci quidem, seu quos Deus sibi reliquit. *Factæ sunt*, pro, fiunt seu fient. quamquam Græ. non est saluæ factæ, nec Syr. sed solum, factæ sunt, s. manserunt.

6. *Gratia*, Ablatiuus est. *Operibus*, i. operum merito. *Non est gratia*. Hic additur Græc. & Syr. Si autem ex operibus, iam non est gratia, alioqui opus non est opus: sed videtur adiectitium.

7. *Ergo*, s. dicendum. *Quod*, i, iustitiam, quam.

Electio, i. electi, Heb.

8. *Compunctionis*, s. doloris, quo pungerentur indignati contra Euangelium. Id ex 70. Nam Hebr.

ſoporis, vt nos legimus, Syr. ſtupiditatis. vide Iſa. 29. & 6.

Vſque, &c. id à Paulo additum.

9. *Captionem*, q.d. quo capiantur. *Et in retributionem*. q. d. Idque eis pro ſuis peccatis retribuatur.

10. *Incurua*. i. deprime, q.d. humilia eos.

11. *Offenderunt*, i. impegerunt. *Salus eſt*, i. conſecuta. *Illos*, ſ. gentiles.

Æmulentur, i. imitentur, ſ. Iudæi.

11. *Magis*, ſ. profuerit.

14. *Æmulandum*, i. imitandum. *Carnem*, i. cognatos, ſ. Iudæos.

15. *Amiſio*, i. reiectio, ſeu perditio. *Aſſumptio*, i. reſtitutio. ſ. puranda eſt.

16. *Delibatio*, Græc. ἀπαρχή, i. primitiæ. Intelligit vero Patriarchas.

Maſſa, ſ. Iudæi, illorum poſteri.

17. *In illis*, i. inter illos.

Socius, i. particeps.

18. *Gloriari*, i. efferri.

20. *Bene*, i. ita quidem eſt.

Altum ſapere, i. ſuperbire.

22. *Bonitate*, i. probitate, vel q.d. non abutens tanta Dei bonitate.

24. *Secundum naturam*, i. naturales ſunt rami.

25. *Myſterium*, i. arcanum.

Vobis ipſis, i. apud vos.

26. *Omnis*, ſ. electus.

27. *Teſtamentum*, i. pactum, ſ. impletum.

28. *Secundum*, i. quod attinet.

Propter vos, i. vt vos ea occaſione fidem recipere-tis.

29. *Pœnitentia*, ſc. Dei, q.d. non pœnitet Deum promiſſi.

30. *Propter*, pro, per.

31. *In veſtram*, pro, in veſtri, i. vt miſericordiam conſequeremini. Græc veſtræ miſericordiæ, i. gratiæ vobis à Deo factæ, q.d. fidem non receperunt.

32. *Concluſit*, i. permiſit concludi.

Omnia, Græc. omnes. *Omnium*. ſ. tam Gentilium, quam Iudæorum, q. d. vt eſſet locus eius in omnes miſericordiæ.

33. *Altitudo*, i. profunditas, Græ. βάθος.

Inueſtigabiles, à veſtigo. Vide Prou. 5. Epheſ. 3. q. d. impenetrabiles.

CAPVT XII.

1. HOſtiam, pro, velut hoſtiam. *Rationabile obſequium*, Græc. λογικὴν λατρείαν, i. Dei cultum ſecundum rationem, ſeu mentem.

2. *In nouitate*, i. reuocatione, ἀνακαινώσει.

Senſus, i. mentis. νοὸς. *Vt*, pro, ſic vt *Probetis*, i. approbando faciatis.

Beneplacens, ſ. Deo, i. grata voluntas autem, pro, id quod Deus vult à vobis.

3. *Gratiam*, ſ. docendi viam ſalutis. *Sapere*, i. de ſe ſentire. *Ad ſobrietatem*, i. modeſte. *Fidei*, ſ. ita ſe gerat, nec aggrediatur quæ vires ſuperant, ſeu talentum à Deo datum.

5. *Alter alterius*, pro, inter ſe.

6. *Secundum rationem*, i. conuenienter, ſeu conformiter, ſ. ſic diuina interpretanda (id enim vocat Prophetiam) vt fidei congruat interpretatio.

Miniſterium, ſ. in rebus ſacris, quali funguntur diaconi. Græ. διακονίαν, vel etiam in temporalibus.

8. *Tribuit*, ſ. auxilium, ſeu eleemoſynam.

Simplicitate, ſ. Propter Deum, ſincereque, & ex animo.

11. *Solicitudine*, i. ſedulitate operum bonorum.

13. *Communicantes*, ſc. opem, ſeu res, q.d. ſubuenientes.

14. *Benedicite*, i. bene precamini. *Maledicere*, i. male precari.

16. *Alta ſapientes*. i. ſuperbientes.

Humilibus, i. abiectis. *Conſentientes*, i. vos accommodantes.

Apud vosmetipſos, Syr. veſtra opinione.

17. *Prouidentes*, i. prouide curantes.

19. *Defendentes*, i. vlciſcentes.

Date locum, i. finite abire, ſeu pellite à vobis, vel, vobis irato cedite. vel iram intelligit Dei punitionem. q.d. puniendi curam Deo relinquite. *Mihi*, ſc. relinquatur, vel competit, q.d. meum eſt vlciſci peccata.

20. *Carbones*, &c. q.d. Incendes illum, vt te amet talibus beneficiis excitatus.

21. *In bono*, i. bonitate. *Malum*, i. malitiam.

CAPVT XIII.

1. ANima, i. homo. *Sublimioribus*, i. ſuperiorum ſuorum.

A Deo, ſ. vel iubente, vel ſinente Auguſt. 22. con. Fauſt.

Sunt, Græ & Syr. ſunt poteſtates.

Ordinatæ, i. poſitæ, ſ. ad mundi ordinem conſeruandum, quo alia per alia reguntur. Not. poteſtates legitimas à Deo dari, alias ab eo permitti, vt Tyrannorum. Cur autem illas plerumque det improbis, non ſemper cognoſci poteſt ab hominibus.

2. *Poteſtati*, ſ. legitimæ.

3. *Timori*, &c. i. timendi bene agentibus, ſed malis.

Habebis, ſ. merito, etſi non ſemper re.

4. *In iram*, i. ad puniendum, ſeu inferendum ſupplicium.

5. *Neceſſitate*, i. omnino. *Iram*, i. pœnam euadendam.

Conſcientiam, ſcil. ne inobedientiæ peccato maculetur.

6. *In hoc ipſum*, ſ. vt Deo miniſtrent.

9. *Non adulterabis*, &c. futura pro imperatiuis.

Inſtauratur, ἀνακεφαλαιοῦται, i. recapitulatur, ſeu ſummatim comprehenditur; Syr. continetur.

10. *Malum*, ſ. proximo. *Plenitudo*, i. perfectio, ſeu impletio. *Dilectio*, ſc. proximi, in qua Dei dilectio includitur.

11. *Hoc*, ſcil. facite. *Hora*, id eſt, tempus. *Salus*, ſ. æterna.

Credidimus, i. credebamus, ſ. Chriſtum venturum.

12. *Præceſſit*, Syr. præteriit. *Dies*, ſ. lucis Euangelicæ.

Tenebrarum, ſ. peccata. *Arma*, i. opera, quę & arma ſunt & veſtes, ſi lucis ſint, i. bona, ſc. à gratia profecta, Syr. amictum.

13. *Sicut*, i. tamquam. *Honeſte*, i. modeſtè, ſeu decenter. *Et impudicitiis*, & pro, id eſt. *Æmulatione*, i. Inuidia.

14. *Et carnis*, &c. id eſt, ne corpori curam impendatis

In deſideriis, id eſt, obediendo concupiſcentiis eius.

CAPVT XIV.

1. INfirmum, i. nondum ſatis firmum.

Fide, i. Chriſtiana religione. *Aſſumite*, i. ſuſcipite iuuandum. *Cogitationum*. Græ. διαλογισμῶν, i. diſputationum, q.d. non diſputando & contendendo, ſed ſubleuando.

2. *Se*, ſ. licite. *Manducare omnia*, i. veſci poſſe, quolibet

quolibet cibo. *Manducet*, Græc. manducat, sc. ne incidat in cibum lege vetitum.

3. *Manducat*, s. quiduis.

Assumpsit, s. sibi in seruum, q.d. placet enim Deo eius factum.

4. *Iudicas*, i. condemnas.

Stat, s. cum bene agit.

Cadit, s. cum peccat, q.d. Domini sui iudicio relinquendus. *Statuere*, i. facere, vt stet.

5. *Inter diem*, Græc. & Syr. præ die, s. eligendum ad opus aliquod, q.d. habet delectum dierum iuxta legem veterem, Hier. 2. cont. Ioui. legit, plusquam diem.

Omnem diem, sc. aptum ad opera bona, seu ieiunia.

Abundet, Græ. πληροφορείσθω, i. certus sit, seu certificetur, q.d. nihil sentiat, quod non habeat compertum Deo placere.

6. *Sapit*, i. obseruat. *Domino*, i. vt placeat Deo, seu ad Domini gloriam.

8. *Domini*, s. serui.

9. *Dominetur*, scil. vt seruis pretio sanguinis emptis.

10. *Tu*, s. infirmior fide.

Aut tu, s. fortior, seu peritior.

Stabimus, i. sistemur.

11. *Scriptum*, s. Isa. 45.

Deo, pro, Deum, s. iurando per Deum, vt illic dicitur. Est enim quædam Dei confessio, per ipsum iurare, vt summam veritatem, supremumque Iudicem.

13. *Iudicate*, i. statuite apud vos. *Vel scandalum*, repetitio.

14. *Confido* πέπεισμαι, i. persuasum habeo.

In Domino, i. docente me Domino. *Commune per ipsum*, i. immundum per se, seu apud Christum, aut Christi beneficio.

Commune est, s. propter eius conscientiam erroneam.

15. *Enim*, Græc. autem. *Cibum*, sc. à te sumptum, quem ille putat vetitum.

Perdere, s. scandalizando.

16. *Bonum*, s. religio Christiana.

17. *Regnum*, i. via ad regnum, q.d. non est sita religio in esca, &c.

Esca, libertas vescendi quouis cibo.

18. *In hoc*, s. iustitia, pace, &c.

Probatus, i. gratus.

20. *Esca*, s. quam sumis cum scandalo. *Opus Dei*, i. hominem, s. in Dei gratiam. *Per offendiculum*, i. cum proximi scandalo.

21. *In quo*, i. propter quod, *Infirmatur*, i. redditur debilior in rebus diuinis.

22. *Fidem*, s. quod liceat vesci quolibet.

Iudicat, i. condemnat. *Probat*, i. faciendum censet, q.d. qui ita censet, vt in eo non erret seque condemnet.

23. *Discernit*, discrimen ponit inter cibos.

Manducauerit, s. quod censet vetitum.

Non ex fide, i. contra id quod eius fides dictat, seu erronea conscientia.

CAPVT XV.

1. FIrmiores, i. fortiores.

Sustinere, Græ. portare, i. subleuare. *Nobis*, s. solis. *Placere*, i. satisfacere.

2. *In bonum*, pro, in rebus bonis, seu promouendo bonum.

Ad ædificationem, i. vt proximus ædificetur, s. in bono promoueat.

3. *Sibi placuit*, i. propria commoda quæsiuit.

Ceciderunt super me, i. me cruciarunt.

4. *Enim*, pro autem.

Doctrinam, i. institutionem.

5. *Patientiæ*, s. donator.

In alterutrum, i. inter vos mutuo IESVM *Christum*, i. IESV Christi voluntatem.

6. *Honorificetis*, Græ. glorificetis.

7. *Suscipite*, s. ad adiuuandum. *Honorem*, Græ. gloriam

8. *Circumcisionis*, i. Iudæorum, q.d. Iudæis prædicasse. *Veritatem*, i. fidem in promissis.

Patrum, i. patribus factas.

9. *Super misericordia*, i. ob misericordiam

Honorare, Græc. glorificare, s. debere. *Confitebor*. Vox Ecclesiæ, vel Christi. *In Gentibus*, i. Gentium voce. *Nomini tuo*, i. tibi, q.d. te celebrabo.

10. *Iterum*, s. Deut. 32. secundum 70 vbi nos legimus, Laudate Gentes populum eius. *Plebe eius*, s. Iudæis, qui Dei populus.

11. *Magnificate*, i. celebrate laudibus.

12. *Radix*, i. è radice ortus, s. Christus. *Et*, iunge cum, in eum.

13. *Spei* s. dator, seu obiectum, sc. in quem speratur.

Virtute, i. potentia, s. charitate, quæ per illam in cordibus diffunditur.

14. *Certus*, pro, persuasus, πέπεισμαι,

Dilectione, Græc. bonitate. *Scientia*, s. rerum diuinarum.

15. *Audacius*, i. confidentius, seu liberius.

Ex parte, i. aliquantulum. *In memoriam*, &c. q.d. commonefaciens. *Gratiam*, i. munus prædicandi, vel q.d. iuxta facultatem mihi à Deo datam.

16. *Vt sim*, &c. explicatio præcedentis. *Sanctificans*, i. sancte tractans. *In spiritu*, pro per Spiritum, s. per Spiritus sancti gratiam.

17. *Gloriam*, i. vnde possimus gloriari. *In Christo*, i. per Christum. *Ad Deum*, id est, apud Deum.

18. *Audeo*, pro, ausim. *In obedientiam*, sc. præstandam Euangelio.

19. *In virtute*, i. per potentiam.

Per circuitum, i. & vicinis regionibus, vel, circum eundo.

Repleuerim, i. plene annunciauerim, vel q.d. orbem repleuerim Euangelio.

20. *Alienum*, i. ab alio iactum.

22. *Propter quod*, i. ob occupationem prædicationis.

Plurimum, Græ. πολλὰ, sæpe.

23. *Locum*, s. vacuum prædicatione, q.d. necessitatem manendi hic.

24. *Fruitus*, Græ. expletus, i. consolatus.

25. *Ministrare*, s. eleemosynam. *Sanctis*, i. Christianis. vide c. 1.

26. *Probauerunt*, i. decreuerunt approbando, q.d. placuit, seu visum est.

Collationem, s. eleemosynæ.

Sanctorum, pro, sanctos, seu qui sunt de numero sanctorum, i. fidelium.

27. *Carnalibus*, i. temporalibus bonis.

28. *Assignauero*, scil. obsignatam pecuniam reddidero.

29. *Benedictionis*, id est, donorum spiritualium.

31. *Obsequij*, s. eleemosynæ, quam defero.

32. *Refrigerer*, i. recrer.

33. *Pacis*, s. dolor, & amator.

CAPVT

CAPVT XVI.

1. *Hœben*, per hanc misit Paulus epistolam. *Quæ est*,&c.i. quæ sua distribuit, vel erat Diaconissa, s. præfecta fœminis quæ alebantur ab Ecclesia.

Cenchris,portus erat Corinthi.

2. *In Domino*,i.propter Dominum. *Digne sanctis*, i. vt decet Christianos.

3. *Salutate*,Syr postulate pacem.Interdum autem vertit,date pacem, sc.qui salutat,dat,i.precatur pacem,& petit,s.an pax sit,i an alter valeat.Not.omissam salutationem Petri Apostoli, quod eo tempore absens esset.

Priscam,Græ.& Syr.Priscillam.vide Act.18.

In Christo,i.Christi nogotio,seu fidei.

4. *Anima*,i.vita,s.vita,s.tuenda.

5. *Ecclesiam*,s.familiam Christianam.

Primitiuus,Græ.primitiæ,s.primus,seu inter primos conuersus.

Asiæ,s.minoris,vbi Ephesus.

In Christo, potest iungi cum, salutate, vel cum Ecclesiæ.

6. *In vobis*,Græ.in nos,i.erga nos.

7. *Iuliam*,lege Iuniam.*Concaptiuos*,s.olim in carcere aliquo.*Nobiles*,i.insignes.

In Apostolis,i.inter Apostolos,s. Euangelij prædicatores.

In Christo,i. Christiani.

9. *Christo*,i.Christi negotio.

10. *Probum*,i.probatum *Domo*,i.familia.

11. *Sunt in Domino*, i. Christo credunt,seu seruiunt.

12. *In Domino*,i.propter Dominum.

13. *Electum in Domino*,i.q.d.insignem Christianum.

Meam,q.d.quam vt matrem veneror.

15. *Sanctos*,i.Christianos.

16. *In*,pro,cum.

17. *Obseruetis*,i.caueatis.*Prater*,i. contra.

18. *Benedictiones*,i.laudes.seu adulationes.

Innocentium,i.bonorum.

19. *In vobis*,i.de vobis.*Simplices*,i.sinceros.

Malo,s.vitando.

20. *Pacis*,s.dator.*Vobiscum*,s.sit.

21. *In Domino*, iunge cum,saluto.

22. *Lucius*,Quidam putant,Lucam significari.

23. *Vniuersa*,&c. q.d.qui & omnes excipit fideles hospitio.*Arcarius*, Græ. œconomus, s. quæstor ærarius Corinthi.

25. *Iuxa*,&c.i.in negotio Euangelij. *Meum*,i. quod prædico.*Æternis*,i.omnibus retroactis.

Taciti,i.absconditi.

26. *Scripturas*, scil.nunc declaratas,seu impletas.

27. *Soli*,s.ex se,seu per naturam. *Cui honor &*. Hæc non sunt Græ. *Amen*. Hic Syr.additur:Gratia Domini nostri IESV.Christi sit cum omnibus vobis, Amen.Additur etiam in fine Græc.& Syr. scripta à Corintho,& per Phœben missa.

AD CORINTHIOS I.

Concordiam commendat, & humilitatem, abusus quosdam eorum arguens,& corrigens, respondetque illorum quæsitis.

CAPVT I.

1. *Vocatus*,pro vocatione, seu professione.

2. *In Christo*,i.per Christum.

Vocatis,pro, vocatione. *Nomen Domini*, pro, Dominum, q.d. qui Christum colunt. *In omni loco*,q.d. vbicunque sint.

3. *Vobis*,s.multiplicetur.

4. *In gratia*,pro,de gratia.

5. *In illo*,i per illum.*Verbo*,i.re,seu opere.Heb. *Scientia*,s.rerum diuinarum.

6. *Sicut* pro,adeo, seu in tantum. *Testimonium Christi*,i.Euangelium.quod de Christo testatur.

7. *Gratia*,i.dono, Græc.χαρίσματι. *Reuelationem*, i.aduentum,quo est manifestandus.

8. *Sine crimine*,ἀνεγκλήτους,i. inculpatos.

In die,pro,vsque in diem.

9. *Fidelis*,i.verax.

10. *Nomen Domini*,i.Dominum. *Idipsum*,i.idem. *Schismata*,i.dissidia.*Sensu*,i.mente.

Sententia,Syr.voluntate.

11. *Cloes*,s.domestici.Videtur esse nomen fœminæ Quidam loci putant.*Contentiones*, sc. suosquisque prædicatores, vel baptizatores aliis per contentionem præferebant.

12. *Pauli*,s.discipulus,seu filius spiritualis.

15. *Baptizati estis*,Græ.baptizauerim.

16. *Stephanæ*,nomen viri vide in.c.16.

Domum,i.familiam.

17. *Sapientia verbi*,i.deserto sermone.

Euacuetur,i.careat vi sua.

Crux,i.prædicatio crucis.

18. *Verbum*,i.prædicatio,seu negotium.

Virtus,i.potentia.

19. *Perdam*,i.ostendam dignam perditione, q.d reiiciam,seu reprobabo,vt statim explicat.

Sapientium,s. mundi.

20. *Scriba*,i. legis peritus. *Inquisitor*,i. scurator, seu disputator.*Fecit*,i. ostendit.

21. *Nam quia*,Græc.postquam. n.*Sapientia*,i.rebus sapienter factis.*Stultitiam*,s.mundi iudicio.

24. *Vocatis*,s.ad salutem.

25. *Stultum*,s.mundi iudicio.

26. *Vocationem vestram*, i. quales vobiscum sint vocati ad fidem.

Multi,s.vocati.

27. *Mundi*,i.seculum mundum.

28. *Non sunt*,pro nihilo habentur. *Quæ sunt*,i.habentur in pretio apud mundanos.

Destruet,s.euertit prædicatio mundi pompam & errore.

29. *Omnis caro*,i.vllus homo,

30. *Ex ipso*,pro,ipsius.

In Christo,i.per Christum.

Sapientia,&c.pro,dator sapientiæ.&c.

31. *Scriptum*,sc. Ier.9. *In Domino*,i.de Dei in se benignitate.

CAPVT

CAPVT II.

1. ET *ego*, pro, itaque ego. *Christi*, i. de Christo, s. Euangelium.

Non enim, &c. q. d. ita me gessi ac si nescirem, nisi, &c.

3. *Infirmitate*, i. multa patiens. *Timore*, s. periculorum.

Tremore, sc. ob mihi mala accidentia vel Hebr. est, in timore & tremore, 1. in magno timore.

4. *Persuasibilibus*, i. persuasoriis. *Virtutis*, i. potentiæ, q d. potentiis spiritus.

5. *In sapientia*, i. pendens ex sapientia.

6. *Loquimur*, s. cum opus est.

Principum, sc. Philosophorum, & Oratorum, & Magnatum.

Destruuntur, id est, tandem in nihilum recident.

7. *In mysterio*, i. absconditam, seu arcanam.

Prædestinauit, i. ante definiuit, sc. reuelandam nobis.

8. *Crucifixissent*, s. Principes Iudæorum, & gentium.

9. *Scriptum*, sc. Isa. 64. Quidam tamen putant citari quædam Eliæ quæ non extent. *Quod*, Græc. quæ.

10. *Spiritus*, s. sanctus. *Scrutatur*, i. perfecte nouit, s. Deus est, cuius proprium corda scrutari.

Profunda, i. abditissima.

11. *Hominis*, s. occulta in animo.

12. *Quæ*, s. mysteria.

Donata, i. reuelata, seu in nostri gratiam facta, q.d. vt fidei mysteria credamus, seu gesta à Christo pro nobis.

13. *Comparantes*, i. conferentes, q.d. spiritualia per spiritualia explicantes, accommodantesque mysteriis explicandis conuenientem sermonem.

14. *Animalis*, i. qui carnis affectibus ducitur.

Est, i. videntur. *Examinantur*, i. diiudicantur.

Omnia, s. Dei, q.d. approbat diuina omnia, & veneratur.

Nemine, s. qui non sit spiritualis.

Iudicatur, i. iudicari potest, nec enim de spirituali potest animalis recte sententiam ferre, cum sensu careat rerum spiritualium.

16. *Cognouit*, s. nisi ipso reuelante.

Habemus, s. per reuelationem.

CAPVT III.

1. CArnalibus, i. carnis sensum adhuc sequentibus, & nondum plene spiritum.

Paruulis in Christo, i. in Christi mysteriis adhuc rudibus.

3. *Zelus*, i. æmulatio, seu inuidia. *Hominem*, i. affectum humanum.

4. *Homines*, Græ. carnales.

5. *Dedit*, sub. sic ministrat.

6. *Plantaui*, sc. vos in fide. *Rigauit*, sc. prædicatione.

7. *Aliquid*, s. sine Deo.

8. *Vnum sunt*, scil. in Christo, cuius negotium agunt.

9. *Adiutores*, Græc. cooperarij συνεργοὶ.

11. *Fundamentum*, sc. primarium. nam secundaria sunt, vt dicitur Eph. 2. Apoc. 21. Prophetæ & Apostoli.

Aurum, &c. per tria priora intelliguntur opera bona, seu perfecta: per posteriora, peccata venialia, secundum Aug. de fide & oper. c. 16. alij ad doctrinam referunt solidam, vel vanã prædicatorum.

13. *Dies*, i. iudicium apertum. *Igne*, i. seuero Dei examine.

14. *Manserit*, s. probatum.

15. *Arserit*, i. punietur. *Patietur*, scil. qui illud fecit.

Per ignem, i. supplicium, s. purgatorij, vbi iustorum peccata puniuntur, i. eorum qui hinc cum iustitia discesserunt. De inferni igne nihil dixit, quia de iustorum operibus loquebatur, vel bonis, vel venialibus.

17. *Disperdet*, i. perdet supplicio æterno.

18. *Stultus*, sc. quantum ad hoc seculum, cuius iudicio stulti sunt probi viri.

19. *Scriptum*, scil. Iob 5. *Comprehendam*, q. d. eorum astutias deprehensas euertam, seu res stultas. Græc. qui comprehendit, vt etiam legitur Iob 5.

20. *Sapientium*, nos Psal. 93. hominum, legimus, vt est Heb & Græ.

21. *Vestra*, i. ad vestram salutem, à Deo data, seu inseruientia.

23. *Christi*, s. serui *Dei*. s. Filius.

CAPVT IV.

1. HOmo, id est, quisque. *Mysteriorum*, i. arcanorum.

2. *Quæritur*, i. requiritur. *Inter dispensatores*, Græc. in dispensatoribus.

Fidelis, s. in dispensando.

3. *Die*, i. iudicio, s. iudicium est velut lumen.

4. *Nihil*, s. mali. *In hoc*, i. propterea. *Iustificatus*, i. culpa carens.

5. *Illuminabit*, i. manifestabit. *Tenebrarum*, pro, tenebra. *Vnicuique*, s. iusto.

6. *Hæc*, s. quæ supra dixi. *Transfiguraui*, i. transtuli, s. quod de aliis dicebatur, retuli quasi de nobis diceretur, ne quemquam offenderem. *Nobis*, i. persona nostra.

Scriptum, s. supra, vbi id reprehendit.

Vnus, Græc. sapiatis, & vnus. *Pro alio*, Syr. propter aliquem, s. qui se docuit, aut baptizauit, quasi ille excellentior sit cæteris.

7. *Discernit*, i. facit excellere, velut ab aliis discretum, Græc. diiudicat, s. iudicio secernendo ab aliis, vt digniorem. *Accepisti*, sc. à Deo.

8. *Saturati*, i. pleni bonis, q. d. Ita vos geritis, quasi nihil iam desit Modesta reprehensio.

Regnatis, i. videmini vobis regnum adepti. *Regnetis*, s. vere.

Regnemus, q.d. nam & mihi id fuerit pro regno, qui vestra bona mea duco.

9. *Puto enim*, &c. q.d. ego quidem de me ita sentio.

Nouissimos, i. postremos, seu abiectos hominum iudicio.

Ostendit, i. exhibuit. *Spectaculum*, Græc. θέατρον. *Et Angelis*, pro, i. Angelis.

10. *In Christo*, i. per Christum. *Nobiles*, i. clari.

Ignobiles, i. obscuri.

11. *Instabiles*, i. non habentes certam sedem.

12. *Benedicimus*, i. bene precamur maledicentibus.

13. *Blasphemamur*, i. conuitiis afficimur.

Obsecramus, i. blande agimus cum talibus. *Purgamenta*, i. fæces.

Peripsema, i. pannus sordes tergens. vulgò straccio, Italice, q.d. vilissimum quiddam. Quidam reiectamentum vertunt, Hier. ep. 22. purgamentum.

14. *Confundam*, i. rubore suffundam.

15. *In Christo*, i. re Christiana.

16. *Domino*, i. Domini negotio.

17. *Commone*

17. *Commonefaciat*, i. doceat, seu in mente reducat.

Christo, i. Christi negotio, s. promouendo.

19. *Cognoscam*, i. explorabo. *Virtutem*, i. efficaciam q. d. quid possint.

20. *Virtute*, id est, vt, quæ in operibus demonstratur.

21. *In virga*, id est, cum castigatione, seu seueritate.

CAPVT V.

1. *Inflati*, q. d. studetis superbiæ interim. Alludit ad ea quæ dixit cap. 1. & 4. de eorum contentione, & inflatione. *Tollatur*, s. per excommunicationem.

3. *Iudicaui*, i. decreui, Syr condemnaui.

4. *Nomine*, i. auctoritate.

Congregatis. Vult illum publice declarari excommunicatum.

Spiritu, sc. per hoc decretum. *Cum virtute*, i. per potestatem.

5. *Tradere*, sc. per excommunicationem, Syr. vt tradatis.

Interitum, Græc. ὄλεθρον, i. perniciem seu calamitatem, scil. cruciabat dæmon excommunicatos.

Die, s. iudicij. Videtur autem intelligendum particulare, quod fit in morte.

6. *Gloriatio*, s. in hominibus, de qua supra.

Corrumpit, Græc. fermenta, q. d. inficit ille vestram congregationem suo peccato.

7. *Vetus*, i. hominis veteris.

Fermentum, i. peccatum, s. illius fornicarij. *Conspersio*, i. massa.

Sicut estis, &c. i. vt par est eos qui sunt professione azymi, i. sinceri, & absque peccati fermento.

8. *Epulemur*, i. festum agamus.

Nec in, &c. in pro, cum. est vero explicatio præcedentis.

Azymis, s. in epulis paschalibus Iudæi azymis vescebantur.

9. *Scripsi*, s. supra. Quidam putant citare epistolam aliam, quæ non extet. *Commisceamini*, i. conuersemini.

10. *Exisse*, s. quia aliter non posse tis non conuersari, cum talibus, quibus plenus mundus.

11. *Frater*, i. Christianus.

Nominatur, i. habetur.

Maledicus, i. conuitiator.

Sumere, s. cum manifestum est, esse tales, quod vulgo dicitur, Notorium.

12. *Mihi*, i. ad me pertinet. *Foris*, i. extra Ecclesiam.

13. *Malum*, s. hominem. ὁ πονηρόν.

CAPVT VI.

1. *Negotium*, i. litem.

Iniquos, i. infideles.

Sanctos. i. fideles.

2. *In vobis*, i. per vos. *Indigni estis qui*, pro indignum est vt.

3. *Angelos*, s. malos.

4. *Secularia*, i. de rebus huius vitæ, seu temporalibus, Græc. βιωτικὰ.

Contemptibiles, id est, viles, q. dicat omnium infimos.

5. *Ad verecundiam*, &c. q. d. non id dico, quod tales velim iudicare, sed vt pudeat vos, qui gentiles aditis, quasi nemo sit inter vos, qui possit lites dirimere. præstat quidem vel ex vilibus aliquem Iudicem facere, quam illos adire in causis *Fratrem suum* pro, fratres suos.

6. *Infideles*, s. iudices.

7. *Iam quidem*, &c. q. d. quamquam culpa non caret, quod litigatis, sc. erat illo tempore nonnullum scandalum, & isti videbantur etiam ex cupiditate litigare.

Iudicia, i. lites.

Accipitis, i. patimini.

Fraudem, Græc. damnum.

8. *Fraudatis*, Græc. damno afficitis.

9. *Molles*, s. qui soli per se impudice peccant.

10. *Maledici*, i. conuitiatores, seu qui aliis male precantur.

11. *Quidam*, s. ex vobis.

In nomine, s. baptizati.

In Spiritu, i. per gratiam, vel in nomine spiritus sancti, in quo etiam baptismus datur.

12. *Omnia*, &c. pro, vt omnia mihi liceant vel, q. d. non omnia quæ licent expediunt.

Potestate, s. inordinate, vt gulæ, de hac enim loqui incipit.

13. *Ventri*, s. debetur, daturque licite.

Escis, s. destinatus, seu subiectus.

Destruet, s. quantum ad vsum edendi, qui tandem cessabit.

Fornicationi. s. seruire debet *Corpori*, s. prouidebit, seu dabit præmium suum, vt statim explicatur, vel imperare debet.

16. *In carne vna*, pro in carnem vnam, i. velut vna caro seu vnus homo.

17. *Vnus spiritus*, id est, vnum spiritum, sc. cum Deo.

18. *Omne*, sc. aliud sub. fere. *In corpus*, s. illud turpiter tractando.

20. *Corpore vestro*, hic Græc. & Syr. additur, & in Spiritu vestro, quæ sunt Dei.

CAPVT VII.

1. *Mihi* sub. respondeo quod sequitur.

Bonum est, pro melius est.

2. *Fornicationem*, s. vitandam. *Habeat*, i. potest ducere, vel ducta vti.

3. *Debitum*, i. copulam à coniunge petitam.

4. *Mulier*, i. vxor.

Sui corporis, i. membrorum, quibus peragitur concubitus, Aug. 5. cont. Iulia.

Non habet, s. sola, vel solus. *Sed*, pro, sed etiam, q. d. potest coniux debitum petere, debetque alter reddere.

5. *Fraudare*, i. debitum subtrahere. *Orationi*, Græ, & Syr. ieiunio. & oratione.

Idipsum, i. copulam.

Propter, pro, per.

6, *Hoc*, s. de repetenda copula.

7. *Sicut meipsum*, i. continentes, Aug. lib. de grat. & lib. arb. in perpetua castitate viuere Hier. ep. 14 & 22.

8. *Bonum*, i. melius, Aug. de bono viduit.

Sicut & ego, s. in totum abstinere, Syr. sicut sum puritate.

9. *Nubant*, nisi continentiam vouissent, Aug. libr. de bono viduit.

Nubere, Græ. γαμῆσαι, i. matrimonio iungi. *Vri*, i. fornicari. Hiero. epist. 50. Augustin. lib. ad Virg. lapsi.

10. *Non ego*, q. d. non est id præceptum humanum, sed diuinum.

Discedere, s. sine iusta causa.

Discesserit, s. cum causa iusta.

12. *Dico*, i. præcipio, Heb. *Non Dominus*, s. præcipit,

pit,q.d.præceptum est humanum,non diuinum.
Frater,i.Christianus.*Consentit*,i.vult.
14. *Sanctificatus*,s. quantum ad matrimonium, vel q.d.fit interdum,vt conuertatur ad fidem.
Sancti,i.Christiani,sc. opera fidelis parentis baptizati vel q.d.sunt legitime nati,Syr.mundi.
15. *Discedit*,s.nolens cum fideli habitare.
Seruituti,s.vt non habeat illo discedente libertatem cum altero contrahendi.*In pace*.pro ad pacem, i.vt pacifice viuamus,& quiete, q.d.non debet ea res pacem turbare.
16. *Vnde*,Græc.quid.potest autem id referri vel ad superiora,vel,ad proxime dicta.
17. *Nisi*,pro,verum,Syr.sed. *Diuisit*.s.dona sua, q.d.agat vero quisque secundum talentum sibi creditum & vocationem suam. Videtur autem id ad sequentia pertinere.*Sicut*,lege,sic.*Doceo*, Græc.ordino,Syr.præcipio.
18. *Adducat*, i.reducere conetur,s.arte, seu medicamento aliquo,Græc. attrahat. vide Epiph. lib. de Mensur.qui hunc quorundam morem fuisse refert.Syr.reuertatur ad præputium, i. gentilitatem.
In præputio,i. Gentilis.
19. *Nihil est*,i.nihil prodest ad salutem.
20. *Vocatione*,i.vitæ conditione.
21. *Curæ*,q.d. ne tibimolestum sit. *Magis*, i.potius.
Vtere,sc.seruitute,ob maiorem humilitatem , & patientiam.
22. *In Domino*,pro,ad Dominum,seu Domini fidem. *Libertus*,i.è seruo liber factus.
23. *Serui*,i.eis addicti, seu propter ipsos seruientes,sed propter Deum.
24. *Apud Deum*,i.Deo seruiens.
25. *Virginibus*,i,seruanda virginitate.*Fidelis*,s.in Apostolico munere,& possim docere salutaria.
26. *Instantem*,i.præsentem.*Necessitatem*,i.molestiam quam coniugium affert,& solicitudines domesticas,&c.vel necessitatem breui moriendi, de quo inf.
28. *Tribulationem*, &c.i.molestias, & incommoda multa coniugij.*Parco*,s.permittens coniugium parcere,seu omittere.
31. *Non vtantur*,sc.non diligant Aug. *Figura*,i habitus,seu status.
32. *Qua*,pro de iis,quæ.
33. *Diuisus*,s.mente & cura.
34. *Sancta*,i. sanctior, nam & coniugati sancti, Aug lib de bono viduit.
35. *Laqueum*,&c.i.cogam vos continere,Augustin. & Hier.*Ad id*,scil.hortor. *Honestum*, i.honestius, Aug.lib.de bono viduit. *Impedimento*,Græ.distractione.
Dominum obseruandi,Græc.possunt verti,Domino adhærendi.
36.*Turpem se*,pro,agere se indecore,seu rem reprehensibilem, Syr. sic reddidit. Si quis se putat despicatui haberi.ob virginem suam, quod prætereat tempus eius, nec dederit eam viro, congruum est vt det, quod vult , &c. *Oportet*, pro, videatur oportere.
Nubat,pro,nuptum det,seu detur illa.
37. *Necessitatem*,i.aliquid cogens.*Suæ voluntatis* i.faciendi de virgine sua quod velit,s. quia illa se ei commisit.*Iudicauit*,statuit.
39. *In Domino*,i.Christiano,Hier.& Aug.
40. *Beatior*,s.in futuro sęculo,Amb.*Sic*,s.innupta

CAPVT VIII.

1. *Habemus*,q.d.scimus omnes idola nihil esse. *Inflat*,s sine charitate,Aug.
3. *Cognitus*, i. dilectus,s. nouit Dominus suos; aliis dicit:Nescio vos.
4. *Nihil est*,q.d. repræsentat vt Deum, id quod Deus non est.
5. *Sunt*,s.Gentilium opinione.
6. *In Illum*,i. per illum,sc.sumus. vel ad illum tendimus.*Per ipsum*,s.sumus.
Scientia,s.vt par est.*Conscientia*,s.erronea.
Idolothytum,i.idolis immolatum, q.d.putantes se in eo peccare.
8. *Esca*,s.ex se,q.d.nihil refert apud Deum, siue edas idolothyta,siue nō, *Abundabimus*,i.meliores erimus apud Deū *Deficiemus*,i.munus habebimus.
9. *Licentia*,i.libertas quibuslibet vescendi.
10. *Scientiam*,s.quod idolothytum nihil vescentem edat.*Idolio*.i.idolis immolatorum mensa.
Ædificabitur,i.excitabitur.Syr.confirmabitur.
Ad manducandum,sc. putans tamen non licere.
11. *In tua scientia*,i.propter tuam scientiam.
12. *Percutientes*,i.vulnerantes.

CAPVT IX.

1. *Liber*,i.libertatem habens vescendi quibus libet.*In, Domino*,i per gratiam Domini, seu in Domini fide.
2. *Signaculum*,i figillum,s.quo fit certa fides q.d. vestra fides ostendit mē vestrum Apostolum, qui vos conuerterim.
3. *Interrogant*, Græc.diiudicant,i. examinant,ex me quærentes,Syr.condemnant.
5. *Serorem*,i.Christianam,s.vocabantur Cristiani fratres,Christianę vero sorores.*Circumducendi*,s.sequebantur piæ fœminæ Apostolos, eisque ministrabant,vt Christo,Luc.8.*Fratres*,i.cognati,s.Iacobus,Iudas &c.
6. *Hoc*,Græ.& Syr.non,q.d.nonne possumus,non operando manibus,ex Euangelio viuere?
7. *Suis stipendiis*,i.propriis sumptibus.
8. *Hominem*,i.humanam rationem,s.solum.
9. *Allegabis*,futurum pro Imperatiuo. *Cura* , sc. præcipua,& non potius de hominibus.
10. *Nos*,s.præcipua.*Tritura*,s.triturare.
11. *Carnalia*,i. corpori sustentando necessaria.
Vestra,pro, in vos,sc.accipiendi à vobis victum.
12. *Nos*,s.qui vestri sumus Apostoli.
Sustinemus. i.patimur. *Offendiculum*, i.impedimentum seu scandalum.
13. *Sacratio*,i. templo. *Operantur*, i.sacrificant, seu ministrant. *De sacrario*,i.oblata templo.
Participant,s partem capiunt,s.oblatorum.
15. *In me*,i.erga me ,q.d.vt alar à vobis.
Gloriam,i.gloriæ materiam. *Euacuet*,i.adimat.
16. *Gloria*,s.talis,seu singularis,s.apud Deum.
Necessitas,s.ex Dei præcepto.
17. *Volens*,i. vltro,sine vllo Dei præcepto. *Inuitus*,i præcepto Dei coactus.
18. *Merces*,s singularis.*Sumptu*,s.auditorum.
Abutar,i.vtar,s.quantum possem. *Euangelium*,s. prædicando.
19. *Ex omnibus*, pro, ex omni parte, vel q.d. ex omnium seruitute exemptus.
20. *Lege*,s.Mosaica.
22. *Infirmus*,Græ.& Syr.velut infirmus.
Facerem,s.quod in me erat.
23. *Euangelium* , i. bona per Euangelium promissa.
24. *Brauium*,i.præmium victoriæ.
25. *Agone*,i,publico certamine.
26. *Quasi aerem*,&c.i.frustra,seu in vanum.
27. *Castigo*,ὑποπιάζω,i.liuidū reddo,s. flagellis.
Reprobus,s.apud Deum.

CAPVT X.

1. ENim, Græ. autem.

2. *In Moyſe*, i. duce Moſe. *Baptizati*, pro, velut baptizati, ſ. figura erat illa baptiſmi.

3. *Spiritualem*, i. ſpiritualis figuram.

4. *Bibebant autem*, Græ. bibebant enim. *Spiritali* i. ſpiritalis rei figura, ſeu vt Aug, explicat, ſpiritualiter intelligenda.

Petra, i. petræ aqua *Petra autem*, ſ. quæ ſignificabatur per illam Petram.

Chriſtus, qui etiam, vt eſt in Euchariſtia, per Manna ſignificabatur.

5. *In pluribus*, &c. q.d. multi eorum Deo diſplicuerunt.

8. *Viginti tria*. At Num. 25. dicitur viginti quatuor. Vtrumque verum. In maiori enim numero minor includitur.

9. *Tentauerunt*, ſ. Chriſtum. *Perierunt*, i. occiſi ſunt ſic infra.

10. *Exterminatore*, ſcil. Angelo. vide Num. 14. & 16.

11. *Correptionem*. Syr. eruditionem. *Fines ſæculorum*, i. vltima ætas mundi.

13. *Humana*, i. quam homo ferre poſſit, q.d. poteſt quiſque non cadere ſi velit. *Autem*, pro, enim, q.d. Deus enim qui fideliter ſuos cuſtodit, non patietur, &c.

Prouentum, i. ſucceſſum, ſeu euentum bonum, ſeu q.d. addet vires.

16. *Cui*, Græc. quod *Benedicimus*, i. cum benedictione conſecramus. *Communicatio*, i. participatio, vt ſtatim vertit idem verbum Græcum. Nota vero hic communicandi verbum quam ſit antiquum, ſ. communicatur nobis in Euchariſtia Chriſti Corpus & Sanguis, vt hic aperte dicitur. *Panis*, ſic dicitur ob ſpecies panis.

17. *Vnus*, Syr. vt vnus eſt. *Vnum*, Syr. ſic vnum.

Omnes qui, Græ. omnes enim.

18. *Secundum carnem*, i. carnalem. eſt enim & Iſrael ſpiritualis. *Altaris*, ſub. & ſic quodammodo Dei. eodem modo qui edunt Idolis immolata, videntur participare cum idolis, & alios ſcandalizant.

19. *Aliquid*, i. vim aliquam habens.

20. *Socios*, i. participes, ſeu conſortes.

21. *Menſæ*, i. altaris.

22. *Æmulamur*, i. prouocamus ad indignationem, Græc. παραζηλοῦμεν, q. d. Deumne audemus irritare?

23. *Omnia*, &c. vide ſup. c. 6. *Ædificant*, ſc. proximum, loquitur de Idolothytorum eſu.

24. *Suum*, i. ſibi vtile ſub. ſolum.

Sed, pro, ſed etiam.

25. *Interrogante*, ſc. an ſit idolothytum *Conſcientiam*, ſ. ne lædatur, vel veſtra, vel, aliorum fidelium, qui poſſent ſcandalizari.

26. *Domini enim*, &c. q. d. eſt enim caro Dei creatura, qua veſci licet.

Plenitudo eius, i. quicquid in ea eſt.

28. *Et propter*, pro. i. propter.

29. *Non tuam*, ſ. qui ſcis licere. *Alterius*, ſ. qui ſcandalizatur. *Vt quid enim*, pro, alioqui enim cur.

Iudicatur, i. condemnatur, ſc. in re alioqui licita.

30. *Gratia*, i. gratiarum actione. *Blaſphemor*, i. reprehendor. *Quod*, pro, de quo.

32. *Sine offenſione*, i. neminem ſcandalizantes.

33. *Placeo*, i. ſtudeo placere ad ædificationem.

Eſt, ſ. ſolum. *Sed*, pro, ſed etiam.

CAPVT XI.

2. PRæcepta, Græ. παραδόσεις, i. traditiones.

3. *Viri*, ſ. fidelis. Iuſt. q. 89. *Caput*, ſc. ſuperior, dux, ſeu gubernator.

4. *Prophetans*, i. ſcripturam interpretans, aut Dei myſteria ediſſerens. *Deturpat*, i. dehoneſtat, ſeu dedecorat. *Suum*, ſ. Chriſtum, q.d. facit iniuriam Chriſto per rem indecentem.

5. *Suum*, ſc. virum ſuum. *Vnum*, pro, idem *Decaluetur*, Græ. raſa ſit.

Nam &, &c. q.d. ſi enim licet non velari, licebit & tonderi.

Decaluari, Græ. radi.

7. *Gloria Dei*, ſc. ſapientiam Dei & dominium repræſentat dum orat, aut prophetat, ideoque coram illo debet eſſe aperto capite, vel ob reuerentiam, vel ad Dei libertatem repræſentandam. Id autem quidam intelligunt dum talia fiunt in perſona Eccleſiæ. Nam alioqui, tecto capite concio habetur.

Viri, ſ. dum ſe ſubiectam ei profitetur, adeoque debet ſemper eſſe velata velut ſubiecta.

10. *Poteſtatem*, ſ. velum ſignificat poteſtatem viri in vxorem. *Angelos*, ſc. ad Angelorum præſentium reuerentiam. Quidam tamen per Angelos, ſacerdotes & iuſtos intelligunt, q.d. ne illis ſit cauſa tentationis.

11. *Sine muliere*, ſ. naſcitur. *In Domino*, i. Deo ſic vtrumque faciente.

14. *Nec*, pro, non ne. *Comam nutriat*, ſc. more fœminarum, Græca verti poſſunt, comatus ſit. ſic inf.

16. *Eccleſia*, Græc. Eccleſiæ, q.d. nec Iudæi, nec Chriſtiani, vel nec ex Iudæis, nec ex Gentibus conuerſi.

17. *Hoc*, ſ. præcedens. *Non laudans*, ſ. quod ſequitur. *In melius*, ſ. progredientes, vt par eſſet.

Conuenitis, ſ. ad Eccleſiam.

18. *Sciſſuras*, i. diſſidia, Græc. σχίσματα.

19. *Hæreſes*, i. ſectas, ſ. errantium.

20. *In vnum*, i. ſimul. *Non eſt*, i. non accidit.

Manducare, ſ. vt oporteret.

21. *Cœnam*, ſ. poſt Euchariſtiam ſolebant vna cœnare, inuitatis pauperibus · poſtea per abuſum quidam ſoli cœnabant, non expectatis egenis.

22. *Nunquid*, &c. q.d. ſi veſtra ſoli edere vultis, cur non facitis domi veſtræ?

Confunditis, i. pudorem incutitis.

24. *Agens*, pro, cum egiſſet.

Tradetur, Græc. frangitur.

Commemorationem, i. memoriam mei.

25. *Calicem*, ſ. accepit. *Eſt*, pro continet.

Sanguine, ſ. hic incluſo, per quem nouum teſtamentum confirmatum.

26. *Annunciabitis*, i. commemorabitis.

27. *Corporis*, ſ. indigne ſumpti, i. peccati in corpus.

28. *Probet*, i. examinet, ſ. ne cum peccato accedat.

Homo, i. quiſque, Heb. *Diiudicans*, diſcernens, ſ. à cæteris cibis, vel expendens, ſc. quanta res ſit, quantaque puritate accedendum. Mirum hic non videre hæreticos veritatem corporis Chriſti in Euchariſtia. Et quid potuit apertius dici?

30. *Dormiunt*, i. moriuntur.

31. *Diiudicaremus*, i. diſcuteremus, & emendaremus. *Iudicaremur*, i. damnaremur à Deo, ſeu puniremur.

32. *Corrumpimur*, i. caſtigamur.

34. *Iudicium*, i. condemnationem.

CAPVT

CAPVT XII.

1. *Spiritualibus*, sc. donis.

2. *Scitis*, &c. q. d. primum gratiam Dei agnoscite, qua estis ab idolorum cultu liberati.

3. *Ideo*, &c. q. d. illud etiam cogitate, neminem sine Dei gratia posse Christum confiteri. *Nemo*, pro, sicut nemo. *Dicit anathema*, pro, anathematizat, i. execratur, seu maledicit. *Iesu*. Græ. IESVM.

Et nemo, pro, sic nemo. *Dicere*, &c. i. confiteri, vt par est. IESVM Deum esse. *In Spiritu sancto*, i. per gratiam Spiritus sancti.

4. *Diuisiones*, i. discrimina.

5. *Ministrationum*, i. ministeriorum.

7. *Vtilitatem*, sc. Ecclesiæ.

8. *Spiritum*, s. sanctum. *Sapientiæ*, sc. diuina explicandi facultas. *Scientiæ*, s. dirigendi humana.

Secundum, pro, per.

9. *Fides*, sc. excellens. *In eodem*, pro, per eundem.

Sanitatum, i. sanandi. *Vno*, pro eodem.

10. *Virtutem*, i. miraculorum. *Sermonum*, i. linguarum.

12. *Christus*, i. Christi in Ecclesia.

13. *In vno*, pro, eodem. *In vnum*, i. vt vnum simus. *Potati*, q. d. vnum spiritum hausimus.

22. *Sed multo magis*, pro, imo potius.

23. *Circumdamus*, s. diligentius operientes.

Inhonesta, i. indecora, s. pudenda. *Nostra*, pro, in nobis.

Honestatem, s. dum teguntur.

24. *Nullius*, s. eiusmodi. *Temperauit*, pro, contemperauit. *Deerat*, s. decor. *Honorem*, s. dum voluit tegi diligentius & custodiri.

25. *Schisma*, i. dissidium. *Id ipsum*, i. pariter, seu æque.

26. *Etsi*, pro, itaque si. *Gloriatur*, pro, honoratur. Syr. exultat.

27. *De membro*, Græc. ex parte, q. d. quisque in parte sua, seu loco.

28. *Prophetas*, s. vaticinantes, vel prædicantes.

Virtutes, i. operantes miracula. *Opitulationes*, Syr. adiutores, s. rerum spiritualium. *Gubernationes*, i. gnbernatores, seu rectores.

31. *Æmulamini*, i. studiose sectamini, seu expetite.

Meliora, i. potiora. *Et adhuc*, &c. q. d. eiusmodi est id, de quo statim dicam. *Viam*, s. ad salutem.

CAPVT XIII.

1. *Linguis*, i. eloquentia, vel q. d. si loqui sciam omnium linguis. *Angelorum*, i. si possem tam perfecte loqui, vt Angelus, vel, cum Angelis colloqui.

2. *Scientiam*, s. habuero. *Omnem fidem*, s. etiam eam, per quam fiunt miracula.

3. *Ardeam*, i. comburar.

Prodest, s. ad regnum cœlorum obtinendum, Aug. lib. de patientia.

4. *Æmulatur*, i. inuidet. *Perperam*, i. praue, seu peruerse vel temerarie, Syr. tumultuose.

5. *Quærit*, sub. solum, s. quærit etiam vtilitatem proximi. *Irritatur*, i. excandescit.

6. *Super*, pro, de. *Veritati*, i. de probitate, seu iustitia, Hebr.

7. *Suffert*, sc. illata à proximis. *Credit*, sc. credenda.

Sperat, s. speranda. *Sustinet*, s. aduersa.

8. *Excidit*, i. perit, s. quantum ex se est, alioqui per peccatum perditur. *Euacuabuntur*, i. desinent.

Scientia, s. imperfecta huius vitæ.

9. *Ex parte*, i. imperfecte.

10. *Euacuabitur*, i. abolebitur.

11. *Cum essem*, pro, veluti cum. est enim similitudo.

Euacuaui, i. aboleui.

12. *Per*, pro, velut per.

In ænigmate, i. obscure.

Facie ad faciem, i. clare, vt cum se duo mutuo aspiciunt.

Cognitus sum, s. à Deo, i. perfecte.

13. *Horum*, pro, ex his.

CAPVT XIV.

1. *Æmulationes*, i. studio persequimini.

Magis, i. præcipue.

Prophetetis, i. diuina explicetis. Huc pertinet concionandi munus.

2. *Lingua*, s. peregrina, seu variis linguis. *Audit* i. intelligit, s. nisi habeat Donum linguarum.

Spiritu, i. mente, seu monente Spiritu sancto.

4. *Ecclesiam*, s. fideles congregatos.

5. *Volo*, i. opto. *Maior*, i. vtilior Ecclesiæ.

6. *Reuelatione*, i. reuelans aliquod mysterium

Scientia, i. explicans aliquid quod scire iuuet.

Prophetia, i. diuinum aliquid exponens.

Doctrina, i. mores instituens.

7. *Tamen*, pro, nam &, seu etenim. *Distinctionem*, &c. q. d. nisi distincte ita sonent, vt possit intelligi quid sibi velint.

8. *Incertam*, i. militibus ignotam.

9. *Manifestum*, i. intelligibilem. *In*, pro, velut, in.

In aera, i. frustra, Syr. Quasi cum aere

20. *Vt puta*, pro, quidem, vel nempe. *Linguarum*, Græ. vocum.

11. *Virtutem*, i. vim, seu significationem.

Cui loquor, Græc. & Syr. qui loquitur.

Barbarus, &c. q. d. nec ego magis intelligam, quam Barbari linguam intelligunt ignoram, videbiturque ille mihi barbara lingua loqui.

22. *Æmulatores*, i. studiosi. *Spirituum*, i. spiritualium donorum. *Abunderis*, s. gratiis.

13. *Interpretetur*, i. possit interpretari quod dicit.

14. *Spiritus*, i. voluntas. sic dictum Spiritus promptus. i. voluntas. *Mens*, i. intellectus.

Sine fructu, s. si non intelligam orans dico. Not. quosdam tunc solitos lingua peregrina orare, sed non intelligentes quid dicerent, vt nunc idiotę qui Latine orant. s. dabat interdum Spiritus Sanctus linguæ peregrinæ vsum in oratione, sed sine intelligentia saltem mysteriorum quæ loquebantur, vt qui nunc Psalmos, etiamsi Latine sciant, non intelligunt.

15. *Et mente*, i. quod intelligam.

16. *Benedixeris*, i. Deum laudaueris. *Spiritu*, i. voluntate quidem in Deum pia, sed sic vt ab aliis non intelligaris. *Supplet*, Græc. implet.

Idiotæ, s. populi, q. d. qui pro populo respondet, vt nunc fit in Missis. *Nescit*, i. non intelligit.

18. *Omnium vestrum*, sc. erant Græcorum variæ dialecti, & Græc. & Syr. magis quam vos omnes.

19. *Ecclesia*, i. fidelium cœtu. *Quinque*, i. pauca. *Sensu, meo*, i. quæ possint intelligi, me explicante.

Lingua, i. ignota auditoribus.

21. *Lege*, i. scriptura legis veteris, s. Isa. 28.

Labiis, i. linguis. Repetitio. Paulus sensum reddidit. nam Heb. & Græc. aliquanto aliter.

22. *In signum*, &c. q. d. exhiberi solent etiã iis, qui, nihil propterea ad fidem mouentur. *Non fidelibus* sub. solum, vel proprie. *Sed fidelibus*, s. solet Deus ad suos Prophetas mittere.

23. *In vnum*, i. ſimul. *Idiota*, i. plebeii, ſeu imperiti.

24. *Prophetent*, ſc. occulta reuelántes, vel diuina diſſerentes. *Conuincitur*, ſc. erroris, vel peccati in quo eſt.

Diiudicatur, i. de eo fit certum iudicium.

26. *Pſalmum*, i. Dei laudem. *Doctrinam*, i. morum inſtructionem. *Apocalypſim*, i. reuelationem aliquam.

Linguam, i. quod lingua peregrina loqui poſſit.

Interpretationem, ſ. linguæ, vel alicuius rei obſcuræ.

27. *Secundum*, pro, per. q. d. duo ſolum loquantur.

Vt multum, i. ad ſummum. *Per partes*, i. viciſſim.

Interpretetur, ſ. iis qui linguam illam neſciunt.

28. *Taceat*, ſ. qui donum habeat linguarum.

29. *Dicant*, ſc. viciſſim. *Diiudicent*, i. ferant ſuper dictis ſententiam, ſ. probandane videantur, an improbanda.

30. *Prior*, ſ. qui volebat diiudicare.

31. *Per ſingulos*, i. ſingillatim. *Exhortentur*, i. moneantur, ſeu inſtruantur.

32. *Et*, pro, nam. *Prophetis*, vel aliis, ſc. vt ſinant ſe ab illis diiudicari, vel iiſdem, ſ. vt poſſint tacere.

33. *Eccleſiis*, ſ. pax eſt. *Doceo*, non eſt Græc. nec Syr.

34. *Loqui*, ſc. in Eccleſia, vel docere. *Lex*, i. ſcriptura ſ. Gen. 3.

36. *An à vobis*, &c. q. d. non eſt quod his contradicatis, quaſi ſapientiores. *Verbum Dei*, i. prædicatio Euangelica.

38. *Ignorat*, ſ. Dei mandata, ſ. ſeu Dei voluntatem.

Ignorabitur, ſ. à Deo, i. improbabitur.

40. *Honeſte*, i. decenter.

CAPVT XV.

1. NOtum, &c. q. d. in memoriam vobis reuoco
2. *Qua ratione*, i. quo modo.

5. *Vndecim*, Græc. & Syr. duodecim, ſc. ſic vocabantur etiam cum Iudas deeſſet.

6. *Fratribus*, i. Chriſtianis.

7. *Iacobo*, quando, aut quomodo non conſtat. *Apoſtolis*, ſ. die Aſcenſionis.

8. *Abortiuo*, i. imperfecto fœtui, reſpectu Apoſtolorum. *Viſus eſt*, vide Act. 9.

10. *Vacua*, ſ. operibus, q. d. otioſa ſeu inutilis. *Illis*, ſ. de quibus ſupra. *Ego*, ſ. ſolus, ſeu, ex me.

11. *Sic*, ſ. vt ſupra dixi.

14. *Inanis*, i. vana.

15. *Aduerſus Deum*, ſ. de illo mentientes.

18. *In Chriſto*, i. cum fide Chriſti.

19. *In hac vita*, q. d. huius vitæ bona, ſeu commoda.

Miſerabiliores, ſ. quia fallit nos valde talis ſpes: vita enim Chriſtiana plena incommodis, ſeu tribulationibus.

20. *Nunc autem*, q. d. At re vera. *Primitiæ*, i. primus.

22. *In*, pro, per. *Viuificabuntur*, i. ad vitam ſuſcitabuntur.

23. *Aduentu*, i. ſub. eius aduentum, ſ. reſurgent, nec eſt Græc. qui crediderunt. Noſtra lectio poteſt ſic intelligi: qui in eius priori aduentu crediderunt.

24. *Finis*, ſ. mundi, ſeu potius hominis, in quem, ſ. creatus.

Tradiderit regnum, i. præſentauerit electos.

Deo, ſ. ſuo, quatenus homo. *Patri*, quatenus Deus.

Euacuauerit, i. aboleuerit, ſ. vt non ſit neceſſaria diſpenſatio per Angelicos Principatus Aug. 1. de Trin.

25. *Donec*, i. eo vſque vt. *Ponat*, ſc. Pater, vel ipſe.

28. *Subiectus erit*, q. d. nec tunc deſinet eſſe Patri ſubiectus, quatenus homo eſt, vel, tum vero totum Chriſti Corpus myſticum erit Deo plane ſubiectum, & per omnia obtemperans. *Omnia*, i. per omnia, ſeu perfecte, vel loco omnium, ſ. quæ poſſunt optari ab homine.

29. *Pro mortuis*, i. ipſo baptiſmo mortuorum reſurrectionem profitentes, ſc. in aquam merſi, velut in ſepulcrum, & inde velut reſuſcitati emergentes, vel, qui baptizantur, i. affliguntur, ſeu patiuntur pro iis, qui ſunt in purgatorio, ieiuniis & aliis pœnitentiis ſe macerantes. baptizari enim interdum eſt pati. vt Mar. 10. Luc. 12.

31. *Morior*, i. mortis periculum ſubeo.

Per, eſt enim iuramentum, vt Not. Auguſt. 3. de doct. Chriſt. poteſt etiam intelligi, q. d. ob veſtrum profectum. *Veſtram*, i. de vobis. *In Chriſto*, i. apud Chriſtum.

32. *Secundum hominem*, i. humano more. ob finem aliquem temporalem. *Ad beſtias*. Quidam leones intelligunt, quibus aiunt fuiſſe obiectum, nec læſum, alij probabilius, ad feros homines, qui ei aduerſabantur, præcipue Iudæos, referunt. *Manducemus*, &c. q. d. quin illud potius facimus, quod dicunt, qui nihil credunt. videtur alludere ad Sap. 2. *Cras*, i. cito.

Moriemur, ſ. corpore & anima. Eſt enim vox non credentium animæ immortalitatem.

33. *Corrumpunt*, &c. Menandri eſt ſenarius.

34. *Euigilate*, i. expergiſcimini. *Iuſte*, i. recte, ſeu ad iuſtitiam, ſ faciendam. *Reuerentiam*, i. pudorem, q. d. pudere vos deberet talium errorum, quibus veſtrum aliqui miſere tenentur.

36 *Inſipiens* &c. q. d. cur non aduertis quod tu ipſe facis?

37. *Vtputa*, i. verbi gratia.

39. *Caro*, i. corpus.

40. *Et*, pro, & ſunt. *Gloria*, i. claritas.

44. *Animale*, i, ſubiectum paſſionibus & neceſſitatibus. *Spirituale*, i. omnino ſpiritui ſubiectum, nulloque indigens. *Eſt &*, pro, erit &.

45. *Scriptum*, ſ. Gen. 2. *Nouiſſimus*, ſc. Chriſtus. Eſt autem id à Paulo additum. Eſt autem ſenſus huius loci: Primo homini datum corpus viuens vita animali: Chriſto vero, poſt reſurrectionem corpus ſpirituale ſc. nulli ſubiectum indigentiæ cibi aut potus, aut huiuſmodi aliorum, quibus Adæ corpus ſubiectum. Poteſt & ſenſus eſſe: Adamo datam vitam qua viueret, Chriſto vero qua poſſet etiam homines viuificare & reſuſcitare.

50. *Caro & ſanguis*, i. corruptio carnis & ſanguinis, Auguſt. epiſt. 146. *Neque corruptio*, explicatio præcedentis.

51. *Myſterium*, i. rem diuinam occultam.

Immutabimur, ſ. ad gloriam.

52. *Momento*, i. temporis puncto. *Nouiſſima*, i. qua dabitur ſignum poſtremum. forte intelligit ſeptimam ex illis, de quibus Apoc. 8. 9. & 10.

Tuba, i. ſigno aliquo clariſſimo, quod dicitur etiam vox Chriſti, & Archangeli, Aug. ep. 120.

Et nos, ſ. electi. Hinc apparet legendum ſupra: *Non omnes immutabimur*, & non vt Græca nunc habent.

53. *Hoc*, quaſi in carnem digitum intendit, Aug. de fide & Symb. cap. 10.

54. *Scriptus*,

54. *Scriptus*, sc. Isa. 25. *In victoria*, i. per victoriam.

55. *Vbi est mors*, &c. Id sumptum ex Osea 13. secundum 70. vbi nunc sic legitur : Vbi causa tua mors ? vbi stimulus tuus Inferne ? vide ibi.

56. *Mortis*, i. mortem afferens. *Lex*, sc. fomitis, qui ad peccandum incitat : vel, lex vetus per occasionem, vt dicitur Rom. 5. & 7.

58. *In Domino*, i. per Dei gratiam, seu quod attinet ad Dei remunerationem.

CAPVT XVI.

1. *Collectis*, i. collectione eleemosynarum.

2. *Vnam*, i. primam. *Sabbati*, i. hebdomadæ, sc. dominica die, Græc. sabbatorum.

3. *Per epistolas*, i. iunge cum sequentibus. *Gratiam*, i. beneficium eleemosynæ.

4. *Dignum*, i. conueniens, q.d. si res tanta erit, vt æquum sit me etiam ire.

6. *Hyemabo*, i. hyemem transigam.

7. *In transitu*, i. tranfeundo istac, s. in Macedoniam. vide seq. Epist. cap. 1. q.d. transibo quidem per vos, sed non immorabor. *Manere*, pro, mansurum.

9. *Ostium*, &c. q.d. multi sunt parati fidem recipere.

Euidens, i. vnde aperte fructus speretur, Græc. efficax, Syr. operosum. *Et aduersarij*, pro quamquam aduersarij.

10. *Venerit*, s. ad vos. *Timere*, q.d. facite vt possit inter vos agere confidenter.

12. *Vtique*, Græc. omnino, Syr. nunc. *Vacuum*, Græc. opportunum, Syr. locus.

15. *Domum*, i. familiam. *Stephanæ*, virum quidam putant, alij fœminam. vide sup. cap. 1. *Primitiæ*, i. primi Christiani. *Ordinauerunt*, i. exhibuerunt.

16. *Subditi*, i. seruientes, s. si quid opus habuerint.

17. *Vobis*, pro, ex vobis. *Deerat*, s. præsentia vestra, vel subsidium.

Suppleuerunt, s. suo aduentu, vel ministerio.

18. *Vestrum*, s. qui velut erat in ipsis. *Cognoscite*, i. agnoscite, seu honorate.

19. *Salutant vos*, Syr. postulant pacem vestram.

Ecclesia, i. congregatione, seu familia fideli.

22. *Anathema*, i. excommunicatus, q.d. dignus est, qui excommunicetur, seu perdatur. *Maran*, i. Dominus noster, Chal. est.

Atha, i. venit, Chal. est q.d. iam venit propter homines, ideo amandus, vel venit, pro, veniet, s. ad iudicium, ideo timendus.

24. *Charitas mea*, &c. q.d. amor, quo vos in Christo diligo, vobis prosit. *Amen*, Græc. additur. Missa è Philippis per Stephanam, Fortunatum, Achaicum & Timotheum, Syr. Missa è Philippis Macedoniæ per Timotheum.

II. AD CORINTHIOS.

Reddit causam cur ad eos non venerit, vt promiserat, vultque ignosci illi fornicario pœnitenti. disserit de statu legis Euangelicæ, officiisque Christiani. laudat illos. monet de Collecta, & de suo munere, Deique in se beneficiis aliqua adiungit.

CAPVT I.

1. SANCTIS, i. Christianis. sic dicuntur, quod sint ad sanctitatem vocati, seu per Christum sanctificati.

2. *Gratia*, s. multiplicetur. vide 1. Petri 1.

3. *Totius*, i. omnis, seu perfectæ. *Consolationis*, sc. dator.

4. *Omni*, pro, quauis. *Exhortationem*, Syr. consolationem: verbum Græcum vtrumque significat.

5. *Passiones*, i. afflictiones. *Christi*, i. ob Christum illatæ, vel toleratæ.

6. *Exhortatione*, Syr. consolatione. *Siue consolamur*, &c. Hæc vsque ad, salute, non sunt Græc. hoc loco, sed inf. non tamen omnia. Videntur conflata ex duabus versionibus. *Siue exhortamur*, &c. Hæc vsque ad, salute, non sunt Syr. *Et salute*, s. fit. *Operatur*, &c. Græc. efficitur, seu exercetur, in tolerantia, &c.

Passionum, i. afflictionum.

7. *Vt*, Græc. & *Sit*, Græc. est. *Pro vobis*, i. quam de vobis habemus.

8. *In Asia*, s. Ephesi. *Virtutem*, i. vires nostras.

9. *Responsum*, i. certam expectationem, seu iudicium, quod esset secutura.

10. *Eruit*, i. eripit.

11. *Ex multorum*, &c. Græc. ex multis personis.

Eius, &c. i. pro dono nobis à Deo collato.

12. *Nam*, pro, & quidem. *Gloria*, Græ. καύχημα, i. gloriatio. *Dei*, i. ex Deo, q.d. sancta. *Ad*, pro, erga.

13. *Non enim* &c. q.d. Id vero quod scribo nunc, & in superiori epistola legistis, & alioqui ex factis meis iamdudum cognoscitis.

14. *Vestra*, sc. gloriabantur quod Paulum habuissent præceptorem. *Nostra*, s. eritis. *Die*, s. iudicij.

15. *Prius*, pro, pridem. *Secundum*, sc. secundo meo ad vos aduentu. *Gratiam*, i. beneficium spirituale.

17. *Vsus sum*, sc. non veniens ad vos. *Carnem*, i. sensum carnis. *Est*, Græc. etiam sic. & inf. q.d. mutatio seu aliud in dictis, aliud in factis: quamquam Græc. nunc aliud quiddam significatur.

18. *Fidelis*, q.d. benedictus sit, seu laudetur de fidelitate, quam & mihi præstitit. *Sermo*, i. prædicatio.

Non est, pro, non fuit. *Sed est*, pro, sed fuit. *In illo est*, pro in illo etiam, i. constans affirmatio.

19. *In illo*, pro, in illa prædicatione.

20. *In illo*, pro, in illis, q.d. veræ fuere & impletæ suo tempore. *Amen*, i. veritas, pro, veræ promissiones. *Deo ad gloriam*, pro, ad gloriam Dei. *Nostram*, Græc. per nos.

22. *Signauit*, s. velut impresso signo. *Et dedit*, &c. explicatio præcedentis. *Pignus*, s. velut arrham.

23. *Inuoco*, i. cito. *In*, pro, contra, s. si mentior, Syr. testor Deum per animam meam. *Parcens vobis*, vestri causa, quibus, s. expediebat ne venirem. vide cap. seq. *Vltra*, i. adhuc.

24. *Non quia*, pro, nec enim. *Dominamur*, &c. q.d. nec enim gerimus nos vt dominos vestros ob

fidem quam vobis prædicauimus, sed consulimus vestræ saluti.

Gaudij, i. consolationis. *Statis*, sub. in ea quæ operam damus, vt perseueretis.

CAPVT II.

1. *IN tristitia*, i. contristaturus castigationibus.

3. *Hoc ipsum*, i. de hac re, sc. vt prius emendaretis errata, quam ego venerim. *Scripsi*, sc. priori Epistola.

Confidens, s. vos facturos.

In, pro, de.

4. *Angustia*, i. anxietate. *Per multas*, pro, cum multis.

In vobis, Græc. in vos.

5. *Non me*, s. solum. *Ex parte*, iunge, cum omnes vos.

Vt non onerem, i. ne quid grauius dicam.

6. *Fit*, pro facta est.

7. *Donetis*, i. debeatis condonare.

Abundantiori, i. grauori. *Absorbeatur*, i. opprimatur.

9. *Experimentum vestri*, i. periculo de vobis facto.

10. *Donastis*, Græc. donatis, pro, donabitis.

Et ego, sc. dono.

In persona, i. vice, seu auctoritate.

11. *Circumueniamur*, sc. si nobis illum eripiat per desperationem.

Cogitationes, i. astutias, seu machinationes.

12. *Troadem*, quæ prius Troia vocabatur, Hier. ep. 150. q. 11.

In Domino, i. in Christi negotio, sc. Euangelica prædicatione, vel, per Dei gratiam.

13. *Spiritui*, pro, in spiritu. *Titum*, hoc Paulus interprete vtebatur, vt Petrus Marco, quia diuinorum sensuum maiestatem, digno non poterat Græci eloquij explicare sermone. Hier. ep. 150. *Macedoniam*, sc. vt ibi Titum inueniret, Hier. ep. 150.

14. *Triumphat*, i. facit triumphare, seu vincere.

In Christo, i. per Christum, seu in rebus Christi.

Odorem, i. suauitatem.

15. *Bonus odor*, q. d. per nos se prodit, vt res odorata per odorem.

Deo, i. ad Dei gloriam.

In iis, pro, iis seu apud eos.

19. *Mortis*, i. afferens mortem, s. quia non creditur quod prædicamus. *In mortem*, i. moriendo, seu dum moriuntur tales. Sic Christus dicitur positus in ruinam, &c.

Vita, i. vitam afferens, sc. credentibus. *In vitam*, i. viuendo, seu dum viuunt. sc. per fidem. *Hæc*, sc. præstanda.

Tam, s. vt par est quamquam Græc. non est.

17. *Adulterantes*, i. vitiantes Græc. cauponantes, s. vt caupones, qui vina corrumpunt, vel q. d. ad quęstum abutentes.

Ex Deo, s. acceptum.

In, pro, de, vel per.

CAPVT III.

1. *ITerum*, q. d. post tot nostra de vobis merita.

2. *Epistola*, s. commendatitia, q. d. abundè nos commendat vita vestra, quam sic instituimus. *Scripta*, &c. q. d. quos etiam in corde habemus, velut impressos.

3. *Manifestati*, i. dum apparet. *Christi*, i. in qua Christus descriptus. *Carnalibus*, i. carneis, s. viuis, & sentientibus, secundum Aug. vide de spir. & lit. c. 17. & 15. con. Faust.

4. *Talem*, s. quod litis epistola nostra, &c.

Ad, pro, apud.

5. *Sed*, pro, nam.

9. *Littera*, &c. Græc. litteræ, sed spiritus, i. non legis veteris, sed nouæ; vel, non Scripturæ solius, sed etiam gratiæ, s. qua intelligitur, & seruatur.

Occidit, s. sine spiritu. auget enim concupiscentiam præceptum, dum prohibet malum, grauiusque peccatur, si desit gratia. vide Aug. de spir. & lit. cap. 4.

7. *Ministratio mortis*, i lex afferens mortem, modo proxime dicto. *Deformata*, i. descripta, seu insculpta.

Gloria, i. claritate, seu splendore. sic inf.

Quæ, sc. ministratio, seu lex, vel potius gloria, vt apparet ex Græc.

Euacuanda, i. abolenda.

9. *Damnationis*, quam sup. vocauit mortem, sc. animæ.

Abundat, i. excellit. *Iustitia*, i. per quod confertur iustitia.

10. *Glorificatum est*, i. dicendum fuisse gloriosum.

Claruit, Græc. glorificatum est.

In hac parte, i. si conferatur cum gloria Euangelica.

Gloriam, s. Euangelicam.

11. *Per gloriam*, i. gloriosum.

Manet, s. perpetuo.

12. *Talem*, i. tantarum rerum.

13. *Et non*, s. oportet nos facere.

Intenderent, sc. oculos. quia ferre splendorem non poterant.

Quod euacuatur, i. quæ res, seu gloria tandem abolenda erat.

14. *Obtusi*, i. ob cæcati.

In lectione, i. dum legitur.

Quoniam, &c. q. d. quia cum per Christum solum tollatur, illi Christum non recipiunt.

17. *Spiritus est*, sub. datque Spiritum intelligendi legem.

18. *Nos*, sc. Christiani. *Reuelata facie*, i. sine velamine impediente aspectum, seu fidei considerationem. faciem vero intellige vel legis Euangelicæ, vel nostram.

Speculantes, i. velut per speculum aspicientes.

In eandem, &c. i. ad similitudinem diuinæ gloriæ.

A claritate, &c. Græc. à gloria in gloriam, sc. procedentes.

Tanquam, &c. q. d. nempe faciente id Spiritu Dei in nobis.

CAPVT IV.

1. *MIsericordiam*, s. electionem ad id munus. *Deficimus*, i. negligentes sumus.

2. *Abdicamus*, i. reiicimus. *Occulta dedecoris*, i. dedecorosa, quæ solent à peccantibus occultari.

Adulterantes, Græ. dolosè tractantes. *Commendantes*, i. probantes. *Ad*, pro, apud. *Conscientiam*, i. iudicium. *Coram Deo*, s. approbante.

3. *In iis*, pro, iis.

4. *Deus*, de quo Ioan. 14. Princeps huius mundi s. colebatur ab infidelibus Diabolus pro Deo. potest & de Deo vero intelligi, & tunc *huius sæculi*, cum sequentibus iungendum, & sic intelligit Iren. lib. 3. cap. 7.

Gloria Christi, i. quo apparet Christi gloria, seu per quod Christus glorificatur.

5. *Seruos*, s. nos exhibemus, seu fatemur.

Per, i. propter.

Dixit, i. iussit, Heb. *Splendescere*, s. cum mundi lucem

cem creauit. *Scientiæ*, i. cognitionis.

Claritatis, Græc. gloriæ. *In facie*, s. relucentis, alludit ad faciem Mosis. Faciem verò vocat præsentiam, seu opera.

7. *Istum*, s. illuminationis. *Vasis*, &c. s. intra corpora fragilia.

Sublimitas, s. status nostri.

Virtutis, i. potentiæ.

Ex nobis, i nobis adscribatur.

8. *Angustiamur*, s. animo. *Aporiamur*, i. periclitamur. *Destituimur*, s. à Deo.

9. *Humiliamur*, i. affligimur. *Confundimur*, i. erubescimus.

10. *Christi*, s. patientis exemplo. *Manifestetur*, i. appareat.

11. *Qui*, pro, dum. *Mortem*, i. mortis periculum.

12. *Operatur*, i. exercetur, q. d. obiicimur sæpe mortis periculis. *Vita*, &c. q. d. vos verò Dei beneficio prosperè agitis.

13. *Eundem*, s. cum antiquis Patribus. *Sicut*, &c iunge cum sequentibus.

Loquimur, i confitemur quod credimus.

14. *Nos*, i. me, meosque socios.

Constituet, s. apud se.

15. *Omnia*, s. à nobis fiunt, seu à Deo. *Per multos* &c. pro, per multorum gratiarum actionem.

16. *De die in diem*, i. in dies.

17. *In sublimitate*, i. excellenter. *Operatur*, i. parit.

18. *Temporalia* i. ad tempus durantia.

CAPVT V.

1. DOmus, sc. corpus. *Habitationis*, Græc. tabernaculi.

Ædificationem, pro, ædificium.

2. *In hoc*, s. tabernaculo. *Habitationem*, s. gloriam cœlestem.

De cœlo, i. cœlestis.

3. *Si tamen*, &c. q. d. si tamen nobis tantum bonum contigerit.

4. *Grauati*, s. mundi miseriis.

Eo quod nolumus, pro, nec vellemus, s. si fieri posset. *Expoliari*, s. corpore.

Vt absorbeatur, &c. i. sic vt morralitas per immortalitatem auferetur non morientibus.

5. *Efficit*, Græc. effecit, i. parauit, seu destinauit.

In hoc, s. vt faciat immortales.

Deus, s. est.

Pignus, s. arrham.

6. *Audentes*, i. confidentes. *Peregrinamur à Domino*, i. longe agimus à Dei visione, & felicitate.

7. *Speciem*, i. visionem speciei, seu faciei.

8. *Autem*, pro, inquam.

Bonam voluntatem habemus, q. d. optamus.

9. *Absentes*, s. ab eius visione. *Præsentes*, i. cum ei sistemur.

10. *Propria corporis*, i. acta, dum viueret in corpore.

11. *Scientes*, &c. i. Deum timentes. *Suademus*, i. probari studemus. Vide Gal. 1. *In conscientiis vestris*, i. apud vos.

12. *Pro nobis*, i. nostri causa.

Habeatis, s. quid dicatis, vel vnde gloriemini.

Ad eos, i. apud eos.

In facie, i. exterius. *In corde*, q. d. cum tamen in conscientia sua non habeant vnde glorientur.

13. *Deo*, i. ad Deum. *Sobrij sumus*, i. nos demittimus, seu attemperamus. *Vobis*, sub. ex charitate facimus.

14. *Christi*, i. in Christum.

Vrget, i. compellit, s. ita facere.

Æstimantes, i. animo reputantes.

Mortui sunt, sc. peccato, & velut mortuos viuere oportet cæteris rebus, solique Christo viuere.

15. *Et pro*, pro, nam pro, Heb.

16. *Ex hoc*, s. tempore.

Nouimus, &c. i. cogitamus vt mortalem, sed immortalem.

17. *Si qua*, pro, si quis est. *Vetera*, i. quæ veteris hominis.

18. *Nobis*, s. Apostolis.

Reconciliationis, s. prædicandæ, & & quodammodo perficiendæ.

19. *Reputans*, i. imputans. *Verbum*, i. prædicationem, seu negotium.

20. *Pro Christo*, i. loco Christi. *Exhortante*, verti poterat, consolante.

21. *Nouerat*, i. fecerat.

Peccatum fecit, i. hostiam pro peccato, Aug. ep 120. *Iustitia Dei*, i. iusti coram Deo, seu per Dei iustitiam. *In ipso*, i. per ipsum.

CAPVT VI.

1. A *Diuuantes*, Græ. cooperantes, s. Deo.

Recipiatis, pro, receperitis.

2. *Ait*, s. Deus, Isa. 49.

Accepto, i. mihi placito.

Dei salutis, i. tempore gratiæ.

3. *Offensionem*, q. d. neminem offendentes, vel scandalizantes.

Ministerium, &c. i. prædicatio Euangelica, s. quasi non reddat bonos qui eam sequuntur, vel de se loquitur q. d. curo sedulo, ne ministerium meum quisquam possit merito reprehendere.

4. *Exhibeamus*, Græ. exhibentes, quod potest ad Paulum referri, & quidem id magis volunt sequentia.

Necessitatibus, i. indigentiis.

6. *Castitate*. Græ. puritate.

Scientia, i. prudentia.

Suauitate, i. benignitate, Syr lenitate. *In spiritu S.* i. per Spiritum sanctum. Iungi potest cum præcedentibus, & sequentibus.

7. *Veritatis*, i. veraci. *Virtute Dei*, i. operibus, Dei virtutem demonstrantibus, *Arma*, i. opera.

A dextris, &c. q. d. vndique, vel. in prosperis & aduersis.

8. *Ignobilitatem*, i. ignominiam.

Per infamiam, &c. q. d. per conuitia, & laudes

Cogniti, s. Deo, & probis.

9. *Castigati*, i. correpti, s. à Deo. *Mortificati*, interfecti.

11. *Ad vos*, sc. ad libere vobiscum loquendum, seu vos plene instituendos. *Dilatatum*, s. charitate erga vos.

12. *Non angustiamini*, i. non locum angustum habetis. *Angustiamini autem*, &c. q d. at minus latum habetis cor, quam opto.

13. *Eandem*, sc. quam ego. *Remunerationem*, s. à Deo. *Dilatamini*, s. charitate.

14. *Iugum ducere*, i. commercium habere, vel coniugia inire.

Participatio, i. consortium. *Societas*, Græc. communio.

15. *Conuentio*, i. concordia. *Ad Belial*, i. cum Diabolo. *Pars*, i. participatio.

16. *Idolis*, Syr. templo Dæmoniorum.

CAPVT VII.

1. *Spiritus*,i.mentis,seu voluntatis.
Perficientes,No. perfici ab homine suam sanctificationem,s.per opera bona.

2. *Capite nos*, i. excipite charitatem meam in vos.
Circumuenimus, i. seduximus, seu per iniuriam quicquam eius occupauimus,nam Græ. ἐπλεονεκτήσαμεν.

3. *Dico*,s.hæc,q.d.non id dico,quod in hac parte velim vos obiurgare.
Estis,s.sic dilecti,seu fixi.
Ad commoriendum,&c.i.vt vobiscum parati simus & mori & viuere.

4. *Pro*,i.de.*Vestra*,lege nostra.

5. *Caro*,i.corpus.*Omnem*,i.maximam.

7. *In vobis*,i,ex vobis.*Æmulationem*,i. studium.

8. *Pœniteret*, pro, pœnituerit,sc. antea aliquantum.
Ad horam,i.breue tempus.

9. *Patiamini ex nobis*,i.passi sitis ob ea quæ scripsi.

10. *Sæculi*,i. mundanorum,seu de rebus mundanis.
Mortem,s.animæ sæpe.

11. *Sed*,pro, imo. *Defensionem*, satisfactionem (hæc n. peccatorem defendit)vel, cautionem in posterum.
Indignationem,sc. contra peccatum. *Æmulationem*,i.zelum,seu studium boni.*Vindictam*, sc. peccati.
Incontaminatos esse negotio,i.sic vt appareret,vos in eo negotio inculpare,seu bene gessisse.

12. *Non*,pro,non solum.
Passus,s.pater,eius,qui incestum commiserat.*Sed* pro,sed etiam.

13. *Abundantius*,i.multo.
Super,i.die.
Refectus,i. refocillatus.

14. *Sum confusus*,i erubui. *Veritas facta est*,i.vera esse comperta est.

15. *In vobis*,pro,erga vos,q.d. plurimum vos amat.

CAPVT VIII.

1. *Gratiam Dei*, s. ad faciendam eleemosynam, & libenter patiendum.

2. *In multo*,&c. q.d.experti multas tribulationes,valde sunt lætati. *Altissima*.i.maxima, Gr.profunda.
In diuitias, &c.q.d. ad largiendum cum magna animi sinceritate.

3. *Virtutem*,i.facultatem.
Et pro,imo vero.
Voluntarij,i.spontanei largitores.

4. *Cum multa*,&c.q.d.valde instanter.
Nos,sub.vt acciperemus.
Gratiam,i.eleemosynæ beneficium. *Et*,pro.i.*Ministerij*,i.subsidij.

5. *Et non*,pro,non solum.*Sed*, pro,sed etiam.
Per voluntatem Dei,i.Deo volente,eósque ad id mouente,vel,ad Dei voluntatem faciendam,sc.per nos eis indicatam.

6. *Ita*, &c. q.d. quod nobis animum dedit, vt, &c.
Gratiam,i.eleemosynam.

7. *Sermone*,i. exhortatione. *Scientia*,s. rerum diuinarum, seu prudentia.*Abundetis*.s.hortamur.

8. *Aliorum*, s.Macedonum. *Solicitudinem*, sc. in danda eleemosyna. *Ingenium*, i. animum, seu affectum,Græc. ingenuitatem. *Comprobans*, i. probans, seu explorans,vel pro,prouocans.

10. *Hoc*,i.re hac.*Non solum facere*, sc.nunc, vel sunt verba transposita, Syr. non solum velle, sed etiam facere,&c. vide c.sequens.
Priore,i.superiore.

11. *Voluntatis*,pro volendo.*Perficiendi*,pro,perficiendo.

12. *Secundum id*,&c.Hinc forte illud sumptum: Voluntas pro facto reputatur.

13. *Remissio*,i.relaxatio.*Tribulatio*,sub.volumus. *Ex æqualitate*,i.pro cuiusque viribus.vel,iuxta id, quod statim sequitur.

14. *Illorum*,s.Macedonum.
Illorum abundantia, sc. cum erit, & vos indigebitis.

15. *Scriptum*,s.de manna.
Multum,s.collegit.
Abundauit,i.plus habuit,s.quam cæteri.
Munerauit,i.munus habuit.s.certa quadam singulis mensura præscripta erat ad cibum.

17. *Exhortationem*,s.meam.
Sollicitior, pro, valde sollicitus. *Voluntate*, i. sponte.fortè fuerat prius profectus,quam ei à Paulo præscriptum erat.

18. *Fratrem*,scil.Lucam,vel Barnabam.vel Apollo.
Euangelio,sc.scripto (si Lucas intelligatur) vel prædicato.

19. *Autem*,sub.id.
Gratiam,i.eleemosynam colligendam forte alludit ad illud,quod dicit Gal.2.
Destinatam,i.promptam.
Nostram.Græ.vestram,s.implendam.

20. *Deuitandos*,i.cauentes.*Plenitudine*,i. copia,s. pecuniæ.

22. *Fratrem*,Incertum,quem dicat.*In vos*,pro,de vobis.

23. *Pro Tito*,i.causa Titi, s.facite.*Fratres nostri*, pro reliquis fratribus nostris. *Gloriæ*, Græc. gloria, pro,ad gloriam.

24. *Gloriæ pro vobis*,i. gloriationis de vobis,q.d. exhibete vos, vt postulat charitas vestra, & nostra gloriatio.
Facie,i.conspectu.

CAPVT IX.

1. *Ministerio*,s.hoc de quo supra,i.eleemosynæ subsidio.*Ex abundanti*,i.superfluum.
Scribere,s.multa.

2. *Quoniam*.pro, dicens quod. *Achaia*, scil.Corinthij.
Vestra,pro.vestri,q.d, vestro exemplo, ô Corinthij,multi sunt excitati,

3. *Euacuetur*,i. reddatur inane,seu vanum appareat.
Dixi,s.sup.vel q.d.iuxta id quod apud Macedones de vobis prædicaui.

4. *Substantia*,i.re,seu negotio,Græc.additur gloriationis.

5. *Præueniant*,i.præcedant me.*Repromissam*,pro, promissam *Benedictionem*,i.beneficentiam.
Auaritiam,q.d.ne parca sit.

6. *In benedictionibus*,i.copiose. *De*,Græ in.

6. *Vnusquisque*,s. det. *Ex necessitate*,i.coacte.

8. *Gratiam*,s.spiritualem,vel temporalem.

10. *Semen*,s.materiale,i. granum:& spirituale. i. gratiam.*Incrementa*,i.prouentus.*Iustitiæ*, i.ex iustitia ortorum operum, vel eleemosynam intelligit, quæ interdum vocatur iustitia in scriptura.

11. *Simplicitatem*,i.sinceritatem.
Quæ operatur, &c. q. d. ob quam Deo gratias agimus.

agimus.

12. *Desunt*,s.ad sustentationem.

Sanctis,i.Christianis. *Abundat*,&c. q. d.facit vt multi ob id Deum laudent.

13. *Per probationem*,&c.i. approbantes id opus glorificent,&c. *In*,pro,de,seu ob. *Confessionis*, s. per opera bona. *In*,pro,iuxta *Et simplicitate*, explicatio præcedentis. *Illos*,s.sanctos,de quibus sup.

14. *Et*,s.glorificantes. vel q.d. præterea orant pro vobis. *Vos*,s.videre.

15. *Dono*,s.data vobis gratia.

CAPVT X.

1. *Modestiam*,i. benignitatem. *In facie*,i.præsens

2. *Autem*,pro,inquam. *In quosdam*.iunge cum, audeam. *Secundum carnem*,i.humano more.

Ambulemus, i. conuersemur, sub. quod tamen non sic est.

4. *Deo*.i-Dei virtute. *Munitionum*,s. aduersariorum.

Consilia destruentes,pro,quibus destruimus consilia,i.machinationes.

5. *Altitudinem*,i.eminentiam,seu superbiam.

Scientiam,i.cognitionem.

6. *Cum impleta*, &c. q.d.postquam adhibueritis vos remedia à me præscripta,si non profecerint.

7. *Secundum faciem*,i. apparentiam. *Videte*.sub.& prouidete,q.d. corrigite tales Alij,videtis. q. d.mea satis nostis,s.quid possim.

8. *Amplius*,s.quam soleam,vel plus quam ipsi.

9. *Vt autem*,&c. q.d.non faciam tamen,ne existimer,&c.

10. *Inquiunt*,s.quidam.

12. *Audemus*, i. animum inducimus. *Inserere*,i. miscere. *Comparare nos*,i. similes esse. *Et comparantes*.&c.q.d.accommodantes nos viribus nostris.

13. *In immensum*,i. vltra modum.

14. *Super*,i. vltra quam par est. *In Euangelio*,i. prædicando Euangelium.

15. *Crescentis*,&c.pro,crescente fide vestra.

Magnificari,i. gloriari,seu laudem consequi.

Regulam,i.mensuram. *In abundantia*,i.abundanter.

16. *Etiam*,pro,& etiam. *Euangelizare*, sc.speramus.

In iis,pro,& in iis. *Præparata*,i. à Deo commissa nobis.

CAPVT XI.

1. *Sustineretis*, pro, sufferatis. *Modicum quid*, i. paulisper.

Insipientiæ,pro,insipientiam, Syr. insipienter loquentem. *Sed &*,pro attamen.

2. *Æmulor*,i.zelo prosequor. *Dei*, i.secundum Deum,seu Dei causa. *Exhibere*,i.vt exhibeam.

3. *Sensus*,i mentes. *In Christo*,i. secundum Christi voluntatem.

4. *Alium*,s.meliorem. *Recte pateremini*,i.merito ferretis talem.

5. *Enim*,pro,autem.

A magnis,pro,quam magni.

6. *Sermone*, plane defuit Paulo orationis facilitas.& elegantia.

7. *Exaltemini*,pro,exaltaremini,s.apud Deum.

8. *Vestrum*,i.erga vos,q. d. vt vobis inseruirem.

10. *Est veritas*,&c.q.d.vere dico,teste Christo.

Infringetur,i.mihi peribit. *Achaiæ*, in ea est Corinthus.

12. *Et faciam*,i.faciam etiam posthac. *Gloriantur*,s.posse ex Euangelio viuere.

13. *Subdoli*,i.dolosi.

16. *Dico*,iunge cum,quod loquor,&c.

17. *Secundum Deum*, i. diuino more, quo soleo Dei mysteria tractare, nihil me commendans, q.d. humanum quiddam dicam. *Quasi*,s.videri poterat insipientia.

Substantia,i.negotio,seu argumento.

18. *Secundum carnem*,i.de carnis nobilitate.

Gloriabor,i. possim gloriari.

20. *Deuorat*,s.vestra. *Accipit*,s.munera.

Cædit,iunge cum sequentibus.

21. *Secundum*,&c. q.d.cædit, inquam,quod attinet ad ignominiam, seu conuitia quibus vos afficit.

Quasi nos,&cæt.q.d. tribuatur sane infirmitati meæ quod vos non sic tractauerim. *In insipientia*,i. velut insipienter.

23. *Minus sapiens*,Græc.desipiens. *Abundantius*, pro,abundanter.

24. *Quadragenas*,s.plagas. *Vna minus*, ita Iudæi solebant,cauentes ne forte excederent numerum quadragenarium à Deo præscriptum, Deut.25.

25. *Maris*, pro,mari,s. iactatus vndis extra nauim.Syr. sine nauigio in mari.

26. *Genere*,Syr.cognatione mea,s.Iudæis.

27. *Ærumna*,i.molestiis.

28. *Instantia mea*,i.mihi imminentia pericula.

29. *Infirmatur*,i.dolet,seu affligitur.

30. *Infirmitatis*,&c.q.d.de iis quæ patior.

32. *Regis*,s.Petreæ,& Damasci. Eratis socer Herodis Tetrarchæ,qui Ioannem decollauit.

CAPVT XII.

1. *Non expedit*,q.d. quod quidem alioqui non expedit.

2. *In Christo*,i.Christianum, vel,per Christi virtutem.

In corpore,s.manente anima.

Tertium,sc.empyreum. nam primum, aereum;secundum orbes qui mouentur.

4. *Arcana*,Græ.ἀῤῥητα,i.ineffabilia. *Non licet*,&c. i.quæ explicari non possunt ab homine.

5. *Gloriabor*, q. d. pro tali re,seu homine. possim quidem gloriari. *Pro me autem*,q.d. nam in me (quod ex me est) non est de quo possim, nisi quis putet materiam gloriationis esse posse, infirmitates, de quibus sup.dixi.

6. *Si voluero*, &c. q.d. quanquam non desint in me Dei dona multa,de quibus possim,si velim,gloriari.

Parco,i.abstineo.

7. *Magnitudo*,i. excellentia. *Stimulus carnis*,i. tentatio carnem ad peccatum stimulans. *Angelus*, pro nempe Angelus. *Satanæ*, pro, satanas, nisi forte ipsam tentationem significet, à satana, scil.immissam.

Colaphizet, i. velut colaphis impactis, pudore magis afficiat,quam lædat.

9. *Virtus*,&c.q.d. potentia mea illustrior apparet in carnis infirmitate,s.dum teneo ne peccet.

11. *Insipiens*,pro,velut insipiens. *Ab iis*,pro,quam ii. *Supra modum*,i.excellentissimi.

12. *In omni*,pro,cum omni. *Virtutibus*, i.miraculis,s.factis Dei virtute.quo vno verbo comprehendit omnia signorum & prodigiorum genera,i,minorum & maiorum miraculorum.

13. *Donate*,i.condonate. *Iniuriam*,vrbana ironia.

14. *Nec enim*,&c.q.d.facio in eo Patris officium, cuius non est à filiis accipere,sed eis dare,& hic vrbanitas quædam est potius sententiæ, quam rationis,

nis firmitas. Alias enim ait: Quis militiat suis stipendiis vnquam? &, quid magnum est, si carnalia vestra metamus?

15. *Impendam*, s. quęcunque habeo. *Super*, pro, insuper. *Diligár*, s. à vobis.

16. *Esto*, i. dixerit forte quis quod.

17. *Circumuenit*, s. volens vestra eripere.

18. *Vestigiis*, i. passibus, q.d. eodem modo.

19. *Olim*, i. de rebus olim factis. Græ. πάλιν, i. rursum. Interpres legit, πάλαι. *Excusemus*, q.d. putatis nos id dicere excusationis causa, vt fit, & defensionis rerum nostrarum, & non potius causa vestri?

Coram Deo, &c. i. teste Deo. *In Christo*, i. Christi spiritu. *Omnia*, s. dicimus, vel facimus.

20. *Æmulationes*, i. inuidiæ. *Animositates*, i. iræ.

CAPVT. XIII.

1. *Tertio*, s. bis iam venerat Corinthum.

Trium, videtur a ludere ad aduentuum. numerum. q d. vt tres testes rem confirmant, ita mei ad vos aduentus. *Stabit*, i. confirmabitur. *Verbum*, i. dubium negotium.

3. *Expimentum*, i. probationem. *In vobis*, pro in vos.

4. *In illo*, Syr. cum eo. *In vobis*, pro, vobiscum, seu, quam in vos exercet.

5. *Tentate*, i. explorate. *Reprobi*, i. improbatis moribus, seu, sine probatione.

7. *Vt reprobi*, Græ. velut reprobi, i. non probati, q.d. modo vt vos bene habeatis, nolo vllam mei ab hominibus haberi rationem.

8. *Non enim*, &c. q.d. nec enim aliud opto, quam vt secundum veritatem, i. iuste viuatur.

9. *Consummationem*, i. perfectionem, s. vt perfecti sitis.

11. *Exhortamini*, s. inuicem. Verti poterat consolamini. *Sapite*, i. sentite. Syr. sit inter vos concordia.

13. *Dei*, s. Patris meminit. n. omnium personarũ.

Amen, Græ. additur, Missa è Philippis Macedoniæ per Titum & Lucam. Quidam è Nicopoli missam putant.

AD GALATAS.

Contra eos qui legalia seruanda contendebant. Addit & quædam ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1. *A hominibus*, s. ad Apostolatum vocatus. *Hominem*, sc. purum, Christus enim etiam Deus. *Galatia*, sc. precatur quod sequitur.

3. *Gratia*, s. multiplicetur.

4 *Secundum*, &c. iunge cum, dedit, &c.

7. *Quod non est*, pro, cum tamen non sit, q.d. non est illud Euangelium quia vnum solum est. *Nisi*, pro, nisi quid. *Conuertere*, i. mutare.

8. *Quam*, pro, id. *Anathema sit*, i. perdatur omnino.

9. *Prædiximus*, s. alias, vel proxime.

10. *Modo*, i. nunc. *Suadeo*, i. probari studeo. vide 2. Cor. 5. *An*, &c. explicatio præcedentis.

Placerem, i. ideo recte facerem, vt placerem. Aug. 2. de Ser. Dom.

11. *Secundum hominem*, i. hominum inuentum, seu ab homine profectum. *Homine*, vide sup.

13. *Expugnabam*, i. vastabam, seu impugnabam.

14. *Genere meo*, Syr. cognatione mea, s. Iudaica gente. *Æmulator*, i. studiosus. *Paternarum mearum*, i. à patribus. mei acceptarum.

16. *In me*, pro, per me. *Acquieui*, i. consensi.

Carni & sanguini, i. hominibus.

17. *Antecessores*, i. priores me.

18. *Tres*, s. à conuersione. *Veni*, sc. è Damasco fugiens, de quo act. 9. sic enim quidam interpretantur.

Petrum, velut primum inter Apostolos, Amb. Syr Cipha. sic & inf.

19. *Neminem*, s. tunc, *Iacobum*, s. minorem, filium Alphæi.

20. *Coram Deo*, i. teste Deo.

22. *In Christo*, i. Christiane.

23. *Auditum habebant*, i. audierant.

24. *In me*, i. ob meam conuersionem, & prædicationem. *Clarificabant*, Græ. glorificabant.

CAPVT II.

1. *Quatuordecim*, s. à conuersione.

2. *Secundum reuelationem*, sc. mouente Domino, vt id facerem. *Contuli*, s. vt haberem securitatem prædicandi, Hiero. ep. 89. *Seorsum*, non publice, ne Iudæi conuersi, qui legem putabant seruandam scandalizarentur. Hier. *Iis*. iunge cum, *Illis*, q.d. cum illis inquam. *Aliquid*, i. in pretio.

In vacuum, s. opinione aliquorum.

4. *Sed*, q. d. Id quod feci. *Subintroductos*, i. irrepentes *Falsos*, i. falso nomine. *Fratres*, i. Christianos.

5. *Subiectioni*. i. vt illis subiiceremur.

6. *Ab iis*, s. nihil didici. *Aliquando*, s. ante Apostolatum. Erant enim piscatores & imperiti.

Nihil, &c. i. nihil curo. *Enim*, pro inquam, vel certe. *Nihil*, s. auctoritatis, aut doctrinæ.

8. *Operatus est*, &c. i. fecit Petrum Apostolum Iudæorum, & me fecit Gentium.

9. *Societatis*, i. sociales, seu societatis symbolum.

Gentes, s. iremus prædicatum, intellige præcipue. Alioqui & Paulus Iudæis, & Petrus Gentibus prædicauit. *Circumcisionem*, i. Iudæos.

10. *Tantum*, scil. monuerunt, seu commendarunt.

11. *In faciem*, i. palam, seu coram.

13. *Consenserunt*, s. simul cum eo simulantes.

14. *Ad*, i. iuxta, *Gentiliter*, i. Gentilium cibis vescens. *Iudaice*, s. abstinens cibis lege vetitis *Quomodo* i. cur. s. nunc.

15. *Natura*, i. natiuitate, seu genere. *Peccatores*, i. infideles.

16. *Ex operibus*, i. vi operum. *Nisi*, pro, sed.

Propter quod, pro, propterea quod. *Omnis caro*, i. vullus homo Heb.

17. *In Christo*, i. per Christum. *Peccatores*, s. quod legem non seruemus.

Minister, s. legem abrogando, q. d. esset quidem Christus causa peccati, si lex esset necessaria.

18. *Enim*, pro, autem. *Destruxi*, s. dicendo legem non

non seruandam. *Reædifico*, s. dicendo seruandam.

19. *Per legem*, s. Christi. *Legi*, s. Mosis.

Mortuus, i. non amplius obnoxius.

10. *Non ego*, s. ille qui eram ante.

21. *Non abiicio*, q. d. absit vt reiiciam seu, non agnoscam. *Gratis*, i. frustra, sufficit n. lex.

CAPVT III.

1. *Insensati*, i. stulti. *Fascinauit*, i. dementauit. *Non obedire*, i. faciens non obedire.

Præscriptus, i condemnatus, q. d. quem vestro iudicio condemnastis, & veluti crucifixistis vel ante quorum oculos propositus est Christus imitandus, & cum quo velut crucifixi estis mortificando vos ipsos.

2. *Discere*, i. intelligere. *Ex operibus*, i. per opera. *Spiritum*, s. sanctum. *Ex auditu*, i. per prædicationem.

3. *Consummemini*, i. desinatis, q. d. spiritualem vitam carnali mutetis.

4. *Sine causa*, i. frustra. *Si tamen*, &c. q. d. quamquam non frustra, sc. erat spes emendationis horum.

5. *Fides*, s. id facit.

7. *Ex fide*, i. ex parte fidei, s. qui fidei abscribunt iustificationem, non legi, seu, qui fide nituntur, non lege.

8. *Prouidens*, ante videns, seu præscia.

Scriptura, i. Deus scripturæ auctor, Aug.

In te, i. tuæ fidei imitatione, vel, semine tuo.

9. *Ex fide*, vide sup. *Sub maledicto*, i. maledictione, s. quia legem non faciunt, quæ sine fide impleri non potest, & gratia.

11. *Quoniam*, pro, quod. *In lege*, i. per legem.

Viuet, s. vita animæ.

12. *Non est ex fide*, i. non fide nititur, aut ei vitam adscribit. *Sed*, pro, sed dicit. *Ea*, s. præcepta.

Viuet in illis, i. per illa. q. d. lex vitam tribuit operibus, non fidei: at nemo nisi per fidem iustificatur, non ergo vita illa legis, vera vita est, apud Deum, si fidem auferas, sed apparentia quædam potius vitæ, vera solum tum vita futura, si fides adiungatur. Not. qui legem implebant veram vitam habuisse, sed sine fide neminem vnquam legem implesse.

13. *Maledicto*, i. maledictione, sc. sub qua erant qui legem non implebant. *Maledictum*, s. opinione hominum. *Maledictus* s. ob peccatum, quo metuit suspendi.

14. *In Christo*, i. per Christum *Pollicitationem Spiritus*, i. promissum Spiritum.

15. *Secundum hominem*, i humano more, seu exemplo.

Tamen, i. certe. *Spernit*, i. reiicit, s. si est legitimum. *Super*, i. contra illud.

16. *Dicta*, i. factæ. *Dicit*, s. Gen. 15. *Et seminibus*, quamquam scriptura nunquam semina dicat, sed, semen. etiam cum posteros multos intelligit: tamen notat Paulus dictum illic semini, tanquam de vno non tanquam de multis, sed id suo more phrasi difficili exprimit, plane obscurus, ne cum ipso dicam imperitus sermone, facilius sic diceretur, dixit, semini, vnum semen, i. filium vnum intelligens, non multa semina, i. filios multos, vt solet interdum scriptura.

17. *Ad euacuandam*, pro, adeoque euacuat, i. abolet.

18. *Repromissionem*, i. promissionem, q. d. promisit se donaturum, sc. hæreditatem, seu benedictionem.

19. *Transgressionem*, sc. legis naturalis indicandam. *Cui*, pro de quo, vel q. d. cui præcipue facta erat promissio. *Ordinata*, i. data, seu disposita. *Mediatoris* s. Mosis.

20. *Vnus est*, s. illorum duorum, q. d. mediator erat inter Deum & populum Deus autem non sibi contradicit, vt legem ferat suæ promissionis contrariam, seu abrogatricem.

21. *Iustitia*, sub. & superflua fuisset illa promissio.

22. *Conclusit*, &c. q. d. ostendit omnes homines esse peccatores, egereque redemptore. *Promissio*, i. res promissa. *Ex fide*, i. per fidem.

23. *Fides*. i. fidei status, seu lex Euangelica. *In eam fidem*, s. disponente.

24. *In Christo*, i. ad Christum disponens.

29. *Non est*, &c. q. d nulla est distinctio personarum, sed omnes in Christo vnum sunt.

Græcus, i. Gentilis.

CAPVT IV.

1. *Dico autem*, q. d. addam & hoc. *Cum*, pro. cum tamen.

2. *Actoribus*, i. curatoribus.

3. *Ementis*, &c. q. d. rebus materialibus à lege prescriptis. Vide Col. 2.

4. *Venit*, &c. i. vbi est impletum tempus à Deo definitum. *Ex muliere*, Aug. 2. Tri. eo est missus quo factus ex muliere. *Factum est sub lege*, i. legi subditū.

5. *Adoptionem*, s. amissam in Adam, Aug.

6. *Filij sui*, sc. etiam à filio procedit. vide Rom. 8.

Pater explicatio est præcedentis verbi Caldæi.

7. *Est*, Græ. & Syr, estis. *Deum*, i. Dei misericordiam, Aug. Græ. & Syr. Dei per Christum.

8. *Natura*, i. re vera, seu per se, sed hominum opinione.

9. *Cogniti*, i. dilecti. aug. *Infirma*, s. non valentia iustificare. *Elementa*. vide sup.

10. *Tempora*, Græ. καιρὸς, i. oportunitates. sc. ad festa celebranda, vel secundum legem operandum.

Annos, s. ob seruari volebat lex annum 7. & 50.

11. *Vos*, pro, vobis. *Sine causa*, i. frustra.

12. *Ego*, s. nunc sum. *Et ego*, s. olim, cum legi seruirem. *Læsisti*, q. d. non queror mihi factam iniuriam, sed vestram vicem doleo.

13. *Per infirmitatem*, &c. q. d. multa passus. *Iampridem*, Græ. prius.

Tentationem meam, i. probationem per afflictiones, Græ. exprimentum mei. 14. *Respuistis*, &c. q. d. non ideo me minoris feciſtis, aut contempsistis.

15. *Beatitudo*, i. status ille, quem felicem dicebatis, vosque beatos. *Fieri posset*, pro, opus fuisset, seu expedisset.

17. *Æmulantur vos*, i. studiosi vestri sunt, seu salutis vestræ cupidi. *Sed*, pro, nam. seu imo. *Excludere*, s. libertate Euangelica. *Vt illos*, &c. q. d. Illos imitando.

18. *Æmulamini*, i. sectamini, seu imitamini.

19. *Parturio*, i. do operam vt in Christo renascamini.

Formetur, &c. i. Christi formam recipiatis perfectam, s. scientia. & dilectione.

20. *Mutare*, vocem, i. negate vos filios Aug.

Confundor, Græ. perplexus sum, Syr. stupefactus sum. *In vobis*, i. de vobis seu vestri causa.

23. *Secundum carnem*, i. modo naturali. *Repromissionem*, pro, promissionem.

24. *Per allegoriam*, i. figuraliter. *Sunt*, i. significant.

In seruitutem, seruos. *Quæ est*, &c. id quod per Agar

Agar.repræſentatur.

25. *Coniunctus*,i.confinis,ſeu è regione ſitus,etſi diſtans longe. *Nunc eſt*, i, vocatur, vel q. d.etiam nunc extat. *Seruit*,ſ.ipſa Agar.

Filiis,ſc.Iudæis,qui per eius filios ſignificantur.

27. *Deſertæ*,ſ.à Deo antea Gentilitatis.

Eius quæ,&c.ſ.Synagogæ Deo deſponſatæ.

28. *Secundum*,i.ad ſimilitudinem.

CAPVT V.

1. STate, Quidam cum ſuperioribus iungunt *Seruitutis*,legis veteris,quæ ſeruos facit,

2. *Circumcidamini*,ſc.credentes aliter non poſſe ſaluari,Aug.19.cont.Fauſt.

3. *Debitor*,ſc.id per ipſam circumciſionem profitetur.

4. *Euacuati*,q.d.alieni,ſ.abieciſtis à vobis illum, Syr.deſciuiſtis. *In lege*, &c. i. per legem iuſtificari quęritis.

5. *Spiritu ex fide*,i.mente fide munita. *Spem iuſtitiæ*,i.quod iuſtitia vt præmium ſperat.

6. *Operatur*,i.exercetur.

7. *Non obedire*,i.ne,obediretis.

8. *Nemini*,ſ.talium. *Perſuaſio*,ſ.de lege ſeruanda.

Vocat,pro,vocauit.

P. *Corrumpit*,Græc. i.fermentat.

10. *In vobis*,pro de vobis. *Aliud*, ſ.quam quod doceo.

Portabit iudicium,i.dabit pœnas Deo.

11. *Circumciſionem*,i.legis obſeruationem.

Patior,ſ.à Iudæis, vel ob Chriſti fidem etiam ab aliis.

Euacuatum eſt,ceſſauit.

Scandalum,ſ.ob quod multi Chriſtianos perſequuntur.

12. *Abcindantur*, i. pereant prorſus,ſ. ne plus peccent.

13. *Carnis*,i.carnalis vitæ.

Spiritus,i.ſpiritualem,quamquam non eſt Græc. nec Syr.

14. *Lex*,ſ.ad mores pertinens Aug.

15. *Mordetis*,& comeditis,i. læditis, ſeu leuius, ſeu grauius.

16. *Spiritu*,i. ſecundum ſpiritum, ſeu ſpiritualiter.

Ambulate,i.agite, ſeu conuerſamini.

17. *Faciatis*, ſc. facile, vel perfecte, quamquam quis poteſt omnino, vt optat, non concupiſcere?

18. *Sub lege*,ſ.Moſis. vel tanquam ſerui coacte, ſed voluntarie.

19. *Fornicatio*,Græc.adulterium,fornicatio.

Immunditia,ſ.contra naturam. *Impudicitia*,ſ.viſu, tactu,&c.quamquam Græc.non eſt. *Luxuria*, q.d.& quoduis luxuriæ genus.

20. *Æmulationes*,i.zeli inordinati. *Secta*,Græc. hæreſes.

21. *Talia*,ſ.cùm ſunt mortalia,nec enim id ſemper.

22. *Bonitas*,i.beneficentia.

23. *Fides*,ſ.in dictis,vel diuinorum.

24. *Vitiis*,Græc.affectibus.

Et,pro,i.

26. *Prouocantes*,ſ.ad iram,vel malum.

CAPVT VI.

1. PRæocupatus, ſc.lapſus. *Inſtruite*,i. reducite, Syr.erigite. *Conſiderans*,&c.q d.cauens ſimul tibi,vel,cogitans infirmitatem tuam.

Tenteris,i.tentatione vincaris, q. d.vide ne & tu labaris,vel,cogita te etiam poſſe tentari.

2. *Onera*,i.moleſtias. *Portate*,i. ſufferte, vel q.d. iuuate inuicem. *Legem*,ſcil.de dilectione. Hoc eſt, inquit, præceptum meum, vt diligatis inuicem.

3. *Aliquid eſſe*, adeoque non poteſt ferre alios.

4. *Opus*,pro,opera. *Probet*,i.exploret.

Habebit,q.d.videbit an in ſe habeat vnde poſſit gloriari.

Altero,ſ.laudante.vel peccante,cui ſe ideo præfert.

5. *Onus*, i. peccatorum ſarcinam, de qua Deo reddet rationem.

6. *Catechizatur*,i.myſteria fidei docetur.

Verbo,ſc.fidei. *Bonis*, q.d. communicet ei bona temporalia,ſi ille eget.

8. *Corruptionem*,i.interitum,ſeu ſupplicium.

9. *Deficientes*,i. fraudati, vel q. d. fructum quo fruemur perpetuo.

10. *Ad*, pro, erga. *Domeſticos fidei*,i. fideles iuſtos,Hier.ep.150.

11. *Qualibus*,ſ.quanto affectu erga vos, qui totam præter morem,mea manu ſcripſerim.

12. *In carne*.i.hominibus. *Crucis*,ob crucem,ſeu ſectatorum crucis.

13. *In carne*,&c. i. ob perſuaſam vobis circumciſionem.

14. *Crucifixus*,ſ.vt nocere non poſſit,Aug.

Mundo,ſ. vt illius nihil concupiſcam. poteſt & ſenſus eſſe: Nec ego à mundo quicquam expecto, nec ille à me,vel, crucifixi in me mundana omnia, & mundus in ſe mea,ſ.diuina.

15. *Noua*.ſ.per gratiam.

16. *Regulam*, i formam vitæ, ſc.renouatæ per Chriſtum.

Et ſuper,pro,i. ſuper, *Iſrael Dei*,i. verum Iſraelitam.

17. *Stigmata*,i.notas impreſſas ſeruorum more, ſ.ſæpe flagellatus ob Chriſtum multaque paſſus corpore,q.d.ne mihi quis Chriſtum tentet eripere,fruſtra enim fecerit.

18. *Amen*,Græc.additur & Syr.Miſſa è Roma.

AD

AD EPHESIOS.

De Dei electione, & gratia. Deque hominis Christiani moribus.

CAPVT I.

1. *IDELIBVS*, i. credentibus 2. *Gratia*, ſ. multiplicetur. 3. *Benedictus*, i. benedicatur, ſeu laudetur. *In omni*, pro, omni. *In cœleſtibus*, pro, & cœleſti, vel ad cœleſtia ducente, vel è cœlo. *In Chriſto*, i. per Chriſtum.

4. *In ipſo*, ſ. tanquam eius membra. *Immáculati*, Græ. inculpati, ſeu irreprehenſibiles.

5. *In adoptionem*, &c. i. vt adoptaret in filios. *Ipſum* i. ſe, ſ. vt ſui eſſemus, vel in Chriſtum, ſc. vt eius membra eſſemus. *Propoſitum*, Græ. εὐδοκίαν, i. beneplacitum.

9. *Gloriæ*, i. glorioſæ, ſeu, glorioſam, i. illuſtrem. *In qua*, i. per quam. *Gratificauit*, i. ſibi gratos fecit. *In*, pro, per.

7. *Remiſſionem*, appoſitio.

9. *Sacramentum*, i. arcanum. *Eius*, i. ſuum. *Propoſuit in eo*, i. exhibuit in Chriſto.

10. *In diſpenſationem*, &c. i. cum tempora ab eo diſpenſata, ſeu ordinata impleta eſſent. *Inſtaurare*, i. reſtituere, ſeu renouare, Græc. recapitulare, q. d. perfecte concludere. *In*, pro, per. *In cœlis*, ſ. etiam Angeli per Chriſtum perficiuntur. eſt enim etiam ipſorum caput in quantum homo, reſtaurata eſt etiam ruina Angelorum.

In ipſo, abundat, more Hebræo.

11. *In quo*, i. per quem, ſc. Chriſtum. *Sorte* i. beneficio proueniente ex occulto Dei iudicio; vel pro, in ſortem, i. hæreditatem. *Propoſitum*. Quod nobis velut ſors eſt, Deo eſt propoſitum. *Conſilium*, i, decretum.

Voluntatis, q.d. liberum.

12. *Ante*, ſc. eius aduentum. Loquitur de Iudæis.

13. *Salutis*, pro, de ſalute. *In quo*, pro, in quo, in quem, i. per quem. *Promiſſionis*, pro, promiſſo.

14. *Pignus In redemptionem*, &c. q.d. redempti, & ei acquiſiti.

15. *Chriſto*, pro Chriſtum.

17. *Deus* Iunge cum, *gloriæ*, i. glorioſus.

18. *Cordis*, i. mentis *Spes*, q.d. quanta bona ſperentur à vocatis à Deo.

19. *Potentiæ*, pro, potentis.

21 *Nomen*, i. rem.

22. *Dedit*, i. fecit. *Omnem Eccleſiam*, Græc. omnia ipſi Eccleſiæ.

23. *Plenitudo*, i. completum, ſc. conſtat totum corpus capite & membris. *Omnia*. pro, per omnia, *Adimpletur*, Græc. adimplet.

CAPVT II.

2. *Seculum*, i. morem, Syr. vanitatem. *Principem*, Syr. voluntatem principis. *Poteſtatis*, i. poteſtatem habentem. *Aeris*, &c. q. d. qui in aere hoc verſatur. *Spiritus*, Syr. qui eſt ſpiritus.

Diffidentia, i. diffidentes, ſeu inobedientes.

3. *In quibus*, ſ. peccatis, vel, inter quos. ſ. homines.

Filij iræ, i. digni ſupplicio, ſ. iam inde à natiuitate, ſeu conceptione ob peccatum originale.

4. *Deus*, i, abundans *Nimiam*, Græc. multam.

5. *Peccatis*, i. per, vel, ob peccata. *In Chriſto*, i. cum Chriſto, ſ. fecit participes vitæ Chriſti.

6. *Conſidere*, factum dicit quod certo erat futurum Aug. *Cœleſtibus*, Syr. cœlis.

In, pro, cum, vel, per.

7. *Superuenientibus*, i. ordine ſuccedentibus, vel futuris *Bonitate*, i. benignitate. *Super*, pro, in.

8. *Saluati*, Syr. redempti. *Donum eſt*, ſ. fides & gratia.

9. *Operibus*, i. operum merito, ſ. iuſtificati.

10. *Factura*, i. opus, Syr. creatura. *In*, pro, per. *In operibus*, pro, ad opera.

11. *Carne*, ſc. incircumciſa, vel, q. d. carnaliter viuentes.

Præputium, pro, præputiati. *Ab ea*, i. ad differentiam eius, vel pro, ab iis Iudæis, qui dicuntur circumciſi.

12. *Conuerſatione*, i. ratione viuendi. *Hoſpites*, i. extranei. *Deo*, i. Dei cognitione, q. d. qui Deum verum non colebatis.

13. *In*, pro, per. *In ſanguine*, i. per mortem.

14. *Pax*, i. pacis auctor. *Vtraque*, i. Iudæos & Gentiles. *Parietem*, &c. q. d. cauſam diſſidij abſtulit.

Inimicitias, Græc. inimicitiam, explicatio præcedentis, Syr. & odium *In*, pro, per.

15. *Decretis*, i. per decreta ſua, Syr. præceptis ſuis.

Euacuans, i. abrogans. *Condat*, pro, conderet, i. faceret, ſeu vniret. *Vno*, pro, vnum, vel q.d. in ſeipſo.

16. *Vno corpore*, pro, vnum corpus, q. d. vt ex vtriſque vnum corpus faceret, vel, in ſuo corpore

17. *Prope*, ſc. Iudæis.

18. *Acceſſum*, i. aditum. *Spiritu*, ſ. coniuncti.

20. *Fundamentum*, ſc. Chriſtum vel ipſos Apoſtolos & Prophetas ſunt enim & hi fundamentum ſecundarium. *Summo*, i. extremo.

21. *Omnis*, i. tota, vel quæque *Conſtructa*, Græ. compacta, ſeu coaptata *In Domino*, pro, Domini, vel per Dominum.

22. *In Spiritu*, pro, per ſpiritum.

CAPVT III.

1. *Huius rei*, i. ædificij ſpiritualis. *Ego*, Iunge cum verſ. 14. vel cum vinctus, ſ. ſum. *Vinctus*, ſ. ligatus erat catena.

Pro vobis, i. pro Euangelio, quod vobis prædico.

2. *Diſpenſationem*, i. diſtributionem, ſeu communicationem. *In vobis*, pro, in vos ſ. diſpenſandæ,

3. *Sacramentum*, Græc. myſterium. *In breui*, i. breuiter.

4. *Prudentiam*, i. intelligentiam.

5. *Generationibus*, i. ætatibus *Agnitum*, i. manifeſtatum. *In ſpiritu*, i. per. Spiritum ſanctum.

6. *Concorporales*, i. eiuſdem corporis, ſc. myſtici.

Euangelium, i. fidem, & vitam Euangelicam.

8. *Sanctorum*, i. Chriſtianorum. *Inueſtigabiles*, à veſtigando, pro, inueſtigabiles ſic Rom. 11.

9. *Dispensatio*, i. exhibito, vel communicatio, seu, prouidentissima executio. No. hinc sumptum illud Doctorum, quod Christi Incarnationem & acta vocant œconomiam, seu dispensationem: quia per ea Deus dispensauit, seu executus est redemptionis nostræ mysterium.

10. *In cœlestibus*, Syr. qui sunt in cœlis. Not. hinc non sequi, latuisse id mysterium Angelos, tantum. n. dicitur eis apparuisse, cum exhibitum est quamquam nihil prohibet illos aliqua ignorasse, priusquam exhibita viderent. *Multiformis*, i. plena varietate rerum.

11. *Secundum*, &c. q.d. iuxta id quod per Christum dispoſuerat facere, præfinito à se tempore.

Quam, s. præfinitionem, vel dispensationem.

In Christo, i per Christum.

12. *In quo*, i. per quem. *Accessum*, s. ad Patrem.

13. *In*, pro, propter. *Vestra*, s. apparet quanti vos Deus faciat.

14. *Huius*, & cæt. redit ad id quod cœperat in principio cap. quanquam potest cum proxime præcedentibus iungi.

15. *Paternitas*, Græc. πατρια, i. parentela, seu cognatio, vel familia, adeoque etiam paternitas.

Nominatur, i exiſtit, q.d. qui est omnium cognationum & coniunctionum auctor.

16. *Diuitias*, i. abundantiam. *Gloriæ*, i. gratiæ, perquam glorificatur. *Virtute*, i. potenter.

18. *Latitudo*, s. charitatis Dei. *Longitudo*, s. æternitas. *Sublimitas*, i. excellentia. *Profundum*, i. inscrutabilitas.

19. *Supereminentem*, &c. i. maiorem quam intelligi possit. *In omnem*, &c. i. plene Deo, sc. Dei cognitione, & charitate.

20. *Superabundanter*, i. abundantius. *Intelligimus*, i. mente concipimus, seu cogitamus.

21. *Et in*, Græc. in, pro, per.

CAPVT IV.

1. IN *Domino*, i. propter Dominum. *Ambuletis*, i. agatis, seu conuersemini.

4. *Vnum*, pro, velut vnum. *Sicut*, pro, & sicut. *Vocationis vestræ*, id est, ad quam spem vocati estis, seu, quam profitemini.

5. *Vnus*, s. est *Dominus*, s. Christus.

Vna, s. creditur ab omnibus. *Vnum*, scil. Christi, quod solum saluat.

6. *Omnes*, pro, omnia. *Per omnia*, sc. omnia continet. *Nobis*, Græc. vobis, Syr. nobis.

7. *Donationis*, i. qua voluit donare.

8. *Dicit*, s. scriptura, seu Dauid Psal. 67.

Altum, i. cœlum. *Captiuam*, &c. i. captiuos duxit, q. d. triumphauit de hostibus, s. peccato, & diabolo, vel, duxit in cœlum Patres, qui in limbo velut captiui tenebantur.

9. *Inferiores*. &c. s. limbum, seu Abrahæ sinum.

10. *Omnia*, s. de se scripta, vel q.d. omnia perficeret & terrestria & cœlestia.

11. *Et doctores*, s. oportet Pastorem esse Doctorem. Vide 1. Tim. 3. Tit. 3. & Aug. ep. 59.

12. *Consummationem*, i. perfectionem. *Ministerij*, sc. ad salutem animarum exhibendi. *Corporis*, s. mystici, i. Ecclesiæ.

13. *Occurramus*, i. conueniamus, s. die iudicij, obuiam Christo. *Omnes*, s. electi. *Vnitatem*, pro, vnitate *Mensuram*, pro, mensura. *Plenitudinis*, i. perfectæ, s. resurgemus omnes ætate Christi, Hier. ep. 27.

14. *Vt iam*, pro, itaque iam *Paruuli*, pro, vt paruuli.

In nequitia, i. per nequitiam, s. inuentæ, seu inuectæ.

Astutia, i. fallacia *Erroris*, i. errare facientem.

15. *Veritatem*, i. quod rectum est, seu veræ doctrinæ conforme.

16. *Subministrationis*, i. subministratio spiritu. *Operationem*, sc. Dei *Mensuram*, pro, mensura. vel q. d. iuxta rationem. *Corporis*, pro, sui, q. d. augescit.

17. *Testificor*, vulgo, protestor. *In Domino*, i. coram Domino *Iam*, i. posthac. *Sensus*, i. mentis.

18. *Dei*, i. secundum Deum.

19. *Desperantes*, s. salutem. *Auaritiam*, i. cupiditatem immoderatam, s. rerum mundanarum.

21. *Sicut*, &c. i. iuxta eius veram doctrinam

22. *Exponere*, s. oportere. *Erroris*, pro, errantiũ.

23. *Mentis*, i. qui est mens Aug. 14. Tri.

24. *Secundum Deum*, i. à Deo, vel ad similitudinem Dei.

Veritatis, i. vera, seu perfecta.

26. *Irascimini*, pro, si irasci contingat.

28. *Quod bonum est*, i. honesto aliquo opere.

29. *Malus*, i. vitiosus. *Ædificationem*, i. promotionem *Dei gratiam*, i. vtilitatem conferat explicatio præcedentis.

30. *Contristare*, i. facere quod ei displiceat, seu offendere *In quo*, pro, quo. *Signat*, s. est gratia animi qualitas, & velut signum iustorum. *Redemptionis*, s. cum estis iustificati.

31. *Clamor*, sc. inordinatus *Blasphemia*, i. maledicentia seu conuitium.

32 *Donantes*, i. ignoscentes. *In Christo*, Syr. per Christum.

CAPVT V.

2. *Suauitatis*, i. suauem, s. Deo gratum.

3. *Immunditiæ*, i. impudicitia. *Decet*, s. talibus abstinere.

4. *Turpitudo*, s. in verbis. *Scurrilitas*, s. facetiæ indecentes *Ad rem*, s. quam intendimus, i. salutem. *Pertinent*, i. conueniunt.

5. *Quid est*, &c. Græc. qui est idolorum seruus sc. colit aurum & argentum.

6. *Venit*, i. solet venire, vel pro, veniet. *Diffidentiæ*, Syr. Immorigeros, Col. 3. vertit Interpres noster incredulitatis.

7. *Participes*, i. socij, s. in peccatis.

8. *In Domino*, i. Dei beneficio, q. d. illuminati à Domino. *Vt*, pro, itaque vt *Filij*, i. sectatores.

9. *Et iustitia*, explicatio præcedentis.

10. *Probantes*, i. expendentes.

11. *Communicare*, i. participare.

13. *Manifestatur*, pro, manifestat, Syr. reuelat

14. *Dicit*, s. Isa. cap. 60. quod tamen Paulus quibusdam adiunctis explicat. *Surge*, i. expergiscere. *A mortuis*, i. morte, s. peccati.

15. *Caute*, i. circumspecte *Ambuletis*, i. agatis *Quasi*, pro, vt.

16. *Redi mentes*, &c. i. temporis opportunitate vtentes. vide Dan. 2. *Mali*, i. pleni malis, seu periculis, adeoque diligenter cauendum.

19. *Vobismetipsis*, i. apud vos, seu inter vos.

20. *In nomine*, i. cum inuocatione, vel virtute. *Et Patri*, pro, qui pater est, s. omnium, vel Christi, Syr. Deo Patri.

21. *In timore*, i. per timorem, q. dicat ob reuerentiam Christi.

23. *Eius*, i. sui, s. mystici.

24. *Sed*, pro, & *Mulieres*, s. subdi debent.

26. *In verbo vitæ*, i. per verbum vitam conferens.

27. *Non habentem*, s. in cœlo, Aug. & Hier Quidam ad perfectos referunt huius vitæ.

29. *Carnem*,

29. *Carnem*, i. corpus.

30. *De carne*, &c. q.d. Ita per eius corporis passionem formati, vt olim Eua de Adæ carne & osse.

31. *Carne vna*, Græ. carnẽ vnam, i. velut vna caro.

32. *Sacramentum*, Græc. mysterium, *In Christo*, &c. sc. completum.

33. *Timeat*, i. reuereatur.

CAPVT VI.

1. IN *Domino*, i. propter Dominũ seu in rebus quæ secundum Deum præcipiuntur, s. honestis.

2. *In promissione*, pro, cum promissione, s. factum.

3. *Vt bene*, &c. hæc est promissio.

4. *Disciplina*, i. eruditione *Domini*, i. secundum Dei legem, seu voluntatem.

5. *Carnalibus*, q.d. temporalibus, qui secundum corpus imperant.

6. *Ad oculum*, i. aspectum Domini. *Placentes*, i. placere studentes.

7. *Bona voluntate*, i. beneuolentia.

9. *Eadem*, i. similiter *Remittentes*, &c. q.d. ignoscentes, si quid minati sitis, vel mitius minantes.

Personarum, &c. q. d. qui omnes iudicat nullo respectu dignitatum.

10. *Confortamini*, i. roboramini. *Et in*, explicatio præcedentis.

12 *Aduersus* pro, solum aduersus. *Colluctatio*, i. certamen. *Carnem & sanguinem*, i. homines.

Sed, pro, sed etiam. *Tenebrarum harum*, pro, tenebrosi huius. Intelliguntur autem peccatores secundum August. *Spiritualia*, &c. pro, spirituales nequitias.

In cœlestibus, i. in aere, sc. versantes, Syr. qui sub cœlo sunt.

13. *Malo*, i. periculoso vide Psal. 40.

Omnibus, s. rebus *Stare*, s. in prœlio.

14. *In veritate*, i. perfecte.

15. *Euangelij*, s. annunciandi infidelibus. *Pacis*, i. pacem afferentis, seu reconciliationem cum Deo.

17. *Salutis*, i. salutarem, s. spem, vt alibi dicit.

18. *Per*, pro, in. *In spiritu*, i. eleuata mente ad Deũ.

Ipso, pro, eo, s. ea re. *In omni instantia*, i. attentissime, & diligentissime.

Sanctis, i. Christianis.

19. *Fiducia*, i. libertate.

20. *In ipso*, pro, de ipso.

21. *Quæ circa*, &c. i. rerum mearum statu.

Domino, i. Domini negotio.

24 *In incorruptione*, i. sincere. & pure.

Amen, Græc. & Syr. additur: Missa è Roma per Tychicum.

AD PHILIPPENSES.

Exponit suarum rerum statum. Hortatur ad perseuerentiam in incepto, & inuehitur in Iudaizantes.

CAPVT I.

1. IN *Christo*, i. per Christum.

Episcopis, i. presbyteris nec n. in vna ciuitate plures Episc. Hier.

3. *In omni*, &c. i. quoties vestri recordor.

5. *Super*, &c. Iunge cum, gratias ago. *Communicatione*, i. participatione. *A prima*, &c. q. d. in quo perseueratis, ex quo illud recepistis.

6. *Confidens*, i. persuasus. *Diem*, s. aduentus.

7. *Mihi iustum*, i. æquum me. *Gaudij*, Græ. gratiæ. *Vos esse*, s. optans.

8. *Cupiam vos*, i. vos amem. *In Visceribus*, i. per charitatem.

9. *Omni*, i. perfecta. *Sensu*, i. intelligentia.

10. *Probetis*, i. eligatis. *Offensa*, i. peccato. *In*, pro, vsque in.

11. *Per* IESVM, i. per gratiam IESV.

12. *Magis ad*, pro, ad maiorem.

13. *In Christo*, i. ad Christi gloriam. *In omni*, &c. q.d. per omnia tribunalia, vel, tota Imperatoris domo.

Cæteris. q d. imo per totam vrbem.

14. *Fratribus* in *Domino*, i. Christianis. *Confidentes* &c. q. d. fiducia accepta, quod me viderent libenter vincula pati.

15. *Inuidiam*, sc volentes excellere, & mihi anteponi, August.

17. *Ex contentione*, i. studio contentionis, scil. velut qui contendunt superare, vel vt contentiones excitent in vrbe, meque in periculum coniiciant. *Pressuram*, i. periculum, seu afflictionem.

18. *Omni*, i. quouis *Occasionem*, s. quærendi gloriam, vel nocendi. *Veritatem*, i. animi sinceritatem.

19. *Subministrationem*, i. auxilium.

20. *Fiducia*, i. libertate. *Magnificabitur*, i. glorificabitur.

21. *Mihi viuere*, pro, mea vita. *Christus*, i. Christo seruire. *Lucrum*, s. æternæ vitæ.

22. *Operis*, i. laboris pro Christo. *Et quid*, pro, tamen quid.

23. *Coarctor*, i. dubius hæreo, quid potius eligam.

Multo, pro, quod multo.

25. *Confidens*, i. persuasus. *Omnibus*, &c. i. vestræ omnium vtilitati *Gaudium*, i. victoriam, vel q.d. consolationem mutuam de fide vestra.

26. *Vestra*, i. de vestro profectu.

27. *Collaborantes*, &c. i. vna laborantes pro fide Euangelica.

28. *Quæ*, s. quod vobis aduersantur. *Causa*, Græ. iudicium.

CAPVT II.

1. CONsolatio, sc. in vobis est, seu alicunde haberi potest. *In Christo*, i. secundum Christum, s. spiritualis *Societas*, Græc. communio, s. socij inter se communicant.

2 *Sapiatis*, i. sentiatis, vt statim explicat.

3. *Superiores*, s. probitate.

4. *Non* pro, non solum. *Considerantes*, i. curantes.

Sed, pro, sed etiam.

5. *In Christo*, s. creditis, quem debetis imitari.

6. *Forma*, i. natura. *Rapiam*, i. alienum: erat enim proprium, q. d. non se exinaniuit quasi aliena gloriam possideret.

7. *Exinaniuit*, i. demisit s. occultans quod erat, & assumens formam, quæ præ Diuina nihil erat.

In similitudinem, &c. i. hominibus similis, s. natura humana, quam assumpsit. *Habitu*, i figura.

8. *Humiliauit*, i. deiecit.

9. *Nomen*, i. potentiam, famam gloriam.

10. *In nomine* i. ad nomen, sc. inuocatum, vel colendum, nomen autem pro re *Omne genu*, &c. q.d. omnia se subdant agnoscentia imperium.

11. *In gloria*, i. maiestate; est n. Patri æqualis.

12. *Operamini*, Not. hominem operari suam salutem, s. per opera bona,

13. *Deus enim*, & cæt. q. d. agnoscentes simul vos nihil posse sine Dei gratia. Ideoque timentes ne forte desitis eius gratiæ. *Perficere*, q. d. & principium & finem.

Bona voluntate, i. suo beneplacito.

14. *Hæsitationibus*, Græc. disceptationibus, i. contentionibus, Syr. dissidio.

15. *Sine querela*, i. de quibus nemo queri possit. Hiero. 3. cont. Pelag. Id futurum ait in cœlo. Paulus quidem videtur de hac re loqui.
Simplices, i. sinceri, sine fictione.

16. *Ad gloriam meam*, s. futurum, seu, cessurum.
Christi, s. aduentus ad iudicium *In vacuum*, i. frustra.

17. *Immolor* i. occidar ab infidelibus. *Supra*, i. vltra.

Sacrificium, s. à me, vel à vobis Deo oblatum.

18. *Congratulamini*, s. si me occidi contingat.

19. *Bono*, i. læto.

20. *Vnanimem*, s. in eo quod sequitur,

21. *Omnes*, pro, fere omnes, s. Asiatici, seu vestrates qui Romæ sunt. Not. scripturam solere de multis omnes dicere. Vide Aug. lib. de vnit. Ecclesiæ. c. 12.

22. *Experimentum*. i. probationem.

23. *Videro*, i. prouidero, vel q.d. vbi certius cognouero quo in statu res meæ sint.

25. *Necessitatis meæ*, i. necessitate mea.

26. *Mœstus*, s. ob vestram eius causa tristitiam.

27. *Super*, &c. q.d. duplicem ttistitiam, sc. de illo, & de vobis, qui eius mortem valde doleretis.

28. *Tristitia*, s. de vestra tristitia.

29. *In Domino* Iunge cum, *excipite illum*.

30. *Tradens*, s. periculo, Græc. negligens. *Animam*, i. vitam *Meum*, i. in me, seu mei.

CAPVT III.

1. DE *cætero*, i. quod reliquum est. *Eadem*, sc. quæ alias monui. *Pigrum*, i. molestum, q d. non piget. *Necessarium*, Græc. tutum.

2. *Videte*, i. cauete. *Canes*, sc. lacerantes Euangelicam doctrinam.

Concisionem, i. circumcisionem prædicantes.

3. *Circumcisio*, i. spiritualiter, vereque circumcisi.

4. *Habeam*, i. habere possim *Confidentiam*, s. gloriandi. *Confidere*, q. d. gloriari. *Magis*, s. possim.

6. *Æmulationem*, i. zelum. *In lege*, pro, ex lege.

7. *Lucra*, s. olim.

8. *Veruntamen*, pro, certe, vel quinetiam.

Eminentem scientiam, i. excellentem Cognitionem.

Detrimentum, i. iacturam. *Lucrifaciam*, i. adipiscar, q.d. omnia propter Christum reliqui.

9. *Meam*, i. acquisitam propriis viribus. *In fide*, i. per fidem.

10. *Virtutem*, i. potentiam. *Resurrectionis*, i. qua resurexit. *Societatem*, Græ. communionem, s. habendam. *Configuratus*, i. conformis.

11. *Resurrectionem*, s. electorum.

12. *Non quod*, &c. q. d. sequor, vt qui nondum acceperim perfectam cognitionem, &c. *In quo*, i. id ad quod.

Comprehensus, i. assumptus, seu electus.

13. *Vnum*, s. illud ago *Quæ retro*, i. præterita.
Priora, i. à fronte, seu in prospectu.

14. *Destinatum*, i. præfixum, seu intentum Græc. scopum. *Brauium*, i. præmium. *In Christo*, i. per Christum, sc. consequendum.

15. *Perfecti*, sc. perfectione huius vitæ, vel q. d. perfecti putamur. *Hoc* s. vt sequamur, quippe nondum plene perfecti. *Sapitis*, i. sentitis.

Hoc, s. quod proxime dixi. *Reuelabit*, sc. in hac, aut futura vita, permanentibus tamen in charitate. August. 2. de bapt.

16. *In eadem*, &c. q. d. in eo permaneamus.

17. *Nostram*, Græ. nos, q.d. imitantes nos.

19. *Confusione*, i. in rebus pudendis.

20. *In cœlis*, i. cœlestis.

21. *Humilitatis nostræ*, i. nostrum abiectum.
Configuratum, i. conforme.
Claritatis suæ, i. suo glorioso.

CAPVT IV.

1. SIc, s. vt sup. dixi. *Euodiam*, &c. vtrumque nomen fœminæ. forte discordes erant.

3. *Germane compar*, i. ingenue collega, seu socie, Græc, σύζυγε, quod forte proprium nomen est.

Eas. vel proxime dictas vel alias, quæ isti notæ erant.

5. *Modestia*, Græ. τὸ ἐπιεικὲς, quod etiam æquitatem, & moderationem significat, Syr. mansuetudo.

7. *Sensum*, i. intelligentiam. *Custodiat*, Græc. & Syr. custodiet *Intelligentias*, i. mentes.

In Christo, i. per Christum.

8. *Quæcunque*, &c. q. d. nonnisi vera, &c.

Pudica, i. honesta. *Sancta*, Græ. pura. *Amabilia*, i. digna quæ amentur. *Bonæ famæ*, i. laudabilia.

Laus disciplinæ, i. disciplina digna laude.

9. *Pacis*, s. auctor.

10. *In Domino*, i. secundum Dominum, scil. spirituali gaudio *Reflоruistis*, &c. q. d. reuiguit in vobis studium erga me, s. miserant Paulo eleemosynam. *Occupati eratis*, Græ. opportunitate carebatis.

11. *Penuriam*, s. meam quam subleuastis, q. d. non tam gaudeo propter me, quam propter vestram charitatem. *In quibus sum*, i. iis quæ habeo. *Sufficiens*, i. contentus quasi sufficiant.

12. *Abuudare*, i. rebus vti, cum abundant.

13. *In eo*, i. per eum. *Confortat*, i. corroborat.

14. *Communicantes*, i. subuenientes, vestra communicando.

15. *In ratione*, &c. q. d. compensando spiritualia accepta, datis temporalibus.

17. *Non quia*, &c. q. d. in quo non tam habeo rationem doni, quam vestri fructus.

In ratione, &c. Græc. in rationem vestram, i. commodum, vel q. d. quæ possit scribi in libro vestro rationario, s. vbi scribuntur expensæ & reditus.

18. *Omnia*, s. à vobis missa, vel quæ mihi opus sunt.

Suauitatis, i. gratum Deo.

19. *Omne desiderium*, s. dando vobis optata, Græc. omnem indigentiam. *Gloria*, s. æterna. *In Christo*, i. per Christum.

21. *In Christo*, i. salutatione Christiana.

23. *Cum spiritu vestro*, Græc. & Syr. cum omnibus vobis.

Amen, Græc. & Syr. additur, Missa è Roma per Epaphroditum.

I. AD COLOSSENSES.

Populus est Phrygiæ prope Laodiceam. Instruit eos in fide, refellens errores quos quidam docebant, & instituit mores.

CAPVT I.

2. *Sanctis*, s. professione.

3. *Semper*, &c. quotiescunque pro vobis oramus.

4. *Christo*, pro, Christum. *Sanctos*, i. Christianos.

5. *Spem*, i. rem speratam, s. præmium.

Veritatis, i. vero.

6. *Vniuerso*, i. penè vniuerso, q.d. maxima orbis parte.

In veritate, i. verè.

8. *In spiritu*, i. spiritualem.

10. *Scientia*, i. cognitione

11. *In omni*, &c. i. vehementer corroborati.

Claritatis, Græc. gloriæ, i. glorioſam, ſeu illuſtrem.

In, pro, cum.

12. *Partem*, i. participationem, q.d. dignatus eſt nos conſortio. *Sortis*, i. hæreditatis. *In lumine*, s. ſitæ, vel q. d. illuminando nos.

13. *Tenebrarum*, i. dæmonum, Aug. ep. 107.

Dilectionis ſuæ, pro, dilecti ſui.

14. *In quo*, i. per quem.

15. *Imago*, i. perfectiſſime ſimilis.

Primo genitus, &c. i. ante omnem creaturam à Deo genitus. Vide Eccl. 24.

16. *In ipso*, i. per ipſum. *Et in ipso*, Græc. Et in ipſum, i. propter ipſum.

17. *Omnes*, Syr. omnia. & ſic etiam Græca verti poſſunt. *In ipso constant*, i. per ipſum conſiſtunt.

18. *Principium*, s. omnium. *Primogenitus*, &c. i. primo omnium reſuſcitatus.

19. *Complacuit*, s. Patri. *Plenitudinem*, s. gratiæ & veritatis, vt dicitur Ioan. 1.

20. *In ipso*, ipro, in ſe, i. ſibi. vel abundat more Heb.

Pacificans, &c. q.d. faciens pacem inter cœleſtia & tereſtria, Aug. Ench. 6. Fecerant peccata inimicitias inter Angelos & homines.

21. *Inimici ſenſu*, i. hoſtili animo.

22. *Autem*, abundat. *Carnis*, i. carneo. *Exhibere*, i. ad exhibendum.

23. *Spe Euangelij*, q. d. ſperando promiſſa per Euangelium.

24. *Pro vobis*, s. toleratis. *Deſunt*, s. patienda à Chriſtianis, qui Corporis Chriſti membra ſunt.

In carne, q. d. expleo partem meam, vt iungatur cum deſunt. quanquam & cum adimpleo iungi poteſt.

25. *Cuius*, ſc. Eccleſiæ.

Impleam, i. plene annuntiem, vel q. d. impleam homines verbo Dei.

26. *Mysterium*, s. vocationis gentium.

27. *Gloriæ*, pro, glorioſas ſeu glorioſi, vt ad ſacramenta referatur. *Gentibus*, ſc. communicandas, vel q d. in gentib. impleti. *Spes gloriæ*, i. per quem gloriam ſperatis.

28. *Corripientes*, Græc. mouentes. *In omni*, i. cum perfecta. *Omnem*, i. totum, ſc. corpote & anima, Clem. 5. Strom.

29. *Certando*, s. contra hoſtes, & impedimenta. *Operationem*, i efficatiam *In virtute*, i. potenter.

CAPVT II.

1. *Non viderunt*, i. negant quidam hinc colligi Paulum non vidiſſe Coloſſenſes, aut Laodicenſes. eſſe enim ſenſum, imo & pro iis etiam, quos nunquam viderim.

2. *Inſtructi*, pro, inſtructa, vel q. d. per inſtructionem, i. perfectionem. *Omnes*, &c. pro, omnibus, &c.

Plenitudinis, i. plenæ cognitionis, s. per fidem.

3. *In quo*, s. Chriſto.

4. *Hoc autem*, &c. oſtendit ſuam ſollicitudinem pro illis. *Sublimitate*, i. eloquentia, Græc. perſuaſibilitate, ſeu probabilitate.

5. *Firmamentum*, i. ſoliditatem.

Chriſto, pro, Chriſtum.

6. *In ipso ambulate*, i. ſecundum eius voluntatem agite ſeu conuerſamini.

7. *In illo*, Græc. in illa s. fide.

8. *Et inanem*, explicat quam philoſophiam improbat, s. inanem ac decipientem.

Hominum, ſc. errantium.

Elementa, i. rudimenta, vel legales obſeruationes intelligit. vide infra.

9. *Plenitudo*, &c. i. plena deitas. *Corporaliter*, i. eſſentialiter, Cyr. 2. de recta fide, i. in corpore eius, vt in templo ſingulari modo, Aug. ep. 57.

10. *In illo*, i. pel illum *Repleti*, s. donis ſpiritualibus.

11. *In quo*, i. per quem. *Carnis*, pro, carnei.

Chriſti, i. ſecundum Chriſti fidem.

12. *In quo*, i. cum quo, vel, per quem.

13. *Donans*, i. remittens.

14. *Chirographum*, metaphora eſt ab iis, qui debent per chirographum, quod laceratur cum ſoluitur debitum, vel remittitur. *Decreti*. Græc. decretis, s. decreta Dei quæ non ſeruabamus, debitores nos faciebant.

15. *Expolians*, s. dominio in homines. *Principatus*, ſcil. dæmonum *Traduxit*, i. oſtentauit, more triumphantium.

Confidenter palam, vnam vocem Græcam duabus reddidit: vtrumque n. ſignificat. *In ſemetipso*, i. ſua virtute, ſeu in paſſione ſua & reſurrectione.

16. *Iudicet*, i condemnet *In cibo*, &c. q d. velut non obſeruantes legis veteris cæremonias. *Parte*, i. negotio, q. d. in obſeruatione.

17. *Corpus*, &c. i. adimpletio, ſeu veritas figurarum, per Chriſtum exhibita

18. *Humilitate*, s. ficta.

Religione, i. cultu.

Angelorum, s. colebant quidam Angelos ſuperſtitioſe.

Quæ, pro, in iis quæ. *Senſu carnis*, i. prudentia carnali.

19. *Tenens*, s. per fidem & vnionem. *Subminiſtratum*, i. ſpiritus ſubminiſtrationem accipiens. *Dei*, i. diuinum, ſeu ſecundum Deum.

20. *Ab elementis*, i. legalibus obſeruationibus, quæ conſtant rebus materialibus, s. ſoluti. *Mundo*, i. his mundanis obſeruationibus *Decernitis*, i. ſtatuitis dicendo, ſc. quod ſequitur.

21. *Tetigeris*, s. lege prohibita.

22. *Ipso vsu*,i.vtentibus, ſ.ſi credant illa ad ſalutem neceſſaria,vel q.d.ipſo vſu intereunt,ſeu eſſe deſinunt.

Hominum,ſ.ertantium.

23. *Rationem*,i. ſpeciem. *In*, pro, ſed in q. d. at ſunt ſuperſtitioſa. *Humilitate*,ſ.apparenti.

Non ad,pro,ad non q d.macerandoc orpus.

Non in honore,&c.q.d.non indulgendo,& ſatiando,ſed cogendo abſtinere.

CAPVT III.

1. *Conſurrexiſtis*,ſ.in nouam vitam.

2. *Sapite*,i.curate, ſeu cogitate,vel magnifacite. *Super terram*,i.terrena.

3. *In Deo*,i.apud Deum.

4. *Veſtra*,Græc.& Syr.noſtra.

5. *Fornicaiionem*,ſub.ne committatis.

Immunditiam, i. impudicitiam, ſeu peccatum contra naturam. *Libidinem*,ſc.cæteras luxuriæ ſpecies.

Malam,pro,mali. *Seruitus*,i.cultus.

6. *Venit*,i.ſolet venire,vel pro,veniet. *Incredulitatis*,i.incredulos,Epeh.5. vertit idem verbum,diffidentiæ,Syr.in obedientiæ.

7. *Quibus*,ſ.vitiis.

8. *Omnia*,ſc.vitia. *Blaſphemiam*, i. maledicentiam.

9. *Inuicem*,i.alter alteri.

Veterem,i.carnalem.

In, pro,per.

11. *Omnia*,ſ.vnum ſunt in Chriſto. *Chriſtus*,ſ.eſt qui eos in ſe vnit.

12. *Induite*,&c oſtendit quæ ſint opera noui hominis.

13. *Donantes*,&c.i. condonantes inter vos, ſ.alij aliis.

14. *Vinculum perfectionis*,i. perfecte vniens inter ſe fideles, vel in ſe colligens omnem virtutem.

15. *Exultet*,i.faciat vos exultare.

Qua,pro,quam.

Corpore,ſ.Eccleſiæ. *Grati*,ſ.in Deum.

16. *Verbum*,i. doctrina. *Voſmetipſos*, i.alij alios, vel voſipſi. *In gratia*,i.cum gratiarum actione.

18. *In Domino*,i.in iis quæ Deus vult,ſeu rebus honeſtis.

19. *Ad*,pro,erga.

20. *Per omnia*,i.in omnibus,ſeu perfecte. *In Domino*,Græc.Domino.

21. *Puſillo*,i.deiecto.

22. *Simplicitate*,i.ſinceritate.

23. *Sicut*,i.tanquam.

24. *Domino*,pro,tanquam Domino,Græc.& Syr. Domino enim,Chriſto ſeruitis

25. *Enim*,pro,autem.

Id,pro,ſecundum id.

Et non,pro,quia non.

Acceptio,i.reſpectus.

CAPVT IV.

1. *Inſtate*,i.inſtanter attendite.

3. *Aperiet oſtium*,i.auferet impedimenta.

4. *Loqui*,pro,loquendo.

5. *In ſapientia*, i. ſapienter,ſeu prudenter. *Foris ſunt*,ſ.gentiles.

Tempus redimentes, i. temporis opportunitate vtenres ad bene agendum.

6. *In gratia*,i,gratus.ſeu vtilis.

Sale,i.prudentia.

Sciatis,i.appareat vos ſcire.

7. *In Domino*,i,in rebus Domini.

Ex vobis,i.Coloſſenſis.

10. *Marcus*,ſ.Euangeliſta,qui & Ioannes,ſecundum quoſdam vide Act.12. *De quo*, ſ.Barnaba, vel Marco.

Mandata,ſ.illum humaniter tractandi.

11. *Circumciſione*,i.Iudæi.

Soli,ſ.ex iudæis.

Adiutores,ſ.domeſtici. *Regno Dei*,ſc.diuulgando.

12. *Perfecti & pleni*,i.plene perfecti.

13. *Laborem*,Græc.zelum ſeu ſtudium.

15. *Nympham*,nomen viri.

16. *Laodicenſium*,Græ.ex Laodicæa,ſ.ad Paulum miſſa.Quidam tamen putant ſignificari Pauli epiſtolam ad Laodicenſes,quæ non extet.vel priorem ad Timotheum.

17. *Archippo*,ſ.Epiſcopo. *In Domino*,i.Dei Eccleſia,ſeu Domini loco.

*Impleas*ii.perfecte adminiſtres.

18. *Amen*,Græc.additur : Scripta è Roma per Tychicum,& *Oneſimum*.

I. AD THESSALONICENSES.

Macedones ſunt. Commendat illorum fidem, hortatur ad perſeuerantiam, mores inſtituit, tractat & quædam de reſurrectione, dieque iudicii.

CAPVT I.

1. *Siluanus*, legendum Silas,Hier.ep. 143.

In Deo,ſ.congregatæ,vel Deum colenti.

2. *Memoriam*,i.mentionem.q.d memores veſtri,vel commendantes vos Deo. *Suſtinentis*,pro,tolerantis,ſeu perſeuerantis.

Domini,pro,in Dominum. *Ante Deum*,i.coram Deo.

4. *Scientes*,Syr.ſiquidem nouimus. *A Deo*, iungi poteſt cum,dilecti,& cum,electionem.

Euangelium,i.prædicatio Euangelij.

Spiritu ſancto,i.Spiritu ſancti gratiis. *Plenitudine*,ſ. certitudinis.Nam Gr. πληροφορία.

In vobis,i.inter,ſeu apud vos.

7. *Forma*,i.exemplum.

8. *Diffamatus*,i.diuulgatus.

Profecta eſt,i.peruenit,ſ.fama,ſeu rumore.

9. *Ipſi*,ſ.qui audierunt.

Seruire,i.ad ſeruiendum.

10. *Eripuit*,Græ.eripit,ſeu eripientem.

CAPVT

CAPVT II.

1. *Inanis*,i.inutilis,seu fructu vacuus.
2. *In multa*, pro, cum multa. *Solicitudine*,i. cura,seu diligentia,Gr.certamine,seu labore.
3. *Errores* i.rebus falsis.
4. *Probati*,i.approbati.
Probat,i.explorat.
7. *Oneri*,s.sumptuum. *Paruuli*, Gr.ἤπιοι.i. lenes, placidi, mites. videtur legisse ἤπιοι, quanquam & ἤπιος, paruulum etiam significat.
20. *Sine querela*,i.irreprehensibiliter.
Vobis,i.apud vos.
12. *Deprecantes*,verti poterat,exhortantes.
Testificati,pro,testati,vel obtestati.
13. *Auditus*,*Dei*.prædicationis de Deo.
14. *In Christo*,i.Christianæ.
16. *Vt impleant*, q.d. pergentes implere. *Vsque in finem*,i.perpetuo,q.d,sunt enim è numero reproborum.
17. *Desolati à vobis*, i. orbati vobis. *Hora*,id est, breue.
Abundantius festinauimus,i. vehementius stumus.
18. *Quoniam*,pro,nam.
19. *Spes*,i.materia spei.*In aduentu eius*,i.cum venerit ad iudicium.
20. *Gloria*,i.materia gloriæ,seu gloriationis.

CAPVT III.

1. *Sustinenentes*,i,expectantes,vel ferentes, s.desiderium sciendi, quo in statu res vestræ essent sic.infra.
2. *Pro fide*,Syr.super fide,i.de fide,vel in fide.
3. *In hoc*,i.ad patiendum pro Christo.
5. *Inanis*,i.irritus.
7. *In vobis*,i.de vobis.*Per*,i.propter.
10. *Desunt*,s.poterant proficere in fide.
12. *In vobis*,i erga vos,s. affecti sumus charitate.
13. *Ad confirmanda*,pro,& confirmet.
Amen,non est Græ.nec Syr.

CAPVT IV.

1. *Obsecramus*,,verti poterat hortamur.
In Domino,i.Domini nomine.
2. *Per Dominum*,i.loco Domini.
4. *Vas*,i.corpus, Aug. 3. con. 2.ep.Pelag.vxorem intelligit.*Honore*,i.honestate.
5. *Passione desiderij*,i.concupiscentia libidinosa.
6. *Supergrediatur*,..opprimat,vel lædat.
Negotio,s.aliquo,vel eo de quo proxime, q.d.vt eius thorum violet.
8. *In nobis*,pro,nobis.
9. *Fraternitatis*,i.fraterna.*Habemus*,Græc.habetis.*Scribere*,i.vt scribamus.
11. *Vestrum*,&c.i.res proprias curetis.
Foris,i.extra Ecclesiam.*Nullius*,s.infidelium.
Desideretis,Græc. opus habeatis, q.d.prouidere vobis sic,ne illorum subsidio egeatis.
12. *Dormientibus*,i.morientibus *Cæteri*, August. non prohibet contristari,sed more infidelium contristari.
13. *Per Iesum*,i.in fide Iesu,& charitate.
Adducet,s suscitans.
14. *In verbo*,i per verbum, q.d ex parte,seu nomine Domini.*Viuimus*,pro,viuemus,s.tunc.*Sumus*, pro erimus.*Præueniemus*,sc. prius assumpti ad gloriam.
15. *In iussu*,i.cum imperio.*In Christo*,i.fideles.
6. *Rapiemur*,s.sine morte facti immortales,secundum Hier.ep.148.Iustin. q. 109.& Aug,vt videtur q.3.ad Dulcit Idem tamen 20.Ciu.c.20.ait in aere morituros.Res plane difficilis intellectu.vide etiam 2.Timoth 4.

CAPVT V.

1. *Momentis*,i.temporum articulis.seu opportunitatibus.
2. *Diligenter*,i.exacte.*Ita*,s.occulte,seucum nemo putabit.
3. *Pax*,&c.tuta esse omnia.
Dolor,s.partus.
5. *Et filij dei*, repetitio præcedentis, more scripturæ.
6. *Dormiamus*,s.negligentia,seu peccando.
7. *Nocte*,s.peccati.
8. *Diei sumus*,i.lucis,s.filij,seu luce præditi. vide sup.
Et chrritatis,s.fides non sufficit.
Salutis,s. æternæ.
9. *Iram*,i.condemnationem,seu punitionem.
10.*Vigilemus*.&c.i.viuamus,vel moriamur.
12. *Noueritis*,i.rationem habeatis,vulgo,recognoscatis *In Domino*,i.vice Domini.
13. *Habeatis*,&c.i.vehementius ametis,& honoretis.
14. *Inquietos*,Græ.incompositos.
Suscipite,i.subleuate.
18. *In omnibus*,pro,de omnibus.
19. *Spiritum*,i.gratiam,seu dona spiritualia.
21. *Proabte*,i.expendite.
22. *Specie mala*,i.re quæ apparet mala.
23. *Per omnia*,statim id explicat.
Spiritus vester,i.gratia Spirit.S.in vobis.Iren.l.5 Hier.ep 150.q 12. Quidam tamen per spiritum mentem intelligunt, per animam vero, sensitiuam animam.
24. *Faciet*,s.quod dico,seu opto vobis
27. *Adiuro*,i.interposita Dei auctoritate præcipio,seu per Deum peto.vtrumque enim verbum id significat.
Amen,Græc.additur:Scripta ex Athenis, Syr.vero etiam id,missa per Timotheum.sed id non credo Iam enim is ab illis redieiat.Quidam putant è Corintho missam.

II. AD THESSALONICENSES.

Laudat illos, confirmat, exhortaturque, addens quædam de die Iudicii & Antichristo.

APVT I.

1. SILVANVS. Vide sup. c. 1.
In Deo, s. congregatæ, seu Deum olenti.
3. *Dignum*, i. æquum.
4. *In vobis*,, pro, de vobis.
5. *Exemplum*, Græc. ὑπόδειγμα, i, ostensionem, Syr. demonstrationem.
6. *Si tamen*, pro, quandoquidem.
7. *Reuelatione*, i. apparitione, s. in iudicio.
Virtutis, i. exercitus.
9. *In interitu*, i supplicio, seu exitio. *A facie*, &c. i. in conspectu Domini, & gloriæ, &c.
Virtutis, i. potentiæ.
10. *Quia creditum*, Iunge cum superioribus, *& vobis*, &c. *Testimonium*, s de Christo, id est, prædicatio.
Super vos, i. à vobis. *Die illo*, iunge cum, *Quum venerit*.
11. *In quo*, i. ad quod, vel de quo. *Dignetur*, i. dignos faciat.
Impleat, s. in vobis. *Voluntatem*, Græc. εὐδοκίαν, i. beneplacitum.
In virtute, i. potenter.
12. *Clarificetur*, i glorificetur.

CAPVT II.

1. IN *ipsum*, pro. ad ipsum, s. tunc venturæ, seu illi occursuræ.
2. *Sensu*, i. mente. *Terreamini*, Græ. turbemini.
Spiritum, i. alicui factam reuelationem.
Domini, Græc. Christi.
3. *Quoniam*, sc. non veniet Christus. *Discessio*, i. defectio à Romano Imperio, sc. vt omnes gentes, quæ Romano Imperio subiacent, recedant ab eo Hiero ep. 151. Græc. ἀποστασία, pro Apostata, s. Antichristas, sic enim quidam intelligunt, vt quod sequitur, explicatio.
Peccati, i. sceleſtus. *Perditionis*, i. perditus, seu perditioni destinatus.
4. *Extollitur*, &c. i. se iactat quocunque Deo maiorem. *Templo*, s. Hierosolymitano, vel, eo qui nunc est Christi, vel vt multi putant quod ipse construet sed quomodo illud Dei erit? *Ostendens*, i. ostentans, seu præ se ferens.
5. *Retinetis*, i. meministis.
6. *Detineat*, i. impediat quo minus veniat. *Scitis* sciebant illi quibus Apostolus dixerat: nos nescimus
7. *Nam*, pro, alioqui. *Operatur*, s. in hæreticis, & malis. *Iniquitatis*, sc. plenum, q. d. quæ hæretici, vt mysteria venditant plane sunt nequitiæ. *Vt qui*, Græ. qui.
Tenet, s. Imperium Romanum. *Fiat*. i. tollatur, s. Imperium. Indicat non prius venturum Antichristum, quam Imperium Romanum deficiat.
8. *Tunc*, s. post Imperij Romani defectionem.
Reuelabitur, i. apparebit, seu manifestabitur. *Spiritu oris, sui*, i. imperio suo.
Illustratione, i. apparitione.
9. *Cuius*, s. Antichristi. *Virtute*, i. potentia.
10. *Iniquitatis*, i. iniqua. *Veritatis*, i. veram.
11. *Iudicentur*, i. condenmnetur.
12. *Primitias*, i. velut primitias, seu inter primos, Græc. ab initio.
13. *In qua*, s. fide, seu veritate. *Acquisitione*, Græ. acquisitionem. *Gloriæ*, pro, ad gloriam.
15. *Æternam*, i. perpetuo duraturam. *In gratia*, i. per gratiam.
16. *Exhortetur*, verti poterat, consoletur. *Sermone* i. doctrina.

CAPVT III.

1. DE *cætero*, i. quod supereſt. *Clarificetur*, Græ. glorificetur, i. honore habeatur, sc. apud alios.
Importunis, Syr. insolentibus.
3. *Fidelis*, i. verax, & constans in promissis.
Confirmabit, s. in bono.
5. *In*, i. secundum, vel cum, q. d. vt Deum ametis & Christi patientiam imitemini.
6. *In nomine*, i. loco. *Fratre*, i Christiano.
Ambulante, i. conuersante. *Inordinate*, incomposite, s. dissolutis moribus.
7. *Inquieti*, i. incomposiri.
8. *Ab aliquo*, pro, alicuius.
9. *Potestatem*, s. accipiendi victum ab iis quibus prædicabamus. *Formam*, i. exemplum.
10. *Denunciabamus*, verti poterat, præcipiebamus, sic & infra.
11 *Inquiete*, i. inordinate.
12. *In Domine*, Græc. per Dominum. *Cum silentio* Græ. quiete. *Suum*, i. suo labore partum.
14. *Notate*, s. ne cum illo conuersemini, vt statim dicitur. *Confundatur*, i. pudefiat.
16. *Loco*, Græc. modo Syr. re.
18. *Amen*, Græc. additur, Missa ex Athenis, Syr. vero, Missa ex Laodicæa Pisidiæ per Tychicum, Quidam è Corintho missam dicunt.

I. AD TIMOTHEVM.

sc. Ephesi Episcopum.

Instituit in iis, quæ agere & docere debeat, vbi & multa ad Ecclesiastico-rum & sæcularium mores pertinentia.

CAPVT I.

1 SECVNDVM *imperium*, i. mandato. *Spei nostræ*, i. in quem speramus.

2. *Dilecto*, Græ. γνησίῳ, i. germano, seu vero. *In fide*, q.d. secundum Christum, seu, quem Christo genui.

3. *Rogaui*, sub. sic rogo, vel fac. *Aliter*, s. quam docti à me sunt.

4. *Interminatis*, i. infinitis. Quidam Iudaicas putant intelligi, alij Gentilitias. *In fide*, i. secundum fidem.

5. *Puro*, s. à peccato. *Bona*, s. nihil sibi mali conscia.

Non ficta, i. vera & sincera.

7. *Affirmant*, q.d. quæ differendo confirma nt.

8. *Legitime*, i, rite, seu bene, & vt ipsa postulat, s. intelligendo illam, & vtendo.

9. *Iusto*, s. iustus lege non indigebat, qui vltro faceret quæ lex vult, vel legis pœnas intelligit, quæ non sunt positæ propter iustos. *Non subditis*, i. qui nolunt iustititiæ subdi. *Contaminatis*, s. vitiis.

10. *Plagiariis*, i. qui alienos homines furantur.

11. *Gloriæ*, i. gloriam prædicans, vel promittens

12. *Confortauit*, i. corroborauit. *Existimauit*, i. iudicauit, s. faciendo Apostolum. *Ministerio*, s. prædicationis.

13. *Blasphemus*, s. in Christum. *Persecutor*, s. Ecclesiæ. *In*, pro, per.

14. *In Christo*, i. per Christum, vel ad Christum, q.d. dans mihi fidem, & charitatem.

15. *Fidelis*, i. certus, seu fide dignus. *Primus*, i. præcipuus. vel maximus.

16. *Primo*, i, præcipue. *Omnem*, i perfectam, q.d. singularem. *Informationem*, i. exemplum, s. quod imitentur.

17. *Soli Deo*, i. qui solus est verus Deus.

18. *Hoc*, s. de quo supra in principio, vel quod sequitur. *In te*, i. de te. *Prophetias*, i. reuelationes, s. per Dei reuelationem Paulus illum ordinauerat. vel prophetiam intelligit prædicandi donum, quod vult, rite exequatur. *In illis*, i secundum illas.

19. *Quam*, s. conscienriam bonam. *Repellentes*. s. per malam vitam.

20. *Tradidi*, s. per excommunicationem, qua olim excluſi ab Ecclesia, à diabolo corpore etiam vexabantur.

Blipsphemare, i. de diuinis rebus male loqui.

CAPVT II.

1. OBsecro, Græc. παρακαλῶ, quod etiam hortor. verti potest. *Obsecrationes*, sc. deprecando mala. *Orationes*, s. petendo bona.

Postulationes, s. pro aliis.

2. *In omni*, pro, cum omni. *Castitate*, i. vitæ puritate.

4. *Vult*, s. quantum est ex se, vel, vult omnes, i. omne hominum genus, non singulos, si enim vellet absolure, faceret.

6. *Redemptionem*, i. redemptionis pretium.

Testimonium, i. prædicatio.

8. *Puras*, s. à peccato, q. d. à puro corde leuatas.

Ira, s. contra aliquem. *Disceptatione*, i. hæsitatione, s. quod impetrabit à Deo petita.

9. *Similiter*, s, orare, vel, volo, *Ornato*, i. modesto, Syr. casto. *Sobrietate*, Græ. castitate. *In*, pro, cum.

10. *Quod*, pro, vt *Promittentes*, i. profitentes.

Pietatem, i. Dei cultum.

12. *Docere*, s. viros, vel publice, seu in Ecclesia.

Dominari, i. auctoritate vti.

14. *Seductus*, s. sic vt crederet serpentem verum dixisse. *In præuaricatione fuit*, i. transgressa est, s. Dei mandatum.

15. *Per filiorum*, &c. q. d. in statu coniugii de coniugatis enim loquitur. *Permanserit*, Græc. permanserint, sed plural. pro singul. *Sobrietate*, i. castitate, q.d. si tamen sancte vixerit.

CAPVT III.

1. FIdelis, vide c. 1. *Opus*, i. munus, seu functionem.

2. *Vnius*, i. qui non duas duxerit, Syr. vnius fuisse. *Sobrium*, Hieron 1. cont. Iouin vigilantem vertit Græc. νηφάλεον *Prudentem*, alij castum vertunt. *Ornatum*, i. bene moratum, seu modestum.

Doctorem, Græ. διδακτικὸν, i, qui possit docere.

3. *Litigiosum*, i. pugnacem. *Cupidum*, i. auarum.

4. *Præpositum*, i. præsidentem, q.d. bene gubernantem suos. *Habentem*, non facientem. *Subditos*, i. obedientes. *Omni*, i. perfecta. *Castitate*, alij reuerentia, vertunt. Græ. σεμνότητ☉, Syr. puritate.

Diligentiam, i. curam.

6. *Neophytum*, i. nuper baptizatum.

Iudicium, i. condemnationem, seu supplicium.

Diaboli, qui per elationem cecidit.

7. *Foris*, i. extra Ecclesiam. *Opprobrium*. q.d. ne det occasionem opprobriis. *Laqueum*, i. insidias, s. solet diabolus facile t ales decipere: vituperati enim & c ontempti, per impatientiam peccant.

8. *Pudicos*, alij, bene moratos. *Bilingues*, i. inconstantes sermone, s. mendaces, loquentes duplicia. i

9. *Mysterium fidei*, forte intelligit calicis sacr dispensationem, quod fidei mysterium vocatur in consecratione.

Pura, q.d cum puritate conscientiæ calicem ministrantes populo.

11. *Mulieres*, i. vxores, s. Episcoporum, & Diaconorum.

12. *Vnius*, &c. Syr. qui vnicam vxorem habuerit.

13. *Gradum*, s. apud Deum.

In fide, i. per fidem, q. d. tum poterunt merito confidere se à Christo, in quem credunt, saluandos, si bene munere suo functi fuerint.

15. *Firmamentum*, i. basis, seu fundamentum.

16. *Sacramentum*, Græ. mysterium *Quod manifestatum*, Græc. Deus manifestatus. *In carne*, s. assumpta. Id n. maxime Dei pietatem, & misericordiam declarauit. *Iustificatum*, i. iustum apparuit, sc. iustus Christus.

Christus. *Spiritu*, i. secundum spiritum.
Assumptum, s. die Ascensionis.

CAPVT IV.

1. *Spiritus*, i. Dei reuelatio. *Dicit*, s. mihi.
Nouissimis, Græc. ὑστέροις, i. posterioribu, seu seqq.
2. *Hypocrisi*, sc. simulant verum. *Loquentium*, s. per tales, vel pro, loquentes, s. homines ipsi sic & in sequent.
Cauteriatam, i. malitiæ velut igne combustam, seu indelebiliter notatam.
3. *Prohibentium*, &c. damnantium nuptias.
Abstinere, scil. docentium. *Cibis*, sc. i. quasim-mundis, vt Iudæi, vel à malo Deo factis, vt Manichæi.
5. *Sanctificatur*, i. idonea sit esui, si alioqui inepta esset. *Verbum Dei*, sc. quo benedicitur, vel quo creata est.
Orationem, s. agentis gratias. vel &, pro, id est,
6. *Enutritus*, verti poterat, euntriens.
7. *Ineptas*, Græ profanas. *Aniles*, i. vnas. *Pietatem*, i. opera pietatis, s. in Deum & proximum.
8. *Corporalis*, s. circa corpus, vel curando, vel castigando. *Ad modicum*, sc. sola. *Promissionem*, s. in quarto præcepto, quod est de pietate in parentes *Futuræ*, s. beatæ, hæc enim etiam intelligitur in illa promissione.
9. *Sermo*, s. præcedens.
10. *Maledicimur*, Græc. probris afficimnr.
Saluator, i. seruator, s. à malis.
11. *Hæc*, s. sup. dicta. *Adolescentiam*, i. iuuentutem. *Contemnat*, sc. merito, q.d. ita te gere, vt nemo possit merito te contemnere.
13. *Ceum venio*, i. donec veniam.
14. *Gratiam*, Gr. donum. *Prophetiam*, i. De te eligentis reuelationem. *Presbiterij*, i. cœtus Episcoporum. Olim Episcopi etiam presbyteri vocabantur, vide Eusebium lib. 5. c. 24. & Tit c. 1.
15. *Esto*, i. te exerce.
16. *Insta*, i. persiste.

CAPVT V.

1. *INcrepaueris*, s. acerbe alioqui, vbi res postulat, quiuis reprehendendus, præsertim ab Episcopo. Vide Græg. ad Ianuarium, & habetur 2. q. d. 7. Paulus *Obsecra*, Gr. παρακάλει, quod etiam est hortare, s. sic facilius senex corrigitur.
2. *In*, pro, cum.
3. *Vere viduæ*, i. destitutæ. Nam. χήρα, à χηρῶ, i. destituo.
4. *Mutuam vicem*, s. facere cum filiis, quod cum ipsa fecerunt parentes sui, vel quia Græc. est, discant: sensus erit, eousque illos educet, dum possint ipsi regere domum & parentes alere illa cura liberatos.
5. *Desolata*, i. destituta. Alludit ad etymon viduæ, de quo sup. *Sperat*, i. debet, seu solet sperare.
8. *Si quis*, qro, si qua. Basil in constit. monast. notat, id dici secularibus, non Religiosis. *Negauit*, s. factis.
Deterior, s. in hac parte.
9. *Eligatur*, s. ab Ecclesia alenda Hier. ep. 9. & 11.
10. *Recepit*, s. peregrinos. *Sanctorum*, i. fidelium.
Subsecuta, i, prosecuta.
11. *Deuita*, i. reiice, ne admitte, sc. in numerum alendarum ab Ecclesia, quod se possint ipsæ alere, vel ob periculum scandali *Luxuriatæ in Christo*, i. contra promissionem Christo factam fornicatæ.
12. *Fidem*, i. votum continentiæ. *Irritam fecerunt* s. violantes.
13. *Discunt*, i. assuescunt. *Verbosæ*, i, loquaces.
14. *Volo*, s. ob periculum incontinentiæ & scandali.
Iuniores, s. non alligatas voto. Græ. Iuuiores viduas.
Matres familias esse, i. familiam regere. *Maledicti gratia*, i. maledicendi.
16. *Viduæ*, i. destitutæ.
16. *Presbyteri*, i. Episcopi vel sacerdotes. *Duplici* i. maximo. vel reuerentiæ & subsidij.
20. *Peccantes*, s. palam, Aug.
21. *Præiudicio*, i. præcipitato iudicio, vel præcedente iudicio, vt cum seq. legatur. *Aliam*, i. diuersam à recto.
22. *Communicaueris*, i. particeps fueris, s. ordinando: indignum. *Castum*, i. purum à peccato.
23. *Stomachum*, s. infirmum.
24. *Iudicium*, s. Dei, vel iudicium. *Subsequuntur*, i. postea innotescunt.
25. *Aliter*, i. male. *Non possunt*, s. vt plurimum.

CAPVT VI.

1. *IVgo*, i, seruitute. *Blasphemetur*, i. male audiat, seu vituperetur.
2. *Dilecti*, s. Deo. *Beneficij*, s. diuini q.d. quia Christiani sunt.
3. *Pietatem*, i. religionem, seu Dei cultum.
4. *Languens*, i. ægrotans animo. *Blasphemiæ*. i. maledicentiæ.
5. *Conflictationes*, i. disceptationes. *Quæstum*, i. lucri occasionem. *Pietatem*, i. religionem.
6. *Sufficientia*. s. rerum ad vitæ vsum.
10. *Cupiditas*, s. pecuniæ. *Appetentes*, i. secuti.
12. *Fidei*, i. pro fide, seu quod fides postulat.
In qua, Græ. in quam. *Confessus*, i. professus.
Confessionem, s. fidei professionem.
13. *Viuificat*, q.d. à quo omnia viuentia vitam habent. *Testimonium*, s. veritatis.
14. *Macula*, i. peccato. *Irreprehensibile*, i. sic vt non possit reprehendi.
15. *Potens*, Gr. δυνάστης, i. princeps, s. vniuersi.
16. *Habet*, s. ex se. *Vidit*, s. quantum est visibilis.
17. *Sublime*, i. superbe. *Fruendum*, i. delectabiliter vtendum.
18. *Communicare*, s. sua cum egentibus.
19. *Thesaurizare*, i. parare. *Veram*, Græ. æternam Syr. veram.
20. *Depositum*, i. commendatam tibi doctrinam.
Nouitates, Græ. inanitates. *Oppositiones*, i. obiectiones. *Falsi nominis*, i. falso nominatæ.
21. *Promittentes*, i. profitentes. *Exciderunt*, i errarunt. seu lapsi sunt. *Gratia tecum*, Id propria manu scripsit Ambr. *Amen*, Gr additur, scripta ex Laodicea, Metropoli Phrygiæ Pacatianæ.

II. AD TIMOTHEVM.

Rursum instruit, & exhortatur, addens quædam de electis, & reprobis, deque erroribus futuris tempore nouissimo. Narrat etiam quæ sibi acciderint.

CAPVT I.

1. SECVNDVM, i. per, vel q. d. prædicandum. *Quæ est*, &c. i. quæ datur per Christum.

3. *A progenitoribus*, s. institutus, vel q.d. à puero.

Pura, q.d recta intentione.

5. *Recordationem*, &cæt. i. in memoriam reuocans.

Certus, Græc. persuasus. sic & inf.

6. *Causam*, s. quia fide præditus es recta. *Resuscites*, i. excites, scil. per opera bona, iuxta officium tuum.

Gratiam, Græc. χάρισμα, i. donum.

7. *Virtutis*, i. potentem, s. fortes facientem.

8. *Domini*, i. de Domino. *Collabora*, &c. q.d. ferto animo bono persecutiones Euangelij. *Dei*, i. tibi à Deo datam.

9. *Sancta*, scil. ad sanctitatem inuitante. *Propositum*, Syr. voluntatem Iunge vero cum ante tempora.

In Christo, i. per Christum. *Sæcularia*, s. sęculi, q d. ab æterno.

10. *Manifestata*, s. vocatio, seu gratia, vel propositum, quod Græc. est fœmininum.

Illuminationem, Græ. apparitionem. *Illuminauit*, i. patefecit.

Incorruptionem, i. immortalitatem.

12. *Patior*, sc. Romæ vinctus erat. *Confundor*, i. erubesco. *Depositum*, i. salutem apud eum depositam, seu animam ei creditam. *Illum*, s. Iudicij.

13. *Formam*, informationem. *Habe*, i. retine, vel sequere. *Sanorum*. &c. pro, sanæ doctrinæ. *In fide*, &c. q.d. credendo & amando Christum.

14. *Depositum*, i. munus Episcopi, vel animas subditorum.

15. *In*, pro, ex, q.d Asiatici qui Romæ sunt.

16. *Refrigerauit*, i. recreauit.

18. *Quanta*, i. in quam multis.

CAPVT II.

1. CONfortare, i. fortis esto *In Christo*, pro, à Christo. q.d. in gratia Christi.

2. *Per*. pro, coram.

3. *Labora*, i. ferto mala Græc. κακοπάθησον.

4. *Deo*, non est Gr. nec Syr. *Sæcularibus*, Græ. βίε, i. vitæ, q.d. rebus mundi quæ militiam impediant.

Probauit, i. vt probatum tradidit, Græc. & Syr. qui se delegit.

5. *In agone*, i. certamine publico. *Legitime*, i. secundum leges certaminis vincens.

6. *Laborantem*, &c. q.d. si vult fructus percipere, debet prius laborare.

7. *Intellige*, i. aduerte. *Dabit*, Græc. det, sed nostra lectio potior.

8. *Euangelium*, i. prædicationem.

9. *In quo*, s. diuulgando. *Laboro*, Græc. mala patior.

Male operans, Græc. κακοῦργος, i. malefactor, seu facinorosus. *Non est*, &c. q. d. nec ideo cesso prædicare.

10. *Ideo*, iunge cum, vt.

In, i. per. *Cum*, pro in.

Cœlesti, Græc. & Syr. æterna.

11. *Fidelis*, i. fide dignus, seu certus. *Nam*, abundat more Heb. *Commortui*, s. cum Christo.

12. *Sustinebimus*, s. aduersa.

13. *Ille*, pro, ille tamen. *Fidelis*, i. verax.

Negare, &c. q.d. non potest non esse quod est.

14. *Contendere*, sc. contentionis studio. Alioqui hæretici disputationibus conuincendi.

Subuersionem, s. scandalizantur, vel significat docendam fidem sine disputationibus, ne auditores qui minus capiunt subtilitates, errore aliquo subuertantur.

15. *Probabilem*, i. probatum. *Inconfusibilem*, i. quem non pudeat eorum quæ agit. *Tractantem*, Græ. secantem, seu distribuentem, sc. pro cuiusque captu.

16. *Proficiunt*, i. valent. *Impietatem*, s. ingenerandam in animo.

17. *Eorum*, i. talum *Cancer*, s. morbus, qui exedit eam corporis partem, quam corripuerit.

19. *Fundamentum*, s. electio, seu prædestinatio.

Signaculum, s. quod sequitur, q. d. beneque sigillatum, iuxta illud: Cognouit, &c. est autem locus Numer. 6. iuxta 70.

Et discedat, &c. id à Paulo additum, q. d oportet vero descedere, &c. *Nomen Domini*,, pro, Dominum.

20. *Contumeliam*, i. vile ministerium.

21. *Istis*, s. quæ Deo displicent malis, & erroribus. de quibus proxime dictum. *Vtile*, i aptum ad vsum.

23. *Sine disciplina*, i. ineruditas.

Lites, i. contentiones.

24. *Docibilem*, Guæc. διδακτικὸν, i. idoneum ad docendum.

25. *Modestia*, Græc. πραότητι, i. mansuetudine.

Nequando, i. si forte.

CAPVT III.

1. CVpidi, i. auari. *Elati*, i. arrogantes, seu fastuosi. *Blasphemia*, i. maledici.

3. *Affectione*, i. beneuolentia. *Pace*, Græc. fœdere.

Criminatores, i. calumniatores. *Sine benignitate*, Græc. non amantes bonorum, Syr bonorum osores.

4. *Proterui*, Græ. præcipites, seu temerarij.

5. *Virtutem*, i. vim, seu veritatem.

7. *Discentes*, s. mulierculas.

8. *Iamnes*, &c. Hi Magi Ægyptiorum, *Reprobi*, i. errantes.

9. *Vltra*, Græc. amplius, seu plurimum. *Proficiunt*, i. assequentur quod volunt.

10. *Assecutus*, i. sectatus. *Institutionem*, i. mores, vel morum institutionem. *Propositum*, i. animi promptitudinem, seu intentionem.

11. *Qualia*, pro, quæ. *Antiochiæ*, s. Pisidiæ, non Syriæ.

12. *Piè*, i. religiosè, Syr. cum timore Dei.

Patientur, s. ab improbis, quibus displicet virtus.

13. *Proficient*, i. progredientur, *Mittentes*, s. alios quantum in se est.

10. *A quo*, s. Paulo.

15. *Abinfantia*, i. à puero. *In Christo*, i. in Christum.

16. *Docendum*, ſ. veritatem. *Arguendum*, ſ. falſitatem.

Corripiendum, ſ. malos, Gr. corrigendum, ſeu dirigendum.

Erudiendum, ſ. omnes. *In*, pro, de.

17. *Dei*, i. Deo dicatus.

CAPVT IV.

1. *Viuos*, Indicat aliquos non morituros ſed in aera rapiendos, de quo ſup. 1. Theſſ. 4. quanquam poſſunt intelligi viui, ſc. cum Paulus ſcriberet.

Per aduentum, ſc. ad iudicium, ſub teſtificor, ſeu obteſtor. quanquam Græc. potius eſt, in aduentu ſuo, & regno, ſ. iudicaturus.

2. *Importune*, i. intempeſtiue, ſ. improborum iudicio.

Argue, i. couince, ſ. errantes. *In*, pro, cum.

2. *Suſtinebunt*, i. ferent. *Ad*, pro, iuxta.

Prurienies, nominatiuus eſt, q. d. cupient ire grata, velut ſcalpi qui pruriunt.

5. *Labora*, Græc. ferto mala. *Imple*, i. plene exequere.

6. *Delibor*, q. d. prope eſt vt immoler. adhibebantur libamina ſacrificiis, ex rebus liquidis quæ in Dei honorem effundebantur, vel cremabantur. Et quidem Pauli effuſus ſanguis amputato capite.

Reſolutionis, i. mortis, qua ſoluitur anima corpore.

7. *Bonum*, ſ. plenum meriti & honoris Dei.

In reliquo, i. in poſterum. *Iuſtitia*, ſ. debita iuſtis operibus. *Aduentum*, ſc. vt filij aduentum Patris optant.

Feſtina, i. cura.

10. *Galatiam*, i. Galliam, ſecundum Epiph. hær. 51. Dicitur à quibuſdam *Creſcens*, hic, fuiſſe Epiſcopus Moguntinus. vide Clem. 7. Conſt. cap. 46. Euſ. lib. 3. c. 3. *Hier.* in Catalog.

11. *Solus*, ſ. ex domeſticis. *Vtilis*, pro, vſui futurus q. d. opus eſt mihi eo. *Miniſterio*. ſ. Euangelico.

13 *Penulam*, pallij genus quidam putant, alij volumen Hebræum, Syr. recam librorum.

Reliqui, ex hoc, & iis quæ infra dicit, quidam colligunt Paulum Roma iuiſſe in ea loca, & Eccleſias viſitaſſe, vt quibuſdam ſcripſerat ſe facturum deinde rediiſſe ad vincula, inquibus tandem obiit martyrio coronatus cum Petro.

Membranas, ſ. Hebræi libri membranæ ſunt inuolutæ.

15. *Ærarius*, ſ. faber. *Oſtendit*, i. fecit, Heb.

Reddet. Ita etiam legit Syr.

16. *Defenſione*, ſ. apud Iudicem Romanum.

Omnes, ſ. qui fauere poterant.

Imputetur, ſ. à Deo.

17. *Leonis*, ſ. Neronis.

18. *Liberauit*, Gr & Syr. liberabit. *Opere malo*, i. perſecutione malorum.

22. *Amen*, Græ. & Syr. additur. Miſſa è Roma.

AD TITVM

ſc. Cretæ Epiſcopum.

Docet quæ in Epiſcopatu agere debeat. vbi, & de Epiſcopi moribus & ſecularium quadam tractat.

CAPVT I.

1. SECVNDVM *pietatem*, i. de Dei cultu.

2. *Spem*, pro, ſpe. *Ante tempora* ſc. eam prædeſtinans. *Sæcularia*, i. ſæculi, q. d. ante mundi creationem

3 , pro, Græc. propriis, ſ. præſcriptis.

In Dei per.

4. hol*ecto*, Græc. germano, ſeu vero. *Communem*, ſ. Cat icam.

5. *Creta*, i. in Creta inſula, vulgo Candia.

Presbyteros, i. Epiſcopos.

6. *Vnius*, i. qui non duas duxerit. *Non in*, &c. i. qu n poſſint accuſari.

8. *Benignum*, Græc. bonorum amantem. *Continentem*, ſ. ab vxoris amplexibus, Hier.

9. *Secundum doctrinam*, i. ad docendum commodum.

Fidelem, i. certum. *In*, pro, per, vel, cum.

Arguere, i. conuincere.

10. *Inobedientes*, ſ. ei quod æquum eſt. loquitur autem de iis, quos argui oportet. *Circumſione*, i. Iudæis.

12. *Quidam*, ſ. Epimenides. *Malæ beſtiæ*, i. perniciosæ feræ. *Ventres*, i. hominnes, ſeu corpora,

13. *Dure*, i. ſeuere.

Sani, ſ. ne errent.

14. *Aduerſantium*, pro, auertentium.

15. *Omnia*, Cibos intelligit lege veteri prohibitos.

Munda, ſ. ex ſe. *Mundis*, i. pure vtentibus, & vt fides docet. *Nihil*, ſ. quia non recte vtuntur.

16. *Confitentur*, i. profitentur. *Abominati*, pro, abominabiles. *Incredibiles*, pro, increduli.

Reprobi, i. inepti.

CAPVT II.

3. *Sancto*, i. Religioſo, ſeu Chriſtianum decente. *Criminatrices*, calumniatrices *Bene*, pro, bona.

3. *Prudentiam*, Syr. pudicitiam.

5. *Prudentes*, ſ. eſſe doceant. *Blaſpematur*, i. vituperetur.

8. *Verbum*, ſub tuum ſit. *Ex aduerſo*, i. aduerſarius.

Vereatur, i. erubeſcat.

10. *Fraudantes*, ſ. in miniſterio, ſeu rebus heri. *Fidem bonam*, i. fideliratem.

11. *Gratia*, ſ. miſericordia.

12. *Sæcularia*, i. mundana.

Pie, i. religiosè.

13. *Beatam, ſpem*, i. ſperatam beatitudinem.

14. *Acceptabilem*, i. acceptum, Græc. περιούσιον, i. peculiarem

peculiarem,seu eximium.

15. *Nemo te*,&c.q.d.sic te gere,vt nemo possit te merito contemnere.

CAPVT III.

1. *Illos*,s.Cretenses.*Potestatibus*,i. magistratibus. *Dicto*,s.eorum.

2.*Blasphemare*,i.maledicere,seu conuitiis appetere.

Litigiosos,i.contentiosos.

3. *Odibiles*,i.odio digni.

4. *Humanitas*, Gr.φιλανθρωπία, i. amor in homines.

5. *Secundum*,i.propter,vel ex.*Sancti*,s.opera.

7. *Secundum*, &c.i. certo sperantes vitam æternam.

8. *Sermo*,s.præcedens,vel sequens.*Confirmare*, s. alios,q.d.hortari diligenter.

Præesse,i.intendere.

9. *Legis*.i.de lege,Syr.Scribarum

11. *Cum sit*,&c. q.d.proprium sequens iudicium seque ita condemnans.

13. *Legis*,s.Iudaicæ.

Præmitte,sc. ad me vel aliò forte quò fuerant à Paulo destinati.

Vt,pro,sic vt.

14. *Necessarios*,s.pauperibus.

15. *Amen*,Græ additur,Scripta ex Nicopoli Macedoniæ,Syr vero,Missa per Zenam & Apollo.

AD PHILEMONEM.

sc. Phrygem, & Colossensem.

Commendat ei seruum eius fugitiuum, à se ad fidem conuersum, tantâ porro charitate & modestia,vt mihi Epistola valde mirabilis videatur.

CAPVT I.

1. CHRISTI,i.ob Christum.

Adiutori,Græ.cooperatori.

2. *Appia*, vxor etat Philemonis.

Archippo,eum quidam putant de quo Coloss. 4. *Ecclesia*,i. fidelium congregationis.*Tua*,s.Philemonis.

5. *Domino*, pro,Dominum.

6. *Vt*,pro , adeo vt,vel, oro vt. *Communicatio*, i. participatio,s.qua præditus es fidei.*Euidens*,i.manifesta,s.omnibus.*In agnitione*, i. per manifestationem.

In Christo,i.secundum Christum.

7. *In*,pro,de.*Requieuerunt*,i.refocillata sunt.

Ad rem pertinet,i.conuenit.

9. *Propter*,&c. q.d. malo vti charitate quam auctoritate.*Sis*,alij sim,q.d.cum talis sim,nempe.*Paulus senex*,&c. sed lectio nostra probanda.q.d.cum; tu sis senex,malo rogare quam imperare.

11. *Vtilis*,alludit ad nomen.*Onesimi*, quod vtilem significat.

12. *Vt mea*,Græc.i.mea.

Viscera,q.d.dilectissimum mihi.

13. *Euangelij*,s.causa iniectis.

14. *Concilio*,i.sententia.*Bonum*,i.beneficium.

15. *Horam*,i.breue tempus.*In æternum*, i. numquam à te recessurum.

16. *Carne*,i.corporis seruitio,

17. *Socium*,s. in fide seu religione.

18. *Nocuit*,forte aliquid furatus aufugerat.

20. *Ita*,s. si id feceris quod rogo,Græc.ναί i.certe q.d.ita est,vt dico. *Fruar*,i. capiam fructum ex te, seu voluptatem.*Viscera mea*,i. dilectum mihi.

22. *Donari*,pro.donatum iri.

25. *Amen*,Gtæ.& Syr.additur:Missa è Roma per Onesimum.

AD HEBRÆOS.

Nomen non adscribit inprincipio more suo (vt nec Ioannes in Epistolis) forte quod non ad certam aliquam Ecclesiam scribat. quanquam quidam putant ad Ierosolymitanam scribere, vel, quod sit velut tractatus quidam seu disputatiode lege veteri & noua,deque illius cessatione, & huius vi.vbi multa de Sacerdotio veteri,& Christi. Addit & multa ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1. MVLTIFARIÁM, &c. duabus vocibus vsus est,vt totam varietatem temporum Personarum, & visionum comprehenderet. *Loquens*,pro,locutus.

In,pro,per.

2. *Constituit*,scil. quatenus homo , constitutus, sed quia idem etiam Deus, omnium possessor & creator.

3. *Splendor*,s.lumen,de lumine.finificatur etiam coæternitas.

Gloriæ, sc. paternæ,i.patris, vel gloriæ,pro glorioſa.

Figura,Græ,χαρακτὴρ,i.expressa imago.

Substantiæ,,ὑποστάσεως,i.subsistentiæ, seu personæ,

Portans,i.tenens , seu sustentans, alioqui enim in nihilum cuncta recidèrent. *Verbo virtutis suæ*,i. potenti suo imperio,seu potentia sua. Nam ipse verbum est.

Faciens, pro, postquam fecit, sc. per passionem quamquam etiam nunc, perpetuoque facit.

4. *Melior*, i. præstantior, *Effectus*, sc. secundum quod homo. *Differentius*, i. excellentius.

Præ illis, i. quam illi. *Hæreditauit*, i. sortitus est, s. quatenus homo, nam etiam Deus est, quod non semper fuit, nec enim semper homo fuit, adeoque non semper homo Deus. vide Rom. 1.

6. *Cum iterum*, pro, iterum cum, q.d. alias etiam cum.

Introducit, &c. i. cum de filij in mundum aduentu loquitur. *Dicit*, sc. Deut. 32. secundum 70. Vide etiam Psal. 96. vbi plane habetur.

7. *Ad*, pro, de.

8. *Thronus*, &c. Vide Psal. 34.

9. *Præ*, &c. i. excellentius quam consortes tui, s. iusti, qui filij Dei per adoptionem.

12. *Mutabis*, Græc. inuolues, seu vertes, q.d. possis cum velis auferre, vel significatur renouatio mundi futura, vel velut accepta noua veste.

14. *Administratorij*, i. Dei ministri. *Missi*, i. mitti soliti. Non quidem mittuntur omnes per se, sed quidam per alios, s. inferiores se, quibus reuelant, ad nos deferenda.

CAPVT II.

1. *Abundantius*, i. perfectius. *Audiuimus*, s. à Deo per filium reuelata. *Pereffluamus*, i. pereamus, seu excidamus. vt solet quod effluit, Syr. cadamus.

2. *Firmus*, i. tantam obtinuit auctoritatem.

Prauaricatio, Græc. transgressio. *Mercedis*, i. quam merebatur.

3. *Effugiemus*, sc. punitionem. *Inieium*, &c. q.d primum esset per Christum prædicata.

In nos, s. Christianos. *Confirmata est*, i. firmiter tradita. Audierat quidem à Christo Paulus, sed & ab Apostolis etiam. Adde quod de aliis loquitur in persona sua, vt proxime indicaui.

4. *Portentis*, i. prodigiis. *Virtutibus*, Tribus his vocibus solet scriptura omnia miraculorum genera significare. *Spiritus*, &c. pro, donorum Spiritus sancti.

5. *Non enim*, &c. redit ad superiorem disputationem *Orbem terræ*, i. mundum. *Futurum*, s. post iudicium. tunc enim omnia plene Christo subiecta erunt, vt infra dicitur. *De quo*, sc. orbe. *Loquimur*, i. disputationem instituimus.

6. *Quis*, pro, quidam.

7. *Paulo minus*, i. aliquantum, s. inferior est natura humana etiam in Christo Angelicâ, quod ad ipsam naturam pertinet. *Ab*, i. præ.

9. *Gratia*, i. per gratiam. Iungendum autem cum, *passionem*, q.d. quam sustinuit pro salute hominum.

Gustaret, i. sentiret, seu peteretur Heb.

10. *Adduxerat*, pro, adducturus esset. *Consummari*, i. fieri perfecte, vel vitam finire.

11. *Vno*, s. Deo auctore, seu Patre, q.d. dedit Deus Eilium suum vnigenitum pro filiis adoptiuis. *Omnes*, s. velut fratres. *Confunditur*, i. erubescit.

13. *Ego ero*, &c. sunt hæc verba Isa. 8. secundum 70. vbi nos legimus: Præstolabor eum. sequiturque statim: Ecce ego. &c. itaque eodem pertinet vtraque hæc sententia, qua de se Christus loquitur, vt homo est.

Pueri, i. filii, seu serui.

14. *Communicauerunt*, &c. i. homines erant carnis participes. *Participauit*. &c. i. habuit etiam carnem & sanguinem, s. factus est homo. *Mortis*, s. ob peccatum quod induxit, ex quo mors, vel mortis peccati, quod hominibus persuadebat.

15. *Obnoxij*, &c. q.d. viuebant vitam, seruilem, horrentes semper mortem, a qua seruitute liberati promissa immortalitate.

16. *Nusquam*. i. nullo modo, seu nunqam. Græc. non.

Angelos, &c. i. Angelicam naturam assumpsit, sed humanam.

17. *Per omnia*, s. ad naturam humanam pertinentia, adeoque pati humanas infirmitates. *Misericors*, s. etiam per experientiam dolorum. *Ad*, pro, apud.

Repropitiaret, i. expiaret.

18. *In eo*, i. per id, vel q.d. in iis rebus.

Tentatus, i expertus mala nostra.

Potens, i. aptus, seu promptus, vel q.d. certe potest in rebus, quas expertus est, opem ferre suis.

CAPVT III.

1. *Sancti*, s. professione. *Confessionis*, i. fidei, quam profitemur.

2. *Fecit*, s. Pontificem. *Omni*, i. tota.

3. *Amplioris*, pro tanto ampliore,

Domus, pro, domo.

4. *Creauit*, Græc. constituit, seu fabricauit.

5. *Testimonium*, i. testificationem. *Dicenda*, s. populo, ex parte Dei.

6. *Sua*, i. propria. *Gloriam spei*, i. spem in qua gloriamur, Græ gloriationem spei.

8. *Secundum diem*, i. in die.

10. *Infensus*, &c. Gr. tædio affectus à generatione, &c.

11. *In ira*, i. iratus. *Si*, pro, quod non.

13. *Vosmetipsos*, i. vos inuicem *Cognominatur*, i. vocatur.

14. *Christi*, i. gratiæ Christi, seu Corporis Christi mystici. *Initium*, &c. s. fidem per quam incipimus subsistere spiritualiter, vel q. d. si eam vitæ subsistentiam in qua cœpimus cum Christo viuere vsque, &c.

16. *Audientes*, i. cum audissent, sc. in Sinai, vel per Mosen. *Per Mosen*, i. duce Mose.

CAPVT IV.

1. *Relicta*, i. neglecta. *Existimetur*, i. videatur seu appareat. *Deesse*, Græc. fuisse frustratus vel non assecutus.

2. *Admistus*, Syr. coniunctus. Græc. & complut. admistis. *Ex iis*, pro, eorum, Græ. iis. *Qua*, Græ. qui.

3. *Quemadmodum*, pro de qua. *Et quidem*, s. id dictum est, vel iunge cum sequen. s. dixit enim, &c. q d. de qua requie dixit, &c.

5. *Isto*, s. loco.

7. *Terminat*, i. præfinit. *In*, pro, per, vel Dauid, pro, libro Dauid.

8. *Iesus*, i. Iosue, qui apud 70. dicitur Iesus, Syr. Iesus filius Nun.

Requiem, s. veram, seu perfectam.

Posthac, Græc. post hæc.

9. *Sabbatismus*, i. requies.

10. *Ingressus est*, pro, ingredietur. *Requieuit*, pro, requiescet.

11. *Festinemus*, Heb. studeamus. *Vt ne*, pro, & caueamus ne. *Idipsum*, i. idem.

12. *Viuus*, &c. q.d. sed credamus verbo Dei vitam danti credentibus. *Ancipiti*, i. vtrinque acuto.

Animæ, s. qua viuimus, seu sensitiuæ. *Spiritu*, i. mẽtis, q.d. discernit quæ sunt sensus ab iis quæ mentis sunt. *Compagum*, &c. q.d. &. quorumque intimorum. Quidam compages, cogitationes intelligunt, medullas vero intentiones. *Discretor*, Græc. Iudex.

13. *Inuisi*

13. *Inuisibilis*, Græc. non manifesta apparet loqui de Dei verbo, quod est Deus. *Omnia autem*, pro, sed omnia. *Ad quem*, pro de quo.

14. *Confessionem*, i. fidei professionem, vel q. d. spem quam profitemur.

15. *Tentatum autem*, pro, sed tentatum. *Pro similitudine*, Græc. iuxta similitudinem, s. nostri, Syr. sicut & nos.

16. *In*, pro, cum, q. d. adiuuantem in opportunitatibus, s. cum opus est.

CAPVT V.

1. *Condolere*, i. compati.
3. *Pro peccatis*, s. hostia.
4. *Honorem*, s. pontificatus,
5. *Clarificauit*, i. glorificauit, q. d. non sibi assumpsit pontificalem gloriam. *Sed*, s. illum clarificauit, i. dedit ei illam gloriam.
7. *Carnis*, i. vitæ mortalis. Vide 2. Cor. 5. *A morte* s. suscitando. *Clamoris*, &c. quando id factum incertum. *Sua reuerentia*, i. honore ei debito, vel, quo Patrem semper est prosecutus.
8. *Didicit*, s. experientia. *Obedientiam*, s. in passionibus.
9. *Consummatus*, q. d. cumque perfectus esset vel cum mortuus esset.
10. *Pontifex*, Græ. ἀρχιερεὺς, i. Summus Sacerdos.
11. *De quo*, s. Melchisedech, vel Christo, vel Pontificatu *Grandis*, i. copiosus, s. propositus est.
Ininterpretabilis. i. difficilis explicatu. *Audiendum*, i. capiendum.
12. *Magistri*, i. doctores. *Tempus*, s. quo, estis in schola Christi, *Elementa exordij*, i. prima rudimenta.
Sermonum Dei, i. institutionis Christianæ, vel sacræ Scripturæ.
13. *Enim*, pro, autem. *Expers*, i. incapax.
Sermonis, i. institutionis. *Iustitiæ*, i. de iustitiæ perfectione.
14. *Pro consuetudine*, i. per habitum mentis.

CAPVT VI.

1. *Intermittentes*, i. omittentes interim.
Inchoationis, i. in principio solitum tradi, s. fidei rudimenta. *Christi*, i. de Christo. *Perfectionem*, i. perfectiorem seu altiorem disputationem. vel vitam perfectiorem.
Ab operibus mortuis, i. de peccatis animam interimentibus, vel quæ animæ mortuæ faciunt.
Ad pro, in.
2. *Baptismatum*, i. de baptismo. *Impositionis*, s. in confirmationis sacramento.
3. *Hoc*, s. ferri ad perfectionem. *Permiserit*, i. concesserit.
4. *Impossibile*, s. nisi Deo concedente. *Illuminati*, i. baptizati.
Sancti, s. per gratiam.
5. *Dei verbum*, i. Christi doctrinam. *Virtutes*, i. potentiam Dei. quam in Sactis ostendet, s. per immortalitatem & gloriam. *Prolapsi*, s. graui aliquo peccato.
Ad, pro per. *Crucifigentes*, &c. q. d. cum per peccatum Christum in se viuentem velut crucifixerint.
Ostentui, i. ludibrio.
7. *Terra*, i. anima. *Imbrem* s. gratiæ.
8. *Spinas*, &c. i. peccata. *Maledicto*, i. supplicio.
Consummatio, i. finis,
10. *In nomine ipsius*, i, propter ipsum.
11. *Eandem*, s. quam hactenus. *Ostentare*, i. ostendere. *Expletionem*, i. complementum, seu perfectionem. *Finem*, s. vitæ.
12. *Vt*, pro, sic vt *Promissiones*, i. promissa bona.
14. *Nisi*, pro, certe. Omisit autem Paulus iuramentum, de quo Genes. 22. vel sub hac parricula intellexit. Habet enim Heb. formam iuramenti.
15. *Sic*, abundat, more. Heb. *Repromissionem*. i. promissum à Deo.
16. *Sui*, i. se. *Confirmationem*, s. veritatis.
17. *Pollicitationis*, i. promissi,
18. *Duas*, s. promissionem & iuramentum.
Confugimus, præteritum est. *Spem*, i. rem speratam vel spei virtutem tenendam, i. retinendam.
19. *Ad interiora*, &c. i. quæ intra velum, s. cœlestia, quæ occulta.

CAPVT VII.

1. *Salem*, s. Ierusalem.
2. *Rex iustitiæ*, Melech n. Rex, Sedech, iustitia.
3. *Sine Patre*, &c. s. in scriptura, quæ de iis nihil dicit. *Assimilatus*, sc. in eo quod sequitur *In perpetuum* s. nihil, de eius morte scriptum.
4. *Intuemini*, i. considerate.
Præcipuis. Græc. spoliis.
5. *Ipsi*, s. fratres.
6. *In eis*, i. inter eos. *Qui habebat*, i. cui factæ.
7. *Meliore*, i. maiore. seu præstantiore.
8. *Hic*, s. in lege. *Ibi*, s. vbi agitur de Sacerdotio Melchisedec. *Contestatur*, s. scriptura, quæ de eius morte nihil dicit.
9. *Et vt*, &c. q. d. atque ita quodammodo. *Accepit*, Gr. accipit, i. solet accipere.
11. *Consummatio*, i. perfectio, s. sacerdotij, vel hominum per sacerdotium.
12. *Enim*, pro, autem.
13. *In quo*, i. de quo. *Alia*, s. Iuda. *Præsto fuit*, i. ministrauit.
15. *Manifestum est*, s. mutatam esse legem.
Si, pro, si quidem. *Exurgat*, pro, exurgit.
16. *Carnalis*, i. circa corporeas cæremonias versantis.
Virtutem, i. potentiam. *Insolubilis*, i. æternæ, q. d. æternam vitam dantem,
17. *Contestatur*, i. testatur.
18. *Mandati*, i. legis. *Infirmitatem*, i. imbecillitatem.
Inutilitatem, i. insufficientiam, nec enim poterat reddere iustos, seu perfectos.
19. *Spei*, s. in Christo.
20. *Quantum*, pro in quantum.
22. *Testamenti sponsor*, i. pacti promissor.
24. *Sempiternum*, s. non migrans ad alios successione.
25. *Accedentes*, &c. i. per ipsum ad Deum adductos.
26. *Segregatus*, s. vitæ purirate.
27. *Hoc*, s. pro populi delictis.
28. *Legem*, s. latam, vel q. d. qui de Sacerdotio loquitur post legis murationem futuro.

CAPVT. VIII.

1. *Capitulum*, i. summarium, q. d. dicam breuiter fusius explicata.
Magnitudinis, i. maiestatis, s. Dei.
2. *Sanctorum*, i. sanctuarij, s. Ecclesiæ. *Veri*, ad differentiam figuralis.
3. *Enim*, pro, autem.
Offerat, sc. seipsum obtulit in cruce, & quotidie offert in altari.

4. *Super terram*, ſ. vt more aliorum Sacerdotum miniſtraret. *Nec*, pro, non.

Sacerdos, ſ. qui non eſt de tribu Leui.

Eſſent, ſ. ſacerdotes de tribu Leui.

5. *Conſummaret*, pro, conſummaturus eſſet, i. perfecturus. *Exemplar*. Intelligit Paulus etiam per id ſignificatum illud exemplar quoddam fuiſſe tabernaculi cœleſtis.

6. *Melius*, i. excellentius. *Miniſterium*, ſcil. ſacerdotij.

Teſtamenti, i. pacti. *In*, pro, cum. *Repromiſſionibus*, pro, promiſſionibus. *Sancitum*, i. confirmatum.

7. *Culpa*, i. defectu, vel q.d. ſi homines faceret ſine culpa.

8. *Conſummabo*. i. perficiam.

10. *Quia*, continuatiuum eſt, non cauſale.

Dando, pro, dabo.

13. *Veterauit*, i. antiquauit, ſeu vetus eſſe oſtendit.

CAPVT IX.

1. PRius, ſcil. teſtamentum. *Cultura*, i. cultus, q.d. cultus quoſdam ſuo modo iuſtificantes.

Sanctum ſeculare, i. templum, ſeu tabernaculum temporale.

2. *Primum*, ſ. prior pars tabernaculi, quæ ſanctum dicebatur, vt proxime dicetur. *Candelabra*, ſ. multæ erant in candelabro lucernæ.

Propoſitio, &c. i, panes, qui ante Deum proponebantur.

3. *Secundum*, erat enim primum velum ante ipſum ſanctum.

4. *Thuribulum*, ſc. altari incenſi ſeruiens, quod erat extra, ſeu potius ei ſuffitui quem faciebat Pontifex, ſemel in anno ingrediens in ſancta Sanctorum. Quidam tamen putant ſignificari thuribuli nomine altare thymiamatis, in quo incendebantur aromata, nec aliud fuiſſe thurlbulum. *In qua* pro, cum qua, i. iuxta quam, ſecundum quoſdam.

6. *Gloriæ*, i. Dei gloriam repræſentantia. *Obumbrantia*, ſ. alis.

6. *In priori*, pro, in prius. *Officia*, i. ritus.

7. *Ignorantia*, i. peccatis ignorantiæ.

8. *Significante*, ſ. per illas expiationes. *Propalatam*, i. apertam, ſc. per plenam expiationem, quam, Chriſtus erat facturus. *Sanctorum*, i. in ſancta. ſ. cœleſtia.

9. *Parabalo*, i. figuralis quædam ſimilitudo.

Inſtantis, i. præſentis, ſ. tempore quo hæc Paulus ſcripſit. *Iuxta ſuam*, i. cuius ritu. *Iuxta conſcientiam* i. quod attinet ad conſcientiæ, ſeu mentis puritatem.

Seruientem, i. per illa Deum colentem.

10. *Solummodo*, ſita. *Baptiſmatibus*, i. ablutionibus, ſeu purificationibus. *Iuſtitiis*, i. iuſtificationibus, ſeu cæremoniis, Græ. δικαιώμασι, (quo verbo 7. vtuntur: vbi nos legere ſolemus cæremonias) Syr. præceptis.

Carnis, i. corporeis, ſ. circa corpus adhibitis, q. d. externis: *Correctionis*, ſ. per Chriſtum faciendæ,

11. *Aſſiſtens*, ſ. Patri. Græ. παραγενόμενος, i. factus, vel aduenies. *Amplius*, i. maius.

Tabernaculum, ſ. ſuam humanitatem, vel cœlum. iunge cum, *Pontifex*, *Huius creationis*, i. ſtructuræ ſimilis noſtratibus. humanitas quidem de Spiritu S. concepta, cœlum vero à Deo Creatum.

12. *Sancta*, i. cœlum.

Inuenta, i. parta.

Carnis, i. corporis, ſc. animam illa non emendabant. Ideo ſup. dictæ iuſtitiæ carnis.

14. *Per ſpiritum*, &c. mouente Spiritu ſancto.

Sanctum, Græc. & Syr. æternum. *Operibus mortuis*, i. peccatis Vide ſup. cap. 6.

15. *Prauaricationem*, Græc. trangreſſionum, q.d. adexpiationem peccatorum. *Erant*, ſ. manebant non mundatæ *Repromiſſionem*, &c. i. promiſſam hæreditatem.

17. *In mortuis*, i. teſtatoris morte. *Confirmatum*, i. ratum.

18. *Sanguine*, ſ. mortem quodammodo repreſentante.

Dedicatum, i. confirmatum.

20. *Teſtamenti*, ſc. confirmator. No. teſtamenti vocem ſumptam ex 70. qui ſic verterunt Heb. voicem quæ pactum ſeu fœdus ſignificat, ſ. pactum illud Dei, figura erat pacti per Chriſtum renouandi quod eius morte velut teſtamentum firmatum eſt, noſque teſtamenti more fecit hæredes. *Mandauit*, Exod. 24. legitur, Heb. pepigit, 70. diſpoſuit.

22. *In*, pro, cum, vel per. *Et ſine*, &c. q.d. nam re, vera nulla peccati remiſſio fieri poteſt ſine Chriſti Sanguine, cuius illa legalia, figura erant.

23. *Exemplaria*, i. figuralem ſtatum. *Cœleſtia*, ſc. ſtatum Euangelicum, ſeu Eccleſiæ.

25. *Offerat*, ſ. cruento ſacrificio.

26. *Frequentes*, ſ. ad expiandum omnium hominum peccata. *Conſummatione*, i. fine, ſ. inſtante.

Deſtitutionem, i. abolitionem. *Suam*. i. ſui corporis.

27. *Iudicium*, ſc. cuiuſque ſequitur particulare poſt mortem eius, & vniuerſale mortuis omnibus.

28. *Multorum*, omnium quidem quantum ad ſufficientiam, ſed multorum ſolum quantum ad efficaciam.

Exhaurienda, i. tollenda, ſeu euacuanda ex cordium profundo. *Secundo*, i. deinde. *Sine peccato*, i. purgatis electorum peccatis.

Salutem, ſ. æternam,

CAPVT X.

1. IMaginem, ſ. perfectam repræſentationem, qualis eſt in ſtatu Euangelico, in quo eſt gratiæ copia, & velut initium quoddam æternæ felicitatis.

Accedentes, ſ. per illa ad Deum. *Perfectos*, i. perfecte à peccatis liberatos, pleneque iuſtos.

2. *Offerre*, ſ. pro iiſdem peccatis.

3. *Ipſis*, ſ. hoſtiis. *Peccatorum*, ſ. eorundem. Quid ergo, nonne illi per ſacrificia vere mundabantur? ſane, ſed non vi ſacrificiorum, ſed oblationis Chriſti, quam repræſentabant? ideoque illa tanquam per ſe inefficacia ſæpe repetebantur.

5. *Ingredientes*, &c. q.d. ad eius in mundum ingreſſum pertinent verba illa Pſalmi. *Corpus*, ſ. quod tibi offerrem, *Aptaſti*, Syr. induiſti.

6. *Pro peccato*, ſ. ſacrificia. *Placuerunt*, ſ, perſe, ſed propter me, cuius figuræ erant.

7. *Venio*. Iunge cum, vt faciam. *Capite*, i. ſumma, ſ. tota ſcriptura Chriſtum prædicat.

9, *Tunc*, pro, deinde vero. *Primum*, ſc. ſtatum, ſeu teſtamentum.

10. *In qua*, i. per quam. *Semel*, ſ. facta.

11. *Sacerdos*, ſc. ſummus, vt eſt Græ loquitur enim de annua expiatione.

12. *Vnam*, ſ. ſufficientem ad omnia peccata expianda.

Offerens, pro, vbi obtuliſſet.

13. *De cætero*, i. in poſterum.

14. *Conſummauit*, i. perfecit, ſc. quantum ex ſe fuit.

Sanctificatos, i. eos qui ſanctificantur.

15. *Conteſtatur*, ſ. teſtando monet.

16. *Teſtamentum*, &c. i. fœdus quod feriam.

17. *Et*

17. *Et peccatorum*,&c.sub addit.

18. *Oblatio*,i.opus oblatione alia.

19. *In introitu*, &c. pro, introeundi in Sancta,i.cœlestia

In,pro,per.

20. *Initiauit*,i.aperuit,ingrediens ipse.*Viuentem* s.via in cœlum est vita bona.

22. *Plenitudine*,i.perfectione,Græc. plena certitudine,Syr.fiducia.*Aspersi*,s. Christi sanguine, q.d purificati.*Aqua*,s.baptismi. *Munda*,i.mnndante.

23. *Confessionem*,i.professionem.*Indeclinabilem*,i. firmam.*Repromisit*,pro,promisit.

24. *Inuicem*,i.alij alios. *Prouocationem*, i. imitationem.

25. *Collectionem*,i. congregationem. *Consuetudinis*,s.deserere.*Consolantes*,s.inuicem. Verti poterat adhortantes.*Videritis*,pro,videtis. *Diem*, s.retributionis.

26. *Hostia*,s.quæ totos abluat, vt fit in baptismo.etsi enim Christi hostia ad omnia peccata purganda valeat, at non applicatur nisi semel per baptismum ad eiusmodi purgationem,quare satisfaciendum postea pro peccatis,per opera pœnalia, quod semper in Ecclesia obseruatum.

27. *Iudicij*,s.diuini.*Æmulatio*,i.vis,& velut indignatio.*Aduersarios*,s.Dei,qui hinc sine pœnitentia discesserint.

28. *Irritam*,&c.i.transgrediens.*Moritur*,i.interficitur s.in certis,casibus.

29. *Conculcauerit*,i.contempserit. *Pollutum*,pro, vel,vt pollutum,q.d.vt rem pollutam tractauerit.

In quo,i.per quem.*Gratiæ*,s.auctori.

30. *Vindicta*,q.d.meum est vlcisci.

31. *Horrendum*,i.terribile.*Dei*,s.irati.

32. *Illuminati*,Syr.baptizati.

33. *In altero*,i.partim.

34. *Substantiam*,i.diuitias.

35. *Admittere*,i.abiicere.

36. *Patientia*,sc.qua spe præmij duratur in malis.

37. *Modicum*,&c.i.post breue tempus.

38. *Subraxerit*,s.à fide,& recto.

39. *Subtractionis*,i.qui nos subtrahamus.

Animæ,i.salutis animæ.

CAPVT XI.

1. *Perandarum*,i.quæ sperantur.

Substantia,i.sustentaculum, seu basis,Syr. certitudo.*Argumentum*,i.declaratio,Syr. reuelatio, q.d.fides est quiddam, quo spes nititur,& Dei occulta ex parte cognoscuntur.

2. *In hoc enim*, pro,per hanc autem.*Testimonium*, s.quod Deo placerent,vel quod essent Dei serui.

Senes,i.antiqui Patres.

3. *Aptata*, i. constructa, Syr. ordinata. *Secula*, i. tempora,seu mundi res.*Vt*,pro, sic vt.*Inuisibilibus*. Græc.non apparentibus.

4. *Plurimam*,i.gratiorem.Syr.præstantiorem.

Per quam,s.fidem,seu hostiam. fide oblatam.

Testimonium, s. igni cœlitus in sacrificium delapso,vt quidam aiunt.*Loquitur*,s.hominum ore celebratur,seu prædicat illo suo exemplo.

5. *Fide*,i. fidei merito. *Testimonium*, habuit, i. comprobatus est.

7. *Responso*,&c.i.oraculo diuino admonitus.

Metuens,s.Deum, vel diluuium. *Quam*,s.fidem, vel arcam.*Damnauit*,i. dignum damnatione ostendit.

Mundum s.qui videns arcam tanto tempore,tamque diligenter extrui, non credidit. *Hæres*, &c.i. possessor est factus.

8. *Qui vocatur*,Græc.vocatus s.à Deo.

9. *Repromissionis*,i.promissa. *Causalis*,i. tabernaculis.

10. *Fundamenta*,&c.i.benefundatam.

11. *Virtutem*,&c.q.d.vim ad concipiendum.

Fidelem,i.veracem.

21. *Vno*,s.Abraham.*Emortuo*,s. quantum ad vim generandi.

12. *Iuxta fidem*,i. cum fide. *Repromissionibus*, i. promissa terra,vel cœlo, per illam significato, seu figurato.

16. *Meminissent*,q.d.si cum id dicerent,illam intellexissent de qua,&c.

17. *Confunditur*, i. erubescit, *Ciuitatem*,s. cœlestem.

18. *In Isaac*,&c.i.per Isaac habebis posteritatem quam tibi promisi.

19. *Arbitrans*,i. persuasus.*Parabolam*, i.similitud inem,s.Christi immolandi,& resurrecturi.

Accepit,s.saluum reduxit.

20. *De futuris*,s.prædicens.

22. *Memoratus est*,i.meminit.

25. *Temporalis*,Græ.temporalem,i.breuem.

Peccati,s.si suos deseruisset,aut Regi obtemperasset contra Deum præcipienti.

26. *Christi*,i.ad Christi imitationem.

27. *Animositatem*,i.iram.*Inuisibilem*,s.Deum.

Sustinuit,i.fortiter expectauit, s. sibi adiutorem fore sperans.

28. *Qui*,s.Angelus.*Primitiua*,i.primogenita.

29. *Experti*,i.transeuntes,seu transire tentantes.

33. *Repromissiones*, i.à Deo promissa. *Obturauerunt*,s.Daniel.

34. *Extinxerunt*,s.pueri,in fornace. *Impetum*, i. vim.

Effugerunt.i.euaserunt. *Aciem gladij*, s.hostes in prœlio.*Conualuerunt*,vt Ezechias.

35. *Mulieres*,vt Sunamitis,& Sareptana.

De resurrectione,i.resuscitatos.*Distenti*,s.in tormentis,vt illi de quibus 2. Mach.7.*Redemptionem*, i. liberationem à cruciatibus, quam impij promittebant,si sibi obtemperarent.

37. *Lapidati*.vt Ieromias.*Secti*,vt Isaias, serra lignea à Monasle. *Melotis*,i.ouillis pellibus.

39. *Repromissionem*,i.promissam beatitudinem, s. quantum ad corpus.

40. *Consummarentur*, s. tum perfecte erit homo beatus cum corpus recipiet,tunc n.perfectus homo. cedit autem id ad nostrum honorem, quod illi nos expectent, & tamdiu expectauerint, qui tanto antelaborauernnt.

CAPVT XII.

1. *Impositam*, Græc. circumpositam, s. vndique cingentem.*Nubem*,i copiam.*Pondus*,s. impedimenta. *Circumstans*,i. adhærens,vel vndique impugnans. *Peccatum*, i. peccandi occasiones, vel ipsum peccatum.

2. *Auctorem*, Græ. ἀρχηγὸν, i.inceptorem.seu ducem, Syr. Principium. *Confusione*, s.ignominiis, & contumeliis.

3. *Contradictionem*,i.persecutionem.

5. *Fstis*, pro,vid emini.

Consolationis,verti poterat, adhoriationis Syru, doctrinæ.

Disciplinam,i.correptionem.

Fatigeris,Græ deficias,q.d.constans esto.

6. *Recipit*,i.approbat,vel q.d. quem in filium recipit,Syr amat.

7. *Disciplina*, s. Dei castigatione. *Perseuerate*,i. durare animo.

8. *Omnes*,ſ.filij.*Adulteri*,pro,adulterini.

9 *Eruditores*,i. caſtigatores. *Et viuemus*,pro,vt viuamus.

10. *In recipiendo*,Gr.ad recipiendum.

12. *Soluta*,i.flaccida.Syr.nutantia

13. *Et egreſſus*, &c. q. d. ingredimini viam rectam.

Magis autem , pro, ſed potius. *Sanetur*,ſ.ſi quid ægrotat.

15. *Contemplantes*,i.id videntes,ſeu curantes.

Deſit,Græc. expers ſit.*Amaritudinis*,i. amara,ſc. peccati.

Impediat,ſ.ſalutem.

16. *Profanus*,i.impurus,ſeu diuinorum contemptor.

Primitiua,i.ius primogenituræ.

17. *Scitote*,Græc.ſcitis. *Rebrobatus*,i.reiectus,ſ.à Patre,à Deo. *Locum*,i.fructum,ſ.quod optabat pœnitens. *Eam*,ſ.benedictionem.

18. *Tractabilem*,i.tangibilem,*Accenſibilem*,i.incenſum.

19. *Excuſauerunt ſe* , Græc. deprecati ſunt,Syr obſecratunt.

20. *Portabant*,i.ferre poterant.

21. *Moſes dixerit*,pro, vt Moſes diceret Non id non eſſe in ſcriptura,ſed traditione , vt videtur acceptum.

22. *Acceſſiſtis*,ſ.fide & ſpe.

23. *Primitiuorum*,Gr.primogenitorum,ſ.in cœlo per gloriam qua renaſcuntur. Vnde Sanctorum dies quibus in cœlum admiſſi,dicuntur Natales.

24. *Melius*,ſ.non vindictam petit, ſed remiſſionem.

Abel,ſ,ſanguis.

25. *Recuſetis*,Syr.aſpernemini. *Aduertimus*,pro, auerſamur,q.d.ſi aduerſemur.

26. *Tunc*,ſ. cum legem daret. *Repromittit*,i.promittit. *Dicens*,ſ.ſecundum 70.

27. *Translationem*, i. mutationem, ſc. in ſtatum meliorem. *Factorum*, ſc. vt ad tempus ſolum durarent,vel q.d.in Chriſto impletorum. *Immobilia*,ſc. cœleſtia,quibus alia ſucceſſura non ſunt.

28. *Habemus* , Græc. habeamus, Syr.amplectamur.

CAPVT, XIII.

1. *Fraternitatis*,i.fraterna.

2. *Latuerunt*,q.d.inſcientes. *Angelos receperunt*,putantes eſſe homines.

3. *Simul*pro,ſi ſimul eſſetis.

Laborantium,i.afflictorum. *Corpore*,ſ.multis ſubiecto miſeriis.

4. *Honorabile*,ſ.ſit q.d.honeſte tractetur.

Omnibus,ſ.coniugatis,vel q.d.omni parte.

Iudicabit,i.condemnabit.

7. *Exitum*,i. progreſſum,q.dicat, viuendi rationem

8. *Heri & hodie*, i. in præterito & & præſenti, q.d.ſemper ſuis adeſt,vt adfuit antiquis.

9. *Abduci*,ſc. à vero Græc.circumferri, ſcil. huc illuc.

Ambulantibus in eis,i.illis vtentibus,ſ.ſuperſtitioſè,vel ſine fide.

10. *Edere*,ſ.Euchariſtiam. *Qui tabernaculo*,&c.i, legis veteris ſacerdotes.

11. *Quorum enim*,&c.q.d.ſunt n.illæ figuræ quas oportet ceſſare , vbi aduenit res ipſa figurata,ſ. Chriſtus.

13. *Portantes*,ſc. ſimul cum illo, q. d.illum imitantes.

16. *Communionis*,i. communicationis bonorum cum pauperibus; *Promeretur*, i. conciliatur, mereturque homo apud ipſum.

17. *Non expedit*, Græc. incommmodum eſt,ſeu inutile.

18. *Confidimus enim*,&c,q.d.id facere debetis,vt pro amico , & de vobis bene merito, qui ſibi nihil conſcius eſt contra vos feciſſe ſed velle potius prodeſſe.

19. *Amplius*,poteſt iungi cum,deprecor,vel cum facere.

20. *Pacis*,ſ.auctor.

Æterni,ſ.confirmatore.

21. *Aptet*,Græc.perficiat.

22. *Sufferatis*,i.boni conſulatis. *Solatij*,verti poterat,exhortationis.

Et enim,&c. q.d quamquam pauciora ſcripſi, quam res poſtulabat.

23. *Cognoſcite*, q d. tractate, vt notum & amicum.

Dimiſſum,ſc.è carcere,vel,à me ad vos,Syr.ſolutum.

Venerit,ſ.ad me. *Videbo*,i.inuiſam,ſ per illum iterum,vel cum illo.

24. *Sanctos*,i.Chriſtianos.

25. *Amen*, Græc. additur : Scripta ex Italia per Timotheum.

EPISTOLA IACOBI.

ſc. Alphæi filij.

Fuit primus Ieroſolymæ Epiſcopus, de quo vide Gal. 1. Iudæos hortatur, & inſtituit. Vbi multa de patientia, legis obſeruatione, operum bonorum neceſſitate, ambitione vitanda, ac loquacitate, & perſonarum acceptione, cupiditate, detractione, iuramento. Denique de magna oratonis vi apud Deum.

CAPVT I.

1. *IN diſperſione*,i. diſperſæ,ſ.per varia regna,Syr.diſperſæ inter gentes. Apparet ex omnibus tribubus aliquos fuiſſe ad Chriſti fidem conuerſos. Quidam intelligi putant Chriſtianos diſperſos,de quib. Act.8, *Salutem*,Syr. pacem.

2. *Omne*,i.perfectum,q.d. optime vobiſcum agi, eſſeque de quo maxime gaudere debeatis. *Exiſtimate*,Syr.habete. *Tentationes*,i.afflictiones.

3. *Probatio*,i.exploratio per tentationes.

4. *Habeat*,q.d.ſit perfecta.

5. *Omnibus*,ſ.petentibus,vt par eſt. *Affluenter*,i. abundanter.

abundanter. *Improperat*, i. exprobrat beneficium, vt solent pui multa dederunt.

6. *Hæsitans*, i. diffidens seu dubitans de Dei potentia. & liberalitate. *Circumfertur*, i. iactatur.

7. *Ne ergo*, &c. q. d. non est quod putet se impetraturum à Deo.

8. *Duplex animo*, i. vacillans seu hæsitans in rebus diuinis, Syr. dubius mente sua. *Viis*, i. actionibus.

9. *Frater humilis*, i. Christianus abiectus.

Exaltatione, s. apud Deum.

10. *Humilitate*, i. deiectione, q. d, cogitet quid de se futurum sit paulo post, desinetque gloriari.

Fœni, i. herbæ.

11. *Vultus*, i. aspectus, seu speciei. *Itineribus*, i. actionibus.

Marcescet, sc. tandem amittet omnia, & peribis ipse.

12. *Suffert*, i. patienter fert. *Vitæ*, s. æternæ.

Repromisit, pro, promisit.

13. *Tentatur*, s. ad malum. *Dicat*, s. apud se, i. cogitet. *Malorum*, i. ad malum *Ipse autem*, pro, ipse inquam.

Tentet, s. ad malum.

15. *Consummatum*, s. pleno, consensu. *Mortem*, s. animæ.

16. *Datum optimum*, Græ. donum bonum.

Patre, i. auctore. *Transmutatio*. i. mutatio.

Vicissitudinis, pro, vicissitudinaria. Græ. τροπῆς, i. conuersionis, q. d. non est vt sol. qui recedens vmbram facit *Obumbratio*, i. obscuratio, vel q. d. nminimum quidem signum vicissitudinis, est enim prorsus immutabilis.

18. *Verbo*, &c. i. prædicatione Euangelica, vel per filium suum. *Initium*, Græc. ἀπαρχὴν i. primitiæ, s. primi, seu potiores. *Creaturæ*, s. recreatorum per ipsius gratiam.

19. *Scitis*, Græ. & Syr. itaque. *Autem*, non est Græc. *Velox*, s. promptus. *Tardus*, s. difficilis.

20. *Iustitiam Dei*, &c. i non finit bene operari, vel Deo displicet.

21. *Malitiæ*, pro malam, q. dicat, quicquid male abundat mereturque resecari. *Insitum*, Syr naturæ nostræ insitum s. per incarnationem, q. d. Dei filium hominem factum, periphrasis Christi.

23. *Comparabitur*, Græc. similis est.

Nativitatis, suæ, i. naturalem.

25. *Libertatis*, s. filiorum Dei, & à peccato, s. lex Euangelica filios facit Dei, & peccato liberat. Est enim sita præcipue in charitate.

In facto, s. opera bona beatum faciunt, non sola fides

26. *Religiosum*, i. Dei cultorem, vulgo deuotum.

Seducens, s. recta via per loquacitatem.

27. *Patrem*, s. omnium.

Visitare, scil. iuuando, & consolando. *Seculo*, i. mundo.

CAPVT II.

1. IN, pro, cum, q. d. qui in Christum creditis, nolite personas accipere, i. ob personarum respectum, quicquam male facere. *Gloriæ*, i. glorioso, vel gloriosam, vt ad fidem referatur.

2. *In veste*, pro, cum veste, vel iunge cum, annulum, vt significet fibulam auream in veste. *Candida*, Gr. splendida.

3. *Bene*, i. commode, seu honorifice. *Sub scabello*, &c. i. iuxta, seu infra pedes meos.

4. *Iudicatis*, s. male.

Cogitationum, i. per cogitationes, vel cogitationibus, q. d. iniqui iudices.

6. *Iudicia*, i. tribunalia. *Blasphemant*, i. maledicunt, seu conuitiis prosequuntur.

Bonum, &c. i. Christiani simum, seu Christi nomen, à quo Christiani vocamini.

8. *Si tamen*, pro, si quidem. *Regalem*, i. excellentem, s. de charitate, quæ excellit inter virtutes, vel, Regis olim Dei, Syr. Dei. *Scripturam*, s. dicentem quod sequitur.

9. *A lege*, s. id prohibente.

10. *Omnium*, pro, velut omnium, s. quia nihil ei, prodest, reliqua seruasse, vel, reus omnium dicitur, eo quod omnia non seruauerit vt debebat.

11. *Legis*, s. non per omnia impletæ.

12. *Libertatis*, Vide sup. c. 1. *Incipientes iudicari*, Græ. iudicandi.

14. *Superexaltat*, s. hominem, q. d. super iudicium collocat, i. facit euadere Dei iudicium. seu condemnationem, Græ. super, seu contra gloriatur, sc. vt victrix.

Iudicium, alij iudicio, q. d. prævalet iudicio, s. hominem liberans à damnatione.

15. *Frater*, &c. Olim sic Christiani vocabantur viri quidem fratres, fœminæ autem sorores.

17. *In semetipsa*, i. per se, seu ipsa.

18. *Sed*, pro, nam. *Dicet*, i. dicere poterit.

Quis, s. alteri. *Fidem*, s. sine operibus.

Opera, s. cum fide.

Sine operibus, q. d, non poteris quidem. Græc. ex operibus.

19. *Et dæmones*, pro, at etiam dæmones.

22. *Consummata*, i. perfecta.

23. *Suppleta*, i. impleta q. d. apparuit qualem fidem commendaret Scriptura, s. suo tempore bona operantem.

24. *Iustificatur*, sc. apud Deum iustus habetur & est.

CAPVT III.

1. PLures, i. vt multi solent, vel ne multi ex vobis q. d. ne ambiatis cathedras, vel, ne plures, i. diuersi sententiis.

Iudicium, i damnationis occasionem, seu periculum.

2. *Offendimus*, i. delinquimus.

Potens, &c. q. d. poterit & is se totum regere, vt solemus equos fræno.

3. *Si autem*, Græc. ecce. *Consentiendum*, i. parendum.

4. *Minentur*, i. agantur, q. d. etiam tum cum vento magno impelluntur. *Vbi*, i. quocunque.

5. *Magna exaltat*, i. magnas turbas excitat, seu damna affert, Græ. μεγαλαυχεῖ, i. se iactat, Syr. se extollit.

Quantus, pro, quantulus.

6. *Vniuersitas*, Græ. mundus. Interpres sensum reddidit, & vulgo mundus dicitur, pro magna copia.

Constituitur, &c. q. d. vnum est ex membris quod maculat, &c. *Rotam nativitatis*, i. cursum vitæ iam inde à natiuitate. *Gehenna*, i. cupiditatis igne.

7. *Caterorum*, Alij cetorum, Græ. marinorum.

Et domita sunt, pro, ita vt tandem reddantur mansuetæ.

8. *Inquietum*, Græ. incoercibile, ἀκατάσχετον.

9. *In ipsa*, i. per ipsam.

11. *Emanat*, i. emittit.

12. *Vuas*, Græ. oleas. *Neque*, &c. Græ. sic nullus fons salsam & dulcem fecere aquam.

13. *Disciplinatus*, i. bene institutus.

14. *Zelum*, i. æmulationem, seu inuidiam.

Et mendaces esse, pro, vt qui mendaces sitis.

15. *Animalis*,i.bruta,seu bestialis.
17. *Suadibilis*.Syr.obediens.
Bonis,s.hominibus.
Iudicans,s.proximi facta.
18. *Facientibus*,pro,à facientibus,s pacificis.

CAPVT IV.

1. *Lites*,i.pugnæ. *Militant*,s.contra spiritum vide 1.Per.2.
2. *Non habetis*,sc. quod optatis. *Occiditis*, s.alij alios. *Zelatis*,i.inuidetis. *Litigatis*,i,contenditis.
Propter,pro,propterea. *Postulatis*, s.à Deo,vt par est.
4. *Adulteri*,s.violata fide coniugii spiritualis, per peccatum.
5. *Inaniter*,i. sine causa. *Scriptura*. Quam scripturam dicat,ignoro nisi forte referendum id sit ad id,quod inf.dicitur s.Deus superbis,&c.
Ad,pro,per. *Spiritus*,s.humanus.Quidam tamen ad Dei Spiritum referunt, quem dicunt ad inuidiam,i per zelotypiam optare in nobis bonum, idque significare Scripturam cum Deum dicit zelotem.&c.
6. *Dat*,s.Deus ad resistendum tentationibus.q.d. maior est vis gratiæ quam tentationum.
Dicit, sc. Prouer 3.secundum 70. vbi nos legimus : Ipse deludet illusores, & mansuetis dabit gratiam.
8. *Manus*.i. opera. *Duplices*,sc.nunc bona,nunc mala amantes.
9. *Miseri*,i.deiecti seu humiles, vel q.d.affligite vos.
11. *Alterutrum*, i. alius alij. *Legi*, sc.id prohibenti,q.d perinde agit ac si legi detraheret, quasi non recte prohibenti. *Iudicat*,i.condemnat, s.facto legi contrario.
12. *Enim*,pro,autem. *Liberare*,i.saluare.
13. *Facimus ibi*,i.manebimus ibi.
14. *Vapor*,pro,velut vapor. *Parens*, i. apparens, seu durans. *Exterminabitur*,i delebitur,seu deficiet q.d.qui paulo post euanescit.
17. *Bonum*,s.debitum ex præcepto.

CAPVT V.

1. *Vnc*,pro,dum,q.d.igitur,seu itaque ὡ,pro ob.
2. *Putrefactæ*,&c.præt.pro futur vel q.d potius permisistis vestra perdi,quam daretis egenis.
3. *Æruginauit*,i ærugine vitiatum est.
Testimonium,s.auaritiæ,*Vobis*,i.contra vos.
Manducabit, i. faciet manducari, vel corrodet per conscientiæ vermem *Iram*.i.supplicium.
5. *Epulati*,i.delitiati. *Luxuriis*,i. lasciuiis.
Die occisionis,Gr.velut die occisionis,s.festo.quo mactatis victimis epulum fit.
6. *Addixistis*,i.condemnastis.
7. *Temporaneum*, Græ.pluuiam matutinam, seu tempestiuam,s.tempore sementis.
Serotinum,s.imbrem tempore Veris, vel q.d,fructum præcocem,& serum.
9. *Ingemiscere*,s.conquerentes.
In alterutrum,i. inuicem. *Iudicemini*, i.condemnemini.
10. *Exitus mali*,i.aduersi successus,seu afflictionum.
In nomine,i.ex parte,seu loco.
11. *Beatificamus*,i.beatos dicimus. *Finem Domini*,i.quid ei in fine Deus præstiterit.
12. *Est,est*,&c,i. de eo quod est,dicite esse, de eo quod non est, non esse. *Iudicio*, i. condemnatione, Græc.hypocrisi,i.simulatione,s.dicentes falsum.
13. *Tristatur*,i. affligitur. *Psallat*, s.Deo gratias agens.
14. *Inducat*,Græc.aduocet. *In nomine*,i.cum inuocatione.
15. *Alleuiabit*,i.faciet surgere è lecto, seu liberabit morbo. *Peccati sit*,i.peccauit.
16. *Alterutrum*,i.homines hominibus,ad id deputatis à Deo,s.sacerdotibus. Ideo dixit, ergo,sc. ante extremam vnctionem præmittenda confessio.
17. *Passibilis*,i,passionibus obnoxius.
20. *Peccatorum*.Syr. peccatorum suorum.

I. EPISTOLA PETRI.

Hortatur ad vitæ sanctitatem, vbi multa de fide, Spe, Charitate, Patientia, Christi imitatione, & cuiusque status institutione. Est autem Romæ scripta.

CAPVT I.

1. *DISPERSIONIS*,i. qui dispersi sunt. Vide Iacob. 1. *Ponti*, &c.i per Pontum.&c.
2. *Prescientiam*, i. prædestinationem,iunge cum electis. *In*,pro, ad,q.d.vt sanctificentur Spiritu,vel, per Spiritum sanctum, & obediant,s.fidei,& aspergantur Sanguine Christi,i.redimantur,vel baptizentur.
3. *Viuam*,s.per charitatem, vel viuam,i.de vita æterna. *Resurrectionem*, sc. per hanc est confirmata spes nostra.
4. *In*,pro,ad,q.d.vt hæredes simus, &c.de hoc n. spes,& ad id regenerati. *Conseruatam*, Syr. paratam.
In vobis,pro,vobis.
5. *Invrtute*,i.per potentiam.
6. *In quo*,s.tempore,vel Christo. *Exaltabitis*,Syr. lætabimi in æternum. *Oportet*,i.opus sit.
Contristari,Græc.contristati,i.afflicti.
7. *Probatio*,&c.i.probata,seu explorata,fides vestra.
Reuelatione,i.apparitione,seu aduentu.
8. *Exultabitis*,s.postea,Græc.exultatis.
9. *Reportantes*,s.tunc.
10. *Exquisierunt*,s.à Deo.
Scrutati,i.contemplati.
11. *In eis*,s.loquens. *Sunt*.i.futuræ essent.
Posteriores,i.consecuturas post passionem.
32. *Vobis autem*, pro,sed vobis. *Ministrabant*, i. prophetabant. *Quem*,Græc.quæ,q.d.quibus mysteriis conspectis etiam Angeli mirifice delectantur. *Desiderare*,pro,ferri desiderio,seu amore & voluptate.
14. *Succincti*,&c.i. prompto animo. *Sobrij*,verti poterat

poterat vigilantes. *Offertur*,i.parata est.*Reuelationem*.Græc.reuelatione,i.cum apparebit.

15. *Eum*,i.eius voluntatem,vel imitationem.

16. *Eritis*,pro,estote.

17. *Incolatus*,i.vitæ.

18. *Paterna*,&c.i.à Patribus tradita.

20. *Præcogniti*,Syr.præordinati.

21. *Fideles in Deo*,Græc.credentes in Deum.

22. *Castificantes*, i. purificantes.*Charitatis*,i.ex charitate Græ.veritatis,i.vera,seu perfecta.

Simplici, Græc. non simulato. *Ex corde*,Græc.ex puro corde.*Attentius*,Græc.intente, seu continenter.

24. *Fœnum*,i.herba.

25. *In vobis*,i.vobis,seu inter vos.

CAPVT II.

1. *Rationabile*,i.mentis,Syr.spirituale.
Sine dolo,i.sincerum,Syr.purum.

Lac,s.doctrinæ Euangelicæ. seu gratiæ. *Concupiscite*,i.amate,& sumite. *In eo*,i.per id.

3. *Ducis*,i.suauis,vel benignus.

5. *Demus*,i.templum.

Offerentes,pro,ad offerendum.

Summum angularem, Græc. vnica,est dictio,q.d in extremo angulo collocandum, Syr.in caput anguli.

Confundetur,i.erubescet,seu pudefiet.

7. *Honor*,i.honori est.

8. *Offensionis*,s.ad quem offendant. *Scandali*,i.ad quam impinguant.

Offenduntur verbo,pro,offenduntur Euangelio. *In quo*,Græc.in quod,s.credendum.

Positi,i.destinati.

9. *Regale*, Vide Exod 19.*Acquisitionis*i. acquisitus,Syr.redemptus.

11. *Animam*,i.spiritum seu mentem.

12. *Detractant*, i.detrahunt. *Visitationis*,s.cum Deus illos illuminauerit,seu conuerterit,q.d.iuuabit id ad eorum conuersionem.

13. *Creaturæ*,i.magistratibus ab hominibus creatis.

14. *Ducibus*,i. præsidibus.

Malefactorum,s.hominum.

15. *Sic*,pro,hæc,vel iunge cum,benefacientes.

16. *Velamen*,i.prætextum.

17. *Fraternitatem*,i.fratres.

18. *Modestis*,i.æquis,seu humanis.*Discolis*,i.asperis,seu difficilibus.

19. *Gratia*,i.gratiæ effectus.

Dei conscientiam, i. Deum omnium conscium, vel conscientiam secundum Deum, Syr.coniungit, *Dei*,cum,*gratia*.

Tristitias,i.molestias.

20. *Quæ,enim*,&c.q.d.quid magnum est,Græc.& Syr.quæ enim gloria,seu laus. *Gratia ad Deum*,i. Deo gratum,seu gratiæ Dei opus.

23. *Maledicetur*,i.conuitiis incesseretur.

Maledicebat,i.conuitiabatur.*Tradebat*,i.permittebat.

Intuste, Græc. & Syr. iuste, vt ad Deum referatur.

24. *Liuore*,i.plagis.

Vestrarum,Græc.nostrarum.

CAPVT III.

1. *Verbo*,i.prædicationi.

2. *In timore*,i cum timore,s.axactam.

Capillatura,Græc.capillorum plicatura,seu crispatura.*Indumenti*,i.quibus induuntur.*Cultus*,s.ornatus,s.superfluus,

4. *Sed*,s.ornetur.*Cordis*,i.interior.*Incorruptibilitate*,i.integriate.

6. *Cuius*,s.Saræ.*Benefacientes*,s.illæ,vel vos, q.d si benefeceritis,&c.

Pertimentes, &c. q.d. nullo pauore turbatæ,aut affectu,s.fœminę facile turbantur.

7. *Scientiam*,i.prudentiam. *Infirmiori*,&c.iunge. cum præcedētibus. *Honorem*,s.abstinendo à copulâ Hier.1.cont.Ioui.*Vitæ*,i. viuificant.s,vel q.d.gratiæ vitam æternam conferentis.

8. *In fine*,i.postremo,vel,denique.

9. *Maledictum*i.conuitium.

12. *Vultus*,i.ira.

13. *Boni æmulatores*,i.bonitatis sectatores,

14. *Timorem*,i.minas,seu ea quibus terrent.

15. *Sanctificate*,i.glorificate.

16. *Confundantur*,i.pudefiant.

19. *In quo*,iunge dum,spiritu,i.anima, hac enim descendit ad limbum.

Carcere.s.inferni.*Prædicauit*,s.exprobrans incredulitatem,vel annunciauit liberationem, vt carcer purgatorium,vel limbus intelligatur, & illi quidem fuisse increduli prius, sed in morte pœnituisse.

20. *Quando*, pro, velut quando, vt sit positum exempli causa.

Expectant,&c.q.d.putabant Deum durius laturum illos, Græc.expectabat Dei patientia,s.illos ad pœnitentiam.

21. *Quod*,pro,quo modo.

Similis formæ.pro,correspondenter,seu,simili ratione.

Non carnis,&c.q. d. non per depositionem sordium corpori,sed per bonæ conscientiæ purificationem apud Deum,ita vt si interrogetur,possit dicere nullius sibi conscium esse peccati,vel interrogationem in Deum,probationem apud Deum,intellige.sic Psalm. 138. Interrogare, pro, probare, q.d: non corporis sordes abluens, sedprobatam reddens conscientiam.

Per resurrectionem, i. ad imitationem resurrectionis. vel per fidem in mortem, & resurrectionem.

22. *Deglutiens mortem*, pro, vbi mortem absorbuisset(alludit enim ad illud Ose. 13. absorpta est mors) i.destruxisset.seu consumpsisset.

CAPVT IV.

1. *Eadem*,pro,hac,s.de qua statim.
Quia,pro quod.*Passus*,i.commortuus cum Christo.

2. *Reliquum*, iunge cum,temporis.

3. *Sufficit*,q.d.sat mali factum est præterito tempore,vt repeti non debeat. *Gentium*, q.d.flagitiosam.

Consummandam,i.complendam.*Desideriis*,i.concupiscentiis.

Illicitis,Græ nefariis.

4. *Admirantur*.Græc.peregrinantur,i.velut rem nouam, & peregrinam mirantur. *Blasphemantes*. i. maledicentes.

6. *Mortuis*,i. peccatoribus. *Iudicentur*, pro,etsi iudicentur.*In carne*,i.carnales, quod potest referri ad iudicantes q. d. etsi putentur viuere,more carnalium.

7. *Prudentes*,Syr.casti.

8. *In vobismetipsis*,Græ.in in vosipsos,i.inter vos

Operit,i.delet.

10. *Gratiam*,i.donum.

Multiformis,i.variæ.

11 *Administrat*

11. *Administrat*, i. suppeditat. *Honorificetur*, i. glorificetur.

12. *Peregrinari*, i. velut rem nouam, seu insolitam mirari. *Feruore*, i. vrente tribulatione. *Tentationem*, i. probationem *Fit* i. accidit.

13. *Communicantes*,, i. participantes.

14. *In nomine*, i. causa, vel ob nomen, s. quia Christiani. *Requiescit*, Græc. requieuit, Syr. requiescit.

15. *Maledicus*, Græ. malefactor. *In isto nomine*, i. ea causa, Græc. in parte hac.

17. *Iudicium*, i. afflictio. *Qui finis*, i. quid erit de iis. &c.

18. *Si iustus*, &c. Id sumptum ex Prou. 11. iuxta. 70. v. nos legimus: Si iustus in terra recipit, &c.

Vix, i. cum difficultate, nemo enim sine peccato, pro quo oportet satisfacere per pœnalia.

Parebunt, i. comparebunt, q. d. quomodo poterunt comparere coram Deo, vel vbi inuenientur tandem?

19. *Benefactis*, i. bonis operibus.

CAPVT V.

1. *Seniores*, Græc. presbyteros. *Consenior*, Græc compresbyter. *Commmnicato*, i. particeps, s. in monte Thabor.

2. *In vobis*, i. vobis commissus. *Secundum Deum* i. propter Deum t Syr. spiritualiter. *Voluntarie*, Syr. ex toto corde vestro.

3, *Dominantes*, s. cum vi, seu duriter. *In cleris*, i. contra gentem in sortem Domini adscitam, vel Ecclesiasticos intelligit, qui præcipue de sorte Domini, & quibus sors, i. hæreditas, Dominus est. *Forma*, i. exemplum.

Ex animo, i. voluntate illi consulendi.

5. *Insinuate*, i. exhibete, Syr. induimini.

6. *Visitationis*, i. iudicij, seu retributionis, Græ. opportuno.

9. *Eandem*, &c. i. eadem pati fratres verstros, qui in mundo viuunt.

10. *Gratia*, s. dator. *In Christo*, i. per Christum.

Perficiet, &c. Græ. perficiat, &c.

12. *Arbitror*, i. video *Scripsi*, hanc epistolam intelligit, quam per Syluanum misit.

Obsecrans, q. d. Ideo scripsi, vt obsecrarem, & conuerti poterat, hortans.

13. *Babylone*, i. Romæ, secundum Hieronymum, & Euseb. s. erat tunc plena idololatria, & peccatis.

Collecta, s. vobiscum ad eandem gratiam.

14. *Gratia*, Græc. & Syr. pax.

II. PETRI.

Et hæc hortatoria est, vbi multa de Christianis virtutibus, & de quorundam hæreticorum erroribus, deque Dei prouidentia, & iudiciis, Noiat Hier. epist, 150. differre hanc stylo à priori quod Petrus alio sit vsus interprete, s. qui Græce scriberet eius sensa.

CAPVT I.

1. *SIMEON PETRVS SERVVS ET APOSTOLVS IESV CHRISTI, COÆQVALEM*, i. parem, seu similem, s. de iisdem rebus.

In iustitia, pro. cum iustitia, sc. qua nos iustificat Deus, vel q. d. per Dei misericordiam, hanc n. interdum significat nomen iustitiæ in scriptura.

2. *Adimpleatur*, id est, perficiatur, Syr. multiplicetur.

In, pro, cum.

3. *Quomodo*, &c. sub, agnoscendum grato animo.

Diuina, &c. pro, per diuinam, &c. *Quæ*, sc. pertinent.

Gloria, id est, gratia, ad eius gloriam pertinente.

Virtute, i. bonitate, seu misericordia.

4. *Per quem*, scil. Christum, Græ. per quæ, sc. donata.

Promissa, s. olim per prophetas.

Consortes, s. gratia est quædam deitatis participatio, Deo similes faciens.

5. *Subinferentes*, i adhibentes.

Ministrate, i. adiungite. *In*, pro, cum. *Virtutem*, q. d. Christianas virtutes. *Scientiam*, i. prudentiam.

6. *Abstinentiam*, i. temperantiam. *Pietatem*, i. Dei Cultum.

7. *Charitatem*, s. in Deum.

8. *Superent*, i. abundent.

9. *Et manu*, &c. q. d. similis cæco manu tentanti, quia nihil videt.

Obliuonem, &c. q. d. oblitus gratiæ Dei, qua ei remissa peccata. vt se operibus virtutum exerceret.

10. *Certam*, Græ. firmam, q. d. confirmate electionem vestram bonis operibus.

Hæc, s. bona opera.

11. *Ministrabitur*, i. dabitur.

12. *Incipiam*, pro, incipio, vel incepi, s. priori epistola, vel q. d. de integro faciam semper, Græ. non negligam, forte pro, non neglexi. *Et quidem*, pro quamquam.

Præsenti, i. ea de qua ago.

13. *Suscitare*, &c. i. excitare vos monendo.

14. *Velox*, apparet Romæ & hanc scripsisse.

Tobernaculi, i. corporis. *Significauit*, id est, reuelauit.

15. *Habere*, i. posse, q. d. vt post obitum meum possitis horum frequenter meminisse.

Doctas, i. arte compositas.

Præsentiam, s. in mundo per Incarnationem. *Illius*, s. Christi

17. *Accipiens*, pro, accepit.

19. *Firmiorem*, s. hominum opinione, qui nostrum testimonium non tanti faciunt, vel firmiorem pro firmum.

Sermonem, s. de Christo.

Dies, s. æternitatis.

Lucifer, i. aurora futuræ vitæ.

20. *Interpretatione*, i. excogitatione, vel explicatione, s. opus est spiritu Dei.

CAPVT

CAPVT II.

1. *Populo*,i.iudaico. *Mendaces*,i.falsa docentes. *Perditionis*,i. *Negant*,pro, negabunt. *Superducentes*,i.accersentes.

2. *Blasphemabitur*,i.maledicetur.

3. *In*,pro,cum,vel per.

Fictis verbis,i,perfraudes, & mendacia. *De vobis negotiabuntur*,i.ad quæstum abutentur vobis.

Iudicium,i.damnatio. *Iam olim non cessas*,i. iam dudum appropinquat. *Non dormitat*,i. parata est, more vigilantis.

4. *Rudentibus inferni*, i. catenis infernalibus, Græc.catenis caliginosis, seu caliginis. *Reseruari*, pro reseruatos q.d.detractos è cœlo velut catenis reseruat in hoc mundo, in Tartaro cruciandos, post Iudicium.Id quod intellige de iis qui hic versantur inter homines,nam pars iam in inferno cruciatur.

5. *Originali*,i.antiquo,non *pepercit*,sub nec istis parcet.

Octauum,i.vnum ex octo seruatis.

Præconem,i.prædicatorem. *Mundo*,i.vniuersitati, vel q.d.mundi impiis.

6. *Acturi sunt*,pro.acturi erant, vel agunt.

7. *Aspectu*, &c.i. præsentia & fama, vel q.d.qui iis quæ aspiciebat, & audiebat,malis discruciabatur.

10. *Magis*,Græ.maxime. *Dominationem*,i.prepositos.

Sectas, &c.Græc. glorias(i.dignitate præditos) non metuunt blasphemare,i.maledicere,seu conuitiis lacessere.Mihi nostra lectio placet,quam etiam Græ.indicant.

11. *Vbi*,i.cum. *Virtute*,repetitio. *Maiores*,s.diabolus multo fortior est homine. *Portant*, i. ferre possunt.

Execrabile,i.terribile,Græc.blasphemum.

Iudicium,i.supplicium, q. d. & quomodo ferre poterunt isti suum?vel sensus est: Nec Angeli ipsi etsi præstantiores multo hominibus, audent contra se inuicem,i.contra dæmones, proferre maledictionem.Vide Epist.Indæ.

12. *Naturaliter*,pro,nata.

Captionem,i.seruitutem, vel venerationem,s.vt capiantur.

13. *Voluptatem*,s.veram,vel summam.

Diei,i.diurnas,seu temporales. *Coinquinationes*, i.impuri.

Maculæ,i.immundi.

Vobiscum,i.inter vos.

14. *Inceſſabilis*,i.perpetui. *Pellicientes*, s.ad peccatum.

15. *Ex Bosor*,s.nati.i.filium Bosor.Num.12.Beor dicitur. *Subiugale*,i.asina.

17. *Fontes*.i.velut fontes.

18. *Luxuriæ*,pro,luxuriosæ.

Paululum,&c.i.qui aliquantum conantur euadere. *Qui in*,pro,eos qui in.

20. *In*,pro,per.

22. *In volutabro*,pro,ad volutabrum,scilicet,reuersa.

CAPVT III.

1. *IN quibus*.scil.Epistolis. *In commonitione*,i.monens.

2. *Prædixi*,Græc.prædicta sunt.

Præceptorum.i. mandatorum.

Domini,pro,& Domini.

4. *Eius*,s.Christi ad iudicium.

Sic,sc.vt videmus, q.d. nulla erit mundi immutatio.

5. *Volentes*,i.sentientes. *De aqua*, sc. recedente *Aquam*,sc. segregatam. *Consistens*, i.extans,seu apparens.

6. *Quæ*,s.cœlum & terram,dantia aquarum copiam.

7. *Repositi*,i.seruati.

Igni,s.purgandi.

8. *Vnus dies*,&c.q.d.apud Deum perinde est breue,& longum tempus.

9. *Propter vos*,Græ.erga vos.

10. *Impetu*,i. Dei virtute. *Transient*, i.renouabuntur.

Soluentur,s.purgabuntur.

11. *Pietatibus*,i.Dei cultu.

12. *Quem*,s.aduentum. *Cœli*, s. aerei, forte vero etiam superiores,quod etiam illud Christi indicat: Cœlum & terra transibunt. Vbi parum curandum est quid Philosophi dicant.

Tabescent,i.liquescent.

13. *Secundum promissa*, sc.in scriptura. *Iustitia*,i. iusti,vel perfecta iustitia.

14. *Inuiolati*, Græ. irreprehensibiles. *Ei*, i.apud eum vel ab eo.

15. *Vobis*,s.Epistola ad Heb.

16. *Deprauant*,i.detorquent.

17. *Præscientes*,s.hæc quæ dixi.

Custodite, i. cauete. *Insipientium*, Græc.nefariorum,seu impiorum.

Traducti,i.decepti.

I. EPISTOLA IOANNIS.

Scriptam ad Parthos ait Aug. & alij graues auctores. Agit de Christo, eiusque imitatione,præcipue per charitatem,vbi multa de vera Christi fide, & in Deum fiducia.

CAPVT I.

1. *IVIT*, Græc. erat s. verbum,de quo, in principio erat verbum. *Vidimus*,s. carnem factum. *Per speximus*, s. diligenter contemplantes.

Contrectauerunt,s.cum dixit. Palpate & videre, &c. *De verbo vitæ*,coniunge cum,annuntiamus vobis.

2. *Et vita*,pro,nam vita,Heb.

3. *Societate*,Græ. communionem. sic & inf. sed Interpres sensum redddidit.

4. *Plenum*,i.perfectum.

5. *Vllæ*,s.in omnibus aliis est aliquis luminis defectus.

6. *Tenebris*,s.peccati.

Facimus,pro,dicimus Repetitio per negationem Ioanni familiaris.

7. *In luce*,i.ſecundum quod fides docet.

Et ſanguis,&c. pro , & per Sanguinem Chriſti mundi ſumus,&c.dicit vero, mundat, quia ſemper indigemus mundari,qui quotidie peccemus.vt ſtatim dicitur.

9. *Fidelis*, i. verax in promiſſis. promiſit autem cum dixit:Quorum remiſeritis peccata, &c.vbi de confeſſione Chriſtus loquebatur, *Iuſtus*, i. potens iuſtificare,vel iuſtus pro,miſericors.

10. *Peccauimus*,pro peccamus.

Mendacem,ſ. quia per ſcripturam dicit neminem eſſe ſine peccato.& quidem docuit omnes ſic orare:Dimitte nobis debita noſtra.

Verbum eius,i.Chriſtus.

CAPVT II

1. *Vſtum*, adeoque dignum qui à Patre impetret.

Propitiatio,pro,propitiator.

Noſtris,i.Chriſtianorum. *Totius mundi*,ſ. quantum ex ipſo eſt.

3. *Quoniam*,pro, quod *Cognouimus*, ſcil. vt par eſt.

5. *Verbum*,i.mandatum. *Perfecta*,ſ quantum ſufficit ad ſalutem. *In hoc*,i. per hanc obſeruantiam mandatorum.

In ipſo,i.eius amici ſeu ipſi coniuncti.

6. *Manere*,ſ.vt membrum in corpore,aut palmitem in vite.

Ambulauit,i.vixit,ſeu conuerſatus eſt.

7. *Chariſſimi*,Græ.fratres.

Non mandatum,&c. q.d. non vobis rem nouam præcipio,ſed quam accepiſtis ex quo Chriſtiani eſtis.

Audiſtis,ſc à me hactenus, vel à principio conuerſionis veſtiæ de Dei dilectione.

8. *Iterum*,i.rurſum,Gr.πάλιν,q.d.quamquam nouum illud poſſum vere dicere.

Nouum,ſ. de proximi dilectione. ſic enim illud Chriſtus vocauit. vide Ioan.13.

Verum,i.perfectum,vel veritatis plenum.

In ipſo,in ſe.

In vobis,ſ.faciens vos perfectos, vel in luce ambulantes.

Quia,q.d.nouum eſt per nouam lucem in mundum per Chriſtum allatam.

Tenebræ,ſ.errorum,& peccatorum.

10. *Scandalum*,&c.q.d.nulli eſt ſcandalo.

12. *Nomen eius*,i.ipſum ſ. Chriſtum.

13. *Ab initio eſt*,i.ſemper fuit.

Malignum,ſ.diabolum, Græc.τὸν πονηρὸν. i.illum malum.

14. *Infantes*,Græc.παιδα,i.puelli,ſeu filioli.Tres diſtinguit ætates, ſcil. puerorum, iuuenum, & ſenum.

15. *Patris*,i.in Patrem Deum.

16. *Oculorum*,ſcil.auaritiæ cupiditas, ſeu curioſitatis.

Superbia vitæ,Syr.faſtus mundi.

17. *Tranſit*,q.d.cito deſinet.

19. *Hora*, i.tempus.

Venit,præſ.temp.eſt pro futuro

Antichriſti,de hæreticis loquitur,Aug.2.lib.contra aduerſ.leg.& proph.

19. *Non erant ex nobis*, i. ex numero prædeſtinatorum.Aug.de prædeſt.

Sed vt,&c.q.d.Ideo tales euaſerunt , vt appareret,&c.

20. *Sancto*,ſ.Spiritu.

Noſtis omnia,ſ.ad ſalutem neceſſaria.Syr.vnumquemque hominem diſcernitis.

21. *Et quoniam*, &c. ſub.ſcientibus. *Non eſt*, i. non procedit,ied ei aduerſatur.

23. *Habet*,Syr.credit.

Habet,Syr.confitetur,

25. *Repromiſſio*,pro,promiſſio.

26. *De his*,i.propter eos.

27. *Doceat*,ſ,quæ iam didiciſtis, vel ad ſalutem neceſſaria.

Vnctio,i.Chriſtianiſmus.Chriſtianus enim quaſi vnctus,& quidem Græc. hic χρίσμα. *Et ſicut*, pro, igitur ſicut.

28. *Confundamur*,i.pudefiamus.q.d. ne nos confundat,ſeu pudefaciat,cum ad iudicium venerit.

29. *Iuſtus*,ſ:Chriſtus.

CAPVT III.

1. *Dedit*,id eſt.exhibuit,q.d. quantum nos dilexerit.

2. *Apparuerit*,ſ.quid erimus.

3. *Sanctificat*,i.ſanctum facit,q.d. ſtudet ſanctitati.

4. *Et peccatum*.pro,nam peccatum.

Apparuit,i.venit.ſic inf.

6. *Non peccat*,ſ.quamdiu in eo manet.

Cognouit,ſ.quatenus peccat.

7. *Ille*,ſ.Chriſtus.

8. *Ab initio*,ſcil.mundi,vel ex quo cœpit peccare.

Peccat,i.inducit ad peccatum , vel perſeuerat in peccato.

In hoc,i.ad hoc.

9. *Non facit*,ſcil. quatenus ex Deo natus eſt,ſeu quamdiu Dei ſemen,i, gratia in eo manet.

10. *Manifeſti ſunt*,Syr.diſtinguuntur.

11. *Initio*,ſ.conuerſionis.

12. *Maligno*,i.diabolo.

13. *Mundus*,i.mundani,ſ.peccatores , ſeu impij q.d.faciunt id,quia opera eorum mala ſunt.

14. *Quoniam*,pro,nam. quaſi dicat , id eſt argumento.

15. *Homicida*, ſc. ſui, vel fratris,animo ſeu voluntate.

Vitam æternam,i. gloriam , per quam obtinetur vita æterna.

16. *Dei*,ſ.Chriſti. *Debemus*,ſ.cum opus fuerit ad eorum ſalutem.

17. *Subſtantiam*,i.diuitias. *Clauſerit*,&c.i. miſertus non fuerit.

18. *Nec lingua*,repetitio.

19. *In hoc*,ſ.ſi diligamus opere.

Suadebimus,&c.i.ſatisfaciemus cordibus, vulgo contentabimus , ſeu quietabimus. Vide Matt.28. Gal.1.

20. *Quoniam*,pro,quod. *Maior eſt*,q.d.non poteſt eum id latere.

23. *In nomine filij*,i.in filium.

24. *Et ſpiritu*,&c.i.ex hoc quod ſpiritum ſuum nobis dedit,ſ.gratiam ſuam.

CAPVT IV.

1. *Probate*,i.examinate

*Spiritus*i.mentis propriæ,vel alienæ impulſus,ſeu motiones,ſc.videntur interdum reuelationes,& ſunt illuſiones.

3. *Soluit*,ſ.negans , vel Deum, vel hominem,Gr. & Syr.non confitetur IESVM Chriſtum in carne veniſſe.

Antichriſtus, Gr.& Syr.Antichriſti.

Venit , pro , venturus eſt , ſeu erat. præſ. pro fut.

4. *Eum*, Græ. eos, s. pseudoprophetas, i. hæreticos.
6. *In hoc*, s. si nos audiat, aut non audiat.
10. *Est*, i. demonstrata est. *Quasi*, Gr. quod.
Propitiationem, i. propitiatorem.
12. *Perfecta*, s. quantum satis est ad salutem.
15. *Confessus*, s. fide charitate formata.
16. *Charitati*, Græ. charitatem. *Nobis*, pro, nos. Charitas est & charitatis auctor.
17. *In hoc*, &c. qu. d. ad hoc nos amauit perfecte, vt, &c. vel ad hoc nos mouet charitas in Deum, vt, &c.

Est, pro, fuit, i. vixit. *Sumus*, i. viuimus, s. illum imitantes.

18. *In charitate*, q. d. charitas non timet seruiliter.

Timorem, s. seruilem. *Pœnam*, i. cruciatum, Syr. perturbationem. *Autem*, pro ergo.

CAPVT V.

1. CRedit, s. fide perfecta per charitatem.
2. *In hoc*, &c. q. d. tum demum diligemus ex Deo natos, s. per gratiam, si Deum dilexerimus, & eius præcepta seruauerimus.
3. *Dei*, i. erga Deum. *Quoniam*, non videtur causalis, sed continuatiua.

Omne quod natum, pro, omnis qui natus.

6. *Per aquam*, i. cum aqua, s. quæ de latere fluxit, vel qua baptizat. *Sanguinem*, s. quo mundum redemit.

Spiritus, s. sanctus. *Christus*, Græ. & Syr. Spiritus, q. d. & ei credendum, quia veritas est.
7. *Dant*, s. de Christo. *In cœlo*, pro, de cœlo.
8. *Spiritus*, s. quem emisit in cruce. *Aqua & sanguis*, s. de latere fluentes, ex quo apparuit illum hominem esse anima & carne constantem. *Et hi tres vnum sunt*. Hæc non sunt Græ. nec in Complut.
9. *Quoniam testificatus*, Græ. quo testificatus.
10. *Habet*, s per fidem. *Testimonium*, i. veritatem à Deo testatam. *Filio*, Græ. Deo: sed nostra lectio magis placet.
11. *Testimonium*, s. opere datum.

In filio, i, per filium.

13. *Creditis*, s. fide cum charitate. *In nomine filij*, i. in filium.
15. *Habemus petitiones*, i. obtinemus res petitas.
16. *Non ad mortem*, i. non animo vsque ad mortem in eo peccato manendi, vel non merens damnationem æternam, vel non per malitiam factum, iuxta illud Sap. 16. homo occidit per malitiam animam suam, s. sciens, & velut studio, seu desperatione. *Ei*, s. peccatori, per huius orationem. *Non pro illo*, &c. q. d. non ei promitto impetrationem.
17. *Ad mortem*, sc. omnis iniquitas, vel q. d. inter iniquitates est quædam quæ dicitur ad mortem, Gr. non ad mortem, q. d. sunt quædam peccata non ad mortem, s. quæ per ignorantiam, vel infirmitatem committuntur & non malitia, seu desperatione.
18. *Generatio Dei*, i. ex Deo natiuitas.

Malignus, i. diabolus.

19. *Maligno*, i. peruersitate, seu peccatis.
20. *Sensum*, i. mentem. *Hic*, s. filius.
21. *Custodite vos*, i. cauete. *Simulacris*, i. idolis.

II. IOANNIS.

De charitate, vtraque doctrina & hæresi.

2. SENIOR, Græc. presbyter, quo nomine significatur etiam Episcopus.

Electis. nomen forte proprium, vel q. d. electæ à Deo. Hier. putat Ecclesiæ scribi. *Natis*, i. liberis. *In veritate*, i. vere, vel in Christo, qui est veritas.
2. *Veritatem*, s. doctrinæ.
3. *In veritate*, i. cum veritate, s. fidei.
4. *In veritate*, i. perfecte, seu sancte.
6. *In eo*, s mandato, vel quòd auditis, vel Christo.
7. *Exierunt*, Græ. introierunt.

In carnem, pro, in carne, seu cum carne.

8. *Videte vos*, pro, cauete vobis.

Estis, s. hactenus.

10. *Quis*, s. talium doctorum.

Aue, i. salutem.

12. *Os ad os*, i. præsentem præsentibus. *Loqui*, pro, locuturum. *Vestrum*, Græc. nostrum.
13. *Electæ*, sc. à Deo, vel est etiam id nomen proprium.

III. IOANNIS.

Laudat Caij fidem, & charitatem, hortaturque vt perseueret.

1. CAIO, de quo Rom. 16. & 1. Cor. 1.
2. *De*, pro, in. *Orationem facio*, i. Deum oro. *Prospere*, &c. q. d. vt semper prospere agas, & valeas, vt nunc prospere agis.
3. *Veritati*, i. fidei, vel sanctitati.
4. *Maius horum*, pro, maius hoc. *Gratiam*, Græc. & Compl. gaudium.
5. *Fideliter*, i. vt decet fidelem, s. Christianum.

Et hoc, pro, præsertim.
6. *Deduces*, s. cum honore, & viatico.

Deo, pro Dei cultu, q. d. vt par est facere Deo seruientes.

9. *Scripsissem forsitan*, Græc. scripsi. *Amat*, i. optat, seu ambit. *Primatum*, &c. i. præfici, seu primas tenere.
10. *Commouebo*, i. reducam in mentem, seu arguam, & conuincam. *Suscipiunt*, Græc. volunt suscipere. *Ecclesia*, i. fratrum congregatione.
11. *Vidit*, i. nouit.

EPISTOLA IVDÆ.

Hortatur Christianos ad perseuerantiam in bonis operibus, monetque vt ab hæreticis caueant, quorum hic mores describit.

1. IVdas, qui & Thadæus. *Iacobi*, sc. minoris, filij Alphæi, primique Ierusalem Episcopi. *Dilectis*, Græc. sanctificatis.

Christo, i. per Christum.

2. *Adimpleatur*, 1. Pet. 1. idem verbum Græcum vertit, multiplicetur, at 2. Per. 1. adimpleatur, vt hic.

3. *Omnem*, &c. q. d. cum pro vobis essem valde solicitus, & vellem scribere, nunc videns esse necessarium, nolui omittere. *Deprecans*, verti poterat, hortans.

Supercertari, i. cooperari laborando. vide idem verbum Sap. 15. & Eccl. 11.

4. *Præscripti*, i. destinati, vel q. d. de quibus est prædictum in scripturis. *Iudicium*, i. condemnationem.

Solum, &c. q. d. qui solus est Dominator, & Dominus, s. cum Patre & Spiritu sancto.

5. *Omnia*, Græc. hoc, q. d. quamquam id sciatis, vel omnia huiusmodi, per acceptam semel à vobis doctrinam Christianam.

Iesus, i. Iosue, secundum Hier. Ego de Christo intelligo, & quidem Græc. κύριος.

Secundo, i. postea.

6. *Principatum*, i. dignitatem, vel statum in quo à principio conditi. *Domicilium*, s. cœleste.

Diei, s. Iudicij. *Æternis*, s. à quibus nunquam soluentur. *Caligine*, i. tenebris, in quibus semper sunt, vel aere caliginoso.

7. *Simile*, s. sicut illæ. *Alteram*, s. vitio Sodomitico.

Exemplum, s. toti mundo.

8. *Carnem*, i. Corpus suum. *Dominationem*, i. dominos, seu superiores. *Maiestatem*, i. in dignitate constitutos.

Blasphemant, i. maledicunt.

9. *Disputans*, i. disceptans. Id non est in scriptura, quæ extat forte tunc erat in aliqua, vel traditione aut reuelatione acceptum. *Moysi*, &c. forte diabolus volebat ostenderere Iudæis vbi esset, vt tanquam Deum adorarent. *Iudicium*, &c. q. d. conuitium ei dicere noluit; sed modeste eiicere, quanto ergo magis hi modesti esse deberent erga superiores. *Imperet*, Græc. increpet.

10. *Ignorant*, s. diuina mysteria.

Norunt, s. carnalia.

11. *Via*, i. viuendi ratione. *Effusi*, i. prolapsi sc. in omne flagitium. *In contradictione*, i. imitati rebellionem. *Perierunt*, pro, pereunt, vel peribunt.

12. *Maculæ*, i. maculati. *Pascentes*, s. delicate, vel, pro, regentes, s. qui ab aliis nolint regi.

Nubes, pro, velut nubes, q. d. leues & vacui gratia Dei.

Autumnales, i. autumno marcescentes.

Bis, i. ante, & post baptismum, vel bis, pro omnino,

Eradicatæ, pro, eradicandæ, vel sine radice fidei, vel charitatis.

13. *Fluctus*, pro, velut fluctus. *Feri*, i. ferocis.

Confusiones, i. dedecora. *Sydera*, pro, velut sydera.

Procella, Græc. caligo. *In æternum*, s. duratura.

14. *Venit*, præt. pro futuro. *In*, pro, cum.

Millibus, s. Angelorum.

15. *Arguere*, i. conuincere. *Duris*, i. malis, seu rebus non ferendis.

17. *Apostolis*. Vide 2. Pet. 3.

21. *Æternam*, s. perducentem, vel duraturam.

22. *Hos*, s. errantes. *Arguite*, i. conuincite.

Iudicatos, s. prius à vobis est esse in errore.

23. *Igne*, sc. cupiditatis, vel q. d. ne in ignem æternum veniant. *Tunicam*, s. corpus, quod velut vestis animæ.

24. *In exultatione*, pro, cum exultatione.

25. *Deo*, Græc. sapienti Deo.

Gloria, s. sit, seu agnoscatur quam habet, atque ita in sequentibus intellige. nec enim per Christum habet illa, sed habere agnoscitur.

IOANNIS APOCALYPSIS,

i. Reuelatio.

Scripsit eam in Patmo insula, in quam fuerat relegatus à Domitiano.

Scriptam ante Euangelium graues auctores aiunt: Vide Euseb. lib. 3. c. 24. Epiph. hæres. 51. Totum vero hunc librum spiritualiter esse intelligendum, ait Hier. ep. 148. Ego pauca quædam annotabo, nam mysteria me fateor non intelligere.

CAPVT. I.

1. ILLI, sc. Christo quatenus homini, q. d. quam voluit illum Deus palam, &c.

Cito, erant quidem inceptæ cito, Ecclesiæ persecutiones, quæ hic prædicuntur.

Mittens, s. eam. *Ioanni*, s. Euangelistæ.

2. *Perhibuit*, pro perhibet, s. hic. *Verbo*, i. relationi. *Et testimonium*, &c. q. d. testatur de IESV Christo.

3. *Scripta sunt*, s. cuique seruanda, sic enim prædicit futura, vt simul mores informet. *Tempus*, s. reddendæ rationis Deo, vel rerum hic prædictarum.

4. *Gratia*, s. detur. *Erat*, s. de quo Ioan. 1. In principio erat verbum, significatur vero æternitas.

Venturus, s. ad iudicium. *A septem*, i. omnibus est autem ab his Gratia & pax, non vt auctoribus, sed

sed oratoribus,& ministris. Quidam putant certos quosdam angelos, septem numero, designari, Vide Tob. 12.

5. *Iesu Christo*,Repetitio, propter humanitatem, vel,& à, pro id est à, vt sit explicatio.

Fidelis,i.verax *Primogenitus*,i.primus resuscitatus ad vitam, sc. immortalem, nam ad mortalem alij quidam prius. *In*,pro,per, vel abundat.

6. *Regnum*,i.reges,vel in quibus ipse regnet.

Sacerdotes, omnes quidem ad sacrificia laudis & operum bonorum, quosdam vero ad Missæ sacrificium,

Gloria,s.est,seu debetur. *Amen*, q.d.vere ita est.

7. *Venit*, pro, veniet, vel q.d.video iam venientem, sc.futura Prophetis repræsentantur vt præsentia.

Pupugerunt,s.peccatis,vel flagellis,& clauis.videtur alludere ad Zach. 12. No. vero Interpretem idem verbum Græcum quod Ioan. 19. verterat, transfixerunt, vertisse hic, pupugerunt. *Super eum*, i.quod eum offenderint. *Tribus*,i.nationes. *Etiam*, Amen Confirmatio Græc.& Heb, Græc. ναὶ ἀμὴν,q.d.certe sic erit.

8. *Principium & finis*. Id non est Græc, nec in omnibus Latinis.Videtur ab aliquo additum ex c. 21.& 22.explicationis causa.

9. *In Christo*, i. propter Christum, vel Christi imitatione. *Insula*, s. Asiatici maris. *Verbum Dei*,i. prædicationem Euangelicam.

Testimonium,i.confessionem.

10. *Spiritus*, s.mentis ecstasi. *Dominica*, vide Dominicæ diei antiquitatem.

Post me,i.veluti à tergo sonantem.

12. *Conuersus*,s.retro. *Vocem quæ*,pro,eum qui.

13. *Filio hominis*, i.homini, vel Christo,s.Angelus erat specie hominis, qui Christum repræsentabat.

Podere, i. veste talari significatur vero sacerdotium,vt zona aurea,caritas.

14. *Candidi*, significatur antiquitas veritatis,secandum Aug. ego potius dicerem deitatis æternitatem.

Flamma,significatur ira contra peccantes.

15. *Ardenti*; Græc.ardentes, seu igniti significatur autem Christi humanitatis fortitudo, & splendor.

Aquarum multarum, q.d.terribilis,s.contra impios.

16. *Gladius*, s.sententia condemnationis.

In virtute sua,i.cum maxime lucet.

17. *Primus & nouissimus*.Id sup.significatum per α & ω,s.auctor est,& finis omnium.

18. *Et fui*,pro fui enim. *Claues*,i.potestatem.

19. *Quæ sunt*, i.de rebus præsentibus.

30. *Sacramentum*, Græ.mysterium, q.d. id quod significatur per hæc. *Angeli*, s.præfecti, seu custodes.Quidam Episcopos intelligunt. vide cap.seq. & Mal. 2.

CAPVT II.

1. *Angelo*, i. Episcopo,scribitur huic tanquam capiti,adeoque per ipsum toti Ecclesiæ, ad hanc n.etiam referenda quæ dicuntur.

In medio,i.inter

2. *Sustinere*,i.ferre. *Tentasti*, i.explorasti,seu examinasti.

3. *Nomen meum*, i. me.

4. *Primum*, s.primum illum feruorem.

5. *Prima*, s.quæ solebas olim. *Sin autem*, i. alioqui. *Tibi*,i.ad te.

Candelabrum, i. Ecclesiam, q.d. puniam vos nisi pœnitentiam ageritis.

6. *Habes*, s.boni. *Nicolaitarum*, nomen hæretiorum à Nicolao vno septem primorum Diaconorum,sic appellatorum, vt quidam volunt. Vide de hæres.Epiph.& August.

7. *Spiritus*,s.Dei. *Ligno*, i.arbore, q.d.frui beatitudine significata per lignum vitæ, quod erat in paradiso.

Paradiso, s. cœlo empyreo.

8. *Viuit*, Græ. vixit,præt.pro præs.

9. *Paupertatem*, s. in temporalibus bonis.

Sed,pro,quanquam. *Diues*, s.in spiritualibus.

Non sunt, s.vere Iudæi, i.Deum confitentes.

Synagoga,i.congregatio.

10. *Tentemini*, i probemini. *Decem*, i.multis.

Vitæ, s.æternæ.

11. *Secunda*, i.Inferni supplicio. vide inf.c.20. & 21.

12. *Romphæam*, i.gladium.

13. *Sedes satanæ*,i.cultus idolorum,seu infideles multi. *Nomen meum*,i.fidem in me.

Et in, &c. Græ. in diebus quibus Antipas, &c. Dicitur hic fuisse Pergami Episcopus. vide eius vitam apud Metaphrastem.

14. *Illi*,pro istic. *Edere*,s.idolothyta.

12. *Ira*, explicatio præcedentis.

16. *Similiter*, quidam iungunt cum præcedentibus,vel q.d. sicut supra dixi Ephesiis. *Si quo minus*, i. alioqui. *Gladio*, i.imperio, seu fortitudine. *Oris*,i.ex ore procedentis,vt vidisti.

17. *Absconditum*, i.ignotum inexpertis,vel repositum,vt solent quæ seruantur loco abdito, vide Psal.30.ver.20 *Calculum*, i.lapillum:olim res faustæ lapillo candido notabantur,vt victoriæ,diesque natalis,& res eiusmodi. Itemque in suffragiis qui fauebant, calculo albo id significabant ad id ergo videtur alludere q.d. beabo. *Nomen*,s.beati. *Scit*, s. perfecte.

20. *Mulierem*, &c. secta aliqua hæreticorum significatur, vel certa aliqua mulier sectæ Nicolaitarum.

Fornicari,s.id docebat.intellige vero fornicationem carnalem,vel spiritualem.

22. *Lectum*, q. d. morbo afficiam.quidam tamen Infernum intelligunt.

23. *Filios*,i.discipulos. *In mortem*, pro, morte,q. d. omnino interficiam. *Renes & corda*, i. hominis intima.

24. *Et cæteris*, pro,nempe cæteris,

Cognouerunt,i. approbarunt,seu receperunt.

Altitudinem, i.profunditatem,s.errorum,& flagitiorum. *Quemadmodum dicunt*, i. vt vulgo dici solet. Apparet fuisse phrasim vulgo tunc vsitatam, cum vellent satanæ fallacias significare. Quidam tamen dicunt phrasim esse hæreticorum illorum, qui suos errores profunda mysteria vocabant.

Pondus, i.afflictionem, q. d. contentus ero ista, qua fertis malos.

21. *Quod habetis*,s.vel pondus,vel bonum.

Tenete,i.ferte,vel seruare. *Veniam*,s.in cuiusque morte.

26. *Opera*,i.præcepta quæ fieri iubeo. *Dabo illi*, &c.q.d. faciam mecum imperare,s.ex capite Christo & membris,vnum corpus constat,totumque regnabit.

27. *Reget*, s. mecum particeps regni.

Ferrea, i. inflexibili ad malum,& valida ad supplicium,

Confringentur, s.irreparabiliter.

28. *Stellam*, &c. i. cœlestem lucem, ei in futura vita orientem, & velut diem gloriæ incipientem, vide 1.Petri 1.forte se intelligit,vide cap.22.

CAPVT III.

1. *Habet*, ſ. in dextera. Vide cap. 1. *Et mortuus*, pro. ſed mortuus, q. d. multi ex vobis ſunt in peccato.

2. *Moritura*, ſ. alioqui bonos videtur intelligere, de quibus infra. *Plena*, i. perfecta. *Deo meo*, loquitur Chriſtus vt homo.

3. *In mente*, &c. i. momento. *Acceperis*, i. inſtitutus ſis. *Et neſcies*, explicatio præcedentis.

4. *Nomina*, i. homines. vide Act. 1. *Qui*, Græ. quæ. *Veſtimenta*, i corpora, vel q. d. qui puritatem animæ conſeruarunt. *In albis*, i. ſtola felicitatis.

5. *Sic*, Græ. hic. *Non delebo*, &c. q. d. perpetuo mecum viuet. *Nomen eius*, i. ipſum, q. d. agnoſcam pro meo, vel laudabo. vide Matt. 10.

7. *Verus*, i. verax. vide Pſal. 144. vbi eadem ſententia. *Clauem Dauid*, i. regiam poteſtatem.

Aperit, &c. q. d. qui facit quod vult, nec ei quiſquam poteſt reſiſtere.

Oſtium apertum, i. expeditam viam, q. d. abſtuli impedimenta. *Quia*, pro, quanquam, q. d. etſi debilis es, tamen me iuuante, præualebis. *Et ſeruaſti*, pro, tamen ſeruaſti, vel quia ſeruaſti.

Verbum, i. præceptum.

9. *Adorent*, &c. i. ſubiiciantur tibi.

10. *Patientiæ*, i. de patientia, q. d. quod præcepi de patientia ſeruanda. *Meæ*, i. à me præceptæ.

Ab hora, pro, in tempore, vel ab incurſu, ſeu impetu. *Tentare*, i. ad tentandum. *Habitantes*, ſ. Chriſtianos per orbem diſperſos.

11. *Tene*, i. conſerua. *Quod habes*, ſ. boni.

Accipiat, i. eripiat, vt ſolet diabolus tentando, vel, pro te ſubſtituatur, iuxta illud: Et epiſcopatum eius accipiat alter.

12. *Columnam*, i. firmiter conſiſtentem.

Templo, vel Eccleſia, vel cœlo. *Et ſcribam*, &c. q. d. adſcribam in numerum filiorum Dei, & beatorum, electorumque meorum. Sunt quidem tales ab æterno ſcripti, ſed hic executio ſignificatur illius prædeſtinationis.

Deſcendit, præſens eſt. vide inf. c. 21.

Nouum, ſ. per nouitatem felicitatis, q. d. nouo & ſingulari modo, meum illum faciam.

14. *Amen*, i. veritas. *Fidelis*, &c. i. veriſſimus & certiſſimus. *Principium*, i. auctor. *Creaturæ Dei*, vel res creatæ intelliguntur, vel per Chriſtum reparatæ. vide Iacob. 1. verſ. 18.

15. *Frigidus*, ſc. per infidelitatem. *Calidus*, ſ. per charitatem. *Vtinam*, &c. q. d. minus eſſet malum non noſſe viam veritatis, quam agnitam ſpernere: illud enim peccatum ignorantiæ interdum excuſans, id vero malitiæ. vide 2. Pet. 2. Quidam calorem ad charitatem referunt, frigus ad pœnitentiæ fletum, quo velut aqua peccata lauantur. fortè per calorem intelligitur Prælati vigilantia & feruor in commiſſo munere, per frigus ineptitudo ad officium, quæ cum deprehenditur, deponi ſolet, & ſubrogari eius loco alius, at cum tepidus eſt, & videtur nonnihil facere, malè eſt ſubditis, quia prælatum habent negligentem, nec eis idoneus alius datur.

Incipiam, &c. Græ. futurum eſt vt euomam, q. d. abiiciam te, (vt ſolent moleſta ſtomacho euomi) niſi reſipiſcas.

18. *Aurum*, &c. ſ. charitatem ardentem, emitur hæc pœnitentia, boniſque operibus, i. per hæc à Deo obtinetur. *Ignitum probatum*, pro, igne probatum, i. tribulationibus. *Veſtimentis*, &c. q. d. vitæ puritate, quam gratia affert peccatis remiſſis. *Confuſio*, i. ignominia, ſeu turpitudo. *Nuditatis*, ſ. nudus eſt Dei gratia qui eſt in peccato. *Collyrio*, ſ. conſiderationis, ſeu, meditationis. *Oculos*, ſ. mentis.

19. *Arguo*, i. reprehendo, ſ. verbis. *Caſtigo*, ſ. tribulationibus. *Æmulare*, i. imitare, ſ. meliora, vel zelo accendere contra peccata.

20. *Oſtium*, i. mentem. *Pulſo*, ſ. vocans ad pœnitentiam.

Et ipſe mecum. Hominis cooperatio ſignificatur.

21. *Sedere*, &c. i. eſſe participem regni mei.

CAPVT IV.

1. *Poſt hæc*, i. poſthac, q. d. reuelabo tibi futura.

2. *In ſpiritu*, ſ. in ecſtaſi, q. d. eleuata mente conſpexi.

Sedens, ſ. Pater, ſeu, potius Deus trinus.

3. *Aſpectu*, i. ſpecie. *Sardinis*, Græc. & Complu. Sardij. *Viſioni*, i. aſpectui, q. d. colore Smaragdino Notant quidam Iaſpide ſignificari Dei pulchritudinem. *Sardio*, (qui colore eſt igneo) iuſtitiam: *Iride* (quæ pacis ſignum) miſericordiam.

4. *Thronos*, ſ. ſedilia illa. *Viginti quatuor*, ſ. Patres veteris & noui teſtamenti. nam 12. numerus perfectus. *Albis*, puritas ſignificatur, vel gloria.

Coronas, victoriæ ſignum, vel regni.

5. *Fulgura*, &c. doctrinæ Euangelicæ ſigna, vel iuſtitiæ diuinæ. *Septem ſpiritus*, i. omnes Angeli. Quidam ad dona Spiritus S. referuntur. Vide ſup. cap. 1.

6. *Mare*, Baptiſmum quidam intelligunt. Alij contemplatiuos, fortè cœli planities intelligitur.

Vitreum, ſ. colore. *Cryſtallo*, ſ. ſplendore.

Medio ſedis, i. inter ſedilia. *Circuitu ſedis*, ſ. throni Dei. *Animalia*, ſ. Euangeliſtæ. *Oculis*, i. cognitione, q. d. videntia præterita, & futura.

7. *Leoni*, ſ. Marcus, qui velut à leonis rugitu cœpit Ioannis clamore. *Vitulo*, ſ. Lucas, qui à Zachariæ ſacerdotio. *Hominis*, ſc. Matthæus, qui humanam Chriſti generationem deſcripſit. *Aquilæ*, ſ. Ioannes, qui diuinam. Vide Ezech. 1.

8. *Senas*, ſ. vt Seraphim. Iſa. 6. *Intus*, i. intra alas.

Oculis, i. cognitione. *Requiem*, i. ceſſationem.

Venturus, ſ. ad iudicium.

9. *Benedictionem*, Græ. gratiarum actionem.

10. *Mittebant*, i. demittebant, ſc. victorias ſuas Deo acceptas referentes.

11. *Accipere*, ſ. à creaturis te laudantibus, & prædicantibus. *Virtutem*, i. potentiam.

Erant, ſ. Græc. ſunt, q. d. conſeruantur.

CAPVT V.

1. *Intus & foris*, ſc. myſtico ſenſu, & litterali. Ad litteram vero, & membrana erat etiam in tergo ſcripta, & inuoluta more Hebræo. *Septem*, i. multis, vel ſeptem numero.

3. *Subtus terram*, ſ. in limbo, aut purgatorio.

Reſpicere, i. intueri, ſeu intelligere.

5. *Senioribus*, ſ. de quibus cap. 4. *Vicit*, i. præualuit, q. d. poteſt. *Radix*, i. è. radice, ſeu ſtirpe. *Aperire*, i. vt aperiat.

6. *Occiſum*, ſ. antea, ſed ad vitam reuerſum.

Spiritus, i. Angeli per cornua & oculos ſignificati. fortes enim, & perſpicaces.

7. *Sedentis*, ſ. Dei Patris. *Librum*, ſc. prouidentiæ, vel prædeſtinationis, vel ſcripturæ ſacræ vel plagarum. ſeu ſuppliciorum.

8. *Aperuiſſet*, Græc. accepiſſet. *Phialas*, vulgo tazze.

Nouum, ſc. mortalibus, quibus nunquam tale auditum, vel, q. d. inuſitatum & mirabile. ſic inf. cap. 14. num. 3.

Tribu, ſ. vocatos, ſeu electos.

10. *Regnum*, i. Reges vide ſup. cap. 1.

Super

Super terram, sc. in cœlo.

11. *Millia millium*, i. plurimi, q.d. innumerabiles.

12. *Accipere*, sc. à celebrantibus seu laudantibus, q.d. prædicari eius virtutem, i. potestatem, &c.

Diuinitatem, Græ. diuitias.

Fortitudinem, i. robur.

13. *Sub terra*, s. in purgatorio. *In eo*, Græc. in eis, q.d. omnia denique. *Dicentes*, s. suo quamque modo. sic cœli dicuntur enarrare gloriam Dei, & in Psalmis creaturæ omnes Deum laudare. *Benedictio*, s. sit, seu detur. *Potestas*, s. est, vel celebretur.

14. *Amen*, q.d. certe ita est, vel, dignum est.

CAPVT VI.

1. VNum, i. primum, Heb.

Vocem, pro, voce.

2. *Albus*, per album equum, quidam prædicatores intelligunt, per orbem discurrentes, per *Rufum*, tyrannorum persecutionem. per *Nigrum*, Hæreticos, per *Pallidum*, Hypocritas. *Sedebat*, s. Christus. vide inf. cap. 19. præliatur quidem in suis Christus, quos fœno disciplinæ regit, & præceptorum habenis ducit, flectitque quocunque vult. *Arcum*, s. vnde prædicationis sagittis hostes prosternat. *Corona*, signum regni, vel victoriæ.

Vincens, vt vinceret, pro, vt vincens vinceret, Græc. vincens, & vt vinceret, q. d. Victor, & victurus.

4. *Sedebat*, s. diabolus.

Datum, i. permissum à Deo.

Sumeret, i. tolleret.

5. *Stateram*, s. fingit diabolus se res ponderare, i. potestatem habere, & veritatem docere.

6. *Dicentium*, Græc. dicentem.

Bilibris, i. duarum librarum mensura, Græ. chœnix, quæ est mensura capiens tantum tritici, quantum ad vnum diem sufficit. *Denario*, &c. q.d. etsi caro, tamen emi porerit, s. hæretici non possunt fidelibus auferre pabulum animæ, etsi conentur. *Vinum & oleum*, sc. Dei medicinam non possunt lædere, nec eius gratiam, aut sacramenta contaminare.

8. *Mors*, s. animæ quam sequitur damnatio.

Quatuor partes, Græc. quartam partem.

Morte, i. peste. *Bestiis*, s. nocentibus, vt feris. per hæc intellige spiritualia mala. *Gladium*, i. falsæ prædicationis. *Famem*, verbi Dei penuriam. *Mortem*, pestem morum. *Bestias*, mundi vitia.

9. *Altare*, s. Christi protectionem, qui velut Ecclesiæ Catholicæ altare, in quo Deo omnia offeruntur à fidelibus. Intellige tamen, vidisse Ioannem altare quoddam in cœlo. *Habebant*, i. reddebant, sc. de Christo, vel testimonium vocat Dei legem seu præcepta, vel potius veritatem à Deo testatam. vide 1. Ioan. 5. ver. 10.

10. *Dicentes*, s. ex zelo iustitiæ. *De iis*, &c. q.d. de his qui nos interfecerunt.

11. *Stolæ albæ*, s. animarum gloria. *Conserui*, pro, numerus conseruorum. *Interficiendi sunt*, q.d. permittit Deus viuere vestros interfectores, propter coronas fratrum vestrorum.

12. *Et sol*, &c. significari quidam aiunt Antichristi persecutionem, qua fiet, vt multi lucem amittant fidei, & morum.

13. *Emittit*, i. abiicit.

14. *Liber*, i. membrana, tales enim libri Iudæorum, sc oblongæ membranæ, quæ complicantur, & explicantur. Vide Isa. 34. Significatur vero tanta animorum perturbatio futura, vt & cœlum, & terra alio recessisse videantur, vel rerum mutatio futura die Iudicij. vide Isa. 34.

17. *Ipsorum*, Græ. eius. *Stare*, i. consistere, vel ferre.

CAPVT VII.

1. ANgulos, i. extremitates, s. Orientem, Occidentem, Aquilonem & Austrum. *Tenentes*, &c. q.d. quibus datum erat posse terram velut ventis tribulationum concutere, sed interim reprimebant, dum tempus esset emittendi.

2. *Signum*, s. crucem qua erat signaturus, seu sigillum in quo esset crux, nam Græc. σφραγῖδα.

Quatuor, sc. de quibus sup.

4. *Signatorum*, sc. ab eo Angelo. *Ex omni*, sub. fere. Nam deest tribus Dan. Qui potest, dicat cur omissa sit, nec enim verisimile est nullos ex illa saluari: est quidem communis opinio ideo omissam, quia ex ea futurus Antichristus.

8. *Ioseph*, i. Ephraim.

9. *Turbam*, s. ex gentilitate conuersorum.

10. *Salus*, s. accepta referatur, vel q.d. congratulamur de eius felicitate.

12. *Amen*, vox confirmantium, q. d. sane ita est.

Claritas, i. gloria.

13. *Respondit*, i. locutus est, Heb.

14. *Stolas*, i. corpora, vel seipsos, id quod per stolas albas significatur. *In sanguine*, vel martyres intelliguntur, qui Christi imitatione sanguinem fuderunt, vel omnes sancti qui Sanguinis Christi virtute sanctificati.

15. *Seruiunt*, s. laudando. *Die & nocte*, i. semper.

Templo, i. cœlo. *Habitat*, s. perpetuo. *Super illos*, pro, in illis.

16. *Sol*, &c. q.d. vlla molestia.

17. *In medio throni*, vide sup. cap. 5. *Reget*, s. pastoris instar. Græc pascet. *Vitæ*, pro, viuos, seu vitam lætificantes.

Aquarum, s. diuinarum gratiarum. *Absterget*, &c. q.d. omnem mœstitiam auferet.

CAPVT VIII.

1. SIlentium, significatur Ecclesiæ pax per breue tempus. forte, vt quidam aiunt, post mortem Antichristi.

2. *Angelos*, s. de quibus cap. 1. dictum est.

Tubæ, quarum sonitu mundi calamitates prænunciarent, vt inf dicitur. forte vero per Angelos prædicatores significantur.

3. *Altare*, s. quod vt statim dicitur, erat ante thronum Dei. *Incensa*, i. aromata, s. orationes, vt statim explicatur. *Daret*, i. offerret.

4. *De orationibus*, pro, nempe ex orationibus.

5. *Tonitrua* &c. s. calamitatum secuturarum signa.

7. *In*, pro, cum, nempe mixta erant illa duo cum sanguine. *Missum est*, pro, missa sunt.

Fœnum, i. herba.

10. *Stella*, s. cometa. *Fontes*, s. in tertiam partem.

11. *In absynthium*, s. amarissima. *De aquis*, i. aquarum potu.

12. *Percussa*, s. tenebris. *Pars tertia*, s. lux erat tertia ex parte minor solito.

13. *Væ, væ, væ*, ter ob tres calamitates sequentes.

Habitantibus, s. malis. *De cæteris*, i. ob cæteris.

CAPVT IX.

1. STellam, s. diabolum, qui antea splendidus erat.

Cecidisse, s. olim. *Clauis*, s. tentandi potestas. *Putei*, &c. s. inferni, quo per peccatum descenditur. Quidam tamen Angelum bonum intelligunt, cui data sit clauis, i. puniendi potestas.

2. *Fumus*, ſc.errorum.

Magnæ, Græc. ardentis.

3. *Locuſtæ*, ſc. hæretici. Quidam feros aliquos homines intelligunt,vel dæmones. *Scorpiones*,q.d. nocendi veneno.

7. *Similes auro*, Græc.aureæ.Galeas quidam militum intelligunt, nam locuſtas eſſe exercitum.

12. *Abyſſi*,i.inferni,ſc.diabolus. *Abadon*, i.perditio,pro,perdens. *Latine habens*, &c. Id additum ab Interprete.

Exterminans,i.perdens,ſeu vaſtans.

12. *Væ*, i. calamitas. *Vnum*,ſc.ex tribus, de quibus cap. 8.

13. *Ante oculos Dei*, Græc. coram Deo, cap.8. dixerat ante thronum Dei.

14. *Angelos*, ſc.malos.

15. *Horam*, &c.i.tempus à Deo ſtatutum.

16. *Vicies*, &c.Græc.myriades myriadum.eſt autem myrias decem millia.Intellexit vero Interpres per myriades, bis decem millia, per myriadem decem millia.ita fiunt vicies millies,dena millia,q.d. numerus prope infinitus.

Audiui, &c.q.d.Id intellexi docente quodam, non enim poteram numerare.

17. *Ita*,ſc.vt iam dicam.

Sedebant, ſc. dæmones.

Hyacinthinas, ſc. colore, intellige vel omnes fuiſſe igneas hyacinthinas & ſulphureas, vel alias igneas, alias hyacinthinas. *Procedit*, pro, procedebat.

20. *Neque*, pro, non, q.d.non ideo tamen permoti ſunt,vt pœnitentiam agerent.

CAPVT X.

1. *Angelum*, forte illum,de quo cap.5.ver.2.

2. *Libellum*. In quo forte ſcripta hominum peccata,& ſupplicia.

3. *Clamauit*,ſc.quod inf.dicetur. *Locuta*, &c. i. edidetunt ſonos ſuos, ſeu ſtrepitus, quamquam ex ſequentibus apparet fuiſſe voces aliquid ſignificantes, ſed tanto ſtrepitu, vt qui loquebantur tonitrua viderentur,Septem autem pro multis poſita videntur.

4. *Signa*, q.d.claude ea mente tua.

Noli ea ſcribere,Græ.poſt hæc ſcribe,ſed videtur error in codice.

Tempus, ſc.bene operandi,ſeu merendi,vel tempus ſimpliciter,quod in fine mundi ceſſabit.

7. *Myſterium*, i.occulta in eius prouidentia diſpoſitio de ſuis electis & reprobis. *Sicut*, pro, quod.

9. *Deuora*, q.d.auide in mente reconde.

Venter, i.mens,ſc.cogitatio calamitatum.

Dulce, pro,dulcis.

11. *Prophetare*, i.prædicare,ſc.verbo & ſcripto, poſtea Euangelio,vel intelliguntur prophetiæ quæ in hoc libro ſequuntur.

CAPVT XI.

1. *Calamus*, i.arundo.

Dictum eſt mihi, Græc Aſtitit Angelus dicens. *Templum*, ſc.Ioanni oſtenſum, quod electorum Eccleſiam repræſentabat.

2. *Eiice*, &c. q. d. ne cures. *Sanctam*,ſc.Ieruſalem, vel Eccleſiam. *Calcabunt*,ſc.impij Antichriſti miniſtri.

Menſibus, &c. ſ.tribus annis & dimidio. vide Dan.7.& inf.cap.12.

3. *Dabo*, ſc.ſpiritum,vel quod ſequitur,& prophetabunt,pro,vt prophetent. *Teſtibus*,ſc.Henoch, & Eliæ, Hieron. ep.148.

4. *Duæ*, pro, velut duæ.

5. *Eos*,pro,eis. *De ore eorum*,i.ad eorum preces, ſeu imperium. *Sic*,ſc.igne deuorante.

7. *Beſtia*,i.fera ſic inf.ſc.Antichriſtus.

Abyſſo, ſc.peccatorum, q.d.qui cum ſit ſceleratiſſimus,accipiet imperium, vel abyſſo,i.mari. vide inf. c.13.

8. *Corpora*,ſ.cadauera. *Ciuitatis*,ſ.Ieruſalem, quæ magna erit,cum ibi regnabit Antichriſtus à Iudæis pro Meſſia receptus.

10. *Cruciauerunt*,ſ.molœſta erat impiis prædicatio eorum.

11. *Vita*, i.viuificans,ſ.anima.

A Deo, i. Deo auctore.

12. *Audierunt*, Græ. audiui.

13. *Nomina*,ſ.numerus.

14. *Væ*, ſ.de quo ſup.c.8.

15. *Regnabit*, ſ.plene Deus,deſtructo peccato.

17. *Regnaſti*, pro, regnas.

18. *Ira*, i. punitio.

Mortuorum,ſ.reſuſcitandorum.

Iudicari, i.vt iudicentur.

Reddere, i.vt reddas.

Exterminandi,i.perdendi.

Corruperunt, ſ.peccaris.

19. *Templum*,i.quod templum repræſentabat.

Arca, i.Chriſtus, in quo cibus cœleſtis,& lex.

Terræmotus, Græ.tonitrua. *Grando*.Iræ Dei ſigna erant iſta omnia.

CAPVT XII.

1. *Signum*, i.quiddam aliud ſignificans,vel mirabile quiddam. *Mulier*,ſ.Eccleſia. *Sole*,ſ.Chriſto,vel cœleſti lumine. *Luna*, ſ.mundus per Lunæ mutabilitatem ſignificatus.

Stellarum.Forte Apoſtoli ſignificantur.

2. *In vtero habens*, i.grauida. *Pariat*,ſ.filios ſpirituales.

3. *Draco*, ſ.diabolus. *Rufus*, ſ.ſanguinarius, ſeu homicida. *Cornua decem*, per hæc decem reges, ſeu regna intelliguntur, de quibus Dan. 7. vt multi aiunt.

4. *Trahebat*, ſ. cum è cœlo caderet:vel de ſpiritualibus ſeu iuſtis loquitur, quos ad peccatum pertrahet,cauda, i.opera Antichriſti,quo velut poſtremo miniſtro vtetur.

5. *Peperit*, ſ. per Mariam Chriſtum, vel per baptiſmum electos, qui maſculi nomine ſignificantur.

Recturus, ſ. cum Chriſto ſi electi intelligantur. Vide ſup.c.2.

Raptus, ſc.in Aſcenſione Chriſtus, vel electi per mortem, qui ſup. c. 3. dicuntur in throno Chriſti ſeſſuri.

6. *Solitudinem*, ſ.à mundanis recedens.

Paſcant, ſ. Dei verbi miniſtri. *Mille*, &c. vide inf.

7. *In cœlo*,ſ.illic Ioanni apparebat,quod tempore Antichriſti in terra faciendum erat. *Angeli*, ſc. quibus præfectus. *Præliabantur*, ſcil. defendendo electos.

8. *Valuerunt*, ſc.reſiſtere.

Eorum, ſc.cum ipſis.

Antiquus, ſ.qui primos parentes in paradiſo vicit per ſerpentem. *Vniuerſum*,&c.i.maximam orbis partem.

9. *Proiectus*,&c.q.d.de ſua poteſtate deiectus.

10. *Salus*, ſc.bonis.

Virtus, i.fortitudo,ſ.apparet.

Accuſabat, hinc apparet per cœlum ſup.Eccleſiam

siam intelligi. Intellige vero accusationem calumniosam,est n.diabolus, i.calumniator.

11. *Sanguinem*, i.virtutem sanguinis. *Testimonij*, i.prædicationis. *Vsque ad mortem*,q.d.adeo vt etiam se morti exponerent.

12. *Terræ & mari*,i.terrenis,& mundanis.

Habet, s.ad nocendum.

14. *Alitur*,sc.cibo spirituali.

Tempus, i. annum.

Tempora, i.duos annos. *Temporis*, i. anni, vide Dan.7. & 12. Not. quod tantumdem temporis est in 42. mensibus,de quibus c.13.& 1260.diebus,de quibus inf.

A facie serpentis, i.propter serpetentis metum, vel periculum, iungendum autem id cum,vt volaret, &c.

15. *Aquam*, scil. persecutionis,seu tribulationis.

Trahi, i.rapi,& mergi.

16. *Adiuuit*, &c. per metaphoram significat in nihilum recidisse diaboli persecutionem.

17. *Testimonium*,i.fidem,seu confessionem.Vide supr.cap.6.

CAPVT XIII.

1. *Mare*, i.mundo. *Bestiam*, sc.Romanum Imperium, vel impiorum multitudinem, vel Antichristum,vide sup.cap.11.*Blasphemiæ*,s.contra Deum & Sanctos. Apparet fuisse in vnoquoque capite scriptum Blasphemia.

2. *Pardo*, i.Pantheræ mari.

Draco, i. diabolus.

3. *Vnum*, sc. Antichristum, vel regem aliquem alium.

Quasi occisum, sc.se finget mortuum,& resuscitatum,secundum quosdam,Antichristus. vel intelligitur plaga mortifera,vt statim dicitur.

Mortis,i.mortifera,seu quæ mortifera videbatur, quamquam ex iis quæ inf. dicuntur, videtur vera plaga intelligi,vereque mortifera.

Et admirata, &c, q. d. cum admiratione secuta est.

4. *Draconem*,i.diabolum,nempe illum qui dedit bestiæ potestatem, qui reuera est diabolus, etsi ipsi non putent forte etiam scientes diabolum adorabunt.

Bestiæ, Ioannes sic vocat, sed illi forte Christum vocant.

5. *Magna*, i.superbe.

Facere, s.male,vel facere, pro, viuere positum. vide Iac.4.v.13.

6. *Ad Deum*, i.contra Deum. vide 2.Thess.2.

Tabernaculum,i.cœlum,vel Ecclesiam.

7. *Vincere*, sc.bello.

8. *Ab origine mundi*, iunge cum, scripta sunt. Vide infr.c.17. dicit quidem minus,sed plus significat, ab æterno enim non sunt scripta.

10. *Quin captiuitatem*, &c. q.d. qui sanctos lædet, à Deo punietur.

Gladio occidi, s. diuina vltione.

Hic, i. in his rebus.

11. *Aliam*, s. Antichristi ministros, vel ipsum Antichristum, qui etiam sup. per caput vnum prioris bestiæ significatus est, vel aliquem eius pseudopropheram.vide inf.cap.19.

12. *Potestatem*, &c.i. quæcunque poterat prior bestia.

13. *Signa*, i. res mirabiles,& miraculis similes. Vide 2.Thess.2.

14. *Spiritum*, non animam, sed dæmonem aliquem.

15. *Habet*, pro,habuit.

Vixit, pro, reuixit.

16. *Characterem*, i,impressam notam. *Numerum*, sc. quem faciunt litteræ nominis eius Græcæ, vel Hebraicæ. Nam Hebr.& Græce numeri per litteras significantur.

18. *Sapientia*, s.opus est.

Hominis, i.nominis cuiusdam hominis. Id vero nomen quod sit, quis diuinet? Multi multa reperierunt, quæ hunc numerum efficerent, sed re semper incerta.

CAPVT XIV.

1. *Agnum*,sc.Christum.

Sion, sc. cœlum.

In frontibus, q. d. statim appparebat esse Dei filios,Christique discipulos.

3. *Nouum*, non id iungendum cum, quasi. vere enim nouum erat Ioanni, nunquam ab eo auditum. vide supr.c.5.

Discere. Ita legitur Græc. q. d. non possunt alij, quamquam beati, de virginitate qua caruerunt lætari, vt isti. *Empti*, i. peculiariter acquisiti, vel redempti.

4. *Coinquinati*, q. d. puritatem castitatis non amiserunt.

Sequuntur, i. imitantur, q.d. Christo similiores, quam cæteri qui non virgines. *Empti*, sc. Christi Sanguine. *Hominibus*, i.hominum numero.

Primitiæ, sc.præcipui inter omnes, ob virginitatem.

5. *Inuentum*, sc.dum viuerent. *Sine macula*,coniunge cum vers.4.alioqui omnes beati sine macula sunt.

6. *Alterum*,pro,alium. *Æternum*,i.perpetuæ veritatis, seu,ad ætenam vitam ducentis. Forte per istum Angelum & sequentes, prædicatores intelliguntur futuri temporibus nouissimis.

7. *Honorem*, Græc.gloriam.

Venit,pro,veniet cito.

8. *Babylon*, i.Mundus, vel Roma,quæ sic appellabatur ab Apostolis ob idololatriam & flagitia, vide 1. Pet.5.

Iræ, i. furoris,vel dignæ ira,i.punitione.

10. *Mero*,iunge cum, vino.

Mistum, sc.mille pœnis.Vide Psal.74.

14. *Ascendet*, Græc,ascendit. *Die ac nocte*, pro, vnquam.

Siquis acceperit, pro,quicunque accepit.

13. *In Domino*, i.in Domini gratia, vel propter Dominum,vt martyres.

A modo, i. posthàc. iunge vero cum,vt requiescant. *Spiritus*, s.sanctus.

Requiescant, sc.vbi plane purgati fuerint,si quid forte hic non fuisset purgatum. *Opera*,sc.necessaria sunt opera bona,nec sufficit fides sola.

Sequuntur,pro comitantur.

14. *Filio hominis*, i.homini cuidam, sc.Christum repræsentanti. *Falcem*,sc.ad messem, i, sæculi consummationem.

15. *De templo*,vide sup.c.11.

Venit, præteritum est. *Aruit*, i. maturuit. Vide Ioel.3.

18. *Ignem*, scil. altaris holocaustorum quod in templo cœlesti repræsentabatur, vel ignem iudicio accendendum, de quo Psal.96. *Botros*, sc. impios. Nam pij per messem significati. Vide Ioel.3.

19. *Lacum*, i.locum, in quem ex primi solet vinum. Intelligitur vero infernus.

20. *Extra*,sc.ita vt sanguis extra lacum in Ciuitatis exteriorâ effluerer, vel q. d. puniuntur impij

excluſi Dei ciuitate. *Sanguis*, ſc. vuarum, i. vinum nempe ſupplicia inundarunt.

Frænos, &c. q. d. latiſſime vt ſolent aquæ cum inundant per magnum ſpatium, vſque ad equorum tranſeuntium frænos aſcendentes.

Mille ſexcenta, i. plurima.

CAPVT XV.

1. *Signum*, i. quiddam futura ſignificans.
Conſummata, i. expleta.
Ira, i. punitio.

2. *Mare vitreum*, &c. forte cœlum intelligitur, vbi claritas & charitas. vide ſup. c. 4.

Et imaginem, &c. q. d. & contempſerunt decreta de imagine, & nominis numero, de quo ſup.

Dei, i. Deum celebrantes, q. d. paratas ad Dei laudes.

3. *Moyſi*, de quo Exod. 15.
Agni, i. in laudem Agni.
Via, i. opera, ſeu præcepta, & prouidentiæ.
Seculorum, ſc. omnium, Græc. Gentium.

4. *Magnificabit*, Græc. glorificabit.
Nomen tuum, i. te.
Pius, ſ. perfecte, vel in omnes homines vtens miſericordia.
Omnes gentes, pro, ex omnibus gentibus.
Quoniam. Omnia hæc aduerbia ad principium verſus referenda ſunt, q. d. ob hæc omnia magnificandus es, vel q. d & quidem omnes, &c.
Manifeſta, q. d. aperte iuſta. poſſunt autem iudicia, præcepta intelligi.

5. *Tabernaculi teſtimonij*, q. d. illa pars templi quæ repræſentabat Sancta Sanctorum, vbi teſtimonium, i. lex aſſeruabatur.

6. *De templo*, Græ. de cœlo, ſed placet magis noſtra lectio.
Candido, Græ. ſplendido.

7. *Iracundiæ*, i. punitionis, ſeu ſuppliciorum.

8. *Fumo*, ſ. ira, vel nebula ſignificatur.
Maieſtate, Gr. gloria, q. d. ob Dei præſentiam.
De, pro, à.
Conſummarentur, i. explerentur, ſignificatur Dei Iudicia non poſſe intelligi ante diem Iudicij.

CAPVT XVI.

2. *Peſſimum*, i. nocentiſſimum.

3. *Mortui*, ſ. hominis.
Anima viuens, ſ. piſces.

5. *Aquarum*, ſ. præfectum.
Sanctus, non eſt id verbum cum præcedentibus iungendum, Græc. & ſanctus.

7. *Etiam*, Græ. *vai*, certe.

8. *Et igni*, pro, velut ignis.

10. *Sedem*, i. regnum.
Tenebroſum, i. calamitoſum.
Commanducauerunt, i. momorderunt.

11. *Vulneribus*, Græc. vlceribus.

12. *Regibus*, qui ſint reges hi, quibus Angelus vitam præparat, dicat qui nouit.

14. *Dei*, ſ. à quo ſuperandi.

15. *Venio*, ſ. ad iudicium.
Fur, ſ. inſperato.
Veſtimenta, ſ. virtutes.
Turpitudinem, ſ. vitia.

16. *Congregabit*, ſc. Antichriſtus, vel pro, congregauerunt, ſc. ſpiritus dæmoniorum, de quibus ſupr.

17. *Templo*, Græc. templo cœli.
Throno, ſc. Dei.
Factum eſt, q. d. hic finis plagarum.

29. *Ciuitas*, ſ. Ieruſalem, ſecundum quoſdam.
Babylon, ſ. mnndus.

20. *Et omnis*, &c. indicatur mundi finis.

21. *Sicut talentum*, i. talenti magnitudine, vel q. d. maxima.

CAPVT XVII.

1. *Meretricis*. Quidam Romam intelligunt, ob idola quæ tunc colebat, vel mundum, ſc. malorum multitudinem. *Aquas*, populi intelliguntur. vide inf.

2. *De vino*, &c. q. d. voluptatibus, & vitiis.
Proſtitutionis, i. fornicationis. Videtur autem ſignificari præcipue idololatria, more ſcripturæ.

3. *Coccineam*, iunge cum beſtiam, i. feram; ſignificatur autem colore iſto crudelitas, vel regius ſplendor.
Capita ſeptem, forte beſtia eſt, de qua ſup. c. 13.

4. *Circumdata*, i. amicta.
Inaurata, i. ornata.

5. *Myſterium*, ſ. vſurpant impij nomina alias ſacra, & hæretici ſua venditant myſteria.

6. *Ebriam*, ſ. ſatiatam. ſic dicitur hoſtis ſanguinem ſitire.
Et de, forte pro, id eſt de.

7. *Sacramentum*, Græ. myſterium, q. d. quid ſignificet.

8. *Fuit, & non eſt*, pro, erit, & cito deſinet.
Abyſſo, i. inferno. vide inf. cap. 20. vel mari. Vide ſup. cap. 13.
Quæ erat, & non eſt, pro, deſiiſſe.

9. *Hic*, i. hac in re.
Senſus, i. intellectus.
Qui habet ſapientiam, q. d. verus, qui ſapiens eſt, aduertat.

11. *Ipſa octaua*, Græ. ipſe octauus, ſ. rex.
De ſeptem, ſ. ſocietate malitiæ.

12. *Vna hora*, i. breui tempore.
Poſt beſtiam, ſ. ſequendo illam, ſeu imitando, Gr. cum beſtia.

16. *Carnes*, &c. Hyperbole eſt, qua ſignificatur odium maximum, & rabies. Vide Iob 19. & 31. & Pſal. 26.

17. *Illi*, ſc. Deo.
Suum, i. ipſorum.
Conſummentur, i. compleantur. *Verba Dei*, i. à Deo prædicta.

CAPVT XVIII.

1. *Gloria*, i. claritate, ſeu ſplendore.

2. *In fortitudine*, i. fortiter, ſ. magna voce.
Cecidit, q. d. iamiam cadet.
Et facta, pro, nam facta, q. d. quia fuit velut hoſpitium dæmonum.
Cuſtodia, id eſt, locus.
Volucris, i. dæmonum, repetitio.

3. *Iræ*, vide ſup. c. 14.
Virtute, i. copia.
Deliciarum, ſc. mercium ad delicias comparatarum.

5. *Peruenerunt*, ſ. velut vindictam clamantia.
Duplicia, ſc. ſupplicia. duplex autem & duplum, pro, multo.

7. *Dicit*, ſ. ſe glorificans. *Vidua*, ſ. imperio.
Luctum, i. triſte quicquam.

9. *Super illam*, i. eius cauſa.

10. *Iudicium*, i. condemnatio.

12. *Thynum*, ex thya arbore, de qua Plin. lib. 13. cap. 16. Vide 3. Reg. 10.
Lapide, Græ. ligno. *Æramento*, i. ære.

13. *Animarum*

13. *Animarum hominum*, sc. delitias alias.
14. *Desiderij animæ tuæ*, i. tibi desiderata & grata.
Inuenient, Græc. inuenies.
17. *Destitutæ*,, i. desertæ.
Lacum, pro, lacu, i. lacubus, Græc. nauibus.
Operantur, i. se exercent, seu negotiantur.
18. *Locum*, Græc. fumum.
19. *Flentes & lugentes*, i. vehementer flentes.
Pretiis, i. pretiositate.
20. *Iudicauit*, &c. q.d. vltus est vobis factas iniurias.
Iudicium, i. causam.
21. *Mittetur*, s. in infernum.
22. *Molæ*, i. molam versantium.
23. *Veneficiis*, i. peccandi illecebris.
24. *Prophetarum*, s. interfectorum.
Omnium. Hinc apparet per Babylonem mundum significatum.

CAPVT XIX.

1. *Alus*, i. prosperitas, s. tribuatur à celebrantibus.
2. *In prostitutione*, i. fornicatione.
3. *Ascendit*, præsens est.
4. *Amen*, q.d. certe ita est.
6. *Regnauit*, pro, regnat.
7. *Nuptiæ*, i. tempus nuptiarum.
8. *Enim*, pro, autem.
Iustificationis, i. opera iusta, & virtutes.
9. *Vocati*, s. vocatione electorum.
10. *Ne feceris*. Modestiæ exemplum dat, vt Petrus Act. 10. non vt illicitum prohibet. Itaque inf. c. 22. voluit iterum adorare Ioannes Angelum.
Testimonium, i. confessionem.
Enim, pro, autem.
Spiritus, &c. q.d. id quod Prophetæ prædixerunt.
12. *Diademata*, *multa*, s. potestas in omnia regna.
Nomen, s. Dei, seu verbi Dei, vide inf. *Nouit*, s. se solus ipse comprehendit.
15. *Gladius*, s. Imperium.
Virga ferrea, vide supra c. 2.
Calcat, &c. q.d. punit damnatos. Id videtur significatum veste aspersa sanguine.
20. *Fecit*, pro fecerat.
Viui. Intellige tamen mortuos antequam ad infernum peruenirent. vide Num. 16.
Stagnum, s. infernum.
Ardentis sulphure, Græ ardens sulphure.
21. *In gladio*, i. imperio, seu iussu.

CAPVT XX.

1. *Byssi*, i. inferni.
2. *Antiquum*, s. principem dæmonum, qui olim Euam seduxit, & Christum tentauit, de quo & scriptum: Qui paratus est diabolo, &c. Et princeps huius mundi eijcietur foras. *Mille*, i. reliquos sæculi, Aug.
3. *Abyssum*, i. infernum.
Signauit, i. velut sigillo obsignauit, ne porta aperiretur.
Super illum, s. diabolum.
Solui, i. permitti tentando facere quantum potest, Augustin. 20. de Ciu.
Tempore, sc. Antichristi.
4. *Iudicium*, scil. illud, de quo: Quæcunque solueritis super terram, &c. Augustin. Alij vero iudicium illud intelligunt, quo iudicaturi sunt Sancti cum Christo, in die Iudicij. *Et animas*, pro, nempe animabus.
Vixerunt, sc. vita beata.
Mille annis, i. vsque ad diem Iudicij.
5. *Mortuorum*, s. in peccato.
Vixerunt, s. vita illa beata hic terminatur parenthesis. *Donec*, iunge cum, mille annis. *Prima*, s. per animæ beatitudinem, secunda erit, etiam corpore beatifico.
6. *Secundæ*, s. per supplicium æternum animæ & corporis, nam prima per animæ solius.
Mille, i. vsque ad finem sæculi, seu tempus Antichristi.
8. *Super quatuor*, &c. q.d. ad Orientem, Occidentem, Septentrionem & Meridiem.
Gog & Magog, Accusatiui sunt, q.d. nempe Gog & Magog. Vide Ezech. 38.
9. *Ciuitatem*, s. Ecclesiam.
11. *Fugit*, s. à statu suo, per renouationem.
12. *Libri*, sc. conscientiarum. *Vitæ*, i. præceptorum Dei vitam dantium, vel prædestinationis, vide inf.
13. *Mare*, i. mundus, vel mare ipsum. *Mortuos*, i. mortales, vel corpora mortuorum.
14. *Infernus & mors*, i. inferno, & morte æterna digni.

CAPVT XXI.

1. *Abiit*, sc. in meliorem formam.
Non est, sc vt prius, quia renouatum.
2. *De cœlo*, sc. cœlestis est gratia, per quam facta est, Aug. 20. Diuit. præsentem Ecclesiam intelligit, alij cœlestem, quam dicunt descendere innotescendo.
A Deo, iunge cum descendentem, vide sup. c. 3.
Viro, iunge cum, paratam, vel q.d. causa viri sui.
3. *Throno*, Græc. cœlo.
Tabernaculum, q.d. habitaculum, cuius olim tabernaculum figura.
4. *Clamor*, s. oppressorum, vel afflictorum.
5. *Fidelissima*, Græc. fidelia.
6. *Factum est*, s. Iudicium, vel quicquid prædictum erat de Ecclesiæ statu.
Gratis. Id dicitur, quia gratia vnde merita, gratis datur.
8. *Timidis*, s. timore mundano, & seruili, vel qui timore peccant.
Mendacibus, s. pernicioso.
10. *Descendentem*, i. quæ descenderat.
11. *Sicut crystallum*, Græc. crystallizanti, i. fulgenti in modum crystalli.
14. *Fundamenta*, i. lapides pretiosos in fundamentis, vt inf. explicatur.
16. *De arundine*, pro, cum arundine.
Duodecim millia, sc. in vnoquoque latere tria millia.
Eius, s. vrbis, nempe domorum altitudo trium millium stadiorum.
17. *Mensura*, s. beatitudinis, vel q.d. vsus est Angelus mensura, qua solent homines.
18. *Vitio*, s. perspicuitate.
19. *Calcedonius*. Quidam legendum putant Carchedonius.
21. *Et singula*, explicatio est præcedentium.
22. *In ea*, s. ciuitate cœlesti, Aug.
23. *Illuminauit*, pro, illuminat.
24. *Gentes*, s. saluatæ.
Eius, sc. ciuitatis.
Afferent, q.d. illic. reponent, sc. illam putabunt veram hominis gloriam, & honorem.
26. *Gentium*, i. hominum saluatorum, q.d. illic erunt vere glorioſi, & beati.

CAPVT

CAPVT XXII.

2. *Per singulos*, explicatio præcedentis, sc. non duodecim fructus diuersos, sed duodecies fructum.

Folia, s. verba cœlestia, seu Christi.

3. *Omne maledictum*, &c. q.d. nihil dignum malectione. *Amplius*, Græc. illic.

4. *In frontibus*, vide sup. c. 14.

5. *Vltra*, Græc. illic. *Illuminabit*, Græc. illuminat.

6. *Fidelissima*, Græc. fidelia.

7. *Ecce*, verba Christi.

9. *Ne feceris*, vide sup. cap. 19.

10. *Signaueris*, i. consignaueris, q.d. ne texeris, sed prode.

11. *Iustificetur*, Græc. iustitiam faciat.

13. *Primus & nouissimus*, i. principium & finis, vt supra dixit.

14. *Qui lauant stolas suas in sanguine Agni*, Gr. facientes mandata eius.

Potestas, &c. q.d. vt fruantur arbore vitæ, scil. Deo.

15. *Canes*, s. immundi, & impudentes.

Mendacium, i. iniquitatem. vide Ose. 7. 10. & Rom. 3.

16. *Radix*, i. ex stirpe, vt statim explicat.

17. *Spiritus*, s. sanctorum, vel Spiritus S. qui facit sanctos id dicere. *Sponsa*, s. Ecclesia.

Gratis, vide c. 21.

10. *Enim*, pro, autem, Græ. ergo, s. Ioannes.

20. *Etiam*, i. certe, verba Christi. Quidam tamen Ioannis dicunt.

Amen, i. ita sit, optantis verbum.

21. *Vobis*, Græc. sanctis.

LIBER III.

Apocryphus.

Citatur tamen à Sanctis Patribus. Vide Amb. cap. 1. de Elia, & Ieiun. Et ep. 7 Athan. in Synopsi. Cypr. Ep. ad Pompeium. Aug. 18. de Ciu. cap. 36. Chrysost. Hom. 1. in Matth.

CAPVT I.

1. FECIT *Pascha*, i. Paschæ festum celebrauit. *Phase*, i. agnum Paschalem.

3. *Seruis*, i. ministris. *In positione*, i. ad collationem.

4. *Illius*, s. Dei.

Ex parte, i. pro parte sua quisque. *Vestras*, alij nostras.

5. *Scripturam*, i. præscriptum.

Magnificentiam, i. magnificam descriptionem. *Particulam*, i. rationem.

8. *Regalibus*, i. fisco regio.

In Phase, s. dederunt.

10. *Azyma*, i. panes azymos.

Per tribus, s. diuisi.

12. *Æmulis*, alij ahenis. *Beneuolentia*, s. Dei, q.d. quod Deo gratum fuit.

15. *A Rege*, s. designatus.

16. *Prauaricaretur*, i. desereret.

18. *Hostias*, s. alias præter ordinarium sacrificium, &c.

24. *Circa illum*, s. Iosiam contigerunt. *De eis*, pro, vbi etiam de eis.

25. *Ab itinere super*, pro, quæ est super.

26. *Quid mihi & tibi*, i. quid tibi rei mecum est?

33. *Et quæ non*, s. gesta.

34. *Triginta trium*, alij, viginti trium, vt est 4. Reg. 23.

38. *Allegauit*, i. in carcerem coniecit. *Magistratus*, accusatiuus est. *Suum*, i. ipsius Ioacim.

Reduxit, s. Pharao.

50. *Reuocare*, s. à peccatis. *Propter*, pro, propterea.

51. *In Angelis suis*, i. eius legatos.

57 *Repletione*, i. impletione.

58. *Benigne ageret*, &c. i. quiescere.

In applicatione, i. vsque ad exactionem. *Septuaginta septem*, alij, septuaginta.

CAPVT II.

1. IN *consummatione*, i. ad impletionem.

8. *Pagorum*, alij familiarum.

Et Iudæa ex tribu Beniamin, pro, ex tribu Iuda & Beniamin.

9. *Eius*, i. ad eius ædificationem.

Sensus, i. animus.

13. *Libatoria*, s. crateres ad libamina.

Athisca, alij, pelues.

14. *Quinque millia octingenta sexaginta*. Alii, quatuor millia, quadringenta, sexaginta nouem.

17. *Accidentibus*, s. rebus, i. à commentariis. sic & inf.

18. *Refugam*, alii, perfidam. *Furnos*, alii, fora.

22. *Admonitionibus*, i. monumentis. *Refuga*, i. perfida, seu rebellatrix,

30 *Iungentes*, s. se, q.d. simul, seu, profecti, vel inde mouentes. Id enim potius significat Græca vox ἀναζεύξαντες. Itaque cap. 7. eandem vocem vertit promouentes.

CAPVT III.

1. VERNACULIS, pro, popularibus.

21. *Honesta*, i. plena diuitiis.

Meminit, i. curat. *Per talenta*, i. grandiloqua, vel iactando diuitias.

24. *Num*, pro, nonne. *Facere*, sc. vt ebrius, quanquam legendum videtur quod sic cogit facere, i. talia patrare.

CAPVT IV.

1. NVM, pro, nonne.

4. *Bellatores*, pro, bellum, vel bellatorum munera, vel hostes.

11. *Ire singuli*, pro, quisque discedere, s. eius iniussu.

12. *Diffamatur*, i. prædicatur.

17. *Faciunt*, i. conciliant.

19. *Allexiuut*,

19. *Alliciunt*, pro, cupiunt.
21. *Remittit animam*, i. vitam recreat.
22. *Doletis*, i. labores subitis. s. earum causa.
32. *Magna est terra*, &c. abundat id hoc loco. nam inf. suo loco ponitur.
Quis ista agit ? s. nisi mulieres ? Alij. quæ ista agunt ?
39. *Benignantur*, pro, beneficantur.
46. *Hoc est maiestas quod*, pro, hæc est magnificentia quam.
49. *Pro libertate*, i. litteras immunitatis à tributis.
Ad ianuas, s. causa exigendi vectigal.
51. *Dare*, pro, dari.
52. *Sacrarium*, i. altare.
Vstulare, i. cremare.
Alia talenta, s. ad holocautomata.
53. *Præcedunt*, s. in via, q.d. qui cæteris præcunt.
54. *Quantitatem*, i. sumptum.
55. *Præcepta*, i. quæ præceperat dari.
56. *Sortes*, i. pensiones
57. *A babylonia*, s. mittenda Hierosolima.
Dixit, s. vt fieret.

CAPVT V.

1. *Pagorum*, alij, familiarum, sic & inf.
3. *Eos*, s. equites.
4. *In tribus*, i. in vnaquaque tribu.
Et in partem principatus, i. per cuiusque principatum.
6. *Qui*, s. Zorobabel.
7. *Reuersus est*, s. populus. seu quisque.
9. *A gentibus*, pro, gentilium.
32. *Pædon Salomon*, i. seruorum Salomonis.
33. *Filij eius*, abundat id.
39. *Pædatura*, i. catalogo filiorum.
40. *Et Astharas*, pro, qui & Astharas.
43. *Subiugalia*, i. asini.
44. *Pagos*, alij familias.
45. *Dari*, s. vouerunt.
46. *Exierant*, s. ex Babylonia.
Regione, s. reliqua.
47. *Rebus*, i. possessionibus.
Atrium, s. populi.
Ianuam, s. atrij Sacerdotum.
50. *Nationib.* s. proselyti.
Sacrarium, i. aram. *Terræ*, s. Iudææ.
72. *Opus ædificationis &*, pro, contra opus ædificationis.

CAPVT VI.

3. *Vbregulus*, i. præfectus.
9. *Materiis*, i. tignis.
23. *Media*, pro, Media.
25. *Decem.* Alij sexaginta.
Quadratum, &c. alij, cum domiciliis tribus è lapide polito.
Tribus, i. trium ordinum.
Meniano, alij domicilio. Menianum quidem ædificium dicitur quod exterius porrigitur, sc. extensis tignis vltra columnas. auctor enim, seu inuentor Menius.
29. *Vexatione*, pro, exactione.
31. *Pueris*, i. filiis.

CAPVT VII.

2. *Principibus Syriæ*, Græc. sacrorum præfectis, seu, vt quidam vertunt, templi ædilibus.
6. *Appositi*, i. additi, seu adiuncti.
9. *Per tribus*, alij, iuxta tribus.
11. *Non sunt*, alij sunt. *Quia*, pro sed.
13. *Execrationibus gentium*, s. alieni, q.d. qui non se polluerant gentium ritibus.

CAPVT VIII.

3. *Docere & facere*, i. ad docendum, & faciendum. alij, discere & facere.
11. *In beneficiis*, i. benefacere.
13. *Secundum*, pro, apud.
27. *Abductione*, s. in carcerem.
31. *Patrias*, i. familias.
Portionales, i. cuiusque.
51. *Voui*, alij, induxi.
60. *Explebis* pro, plebis. *Pastophorio*, i. exedra.
64. *Et Banni filius, Leuitæ*, pro, Banni filius Leuitæ.
69. *Segregauerunt*, i. abstinuerunt.
70. *Et alienigenæ*, &c. pro, ab alienigenarum, & nationum immunditiis.
71. *Regni*, alij, rei, q.d. ex quo id fieri cœptum est.
79. *Et relinque*, pro, relinqui.
In locum, pro, in loco.
80. *Detegere*, i. proferre. *Dare*, pro, dari.
94. *A Domino*, i. coram Domino, vel ex parte Domini, s. acceptum.

CAPVT IX.

8. *Confessionem &*, Alij, confessione.
11. *Insubsidiati*, i. sub dio.
13. *Negotij huius*, pro, super hoc negotio.
14. *Secundum, hæc*, i. id munus.
16. *Secundum nomina*, i. nominatim.
26. *Israel*, i. populo.
37. *Vna*, pro, illa.
42. *Tribunal*. i. suggestum.
43. *Ad eum*, i. apud.
46. *Absoluisset*, i. expliçaret, vsque dum absolueret.
49. *Multitudine*, i. populo. *Et præferebant*, &c. pro, & declarabant singulis, vt intelligerent quæ lecta fuerant.
53. *Clarificabit*, id est claros faciet, alij illustrabit.

LIBER IV.

Apocryphus.

Quamquam citatur interdum à sanctis Patribus. Vide Ambr. lib. de Bono mor. c. 20.

CAPVT I.

1. *FILIIS filiorum*, i. nepotibus.
8. *Proiice*, &c. q.d. prænuncia multa illis mala euentura.
10. *Pueris*, i. seruis.
11. *In oriente*, pro. in orientem.
13. *Plateas minutas*, i. viam tuam.
15. *In signo*, s. meæ bonitatis, vel potentiæ.
16. *In nomine meo*, i. me confitentes, seu in me confidentes.
20. *Foliis*, apparet fuisse vsos in deserto.
22. *Amorrhæos*, pro, Mara, i. amaro.
27. *Non quasi*, pro, quamquam non.
36. *Memorabantur*, &c. q.d. pœnitebat eos peccatorum suorum.
37. *Testor*, i. annuntio, seu prædico.

CAPVT II.

9. *PIceis*, i. bituminis, quod pici simile est.
11. *Sumam mihi*, &c. q.d. glorificabor in eis.
12. *In odore vnguenti*, i. redolens vnguentum.
13. *Dies paucos vt immorentur*, i. vt dies, qui in mora sunt, pauci fiant, q.d. ne diu tantum bonum differatur.
25. *Columba*, pro, columna.
26. *Tuo*, alij, tuorum.
41. *Imperium Domini*, pro omnipotentem Dominum.
43. *Magis exaltabatur*, i. erat cæteris excelsior.

CAPVT III.

3. *VEntilatus*, i. agitatus.
4. *Dixisti*, s. vt fieret mundus, vel præcepisti Adamo, s. quid facere deberet.
5. *Mortuum*, i. nondum animatum.
6. *Aduentaret*, s. culta vel habitata.
7. *Instituisti*. pro induxisti.
18. *Terram*, pro, te in terra, q.d. demonstrasti te super terram, dando legem.
18. *Portas*, pro, velut per portas. *Spiritus*, i. venti.
22. *Et lex*, i. velut lex quædam.
24. *Nominis tui*, i. vbi inuocaretur nomen tuum.
25. *Dereliquerunt*, Complut. deliquerunt.
28. *Dominabitur*, s Babylon.
30. *Significasti*, s. causam.
31. *Memini*, pro, venit in mentem. *Derelinqui*, s. declarata ratio huius rei.
36. *Per nomina*, i. nominatim, s. recensendo iustos in a gente.

CAPVT IV.

6. *VT me interroges*, quod me interrogas.
7. *Vena*, sc. aquarum. *Firmamentum*, i. cœlum, s. aerem, vnde pluuia. *Exitus*, i. termini.
11. *In facie*, i. in conspectu.
De quare, i. quam ob rem.
13. *Dispositionis*, i. ritus.
Nusquam sunt, q.d. non obseruantur.
24. *Vt locustæ*, s. huc illuc volantes, sic in sæculo versamur.
29. *Inuersum*, i. euersum.
Discesserit, s. abolitione.
30. *Gramen*, alij, granum.
33. *Quomodo*, alij, quo. *Mali*, i. miseri.
34. *Altissimum*, q.d. intelligere plus quam Deus vult de rebus suis.
35. *Promptuariis*, i. penetralibus, s. cordium.
36. *Ponderauit*, s. Deus.
37. *Excitauit*, s. aliud noui.
42. *Effugere*, s. pariendo.
47. *Super*, i. ad. *Similitudinis*, i. per similitudinem.
48. *Superauit*, i. superfuit, seu subsecutus est, sic inf.

CAPVT V.

1. *SIgnis*, i. prædictionibus. *Censu*, i. diuitiis, q.d. fallentur ob diuitias.
3. *Impositio vestigio*, s. hominum, q.d. habitatam.
8. *Chaos*, scil. dehiscente terra. *Remittetur*, pro, emittetur.
9. *Semetipsos*, pro, se inuicem. *Promptuarium*, q.d. in loca abdita.
12. *Dirigentur*, i. prosperabuntur.
26. *Plasmitis*, i. formatis.
41. *Qui in finem*, i. vltimis, q.d. tibi etiam vltima propinquissima sunt, & præsentissima.
42. *Coronæ*, i. circulo. *Velocitas*, q.d. suo ordine cuncta procedunt, suoque tempore fiunt quæque.
43. *Nec*, pro. nonne. *In vnum*, i. simul.
44. *Super creatorem*, i. plus quam creator vult.
45. *Sustinebat*, i. consistebat, s. tota simul in mundo, cum primum crearetur. *Creatura*, i. mundus.
50. *Iuuenis est*, pro, iuuenem esse.
55. *Visites*, i. administres.

CAPVT VI.

1. *EXitus*, i. termini. *Conuentiones*, i. concursus.
3. *Motæ*, pro, mobiles.
4. *Firmamentum*, i. cœlorum.
5. *Abalienarentur*, s. à Deo.
6. *Facta*, i. disposita, s. sæcula.
12. *Signorum*, i. prædictionum.
16. *Tremiscit*, pro, ideo tremiscit.
19. *Suppleta*, pro, impleta.
31. *Quam audiui*, pro, qua audiuero.
34. *Cum prioribus*, pro, de prioribus. *A nouissimis*, pro de nouissimis, s. esse solicitus.
35. *Suppleam*, pro, complerem.
39. *Circumferebantur*, pro, circumfusæ erant.
41. *Spiritum*, i. vim.
58. *Vnigenitum*, pro, & vnigenitum.
Æmulatorem, i. imitatorem.
59. *Cum sæculo*, pro, in sæculo.

CAPVT VII.

4. ERit, pro, est. Esset, pro, sit.
5. *Volens voluerit*, pro, cum voluerit.
14. *Ingressi*, q.d transilierint.
21. *Venerunt*, s. in mundum.
23. *Circumuentiones*, i. fallacias, seu errores.
Superdixerunt, pro, dixerunt super.
24. *Sponsiones eius*, i. quod ei promiserant, vel ipse eis promiserat. *Legitimis*, i. præceptis. *Fidem*, i. fidelitatem, q.d. fuerunt perfidi.
25. *Vacua*, s. omni bono loca. *Vacuis*, s. bono, q. d. impiis, & sceleratis conueniunt, seu debentur. *Plena*, s. bonis loca. *Plenis*, sc. operibus bonis q.d. iustis debentur, seu conueniunt.
29. *Subducitur terra*, pro, sub terra latet.
28. *In annis*, i. intra annos, seu post annos.
30. *Septem*, i. multis. *Iudiciis*, i. moribus, seu statu, s. cum nemo esset *Derelinquetur*, s. viuus.
32. *Qui*, pro, quæ, seu eos, qui.
33. *Pertransibunt*, i. præteribunt.
Miseria, s. bonorum.
34. *Iudicium*, i. iustitia.
38. *Confractione*, i. clade.
Sanctificationem, i. templum.
52. *Tarde*, i. cum patientia, & longanimitate.
57. *Cogitamentum*, i. ratio.
61. *Non esset*, s. si bene agerent.
62. *In seculo*, pro, in seculum, sc. infantibus in vtero matrum. *Conuersionem*, pro, conuersationem.
64. *Operibus*, i. creaturis.
66. *Magis*, pro, plurimum.
68. *Decies millesima*, pro, ex mille decem.
69. *Contentionum*, i. delictorum, seu criminum.

CAPVT VIII.

2. INterrogabis, pro, si interroges. *Magis*, pro valde. *Absorbe*, &c. q.d. hauri cognitionem, & vora sapientiam.
5. *Conuenisti*, &c. q.d. pactus es audire, & vis agere Prophetam. *Volens*, alij, voles. *Viuere*, i. quanta est vita.
6. *Portabit*, i. sustinebit, q.d. quis ferre possit vitam?
8. *Igne, & aqua*, i. calido, & humido.
Tua creatio, sc. fœtus. *Plasmatio*, s. vterus.
10. *Mamillarum*, i. matris, q.d. paruulo.
11. *Tua*, pro, tua.
12. *Enutristi*, pro. soles enutrire.
15. *Tu magis scis*, q.d. tu videris.
18. *Celeritatem*, q.d. celeriter venturum.
20. *Seculum*, i. æternitatem. *Aëre*, pro, aërea.
22. *Seruatio conuertitur*, pro, custodia versatur, q.d. vtuntur maxime igne, & vento. *Perseueruntia*, i. constantia.
23. *Veritas testificatur*, s. ita esse, vt dico.
35. *Confitentibus*, s. te.
36. *Iustitia*, i. misericordia.
38. *Cogitabo*, s. punitionem.
Perditionem, i. interitum.
39. *Figmentum*, i. studia.
Memorabor, i. recordabor.
44. *Imago*, i. exemplar.
49. *Iudicasti te*, s. talem esse.
51. *De similibus tuis*, pro, similium tui.
52. *Probata*, i. approbata, seu explorata.
53. *Signata*, i. notata, s. & reiecta.
Oblitione, s. futura.
59. *Voluit*, s. Deus.
60. *Coinquinauerunt*, i. profanarunt.

CAPVT IX.

8. SAnctificaui, i. sanctitate separaui.
9. *Miserebuntur*, pro, miseri erunt.
17. *Creatio*, i. opus. *Tempus*, s. tale, seu simile.
Erat, pro, est.
19. *Quisque*, s. nondum erat, vel mihi parebat.
Creator, s. esse agnoscor. Alij, creatur. vel creatorum. *Inuestigabili*, i. inexplicabili, s. malitiæ.
22. *Sine causa*, i. frustra.
23. *Intromittas*, alij, intermittas, q.d. quiescas.
32. *Parens*, i. apparens. *Tuus erat*, q.d. nisi tu faceres, non poterat apparere, illi vero ne faceres, impediebant.
37. *Labore*, lege robore.
45. *Fortem*, i. Deum.

CAPVT X.

2. LVmina, i. lucernas, s. vt fit in luctu, obscuro enim loco lugeri solet. *Quieui*, pro, acquieui.
3. *Quieuissent*, &c. q.d. finem fecissent me consolandi.
13. *Viam*, i. morem. *Euenit*, i. solet.
14. *Fecit*, i. coluit.
16. *Terminum*, i. definitionem.
21. *Sanctificatio*, i. templum, seu sanctuarium.
23. *Signaculum*, q.d. insignis.
Resignata, i. exuta, seu spoliata.
24. *Fortis*, i. Deus.
28. *In multitudine*, i. plurimum.
34. *Frustra*, i. sine causa.
43. *Absolutio*, i. interpretatio.
44. *Et quoniam dixi tibi*. Hæc ponuntur postea suo loco, hîc abundant.
45. *Dixit*, s. quod proxime sequitur.
Propter quod, pro, propterea quod. *Oblatio*, s. sacrificij.
59. *Supremorum*, i. vltimorum. *A nouissimis*, pro, in nouissimis.

CAPVT XI.

2. ET *colligebantur*, pro, collecti.
3. *Contrariæ*, pro, aliæ.
4. *Dimidium*, i. quod inter alia medium erat.
24. *Sex*, pro, de sex.
29. *Duorum capitum*, pro, duobus reliquis capitibus.
30. *Completa secum*, i. coniuncta cum illo.
31. *Qui*, alij, quæ.
34. *Superauerunt*, pro, superfuerunt.
39. *Superasti*, pro, superfuisti. *Per eos*, pro, per ea.

CAPVT XII.

2. SVperauerat,, pro, superfuerat.
5. *Quam*, pro, quo.
13. *Timor*, pro, terror.
21. *In tempore*, pro, ad tempus.
Eius, s. suum cuiusque.
28. *Qui cum eo*, i. alterum.
34. *Cum miseria*, i. per ærumnas.
Super fines, pro, in fines.
48. *Sanctificationis*, i. templi, vel religionis.
51. *Mandauit*, s. Angelus.

CAPVT XIII.

1. HOmo, s. factus.
4. *Quiescit*, i. disperit.
6. *Sculpserat*, i. exciderat.

16. *Derelicti*, i.superstites.
18. *Eis*,s.non derelictis.
20. *In hunc*, s.statum. q.d.in hæc.
23. *Aufert*, pro, fert,seu portat.
30. *Excessu mentis*,i.pauore,seu stupore.
37. *Has*,s.gentes.*Tempestati appropinquauerunt*, i.in quas tempestas incidit.
42. *Vel*,pro,& vel.
43. *Euphratem*,pro Euphratis.
44, *Statuit*, pro,stitit,i.prohibuit.
50. *Multa plurima*,pro,quam plurima.
51. *Quod*, pro,quid.
52. *Diei*, s.illius.
56. *Merces*,i.opus.
58. *Illata*, pro,incidentia.

CAPVT XIV.

8. *Signa*, i. res miras.
9. *Conuerteris*,pro conuersaberis.
12. *Post medium*, pro, quantum est post dimidium.
17. *Prolongauit*,i.longe recessit.
21. *Incensa*, i. cremata.
24. *Buxos*, i. buxeas tabellas.
26. *Perfectis*, i.vbi perfecta fuerint.
33. *Introrsum vestrum*,pro,intra vos.
42. *Excessiones noctis quas*, pro,mira per noctem quæ.

CAPVT XV.

6. *Propter quod*, pro,propterea quod.
8. *Silebo*, i. dissimulabo.
13. *Sydere*, i. syderatione. Morbus est,plantas & animalia arefaciens.
16. *Inconstabilitio*, i.seditio. *In potentia sua*, q.d. potentia agent,non ratione.
20. *Conuertendos in se*,pro, regerendum in ipsos. *Illis*, s. electis meis.
25. *Potestate*, s. iniqua.

Sanctificationem, i.sanctuarium.
27. *Propter quod*,pro,propterea quod.
29. *Sicut flatus*,i.more venti.
30. *Carmonij*, nomen populi,aut loci.
35. *Collident sydus*, i.stellas deturbabunt.
Ad ventrem,s.ascendens,seu inundans.
36. *Fimus*,i.cadauera.
Substramen,alij cingulum.
40. *Sydus terribile*, i.syderationem vehementem.
44. *Sydus*, i. syderationem.
49. *A violatione*,pro,violatione.
Gloria virtutis, s.peribit.
52. *Zelabor te*,pro,sæuiissem in te.
55. *In sinu*, pro, in sinum,s.reddetur.

CAPVT XVI.

12. *Gloria*, i.præ gloria,seu magnificentia.
20. *In emendatione*, pro,ad emendationem.
21. *Semper*, pro,vnquam.
23. *Superauerint*,pro,superfuerint.
37. *Diis*, Alij, iis,s.qui dixerint contraria verbis Domini.
46. *Propter quod*,pro,propterea quod.
47. *In captiuitate*, pro,ad captiuitatem.
49. *Adzelabor eos*, pro,excandescam in eos.
50. *Zelatur*,i.odit,seu indignatur.
Idoneam,i.honestam.
51. *In facie*,i.palam. *Defendat*,i.vlciscatur.
Exquirentem,pro facientem,seu exequentem.
54. *Comburet*,s.Deus.
55. *Cognoscet*, pro,nouit.
58. *Conceptum*,i.capacitatem.
59. *In medio aquarum*, pro,plenum aquis.
69. *Turba*,i. populi,s.hostilis.
Cibabunt,i.veluti cibum offerent.
71. *Locis locus*, i per singula loca. *Exurrectio*, s. hostium.
77. *Præponderent*,i.grauent.
78. *Excluditur*,s.homo,ne possit transire.

LAVS DEO.

PHRASES

PHRASES SCRIPTVRÆ ORDINE ALPHABETICO.

Vbi numerus prior caput indicat, ſecundus verſum. In quibus autem tantum eſt vnum caput, ſoli verſus indicantur.

A

AVEL ab, pro, in Pſal. 67.30. *Eccl.* 23.10. *Ier.* 10.14. & 49.5
A, pro, contra, Pſal. 139.9
A, pro, ad, Ezech. 30.6
A, pro, ob, Eccl. 42.11. *Iſa.* 15,5. & 16.11. *Oſee* 4.19. *Matt.* 18.7
A, vel ab, pro, propter, Pſalm. 43.7. & 54.4. & 87, 19. & 106. 34.39. *Eccl.* 20,24. *Iſa.* 1.29. *Ierem.* 22. 22. *Thren.* 4.9. *Oſe.* 7.16
A, vel ab, pro, præ, ſeu pluſquam, 4. *Eſd.* 16.12. *Pſal.* 6.8. & 37. 9. & 72. 25. & 92.4. & 108.24. *Eccl.* 25.39. *Ierem.* 47.3. & 50.13. *Ezech.* 16,52. *Mich.* 2.12. *Luca* 18.14. *Hebr.* 2,7
A, pro, quam. 2. *Cor.* 11.5. & 12.11
A, pro, de, Ier. 19.1
A diebus in dies, i. quotannis, Exod. 13.10
A Domino, i. iuſſu Domini, Num. 11.13
A facie, pro, coram, Gen. 6.13. *Ioſ.* 10.10. 2. *Regum* 7, 23. *Pſal* 9.4. & 60.4. & 95.13. *Threnor.* 2.3. *Abac.* 2.19. 2. *Theſſ.* 1.9
A facie, pro, à præſentia, Pſal. 50.13. & 67.3. & 96. 4. & 113.7
A facie, pro, cauſa, ſeu propter, Gen. 6.13. & 16.8. 1. *Regum* 8.18. *Pſal.* 37.4 6. & 101.11. *Iſa.* 2.10. & 7.16. & 37.6. *Iere.* 13.17. & 23.9. & 48.44. *Thren.* 5.9.10. *Oſe.* 10.15. *Apoc.* 12.14
A facie, i. vi, Ier. 32.24
A facie alicuius, i. ab aliquo, 1. *Mach.* 5,21
A generatione in generationem, i. perpetuo, Pſ. 76. & 89.1. *Dan.* 3.100
A principio, i. prius, Ier. 30.20. & 33.7.11
A voce, i. propter, Iſa. 24.18
Ad, pro, apud, Bar. 4.27
Ab anno in annum, i. ſingulis annis, Zach. 14.16. 1. *Machab.* 4.59
Ab, pro, de, Heb. 6.1
Abbreuiatum, pro, definitum, Dan. 9,24
Abominationes pro, diu gentium, Exod. 8,26. *Ezech.* 7.20
Abuti, pro, vti, 1. *Cor.* 9.18
Abyſſus, i. mare, ſeu aquæ copia, Gen. 1,2. & 7.11. & 49.25. *Deut.* 33.13. *Iob* 38.30. *Pſal.* 32.7. & 77. 15. *Prou.* 8,27. *Eccl.* 16.17. & 43.25
Abyſſus, i. profunditas, Pſal. 35.7. *Eccl,* 48.18
Abſtractum, pro concreto, ſeu, ſubſtantiuum pro adiectiuo, Eccl. 44.17. *Pſal.* 106.42.1. *Mach.* 9.70. & 14. 7. *Ioan,* 17.17. *Actor.* 11.2. *Rom,* 2.26. & 1. 7.2. *Corinth.* 5.21. & 7.14. *Galat.* 2,9. *Epheſ.* 1.19. & 2.11. & 4.8. & 6.12. *Philip.* 3.3. 2. *Theſſ.* 2,3. *Tit.* 1.10. 1. *Pet.* 2.17. 2. *Pet.* 2,10. 13. 1. *Ioan,* 2.2. & 4.10. *Iud.* 8.12
Accinctus, i. expeditus, vel fortis. Nu, 32.17. *Hab.* 3.16
Accingere lumbos, i. ſe parare ad iter, 4. *Reg.* 9.1
Ad, pro, ab, Eccl. 45.15. *Mich.* 5.2
Ad, pro, de, Iob 34.31. *Ier.* 22.11. & 27.19. *Luc.* 19. 9. *Rom.* 10.21
Ad, pro, ob, Mar. 10.5. *Matt.* 19.8
Ad, pro, contra, 1. *Reg.* 7.7. *Eccl.* 13.8. *Iſa.* 32,6. *Ier.* 51.25.1. *Mach.* 3.35. *Luc.* 14.31. & 20.19
Ad, pro, coram, Act. 24.16
Ad, pro, per, Heb. 6.5. *Iac.* 4.5
Ad, pro, ſuper, 1. *Par.* 11.10
Ad, pro, à, Ezech. 29.10
Ad ſubintelligitur, 1. *Reg.* 14.18
Adam, pro, homine, Gen. 5.2. *Deut.* 3.8
Ad dexteram, vel ſiniſtram, pro, aberrare à recto, ſeu vero, 2. *Reg.* 14.19
Adulterum, pro, adulterinum, Heb, 12,8
Ad horam, i. ad breue tempus, 2. *Cor.* 7.8. *Gal.* 2.5.1. *Theſſ.* 2.17. *Phil.* 15
Ad imaginem & ſimilitudinem, i. valde ſimile, Gen, 1.26
Ad quem, pro, de quo, Heb. 4.13
Ad cor, i. verbis lenibus, ſeu conſolatoriis, 2. *Par.* 30, 22. & 32.6. *Iſa.* 40.2. *Oſe.* 2.14
Adhuc, pro, nunc, Rom. 8.22
Admirari ſignificatione paſſiua, Eccl. 24.3
Adeps, pro, opulentia, Pſal. 16.10. & 72.7
Adorare, pro, reuereri ſe incuruando, Gen. 18. 2. & 23.7. & *alibi ſæpe.*
Adiurare, pro, facere iurare, Gen. 24.3. & 50.5.25. 1. *Regum* 14.24
Adinuentiones, i. conſilia vel ſtudia ſeu opera Pſal. 75. 13. & 80. 13. & 105.29. 39. *Iſa.* 12.3. *Ierem.* 17. 10. & 32. 19. *Oſe,* 7.2. & 9.15. *Mich,* 3. 4. *Soph.* 3.11
Æuum, i. æternitas, Eccl. 1.4
Æuum, i. tempus, Eccl. 42.19. & 43.7
Ædificare, vide Domum ædificare.
Æternum, pro eo, quod fuit à mundi initio, Deuter 33.15
Æternum, pro, tempore longiſſimo, Pſal. 47.12. *Prou.* 29.14. *Dan.* 3.9. *Soph.* 2.9
Æmulatio, i. indignatio, Pſal. 77.58. *Heb.* 10.27
Æmulatio, i. Zelus, ſeu ſtudium, Ioſ. 24.19. *Rom.* 10.2. 2. *Cor.* 7.7. *Gal.* 1.14. & 5.20. *Phil.* 3.6
Æmulatio, i. inuidia, 2. *Cor,* 12.20
Æmulari, i. inuidere, 1. *Cor.* 13.4
Æmulari, i. imitari, vel ſectari, 4. *Eſd.* 6.58. *Prou.* 3, 31. & 24. 1.19. *Rom.* 11.12.14.1. *Cor.* 12,31. & 14.1.12. *Gal.* 4,17,18. 1. *Pet.* 3.13. *Apoc.* 3.19
Æmulari, i. Zelo proſequi, 2. *Cor,* 11.2. *Gal.* 4.17
Æmulari, i. prouocare ad indignationem, 1. *Cor,* 10.22.
Æquitas, i. rectitudo, Deuter. 9.5. *vel alibi ſæpe.*
Affligere animam, pro, ieiunare, Leu. 16.29. & 23. 27. *Num.* 29.7
Aggrauari, i. præualere, Iud. 1.35
Alioqui, ſubintelligitur, 1. *Mach.* 3.9
Amplius, pro, valde, ſeu plurimum, Deut. 6.3. *Pſalm,* 50.4. & 61.3

Ambulare, seu ingredi, pro, agere, versari, seu conuersari, Ps.14.2. & 25.1.4.11. Matt.4.16. Ioan.7.1. & 8.12. Act.21.21.24. Rom.8.1.2. Cor.10.2. Gal. 5.16. Eph. 4.1. & 5.15. Col.2.2.2. Thess.3.6. Heb. 13.1. Ioan.2.6

Ambulare coram Deo, vel cum Deo, pro, studere placere Deo, vel sancte viuere, Gen.17.1. & 24.40. Mal.2.6. Gen.5.22. & 6.9. Mich.6.8

Amicus, i. proximus, Eccl.1.4

Anathema, pro, re destruenda, vel Deo consecranda, Deut.7.26. & 13.17. Ios.6.17. & 7.1. Gal.1.8.1. Cor.16.22. Iud.16.23

Anathematizare, i. penitus destruere, 1. Mac.5.5

Anathematizare, i. execrari, seu maledicere, 1. Cor. 12.3. Mar.14.71

Ante faciem, i. palam, Bar.2.10

Ante faciem, i. in conspectu, Luc.2.31

Antecedens, pro relatiuo, Gen.5.1. & 19.24. & 44.9. Ios.13.8.1. Reg.3.21. & 25.22.2. Reg.20.6.3. Reg. 13.26. 2. Par.6.41. & 7.11. Ps.44.6. Prou.31.4. Soph.1.8. Zach.10.12. Eph.4.16

Angelus, i. Legatus, 3. Esd.1.51

Anguli, i. capita, seu principes, 1. Reg.14.38

Annus, i. tempus, Luc.4.19

Annus dierum, i. completus, Ier.28.3.1. Mac.1.30

Anima, pro, vita, Deut.22.26. & 24.6.4. Reg.1.13. Iob 2.4.6. & 33.22. Psal.43.25. & 53.6. & 56.5. & 63.2. & 93.17. & 108.20.31. Prou.20.2. Isa. 43.4. Ier.4.30. & 34.20. & 51.14. Ezech.16.5. & 32.10.1. Machab. 2.4. & 9.2. & 13.5. Matth.6. 25. & 20.28. Marc.3.4. Luc. 12.22. & 24.26. Ioan. 10.11. Actor.15.26. & 20.24. Rom. 16.4. Phil. 2.30

Anima, pro, animali, Gen.1.20

Anima, pro, voluntate, seu appetitu, Leu.26.11. Ezech.7.19

Anima, pro homine, vel re cuius anima dicitur, Gen. 14.21. & 12.5. Leu.2.1. & 5.1. Ios.20.3. Psal.7.6. & 10.1. & 29.4. & 40.5. Prou.10.3. Eccl.4.7. & 7.22. & 9.2.6. & 24.1. & 32.25. Isa.5.14. Ezech. 8.20. & 33.6. Ose.9.4. Ioan.4.8.1. Mach.9.2. & 10.33. Matt.12.18. Luc.6.9. Act.2.43. Rom.13.1

Anima, pro, mente, 1. Pet.2.11

Anima, pro cadauera, Nu.9.6. Agg.2.14

Anima, pro conscientia, 2. Reg.18.13

Anima, pro desiderio, Iob.39.1. Psal.40.3

Animam remittere, i, vitam recreare, 3. Esd.4.21.

Anima in manibus, i. vita in periculis, 1. Reg.19.5. & 28.21. Iob 13.14. Psal.118.109

Animaquior, i. bono animo, Sap.18.6. Bar. 4.5.21. Marc.7.10.46

Animam habere viuentium, i. viuere, Gen.1.20

Anima sua bona ostendere, i se oblectare, Eccl.2.17

Ante, pro, coram, Gen.12.28. Psal.71.5.17

Animam alicuius quærere, pro, velle eum occidere, Exod.4.19. Matt.2.20

Aperire os, i. loqui, Act.18.14

Aperire humerum, i. conterere fortitudinem, Ezech. 25.9

Apprehendere, i assequi, Ose.2.7

Aqua, i. mundi materia informis, seu indistincta, Gen. 1.2

Aqua, pro, aqua & aëre, Gen.1.20

Arreptitius, i. insanus, Ier.29.26

Arcus, i. robur, Iob 29.20

Ascendere, i. surgere, 3 Reg.18 41

Ascendere, i crescere, Psal.73.23

Ascendere, i. ire, 3. Reg.18.44

Aspectus, i. color, Leu.13.10.

Astutia, i. cautio, Prou.1.4. & 8.5. & 14.18. & 15.5. & 27.12. Eccl.1.6. & 18.28

At, subintelligitur, Eccl.10.12

Attenuatus, i. inopia pressus, Leu.25.25

Attendere, i. cauere, Tob.4.13. Eccl.6.13. & 17.12. & 18.27. & 32.26. Matt.7.15. Luc.12.1. & 20.46. & 21.34

Audire, pro, intelligere, Ezech.3.6. Ioan.6.60.1. Cor. 14.2. Heb.5.11

Auditus, pro eo quod auditur, Isa.53.1. Ier. 49.23. Ezech.7.26. & 21.7. Abac.3.1. Ioan.12.38. Rom. 10.16.17.1. Thess.2.13

Autem, pro, inquam, 2. Cor.5.8. & 10.2. Iac.1.13

Autem, pro, ergo, 1. Ioan.4.18

Autem, pro, quanquam, Ier.51.5

Autem, pro, etiam, Num.31.12

Autem, pro, enim, 1. Cor.10.13. Ioan.6.40

Aut, pro, an, Matt.20.15

Audire, pro, obedire, Deut.13.18

Auditio, i. rumor, vel nuntius, vel fama, Psal.111.7. Sap.1.9. Nah.3.19

Auferre peccatum, seu iniquitatem, pro, ignoscere, 1. Reg.25.28

Auferre, pro, accipere Num.11.17

B

Baculus, i. sustentaculum, Leu.26.26

Baptizare, pro, lauare, Iudit.12.7. Eccl.34.30. Mar.7.4. Heb.9.10

Baptizari, pro, pati, Mar.10.38.39. Luc.12.50. 1 Cor.15.29

Barbarus, pro eo qui loquitur alia lingua, Psalm. 113.1

Benedicere, pro, salutare, 1. Reg.25.14.4. Reg.10.15

Benedicere, pro, maledicere. 3. Reg.21.13. Iob 1.11

Benedicere, pro, consecrare, 1. Cor.10.16

Benedicere, i. dare fœcunditatem, Gen.1.22. & 5.2. & 9.1

Benedicere, i. cumulare bonis, seu benefacere, Gen.12. 2. & 27.27. & 32.26.29. Exod.20.24. Num.6.24. Deut. 2.7.2. Reg.6.11.1. Par.13.14. Ps.5.13. & 27 9. & 28.11. & 44.3. & 66.2. & 84.2. Pro.11.25

Benedicere, i. beatum dicere, Psal.48.19

Benedicere, i. bene precari, vel laudare, aut gratias agere, Gen.28.1. & 47.7. Exod.12.32. Deut.10.8. Ios.14.13. & 22.6. 1. Reg.2.20. & 9.13. & 26.25. 2. Reg.6.18.20. & 13.25. & 19. & 39. & 21.3.3. Reg.1.47. & 8.14.1. Paral.16.2.43. Psal. 27.6. & 40.14. & 112.2. & 117.26. & 144 1. Prou.27.14. Matt.14.19. & 26.26. Marc.6.41. & 87. & 10. 16. Luc.1.68. & 2.28.34. & 6.28. & 9.16. & 24. 30. 50. Rom.12.14.1. Corinth. 4.12. & 14.16. Eph.1.5

Benedicere, i. felicitate, Gen.48.16

Benedicere sibi, i. sibi felicitatem promittere, Deut. 29.19

Benedictio, i. fauor, Psal. 3.9. & 108.28. Prouerb. 10.22

Benedictio, i. laus, Eccl.45.1. & 47.7.1. Mach.2.7. Rom.16.18

Benedictio, pro, benedictus, Gen.12.2. Isa.19.24. & Zac.8.13

Benedictio, i. copia, 2. Cor.9.6

Benedictio, pro, beneficio, seu dono, Gen.33.11. Ios.15. 19. Iud.1.15.1. Reg.30.26.4. Reg.5.15. Psal. 23.5. & 83.7. & 108.18. & 144.16. Sap.16.28. Rom. 15.29.2. Cor.9.5

Benedictio, pro, felicitate, vel rerum copia, Deut.11. 26. & 12.15. Psal.36.26. Prou. 20.21. Ioel.2.14. Malach.3.10

Benedictus, i. fortunatus, seu felix, Gen.12.2. Deut. 28.3. Mar.11.10. Luc.1.42

Bene, pro, vere, Ioan.4.17

Bene vti aliquo, pro, ei benefacere, Gen.12.16

*Beſtia, pro, feris, Gen.*1.24.& 3.14
Blaſphemare, i. probris afficere, 2.*Reg.*21.21.1.*Par.* 20.7. *Ezech.*5.15
Bonitas, i. beneficentia, 2.*Eſd.*9.25
*Bonum, pro, iucundo, ſeu lato, vel vtili, Geneſ.*1.4. *Pſal.*51.11.& 53.8.*Ier.*42.6.*Zach.*1.13.*Eccl.*35. 16.12. *Phil.*2.19
*Bonum, i. conueniens, Gen.*2 18
*Bonum, i. felix, Pſal.*33.13. 2.*Mach.*1.1
*Brachia, pro viribus, Deut.*33.27.1. *Reg.*2.31.*Pſ.*9. 36.& 70.18.& 76.16.*Iſa.*33.1.& 48.14.& 55.5. *Ezech.*22.6. & 30.21. *Daniel.*11.22. *Oſe.*7.15. *Zach.*11.17. *Luc.*1.51. *Ioan.*12.37. *Act.*13.17

C

*CAdere, pro, gratum eſſe, ſeu acceptabile, Ier.*42.2
*Calix, i. punitio, Pſal.*10.6. *Ezech.*25.31
*Calix, i. paſſio, Matth.*20.22
*Calix, pro, re fruenda, Pſal.*15.5
*Caput, i. princeps, Pſal.*109.6
*Caput, pro, perſona, Gen.*40.19
*Cœlum, cœli, i. ſupremum cœlum, Pſ.*113.16.& 148.4
Cœlum, i. aër, 4.*Reg.*2.11.2.*Par.*7.13.*Iob* 2.12.*Pſ.*77. 24. & 104.40. *Iſa.*55.10. *Ier.*8.7.1.*Mach.*2.58
Cœlum, i. cœli incola, 1.*Par.*16.31. *Iob* 20.25.*Pſ.*49.4. 6.& 68.35.& 88.6. & 96.6. *Ioel.*3.16
*Cœlum & terra, pro cœleſtibus & terreſtribus, Deut.*4.26
Cœlum, pro, Deo, 1.*Mach.*4.10.& 9.47.2.*Mach.*7.11. *Luc.*15.18
*Canticum, ſeu pſalmus, pro, illuſione, Thr.*3.14.63
*Caro, pro, conſanguineo, Gen.*29.14.*Leu.*18.12.13.17. *Rom.*11.14
Caro, i. corpus, 1.*Cor.*15.39. 2.*Cor.*7.5.*Epheſ.*5.29. *Hebr.*9.12. *Iud.*8
*Caro, i. carnalis, Gen.*6.3
*Caro, pro, animante, Pſal.*135.25.*Eccl.*13.20.& 17. 4.& 18.12. & 40.8
*Caro, pro, homine, Gen.*6.12.*Deut.*5.25.*Iudith* 7.16. *Pſal.*55.5. & 64.3. & 144.21.*Prou.*4.20.*Eccl.*1. 10.& 33.21. & 39.24. & 41.5.& 44.27.& 45.5. *Iſa.*40.5.& 49.26.& 66.16.24.*Ier.*25.31.*Dan.*4. 9.*Ioel.*2.28. *Matth.*24. 24. *Luc.*3.6. *Ioan.*1.14. & 17.2.*Act.*2.17.*Rom.*5.20.1.*Cor.*1.29.*Gal.*2.16. & 6. 2
Caro, & anguis, i. corruptio carnis & ſanguinis, ſeu hominis, 1.*Cor.*15.50
*Caro, & ſanguis, i. homo, Eccl.*14.19.& 17.30.*Matth.* 16.17.*Gal.*1.16. *Eph.*6.12
*Caſus, pro caſu, Gen.*42.25.*Ioſ.*22.10.*Iob* 30.18.*Pſ.*3. 9 & 34.10.14. & 35.1. & 39.1.& 40.1.& 64.14. & 71.15. & 85.1. & 96.1. *Eccl.*43.23. & 45.2. *Iſa.*5.17.& 17.6.& 61.2.*Ier.*15.3.& 23.5.& 31. 23.& 50.25.& 51.16. *Ezech.*20.37. & 27.26.& 40.5.*Baruch* 4.22.*Oſe.*7.5.& 12.19.1.*Mach.*1.56. & 4.7. & 10.43.& 12.19.2. *Mach.*1.2.*Matt.*17. 12. & 23.34. *Marc.*12.31. & 13.9.19. *Luc.*6.8. & 12.59.*Ioan.*7.1. *Act.*5.11. & 7.45. & 8.11.& 14.25. *Rom.*2.6.15.& 9.10. & 10.14. & 14.11. 2.*Cor.*10.15. & 11.25. *Gal.*4.11. *Epheſ.*1.15. & 4.1. *Col.*1.3.4. & 2.5. & 3.15. *Tit.*1.2. *Phil.*5. *Heb.*3.3. & 6.16. & 9.6. 1.*Ioan.*4.16. *Apoc.*6.1. & 11.5.& 18.17. *Geneſ.*40.1. *Ioſ.*7.20
*Cardines cœli, i. extrema orbis, Deut.*30.4
*Cauere, pro, videre, Deut.*8.1
*Ceu, ſubintelligitur, Prou.*13.12
Chriſtus, pro, Chriſti Eccleſia, 1.*Cor.*12.12
*Circa, pro, per, Act.*5.42
Ciſterna, i. fouea, 1.*Par.*11.22
*Circumciſio, i. Iudæi, Rom.*15.8. *vide abſtractum, pro, concreto.*
*Cito, ſubintelligitur, Ezech.*12.28
Cognoſcere, pro, approbare, Iob 34.18.*Pſ.*1.6.& 36.18. & 100.4.& 138.1. *Prou.*4.27. *Oſe.*8.4
*Cognoſcere, pro, rem habere, Geneſ.*4.1.17. & 19.5. *Matth.*1.25.3.*Reg.*1.4
*Cognoſcere, pro, cogitare, ſeu recordari, Deut.*11.2
Cognoſcere, pro amare, vel fauere, 1.*Par.*17.18.*Gal.*4. 9.1.*Cor.*8.3
*Cogitare pro comprehendere, Mal.*3.2
*Cognatio, pro, familia, Gen.*10.20.& 12.3.*Exod.*6.16. *Ioſ.*21.1.1.*Par.*8.6.*Ier.*1.15.& 2.4. & 3.14.29.9. & 31.1. *Amos* 3.1
Cognatio, i. natio, Amos 3.2
*Comminari, pro increpare, Marc.*1.25. & 4.39.& 8. 33.& 10.13.48
*Communicare, pro, inquinare, ſeu profanare, Marc.*7.15
*Commune, i. profanum, vel immundum, Deut.*20.6.1. *Mach.*1.50. *Act.*10.14.15. *Rom.*14.14
*Commotio capitis, i. ludibrium, Pſal.*43.15
*Communiter, pro, ſimul, Gen.*13.6
Communicare, pro, participare, ſæpe in Epiſt. Apoſtolorum.
*Comedere carnes ſuas, i. ſe fame conficere, Eccl.*4.5
*Comedere, i. conſumere, Ier.*50.7
*Completum, pro, compleri cœptum, Ier.*34.14
*Commemorati, pro, recordati, Bar.*3.23
*Concupiſcentia, pro eo quod concupiſcitur, Sap.*16.3
*Confidenter, i. ſecure, Deut.*33.12
*Confortari, i. fortificari, Gen.*48.2
*Confortari, i. prænalere, Iud.*1.28.1.*Mach.*2.49
Confundere, pro, pudefacere, & confuſio, pro, pudore, 1.*Reg.*20.34. 2.*Reg.*19.5. 3.*Reg.*2.16. *Pſal.*13.6. & 21.6.& 24.3. & 30.18.& 33.6.& 34.4. & 68. 7.9.& 70.24.& 88.46.& 118.6.*Prou.*29.15.*Eccl.* 4.24.& 20.24.& 21.25.& 22.4.& 25.35. & 29. 19. *Iſa.*1.29. & 50.7. *Oſe.*2.5. *Ioel.*1.1. *Rom.*5.5. & 9.33.1.*Cor.*4.14.& 11.22.2.*Cor.*4.9.2.*Theſſ.*3. 14. 2.*Tim.*1.12. *Heb.*2.11. & 11.16. 1.*Pet.*2.6. & 3.16. 1.*Ioan.*2.28
Confuſio, i. ignominia, Iudith 14.16
*Confiteri, i. indicare, Gen.*31.20
*Confiteri, pro, prædicari, Pſal.*106.8
*Confiteri, pro, laudare, ſeu gratias agere, & Confeſſio, pro laude, vel gratiarum actione, Geneſ.*29.35. 2.*Reg.*12.50.3.*Reg* 8.33.1.*Par.*16.7.34. *Pſal.*6.6. & 7.18 & 9.2.& 17.50.& 27.7.& 29.13.& 74.2. & 88.6 & 91.2.& 94.2.& 99.1.& 103.1.& 106.1. *Eccl.*17.25.& 18.28.& 47.9. & 51.1. *Iſa.*12.1.3. *Matth.*11.25.*Luc.*2.38.& 10.11
Conuerſus, ſeu reuerſus, pro, item, ſeu rurſum, Iob 10. 16.*Pſal.*70.21.& 77.41. *Act.*15.16
Concupiſcibile, vide, deſiderabile.
*Concupiſcentia, pro, re concupita, Pſal.*105.14
*Concubina, pro, vxore, Gen.*25.6. & 35.22
*Concludere, pro, ſterilem reddere, Gen.*16.2.& 20.18
Concludere, i. tradere, 1.*Mach.*3.18. & 4.31
*Concludere in gladio, i. hoſtibus tradere, Pſal.*77.62
*Condicere, pro, promittere, Exod.*8.12
*Conſilium, i. decretum. Eph.*1.11
*Contaminare, pro, contaminatum indicare, Leu.*13.11
Contaminare, i. profanare, 4.*Reg.*23.8
Continens, pro contento, 3.*Reg.*2.5
Confractio, i. clades, 4.*Reg.*7.38
Conſpectus, pro poteſtate, Iudith 33
Conſummare, i. perficere, ſæpe.
*Conſummare. i. conſumere, vel deſinere, Pſal.*118.87. *Sap.*3.16.& 16.16. *Iſa.*16.4. & 28.22.& 29.20. & 32.10.*Ier.*4.27.*Ezech.*11.13.*Luc.*15.14.*Gal.*3. 3.*Heb.*9.36
*Conſummatio, i. perfectio, Pſalm.*118.96.*Dan.*9.27. 2.*Cor.*13.9.*Eph.*4.12.*Heb.*7.11
*Conſummatio, i. mors, Eccl.*16.21

Consummatio, i. finis, Heb.6.8
Consummari, i. vitam finire, Luc.13.32
Continens, i. compos, Sap.8.21
Conuertere, i. reducere, Psal.52.7.& 125.1.4.Ier.30. 3.& 32.44.Thr.1.16
Conuerti, i. reuerti, Ose.2.9
Conuersio, i. captiuitas, Ier.33.11.26
Contra, pro, versus, Genes.2.14. Num.8.2. Ios 8.22. 3.Reg.8.44.Tob.11.1.Can.7.4. Dan.6.12
Contra, i. è regione, Exod.14.2. & 34.3. & 37.14. Num.33.36. Deut.1.1. & 11.30. & 32.49.52. & 34.1.Ios.3.16.& 20.12.Iud.19.10.3.Reg.17.3. 4.Reg.2.15. 2.Par.6.13. 2.Esd.3.19. 23. & 7.3. & 12.36. Iudith 4.5. Dan.2.31.& 55. & 10.16. 1.Mach.3.46. & 7.47.2.Mach.16.33.Matth.21. 2.Marc.3.3. Luc.19.30
Contra, pro, coram, vel prope, Num.25.4. & 33.7. 4.Reg.1.13.Esth.15.9.Psal.43.16.& 50.5.& 76.3. & 108.15.Eccl.6.12. & 47.11. Bar.4.2.Am.4.3. Abac.1.3
Contra faciem, pro, ante, Ezech.14.3.1.Mach.13.13
Coram, i. contra, Luc.15.18
Corona, i. filij, Iob 19.9
Contra, pro, ad, Gen.12.8.Deut.3.17.Ios.1.15.& 13.3. Baruch 6.31
Coram te, i. in tua electione, Gen.13.9.& 20.15
Coram aliquo, i. illo approbante, Gen.17.18.& 27.7. Deut.6.25. 2.Cor.4.2
Coram Domino, vel Deo, id est, Deo inspiciente, seu iudice, quasi dicat, vere, Gen.10.9. & 13.13.Luc.1. 15. & 24.19
Coram Deo, i. Deo teste, 1.Cor.12.19.Gal.1.20
Corpus, i. tergum, 3.Reg.14.9. Ezech.25.35
Corpus, i. cadauer, Dan.14.31.Apoc.11.8
Cor, i. mens, Ose.7.11. Matth.5.8.Eph.1.18
Cor & cor, i. duplex cor, Psal.11.3
Cor, i. voluntas, Matth.22.37.Marc.7.19
Cor, i. anima, Psal.83.3
Cor, i. medium, Psalm.45.3. Ezech.27.4. Ioan.2.4. Matth.12.40
Cornutum, pro, radios emittens, Exod.34.29
Creare, i. gignere, Eccl.1.9. & 24.12
Creauit vt faceret, i. creando fecit, Gen.2.3
Crescere, pro, fructificare, Gen.1.22
Cras, i. cito, 1.Cor.15.32. Isa.22.13
Credere, i. fidere, Iob 24.22.Eccl.2.6. & 16.2.& 26. 28. Dan.6.22
Credere, i. obedire, Rom.2.8
Cras, i. futuro tempore, Genes.30.33. Exod.13.14. Deut.6.20. Ios.22.18
Cornu, i. robur, vel gloria, Deut.33.17.1.Reg.2.1.10. Iud.9.11. Ps.74.5.6.11. & 88.18.25.& 91.11.& 111.9.& 131.17.& 148.14.Eccl.47.6.8.Ier.48.25. Thr.2.3.Ezec.29.21.Dan.8.5. Am.6.13. Mich.4.13. Abac.3.4. Zach.1.21.1. Mach.2.48. Luc.1.69
Cum, pro, coram, Deut.18.13. 3.Reg.15.3
Cum, pro, etiamsi, Luc.17.10
Cum, pro, per, Act.14.27
Cum, i. apud, 2.Reg.6.22
Cum pace, vide, in pace.
Custodire, pro, obseruare, sapissime.
Cum, subintelligitur, Psal.80.2
Custodia, i. quod custoditur, Abac.2.1. Zach.3.7

D

Dare, pro, promittere, Gen.35.12
Dare reliquias, i. relinquere aliquos, Ier.40.11
Dare dorsum, i. facere terga vertere, 2.Reg.22.41
De, pro, ob, Abac.2.17. Apoc.8.13
De, pro, cum, Apoc.21.16
De, i. pro, Sap.13.17
De, pro, in Deut.33.2. Psal.148.1. Sap.12.1. Ier.52. 21. Mich.7.7. Nah.1.14. Soph.2.11.1. Mach.9.63. 3.Ioan.2
De, subintelligitur, 4. Esd.11.24. Psal.91.12. Ier.4.16
De die in diem, i. singulis diebus, 1.Par.16.23. Ps.60. 9.& 95.2. 2.Cor.4.16. Isa.58.2
Deus, pro, vice Dei, Exod.7.1
Deo, i. Dei virtute, 2.Cor.10.4
Deus, pro, Angelo Dei, Genes.33.10. Num.22.9. 1.Paralip.14.15
Dei vel Domini, adiunctum alicui rei, significat esse magnam vt Genes.23.6. Exod.9.28. Psalm.35.7. & 79.11. Ierem.6.11
Deo, pro, à Deo, Gen.14.19
Deum ponere suum nomen alicubi, est velle se ibi coli, 3.Reg.14.21
Decem, pro, multis, Gen.31.41. Num.14.22. Iob 19.3. Matth.25.1. Apoc.2.10
Dextera, i. potentia, Psal.44.5. & 88.43. & 89.12. & 107.7. Act.2.33
Desiderio desiderare, i. vehementer optare, Luc.22.15
Desiderium, pro eo quod optatur, Iob 30.25. Psal.77. 29. Prou.10.24. & 11.23.& 13.12. Eccli.6.37
Desiderabile, vel concupiscibile, pro pretioso, Nah.2.9. Zach.7.14. Mal.3.12.1. Mach.1.24
Deprecatio, pro eo quod petitur precibus, Ier.33.6
De mane vsque ad vesperam, i. breui, Iob 4.20 Isa.38.13
Decuplum, i. valde multum, Dan.1.20
Deleri de populo, i. de populo non censeri, vel dignum esse morte, Gen.17.14
Despicere, pro, videre, Psal.91.12.& 111.8.& 117.7
Declinare, i. finere inclinare, Psal.140.4
Defendere, pro, vlcisci, 4.Esd.16.51. Iudith 1.12. & 9.2.Eccl.19.9.& 47.31.& 48.7. Ierem.50.34. Rom.12.19
Dies, i. iudicium, 1.Cor.3.13. & 4.3
Dies, i. calamitas, Psal.136.6
Dies, i. tempus, Gen.2.4.& 6.3.Num.6.5. 1.Reg.3.2. Psalm.17.19. & 19.2. & 60.7.& 118.91.Isa.4.2. Ioel.1.15. Mich.7.11. Marc.4.35. Luc.6.23. & 17.31. Ioan.14.20
Die ac nocte, i. semper, Psal.1.2. Apoc.7.15.& 14.10
Dies, pro, die naturali, s. 24. horarum, Genes.1.5. & 7.17
Dij, pro, idolis, Ios.24.23
Dij, pro, iudicibus, Exod.21.6.& 22.8.28.Ps.46.10. & 82.1
Dij, i. Deus, Gen.3.5. Deut.4.7. 3.Reg.12.28
Dictum, i. factum, Gal.3.16
Diffamare, i. predicare, seu diuulgare, 3.Esd.4.12. 1.Thess.1.8
Disciplina, i. eruditio, seu castigatio, Psal.17.36
Directio, i. rectitudo, Psal.118.7
Dirigere, pro, prosperare, Gen.39.3.23. Deut.28.29. 4.Esd.5.12. Ps.139.12.Isa 48.15.& 53.10.& 54. 17.Dan.11.36. Osee 12 3,1. Mach.3.6
Digitus, i. virtus, vel manus, Exod.8.19. Psal.143.1. Luc.11.20
Diuitiæ, i. abundantia, & diues, i. abundans, seu largus, Rom.2.4.Eph.2.4.& 3.16
Dicere, pro. constituere, 1.Mach.14.41. 2.Mach.1.29
Dicere, pro iubere, Gen.1.3. Ps.106.25. Sap.9.8. Ioan.2. 11. Matt.4.3.& 8.8.& 15.4.& 23.3. Marc.16.15. Luc.9.54.& 12.13. 1.Cor.7.11. 2.Cor.4.6
Dicere, pro, cogitare, Genes.6.7. Iob 29.18.& 35.14. Psal.31.5.& 35.2.& 52.2. & 72.11.15.& 93.7. Thr.3.54.Ezec.20.8.& 28.2. Mach.2.3. Luc.12. 41.& 18.4.Rom.1.22. Iacob.1.13
Diluculo seu mane, vel in matutino, pro, cito, Psal.77. 34. & 89.14. & 100.8. & 142.8. Prouerb.1.28. Ier.25.4.& 32.33. Soph.3.7

Domus,

*Domus,pro,familia,Exod.*1.1.1.*Reg.*25.1.28.2.*Reg.* 2. 3. & 6.20.& 7.27.3. *Reg.*2 24. & 12. 21. 1. *Esd.*2.6. *Psal.*1.12.8. & 113.1.& 117.3.& 122. 5. & 134. 14. *Prou.* 24. 3 *Eccl.*3.11. *Isa.* 7.2. *Ezech.*44.30. *Am.*1.4.& 7.9. *Abac.* 3.13. *Luc.* 1. 69.*Rom.*16.10.1.*Cor.*1.16

Domum facere,vel ædificare,pro,dare prolem, Exod. 1.21.1.*Reg.*2.35.2.*Reg.*7.1.1.*Par.*17.10.25

*Domus,i.populus, Num.*12.7

Domus,pro,templo sæpe.

*Domus,i. habitatio, Luc.*13.35

*Dolere, pro,labores subire , 3.Esd.*4.21

*Dolores inferni,i.mortiferi(infernus enim pro morte) Psal.*17.6

*Dominus,pro,dato à Domino, Deut.*18.2

*Domino,i.contra Dominum,Ios.*7.20

*Domino , vel Deo,pro,ad honorem , vel laudem Dei, Gen.*13.18.*Exod.*15.1.& 16.23.*Leu.*25.2.*Deut.* 13.6. *Ios.*6.7.3.*Reg.*6.1. *Psal.*26.6. & 32. 2.& 65.2.& 74.10.& 106.8.*Ier.*4.4. 2.*Cor.*2.15

*Dominus, pro Angelo Dei , Gen.*18.33.*Exod.*3.2.& 4.24.*Iud.*6.14.23.*Ier.*1.9

*Donec,i.priusquam, Dan.*6.24

*Donec,seu usquequo, pro,usque eo ut, vel, in tantum ut,Gen.*49.10.1. *Reg.*2.5. 3.*Reg.*3.1.*Iob* 8.21. *Ps.* 70.17.*Zach.*8.20.1. *Mach.*5.54.1.*Cor.*15.25

*Donec,pro,quam,Ezech.*24.13

*Donec,pro,cum,Ezech.*3.22

*Dormire, i.mori, Iob.*3.13.*Isa.*14 8. 1.*Cor.*11. 30.1. *Thess.*4.13.& 5.10

Dormire,i.cessare,Iob 38.37

*Dos,pro,dono,Gen.*30.20

*Draco,i.cetus,Ezech.*32.8

*Duo,i.pauca,*3.*Reg.*1.2

Duplex pro,multo,vel grandi,vel eximio, 4.*Reg.*2.9. *Prou.*31.21. *Sap.*11.13. *Eccli.*12.7. *Isa.*61.7.*Ier.* 17.18.*Nah.*1.9.*Zach.*9.12.1.*Tim.*5.17. *Apoc.*18.6

E

*Ebrietas,pro,eo,quod inebriat, Isa.*5.22

*Ebrietas,i.larga potatio,Mich.*2.11

*Ecce,pro,sane,Gen.*1.9.& 6.17

*Ecce,pro,sed, Psal.*53.6

*Ecce ego,pro,eccum me,*1.*Reg.*3.4

Ecclesia,pro,hominum vel fidelium cœtu, sæpe.

*Edom,pro,Idumæa,Gen.*36.9

Effœminati,i.scorta masculà, 3.*Reg.*14.24.& 15.12 & 22.47.4.*Reg.*22.7

Effundere animam , i. exponere totum animum , 1. *Reg.*1.15

*Elenare caput alicuius,pro,eum honorare, Ier.*52.31

*Eloquium,pro, lege, Psal.*118.169

Electum,pro egregio,seu pretioso , 4.*Reg.*3.19

*Emigrare,i.migrare facere, Psal.*51.7

*Enim,pro,autem,*1.*Par.*29. 1.*Prou.*19.19.*Eccli.*41. 17.*Ezech.* 3.14.*Matt.*10 26.& 11.13.& 12.8. & 18.11. *Luc.*6.43.& 8.17.*Ioan* 16.13. *Rom.*8. 18.& 15.4.2.*Cor.* 11.5.*Gal.*2.18.*Col.*3.25.*Heb.* 5.13.& 7.14.& 8.3.& 12.2.*Iac.*4.12.*Apoc.*8.10

*Enim,pro,quidem, Matt.*8.7

*Enim,pro,tamen , 2.Mach.*7.23

*Eo quod,pro,quanquam, Ier.*7.16

Eo quod,pro,quod, 1.*Reg.*15.12.3.*Reg.*18.10.1.*Par.* 14.2

*Eo quod,pro,ut,seu,ita ut, Ier.*9. 10. & 26.9.& 37. 24.& 34.22

*Episcopus,i.presbyter, Phil.*1.1

*Ephraim , pro decem tribubus Israel, Psal.*77.67

*Epulari,pro,lætari,seu festum agere, Deut.*12.12.& 16.11.*Ps.*67.4.1.*Cor.*6.

*Erudire,i.castigare,Thr.*1.13

*Ergo,pro,autem,Sap.*17.21.*Matt.*10.32

*Esse,pro haberi, seu putari vel agnosci, Gen.*42.9.3. *Reg.*18.24.27.*Zach.*14.9

*Esse,pro, apparere, Deut.*4.20. & 6.24. 3.*Reg.*3.6. *Ier.*17.11. & 39.16. *Matt.*5.45.*Rom.*3.26. *Heb.* 12.5

*Esse,pro significare,Zach.*4.4.*Luc.*8.9.*Act.*10.17.1. *Cor.*11.25.*Gal.*4.24

Esse,pro,accidere, 1.*Cor.*11.20

*Esse,pro,habitare, Gen.*47.2.1. *Mach.*5.2

*Esse in ore alicuius , pro , eum faciendum reddere , Exod.*4.12

*Et,subintelligitur,Rom.*8.33.34

*Est dies hæc,i.apparet hodie,Ier.*11.5. & 32.20.& 44.22.*Bar.*1.15.& 2.6.26.*Dan.*9.7

*Est,pro,sit,Ezech.*3.9

*Et,pro,i. Gen.*2.3.& 3.14. & 24. 16. & 28.3.14.& 35. 11. *Exod.*7.11.& 9.3.& 2.3.& 21.6.& 39. 32.*Leu.*18.7. *Num.*20. 26.& 31.6.*Deuter.*4.9. & 6.9.& 17.1.& 26. 15.& 28.57.3. *Reg.*5. 16. & 8.36.58. 4.*Reg.*17.13. 2.*Paral.*6.27. & 7. 17. 2.*Esd.*3.24. & 12.44. *Esth.*2.11. *Psalm.*74.4.& 89.16.*Eccli.*13.32.& 17.3. *Ier.*16.21.*Ezech.*41. 13.*Sop.*1.4. *Matt.*13.41. & 24.31. *Ioan.*1.16.& 10.33. & 14.17. *Act.*10.14. & 13.26.& 23.23. *Rom.*13. 13.1. *Cor.*4.9. & 10.28.2.*Cor.*8.4.*Gal.* 5.24.& 6.16

*Et,pro,vt,Gen.*44.21.& 45.28.1.*Reg.*12.15.*Ps.*82. 19.& 54.7.& 118.34.*Ier.*9.1

*Et,pro, etiam, Exod.*4.10. 2.*Par.*8.15. *Ps.*37.11.& 131.12.*Mar.*2.26

*Et , pro, sic,Exod.*6.29.*Psalm.*124.2.*Ioann.*6.57.& 10.15

*Et,pro,sicut,Mar.*9.49

*Et,pro,vt qui,Prou.*25.26

Et,pro,aut , Leu. 20.9. *Num.*30.4.5.7.11.*Iob* 31.7. *Ezech.*18.11.*Act.*3.6

Et, peo, imo vero , Prouerb. 30. 21. 29. *Ezech.*33. 17

*Et pro,nam, seu quia, Psalm.*54.20.& 89.3.& 148. 14. *Prouerb.* 14.7.*Isa.* 10.1.& 64.5. *Ierem.*8.13. & 23.36. & 34.14. & 36.31. *Ezech.* 2.6. *Oseæ* 9.4. *Ioan.*3.6.2.*Mach.*4.16. *Matth.*17.6.*Luc.*1. 13.& 4.15.*Ioan.*4.35. & 12.35.& 17.10.& 19. 35.*Actor.*26.10.*Rom.*1.23.1.*Cor.*14.32.2.*Cor.*5. 15. *Coloss.*3.25.1. *Ioann.* 1.2. & 3, 4. *Apoc.*1.18. & 18.2. *Ruth.*1.13.*Iob* 36. 14.*Matt.*27.53

*Et pro, at, vel sed, Psal.*47.9.& 117.10.18.& 138. 11.*Eccl.*36.20.*Isa.*64.5.*Thr.*3.32.*Ioan.*2.7.*Matt.* 17.12. *Mar.*12.12.*Luc.*8.13. & 20.19. *Ioan.* 7.4. 30.& 16.32. *Act.*16.7.& 27.22

*Et,pro, etiamsi, Deut.*29.19. 1.*Cor.*16.9

*Et, pro, præterea, Marc.*4.30

*Et, pro, ideo, Ioan.*4.24. & 5.30. & 12.16

*Et, pro, tamen, Phil.*1.22. *Apoc.*3.8

*Et, pro, quinetiam, Act.*7.43

*Et, pro, & tamen , Psal.*34.15.& 118.110

*Et, pro, ergo, Eccli.*13.2

*Et, pro, autem, Psal.*4.4

*Et, pro, nempe, Dan.*7.20

*Et, pro, cum, Marc.*15.25

*Et, pro, itaque, Psal.*9.11. *Matth.*25.46.*Marc.*12. 12.30. *Ioan.*10.29. *Act.*5.30. & 7.45. & 13.11. 1.*Cor.*2.1.& 12.16.1. *Ioan.*2.27

*Et , subintelligitur , Ios.*13.27. 4.*Reg.*12.4. 1.*Paralip.*9.29. & 11.2. 2.*Esdr.* 10.28. 4. *Esdr.* 6. 58. & 13.42. *Psalm.*12.3. & 30. 20. & 62.7. & 99.5. & 118. 2. & 127. 6. & 132. 3. *Prouerb.*26.25.*Cant.*4.13. *Sapient.*13.2.*Eccli.*40.19. *Isa.*10.31.& 32.14.& 58.18. & 64.2.*Ezec.*24.4. *Abac.*3.9.1. *Mach.*10.33. *Ioan.*15.16. & 16.2. & 17.21. 2.*Cor.*10.16.*Eph.*4.4.1.*Pet.*3.2

Etiam subintelligitur, 1.*Reg*.2.10.*Iob* 9.31.*Sap*.17. 9.*Isa*.59.8. *Ier*.1.3. *&* 7.19. *Soph*.1.14. *&* 2.11. *Mar*.9. 37. *Ioan*.5.30. *&* 6.38.*&* 14.24.*Rom*.9. 13.1. *Cor*.7.4.*&* 10.24. 33. 2. *Cor*.7. 12. *&* 8.5. *Eph*. 6.12. *Phil*.2.4. *Psal*. 109.5. *Prou*. 12.10. *Eccli*.38.2.11. *Isa*.8.8.*Ioan*.5.35

Et si,*pro*,*quandoquidem*,*Ioel*.3.4

Et si,*pro cum*,*Iob* 21.21

Et si,*pro*,*si*,*Luc*.15.4

Etenim,*pro etiam*,*Ps*.67.19.*&* 76.18.*&* 138.10

Et non,*pro*,*potius quam*,*Eccli*.25.20

Euacuare,*pro*,*abolere*,*seu irritum facere*,*sæpe*.

Euangelium,*i*.*bona per Euangelium promissa*,*Mar*. 8.35.*&* 10.29.1.*Cor*.9.23

Eunuchus, *pro ministro regio*, *vel principe*,*Gen*.39.1. 4.*Reg*.20.18.*Ier*.34.19

Ex,*pro*,*in Eccli*.13.14.*Isa*.30.6

Ex,*pro*,*post*,*Isa*.66.23

Ex,*pro*,*præ*,3.*Reg*.14.21

Extra,*i*.*præter*, *Matt*.15.38

Excessus mentis,*i*.*pauor*,*vel stupor*,4.*Esd*.13.30.*Ps*. 115.11

Excessus,*i*.*mors*,*Luc*.9.31

Exultare pro,*laudare*, *Ps*.50.16.*&* 58.17.*&* 80.2. *&* 94.1.*&* 131.16

Exitus,*i*.*termini*,4. *Esd*.4.7.*&* 6.1

Ex hoc,*pro*,*ex nunc*. 1. *Mach*.10.41

Expugnare, *pro*,*oppugnare*, *Psal*.108.3.*&* 128.1.1. *Mach*.5.6

Expectatio, *pro eo quod expectatur*, *Prou*.17.8.*Ier*. 14.8.*&* 17.13

Ex nomine,*i*.*singulariter*,*Exod*.33.12.*&* 35.30

Exire, *&* *intrare*,*pro*, *regere*,*vel conuersari*, *Num*. 27.17.1.*Reg*.29.6

Excitare,*i*.*facere existere*,*Rom*.9.17

F

FAcere aliquid,*pro*,*facere vt fiat*,*sæpe*,*vt Gen*.1.5. *Ier*.33.12. *Zach*.1.9. *Act*.1.18

Facere,*pro dicere*,1.*Ioan*.1.6

Facere sermonem,*i*.*loqui*,*Gen*.15.1.*Act*.1.1

Facere iudicium, *&* *iustitiam*,*pro*,*iuste* *&* *sancte viuere*,*Gen*. 18.19

Facere aliquem fœtere, *pro*, *reddere eum abominabilem*,*seu odiosum*, *Exod*. 5.21

Facere,*pro*,*conari facere*, *Exod*.8.18

Facere, *pro offerre*,*vel sacrificare*, *Leu*.15.15.*&* 23. 19.*Deut*.16.1. *Iud*. 13.15.16.3.*Reg*.3.15.*&* 18. 23.26.*Ezech*.43.25.27.*&* 45.22

Facere iudicium,*i*.*vlcisci*,3 *Reg*.8.45

Facere iudicium,*i*.*fauere in causa*, 3.*Reg*.8.58.

Facere pro,*permittere*,*Isa*.63.17.*Ezec*.36.15.*&* 39.7

Facere,*i*.*ostendere*,1.*Cor* 1.20.*&* 10.1

Faciendo facere,*seu patiendo pati aliquid*, *pro certissime*,*seu omnino facere*,*aut pati*,*Gen*.3.4.*&* 15.13. *&* 22.12.*&* 24.12.1.*Reg*.26.25. *Ose*.1.2.6. *Abac*. 2.3.1.*Mach*.5.40.*Act*.54.28

Facies,*pro*,*fauore*,*Prou*.29 26

Facies,*pro*,*ira*,*Leu*.26.17.*Thr*.4.16

Facies,*pro colore*, *Leu*.13.35

Facies, *i*.*conspectus*, *seu præsentia*, 2.*Cor*.8.24.*Gal*. 2.10

Facies,*i*.*superficies*,*Luc*.21.35

Facies,*i*.*apparentia*, *Ioan*.7.24.2.*Cor*.5.12.*&* 10.7

Facies tua, *i*.*tu*, *Ps*.118.58.*Ezech*.4.26. *Matt*.11. 10, *Marc*.1.2

Facies,*pro*,*persona*,*Gen*.41.5. *Exod*.34. 14

Facie ad faciem,*i*.*clare*, *vel familiarissime*, *Gen*.32. 30.*Exod*.33.1.1.*Num*.12.14.*Deut*.5.4.*&* 34.10

Facies Domini,*i*.*Dominus*,3.*Reg*.13.6.*Mal*.3.1

Faciem firmare,*i*. *firmiter statuere*, *Luc*.9.51.*vide Ponere faciem*.

Faciem alicuius suscipere,*pro*,*eum exaudire*,*Iob* 42.8

Faciem alicuius videre, *pro*,*esse ei familiarem*, *Esth*. 1.14

Fere subintelligitur, *Ios*.21.44.3.*Reg*.22.1.*Tob*.1.4. 12.15.*Iob* 4.20.*Ps*.11.3. *Eccli*.49.5. *Ezech*.3.7. *&* 39.23.*Matt*.13.34.*Ioan*. 3.32.*&* 18.20.*&* 21. 7. *Act*.27.23.1. *Cor*.6.18. *Philip*. 2.21. *Col*.1.6. *Apoc*.7.4

Fieri,*i*.*esse*,*Mar*.1.17

Filij,*i*.*cultores*,*Gen*.6.2

Filij,*i*.*posteri*, *Gen*.10.20.22.*Num*.1.32. *Deut*.1.8. 4.*Reg*.20.18.1.*Par*.9.23.*&* 15.10.1.*Esd*.2.6.*Ps*. 89.16.*Isa*.39.5.*Matt*.3.9

Filij Adam,*i*.*homines*,*Gen*.11.5

Filij,*i*.*nepotes*, *Gen*.20.12.*Num*.26.59. *Deut*.3.14. *Ios*.13.31. *Iud*.1.16.*&* 4.1.1.2.*Reg*.9.10.*&* 19. 24.3.*Reg*.4.2.4. *Reg*.8.26.1. *Par*.7.24.*&* 9.12.2. *Par*.22.9.1.*Esdr*.5.1.*Iob* 19.17.*Luc*.1.5

Filij,*pro filiæ*, *Gen*.30.35

Filij Belial,*i*.*impij seu iniqui*, *Deut*. 13.13.*Iud*.19. 22.1.*Reg*.1.16.*&* 2.2.*&* 10.2.*&* 25.17.2.*Reg*.16. 7.*&* 20.1.3.*Reg*.21.10.2.*Par*.13.7

Filius mortis,*i*.*morte dignus*,*seu mortis reus*, 1. *Reg*. 20.31.*&* 26.16.2.*Reg*.12.5

Filij,*i*.*discipuli*,*vel*, *sectatores*, 4. *Reg*. 2. 3. *&* 9.1. *Zach*.10.7. *Matt*.11.19.*Eph*.5.8.*Apoc*.2.23

Filius hominis, *i*.*homo*, *Ps*.4.3.*&* 8.5.*&* 10.4.*&* 79. 18.*Ezech*. 2.1.*Matt*.13.37.*Ioan*.5. 27.*Apoc*.14. 14.*&* *quidem in Testamento nouo pro Christo accipi solet*.

Filius,*i*.*homo*,*Prou*.28.7

Filij,*i*.*incolæ seu populus*, 1.*Esd*. 2.1. 2. *Esd*.7.25. *Ezech*.25.10

Filij Dei,*i*.*Angeli*,*Iob* 1.6.*Ps*.88.7. *Dan*.3.92

Filia,*i*.*congregatio*,*seu populus*, *Ps*.9.15.*&* 44.11.*&* 136.8

Filiæ, *i*.*viculi*,*seu oppida subiecta*, 1.*Par*.7.28.19. 2.*Par*.13.19. 2.*Esd*.11.25. *Isa*.16.2. *Ier*.49. 2.5. *Ezech*.16.46.49.*&* 26.6.*&* 32.16.1.*Mach*.5.8

Fides,*i*.*lex Euangelica*,*Gal*.3.23

Fides,*i*.*conscientia*,*Rom*.14.23

Fides,*i*.*veritas*, *Eccli*.40.12.*Isa*.33.6.*Ier*.5 3.*Thr*.3. 23.*Ose*.5.9

Fides,*i*.*fidelitas*, 1.*Reg*.26.23.1.*Par*.9.22.4.*Esd*.4. 24.*Eccli*.27.18.*&* 45.4.*&* 46.17.*Tit*.2.10

Fides,*i*.*promissio*,*vel votum*,1.*Tim*.5.12

Fidele,*i*.*firmum*,*seu stabile*,2.*Reg*.7.16.3.*Reg*.11 38. *Eccli*.31.28.*&* 37.26.*Isa*.22.23.*&* 33.16.*&* 55. 3.*Act*.13.32

Fidelis,*i*.*verax*, *Deut*.32.4.*Psal*.18.8.*&* 100.6.*&* 110.7.*Eccli*.36.18. *Dan*.2.45.2.*Thess*.3.3.2.*Tim*. 3.13 *Heb*.11.1.*Ioan*.1.9.*Apoc*.1.5

Fideliter,*i*.*veraciter*,*Prou* 12.22

Fingere,*i*.*instituere*,3.*Reg*,12.33

Flere,*pro*,*ieiunare*,*Zach*.7.3

Fluuius,*pro*,*Euphrate*,*Exod*.23.30

Fœminarum consuetudo,*pro menstruis*, *Gen*.31.35

Fœmineum genus,*pro neutro*, *Ps*.7.8.*&* 26.4.*&* 108. 27.*&* 118.50.56.*Eccli*.40.19

Fœnum,*pro*, *Herba*,*sæpe*.

Fœnus, *pro*,*mutuo*,*&* *Fœnerari*, *pro mutuare*, *Deut*. 15.6.*&* 28.12.1.*Reg*.2.20.*Prou*.22.7.*Eccli*.8.25. *&* 20.16.*&* 29.35.*Isa*.24.2. *Luc*.6.24.*&* 7.41.

Fornax ferrea,*i*.*durissima seruitus*, *Deut*.4.20

Fornicari,*i*.*peccare*,*Num*.15.39

Fornicari,*i*.*idola colere*,*deserto Deo*,*Exod*.34.15.16. *Leu*.17.7.*&* 20. 5.6. *Deut*.31.16.*Iud*.7.17.*&* 8. 27.33.2.*Par*.21.11. *Ezech*.23.8

Fortitudo,*i*.*diuitiæ*,*Ezech*.28.5.

Fodere,*i*.*emere*, *Ose*.3.2

Forsitan,*pro vtique*,*Ioan*.4.10.*&* 5.46.*&* 8.19

Frater,

Frater, i. Christianus, Act.14.2.& 17.6.1.Cor.5.11. & 7.12.& 15.6. Gal. 2.4.2. Thess.3.6.Iacob.1.9. & 2. 15
Frater,i.alter, Gen.13.11
Frater,i.similis,Prou.18.9
Fratres,pro,filiis,Gen.28.18
Frater,i.socius,Gen.49.5.4.Reg.9.2.Ioel.2.8
Frater,i.proximus,Matt.18.15
Frater, i.cognatus, Gen.31.23.Exod.2.11.Deut.1.8. Ios.17.4.Iud.9.1.4. Reg.10.13.1. Par.6.39.& 7. 5.& 16.37.& 24.31.& 26.11.Matt.12.46.& 13. 55.Ioan.2.12.& 7.3. Act.1.14 1.Cor.6.5
Frustra , i.sine causa , Iob 1.9.& 34. 12.& 35.13. Prou.1.11.& 3.30.& 24.28.& 16.2.Isa.29. 31. Ier.22.13.2.Mach.7.18
Furor,i.ira,Gen.49.6.Exod.12.24
Fugere,pro,recedere, Psal.113.3.Ioan.6.15
Funiculus ,pro hæreditatis portione ,vel possessione, Deut.32.P.Ios.17.5.1. Par.16.18.& alibi sæpe.
Futurum,pro præsenti,Deut.31.21.4.Esd.7.4.Ps.72. 5.Isa.19.10.& 45.24.& 57.16.Dan.4.14.Ioel.3. 4.Nah.3.1.Ioan.8.12.& 11.12.Heb.11.1
Futurum, pro præterito , Deut.3.28. 2.Reg.18.33.1. Paral.17.6.4.Esd. 16.55.Psal.17.24.& 39.10.& 65.6. & 76.10.& 77.38. & 114.1. Isa.40.18.& 41.2.& 48.13.& 56.3.& 64.3.& 66.1. Ier.3.25. & 29.15.& 31.9. Ezech.31.17. Ose.8.12.& 11. 4.& 13.11.& 14.26.Rom.3.3
Futurum,pro,Imperatiuo,Gen.4.7.Exod.20.3. Deut. 5.7. Psalm. 50.9. & 82.16. & 137. 3. & 143.6. Isa.6.9. Ierem.11. 21.Bar.4.28. Dan. 1.13. Ose. 12.6.Ioel.2.17. Matt.19.18.& 23.11. Marc 9. 35.& 10.43. Luc. 19.17. Act.7.37. Rom.13.9.1. Cor.9.9. 1.Pet.1.6

G

Generatio,i.ortus, Gen.2.4
Generationes,pro,genitis,Gen.10.1.Psal,111.2. Eccl.1.11
Generationes,pro posteris , Gen.11.10
Generationes, pro hominibus, Gen.6.9.& 7.1.Psalm. 23.6.Prou.30.11.Sap.4.1.Isa.41.4.Matt.1.17.& 11. 16.& 12. 41. & 17.17. & 23.36. & 24.34. Luc.17. 25
Generationes , pro temporibus,seu atatibus,Gen.17.7. Exod.12.14.& 31.13 Eccli.44.17.1.Mac.51,61. Luc.1.50. Act.13.36.Eph.3.5
Generationes, i.fructus,Eccli.24.26
Generationes,i.cognitiones,Num.1.20.1.Par.4.2
Genus, pro, genere, Sap.1,7.Mat.20.25.Luc.22,25. Ioan.1.11. 1.Ioan.5.3
Gladius,i.vltio,Zach.11.17
Gladius,i.fortitudo,Iudit.9.2
Gladius,i. bellum, Leu.26.6.2. Par.20.9.Ezech.33. 2.1.Mach.9.73
Gloria,i.anima,Gen.49.6.Psal.56.9
Gloria,i.auctoritas, Num.27.20
Gloria,i.claritas,splendor, Exod.40.34. Num.14.10
Gloriari,i honorari,1,62.12.26
Glorificari,i.glorioſum apparere, Exod. 14.4
Glutire ſaliuam,i.respirare,Iob.7.19
Gratia,i.gratiarum actio 31.Cor.10.30
Gratia, i. gratitudo,vel beneficium,aut benignitas,2. Reg.16.17.1.Cor.6.3.2.Cor.1.15.& 8.4
Gratiam inuenire,i.gratum esse,Gen.6.8.& 30.27.& 32.5.Exod.33.12
Gratis,i.temere,seu sine causa,Psal.34.7.19.& 68.5. & 108. 3.& 118.161.& 119.7. Eccli.20.25.& 29.8. Thr.3.12.Ioan.15.25.Gal.2.21
Graue,i.difficile, Dan.2.11
Græci, i.gentiles, Zach.9.13.Act.14.1.& 18.4.Rom. 1.16.Gal.3.28
Guttur,i.os,Prou.8.7.
Guttur,i.verba,Prou.5.3

H

Habitare alicubi nomen Dei,pro,Deum illic coli, Deut.16.11
Habere , i. posse , Luc. 14, 14. Ioan. 8. 26. 2. Pet. 1.15
Hæc, i.talia,2. Mach.2.8
Hæc faciat Dominus ,& hæc addat,i.puniat Dominus,1.2.Reg.3.17.2.Reg.2.24
Heri,& nudiustertius,pro,præterito tempore,Gen.31. 2.Exod.4.10.& 21.29.Deut.18.4
Hinnire,i.vociferari,Ier.31.7
Homo,i.quidam, Mar.12.1
Homo,i.aliquis,Ioan.2.25.& 7.46.Gen.2.5.Isa.7.2. Ioan.3.17
Homo,i.quisque,1.Cor.4.1.& 11.28
Homo,homo,i.quicunque,Ezech.14.4
Homines,i.impij,Gen.6.2
Homo Dei , i. Dei seruus, vel Propheta, Deuteron. 33.1
Honestas,i. diuitiæ, 3. Esd.3.21.Sap.7.11.13.& 8. 18.& 10.11.Eccli.11.14.& 13.2.& 24.23
Honestare, i.locupletare,Sap.10.10.Eccli.11.22
Honorare,i.necessaria ministrare,Exod.20.12.
Hora,i. tempus, Eccli.39.39.2.Mach.8.25.Matth. 18.1. Ioan.4. 21.& 5.25.28.& 7.30.& 12.23. & 16. 2. 11. & 17. 1. Rom.13. 11.1. Ioan.2.18. Apoc.3.10.
Hodie,i.hoc tempore, Deu.26.16.Orou.22.19
Humiliare,i. affligere, Ps.34.13.& 50.10.& 89.15. & 93.5.& 104.18.& 114.6.& 15.10.& 118.67. & 141.7.Isa.60.14. Malach. 3.51.Mach.12.15. & 4.14.2. Cor.4.9
Humilitas,i. afflictio, Gen.29.32.Deut. 26.7.Iudic. 6.15,Ps.9.14.& 21.22.& 24. 18.& 30.8.& 33. 19.& 81.3.& 101.18. Eccli.2.4.Mich.6.14
Hypocrita,i. iniquus,vel impius,Iob 17.8. & 27. 8. Isa.33.14.Matt.14.52.
Humilis,i.abiectus:& humilitas,i.abiectio,Mal.2.9. 1.Mal.3.5.Luc.1.48. Act.8.32,Rom.11.16,Phil. 3.21.Iac.1.10.

I

Ideo,subintelligitur, Ioan.3.7
Iecur,i.interiora,Prou.7.22.Thr.2.11
Ignorari , id est , improbari, Matth.7.23.1.Corinth. 14.38
Ignobilis,i.contemptibilis, 1.Reg.2.30
Igitur,subintelligitur, Psal.111.12.& 30.24
Ille,i.quidam,Ier.28.1
Illuminatio,i.fauor , Psal.43.4
Illuminare vultum, i.hilarem vultum ostendere,Psal. 66.2.& 118.135
Illuminari,i.baptizari,Heb.6.4.& 10.32
Illuc,pro illic,Psal.138.10
Immunditia, i.idola, 1.Reg.17.12.& 21.1.21.& 23. 24.Ezech.33.25
Imperatiuum, pro Futuro, Gen.40.17 .2.Reg.14.9.2. Par. 6.25.30. Ps.33. 6.& 36.3.15.27.& 137 4. Isa.47.1.Ier.12.3.& 17.18. Ose.9.14.& 10.12.& 14.1.Abac,2.16.Zach.3.2.Act.13.41
Implere manum alicuius, pro , consecrare illum in sacerdotem Iud.17.5.12.3. Reg.13.33.2.Paral.29. Ezech.43.26
In, pro, in virtute, Matt.12.24.28. Luc.11.19.Act. 17.28.& 19.21
In,i.apud,Rom.1.19.Mal.1.14
In, i.prope, Ioan.4.5. & 8.28.Exod.14.9.4.Reg.11. 29.2.Esd.3.15.Ier,46.18

In, i. ſuper, Eccli. 37.16
In, i. propter, Gen. 3.17. *&* 12.3. *&* 22.18. *&* 26.4.3. *Reg.* 16.19. 2. *Par.* 25.4. *Pſal.* 9.6. *&* 30.17. *&* 68. 7. *&* 93.23. *&* 105. 43. *Iſa.* 50.1. *Thr.* 3.48. *&* 4. 20. *Ezech.* 3. 18. *&* 4.17. *&* 7. 16. *&* 8.22.24. *&* 28. 17. *&* 33.18. *&* 39.23. *Oſe.* 5.5. *&* 14. 2. *Mich.* 1. 8. *&* 3. 11. *Mal.* 3.9. *Matt.* 6.7. *Act.* 7. 29. *Rom.* 8.39. *&* 16.2. *Eph.* 3.13. *&* 4.1. *Heb.* 6.10. *Iac.* 5.1
In, i. præ, Pſal. 17.9. *&* 30.10.11. *&* 76.10
In, i. inter, Pſal. 17.50. *&* 43.12. *Sap.* 19.17. *& ſæpe alibi.*
In, i. per, Gen. 18.18. 1. *Par.* 20.8. *Iudit.* 13.18. *Pſal.* 51.3. *Sap.* 1.12. *Iſa.* 45.23.24.25. *&* 48. 1. *&* 62. 8. *Ierem.* 44.26. *Daniel.* 2.30. *&* 3.44. *Oſe.* 2.19. *&* 12.13. *Amos* 6.8. *Sophon.* 1.5.1. *Machab.* 3.18. *&* 5.24. *Matth.* 23.16. *Luca* 8.15. *&* 21.34. *&* 23. 44. *Ioan.* 5.39. *&* 13.31. 32. *&* 14. 13. *&* 16. 30. *Actorum* 1.3. *&* 4.9. *&* 17.31. *& in Pauli Epiſtolis ſæpiſſime.*
In, i. contra, Pſal. 17.49. *&* 72.9. *&* 88.23. *&* 91.12. *Ezech.* 23.25
In, i. ex, Pſalm. 9. 2. *&* 118.2. *&* 138.16. *&* 140.5. *Ezech.* 6.8.2. *Mach.* 3.11. *Matth.* 22.37. *Phil.* 3.6. 2. *Tim.* 1.15
In, i. cum, Gen. 32.10. *Exod.* 29.29. *&* 30.10. *Num.* 21.18. *Pſal.* 56. *&* 8.65.13.11. *&* 11.19. *Sap.* 9.11. *Eccli.* 1.9. *&* 15.8. *&* 16.23. *&* 39.19. *Iſaiæ* 42. 6. *&* 48.1. *Ezech.* 3.25. *&* 16.28. *&* 33.25.26. *Oſe.* 4.3.1. *Mach.* 1.18. *&* 10.86. *&* 3.11.2. *Machab.* 16.22. *Matth.* 7.15. *&* 25.16. *Act.* 20. 32. *Rom.* 16. 16. 1. *Cor.* 5.8.2. *Cor.* 12.12. *Epheſ.* 6.2. *Col.* 1. 11.1. *Theſſal.* 2.3.2. *Theſſal.* 1.4.1. *Tim.* 2.9. *&* 5.2. 2. *Tim.* 4.2. *Heb.* 4.16. *&* 8.6. *Iac.* 2.1.2. *Pet.* 12. *Iud.* 1.24. *Apoc.* 8.7
In, pro à, vel ab, vel de, Leuit. 7.35. *Ioſ.* 10.20.1. *Reg.* 2.10. *Pſal.* 9.3. *Eccli.* 11.21. *&* 14.22. *&* 51. 32. *Baruch.* 1.2. *Marc.* 9.12. *Luca* 1.14. *Rom.* 16.19. 1. *Cor.* 1.4.2. *Cor.* 2.3. *Galat.* 5.10. *Epheſ.* 9. 20.1. *Theſſal.* 3.7. *&* 5. 18. 1. *Tim.* 1.18.2. *Tim.* 3.16. *Phile* 7. *Heb.* 7.13.1. *Ioan.* 5.7. *Luc.* 2.20
In, i. coram, Pſal. 56.10. *&* 107.4. *Eph.* 4.17
In, i. velut Ier. 6.10
In, i. ſub. Rom. 3.19
In, i. pro, 2. *Par.* 31.16. *Pſal.* 118.159. *Eccl.* 13.18. *&* 51.25. *Thr.* 3.49
In, i. iuxta, vel ſecundum, Pſal. 110.2. *Ioan.* 3.21.2. *Cor.* 9.13
In cum Ablatiuo, pro, In cum Accuſatiuo, Leuit. 5. 19. 37. 2. *Eſd.* 13.27.4. *Eſd.* 1.11. *&* 15.5. *Eccli.* 40.17.2.2. *Corinth.* 13.4. *Iſa.* 63.14. *Oſe.* 5.7. *&* 8. *Abacc.* 3.8. *Zach.* 2.5.1. *Mach.* 12.18
In cum Accuſatiuo, pro, In cum Ablatiuo, Pſalm. 134.7. *Eccli.* 45. 31. *Ier.* 10.13. *Mich.* 7.10. *Luc.* 12.21
In cum Ablatiuo, pro ad cum Accuſatiuo, 3. *Reg.* 8. 38.4. *Eſd.* 12.21. *&* 16.20.47
In, ſubintelligitur, Pſal. 15.3. *&* 43.14. *Ezech.* 39.12. 1. *Macb.* 15.2
In hoc, i. propterea, 1. *Cor.* 4.4
In caput alicuius, i. in eius perniciem, Dan. 13.54
In gutture, i. intra ſe, Iob 20.13
In profundum, i. valde, Oſe. 5.2
In principio, i. primum, ſeu ante omnia, Gen. 1.1
In nomine alicuius, i. propter illum, vel eius virtute aut mandato, aut loco, aut vice, vel eius nomine inuocato, aut eius miſſione, 4. *Reg.* 2.24. 1. *Par.* 16.2. *Pſal.* 43.6. *&* 62.5. *&* 117. 6. *Ier.* 3.17. *Matth.* 21. 9. *Mar.* 11. 9. *&* 16.17. *Luc.* 11.17. *Ioan.* 5.42. *&* 10.25. *&* 12.13. *&* 14.13.26. *&* 16.23. *&* 17.11. 12. *&* 20.31. *Act.* 19.5. *Epheſ.* 5.20.2. *Theſſal.* 3.6. *Iac.* 5.9.14
In Dei conſpectu ſtare, i. Deo ſeruire, 4. *Reg.* 3.14
In bonum, i. ad fauendum, Am. 9.4.
In malum, i. ad puniendum, Am. 9.4
In exceelſum, i. vehementer, vel altiſſime, 2. *Par.* 1.1. *&* 10.19
In pace, vel cum pace, i. proſpere, ſeu feliciter, Gen. 15. 15. *Exod.* 4. 18. *&* 18.23. *Iud.* 8.79. *&* 11.13. *&* 18. 6. *&* 21.13.1. *Reg.* 1.17. *&* 20.13. *&* 29. 7.2. *Reg.* 3.21. *&* 15.9. *&* 19.24. *& alibi ſæpiſſime.*
In facie, i. palam, 4. *Eſd.* 16.5
In facie vel faciem, i. coram, Iob 1.11.
In die, pro vſque in diem, 1. *Cor.* 1.8
In facie, i. exterius, 2. *Cor.* 5.12
In ſæculum, i. in perpetuum, Luc. 1.55
In æuum, i. in perpetuum, Bar. 3.3
In matutino, vide Diluculo.
In medio, i. inter, ſeu intra, Gen. 23. 10.2. *Reg.* 6.19. *Pſal.* 110.7. *Abac.* 3.2. *Luc.* 7.29.35. *Ioan.* 20.19. *Apoc.* 2.1
In arcu & gladio, in bello, vel iure belli, Geneſ. 48.22
In iudicio, i. prudenter, Pſal. 111.5
In iudicio, i. moderate, Ierem. 10. 24. *&* 30.11. *&* 46.28
In ore, i. ſecundum rationem, Oſe. 10.12
In bono eſſe cor, i. ſe exhilarare, Eccl. 11.9
In Deo, i. tanquam Deus, Exod. 6.3
In Domino, vel Deo, i. per Dominum, vel Deum, 1. *Reg.* 24.22. *&* 28.10.2. *Eſd.* 13.25
In Domino, i. Domini virtute, ſeu beneficio, Deut. 33. 29. *Oſe.* 1.7
In Domino, i. ſecundum Domini voluntatem, Act. 11.23
In aternum, i. per totum ſæculum præſens, Exod. 15.18
In Domino, i. loco Domini, Coloſſ. 4. 17. 1. *Theſſ.* 1.52
In manu, i. cauſa, Iſa. 64.7
In manu, i. opera, Sap. 11.1, *Ier.* 50.1. *Zach.* 7.7
In manu, i. in curam ſeu cuſtodiam, Gen. 39.22
In manu alicuius, pro ipſo ducente, ſeu regente, Num. 33.1
In manu alicuius, i. per ipſum, Ioſ. 14.2. *Iob* 8.4. *Ier.* 37. 2
In caput eſſe vel caudam, pro fieri primum, vel vltimum, Deut. 28.13
In idipſum, i. ſimul Pſal. 4.9. *&* 33.4. *&* 40.7. *&* 61. 10. *&* 73.6. *&* 21.3
In parte, ſeu in partem, i. ſeorſum, Tob. 12.5. *Dan.* 7.5.
In auribus alicuius, i. ipſo audiente, Ezech. 9.1
In vnum, i. ſimul, 2. *Regum* 2.13.4. *Eſd.* 5.43. *Pſal.* 2. *&* 47. 5. *&* 101.23. *Dan.* 13.14. *Matth.* 22. 34. *Luc.* 17.35. *Ioan.* 11.52. *Act.* 9.23.1. *Cor.* 11.20. *&* 14.23
In oculis, i. alicuius, i. eius iudicio, 1. *Reg.* 15.17
In oculis, coram, Ier. 34.15. *&* 52.2. *Zach.* 8,6
In finem, perfecte, Iob 34.36
In generatione & generationem, i. in omnia ſæcula, Exod. 3.15
In finem, tandem, vel penitus, Eccli. 10.16
In finem, i. in perpetuum, ſeu ſemper, Pſal. 4.1. *&* 9.7. 19.32. *&* 12.2. *&* 15.11. *&* 17.36. *&* 37.7. *&* 43. 23. *&* 47. 10. *&* 51. 7. *&* 67. 17. *&* 73. 1.19. *&* 76. 9. *&* 78.5. *&* 88.47. *&* 102.9. *Iſa.* 57.16. *Ier.* 3. 5. *Dan.* 7.26. *Am.* 1.11.1. *Theſſ.* 2.16
In veeitate, i. ex animo, ſeu ſincere Pſal. 144.18
In veritate, i. perfecte, vel ſancte, Eph. 6.14.2. *Ioannis* 4
Innoxium, i. impunitum, 3. *Reg.* 2.9
Infinitum, i. multum vel maximum, 3. *Reg.* 10.2.1. *Par.* 24.11.24. *&* 28.8. *Ioſ.* 22.10
Inquinare, i. profanare, 4. *Eſd.* 8.60
Ingredi, vide Ambulare,

Inferi,

Infer i, seu infernus, pro sepulcro, vel morte, Gen. 42. 38. 1. *Reg.* 2. 6. 3. *Reg.* 2. 6. *Iob* 7. 8. & 17. 16. & 21. 13. *Ps.* 29. 4. & 30. 18. & 87. 4. & 93. 17. & 113 17. & 114. 3. & 140. 7. *Prou.* 1. 12. & 23. 14. *Eccl.* 9. 10. *Cant.* 8. 6. *Eccli.* 28. 25. & 41. 7. & 51. 7. *Isa.* 28. 15. & 38. 10. *Bar.* 2. 17. *Dan.* 3. 88. 2. *Mac.* 6. 23. *Act.* 2. 24

Infernus, pro limbo, Iob. 17. 16

Indurare, pro durum demonstrare, Exod. 7. 3

Inebriare, i. satiare, Gen. 43. 34. *Ps.* 35. 5. *Prou.* 11. 25. *Eccl.* 32. 17. *Agg.* 1. 8. *Ioan.* 2. 10

Inebriare, i. irrigare, Eccli. 24. 42. *Isa.* 16. 9

Initia, i. primitiæ, Num. 18. 13

Ingredi & egredi, i. conuersari, Deut. 28. 6. 2. *Reg.* 3. 25. 3. *Reg.* 3. 7. *Psal.* 120. 7

Incircumcisum, i. improbum, Leu. 26. 41

Iniquitas, pro pœna iniquitatis, Leuit. 19. 8. & 20. 17. *Psalm.* 39. 13. *Eccli.* 20. 30. *Isa.* 53. 11. *Ierem.* 16. 18. *Thr.* 1. 14. & 4. 22. & 5. 7. *Ezech.* 35. 5. *Mal.* 2. 16

Inuenire, i. apprehendere, Psal. 114. 3

Increpare, i. interminari, Luc. 9. 21

Infirmatus, i. animo deiectus, 1. Mach. 1. 27

Inquam, subintelligitur, Zach. 8. 23. *Eph.* 1. 13

Innocens, i. imperitus, Prou. 22. 3

Intellectus, pro re intellecta, Eccli. 34. 9

Intelligibile, i. intelligens, Eccli. 3. 32

Inter, i. præ, Gen. 3. 14

Inter, i. super, 1. Bar. 6. 12

Intra, pro inter, Matt. 21. 38. *Luc.* 21

Intra, pro citra, 1. Reg. 20. 22

Interrogare, i. examinare, seu probare, Sap. 6. 4. & 11. 11. *Eccl.* 18. 20. & 23. 11. 1. *Cor.* 9. 3

Interrogatio, i. examen, seu probatio, Sap. 4. 6. *Eccl.* 16. 21. *Act.* 25. 26. & 28. 18. 1. *Per.* 3. 21

Interrogare, i. explorare, Psal. 10. 5. & 138. 23

Intrare & exire, i. conuersari, Actor. 1. 21. & 9. 28

Inuocare, i. prædicare, Psal. 115. 17

Inuestigare, i. comprehendere, Eccli. 1. 3

Inuocare, i. colere, Gen. 4. 26

Inuocari nomen alicuius super aliquem, i. hunc illius dici, vt filium, aut seruum, aut cultorem, Gen. 48. 16. *Bar.* 1. 15. *Amos* 9. 12

Ioseph, i. populus Israel, Psal. 79. 2. & 80. 6. 2. *Reg.* 19. 20

Irasci, i. punire, Ezech. 16. 42

Ira, i. vltio, vel punitio, Mich. 7. 9. *Baruch.* 4. 9. 25. *Luc.* 21. 23. *Ioan.* 3. 36

Irasci, i. contendere, Gen. 45. 24.

Irritum facere, i. negligere, seu contemnere, Gen. 17. 14

Ira, i. afflictio, 1. Mach. 3. 8

Ira cum de Deo dicitur, vltionem, seu punitionem significat.

Ita, subintelligitur, Eccli. 26. 22. 23. *Ier.* 17. 11

Itaque, i. denique, Mar. 2. 28

Itaque, subintelligitur, Esth. 9. 29. *Eph.* 5. 8

Itaque, i. insuper, 3. Reg. 5. 15

Iustitia, i. meritum, 1. Esd. 2. 20.

Iustificatio, i. iustitia, Bar. 2. 17

Iustificationes, i. ritus, Num. 9. 3

Iustitia, i. perfectio, seu vitæ integritas sæpissime, vide 1. *Matt.* 19. & 3. 15.

Iustificationes, i. præcepta, seu leges, Psal. 104. 45. & 118. 5. 1. *Mach.* 1. 51. & 2. 40

Iustitia, i. præcepta, Deut. 33. 21. *Psal.* 17. 23. & 18. 19. & 49. 16. *Bar.* 2. 12. & 4. 13

Iustitia, i. misericordia, 4. Esd. 8. 36. *Psalm.* 30. 2. & 36. 25. & 50. 16. & 147. 1. *Isa.* 56. 1. & 59. 16. *Mich.* 6. 5. *Matt.* 6. 1. 2. *Cor.* 9. 10. 2. *Pet.* 1. 1. 1. *Ioan.* 1. 9

Iustificari, pro esse vel haberi iustum, Rom. 2. 13. *Iac.* 2. 24

Iustificari, i. approbare, Mich. 6. 11. *Matt.* 11. 19. *Luc.* 7. 29. 35

Iustificari, i. iustum apparere, 1. Tim. 3. 16

Ius, i. possessio, Gen. 23. 4

Iusiurandum, i. execratio, Ier. 42. 18. & 44. 12

Iustificare aliquem, i. ostendere illum iustum esse, 3. Reg. 8. 32. *Psal.* 81. 3. *Matt.* 12. 37. *Luc.* 10. 29. & 16. 15

Iudicare, i. gubernare, Iob 36. 31. & *in Lib. Iudicum sæpe.*

Iudicium, i. iudex, Dan. 7. 10. 26

Iudicium, i. præceptum, Ps. 1. 17. 137. *Soph.* 2. 3

Iudicare alicui, i. causam eius agere, Gen. 30. 6

Iudicare, i. iudicando liberare, 2. Reg. 18. 31

Iudicium & iustitia, i. iustum iudicium, seu id quod rectum & æquum est, 3. Reg. 10. 9. 1. *Par.* 18. 14. *Psal.* 98. 4. *Isa.* 9. 7. *Ier.* 22. 3. & 23. 5. 1. *Mach.* 2. 29. *Deut.* 33. 21. 4. *Esd.* 7. 34. *Tobiæ* 3. 2. *Iob* 29. 14. & 34. 17. *Psal.* 32. 5. & 36. 28. & 95. 4. & 100. 1. *Prou.* 21. 7. *Isa.* 1. 21. & 5. 7. & 59. 8. 11. *Ier.* 5. 1. *Ezech.* 34. 16. *Am.* 5. 7. *Mich.* 3. 11. *Mach.* 7. 18. *Matt.* 12. 18. & 23. 23. *Luc.* 11. 42

Iudicium, i. vltio, vel supplicium, Exod. 6. 6. 2. *Par.* 24. 24. *Isa.* 34. 8. *Ezech.* 5. 8. & 14. 21. *Ose.* 10. 4. *Abac.* 1. 12. *Matt.* 23. 14. 33. *Gal.* 5. 10

Iudicium, i. ritus vel mos, seu consuetudo, Num. 15. 16. 4. *Esd.* 7. 30. *Psal.* 80. 5. & 118. 132. *Eccli.* 38. 16. & 41. 3. 5. *Ezech* 5. 7. & 11. 12

Iudicium, i. causa, Psalm. 34. 23. & 36. 6. *Ier.* 30. 13. *Thr.* 3. 59. *Dan.* 13. 6. *Ose.* 12. 12

Iudicium, i. condemnatio, vel punitio, 1. Esd. 7. 26. 12. 25. *Ezech.* 11. 9. *Amos* 5. 24. *Soph.* 3. 15. *Marc.* 12. 40. *Ioan.* 5. 24. 29. 1. *Corinth.* 11. 34. 1. *Tim.* 3. 6. *Iac.* 2. 13. & 5. 12. 1. *Pet.* 4. 17. 2. *Pet.* 2. 11. *Iudæ* 4

Iudicia, i. statuta, seu ritus, vel præcepta, aut instituta, Exod. 15. 25. *Deut.* 18. 3. *Leu.* 19. 37. & 18. 4. 2. *Reg.* 22. 23. 2. *Esd.* 9. 29. *Ps.* 17. 23. & 18. 20. & 88. 31. & 118. 7. *Eccli.* 18. 14. 29. & 45. 6. *Ezech.* 5. 6. & 20. 13. 18. & 23. 24. & 37. 24

Iudicare, i. damnare, vel punire, Gen. 15. 14. *Deut.* 32. 36. 1. *Reg.* 3. 13. *Psal.* 5. 11. & 9. 10. & 34. 1. & 53. 3 *Sap.* 12. 10. *Ezech.* 7. 27. & 11. 10. & 23. 24. & 35. 11. & 38. 22. *Zach.* 5. 3. 1. *Mach.* 7. 42. *Matt.* 7. 1. *Ioan.* 3. 17. 18. & 8. 50. & 12. 47. 48. *Act.* 7. 7. *Rom.* 2. 1. 12. & 3. 7. & 14. 4. 22. 1. *Cor.* 10. 29. & 11. 31. *Col.* 2. 16. 2. *Thess.* 2. 12. *Heb.* 13. 4. *Iac.* 4. 11. & 5. 9

Iuxta subintelligitur, Psal. 121. 4

Iuxta verbum tuum, i. vt dixisti, seu petisti, Num. 14. 20

L

Labor, i. peccatum, Mich. 2. 1.

Labiis inciccumcisus, i. impedita lingua, Exod. 6. 12

Lacte & melle fluens terra, i. fertilissima, & amœnissima, Exod. 3. 8

Lacus, i. cisterna, vel fouea, Ier. 38. 6. & 41. 7. *Ezech.* 26. 20. *Dan.* 6. 7

Lacus, i. sepulcrum, Ps. 29. 4. & 142. 7. *Prou.* 1. 12. *Ezech.* 31. 14. & 32. 18

Lapis, i. firmamentum, Gen. 49. 24

Latrones, vel latrunculi, i. milites, 2. Reg. 3. 22. & 4. 2. & 30. 8. 23. 3. *Reg.* 11. 24. 4. *Reg.* 6. 23. & 13. 20. 21. & 24. 2. 1. *Par.* 12. 21. 2. *Par.* 22. 1. *Iob* 19. 12. *Ier.* 18. 22

Laudari, i. gloriari, Psal. 33. 3. & 43. 9.

Legitima, i. præcepta, seu leges, 4. Esd. 4. 24. *Zach.* 1. 6.

16.1. *Mac.* 3.29. & 6.59
Lauare manum, i. iurare, Gen. 14.22. *Exod.* 6.8. *Deut.* 32.40. *Ezech.* 3.6.7
Lex, i. scriptura, Ioan. 10.34. & 12.34. & 15.25. 1. *Cor.* 14.21.34
Lignum, i. arbor, Gen. 1.11. & 3.1.8. *Exod.* 15.25. *Pſ.* 1.3. & 104.33. *Ezech.* 36.30.1. *Mach.* 10.30. & 14.8. *Apoc.* 2.7
Liber, i. epiſtola, Ier. 29.1.25
Locus, pro tempore, 2. Eſd. 2.16
Loqui, pro, præcipere, Deut. 4.2
Loqui, pro velle, Gen. 24.51
Loqui bona, i. conſolari. Ier. 52.32
Loqui ad cor, vide ad cor.
Loqui iudicium, vel iudicia cum aliquo, pro diſceptare cum eo, vel reddita cauſa eum condemnare, 4. Regum 25. 6. *Ierem.* 1.26. & 4.12. & 39.6. & 52.9
Lucerna, i. gloria, ſeu ſplendor, 2. Reg. 21.17. 3. *Reg.* 11.36. 4. *Reg.* 8.19. 2. *Par.* 21.7. *Pſal.* 131.17. *Prou.* 21.4
Lucerna, i. vita, Prou. 20.20. & 24. & 20
Lucerna, i. fauor, Iob 29.3
Lucerna, i. proſperitas, Iob 21.17. *Prou.* 13.9
Lugere, i. ieiunare, Matt. 9.13
Luctus, i. egeſtas, Deut. 25.14
Ludere, i. irridere, Gen 21.9
Lumbi, i. interiora, Pſal. 37.8
Lumen, i. ignis, Luc. 22.56
Lumen, i ſplendor, vel fauor, Pſal. 88.16. & 89.17
Lux, i. Angeli, Gen. 1.3
Lux, i. proſperitas, Iſa. 58.10. & 59.9. *Thr.* 3.2. *Am.* 5.18. *Mic.* 7.8.9

M

Macula, i. vulnus, Leu. 24.19
Macula, i. defectus, vel vitium, Exod. 12.5. & 29.1. *Leu.* 1.3. & 21.17
Magnificare, i. magnifice, ſeu vt magnum laudare, vel glorificare, Pſal. 33.4. & 39.17. *Malach.* 1.52. *Mach.* 3.30. *Matth.* 15.31. *Luca* 1.46. & 4.15. & 5.26. & 7.16. & 17.15. & 18.43. *Act.* 21.20. *Rom.* 15.11. 2. *Cor.* 10.15
Magnificare, i. magnifice facere, Gen. 19.19
Magnificare, i. magnum facere, Matt. 23.5
Magnificare facere, i. magnifice facere, Pſal. 125.5. *Ioel.* 2.21
Magnificare os, i. ſuperbe loqui, Abd. 1.2
Magnificari, i. magnum ſe oſtendere, Exod. 15.1. *Sophon.* 8
Magnificari, i. apparere magnum eſſe, Nu. 14.17. *Pſ.* 103.1. & 137.2. & 138.14. *Mich.* 5.4
Magnifice, i. ſuperbe, Zach. 17.7
Magnificatus, i. magnus factus, 1. Reg. 2.21
Magnificentia, i. gloria, Deut. 32.3
Magnum, i. maximum, Matt. 22.36
Magna loqui, i. gloriari, Ier. 50.11
Malum, i. aduerſum, vel iniucundum, Ier. 42.6.2. *Matt.* 1.3. *Luc.* 16.27
Malum, vel malitia, i. dolor, ſeu afflictio, vel moleſtia 1. *Par.* 4.10. *Eccli.* 11.29. & 12.9. & 13.15. *Iſa.* 31.2. & 45.7. *Dan.* 8.14. *Amos* 3.6. *Ioan.* 3.10. *Mich.* 2.3.1. *Mach.* 2.43. *Matth.* 6.34. *Gen.* 47.9. *Eccli.* 1.13. & 2.21. & 9.3.12. *Sapient.* 11.15. *Ezech.* 14.21
Malum eſſe in oculis alicuius, pro, ei diſplicere, Gen. 28.8
Malignari, i. affligere, 1. Par. 16.22
Maledicere, i. execrari, 2. Eſd. 13.25. *Eccli.* 23.36
Maledicere, i. punire, Gen. 12.3
Maledicere, i. probis afficere, Pſal. 54.13. 1. *Pet.* 2.23
Maledicere, i. male precari, Prou. 30.10. *Eccli.* 4.5. *Mar.* 11.21. *Rom.* 12.14
Maledicere, i. prædicere mala euentura, Iob 5.3
Maledictio, i. imprecatio, Iud. 9.57. *Iob* 31.30
Maledictio, i. infelicitas, Deut. 11.26. *Iob* 3.1. *Pſal.* 108.18. *Iſa.* 24.6. *Ierem.* 20.14.15. & 23.10. *Dan.* 8.19
Maledictio, i. maledicti, Zach. 8.13
Maledictio, i. iuramentum, Gen. 24.41
Maledictio, i. ſterilitas, Gen. 3.17
Maius, pro maximum, Luc. 22.24
Mane, vide Diluculo.
Mane, i. mature, ſeu diligenter, Oſe. 6.1
Mane, pro ſequenti die, Leu. 19.13
Manus, i. percuſſio, Ezech. 11.9
Manus, i. potentia, vel poteſtas, ſeu virtus vel imperium. Exod. 14.31. *Num.* 4.28. & 33.3. *Deuter.* 2.15. & 32.36. *Num.* 11.23. 3. *Regum* 8.24. 1. *Par.* 25.6.2. *Paral.* 31.13. *Iob.* 21.16. *Pſal.* 16.14. & 27.5. & 48.16. *Iſaiæ* 5.12. *Baruch* 2.4. & 3.5. *Ezech.* 1.3. & 8.1. *Oſe.* 13.14. *Ioan.* 3.35. *Act.* 4.27
Manus, i. brachia, Ier. 38.12. *Ezech.* 1.8. & 13.18. & 16.11
Manus, i. auxilium, Eccli. 13.9
Manus, i. gratia, ſeu fauor, 2. Par. 30.12.1. *Eſd.* 7.6.28. & 8.18.2. *Eſd.* 2.8
Manus, i. opera, vel opus vel miniſterium, 2. Reg. 14.19. *Iob* 20.10. & 22.30. & 31.7. *Pſal.* 7.4. & 23.4. & 76.21. & 77.42. *Prou.* 18.21. *Sap.* 3.14. *Eccli.* 38. *Iſa.* 37.24. *Oſe.* 12.10. *Ioan.* 3.8. *Mich.* 2.1. *Agg.* 1.1. *Mal.* 1.1. *Act.* 5.12. & 7.25. & 11.30. & 14.3. *Iac.* 4.8
Manus, i. vindicta, vel punitio, Act. 13.11
Manus, i. loca, vel littora, vel latera, Pſ. 103.25. *Eccl.* 14.25. *Iſa.* 57.8
Manus in manu, vel ad manum, i. cito, Prou. 11.21. & 16.5
Manus dare, i. promittere. 1. Eſd. 10.19
Manus ponere in ceruicibus hoſtium, i. hoſtes ſibi ſubiicere, Gen. 49.8
Mare, i. occidens, Deut. 33.23. *Pſal.* 138.9
Mare, i. mundus, 1. Par. 1. *Par.* 16.32
Maſculinum, pro fœminino, Pſal. 28.9
Mater, i. auia, 3. Reg. 15.10
Mecum, i. contra, Pſal. 54.19
Mecum, i. mihi, Pſal. 10.108
Mendacium, i. iniquitas, Oſe. 7.1.3. & 10.13. *Rom.* 3.7. *Apoc.* 22.15
Mendacium, i. error, Iob. 34.6
Menſis dierum, i. integer menſis, Num. 11.20
Mentiri, i. decipere, 4. Reg. 4.16
Meditari, i. loqui, Pſalm. 34.28. & 36.30. & 70.24 *Prou.* 7
Medulla, i. optimum, Num. 18.12
Mendacium, i. falſum, Mich. 2.11
Mihi, i. contra me, Pſal. 69.4. & 70.10. *Ier.* 51.20. *Thr.* 3.62. *Ezech.* 14.13. & 25.38
Mihi, i. de me, Matt. 27.10
Mingens ad parietem, i. canis, 1 Reg. 25.22
Minare, i. agere, ſeu ducere, Exod. 3.1.1. *Reg.* 30.20. 2. *Reg.* 6.3. 4. *Reg.* 4.24.1. *Par.* 13.7. *Iſa.* 11.6. & 20.14. *Thr.* 3.2. & 5.5. *Iac.* 3.4
Mille, i. plurimi, Deut. 7.9. & 32.30.1. *Reg.* 18.7. *Pſal.* 90.7. *Apoc.* 20.2
Mille, i. omnes, Pſal. 104.8
Militia, i. tempus præfixum, Iob. 7.1. *Iſa.* 40.2
Miſeratio, i. beneficium, 2. Eſd. 13.14
Miſericordia, i. beneficentia, vel gratia, ſeu beneficium, Gen. 20.13. & 27.29. *Ioſ.* 2.12. *Eſth.* 2.17. *Iob* 6.14. & 10.12. *Oſe.* 10.12
Miſericordia & miſeratio, i. copioſa miſericor-

dia, 1, Machab. 3. 44
Miraculum, i. vastatio, seu desolatio, Ier. 44. 12
Mouere caput super aliquem, pro, stupere ob ea quæ illi acciderant, Iob. 42. 11
Monstra, i. prodigia, vel miracula, Sap. 8. 8. & 19. 8. Eccli. 45. 24. 2. Mach. 5. 4
Mors, i. interfici. 1. 52
Mors, i. sepulchrum, Apoc. 20. 13
Mortificari, i. mori, Prou. 19. 16
Mori, i. morti esse obnoxium, Gen. 2, 17
Mortui, i. mortales, Apoc. 20. 13
Muliebria, i. menstrua, Gen. 18. 11
Mundus, pro hominibus, sæpe in nouo Testamento.
Mulier, i. vxor, Sap. 3. 12. Eccli. 33. 20
Mulieres, i. gentes, Ezech. 21. 4. 8
Mundare, vel mundari, pro declarare, vel declarari esse mundum, Leu. 12. 7. & 13. 6. 28. 34. & 14. 48. & 15. 15
Mundus, i. immunis, Ios. 2. 20
Mundus, i. impunitus, Iob 10. 14
Murus, i. vrbs, Gen. 49. 6
Multi, i. omnes, Dan. 11. 2. Matth. 20. 28. & 26. 28. Rom. 5. 16. 19

N

NAm, pro, & 1. Reg. 18. 3
Nam, pro sed, Ezech. 31. 17
Natus, i. conceptus, Matt. 1. 20. & 26. 24
Nationes, pro gentibus, sæpe.
Nec, pro Non, Heb. 8. 4.
Necessitates, i. angustitiæ, Psal. 30. 8. & 106. 6. 13
Nempe, subintelligitur, Leu. 5. 4. & 7. 12. Tob. 14. 5. Psal. 83. 4. & 118. 38. Prou. 23. 23. Isa. 4. 3. & 7. 20. & 9. 11. & 18. 7. & 24. 16. & 36. 9. Ier. 16. 5. & 28. 1. & 41. 1. & 50. 29. Thren. 2. 9. Ezech. 23. 7. Ioan. 4. 34. Cor. 12. 7
Nec, pro, nonne, 1. Cor. 11. 14
Ne forte, i. ne quando, Luc. 21. 34
Nepotes, i. posteri, Eccli. 40. 15
Ne quando, i. ne forte, vel si forte, Psal. 113. 2. 2. Tim. 2. 24
Nimis, i. valde, 1. Par. 16. 25
Nisi, pro sed, Matth. 12. 39. Ioan. 5. 19. 1. Cor. 7. 17. Gal. 2. 16
Nocte, i. summo mane, Gen. 20. 8. & 22. 3. & 31. 51. Ios. 3. 1. & 6. 12. Iud. 6. 38. & 7. 1. & 19. 5. 1. Reg. 15. 19. & 9. 10. 1. 1. 2. Paral. 36. 15. Ier. 25. 3. & 26. 5. & 22. 19. & 44. 4
Nomen, i. genus, Sap. 18. 12
Nomen, i. fama, Ios. 7. 9. & 9. 9. 1. Reg. 12. 22. Prou. 22. 1. Eccl. 7. 2. Cant. 1. 3. Ezech. 16. 14. Soph. 3. 19. 1. Mach. 3. 41
Nomen, i. gloria, Ier. 33. 9. Phil. 2. 9
Nomen, i. virtus, vel auxilium, vel auctoritas, 3 Reg. 10. 1. Psal. 43. 6. & 3. 3. Prou. 18. 10. Eccl. 47. 19. Zach. 10. 12. Matt. 7. 22. & 28. 19. Act. 3. 6. 16. & 4. 7. 1. Cor. 5. 4
Nomen, pro, re cuius nomen dicitur, Deut. 18. 5. Ps. 6. 12. & 7. 18. & 9. 11. & 17. 50. & 19. 2. 6. & 22. 3. & 24. 1. & 30. 4. & 39. 5. & 53. 8. & 73. 21. & 88. 17. 25. & 90. 14. & 108. 21. & 114. 4. & 134. 3. Eccli. 39. 41. Ier. 44. 26. Am. 2. 7. Mic. 6. 9. Soph. 3. 12. Mal. 1. 11. 1. Mach. 4. 7. 37. Matt. 6. 9. & 10. 22. & 12. 21. & 18. 20. & 19. 29. Ioan. 1. 11. & 2. 23. & 3. 18. & 12. 28. & 15. 21. & 17. 6. 26. Act. 1. 15. & 3. 16 & 4. 12. & 9. 14. & 10. 43. & 15. 14. 26. & 21. 13. & 22. 16. Rom. 15. 9. 1. Cor. 1. 2. 10. Eph. 1. 21. Phil. 2. 10. 2. Tim. 2. 19. 1. Ioan. 2. 12. & 3. 23. & 5. 13. Apoc. 3. 4. 5. & 15. 4
Nomini, i. in honorem, 3. Reg. 5. 5
Nomen Dei esse alicubi est, ibi coli seu inuocari, 3. Reg. 8. 28. & 9. 3
Nomen sibi ponere vel facere, pro se celebrem facere, seu famam comparare, 2. Regum 7. 23. & 8. 13
Non, subintelligitur, Deut. 33. 6. Ioan. 15. 22
Non bonum, i. pessimum, Prou. 18. 5. & 24. 23. Eccli. 7. 14
Nosse, i. facere, 2. Cor. 5. 21
Nosse, i. curare, Gen. 39. 6
Nouum, i. inusitatum seu mirabile, Num. 16. 30. Iud. 5. 8. Sap. 16. 16. & 19. 5. Isa. 42. 9. Ier. 31. 22. Apoc. 5. 9. & 143
Nouissimum, i. contemptissimum, Isa. 53. 3. Ierem. 50. 12
Nox, i. calamitas, Mich. 3. 6
Nouissima, i. futura, Gen. 49. 1
Nubes, i. cœli, Ps. 88. 7. & 107. 5. Bar. 3. 29
Nubere, i. contrahere matrimonium, Matt. 19. 10. & 22. 30. & 24. 38. Mar. 12. 25. Luc. 20. 24. 1. Cor. 7. 9
Nunc subintelligitur, Ioan. 7. 8. & 13. 33
Nunc, i. breui, Ose. 2. 10. & 4. 16. & 5. 7. & 8. 13. & 10. 3. Mich. 5. 1. & 7. 4. 10. Ioan. 13. 31
Nunquid, pro, nunquid non, Dat. 10. 20

O

OB, subintelligitur, Sap. 58. 13. & 14. 30. Eccli. 7. 20. Isa. 63. 17
Oculus, i. fauor, 1. Esd. 5. 1
Oculus, i. mens, Iob. 42. 1.
Oculus, i. fons, Deut. 33. 28
Octo, i. plurimi, Mich. 5. 5
Octo, i. omnes, Eccl. 11. 2.
Odor suauis, pro re grata, Gen. 8. 21
Oleum, i. vnguentum aromaticum, 1. Reg. 10. 1. & 16. 1
Omnes, i. maior pars, seu plurimum, 4 Reg. 23. 1. Isa. 60. 6. Dan. 2. 38. Matth. 2. 3. & 3. 5. & 24. 14. Mar. 1. 5. Luc. 19. 7. Act. 19. 10. Ps. 1. 17. 10. Luc. 4. 22
Omnis, i. quisque, Gen. 4. 14. Luc. 11. 42. Act. 10. 35. Cor. 1. 4
Omne, pro, per omnia, Ier. 2. 21
Omne, i. perfectum, Eccli. 19. 18. Rom. 7. 8. Eph. 1. 3. 8. & 4. 2. Phil. 9. Col. 1. 28. 1. Tim. 1. 16. & 3. 4. Iac. 1. 2
Omne, i. quoduis, Phil. 1. 18
Omne, i. vllum, Gen. 3. 1. & 4. 15. Exod. 20. 10. Leuit. 12. 4. Eccl. 7. 14. & 10. 6. & 37. 32. & 42. 12. Isa. 56. 2. Ierem. 12. 12. Ezech. 12. 24. & 14. 1. 1. Dan. 3. 95. & 6. 6. 1. Mach. 10. 35. 5. 11. & 24. 22. Marc. 13. 20. Act. 10. 14. Rom. 3. 20. 1. Cor. 1. 29. Gal. 2. 16
Omnis, i. prophetia de punitione, 4. Reg. 3. 25. Isa. 13. 1. & 14. 28. Ier. 23. 33. Nah. 1. 1. Zach. 9. 1
Operare, i. sacrificare, Bar. 1. 22
Opinione alicuius, subintelligitur, Prou. 18. 11. Sap. 3. 3. Ier. 49. 12. Agg. 17. Ioan. 5. 18. 35. 1. Cor. 1. 21. 25. & 4. 9. & 8. 5. Gal. 2. 2. & 3. 13. 2. Tim. 4. 2. 2. Petri 1. 19
Os, i. sermo, Ps. 9. 28. Matth. 18. 16
Os, i. facies, Thr. 1. 18
Os, i. sententia, vel decretum, vel cor, Ios. 9. 14. 2. Reg. 13. 32. Ioan. 3. 7
Ore ad os, i. familiariter, Num. 12. 8
Os ad os, i. coram, seu in præsentia, 2. Ioan. 13
Os gladij, i. gladij acies, Exod. 17. 13. Luc. 21. 24
Os, i. voluntas, vel imperium, Deut. 8. 3. Eccl. 8. 2. Ier. 44. 17. Thr. 3. 38
Ostium apertum, i. sublata impedimenta. 1. Cor. 16. 9. 2. Cor. 2. 12. Col. 4. 3. Apoc. 3. 8

Os & caro, i. propinquus, seu cognatus, 2. Reg. 5. 1. & 19. 12
Os, i. extremitas, 4. Reg. 21. 16. 1. Esd. 9. 11
Ossa, i. vires, Ps. 6. 3. & 31. 3. & 52. 6
Ossa, i. membra, vel corpus, Ps. 33. 21. & 34. 10. & 37. 4. & 41. 11. & 101. 4. & 108. 19. Prou. 14. 30. & 16. 24. Eccli. 16

P

PActum, pro signo pacti, Gen. 17. 20
Pacifice, i. impune, 3. Reg. 2. 6
Palpebræ, i. oculi, Psal. 10. 4
Panis, i. cibus, Gen. 24. 33. & 43. 25. 31. Iud 13. 16. 1. Reg. 28. 20. Iob. 20. 14. Psal. 77. 23. & 101. 5. Prou. 12. 11. & 23. 3. & 31. 14. Eccli. 41. 24. Isa. 33. 16. Ezech. 16. 49. & 44. 3. Matth. 6. 11. & 15. 2. Mar. 3. 20. & 6. 37. & 7. 5. Ioan. 13. 18
Panis & aqua, i. cibus & potus, Exod. 34. 28
Panis, i. vitæ necessaria, Iob 15. 23
Parere, pro, apparere, Matth. 25. 27. Iac. 4. 14. 4. Esd. 9. 32. Matt. 24. 27. 1. Pet. 4. 18. 1. Reg. 16. 7. Luc. 11. 44
Parcere, i. omittere, vel abstinere, 2. Reg. 12. 46. 1. Cor. 7. 28. 2. Cor. 12. 6
Parentes, i. affines, Tob. 2. 15
Pars, i. hæreditas sæpissime.
Pars, i. victus, Dan. 4. 12
Paruulus, i. imperitus, Psal. 18. 8. Prou. 1. 4. 32. & 7. 7. & 8. 5. & 9. 4. 16. & 14. 18. & 21. 11. & 27. 12
Parui, i. pauci, Gen. 47. 9. 1. Par. 16. 18
Pascere, i. regere, 1. Par. 11. 2
Passiuum, pro Actiuo, Psal. 58. 13. Eph. 5. 13
Pascha, pro victima Paschali, Exod. 12. 21. Matth. 26. 17. Matt. 14. 12. Luc. 22. 7. 3. Esd. 1. 1
Pater, i. Inuentor, vel Princeps, Genes. 4. 20. 21. 1. Paral. 2. 21. 24. 42. & 4. 4. 14. 17. & 9. 35. Ioan. 8. 44
Pater, i. instructor, seu doctor, vel auctor, Gen. 45. 8. 4. Reg. 6. 21. & 13. 14. Iac. 1. 17.
Pater, i. auus, 2. Reg. 9. 7. Dan. 5. 2
Pater, i. dominus, 4. Reg. 5. 13
Patiendo pati aliquid, vide faciendo facere.
Patientia, i. perseuerantia, Rom. 2. 7.
Patientia, i. quod patienter expectatur, Ier. 29. 11
Patria, i. familia, 3. Esd. 8. 31. Psal. 95. 7
Pauper, i. afflictus, Psal. 9. 13. 19. 23. & 71. 2. & 78. 8. & 87. 16
Pax, i. prosperitas, Num. 6. 26. 3. Reg. 2. 33. Psal. 28. 11. Bar. 4. 20. Zach. 8. 12. 2. Mach. 1. 4
Paxillus, i. sedes quieta, 1. Esd. 9. 8
Peccatum, pro, pœna peccati, Gen. 4. 7. & 19. 15. Deut. 15. 19. 1. Par. 21. 3. Baruch. 3. 8. Ezech. 7. 4. 8. & 16. 58. & 25. 35. 49. Dan. 4. 24 Zach. 14. 19
Peccatum, i. oblatio, seu hostia pro peccato, Ose. 4. 8. 2. Cor. 5. 21
Peccare, pro puniri, Iob 35. 3
Pedes, pro cruribus, Eccli. 26. 23. Ezec. 1. 7. & 16. 25
Petere, i. optare, 3. Reg. 19. 4. Ion. 4. 8
Petitio, pro re petita, 1. Ioan. 5. 15
Percutere, pro, occidere, sæpe.
Per, subintelligitur, Ps. 138. 16. Rom. 12. 10. Eph. 1. 23
Per, i. propter, Rom. 2. 24. 2. Cor. 4. 5. 1. Thess. 3. 7
Per, i. in, Eph. 6. 18
Per, i. coram, 2. Tim. 2. 2
Per manus alicuius, i. eius opera, seu ministerio, Exod. 9. 35. & 38. 21. Leu. 10. 11. Num. 4. 30. Ios. 20. 1. 1. Esd. 1. 8
Personæ mutatio, Isa. 52. 14
Peregrinari, i. mirari, 1. Pet. 4. 12
Persequi, i. pati persecutionem, 1. Reg. 26. 20
Per diem, i. per singulos dies, 1. Par. 16. 17
Per, i. ad 1. Par. 28. 14
Pinguedo, i. delitiæ, Ier. 31. 14
Pinguedo, i. fertilitas, Gen. 27. 28
Pingues, i. diuites, Zach. 11. 16
Pinguer, id est, fortes, seu potentes, Psal. 21. 13. & 77. 31. Isa. 10. 16
Placere, pro, studere placere, 1. Cor. 10. 33
Placitum, i. conuentio, vel tempus præscriptum, Genes. 30, 33. 1. Reg. 13. 8. & 20. 35. 2. Reg. 20. 5
Plenus dierum, i. longæ vitæ, Gen. 25. 8
Plenum, i. integrum, Leu. 23. 15
Plenitudo, i. habitatores, Ier. 47. 2. Ezech. 32. 15
Plures i. multi Rom. 5. 6
Plurale pro singulari, Gen. 5. 2. 1. Reg. 17. 46. 1. Par. 4. 15. 18. & 7. 3. 12. 20. 2. Par. 13. 5. Psalm. 45. 4. Eccli. 4. 17. & 24. 33. & 45. 3. & 48. 8. Isa. 18. 1. Dan. 11. 7. Ose. 9. 7. 2. Machab. 6. 8. Matt. 2. 20. & 26. 8. & 27. 44 Ioan. 1. 13. & 3. 11. & 15. 17. & 18. 25. & 19. 29. Actor. 1. 20. & 7. 16. & 13. 40. & 27. 40
Polluere, i. profanare, 4. Reg. 23. 13
Pollui, i. pollutum haberi, Leu. 13. 15
Ponere in corde, i. attente cogitare, Luc. 1. 66
Ponere, i. proferre, Gen. 31. 37
Ponere faciam contra, aliquem, pro, irasci ei, seu illum punire, Leu. 20. 13. Ezech. 15. 7
Ponere animam in manibus, i. exponere vitam periculo, Iud. 12. 13
Ponere oculos super aliquem, i. fauere ei, Genes. 44. 21. Ier. 39. 12
Ponere faciem, i. firmiter statuere, Ier. 42. 15. vide faciem firmare.
Populus, populus, i. plurimus populus, Ioël. 3. 13
Portæ, i. iudicia, Thr. 5. 14. Prou. 22. 22
Portæ, i. vrbes, Deut. 17. 2
Portæ, i. propugnacula Gen. 22. 17. & 24. 60
Porta mortis, i. summa pericula, Psal. 9. 15
Portare iniquitatem, pro iniquitatem auferre, Exod. 28. 38. Leu. 10. 17
Portare peccatum, pro, remittere, seu ignoscere, 1. Regum 15. 25
Portare iniquitatem, vel peccatum, i. puniri pro peccato. Leu. 17. 16. & 24. 15. Num. 9. 13. & 14. 34. & 15. 31. & 18. 23. Ezech. 44. 10
Possidere, i. emere, Ier. 32. 8. 11. 15
Possidere, i. acquirere, Gen. 12. 5
Posteriora, i. posteritas, 3. Reg. 16. 3. & 21. 21
Posteriora, i. tergum, Gen. 16. 13. Exod. 33. 23
Possessiones, i. pecora, Exod. 9. 4
Post, i. præter, Act. 5. 37
Potens, i. Deus, Gen. 49. 24
Positiuum, pro comparatiuo, Psal. 117. 8. & 118. 7. Eccli. 20. 2. 16. 4. Matth. 18. 8. & 26. 24. 1. Cor. 7. 1. 8. 34. 35
Potius subintelligitur, Rom. 3. 8
Præcipuo, subintelligitur, 1. Cor. 9. 10. Gal. 2. 9
Præterea, sub intelligitur, Zach. 1. 3
Præputium, i. impedimenta, Deut. 10. 16
Præparare, vel parare, pro stabilire, 1. Regum 13. 13. Psalm. 64. 7. & 88. 3. 15. & 102. 19. Ierem. 51. 15. Bar. 3. 42. Mich. 4. 1. Abac. 2. 12. 1. Mach. 1. 17
Presbyter, i. Episcopus, Tit. 1. 5. 2. Ioan. 1
Præscire, id est, prædestinare, Roman. 11. 2. 1. Pet. 1. 2
Phæsens, pro præterito, Iob 3. 14. Psalm. 47. 3. & 103. 4. & 121. 3. Isaiæ 48. 8. Ierem. 40. 4. Nahum. 2. 1. 1. Zach. 7. 13. 14. Matth. 1. 1. 14. Mar. 15. 25. Luc. 1. 70. & 6. 15. Ioan. 1. 15. Rom. 4. 9. 11. 12. 2. Cor. 1. 18. & 2. 6. Gal. 5. 8. Heb. 1. 1. & 3. 16. & 8. 1. & 10. 12. 1. Ioan. 4. 17. Apoc. 9. 17. & 13. 14

Præsens

*Præsens, pro futuro, Exod.*11.5.& 12.29.& 19.22. *Leuit.* 32. 22. *Psal.*90. 15.& 97.9. *Eccli.*23.18. *Isa.*1.7.& 16. 8.& 26.14.& 66.22, *Ier.*8.13.& 21.27.*Ezech.*23.25.& 32.16.*Ose.*5.11.*Ioel.*2.17. *Abd.*1.2.20. *Malach.* 1.11.& 3. *Matth.*18.14. & 26.11.*Marc.*1.2.7.& 10.38.& 14.7. *Luc.*11. 10.& 13.30. & 24.48. *Ioan.*3.36. & 5.24. 28.& 6.47. & 7.27. 33.& 8. 14.21.& 10.15.28. & 14. 3.19. 28. & 15.14. & 16. 2. 17. 19.& 19.12.& 20. 17. 23. *Act.* 3.18.1. *Cor.*10.13. & 15.44.1. *Thess.*4.15.2. *Thess.* 1.8.2. *Pet.*2.1.1.*Ioan.*2.18.& 4.3.2.*Ioan.* 13

Præstolatio,pro eo quod expectatur, Prou. 11.23. & 13.18

Præsumere,i.confidere,Iudit 6.15

Præteritum, pro futuro, Exod. 15.13.14. *Deut.*33. 10.*Ios,*10.8.4.*Reg.*19.23.& 20.5.1.*Par.*28.21.2. *Par.*1.1.12.& 20.37.1. *Esd.*6.5.*Tob.*14.6.*Iob.*17. 13.*Psal.*9.11.& 15.11.& 19.7.& 21.32.& 30.6. & 39.12. & 40.4. & 42.3. & 44.10.& 49.1.& 52.6.& 73.12. & 87.14.& 89.14.& 96.4.& 114.1.& 137.7.*Isa.*10.11.& 5.13.& 9.19.& 11. 9.& 22.9.& 24.4.& 29.5.& 34.2.& 42.6.16.*vt* 43.14.& 45.1.17.& 46.11.& 47.9.14.15.& 49. 8.& 51.10.& 53.1.& 54.8. & 64.5.*Ier.*8.13.& 15.11. 18. & 20.3.& 22.23.28. & 24.9.& 25. 14.31.& 27.3. & 28.2.& 29. 18.& 31.11.22. 25.& 32.25.37. & 43.& 33.10.& 42.21.& 51. 2.*Bar.*2.27. & 5.8.*Ezech.*3.25. & 16.43.& 21. 10.12.& 22. 4. 31.& 25.30.& 30.22.& 39.8.& 44.10. *Dan.*3.33.& 8.13.& 1.3.52.*Ose.*4.5.19. 9.3.11. & 5. 9.& 8.5.8.& 9. 6. 16. & 10.5.16. *Ioel.*1.5.9.16.17. & 2.18.21.22.23.*Amos* 1.2.& 5.2.*Abd.*1.2.*Nah.*1.4.& 3.10.*Abac.*1.5.& 2.16. & 3.6.13.15. *Zach.* 3.4.& 4.10.& 9.13.1.*Machab.*5.62.*Mar.*13.30.*Luc.*13.12.& 17.20.*Ioan.* 13.18.31.& 16.32.& 17. 18. *Rom.*10.18.*Heb.*4. 10.*Iac.*5.2.*Iud.* 11.14. *Apoc.*14.7.& 17.8

*Præteritum perfectum,pro,plusquam perfecto,Gen.*2. 18.& 11.29. & 12.1.& 31.34.*Exod.*4.19.& 13. 3.9.& 14.15.& 33.5.*Num.*7.11.& 10.17.*Deut.* 31.9.*Ios.*1.6. & 3.7.& 4.1. *Iud.*2.6.1.*Reg.*2.30. 2.2.*Reg.*5 3.3. *Reg.*14.16.& 12.1.4.*Reg.*17.3.& 20. 8.1. *Par.*29.3.2.*Par.*14.3.& 23.*Baruch.*1.9. *Ioan.*1.5.& 36. *Zach.*7.2.1.*Mach.*11.73.30.37. *Mar.*3.16.& 4.40.*Luc.*8.25.& 9.36.& 10.23. & 24 50.*Ioan.*4.47.51. & 10.24. 2.*Corinth.*7.& *Apoc.* 19.20

Præteritum pro præsenti, 4.*Esd.*9.17.*Iob* 13.18.*Ps.* 12. 6.& 15.11.& 16. & 18.6.& 30.2.& 41.3. & 46.9. & 62.3.& 96.1.& 111 3.9.& 117.26. & 118.3.& 54. 113. & 128.8.129.1.& 140.*Isa.* 1.11.& 23.18.& 41.13.& 52.7.& 54.6.8.& 53. 16.*Thr.*3.39. *Bar.*4.22.*Ezech.*28.2. *Ose.*12.11. *Matth.* 23.2. *Marc.*1.15.& 7.37.*Luc.* 1.46.51. *Ioan.*1.26.& 10.41.11.27.41.42.& 15. 10.15.& 17.14.& 19.35. & 20.17.1. *Ioan.*1.10. *Apoc,*1.2. & 11.17.& 21.23.& 19..6

Præteritum perfectum,pro imperfecto, 41. 5

*Pretium,i.merces,vel debitum,Gen.*31.15.

*Primitiæ,seu primitiua, i. primogenita,Psal.*104.36. *Hebr.*11. 28.& 12.23

*Principium,i.principatus, Psal.*109.3

Prius,i.pridem, 2.*Cor.*1.15

*Promissio,i.promissum, Eccli.*24.33.*Gal.*3.22.*Eph.*1. 13.*Heb.*6.12.15.& 9.15.& 11.9.13.33.39

Probare,i.expendere, Iud. 8.31

*Probare, i.intelligere,Gen.*28.8

*Probabilis,i.probatus, Eccl.*42.8.2.*Tim.*2.15

*Pro Deo,i. Deus, Gen.*30.2

*Pro,i.propter,*1.*Par.*16.21.*Abac.*3.7

Pro quibus,i.eo quod,Iudith 13.25

*Pro,subintelligitur, Ezech.*44.11

*Propter,i.propterea,*3.*Esd.*1.50.4.*Esd.*10.45.& 15. 6.27.& 16.46.*Bar.*4.6.*Act.*8.11.& 18.10.*Iac.*4. 2.*Gal.*2.16

*Propter,i.per,Rom.*11.30.1.*Cor.*7.5

Propter,vide ob.

*Propterea,i.attamen, Ier.*30.16

*Propterea,i.ad hoc,seu ad eum finem,Ps.*44.3.8

*Propheta, i.pseudopropheta,*3.*Reg.* 13.11.4.*Reg.*23. 18. *Ierem.* 8. 1.& 13.13.& 14.13.& 23.9.15. 32.& 27.9.& 28.1.& 29.38.& 32.32.*Thr.*2.14. *Ezech.*13.2.& 14.9.& 22.25.*Ose.*4.5.*Soph.*.3.4. *Zach.*13.4

Propheta, i.insane loqui, 1.*Reg.*18.10 3.*Reg.*18. 29. *Ier.*29. 26

Prophetare,i.Deum laudare, 1. *Reg.*10.5.& 19.20. 1.*Par.*15,22.& 25.1.*Act.* 19.6

Prophetare,i. voluntatem Dei declarare,& Propheta qui declarat, & prophetia ipsa declaratio, Prou. 29.18. *Matt.*7.22. *Rom.* 12.6.1.*Cor.*11.4.& 14. 1.6. *Act.*15.32.

*Propheta,i.interpres, Exod.*7.1. *Ier.*8.10

*Propheta,pro eo qui de Prophetam dicit, Deut.*13.1

Propitius sit mihi Dominus,i.auertat à me Dominus, 1.*Reg,*24.7. & 26.11. 2.*Regum* 22. 17.3.*Regum* 21.5

Protegere,i.tegere, 3.*Reg.*8.7

*Proximus, i.cognatus, Deut.*18.16.

Puella,i.ancilla,Ruth 2.13

*Puer,i.iuuenis,Exod.*33.11.*Iud.*17.12

*Puer,pro,seruo,vel filio,Gen.*19.1.*Iud.*7.10.1.*Reg.*2. 13.& 9.3.& 16.18.3.*Reg.*18.43.4.*Reg.*5.17.& 9. 4.3.*Esd.*6.31.4. *Esd.*1.10.*Iud.*11.18.*Esth.*1.3.& 2.2.*Iob* 29.5.*Ps.*17.1.& 68.18.& 85.16.& 112. 1.*Sap.*9.4.& 18.9.& 19.6.*Isa.*37.6. *Bar.*2.20.& 3.27.1.*Mach.*1.7.& 3.41.*Matt.*8.6.& 12.18.& 14.2.*Luc.*1.54.& 11.5. *Actorum* 4.25.27.*Hebr.* 2. 13

*Puluis,i.status infimus,*3.*Reg.*16.2

Purificatio,i.baptismus,Ioan. 3.25

*Putasne,i.an,vel nonne,vel nunquid,Ier.*23.23.*Ezec.* 8. 6.*Dan.* 2.26.& 6.20.*Act.*8.30

Q

Quasi,subintelligitur, 1.*Reg.*2.29.*Iob* 10.17

*Quasi,i.tanquam,Mar.*1.22. *Ioan.*1.14

*Quasi vnum,vel quasi vir vnus,vel ad vnum omnes, vel simul,Num.*14.15.*Iud.*6.16.& 20.11.*Esd.*3. 1.2.*Esd.*8.1.*Iud.*6.3

*Quam,i.potius quam,Eccl.*25.13

*Quam,i.plusquam,Eccl.*37.18

*Quantum,i.in quantum,Heb.*7.20

*Quare,i.quia, Ios.*10.4

*Qua,i.enim,Gen.*10.1

*Qua,i.sed,Num.*8.26

*Qui,Qua,vel Quod,subintelligitur,Psalm.*82.11.& 124.1.*Prou.*4.18. *Ezech.*27.27.& 31.17

*Qui,i.dum,*2.*Cor.*4.11.

Quia sæpe abundat.

*Quia subintelligitur, Ps.*35.2.*Isa.*1.13

*Quia,i.certe,Ps.*83.12.& 134.5.*Luc.*16.8

*Quia,i.sed,*3.*Esd.*7.11

*Quia,pro,at vero,Ps.*63.20.*Ier.*48.45

*Quia,i.idcirco,Ose.*9.15

*Quia,pro,& Psal.*101.5

*Quia,i.quamquam,Apoc.*3.8

*Quid,i.quomodo, Gen.*2.19

*Quid mihi & tibi,i.quid tibi mecum rei est,vel,omitte me, Iud.*11.12.2.*Reg.*16.10.3.*Reg.*17. 8.4.*Reg.*3. 13.3. *Esd.*1.26.*Ioel.*3.4. *Matt.*8.29. *Mar.* 1. 24. *Ioan.*2.4,

Quis putas, pro, quisnam, Matt.24.46. Mar.4.40. Luc.1.66. & 12.42
Quis det, i. vtinam, Deut.2.29.2.Reg.18.33.Ps.13.7.& 52.7
Quiescere, i.cessare, Ose.1.4
Quinque, i.pauca, 1.Cor.14.19
Quod si, subintelligendum, Iob.36.17
Quod mutatum est, pro re in quam mutatum est, Exod.7.12
Quod, pro, de quo, 1.Cor.10.30
Quoque, pro, inquam, seu ergo, 1. Par.6.64
Quoniam, i.nempe quod, Psal.49.6
Quoniam, sæpe abundat.
Quoniam, i.veruntamen, Psal.13.6. & 43.21. Sap. 3.19
Quoties, i. quando, Iob 21.17

R

Rationabiliter, subintelligitur, Matt.7.12.Luc. 6. 31
Redemire, i.emere, Eccl.20.12
Redimere, i.eripere, 1.Mach.4.11
Redimere tempus, i.temporis commoditate vt, Dan.2. 8. Eph.5.16.Col.4.5
Reddere animam pro anima aliquem, i.illum occidi, quia aliquem occiderit, Exod.21.23
Recedere ab aliquo, pro, nolle ei quod debet præstare, Gen. 14.4
Recipere, i.intelligere, Matt.11.14
Recipere disciplinam, i.emendari, Leu.26.23
Recipere iniquitatem, i. dare peccati pœnas, Num. 5. 31
Relinquere, i.permittere, Ps.104.14
Reliquiæ, i.posteri, 3.Reg.14.10
Regeneratio, i. Resurrectio, Matt. 19, 28
Renes, i.intima, Ps.70.10. & 15.7.& 25.2.& 72.21. Prou. 23.16. Sap.1.6. Ier.12.& 17.10.& 20.12. Thr.3.13.1. Mac.2.24. Apoc.2.23
Reproborum, i.contemptibile, 1.Reg.15.9. 2.Cor.13.7
Repromissio, i.promissio, & repromittere, pro, promittere, Act.13.32.Rom.4.20.Gal.3.18.& 4.23.Hebr. 8.6.& 9.15. & 10. 23. & 11.9.13.33. 39. & 12. 20. Iac.1.2.1.Ioan.2.25
Repromissum, i.promissum, 2.Cor.5.9.5
Reputari, i.imputare, Gen.15.6.2.Cor.5.19
Requiescere, i.cessare, Gen.2.2.& 8.22.Ezec.25.27
Respondere alicui iustitiam suam, i.apparere eum esse iustum, Gen.30.33
Respondere, i.alloqui, vel subiungere, Iob 28.1. Dan. 4.27.Zach.4.11.Matt.11.25.& 17.4.& 22.1.& 28.5.Mar. 11.14. & 12.35.Luc.13.14.& 14.3. 17.17.Ioan.21.8.Apoc.7.13
Resurgere, i. consistere, Psal.1.5
Res desiderij, i.pretiosa, & chara, Dan.9.23.& 10. 3.11
Retribuere, pro, tribuere, 2.Reg.6.Psal.7.5.& 102.2. & 115.12. & 118.17
Retributio, i.punitio, Eccl.23.14
Reuelare, i.illuminare, Luc.2.32
Reuelare aurem, vel auriculam, pro manifestare, vel docere, 1.Reg.9.15.& 20.13.2. Reg.7. 27.1.Par. 17.25. Iob 36.10.15
Reuerentia, i.pudor, Ps.34.26.& 68.20.Eccl.29.23. & 32.9.& 45.29. 1. Cor.15.34
Reuereri, i.erubescere, Psal.39.15.& 69.3
Reuersus, vide conuersus.
Reuersio, i.conuersio, Ezech.16.53
Risus, i.gaudium, Gen.31.6. Prou.14.13.& 31.25. Luc.6.21
Rogare pacem, i.salutare, Ps.111.6.Ier.15.5
Robustum, i.perfectum, 2.Reg.22.26
Robur, i.filij, Iob.8.12
Roborare, pro, iubere bono animo esse, Deut.1.36

S

Sabbatum, i. hebdomada, Luc.18.12.& 24.1. Ioan.20.1.Act.20.7.1.Cor.16.2
Sabbatizare, i.quiescere, Exod.16.30
Sacerdos, i.Princeps, Gen.41.50.Exod.2.16.& 18.1. 2.Reg.8.18.& 20.26.3.Reg.4.5.Iob 12.19
Sacramentum, i.arcanum, Tob.12.7
Sacramentum, i.iuramentum, Sap.12.6
Sagittæ, pro plagis, Deut.32.23
Sal, pro, incorruptione, Num.18.9
Saltem, subintelligitur, Exod.21.11
Salutare, vide infra.
Salus, i.prosperitas, Apoc.19.1
Sanare, i.seruare, Sap.9.19.& 10.4.& 14.4
Sanctificare, i.præparare, Exod.19.10.Nu.11.18.Ios. 3.5.& 7.13.1.Reg.16.5.1.12.2. Par.5.11.& 29. 34.Isa.13.3.Ier.6.4. & 12.3.& 22.7.& 51.27. Ioel.3.Mich.3.5.Soph.1.7.Ioan.11.55
Sanctificare, i. dedicare, vel consecrare, vel sancte celebrare, aut celebrandum instituere, vel offerre, aut deputare, Gen.2.3. Exod.13.2.& 20.11.& 28.3. Leu.19.24. Num.18.18.Deut.15.19.1.Reg.7.1. & 21. 6.2.Reg.8.11.3.Reg.15.15.4.Reg.10.20.1. Par. 26. 26.2. Par.29.33. 2.Esd.3.1. & 13.22. Isa.23.18. Ezech.20.20.41.& 44.& 24.& 45.1. Ioel. 1.14.1.Mach.4.48.Matt.6.9.Ioan.17.19
Sanctificare, i. sancte colere, Exod.20.8.Deut.5.12. Iud.9.18
Sanctificare, i.sancte tractare, Rom.15.16
Sanctificare, i. purgare, Act.21.24.Num.31.23.Iob 1.5.2.Reg.11.4
Sanctificare, i.glorificare, Num.20.12.13.& 27. 14. Isa.5.16. & 8.13. Ezech.28.22.& 36.23.& 38. 16.23.1.Pet.3.15
Sanctificari, i.pollui, Deut.22.9
Sanctum, i. Deo dicatum, seu consecratum, Deut.26. 19.1.Esd.8.28. Tob.2.18.Iud.6.15.& 11.12.Ps. 4.4.& 78.2.& 105.16.& 131.9. Ier.2.3
Sanctum, i.sancte colendum, Exod. 31.14
Sanctus, i.addictus sacris ministeriis, Num.16.7
Sanctum, vel sancta, pro templo, sapissimè.
Sancti, i.Christiani, vel fideles, Rom.15.25.26.& 16. 15. 1. Cor. 6.1. 2.Cor.1. 1.& 9.12. Eph. 3. 8.& 6. 18. Col.1.4.1.Tim. 5.10. Hebr. 13.24. Actor. 9.41
Sanctificatio, i. templum, 4.Esdr.10.21. & 12.48.& 15.25. Amos 7.13.1.Mac.1.23. 38.& 4.38.& 6. 51.2.Mac.2.17.
Sanctificatio, i.sanctitas, Ezech.28.18
Sanctum sanctorum, i. sanctissimum, Exod.29.37.& 30.10.36.& 40.11.Leu.7.1
Salutare, i.salus, vel saluator, Gen.49.18.Deut.32. 15.1.Reg.2.21.1. Par.16.13.4. Esd.6.25. Ps.9. 15.& 11.6. & 12.6. & 13.7.& 19.6.& 20.2. 6.& 23. 5. & 26.9. 34.9. & 39.11. 17.& 41.6. 12.& 42. 5. & 50.14. & 52.7. & 61.2.3.8. & 64.6.& 66.3.& 67.20 & 69.5.& 70.15.& 77.22.& 78. 9.& 84.5.8.10.& 90.26.& 94.1.& 95. 2.& 97. 2.3.& 105.4.& 115.13. & 118.41. 81.123.166. 174.& 131.16
Sanguis, pro homine, Deut.27.25.1.Reg.19.5. Matt. 27.4
Sangnis, pro, vita, Prou.1.11 18
Sanguis, pro, peccato vel pœna effusi sanguinis, 2.Reg. 1. 16. & 16. 8.3.Reg.2.31. Osee 4. 2.& 12. 14. Malach.3.10.Act.18.6
Sanguis, i.cædes, 3.Reg.2.9.Ps.50.16.& 105.38.Eccl. 40.9.Isa.2.15.& 4.4.& 59.3. Ezech.3. 18. & 5. 17.&

17.& 9.9.& 14.19. & 16.36. & 28.23. & 35.6. & 38.22. *Oſe.*1.4. *Nahum.*3.1. *Abac.*2.8.17.1. *Mach.*9.28. *Matth.*23.30.34. & 27.6.24
*Sanguis, i. peccatum, Iſa.*63.3. *Zach.*9.7
*Sanguinem alicuius eſſe ſuper illum ſeu ſuper caput illius, pro, eſſe dignum morte, vel interficiendum, vel ipſum ſibi eſſe cauſam mortis, Leu.*20.9.27. *Ioſuë* 2. 19. 2. *Regum* 1.16
Satan, i. aduerſarius, 2. *Reg.*19.22.3. *Reg.*5.4
*Satis, i. multum, vel valde, Eccl.*5.19. *Zach.*9.9
*Scandalum, i. damnum, Exod.*16.7
Scientia, pro, prudentia, ſæpe.
*Scilicet ſubintelligitur, Eſth.*9.12. *Ezech.*21.30
*Sciens bellum, i. bellicoſus, Bar.*3.26
*Scriptura, i. ſcripturæ auctor, ſ. Deus, Gal.*3.8
Scriba, i. doctor, ſeu legiſperitus, ſæpe.
*Sæculum, ſæculi, i. perpetuum, Pſal.*27.29. & 51.10. & 60.9. & 91.8. & 110.3.10. & 111.3
*Secum, i. ſimul, Tob.*8.15.
*Secundum, i. ſimile, vel ad ſimilitudinem, Eccl.*36.26. *Gal.*4.28
Secundum, i. per, 1. *Cor.*12.8. & 14.27
Secundum, i. apud, 3. *Eſd.*8.13
*Secundum, ſubintelligitur, Pſ.*56.4. *Eccl.*44.3. *Col.*25
Sæculum, i. æternitas, 4. *Eſd.*8.20. *Pſal.*89.2. & 91.2. & 101.29. & 104.8. & 105.1.48. & 106.1. & 112.2. & 113.18. & 117.1. & 135.1. & 137.8. & 145.10. & 148.6
*Secundum diem hanc, i. vt apparet hodie, Ierem.*44.6. *Dan.*9.15
Secundum carnem, vel ſecundum hominem, i. humano more, 2. *Cor.*10.2. *Cal.*3.15
*Secundum tempus, i. certo quodam tempore, Ioan.*5.4. *Rom.*5.6
Secundo, i. bis, 1. *Reg.*18.11. 3. *Reg.*11.9
*Sed, pro, ideoque, Ioan.*10.8
*Sed, i. niſi, Marc.*10.40
*Sed, i. itaque, Marc.*16.7
*Sed ſubintelligitur, Pſal.*6.3. *Ezech.*3.5. *Col.*2.23. *Iob* 10.2. *Pſal.*31.9. *Sap.*12.13
*Sed, i, quanquam, Apoc.*2.9
*Sed, i. &, Eph.*5.24
Sed, i. nam 2. *Cor.*3.5
*Sedere, i. manere, Deut.*1.46 & 11.19. & 21.13. *Ioſ.*8.9. *Iud.*4.5. 1. *Reg.*29.4. 3. *Reg.*17.5. 4. *Reg.*4.6. & 14.10. 1. *Par.*17.16. *Luc* 24.49
*Sedere in forti, pro, validum eſſe, Gen.*49.24
*Semen, pro, filiis, ſeu poſteritate, vel genere, Gen.*15.3. 1. *Eſd.*2.59.2. *Eſd.*7.61. *Tob.*6.22. *Pſal.*21.31. & 14.13. & 36.26. & 111.2. *Sapient.*3.16. *Eccli.*41.9. *Iſa.*43.5. & 44.3. & 54.3. & 61.6. & 65.9. *Mal.*2.2. *Mach* 7.17. *Matth.*22.25. *Marc.*12.19. *Luc.*1.55. *Ioan.*8.33. *Act.*7.6. *Rom.*4.13
Semper, i. vnquam, 4. *Eſd.*16.21
*Semper, i. aſſidue Luc.*24.53. *Ioan.*18.20
*Sempiternum, i. diuturnum, Exod.*12.14. & 21.6. & 31.16. *Leu.*25.34. 1. *Reg.*13.13. 3. *Reg.*8.13. *Eccli.*48.27. *Ierem.*25.9.12. & 49.13. & 50.39. *Ezech.*27.36. & 35.9
*Sempiternum, i. omne, Gen.*9.12
*Sempiternum, i. infatigabile, Deut.*33.27
Senex, i. ſummus ſacerdos, 1. *Reg.*2.31
Senſus, i. mens, vel animus, aut intelligentia, Luca 24.45. *Roman.*12.2. 2. *Corinth.*1.10. 2. *Corinth.*11.3. *Ephe* 4.17. 2 *Theſſ.*2.2. 1. *Ioan.*5.20. *Tob.*4.14. 3. *Eſd.*2.9. *Sapient.*4.22. & 7.7. & 8.6. & 9.15. *Eccli.*9.23. & 10.21. & 14.22. & 16.23. & 21.12.13. & 24.36. & 31.2. & 37.25. *Dan.*4.31. & 13.9. *Apoc.*17.9
*Septem, pro, multis, vel omnibus, Gen.*4.24. *Leu.*26.18. 28.3. *Reg.*19.18.4. *Eſd.*6.30. *Prou.*9.1. & 26.25. *Eccl.*11.2. *Eccl.*13.26.14. & 35.13. *Iſa.*4.1. & 11.15. *Ier.*15.9. *Ezech.*39.9. *Mich.*5.5.1. *Machab.*13.28. *Matth.*12.45. *Luc.*8.2. & 11.26. *Apoc.*1.4. & 4.5. & 5.1. & 10.3
*Septies, i. ſæpe, Pſal.*118.164. *Prou.*24.16. *Luc.*17.4
*Septuplum, i. ſæpe, vel perfectè, aut abundanter, Pſ.*11.7. *Eccli.*7.3
*Septuplum, i. graniſſime, Gen.*15
Sepes, i. ſecuritas, 1. *Eſd.*9.9
*Sermo, i. res, vel factum, Geneſ.*24.50. *Exod.*16.16. 1. *Reg.*21.2.2. *Reg.*12.21. 3. *Reg.*15.5. 4. *Reg.*11.5. 2. *Par.*23.22. & 23.3. *Iob* 6.9. & 27.14. *Pſal.*55.5. & 63.6. *Prou.*25.2. *Sapient.*2.2. *Ier.*14.1. & 40.3. *Dan.*2,8.11.23.1. *Mach.*6.3. *Matth.*22.24. *Act.*8.21. *Rom.*9.7
*Sermo, i. voluntas, Sap.*16.12
Sermo, i. mandatum, 3. *Reg.*13.1. & 20.35. *Sap.*18.15. *Eccli.*43.5.25. *Dan.*9.23
*Seruus ſeruorum, i. infimus ſeruus, Gen.*9.25
*Si non, i. omnino, Iſa.*14.24.
*Si, pro, cum, Iſa.*4.4. *Ioan.*14.3
*Si, pro, quod, Act.*26.8.23
*Si, i. quandoquidem, Ioan.*7.4
*Si, i. etiamſi, Iud.*13.16. *Num.*24.21
*Si, i. num. Act.*1.6. & 4.19.2. & 7.1. & 19.2. & 21.37. & 22.27. *Amos* 6.2. *Matth.*12.10. & 19.3. *Luc.*22.49. *Ioan.*14.23. & 17.6
*Si, i. ſane, Ier.*31.20
Si, i. non, 1. *Reg.*17.55. *Pſal.*88.36. & 94.11. *Am.*8.7. *Marc.*8.22. *Heb.*3.1
Si tamen, i. quandoquidem, 2. *Theſſ.*1.6
*Si, ſubintelligitur, Deut.*4.30. & 30.8. *Ioan.*7.34
*Si, enim, i. quod ſi, Prou.*30.32
*Sic, ſubintelligitur, Matth.*19.7. *Ioan,*15.9. 1. *Cor.*12.3
*Sic, i. ſicut, Iſa.*28.21
Sicut, ſubintelligitur, 1. *Cor.*12.3
*Sicut, i. cum, Luc.*20.37
Sicut, i. adeo, 1. *Cor.*1.6
Sicut, vide Velut.
Sicut dicitis, ſeu veſtra opinione, ſubintelligitur, 3. *Reg.*18.27
*Sicut eſt dies hæc, i. vt apparet hodie, Ier.*11.5. & 25.18
*Si velint, ſubintelligitur, Rom.*5.18.19
*Sicut, i. quod, Apoc.*10.7
Sibi, i. ei, 2. *Eſd.*13.5
Signa, pro miraculis, ſæpe.
Signum, i. prædictio, 4. *Eſd.*5.1. & 6.12
Silere, i. ceſſare, vel quieſcere, & ſilentium, pro quiete, ſeu tranquillitate, 2. *Reg.*19.10. *Iob* 3.13. *Pſal.*34.22. & 38.13. & 82.2. & 106.29.30. & 108.1. *Iſai.*7.4. & 62.1.6. *Ierem.*14.17. & 47.6. & 51.6. *Thr.*3.26.49.1. *Mach.*1.3. & 7.50. & 9.57.58. & 11.38.2. *Mach.*12.2
*Sine cauſa, i. fruſtra, Gal.*3.4. & 4.11.4. *Eſd.*9.22. *Matth.*15.9
*Singulare, pro, plurali, Geneſ.*3.8. & 12.6. & 49.6. *Exod.*4.20. & 10.4. & 27.20.2. *Eſd.*3.8. *Pſal.*2.6. & 7.3. & 12.3. & 21.21. & 59.11. & 79.2.14. & 145.4. *Prou.*13.13. *Eccleſ.*8.1. *Sapient.*10.16. & 17.21. *Eccli.*27.31. *Iſa.*41.25. *Ieremiæ* 38.16. *Oſe.*6.8. *Amos* 5.3. *Abac.*2.16. & 3.14. *Lucæ* 4. *Ioan.*2.23. & 8.21. & 19.11. *Act.*11.9. & 18.15. *Roman.*9 9. 1. *Cor.*6.5. 2. *Corinth.*1.20. *Galat.*6.4. *Apoc.*18.17
*Simul, i. ſimiliter, Luc.*14.18
*Similiter, ſubintelligitur, Exod.*21.24
Sinus, i. medium, 3. *Reg.*22.35
Sinus, i. veſtis, 2. *Eſd.*5.13
*Sinus, i. animus, Pſal.*88.51
*Simplicitas, i. rectitudo, ſeu integritas, aut ſinceritas, Gen.*20.5.3. *Reg.*9.4.1. *Par.*29.17. *Iob* 8.20. & 9.21. & 31.6. *Prou.*19.1. & 28.18. & 29.10. *Sap.*1.1.1. *Mach.*2.37.60. 2. *Cor.*9.11. *Col.*3.22

*Sit, subintelligitur, Psal.*124.5. & 128.8
*Sol, i. prosperitas, Ier.*15.9
*Solum, seu tantum, subintelligitur, Deut.*5.3. *Esth.*16. 18. *Ier.*7.19.6.6. *Gen.*32.28. & 35.10. *Ier.*49.9. *Abac.*3.8.2. *Mach.*15.11. *Matth.*5.46. & 9.13. & 12.7. *Marc.*9.37. *Ioan.*4.21.42. & 5.35. & 6. 27.38. & 12.44. & 14.24. *Rom.*3.20. 1.*Cor.*9.8. & 10.24.& 13.15.2.*Corinth.*2.5. & 7.12. & 8.5. *Ephes.*6.12. *Phil.*2.4
*Solitarium, i. destitutum, Esth.*14.3. *Iob* 3.7
*Somnus, vel somnium, id est, concubitus, Sapient.*4.6. & 7.2
Soror, i. Christiana, 1.*Cor.*9.5. *Iacob.*2.15
*Soror, i. cognata, Ioan.*19.21
Sors, pro, hæreditate, sæpe.
Splendor, vide Lumen.
Spes, i. quod speratur, Prou 13.12. *Thr.*3.18.29. *Rom.*8. 24. *Eph.*1.18. *Col.*1.5. *Tit.*2.13. *Gal.*5.5
*Spiritus, i. Angelus, Gen.*1.2. *Iob* 4.15. *Apoc.*1.4.& 4. 5.& 5.6
*Spiritus, i. anima, Gen.*6.3. *Tob.*10.9. *Psalm.*50.19. & 75.13.& 145.4. *Eccles.*1.14. & 8.8. & 11.5. *Isa.*57.16 Bar.2.17. *Zach.*12.1. *Ioan.*13.21.& 19. 30.1.*Pet.*3.19
*Spiritus, i. aër, Gen.*11.2
*Spiritus, i. animus, seu mens, Marc.*2.8. *Galat.*5.5. *Heb.*4.12
Spiritus, i. vis, 4. *Esd.*6.41
*Spiritus, i. ventus, Gen.*8.1. *Exod.*15.10.3.*Reg.*19.11. 4.*Esd.*3.19. *Iob* 4.9. *Psal.*17.16. & 47.8. & 102. 16. & 147.18. & 148.8. *Prou.*30.4. *Eccles.*1.6. *Sap.*5.24.& 13.2. *Eccli.*43.17. *Isa.*40.7.& 59.19. *Ier.*4.12. Bar.6.60. *Ezech.*13.13. *Ose.*4.19. *Zach.* 5.9. *Ioan.*3.8. *Act.*2.2
*Spiritus, i. indignatio, Isa.*30.28. *Zach.*6.8
*Spiritus, i. ecstasis, Apoc.*1.10. & 4.2
Spiritus, i. Dei reuelatio, 1.*Tim.*4.1
Spiritus, i. voluntas, 4.*Reg.*19.7. 1.*Cor.*14.14.16
Spiritus, diabolus, 3.*Reg.*22.22
Spiritus, pro, gratia, seu domo spirituali, sæpe in Pauli Epistolis.
*Spiraculum vitæ, i. spiritus vitalis, seu anima, Gen.*2.7. *Iob* 33.4
Stare, pro, astare, seu ministrare, 1.*Reg.*3.10. *Dan.* 1.4.19
*Statuere, i. confirmare, Dan.*9.12
*Stare, pro, confirmari, Deut.*19.15
Stater, i. siclus, 4.*Reg.*7.1
*Stercus pro, sordibus, vel sordido statu, Esth.*14.2. 1.*Regum* 2.8
*Stillare, i. loqui, vel minari, Am.*7.16. *Mich.*2.11
Sterile, i. insalubre, 4.*Reg.*2.19
*Sub, i. in Psal.*65 17. *Rom.*3.13
Sub lingua, i. intra se, Iob 20.12
*Substantia, i. diuitiæ, Prou.*3.9. *Eccl.*22.12.& 40.13
Substantia, pro re seu negotio, 2.*Cor.*9.4.& 11.17
*Substantia pro, animalibus, Gen.*7.4
Substantiua duo coniuncta faciunt superlatiuum, Psalm 82.1. *Eccl.*1.2
*Suffodere, i. euertere, seu vastare, Gen.*49.6
Suppletum, i. impletum, 4.*Esd.*6.19
*Suadere, i. placare vel satisfacere, Matth.*28.14. 1.*Ioan.*3.19
*Suadere, pro, studere probari, Gal.*1 10
*Summum, i. extremum,& summitas, pro extremitate, Exod.*26.4.28. & 28.7.23.26. & 37.8. & 38.5. & 39.4. *Deut.*4.32. & 28.64. *Ios.*15.2. 1.*Reg.*15. 27.3.*Reg.*6 24. 2.*Par.*20.16. *Psal.*18.7. *Isa.*13.5. *Ier.*25.32.33.& 51.31. *Ezech.*5.3. *Matth.*24.31. *Marc.*13.27. *Eph.*2.20
*Super, i. ante, Ezech.*32.10
Super, i. insuper, 2.*Cor.*12.15
*Super, i. de, Psal.*29.2. *Ioel.*2.3. 1.*Cor.*13.6
*Super, i. in Psalm.*34.9. *Eccli.*32.17
Super, i. inter, Iob 8.7
*Super, i. præ, Eccli.*25.26
*Super, i. præter, Psal.*30.12. *Eccli.*3.19. *Ezech.*16.32.
*Super, i. propter, Ps.*68.7.& 137.2. *Thr.*11.18. Bar.4. 22. *Ezech.*32.8. *Ose.*9.1. *Mich.*1.16.& 6.13
*Super, i. erga, Luc.*7.13
*Super seu supra, pro, ad seu prope, Exod.*16.3. *Num.*6. 6.& 26.3.& 33.10.48.& 6.13.3.*Reg.*6.5.& 13.1. 4.*Reg.*2.7.& 10.33. *Psal.*13.2.& 103.2.& 135.6. & 136.1. *Eccli.*40.6. *Isa.*49.9. *Ier.*51.13. *Ezec.*19. 10. & 32.13. *Amos* 7.7. *Zach.*4.3. *Marc.*12.26. *Luc.*3.2.& 4.39. *Ioan.*1.52
Super, i. plusquam, 5.*Reg.*1.47.& 14.22.4.*Reg.*21.9. *Iob* 35.11. *Psal.*17.11. & 18.11. & 37.5.& 51.3. & 54.11.22. & 62.4. & 68.5. & 86.2.& 103.3. & 104.24.& 112.4.& 118.98.& 138.18. *Eccl.*7. 20. *Cant.*1.4.14. *Eccli.*18.17.& 22.17. & 29.18. Bar.3.30. *Matth.*10.24.37.37. *Luc.*6.40
Super, seu, supra, i. contra Iudith 16.20. *Iob* 31.21. *Psalm.*12.3 & 14.5. & 26.2. & 36.12. & 37.17. & 40.10. & 54.13. & 82.4. & 85.14. & 1082. & 118.69. & 137.7. *Eccl.*10.4. *Eccl.*9.1. & 35. 18. *Isa.*1.1. & 13.2. & 57.4. *Ierem.*6.4. & 22.7. & 51.35. *Thr.*1.5. *Ezech.*23.5. & 35.13. & 38.16. & 39.1. *Dan.*4.21.& 11.30. *Osee* 8.1. *Amos* 3.2. & 5.1.& 7.16. *Mich.*1.1. & 5.5.9. *Nahum.*1.14. *Soph.*2.5.8.10. *Zach.*1.2.& 2.9.& 12.1. *Malac.*3. 13.1. *Machab.*3.7.42. *Marc.*3.25. & 10.11.& 13. 8. *Luc.*9.1.& 10.19. & 11.17. *Ioan.*18.4. *Rom.*1. 18. *Galat.*3.15
*Super, subintelligitur, Isa.*65.18. *Thr.*1.14
Superlatiuum vide Positiuum, & Substantiuum.
*Superuacue, i. sine causa, Psal.*34.7
*Superflui, i. reliqui, Ier.*39.9
Sustinere, pro, expectare sæpe.
Surge, i. agedum, 2.*Esd.*9.5
*Surgere vel exurgere, pro, expergisci Matth.*1.24. *Ephes.*5.14
*Surgere, vel consurgere pro, nasci, vel extare, vel stare, vel firmari, vel excitari, vel apparere. Deut.*34.10. 1.*Reg.*13.14. *Dan.*7.17. *Matth.*11.11. *Luc.*7.16
Suscitare, i. exequi, 1.*Reg.*3.12
Suscitare, i. stabilire, 4.*Reg.*23.3.2.*Par.*7.18. *Ier.*11. 5.& 28.6
*Suscitare i. erigere, vel statuere, Deut.*29.13. *Am.*5.2.
Suscioare, i. excitare, 1.*Par.*17.11. *Isa.*7.6. *Dan.*2.44. *Ioel.*3.9. *Agg.*2.14. 1.*Mach.*3.49. *Act.*5.30
*Suscitare, i. restituere, Act.*7.2
Superare, superesse, 4.*Esd.*4.48.& 11.34.39.& 12.2. & 16.23. *Sap.*11.22
Superare, i. abundare, 2.*Pet.*1.8

T

Tabernaculum, i. domus, 1.*Reg.*17.54
Tacere vide silere.
*Tamen, i. certe, Gal.*3.15
Tamen, subintelligitur, Iob 3.26. *Ier.*14.9. *Luc.*7.8. *Ioan.*8.55. *Gal.*4.1. 2.*Tim.*2.13
*Tantum, i. satis, Deut.*2.28
Tantum, vide solum.
Tanquam, vide velut.
*Temere, subintelligitur, Matth.*7.1. *Luc.*6.37
Tempus, i. opportunitas, 1.*Mach.*12.1. & 15.34
Tenebræ, i. calamitates, Iob 3.23.& 15.23.30. & 29. 3. *Psal.*54.6. *Isa.*58.10. *Thr.*3.2. *Ioel.*2.2. & 3.15. *Amos* 5.18.& 89. *Mich.*7.8. *Soph.*1.15
*Tenebræ, i. dæmones, Luc.*22.13. *Col.*5.13
*Tentare, i. probare, & tentatio, probatio, Genes.*22.1. *Exod.*16.4. *Toa.*2.12. *Gal.*4.14. 1.*Pet.*4.12

Tentatio, i. afflictio, tribulatio, Iacob. 1. 2
Testamentum, pactum, seu fœdus, Iudith 9.18. *Ps.* 24. 10.14. & 43.18. & 49.16. & 54.21. & 73.20. & 77.10.37. & 82.6. & 88.4.29. & 102.18. & 104. 8.10. & 105.45. & 110.5. & 131.12. *Sap.* 18.22. *Eccli.* 11,21. & 16.21. & 17.17. & 24.32. & 28. 9. & 39.11. & 42.2. & 44.20. & 45.8.19. & 47. 13. *Dan.* 3.34. & 11.32.1. *Mach.* 1.12. & 2.27.50. & 4.10.2. *Mach.* 1.2 & 7.36. & 8.15. *Act.* 3.25. & 7.8. *Rom.* 9.4. & 11. 27. *Heb* 7.22. & 8.6. & 10.16
Testimonium, i. Arca testimonij, Exod. 30.6. *Leu.* 16. 13
Testimonium, seu testificatio, i. lex, vel præceptum, Exod. 25.16. & 31.18. 4. *Reg.* 11.12. *Ps.* 18.8. & 24. 10. & 77.5.56. & 98.7.118.2. & 131. 12. *Eccli.* 45. 21. *Ier.* 44.23
Terra, pro hominibus, seu terræ incolis, Gen. 6.11. & 9. 11.13. *Ios.* 23.14. 1. *Reg.* 14.29. 2. *Reg.* 2.2. 1. *Par.* 16.30. *Iob* 20.27. *Ps.* 45.7. & 46.3. & 49.1. & 65. 2. & 68.35. & 76.19. & 95.9. & 97.4. & 98.1. & 99.1. & 103.13. *Sap.* 1.1. *Isa.* 49.8. *Ioel.* 3.16. *Am.* 7.10. *Matt.* 5.13. & 10.15
Tibi, i. in tuam vtilitatem, Exod. 12.13
Tibi, i. contra te, 2. *Esd.* 1.6. *Psal.* 1.8.1
Tibi, i. coram te, *Psal.* 50.6. *Ier.* 14.7.20
Timere, i. reuereri, Eph. 5.33
Timor, i. quod timetur, Gen. 31. 42.53. *Isa.* 8.12. & 33.18
Timor & formido, seu timor & tremor, i. magnus timor, 1. *Mach.* 3.25. & 12.28.1. *Cor.* 2.3
Timoratus, i. pius, seu religiosus, Luca 2.25. *Act.* 8.2. 22.12
Titulus, i. statua, vel columna, Gen. 28.18. & 31.45. & 35.20. *Exod.* 24.4.4. *Reg.* 23.17
Tota die, i. omnibus diebus, Ps. 24.5. & 37.13. & 43. 9.21. & 51.3. & 55.3. & 70.8.24. & 71.15. & 72. 14. & 85.3. & 87.10. *Thr.* 3.3. *Ose.* 12.1
Transmigrare, i. facere migrare, Thr. 4.22
Transgressio, i. abundantia, Thr. 3.19
Transire, i. prætermittere, Ezech. 24.14
Tripliciter, i. multipliciter, seu valde, Prou. 22.20. *Eccli.* 43.4
Tunc, subintelligitur, Gal. 1.19
Turpitudo, pro, pudendis, Leu. 18.6.7

V

Vas, i. corpus, 1. *Reg.* 21.5. 1. *Thess.* 4.4
Vasa, i. instrumenta, vel arma, Gen. 49.5. *Exod.* 31.7. *Num.* 1.50.4. *Reg.* 20.13. 2. *Esd.* 12.35. *Ps.* 70.22. *Eccli.* 43.2. *Isa.* 10.28. & 13.5. & 22.24. & 32.7. & 54.17. *Ier.* 21.4. & 46.19. & 50.25. & 51.20. *Ezech.* 9.1. & 23.26. & 40.42. *Am.* 6.5. *Ioan.* 1.5. *Zach.* 11. 15.1. *Mach.* 1.23. & 12.29. *Mar.* 3.27. *Act.* 9.15
Vasa mortis, i. tela mortifera, Psal. 7.14
Vbi, pro, vnde, Ioan. 7.42
Vbi, pro, quo, Prou. 4.19. *Luc.* 17.36. *Ioan.* 21.18. *Iac.* 3.4
Vel, i. &, Leu. 17.16
Vel, i. nempe, Num. 30.17
Velut, seu, sicut, aut tanquam, subintelligitur, Deut. 4. 24. & 33. 4.2. *Reg.* 22.6. & 23.20. 4. *Reg.* 19.28. *Iob* 29.24. & 28.8.9.10. *Psal.* 11.7. & 16.3. & 17. 9.10.11.15.31. & 31.1. & 43.6. & 44. 2. & 67. 31. & 68.2. & 69.8. & 76.17. & 77.23. & 89. 5. & 40.4. & 92.1. & 101.14. & 103.4. & 104.41. & 106.33.40. & 118.141. & 119.4. *Prou.* 4.3. & 5. 19. & 25.20. & 26. 6. *Cant.* 1. 3. & 4.13. 14. 15. *Sap.* 10.7. & 15.19. & 17.16. & 19.7. *Eccl.* 6.32. & 14.24. & 21.24. & 22.6.30. & 26.23. 24. & 40.15.16. & 45.31. *Isa.* 9.18. & 10. 33. & 13.8. & 22.23. & 28.2. & 30.30. & 32.2. 33.12. & 40.12. & 41.14. & 45.14. & 49.16. & 50.5. & 54.6. & 65.6. & 66.1. *Ier.* 2.23. & 5.8. & 11. 9. & 15.7. & 17.11. & 22.24. *O* 30.17. & 31.9. & 46. 20. & 49.23. *Thren.* 3.9.10. & 3.44. & 4. 11.14. & 5.3. *Bar.* 3.10. *Ezech.* 16.53. & 19.2.13. & 28.2. *Ose.* 8.9. & 10.9. & 12.7. *Ioel.* 2.3. *Ioan.* 2.7. *Mich.* 7.14.19. *Nah.* 1.3. & 3.13. *Sophon.* 1. 12. & 2.9. *Zach.* 2.5.12. & 3.2. & 6.5. & 9.14. 15. & 10.5. & 12.3. *Malach.* 2.16. & 33.12. & 41.3.1. *Mach.* 2.62. *Matth.* 5.34 35. *Marc.* 9.49. & 10.8. *Luc.* 3.45. *Ioan.* 4.14. *Act.* 20.22. *Rom.* 7. 8. & 11.1.1. *Corinth.* 9. 22. & 10.2. & 13.11.12. & 14.9.2. *Corinth.* 12.11. *Eph.* 4.4.14. *Heb.* 10.29. *Iacob.* 2.10. & 4.14 & 5.5.1. *Petr.* 3.20.2. *Petr.* 2. 17. *Iud.* 12.13
Vel, subintelligitur, Eccli. 28.33
Velamen oculorum, i, pudoris defensio, Gen. 20.16
Velle, i. optare, Matth. 15.28. & 19.17. *Luc.* 10.24. & 16.26. *Ioan.* 1.5. & 12.21. *Rom.* 16.19.1. *Cor.* 7. 7.32. & 14.15
Velle, i. amare, Matth. 27.43
Venundatus, i. totus deditus, 3. *Reg.* 21.20. 1. *Mach.* 1.16. *Rom.* 7.14
Venire, pro, abire, Ier. 31.9
Venite, pro, agite dum, 11.13
Venter, seu vterus, i. mens, seu interiora, Iob 32.18. *Psal.* 30.10. *Prou.* 18.8.20. & 22.18. *Eccli.* 51.29. *Isa.* 16.11. *Ier.* 4.19. *Thr.* 1.20. *Ezech.* 3.3. *Abac.* 3.16. *Ioan.* 7.38
Venter, i. desiderium, Ps. 16.14
Ventus, i. Orbis pars, Ier. 49.32. *Ezech.* 5.10.12. & 12.14. & 17.21. *Dan.* 8.8. & 11.4. *Mar.* 24.31
Verbum Domini, i. propheta. 4. *Reg.* 4.44
Verbum, i. doctrina, Ioan. 5.24.32. & *sæpe in Pauli Epistolis.*
Verbum, pro re, seu negotio, Exod. 1.14. & 23.8. *Deut.* 4.9. & 8.3. & 16.19.1. *Reg.* 3.11. & 25.37. 2. *Reg.* 1.4. & 2.6. & 11.27. & 12.14.3. *Reg.* 12.24.30. & 13.33. & 18.36. & 21.1.4. *Reg.* 17.1. 12. & 20. 13.2 *Par.* 36.8.1. *Esd.* 7.1. *Iob* 20.29. *Psal.* 7.1. & 21.2. & 64. 4. & 104.27. & 140.5. *Prou.* 22. 12. *Sapien.* 17.1. *Eccli.* 16.9. & 23.17. & 34. 12. & 48.14. *Isa.* 39. 2 & 42.16. *Ier.* 7.22. & 32.17.27. & 40. 16. & 42.3. & 44.17. *Dan.* 2.10. *Am.* 3.7. *Zach.* 8.36.1. *Mach.* 7. 33. & 9.22.37. *Matth.* 4. 4. & 18. 16. & 19.11. *Mar.* 11.29. *Luc.* 1. 65. & 2.15.19. & 4.4.36. & 20.3. *Act.* 5.32. & 11.14. & 13.42. & 15.6. *Rom.* 9.28. 1. *Cor.* 1.5
Verbum, i. præceptum, vel imperium, Ps. 118. 147. & 147.18. & 148.8. *Sap.* 12.9. *Eccli.* 39. 22. & 44. 4. *Dan.* 3.95. *Ioel.* 2.11.1. *Mach.* 2.55. & 3.14. *Luc.* 5.6.1. *Ioan.* 2.5. *Apoc.* 3.8
Verbum, i petitio, Exod 8.13
Verbum, i. promissio. Ier. 29.10
Veritas, i. fidelitas, Gen. 24.40. *Isa.* 61.8
Veritas, i. iustitia rectitudo, seu probitas, Tob. 1.2. *Ps.* 5.10. *Prou.* 16.6. & 20.28. *Eccli.* 27.10. & 31.28. *Ezech.* 18.9. *Ioan.* 3.21. & 8.44. *Rom.* 3.7.1. *Cor.* 13.6.2. *Cor.* 13.8. *Eph.* 4.15. *Phil.* 1.18
Verum, i. perfectum, seu iustum, Dan. 3. 27. 28. & 4.34
Veritas & iudicium, i. iustum iudicium, Dan. 3.28
Veritas, i. stabilitas, 4. *Reg.* 20.19
Veruntamen, i. idcirco, Matt. 11.22
Vestes mutatoriæ, i. pretiosæ, 4 *Reg.* 5.5.22
Vesperе & mane, i. die & nocte, Gen. 1.5
Via, seu viæ Dei, i. Dei præcepta, vel doctrina, Deut. 8.6. & 10.12. & 13.5. & 19.9. & 26.17. & 28.9. & 30.16. & 32.4. *Ios.* 22.5. *Iud.* 2.22.1. *Reg.* 8.3. 2. *Reg.* 22.22.3. *Reg.* 2.3.4. & 3.14. & 8.58. & 11. 38.4. *Reg.* 21. 22.1. *Par.* 6.16. *Psal.* 36.34. & 118.

151. *Isa.*2.3. & 58.2.& 64.5.*Ose.*14.10.*Mich.*4.2. *Act.*19.23
Via, *i.opera*, *Prou.*8.22.*Isa.*58.13.*Ose.*4.9.*Agg.*1.5
Via, *i.ratio*, *Bar.*3.37
Via, *seu via*, *i. mos*, *seu vita ratio aut institutum*, *Exod.* 32.8.*Ios.*1.8. 3.*Reg.*1.49.& 8.39.& 15. 26.& 16.2.& 22.53. 4.*Reg.*8.18.& 22.2.*Par.*6. 23.& 7.14. & 11.17. & 18.22.& 17.3. 4.*Esd.* 10.13.*Psal.*1.1.6.& 17.33.& 102.7.& 118.1.& 145.10.*Prou.*4.26.& 6.6. & 22.6.& 31.3.*Eccli.* 33.11. *Isa.*3.11. *Ierem.*21.8.& 22.21. & 32.39. *Ezech.*14.22.*Ose.*10.13.*Ioan.*3.8.*Act.*9.2.& 19. 9.*Iacob.*1. 8.*Iudæ* 1.1
Vicissitudo, *i.retributio*, *vel remuneratio*, 2.*Reg.*19. 36.*Iud.*6.17. *Isa.*59.18.*Ioel.* 3.4
Videre, *i.prouidere*, 3.*Reg.*12.16
Videre, *i.nosse*, *Deut.*9.2
Videre, *i.frui*, *Eccl.*3.13
Videre, *i. cauere*, *Deut.*2.4.*Matth.*18.10.& 24.4. *Mar.*13.9.2.*Ioan.*8.*Phil.*3.2
Videns, *i.Propheta*, 2.*Reg.*15.27.& 24.11.1.*Par.*9. 22.& 21.10.& 25.5.*Am.*7.12
Videre, *i.particeps esse*, *Ioan* 3.36
Videre, *i.approbare*, *Abac.* 1.13
Videre, *i.audire*, *Gen.*32.24.*Exod.*20.18
Videre faciem alicuius, *i.esse ei familiarem*, *Ier.*52. 25.*vide*, *Facies.*
Videri quod sit bonum, *i.placere*, *Gen.*1.4
Vigil, 1.*Angelus*, *Dan.*4.10
Vinum, *i.voluptas*, *Cant.*1.2
Vinum, *i.punitio*, *Mich.*2.11
Vinum, *i.sanguis*, *Gen.*49.11
Vir, *i. Angelus specie viri*, *sæpe.*
Vir mortis, *i.morte dignus*, 3.*Reg.*2.26
Vir Belial, *i.improbus*, 2.*Reg.*16.7
Vir sanguinum, *i.homicida*, *seu sanguinarius homo*, 2. *Reg.*16.7.*Psal.*3.7.& 25.9.& 54.24.& 58.3.*Eccli.* 34.25
Vir Dei, *i.Propheta.*
Vir, *i.quisque*, *vel quisquam*, 3.*Reg.*12.24.*Eccli.*37. 28.*Isa.*14.18. & 32.2.& 50.2.& 53.3.*Ier.*2.6.& 12.15.*Ose.*2.10.& 4.*Ioel.*2. 7. *Ioan.*1.7. & 3.8. *Mich.*4.4. & 7.2.*Soph.*2.11. *Agg.*2.23.*Zach.*3. 10.& 8.4.1.*Mach* 2.40
Virga, *i.baculus*, *Exod.*4.2.*Matth.*10.10.*Mar.*6.8. & 9.3
Virtutes, *i. miracula*, *Matt.*7.22.& 11.21.*Marc.*9. 39.*Luc.*19.37.1.*Cor.*12.10.2.*Cor.*12.12.1.*Thess.*1. 5.*Heb.*2.4
Virtutes, *i.exercitus*, *Iud.*3.7.& 14.17.*Psal.*23.10. & 32.6.16.& 43.10.& 45.8.& 47.9.& 58.6.& 59.12.& 67.13. & 68.7.& 79.5.20.& 83.2.13. 88.9.& 102. 21. & 107.12.& 135.15.& 148.2. 1.*Mach.*1.4 & 3.10.40.& 5.56. & 6.6.& 9.43. & 13.54.2.*Thess.*1.7
Visio, *i.quod videtur*, *Dan.*8.13.& 10.14.*Abac.*2.6
Visio, *i.prophetia*, 1.*Reg.*3.1
Visitare, *i.punire*, *Exod.*20.5.& 32.34.*Leu.*18.25. & 26.16. *Num.*14.18.& 16.29.*Isa.*27.3. & 29. 6.*Ier.*13.21.& 23.2.& 50.27. *Ezech.*38.8. *Ose.* 1.4.& 2.13.& 4.14.& 8.13.& 9.7. *Am.*3.*Soph.* 3.7.*Zach.* 10.3
Vita comite, *i.viuente eo de quo fit sermo*, *Gen.*18.10. 4.*Reg.*4.16
Viuere, *i.seruari*, *vel esse incolumem*, *Ios.*6.25. *Ioan.* 4.50
Viuificare, *i.viuum relinquere*, *vel seruare*, 1.*Reg.*27. 11.*Psal.*137.7.& 143.11.*Act.*7.19
Viuit anima tua, *i.per vitam tuam*, 1.*Reg.*17. 55. *Iud* 12.4
Viuere in gladio, *i.esse bellicosum*, *Gen.*27.40
Vx, *subintelligitur*, *Ier.*12.5
Vltra, *i.alius*, 3.*Reg.*8.60
Vltra, *i.per longum tempus*, *Ioel.*2 29
Vmbra, *i.protectio*, *sæpe.*
Vmbra mortis, *i.maximæ tenebræ*, *Iob* 10.22.& 12. 21.& 34.22.*Psal.*22.4.& 43.20.& 57.7. *Isa.*9.2. *Ier.*13.16.*Matt.*4.16.*Luc.*1.79
Vna die, *i.tandem aliquando*, 2.*Esd.*4.2
Vnus, *i.vnusquisque*, *Iud.*8.18.*Ezech.*1.6.& 10.14.
Vnum, *i.idem*, 1.*Cor.*11.5.& 12.9,13
Vnum, *i.tale*, 2.*Reg.*15.2
Vnum, *i.primum*, *Gen.*1.5.*Psal.*105.13.*Ezech.*29.17. & 31.1.& 41.18. *Dan.*9.2. *Agg.*1.1.*Marc.* 16.1. *Luc.*24.1.*Ioan.*20.1. *Act.*20.7.1.*Cor.*16.2.*Apoc.* 6.1
Vocare, *i.inuocare*, *Gen.*16.13
Vocatus, *i.vocatione*, *Rom.*1.1.1.*Cor.*1.1
Vobis, *i.contra vos*, *Iacob.*5.3
Vobiscum, *i.inter vos*, 2.*Pet.*2.13
Voluntas, *i.affectus*, *Gen.*49.6
Voluntas, *i.petitio*, *Ps.*20.3
Vox, *pro sono*, *vel tonitruo*, 1.*Reg.*12.17. *Psal.*76.18. 19.*Ioan.*3.8.
Vsque, *i.super*, *Psal.*107.5
Vsque ad subintelligitur, *Psal.*2.8.*Am.*9.1
Vsque ad vnum, *i.ne vnus quidem*, *Psal.*13.3.*Rom.*3.12
Vsquequo, *vide* Donec.
Vsque, *subintelligitur*, *Rom.*3.26.*Phil.*1.10
Vt, *i. sic vt*, *Rom.*5.20.& 7.13.& 12.2.*Tit.*3.13. *Heb.*6.12.& 11.3
Vt, *i.ita vt*, *Psal.*84.10. & 85.11
Vt, *i.itaque*, *Psal.*94.11
Vt, *i.si*, *Ioan.*15.8
Vt, *subintelligitur*, *Gen.* 49.9. 17.27. *Deut.*33.22. *Prou.*26.6.*Isa.*44.4.*vide Velut.*
Vt plurimum, *subintelligitur*, 12.54.& 16.10.*Ioan.*4. 44 & 15.15.1.*Tim.*5.25
Vuluam aperire, *i. fœcundam reddere*, *Gen.*29.31.& 30.22
Vulnerati, *i.occisi*, *Thr.*2.12
Vultus, *i.ira*, 1.*Pet.*3.12

Z

Zelus, *i.indignatio*, *vel vltio*, *Ps.*78.5.*Eccli.*40.4. *Isa.*59.17.*Ezech.*23.25.& 36.5.6. & 38.19. & 39.25.*Act.*13.45.& 17.5
Zelus, *i.æmulatio*, *vel inuidia*, *Ezech.*35.11.1.*Mac.* 8.16.*Act.*13.45.1.*Cor.*5.3.*Iacob.*3.14
Zelus, *i.vehemens amor*, 4.*Reg.*19.31.*Isa.*63.15
Zelare, *i.inuidere*, *Eccli.*37.7.*Act.*17.5.*Iac.*4.2
Zelare, *vel zelari*, *i. vehementi amore agi*, *vel agere*, *vel prosequi*, *Num.*25.13.3. *Reg.*19.10.*Iud.*9.3. *Eccli.*51.24.*Ioel.*2.18.*Zach.*1.14.& 8.2.1.*Mach.* 2.26.54.58

INDEX TOTIVS SCRIPTVRÆ COPIOSVS.

Vbi priori numero caput indicatur, posteriori versus, nisi sicubi vnum tantum est caput, tum enim soli versus indicantur.

Notandum vero, quia Biblia numeris variant, quærendum esse locis proximis, quod in notatis hîc forte non reperietur.

A

AARON mittitur cum Mose in Ægyptum, Exod.4.14.& seq.
fit Sacerdos,Num.3.10
conflat vitulum,Exop.32.4
murmurat contra Mosen, Num. 12.1
germinat eius virga, Num 17.8
moritur, Num. 20.28
Abel occiditur à Cain,Gen.4.8
Abiathar deiicitur sacerdotio, 3.Reg.2.18
Abigail fit vxor Dauid,1. Reg. 25.42
Abnegatio, Gen.12.1 & 22.1. Deut.33.8.3.Reg. 19.19.2.Mach.6.19.Matt.4.19.& 5.29.& 10.39. & 16.24. & 19.21. Luc.5.11.& 14.26. & 18.22. Ioan.12.45. 1.Cor.7.29.Phil.37
Abraham patriam reliquit, Gen.11.29
abit in Ægyptum, Gen.12.10
liberat Loth, Gen. 14.14
accipit promissionem à Deo,Gen.15.4.& 17.16. & 18.10
offert Isaac,Gen.22.9
moritur,Gen.25.7
Abrahæ fides, Rom.4.18.Heb.11.8
Absalon fratrem occidit,2.Reg.13.37
patrem persequitur, 2.Reg.15.& 16
occiditur,2.Reg.18.14
Abstiuentia, Gen.1.29.& 2.17.& 3.11.& 9.4.Exod. 12.9.& 13.6.& 21.28. & 22.31.& 29.34.Leuit. 6.24. & 7. 18.& 10.8.& 11.4.& 17.27. & 19.7. & 22.8.& 23.14. Deut. 12.16.& 14.3.Numer. 6. 24.& 18. 10. Iud. 13. 13. Tob. 1.12. Iudith 12. 2.Ierem.35.6.Ezech.44.21. Daniel.1.8.& 10.12. 2.Mach.6.24.& 7.1. Matth.11. 8.& 12.4. Marc. 2.23. Luc.1.15.& 6.1. Rom.14.20. 1. Cor.8.13. Act.15.19
Acceptio personarum,Leu.19.15. Deuteronom.1. 17.& 10.17. & 17. 1.& 1. Reg.16.7.2.Paral.19. 7. Sap. 6. 8. Iob 34. 19. Prou. 18. 5.& 24. 23. & 28.21. Eccl.35.15.Isa.11.3. Malach. 2.9. Matt.22. 16. Mar.12.14.Luc. 20.21. Act.10.34. Rom.2. 11. Gal.2.6. Eph.6.9. Col.3.25.1.pet.1. 17.Iac.2.1
Acedia.vide Pigritia.
Achab punitio,3.Reg.22.38.4.Reg.10.7
Achan punitio, Ios.7.24
Achior fit Iudæus, Iudit 14.6
Achitophel se suspendit,2.Reg.17.23
Actiua vita & contemplatiua figurata in Lia & Rachel,Gen.29.& in Martha & Magdalena,Luc. 10.vide etiam Contemplatio.
Accusatio,Act 25.16
Adam creatur,Gen.1.27
collocatur in paradiso,Gen.2.15
peccat,Gen.3.6
moritur,Gen.5.5
Adiuratio, 1.Thess.5.27
Adolescens,vide Iuuenis.
Adoratio, Gen.18.2. & 19. 1.& 23.12.& 27.29.& 33.3.& 43.26.Exod.18.7. Num.22.31. 1.Regum 20.& 25. 23 & 28.14.2.Regum 9.6.& 14.3.3. Regum 1. 15. Iudith 10 20. Esth. 3. 2. Bar. 6. 4. Dan. 2. 46. Act.10.25. Apocal.5.14.& 19.10.& 22. 8
Adorandi Deum ratio, Ioan.4.23
Aduenæ bene tractandi,Exod.22.20.Leu.19.35
Aduersitas, vide Tribulatio.
Adulatio vitanda, Psal.140.5.Prou.24.28.Eccl.7.6. Isa.3.12
Adulter, Eccl.23.25
Adultera,Prouerbiorum 18.22. Eccles.23.32.Ioan. 8.3
Adulteræ mores, Prou.2.16
Adulterij grauitas, Gen.26.10
damna,Prou.2.18.& 6.32
pœna, Gen.20.7.& 12.17.Leu.20.10.Num.5.20. Deut.22.22. Iud.20.35
Ædificantium superbe punitio,Gen.11.7
Ægyptiacæ seruitutis liberatio,Exod.12.37
Affinitatis malæ damna, 4.Reg. 8.27
Afflictis quid dicendum, Mich.4.9
Agar parit Ismahelem,Gen.16.15
expellitur cum filio, Gen.21.14.Gal.4.30
Aliena, Prou.23.10.Eccl.5.1
Aliena occupantis punitio, 3.Reg.21.17
Allegoria, Gal.4.14
Altaris consecratio, Exod.29.36
Altare holocausti, Exod. 27. 1.& 38.1.2. Reg.24. 26.3.Reg.18.32.4.Reg.16.15.1.Esd.3.2.1.Mach. 4.47
Altare incensi,Exod.30.1.& 37.25.& 40.10
Aman suspenditur,Hest.7.10
Amantis Deum vox.Cant.1.7.& 5.1
Ambitio fugienda,Mar.12.38
Ambitiosis væ,Lucæ 11.43
Amicus,Eccl.6.7.& 7.20.& 9. 14.& 12.8.& 22.25. & 27.19.& 37.6
Amici officium, Iob 2.11.& 6.14
Amicus Dei, Gen. 18.17
Amicitia iustorum, Gen.21.22.& 26.28.1.Reg.18. 1.& 20.17

Amicus infidelis, Psalm.54. 13.Prou.18.1.& 25.18. Thr.1.18
Amici probatio,Prou.17.7
Amicitiæ Dei fructus, Prou.16.7
Amici fides,2.Reg.9.1
Amicus fictus,Eccl.37.1
Amicitiæ dissolutio,Eccl.27.20
Amoris vis,Gen.29. 20.& 34.19
Amor Dei, Deuteron.6.5. Psalm.66.10.Eccl.7.32. & 13.18
Amoris diuini effectus,Cant.2.16
vis, Cant.8.6
Amoris vox, Cant.1.15
Amor proximi, Eccl. 13. 19. & 25.1.Prou.12. 26. Cant.4.10.vide etiam dilectio.
Amor sui, Prou.15.23
Ananiæ & Saphairæ punitio,Act.5.1.& seq.
Andreæ vocatio, Matth. 4.18. Mar. 1. 16. Ioann. 1.40
Angeli, Psalm.102.20. Dan.10.13.& 14.35.Heb.1. 14. Apoc.1.20.& 7.11
Angeli natura, Iud.13.18.Psal.105.4
locutio, Zach.1.9
oratio,Zac.1.12
cibus,Tob.12.20
apparitio,Dan.8.15.Matt.28.3.Mar.16.5.Luc.1. 11.& 2.9.& 24.4. Act. 10.30. & 27.23
consolatio,Tob.12.17.Matt.28.5.Mar.16.6.Luc. 2.10
monita,Gen.19.15.Exod.23.20.Tob.12.6
Angelorum casus, Iob 4. 18. & 15. 15. Isa. 14. 9. Ezech. 28. 17. Ioan.8. 44.2.Pet.2.4.Iud.6.Apoc. 12.8
prœlium,Apoc.12.7
Angelus terret impios, Matt.28.4
aduersatur peccantibus,Num. 22.32
Angelus custos,Matt.18.10.Act.12.15
Animæ sanctæ ad Christum ascendunt corpore solutæ, 2.Cor.5.8.Phil.1.23
Animalia prudentia, Prou.30.24
Antichristus, 2.Thess.2. 3. 1.Ioan. 2. 19. 8.4.3.2. Ioan. 7.Apoc.13,1
Antichristi ministri,Apoc.11.11
Antiquitas retinenda, Prou. 22. 28. Eccl. 8. 11. & 39.1.Ier.6.16. Rom.16.17. Gal.1.6.1.Tim.6.20. 2.Timoth.4.3.2. Pet.3.17. 1.Ioan.2. 24.2. Ion.7. Iud. 18
Apostolorum vocatio, Matt.4.19
electio,Mar.3.13.Luc.6.13
officium, Luc.9.2
potestas,Mar.3.15.Luc.9.1
prædicatio,Mar.16.20.1.Ioan.1.1
missio, Mar.6.7.& 16.15.Luc.24.46,Ioan.15.16. & 20.21. Act.1.8.& 10.42
decima, Act.15.28
infirmitas,Matt.26.31
incredulitas, Matth. 28. 17. Mar. 16. 10.Luc, 24.11
ambitio, Mat.9.34. & 10.35.Luc.22.24
indignatio,Mar.10. 41
fuga,Mar.14.51
paupertas, Act.3.6
constantia,Act.4.18.& 5.29
miracula, Act.5.12
Arca Noe, Gen.6.14.Sap.10.4.& 14.6.Matt.24.38. Heb.11.7.1.Pet.3.20
Arca fœderis, Exod.16.24. Deut.10.2.& 31.26.3. Reg.8.7.Heb.9.4
Arguria, incantationes, & maleficia, Exod.8.11. & 8. 18. 21. 18.Leu. 19.31.& 19.31.& 20. 6. Num.23.23.Deut.18.10.4.Regum 17.17.& 21. 6.Isa. 2.6. & 44.25. & 47.13. Ier.10.1. Dan.2.2. Mich.5.11.Act.8.8.& 16.16.& 19.19. Gal.5.20. Apoc.18.23.& 22.1
Arrogantia, Iob 17. 5. Prouerb. 16. 5. & 26.23.& 28.25
Arrogantiæ punitio, Ier.49.16
Arma,Prou,22.5
Artificum studia, Eccl.38.26
Auarus,Eccl.5.9.& 10.9.& 11.11.& 14.3.Ier.6.13. & 17.11
Auaro væ,Abac.2.6
Auaritia fugienda, Prou.23. Eccl.5.10. Luc.12.15. Hebr.13.5
Auaritiæ damna, 1.Regum 9.1. Prou.1.19.& 11. 26.& 15. 27. 28. 22.& 29.4.Eccles.5.9. Actor. 6.19
punitio, Ios. 7. 14. 4. Regum 5. 26. Iob 27. 8. Isa.5.8.& 57.17. Ier.8.10.Amos 8.4.& 9.1.Luc. 12.16
vanitas,Eccl.4.7
Auditor,Prou.18.2.Heb.5.12.& 6.7.Iac.1.21.Apoc. 2.7. & 22.17
Audire periculosum, Eccl.7.22
vtile, Prou.1.5
Auditoris laus.1.Thess.1.6
Aures,Eccl.18. Eccl.28.29
Audendum,Eccl.31.6
Aurum,Eccl.31.6
Aue Maria,Luc.1.28

B

Babylonica captiuitas, 4. Reg. 24.& 25.2.Paralip.26
liberatio,1.Esd.1.& 2
Baptismus, Ezech.36.25.& 49.9. Zac.13.1.Matth. 28. 19.Act.8.36.& 10.47.Rom.6.3.Col.2.12.1. Pet.3.21
Baptismi necessitas,Ioan.3.3
Baptizatis dictum, Col.3.1.Pet.2.1
Baptismus Ioannis, Matth.3.6.& 21.23.Mar.14.& 11.30.Luc.3.16.& 7.29.& 20.4. Ioan.1.26.& 3. 23.Act.15.& 11. 16.& 13.24.& 19.3
Beatitudo, Psal.9.10. & 45.5. & 47.9 & 83.11. & 121. 3. Isa.28. 5. & 32.18.& 51. 12.& 60.18. & 64 4.& 65. 17. Ier.31. 13.Bar.3.24. & 5.9.Zach. 14.11.Ioan.14.20.1.Cor.2.9. Apoc.6.11. & 19. & 1.21.4
Beatus quis, Psal.32 12.& 83.5.& 93.12.& 105.3. & 118.1.& 127. 1.& 143.15.& 145.5.Prou.3.13. & 8.23.Eccl.14. 22.& 25.11.Matth.5.3.Luc.10. 23.& 11.28.& 14.15
Bellum, 1.Paralip. 22.8. Isa. 13. 15. 1.Machab. 3.1
Belli præparatio,1.Mach.3.46
Bello inepti,1.Mach 3.56
Bellum ob peccatum,Ier.5.15.& 15.13
Bellum à Deo,Isa.19.2.Ier.47.7
Bello oppressorum oratio,Iudith 9.6
Bellum iustum, Genes. 14. 14. Num. 21. 23. & 25. 17
Bellum iustum, sed infaustum, Iud.20.18
Bellum peccatorum infaustum,Num.14.42
Bellum quomodo gerendum, Deuter. 20. 10.& 23.9
Bello spirituali qui apti,Iud.7.5
Benedictio, Heb.7.7
Benedictionis forma, Gen.48.15.Nu.6.23.3.Reg. 8.55
Benedictio mensæ,1.Reg.9.13
Benedictus quis, Ier.17.7
Bestiæ non male tractandæ, Gen.33.13. Exod. 23. 12.Num.22.23. Deut. 5. 14. & 12.10. Prouerb.

12.10.Eccl.7.24
Bestialitatis punitio, Leu.20.15
Benefacere, Eccles.12. 1.Luc.6. 38. 2.Thess.3.13. Ioan.11
Benefaciendum omnibus, Eccles.7. 19. Matth.5. 42.Luc.6.30
Beneficiorum Dei agnitio & memoria, Gen.32.9. Exod.16.32.Deut.8.2. & 16.4. & 24.18
Blasphemia,Matth 12.31.& 15.19.Iudæ 10
Blasphemiæ punitio, Leuit.24.13.4. Reg.19.35.2. Machab.9.28
Boni, Prou.14.19. & 28.5
Boni pauci, Mich.7.1
Boni contempti, Prou.14.2
Bonus vir, Tob.9.9
Bonitatis fructus, Prou.12.2
Boni operis initia oppugnata, Exod.1.15
Bona temporalia causa diffidij, Gen.26.20
debent Deo seruire, Exod.10.26

C.

CÆcitas, Tob.5.11.Matth.15.14
Cæci curatio, Mar.8.23.Ioan.9.7
Cain occidit Abel, Gen.4.8
Calumniator, Prouerb.22.16.& 28.3.Eccl.7.8.26. 5.Matth.18.24
Canticum Zachariæ, Luc.1.68
Canticum Simeonis, Luc.1.29
Cantus Ecclesiastici, 2.Reg.6.5
Caro & spiritus, Marc.14.38. Ioan.3.6. & 6.63. Rom.7.14.& 8.5.Gal.5.16
Carnis opera, Gal.5.19
Carnis impedimentum, Rom.7.14
Carnalis, 1.Cor.2.14
Carnalibus dictum, 1.Cor.15.50
Caro mortificanda, Eccl.19.1. Rom.6.12. & 8.12. Gal.5.16.Ephe.4.22. & 53.Tit.2.12. 1.Pet.2.1. & 4.2.Heb.12. 1.Iud.23
Castitas, Genes 39. 8.Tob.4. 13.Matth.19.11.1. Thess.4.7
Castitatis fructus, Sap.3.13. & 4.1. Isa.56.4
figura, Leu.3.
laus, Psal.44.15. Matth.22.30.1. Corinth.7.25. Apoc.14.4
vide etiam Tob.6.16. Iudith.15.11. & 16.20. Prou.22.11.Sap 6.20.Eccl.6.28. & 26.20.Isa.7. 14.& 56..3. Zach.9 17. 2.Mach.14.38.Matth.5. 8. Luc.1. 27. & 20.34. Act.24.25. Roman.2.7. 2.Corinth 6.5.& 11.2.1.Tim.2.2.& 3.2.& 4.12. & 5.2.Tit.1.8.& 2.5
Castigatio, Prou.10.14. & 26.3
Castigatio Dei, Prou.3.11.Ier.30.11.& 31.18.& 46. 28.Apoc.3.19
Cauere, Prou.22.3.& 27.12,Eccl.32.25.Matth.24. 5.Act.9.26. 1.Cor.10.12
Caupo, Eccl.26.28
Cephas, Ioan.1.42
Charitas, Leu.6.12. 1.Reg.15.35.Tob.1.15.& 2.3. Prouerb.11.30.Ioh.15.13.Rom.8.35. Gal.5.13. 1.Timoth.5.1. 1.Petr.1.21. & 4.6. 1.Ioan.4.7. & 5.2.2.Ioan.6.Apoc.3.18
Charitatis excellentia, Cant.8.7. 1.Cor.13.1
necessitas, Matth.22.11.1.Cor.13.1
præceptum,Psal.118.96.Matth.22.40.vide etiam Dilectio.
vis, Cant.2.6.& 8.7
duratio, 1.Cor.13.6
delitiæ, Cant.2.6
fructus, Prou.11.23. 1.Cor.13.4
Christus, Psalm.2.6.& 18.6.& 44.3.& 71.4.& 88. 26.& 109.1. Cant.1.2. Isa.2.4. & 8.4. & 9.2. & 11.10.Ierem.14.8. Thren.4.20. Matth.11.27. & 12.18. Luc.1.31. Rom.1.3.& 10.4.1.Cor.15. 47.Ephes.2.18. Col.1.15.& 2.3.1. Timoth.2.5. Heb.1.1. & 2.9. & 4.15. & 7.26. & 8.1. & 13. 8.1.Pet.2.22. Apoc.1.5. & 3.7. & 5.5.& 19.11. & 22.13
Christus promissus, Deuter.18.15. 2.Reg.7. 13. 1.Par.22.10. Isa.7.14. & 11.1. & 14.1. & 16.5. & 28.16. & 30.20. & 4.1. Ier.23.5. Ezec34.23. Dan.9.24. Mich.6.2. Agg.2.7. Zac.3.8. & 6.12. & 9.9
prædictus, Isa.42.1. & 45.13.& 49.6.& 51.16. & 52.12 & 53.2.& 55.4.Dan.2.44
Christi imitatio, Exod.25.40.1. Ioan.2.6
Christus ostium, Ioan.10.7
via, veritas & vita, Ioan.6.15
pastor, Ioan.10.11. 1.Pet.2.25
aduocatus, 1.Ioan.2.1
expectatus, Isa.16.1. & 64.1
fatigatur, Ioan.4.6
fugit, Ioan.6.15
crucifigitur, Marc.15.25
coronatur spinis, Matth.27.29. felle potatur, Matth.27.54
blasphematur, Matth.27.39
flagellatur, Ioan.19.1
matrem Ioanni commendat, Ioan.19.26
aceto potatur, Matth.27.48
abscondit se, Ioan.12.36
quæritur à parentibus, Luc.2.44
moritur, Matth.27.50
sepelitur, Matth.27.59. Ioan.19.39
crucem baiulat, Ioan.19.17
consolatur, Matth.28.10. Luc.24.36.Ioan.6.20. & 14.27. & 20.15. Apoc.1.17
iniuriis afficitur, Matth.27.63.Marc.3.22. & 14. 63. & 15.27. Luc.5.21.& 14.15. Ioan.7.20. & 8. 48. & 9.16.& 10.33.& 18.22. & 19.5
capitur, Marc.14.46
accusatur, Marc.14.55. Luc.23.2
spoliatur, Marc.15.24
furere creditur, Marc.3.21
cæditur, Marc.14.65
illuditur, Matth.26.67. & 27.28. Marc.5.40. & 14.65.& 15.18. Luc.8.53.& 16.14.& 22.63. & 23.11
condemnatur, Matth. 26. 66. & 27. 20. Marc. 14.64
iudex est Matth 26 64.Ioan.5.22
fundamentum, 1.Cor.3.11
turbatur, Ioan.1.1.33.& 12.27. & 13.21
vitis est, Ioan.15.1
apparet fœminis, Matth.28.9
accipit à Patre testimonium, Marc.1.11.& 9.7
agit cum bestiis in deserto, Marc.1.13
ab Angelo confortatur, Luc.22.43
non recipitur, Marc.5.17. Luc.9.52
panis est, Ioan.6.35
lux, Ioan.8.12.& 9.5
circumciditur, Luc.2.21
offertur in templo, Luc.2.22
proficit, Luc.2.52
exultat, Luc.10.21
orat pro crucifigentibus, Luc.23.34
contemnitur, Matth.13.55
maledicit ficui, Matth.21.19
vocatur faber, Marc.6.3
compatitur, Luc.19.41
scribit in terra, Ioan.8.6
Christi de se testimonium, Ioan.4.26
cibus, Ioan.4.34
ira, Marc.3.5
clamor, Marc. 15. 34. Luc. 8. 54. Ioan. 7. 28. & 12.44

sapientia, Luc.2.47
serui, Ioan.15.20
petitio, Ioan.4.7
genealogia, Matth.1.1. Luc.3.23
mors, Rom.4.25
laus, Apoc.5.9
patientia, Matth.27.11. Luc.9.54.Ioan.18.23
sanguis, Heb.9.14.1.Pet.1.17
verba, Luc.4.22.Ioan.6.68.& 7.46.& 8.51.& 12.48.& 14.24.& 15.7. & 18.37
defensio, Marc.14.6
pueritia, Luc.2.40
somnus, Marc.4.38
Charitas, Luc.12.49.& 15.4.& 22.15.Ioan.13.1. & 15.9
testimonium, Ioan.1.47
innocentia, Ioan.8.46.& 14.30.& 18.38
cognati, Ioan.7.5
figuræ, Dan. 2.34. & 7.13. Ioan.1.12. & 2.1. Zac.3.2. & 4.2
regnum, Dan.7.27. Ioan.18.36. Apoc.11.15
redemptio, Isa.63.9.1.Tim.3.16.1.Pet.1.17
conceptio, Ier.31.2.Matth.1.18.Luc.1.31
natiuitas, Isa.9.6. Luc.2.6
opera, Isa.61.1. Marc.7.37. Luc.7.22. Ioan.5.36. & 10.19
aduentus, Psalm. 56.4. & 106.20. Isa.14.1. & 45.8. & 52.6. & 60.1. & 62.11. Bar.3.38. Abac. 3.3. Zach. 2.10. Mal.3.1. Matth.21.37. Marc.12.6
sacerdotium, Heb.5.10.& 9.11
præsentia, Matth.28.20
persecutio, Psalm.21.Luc.4.28.& 1.1.53.& 20.20. Ioan. 5. 16.& 8. 59. & 9.22. & 1. 1. 53. & 12.10
passio, Isa.50.9. & 53.4.Thr.3.30. Phil.2.8.Coloss.2.14. Heb.9.16. & 10.10. & 13.12. 1.Pet.2.24. & 3.18
corona, Cant.3.1.1
vox, Psalm. 39. 8. Cantic. 2. 10. & 4. 1. & 5. 1. & 8.6. & 8. 18. & 43. 24. Ierem. 1.1. 19. Ose.13.14
ascensio, Psalm.23.7. & 46.6. & 67.19.Isa.63.1. Mich. 2. 13. Marc. 16.19. Luc. 24.50. Act.1.9. Ephes.4.9. Heb.9.24
sudor, Luc.22.44
morientis oratio, Luc.23.46
misericordia, Marc.1.41. Luc.7.13
dignitas, Eph.1.20.Phil.2.9
prædicatio, Marc.1.14.Luc.19.48
resurrectio, Rom.4.25.& 6.9.1.Cor.15.4
dilectio, 1.Cor.16.22.vide sup. Christi charitas.
oratio, Matth.26.39. Marc.6.46. Luc.6.12.Ioan. 1.1.41.& 12.27.& 17.1.Heb.5.7
obedientia, Ioan.14.31. Heb.5.8
testimonium de Ioanne, Luc.7.24. Ioan.5.35
exemplum, Ioan.13.14
tentationes, Matth.4
miracula, Matth.4.24. & 11.5. & 14.35. & 15.30.& 21.14. Marc.1.32. & 3.10. & 6.56. Luc.4.40. & 6.19
lacrymæ, Luc.19.41.Ioan.1.1.35.Heb.5.7
humilitas, Matth.3.14.Luc.2.51.Ioan.13.4
doctrina, Matth.7.28.Marc.1.22.Ioan.7.16
opus, Matth. 5. 37. & 18. 1. 1. Marc. 1. 38. Luc. 1.71. & 2. 49. & 4. 18. & 8. 1. & 9. 11. & 10.33.& 12.49. & 15.4. & 19.10. Ioan.6.38. & 9.4.& 10.10.& 12.31.& 17.4.& 18.37.Act.10. 38. Rom.8.3.1. Cor.1.30. 2. Cor.5.21. Gal.1.4. & 3.13.Eph.2.14. 2.Tim.1.10. Tit.2.1.1.& 3.4. Heb.2.10. & 5. 9. & 7.25. & 9.15. 1.Pet.1.3.1. Ioan.3.5
contactus, Matth.8.14.& 9.20.Marc.5.27.Luc.5. 13.& 8.44. & 33.13.& 22.51
paupertas, Matth. 8. 20. Luc. 2. 12. & 9. 58. 2. Cor.8.9
inuitatio, Matth.11.28.Ioan.1.38
benignitas, Matth.14. 14. & 15.32. & 20.32. Marc.6.34.& 82. Ioan.8.1.1
reprehensio, Matth.17.17. Marc.8.17. & 9.19. Luc.9.41.& 24.25
potentia, Matth.21.3.Luc.7.14. & 10.22.& 13. 32.Ioan.10.18.& 17.2.& 18.6
mansuetudo, Matth.2.5.& 26.50
zelus, Matth 21.12
fames, Matth.21.18.Marc.1.1.12
nuptiæ, Matth.22.2
tristitia, Matth.26.37
diuinitas, Marc.22.42. Marc. 5. 10. Luc.8.39. Ioan. 8. 58. & 10. 30. & 16. 15. Roman. 9. 5. 1. Ioan. 5.20
præsentia terrens, Marc.9.15
Christo quid placeat, Marc.10.20
Christum sequi, Matth.19.27
Christum sequenti omnia relinquenda, Matth. 8. 21
Christum sequentes timent, Marc.10.32
Christum confiteri, Matth.10.32
Christum negare, Matth.10.33
Christi ministri, Matth.10.40.Marc.9.41. Ioan.12. 26.1.Cor.4.1
Christi ministrorum vox, 2.Cor.3 6
Christo contrarius quis, Matth.12.30
Christi discipulus quis, Luc.14.16.Ioan.8.32
Christo dilecti, Ioan.11.5
Christum erubescere, Matth.8.38.Luc.9.26
Christo vocante quomodo veniendum, Marc. 10.50
Christo Barrabas præfertur, Luc.23.18
Christi silentium, Matth.26.63.& 27.11
de Christo scandalum, Marc.6.3
de Christo vulgi opiniones, Ioan.7.12.& 10.20
Christi transfiguratio, Matth. 17. 2. Marc. 9. 2. Luc.9.29
Christus mediator est, Ioan.6.44.& 10.7.& 14.6. Act.4.12. Rom.3.25.& 5.2.& 5.34. Gal.3.20. Eph 2.14.Col.1.19.1.Tim.2.5.Heb.7.24.& 9.15. & 12.24.1.Ioan.2.1.& 4.10
sedet ad dexteram Patris, Ps.109.1.Matth.22.44. Marc. 16. 19. Luc.22. 69. Act.7.56. Rom.8.34. Eph.1.20. Col.3.1. 1.Pet.3.22
veniet ad iudicium, Psalm.95.13. Matth.16.27. Luc. 17. 24. Ioan. 5.12. Act. 1.11. Rom. 2. 16. 2.Cor.5.10. 1.Thess.4.16. 2.Thess.1.7.2.Tim.4. 1.1.Pet.4.5. Hebr.9.28. Iud.14.Apoc.1.7
Christianismus, Deut.4.6.1.Par.17.21.2. Esd.4.16. Ierem. 31. 1. Matth. 10. 34. Act.2.44. & 4. 32. 1.Cor.12.12
Christianus, Deut.4.20. & 7.6. & 10.14. & 14.1. & 26.18. & 27.10.& 32.9.& 33.24. 2.Reg.7.23. 3.Reg.8.52. Psalm.147.20. Bar.4.4. Roman.8.1. & 12.4. 1.Cor.1.26.& 4.9. & 15.19.2.Cor.3.18. Gal.4. 28. Hebr.10.39. 1. Petr.1. 22. & 2.7.1. Ioan.1.7. & 1.20
Christiani Dei serui, Leu.25.55
Christianorum diuitiæ, 1.Cor.3.21
Christiano quid agendum, Ios.22.5
Christiani mali, 4.Reg.10.32. & 17 41.Ezech.5.6. & 8.6. Matth.8.11. Rom.2.24. Tit.1.16
Christianorum, ingratitudo, Ier.13.11
Christiani nomen, Act.11.26
mores, Rom.12.9.Tit.3.1.2.Pet.1.5
arma, 2.Cor.10.3
studium, 2.Cor. 5.9. Phil.3.10

laus,Act.15.26. 1.Thess.1.3. 2.Thess.1.3
Heb.10.32
Christiana charitas, Act.20.37. & 25.5. & 28.15 & 1.Cor.16.17
Christianis dicendum , Matth. 12. 41. Luc.3. 4. Rom.8.12
Christianis dictum , Iud.2.1. Tob.13.6. Isa.44.21. & 46.3.Ier.7.3. Agg.2.4. Matth.5.20. & 10.24. & 20.25.Ioan.8.39. Rom.6.4. & 12.1. & 13.11. 1.Cor.3.16. & 6.11. & 7.29. & 10.21. & 15.49. & 16.13. 2.Cor.5.15. & 6.16. & 7.1. & 13.11. Gal.5.13.Eph.2.19.& 4.1.& 5.1. & 6.10.Phil.2. 14.& 4.8.Col.2.6.& 3.8. 1.Thess.4.11. & 5.4.1. Tim.4.9. & 6.11. 2.Tim.2.22. Heb.2.1. & 3.1. & 4.1.& 10.19.& 12.2.1.Pet.1.23.& 2.11.& 3.8. 2.Pet.3.14.1.Ioan.2.24.Iud.20
Cibus , Genes.1.29. & 9.3. 3.Reg.19. 6.Tob.2.1. Prouerb.13.25. & 23.1. & 27.27. Eccles.29.28. Dan.1.8. Zach.7.6. Matth.4.4. 1.Cor.8.8. 1.Timoth.4.4
Cum gratiarum actione sumendus, Deuter.8. 10. 1.Regum 9.13.Isai.62 9.Matth.14.19. & 15.36. & 26.25. Marc.6.41. & 8.6.& 14.22. Luc.9.16. Ioan.6.11. Act.27.35. Rom.14.6. 1.Cor.10.30. 1.Tim.4.3
Ciborum abusus , Isa 5.12. Ezech.16.49. Luc.21. 34. & 16.19. Rom.13.13. Gal.5.21. 1.Petr.4.3. 2.Pet.2.13
Cinctus, 4.Reg.1.8
Circumcisio, Gen.17.10. & 21.4.& 34.24.Exod.4. 25.& 2.44. Leu.12.3. Deut.10.16.& 30.6.Ios.5. 2.Iudith 14.6.Ier.4.4.& 6.10.& 9.25. 1.Mach.1. 16.2 Mach.6.10. Lucæ 1.59. & 2.21. Ioan.7.22. Act.7.8.& 15.1.& 16.3.Rom.2.25.& 3.1.& 4.10. 1.Cor.7.19.Galat.2.3. & 5.2.& 6.12. Eph.2.11. Phil.3.2.Col.2.11.& 3.11
Ciuitas , Prou.11.14. & 29.8. Eccli.10.3. & 16.5. 2.Mach.5.19
Ciuitates refugij, Exod.21.13. Num.35.11.Deut.4. 41.19.2.Ios.20.1
Ciuitas mala, Apoc.17.4
Ciuitatis destructio , Isa.21.9. & 27.10. Ezech.12. 5. & 26. 17. & 28. 22. 1.Machab. 1.40. Luc. 13.34
Ciuitati maledictum , Isa.47. 7. Mich.3. 9. Luc. 10. 13
Ciuitati sceleratæ dicendum, Isa.1.10
Ciuitati malæ væ,Ezech.24.9.Soph.3.1
Ciuitatis superbæ destructio , Isa.13. 19. & 23.8. Soph.2.15
Ciuitatis peccata, Ezech.22.25
Ciuitatis malæ punitio , Nah.3.1.Luc.19.43.Apoc. 14.8.& 16.19.& 18.2
Ciuitati Christianæ dictum, Matth.11.20
Claui crucis Christi , Zach.14.20
Clementia, Prou.11.19
Cleri habitatio & officium, Num.1.53
possessiones , Num.18. 20. Deut.10.9. & 14.27. & 18.1. Ios.13.14. & 18.7
immunitas, 1.Esd.7.24
Clero male viuenti dictum, Isa.1.12
Cœli , 2.Pet.3.7
Cœlestis gloria , Tob. 13. 20. vide etiam beatitudo.
Cœlibibus dictum, 1.Cor.7.8
Coadiutor in spiritualibus, Exod.4.14
Cogitatio, Prou.15.26. Sap.9.14.Eccli.16.22
Cogitationes Deo patent , 3.Reg.8.39. 2 Par.6.30. Iob 42.2.Eccli.42.19.Isa.29.15.Matth.9.4.Heb.4. 12.1. Ioan.3.20
Cognati timendi, Gen.32.6
honorandi, Exod.18.7
conuertendi , Num.10.29
vitandi , Gen.33.12. Exod.18.27
iuuandi, Gen.47.11
Cognati aspere tractati , Gen.42.9
Colloquium, Eccli.37.11
Commendatio,Rom.16.1.1.Cor.16.10.2.Cor.8.24. Phil.2.29. & 4.3.Tit.3.13.Phil.10.3.Ioan.6
Communionis figura , Leu.7.20
dilatio , Num.9.6
præparatio, 1.Reg.21. vide Eucharistia.
Compassio, Gen.42.24.Isa.21.3.& 22.4. 1.Mach.2. 7.Matth.9.36
Concio,2.Esd.8.2.Psal.67.34.Prou.29.18.Cant.4.11. Eccli.21.18.Isa.37.9.Ezech.33.31
Concionator, 2.Esdr.8.8.Iob 4.3.& 32.18.& 33.2. Psalm. 36.10. & 49.16. & 67. 12. & 71.3. & 72. 29. & 82. 2. & 118. 13. Prouerbior.13. 2. & 15.7. & 16.1. & 18. 20. Cantic 3.7. & 5. 13. & 7.6. Sapient.7.15. Eccli.4.28. & 21.20. & 31.6. & 37.22.Isa.6.5.& 40 9. & 50.4. & 52.7. Ierem.1.7. & 20.8. Ezechiel.13.2. Daniel.12.3. Mich.3.8. Nahum.1.15. Matth.10.9. & 13.52. Ioan.7.18. Act.6. 5. 1. Cor.3.1. & 9.7. & 14.1. 2.Cor.4.5.Philip.1.15
Concionatoris vox, 2.Cor.3.2
Concionatoris boni præmium, Matth.5.19
Concionatoris officium , Matth.4.23. Luc.13.22
reprehensio, Matth.3.7
Concionatori dictum, Isa.40.9.& 58.1.Ierem.1.17. & 7.27.& 8.4.& 15.19.& 26.2.Ezech.2.1.& 33. 7.Luc.9.2. & 10.3.1.Tim.4.6. 2.Tim.1.8. & 4.1. Tit.1.13. & 2.1
Concionatori malo dictum , Rom.2.17
Condemnatio, Act.25.16
Condemnare proximum , Matth. 12. 7. Lucæ 6.41
Concordia , Psalm.132.1. Eccli.25.1. Matth.5.25. Act.7.26.Rom.12.16. & 15.6.1.Cor.1.10.Eph.4. 3.Phil.2.2.& 3.16.& 4.2.1.Pet.3.8
Concordiæ fructus, Matth.18.19
Concupiscentia frænanda, Exod.20.17.Eccli.18.30. & 5.2.Rom.6.12. & 8.8. & 13.14.1. Cor.10.6. Galat.5.16.Eph.4.22.& 5.3.Coloss.3.5.Tit.2.12. 1.Pet.2.1.& 4.3.Heb.12.1
Concupiscentiæ prohibitio & punitio,Num.11.33. & 21.6.Ios.7.21. Eccli.19.1. & 42.11. Iob 31.1. Prou.6.25. Matth.5.28. Marc.4. 19 Rom.7.8. Coloss.3.5.1.Thess.4.3. 1.Tim 6.11.2.Tim.2.22. 1.Petr.1. 15. & 2. 11. & 2.Petr.1.4.1.Ioan.2.16. Ioan.1.14.& 4.1.Iud 23
Confessio peccatorum, Prouerb.28.13. Eccli.4.31. & 17.26.Matth.3.6.Marc.1.5.Act.19.18.Iacob.5. 16. 1.Ioan.1.8
Confessionis figuræ , Exod. 40. 31. Numer.5. 5. 2.Esd.9.2
Confessarij mali, Ier.23.16
Confidentia in Deo , Genes.14.7. Num.14.7. Deuteron.1.30.& 3.22.& 7.18.& 20.1.& 31.6.Iud.13. 23. 1.Reg.17. 37. 2 Regum 22.29. & 34.14.1. Paral.5.20.2.Paralip.13.18. & 20.15.1.Esd.8.22. Psal.10.1. & 15.9. & 22.6.Prou.3.5.Eccli.11.22. & 33.28.Isa.7.4.& 10.20.& 50.7.Dan.3.41.& 13. 35.Matth.14.27. Marc.6.50. Phil.1.6. Heb.4.16. 1.Pet.5.7.1.Ioan.5.14
Confidentiæ in Deo fructus , Psalm.124. 1. Sapient.3.9. Isa.57. 13. Ierem.39. 17. Dan.13.61. 2.Cor.1.9
Confidentia humana , Ier.48.7
Confidentia vana, Psalm.145.3
Confidentiæ damna, Prou.28.26
Confirmationis sacramentum , Act. 8. 17. Heb. 6. 2

Coniugium, Tob.6.17.& 8.4. 1.Cor.7.33. vide Matrimonium.
Coniugati, Eccli.25.1.& 40.23.1.Pet.3.1
Coniugibus dictum, 1. Corinth.7. 1. Ephes.5.22. Col.3.18
Coniugata, 1.Tim.2.15.Tit.2.4
Coniugium spirituale inter Deum & animam, Cant.1. & 2.&c. Isa.50.1. & 54.5. & 62.4. Ierem.31.22. Ezech.16.27. Ose.2.20. Matth.9.15. & 22.1.& 25.5.Marc.2.19.2.Cor.11.2.Apoc.19. 7.& 21.2
Coniugatio, Num. 16. 1. & 20. 2. Iud.9. 23. & 12.1.2. Reg.20. 3.Reg.1.5. Hest.2.21. Act.5.36. & 19.23
Consecratio, Exod.28.41. & 29.1.& 32.29. & 40. 11. Leu.7.30. & 8.9. & 18.21. & 21.7.& 23.12. & 27.10. Num.3.3. & 6.5. & 7.1.& 8.12.& 18. 10. Ios.6.24. Iud.16.17. & 17.3. 3.Reg.15.13. 1.Paral. 10.10. & 18.11. & 22.19. 2.Par.2.4. & 17.16. & 23.9. & 26.18. 1.Esdr.3.5. & 8.25. Eccli.49.9
Consentientis malo punitio, Rom.1.32
Consilium, Prou.12.5.& 13.11. & 15.22. & 20.5. & 24.6.& 27.9. Eccli.8.20. & 22.19. & 32.24. & 37.20.& 40.25.Ezech.14.7.Act.5.38
Consilium audiendum, Exod.18.17. 2.Reg.29.7. 4.Reg.5.12. Prou.19.20
Consiliarius, Eccli.6.6.& 37.7
Consiliarij mali punitio, 2.Reg.17.23
Consilij mali damna, 3.Reg.12.8
Consilium Principi, 3.Reg.12.6
Consilij vtilitas, Prou.11.15
Consulendus Deus, 4.Reg.1.3
Consulendi qui, 1.Reg.9.6. Tob.4. 19. Eccli. 8.20
Consilia mala Deus dissipat, Genes.11.7. & 37.18. & 50.19.Num.2.2.2.Reg.15.& 17.14.2.Esdr.4.8. Hest.7.5.Iob 5.13. Psalm.2.4. & 20.12.& 32.10. Isa.7.8.& 19.3. Matth.27.62. Act.5.19.& 9.24. & 23.12.& 27.42
Conscientia, Roman.2.15.& 14.22. 2.Cor.1.12.1. Timoth.1.19
Conscientiæ tranquillitas, Prou.15.15
Consideratio, Prou.14.15
Consolatio spiritualis, Psalm.118. 50. & 125. 1. Cantic.1.14
Constantia, Tob.1. 2. Eccli.10. 4. Luc. 9. 61. 1. Reg.13. 13. & 17.26. 3.Reg.18.4. 4.Reg.3.13. Sapient.5.1.Iudith 13.3.1.Machab.1.65.& 2.16. 2.Machab.6.10. Dan.13. Matth.14.3. Act.4.8.1. Thess.1.6
Contemplatio, Genes.29.17. & 30.1. Psalm.45.11. & 84.9. Cant.1.4.& 2.7.& 3.5.& 5.2. vide Actiua vita & Contemplatiua.
Contemplationis fructus, Cant.2.5
Contemplatiui, Deut.33.12
Contentio, Prouerb. 18. 6. & 20. 3. & 22. 10. Eccli.8.2. & 11.9. 2.Timoth.2.14. Iacob.3.14. & 4.1
Contentiosi punitio, Prou.17.11
Continentia Dei donum, Sap.8.21
Contritio, Psal.4.5.& 50.19.Prou.14.10.Dan.3.39. Matth.3.2.& 4.17. Act.2.38
Contritionis fructus, Isa.57.15. Deut.4.29.& 30.2. 1.Reg.7. 3. 2.Paral.7. 14. & 30.6. & 34. 26. Iob 12.23. Prou.28.13. Psalm.31.5. Isai.1.16. & 30.18. & 45.22.& 55.7.& 59.20.Ier.3.10.& 28. 8.& 29.12.& 31.18. Ezech.18.21.& 33.14.Ose. 14.2. Ioel.2.12. Ion.3.8. Zach.1.3. Malach.3.7. Eccli.17.23. Luc.15.18. Act.3.19. & 26.18. vide Pœnitentia.
Contritionis tempus, Eccli.17.24.& 18.25
Exempla, Iud.10.15. 2.Reg.12.13. & 24.10.2. Par.12.6.& 33.12.Ioan.3. Iudith 4.8.Matth.26. 75.Luc.7.37.& 15.18.& 18.13.& 19.8.& 22.62. & 23.41.Act.2.37
Contritio falsa, Genes.4.13. & 27.38. Exod.8.8. & 9.27. & 10.16. Ios.7.20.Iud.1.7.1. Reg.15. 24. & 24.17.3.Reg.13.6.& 21.27. Sapient.5.3. 1.Mach.6.12.2.Mach.9.12. Matth.2.4. Act.8.13. Heb.12.17
Contraria, Eccli.33.15
Contumelia, Eccli.8.14.& 22.30
fugienda, Prou.25.8
Conuersatio, Eccli.11.31. & 27.13.Col.4.5.2.Thess. 3.6.Iacob.3.13.1.Pet.3.16
Conuersio, Psal.17.45.& 76.11.& 114.7.& 1.18.58. Cant.6 12 Eccli.5.8.& 17.21.Isa.17.7.& 57.18. Thr.3.40.Ose.12.6.Ioel.2.12
Conuersionis modus, Exod.13.17
memoria, Exod.12.42.& 13.3
Conuersio vera, 1.Reg.7.3
Conuersorum vox, Ier.3.22
Conuiuium, Gen.21.8 & 26.30.Tob.2.1. & 7.9.& 8.21. & 11.21. Iob 1.4. Prou.15.17.Eccli.9.22. & 31.12.Nah.1.10.Ioan.12.2.Act.16.15
Conuiuij pericula, 1.Mach.16.16
Conuiuium modeste agendum, Exod.18.12
Conuiuio qui excipiendi, Luc.14.12
Conuitium, Eccli.22.25
Cor.2.Par.6.30.Prou.10.20.& 11.20. & 27.19. Eccli.13.31.& 21.17.1.Ioan.3.20
Cor peruersum, Prou.17.20.Eccli.36.22
Cordis munditia, Prou.22.11
Cor custodiendum, Prou.4.23
Corpus, Sap.9.15
Correctio vitæ, Prou.21.29
Correptio Psalm.140.5. Prou.10.17.& 12.1.& 13. 18.& 15.5.& 17.10.& 19.25.& 25.12.& 27.5. & 28.23. & 29.1. Eccl.7.4. Sap.1.3. Eccli.4.27. & 10.13. & 10.28. & 19.5. & 20.4. & 32.21. Matth.18.15.Luc.17.3
Corripiendi qui, Prou.9.7
Correptionis fructus, Prou.15.31
Crapula cauenda, Luc.21.34
Crapulam ludus sequitur, Exod.32.6
Creatio, Eccli.18.1
Creaturæ, Sap.14.11.Rom.1.20.& 8.19
Creata à Deo omnia, Gen.1.1.Exod.20.11.1.Par.29. 10.Psal.88.12.& 95.5.& 113.15.& 120.2.& 123. 8. & 145.6 Isa.37.16. Ierem.10.12.1. Eccli.1.8. vide Deus.
Credere, Eccli.19.4
Crudelitas, Prou.21.10
Crudelitatis damna, Prou.11.17
Crux libenter ferenda, Matth.10. 35. & 16.24. Marc.8.34.Ioan.15.20.& 16.1 12.Act.5.41.& 16. 25.2. Corinth.8.2. Col.1.24.Heb.10.34.Iac.1.9. 1.Pet.4.12
Crucis Christi vis, Ioan.12.32
Cupiditatis temporalium vis, Gen.34.24
Curiositas, Eccles.7.1. Eccli.9.7. Act.17.21.1. Timoth.1,3
Curiositas vitanda, Eccli.3.22.Act.1.7
Curiositatis damna, Genes.34.1. Prouerb.25.27. Cant.6.4
Custodire, Prou.27.18
Custodia sui, Prouerb.16.17. Abac.2.1. Malach. 2.16

D

Dæmon, Eccli.39.33.vide Diabolus.
Dæmonum impugnatio, Ios.9.1. & 11.1. 2.Esd.4.7
Dæmonis vis, Matth.1.26. & 5.2. & 9.26. Luc.8.29

Dæmones

Dæmones lasciuiam amant, Marc.5.12
Dæmonis opus, Marc.5.13
Dæmones Christum confitentur, Marc.1.24. & 3. 11.5.7.Luc.4.41
Dæmonem quid expellat, Marc.9.29
Dæmones multi in eodem homine, Marc.5.9
Dæmon recedit ad tempus, Luc.4.13
Dæmonum astutiæ, 1.Reg.13.19.2.Esd.4.11
Dæmon non timendus, Ios.10 24. & 11.6
Dæmones etiam mali expellunt, Matth.7.22.Marc.9. 38.Luc.9.48. Act.19.13
Dæmones credunt, Iacob.2.19
Damnatio æterna, Sap.5. & Iob 10.22. & 36.12. Isa.24.31.& 30.33.& 66.24. Dan.7.11. Matth.3. 12. & 5.29. & 5.12. & 13.50. & 18.8. & 22.13. & 23.33.& 25.30.Marc.9.47.Luc.3.17.& 16.23. Heb.10.27.2.Thess.1.8.2.Pet.2.4.Iud.6.Apoc.19. 20.& 20.10.& 21.8
Damnati, Apoc.20.14. vide etiam Infernus.
Damnatorum vox, Sap.5.6.Ier.8.20.Ose.10.8
Damnum dantis pœna, Exod.21.33. & 22.5
Dare, Eccli.4.36. Act.20.35. vide Eleemosyna.
Decimæ, Genes.14.20.& 15.22. & 22.44.Exod.22. 29.& 23.19.Leuit.23.19.Leuit.27.30.Num.18.21. Deut.12.6.&14.28.& 26.12.1.Reg.8.15.2.Par.31. 5.2.Esdr.10.37. Malach.3.8.Heb.7.2
Dedicatio templi, vel altaris, Num.7.10.3.Reg.8.26. 2.Par.7.5.& 15.8.1.Esd.6.16.2.Esd.12.27.Ps.29. 1.1.Mach.4.56. 2.Mach.2.9
Debita, Prou.29.13.Rom.13.7
Debita soluenda, Tob.4.15
Deceptor, Prou.28.10. & 29.5
Delectari in Deo, Psal.36.4
Delitiæ, Prou.19.10. Eccl.2.1
Delitiarum punitio, Apoc.18.7
Derelictio Dei, Ose.1.9.& 9.15.Rom.1.14
Derelictionis Dei causa, 2.Par.12.5. & 32.31. Ier.12.7
Derelicto à Deo væ, Ose.9.12
Derisi consolatio, Iob 12.4
Desiderium, Prou.13.19.Eccl.6.9
Desideria sancta, Psal.41.1.Prou.11.23.Sapient.7.7. Dan.9.23. Ioan.12. 21. Rom.8.23. 2.Cor.5.2. Apoc.22.20
Desperationis damna, Prou.24.10
Desponsatio Dei, Ose.2.19
Detractio vitanda, Prouerb.4. 24. Eccles. 10. 20. Iacob.4.11
Detractor fugiendus, Prou.24.21
Detractio, Psal.14.3.& 100.5.Prou.10.18.& 11.13. & 16.28. & 20.19.& 26.20.Rom.1.30. 2.Cor.12. 20.1.Petr.2.1
Deuotio, Leu.6.21. 2.Reg.13.1.Par.13.8
Deus, Psalm.17.32. Isa.51.15.Ier.10.10. Dan.2.47. Ose.13.4. 1.Cor.8.5. 1.Ioan.1.5. Apoc.18
Deus paterfamilias, Matth.21.33
mirabilis, Psalm.8.1
scrutator cordis, Psalm.7. 10. Prouerb.15. 11. & 21.2
occultus, Iob 23.8
creator omnium, Iob 12.7
incomprehensibilis, Iob 11.7
timendus, Prou.7.1
verax, Num.23.19.Psal.118.90.Rom.3.4
honorandus, Prou.7.1
Dei gloria, Psalm. 28. 2. & 67. 35. Isa. 42. 8. Ioan.15.8
imperium, Psalm.21.29. & 23.1.& 46.9. & 92.1. & 102. 19. & 118. 91. & 144. 13. & 145.10. Eccl.10.4
suauitas, Psalm.33.9 Sap.12.1
inuocatio, Psal.17.4. & 19.8. & 49.15.& 55.19. & 56.3.& 80.8.& 98.6.& 114.3.& 117.5.& 144. 18.Eccli.37. 19. Isa.38. 14. & 43.7. Ioel.2.32. Rom.10.12
liberatio, Psalm.17.17.& 33.7.Sap.16.8.Isa.51.3. & 60.10.& 65.8. Ierem.13.8. & 29.11. & 30.17. & 31.4. & 32.42. & 33.6. Thren.3.31. Bar.4.17. Zach.1.16. & 8.14
verbum, Psal.11.7.& 28.4 Ezec.12.25.Matth.24. 35. Luc.16.31
verbi eius vis, Luc.24.32
opera, Iob 37. 38. & 39. Psalm.8.4. & 18.1. & 32.6. & 43.1. & 45.9. & 65.5. & 67.7. & 70.19. & 73.13. & 76.15. & 77.12. & 85.8. & 88.10. & 91.6.& 101.26.& 103.2. & 106.9. & 110.2. & 113.1. & 135.5.& 138.14. & 144. 13. & 145.6. & 146.3. Prouerb.3.19. & 16.4. Eccl.3.13. & 8.17. Sapient.11.21. Eccles.11.4. & 16.26. & 18.5. & 39.39. & 42.15. & 43.1. Isaiæ 40.12. & 42.5. & 44.24. & 45.6. Ier.10.12. & 27.5.& 31.35. & 51.15.Baruch 3.32.Amos 4. 13.Zach.12.1. Luc.1.51. Ioan.5.17.Actor.17.25. Apoc.15.3
Dei opera occulta, Eccles.11.5
Dei operum consideratio, Isa.40.26
Dei patientia, Iob 35. 15. Isa. 30. 18. Roman. 9.22
perfectio, Iob 22.2. & 35.5. & 36.22.& 37.23. & 42. 1. Psalm. 47. 11. Sapient. 11. 23. Isa. 40.15
magnitudo, Psal.76.14.& 85.10.& 98.2.& 134.5. & 146.5. Eccli.18.4. Ier.10.6
scientia, Iob 10.13.& 11.11. & 24.1.Psal.32.13. & 52.3. & 138.1. Prou.16.2. Eccli.17.13. & 42. 18.Ier.16.17. Ose.5.3. Heb.4.13
sapientia, Prou.3.19
iudicia, Iob.9.16. & 21.22. & 34.29.& 35.7.& 47.12.& 72.16. Prou.16.11. Eccles.7.14.& 8.14. Sap.17.1.Eccli.33.11.Amos 4.7.Abac.1.3.Rom.11. 33.Apoc.16.7
iudicium, Eccl 12.14.Sap.1.9.& 11.11.& 12.18. Ier.29.23. Rom.2.2
viæ occultæ, Iob 9.11
benignitas, Iob 7.17. Psalm.8.5.& 24.8.Sap.1.6. & 12.16.Ioan.4.2
maiestas, 3.Reg.22.19. Iob.9.14
benedictio, 1.Par.17.27
dilectio, s. quo amat, vel amatur, Prouerb.8. 17.Isa.49.14. Ier.31.3.Cant.1.4.Eccli.1.14.& 3. 4. & 34.14. Ose.11. 4. Matth.10.37. & 22.36. Ioan.3.16. & 14.15. Rom.5.8. 1.Corinth.8.3.1. Ioan.3.1. & 4.9
laus, Iudith 16. 2 Psalm.7.18. & 9. 1. & 20. 14. & 21. 23. & 26. 6. & 32.1. & 33. 1. & 40. 14. & 43.9. & 46.1. & 49.23. & 55.13. & 56. 8. & 60. 9. & 62. 5. & 64.1. & 67. 5. & 68. 31. & 70.7. & 71. 18. & 74.1. & 77.4. & 80.1. & 91.1.& 94.1. & 95.1. & 97.1. & 98.3. & 99.4. & 100. 1. & 102. 22. & 103. 1. & 104. 1. & 105.1. & 106. 1. & 107. 1. & 110. 1. & 112. 1. & 113. 9. & 116. 1. & 117. 1. & 118. 164. & 133.1. & 134.1.& 135.1. & 137.5. & 143.9. & 144.1. & 145.1. & 146.1. & 148.1. & 149.1. & 150.Eccli.32.17. & 39.20.& 43.32.Isai.25.1. & 42.10.& 44.23.& 63.7.Dan.2.10.& 3.2.Ion.2. 10.Rom.16.25. 2.Cor.1.3. 1.Tim.1.17. Heb.13. 15.1.Pet.1.2. 2.Petr.3.18. Iud.25. Apoc.4.8. & 5. 13.& 7.12.& 19.1
prouidentia, Iudith 9.5. Iob 28.5.Psalm.10.4.& 13.2.& 101.20. & 144.15.Eccl.5.5.Sap.12.18.& 14.3.Eccl.19.4. & 11.15.& 33.13.Thren.3.37
præsentia, 3.Reg.8.10.Iob 31.4.Ps.138.7. Prou.5. 21.& 15.3.Ier.22.13.Act.17.27

eius cogitatio, 3.Reg.18.15. Psal.15.8
signa, 3.Reg.19.11
vis, 1.Reg.5 1
ea terrentur impij, 1.Reg.4.6
Dei locus, 3.Reg.8.27
ira, Psalm.89.11.Eccli.16.12.Isa.28.21.Ezec.7.8. Ose.1.6.& 4.14.& 5.6.Nahum.1.1. Zachar.1.15. Rom.1.18
De ira in peccatores, 1.Reg.16.1.Isa.57.6.Ose.5.14. & 8.5
in prælatos, Zach.10.3
in populum, Zach.11.9
Dei reuerentia, Exod. 3. 6. Deuter.23.14. 3. Reg. 19.13
protectio, Genes.28.15. Exod.23.20. & 29.45. Deut.8.4. 2.Reg.22.1. Iudith 5. 25. Psal.5.14. & 17.1. & 26.1. & 62.8. & 63.3. Isa.8.9. Ose.2 18. Act.18.9.& 20.32.2.Petr.2.9
potentia, Exod.15.3. Num.11.23. Deut.3.24.1. Regum 14.7.Iudith 9.4. Iob 9.12. & 10.7.& 11. 10.& 23.13.& 25.1.& 41.1.Psal.32.9.& 61.12. & 64.7. & 67.18. & 93.1. & 113.10. & 134.6. Prou.21.30. Sap.1.1.22. & 12.12. Eccli.43.31. Isa.59.1.Ier.18.6.& 32.27.& 49.19. Daniel.4.31. Zach.8.6. Marc.10.27
iustitia, Exod.20. 5. Iob 8. 3. & 34. 10. & 36. 12.Psalm.9.9. & 10.7. & 11. 6. & 32.5. & 35.7. & 74.3.& 75.7. & 91.16.& 95.13.& 97.9.& 102. 6. & 118.137. & 139.13. & 144.17. Prouerbiorum 29.26. Eccles.3.17. Sapient.5.18. & 12.12. & 16.24.Eccli.35.16. Isa.26.9. Ier.44.22.Thr.1. 18.Apoc.16.5
misericordia, Exod. 20. 6. Leuit. 26.44. Iud.2. 18. & 10. 11. 2.Paralipomen.30. 9.2. Esdr.9.16. Iudith 8.14.Iob 36.9.Psalm.32.5. & 35.6. & 71. 12.& 62.4. & 77.38. & 88.1. & 118.64. & 144. 8.Sapient.1.1.24. & 12.10. Eccli.17.28. & 18.4. Isa.1.9. & 30.19. & 48.9. & 54.10.Ier.2.1.& 31. 20. Thr.3.22. Bar.2.27. Ose.1.7. & 2.6. & 11.8. & 14.5.Ioel.2.18.Mich.7.18. Abac.3.2.Zac.1.16. Luc.1.50.& 15.20
timor, Exod.20.20.Deut.6.13.& 10.20.Iob 9.28. & 23.15
visio, Exod.24.10.& 33.20. 3.Reg.22.19
proprietates, Exod.34.6. Num.14.18. Deuter.4. 24.& 7.9.& 10.17. & 32.4. & 33.1. Ios.24.19. 1.Regum 2.2.2.Reg.22.31.3 Reg.8.23.2.Par.15. 2.Iob 5.9.& 9.4.& 10.4.& 12.13.& 36.5.Psal.5.6. & 85.15.& 88.7.Sapient.15.1.Eccli.1.8.& 15.19. Isa.40 28. & 41.4. & 43.10. & 44.6. & 45.5. & 55.8.Ier.32.18
memoria, Deut.6.12.Tob.1.13. & 4.6.Psal.62.7. & 70.16 & 76.4. & 104.5. & 118.55. Eccl.12.1. Ioan.2.8
auxilium, Deut.7.21.& 9.1.Ios.10.8.& 23.8.Iud. 5.8.1.Regum 7.10.& 23.27.2.Regum 5.24.& 22. 5.3.Regum 20.13. 4.Regum 6.16. & 7.6.Iudith 9.18. Iob 36.15. Psalm.7.11. & 9.10. & 11.8. & 17.30.& 24.15. & 32.20. & 33.5. & 46.6.Ieremiæ 16.19.& 42.11.Psal.45.1. & 89.1.& 90.1. & 93.21.& 107.14. & 1.3.20.& 117.6.& 120.1. & 122.1.& 123.1. Abac.3.19.Zachar.10. 12.2. Mach.10.20.& 11.8. & 12.15
promissiones, Ios.21.45. & 23.14. Psal.144.13. Luc.1.54. 2.Cor.1.20. 2.Pet.3.9
promissiones conditionales, Deut.19.8. 1.Reg.2. 30.3.Reg.8.25. 4.Reg.21.8. & 23.27.Ierem.18.9. Ezech.33.13
minæ conditionales, Iud.10.11. 4.Reg.20.1.Ier. 28.7.Ezech.33.14
pœnitentia, Genes.6.6. 1.Reg.15.11
immutabilitas, 1.Reg.15.29. Mal.3.6
inuitatio, Eccl.24.26.Isa.55.1.Mal.3.7
zelus, Zach.8.2
bonitas, Ps.72.1.Sap.1.13.Nah.1.7.Matth.19.17. Act.10.34. Rom.10.12
æternitas, Psalm. 89. 2. & 91. 9. & 101. 13. Abac.1.12
nomen, Isaiæ 41.8.& 47.4.Ierem.16.21.Amos 5. 8. & 9.6
altitudo, Psal.63.7
consilium, Sap.9.17
flagella, Genes.18.23.Sapient.12.22.Eccl.39.35. & 40.9.Isaiæ 19.16.Ezech.38.22.Apoc.6.8.& 15. 1. & 16.8
fidelitas, 2.Tim.2.13
cultus, Eccl.1.32
honor, Eccl.7.33
præcepta, Ose.14.10. Bar.3.9.Psal.77.5.& 110.7. 1.Ioan.3.23
iuramentum, Ierem.51.14.Heb.6.13
præmium temporale, Ezech 29.18
vocatio, Rom.11.29. 2.Tim.1.9. Apoc 3.20
vocatio contempta, Ierem.3.7
contemptæ punitio, Luc.14.16
consolatio, Isa.66.13. Ier.31.16
doctrina, Isa.45.19
expostulatio, Ier.2.9.& 3.20.& 4.22. & 5.1.& 6. 10.& 7.23.& 9.2.Ezech.22.18.& 34.12.Ose.2.2. & 6.4.Amos 3.1. Mich.6. Zach.7.9. Malach.1.6. & 3.8
punitio, Isa.19.14.& 34.1.& 59.17. Ier.4.9.& 6. 11.& 30.32.& 45.4.& 50.29.Ezech.20.33.& 21. 3.& 22.13.& 25.35.& 25.15.& 33.29. & 39.23. Amos 5.19.& 8.9. Mich.5.24. Sophon.1.3.Malachiæ 3.5. Luc.18.16
habitatio, Prou.8.12.Act.17.24
voluntas, Prou.19.21.Sap.9.13.Isa.46.10. Ioan.1. 14. Matth.20.15. Ioan.5.30. & 6.39.Rom.9.18. 1.Thess.4.3.1.Tim.2.4
beneficia, Amos 2.10.Act.14.16
notitia, Psal.75.1.Sap.13.5. & 15.13. Ioan.17.3. Rom.20. 1.Cor.13.12
Deus non tentandus, Matth.4.7
Deo seruire, 2.Par.12.8. Psal.99.1
Deo quid placeat, 1.Reg.16.7. Isa.28.12. Ier.9.24 Mich.6.7. Zach.8.16
Deo placere, Eccl.30.24
Deo grati qui, Isa.66.2
Deo dilecti qui, Ioan.16.27
Dei amici, Ioan.15.14
Dei serui, Ioan.17.16
Dei serui excipiendi, Ioan.13.20
Deum agnoscit Gentilis, Dan.3.35.& 4.34.& 14. 40.Ioan.1.10. 2.Mach.3.35
Deus Pater, Dan.7.9
Deum quærere, Psalm.39.17. & 68.33. & 104.4& 118.11.Cant.3.1.& 5.6.Sap.1.1.Ier.29.13.Thr.3. 25.Am.5.4.Soph.2.3
Deum quærere vtile, Psalm.33.11
Deum quærendi modus, Deut.4.29
Deum sequi glorioſum, Eccl.23.38
Deum qui inueniant, Prou.8.17
Dei filij, Rom.9.8.1.Ioan.3.2.& 4.4.& 5.18
Dei ministri, 1.Cor.3.9
Dei testimonium, 1.Ioan.5.9
reprehensio, Apoc.2.4
Deo appropinquare, Iac.4.8
Diabolus, Iob 40.10. & 41.24. Isa.30.31. Ioan.8. 44. 2.Corinth.11.14. Iac.4.7. Apoc.12.3.& 16. 14.& 20.2
Diaboli testimonium, Act.16.17
vis, Exod.3.10
superbia, Matth.4.9

officium,

officium, Iob 1.7
punitio, 2.Pet.2.4.Apoc.20.10
Diabolus inimicus perfectionis, Exod.8.28
impedit omne bonum, Exod.10.11
mendax est, Matth.4.9. Ioan.8.44
quærit hominum perditionem, Gen.3.1.1.Par.21.1.Iob 1. & 2. Zachar.3.1. Matth.8.28 Luc.8.12. Actor.5.3. 2.Cor.4.4.Ephes.6.11. 1.Thess.2.18. 1.Pet.5.8. Apoc.2.10
à Christo est suo imperio spoliatus, Genes.3.15. Isa.9.4.& 14.8. & 27.1. Zach.3.2. Matth.12.29. Luc.10.18. Ioan.12.31. Col.1.13. & 2.15.2. Timoth.1.10.1.Ioan.3.8.Heb.2.14
Diaconorum ordinatio, Num.8.5.Act.6.3
officium, Num.8.1. & 18.1
mores, 1.Tim.3.8
Dies iudicij, Isaiæ 2.10.& 3.13. & 13.6. & 24.1.& 26.21.30.27. & 63.4. & 66.15. Ierem.25.30. & 30.7. Ezec.38.19. Ioel.1.15.& 2.1.& 3.2.Mich.1.3.Nahum.1.5. Sophon.1.14.& 3.8.Zach.14.5. Malach.4.1. Psal.49.1. Sap.5.1. Matth.13.40. & 25.31.Marc.13.26.Luc.17.24.& 21.25.Act.1.11. & 17.31.Rom.2.16. 2.Cor.5.10. 2.Pet.3.10.Iud.14.Apoc.1.7. & 6.12.& 11.18.& 20.13
Diei iudicij memoria, Eccl.38.23.& 18.24
est incertum quando futurum, Matth. 24. 36. Marc.13.32. Luc.17.30. Actor.1.7. 1.Thess.5.1. Apoc.3.3.& 16.15
difficilia, Prou.30.18. Eccl.1.8
diffidentiæ damna, Matth.14.30
punitio, Num.14.11.2.Par.16.7
Dignitas, Eccl.11.5.
Dignitas ecclesiastica, Heb.5.4
Dilectio Dei super omnia, Genes.22.2. Exod.2.6. Deut.5.10. & 6.5. & 10.12. Ios.22.5. Eccl.7.32. Matth.10.37. Marc.12.30. Lucæ 7.47. & 10.27. Ioan.21.15. Roman.5.5. 1.Corinth.10.21.1. Ioan.4.17
Dilectionis Dei fructus, Luc.7.47.Ioan.14.23
Dilectio proximi, Matth.22.39. Ioan.15.12. Rom.13.8. 1.Cor.10.24.1. Ioan.2.9. & 3.11. & 4.12. 2.Ioan.5.3. Ioan.1
Diligentia, Gen.18.6.& 24.32.Prou.10.5. & 11.16. & 12 11.& 21.5. & 24.27. Eccl.9,10. & 10.29. & 31 27.& 32.15. Hebr.6.11
Diligentiæ fructus, Prouerb.10.4. Eccles. 10. 10. Matth.25.2
Discere, Prouerb.9.9. & 10.8. & 14.17. & 17.16. & 18.15. & 19.27. & 23.12. Eccles.3.31. & 8.9. & 18.19
Discendum, Eccl.6.18
Discenda quæ, Bar.3.14
Disciplinæ commendatio, Prou.4.13
Discipulis Christi dictum, Luc.22.28
Discipulorum Christi fames, Matth.12.1
tribulationes, Matth.24.9
Discordiæ damna, Matth.12.25
Discordia Christiana, Luc.12.52
Discretio, Marc.9.5
Discretio in Dei cultu, Leu.1.13
Diuinis quomodo studendum, Prou.2.3
Diuitiæ, Psal.38.7.& 48.11. Prou.10.2.& 11.28.& 13.8.& 14.20.& 17.16.& 18.11.& 21.6.& 22.7. & 28.6.Eccl.5.10.& 6.1.& 9.16.& 10.26. & 11. 10. & 13.23. & 21.5. & 25.3. & 27.1. & 31.5. Bar.3.16.Agg.2.9. Iac.1.11
Diuitibus væ, Luc.6.24
Diuiti dicendum, Psalm. 61. 11. 1.Timoth.6.16. Iac.5.1
Diuitiæ inutiles, Iob 27.19.Prou.11.4
impediunt perfectionem, Matth.19.22. Marc. 10.21
inuidiam pariunt, Gen.26.3
fratres separant, Gen.36.7
iniquæ, Eccl.40.13
sunt à Deo, Prou.10.22
Diuitiarum damna, Matth.19.23
periculum, Matth.6.24
vanitas, Eccl.2.4
Docere, Prou.9.9.Sap.7.13.Eccl.22.7.& 32.6.& 33. 18.Isa.24.15
Doceat quem Deus, Isa.28.9
Doctrina, Prou.12.8. & 13.15. & 18.4.& 19.11. & 20.15. Eccl.21.22.Heb.13.9
Doctrinæ fructus, Prouerb. 10. 21. & 12. 24. & 13.4
Dolor Christo amisso, Luc.2.48
Dolus, Psal.5.7.& 9.28.& 34.20. Prou.12.17.Marc. 7.22.Act.5.1. Rom.1.29
Dominium à Deo, Ierem.27.6. Dan.2.37. & 4.24. & 5.18
Dominis dictum, Eph.6.9. Col.4.1
Dominica dies, Apoc.1.2
Dominus vobiscum, Ruth 2.4
Domus propriæ cura, Gen.30.30.& 35.2
Domus aliena, Prou.25.17. & 27.10. Eccl.21.15
Domestici, Mich.7.6.1.Tim.5.8
inducendi ad Dei cultum, Exod.10 9
Dona, Eccl.20.14
Dos, Tob.8.24
Ducis hortatio, 1.Machab. 3. & 4.8.2. Machab 8.16
oratio ad Deum, 1.Machab.4.30. & 7.40. 2.Machab.15.21
Duces spirituales cæci, Matth.23.24

E

EBrietas, Eccl.19.1
Ecclesia, Gen.28.16. 3.Reg.4.34. Psalm.44.10. & 45.5.& 47.1.& 64.5.& 67.10.& 68.36.& 75. 3. & 77.52. & 84.1.& 86.1. & 93.14. & 101.17. & 106.35.& 113.16.& 121.3.& 131.13.Prou.9. 1.Cant.6.1. & 8.11. Isa.1.27. & 2.1.& 4.5.& 5.1. & 9.2.& 11.6. & 14.32.& 19.18.& 24.23.& 25. 10.& 26.1.& 27.& 2.33.20. & 51.3.& 61.10. & 65.15.& 66.10.Ier.3.17.& 30.18. Ioel.3.20.Agg. 2.10.Zach.2.4.& 8.3. & 9.8.Matth.13.24.1.Cor. 12.12.& 14.40. Col.2.19.1.Tim.3.15. Heb.3.6 Apoc.1.20. & 12.1.& 21.2
Ecclesiæ encomium, Num.24.5.
Ecclesiæ Deus assistit, Exod. 40. 38. Num.9. 15 Deuter.12.12.
Ecclesiæ reuerentia, Leu.19.30.& 26.2
hostes, Isa.10.5
vox, Bar.4.12
ministri, Eph.4.11. 1.Thess.5.12
persecutio, Act.8.1. Apoc.12.13
auctoritas, Gal.2.2
præcepta, Act.15.41.& 16.4
Ecclesia primitiua, Act.4.32.& 9.31.& 14.3.Rom. 15.14.1.Cor.1.5.& 14.26
Ecclesiæ primitiuæ disceptatio, Act. 11. 2. & 15.2
Eccelesia ex gentibus, Isai.54.1. Ezech.17.22
Ecclesiæ ministri, Eph.4.11. 1.Thess.5.12
eorum gradus, 1.Cor.12.28
eis dictum, 2.Tim.2.15
Ecclesiam persequentium punitio, Iudith 16.20, Isa.29.5. & 31.3. Zach.1.4.12
Ecclesiæ dictum, Isa.49.18. & 59.21. & 60.1. & 62.2. & 30.16. Bar.4.36. & 5.1. Mich.5.9. Apoc.3.8
Ecclesia non potest errare, Matth.16.18. & 28.20. Luc. 22. 32. Ioan. 14. 16. & 16.13. & 17. 11. 1.Tim.3.15. 1.Ioan.2.27.

est Corpus Christi, Ephes.1.22. & 4.4. & 5.23. 1.Cor.12.27
sponsa, Psal.44.1.1. Ezec.16.9. Cant.4.9.2.Cor. 1.12.Eph.5.26.Apoc.19.8.& 21.10
eius caput Christus, 1.Cor.12.27.Eph.4.15.& 5. 23.Col.1.18. & 20.10
& protector, Ps.90.1.& 131.13.Isa.43.2.Ier.46. 28. Matth.18.20. & 28.20. Ioan.14.23. 2.Corinth.6.16
Ecclesiæ ædificatio, Isa.54.1.1
consecratio, Exod.30.15. Num.7.1. vide Templum.
sumptibus populi ædificatio, Exod. 35. 20. & 40.9
Ecclesiastici, Eccles.7.33. Ezech.44.20. Ose.4 8. 1.Corinth.3.9. & 4. 1. & 9.7. 1.Thessal.5. 12. Heb.5.1
Ecclesiasticis dictum, Ose.5.1.Matth.10.8.2.Cor.6. 3.2.Tim.1.6
Ecclesiasticorum exemptio, Gen.47.20
distinctio à laicis, Num.1.49
peccata, Ier. 2.8
perfectio, Deut.33.9
alimenta, Rom.15.27
Ecclesiastici mali, Isa.22.7.Mich.3.5
eis væ,Matth.23.13.Luc.1.1.52
Ecstasis, Act.22.17.& 10.10
Eleemosyna, Ruth.2.14.& 3.15.2.Esd.5.10.Tob.1. 3.& 2.2.Marc.12.41. Luc.19.8.Act.1.1.29.Rom. 15.25. 1.Cor.16.1. 2.Cor.8.2. & 9.1. Gal.2.10. Heb.13.16. 1.Ioan.3.17.3.Ioan.5
facienda, Leuitic. 19. 9. & 23. 12. Tob. 4. 7. Eccles.11.1. Eccli.4.1. & 7.10. Luc.3.11. & 12. 33.& 16.9
quomodo facienda, Matth.6.2
Eleemosynæ fructus,3.Reg.17.Tob.12.8.Psal.111. 5.Prou.14.21.& 21.14.& 22.9.& 28.27.Eccli.3. 33.& 17.18.& 29.15. Isa.58.7. Dan.4,24.Matth. 25.34. Marc.9.41. Act.9.36
Electio Ecclesiastica,Act.1.23
Electio Dei, Ioan.15.16.Rom.9.18.2.Tim.2.19
Electi, Psalm.93.14.Sap.4.15. Dan.12.10. Zach.2. 8.Matth.15.13. & 20.16.Ioan.18.9. Act.13.48. Ioan.10.27. & 13.18. Roman.8. 28. & 11.5. Apoc.17.14
Eligendi superioris qualitas 1.Reg.1.10
humilitas, 1.Reg.9.21. & 10.21
Electi in superiorem gratia, 1. Regum 10. 6. & 16.13
Electo acclamatio, 1.Reg.10.24
Electio superioris diuina, 1.Reg.9.15
Elias, Mal.4.3. Apoc.11.3
Elymæ magi punitio, Act.13.11
Emendatio,Eccli.21.1.& 35.3.Isa.30.15,Ose.10.12. Agg.1.5
Emptio & venditio, Gen.23.9. & 25.31. & 33.19. & 41.57. Leu.19.13. & 25.14. Deut.15.1. & 13. 2.Reg.24.21. Eccli.27.3. & 42.25. Prou.11.1.& 6.11. & 20.10. Isa.23.18. Ier.32.6. Ezech.45.10. Mich.6.10.Matth.7.2.Luc.14.18. 1.Corint.7. 30. 1.Thess.4.6
Enoch Heb.11.5.Apoc.11.3
Episcopus, Matth. 20.23. Luc. 4. 16. Ioan.10.4. Act.1.24. & 63. & 11. 22. & 14.20. & 20.28. Rom.15.16.1.Corinth.3.5.& 4.1.2.Corinth.3.6. Eph.1.15.Col.1.23.1.Tim.3.1.2.Tim.2.1.Tit.1.5. 1.Pet.5.2
Episcopi boni electio, Isa.22.20
Episcopi mali punitio, Isa.21.19
Epulonis parabola, Luc.15.19
Epulonibus væ, Isa.5.22.
Errores, Matth.14.23
Erubescere, Psal.39.11.Eccli.41.21.& 42.11.Ezec. 16.52.Marc.8.38.Luc.9.26.Rom.1.16.2.Tim.1.8
Euangelium,Isa.10.22.& 1.1.12.Rom.1.16.1.Cor. 15.1.2.Cor.4.3
Euangelij tempus, Isa. 12.3. & 29. 18. & 32. 4. & 33.6.& 35.1.& 42.16 & 44.3.& 49.9.& 65.17. Ierem.3.15.& 30.8.& 31.31. & 32.37.& 33.15. & 50.4.Ezech.20.40.& 34.1.1.& 63.9.& 37.21. Ioel.3.17. Mich.4.3. Soph.3.11. Zach.8.7. & 9. 16.& 12.8.& 13.2. & 14.9. Gal.3.25. Eph.1.7. 1.Ioan.2.8
prædicatio,Isa.27.13.Ierem.16.14. Matth.13.31. & 24.14.Rom.10.18.1.Cor.1.18.& 15.3.Col.1. 6.Heb.2.3
Euangelistæ, Ezech.1.5. Apoc.4.6
Eucharistia, Genes.28.16. Exod.12.11. & 16.18.3. Reg.19.8.1.Esd.6.20.Psal.110.4.Cant.2.9.& 5. 1.Isa.25.6.Ose.14.8.Zach.9.17.Ioan.6.50.Act.2. 42.& 20.7. 1.Cor.10.16.& 11.23
figuræ, Prou.9.5. Sap.16.20. Exod.16.15
institutio, Matth.26.26
fructus, 2.Reg.16.11. Ioan.6.51
frequentatio, Act.2.42.& 20.7
adoratio, Psal.21.28.& 98.5.Ioan.9.38
Examinare seipsum, Eccli.18.20.& 37.20.2.Cor.13. 5.Gal.6.4
Excommunicatio, Matth.5.29. & 16.19. & 18.8. Marc.6.42.Ioan.20.23. 1.Cor.5.4. 2.Thess.3.14. 1.Tim.1.20.Tit.3.10
figura,Num.5.1.Tob.13.1.1.& 14.8
Excommunicandi qui, Prou.22.10. Matth.18.17. Rom.16.16.2.Cor.2.8.1.Tim.1.20.& 6.5.2.Tim. 2.17.& 3.5.Tit.3.10. 2.Ioan.10
Excommunicati vitandi, Matth.18.17.1.Cor.5.11. Tit.3.10
Exequiæ, Genes.23.2, & 50.10. Deuter.34.8.2. Reg.3.31
Exemplum bonum, Cant.4.11. 1.Cor.10.32.1. Pet.3.16
Excusatio nimia vitiosa, Exod.4.13
Expectandum quid, Gen.49.18
Expectare molestum, Prou.13.12
Expediens, 1.Cor.6.12. & 10.22
Exteriora, Eccli.19.22

F

FAciendum quid Psal.36.28.Luc.1.1.42
Fama, Prou.10.7.& 22.1.Eccli.41.15
Fames, Prou.27.7
Famulus bonus, Gen.30.28. vide Seruus.
Fstinatio, Prou.2.1
Festum, Exod.23.12. & 31.13.Leu.19.3.2.Esd.8.9. & 13.15.Tob.2.1. Psal.80.4.& 117.24.Thr.1.4. Nah.1.15. Marc.2.27. Luc.14.5
Festi obseruatio,Ier.17.21.1.Mach.2.35.2.Mach.8. 26.Matth.12.21
Festi violationis punitio, Num.15.32. Ier.17.27
Fides, Psalm.92.5. Eccli.16.28. Isa.28.16.Ier.5.3. Luc.18.8. Ioan.3.18. & 4.42. & 6.29. & 12.44. Rom.10.8. 2.Cor.4.13. Gal.1.8. & 2.20. & 3.7. 2.Thess.3.2.Tit.1.1
Fidei necessitas, Isa.7.9. Marc.16. 16. Act.16.30. Hebr.1.1.6
Fructus, Abac.2.4. Matth.8.13. & 9.2. & 15.28. Ioan.3. 36. & 4. 5. & 5.24. & 6. 47. & 7.38. & 11.25.& 20.29.Act.14.8 1.Pet.1.8
constantia, Dan.36.1.Mach.1.65.& 2.19
vis,Matth.9.29.& 17.20.& 21.21.Marc.2.5.& 5. 35.& 9.23.& 1.23.& 16.17. Luc.7.50.& 8.48.& 17.6. Ioan.14.12. Act.3.16. & 15.9. Heb.11.33
Fides viua, Exod.27.20. Cant.4.9.Abac.2.4.Matth. 9.22.& 15.28,Rom.3.22.Gal.5.6
Fides imperfecta, Ioan.12.42

mortua,

mortua,Matth.7.21.1.Cor.13.2.Iacob 2.26
Fidelitas,Prou.20.6.& 28.20.Luc.16.10
Fidelis seruus,Matt.24.45
Fideiussio,Prou.17.18.& 20.16
Periculosa est, Prou.11.15.& 22.26
Filij, Prou.10. 1.& 13.1.& 14.14.& 15.20.& 17.6. & 19.13.& 23.24.& 28.7.& 29.3.& 30.17.Eccl. 16.1.& 22.3
Filiæ,Eccli.7.26.& 26.13.& 42.9
Filiis dictum,Eph.6.1.Col.3.20
Filij castigandi , Prouerb. 13. 24, Eccli. 7, 25. & 30.1
Filiis prouidendum, Gen.25.5
Filij institutio,Eccl.30.2
amor, Gen. 45.9
consilium,1.Reg.19.4
Filij peccatorum,Eccli.41.8
Filius præ cæteris patri charior, Gen.37.3
Filij minoris cura,Gen.42.4
Filij inobedientis punitio,Deut.21.18
Filij in patrem impij punitio, 2.Reg.18.14
Flagella Dei,Ezec.14.21
causa, Deut.29.22.& 32.21. Ios.7. 10.& 23.15. Iud. 10. 6.3. Reg.9.6.& 14.15.4. Reg.18.11.& 21. 10.2. Paralip.28.6.2. Esdr. 9.26. Tob.13.5. Psal.38.12.& 88.31. & 105.38.& 106.1.1.Isa.5, 24.& 24.3.& 42.24. & 50.1. & 63.10. & 64. 6. Ierem.2.15.& 16.18.& 7.13.& 9.12.& 1.1.10.& 13.22.& 15.3.& 16.9. & 19.3.& 22.8.& 26.17, & 30.14.& 44.2.Thr.1.5. Ezech.14.13
fructus,Prou.19.25
remedia,Deut.30.1
Flagellis Dei indurati,Ier.5.3
Fœmina, Prouerb. 19.13.& 21.9.& 31.10. Eccles. 7.29. Eccli,10.22.& 19.20. & 25.19.& 36.27.& 42. 14. 1. Tim.2.9.1. Cor. 14.34. 1.Tim.2.9.& 3.11
Fœminæ creatio,Gen.2.18
modestia,Gen.18.9
virtus , Iudith 4. 4. Prouerb.31, 10. 2.Machab. 7.20
fides,4.Reg.4.30
laus,Prou.1.1.16.Eccli.26.18,Dan.13.2
prudentia,1.Reg.25.18
ornatus,1.Pet.3.3.1.Tim.2.9
colloquium,Ioan.4.27.Act.16.13
malitia,Eccli.25.17.& 26.10.& 42.6
ira,Eccli.15.22
velum,1.Cor.11. 6
loquacitas.Eccli.25.27
Fœminarum deuotio , Exod.15. 20. 4.Reg. 4. 27. Matth. 27.55.& 28.1. Marc.15.40.& 16.1.Luc. 8.2.& 11.27.Act.17.4
Fœminæ viris pares,Ios.17.4
Fœminæ vt loquendum , 4.Reg.4.12
Fœmina prophetis, 4.Reg.22.14
Fœminæ damna,Iud.16.16.Eccli.25.33
Fœmina litigiosa,Prou.25.24.& 27.15
ebriosa, Eccli.26.11
Fœmina vitanda , Ecclesiast. 7. 27. Eccli. 9. 3.& 42.12.
domi continenda, Eccli.25.34
Fomes,Rom.7.14
Fornicatio,Eccli.23.23.Ose.4.11
vitanda, Tob.4.13. Prou.5.8.& 6 25. & 7.24.1. Cor.10.8
damnosa,Prou.9.18.& 29.3. Eccli.9.9
Fortitudo,Mar.15.43
Fortitudo bellica,1.Mach.6.43
Fratris amor,Gen.43.30.& 45.1
odium, Gen.27.41.& 37.4
vita dissimilis,Gen.25.27
Fraus,Prou.12.27.Isa.32.7.Ier.6.13
Fugere persecutionem, Matt.2.13.& 105.23.Act. 9.25.& 14.5.& 16.10.Ioh
Furtum,Tob.2.21.Zach.5.3
Furti damna,Prou.11.24
pœna,Exod.22.1
socius,Prou.29.24
Futura incerta,Prou.27.1

G

GAllus,Prou.30.31
Gaudium , Prouerb.15.13. Eccles. 2.2. Eccli. 30.17
Gaudendum de quo,Matth.5.12.Luc.10.19
Gaudium spirituale , Ioan.3.29.Act.13.52.Phil.3, 1.& 4.4
Gentiles & Iudæi,Matt.21.28
Gentium vocatio , Isa.49.22. Matth. 22. 8. Actor. 13.46
conuersio,3.Reg.10.4. Isa.41.18.& 43.5. & 65. 1.Ose.1.10.& 2.23.Zach.6.15.& 10.11. Matth. 21.43.Act.11.1.Rom. 11.7.Eph.3.6.Col.1.21.& 3.13
confessio, Matt.27.54.Mar.15.39
humilitas,Luc.7.6
Gentilibus conuersis dictum , Rom. 11. 17. Eph. 2.11
Generatio æterna , Isa.66.9
Gloria in excelsis,Luc.2.14
Gloriandum in quo Ier.9.23.1.Cor.3.21
Gloria stulti,Prou.26.1
Gloriatio,Iac.1.9
Gloriatio Christiana,Rom.5.11.1.Cor.1.31.2.Cor. 10.17
Gloria Dei quærenda in nominibus , Psalm.115.1. Matth.6.9.Ioan.9.24.Act.3.12.1. Cor.6.20.Phil. 1.20.Col.3.17.Tit.2.10
Gratia,Exod.33.19.Leu.20.8.Deut.1.31.& 8.16.& 9.3.& 30.6.& 32.10. Ios.13.6.4.Reg.4.3.Iob.8. 11.& 14. 4.& 32.8. Psalm. 36. 23. & 43.4. & 64.10.& 67. 21.& 83. 12. & 93.17.& 114.8.& 117.16. & 118.32. & 126.1. Prou.16.9. &.21. 31. Ezech.11.19. & 36.26. & 47.12. Ose.13.9. Ioan.1.16. & 3.27.& 4.10.& 6.37. & 15.4. Act. 15.11.& 16.14.Rom.5.15.& 8.14.& 9.15.& 11. 6.1. Cor.1.7.& 3.6. & 12.3. & 15.10.2. Cor.1. 21.& 3.5.& 4.6.& 5.18. Gal.2.21. Eph.2.8.Phil. 2.13.Heb.13.9.Iacob. 1.17.2. Pet.1.4.1. Ioan.2. 27.& 3.9.& 4.13.& 5.18. Apoc.21.6.& 22.17
Gratiæ effectus,Iob 33.20.& 42.5.Cant.5.4
necessitas ,Ier.10.23.Ioan.15.5.2.Cor.3.5
Gratiæ gratis datæ,1.Cor.12.4
Gratiosi,Prou.18.16
Gratitudo , 2. Reg. 19.32. 3. Reg. 2.7. Tob.91.& 12.4
Gratitudo in Deum, Luc.17.15
Gratiarum actio Deo,2. Reg.22.47.Psal.15.7.& 17. 47. & 27.6. & 29.1.& 30.22. & 34.10.& 53.8. & 58.15.& 65.8.& 70.20. & 85.12.& 102.1.& 108. 30. & 115.3.& 117.21.& 123.6.& 137.1, Eccl.51.1.1.Mac.1.11.2.Mach.10.38.1.Cor.1.4. & 15.57.2.Cor.2.14.& 9.15. Eph.1.3.Phil.1. 3, Col.1.3.1.Thess.1.2.& 2.13.2.Thess.13. & 2.13. 2.Tim.1. 3.Phil.4. Apoc.11.17
Gula,Gen.25.34
Gulæ damna,Prou.21.17.Eccli.37.32
punitio, Num.11.33
Gulosis dictum,1.Cor.6.13

H

Hæretici,Pſal.73.18.Prou.30.11. Cant.2.15.1. Cor.11.19.1.Tim.1.6.& 1.4.& 6.3.2.Tim. 2.16.& 3.8.2.Pet.2.1.& 2.17.&3.3.1.Ioan.2.19. 2.Ioan.7. Iud 4
vitandi,Matth.7.15.Tit.3. 10.2. Ioan.10. Rom. 16.17.2 Tim.2.17
puniendi,Deut.13.5.& 17.1.& 18.20.3.Reg.18. 40.4.Reg.10.25
Hæreticorum vox, Ioan.6.6
Hæreticis dictum, Iſa.29.9
Herodis crudelitas, Matt.2.16
Herodis punitio,Act.12.23
Homo,Iob 7.17. Pſal.8.5.& 143.3. Sap.2 23. Eccl. 17.31.Iſa.40.6
habitatio,Gen.2.15
dominium,Gen.9.2
natiuitas,Sap.7.3
miſeriæ,Eccl.41
Hominis in malum pronitas,Gen.8.21
Homini neceſſaria, Eccl. 29.28
Hominis lapſus,Luc.10.30
Homo mendax,Rom.3.4
Homicida,Gen.4.10. Exod.21.14.Pſal.5.7
Homicidium caſuale, Num.35.22
Homicidæ maledictio,2.Re6.3.29
punitio-, Gen.4.11.& 9.6.Leu.24.17. Num.35. 16. Deut.19.1.1.2. Reg.1.14. & 4.9. & 21.3.3. Reg.2.5.& 21.17.4.Reg.11.16.2.Par.24.25
Honor,Eccl.10.23.1.Pet.2.17
Hoſpitalitas, Gen.18.1. & 19.1.& 24.30.Exod.2. 20. 4.Reg.4.8.2. Eſd.5.17. Tob.7.1. Act. 10.23. Heb.13.2,1.Pet.4.9
Hoſtes animæ delendi, 1.Reg.15.3
Humiliras,Gen.16.9.Pſal.137.6.Prou.16.19.& 18. 12.& 29.23.Eccl.7.5.& 13.9.Matt.2.11.Mar.10. 42.Rom.12.3. 1.Pet.5.5
Humilitatis neceſſitas,Matt.18.2
fructus,4.Reg.1.13.2.Par.12.7. Iud.9.16.Pſ.17. 28. & 72.23.& 101.8. & 114.6.& 1.12.6.Prou. 11.2. Eccl.3.20
Humilis vox,Matt.8.8. Exod.3.11.& 4.10
Confeſſio Deo,2.Reg.7.18
Hypocriſis cauenda, Luc.12.1
Hypocrita,Iob 8.13.& 15.34.& 20.3.Pſ.77.36.Eccl. 1.37.& 19.23.Matt.15.7
Hypocritis væ,Matt.23.13.Luc.11.44

I

Iacob,Gen.25.Heb.11.21
Iacobi Zebedæi mors, Act.12.2
Iactura,2.Par.25.9
Idola,Pſ.1.13.12.Iſa.44.9.1.Cor.8.4
Idolorum cauſa,Sap.14.15
Idololatria,2.Mach.11.23
Idololatræ,Sap.13.10.Rom.1.23
Idololatris dictum,Iſa.46.5
Ieiunium, 1.Reg.7.6.1.Eſd.8.21. Tob.12 8.Iſa.58. 3.Ioel. 2.12. Zach.7.5. Matth.17.21. Mat. 2.20. Luc. 2.37. Rom. 13.13.1. Cor.7.5. 2. Cor. 6. 5. Act.13.2.Eph.5. 18.1. Theſſ.5.6.Tit.2. 2.1. Pet. 1.13
Ieiunandum quomodo, Matt.6.16
Ieiunium violantis punitio,Leu.23.29
Ignorantia,Eccl.10.14
Ignorantiæ damna, Oſe.4.5. Prou.10.21.& 14.12. Bar.3.28
non excuſatur,Prou. 1.20.& 8.1
Ignoſcendum in nos peccanti, Ecc.28.8. Matth.5. 23.& 6.14.& 18.22.Luc.17.3.Eph.4.32.Col.3.13
Illuminatio, Pſal.4.7
Imagines,Exod.25.18.Num.21.8.2.Reg.6.35.& 7. 25.& 10.19. 2.Par.3.10.& 4.3.Sap.16.6
Imitandum quid, 3.Ioan.1.1
Immiſericordiæ damna, Prou.21.13
punitio,Matt.25.41.Iac.2.13
Impatientia,Prou.14.17
eius damna,Prou.19.19
Impatientis monitio,Iob 4.3
Imperfectio, 1.Eſd.3. 10.Iob 4.17.& 9.1.& 25.4. Pſal.138.16.1.Cor.13.9
Impij,Iob 15. 21.& 20.5. Prou.15.29. & 28.28.& 29.16. Eccl.8.8.Sap.14.9. Eccl.41.11.Iſa.57.20 Dan.12.10.Zach.5.7
vitandi, Deut.7.1.& 18.9
delendi,Deut.20.16
Impiorum punitio, 3.Reg.18.40. & 22.20.4.Reg. 9.32.& 17.25.Iob.8.22.& 11.20. & 15.29.& 21. 17.Pſ.1.4 & 36.35. Prou.33.3.& 14.11.Eccl.41. 13.Dan.5.3.2.Mach.3.24.& 9.5
Impij peccatum ſuum agnoſcunt,1.Reg.6.6
Impij opera,Pſ.13.1
vox,Sap.2.1.Pſal.52.1
Impoſitio manuum, Act.6.6 & 8.17.& 13.3.& 19. 6.1.Tim.4.14.& 2.22.2.Tim.1.6
Impœnitentis punitio, Ier.6.15
Improperij damna, Eccl.23.20
Imprudentia,Prou.21.20
Impudicitia Deo diſplicet,Deut.23.18
Impudicitiæ punitio,Deut.25.11
Impudicorum mores,Prou.7.6
Impudicæ ſigna,Eccl.26.12
Incantatio, vide Auguria.
Incarnatio, Ioan.1.14.Phil.2.Heb.2.16
Incerta,Iob 9.21.Eccl.9.1
Inceſti punitio,Leu.20.1.1
Incredulitas,Iſa.21.2.Ioan.10.20
Incredulitatis cauſa, Ioan.5.44
damna,Ioan.1.18.& 3.36.& 8.24
punitio,Num.20.13.4.Reg.17.17.Luc.1.20
Indigentia,Eccl.40.29
Indulgentiæ,2.Cor.2.10
Infamia,Prou.10.7
Infernus,Pſ.48.15.Iſa.30.32.& 34.9.& 66.24.Mar. 9.44.Apoc.14.9.& 19.20.& 20.15
Infidelis,Tit.1.15
Infideles vitandi,2.Cor.6.14
Infirmitas, Eccl. 18.21. & 31.2.& 38.9.Phil.2.27. Iac.5.14
Infirmitatis cauſa, Leu.26.16.Deut.7.15.& 28.27. 2.Reg.24.13.4.Reg.5.27. Eccl.38.15.Ioan.5.14. & 9.3
Infirmi viſitandi & conſolandi, 4.Reg.8.29. Iob 2. 11.Pſal.40.4.Eccl.7.38.Matt.25.37. Ioan.11.3.& 12.9.2.Cor.1.4
Infirmi patientia, Ioan.5.7
Ingrati Deo, Iob 12.6.Pſal.77.42. & 105.21.Iſa.1. 2.Ier.2.5.Bar.4.7.Oſe.2.8.& 7.13.& 8.14.& 11. 3.Luc.17.17
Ingratitudinis punitio, Prouerb.17.13. Sap. 16. 29
Ingrato in Deum dictum, Iſa.51.13
Inimicus, Eccli.12.8
fugiendus, Eccli. 6.13
non odiendus, Prou.24 17.Eccli.8.8
diligendus,Matt.5.44.Luc.6.27
Inimico ignoſcendum, 1.Reg.24.7.& 26.8.2.Reg. 19. 22
non credendum, Prou.26.24.Eccli.12.10
benefaciendum,Exod.23.4.Prou.25.21
Inimici amor,2.Reg.1.11
Inimicitiæ cauſa,Prou.17.9

Iniquitas, Pſal.5.7. & 77.8. Prou.10.25.& 15.9.& 29.27.Eccl.3.16.Sap.1.16.& 4.3.Eccli.9.17.Luc. 16.10
Iniquitatis damna, Prou.1.18.& 5.22.& 8.35.& 10. 24.& 12.28
Iniqui punitio,Gen.28.7.Iud.9.45.Iob 4.8.& 6.16. & 31.3.Pſal.1.4.& 5.11. & 9.6.& 10.6.& 11.4. & 20.8.& 36.1.& 49.18.& 56.7.& 58.7.& 67. 22.& 68.23.& 72.19.& 77.30.& 80.12.& 91. 10.& 93.23.& 108.6.& 128.4.& 139.12.Prou. 2.22.& 11.7.& 13.5.& 28.8.& 29.6.Eccl.8.13. & 10.11. Sap.1.8.& 3.10.& 4.19. Eccli.27.28. Eſd. 27.14.& 28.17.& 33.1.& 42.14.3 Reg.2. 44.Iob 17.4.& 21.30.& 22.4.& 24.18.& 27. 13.Am.3.10.Mich.2.2.2.Pet.2.9
Iniquis væ,Ier.22.13.Abac.2.12
Iniquorum mores, Iob.24.2.Pſ.35.1.Prou.10.27
opera, Pſ.5.10.& 9.23.& 16.2.& 11.3.& 13.3
Iniquis dictum, Iſa.3.14
Iniquis dicendum,Pſ.52.5.Ezech.34.18
Iniqui timor, Prou.28.1
vox, Sap.2.10
ſpes,Prou.10.28.Sap.5.15
Iniquus pernicioſus, Prou.16.29
Iniuriæ remiſſio, Gen 50.15.Luc.17.4.Matt.18.21
punitio,3.Reg.2.8.Matt.5.22
remiſſæ fructus, Matt.6.14
Innocens facile credit, Prou.14.15
Inobedientia,2.Theſſ.3.14
Inobedientiæ grauitas,1.Reg.8.7
punitio, Gen.19.22.Ioſ.7.15
Inſtabilitatis cauſa, Thren.18
Inſtabilitas,Prou.27.8.Eccl.5.11.Ier.14.10
Inſtitutum,Act.5.38
Intentio, Matt.6.22
Intolerabilia,Prou.30.21
Inuidia, 1.Reg.18.8.Iob 5.2.Prou.14.30.Eccl.4.4. Eccli.14.8.Matt.21.15.Luc.15.25
Inuidiæ damna, 1.Reg.19.1.Eccli.30.26
Ioannes Baptiſta, Iſa.49.1. Mala.3.1.& 4.5.Matth. 3.4.& 11.7. & 14.3.& 17.12. Mar. 1.4. Luc.1. 14.& 3.2. Ioan.1.6
eius teſtimonium de Chriſto, ibid.
habitus, Mar.1.6
cibus, Mar.1.6
decollatio, Mar.6.27
exultatio in vtero,Luc.1.40
natiuitas, Luc.1.57
libertas,Luc.3.7
gaudium,Ioan.3.29
Ioannes Euangeliſta Chriſto dilectus, Ioan.13.23. & 19.26.& 20.2
Ira, Iob 5.2. Prou.12.16.& 15.18.& 18.14. & 27.3. & 30.33.Eccl.7.10.& 11.10. Eccli.10.22.& 27. 33.Iacob.1.19
Ira moderanda,Pſalm.4.5
Iræ damna, Prou.29.22. Eccli. 30.26
punitio,Matt.5.22
Irato dicendum, Matth.6.15
Iracundus vitandus,Prou.22.24
Iræ Dei remedium, Ezech. 22.30
Ironia,3.Reg.18.27. & 22.15
Irriſor, Eccli.32.6
Iudæi,Rom.9.4. & 10.2.& 11.5.Iſa.10.21.& 59.9. & 55.2.Ier.6.20.Oſe.3.4.Matt.21.28.1.Cor.10.1
Iudæorum incredulitas, Ioan.5.46.Heb.4.6
obſtinatio, Act.7.51.& 18.6.& 19.9.Rom.10.21
peruerſitas,Act.13.45
impietas, Matt.23.34
reprobatio,Iſa.29.15.Am.5.21.Matt.21.43
cæcitas,Mat.13.13.2.Cor.3.14
punitio,Ier.18.21.Matt.23.27
conuerſio, Ezech.16.60.& 39.25. Oſe.2.15.& 3.5.2.Cor.3.16
Iudæorum contra Chriſtum vox, Sap.2.22
Iudæi Chriſtum occidunt, Matt.21.38
Iudæis dictum,Iſa.6.9.Rom.10.19
Iudaica reprobata, Mal.1.10
Iudæ malitia, Matt.26.14. Luc.22.3. Ioan.6.70.& 12.4.& 13.27
Iudas ſe ſuſpendit, Matt.27.5. Act.1.18
Iudæ væ, Mar.14.21
Iudex, Eccli.8.17.& 10.1
Iudicibus dicendum, 2.Par.19.6. Iob 36.18.Pſ.57. 1.& 81.2. Prou.18.5.& 24.23.& 28.21.& 31.8. Sap.1.1.Eccli.4.10.& 5.8.Iſa.5.23
Iudici iniquo dictum,Deut.13.52
Iudicum punitio, Ier.5.28
Iudicis officium,Pſ.100.8.Eccli.7.6
Iudicandum iuſte, Exod.23.2.Leu.19.15.& 24.22. Deut.1.19 & 16.18.& 24.16. & 25.1. Ioan.7.24
Iudicij peruerſitas, Prou.17.15
Iudicium temerarium,Luc.7.39
vitandum, Matt.7.1.1.Cor.4.1
Iudicare proximum, Rom.2.1
Iudicium diuinum, 1.Cor.4.4
humanum,1.Cor.4.3
Iuramentum, Eccli.27.15.Ier.4.2.Zach.5.4.Matth. 23.20.Rom.1.9. Heb.6,16
vitandum, Eccli.23.9.Matt.5.34.Iac.5.12
Iuramenti reuerentia,Ioſ.9.18.1.Reg.14.24
Iuramenti vani punitio, Exod.20.7
Iuramentum impruden s, Mar.6.23
eius impia adimpletio,Mar.6.26
Iuſtitia, Pſal.74.11.Prou.10.25.& 15.9.& 26.6.& 21.21. & 29.27.Sap.1.15. Eccli.5.7. & 18.19.& 30.15.Iſa.32.17
u ſtitiæ odor,Cant.1.12
ſtudium, Eccli.27.9
fructus,Iob 11.14.& 22.21. Pſal.33.16.& 36.29. & 40.13.& 57.12.& 83.13.& 91.13.& 11.1.2.& 117.15.Prou.2.22.& 3.33.& 4.17.& 10.2.& 11. 4.& 12. 28.& 13.6.& 14.34.Eccl.2.26.Sap.3.7. & 5. 16. Eccli.4.29. & 11.17.& 15.1.& 20.30. Iſa. 3. 10. & 64. 5. Ier. 6.16. Iacob.3.18.Apoc. 22.14
Iuſtus, Oſe.11.7. Zach.13.19.2.Ioan.3.22.2.Pet.2. 8.1.Ioan.2.29.& 3.2.Apoc.22.11
Iuſtus quis,Ezech.18.5
Iuſtus Deo curæ,Dan.14.36
Iuſti protectio, Gen.15.1.& 19.22.& 31.24.& 35. 5.& 39. 2. & 46.3. Exod.8.22. & 9.6.& 11.7.& 15.13.1.Reg.2.9.& 18.13.2.Reg.8.6.& 22.33. 3. Reg.17.4.& 19.5.1. Paral.11.10.& 26.5.Iob 1.10. Pſalm. 3.4.& 7.10.& 9.4.& 22. 1.& 26.5 & 27.8.& 28.11.& 33.20.& 36.17.& 54.23.& 58. 10.& 60.3.& 68.30.& 88.22.& 96.10.& 101. 29.& 17.33.& 124.3.& 139.8.& 144.20. Prou.2.7. Sapien.3.1. Eccli.11.15.& 35.22.Ier. 45.4.Dan.3.49.& 6.21. Ioel.3.16.Ioan.2.1.Act. 7.9.2. Tim.4. 16
liberatio, Geneſ.7.1.& 8.1.& 15.14.& 19.11. Exech.9.6. Act.5.19
merces, Gen.15.1. Pſalm.16.15.& 17.21.Prou. 11.18
afflictio, Gen.15. 23.2. Regum 15.30. Tob.2.9. Iob 1.11.& 7.20.& 23.10. Cant. 2.2. 1. Mach. 2.29.Ioan. 16.20.Actor. 4.3. 2. Tim.3.12. Hebr. 11.36
meritum,Gen.19.29.3.Reg.11.12.& 15.4.4.Reg. 8.19.& 13.23. Pſal.105.23
profectus,2.Reg.3.1.& 5.10
perſecutio,Exod.1.12.Pſ.3.1.& 10.2.Ioan.16.2. Act.5.18.& 9.24.13.50.& 14.18. Apoc.12.17

Irrisio, Act. 2. 1. 3
societas, Gen. 30. 27. 1. Reg. 16. 23. 1. Par. 12. 18
prosperitas, Isa. 30. 23
prosperitas post aduersa, Gen. 41. 59. Iob 42. 10
humilitas, 1. Reg. 18. 18. 4. Reg. 6. 5. Ps. 130. 1
reuerentia, 1. Reg. 18. 12
error, 1. Reg. 19. 29
libertas, 3. Reg. 18. 17 & 21. 20. 4. Reg. 3. 13
robur, 3. Reg. 18. 46. Prou. 28. 1
zelus, 3. Reg. 19. 10. Psal. 118. 13. & 138. 21. 1. Mach. 2. 7
virtus, 4. Reg. 2. 8. & 6. 6
grauitas, 4 Reg. 5. 9
benignitas, 4. Reg. 6. 21
laus, Iob 11. & 2. 3. Isa. 20. 16
perfectio, Iob 27. 1. & 31. 7
opera, Iob 29 15. Psal. 1. 1
desideria, Psal. 13. 7. & 26. 4. & 52. 7. & 54. 7. & 62. 1. & 66. 1. & 67. 1. & 72. 25. & 83. 1. & 103. 35. & 118. 5. & 119. 5. & 136. 8. & 141. 8. Isa. 26. 9. Ier. 17. 16
vox, Psal. 9. 9
studium, Psal. 26. 9. Prou. 21. 12
frugalitas, Ps. 36. 16
misericordia, Ps. 36. 21. Prou. 13. 14. & 29. 7
diuitiæ, Ps. 15. 5. & 118. 57
spes, Prou. 10. 28
verba, Prou. 10. 21. Ier. 17. 16
consolatio, Prou. 12. 21. & 13. 9
pax, Ier. 17. 16
defensio diuina, Ier. 50. 33. & 51. 36
mortificatio, Cant. 1. 5
Ira, Ioan. 4. 1
peccantis punitio, Ezec. 18. 24. & 33. 12
Iusto dictum, Isa. 43. 4
Iustum etiam mali reuerentur, Mar. 6. 20
Iustos persequentium punitio, Exod. 14. 27. 3. Reg. 13. 4. & 4. Reg. 1. 10. & 2. 23
Iusti in luce versantur, Exod. 10. 23
Deo familiares, 3. Reg. 19. 9. Ioan. 4. 9
eis adhærendum, 4. Reg. 2. 2
contemnuntur, 4. Reg. 9. 11. Iob 12. 4
cur tribulentur, Tob. 12. 13
non lædendi, Prou. 17. 25. & 24. 15
in peccato non permanent, Prou. 24. 16
exaudiuntur, Isa. 65. 24
signantur, Exech. 9. 4
Iustorum vita, Tob. 14. 4. Ps. 21. 31. & 25. 4. & 36. 30. & 51. 10. & 100. 2. & 115. 5. Prou. 15. 19. & 14. 32. Sap. 4. 7. Isa. 57. 2. Luc. 1. 6. Phil. 3. 20
Iustis dictum. Luc. 12. 32. 2. Ioann. 8. Apoc. 2. 2. & 3. 11.
dicendum, Tob. 13. 10. Ps. 31. 25. Eccli. 2. 7
Iustificatio, Act. 13. 38. Rom. 1. 17. & 3. 20. & 4. 5. Gal. 2. 16. & 5. 4
Iustificato dictum, Rom. 5. 1
Iuuenis, Tob. 1. 4. Prou. 20. 29. Eccli. 25. 5. & 32. 10. Thr. 3. 27. Tit. 2. 6. 1. Pet. 5. 5
Iuuenis institutio, Ps. 118. 9
virtus, 2. Mach. 7. 24
mors, Sap. 4. 10
Iuueni dicendum, Eccl. 11. 9. & 12. 2

L

Labor, Prbu. 16. 26. Eccles. 2. 24. & 5. 11. & 6. 7. Eccli. 10. 30. 2. Thess. 3. 10
Laboris fructus, Prou. 14. 4
Labor vanus, Eccl. 2. 22
Laborandum pro æterna requie, Gen. 49. 15
Laboranti dicendum, 2. Par. 15. 7. Iob 5. 7. Ps. 127. 2
Lacrymarum fructus, Ps. 125. 5
Lætitia, Prou. 16. 24. Eccl. 7. 5. Eccli. 30. 33
Lætitia bona, Eccl. 3. 12
Lætitia in Deo, 1. Reg. 2. 1. 2. Esd. 8. 9. & 12. 42. Ps. 9. 16. & 31. 11. & 34. 9. & 63. 11. & 67. 11. & 69. 5. & 83. 3. & 89 14. & 9. 5 & 104. 3. & 117. 15. & 118. 14. & 149. 2. Ioel. 2. 22. Abac. 3. 18. Zach. 10. 7. Luc. 1. 47
Laicis sacra non tractanda. Leu. 10. 1. Num. 1. 31. & 3. 10. & 4. 15. & 18. 7. 2. Reg. 6. 6. 2. Par. 26. 18
Laus, Prou. 27. 21. Eccli. 11. 2. & 15. 9. & 26. 8. 1. Cor. 11. 2
Laus propria, Prou. 27. 2
Laus Dei, vide Deus.
Lasciua, Matt. 5. 28
Lasciuis dictum, 1. Cor. 6. 15
Latronis oratio, Luc. 23. 42
Lazari suscitatio, Ioan. 11. 43
Lector, 2. Esd. 8. 8
Leo, Prou. 30. 30
Lepræ cognitio, Leu. 13. & 14
causa, Exod. 4. 6. Num. 12. 8. 4 Reg. 5. 27. & 15. 5. 2. Par. 20. 18
mundatio, Exod. 4. 7. Num 11. 15. 4. Reg. 5. 14. Matt. 8 2. Luc. 17. 14
Leprosorum separatio, Leu. 13. 49. Num. 5 2. 4. Reg. 15. 5
Lex, Prou. 28. 4. Rom. 3. 19. & 4. 15. & 7. 7. 1. Tim. 1. 8. Heb. 7. 12
Lex Dei, Iob. 11. 5. Eccl. 33. 3. Bar. 4. 1. Matt. 5. 18
Legis Dei violatæ punitio, Matt. 5. 19
Lex naturalis, Rom. 1. 14
Lex vetus, Rom. 4. 14. & 5. 20. & 10. 4. 1. Cor. 10. 1. 2. Cor. 3. 7. Gal. 3. 10. Heb. 9. 9. & 10. 1
Lex noua, 2. Cor. 3. 7. Isa. 1. 11
Lex vetus grauis, Exod. 17. 12. Act. 15. 10
Legis veteris reprobatio, Psal. 49. 7. Isa. 1. 11. Heb. 7. 18
Lex Dei in ore, Exod. 13. 9
Legis diuinæ studium, Ps. 1. 2. & 118. 1. Eccl. 32. 19
amor, Psal. 1. 18. 162
memoria, Psal. 118. 93
meditatæ fructus, Psal. 118. 99
obseruatæ fructus, Prou. 29. 18
rectitudo, Prou. 8. 8
Legis obseruatio, Matt. 8 4. Luc. 2. 41. Iac. 2. 10
Legis transgressoris oratio, Prou. 28. 9
Liber vitæ, Exod. 32. 32. Psal. 68. 29. Phil. 4. 3. Apoc. 3. 5. & 20. 12. & 21. 27
Libellus repudij, Deut. 24. 1. Mal. 2. 16. Matt. 19. 7. 7. Mar. 10. 4
Libri, Eccle. 12. 12. Apoc. 5. 1. 10. 9
Libri prohibiti, Act 19. 19
Libertas, 2. Cor. 3. 17. Gal. 5. 13. 1. Pet. 2. 16
Liberum arbitrium, Ios. 24. 15. Eccl. 15. 14. Isa. 19
Liberalitas, 2. Esd. 5. 10. Eccl. 4. 36. & 31. 28. & 33. 20
Liberato potestate diaboli quid faciendum, Mar. 5. 18
Liberatorum gratiarum actio, Exod. 15. 1
Liberati persecutione, Isa. 14. 3
Libido, Dan. 1. 8. Ose. 7. 6
Lingua, Prou. 15. 4. & 18. 21. & 26. 28. Eccl. 4. 29. & 9. 25. & 14. 1. & 19. 17. & 22. 32. & 28. 28. & 40. 21. Iac. 1. 26. & 3. 3
Linguæ custodia, Ps. 38. 1. Prou. 13. 3. & 21. 23. Eccl. 23. 17
damna, Eccl. 28. 21
Linguarum donum, Act. 10. 46. & 19. 6. 1. Cor. 14. 18
Lis, Prou. 16. 28. Eccl. 8. 1. 1. Cor 6. 4
Locus, 2. Mah. 5. 19
Loci sancti reuerentia, Exod. 3. 5. Ios. 5. 15
Longanimitas, Abac. 2. 3
Loqui, Eccl. 11. 6. & 22. 14. & 32. 6. & 37. 11. 1. Cor.

Cor.14.11. Iac.1.19.& 3.2
Loquendum quid,Num.23.12.Pſal.16.3
Loquentis geſtus,Act.26.1
Loquacitas, Prou.25.28. & 29.20. Eccl.5.2. Eccl. 19.5
Loquacitatis damna,Pſal.139.12
Loth,Sap.10.6
Lotio pedum,Gen 18.4.& 19.2.& 43.24.& 24.32. Ioan.13.4.14.1.Tim.5.10
Lucas, 2.Cor.8.18.Col.4.14
Lucifer, Iſa.14.12.Ezech.28.12.& 31.7
Ludus,Gen.21.9
Luctus, Pſ.136.1.Eccl.7.3.Ier 9.1.& 13.17.& 14. 17.Thr.5.15.Dan.10.2
Lux, Eccl.11.7.1.Ioan.1.7
Luxus,Eccl.11.29
Luxuriæ mala,3.Reg.11.1
punitio, Gen.9.3.& 19.24

M

MAgdalena, Matt.26.6.Mar.14.4.& 16.9.Luc. 7.37.& 10.39.Ioan.11.29.& 12.3.& 20.11
Magiſter, Iac.3.1
Magiſtratus, Prou.28.12.& 29.2.Eccl.8.9.Eccl.7.4. & 10.1
honorandus, Eccl.7.4
Magiſtratus malus, Ier.6.28
Magiſtratui iniquo dictum,Iſa.10.1.& 28.14.Mich. 3.1
Magiſtratui dicēdum Sap 6.2.Ier.22.3.Ezech.45.9
Magnatibus dictum, Ier.25.34
Magnificat, Luc.1.46
Magorum aduentus, Matt.2.2
adoratio, Matth.2.11
Maledictio vitanda, Num.23.8.Rom.12.14
Maledictus quis, Ier.11.3.& 17.5.& 48.10
Maledicere, Prou.26.2
Malignus, Eccl.27 25
Malignis væ, Iſa.29.35
Malum nunquam faciendum, Rom.3.8
permittitur à Deo propter bonum, Gen.45.8
eius occaſiones vitandæ, Eccl.3.27
Mali,Prou.14.19.Eccl.8.11
Malorum mores, Pſal.93.3. & 105.24.Prou.2.13. Phil.3.18
Proſperitas,Ier.12.1.Iob 21.7.Pſal.72.3
punitio,1.Eſd.7.26
Mali non imitandi,Prou.3.31.& 24.19
vitandi,Exod.23.32.& 34.14.Ioſ.23.12.Prou.4. 14.& 24.1.Eccl.7.2.& 12.13.1.Cor.5.6
Malorum ſocietatis damna,Eccl.13.1
Malorum opera Deus vtitur,Ezech. 29.18. Matth. 7.12.Mar.9.38.Luc.9.49
Malis dictum,Matt. 23.32
Malum non reddendum pro malo, Prou.20. 22. Rom.12.1.Cor.4.12.1.Pet.3.9
Manna, Exod.16.15.Num.11.7.Deut.8.3.Ioſ.5.12. Pſ.77.24. Sap.16.20.Ioan.6.31
Manſuetudo,Eccl.10.31
eius fructus. Pſ.36.11.& 146.6.& 149.4.Prou. 3.34.Eccl.3.19
B.Maria,Pſ.45.5.Prou.31.29.Cant.4.7.& 6.9.Eccl. 24.24.Apoc.12.1
Mariæ virginitas, Ezech.44.2.Luc.1.34.Iſa.7.14
turbatio, Luc.1.29
humilitas,Luc.1.37
charitas, Luc.1.39.Ioan.2.3
laus, Luc.1.42
prudentia,Luc.2.19
fortitudo,Ioan.19.25.Prou.31.10
fides,Luc.1.45
ſpes,Ioan.2.5
modeſtia,Luc.2.48
benignitas,Luc.1.40
paupertas,Luc.2.7
patientia, Luc.2.35
Maria mater Dei, Luc.1.43
beata,Luc.1.45
Mariæ aſſumptio, Cant.3.6.& 4.7.& 8.5
figuræ, Gen.6.14.Exod.3.2.& 25.10.Num.17.8. Iud.6.37.3.Reg.10 18.Ezech.44.2. Dan.2.34. nempe in Arca Noë,Rubo,Arca fœderis,virga, vellere throno,porta,monte,& Gen.24.51.& 30. 32.Iudith 13.8.Heſter.2.9.& 7.3.nempe in Rebecca,Rachel,Iudith,Heſter.
nomina, nempe ſtella, Num.24.17.ſol,Pſal.18. 6.Regina,Pſal 44.10
tabernaculum,Pſ.45 5. Ciuitas Dei,Pſ.86.3
mater dilectionis, Eccli.24
Mariti officium & auctoritas, Gen.3.16.Num.5.12. & 30.7. Deut.22.5 & 24.1.Prou.5.18 & 18.22. & 31.10.Eccl 9.9. Eccli.7.28. & 9.1.& 25.2.& 26.1.Mala. 2.14.1. Cor.7.3.& 11.3. Eph.5.22. Col.3.18.Tit.2.4.1. Pet.3.1 1.Tim.2.11
Maritus à parentibus datus,Gen.24.50.Tob.7.15
Martha,Luc.10.38.Ioan.11.20.& 12.2
Martyres,Sap.3.4.Apoc.6 9.& 7.14
Martyrum conſtantia, 2.Mach.7.1
Martyri dictum, Luc.12.11.& 21.12.Apoc.2.10
Matrimonium, Tob.7.15.Matth.19.4.1.Tim.5.14. Heb.13.4. vide Coniugium.
Matrimonij inſtitutio, Gen.2.24
vinculum, Matt.5.32.& 19.6. Rom.7. 2. 1.Cor. 7.10
abuſus eius punitio, Gen.38.10.Tob.6.17
Matrimonium ſacramentum, Eph.5.32
Matris amor, Tob.5.23.& 10.7.& 11.5
honor,3 Reg.2.18.& 3.24
conſilium,Gen.27.8
Medicus, Eccli.10.11
honorandus, Eccli.38.1
Medicina,Eccli.18.20.& 38.2
Meditatio,Gen.24.63.Pſalm.77.7.& 142.5. Eccleſ. 12.12
Melchiſedech,Gen.14.18.Heb.7.1
Mendacium, Prou.10.4.& 2.22.& 13.5. & 20.17. Eccli.20.26.Ier.8.10
Mendacij damna, Prou.19.9
punitio,Pſal.5.7
prohibitio, Exod 27.7. Leu.19.11. Eccl.4.26. & 7.13
Menſura & pondus, Deut.25.13.Leu.19.35.Prou. 11.1.& 16.11.& 20.10. Ezech.45.10.Amos 8.5. Mich.6.10
Mercator,Eccli.26.28
Mercenarius, Eccli.7.12.Ioan.10.22
ei ſoluendum ſtatim,Deut.24.14.Eccli.34.25
Meretrix,Prou.23.26.Eccli.9.10
Meretricium prohibitum, Deut.23.17
Meretricis mores, Prou.5.3.& 9.13
Meretricis vox,Oſe.2.5
Meritum operum,1.Reg.26.23.2.Reg.22.21.Eccli. 10.31.& 16.15.& 38.18.1.Tim.6.19.2.Tim.4.8. Heb.6.10
Michael, Dan.10.21.& 12.1.Iud.9.Apoc.12.7
Miles, Eccli.26.25
Militis laus,2.Reg.22.38
Militibus dicendum, 1.Par.19.13.2. Par.20. 15.& 25.8.& 32.7.Luc.3.14
Militia ſpiritualis,2.Cor.10.3
Militis Chriſtiani vox, 2 Reg.10.12
Miniſtrorum Eccleſiæ poteſtas, Matt.18.18
Miraculum, 2.Mach.1.21. Matth.7.22. Actor.8.7.

videSancti.
Miraculi fructus, Ioan.2.11
Miseria, Iob 3.20
Misericordia, Prou.14.21. & 21.21. Eccli. 35.4.& 40.24.Ose.6.6. Matt.9.13.Luc.6.36.Heb.13.3. vide Eleemosyna.
Misericordiæ fructus, Prou.11.17.& 25.27.& 16.6.& 19.17.& 21.3.Eccli.16.14
Misericordiæ commendatio,Prou.3.2
Missæ sacrificium, Malach.1.11. Psal.109.4. Dan.11.31. Luc.22.19.Act.13.2.1. Corinth.10. 16.& 11.23.Heb.5.6
Modestia, Prou.17.24.& 22.4. Eccli.19.26.& 21.26.Phil.4.5
Morbus,Eccli.11.vide Infirmitas.
Mors,2.Reg.14.14. Iob 3.17.& 13.12.& 14.10.Ps. 88.49.Prou.11.7. Eccl.2.16.& 3.19.& 9.4.& 11.3.Sap.2.24.Eccli.10.13.& 14.18.& 40.11.& 41.1.Isa.50.10. 2.Cor.5.1.Rom.14.7
Mortis cogitatio, Iob 14.14.Eccli.14.12.& 38.22
Mortis memoriæ fructus,Eccli.7.40
Mors gloriosa,2.Mach.6.31
Mors quæ optanda, Num 23.10
Mortis timor facit Deo obedire, Exod 12.33
Mors filij patrem crucians,Gen.37.34
Mortuum amicum dolere, 2. Reg.1.26
Morti se offerre pro amico,Iud.5.2
Mortuum flere, Gen.23.1.Num.20.29.Deut.34.8. 1.Reg.25.1.2.Reg.5.32. 3.Reg.13.30.2.Par.35.24.Iudith. 16.29.Eccli. 22.10.1.Mach.2.70.Act.8.2
Mortis hora incerta, Eccl.9.12. Matt.24.43. Luc.12.40
Mortificatio, Deut.10.16. 2.Reg.33.15. Cant.5.5. Eccli.18.30. Matt.5.29.& 18.8.Luc.17.32.Gal.5.24. Col.3.6.2.Tim.2.11
Mortificationis fructus,Ioan.12.24
Moses,Act.7.12.Heb.3.5.& 11.23.2.Cor.3.7.Matt.17.3.Eccli.45.1
Multiloquium, Prou.14.23.Eccli.7.15
eius damna, Prou. 10.19.Luc.6.35
Munditia,Prou.21.8
Mundanda quæ, Luc.11.39
Mundus, Ps.136.1.Eccl.3.11.Ioan.7.7.& 15.18.& 17.9. 1.Ioan.2.15.& 3.1.& 5.4.
Mundi creatio, Gen.1.2.Pet.3 5
Mundi renouatio,Apoc.21.1
finis, Isa.51 6.2.Pet.3.7.Apoc.10.5
mores, Psal.52.4.& 54.10.& 56.5.& 61.10. & 63.4
vox,Exod.5.2.Sap,2.6
tumultus,Matt.24.6
impedimenta, Exod.5.8.& 12.36.1.Esd.4.4
vanitas, Eccli.2.4
peccata, Sap.14.25.Isa.2.7.& 59.Matt.24.10.2. Tim.3.1.2.Pet.2.12
Mundum relinquere, Gen.12.1. Exod. 6.1. & 13.18.Isa.52.11.& 21.14.& 55.12.Ier.51.6. Apoc.18.4
Mundum relinquentibus ipse prouidet, Exod.3.21
Mundum relinquentium persecutio diaboli,Exod.14.5.
tentationes, Exod.14.10.& 16.2.& 17.2. Num.11.4.& 14.1.& 20.1.& 21.4
protectio diuina, Exod.13.22.& 16.4. Deut.2.7.31.3
Mundani placandi donis & honorandi,ne noceant, Gen.32.13.& 33.3
vitanda eorum societas, Gen.46.33
non habendi odio, Deut.23.7
non imitandi,Leu.18.1
Mundani, Prou.1.7.& 13.16.Isa.59.6.Matt.11.16. 1.Ioan.4.5.Iud.12
Mundanorum prudentia,Luc.16.8
punitio,Isa.24.26.& 30.12
Mundanis væ, Isa.31.1.Apoc.8.13.& 12.12
Mundanis dictum, Matt.16.2
Mundanis dicendum, Psal.4.3.Ier.2.18. Soph.1.7. Amos 6.3
Munera,Prou.21.14.Eccl.20.31
non accipienda, Exod.23.8.Deut.17.19.Iob 15.34.Prou.15.27.& 17.23
Accepta,Act.28.10.Phil.4.18
repudiata, Gen.14.22.4.Reg.5.16.Dan.5.17
offerenda Principi,Gen.43.11
Murmuratio prohibita, Leu.19.16. Sap. 1. 11.1. Cor.10.10
Murmurationis contra Deum punitio, Num.11.1.& 14.27.& 16.46.& 21.5
Murmurationis contra prælatum punitio, Num. 12.1.& 16.31
Musica, 4.Reg.3.15.1.Par.6.31.& 15.16.& 23.5.2. Par.5.12.& 7.6
Mutuum,Prou.22.7.Eccl.8.15
Mysteriorum reuerentia, Num.4.15
Mysteria non quibusuis communicanda, Matth. 7.6
Mysteria quibus reuelentur, Matt.11.25

N

NAuigatio, Sap. 14.5
Negligentia, Prou.10.5.& 18.9.& 21.5.Eccl. 4.34.& 7.34
Negligentiæ damna, Prou.10.4. & 12.24.& 25.24
punitio, Luc.9.22
Negligentium exhortatio, Ios.18.3
Negligentibus dicendum,Isa.21.12
Negare Deum, 2.Tim.2.12
Negotiorum damnum,Eccl.29.26
Nobiles, 2.Esd.3.5
Nocere,Prou.26.18
Noë Sap.10.4.Heb.11.7
Nouitates,1.Tim.6.20
Nouum nihil,Eccl.1.10
Nouitio dicendum, Eccl.2.1
Nox, Act.20.8
Nuntius, Prou.13.17.& 25.13
bonus, Prou.25.25
stultus,Prou.26.6
Nuptiæ à Christo honoratæ,Ioan.2.2
Nurus amor,Ruth.1.6

O

OBedientia, Prou.15.28.& 21.28.Eccles.4.17. Rom.13.1
Obedientiæ commendatio, 1.Reg.15.12
præmium,Gen.22.16.& 26.4
Obedientia prompta,Gen.21.3
Obedientia debita parentibus, Ier.35.5. Eph.6.1. Col.3.30
Deo,Iacobi 4.7
Prælatis,Heb.13.17
Principibus,Tit.3.1.1.Pet.2.13
Oblationes, Eccl.7.35.& 14.11.& 34.21.& 35.6. Mal.1.13. Vide Offerre.
Oblationum fructus,Prou.3.9
Oblationes impiorum, Gen.4.3.1.Reg.15.21.Psal. 39.7.& 49.7. Prou.15.8.Eccl.35.15.Isa.1.10.Ier. 6.20. Ose.5.6.Mich.6.7
Obliuio,Eccl.1.11.& 2.16
Obstinatio, Prouerb.21.20. Ierem.17.1.& 18.11.

Ose.

Oſe.4.5. Amos 4.9.
Obſtinationis punitio, Eccl.3.27
Obſtinato dictum, Ier.13.23
Obſtinati derelictio, Ier.51.9
Occupatio, Eccl.11.10.Luc.10.41
Occultum proximi peccatum non reuelandum, Eccl.19.10. & 27.19
Oculi, Prou.27.20.Eccl.1.8
Oculorum damna, Thr.3.51.2.Reg.11.1
cuſtodia, Iob 31.1.Eccl.42.12
Oculi mentis, Num.24.3. Deut.29.4. Iſa.6.9. Luc. 24.29. Act.26.18.Apoc.3.19
Odij damna, Prou.10.12
punitio, Eccl.27.32
Odit quæ Deus, Prou.6.16.& 8.13
Oeconomi partes, Gen.41.33.1.Cor.4.2
Offerre Deo, Gen.4.1
Offerendum Deo quale, Leu.22.21. Num.18.29. Deut.17.1
Offerendum in Eccleſia, Exod.23.15.& 32.14.& 34. 20.Deut.17.17
Officium, 4.Reg.4.13.Dan.2.49
Officium cuique ſuum agnoſcendum, Exod.19.24.
Officialibus Reip. dictum, Luc.3.13
Opera, Eccl.14.20.& 33.& 23
Opera bona, 2.Eſd.5.19.& 13.14.Pſalm.4.6.& 14.1. & 23.3. Prou.21.15. Eccl.14.17.2.Corinth.8.11. & 9.6. Gal.6.10. Eph.2.10. Tit.3.8. Iacob.2.12. 2.Pet.1.10
Operum bonorum fructus, 2.Paralip.12. 12. & 19.3. Tob.12.12. Pſalm.36.34. Sapient.3. 15. Ioan.13.17
Operum bonorum neceſſitas, Matth.7.19. & 20. 1.Luc.3.9. & 6.46. & 13. 6. Roman.2. 13. Iacob.2.14
meritum, Pſal.118.112.Matth.5.12.& 20.8.Luc. 6.23. 1.Cor.3.8.Heb.6.10
Operum intentio, Matth.6.1
examen diuinum, 1.Cor.3.13
retributio, Prou.12.14. Ezech.18.30. Oſe.12.2. Abd.1.15. Matth.16.27. Rom.2.6. 2.Theſſ.1.6. Apoc.20.12. & 22.12
Operandum ſemper bene, Eccleſ.11.6
& iuxta Dei voluntatem, Num.9.19
Operando diſcitur, Prouerb.2.8
Opportunitas, Eccleſ.8.6
Oratio, Eccli.18. 22. & 35. 1. Dan.6.10. & 9.3. Matth 7.7.& 17.21.Act.10.4.1.Tim.2.8.Iacob.1. 5.& 5.13.1.Pet.4.7.1.Ioan.3.22
Orationis locus, Matth.14.22.Marc.1.35.Act.10.9
impedimenta, Pſal.65.18
commendatio, Tob.12.8.Eccli.7.10
ſtudium, Geneſ.32.24. Pſal.118.147. Philip.4.6. Col.4.2
inſtantia & perſeuerantia, Gen.32.26.Pſal.29.9. & 68.4. Luc.11.8.& 18.1
attentio, 1.Reg.1.13
vix, Exod.17.11.Ioſ.10.12 Iud.15.18. Iſa.38.2. 2.Mach.3.33.Matth.21.22.& 26.42.Ioan.14.13. Iacob.5.16
forma, 1.Paralip.29.10. 2.Paralip.20.5. 2.Eſdr.9. 6.Tob.4.20. Iudith 9.17. Pſalm.4. 1. & 11. 1. & 15.1.& 16.5.& 17.29. & 24.4.& 26.7.& 27. 1.& 30.1. & 38.13. & 39.12. & 56.1. & 60.1. & 64.6.& 67.29.& 69.1. & 83.9. & 85.2. & 98. 13.& 105.4.& 107.7. & 118.18.& 139.7.& 140. 1.& 142.8.& 143.7. Sapient.9.1. Eccli.23.4.Iſa. 38.20. & 53.15. Ier.17.14. Bar.2.14. Dan.9.4.2. Mach.1.24. Matth.8.2. & 29.17.& 15.25. & 26. 30.Marc.1.40. Luc.5.12
fructus, 4.Reg.13.4.& 20.2.2.Paral.14.11.Iob 8. 5.Pſalm.4.2.& 36.5.& 54.17. & 76.1. & 105.44. & 106.6. Prouerb.16.3. Dan.2.17
Orantis habitus, 3.Reg.8.54. & 18.42.Act.20.36
Orandum mane, Sap.16.28
ſemper, Iſa.62.6
pro regibus, Ier.29.7
pro omnibus, 1.Tim.2.1
confidenter, Luc.11.11
Orandum quomodo, Matth.6.5.Marc.11.25
Oratio iuſti, Gen.19.20.& 20.17.& 25.21.3.Reg.13. 6.& 17.19.& 18.36. 4.Reg.32. & 6.18. Prou.15. 29. Eccli.35.20
peccatoris, 1.Reg.28.15. Iob 10.20. & 13.23. Pſal.6.1.& 24.11. & 37.1. & 38.9.& 40.5.& 84. 5.& 85.1.& 118.176.& 142.1. Ier.31.18
martyris, 2.Machab.6.30
tribulati, 4.Reg.19.14.2. Mach.11.6. & 13.10. vide Tribulatus.
morientis, Pſalm.30.6. Act.7.60
ſperantis, Pſal.32.22
pro Rege, Pſal.71.1
pro alio, Pſal.19.1.Matth.8.5.& 17.15. Col.4.12
pro tribulato, Pſal.19.1
pro Eccleſia, Pſal.27.8.& 50.20. & 72.1.& 73.1. Ier.64.10
pro populo, 2.Eſd.1.4
pro perſequentibus, Act.7.60
in perſecutione Eccleſiæ, Pſal.73.3.& 78.& 79
Orationes ſanctorum, 2.Mach.15.11
Oratio in perſecutione, Pſal.16.1. & 21.1.& 25.1. & 34.1.& 37.12.& 42.1. & 43.10.& 53.1.& 58. 1.& 63.1. & 68.5. & 70.3. & 73.19. & 85.17. & 108.1.& 119.2. & 122.3. & 139.1.& 140.9. & 141.7.Ier.18.19. Thren.1.9. & 5.1.Dan.3.42. 2.Mach.10.25.Act.4.29
Oratio non exaudita, Deut.3.26. Prouerb.1.2.8.Ierem.7.16.& 11.14.& 14.12.Thr.3.42.Ezech.8.18. Iacob.4.3
Ordo, 1.Cor.14.40. 1.Theſſ.5.26
Ordinis ſacramentum, Ioan.20.21.Act.6.6.& 13.2. & 14.22. 1.Timoth.4.14. & 5.22. 2.Timoth.1.6. Tit.1.5
Ordinandorum qualitas, Leuit.21.16. 1.Tim.3.2. Tit.1.6
Oſculum ſanctum, Rom.16.16.1.Pet.5.14.1.Cor.16. 20. 2 Cor.13.12.1.Theſſ.5.25
Ornatus, Iudith 10.1. 1.Tim.2.9
Otium, Prou.12.11. 2.Theſſ.3.10

P

PApæ auctoritas, Deuter.17.8. Matth.16.18. Ioan.21.17
Parcere, 2.Reg.14.21.Prou.24.29.Luc.6.37
Parentes, Prou.17.6. vide Pater.
Parentum officium, Exod.13.8. Deut.6.20.Ioſ.4.21. Tob.1.9.Iob 1.5.1.Reg.2.23. 3.Reg.2.1.Pſal.77. 3.Prou.1.8.& 4.1.& 5.7.& 11.29.& 13.24.& 19. 18.& 20.7.& 22.6.& 23.13.& 29.17.Eccli.4.13. & 7.25 & 8.11.& 17.1.& 25.10.& 26.13.& 30. 1.& 33.32. & 42.5. Tob.10.13.& 14.5.1.Mac.2. 49.2.Mach.6.24.& 7.20. Dan.13.3.Matth.10.37. Eph.6.4.Col.3.21. 2.Tim.3.15.Tit.2.4
reuerentia, Geneſ.9.23. Exod.20.12.Leuit.19.3. Prou.26. & 25.22. Eccli.23.18
irreuerentiæ punitio, Geneſ.9.25. Exod.21.15 Leu.20.9. Prou.20.20
Parentibus dictum, Eph.6.4
Parentes relinquendi propter Chriſtum, Luc.9.59
Parentum amor, Tob.10.1
Parentum filios non corripientium punitio, 1.Regum 3.11
Parentes honorandi, Eccli.7.29

Parentum honoris fructus, Eccli.3.5
Paradiſus cœleſtis, Apoc.21.10. & 22.1
Paſcha, Exod 12.3. Matth.26.19
Paſtor ouium, Geneſ.4.2.& 37.2.& 47.3. Exod.3.1. Luc.2.15
Paſſionis Chriſti virtus., Exod.12.13. Num.21.8
memoria & meditatio, 2.Reg.11.11. Cant.1.13. & 4.6. & 7.8
Paterfamilias, Eccli.4.35.& 32.26. vide Parentes.
eius officium, Gen.18.19. Deut.4.9. Prou.12.10
Patris benedictio, Gen.27.19.& 28.3
Paternus amor, Gen.42.38.& 45.28. 2.Reg.18.5
Patris monitio, 1.Mach.2.49. 3.Reg.2.1.1.Par.28.9. Tob.4.41.& 14.10
Pater noſter, Matth.6.6. Luc.11.2
Patria, Matth.13.57. Marc.6.4. Luc.4.24. Ioan. 4.44
Patientia, Prouerb.14.29. & 15.18. & 16.32. & 19.11.& 20.22.& 25.15. Eccleſ.7.9. Eccli.1.29. Abac.2.3. Matth.5.39. Heb.10.36. Iacob 5.7. 1.Pet.2.30.10
Patientiæ fructus, Luc.21.19
exemplum, 2.Reg.16.10. Iob 1.20.& 2.10
Patientia in perſecutione, Pſal.38.3
Pati, 1.Pet.3.14.& 4.15
Patiendi neceſſitas, Luc.24.26
Paupertas, Prou.10.15. & 12.9. & 13.7. & 14.20. & 15.15.& 18.23.& 19.1. & 22.2.& 28.6. Eccli. 10.26.& 11.12. & 13.23. & 15.3. & 17. Iſa.14. 30. Luc.18.22. Ioan.12.8. Iacob.2.5
Paupertatis conſolatio, Tob.4.23. Iob 5.16
fructus, Pſal.9.16.& 39.18. Matth.5.3
commendatio, Marc.10.21
Pauper Deo curæ eſt, Iſa.40.17.& 25.4
audiendus, Eccli.4.8
non deſpiciendus, Prou.14.31.& 17.5.& 22.22
iuuandus, Deut.24.19
Pauli vocatio, Gal.1.15. Act.9.3
tribulationes, 1.Theſſ.3.4.2.Tim.3.11
prudentia, Actor.16.37. & 23.6. 1.Corinth.3.1. 2.Cor.8.20
zelus, Act.17.16. 2.Cor.11.2. Phil.1.18
perſecutio, Act.18.12.& 20.3.& 21.30.& 22.22. 1.Cor.16.9
miracula, Act.19.11.& 20.9.& 28.8
opera, Act.20.18. Rom.15.18
charitas, Act.20.23.& 21.13.& 26.29. Rom.9.1. & 15.25. 1.Corinth 9.19. 2.Corinth.2.1.& 6.11. & 11.28. & 12.15. Gal.4.19. Phil.1.7. Col.2.1. 1.Theſſ.2.7
patiendi deſiderium, Act.20.23.& 21.13
fuga, 2.Cor.11.32
integritas, Act.30.33. & 23.1. 2.Corinth.7.2. & 11.7. & 12.13.13. 1.Theſſ.2.5. 2.Theſſ.3.7. Heb 13.18
labores, Act.20.31.1.Cor.4.11.& 15.10.2.Cor.1. 8.& 4.8. & 7.5. & 11.23. Col.1.24. 1.Theſſ.2.9. 2.Theſſ.3.7. 2.Tim.2.9
prædicatio, Act.28.30. 1.Cor.2.1. 2.Cor.11.7. 1.Theſſ.1.5.& 2.1
deſideria, Rom.1.11. 1.Theſſ.3.10
gaudium, Rom.16. 2.Cor.7.4. Phil.1.18. 1.Theſſ.2. 19. & 3.6. Phile.7
ſapientia, 1.Cor.3.10
modeſtia, Phile.8
iuramentum, 2.Cor.1.23
ſinceritas, 2.Cor.2.17
vincula, Phil.1.12
reprehenſio, Cal.3.1
gloriatio, 2.Cor.7.14.& 10.13.& 11.10.& 12.5. Gal.6.14
benignitas, 2.Cor.10.1
peccata, 1.Tim.1.13
epiſtolæ, 2.Cor.10.10. 2.Pet.3.1.5
fides, 2.Tim.1.12
raptus, 2.Cor.12.2
ſtimulus carnis, 1.Cor.12.7
apoſtolatus, Gal.1.1
miniſterium, Act.26.16. Rom.1.1.& 11.13.& 15. 15. 1.Cor.1.17. 2.Cor.4.1.& 5.18.& 11.7. Gal.1. 16.& 2.7. Eph.3.2. Phil.2.16. Col.1.25. 1.Tim.1. 12.& 2.7. 2.Tim.1.11. & 4.7. Tit.1.3
oratio, Rom.1.9. & 10.1. 2.Cor.12.8. & 13.7. Epheſ.1.16. & 3.14. Philip.1.9. 2.Theſſ.1.11. 2.Tim.1.3
gratitudo, Rom.16.4
mortificatio, Gal 6.17
auctoritas, 1.Cor.5.3.2.Cor.13.2
poteſtas, 1.Cor.9.4.& 10.6. 2.Cor.13.10
perfectio, 1.Cor 9.12. 2.Corinth.5.13. Gal.2.19. Phil.1.21. & 3.8.& 4.11
gloria, 1.Cor.9.15. 2.Cor.1.12
humilitas, 1.Cor.15 9.& 16.4.1.Tim.1.15
exemplum, 2.Cor.2.15
ſtudium, 2.Cor.3.13
conſtantia. 2.Cor.1.17
Paulus eccleſiam perſequitur, Act.8.3. & 9.1. Galat.1.13
vas eſt electionis, Act.9.15
flagellatur, Act 15.22
manibus operatur, Act.18.3.& 2.34
veteris legis cæremonias ſeruat, Act.18.18. & 21.23
ſe defendit, Act.22.24.& 23.3.& 26.25
officioſus eſt, Act.28.3
non læditur à vipera correptus, Act.28.4
amatur, Gal.4.14
petit pro ſe orari, Roman.15.30. Epheſ.6.19. Coloſſ.4.3. 1.Theſſal.5.25. 2.Theſſal.3.1. Heb. 13.18
Corpus caſtigat, 1.Cor.9.26
Petrum reprehendit, Gal.2.11
ſe commendat, 2.Cor.11.5.& 12.11
impeditur à ſana, 1.Theſſ.2.18
Chriſtum vidit, 1.Cor.9.1
cæditur, Act.23.2
conforratur à Chriſto, Act.23.11
Cæſarem appellat, Act.25.10
putatur inſanus, Act.26.24
nauigantes conſolatur, Act.27.33
Pax, Iſaiæ 48.22. Pſalm.75.3. Ioan.14.27. & 16.33. & 20.20. Rom.14.19. Phil.4.7
Pacis fructus, Prou.12.20
Pax à Deo, Iſa.26.12
Pacis tempus, 1.Mach.14.8
Pacis ſtudium, Gen.13.8
Pax falſa, Ier.8.11
Pax Chriſtiana, 3.Reg.4.25
Peccatum, Prouerb.20.9. Eccl.7.21. Ezech.16.49. Matth.15.18. 1.Corint.15.56. 1.Timoth.5.24. 1. Ioan.1.6.& 3.4
Peccatum ad mortem, 1.Ioan.5.16
originale, Rom.5.12
ex ignorantia, Geneſ.20.6. Numer.15.20.3.Regum 15.14
Peccatum ex peccato, 2.Reg.11.14
Peccati excuſatio, Gen.3.12
punitio, Gen.3.16 & 6.5. Leu.18.24. Luc.12.47
damna, Tob.12.10. Prou.14.34. Eccl.9.18. Sap.1.3. & 16.14. Eccli.6.4. Iſa.3.11. Oſe.8.3. Ier.17.13. & 31.30. Ezech.18.4. Eph.5.5
teſtes, Abac.2.11
clamor, Geneſ.18.20. Exod.22.23. Eccli.35.18. Iac.5.4

occaſio,

occasio, Gen. 19.17. & 28.13
agnitio, 2. Reg. 24.10. Psal. 37.5. & 105.6. Iob 13. 15. Dan. 3.28
agnitio in tribulatione, Gen. 42.21
agnitionis fructus, Psal. 31.5
remissio, Psal. 31.1. Isa. 43.25. & 44.22. Ierem. 31. 34. Mich. 7.18. Matth. 18.18. Luc. 5.20. & 7.48. Ioan. 20.23
iteratio, Prou. 26.11
consuetudo, Prou. 10.23
Peccandi timor, Gen. 39.9
Peccatum vitandum, Prou. 3.7. & 4.27. Eccli. 4.31. & 7.1. & 21.1. Ezech. 43.9
Peccata occulta, Psal. 18.13
Peccati remedia contempta, Ier. 8.22
Peccandi consuetudinis damna, Prou. 18.3
Peccati status, Luc. 15.14
Peccatum in Spiritum S. Matth. 12.31. Marc. 3. 28. Luc. 11.15. & 12.10. Heb. 6.6. & 10.26. 1. Ioan. 5.16
Peccatum ex malitia, Numer. 15.30. Eccles. 10.14. Matth. 28.13. Ioan. 11.49. Act. 4.18. Hebr. 6.5. & 10.26
Peccator, Psal. 48.13. Sap. 1.6. & 15.10. Eccl. 10.32. & 11.17. & 21.11. & 27.11. Isa. 32.6. Ier. 2.27. & 6.7. & 32.33. Thr. 1.9. Ezech. 16.15. Ose. 4.16. & 7.6. & 9.10. & 10.6. & 12.1. Ioel. 1.17. Amos 5. Ioan. 3.20. 1. Ioan. 3.6. Apoc. 22.11
Peccatoris munitio, Gen. 4.7. & 19.14. Iob 19.29
punitio, Deuter. 31.16. & 32.20. Iud. 1.7. Iob 5.3. Psalm. 31.10. & 13.17. & 36.17. & 52.6 & 57.4. & 91.8. & 105.17. & 111.10. & 118.118. & 144. 20. Prouerb. 1.26. & 13.21. & 19.29. Eccles. 2.26. Eccli. 10.16. & 16.7. & 21.10. & 26.27. & 40.14. Isaiæ 1.7. & 2.10. & 3.1. & 5.2. & 10.17. & 14.22. & 45.24. & 47.2. & 59.11. & 65.6. & 66.4. Ier. 2. 37. & 7.14. & 9.8. & 21.14. & 23.19. & 25.8. Ezech. 5.11. & 9.9. Ose. 2.9. & 4.6. & 5.5. & 12.14. & 13.3. Amos 2.13. & 4.6. & 9.8. Mich. 2.10. & 6.13. Soph. 1.12. 2. Mach. 12.40. 1. Reg. 16.14. & 25.37. 2. Reg. 12.10. & 23.6. Eccli. 3.29. Luc. 13.27. & 19.27. Roman. 2.12. Heb. 10.26. 1. Petr. 4.5. Apoc. 2.11. & 9.4. & 14.9. & 19.17. & 21.8. & 22.15
conuersio, Mich. 4.10. Lucæ 17.15.
oblationes, Ose. 8.12
vox, Ier. 44.16
oratio, Thr. 3.21. Luc. 18.13
mores, Prou. 6.12
nulla excusatio, Prou. 12.4
humilitas, Luc. 18.13
Peccatores conuersi, Matth. 21.31
Peccatori dictum, Isai. 43.24. & 45.22. & 46.8. & 57. 4. Ier. 2.28. & 4.3. & 5.21. & 6.8. & 7.11. & 15.19. & 22.29. & 25.3. & 31.21. & 44.7. Ezech. 16.30. & 18.30. & 33.11. Ier. 2.36. & 4.8. & 7.8. & 13.16. & 26.13. Thren. 2.8. Ezech. 4.28. Lucæ 13.2. Rom. 2.3. & 6.16. 1. Cor. 10.22. Iacob. 4.8. 1. Pet. 4. 3. Apoc. 2.16. & 3.2
Peccatori conuerso dictum, Rom. 5.10. & 6.2. & 7.5. Eph. 2.1. & 5.8
Peccatori dicendum, 3. Reg. 18.21. Tob. 13 8. Psal. 7. 13. & 13.4. & 31.9. & 51.1. Sap. 1.12. Eccli. 2 14. & 16.15. Deut. 32.6. Psalm. 74.5. & 79.3. & 93 8. & 94 8. Prou. 9.6. Isa. 1.16. Ose. 9.1. & 10.13. & 14. 2. Ioel. 1.5. Sop. 2.1. Zach. 1.1. Malach. 2.17. Isa. 31.6. & 33.14. & 14. & 55.6. Act. 3.19
Peccator Deum fugit, Gen. 3.8
Peccatorem Christus inuitat, Gen. 45.4
Peccator diaboli filius, Ioan. 8.44
Peccatori væ, Ose. 7.13. Mich. 2.1. Isa. 1.4. & 5.18. & 45.9
Peccator odit se monentem, Exod. 10.28
Peccator maledictus, Deut. 27.16
cæcus, Deut. 32.28. Iob 5.14. Psal. 72.11. Prou. 4. 19. & 14.22. Sap. 2.22. Eccli. 11.16
seruus, Ioan. 8.34
timidus, Sap. 17.11
stultus, Prou. 34.8
Deo odiosus, Prou. 3.32. Eccli. 12.7
Peccatorum Deus monet, 2. Reg. 12.1
vocat, Ier. 3.22. & 4.1
inuitat, Ier. 3.1
Pecunia, Eccles. 10.19
Pentecoste, Act. 2.1
Peregrini bene tractandi, Genes. 18.2. Exod. 22.21. & 23.9. Leuit. 19.33. & 23.22. Num. 15.14. Deut. 10.18. & 14.21. 24.14. & 26.11. Ezech. 22.29. & 47.22. Zach. 7.10
Peregrinatio, Eccli. 29.30
Peregrinatio religiosa, 3. Reg. 8.41. 4. Reg. 5.10
Periurij punitio, 2. Reg. 21.8
Perfectio, Matth. 19.21. 1. Cor. 13.10. 1. Esdr. 3.12. Hebr. 5.14
Perfecti vos, Rom. 8.35
lapsus, Heb. 6.4
Perfectioni studendum, Genes. 17.1. Deut. 18.13. Matth. 5.48
Perfectio non statim acquiritur, Exod. 23.30
Perfectio cœlestis, 1. Cor. 13.12
Perfectio huius vitæ imperfecta, Ios. 15.63. & 16.10. & 17.12. Iud. 1.19. 3. Reg. 22.44. Phil. 2.12
Pericula, Ier. 48.44
Persecutionis fructus, Exod. 1.12
consolatio, Psalm. 64.4
Persequentibus dicendum, Psal. 61.4
Perseuerantia, Ios. 14. 11. Isa. 6. 13. Act. 13. 43. Gal. 6.9
Perseuerantiæ fructus, 4. Reg. 2.14. Matth. 10.22. & 24.13
Personarum diuinarum cognitio, Matth. 11.27
Peruersi, Eccles. 1.15
Petenda à Deo, Prou. 30.7. Zach. 10.1. vide Oratio.
Petri & Pauli figura, Zach. 4.11
Petri & Ioannis deuotio, Ioan. 20.4
Petri fides, Matth. 14.22. & 16.16. Luc. 22.23
auctoritas, Matth. 16.18. Ioan. 21.15
amor, Matth. 26.58
præsumptio, Matth. 26.33
timor, Matth. 26.58
negatio, Matth. 26.70
pœnitentia, Matth. 26.75. Marc. 14.72
humilitas, Luc. 5.8
deuotio, Luc. 24.12. Ioan. 21.7
error, Gal. 2.14
simulatio, Gal. 2.12
Petrus Christum increpat, Marc. 8.32
Petrus reprehensus, Matth. 16.23. Marc. 14.37
Petri miracula, Act. 5.15
carcer, Act. 12.4
liberatio, Act. 12.7
Pharisæi oratio, Luc. 18.9
Pharisæorum reprehensio, Matth. 3.7. & 7.1. & 16.4. Ioan. 8.44. Act. 7.51. & 23.3
Philosophi, Rom. 1.31. Col. 2.8
Philosophorum vanitas, Sap. 13.1
Piger, Prouerb. 13.4. & 15.19. & 18.18. & 19.15. & 20.4. & 21.25. & 22.13. & 26.13. Eccles. 4.5. Eccli. 22.1
Piger molestus, Prou. 10.26
Pigro dicendum, Prou. 6.6. & 24.32
Pigritiæ damna, Prou. 24.30. Eccles. 10.18
Piorum vox, Ios. 24.16
Piscinæ miraculum, Ioan. 5.4

Placere hominibus, Gal.1.10
Planctus, 1.Mach.1.26
Plebi vetita, Exod.19.12
Pœnitentia, Pſal.94.6.& 101.10.& 118.136.Sap.12. 19. Eccli.5.4. & 17. 28. Iſaiæ 30.22. & 31.7. Ezech.2.18. & 6.9. & 12.18. & 20.43. & 36.31. Matth.13.Luc.15.7.Act.2.37. & 17.30.& 26.20. 2.Cor.7.8
Pœnitentiæ fructus 2.Reg.12.13.3.Reg.8.46.& 20. 32.& 21.27.2.Paralip.15.4.Iudith 5.19. Pſal.76. 4.Ioan.3.5. Ezech.18.21. & 33.12. Matth.32. 2.Cor.7.11
Pœnitentia ficta, Exod.9.28. & 10.16
infructuoſa, 4.Reg.6.30.2.Mach.9.12
ad pœnitentiam hortatio,Ioel.1.13
Pœnitentis oratio,Ier.14.7.vide orationem Manaſſe, 2.Par. ad finem.
vox, Prou.5.12. Cant.5.3. Iſa.26.13. & 38.15. Ier.31.17.Thr.1.11. Ezech.1.15.Mich.7.9
habitus, 3.Reg.20.31.Exod.33.4
Pœnitentibus dictum, Ioel.2.25
Pondera, Prou.11.1. & 20.23
Populus, Eccl.7.7
Populi peccata, Iſa.1.5. & 22.12.& 30.9.Ezech.22. 6.Oſeæ 44. & 7.4
furor, Act.19.30
conuerſio,Ioel.2.15.Ioan.3.5
deuotio, Exod.36.3. 1.Eſdr.3.11. 2.Eſdr.9.3. Matth.11.8
ſeditio, Eccleſ.26.5
punitio, Ioſ.22.20.Iſa.17.4
emendatio, 2.Par.15.14. & 34.31. 1.Eſd.10.2. 2.Eſd.9.1.& 10.27
Populo dicendum, 2. Eſd. 9. 5. Oſeæ 4. 1. Amos 3.13
Populus Dei, Iſa.51.7
Poſſeſſio, Eccleſ.33.20
Potentes, Iſa.25.4. Prou.19.6.Eccleſ.9.11.& 13.12
Potentibus dictum,Amos 4.1.& 5.11. & 6.1
Poteſtas à Deo,Ioan.19.11
Præcepta Dei, Matth.15.3. & 19.18. Ioan.12.50. 1.Tim.1.5
diſcenda,Prou.1.8
ſeruanda, Num.23.26.Deut.4.23.& 5.32.& 6.6. & 8.1. & 11.1. & 12.28. & 13.4. Pſal.118.106. Eccl.12.13. Matth.19.17.& 28.20.1.Ioan.2.3
grauia non ſunt, Deut.30.11.1.Ioan.5.3
iucunda, Pſal.118.111.Eccleſ.23.37
illuminant, Pſal.118.104
Præceptis Dei ſtudendum,Prou.4.20.& 6.20.& 7.2. Eccleſ.3.22.& 6.37.& 11.21.& 29.14
Præcepta Dei non ſeruans maledictus, Deuteron. 27.26
Præceptorum Dei commendatio, Exod. 23. 13. Leu.18.4. & 19.37.& 22.31
memoria, Num.15.38.Deut.11.18.Pſal.138.30
æquitas, Pſalm.118.75
ſtabilitas, Pſalm.118.152
obſeruationis fructus, Exod.15.26.& 19.5.& 23. 25.Leu.25.18.& 26.3. Deut.4.1. & 5.29. & 6.3. & 7.12. & 11.13. & 15.5. & 30.15. Pſal.70.14. & 118.6. Prouerb.1.33. & 3.1. & 7.2. & 19.16. Eccl.8.5.2.Mach.8.26.Iſa.48.18.Ier.11.4.Ezec.3. 12.& 20.11. Matth.12.48.1.Ioan.2.17
tranſgreſſionis punitio, Leuit.20.22. & 26.14. Num.14.22.& 15.30.Deut.8.20.& 11.26.& 30. 17.1.Reg.13.13.& 15.23.& 28.16.3.Reg.13.21. & 20.35. Pſalm.118.21.2 Mach.4.17
Præcepta Eccleſiæ ſeruanda,Prou.1.8
Prædeſtinatio,Mal.1.2.Matth.15.13.Rom.8.29.& 9. 11.Eph.1.5.2.Tim.2.20
Prædeſtinatorum deductio diuina, Exod.15.17
Prædicatio,Act.6.2.& 16.6.& 20.11.vide Concio.
Prædicatorem Deus adiuuat, Exod.4.11
Prædicatoris tribulatio, Exod.5.25
Prædicandum quid,Leu.15.31.Pſal.33.12.Matt.10. 7.Act 10.42
Præficiendorum qualitas, Exod.18.21
Prælatus, 1.Theſſ.5.12
Prælati officium, Exod.18.22. & 24.12. & 28.12. & 31.12. & 33.1. & 34 33. Leu.9.6. & 16.17. Num.7.89. & 11.13. Deut.1.17. & 4.14.& 5.31. & 6.1.& 9.18.& 10.10.& 31.11..Reg.7.8.& 18. 19.2.Eſd.4.13.Iud.4.11. Prou.27.23.Eccl.27.26. 1.Mach.14.14.Ier.1.9.Matth.4.23.& 9.35.& 11. 1.Marc.1.39.Luc 12.42.& 13.8.Act.14.26.& 18. 23.1.Theſſ.3.2.Tit.1.5
Prælati Dei loco, Luc.10.16
Prælatus omnibus conſpicuus,Exod.33.8
Prælati vigilantia, Gen.31.38.2.Eſd.4.25
humilitas, Exod.18.24
electio,Exod.28.1
conſecratio, Exod.29.4
zelus, Exod.32.19.& 33.25
charitas, Exod.32.31
protectio diuina, Exod.33.2
abſentiæ damna, Exod.32.1
imitatio, Heb.13.7
gaudium, 2.Ioan.4.3. Ioan.3
oratio,Exod.33.13.& 34.8. Num.11.2. & 14.19. & 16.46.& 20.6.Deut.9.25
familiaritas cum Deo, Exod.33.9
miniſtri, Exod.33.11
benedictio, Leu.9.22
moleſtiæ, Num.11.10
coadiutores, Num.11.16. Deut.1.12
deſideria, Num.11.29
auctoritas, Num.27.21. Deuter.17.10. & 21.5. Matth.23.4.Luc.10.16
exhortatio,Deut.20.1.& 30.19.& 32.46.Ioſ.23.5. 1.Reg.12.7. 1.Cor.16.13.2.Cor.16.1.Phil.2.& 4. 1.1.Theſſ.4.1.& 5.14
integritas, 1.Reg.12.3.2.Eſd.5.15
vox,Ioſ.24.16. 1.Corinth.4.21. 2.Corinth.1.34. Philip.1.27
reuerentia, Act.23.5.1.Theſſ.5.12. 1.Tim.5.17
negligentia, Cant 1 6.Ier.50.6.Thr.4.4
negligentiæ punitio, Ezech.33.6
peccata, Iſa.56.10.Ier.10.21.& 12.10
Prælatus malus, Zach.11.16. Matth.23.2
Prælato malo væ, Ier.23.1.Ezech.34.2.Luc.11.46
Prælati mali punitio, Zachar.11.3. Ierem.23.2. Luc.12.45
Prælato dictum, Deut.31.23.Ioſ.1.7. 1.Par.28.20. Eccleſ.32.1. Zachar.18.4. Ezech.3.17. & 33.7. Matth.5.13. Luc.10.35. & 22.26. Act.20.28. Col.4.17. 1.Tim.4.12. 2.Tim.1.13.& 2.1.Tit.2. 7.Heb.8.5. 1.Pet.5.1
Prælato dicendum, Deuter.31.7. 1.Par.22.12. & 28.10
Præmium, Prou.11.10
Præmium cœleſte, Luc.6.38.1.Cor.9.24
Præſciri, Matth.16.13
Presbyter, 1.Tim.5.19
Præſumptionis punitio, Ier.48.36
Precandi bene alicui forma, Iudith 10.8.Pſal.113. 14.& 120.5.127.5.& 133.3.2.Mach.1.2.Rom.15. 5.& 16.20. 2.Cor.13.13.Epheſ.1.2. Phil.4.7.2. Theſſ.3.12.& 5.23.2.Theſſ.2.16.& 3.5.2.Tim.1. 16.Heb.13.20.Iudæ 2
Primitiæ Deo offerendæ, Exod.13.2. Leuit.23.10. Num.15.19
Primogeniti dignitas, Deuter.21.15. 2.Par.21.3. Gen.25.31.& 49.3

Princeps,Prou.14.28.& 17.7.& 28.2.& 20.4.& 21. 25. & 22.13. & 26.13. Eccleſ.4.5. Eccli.22.1, Ezech.46.8. Oſe 7.5.& 8.4 Ioan.7.48
Principis exemplum, 1.Eſd.9.2
exhortatio, 1.Par.28.8
vox, Iud.8.22
Princeps iuſtus, Gen.26.11
Principio obediendum, Rom.13.1
Principi dicendum, Pſal.2.10
Probandi ſpiritus, 1.Ioan.4.1
Probanda omnia, 1.Theſſ.5.21
Probatio Dei, Iob.7.18
Proceſſio, 3.Reg.8.3. 1.Par.15.28
Proceſſionis ordo,Num.2.17
Prodigia, 2.Mach.5.2
Prodigi parabola, Luc.15.11
Proditio,Gen.37.23.Iud.1.24.1.Reg.23.19.Eccl.26. 5.Iſa.12.15.2.Mach.3.4.& 4.1.& 10.20.& 13.21. Matth.26.14
Profana purganda, Deut.21.10
Profectus, Pſalm.73. 6. Eccleſ.18. 22. Marc.4.26. 1.Cor.12.31. Gal.4.18. Epheſ.4.15. 1.Theſſ.4.10. Heb.6.1
Proficiſcenti dicendum, Tob.5.21.& 10.11
Progrediendum in virtute, Ioſ.17.17.Ioan.12.35
Promiſſio, Eccleſ.18.16
Promiſſor mendax, Prou.25.14
Propheta, Ierem.38. 1.Cor.14. 32. 1.Pet.1.10.2. Pet.1 20
Prophetæ vnctio, 3.Reg.19.16
Propheta fallitur, 2.Reg.7.3
decipitur à pſeudopropheta, 3.Reg.13.18
Proſperitas, Eccleſ.7.15. Eccleſ.11.27. & 18.25
Proſperitatis periculum, Deuter,8.12. & 31.20. & 32.15
Prouidendum, Prou.4.25
Prouinciæ deſtructio, Iſa.17.1.Ioel.1.8
Proximus, Eccl.17.12
non lædendus, Leu.19.13.& 25.13. Deut.19.14. Tob.4.16.Prou.2.29.& 14.21.Eccl.19.10.& 6.1. 1.Theſſ.4 6
non odiendus,Leu.19.17
non deſpiciendus, Mal.2.10. Eccl.7.12. & 8.6. & 11.2. Matth.8.10.Rom.14.3
non iudicandus, Luc.6.37
iuuandus, Deuter.3.18. & 22.1.Prouerb.24.11. Eccl.4.9. & 29.13. & 41.26.Rom.14.2. Gal.6.1. Ioan.3.16. Iudæ 22.
tolerandus, Rom.15.1
diligendus, Leu.19.18. Ioan.13.54
cauendus, Eccl.9.21. Ier.9.4. Mich.7.5
conſolandus, Eccl.7.38
Proximus quomodo tractandus, Matth.7.12. Roman.15.7
Proximum lædenti væ, Abac.2.5
Proximum lædentis punitio,Leu.6.1.& 24.19
Proximum conuertere, Iac.5.19
Proximi defenſio, Exod.2.11
Proximo benefaciendum, Prou.2.27
Proximum iudicanti dictum, Rom.14 4
Prudentia,Iob 12.12.Prou.10.23.& 14.33.& 15.24. & 16.16. 1.Pet.4.7
Prudentiæ ſtudendum, Prou.1.2
Prudentis contemptus, Eccl.26.25
Pſeudoapoſtoli, 2 Cor.1.13
Pſeudoprophetæ,Deut.13.1.& 18.20 3.Reg.13.11. & 13.40.22.10. 4.Reg.10.19. Prou.28.10.Iſa.3. 11.& 28.7 & 56.10.Ier.14.13.Ezech.14.9.Amos 7.10.Mich.3.5.Zach.13.2. Matth.7.15.Marc.13. 22.Lucæ 12.1.Actor.20.29. 1.Cor.15.12.Phil.3. 2.Coloſſ.2.8. 1.Timoth.4.1. 2. Timoth.2.17. 1.Ioan.4.1
Publicani & Phariſæi parabola, Luc.18.10
Puellæ modeſtia, Gen.24.63
Puer, Prou.20.11. & 22.6. Matth.19.14. & 21.16. Marc.9.36 & 10.13
Pueri laus, 1.Reg.2.26.Tob.1.4
oratio, Gen.21.17
caſtigatio, Prou.22.15.& 23.13. & 29.13
Pulchritudo fœminæ, Prou.11.22
Punitio, Prou.11.10
Puniendum moderatè, Deut.25.3
Punitio non punientis, 3.Reg.20.42
Puritas, Eccl.9.8.Cant.2.16. Apoc.22.14
Puritatis fructus, Sap.6.20
Purgatorium, 1.Reg 31.13. 2.Reg.1.12. & 3,32. Pſalm.48.16, Tob.4.18.Eccl.7,37.& 17.19.& 38. 24.Ier.16.7.Mal.3.3.2. Mach.14.43.Matth.5.52. & 12 92. 1.Cor.3.16, Phil.2.10. 2.Tim.1.18.1. Ioan.5.16.Apoc.5.3
Puſillanimitas, Eccl.7.9

Q

Quadrageſima, Exod.24.18.& 34.28 Deut.9.9 3.Reg.29.8.Matth.4.2
Quærenda quæ, Prouerb.11. 27. Matth.6. 33. Luc.12.31
Quærere Chriſtum, Ioan.6.26
Quæſtiones inutiles, Prou.25.27.Eccl.7.11.Eccli.3, 21.Ioan 6.52.& 21.21. Act.1.16.1.Tim.1.4.& 6, 3.2.Tim.2.23.Tit.3.9
Quies, Pſal.4 8 Prou.17.1.Ier.6.16.Matth.11.29

R

Raab, Heb.11.31
Raphaël, Tob.5.5. & 12.12
Ratio ab vnoquoque Deo reddenda, Matth.12.36. & 18.2.& 25.3 Rom 14.12. 2.Cor.5.10
Redemptio, Pſal.73.12.& 97.2
Regeneratio, ſeu renouatio, Ioan.5. Roman.6.2, & 7.6.& 8.5. Gal.3 26 & 4.6.Eph.4.22.Col.3.9. 1.Corinth.5.7. 2.Corint.4.16. & 5.15.1.Pet.4.2. 2.Pet.1.4 Tit.3.5.1.Ioan.5.1.Rom.12.1.Col.2.11. 1.Cor.6.11
Regna, Eccl.10.8. vide Rex.
Regnum cœleſte quomodo quærendum, Deuter.1.21. Matth.11, 12. Luc.16.16. Galat.5.16. Apoc.21,7
Regnum Dei, Iſa.9.6.Pſal.2.2.& 9.8.& 21.8.& 44.7. & 71.1. & 144.11. Iſaiæ 32.16. & 40.9. & 42.1. Ieremiæ 32.5. Ezech.34.23. & 37 24. Dan.2.44 & 4.33. & 9.14. Oſee 3.5. Mich.4.1. & 5.1 Zach.9.9.Luc.1.18. & 12.31. & 17.21. & 22.29. & 23.2.Ioan.6,14.& 12.14,& 18.33.1.Tim.1.17. Heb.1.8, & 2.9. Rom.14.17. 1.Cor.4.20. & 6.9. & 15.50
Religio, Pſal.83.11.& 131.14.& 132.1,Cant.4.12. Iſa.4,5.& 5.1.& 26.20. Iac.1.27
Religioſus,Luc.18.29.Iac.1.26
Religio diſſoluta, Thr.1.6. & 4.1
Religioni diſſolutæ dictum, Ier.2.21
Religioſus malus, Ier.11.15. Oſe.6.10
Religioſo dictum, Ier.3.19.17
Religioſis dicendum,Ioſ.24.13.Pſ.44.11.& 104.44
Relapſus in peccatum, Eccli.34.30. Matth.12.43. 2.Pet.2.20
eius damna, Luc.11.24
Reliquiæ ſanctæ, 4.Reg.13.21. & 2.14. Act.19.12. & 5.15
Relinquere omnia propter Chriſtum,Matth.19.29. Luc.18.19
Remiſſio peccatorum, Ierem.33.8. Matth.18.21,

Luc.7.48. Ioan.20.22. Act.10.43
Reprobatio Dei, Rom.9.18
Reprobi, Rom.1.28
Reprehenſio, 1.Tim.5.1
Reſpondere, Prou.18.13.& 26.4.Eccli.5.14.& 11.8. & 33.4
Reſponſionis duræ damna, 2.Regum 20. 1. 3. Reg.12.16
Reſignatio in Dei voluntatem, 1.Reg. 3. 18. 2. Reg.15.25
Reſiſtere, Eccli.4.32
Reſtitutio, Luc.19.8
Reſtituendum alienum, Gen.43.12.Num.5.7
Reſtitutio incertorum,Num.5.8
Reſtitutio pro iniuria, Gen.20.14
Reſtitutio feſtinata, Gen.20.8
Reſurrectio, Iob 19.25. Iſa.26.19. Ezech.37.4.Daniel.12.2. Matth.22. 31. Ioan.5. 25. & 11. 24. Act.17.32. & 26.8.1.Corinth.15.12.Phil.3.21.1. Theſſ.4.14. Apoc.20.5
Reſurrectionis ſtatus, Iſa.30.26.Matth.22.29
Retro reſpicere, Luc 9.62
Reuelatio, 2.Pet.1.14
Reuertenti peregre quid primum faciendum, Tob. 11. 7.
Rex,Prou.16.10.& 20.2.& 21.1.& 25.3.& 29.14.& 31.4. Eccl.10.16. Eccli.7.5. & 10.3.Oſe.13.11
Regis vnctio,1.Reg.10.1.2.Reg.2.4.& 5.4.3.Reg.1. 39.19.15. 4.Reg.9.6.& 11.12. 1.Par.29.22
officium, 4.Reg.23.3.1.Par.14.2
laus,4.Reg.18.15
oratio, 3.Reg.8.23
humilitas,1.Reg.11.5
benignitas, 1.Reg.11.12
qualitas eligendi, Deut.17.15
iuſtitia, 3.Reg.1.52
Rex honorandus, 3.Reg.1.23
Regi dictum,3.Reg.3.14.& 9.4.& 11.38
Regis mali punitio,3.Reg.11. 11.& 14.7.& 16.1.1. Para ip.10.13
Ridentibus væ, Luc.6.24
Riſus, Eccli.21.23
Riſus ſtulti, Eccleſ.7.7
Rigor, Prou.30.33. Eccleſ.7.17
Rixa, Prou.26.17.Eccli.27.16

S

SAcerdos, Eccli.7.31. Oſe.4.6
Sacerdotis conſecratio, Exod.28.41. & 29.8.& 30.30. Leu.8.6
vita, Exod.19.21.Leu.21.6. & 22.1.Pſal.131.9
oratio pro populo, Leu.4.21
oratio pro principe,Leu.4.26
exemplum, Ioſ.4.11
officium, Num.18.1.1. Eſdr.7. 10. Iudith 8.21. Malach.2.8
punitio, Leu.10.1.Mal.2.8
ſobrietas, Leu.10.9.2.Par.35.14
Sacerdotibus dictum,Mal.1.6.& 2.1
Sacerdotium, Heb.5.1
Sacerdotij dignitas, Ioan.11.51
reuerentia, 1.Reg.22.17. 3.Reg.2.26.Eccli.47.1.
Sacrificia, Prou.15.8.& 21.27.Eccli.35.2
Sacrorum irreuerentiæ punitio,1.Reg.5.6. & 6.19. 2.Reg.6.6. 1.Par.13.9.2.Par.26.16
Sacrilegij punitio, Dan. 5. 3. 1.Machab.6. 12. 2. Mach.3.24
Salomonis ſapientia, 3.Reg.3.12, Sap.7.17
inſipientia, 3.Reg.11.4
Salutatio, Rom.16.3. 1.Cor.16. 9. 2.Cor.13. 12. Tit.3.15
Salutatio Chriſtiana, Rom.1.7. 1.Cor.1.3. & 16. 23.2.Cor.13.13. Gal.1.3. & 6.18.Eph.1.2. & 6. 23.Philip.4.23.1.Theſſ.5.28. 2.Theſſ.3.17. 1.Timoth.1.2.2.Tim.4.22.2 Pet.1.2.2.Ioan.3.3.Ioan. 14.Apoc.1.4. & 22.21
Saluandi, Luc.13.23
Samaritanæ deuotio, Ioan.4.28
Samaritanorum deuotio, Ioan.4.40
Sancti, Pſalm.67.36. & 138.17.& 149.5. Eccli.37. 18.& 44.6.Iſa.61.7.Matth.11. 1.Cor.6.2.Apoc.7. 9.& 12.11.& 14.1.& 19.14
Sanctorum oratio,Iob 42.8.Apoc.5.8.& 8.3.Ier.15.1. 2.Mach.15.14
imitatio, 1.Cor.4.16. & 11.1.Philip.3.17
diſſenſio, Act.15.39
Sanctificatio, Ioan.1.5.1 Pet.3.15
Sanctitas, Pſal.76.14.Eccli.27.12 Iſa.10.17
Sanctitatis commendatio, Exod.22.31. Leu.11.44. & 19.2.& 20.7.Eph.5.27
Sanctorum miracula, Exod.7.& 8.& 9.& 10.& 11. 3.Regum 17.22.& 18.41. 4.Regum 2.8.& 4.35. & 2.21.& 4.6.& 4.41. & 5.14.& 6.6.Marc.6.13. & 16.17. Luc.10.17. Act.3.6. & 9.41. & 5.15. & 14.9. & 19.12. & 20.10.Heb.11.32
Sanguinis Chriſti figura, Exod.24.8
efficacia, 1.Cor.6.20. & 7.23.Act.20.28.1 Pet.1. 18.Apoc.5.9
Sanitas, Eccli.30.14
Sapientia, Iob 12. 12. Prouerb. 13. 14. & 14. 8. & 16.16. Eccleſ.2.13. & 7.17. & 9.16. Sap.1.4. & 6.1.Eccli.1.26.& 40.20.Rom.16.19.Iacob.1.5. & 3.17
Sapientiæ fructus, Prouerb.2.10. & 3.14. & 4.7. & 8.10. & 23.15. & 24.3. Eccleſ.4.13. & 7.13. Sap.7.14. & 8.10. & 9.19. & 10.1. Eccli.3.32. & 4.12.& 11.1
Sapientia Chriſtiana, 1.Cor.2.6.& 3.18
Sapientiæ ſtudendum, Prouerb. 4. 5. & 19.2. & 23.19.& 24.13.& 27.11. Sapient.8.9.Eccli.6.21. & 38.15
Sapientia mundi, 1.Cor.20. & 3.19
Sapientiæ antiquitas, Prou.8.22
excellentia, Sap.7.8
neceſſitas, Sap.7.28. & 9.6
amor, Sap.8.2
commendatio, Sap.8.5
contemptus, Sap.10.8
acquiſitio, Eccli.11.33
Sapientia à Deo,Eccli.1.1.& 15.10
Sapiens, Eccleſ.9.17. & 10.2. & 12.1.1.Sap.6.26. Eccli.37.27
Sapientis ſtudium, Eccl.39.1
Sapientiæ diuinæ effectus, Sapient. 8. 1. & 10. & 21
Satietas, Prou.27.7
Satisfactio poſt remiſſum peccatum, 2.Reg.12.14. & 14.24
Scandalum, Eccl.7.7.Luc.17.1
Scandalum vitandum, Matth.17.27. Rom.14.15. 1.Cor.8.9
Scandali damna, 1.Cor.8.11
Scandalizanti væ, Luc.17.2
Scandalizantis punitio,Matth.18.6
Scientia, Eccl.1.18. 1.Cor.8.1. Iac.4.17
Scientia à Deo,Prou.2.6
Scientia ſanctorum, Prou.9.10.& 30.1
Scriptura, Rom.15.4. 2.Timoth.3.15. 2.Pet.1.19. Apoc.22.18
Scripturæ difficultas,Act.8.30.2.Pet.3.16
intelligentia, Luc.24.45
lectio, 1.Mach.12.9. Ioan..5.39
Secretum, Prouerb.1.1.13. & 25.2. Eccleſ.27.17. & 42.

& 42.1.Isaiæ 24.16
Seditionis punitio, Num.16.31
Senex,Iob 12.12. Prou. 16.31.& 20.29. Sap. 4.8. Eccl.8.7.& 25.3.Tit.2.2
Senis virtus,2.Mach.6.23
Senum reuerentia,& honor, Eccl.4.7. Leu.19.32
Sensualitas,Prou.29.21
Sepulchrum, Gen.35.20.1.Mach.13.27
Sepulturæ officium, Mat.15.46
locus, Gen.47.29.& 49.29.& 50.24
Seruus,Prou.14.16.& 37.2.& 29.19.& 30.10 Eccl. 7.22.& 10.28.& 33.25.1. Cor.7.21. 1.Tim.6.1. Tit.2.9.1.Pet.2.18
Seruis dictum,Eph.6.5.Col 3.22
Seruum percutientis pœna, Exod.21.26
Seruus Dei, Isa.54.17.& 61.9. Ier.2.3.2.Tim.2.24. Apoc.7.2
Seruorum Dei reuerentia, 4.Reg.3.12
Seruo Dei dictum,Isa.41.8.& 43.1.& 51.7
Silentium, Prou.10.14.& 11.12.& 17. 9. Eccl.13. 29.vide Tacere.
Simeon,Luc.2.25
Simoniaco dictum, Act.8 20
Simplicitas, Iob 8.20.Prou.10.29. & 29.10. Rom. 16.19. 1.Cor.14.20
Simplicitas Deo grata,Prou. 3.32.& 10.20
Simplicitatis fructus, Prou.10.9.& 11.3. & 20.7. & 28.18
Simulatio, Pf.54.12.Prou.1.1.9
Simulatorem Deus odit,Prou.3.32
Sitis spiritualis,Apoc 21.7.& 22.17
Sobrietas,Eccl.31.22
Societas, Prou.13.20.& 18.19.& 27.17.Eccl.4.9. Eccl.8.5.& 9.18.& 13.2.& 22.14
Societas malorum, 2.Par.10.37
bonorum, Eccl 9.21
Societas malorum vitanda, 2.Par.25.7. 1.Esd.4.3. Prou.1.10
Socij, 2.Cor.2.12
Socius fidelis, 1.Reg.14.7
Societatis fides, 1.Reg.30.22
Sodomia,Rom.1.25
Sodomiæ punitio,Gen.19.25.Leu.20.13
Sol stat,Ios.10.12
retrocedit,4.Reg.20.1.1
Sollicitudo,1.Cor.7.32.1.Pet.5.7
nimia vitanda,Matt.6.25.Luc.12.22.1.Cor.7.32. Phil.4.6.Heb.13.5
Solitudo, Psalm.4.8.Thr.3.28.Ose.2.14.Mar.6.31. Luc.5.16
Somnia,Eccl.5.2.Eccli.34.1
Somni damna, Prou.20.13
Sortes,Prou.16.33.& 18.18 Ioan.1.7.Act.1.26.Ios. 7.14.& 18 10.1.Reg.10.20.& 14.17.1.Par.25.5. 2.Esd.11.1.Ezech.21.19
Speculum, Exod.38.8
Spes in Deo, Iob.13.15.Psal.35.8.& 38.8.& 54.25. & 61.9.& 72.28. & 76.8. & 90.9.& 118.81.& 129.50.& 130.3.& 140.8.& 146.11. Eccli.2.11. Isa. 50.10. Thr.3. 24.Mich.7.7. 1.Machab.3.17. Rom.8 24.2.Cor.3.12.& 5.1.Heb.6.18
Spei fructus,Pf.5.12 & 17,31.& 24.2.& 30.1.& 31. 10.& 33.23.& 36.3.& 55.13.& 70.1.& 83.13.& 90.14.& 113.11. Prou.28.25.& 29.25.Isa.40.31
Spei vox,Psal.26 13
Spes impiorum, 4.Reg.18.21.Iob 8.13.Prou.10. 28.Sap.5.15.Eccl.5 1.Isa.28.15.Ier.9.12.1.Mach. 2.62
Spiritus, Ezech. 1 20.& 3.4 1. Cor.2.11.2 Cor.3. 17 Gal.5.16. Col.2.5.1.Thess.5.19.2. Tim.1.7.1. Ioan.4 13
Spiritus fructus, Gal.5.22
Spiritus motio, Act.20.22
Spiritus & caro,Marc.14.38.Rom.7.18.Gal.5.17
Spiritus sanctus, Sapient. 1. 5. Ioel.2.28.Ioan.14. 16. & 16.8. Act.14.44. & 19.2. Roman.8.26. Eph.1.13
Spiritualis, Rom.8.23.1.Cor.1.15
Spiritualia, Ioan.4.13
Spiritus probandi an à Deo sint, Iudith. 8.28. 1.Cor.14.29. 1.Thess.5.21.1.Ioan.4.1
Sponsæ humilitas, 1.Reg.25.40
Sponsæ dicendum, Tob.10.13
Sponsa Christi, Cant.7.1
eius desiderium, Cant.8.1
vox, Cant.7.10
Stephanus, Act.6.5.& 7.57
Sterilitas à Deo, Gen.30.2
Sterilitas ex peccato, Isa.17.10.Ier.12.4
Stultitia, Eccl.2.13
Stultus, Prouerb.11.29.& 13.16.& 14.7.& 15.21. & 17.12.& 18,2. & 19.3. & 24.7. & 26.7. & 27. 22.& 29.9.Eccl.1.5.& 7.18.& 10.2.Eccl.20.17. 22.10. & 27.2. & 33.7
Stulti risus, Eccl.7.7
Subditorum officium, Exod.10.28.& 22.28.Ios.1. 16.2. Esd.5.16. Prou.13 13. & 20.2. Eccles.8.2. & 10.16.Ier.29.7.Bar.1. 11.Matt.17.24.Luc.20. 22.Rom.13.1. 1.Thess.5.12. 1.Tim.2.1.Heb.13. 17.Tit.3.1.Pet.2.13
Suffragia pro mortuis, 2.Mach.12.43
Superbia,Iob 11.12.& 15.12.Psalm.48.7.& 137.6. Prou.18.12. & 26.12. & 29.23. Sapient.15.14. Eccli.10.14. & 11.4. Abac.2.5.Isa.16.6.& 65.5. Ier.48.29.Ezech.28.1
Superbia vitanda, Tob.4.14.Iudith 9.16.Eccli.6.2. & 10.29. 1.Cor.4.6.Gal.6.3
Superbiæ damna,Iob 35.12.Psal.17.28.Prou.11.2. & 13.10.& 15.25. & 16.18.& 17.10
punitio, 2.Reg 24.12. 4.Reg.19.27. Iob 10.16. Psal.30.24. Eccli.3 30.& 27.31.Dan.4.22.& 5. 20.Amos 6.8. 1.Mach.5.56. Isa.10.16.Ier.50.31. Act.12.23
Superbia Deo odiosa, Eccl.10.7
Superbis væ, Isa.5.21.& 28.1
Superbo dicendum,Eccli.10.9.Isa.10.15.& 14.11. Luc.16.15
Superior, Eccles.8.9
Superioris zelus, 1.Reg.11.6
benignitas, 1.Cor.16.12
patientia, 1.Reg.10.27
molestiæ, Exod.17.4
reuerentia, Exod.22.28
Superior Dei loco, Exod.16.7
conseruandus, 2.Reg.18.3.& 21.17
Superstitio prohibita, Leu.19.26
Sublata, 4.Reg.18.4
Surdi sanatio, Marc.7.32
Suspensi sepeliendi, Deut.21.22
Susurro, Eccli.21.32
Susurratio vitanda, Eccli.5.16
Susurrationis damna, Eccli.28.15

T

TAcere,Eccli.20.5.& 21.31.& 32.9.vide Silentium.
Talenta,Luc.19.20.Rom.12.6.1.Cor.7.7. Eph.4.7. 1.Pet.4.10
Talentorum parabola,Matt.25.14
Talentum curdatum, Mar. 4.21
Talenti accepti ratio reddenda, Luc.12.48
Talentum non abscondendum, Eccli. 20.32. Luc. 8.16

Temeritatis punitio, 1.Mach.5.67
Templum, 3.Reg.9.3. 4.Reg.12.9.1.Par.22.5. & 29.12. Par.2.5.1.Esd.1.8.& 2.68.Psal.25.12.& 46.10. & 67.27.& 92.5.& 95.9 & 133.1.Eccl 4. 17.Isa.56.7.Ier.7.11.Abac.2.20.Agg.1.2.Matt. 21.12.Mar.11.16
Templi dedicatio, Esd.6.16
Profanatio, 1.Mach.4.38.2.Mach.3.25.Matt.21. 12.Ioan.2.15
profanati purificatio, 1.Mach.4.42
purificati festum, 2.Mar.1.18
ingressus, Psal.5.8.& 65.13
frequentatio, Luc.24.53.& 2.37.& 19.45.Matt. 24.1.Mar.11.& 12.35.Act.2.46.& 3.1.& 5.29
Temporalia, Luc.12.13
Temporalium contemptus,Luc.6.30
Tempus, Eccli.4.23
Tempus suum cuique rei,Eccl.3.1.& 8.5.Eccli.20. 6.& 32.20 Rom.12.11
Tenebræ, 1.Ioan.1.6.Isa.9.1.& 59.9.& 60.2.Ioan. 1.5.& 3.19.& 8.12.& 12.35.Act.26.17.11.Thess. 5.7.1.Ioan.2.11
Tentatio, Gen.3.4.Iob 7.18.Eccli.34.9.1.Cor.10. 13.Iac.1.2
Tentare Deum,Exod.14.11.& 17.2.Deut.6.16.Iud. 8.11.Matt.4.7.1.Cor.10.9
Tentat suos Deus, Gen.22.1.Exod.15.25. Deut.8. 2.& 13.Iud.2.2.Tob.2.8.Iob 1.12
Tentationes cur Deus permittat, Iud.2.21.& 3.1
Tentationis remedia, 2.Esd.4.9
Tepido dictum, Apoc.3.5
Terra,Eccli.16.29
Terrena, Ioan.4.13
Terreni,Ioan.3.3
Testamentum, Gal.4.24.Heb.9.15.& 13.20
Testamentum nouum,Ier.31.31.Matth.26.28.Luc. 22.20. 1.Cor.11.24.Heb.8.8.& 9.15.& 10.16.& 13.20
Testis Prou.12.19.& 14.5.& 19.5
Testis obligatio, Leu.5.1
Testium numerus,Deut.17.6.& 19.15
Testis falsi punitio, Deut.19.16
estimonium falsum,Prou.25.18
eius prohibitio, Exod.20.16.& 23.1
Thesaurisandum quomodo, Matth.6.19
Thomas, Ioan. 1.16
eius incredulitas,Ioan.20.25
fides,Ioan.20.28
Timor.Eccli.18.27.Matt.2.22.1.Pet.3.14
Timor cum gaudio, Matt.28.8
Timido dictum,Matt.8.26
Timendum quid, Luc.12.4
Timorem, Dei præceptum & virtus aufert, Exod. 4.4
Timidi bello inepti,Deut.20.8. Iud.7.3
Timor naturalis, Exod 4.3. Iud.7.9. 1.Reg.16.2.3. Reg.19.3.Tob.6.3. Matt.14.26
Timor humanus, Prou.29.25.Isa.51.12
Timor Dei, 3.Reg 18.3.Tob.2.9.Ps.18.10.& 110. 10.& 118. 120. Prou. 15.33. & 24.21.Eccl.5.6. Eccli.1.16.& 7.32.& 9.22.& 10.23.& 21.13.& 23.37.& 25.13. & 40.26. Isa. 8.12. Dan.13.22. Ioan.1.9.1.Pet.2.17.Apoc.14.7
Timoris Dei fructus, Exod.1. 20.4. Reg.17.39.& 22.18. Iud.16.19.Psal.24.12.& 30.20.& 32.18. & 33.8. & 60.6.& 84.10.& 102.17.& 113.21.& 144. 19. & 146.11. Prou.1.7.& 10.27.& 14.26. & 15.27. & 16.6.& 19.23.& 23.17.& 28. 14. Eccli. 1.11 & 21.7. & 32.18.& 33.1.& 34.16. Mich 6.9. Malach 4.2
necessitas,Eccli.27.4
effectus,Prou.8.13.Eccli.2.18.& 15.1
Timendum Dei iudicium, Eccli.5,4.& 7.18
Traditiones, 1.Cor.11.34.2. Thess.2.15
Transfiguratio Christi,Matt.17.1.Mar.9.2
Tribulatio, Tob.1.1.Dan.12.10.Rom.8.18.Eph.3. 13.Iac.1.2
Tribulati Deo curæ,Exod.3.16.& 6.6
à Deo exaudiuntur, Exod.2.23.& 3.7
non facile credunt, Exod.6.9
liberati redeunt ad peccata,Exod.8.15.& 9.34
Deo fidere debent, Exod.14.13.Ps.54.9
Tribulati liberatio, Psalm.89. 15.Eccli.35.26.Isa. 54.7
vox, Ruth 1.20 Psal.41.8.Ier.20.7. Thr.1.16.& 3.1
oratio, 1.Esd.9.5.& 2.Esd.9.32.Tob.3.1 Iud.6. 14.& 7.18. Iob 13.24. & 17.3.Psal.7.1.& 9.14. & 12.1.& 21.1.& 24.17.& 26.1.& 30.10.& 31.7.& 38.11.& 39.13.& 40.1.& 41.10.& 54.1. & 58.1.& 68.1.& 87.1. & 88.47.& 101.1.& 107.13.& 118.153. & 142. 7.Isai.33.2.& 64.8. Ierem. 10. 24.& 14.9. & 15.15.& 17.18.Thr 1. 20.& 5.20 Bar.3.1. Dan.3.34.& 9.4. & 13.42. Abac. 1.2
oratio post liberationem, Tob.11.7.& 13.1.Psal. 68.34.& 119.1
constantia,Psal.43.18
consolatio, Thr.3.57.Act.16.25.2.Cor.1.4.& 7. 4.& 8.2.12.10
gratiarum actio post liberationem, Isa 12.1
Tribulatio peccatorum, Isa.32.13
Tribulati non emendati, Ose.7.10.Agg 2.18
Tribulatio à Deo, Isa.30.20.Am.3.6
Tribulationis causæ,Prou.17.3.Eccli.27.6.1.Mach. 6.12. 2.Cor. 12.7
fructus,Iob 5.17.Psal.33.19.& 65.12.& 77.34. & 82.17.& 93.19. Isa.19.22.& 26.16 & 28.20. & 38.16 Oseæ 6.1 Ioan.16.22 Rom.5.5.1.Cor. 11.32.2.Cor.1.7.& 4.17.1 Pet.1.6.
magnitudo,Iob 6.1.& 7.12.& 16.7.& 19.6.Isa.8. 21.Matt.24.19.Apoc.9.6
Tribulatio communis, Prou.11.31.
Tribulationes cur à Deo, Deut.8.1.Psalm.65.10.& 118 66
Tribulationum remedium, 2.Par.20.3. & 29.10.2. Esd.9.27
Tribulato dicendum, Iob 5.19. Ps.26.14. Eccli.11. 27.Phil.1.28.Heb.12.3.1. Pet 4.12.& 5.10
Tribulato dictum,Apoc.2.8
quid cogitandum,Iud.8.21.Iob 16.20
quid agendum, Iud.4.8. & 7.4.& 8.16.Psalm. 34.13
Tributum, Gen.47.26 Matt.22.19.Rom 13.7
Trinitas, Gen.1.26.& 18.2.Exod.3.6.& 4.5.Ps.32. 6.Isa.63.& 34.16 & 48.16 & 61.1. Matt. 3.16. & 10.20. & 17.5. & 28.19. Luc.4.18. Ioan.3.35. & 14.16. & 15.26.& 16.3. 1.Ioan.5.7
Tristitia, Prou.15.13.Eccl.7.5.Eccli.14.2.& 25.17. & 30.17.& 38.19.Iac 5.13
Tristitiæ damna, Prou.17.22.& 25.20.Eccli.30.24.
consolatio, Psal.41.6 Prou.12.25
Tristitia cauenda, Eccli.30.22
Turcæ, Isa.10.5
Tyrannus, Iob.15.21
Tyrannidis punitio,Iud.9 53.3.Reg.16.16
Tyranni finis, Isa.14.16

V

VÆ quibus,Num 21.29.Eccl.4.10.& 10.19.Isa. 1.4.& 3.9.& 5.8 & 6.5.& 10.1. & 17.12. & 18.1.& 24.16. & 28.1. & 29.1.& 30.1. Ier.4.31. Ezech. 6.11. Oseæ 7.13. Ioel.1.15. Amos 5.18. Mich.

Mich.2.1.Abac.2.6.Soph.2.5.Matth.11.21.Luc. 6. 24
Vanitas,Pſal.38.7.Eccl.1.1.& 3.19.Ioan.2 9
Vagati, Eccli.9.7.& 19.26
Venditio, Eccli.27.2
Verba,Prou.10.11.& 11.11.& 12.6.& 14.3.& 15. 1.& 16.24.& 17.7.& 18.7 & 19.8.& 25.11.Eccl. 5.1.& 6.11.& 10 12.& 12.11. Eccli.4.28.& 5.15. & 19.7. & 20. 13. & 21.19. & 27.7. & 37. 23. Matt.12.34.Col.4.6.Iac.3.2
Verbum otioſum,Matt.12.36
Verbum Dei,Prou.3.5.Cant.5.13.Sap.16.26.Eccli. 5.13.& 21 18.Iſa.40.8.& 55.10.Ier.1.11.Matt. 7.24.& 13.3.Luc.6.47.& 16.31. Ioan.6.63.& 8. 47.Act.2.42. & 16.6. 1.Theſſ.2.13. Heb.4.12.1. Pet.1.24.1. Ioan.4 6.Apoc.10.9
Verbi Dei vis,Pſ.25.4.& 118.140.Cant.5.6.Ier.23. 9.Act.24.25
ſuauitas, Pſal.118.103.Ier.15.16
Verecundia,Eccli.32.14
Veritas,Pſal.50.8. Prou.3.3.& 12.19.Eccli.4 24.& 27.10.1.Cor.13.8
Veritatis amor.3.Reg.22.14
odium,3.Reg.22.8
Veſtis,Deut.22.6.Eccl.11.4
Veſtium abuſus, Ezech.7.20.Matt.11 8.Marc.12. 38. Luc. 7.25.& 16.19.& 20. 45. 1. Tim.2.9.1. Pet.3.3
Veſtes ſacræ, Exod.28.2.& 29.29.Ezech.42.14.& 44.19
Veſtes ſcindendi vſus, Gen.34.13. Ioſ.7.6.Iud.11. 35.1.Regum 4.12.2.Reg.13.31.3.Reg.21.27.4. Reg.5.7. Heſt.4.1.Ier.36.24.1.Mach.2.14.Matt. 26.65
Via in cœlum, Iſa.30.21 & 33.15
difficilis eſt, Deut.1.19
Vicinus, Prou.27.10
Viciſſitudo rerum,Eccl.4.14
Victoria à Deo expectanda, Gen.14.14.Exod.17.9. Deut.17. 18. Ioſ.11.6. Iud.7. 7. 1.Reg.14. 6.2. Par.14.11.Pſ.117.16. Prou.21.31. Iud.9.15
Victoriæ feſtum, 1.Mach.7.48.& 13.52. 2.Mach. 16.36
Victoriæ ſpiritualis fructus, Matt.4.11.Apoc.2.7. & 3.5.& 21.7
Vidua,1.Tim.5.3
Viduæ laus,Iud.8.4.& 15.10. Luc.2.36
veſtes, Gen.38.14
oblatio,Luc.21.2
Viduæ & pupilli,Exod.22.21.Deut.24.17.2.Mach. 3.10.& 8.28
Vigilandum, Pſal.76.5.Eccli.31.1.Iſa.21 8.Matth. 24.4.& 25.13.& 26.41.Marc.13.33.Luc.12.35. & 21.36. Apoc.16.15.1.Cor.15.34.1.Theſſ.5.6. 1.Pet.5.8
Villici parabola,Luc.16.1
Vinum, Prou.31.4.Eccl.2.3.Eccli.19.2.& 31.30.1. Tim.5.23
Vini abſtinentia,Iud.13.4
Vini damna,Gen.9.21 Prou.20.1
Vinum ex aqua factum Ioan.2.8
Vineæ parabola,Luc.20.9
Virginitas,Num.31.17.Act.21.9.1.Cor.7.25
Virginitatis commendatio, Matth.19. 12. Apoc. 14.4
Virginum parabola, Matt.25.1
Viri amor,2.Reg.3.16
Vir & mulier,1.Cor.11.3
Viſio, Gen.28.12. Iſa.6.1.Dan.10.1.Ier.31.26.Act. 10.3.& 10.16.& 18.9.Apoc.4.1.& 5.1.& 6. 1.& 19.11
Viſionis forma,Gen.15.12.Iob.12.& 33.14.Ezech. 1.26.& 2.1. Zach.4.1.Matt.1.20.& 2.13.2.Cor. 12.2.Rpoc.1.10
Ex viſione timor, Mar.16.8. Luc.24.5. Ioan. 6.19. Apoc.1.17
turbatio,Luc.24.37
Viſitatio diœceſis, 1.Reg.7.16
Vitandi qui,Rom.16.17
Vita, Rom.14.7
humana, Iob 7.1
æterna, 1.Ioan.2.25
Vitæ inſtitutum, Luc.14.28
Vita peregrinatio quædam, Gen.47.9. 2.Cor.5.6. Heb.13.14
Vitæ neceſſaria,Eccli.39.31
mutatio, Gen. 19.17
tædium,3.Reg.19. 4.Ioan.4.3
miſeriæ, Iob 10.1.& 14.1. & 17.11. Eccl.2.23. & 4. 1
breuitas, Iob.7 6.& 9.25.& 10.20.& 14.1.& 16. 23.Pſal.38.6.89. & 6.101.12. & 102.15.Iſa.38. 12.Iac.4.14
auſteritas, Matt.3.4
Vitam pro fratribus ponere, Heſt.4. 15. Iud.13.3. Ioan.15.13.1.Ioan.3.16
Vltio, Eccl.28.1
Vlciſcenti ſe dictum, Matt.18.32
Vnctionis extremæ ſacramentum, Iac.5.14
Vocatio Dei, 1.Reg.3.9.3 Reg.19.20.Iſa.52.1
Vocatio propria,1.Cor.7.17
Vocati promptitudo,Matt.4.22
Voluntas, 2. Cor.8.12
Voluntas pro opere acceptatur,à Deo, Gen.20.3.& 2.9.2.Reg.11.14.& 12.9.3.Reg.21.19
Voluptas,Eccl.11.10
Voluptatis damna,Prou.14.13
Votum, Gen. 28.20.Num.21.1. Iud.11.30.1. Reg. 2.10.1. Par.4.10.Pſal.75.12. & 115. 14. Ioan.2. 10.Nah.2.15. Act.18.18
Votum puellæ,Num.30.4
coniugatæ, Num.30.7
Voti violati punitio, 1.Tim.5.12
Votum ſeruandum,Leu.27.28.Num.30.3.Deut.23. 21.Pſal.21.26.Prou.20.25.Eccli.5.3
Vox, 1.Cor.14.10
Vſura prohibita, Exod.22.25. Deut.23.19.2. Eſd. 5.6
Vultus,Eccl.8.1.Eccli.13.31.& 19.26
Vxor, Prou.12.4. & 14.1. & 18.22.& 19.14.& 31. 10.Eccli.7.21.& 25. 30.& 26.1.& 36.26
fidelis,1.Reg.19.11.Prou.31.11
vnde accipienda, Gen.34.1
data à parentibus,Gen.21.21.& 28.1
audienda, Gen.21.14
ea abſtinendum ſe ad diuina præparanti, Exod. 19.15.1.Cor.7.5

Z

ZAchæus, Luc.19.2
Zelus ſanctus,1.Eſd.9.3.& 10.6
Zeli ſancti fructus & præmium, Num.25.10.Pſal. 105.30

SELECTE QVÆDAM SCRIPTVRÆ SENTENTIÆ, Ordine Alphabetico.

A

AMBVLAVIT Enoch cum Deo, Gen.5.
Ambula coram me, & esto perfectus, 17
A Domino egressus est sermo, non possumus extra placitum eius aliud loqui, 24
Abstulit Deus opprobrium meum, 30
Afflictionem meam & laborem respexit Deus, 31
Audiui gemitum filiorum Israel, Exod.6
Armati ascenderunt filij Israel de terra Ægypti, 13
Aduenam non contristabis, 22
Anima omnis carnis in sanguine est, Leu.17
A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra, 23
Ambulo inter vos, & ero Deus vester, vosque eritis populus meus, 26
Addam plagas vestras in septuplum propter pecata vestra, 26
Abominabitur vos anima mea, 26
Ascendamus & possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam, Num.13
Ad vnius testimonium nullus condemnabitur, 35
Ama Dominum Deum tuum, & obserua præcepta eius omni tempore, Deut.11
Aduersatur Dominus omnem iustitiam, 25
Abscondita Domino Deo nostro, quæ manifesta sunt nobis, 29
Assumat ebria sitientem, 29
Assumpsit eum, atque portauit in humeris suis, 32
Amantissimus Domini, habitabit confidenter in eo, 33
Absit à nobis hoc scelus, vt recedamus à Domino, & eius vestigia relinquamus, Ios.22
Aperui os meum ad Dominum, & aliud facere non potero, Iud.11
Amaritudine valde replenit me omnipotens, Ruth.1
Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore, 1.Reg.2
Absit à me hoc peccatum, vt cessem orare pro vobis, 12
Acceptus erat in oculis vniuersi populi, 18
Ab impiis egredietur impietas, 24
Anima custodita quasi in fasciculo viuentium apud Dominum, 25
Audiui vocem tuam, & honorani faciem tuam, 25
Apparet quod stulte egerim, & ignorauerim multa nimis, 26
Æqua pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas, 30
Amabiles, & decori valde in vita sua, 2.Reg.1
An ignoras quod periculosa sit desperatio? 2
Anima eius in amaritudine est, 4.Reg.4
Anima esurienti etiam amara dulcia esse videntur, Iob.6
Ab occultis meis munda me, Ps.18
Adiutor meus esto, ne derelinquas me, nec despicias me Deus salutaris meus, 26
Accedite ad eum, & illuminamini, 33
Anima mea exultabit in Domino, 34
Apud te est fons vitæ, 35
A fortitudine manus tuæ ego defeci, 38
Adiutor meus, & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris, 39
Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele, 50
Adiutor meus tibi psallam, 58
Adiutor meus & liberator meus es tu, Domine ne moreris, 69
Annos æternos in mente habui, 76
Adiuua nos Deus salutaris noster, propter gloriam nominis tui, Domine, 78
Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, 84
Afferte gloriam nomini eius, 95
Adiuua me Domine Deus meus, saluum me fac secundum misericordiam tuam, 108
Auerte oculos meos ne videant vanitatem, 118
Adiuua me & saluus ero, 118
A iudiciis tuis timui, 118
Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram, 120
Adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo, 137
Ad te Domine, Domine oculi mei, in te speraui, 140
Audiens sapiens sapientior erit, Prou.1
Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, 1
Argue sapientem, & diliget te, 9
Abominabile Domino cor prauum, 11. 15
Abominatio est Domino labia mendacia, 12
Amici diuitum multi, 14
Abominatio est Domino via impij, 15
Abominatio Domino cogitationes malæ, 15
Abominatio est Domino omnis arrogans, 16
Ante ruinam exaltabitur spiritus, 16
Abominabilis apud Deum qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, 17
Animus gaudens ætatem floridam facit spiritus tristis exsiccat ossa, 17
Abominabile apud Deum pondus & pondus, mensura & mensura, 20
Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit non recedet ab ea, 22
Abominatio hominum detractor, 24
Anima saturata calcabit fauum, anima esurientis etiam amarum pro dulci sumet, 22
Adolescentia & voluptas vana sunt, Eccl.11
Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est, Cant.5
Amore langueo, 5
Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt, 6
Æstimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ compositam ad lucrum, Sap.15
Angelorum esca nutriuisti populum tuum, 16
Accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & prepara animam tuam ad tentationem, Eccl.2

Altiora

Altiora te ne quæsieris, 3
Altissimus est patiens redditur, 5
Amico fideli nulla est comparatio, 6
Amicus fidelis medicamentum vitæ, 6
Auerte faciem tuam a muliere compta, 9
Auaro nihil est scelestius, 10
Ante mortem ne laudes hominem quemquam, 11
Altissimus odio habet peccatores, 12
Aduocatus a potentiore, discede, ex hoc enim magis te aduocabit, 13
Antequam loquaris, disce, 18
Ante orationem prapara animam tuam, 18
Audisti verbum contra proximum tuum? commoriatur in te, 19
Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis, enuntiant de eo, 19
Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes, est enim regressus ad amicum, 22
Arcana amici qui denuntiat, fidem perdit, 27
Audi tacens, 32
Adolescens loquere in tua causa vix cum necesse fuerit, 32
Asino cibaria, & virga, & onus, 33
Ab immundo quid mundabitur? 34
Anima viri sancti enuntiat aliquando plura quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum, 37
Ante omnem actum præcedat te consilium stabile, 37
A tristitia festinat mors, 38
Audiuimus superbiam Moab, superbus est valde, Isaiæ 16
Anima mea desideraui te in nocte, sed & spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te, 26
Alienum est opus eius, peregrinum est opus eius ab eo, 28
Ad vocem clamoris tui statim vt audierit, respondebit tibi, 30
Audite me duro corde, qui longe estis à iustitia, 46
Antequam fieret, ibi eorum, 48
Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te, 54
A facie malitiæ collectus est iustus, 57
Annuntia populo meo scelera eorum, 58
Æquitas non potuit ingredi, 59
Antequam clament ego exaudiam, 65
Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? 66
Attriuisti eos, & noluerunt accipere disciplinam, indurauerunt facies suas super petram, & noluerunt reuerti, Ier. 5
Audi populè stultè qui non habes cor, 5
A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ student, 6
Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos, 6
Attendi, & auscultaui, nemo quod bonum est loquitur, 8
Ascendit mors per fenestras, 9
Ambulat vnusquisque post prauitatem cordis sui mali, 6
Adiuimus superbiam Moab, superbus est valde. 48
Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui, 49
Adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius, 51
Anima quæ tristis est super magnitudinem mali, & incedit incurua & infirma dat tibi gloriam Domine, Bar. 2
Audi Domine, & miserere, quia Deus es misericors, 3
Aperi os tuum, & comede quecunque ego do tibi, Ezech. 2
Attrita fronte est, & duro corde, 3
Abij amarus in indignatione spiritus mei, 3
Argentum eorum, & aurum eorum, non valebit liberare eos in die furoris Domini, 7. *& Soph.* 1
Auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, 11
Auferetur zelus meus à te, & quiescam, ne irascar amplius, 16
Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, 18
Appensus es in statera, & inuentus es minus habens; Dan. 5
Abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum, Ose. 9
Auaritia in capite omnium, Amos 9
Abyssus vallauit me, Ioan. 2
Abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis, Mich. 3
Ad Dominum aspiciam, expectabo Deum Saluatorem meum, 7
Ante faciem indignationis eius quis stabit? Nah. 1
Ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt, Soph. 1
Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis, &c. Malach. 3
Attendit Dominus, & audiuit, 3
A fructibus eorum cognoscetis eos, Matt. 7
Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, 11
Ascendit in montem solus orare, 14
Apud Deum omnia possibilia sunt, 19
Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius, 21
Adauge nobis fidem, Luc. 17
Attendite vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ, 21
A me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor, Ioan. 8
Animam meam pono pro ouibus meis, 10
Ambulate dum lucem habetis, 12
Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus Episcopos, &c. Act. 20
Aure audietis, & non intelligetis, 28
Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, Rom. 13
Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, &c. 1. Cor. 2
A Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur, 11
Æmulamini charismata meliora, 12
Ad ædificationem Ecclesiæ quærite vt abundetis, 14
Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo, 2. Cor. 9
Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi, Gal. 6
Ab omni specie mala abstinete vos, 1. Thess. 2
Attende lectioni exhortationi, & doctrinæ, 1. Tim. 4
Attende tibi & doctrinæ, 4
Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, Heb. 3
Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, 4
Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, 10
Amicitia huius mundi, inimica est Dei, Iac. 4
Appropiate Deo, & appropinquabit vobis, 4
Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes, 1. Pet 4
Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide 5
Aspectu & auditu iustus erat, 2. Pet. 2
A quo quis superatus est huius & seruus est, 2
Aduenier dies Dominus vt fur, 3
Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum Apoc. 7

B

BEnedicat tibi Dominus,& custodiat te,Num.6
Bona res est quam vis facere,Deut.1
Bona est terra quam Dominus Deus noster daturus est nobis, 1
Bene omnia locuti sunt,5.& 18
Benedictus filius meus Domino, Iud.17
Benedicat tibi Dominus, Ruth 2.
Benedictus sit qui misertus est tui, 2
Benedictus sit à Domino,2
Benedicta es à Domino filia, 3
Bonus es tu in oculis meis,sicut Angelus Dei, 1.Regum 29
Benedicti vos à Domino qui feciſtis miſecordiam hanc,2.Reg.2
Benedixit Dauid populo in nomine Domini exercituum,6
Beati qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam, 3.Reg.10
Bona est oratio cum ieiunio & eleemoſyna,&c.Tob.12
Beatus homo qui corripitur à Deo, Iob 5
Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum, Pſal.15
Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates! 31
Beata gens cuius Dominus Deus eius,32
Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo, 33
Beatus vir cuius est nomen Domini ſpes eius, 39
Beatus quem elegiſti,& aſſumpſiſti, 64
Benedictus Deus qui non amouit orationem meam,& miſericordiam ſuam à me, 65
Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus, 66
Benedictus Dominus Deus Iſraël,qui facit mirabilia ſolus,71
Beati qui habitant in domo tua Domine, 83
Beatus vir cuius est auxilium abs te,83
Beatus homo qui ſperat in te, 83
Beatus homo quem tu erudieris Domine, 93
Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt,nomini ſancto eius,102
Beatus vir qui timet Dominum in mandatis eius volet nimis,111
Benedixit omnibus qui timent Dominum,113
Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius in toto corde exquirunt eum,118
Bonitatem & diſciplinam, & ſcientiam doce me,118
Bonus es tu, 118
Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti, 118
Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius,127
Beatus populus cuius Dominus Deus eius, 143
Benedicam nomini tuo in ſeculum, 144
Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, 145
Beneplacitum est Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius, 146
Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia, Prou.3
Bibe aquam de ciſterna tua, 5
Bonis amici conſiliis anima dulcoratur,27
Beatus homo qui ſemper est pauidus, 28
Benignus est ſpiritus ſapientiæ,Sap.1
Bonorum laborum glorioſus est fructus, 3
Bona & mala à Deo ſunt, Eccli.11
Beatus vir qui non est lapſus verbo ex ore ſuo, 14
Beatus vir qui in ſapientia morabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei, 14
Beatus qui inuenit amicum verum, 25
Beatus qui enarrat iuſtitiam auri audienti, 25
Beatus homo cui donatum est habere timorem Dei,25
Beati omnes qui expectant Dominum, Iſa.30
Bonas facite vias veſtras,& ſtudia veſtra,& habitabo vobiſcum, Ier.7
Benedictus vir qui confidit in Domino,17
Bonus est Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum,Thr.3
Bonum est cum ſilentio præſtolari ſalutare Dei, 3
Bonum est viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua, 3
Beati ſumus, quia quæ Deo placita ſunt, manifeſta ſunt nobis, Bar.4
Benedicta gloria Domini de loco ſuo, Ezech.3
Benedicite omnes religioſi Domino Deo, Dan.3
Bonus Dominus & confortans in die tribulationis,& ſciens ſperantes in ſe, Nah.1
Beati pauperes ſpiritu,&c.Beati mites,&c.Beati qui lugent,&c.Beati qui eſuriunt, Matt,5
Benefacite his qui oderunt vos, 5
Bonum est nos hic eſſe, 17
Beatus ſeruus quem cum venerit dominus eius inuenerit ſic facientem, 24
Benedicite maledicentibus vos,Luc.6
Benignus est ſuper ignoratos,& malos,6
Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud, 11
Beati ſerui illi quos cum venerit dominus inuenerit vigilantes, 12
Beatus qui manducat panem in regno Dei,14
Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis, Ioan.10
Baiulans ſibi crucem exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ,locum, 19
Beati qui non viderunt & crediderunt, 20
Beatius est magis dare quam accipere, Act.20
Benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, ſecundum autem duritiam tuam, &c. Rom.2
Benedicite perſequentibus vos, 12
Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat, 14
Bonum facienees non deficiamus, Gal.6
Bonum depoſitum cuſtodi, 2.Tim.1
Beneficentiæ & communionis nolite obliniſci, talibus enim hoſtis promeretur Deus, Heb.13
Beatus vir qui ſuffert tentationem,quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe, Iacob.1
Beati mortui qui in Domino moriuntur, Apoc.14
Beatus qui vigilat & cuſtodit veſtimenta ſua,ne nudus ambulet, 16
Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt, 19
Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima,&c.20
Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni, 22

C

COgitatio cordis intenta ad malum omni tempore,Gen.6
Corrupta terra coram Deo,& repleta iniquitate, 6
Cur tentatis Dominum? Exod.17
Cerno quod populus iſte dura ceruicis ſit, 32
Cur Domine iraſcitur furor tuus contra populum tuum, 32
Cuſtodite leges meas, atque iudicia,quæ faciens homo viuet in eis,Leu.18
Coram cano capite conſurge, 19
Confregi catenas ceruicum veſtrarum, vt incederetis erecti,26
Conuertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem, Num.6
Cur afflixiſti Domine ſeruum tuum? 11

Custodi temetipsum & animam tuam solicite, Deut.4
Custodite solicite animas vestras, 4
Custodite & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis,5
Caue diligenter ne obliuiscaris Domini, 6.& 8
Circumcidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius, 10
Cauete ne forte decipiatur cor vestrum & recedatis à Domino, 11
Caue ne derelinquas Leuitem in omni tempore quo versaris in terra, 12
Clamauimus ad Dominum, qui exaudiuit nos, & respexit humilitatem nostram, &c. 26
Circumcidet Dominus cor tuum, vt diligat Dominum Deum tuum ex toto corde, 30
Confortare & esto robustus, 31
Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui, 32
Confortare & esto robustus valde, vt facias omnem legem, Ios. 1
Cito deseruerunt viam per quam ingressi fuerunt patres eorum, Iud. 2
Cessauerunt fortes in Israel, 5
Cor meum diligit Princeps Israel, 5
Cur quæris nomen meum quod est mirabile? 13
Cur tantum nefas in vobis repertum est? 20
Cuius erunt optima quæque Israel? nonne tibi? 1. Reg. 9
Celebre factum est nomen eius nimis, 18
Completa est malitia eius, 20
Conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti, 22
Canem mortuum persequeris, & pulicem vnum, 24
Completa est malitia aduersus domum tuam, 25
Confortatus est Dauid in Domino Deo suo, 30
Confortentur manus vestræ, & estote filij fortudinis, 2. Reg. 2
Cæcus & claudus non intrabunt in templum, 5
Consilium Achitophel quasi si quis consuleret Deum, sic erat, &c. 16
Cœli cœlorum te capere non possunt, 3. Reg. 8
Currus Israel & auriga eius, 4. Reg. 2. & 13
Cœpit Dominus tadere super Israel, 10
Cum colerent Dominum, diis quoque suis seruiebant, 17
Cui exprobrasti, aut quem blasphemasti? 19
Confortare & viriliter age, ne timeas, nec paueas, 1. Paralip. 22
Corde toto offerebant Domino, 29
Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te, 2. Par. 20
Credite in Domino Deo vestro, & securi eritis, 20
Castigauit nos propter iniquitates nostras, & saluabit nos propter misericordiam suam, Tob. 13
Confirma me Domine Deus in hac hora, Iud. 13
Cum inuocantem exaudierit me Deus, non credo quod audierit vocem meam, Iob 9
Clamo ad te, & non exaudis me, sto, & non respicis me, mutatus es mihi in crudelem, 30
Confitebor tibi Domine in toto corde meo, latabor & exultabo in te, Psal. 9
Cognoscetur Dominus iudicia faciens, 9
Conserua me Domine, quoniam speraui in te, 15
Custodi animam meam, & erue me, 24
Cantabo, & psalmum dicam Domino, 26
Credo videre bona Domini in terra viuentium, 26
Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, 29
Confortetur cor vestrum omnes qui speratis in Domino, 30
Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis, 50
Cor contritum & humiliatum Deus non despicies, 50
Confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est, 53
Clamabo ad Deum altissimum, 56
Confitebor tibi in populis Domine, 56
Caro sunt, spiritus vadens, & non rediens, 77
Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis, 78
Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis, 84
Confitebor tibi Domine Deus meus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum, 85
Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, 90
Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius, 105. 106. 110. & 135
Citò fecerunt, obliti sunt operum eius, 105
Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum, 105
Clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, 105
Confitebor Domino nimis in ore meo, 108
Confitebor tibi Domine in toto corde meo, 110. & 137
Custodiens parvulos Dominus, humiliatus sum & liberauit me, Psal. 114
Conuertere anima mea in requiem tuam, 114
Consilium meum iustificationes tuæ, 118
Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua, 118
Confige timore tuo carnes meas, 118
Custodit Dominus omnes diligentes se, 114
Cum simplicibus sermocinatio eius, Prou. 3
Cogitationes iustorum iudicia, 12
Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus, 14
Cor sapientis quærit drctrinam, 15
Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem, 16
Custos animæ suæ, seruat viam suam, 16
Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud, 21
Cogitationes robusti semper in abundantia, 21
Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, 24
Cor regum inscrutabile, 25
Cum prophetia (i. declaratio verbi Dei) defecerit, dissipabitur populus, 29
Cuncta res difficiles, Eccl. 1
Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, 4
Cor sapientiũ vbi tristitia, & cor stultorum vbi lætitia, 7
Calumnia conturbat sapientem, & perdet robur cordis illius, 7
Cunctis sermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum, 7
Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, 12
Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, Sap. 9
Cum tranquilitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos, 12
Creaturæ Dei factæ sunt in tentationem animæ hominum, &c. 14
Cor durum habebit male in nouissimo, Eccl. 3
Congregationi pauperum affabilem te facito, 4
Consiliarius sit tibi vnus de mille, 6
Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, 6
Cum aliena muliere ne sedeas omnino, 9
Confide in Deo, & mane in loco tuo, 11
Cor hominis immutat faciem illius, 13
Conuertere ad Dominum & relinque peccata tua, 17
Cum consummauerit homo, tunc incipiet, 18
Corripe amicum, sæpe enim fit commissio, 19
Cor fatui quasi vas confractum, omnem sapientiam non tenebit, 21
Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiã, 22
Corona senum multa peritia, 25
Cordis iucunditas hæc est vita hominis, 30
Cor splendidum bonum in epulis est, epulæ enim illius diligenter fiunt, 30
Cum habet de bono nomine, 41

Cum dederis,ne improperes , 41
Contra Deum pugnare non est facile,46
*Confitebor tibi Domine quoniam iratus es mihi , conuersus est furor tuus,& consolatus es me, Isa.*12
Confitemini Domino, *& inuocate nomen eius*,12
Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discant habitatores orbis , 26
Conuertemini sicut in profundum recesseratis filij Israel,31
Complicabuntur sicut liber cœli, 34
Corripies me,& viuificabis me , 38
Consolamini,consolamini populo meus,dicit Deus vester,
Conuertimini ad me,& salui eritis,45 [40
Consilium meum stabit,& omnis voluntas mea fiet, 46
Cum sceleratis reputatus est,53
Confusionis adolescentiæ tuæ obuiscris, 54
Cum clamaueris,liberent te congregati tui , 57
Circumspexi & non erat auxiliator,63
Conuertimini filij reuertentes dicit Dominus,*Ierem.*3
Circumcidimini Domino , *& auferte præputia cordium vestrorum* , 4
Circuite,aspicite,& considerate,& quærite an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei,5
Corripe me Domine , *veruntamen in iudicio , & non in furore tuo* , 10
Castigabo te in iudicio vt non videaris tibi innoxius,30
Conuertam luctum eorum in gaudium , & consolabor eos,31
Castigasti me Domine,& eruditus sum,31
Conuerte me Domine,& conuertar , 31
Conturbata sunt viscera mea super eum:miserans miserebor eius,ait Dominus, 31
Clama ad me,& exaudiam te,33
Cum exaltaueris quasi Aquila nidum tuum , inde detraham te,dicit Dominus , 49
Curauimus Babylonem, & non est sanata, derelinquamus eam,51
*Contempsit iudicia mea, vt plus esset impia quam gentes , Ezech.*5
Complebo furorem meum in eis,& consolabor, 5
Cum clamauerint ad aures meas voce magna,non exaudiam eos, 8
Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris , & non erit vobis in ruinam iniquitas , 18 [*ni?*33
Conuertimini à viis vestris pessimis, & quare meriemi-
*Comederunt alieni robur eius,& ipse nesciuit , Ose.*7
Confundetur Israel in voluntate sua , 10
Conuertere Israel ad Dominum Deum *tuum , quoniam corruisti in iniquitate tua*,14
*Conuertimini ad me in toto corde vestro,in ieiunio,& in fletu,& in planctu Ioel.*2
Conuertimini ad Dominum Deum *vestrum , quia benignus & misericors est,&c.*2
*Conuertam festiuitates vestras in luctum, Am.*8
*Cum angustiaretur in me anima mea,Domini recordatus sum, Ioan.*2
*Cum iratus fueris,misericordiæ recordaberis, Abac.*3
*Couertimini ad me, ait Dominus , & ego conuertar ad vos, Zach.*1
Cum ieiunaretis,nunquid ieiunium ieiunastis mihi? 7
Cor suum posuerunt vt adamantem,ne audirem legem,7
Circumdabo domum meam ex iis qui militant mihi , 9
Conuertam eos,quia miserebor eorum, 10
*Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere, Mal.*2
Conuertimini,& videbitis quid sit inter iustũ & impiũ, & inter seruientem Deo,& non seruientem , 3
*Clamamus in cœlum , & miserebitur nostri Dominus, 1.Machab.*4
Ceciderunt in bello,dum sine consilio exeunt in prœliũ,5
*Cum oraueris,intra cubiculum tuum,& clauso ostio ora Patrem tuum , Matth.*6
Confide fili,remittuntur tibi peccata tua , 9
Cauete ab hominibus, 10 [15
Cæcus si cæco ducatum præstet,ambo in foueam cadunt,
Cœlum & terra transibunt , verba autem mea non præteribunt,24
*Confidite,ego sum,nolite,timere, Marc.*6
*Capilli capitis vestri omnes numerati sunt , Luc.*12
Cauete ab omni auaritia, 12
Cui multum datum est,multum quæretur ab eo, 12
Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis,quærent intrare,& non poterunt , 13
Cum facis conuiuium , voca pauperes , debiles, claudos, & cæcos,& beatus eris,14
Compelle intrare, vt impleatur domus mea , 14
Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis,dicite:serui inutiles sumus, quod debuimus facere,fecimus , 17
Capillus de capite vestro non peribit, 21
Cum iniquis deputatus est , 22
*Claritatem ab hominibus non accipio, Ioan.*5 [6
Caro mea vere est cibus,& Sanguis meus vere est potus,
*Crediderunt quotquot prædestinati erant ad vitam æternam, Act.*13
Cum cognouissent Deum,*non sicut Deum glorificauerunt , aut gratias egerunt , Rom.*1
Cui vult miseretur, & quem vult indurat , 9
Corde creditur ad iustitiam , ore autem confessio fit ad salutem,10
Carnis curam ne feceritis in desideriis , 13
*Cum sit inter vos zelus & contentio , nonne carnales estis?1.Cor.*3
Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar, 9
Charitatem si non habuero, nihil sum, 13
*Charitas patiens est , benigna est , non quærit quæ sua sunt,non cogitat malum , &c.*13
Corrumpunt bonos mores colloquia mala, 15
Caro & sanguis regnum Dei *possidere non possunt*, 15
Christi bonus odor sumus Deo, *2.Cor.*2
Commendantes vosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo,4
Cum infirmor,tunc potens sum , 12
*Christo confixus sum cruci, Gal.*2
Cum timore & tremore vestram salutem operamini, Phil. 2
Corripite inquietos , consolamini pusillanimes, suscipite infirmos,patientes estote ad omnes, 1.*Thess.*5
Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, 1.*Tim.*4
Cognouit Dominus qui sunt eius , 2.*Tim.*2
*Confitentur se nosse Deum,factis autem negant, Tit.*1
*Consideremus inuicem in prouocationem charitatis , & bonorum operum, Heb.*10
Charitas fraternitatis maneat in vobis, 12
Contenti præsentibus , 12
*Confitemini alterutrum peccata vestra, Iacob.*5
Christus passus est pro nobis , vobis relinquens exemplum,vt sequamini vestigia eius, 1.*Pet.*2
Cum pateretur non comminabatur , 2
Charitas operit multitudinem peccatorum,4
Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti, 2.*Pet.*2
*Cecidit cecidit Babylon illa magna, Apoc.*14
Cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum Agni, 14

D

DOmine Deus quid dabis mihi ? Gen. 15
Domine si inueni gratiam in tuis oculis , ne transeas seruum tuum , 18
Domine num gentem ignorantem,& iustã interficies? 20
Dotauit me Dominus dote bona, 30
*Domine quare misisti me ? Exod.*5
Dominus pugnabit pro vobis,& vos tacebitis,14

Dominus regnabit in æternum & vltra, 15
Dominus exaltatio mea, 17
Doctrina & veritas erunt in pectore Aaron, 28
Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis, ac verax, 34
Dominus zelotes nomen eius, Deus est æmulator, 34
Diligetis aduenas quasi vosmetipsos, *Leu.*19
Deus obsecro sana eam, *Num.*12
Dominus nobiscum est, nolite metuere, 14
Dimitte Domine obsecro, peccatum populi huius, secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, 14
Dixit Deus, & non faciet? 2
Dominus Deus addat ad hunc numerum multa millia, & benedicat vobis, *Deut.*1
Date viros sapientes, & gnaros, quorum conuersatio sit probata, 1
Dominus Deus tuus ignis consumẽs est, Deus æmulator, 4
Deus misericors Dominus Deus tuus est, 4
Dominus ipse est Deus, & non est alius præter eum, 4
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, 6
Dominum Deum tuũ timebis, & illi soli seruies, 6. & 10
Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, & fidelis, 7
Dominus Deus tuus in medio tui est, Deus magnus & terribilis, 7
Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, 9 & 31
Domine Deus ne disperdas populũ tuum, ne aspicias duritatem populi huius, & impietatem ac peccatum, 9
Dominus Deus vester, ipse est Deus deorum & Dominus dominantiũ, Deus magnus & potens, & terribilis, 10
Dominum Deum vestrum sequimini, & ipsum timete, & mandata illius custodite: ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis, 13 [*eius*, 26
Dominum elegisti, vt sit tibi Deus, & ambules in viis
Dominus elegit te, vt sit ei populus peculiaris, 26
Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus, & non dimittet, nec derelinquet te, 31
Date magnificentiam Deo nostro, 32
Dei perfecta sunt opera & omnes viæ eius iudicia, 32
Deus fidelis, & absq; vlla iniquitate, iustus & rectus, 32
Dominus solus dux eius fuit, 32
Deum qui te genuit, dereliquisti, 32
Dominus Deus vester dabit vobis requiem, *Ios.*1
Domini sententia fuerat, vt indurarentur corda eorũ, 13
Dominus Deus ipse est possessio eius, 13
Deus sanctus & fortis æmulator est, 24
Domino Deo nostro seruiemus, & obedientes erimus præceptis eius, 24 [*Ind.*2
Dominus audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos,
Dominus in fortibus dimicauit, 5
Diuiso contra se Ruben magna animorum reperta est contentio, 5
De cœlo dimicatum est contra eos, 5
Deminus tecum virorum fortissime, 6
Doluit Dominus super miseriis eorum, 10
Dominus qui hæc audit, ipse testis est, 11 [*cedo*, 14
De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dul-
Domine Deus memento mei, 16
Decernite quid facere debeatis, 20
Dominus vobiscum, Ruth 2
Declina paulisper, & sede hic, 4
Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit, *1.Reg.*2 [*uat*, 2
Dominus pauperem facit & ditat, & humiliat & suble-
Dominus pedes sanctorum suorum seruabit, 2
Dominus est, quod bonum est in oculis suis, faciat, 3
Declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium, 8
Dissimulabat se audire, 10
Directus est spiritus Domini à die illa in Dauid, & dein-
Dilexit eum quasi animam suam, 18 [*ceps*, 16
Dominus retribuet vnicuique secundum iustitiam suam, & fidem, 26
Dimitte eum vt maledicat, Dominus enim præcepit ei vt malediceret, 2.*Reg.*16
Diligis odientes te & odio habes diligentes te, 19
Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, 3.*Reg.*3
Domine Deus non est similis tui, *Deut.*8
Dauid seruus meus secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo, 14
Domine Deus ostende hodie, quia tu es Deus, & ego seruus tuus, 18
Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus, 18
Dies tribulationis & increpationis iste, 4.*Reg.*19
Deum inuocauerunt cum prœliarentur, & exaudiuit eos, 1.*Par.*5. [*possis*, 22
Dei tibi Dominus prudentiam & sensum, vt regere
Dies nostri quasi vmbra super terram, & nulla est mora, 29
Domine Deus custodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, 29
Da Domine Salomoni filio meo cor perfectum, vt custodiat mandata tua, 29
Da mihi Domine sapientiam, & intelligentiam, 2.*Par.*1
Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo, si quæsieritis eum, inuenietis, si autem derelinqueritis eum, derelinquet vos, 15
Dei est adiuuare, & in fugam conuertere, 25
Deus meus confundor, & erubesco leuare faciem meam ad te, 1.*Esd.*9
Domine Deus, ecce coram te sumus in delicto nostro, 9
Domine Deus cœli, fortis, magna, atque terribilis, fiant quæso aures tuæ auscultantes, & oculi tui aperti, vt audias orationem serui tui, 2.*Esd.*1
Deus meus memento mei in bonum, 6
Deus miserationum, & clemens es tu, 9
Deus magne ne auertas a facie tua omnem laborem qui inuenit nos, 9
Deus meus parce mihi, secundum multitudinem miserationum tuarum, 13
Domine in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati, *Esth.*13
Deus facit magna & inscrutabilia, *Iob* 5. & 9
Docete me, & ego tacebo, 6
Deo quis dicere potest, cur ita facis? 9. & 11
Deus cuius iræ nemo resistere potest, 9
Dies mei velociores fuerunt cursore, 9
Deridetur iusti simplicitas, 12
Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea, 27
Derident me nunc iuniores tempore, 30
*Deum digne inuenire non possumus, magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, &c.*37
Domini est salus, *Psal.*3
Dirige in conspectu tuo viam meam, 5
Domine Deus meus in te speraui, 7
Deus Index iustus, fortis & patiens, 7
Dominus in æternum permanet, 9
Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, 9
Diligam te Domine fortitudo mea, 17
Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus, 17
Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum, 17
Deus meus illumina tenebras meas, 17
Deus, Deus meus, respice in me, 21
Domini est regnum, 21
Dominus regit me, & nihil mihi deerit, 22
Domini est terra & plenitudo eius, 23
Deus meus in te confido, non erubescam, 24
Doce me, quia tu es Deus saluator meus, 24
Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memine-
Dulcis & rectus Dominus, 24 [*ris*, 24
Docebit mites vias suas, 24
De necessitatibus meis erue me, 24
Domini dilexi decorem domus tuæ, 25
Dominus illuminatio mea, & salus meas, quẽ timebo? 26

Dominus protector vitæ meæ,à quo trepidabo? 26
Dominus adiutor meus, & prtector meus,in ipso speravit cor meum,& adiutus sum, 27
*Dominus fortitudo plebis suæ,*27
*Dominus virtutem populo suo dabit,*28
Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me, 29
Domine auertisti faciem tuam à me,& factus sum conturbatus, 29
*Domine Deus meus in æternum confitebor tibi,*29
*Domine non confundar,quoniam inuocaui te,*30
Diligit misericordiam & iudicium, 32
Dic animæ meæ salus tua ego sum, 34
Domine quando respicies? 34
Domine ne discedas a me, 34 [36
Delectare in Domino,& dabit tibi petitiones cordis tui,
Declina à malo & fac bonum, 36
*Dominus amat iudicium,*36
Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus, 37
*Deus meus volui, & legẽ tuam in medio cordis mei,*39
*Domine ad adiuuandum me respice,*39 (*bi,*40
Domine miserere mei,sana animã meã,quia peccaui ti-
*Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus,*45
Deus in medio eius, non commouebitur, 45
*Dominus virtutum nobiscum,*45
*Dominus excelsus,terribilis,Rex magnus,*46
Deus vitam meam annuntiaui tibi, 55
Deus meus,misericordia mea, 58
*Da nobis auxilium de tribulatione,*59
Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiu-
*uandum me festina,*69 [ce,70
Deus ne elõgeris à me,Deus meus in auxiliũ meũ respi-
*Domine memorabor iustitiæ tuæ solius,*70
Deus ne derelinquas me, 70
Deus quis similis tibi? 70
*Dixi nunc cœpi,hæc mutatio dexteræ excelsi,*76
Deus in sancto via tua, 76
*Domine Deus virtutum conuerte nos,& ostende faciem tuam,& salui erimus,*70
Deus quis similis erit tibi? 82
Deus tu conuersus viuificabis nos, 84
Deduc me Domine in via tua, 85
Domine Deus virtutum quis similis tibi? 88
Dixisti: conuertimini filij hominum, 89
Defecimus in ira tua,& in furore tuo turbati sumus, 89
*Deus meus sperabo in eum,*90
*Delectasti me Domine in factura tua,*91
Domum tuam decet sanctitudo Domine, 92
*Dominus scit cogitationes hominũ,quoniã vanæ sunt,*93
Dominus regnauit,exultet terra, 96
Domine exaudi orationem meam,& clamor meus ad te veniat, 101
Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis, 107
Desiderium peccatorum peribit, 111
Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi ho-
*Dextra Domini fecit virtutem,*116 [*mo,*116
*Doce me iustificationes tuas,*118
Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam,& custodiam illam in toto corde meo, 118
Deduc me in semita mandatorum tuorum, 118
*Da mihi intellectum,vt discam mandata tua,*118
Dominus custodiat te ab omni malo, 120
Dominus in circuitu populi sui, 124
*Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu,*132
Domine quid est homo, quia innotuisti ei,aut filius hominis,quia reputas eum? 143
Dominus diligit iustos, 145
*Da sapienti occasionem,& addetur ei sapientia,Prou.*9
*Doctrina sua noscitur vir,*12
Doctrina prudentium facilis, 14
*Diuinatio in labiis regis,*16
Dulcis eloquio maiora reperiet, 16
Diuitiæ addunt amicos plurimos à paupere autem & hi quos habuit separantur, 19
Doctrina viri per patientiam noscitur, 19
Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem proprie vxor prudens, 19
Dives pauperibus imperat, 22 [27
Domũ fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ,
Diligenter agnosce vultum pecoris tui, 27
Date vinum his qui amaro sunt animo, 31
*Diuitiæ conseruatæ in malum domini sui, Eccl.*5
*Dixi,sapiẽs efficiar, & sapiẽtia longius recessit à me,*7
*Dominatur interdum homo homini in malum suum,*8
Dulce lumen,& delectabile oculis videre solem, 11
*Deũ time,& mãdata eius obserua,hoc est omnis homo,*12
*Dilectus meus mihi,& ego illi, Cant.*2
*Dilectus meus candidus & rubicundus, totus desiderabilis,*5
*Diligite iustitiam,qui iudicatis terram, Sap.*1
*Deus mortem non fecit,nec delectatur in perditione viuorum,*1
*Dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam,*11
*Diligis omnia quæ sũt,& nihil odisti eorũ,quæ fecisti,*11
De propitiato peccato noli esse sine metu, Eccli. 5
*De negligentia tua purga te cum paucis,*7
*Dives si fueris non eris immunis à delicto,*11
*Datio Dei permanet iustis,*11
*Ditiori te ne socius fueris,*13
Dives iniuste egit,& fremet,pauper autẽ lapsus tacebit,
*Diuitum pascua sunt pauperes,*13 [13
*Dives locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius vsque ad nubes perducent: pauper locutus est, & dicunt,quis est hic?*13
*Deus reliquit hominem in manu consilij sui,*15
*Domus nimis locuples annullabitur superbia,*21
Dona iniquorum non probat altissimus, 34
*Da locum medico,*38
*Datum & acceptum omne describe,*42
*Dominus exercituũ decreuit,& quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam, Isa.*14
*Domine Deus meus es tu,& exaltabo te,*25
Domine omnia opera nostra operatus es nobis, 26
*Domine in angustia requisierunt te,*26
*Dominus cuius est ignis in Sion, & caminus eius in Ierusalem,*31
*Dicite pusillanimis,confortamini & nolite timere,*34
Dies tribulationis & correptionis dies hæc, 37
De mane vsque ad vesperam finies me, 38
Domine vim patior, responde pro me, 38
Durus es tu,& neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea, 48
Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, 50
*Dominus Deus auxiliator meus,ideo non sũ confusus,*50
*Dixisti,desperaui,nequaquam faciam,Ier.*2
*Dij tui quos fecisti, surgant & liberent te in tempore afflictionis tuæ,*2
Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina, 3
Domine oculi tui respiciunt fidem, 5
*Date Domino Deo vestro gloriam, antequam contenebrescat,*13
Dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit, 14
Diem hominis non desideraui,tu scis, 17
Dixerunt,desperauimus, post cogitationes enim nostras ibimus, 18
Dabo eis cor,vt sciant me,quia ego sum Dominus, 24
*Dabo eis cor vnum,& viam vnam,vt timeant me,*32
*Disce vbi sit prudentia,vbi sit virtus,vbi sit intellectus, Bar.*3
*Dura facie,& indomabili corde sunt, Ezech.*2

Dabo

Dabo eis cor vnum, & spiritum nouum tribuam in viscribus eorum, 11
Dabo tibi apertum os in medio eorum, 29
Dabo vobis cor nouum,& spirituum nouum ponam in medio vestri, 36
Domine Deus tu nosti, 37
Dabo vobis spiritum, & viuetis, 37
*Dominatur excelsus in regno hominum,& cuicunque voluerit,dabit illud,Dan.*4
*Ducã eã in solitudinem,& loquar ad cor eius, Ose.*2
Dicent montibus,operite nos, & collibus,cadite super nos, 10
Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea, 13
*Detestator ego superbiam Iacob,dicit Dominus,Am.*6
*Desperata est plaga eius,Mich.*1
*Dominus lux mea est,*7
*Deus æmulator,& vlciscens Dominus, Nah.*1
*Dies iræ dies illa,dies tribulationis,& angustiæ,Soph.*1
*Dilexi vos, Malach.*1
*Dedi ei timorem, & timuit me,*2
Dixistis vanus est qui seruit Deo, 3
*Det vobis cor omnibus,vt colatis eum,& faciatis eius voluntatẽ corde magno, & animo volenti,*2.*Mac.*1
Domine Deus terribilis & fortis, iustus & misericors, qui solus es bonus Rex, 1
Dominus Deus aspiciet veritatem, 7
Dominus non secundum armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam, 15
*Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, Matt.*4
Diligite inimicos vestros, 5
*Domine si vis,potes me mundare,*8
*Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum,*8
*Domine salua nos,perimus,*8
Dignus est operarius cibo suo, 10
Discite a me,quia mitis sum,& humilis corde, 11
*Domine saluum me fac,*14
*Dilige proximum tuum sicut te ipsum,*19
Domine miserere nostri, 20
*Domus mea domus orationis vocabitur,*21
*Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo,& c.*22
*Dimittite,& dimittemini, Luc.*6
Date.& dabitur vobis, 6
Dignus est operarius mercede sua, 10
Deus non faciet vindictam electorũ suorum clamantium ad se die ac nocte,& patientiã habebit in illis? dico vobis,quia cito faciet vindictam illorum, 18
Deus propitius esto mihi peccatori, 18
Dominus operam eius desiderat, 19
Dies vltionis hi sunt, 21
Domine memento mei, 23
*Da mihi bibere, Ioan.*4
*Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meã, sed eius qui misit me,*6
Duorum hominum testimonium verum est, 8
Domine tu omnia nosti,tu scis,quia amo te, 21
*Da Domine seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, Act.*4
*Domine Iesu suscipe spiritum meum,*7
Domine ne statuas illis hoc peccatum, 7
Durum est tibi contra stimulum calcitare, 9
*Domine,quid me vis facere?*9
*Domini voluntas fiat,*21
*Dicentes se esse sapientes,stulti facti sunt, Rom.*1
*Digni sunt morte non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus,*1
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti, 8
*Dilectio sine simulatione,*12
*Dei sumus adiutores,*1.*Cor.*3
Dominus nouit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt, 3
*Diuisiones gratiarum sunt,idem autem spiritus,*12
*Dum tempus habemus bonum ad omnes,Gal.*6
*Deus qui dives est in misericordia, Eph.*2
*Deus noster ignis consumens est, Heb.*12
Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, 13
Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, Iac. 4
Dulcis est Dominus, 1.*Pet.*2
De tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum, 2
Dominum Iesum Christum sanctificate in cordibus vestris, 3
Deus lux est,& tenebræ in eo non sunt vllæ, 1.*Ioan.*1
Deus charitas est,& qui manet in charitate, in Deo manet,& Deus in eo, 4
*Dilexit nos,& lauit nos à peccatis nostris in Sanguine suo, Apoc.*1
*Domine Deus omnipotẽs,vera & iusta iudicia tua,*18
*Dedit Deus in corda eorum vt faciant quod placitum est illi,*17

E

*EGo sum qui sum, Exod.*3
*Ego ero in ore tuo,doceboque quid loquaris,*4
Ego sum Dominus Deus sanator tuus, 15
Ego sum Dominus Deus tuus, 20
*Ego mittam Angelum meum, qui præcedat te & custodiat in via,&c.*23
*Ego Dominus qui sanctifico vos,Leu.*20.21.*&* 22
Ego Dominus Deus vester, qui separaui vos à cæteris populis, 20
*Ego pars,& hæreditas tua, Num.*18
*En populus sapiens,& intelligens,gens magna,Deu.*4
Exaudiuit me Dominus etiam hac vice, 9
En propono in conspectu vestro hodie benedictionem, & maledictionem, 11
Elige vitam vt viuas, 30
Ego occidam,& ego viuere faciam, percutiam & ego sanabo, 32
*Ero tecum,non dimittam nec derelinquam te, Ios.*1
*Experiar Israel,vtrum custodiant viam Domini, & ambulent in ea,Iud.*2
Egressa est manus Domini contra me, Ruth 1
*Effudi animam in conspectu Domini,*1.*Reg.*1
Exultauit cor meum in Domino, 2
Erat peccatum grande nimis coram Domino, 2
*Electus & bonus,& nõ erat de filiis Israel melior illo,*9
Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principem, 10
Erat Dauid rufus,& pulcher aspectu,decoraq; facie, (16
*Ego sum vir pauper,& tenuis,*18
Emortuum est cor eius intrinsecus,& factus est quasi lapis, 25
*Ego sum qui peccaui,& ego inique egi,*2.*Reg.*24
*Erit Israel in prouerbium, & in fabulam cunctis populis,*3.*Reg.*9
*Egressum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præsciui,*4.*Reg.*19
Erit nomen meum ibi, 23
*Exaudi me miseram deprecantem,& de tua misericordia præsumentem,Iudit.*9
Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea,Iob 9
*Etiamsi occiderit me,in ipso sperabo,*13
*Expecto donec veniat immutatio mea,*14
*Ecce in cœlo testis meus, conscius meus in excelsis,*16
Expectabam bona,& venerunt mihi mala, 30
*Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus,*36
Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, 36
*Exultabo in salutari tuo, Psal.*9
*Expecta Dominum,& viriliter age, confortetur cor tuum,& sustine Dominum,*26

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te,27
Exultabo,& lætabor in misericordia tua,30
Expecta Dominum, & custodi viam eius,& exaltabit te,36
Expectans expectaui Dominum,19
Exultent & lætentur super te omnes quærentes te, & dicant semper,magnificetur Dominus qui diligunt salutare tuum,39
Emitte lucem tuam & veritatem tuam, 42
Exurge,quare obdormis Domine, exurge, 43
Exurge Domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum,43
Ecce Deus adiuuat me,& Dominus est susceptor animeæ meæ,53
Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam,54
Ego autem sperabo in te Domine,54.
Exurge in occursum meum,& vide, 58
Ego autem cantabo fortitudinem tuam, 58
Eripe me de luto,vt non infigar, 68
Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua,68
Ego autem semper sperabo,& adiiciam super omnem laudem tuam,70
Exurge Deus,iudica causam tuam,73
Elegi abiectus esse in domo Dei,magis quam habitare in tabernaculis peccatorum,83
Exaudi me,quoniam inops & pauper sum ego, 85
Exaltate Dominum Deum nostrum, 98
Ego vero delectabor in Domino, 103
Escam dedit timentibus se,110
Exortum est in tenebris lumen rectis, 111
Erraui sicut ouis quæ periit, quare seruum tuum Domine,118
Excelsus Dominus,& humilia respicit, 137
Effundo in conspectu eius orationem meam,& tribulationem meam ante ipsum pronuntio,141
Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo,141
Ego diligentes me diligo, Prou.8
Expectatio iustorum lætitia, 10
Est via quæ videtur homini iusta, nouissima autem eius deducunt ad mortem,14.& 16
Extrema gaudij luctus occupat, 14
Expedit magis vrsæ occurrere raptis fœtibus, quam fatuo confidenti sibi in stultitia sua, 17
Exaltatio iuuenum fortitudo eorum,20
Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit, 21
Eiice derisorem & exibit cum eo iurgium, 22
Erue eos qui ducuntur ad mortem,24
Ecce tu pulcher es dilecte mi, Cant.1
Ego dormio,& cor meum vigilat,5
Expoliaui me tunica mea,quomodo induar illa? 5
Eleemosyna resistit peccatis, Eccl.3
Esto firmus in via Domini, 55
Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas,5
Est qui labitur lingua,sed non ex animo, 19
Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo, 19
Ex visu cognoscitur vir,19
Est tacens & ipse est prudens,20
Est datum quod non est vtile, 20
Eleemosynam conclude in sinu pauperis,& hæc pro te exorabit ab omni malo,29
Est amicus solo nomine amicus,37
Est sapiens animæ suæ sapieus,37
Erunt qui beatificant populum istum seducentes, & qui beatificantur præcipitati, Isa.9
Ecce Deus Saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo, 12
Et erit sicut Populus,sic & sacerdos, 24
Ecce Deus noster iste, expectauimus eum,& saluabit nos,25
Ego Dominus qui seruo eam nocte,& die seruo eã,27
Expectat Dominus vt misereatur vestri, 30
Erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, 32
Egressum tuum, & introitum tuum ego cognoui, & insaniam tuam contra me, 37
Ecce in pace amaritudo mea amarissima, 38
Ego Dominus primus & nouissimus ego sũ,41.& 48
Ecce ego facio noua, 43
Ego sum,ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me,43
Ego ante te ibo,& glorioso terræ humiliabo,45
Ego Dominus,& non est alter, ego Dominus, & non est amplius, 45
Ego feci,& ego feram,ego portabo,& saluabo,46
Elegi te in camino paupertatis,48
Ego Dominus Deus tuus,docens te vtilia, 48
Ecce in manibus meis descripsi te, 49
Ego,ego ipse consolabor vos, 51
Ego ipse qui loquebar, ecce adsum,52
Ego tacens,& quasi non videns, 57
Expandi manus meas tota die ad populum incredulum,65
Ecce scriptum est coram me,non tacebo, sed reddam in sinu eorum, 65
Ecce serui mei comedent,& vos esurietis,&c.65
Ego tecum sum,ait Dominus, vt liberem te, Ier.1
Erudire Ierusalem ne forte recedat anima mea à te, 6
Ego vidi,dicit Dominus,7
Expectauimus pacem, & non est bonum, & tempus curationis,& ecce turbatio,14
Ego Dominus scrutans cor, qui do vnicuique iuxta viam suam,17
Ecce in ciuitate in quo inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos immunes eritis? 25
Ego sum iudex & testis,dicit Dominus, 29
Est merces operi tuo,31
Ego scio,ait Dominus, iactantiam eius, & quod non sit iuxta eam virtus eius, 48
Ecce quibus non erat iudicium vt biberent calicem, bibentes bibent, & tu quasi innocens relinqueris? 49
Ecce ego ad te superbe,ait Dominus,quia veniet dies tuus.50
Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini, Thr.2
Ego Dominus humiliaui lignum sublime,& exaltaui lignum humile, Ezech. 17
Eleuatum est cor tuum in decore tuo, in terram proieci te,28
Et es eis quasi carmen musicum, & audiunt verba tua,& non faciunt,33
Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus,34
Ego hæreditas eorum,& possessio eorum, 44
Exaudi Domine, placare Domine, attende & fac, Dan.3
Ecce ego sepiam viam tuam spinis, Ose.2
Ephraim vitula docta diligere trituram, 10
Expergiscimini ebrij & flete, Ioel.1
Emittam famem in terram audiendi verbum Dei, circuibunt quærentes verbum Domini, & non inuenient, Am.8
Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud, 9
Ecce populus tuus,mulieres in medio tui, Nah.3.
Ego autem in Domino gaudebo & exultabo in Deo Iesu

Iesu meo, Abac.3
Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, Zach.2
Erit dies vna, quæ nota est Domino, non dies, nec nox, 14
Ego Dominus, & non mutor, Malac.3
Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est, Matth.5
Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, 10
Ex fructu arbor cognoscetur, 12
Ex abundantia cordis os loquitur, 12
Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis, 12
Excolantes culicem, & camelum glutientes, 23
Erat subditus illis, Luc.2
Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est, 6
Estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet, 12
Ego dabo vobis os & sapientiam cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri, 21
Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat, 22
Erant semper in templo, laudantes & benedicentes Deum, 24
Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat, Ioan.5
Ego sum, nolite timere, 6
Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet, 6
Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, 10
Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ, 10
Ecce quem amas, infirmatur, 11
Ego sum resurrectio & vita, 11
Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis, 13
Ego scio quos elegerim, 13
Ego sum via, veritas & vita, 14
Erant perseuerantes vnanimiter in oratione, &c. Act. 1
Erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis & orationibus, 2
Excelsus non in manu factis habitat, &c.7
Ego quis eram, qui possem prohibere Deum? 11
Erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto, & fide, 11
Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, Rom.3
Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, 2.Corinth.6
Estote inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis, Eph.4
Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi, 5
Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, &c. 1.Tim.4
Est quæstus magnus, pietas cum sufficientia, 6
Estote factores verbi, & non auditores tantum, Iac.1
Ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum, 2
Ecce iudex ante ianuam assistit, 5
Ex corde inuicem diligentes attentius, 1.Pet.1
Ego sum principium & finis, dicit Dominus, Apoc.1
Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, 2
Ego sum scrutans renes, & corda, 2
Ego quos amo, arguo & castigo, 3
Ecce sto ad ostium & pulso, 3
Ecce venio sicut fur, 16
Exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, &c. 18
Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, 21
Ecce noua facio omnia 21
Ecce venio velociter, 22
Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua, 22

F.

FEcit Noë omnia, quæ præceperat illi Deus, Gen.6
Festina, & saluare, 19
Fortitudo mea, & laus mea Dominus, Exod.15
Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi, 33
Fortissime Deus spirituum vniuersæ carnis, Num.16
Fac quod placitum est, & bonum in conspectu Domini, Deut.6
Filij estote Domini Dei vestri, 14
Feci omnia Domine, sicut præcepisti mihi, 26
Faciat Dominus vobiscum misericordiam, Ruth 1
Flebat, & non capiebat cibum, 1.Reg.1
Filij Belial nescientes Dominum, 2
Factus est spiritus Domini malus in Saul.19
Faciens facies, & potens poteris, 26
Fui tecum in omnibus vbicumque ambulasti, 2.Reg.7
Feci tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui sunt in terra, 7
Faciebat Dauid iudicium & iustitiam omni populo, 8
Fac quod placitum est tibi, 19
Fecit quod rectum erat in conspectu Domini, 3. Reg.22
Fecit rectum coram Domino, 14
Filij & nepotes, sicut fecerunt patres sui, ita faciunt, 17
Fac mecum Domine secundum voluntatem tuam, Tob.3
Factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus, in tribulati-ne, Psal.9
Firmamentum est Dominus timentibus eum, 24
Faciem tuam Domine requiram, 26
Fortitudo mea, & refugium meum es tu, 30
Factus sum tanquam vas perditum, 30
Firmamentum meum, & refugium meum es tu, 70
Factus est in pace locus eius, 75
Fidelia omnia mandata eius, 110
Fortitudo mea, & laus mea Dominus, 116
Fiat misericordia tua vt consoletur me, 118
Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, 144
Facit iudicum iniuriam patientibus, 145
Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis, Prou.1
Funibus peccatorum suorum impius constringitur, 5
Fortitudo simplicis via Domini, 10
Fatuus statim indicat iram suam, 12
Filius sapiens doctrina patris, 13
Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma, 18
Fœneratur Domino, qui miseretur pauperi, 19
Fidelem virum quis inueniet? 20
Facere iustitiam iudicium magis placet Domino, quam victima, 21
Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici sui, 27
Funiculus triplex difficile rumpitur, Eccl.4
Fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis immiscuit quæstionibus, 7
Fasciculus Myrrhæ dilectus meus mihi, Cant.1
Fortis est vt mors dilectio, 8
Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, Eccl.1

Filij tibi sunt, erudi illos, & curua illos à pueritia illorum, 7
Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas, 7
Filiam trade, & grande opus feceris, & homini sensato da illam, 7
Facile est in oculis Dei subito honestare pauperem, 11
Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit, 21
Fatui pes facilis in domum proximi, 21
Fatuorum cor in ore, sapientum os in corde, 21
Facienti nequissimum consilium super ipsum deuoluetur, 27
*Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me, Isa.*1
Fortitudo mea, & laus mea Dominus, 12
Facta est veritas in obliuionem, 59
*Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt, Ierem.*2
Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere, 3
Factum est mihi verbum tuum in gaudium, & in latitiam cordis mei, 15
Factus sum Israëli pater, 31
Fortissime, magne, & potens magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu, &c. 32
Fortis impegit in fortem, & ambo pariter conciderunt, 46
Fugite, saluate animas vestras, 48
Fugite de medio Babylonis, vt saluet vnusquisque animam suam, 51
Fortis vltor Dominus, reddens distribuet, 51
*Factus sum in derisum omni populo meo, Thr.*3
*Fili hominis, sta super pedes tuos, & loquar tecum, Ezech.*2
*Fili hominis speculatorem dedi te domui Israël, &c.*3
Finis venit, venit finis, 7
Floruit virga, germinauit superbia, iniquitas surrexit in virga impietatis, 7
Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum, 18
Faciam vt in præceptis meis ambuletis, 36
*Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor, Ose.*4
Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt, 9
*Facti sumus in laqueum magnum, 1. Mach.*1
*Facite fructum dignum pœnitentiæ, Matth.*3
Filij regni eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium, 8
Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet, 8
Fulgebunt iusti sicut Sol, in Regno Patris eorum, 13
Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cœlorum, 19
Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, 20
*Fecit mihi magna qui potens est, Luc.*1
Fili omnia mea tua sunt, 15
Filij huius seculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt, 16
Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, 16
Facilius est cœlum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere, 16
Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? 18
*Fratres estis, ut quid nocetis alterutrum? Act.*7
*Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, Rom.*10
*Fugite fornicationem, 1. Cor.*6
Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, 10
*Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, 1. Tim.*1
*Festinemus ingredi in requiem illam, Heb.*4
Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium, 11
*Fides sine operibus mortua est, Iacob.*2
Fructus iustitiæ in pace seminatur, 3
*Fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum, Apoc.*14

G

*Generatio praua, atque peruersa, haccine reddis Domino populе stulte, & insipiens, Deut.*32
Generatio peruersa est, & infideles filij, 32
Gens absque consilio est, & sine prudentia, 32
*Gusta prius pusillum panis, & conforta stomachum, & sic proficiscеris, Iud.*19
Gratiam eandem quam præbuerat viuis seruauit & mortuis, Ruth 2
*Grandis auctoritatis es, & bene regis, 3. Reg.*21. *Ironice.*
*Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo, Psalm.*33
Gratiam & gloriam dabit Dominus, 83
Gloria, virtutis eorum tu es, 88
*Gloriam præcedit humilitas, Prou.*15
Gaudium iusto est facere iudicium, 21
Gloria Dei est celare verbum, 1. mysteria, 25
Generatio quæ sibi munda videtur, & tamen non est lota à sordibus suis, 30
Gustauit & vidit quia bona est negotiatio eius, 31
*Gloria diuitum & pauperum timor Dei est, Eccli.*10
Gloria magna est sequi Dominum, 23
*Gloriam meam alteri non dabo, Isa.*42. & 48
Gaudium & latitia inuenietur in ea, gratiarum actio, vox laudis, 51
Gaudebit super te Deus tuus, 62
Gaudebo in populo meo, 65
*Gloria peccatoris stercus & vermis est, 1. Malach.*2
*Gratis accepistis, gratis date, Matth.*10
*Gaudium erit in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia, Luc.*15
*Gaudium vestrum nemo tollet à vobis, Ioan.*16
*Gloria, honor, & pax omni operanti bonum, Rom.*2
Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, 12
*Glorificate & portate Deum in corpore vestro, 1. Corinth.*6
Gratia Dei sum id quod sum, 15
*Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, 2. Corinth.*1
Gaudete, perfecti estote, exhortamini, idipsum sapite, pacem habete, 13
*Gratias agentes semper pro omnibus, Eph.*5
*Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete. Phil.*4

H

*Habitabo in medio filiorum Israël, eroque eis Deus, Exod.*29
*Honora personam senis, Luc.*19
*Heu quis victurus est, quando ista faciet Deus? Num.*24
*Hodie factus es populus Domini Dei tui, audies vocem eius, & facies mandata, Deut.*27
*Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. 1. Reg.*16
Hodie increuerunt serui qui fugiunt dominos suos, 25
Homines isti boni satis fuerunt nobis, 25
*Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, 2. Reg.*14
*Habitabat Iuda & Israël absque timore vllo, 3. Reg.*4

Hæc dies boni nuntij est, 4.Reg.7
Hæc autem verba vetera, 1.Par.4
Hæc in palam facies verba, & hæc abscondes, 4. Esd.14
Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio, Iudith 9
Homo nascitur ad laborem, Iob 5
Hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore Deus non parcat.6
Hesterni sumus 8
Humiliabam in ieiunio animam meam, Psal.34
Humilia respicit in cœlo & in terra, 112
Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, 119
Habitabunt recti cum vultu tuo, 139
Homo vanitati similis factus est, 143
Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, Prou.3
Honora Dominum de tua substantia, 3
Homo indigens misericors est, 19
Hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere, 21
Homo occidit per malitiam animam suam, Sap.16
Humilia valde spiritum tuum, Eccli.7
Humiliare Deo, & expecta manus eius, 13
Homines iustos probat tentatio tribulationis, 27
Homo homini reseruat iram, & à Deo quærit medelam? 27
Homines diuites in virtute, 44
Hæc est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium, Isa.28
Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis, nec ad dexteram, nec ad sinistram, 30
Hæc infirmitas mea est, & portabo illam, Ier.10
Hæc fuit iniquitas Sodomæ superbia, saturitas panis, & abundantiæ, & otium, Ezech.16
Hodie extollitur, & cras non inuenietur, 1.Mach.2
Habete fiduciam, ego sum, nolite timere, Matth.14
Habete in vobis sal, Marc.9
Homo iustus, & timoratus, Luc.2
Hominem non habeo, Ioan.5
Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, 15
Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum, 17
Honore inuicem præuenientes, Rom.12
Hospitalitatem sectantes, 12
Hilarem datorem diligit Deus, 2.Cor.9
Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem mortem autem crucis, Phil.2
Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra 1.Thess.4
Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, 1.Tim.6
Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita, Tit.3
Horrendum est incidere in manus Dei viuentis, Heb.10
Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos, Iacob.4
Hæc est gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniuste, 1.Pet.2
Hospitales, inuicem sine murmuratione, 4
Humiliamini sub potenti manu Dei, 5
Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus, 1.Ioan.5
Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra, 5
Hi sunt qui segregant semetipsos, animales spiritum non habentes, Iudæ 1
Hic *est patientia, & fides sanctorum, Apoc 13*
Hi *sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt, &c.14*

I

IN sudore vultus tui vesceris pane tuo, Gen.3
In monte saluum te fac, 19
Inueuit seruus tuus gratiam caram te, & magnificasti misericordiam tuam, quam feisti mecum, vt saluares animam meam, 19
Indicauit mihi Dominus, 30
Iustum est, vt aliquando prouideam domui meæ, 30
In manu fortis eduxit nos Dominus de terra Ægypti, Exod.13
Inueniam gratiam ante oculos tuos, 33
Ignis in altari semper ardebit, Leu.6
Iuste iudica proximo tuo, 19
Iudicate quod iustum est, ita paruum audietis vt magnum quia Dei iudicium est, Deut.1
Iuste quod iustum est, persequeris, 16
In ore duorum, aut trium testium peribit, qui interficietur, 17
In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum, 19
Ingressus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit, &c.23
Interroga patrem tuum & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi, 32
Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit, 32
Inimici nostri sunt iudices, 32
Iuxta est dies perditionis, 32
Iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis miserebitur, 32
In dextera eius ignea lex, 33
Inundationem maris quasi lac sugent, 33
In manu tua sumus, quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis, Ios.9.
Inclinate corda vestra ad Dominum Deum, 24
Iuxta ætatem robur est hominis, Iud.8
Ite & inuocate deos quos elegistis, ipsi vos liberent, 10
Ite cum pace, Dominus respicit viam vestram, 18
Impij in tenebris conticescent, 1.Reg.2
Immutauit ei Deus cor aliud, 10
Insiluit Spiritus Dei in Saül, & iratus est furor eius nimis, 11
Inuasit spiritus Dei malus, Saül, 18
Iudicet Dominus inter me & te, 24
Iustior tu es quam ego, 24
In die bona venimus, 25
Ipse est filius Belial, ita vt nemo possit ei loqui, 25
In me sit Domine mi hæc iniquitas, 25
Ista est lex Adam, 2.Reg.7
Inuenit seruus tuus cor suum, vt oraret te, 7
Iustus dominator in timore Dei, 23
Ingredior viam vniuersæ terræ, 3.Reg.2
Iustificans iustum, & reddens secundum iustitiam suam, 8
Ingressus es ad me vt remorarentur iniquitates meæ, 17
In isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, 17
In medio populi mei habito, 4.Reg.4
Indurauerunt ceruicem suam iuxta ceruicem patrum suorum, &c.17
Inclina Domine aurem tuam, & audi aperi oculos tuos, & vide, 19
Inuenerunt terram latissimam, & quietam, & fertilem, 1.Par.4
Inuenit seruus tuus fiduciam, vt oret coram te, 17
Iustus es Domine, & omnia iudicia tua iusta sunt, Tob.3
In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, Iob 12
In nidulo meo moriar, 20
Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam, 32

*Iustus Dominus & iustitias dilexit, Psal.*10
In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui, 17
Impleat Dominus omnes petitiones tuas, 19
In te Domine speraui, non confundar in æternum, 30
In manus tuas Domine commendo spiritum meum, 30
In manibus tuis sortes meæ, 30
Inquirentes Dominum *non minuentur, omni bono,* 33
Iuxta est Dominus *iis, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit,* 33
Iudicia tua abyssus multa, 35
Intende in adiutorium meum Domine Deus *salutis meæ,* 37
Immola Deo *sacrificium laudis,* 49
Inuoca me in die tribulationis & eruam te, 49
Iacta super Dominum *curam tuam, & ipse te enutriet,* 54
In Deo *laudabo sermones meos?* 55
In Deo *speraui, non timebo quid faciat mihi caro?* 55
In Deo *faciemus virtutem,* 59
In Deo *salutare meum & gloria mea,* Deus *auxilij mei, & spes mea in* Deo *est,* 61
Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, *& delectentur in lætitia,* 67
In ecclesiis benedicite Deo, 67
In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, 68
Intende animæ meæ, & libera eam, 68
In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, 68
In te Domine *speraui, non confuudar in æternum,* 70
In mari viæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur, 76
Intret in conspectu tuo oratio mea, 87
In me transierunt iræ tuæ, 87
Introite in conspectu eius in exultatione, 99
In Deo *faciemus virtutem,* 107
Initium sapientiæ timor Domini, 110
In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi, 118
In mandatis tuis exercebor, 118
In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos, 118
Inclina cor meum in testimonia tua, 118
Iudicia tua iucunda, 118
In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, 118
Iustus es Domine, *& rectum iudicium tuum,* 118
Ignitum eloquium tuum vehementer, 118
Intellectum da mihi, & viuam, 118
Imperfectum meum viderunt oculi tui, 138
In factis manuum tuarum meditabar, 142
Iustus Dominus *in omnibus viis suis,* 144
Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, 148
In omnibus viis tuis cogita Deum, *& ipse diriget gressus tuos, Prou.*3
Iustorum semita quasi lux splendens, procedit, & crescit vsque ad perfectum diem, 4
In multiloquio non deerit peccatum, 10
Inter superbos semper sunt iurgia, 13
In timore Domini *fiducia fortitudinis,* 14
Innocens credit omni verbo, 14
Inuidia putredo ossium, 14
In omni loco oculi Domini *contemplantur bonos & malos,* 15
Indignatio regis nuntij mortis, 16
In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ, 17
Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit, 18
Iustus prior accusator est sui, 19
Iustus excogitat de domo impij, vt detrahat impios à malo, 21
Iustus quasi leo confidens, 28
Iustus nouit causam pauperum, 29
*In multa sapientia multa indignatio, Eccl.*1
In multis sermonibus inuenietur stultitia, 5
*Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, Sapient.*2
Iustus si morte præoccupatus fuerit in refrigerio erit, 4
Iudicium durissimum in iis qui præsunt, fiet, 6
*In igne probatur aurum, homines receptibiles in camino humiliationis, Eccl.*2
Iustorum natio, obedientia & dilectio, 3
In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis, 7
In manu Dei *potestas hominis,* 10
In vestitu ne glorieris vnquam, 11
In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum, 11
In tempore infirmitatis ostende conuersationem tuam, 18
Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa, 23
Iurans multum implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga, 23
Iustitiam si sequaris, apprehendes illam, 27
In medio insensatorum serua verbum tempori, 27
Infirmitas grauis sobriam facit animam, 31
Intellige quæ sunt proximi tui ex te ipso, 31
In omnibus operibus tuis esto velox, 31
In multis esto quasi insçius, 32
In medio magnatum loqui non præsumas, 32
In omnibus operibus tuis præcellens esto, 33
In omni dato hilarem fac vultum tuum, 34
In multis escis erit infirmitas, 37
In tua infirmitate ne despicias te ipsum, sed ora Dominum, *& ipse curabit te,* 38
In mortuum produc lacrymas, 38
Iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum vsque ad diem sepulturæ, 40
In medio mulierum noli commorari, 42
In ira Domini *exercituum conturbata est terra, Isa.*9
*Ingemuerunt omnes qui lætabantur corde, cessauit gaudium, &c.*24
Iusti semita recta est, 26
In terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini, 26
Iste omnis fructus, vt auferatur peccatum eius, 27
In silentio & in spe erit fortitudo vestra, 30
In vacuum laboraui, sine causa & vane fortitudinem meam consumpsi, 49
In manibus meis descripsi te, 49
Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, 57
Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest, 57
In die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, 58
Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum, 59
In indignatione mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui, 60
In dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, 63
*Incrassati sunt, & impinguati, & præterierunt sermones meos pessime, Ier.*5
*Interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea,*6
Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua, 30
In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans, 31
Incomprehensibilis cogitatu, 32
*Ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus, Thren.*2
Ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes

pedes meos, Ezech.3
Iudicabo te iuxta vias tuas,& ponam contra te omnes abominationes tuas, 7
Inxta vias tuas,& iuxta adinuentiones tuas iudicabo te,dicit Domiaus, 24
In nihilum redigam te, & non eris, dicit Dominus Deus, 26
Iustitia iusti non liberabit eum,in quacunque die peccauerit, 33
Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit, &c.33
Intelligentia, opus est in visione, Dan.10
Ipsi regnauerunt, & non ex me,Ose.8
In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis, 11
Infirmus dicet,quia ego sum, Ioel.3
Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, Mich.7
Ingrediatur putredo in ossibus meis,& subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis, &c. Abac.3
Iudices eius vt lupi vesperæ,non relinquebant in mane, Soph.3
In die illa non confunderis super cunctis adinuentionibus tuis,quibus præuaricata es in me, 3
Ira magna ego irascor super gentes opulentas, Zach.1
Iratus sum parum, ipsi vero adiuuerunt in malum, 1
Ibimus vobiscum, audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est, 8
In penuria vos maledicti estis,& me configitis, Mal.3
Ira Domini in misericordiam conuersa est, 2.Mach.8
Iustum est subditum esse Deo, 9
In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, Matthæi, 7
Inimici hominis domestici eius, 10
Ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te, 11
Iugum meum suaue est, & onus meum leue, 11
Iesus autem tacebat, 26
Iesu miserere mei, Marc.10
In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris, Luc.1
Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur? 12
Impossibile est, vt non veniant scandala,17
In patientia vestra possidebitis animas vestras, 21
In propria venit, & sui eum non receperunt, Ioan.1
Ille erat lucerna, ardens & lucens, 5
Iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego,& qui misit me, Pater.8
In veritate non stetit, quia non est veritas in eo, 8
In hoc cognoscent omnes,quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem, 13
In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum, 16
Ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati, Act.5
In ipso viuimus,mouemur, & sumus,
Inuisibilia ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur,Rom.1
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, 7
Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum, 10
In tribulatione patientes, 12
Idipsum inuicem sentientes, 12
Induimini Dominum nostrum Iesum Christum, 13
Idipsum dicatis omnes, 1.Cor.1
Iniqui regnum Dei non possidebunt, 6
Id quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis,2.Cor.4
In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, 6
Ipsi vos probate, 13
Inimicus vobis factus sum verum dicens vobis? Gal.4
Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis, Eph.4
Irascimini & nolite peccare, Sol non occidat super iracundiam vestram, 4
Induite vos armaturam Dei, 6
Idem sapiamus, in eadem permaneamus regula, Phil.3
In omnibus gratias agite, 1.Thess.5
Iuuenilia desideria fuge, 2.Tim.2
In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, Tit.2
Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt etiã donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi,& prolapsi sunt,rursum reuocari ad pœnitentiam, Heb.6
Iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam, Iacob 2
In multis offendimus omnes, 3
In timore incolatus vestri tempore conuersamini, 1.Pet.1
In hoc scimus, quoniam cognouimus eum,si mandata eius obseruamus, 1.Ioan.2
In mente habe qualiter acceperis,& audieris & serua, Apoc.3
Iustæ & veræ sunt viæ tuæ Domine rex sæculorum,15
Iudicia tua manifesta sunt, 15
Iudicati sunt mortui ex iis quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum, 20

L

LOquar ad Dominum meum, cum sim puluis, & cinis, Genes.18
Lex Domini semper sit in ore tuo,Exod.13
Lætatus sum in salutari tuo, 1.Reg.2
Loquere Domine, quia audit seruus tuus, 3
Loquar in tribulatione spiritus mei, Iob,7
Lætentur omnes qui sperant in te, Psal.5
Lætabitur iustus cum viderit vindictam, 57
Lætabitur iustus in Domino, & sperabit in eo, 63
Lætentur in te omnes, qui quærunt te, 69
Lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui, 85
Lux orta est,iusto & rectis corte lætitia, 96
Lætetur cor quærentium Dominum, 104
Libera me, quia egenus & pauper ego sum, 108
Lex tua meditatio mea est, 118
Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis, 118
Lætatus sum in iis quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus, 121
Laudate Dominum quoniam bonus Dominus, 134. & 146
Laudabo nomen tuum in sæculum, 144
Laudabo Dominum in vita mea, 145
Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis, Prou.2
Lingua sapientium sanitas est, 12
Lætatur homo in scientia oris sui, 15
Luxuriosa res vinum, 10
Laudet te alienum, & non os tuum,27
Laudant impium qui legem derelinquunt, 28
Laudaui magis mortuos quam viuentes, Eccl.4

Locum tuum ne dimiseris, 10
Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi, Eccles.9
Loquere maior natu, decet enim te, 32
Loquimini nobis placentia, videte nobis errores, Isa.30
Latitia sempiterna super caput eorum, 35
Laude mea infrænabo te ne intereas, 48
Latitia sempiterna erit eis, 61
Laua à malitia cor tuum Ierusalem, vt salua sias, Ierem.4
Loqueris ad eos,& non audient te,7
Locutus sum ad te in abundantia tua, dixisti, non audiam, 22
Lætabor super eis cum bene eis fecero, 32
Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos, Thr.3
Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, Ezech.3
Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum est,respondebit, Abac.2
Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, Zach.8
Labia sacerdotis custodient scientiam,& legem requirent ex ore eius, Malach.2
Laborare feciſtis Dominum in sermonibus vestris, 2
Legentibus si semper exactus sit sermo, non erit gratus, 2. Machab.15
Lata porta, & spatiosa via est,quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam, Matth.7
Leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra, Luc.21
Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, Ioan.3
Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, Ephes.4
Lex iusto non est posita, 1.Tim.1
Labora sicut bonus miles Christi, 2.Tim.2
Lingua ignis est,vniuersitas iniquitatis, Iac.3
Linguam nullus hominum domare potest, inquietum malum plena veneno mortifero, 3
Libertatem promittentes cum ipsi serui sint corruptionis, 2.Pet.2
Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis eum pusilli & magni, Apoc. 9

M

Minor sum Domine cunctis miserationibus tuis, quas feciſti cum seruo tuo, Gen.32
Maneat vnusquisque apud semetipsum, Exod.16
Mendacium fugies, 23
Miserebor cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit, 33
Mœchus & adultera morte moriantur, Leuit.20. & Deut.22
Multum erigimini filij Leui, Num.16
Moriatur anima mea morte iustorum, 23
Munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum, Deut.16
Maledictus à Deo est qui pendet in ligno, 21
Maledictus qui non honorat patrem suum, & matrem suam, 27
Maledictus qui transfert terminos proximi sui, 27
Maledictus qui errare facit cæcum in itinere,27
Mandatum hoc non supra te est, nec procul positum,30
Memento dierum antiquorum, 32
Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia,32
Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore, 32
Multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum, Iud.2
Mutaberis in virum alium, 1.Reg.10
Melior est obedientia quam victimæ, 15
Mulier prudentissima, & speciosa, 25
Magnificetur anima mea in oculis Domini, 26
Magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum, 2.Reg.7
Melius est vt incidant in manus Domini, multæ enim misericordiæ eius sant, quam in manus hominum, 24
Missus sum ad te durus nuntius, 3.Reg.14
Mors in olla, 4.Reg 4.
Memento quæso Domine, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, 20
Mortuus est Dauid in senectute bona, plenus dierum & diuitiis & gloria, 1.Par.29
Manus Dei est super omnes qui quærunt eum in bonitate, 1.Esd.8
Multiplicabitur iniustitia,& incontinentia super terram,4.Esd.5
Magna iudicia tua Domine, Tob.3
Militia est vita hominis super terram,Iob 7
Miserere mei & exaudi orationem, Psal.4
Miserere mei Domine,quoniam infirmus sum,6
Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, 2
Misericordia tua ante oculos meos est, 25
Misereri mei, & exaudi me, 26
Miserere mei Domine, quoniam tribulor, 30
Multa flagella peccatoris, 31
Misericordia Domini plena est terra, 32
Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus, 33
Mors peccatorum pessima, 33
Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas, 36
Multa feciſti Deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi, 39
Magnus Dominus & laudabilis nimis, 47. & 95.
Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam 50
Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea, 56
Melior est misericordia tua super vitas,62
Mirabilis Deus in sanctis suis, 67
Mihi adhærere Deo bonum est,ponere in Domino Deo spem meam, 72
Memor fui operum Domini, 76
Meditatus sum nocte cum corde meo, 76
Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor, 76
Melior est dies vna in atriis tuis super millia, 83
Misericordiam & veritatem diligit Deus, 83
Magnus es tu,& faciens mirabilia, 85
Misericordia tua, magna est super me, 85
Misericordias Domini in æternum cantabo,88
Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine, 100
Miserator & misericors Dominus,longanimis,& multum misericors, 102. & 144
Misericordia Domini ab æterno, & in æternum super timentes eum, 102
Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, 110
Maledicti qui declinant à mandatis tuis, 118
Miserere nostri Domine, quia multum repleti sumus despectione, 122
Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est & non potero ad eam, 138
Mirabilia opera tua & anima mea cognoscet nimis, 138
Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, 138

Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis, 144
Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus, 146
*Misericordia & veritas, te non deserant, Prou.*3
Mandatum lucerna est & lex lux, 6
Memoria iusti cum laudibus, 10
Miseros facit populos peccatum, 14
Melius est parum cum iustitia, quam multi fructus cum iniquitate, 16
Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium, 16
Melius est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum iurgio, 17
Mors & vita in manibus linguæ, 18
Mulier litigiosa, tecta iugiter perstillantia, 19
Munus absconditum extinguit iras, 21
Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa, & iracunda, 21
Melius est bonum nomen quam diuitiæ multæ, 22
Modestiæ finis, timor Domini, diuitiæ, & gloria, & vita, 22
Melior est manifesta correctio, quam amor absconditus, 27
Melior est vicinus iuxta, quam frater procul, 27
Mali non cogitant iudicium, 28
Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, 30
Mulierem fortem quis inueniet? 31
Manum suam misit ad fortia, 31
*Melius est duos esse simul, quam vnum, Eccles.*4
Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij, 7
Melior est ira risu, 7
Melius est à sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi, 7
Melior est finis orationis, quam principium, 7
Mane semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua, 11
Meditatio frequens, carnis afflictio est, 12
*Misereris omnium, quia omnia potes, Sap.*11
Magna sunt iudicia tua Domine, 17
*Maledicentis tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio, Eccl.*4
Magnati humilia caput tuum, 4
Multos perdidit aurum & argentum, 8
Mirabilia opera Altissimi solius, 11
Memor esto, quoniam mors non tardat, 14
Melior est vnus timens Deum, quam mille filij impij, 16
Mandauit Deus vnicuique de proximo suo, 17
Musica in luctu importuna narratio, 22
Mulieris nequitia, omnia malitia, 25
Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo, 25
Mulieri nequam ne des veniam prodeundi, 25
Mulier zelotypa dolor cordis, & luctus, 26
Mulieris formicatio in excellentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur, 26
Mulier sancta & pudorata, gratia super gratiam, 26
Melior est mors, quam vita amara, 30
Miserere animæ tuæ placens Deo, 30
Multos errare fecerunt somnia, 34. *sc. falsæ visiones,*
Mihi heri, & tibi hodie, 38
Melius est mori quam indigere, 40
Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens. 42
Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem, 51
Multiplicasti gentem, & non magnificasti lætitiam, Isaiæ 9
*Misereamur impio, & non discet iustitiam facere,*26
*Mulieres opulentæ surgite & audite, obstupescite, conturbamini, &c.*32
Mane erigit mihi aurem vt audiam quasi magistrum, 50
Mundamini qui fertis vasa Domini, 52
Mei non es recordata, nec cogitasti in corde tuo, 57
Miserationum Domini recordabor, 63
*Me dereliquerunt, fontem aquæ viuæ, Ier.*2
Me ergo non timebitis? ait Dominus, 5
Maledictus homo qui confidit in homine, 17
Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter, 48
Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine, 48
*Multi gemitus mei, & cor meum mœrens, Thr.*1
Migrauit Iudas propter afflictionem, 1
Magna est velut mare contritio tua, quis medebitur tibi? 2
Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti, 3
*Meretrix audi verbum Dei, Ezech.*16
Multo labore sudatum est, & non exiuit, de ea nimia rubigo eius, nec per ignem, 24
Mundare te volui, & non es mandata à sordibus tuis, 24
*Misericordiam & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper, Ose.*12
*Magnus dies Domini & terribilis valde, & quis sustinebit eum, Ioel.*2
*Mundi sunt oculi tui ne videant malum, & respicere ad iniquitatem non poteris, Abac.*1
*Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus, Agg.*2
*Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino, Mal.*1
Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, 2. *Mach.*15
*Misericordiam volo, & non sacrificium, Matt.*9. & 12
Messis quidem multa, operarij autem pauci, 9
Multi erunt primi nouissimi & nouissimi primi, 19
Multi sunt vocati, pauci vero electi, 20
*Misericordia eius à progenie in progenies, timentibus eum, Luc.*1
Manus Domini erat cum illo, 1
Medice, cura teipsum, 4
Mutuum date nihil inde sperantes, 6
Mulier dimissa es ab infirmitate tua, 13
Memores estote vxoris Loth, 17
*Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiam opus eius, Ioan.*4
Me odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala sunt, 7
Mendax est & pater eius, 8
Mandatum eius vita æterna est, 12
Mandatum nouum do vobis, vt diligatis, inuicem, sicut dilexi vos, 13
*Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, Act.*4
*Ministerium meum honorificabo, Rom.*11
Multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, 12
Modicum fermentum totam massam corrumpit, 1. *Corinth.*5
Melius est nubere quam vri, 7
Mulieres in Ecclesiis taceant, turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia, 14
Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei, 2. *Cor.*7
*Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri, Iesu Christi per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, Gal.*6
*Mihi viuere Christus est, & mori lucrum, Phil.*1
Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus enim prope est, 4
*Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo, Col.*3

Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, 3
Ministerium tuum imple, 2.*Tim*.4
Mihi vindictam,& *ego retribuam*, *Heb*.10
Maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi, 11
Multum valet deprecatio iusti assidua, *Iacob*.5
Mundus transit, & *concupiscentia eius*, 1.*Ioan*.2
Mandata eius grauia non sunt, 5
Mundus totus in maligno positus est, 5
Maius horum non habeo gaudium, *quam vt audiam filios meos in veritate ambulare*,3.*Ioan*.
Memor esto vnde excideris, & *age pœnitentiam*, & *prima opera fac*, *Apoc*.2
Mulier amicta Sole, & *Luna sub pedibus eius*, & *in capite ius corona stellarum duodecim*, 12
Michael & *Angeli eius præliabantur cum dracone*,12
Magna & *mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens*, 15

N

NVnquid Deo quidquam est difficile? *Gen*.18
Nunquid perdes iustum cum impio? 18
Non est hoc tuum qui iudicas omnem terram, 18
Noli timere, *quia ego tecum sum*, 26
Nunquid non resuscitasti & *mihi benedictionem*? 27
Non sequeris turbam ad faciendum malum, *Exod*.23
Non accipies munera, 23
Non apparebis in conspectu meo vacuus,23
Noui te ex nomine,& *inuenisti gratiam coram me*,33
Non videbit me homo,& *viuet*,33
Nullus apud se per se innocens est, 34
Nolite contaminare animas vestras, *Leu*.11
Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane, 19
Non quæres vltionem, *nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum*, 19
Non obseruabitis, *somnia*, 19
Non radetis barbam, 19
Nolite facere iniquum aliquid, *in iudicio*, *in regula*, *in pondere in mensura*, 19
Non offeretis Domino quod maculam habuerit, 22
Nunquid manus Domini inualida est? *Num*.11
Nolite rebelles esse contra Dominum, 14
Nolite ascendere,*non est enim Dominus vobiscum*, 14
Nunquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & *vos hic sedebitis*? 32
Non possum solus sustinere vos, *Deut*.1
Nolite metuere, *Dominus Deus qui ductor est vester*, *pro vobis ipse pagnabit*, 1
Non tentabis Dominum Deum tuum, 6
Non in solo pane viuit homo, *sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei*, 8
Non propter iustitias tuas Dominus dedit tibi terram hanc optimam, 9
Non coques hœdum, *in lacte matris suæ*, 24
Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ, 15
Non induetur mulier veste virili, *nec vir vtetur veste fœminea*, 22
Non arabis in boue simul & *asino*, 22
Non tradas seruum domino suo qui ad te confugit,33. *s. domino infideli*,
Non pernoctabit apud te pignus pauperis, 24
Non auferes pignoris loco viduæ vestimentum, 24
Non habebis in sacculo diuersa pondera, *maius* & *minus*, 25
Non præteriui Domine mandata tua, *nec sum oblitus imperij tui*, 26
Nunquid non ipse est pater tuus,*qui possedit te*, & *fecit*, & *creauit te*? 32
Non est qui de manu mea possit eruere, 32
Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, *sed meditaberis in eo diebus ac noctibus*, &*c*. *Ios*.1
Noli timere, *quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcunque perrexeris*, 11
Non ero vltra vobiscum donec conteratis eum qui huius sceleris reus est, 7
Ne retrahas manus tuas ab auxilio seruorũ tuorũ,10
Nolite stare,*sed persequimini hostes*, 10
Nolite timere,*sed confortamini*, & *estote robusti*, 10
Non præteriit de vniuersis mandatis, *nec vnum quidem verbum quod iusserat Dominus*,11
Non dimiserunt adinuentiones suas, & *viam durissimam*, *per quam ambulare consueuerant*, *Iud*.2
Noua bella elegit Deus, 5
Narrentur iustitiæ Domini,& *clementiæ*,5
Nonne vos estis qui odistis me, & *eiecistis*? 11
Non ego pecco in te, *sed tu contra me male agis*, 11
Nolite negligere, *nolite cessare*, 18
Nolite fratres, *nolite facere malum hoc*, 19
Nunquam tantum nefas,& *tam grande piaculum factum est*, 20
Ne vocetis me Noemi,*i*.*pulchrum*,*sed vocate me Mara*, *i*. *amaram*, *Ruth* 1
Nunquid non ego melior tibi sum, *quam decem filij*? 1.*Reg*.1
Non est sanctus vt est Dominus, 2
Non est fortis sicut Deus noster, 2
Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes,2
Non in fortitudine sua roborabitur vir, 2
Non est bona fama quam ego audio, 2
Non cecidit ex omnibus verbis eius in terram, 3
Num & *Saül inter Prophetas*? 10.& 19
Num saluare nos poterit iste? 10
Nolite declinare post vana,*quæ non proderunt vobis*,12
Non derelinquet Dominus populum suum,12
Non est Domino difficile saluare,*vel in multis*, *vel in paucis*, 14
Non est Deus homo,*vt agat pœnitentiam*, 15
Non possum sic incedere,*quia non vsum habeo*, 17
Non in gladio, *nec in hasta saluat Dominus*, 17
Non rectis oculis Saül adspiciebat Dauid, 18
Num parum videtur vobis generum esse regis? 18
Non est qui vicem meam doleat, 22
Non erit tibi hoc in singultum, & *in scrupulum cordis*, 25
Nunquid non vir tu es? 26
Non est bonum hoc quod feciſti, 26
Nolite annunciare in Geth,*nec in compitis Ascalonis*, 2.*Reg*.1
Non te frangat ista res,11
Noli facere stultitiam hanc, 13
Non vult Deus perire animam,*sed retractat cogitans*, *ne penitus pereat qui abiectus est*, 14
Nec mihi,*nec tibi sit*, *sed diuidatur*, 3.*Reg*.3
Non est Satan, *nec occursus malus*, 5
Non est homo qui non peccet, 8
Ne glorietur accinctus æque vt discinctus, 20
Nunquid non est Deus in Israël? 4.*Reg*.1
Noli despicere animam meam, 1
Non erat vox, *nec sensus*, 4
Noli timere, *plures enim nobiscum sunt quam cum illis*, 6
Nunquid est cor tuum rectum cum corde meo,*sicut cor meum cum corde tuo*? 10
Non declinauit ad dexteram siue ad sinistram, 22
Non derelinquis præsumentes de te, & *præsumentes de se humilias*, *Iudith* 6
Non est auxilium mihi in me, *Iob* 6
Nunquid Deus supplantat iudicium? 8
Non iustificabitur homo comparatus Deo, 9. & 25
Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui? 10

Nunquid

Nunquid vir verboſus iuſtificabitur ? 11
Nunquid Deum docebit quiſpiam ſcientiam ? 21
Nonne Deus conſiderat vias meas ? 31
Non dicit, vbi eſt Deus qui fecit me ? 35
*Nouit Dominus vias iuſtorum, Pſal.*1
Non timebo mala, quoniam tu mecum es, 22
Nouit Dominus dies immaculatorum, 36
Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne diſceſſeris à me, 37
Ne proiicias me à facie tua, & Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me, 50
Nonne Deo ſubiecta erit anima mea ? 61
Ne auertas faciem tuam à puero tuo, 68
Ne proiicias me in tempore ſenectutis, cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me, 70
Nos autem populus tuus, & oues paſcuæ tuæ, confitebimur tibi in ſæculum, 78
Nunquid in æternum iraſceris nobis ? 84
Nunquid vane conſtituiſti omnes filios hominum ? 88
Nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ, 91
Non repellet Dominus plebem ſuam, 93
Narrate omnia mirabilia eius, 104
Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam, 113
Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam, 126
Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens, 142
Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam, 142
Ne innitaris prudentiæ tuæ, Prou 3
Ne ſis ſapiens apud temetipſum, 3
Noli prohibere benefacere eum qui poteſt, ſi vales & ipſe benefac, 3
Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum ſtatim poſſis dare, 3
Nouiſſima illius, ſcil. voluptatis, amara quaſi abſynthium, 5
Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia, 12
Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit, 12
Non decent ſtultum verba compoſita, 17
Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum, 21
Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui, 22
Ne loquaris in auribus inſipientium, 23
Ne æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis, 24
Ne quæras impietatem in domo iuſti, 24
Ne glorioſus appareas coram Rege, 25
Ne glories in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies, 27
*Non eſt melius niſi lætari, & facere bene in vita ſua, Eccl.*3
Nemo poteſt corrigere, quem Deus deſpexerit, 7
Noli eſſe iuſtus multum, nec plus ſapias, quam neceſſe eſt, 7
Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet, 7
Non eſt in poteſtate hominis prohibere ſpiritum, 8
Neſcit homo vtrum amore an odio dignus ſit, 9
*Num quem diligit anima mea vidiſti ? Cant.*3
*Neminem diligit Deus, niſi eum qui cum ſapientia inhabitat, Sap.*7
Noſſe te conſummata iuſtitia eſt, 15
*Nullus ſperauit in Domino, & confuſus eſt, Eccl.*2
Non protrahas datum angustianti, 4
Ne retineas verbum in tempore ſalutis, 4
Ne confundaris confiteri peccata tua, 4
Noli reſiſtere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluuij, 4
Noli citatus eſſe in lingua tua, & remiſſus in operibus tuis, 4
Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, 4
Non ſit manus tua porrecta ad accipiendum, & ad dandum collecta, 4
Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, &c. 5
Nolite quærere ab homine ducatum, nec à rege cathedram honoris, 7
Non te iuſtifices ante Deum, quoniam agnitor Cordis eſt, 7
Noli penes regem velle videri ſapiens, 7
Noli quærere fieri Iudex, niſi valeas virtute rumpere iniquitates, 7
Ne te immittas in populum, 7
Noli eſſe puſillanimis in animo tuo, 7
Non iteres verbum in oratione tua, 7. *ſ. attente orandum ſic, vt non ſit opus repetere.*
Non litiges cum homine potente, 8
Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, nec improperes ei, 8
Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute, 8
Noli de mortuo inimico tuo gaudere, 8
Ne deſpicias narrationem presbyterorum ſapientum, 8
Non incendas carbones peccatorum arguens eos, 8
Noli fœnerari homini fortiori te, 8
Non iudices contra iudicem quoniam ſecundum quod iuſtum eſt, iudicat, 8
Non eas cum audace in via, 8
Non facias cum iracundo rixam, 8
Non omni homini cor tuum manifeſtes, 8
Ne derelinquas amicum antiquum, 9
Non eſt maior illo qui timet Deum, 10
Ne adiicias loqui in medio ſeniorum, 11
Ne certes de ea re qua te non moleſtat, 11
Ne in multis ſint actus tui, 11
Non omnem hominem inducas in domum tuam, 11
Non credas inimicos tuo in æternum, 12
Noli eſſe humilis in ſapientia tua, 13. *ſ. vt deiiciaris ab his quæ ſcis.*
Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris, 15
Non dixeris, per Deum abeſt, 15
Non omni verbo credas, 19
Non eſt ſenſus vbi eſt amaritudo, 21
Nihil dulcius quam reſpicere in mandatis Domini, 23
Non eſt ira ſuper iram mulieris, 25
Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, 25
Nihil ſine conſilio facias, 32
Non omnia omnibus expediunt, 37
Nihil eſt mirabile in conſpectu Dei, 39
Ne laboretis, non enim comprehendetis, 43
*Non ſtabit, & non erit iſtud, Iſa.*7
Nunquid gloriabitur ſecuris contra eum qui ſecat in ea ? 10
Nomen tuum, & memorale tuum Domine in deſiderio animæ, 26
Non eſt populus ſapiens, propterea non miſerebitur eius qui fecit eum, 27
Nolite illudere, ne forte conſtringantur vincula veſtra, 28
Nunquid tota die arabit arans ? &c. 28
Nocte & die non extinguetur, in ſempiternum aſcendet fumus eius, 34
Non eſt inueſtigatio ſapientiæ eius, 40
Ne timeas, quia ego tecum ſum, 41. *&* 43
Non erit triſtis, nec turbulentus, 42
Narra ſi quid habes, vt iuſtificeris, 42
Non eſt pax impiis, dicit Dominus, 48. *&* 57
Nunquid non vos filij ſceleſti ? 57
Nunquid ſuper his non indignabor ? 57
Non dixiſti : Quieſcam, 57

Non eſt qui conſurgat, & teneat te,64
Numquid ſuper his continebis te Domine? 66
Numquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam? 66
Nunquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus, & in gente tali non vlciſcetur anima mea? Ier.5.& 9
Non dixerunt in corde ſuo, metuamus Dominum Deum noſtrum,5
Noliorare pro populo, hoc, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te,7.& 11
Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens,quid feci?8
Nunquid reſina non eſt in Galaad, aut medicus non eſt ibi? 8
Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, &c.ſed in hoc glorietur qui gloriatur,ſcire & noſſe me,9
Non eſt ſimilis tui Domine,magnus es tu,&c.10
Nullus eſt qui recogitet corde,12
Nunquid non cœlum & terram ego impleo? dicit Deminus,23
Numquid non verba mea ſunt quaſi ignis, dicit Donus,& quaſi malleus conterens petram? 23
Numquid mihi difficile erit omne verbum? 32
Non poterat Dominus vltra portare, propter malitiam ſtudiorum veſtrorum,&c.44
Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es, Thr.3
Nolunt audire,quia nolunt audire me, Ezech.3
Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſraël, 13
Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij, dicit Dominus, & non vt conuertatur à viis ſuis, & viuat, 18
Non propter vos ego faciam, ſed propter nomen ſanctum meum, 36
Nunquid ad ſumenda ſpolia tu venis? 38
Non in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam,ſed in miſerationibus tuis multis, Daniel.9
Noli timere vir deſideriorum, pax tibi confortare, & eſto robuſtus, 10
Non eſt veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra, Oſe.4
Non dabunt cogitationes ſuas, vt reurrtantur ad Deum,5
Nonne verba mea bona ſunt cum eo qui recte graditur? Mich.2
Nolite credere amico, 7
Neſciuit iniquus confuſionem, Soph.3.
Non in exercitu,nec in robore, ſed in ſpiritu meo,dicit Dominus, Zach.4
Noluerunt attendere, & auerterunt ſcapulam recedentes, 7
Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, Mal.1
Nunc beatos dicimus arrogantes, ſiquidem ædificati ſunt,&c.3
Non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt,1.Mach.3
Non inferamus crimen gloriæ noſtræ,9
Non mihi contingat parcere animæ meæ, non enim ſum melior fratribus meis, 13
Non propter locum gentem, ſed propter gentem locum Deus elegit, 2,Mach.5
Non ſinere multo tempore peccatoribus ex ſententia agere,ſed ſtatim vltionem adhibere, magni beneficij indicium eſt, 6
Non eſt ætati noſtræ dignum fingere, 6
Nos pro peccatis noſtris hæc patimur, 7
Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei, Matth.4
Non tentabis Dominum Deum tuum, 4
Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita, nec accendunt lucernam,&c.5
Non iurare omnino, 5
Non reſiſtere malo, 5
Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra &c.6
Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, 6
Nolite ſolicite eſſe dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus,&c.6
Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum,6
Nolite condemnare,& non condemnabimini, 7
Nolite ſanctum dare canibus,&c. 7
Nunquam noui vos, diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem, 7
Non eſt opus valẽtibus medicus, ſed male habẽtibus,9
Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores, 9
Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, 10
Nihil opertum quod non reueletur, 10
Nolite timere eos, qui occidunt corpus, 10
Non contendet neque clamabit, 12
Non eſt Propheta ſine honore, niſi in patria ſua, & in domo ſua, 13
Non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum, 16
Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum, 8
Ne vocemini magiſtri, quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus, 23
Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, 26
Nemo bonus, niſi vnus Deus, Marc.10
Non quod ego volo, ſed quod tu, 14
Non diſcedebat de templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die, Luc.2
Non egent qui ſani ſunt medico, ſed qui male habent,5
Nemo bibens vetus (ſ.vinum) ſtatim vult nouum, dicit enim, vetus melius eſt, 5
Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei, 9
Nolite in ſublime tolli, 12
Nolite timere puſillus grex, quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum, 12
Non exibis inde, donec etiam nouiſſimum minutum reddas, 12
Neſcio vnde ſitis, 13
Negotiamini dum venio, 19
Non mea voluntas, ſed tua fiat, 21
Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo, Ioan.3
Non ad menſuram dat Deus ſpiritum, 3
Non poſſum ego à me ipſo facere quicquam, 5
Non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me, 5
Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum, 6
Nemo poteſt vanire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo, 6
Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed rectum iudicium iudicate, 7
Nunquid lex noſtra iudicat hominem, niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat, 7
Non reliquit me ſolum quia ea quæ placita ſunt ei, facio, ſemper, 8
Noli eſſe incredulus, ſed fidelis, 20
Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate, Act.1
Non eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri, 4
Nos orationi & miniſterio verbi inſtantes erimus,6
Non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur, 6
Non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente qui timet Deum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi, 10

*Notum à seculo est Domino opus suum,*15
*Noli timere,sed loquere,& ne taceas,*18
*Non facio animam meam pretiosiorem quam me,*20
*Non subterfugi, quo minus annuntiarem vobis omne consilium Dei,*20
*Non est personarum acceptio apud Deum,Rom.*2
*Non auditores legis iusti sunt apud Deum,sed factores legis iustificabuntur,*2
*Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam,quæ reuelabitur in nobis,*8
*Non volentis, nec currentis, sed miserentis est Dei,*9
*Noli altum sapere, sed time,*11
*Nolite conformari huic seculo,*12
*Non plus sapere,quam oportet sapere,sed sapere ad sobrietatem,*12
*Non alta sapientes, sed humilibus consentientes,*12
*Nolite prudentes esse apud vosmetipsos,*12
*Nulli malum pro malo reddentes,*12
*Noli vinci à malo,sed vince in bono malum,*12
*Non est potestas nisi à Deo,*13
*Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis,*13
*Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax,& gaudium in Spiritu sancto,*14
*Non iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum,& hunc crucifixum,1.Cor.*2
*Nec qui plantat est aliquid,nec qui rigat, sed qui incrementum dat Deus,*3
*Nemo glorietur in hominibus,*3
*Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum,*4
*Nolite ante tempus iudicare,*4
*Non in sermone est regnum Dei,sed in virtute,*4
*Non omnia expediunt,*6
Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? 6
Nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, 6
*Non estis vestri,empti enim estis pretio magno,*6
*Nolite fieri serui hominum,*7
Numquid de bobus cura est Deo? 9
*Nemo quod suum est, quærat, sed quod alterius,*10
Non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis vt saluifiant, 10
*Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto,*12
*Nihil sine voce est,*14
*Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote,*14
*Non est dissensionis Deus, sed pacis,*14
*Non nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christum, 2.Corinth.*4
*Non contemplantibus nobis quæ videntur,sed quæ non videntur,*4
Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat, 10
*Non quæro quæ vestra sunt, sed vos,*12
*Nolite locum dare diabolo, Eph.*4
Nolite contristare Spiritum Dei, 4
*Nemo vnquam carnem suam odio habuit,*5
*Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum, Phil.*2
Nostra conuersatio in cœlis est, 3
*Nunc viuimus,si vos statis in Domino,1.Thess.*3
*Nocte & die operantes ne quem vestrum grauaremus, 2.Thess.*3
Nolite deficere benefacientes,
*Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, 2.Tim.*2
*Non coronabitur,nisi qui legitime certauerit,*2
Noli contendere verbis, 2
*Nemo te contemnat, Tit.*2
*Ne quis desit gratiæ Dei, Heb.*12
Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, 13
*Nolite plures magistri fieri fratres mei,Iacob.*3
*Nolite detrahere alterutrum fratres mei,*4
*Nolite ingemiscere fratres in alterutram,*5
*Non reddentes malum pro malo,1.Pet.*3
*Nouit Deus pios de tentatione eripere, 2.Pet.*2
Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti, 3
*Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt, 1.Ioan.*2
Non diligamus verbo, nec lingua, sed opere & veritate, 3
Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, 4
*Nomen habes quod viuas,& mortuus es, Apoc.*3
Nescis,quia tu es miser, & miserabilis, & pauper,& cæcus, & nudus, 3
*Non intrabit in eam aliquid coinquinatum,*21
*Nomen eius in frontibus eorum,*21

O

*OBliuisci me fecit Deus omnium laborum meorum,Gen,*41
*Oderant filios Israël Ægyptij,& affligebant, Exod.*1
*Ostendam vobis quid agere debeatis,*4
*Omnia verba Domini,quæ locutus es,faciemus,*24
Ostende mihi gloriam tuam, 33
Ostendam omne bonum tibi, 33
Obsecro Domini, vt gradiatis nobiscum, vt auferas iniquitates nostras atque peccata, nosque possideas, 34
Omnis voluntarius, & prono animo offerat Domino, 35
*Omnis adeps Domini erit, Leu.*3
*Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, Num.*6
Obsecro Domine, vt interficias me,ne tantis afficiar malis, 11
*Omnis locus quem calcauerit pes vester, vester erit, Deuter.*11
Oblitus es Dei creatoris tui, 32
Omnes sancti in manibus illius sunt, 33
*Omnia quæ præcepisti nobis,faciemus, & quocunque miseris, ibimus, Ios.*1
*Optimus sermo tuus, 1.Reg.*9
Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac. 14
Opera eius bona sunt tibi valde, 19
*Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur,in terram, quæ non reuertuntur, 2.Reg.*14
*Omne quod petieris à me, impetrabis,*19
Operatus es male, super omnes qui fuerunt ante te, 3.Regum 14
Optima propositio, 18
Odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum, 22
*Obsecro vt miserearis animæ meæ, 4.Reg.*1
*Omnia corda scrutatur Dominus, & vniuersas mentium cogitationes intelligit, 1.Par.*28
*Oculi Domini contemplantur vniuersam terram & præbet fortitudinem iis qui corde perfecto credunt in eum, 2.Par.*16
*Opere Domini Dei tui,2.Esd.*3
*Omni tempore benedic Deum, Tob.*4
*Operi manuum tuarum porriges dexteram, Iob.*14
*Oculi Domini super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat,*34
*Oculi mei semper ad Dominum,Psal.*24
*Oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius,*32

Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum, 33
Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi? 34
Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti, 38
Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt, 41
Ostende nobis Domine misericordiam tuam, 84
Opus manuum nostrarum dirige, 89
Omnia quaecunque voluit fecit, 113
O Domine libera animam meam, 114
O Domine quia ego seruus tuus, 115
O Domine saluum me fac, 116
Omnes via tua, veritas, 118
Omnia quaecunque voluit Dominus fecit, 134
Opera manuum tuarum ne despicias, 137
Oculi omnium in te speraui Domine, 144
Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit, Prou, 4
Occasiones quarit qui vult recedere ab amico, 18
Omnis via viri recta sibi videtur, appendit autem corda Dominus, 21
Oculi hominum insatiabiles, 27
Ore laudantis probatur homo, 27
Omnis sermo Dei ignitus, 30
*Omnia tempus habent, Eccles.*3
Omnis labor hominis in ore eius, 6
Omni negotio tempus est, & opportunitas, 8
Omnium operum Dei nullam potest homo inuenire rationem, 8
Omni tempore sint vestimenta tua candida, 9
*Os quod mentitur, occidit animam, Sap.*1
O quam pulchra est casta generatio cum claritate, 4
Omnia in mensura & numero, & pondere disposuisti, 11
O quam bonus & suauis est Domine Spiritus tuus in omnibus, 12
Odio sunt Deo similiter impius, & impietas eius, 14
Oportet praeuenire Solem ad benedictionem tuam, 16
*Omnis sapientia à Domino Deo est, Eccli.*1
Omnis enarratio tua sit in praeceptis altissimi, 9
Omnis iniuria proximi ne memineris, 9
Omnis potentatus breuis vita, 10
Omnes animal diligit simile sibi, 13
Os prudentis quaritur in Ecclesia, 21
Ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis, 28
Otiositas multam malitiam docuit, 33
Oculi Dei in diligentes se, 34
Oratio humiliantis se nubes penetrabit, 35
Opera Domini vniuersa bona valde, 39
Omni homini noli intendere in specie, 42
*Omnis hypocrita est, & nequam, Isa.*9
Occurrentes sitienti afferte aquam, cum panibus occurrite fugienti, 21
Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quasi flos agri, 40
Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, 40
Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum, 41
Operabor, & quis auertet illud? 43
*Omnes sitientes venite ad aquas, &c.*55
Occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio, 60
Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus, 61
Oculus non vidit Deus absque te, qua praeparasti expectantibus te, 64
Occurristi laetanti & facienti iustitiam, 64
*Occidit ei Sol, cum adhuc esset dies, Ier.*15
Omnes qui te derelinquunt, confundentur, 17
Opprobrium sempiternum quod nunquam delebitur, 20
*Oculus meus depradatus est animam meam, Thr.*3
*O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, Bar.*3
*Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit, Ioel.*2
Odio habuerunt corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt, Amos 5.
Odite malum, & diligite bonum, 5
Odi, & proieci festiuitates vestras, 5
*Odio habetis bonum, & diligitis malum, Mich.*3
*O pastor & idolum derelinquens gregem, Zach.*11
*Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiae, Malach.*4
Omnes qui sperant in Deum, non infirmantur, 1. *Machab.*2
Orabat scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus, 2. *Mach.*9
*Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, Matth.*3
Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, 5
Orate pro persequentibus & calumntantibus vos, 5
Omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit, 7
Omnis domus diuisa contra se non stabit, 12
Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij, 12
Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus caelestis, eradicabitur, 15
Omnia quaecunque petieritis in oratione credentes, accipietis, 21
Omni habenti dabitur, & abundabit, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo, 25
*Omnia possibilia sunt credenti, Marc.*9
Omnia quaecunque orantes petitis, credite, quia accipietis & euenient vobis, 11
*Omni petenti te, tribue, Luc.*6
Oportet semper orare, & non deficere, 18
Orate, ne intretis in tentationem, 22
*Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, Ioan.*6
Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet, & eum qui venit ad me, non eiciam foras, 6
Omnis qui audiuit à Patre, & dicit, venit ad me, 6
Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, 8
Oues meae vocem meam audiunt, 10
Omnem qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat, 15
Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam, 18
*Omnes qui credebant, erant pariter & habebant omnia communia, Act.*2
Obedire oportet magis Deo quam hominibus, 5
*Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, Rom.*3
O homo tu quis es, qui respondeas Deo? 9
O altitudo diuitiarum sapientiae, & scientia Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & non inuestigabiles viae eius? 11
Odientes malum, adhaerentes bono, 12
Orationi instantes, 12
Omne quod non est ex fide, peccatum est, 14
Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quae praeparauit Deus iis, qui diligunt illum, 1. *Cor.*2
Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem, Dei, 3
Omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem, 9
Oportet haereses esse, 10
Omnia honeste, & secundum ordinem fiant in vobis, 14
Omnia vestra in charitate fiant, 16
Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, 2. *Cor.*5

Obsecramus

Obſecramus pro Chriſto reconciliamini Deo,5
Omnia chariſſimi propter ædificationem veſtram, 12
Omnis lex in vno ſermone impletur,diliges proximum tuum ſicut teipſum, Gal.5
Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, Eph.4
Orantes omni tempore in ſpiritu, 6
Omnes quæ ſua ſunt, quærunt, non quæ Ieſu Chriſti, Phil.2
Omnia arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam,3
Omnia poſſum in eo,qui me confortat,4
Orationi inſtate, vigilantes in ea,in gratiarum actione,Col.4
Omnia probate,quid bonum eſt,tenete,1.Theſſ.5
Omnes qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur, 2.Tim.3
Omnia munda mundis, Tit.1
Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, Heb.4
Optimum eſt gratia ſtabiliri cor,non eſcis, 13
Obedite præpoſitis veſtris,& ſubiacete eis, 13
Omne gaudium exiſtimate fratres,cum in varias tentationes incideritis, Iac.1
Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt,1
Orate pro inuicem, vt ſaluemini, 5
Omnes honorate, 1. Pet. 2
Omnes inuicem humilitatem inſinuate, 5
Omnes ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum(ſc. Deum) quoniam ipſi cura eſt de vobis, 5
Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, 1, Ioan.2

P

PVluis es,& in Puluerem reuerteris, Gen.3
Pœnituit Deum,quod hominem feciſſet, 6
Peregrino moleſtus non eris, Exod.23
Populus duræ ceruicis es, 33
Plus offert populus quam neceſſarium eſt, 36
Pauete ad ſanctuarium meum, ego Dominus, Leu. 26
Porta eos in ſinu tuo,ſicut portare ſolet nutrix infantulum,Num.11
Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc, 27
Peccatum veſtrum apprehendet vos, 32
Portauit te Dominus Deus tuus,vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, Deut.1
Poſtquam te afflixit Dominus,ac probauit, ad extremum miſertus eſt tui,8
Perfectus eris, & abſque macula, cum Domino Deo tuo,18
Propitius eſto populo tuo, quem redemiſti Domine,21
Pro menſura peccati erit & plagarum modus,25
Pars Domini populus eius, 32
Populus multus nimis, ſicut arena quæ eſt in littore maris,Ioſ.11
Pax tecum,ne timeas,non morieris,Iud.6
Peccatis veteribus iungentes noua.10
Peccauimus, redde nobis Domine quicquid tibi placet,10
Pax tecum ſit, 19
Priorem miſericordiam poſteriore ſuperaſti,Ruth 3
Placebat tam Deo quam hominibus, 1. Reg. 2
Præparate corda veſtra Domino, & ſeruite ei ſoli,7
Perge quo cupis, & ero tecum, vbicunque volueris,14
Pacificuſne eſt ingreſſus tuus? 16
Pax tibi ſit,& domui tuæ& omnibus quæcunque habes,25
Prælia Domini,domine mi tu præliaris,25
Planxerunt donec deficerent in eis lacrymæ,30
Proficiens,& ſemper ſeipſo robuſtior,2.Reg.3
Præſto ſum faciat mihi Dominus quod bonum eſt coram ſe,15
Prænaricatore quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi, 23
Petitionem vnam paruulam deprecor te, ne confundas faciem meam,3.Reg.2
Peccauimus,inique egimus,8
Perge ad prædam Moab, 4.Reg.3
Protegam vrbem hanc propter me,& propter Dauid ſeruum meum,19
Pax,pax tibi,& pax adiutoribus tuis, te enim adiuuat Deus, 1.Par.12
Præbete corda veſtra, & animas veſtras,vt quæratis Dominum Deum veſtrum,22
Pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me,Iob 17
Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine, 31
Peccaui & vere deliqui, & vt eram dignus, non recepi,33
Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, Pſal.15
Protector eſt omnium ſperantium in ſe,17
Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, 18
Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo,multum eſt enim, 24
Propter iniquitatem corripuiſti hominem, 38
Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, 56. & 107
Poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia, 61
Propter te ſuſtinui opprobrium, 68
Pauper & inops laudabunt nomen tuum, 78
Protector noſter aſpice Deus, 83
Prope timentes eum ſalutare ipſius, 84
Potens Domine, 88
Præoccupemus faciem eius in confeſſione, 94
Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſte egimus,iniquitatem fecimus, 105
Pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ,105
Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius, 115
Portio mea Domine dixi cuſtodire legem tuam, 118
Pone Domine cuſtodiam ori meo,140
Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, 144
Proſperitas ſtultorum perdet illos, Prou.1
Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos,4
Pauor pauperum egeſtas eorum, 10
Plus perficit correctio apud prudentem,quam centum plagæ apud ſtultum, 17
Pauperis hominis fratres oderunt eum, 19
Piger abſcondit manum ſuam ſub aſcella, 19
Propter peccata terræ multi principes eius,28
Peruerſi difficile corriguntur, Eccl.1
Pecuniæ obediunt omnia,10
Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum, Cant.8
Potentes potenter tormenta patientur, Sap.6
Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur, 11
Parcis omnibus quia amas animas,11
Pro anima tua ne confundaris dicere verum, Eccl.4
Priuſquam interroges, ne vituperes quemquam, 11
Priuſquam audias,ne reſpondeas verbum,11
Paupertas nequiſſima eſt in ore impij, 13
Potior fur quam aſſiduitas viri mendacis, 20

Peccasti, non adiicias iterum, 21
Perde pecuniam propter fratrem, 29
Pone thesaurum tuum in praeceptis altissimi, 29
Proximum recupera secundum virtutem tuam, 29
Propter crapulam multi obierunt, 37
Propterea captiuus ductus est populus meus, quiu non habuit scientiam, Isa. 5
Populus non est reuersus ad percutientem se, & Dominum exercituum non inquisierunt, 9
Pauperes fidncialiter requiescent, 14
Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum, 28
Posuimus mendacium spem nostram, 28
Pallium breue, vtrumque operire non potest, 28
Peribit sapientia à sapientibus, 29
Princeps ea qua digna sunt principe cogitabit, 32
Proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea, 38
Parate viam Domini, 40
Prebuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis, 43
Populus meus, lex mea in corde eorum, 51
Ponam vniuersos filios tuos dictos à Domino, 54
Peccare & mentiri contra Dominum, 59
Populus tuus omnes iusti, 60
Pater noster es tu Domine, nos vero lutum, 64
Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis, Ier. 3
Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis, 5
Pastores multi demoliti sunt vineam meam, 12
Prauum est cor heminis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud? 17
Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam, confusus sum, & erubui, 31
Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum, Thr. 3
Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis, 4
Propheta, & percute manu ad manum, Ezech. 20
Porta hæc clausa erit, quia Dominus Deus ingressus est per eam, 44
Populum meum docebunt quid sit inter sanctum & pollutum, 44
Potestas eius, potestas aterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur, Daniel. 7
Plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia, 12
Populus non intelligens vapulabit, Oseæ 4
Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium tuum, 13
Parce Domine, parce populo tuo, Ioel 2
Plui super vnam ciuitatem, & super alteram ciuitatem non plui, Amos 4
Præparare in occursum Dei tui Israel, 4
Prudens tacebit, quia tempus malum est, 5
Ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum, 99
Principes eius in muneribus iudicabant, Mich. 3
Populo meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? 6
Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est, 7
Princeps postulat, & iudex in reddendo est, 7
Proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra, 7
Pessima plaga tua, Nah. 3
Percussi vos, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit Dominus, Agg. 2
Parcam eis sicut parcit vir filio suo seruienti sibi, Mal. 3
Paleas comburet igni inextinguibili, Matt. 3
Petite & dabitur vobis, quarite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis, 7
Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me, 15
Patrem nolite vobis vocare super terram, vnus est enim pater vester qui in cœlis est, 23
Pœnitentiam agite, & credite Euangelio, Mar. 1
Pacem habete inter vos, 9
Pater, omnia tibi possibilia sunt, 14
Parare Domino plebem perfectam, Luc. 1
Prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter, 6
Pater peccaui in cœlum, & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus, 15
Pater in manus tuas commendo spiritum meum, 23
Pauperes semper habebitis vobiscum, Ioan. 12
Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis, 14
Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium, 16
Pater amat vos, quia vos me amastis, 16
Pax vobis, 20
Pœnitemini & conuertimini, vt deleantur peccata vestra, Act. 3
Per multas tribulationes oportet nos inttare in regnum Dei, 14
Prouidentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, Rom. 12
Plenitudo legis est dilectio, 13
Pradicatio mea non in persuasibilibus humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, 1.Cor. 2
Praterit figura huius mundi, 7
Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, 2.Cor. 1
Prouidemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, 8
Personarum acceptio non est apud Demm, Eph. 6
Pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent, 2.Thess. 22
Profectus tuus manifestus sit in omnibus, 1. Timoth. 4
Pradica verbum, insta opportune, importune, argue, obserua, increpa in omni patientia & doctrina, 2. Tim. 4
Perfectorum est solidus cibus, Heb. 5
Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, 12
Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum, 12
Petitis & non accipitis, eo quod male petatis, vt in concupiscentiis vestris insumatis, Iac. 4
Patientes estote fratres, vsque ad aduentum Domini, 5
Perfecta charitas foras mittit timorem, 1.Ioan. 4

Q

Quis similis tui in fortibus Domine? Exod. 15
Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo, 32
Quicquid obtuleris sacrificij sale condies, Leu. 2
Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur, 20
Qui habuerit maculam, non offerat panes Deo suo, 21
Qui blasphemauerit nomen Domini, lapidibus opprimet eum omnis multitudo, 24
Quare Domine non inuenio gratiam coram te? Numer. 11
Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus

Dominus Spiritum tuum ? 11
Quam pulchra tabernacula tua, Iacob ? 24
Quod polliciti estis, implete, 32
Quæ est alia gens sic inclyta ? Deut. 4
Quum quæsieris Dominum, inuenies eum, si tamen toto corde quæsieris, 4
Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore, 5
Quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius, & diligas eum, ac seruias Domino, &c. 10
Quum votum voueris Domino, non tardabis reddere, 23
Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius, 33
Qui dixit patri suo, & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro vos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, 33
Quis similis tui populo, qui saluaris in Domino? 33
Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum ? Ios. 5
Quæ est ista transgressio, cur reliquistis Dominum Deum ? 22
Quid habes ? Iud. 1
Qui formidolosus est, & timidus, reuertatur, 7
Quod me facere videritis, hoc facite, 7
Quid tale facere potui, quale vos feciſtis? 8
Quare Domine Deus factum est hoc malum in populo tuo ? 21
Quocunque perrexeris, pergam, Ruth, 11
Quicquid dixeris mihi, faciam tibi, 3
Quare facitis res huiusce modi, quas ego audio, res pessimas, 1. Reg. 2
Quicunque honorificauerit me glorificabo eum, 2
Qui contemnunt me, erunt ignobiles, 2
Quare aggrauatis corda vestra ? 6
Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius ? 6
Quemcunque videat Saül virum fortem, & aptum ad prælium, sociabat eum sibi, 14
Quare non audisti vocem Domini, & feciſti malum in oculis Domini? 15
Quid feci ? nunquid non verbum est ? 17
Quis ego sum, aut quæ est vita mea, vt fiam gener regis ? 18
Quid feci, quæ est iniquitas mea ? 20
Quodcunque dixerit mihi anima tua, faciam tibi, 20
Quis cum inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? 14
Quis extendet manum suam in Christum Domini, & innocens erit? 26
Quid feci ? aut est malum in manus mea ? 26
Quare insidiaris animæ meæ vt occidar ? 28
Quare imposuisti mihi ? 28
Quod pateris, fecit tibi Dominus, 28
Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica ? 2. Reg. 1
Quis ego sum, Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusque ? 7
Quæ est vt populus tuus gens in terra ? 7
Quis ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem mei, 9
Quod vobis videtur rectum, hoc faciam, 18
Quare fecit Dominus sic terræ huic & domui huic? 3. Reg. 9
Quod meum erat, feci tibi, 19
Quia humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, 21
Qui meus est, tuus est, populus meus, populus tuus ; 4. Reg. 3
Quid venit insanus iste ad te ? 9
Quoniam me dereliquistis, & ego vos derelinquam, 4. Esd. 1
Quomodo potueris ita esto misericors, Tob. 4
Qui timent te, magni erunt apud te, Iud. 16
Quare misero data est lux ? Iob 3
Quis det vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuet mihi Deus, 6
Quæ est fortitudo mea, vt sustineam ? 6
Quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum ? 7
Quis Deo restitit, & pacem habuit ? 9
Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, 22
Quid faciam, cum surrexerit ad iudicandum Deus, & cum quæsierit, quid respondebo illi ? 31
Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam visitas eum ? Psal. 8
Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te, 30
Quæ est expectatio mea? nonne Dominus ? 38
Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei ? 41
Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me ? spera in Deo, 41
Quare oblitus es mei ? 41
Quare me repulisti ? 42
Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nrstræ ? 43
Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam, 54
Quam terribilia sunt opera tua Domine ? 65
Quærite Deum, & viuet anima vestra, 68
Quanta ostendisti mihi tribulationes multas, & malas, & conuersus viuificasti me, 70
Quam bonus Israel Deus iis qui recto sunt corde, 72
Quid mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram Deus cordis mei? 72
Qui elongant se à te, peribunt, 72
Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria Domini, 83
Quis nouit potestatem iræ tuæ ? 89
Quam magnificata sunt opera tua Domine? 90
Qui dilitis Dominum, odite malum, 96
Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, 102
Quam magnificata sunt opera tua Domine? omnia in sapientia feciſti, 103
Quærite Dominum & confirmamini, quærite faciem eius semper, 104
Qui timent Dominum, sperauerunt in Domino, adiutor eorum, & protector eorum est, 113
Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi ? 116
Quando consolaberis me? 118
Quomodo dilexi legem tuam Domine ? tota die meditatio mea est, 118
Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? super meliori meo, 118
Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent, 125
Quam bonum & quam iucundum habitrare fratres in vnum, 132
Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ? 136
Qui posuit fines tuos pacem, 147
Quem diligit Dominus, corripit, Prou. 3
Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter, 10
Quasi per risum stultus operatur scelus, 10
Qui stultus est, seruiet sapienti, 11
Qui sectatur otium, stultissimus est, 12

Qui negligit damnum propter amicum, iustus est? 12
Qui custodit os suum, custodit animam suam, 13
Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia, 13
Qui timet præceptum, in pace versabitur, 13
Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, amicus stultorum similis efficietur, 13
Qui parcit virgæ, odit filium, 13
Qui patiens est, multa gubernatur sapientia, 14
Qui acquiescit increpationibus possessor est cordis, 15
Qui despicit pauperem, exprobrat factori eius, 17
Qui altam facit domum suam, quærit ruinam, 17
Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis, 18
Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, 18
Qui festinus est pedibus, offendet, 19
Qui tantum verba sectatur, nihil habebit, 19
Qui custodit mandatum, custodit animam suam, 19
Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? 20
Quis hominum potest intelligere viam suam? 20
Qui obturat aurem ad clamorem pauperis, clamabit, & non exaudietur, 21
Qui diligit epulas, in egestate erit, 21
Qui imponit stulto silentium, iras mitigat, 26
Qui fodit foueam, incidet in eam, 26
Qui seruat ficum, comedet fructus eius, 27
Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum, manifesta fiunt prudentibus, 27
Qui inquirunt Dominum, animaduerterunt omnia, 28
Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis, 28
Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, 28
Qui festinat ditari, non erit innocens, 28
Qui dat pauperi non indigebit, 28
Qui timet hominem, cito corruet, 29
Qui vehementer emungit, elicit sanguinem, 30
Qui addit scientiam, addit dolorem, Eccl. 1.
Quid est homo, vt sequi possit regem factorem suum? 2
Quodcunque voueris, redde, 5
Qui timet Deum, nihil negligit, 7
Quodcunque potest facere manus tua, instanter operare, 9
Qui in vno peccauerit, multa bona perdet, 9
Qui obseruat ventum, non seminat, 11
Quis mihi det, vt inueniam te? Cant. 8
Quis hominum potest scire consilium Dei? Sap. 9
Quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore: Quæ autem in cœlis sunt, quis inuestigabit? 9
Qui amas animas, 11
Quis dicet tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? 12
Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt ei, Eccli. 2
Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, 3
Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, 3
Qui amat periculum, in illo peribit, 3
Qui timet Deum habebit amicitiam bonam, quoniam secundum illum erit amicus illius, 6
Quid superbit terra, & cinis? 10
Quis miserebitur incantatori a serpente percusso? 12
Qui communicauerit superbo, induet superbiam, 13
Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, 13
Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? 14
Qui timet Deum, faciet bona, 15
Qui spernit modica, paulatim decidet, 19
Qui cito credit, leuis est corde, 19
Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam, 19
Qui est qui non deliquerit in lingua sua? 19
Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam? 20
Quasi à facie colubri fuge peccata, 21
Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam, 22
Qui pungit cor, profert sensum, 22
Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum? 22
Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient, 24
Qui elucidant me, vitam æternam habebunt, 24
Quæ in iuuentute tua non congregasti quomodo in senectute tua inuenies? 25
Quam speciosum canitiei, iudicium? 25
Qui quærit locupletari, auertit oculum suum, 27
Qui vendicari vult, à Domino inueniet vindictam, 28
Qui conatur multa agere, incidet in iudicium, 29
Qui diligit filium, assiduat illi flagella, 30
Qui aurum diligit, non iustificabitur, 31
Qui non est tentatus, quid scit? 34
Qui timet Dominum, nihil trepidabit, quoniam ipse est spes eius, 34
Qui seruat legem, multiplicat orationem, 35
Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio eius? 34
Qui minoratur actu, sapientiam percipiet, 38
Qui nauigant mare, enarrant pericula eius, 43
Quid est quod debui facere vineæ meæ, & non feci? Isa. 5
Quid facietis in die visitationis, & calamitatis, de longe venieneis? 10
Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? 14
Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus, 28
Qui crediderit, non festinet, 28
Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante, cum ardoribus sempiternis? 33
Qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, exalta, noli timere, 40
Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, &c. 40
Quis cæcus nisi seruus meus, & surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? 42
Qui vides multa, nonne custodies? 42
Qui apertas habes aures, nonne audies? 42
Quis dedit in direptionem Iacob? nonne Dominus ipse cui peccauimus? 42
Quærite Dominum, dum inueniri potest, 55
Qui recessit à malo, prædæ patuit, 59
Qui sunt isti qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? 60
Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, 62
Quare errare nos fecisti Domine de viis tuis, induraſti cor nostrum ne timeremus te? 63
Qui dicunt, recede à me, ne appropinques mihi, quia immundus es, 65
Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, 66
Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? Ier. 2
Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas, 2

Quis dabit oculis meis fontem lacrymarum, 9
Quis non timebit te, ô rex gentium? 10
Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa, 11
Quare quasi colonus futurs es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? 14
Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? 23
Quaretis me, & inuenietis, cum quæsieritis me in toto cordo vestro, 29
Quomodo dicitis, fortes sumus, & viri robusti ad prœliandum, 48
Quomodo confracta est virga fortis, baculus gloriosus? 48
Quia plus fecit quam potuit, idcirco perierunt, 48
Quis similis mei, & quis sustinebit me? 49. & 50
Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, Thr. 4
Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora, 4
Qui audit, audiat, & qui quiescit, quiescat, Ezech. 3
Qui emit, non lætetur, & qui vendit non lugeat, 7
Quiescere faciam superbiam potentium, 7
Quatuor iudicia mea pessima, gladium, & famen, ac bestias malas, & pestilentiam, 14
Quæsiui virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non iueni, 22
Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, Dan. 12
Quia vos non populus meus, & ego non ero vester, Ose. 1
Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? 6
Quasi columba seducta, non habens cor, 7
Quis sapiens & intelligit ista, intelligens & sciet hæc? 14
Quærite me, & viuetis, dicit Dominus, Am. 5
Qui separati estis in diem malum, 6
Qui lætamini in nihilo, 6
Quare mœrore contraheris. Nunquid Rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit? Mich. 4
Qui optimus in eis, est quasi paliurus, & qui rectus, quasi spina de sepe, 7
Quare respicis Domine contemptores, & taces, conculcante impio iustiorem se? Abac. 1
Quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, 2
Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, Zachar. 2
Quare despicit vnusquisque vestrum fratrem suum? Malach. 2
Quid vnus quærit, nisi semen Dei? 2
Quæ erat libera, facta est ancilla, 1. Mac. 2
Quo nobis adhuc viuere? 2
Quomodo cecidit potens, qui saluum faciebat populum? 9
Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum, Matth. 5
Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis, 5
Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo, 5
Qui petit à te, da ei, 5
Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis, 6
Qui vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? 7
Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis, hæc est enim Lex & Prophetæ, 7
Quam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam, 7
Qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum, 7
Quid timidi estis, modicæ fidei? 8
Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei? 8
Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit, 10
Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus, 10
Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam, 10
Qui habet aures audiendi, audiat, 11
Qui non est mecum, contra me est, 12
Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror & mater est, 12
Quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? 16
Quod Deus coniunxit, homo non separet, 19
Qui potest capere, capiat, 19
Quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, 20
Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? 22
Qui maior est vestrum, erit minister vester, 23
Qui se exaltauerit, humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur, 23
Quomodo fugietis à iudicio gehennæ? 23
Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, 24
Quandiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis, 25
Qui non est aduersum vos, pro vobis est, Mar. 9
Quisquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud, 10
Quicumque dixerit huic monti, tollere, & mittere in mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcunque dixerit, fiat, fiet ei, 11
Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate, 13
Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas, similiter faciat, Luc. 3.
Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas, 6
Qui minor est inter vos omnes, hic maior est, 9
Quis me constituit iudicem super vos? 12
Qui non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis, 12
Quid autem à vobis ipsis non iudicatis quod iustum est? 12
Qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus, 14
Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis erit, & qui in modico iniquus est, & maiori iniquus erit, 16
Quod hominibus altum est abominatio est ante Deum, 16
Quia si cognouisses & tu, 19
Quod natum est ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est, Ioan. 3
Qui non credit, iam iudicatus est, 3
Qui male agit, odit lucem, 3
Qui facit veritatem, venit ad lucem, 3
Qui de terra est, & de terra loquitur, 3
Quem misit Deus, verba Dei loquitur, 3
Qui credit in filium, habet vitam æternam, 3
Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, 4
Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à Deo est, non quæritis? 5
Qui manducat me, viuet propter me, 6
Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit, 7

Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, 8
Qui ex Deo eſt, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis, 8
Qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro, 10
Qui amat animam ſuam, perdet eam, & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam aternam cuſtodit eam, 12
Qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat, 12
Qui accipit, ſi quem miſero, me accipit, 13
Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, 14
Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me, 14
Quid ad te? tu me ſequere, 21
Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, 15
Quia de mundo non eſtis, propterea odit vos mundus, 15
Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum, 14
Qui alium doces, te ipſum non doces, Rom. 2
Qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt, ſapiunt, qui vero ſecundum ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus, ſentiunt, 8
Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt, 8
Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei, 8
Quid oremus, ſicut oportet, ſicut oportet neſcimus, 8
Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? 8
Quis cognouit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? 11
Qui præeſt in ſolicitudine. 1
Qui miſeretur in hilaritate, 12
Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit, 13
Qui diligit proximum, legem impleuit, 13
Qui non manducat, manducantem non iudicet, 14
Qui manducat, non manducantem non ſpernat, 14
Quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt inuicem cuſtodiamus, 14
Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, 15
Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus, 1. Cor. 1
Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, & infirma mundi, & ignobilia mundi, & contemptibilia, 1
Qui gloriatur, in Domino glorietur, 1
Quæ ſunt Dei, nemo cognouit, niſi Spiritus Dei, 2
Quid habes, quod non accepiſti? 4
Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt, 6
Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat, 10
Qui manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini, 11
Qui viuunt, non iam ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit, 2. Cor. 5
Quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes, 6
Quæ ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur, ſeculi autem triſtitia operatur, 7
Qui parce ſeminat, parce & metet, 9
Quis infirmatur, & ego non infirmor? 11
Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, Gal. 3
Qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis, 5
Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet, 6
Quæ ſurſum ſunt, quærite, vbi Chriſtus eſt, quæ ſurſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper terram, Col. 3
Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, Tim. 6
Quod minus eſt, à meliore benedicitur, Heb. 7
Quem diligit Dominus, caſtigat, 12
Quicunque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus, Iacob. 2
Quæ eſt vita veſtra? vapor eſt ad modicum parens, 4
Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, operiet multitudinem peccatorum, 5
Quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis? 1. Pet. 3
Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, 1 Ioan. 2
Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare, 2
Qui facit peccatum, ex diabolo eſt, 3
Qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, 3
Qui non diligit, manet in morte, 3
Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, 3
Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? 3
Qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo, 3
Qui non diligit, non nouit Deum, 4
Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? 4
Quodcunque petierimus ſecundum voluntatem eius, audit nos, 5
Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda, Apoc. 2
Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua, ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt, 3
Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, 3
Quærent homines mortem, & non inuenient eam, & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis, 9
Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? 15
Quantum glorificauit ſe, & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum, 18
Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, & ſanctus ſanctificetur adhuc, 22
Qui audit, dicat, veni, 22
Qui ſitit, veniat, 22
Qui vult, accipiat aquam vitæ gratis, 22

R

Reſpice populum tuum, gentem hanc, Exod. 33
Reſpiciam vos & creſcere faciam, Leu. 26
Rerum omnium abundantia perfrueris, Deut. 8
Recordaberis Domini Dei tui, quod ipſe tibi vires præbuerit, 8
Recordaberis, quoniam ſeruus fueris in Ægypto, 16.
Reſpice Domine de excelſo cœlorum, & benedic populo tuo, 26
Reducet te Dominus de captiuitate tua, ac miſerebitur tui, 30
Reddam vltionem hoſtibus meis, & his qui oderunt me retribuam, 32
Reddat tibi Dominus pro opere tuo, Ruth. 2
Recedant vetera de ore veſtro, 1. Reg. 2
Reſpexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me, 9
Reddat tibi Dominus viciſſitudinem hanc, 24
Rotabitur quaſi in impetu, & circulo funda, 25
Reddidit Dominus malitiam Nabal in caput eius, 25
Rectus es tu, & bonus in conſpectu meo, 29
Retribuat Dominus facienti malum, iuxta malitiam ſuam, 2. Reg. 3
Reſpice ad orationem ſerui tui, Domine Deus meus, 3. Reg. 8

Rectene sunt omnia ? 4.Reg.5
Reuertimini à viis vestris pessimis, 17
Regnabit quem non sperant, qui inhabitant super terram, 4.Esd.5
Respice & exaudi me Domine Deus meus, Ps.12
Respice in me, & miserere mei, quia vnicus & pauper sum ego, 24
Retribuet abundanter facientibus superbiam, 30
Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet, 36
Remitte mihi, vt refrigerer, priusquam abeam, 38
Rex omnis terræ Deus, 46
Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me, 50
Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam, 70
Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum, 76
Respice de cœlo, & vide, & visita vineam istam, 79
Respice in seruos tuos, & in opera tua, 89
Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo, 91
Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum, 101
Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua, 118
Refugium meum, susceptor meus, & liberator meus, protector meus, & in ipso speraui, 143
Relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas, Prou.2
Respicit Dominus viam hominis, & omnes gressus eius considerat, 5
Responsio mollis frangit iram, 15
Regem custodiunt misericordia, & veritas, & roboratur clementia thronus eius, 20
Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur, 26
Risum reputaui errorem, & gaudio dixi, quid frustra deciperis ? Eccl. 2
Regi ne detrahas in cogitatione tua, quia & aues cœli portabunt vocem tuam, 10
Recti diligunt te, Cant.1
Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, Sap.4
Rogationem contribulati ne abiicias, Eccl.4
Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, 10
Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis, 32
Recedite à me, amarè flebo, nolite incumbere, vt consolemini me, Isa.22
Requirite diligenter in libro Domini, & legite, vnum ex eis non defuit, 34
Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ, 38
Reuertere ad me, quoniam redemi te, 44
Redite prævaricatores ad cor, 46
Rupisti vincula mea, dixisti, non seruiam, Ier.2
Repleta sunt interiora tua iniquitate, & peccasti, & eieci te de monte Dei, & perdidi te ô Cherub, Ezech. 28
Recta viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis, prævaricatores verò corruent in eis, Ose.14
Requirit Dominus à te, facere iudicium, diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo, Mich.6
Reuelabo pudenda tua in facie tua, Nah.3
Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus, Malach.3
Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud, Matth.11
Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo, 22
Regni eius non erit finis, Luc.1
Relictis omnibus, secutus est eum, 5
Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexi multum, 7
Recumbe in nouissimo loco, 14
Regnum Dei intra vos est, 17
Regnum meum non est de hoc mundo, Ioan.18
Reddet vnicuique secundum opera eius, Rom.2
Reformamini in nouitate sensus vestri, 12
Reddite omnibus debita, 13
Renouamini spiritu mentis vestræ, Eph.4
Radix omnium malorum est cupiditas, 1.Tim.6
Remissas manus, & soluta genua erigite, Heb.12
Resistite diabolo, & fugiet à vobis, Iac.4
Rex regum, & Dominus dominantium, Apoc.19

S

SI bene egeris, recipies, Gen.4
Sensus & cogitatio humani cordis, in malum prona sunt ab adolescentia sua, 8
Salua animam tuam, noli respicere post tergum, 19
Salutare tuum expectabo Domine, 49
Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, Exod.19
Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere, 32
Si quis est Domini, iungatur mihi, 32
Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, 33
Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester, Leu.11.& 20
Sanctuarium meum metuite, ego Dominus, 19
Separaui vos à cæteris populis, vt essetis mei, 20
Serui tui sumus, faciemus quod iubet Dominus noster, Num.32
Sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris de hac re ad me, Deut.3
Sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudiuit te, 8
Semper fuistis rebelles à die, qua nosse vos cœpi, 9
Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua, 33
Seruiemus Domino, quia ipse est Deus noster, Ios.24
Sicut feci, ita reddidit mihi Deus, Iud.1
Surrexerunt alij qui nouerunt Dominum, 2
Si Dominus nobiscum est, cur ergo apprehenderunt nos hæc omnia ? 6
Scito quod miserim te, ego ero tecum, 6
Sicut fecerunt mihi, sic feci eis, 15
Si in Dominum peccauerit vir, qui orabit pro eo ? 1. Reg.2
Sermo Domini erat pretiosus in diebus illis, 3
Samuel ibat per singulos annos circumiens, &c.7
Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini,
Sic cine separat amara mors? 15
Spiritus Domini recessit à Saül, & exagitat eum spiritus nequam à Domino, 16
Salutabitis eum ex meo nomine pacifice, 25
Sopor Domini irruerat super eos, 26
Si Domibus incitat te aduersum me, odoretur sacrificium, 26
Satrapis non places, 29
Salutauit eos pacifice, 30
Saltabat Dauid totis viribus ante Dominum, 2. Reg.6
Sint oculi tui Domine aperti super domum hanc nocte ac die, 3. Reg.8
Si quis cognouerit plagam cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies in cœlo, 8
Sit Dominus Deus noster nobiscum, 8
Sic cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro, 8
Seruus tuus timet Dominum ab infantia sua, 8

Sufficit mihi Domine,tolle animam meam,19
Sustentate eum pane tribulationis,& aqua angustia, 22
Si rem grandem dixisset tibi, certe facere debueras,4. Reg.5
Secuti sunt vanitates,& vane egerunt , 17
Stabant iuxta ordinem suum in ministerio , 1.Paralipomen. 6
Serui Deo corde perfecto,& animo voluntario,28
Si quæsieris eum,inuenies , si autem dereliqueris eum, proiiciet te in æternum , 28
Scio Deus meus,quod probes corda, & simplicitatem diligas, 29
Si fueris plurimum scrutatus,frequenter miraberis,4. Esdr.4
Sperabunt homines,& non impetrabunt,5
Seculum hoc fecit altissimus propter multos, futurum autem propter paucos, 8
Sicut Domino placuit,ita factum est , sit nomen Domini benedictum , Iob 1
Si bona suscepimus de manu Domini,mala quare non sustineamus ? 2
Stultum interficit iracundia , 5
Sagittæ Domini in me sunt, 6
Suspendium elegit anima mea,& mortem ossa mea , 7
Sicut vmbra dies nostri sunt super terram , 8
Simplicem Deus non proiiciet , 8
Sapientia non inuenitur in terra suauiter viuentium, 28
Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum, 31
Semel loquitur Deus , & secundo idipsum non repetit,33
Scio quia omnia potes,& nulla te latet cogitatio, 42
Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore,Psal.2
Saluum me fac propter misericordiam tuam, 6
Scrutans corda & renes Deus , 7
Sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te Domine,9
Satiabor cum apparuerit gloria tua,16
Saluum me fecit,quoniam voluit me,17
Saluum fac populum tuum Domine,27
Sperantem in Domino misericordia circumdabit,32
Semper laus eius in ore meo, 33
Spera in Domino,& fac bonitatem, 36
Subditus esto Domino,& ora eum , 36
Salus iustorum à Domino,& protector eorum in tempore tribulationis, 36
Substantia mea tanquam nihilum ante te, 38
Secundum nomen tuum Deus,sic laus tua,47
Sacrificium laudis honorificauit me , 49
Speraui in misericordia Dei in æternum, 51
Saluum fac dextera tua,& exaudi me , 59
Sitiuit in te anima mea, 62
Surge Deus , iudica terram,81
Saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te, 25
Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo , consolationes tuæ lætificauerunt animam meam, 93
Seruite Domino in lætitia ,99
Saluos nos fac Domine Deus noster, 105
Suauis est misericordia tua, 108
Sanctum & terribile nomen eius, 110
Seruus tuus sum ego,da mihi intellectum,118
Si iniquitates obseruaris Domine,Domine quis sustinebit? 129
Suauis Dominus vniuersis , 144
Suscipiens mansuetos Dominus , 146
Sapientiam & doctrinam stulti despiciunt ,Prou.1
Sapientia foris prædicat,in plateis dat vocem suam,1
Scientiam Dei inuenies,si quæsieris quasi pecuniam,2
Stultorum exultatio ignominia, 3
Sapientes abscondunt scientiam , 10
Salus vbi multa consilia, 11. & 24
Seminanti iustitiam merces fidelis, 11
Spes quæ differtur,affligit animam , 13
Sapiens timet,& declinat à malo stultus transilit, & confidit, 14
Stultus irridet disciplinam patris sui , 15
Secura mens quasi iuge conuiuium,15
Stultitia gaudium stulto,15
Spiritum ponderator est Dominus, 16
Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur,16
Seruus sapiens dominabitur filiis stultis , 17
Stultus si tacuerit,sapiens reputabitur , 17
Stultus non recipit verba prudentiæ , nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius, 18
Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere ? 18
Stultorum corporibus parati mallet percutientes,19
Stultitia colligata est in corde pueri , & virga disciplinæ fugabit eam,22
Sapientia ædificabitur domus , & prudentia roborabitur , 24
Septies cadet iustus,& resurget,24
Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, ne quando satiatus oderit te, 25
Scrutator maiestatis opprimetur à gloria, 25
Sapientior tibi stultus videtur septem viris loquentibus sententias , 26
Susurronis verba quasi simplicia , & ipsa perueniunt ad intima cordis, 26
Si contuderis stultum in pila,non auferetur ab eo stultitia eius,27
Stultissimus sum virorum , 30
Stultorum infinitus est numerus , Eccl.1
Sapientis oculi in capite eius, 2
Sapientia hominis lucet in vultu eius, 8
Stultus verba multiplicat , 10
Sub vmbra illius quem desideraueram sedi, Cant. 2
Sentite de Domino in bonitate , & in simplicitate cordis quærite illum, Sap.1
Senectutis ætas vita immaculata,4
Spes impij tanquam lanugo,quæ à vento tollitur , 5
Sapientia inuenitur ab iis qui quærunt illam,6
Sapientium multitudo sanitas est orbis terrarum, 6
Subest tibi,cum volueris posse, 12
Scire iustitiam & virtutem tuam , radix est immortalitatis, 15
Semper præsumit sæua perturbata conscientia, 17
Sapientia plenitudo timere Deum, Eccli.1
Sapientiam concupiscens conserua iustitiam, & Deus præbebit illam tibi , 1
Secundum magnitudinem ipsius , sic & misericordia illius, 2
Sapientiam diligentes diligit Deus , 4
Sapientia in lingua dignoscitur,& sensus,& scientia,4
Si est tibi intellectus,responde proximo, sin autem sit manus tua super os tuum , 5
Sapiens eris si dilexeris audire,6
Si videris sensatum , euigila ad eum, 6
Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, 7
Secundum iudicem populi,sic & ministri eius,10
Superbia odibilis coram Deo & hominibus , 10
Superbia initium est omnis peccati , 10
Superbo abominatio est humilitas, 13
Si volueris mandata seruare,conseruabunt te, 15
Sapiens in omnibus metuit, 18
Sapientia omnis timor Dei, 19
Sapiens tacebit vsque ad tempus , 20
Sapientia absconsa , & thesaurus inuisus, quæ utilitas

tas in vtrisque ? 20. & 41
Stuppa collecta synagoga peccantium,& consummatio illorum flamma ignis , 21
Si non timore Domini tenueris te instanter, cito subuerteretur domus tua,27
Stultus sicut luna mutatur , 27
Salus animæ in sanctitate iustitiæ,30
Sanitas animæ & corporis sobrius potus,31
Seruum inclinant operationes assiduæ , 33
Spes vana viro insensato , 34
Sacrificium salutare,attendere mandatis , 35
Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt , 39
Si non credideritis,non permanebitis, Isa.7
Super speculam Domini ego sum, stans iugiter per diem,& super custodiam meam ego sum,stans totis noctibus , 21
Si quæritis,quærite,conuertimini,& venite,21
Secretum meum mihi,secretum meum mihi,24
Sola vexatio intellectum dabit auditui , 28
Superbia tantum est,quiesce, 30
Stultus fatua loquetur,32
Super humum populi mei vepres ascendent , quanto magis suæ per omnes domus gaudij? 32
Sedebit populus meus in pulchritudine pacis , & in tabernaculis fiduciæ,& in requie opulenta , 32
Seruire me fecisti in peccatis tuis , 42
Seruus meus es tu,non obliuiscaris mei,44
Solue vincula colli tui captiua filia Sion, 52
Sicut exaltantur cœli à terra sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, Ier.2
Saltem amodo voca me,pater meus,3
Stultus populus meus me non cognouit, 4
Sapientes sunt,vt faciant mala , 4
Scio Domine , quia non est hominis via eius,nec viri vt dirigat gressus suos, 10
Seminauerunt triticum,& spinas messuerunt,12
Si mutare potest Æthiops pellem suam & vos poteritis benefacere,cum didiceritis malum, 13
Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum, 15
Si conuerteris,conuertam te, & ante me stabis , 15
Si separaueris pretiosum à vili,quasi os meum eris, 15
Sana me Domine,& sanabor, saluum me fac,& saluus ero, 17
Sicut lutum in manu figuli,sic vos in manu mea,18
Seduxisti me Domine,& seductus sum,20
Si occultabitur vir in absconditis , & ego non videbo eum,dicit Dominus , 23
Salua Domine populum tuum,reliquias Israel , 31
Somnus meus dulcis mihi , 31
Sordes eius in pedibus eius , nec recordata est finis sui,Thren.1
Sedebit solitarius & tacebit , quia leuauit se super se,3
Saturabitur opprobriis , 3
Si adiecit Dominus, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum , 3
Scrutemur vias nostras, & quæramus,& reuertamur ad Dominum,3
Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo,decies tantum iterum conuertentes,requiretis eum, Bar.4
Secundum viam eorum faciam eis , Ezech. 7
Signa Thau super frontes gementium , & dolentium super abominationibus, 9
Sicut mater,ita & filia eius,16
Speculatorem domui Israel dedit te, &c.33
Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, 44
Saluabitur omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro, Dan.11
Sponsabo te mihi in iustitia , & iudicio,& in misericordia , Ose.2
Sicut populus , sic sacerdos , 4
Si fornicaris tu Israel , non delinquat saltem, Iuda 4
Super eos effundam quasi aquam iram meam,5
Saluator non est præter me , 13
Saturari sunt, & eleuauerunt cor suum,& obliti sunt mei, 13
Si erit malum in ciuitate quod Deus non fecerit, Am.3
Superbia cordis tui extuli te, Abd.1
Sicut fecisti,fiet tibi, 1
Scio quia tu es Deus clemens , & misericors ,& patiens,&c. Ioan.4
Surgite & ite,quia non habetis hic requiem , Mich.2
Sacerdotes eius in mercede docebant,3
Super custodiam meam stabo, Abac.2
Si moram fecerit,expecta eum,quia veniens veniet,& & non tardabit, 2
Scrutabor Ierusalem in lucernis & visitabo super viros defixos in facibus suis, Soph.1
Sicut non audierunt , sic clamabunt , & non exaudiam,dicit Dominus,Zach.17
Super pastores iratus est furor meus,10
Si Pater ego sum,vbi est honor meus , & si Dominus ego sum vbi est timor meus ? Malach.1
Sedebit conflans,& emundabit argentum,& purgabit filios,Leu.2
Secundum gloriam eius , multiplicata est ignominia eius, 2.Mach.1
Sic fuerit voluntas in cœlo,sic fiat,3
Sancta & salubris est cogitatio ,pro defunctis exorare,vt à peccatis soluantur , 2.Mach.12
Si sal euanuerit,in quo salietur? Matth.5
Sic luceat lux vestra coram hominibus , vt videant opera vestra bona, &c.5
Si oculus tuus dexter scandalizat te,erue eum , &c.5
Si dextera manus tua scandalizat te , abscinde eam, &c.5
Sit sermo vester,est,est:non,non,5
Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram , 5
Si dimiseritis hominibus peccata eorum , dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra : si autem non dimiseritis hominibus , nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra, 6
Si oculus tuus fuerit simplex , totum corpus tuum lucidum erit , 6
Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit,6
Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris,quanto magis Pater vester qui est in cœlis dabit bona petentibus se? 7
Sequere me,dimitte mortuos sepelire mortuos suos,8
Si quis vult venire post me , abneget semetipsum , & tollat crucem suam,& sequatur me,16
Si duo ex vobis consenserint super terram,de omni re quamcunque petierint,fiet illis à Patre meo , qui in cœlis est, 18
Si vis ad vitam ingredi, serua mandata , 19
Si vis perfectus esse,vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus,& veni,sequere me , 19
Sequere me,Mar.2
Sabbatum propter hominem factum est , & non homo propter sabbatum , 2
Sinite paruulos venire ad me,talium est enim regnum Dei, 10
Spiritus promptus est,caro vero infirma , 14
Sanctum nomen eius,Luc.1
Secedebat in desertum,& orabat , 5
Si quis vult venire post me,abneget semetipsum , & tollat crucem suam quotidie,& sequatur me, 9
Si nec quod minimum est, potestis, quid de cæteris soliciti estis ? 12

Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & si pœnitentiam egerit, dimitte illi, 17
Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare & transplantare in mare, & obediet vobis, 17
Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? 23
Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, &c. Ioan. 3
Spiritus vbi vult, spirat, 3
Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare, 4
Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquã, 6
Si quis sitit, veniat ad me, & bibat, 7
Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, 8
Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite, 8.
Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? 8
Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. 8
Si quis mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum, illic & minister meus erit, 12
Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum, 12
Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea, 13
Si diligitis me, mandata mea seruate, 14
Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, 14
Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis, 15
Sine me nihil potestis facere, 15
Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis, 15
Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, 15
Saluamini à generatione ista praua, Act. 2
Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deum, iudicate, 4
Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur: si vero ex Deo est, non poteritis dissoluere, 5
Seruiens Domino cum omni humilitate, & lacrymis, & tentationibus, 20
Si, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius, multo magis reconciliati saluerimus in vita per ipsum, Rom. 5.
Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam viuemus cum Christo, 6
Stipendia peccati mors, 6
Sapientia carnis inimica est Deo, 8
Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius, 8
Spes qua videtur, non est spes, 8
Si Deus pro nobis, quis contra nos? 8
Si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia, 11
Si radix sancta, & rami, 11
Sine pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei, 11
Solicitudine non pigri, 12
Spiritu feruentes, 12
Spe gaudentes, 12
Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, 12
Si esurierit inimicus tuus, cibaillum, si sitit, potum da illi, 12
Siue viuimus, siue morimur, Domini sumus, 14
Suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei, 15
Sapientes esse in bono, & simplices in malo, 16
Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi, 1. Cor. 1
Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei, 2
Spiritualis omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur, 2
Stultus fiat, vt sit sapiens, 3
Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum, 3
Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus, 4
Scientia inflat, charitas vero ædificat, 8
Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognouit, quomodo oporteat eum scire, 8
Si quis diligit Deum, hic cognitus est ab eo, 8
Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum ne fratrem meum scandalizem, 8
Sic currite, vt comprehendatis, 9
Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, 10
Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei, 11
Si quis ignorat, ignorabitur, 14
Stimulus peccati mors, 15
Stabiles estote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini semper, 15
Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis, 2. Cor.
Sufficientia nostra ex Deo, 3
Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris, 4
Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra, 7
Satanas transfigurat se in angelum lucis, 11
Sufficit tibi gratia mea, 12
Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem, Gal. 1
Sic stulti estis, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? 3
Spiritu ambulate, & desideria carnis nõ perficietis, 5
Si viuimus spiritu, spiritu & ambulemus, 5
Si quis se existimat aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit, 6
Supportantes inuicem in charitate, Eph. 4
Soliciti seruare vnitatem spiritus in vincula pacis, 4
Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus, 5
Subiecti inuicem in timore Christi, 5
Siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur, in hoc gaudeo, Phil. 1
Superiores sibi inuicem arbitrantes, 2
Scio abundare, & penuriam pati, 4
Supportantes inuicem, Col. 3
Super omnia charitatem habete, quod est vinculum perfectionis, 3
Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, 4
Semper gaudete, 1. Thess. 5
Sine intermissione orate, 5
Spiritum nolite extinguere, 5
State & tenete traditiones, quas didicistis, 2. Thess. 2
Si quis non vult operari, nec manducet, 3
Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem, iuuenes vt fratres, 1. Tim. 5
Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior, 5
Scio cui credidi, 2. Tim. 1
Si commortui sumus, & conuiuemus, 2
Si sustinebimus, & conregnabimus, 2
Seruum Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem. 2.
Senes sobrij sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia, Tit. 2
Sobrie, & iuste, & pie viuamus in hoc seculo, 2
Statutum est hominibus semel mori, Heb. 9
Sine fide impossibile est placere Deo, 11
Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, Iacob. 1
Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, 3
Sapiens ostendat ex bona conuersatione, operationem suam in mansuetudine sapientiæ, 3

Sapientia quæ desursum est, pudica, pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordia & fructibus bonis, 3
Subditi estote Deo, 4
Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi, 4
Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, 1. Pet. 2
Si quid patimini propter iustitiam, beati, 3
Si quis loquitur quasi sermones Dei, 4
Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt, 4
Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis, 2. Pet. 1
Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, 1. Ioan. 1
Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, 1
Si fuissent ex nobis, permansissent vbique nobiscum, 2
Similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est, 3
Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, 3
Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, 4
Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias, Apoc. 3
Solus pius es, 15
Sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis, 21

T

TE elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, Deut. 7. & 14
Tentat Dominus Deus vester, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non, 13
Timuimus valde, & prouidimus animabus nostris, Iosuë 9
Timete Dominum, & seruite ei corde perfecto, ac verissimo, 24
Tace & pone digitum super os tuum, Iud. 18
Timete Dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro, 1. Reg. 12
Timuit & expauit cor eius nimis, 28
Tu scis seruum tuum Domine Deus, 2. Reg. 7
Tu Domine Deus factus es eis in Deum, 7
Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum, 3. Reg. 8
Ti assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, 11
Tolle Domine animam meam, nec enim melior sum quam patres mei, 19
Tradiderunt se vt facerent malum coram Domino, 4. Reg. 17
Tradidit eos Dominus in manus diripientium, 17
Te Domine benedicente benedicta erit in perpetuum, 1. Par. 17
Tunc proficere poteris, si custodieris mandata, quæ præcepit Dominus, 22
Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria atque victoria, & tibi laus, 29
Tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes, 29
Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnium, in manu tua virtus, & potentia, 29
Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi, 29
Timor quem timebam, euenit mihi, & quod verebar, accidit, Iob 3
Terra data est in manus impij, 9
Timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo, intelligentia, 28
Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum, Psalm. 3
Tu laborem & dolorem consideras, 9
Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor, 9
Tu Domine seruabis nos, & custodies nos, 11
Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, 19
Tu autem Domine, ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice, 21
Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum, 33
Torrentes voluptatis tuæ potabis eos, 35
Tu autem Domine, ne longe facias miserationes tuas à me, 39
Tu autem Domine, misere mei, 40
Tu es Deus fortitudo mea, 42
Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, 43
Terribilis in consiliis super filios hominum, 65
Tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita, 68
Tu scis improperium meum, & confusionem meam, 68
Tu es patientia mea Domine, spes mea à iuuentute mea, 70
Tu terribilis es, & quis resistet tibi? 75
Turbatus sum, & non sum locutus, 76
Tu es Deus qui facis mirabilia, 76
Tu solus altissimus in omni terra, 82
Tu Domine suauis & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te, 85
Tu Domine Deus miserator & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, & verax, 85
Tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me, 85
Tui sunt cœli, & tua es terra, 88
Tu es Domine spes mea, 90
Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, 92
Tu mandasti mandata tua custodiri nimis, 118
Tuus suum ego saluum me fac, 118
Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium, 141
Timor Domini initium sapientiæ, Prouerb. 1. & 9. Eccli. 2
Time Deum, & recede à malo, Prou. 3
Timor Domini odit malum, 8
Timor Domini fons vitæ, 14
Turris fortissima nomen Domini, 18
Tristitia viri nocet cordi, 25
Tristis facies dissipat linguam detrahentem, 25
Totum spiritum suum profert stultus, sapiens reseruat in posterum, 29
Taduit me vitæ meæ videntem mala sub sole, Eccl. 2
Tempus flendi, & tempus ridendi, 3
Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus, 3
Tempus custodiendi, & tempus abiiciendi, 3
Tempus tacendi, & tempus loquendi, 3
Tempus dilectionis, & tempus odij, 3
Tempus belli, & tempus pacis, 3
Tempus & responsionem cor sapientis intelligit, 8
Trahe me post te, Cant. 1
Tanquam momentum statera, sic est ante te orbis terrarum, Sap. 11
Tuam manum effugere impossibile est, 16
Timida nequitia, 17
Timenti Dominum bene erit in extremis, Eccli. 1
Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari, 1
Tracta cum sapientibus & prudentibus, 9
Tacitus & sensatus honorabitur, 21
Timor Dei initium dilectionis eius, 25
Tristitia cordis omnis plaga, 25
Tristitiam non des animæ tuæ, 30
Tristitiam longe expelle à te, 30. & 38
Timenti Dominum non occurrent mala, 33
Tristitia cordis flectit ceruicem, 38
Timor Domini sicut paradisus benedictionis, 40
Timor Domini ipse est thesaurus eius, Isa. 33

Tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, 33
Tacui semper, silui, patiens fui, vt parturiens loquar, dissipabo, &c. 42
Tunc videbis & affluues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, 60
Tu Domine Pater noster, redemptor noster, 63
Tenentes legem, nescierunt me, Ier. 2
Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus, 3
Tibi Domine reuelaui causam meam, 11
Tu Domine nosti me, 12
Tu reliquisti me, dicit Dominus, retrorsum abiisti, laboraui regans, 15
Tu scis Domine, recordare mei, & visita me, 15
Terra, terra, terra, audi sermonem Domini, 22
Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me, 32
Thronus eius flamma ignis, Dan. 7
Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei, 9
Tu Domine sicut voluisti fecisti, Ioan. 1
Te faciente eleemosynam nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, Matth. 6
Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, 6
Timete eum qui potest animam & corpus perdere in gehennam, 10
Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, Rom. 1
Tradidit illos Deus in reprobum sensum, 1
Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, 5
Tu quis es qui iudicas alienum seruum, 14
Tu quid iudicas fratrem tuum? 14
Templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis, 1.Cor. 3
Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes, 2.Corinth. 6
Tantum vt pauperum memores essemus, Gal. 2
Tu quis es qui iudicas proximum tuum? Iac. 4
Tristatur aliquis vestrum? oret: æquo animo est? psallat, 5
Tanquam aduenas & peregrinos abstinere à carnalibus desideriis, 1.Pet. 2
Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam, Apoc. 3
Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius, 14

V

VIdit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, Gen. 1
Vbi es? 3
Visus est eis quasi ludens loqui, 19
Vidit Dominus humilitatem meam, 29
Vidi afflictionem populi mei, & clamorem eius audiui, Exod. 3
Vsquequo non vis subiici mihi? 10
Vbicunque habitabant filij Israël lux erat, 10
Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta, 19
Vnusquisque quod in præda rapuerat, suum erat, Numer. 31
Vos tulit Dominus de fornace ferrea Ægypti, vt haberet populum hæreditarium, Deut. 4
Viriliter agite, & confortamini, nolite timere, 31
Vere quia non est Deus mecum, inuenerunt me hæc mala, 31
Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est, 32
Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent, 32
Vbi sunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam? 32
Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me, 32
Viuo ego in æternum, 32
Vere ego peccaui Domino Deo, Ios. 7
Vsquequo marcetis ignauia, & non intratis ad possidendam terram? 18
Verbum secretum habeo ad te, Iud. 3
Verbum Dei habeo ad te, 3
Vbi est nunc os tuum, quo loquebaris? 9
Vnusquisque quod sibi rectum videbatur, faciebat, 17. & 21
Vnde venis, & quo vadis? 19
Vnde mihi hoc, vt invenirem gratiam ante oculos tuos? Ruth 2
Vade in pace, 1.Reg. 1. & 2.*Reg.* 15. & 4.*Reg.* 5
Vultus illius non sunt amplius in diuersa mutati, 1.Reg. 1
Viuat rex, 10
Vir bellator est ab adolescentia sua, 17
Vno tantum gradu ego morsque diuidimur, 20
Via hæc polluta est, 21
Vir durus, & pessimus, & malitiosus, 25
Viri isti duri sunt mihi, 2.Reg. 3
Vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis, 6
Varius est euentus belli, 11
Viuit Dominus ante cuius vultum sto, 3.Reg. 1. 8
Vsquequo claudicatis in duas partes, 18
Venundatus est vt faceret malum in conspectu Domini, 21
Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te, 4.Reg. 2
Viuit Dominus, in cuius conspectu sto, 3
Vir Dei sanctus est iste, 4
Videbis oculis tuis, & inde non comedes, 7
Verbum mihi ad te ô Princeps, 9
Vt quicunque audierit, tinniant amba aures eius, 21. & 1.*Reg.* 3
Viriliter age & confortare, & fac, 1.Par. 28
Virtus Domini erit cum eis, qui inquirunt eum in omni affectu, 3.Esd. 8
Veritas super omnia vincit, 3
Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris, Iob 3
Visitans speciem tuam non peccabis, 5
Ventus est vita mea, 7
Verebar omnia opera mea, sciens quia non parceres delinquenti, 9
Visitatio tua custodiuit spiritum meum, 10
Vtinam taceretis, vt putaremini esse sapientes, 13
Versa est in luctum cithara mea, 30
Vsquequo Domine obliuisceris me in finem? Psal. 12
Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me, 24
Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, 26
Veritatem requirit Dominus, 30
Vniuersa vanitas omnis homo viuens, 38
Venite & videte opera Domini, 45
Vocate & videte, quoniam ego sum Deus, 45
Vt iumentum factus sum apud te, 72
Vsquequo Deus improperabit inimicus? 73
Vsquequo Domine irascéris in finem? 78
Veni vt saluos facias nos, 79
Vt quid Domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me? 87
Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine? 88
Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur? 93
Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Dominum, 94

Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum, 116
Vtinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas, 118
Viuifica me, & cuſtodiam ſermones tuos, 118
Veniat ſuper me miſericordia tua Domine, 118
Veniant mihi miſerationes tuæ, & viuam, 118
Vide humilitatem meam, & eripe me, 118
Velociter exaudi me Domine, defecit ſpiritus meus, 142
Voluntatem timentium ſe faciet, 144
Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia, cupient, Prou. 1
Vocaui & renuiſtis, deſpexiſtis omne conſilium meum, & ego quoque in interitu veſtro ridebo, &c. 1
Viæ eius, viæ pulchræ, & omnes ſemitæ eius pacificæ, 3
Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant, 4
Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius, 6
Vſquequo piger dormies, quando conſurges è ſomno tuo? 6. & 24
Vena vitæ os iuſti, 10
Vniuerſa delicta operit charitas, 10
Vbi eſt humilitas, ibi & ſapientia, 11
Vir prudens tacebit, 11
Vir miſericors benefacit animæ ſuæ, 11
Via ſtulti recta in oculis ſuis, qui autem ſapiens eſt, audit conſilia, 12
Vult & non vult piger, 13
Vbi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas, 14
Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus, 16
Vir obediens loquetur victoriam, 21
Veritatem eme, & noli vendere, 23
Virga in dorſo imprudentium, 26
Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens, 26
Vir ſapiens ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue rideat, non inueniet requiem, 29
Virga & correctio tribuit ſapientiam, 29
Vidiſti hominem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt quam illius correctio, 29
Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, Eccl. 1
Vidi in loco iuſtitiæ iniquitatem, 3
Væ ſoli, quia cum ceciderit, non habet ſubleuantem ſe, 4
Verba ſunt plurima, multamque in diſputando habentia vanitatem, 6
Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni, 7
Verba ſapientium audiuntur in ſilentio, 9
Væ tibi terra, cuius rex puer eſt, 10
Verba ſapientum, ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, 12
Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, Sap. 13
Væ duplici corde, Eccli. 2
Væ diſſolutis corde, 2
Vſque ad mortem certa pro iuſtitia, 4
Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, 6
Virginem ne conſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius, 9
Vir prudens non murmurabit correptus, 10
Viro cupido, & tenaci, ſine ratione eſt ſubſtantia, 14
Verbum melius quam datum, 18
Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, 19
Via peccantium complanata lapidibus, 21
Vir ſenſatus contemptus, in hoc contriſtatum eſt cor meum, 26
Vita nequam hoſpitandi de domo in domum, 29
Vbi auditus non eſt, non effundas ſermonem, 32
Vbi ſunt ſenes, non multum loquaris, 32
Vbi non eſt mulier, ingemiſcit egens, 36
Vinum & muſica lætificant cor, & ſuper vtraque dilectio ſapientiæ, 40
Vbi manus multæ ſunt, claude, 42
Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci, Iſa. 5
Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, 5
Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum, 5
Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes, 5
Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus, 5
Velociter ſpolia detrahe, cito prædare, 8
Væ qui condunt leges iniquas, 10
Vocauit Dominus ad fletum & planctum, & ad cingulum ſacci, & ecce gaudium, & lætitia, comedere carnes, & bibere vinum, 22
Væ coronæ ſuperbiæ, ebriis Ephraim, & flori decidenti, 28
Væ qui profundi eſtis corde, vt à Domino abſcondatis conſilium, &c. 29
Væ filij deſertores, dicit Dominus, 30
Væ qui deſcendunt in Ægyptum ad auxilium, & Dominum non requiſierunt, 31
Væ qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris? 33
Venerunt filij vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi, 37
Væ qui contradicit fictori ſuo, 45
Vere tu es Deus abſconditus, 45
Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius, 47
Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, 53
Vocaberis voluntas mea in ea, 62
Vbi eſt multitudo viſcerum tuorum, & miſerationum tuarum? ſuper me continuerunt ſe, 63
Vocaui, & non reſpondiſtis, locutus ſum, & non audiſtis, 65
Vocaui, & non erat qui reſponderet, locutus ſum, & non audierunt, 66
Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, 66
Verterunt ad me tergum, & non faciem, Ier. 2
Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? 4
Vnuſquiſque ſe à proximo ſuo cuſtodiat, 9
Venerunt ad hauriendum, non inuenerunt aquam, reportauerunt vaſa ſua vacua, 14
Væ qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia, 22
Viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini, 23
Vſquequò delitiis diſſolueris filia vaga? 31
Verterunt ad me terga, & non facies, 32
Væ eis, quia venit dies eorum, tempus viſitationis eorum, 50
Vana ſunt opera, & riſu digna, in tempore viſitationis ſuæ peribunt, 51
Viæ Sion lugent, eo quod non ſint qui veniant ad ſolemnitatem, Thr. 1
Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius, 1
Vide Domine, quoniam tribulor, 1
Væ nobis, quia peccauimus, 5
Vbicunque erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cum ambularent, Ezech. 1
Viam eorum ſuper caput eorum reddam, 9
Verbum quod locutus fuero, complebitur, dicit Dominus, 12
Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis, 13
Væ, væ tibi, ait Dominus Deus, 16
Vt confundaris, & non ſit tibi vltrà aperire os præ confuſione tua, 16
Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, ſed vt conuertatur à via ſua, & viuat, 33
Væ paſtoribus, qui paſcebant ſemetipſos, 34
Vir non eruet eam de manu mea, Oſe. 2

Væ eis, quoniam recesserunt à me, 7
Vsquequo non poterunt emundari? 8
Væ eis, cum recessero ab eis, 9
*Vtinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer, Mich.*2
*Vsquequo Domine clamabo, & non exaudies? Abac.*1
Væ ei qui multiplicat non sua, 2
*Veritatem & pacem diligite, Zach.*8
*Virum bonum, & benignum verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, 2.Mach.*15
*Venite post me, Matth.*4
Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum, 6
Vestri capilli capitis omnes numerati sunt, 10
Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, 11
Vere filius Dei es, 14
Væ homini illi per quem scandalum venit, 18
Venit filius hominis saluare quod perierat, 18
Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum, 18
Væ vobis duces cæci, 23
Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ, 24
Vnus assumetur, & vnus reliquetur, 24
Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit, 24
Vigilate, quia nescitis diem, nec horam, 25
Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem, 26
*Videte quid audiatis, Marc.*4
Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur, 9
Videte ne quis vos seducat, 13
*Væ vobis diuitibus qui habetis consolationem vestram, Luc.*6
Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis, 6
Væ vobis qui ridetis, quia lugebitis, 6
Vendite quæ possideris, & date eleemosynam, 12
Vt quid etiam terram occupat? 13
Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat, 19
Vigilate omni tempore orantes, 21
*Vis sanus fieri? Ioan.*5
Vade & iam amplius noli peccare, 8
Venit nox quando nemo potest operari, 9
Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, 10
Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis, 5
*Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio, Rom.*7
Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, 7
Vnusquisque in suo sensu abundet, 14
Vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo, 14
Vnusquisque proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem, 15
*Videte vocationem vestram fratres, 1.Cor.*1
Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem, 3
Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius vero sic, 7
Vnumquemque sicut vocauit Deus, ita ambulet, 7
Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat, 7
Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatẽ, 12
*Vbi spiritus Domini, ibi libertas, 2.Cor.*3
Vos estis templum Dei viui, 6
Voluntas secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet, 8
Virtus in infirmitate perficitur, 12
*Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus, Galat.*2
Vnusquisque onus suum portabit, 6
*Vt filij lucis ambulate, probantes quid sit beneplacitum Deo, Eph.*5
Videte quomodo caute ambuletis, 5
*Vnanimes idipsum sentientes, Phil.*2
*Verbum Dei non est alligatum, 2.Tim.*2
*Viuus est sermo Dei, & efficax, Heb.*4
*Vbi zelus, & contentio, ibi omne opus prauum, Iac.*3
*Vos autem genus electum, regale sacerdotium gens sancta, populus acquisitionis, 1.Pet.*2
Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, 4
*Vnus dies apud Dominum, sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus, 2.Pet.*3
*Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus, 1.Ioan.*3
*Vincenti dabo edere de ligno vitæ, Apoc.*2
Vincenti dabo manna absconditum, 2
Vtinam frigidus esses, aut calidus, sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo, 3
Venit dies magnus iræ, & quis poterit stare? 6
Væ, væ, væ habitantibus in terra, 8
Veni Domine Iesu, 22

Z

Zelo zelatus sum super Domino Deo exercituum, 3.Regum, 19
*Zelus domus tuæ comedit me, Psal.*68

APPROBATIO.

EGo Bernardinus Rosignolius Societatis IESV, Præpositus Prouincialis Prouinciæ Mediolanensis, potestate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro Claudio Aqua-viua, Præposito Generali, facultatem concedo, vt NOTATIONES hæ in totam Sacram Scripturam, Patris Emanuelis Sà eiusdem Societatis, grauium doctorum hominum indicio approbatæ, typis mandentur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas, dedimus, Genuæ, 7. *Octob.*1593.

Bernardinus Rosignolius.

BC742111